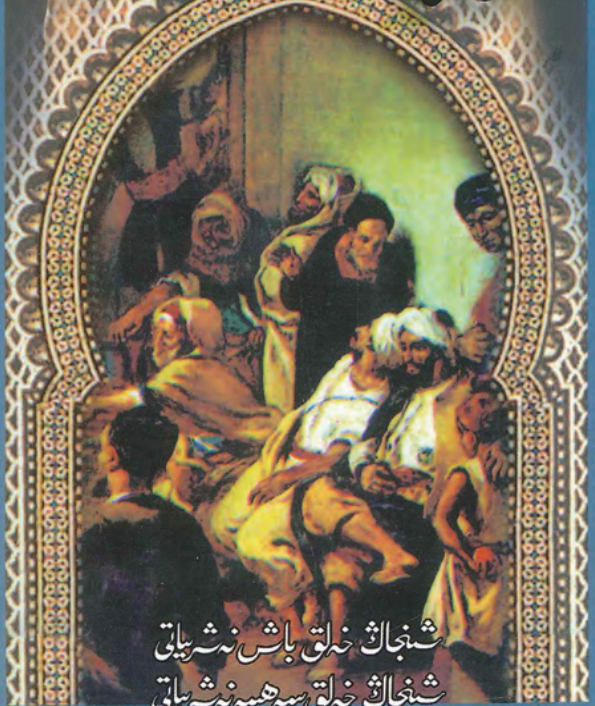
تەبىي ۋە تەربىيەۋى

ھېكايەتلەر

(1)

(2)

تەبىئىي ۋە تەربىيىۋى ھېكايەتلەر

تەبىئىي ۋە تەربىيىۋى ھېكايەتلەر

ھەر تاماقنى يۇدا قۇياشنىڭ ئۆكسى بار دېگەندەك، قىسقىغىنا ھەر ھېكايەت ھەممىسى بەھەتتىن ئاز بولسىمۇ، مەزمۇن بەھەتتىن ئالاھىدە ھەر يارىسەت ۋە ھەقىقىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان بولىدۇ.

ئوقۇلۇق مەزمۇندىكى تەربىيىلەشكەن ئىبارىلەر بىلەن ئەمەس، بەلكى ھېكايىلاشتۇرۇلغان باياناتلارنىڭ يادىمىدە ئېلىپ بېرىش خۇيۇقۇرلىرىنىڭ، جۇملىدىن ئاتا - ئانىلارنىڭ ئۆزاق ئەسرلىك ئىشىنىسى. دەققىتىگىلارغا سۇنۇلغان بۇ كىتابتىكى ھېكايەت ئاتا سۆزىمىزنىڭ دەللىلىدۇر.

ISBN 978-7-5372-4247-9

1001

شىنجاڭ خەلق باش نەشرىياتى
شىنجاڭ خەلق سەھىيە نەشرىياتى

ئەزىز ئاتاۋۇللا سارتېكىن

تېببىي ۋە تەربىيەۋى

ھېكايەتلەر

شىنجاڭ خەلق باش نەشرىياتى
شىنجاڭ خەلق سەھىيە نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

医疗故事:维吾尔文/艾则孜·阿塔伍拉萨尔特肯编.—乌鲁木齐:新疆人民卫生出版社,2007.5
(2015.12重印)
ISBN 978-7-5372-4247-9

Ⅰ.医… Ⅱ.①艾… Ⅲ.疾病—治疗—通俗读物维吾尔语(中国少数民族语言)Ⅳ.R45-49

中国版本图书馆CIP数据核字(2007)第146971号

编　　者:艾则孜·阿塔伍拉萨尔特肯
责任编辑:哈斯亚提·依不拉音,艾克帕尔江·马木提
责任校对:吐尔尼沙·吾买尔
封面设计:阿里甫·夏
出　　版:新疆人民出版总社
　　新疆人民卫生出版社
地　　址:乌鲁木齐市龙泉街196号
网　　址:http://www.xjpsp.com
印　　刷:新疆新华印刷厂
发　　行:新疆新华书店
版　　次:2007年5月第1版
印　　次:2015年12月第2次印刷
开　　本:787×1092毫米　1/16开本
印　　张:60.5
书　　号:ISBN 978-7-5372-4247-9
印　　数:3001—6100
定　　价:100.00元

发行科联系电话:(0991)2823055　邮编:830001

تۇزگۈچىدىن

ھۆرمەتلىك ئوقۇرمەن، ئۇزۇن زامانلار ئىلگىرى بىر مەھەللىگە قوشنا مەھەللىدىن بىر ئادەم كۆچۈپ كەپتۇ. ئۇ قارىماققا ئىنتايىن ساغلامدەك كۆرۈنسىمۇ، لېكىن بىر ئەيىبى بار ئىكەن. ئۇ بولسىمۇ، باشقىلارنى كۆرەلمەيدىكەن. ئۆزىنىڭ جەمئىيەتتىكى رولىنى بەك يۇقىرى چاغلايدىكەن، ئەمما قولىدىن ھېچ ئىش كەلمەيدىكەن. ئۆزىنى ئەقىللىق چاغلايدىكەن، ئەمما ئەقىل بىلەن ئىش قىلالمايدىكەن. ئۆزىنى چىداملىق ھېسابلايدىكەن، ئەمما نامازشامگۈلدەك كىچىككىنە ئاپتاپنى كۆرسە سولىشىپ قالىدىكەن. ئۆزىنى ناھايىتى چىقىشقاقمەن دەيدىكەن، ئەمما باشقىلار بىلەن بىرنەچچە كۈنلۈكلا دوست بولالايدىكەن. ئۆزىنى ئاز ئۇخلاپ كۆپ ئىشلەيمەن دەيدىكەن، ئەمما بىر ئۇخلىسا قورسىقى ئاچمىسا قويمايدىكەن... دېمەك ئۇ ئەنە شۇنداق ئىللەتلىرى تۈپەيلى مەھەللىدىكىلەر ئارىسىدا «كېسەل»دېگەن ئاتاققا قاپتۇ. كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايلار ئۆتۈپتۇ. ئۇ ئاخىر تەنھا قاپتۇ. ئۇ ئۆزىنىڭ نېمە ئۈچۈن تەنھا قالغانلىقىنى پەقەت ھېس قىلالماپتۇ. ئۇ ئەنە شۇنداق گاڭگىراش ئىچىدە بىرقانچە يىلنى ئۆتكۈزۈپتۇ. شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە بۇ مەھەللىگە ھەممە ياققا داڭقى كەتكەن بىر پېشقەدەم تېۋىپ سەييارە كېسەل كۆرۈپ كەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان ھېلىقى ئادەم ھېچنېمىنى ئويلىماستىنلا ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپ كۆرۈنۈپتۇ. تېۋىپ ئۇنىڭ تومۇرىنى تۇتۇپ، كۆزىگە قاراپ، ھەر تەرەپتىن سوئال سوراپ كۆرۈپ، شۇنداق دەپتۇ:

— سىزنىڭ بەدىنىڭىزنى بىر غەيرىي كېسەللىك قاپلىۋاپتۇ. ئۇنى داۋالىماق بەسى مۇشكۈل، بىراق بۇ سەۋەبىنىڭ ئالىمى. سەۋەب قىلىساق، شىپا تېپىپ قېلىشىڭىز مۇمكىن.

ئۇ ئادەم تېۋىپنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، ئۆڭۈپ كېتىپتۇ ۋە:

— مەندە قانداق كېسەل بارىكەن، ھېچقانداق يېرىم ئاغرىمايدىغان تۇرسا، — دەپتۇ.

— كېسەللىك پەقەت جىسمانىي جەھەتتىلا بولمايدۇ، ئەڭ ئېغىرى روھىيەتتىكى كېسەللىكتۇر. بۇ كېسەللىكنىڭ ئالدىغا ھېچقانداق كېسەللىك ئۆتەلمەيدۇ. بۇ كېسەللىك ئادەتتە ھۆرۈنلۈق، ئىچى قوتۇرلۇق، چىدىماسلىق، باشقىلارنى كۆرەلمەسلىك، ئالغا ئىنتىلمەسلىك، ئۆزىنى تۇرلۇك بىلىم بىلەن قورالاندۇرماسلىق... دېگەندەك نۇرغۇن ئالامەتلەر ئارقىلىق ئىپادىلىنىپ تۇرىدۇ.

شۇڭىمۇ ئاتا ـ بوۋىلىرىمىز روھىي ۋە جىسمانىي جەھەتتىن داۋالاشنى مۇھىم داۋالاش دەپ بىلگەن، ـــ دەپتۇ تېۋىپ.

ھېلىقى ئادەم تېۋىپنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ، ئۆزىدە بۇ خىل كېسەللىكنىڭ ئالامەتلىرىنىڭ ھەقىقەتەن بارلىقىنى تەن ئاپتۇ ۋە ئۇنىڭدىن مەسلىھەت ئېلىپ ئۆزىنى داۋالاشقا باشلاپتۇ. ئارىدىن ئۇزۇن ئۆتمەي بۇ ئادەم مەھەللىدىكىلەرنىڭ ئەڭ ئىززەتلىك ئادىمىگە ئايلىنىپتۇ.

بۇ قارىماققا ئاددىيلا ئېيتىلغان ھېكايەت. ئەمما بىز بۇنىڭدىن شۇنى ھېس قىلالايمىزكى، ئادەمنىڭ مەنىۋى جەھەتتىكى كەمتۈكلۈكلىرى تۇزەلمىسە، جىسمانىي جەھەتتىكى پۈتۈنلۈكىنىڭ رولى جارى قىلىنمايدۇ. بىز شۇ خىل ئەھمىيەتنى نەزەردە تۇتۇپ، بىۋاستە جىسمانىيەتتىكى كېسەللىكلەر ۋە مەنىۋىيەتتىكى كېسەللىكلەرگە ئالاقىدار ھېكايەتلەرنى توپلاپ، «تېببىي ۋە تەربىيەۋى ھېكايەتلەر» دېگەن نام ئاستىدا بۇ كىتابنى تۈزۈپ چىقتۇق. ئىشىنىمىزكى، بۇ كىتابقا كىرگۈزۈلگەن ھېكايەتلەر خەلقىمىزنىڭ جىسمانىي ۋە مەنىۋى جەھەتتىكى بوشلۇقلىرىنى تولدۇرۇشتا ئۆز رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرالايدۇ.

مۇندەرىجە

قورسىقىڭىز ئاغرىغان بولسا، كۆزىڭىزدىن كۆرۈڭ.....1
تېۋىپنىڭ تەۋسىيەسى 1
ئاشقازان كېسەللىكىگە گىرىپتار بولغان ئادەم 2
ئىشتىھايىڭىز ئېچىلىدۇ 2
لوقمان ھېكىمنىڭ پاراسىتى..... 3
قىرىق كۈندە ئۆلۈسەن..... 6
كۆزۈڭ ئاغرىسا قولۇڭنى تارت.....7
ياۋۇزلۇقنى تۇغىتىمەن دېسە...8
كېلىن تاللاش.....10
سەككىز تۈرلۈك ئەقىل.....11
مىڭنىڭ رەڭگىنى بىلگىچە، بىرنىڭ ئىسمىنى بىل.....13
ئىلىمسىزلىك بىخۇدلۇقنىڭ دوستى...17
نېمە تېرىسالىڭ.....19
ناشتىلىقنىڭ خاسىيىتى.....20
ئۆز قەدرىنى بىلگەن چۆرە قىز.....21
سۇلتان ۋە تىلەمچى.....22
قۇرۇق ۋەدە.....23
كىچىك قۇشنىڭ ئۇچ پەند ـ نەسىھىتى...24
يالغانچى ۋەزىرلەر ۋە گاس پادىشاھ.....25
ۋەزىرنىڭ كېرىكى يوق.....25
ئالغاندا ئارامجان، بەرگەندە چىقار جان...26
ئاچ كۆز قاسساپ.....28
پادىشاھلىقنىڭ قۇدرىتى نېمىدۇ؟.....29
كۆڭۈل ئىختىيارى.....30
ھەركىم بىلگىنىنى قىلىدۇ.....30
خۇسرەۋ پەرۋىز ۋە بېلىقچى.....31
نېمە تېرىسالىڭ شۇنى ئورۇيسەن!.....32
خەلىپىنىڭ چۇشى.....34
ئەدەپنى كىمدىن ئۆگىنىش كېرەك؟...34
مەردلىكنىڭ مەنىسى.....35
مېھرىبان قوشنا.....35
چىرايىڭ سەت بولسا ئەينەكتىن كۆرمە...36
مېھماندوست بەدەۋى ۋە ئاچ كۆز خەلىپە...36
ئىبن سىنا ۋە بىمار.....37
ئۆلۈمنىڭ ئالدىنى ئېلىش مۇمكىنمۇ؟...38
ئىچىملىككە بېرىلگەن ئوغۇل.....39
ئىغۋاگەر تېۋىپ.....41
ئىبن سىنا ۋە پادىشاھ.....42
ئىبن سىنا ۋە شاگىرتلار.....44
شەرەپلىك كەسىپ.....45
تېخىمۇ سەمرىسۇن.....47
غايىبتىن كەلگەن بەخت.....49
ئۇچ ئاكا ـ ئۇكا.....51
ھەسەتخورنىڭ جازاسى.....52
ھەسەتنىڭ ئاقىۋىتى.....53
ئەمەلگە ئاشمىغان پەرمان.....56
سۇنىڭ پۇلى ـ سۇغا كەتتى.....57
خىزمەتكار كۈندە ئەمەس، كۈنىدە كېرەك.....57

ئاچ كۆزلۈكنىڭ ئاقىۋىتى.....59
ئۆزگىگە ئورا كولىساڭ ئۆزۈڭ چۈشىدۇ.....60
دەرۋىش ۋە چارۋىدار.....61
ھىيلىگەر دەرۋىش.....61
ماختانچاق پادىشاھ.....62
ھەسەتنىڭ ئاقىۋىتى.....63
ئاتىسىغا قەست قىلغان ئوغۇل.....64
كىسرانىڭ سۆھبىتى.....65
ئادەم مەنسەپ بىلەن.....65
دەرۋىش ۋە پادىشاھ.....66
توغرىلىق ۋە ئادىللىق.....66
غۇلامنىڭ ياخشىلىقى.....67
ھاتەم يىگىت.....67
نەپسى يامان بۆرە.....68
قۇشقاچ ۋە لەگلەك.....69
باققال بىلەن چاشقان.....69
ئىت بىلەن نان.....70
تۆگە بىلەن يىلان.....70
غەيرەتلىك چۇمۇلە.....71
چاشقان بىلەن تۆگە.....71
تۆگە بىلەن ئېشەك.....72
قاغا بىلەن تۈز.....72
ئۆزۈم ئۈچۈن.....73
شېئىر ئىشقى.....73
پادىشاھتىن ئان تىلىمە.....74
ھەر يۇز مىسرا شېئىرنىڭ باھاسى بىر تىيىن.....74
ئۆلۈكمۇ بىر بالا، تىرىكمۇ.....75
ئېتىكىزنى بۇنىڭدىن ئارتۇقىقا ئالمىدى.....75
نۇشىروان ئادىلنىڭ چۈشى.....76
ئىنئامنىڭ ئۈزاققا سوزۇلغىنى ياخشى.....77
ئەقىللىق قازى.....78
ئىسكەندەر ۋە خادىم.....79
ساراڭنىڭ نەيرىگى.....80
بەھرام گور ۋە دانىشمەن.....80
قۇللارنىڭ خىيانىتى.....81
زالىم ھاكىم.....82
ئىسكەندەر ۋە مەغرىب پادىشاھى.....84
پۇقراغا زۇلۇم قىلساڭ، يۇرت قۇرۇپ كېتۇر.....85
سۇلتان ۋە مومىاي.....85
ۋەزىرنىڭ پۇشايمىنى.....86
دەردنى يوشۇرمىغان ياخشى.....87
ئۇچ ئاكا ـ ئۇكا.....88
بۇلبۇل بىلەن قاغا.....89
دانا.....90
بېخىللار.....91
يولۇچىنىڭ دەريادىن ئۆتۈشى.....92
پوچى تۇلكە.....93
كېسەل داۋالاش.....93
ئۆچكە بىلەن ئېشەك.....94
تۇرمۇشنىڭ يۈكىنى كۆتۈرۈش.....95
دېھقانىنىڭ قىزى.....96
بالا بىلەن مۇئەللىم.....97
ئوغرى بىلەن ئۆيى ئىتى.....98
بەرمىگەندىن بەرگەن ياخشى.....98

ئىنسان ئۇچۇن ئەڭ ياخشى نەرسە..... 99
ياخشىلىققا ئوقۇلغان ئاپىرىن..... 100
ھۆددە قىلالىسا ئاق..... 100
قولدىن كەلمىگەنگە ۋەدە قىلما..... 101
ئىنساب دېگەن..... 102
ھېكمەتتىن ئەمەس..... 102
ئايال بولمىغان بولسا..... 103
ئىنسانىنىڭ ئېسىل زىننىتى..... 103
ئۆزىگە بېرىلگەن تەسەللى..... 104
راستچىللىقنىڭ مۇكاپاتى..... 104
ھەق گەپ قىلىدىغان ئادەم..... 105
قۇلنىڭ ھازىرجاۋابلىقى..... 106
كىشىنىڭ ھاياتىغا قەست قىلما..... 106
ھېچكىمدە يوق باغ..... 107
سىزنىڭ خادىمىڭىز..... 108
سۇلتان ۋە بوۋاي..... 109
ئاتاڭنىڭ ئېتى..... 109
پاشا يوق جاي..... 110
قايسى ئىشكىتىن چىقىمەن..... 110
بۇ جاھان ئىچرە قارا يۇز تېپىلۇر..... 111
خاتىرجەملىكتە ئىچكەن زەھەر شېرىن-
دۇر..... 112
ئورۇنسىز چاقچاق نومۇسقا قويىدۇ... 113
يالغانچىدا ئابرۇي نە قىلسۇن؟..... 114
ئۆزۈڭگە راۋا كۆرگەننى... 115
ئەقىل ئەھلىدىن مۇشكۈلۈڭ ئاسان بو-
لۇر..... 115
ئەقىل ھەممىدىن بار..... 116
قېرىلارنىڭ قەدرى..... 118
چاشقان بىلەن سودىگەر..... 120
نىيەت ھەممىدىن ئەلا..... 121
ئۆزۈڭگە تەمەننا قويما..... 122
تىغ يارىسى ساقىيار، تىل يارىسى ساقايماس..... 123
خۇشاللىق ئەمگەكتە..... 124
پوچى پادىشاھ..... 125
مالغا ھېرىس، جانغا خىرىس..... 126
كۈچ بىرلىكتە..... 128
يالغاننى ئوخشىتىش..... 128
ئادىل شاھنىڭ ئىزباسار تاللىشى..... 129
ھەر ئىش قىلساڭ، كېيىنلىكنى ئويلا... 131
ئىش قىلغاندا ئەتراپلىق ئويلاش كېرەك..... 132
دېھقان بىلەن مۇزدۇز..... 134
تىرناق ئاستىدىن كىر ئىزدىمە..... 135
بەرمەس قىزنىڭ سېلىقى ئېغىر..... 136
دېھقانىنىڭ زېرەك ئوغلى..... 138
ھەقىقىي بايلىقنى بىل..... 139
ئاتىغا قىلغان بالىدىن كۆرەر..... 140
ھۈنەرنىڭ خاسىيىتى..... 140
يالغانچىلىق جانغا ئېكەك سالىدۇ..... 141
مەككار ئادەم بولما..... 142
چۈشۈپ كەتكەن ئابرۇي..... 144
ئالىملارغا ھۆرمەت..... 145
غاپىل پادىشاھ..... 146
پادىشاھنىڭ لەززىتى..... 148
دىيانەت يۈزىسىدىن... 148
ۋەدە دېگەن ۋەدە..... 150

ۋەدىگە ۋاپا..... 150
گۈمان بىلەن ئىش قىلما..... 151
شاھ قەسىرى بىلەن ۋەيرانە ئۆي..... 153
مېھماندارچىلىق قائىدىسى..... 155
مەردانىلەرنىڭ تاللىشى..... 156
جاسارەتنىڭ مېۋىسى غالىبىيەت..... 157
پادىشاھ ئىسكەندەر بىلەن ئارىستوتېل ھېكمىتىنىڭ سۆھبىتى..... 158
خالىس مۇھتەسىب..... 160
ھوشيار پادىشاھ..... 162
يادىمغا كەپقالدى..... 164
ئەرلىكتىن نىشان بولسا..... 164
دوست ئويلىغانىنى ئويلا..... 165
ئەڭ ئۇلۇغ پەزىلەت..... 166
مۇلايىملىقنىڭ بەلگىسى..... 167
قورساق تامام تويىدۇ..... 168
ئىتمۇ قىلغان ئەجرىنى بىلىدۇ..... 168
ماھىتابانىدۇر ئاناڭ..... 169
كىشىنىڭ ياخشى سۆزى..... 170
بىراۋغا مۇھتاجلىق قولىنى سۇنماق مۇشكۈلدۇر..... 170
نەتىجەم يوقالماسلىقى ئۈچۈن..... 171
كىشىنىڭ خۇي - پەيلى ئۆزىگە دۇشمەن..... 171
ئۆز زىننىتىڭز ئەلادۇر..... 172
رۇمى ۋە قەرزدار..... 172
يامان خۇلقنى ھەمراھ قىلما بولسا..... 173
كېمىچى ۋە ئۇنىڭ بالىسى..... 174
مۇز بىلەن سۇ..... 174
ئارتۇقچىلىق بىلەن كەمچىلىك..... 175
كۈچ بىرلىكتە..... 175
ئاتىنى رەنجىتىشنىڭ ئاقىۋىتى..... 176
ئۈچ باش كۆكباش..... 178
ياخشى كىشىلەر باشقىلارنىڭ ياخشى نىيىتىنى چۈشىنىدۇ..... 179
ئەدەپ - ئەخلاق بىباھا بايلىق..... 181
قەلبلەرنى بويسۇندۇرۇشنىڭ ئەپچىل چارىسى..... 182
ياخشىلىق ۋە ساخاۋەت ھەممىنى قايىل قىلىدۇ..... 183
گالۋاڭ ئەمەسمەن..... 190
بەش سانتىمېتىرلىق سودا پۈرستى..... 190
بايلارنىڭ نەزەر دائىرىسى..... 192
كىنگورو..... 193
بىيەن چۆ تېبابەتچىلىك تېخنىكىسى..... 194
ئۆلۈكتىلا ئۈمىد بولمايدۇ..... 195
زالىم پادىشاھ..... 195
«ئىككى قۇرۇق تاغار» ھەققىدە..... 196
ئالتۇن بولغان بولسام..... 197
ئەينەك..... 198
ئەگەر ئۈمىد ۋە ئىنتىلىش بولمىسا..... 198
بېلىق قىلتىرىقىدىن ياسالغان چاققان..... 199
تاللاش..... 200
ئەتىۋارلىق كىچىك خانىش ۋە باغ..... 200
پۈرسەت بىرلا قېتىم كېلىدۇ..... 201
سولومونىڭ چۈشى..... 202

سائەت ھەققىدە ھېكايە.....203
يىراقتا كۆرۈنگەن ئاشۇ چىراغ نۇرى...203
سۇ يوق سۇدان.....204
ئوڭۇشلۇق ۋە ئوڭۇشسىز شارائىت...205
كەلكۈن ئىچىدىكى «چۇمۇلە توپ»...205
شورپىشانە زەردار.....206
ئەگەر ئىت ئەينەككە قاراپ قۇيرۇقىنى شىپاڭلاتسا.....207
خۇشاللىق يېنىڭىزدا.....207
مەنمۇ خۇشاللىقتا ئېرىشتىم.....208
چىرايلىق بولۇشنىڭ سىرى.....209
مۇكەممەل نىكاھ بىر خىل غايە.....210
چۆكۈۋاتقان ئارالدىكى «مۇھەببەت»...210
ئايال بەرپا قىلغان قولتۇق 212
رابىيەنىڭ «بايلىق» ى.....213
ئىككى يەھۇدىي يىگىت.....214
كۆكنارات ۋە مىليونېر.....214
يوھاننىڭ ئىككى سوئالى.....215
باينىڭ ئۇچ ئوغلى.....216
بىر دوللار قەرز پۇل.....217
باي ۋە نامرات.....218
ئاق كۆڭۈل دېھقان.....219
ئاقىل پۇلدارنىڭ ۋەسىيىتى.....220
ئاننىڭ پۇتى.....221
كۆز ئەقىل كۆرسە كۆرەر.....223
ئارمان ۋە رېئاللىق.....224
تەڭسىزلىك ئىچىدىكى تەڭپۇڭلۇق...224
بەخت بىر تۇيغۇدىنلا ئىبارەت.....225
تاللاشنىمۇ شاللاشنىمۇ بىل.....226
دۇنيادا مۇتلەق ئەركىنلىك مەۋجۇت ئەمەس.....227
مېھنەتسىز نېمەتكە ئالدىراپ قول ئۇزارتما.....228
پاراسىتىڭ ۋە جاسارىتىڭ بولمىسا...229
قارىغۇلارچە ئۇستاتلىق قىلساڭ.....229
ئالدىراقسانلىقتىن ئاۋارىچىلىككە قالىسەن.....231
نەپسىڭ چەكتىن ئاشسا بېشىڭغا بالا قازا كېلىدۇ.....232
ھەر دائىم ئۆزۈڭ ئۈستىدە ئويلان...233
تەجرىبە ھەقىقەت ئەمەس 233
بىر قېتىم ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرىساڭ بىر قېتىم ئەقىل تاپسەن.....234
جەمئىيەتنى چۈشەنسەڭلا ئۇنىڭغا ماسلىشالايسەن.....235
تۇرمۇش سەھنىسىدىن ئۆزۈڭگە لايىق رولنى تالىلا.....236
سۆرەلمە مەجەزىڭنى تاشلىساڭ تۇرمۇشقا يېقىنلىشالايسەن.....237
كۆزنى ئېچىپ يولغا قارا.....238
تۇيۇق يولغا كىرىپ قېلىشتىن ساقلان.....239
ئىرادە ئەقىل - پاراسەتكە موھتاج.....240
دۇنيانى ئۆزگەرتمەن دەيدىكەنسەن، ئالدى بىلەن ئۆزۈڭنى ئۆزگەرت.....240
تۇرمۇشتا ھەرقانداق ئادەمنى ئۇچرىتىسەن.....241
مەسلىنى پىرىنسىپ ئاساسىدا جانلىق ھەل قىل.....242

ئادەمنىڭ كۆڭلى ياخشى گەپكە مايىل كېـ
لىدۇ..... 244
ھەر كىمنىڭ ئۆزىگە تۇشلۇق مەخپىيەتى
بولىدۇ..... 244
ئۆزۈڭگە بەك تەمەننا قويما..... 245
چامىڭ يەتمىگەن ئىشتا يارەمگە تا
يان..... 246
قولنى كەسمىگۈچە قان چىقمايدۇ... 247
كۆڭلۈڭدە ئىدىتلىق سان بولسۇن... 248
قولۇڭدىن كەلمەيدىغان ئىشقا دۇچ كەلگە
نىڭدە «ياق» دېيىشكە جۇرئەت قىل..... 249
دەز كەتكەن نىكاھ پۇرۇزنىنىغا ئوخشايـ
دۇ..... 250
بايلىق ئاز - ئازدىن جۇغلىنىدۇ..... 251
رومانتىك ئادەم ۋە رېئال ئادەم..... 252
رىقابەتلىشىدىغان رەقىبىڭنىڭ كىملە
كىنى بىلىۋال..... 252
باشقىلارغا زىيان يەتكۈزگەن ئادەم بەختكە
ئېرىشەلمەيدۇ..... 253
سەزگۈرلۈك تۇرمۇشتا كەم بولسا بولمايـ
دىغان ئەقىلدۇر..... 253
ھەقىقىي ئەقىللىق كىشىلەر باشقىلارنىڭ
ئۆزىگە ئېھتىياجلىق بولۇشىنى خالايدۇ
..... 254
جاسارىتىڭنى غۇرۇرۇڭ دەپ قالما... 254
ئۆز - ئۆزىنى سوراش كېرەك..... 255
يېنىڭدىكى مەڭگۈلۈك مۇھەببەتنى قەدىر
لە..... 255
ئاجىزلارنى كەمسىتمىگىن..... 256
كەمچىلىكنى يېپىش پەقەت ئۆزىنىلا ۋەيـ
رانى قىلىدۇ..... 256
بىمەنە قەسىمىڭگە ئەسىر بولۇپ قالـ
ما..... 257
كەمتەر ئادەملا ئالغا باسالايدۇ..... 257
باشقا نۇقتىدىن ئويلىغاندا، باشقىچە ئاقىدـ
ۋەتكە ئېرىشكىلى بولىدۇ..... 258
باتۇرلۇقۇڭنى يوقاتساڭ ھەممىنى يوقاتقان
بولىسەن..... 258
ئۆزۈڭدە بار بولغان مۇھەببەت ۋە بايلىقنى
قەدىرلىگىن..... 259
ھەممىدە يېڭىپ چىقىشنى قوغلاشما 260
ئەخمەققە توغرىلانغان ياخشى..... 260
يايلاقتا يولۋاس بىلەن يۈگۈرۈشتە بەسـ
لەشمە..... 261
ئاجىزلىقىڭنىڭ نەدىلىكىنى بىلىشىڭ
كېرەك..... 261
كىشىلىك ھاياتنىڭ نىشانى..... 262
دۇمبەڭدىكى سىرنى باشقىلارغا كۆرسەتـ
مە..... 262
باشقىلارنى ئەپۇ قىل..... 263
ھەممە تەرەپكە ئېتىبار بېرىشنىلا ئويلىما
..... 263
بىرى يۇلتۇز كۆرسە، بىرى لاينى كۆرۈپـ
تۇ..... 264
سۇكۇتكە دۇچ كەلگەندە تىلىنىڭ كۇچى
يوقايدۇ..... 264
ئارىلىق ساقلاش بىر خىل گۈزەللىك 265
ئون تەڭگىگە ئېرىشكەندە، كۆپ بولغاندىـ
مۇ توققۇز تەڭگىنى خەجلە..... 265
كەسپىڭنى ھۆرمەت قىل..... 266

ھېچنېمىگە قارىماي تىرىشچانلىق كۆر ـ سەت..... 266
ئۆزىگە تېگىشلىك بولمىغان نەرسە... 267
كۆڭرۈك ياسىغان تېيىن..... 268
قانائەت تاپقان زەردار..... 268
كىچىك ئوقەتچىنىڭ تۇخۇم سېتىشى 269
ئۇچ تىلەك..... 269
كۆڭۈلدىكىنى بىلىدىغان قۇشلار..... 270
ئاقىلانە تالاش..... 270
كىرىزىس..... 271
چۈشىنىش..... 271
ئەڭ ئاخىرقى بىر مىنۇت..... 272
دۇمچەك شاھزادە..... 272
يولۋاسقا مىنىۋالغان ئادەم..... 273
كۆزىتىش ئىقتىدارى..... 273
چىرايلىق تۇز..... 274
كىشىلىك ھايات تاغقا يامىشىشقا ئوخشايدۇ..... 275
جەننەت قەيەردە..... 275
باشقىلارنىڭ غېمىنى يېگۈچى..... 276
سايە..... 276
توخۇ سوقۇشتۇرۇش..... 276
ئەتىرگۈلنىڭ دوستى..... 277
قىزىقارلىق پەرق..... 278
سۆيگۈچى ۋە سۆيۈلگۈچى..... 278
تىلەمچى بىلەن شەبنەم تامچىسى..... 279
باشقىلار ماڭغان يول..... 279
جىگدىچى بىلەن تومۇزغا..... 280
يامان بىلەن ئارىلىق ساقلاڭ..... 280
ئۆمىدۋار ئەما..... 281
ۋاز كېچىشنى ئۆگىنىش..... 282
ئازادە ھايات..... 283
ئەڭ قىممەتلىك نەرسە..... 283
ئوغرىلاپ كېتىلگەن پۇلنى ئالداپ قايتۇرۇۋلىش..... 284
پىر ـ ئۇستازنىڭ ئۆي كۆچۈشى..... 285
سەمىمىيلىك تېپىلغۇسىز ئالتۇن... 285
ھاياتتىكى كارامەت..... 286
بەخت دېگەن بىر قاچا سۇ..... 287
يولۇچى ۋە پالتا..... 288
بۆرىلەرنىڭ ئۆڭكۈردىن چىقىشى..... 288
خۇشاللىق ئىزدە..... 289
خۇشاللىقنىڭ پەيتى..... 289
ئېۋەنسىز ئايال..... 290
ئەقىل ھەمىنى بەلگىلىيەلمەيدۇ... 290
ئۇلگە بولغان دادا..... 292
ئاجىزنىڭ كۈتۈپ تۇرۇشى..... 292
مەغلۇپ بولۇشنىڭ سەۋەبى ـ نادانلىق..... 293
پۇچەك ئۇرۇق..... 294
ئالدىڭدا بار نى ـ نى مۆجىزە..... 295
ئۇچقۇر دەريا..... 295
پۇرسەت..... 296
شەيتان بىلەن ئالدار..... 297
نەپسىگە قۇل بولما..... 298
قىلدەك سەۋەنلىك پىلدەك ئاقىۋەت كەلتۈرەر..... 299
دورامچى مايمۇنچاق..... 300

ھەممىنى تولۇق ئۆگىنىۋالدىم دېمە...301
ھەركىم قىلسا ئۆزىگە قىلار...302
كۆيۈمچانلىقتا گۇماندا قالما...303
ئەمگەكنىڭ قەدرىنى بىل...304
ئائىلە خۇشاللىقى تەڭ بەرپا قىلىنىدۇ...305
غەيۋەتخورنىڭ ھالاكىتى تېز...306
ھەقىقىي دوستنى كۆڭۈل تونۇيدۇ...307
قېرىنداشلىق مېھرى ھەممىدىن ئەلا...308
قول ئاستىدىكىلەرگە كۆيۈنۈشنى بىل...308
نومۇسنى بىلمىگەن ئۆزىنى بىلمەس...310
مۇتەھەم باي...311
ئەجىر سىڭدۈرگەن نەرسە ئەتىۋارلىق بولىدۇ...312
ياخشىلىقتىن ۋاپا، ئەسكىلىكتىن جاپا كېلىدۇ...313
ئىككى يىغلاڭغۇ...314
مۇكچەيگەن بەل...315
تىلىڭنى يېغىساڭ باش كېتىدۇ...315
ھەقىقىي مېھىر ئۆز كارامىتىنى كۆرسىتىدۇ...316
ھەر ئىشقا پەم كېرەك...317
ئېغىزىڭنى ئۆزۈڭ تىزگىنلە...318
ھەقىقىي بايلىق ماددىي بايلىق ئەمەس319
ئېقىن سۇ...320
تۆتىنچى يول...321
خىسلەتلىك تاش...322
قىز ۋە كېلىن...323
چوي ۇن...323
تاسادىپىي چېقىن...324
كىچىككىنە بىر ئىش...324
غايە ۋە رېئاللىق...325
خاتالىقنى تونۇغان مەھبۇس...325
بىپەرۋا ئادەم...326
ئالدىغا ۋە كەينىگە...326
يېرىم چىنە سۇ...327
ئۆزىنىلا ئويلىغان مەسخىرىگە قالۇر328
سۆيۈنچە...329
ئىراده بار يەردە مەغلۇبىيەتكە ئورۇن يوق...330
ئامىتى كەلگەن سەرگەردان...331
جاھاندا تەڭدىشى يوق قاشتېشى...332
ئالتۇن تاۋاقنىڭ ھېكايىسى...332
ئىككى تۇپ دەرەخ...334
ئاۋام بىلەن ياشاشنى ئۆزۈڭگە ئادەت قىل...335
ئۆزۈڭنىلا ئەقىللىق چاغلىما...336
ئىنكاسىڭ تېز بولسا يېڭىلمەيسەن...337
تەكشۈرمەيلا يەكۈن چىقارما...338
ئەگرى شاخنىڭ تەقدىرى...340
سۇ بىلەن ئۆستەڭ...341
ئۇچ ھۇرۇن...341
ئىككى ئىت...342
كۇچ — ئۆملۈكتە...343
ئات ۋە ئېشەك...343
لاچىننىڭ نەپسى...344
بەڭباش بۆدۈنە...344
ھەسەتخور...345

ئەخمەق ئادەم بىلەن چاشقان.....346
قارىياغاچ بىلەن قارىغاي.....347
كىشىنىڭ ئەسلى پاك ۋە سەممىي بولـ
سا...348
چېقىمچىلىقنىڭ ئازارى.....348
سۆكۈت بۇيۇك ئاقىللىقتۇر.....349
ھەمەدانىينىڭ ئۆگۈتلىرى.....349
ئون تۆت تۈرلۈك پەزىلەت.....350
مېھمانلارنىڭ ئارامى ئۈچۈن..351
ئاتا - ئانا ھۆرمىتى.....352
پاراسەتلىك بالا.....353
پەرزەنت ئاتا - ئانا زىننىتى.....354
چېقىمچىلىقنىڭ جازاسى.....355
قاغا بىلەن مۇشۈكنىڭ دوستلۇقى.....356
ۋاپا يولى.....357
ئورماندىكى چاشقان.....258
تىكەنلىك دەرەخنىڭ ئاقىۋىتى.....359
ئۆز پايدىسىنى كۆزلىگەن.....360
شىجائەتسىز كىشى.....361
بىراۋنىڭ ھالىغا كۈلمە.....362
دالىدىكى ئارسلان.....363
ئۆز ھۈنىرىڭنى قەدىرلە.....364
ئاز ئىشلە، ساز ئىشلە.....365
ھەرە بىلەن چۈمۈلە.....365
ھەقىقىي ۋە تاسادىپىي دوست.....366
سالامەتلىك ۋە ئۇزۇن ئۆمۈر.....367
ئاتا - ئانىسىغا مۇھەببەتلىك قىز...367
ۋاپاسىز دوست.....368
تۈتۈن ۋە چوغ..... 369
ياخشىلىقنىڭ خاسىيىتى يامانلىقنىڭ ئا
قىۋىتى.....369
ئۇستاز ۋە شاگىرت.....370
مەقسەتكە يەتكۈچە.....370
ھەسەتچىدىن ھەزەر ئەيلە.....371
سېلىنىڭ مېھمانلىرى...372
ساددا ئادەم ۋە دانىشمەن.....372
سەن ياخشى بولساڭ.....373
سېنىڭ كۆڭلۈڭ.....374
ئىزگۈلۈكنى يوشۇرماق ئەيىبتۇر...375
بالىنى ئەركە كۆندۈرۈشنىڭ ئاقىۋىـ
تى.....376
ئۇلگە دېگەن شۇنداق بولىدۇ.....377
ئاتىنىڭ مىراسى.....377
ئېيىق ۋە ئادەم.....379
چوڭ خىزمەت ئەمەسمۇ...379
سالامەتلىكىڭگە قاراپ چۆمۈل.....380
ئۇ قىزغا ئەسلا ئۆيلەنمەك.....380
ئۇچ ھېكمەتلىك سۆز.....381
نادانلار سەپىرى.....381
تەنتەك ئوغۇل.....382
قىلىغان ئىشى ئەقىلدىن دېرەك بېرىـ
دۇ.....384
چالا تېۋىپ ئادەم ئۆلتۈرەر.....385
يېزىشمۇ ئالاھىدە ئىقتىدار.....386
ئاكا - ئۇكا.....387
ئىشەنچنى ئاقىلىيالايدىغان ئادەم.....389
ئىنسان خاراكتېرى تۇراقسىزدۇر...390
ئۆز كۈچۈڭنىڭ راھىتى چەكسىز...392
ئاتا رازى، خۇدا رازى.....394
ئەمگەكنىڭ ھۆزۈرىنى خەلق سۈرـ

سۇن.....395
بىراۋنىڭ مۇلكىگە كۆز قىزارتما.....396
بىرنى دەپ ھەممىدىن قۇرۇق قالما...398
يالتايغاق بوۋاي.....400
باي بىلەن چاكار.....401
كاجلىق قىلساڭ جېنىڭغا زامىن بولـ
سەن.....402
بىلەرمەنلىك قىلمۇەرمە.....404
كاللەك ئالتۇن.....406
قىزغانچۇقلۇق قىلغانغا توي.....407
سالام ئېيىت.....408
چېچەن قىز.....410
پادىشاھ بىلەن چۇمۇلە.....411
«تاۋۇس ئەللەيسەن».....412
كۆڭۈلدىكىدەك كېلىن.....415
ئەرنى ياشارتقانمۇ، قېرىتقانمۇ خوتۇن416
گۇناھكار ئۆكۈز.....418
ئەيىب كىمدە.....418
مېنىڭ ئۇچۇنلا...419
ئەبۇ نۇۋاسنىڭ تەدبىرى (1).....419
ئەبۇ نۇۋاسنىڭ تەدبىرى (2).....420
مايمۇن بىلەن پۇرچاق.....422
ئۇچ بېلىق.....422
بەخت بىلەن نامرات.....423
مۇغەمبەر تۇمشۇقىدىن ئىلىنار.....424
«ھەممە» دەپ ۋارقىرايسەن.....425
سېھىرلىك كوزا.....426
ماختانچاق قۇشقاچ.....427
ئەڭ يۇمشاق نەرسە تىنچلىقتۇر.....428
ئەدەپ سۇرىسىنى تارتسا...429
ئاتىنىڭ ھەقىقى - ھۆرمىتى ئۈ-
چۈن...430
پەرزەنتنىڭ ئەخلاقى...431
كاسىپنىڭ ئوغۇللىرى.....432
قىزنىڭ سوئالى.....432
دوستۇڭ بولسا خار.....433
كەمبەغەل ۋە باي.....434
تەلەي كۈلۈپ باقسا.....434
ئادەملەرنىڭ ئەخمەقلىرى.....435
بەزمىدىكى كىشىلەر.....435
ياخشىلىقنى...436
ناغرا داراڭلار.....437
گۈلئۇزارى بولمىسا.....437
ئەڭ ئالىي پەزىلەتلەر.....439
ئۆز ئورنىدا ئېيتىلمىغان سۆز.....440
ئوق بىلەن يا.....440
ئۆگۈت - ھېكمەت.....441
تەمە ئىنسانلارنىلا ئەمەس...441
غوجايىنىنىڭ خەزىنىسى.....442
پېئىلى ئۆزگەرگەنىنىڭ سەۋەبى.....443
ئۆزۈم ئۆزۈمگە پادىشاھمەن.....444
دۇنيادا قانداق يول تۇتماق كېرەك...444
ئىختىيار ئۆزۈڭدە.....445
سېنىڭ رازىلىقىڭسىز.....445
ئەمرىنىڭ ھېكمىتى.....446
مۇنداق ئىشنى قىلىشقا.....446
ئالدانغان رەسسام.....447
ئادىل ھاكىم.....448

بۇ ھەم ئۆتۈپ كېتىدۇ..... 449
تۇتى بىلەن بۇلبۇل..... 450
ئەقىللىق تېۋىپ..... 451
ئۆز تۇرمۇشىڭىزغا سەل قارىماڭ..... 453
ئادەتتىكىدەك بولۇش كىشىلىك تۇرمۇشىنىڭ ھەقىقىي مەنزىلى..... 454
ئادەم بولۇشتا ئۆزىنى بىلىش كېرەك 454
ئورنىڭىز ھەرقانچە تۆۋەن بولسىمۇ ئۆزىڭىزنى كەمسىتمەڭ..... 455
ئېرىشكەن بەختىڭىزنى قەدىرلەڭ...456
كەمچىلىكىڭىزنىڭ ئاشكارىلىنىپ قېلىشىدىن ھەرگىز قورقماڭ..... 457
باشقىدىن ئىش باشلاپ بېقىڭ..... 457
ئۆز ئورنىڭىزنى توغرا مۆلچەرلەڭ...458
مۇكەممەل بولمىغان تەرەپلىرىڭىزگە قاراپ دىلىپ تۇرۇۋالماڭ..... 458
«رىزىق» ئىزدەڭ كەينىگە ئازگال كولاڭغان بولىدۇ..... 459
پۇرسەتنى ئۆزىڭىز يارىتىڭ 460
خاتالىقىڭىز قايتا سادىر بولۇشىغا يول قويماڭ..... 461
ئەتراپىڭىزدىكى بەختنى قەدىرلەڭ...463
ئۆزىڭىزنىڭ پۇتىغا ئۆزىڭىز پالتا چاپماڭ..... 463
ئۆزىڭىزنى كىشەنلەپ قويماڭ..... 464
تۇرمۇش خاتا چۈشەنچىنى قوبۇل قىلالمايدۇ..... 464
گەپدانلىقىڭىزنى يېغىشتۇرۇۋېلىڭ...466
جاھاندارچىلىقنى ئۆگىنىشتىن بۇرۇن بەرداشلىق بېرىشنى ئۆگىنىڭ..... 467
مەدھىيەلەشكە مۇيەسسەر بولغاندا ئۆزىڭىزنى يوقىتىپ قويماڭ 467
ھەركىم ئەمگىكى بىلەن قەدىرلىك...468
ئۆز ئەقلىڭ بىلەن تەپەككۇر قىل...469
ئۆزۈڭگە مەڭگۈ تايان..... 470
ھەرقانداق نەرسە ئەمگەك ۋە بىلىم ئارقىلىقلا ۋۇجۇدقا كېلىدۇ..... 471
نىيىتى ياماننىڭ قازىنى تۆشۈك..... 472
غەيۋەت ھەر ئىككى تەرەپنى ئوسال قىلىدۇ 473
كىچىككىنە سەۋەنلىكمۇ ئاپەت كەلتۈرەر..... 474
ئەقىل ۋە گۆھەر..... 475
ئەتىنىمۇ ئويلا..... 476
دۇنيا ئۆتكۈنچىدۇر..... 477
جانلىق نەرسىلەر دۇشمەنسىز ئۆتمەيدۇ 478
قانائەت يارىشىملىق لىباس 480
بىراۋنى خىجىلچىلىقتا قويما..... 480
سىزنى بىر تەپكەن شۇ كىشىگە رەھمەت..... 481
باشقىلارغا يول قويۇشنىڭمۇ چېكى بار 483
باشقىلار بىلەن تەڭ «بېيىش» تىن ئار تۇقچە ئۇمىد كۈتۈپ كەتمەڭ..... 483
ئالدىراپ كۆڭۈل سىرىڭىزنى ئاشكارىلىمالڭ..... 484
ئىنسان تەبىئىتىدىكى پاجىئەنىڭ يەنە بىر تەرىپى 485
دوستقا تايانغاندا ئەڭ ياخشىسى ئىشەنچە

لىك دوستقا تايىنىك.....485
ئۆزئارا مەنپەئەت يەتكۈزۈش ئەڭ ياخشى يارەەم.....486
ھەر كىم ئۆز غېمىنى ئويلايدۇ.....486
«چىرايىدا كۈلكە - چاقچاق، قوينىدا پالتا پىچاق»كىشىلەردىن ھەزەر ئەيلەك... 487
ياخشى كۆڭۈلگە ياخشى نىيەت بىلەن جاۋاب قايتۇرۇش كېرەك.....488
باشقا كۈن چۈشكەندە يارەەم قىلغۇچى ياخشىلىققا ئېرىشىدۇ.....488
باشقىلارنى مەنىستەمسىلىك سىزنى نۇرغۇن نەرسىلەردىن مەھرۇم قىلىدۇ...490
قانائەتلىك كىشىلەر دائىم خۇشال يۇرىدۇ..... 490
باقى بولمىغان مال - دۇنياغا ھېرىسمەن بولۇپ كەتمەك.....491
نەپسى قانچە كىچىك بولسا، تۇرمۇش شۇنچە بەختلىك بولىدۇ.....492
ئەڭ مۇھىمى ــ ئۆزىمىز.....493
«داغدام يول»دا باشقىلار بىلەن قىستىلىشىپ مېڭىشنىڭ نېمە ھاجىتى.....493
ئۇدۇل يولدا ماڭماي ئەتەي ئايلىنىپ مېڭىش.....494
بىرەر ئىشقا دۇچ كەلگەندە، ئايلىنىپ ئۆتۈش تاكتىكىسىنى كۆپەرەك سىناپ بېقىڭ..... 495
ئېسىلزادىلەرنى ئىزدەپ كۆزىڭىز ئالا چەكمەن بولۇپ كەتمىسۇن.....495
بىر تۇرلۇك ئېسىلزادىلەر باشقىچە بولىدۇ.....495
ھاياتلىققا بەخش ئېتىلگەن نەرسىلەر496
مەخپىيەت.....498
تەقدىم.....499
تەربىيە.....500
ھەقىقەت بىلەن خاتالىق.....500
كىچىككىنە كۈن نۇرى.....501
كۆزىڭىزنى ئېچىڭ.....502
چىشلەنگەن ساندۇچ.....503
مەلھەم پىلاستىر.....503
پاسخا بايرىمى ۋە رەڭلىك تۇخۇم.....504
بوتۇلكا تەرگۈچى بالا.....506
ۋېتىرىنىڭ ئارزۇسى.....507
ئوڭ قول ۋە سول پۇت.....508
مېھرىنىڭ تەبىئىتى.....510
پەرۋاسىزلىقنىڭ جەرىمانىسى.....510
ئاجايىپ سۆيۈش.....511
ھەقسىز كۈن نۇرى.....511
يارەەم پرىنسىپى.....512
باھار گۈللىرى.....513
كېپىنەك تۇتقۇچى قىزچاق.....514
يامانغا ھېچكىم يولىما.....515
ئالتۇن قەدىرىنى بىلىدىغانلار بىلەن قىمەتلىك.....516
ئەگەر پۇشايمانغا قالماي دېسەڭ، بۈگۈن كۇچەپ ئىجتىھات قىل.....517
ھەممىمىزنىڭ ئورنى بار.....519
ۋەدە بەرمە، بەرسەڭ ۋاپا قىل.....520
ۋەتەنسىزگە گۆرمۇ يوق.....521
ھەقىقىي دۇشمەن زادى كىم.....522
ئۆلچەم ئۆزۈڭدىن بولسۇن.....524

نىيەت ھەممىدىن ئەلا.....524
نەپسىڭنى ھەپسىگە ئېلىپ تۇر.....525
ئاتا - ئانا بۇيۇك غەمگۇزار.....526
ياخشى قارا، جان بالام.....527
ئىناق ئەلدە بەرىكەت كۆپ.....528
ھەممەيلەندە جان بار.....530
نىيىتى ياماننىڭ قازىنى تۆشۈك.....531
ھۇرۇن ئاخىرى ئاچلىقتىن ئۆلەر...532
تەكەببۇرلۇق ھاڭغا تاشلايدۇ.....533
موزاينىڭ يۈگۈرۈشى سامانلىققىچە...535
ئەتەڭنىمۇ ئويلاپ قوي.....536
ھايات كاتتا نېمەتتۇر.....537
ئەيىب زادى نېمىدە؟.....539
ئىچى تارنىڭ ئىچىدە توڭگۇز قاتىرايدۇ.....540
قوي قويچە بولسۇن، ئۆچكە ئۆچكىچە541
نىيەت سېنى شاد قىلار يا مات قىلار...544
ئەمگەك پەقەتلا قورساق ئۈچۈنمۇ؟...545
ئۆز غېمىڭنى ئۆزۈڭ يە.....546
كۆز كۆڭۈلنىڭ ئەينىكى.....547
كۆڭۈل قويغان كۆكنىمۇ ئالار.....547
خىسلىتىمىزنى ساقلايلى.....548
ھەربىر گۈلنىڭ ئۆزىگە خاس پۇرىقى بار.....550
ھەممەيلەننىڭ ئىشتىھاسى ئوخشىماس.....551
غەيۋەتچىگە مىڭ كالتەك.....552
ھۈنەرنىڭ ھەممىسى گۆھەر.....553
ئاجىز يېرىڭنى خەقكە كۆرسەتمە.....554
مەمەدانلىق سېنى يالغۇز قويىدۇ.....555
تەقدىرنىڭ چاقچىقى.....556
سۆيگۈ ئىزھار قىلىش.....559
باھار ئەلچىسى.....559
دېرىزىنى ياقتۇرۇپ قېلىش.....560
يىقىلغان جەڭچى.....561
تۇرمۇشنىڭ مۇھەببەتكە بەرگەن ئەڭ ئالىي سوۋغىسى.....562
قەپەس بىلەن كىچىك قۇشنىڭ مۇھەببىتى.....564
چېقىلغان بىر سېۋەت تۇخۇم.....565
بىر دىنبىر ھايات قالغان ئەر.....565
سىرلىق ئانا.....566
مۇھەببەتنىڭ ئاساسى كەڭ قورساق بولۇش.....568
نامرات ئوقۇغۇچى ۋە قىزچاق.....569
ئەينەكنى كىم چېقىۋەتتى.....570
ئايمۇ سىزنى قوغلاشسۇن.....571
پەرىشتە ئايال.....571
جان - جىگەر قېرىنداشلار.....572
پولات ئەينەكلىك مۇھەببەت.....573
ئاخىرىغىچە سوراش.....574
مۇھەببەت ئوغرىسىدىن ساقلىنىش 575
ئەڭ ياخشى خەۋەر.....576
ئالاھىدىلىكى يوق بالا.....577
ئاجايىپ كۆچ.....577
ئورۇندۇقتىن قايتقان جاۋاب.....578
مەن سىزنى تاللىسام بولامدۇ.....580
ئەڭ ياخشى سوۋغات.....580

رەسسامنىڭ ئۆچ ئېلىشى..... 581
بېرنىش ۋە تەقدىم قىلىش..... 582
كەمبەغەلنىڭ ئوتۇن سوۋغا قىلىشى 583
ئۇچ مويسىپىت..... 584
شىرنىڭ مېھىر - شەپقەت قايتۇرۇ - شى..... 585
قىممەتلىك بىر دولار..... 586
ئۇچ كىشى..... 587
بىر پۇتۇن گەۋدە..... 588
مۇھەببەت بىر تۇپ مايسىغا ئوخشايدۇ..... 589
ۋاقىت گويا ئۆتكۇر قىلىچتۇر..... 590
گۈزەللىك تەبىئىيلىكتە..... 591
گۈلدىن تىكەن يەتسە..... 591
ھوسۇلسىز ئىش جانغا جاپا..... 592
غەيرەتسىزنىڭ ئاقىۋىتى..... 593
كاززاپنىڭ ئۆلۈمى..... 593
سەپەرداشلارنىڭ تەقدىرى..... 594
بىمەۋدە خىيالنىڭ ئازابى..... 594
بورىچى شاھ..... 595
ھالاكەتنىڭ سەۋەبى..... 596
جان دەسمايىسى..... 596
ئەقىل ئىگىسى بولسا ڭ... 597
سودىگەرنىڭ ئۆلۈمى..... 597
كۆڭۈل ئەينىكى..... 598
بايلىق دېگەن... 599
پۇشايمان پايدا بەرمەس..... 600
يىگىتنىڭ ئاشقىلىقى..... 601
سەۋدايى ئاشىق..... 603
قەقنۇس ھەققىدە ھېكايەت..... 605
بىر پادىشاھنىڭ ھېكايىتى..... 606
پادىشاھ بىلەن باقىقال..... 613
ئىككى ھۇرۇننىڭ ئۆلۈمى..... 614
كۆرەلمەسلىك كۆزىنى ئۆلۈم ئاچىدۇ 616
ئوغرىغا يان باسقانلىقنىڭ ئۆزى ئىمانسىز 617
ئەخمەق پادىشاھ..... 619
ئەقىللىق بولاي دېسەڭ، ئەقىلسىزدىن ئۆگەن..... 619
بالىنىڭ رايىغا بېرىۋەرسەڭ «بالا» بولىدۇ 620
ئالدىراڭغۇلۇق قىلساڭ ئىشىڭ ئالغا باسمايدۇ..... 622
باي بىلەن قويچى..... 624
ئۆزۈڭنى خار قىلغۇچە، كۆچۈڭنى خار قىل..... 625
يامان تەربىيىنىڭ ئاقىۋىتى..... 626
ئەقىللىق بۇركۇت..... 627
ئەينەنلىكنى ئىپادىلەشكىمۇ ئەقىل كېرەك 629
تەييارغا ھەييار مۇشۇك..... 630
يالغان سۆزنىڭ تارقىلىشى..... 631
ئاجايىپ تەنبىھ..... 632
خالىس نىيەت..... 633
دوستانىلىك دوست كۆيەيتىدۇ..... 635
ئەقىللىق بالا 635
بېخىلنىڭ ۋەسىيىتى 636
ھۇرۇنلۇقتىن شاھلىققىچە..... 637

شەمشىنۇر 644
چېچەن قىز چىمەنخان 662
تۇگمەس بايلىق 665
گۈزەللىك بۇلىقى 668
40 يالغان 670
شاگىرتنىڭ قاشتېشىنى پەرقلەندۈرۈشى 672
تەڭرىنىڭ جازاسى 673
قوغلىشىش 673
سىز كىم؟ 674
ئاجايىپ مەرۋايىت 675
دوغا تىكىش 676
لىق سۇ قاچىلانغان ئىستاكان 677
پروفېسسور ۋە قەلەندەر 677
ئورۇقلاشتىكى ئاجايىپ تەدبىر 678
دىرېكتورنىڭ ئارام ئېلىش مەزگىلى 679
شىرنىڭ ھۆركىرىشى 680
ئورۇندۇقسىز ساياھەت 681
تۇيۇقسىز كەلگەن خوشاللىق 681
مۈكەممەل يا 682
جاھىل دېھقان 682
تاشپاقا بىلەن توشقاننىڭ يۈگۈرۈش مۇسابىقىسىگە قاتنىشىشى 683
چېقىلغان بايلىق ئىلاھى 684
مېيىخۇا گۈلى 684
شوخ بېلىق 685
تېيىز سۇدا توختاپ قالغان قولۇاق 686
ئىككى ئاق قۇ 686
ئېشەكنى مەسخىرە قىلىش 687
مەن ھېچنېمە تېرىمايمەن 687
باينىڭ ئالتۇن يوقىتىشى 688
ئوقيا ئېتىشنى ئۆگىنىش 689
ئالتۇن زەنجىر 689
ئالدىغا ئىككى قەدەم ئېلىش 690
ئوخشىمىغان دۇچ كېلىش 691
لاياقەتلىك يارەمچى 692
ئىشەنچسىزلىك ۋە ئەدەپسىزلىك 692
سەپداش ئانتقان ئوق 693
بۇرگە بىلەن پىت 694
مەغلۇپ بولغان كىچىك شىر 694
سەممىي دانىشمەن 695
گۈمانخور ئايال 696
ئۇماچ تەقسىملەش 697
تەنقىدلەش ئوبيېكتى 698
رەخت دۇكىنىدىكى قىسقا مېتىر 698
ئايال خوجايىن ۋە ئايال خىزمەتكار 699
ھۆسن تۇزەشتىن پەيدا بولغان كۈلۈمسىرەش 700
چوڭ قاپاق 700
چىخ قالپاق 701
ھۆل ياغاچتا ئۆي سېلىش 701
كەتمەنگۈل 702
ئۇچقۇر ئات بىلەن ئات باققۇچى 703
ئوخشاشمىغان پوزىتسىيە 704
بايۋەتچىنىڭ رەسمى 705
ئوۋچىنىڭ قۇش تۇتۇشى 706
قۇملۇقتىكى توغراق 707
سەممىي ئەسكەر 708

ئەدەپسىز كىشى..... 709
بەرداشلىق بېرىش..... 709
ئىككى ئوغۇلنىڭ نەزىرىدىكى رەسىم 710
تۇل خوتۇن ۋە سودىگەر..... 711
قۇلۇپ ئېچىلغاندىن كېيىن..... 712
جان كەتسىمۇ سىر ساقلا.....713
پايدىسىز ئىلىمدىن پاناھ تىلەيلى ...714
كۆرمەي تۇرۇپ سۆزلىمە..... 715
يىرتىلغىنى كالېندارمۇ، بىزمۇ؟... 716
سېنىڭ دوپپاڭنى كىيمەيمەن 717
بايقىساڭ بايىسەن..... 718
ئىززەت قىلساڭ ئىززەت تاپارسەن... 719
سۆزۈك سۆمۈ سېسىيدۇ 721
كىتاب بىزنىڭ دوستىمىز 722
پىشمىغان خىش كارغا كەلمەيدۇ... 723
بايقىساڭ توپىمۇ ئالتۇن..... 724
ئۇ شۇنداق نەرسىكى..... 725
سۆلەت كىيىمدە ئەمەس، ئىلىمدە... 726
مەن سۇ ئىسراپ قىلمىدىم..... 728
كونۇپرتتىكى قۇياش..... 729
«ئالما ئۇرۇقى» ئەپەندىم..... 730
پەرىشتە تەبەسسۇمى 731
بىر تال پەلەي..... 733
ئەڭ كاتتا مۇكاپات 734
ئانىغا سوۋغا 734
مېنى بوشراق كۆمۈپ قويسىڭىز..... 735
ئانىنىڭ جاۋابى..... 736
لىندا قانداق باي بولدى؟..... 737
15 دوللارنىڭ ئىلھامى 738
سۇ توشۇش ۋە قۇدۇق قېزىش..... 739
ژارونكا ۋە قوناق 740
بىر مىنۇت..... 740
بىر تۇپ ئەنجۇر دەرىخى..... 741
پروفېسسورنىڭ بىر سائەت دەرسى 742
ئىككى ئانىنىڭ تەربىيەسى..... 743
جىنايەتچىنىڭ پۇشايمىنى..... 744
قېرى تۆگىنىڭ تەجرىبىسى..... 745
مەن جەزمەنكى باتۇر بولىمەن..... 745
سېپىسوننىڭ كالتىكى 746
يىقىلغان بالا..... 748
لەگلەكچاقنىڭ پەرۋازى..... 749
ئاددىي جاۋاب..... 750
ئېلىسانىڭ جاۋابى..... 751
مەن تىلاۋەت قىلىپ بولدۇم..... 752
كىشىنى ئەڭ تەسىرلەندۈرىدىغان ئارزۇ 752.....
مەن سېنىڭدىن پەخىرلىنىمەن.....753
تۇلكە بىلەن خوراز 754
يىلپىزنىڭ ئۆچ ئېلىشى 755
ئىككىنچى ئوقيا..... 756
گوللاندىيەلىك كىچىك قەھرىمان... 757
يەنە سەل چىدا..... 758
سەۋزە، تۇخۇم ۋە قەھۋە..... 759
«قىلالمايمەن» ئەپەندىنىڭ دەپنە مۇراسىمى 760
تىلەمچىنىڭ رەسىمى..... 762
كېپىنەك زۇڭتۇڭ..... 762

بۇركۇت ۋە قۇلۇلە 763
تەكرار مەغلۇبىيەت..... 764
قەيسەر ئۆمۈچۈك 765
ھاياتلىق دەرىخى 766
بىر قاچا ئۇگرە 767
تىلەمچى ۋە قىزچاق 768
بىر تال مەك..... 769
توكۇر دادا..... 770
جورجنىك نارازىلىقى..... 771
جېنىنىنىك مارجىنى..... 772
بىر تال ئەتىرگۈل..... 773
ئەك ياخشىسى ياش مەزگىل 775
ئەخلەت تەرگۈچى بۇۋاي..... 775
ئەينەك پارچىسى قاچىلانغان ساندۇق 776
ئىسىم ۋە پېئىل..... 777
ماكىنىك قەسمى..... 778
ھەقىقىي ئېگىزلىك..... 780
پادىشاھنىك مەسئۇلىيىتى..... 780
بىر تال مىخ..... 781
ئادالەت قوڭغۇرىقى..... 783
بايدىن قېچىقالغان مىراس..... 784
يىغلىشىپ بېرەي 784
گالىپ خانىمنىك گۈللۈكى..... 785
مۇمكىنمۇ! 786
رەقىبلەر..... 787
چوڭلاردىنمۇ ئەقىللىق بالىلار..... 788
سامساق يېيىشكە خۇشتار مۇزىكانت 789
مېغىز ئېلىش..... 790
تاشلاشنى ئۆگەن..... 790
ئانا - بالا بېلىقلار..... 791
دېڭىز ۋە پادىشاھ..... 791
ھارۋىنىك ئاۋازى..... 793
سىناق..... 793
ئۆزىنى ئاگاھلاندۇرۇش..... 794
ئىتنىك خۇيى قاۋاشتۇر..... 794
ئىشلىگەن چىشلەيدۇ..... 795
كېسەلگە سەل قارىماك 797
ئويناشنىڭمۇ ئورنى بار..... 798
ھۇرۇنلۇق بارلىق بىچارلىكنىك يىلتىزىدۇر..... 800
ئاينىك يۇزىدىمۇ داغ بار..... 801
قاغا بىلەن دوست بولساك، يېيىشىك پوق..... 801
تۆھپە ھەممىگە مەنسۇپتۇر..... 803
ئۆزۈڭنى ئەر چاغلىساك، ئۆزگىنى شىر چاغلا..... 804
ئىشلەتمىسە ئىنسانىنمۇ دات باسار 806
ھاياتنىك مەنىسى زادى قەيەردە؟ 807
كۇچ نەدىن كېلىدۇ 807
پايدىسىز ئىلىمدىن پاناھ تىلىگىن... 810
ئىززەت قانداق بولىدۇ؟..... 810
دەڭسەپ يەيلى..... 811
تۇرمۇش مانا مۇشۇنداق..... 812
كىمدە ئەيىب يوق 814
يامانلىقنىك يۇقى قالىدۇ..... 816
قانداق ياشاش بەك مۇھىم 817
بالىنىك كۆزىدىكى دۇنيا..... 817

يارده‌مىنىڭ ئالدى - كەينىده 818
تۇخۇم ئىزدەش..... 819
بىر بالا، ئىككى خىل تەربىيە 820
مېنىڭ بىرلا يۇزۇم بار..... 822
چاقماقتىن قورقۇش ۋە چاقماقتىن ھۇ - زۇرلىنىش..... 823
بىز ئادەمىيلىك كۆچەتلىرىنى تېرىيمىز 824
تېلېفون ئانا 826
مۇستەھكەم ئىشىكمۇ يېرىلىدۇ..... 826
تەربىيە قانداق بولىدۇ 827
بالىلارغا سەممىيلىك كېرەك..... 829
يالغانچىلىق مۇنداق تۇگەيدۇ 831
مۇشكۈلات ئالدىدا 832
ماھارەت قانداق يېتىلدۇرۇلىدۇ..... 833
ئوك ۋە سول قول..... 834
قۇلۇپقا ئۆزىنىڭ ئاچقۇچى كېرەك... 835
قىزچاقنىڭ تەسەللىيسى..... 836
كىتاب توشۇشنىڭ يەنە بىر مەنىسى 837
قاياق سۇ دېگەن نېمە؟..... 838
چىرايلىق سۆت دېگىزى..... 839
ئەك ياخشى سوۋغات..... 840
دادىغا سوۋغات..... 841
بالىنىڭ نەزىرىدىكى دادا 843
تالانتنىڭ يولى..... 844
خەت يېزىشمۇ تالانت..... 845
سەۋر سەۋرنى تۇغىدۇ..... 846
يېتىلىشنىڭ پۇرستى..... 847
مۇھەببەت 848
ئەركە بالا..... 849
پادىشاھ مۇلازىمىتىگە لايىق كىشى... 850
ياخشى تەدبىر ۋە مەسلىھەتكە ئېرىشىش - نىڭ يولى..... 850
كىشىلەر قىش پەسلىگە نېمە ئۈچۈن خۇشتار..... 851
سەپەر جاپا - مۇشەققەت تارتىشقا سەۋەب بولىدۇ..... 852
ياشلىقنىڭ خاسىيىتى..... 853
ھەممە ئىشنىڭ مۇكاپاتى ۋە جازاسى بولىدۇ..... 854
تىرىشىپ بىلىمگىنى ئاشۇر 855
يامانلار سۆھبىتىدە بولما 855
مىڭ يىل ئۆمۈر كۆرۈڭ..... 856
ئوتنىڭ ئىشى..... 856
ئوغۇلغا نەسىھەت..... 857
ئىنسانىنىڭ پەزىلىتى..... 857
سۆز سەنئىتى..... 858
ئېھتىياتچانلىق ئەك مۇھىم..... 858
ئىنسان تەبىئىتى باھار گۈللىرىگە مايىل 859
ھەدىيە بايانى..... 859
ئادالەتنىڭ پايدىسى 860
ئەپۇ قايسى چاغدا ياخشى..... 860
مەقسەت مەنزىلىگە يېتىشنىڭ يولى 861
ئىناقسىزلىق ھەممە مىللەتتە چەكلىنىدۇ 862
ئەقىل - ئىدراك يولباشچى 863
ئادەملەرنىڭ تەبىئىتى ۋىسالنى ياقتۇرىدۇ 864

كىشى ئۆز ۋەتىنىدە مۇرادقا يېتىدۇ 865
دۇنيادىكى ئەڭ خەيرلىك ۋە ئاسان ئىش..... 866
شائىر سۆزى يالغاندۇر..... 866
نۇشىروۋان بىلەن ۋەزىر..... 867
چېقىمچىنىڭ ئاقىۋىتى..... 869
شاھلىقنى ساقلاش..... 869
ياخشىلىقنىڭ سىرى..... 870
لايىق جاۋاب..... 871
نۇشىروۋاننىڭ ۋەسىيەت - نەسىھەتلىرى..... 871
غەيرەت - شىجائەتلىك بولۇ..... 873
شىجائەت ھەققىدە..... 874
شەربەت ۋە قىز..... 875
ھۇۋقۇشلار سۆھبىتى..... 876
ئاتلارنىڭ پادىشاھى..... 877
پادىشاھ يەدىغان تائام..... 877
قايسىسى لەززەتلىك..... 878
بىر مەندىكى سۆز..... 878
گەۋدىسى ئېغىر بولسا..... 879
مۇلازىمنىڭ سەۋەنلىكى..... 879
ھەر ئىشنى ئاخىرىغچە قىلىش..... 879
ئەمىرنىڭ ئەرزى..... 880
دىيانەت بىرلە بول..... 880
ئۇچ ھېكمەتلىك سۆز..... 881
مەملىكەتنىڭ زاۋال تېپىش سەۋەبى 882
ئىشنىڭ ھەقىقىتى..... 882
يۆتكەلمىگەن تاش..... 883
ياۋاشلىق قانداق نەرسە..... 883
كۆڭلۈڭ نېمىنى خالايدۇ..... 884
كاتتا يىغلىش..... 884
يار جامالى..... 886
مۇھەببەت دېگەن..... 887
كۇندەشلەرنىڭ ھىيلىسى..... 887
ئەقىللىق بالا..... 888
دورا نۇسخىسى (رېتسېپ)..... 889
ئادىل خەلىپە..... 890
ئەقىللىق سەيدە..... 890
ئادەمنىڭ رىسقى..... 891
خاسىيەتسىز دۇئا..... 892
ئەگەر ئادىل بولاي دېسىڭىز..... 893
تېتىقسىز چاقچاق..... 893
ئىككى خىل ئارزۇ..... 894
ئەسكەرنىڭ خوتۇنى..... 894
ھاتەم تەينىڭ پەزىلىتى..... 895
دۇشمەنلىشىش ئىنتايىن يامان ئادەتتۇر..... 895
ئاداۋەتنىڭ جاھالىتى ۋە ساداقەتنىڭ خاسىيىتى..... 897
مەجنۇننىڭ ھېكايىتى..... 898
ئىككى دوستنىڭ ھېكايىسى..... 899
ھوشيار ئۇستاز نەسىھىتىنىڭ قەدرىنى بىلمەي، ئىش ئۆتكەندە قىلغان پۇشايمىنىدىن پايدا تاپالمىغان غاپىل يىگىتنىڭ ھېكايىتى..... 900
بۇلبۇلنىڭ ھېكايىتى..... 901
بىر كەپتەرنىڭ ھېكايىتى..... 902
مەشرىقتە خەزىنىگە ئېرىشكەن بىر ئادەمنىڭ ھېكايىتى..... 903

جاھان بەزمىسى..... 904
لوقماننىڭ ھېكايىتى..... 905
لوقماندىن سورالغان سوئال..... 906
ئىسكەندەرنىڭ ئۆلۈم ئازابىدىن تال چىـ
ۋىقتەك تولغانغانلىقى..... 906
ئۇچ خىل تالىلا..... 911
سېتىۋېلىنغان ئەقىل - پاراسەت..... 912
چاشقان تۇتقىدىغان مۇشۇك..... 913
كاتەك سىرتىدىكى توخۇ..... 913
تۈلكىنىڭ ياشاش يولى 914
ھېس قىلغىلى بولمايدىغان «ئاغرىق» 915
ئالماشتۇرۇۋېتىلگەن ئىسكىرىپكا...915
گۈللۈكتىكى مورچۇبا گۈلى..... 916
بىر - بىرىگە لايىق كېلىش..... 916
ئۇمىد ۋە خىيال..... 917
يول بويىدىكى مەنزىرە 918
سايىاھەت 918
ھويلىدىكى بىر تۈپ دەرەخ..... 919
ئىككى «ئالۋاستى»..... 920
باغچىدىكى ياۋا غاز..... 921
پىلىكى يوق شام 922
قېچىپ كەتكەن چېكەتكە..... 922
ۋېلىسىپىت 923
سەكسەنپۇتنىڭ پۇت..... 923
يىتكەن چاچ قىسقۇچ..... 924
قەھۋەخانىدىكى تام رەسىمى 925
ئەقىل - پاراسەتنىڭ مەنبەسى..... 926
رەت قىلىنغان سەدىقە..... 927
كالا ئۆلتۈرۈش..... 927
يول بويىدىكى كىچىك دۇكان..... 928
ئورۇندۇقتا تايىنىپ مۇز تېيىلىش... 928
سودىگەر بىلەن چولپان..... 929
چاشقاننىڭ ساياھەت قىلىشى..... 929
ھاياتلىقنىڭ قىممىتى 930
ئەۋزەللىكنى نامايان قىلىش..... 931
ھەقىقەتنى تېرىۋېلىش..... 931
پاقا بىلەن مۇلى قۇلۇلسى..... 932
ئوۋ ئىتىنىڭ پۇتى..... 933
ئوخشاشمىغان تەقدىر..... 933
تەقدىم قىلىش..... 934
رەخت ۋە كونا چاپان..... 935
ئىگە بولۇش ۋە مەھرۇم قېلىش..... 935
قىزىل ئۇسسۇل ئايىغى..... 936
تاشلىۋېتىشكە قىيمىغان كالا ئارغامچىسى
.....938
تالىپ ۋە بېلىقچى..... 938

قورسقىڭىز ئاغرىغان بولسا، كۆزىڭىزدىن كۆرۈڭ

بىر ئادەم تېۋىپنىڭ ئالدىغا بېرىپ قورساق ئاغرىقى كېسەللىكىگە مۇپتىلا بولۇپ قالغانلىقىدىن شىكايەت قىلىپ، ئۇنىڭدىن ياردەم سورىدى.

ــ بۇگۈن نېمىلەرنى يېدىڭىز؟ ــ دەپ سورىدى تېۋىپ.

ــ ئاران ئۇچ دانە كۆيگەن نان يېگەن ئىدىم شۇ، ــ دەپ جاۋاب بەردى بىمار.

تېۋىپ خىزمەتكارىغا دورا ساندۇقىنى ئېلىپ چىقىشنى بۇيرۇدى. ئۇنىڭدىن بىر دورىنى ئېلىپ بىمارغا دېدى:

ــ قېنى بۇرادەر، كۆزلىرىڭىزنى يوغان ئېچىڭ، دورا قۇيۇپ قويايلى.

ــ ۋاي تەقسىر، مەن ئۆزلىرىگە قورساق ئاغرىقى توغرىسىدا شىكايەت قىلغان تۇرسام، بۇ...

ــ ياق، ــ دېدى تېۋىپ، ــ سىزنىڭ كۆزىڭىز چاتاق ئىكەن. ساق بولغىنىدا كۆيگەن نان يەرمىدىڭىز؟

ھېكمەت:

كۆزىتىپ ئەقىل بىلەن ئىش قىلمىغاندا، كۆزىڭىڭ بولۇشى نەھاجەت.

تېۋىپنىڭ تەۋسىيەسى

بىمار تېۋىپقا شىكايەت قىلدى:

ــ كۈلگۈنچەكلىك كېسەللىكىگە گىرىپتار بولۇپ قالدىم. ياردەم قىلمىسىڭىز بىكار ئۆلۈپ كېتىدىغان ئوخشايمەن.

تېۋىپ ئۇنىڭدىن قانداق تاماقلارنى كۆپرەك يەيدىغانلىقىنى سورىغاندى، ئۇ جاۋاب قىلدى:

ــ كۆپىنچە تۇزلانغان بېلىق گۆشى، قاق قىلىنغان مال گۆشى، تۇخۇم ۋە باشقىلارنى يېيىشنى ياخشى كۆرىمەن.

ــ ئەگەر بۇگۈن ئۆلمەي قالسىڭىز، ــ دەپ تەۋسىيە قىلدى تېۋىپ، ــ ئەتىگە ئەلۋەتتە بىر باغ ئوتقا مىنىپ ئۆزىڭىزنى شەھەر مۇنارىسىدىن تاشلاڭ، تۇزۇلۇپ قالسىڭىز ئەجەب ئەمەس.

ھېكمەت:
كۆڭۈل تارتتى دەپ ھەممنى يېيىش ئۆز بەدىنىنى ئۆزى خارلىغانلىقتۇر.

ئاشقازان كېسەللىكىگە گىرىپتار بولغان ئادەم

بىر ئادەم تېۋىپقا ئاشقازان كېسەللىكىگە گىرىپتار بولۇپ قالغانلىقىنى شىكايەت قىلىپ ئۇنىڭدىن ياردەم سورىدى.

تېۋىپ ئۇنىڭغا تومۇرىنى تۇتۇپ كۆرۈپ، كۆپىنچە نېمىلەرنى يەيدىغانلىقىنى سۇرۇشتۇردى.

— بىر ئولتۇرغىنىمدا 40 قوغۇن، ئۈچ قاداق نان، بەش مەن[1] گۆش، بىر قاداق ئانار، ئەگەر تاتلىق نەرسىلەرنى يېگۈم كەپقالسا، سەككىز قاداق ياڭاق سېلىنغان ھالۋا يەيمەن، — دېدى بىمار.

تېۋىپ قولىغا قەغەز ئېلىپ، ئۇنىڭغا بىر نېمىلەرنى يازدى ۋە ئۇنى تۆت پۈكلەپ بىمارغا تۇتقۇزدى:

— قەغەزگە يېزىلغانلارنىڭ ھەممىسىنى قوشۇپ يەڭ، ئىنشائاللا، شىپا تېپىپ قالۇرسىز.

بىمار كوچىغا چىقىپ قەغەزنى ئېچىپ قارىسا، ئۇنىڭغا تۆۋەندىكىلەر يېزىلغانكەن:

«ئون قاداق پىشىق خىشت، يېگىرمە قاداق تۇرۇنج، ئوتتۇز قاداق خورما، قىرىق قاداق بۇخارا ئالۇچىسىنى قوشۇپ ئىستېمال قىلىنسۇن.»

ھېكمەت:
نورمال يېيىلمىگەن تاماق، جانغا سېلىنغان قارماق.

ئىشتىھايىڭىز ئېچىلدۇ

بىر ئادەم تېۋىپقا مۇراجىئەت قىلىپ:

— كېسەل بولۇپ قالدىم، قورسىقىم ئاغرىۋاتىدۇ، ھېچ نەرسىگە ئىشتىھايىم يوق، شۇڭا سىلىنىڭ ھۇزۇرلىرىغا كەلدىم، داۋالاپ قويغان بولسىلا، — دېدى.

تېۋىپ ئۇنىڭدىن بۇگۈن نېمە يېگەنلىكىنى سورىدى. بىمار ئازراقلا تاماق يېگەنلىكىنى ئېيتقان بولسىمۇ، تېۋىپ قىستاۋەرگەنلىكتىن، ئىلاجسىز يېگەنلىرىنى بىرمۇبىر ئېيتىشقا مەجبۇر بولدى:

---

[1] مەن — تەخمىنەن 2.6 كىلوگىرام ھەجىمدىكى ئېغىرلىق ئۆلچىمى.

ــ سىلىنىڭ يانلىرىغا كېلىۋېتىپ يولدا كاللا ـ پاچاق دۇكىنىغا كۆزۈم چۈشتى. ئۇ يەردىن تۆت قوينىڭ كاللا ـ پاچىقىنى سېتىۋېلىپ يېدىم، سىلى بۇنى ئىككى قوينىڭ كاللا ـ پاچىقى ھېسابلىغايلا؛ كېيىن تاتلىق يېمەكلىكلەر دۇكىنىدىن تۆت قاداق ھالۋا، ئۈزۈم بازىرىدىن ئون قاداق ئۈزۈم سېتىۋېلىپ چايخانىغا كىردىم، ئۇ يەردىن ئون نان سېتىۋېلىپ، سەككىز چەينەك چاي بىلەن ھەممىسىنى يېدىم، سىلى ئۇلارنى ئىككى قاداق ھالۋا، بەش قاداق ئۈزۈم، بەش نان، تۆت چەينەك دەپ ھېسابلىسىلا؛ يەنە تېخى تۆت قوغۇنمۇ يېدىم، سىلى ئۇنى ئىككى دانە دەپ ھېسابلىسىلا؛ ئۇنىڭدىن كېيىن ئاشخانىغا كىرىپ ئون مانتا، سەككىز زىخ كاۋاپ يېدىم، سىلى بۇلارنى بەش مانتا، تۆت زىخ كاۋاپ ھېسابلىغايلا؛ ئىشتىھايىمنىڭ يوقلۇقى مانا شۇلاردىن كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ.

تېۋىپ ئۇنىڭ سۆزلىرىنى ئىشتىپ شۇنداق دېدى:

ــ ئەمدى مەن ئېيتاي، سىز ساناپ تۇرۇڭ، ئالتە يىل ئاشقازان كېسەللىكى بىلەن ئاغرىيسىز، بۇنى سىز ئۇچ يىل ھېسابلاڭ. كېيىن ئون يىل مېڭە ئاغرىقى دەردىگە گىرىپتار بولىسىز، سىز بۇنى بەش يىل ھېسابلاڭ. ئۇنىڭدىن كېيىن ئىككى كۆزىڭىز قارىغۇ، ئىككى قولىڭىز تۆتماس، ئىككى ئايىغىڭىز باسماس بولۇپ قالىدۇ. سىز بۇلارنى بىر قولۇم، بىر ئايىغىم دەپ ھېسابلاۋېرىڭ. ئەنە شۇ چاغدا ئىشتىھايىڭىز تېخىمۇ ئېچىلىدۇ.

ھېكمەت:

ئاتا ـ بوۋىلار «ئالدىمغا كەلدى دەپ يەۋەرمە، ئاغزىمغا كەلدى دەپ دەۋەرمە» دەپ ناھايىتى توغرا ئېيتقان. ئۇدۇل كەلگەننى يەۋېرىش ئەقلىنىمۇ يەيدىغانلارنىڭ ئىشى.

لوقمان ھېكمىنىڭ پاراسىتى

لوقمان ھېكىم تېۋىپلىقتىمۇ شۆھرەت قازانغانلىقىدىن:

شەھەر پادىشاھى باشقىلاردىن «لوقمان ھېكىم بىلىملىك، ئەقىللىق، زېرەك، تەدبىرلىك دانا كىشى ئىدى» دېگەن تەرىپلەرنى ئاڭلاپ، زەردىسى قاينىاپ: «ئۇ شۇنچىلىك داڭلىق ئادەم بولسا، ئۇنىڭ كارامىتىنى مەن بىر كۆرەي... ئۇنى چوڭقۇر زىندانغا تاشلايمەن. ئۇ تەدبىرلىك بولسا، ئۆز ئەقىل ـ پاراسىتىنى ئىشلىتىپ چىقىپ كۆرسۇن» دەپتۇ ـ دە، ئاتارمەن ـ چاپارمەنلىرىنى توپلاپ، چوڭقۇر بىر زىندان قازدۇرۇپتۇ. زىندان پۈتكەن كۈنى لوقمان ھېكىمنى ئوغلى بىلەن تۇتۇپ كېلىپ، ئىككىسىنى مۇشۇ زىندانغا تاشلۇۋېتىپتۇ ۋە زىندانىنىڭ ئاغزىنى يوغان بىر ياپىلاق تاش بىلەن ئېتىپ، تاشنى بىرنەچچە غېرىچ قارا چىلان توپا بىلەن كۆمۈپتۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە زىرائەت تېرىپ، ئىزدەپ تاپقۇسىز قىلۋېتىپتۇ.

ئاردىدىن ئۇرۇن ئۆتمەي، شاھ ۋاپات بوپتۇ، پادىشاھنىڭ ئوغلى تەختكە چىقىپتۇ. لوقمان ھېكىم شۇ پېتى زىندانىدا قاپتۇ.

بىر كۈنى پادىشاھ بېلىق يەپ ئولتۇرۇپ، ئېھتىياتسىزلىق قىلغانلىقتىن گېلىغا بېلىق قىلتىرىقى تۇرۇپ قاپتۇ ـ دە، نە ئۇيان ـ نە بۇيان ماڭماي، سارغىيىپ ئۆلۈر ھالەتكە كېلىپ قاپتۇ.

ئۇنىڭغا ئوردا تېۋىپلىرى ۋە شەھەر ھۆكۈمالىرى ھېچقانداق داۋا تاپالماپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ياشانغان كىشىلەرنى يىغىپ:

ــ بۇنىڭغا قانداق داۋا بار؟ ــ دەپ سورىغانكەن، بىر مويسىپىت بوۋاي تۇرۇپ:

ــ ھەي ...ئامال بارمۇ؟ لوقمان ھېكىم بولسا، بۇنىڭغا داۋا تاپاتتى، ــ دەپتۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان پادىشاھ:

ــ ئۇ قەيەرگە كەتتى؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ ئۇنى ئاتىلىرى ئوغلى بىلەن قوشۇپ زىندانغا تاشلىۋەتكەندى. زىندانىنىڭ ئاغزىنى تاش بىلەن، ئۇنىڭ ئۈستىنى توپا بىلەن كۆمۈپ، زىرائەت تېرىۋەتكەندى، ئۇنىڭغا بىرقانچە يىل بولۇپ كەتتى، ــ دەپتۇ.

ــ ئاتا، ئۇ يەرنى پەرق ئېتەلەمسىز؟

ــ پەرق قىلمەن، ئۇ يەرنى بىلمەن!

ــ ئۇ، ئەۋلىيادەك، شاپائەتلىك ئۆلىما ئىدى، ھايات بولۇشى ئېھتىمال، ھەرنېمە قىلىپ تاپايلى، ــ دېيىشىپتۇ ئوردا ئەھلىمۇ.

شۇنىڭ بىلەن زىندان كولانغان يەرنى تېپىپ، ئاغزىنى ئېچىپ، ھېلىقى قېرى مويسىپىت بوۋاينى تەكشۈرۈپ بېقىشقا چۈشۈرۈپتۇ. ئۇ بوۋايمۇ لوقمان ھېكىم بىلەن تەڭتۇش بىر ھۆكۈما ئىكەن. بوۋاي قاراڭغۇ زىنداننى ئۇيان ـ بۇيان ئىزدەپ، بىر قۇرۇق سۆڭەك تېپىپ قايتىپ چىقىپتۇ ۋە:

ــ مەن بىر ئۈستىخان تاپتىم، يەنە بىرىنىڭ سۆڭىكى يوق، ئۇنى ئىزدەشكە دەرمانىم يەتمىدى، ئەتراپلىق تەكشۈرەلمىدىم، ــ دەپتۇ.

ئۇنىڭدىن كېيىن يەنە بىر دانىشمەننى چۈشۈرۈپتۇ.

دەسلەپ چۈشكەن بوۋاي:

ــ ئەگەر تاپالىساڭ، تېنى بولسا سەن ئۇنىڭغا ھەرگىز قول تەگكۈزمە. كېيىن مەن چۈشىمەن، سەن پەقەت بار ـ يوقلۇقىنى بىلىپ چىق! ــ دەپتۇ.

بۇ قېتىم چۈشكەن ئادەم لوقمان ھېكىمنىڭ تېنىنى ئىزدەپ تېپىپتۇ. ئەمما ئۆلۈك ياكى تىرىك ئىكەنلىكىنى بىلەلمەي، تەنىنىڭ پۈتۈنلۈكىنى خەۋەر قىلىپ چىقىپتۇ.

دەسلەپ چۈشكەن بوۋاي چوڭ خالتا شەكلىدە تور ياساپ، قاۋۇل ئىككى يىگىتنى بىللە ئېلىپ چۈشۈپتۇ، ئۇلار زىندانىنىڭ قاق ئوتتۇرىسىغا يەتكۈدەك شوتا ياساپ، بىر ئادەم ياتقۇدەك ئورۇن تەييارلاپ، لوقمان ھېكىمنىڭ تېنىنى شۇ ئورۇنغا ئېلىپ چىقىپتۇ. قاراڭغۇلۇقتىن بىراقلا چىقىرىپ كەتمەپتۇ، ئاندىن كېيىن، لوقمان

ھېكىمنىڭ تېنىگە بىر تامچە شاراب تامدۇرۇپ، ئۇنىڭ جېنى بارلىقىنى بىلىپتۇ، بۇۋاي قايتىپ چىقىپ:

— زىنداننىڭ ئاغزىغا چوڭ بىر قازان ئورۇنلاشتۇرۇپ تاماق پىشۇرۇڭلار، ھەرخىل تاماقلارنىڭ پۇرىقى ئۇزۇلمەي چىقىپ تۇرسۇن. بىرقانچە كۈن كۆزىتەيلى، بۇنىڭدىن بىر مەنپەئەت چىقار، — دەپتۇ.

بىر كۈندىن كېيىن بۇۋاي لوقماندىن:

— ئەھۋالىڭىز قانداق؟ — دەپ سوراپتۇ ۋە ئۇنىڭغا بىر قوشۇق پىشقان سۈت بېرىپتۇ، بىرئازدىن كېيىن لوقمان ھېكىم مىدىرلاپتۇ — دە:

— تاماق ئۇچ كۈن پىشۇرۇلسۇن، تاماق ھىدى دىماغىمغا ئۇرۇپ تۇرسۇن، — دەپتۇ — دە، باشقا گەپ قىلماپتۇ.

زىنداننىڭ ئاغزىدا ئۇچ كۈن تاماق پىشۇرۇلۇپتۇ، لوقمان ھېكىمگە پات — پات بىر قوشۇق شەربەت، بىر قوشۇق سۈت بېرىپ تۇرۇلۇپتۇ. ئۇچ كۈندىن كېيىن لوقمان ھېكىم سۆزلىگۈدەك ھالەتكە كېلىپتۇ. يۇقىرىدىكى تەجرىبىلەرنىڭ بارلىقىنى ئۆز ۋاقتىدا بۇۋاي لوقماندىن ئۆگەنگەنكەن.

— كۈن چۈشمەيدىغان بىر ئۆيگە ئاچقىچلار، — دەپتۇ لوقمان ھېكىم تۆتىنچى كۈنى.

شۇنىڭ بىلەن لوقمان ھېكىم زىنداندىن چىقىرىلىپتۇ ۋە ئۆزىنىڭ تەلىپى بويىچە ھەرخىل تائاملاردىن ئۆلچەم بىلەن بېرىپ تۇرۇلۇپتۇ. بىر كۈنى لوقمان ھېكىم:

— 14 — 15 ياشلاردىكى يىگىرمە قىز، يىگىرمە ئوغۇل ئەكېلىڭلار، بىر قىز بىلەن بىر ئوغۇل نۆۋەت بىلەن كېلىپ مېنىڭ ئېتىمنى سىيلاپ تۇرسۇن، — دەپتۇ.

لوقمان ھېكىمنىڭ بۇ تەلىپىمۇ ئورۇندىلىپتۇ. سەۋەبى، ياش بالىلارنىڭ ھارارىتى تەنگە سىڭگەن ئۇزۇن يىللىق زەردابنى قايتۇرىدىكەن. قىرىق بالا ھەر كۈنى ئىككىدىن نۆۋەت بولۇپ بۇ ئىشنى يىگىرمە كۈن داۋاملاشتۇرۇپتۇ، بىراق بالىلارنىڭ قېنى قېچىپ چىرايى سارغىيىپتۇ.

— قۇۋۋەتلىك تائاملار بىلەن يەتتە كۈن غىزالانسا، بالىلار ئۆز ئەسلىگە كېلىدۇ، — دەپتۇ لوقمان ھېكىم.

دېگەندەك بالىلار ئەسلىگە كەپتۇ. لوقمان ھېكىم سەللىمازا تۇزىلىپ كېتىپتۇ. لوقمان ھېكىمنىڭ سالامەتلىكى ياخشىلانغاندىن كېيىن، پادىشاھ:

— ھۆرمەتلىك ھېكىمنىڭ ماڭا قىلىدىغان داۋاسى بارمىكىن! — دەپتۇ. لوقمان ھېكىم:

— بار، يالغۇز ئوغۇللىرىنىڭ قېنىدىن باشقا داۋا يوق، شۇنىڭ ئۈچۈن بالىنى بوغۇزلاپ قېنىنى ئىچسىلە، قىلتىرىق چىقىپ كېتىپ جانلىرى سالامەت بولىدۇ، — دەپتۇ.

يالغۇز ئوغلىدىن ئايرىلىشقا چىدىمىغان پادىشاھ تېخىمۇ ھەسرەتكە چۆمۈپتۇ.

ئوردا ئەھلى:

ــ سىلى ئۆلسىلە تېپىلمايلا. بىر بالا سىلى ئۇچۇن قۇربان بولسا، خۇدا يەنە بېرەر. شۇڭلاشقا ئوغۇللىرىنى ئۆزلىرى ئۇچۇن قۇربان قىلسىلا ئەيىب بولماس، ــ دېيىشىپتۇ.

ئامالسىز قالغان پادىشاھ ئاخىر بالىسىنى بوغۇزلاپ قېنىنى ئىچىشكە ماقۇل بوپتۇ.

لوقمان ھېكىم كېلىپ، شاھزادىنى كەلتۈرۈشنى بۇيرۇپتۇ. شاھزادە پادىشاھنىڭ ئۆزىگە كۆرسىتىلىپتۇ. لوقمان ھېكىم شۇ چاغدا:

ــ شاھزادىنى بۇ يەردە بوغۇزلىماي، ئوردىنىڭ ئالدىغا بىر چېدىر تىكىڭلار، شاھزادىنىڭ ئاۋازىنى پادىشاھ ئاڭلاپ تۇرسۇن، ــ دەپتۇ ــ دە، چېدىرغا شاھزادىنى ئەكىرىپتۇ، ئاندىن پادىشاھقا كۆرسەتمەي، بىر ئۆچكە ئالغۇزۇپتۇ، بالىنىڭ يۈزىنى يېپىپ، يانقۇزۇپ قويۇپ، ئۆچكىنى بوغۇزلاپتۇ...

ئۆچكىنىڭ ۋارقىرىغان ئاۋازى پۈتۈن جاھاننى بىر ئاپتۇ، بۇنى ئاڭلىغان پادىشاھ بالىنى بوغۇزلىدى دەپ ئويلاپ:

ــ ئاھ دۇنيا! بىر جېنىم ئۇچۇن يالغۇز ئوغلۇمنىڭ قېنىنى تۆكتۈم ــ ھەي! ــ دەپ دەھشەتلىك ۋارقىراپتۇ ــ دە، ھوشىدىن كېتىپتۇ.

پادىشاھ «ئاھ!» دېگەندە، گېلىدىن قىلتىرىق ئېتىلىپ يەرگە چۈشكەنكەن...

لوقمان شاھزادىنى ئەگەشتۈرۈپ، شاھنىڭ ئالدىغا سالام بەرگىلى كىرىپ كېلىپتۇ. بۇنىڭدىن ھەيران بولغان پادىشاھ:

ــ بۇ نېمە كارامەت، ئوغلۇم سالامەت ئىكەنغۇ؟! ــ دەپ چەكچىيىپ قاپتۇ.

لوقمان ھېكىم:

ــ مۇشۇنداق خەتەرلىك ئىشنى ئاشۇنداق ھەسرەتلىك تەدبىر بىلەن داۋالىغىلى بولىدۇ. ئۇنداق بولمىسا، گېلىڭىزدىن قىلتىرىق چۈشمەيتتى، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

ــ ھۆرمەتلىك ھېكىم، ئاتامنىڭ سىزگە زۇلۇم سېلىشى ئىككىلا دۇنيادا كەچۈرگۈسىز جىنايەت ئىكەن، رەنجىمەڭ! ــ دەپ ئەپۇ سوراپتۇ پادىشاھ.

شاھ لوقمان ھېكىمدىن ئىنتايىن رازى بولۇپ، ھاياتىنىڭ ئاخىرىغىچە ھۆرمەت قىلىپ ئۆتۈپتۇ.

ھېكمەت:

ھەرقانداق ئىشنى تەدبىر بىلەن ئىشلىسەك، تەقدىرنىڭ ئۆزى قولۇڭدا بولىدۇ. ئەكسىچە ئىش قىلساڭ، باشقىلارنىڭ قۇلىغا ئايلىنىپ قالسەن.

قىرىق كۈندە ئۆلسەن

بىر ئادەم بار ئىكەن، ئۇ ئاسمان ئۆرۈلسە ئاستىدا يېتىپ مانتا يەيدىغان، ئالەمگە ئوت كەتسە پەرۋايىغا، سۇ باسسا ئەرۋايىغا كەلمەيدىغان، نان بولسا ئىش بولمىسا، ياز

بولسا قىش بولمىسا دەيدىغان، ئالدىغا كەلگەنلا يالمايدىغان، نەپسى ئۇچۇن ھەر بالادىن يانمايدىغان، يېيىشىنلا كۆزلەيدىغان، ئاغزى بېسىلماي سۆزلەيدىغان، قورسىقىنىڭ تويغىنىنى سىيلاپ بېقىپ بىلمىدىغان، ھەمىشە ئورۇنسىز سۆزلەيدىغان، قىلىقىدىن كىشىنىڭ غىدىقى كېلىدىغان، باشلىقىغا بېشى بىلەن، باشقىلارغا پۇتى بىلەن مۇئامىلە قىلىدىغان، ئۇيقۇدىن نېرى بولمايدىغان، باشقىنى ئۇقمايدىغان ئاجايىپ بىر ئادەم ئىكەن. ئاقشۇەتتە ئۇ يەل بەرگەن تۇلۇمدەك، يەم بەرگەن مولۇندەك، ئېغىر ئاياغ خوتۇندەك، باغلاپ قويغان ئوتۇندەك بىر نېمە بوپتۇ ـ دە، ئاخىر لوقمان ھېكىمنىڭ ئالدىغا كەپتۇ ۋە ئەھۋالنى دەپتۇ. لوقمان ھېكىم ئۇنىڭ تومۇرىنى تۇتۇپتۇ ـ دە، چورتلا ئېيتىپتۇ:

ـ قىرىق كۈندە ئۆلىسەن.

ـ ھا؟...ھە؟...

ـ شۇنداق...قىرىق كۈنلۈكلا ئۆمرۈڭ قاپتۇ.

ئاھا! ـ دەپتۇ باداڭ قورساق ۋە قايغۇرغان پېتى ئۆيگە راۋان بولۇپتۇ. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئۇنىڭ ئەجدىھادەك ئىشتىھاسىمۇ، ئېيىقنىڭكىدەك ئۇيقۇسىمۇ قېچىپتۇ، ئۇ: «چالا قالغان ئىشلىرىمنى پۈتتۈرۈۋالاي...» دەپ ئويان ـ بۇيان چېپىپتۇ. ھەربىرىنى بىلەن بويلىرى خېلى يېنىكلەپتۇ. قىرىق كۈنمۇ، يۇز قىرىق كۈنمۇ ئۆتۈپتۇ، ئەمما ئۇ ئۆلمەپتۇ. يەنە لوقمان ھېكىمنىڭ ئالدىغا كەپتۇ، لوقمان ھېكىم مېيىقىدا كۇلۇپ قويۇپ دەپتۇ:

ئەل ئىشىدىن ئەندىشى يوقنىڭ ئىشى ئوڭمايدىكەن،

ئۇ كەبىلەرنى ئەجەلنىڭ دورىسى ئوڭلايدىكەن..

ھېكمەت:
ئۆزى قىلمۇاتقان ئىشنىڭ راھىتىدىن ھۇزۇرلىنالمىغانلارغا ئەجەل ئوقى تېزلا تېگىدۇ.

كۆزۈڭ ئاغرىسا قولۇڭنى تارت

كۆزلىرى ئاغرىقتىن قىزارغان، ساقاللىرى پاخپايغان بىر كىشى لوقمان ھېكىمنىڭ ئالدىغا كەپتۇ. ئۇ ئىككى قولى بىلەن كۆزلىرىنى ئۇۋۇلاپ تۇرۇپ ھالىنى ئېيتىپتۇ. لوقمان ھېكىم تەمكىنلىك بىلەن ئۇنىڭ تومۇرىنى تۇتۇپتۇ ـ دە، بىردىنلا چۆچۈپ ئۆزىنىڭ پېشانىسىگە بىرنى ئۇرۇپ، جىددىي سۆزلەپتۇ.

ـ ئاپلا سىزگە يامان بوپتۇ، ھاممىدار بولۇپ قاپسىز ئەمەسمۇ...، ـ دەپتۇ.

ـ ھە؟... نېمە؟... ھاممىدار؟... ـ تەشۋىشلىك سوراپتۇ كېسەل كىشى.

ـ ھەئە، شۇنداق، قورسىقىڭىزدا بالا پەيدا بولۇپ قاپتۇ.

ـ تەقسىر، ئۇنى يوقىتىۋېتىشنىڭ ئامالى بارمۇ؟

ــ بار...، ــ دەپتۇ لوقمان ھېكىم، ــ پەقەت بىرلا ئامال بار: ئىككى قولىڭنى قورسىقىڭغا بىرىدىغۇ ئايرىماي، قىرىق كۈنگىچە داۋاملىق سىيلاپ بەرسەڭ بالا يوقلىپ كېتىدۇ.

ئالاقزەدە بولغان كېسەل كىشى قورسىقىنى سىيلىغان پېتى كېتىپتۇ ــ دە، قىرىقىنچى كۈنى تاڭ بىلەن تەڭ يېتىپ كەپتۇ.

لوقمان ھېكىم كۈلۈپ تۇرۇپ:

ــ خاتىرجەم بولۇڭ، قورسىقىڭدىكى بالا يوقلىپ كېتىپتۇ... ــ دەپتۇ. چۈنكى ئۇنىڭ كۆزى سەللىمازا ساقايغانىكەن.

ھېكمەت:

كۆزۈڭ ئاغرىسا قولۇڭنى تارت، مولا بار يەردە تىلىڭنى تارت.

ياۋۇزلۇقنى تۈگىتمەن دېسە...

لوقمان ھېكىمنىڭ ئىلىم ــ ھېكمەتتىكى شان ــ شۆھرىتى پۈتۈن دۇنياغا يېيىلىپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان باغداد شاھى لوقمان ھېكىمنى چاقىرىپ كەپتۇ ــ دە، ھەر كۈنى ئۇنىڭ بىلەن مەسلىھەت ــ كېڭەش قىلىپ ئولتۇرىدىغان بوپتۇ. كۈندىن ــ كۈنگە لوقمان ھېكىمنىڭ پىكىر دائىرىسىنىڭ چوڭقۇرلۇقى ۋە نەزەر دائىرىسىنىڭ كەڭلىكى، بىلىم كۆچىنىڭ چەكسىزلىكىگە ھەيران قالغان پادىشاھ بىر كۈنى ۋەزىرىنى چاقىرىپ:

ــ لوقمان ھېكىم بەكمۇ ئەقىللىق، بىلىملىك ۋە زېرەك ئادەم ئىكەن. بۇنى بىز باش مۇنشىلىققا تەكلىپ قىلساق، قانداق؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

پادىشاھنىڭ مەسلىھەتىنى ئاڭلىغان ۋەزىر: «لوقمان ھېكىم باش مۇنشى بولسا، كېيىن بىزنىمۇ ئورنىمىزدا قالدۇرماس» دېگەن ئويغا كېلىپ:

ــ ھەي كەرەملىك شاھىم، دانا مەسلىھەتلىرىگە قارشى سۆزلەشكە تىلىم ئاجىزلىق قىلىدۇ. بىراق مەن لوقمان ھېكىمدىن بەكمۇ خاۋاتىرلىنىمەن. چۈنكى، باشقا كىشىلەر ئىشلىيەلمىگەن ئىشلارنى ئۇ ئىشلىيەلەيدۇ. شۇڭلاشقا، بىر كۈنى سىزگىمۇ، بىزگىمۇ بىرەر پالاكەت كەلتۈرۈپ، ئۆزى پادىشاھ بولۇۋالارمىكىن، دەپ ئەندىشە قىلىمەن، ــ دەپتۇ.

پادىشاھ بىرئاز ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن، خاپا بولغان ھالدا:

ــ توغرا گەپ، مۇنداق ئەقىللىق كىشىلەر ئەزەلدىنلا پادىشاھقا زىيان ــ زەخمەت يەتكۈزۈپ كەلگەن. ئەمدى بۇ لوقمان ھېكىمنى قانداق قىلىمىز، تېزلىكتە كۆزدىن يوقىتامدۇق؟ ــ دەپتۇ.

ۋەزىر خۇشال بولۇپ:

ــ كەرەملىك شاھىم، بىز ئۇنىڭدىن ئۇچ تۈرلۈك ئىلىم سورىۋېلىپ، شۇ ئىلىمنى

بىلمۇالايلى، ئاندىن كېيىن بىر تەرەپ قىلارمىز، ــ دەپتۇ.

ــ ئۇنداق بولسا، ئۆزۈڭ بىل! نېمە قىلساڭ ئەركىنلىك ئۆزۈڭدە. لوقمانىنى تېزرەك كۆزدىن يوقىتىش ھوقۇقىنى ساڭا بەردىم، ــ دەپتۇ پادىشاھ.

مانا شۇنىڭدىن باشلاپ لوقمانىنى پادىشاھنىڭ ھۆزۈرىغا يولاتمايدىغان بوپتۇ. بۇ ئىشتىن ھەيران بولغان لوقمان ھېكىم ۋەزىردىن:

ــ مېنى ئوردىغا نېمە ئۈچۈن كىرگۈزمەيدىغان بولدى؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ پادىشاھنىڭ ۋاقتى يېتىشمەيۋاتىدۇ، ــ دەپتۇ ۋەزىر.

لوقمان ھېكىم ئويلىنىپ ۋەزىرنىڭ يالغان سۆزلەۋاتقانلىقىنى، پادىشاھنىڭ مەقسەتلىك ھالدا ئۆزىنى قوبۇل قىلمايۋاتقانلىقىنى بىلىپتۇ.

بىر كۈنى:

ــ ھەي لوقمان ھېكىم، شاھمىزنىڭ ئىلمىڭىزگە بولغان ھۆرمىتى، سىزگە بولغان ئېتىقادى چەكسىز، ئۇنىڭ سىزدىن سورايدىغان بىرقانچە سوئاللىرى بارئىكەن. شۇ سوئاللارغا جاۋاب بېرىشىڭىزنى تەلەپ قىلىۋاتىدۇ، ــ دەپتۇ.

ــ مەن ھەرقاچان شاھ خىزمىتىگە تەييار!

ــ بىرىنچى سوئال، ــ دەپتۇ ۋەزىر، ــ ئاستىدىكى دۇشمەننى تۇتۇشتا، ئۆلتۈرۈشتە قايسى ئىلمىنى ئوقۇش كېرەك؟ ئىككىنچى سوئال، پادىشاھ قانداق قىلغاندا ئىلكىدىكى خەلقىنى باي، پاراۋان قىلالايدۇ؟ مۇشۇ ئىككى تۈرلۈك ئىشنىڭ ئىلمىنى بىزگە ئېيتىپ بەرسىڭىز.

ــ بولىدۇ، ــ دەپتۇ لوقمان ھېكىم، ــ بىراق كۆپرەك ۋاقىت كېتىدۇ. شۇڭا مۇنداق ئىلمىي قانۇنىيەتنى يېزىپ چىقىشقا ئىككى يىل مۆھلەت بېرىڭلار.

ــ ئىككى يىل ئەمەس، ئىككى ئايمۇ ۋاقىت بېرەلمەيمىز، پەقەت ئىككى ھەپتىدە يېزىپ تاماملايسىز، ــ دەپتۇ ۋەزىر.

لوقمان ھېكىم ئىككى ھەپتە ئىچىدە ئۆزىنى ئۆلتۈرىدىغانلىقىنى بىلىپتۇ ــ دە:

ــ مېنىڭ بۇ ئىشلار توغرۇلۇق پۈتۈن ئەقلىمنى سەرپ قىلىپ، بىرقانچە يىل يازغان كىتابىم بار، شۇنى بىر ھەپتە كۆرۈپ چىقىپ، خاتاسىنى تۈزىتىپ بېرەي، ــ دەپتۇ.

ۋەزىر خۇشال بولۇپ چىقىپ كېتىپتۇ. بىر ھەپتىدىن كېيىن، لوقمان ھېكىم ۋەزىرنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

ــ كىتابنى تۈزىتىپ بولدۇم. بىراق پادىشاھقا ئۆزۈم تاپشۇرسام، ــ دەپتۇ.

ۋەزىر لوقمان ھېكىمنى شاھ ھۆزۈرىغا باشلاپ كىرگەندىن كېيىن، لوقمان ھېكىم پادىشاھقا كىتابنى بېرىپتۇ، كىتابنى ئالغان پادىشاھ:

ــ لوقمان ھېكىمنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن بىر كاسا شاراب كەلتۈرۈڭ! ــ دەپتۇ.

ۋەزىر زەھەر سېلىنغان بىر كاسا شارابنى لوقمان ھېكىمنىڭ ئالدىغا كەلتۈرۈپ

قويۇپتۇ. لوقمان ھېكىم شارابنىڭ زەھەرلەنگەنلىكىنى سېزىپتۇ ـ دە، ۋەزىر بىلەن پادىشاھقا سەزدۈرمەي، يانچۇقىدىن كىچىككىنە بىر تۇگۇنچەكنى ئېلىپ، ئۇنىڭدىكى تۇزغا ئوخشاش نەرسىنى كاسىغا سېلىۋېتىپتۇ ۋە بىرئازدىن كېيىن شارابنى بىمالال ئىچىۋېتىپتۇ؛ ئۇزۇن ئۆتمەي، زەھەر ئىچكەن كىشىگە ئوخشاش قىينالغان قىياپەتتە ئۇيان ـ بۇيان تولغىنىپ، كاسىنىڭ ئاستىغا ئۇيۇپ قالغان زەھەرگە بىگىز قولىنى تەگكۈزۈپ، ۋەزىرگە قاراپ:

ـــ ھۆرمەتلىك ۋەزىر، كىتابنى بەردىم، ئۇ ناھايىتى ئەھمىيەتلىك كىتاب، بولۇپمۇ سىلەرگە كېرەكلىكى ماۋۇ بەتلىرى... نېمە ئىشلىنىدىغانلىقى مۇشۇ بەتلەرگە يېزىلغان، ـــ دەپ قولىدىكى زەھەرنى كىتابنىڭ بەتلىرىگە سۈركەپ قويۇپ، شاھنىڭ رۇخسىتىنى ئېلىپ چىقىپ كېتىپتۇ. لوقمان ھېكىم چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، پادىشاھ بىلەن ۋەزىر كىتابنى ئېلىپ قارىسا: «كىمدە كىم مۇشۇ كىتابنىڭ قەغىزىنى ئون قېتىم تىلى بىلەن يالىسا، ئۇ كىشىنىڭ جىسمانىي قۇۋۋىتى ئۆمۈر بويى كېمەيمەيدۇ» دەپ يېزىلغانىكەن. بۇنىڭدىن خۇشال بولغان پادىشاھ بىلەن ۋەزىر كىتابنىڭ بېتىنى يالاپتۇ. نەتىجىدە ئۆزىنىڭ زەھىرى بىلەن ئۆزلىرى زەھەرلىنىپ ئۆلۈپتۇ.

ھېكمەت:
پادىشاھ قول ئاستىدىكى خەلقىنى تىنچ بولسۇن دېسە، كىشىلەرنى ئاق كۆڭۈل، ئەدەپلىك قىلىپ تەربىيەلىسۇن!، پادىشاھ خەلقىنى باي، پاراۋان بولسۇن دېسە، مەملىكەتتىكى زوراۋانلىق ۋە ياۋۇزلۇقنى تۈگىتىمەن دېسە، ئالدى بىلەن ئۆزى زوراۋانلىقنى تۈگەتسۇن!

كېلىن تاللاش

لوقمان ھېكىم ئوغلىنى ئۆيلىمەكچى بوپتۇ ـ دە، ئۇنى كوچىغا ئېلىپ چىقىپ ئۇرۇپتۇ، كۆرگۈچىلەر ئەجەبلىنىپ:

ـــ ھەي ئادەم، بۇ بالىنى نېمىشقا ئۇرىسەن؟ ـــ دەپ سورىغانىكەن، لوقمان ھېكىم:

ـــ بۇيرۇغان ئىشنى قىلمىدۇ...، ـــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

ـــ ئەخمەق ئادەممۇ سەن؟...بۇيرۇغان ئىشنى قىلغان ئادەمنىمۇ ئۇرامسەن؟

ئۇلارنىڭ سۆزىگە لوقمان ھېكىم مەيىقىدا كۈلۈپتۇ ـ دە، ئوغلىنى كوچىمۇكوچا ئېلىپ بېرىپ يەنە شۇنداق قىپتۇ. ئۇنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ بىر ھويلىدىن قاش ـ قاپاقلىرى تۇرۇلگەن بىر قېرى قىز چىقىپ غەزەپلىك ھالدا شۇنداق دەپتۇ:

ـــ ھەي ئاتا، بۇ ئوغۇلنى نېمىشقا ئۇرىسىز؟ ـــ دەپ سوراپتۇ.

ـــ بۇيرۇغان ئىشنى قىلمىدۇ...، ـــ دەپتۇ لوقمان ھېكىم. قىز قاقاھلاپ كۈلۈپ كېتىپتۇ ـ دە:

ــ ئۇنداق بولسا تازا ئۇرۇڭ، قاچانكى ئىشنى بۇيرۇتماي، ئۆزى تېپىپ قىلغۇچە ئۇرۇڭ...، ــ دەپتۇ. لوقمان ھېكىم قىزىنىڭ قولىدىن كاپپىدە توتۇپتۇ ــ دە:

ــ مېنىڭ ئىزدىگىنىم سەن ئىدىڭ...، ــ دەپتۇ ۋە شۇ قىزنى ئوغلىغا ئېلىپ بېرىپتۇ.

ھېكمەت:

ئىش ئەقىلنىڭ ئەلچىسى، ئەمگەك ــ ئۈمۈرنىڭ گۈلچىسى،
كۆز ــ كۆڭۈلگە نۇر چىراغ، قول ــ پۈت ئۆتۈۋقنىڭ يولچىسى.

سەككىز تۇرلۇك ئەقىل

لوقمان ھېكىم بىر كۈنى ئوغلىنى يېنىغا چاقىرىپ كىرىپ ئۇنىڭغا سەككىز تۇرلۇك ئەقىل ئۆگىتىپ:

ــ بىرىنچى، ئەخلاقلىق بولۇپ، خەلقە سادىقلىق بۇرچۇڭنى ئادا قىل؛ ئىككىنچى، كىشىلەرنى ياخشى يولغا باشلىغىنكى، يامان ئىشتىن توس؛ ئۈچىنچى، ھاياتىڭدا ئۇچرىغان قىيىنچىلىقلارغا بەرداشلىق بەر؛ تۆتىنچى، بىرسى نامۇۋاپىق ئىش قىلسا، ئەپۇچان بول؛ بەشىنچى، باشقىلارغا قىلغان مۇئامىلەڭدە ھەممىگە باراۋەر بول؛ ئالتىنچى، دۇنيادا ئابرۇي ــ ئاتاق ئۇچۇن ياشىما؛ يەتتىنچى، سالماق بول؛ سەككىزىنچى، سۆزلىگەندە سىلىق ــ سىپايە بول، ھودۇقۇپ كەتمە.

ئوغلۇم سېنىڭ ھەر دائىم مۇشۇ سەككىز تۇرلۇك ئىشنى ئەمەلىيىتىڭدە ئۇلگە قىلىشىڭنى ھەم ھەرقانداق ئىنسانىنىڭ بىلىۋېلىشىنى ئۈمىد قىلىمەن، ــ دەپتۇ.

لوقمان ھېكىم يەنە بىر كۈنى ئوغلىنى يېنىغا چاقىرىپ، ئۇنىڭغا ئۆچ ئېغىز ھېكمەت بىلەن نەسىھەت قىلىپ مۇنداق دەپتۇ:

ــ بىرىنچى، ئالغان ئايالىڭ ئۆزۈڭدىن ئارتۇق بولمىسۇن، ھەر ھالدا ئايالىڭدا بىر يېتىشسىزلىك بولسۇن؛ ئىككىنچى، ھەپتىسىگە بىر ئايال ئال؛ ئۈچىنچى، ئايالىڭغا سىرىڭنى ئېيتقۇچى بولما.

لوقمان ھېكىمنىڭ ئوغلى ئاتىسىنىڭ بۇ ئۇچ كەلىمە ھېكمىتىنى چۈشىنەلمەي ئاتىسىدىن سوراۋېرىپتۇ. لوقمان ھېكىم ئوغلىغا بۇ ئۇچ كەلىمە ھېكمەتنى يېشىپ بېرىپتۇ:

ــ ئوغلۇم، قۇلىقىڭنى دىڭ تۇتۇپ ئاڭلاپ تۇرغىن. بىرىنچى، ئالغان ئايالىڭ ئۆزۈڭدىن ئارتۇق بولمىسۇن، ھەر ھالدا ئۇنىڭدىن بىر يېتىشسىزلىك بولسۇن، دېگىنىم ئايالىڭ سەندىن يۇقىرى بولسا سېنى ياقتۇرمايدۇ، ھەر ئىشىڭدىن قۇسۇر تېپىپ سېنىڭدىن چاندۇ ــ دە، ئازىدۇ. ئاخىر مۇھەببىتىڭ يار اشماي ئائىلەڭدە كۆڭۈلسىزلىك يۇز بېرىدۇ ياكى بولمىسا ھاياتىڭ خورلۇقتا ئۆتىدۇ. ئەگەر ئايالىڭ ئۆزۈڭدىن تۆۋەنرەك سەۋىيەدە بولسا، يامان خىيالدىن يىراق بولىدۇ ــ دە، ساڭا سادىق بولۇپ ئىناق ــ ئېجىل

تۇرمۇش كەچۈرسەن، تۇرمۇشۇڭ كۆڭۈللۈك بولۇپ، بەختلىك ياشايسەن.

ئىككىنچىسى، ھەپتىسىگە بىر ئايال ئال، دېگىنىم شۇكى، ھەپتىسىگە بىر قېتىم ئايالىڭ يېنىدا بول دېگىنىم. بۇنىڭ سەۋەبى بولسا ئەرنىڭ ئىشى ھەمىشە تالادا بولىدۇ. شۇڭا ھەپتىسىگە بىر-ەر قېتىم بولسىمۇ ئايالىڭ يېنىدا بولغىنىڭ تۇزۇك، ھەمىشە ئۆيدە بولساڭ ھەر ئىشتىن قول ئۈزۈپ ئۆي كۈچۈكى بولۇپ قالىسەن. ئەر كىشى ئۇچۇن ئىشسىز، بىكار ئولتۇرۇش ــ ئايال ئالدىدا بەكمۇ نومۇس، ھەپتىسىگە بىر ئايال ئېلىشنىڭ پايدىسى بار. كۈندىلىك ئۇرۇش ـ جېدەلدىن نېرى بولمىسەن، مۇھەببىتىڭ سوۋۇمايدۇ.

ئۇچىنچىسى، ئايالىڭغا سىرىڭنى ئېيتىقۇچى بولما، دېگىنىم بولسا، ئايال خەق يېنىڭ مەجەز كېلىدۇ، ئاچچىقى كەلسە كۆزىگە ھېچنېمە كۆرۈنمەيدۇ، ئىچىدە سۆز ياتمايدۇ، ئايالىڭ بىلەن ھەمىشە ئىناق ـ ئېجىل ئۆتىمەن، دەپ جەزملەشتۇرگىلى بولمايدۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇ سەندىن رەنجىپ قالسا، سېنىڭ ياخشىلىقلىرىڭ بىر تەرەپكە قايرىلىپ قېلىپ، سېنىڭ يېتەرسىزلىكلىرىڭنى دەستەك قىلىپ تۇرۇپ، ئۇنى ئادەم بار ـ يوق دېمەيلا يۈزۈڭگە سېلىپ سېنى رەسۋا قىلىپ قويىدۇ.

لوقمان ھېكىمنىڭ ئوغلى ئاتىسىنىڭ ئۇچىنچى نەسىھەتىنى سىناپ بېقىش ئۈچۈن بىر ئاخشىمى بىر ئۆچكىنى ئۆلتۈرۈپ، مۈڭگۈزىنى كېسىۋېتىپ، ئۇنى بىر تاغارغا قاچىلاپ كۆتۈرۈپ كېلىپ، ئۆز ئۆيىنىڭ ئارقىسىغا كۆمۈپ قويۇپتۇ. ئۆينىڭ كەينىدە گۈپۈلدىگەن ئاۋاز ئايالىنىڭ قۇلىقىغا كىرىپتۇ ـ دە، «نېمە ئىشتۇ، بىر-ەر ئوغرى ئۆينىڭ كەينىدىن تۆشۈپ ئېچىپ ئۆيگە ئوغرىلىققا كىرمەكچى ئوخشىمامدۇ» دەپ بىر دانە توقماقنى كۆتۈرۈپ چىقىشىغا ئېرىنىڭ كىيىملىرىنى قېقىشتۇرۇپ ئۆيگە مېڭىش ئالدىدا تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ: «ۋاي سىزمۇ؟ نېمە ئىش بولدى، نېمانچە يوق بولۇپ كېتىسىز، دەپ بېقىڭا، سىزگە نېمە بولدى، ئەلپازىڭىز باشقىچىلىغۇ؟» دەپتۇ.

ئېرى بايا بىرسى بىلەن سوقۇشۇپ قالدىم، ئۇ مېنى تىللاۋەرگەنىدى، ئاچچىقىمغا پايلىماي بىر مۇش ئاتسام قولۇم گۈرەن تومۇرىغا قاتتىق تېگىپ كەتتى بولغاي، قارىسام تىنىقى توختاپ ئۆلۈپ قاپتۇ. بىر-ەرسى كۆرۈپ قالمىسۇن، دەپ مۇشۇ ئۆينىڭ كەينىگە كۆمۈپ تاشلىدىم. يوشۇرغىنىم شۇ، خوتۇن. سەن ھېچكىمگىمۇ تىنما، ئەگەر يەڭگىلىك قىلىپ باشقىلارغا دەپ قويساڭ، مېنىڭ تۇغەشكىنىم شۇ، سەنمۇ مېنىڭدىن ئايرىلىپ، بالىلار بىلەن يېتىمسىراپ قالمىغىن، ــ دەپتۇ ئايالىغا. بۇنىڭغا ئايالى ماقۇل بولۇپ ئۆيلىرىگە كىرىپ كېتىپتۇ.

لوقمان ھېكىمنىڭ ئوغلى بىر كۈنى ئۇشتۇمتۇتلا ئايالىنى خاپا قىلىپ قويۇپ، ئارىدا كۆڭۈلسىزلىك يۈز بېرىپتۇ. بۇ ئايالىغا ھار كەپتۇ. ئاخىر ئايالى ئېرىگە:

ــ سىز يېقىندىلا بىر ئادەمنى ئۆلتۈرۈپ قويۇپ ھەم ئۇنى باشقىلار كۆرمىسۇن، دەپ ئۆينىڭ ئارقىسىغا كۆمۈپ قويغان ئىدىڭىز. سىز مېنى مۇنچىۋالا تېرىكتۇرىدىغان

بولسىڭىز، مەھكىمەئىيې شەرئىيگە بېرىپ، قازى ئاخۇنغا قاتىللىقىڭىزنى ئاشكارىلايمەن، ــ دەپلا ئۆيدىن چىقىپ ئۇدۇللا قازىخانىغا بېرىپتۇ ــ دە، ئەھۋالنى قازىغا مەلۇم قىپتۇ:

ــ مېنىڭ ئېرىم يېقىندىلا بىر ئادەمنى ئۆرۈپ ئۆلتۈرۈپ، ئۆيىمىزنىڭ ئارقىسىغا كۆمۈپ قويدى. مەن ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم. ھازىر ئېرىم مېنى كۈندە خاپا قىلىپ مېنىمۇ ئۆلتۈرمەكچى. سىلى مېنىڭ گېپىمگە ئىشەنمىسىلە، ماڭا ئادەم قوشۇپ قويسىلا، مەن ئېرىم ئۆلتۈرۈپ قويغان ئادەمنىڭ نەگە كۆمۈلگەنلىكىنى كۆرسىتىپ قويىمەن، ــ دەپ قازىغا يالۋۇرۇپتۇ.

قازى دەرھاللا بىر ئادەمنى ئۇ ئايالغا قوشۇپ قويۇپ جەسەتنى دەرھال ئالدىغا ئېلىپ كېلىشنى بۇيرۇپتۇ.

يەر كولىنىپ تاغاردىكى جەسەت قازىنىڭ ئالدىغا يەتكۈزۈلۈپتۇ. قازى تاغارنىڭ ئاغزىنى دەرھال ئاچقۇزۇپ ئىچىگە قارىسا، بۇ ئادەمنىڭ ئۆلۈكى بولماستىن، بەلكى بىر ئۆچكىنىڭ ئۆلۈكى بولۇپ چىقىپتۇ. قازى بۇ نېمە ئىش؟ بۇ قانداق ئىش؟ ــ دەپ ھاڭ ــ تاڭ قاپتۇ.

لوقمان ھېكىمنىڭ كېلىنى بۇ ئەھۋالنى كۆرگەندىن كېيىن نېمە دېيىشىنى بىلەلمەيلا تاياقتەك قېتىپلا قاپتۇ.

قازى لوقمان ھېكىمنىڭ ئوغلىنى چاقىرتىپ ئەھۋالنى سورىغانكەن. ئۇ قازىغا:

ــ مەن ئاتامنىڭ نەسىھەتىنى سىناپ بېقىش نىيىتىدە، ئايالىمنى مۇشۇنداق سىناپ باققانىدىم، ــ دەپتۇ. قازىمۇ ئۇنىڭغا قايىل بوپتۇ[1].

ھېكمەت:
ئاتا ــ ئانا نەسىھىتى جانغا ئوزۇق. ئۇلارنىڭ نەسىھەتىنى ئاڭلا، جېنىڭ ياشارسۇن.

مىڭنىڭ رەڭگىنى بىلگىچە، بىرنىڭ ئىسمىنى بىل

بىر كۈنى لوقمان ھېكىمنىڭ يېنىغا بىر يىگىت ئەقىل سوراپ كىرىپتۇ. لوقمان ھېكىم كېچىك پېئىللىق بىلەن ئۇنىڭغا ئۇچ خىل ئەقىل ئۆگىتىپتۇ:

ــ بىرىنچى، مىڭنىڭ رەڭگىنى بىلگىچە بىرنىڭ ئىسمىنى بىل؛ ئىككىنچى، مېھمانغا بارغاندا تۆرده ئولتۇرۇپ قالساڭ، كېيىن كەلگەن مېھمانغا ئولتۇرغان ئورنۇڭنى بەرمە؛ ئۈچىنچى، يېنىڭدا ئولتۇرغان كىشىگە پىچىقىڭنى ھەرگىز بەرمە.

بىر كۈنى لوقمان ھېكىم ئەقىل سورىغان ياشنى چاقىرىپ، ئۆزى ئۆگەتكەن ئەقىلنى شۇ يىگىتتىن نەق مەيدانىدا سىناپ بېقىش قارارىغا كەپتۇ. لوقمان ھېكىم

① بۇ ھېكايەتنى پەتتار تۇرسۇن ئىدىقۇتى ئوپلاپ رەتلىگەن بولۇپ، «بۇلاق» ژۇرنىلىنىڭ 2005 ــ يىللىق 3 ــ سانىدا ئېلان قىلىنغان. شۇ بويىچە ئېلىندى.

ھېلىقى يىگىتكە:

ــ مەن بىر دوستۇمنىڭ ئۆيىگە مېھمانغا باراي دەۋاتىمەن، بىللە بارغىن، ــ دەپ يولغا راۋان بوپتۇ. لوقمان ھېكىم ھېلىقى يىگىتكە:

ــ بىز مېھمان بولىدىغان ئادەمنىڭ ئۆيىگە يېقىن قالغاندا سەن ئالدىنئالا بېرىپ خەۋىرىمنى يەتكۈزۈپ، ئۆي ئىگىسىدىن سۆيۈنچە سورا، كۆپ پۇل ھەم ئابرۇي تاپسەن، ــ دەپتۇ. بۇ يىگىت لوقمان ھېكىمنىڭ ئىسمىنى سورىۋالمىغاچقىمۇ، ئۇنىڭ ئىسمىنى زادىلا بىلمەيدىكەن. شۇڭا بارىدىغان ئۆينىڭ ئالدىغا بېرىپلا:

ــ دوستلىرى كېلىۋاتىدۇ، ــ دەپ سۆيۈنچە ئالماقچى بوپتۇ. لوقمان ھېكىم بارماقچى بولغان ئۆي بىر پادىشاھنىڭ ئۆيى ئىكەن. پادىشاھ ھېلىقى يىگىتكە:

ــ ھەي بالا، مېنىڭ دوستلىرىم بەكمۇ كۆپ، كېلىۋاتقان مېھمان كىم؟ ئىسمى نېمە؟ ــ دەپتۇ. بالا بۇنىڭغا جاۋاب بېرەلمەپتۇ. پادىشاھ دەرھال ئۆز ئادەملىرىدىن بىرنى ئۇقۇپ كېلىشكە بۇيرۇپتۇ. بۇ ئادەم لوقمان ھېكىم ئىكەنلىكىنى پادىشاھقا تېزلا خەۋەر قىپتۇ. پادىشاھ خۇشاللىقىدا سۆيۈنچە مانا، دوستۇمنىڭ ئىسمىنى ئېيتىپ كەلگەن ئادەمگە مەنسۇپ، دەپ ھېلىقى كىشىگە كۆپ سۆيۈنچە ئىنئام قىپتۇ. ھېلىقى يىگىت سۆيۈنچىدىن قۇرۇق قاپتۇ. بۇ يىگىت شۇنداق قىلىپ بىرىنچى سىناقتىن ئۆتەلمەپتۇ.

پادىشاھ لوقمان ھېكىمنىڭ دوستلىرىنى قىزغىن قارشى ئېلىپ تۆرگە تەكلىپ قىپتۇ، ھېلىقى يىگىتمۇ تۆردىن ئورۇن ئاپتۇ. يىراق ــ يېقىندىكى مۆتىۋەرلەر لوقمان ھېكىمنىڭ پادىشاھ ئالىيلىرىنىڭ ئۆيىگە كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ، پادىشاھنىڭ ئۆيىگە كەينى ــ كەينىدىن كېلىشكە باشلاپتۇ. ھېلىقى يىگىت مۆتىۋەر كىشىلەرنىڭ سالاپىتىدىن، سالاھىيىتىدىن قورۇندى بولغاي، كىرگەنلەرگە تۆردىكى ئورۇننى بوشتا ــ بوشتا پەگاغا چۈشۈپ قاپتۇ. بۇ لوقمان ھېكىمنىڭ ئۆگەتكەن ئىككىنچى نەسىھەتى ئىدى. بۇ يىگىت ئىككىنچى نەسىھەتكىمۇ ئەمەل قىلالماپتۇ. مېھمانلارغا كاتتا داستىخان سېلىنىپ، گۆش ــ قېزا، پولۇ، مانتا، قورداق ــ كاۋاپ قاتارلىق نازۇ ــ نېمەتلەر كەلتۈرۈلۈپتۇ. داستىخاندا ئولتۇرغانلاردىن بىرسى تونۇر كاۋىپىنى يېمەكچى بولۇپ گۆشكە تەمشەلگەندە قولىدا پىچاق يوق بولغاچقا، يېنىدا ئولتۇرغان يىگىتكە قارىغانكەن، بۇ بالا يېنىدىكى پىچىقىنى غىلاپتىن چىقىرىپلا ھېلىقى كىشىگە ئىككى قوللاپ تەڭلەپتۇ. بۇ كىشى بىر بالىغا، بىر پىچاققا قارىغىنىچە پىچاقنى ئېلىپ گۆشنى كېسىپ ھۇزۇرلىنىپ يېگىلى تۇرۇپتۇ. ھەش ــ پەش دېگۈچى داستىخاندىكى ياخشى تاماقلار قۇرۇقدىلىنىپ قاپتۇ.

ھېلىقى يىگىت سېپى ئالتۇن ــ كۈمۈش بىلەن بېزەلگەن پىچىقىنى تېزرەك ئېلىۋېلىش كويىدا بولغان بولسىمۇ بىراق پىچاق ئىگىسىگە ۋاقتىدا قايتىمغاچقا، يىگىت پىچاق بەرگەن مېھماندىن پىچىقىنى قايتۇرۇپ ئېلىش قارارىغا كېلىپ، پىچىقىمنى

قايتۇرۇپ بەرگەن بولسىلا دېيىشىگە، پىچاق ئالغان كىشى:

ــ بۇ پىچاق راست سېنىڭمۇ؟ ــ دەپ ئۇچ قېتىم ياندۇرۇپ سوراپتۇ. يىگىت ئۇچ قېتىم مېنىڭ، دەپ سۆزىنى تەكرارلاپتۇ مەغرۇرانە.

پىچاقنى ئالغان ئادەم تۆردە ئولتۇرغانلارغا:

ــ ھۆرمەتلىك مۆتىۋەرلىرىم، قولۇمدىكى مۇنۇ ئالتۇن ساپلىق پىچاق بولسا ئاتامنىڭ پىچىقى ئىدى، بىرسى ئاتامنى ئۆلتۈرۈۋېتىپ پىچىقىنى ئېلىپ كەتكەنىكەن. مەن ھازىرغىچە ئاتامنى كىمنىڭ ئۆلتۈرگەنلىكىنى، كىمنىڭ بۇ ئىسىل پىچاقنى ئېلىپ كەتكەنلىكىنى بىلمەي يۈرگەنىدىم. بۇگۈن مانا مۇشۇ سورۇندا ھەممە ئايان بولدى، مېنىڭ ئاتامنى ئۆلتۈرگەن قانلىق قول جاللات مۇشۇ يىگىت ئىكەن. مەن مەھكىمەئىي شەرئىيگە ئەرز قىلىمەن، ــ دەپ يىگىتكە ئېسىلىپتۇ. بۇ يىگىت تاسادىپىي يۇز بەرگەن ئىشلاردىن نېمە قىلارىنى بىلمەي بېشىنى قاشلاپ ئولتۇرۇپ قاپتۇ.

بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن لوقمان ھېكىم يىگىتنى پىنھان يەرگە باشلاپ چىقىپ:

ــ ھەي نادان يىگىت! مەن ساڭا يېقىندىلا ئۇچ ئىش توغرىسىدا نەسىھەت قىلغان ئىدىمغۇ، شۇ ئۆگەتكەن ئۇچ ئىشنىڭ بىرىنىمۇ يادىڭدا، دىلىڭدا تۇتالماپسەنغۇ؟ مەن «مىڭنىڭ رەڭگىنى بىلگىچە، بىرنىڭ ئىسمىنى بىل» دېگەنىدىم، لېكىن سەن مېنىڭ دېگىنىمنى قىلماي سىلجا ـ سىلجا ئاخىر پەگاغا بېرىپ قالدىڭ، شۇنىڭ بىلەن ھۆرمەتتىن مەھرۇم بولدۇڭ. «يېنىڭدا ئولتۇرغان كىشىگە پىچىقىڭنى بەرمە» دېگەن ئاخىرقى نەسىھەتىمنىمۇ يادىڭدا تۇتماي پىچىقىڭدىن ئايرىلدىڭ. بۇنى ئاز دەپ بىر ئادەمنى ئۆلتۈرگەن قاتىل بولۇپ قالدىڭ. سەن بۇنىڭدىن قانداق قۇتۇلماقچىسەن؟ ــ دەپتۇ.

لوقمان ھېكىم ئاخىرىدا يەنە:

ــ سەنمۇ مەھكىمەئىي شەرئىيگە ئەرز قىل. مەن پىچاقچىغا قانداق پىچاق سوقتۇرغانلىقىمنى ئوبدان بىلىمەن، پىچاقنىڭ سېپىدىن تارتىپ تىغىغىچە قانداق نۇسخىدا ئىكەنلىكىنىمۇ ئوبدان بىلىمەن، دېگىن. ئاخىر تالىشا ـ تالىشا مېنىڭ ئالدىمغا كېلىسىلەر، مەن شۇ چاغدا بۇ دەۋانى ئوبدان ئايرىپ قويىمەن. خاتىرجەم بول. بۇ سېپى ئۆزىدىن ئۇششۇقنى راسا ئەدەپلەپ قويايى، ــ دەپ ھېلىقى بىچارە يىگىتكە ئىلھام بېرىپتۇ.

بۇ ئىككى دەۋاگەر ئاخىر لوقمان ھېكىمنىڭ ئالدىغا بېرىپ ھەر ئىككىلىسى ئەھۋاللىرىنى سۆزلەپتۇ.

لوقمان ھېكىم:

ــ خوش، مەن سىلەرنىڭ دەۋايىڭلارنى بۇرۇنلا ئاڭلىغانىدىم. سىلەردىن پىچاق ھەققىدە سوئال سورايمەن، پىچاق بېنىمغا كەلتۈرۈلسۇن، ــ دەپ بۇيرۇپتۇ.

لوقمان ھېكىم پىچاقنى قولىدا تۇتۇپ تۇرۇپ، ھېلىقى پىچاقنى مېنىڭ دېگەن

كىشىدىن:

ــ پىچاق راستلا سىلىنىڭمۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ راست، ئاتامنىڭ.

ــ ئۇنداق بولسا قانداق دەلىل ـ ئىسپاتلىرى باركىن؟ ــ دەپتۇ لوقمان ھېكىم.

ــ مەن ئاتامنىڭ يېنىدا بىر ئالتۇن ساپلىق پىچىقى بارلىقىنى كۆرگەن. ئاتامنىڭ ئۆلۈمىدە بۇ پىچاق يېنىدا يوق. ھازىر راستلا تېپىلدى. ئاتامنى ئۆلتۈرگەن قاتىل مۇشۇ پىچاقنى تېپىش ئارقىلىقلا تېپىلدى، بېگىم، ــ دەپ ھېلىقى يىگىتكە ئالىيىپ قويۇپتۇ.

ــ ئەمدى سەن سۆزلىگىن يىگىت، ئالدىرىما، تەپسىلىي سۆزلە، ــ لوقمان ھېكىم يىگىتكە بۇيرۇپتۇ.

يىگىت پىچاق ھەققىدە تەپسىلىي سۆزلىگىلى تۇرۇپتۇ. يىگىتنىڭ دېگەنلىرى لوقمان ھېكىمنىڭ پىچاقنى كۆزەتكىنى بويىچە ئوخشاش بولغاچقىمۇ، بۇ يىگىت دۇدۇقلىمايلا سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ.

لوقمان ھېكىم ھەر ئىككىسىنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن:

ــ ھۆرمەتلىك دەۋاگەرلەر! راست گەپمۇ، يالغان گەپمۇ ئېغىزدىن چىقىدۇ. جانمۇ ھەم ئېغىزدىن چىقىدۇ. بۇ پىچاق راستلا مۇنۇ يىگىتنىڭ. چۈنكى ئۇ پىچاق توغرىسىدا دەلىل ـ ئىسپات ئارقىلىق مەسىلىنى ئېنىق ئوتتۇرىغا قويىدى. سىلى ئاتامنىڭ پىچىقى دېگەن ساختا ئىسپاتنى ئويدۇرۇپ چىقىپ، بۇ ئالتۇن ساپلىق پىچاققا ئىگە بولۇۋالماقچى. سىلى بەكمۇ ياۋۇز، بەكمۇ قارانىيەت كىشى ئىكەنلا، ــ دەپتۇ لوقمان ھېكىم دەرغەزەپتە.

لوقمان ھېكىم ئاخىرىدا كەسكىن تەلەپپۇزدا:

ــ يىگىت! پىچاق ھەقىقەتەن سېنىڭ، ــ دەپ پىچاقنى ئىگىسىگە ساق تاپشۇرۇپ بېرىپتۇ.

لوقمان ھېكىمدىن ئەقىل سورىغان يىگىت لوقمان ھېكىمنىڭ ئىشتا ئادىل، پاراسەتلىك، كىچىك پېئىل ئىكەنلىكىگە قايىل بولۇپ، راستچىل، كەمتەر بولۇشقا بەل باغلاپتۇ[1].

ھېكمەت:

بىلگىن، راست گەپمۇ، يالغان گەپمۇ ئېغىزدىن چىقىدۇ. ئوبدان ئويلاپ سۆزلە ئۇ ئاڭلا.

---

① بۇ ھېكايەتنى پەتتار تۇرسۇن ئىدىقۇتى توپلاپ رەتلىگەن بولۇپ، «بۇلاق» ژۇرنىلىنىڭ 200 ـ يىللىق 3 ـ سانىدا ئېلان قىلىنغان. شۇ بويىچە ئېلىندى.

ئىلمسىزلىك بىخۇدلۇقنىڭ دوستى

بۇنىڭدىن ناھايىتى كۆپ زامانلار ئىلگىرى زېمىنى كەڭ ھەم مۇنبەت، بايلىقى مول، ئاھالىسى ئۆم بىر ماكان بولغانىكەن. ئۇ ماكاندا لوقمان ئىسىملىك خىزمەتكار ئاپئاق ساقال، دانىشمەن بىر ئادەمنىڭ ياشىغان ئىكەن. بۇ ئادەمنىڭ بەندىلەرنىڭ كېسەل ـ ئاغرىقىنى داۋالايدىغان تېۋىپ ھېكىملىك ئالاھىدىلىكى بولۇشتىن باشقا، قۇتلۇق كۇنىلىرى كىتاب كۆرۈش، بىلىم تەھسىل قىلىش بىلەن ئۆتىدىكەن. كىشىلەرگە سىلىق، مۇلايىم ئىكەن، ياماں ئىشتىن يىرگىنىپ، كىشىلەرگە، بولۇپمۇ ئاجىز ـ ئورۇق، يېتىم ـ يېسىرلارغا خەيرخاھلىق قىلىدىكەن. ھەمىشە باشقىلارنىڭ غېمىدە ئوت بولۇپ كۆيىدىكەن، سۇيىدە ئاقىدىكەن. ئۇلارنمۇ ئىلىم ـ ھېكمەت ئىگىلەشكە دەۋەت قىلىدىكەن.

ھېكمەت ـ دانىشمەنلىكتە كامال تاپقان بۇ ئادەمدە ئاجايىپ خاسىيەتلەر بار ئىكەن. ئۇ كىتابنىڭ قارىپلا نېمە ئىش يۈز بېرىدىغانلىقىنى ئالدىنئالا بىلەلەيدىكەن، ئەمما ئۇ جايدىكى كىشىلەر دانىشمەن لوقماننىڭ ئالدىنئالا بىلىۋالىدىغان كارامىتىگە زادىلا ئىشەنمەيدىكەن، ئۇنىڭ بۇ خاسىيىتىنى «ئالدامچىلىق» دەپ قارايدىكەن.

بىر كۈنى دانىشمەن لوقمان كىتابنى ۋاراقلىغۇدەك بولسا، قوشنىسىنىڭ ئۆيىگە ئوغرى چۈشىدىغانلىقى ئايان بولۇپتۇ. دانىشمەن لوقمان دەرھال قوشنىسىغا خەۋەر قىلىپ:

ــ قوشنام، بۈگۈن كېچە ساق، سەگەك يانقىن، قويۇڭغا ئوغرى چۈشىدىكەن، ــ دەپتۇ. قوشنىسى لوقمانىنىڭ گېپىگە ئىشەنمەپتۇ، بەلكى توڭ تېگىپ:

ــ سەن كىمىڭنى ئالداپ ئەخمەق قىلماقچى، سەنزە مېنى بىر كېچە ئۇخلىمىسۇن دەمسەن، سېنىڭ بۇ يالغان سۆزلىرىڭگە كىم ئىشىنىدۇ؟ سەن يا خۇدا بولمىساڭ غايىبنى بىلىدىغان، ــ دەپتۇ.

لوقمان دانىشمەن قاتتىق خۇرسىنىپتۇيۇ، قوشنىسىغا باشقا گەپ قىلماي ئۆيىگە قايتىپ كىرىپ، كۆرگەن كىتابلىرى ئىچىدىكى ھېكمەتلەر ئۇستىدە مۇتالىئە قىلغاچ قوشنىسىنىڭ غېمىدە خىيال سۈرۈپ قاپتۇ. دېگەندەك تۈن نىسپىدىن ئۆتكەندە قوشنىسىنىڭ مال قوتىنىغا ئوغرى چۈشۈپتۇ. لوقمان دانىشمەن ھەممىنى بىلىپ ئولتۇرۇپتۇ. قوشنىسىنىڭ ئۆزىگە ئىشەنمىگىنىگە، نادانلىقىغا ئېچىنسىمۇ، ئۇنىڭ زىيان چېكىۋاتقانلىقىغا قاراپ تۇرغۇسى كەلمەپتۇ، قوشنىسىنىڭ مېلىنى قوغداپ قېلىشنى راۋا كۆرۈپ ھېكمەت قىلىپتۇ. قوتانغا چۈشكەن ئوغرى ئۇي ئىگىسىنىڭ غەپلەت ئۇيقۇسىغا غەرق بولغىنىدىن خۇشال بولۇپ، قوتاندا ئەركىن، خاتىرجەم ھەرىكەت قىپتۇ. قۇيرۇقى ئەگىلەكتەك بولغان بىر سېمىز قويغا بۆرىدەك ئېتىلىپتۇ، بىراق

ئوغرى كۆشەپ ياتقان قوينى مىدىر ـ مىدىر قىلالماپتۇ. ئۇروپ ـ تېپىپ بېقىپتۇ. قوي ھېچنېمە بولمىغاندەك جايىدا يېتىۋېرىپتۇ. جىلى بولغان ئوغرى قوينى قوتاندىلا بوغۇزلاپ، سويۇپ گۆشىنى ئېلىپ كەتمەكچى بولۇپ، قوينىڭ كانىيىغا پىچاق سۇرۇپتۇ. بىراق، شەمشەردەك ئىتتىك پىچاق قوينىڭ كانىيى تۇگۇل يۇڭنىمۇ كېسەلمەپتۇ. ئۇنداق قىلىپمۇ، بۇنداق قىلىپمۇ مەقسىتىگە يېتەلمىگەن ئوغرى بۇ كارامەتتىن ئەس ـ ھوشىنى يوقتىپ، ھەيران بولغىنىچە قۇرۇق قول چىقىپ كېتىپتۇ. ئەسلىدە دانىشمەن لوقمان ئۆز كارامىتى بىلەن قوينى ئېغىرلاشتۇرۇپ، تېرىسىنى قاتتىق قىلىۋەتكەنىكەن. ئۆي ئىگىسى بۇ ئىشلاردىن بىخەۋەر بىخارامان ئۇيقۇسىنى ئۇخلاۋېرىپتۇ. دانىشمەن لوقمان يەنە بىر ھېكمەت ئىشلىتىپ قويلارنى ئەسلىدىكىدەك قىلىپ قويۇپتۇ. قوشنىسى بولسا ئەتىسى كىشىلەرگە «لوقمان ئالجىپ قاپتۇ...» دېگەندەك گەپلەرنى تارقىتىپ، ئۇنى مەسخىرە قىپتۇ، ئەمما دانىشمەن لوقمان ھېچنېمە بىلمىگەن، ھېچنېمە ئاڭلىمىغاندەك ئىلگىرىكىدەكلا يۇرۇۋېرىپتۇ.

بىر كۈنى دانىشمەن لوقمان كىتابىنى ۋاراقلاپ كۆرگۈدەك بولسا ئۆز ئۆيىگە ئىككى ئوغرىنىڭ چۈشىدىغانلىقى ئايان بولۇپتۇ. ئۇ جامائەتكە:

ــ بۇگۈن كېچە ئىككى ئوغرىنى تۇتىمەن. ئەگەر ئۇلار گۈناھىغا توۋا قىلسا، مەنمۇ ئەپۇ قىلىپ قويۇپ بېرىمەن. ئۇنداق بولمىسا ئەتە سەھەردە قىلمىشىغا توۋا سازايى قىلدۇرىمەن، ــ دەپتۇ.

جامائەت ئۇنىڭ بۇ سۆزىگە ئىشەنمەپتۇ، ھەممىسى ئۇنىڭغا يامان كۆزلىرى بىلەن قاراپتۇ ۋە مەسچىتتىن تارقىلىپ كېتىپتۇ. شۇ كېچىسى دانىشمەن لوقمان ئۆيىدە يېرىم كېچىگىچە كىتاب كۆرۈپ ئولتۇرۇپتۇ. شۇ ئارىدا ئىككى ئوغرى راستلا قوتانغا چۈشۈپ دانىشمەن لوقماننىڭ داڭلىق ئېشىكىنى ئوغرىلىماقچى بولۇپتۇ. ئوغرىلار قوتانغا چۈشۈپ بىرى تانغا، بىرى تۇقتىغا ئېسىلىپتۇ. بىراق، ئۇلار شۇ قىياپىتى بىلەن قاتقاندەك تۇرۇپ قاپتۇ، يا ئالدىغا، يا ئارقىغا ماڭالماپتۇ. ئېشەك ئوقۇرغا ئېڭىشسە، ئوغرىلارمۇ تەڭ ئېڭىشىپتۇ، تۇرسا تۇرۇپ، ماڭسا مېڭىپتۇ. ھاڭرىسا ۋارقىراپ، چىچاڭلىسا تەڭ سەكرەيدىغان بولۇپ قاپتۇ. ئەسلىدە دانىشمەن لوقمان ھېكىم ئوغرىلارنى ئېشەككە بەند قىلىپ قويغانىكەن.

ئەتىسى دانىشمەن لوقمان ھېكىم قوتاندىن ئېشىكىنى يېتىلەپ چىقىپ كوچىغا ساپتۇ. ئىككى ئوغرى كېچىدىكى تۇرقى ـ قىياپىتى بىلەنلا ئېشەككە ئۇن ـ تىنسىز ئەگىشىپ مېڭىپتۇ. لوقمان دانىشمەن ئوغرىلارنى قىلمىشىغا توۋا قىلدۇرۇش ئۈچۈن ئۇلارنى ئۆز ئاغزى بىلەن سۆزلىتىپ، ئۆزىنى ئۆزىگە سازايى قىلدۇرۇپتۇ. كۆپچىلىك ئوغرىلارنىڭ ئۆز ئاغزىدىن ئۆتكەن قېتىمدا لوقمان دانىشمەنىنىڭ قوشنىسىنىڭ ئۆيىگىمۇ ئوغرىلىققا چۈشۈپ، قۇرۇق قول چىقىپ كەتكەنلىكىنى بىلىپتۇ. ئىككى ئوغرى بىر تەرەپتىن، ئۆز ـ ئۆزىنى سازايى قىلىپ توۋلاپ، ئېشەككە چاپلاشقان بويىچە

كېتىۋاتقۇدەك؛ يەنە بىر تەرەپتىن، ئىككىنچى ئوغرىلىق قىلماسلىقىغا ۋەدە بېرىپ، ئوغرىلىق قىلغانغا دات ـ پەندىيات دەپ، لوقمان دانىشمەندىن ئەپۇ سورىغۇدەك. كۆپچىلىك ئوغرىلارنىڭ قىياپىتىدىن كۈلۈشسىمۇ، نەچچە ۋاقىتتىن لوقمان دانىشمەننىڭ ھېكمەتلىرىگە شەك كەلتۈرگىنىگە، بەزىدە تېخى مەسخىرە قىلىپ خورلاشقىنىغا ئىچ ـ ئىچىدىن خجىل بولۇشۇپتۇ ۋە قاتتىق پۇشايمان قىلىشىپتۇ. شۇ ۋەقەدىن كېيىن ئۇ يۇرتنىڭ ئادەملىرى لوقمانىنى ھۆرمەتلەپ «دانىشمەن لوقمان» دەپ ئاغزىدىن چۈشۈرمەيدىغان بولۇپتۇ. ئۇنى ئۇستاز تۇتۇشۇپ قەدىرلىشىپتۇ. لوقمان دانىشمەن دائىم:

ــ مەندىكى دانىشمەنلىك، خاسىيەتلەر ئىلىم ـ ھېكمەت ئۆگىنىشتىن كەلگەن. ئىلىمسىزلىك قارىغۇلۇق، نادانلىق ۋە بىخۇدلۇقنىڭ دوستى ...، ــ دەپ ئەقلىيە ئېيتىپ، كىشىلەرنى كىتاب ئوقۇپ ئىلىم ئۆگىتىشكە باشلاپتۇ.

ھېكمەت:

بىلىمسىزلىك قارىغۇلۇق، نادانلىق ۋە بىخۇدلۇقنىڭ دوستى.

نېمە تېرىسالا...

لوقمان ھېكىم بىر بايغا قۇل بولۇپ ئىشلەيتتى. باي بىر كۈنى ئۇنىڭغا:

ــ يەرگە بۇغداي تېرىۋەت، ــ دەپ بۇيرۇدى.

لوقمان ھېكىم بۇغداي ئورنىغا ئارپا تېرىدى. بۇنى كۆرگەن بايىنىڭ ئاچچىقى كېلىپ:

ــ مەن ساڭا بۇغداي تېرىغىن دېسەم، نېمىشقا ئارپا تېرىدىڭ؟! ـ دەپ سوردى.

لوقمان ھېكىم:

ــ ئارپا تېرىسام بۇغداي ئۇنىمەمدۇ؟ ــ دەپ قايتۇرۇپ سوئال قويدى. باي ئاچچىقلىنىپ:

ــ ئەقلىڭ بارمۇ؟ نەدە ئارپا تېرىسا بۇغداي ئۇنىدىكەن؟ ــ دېۋىدى، لوقمان ھېكىم:

ــ ئۇنداق بولسا، سىز دائىم خەلقە جەبىر ـ زۇلۇم قىلىپ تۇرۇپ، يەنە ئۇلاردىن ياخشىلىق ئۈمىد قىلىسىزغۇ؟ ياخشىلىق قىلسىڭىز ياخشىلىق، يامانلىق قىلسىڭىز ئەلۋەتتە يامانلىق قايتىدۇ. ئارپىدىن بۇغداي ئۇنمىگەندەك، خەلقە ئازار بېرىپ، يەنە ئۇلاردىن ياخشىلىق ئۈمىد قىلمايسىز، ــ دەپ جاۋاب بەردى.

ھېكمەت:
ياماناتلىق قىلىپ ياخشىلىقنى كۈتىۋىش قاقشال دەرەختىن مېۋە تەلەپ قىلغاندەك ئىشتۇر.

ناشتىلىقنىڭ خاسىيىتى

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، لوقمان ھېكىم تېۋىپلىق قىلىپ يۈرگەن كۈنلەردە، پۈتۈن ئىقلىمدىكى ئادەملەرنىڭ بەزىلىرى بىرنەچچە قېتىمدىن، يەنە بەزىلىرى ھېچبولمىغاندا بىر قېتىمدىن بولسىمۇ لوقمان ھېكىمنىڭ ئالدىغا كېلىپ، كېسىلىنى كۆرسىتىپ كېتىشىپتۇ. بىراق، لوقمان ھېكىمنىڭ كۆيۈنۈشلى كېسەل كۆرسەتكىلى بىر قېتىممۇ كەلمەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن لوقمان ھېكىم بۇنىڭدىكى سىرنى بىلىپ بېقىشقا قىزىقىپ، قىزى كەلگەندە قىزىدىن: «مەن تېۋىپلىق قىلغىلى خېلى ئۇزۇن زامانلار بولدى. ھەممە ئادەم دېگۈدەك مېنىڭ سەۋەبىمدىن كېسىلى شىپا تېپىپ ساقايدى. بىراق، ئېرىنىڭ بىر قېتىممۇ كەلمىدى. ئۇمۇ ئىنسان، ئۇنىڭمۇ ئاغرىماسلىقى مۇمكىن ئەمەس. ئۇ ياكى ئاغرىقتا ئۆزى ئامال قىلىدۇ ياكى كېسەل بولۇشنىڭ ئالدىنى ئالالايدىغان ئامالى بار. شۇڭا، سەن ئۇنىڭ بارلىق ھەرىكىتىگە دىققەت قىلىپ قوي» دېگەنمىش. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن، لوقمان ھېكىمنىڭ قىزى ئېرىنىڭ ھەرىكىتىگە دىققەت قىلىشقا باشلىغانمىش. لوقمان ھېكىمنىڭ كۆيۈنۈشلى ئەتىگىنى ئورنىدىن تۇرۇپلا، سېۋەتتىكى نانىدىن كىچىك بىر پارچە ئېلىپ يەۋېتىپ، يەنە ئۆز ئىشى بىلەن مەشغۇل بوپتۇ. لوقمان ھېكىمنىڭ قىزى بۇ ئەھۋالنى دادىسىغا سۆزلەپ بېرىپتۇ. لوقمان ھېكىم قىزىغا نانىنى يوشۇرۇپ قويۇشنى ئېيتىپتۇ. لوقمان ھېكىمنىڭ قىزى دادىسىنىڭ دېگىنى بويىچە نانىنى يوشۇرۇپ قويۇپتۇ. لوقمان ھېكىمنىڭ كۆيۈنۈشلى ئەتىگىنى ئورنىدىن تۇرۇپ قارىسا نان يوق، شۇنىڭ بىلەن بېرىپ خالتىدىكى ئۇننى ئېلىپ كاپ ئېتىپتۇ. لوقمان ھېكىمنىڭ قىزى بۇ ئەھۋالنى دادىسىغا دەپ بېرىپتۇ. لوقمان ھېكىم قىزىغا ئۇننىمۇ يوشۇرۇپ قويۇشنى ئېيتىپتۇ. لوقمان ھېكىمنىڭ قىزى دادىسىنىڭ تاپشۇرۇقى بويىچە ئۇننىمۇ يوشۇرۇپ قويۇپتۇ. لوقمان ھېكىمنىڭ كۆيۈنۈشلى ئەتىگىنى تۇرۇپ قارىسا، ئۇن خالتىسى ئۆز ئورنىدا يوق ئىكەن. ئۇ بۇنىڭغا ھېچقانداق ئىنكاس بىلدۈرمەي سىرتقا مېڭىپتۇ. لوقمان ھېكىمنىڭ قىزى دادىسىنىڭ تاپشۇرۇقى بويىچە ئېرىنىڭ ھەر بىر ھەرىكىتىگە دىققەت قىلىپ يۈرگەنكەن، شۇڭا ئېرىنىڭ كەينىدىن سىرتقا ئاستا چىقىپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، لوقمان ھېكىمنىڭ كۆيۈنۈشلى ھارۋا يولىغا بېرىپ، يۈمشاق توپىدىن بىر سقىم ئېلىپ كاپ ئېتىپتۇ. لوقمان ھېكىمنىڭ قىزى دادىسىغا ئېرىنىڭ بارلىق ھەرىكىتىنى بىرمۇبىر سۆزلەپ بېرىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن لوقمان ھېكىم كۆيۈنۈشلىنى چاقىرتىپ، كۆيۈنۈشلىغا باشقىلارنىڭ ئۆز كېسىلىنى كۆرسەتكىلى بىرقانچە قېتىم كەلگەنلىكىنى ئەمما ئۇنىڭ

بىرەر قېتىمىمۇ كېسەل كۆرسەتكىلى كەلمىگەنلىكىنى ھەمدە بۇنىڭدا نېمە سىر بارلىقىنى سوراپتۇ. لوقمان ھېكىمنىڭ كۆيۈئوغلى قېينىئاتىسىغا ئەتىگەندە تۇرۇپلا بىر بۇردا نان يېيىشنىڭ خاسىيىتىنى سۆزلەپ كېلىپ «مۇبادا بۇنى ئىزچىل داۋاملاشتۇرۇپ كېتەلمىسەم، تاكى ئۆمرۈمنىڭ ئاخىرىغىچە سىلىنىڭ ئالدىلىرىغا كەلمەيمەن» دەپتۇ، لوقمان ھېكىم گەرچە ناھايىتى ئۇستا تېۋىپ بولسىمۇ، كۆيۈئوغلىدىن سالامەتلىكىنى ئاسراش، كېسەللىكىنىڭ ئالدىنى ئېلىش تەدبىرلىرىنى ئۆگىنىۋاپتۇ. ئەتىگەندە، ئەتىگەنلىك تاماقتىن بۇرۇن يېيىلىدىغان بىر بۇردا نان «ناشتىلىق» ۋە «ناشتا قىلىش» دەپ ئاتالغانمىش.

ھېكمەت:

سالامەتلىكنىڭ ئاساسى ناشتىنى ۋاقتىدا قىلىشتۇر. تاماقنى كاتتا يېگىنىڭ ئامەت ئەمەس، بەلكى ئۆز ۋاقتىدا يېگىنىڭ ئالەمچە ئامەتتۇر.

ئۆز قەدرىنى بىلگەن چۆرە قىز

ھارۇن رەشىدنىڭ[1] چۆرىلىرى ئارىسىدا بىرى ھۆسن ـ لاتاپەتتە تەڭداشسىز ئىكەن. خەلىپە چۆرىلەرگە سۆزغا ـ سالام تارقىتىپ بەرگەن چاغلاردا باشقا چۆرىلەر زور مىننەتدارچىلىق بىلەن قوبۇل قىلىدىكەن، ئۇ چۆرە قىز زادىلا ئالمايدىكەن.

بىر كۈنى خەلىپە بىر خالتا مەرۋايىتنى چۆرىلەرنىڭ ئالدىغا تۆكتى. ھەممىسى سۆزغىغا ئۆزىنى ئاتتى، ھېلىقى چۆرە قىز بولسا بۇرۇلۇپ قاراپمۇ قويمىدى. خەلىپە خەزىنىچىدىن بىر خالتا ياقۇت ئالدۇرۇپ كېلىپ يەنە چاچتى. ھەممىسى ئۆز ئۇلۇشىنى ئالدى. ئۇ يەنە پەرۋاسۇ قىلماي تۇرۇۋەردى.

ـــ نېمە ئۈچۈن باشقىلار قاتارىدا ئۇلۇشۇڭنى ئالمايسەن؟ ـــ دەپ سورىدى ئۇنىڭدىن خەلىپە.

ـــ مۇبادا، مۇشۇ يەردىن ئۆزۈمگە ياققان نەرسىنى تاللىۋالسام مېنىڭكى بولامدۇ؟ ـــ دەپ سورىدى گۈزەل چۆرە قىز.

ـــ مەيلى سېنىڭ دېگىنىڭدەك بولسۇن.

ـــ ئۇنداق بولسا، ـــ دېدى قىز ھارۇن رەشىدنىڭ قولىدىن تۇتۇپ، ـــ مەن سىزنى تاللىدىم.

ھارۇن رەشىد ئۇنى نىكاھىغا ئېلىشقا مەجبۇر بولدى.

ھېكمەت:

ئۆز قەدرىنى ئۆزى بىلمىسە باشقىلار نە بىلسۇن.

---

① ھارۇن رەشىد ـ ئابباسىيە سۇلالىسىدە ئۇتكەن خەلىپە (809 ـ 786)

سۇلتان ۋە تىلەمچى

سۇلتان مەھمۇد غەزنەۋى[1] بەلختە تۇرغان ۋاقتىدا ئوۋ ئىشتىياقى بىلەن سارايدىن چىققانىدى، بىر تىلەمچى كېلىپ ئۇنىڭ يولىنى توستى ۋە خەير - ئېھسان تىلەپ تۇرۇۋالدى. سۇلتان بۇنداق ئىشلارنى ياقتۇرمايتتى. ھاجىپقا[2] «ئۇنى توقماقلاڭلار» دەپ بۇيرۇدى ۋە ئاتنى «چۇ...» دەپ قامچىلاپ كېتىپ قالدى، ئەنە شۇ چاغدا قىممەت باھا ئۇزۇكنىڭ كۆزى چۇشۇپ قالدى. تىلەمچى بۇنى كۆرۈپ قالدى، ئاتلىقلار توپى ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن، ئۇنى يەردىن ئېلىپ ھەمياڭغا سالدى.

سۇلتان سارايغا يېنىپ كەلگەندىن كېيىنلا ئۇزۇكنىڭ ياقۇت كۆزى چۇشۇپ قالغانلىقىنى بايقىدى ۋە غۇلاملىرىنى ئىزدەشكە ئەۋەتتى. ئۇلارغا تىلەمچىنىمۇ تېپىپ كېلىشنى بۇيرۇدى. لېكىن ئۇلار تىلەمچىنىمۇ، ئۇزۇكنىڭ كۆزىنىمۇ تاپالماي قۇرۇق قول قايتىپ كېلىشتى.

ئەتىسى سۇلتان شەھەر ئايلانغىلى چىقتى. يولدا يەنە ھېلىقى تىلەمچى بىلەن ئۇچرىشىپ قالدى. تىلەمچى سۇلتانىنىڭ يولىنى توسۇپ، يەنە خەير - ئېھسان تىلىدى.

— بۇ گەپ ئاڭلىماسىنىڭ بېشىنى يانجىپ تاشلاڭلار، — دەپ بۇيرۇدى سۇلتان ھاجىپقا.

غۇلاملار توقماقلىماقچى بولۇپ تۇرۇشقا، تىلەمچى ئۇلارنىڭ قولىدىن قېچىپ چىقتى - دە، ھەمياندىن قانداقتۇر بىر نېمىنى ئېلىپ، يۈگۈرگەن پېتى بېرىپ سۇلتانىنىڭ قولىغا تۇتقۇزدى ۋە تىز چۆكۈپ شەپقەت تىلىدى. سۇلتان تىلەمچى بەرگەن تۇگۈنىنى يېشىپ، تۇنۇگۈن يوقاتقان ئۇزۇكنىڭ كۆزىنى تونۇدى، غۇلاملىرىغا «توختاڭلار، بولدى» دەپ ئىشارە قىلدى - دە، تىلەمچىگە ئۇچ يۈز دىنار ئىنئام قىلدى. ئاندىن:

— سەن تۇپەيلى مەن سەۋدىقە بېرىشكە مەجبۇر بولدۇم. ئۆزۈمگە قويسا بىر تىيىنمۇ بەرمىگەن بولاتتىم، — دېدى.

ھېكمەت:

جايىدا قىلىنغان خەير - ئېھسان ياخشىلىققا بېشارەتتۇر.

---

① سۇلتان مەھمۇد - غەزنەۋىيلەر سۇلالىسى دەۋرىدە ئۆتكەن ھۆكۈمدار (998~1030)

②ھاجىپ - دەرۋازىۋەن؛ ئوردا ئىشلىرىغا مەسئۇل ئەمەلدار؛

قوُرۇق ۋەدە

ھارۇن ئەر رەشىد ۋەزىرى يەھيا ئىبن خالىدقا «قاراپ قوي» دەپ بىر قاپ قىممەت باھا ئۇنچە ـ مەرۋايىتلارنى بەردى، ۋەزىر قاپنى ئېلىپ كېلىپ ئايۋانغا قويۇپ قويدى ۋە ھېچكىمگە دەپ قويماستىن ئىش بىلەن شەھەرگە كىرىپ كەتتى. خىزمەتكارلاردىن بىرى پايلاپ تۇرۇپتىكەن، ئۇنى ئوغرىلاپ ئېلىپ چىقىپ كەتتى. بىر ۋاقىتىدا ھېلىقى قاپ ۋەزىرنىڭ يادىغا كېلىپ قايتىپ كېلىپ قارىسا ئورنىدا يوق. شۇ چاغدا مەن ئۇنىڭ بىلەن بىللە ئىدىم. ۋەزىر ناھايىتى باش قاتۇردى، ئاخىر غۇلامىلىرىدىن بىرىنى پالچىغا ئەۋەتتى. پالچى ئەبۇ ياقۇپ ئىسىملىك بىر كۆزى ئاجىز ئادەم ئىكەن. ئۇ كىرىپ كېلىشى بىلەن ۋەزىر ئەتراپتىكىلەرگە «ھېچكىم بىر ئېغىز گەپ قىلمىسۇن، ھەتتا بىرەرسىنىڭ ئاۋازىمۇ چىقمىسۇن» دەپ ئىشارە قىلدى. پالچى كېلىپ سۇپىنىڭ بىر چېتىگە ئولتۇرغاندىن كېيىن، يەھيا ئىبن خالىد سۆز باشلىدى:

ــ مەن سەندىن بىر نەرسە توغرىسىدا سوراقچىمەن، سەن ئۇنىڭ نېمىلىكىنى ئېيتىپ بەر.

ــ بىلىمەن، سەن مەندىن يوقالغان بىر نەرسە توغرىسىدا سوراقچىسەن، ــ دېدى پالچى ئۇنىڭغا.

ــ قېنى ئېيت، ــ دېدى ۋەزىر، ــ مەن يوقاتقان نەرسە نېمە ئۇ؟

پالچى ئۇزاق ئويلانغاندىن كېيىن، جاۋاب بەردى:

ــ ئاز ئۇچرايدىغان نەرسىلەرنى، مەسىلەن: قىممەت باھا مەرۋايىت تىزمىلىرىنى يوقاتتىڭ. ئۇلار قاپتا. قاپ بولسا كۇپتە.

ــ تاپتىڭ پالچى، ــ دېدى ۋەزىر خۇشاللىقى ئىچىگە سىغماي، ــ ئەمدى بۇ تەرىپىنى ئېيتقىن: ئاشۇ نەرسە ھازىر قەيەردە ۋە كىمنىڭ قولىدا؟

ــ كۇپ خىزمەتكارلىرىڭدا. ئۇلار كۇپنى خەندەككە كۆمۈشكەن، ــ دەپ جاۋاب بەردى پالچى.

ۋەزىر «خەيرىيەت» دەپ چوڭقۇر بىر نەپەس ئالدى. ئاندىن خىزمەتكارلارغا «پالان يەردىكى ئەخلەت تۆكۈلگەن ئورەكنى ئاختۇرۇڭلار» دەپ بۇيرۇدى.

خىزمەتكارلار ئورەكنى ئېھتىياتلىق بىلەن ئاچتى ۋە كۆمۈلگەن كۇپنى تېپىۋالدى.

ۋەزىر سەركار قىچقىرىپ پالچىغا بەش مىڭ دىنار مۇكاپات بېرىشنى بۇيرۇدى. «يەنە ساڭا ئۆز مەھەللەمدىن كاتتا قورۇ ـ جاي ئېلىپ بېرىمەن» دەپ ۋەدە بەردى.

ــ بەرگەن پۇلۇڭنى ئالمەن، قورۇ ـ جاينى قويۇپ تۇر، ــ دېدى پالچى مۇكاپاتقا قول ئۇزىتىپ تۇرۇپ.

ۋەزىر تەئەججۇپلەندى:

ــ چۇنكى، ــ دېدى پالچى، ــ پۇل نەق، قورۇ ـ جاي بولسا قورۇق ۋەدە.

ھېكمەت:
ئۆز ۋاقتىدا نەقلەشكەن مۇكاپات ھەققىي مۇكاپاتتۇر. كېيىنگە قالدۇرۇل غىنى پالاكەتتۇر.

كىچىك قۇشنىڭ ئۇچ پەند ـ نەسىھەتى

ئېتىبارغا لايىق بىر مەسىلدە مۇنداق دېيىلگەن: بىر ئادەم كىچىك بىر قۇشنى تۇتۇۋالدى.

كىچىك قۇش سورىدى:

ــ مېنى نېمە قىلماقچىسەن؟

ــ سويۇپ يېمەكچىمەن، ــ دېدى ھېلىقى ئادەم.

ــ مېنى سويۇپ نېمە قىلسەن، قارنىڭنىڭ بۇرجىكىگىمۇ بارمايمەنغۇ، ــ دېدى قۇش يالۋۇرۇپ، ــ ئەڭ ياخشىسى قويۇپ بەر. مەيلى دېسەڭ، ساڭا ئۈچ ھېكمەتلىك سۆز ئېيتىپ بېرىمەن. بۇ ھېكمەتلىك سۆزلەر ئەگەر ئەمەل قىلىدىغان بولساڭ ھاياتىڭدا ئەسىپتىپ قالىدۇ.

ــ خۇدا گۇۋاھ، ئەلۋەتتە سېنى قويۇپ بېرىمەن، قېنى، ھېكمەتلىك سۆزلىرىڭنى ئېيتە.

ــ بىرىنچىسى، ــ دېدى قۇش، ــ بىرەر نەرسىنى قولدىن چىقىرىپ قويساڭ، زادىلا پۇشايمان قىلما؛ ئىككىنچىسى، تېپىلمايدىغان نەرسىنى ئىزدەپ ئاۋارە بولما؛ ئۈچىنچىسى، يوق نەرسىگە ئۈمىد باغلىما.

ــ بۇ ھېكمەتلەر ماڭا بىر توغرام گۆشتىن ئەۋزەلرەك، ــ دېدى ھېلىقى ئادەم ئۆز ـ ئۆزىگە ۋە قۇشنى قويۇپ بەردى.

قۇش «پىررر...» قىلىپ ئۇچتى ـ دە، تامغا بېرىپ قوندى.

ــ ھەي، نادان، مېنى سويغان بولساڭ پايدا ئالاتتىڭ، قارنىمدا كەپتەرنىڭ تۇخۇمدەك ياقۇت بار ئىدى.

بۇ ئادەم قىلىپ قويغان ئىشىغا پۇشايمان قىلدى ۋە قۇشنى ئالداشقا كىرىشتى:

ــ كەل ئەزىزىم، يېنىمغا كەل. سېنى كۈنجۈت بىلەن بۇلاق سۇيى بېرىپ پەرۋىش قىلىمەن.

ــ ئەمدى سويۇپ يېمىگىنىڭگە پۇشايمان قىلىۋاتىسەن، ــ دېدى قۇش ھېلىقى ئادەمگە، ــ نېمە، مەن ساڭا ئېيتىپ بەرگەن پەند ـ نەسىھەت دەرھال يادىڭدىن چىقىپ كەتتىمۇ؟ ئاۋارە بولما، ئەمدى مېنى ھېچقاچان تۇتالمايسەن. ئۆزۈم بارماقچىلىك تۇرسام، كەپتەر تۇخۇمدەك ياقۇت مېنىڭ قورسىقىمغا قانداقمۇ پاتسۇن؟

قۇش شۇنداق دېدى ـ دە، قاياقلارغىدۇر ئۇچۇپ كەتتى.

ھېكمەت:
ھېكمەتلىك سۆزلەرگە ئەمەل قىلىدىغان بولساڭ، ھامان بىر كۈنى ئۇنىڭ پايدىسىنى كۆرىسەن.

يالغانچى ۋەزىرلەر ۋە گاس پادىشاھ

پادىشاھنىڭ قۇلىقى گاس ئىكەن. مەنسەپدارلار بۇنىڭدىن پايدىلىنىپ، ئەرز ـ شىكايەتكە كەلگەنلەرنىڭ سۆزلىرىنى ئۇنىڭغا توغرا يەتكۈزۈشمەيدىكەن. ۋاقىت ئۆتۈپ پادىشاھ بۇنى بايقاپ قاپتۇ ۋە ئەرزگە كەلگەنلەر بىلەن شەخسەن ئۆزى سۆزلىشىشكە قارار قىلىپتۇ. دەرگاھىدىكى قاراۋۇلنى چاقىرتىپ دەپتۇكى:

ـ ھۇزۇرىمىزغا ئەرز قىلىپ كەلگەنلەرنى بۇنىڭدىن كېيىن ئۆزىمىز سورايمىز. لېكىن ئېيتىپ قويۇڭ، ئەرز ـ داد بىلەن كەلگەنلەر پەقەت قىزىل كۆڭلەك كىيىپ كەلسۇن.

ھەرەم قاراۋۇلى قوبۇل كۈنلىرى ئەرز ـ داد بىلەن كەلگەنلەرنى كۆرۈنۈش خانا ئالدىدىكى مەيدانغا يىغىپ، ئاندىن پادىشاھ ئۇلارنىڭ ھۇزۇرىغا چىقىپ بىر ـ بىرىدىن چاقىرىپ ئەرز ـ دادىنى ئاڭلايدىغان بولۇپ قاپتۇ.

بىر كۈنى ۋەزىرى ئەرەم پادىشاھتىن پۇرسەت تېپىپ سوراپتۇ:

ـ بۇنداق قىلىشىڭىزنىڭ سەۋەبى نېمە؟ پادىشاھ جاۋاب بېرىپتۇ:

ـ بۇنداق قىلىشقا مۇلازىملار ۋە مەنسەپدارلارنىڭ دوزاخ ئازابىدىن قورقماي يالغان سۆزلەشلىرى سەۋەب بولدى.

ھېكمەت:
يالغان سۆزلەش ھەر ئىككى دۇنيادا كىشىگە نەپرەت تاشلىرىنىڭ ئېتىلىشىغا سەۋەب بولىدۇ.

ۋەزىرنىڭ كېرىكى يوق

بىر كۈنى سېيىستان[1] ھاكىمى ئەمىر ئابدۇلفازىل سۇلتان ئالىپ ئارسلاندىن سورىدى:

ـ شۇنداق ئۇلۇغ پادىشاھ تۇرۇقلۇق نېمىشقا ۋەزىر تۇتمايسىز؟

ـ نېمە، سەن ماڭا دۇشمەنمۇ سەن؟ دۆلىتىمىزنى بەربات قىلماقچىمۇ سەن؟

ـ بۇ نېمە دېگىنىڭىز ھەزرىتىم؟ ـ دېدى تەئەججۇپلىنىپ ئەمىر ئابدۇلفازىل، ـ كاشكى، مەن شۇنداق ئادەم بولسام؟ مەن سادىق قۇلىڭىزمەن. قانداق قىلىپ دۆلەتنى

① سېيىستان ـ بۇرۇنقى نامى دراڭگىانا. ئىران بىلەن ئافغانىستاننىڭ ئارىسىغا جايلاشقان تارىخىي ۋىلايەت.

بەربات قىلاي! مۇنداقلا سوراپ قويغانىدىم.

ئارىغا بىر ئاز سۈكۈنات چۈشتى. ئاندىن ئالىپ ئارسلان بۇنىڭ سەۋەبىنى دوستىغا چۈشەندۈردى.

ــ كىم ماڭا دوست، كىم ماڭا دۈشمەنلىكىنى بىلەي دەپ ۋەزىر تۇتمىدىم، ئۇنىڭ نېمە پايدىسى بار زادى؟ مۇبادا شۇنداق قىلغۇدەك بولسام دوستلىرىمغۇ توغرا چۈشىنىدۇ، ئەمما دۈشمەنلىرىم ئۇنىڭدىن پايدىلانماقچى بولۇپ پارا بېرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ۋەزىر ماڭا دوستلىرىم ھەققىدە يامان گەپلەرنى قىلىشقا باشلايدۇ. ياخشى سۆزمۇ، يامان سۆزمۇ خۇددى نەيزىگە ئوخشايدۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە نىشانغا تېگىدۇ. ئاقىۋەتتە دوستلىرىمدىن ئايرىلىپ قالىمەن، ئۇلارنىڭ ئورنىنى دۈشمەنلىرىم ئىگىلەپ ئالىدۇ. شۇ سەۋەبتىن ۋەزىر تۇتمايمەن.

ھېكمەت:
ياخشى سۆزمۇ، يامان سۆزمۇ خۇددى نەيزىگە ئوخشايدۇ، كۈنلەرنىڭ بىرىدە نىشانغا تېگىدۇ.

ئالغاندا ئارامجان، بەرگەندە چىقار جان

خەلىفە مۇئتەسىم[1] زامانىدا دۆلەتمەن ۋە نوپۇزلۇق ئەمىرلەردىن بىرى سەركارنى ھۇزۇرىغا چاقىرتىپ مۇنداق دېدى:

ــ زۆرۈرىيەت تۈغۈلۈپ بەش يۈز دىنار پۇلغا موھتاج بولۇپ قالدىم. باغدادتا ماڭا قەرز بېرىپ تۇرىدىغان بىرەر تونۇشۇڭ يوقمۇ؟

ــ بار، ــ دېدى سەركار بىر ئاز ئويلانغاندىن كېيىن، ــ دۈكاندا تونۇشۇم بار. ئۇنىڭ پالان بازاردا كىچىك دۈكىنى ۋە ئالتە يۈز دىنار ئەتراپىدا سەرمايىسى بار. ئۇنى ھۇزۇرىڭىزغا تەكلىپ قىلىڭ، ئۆيىنىڭ تۆرىگە ئولتۇرغۇزۇپ ئىززەت ــ ئىكرام كۆرسىتىڭ، بەلكىم ھاجىتىڭىزدىن چىقىپ قالار.

ئەمىر دۈكاندارنى ئۆيىگە تەكلىپ قىلىپ، زور ھۆرمەت ۋە ئېھتىرام بىلەن كۈتۈۋالدى ۋە تۆرگە ئولتۇرغۇزۇپ، ئالدىغا داستىخان يايدى، ئاندىن ئاستا ــ ئاستا مۇددىئاغا كۆچتى.

ــ سېنىڭ ئىسىابلىق، ۋىجدانلىق، دىيانەتلىك ۋە قولى ئوچۇق ئادەم ئىكەنلىكىڭ ھەققىدە كۆپ گەپلەرنى ئاڭلىغان. مۇنداق ئويلاپ قارىسام باغداد بازارلىرىدا سەندىن ئىنسابلىق ۋە ھالال ئادەم يوق ئىكەن. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ سېنىڭ تۇغراڭدا ياخشى گەپلەرنى ئاڭلاپ، غايىبانە ياقتۇرۇپ قالدىم. سەن بىلەن ئاكا ــ ئۇكا بولۇشماقچىمەن. بۇگۈندىن باشلاپ ئۆيۈمنىڭ تۆرى سېنىڭكى، سېنىڭ ئۆيۈڭمۇ مېنىڭكى بولسۇن.

---

[1] مۇئتەسىم ــ ئابباسىيە خەلىپىلىرىدىن (842 ــ 833).

ــ رازىمەن، ئاكا، ــ دېدى ئىچ ــ ئىچىدىن سۆيۈنۈپ دۇكاندار، ــ سىزدەك ئالىي نەسەب كىشى بىلەن ئاكا ــ ئۇكا بولۇش مېنىڭ ئۇچۇن ناھايىتى پەخىرلىك ئىش.

دۇكاندار بىلەن ئەمىر ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ بىر ــ بىرى بىلەن قۇچاقلاشتى، سۆيۈشتى. ئۆمۈرلىرىنىڭ ئاخىرىغىچە ئاكا ــ ئۇكا بولۇپ قېلىشقا ئەھدۇ پەيمان قىلىشتى. ئەمىر دۇكاندار ئىنىسىنى ھەددىدىن ئارتۇق ھۆرمەتلەپ، مېھمان قىلدى. مېھماندارچىلىق ئاخىرلىشىپ، داستىخان يىغۇۋېلىنغاندىن كېيىن، ئەمىر بۇرادىرىنىڭ يەلكىسىدىن تۇتۇپ قۇلىقىغا شۇڭىرلىدى.

ــ سېنى ئاۋارە قىلىپ چاقىرتقىنىمنىڭ سەۋەبىنى بىلىشىڭ مۇمكىن؟

ــ ياق، تەقسىر، ــ دەپ جاۋاب بەردى دۇكاندار، ــ بۇنىڭ سەۋەبىنى ئەمىر جانابلىرىنىڭ ئۆزى ئوبدان بىلىدۇ.

ئۇ بىر ئاز ساراسىمگە چۈشتى.

ــ ھە، بىلىمەن، ــ دېدى ئەمىر ئۆزىگە خاس ئۇلۇغۋارلىق بىلەن، ــ ئەسلىدە شەھەردە ئاغىنىلىرىمنىڭ سان ــ سانىقى يوق، ئۇلار نېمىكى بۇيرۇسام دەرھال بەجا كەلتۈرىدۇ. ئەگەر ئۇلارنىڭ بىرەرسىدىن ئەللىك مىڭ دىنار قەرز سوراپ قالغۇدەك بولسام، گېپىمنى ياندۇرماي، دەرھال تېپىپ بېرىدۇ. چۇنكى ئۇلارنىڭمۇ ماڭا تېز ــ تېز ھاجىتى چۈشۈپ تۇرىدۇ ــ دە، راستىنى ئېيتسام، مەن بىلەن دوست بولغانلاردىن ھېچقايسىسى پۇشايمان يەپ باقمىدى. ئەمدى گەپنىڭ ئوچۇقىنى ئېيتسام، ئەزىز بۇرادەر مۇشۇ كۇنلەردە قەرىق مىڭ دىنار پۇلغا ھاجەتمەن بولۇپ قالدىم، قەرز بېرىپ تۇرىدىغانلارمۇ كۆپ، بىراق ئۇلارنىڭ بىرەرسىدىنمۇ سورىغۇم يوق، «يوق» دېمىسەڭ شۇ پۇلنى سەندىن ئالسام دەيمەن. ئۇزاق بولسا، بەش ــ ئالتە ئاي ئىچىدە قايتۇرىمەن، ئۇستىگە مىڭ دىنار پۇل، باش ــ ئاياغ سەرۇپا قوشۇپمۇ بېرىمەن. «يوق» دېمە بۇرادەر! سەندە شۇنچىلىك، بەلكى بۇنىڭدەك ئىككى باراۋەر كېلىدىغان پۇلنىڭ بارلىقىنى بىلىمەن.

دۇكاندار دەسلەپ بىر ئاز ھەيران بولدى، ئاندىن كېيىن تەۋەككۇل قىلدى.

ــ خوپ، تەقسىر. لېكىن مەندە ئۇنچىلىك پۇل يوق. ئالىيجاناب ئادەملەر ئالدىدا راست سۆزلەش كېرەك، خۇدا ھەققى مەندە بۇنچىلىك جىق سەرمايە يوق. نۇرغۇن جاپا ــ مۇشەققەت چېكىپ، نۇرغۇن يىللار ئىچىدە توپلىغان سەرمايەم ئالتە يۈز دىنارىدىن ئاشمايدۇ.

ــ ھىم، ــ دېدى ئەمىر تۆۋەن لېۋىنى چىشلەپ ۋە بېشىنى ئۇيان ــ بۇيان چايقاپ، ــ خەزىنەمدە ئالتۇن ــ جاۋاھىر دېگەنلەر ھېسابسىز. قەرز سوراشتىن كۇتكەن ئەسلىي مەقسەت سەن بىلەن دوستلۇق يېپىنى باغلاشتىن ئىبارەت ئىدى، خالاس. بىر سىناپ كۆرمەكچى بولغانىدىم.

ئەنە شۇ چاغدىلا سۆھبەتكە سەركار ئارىلاشتى.

ــ سەن تېخى ئەمىر بەزنى ياخشى بىلمەيسەن. بۇنداق ئالىيجانناب ئادەمنى دۆلەت ئەربابلىرى ئىچىدە تاپالمايسەن.

شۇندىن كېيىن سودىگەر بىساتچىدىكى ئالتە يۈز دىنارنى ئەكېلىپ بېرىپ، ئەمىر بولسا ئۇنى ئالتە ئايدىن كېيىن يەتتە يۈز دىنار قىلىپ قايتۇرۇپ بېرىدىغان بولدى...

قەرزنى قايتۇرۇش مۇھلىتى توشۇپ تەخمىنەن ئۇچ كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، سودىگەر ئەمىرنىڭ ھوزۇرىغا كەلدى، ئەمىر ئۇنى مېھمان قىلدى، لېكىن قەرز توغرۇلۇق بىرەر ئېغىز گەپ ئاچمىدى. دۇكاندار قورۇق قايتتى. ئارىدىن ئىككى ئاي ئۆتكەندىن كېيىن ئۇ ئەمىرنىڭكىگە يەنە كەلدى. بۇ قېتىممۇ ئەمىر قەرز ھەققىدە گەپ ــ سۆز قىلمىدى، گەپنىڭ قىسقىسى، دۇكاندار ئەمىرنىڭكىگە يەنە كۆپ قېتىم بارىدى، لېكىن ئەمىردىن سادا چىقمىدى.

ئاخىر دۇكاندار ئەمىرنىڭ قەرزنى تۆلەشتىن باش تارتقانلىقىغا ئىشەنچ ھاسىل قىلدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئەمىرنىڭ نامىغا تۆۋەندىكى مەزمۇندا خەت يېزىپ ئەۋەتتى: «مەن بىر ئاز قىينىلىپ قالدىم، قەرزنىڭ مۇھلىتى بولسا ئاللىقاچان ئۆتۈپ كەتتى. ئەگەر ئەمىر جانابلىرى ئۇشبۇ بىچارىگە مۇرۇۋۋەت قىلماقچى بولسىلا، پۇلنى سەركاردىن ئەۋەتىپ بېرەلا». ئەمىر جاۋاب قىلدى: «قەرز يادىدىن چىقىپ قاپتۇ، دەپ ئويلاۋاتقان بولساڭ كېرەك. ياق بۇرادەر، يادىمدىن چىققىنى يوق. غەم قىلما، يەنە بىر ئاز كۈت. پۇلۇڭنى ئەلۋەتتە قايتۇرۇپ بېرىمەن...»

شۇندىن كېيىن يەنە سەككىز ئاي ئۆتتى. لېكىن ئەمىردىن دېرەك بولمىدى.

ھېكمەت:
بۇ دۇنيا ئۆتىنە دۇنيا، ئالغان ئىكەنسەن بەر. كىشىنىڭ ھەققى كېكىردىكىڭنى سىقمىسۇن.

ئاچ كۆز قاسساپ

سۇلتان مەلىكشاھ زامانىدا ھىراتتا ئەدىب ئىسمائىل ئىسىملىك بىر دانىشمەن ئۆتكەنىكەن. ئۇ بىلىمدان، دانا ۋە ئابرۇيلۇق ئادەم بولۇپ، پەقەت تېۋىپلىق بىلەن كۈن ئۆتكۈزىدىكەن. ئۇ بىر كۈنى بازارنى ئايلىنىپ يۈرۈپ ئاجايىپ ــ غارايىپ بىر ھادىسىنىڭ گۇۋاھچىسى بولۇپ قاپتۇ. قاسساپ قوينىڭ تېرىسىنى سويۇپ، قارنىنى يېرىپ، قولىنى تىقىپ، ئىچ باغرىنى ئېلىپ يەپ تۇرغانىكەن، ئەدىب ئىسمائىل قاسساپخانا ئۆدۈلىدىكى گەلەنتېرىيە دۇكىنىغا بېرىپ گەلەنتېرگە «ھەي، سودىگەر، ئاۋۇ قاسساپنىڭ قازاسى يېتىپ ئۆلۈپ قالغۇدەك بولسا، ئۇ ئۆلۈشتىن ئىلگىرى ماڭا خەۋەر قىلىڭلار» دەپ ئىلتىماس قىلدى. ئارىدىن بەش ــ ئالتە كۈن ئۆتە ــ ئۆتمەي قاسساپ كېچىسى تاسادىپىي ئۆلۈپ قاپتۇ. ھېلىقى گەلەنتېرچى بازار ئەھلىگە قوشۇلۇپ قاسساپنىڭ ئۆلۈم پەتىسىگە باردى. تەزىيەگە يىغىلغانلارنىڭ ھەممىسى مەرھۇمنىڭ

ئائىلىسىگە تەسەللى ئېيتقاچ ئېچىنغانلىقلىرىنى بىلدۈرەتتى. شۇ ئەسنادا ئەدەب ئىسمائىلنىڭ دېگەنلىرى سودىگەرنىڭ يادىغا كەلدى.

ــ ئۇ ئۆلۈپ قالدىمۇ؟ ــ دەپ ئەپسۇسلاندى ئەدەب ئىسمائىل ۋە ھاسىسىنى ئېلىپ سودىگەر بىلەن بىللە ماڭدى. قاسىساپنىڭ ئۆيىگە كېلىپ تاۋۇتنىڭ قېشىغا بېرىپ، مېيىتنىڭ يۈزىنى ئاچتى، قولىدىن تۇتۇپ تومۇرىنى تەكشۈرگەندىن كېيىن، يېنىدا تۇرغان ياش يىگىتكە ھاسىسىنى بېرىپ، مۇردىنىڭ تاپىنىغا قاتتىق ئۇرۇشنى بۇيرۇدى. مەلۇم ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن: «بولدى بەس! (بولدى قىل)» دەپ توختاتتى. قاسساپنىڭ مېڭىسىگە قان قۇيۇلۇشتىن پالەچ بولۇش سەۋەبلىك ئۆلۈشكە ئاز قالغانلىقىنى ئېنىقلىدى. ئاندىن ئۇنى كۆپ ۋاقىت داۋالاش ئارقىلىق ئۆزە قىلدى. لېكىن قاسساپ بەرىبىر پالەچ بولۇپ ساقايدى. شۇنداقتىمۇ ئۇ كۆپ ۋاقىت ئۆمۈر كۆردى. شۇنىڭدىن كېيىن ئەدەب ئىسمائىلنىڭ شۆھرىتى يەنمۇ ئاشتى. بۇنىڭدىن روھانىيلارنىڭ بىر قىسمى، بولۇپمۇ شەيخۇل ئىسلام غوجا ئابدۇللا ئەنسارى غەزەپلىنىپ، ئەدەب ئىسمائىلنىڭ بارلىق كىتابلىرىنى چارسۇدىكى مەيدانغا يىغىپ كۆيدۈرۈۋەتتى.

ئارىدىن كۆپ ۋاقىت ئۆتمەي شەيخۇل ئىسلامنىڭ ئۆزى ئېغىر كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ قالدى. ئۇ تىنىمسىز ھېق تۇتۇپ، ئۆلىدىغان بىر ئەھۋالغا كېلىپ قالدى. تېۋىپلار كۆپ ئامال قىلسىمۇ، بەرىبىر ئامال قىلالمىدى. شۇنداق قىلىپ، بىر قاچىغا ئۇنىڭ پىشابىنى ئېلىپ ئەدەب ئىسمائىلنىڭ ئۆيىگە بارىدى، «يارەدەم قىلىڭ» دەپ يالۋۇردى. لېكىن بىمارنىڭ شەيخۇل ئىسلام ئىكەنلىكىنى ئۇنىڭدىن مەخپىي تۇتتى.

ئەدەب ئىسمائىل پىشابىنى تەكشۈرۈش ئارقىلىق بىمارنىڭ شەيخۇل ئىسلام ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭ قانچە كۈنلەردىن بۇيان ھېق تۇتۇپ، ئۆلەي دەپ قالغانلىقى، ھېچكىمنىڭ ئۇنىڭ دەردىگە داۋا تاپالمىغانلىقىنى سۆزلەپ كېلىپ، ئۇلارغا «شەيخۇل ئىسلام جانابلىرىغا ئېيتىپ قويۇڭلار، پىستە مېغىزىنى ئىزدەپ ئەھقەر قەندىگە قوشۇپ ئىستېمال قىلسۇن، ئاندىن تېز ئارىدا ساقىيىپ كېتىدۇ، يەنە شۇنى ئېيتىپ قويۇڭلاركى، بۇندىن كېيىن زىنھار كىتاب كۆيدۈرمىسۇن» دەپ تەكىتلىدى.

ھېكمەت:
كىتابنى ئاسىرىمىغانلىق قاراڭغۇ چۆلگە كىرگەنلىك. ئۇنى ئاسىرا، بوستانغا قەدەم ئال.

پادىشاھلىقنىڭ قۇدرىتى نېمىدۇ؟

بىر كىشى بۇزۇرجمېھىردىن «پادىشاھلىقنىڭ قۇدرىتى نېمىدۇ؟» دەپ سورىدى.

ــ پادىشاھلىقنىڭ قۇدرىتى بەش نەرسىدە، ــ دېدى ئۇ سورىغۇچىغا، ــ بىرىنچىسى، ئىنسابلىق بولۇش؛ ئىككىنچىسى، دۇشمەندىن ھەممە ۋاقىت ۋاقىپ بولۇپ

تۇرۇش؛ ئۇچىنچىسى، ئالىملار ۋە پەزىلەت ئىگىلىرىنىڭ ھۆرمەت ـ ئېتىبارىنى جايىدا قىلىش؛ تۆتىنچىسى، ئەل ـ يۇرتنى ئاۋات تۇتۇش؛ بەشىنچىسى، پۇقرالارنىڭ ھال ـ ئەھۋالىدىن خەۋەر ئېلىپ تۇرۇش.

ھېكمەت:
دىيانەتلىك كىشى مەڭگۈلۈك ھاياتقا ئېرىشىدۇ.

كۆڭۈل ئىختىيارى

ئىسكەندەر زۇلقەرنەيىن[1]نىڭ ئالدىغا بىر ئوغرىنى تۇتۇپ ئەپكېلىشتى. ئىسكەندەر «ئۇنى دەرھال دارغا ئېسىڭلار» دەپ بۇيرۇدى. ئوغرى ئۆزىنى پادىشاھنىڭ ئاياغلىرىغا ئاتتى، يېلىندى، يالۋۇردى:

ــ پادىشاھى ئالەم! بۇ ئوغرىلىقنى كۆڭۈل ئىختىيارى بىلەن قىلمىدىم، مېنى كەچۈرۈڭ. بۇندىن كېيىن بۇ ھۇنەرنى ئەسلا قىلماسلىققا قەسەم ئىچىمەن.

ــ ئۇنداق بولسا، ــ دېدى ئىسكەندەر ئوغرىغا، ــ دار ئاستىغىمۇ كۆڭۈل ئىختىيارى بىلەن كەلمەپسەن ــ دە؟!

ھېكمەت:
كۆڭۈل ئىختىيارى ياخشىلىققا مايىل بولسا، خەيرلىك ئىشلار دائىم يۈز بېرىپ تۇرىدۇ.

ھەركىم بىلگىنىنى قىلىدۇ

بىر پادىشاھنىڭ بىرنەچچە ۋەزىرى بار ئىدى. ئۇلاردىن ئىسمائىل ئاياز ئىسىملىك بىرسى كامالەتكە يەتكەن ۋە زېرەك ئادەم ئىدى. پادىشاھ ئۇنىڭغا كۆپرەك ئىشىنەتتى ۋە ئۇنىڭغا تايىنىپ قالغانىدى. شۇ تۇپەيلى باشقا ۋەزىرلەر ئۇنى كۆرەلمەي قالدى ۋە پادىشاھنىڭ يېنىغا كىرىپ ئۇنىڭ ئۇستىدىن غەيۋەت قىلىشقا باشلىدى. ئاخىر پادىشاھ ھەممە ۋەزىرلەرنى ھۇزۇرىغا يىغدى.

ئىسمائىل ئاياز مۇنداق دېدى:

ــ شاھىنشاھقا مېنىڭ غەيۋىتىمنى قىلىپ يۇرۇپسىلەر. قېنى ئېيتىڭلارچۇ، قايسىبىرىڭلار پادىشاھقا بىرەر قۇر نەرسە يېزىپ بېرىشكە قادىرسىلەر؟

ئۇلار بۇ خۇسۇستا ئاجىز ئىدى. ئۇلار ھېچنېمە دېيەلمىدى. پادىشاھ دېدى:

ــ ئىسمائىلغۇ بىر ئەمەس، كۆپ نەرسىلەرنى يازدى. لېكىن سىلەردىن ئىغۋا ۋە غەيۋەتتىن باشقا نەرسە كۆرمىدۇق.

---

①ئىسكەندەر زۇلقەرنەيىن ـ ماكىدونىيەلىك يېرىم سەركەردە ۋە دۆلەت ئەربابى (مىلادىيەدىن ئاۋۋالقى 356 ـ 323 ـ يىللار).

ــ ھەر كىم ئۆزى بىلگىنىنى قىلىدۇ ـ دە، شاھىنشاھ! ــ دېدى غەيۋەتچى ۋەزىرلەردىن بىرى.

ھېكمەت:
ھەر كىم ئۆز ئەجرىگە لايىق ھۆرمەت تاپىدۇ.

خۇسرەۋ پەرۋىز ۋە بېلىقچى

خۇسرەۋ پەرۋىز غىزالار ئىچىدە بېلىقنى ياخشى كۆرىدىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئامراق خوتۇنى شېرىن بىلەن چاھار باغلىرىدىن بىرسىدە ئولتۇرغان پەيتىتە، ئۇنىڭ ھۇزۇرىغا بېلىقچى كىرىپ كەلدى. ۋە چوڭ لاقا[1] بېلىقنى ئۇنىڭ ئالدىغا قويدى. خۇسرەۋ پەرۋىز بېلىقنى كۆرۈپ خۇرسەن بولدى ۋە خەزىنىچىسىنى چاقىرىپ: «تۆت مىڭ دەرھەم بېرىۋەت» دەپ بۇيرۇدى. بېلىقچى پۇلنى ئېلىپ، تېخى چاھار باغدىن چىقىپ بولمىغان ئىدى. شېرىن ئېرىگە قاراپ:

ــ ئۇنىڭغا شۇنچىۋالا پۇلنى ئىنئام قىلىپ ياخشى قىلمىدىڭ، ــ دەپ قالدى.

ــ نېمىشقا؟ ــ تەئەججۇپلەندى پادىشاھ.

شېرىن جاۋاب بەردى:

ــ بۇنىڭدىن كېيىن بىرەر خىزمەتكارغا قانداقتۇر خىزمىتى ئۈچۈن شۇنچىلىك پۇل ئىنئام قىلغۇدەك بولساڭ، «پادىشاھ مېنى بېلىقچى قاتارى كۆردى» دەيدۇ. مۇبادا ئۇنىڭدىن ئاز بەرگۈدەك بولساڭ، «مېنى بېلىقچى قاتارىمۇ كۆرمىدى» دەپ رەنجىشى مۇمكىن.

ــ راست دەيسەن، ــ دېدى پادىشاھ بېشىنى قاشلاپ، ــ لېكىن ئەمدى ۋاقىت ئۆتتى. قىلغان سۆزدىن يېنىۋېلىش ياخشى ئەمەس.

شېرىن بوش كەلمىدى ۋە ئېرىگە دېدى:

ــ بۇنىڭ چارىسى بار. بېلىقچىنى يولدىن ياندۇر ۋە ئۇنىڭدىن «مانا بۇ بېلىقىڭ ئەركەكمىدى ياكى چىشمىدى؟» دەپ سورا. ئەگەر «ئەركەك» دېسە، ماڭا چىشىنى ئەكەپ بەر! ــ دېگىن. مۇبادا «چىشى ئىدى» دېسە، ئەركىكىنى ئەكەپ بەر! دەپ تۇرۇۋال.

خۇسرەۋ پەرۋىز شېرىنىنىڭ ئەقلىگە ئاپىرىن دېدى ۋە بېلىقچىنى قايتۇرۇپ كەلدى. لېكىن ئۇ ئەقىللىق ۋە زېرەك ئادەم ئىدى. پادىشاھ:

ــ ئېلىپ كەلگەن بېلىقىڭ ئەركەكمىدى ياكى چىشمىدى؟ ــ دەپ سورىغانىدى. ئۇ:

ــ ئەركەكمۇ ئەمەس، چىشىمۇ ئەمەس، ئىككى جىنسلىق ئىدى، ــ دەپ جاۋاب بەردى.

پادىشاھ بېلىقچىنىڭ ئەقىل ـ پاراسىتىگە قايىل بولدى ۋە خەزىنىچىنى

---

①لاقا ـ ناتلىق سۆلاردا ياشايدىغان قاسراقسىز، بۇرۇنلۇق بىر خىل يىرتقۇچ بېلىق.

چاقىرتىپ، بېلىقچىغا يەنە تۆت مىڭ دىرھەم بېرىشنى بۇيرۇدى. بېلىقچى پۇلنى ئېلىپ، ھەمىيانىغا سالدى ـ دە، چاھارباغ دەرۋازىسىغا قاراپ يول ئالدى. دەرۋازىغا بارغاندا بىر دىرھەم پۇل ھەمىيانىدىن چۈشۈپ قالدى. بېلىقچى ئۇنى دەرھال ئېلىپ، يەڭ ئۇچى بىلەن سۇرتتى ۋە كۆزلىرىگە سۈرتۈپ ھەمىيانىغا سالدى. پادىشاھ بىلەن خوتۇنى ئۇنى كۆزىتىپ تۇرغانىدى. بېلىقچىنىڭ بۇ ئىشىدىن تەئەججۇپلىنىشتى. شېرىن ئېرىگە مەنىلىك قاراپ قويدى ۋە دېدى:

ــ ئۇ ناھايىتى ئاچ كۆز ئادەم ئىكەن، بىر بېلىق ئۈچۈن سەككىز مىڭ دەرھەمنى ئېلىپ تۇرۇقلۇق، ھەمىيانىدىن چۈشۈپ قالغان بىر دەرھەمنىمۇ كۆزى قىيماي، يالاپ يانچۇقىغا سېلىۋالدى.

بېلىقچىنىڭ بۇ ئىشىغا خۇسرەۋ پەرۋىزنىڭمۇ ئاچچىقى كېلىپ تۇراتتى. ئۇ خوتۇنىغا قاراپ:

ــ توغرا دېدىڭ. ئۇ ھەقىقەتەنمۇ ئۆتۈپ كەتكەن ئاچ كۆز ئادەم ئىكەن، ــ دېدى. ئاندىن بېلىقچىنى چاقىرتىپ، سوراققا تارتتى:

ــ بىر بېلىققا سەككىز مىڭ دەرھەم ئالدىڭ. ئاچ كۆزلۈكىنىڭمۇ چېكى بار. چۈشۈپ قالغان بىر دەرھەمگىمۇ كۆز ئالايتقىنىڭ نېمىسى؟ ئىنساب دېگەن بارمۇ سەندە؟!

بېلىقچى پادىشاھنىڭ غەزىپىدىن چۆچۈپ كەتمىدى. بەلكى ۋەزمىنلىك بىلەن جاۋاب بەردى:

ــ پادىشاھىمىزنىڭ ئەزىز ئۆمۈرلىرى ئۈزۈن بولغاي! بۇنىڭ سەۋەبى شۇكى، مۇشۇ دەرھەمنىڭ بىر تەرىپىدە پادىشاھنىڭ مۇقەددەس سىيماسى تەسۋىرلەنگەن، ئارقا تەرىپىدە بولسا، ئۇنىڭ مۇبارەك ئىسىملىرى يېزىلغانىكەن. ئۇ ئاياغ ـ ئاستى بولغۇدەك بولسا، گۇناھقا پاتماي دەپ، ئۇنى يەردىن ئاۋايلاپ ئېلىپ يانچۇقۇمغا سالدىم.

پادىشاھ بېلىقچىنىڭ ساداقىتىدىن مەمنۇن بولىدى ۋە خەزىنىچىنى چاقىرتىپ «ئۇنىڭغا يەنە تۆت مىڭ دەرھەم بېرىۋەت!» دەپ بۇيرۇدى.

ھېكمەت:
ئەقىل بىلەن پۇل تېپىش تامامەن مۇمكىن. ئەمما پۇل بىلەن ئەقىل تېپىش تەسكە توختايدۇ.

نېمە تېرىسالىق شۇنى ئورۇيسەن!

بۇخارا شەھىرىدە بىر سۇچى ئۆتكەنىكەن. ئۇ ئوتتۇز يىلدىن بۇيان ھال ـ ئوقىتى يامان ئەمەس بىر زەرگەرنىڭ ئۆيىگە سۇ توشۇپ تېرىكچىلىك قىلىدىكەن. ئۇ بىر كۈنى چاشگاھ ۋاقتىدا زەرگەرنىڭ ئۆيىگە سۇ ئېلىپ كەلدى. شۇ چاغدا زەرگەرنىڭ خوتۇنى دەرۋازىنىڭ ئالدىنى سۇپۇرۇۋاتقانىكەن (ئۇ ئايال ناھايىتى گۈزەل ۋە ئاقىل ئىكەن). سۇچىنىڭ كۆزى توساتتىن زەرگەرنىڭ خوتۇنىغا چۈشتى ۋە ئۇنىڭدا كۈتۈلمىگەن بىر

ھېسسىيات پەيدا بولدى. تۇلۇمنى يەرگە قويدى ـ دە، يۇگۇرۇپ بېرىپ، ئۇ ئايالنىڭ قوللىرىنى تۇتۇپ، ئوڭ يۇزىگە بىرنى سۆيۈپ قويدى. ئاندىن ھېچنېمىگە قارىماي كوچىغا قاراپ يۇگۇرۇپ چىقىپ كەتتى. زەرگەر قاش قارايغاندا ئۆيىگە قايتتى. كەچلىك تاماقتىن كېيىن خوتۇنى ئېرىدىن سورىدى:

ــ سەن خۇداغا ياقمايدىغان بىر ئىش قىلدىڭمۇ؟

زەرگەر كۆڭلىدە: «خوتۇنۇم بىر نەرسىنى سېزىپ قالغان ئوخشايدۇ» دەپ گۇمان قىلدى ـ دە، ھەممە گەپنى ئېيتىپ سالدى:

چاشگاھدا بىر ئايال دۇكىنىمغا كەلدى ۋە: «ياخشىراق ھالقا تېپىلماسمۇ؟» دەپ سوراپ قالدى. مەن ياقۇت كۆزلۈك تىللا ھالقىنى ئۇنىڭغا ئۇزاتتىم. ئايالنىڭ ئاۋازى خۇشخۇي ۋە قوللىرى ئىنتايىن چىرايلىق ئىكەن. ئۆزۈمنى تۇتۇپ ئالالمىدىم ۋە ئۇنىڭ قوللىرىنى تۇتۇپ بىرنى سۆيۈۋالدىم. شۇنىڭدىن باشقا گۇناھلىق ئىش قىلغىنىم يوق.

زەرگەرنىڭ خوتۇنى مېيىقىدا كۈلدى ۋە دېدى:

ــ ئەي پەرۋەردىگارى ئالەم! بۇگۈن ئىككىلىمىزلا بىر خىل گۇناھلىق ئىش قىلىپ قويۇپتىمىز. بۇگۈن چاشگاھدا سۇچى ئادەتتىكىدەك سۇ ئېلىپ كەلدى. بىراق كۈتۈلمىگەن بىر يامان ئىش يۈز بەردى. ئوتتۇز يىلدىن بېرى ھالال ئىش قىلىپ، بىرەر قېتىممۇ زىناغا كۆڭۈل بۆلمىگەن ئادەم بۇگۈن تۇلۇمنى قويدى ـ دە، كۆزلىرىمگە تىكىلدى، ئاندىن قولۇمنى تۇتۇپ «چوك» قىلىپ سۆيۈۋالدى.

زەرگەرنىڭ ئاچچىقى كەلدى، لېكىن خوتۇنىنى ئىنتايىن ياخشى كۆرگەنلىكىدىن ئاچچىقىنى باستى، ئۆزىنىڭ قىلمىشىدىنمۇ بىر ئاز پۇشايمان يېدى. ئەر ـ خوتۇن ئىككىسى بىر ۋاقلارغىچە ئۇنچىقماي ئولتۇرۇشتى، ئاندىن يەنە گەپلىشىپ كەتتى، لېكىن سۇچى توغرىسىدا بىر نېمە دېيىشمىدى.

ئەتىسى سۇچى زەرگەرنىڭكىگە سۇ ئېلىپ كەلدى ۋە ئايالنىڭ ئايىغىغا يىقىلىپ تۆۋە قىلدى، ئاندىن دېدى:

ــ ئەي، كەرەملىك ساھىبە! مەن قۇلۇڭنى كەچۈر! تۇنۇگۈن مېنى شەيتان يولدىن ئازدۇرۇپتۇ، بولمىسا مۇنداق گۇناھلىق ئىشقا ئەسلا ئۆزۈمنى ئۇرمىغان بولاتتىم.

ئايال خاپا كۆرۈنمەيتتى. سۇچىغا تەسەللى بەردى:

ــ سەندە ھېچقانچە ئەيىب يوق. مەلۇم بولۇشچە، شەيتان سېنى ئەمەس بەلكى مېنىڭ ئېرىمنى يولدىن ئازدۇرۇپتۇ.

ھېكمەت:

ئەر ـ ئايالنىڭ بىر ـ بىرىگە بولغان ساداقىتى ئائىلىگە بولغان ساداقىتىدۇر. ساداقەت ئۆزئارا بولۇنغاي. شۇندىلا ھايات گۈلى ئائىلىدە ئېچىلىدۇ.

خەلىپىنىڭ چۈشى

بىر كۈنى ھارۇن ئەر رەشىدنىڭ چۈشىدە چىشلىرى پۈتۈنلەي چۈشۈپ كېتىپتۇ. ئەتىگەندە پالچىنى چاقىرىپ، چۈشىنىڭ تەبىرىنى سورىغاندا، ئۇ:

ــ ئۇلۇغ خەلىپىمىزنىڭ ئۆمۈرلىرى ئۇزۇن بولغاي! بىراق، يېقىن ئارىدا قېرىنداش ئۇرۇق ــ تۇغقانلىرىڭىزدىن بىرسىمۇ قالماي ئۆلۈپ كەتكۈدەك، ــ دەپتۇ.

خەلىپىنىڭ ئاچچىقى كېلىپ: ــ «ئۇنى يۇز دەررە ئۇرۇڭلار!» دەپ بۇيرۇپتۇ. ئاندىن باشقا پالچىنى چاقىرىپ چۈشىنىڭ تەبىرىنى سوراپتۇ:

ــ چۈشتە كۆرگەنلىرىڭىز شۇنىڭغا ئىشارىكى، ــ دەپتۇ پالچى ئىززەت ــ ئېھتىرام بىلەن، خەلىپىمىزنىڭ ئۆمرى ئۇزاق بولغاي، سىزنىڭ دۆلەت سايىڭىزدە قېرىنداش ئۇلۇغ ــ تۇغقانلىرىڭىزدىن باشقا بارلىقى ئامانلىق تاپقاي.

ھارۇن ئەر رەشىد خۇرسەن بولۇپتۇ ــ دە، پالچىغا يۈز دىنار مۇكاپات بېرىپ يولغا سالىپتۇ.

ھېكمەت:
ئېغىزدىن چىققاننىڭ ھەممىسى سۆز ئەمەس. سۆزلە، ئەمما سۆزۈڭ دىلغا ئازار بەرمىسۇن.

ئەدەپنى كىمدىن ئۆگىنىش كېرەك؟

بىر قېتىم توقايلىقتا ئىنتايىن يىرتقۇچ بىر شىر ماكانلىشىۋاپتۇ. بۆرە بىلەن تۈلكە كېچە ــ كۈندۈز ئۇنىڭ خىزمىتىنى قىلىدىكەن. بىر كۈنى شىر بىر جانىۋارنى ئۆلتۈرۈپ، بۆرىگە «سەن بۇنى ئورتىدا ئادىل تەقسىملە!» ــ دەپ بۇيرۇپتۇ. بۆرە ئولجىنى ئۈچ قىسمىغا بۆلۈپتۇ ۋە بىر قىسمىنى شىرنىڭ، ئىككىنچىسىنى تۈلكىنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ؛ ئۈچىنچىسىنى ئۆزىگە قالدۇرۇپتۇ. بۇنىڭغا شىرنىڭ سەپرايى ئۆرلەپ، ئۆزىگە تېگىشلىكىنىمۇ بۆرىنىڭ ئالدىغا ئېتىپتۇ. بۆرە قورقىنىدىن دىر ــ دىر تىترەپ، نېمە قىلارىنى بىلمەي قاپتۇ. شىر تۈلكىگە «ئولجىنى سەن باشقىدىن تەقسىم قىل!» دەپ بۇيرۇپتۇ. تۈلكى ئويلاپمۇ ئولتۇرماي، بۆرە تەقسىملىگەن ئۈچ پارچە گۆشنى يىغىپ، ھەممىسىنلا ئېلىپ شىرنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ. شىر تۈلكىنىڭ پاراسىتى ۋە ئەدەپ قائىدە ــ يوسۇنلۇقىغا قايىل بوپتۇ.

ــ سەن بۇنداق قائىدە ــ يوسۇننى كىمدىن ئۆگەندىڭ؟ ــ دەپ سوراپتۇ شىر تۈلكىدىن.

ــ شىر بىلەن بۆرىدىن، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ تۈلكە.

ھېكمەت:
ئىبرەت تەربىيەسى ئالمىغان كىشى ھاياتىغا توسالغۇچە پەيدا قىلىپ قويىدۇ.

مەردلىكنىڭ مەنىسى

بىر كۈنى پادىشاھ ۋەزىرلىرىدىن سورىدى:

ــ مەرد، سېخىيلىكنىڭ ئالاھىدىلىكى نېمە؟

ــ ئۇچتۇر، ــ دەپ جاۋاب بەردى ۋەزىر، ــ بىرىنچىسى، قائىدە ــ قانۇنغا خىلاپ ئىش قىلماسلىق ۋە ۋاپادارلىق؛ ئىككىنچىسى، ئىككىلەنمەي تەشەككۈر ئېيتالايدىغان بولۇش؛ ئۈچىنچىسى، سوراپ ــ سۈرۈشتۈرۈپ ئولتۇرماستىن ئېھسان بېرىش.

پادىشاھ سوئالىنى داۋاملاشتۇرۇپ:

ــ مەرد ــ سېخىي ئادەمنىڭ ئۆزى قانداق بولىدۇ؟

ــ تونۇمايدىغان ئادەمگىمۇ مال بەخشەندە قىلىپ بېرەلەيدۇ، چۈنكى تونۇش ئادەمگە مال بەرگۈدەك بولسا، مۇنۇ ئىككى نەرسىدىن خالىي بولمايدۇ: بىرىنچىسى، شەپقەتتىن؛ ئىككىنچىسى، رىياكارلىقتىن (كۆز ــ كۆز قىلىشتىن). مەردلىكنىڭ يۇقىرى دەرىجىسى شۇكى، ــ دېدى ۋەزىر سۆزىنى داۋام قىلىپ، ــ ئادەم ئاشۇ ئىككى نەرسىدىن ئۆزىنى تارتىشنى بىلىشى لازىم.

ھېكمەت:

مەرد ــ سېخىي ئادەم ئۆزىنى ۋە ئۆزگىلەرنى ھامان خۇشال قىلالايدۇ.

مېھرىبان قوشنا

ئابدۇراخمان ئەۋزى ھارپا كۈنى كەچقۇرۇن ئۆيىدە ئولتۇرغانكەن، بىرى ھويلىنىڭ دەرۋازىسىنى قېقىپتۇ. چىقىپ قارىسا، قوشنىسى ئىكەن. ئۇ كەمبەغەل، كۆپ بالىلىق ئادەم ئىكەن. ئۇ يالۋۇرۇپ تۇرۇپ:

ــ غوجام، مانا، ئەتە ھېيت، لېكىن مېنىڭ بىساتىمدا بىر پۇلمۇ يوق. بىر ئاز پۇل بېرىپ تۇرغان بولسىلا؟

ــ قېنى، بىر ئامال قىلىپ باقاي، ــ دەپ دەرۋازىنى يېپىيلا، ئۆيگە قايتىپ كىرىپ، ئايالى بىلەن مەسلىھەتلىشىپتۇ. ئايالى: «بار ــ يوقى يىگىرمە بەش دەرھەم پۇلىمىز بار، بوپتۇ، بۇنىڭ بىر قىسمىنى قوشنىمىزغا بېرەيلى، قالغىنىنى ئەتە ئۆزىمىز ھېيتلىق قىلايلى» دەپتۇ.

ــ ياق! ــ دەپتۇ ئۇ ئايالىغا، ــ پۇلنىڭ ھەممىسىنى ئۇنىڭغا بېرەيلى، شۇنداق قىلساڭ ساۋابنىڭ بىر قىسمى بىزگە تېگىدۇ.

ھېكمەت:

ھاجەتمەنلەرنىڭ ھاجىتىنى قۇرىبىڭنىڭ يېتىشچە راۋا قىل. سەنمۇ بىر كۈنلەردە ھاجەتمەن بولمايمەن دەپ ئېيتالمايسەن.

چرايلىق سەت بولسا ئەينەكتىن كۆرمە

سۇلتان مەھمۇد غەزنەۋى بىر كۈنى نامازدىن تۇرۇپ، ئۇدۇل ئەينەك ئالدىغا بېرىپتۇ. ئەينەكتە ئۆزىنىڭ چرايىنى كۆرۈپ، سەتلىكىدىن رەنجىپتۇ. كېيىن باش ۋەزىر جانابى ئەھمەدكە ئەرز قىپتۇ:

ــ ئەينەككە قارىۋېدىم، ھۆسن ـ جامالىمنى ئۆزۈمگە لايىق كۆرمىدىم، ئەلۋەتتە ھۆسن ـ جامال دوستلىرىنىڭ كۆپىيىشى تەختۇ بەختىم ئۈچۈن كام بولسا بولمايتتى.

ھېكمەت:
خەلقنىڭ ئۆزۈڭنى دوست تۇتۇشىنى خالساڭ ئالتۇننى دوست تۇتما.
سەلتەنەتنىڭ مۇستەھكەملىكى ھۆسن بىلەن ئەمەس، ئالتۇن بىلەندۇر.

مېھماندوست بەدەۋى[1] ۋە ئاچ كۆز خەلىپە

بىر كۈنى خەلىپە مەھدىي ئۇۋغا چىقىپتۇ. ئۇ ئۇچرىغان جەرەنىنى قوغلاپ، ئۆز ھەمراھلىرىدىن خېلىلا يىراقلاپ كېتىپتۇ. مۇلازىملىرى ۋە قوغدىغۇچى ئەسكەرلىرى ئۇنى خېلى يەرلەرگىچە ئىزدىشىپتۇ، لېكىن تېپىشالماپتۇ.

خەلىپە بولسا ئۇ كۈنى ئۆزۈن يول مېڭىپ بىر چاغدا بىر بەدەۋىنىڭ چېدىرىغا كېلىپ قاپتۇ. خەلىپىنىڭ قورسىقى تازا ئاچقانىكەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە كۈنمۇ بەك ئىسسىق ئىكەن. شۇڭلاشقا خەلىپە چېدىر ئىگىسى بەدەۋىگە دەپتۇ:

ــ ھەي، مېھماندوست بەدەۋى، قېنى، ئەزىز مېھمانىنى كۈتۈۋال!

ــ باش ئۈستىگە، ــ دەپتۇ بەدەۋى، ئولتۇرسىلا، بار نەرسەمنى ئېلىپ چىقاي، لېكىن ئەيىبكە بۇيرۇمىسىلا.

ــ بولىدۇ، ــ دەپتۇ مەھدىي ــ مەيلى يېگۈدەك نېمەڭ بولسا شۇنى ئېلىپ چىقساڭ بولۇۋېرىدۇ.

بەدەۋى بىر پارچە پىشلاق بىلەن قېتىپ كەتكەن نانىنى ئېلىپ چىقىپ مېھمانىنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ.

مېھمان بۇلارنىڭ ھەممىسىنى پاك ـ پاكىز يەپ بوپتۇ ۋە:

ــ پىشلىقىڭ ئاز، نېنىڭ بەكمۇ قاتتىق ئىكەن. يەنە نېمەڭ بار؟

بەدەۋىنىڭ بار ـ يوقى بىر كوزا شارابى بار ئىكەن، ئۇنى ئېلىپ چىقىپ، مېھمانىنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ. مېھمان شارابنى چۆچەككە قۇيۇپ ئىچىپتۇ، ئاندىن چاپىنىنىڭ پېشى بىلەن لەۋلىرىنى سۈرتۈپ، بەدەۋىدىن سوراپتۇ:

ــ مېنى تونۇدىڭمۇ؟

---

① بەدەۋى ـ سەھرالىق، كۆچمەن ئەرەب.

ـــ يوقسۇ، ـــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ بەدەۋى.
ـــ مەن، ـــ دەپتۇ مېھمان، خەلىپە مەھدىنىڭ مۇلازىمى بولىمەن.
ـــ بەلكىم شۇنداقتۇر، ـــ دەپتۇ بەدەۋى.
مېھمان يەنە بىر چۆچەك شارابنى ئىچىۋېتىپ، بەدەۋىدىن سوراپتۇ:
ـــ مېنى تونۇدىڭمۇ؟
ـــ يوقسۇ، ـــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ بەدەۋى.
ـــ مەن، ـــ دەپتۇ مېھمان، ـــ خەلىپە مەھدىنىڭ خاس مۇلازىمى بولىمەن.
ـــ بەلكىم شۇنداقتۇر، ـــ دەپتۇ بەدەۋى.
مېھمان يەنە بىر چۆچەك شارابنى ئىچىۋېتىپ، بەدەۋىدىن سوراپتۇ:
ـــ ھەقىقەتەنمۇ مېنى تونۇمىدىڭمۇ؟
ـــ يوقسۇ، تونۇيالمىدىم، ـــ دەپتۇ بەدەۋى.
ـــ مەن خەلىپە مەھدىينىڭ ئالىي قوماندانلىرىدىن بىرىمەن، ـــ دەپتۇ مېھمان.
ـــ بەلكىم شۇنداقتۇر، ـــ دەپلا قويۇپتۇ بەدەۋى.
مېھمان يەنە بىر چۆچەك شارابنى ئىچىۋېتىپ، يەنە ئاشۇ سوئالنى تەكرارلاپتۇ.
ـــ نېمە قىل دېمەكچى ئىدىلە، تەقسىرىم، ـــ دەپتۇ بەدەۋى دىققەت بولغان ھالدا.
ـــ مەن خەلىپە مەھدىينىڭ ئۆزى بولىمەن، ـــ دەپتۇ چالا كەيىپ بولۇپ قالغان مېھمان مەيدىسىگە مۇشتلاپ.

بەدەۋى شاراب كوزىسىنى ئۇنىڭ قولىدىن تارتىۋېلىپ، كوزىنىڭ ئاغزىنى مەھكەم ئېتىپ، بىر چەتكە ئېلىپ قويۇپتۇ، ئاندىن:

ـــ ھەي، سەن دەسلەپتە خەلىپىنىڭ خاس مۇلازىمى دەپ ئىچتىڭ، كېيىن قوماندانى دەپ يەنە ئىچتىڭ. ئەمدى خەلىپىلىكنى دەۋا قىلىۋاتىسەن. مۇبادا يەنە بىر چۆچەك ئىچىدىغان بولساڭ، بەلكى پەيغەمبەرلىك دەۋاسى قىلىدىغان ئوخشايسەن؟!

ھېكمەت:
ئىچىملىككە بېرىلمە، ئۇنىڭغا زىيادە بېرىلگىنىڭ پەسلىشىشكە قاراپ يۈز لەنگىنىڭ.

ئىبن سىنا ۋە بىمار

ئەبۇئەلى ئىبن سىنا ئالائۇد دەۋلەتنىڭ يۇرتىدىن قېچىپ، ھەمداندىن باغدادقا كېتىپ بارغىنىدا، شەھىت دەرياسى بويىدا بىر ئادەم دۇكان ئېچىپ، دورا ـ دەرمەك سېتىپ تېۋىپلىك قىلىۋاتقانىكەن. ئىبن سىنا تېۋىپنىڭ دۇكىنى ئەتراپىدا بىرئاز ئايلىنىپ يۈرۈپتۇ ـ دە، ئۇنىڭ ئىشلىرىغا نەزەر سېلىشقا باشلاپتۇ. شۇ چاغدا بىر ئايال بىمار شېشىگە قاچىلانغان سۈيدۇكنى تېۋىپقا بېرىپتۇ. تېۋىپ ئايالغا قاراپ:
ـــ كېسەل يەھۇدىيمۇ؟ ـــ دەپتۇ ۋە يەنە ئارقىدىنلا، ـ سەن ئۇنىڭ خىزمەتكارىمۇ ـ

دەپ قوشۇپ قويۇپتۇ.

ئايال ئۇنىڭ سۆزىنى تەستىقلاپتۇ.

تېۋىپ يەنە ئايالغا قاراپ:

ــ كېسەلنىڭ ئۆيى شەرق تەرەپتىمۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ ھە، شۇنداق، ــ دەپ ئۇنىڭ سۆزىنى تەستىقلاپتۇ ئايال.

ــ كېسەل ئاخشام قېتىق ئىچكەنمىدى؟

ــ ھە، شۇنداق.

ھەممە ئۇنىڭ دانالىقىغا قايىل بولۇشۇپتۇ. ئىبن سىنامۇ ھەيران بوپتۇ. تېۋىپنىڭ قولى بوشىغاندىن كېيىن، ئىبن سىنا ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ ــ دە:

ــ بۇ نەرسىلەرنى سەن نەدىن بىلدىڭ؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ سېنىڭ ئەبۇئەلى ئىبن سىنا ئىكەنلىكىڭنى قانداق بىلگەن بولسام، بۇ نەرسىلەرنى ھەم شۇنداق بىلدىم، ــ دەپتۇ تېۋىپ.

ــ بۇ ئۇنىڭدىنمۇ مۇشكۈلرەك ئىشقۇ، ــ دەپتۇ ئىبن سىنا. شۇ چاغدا تېۋىپ:

ــ شېشىنى ماڭا ئۇزاتقاندا، ئايالنىڭ يېڭى كىر ئىكەن. دېمەك، ئۇ بىراۋنىڭ خىزمەتكارى ئىكەن دەپ ئويلىدىم. يەھۇدىي مۇسۇلماننىڭ خىزمىتىنى قىلمايدۇ، شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ غوجايىنىنىڭ يەھۇدىي ئىكەنلىكى ئېنىق ئىدى. ئايالنىڭ كىيىمىگە قېتىق تامغانلىقىنى كۆرۈپ، دەرھال پەرەز قىلدىمكى، ئاشۇ ئۆيدە قېتىق ئىچىشكەن ۋە بىمارغىمۇ بېرىشكەن. يەھۇدىيلارنىڭ ئۆيى ئادەتتە شەرق تەرەپتە بولىدۇ. دېمەك، بىمار شەھەرنىڭ شەرق تەرىپىدە ياشايدۇ، ــ دەپتۇ.

ــ بۇ گەپلىرىڭغۇ توغرا، لېكىن مېنى قانداق تونۇدۇڭ؟ ــ دەپ سوراپتۇ ئىبن سىنا.

ــ بۇگۈن ئەبۇئەلى ئالائۇد دەۋلەتنىڭ قوللىدىن قېچىپتۇ، دېگەن خەۋەرنى ئاڭلىغانىدىم. باغداتقا كەلسە كېرەك، دەپ تەخمىن قىلدىم. بۇنىڭدىن تاشقىرى مەلۇمكى، مېنىڭ بۇ مۇغەمبەرلىكىمگە سەندىن باشقا ھېچكىمنىڭ ئەقلى يەتمەيدۇ.

ھېكمەت:

كۆز كۆرۈشكىلا ئەمەس، كۆرۈش ئارقىلىق تەپەككۇر قىلىشقا يارىتىلغان. كۆرگىن، كۆرگەنلىرىمۇ تەپەككۇر كۆزى بىلەن كۆر.

ئۆلۈمنىڭ ئالدىنى ئېلىش مۇمكىنمۇ؟

ئىبن سىنا دانىشمەنلەرنىڭ دانىشمىنى، تېۋىپلارنىڭ تېۋىپى ئىكەن. كۈنلەردىن بىر كۈنى شەھەرلىك بىر كىشى ئۇنىڭدىن سوراپتۇ:

ــ ئەي، ئۇلۇغ تېۋىپ، سېنى مىڭبىر دەردكە داۋا تاپقان تېۋىپ دەيىشىدۇ، لوقمان ھېكىمدىنمۇ ئۆتۈپ كەتكەنمىشسەن، شۇ گەپ توغرىمۇ؟

ــ گېپىڭ ناتوغرا، لوقمان ھېكىمدىن ئۆتۈپ كېتىش ماڭا نەدە تۇرۇپتۇ. ئۇ

ھەزرەتكە كىچىك بىر شاگىرت بولالىسام، ئۆزۈمنى ئەڭ بەختىيار كىشى ھېسابلار ئىدىم. ئەمدى مىكىبىر دەردكە داۋا تاپقىنىمغا كەلسەك، بۇ سوئالىڭغا ھەم «ھەئە» نىڭ مەنىسى شۇكى، كۆپ دەردكە داۋا تاپقىنىم، قولۇمدا ناھايىتى كۆپ خەستىلەر شىپا تاپتى. «ياق» نىڭ مەنىسى شۇكى، تېخى مەن بىلمىگەن كېسەللىكلەر ناھايىتى كۆپ، — دەپتۇ ئىبن سىنا.

— ئۆلۈمنىڭ ئالدىنى ئېلىش مۇمكىنمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ ئۇ كىشى يەنە.

— بۇ سوئالىغىمۇ جاۋاب بېرىش مۇمكىن، - دەپتۇ ئىبن سىنا، — ئۆلۈمنى داۋالاشنى بىلمەيمەن. ئەمما ئۇنىڭ ئالدىنى ئېلىپ، ئۆمۈرنى ئۇزارتىش يوللىرىنى بىلىمەن.

— شۇنى ماڭا ئۆگىتىپ قويساڭ! — دەپ سۆزىدە چىڭ تۇرۇۋاپتۇ ھېلىقى ئادەم. ئىبن سىنا:

— مەيلى، ئۆگىتىپ قويسام قويماي. سەن مەن بىلەن ئۆزۈم كۆكەرتكەن باغقا كىرسەڭ، باغدا ساڭا ئۆمۈرنى ئۇزارتىدىغان دورا بېرىمەن، — دەپتۇ ۋە ھېلىقى كىشىنى باشلاپ، ئۆز بېغىغا ئەكىرىپتۇ. ئۇنىڭ قولىغا بىر تۇپ چىنار بىلەن بىر تۇپ نەشپۈت كۆچەتتىنى بېرىپ:

— مانا بۇ چىنار كۆچەتتىنى ۋايىغا يەتكۈزۈپ، ئۇنىڭ شاخلىرىدا ئۆزۈڭگە ئۆي سالىسەن. ماۋۇ نەشپۈت كۆچەتتىنى مېۋىگە كىرگۈزۈپ، مېنى نەشپۈت يېيىشكە چاقىرىسەن. شۇ چاغدا مەندىن ئۆمۈرنى ئۇزارتىدىغان دورىنى ئالىسەن، — دەپتۇ.

شەھەرلىك كىشى چىنارنى ئۆستۈرۈپ ئۆي سالماقچى، نەشپۈتنى مېۋىگە كىرگۈزۈپ، ھوسۇل تويغا ئىبن سىنانى چاقىرماقچى بولۇپ يۈرۈۋېرىپتۇ. مېھنەت كەينىدىن مېھنەت قىلىۋېرىپ، ھايات زەۋق - شەۋقى بىلەن ياشاپتۇ. مۇشۇنداق قىلىپ ئۇ يۇز ياشتىنمۇ ئېشىپ كەتكەنلىكىنى ئۆزىمۇ بىلمەي قاپتۇ.

ھېكمەت:
بۇ ئۇمىدلىك دۇنيا ئىكەن. ئۇمىد قىلغان مۇرادىغا يېتىدۇ. نا ئۇمىد ئۆز ئايىغىدا يۇتىدۇ. ياخشى نىيەتلىك بولايلى.

ئىچىملىككە بېرىلگەن ئوغۇل

بىر كىشىنىڭ ئوغلى ئىچىملىككە بېرىلىپ كېتىپتۇ. ئەتىدىن كەچكىچە ئىچىپ، ھېچكىمگە تىنچلىق بەرمەيدىكەن. دادىسى ئۇنى يېتىلەپ ئىبن سىنانىڭ قېشىغا كەپتۇ ۋە:

— سېنى ھېكىملەرنىڭ ھېكىمى، دەپ تەرىپلىشىدۇ، مۇشۇ ئوغلۇمنى داۋالاپ، توغرا يولغا سېلىپ بەرسەڭ، — دەپتۇ.

— نېمە كېسىلى بار؟ - سوراپتۇ ئىبن سىنا، — ئىچىملىككە بېرىلىپ كەتتى. بۇ

يولدىن ئۇنى ھەرقانداق قىلىپمۇ توسۇيالمىدىم، ـ دەپتۇ ئۇ كىشى.

ئىبن سىنا مۇنداق كېسەلنى ھەقىقەتەن داۋالاپ باقمىغانىكەن. شۇڭا ئۇ بىرئاز ئويلانغاندىن كېيىن: «مەيلى داۋالىسام داۋالاپ باقاي. ئۇنداقتا سەن ماڭا بىر بۇلبۇل، بىر ئېيىق، بىر توڭگۇز، ئىككى مايمۇن كەلتۇرسەن» دەپتۇ. بالىنىڭ دادىسى ئىبن سىنانىڭ دېگەنلىرىنى كەلتۇرۇپتۇ. ھېكىم ئۇنىڭ ھەربىرىنى ئالاھىدە قەپەسكە سولاپتۇ. كېيىن بىر خىزمەتكارىغا بىر پىيالە مەي ئىچىشنى بۇيرۇپتۇ. خىزمەتكار ۋەزىپىنى بېجىرگەندىن كېيىن ھېكىم ئۇنىڭغا بۇلبۇل تۇرغان قەپەسكە كىرىشنى بۇيرۇپتۇ. خىزمەتكار قەپەسكە كىرىپ، بىردەمدىن كېيىن بۇلبۇلغا قوشۇلۇپ سايراشقا باشلاپتۇ، ناخشا ئېيتىپتۇ. ئۇ شۇچاغدا شۇنچىلىك لەززەتلىنىپتۇكى، ئۇنى كۆزىتىپ تۇرغان ھېلىقى يىگىت بىلەن ئىبن سىنانىڭمۇ ھەۋىسى كەپتۇ.

ئەتىسى ئىبن سىنا خىزمەتكارىغا ئىككى پىيالە مەي بېرىپ، ئېيىق تۇرغان قەپەسنىڭ يېنىغا كېلىشنى بۇيرۇپتۇ. ئۆزى ھېلىقى كېسەل يىگىت بىلەن يىراقتا قاراپ تۇرۇپتۇ. بىر ۋاقىتتا ھېلىقى مەي ئىچكەن خىزمەتكار راۋۇرۇس قىزىپ، ئېيىققا ئوخشاش ھۆركىرەپ ئۇنىڭغا تاشلىنىپتۇ. ئېيىقنى ئۇرۇپ يىقىتماقچى بوپتۇ. ئىبن سىنا ئۇنى ھېلىقى ئىچەرمەن يىگىتكە كۆرسىتىپ «قانداق، تونۇدۇڭمۇ؟»دەپ سوراپتۇ. «ياق، تونۇمىدىم» ـ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ يىگىت. «ياخشى!» دەپتۇ ئىبن سىنا.

ئىبن سىنا ئەتىسى شۇ خىزمەتكارىغا ئۈچ پىيالە مەي ئىچكۈزۈپ، توڭگۇزنىڭ ئالدىغا ئاپىرىپ قويۇپتۇ. خىزمەتكار توڭگۇز نېمە قىلسا شۇنى قىپتۇ، پاتقاقتا مىلەنسە مىلىنىپتۇ، توپىغا ئېغىنىسا ئېغىناپتۇ. ئىبن سىنا ھېلىقى ئىچەرمەن يىگىتكە قاراپ: «تونۇدۇڭمۇ؟» دەپتۇ يىگىت. «ياق، تونۇمىدىم» دەپتۇ. «ياخشى!» دەپتۇ ئىبن سىنا. كېيىن خىزمەتكارغا تۆت پىيالە مەي ئىچكۈزۈپ، مايمۇننىڭ قەپىسىگە كىرگۈزۈپ قويۇپتۇ. خىزمەتكار بىر پەستە مايمۇننىڭ ئۆزىلا بولۇپ قاپتۇ. ئىبن سىنا ئىچەرمەن يىگىتكە «تونۇدۇڭمۇ؟» دەپتۇ. «ياق، تونۇمىدىم» دەپ جاۋاب بېرىپتۇ يىگىت. كېيىن ئىبن سىنا ئۇ يىگىتكە:

ــ ھەممىسى بىر ئادەم ئىدى. مەن ئۇنىڭ كىيىمىنى ئۆزگەرتتىم، خالاس. باشقا يېرى ئۇنىڭ ئۆزى شۇ. ئۇنى ئىچكەن مەي ئۆزگەرتتى. بىر پىيالىدە بۇلبۇل بولدى. ئىككى پىيالىدە ئۆزىنى ئېيىق ھېسابلاپ، ئۇنىڭ بىلەن ئېلىشماقچى بولدى. ئۈچ پىيالىدە توڭگۇزغا ئايلاندى. تۆت پىيالىدە ئۆزىنى كۆردۈڭ، مايمۇندىن پەرقى قالمىدى. ھە، سەنمۇ ئىچكەن چاغلىرىڭدا بۇنىڭدىن بەتتەر بولاتتىڭ، ــ دەپتۇ.

ئىچەرمەن يىگىت:

ــ ھەي ئۇلۇغ ھېكىم، سەن مېنىڭ كۆزۈمنى ئاچتىڭ، بۇنىڭدىن كېيىن مەي ئىچمىگىنىم ئىچمىگەن. ۋەدىسىدە تۇرمىغان نامەرد! ــ دەپتۇ ۋە ئىبن سىناغا رەھمەت ۋە ئاپىرىنلار ئېيتىپ، ئۆز يولىغا راۋان بوپتۇ. شۇنىڭدىن تارتىپ ئۇ مەينى ئاغزىغا

ئالمىغانىكەن.

ھېكمەت:
مەي ـ شارابنى كۆڭۈل خۇشى دەيدىغانلارنىڭ ھالىغا ۋاي. ئۇلار «مەست بولغىنىڭ پەس بولغىنىڭ» دېگەننى بىلسە ئىدى. مەيدىن يىراق بولاتتى.

ئىغۋاگەر تېۋىپ

ئۇلۇغ تېۋىپنى كۆرەلمەي يۇرگەن ساراي ھېكىملىرى: «ئىبن سىنا كېچىسى مازارغا كېلىپ، يېڭى كۆمۈلگەن مۇردىلارنى تەجرىبە قىلغۇدەك، بۇنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەنلەر بار ئىكەن» دەپ ئىغۋا تارقىتىپتۇ. سۇلتانمۇ ئۇلارنىڭ بۇ سۆزىگە ئىشىنىپ، ئىبن سىنانى زىندانغا ساپتۇ. ئۇلۇغ ھېكىم زىندانىدىمۇ كېسەللەرنى داۋالاپ، ئۇلارغا ھايات ئاتا قىپتۇ. شاگىرتلىرىغا خەت يېزىپ، سۆڭەك يىلىكىنى داۋالاش ئۇچۇن دورا ـ دەرمانلارنى تېپىپتۇ. بارا ـ بارا زىنداندىن ئاڭلىنىپ تۇرىدىغان داد ـ پەريات، ئاھۇ زارلار ئورنىغا كۇلكە ـ چاقچاقلار ئاڭلىنىدىغان بوپتۇ. گۇندىپاي سۇلتانغا بېرىپ:

ـــ ئالەمپاناھ، ھەيرانمەن، زىندان ئىلگىرىكى زىندان ئەمەس، يۆتەل، ئاھ ـ زارلار ئورنىنى كۇلكە، خۇش چاقچاقلىق ئىگىلىدى. ئادەملەر ھەم تېتىك، ھەم بەردەم بولۇپ كەتتى. قېرىلارمۇ ئۆزلىرىنى ھەپسىدە ئەمەس، گويا تاماشىدا ئولتۇرغاندەك ھېس قىلماقتا، ـــ دەپتۇ.

بۇنى ئاڭلىغان پادىشاھ دەرغەزەپ بولۇپ ۋەزىرىگە:

ـــ زىنداننى داۋاملىق كۆزەت، يەنە نېمە گەپ ـ سۆز بولسا، ماڭا دەرھال يەتكۈز، ئۇلارنى ئۆزۇم بىر تەرەپ قىلىمەن، ـــ دەپتۇ.

ۋەزىر كېلىپ زىنداننى پايلاپتۇ، شۇ چاغدا زىندان ئىچىدىن ئىبن سىنانىڭ: «سەن تاغنى ئۇرساڭ تالقان قىلىسەن. سەن دەريانى تىزگىنلىيەلەيسەن، سەن بولساڭ ئۆكۈزنى يېقىتالايسەن، سەن پىل بىلەن ئېلىشالايسەن» دېگەن سۆزلىرى ئىشىتىلىپتۇ. بىر دەمدىن كېيىن قېنى ـ چۇ كۆتۈرۈلۈپ، زىندانىنىڭ ئىچىنى كۇلكە قاپلاپتۇ. ھېچكىم ئۆزىنى زىندانىدا دەپ ھېسابلىماسمىش، ئەكسىچە، توي ـ تاماشىدا تۇرغاندەك ھېس قىلىشارمىش... ئىبن سىنا يەنە: «سەن پادىشاھ، سەن ۋەزىر، سەن ئوغرى... پادىشاھ بۇيرۇڭ ئوغرى قولغا چۈشتى... پادىشاھنىڭ ئۆزى ئوغرى بولدىغۇ، پادىشاھنىڭ ئەمرى ۋاجىپ بولغاندەك ئوغرى باشلىقنىڭ ئەمرىمۇ ۋاجىپ...» دېگۈدەكمىش. ئارقىدىنلا يەنە كۇلكە، خۇش چاقچاقلىق ئەۋجىگە چىقىپتىمىش... ۋەزىر زىندانىدا بولغان پۈتۈن گەپنى بېرىپ پادىشاھقا ئېيتىپتۇ، پادىشاھ «نېمە گەپ بۇ» دەپ ئويلاۋېرىپ، ئاخىر كېسەلگە چېلىقىپ قاپتۇ. پادىشاھنىڭ كېسىلىنى تېۋىپلار ساقايتالمىغاچقا، ئىلاجسىز ئىبن سىنانىڭ قېشىغا بېرىشقا مەجبۇر بوپتۇ.

ــ زىندانىدىن چىقمايمەن. ئەگەر شاھ بىر شەرتىمگە كۆنسە ئاندىن چىقىمەن ھەم ئۇنى داۋالايمەن، ــ دەپتۇ ئىبن سىنا. پادىشاھ ئىبن سىناغا: «شەرتىڭ نېمە؟» ــ دەپتىكەن، ئۇ: «مەن بىللە ياتقان بارلىق ئۆزۈمگە ئوخشاش گۈناھسىز مەھبۇسلارنى ئازاد قىلىسەن، شەرتىم شۇ!» ــ دەپتۇ، پادىشاھ رازى بوپتۇ، ئىبن سىنا ئۇنى داۋالاپ ساقايتىپتۇ. كېيىن پادىشاھ:

ــ نېمىشقا ئۇنداق قىلدىڭ؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ ئەگەر، ــ دەپتۇ ئىبن سىنا پادىشاھقا جاۋاب بېرىپ، ــ زىندانىدا كىشىلەرنى كۆلدۈرمىگىنىمدە ئىدى، ھەممىسى ئاللىقاچان ھالاك بولاتتۇق. كۈلكە، ياخشى كەيپىيات، ئۈمىد، ئىشەنچ بىزنى ئامان ساقلاپ قالدى. ئەمدى مېنىڭ گۈناھىمغا كەلسەك، بۇيرۇڭ، ھويلامدىكى ئەسكى تامنىڭ تېگىگە كېچىسى مازاردىن ئەكېلىپ، ئىچىنى يېرىپ كۆرگەن ۋە ئۆگەنگەن مۇردىلارنىڭ سۆڭەكلىرىنى كۆمگەنمەن. ئۇلارنى ئەكېلىپ، گۈناھىمنى ئىسپاتلاپ، زىندانغا تاشلامسىز، دارغا ئاسامسىز، نېمە قىلسىڭىز ئىختىيار ئۆزىڭىزدە، گۈناھىمنى بوينۇمغا ئالمەن، ــ دەپتۇ.

«ئاخىر گۈناھىنى بوينىغا ئالدىمۇ» دەپ ئىنتايىن خۇرسەندە بولۇشۇپتۇ ئىغۋاچىلار. ئىبن سىنا ئېيتقان جاينى كولاپ قارىسا، دۆۋە ــ دۆۋە سۆڭەك... توشقان، تۈلكە، يىلان، پاقا...نىڭ سۆڭەكلىرى چىقىپتۇ. بىر تالمۇ ئادەم سۆڭىكى يوق ئىكەن. بۇنى كۆرگەن پادىشاھ ساراينىڭ ئىغۋاراگەر تېۋىپلىرىنى باشقا يۇرتلارغا سۈرگۈن قىلىپ، ئىبن سىنادىن ئۆزرە سوراپ، ئۇنى سارايغا باش ھېكىم قىلىپ تەينىلەپتۇ.

ھېكمەت:
بۇيۇك مۇتەپەككۇر يۇسۇپ خاس ھاجىپ شۇنداق دەيدۇ: غەيۋەتخور كىشىگە قېتىلما، يىراق تۇر، غەيۋەتخورنىڭ تىلىدا ئوت كۆيىدۇ.

ئىبن سىنا ۋە پادىشاھ

ئىبن سىنا تاغۇ دەشتىلەردە دورا ئۆسۈملۈكلىرىنى تېرىپ يۇرۇپ، شۇ ئەتراپتا تۇرۇۋاتقان بىر پادىشاھ قوشۇنى ئۈستىدىن چىقىپ قاپتۇ. پادىشاھ ئېغىر كېسەل بولۇپ، ھېچقانداق تېۋىپ ساقايتالمىغانكەن. ئىبن سىنانى كۆرگەن پادىشاھ كىشىلىرى:

ــ سەن نېمىدەپ بۇ يەرلەردە قاڭقىپ يۇرىسەن ياكى سەن جاسۇسمۇ؟ ــ دەپ سوراققا تارتىپتۇ.

ــ ياق، تېۋىپمەن، دورا ئۆسۈملۈكلىرى تېرىپ يۇرىمەن، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ئىبن سىنا.

ــ تېۋىپ بولساڭ پادىشاھىمىزنى ساقايتسەن، ئۇ بىرقانچە يىلدىن بېرى بىتاپ. ھېكىملەر ئۇنى داۋالىيالماي باشلىرى قاتتى. سەن ساقايتساڭ ــ ساقايتتىڭ، بولمىسا

ئۆزۈڭنى ئۇ دۇنيادا كۆرسەن، ــ دېيىشىپتۇ ۋە ئۇنى پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بېرىشىپتۇ.

ئىبن سىنا پادىشاھنى قانچە تەكشۈرسىمۇ كېسىلىنى ئېنىقلىيالماپتۇ. «نېمە بولسا بولار، قىرىق كۈن مۆھلەت سورايمەن. رازى بولسا، شۇ ۋاقىت ئىچىدە كېسىلىنى ئېنىقلاپ داۋالايمەن. بۇ جەريانداا بارلىق گىياھلارنى يىغىپ، ئۇلار ئۈستىدىن ئېلىپ بارغان تەكشۈرۈشلىرىمنى يەكۈنلەپ چىقىشقا ئۇلگۈرىمەن. كېيىن نېمە قىلسا قىلار»، ــ دەپ ئويلاپتۇ ۋە پادىشاھقا قاراپ:

ــ ئالەمپاناھ، مۇشۇ يەردە قىرىق كۈن تۇرۇشىڭىزغا توغرا كېلىدۇ. مەن ھەر كۈنى سىزنىڭ ئەھۋالىڭىزنى تەكشۈرۈپ تۇرىمەن. خۇدا شىپالىق بېرەر، ــ دەپتۇ.

پادىشاھ رازى بوپتۇ. ئىبن سىنا گىياھ يىغىشنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ. ھەركۈنى پادىشاھنى بىر بولسا «تاغنىڭ ئۇ تەرىپىگە»، بىر بولسا «بۇ تەرىپىگە ئېلىپ بېرىڭلار!» ــ دەپ بۇيرۇۋېرىپتۇ. ئۇزى گىياھ يىغىشنى تەرك قىلماپتۇ. قانداقتۇر ھاۋاسى ياقتىمۇ ياكى سۇيى خىل كەلدىمۇ، ئىشقىلىپ پادىشاھ كۈندىن ـ كۈنگە ئۆزىنى ياخشى سېزىشكە باشلاپتۇ. بىر كەم قىرىق كۈن بولغاندا سەللىمازا ساقىيىپ كېتىپتۇ. ئۇ ئىبن سىنانى چاقىرتىپ:

ــ سەن ھەقىقەتەن مۆجىزىكار تېۋىپ ئىكەنسەن، تۇرۇلۇپ قالدىم، رەھمەت، ــ دەپتۇ.

ــ سۇلتانىم، رەھمەتنى ماڭا ئەمەس، تۆت ئەتراپىڭىزدىكى مۇنۇ جايغا، تاغۇ ـ تاشلارغا ئېيتىڭ. مۇشۇ جاي، ھاۋا ۋە دورا گىياھلىرىنىڭ خۇش پۇراقلىرى بولمىغان بولسا، ئىككىمىزنىڭمۇ جېنىنغا ۋاي ئىدى، ــ دەپتۇ ئىبن سىنا.

ــ نېمىشقا شۇنداق؟ پىكرىڭنى ئوچۇقراق ئېيت، ــ دەپتۇ پادىشاھ.

ئىبن سىنا:

ــ بۇ يەرنىڭ ساپ ھاۋاسى، شىپا بەخش سۇ ۋە گىياھى، ئۇنىڭدىن قالسا ئۇمىدىڭىز سىزنى ساقلاپ قالدى. بولمىسا سىز تۇزەلمەيتىڭىز، ئۇنداق بولغاندا ئىشىنىڭ ئاقىۋىتىنىڭ ياماں بولىدىغانلىقى ئېنىق ئىدى. يەنە سىزنىڭ ئادەملىرىڭىز «پادىشاھىمىزنى ساقايتالمىدىڭ»، ــ دەپ تېرەمنى شىلۋېلىشاتتى. سىزنىڭ ساقىيىشىڭىزغا مېنىڭ ھېچقانداق ياردىمىم بولمىدى. بۇيرۇڭ، راستىنى ئېيتقانلىقىم ئۈچۈن مېنى قىلىشسا قىلىشسۇن، ــ دەپتۇ.

ساقىيىپ قالغانلىقىدىن خۇشال بولغان پادىشاھ ئىبن سىنانىڭ راست سۆزلۈكى ئۈچۈن، بىر ئات بىلەن بىر قۇر سەرپاي ھەدىيە قىپتۇ.

ھېكمەت:

ئۇمىد ئۇزۇلسە، ھايات يېپى ئۇزۇلىدۇ. ئۇمىدۋار بول.

ئىبن سىنا ۋە شاگىرتلار

ئۇلۇغ ھېكىم ئىبن سىنا كۆنلەرنىڭ بىرىدە قاتتىق ئاغرىپ، ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قاپتۇ. ئىبن سىنانىڭ شاگىرتلىرى، ئەڭ يېقىن دوست ـ بۇرادەرلىرى يىغىلىشىپتۇ. دوست ـ بۇرادەرلىرى ياخشى سۆزلەرنى قىلىپ ئۇلۇغ تېۋىپنىڭ كۆڭلىنى كۆتۈرۈشكە، كەيپىياتىنى ياخشىلاشقا ھەرىكەت قىلىشسا، شاگىرتلىرى ئۇستازىنى دورا بىلەن داۋالاشقا كىرىشىپتۇ.

ئىبن سىنا دوست ـ بۇرادەرلىرىگە رەھمەت ئېيتىپ، شاگىرتلىرىغا شۇنداق دەپتۇ:

ــ ھەي شاگىرتلىرىم، مېنىڭ كۈنۈم تۈگىگەندەك قىلىدۇ. شۇڭا مېنى داۋالايمەن دەپ بىھۇدە ئاۋارە بولماڭلار. كۈنۈم تۈگەپ ۋاپات ئەتسەم، يىغا ـ زار قىلىشىپ ئاھ ئۇرماڭلار. پەقەت ھېكىمگە دۇئا قىلىپ، ئاندا ـ ساندا قەبرەمنى زىيارەت قىلىپ قويساڭلار بولدى. ئۇستاز ئالەمدىن ئۆتتى، ئەمدى تېبابەتچىلىك ئاقمايدۇ، دەپمۇ قايغۇرماڭلار. ئورنۇمغا بەش زور تېۋىپنى قالدۇرۇپ كېتىۋاتىمەن، شۇ تېۋىپلارنىڭ مەسلىھەتىگە دائىم ئەمەل قىلىڭلار. باشقىلارنىمۇ شۇنىڭغا دەۋەت قىلىڭلار، ــ دەپتۇ.

ئىبن سىنانىڭ شاگىرتلىرىدىن بىرى:

ــ ئۇستاز، سىز ئېيتقان تېۋىپلار كىملەر؟ ــ دەپ سوراپتۇ. شۇ چاغدا ئىبن سىنا:

ــ مەن قالدۇرۇپ كېتىۋاتقان زور تېۋىپلارنىڭ بىرى، تازىلىق؛ ئىككىنچىسى، پەرھىز؛ ئۈچىنچىسى، تەنتەربىيەدۇر ۋە قالغان ئىككىسى مىزاج بىلەن كەيپىياتتۇر. دائىم پاكىز، ئازادە بولۇش، كۆرۈنگەن نەرسىنى، يەنى تاماقنى كەلسە ـ كەلمەس يەۋەرمەسلىك، ئوپۇل ـ توپۇل ئوزۇقلانماسلىق، ئوزۇقلىنىشتا پەرھىز، ئۆلچەمنى بىلىش، ئىچىملىككە بېرىلمەسلىك، بەدەن ئەزالىرىنى ھەرىكەتسىز قويماسلىق، مىزاجنى ئۇنتۇماسلىق ۋە كەيپىياتنى ياخشى تۇتۇشقا ھەرىكەت قىلىش ــ مانا شۇ ئېيتقانلىرىمغا ئەمەل قىلىنسا كېسەل بولۇش ئۇياقتا تۇرسۇن، ۋاقىتسىز ئۆلۈمۇ ئارقىغا چېكىنىدۇ.

ھېكمەت:
ياشاش تەجرىبىسى مول كىشىلەر ھامانەم كۆنلىرىنى گۈللەر بىلەن پۈر-
كەندۇرەلەيدۇ.

شەرەپلىك كەسىپ

مەشھۇر تېۋىپ ئەبۇ ئەلى ئىبن سىنا ئېغىر كېسەلگە مۇپتىلا بولغان بىر كىشىنى داۋالاپتۇ. بۇنىڭ ئۇچۇن ئۇ كىشى مىننەتدارلىقىنى ئىزھارلاپ مۇنداق دەپتۇ:

ــ تېۋىپلار«كېسىلىڭگە داۋا يوق، كۆپ بولغاندا بىر ئايلىق ئۆمرۈڭ قالدى» دېيىشكەنىدى. ئۆلگەن بولسام ئالتە پەرزەنتىم يېتىم قالاتتى. سىزنىڭ ياردىمىڭىزدە ساقىيىپ كەتتىم، بۇ ياخشىلىقىڭىزنى ئۆمۈرۈڭايەت ئۇنتۇمايمەن. قانداق خىزمىتىڭىز بولسا جان ــ دىلىم بىلەن بەجا كەلتۈرىمەن. مىننەتدارلىقىمنىڭ خاتىرىسى سۈپىتىدە مۇشۇ ئازغىنە سوۋغامنى ئالسىڭىز.

ــ سوۋغىڭىزنى ئالمايمەن. ئۆز ۋاقتىدا سىزمۇ ماڭا ياخشىلىق قىلغان، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ئۇلۇغ ھېكىم.

ــ ئەپۇ قىلغايسىز، بەلكىم مېنى باشقا بىرىگە ئوخشىتىپ قالغان ئوخشايسىز. نېمە ئۈچۈندۇر بۇرۇن سىز بىلەن بىۋاسىتە ئۇچراشقان ئەمەس ئىدىم. سىز ماڭا دورا ــ دەرمەك بېرىپ، بىرنەچچە كۈن ئاۋارە بولدىڭىز.

ــ سىز بىلەن سۆزلەشمىگەن بولسامۇ، سىزنى ياخشى بىلىمەن، سىز داڭقى چىققان باتۇر ئىسىملىك مىرشەپ ئەمەسمۇ، بىر ۋاقىتلاردا يېزا مىڭبېشىنىڭكىگە كېسەل كۆرگىلى كېتىۋاتقىنىمدا بازارغىمۇ كىردىم. ئۇ يەردە مەست ئىككى لۈكچەك مېنى ئۇرماقچى بولغاندا بىر سودىگەر ئۇلارنىڭ ئەدىپىنى راسا بەردى. ئاندىن كېيىن ئۇنىڭ ئۆزى قاياققىدۇر غايىب بولدى ھەتتا ئۇنىڭغا مىننەتدارلىقىمنى ئېيتىشقىمۇ ئۇلگۇرەلمىدىم، شۇ پەيتتە مىڭبېشى يېتىپ كېلىپ «كۆڭۈلسىز ۋەقە يۈز بېرىپتۇ، رەنجىمەڭ»دەپ ئۆزرىخاھلىق ئېيتتى.

ئۇنىڭ ئېيتىشىچە، ھېلىقى لۈكچەكلەرنى ئۇرغان سودىگەر ئەسلىي باتۇر ئىسىملىك مىرشەپ، يەنى سىز بولۇپ چىقتىڭىز. سىز ئالاھىدە تاپشۇرۇق بىلەن خەتەرلىك جىنايەتچىلەرنى تۇتۇش مەقسىتىدە سودىگەرلىك قىلىپ يۈرگەنىكەنسىز.

ئىككىنچى ۋەقەنىمۇ ئەسلىتىپ ئۆتەي، كېسەلنى داۋالاش مەقسىتىدە سەمەرقەنتكە كېتىۋاتقىنىمدا، يولدا ئىككى دەرۋىشنىڭ مېنى ئارقامدىن كۆزىتىۋاتقانلىقىنى بايقاپ قالدىم. بىر ۋاقىتتا ئېتىم كېسەل بولۇپ ماڭالماي قالدى. شۇ چاغدا ئۇشبۇ دەرۋىشلەرنىڭ بىرى قاياققىدۇر غايىب بولدى، مەلۇم ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن، شۇ ئەتراپتىكى يېزا ئاقساقىلى ھېلىقى دەرۋىشنىڭ مۇھاپىزىتىدە ئات، سۇ ۋە ئوزۇق ــ تۇلۇك كەلتۈردى. كېيىن بىلسەم، بۇ دەرۋىش سىز ئىكەنسىز.

ــ توغرا، خانىنىڭ كۆرسەتمىسىگە ئاساسەن مەن ۋە شېرىكىم سىزنىڭ بەختەرلىكىڭىزنى قوغداشقا مەسئۇل قىلىنغانىدۇق.

ــ يۇقىرىدا قەيت قىلغىنىمدەك، مەن سىزنى ئىككى خىل ھالەتتە، يەنە سودىگەر ۋە دەرۋىش قىياپىتىدە ئۇچراتتىم. يەنە سىزنىڭ ئەلچىنىڭ يارىدەمچىسى سۈپىتىدە چەت ئەللەرگە بارغانلىقىڭىزنىمۇ ئاڭلىدىم.

ــ بىزنىڭ كەسپىمىز شۇنداقكى،لازىم تېپىلسا سودىگەر، دېھقان، مەدىكار، ھاممال ۋە باشقا كەسىپتىكى كىشىلەر قىياپىتىدە ۋەزىپە ئۆتەيمىز. بىراق، بىز ئۆز خىزمىتىمىزنى ناھايىتى مەخپىي تۇتىمىز.

ــ باتۇرجان، بەدىنىڭىزدىكى داغلار نېمىدىن پەيدا بولغان؟

ــ كېچىسى شېرىكلىرىم بىلەن كوچىدا ۋەزىپە ئۆتەۋاتقىنىمىزدا، بىر ئۆيگە ئوت كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ قالدۇق. مەن دەرھال كۆيۈۋاتقان ئىشىكنى چېقىپ كىرىپ، ئۇيۇ ئىچىدىن ئىككى بالىنى قۇتقۇزۇپ چىققانىدىم، ئەنە شۇ چاغدا بەدىنىم كۆيۈپ جاراھەتلەنگەندى.

ــ باركاللا، سىز ھەقىقىي باتۇر ئىكەنسىز. بۇنداق ئىسمىغا لايىق كېلىدىغان ئادەملەر كۆپ ئەمەس. مەن ئوردىدا ئەمەلدارلار بىلەن ھەمسۆھبەت بولغان. مىرشەپلەر ھەققىدە سۆز بولۇپ، ۋەزىر بۇ ھەقتە مۇنداق دېدى:

ــ مىرشەپلەر دۆلىتىمىزنىڭ كۆز ــ قۇلىقى ۋە خەلقنىڭ تىنچلىق، بەخت ــ سائادىتىنىڭ پاسىبانلىرىدۇر. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ساپ دىل، ئىرادىلىك ۋە سەزگۈر كىشىلەر بار. مەسىلەن: باتۇر ئىسىملىك مىرشەپ ئەنە شۇلارنىڭ جۈملىسىدىندۇر.

بۇ مىرشەپ ناھايىتى جاسارەتلىك ۋە مەرد. ئۇ ئۆز كەسپىگە شۇ دەرىجىدە ماھىركى، جىنايەتچىلەرنى خۇددى خېمىردىن قىلغىنى سۈغۇرغاندەك سۈغۇرۇپ، قولغا چۈشۈرىدۇ. ئۇ بار جايدا جىنايەتچىلەر ئۆزلۈكىدىنلا غايىب بولۇشىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن خەلق «مىرشەپ باتۇر خىزمەت ئۆتەيدىكەن، كوچىلاردا خاتىرجەم يۈرەلەيمىز، ئىشىكلەرگە قۇلۇپ ۋە تاقاق سالمايمۇ خاتىرجەم ياتالايمىز» دېيىشىپتۇ. مەن ئۆزۈمۇ مىرشەپ باتۇرسىز كېچىدە كوچىغا چىقمايمەن. مىرشەپلەردە بىر خۇسۇسىيەت بارىكى، ئۇ خۇسۇسىيەت باشقا ئەمەلدارلاردا كەمدىن ــ كەم ئۇچرايدۇ. ئۇلار جىنايەتچىلەر بىلەن ئېلىشقاندا ئۆز ھاياتىنى قۇربان قىلىشتىنمۇ يانمايدۇ. مەسىلەن: يېقىنقى تۆت يىلدا ئونچە مىرشەپ قۇربان بولدى. قېنى ئېيتىڭلارچۇ، باشقا قايسى دۆلەت خىزمەتچىلىرى بۇنداق ئىشنى قىلالايدۇ؟ ئەكسىچە ئۇلار جىنايەتچىلەرگە دۇچ كېلىپ قالسا، بارلىق نەرسىلىرىنى جىنايەتچىلەرگە بېرىپ، ئۆلتۈرمىسەڭلارلا بولدى، دەپ تىز چۆكىدۇ، ھەتتا بۇنداق ئەھۋالغا دۇچ كەلگەن بىر ئەمەلدارنىڭ خوتۇنىنى تاشلاپ قاچقانلىقىنى ئاڭلىغانىدىم.»

مەشھۇر تېۋىپ ئەبۇ ئەلى ئىبن سىنا ۋەزىرنىڭ سۆزىنى مانا شۇ تەرىقىدە ئاياغلاشتۇرۇپ يەنە مۇنداق دەپتۇ:

ــ مىرشەپلەر كىشىلەرنىڭ جېنىنى، نومۇسىنى ۋە مال ــ مۈلكىنى كۆز

قارىچۇقىدەك قوغدايدۇ. ئۇلار جەمئىيەتنى جىنايەتچىلەردىن تازىلاپ، ئۇنى ساغلاملاشتۇرىدۇ. شۇ سەۋەبتىن مەن مىرشەپلەرنى جەمئىيەت تېۋىپلىرى، دەپ ھېسابلايمەن. كۆردىڭىزمۇ ئەزىزىم باتۇرجان؟! ئىككىمىز كەسىپداشمىز.

باتۇر مىرشەپ بايان قىلىنغان سۆزلەرنى ئاڭلاپ، ئۆزىنىڭ ئون نەچچە يىلدىن بۇيانقى مىرشەپلىق جەريانىدا چەككەن ئازاب - ئوقۇبەتلىرىنىڭ بىكارغا كەتمىگەنلىكىنى يەنمۇ چوڭقۇر ھېس قىپتۇ.

ئومۇمەن، ئەبۇئەلى ئىبن سىنادەك بۇيۇك كىشىنىڭ باھاسى مىرشەپ باتۇرنى ھاياجانلاندۇرۇپتۇ ۋە كۆچىگە كۆچ قوشۇپتۇ. ئۇ ئۆزىنىڭ شەرەپلىك كەسپى بىلەن پەخىرلىنىپتۇ.

ھېكمەت:
ئۆز كەسپىنى سۆيۈپ، ئۇنىڭ نەتىجىسىدىن ھۇزۇرلىنىش ھەقىقىي ئاقىل كىشىلەرنىڭ بۇيۇك دەسمايىسى.

تېخنىمۇ سەمىرىسۇن

بۇ ئىلار ئەۋلادىدىن بولغان بىر مەشھۇر كىشىدە مالىخولىيا كېسىللىكى پەيدا بولۇپ، ئۆزىنى بۇقا دەپ ھېس قىلىشقا باشلاپتۇ. بىمار كۈندە تىنماي بۇقىدەك ھۆركىرەيدىكەن ۋە كۆرگەنلا ئادەمگە: «مېنى سويۇڭلار، گۆشۈم شورپىغا ئىنتايىن باب!» دەيدىكەن. ئىش ئاخىر شۇ دەرىجىگە يېتىپتۇكى، بىمار ھېچ نەرسىنى يېمەس - ئىچمەس بولۇۋاپتۇ. تېۋىپلار ئۇنى داۋالاشقا ئاجىز كەپتۇ.

بۇ ۋاقىتتا ئەبۇئەلى ئىبن سىنا ۋەزىر ئىدى. شاھىنشاھ ئەلائۇددەۋلە مۇھەممەد ئىبن دۇشمەنزىيار ئۇنىڭغا پۈتۈنلەي تايىنىپ قالغان ۋە مەملىكەتنى ئۇنىڭ قولىغا تاپشۇرۇپ قويغان، بارلىق ئىشلارنى ئۇنىڭ رايى - تەدبىرىگە قاراپ ئەملگە ئاشۇرار ئىكەن. ھەقىقەتەنمۇ، ئاريستوتېل ۋەزىر بولغان ئىسكەندەردىن كېيىن، ھېچبىر پادىشانىڭ ئەبۇئەلى ئىبن سىناغا ئوخشاش ۋەزىرى بولغان ئەمەس!

ئەبۇئەلى ئىبن سىنا ۋەزىر بولۇپ تۇرغان ۋاقىتلىرىمۇ، ھەركۈنى سۇبھىدىن ئاۋۋال ئورنىدىن تۇرۇپ «شىفا» كىتابىنىڭ ئىككى ۋاراقىنى يازاتتى. سۇبھى سادىق ۋاقىتىدا كىيە رەئىس بەھمەنيار، ئەبۇ مەنسۇر ئىبن زىللار، ئابۇل ۋاھىت جۇز جانىي، سۇلايمان رەمىشقى ۋە مەن، يەنى باكالىجارغا ئوخشاش شاگىرتلىرىنى قوبۇل قىلغاچ تاڭ ئاتقانىدا دەرس سۆزلەيتتى. ئۇنىڭدىن كېيىن بىز ئۇنىڭ ئارقىسىدا تۇرۇپ بامدات نامىزىنى ئادا قىلاتتۇق.

ئەبۇئەلى ئىبن سىنا ئۆيدىن چىققان ۋاقىتتا، مەشھۇر كىشىلەر ۋە ھاجەت - تەلەپ، ئەرز قىلىپ كەلگەنلەردىن مىڭلاپ ئادەم ئۇنىڭ سارىيى ئالدىدا توپلىنىپ تۇرغان بولاتتى. ئۇ ئاتقا مىنگەندە توپلانغان جامائەت ئۇنىڭ ئارقىسىدىن كۆزىتىپ تۇراتتى. ئۇ

دۇانغا يېقىنلىشىپ بارغاندا، ئاتلىقلارنىڭ سانى ئىككى مىڭغا يېتىپ قالاتتى. ئەبۇئەلى ئىبن سىنا پېشىنگىچە دۇاندا ئىشلەيتتى. ئۇيگە قايتقاندا داستىخان يېنىغا ئولتۇرۇپ كۆپچىلىك بىلەن تاماق يەيتتى، كېيىن ئازغىنە ھاردۇق ئېلىپ ئۇيقۇدىن تۇرغاندا نامازنى ئادا قىلىپ، شاھنشاھنىڭ ھوزۇرىغا باراتتى. نامار ئەسىرگىچە ئۇلار بىلەن دۆلەتنىڭ مۇھىم مەسىلىلىرى ھەققىدە سۆھبەتتە بولاتتى. ئۇلار پەقەت ئىككى كىشىلا يالغۇز ئولتۇراتتى. ئۇچىنچى كىشى بۇ سۆھبەتكە قاتناشمايتتى. دېمەك، ئەبۇئەلى ئىبن سىنانىڭ بىردەقىمۇ بوش ۋاقتى بولمايتتى.

شۇنداق قىلىپ تېۋىپلار ئاشۇ بىمارنى داۋالاشقا ئاجىز كەلگەچكە، ئۇلۇغ ھۆكۈمدار شاھنشاھ ئەلا ئۇددەۋلەگە بۇ ھەقتە خەۋەر بېرىشتى ۋە ئىلتىماس قىلىپ، ۋەزىرىنى ئاشۇ يىگىتنى داۋالاشقا كۆندۈرۈشنى سوراشتى. ئەلائۇددەۋلە بۇ ھەقتە ۋەزىرگە ئېيتقاندى. ۋەزىر ئۇنىڭ ئىلتىماسىنى قوبۇل قىلدى.

شۇنىڭدىن كېيىن ئەبۇئەلى ئىبن سىنا كىشىلەرگە: «بېرىڭلار، قاساپ سېنى سويغىلى كېلىۋاتىدۇ، دەپ خەۋەر قىلىڭلار!» دەپ بۇيرىدى. يىگىتكە شۇنداق دەپ خەۋەر بەرگەندە ئۇ ئىنتايىن خۇشال بولۇپ كەتتى.

ئەبۇئەلى ئىبن سىنا ئاتقا مىنىپ بىمارنىڭ ئۆيىگە كەلدى. ئىككى كىشى بىلەن ئۆيگە كىرىپ، يېنىدىن پىچاقنى چىقاردى دە: «سويىدىغان بۇقا قەيەردە؟» دەپ سوردى. بىمار يىگىت گويا «مەن مۇشۇ يەردە» دېگەندەك قىلىپ ھۆركىرىدى. ئىبن سىنا: «پۇت ـ قولىنى باغلاپ، ئوتتۇرىغا ياتقۇزۇڭلار!» دەپ بۇيرۇق قىلدى. بۇنى ئاڭلىغان بىمار يۇگۇرۇپ، ھويلا ئوتتۇرىسىغا باردى ـ دە، ئوڭ تەرىپىنى قىلىپ ياتتى. كىشىلەر ئۇنىڭ پۇت ـ قولىنى مەھكەم باغلاشتى.

ئەبۇئەلى ئىبن سىنا ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ، پىچاقنى بىلىدى. قاسساپلارنىڭ ئادىتى بويىچە ئولتۇرۇپ، قولى بىلەن بىمارنى تۇتۇپ باقتى ـ دە: «ئەھا، بۇ بۇقا ئىنتايىن ئورۇققۇ! سويۇشقا ئەرزىمەيدۇ، كۆپرەك ئوت بېرىڭلار، سەمرىسۇن!» دېدى ـ دە، ئورنىدىن تۇرۇپ تاشقىرىغا چىقىپ ئادەملەرگە: «قول ـ پۇتىنى يېشىپ، مەن ئېيتقان يېمەكلىكلەردىن ئالدىغا قويۇڭلار ـ دە، يە، تېزرەك سەمرىيىسەن، دەپ ئېيتىڭلار!» دېدى.

كىشىلەر ئىبن سىنانىڭ ئېيتقىنىدەك قىلىشتى. ئۇنىڭ ئالدىغا تاماق ئەكەلسە بىمار توختىماي يېيەتتى. شۇنىڭ بىلەن كىشىلەر ئىبن سىنا بۇيرۇغان شەربەت دورىلىرىنى ئالدىغا قويۇپ: «ياخشى يەپ ـ ئىچ! بۇ نەرسىلەر بۇقىنى سەمرىتىدۇ!» دېيىشەتتى. بىمار ئۇلارنىڭ ئېيتقىنىغا قۇلاق سالاتتى. تېزرەك سەمرىسەم ئاندىن مېنى سويىدۇ، دېگەن ئۇمىدته رەت قىلماي ئىستېمال قىلاتتى.

شۇنداق قىلىپ كىشىلەر ئەبۇئەلى سىنانىڭ دەستۇرى بويىچە داۋالاشنى داۋام ئەتكۈزۈۋەردى. بىمار بىر ئاي ئىچىدە ئۆزىگە كېلىپ، سالامەتلىكى ئەسلىگە كەلدى.

ھېكمەت:
يۈكسەك ماھارىتى ۋە ئۆتكۈر ئىدراكى بولمىغان كىشى ھېچقانداق ئىشنى ئەمەلگە ئاشۇرالمايدۇ!

غايىبتىن كەلگەن بەخت

باغدادلىق بىر يىگىتكە ئاتىسىدىن زور مىقداردا مال ـ مۈلۈك مىراس قالىتىكەن، لېكىن ئۇنى بۇ يىگىت ئاز ۋاقىت ئىچىدىلا بۇزۇپ ـ چېچىپ تۈگىتىۋېتىپتۇ. ئۇزى تەس كۈنگە قالىتۇ. خېلى ۋاقىتلارغىچە نېمە قىلارىنى بىلمەي، گاڭگىراپ يۈرۈپتۇ. ئاخىرى ئىلاج قالماي، دەجلە دەرياسىنىڭ بويىغا بېرىپ، ئۆزىنى دەريىغا تاشلاپ ئۆلۈۋالماقچى بولۇپ، دەريىغا ئۆزىنى ئېتىپتۇ. دەل شۇ چاغدا دەريانىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر قېيىق توختىغانىكەن. قېيىقچى بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، يىگىتنى سۈدىن سۈزۈۋالىتۇ.

ـ نەگە بارماقچى ئىدىڭ؟ ـ دەپ سوراپتۇ ئۇ يىگىتتىن ھېلىقى قېيىقچى.

ـ نەدىن كېلىپ، نەگە كېتىۋاتقانلىقىمنىمۇ بىلمەيمەن، ـ دەپتۇ ھېلىقى يىگىت.

قېيىقچى پاراسەتلىك ئادەم ئىكەن، ئۇ بىر ئاز ئويلىنىپ، ئۆزۈ ـ ئۆزىگە: «بۇ يىگىت يا بىر ھىيلىگەر، يا مال ـ دۇنياسىدىن ئايرىلىپ ئىلاجسىز ئەھۋالغا چۈشۈپ قالغان، ياكى بىرەرسىنى ياخشى كۆرۈپ قېلىپ، مەقسىتىگە يېتەلمىگەن بولۇشى كېرەك» ـ دەپتۇ ـ دە، يىگىتكە:

ـ ھەي يىگىت! ئۆز ئەھۋالىڭنى ماڭا تارتىنماي ئېيتىپ بەر، ـ دەپتۇ.

يىگىت مال ـ مۈلكىدىن ئايرىلىپ قېلىپ، ئىلاجسىز قالغانلىقىنى ئېيتىپتۇ.

ـ غەيرەتلىك بول، يىگىت، ـ دەپتۇ ئۇنىڭغا مەدەت بېرىپ قېيىقچى، ـ سېنى بۇ دەجلە دەرياسىنىڭ ئۇ چەت قىرغىقىغا ئۆتكۈزۈپ قويىمەن، ئۇ يەردە خۇدا ئىشىڭنى ئوڭلاپ قويسا ئەجەب ئەمەس، ـ دەپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن قېيىقچى ئۇنى دەريانىڭ ئۇ تەرىپىگە ئۆتكۈزۈپ قويۇپتۇ. يىگىت ئۇ يەردىن شەھەرگە قاراپ مېڭىپتۇ ۋە بىر ئازدىن كېيىن بىر مەسچىتنىڭ ئالدىغا بېرىپ قاپتۇ. بۇ يەرگە تۈمەنلىگەن ئادەملەر يىغىلغانىكەن. يىگىت ئۇدۇللا مەسچىتنىڭ ئىچىگە كىرىپتۇ. خەلق بۇ يەرگە خەلىپىنىڭ ھەربىمىدىكىلەردىن بىرسىنى ساراي خىزمەتچىسىگە نىكاھ قىلىش مۇناسىۋىتى بىلەن يىغىلىشقانىكەن. نىكاھ مۇراسىمى تۈگىگەندىن كېيىن خىزمەتچىلەر ئوتتۇرىغا چىقىپ، ئالدىنقى قاتاردا ئولتۇرغانلارنىڭ بىر تاۋاقتىن تىللا تارقىتىپ بېرىپتۇ. تاۋاقلارغا مۇشكى ئەنبەر سېپىلگەنىكەن. لېكىن يىگىتكە ھېچكىم كۆز قىرىنىمۇ سالماپتۇ. خىزمەتكارلاردىن بىرى بۇ ئەھۋالنى خەلىپىگە مەلۇم قىلىپ:

ــ ئىماملار ۋە ئۆلىمالار ئارىسىدا توي سوۋغىتىغا لايىق بىر يىگىت ئولتۇرىدۇ، ــ دەپتۇ.

ــ ھە، ئۇنىڭ ئىسمى تىزىملىككە كىرگۈزۈلمىگەنمىكەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ مەئمۇن.

ــ ھەئە، ــ دەپتۇ خىزمەتكار، ــ كىرگۈزۈلمىگەنكەن. چۈنكى تىزىملىك توشۇپ قالغانكەن.

ــ قېنى، ئۇنىڭدىن سوراپ بېقىڭلارچۇ، ــ دەپتۇ مەئمۇن[1] خىزمەتكارغا، ــ پادىشاھ ۋە خەلىپىلەرنىڭ سارىيىغا چاقىرىلمىغان ئادەمنىڭ كىرىشى مۇمكىن ئەمەسلىكىنى بىلەمدىكەن؟

يىگىت ئۇ خىزمەتكارغا دەپتۇ:

ــ ياق، ئۇقمايدىكەنمەن. بۇرۇن بۇنداق ئىشنى كۆرۈپمۇ باقماپتىمەن.

مەئمۇن ئۇنى يېنىغا چاقىرتىۋېلىپ:

ــ سېنى بۇ يەرگە بىرەرسى چاقىرغانمىدى؟ ــ دەپتۇ.

ــ ياق، ئۇلارنى چاقىرىشقانىكەن، ــ دەپتۇ يىگىت تويلۇق سوۋغاتتىن بەھرىمەن بولغانلارنى كۆرسىتىپ.

ــ بىزنىڭ خىزمەتكارلىرىمىزنى كۆرمىدىڭمۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ خەلىپە.

ــ ھە، ئۆزلىرىنىڭ خىزمەتچى خادىملىرىنى كۆردۇم، سارايلىرىغا كىرىش ماڭىمۇ ئېسىپ بولغانكەن، كىرىپ قاپتىمەن، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ يىگىت.

يىگىتنىڭ دادىللىقى ۋە ساپ دىللىقى خەلىپىگە يېقىپ قاپتۇ.

ــ بۇ يىگىتنىمۇ ئالاھىدە مېھمانلار تىزىملىكىگە تىركەپ قويۇڭلار، ــ دەپ بۇيرۇپتۇ ئۇ خىزمەتكارغا.

ھېكمەت:

بەزىدە ئويلىمىغان يەردىن قىلىپ قويغان بىر ئىشىڭ ساڭا ئامەت ئېلىپ كېلىشى مۇمكىن. ئەمما ئۇ مەڭگۈلۈك ئەمەس.

---

① مەئمۇن ــ ھارۇن رەشىدنىڭ ئىرانلىق كېنىزىكىدىن بولغان ئوغلى. ئۇ ئاتىسىدىن كېيىن تەختكە ۋارىسلىق قىلغان ۋە مىلادىيە 813 ــ يىلىدىن 833 ــ يىللىرىغىچە ھۆكۈمرانلىق قىلغان، ئىلىم ــ پەنگە ھامىيلىقى بىلەن شۆھرەت قازانغان.

ئۇچ ئاكا ـ ئۇكا

سەرەخسلىك[1] سەئىد ئىبنى ناسىر دېگەن ئادەمنىڭ ئۇچ ئوغلى بار ئىكەن. چوڭىنىڭ ئىسمى ئەۋىن، ئوتتۇرانچىسىنىڭ سۇلەمە، كىچىكىنىڭ ئىبراھىم ئىكەن. بۇلارنىڭ ئىچىدە ئىبراھىم ھەممىسىدىن باي ئىكەن. ئەۋىنىڭمۇ قول ئىلكىدە خېلى مال ـ دۇنياسى بار بولۇپ، سۇلەمە ئەڭ كەمبەغەل، كۆك نامرات ئىكەن. ئۇنىڭ بارغانچە بالا ـ چاقىسى كۆپىيىپ، جان باقمىقى تەس كۇنگە قاپتۇ. ئۇ ئىلاج قىلالماي، ئاكىسى ئەۋىنگە ئۆز ھالىنى ئېيتىپ:

ــ ئاكا، ئىنىم ئىبراھىم ئۆز ئالدىغا خاتىرجەم، بايلىقات كۇن كۆرۇپ ئۆتۇۋاتىدۇ. مۇبادا ئۇ مېنى ئۆز خىزمىتىگە قوبۇل قىلىپ، ياتلارغا قانداق ئىش ھەققى بەرسە، ماڭىمۇ شۇنىلا بەرسە، شۇنىڭغا رازى بولۇپ، ياخشى ئىشلەپ، خىزمىتىنى قىلىپ، مەنمۇ كۇنۇمنى خاتىرجەم ئۆتكۇزەر ئىدىم، ــ دەپتۇ. ئەۋىن ئىنىسى سۇلەمەنىڭ ئىلتىماسىنى ئىبراھىمغا يەتكۇزۇپتۇ. ئىبراھىم ئۇنىڭ تەلىپىنى قوبۇل قىلىپ، ئۆز خىزمىتىگە ئاپتۇ. سۇلەمە بۇ يەردە جان ـ دىل بىلەن بېرىلىپ ئىشلەپتۇ.

بىر كۇنى ئەۋىن خەلىپە مۇتەۋەككىلنىڭ[2] نايىبى (ئورۇنباسارى) ئەمىر يۇسۇپ بىلەن ئۇچرىشىپ قاپتۇ. گەپ ئارىسىدا ئەمىر يۇسۇپ «ماڭا بىر توغرا نىيەتلىك، ھالال خىزمەتكار لازىم بولۇپ قالدى»، دەپتۇ.

ــ مېنىڭ بىرسىنىڭ ئامانىتىگە خىيانەت قىلمايدىغان بىر ئىنىم بار، ــ دەپتۇ ئۇنىڭغا.

ــ ئۇنداق بولسا، ئۇنى مېنىڭ قېشىمغا ئېلىپ بار! ــ دەپتۇ ئەمىر يۇسۇپ.

ئەۋىن سۇلەمەنى ئەمىر يۇسۇپنىڭ ھوزۇرىغا ئېلىپ بېرىپتۇ. ئەمىر ئۇنىڭغا ئىلتىپات قىلىپ، كىچىكرەك بىر خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇپتۇ. ئەمىر يۇسۇپ پۇلنى سانىماي خىراجەت قىلار ئىكەن. ھېساب ـ كىتاب بىلەنمۇ كارى بولمايدىكەن. كۆپ ئۆتمەي كىرىم ـ چىقىم ئىشلىرىنى سۇلەمەنىڭ باشقۇرۇشىغا ئۆتكۇزۇپ بېرىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن چىقىم تېجىلىپ، كىرىم ئېشىشقا باشلاپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئەمىر يۇسۇپنىڭ سۇلەمەگە مېھرى ئېشىپ، ئۇنىڭ مەنسەب دەرىجىسىنى يۇقىرى كۆتۇرۇپتۇ.

سۇلەمە ئەنە شۇنداق سادىقلىق بىلەن ئەمىر يۇسۇپنىڭ خىزمىتىنى كۆپ يىللار قىپتۇ. كۆپلىگەن چارە ـ تەدبىرلەرنى كۆرسىتىپتۇ. ئەمىر يۇسۇپنىڭ ئۇنىڭغا بولغان ئىززەت ـ ھۆرمىتى ۋە ئېتىقادى بارغانچە ئۆرلەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭمۇ تۇرمۇشى ياخشىلىنىپ، خېلى بېيىپ قاپتۇ. مەرتىۋىسىمۇ يۇقىرى ئۆرلەپتۇ.

---

①ئامۇ دەريانىڭ سول قىرغىقىغا جايلاشقان، خۇراسانغا قاراشلىق ۋىلايەت.

②مۇتەۋەككىل ـ ئابباسىيلار سۇلالىسىگە تەۋە خەلىپە (847 ـ 861).

بىر كۈنى مۇتەۋەككىل ئەمىر يۈسۈپ بىلەن سۆھبەتلىشىپ ئولتۇرۇپ:

ــ پەرزەنتلىرىمنىڭ كېلەچىكىنى ئويلاپ قالدىم. ئۇلارغا تېگىشلىك مىراسلىرىنى بۆلۈپ بېرىپ، بىرەر ئىشەنچلىك ئادەمنى مەسئۇل قىلىپ تەينىلەپلا قويسام دېگەن ئويغا كېلىپ قالدىم، ــ دەپتۇ.

ئەمىر يۈسۈپ ئورنىدىن تۇرۇپ قول قوشتۇرۇپ:

ــ قۇللىرىنىڭ ئىشەنچلىك ۋە سادىق بىر ئادىمى بار، ــ دەپتۇ ئۇ خەلىپىگە.

ئەمىر يۈسۈپ خەلىپىگە سۇلەمەنى تەرىپلەپ بېرىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇنى مۇتەۋەككىلنىڭ خىزمىتىگە يوتكەپتۇ. مۇتەۋەككىلنىڭ ئەللىك ئوغلى ۋە ئەللىك قىزى بار ئىكەن. ئوغۇللىرىدىن ھەربىرىگە ئۈچ يۈز مىڭ دەرھەمدىن، قىزلىرىنىڭ ھەربىرىگە بىر يۈز ئەللىك مىڭ دەرھەمدىن مىراس بۆلۈپتۇ. ئۇلارنىڭ خوجىلىق ئىشلىرىنى باشقۇرۇشنى سۇلەمەگە تاپشۇرۇپتۇ.

ھېكمەت:

قېرىنداشلار ئىناقلىقى مىراس داۋاسىدىن خالىي قىلىدۇ. مىراس قالدۇرۇشنى ئويلىما، ئادەمىلىكنى مىراس قالدۇرساڭ شۇ كۆپايە.

ھەسەتخورنىڭ جازاسى

«خۇلۇقۇل ــ ئىنسان» دېگەن كىتابتا مۇنداق دېيىلگەنىكەن: بىر ھەسەتخور ئۆتكەنىكەن. ئۇنىڭ بىر مۆمىن ۋە تەقۋادار قوشنىسى بار ئىكەن. ھەسەتخور ئۇ قوشنىسىنى كۆرەلمەيدىكەن، لېكىن نېمىشقىدۇر ئۇنىڭ ھەسەت ئوقى قوشنىسىنى نىشانغا ئالالمايدىكەن. ئۇ ئاخىرى ئۆزىنىڭ خىزمەتكارىنى ئالداپ ــ سالداپ ئىشقا ساپتۇ.

ــ بىلىپ قوي، ــ دەپتۇ ئۇ بىر كۈنى خىزمەتكارىغا، ــ قوشنام تولىمۇ چىشىمغا تەگدى، ئۇنىڭغا بىرەر زىيان ــ زەخمەت يەتكۈزۈش ئۈچۈن كۆپ ئۇرۇندۇم، لېكىن ھېچ نەتىجە چىقمىدى. ئۇنىڭ دەستىدىن خاتىرجەملىكىمنى يوقاتتىم. تۇرمۇشۇم تۇرمۇشقا ئوخشىماي قالدى. سەن مېنى ئۆلتۈرۈپ، ئۇنىڭ قورۇسىغا ئېلىپ چىقىپ قوي. ئەتە ئەتىگەن خەلقلەر مېنى ئۇنىڭ ھويلىسىدا كۆرۈشىدۇ. ئەنە شۇ چاغدا ئۇ پالاكەتكە قالىدۇ. مال ــ دۇنياسىدىن ئايرىلىدۇ. شۇ خىزمىتىڭ ئۈچۈن سېنى تولۇق ئازاد قىلىمەن. ئازاد بولغانلىقىڭ ھەققىدە ئىسپات خېتىنىمۇ يېزىپ بېرىمەن. ئەللىك دىنار پۇلمۇ بېرىمەن، كېيىن بۇ شەھەرنى تاشلاپ باشقا شەھەردىن ماكان تۇتقىن.

خىزمەتكارى دەپتۇ:

ــ ئەي، غوجام! ئەقىللىق ئادەم بۇنداق ئىش قىلمايدۇ. ئۇنىڭغا شۇنچە ھەسەت ــ ئۆچمەنلىك قىلىپ نېمە تاپسەن؟

لېكىن خىزمەتكارىنىڭ گەپلىرى ئۇنىڭغا تەسىر قىلماپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن

ئاچچىق كېلىپ، غوجايىنىنىڭ بېشىنى شارتتىدە كېسىپ ئاپتۇ ۋە قوشنىسىنىڭ ھويلىسىغا تاشلاپتۇ. ئەتىسى ئۇ بۇ شەھەرنى تاشلاپ ئىسپاھان دېگەن شەھەرگە قېچىپ كېتىپتۇ. قوشنىسىنى بولسا، قاتىللىقتا ئەيىبلەپ، ئۇنى ھەپسىگە ئاپتۇ. لېكىن كۆپ ئۆتمەي، ياخشى ئادەملەرنىڭ كېپىللىكى بىلەن ئاقلىنىپ ئازاد قىلىنىپتۇ.

ھېكمەت:
ھەسەت ئوتى تۇتاشقان تەن ھامان ئۆزىنى كۆيدۈرىدۇ.

ھەسەتنىڭ ئاقۋىتى

ئۇلۇغ بىر پادىشاھنىڭ ئەبۇ تەمەم دېگەن بىر پەزىلەتلىك ۋە دانا ۋەزىرى بولغانىكەن. پادىشاھنىڭ يېقىن مۇلازىملىرى ئۇنىڭغا ھەسەت قىلىپ، ئۇنىڭ مال - مۇلكىگە ۋە ئۆزىگە قەست قىلىشىپتۇ. ۋەزىرنىڭ ھاياتى خەۋپ ئاستىدا قالغانلىقتىن، بىر كۈنى كېچىسى پەيت كۈتۈپ، ئۆز مال - مۇلكىدىن ئۆزى كۆتۈرەلىگۈدەك ئېلىپ، ئۇ شەھەردىن قېچىپ چىقىپتۇ. ئۇزۇن يول كېسىپ، ئالان دېگەن مەملىكەتكە بېرىپ قاپتۇ. بىر تاغنىڭ يانباغرىغا چېدىر تىكىپ، شۇ يەرنى ماكان تۇتۇپ ئورۇنلىشىپتۇ. بارا - بارا ئۇنىڭغا ئالان مەملىكىتىنىڭ ھاۋاسى، سۇزۇك سۇلىرى يېقىپ قاپتۇ. ئادەملىرى بىلەن چىقىشىپ كېتىپتۇ. ئاردىدىن كۆپ ئۆتمەي، ئەبۇ تەمەمنىڭ تەرىپى ئۇ شەھەرگىمۇ تارقىلىپتۇ. بۇنىڭدىن ئالان پادىشاھى خەۋەر تېپىپتۇ.

— يۇرتىمىزدا ئۇلۇغ بىر زات پەيدا بولدى، — دېگەن خەۋەرنى يەتكۈزۈشۈپتۇ.

پادىشاھ ئەبۇ تەمەمنى ئوردىغا چاقىرتىپتۇ. بۇرۇن پادىشاھلار خىزمىتىنى كۆپ ئىشلىگەنلىكى ئۈچۈن ھېچقانداق ئەندىشە قىلىپ كەتمەيلا ئوردىغا بېرىپتۇ. ئالان پادىشاھى ئۇنى ياخشى كۈتۈۋاپتۇ ۋە ھال - ئەھۋال سوراپتۇ. ئاندىن ئۇنى ئوردا خىزمىتىگە تەكلىپ قىپتۇ.

ئەبۇ تەمەمنىڭ مەقسىتىمۇ شۇ ئىكەن. شۇنىڭ ئۈچۈن ئالان پادىشاھلىقىنىڭ تەكلىپىنى قوبۇل قىپتۇ. پادىشاھ ئۇنىڭغا تۇرلۈك ۋەزىپىلەرنى تاپشۇرۇپ، ئابرۇي - ئىناۋىتىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپتۇ. شۇنداقلا ئۇنىڭ بىلەن كېڭەشمەي، ئىش قىلمايدىغان بولۇپتۇ.

بىر كۈنى ئەبۇ تەمەم پادىشاھقا ئەرز قىلىپتۇ:

— مەن بىر بېچارە ئادەم. سىلى بولسىلا، ھەزرىتى ئالىيلىرى، مەندەك بىر ئادەمگە ھەددىدىن ئارتۇق ئىلتىپات قىلىۋاتىلا، باشقىلار بۇنىڭغا ھەسەت قىلىپ، ئاخىرىدا ئاداۋەتچىلەر ئارىسىدا قالارمەنمىكىن، دەپ قورقىمەن.

— ئۇلارنىڭ سۆزلىرىگە قۇلاق سالمايلى، — دەپتۇ پادىشاھ.

ئەبۇ تەمەم بۇنىڭ بىلەن خاتىرجەم بولۇپتۇ ۋە خىزمىتىنى ئىشلەۋېرىپتۇ. پادىشاھ بولسا ئۇنىڭغا تولىمۇ مۇلايىم ۋە مەرھەمەتلىك مۇئامىلىدە بولۇپتۇ. بىر مەزگىل

ئۆتكەندىن كېيىن ئوردىدا مۇشەييىر دەيدىغان بىر ئادەم پەيدا بوپتۇ. پادىشاھنىڭ تۇنجى ۋەزىرى بولۇپ، مۇشەييىر ئۇلارغا باشلىق ئىكەن. مۇشەييىر ئەبۇ تەمەمگە ھەسەت قىلىشقا باشلاپتۇ. پادىشاھ بولسا تامامەن ئەبۇ تەمەمنىڭ ئاغزىغا قارايدىكەن. بۇنى كۆرۈپ مۇشەييىرنىڭ قالتىس غەزىپى ئۆرلەپتۇ. ئاخىرى ئۇ ۋەزىرلەر بىلەن گەپنى بىر قىلىپ، ئەبۇ تەمەمنى غۇلىتىشقا قارار قىلىشىپتۇ.

تۈركىستان خانىنىڭ گۈزەل ھەم ئەقىللىق بىر قىزى بار ئىكەن. ئەتراپتىكى كۆپلىگەن پادىشاھ، خانلىقلار ئۇنىڭغا كۆپ قېتىم ئەلچىلەر كىرگۈزۈشكەنىكەن، لېكىن ھېچقايسىسى مەقسىتىگە يېتىشەلمەي، ئوتتۇرىدا كۆپلىگەن ئەلچىلەرنىڭ بېشى كېسىلگەنىكەن. مۇشەييىر ۋە ئۇنىڭ قوللىغۇچىلىرى بۇ قىزنىڭ بۇنداق ئەھۋالىدىن پايدىلانماقچى بولۇشۇپ، پۈرسەت تېپىپ، پادىشاھقا تۈركىستان خانىنىڭ قىزى توغرۇلۇق گەپ قىلىشىپتۇ ۋە ئاستا ـ ئاستا پادىشاھنىڭ كۆڭلىنى رام قىلىشىپتۇ. كۆپ ئۆتمەي پادىشاھ ئۇ گۈزەل مەلىكىنىڭ ئىشقىدا بىقارار بولۇپ قاپتۇ. ۋەزىرلەرنى چاقىرىپ بۇ ھەقتە مەسلىھەت ئۆتكۈزۈشۈپتۇ.

ـــ بۇ كۆڭۈل ئارزۇيۇمنىڭ ھەل بولۇشى ۋە ئاشۇ مەھبۇبەنىڭ ۋىسالىغا يېتىشنىڭ قانداق چارە ـ تەدبىرلىرى باردۇر؟ ـــ دەپ سوراپتۇ پادىشاھ.

ۋەزىرلەر بىر ئېغىزدىن:

ـــ تۈركىستان خانىنىڭ ئالدىغا ئەلچى ئەۋەتىپ، قىزىنى سورىتىڭ. ئېھتىمال رازىلىق بېرەر. بىز ئويلايمىزكى، تۈركىستان خانى ئالان پادىشاھى بىلەن قۇدا بولۇشتەك شەرەپتىن خۇش بولغۇسى، غايىبتىن كەلگەن بۇ بەختىنى غەنىيمەت بىلىپ، قىزىنى بېرىشكە رازى بولار.

ـــ ئەلچىلىككە كىم لايىق كېلەر؟ ـــ دەپ سوراپتۇ پادىشاھ.

ـــ بۇ ئىشتا ھېچكىم ئەبۇ تەمەمنىڭ ئالدىغا ئۆتەلمەيدۇ، ـــ دەپتۇ ۋەزىرلەر بىردەك، ـــ ئۇ كىشى پادىشاھلارنىڭ خىزمىتىدە كۆپ بولغان، ئەدەپ ۋە مۇئامىلە يولىنى ياخشى بىلىدۇ.

بۇ پىكىر پادىشاھقا يېقىپتۇ. ئەبۇ تەمەمنى چاقىرىپ، ئۇنىڭغا ئۆز مەقسىتىنى دەپتۇ. ئەبۇ تەمەم تازىم بىلەن دەپتۇ:

ـــ جېنىم پىدا بولغاي، شاھىمنىڭ ئەمىر ـ پەرمانلىرىنى باش ئۈستىگە قويۇپ ئورۇندايمەن.

پادىشاھنىڭ ئەمرى بىلەن سەپەر جابدۇقلىرى تەييارلىنىپتۇ. ئەبۇ تەمەمنى زور سوۋغاتلار بىلەن تۈركىستان خانىنىڭ ئالدىغا يولغا سالىپتۇ.

تۈركىستان خانى ئۇنى ئىززەت ـ ئىكرام بىلەن كۈتۈۋالىپتۇ. ئۇنىڭ شەرىپىگە كاتتا زىياپەت بېرىپتۇ، زىياپەت ئۈستىدە ئۇنىڭغا خان ئۆز يېنىدىن ئورۇن بېرىپتۇ. ئەبۇ تەمەم ئۆز پادىشاھىنىڭ سوۋغا ـ سالاملىرىنى تاپشۇرۇپتۇ. ئاندىن كېيىن ئۆزىنىڭ

كېلىش مۇددىئاسى ھەققىدە سۆز ئېچىپتۇ.

ــ مېنىڭ ئۇچۇن ئالان پادىشاھى بىلەن قۇدا بولۇش شەرىپىگە ئىگە بولۇشتىن ئارتۇق بەخت بارمۇ؟ ــ دەپتۇ خان. ــ ئۇ بىر ئۇلۇغ پادىشاھ، مەملىكىتى بىسپايان. بىز رازى، لېكىن بىزنىڭ بىر ئادىتىمىز بار. ئەتە ئەتىگەندە بېرىپ قىزنى ئۆز كۆزۈڭ بىلەن كۆر، ئاندىن ئۆزۈڭ كېڭىشىپ، بىر نېمە دېگىن، مۇبادا شاھىڭغا لايىق كۆرسەڭ، ئاندىن دۇئايىمىزنى بېرەيلى، ياقمىسا، ئىلاجىمىز يوق. كېيىن پۇشايمان ۋە نادامەتكە ئورۇن قالمىغاي.

ئەبۇ تەمەم تەزىم بىلەن دەپتۇ:

ــ ئۇ كەرىمە ئۆزلىرىنىڭ پۇشتى كەمەرلىرىدىن پەيدا بولغانلىقى ئۇچۇن، خان ئەۋلادى. مەن ئۆز پادىشاھىمگە خىزمەتكارمەن، ئۆزلىرىنىڭ ھەرەملىرىگە مۇناسىپ ئەمەس. شۇنداق بولغاچقا ئۇنىڭ قېشىغا كىرىش ئۇياقتا تۇرسۇن، ھەتتا ئۇ تۇرغان ئۆينىڭ سايىسىگە نەزەر سېلىشمۇ زور گۇناھ ھېسابلىنىدۇ.

خان ئەبۇ تەمەمنىڭ ئەقىل ــ پاراسىتى، ئەخلاق ــ ئەدەپ، قائىدە ــ يوسۇنلىرىغا قايىل بوپتۇ.

ــ خۇداغا شۈكرى، پادىشاھىڭنىڭ ئۆمرى ئۇزۇن بولسۇن، سېنىڭدەك ئەدەپلىك خىزمەتكارنى تەربىيەلەپتۇ. ھەقىقىي سىرىمنى ساڭا دەي، سەندىن بۇرۇن كەلگەن ئەلچىلەر مېنىڭ بۇ سىنىقىمدىن ئۆتۈشەلمىدى. مەلىكىنى كۆرۈشكە رازى بولۇشۇپ، بېشىدىن ئايرىلىپ قېلىشتى. سېنىڭدە بۇنچىلىك ئەدەپ ۋە ھۆرمەت نەمۇنىلىرىنى كۆرۈپ، پادىشاھىنىڭمۇ ئەقىللىق ئادەم ئىكەنلىكىنى بىلدىم، ــ دەپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن ئۆلىمالار ۋە قازىنى چاقىرتقۇزۇپ، مەلىكە بىلەن ئالان پادىشاھىنىڭ نىكاھىغا پاتىھە بېرىشىپتۇ. ئەبۇ تەمەم مەلىكىنى ئالانغا ئېلىپ كەپتۇ...

پادىشاھ بىلەن ئەبۇ تەمەمنىڭ ئۆزئارا يېقىنلىقى تېخىمۇ كۈچىيىپتۇ. ۋەزىرلەر بۇنى كۆرۈپ ئەنسىرەشكە باشلاپتۇ. شۇنداقتىمۇ ئۇلار يەنە بىر يېڭى ھىيلە ــ نەيرەڭنى ئويلاپ تېپىشىپتۇ. پادىشاھنىڭ پۇتلىرىنى ئۇۋۇلاپ، تۈتۈپ قويىدىغان ئىككى نەپەر تۇرك غۇلامى (خىزمەتكارى) بارئىكەن. ۋەزىرلەر ئۇلارنى ئىشقا سالىتۇ. «ئەبۇ تەمەم ئەسلىدە تۇركىستان خانىنىڭ قىزىغا ئۆزى ئاشىق بولۇپ قاپتىكەن» دېگەن گەپنى ئۆگىتىپتۇ. غۇلاملار بىر كۈنى كەچقۇرۇن پادىشاھنىڭ پۇتىنى ئۇۋۇلاپ تۇتىشۇۋېتىپ، پادىشاھقا مۇنۇ سۆزنى ئاشكارا قىلىپتۇ:

ــ ھەي ئاغىنە، ــ دەپتۇ غۇلاملاردىن بىرى شېرىكىگە، ــ ئاڭلىدىڭمۇ ئاۋۇ تۇزكور ئەبۇ تەمەم شاھىمىزنىڭ ھالال جۇپتىگە خىيانەت قىپتۇ. يېقىندا ئۇ بىر ئادەمگە دەپتۇ: «ئەگەر تۇركىستان ھاكىمىنىڭ قىزى مېنىڭ بىلەن دوستلىشىپ قالمىغان بولسا، ھەرگىز يۇرتىنى تاشلاپ بۇ يەرلەرگە كەلمىگەن بولاردى»، پادىشاھ بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ غەزەپلىنىپتۇ ۋە ئۆزىگە ئۆزى: «مۇبادا بۇ گەپلەرنى مەنسەپدارلىرىمدىن ئاڭلىغان

بولسام، ھەسەتخورلۇقتىن تاپقان گەپ دەپ قويياتتىم. غۇلاملارنىڭ ئەبۇ تەمەمگە قانداق ھەسەت - ئۆچمەنلىكى بولۇشى مۇمكىن؟» دەپتۇ. پادىشاھ كېچىچە كىرپىك قاقماي قىينىلىپ چىقىپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئەتىگەندە ئەبۇ تەمەمنى چاقىرىپتۇ:

ــ ئەگەر پادىشاھ بىرەر كىشىنىڭ بېشىنى سىيلىسا، تۇرلۇك ئىنئامالار بىلەن تەقدىرلەپ تەربىيەلىسە، مەرتىۋىسىنى ئۆستۈرسە، ئەمما ئۇ ئادەم ئۆزىگە غەمخورلۇق قىلغۇچىنىڭ ھەققى - ھۆرمىتىگە خىيانەت قىلىپ، ئۇنى يەرگە قاراتسا، ئۇنداق ئادەم قانداق جازاغا لايىق؟ ــ دەپتۇ ئەبۇ تەمەمگە تىكىلىپ تۇرۇپ پادىشاھ.

ــ بۇنداق ئادەمنى ئۆلۈمگە مەھكۇم قىلىش كېرەك. بۇنىڭ بىلەن روھى زېمىن ناپاكلارنىڭ بىرىدىن تازىلىنىدۇ، ــ دەپتۇ ئەبۇ تەمەم.

پادىشاھنىڭ ئەمرى بىلەن ئەبۇ تەمەمنى ئۆلتۈرۈپتۇ. پادىشاھنىڭ مەلىكىدىنمۇ كۆڭلى سوۋۇپتۇ، شۇڭا ئۇنىڭغا بۇرۇنقىدەك ئىلتىپات قىلىنماپتۇ.

لېكىن پادىشاھ بىر نەچچە كۈندىن كېيىن غەلىتە بىر ۋەقەنىڭ ئۈستىدىن چۈشۈپ قاپتۇ. ئۇ بىر كۈنى كېچىسى ئۈيقۇسى قېچىپ تاشقىرىغا چىقىپتۇ. ساراي ئەتراپىنى ئايلىنىپ يۈرۈپ، ھېلىقى ئىككى تۈرك غۇلامنىڭ ياتقىنىڭ ئالدىغا بېرىپ قاپتۇ. ئۇيۇ ئىچىدىن بىرىنىڭ ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ. ئۇلار بىر خالتىدىكى ئالتۇن پۇللارنى بۆلۈشۈۋېتىپ، ئۆزئارا جېدەللىشىپ قېلىشقانىكەن. ئۇلارنىڭ بىرى دەپتۇ:

ــ ئۇ گەپنى مەن پادىشاھقا دېگەن، شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ ئالتۇنىنىڭ كۆپى مېنىڭ بولۇشى كېرەك.

ــ ياق، ــ دەپتۇ ئىككىنچىسى، ــ قەلئەنى ئالغانمۇ، لەشكەرنى يوقاتقانمۇ سەن ئەمەس. ماڭا ئاشۇ تۆھمەت گەپنى ئېيتىپ قانچىلىك شۆھرەت قازاندىڭ؟!

پادىشاھ بۇ ئىككى غۇلامنىڭ جېدىلىنى ئاڭلاپ، ئاندىن ئۆتۈلگەن ئىشنىڭ تەكتىگە يېتىپتۇ. ئەتىسى ئەتىگەندە ئۇلارنى ئالدىغا چاقىرتىپ، ھەيۋە قىلىپ سوراق قىلىپتۇ. ئاخىر ئۇلار ئىقرار بولۇشۇپتۇ.

ــ بۇ گەپنى بىزگە ۋەزىرلەر ئۆگەتكەنىدى، ــ دەپتۇ ئۇلار توۋا قىلىشىپ.

ھېكمەت:
ھەسەتخورنىڭ قولىدىن دوزاخ، تىلىدىن قىيامەت ئاپىرە بولىدۇ. (ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەتئىمىن)

ئەمەلگە ئاشمىغان پەرمان

ناسىر ئىبنى سامانىي زامانىدا بۇخارادا بىر سودىگەر ئۆتكەنىكەن. ئۇلار ناسىر ئىبنى سامانىي بىلەن بىر كوچىدا ئۇدۇلمۇ ئۇدۇل قوشنا ئولتۇرىدىكەن. سودىگەرنىڭ ئۆزى تەمبەل ئەمما نادان بىر ئوغلى بار بولۇپ، ناسىر ئىبنى ئەھمەد بەزىدە ئاتىلىنىپ كوچىغا چىقىپ قالسا، ئۇنى كۆرۈپ ھەۋىسى كېلىدىكەن ۋە بۇ ئەمىر كۆزدىن غايىب

بولغۇچە ئارقىسىدىن قاراپ زوقلىنىدىكەن.

ئۇ ئاتىسى ئۆلگەندىن كېيىن، قالغان مىراس مال ـ مۈلكىنى ئاز ۋاقىت ئىچىدە يەپ ـ ئىچىپ تۈگىتىپتۇ. قالغان ئازراق پۇلىغا ئات ۋە ئىككى خىزمەتكار ـ غۇلام سېتىۋاپتۇ. ئۇ بەزى ـ بەزىدە ئاتلىنىپ شەھەر ئايلىنىدىكەن، قايتىپ كېلىپ شارابخورلۇق قىلىدىكەن. غۇلاملىرى ئۇنىڭ ئاغزىغا قاراپ، نېمە خىزمەتكە بۇيرۇشنى كۈتۈپ تۇرۇشىدىكەن. شۇ تەرىقىدە ئارىدىن بىر مەزگىل ئۆتۈپتۇ. ئۇنىڭ ئاشۇ ئىككى خىزمەتكارى بىلەن ئېتىدىن باشقا ھېچنېمىسى قالماپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئاخىر خىزمەتكارلاردىن بىرىنى بازارغا ئېلىپ چىقىپ سېتىپتۇ. قولىغا كىرگەن بۇ پۇلنىڭ بىر قىسمىغا بىر ئېشەك سېتىپ ئاپتۇ، قالغىنىنى ئۆز تىرىكچىلىكىگە خىراجەت قىپتۇ. كۈنى قىيىن شارائىتتا ئۆتىدىكەن. شۇنداق بولسىمۇ، شەھەر ئارىلاشنى تاشلىماپتۇ. ناسىر ئىبنى سامانىي كوچىغا چىقتى دېگەن خەۋەرنى ئاڭلىشى بىلەن ئۇمۇ ئېشىكىنى مىنىپ، ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ ماڭىدىكەن. ئۆيىگە قايتىشى بىلەنلا، يەنە شارابخورلۇقىنى قىلىدىكەن.

بىر كۈنى ئۇ شاراب ئىچىپ ئولتۇرغاندا، تۇيۇقسىز كوچا تەرەپتىن ۋاڭ ـ چۇڭ ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ.

ـ بۇ نېمە ۋاڭ ـ چۇڭ؟ ـ دەپ سوراپتۇ ئۆزى خىزمەتچىسىدىن.

ـ ئەمىر ناسىر ئىبنى ئەھمەد ئۆتۈپ كېتىۋاتىدۇ، ـ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ خىزمەتكار.

سودىگەرنىڭ ئوغلى خېلىلا كەيىپ بولۇپ قالغانىكەن، «ماڭ، بېرىپ ئۇنىڭ بېشىنى كېسىپ ئېلىپ كەل!» دەپ بۇيرۇپتۇ خىزمەتچىسىگە.

ـ يا ئاللا! بۇ گەپنى ئويلاپ دەۋاتامدىلا ياكى... ـ دەپتۇ ھەيران بولۇپ خىزمەتكار.

ـ ماڭ، دېگەندىن كېيىن ماڭ! ـ دەپ غەزەپ بىلەن ۋارقىراپتۇ غوجايىن. خىزمەتكار «خوپ، بولىدۇ» دېگىنىچە تاشقىرىغا چىقىپ كېتىپتۇ.

غوجايىن خىزمەتكار چىقىپ كېتىشى بىلەن ئۆزى گاراڭ ھالدا داڭ قاتقىنىچە تۇرۇپلا قاپتۇ.

ئەتىسى ئەتىگەندە بايۇەچچە بىر ئاز ھوشىغا كېلىپ، خىزمەتكارىنى چاقىرىپ سوراپتۇ:

ـ ئاخشام مەسلىكتە ساڭا نېمىلەرنى دېدىم؟

ـ ناسىر ئىبنى ئەھمەد سامانىيىنىڭ بېشىنى كېسىپ ئېلىپ كەل! ـ دەپ بۇيرۇغاندىلا.

ـ سەن قانداق قىلدىڭ؟ ـ دەپ سوراپتۇ غوجايىن ئۆڭۈى ئۆچكەن ھالدا.

ـ مەستلىكتىن شۇنداق دەۋاتقانلىقىڭىزنى ئۇقتۇم. كېيىن يانا پۇشايمان يەپ قالمىسۇن، دەپ ئۆزلىرىنىڭ ئەمىر پەرمانلىرىنى ئىجرا قىلمىدىم، ـ دەپتۇ

خىزمەتكار.

ــ ياخشى قىپسەن، ــ دەپتۇ غوجايىن ئەقلىنى تېپىپ، ــ چۈنكى ئۇ ئادەم مېنىڭ يان قوشنام ئىدى.

ھېكمەت:
كۆڭۈلگە كەچكەنلا قىلمەن دېمە، ئاقىۋىتىنى ئويلا، پۇشايمان سېنى نابۇت قىلمىسۇن.

سۇنىڭ پۇلى ــ سۇغا كەتتى

بەسرىلىك بىر ئادەمنىڭ ئازراق سېغىن قويلىرى بار ئىكەن. لېكىن ھەر كۈنى سېغىپ قويغان سۈتىنىڭ بىر قىسمىنى كېچىسى شەپەرەڭلەر ئىچىۋالىدىكەن. قوي ئىگىسى بولسا قالغان سۈتكە سۇ قوشۇپ، ئۇنى بازارغا ئاپىرىپ ساتىدىكەن. بىر كۈنى قويلارنى باققۇچى بۇ ئادەمگە: «ھەي، غوجايىن، بۇنداق قىلما، ئاقىۋىتى يامان بولىدۇ» ــ دەپتۇ. لېكىن ئۇ غوجايىن قۇلاق سالماپتۇ. سۈتكە سۇنى قوشۇپ سېتىۋېرىپتۇ. بىر كۈنى قويلار تاغ باغرىدا ئوتلاۋاتسا، تۇيۇقسىزلا قاتتىق بوران كۆتۈرۈلۈپ، شىددەتلىك يامغۇر يېغىپ كېتىپتۇ. بىردەمدىلا تاغ ـ جىرالاردىن سەل يامراپ چۈشۈشكە باشلاپتۇ، ئاخىرى بۇ سەل ئۇلغىيىپ، ئوتلاۋاتقان قويلارنى ئېقىتىپ كېتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن قويچى قىشلاققا قۇرۇق قول ئۆزىلا ئاران قايتىپ كەپتۇ. غوجايىن ئۇنىڭدىن قويلىرىنى سۈرۈشتۈرسە، قويچى: «سۈتىگە سەن قوشقان سۇلار بىر ـ بىرىگە قوشۇلۇپ، سەلگە ئايلاندى ـ دە، قويلىرىڭنى ئېقىتىپ كەتتى» دەپتۇ.

ھېكمەت:
سەممي بول، سەمىمىلىكتە ھايات گۈلى پورەكلەيدۇ.

خىزمەتكار كۈندە ئەمەس، كۈنىدە كېرەك

ئەلى مۇقاتىل دېگەن ئادەم تۆۋەندىكىلەرنى ھېكايە قىلىدۇ:

يىگىتلىكىم ئەمدىلا باشلانغان چاغلىرىدا ھادىنىڭ خىزمىتىنى قىلدىم ۋە ئۇنىڭ بىلەن مەھرەمى ئەسرار (سىرداش) بولدۇم. بەختكە قارشى ئۇ خەلىپىلىك تەختىگە ئولتۇرغان كۈنىدىن باشلاپلا مېنى يېنىغا يولاتماي قويدى. بىر مەزگىل ھەسرەت چېكىپ يۈردۈم. بىر كۈنى «خەلىپە چاھار باغقا بارغۇدەك» دېگەن خەۋەر تارقالدى. مەن كوچىنىڭ بىر دوقمۇشىدا ئۇنىڭ ئۆتۈشىنى كۈتۈپ تۇردۇم. بىر ھازادىن كېيىن، ئۇ مەن تۇرغان كوچىدىن ئۆتتى. مەن ئورنۇمدىن دەس تۇرۇپ، ئۇنىڭ ئالدىغا ئوقتەك ئېتىلىپ چىقىپ سالام بەردىم ۋە ئۆزۈمنى تونۇشتۇردۇم:

ــ مەن سىلىنىڭ بۇرۇنقى قۇللىرى ئەلى مۇقاتىل بولىمەن، ــ دېدىم.

ــ ھە، سېنى كۆرۈپ تونۇدۇم، ــ دېدى ــ دە، باشقىچە گەپ ۋە ئىلتىپاتمۇ قىلماي، ئېتىنى قامچىلاپ كېتىپ قالدى.

بولغان ۋەقەنى نەۋفەلگە دېدىم.

ــ پادىشاھلارنىڭ ئادىتى شۇكى، سەلتەنەت تەختىگە چىققاندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ بۇرۇنقى ھەمسۆھبەت خىزمەتكارلىرىنى ئۆزىدىن يىراقلاشتۇرىدۇ، ــ دېدى ئۇ.

ھېكمەت:

«پادا باققاندا دوست ئىدۇق، ياخاق چاققاندا ئايرىلدۇق» دېگەن ھېك مەتنىڭ ئېغىزىغىدىن چىقماسلىقى ئۈچۈن، دوستلار بىلەن جاپادىمۇ ــ ھالا- ۋەتتىمۇ بىرگە بولغىن.

ئاچ كۆزلۈكنىڭ ئاقىۋىتى

جاھان كەزدى سەييادلاردىن بىرى مۇنداق بىر ھېكايىنى ئېيتتى: يىگىتلىك ۋە كۈچ ــ قۇۋۋىتىمگە تولغان چاغلىرىمنىڭ بىر كۈنى يالغۇز يولغا چىقتىم. يول توسار بۇلاڭچىلاردىنمۇ ئەندىشە قىلمىدىم. ئۆزۈن يولنى بېسىپ، بىر چاغدا كۆلگە جايلىشىۋالغان بىر قونالغۇ ئالدىغا بېرىپ قالدىم. سارايۋەن ئەپتىدىن ناپاك، خۇنخور ئادەمدەك تۇيۇلدى. ئۇ دائىم يالغۇز كەلگەن يولۇچىلارغا ياتىدىغان ئۆي، ئېتىغا يەم ــ خەشەك بېرىدىكەن، ياخشى مېھمان قىلىپ يانقۇزۇپ، تۈن يېرىم بولغاندا ئۇنىڭ بېشىنى كېسىپ، مال ــ مۈلكىنى ئۆزىنىڭ قىلىۋالىدىكەن. ئۇ ماڭىمۇ زور ئىلتىپات كۆرسەتتى. ئۆزۈمگە ياتىدىغان ئۆي، ئېتىمغا يەم ــ خەشەك بەردى. تاماق يەپ بولغاندىن كېيىن، «شارابقا مەيلىڭىز قانداق؟» ــ دەپ سوردى. مەن «مەيلى، ھەزمى تائام ئۇچۈن يامان بولماس»، ــ دېدىم. بىر كوزا شاراب كۆتەرگەن، قەددى ئېلىپتەك بىر بالا كىرىپ كەلدى. ئۇ سارايۋەننىڭ ئوغلى ئىكەن. بالا تەكەللۇپ بىلەن ساقلىق قىلدى. كەيپىم ئۆرلەپ، ئۇيقۇ باسقىلى تۇرغان بىر چاغدا بىزگە بىر ئۆيگە ئورۇن سېلىپ بەردى. بالىنىڭ ئورنى ئىشىك ئالدىدا، مېنىڭ تۆر تەرەپتە ئىدى. مەن بالىنىڭ ئورنىدا يېتىپ قالدىم. لېكىن ئۇيقۇم قېچىپ كەتتى. بىر چاغدا ئىشىك غىچىرلاپ ئېچىلدى ۋە قولىدا پىچاق كۆتۈرۈپ سارايۋەن كىردى. ئۇ مېنىڭ ئۇستۇمدىن ئاتلاپ ئۆتۈپ بالىنىڭ ئۇستىگە مىنۈۋېلىپ ئۇنىڭ بېشىنى شارتتىدە كېسىپ ئالدى.

شۇ چاغدىلا بىلدىمكى، ئۇ ئەسلىدە مېنى ئۆلتۈرمەكچى ئىكەن. ئورنۇمدىن چاچراپ تۇرۇپ، قوزۇقتىكى قىلىچىمنى ئالدىم ــ دە، سارايۋەنگە ئېتىلدىم، سارايۋەن شۇ چاغدىلا ئۆز ئوغلىنى ئۆلتۈرۈپ قويغانلىقىنى بىلدى. پىچىقىنى تاشلاپ زارلىدى ۋە توۋا قىلغىلى تۇردى.

ھېكمەت:
كىشىگە قەست قىلساڭ، ئۆزۈڭگە يانىدۇ. ئۆزۈڭنىلا ئويلىماي ئۆزگىلەرنىمۇ ئويلا.

ئۆزگىگە ئورا كولىساڭ ئۆزۈڭ چۈشسەن

سەرىق ئىسىملىك بىر ئادەم ئۆز بېشىدىن ئۆتكەن بۇ ۋەقەنى ھېكايە قىلىپ بەردى: بىر كۈنى ئۆزۈم يالغۇزلا سەپەرگە چىقتىم. يولدا ئوبدان قورالانغان بىر ئاتلىق ھەمراھقا يولۇقۇپ قالدىم. يېرىم يولغا بارغىنىمىزدا ئالدىمىزدىن ئاتلىق ئوغرى چىقىپ قالدى ۋە شېرىكىم بىلەن قىلىچلىشىپ كەتتى. كۆپ ئېلىشقاندىن كېيىن، ئوغرى ھەمراھىمنى ئۆلتۈرۈپ قويدى، ئاندىن ئۇ ماڭا قىلىچ شىلتىشكە باشلىدى.

ــ مەن ساڭا قارشى قول كۆتۈرمىسەم، نېمىشقا ماڭا تىغ كۆتۈرىسەن؟ ساڭا نېمە كېرەك؟ ــ دېدىم ئۇنىڭغا.

ئۇ گەپلىرىمنى ئاڭلاپ، ئېلىپ ماڭغان ھەممە مېلىمنى ئالدى، ئاندىن پۈت ـ قولۇمنى باغلاپ قويۇپ، مېنى شۇ يەرگە تاشلاپ كېتىپ قالدى. مەن كەچكىچە ئاچ ـ يالىڭاچ ئاشۇ سەھرادا ياتتىم. كېچىسى بىر ئىلاج قىلىپ پۈت ـ قولۇمنى بوشىتىۋالدىم ـ دە، يولغا چۈشتۈم. خېلى ماڭغىنىمدىن كېيىن يىراق بىر يەردە چىراغ يورۇقى كۆرۈندى. شۇ تەرەپكە قاراپ ماڭدىم ۋە بىر ئازدىن كېيىن بىر چېدىر ئالدىغا بېرىپ قالدىم. چېدىرغا كىرىپ قارىسام، بىر ئادەم بىر ئايال بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇپتۇ. ھېلىقى ئادەم مېنى كۆرۈپلا ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ كەتتى ۋە قىلىچ كۆتۈردى. ئۇنىڭغا كۆپ يالۋۇردۇم، لېكىن ئۇ نېيىتىدىن يانمىدى. ھېلىقى ئايال «بۇ ئادەمنى مېنىڭ ئالدىمدا ئۆلتۈرمە» دەپ ناله قىلىپ تۇرۇۋالدى. ئۇ ئادەم دەسلىپىدە ئۇنىڭ زارىغا قۇلاق سالمىدى، مەن ھېلىقى ئادەمگە دىققەت قىلىپ قارىسام، مېنى ئاشۇ چۆلدە باغلاپ قويۇپ، مالىلىرىمنى بۇلاپ كەتكەن مۇتەھەم ئىكەن. ئۇ مېنى تاشقىرىغا ئېلىپ چىقتى ۋە بىر يارداڭلىقنىڭ ئاستىغا ئېلىپ چۈشتى. مېنى بوغۇزلىۋېتىش ئۈچۈن تەييارلاندى. شۇ ئارىدا بىردىنلا شىرنىڭ ھۆركىرىگەن ئاۋازى ئەتراپنى بىر ئالدى. ئوغرى قىلىچىنى تاشلاپ قاچتى، ئۇنى كۆرگەن شىر ئارقىسىدىن قوغلاپ كەتتى.

ھېكمەت:
ئۆزگىگە ئورا كولىساڭ ئۆزۈڭ چۈشسەن.

دەرۋىش ۋە چارۋىدار

دەرۋىش تىلەمچىلىك قىلىپ دۆلەتمەن بىر زاتنىڭ قەسىرىگە كېلىپ قالدى. قەسىرنىڭ دەرۋازىسى مۇستەھكەم، تاملىرى بولسا ئېگىز ئىدى. دەرۋىش ئۆزىچە «خېلى تويۇنغان بايى ئادەمنىڭكىگە كېلىپ قالغان ئوخشايمەن، ئاز ـ تولا سادىقاتلىق بولۇپ قالارمەن»، دەپ خۇشال بولۇپ، ئاۋازىنىڭ يېتىشىچە «ساخاۋەتلىك ئادەم ياخشىلىقىنى ئايىمىسا كېرەك» ـ دەپ چاقىردى. قەسىرنىڭ ئىگىسى بۇ چاغدا دەرۋازىنىڭ ئىچىدە تۇرغان ئىكەن، دەرۋىشنىڭ دېگەنلىرىنى ئاڭلاپ، شېرىن ئىسىملىك چۆرىسىنى يۇقىرى ئاۋاز بىلەن چاقىرىپ: «ئى، شېرىن! شېكەر دېگەندە مارجانىنى، مۇبارەك دېگەندە بەختنى چۇشەنمەك لازىم. لېكىن سوپى دېگەن ئۆيدە نان، دېگەنلىك بولىدۇ» دېدى.

دەرۋىش پۈتۈن دىققىتى بىلەن قەسىر ساھىبىنىڭ بۇ گەپلىرىنى ياخشى ئاڭلىدى. ئۇنىڭ ئۆتۈپ كەتكەن پىخسىق ئادەم ئىكەنلىكىنى بىلدى. يېرىم ناننىڭ تىلەمچىسى بولۇپ قالغانلىقى ئۈچۈن لېۋىنى چىشلىدى. قەسىر ئىگىسىنىڭ ئەدىپىنى بېرىپ قويۇش ئۈچۈن: يا، رەببىم، ئىسراپىل دېگەندە مىكائىل دېگەن چۇشەنچىنى بېرىدۇ، جەبرائىل دېگەندە «ئەزرائىلغا بېرىپ شۇ بەتبەختنىڭ جېنىنى ئېلىپ كەل!» دېگەنلىك بولىدۇ، دېدى. بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ، قەسىر ساھىبىنىڭ پۈت ـ قوللىرى تىترەشكە باشلىدى، ئۇنى ۋەھىمە باستى، ئاخىرى دەرۋىشكە يېرىم نان ئېلىپ چىقىپ بەردى. دەرۋىش مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ قوينىغا سالدى. لېكىن ھاسىسى بىلەن قەسىر تاملىرىنى بۇزۇشقا باشلىدى. قەسىرنىڭ ساھىبى بولسا «بۇ دەرۋىش قەسىرىمنى ۋەيران قىلماقچىمىكەن»، دەپ قورقۇپ قالغاچقا: «ئى، دەرۋىش! بۇ نېمە قىلغىنىڭ، سارايڭ بولۇپ قالمىغانسەن؟ تامنى نېمىشقا بۇزۇۋاتسەن؟» دېدى.

دەرۋىش بولسا: «يوقسۇ، ئۇنداق ئەمەسمەن. تاپقان ـ تەرگىنىمنى مۇشۇ تامنىڭ ئاستىغا يوشۇرماقچىمەن، بولۇپمۇ يامان كۈنلىرىمدە ئەسقېتىپ قالسا ئەجەب ئەمەس» دەپ جاۋاب بەردى.

ھېكمەت:
ساخاۋەتلىك ئادەم ياخشىلىق ئىشكىنى ھەر دائىم ئوچۇق قويىدۇ.

ھىيلىگەر دەرۋىش

مۇئىمن زائىد ئىبنى ئابدۇللا شەيبانىي[1] زامانىدا سېلىق ۋە جەرىمانە تۆلىمىگەن بىرەرمۇ كاسىپ ـ ھۈنەرۋەن قالمىغانكەن. ھەتتا دىۋانە ۋە دەرۋىشلەردىنمۇ سېلىق

① Ⅷ ئەسىردىكى يەمەن پادىشاھى

ئۇندۇرۇۋېلىشىدىكەن. ئاخىرى دەرۋىشلەردىن بىرى ھېچ ئىلاج قىلالمايۋ قەرزگە بوغۇلۇپ، قېينىلىپ كېتىپتۇ. نېمە قىلارىنى بىلمەي، ساخاۋەتلىك ئادەم دەپ نام چىقارغان مۇئىنى زائىد ئىبنى ئابدۇللا دېگەن كىشىنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ. ئۇ كۈنى ھۆكۈمدار چاھار بېغىدا كاتتا زىياپەت ئۇستىدە ئىكەن. بۇ يەرگە يىغىلغان كىشىلەرنىڭ ھەممىسى ئۇنىڭ ئەقىل ـ پاراسىتىگە، مىننەتسىز زاكاۋەت، كارامىتىگە تەھسىن ۋە ئاپىرىن ئوقۇشارىكەن. دەرۋىش چاھار باغنىڭ چوڭ دەرۋازىسى ئالدىدا توختاپتۇ ۋە تاختىغا «ھەي ساخاۋەتلىك ئەمىر! ھاجىتىمدىن چىقساڭ، پەيغەمبىرىمىزغۇ ساخاۋەتتە سەنچىلىك بولالمىغان ئىدىغۇ!» دېگەن مەزمۇندا بىر بېيىت يېزىپ، باغ ئىچىگە ئېقىپ كىرىۋاتقان سۇغا قويۇپ بېرىپتۇ. ھۆكۈمدارنىڭ كۆزى ئېقىپ كېتىۋاتقان تاختىغا چۈشۈپتۇ ۋە خىزمەتكارغا ئۇنى ئېلىپ كېلىشنى بۇيرۇپتۇ. خىزمەتكار ئېھتىيات بىلەن ئۇ تاختىنى سۇدىن سۈزۈۋېلىپ، ھۆكۈمدارنىڭ ئالدىغا ئەكىلىپ قويۇپتۇ. ھۆكۈمدار شېئىرنى ئوقۇپ كۆرۈپ، ئۆزىچە «خىزمىتىمگە سادىق ۋە مەشھۇر بىر شائىر كېلىپ قالغان ئوخشايدۇ»، دەپ ئويلاپتۇ ۋە دەۋرىشكە ئۇچ مىڭ دىنار چىقىرىپ بېرىپتۇ.

ئىككىنچى كۈنى دەرۋىش يەنە ئاشۇ چاھار باغ دەرۋازىسىغا كېلىپ ھەمدۇ سانا روھىدا يېزىلغان بىر شېئىرنى تاختىغا يېزىپ، ھېلىقى ئېرىقتىكى سۇغا تاشلاپتۇ. مۇئىنى زائىد ئىبنى ئابدۇللا دەرۋىشكە يەنە مىڭ دىنار چىقارتىپ بېرىپتۇ. بۇ ئىش ئۇچىنچى كۈنى يەنە تەكرارلىنىپتۇ. دەرۋىش شۇنداق قىلىپ بەش مىڭ دىنار تېپىپتۇ ۋە پاش بولۇپ قېلىشتىن قورقۇپ، دېرەكسىزلا غايىب بولۇپتۇ. تۆتىنچى كۈنى دەرۋىش كەلمىگەچكە، ھۆكۈمدار «شۇنداق ئىستېداتى ئىگىسىدىن ئايرىلىپ قالدىممۇ؟» دەپ ئەندىشە قىپتۇ ۋە مۇشرىغگە[1] مىڭ دىنار بېرىپ، نېمە بولمىسۇن، ئۇنى تېپىپ كېلىشنى بۇيرۇپتۇ. مۇشرىف ئۇنى كۆپ ئىزدەپتۇ. لېكىن ئۇنى ھېچ يەردىن تاپالماپتۇ. شۇندىلا ھۆكۈمدار ئالدانغانلىقىنى سېزىپتۇ. قىلمىشىدىن پۇشايمان يەپتۇ ۋە قەسەم قىلىپ: «بۇنىڭدىن كېيىن كىمدە ـ كىم مېنىڭ ساخاۋەتلىكىم ھەققىدە ئېغىز ئېچىپ ماختايدىغان بولسا، تىلىنى كېسىۋالمىسام مېنى خۇدا ئۇرسۇن!» دەپتۇ.

ھېكمەت:
باشقىلارنىڭ سېنىڭ كۆزۈڭگە قاراپ تۇرۇپ ماختىغىنىغا ھەرگىزمۇ ئىشىنىپ كەتمە.

ماختانچاق پادىشاھ

پادىشاھ بىر كۈنى نۇرغۇن ئادەملىرى بىلەن ئوۋغا چىقىپتۇ. ئوۋ قىلىدىغان قورۇقخانىغا يېقىن كەلگەندە ئۆز ئەتراپىدىكى يېقىنلىرى بىلەن قامەتلىك پالۋانلارغا

[1] ساراي خوجىلىقىنى باشقۇرغۇچى.

قاراپ خىتاپ قىپتۇ: «قېنى ئېيتىڭلارچۇ، جاھاندا ماڭا تەڭ كەلگۈدەك كىم بار؟» دەل شۇ چاغدا ئۇنىڭ ئالدىدا توساتتىن دەرۋىش قىياپىتىدە بىر ئادەم پەيدا بوپتۇ. پادىشاھنىڭ چىرايى ئۆڭۈپ، كەينىگە داجىشقا باشلاپتۇ. دەرۋىش: «ھاي، پادىشاھ! بىر ئاز توختاپتۇر. ساڭا دەيدىغان زۆرۈر ئىشىم بار» دېسىمۇ بولماپتۇ. پادىشاھنىڭ خىزمەتكارلىرى ۋە قوغدىغۇچىلىرى ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپ دەرۋىشنىڭ يولىنى توسۇپتۇ. دەرۋىش «ئەرزىمنى پەقەت پادىشاھنىڭ ئۆزىگىلا ئېيتىمەن. يولۇمنى توسماڭلار!» دەپ تۇرۇۋاپتۇ.

خىزمەتكارلار ئىلاجسىز دەرۋىشنى پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بېرىشقا مەجبۇر بولۇشۇپتۇ. دەرۋىش پادىشاھنىڭ قۇلىقىغا: «مەن ئەزرائىل، جېنىڭنى ئالغىلى كەلدىم» دەپ شۇڭىرلاپتۇ. پادىشاھنى قورقۇنچ بېسىپ، ھودۇقۇشقا باشلاپتۇ. پۈتۈن ئەزايىنى تىترەك بېسىپتۇ. ئۇ ئاخىر دەرۋىشكە يېلىنىپ ـ يالۋۇرۇپ: «ئۆيۈمگە بېرىشقا ئىجازەت بەر، بالا ـ چاقىلىرىمنى بىر قېتىم كۆرۈۋالاي، ئاندىن جېنىمنى شۇ يەردە ئال» دەپتۇ.

ـ ياق، دەپتۇ ئەزرائىل پادىشاھقا، ـ سېنىڭ بىلەن «ئەتە ـ پەتە» دەپ ئولتۇرۇشقا ۋاقتىم يوق. ئىمان ئېيتىۋال!

پادىشاھ قانچىلا يالۋۇرمىسۇن. ئۇنىڭ پايدىسى بولماپتۇ. پادىشاھ بەكمۇ قورقۇپ كەتكەچكە شۇ يەرنىڭ ئۆزىدىلا جان ئۈزۈپتۇ.

ھېكمەت:
ھەرقانداق يۇقىرى مەرتىۋىگە ئېرىشسەڭمۇ كېرىلمە، ئۆلۈمنى ئويلا.

ھەسەتنىڭ ئاقىۋىتى

ئىراق ھۆكۈمدارى سەيپۇلمۇلۇكنىڭ يېقىن بىر ھاجىپى (ھەرەم خادىمى ـ ت) بار ئىكەن، ۋەزىرلەر ئۇنىڭغا ھەسەت قىلىپ يۈرۈشىدىكەن. ئاخىر ئۇنى يوقىتىش كويىغا چۈشۈپتۇ. كۈنلەردىن بىر كۈنى پۈرسەت تېپىپ ئۇنى ھۆكۈمدارغا چېقىپتۇ: «پالانى خىزمەتكار ھۆكۈمدارنىڭ ئاغزىدىن بىر خىل بەتبۇي پۇراق چىقتى، دەپ سىزگە تۆھمەت قىلدى» دەپتۇ.

سەيپۇلمۇلۇك بۇ گەپتىن ئىنتايىن خاپا بوپتۇ. چۈنكى بۇ گەپ قارىسىغا قىلىنغان ئۆسەك سۆز ئىكەن.

ھۆكۈمدار ئاشۇ خىزمەتكاردىن ئۆچ ئېلىش نىيىتىگە كەپتۇ. ۋەزىر بۇ ئەھۋالنى ئۇقۇپ، ھەربىكەتكە كەپتۇ. ھۆكۈمدار چوڭ مەنسەپدارلارنى كەچقۇرۇنى مەجلىسكە چاقىرغان كۈنى (بۇنى پەقەت ۋەزىرلا بىلىدىكەن) ۋەزىر ھېلىقى خىزمەتكارنى چۈشلۈك تاماققا ئۆيىگە تەكلىپ قىپتۇ. ئۇنى ئوبدان تويغۇزۇپتۇ. زىياپەتتىن كېيىن خىزمەتكار ئۇدۇل سارايغا بېرىپتۇ. ھۆكۈمدار ئۆزىنىڭ خاپىلىقىنى ئۇنىڭغا چاندۇرماي، ئۇنى ئۆز ھىمايىسىگە ئالغان بولۇپ، ئۆز يېنىغا چاقىرىپ ئولتۇرغۇزۇپتۇ. خىزمەتكار: «مۇبادا

مەن ئىچكەن مەينىڭ پۇرىقى شاھمىزنىڭ مۇبارەك دىمىقىغا پۇراپ قالسا قانداق بولۇپ كېتەر؟» ـ دېگەن ئەندىشە بىلەن قورۇنۇپ ئولتۇرۇپتۇ. يىغىلىش تارقاش ۋاقتىدا پادىشاھ بىر ۋاراق قەغەزگە نېمىلەرنىدۇر پۈتۈپ، ئۇنى ئوراپ باغلاپتۇ. ئۇنىڭغا مۆھرىنى بېسىپ، ئاندىن «خەزىنىچىگە ئېلىپ بار!» دەپ خىزمەتكارنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپتۇ.

خىزمەتكار تارتۇق ئالىدىغانلىقىغا ئۇمىد باغلاپ خۇش بوپتۇ. بۇ ئەھۋال ۋەزىرگە ئەلەم قىلىپتۇ. شۇڭا ئۇ يولدا كېتىۋېتىپ، خىزمەتكارنىڭ مەست بولۇپ قالغانلىقىدىن پايدىلىنىپ، خەتنى ئۇنىڭ قولىدىن تارتىۋاپتۇ. خىزمەتكارنى ۋەزىرنىڭ خىزمەتچىلىرى ئۆيىگە ئاپىرىپ قويۇپتۇ. شۇ كېچىسى خىزمەتكار مەستلىكتە قاتتىق ئۇخلاپتۇ، ۋەزىر بولسا ئۆيىگە قايتىپ بارماپتۇ. خەزىنىچىگە قارىتىلىپ يېزىلغان ھېلىقى مەكتۇپتا «ئۇشبۇ خەتنى ئېلىپ بارغۇچىغا بىر زەر تون كىيدۈرۈلسۇن، ئاندىن ئۇنىڭ بېشى كېسىلىپ ئالدىمغا ئېلىپ كىرىلسۇن!» دەپ يېزىلغانىكەن.

ھېكمەت:
باشقىلارنىڭ نەتىجىسىنى ئۆزىنىڭ قىلىۋېلىشنى ئويلىغانلار ئاپەتنىڭمۇ يار بولىدىغانلىقىنى ئويلىشى كېرەك.

ئاتىسىغا قەست قىلغان ئوغۇل

شەمسۇلمەئالىنىڭ ئىككى ئوغلى بولغانىكەن. ئۆزى ئىراق ھاكىمى ئىكەن. چوڭ ئوغلى ئاتىسىنى يوقىتىش كويىغا چۈشۈپتۇ. ھاكىم بۇ ئىشتىن خەۋەر تېپىپ، ئىككىنچى ئوغلىنى ئىراققا ــ ئۆز ئورنىغا ئەۋەتىپتۇ. ئۆزى چوڭ ئوغلىنىڭ يېنىدا ــ خۇراساندا قاپتۇ.

شەمسۇلمەئالى بىر كۈنى كېچىسى كېسىلى ئېغىرلىشىپ قېلىپ، چوڭ ئوغلىنى چاقىرتىپ ئۇنىڭغا دەپتۇ:

ــ ھەي، يۈرىكىمنىڭ سەكپارىسى ئوغلۇم! ساڭا قىلىدىغان نەسىھەتىم بار، ئۇنى ئورۇنلىشىڭنى ئۈمىد قىلىمەن.

ــ ئېيتقانلىرىڭىزنىڭ ھەممىسىنى ئورۇندايمەن، ــ دەپتۇ ئوغلى ئاتىسىغا تەزىم قىلىپ تۇرۇپ:

ھاكىم دەپتۇ:

ــ بىرىنچىسى، ئىنىڭغا ياخشى قاراپ، ھالىدىن ياخشى خەۋەر ئال؛ ئىككىنچىسى، مەن قۇرغان پالانى چارباغدىكى قېرى دەرەخلەرنى قومۇرۇۋېتىپ، ئورنىغا يېڭى كۆچەت قوي؛ ئۈچىنچىسى، پالانى يەردىكى ئىدىشتا مەجۇن تەييارلىتىپ قويغانىدىم، مۇبادا قورسىقىڭ ئاغرىپ قالسا ياكى بەدىنىڭدە بىرەر جاراھەت پەيدا بولۇپ قالسا شۇنى ئىچ، پايدا قىلىدۇ.

چوڭ ئوغلى ئاتىسى ئۆلگەندىن كېيىن، ئىنىسىنى ئىراقتىن چاقىرتىۋېلىپ،

ئۇنىڭغا زور غەمخورلۇق قىلىپ، ھالىدىن ياخشى خەۋەر ئاپتۇ، چارىباغدىكى قېرى دەرەخلەرنى سارايدىكى نادىملار، ۋەزىرلەر ۋە باشقا چوڭ مەنسەپدارلارغا قىياس قىلىپ، ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئۆلتۈرۈپ، ئورنىغا ئۆز تەڭتۇشلىرىدىن تەجرىبىسىز ياشلارنى قويۇپتۇ. ئارىدىن كۆپ ئۆتمەيلا ئۆزى بىتاپ بولۇپ قاپتۇ. شۇنداق ئېسىگە ئاتىسىنىڭ ۋەسىيىتى چۈشۈپ، ئاتىسى دېگەن مەجۇندىن ئىچكەنىكەن، شۇ جايىدىلا تىن تارتماي ئۆلۈپتۇ. مەجۇنگە زەھەر ئارىلاشتۇرۇلغانىكەن.

ھېكمەت:

بۇ دۇنيادا مەڭگۈلۈك ھايات يوق. سەن بىراۋغا قەست قىلساڭ ئەجەل سېنى تاپىدۇ.

كىسرانىڭ سۆھبىتى

كىسرانىڭ سۆھبىتىگە ئۇچ كىشى ــ رۇملۇق پەيلاسوپ، ھىندىستانلىق ھېكىم ۋە بۇزۇرجمېھىر جەم بولغان ئىكەن. سۆھبەت «دۇنيادا ئەڭ ئېغىر نەرسە نېمە؟» ــ دېگەن مەسىلىگە كەلگەندە ئۇلارمۇ مۇنازىرىلىشىپ قېلىشتى:

رۇملۇق پەيلاسوپ: «دۇنيادا ئەڭ ئېغىر نەرسە قېرىلىق، ماغدۇرسىزلىق ۋە كەمبەغەللىك» دېدى.

ھىندىستانلىق ھېكىم: «كېسەللىك ۋە غەم ــ ئەندىشە» دېدى.

بۇزۇرجمېھىر: «ئۆلۈم يېقىنلاپ، بارلىق ئىشتىن يىراقلاشماق» دېدى.

ھېكمەت:

ھاياتنىڭ قەدرىگە يەتمىسەڭ، دۇنيا سەندىن يىراقلىشىدۇ.

ئادەم مەنسەپ بىلەن

ئىسكەندەر زۇلقەرنەيىن بىلىمدان بىر ئادىمنى شەرەپلىك ۋە يۇقىرى مەنسەپتىن قالدۇرۇپ، تۆۋەن خىزمەتكە تەينىلەپتۇ. بىر كۈنى سارايغا كەلگەندە سوراپتۇ:

ــ قېنى، دېگىنە مەنسىپىڭ بولامدىكەن؟

ــ پادىشاھنىڭ ئۆمرى ئۇزۇن بولغاي! ــ دەپ جاۋاب قىلدى ئۇ.

ــ ئادەم مەنسەپ بىلەن شەرەپلىك بولمايدۇ، بەلكى مەنسەپ ئادەم بىلەن زىننەتلىكتۇر. قايسى بىر لاۋازىمدا بولمىسۇن، خۇش ــ تەبىئەتلىك ۋە ئەدلۇ ــ ئىنساب بولۇشى زۆرۈردۇر.

بۇ سۆزلەر ئىسكەندەرگە خۇشياقتى ۋە ئۇنىڭ ئىلگىرىكى مەنسىپىنى قايتۇرۇپ بەردى.

ھېكمەت:
ئادەم مەنسىپى بىلەن ئەمەس، ئادىمىيلىكى بىلەن قەدىرلىكتۇر.

دەرۋىش ۋە پادىشاھ

ئالىي ھىممەتلىك بىر دەرۋىش شەۋكەتلىك بىر پادىشاھنىڭ ھۇزۇرىغا پات ـ پات كېلىپ تۇرارکەن ۋە ئۇنىڭ بىلەن كۆڭۈللۈك سۆھبەتلەردە بولىدىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇ پادىشاھنىڭ پېشانىسىدە قانداقتۇر مالالەت ئالامەتلىرىنى بايقاپ، ئۇنىڭ سەۋەبلىرىنى بىلمەك بولدى. ئويلاپ ـ ئويلاپ ئاخىر ئۇنىڭ سەۋەبىنى ئۆزىنىڭ پادىشاھنىڭكىگە پات ـ پات كېلىپ تۇرۇشىدىن كۆردى ۋە شۇنىڭدىن كېيىن بارماي قويدى.

بىر كۈنى دەرۋىشنى كوچىدا ئۇچرىتىپ قالدى ۋە سورىدى:

ـ ئى، دەرۋىش، نېمە سەۋەبتىن بىز بىلەن ئالاقىنى ئۈزۈپ قويدۇڭ؟

ـ بېرىپ قاپىقىڭنىڭ تۈرۈلگەنلىكىنى كۆرگەندىن كۆرە «نېمىشقا كەلمەيسەن؟» دېگەن سوراقنى ئاڭلىغىنىم ياخشى، ـ دەپ جاۋاب بەردى دەرۋىش.

ھېكمەت:
ئاتا ـ بوۋىلار توغرا ئېيتقان: ئاقىلغا ئىشارە، نادانغا جۇۋالدۇرۇز.

توغرىلىق ۋە ئادىللىق

كۈنلەردىن بىرىدە ئىسكەندەر زۇلقەرنەيىن ھەربىي باشلىقلىرى بىلەن كېڭەش ئۆتكۈزۈۋاتاتتى. ئۇلاردىن بىرى ئىسكەندەرگە قاراپ دېدى:

ـ سەن بىمەپسىپ مال ـ مۈلۈك ئىگىسى بولدۇڭ. بۇنىڭدىن كېيىن سەن خوتۇنلىرىڭنىڭ سانىنى كۆپەيتكىن، كۆپ پەرزەنتلىك بولىسەن. سەندىن يادىكار بولۇپ قالىدىغان نەرسە ـ پەرزەنت.

ئىسكەندەر جاۋاب بەردى:

ـ خوتۇننى كۆپەيتكەن ئادەم جۇملەئى جاھان ئۇستىدىن غەلىبە قىلغان ھېسابلىنىۋەرمەيدۇ، بەلكى خوتۇنلار ئۇستىدىن غالىب ھېسابلىنىدۇ.

ھېكمەت:
يادىكارلىق پەقەت پەرزەنتلا ئەمەس، بەلكى ياخشى نام، توغرىلىق ۋە ئادىللىق بولۇش كېرەك.

غۇلامنىڭ ياخشىلىقى

ئابدۇللائىبنى جاپپاردىن نەقىل قىلىنىدۇ: كۈنلەردىن بىر كۈنى ئۇ مۇلازىملىرى ۋە خىزمەتكارلىرى بىلەن سەپەرگە ئاتلىنىپتۇ. كۆپ يول مېڭىپ قۇم ژىلايىتىگە بېرىپتۇ. بىر خورمىزارلىقنىڭ قوروقچىسى بىر قارا غۇلام ئىكەن. غۇلام كۈندىلىك يېيىلگەن يېمىش ئۈچۈن ئۈچتىن نان ئېلىپ تۇرىدىكەن. شۇ چاغدا قاياقتىدۇر بىر ئىت پەيدا بولۇپ، غۇلامغا تەلمۈرەتتى. غۇلام نانىدىن بىرنى ئىتقا تاشلىدى. ئىت ئۇنى ھاپىلا شاپىلا يەپ بولدى. ئىككىنچى نانىنمۇ بەردى. ئۇنىمۇ يەپ بولدى. ئاندىن ئۈچىنچى نانىنمۇ بەرگەن ئىدى، ئۇنمۇ يەۋەتتى.

شۇ چاغدا ئابدۇللائىبنى جاپپار غۇلامدىن سورىدى:

— سېنىڭ كۈندۈزلۈك يېمىكىڭ نېمە؟

— ھازىر كۆرۈپ تۇرغىنىڭ، — دەپ جاۋاب بەردى قۇل.

— نېمە سەۋەبتىن ئىتنى ئۆزۈڭدىن ئارتۇق كۆرىسەن؟

— شۇنىڭ ئۈچۈنكى، ئۇ ئۇزاق يولدىن كەلگەن مۇساپىر. پەرزىمچە ئۇ بەكمۇ ئاچ، ئۇنى يەنمۇ ئاچ قالدۇرغۇم كەلمىدى.

— ئەمدى ئۆزۈڭ نېمە يەيسەن؟

— بۈگۈنچە روزا تۇتىمەن، — دېدى غۇلام.

— ھەممە كىشى مېنى سېخىي دېيىشىدۇ، لېكىن غۇلام مەندىنمۇ سېخىيراق ئىكەن، — دېدى ئەمىر ئۆز ـ ئۆزىگە. ئاندىن خورمىزارىنى قوروقچىسى بىلەن سېتىۋېلىپ، غۇلامغا ئازاد قىلىنغانلىق ھەققىدە يارلىق چۈشۈرۈپ، خورمىزارلىقنى ئۇنىڭغا ئىنئام قىلدى.

ھېكمەت:
كىشى ئۆز سېخىيلىقى بىلەن ھۆرمەت تاپىدۇ.

ھاتەم يىگىت

ھاتەم تايىدىن سوراپتۇلەر:

— ئۆمرۈڭدە ئۆزۈڭدىن سېخىيراق ئادەمنى كۆرگەنمۇ سەن؟

— ھاتەم جاۋاب بەردى:

— ھەئە، كۆرگەنمەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە بىر يېتىمچىنىڭ ئۆيىگە كىرىپ قالدىم. ئۇنىڭ بىر قويى بار ئىكەن. دەرھال ئۇلاردىن بىرسىنى سويۇپ پىشۇرۇپ ئالدىمغا قويدى. ئۇنىڭ بىر بۆلىكى ماڭا تېگىشلىك بولۇپ، كېسىپ يېدىم ۋە «خۇدا ھەققى بەكمۇ مەززىلىك ئىكەن» دېدىم.

شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ يىگىت تاشقىرىغا چىقىپ، قويلىرىنى بىر ـ بىرلەپ سويۇپ،

مەن ياخشى كۆرىدىغان يېرىنى پىشۇرۇپ ئالدىمغا قويۇۋەردى. ئۇنىڭ مېنىڭ ئۇچۇن بارلىق قويلىرىنى سويۇۋەتكەنلىكىدىن خەۋەرسىز ئىدىم. تاشقىرىغا چىقىپ ئېتىمغا مىنەي دەپ تۇرغىنىمدا، ئىشىك ئالدىدىكى شۇنچە كۆپ قانغا كۆزۈم چۈشتى. سورىغان ئىدىم، خىزمەتكارلىرىمدىن بىرى:

ــ بۇ يىگىت سېنى دەپ بارلىق قويلىرىنى سويۇۋەتتى، ــ دېدى.

ــ يىگىتكە كايىپ تۇرۇپ:

ــ نېمىشقا بۇنداق قىلدىڭ؟ ــ دېسەم:

ــ خۇداغا مىڭ كەررە شۈكرىكىم، مېنىڭ بۇ ھاللىرىم سەندەك ئالىي زاتقا نېسىپ بوپتۇ. شۇنداق ئىكەن، بۇنداق چاغدا پىخسىقلىق قىلسام قانداق ئادەم بولۇپ قالىمەن.

كېيىن ھاتەم تايىدىن سورىدى:

ــ بۇنىڭ بەدىلىگە سەن ئۇ يىگىتكە نېمە بەردىڭ؟

ھاتەم جاۋاب بەردى:

ــ 300 تۆگە بىلەن 10 قوي بەردىم.

ھاتەمگە دېدى:

ــ دېمەك، سەن ئۇ يىگىتتىنمۇ سېخىيراق ئىكەنسەن.

ھاتەم جاۋاب بەردى:

ــ ياق، سېخىيلىقتا ئۇنىڭغا يېتەلمىدىم. چۈنكى بىھېساب بايلىقىمدىن پەقەت بىر تامچىسىنىلا ئۇنىڭغا بەردىم. ئۇ بولسا بارلىقىنى مەندىن ئايىمىدى.

ھېكمەت:
سەن سېخىيلىقتا ئۆزۈڭنى باشقىلارغا سېلىشتۇرما. بەلكى، ئۆز ئەھۋالىڭغا يارىشا سېخىيلىق قىل.

نەپسى يامان بۆرە

تۈلكە بىلەن بۆرە ئايرىلماسلىق ئۈچۈن دوست بولۇشقا ۋەدە قىلىشىپتۇ. بىر كۈنى ئۇلار ئەتراپى ئېگىز تام بىلەن ئورالغان بىر چاربېغا يېنىدىن ئۆتۈپ قالدى. باغنىڭ ئەتراپىنى ئايلىنىپ، ئاخىر كۆزلىرى تامنىڭ بىر تۆشۈكىگە چۈشتى. تۆشۈك تۈلكىگە كەڭ، لېكىن بۆرىگە تارلىق قىلاتتى. تۈلكە ئاسانلا كىرىپ كەتتىيۇ، لېكىن بۆرە تولىمۇ قىينىلىپ كىردى. ئۇزۇم ۋە رەڭمۇ رەڭ مېۋىلەرنى كۆرۈپ،كۆزلىرى قىزىرىپ شۆلگەيلىرى ئېقىشقا باشلىدى. شۇنداقتىمۇ تۈلكە باغدىن چىقىپ كېتىشىنى ئويلاپ ئازراق، بۆرە بولسا قارنىغا سىغىقانچە راسا يېدى. شۇ چاغدا باغۋەن كالتەك كۆتۈرۈپ كەلگىنىچە ئۇلارنى قوغلاشقا باشلىدى. ئىنچىكە بەل تۈلكە تۆشۈكتىن لىپىدە چىقىپ كەتتى. لېكىن بۆرە تۆشۈككە تىقىلىپ قېلىپ كالتەكلەندى. لېكىن ئۇمۇ ئىلاج قىلىپ تۆشۈكتىن چىقتىيۇ، ئەمما بىر قەۋەت تېرىسى سويۇلۇپ چۈشتى.

ھېكمەت:
ئۆرلىگەندە چۈشۈشنى ئويلا، بولمسا ھەممدىن قۇرۇق قالسەن.

قۇشقاچ ۋە لەگلەك

قۇشقاچ ئۆزىنىڭ ئۇۋىسىنى تاشلاپ، لەگلەك ئۇۋىسىنىڭ بىر چېتىگە كىرىۋاپتۇ. ئۇنىڭدىن سوراپتۇ:

ــ لەگلەك بىلەن قانداقچە مۇناسىۋىتىڭ بار، تەق ــ تۇرقۇڭ پىشتەكچىلىكىۋ، لەگلەكتەك چوڭ بىر قۇش بىلەن ھەمسۆھبەت بولۇشۇڭدىكى مەقسەت نېمە؟

قۇشقاچ جاۋاب بەردى:

ــ بۇ ئىشىمنىڭ مۇۋاپىق بولمايدىغانلىقىنى ئۆزۈمۇ ئوبدان بىلىمەن، لېكىن باشقا چارەم يوق. مەن ئىلگىرى ئۇۋا سالغان يەردە يىلان ئۆزىگە ئۇۋا تۇتۇۋالدى. ھەر يىلى بالا چىقىرىپ، جىگەر پارەم بىلەن ئۇلارنى پەرۋىش قىلىشقا باشلايمەن. ئەمما يىلان ھەردىنلا ھۇجۇم قىلىپ بالىلىرىمنى يوتۇپ كېتىدۇ. شۇڭا ئۇ يەرنى تاشلاپ كېتىشكە مەجبۇر بولۇپ، لەگلەك يېنىدىن پاناھ تاپتىم. ئۇمىدىم شۇكى، ئىلگىرى بالىلىرىم يىلانغا يەم بولار ئىدى. ئەمدى ئۆزۈم لەگلەككە يەم بولمىسام بولاتتى.

ھېكمەت:
بۇ دۇنيا رىقابەتلىك دۇنيا، رىقابەتتە يېڭىلىسەك، ياشاشتىن ئۈمىد يوق.

باققال بىلەن چاشقان

چاشقان بىر نەچچە يىل خاجە باققالنىڭ دۇكىنىدا ياشاپ، ئۇ يەردىكى قۇرۇق ــ ھۆل مېۋىلەرنى خالىغانچە يەپ ياشاپ كەلدى. خاجە باققالنىڭ بۇنىڭدىن خەۋىرى بولسىمۇ، چاشقانىنى تىللاپ قويۇش بىلەنلا بولدى قىلاتتى. لېكىن بۇنىڭ مۇكاپاتىنى كېيىن يەتكۈچە ئالدى. چاشقان بارا بارا خاجە باققالنىڭ ھەمياسىغا كىرىپ، پۈللىرىنى بىر بىرلەپ ئۇۋىسىغا توشۇپ كەتتى. بىر كۈنى زۆرۈرىيەتتىن ھەمياننى قولغا ئالغان ئىدى، پۈلدىن ئەسەر كۆرۈنمىدى. ئويلاپ ــ ئويلاپ ئاخىر چاشقاندىن گۇمانلاندى. ئۇ مۇشۇكتەك ماراپ تۇردى دە، چاشقان چىقىشى بىلەن كاپ قىلىپ ئۇنى تۇتۇۋالدى. ئۇنىڭ پۇتىغا ئۆزۈن يىپ باغلاپ قويۇپ بەردى. چاشقان ئۇۋىسىغا ئېلىپ بارىدىغان تۆشۈككە كىرىپ كەتتى. باققال يىپنى ئۆلچەپ كۆرۈپ، ئۇنىڭ ئۇۋىسىنىڭ چوڭقۇرلۇقىنى بىلىۋالدى. تۆشۈكىنى كولاپ قارىسا خاجە باققالنىڭ دۇكىنى ئاستىدا ئورىغا تەڭ كېلىدىغان ئۆڭ قۇرۇۋالغان ئىكەن. بۇ يەرگە ئالتۇن، كۈمۈش، دىنار ۋە دەرھەملەرنى چىشلەپ ئەكىرگەن ئىكەن. خاجە باققال ئۆزىنىڭ ھەققىنى ئاجرىتىپ ئالدى. چاشقان بولسا كۆرۈشكە تېگىشلىك جاجىسىنى كۆردى.

ھېكمەت:
نەپسىنىڭ كەينىگە كىرمە، ئۇ سېنى ھامىنى ھالاك قىلىدۇ.

ئىت بىلەن نان

ئاچ قالغان ئىت شەھەر دەرۋازىسى ئالدىدا تۇراتتى. بىر چاغدا قارىسا ئىچىدىن بىر نان دۇگىلەپ چىققانچە سەھرانى قاراپ دۇگىلەپ كەتتى. ئىت بولسا ئۇنىڭ كەينىدىن ماڭدى دە، قاۋاپ تۇرۇپ دېدى:

ــ ھاۋ، تەنگە قۇۋۇۋەت، دىلغا ئارام بېغىشلىغۇچى! قانداق سەپەرنى ئىختىيار قىلدىڭ ۋە قاياققا قاراپ كېتىۋاتىسەن؟

نان جاۋاب بەردى:

ــ شۇ سەھرادا بۆرىلەر ۋە يولۋاسلاردىن دوستلىرىم بار، شۇلارنى زىيارەت قىلغىلى كېتىۋاتىمەن، ــ دەپتۇ.

ــ مېنى قورقىتىمەن دەپ ئاۋارە بولما، ــ دېدى ئىت.

ــ ھېلىغۇ بۆرە بىلەن يولۋاسكەن، تىمساھنىڭ بوغۇزى بىلەن شىرنىڭ ئاغزىغا كىرىپ كەتكىنىڭدىمۇ ئارقاڭدىن قالمايمەن.

ھېكمەت:
ئويلاپ سۆزلە، ئىش قىلغاندا ئاقىۋىتىنى ئويلا، شۇندىلا ھالاكەتلىك تەقدىردىن قۇتۇلۇپ قالسەن.

تۆگە بىلەن يىلان

تۆگە سەھرادا ئوتلاپ يۈرەتتى. يانتاقلارنى كۆپرەك ئوزۇق قىلاتتى. بىر چاغدا بىر تۈپ يانتاقنى يېيىشكە كىرىشتى. يانتاق ئۇرۇقلىرى پاكىز ھەم تاپ ـ تازا ئىدى، بىردىنلا يانتاق ئارىسىدا چىرمىشىپ ياتقان يىلاننى كۆرۈپ قالدى. يانتاقتىن بەھرىمەن بولۇش ئارزۇسىدىن يېنىپ ئۆزىنى قاچۇردى. يانتاق بولسا«تۆگە مېنىڭ تىكىنىم زەربىسىدىن قورقتى» دەپ ئويلىدى.

تۆگە يانتاقنىڭ كۆڭلىدىن ئۆتكەن ئويلىرىنى سەزدى بولغاي:

ــ قورقمىنىمنىڭ سەۋەبى سەن يانتاق بولماستىن، بەلكى قوينۇڭدا پىنھان ياتقان مېھان(يىلان)دىن ئەنسىرىدىم. سەن تىكەنىڭ زىيىنى ئەمەس، بەلكى يىلاننىڭ زەھىرىدۇر.

ھېكمەت:
قانائەت ـ كۆڭۈلگە ئوچۇقلۇق بېرىدۇ. كۆزگە يورۇقلۇق كەلتۈرىدۇ.
(ئەلىشىر نەۋائىي)

غەيرەتلىك چۈمۈلە

چۈمۈلە جان - جەھلى بىلەن ئۆزىدىن ئون ھەسسە چوڭ چېكەتكىنى سۆرەپ ماڭاتتى. كۆرگەنلەر تەئەججۈپلەندى:

— چۈمۈلىنى قاراڭلار، قىلتىرىقتەك ھالى بىلەن ئاشۇنداق ئېغىر يۈكنى سۆرەپ كېتىۋېتىپتۇ - ھە؟

چۈمۈلىمۇ كۈلۈپ جاۋاب بەردى:

— مەردلەر يۈكنى بەدىنى ۋە قۇدرىتى بىلەن ئەمەس، بەلكى غەيرەت ۋە شىجائەت بىلەن كۆتۈرۈپ ماڭىدۇ.

ھېكمەت:

ئۆزۈڭنىڭ مېھمىنى بىلەن كەلگەن بىر تىنىن باشقالار بەرگەن خەزىنىدىن ئەلا. (ئەلىشىر نەۋائىي)

چاشقان بىلەن تۆگە

تۆگە چۆلۈڭنى سۆرىگىنىچە چۆلدە ئوتلاپ يۈرەتتى. ئالدىدىن بىر چاشقان چىقىپ قالدى. قارىسا تۆگىنىڭ ئىگىسى بولمىغاچقا ھېرىسى قوزغاپ، چۆلۈڭنىڭ ئۈچىدىن چىشلەپ ئۈزۈۋىسىغا قاراپ يېتىلەپ ماڭدى. تەبىئىتى بويىچە ئادىتى «خوپ» دېيىشتىن ئىبارەت بولغان بۇ جانۋار قارشىلىق كۆرسەتمەستىن چاشقانغا ئەگىشىپ مېڭىۋەردى.

ئاخىر چاشقاننىڭ ئۈزۈۋىسىغا يېتىپ كەلدى. تۆگە قارىسا ئۇنىڭ ئۈچىسى بەكمۇ كىچىك ھەم تار ئىكەن.

— ئەي، خام تاما، — دېدى تۆگە چاشقانغا قاراپ، — بۇ نېمە قىلغىنىڭ؟ ئۆيۈڭ شۇنچە كىچىك، مېنىڭ بەدىنىم تولىمۇ چوڭ. شۇنداق ئىكەن، يا سېنىڭ ئۈچۈڭ چوڭىيىدۇ، ياكى مېنىڭ بويۇم كىچىكلەيدۇ. شۇنداق بولغاچ، ئىككىمىزنىڭ دوستلىشىشىمىزنىڭ نېمە ھاجىتى بار؟

ھېكمەت:

ھەر ئىش قىلساڭ ئۆز ئەھۋالىڭ بىلەن كېچەش.

تۆگە بىلەن ئېشەك

تۆگە بىلەن ئېشەك ھەمراھ بولۇپ مېڭىپتۇ ۋە كەڭ بىر ئېرىق بويىغا يېتىپتۇ. تۆگە ئېشەكنى يەلكىسىگە ئېلىپ سۇغا كىرىپتۇ. سۇنىڭ ئوتتۇرىسىغا بارغاندا سۇ تۆگىنىڭ قارنىغا كەپتۇ.

ــ ئەمدى يەلكەمدىن چۈش! ــ دەپتۇ تۆگە ئېشەككە، ــ سۇ قارنىمغىچە چىقتى.

ــ راست دەيسەن، ــ دېدى ئېشەك، ــ سۇنىڭ چوڭقۇرلۇقى سېنىڭ قارنىڭ بىلەن تەڭ كەلگىنى بىلەن مېنى پۈتۈنلەي چۆكتۈرۈپ كېتىدىغۇ!

ھېكمەت:
ئەقىل ئۇستۇنلۇكنى ئىگىلىگەن جايدا ھالاكەت يوق.

قاغا بىلەن توز

باغ ئىچىدە قاغا بىلەن توز ئۇچرىشىپ قالدى ۋە بىر ــ بىرىنىڭ ئەيىب ــ نۇقسانلىرىنى يۈزىگە سېلىشتى:

ــ پۈتۈكدىكى قىزىل ئۆتۈك مېنىڭ زەر ئەتلەس ۋە نەقىشلىك كىمخاب لىباسىمغا يارىشاتتى، ــ دېدى توز، ــ يوقلۇقنىڭ قارا تۇندىن ئۆتۈپ بارلىقىنىڭ روشەن كۇنىگە ئۆتۈش ۋاقتىدا ئادىشىپ قېلىش يۈز بەرگەنگە ئوخشايدۇ. مەن سېنىڭ قارا بۆجۈر ئۆتۈكۈڭنى كىيىۋاپتىمەن، سەن بولساڭ مېنىڭ چىرايلىق قىزىل ئۆتۈكۈمنى كىيىۋاپسەن.

ــ يوقسۇ، ــ دېدى ئۇنىڭغا قاراپ قاغا، ــ ئەكسىچە، ئەگەر ئادىشىش يۈز بەرگەن بولسا، كىيىم كىيگەن چاغدا ئالمىشىش بولغان، چۈنكى سېنىڭ ئۆتۈكۈڭ مېنىڭ پۈتۈمغا ماس كەلگەن، لېكىن ئۇيقۇلۇقتا سەن مېنىڭ كىيىملىرىمنى كىيىۋالغانسەن.

شۇ ئەتراپتا ئوزۇق تېرىپ يەۋاتقان تاشپاقا تالاش ــ تارتىشنى ئاڭلاپ تۇرغاچقا، توز بىلەن قاغىغا دېدى:

ــ ئى، ئەزىز دوستلار، پايدىسىز تالاش ــ تارتىشنى يىغىشتۇرۇڭلار. مەنسىز تالىشىشنى توختىتىڭلار. ئاللاتائالا ھەممە نەرسىنى بىر كىشىگىلا بېرىپ قويمايدۇ. بىر ئادەمدىكى خۇسۇسىيەت، ئالاھىدىلىك باشقا بىرىدە بولمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەربىر كىشى بىرىدىن خۇشال بولمىقى لازىمدۇر...

ھېكمەت:
پايدىسى بولمىغان كېڭەش، تالاش ــ تارتىشلاردىن خالىي بول. ئەھمىيەتسىز سۆھبەت بىئارامىلىق پەيدا قىلىدۇ.

ئۆزۈم ئۇچۇن

كۆزى كور بىر ئادەم قاراڭغۇ تۇنده قولىدا چىراغ، ئۆشنىسىده كوزا كۆتۈرۈپ كوچىدا كېتىۋاتاتتى. ھەر يەرگە بۇرنىنى ئۇرۇپ يۇرىدىغان بىر ئادەم ئۇنىڭ ئالدىغا چىقىپ قاپتۇ ده، ئەماغا قاراپ دەپتۇ:

ــ ھەي، نادان ئەما! تۇن بىلەن كۇندۇزنى ئاجرىتالمايسەن، يورۇق بىلەن قاراڭغۇنى پەرق قىلالمايسەن. شۇنداق بولغاچ چىراغنىڭ ساڭا نېمە پايدىسى بار؟

كۆزى ئاجىز كۇلۇپ كەتتى ۋە جاۋاب بەردى:

ــ چىراغنى ئۆزۈم ئۇچۇن كۆتۈرۈپ يۇرگىنىم يوق. ساڭا ئوخشاش دىلى كور، كالتە پەملەر ماڭا ئۇرۇلۇپ كېتىپ، كۆزىدىن ئايرىلىپ قالمىسۇن دەپ كۆتۈرۈپ يۇردۇم.

ھېكمەت:
باشقىلارنىڭ ھەرىكىتىنىلا كۆزەتمەي، ھەرىكىتىنىڭ خاراكتېرىنى كۆزەت، شۇندىلا خاتالاشمايسەن.

شېئىر ئىشقى

بىر شائىر تېۋىپنىڭ قېشىغا كېلىپ ھەسرەت چەكتى:

ــ كۆڭلۇمده بىر نەرسە تۇگۇنچە بولۇپ قالدى...

تېۋىپ ئاجايىپ زېرەك ئادەم ئىدى:

ــ ھازىرغىچە ھېچكىمگە ئوقۇپ ئاڭلاتمىغان بىرەر شېئىرىڭ يوقمۇ؟ ــ دەپ سورىدى تېۋىپ.

ــ بار، ــ دېدى شائىر.

ــ ئۇنداق بولسا ئوقۇغىن!

شائىر شېئىرنى ئوقۇپ بەردى.

ــ يەنە بىر قېتىم ئوقۇغىن، ــ دېدى تېۋىپ.

شائىر شېئىرنى يەنە بىر قېتىم ئوقۇدى.

ــ ئەمدى كەتكىن، ــ دېدى تېۋىپ شائىرغا، ــ دەردىڭ قۇتۇلدۇڭ. كۆڭلۇڭدە تۇگۇنچە بولۇپ قالغان نەرسە شۇ شېئىرىڭ ئىكەن. بۇ شېئىرلىرىڭ قۇرۇق بولغاچقا سەن دەردكە مۇپتىلا بوپسەن. ئەمدى بۇ شېئىرلىرىڭ دىلىڭدىن چىقىپ، تۇگۇنىڭدىن خالاس بولدۇڭ.

ھېكمەت:
دىلدىكى تۇگۈنچ يېشىلسە كىشى خۇشاللىققا ئېرىشىدۇ.

پادىشاھتىن نان تىلىمە

ئەمىر ئەلىشىر نەۋائىي سۇلتان ئەبۇ سەئىد زامانىدا مۇھەممەد ئەبۇ سەئىد باھادىر بىلەن باغى سەفىتتە سەيلە قىلىپ يۇرگەنىدى. مۇھەممەد ئەبۇ سەئىد باھادىرنىڭ تونۇشلىرىدىن يۇسۇپ ئىسىملىك بىر يىگىت بەزى ۋەزىرلەر ئۈستىدىن شىكايەت قىلدى:

— ۋەزىر ئېكسىزارىمغا سۇ بەرمىدى.

مىرزا ئەبۇ سەئىدگە ئەرز قىلماق بولۇپ سارىيىغا بارغانىدىم. ياساۋۇللىرى ئۇنىڭ ھۇزۇرىغا كىرگۈزمىدى. ھازىر ئەھۋالىم شۇقەدەر ئېغىركى، كىشىلەردىن بىر بۇردا نان تىلەپ تىرىكچىلىك قىلىۋاتىمەن.

ئەمىر ئەلىشىر نەۋائىي ئۇنىڭغا قارىتا مانا بۇ بەيىتنى ئوقۇدى:

گەدايىكى نان ئەز دەرى شاھ جۇست،
بىمايەت زى ئابى خۇدەس دەست شۇست.
(پادىشاھ ئىشىكىدىن نان ئىستىگەن گادای،
ئۆز سۇيى بىلەن قولىنى يۇيۇپ قولتۇقىغا ئۇرغای.)

ھەر يۇز مىسرا شېئىرنىڭ باھاسى بىر تىيىن

بىر كۈنى ئاق كۆڭۈل ئەمىر ئەلىشىر نەۋائىي پاساھەت ـ زەرافەت بابىدا زامانە شائىرلىرىنىڭ پېشقەدەمى بولمىش خوجا ئاسەفىيگە نەسىھەت قىلىپ دېدى:

— ھەيرانمەنكى، ئۆتكۈر زېھىنلىرى ۋە يۇقىرى تەبىئىلىرى بار تۇرۇقلۇق شېئىر يېزىش بىلەن ئاز مەشغۇل بولۇۋاتىسىز، قىممەتلىك ۋاقىتلىرىنى بىپايدا ئۆتكۈزۈۋاتىسىز.

خوجا ئاسافىي ئېتىراز بىلدۈردى:

— ئۇنداق ئەمەس، ئەكسىچە شۇ كۈنلەردە ھەرقاچانقىدىن كۆپرەك شېئىر يېزىۋاتىمەن. مەسىلەن: ئاخشام ئىككى تىيىنلىق شام يېنىپ بولغۇچە 200 بەيت شېئىر يازدىم.

ئەمىر ئەلىشىر كۈلۈپ مۇنداق دېدى:

— ئۇنداق بولسا، يازغان ھەر يۇز مىسرا شېئىرلىرىنىڭ باھاسى بىر تىيىن ئىكەن ـ دە؟!

ھېكمەت:
باشقىلارنىڭ ئەمگىكىنى كۆزگە ئىلماسلىق ئادەمىيلىك ئەمەس.

ئۆلۈكمۇ بىر بالا، تىرىكمۇ...

مۇسىقا ئىلمىدە زامانىنىڭ يېگانىسى بولغان مەۋلانە ئەلىشاھ ئالىي دەرىجىلىك ئەمىر ئەلىشىرگە ئەرز قىلدى.

ــ كەمىنىلىرىدىن ئىلتىپات ۋە مەرھەمەتلىرىدىن ئايىماستىن ۋەخپە باشقۇرغۇچىسىغا ئېيتىپ قويسىلا ئىكەن. ھەر ئايدا بېرىپ ئاۋارە بولۇپ يۈرمەي ئالتە ئايلىق مائاشىمنى بىر يولى بېرىۋەتكەن بولسىكەن.

ھەزرەت ئەمىر ئەلىشىر دېدى:

ــ مەۋلانا! ئۆمرىمىزدىن ئالتە كۈن قالغانمۇ يوق بۇنى بىلمەيمىز. شۇنداق ئىكەن نېمە ئۈچۈن سىز ئامانەت ھاياتقا شۇقەدەر ئېتىقاد قىلىپ ئالتە ئايلىق مائاشىنى ئالدىنئالا تەلەپ قىلىسىز؟

مەۋلانە ئەلىشاھ دېدى:

ــ سىز بۇيرۇق قىلىۋېرىڭ، ئۇلارمۇ ئاقچىنى بېرىۋەرسۇن. ۋاقتى كېلىپ كۈنۈم تۈگەپ ئۆلۈپ قالسام، شۇ پۇل گۆر كېپىنىمگە يېتىپ قالسا ئەجەب ئەمەس.

شۇنىڭدىن كېيىن ئەمىر ئەلىشىر ھەزرەتلىرى مۇنداق دېدى:

ــ ئۆلۈكمۇ بىر بالا، تىرىكمۇ بىر بالا دېگەنلىرى سىز ئىكەنسىز ــ دە؟!

ھېكمەت:
ھاياتلىققا ئىشەنمە، ئۆتكەن كۈنۈڭگە ئىشەن. بالا ــ قازا بىزدىن يىراق ئەمەس.

ئېتىگىزنى بۇنىڭدىن ئارتۇققا ئالمىدى

بىر كۈنى ساخاۋەتلىك ئەمىر ئەلىشىر ئاجىز بىچارىلەر ئارىسىدا ئۆزىنىڭ قىزىق كۆرۈنۈشى ۋە گەپلىرى بىلەن باشقىلاردىن يۈكسەك بولغان مەۋلانە شەھابىددىن مۇدەۋۋىنگە مەرھەمەت قىلىپ ئىگەر ــ جابدۇقلۇق بىر ئات ئىنئام قىلدى. بۇ ئىلتىپاتتىن ئۇ ئۆزىنى ئالىي ھەزرەتنىڭ خاس كىشىلىرىدىن ھېسابلاپ، خىزمەتۇ مۇلازىمەتنى ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتتى. ئەمىر ئەلىشىر ئاتلىنىپ بىرەر يەرگە بارىدىغان بولسا، ئۇ ھەم ئارقىسىدىن يۈرەر، قايتىپ كەلگىنىدە بولسا دەرۋازىسىدىن نېرى كەتمەس ئىدى. كاتتەك يېپىشۋالغان بۇ ئادەم تۈپەيلى ئەمىر ئەلىشىر كۆپ قىسىلدى. لېكىن ئۇنىڭغا بىرەر گەپ ئېيتىشقا، ھۇزۇرىدىن يىراقلاشتۇرۇشقا پېتىنالمىدى. ئاخىر چىداپ

بولمىدى. خىزمەتكارلىرىدىن بىرى ئەمىر ئەلىشىرنىڭ تاپشۇرۇقى بىلەن ئوغرى تەرىقىسىدە ئۇنىڭ ئۆيىگە كىردى ۋە ئېتىنى ئوغرىلاپ بازىرىغا ئېلىپ بېرىپ سېتىۋەتتى.

شەھابىددىن مۇدەۋۋىن ئوغرىنى ۋە ئاتنى كۆپ ئىزلىدى. لېكىن تاپالمىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئەمىر ئەلىشىر ھۇزۇرىغا كېلىپ ئەرز ـ داد قىلدى.

ئەمىر ئەلىشىر دېدى:

ــ ئېتىڭىزنىڭ باھاسىنى بېرىمىز. پەقەت بىر شەرت بىلەنكى، بۇنىڭدىن كېيىن ئات ساقلىمايسىز، سەپەرگە چىققان چاغلىرىڭىزدا بىزگىمۇ باش ئاغرىقى بولمايسىز.

شەھابىددىن مۇدەۋۋىن رازى بولدى.

ئەمىر ئەلىشىر خىزمەتكارىغا بۇيرىدى:

ــ مەۋلانىگە يۈز تەڭگە ئېلىپ چىقىپ بېرىڭ.

خىزمەتكار شەھابىددىن مۇدەۋۋىنگە 94 تەڭگە ئېلىپ چىقىپ بەردى. مەۋلانە ئاچچىنى ئالدى. لېكىن ئۇنى ساناپ كۆرۈپ ئەجەبلەندى ۋە دېدى:

ــ بەندىگە ئىنئام قىلىنغىنى 100 دانە بولۇشى كېرەك. بۇنىڭ ئالتە تەڭگىسى قېنى؟

سورۇندا ھازىر بولغانلاردىن بىرى جاۋاب قىلدى:

ئېتىڭىزنى بۇنىڭدىن ئارتۇقىغا ئالمىدى.

ھېكمەت:
ئۆز مېلىنىڭ قىممىتىنى بىلمەسلىك نادانلىقتۇر.

نۇشىرىۋان ئادىلنىڭ چۈشى

نۇشىرىۋان ئادىل چۈشىدە توڭگۈز بىلەن بىر قاچىدا سۇ ئىچىپتۇ. ئەتىسى چۈشىنى ۋەزىرگە ئېيتتى. لېكىن ئۇ چۈشىنى ئۆرۈپ بېرەلمىدى.

ــ بىر كۈنى بولمىسا بىر كۈنى ئەسقېتىپ قالار دەپ، ئۇزۇندىن بېرى بېشىڭنى سىيلاپ كېلىۋاتىمەن، دېدى پادىشاھ ۋەزىرگە كايىپ، ــ لېكىن سەن ھەتتا چۈشۈمنىمۇ ئۆرۈپ بېرەلمەيدىكەن. ساڭا ئۇچ كۈن مۆھلەت بېرىمەن، چۈشنىڭ تەبىرىنى يا ئۆزۈڭ، يا بولمىسا باشقا تەبىرچى بىلەن يېشىسەن، بولمىسا كاللاڭنى ئالىمەن.

ۋەزىر نۇشىرىۋان ئادىل ھۇزۇرىدىن كۆڭلى غەش بولۇپ يېنىپ چىقتى ۋە سارايدىكى ھەممە ئالىي مۇنەججىملەرنى توپلاپ، بولغان ئىشنى دېدى. لېكىن ھېچكىم پادىشاھنىڭ چۈشىگە تەبىر بېرەلمىدى. شۇنىڭدىن كېيىن ۋەزىر ئۆلۈمگە تەييار بولۇپ تۇرغانىدى، كىمدۇر بىرى شەھەردىن تەخمىنەن ئىككى تاش نېرىدىكى غارىدا بىر ھەكىمنىڭ بارلىقىنى ئېيتىپ بەردى. ۋەزىر ئاتلىنىپ شۇ ھەكىمنىڭ ئالدىغا باردى. ئۇ شۇ غار

جايلاشقان توپىلىككە يېقىنلاشقان ئىدىكى، كىمنىڭدۇر: «ھەي، ۋەزىر! تەبىرچى ئاختۇرۇپ ئۆزۈڭنى ھەر ياققا ئۇردۇڭ، ھېچبىر نەتىجە چىقمىدى. ھالبۇكى، شۇ چۈشۈڭنىڭ تەبىرى مېنىڭ قولۇمدا ئۇنى مەن يېشىپ بېرىشىم مۇمكىندۇر» دېگەن قاتتىق ئاۋازى ئاڭلاندى. ۋەزىر ئېتىنىڭ يۇگىنىنى ئاۋاز چىققان تەرەپكە بۇرىدى. قارىسا ئۇدۇلىدا بىر ياش بالا تۇرغۇدەك.

ــ ئىسمىڭ نېمە؟ ــ دەپ سورىدى ئۇنىڭدىن ۋەزىر.

ــ بۇزۇرجمېھىر، ــ دېدى بالا.

ــ نى ــ نى ئۆلىما ۋە تەبىرچىلەر يېشەلمىگەن چۈشنى مۇشتەك بېشىڭ بىلەن سەن قانداقسىگە يېشەلەيسەن؟

ــ ئالىم كۆپ بولسىمۇ، لېكىن ئىلىم ھەر كىمگە ھەم نېسىپ بولۇۋەرمەيدۇ، ــ دېدى بالا ھېچ تەپتارتماي.

ــ ئۇنداق بولسا، ــ دېدى ۋەزىر، ــ قېنى چۈشنىڭ تەبىرىنى يېشىپ كۆرچۇ؟!

ــ مېنى پادىشاھنىڭ ھۇزۇرىغا ئېلىپ بارسىلا، چۈشنىڭ تەبىرىنى ئۇنىڭ ئۆزىگە يېشىپ بېرىمەن، ــ دېدى بالا.

ۋەزىر ھەيران بولۇپ ياقىسىنى تۇتتى ۋە دېدى:

ــ ئەگەر يېشىپ بېرەلمىسەڭ ئۇندا قانداق قىلىسەن؟

ــ ئۇ ھالدا ئۆلۈشكە رازىمەن، پادىشاھ سىلىنىڭ ئورۇنلىرىدا مېنىڭ بېشىمنى ئالسۇن.

ۋەزىر بالىنى سارايغا ئېلىپ كەلدى ۋە بولغان ئەھۋالنى بىرمۇبىر سۆزلەپ بەردى.

پادىشاھ ئاچچىقلىنىپ: «پۇتكۇل ھۆكۈما ۋە ئۇلۇغ ئۆلىمالار يېشەلمىگەن مەسىلىنى قانداق قىلىپ بۇ گۆدەك يېشەلىسۇن. كۈنىمىز ئەمدى شۇ گۆدەككە قالدىمۇ؟» دەپ ۋەزىرگە خىتاپ قىلدى.

ۋەزىر بېشىنى ئەگكىنىچە يەرنى سىزىپ ئولتۇرۇۋەردى. ئاڭىغا سۈكۈت چۈشتى.

سۈكۈتنى بالا بۇزدى:

ــ شاھىم! ــ دېدى ئۇ، ــ سىلى مېنى گۆدەك كۆرۈپ مۇشكۈلۈمنى يېشىپ بېرەلمەيدۇ دەپ ئويلاۋاتىدۇلا ــ ھە!

ــ قېنى ئۇنداق بولسا يېشىپ باقە، ــ دېدى پادىشاھ سەل يۇمشاپ، ئۇنداق بولسا بىزنى يالغۇز قالدۇرسىلا، ــ دېدى بۇزۇرجمېھىر.

پادىشاھ بىلەن بۇزۇرجمېھىرنى يالغۇز قالدۇردى. شۇنىڭدىن كېيىن بالا سۆز باشلىدى:

ــ ھەرەملىرىدىكى سۆيگەن چۆرىلىرىدىن بىرىگە كىمدۇر بىرى شېرىكلىك قىلىدىكەن.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ بىر قىسما بولۇپ قالدى. بۇ شېرىك كىمدۇر؟ ئۇ يېقىنلىرىنى

بىرمۇ بىر كۆز ئۆڭىدىن ئۆتكۈزدى، لېكىن ھېچكىمدىن گۇمان قىلالمىدى. سوئال بۇزۇرجمېھىردىن سورىدى.

ــ ھەي بالا! سەن قىزىق بىر گەپنى قىلدىڭ. بۇ گەپنى نەدىن تاپتىڭ؟ سەن بۇنى قانداق بىلىسەن؟

ــ بۇنى ھازىر ئىسپات قىلىمەن، ئالىيلىرى! ھەرەملىرىدىكى ھەممە ئايالارنى كۆزدىن ئۆتكۈزەيلى. ئۇلارغا بۇگۈن ھەرەم ساھىبەلىرىگە باشلىق تەينىلەيدىغانلىقلىرىنى ئېيتىپ قويۇشسۇن، ــ دېدى بۇزرۇجمېھىر پادىشاھقا.

بۇزۇرجمېھىرنىڭ مەسلىھەتى بىلەن ھەرەم ساھىبەلىرى قاتار تىزىلىپ، پادىشاھ، ۋەزىرلەر، خىزمەتچىلەر ئالدىدىن بىرمۇبىر ئۆتكۈزۈلدى، ئۇلارنىڭ ئىچىدە بۇرۇن پادىشاھنىڭ كۆزى چۈشكەن بىر چۆرە ھەم بار ئىدى. ئاشۇ گۈزەل پادىشاھنىڭ ئالدىغا يېتىپ كېلىش بىلەن ۋۇجۇدىنى تىترەك بېسىپ ئاياغلىرى بوشىشىپ يىقىلىپ كەتكىلى تاس قالدى. ئۇنى قاتاردىن تارتىپ چىقاردى ۋە قاتتىق سوراق قىلدى. كېنىزەك ئاخىر ئۆزىنىڭ پالانى دېگەن چىرايلىق بىر غۇلامغا ئاشىق بولۇپ قالغانلىقىنى ۋە كېچىلىرى ئۇنىڭ بىلەن ھەرەمدىن يوشۇرۇن ئۇچرىشىپ تۇرىدىغانلىقىنى بويىنىغا ئالدى. گۇناھكار جازاغا تارتىلدى. بۇزۇرجمېھىر بولسا ئوردا خىزمىتىگە ئېلىندى.

ھېكمەت:

«ئەقىل ياشتا ئەمەس باشتا»، كىشىنىڭ بېشىغا ئەمەس ئەقلىگە قارا.

ئىنئامنىڭ ئۇزاققا سوزۇلغىنى ياخشى

جەئفەر ئىبن يەھيا ئىبن خالىد[1] بىر ئادەمگە چوڭ نەپقە تەيىن قىلدى، خىزمىتىگە بولسا كۈندە ئاز ــ ئازدىن بېرىپ تۇرۇشقا تەينىلىدى.

بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن شۇ ئادەم ۋەزىرنىڭ ھۇزۇرىغا كىرىپ: «ئىنئاملىرى ئازلىق قىلىۋاتىدۇ. كۈندىلىك خىراجەتلىرىمگە يەتمەيۋاتىدۇ. خىزمىتىگە ئېيتقان بولسىلا، ياخشى نەپەقىنىڭ ھەممىنى بېرىۋەتكەن بولسا» دېدى.

جەئفەر ئىبن يەكياھ دېدى: «ئىنئام ئاز بولسىمۇ ئۇزاققا سوزۇلغىنى ياخشى. چۈنكى ئۇ كۈندىلا بولۇۋەرمەيدۇ. ناگاھ ــ ناگاندا بولىدۇ.»

ئەقىللىق قازى

بىر ئادەم يامان كۈنلەردە ياراپ قالار، دەپ دەرەخ تۈۋىگە بىر مىڭ مىسقال تىللانى كۆمۈپ قويىدى. ئارىدىن مەلۇم ۋاقىت ئۆتۈپ بېرىپ قارىسا ھېچ نەرسە يوق تۇرغۇدەك.

① جەئفەر ئىبن يەھيا ئىبن خالىد ــ بەرمەكىيلەر خانىدانىغا مەنسۇپ ئىسلزادە. ئاببباس خەلىفە ھارۇن ئەر ــ رەشىد (809 ــ786) نىڭ ۋەزىرى.

دەرەخنىڭ تۈۋى قېزىلغان ھەتتا يىلتىزلىرىدىن بەزىلىرى قىرقىپ تاشلانغانىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئادەم داد ـ پەريات قىلغىنىچە قازىنىڭ ئالدىغا باردى ۋە بولغان ۋەقەنى ئېيتىپ ياردەم سورىدى.

ـ ئۆيۈڭگە كېتىپ تۇر، ئىككى ـ ئۈچ كۈندىن كېيىن خەۋىرىنى ئال. لېكىن بۇ گەپنى ھېچكىمگە ئېيتما، ـ دېدى قازى ئۇنىڭغا.

دەۋاگەر كەتكەندىن كېيىن ئاۋامنىڭ نىجاتكارى ھېسابلانمىش تېۋىپنى چاقىرتىپ ئۇنى خىلۋەتتە تارتىپ سورىدى:

ـ پالانى دەرەخنىڭ يىلتىزى راستلا پايدىلىق دورىمۇ؟

ـ شۇنداق، تەقسىر، ئۇنىڭ خاسىيىتى زور، پايدىسى بولسا چەكسىزدۇر، ـ دەپ جاۋاب بەردى تېۋىپ.

ـ يېقىن كۈنلەردە، ـ دېدى قازى ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراپ، ـ بىرەر كىشىنى شۇ دەرەخنىڭ يىلتىزى بىلەن داۋالىدىڭىزمۇ؟

ـ ھە، تەقسىر، پالانى كۈنى بىر ئادەم ياردەم سوراپ كەلگەنىدى، شۇ دەرەخ يىلتىزىنى تېپىپ كېلىشنى بۇيرۇغانىدىم، ـ دەپ جاۋاب قىلدى تېۋىپ.

قازى تېۋىپ ئېيتقان ئادەمنى ئالدىغا چاقىرتتى. قانۇن، ھېكمەت، قۇرئان ۋە ھەدىسلەرنى پەش قىلىپ ئۇنىڭ بىلەن جىددىي سۆزلەشتى. شۇنىڭدىن كېيىن بۇ ئادەم دەرەخ ئاستىغا كۆمۈلگەن ئالتۇننى ئالغانلىقىنى بويىنىغا ئالدى ۋە ئۇنى قايتۇرۇپ بەردى.

ھېكمەت:

ئىش قىلغاندا ئەتراپلىق ئويلانساڭ، ھەرگىز خاتالاشمايسەن.

ئىسكەندەر ۋە خادىم

ئىسكەندەر زۇلقەرنەيىننىڭ خاس كىشىلىرىدىن بىرى جىنايەت سادىر قىلدى. ئىسكەندەر خادىملىرى ۋە لەشكەر باشلىقلىرىنى يىغىپ: «بۇنىڭغا قانداق چارە كۆرۈش كېرەك؟» دەپ سورىدى.

ـ مەن ئالىيلىرىنىڭ ئورنىدا بولغىنىمدا ئۇنى ئۆلۈمگە مەھكۇم قىلغان بولۇر ئىدىم، ـ دېدى دۆلەت ئەركانلىرىدىن[1] بىرى.

ئىسكەندەر ئۇنى باشتىن ـ ئاياغ تىكىلىپ كۆزەتتى ۋە سۇكۇتتىن كېيىن مۇنداق دېدى:

ـ سېنىڭ ئورنۇڭدا بولغىنىمنىڭ شۇكرانىسى ئۇچۇن ئۇنى ئازاد قىلدىم!

ھېكمەت:

بىلىپ ـ بىلمەي ئۆتكۈزگەن جىنايەت ئۈچۈن، كەچىلىك قىل. تۇزىتىش ھەممىدىن ئەلا.

① ئەركان ـ خان ـ پادىشاھلارنىڭ يېقىن كىشىلىرى؛ ئەمىرلەر ۋە ۋەزىرلەر.

ساراڭنىڭ نەيرىڭى

بىر كۈنى بىر ئادەم زەنجىرلەنگەن ساراڭنى غەزنە شەھىرىنىڭ شىپاخانىسىغا ئېلىپ كەلدى. ئۇ بولسا كۆپ ئۆتمەي شەھىرىن سۆزلەر بىلەن ئۇ يەردىكى ئادەملەرنى ئۆزىگە مەھلىيا قىلىۋالدى. ئادەملەر دېۋانىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاشقا ئالدىراپ ئۇنىڭ ئەتراپىنى ئورىۋېلىشتى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ھەربىر سەللە ئورىغان بىر باي ئادەممۇ بار ئىدى. پاراڭ قىزىپ ھەممە ئۆزىنى ئونتۇپ قالغان بىر چاغدا دېۋانىنىڭ شەھىرىكى ھېلىقى ئادەمنىڭ سەللىسىنى بىر، ئىككى يەردىن كېسىۋەتتى. ھېلىقى ئادەم كېيىن بۇنى بىلىپ قېلىپ كۆپ كايىدى. دېۋانە بولسا ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ مۇنداق دېدى:

— خاپا بولمىسىلا، بۇرادەر! پالانى يەردە ئۇستا بىر ياماقچى بار. بارسىلا سەللىلىرىنى بىلىنمەيدىغان قىلىپ تورلاپ ياماپ بېرىدۇ.

ئۇ ئادەم ياماقچىنىڭكىگە باردى ۋە ئىككى مىسقاللىق كۈمۈش تەڭگە بېرىپ سەللىسىنى تورلاتتى. ئاردىدىن بىرقانچە ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن ئۇ كىشى ھېلىقى ساراڭنى بازاردا ئۇچرىتىپ قالدى. ئۇ يەنە ئادەملەرنى ئەتراپىغا يىغىپ، گەپ سېتىۋاتقانىكەن. ئۇ كىشى ساراڭ بىكار بولغاندىن كېيىن يېنىغا بېرىپ ھال — ئەھۋاللاشتى.

— مەن، — دېدى ساراڭ نىھايەت، — ئەسلىدە ساراڭ ئەمەسمەن، مەن مانا بۇ مېنى يېتىلەپ يۈرگەن ئادەم بىلەن ياماقچىغا شەھىرىكمەن. بىز شۇ يول بىلەن خېرىدار ئىزلەپ تىرىكچىلىك قىلىمىز.

ھېكمەت:
ئۆز ئىشىنى رونىق تاپقۇزمەن دەپ، باشقىلارغا زىيان — زەخمەت يەتكۈزمە.

بەھرام گور ۋە دانىشمەن

بەھرام گور زامانىسىدا پەزلۇھېكمەتتە يېتىلگەن بىر ھەكىم ئۆتكەنىكەن. كىشىلەر ئۇنى بەھرام گورگە تەرىپلەپ بەردى. بەھرام گور ئۇ كىشىنى چاقىرتىپ كېلىپ ئىمتىھان ئالدى. ئۇنىڭ دانىشمەنلىكىگە ئىشەنچ ھاسىل قىلىپ، ۋەزىر قىلىۋالماقچى بولدى. لېكىن بىردەم ئويلىنىپ يەنە بىر قېتىم سىناپ كۆرمەك بولدى ۋە خانى خاسقا[1] تەكلىپ قىلدى. داستىخانغا دۇنيادا بار نېمەتلەرنىڭ ھەممىسى تارتىلدى. ھەكىم خانىنىڭ ھۇزۇرىدا ئالدى بىلەن نېمەتلەرنىڭ ھەممىسىنى يەپ كۆردى ۋە كەينىدىن بىر يوغان توخۇ گۆشىنى پاك — پاكىز يەۋەتتى. ئۇنىڭ كەينىدىن يەنە بىر توخۇ گۆشىنى يېمەككە

①خانى خاس — خان — خاقانلار ئالدىغا سېلىنىدىغان خاس داستىخان.

تۇتۇنغانىدى، بۇنى كۆرگەن بەھرام گور ئۆز ـ ئۆزىگە دېدى: «بۇ ئادەم بەك ئاچ كۆز كۆرۈنىدۇ. مېنىڭ ئالدىمدا تەپ تارتماي شۇنچە نەرسىلەرنى يەپ كەتتى. ئەگەر ۋەزىر قىلىپ تەينىلىگۈدەك بولسام، مېنىڭ يوق چېغىمدا خەزىنىنى قۇرۇتۇۋېتىدىغان ئوخشايدۇ». ئۇ شۇنداق ئويلىدى ـ دە، ھەكىمگە ھەدىيە ۋە تون ئىنئام قىلىپ، يولغا سېلىپ قويدى.

ھېكمەت:
پاك بولۇشنى خالساڭ، كېلىڭنى تازىلا، كېلىڭ پاك بولسا، پايدالىق دەرەخ يادەك. (يۈسۈپ خاس ھاجىپ)

قۇللارنىڭ خيانىتى

بىر كۈنى ئىسكەندەر زۇلقەرنەيىن ھەمەدان شەھىرىگە كېلىپ خىراج تەلەپ قىلدى. ئۇ شەھەرنىڭ بېگى قورقماس ئادەم ئىدى، خىراج تۆلەشتىن باش تارتتى. بۇ بەگنىڭ ئىسمى دارا[1] ئىدى. ئىككى ئوتتۇرىدا كۆپ قېتىم قاتتىق ئۇرۇش بولدى، لېكىن ئىسكەندەر دارانى يېڭەلمىدى.

شۇنىڭدىن كېيىن ئىسكەندەر ۋەزىرلىرى ۋە يېقىنلىرىنى توپلاپ كېڭەش قىلدى.

ـ قانداق قىلىپ دارانى يېڭىمىز؟ ـ دەپ سورىدى ئۇ يىغىلغانلاردىن.

بىر ۋەزىر مۇنداق مەسلىھەت بەردى:

ـ دارانىڭ ناھايىتى يېقىن قۇلى بار، كىشى ئەۋەتىپ شۇنىڭ بىلەن تىل بىرىكتۈرۈش كېرەك. ئۇ قۇلىغا «ئەگەر دارانى ئۆلتۈرسەڭ، نېمىنى تىلىسەڭ شۇنى بېرىمەن» دەپ ۋەدە قىلغايلا.

ئىسكەندەر ئۇ قۇلغا ئادەم ئەۋەتتى. قۇل ماقۇل بولدى ۋە بىر كۈنى كېچىسى يەنە بىر ھەمراھى بىلەن ئىسكەندەرنىڭ ھۇزۇرىغا كېلىپ پىكىرلەشتى.

ـ ئەگەر سىزلەر دارانى ئۆلتۈرسىڭىزلەر، ـ دېدى ئۇلارغا ئىسكەندەر، ـ قوشۇنىمىزدىن سىزلەرگە ئەڭ يۇقىرى ئورۇن بېرىمەن.

دارانىڭ قۇللىرى باش ئېگىپ رازى بولۇشتى.

ئەتىسى ئەتىگەندە ئىككى تەرەپنىڭ قوشۇنلىرى سەپ تارتىپ ئۇدۇلمۇئۇدۇل تۇرۇشتى. شۇ چاغدا ھېلىقى قۇللار دارانى ئۆلتۈرۈپ، بېشىنى كېسىۋېلىپ ئىسكەندەرگە تاپشۇردى.

ـ دارانى زور ھۆرمەت ـ ئېھتىرام بىلەن يەرلىكىگە قويۇڭلار، ـ دېدى ئىسكەندەر مۇلازىملىرىغا، ـ قەبرە يېنىغا بولسا ئىككى دار تىكىپ مانا بۇ قۇللارنى

① دارا ـ قەدىمكى ئىراندا ئۆتكەن ئەھمانىيلار سۇلالىسىگە مەنسۇپ ھۆكۈمدار (مىلادىيەدىن بۇرۇن 486 ـ 522).

ئېسىللار!

ھېلىقى قوللار ئىسكەندەرنىڭ ئايىغىغا يىقىلىشتى:

ــ ئەي ئىسكەندەر! بىزگە نېمىنى ۋەدە قىلغان ئىدىڭ؟ ئۆزۈڭ ئادىل پادىشاھ تۇرۇقلۇق نېمىشقا زالىم سۇلتانلارنىڭ ئىشىنى قىلىسەن؟

ئىسكەندەر جاۋاب قىلدى:

ــ بەرگەن ۋەدەمدىن يېنىۋالغىنىم يوق. لېكىن سىزلەر خائىن ئىكەنسىزلەر. دارا شۇنچە ۋاقىتتىن بېرى سىزلەرنىڭ بېشىڭىزلارنى سىيلاپ يېنىدا ئاسراپ كەلدى. سىزلەر بولسىڭىزلار ئۇنىڭغا خىيانەت قىلىپ ئۆلتۈردىڭىزلەر، خوجىسىغا خىيانەت قىلغان قۇلنىڭ ماڭا سادىق بولۇشى مۇمكىنمۇ؟ ئەمدى سىزلەرگە بېرىلىدىغان ئەڭ يۇقىرى ئورۇن مانا شۇ دار بولىدۇ.

ھېكمەت:
ئۆز ئىگىسىگە خىيانەت قىلغان كىشىگە باشقىلار مەڭگۈ ئىشەنمەيدۇ. پايدىغا بېرىلمە.

زالىم ھاكىم

بىر كۈنى نۇشىرىۋان ئادىل بىر كىشىنى ئەزەربەيجانغا ھاكىم قىلىپ ئەۋەتتى ۋە ئۇنىڭغا: «خالايىقتا زىنھار زۇلۇم قىلما!» دەپ نەسىھەت قىلدى. ئۇ ئادەم خېلى بىر چاغقىچە ئەقىل ــ ئىدراك بىلەن يۇرت سورىدى. بارا ــ بارا مال ــ بايلىق ئارتتۇرۇشقا باشلىدى، سوڭ ئۇنى شەيتان ئازدۇرۇپ، خەلقتە زۇلۇم قىلىشقا باشلىدى. ئۇ زالىملىقتا شۇ دەرىجىگە بېرىپ يەتتىكى، ھەتتا بىر تۇل خوتۇننىڭ بىر پارچە يېرىنىمۇ تارتىۋېلىپ ئۆز يېرىگە قوشۇۋالدى. خوتۇن يەر ھەققىنى تەلەپ قىلىۋىدى، ئۇنىمۇ بەرمىدى. بۇ خوتۇن ئىلاجسىزلىقتىن نۇشىرىۋان ئادىلغا ئەرز قىلماق ئۈچۈن مەدائىن شەھىرىگە قاراپ يول ئالدى. ئەلقىسسە، بىرنەچچە كۈن يول يۈرۈپ، يول يۈرگەندىمۇ مول يۇرۇپ، ئاشۇ شەھەر ئەتراپىغا يېتىپ باردى. شۇ چاغدا پادىشاھ ئوۋدا ئىكەن، ھېلىقى خوتۇن ئۇنى ساقلاپ بىر تۇپ دەرەخ تۈۋىدە ئولتۇردى. نۇشىرىۋان ئادىل كېيىككە قۇش سالغان ئىكەن، كېيىك قېچىپ ھېلىقى خوتۇن ئولتۇرغان يەرگە كېلىپ قالدى. ئۇنى قوغلاپ پادىشاھمۇ يېتىپ كەلدى. تۇل خوتۇن ئورنىدىن تۇرۇپ پادىشاھقا سالام بەردى.

ــ ماڭا دەيدىغان نېمە گەپلىرى بار؟ ــ دەپ سورىدى نۇشىرىۋان ئادىل.

تۇل خوتۇن بولغان ۋەقەنى تولۇقى بىلەن سۆزلەپ بەردى. نۇشىرىۋان ئادىل مۇلازىمىغا:

ــ ئۇشبۇ خوتۇننى ئاتقا مىنگۈزۈپ پالانى شەھەرگە ئاپىرىپ قوي، يولدا يېمەك ــ ئىچمەك بىلەن تەمىنلە، كۈندىلىك خىراجىتى ئۈچۈن يۈز دىنار بەر. مەن ئېيتقان كۈنى ئۇنى مەدائىنغا ئېلىپ كېلىڭلار، ــ دەپ بۇيرىدى.

پادىشاھ ئەزەربەيجاندىكى نائىبىنى چاقىرتىۋېلىپ، ئورنىغا باشقا ئادەم قويدى. ئۇنىڭغا: «پالانى يەردە بىر تۇل خوتۇن بار ئىدى، سۇرۇشتۇرۇپ كۆر، ئۇ نەگە كەتتىكىن؟ دېرىكىنى ئالغىنىڭدىن كېيىن كېلىپ ھەممە بەگلەر ئالدىدا ئېيتۇرسەن»، ــ دەپ بۇيرىدى. نائىب ھېلىقى يەرگە بېرىپ تۇل خوتۇننى سۇرۇشتۇردى. قوشنىلىرى ئۇنىڭغا مۇنداق دېدى:

ــ شۇ خوتۇننىڭ بىر پارچە يېرى بار ئىدى، شۇنىڭ بىلەن تىرىكچىلىك قىلار ئىدى. لېكىن ئۇنىڭ يېرىنى شۇ يەرنىڭ ھاكىمى زورلۇق بىلەن تارتىۋالدى. ئۇنىڭ غايىب بولغىنىغا بىر ئاي بولدى. ئۇنىڭ نەگە كەتكەنلىكىنى بىلمەيمىز.

نائىب بۇ ئىشنى بىلگىنىدىن كېيىن نۇشرىۋان ئادىلىنىڭ ئالدىغا كەلدى. بۇ دەل چۈش پەيتى بولۇپ، ھەممە بەگ ــ ئەمىرلەر پادىشاھنىڭ ھۇزۇرىدا ئىدى. ئۇ كۆرگەن ــ ئاڭلىغانلىرىنى ئېيتىپ بەردى. شۇنىڭدىن كېيىن پادىشاھ بەگلەرگە دېدى:

ــ ئەي، بەگلەر! ئەزەربەيجان بېگىدىن سوراڭلارچۇ، ئۇنىڭ قانچىلىك مال ــ بايلىقى بار ئىكەن؟

بەگلەر بۇرۇن ئەزەربەيجاندا نائىب بولۇپ، ھېلىقى تۇل خوتۇننىڭ يېرىنى تارتىۋالغان بەگدىن «قانچىلىك مال ــ مۇلكۈڭ بار؟» دەپ سورىغانىدى، ئۇ جاۋاب بەردى:

ــ مېنىڭ مال ــ دۇنيايىم مۇشۇ يەردە ئولتۇرغانلارنىڭ ھەممىسىنىڭكىدىن كۆپتۇر.

ــ ئۇ يەرگە بېرىشتىن ئىلگىرى قانچىلىك مال ــ مۇلكۈڭ بار ئىدى؟ ــ دەپ سورىغانىدى.

ــ ھېچقانداق نەرسەم يوق ئىدى، ــ دەپ جاۋاب بەردى ئۇ. نۇشرىۋان ئادىل ئەمىر ــ بەگلەردىن سورىدى:

ــ شۇنچە مال ــ دۇنياغا ئىگە بولۇپ تۇرۇقلۇق، بىر تۇل خوتۇننىڭ ئالقانچىلىك يېرىنى تارتىۋېلىش كېرەكمىدى؟

ــ ياق، ئۇنداق قىلماسلىق كېرەك ئىدى، ئۇ ياخشى ئىش قىلماپتۇ، ــ دېيىشتى بەگلەر بىر ئېغىزدىن.

نۇشرىۋان ئادىلنىڭ ئەمرى بىلەن ھېلىقى تۇل خوتۇننى پايتەختكە ئېلىپ كېلىشتى، ئۇنى ئىنسابسىز نائىب بىلەن يۈزلەشتۈردى. تۇل خوتۇننىڭ دېگەنلىرى راست چىقتى. پادىشاھنىڭ ئەمرى بىلەن تۇل خوتۇننىڭ يېرى قايتۇرۇپ بېرىلدى ۋە ئۇنىڭغا قوشۇپ يۈز دىنار ئىنئام قىلىندى. ئىنسابسىز بەگنىڭ تېرىسى تەتۈر سويۇلدى.

ھېكمەت:

كىشى قەدىرلىك ئەمەس، كىشىلىك قەدىرلىكتۇر. (يۈسۈپ خاس ھاجىپ)

ئىسكەندەر ۋە مەغرىب[1] پادىشاھى

بىر كۈنى ئىسكەندەر زۇلقەرنەيىن لەشكەرلىرى بىلەن مەغرىب پادىشاھىغا قاراشلىق بىر شەھەرنىڭ چېتىگە كېلىپ چۈشكۈن قىلدى. كەچقۇرۇنلۇقى خىزمەتكار ئۇنىڭ ئالدىغا كىرىپ دېدى:

— بىر ناتونۇش ئادەم ھۇزۇرلىرىغا كىرمەكنى ئىستەيدۇ. ئۆزىنى مەغرىب سۇلتانىنىڭ ئەلچىسىمەن، دەيدۇ.

— مەيلى كىرسۇن، — دېدى ئىسكەندەر.

ناتونۇش ئادەم ئىسكەندەرنىڭ چېدىرىغا كىردى ۋە ئۇنىڭ ھەققىگە دۇئا قىلدى.

— خوش، بىزگە قانداق گېپىڭ بار؟ — دېدى ئىسكەندەر ئۇنىڭغا.

— نەۋكەرلىرىڭگە بۇيرۇ، قوللىرىمنى باغلىسۇن، سوڭ بىزنى يالغۇز قالدۇرۇشسۇن، شۇ چاغدا سۆزۈمنى ئېيتىمەن، — دېدى ئەلچى.

ئىسكەندەرنىڭ بۇيرۇقى بىلەن ئۇنىڭ قوللىرىنى باغلىدى. سوڭ ھەممە خادىم ـ مۇلازىملار پادىشاھ چېدىرىدىن چىقىپ كېتىشتى. شۇنىڭدىن كېيىن ئەلچى ئىسكەندەرگە دېدى:

— ئەسلىدە مەن ئەلچى ئەمەس، مەغرىب سۇلتانى بولىمەن. ئەمدى خالىسالىڭ يا ئۆلتۈر، يا بىر قوشۇق جېنىمدىن كەچ! ئىختىيار ئۆزۈڭدە.

ئىسكەندەر زۇلقەرنەيىن ئۇنىڭ جاسارىتىگە قايىل بولدى. ئورنىدىن ئىرغىپ تۇرۇپ ئۇنىڭ ئالدىغا باردى ۋە قۇچاقلاپ كۆزلىرىدىن سۆيدى. سوڭ خىزمەتكارنى چاقىرىپ قوللىرىنى يەشتۈردى ۋە شۇ كېچىسى ئۇنىڭ شەرىپىگە چوڭ زىياپەت بەردى.

مەغرىب سۇلتانى قايتىشىدا ئىسكەندەرگە دېدى:

— ئەتىلىككە پۈتۈن قوشۇنۇڭ بىلەن ھازىر بولسالىڭ، سىلەرگە بىر توي بېرىپ، كۈچۈمنىڭ يېتىشچە ئىززەت ـ ئىكرام كۆرسەتسەم.

ئىسكەندەر ماقۇل بولدى.

مەغرىب سۇلتانى كېچىلەپ توي ھازىرلىقىنى قىلدى. داش قازانلاردا تۇرلۇك ـ تۇمەن تائاملار پىشۇرۇلدى. لېكىن سۇلتانىنىڭ ئىسكەندەر ھۇزۇرىغا بارغانلىقىنى ھېچكىم بىلمىدى.

تاڭ ئېتىشى بىلەن ئىسكەندەر ھەممە ئەسكىرى بىلەن سۇلتان ئېيتقان مەيدانغا يېتىپ كەلدى. قارىغۇدەك بولسا، سۇلتانىنىڭ سەپ تارتىپ تۇرغان لەشكىرى ئۇنىڭكىدىن ئۇچ ھەسسە كۆپ ئىكەن. تەھمتەن[2] ۋە كۈچتۇڭگۇرلۇكتە ھەربىرى يۈز كىشىگە تەڭ كېلىدىغانلىرىمۇ بار ئىكەن. مەيدانىنىڭ ئوتتۇرىسىغا چېدىر تىكىلگەنىكەن...

---

① مەغرىب — غەربىي شىمالىي ئافرىقا، يەنى تۇنىس، جەزائىر ۋە ماراكەشنىڭ ئوتتۇرا ئەسىردىكى ئومۇمىي نامى.

② تەھمتەن — باھادىر، پەھلىۋان. «شاھنامە» قەھرىمانلىرىدىن رۇستەمنىڭ لەقەبى.

ئىسكەندەر ئاتتىن چۈشتى. ئىككى پادىشاھ چېدىرغا كىرىپ كەتتى. مەيداندا ئىككى كۈن توي ـ تاماشا بولدى.

سوڭ ئىسكەندەر ئاتلىنىپ ئۆز قارارگاھىغا قايتتى. مەغرىب سۇلتانى ئۇنى ئۆزىتىپ قويدى. خوشلىشىۋاتقان ئىسكەندەر ئۇنىڭدىن سورىدى:

ــ ئەي، سۇلتان! شۇنچە زور قوشۇنىڭ تۇرۇقلۇق نېمىشقا ئۇرۇشمىدىڭ، ئەكسىچە بوسۇغامغا كېلىپ باش ئۇردۇڭ؟

ــ ئەي ئىسكەندەر! ــ دېدى مەغرىب سۇلتانى تەۋەززۇ بىلەن، ــ قوشۇنۇڭدىن ئەمەس، سۇلتانىڭدىن قورقتىۇم، چۈنكى كىمگە قۇت يار بولسا، شۇنىڭ قولى ئۈستۈندۇر. ئۈستۈنلۈك بولسا لەشكەرنىڭ كۆپ ياكى ئاز بولۇشىغا باغلىق ئەمەستۇر.

پۇقراغا زۇلۇم قىلساڭ، يۇرت قۇرۇپ كېتىۇر

نۇشىرىۋان ئادىل ئادالەت ئورناتماق بولۇپ، كېچەشمەك ئۈچۈن ھەكىملەر ۋە بەگلەرنى چاقىردى ۋە ئوتتۇرىغا «پۇقرا بىلەن قانداق مۇناسىۋەتتە بولغىنىمىز تۇزۇك؟» دېگەن سوئالنى قويدى.

بەگلەر مۇنداق دېيىشتى:

ــ ئەگەر ئۇلۇغ پادىشاھ بولاي دېسىلەر، ئەۋكەرلەرنىڭ بېشىنى سىيلىسىلا، زور قوشۇن توپلاپ، خەلققە سېلىق سالسىلا، شۇ چاغدا دۈشمەن سىلىنى يېڭەلمەيدۇ.

لېكىن بۇزرۇجمېھىر ھەكىم ئۇلارغا قارشى تۇردى:

ــ سىلەر، ــ دېدى ئۇ بەگلەرگە قاراپ، ــ يامان كويغا كىرىپ قاپسىلەر. پۇقرالارغا زۇلۇم سېلىپ، نۆكەرلەرنىڭ مائاشىنى بەرگەنگە قوشۇن كۆپەيمەيدۇ. خەلققە بىر يىل زۇلۇم قىلىسىز، ئىككى يىل زۇلۇم قىلىسىز، ئۈچىنچى قېتىم زۇلۇم قىلماق بولسىڭىز، ئەل ـ يۇرت تەرەپ ـ تەرەپكە توزۇپ كېتىدۇ، مەملىكەت خاراب بولىدۇ. ئۇ چاغدا سېلىقنى كىملەردىن يىغىسىلەر؟

ھېكمەت:
پۇقرالارغا زۇلۇم قىلما، ئۇلارنىڭ ئاھى تۇتسا زېمىن تەۋرەيدۇ.

سۇلتان ۋە موماي

سۇلتان مەلىكشاھ ئىسپاھان شەھىرىگە زىيارەتكە بېرىشىدا بىر مەنزىرىگە چۈشتى. ئۇنىڭ غۇلاملىرى كېچىسى بىر مومانىڭ سىيرىنى ئوغرىلاپ، سويۇپ يېدى. ئەتىسى بۇ موماي سىيرىنى پادىشاھنىڭ ئادەملىرى سويۇپ يېگەنلىكىدىن خەۋەر تاپتى. موماي ھاسىسىغا تايىنىپ زىندە رۇد كۆۋرۈكىگە بېرىپ پادىشاھنىڭ كېلىشىنى ساقلاپ تۇردى. سۇلتان كۆۋرۈككە يېقىنلىشىشى ھامان موماي ئۈزىنى يەرگە تاشلاپ داد ـ

پەريادە قىلدى:

ــ ئەي، سۇلتان! ئەرز ـ دادىمنى تىڭلا، بولمىسا پىلسىراتتا ياقاڭدىن ئالىمەن!

سۇلتان ئېتىنىڭ يۇگىنىنى تارتتى ۋە سورىدى:

ــ قانداق ئەرز ـ دادىڭ بار مېنىڭدە؟

ــ بىساتىمدا پەقەت بىرلا سىيرىم بار ئىدى، ــ دېدى موماي قار ـ يامغۇر بولۇپ يېغلاپ، ــ شۇنىڭ بىلەن جېنىمنى جان ئېتىپ كېتىۋاتقانىدىم. كېچە سېنىڭ غۇلاملىرىڭ شۇ سىيرىمنى ئوغرىلاپ يەپ كېتىپتۇ.

ــ بىر سىيرىڭ ئورنىغا ئون سىيىر بېرەي، رازى بول، ــ دېدى سۇلتان.

ــ ياق ھەققىمنى غۇلاملىرىڭدىن ئالىمەن، ــ دەپ چىڭ تۇرۇۋالدى موماي.

ــ بولمىسا، يىگىرمە سىيىر بېرەي، ــ دېدى سۇلتان. موماي بۇنىڭغىمۇ ئۇنمىدى.

قىسقىسى، سۇلتان مومايغا سەكسەن باش سىيىر بەرمەك بولدى. لېكىن موماي بۇنىڭغىمۇ ئۇنمىدى، گېپىدە چىڭ تۇرۇۋالدى.

سوڭ سۇلتان ئاتتىن چۈشتى ۋە ياساۋۇلىبېشىغا مومايى ئېيتقان غۇلاملارنى تۇتۇپ كېلىشكە ئەۋەتتى. جىنايەت ئۆتكۈزگەن غۇلاملار جازاغا تارتىلدى، مومايى سەكسەن باش سىيىرنى ئالدىغا سېلىپ ئۆيىگە راۋان بولدى.

ھېكمەت:
كىمكى ئۆز ـ ئۆزىنى بىلسە، ئۇ نېمىدېگەن ياخشى ئىبادەتتۇر. (يۈسۈپ خاس ھاجىپ).

ۋەزىرنىڭ پۇشايمىنى

سۇلتان سەنجەرگە ۋەزىرى بىر كىشى توغرىسىدا غەيۋەت قىلىپ دېدى:

ــ پالانچىنىڭ كۆڭلى قارا، ئۆتۈپ كەتكەن يامان. ئەگەر ئۇنى تۇتۇپ ئەكەلدۇرگەن بولسىلا، كۆپ ئىشلار ئايان بولۇر ئىدى.

ــ بوپتۇ، دېگىنىڭچە بولسۇن، ئەتە ئەتىگەندە ئۇنى تۇتقۇزۇپ ئەپ كېلەيلى، ــ دېدى سۇلتان.

شۇنداق قىلىپ ۋەزىر خاتىرجەم بولدى. ئەتىسى ئەتىگەندە زور ئۇمىد بىلەن سارايغا كەلدى. ئەمما ئىش كۈتكىنىدەك بولمىدى. سۇلتان ئۇ كىشىنى تۇتقۇزۇپ كەلدى ـ يۇ، لېكىن ئۇچىسىغا تون كىيدۇرۇپ ۋە ئات بېرىپ تارتۇقلاپ ئۆيىگە ئۇزىتىپ قويدى.

ۋەزىر بۇ ھالدىن ئەجەپلىنىپ سورىدى:

ــ سۇلتانىم! كېچە ئۇ كىشىنى تۇتقۇزۇپ ئەپكېلىپ جازاسىنى بەرمەك بولغانىدىلە، ئەمدىلىكتە بولسا ئۇنىڭغا تون كىيگۈزۈپ ۋە ئات سوۋغا قىلىپ، بېشىنى كۆككە كۆتۈردىلە. بۇ ئىشىڭ سەۋەبى نېمىدۇر؟

ــ شۇ ئادەم ساڭا دوستمىدۇ ياكى دۇشمەنمىدۇ، دەپ كۆپ ئويلاندىم، ــ دېدى سۇلتان ۋەزىرگە، ــ دوست بولغىنىدا ئۇنىڭغا يامانلىق تىلەپ غەيۋەت قىلمىغان بولۇر ئىدىڭ، غەيۋەتنىنى قىلغانلىقىڭدىن ئۇنى ساڭا دۇشمەن ئىكەن، دەپ پەملىدىم.

ۋەزىرنىڭ تىلى توتۇلدى، قىلغان ئىشىدىن كۆپ پۇشايمان يېدى.

ھېكمەت:
قەيەردە پىتنە ـ پاسات بولسا، ئۇ يەردىن بەخت توزۇپ كېتىدۇ. (يۇسۇپ خاس ھاجىپ)

دەردنى يوشۇرمىغان ياخشى

ھارۇن ئەر رەشىدنىڭ نىكاھىدا ئۇچ خوتۇنى بار ئىكەن. بىر چاغدا خەلىپىنىڭ ئاغزىغا قانداقتۇر بىر يارا چىقىپ قاپتۇ، بۇنىڭ ئاقىۋىتىدە ئاغزىدىن سېسىق ھىد كېلىدىغان بولۇپ قاپتۇ. لېكىن خوتۇنلىرى بۇنى ئېيتىشقا پېتىنالماي ھاممىسى ئارقىلىق ئېيتقۇزدى.

خەلىپە بۇنىڭدىن قاتتىق خاپا بولدى ۋە ھاممىسىغا دېدى:

ــ نېمىشقا بۇنى ماڭا خوتۇنلىرىم ئېيتىشمايدۇ؟

ــ ئېھتىيات قىلىپ ئېيتىشمىغاندۇر بەلكىم، ــ دېدى ھاممىسى، ــ لېكىن مەن ساڭا راست گەپنى ئېيتىۋاتىمەن. ئىشەنمىسەڭ تېۋىپنى چاقىرتىپ سورا. يالغان سۆزلىگەن بولسام، ئۆلتۈر!

ھارۇن ئەر رەشىد ئەتىسى تېۋىپنى چاقىرتىپ ئاغزىنى كۆرسەتكەنىدى، تېۋىپ دېدى:

ــ ئەي خەلىپە! ئېغىزلىرىدا قانداقتۇر يارا پەيدا بوپتۇ. ئەگەر ئىجازەت بەرسىلىرى ئۇچ كۈن ئىچىدە ئىلاجىنى قىلىپ داۋالىغايمەن، ئۇنىڭدىن كېيىن ئېغىزلىرىدىن گۈلاب ھىدى كېلىدىغان بولۇر.

ــ ئۇنداق بولسا، ھازىرنىڭ ئۆزىدە ئىشنى باشلا، ئىلاجىنى قىل! ــ دېدى خەلىپە بىرئاز خاتىرجەملىنىپ.

تېۋىپ ئىشقا كىرىشتى ۋە دېگىنىدەك ئۇچ كۈن ئىچىدە خەلىپىنى داۋالاپ يارىسىنى ساقايتتى. ئەمدىلىكتە ئۇنىڭ ئاغزىدىن راستلا گۈلاب ھىدى كېلىدىغان بولدى. بۇنىڭدىن خەلىپە خۇشاللىقىدىن تېرىسىگە سىغماي قالدى ۋە ھاممىسى ئالدىغا بېرىپ مىننەتدارلىق بىلدۈردى.

ــ رەھمەت سىلىگە ھاممام! ــ دېدى ئۇ قوللىرىنى كۆكسىگە قويۇپ، ــ كېسىلىمنى يوشۇرماي ئېيتقانلىرىغا، بولمىسا بىر ئۆمۈر مېيىپ بولۇپ قالىدىكەنمەن.

خەلىپە ھاممىسىغا مىننەتدارچىلىق بىلدۈردى ـ يۇ، لېكىن خوتۇنلىرىغا دوق قىلىپ دەرگاھىدىن ھەيدەپ چىقاردى.

ھېكمەت:
ھەرقانداق دەرد ـ ئازابنى يوشۇرۇپ يۇرۇۋەرسەڭ، ساڭا كېسەللىك ئېلىپ كېلىدۇ. كېسەلنى يوشۇرساڭ، ئۆلۈم ئاشكارا بولىدۇ.

ئۇچ ئاكا ـ ئۇكا

ئۇچ ئاكا ـ ئۇكىغا ئاتىسىدىن ئون يەتتە ئات قاپتۇ. ئاتىسى ئۆلۈشتىن ئىلگىرى ئاتىلارنىڭ يېرىمىنى چوڭ ئوغلىغا، ئۇچتىن بىر قىسمىنى ئوتتۇرانچى ئوغلىغا، توققۇزدىن بىرىنى كىچىك ئوغلىغا بېرىش ھەققىدە ۋەسىيەت قىلغانىكەن. ئاتىسى ۋاپات بولغاندىن كېيىن ئوغۇللىرى ئوتتۇرىسىدا مىراس داۋاسى كېلىپچىقىپتۇ. ئاخىر ئۇلار ئەرز ـ داد قىلىشىپ ۋىلايەت ھاكىمى مالىك شاھنەزەر ھۇزۇرىغا بېرىپتۇ. بىراق مىراسنى قانداق تەقسىملەشتە ھاكىمنىڭمۇ بېشى قېتىپتۇ. نەتىجىدە پۇگە ئىسىملىك دانىشمەننى چاقىرىپ كېلىپ، ئاكا ـ ئۇكىلارنىڭ دەۋاسىنى ئۇنىڭغا ھاۋالە قىلىپتۇ. پۇگە ئويلاپ كۆرسە ئون يەتتە سانىنى ئىككىگىمۇ، ئۈچكىمۇ ياكى توققۇزغىمۇ تەقسىم قىلغىلى بولمايدىكەن. «ھە بوپتۇ، ــ دەپتۇ ئۇ ئاكا ـ ئۇكىلارغا، ــ سىلەر قايتىپ تۇرۇڭلار، ئەتە ئەتىگەن ئۆيۈڭلارغا بېرىپ مىراسىڭلارنى ئۆزۈم تەقسىملەپ بېرىمەن.»

ئەتىسى ئەتىگەن پۇگە ئېتىغا مىنىپ ئۇلارنىڭ يېزىسىغا بېرىپتۇ. تەقەززالىق بىلەن كۈتۈشكەن ئاكا ـ ئۇكىلار ئۇنى يىراقتىن كۆرۈپ ئېچ ـ ئىچىدىن خۇشال بوپتۇ.

ــ قېنى ئاتىلىرىڭلارنى بۇ يەرگە ھەيدەپ كېلىڭلار، ــ دەپتۇ ئۇ ئاكا ـ ئۇكىلارغا.

ئاكا ـ ئۇكىلار ئون يەتتە ئاتنى ئۇنىڭ ئالدىغا ھەيدەپ كېلىپتۇ. پۇگە ئۆزىنىڭ ئېتىنىمۇ ئۇ ئاتلارغا قوشۇپتۇ. ئاندىن ئاكا ـ ئۇكىلارغا مۇراجىئەت قىلىپ:

ــ قېنى، دەپ بېقىڭلارچۇ، ئاتلار ئەمدى قانچە بولدى؟

ــ ئون سەككىز، ــ دەپتۇ. ئاكا ـ ئۇكىلار بىردەك جاۋاب بېرىپ. شۇندىن كېيىن پۇگە ئاتلارنى تەقسىملەشكە باشلاپتۇ.

ــ ئون سەككىزنى ئىككىگە تەقسىم قىلساق توققۇزدىن تېگىدۇ، ــ دەپتۇ ئۇ.

ــ توغرا، ــ دېيىشتى ئاكا ـ ئۇكىلار.

پۇگە سۆزىنى داۋام قىلدى:

ــ دېمەك ئاتىڭىزنىڭ ۋەسىيىتىگە بىنائەن توققۇز ئات ساڭا تېگىشلىك، ــ دېدى ئۇ چوڭ ئوغۇلغا قاراپ.

ــ توغرا، ــ دېيىشتى بىردەك قالغانلىرى.

ــ ئون سەككىزنىڭ ئۈچتىن بىرى ئالتە بولىدۇ. دېمەك ئالتە نەپەر ئات ساڭا تېگىشلىك، ــ دېدى پۇگە ئوتتۇرانچىسىغا قاراپ.

بۇنىمۇ تەستىقلاشتى بىردەك قوشۇلغان ئاكا ـ ئۇكىلار.

ــ ئون سەككىزنى توققۇزغا تەقسىملىسەك، ــ دېدى پۇگە ئەڭ كىچىك ئوغلىغا

قاراپ، ــ ئىككىدىن تېگىدۇ، دېمەك ئىككى نەپەر ئات ساڭا تېگىشلىك بولىدۇ، توغرىمۇ؟

ــ توغرا، ــ دېيىشتى ھەممىسى بىردەك قوشۇلۇپ.

ــ تەقسىماتتىن ئېشىپ قالغان مۇنۇ بىر ئات، ئەگەر رازى بولساڭلار، ماڭا ھېساب بولسۇن، ــ دېدى كۆلۈپ تۇرۇپ پۇگە.

ئاكا ــ ئۇكىلار خۇشاللىق ۋە رازىمەنلىك بىلەن بىر ــ بىرىنى قۇچاقلاپ كېتىشتى. پۇگە بولسا ئېتىنى يېتىلەپ يولىغا راۋان بولدى.

ھېكمەت:
بۇ دۇنيا مېلى گويا تۇزلۇق سۇغا ئوخشاشتۇر، قانچە ئىچسىمۇ كىشى قانمايدۇ. تىلمۇ نەم بولمايدۇ. (يۈسۈپ خاس ھاجىپ)

بۇلبۇل بىلەن قاغا

بىر كۈنى بۇلبۇل تال شېخىدا سايراپ تۇراتتى، يېنىغا قاغا كېلىپ قوندى ــ دە، بۇلبۇلنىڭ كۆڭۈلنى كۆيدۈرگۈچى ناۋاسىنى بۇزۇپ:

ــ ھەي، بۇلبۇل! مېنىڭ ئالدىمدا بولمىغۇر ناۋا قىلىشقا ئۇيالمامسەن؟! ــ بۇلبۇل دەسلەپ ھەيران بولۇپ، قاتتىق ئاچچىقى كېلىپ دېدى:

ــ مەن ناۋا قىلسام پۈتۈن ئىقلىم زوقلىنىپ، يايراپ ــ ياشناپ كېتىدۇ. سايراشلىرىمغا ئادەمزات ئاڭلاپ قانمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن كىشىلەر ماڭا ئالتۇندىن قەپەز ياسىشىپ، ياخشى دانلارنى بېرىپ ئالاھىدە بېقىشىدۇ. ئادەملەرنىڭ مېنى بوستان ھاۋىزى دەپ ئاتاشقانلىقلىرىدىن سېنىڭ تېخىچە خەۋرىڭ يوقمۇ؟ شۇنداق قۇشلارمۇ بارکى، ئۇلارنىڭ نە كۆڭۈلگە ياققۇدەك ئاۋازى، نە ئاۋازىدا قىلچە جەلپكارلىق، يېقىملىقلىق يوق. مەسىلەن: يەر يۈتقۇر، پوق يەيدىغان، ساڭا ئوخشاش قۇشلار جۇملىسىدىندۇر.

ــ ھاي، ئۆپكەڭنى باس! ــ دېدى بوينىنى سوزۇپ قاغا، ــ مەن بىلەن بىرگە ئۇچقىن، نېرىقى يېزىغا بارايلى، بىرەر ئەقىللىقتىن ئىككىمىزدىن قايسىبىرىمىزنىڭ ئاۋازىمىزنىڭ يېقىملىقلىقىنى سوراپ كۆرەيلى. ئۇنىڭ دېگىنى بويىچە بولسۇن. لېكىن شەرت شۇكى، كىمنىڭ ئاۋازى خوشخۇي دەپ بېكىتىلسە ئۇ رەقىبىنىڭ كۆزىنى ئويۇۋالىدۇ، ــ دېدى.

بۇلبۇل رازى بولدى. ئىككىسى يېقىن ئەتراپتىكى بىر يېزىغا قاراپ ئۇچتى. كېلىپ قارىسا بىر ھويلىنىڭ ئالدىدىكى چوڭقۇر پاتقاقتا بىر توڭگۇز ئېغىناپ ياتقانكەن. ئەپسۇس، ئاشۇ توڭگۇزغا مۇراجىئەت قىلىشتى:

ــ ھاي توڭگۇزجان، بىز ئىككىمىز ئۈتۈشماقىغ ئويىنىغاندۇق. سەن ئېيتقىنچۇ، قايسىمىزنىڭ ئاۋازىمىز يېقىملىق؟ ــ دېدى قاغا.

ــ ئېنىقكى، قاغىنىڭ ئاۋازى يېقىملىقراق، چۈنكى ئۇ يوغان، ماڭا ئۇنىڭ ئاۋازى بەك ياقىدۇ، ــ دېدى توڭگۇز.

قارغا شۇ يەرنىڭ ئۆزىدىلا بۇلبۇلنىڭ كۆزلىرىنى چوقۇۋالدى ـ دە، لوك قىلىپ قانات قېقىپ قاياقلارغىدۇر ئۇچۇپ كەتتى. كونا جايىغا قاراپ بۇلبۇلمۇ يول ئالدى. لېكىن شۇ كۈندىن باشلاپ ئۇنىڭ ناۋاسى تېخىمۇ غەمكىن ۋە مۇڭلۇق بولۇپ قالدى.

ئارىدىن مەلۇم ۋاقىت ئۆتۈپ قاغا يەنە بۇلبۇلنىڭ قېشىغا كېلىپ قوندى ۋە مەغرۇرلۇق بىلەن:

ــ ھە، تەنتەك بۇلبۇل، بەسلىشىشتە ئۇتتۇرۇپ قويۇپ، ئىككى كۆزۈڭدىن ئايرىلدىڭ، ئەمدى ئەپسۇس ـ نادامەت چېكىۋاتقانسەن؟! تەقدىرگە تەن بېرىپ سايرىماي يۇرۇۋەرگىن! ــ دېدى.

ــ كۆزلىرىمدىن ئايرىلىپ قېلىشقا نىسبەتەن ئۆكۈنۈشۈمدىن كۆرە، ــ دەپ جاۋاب بەردى بۇلبۇل، ــ بەلكى ساڭا ئوخشاش بىر نېمىنىڭ سۆزىگە ئىشىنىپ، تەقدىرىمنى قاراپ تۇرۇپ لەنىتى توڭگۇزغا تاپشۇرۇپ قويغىنىمغا نىسبەتەن تېخىمۇ بەكرەك ئەپسۇسلىنىپ ئېچىنىمەن.

ھېكمەت:
كىشى زېرەك بولمسا، ئىشنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمايدۇ، ئىنسان ئۆز ئىشىنى زېرەكلىك بىلەن ئىشلەيدۇ. (يۇسۇپ خاس ھاجىپ)

دانا

كۈنلەرنىڭ بىرىدە پادىشاھنىڭ خەزىنىسىگە ئوغرى چۈشۈپتۇ. ئەتىگەندە پادىشاھنىڭ بارلىق ئايغاقچىلىرى ئوغرىنىڭ كەينىدىن ئىزدەشكە چۈشۈپتۇ ۋە ئاخىر ئوغرىنى تۇتۇپ كەپتۇ. پادىشاھ ئوغرىنى ئۆزى سوراق قىپتۇ. ئاندىن قانداق جازالاش توغرىسىدا ۋەزىرلىرى بىلەن كېڭىشىپتۇ. باش ۋەزىر ئوغرىنىڭ قول ـ پۇتلىرىنى چېپىپ تاشلاشنى تەۋسىيە قىپتۇ. پادىشاھ ئادەتتىكىچە قىزىغا مۇراجىئەت قىپتۇ. مەلىكە ۋەزىر ئېيتقان جازانى توغرا دەپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئوتتۇرانچى ۋەزىردىن سوراپتۇ. ئۇ ئوغرىنى ئوتقا يېقىش لازىم دەپتۇ. پادىشاھنىڭ قىزى بۇ پىكىرگىمۇ قوشۇلۇپتۇ. كىچىك ۋەزىرنىڭ پىكرى قىزىق بوپتۇ. ئۇ ئوغرىنىڭ قورسىقىنى تويغۇزۇپ، ئۈستىبېشىنى يېڭىلاپ، قويۇپ بېرىشنى مەسلىھەت قىپتۇ. پادىشاھ قىزىغا قاراپتۇ. دانىشمەن قىز كىچىك ۋەزىرنىڭ ھۆكۈمىنى ھەم توغرا دەپ تەستىقلاپتۇ.

ــ ئەستاغپۇرۇللا! ــ دەپتۇ پادىشاھ تەئەججۇپلىنىپ، ــ بۇ قانداقچە بولدى قىزىم! ئۇچىلا ۋەزىرنىڭ پىكرىنى باراۋەر، توغرا دېيىشىڭنىڭ سەۋەبى نېمە؟

مەلىكە جاۋاب بېرىپتۇ:

ــ باش ۋەزىرنىڭ ئاتىسى قاسساپ بولغىنى ئۈچۈن شۇ يوسۇندا ئىش تۇتتى.

ئوتتۇرانچى ۋەزىر ئوت ياققۇچى ئائىلىسىدىن چىققانلىقى ئۈچۈن بۇ ئوغرىنى ئوتقا يېقىشنى ماقۇل تاپتى. كېچىك ۋەزىر ياخشى ئادەمنىڭ پەرزەنتى ئىكەن. ئالىيجانابلىق بىلەن ئىش تۇتتى.

ــ باركاللا قىزىم، ــ دەپتۇ پادىشاھ، ــ پادىشاھ قىزى مەلىكىنىڭ پىشانىسىدىن سۆيۈپ، ــ سېنى دانا دەپ ئاتاش بىكار ئەمەسكەن.

ھېكمەت:

كىشىنىڭ سۆز ــ ھەرىكىتى ئۆزىگە مەلۇم بولغان تەرەپكە كۆپرەك مايىل بولىدۇ. ھەركىم كۆرگەنىنى سۆزلەر دېگەن ئەنە شۇ.

بېخىللار

ئۇچ يىگىت ھەمراھ بولۇپ سەپەر قىلىشىپتۇ. بىر يەرگە بارغاندا، كەچلىك تاماق يېيىشىپتۇ ۋە شۇ جەريانىدا ئۆزلىرىنىڭ ئەل ــ يۇرتىنى تاشلاپ كېتىشىنىڭ سەۋەبلىرىنى سورىشىپتۇ.

ــ قېرىنداش، ئۇرۇق ــ تۇغقانلىرىم ئارىسىدا، ئۆزۈم بىلەن تەڭتۇشلىرىم بار. ئۇلار ياخشى يەپ ئىچىشىدۇ. چىرايلىق كىيىنىشىدۇ. ئۇلارنى كۆرۈشكە كۆزۈم يوق، شۇ سەۋەبتىن ئەل ــ يۇرتۇمنى تەرك ئېتىشنى قارار قىلدىم، ــ دېدى ئۇلاردىن بىرى.

ــ ئىككىمىزنىڭ دەردىمىز ئوخشاش ئىكەن ئاغىنە، ــ دېدى ئىككىنچىسى.

ــ مەنمۇ شۇ سەۋەبتىن جاھان كېزىشنى قارار قىلدىم، ــ دېدى ئۈچىنچىسى.

ئۇلار ئۈچىسى شۇ تەرىقىدە يولىنى داۋاملاشتۇردى. بىر يەرگە كەلگەندە، يولدىن بىر خالتا ئالتۇن تېپىۋالدى. بىراق تەقسىمات جەريانىدا بىرلىككە كېلەلمەي، جېدەللىشىپ قېلىشتى. شۇ چاغدا، ۋەزىر ــ ۋۇزرالىرىنى ئەگەشتۇرۇپ پادىشاھ يېتىپ كەپتۇ. جېدەللىشىۋاتقان يىگىتلەرنى كۆرۈپ توختاپتۇ ۋە ئۇلارنىڭ كىملىكىنى، سەپەر سەۋەبلىرىنى، مۇرات ــ مەقسەتلىرىنى سۈرۈشتۈرۈپتۇ.

ــ مەن ھېچكىمگە ياخشىلىق قىلمىغانمەن، بىرەر كىشىنىڭ مېنىڭدىن خۇرسەن بولۇشىنى خالىمايمەن، ــ دېدى ئۇلاردىن بىرى.

ــ ئەگەر بىراۋنىڭ بىرەر كىشىگە ياخشىلىق قىلغانلىقىنى كۆرسەم، ئەلەمدىن كۆزلىرىمدىن ئۇيقۇم قاچىدۇ، ــ دېدى ئىككىنچىسى.

ــ خەيرىيەت ۋە ياخشىلىق يەر يۈزىدىن پۈتۈنلەي يوقىلىپ كېتىشىنى خالايمەن، ــ دېدى ئۈچىنچىسى.

پادىشاھ بۇلاردىن ياخشىلىق كەلمەيدىغانلىقىنى بىلىپ، بىرىنى مەلىكەتتىن چىقىرىۋېتىشكە، ئىككىنچىسىنى ئۆلۈمگە، ئۈچىنچىسىنى بولسا كىشەنلەپ چۆل ــ باياۋانغا ئاپىرىپ تاشلاشقا ھۆكۈم قىپتۇ.

ھېكمەت:

ياخشىلىقنىڭ ئۇرۇقىنى چاچ، ئورۇنسىز يەر بولسىمۇ، چۈنكى ياخشىلىق ئۇرۇقى قەيەرگە چېچىلسا، ھەرگىز زايا بولمايدۇ. (ئابدۇقادىر ئەزىزى)

يولۇچىنىڭ دەريادىن ئۆتۈشى

بىر ئادەم ساياھەتكە چىقىپ دولقۇنلاپ ئېقىۋاتقان بىر دەرياغا دۇچ كەپتۇ، يېقىن ئەتراپتا يا كېمە، يا كۆۋرۈك يوقكەن. يولۇچى دەريادىن كېچىپ ئۆتسەم ھايات قېلىشىم ئۇياقتا تۇرسۇن، ھەتتا جەسىتىممۇ تېپىلماسلىقى مۇمكىن، دەپ ئويلاپ، ئامالسىز جايىدا تۇرۇپ قاپتۇ.

شۇ يەرگە يېقىن يەردە تۇرۇشلۇق بىر ئادەم ئۇنىڭ ئاۋارىچىلىككە ئۇچرىغانلىقىنى كۆرۈپ يېنىغا كېلىپ، ئۇنى يۇدۇپتۇ. بۇ ئاق كۆڭۈل ئادەم مەيدىسىگىچە سۇغا كىرىپ شىددەت بىلەن كېلىۋاتقان ئېقىنغا تاقابىل تۇرۇپ، بۇ يولۇچىنى ساق ـ سالامەت قارشى قىرغاققا ئۆتكۈزۈپ قويۇپتۇ.

يولۇچى سەپەردە بولغاچقا، پۇلى كۆپ ئەمەسكەن، شۇڭلاشقا يېنىدىكى بوپىسىدىن ئازراق پارچە پۇل ئېلىپ ئاق كۆڭۈل ئادەمگە بېرىپتۇ، بىراق ئاق كۆڭۈل ئادەم ئالغىلى ئۇنىماپتۇ. يولۇچى دەريا بويىدا خىجىل بولۇپ تۇرغىنىدا، ئۇ ئادەم يەنە ئۇدۇل قىرغاققا بېرىپ، دەريادىن ئۆتەلمىگەنلەرنى داۋاملىق بۇ تەرەپكە ئۆتكۈزۈشكە باشلاپتۇ.

يولۇچى ئەسلىدە بۇ ئادەم باشقىلارنى يۇدۇپ دەريادىن ئۆتكۈزۈشكە خۇشتار ئىكەن، ئۇ بۇنداق قىلىشنى ياخشى كۆرگەنىكەن، ئۇنىڭ ياردىمىنى خاتىرجەم قوبۇل قىلاي، دەپ ئويلاپ، ھېلىقى ئادەمنىڭ يېنىغا بېرىپ:

ــ ئەمدى مەن سەندىن مىنەتدار بولمايمەن، قارىسام، سەن غەلىتە ئادەم ئىكەنسەن، سېنىڭ باشقىلارنىڭ دەريادىن ئۆتۈشىگە ياردەملىشىدىغان ھەۋىسىڭ بار ئىكەن، ــ دەپتۇ.

يولۇچى سەپىرىنى تۈگىتىپ قايتىپ كەلگەندە، ھېلىقى ئادەم ئۇنى دەريادىن ئۆتكۈزۈپ قويۇشقا ئۇنىماپتۇ. دولقۇنلاپ ئېقىۋاتقان دەريا بويىدا يولۇچى يەنە بىر قېتىم ئامالسىز تۇرۇپ قاپتۇ.

ھېكمەت:

گەرچە ئۇ ئۆزىدە باشقىلارغا خالىس ياردەم قىلىشتەك خىسلەتنى يېتىلدۈرگەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭدا چوقۇم باشقىلارغا ياردەم قىلىدىغان مەجبۇرىيەت يوق.گەرچە ئۇنىڭ ساڭا ياردەم قىلىش مەجبۇرىيىتى بولسىمۇ، سەن ئۇنىڭغا تەشەككۇر بىلدۈرۈشۈڭ كېرەك. باشقىلارغا داۋاملىق تەشەككۇر ئېيتىپ تۇرۇش ئۇلارنىڭ ساڭا بولغان ياردەم قىلىش مەجبۇرىيەت تۇيغۇسىنى قوزغايدۇ.

پوچى تۇلكە

بىر كۈنى، بىر توپ تۇلكە دەريا بويىغا توپلىشىپتۇ، دەريا سۇيى ناھايىتى شىددەت بىلەن ئېقىۋاتقان بولغاچقا، ئۇسساپ كەتكەن تۇلكىلەر قەيەردىن سۇ ئىچسە بىخەتەر بولىدىغانلىقىنى بىلەلمەپتۇ.

ــ بولمىسا دەريانىڭ چۈشۈپ سىناق باقايلى، ــ دەپتۇ بەزىلەر. بىراق ھېچقايسىسى دەريانىڭ چۈشۈشكە جۈرئەت قىلالماپتۇ.

ــ سىلەر قورقۇنچاقتەك قىلىسىلەر، دەريانىڭ چۈشۈپ باقىدىغان ئىشقۇ شۇ، ماڭا قاراپ تۇرۇڭلار، ــ دەپتۇ بىرى.

تۇلكىلەر ئارىسىدا غۇلغۇلا بولۇپ، ھەممىسى نەسىھەت قىلىپتۇ:

ــ بۇنداق خەتەرگە تەۋەككۇل قىلمىغىن، مۇبادا بىرەر ئىش بولۇپ قالسا قانداق قىلىسەن؟

ھېلىقى تۇلكە ئۆزىنىڭ باشقىلاردىن جۈرئەتلىك ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ قويۇش ئۈچۈن كېرىلىپ:

ــ سىلەرگە قەيەرنىڭ ئەڭ بىخەتەر ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ بېرىمەن، ــ دەپلا دەريانىڭ سەكرەپتۇ. بىراق جىددىي ئېقىن تۇلكىنى ئېقىتىپ كېتىپتۇ. دەريا بويىدىكى تۇلكىلەر ئۇنىڭغا قاراپ:

ــ بىزدىن ئايرىلمىغىن، قايتىپ كېلىپ بىزگە قەيەردىن سۇ ئىچسە بىخەتەر ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ بەرگىن، ــ دەپتۇ.

دەريا سۈيىدە ئېقىپ كەتكەن تۇلكە دەپتۇ:

ــ مەن مىلېتۇسقا خەت ئاپىرىپ بەرمەكچى، قايتىپ كەلگىنىمدە ئاندىن سىلەرگە ئېيتىپ بېرەي!

بىراق ئۇ قايتىپ كەلمەپتۇ.

ھېكمەت:

پوچىلىق بىلەن ئۆزىنى كۆرسەتكىلى بولىدۇ، بىراق بۇنىڭ بىلەن ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقارغىلى بولمايدۇ.

كۆپ ھاللاردا ئادەملەر پوچىلىق بىلەن ئىش قىلىدۇ. نەتىجىدە كۆپ ھاللاردا ئۆزىنىڭ ۋاقتى ۋە زېھنىنى ئىسراپ قىلىپ مەغلۇپ بولىدۇ.

كېسەل داۋالاش

بىر ئادەم ياخشى ئوخلىيالمايدىغان بولۇپ قاپتۇ. ياتسىلا بىئارام بولۇپ ئوخلىيالماي، ئەتىسى روھسىز ئورنىدىن تۇرىدىكەن. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئادەم دوختۇرغا كۆرۈنۈپتۇ.

ــ كۆڭلىڭىز پاراكەندىمۇ قانداق؟ ــ سوراپتۇ دوختۇر.

ــ ياق، ناھايىتى ياخشى، بىرەر غېمىممۇ يوق.

ــ ئەمسە نېمە ئۇچۇن ئۇخلىيالمايسىز؟

ــ سىز بىلمەيسىز، بۇنىڭغا چىدىغىلى بولمايدۇ، پۈتۈن بىر كېچە قېنىپ ئۇخلىيالمايمەن. ئوڭدا ياتسام دۈمبەم ئاغرىيدۇ، دۈم ياتسام قورسقىم ئاغرىيدۇ، يېنىچە ياتسام بېلىم ئاغرىيدۇ، ئولتۇرسام كاسام ئاغرىيدۇ... قانداقلا ياتسام ئۇخلىيالمايمەن، ئاغرىقتا چىدىغىلى بولمايدۇ. ئاخىر ئۈياق ــ بۇياقتا ئۆرۈلۈپ تاڭنى ئاتقۇزىمەن.

ــ بىراق مەن سىزنى تەپسىلىي تەكشۈردۈم. سالامەتلىكىڭىز ئىنتايىن نورمال، ــ دەپتۇ دوختۇر ئەجەبلىنىپ.

ــ مەن بىر قانچە دوختۇرغا كۆرۈنۈپ باقتىم، نۇرغۇن دورىلارنى يېدىم، بىراق يەنىلا ئۇنۇمى بولمىدى. ئۇ دوختۇرلارمۇ كېسەلنىڭ سەۋەبىنى تاپالمىغانلىقىنى ئېيتقان، ئەمدى قانداق قىلسام بولار، ھەر كۈنى ئاغرىقنىڭ دەستىدىن كارىۋاتنى چېقىۋەتكۈم كېلىدۇ، ــ دەپتۇ بىمار قانداق قىلىشنى بىلەلمەي.

ــ كارىۋىتىڭىزدا چاتاق بارمۇ قانداق؟ سىز ئالدى بىلەن كارىۋاتنى بىر قۇر تەكشۈرۈپ كۆرۈڭ، ــ دەپتۇ دوختۇر.

بىمار ئۆيىگە بېرىپ كارىۋات تەگلىكىنى ئۆرۈپ قارىسا تەگلىك ئاستىدا دېگەندەك تارازا تېشى تۇرغۇدەك.

ھېكمەت:

بىز دائىم بەزىبىر ئاۋارىچىلىكلەرگە قول قوۋۇشتۇرۇپ تۇرىمىز ھەم ئار-تۇقچە ئويلايمىز. نەتىجىدە مەسىلىنىڭ تۈگۈنىنى تاپالمايمىز. سەل قارىغان كىچىككىنە مەسىلە ئاخىر ئىشلارنى مۇرەككەپلەشتۈرۈۋېتىدۇ.

ئۆچكە بىلەن ئېشەك

دېھقان بىر ئۆچكە ۋە بىر ئېشەك بېقىپتۇ. ئېشەكنى بازاردىن سېتىۋالغان ياخشى يەم ــ خەشەك بىلەن بېقىپتۇ. بىراق ئۆچكىنى تاغ باغرىغا ئۆزى ئوتلاپ كېلىشكە قويۇپ بېرىپتۇ. ئۆچكە بۇنداق ئادىل بولمىغان مۇئامىلىگە نارازى بولۇپ، ئەگەر ئېشەك ئاغرىپ قالسا، ئۇ يەيدىغان ياخشى يەم ــ خەشەكلەر مېنىڭ بولىدۇ ئەمەسمۇ، دەپ ئويلاپتۇ.

ئۆچكە كۆڭلىدە چوت سوقۇپ، ئېشەككە دەپتۇ:

ــ سەن كۈن بويى مۇشۇنداق جاپالىق ئىشلەيسەن، ساڭا بەك ئىچىم ئاغرىيدۇ. بىردەم تۇغمەن چۆرۈيسەن، بىردەم ئېغىر يۈكلەرنى توشۇيسەن، يالغاندىن ئاغرىپ يېتىۋالساڭ ياخشى ئارام ئېلىۋالاتتىڭ ئەمەسمۇ؟

ئۆچكە ئەسلىدە، ئەگەر ئىگەم ئېشەكنىڭ يالغاندىن ئاغرىپ قالغانلىقىنى بىلىۋالسا ئېشەككە ھەرگىز ئىشەنمەيدۇ. ئۇ ھالدا ياخشى يەملەر مېنىڭ بولىدۇ، دەپ

ئويلىغانىكەن.

ئېشەك ئۆچكىنىڭ دېگىنىگە قوشۇلۇپتۇ. ئەمەلىيەتتە بولسا پۈتلىشىپ يىقىلىپ ئېغىر يارىلىنىپ قوپالماپتۇ، دېھقان ئالدىراپ ـ تېنەپ دوختۇر چاقىرىپ كېلىپ:

ـــ ئائىلىمىزدىكى ئېغىر ـ يېنىك ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى ئېشەككە تايىنىپ قىلاتتىم ئېشەك ساقايسىلا بولاتتىغۇ، ـــ دەپتۇ.

ـــ ئاڭ ياخشى ئامال ئۆچكىنىڭ ئېچ باغرىنى قاينىتىپ ئېشەككە ئىچۈرۈڭ، بۇنىڭ ئۇنۇمى بەك ياخشى، ـــ دەپتۇ دوختۇر. دېگەندەك، دېھقان ئۆچكىنى ئۆلتۈرۈپ، ئېشەكنى داۋالاپتۇ.

ھېكمەت:
مەككار ئادەملەر ھەممە ئىشتا مەككارلىق قىلىدۇ. ھەتتا ئۆزىنىڭ ھاياتىغىمۇ شۇنداق.
ھەسەت قىلىش كەچۈرگىلى بولمايدىغان جىنايەت، چۈنكى ھەسەت قىلىشتىن كېلىپچىققان خاتالىققا نىسبەتەن شۇنىڭغا يارىشا «جاۋاب» بولىدۇ.

تۇرمۇشنىڭ يۈكىنى كۆتۈرۈش

ئوتۇنچى ھەر كۈنى تاڭ يورۇماستىنلا ئوتۇنلىرىنى يۈدۈپ، بازارغا ئاپىرىپ سېتىپ، شۇ پۇل بىلەن ئائىلىسىدىكىلەرنى باقىدىكەن. ئوتۇنچىنىڭ ئوغلىمۇ بارا ـ بارا چوڭ بولۇپ، ئوتۇنچىغا بويلىشىپتۇ. ئوغلىدا جاپادا قورقماسلىق روھىنى يېتىلدۈرۈش ئۈچۈن، بىر كۈنى ئوتۇنچى ئوغلىنى چاقىرىپ:

ـــ ئەمدى سەنمۇ چوڭ بولۇپ قالدىڭ، ئائىلىنىڭ يۈكىنى ئازراق بولسىمۇ زىممەڭگە ئېلىشىڭ كېرەك، ئەتىدىن باشلاپ مەن بىلەن بازارغا ئوتۇن ساتقىلى بارىسەن، ـــ دەپتۇ.

ئەتىسى ئوغلى ئىككى باغلام ئوتۇننى كۆتۈرۈپ، تاغ ـ داۋانلاردىن ئېشىپ قاتتىق چارچاپتۇ. ئىككى كۈندىن كېيىن دادىسىغا بارغۇسى يوقلۇقىنى ئېيتىپتۇ.

دادىسى ئوغلىنىڭ قىزىرىپ كەتكەن مۇرىسىگە قاراپ، ھەسرەتلىك ئۇھ تارتىپ، ئۇنى ئۆيدە ئارام ئېلىشقا قالدۇرۇپ ئۆزى ئوتۇنچىلىقىنى قىلىۋېرىپتۇ. زىيادە چارچاشتىنمۇ ياكى ياشىنىپ قالغانلىقتىنمۇ، بىر كۈنى ئوتۇنچى يېرىم يولدا يىقىلىپتۇ، شۇ يىقىلغىنىچە يېرىم ئاي ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قاپتۇ. تۇرمۇشنى قامدايدىغان كىرىم مەنبەسى ئۈزۈلۈپتۇ، ئوتۇنچى ئۆيدە يەيدىغان نەرسە قالمىغانلىقىنى كۆرۈپ ئوغلىنى چاقىرىپ:

ـــ بۇ ئائىلە ئەمدى پۈتۈنلەي ساڭا قاراشلىق بولۇپ قالدى، ـــ دەپتۇ.

ئوغلى لەۋلىرىنى چىشلەپ، ئوتۇننى كۆتۈرۈپ بازارغا مېڭىپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ ئوغلى تۇرمۇشنىڭ ئېغىر يۈكىنى كۆتۈرۈپ، ھەر كۈنى تاڭ يورۇماستا دادىسىدىن ئۆگىنىۋالغىنى بويىچە تاغدىن ئوتۇن كېسىپ باغلاپ، بازارغا ئاپىرىپ سېتىپتۇ. كۈنلەر

ئۆتۈپتۇ، ئوغلىغا ئەمدى ئەپكەش ئېغىر، يول يىراق بىلىنمەپتۇ، ئۆزىمۇ ھارغىنلىق ھېس قىلماپتۇ.

ھېكمەت:
ئادەمدىكى يوشۇرۇن ئىقتىدار جاپالىق مۇھىتتا ئاندىن رولىنى تولۇق جارى قىلدۇرىدۇ.
جاپا - مۇشەققەت ئادەمگە ئېغىر يۈكنى يۈكلەش بىلەن بىرگە، يەنە شۇ يۈكنى كۆتۈرەلىگۈدەك كۈچمۇ ئاتا قىلىدۇ.

دېھقاننىڭ قىزى

شىر دېھقاننىڭ قىزىنى ياخشى كۆرۈپ قېلىپ، دېھقاندىن قىزىنى ئۆزىگە بېرىشنى ئۆتۈنۈپتۇ. دېھقاننىڭ بىر تەرەپتىن قىزىنى بۇ ياۋايى ھايۋانغا قوشۇپ قويۇشقا كۆڭلى ئۇنىمىسا، يەنە بىر تەرەپتىن رەت قىلىشقا جۈرئەت قىلالماي بىر ئامال ئويلاپ تېپىپتۇ. بىر كۈنى شىر يەنە سۆيلەپ كەلگەندە دېھقان:

— مەن ساڭا قىزىمنى بېرىشكە رازى، بىراق قىزىم سېنىڭ ئۆتكۈر چىشلىرىڭ بىلەن ئۇچلۇق تىرناقلىرىڭدىن قورقىدىكەن، مەنمۇ قىزىمغا بىرەر زەخمەت يېتىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەيمەن. ئەگەر تىرناقلىرىڭنى كېسىۋېتىپ، ئۆتكۈر چىشلىرىڭنى ئېكەك سېلىپ تەكشىلىگەن بولساڭ مەن تۇيۇقسىز ئىلارغا دەرھال قوشۇلغان بولاتتىم، — دەپتۇ.

شىر ئىنتايىن خۇشال بولۇپ:

— قىزىڭنى بېرىدىغانلا ئىش بولسا ھەر قانداق شەرتىڭگە قوشۇلىمەن. مەن ھازىرلا دېگىنىڭدەك قىلاي، — دەپتۇ.

شىر قايتىپ بېرىپ ئۇچلۇق تىرناقلىرىنى كېسىپ، ئۆتكۈر چىشلىرىنى بىلەي بىلەن تەكشىلەپ، ئۆزىنى ياساپ دېھقاننىڭ ئۆيىگە كېلىن كۆچۈرگىلى كەپتۇ. بىراق ئەمدىلا ئۆينىڭ ئالدىغا كېلىشىگە كالتەك تۇتۇپ تۇرغان دېھقان ئۇنىڭغا قاراپ كەپتۇ، ئەلپازىمۇ ناھايىتى يامان ئىكەن، شىر سەگەكلىشىپ ھەيۋىسىنى كۆرسىتىپتۇ. ئەمما كالتەك باش - كۆزلىرىگە يامغۇردەك تېگىشكە باشلاپتۇ. شىر ھېچقانداق قارشىلىق قىلالماپتۇ، چۈنكى شىرنىڭ ئۇچلۇق تىرناقلىرى بىلەن ئۆتكۈر چىشلىرى ھەيۋىسىنى يوقاتقانىكەن. ئاخىر شىر باياۋان تەرەپكە قېچىپ جېنىنى ساقلاپ قاپتۇ، چاتاق بولغىنى، ئۇچلۇق تىرنىقى، ئۆتكۈر چىشى بولمىغاچقا ئۇۋ ئوۋلىيالماي ئاچلىقتىن ئۆلۈپتۇ.

ھېكمەت:
ئۆزىنىڭ ئارتۇقچىلىقى بىلەن ئەۋزەللىكىدىن ئوخشايلا ۋاز كېچىش ئاقىلانە

لىك ئەمەس، مۇبادا ئەۋزەللىكنى قولدىن بېرىپ قويسىڭىز، قايتۇرۇۋالمىقىڭىز ناھايىتى تەس.

بالا بىلەن مۇئەللىم

بىر كۈنى بىر بالا دەريا بويىدا يۇيۇنۇۋاتقاندا تۇيۇقسىز پېيى تارتىشىپ قېلىپ، خەتەرلىك ئەھۋالدا قاپتۇ. بالا سۇغا بارغانسېرى چۆكۈپ، بىرنەچچە يۇتۇم سۇ ئاغزىغا كىرىپ كېتىپتۇ. ھاياتى قاش بىلەن كىرپىك ئارىلىقىدا قاپتۇ.

بالا سۇدا قاتتىق تىركىشىپ تۇرغاندا، ئۆزىنىڭ ئوقۇتقۇچىسىنى غىل - پال كۆرۈپ قاپتۇ ۋە «قۇتقۇزۇڭلار» دەپ ۋارقىراپتۇ.

ئوقۇتقۇچى ئوقۇغۇچىسىنىڭ ئۆز مەيلىچە سۇ ئۈزۈپ، خەتەرلىك ئەھۋالدا قالغانلىقىنى كۆرۈپ، غەزەپ بىلەن دەپتۇ:

ــ نېمىشقا گېپىمنى ئاڭلىمايسەن. ئۆزى يالغۇز سۇغا چۆمۈلۈشنىڭ قارامىلىق ۋە خەتەرلىك ئىكەنلىكىنى بىلمەمسەن! مەن نەچچە رەت دېدىم.

مۇئەللىم دەريانىڭ قىرغىقىدا تۇرۇپ، ئوقۇغۇچىسىنى ئەيىبلەۋېرىپتۇ.

ئوقۇغۇچىنىڭ ئېغىزىغا يەنە سۇ كىرىپ كېتىپتۇ، ئوقۇغۇچى يىغلاپ تۇرۇپ:

ــ ئالدى بىلەن مېنى قۇتقۇزۇڭ، ئاندىن ئەيىبلەڭ، بولامدۇ؟ ــ دەپتۇ.

ھېكمەت:

ئىشلارنىڭ ئېغىر - يېنىكى، ئالدىرىمايلا قىلىدىغىنى ۋە جىددىي قىلىدىغىنى نى بار. مۇھىمنى ئەڭ بۇرۇن قىلىڭ.

جانغا خەۋپ يېتىدىغان چاغدا ئالدى بىلەن يارىدەم قىلىڭ ۋە قۇتقۇزۇڭ، ئاندىن ئەيىبلەڭ ۋە تەربىيە بېرىڭ.

سۆزلەيدىغان چاغدا سۆزلەڭ، قىلىدىغان چاغدا قىلىڭ، بىراق پۇرسەت ۋە سورۇنغا قارالا.

ئوغرى بىلەن ئۆي ئىتى

بىر دېھقان بىر ئىت بېقىۋاپتۇ. ئۇ ھەر كۈنى ئىتىنى ئەگەشتۇرۇپ ئېتىزغا بېرىپ ئىشلەيدىكەن، كېچىسى ئىتىنى دەرۋازىغا قاراشقا قويۇپ، ئوغرىدىن ساقلىنىدىكەن. دېھقان ئىنتايىن كۆيۈنگەچكە ئىت ئۆزىنىڭ دەۋازىغا قاراش مەسئۇلىيىتىنى ياخشى ئادا قىپتۇ.

بىر كۈنى كەچقۇرۇن دېھقاننىڭ ئائىلىسىدىكىلەر قاتتىق ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. ئىت سىرتتا دەرۋازىغا قارايتۇ. بۇ چاغدا بىر ئوغرى تىمىسقىلاپ يۇرۇپ دېھقاننىڭ ئۆيىگە يېقىنلىشىپتۇ، ئاندىن تامدىن ئارتىلىپ ھويلىغا چۈشۈپتۇ. ئىت بىر قارا كۆلەڭگىنى غىل - پال كۆرۈپ قېلىپ، بىرى ئوغرىلىققا كىردى دەپ ئويلاپ قاتتىق قاۋاپتۇ.

ئوغرى ئىتنىڭ توختىماي قاۋاۋاتقانلىقىنى، پىلانىنىڭ سۇغا چىلاشقانلىقىنى

كۆرۈپ، يانچۇقىدىن بىر پارچە بولكىنى چىقىرىپ ئىتنىڭ ئالدىغا تاشلاپ بېرىپتۇ ۋە بوش ئاۋازدا ئىتقا دەپتۇ:

ــ ھاي، قاۋما، بۇ بولكىنى ساڭا بەردىم.

ئىت ئوغرىغا قارىۋېتىپ دەپتۇ:

ــ سېنىڭ مەقسىتىڭ ماڭا ئايان، بولكىنى ماڭا بېرىشىڭ مېنىڭ ئىگەمنى ئويغىتىۋەتمەسلىكىم، ئىگەمنىڭ مال ــ مۈلكىنى ئوغرىلىشىڭ ئۈچۈندۇر. ئەگەر سەن ئىگەمنىڭ مال ــ مۈلكىنى ئوغرىلاپ كەتسەڭ، بۇنىڭغا مەنمۇ چېتىلىپ قالىمەن، ئىگەم مېنىمۇ جازالايدۇ. بۇنىڭ بىلەن، مەنمۇ كۈن كەچۈرەلمەيمەن؛ ئەگەر سەن ھەممەيلەننى ئۆلتۈرۈۋەتسەڭ بۇ بىر بولكا مېنىڭ ئەڭ ئاخىرقى ئوزۇقۇم بولۇپ قالىدۇ، نەتىجىدە مەنمۇ ياشىيالمايمەن؛ ئەگەر سەن ياخشى نىيىتىڭ بىلەن، مېنى قورسىقى ئېچىپ كەتتى دەپ بۇ بولكىنى بېرىپ مېنى تەسىرلەندۈرمەكچى بولغان بولساڭ خاتالىشىپسەن، مەن بىر پارچە بولكا ئۈچۈن بۇرچۇمنى ئۇنتۇپ قالمايمەن. مەن قاۋاپ ئىگەمنى ئويغىتىپ، ئۆيگە ئوغرى كىرگەنلىكىنى بىلدۈرىمەن. مەن كۆز ئالدىمدىكى مەنپەئەتنىلا كۆرۈپ، ئۆزىنىڭ كەلگۈسى بىلەن ھېسابلاشمايدىغانلاردىن ئەمەس.

ئوغرى پىلانىدىن ۋاز كېچىپ، قايتىپ كېتىپتۇ.

ھېكمەت:

كۆز ئالدىمىزدىكى مەنپەئەت ۋە ئېزىقتۇرۇشلارغا ئالدانماڭ، ئىشنىڭ ئاقىۋىتى ۋە كەلگۈسىنى ئويلاڭ.

كۆز ئالدىمىزدىكى مەنپەئەت ھەقىقەتەن ئادەمنى جەلپ قىلىدۇ. بىراق كەلگۈسىدە ئۇنداق جەلپ قىلالماسلىقى ياكى ئېغىز ئاچقىلى بولماسلىقى مۇمكىن.

بەرمىگەندىن بەرگەن ياخشى

بىر ھېيلىگەر سوقراتنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

ــ بىر ئەبلەختىن ئون تەڭگە قەرز ئالغانىدىم، قايتۇرۇشقا پۇل تاپالماي غەمدە قالدىم. ئۇ ئارام بەرمەي، ھەر كۈنى سۆيلەپ كېلىدۇ، سۆزلىرى يۈرىكىمگە خەنجەردەك سانجىلىدۇ، كېچىلىرى كۆزۈمگە ئۇيقۇ كەلمەيدۇ. خۇدا ئۇنىڭغا ئون تەڭگە پۇل بەرگەندەكلا كېلىۋېرىپ، بوسۇغامنى تېشىۋەتتى، بىر ھىممەتلىك كىشى چىقىپ ماڭا ياردەم بەرسە بولاتتى، ــ دەپتۇ يېلىنىپ.

سوقرات بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭغا ئىككى تەڭگە بېرىپتۇ. ئىككى قولىلاپ تەڭگىنى ئېلىپ، كۈلۈپ قويۇپ كېتىپ قاپتۇ.

بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ تۇرغان بىر كىشى سوقراتقا:

ــ ئۇ يالغانچى، ئۇچرىغانىنى ئالدايدىغان ھېيلىگەر، ئۆلگەندىمۇ ئەل يىغلىماس ئاق

نانچى، ئۇ ھەتتا شىرنىمۇ ئالداپ، ئىگەرلەپ مىنەلەيدۇ، ــ دەپتۇ.

سوقرات بۇ سۆزدىن ئاچچىقلىنىپ:

ــ سېنىڭ بىلگەنلىرىڭ بەلكى نائېنسىقتۇر. مەن ئۇنىڭ ئەل ئىچىدىكى ھۆرمىتىنى ساقلىدىم. تۇغرا ئادەم بولسا، ئۇنى ياقلايمەن، ئەگەر سۆزى ھېيلە ۋە يالغان بولسا، ئاخىر ئۆزى پۈشايمان يەيدۇ. مەن ئىككى تەڭگە بېرىپ، ئۆز قەدرىمنى ساقلىدىم ۋە ئېھسان بېرىش ئەھدىمنى بەجا قىلدىم. ياخشىغۇ، يامانغىمۇ ئېھسان قىلىش، شۇنداقلا، بەرمىگەندىن بەرگەن ياخشى، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

ھېكمەت:

ياخشىلىق نەچچە يىللار ياشىسىمۇ قېرىمايدۇ، يامانلىقنى قانچە پەرۋىش قىلسىمۇ تۇزەلمەيدۇ. (يۈسۈپ خاس ھاجىپ)

ئىنسان ئۇچۇن ئەڭ ياخشى نەرسە

سوقرات شاگىرتلىرىدىن:

ــ دۇنيادا ئىنسان ئۇچۇن ئەڭ ياخشى نەرسە نېمە؟ ــ دەپ سورىغانكەن، شاگىرتلىرىدىن بىرى:

ــ كامىل ئەقىل، ــ دېسە، ئىككىنچىسى:

ــ ياخشى دوست، ــ دەپتۇ.

يەنە بىر شاگىرت:

ــ چارە ـ تەدبىر، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

سوقرات ئۇلارنىڭ پىكرىنى تۇغرا تاپماپتۇ.

شۇ چاغدا يەنە بىر شاگىرت:

ــ ئىنسان ئۇچۇن ئەڭ ياخشى نەرسە ــ پاك قەلب، ــ دەپتۇ.

سوقرات بۇ شاگىرتنىڭ سۆزىنى قوللاپ:

ــ باركاللا، تۇغرا ئېيتتىڭ. بۇ بولسا، ئاۋۋالقىلارنىڭ ھەممىسى بولىدۇ. پاك قەلب ــ ئىنسان ئۇچۇن ئەڭ ياخشى نەرسە، ــ دەپتۇ.

ھېكمەت:

پاك قەلبلا بولىدىكەن، ھەممە بولىدۇ.

ياخشىلىققا ئوقۇلغان ئاپىرىن

بەھرام گور بىر كۈنى ئوۋغا چىقىپتۇ. ئۇ بىر كېيىكنى ئۇچراتىپ ئۇنى ئاتماقچى بولۇۋاتقاندا، كېيىك قېچىپ كېتىپتۇ. بەھرام ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قوغلا ـ قوغلا بىر قەبىلە ياشايدىغان يەرگە كېلىپ قاپتۇ. بۇ قەبىلىنىڭ قەبىسە ئىسىملىك بىر سەردارى بار ئىكەن. كېيىك قورققانلىقىدىن بىتاقەت بولۇپ، قەبىسەنىڭ چېدىرىغا كىرىۋېلىپ، ئۆزىگە خاس يېلىنىش بىلەن ئۇنىڭدىن پاناھ تىلەپتۇ. قەبىسە ئۇنىڭ سۇ بېرىپتۇ، قارنىنى تويدۇرۇپتۇ. شۇ چاغدا بەھرام چېدىر ئالدىغا يېتىپ كېلىپ، قەبىسەگە دوق قىپتۇ:

ــ ئەي ئەرەب، مېنىڭ ئوۋلىماقچى بولغان كېيىكىم چېدىرىڭغا كىرىپ كەتتى. دەرھال ئۇنى چىقىرىپ، ماڭا تاپشۇر!

ــ ئەي ياخشى يىگىت، مەندىن باشپاناھ ئىزدەپ چېدىرىمغا كىرگەن جانىۋارنى قولۇڭغا تاپشۇرۇشۇم ئىنسانىيەتچىلىك ئەمەس، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ قەبىسە.

بەھرام قاتتىق سۆزلەپ، ئۇنىڭغا دېۋىلەپ كېلىپ، كېيىكنى چىقىرىپ بېرىشنى تەلەپ قىپتۇ. قەبىسە ئۇنىڭغا پەرۋامۇ قىلماي:

ــ ئەي يىگىت، بىھۇدە سۆزلەرنى قىلما، مەندىن پاناھ ئىزدەپ چېدىرىمغا كىرگەن بىچارىنى نېمىشقا سېنىڭ قولۇڭغا تاپشۇرىمەن؟ قولۇڭدىكى ئوق بىلەن مېنى ئۆلتۈرسەڭ، شۇ چاغدىلا كېيىكنى ئالالايسەن. ئەگەر مېنى ئۆلتۈرسەڭ، قەبىلەمنىڭ ئەھلى سېنى تىرىك قويمايدۇ. كەل، ئۆز جېنىڭغا رەھىم قىلىپ، بۇ جانىۋارنى ئۆلتۈرۈش نىيىتىڭدىن قايت. ئەگەر ھەۋەسنىڭ قېنى تىنچ قويمىسا، ئىشكىمنىڭ ئالدىدا باغلاقلىق تۇرغان چىرايلىق چاپقۇر ئېتىمنى ئىگەر ـ جابدۇقى بىلەن ساڭا بېرەي، ــ دەپتۇ.

بەھرام قەبىسەنىڭ ياخشىلىقىغا ئاپىرىن ئوقۇپتۇ. ئۇنىڭ ئېتىغا ئىلتىپات قىلماي، سارىيىغا قايتىپ، ئەتىسى قەبىسەنى ئوردىسىغا چاقىرتىپتۇ ۋە ئۇنىڭغا كۆپ ئىلتىپات كۆرسىتىپ ئەزىزلەپتۇ.

ھېكمەت:

ياخشىلىقنى ئادەت قىلىش ئۇچۇن ئوچۇق قول بولۇش كېرەك، ئوچۇق قول كىشى ئىززەتتىن نېرى بولالمايدۇ. (ئابدۇقادىر ئەزىزى)

ھۆددە قىلالىسالىڭ

بۇقرات ئىلمۇھېكمەتتە روناق تېپىپ، شۆھرىتى ئالەمگە يېيىلغاندىن كېيىن، تەنھالىقنى ئىختىيار قىپتۇ ۋە بىر غارغا كىرىپ شۇ يەردە ياشاشقا باشلاپتۇ. بىر كۈنى پادىشاھ كېسەل بولۇپ قېلىپ، بۇقراتنى ئەكېلىشكە ئادەم ئەۋەتىپتۇ.

بۇقرات ئۇنىڭ ئىلتىماسىنى رەت قىلىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ۋەزىرىنىڭ ئۆزى بۇقراتنىڭ ھۇزۇرىغا بېرىشقا مەجبۇر بوپتۇ. ۋەزىر شۇنداق نەزەر سېلىپ قارىسا، بۇقرات

ئوت ـ چۆپلەرنى يېپىنچا، ھەرخىل گىياھلارنى تائام قىلىپ يۇرۇپتۇ.

ۋەزىر بۇقراتنى پادىشاھنىڭ قەسرىگە تەكلىپ قىپتۇ. شۇ چاغدا بۇقرات:

ـــ مەن ئادەملەر دەستىدىن بىزار بولۇپ، تەنھالىقنى ئىختىيار قىلغانىدىم ھەم شۇنداقلا پادىشاھلارغا خىزمەت قىلماسلىققا ئەھدە قىلغانىدىم، ـــ دەپتۇ.

ۋەزىر شۇنچە يېلىنسىمۇ، بۇقرات سۆزىدىن يانماپتۇ.

ۋەزىر ئۇنىڭدىن رەنجىپتۇ ـ دە:

ـــ پادىشاھلارغا خىزمەت قىلىش قولۇڭدىن كەلسە، گىياھ يەپ ئولتۇرارمىدىڭ! ـــ دەپتۇ مەسخىرە قىلىپ.

شۇ چاغدا بۇقرات كۈلۈپ:

ـــ گىياھ يېيىشكە ھۆددە قىلالىسام، سەنمۇ پادىشاھلارنىڭ خىزمىتىنى قىلماس ئىدىڭ! ـــ دەپتۇ.

ھېكمەت:

كىشىنىڭ تاللىشىغا ھۆرمەت قىل. ھەربىر ئادەم ئۆزىگە ئۆزى خان.

قولدىن كەلمىگەنگە ۋەدە قىلما

پادىشاھ بۇقراتقا:

ـــ نېمە تىلىسەڭ ئېيت، تىلىكىڭنى يەتكۈزىمەن، ـــ دېگەنىكەن، بۇقرات:

ـــ ئۇنداق بولسا، مەڭگۈ ھايات، ئەبەدىي ياشىلىق، پۈتمەس ـ تۈگىمەس بايلىق، ھېچقانداق غەم ـ غۇسسىدىن مۇستەسنا شادلىق تىلەيمەن، ـــ دەپتۇ.

پادىشاھ بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ:

ـــ بۇلار مېنىڭ قولۇمدىن كەلمەيدۇ، ـــ دېگەنىكەن، بۇقرات:

ـــ قولۇڭدىن كەلمىسە، مېنى ئۆز ھالىمغا قوي. قولدىن كەلمەيدىغان ئىشقا ۋەدە قىلىش نادانلىق، ـــ دەپتۇ.

ھېكمەت:

قولدىن كەلمىگەنگە ۋەدە قىلغان كىشى باشقىلارنىڭ ئىشەنچىسىگە ئې رىشەلمەيدۇ.

ئىنساب دېگەن

ـــ ئىنساب دېگەن نېمە؟ ـــ دەپ سوراپتۇ بىرى بۇزۇرجمېھردىن.

ــ ئىنساب ــ ئادەم ئۆزىگە نېمىنى راۋا كۆرسە، باشقا كىشىلەرگىمۇ شۇنى راۋا كۆرۈشتۇر، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ بۇزۇرجمېھر.

ــ ئەكە ياخشى ئادەم كىم؟

ــ ئەقىللىق ئادەم.

ــ قانداق كىشىنى ئەقىللىق كىشى دېسە بولىدۇ؟

ــ ئەقىللىق ئادەم ئويلىماستىن بىرەر ئىشقا كىرىشمەيدۇ.

ــ بىلىمنى نېمە بېزەيدۇ؟ شىجائەتنىچۇ؟ سېخىيلىقنىچۇ؟

ــ بىلىمنى توغرىلىق، شىجائەتنى ئەپۇ قىلىش، سېخىيلىقنى ئوچۇق كۆڭۈللۈك، شېرىن سۆزلۈك بېزەيدۇ.

ــ ئىنسانىنىڭ ھاياتىدا ئەڭ مۇھىم بولغان ئارزۇ ــ تىلىكى نېمىلەردىن ئىبارەت؟

ــ ساق ــ سالامەتلىك، پاراۋان تۇرمۇش ۋە خاتىرجەملىكتۇر، ــ دەپتۇ بۇزۇرجمېھر.

ھېكمەت:

ئىسان ئۇچۇن كۆڭۈل خاتىرجەملىكتىن ئۆزگە بايلىق يوق.

ھېكمەتتىن ئەمەس

بىرقانچە دانىشمەن نوشىرۋاننىڭ سارىيىدا مۇھىم بىر مەسىلىنى ھەل قىلىش توغرىسىدا مەسلىھەت قىلىشىپتۇ.

بۇزۇرجمېھر جىم ئولتۇرۇپ ئۇلارنىڭ مەسلىھەتىگە ئارىلاشماپتۇ. دانىشمەنلەر بۇزۇرجمېھردىن:

ــ نېمىشقا سىز بىزنىڭ مۇزاكىرىمىزگە ئارىلىشىپ، ئۆز پىكرىڭىزنى بىلدۈرمەيسىز؟ ــ دەپ سورىغانىكەن.

بۇزۇرجمېھر:

ــ دانىشمەنلەر خۇددى تېۋىپلارغا ئوخشايدۇ. تېۋىپ كېسەل بولمىغان ئادەمگە دورا بەرمەيدۇ. ھەل قىلماقچى بولغان مەسىلە ئۇستىدە ئېيتىۋاتقان پىكرىڭلارنىڭ توغرىلىقىنى بىلدىم. شۇڭا، ئۇ مەسىلە ئۇستىدە پىكىر قىلمىغانلىقىم ئەلۋەتتە ھېكمەتتىن ئەمەستۇر، ــ دەپتۇ.

ھېكمەت:

توغرا ئېيتىلغان پىكىرگە ئىزاھات بېرىش ھاجەتسىز. سۆزمەنلىك قىلىپ ھەممىگە سۆز قېتىشۇەرسەڭ كۈلكىگە قالىسەن.

ئايال بولمىغان بولسا

نۇشىرۋاننىڭ ھۇزۇرىغا يىراق ـ يېقىندىن ۋەكىللەر كەلگەنىكەن. نۇشىرۋان ئىلمۇ ھېكمەتتە دانا ۋەزىرى بۇزۇرجمېھىرنىڭ ئەقىل ـ پاراسىتىنى كۆز ـ كۆز قىلىش مەقسىتىدە ئۇنىڭدىن:

ـ ئەي ھەكىم، دۇنيادا ئەڭ ياخشى نەرسە نېمە؟ ـ دەپ سوراپتۇ.

ـ دۇنيادا ئۇچ نەرسىدىن ئۆتىدىغان ھېچ نەرسە يوق، ـ دەپتۇ بۇزۇرجمېھىر.

ـ ئۇلار نېمە؟

ـ ئۆلۈم، ئايال، ئېھتىياج.

نۇشىرۋان بۇ جاۋابتىن خىجالەت بوپتۇ ۋە «ھەكىم بىمەنە سۆزلەپ قويدى» دەپ ئويلاپتۇ، كېيىن مۇڭاپىق پۇرسەت تېپىپ:

ـ بۇ نېمە دېگىنىڭ؟ ئوچۇقراق شەرھلەپ بەرگىن، ـ دەپتۇ.

شۇ چاغدا بۇزۇرجمېھىر:

ـ ئەي شەھرىيار ئالىم، ئايال بولمىغان بولسا، ساڭا ئوخشىغان زات قەيەردىن تۇغۇلاتتى. ئۆلۈم بولمىغان بولسا، ئاتاڭنىڭ سەلتەنىتى ساڭا تېگەرمىدى. ئېھتىياج بولمىغان بولسا ماڭا ئوخشاش ئادەم سېنىڭ سارىيىڭدا تۇرارمىدى؟ ـ دەپتۇ.

ھېكمەت:

ھەممە ئادەم ئېھتىياج بولۇپلا ياشىمايدۇ، بەلكى ئۆزى ئارقىلىق باشقىلارنى تولۇقلاپ ياشايدۇ.

ئىنساننىڭ ئېسىل زىننىتى

نۇشىرۋاننىڭ ۋەزىرى بۇزۇرجمېھىردىن بىرى:

ـ ئىنسان ئۇچۇن ئەڭ زۆرۇر نەرسە نېمە؟ ـ دەپ سورىغانىكەن. ئۇ:

ـ قابىلىيەت، ـ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

ـ قابىلىيەت بولمىسچۇ؟

ـ ئەدەپ ۋە ئىلىم ئۆگەنسۇن.

ـ ئۆگىنەلمىسچۇ؟

ـ مال ـ دۇنيا، ئالتۇن ـ كۈمۈش ئاشۇرسۇن، ئىقتىسادىمۇ كۆپ ئەيىبنى ياپىدۇ.

ـ ئەپلەشتۇرەلمىسچۇ؟

ـ بولمىسا، مۇلايىم، خۇش چىراي ۋە كىچىك پېئىل بولسۇن، بۇ ئىنسانىنىڭ ئەڭ ئېسىل زىننىتى.

ــ بۇ ئىشمۇ قولىدىن كەلمەسمۇ؟

ــ بۇ چاغدا، دەپتۇ بۇزۇرجمېھىر، ــ بۇنداق ھاياتلىقتىن ئۆلگەن ياخشىراق، چۈنكى كىشىلەر ئۇنىڭدىن قۇتۇلىدۇ ھەم ئۆزىمۇ ئۆزىدىن قۇتۇلىدۇ.

ھېكمەت:

خۇش چىراي ۋە كىچىك پېئىللىق ئىنسانغا ئاق ياخشى بېزەك.

ئۆزىگە بېرىلگەن تەسەللى

بۇزۇرجمېھىر زىندانداا ياتقاندا، دوستلىرى ئۇنىڭدىن:

ــ مۇشۇ قارا كۈنگە چۈشكەنلىكىڭدىن ئۆزۈڭگە قانداق تەسەللى بېرىۋاتىسەن؟ ــ دەپ سورىشىپتۇ.

ــ تۆت ھېكمەتلىك سۆزنى قايتا ــ قايتا تەكرارلاۋاتىمەن، ــ دەپتۇ بۇزۇرجمېھىر، ــ بىرىنچىسى، بۇلارنىڭ ھەممىسى پېشانەمدە بار ئىكەن، كۆرۈۋاتىمەن. دېمەك، تەقدىردىن قېچىپ قۇتۇلغىلى بولمايدۇ؛ ئىككىنچى، بۇ كۈلپەت مېڭە ئېغىر بولسىمۇ چىدىماستىن، سەۋر قىلماستىن ئىلاجىم يوق؛ ئۈچىنچىسى، بۇ تېخى ھالۋا، بۇنىڭدىنمۇ ئېغىرراق كۈنگە چۈشۈپ قېلىشىم مۇمكىن؛ تۆتىنچىسى، ئېھتىمال بۇگۈن ــ ئەتە قۇتۇلارمەن، بەلكى ئاللىقاچان قۇتۇلغان بولساممۇ، ئۆزۈم خەۋەرسىزدۇرمەن.

ھېكمەت:

ئېغىر كۈلپەتلەرگىمۇ بەرداشلىق بەرگەن كىشىگە بەخت ئىشىكى ئېچىلىدۇ.

راستچىللىقنىڭ مۇكاپاتى

تارىختا زالىملىقى بىلەن نام چىقارغان ھەججاج قولىغا ئەسىر بولۇپ چۈشكەن كىشىلەرگە قاتتىق جازا بېرىشنى بۇيرۇپتۇ. ئەسىرلەرنىڭ ئارىسىدىكى بىر كىشى ھەججاجقا:

ــ ئەي ئەمىر، ماڭا قاتتىق جازا بەرمەڭ، سىزگە سادىقلىق بىلەن ياخشى خىزمەت قىلىمەن، ــ دەپتۇ. ھەججاج ئۇنىڭدىن قانداق خىزمەت قىلىدىغانلىقىنى سورىغانىكەن، ئۇ كىشى:

ــ بىر دۇشمىنىڭىز سىز توغرۇلۇق غەيۋەت قىلىپ، زالىم دەپ تەرىپلىدى، مەن ئۇنى رەت قىلدىم، ــ دەپتۇ. ھەججاج ئۇنىڭدىن:

ــ گۇۋاھىڭ بارمۇ؟ ــ دەپ سورىغانىكەن، ئۇ كىشى ئەسىرلەرنىڭ بىرىنى گۇۋاھلىققا كۆرسىتىپتۇ. ئەسىر بۇ ئىشتىن خەۋەرسىز بولسىمۇ، ھېلىقى كىشىنىڭ قۇتۇلۇشىنى كۆزلەپ:

ــ راست ئېيتىدۇ. مەن ئۇ يەردە بار ئىدىم، سىزنى يامانلاپ سۆزلەشتىن ئۇنى

قەتئىي چەكلىدى، ــ دەپ يالغاندىن گۇۋاھلىق بېرىپتۇ.

ھەججاج ئاچچىقلىنىپ ئۇنىڭغا:

ــ ئۇ يەردە سەن بار ئىكەنسەن، دۇشمىنىمنى غەيۋەت قىلىشتىن مەنئى قىلغان مانا بۇ كىشىنىڭ سۆزلىرىگە قوشۇلۇپ، ئۇنى توسۇماي، نېمىشقا قول قوشتۇرۇپ جىم تۇردۇڭ؟ ــ دەپتۇ.

ــ مەن سىزنى ئەڭ ئەشەددىي دۇشمىنىم دەپ بىلىمەن. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئۇنى مەنئى قىلىشنى خالىمىدىم، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ئەسىر.

ئىككىنچى ئەسىر دادىللىق بىلەن راست گەپ قىلغانلىقى ئۈچۈن ھەججاج ئىككىلا ئەسىرنى ئازاد قىلىۋېتىپتۇ.

ھېكمەت:
راستچىل بولغان ئادەم ھامان غەلىبىگە ئېرىشىدۇ، راستچىللىقنى ھەمراھ قىل، يالغانچىلىق ساڭا يات بولسۇن.

ھەق گەپ قىلىدىغان ئادەم

ھەججاجنىڭ يېنىغا يەمەن ۋىلايىتىدىن بىر ئادەم كېلىۋېتىپتۇ. ئۇ ھەججاجغا دادىل مۇئامىلە قىلىدىكەن، ئۇنىڭ سوئاللىرىغا مەردانىلىك بىلەن جاۋاب قايتۇرىدىكەن. ھەججاج يەمەن ۋىلايىتىدە ھاكىملىق قىلىۋاتقان قېرىندىشىنىڭ ئەھۋالىنى ئۇنىڭدىن سوراپتۇ:

ــ قېنى، ئېيت، سىلەرنىڭ ھاكىمىڭلار ــ مېنىڭ قېرىندىشىم مۇھەممەت بىننى يۈسۈپنىڭ ئەھۋالى قانداق؟

ــ ئۆزى سېمىز، قەددى ــ قامىتى پىلدەك، رەڭگىرويى خورازدەك!

ــ مەن سەندىن ئۇنىڭ رەڭگىرويىنى ئەمەس، ئەدلۇئىنسابىنى سوراۋاتىمەن، ــ دەپتۇ ھەججاج.

ــ رەھىمسىز، قانخور، زالىم، پاسىق، ئەخلاقسىز!

ــ ئۇنداق بولسا، نېمىشقا ئۇنىڭدىن چوڭراق بىرىگە ئەرز قىلىپ زۇلۇمدىن قۇتۇلمايسىلەر؟

ــ ئۇنىڭدىن چوڭراقى ئۇنىڭدىن ئۆتە زالىم بولسىچۇ؟

ــ مېنى تونۇمسەن؟

ــ ئەلۋەتتە تونۇيمەن، سەن ھەججاج بىننى يۈسۈپسەن، ئۇ سېنىڭ قېرىندىشىڭ بولىدۇ.

ــ بۇ گەپلەرنى قورقماستىن، ئەيمەنمەستىن ماڭا ئېيتتىڭ؟

ــ ھەق گەپنى قىلىدىغان ئادەم ناھەقتىن قورقمايدۇ...

ھېكمەت:
ھەق سۆزلىگەن ئادەم ئۆزىنىڭ ھەققانىيلىقىغا قورقماس يۈرەك ئاتا قىلىدۇ.

قۇلنىڭ ھازىر جاۋابلىقى

بىر كۈنى، ھەججاج بىننى يۈسۈپ ئۆزىنىڭ مۇلازىملىرى بىلەن سەھرادا ئايلىنىپ يۈرۈپ، بىر چوپان قۇلنى كۆرۈپ قاپتۇ ـ دە، مۇلازىملىرىغا:

ـــ سىلەر مۇشۇ يەردە تۇرۇڭلار، مەن ئاشۇ قۇل بىلەن سۆھبەتلىشىپ كۆرەي، ـــ دەپتۇ ـ دە، ئېتىنى چوپان تەرەپكە چاپتۇرۇپتۇ. ئۇ چوپان بىلەن سالام ـ سەھەت قىلىشىپ بولغاندىن كېيىن:

ـــ ماڭا قارا، ھەججاج بىننى يۈسۈپ قانداق ئادەم؟ ـــ دەپ سوراپتۇ.

ـــ ئەسلا سورىماڭ، ـــ دەپتۇ قۇل، ـــ ئالەم بىنا بولغاندىن بۇيان بۇنداق زالىم ھاكىمنى كۆرگىنىم يوق، شۇنچىلىك زالىم، شۇقەدەر رەھىمسىز، شۇقەدەر قانخور؛ نە خۇدادىن قورقمايدۇ، نە بەندىدىن، يېقىندا بۇ لەنىتىنىڭ زۇلمىدىن قۇتۇلۇشقا ئىشەنچىمىز كامىل!

ـــ مېنى تونۇمسەن؟ ـــ دەپتۇ ھەججاج.

ـــ ياق، ـــ دەپتۇ قۇل.

ـــ مەن ئاشۇ ھەججاج بولىمەن!

قۇل قورقۇنچتىن تاتىرىپ، قېتىپ قاپتۇ.

ـــ سەن كىمنىڭ قۇلى، ئېتىڭ نېمە؟ ـــ دەپ سوراپتۇ ھەججاج.

ـــ ئېتىم ۋەردان، ئەسلىي ئەبى سەۋرىنىڭ قۇلىمەن، مەجنۇنلۇق كېسىلىگە مۇپتىلا بولغانىمەن. ئايدا ئۇچ قېتىم تۇتىدۇ. مۇشۇ كۈنلەردە كېسىلمىنىڭ راسا ئەۋجىگە يەتكەن پەيتلىرى، ـــ دەپتۇ قۇل.

ھېكمەت:
ھازىر جاۋابلىق ھەممىلا كىشىگە زۆرۈر. بۇنداق كىشىلەرگە بەخت ئىللىق چىراي ئاچىدۇ.

كىشىنىڭ ھاياتىغا قەست قىلما

خەلىپە ئۆمەر ئىبنى ئابدۇلئەزىز ئادىل ھېچكىمنىڭ كۆڭلىنى ئاغرىتمىغان، زۇلۇم، ناھەقلىقنى تۇگىتىشكە بەل باغلىغان زات ئىكەن. خەلىپىنىڭ بۇ ئېسىل خىسلەتلىرىنى كۆرەلمىگەن بەزى يامان غەرەزلىك ئادەملەر بىر ئادەمنى يالاپ، خەلىپىگە زەھەر بېرىپ ئۆلتۈرمەكچى بوپتۇ. لېكىن زەھەر بەرگەن ئادەم تۇتۇلۇپ قاپتۇ. ئۇنى ئۆمەرنىڭ ھۇزۇرىغا ئەكىرىپتۇ.

ئۆمەر ئۇ ئادەمدىن:

ــ ماڭا نېمە ئۇچۇن زەھەر بەردىڭ، بۇنداق قىلىشتىكى مەقسىتىڭ نېمە؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ئۇ ئادەم:

ــ خەلىپەم، مەن سىزنى ئالىيجاناب خەلىپە دەپ بىلمەن. دۇشمەنلىرىڭىز ماڭا مىڭ تىللا بېرىپ، سىزگە زەھەر بېرىشكە بۇيرىدى، پۇل ئۇچۇن ۋىجدانىمنى سېتىپ، شۇ پەس ئىشنى قىلىشقا مەجبۇر بولدۇم. ئۆزۇم قىلغان ئىشتىن ئۆزۇم خىجالەتتە قالدىم، ــ دەپتۇ.

خەلىپە ئۇ كىشىدىن مىڭ تىللانى ئېلىپ، دۆلەت خەزىنىسىگە تاپشۇرۇپتۇ ۋە ئۇ كىشىگە ماختاپ خىتاب قىلىپ:

ــ پۇل، مال ئېلىپ باشقىلارغا قەست قىلىشنىڭ چوڭ گۇناھ ئىكەنلىكىنى بىلمەمتىڭ؟ ئەگەر ئېغىر گۇناھ ئىكەنلىكىنى بىلگەن بولساڭ، بۇنداق ئىشنى قىلىشقا جۇرئەت قىلالمايتىتىڭ. مەن سېنى كەچۈردۇم. چۈنكى، ئىنسان يامانلىق قىلغان كىشىدىن ئۆچ ئالماسلىقى، ئۇنىڭ گۇناھىنى كەچۈرۈشى لازىم. ئەگەر سەن بەرگەن زەھەردىن ۋاپات بولغان بولساڭ، ئادەملىرىم سېنى پارە ـ پارە قىلىۋېتەتتى. شۇنىڭ ئۇچۇن توۋا قىل. پۇل، مالغا ئالدىنىپ، باشقىلارنىڭ ھاياتىغا قەست قىلما، ــ دەپتۇ.

ئۇ كىشى يىغلاپ، توۋا قىپتۇ، خەلىپىدىن ئۆزرە سوراپتۇ ۋە خەيرلىشىپ ئوردىدىن چىقىپ كېتىپتۇ. خەلىپە بارلىق خادىملىرىغا بۇ كىشىگە زادىلا تەگمەسلىكنى بۇيرۇپتۇ.

ھېكمەت:
كىشىگە قەست قىلغان ئاخىر ئۆزىگە قەست قىلۇر.

ھېچكىمدە يوق باغ

سۇلتان مەھمۇدنىڭ ناھايىتى كۆركەم بىر بېغى بار ئىكەن، بىر كۈنى باغدا ئاتىسى نەسىرىددەۋلە سەبۇكتېكىن شەرىپىگە زىياپەت بېرىپتۇ. زىياپەتتىن كېيىن، سۇلتان مەھمۇد ئاتىسىدىن:

ــ قەدىردان ئاتا، مېنىڭ بۇ بېغىم ھەققىدە قانداق پىكىرىدە سىز، سىزگە ياقتىمۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ئاتىسى جاۋاب بېرىپ:

ــ ئەي، كۆزۈمنىڭ نۇرى ئوغلۇم، بېغىڭ ناھايىتىمۇ گۈزەل ۋە دىلغا ئارام بېرىدىغان باغ ئىكەن. ئەمما، دۆلەتمەن، مال ـ دۇنياسى بار ھەر قانداق ئادەم بۇنداق باغنى بەرپا قىلالايدۇ، لېكىن سەن خەلققە مەنپەئەتسىز بىر باغنى ئەمەس، بەلكى

ھېچكىمدە يوق شۇنداق بىر باغنى ئەھيا قىلغىنكى، ئۇ باغنىڭ مېۋىسىدەك مېۋە ھېچ يەردىن تېپىلمىسۇن، ــ دەپتۇ.

ــ ئۇ باغ قانداق باغ ئىكەن؟

ــ ئۇ باغ ئالىم، پازىللار، ئەدىب، شائىرلار، دانىشمەنلەر ۋە باشقا ئەخلاقلىق، ياخشى تەربىيە كۆرگەن ئۇلۇغ زاتلارنىڭ يىغىن سۆھبەتلىرىدۇر. شۇنداق كىشىلەردىن تەربىيە ئېلىپ ياخشى ئىشلارنى ۋۇجۇدقا كەلتۈرۈش ــ ئۇنىڭ كۆچىتىدۇر، ياخشى نامغا ئىگە بولۇش ــ ئۇنىڭ مېۋىسىدۇر، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ئاتا.

ھېكمەت:
ئەدەپ ــ ئەخلاق ساھىبلىرىنىڭ يىغىلىشى ياخشى ئىشلارنىڭ كۆپىيىشىگە سەۋەبتۇر.

سىزنىڭ خادىمىڭىز

سۇلتان مەھمۇد سەپەر ئۈستىدە ئاچ قالغانىكەن. مۇلازىملىرى ئۇنىڭغا كۆك ماش قورۇپ بېرىپتۇ. بۇ غىزا سۇلتان مەھمۇدقا ئارام بېرىپتۇ. ئۇ:

ــ كۆك ماشمۇ ياخشى ئوزۇق، ــ دەپ قويۇپتۇ.

بۇ سۆزنى ئاڭلىغان مۇلازىم دەرھال كۆك ماشنى كۆككە كۆتۈرۈپ ماختاپ كېتىپتۇ. سۇلتان مەھمۇدنىڭ قورسىقى تويغاندىن كېيىن:

ــ ھەي... ي، شۇمۇ غىزا بولدىمۇ؟ تۇرغان ــ پۇتكىنى تەڭگە زىيانلىق! ــ دەپتۇ.

ھېلىقى مۇلازىم شۇ ھامانلا كۆك ماشنىڭ زىيانلىرى ھەققىدە ئاغزى ــ ئاغزىغا تەگمەي سۆزلەپ يامانلاپ كېتىپتۇ.

سۇلتان مەھمۇد ھەيران بولۇپ:

ــ ئەي ئىنسان، ھازىرلا ئۇنى ماختىغانىدىڭغۇ؟ ــ دەپ سورىسا، ھېلىقى مۇلازىم:

ــ ئەي شەھرىيار ئالەم، مەن كۆك ماشنىڭ مۇلازىمى ئەمەس، بەلكى سىزنىڭ خادىمىڭىز، شۇنىڭ ئۈچۈن سىزگە خۇشياقمىغان سۆزلەرنى قىلىشىم كېرەك، ــ دەپتۇ.

ھېكمەت:
باشقىلارغا ياخشى تەسىر بېرىمەن دەپ كەلسە ــ كەلمەس سۆزلەۋەرمە، بۇ بەئەينى ئىلغىماي يەيدىغان ھايۋاننىڭ قىلىقىدۇر.

سۇلتان ۋە بوۋاي

سۇلتان مەھمۇد ئوتۇن يۇدۇپ كېتىۋاتقان بىر بوۋاينى ئۇچرىتىپ قاپتۇ ـ دە، ئۇنىڭغا رەھمى كېلىپ:

ـ ئى بوۋاي، مۇشۇ ئېغىر جاپادىن قۇتۇلۇشۇڭ ئۈچۈن ساڭا ئۈچ ـ تۆت دىنار ئالتۇن ياكى بىر ئېشەك بېرەيمۇ؟ ئۈچ ـ تۆت قوي ئىنئام قىلايمۇ ياكى بىر باغ ئاجرىتىپ بېرەيمۇ؟ ـ دەپ سورىغانىكەن، بوۋاي كۇلۇپ:

ـ سۇلتانىم، ئالتۇن بەرسەڭ، بېلىمگە باغلاپ ئالاتتىم ۋە بەرگەن ئېشىكىڭنى مىنىپ، قويلارنى ئالدىمغا سېلىپ، باغقا باراتتىم. قالغان ئۆمرۈمنى ساڭا دۇئا قىلىپ، چارىباغدا ئۆتكۈزەتتىم، ـ دەپتۇ.

سۇلتانغا بۇ گەپ يېقىپ قېلىپ، سورىغان نەرسىلىرىنى بېرىشكە پەرمان بېرىپتۇ.

ھېكمەت:

ياخشى ئېتىلغان تىلەكتىن ئادەم سۆيۈندۇ. كىشىلەرگە بەخت ـ ئامەت تىلە.

ئاتاڭنىڭ ئېتى

سۇلتان مەھمۇد بىر كۈنى نېمىگىدۇر غەزەپلىنىپ ئولتۇرغانىكەن، سۇلتانىنىڭ قىزىقچىسى ئۇنى خاپىلىقتىن قۇتۇلدۇرۇش مەقسىتىدە:

ـ سۇلتانىم، ئاتاڭنىڭ ئېتى نېمە ئىدى؟ ـ دەپ سوراپتۇ.

بۇ سوئال سۇلتانىنىڭ غەزىپىنى تېخىمۇ ئۆرلىتىۋېتىپتۇ ـ دە، يۈزىنى چەتكە ئاپتۇ. قىزىقچى ئۇنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ، يەنە ھېلىقى سوئالنى تەكرارلاپتۇ.

سۇلتان مەھمۇد دەرغەزەپ بولۇپ:

ـ سولتەك ئىت، ئۇنى سوراپ نېمە قىلىسەن؟ ـ دەپ ۋارقىراپتۇ.

ـ بولدى، بولدى، ـ دەپتۇ قىزىقچى، ئاتاڭنىڭ ئېتىنى بىلدىم، ئەمدى بوۋاڭنىڭ ئېتىنى ئېيتساڭ بولدى!

بۇ گەپنى ئاڭلىغان سۇلتان كۇلۇۋېتىپتۇ.

ھېكمەت:

ئېغىزىڭدىن چىققان ھەربىر ئېغىز سۆزۈڭگە ئېھتىيات قىل. ئۇ سېنى بىردە كۇلدۇرسە، بىردە يىغلىتىدۇ.

پاشا يوق جاي

يازنىڭ بىر كۈنى سۇلتان مەھمۇدنى پاشىلار تالاپ جېنىدىن جاق تويدۇرۇپتۇ.

سۇلتان بىر قىزنىقچىسىدىن:

ــ پاشا يوق بىرەر جاي يوقمىدۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ ئادەم بار جايدا پاشا بولىدۇ، ئادەم يوق يەردە پاشىمۇ بولمايدۇ، ــ دەپتۇ ئۇ.

ــ ئادەمىمۇ، پاشىمۇ يوق يەرنى تاپقىلى بولماسمۇ؟ ــ دەپتۇ سۇلتان مەھمۇد.

ــ بۇ ناتايىن.

ــ ئەگەر شۇنداق جاي تېپىلسىچۇ؟ ــ دەپتۇ سۇلتان.

ــ ئۆز قېنىمنى سۇلتانغا بېغىشلايمەن، ــ دەپتۇ قىزنىقچى، ــ ناۋادا، مېنىڭ گېپىم توغرا چىقسا، سۇلتان نېمە دەيدىلا؟

ــ ئون مىڭ دىنار ئالتۇن بېرىمەن، ــ دەپتۇ سۇلتان.

شۇ شەرت بىلەن سۇلتان مەھمۇد مۇلازىملىرىنى ئېلىپ، شەھەرنىڭ سىرتىغا چىقىپتۇ، خېلى يول ماڭغاندىن كېيىن، زادىلا ئادەم قەدىمى يەتمىگەن بىر چۆلگە يېتىپتۇ، سۇلتان ئاتنىڭ چۈلۈۋرىنى تارتىپ توختاپتۇ. مۇلازىملارمۇ شۇئان سەپ تارتىشىپتۇ. بىر دەمدىلا پاشىلار غىڭىلداشقا باشلاپتۇ.

سۇلتان قىزنىقچىغا قاراپ:

ــ مانا، پاشىلارنى كۆردۈڭمۇ!؟ ۋاھالەنكى، بۇ يەرگە ئىنسان قەدىمى يەتكەن ئەمەس، ــ دەپتۇ.

ھېلىقى قىزنىقچى بۇنىڭغا جاۋابەن:

ــ سىلى ئۆزلىرىنى ئادەم ھېسابلىماسلىقلىرى مۇمكىن، ئەمما مەن ئىنسانمەن، ئادەمزاتمەن، ــ دەپتۇ.

ھېكمەت:
ئۆزۈڭنىڭ ئادەمىيلىكىڭنى ئۇنتۇما.

قايسى ئىشكىتىن چىقمەن

سۇلتان مەھمۇد بىر كۈنى، تۆت ئىشكىلىك بىر ئۆيدە ئولتۇرغانكەن. ئەبۇ رەيھان بىرونىي كىرىپ كەپتۇ. سۇلتان ئۇنىڭ بىلەن بولغان سۆھبىتىنى توگەتكەندىن كېيىن:

ــ قېنى، ئېيت، مەن بۇ ئىشكىلەرنىڭ قايسىسىدىن چىقىپ كېتىمەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ، ــ ئەگەر سېنىڭ ئېيتقىنىڭنىڭ تەتۈرسىچە بولسا، شۇنى بىلگىنىكى، كاللاڭدىن ئايرىلىسەن.

بىرونىي نېمە قىلىشىنى بىلمەي، ھەيران بوپتۇ. سۇلتان مەھمۇدنىڭ رەھىمسىزلىكىنى بىلگەنلىكى ئۈچۈن ئۇنىڭ تەلىپىنى رەت قىلىشقا جۈرئەت قىلالماپتۇ. شۇڭا ئىلمىي نۇجۇمغا ئائىت ئەسۋابلىرىنى كۆتۈرۈپ، چوڭقۇر مۇلاھىزە

بىلەن ئۇياق ـ بۇياقنى تەكشۈرگەن بولۇشۇپتۇ، كېيىن قەغەزگە بىر نېمىلەرنى يېزىپ پۈكلەپتۇ ـ دە، سۇلتان مەھمۇدنىڭ ياستۇقى ئاستىغا قويۇپ قويۇپتۇ. سۇلتان مەھمۇد شەرقىي شىمال تەرەپتىن ئىشىك ئېچىشنى بۇيرۇپتۇ ۋە شۇ يەردىن چىقىپ كېتىپتۇ. ئاندىن كېيىن ھېلىقى قەغەزنى ئالدۇرۇپ ئېچىپ ئوقۇپتۇ. ئۇ قەغەزگە: «سۇلتان ھېچقايسى ئىشكىتىن چىقمايدۇ، بەلكى ئىشكىنى شەرقىي شىمال تەرەپتىن تېشىپ چىقىپ كېتىدۇ» دەپ يېزىلغانكەن. سۇلتان مەھمۇد بىرونىينىڭ دانىشمەنلىكىگە قايىل بولۇپ، شۇئانلا ئۇنىڭغا ئۇچ يۈز مىڭ دەرھەم مۇكاپات ۋە زەربىاب تون ھەدىيە بېرىپتۇ.

ھېكمەت:
كىشىنىڭ خاراكتېرىنى بىلىپ مۇئامىلە قىلساڭ، ئەسلا يېڭىلىشمەيسەن.

بۇ جاھان ئىچرە قارا يۈز تېپىلۇر

سۇلتان مەھمۇد ئۆزىنىڭ يېقىنلىرىدىن بىرىگە:

ـ مەن بىر كىشىگە مىڭ تەڭگە بەرمەكچى، سەن نېمە مەسلىھەت بېرىسەن؟ ـ دەپتۇ.

ـ بۇنچىۋالا كۆپ پۇلنى بىر كىشىگە بەرگىلى بولمايدۇ، ـ دەپ مەسلىھەت بېرىپتۇ ئۇ كىشى.

ـ يېرىمىنى بەرسەم بولارمۇ؟

ـ كۆپلۈك قىلىدۇ.

ـ ئۈچتىن بىرىنى بەرسەمچۇ؟

ـ كۆپلۈك قىلىدۇ.

ـ تۆتتىن بىرىگە نېمە دەيسەن؟

ـ بۇمۇ كۆپ.

شۇنىڭدىن كېيىن، سۇلتاننىڭ ئۇ يېقىن ئادىمى ھېلىقى كىشىگە پەقەت يۈز تەڭگە بېرىشكە مەسلىھەت بېرىپتۇ.

ـ بىر كىشىگە يۈز تەڭگە بېرىش كۆپ بولسىمۇ مەيلى، يۈز تەڭگە بەرسىلە، ـ دەپتۇ ئۇ.

پادىشاھ ئۇنىڭ قارارىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن:

ـ بىر بىتەلەي ئادەم ئىكەنسەن! مەن بۇ مىڭ تەڭگىنى ساڭا بەرمەكچىدىم. بەرگەن بىلەن تېنىڭنى نەتىجىسىدە مىڭ تەڭگىدىن ئۆزۈڭنى مەھرۇم قالدۇردۇڭ ۋە مېنى ساختۇتتىن مەنئى قىلدىڭ، ـ دەپتۇ.

ئۇ كىشى سۇلتاننىڭ سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن پۇشايمان ئوتىدا پۈچىلىنىپتۇ ـ دە:

ــ مەن خاتا مەسلىھەت بېرىپتىمەن، مەرھەمىتىڭىزنى ئايىماڭ! ــ دەپتۇ.

سۇلتان ئۇنىڭ يېلىنىپ ــ يالۋۇرۇشلىرىنى ئېتىبارغا ئالماي:

ــ سەن ئازاب ــ ئوقۇبەتكە لايىق، ئېھسانغا قابىل بولمىغان، ھىممەتسىز ۋە پەسكەش ئادەم ئىكەنسەن. ئۆزۈڭگىمۇ، ماڭىمۇ زىيان يەتكۈزدۇڭ. مېنىڭ زىيىنىم: ئاشۇ مىڭ تەڭگىنى بىر كىشىگە بەرسەم، سېخىيلىق بىلەن مەشھۇر بولاتتىم، ياخشى بولۇش نىيىتىم باقي قالدى. شۇنچە پۇلدىن مەھرۇم قېلىش بىلەن سەن زىيان تارتتىڭ. ئەمدى ئۆزۈڭنىڭ مەسلىھەتى بويىچە ساڭا يۈز تەڭگە بېرىمەن. مانا ئال، بۇنىڭدىن كېيىن، مېنىڭ سۆھبىتىمدە ھەرگىز پەسكەشلىك قىلمىغىن، ــ دەپتۇ ــ دە، ئۇ ئادىمىگە يۈز تەڭگە بېرىپ، ھۇزۇرىدىن چىقىرىۋېتىپتۇ.

ھېكمەت:
بۇ جاھان ئىچرە قارا يۈز تېپىلۇر،
ئۇنى تاپساڭ، قىلما شەپقەت، راسا ئۇر.

خاتىرجەملىكتە ئىچكەن زەھەر شېرىندۇر

سۇلتان مەھمۇد شىكارغا چىقىپ، ھەمراھلىرىدىن ئايرىلىپ قېلىپ، بىر كەپىگە كىرىپ قاپتۇ. كۆرۈمسىز، قىڭغىر كەپىدە بىر موماي ياشايدىكەن. كەپىنىڭ ئالدىغا بىر ئىت باغلاپ قويۇلغانىكەن. سۇلتان مومايغا سالام بېرىپتۇ. موماي سۇلتاننى ئىللىق چىراي بىلەن كۈتۈۋاپتۇ ۋە ئۇنى ئۆيىگە باشلاپتۇ. سۇلتان ھەمراھلىرىدىن ئايرىلىپ، يولدىن ئېزىپ قالغانلىقىنى ئېيتىپ، يېگۈدەك بىر نەرسە بېرىشنى سوراپتۇ.

ــ ئوغلۇم، ئاۋۇ كۆرۈنۈپ تۇرغان جىرادا يىلان ناھايىتى كۆپ، ئىككى ــ ئۈچنى تۇتۇپ كەلسەڭ پىشۇرۇپ يەيمىز، ــ دەپتۇ موماي.

ــ مەن يىلاننى تۇتالمايمەن، ــ دەپتۇ سۇلتان مەھمۇد مومايغا ھەيران بولۇپ قاراپ.

ــ يۈر، بولمىسا بىللە بارايلى، ــ دەپتۇ موماي ۋە ئىتىنى يېتىلەپ، بىللە مېڭىپتۇ. ئۇلار ئىككى يىلاننى تۇتۇپ، قۇيرۇقى بىلەن بېشىنى كېسىۋېتىپ، پىشۇرۇپ يەپتۇ.

ئاچلىق غالىب كەلگەنىكەن، سۇلتان كۆزىنى چىڭ يۇمۇپ، يىلاننى پاك ــ پاكىز يېۋېتىپتۇ، كېيىن ئۇسساپ كېتىپ سۇ سوراپتۇ.

ــ كەپىنىڭ ئالدىدا بۇلاق بار، ئۆزۈڭ بېرىپ ئىچىپ كەل، ــ دەپتۇ موماي.

سۇلتان بېرىپ سۇدىن ئىچىپتۇ. سۇ ئىنتايىن سېسىق ۋە لاتقا ئىكەن. سۇلتان بۇنىڭدىن ھەيران بولۇپ:

ــ ئانا، مۇنداق جايدا قانداقمۇ ياشاۋاتقانسىز؟ ــ دەپ سورىغانىكەن. موماي:

ــ ھە... ي، بالام، دۇنيادا بۇنىڭدىنمۇ تىنچ ۋە راھەت جاي يوق. قارا، ھاۋالىق،

مەنزىرىلىك چۆللىرىنى، زىلال سۇ ئۇرغۇپ تۇرغان چەشمىلىرىنى كۆرمىدىڭمۇ؟ ــ دەپتۇ.

سۇلتان بۇنىڭغا جاۋابەن:

ــ ئەي ئانا، بىزنىڭ ۋىلايەتتە ئېقىن سۇلار، نازۇنېمەتكە تولغان باغۇبوستانلار، بازارلىرىدا لەززەتلىك، مەززىلىك تائاملار بار. يىلاننى يېگىلى بولىدىغانلىقىنى ئۆمرۇمدە ئاڭلىمىغانكەنمەن، ــ دەپتۇ.

ــ نازۇنېمەتلەرگە قوشۇمچە يەنە سىلەرگە بىراۋنىڭ زۇلمى، تەھدىتى، باج ــ خىراج خەۋپىمۇ باردۇر!؟ ــ دەپ سوراپتۇ مومای.

ــ ئەلۋەتتە، ــ دەپتۇ سۇلتان، ــ پادىشاھ ۋە ئەمىرلەر، ئۇلارنىڭ مۇلازىملىرى پۈقرالارغا جەبىر ــ زۇلۇم قىلىشى، ئۇلاردىن باج ــ خىراج ئېلىشى تۇرغان گەپ.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان مومای:

ــ سىلەرنىڭ ئاشۇ شەھرىڭ ــ شېكەر نازۇنېمەتلىكلار زوراۋانلارنىڭ جەبرۇجاپاسى بىلەن زەھەرگە ئايلىنىدۇ. مېنىڭ تىنچ ۋە خاتىرجەملىكتە ئېچىۋاتقان بۇ زەھەرلىرىم ئاشۇ شەھرىڭ ــ شەربەتلەردىن مىڭ مەرتىۋە تاتلىقتۇر، ــ دەپتۇ.

ھېكمەت:
خاتىرجەملىكتە ئىچكەن زەھەر شېرىندۇر.

ئورۇنسىز چاقچاق نومۇسقا قويىدۇ

مەشھۇر خەلىپە ھارۇن رەشىد زامانىدا بەھلۇلنى دۇئانە سۆپەت ھايات كەچۈرگەنلىكى ئۈچۈن «دۇئانە بەھلۇل»، ھېكمەتلىك سۆز ۋە شېئىرلىرى بىلەن نام چىقارغانلىقى ئۈچۈن «دانا بەھلۇل» دېيىشىدىكەن. ھارۇن رەشىد بەھلۇلنى ھۆرمەت قىلىدىكەن ۋە ئۇنىڭ بىلەن سۆھبەتلىشىپ چاقچاقلىشىدىكەن.

بىر كۈنى ھارۇن رەشىد قەبرىستانلىق ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېلىپ، بەھلۇلنىڭ بىر دۇئانە بىلەن سۆزلىشىپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ قاپتۇ ــ دە، مەھرەملىرىگە: «بۇلارنى سارايغا ئېلىپ بېرىڭلار» دەپتۇ. خىزمەتچىلەر ئۇلارنى ئەكېتىپتۇ. ھارۇن سارايغا قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، دۇئانىلەرنى ھۇزۇرىغا چاقىرىپ، بەھلۇلگە:

ــ باغداد شەھىرىدە ئىككىڭلاردىن باشقا دۇئانە قالمىدى. ئەمدى ئىككىڭلارنىمۇ ئۆلتۈرۈپ، باغدادنى دۇئانىدىن تازىلىماقچىمەن، ــ دەپ چاقچاق قىلغانكەن، بەھلۇل دەرھال:

ــ بىزنى ئۆلتۈرسىڭىز، ئۇچىنچى دۇئانە بولۇپ ئۆزىڭىز قالىسىز. باغدادنى دۇئانىلەردىن تازىلاش لازىم بولسا، ئۆزىڭىزمۇ بىز بىلەن بىللە ئۇ دۇنياغا مەرھەمەت قىلارسىز؟ ــ دەپتۇ.

ھارۇن رەشىد بەھلۇلگە چاقچاق قىلغانلىقىدىن خىجالەت بوپتۇ ـ دە، كۇلۇپ قويۇپ ھەر ئىككى دىۋانىنى ئىنئام بېرىپ يولغا سالپتۇ.

ھېكمەت:
ئورۇنسىز چاقچاق كىشىنى نومۇسقا قويىدۇ.

يالغانچىدا ئابرۇي نە قىلسۇن؟

بەھلۇلنىڭ نەزەر ۋە ساقىپ ئىسىملىك ئىككى دوستى بار ئىكەن. بىر كۈنى بەھلۇلنىڭ ئۆيىدە نەزەر بىلەن ساقىپ چاقچاقلىشىپ ئولتۇرۇپ، چاقچاق چېكىغا چىققاندا، بىر ـ بىرىنىڭ ئەيىبىنى ئاچقىلى تۇرۇپتۇ. چاقچاقنىڭ ئاخىر جېدەلگە ئايلىنىپتۇ. نەزەر ساقىپنى ئىككى قولى بىلەن سىلكىگەنكەن، ساقىپنىڭ دوپپىسى يەرگە چۈشۈپ كېتىپتۇ. بۇنىڭدىن قاتتىق ئاچچىقلانغان ساقىپ نەزەرگە غەزەپلىنىپ ۋارقىراپتۇ. بەھلۇل ئۇنىڭغا:

ــ كىچىككىنە ئىشقا مۇنچە خاپا بولۇپ كېتىشىنىڭ ھاجىتى نېمە؟ چاقچاقلىشىشتا بۇنداق ئىشلار كۆپ بولىدىغۇ، بۇ ئىشنىڭ توغرا ئەمەس، ــ دەپتۇ.

ساقىپ غەزەپىنى باسالماي:

ــ نېمىشقا ئاچچىقلانماي؟ سەندەك ئۇلۇغ بىر زاتنىڭ ھۇزۇرىدا دوپپام يەرگە چۈشۈپ، يۈز ـ ئابرۇيۇم تۆكۈلدى، ــ دېگەنكەن، بەھلۇل كۈلۈپ:

ــ دوپپاڭنىڭ يەرگە چۈشۈپ كەتكىنىگە بۇنچىلىك ئاچچىقلىنىپ كەتمە. مېنىڭ ئالدىمدا ئابرۇيۇڭنىڭ تۆكۈلگىنىگە خېلى ئۇزۇن بولدى. ئېسىڭدە بارمۇ، بىر كۈنى ماڭا: «مېنىڭ ئېتىم بىر كېچىدىلا مەرۋە شەھىرىدىن نىشاپۇرغا يەتتى» دەپ يالغان سۆزلىگەنىدىڭ. شۇ كۈندىن باشلاپ ساڭا ئىشەنمەي قالدىم. ئەمدى ئابرۇي ئۈچۈن تالاشماي قوي، يالغانچىدا قانداق ئابرۇي بولسۇن؟! ــ دەپتۇ.

قىتئە:

گەر ئىلاجىڭ بولسا، يارەن، ياندۇرما يالغاندىن چىراغ،
چۈنكى يالغانىڭ چىراغى ئىچرە يوق مىسقالچە ياغ.
ھەر زامانكى گەرچە يالغاندىن ئۇرار بولساڭ نەپەس،
سوڭرە ھەرگىز قىلمىغايسەن ئابرۇيۇڭدىن سوراق.

ھېكمەت:
يالغانغا ئالغان قەدىمىڭ خازان كوچىسىغا باشلاپ بارىدۇ.

ئۆزۈڭگە راۋا كۆرگەننى...

بەھلۇلنىڭ ئۆيىدە چاشقانلار كۆپىيىپ كېتىپتۇ. كىشىلەر ئۇنىڭغا:

ــ نېمىشقا ئۆيىڭىزدە مۇشۇك باقمايسىز؟ مۇشۇك چاشقانلارنىڭ كۆشەندىسى ئىكەنلىكىنى بىلمىسىزغۇ؟! ئەگەر بىر مۇشۇك باقسىڭىز، چاشقانلارنىڭ ھۇجۇمىدىن قۇتۇلىسىز، ــ دېيىشىپتۇ.

بەھلۇل ئۇلارغا:

ــ توغرا دەيسىلەر، لېكىن بۇ مەسلىھەتنى ۋىجدانىم قوبۇل قىلمايدۇ. ئەگەر مۇشۇك باقسام ھەممە چاشقانلار مۇشۇكى يوق قوشنىلىرىمنىڭ ئۆيىگە تارقىلىپ كېتىدۇ. قوشنىلىرىمغا ئەزىيەت يەتكۈزىدۇ. ئۆزۈمگە راۋا كۆرمىگەن نەرسىنى قوشنىلىرىمغىمۇ ئەسلا راۋا كۆرمەيمەن. ئۆز مەنپەئىتىمنى كۆزلەپ، باشقىلارغا زىيان يەتكۈزەيمۇ؟ ياق، بۇ ئىشنى ۋىجدانىم قوبۇل قىلمايدۇ، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

بېيىت:

ھەر نېمەكى ئۆزۈڭگە بولماس راۋا،
تۇتما تاۋا ھەم ئۆزگىگە، ئەي دانا.

ھېكمەت:
پىچاقنى ئۆزۈڭگە ئۇر، ئاغرىمسا باشقىلارغا ئۇر.

ئەقىل ئەھلىدىن مۇشكۈلۈڭ ئاسان بولۇر

بەھلۇل خوتۇنلارنىڭ بەزى قىلىقلىرىنى ھەجۋي قىلىپ بىر شېئىر يازغانىكەن. شاھ سارىيىدىكى خوتۇنلار، ۋەزىر ــ ۋۇزرا ۋە باي ــ قازىلارنىڭ خوتۇن ــ قىزلىرى ناھايىتى ئاچچىقلىنىپ، ئۆز قولى بىلەن بىچارە بەھلۇلنى جازالىماقچى بولۇشۇپتۇ. ئۇلار بۇ نىيىتىنى پادىشاھقا مەلۇم قىلىپ، شائىرنى دەرھال سارايغا كەلتۈرۈشنى تەلەپ قىلىشىپتۇ.

پادىشاھ ماقۇل كۆرۈپ، بەھلۇلنى ھۇزۇرىغا كەلتۈرۈپتۇ ــ دە، ئۇنى يېشىندۇرۇپتۇ ۋە قولىغا بىر تاياق ئېلىپ، خوتۇنلارغا:

ــ بەھلۇلنى مۇشۇ تاياق بىلەن ئۇرۇپ ئۆچۈڭلارنى ئېلىڭلار، پەقەت بىر شەرتىم بار، ئاراڭلاردا كىم خۇنۇك، بەتبەشىرە ۋە بىشەم، ئازازۇل بولسا، ئەڭ ئاۋۋال شۇ خوتۇن ئۇرۇپ ئۆچ ئېلىشنى باشلاپ بەرسۇن، ــ دەپتۇ.

خېلى ۋاقىت كۈتسىمۇ خوتۇنلاردىن سادا چىقماپتۇ. بىرەر خوتۇنمۇ پادىشاھ ئېيتقان نامغا ئىگە بولۇشنى خالىماپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن، پادىشاھ بەھلۇلغا:

ــ ھېچبىر خوتۇن دەسلەپ تاياق ئۇرۇپ، ئۆزىنى بەتبەشىرە كۆرسەتمىشنى خالىمىدى. تۇر ئەمدى، كىيىملىرىڭنى كىيىپ، ئۆيۈڭگە كېتىۋەر، ــ دەپ شائىرنى

قايتۇرۇۋېتىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، پادىشاھ ئۇنۇملۇك تەدبىر ئىشلىتىپ، شائىرنى خوتۇنلارنىڭ ھۇجۇمىدىن ساقلاپ قاپتۇ.

ھېكمەت:
ئەقىل ئەھلىدىن مۇشكۈلۈڭ ئاسان بولۇر،
يانداڭ ئاقىل بولمىسا، ئادەم بالالەرگە قالۇر.

ئەقىل ھەممىمزدە بار

بار ئىكەنۇ ـ يوق ئىكەن، ئاچ ئىكەنۇ ـ توق ئىكەن. قەدىمكى زامانلارنىڭ بىرىدە بىر كەمبەغەل كىشى بوپتىكەن. ئۇنىڭ ھېچنېمىسى يوق ئىكەن. ئۇ كۈننىي ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن بىر باي ئاخۇنۇمنىڭ ئۆيىدە ئىشلەشكە يالىنىپتۇ. ئۇنى يالاپ ئالغۇچى بىر كۈنى ئۇنى ئالدىغا چاقىرىپ:

ــ ھاي مالاي، بۈگۈن مەن دەريانىڭ ئۇ قىرغىقىدىكى كەنتكە تويغا بارىمەن. سەن چىقىپ ئاتنى توقۇپ كەل، سەنمۇ ئېتىمنى يېتىلەپ مېنىڭ بىلەن بىللە تويغا بارىسەن. لېكىن ئالدىمدا ماڭماي، ئەدەپ يۇزىسىدىن ئارقامدا ماڭمسەن. پەقەت ئاتنىڭ مېنى ئېلىپ قاچماسلىقى ئۈچۈن، چۈلۈڭۇرنى ئۇزۇن قويۇپ بېرىپ، ئۇچىنى مەھكەم تۇتۇپ ماڭساڭ بولىدۇ. تويغىمۇ مەن ئادەت بويىچە بۇرۇن كىرىمەن، سەن ئېتىمنى يېتىلەپ، سۇۋۇتۇپ باغلاپ قويۇپ، ئاش تارتىلغان ۋاقىتتىلا كىرىسەڭمۇ ئۇلگۈرىسەن. بۇ ئىش بۇگۈنلا ئەمەس، ھەر قاچان، ھەر ۋاقىتتا مەن بىلەن بىرەر يەرگە بارساڭ شۇنداق قىلىسەن. سەندىن بۇرۇنقىلارمۇ شۇنداق قىلغان. بۇ گەپنى ئوبدان ئېسىڭدە ساقلا، بولمىسا بۇ ئەدەپسىزلىكىڭ ئۈچۈن كۆرىدىغان كۆرگۈلۈكۈڭ بار، ــ دەپ تاپىلاپتۇ.

كەمبەغەل كىشى چىقىپ، باي ئاخۇنۇمنىڭ ئېتىنى ئېگەرلەپتۇ. باي ئاخۇنۇم ئېتىغا مىنىپ مېڭىپتۇ. ئۆيدىن سەھەردە چىققانلىقى ئۈچۈن، دەريا‌غا تېخى سۇ كەلمىگەن چاغدا ئۇ تەرەپكە ئۆتۈشۈپتۇ. توي بولغان ئۆيگىمۇ يېتىپ بېرىپتۇ. ئاخۇنۇم ئۆزى دېگەندەك قىلىپ، ئېتىنى كەمبەغەلگە يېتىلەشكە تاشلاپ بېرىپ، ئۆزى جامائەتنى باشلاپ ئالدىدا مېڭىپ سورۇنغا كىرىپ كېتىپتۇ. كۇن يانغاندا توي تۈگەپتۇ. ئاخۇنۇم ئالدىدا چىقىپ ئېتىغا مىنىپتۇ، مالاي ئاتنى يېتىلەپ مېڭىپتۇ. دەريا بويىغا كەلسە، كۇن ئىسسىق بولغانلىقتىن، دەريا‌غا سۇ كېلىپ كەتكەن. قايتىپ كېتىشكە مۇللامنىڭ كۆڭلى ئۇنماپتۇ، ئۆتۈپ كېتىشكە كۆزى يەتمەپتۇ، شۇنىڭ بىلەن بېشى قېتىپ مالايغا قاراپتۇ ۋە:

ــ ھاي مالاي، بۇ نۆۋەت سەن مېنىڭ ئالدىمغا چۈشۈپ، تېيىز يەردىن ئېتىمنى يېتىلەپ ماڭ! مېنىڭ دەريادىن ئۆتۈۋېلىشىمغا ياردەم قىلىپ يول ئاچ! ــ دەپتۇ.

ــ تەقسىر، تېخى ئەتىگەنلا سىلى «ھەر قاچان، ھەر ۋاقىتتا سەن مېنىڭ ئالدىمغا ئۆتەمەيسەن. بولمىسا، بۇ ئەدەپسىزلىكىڭ ئۈچۈن كۆرىدىغان كۆرگۈلۈكۈڭ بار!»

دېگەنىدىلە. ئەمدى تەقسىر، ئۆزلىرى ئېيتىپ باقسىلا، مەن سىلىنىڭ ئالدىلىرىدا سۆغا كىرسەم، ئەدەپسىزلىك بولمامدۇ؟ بۇ يەردىمۇ ئۆزلىرىنىڭ سۆزلىرىگە ئەمەل قىلىپ ئالدىدا يول باشلاپ كىرىپ بەرسىلە. مەن ئارقىلىرىدىن ئاتنىڭ چۈلۈۋرىنى تۇتۇپ ماڭاي، ــ دەپتۇ.

ــ ياق! مەن سېنى توي ـ تۆكۈن، نەزىر ـ چىراغقا بارغاندا، سورۇنغا مېنىڭ ئالدىمدا كىرمە دېگەن. سۆغا ئالدىدا كىرمە دېگىنىم يوق! ــ دەپتۇ باي ئاخۇنۇم ۋە سۆزىنى داۋام قىپتۇ، ــ سۆغا، بولۇپمۇ بۇنداق كەلكۈن سۆغا سەن ئالدىمدا يول باشلاپ كىرىپ، كېچىك تېپىپ ماڭمىساڭ بولمايدۇ!

ــ ئۇنداق بولسا، ــ دەپتۇ مالاي، ــ ئاتتىن چۈشسىلە، مەن ئاتنى مىنىپ كىرەي. بۇنداق كىرسەم، سۆغا چۆكۈپ كېتىپ قېلىپ، سىلىگە كۆرۈنمەي قالىمەن! سىلى قورقسىلا ئاتنىڭ چۈلۈۋرىغا ئېسىلىۋالسىلا، بولمىسا مەن قايتىپ چىقىقچە تۇرۇپ تۇرسىلا!

بايىنى ئېغىر خىجىلچىلىق بېسىپتۇ. «مالاينى ئاتلىق ئالدىمغا سالسام، مالاي سۆدىن ئۆتۈپ كېتىپ قالسا، ئاتتىنمۇ، جاندىنمۇ ئايرىلىمەن. ئەڭ ياخشىسى، ئۆزۈم ئاتلىق سۆغا چۈشسەم، ئات ئۇزۇپ ئېلىپ چىقىشى مۇمكىن، ئۇ چاغدا مەن زىيان تارتمايمەن» دەپ ئويلاپ ئاخىرى:

ــ ئاتنىڭ چۈلۈۋرىنى قويۇپ بەر. ئۇنى تۇتۇۋالساڭ ئات ماڭالمايدۇ، ــ دەپ، ئېتىنى سۆغا ساپتۇ. مالىيى سۇ بويىدا، ئاخۇنۇمنىڭ سۆدىن ئۆتۈشىنى كۆزىتىپ تۇرۇپ قاپتۇ. ئاخۇنۇم سۇنىڭ ئوتتۇرىسىغا بارغاندا، ئېتى سۆغا چۆكۈشكە باشلاپتۇ. ئاخۇنۇم ئارقىسىغا قايرىلىپ قاراپ:

ــ ھاي مالاي، كەل! ئات چۆكۈپ كەتتى، مېنى قۇتقۇزۇۋال! بۇندىن كېيىن مەن ھەر جاي، ھەر ماكاندا سېنىڭ ئالدىڭدا ماڭماسلىققا قەسەم قىلاي، ــ دەپ يېلىنىپتۇ.

ــ ھاي تەقسىر، بۇرۇنمۇ بۇ دۇنيادا سىلى ھېچكىمنى ئالدىلىرىغا ئۆتكۈزمىگەن. ئەمدى ئۇ دۇنياغا بارىدىغان چاغدا مېنى ئالدىلىرىغا سېلىۋالسىلا ياخشى بولمايدۇ. ئۆزلىرى دەپ كېلىۋاتقان پىلىسىرات كۆۋرۈكىدىنمۇ ئامان ـ ئېسەن ئۆتەلمەيلا. شۇنىڭ ئۈچۈن، ھېلىمۇ مېنىڭ ئالدىمدىراق ئۇ دۇنياغا بېرىپ تۇرغانلىرى تۇزۇك. چۈنكى ئۇ يەردىكىلەرمۇ سىلىنى ئالدىغا ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن تەقەززالىق بىلەن كۈتۈپ تۇرماقتا! ــ دەپتۇ.

باي بۇ گەپنى ئاڭلاپ جاۋاب قايتۇرغۇچە بىر دولقۇن كېلىپ يۇتۇپ كېتىپتۇ[1]

ھېكمەت:

بايلاردا بولغان ئەقل نامراتلاردىمۇ تېپىلىدۇ. ئۇنىڭدىكى پەرق ئىشلىتىشتە.

---

①«ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ــ 8» شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1991 ـ يىل نەشرى.

يەنى ئەقىلنى جارى قىلدۇرىدىغان مەيداندا. سەن ھەرقانچە ئەقىللىق بولساڭمۇ، شۇ ئەقلىڭنى جارى قىلدۇرىدىغان شارائىتقا ئېرىشەلمىسەڭ، ئەپسۇسلۇق ئىچىدە قالىسەن.

قېرىلارنىڭ قەدرى

بۇرۇنىنىڭ بۇرۇنسىدا، تەكلىماكاننىڭ نېرىسىدا بىر زالىم پادىشاھ ئۆتكەنكەن. پادىشاھنىڭ قىرىق خوتۇنى، يۈزلىگەن كېنىزىكى بولغانىنىڭ سىرتىدا، كۆڭلىنى ئاچىدىغان ئەلنەغمىچى، ئۇسسۇلچىلىرى بەش يۈزدىن ئاشىدىكەن. پادىشاھ كېچە - كۈندۈز ئەيش - ئىشرەت، كەيپ - ساپا بىلەن بولۇپ، پۈقرالارنىڭ تۇرمۇشى بىلەن قىلچە كارى بولمايدىكەن. پادىشاھ ئەمەلدارلىرىنىڭ ھال - كۈنىمۇ پادىشاھتىن كەم ئەمەس ئىكەن. پۈقرالار بولسا، ئالۋاڭ - ياساقنىڭ ئېغىرلىقىدىن ئاچ - زار كۈن ئۆتكۈزىدىكەن. پۈقرالار پادىشاھنىڭ سېلىقىنى تۆلىيەلمىگەنلىكتىن زىندانلارغا تاشلىنىدىكەن. كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن پۈقرالاردا پادىشاھقا قارىتا نارازلىق كۈچىيىپ، دۆلەت مالىمان بولۇشقا باشلاپتۇ. بۇنىڭدىن ئەنسىرىگەن پادىشاھ، بىر كۈنى ئەمەلدارلىرىنىڭ ھەممىسىنى يىغىپ ئۇلارغا:

— بىزنىڭ مۇشۇنداق كەڭ، مۇنبەت يېرىمىز ۋە سىلەردەك پەم - پاراسەتلىك ئاقىللىرىمىز تۇرۇقلۇق، خەلقنىڭ شۇنچىلىك ئاز سېلىقىنىمۇ تۆلەشكە مادارى نېمىشقا يەتمەيدۇ؟ — دەپ سوئال قويۇپتۇ.

پادىشاھنىڭ سوئالىغا سول قول ۋەزىر جاۋاب بېرىپ:

— بۇنىڭ سەۋەبى، بىزدە تەييارغا ھەييار بولىدىغان تىرىكتاپ قېرىلار ناھايىتى كۆپ. ياشلار تاپقانىنى ئاشۇ قېرىلار يەپ تۈگىتىدۇ. بىر كىشى ئىككى - ئۈچ كىشىنى قانداق بېقىپ كېتەلەيدۇ؟ ئەھۋالىمىزنىڭ بارغانسېرى ئوسالىشىپ كېتىۋاتقانلىقىمۇ مانا مۇشۇ يەردە. بۇنىڭغا ئۆزلىرى بىر ئەقىل ئىشلىتىپ چارە تاپمىسىلا، ھەر قايسىمىزنىڭ ئامالى بولمىدى. ئىش راۋاجلىنىپ كەتسە شەۋكەتلىك تاجۇ - تەخت، كاتتا ئابرۇيلىرىغىمۇ نۇقسان يېتىش خەۋپى بار، — دەپتۇ.

پادىشاھ بۇنى ئاڭلاپ «ھىم!» دەپتۇ - دە، ئەمەلدارلىرىغا 60 ياشتىن ھالقىغان بارلىق ئەر - ئاياللىق قېرىلارنى يوقىتىشنى بۇيرۇپتۇ. پادىشاھنىڭ ھۆكۈمى ئىجرا قىلىنىشقا باشلاپتۇ، يۇرتنى ئاھ - زار قاپلاپتۇ.

بۇ شەھەرنىڭ ئەڭ چېتىدىكى يېزىدا بىلال ئىسىملىك بىر كىشى ياشايدىكەن. بۇ كىشىنىڭ يېشى 60 تىن ئاشقانلىقى ئۈچۈن ئۇمۇ پادىشاھ قۇربانلىرىنىڭ بىرسى ئىكەن. بىلالنىڭ ئوغلى چېچەن بولۇپ، دادىسىغا بەك كۆيۈمچان ئىكەن. شۇڭا، ئۇ دادىسىنىڭ ئۆلتۈرۈلۈشىگە كۆزى قىيماي يوغان بىر كات ياستىپ، دادىسىنى ئۇنىڭ

ئىچىگە سېلىپ ئۇنى ئۆلۈمدىن ساقلاپ قاپتۇ، قېرىلار تامام ئۆلتۈرۈلۈپتۇ. بۇ ئىش بولۇپ ئۇچ يىلچە ۋاقىت ئۆتە - ئۆتمەيلا بۇ ئەلدە قۇرغاقچىلىق ئاپىتى يۈز بېرىپتۇ. پۇتۇن يۇرت قاقاسلىققا ئايلىنىپ، دەريالار قۇرۇپ، بۇلاق كۆزلىرى پۈتۈپ كېتىپتۇ، پۇقرالار ئوسۇزلۇقتىن ئۆلۈپ كېتىشكە باشلاپتۇ. ھەتتا پادىشاھ ئوردىسىدىكىلەرمۇ يىغىۋالغان سۇلىرىنى ئىچىپ بولۇپ، جېنى ھەلقۇمغا كېلىپ قاپتۇ. بۇ قېينىچىلىقنى ھەل قىلىش يولىدا توغرا مەسلىھەت بەرگۈدەك بىرمۇ كىشى چىقماپتۇ. مۇشۇنداق قېيىن شارائىتتا پادىشاھ: «كىمكى بۇ قۇرغاقچىلىق مەسلىسىنى ھەل قىلىش ھەققىدە توغرا مەسلىھەت بېرەلىسە، ئۇنى ئۆزۈمگە ئوك قول ۋەزىر قىلىمەن» دەپ پەرمان چىقىرىپتۇ. «بۇ ئىشنىك ھۆددىسىدىن چىققۇدەك كىشى تېپىلىپ، ئوسۇزلۇقىنى قاندۇرىدىغان بولسا، پادىشاھلىقىمنىمۇ بېرىمەن» دەپتۇ ۋە شۇ سۆزنى ئېيتىپ ئۇزۇن ئۆتمەي، ئۆزىمۇ ئوسۇزلۇقتىن ئۇ دۇنياغا سەپەر قىپتۇ. ئەمەلدارلارنىك تولىسى ئۆلۈپ تۈگەپتۇ. بىلالنىك بالىسى بۇ ئىشلاردىن دادىسىنى خەۋەرلەندۇرۇپتۇ. شۇ چاغدا بىلال ئۆز ئوغلىغا مۇنداق مەسلىھەت بېرىپتۇ: «سەن بىر پادا كالىنى ئالدىڭغا سېلىپ ھەيدە، ئوسىغان كالىلار يەرنى پۇراپ ھۆركىرەپ ماڭىدۇ. سەن ئۇنىك يولىنى توسما، كالا پادىسى قاتتىق ھۆركىرەپ توپىنى چاپچىپ تۇرۇۋالغان يەرنى كولىسىك، ئەنە شۇ يەردىن سۇ چىقىدۇ...»

بالا دادىسىنىك كۆرسەتمىسى بويىچە بىر پادا كالىنى ھەيدەپ مېڭىپتۇ. دېگەندەك كالىلار بىر يەرگە بارغاندا قاتتىق ھۆركىرىشىپ، ئالدى ئىككى پۇتىدا يەرنى تىلغاپ، توپىنى ئاسمانغا پۇرقىتىپتۇ. بالا شۇ ئورۇننى قېزىپتىكەن، دېگەندەك بۇلدۇقلاپ سۇ چىقىپتۇ. خەلق ئۆستەك قېزىپ سۇنى يۇرتقا باشلاپتۇ. يۇرىكى سۇغا قانغان يۇرت ئەھلى ئىرىشىپ ئىشلەپ قۇرغاقچىلىق ئوستىدىن غەلىبە قىلىش بىلەن ئۆزى بەگ، ئۆزى خان ھالدا بایاشات تۇرمۇش كەچۈرۈپتۇ.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، «قېرىلارنى كاتتا ساقلا، ئۆلۈكنى ھەپتە ساقلا» دېگەن تەمسىل مانا شۇنىڭدىن قالغان ئىكەن[1].

ھېكمەت:

قېرىلار نۇرغۇن ئىش كۆرگەنلىكى ئۈچۈن قېرىغان، نۇرغۇن ئاچچىق - ساۋاقلارنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەنلىكى ئۈچۈن چاچلىرى ئاقارغان.

① «ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى — 6» شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1991 - يىل نەشرى.

چاشقان بىلەن سودىگەر

بۇرۇن بىر سودىگەر ئۆتكەنىكەن. ئۇ سودا قىلىش ئۈچۈن يىراق بىر شەھەرگە بېرىپ دەڭگە چۈشۈپتۇ. دەڭجا قىمارۋاز ئىكەن. ئۇ ئاخشامدا «قىمار ئويناپدىغانلار بارمۇ؟» دەپ توۋلاپتۇ. سودىگەر «مەن ئويناپمەن» دەپتۇ. ئىككىسى قىمار ئويناشقا كىرىشىپتۇ. دەڭجا قاراڭغۇ ئۆيدە مۇشۇكنىڭ ئۈستىگە بىر تال شامنى قوندۇرۇپ قويۇپتۇ. سودىگەر ھەيران بولۇپ:

— ھوي، بۇ شام ئۆرۈلۈپ چۈشمەمدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. دەڭجا:

— ياق، بىز تاڭ ئاتقۇچە ئويناساقمۇ ئۆرۈلۈپ چۈشمەيدۇ، — دەپتۇ.

سودىگەر بۇنىڭغا ئىشەنمەپتۇ، ئىككىسى تىكىشىپتۇ. ئەگەر تاڭ ئاتقۇچە مۇشۇك شامنى ئۆرۈۋەتمىسە سودىگەر دەڭجاغا قىرىق قاچا ئالتۇن بەرمەكچى بوپتۇ. دېگەندەك مۇشۇك شامنى ئۆرۈۋەتمەپتۇ. سودىگەر ئۇتتۇرۇپ قويۇپ قىرىق قاچا ئالتۇننى بېرىپتۇ - دە، ئۆيگە قايتىپ كېلىپ بولغان ۋەقەنى خوتۇنىغا سۆزلەپ بېرىپتۇ. خوتۇنى بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن بىر ھىيلە ئىشلىتىپتۇ. بۇلار ئەر - خوتۇن بىرنەچچە ئاي ئۇچ - تۆت چاشقانىنى قەپەسگە سولاپ تەربىيەلەپتۇ. چاشقان قەپەسنى توك - توك ئۇرسا سىرتقا چىقىدىغان، توك - توك ئۇرسا قەپەسگە كىرىدىغان بولۇپتۇ. سودىگەر چاشقانلارنى ئېلىپ ھېلىقى دەڭجانىڭ قېشىغا كەپتۇ. بۇلار قىمار ئويناپتۇ. دەڭجا يەنە ئۆتكەنكىدەك قىپتۇ. سودىگەرمۇ ئۇقمىغانغا ساپتۇ. دەڭجا:

— ئەگەر مۇشۇك تاڭ ئاتقۇچە شامنى ئۆرۈۋەتمىسە، مەن پۈتۈن مال - دۇنيايىمنى ساڭا بېرىمەن، — دەپتۇ.

سودىگەر تۈيدۇرماي قەپەسگە ئۇرۇپتىكەن، چاشقانلار قەپەستىن بىر - بىرلەپ چىقىشقا باشلاپتۇ. چاشقاننى كۆرگەن مۇشۇك بىر ئېتىلىپتىكەن، شام دۇمبىسىدىن چۈشۈپ كېتىپتۇ. ئاڭغىچە سودىگەر چاققانلىق بىلەن قەپەسنى يەنە ئۇرۇپتىكەن چاشقانلار قەپەسكە كىرىپ كېتىپتۇ. شۇنداق قىلىپ سودىگەر دەڭجانىڭ پۈتۈن ئۆي - بىساتىنى، مال - دۇنياسىنى ئوتۇۋاپتۇ[1].

ھېكمەت:
سېنىڭ ئۆتكۈزگەن خاتالىقىڭ مەڭگۈلۈك ئەمەس، تۈزىتىشكە ئىنتىلمەسلىكىڭ مەڭگۈلۈكتۇر.

① توختى قارى ئېيتىپ بەرگەن، «ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى — 6» شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1991 - يىل نەشرى.

نىيەت ھەممدىن ئەلا

بۇرۇنقى زاماندا قاسىم ئوغرى دەپ كاتتا، ئەمما پىخسىق بىر ئوغرى ئۆتكەنكەن. ئۇنىڭ بىر دەللال خوتۇنى بولۇپ، تۇغماي ـ تۇغماي ئاخىر بىراقلا يەتتە قىز تۇغۇپتۇ. بۇ قىزلار تەڭلا چوڭ بوپتۇ. بۇ قىزلارغا بايلاردىن، سودىگەرلەردىن، قازىلاردىن ئەلچىلەر كەپتۇ. لېكىن قاسىم ئوغرى قىزلىرىنى ئۇلارغا ياتلىق قىلىشقا ئۇنىماپتۇ. ئاخىر ئۇ قىزلىرىنى ئۆزىگە ئوخشاش ئوچىغا چىققان ئوغرىغا ياتلىق قىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئائىلىدە ئوغرى سەككىز بوپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە بۇ سەككىز ئوغرى سەككىز تەرەپكە مېڭىپتۇ. قاسىم ئوغرى چوڭ بىر شەھەرگە كەپتۇ. ئۇ بازارنى ئايلىنىپ كېتىپ بارسا، بىر زەرگەرنىڭ ئالدىدا بىرنەچچە زىخچە ئالتۇن تۇرغۇدەك. قاسىم ئوغرى ئالتۇننى قولىغا چۈشۈرۈش ئۈچۈن زەرگەرنىڭ ئالدىغا كەپتۇ ـ دە:

ــ ئالتۇنىڭىزنى ساتامسىز؟ ــ دەپتۇ. زەرگەر:

ــ ساتىمەن، ــ دەپتۇ. ئەمما ئىككىسى باھادا كېلىشەلمەي گەپ تالىشىپ قاپتۇ. ئاخىر قاسىم ئوغرى نىيىتىنى بۇزۇپ: «بۇ ئالتۇن مېنىڭ ئىدى، ساتاي دەپ كەلسەم بۇ مۇتىھەم مېنىڭ دەپ تۇرۇۋالدى» دەپ زەرگەرگە تۆھمەت قىپتۇ. زەرگەر «ياق، بۇ ئالتۇن مېنىڭ» دەپتۇ. ئۇلار قازىنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ. قازى زەرگەردىن:

ــ ئالتۇنۇڭ قانچە زىخچە ئىدى؟ ــ دەپ سورىسا، زەرگەر دەپ بېرەلمەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن قاسىم ئوغرى بىكاردىن ـ بىكار بىرمۇنچە ئالتۇنغا ئىگە بولۇپ قاپتۇ. بۇ ئالتۇنلارنىڭ بىر قىسمىغا نۇرغۇن مال ئاپتۇ. مالىلارنى دەريادىن ئۆتكۈزۈشكە توغرا كەپتۇ. ئۇ بىر كىراكەش بىلەن سۆزلىشىپتۇ، ئۇ بىر سەر ئالتۇن بەرسە كىراكەش ئۇنىڭ مالىلىرىنى دەريادىن ئۆتكۈزۈپ بېرىدىغان بوپتۇ. ئەمما، دەريادىن ئۆتۈۋالغاندىن كېيىن قىزىل كۆزلۈك قىلىپ، كىراكەشكە ھەق بەرمەكتە يوق، ئۇنىڭ قېچىرىنى ئۆزىنىڭ قىلىۋاپتۇ. ئۇ ئۆيگە كەلسە قىزلىرى «بىزگە يېڭى كىيىم ئېلىپ بەر» دەپ تۇرۇۋاپتۇ. ئۇ ئۆز يېنىدىن پۇل چىقىرىشقا چىدىمايى بىر ھىيلە ئىشلىتىش ئۈچۈن بازارغا بارسا، بىر گەزمالچى رەخت سېتىۋاتقانىكەن. قاسىم ئوغرى رەختنى كۆرۈپ يەتتە توپ تاللاپتۇ ـ دە:

ــ ھوي قارى، مەن پۇل ئالمايى كەپتىمەن، ئۆيگە بېرىپ پۇل ئېلىپ كەلگەچ رەختنى قىزلىرىمغا كۆرسىتىپ كېلەي، ــ دەپ رەختنى ئېلىپ ئۆيگە كەپتۇ. دەل شۇ چاغدا ئۇنىڭ يەتتە كۈيۈئوغلى ئۆيدە ئىكەن. ھېچ نەرسىگە ئىگە بولالمايى تىتىلداپ تۇرغان كۈيۈئوغۇللار قاسىم ئوغرىنىڭ ئەكەلگەن مالىلىرىغا كۆزى چۈشۈپتۇ ـ دە، ئۇنىڭ پېيىگە چۈشۈپتۇ.

بىر نەچچە كۈندىن كېيىن يەتتە ئوغرى بىر بولۇپ قاسىم ئوغرىنى ئۆلتۈرۈپ،

ئۇنىڭ بارلىق مال ـ دۇنياسىغا ئىگە بولۇپ قىزلىرىنى قويۇپ بېرىپ شەھەردىن چىقىپ كېتىپتۇ.①

ھېكمەت:
مال ـ دۇنيانى كۆزلەپ، كىشىلەرگە ئالا نىيەتلىك قىلساڭ، ئۆزۈڭ ـ ئۆزۈڭگە نىڭ ھايانىغا كىشەن سالىسەن. شۇڭا نىيىتىڭنى دۇرۇس قىل.

ئۆزۈڭگە تەمەننا قويما

ئەتىياز كۈنلىرىنىڭ بىر دە بىر كىرىپە ئەتىگەنلىكى دالىدا ئايلىنىپ يۈرىسە يىراقتىن بىر توشقان كېلىپ قاپتۇ. كىرىپە توشقانغا قاراپ سالام بېرىپتۇ. توشقان كىرپىنىڭ سالىمىنى ئىلىك ئالماقتا يوق مەسخىرە قىلىپ:

ــ ھە، كىرپە نەگە بارىسەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ توشقان تەقسىر! بۈگۈن ھاۋا ئىنتايىن ياخشى ئىكەن، سايادىكە ماڭدىم، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ كىرپە. توشقان ئۇنى مەنسىتمىگەن ھالدا:

ــ سېنىڭ پۇتلىرىڭ مايماق، بەللىرىڭ دوڭغاق تۇرۇپ، قانداق قىلىپ سايادىت قىلالايسەن؟ ــ دەپتۇ.

كىرپىنىڭ ئاچچىقى كېلىپ تۇرسىمۇ، كۈلۈپ تۇرۇپ:

ــ تەقسىر مېنىڭ پۇتۇم مايماق بولسىمۇ يۈگۈرىدىغان بولسام مەن سىزدىن ئۆتۈپ كېتىمەن، ــ دەپتۇ. توشقاننىڭ غەزىپى ئۆرلەپ:

ــ كېلە ئەمىسە چېپىشىپ باقايلى، ــ دەپ ۋارقىراپتۇ.

ــ بولىدۇ. مەن ئەتىگەنلىك چېيىمنى تېخى ئىچمىدىم، ئىچىپ چىقىۋېچە كۈتۈپ تۇرۇڭ، ــ دەپتۇ كىرپە.

شۇنداق قىلىپ توشقان بىلەن كىرپە ئىككىسى يۈگۈرۈشىدىغانغا كېلىشىپتۇ. كىرپە ئۇۋۇسىغا كىرىپ، يەنە بىر سەپدىشىنى چاقىرىپ:

ــ بول، چاققان تەييارلان. بىز توشقان بىلەن مۇسابىقىگە چۈشىدىغان بولدۇق، ــ دەپتۇ. سەپدىشى چۆچۈگەن ھالدا:

ــ بىز توشقان بىلەن يۈگۈرۈشتە قانداق تەڭ كېلەلەيمىز؟ ــ دەپتۇ.

ــ ھەي، ئەخمەق ئىكەنسەن. مەن توشقان بىلەن ئۇ باشقا بارىمەن، سەن بۇ يەردە تۇرىسەن. توشقان يېنىڭغا يېتىپ كەلگەندە «مەن ئاللىقاچان كېلىپ بولغان» دەپ تۇرۇۋەر، ــ دەپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، توشقان بىلەن كىرپە ئېتىزنىڭ بېشىغا بېرىپ كەينىگە بۇرۇلۇپ

① جامال شېرىپ ئېيتىپ بەرگەن، «ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ــ 6» شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1991 ـ يىل نەشرى.

يۇگۇرۇشنى باشلاپتۇ. شۇ ۋاقىتتا توشقان بار كۇچى بىلەن يۇگۇرۇپ، پەللىگە يېتىپ كېلىپ يەنە بىر كىرپىنى كۆرۈپ ھەيران قاپتۇ ۋە:

ــ سەن قاچان كەلدىڭ؟ ــ دەپ سوراپتۇ. كىرپە:

ــ مەن ئاللىقاچان كېلىپ بولغان، ــ دەپتۇ. توشقاننىڭ ئاچچىقى كېلىپ، ــ كېلە يەنە بىر قېتىم چېپىشىپ كۆرەيلى، ــ دەپتۇ. كىرپە:

ــ بولىدۇ، ــ دەپ يۇگۇرۇشكە تەمشىلىپتۇ.

بۇ قېتىم توشقان بار كۇچى بىلەن قۇيۇندەك چېپىپتۇ. ئۇ پەللىگە يېتىپ كېلىپ قارىسا، ھېلىقى كىرپە ئۆز جايىدا تۇرغۇدەك. شۇنداق قىلىپ توشقان بىر قانچە قېتىم يۇگۇرگەندىن كېيىن ماغدۇرسىزلىنىپ، يولدا يېقىلىپ ئۆلۈپتۇ. ئىككى كىرپە توشقاننىڭ ئۆزىگە تەمەننا قويۇپ، ئۆز بېشىغا چىقىرالمىغىنى مەسخىرە قىلىپ ئۆز ئۇۋىسىغا قايتىشىپتۇ[1].

ھېكمەت:
ئۆزۈڭنى ھامان باشقىلاردىن ئۈستۈن چاغلاۋەرسەڭ، ئەرزىمەس ئىشلار سەۋەبلىك كۈرسۈڭ چۈشۈپ كېتىدۇ. شۇڭا ھامان كەمتەر بول. كەمتەرلىك كىشىنىڭ زەر باسقان لىباسى.

تىغ يارىسى ساقىيار، تىل يارىسى ساقايماس

بۇرۇنقى زاماندا بىر ئوتۇنچى بوۋاي ئۆتكەنىكەن. بوۋاي بىر كۈنى جاڭگالدا كېتىۋېتىپ بىر ئېيىق كۇچۇكىنىڭ چوڭقۇر ئورەككە چۈشۈپ كېتىپ چىقالمايۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قاپتۇ ـ ده، ئۇنى ئورەكتىن چىقىرىپ قويۇپتۇ. بالىسىنى ئورەكتىن چىقىرىشىنىڭ ئامالىنى تاپالماي پىرقىراپ يۇرگەن ئانا ئېيىق بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ بەك خۇشال بوپتۇ ۋە بوۋاينىڭ يېنىغا كېلىپ بېشىنى ئېگىپ تۇرۇپ، ــ خۇدانىڭ ياخشى بەندىسى ئىكەنسەن، ياخشىلىقىڭنى ئۆلگۈچە ئۇنتۇمايمەن، ئىككىمىز ئۆمۈرلۈك دوست بولايلى، ــ دەپ غىڭشىپتۇ. بوۋايمۇ ئۇنىڭ سۆزىگە ماقۇل بوپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ھەرقايسىسى ئۆز يولىغا مېڭىپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىر كۈنى بوۋاي يەنە جاڭگالغا ئوتۇنغا بېرىپتۇ. ئايلىنىپ يۇرۇپ قويۇق بىر جاڭگالنىڭ ئىچىدە بىر ئېيىقنى كۆرۈپ قاپتۇ. توختا، ــ دەپتۇ يۇرىكى دۇپۇلدىگەن بوۋاي ئىچىدە، ــ يېتىپ ئۆلگۈچە ئېتىپ ئۆل دېگەن گەپ بار، بىكاردىن ـ بىكار ئۇنىڭغا يەم بولۇپ بەرمەي يەنە، ــ دەپ قولىدىكى پالتىنى چەنلەپ ئېيىققا قارىتىپ ئېتىپتۇ، پالتا ئېيىقنىڭ قاق بېشىغا تېگىپتۇ. شۇ ھامان ئېيىقنىڭ بېشىدىن قان شۇرقىراپ ئېقىپتۇ. ئېيىق ئاچچىقىدا ئوتۇنچىغا قاراپ شۇنداق ئېتىلىپتۇ ـ يۇ، بوۋاينى كۆرۈپ ئورنىدا تۇرۇپلا قاپتۇ.

---

① «ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ــ 6» شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1991 ـ يىل نەشرى.

بوۋايمۇ ئېيىقنى تونۇپ ئالدىغا يۈگۈرۈپ بېرىپ، ئۇقۇشماي قىلىپ قويغان ئىشىغا ئۆكۈنۈپ ئەپۇ سوراپتۇ، ئېيىقمۇ كەچۈرۈپتۇ. ئىككىسى كۆرۈشكەندىن كېيىن، ئېيىق بوۋاينى ئۇۋىسىغا باشلاپ ئاپىرىپ مېۋىلەر بىلەن راسا مېھمان قىپتۇ. ئەتىسى بوۋاي قايتماقچى بوپتۇ، ئېيىق خوشلىشۇېتىپ:

ــ ئۇقۇشماستىن بولغان ئىشلاردىن خىجىل بولۇپ يۈرمە، سېنىڭ ياخشىلىقىڭنى ھەرگىز ئۇنتۇمايمەن. ناۋادا بېشىڭغا كۈن چۈشۈپ قالغۇدەك بولسا مېنى تاپقىن، ــ دەپتۇ. بوۋايمۇ:

ــ ئىككىمىز ئىككى دۇنيالىق ئاغىنە بولدۇق، شۇنچىۋالا ئىشنى كۆڭلۈڭگە ئالماي، يەنە شۇنداق ياخشى مېھمان قىلغانلىقىڭدىن بەك خۇرسەن بولدۇم. لېكىن ئاغىنە، تىنىقىڭ شۇنچىلىك سېسىقكەنكى، كېچىچە سەسكىنىپ ئۇخلىيالماي، تاڭنى ئاران ئاتقۇزدۇم، ــ دەپ مېڭىپ كېتىپتۇ.

كۈنلەر ئۆتۈپ، ئايلار ئۆتۈپ بوۋاي جاڭگالغا كېلىپ ئېيىق بىلەن يەنە ئۇچرىشىپ قاپتۇ. بوۋاي يۈگۈرۈپ كېلىپ ئېيىق بىلەن كۆرۈشكەندىن كېيىن:

ــ ۋاي ئاداش قانداقراق؟ ھېلىقى پالتا جاراھەتلەندۈرگەن يەر ساقايدىمۇ؟ ــ دەپتۇ، شۇ چاغدا ئېيىق:

ــ ئۇ ياربغۇ ئاللىقاچان ساقىيىپ كەتتى. لېكىن، سېنىڭ ھېلىقى «تىنىقىڭ سېسىق ئىكەن» دېگەن گېپىڭ تېخىچە يۈرىكىمدىن چىققىنى يوق. چۈنكى كونىلار «تىخ يارىسى ساقىيار، تىل يارىسى ساقايماس» دېگەن ئەمەسمۇ؟ ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

ھېكمەت:
تىلىڭنى كەلگەن يۇرەكنى، تىغدىن كەلگەن بەدەننى تىلغايدۇ.

خۇشاللىق ئەمگەكتە

رىۋايەت قىلىنىشىچە، يەر يۈزىدىكى بارلىق شاھلارنىڭ شاھى، ھايۋانات ۋە قۇشلارنىڭ تىلىنى بىلىدىغان سۇلايمان پادىشاھ، بىر كۈنى ئوردىدىكى بارلىق ۋەزىر ــ ۋۇزرا، قازى ــ قۇززات، ئاتارمەن ــ چاپارمەنلىرىنى يىغىپ بۇيرۇق قىلىپ: ھازىر پادىشاھ مۇلكىگە تەۋە خەزىنىلەردە ئالتۇن ــ كۈمۈش، تاغ ــ يايلاقلاردا مال ــ ۋاران، ساڭلاردا ئاشلىق ۋە باشقا يېمەكلىكلەر توپلىنىپ، ھەددى ــ ھېسابسىز كۆپىيىپ كەتتى. بۇگۈندىن باشلاپ ئاينىڭ ئاخىرىغا قەدەر تەييارلىق قىلىپ، يەتتە مىڭ يەرگە داش قازان ئېسىڭلار. ئاندىن جاھاندىكى ھەممە ھايۋانات، ئۇچار قۇشلارنى مېھمانغا چاقىرىڭلار. بۇلار يېمەكلىك ئىزدەپ ئاۋارە بولماي، بىر كۈن مېھمان بولۇپ قورساقلىرىنى تويغۇزۇپ، خۇشال ــ خۇرام ئويناپ كۈلۈۋالسۇن دەپ جاكارلاپتۇ.

بۇ بۇيرۇقنى ئاڭلىغان ئوردا ئەمەلدارلىرى، مىڭلىغان ئوردا خىزمەتچىلىرى،

كېنىزەك ـ چۆرىلەر ۋە قوللارنى ئىشقا سېلىپ، چوڭ داغدۇغا، قىقاس ـ چۇقانلار بىلەن تەييارلىق ئىشىنى باشلۇۋېتىپتۇ. بۇ تەييارلىقتىن دۇنيادىكى بارلىق مەۋجۇداتلار خەۋەردار بوپتۇ. ئۇلار تەييارلىقنى پۈتتۈرۈپ پادىشاھقا خەۋەر يەتكۈزۈپتۇ.

سۇلايمان پادىشاھ ئوڭ قول ۋەزىرگە: «يېڭى ئايىنىڭ بىرىنچى كۈنىگە بارلىق ھايۋانات، ئۇچار ـ قۇشلارنى زىياپەتكە تەكلىپ قىلىپ، دۇنيانىڭ تۆت تەرىپىگە يۈزلىگەن چاپارمەنلەرنى ئەۋەتكىلار» دەپ پەرمان قىپتۇ. سۇلايمان پادىشاھمۇ ئايىنىڭ بىرىنچى كۈنى ئەتىگەندە ناغرا ـ سۇناي، داقا ـ دۇمباقلارنى چالدۇرۇپ، ئوردا مۇھاپىزەتچىلىرى بىلەن ئاتلىنىپ زىياپەت مەيدانىغا كېلىپ، بارلىق مېھمانلارنىڭ زىياپەتتىن كېيىن بولىدىغان ئويۇن ـ تاماشىلىرىنى كۆرۈش ۋە بۇلارنىڭ ئۆزىگە ئېيتقان تەشەككۇر ئالقىشلىرىنى ئاڭلاش ئۈچۈن، مەخسۇس ياسالغان شاھ سۇپىسىغا چىقىپ ئولتۇرۇپتۇ.

بۇ زىياپەتنى باشقۇرىدىغان ئەمەلدار: «قېنى مېھمانلار تاماققا بېقىڭلار» دەپ تەكلىپ قىلغانىكەن، ئالدى بىلەن دېڭىزدىن يەتتە مىڭ لەھەڭ چىقىپ، يەتتە مىڭ قازانغا تەييارلىغان تاماقنى بىر سۇمۇرۇش بىلەن يەپ تۈگىتىپ، دېڭىزغا چۈشۈپ كېتىپتۇ. زىياپەتكە يىغىلغان پۈتۈن جان ـ جانىۋار ئۇچار قۇشلار ئاچ قېلىپ نارازىلىق بىلدۈرۈپتۇ. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن ھەزرىتى سۇلايمان تەڭلىكتە قېلىپ، ئاسمانغا قاراپ، ئىككى قولىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ: «يا ئاللا! ھەممە جان ـ جانىۋارنىڭ ئۆز ئەمگىكى بىلەن، ئۆز تۇرمۇشىنى ئۆتكۈزۈشى كۆڭۈللۈك ئىكەن، مەن خاتا قىپتىمەن» دەپتۇ[1].

ھېكمەت:
ئۆز ئەمگىكىڭ سىڭگەن ھەممە نەرسە ھامان قەدىرلىك.

پوچى پادىشاھ

بۇرۇنسىدا بىر پوچى پادىشاھ بار ئىكەن. بىر كۈنى ئۇ زېرىكىپ كېتىپتۇ ـ دە، جايلارغا «كىم مېنى يالغانچىلىقتا يېڭىۋالسا، ئەلنىڭ يېرىمىنى بېرىمەن!» دەپ ئېلان چىقىرىپتۇ.

بىر پادىچى يىگىت ئېلاننى كۆرگەندىن كېيىن پادىشاھنىڭ ئالدىغا بېرىپ:

ـ پادىشاھى ئالەم دادامنىڭ بىر تال ھاسىسى بار، ئۇ شۇنداق ئۇزۇنكى، ئۇنىڭ بىلەن كېچىدە ئاسماندىكى يۇلتۇزلارنى ئۇركۈتكىلى بولىدۇ، ـ دەپتۇ.

ـ بۇنىڭ نېمە ھەيران قالغۇچىلىكى بار، دادامنىڭ بىر چىلىمى بار، تاماكا چەككەندە ئۇنى قۇياشتا تۇتاشتۇرىدۇ! ـ دەپتۇ پادىشاھ. پادىچى يىگىت كېتىپتۇ.

---

① «ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ـ 12» شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1991 ـ يىل نەشرى.

بىرنەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن بىر ماشىنىچى كېلىپ:

ــ ھەي پادىشاھى ئالەم، مەن بۇرۇنلا كەلمەكچىدىم، بىراق تۇنۇگۈن چاقماق چېقىپ ئاسماننى يىرتىۋەتكەچ شارقىراپ يامغۇر يېغىپ كەتتى، شۇنىڭ بىلەن ئاسماننى يامايمەن دەپ كېلەلمىدىم، ــ دەپتۇ.

ــ سەن ياخشى ئىش قىپسەن، ئەمما بوش ياماپ قويۇپسەن. بۇگۈن ئەتىگەندە يەنە يامغۇر ياغدى! ــ دەپتۇ پادىشاھ. ماشىنىچى غىڭ قىلالماي كېتىپ قاپتۇ. ئارقىدىنلا بىر ياغاچچى كەپتۇ. ئۇ بۇرۇن ئوردا سالغانكەن.

ــ نېمىشقا كەلدىڭ؟ ــ دەپ سوراپتۇ پادىشاھ ئۇنىڭدىن.

ــ شېرىكلىرىمگە ۋاكالىتەن سىلىدىن ئىش ھەققىمىزنى ئالغىلى كەلدىم. سىلە ئىش ھەققى ئۈچۈن بىزگە بىر كۆرە ئالتۇنغا قەرزدار، ــ دەپتۇ ياغاچچى.

ــ مەن سەنلەرگە قاچان قەرزدار بولدۇم؟ ــ دەپ ئالدىراپ سوراپتۇ پادىشاھ.

ــ سىلە قەرزدار بولمىسىلا، مەن نېمىشقا پۇل ئالغىلى كېلىمەن؟ سىلە تۇرغان ئوردىنى بىز سالمىدۇقمۇ!

ــ يالغانچىلىق قىلمۇاتسەن!

ياغاچچى بۇ گەپنى ئاڭلاپ كۈلۈپ تۇرۇپ:

ــ سىلە يالغانچىلىقتا يېڭىلدىلە. ئەمدى ئەلنىڭ يېرىمنى ماڭا بېرەلا! ــ دەپتۇ.

پادىشاھ ئۆزىنىڭ يېڭىلىپ قالغانلىقىنى سېزىپ دەرھال:

ــ ياق، سەن راست سۆزلەۋاتسەن! ــ دەپ گېپىنى ئۆزگەرتىپتۇ.

ــ راست سۆزلىگەن ئىكەنمەن، ماڭا بىر كۆرە ئالتۇن بېرىشلىرى كېرەكتە! ــ دەپتۇ ياغاچچى. پادىشاھ ئامال قىلالماي ياغاچچىغا بىر كۆرە ئالتۇن بېرىپتۇ[1].

ھېكمەت:

سەن ئۆزۈڭنى ھەرقانچە ئەقىللىق چاغلىساڭمۇ، بەربىر يېڭىلىپ قالىدىغان چاغلىرىڭ بولىدۇ. شۇڭا، مەنمەنلىكنى ئۆزۈڭدىن يىراق قىل.

مالغا ھېرىس، جانغا خىرىس

بۇرۇنقى زاماندا بىر سودىگەر ئۆتكەنكەن. ئۇنىڭ تەلەيخان ئىسىملىك بىر ۋاپادار ئايالى ۋە ئامەت ئىسىملىك ئوغلى بار ئىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە سودىگەر تىجارەت قىلىش ئۈچۈن بىر سەھرا يولغا چىقىپ يېرىم يولغا كەلگەندە، يوغان بىر تۆپ قېرى سېدە دەرىخىنىڭ سايىسىدە ئارام ئاپتۇ ۋە ئاندىن كېيىن سەھرا بازىرىغا بېرىپ سودىسىنى تۈگىتىپ ئۆيگە قايتىپ كەپتۇ. ئۇ تىجارىتىدە كۆپ پايدا ئالغانلىقى ئۈچۈن كېيىنكى بازارغا ئوغلىنىمۇ بىللە ئېلىپ مېڭىپتۇ ۋە ھېلىقى يوغان سېدە سايىسىدە

---

[1] «ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ــ 12» شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1991 ـ يىل نەشرى.

ئارام ئاپتۇ. بىر چاغدىن كېيىن سودىگەر ئويغىنىپ قارىسا ئوغلىنى يىلان چېقىپ ھالسىزلاندۇرۇپتۇ. بۇ ھالنى كۆرگەن سودىگەر يىلاننى ئۆلتۈرۈش ئۈچۈن قولىغا تاش ئاپتۇ. يىلان زۇۋانغا كېلىپ:

ــ ھەي ئادەمزات! مېنى ئۆلتۈرسەڭ ئوغلۇڭ تىرىلىپ قالارمۇ؟ ــ دەپتۇ.

ــ ئوغلۇم تىرىلمىسىمۇ جانغا جان ئالمەن، ــ دەپتۇ سودىگەر.

ــ مەن ساڭا بىر ساندۇق ئالتۇن بېرەي، مېنىڭ جېنىمغا زامىن بولمىغىن، ــ دەپتۇ يىلان قۇيرۇقىنى شىپاڭلىتىپ تۇرۇپ ۋە سودىگەرنى يول سىرتىدىكى بىر ئېدىرلىققا باشلاپ بېرىپ، بىر ساندۇقنى كۆرسىتىپتۇ. سودىگەر ساندۇقنى ئېچىپ ئالتۇنلارنى كۆرگەندىن كېيىن يىلاننىڭ گۇناھىدىن ئۆتۈپتۇ.

يەنە بىر ھەپتىدىن كېيىن سودىگەر بۇ يولدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ قېرى سېمىز سايىسىدە ئايالى بىلەن ئارام ئاپتۇ. بۇ قېتىم يىلان سودىگەرنىڭ ئايالىنى چېقىپ ئۆلتۈرۈپتۇ. غەزەپكە كەلگەن سودىگەر يىلاننى چوقۇم ئۆلتۈرمەكچى بولۇپ يوغان بىر تاشنى قولىغا ئاپتۇ.

ــ ئەي سودىگەر، بۇ قېتىمىمۇ مېنى ئەپۇ قىلساڭ، مەن سېنى ئوبدان رازى قىلاتتىم، ــ دەپتۇ يىلان يالۋۇرۇپ تۇرۇپ. سودىگەر يىلاننىڭ ئۆتكەنكى سېخىيلىقىنى ئەسلەپ، قولىدىكى تاشنى تاشلاپتۇ. يىلان بۇ نۆۋەت بىر ساندۇق ئالتۇن بىلەن بىر كومزەك ياقۇت بېرىشكە ۋەدە بېرىپتۇ. سودىگەر يىلاننىڭ بۇ سۆزىنى ئاڭلاپ ئىنتايىن خۇشال بوپتۇ ۋە يىلاندىن ئالغان ياقۇت بىلەن بىر ساندۇق ئالتۇننى ئېلىپ قايتىپتۇ. كۈنلەر ئۆتۈپ سودىگەر بۇ يولدىن يەنە بىر قېتىم ئۆتۈپ، يىلاننىڭ ماكانى بولغان بۇ قېرى سېدىنىڭ سايىسىدە يەنە ئارام ئېلىپ ئۇخلاپ قاپتۇ. ئويغىنىپ قارىسا يىلان نەشتىرىنى سوزغىنىچە سودىگەرگە قاراپ تۇرغۇدەك، سودىگەر يىلاننىڭ ئەلپازىنى كۆرۈپ قولىغا تاياق ئېلىشقا تەييارلىنىپتۇ. يىلان سودىگەرنى مەسخىرە قىلىپ كۈلۈپتۇ. سودىگەر يىلانغا يالۋۇرۇپتۇ. يىلان ئۇنىڭغا قىلچە پىسەنت قىلماي:

ــ ئەي ئەخمەق، ئاۋۇال ئوغلۇڭنى چاقتىم، ئىبرەت ئالمىدىڭ. كېيىن ئايالىڭنى چاقتىم، يەنە ئىبرەت ئالمىدىڭ. سەن مال ــ دۇنياغا ھېرىس بولغانلىقىڭ ئۈچۈن بۇ ئاقىۋەت ئۆزۈڭگە كېلىشىنى ئويلىمىدىڭ. مال ــ دۇنياغا بېرىلمەي، مېنى ئۆلتۈرگەن بولساڭ بۇ ھالغا قالماس ئىدىڭ، ــ دەپ ئۇنى چېقىپتۇ ــ دە، كۆزدىن غايىب بوپتۇ. سودىگەرمۇ جان ئۈزۈپتۇ. سودىگەرنىڭ بۇ ھالىدىن خەۋەر تاپقان ئەل ــ يۇرت ئۇنىڭ بۇ ھالىغا ئېچىنىپتۇ. ئاخىر كىشىلەر سودىگەرنىڭ مال ــ دۇنياغا بولغان ئاچ كۆزلۈكىنى مەسخىرە قىلىپ، ئۇ ئۆلگەندىن كېيىن ئۇنىڭغا «ھېرىسباي» دېگەن لەقەمنى قويۇشۇپتۇ[1].

① «ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ــ 12» شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1991 ــ يىل نەشرى.

ھېكمەت:
مال ـ دۇنيا سەۋەبلىك ئايەتنىڭ ئالدىنى ئالمىساڭ، شۇ ئايەت تۇپەيلى ھايات‌ئىگىنى ئاخىرلاشتۇرىسەن. مال ـ دۇنياغا ھېرىس بولما، يالىڭاچ كەلگەن ئىكەنسەن، يالىڭاچ كېتىسەن.

كۆچ بىرلىكتە

بىر يىلى قاتتىق قۇرغاقچىلىق بولۇپ، ئۆچ ئايغىچە بىر تامچىمۇ يامغۇر يېغماپتۇ. بىر ئائىلىدە بىللە ياشاۋاتقان ئۆچ ئاكا ـ ئۈكا ئاخىر قۇدۇق قېزىپ سۇ چىقارماقچى بولۇشۇپتۇ. ئۇلار ئۆچ كۈن قاتتىق ئىشلىگەن بولسىمۇ، سۇ چىقماپتۇ. چوڭ ئاكىسى ئالىقىنىدىكى قاپارتمىلارغا قاراپ:

ــ بۇ قۇدۇقتىن سۇ چىققاندىن كېيىن، سۇنى ئۆزۈم تەقسىم قىلىمەن. چۈنكى قۇدۇق قېزىپ سۇ چىقىرىش چارىسىنى سىلەرگە مەن كۆرسەتكەن، ــ دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان كەنجى ئىنىسى ئالدىراپ ـ تېنەپ ژارقىراپ كېتىپتۇ:

ــ ياق بۇ ئەقىلنى سىلەرگە مەن كۆرسەتكەن، شۇڭا سۇنى مەن تەقسىم قىلىمەن! ــ ئوتتۇرانچىسى غىڭ ـ پىڭ قىلماپتۇ ـ يۇ، لېكىن ئېچىدە:

«ئاكام بىلەن ئىنىم ئۆز كۆڭىچىگە چوغ تارتىۋاتىدۇ. ئۇلار بىلەن بىللە ئىشلەپ نەپ ئالالمىغۇدەكمەن» دېگەنلەرنى ئويلاپتۇ ـ دە، ئەتىسى باشقا بىر جاينى تېپىپ ئۆزى يالغۇز قۇدۇق قېزىشقا باشلاپتۇ.

كەنجىسىمۇ چوڭ ئاكىسى بىلەن بىر كۈن بىللە ئىشلەپ ھېرىپ ھالى قالماپتۇ. ئۇمۇ كۆڭلىدە: «ئاكامنىڭ يېشى چوڭ، ئۇنىڭغا تاقابىل تۇرالمايمەن» دەپ ئويلاپتۇ ـ دە، ئەتىسى ئۇمۇ ئايرىم بىر قۇدۇق قېزىشقا كىرىشىپتۇ.

ئۆچ ئاكا ـ ئۈكا ھەرقايسىسى ئۆز ئالدىغا ئىشلەپتۇ. ئەمەلىيەتتە ھېچقايسىسى قۇدۇقتىن سۇ چىقىرالماي، ئۇچىلىسى ئۈسسۈزلۈق ئازابىدىن ئۆلۈپتۇ[1].

ھېكمەت:
بۇنىمگەن ئىشقا تۆھپە تالىشىدىغان، ئۆزىنىلا ئويلاپ باشقىلارنى كۆزگە ئىلمايدىغان كىشىلەرنىڭ ھاياتى مەغلۇبىيەت بىلەن تاماملىنىدۇ.

يالغاننى ئوخشتىش

بۇرۇن مەلۇم بىر يېزىدا ئىككى ئاكا ـ ئۈكا ئوۋچى بولغانىكەن. ئاكىسى دائىم يالغان سۆزلەپ كىشىلەرنى ئىشەندۈرىدىكەن، ئىنىسى بولسا راستچىل ئىكەن. ئاكىسىنىڭ يالغان سۆزلەپ كىشىلەرنى ئىشەندۈرگىنىگە قاراپ، ئۇنىڭمۇ ئاكىسىنى

① «ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ــ 12» شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1991 ـ يىل نەشرى.

دوراپ باققۇسى كەپتۇ ـ دە، بىر كۈنى ئوۋدىن قايتىپ ئەتراپىغا ئولىشۋالغان كىشىلەرگە قاراپ:

ـ مەن بۇگۈن بىر كېيىكنىڭ كەينى تۈيقىغا ئاتقانىدىم، ئوق كېيىكنىڭ قۇلاق تۈۋىدىن چىقىپ كەتتى، ـ دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان كىشىلەر «يالغان» دەپ چۈرقىرىشىپ كېتىپتۇ ۋە زادىلا ئىشەنمەپتۇ. ئىنىسىنىڭ ئوسال ئەھۋالدا قالغانلىقىنى كۆرگەن ئاكىسى دەرھال ئارىغا چۈشۈپ:

ـ راست ـ راست! ھېلىقى كېيىك ئارقا پۇتى بىلەن قۇلاق تۈۋىنى قاشلاۋاتقانكەن. ئۇ دەللەپ ئېتىۋېدى، ئوق كېيىكنىڭ ئارقا پۇتىنىڭ تۈيىقىدىن كىرىپ، قۇلاق تۈۋىدىن چىقىپ كەتتى، ـ دەپ يالغان گۇۋاھلىق بەرگەنكەن، كۆپچىلىك بۇنىڭغا ئىشىنىپتۇ. ئاكىسىنىڭ بۇ ماھارىتىنى كۆرگەن ئىنىسى ئېچىدە: «ھەرقانداق ھۈنەرنى قىلىپ كۆرگەن كىشىلا، ئۇنىڭ ھۆددىسىدىن تولۇق چىقالايدىكەن» دەپتۇ[①].

ھېكمەت:
باشقىلارنى قېيىن ئەھۋالدىن قۇتۇلدۇرىمەن دەپ ئېيتقان يالغانلىرىڭ ئۇلارنى يالغانغا كۆندۈرگىنىڭ.

ئادىل شاھنىڭ ئىزباسار تاللىشى

ئۆتكەن زاماندا مۇشۇ ماكاندا بىر ئادىل پادىشاھ ئۆتكەنكەن. تۈرمۇشتا رونىق تاپقان خەلق ئۇنىڭغا قايىل ئىكەن. پادىشاھنىڭ شانۇ شەۋكىتى خەلق ئارىسىدا كۈنسېرى ئاشقان، مال ـ دۇنياسى تولۇپ تاشقان بولسىمۇ، يېشى ئەللىكتىن ئاشقىچە بىرەر پەرزەنت كۆرۈش ئارزۇسىغا يېتەلمەپتۇ. بۇ خىيال كېچە ـ كۈندۈز ئۇنىڭ كاللىسىدىن كەتمەپتۇ. پادىشاھ نۇرغۇن سەۋەب، تالاي دۇئا تەلەپ قىلىپ، ئاخىر بىر ئوغۇل پەرزەنت كۆرۈپتۇ. «بارى ـ يوقى بىر بالام، باش ـ كۆزلىرى تاز بالام» دېگەندەك، بۇ شاھزادە تۇغما دۆت، ئەلەس ئىكەن. پادىشاھ ئوغلىنىڭ ئەيىبىنى ئوڭلاش ئۈچۈن كۆرسەتمىگەن داڭلىق ھېكىم ـ تېۋىپ قالماپتۇ. ئەمما شاھزادىگە قىلىنغان داۋا كار قىلماپتۇ.

كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايلار ئۆتۈپتۇ، شاھزادىنىڭ يېشى ئون بەشكە يېتىپتۇ. پادىشاھ ھەر قېتىم شاھزادىنى كۆرگەندە چوڭقۇر غەم ـ قايغۇغا پاتىدىكەن. پادىشاھمۇ قېرىپ، بەللىرى مۈكچىيىپ، چاچ ـ ساقاللىرى ئاقىرىپ، باقى ئالەمگە يېقىنلىشىپتۇ. پادىشاھ ئاجىز شاھزادىنىڭ ئەھۋالىنى كۆرۈپ، خانلىقىنىڭ تېخىمۇ گۈللەپ ياشنىشى، خەلقنىڭ ئامانلىقىنى نەزەردە تۇتۇپ، داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان ئەنئەنىنى بۇزۇپ، دانا، ئادىل بىر كىشىنى ئۆزىگە ۋارىس قىلىپ تەينىلەش قارارىغا كەپتۇ ۋە دەرھال ئوردا ئەھلىنى

① «ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ـــ 12» شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1991 ـ يىل نەشرى.

يىغىپ، بۇ ئىش ئۇستىدە كېڭىشىپتۇ. ئوردا ئەھلى پادىشاھىنىڭ مۇددىئاسىنى چۈشەنگەن بولسىمۇ، باشقا بىرەر كىشىنى پادىشاھنىڭ ۋارىسلىقىغا نامزات قىلىپ كۆرسىتىشكە جۈرئەت قىلالماپتۇ. خان ئوردىسىدا ئارمان ئىسىملىك قارا نىيەت، سۈيىقەستچى بىر مۇلازىم بار ئىكەن. ئوردا ئەھلى ئۇنى «خۇشامەتكۆي» دېيىشىپ، پۇقرالار «چايان» دەپ ئاتايدىكەن. مۇلازىملار ئۇنىڭدىن بىزار ئىكەن. كاسىپ، دېھقانلار زار - زار ئىكەن. ئۇ ۋەزىر - ۋۇزرا، بەگلەرنى مېھمان قىلىپ باقىدىكەن. يېتىم - يېسىر، تۇللارنى نەشتەر ئۇرۇپ چاقىدىكەن. ئارمان بۇ پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ، ھەممە ھىيلە - نەيرەڭلىرىنى ئىشقا سېلىپ، پادىشاھتىن يۇقىرى مەنسەپ، كۆپلەپ نەپ ئېلىش ئۈچۈن، زەھەرلىك دىلىنى يوشۇرۇپ، خۇشامەت تىلىنى چاينap، ئوردا ئىچىدىكى جىمجىتلىقنى بۇزۇپ سۆزلەشكە باشلاپتۇ. ئۇ پادىشاھنى بىر ھازا ماختىغاندىن كېيىن شاھزادىنى كۆككە كۆتۈرۈپ ماختاشقا كۆچۈپتۇ.

— ئېھە، كەرەملىك شاھىم، جانابلىرىنىڭ بۇ دانا ھەممىتىگە پۈتۈن ئوردا ئەھلى رەھمەت ئېيتىدۇ. پۈتۈن ئەقىل - پاراسىتىمنى ئىشقا سېلىپ كۆپ ئويلاندىم. بىز كۆپ يىللاردىن بۇيان داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان ئادەت، نىزاملارغا رىئايە قىلىپ، ئۆزلىرىنىڭ ۋارىسى قىلىپ يەنىلا يۇزلىرى تولۇنئايدەك، قامىتى چىنارداەك، كۆزلىرى بۇلاقتەك، قاشلىرى بەرگى قىياقتەك، بېشى بۇلۇتقا تەگكەن، ئەقلى كامالەتكە يەتكەن شاھزادىمىزنى... خۇشامەتچى ئارماننىڭ سۆزى مۇشۇ يەرگە كەلگەندە پادىشاھنىڭ سەۋر - تاقىتى تۈگەپتۇ. غەزەپ - نەپرەتتىن چىرايلىرى كۆكىرىپ كېتىپتۇ - دە:

— بەس، تىلىڭنى تارت ئېپلاس! تۆت ئاياغلىق بولۇپ ئۆمىلەپ، تىلىك بىلەن يەرنى يالاپ، ئوردا ئىچىنى ئۇچ قېتىم ئايلىنىپ كۆزۈمدىن يوقال! — دەپ شۇنداق ۋارقىراپتۇكى، پۈتۈن ئوردا ئىچى زىلزىلىگە كەپتۇ. ئېپلاس ئارمان پادىشاھنىڭ بۇيرۇقىنى بىر - بىرلەپ بەجا كەلتۈرۈپ، ئىتقا ئوخشاش تۆت ئاياغلىق مەخلۇق سىياقىدا ئوردىدىن چىقىپ كېتىپتۇ.

پادىشاھ شۇ مەيداننىڭ ئۆزىدىلا، ئۆز جەمەتىدىن بولمىغان تېخى ئوتتۇز ياشقا توشمىغان، ئادىل، بىلىملىك، دانىشمەن، قاۋۇل بىر يىگىتنى ئۆزىگە ۋارىس قىلىپ بېكىتىپتۇ.

پادىشاھنىڭ بۇ ئادىل، كەسكىن تەدبىرىگە ھەممە قايىل بوپتۇ. ئوردا ئەھلى بىر قېتىم ئاچچىق ساۋاقتا ناىل بولۇپتۇ. خەلقنىڭ كۆڭلى يايراپ خۇشاللىقتا تولۇپتۇ[1].

ھېكمەت:
مەنپەئەتنى ئۆز يېقىنلىرىغا يەتكۈزۈشنى ئويلاۋەرگەن كىشى ھامان خەلق بېشىغا ئاپەت ياغدۇرىدۇ.

① «ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى — 12» شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1991 - يىل نەشرى.

ھەر ئىش قىلساڭ، كېيىنلىكنى ئويلا

بۇرۇنقى زاماندا مەخسۇت ئىسمىلىك بىر سودىگەر ئۆتكەن بولۇپ، تولىمۇ باي ئادەم ئىكەن. بۇ سودىگەرنىڭ ئۆيىنىڭ يېنىدا ھۇسەن ئىسمىلىك بىر نامرات چەۋەندەز بولۇپ، ئۇنىڭ چىرايلىق ئارغىمىقىدىن باشقا ھېچنېمىسى يوق ئىكەن. بىر كۈنى مەخسۇت پېشايۋاندا سايىداپ ئولتۇرۇپ، يىراقتىكى قۇملۇقتا ئات مىنىپ ئوقتەك تېز كېتىۋاتقان ھۇسەننى كۆرۈپ قاپتۇ. ئەسلىدە ئاتنىڭ رەڭگى سارغۇچ قۇم رەڭدە بولۇپ، مەخسۇت باي چاڭ ـ توزان ئىچىدە چېپىپ كېتىۋاتقان ئاتنى كۆرمەي، ئۇنىڭ ئۇستىدىكى ھۇسەننىلا كۆرگەنىكەن. بايىنىڭ ئىچى قىزىپ: «پاھ ئۇنىڭ ئېتى ئادەتتىكى ئات ئەمەس، دۇلدۇل ئىكەن. بۇنداق ئات مەندەك بايىنىڭ قولىدا بولماي ھۇسەندەك گادايىنىڭ قولىدا بولغىنى بەكمۇ قاملاشمىغان ئىش. بۇ ئاتنى جەزمەن قولغا كىرگۈزۈشۈم كېرەك» دەپ ئويلاپتۇ. ئەتىسى ئۇ ھۇسەننى ئۆيىگە چىللاپ:

ــ ئېتىڭنى ماڭا ساتقىن، مەن ساڭا ئىككى ئاتنىڭ پۇلىنى بېرەي، ــ دەپتۇ. ھۇسەن بۇنىڭغا كۆنمەپتۇ. باي يەنە ئارىغا ئادەم سېلىپ:

ــ مىڭ تىللا بېرەي، ئېتىڭنى ماڭا سېتىپ بەر، ــ دەپتۇ. ھۇسەن ئۇنىڭغا:

ــ بۇ ئات كىچىكىمدىن تارتىپ ماڭا ھەمراھ بولۇپ كېلىۋاتىدۇ. ئۇ ماڭا بىر تۇغقان قېرىنداشتىنمۇ قەدىرلىك. شۇڭا، ئاتنىڭ كاللىسىدەك ئالتۇن بەرسەڭمۇ ساتمايمەن، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

باي يەنىلا نىيىتىدىن يانماپتۇ. بىر كۈنى ئۇ ھۇسەننىڭ يىراق بىر جايغا سەپەر قىلماقچى ئىكەنلىكىنى ئاڭلاپ، ئالدىنئالا ئۆزىنى نىقابلاپ، ھۇسەن ئۆتىدىغان يول ئۈستىگە كېلىپ، ئېغىر كېسەل قىياپىتىگە كىرىپ يېتىۋاپتۇ.

ئارىدىن ئۇزاق ئۆتمەي، ھۇسەن بۇ جايدىن ئۆتۈپتۇ ۋە ئۆلەر ھالغا چۈشۈپ ياتقان بۇ «كېسەل» نى كۆرۈپ قىلچە ئىككىلەنمەي ئاتتىن چۈشۈپتۇ ـ دە، ئۇنى يۆلەپ تۇرغۇزۇپ، ئاغزىغا بىر تامچە ـ بىر تامچىدىن سۇ تېمىتىپتۇ. مەخسۇت باي كۆزىنى ئاچماي، زۇۋانمۇ سۆرمەي، بۇ ھىممەتنى قوبۇل قىپتۇ. ئاندىن ھۇسەن ئۇنى ئېتىغا مىنگەشتۈرۈپ، قۇملۇقتىن ئېلىپ چىقىپ كېتىۋاتقاندا، مەخسۇت باي ھۇسەننى ئاتتىن ئىتتىرىپ چۈشۈرۈۋېتىپتۇ ـ دە، قېچىپ كېتىپتۇ. چەۋەندەز ھۇسەن ئۆزىنىڭ ئالدىنغانلىقىنى بىلىپ ئىسقىرتىپتۇ. ئات ئۆز ئىگىسىنىڭ تونۇش بەلگىسىنى ئاڭلاپ، ئارقىسىغا قايتىپ كەپتۇ. ھۇسەن مانا شۇ چاغدىلا بۇ ئالدامچىنىڭ مەخسۇت باي ئىكەنلىكىنى بىلىپتۇ. ھۇسەن قاتتىق غەزەپلىنىپ مەخسۇت بايغا:

ــ بۇ قىلمىشىڭ بەكمۇ ئوسالىق بولدى. ئەگەر بۇ ئاتنى شۇنچە ياخشى كۆرسەڭ بوپتۇ ئال. ساڭا بىر تىيىن ھەق ئالماي بېرىۋېتەي. ئەمما ئادەملەرگە مۇشۇ ئاتنى مىنىپ ماختانغىنىڭدا، بۇ ئاتنى رەزىل ئۇسۇل بىلەن قولغا كىرگۈزگىنىڭنى ھەرگىز

دېمىگىن، ــ دەپتۇ.

بۇنىڭدىن ھەيران بولغان مەخسۇت باي:

ــ نېمە ئۈچۈن؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ ئادەملەر، ــ دەپتۇ ھوسەن، ــ ئەگەر سېنىڭ مۇنداق پەسكەش ئۇسۇل قوللانغىنىڭنى بىلسە قالسا، ئۇلار يولدا پالاكەتكە ئۇچرىغان ئادەملەرنى يولۇقتۇرغاندا ئالدامچى ئوخشايدۇ، دەپ قۇتقۇزۇۋالمايدىغان بولۇپ قالىدۇ. ئۇ چاغدا، نۇرغۇنلىغان ياخشى ئادەملەر قۇملۇقتا بىھۇدە ئۆلۈپ كەتمەمدۇ؟

بۇ گەپنى ئاڭلىغان مەخسۇت باي گەپ قىلالمای تۇرۇپ قاپتۇ. ئۇ: «ھوسەن ئۆزى شۇنچە قىيىن ئەھۋالدا تۇرۇقلۇقمۇ، يەنىلا باشقىلارنىڭ غېمىنى قىلىۋاتىدۇ. مەن بولسام...» دەپ ئويلاپتۇ ۋە ئازابلانغان ھالدا ياش تۆكۈپ تۇرۇپ:

ــ مەن راستلا بەك ئەسكى ئىش قىپتىمەن. سەن مېنى ئەپۇ قىلارسەنمۇ؟ ــ دەپتۇ.

ــ بۇنىڭدىن كېيىن ئۇنداق قىلمىساڭلا بولدى، ــ دەپتۇ چەۋەندار ۋە بايىنى ئېتىغا مىندۈرۈپ ئېلىپ كېتىپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ، ئۇلار ئىككىسى ئوبدان دوستلاردىن بولۇپ قاپتۇ.

ھېكمەت:

ھەرقانداق مەقسەتكە يېتىش ئۈچۈن قوللانغان تەدبىرىمىز تەربىيەۋى ئەھمىيەتكە ئىگە بولسا، توسالغۇسىز ھالدا ئالغا ئىلگىرىلىيەلەيمىز. ئەكسىچە بولسا، ئەل نەزىرىدىن چۈشىمىز.

ئىش قىلغاندا ئەتراپلىق ئويلاش كېرەك

بۇرۇنقى زاماندا ئىككى دوست بولۇپ، بىرىنىڭ ئىسمى زاھىت، يەنە بىرىنىڭ ئىسمى ساھىت ئىكەن. ئۇلار خان ئوردىسىدا بىللە ئىشلەيدىكەن.

پادىشاھ زاھىتقا بەك ئىشىنىدىكەن، ساھىت بۇنىڭغا ھەسەت قىلىدىكەن. بىر كۈنى ساھىت پادىشاھتىن ئۆزىگە مۇھىم ۋەزىپە تاپشۇرۇشنى تەلەپ قىپتۇ. دەل شۇ پەيتتە ئوردا ئالدىدىن بىر كالا ھارۋىسى ئۆتۈپ كېتىۋاتقانىكەن، پادىشاھ ئۇنىڭغا:

ــ سەن بېرىپ، ھارۋىدىكىلەرنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى سوراپ كەلگىن، ــ دەپتۇ.

ساھىت دەرھال بېرىپ، سوراپ كەلگەندىن كېيىن پادىشاھقا:

ــ ھارۋىدا ئىككى ئادەم بار ئىكەن. بىرىنىڭ ئىسمى رىيات، يەنە بىرىنىڭ ئىسمى ئەمىر ئىكەن، ــ دەپ خەۋەر قىپتۇ.

ــ پادىشاھ يەنە:

ــ ئۇلار قەيەرگە بارىدىكەن، شۇنى سوراپ كەلگىن، ــ دەپتۇ.

ساھىت ھارۋىنىڭ كەينىدىن قوغلاپ بېرىپ، سورۇشتۇرغاندىن كېيىن قايتىپ كېلىپ

پادىشاھقا:

ــ ئۇلار چىمەنتاغ دېگەن جايغا بارىدىكەن، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

ــ ئۇلارنىڭ ئۇ يەرگە بېرىپ نېمە ئىش قىلىدىغانلىقىنى سوراپ كەلگىن، ــ دەپتۇ پادىشاھ. ساھىت يەنە يۈگۈرۈپ بېرىپ، ئۇلارنىڭ توي مۇراسىمىغا قاتناشقىلى بارىدىغانلىقىنى ئۇقۇپ كەپتۇ.

ــ ئۇلار كىمنىڭ تويىغا قاتنىشىدىكەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ پادىشاھ. ساھىت يەنە ئامالسىز ھارۋىنى قوغلاپ بېرىپ، ھارۋىدىكى بىر كىشىنىڭ ئىنىسىنىڭ تويىغا قاتنىشىدىغانلىقىنى سوراپ كەلگەندىن كېيىن، ھاسىراپ ـ ھۆمۈدىگەن ھالدا سورىغان ئەھۋالنى پادىشاھقا ئېيتىپتۇ. بىر ئاز ۋاقىت ئۆتۈپ، يەنە بىر كالا ھارۋىسى خان ئوردىسى ئالدىدىن ئۆتۈپتۇ. پادىشاھ زاھىتنى چاقىرىپ ئۆزىنىڭ يېنىدا تۇرۇشقا بۇيرۇپتۇ. زاھىت ئەھۋالنى سوراپ بىلگەندىن كېيىن پادىشاھقا:

ــ ھارۋىدا ئولتۇرغانلار كامىل ۋە ئۇنىڭ ئوغلى ئىكەن، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

پادىشاھ ئۇلار نەگە بارىدىكەن، ــ دەپ سورىغاندا، زاھىت ئۇلارنىڭ قازىخانىغا بارىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ.

ــ ئۇلار ئۇ يەرگە بېرىپ نېمە ئىش قىلىدىكەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ پادىشاھ.

ــ بىر كىشى بۇنىڭدىن ئۇچ يىل بۇرۇن ئۇلاردىن ئۇچ مىڭ تەڭگە قەرز ئالغانىكەن، ھازىرغىچە قايتۇرۇپ بەرمەپتۇ. ئۇلار شۇ ئىش ئۈچۈن قازىغا ئەرز قىلغىلى بارىدىكەن، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ زاھىت.

پادىشاھ بۇنى ئاڭلاپ ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ ساھىتقا:

ــ سەن ئۇقۇشماقچى بولغان ئەھۋالنى بەش قېتىم بېرىپ ئاران بىلىپ كەلدىڭ. بىراق زاھىت بولسا، بىرلا قېتىم بېرىپ ھەممە ئەھۋالنى ئىگىلەپ كەلدى. بىرەر ئىش قىلغاندا ئەتراپلىق ئويلاپ، ئەستايىدىل ئىشلەش كېرەك. ئۇجۇر ـ بۇجۇرىگىچە پىششىق بىلىۋېلىش كېرەك. بولمىسا كۆزلىگەن مەقسەتكە يەتكىلى بولمايدۇ، ــ دەپتۇ.

ساھىت ئۆزىنىڭ يېتەرسىزلىكىنى تونۇپ، زاھىتنىڭ ئىش بېجىرىش ئىقتىدارىنىڭ ئۆزىگە قارىغاندا يۇقىرى ئىكەنلىكىگە قايىل بوپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن زاھىتقا ئىچى تارلىق قىلمايدىغان، بىرەر ئىش بولسا مەسلىھەتلىشىدىغان ياخشى دوستلاردىن بولۇپ قاپتۇ[1].

ھېكمەت:

ھەرقانداق ئىشقا مەسلىھەت بىلەن كىرىشسەك غەلبە تۇغنى كۆتۈرەلەيسەن.

① «ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ــ 12» شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1991 ـ يىل نەشرى.

دېھقان بىلەن موزدۇز

بىر دېھقان بىكار بولسىلا موزدۇزخانىغا بېرىپ، يېيىپ قويۇلغان ئاياغلارنى كۆرىدىكەن. قاقۇاش موزدۇز ئۆز دۇكىنىدىكى ئاياغلارغا دېھقانىنىڭ ھەۋەس بىلەن قاراپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، كۆڭلىگە بىر ھىيلە پۈكۈپتۇ.

بىر كۈنى دېھقان يەنە ئاياغ كۆرگىلى بېرىپتۇ، موزدۇز ئۇنى دۇكانغا چاقىرىپ ئەكىرىپ:

ــ قەدىرلىك مېھمان، ئەگەر خالىسىڭىز ئاياغلارنىڭ ئەڭ ياخشىسىدىن بىر جۈپ تاللىۋېلىڭ، ھەق ئالمايمەن، ــ دەپتۇ. دېھقان بىر تىيىن پۇلمۇ خەجلىمەي، ئۆزى خالىغان ئاياغتىن ئالالايدىغانلىقىنى ئاڭلاپ، قىن ـ قىنىغا پاتماي قاپتۇ ۋە موزدۇزدىن نېمە شەرتى بارلىقىنى سوراپتۇ.

ــ پەقەت ئۈچ كۈن گەپ قىلمىسىڭىزلا بولىدۇ، باشقا شەرت يوق، ــ دەپتۇ موزدۇز.

دېھقان بۇنى ناھايىتى ئوڭاي چاغلاپ، ئىچىدىن خۇشال بوپتۇ. ئۇزاقتىن بېرى كۆزىگە چىرايلىق كۆرۈنگەن بىر جۈپ ئاياغنى تاللىۋېلىپ، مەپتۇن بولغان ھالدا ئۆيىگە قايتىپتۇ. خوتۇنى ئاي پاشاخان ئاياغنىڭ ناھايىتى چىرايلىق ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ:

ــ ياۋاللا، بۇنىڭغا قانچە پۇل خەجلىدىلە؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

دېھقان لام ـ جىم دېمەي ھىجىيىپلا تۇرۇپتۇ. ئاي پاشاخان ئاياغنى قولىغا ئېلىپ:

ــ ھۇي ئۆلگۇر! پۇلنى زايا قىلىپ مۇشۇنداق قىممەت ئاياغنىمۇ ئالدىڭمۇ؟ بۇنى سەن كىيەمسەن؟ ــ دەپ كايىپتۇ ۋە ئاياغنىڭ نەرخىنى يەنە سۇرۇشتۇرۇپتۇ. دېھقان يەنىلا گەپ قىلماي بىردەم قولىنى پۇلاڭلىتىپ، بىردەم بېشىنى لىڭشىتىپ، قاقاھلاپ كۈلۈپ كېتىپتۇ. ئېرىنىڭ بۇ قىلىقىنى كۆرۈپ ئاي پاشاخان تېۋىپ چاقىرىپتۇ.

تېۋىپ كېلىپ، ئۇنىڭغا جىن چاپلاشقانلىقىنى ئېيتىپ، باخشىنى چاقىرتىپ پىرە ئوينىتىۋېتىشنى دەۋەت قىپتۇ.

باخشى ۋە ئۇنىڭ داپكەشلىرى، ئاي پاشاخانىڭ ئۆيىگە كېلىپ دېھقانىنى پىرە ئوينىتىشقا باشلاپتۇ. بۇنىڭغا ئاچچىقى كەلگەن دېھقان گەپ ـ سۆز قىلماي قولىنى قالايمىقان پۇلاڭلاتقان بولسىمۇ، بەربىر كار قىلماپتۇ. باخشى ۋە داپكەشلەر دېھقانىنى پىرە ئوينىتىپ قارا تەرگە چۆمۈلدۈرۈۋېتىپتۇ. دېھقان يەنىلا ئاچچىقىنى بېسىپ، پۇلسىز ئاياغقا ئېرىشىش ئۈچۈن ھەممىسىگە بەرداشلىق بېرىشكە تىرىشىپتۇ.

شۇ ئەسنادا ئاي پاشاخان موزدۇزنى ئۆيىگە باشلاپ ئەكەپتۇ. موزدۇز دېھقان بىلەن يالغۇز پاراڭلىشىپتۇ:

ــ قانداق؟ گەپ قىلماسلىق تەسمىكەن؟ ئەمدى سىز سۆزلىسىڭىز بولىدۇ. گەرچە

بىز پۇتۇشكەن ۋاقىت توشمىغان بولسىمۇ، مەن ھەممىدىن كېچتىم. سىز ھازىردىن باشلاپ سۆزلەۋېرىڭ، ئاياغ سىزگە تەئەللۇق بولدى. سىز ھەقىقەتەن بۇ ئاياغقا ئېرىشتىڭىز، ــ دەپتۇ ــ دە، دېھقان بىلەن خوشلىشىپ كېتىپ قاپتۇ. دېھقان كۆرەڭلىگەن ھالدا خوتۇنىغا:

ــ قارا مەن بىر تىينىمۇ خەجلىمەي بۇ ئاياغقا ئېرىشتىم! ــ دەپتۇ. ئارقىدىنلا ئىشىنىڭ جەريانىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ.

ــ نېمە، نېمە؟ ــ دەپ سەكرەپ كېتىپتۇ ئاي پاشاخان، ــ ھۇ ھىيلىگەر مۇزدۇز! ئۇ سېنىڭ كېسىلىڭنى داۋالايمەن دەپ ۋەدە بېرىپ، مەندىن يۈز تەڭگە ئالغانىدى، ئەمما بۇ ئاياغ ئاران نەچچە ئون تەڭگىلا يارايدۇ[1].

تىرناق ئاستىدىن كىر ئىزدىمە

ئۆتكەن زامانىدا بىر دېھقان بار ئىكەن. ئۇنىڭ ئىنتايىن ھۆرۈن ۋە بېشىم بىر خوتۇنى بار ئىكەن. بۇ خوتۇن دائىم يېتىپ ئۇخلاشنىلا بىلىدىكەن. ھېچ ئىش بىلەن كارى يوق ئىكەن. دېھقان ئاق كۆڭۈل، ساددا ئادەم بولۇپ، مەدىكار ئىشلەپ، تاپقىنىنى خوتۇنىغا ئەكېلىپ بېرىدىكەن. خوتۇن بولسا ئېرى تېپىپ بەرگەن نەرسىلەرنى بۇزۇپ ــ چېچىپ تۆگەتكەنىڭ سىرتىدا، ئېرىنىڭ ئۆيىدە يوق ۋاقىتىدىن پايدىلىنىپ ئوغرىلىقچە تاماق ئېتىپ يەپ، ئېرىگە بىر قاچا ئاشمۇ قويمايدىكەن. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئېرىنى ھەر كۈنى «ماڭا تۇزۇك كىيىم ــ كېچەك ئېلىپ بەرمىدىڭ» دەپ تىللايدىكەن. گاھىدا ئېرىنى كاچاتلاپمۇ كېتىدىكەن. ئۆي ئىچى ۋە تېشىنى ئاي، يىللار ئۆتۈپ كەتسىمۇ سۈپۈرۈشنى ياقتۇرمايدىكەن. ئۆينىڭ ياماق ئىشلىرىنى قىلمايدىكەن، ئۆزىنىڭ ۋە ئېرىنىڭ كىر ــ قاتلىرىنى يۇمايدىكەن. دېھقان خوتۇنىغا كۆپ قېتىم تەربىيە ــ نەسىھەت قىلىپتۇ، لېكىن خوتۇن تۇزەلمەپتۇ. ئەكسىچە تېخىمۇ بېشەملىشىپ، ئېرىگە كۆپ قېتىم ئېسىلىپ، جېدەل چىقىرىپتۇ. دېھقان بۇ ئەھۋالدىن غەزەپلىنىپ، كۈنلۈكى خوتۇنىنى ئۇرىدىغان، تىللايدىغان بولغانىنىڭ سىرتىدا، ئۆيدىن قوغلاپ چىقارماقچى بوپتۇ. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن خوتۇن ئەھۋالنىڭ چاتاقلىقىنى چۈشىنىپ بىر دانىشمەن كىشىنى تېپىپ، ئۇ كىشىگە مەسلىھەت سېلىپ كۆرۈشنى ئويلاپتۇ ــ دە، بىر دانىشمەن بوۋاينى تېپىپتۇ. ئۇ دانىشمەن بوۋايغا مۇنداق ئىلتىجا قىپتۇ:

ــ مېنىڭ ئېرىم بىرىگە كۆيۈپ قالدىمۇ ــ قانداق، داۋاملىق مېنى ئۇرىدىغان، تىللايدىغان بولۇپ قالدى. ھەتتا «قوپ، ئۆيدىن چىق»، «خېتىڭنى ئال»، «ئوچ تالاق قىلىمەن» دەپ تۇرۇۋالدى. ئاجرىشىپ كېتەي دېسەم ئېرىمگە چىدىمايمەن. ئۇنىڭ ئۇستىگە مەن بۇ يۇرتلۇق ئەمەس، ئۇرۇق ــ تۇغقانلىرىمۇ يوق، ئۆي تۇتاي دېسەم

① «ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ــ 12» شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1991 ــ يىل نەشرى.

ھېچقانداق ئامال قىلالماي قالدىم. سىز ئاشۇ ئېرىمنى ئۆزۈمگە ئامراق قىلىپ بەرسىڭىز، مېنى بۇ تاياق - توقماقتىن خالىي قىلىپ قويسىڭىز!

دانىشمەن بوۋاي ئۇنىڭغا:

— بۇ ئاسان ئىش، سىز خاتىرجەم بولۇپ ئەتە كېلىڭ، — دەپتۇ. بۇ ئايال ناھايىتى خۇشال بوپتۇ ۋە ئەتىسى يەنە دانىشمەن بوۋاينى تېپىپتۇ. بوۋاي بىلەن سالامىلىشىپ بولغاندىن كېيىن، دانىشمەن بوۋاي يانچۇقىدىن ئۆرۈك ئۇچىسىدەك بىر تاشنى ئېلىپ ئايالغا بېرىپتۇ ۋە سىز بۇ تاشنى ئاغزىڭىزغا داۋاملىق سېلىپ يۈرۈڭ، تاماق يېگەندىن باشقا چاغلاردا ئاغزىڭىزدا بولسۇن. بۇ تاش ئاغزىڭىزدىن چۈشۈپ كەتسە چاتاق بولىدۇ. باشقا كىشىلەر گەپ سوراپ قالسىمۇ جاۋاب بەرمەڭ. ئۆي ئىچىدە ئىش قىلىپ قولىڭىز تىنمىسۇن، بىردەممۇ بىكار تۇرماڭ. بۇ تاش ئاغزىڭىزدا بولسىلا ئېرىڭىز سىزنى پەقەت ئۇرمايدۇ، — دەپتۇ. ئايال بەكمۇ خۇشال بوپتۇ. ئۇ شۇ ھامانلا تاشنى ئاغزىغا سېلىۋاپتۇ - دە، ئۆيىگە كېتىپتۇ. دېگەندەك تاماق يېگەندىن باشقا چاغدا تاشنى ئاغزىدىن چىقارماپتۇ. شۇندىن بۇيان ئۆي ئىچىدە جېدەل تۇغۇلمايدىغان بولۇپ، ئېرى ئۇنىڭ بىلەن ئىناق ياشاپتۇ.

ئارىدىن بىر قانچە يىل ئۆتۈپ كېتىپتۇ. بۇلار ئاۋۇالقىدىنمۇ ياخشىراق تۇرمۇش ئۆتكۈزۈشكە باشلاپتۇ. خوتۇن ئاۋۇالقى ھۆرۈنلۇقىنى، بېشىملىقىنى تاشلاپتۇ. ئەسلىدە دانىشمەن كىشى تاشقا دۇئا ئوقۇمىغان، خوتۇنىنىڭ تولا گەپ قىلىشىنى تۇغدۇرۇپ، ئىشقا كىرىشىپ كېتىشى ئۈچۈن شۇنداق ئامال قىلغانىكەن. «ئېغىرلىق رەھىمانلىق، يېنىكلىك شەيتانلىق»، «تاشنىڭ ئېغىرى سايدا قالار، خوتۇن ئېغىرى ئۆيدە قالار» دېگەن ھېكمەتلىك سۆزلەر مانا شۇنىڭدىن قالغانىكەن[1]

بەرمەس قىزنىڭ سېلىقى ئېغىر

بۇرۇنمۇ ئەمەس، ھازىرمۇ ئەمەس، كۇن قاينىغان تومۇز ئايلىرىدا، كۆرۈنگەن تاغنىڭ بېرىسىدە بىر مەھەللە بولغانىكەن. بۇ مەھەللىدە ياشاۋاتقان «قوڭغۇز باي» نىڭ ئوغلى «بوڭ - بوڭجان» بۇرۇتلىرىنى تولغاپ، جانان ئىزدەپ «جاھان» سەيلىسىگە چىقىپتۇ. ئۇ قانىتىنى كېرىپ، غوڭۇلداپ ئۇچۇپ، نەچچە ئېرىق - ئۆستەڭدىن ئۆتۈپ، دالانى كېزىپ، ئوت - چۆپى بۇلۇق، ساداسى قويۇق «غىڭ - غىڭ» شەھىرىگە چۈشۈپتۇ.

بۇ شەھەردە بەللىرى قىلدەك، ئاۋازى زىلدەك، كۆزلىرى خۇما، بوينىدا تۇما «مىڭ - مىڭخان» ئىسىملىك بىر قىز بار ئىكەن. «مىڭ - مىڭخان» نەغمە - ناۋاسى بىلەن «بوڭ - بوڭجان» نى قارشى ئېلىپ، زىلۋا ھۆسنى بىلەن ئۆزىگە مەپتۇن قىپتۇ. يىگىتنىڭمۇ قىزنىڭ ئىشقى پىراقىدا يۈرەك - باغرى كاۋاپ بوپتۇ...

---

①«ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى — 10» شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1987 - يىل نەشرى.

ئاربدىن ئۇزاق ئۆتمەيلا بۇلار كېلىشىپ قاپتۇ. «بوڭ ـ بوڭجان» ئۆز مەھەللىسىگە كەيپى شىرسىمان بولۇپ راۋان بوپتۇ.

كۇنلەر ئۆتۈپ «قوڭغۇز باي» ئوغلىنىڭ ھالىدىن خەۋەر تېپىپ، ئوغلىنى ئۆيلەش قارارىغا كېلىپ، ئەلچىلىرىنى باشلاپ «غىڭ ـ غىڭ» شەھىرىگە كېلىپ پاشىخانىغا يەتتە ئېگىلىپ، سەككىز پۇكۇلۇپ، مىڭبىر تەسلىكتە قۇدا بولۇش ئۇچۇن كەلگەنلىكىنى بايان قىپتۇ. ئۇلار ئۇيان تارتىشىپ، بۇيان تارتىشىپ، نەچچە تىك تۇرۇپ، نەچچە ئولتۇرۇپ، قۇدا بولۇشقا پۇتۇشۇپتۇ. بۇ ئىشتىن خۇشاللانغان «بوڭ ـ بوڭجان» نىڭ تاقىتى ـ تاق بوپتۇ. «مىڭ ـ مىڭخان» نىڭ شەيدالىقى چاك بوپتۇ.

بىر مەھەل ئۆتكەندىن كېيىن كېلىشىم بويىچە «قوڭغۇز باي» ئۇرۇق ـ تۇغقان، قۇلۇم ـ قوشنىلىرىنى جەم قىلىپ، شايى ـ ئەتلەس، قەنت ـ گېزەكلەر بىلەن بەتتە پولۇلارنى تەييارلاپ، تويىنىڭ تاتلىق چېيىنى ئىچكۇزگەچ، ئېلىق ـ سېلىق ئۇچۇن پاشخانىنىڭ ئۆيىگە كەپتۇ. پاشخانمۇ بارلىق جەمەتلىرىنى جەم قىلىپ قۇدىلارنى كۇتۇۋاپتۇ. تائىلار يېيىلگەندىن كېيىن شۇ سورۇنىنىڭ ئۆزىدە ئېلىق ـ سېلىق سېلىنىپتۇ. چوڭ ـ كىچىك پاشخانلار بىرىنىڭ سۆزى تۇگىمەيلا يەنە بىرى سۆزلەپ سېلىق ساپتۇ. قىزىنىڭ تويلۇقى، ئەكېلىدىغان ئانىلىق، يۇرتقا تارتىلىدىغان تاماقلارغىچە تۇر ـ تۇرى بىلەن مول سېلىنىپتۇ. خەتتاتنىڭ قەغەزلىرى تولۇپ، سىياھلىرى تۇگەپتۇ. يەنىلا سېلىق تۇگىمەپتۇ. تۆردە ئولتۇرغان چوڭ ـ چوڭ پاشىلار بۇرۇتلىرىنى بىر ـ بىرىگە تەگكۇزۇپ:

ــ غىڭ ـ غىڭ ـ غىڭ، ئەكېلىسىز ئون مىڭ، ــ دەپ خۇلاسىلىشىپتۇ.

توي سېلىقىنىڭ ھەددىدىن زىيادە ئېشىپ كەتكەنلىكىنى كۆرگەن قوڭغۇز بايلار:

ــ بىز ئۇرۇق ـ تۇغقان بولىمىز. يۇرت ئېقىمى بويىچە بولسا، بىر قانچە «مىڭ»نى ئەكەلسەك، «ئون مىڭ» دىن چۇشۇپ بەرسەكلار، ــ دەپ يالۇۋرۇپتۇ.

بىراق پاشىلار شۇ ھامان غۇلغۇلا كۆتۇرۇپتۇ:

غىڭ ـ غىڭ ـ غىڭ،
ئەكېلىسىز ئون مىڭ.
كەڭچىلىكىمىز شۇ،
سالمىدۇق يۇز مىڭ.

دېيىشىپتۇ. نېرى تارت، بېرى تارت بولۇنغان بۇ سورۇندا خاپا بولغان قوڭغۇز بايلار ئاچچىقىدا:

ــ بۇنداق رەھىمسىز يەردىن قىز ئالمىساق بولمىدىمۇ! «بەرمەس قىزنىڭ سېلىقى ئېغىر» دېگەن مۇشۇ ـ دە، بۇنداق تويىنى قويۇڭ! ــ دېيىشىپ، كەينى ـ كەينىدىن

ئۇچۇپ كېتىپتۇ[1]

ھېكمەت:
ئىلگىرى بەرمەس قىزنىڭ سېلىقى ئېغىر دەيتتۇق. ھازىر بەرمەس قىز يوق. چۈنكى تۇيۇقسىز كۆپلۈكى ھەشەمەت بولىدىغان بولدى. خەيرىيەت، بەرمەس قىز، ئېغىر سېلىق ھامان يوقلىدۇ.

دېھقاننىڭ زېرەك ئوغلى

بۇرۇنقى بۇرۇنسىدا بىر زالىم باي ئۆتكەنكەن. باي دېھقانلارنى قاتمۇقات قەرزگە بوغۇۋېتىپ، ئۆز كۆڭلىدە نېمىنى خالىسا شۇنى قىلدۇرىدىكەن. بىر كۈنى باي قەرزى كۆپ بىر دېھقانىنى چاقىرىپ:

ــ مەن ساڭا بىر قوي بېرىمەن. قوينىڭ ئېغىرلىقى يۈز جىڭ، يۈز كۈن باقىسەن، يۈز جىڭ يەم بېدۇرىسەن. قايتۇرۇۋالغۇچە قوينىڭ ئېغىرلىقى يۈز جىڭدىن ئاشماسلىقى كېرەك. بۇ شەرت ئورۇنلانسا قەرزىڭ بىكار قىلىنىپ مۈكاپاتقا ئىگە بولىسەن، ئەگەر شەرت ئورۇنلانمىسا قەرزىڭ كۆپەيتىلىپ جازاغا تارتىلىسەن، ــ دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان دېھقان ئۆيىگە غەمكىن قايتىپتۇ. دېھقاننىڭ بالىلىرى ئاتىسىنىڭ غەمكىن قايتىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، نېمە ئىش بولغانلىقىنى سوراپتۇ. دېھقان باينىڭ شەرتىنى خوتۇن ـ بالىلىرىغا تەپسىلىي سۆزلەپ بېرىپتۇ.

دېھقاننىڭ زېرەك بىر ئوغلى بولۇپ، ئۇ «ئىشنىڭ چارىسى ئاسان» دەپ ئاتىسىنىڭ غېمىنى يېنىكلىتىپتۇ. دېھقان شەرت بويىچە باينىڭ ئۆيىدىن قوينى ئېلىپ كېلىپتۇ.

باينىڭ ئىككى ئادىمى ھەر كۈنى كېلىپ، بىر جىڭ يەمنى قويغا قاراپ تۇرۇپ بېدۇرۇپ قايتىپ كېتىدىكەن. دېھقاننىڭ ئوغلى جاڭگالغا بېرىپ بۆرە كۆچىكىنى تۇتۇپ كېلىپ، باينىڭ ئادەملىرى كەتكەندىن كېيىن قوينىڭ يېنىغا باغلاپ قويىدىكەن. شۇنىڭ بىلەن قوي كۈندە يەم يېسىمۇ بۆرە كۆچۈكىدىن قورقۇپ سەمرىمەيدىكەن.

يۈز كۈن توشقان كۈنى باي قوينى شەرتى بويىچە جىڭلاپ تاپشۇرۇۋاپتۇ. قوي بىر جىڭ ئارتۇق ياكى بىر جىڭ كەم چىقماپتۇ. شۇنىڭ بىلەن دېھقان باي بىلەن قىلىشقان شەرت بويىچە قەرزدىن خالاس بولۇپ، مۈكاپاتقا ئېرىشىپ، تۇرمۇشىنى بايىاشات ئۆتكۈزۈپتۇ[2].

ھېكمەت:
زالىمنىڭ زالىملىقىغا ئەقلىنىڭ زىيادىلىكى مەلھەم بولۇر.

---

①نىزام بوۋاي ئېيتىپ بەرگەن، ئىلياس تاھىر نەشرگە تەييارلىغان، «ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ــ 10» شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1987 ـ يىل نەشرى..

② ئابلىمىت تاھىر ئېيتىپ بەرگەن، «ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ــ 19» شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1991 ـ يىل نەشرى..

ھەقىقىي بايلىقنى بىل

بىر بوۋاينىڭ تۆت ئوغلى بار ئىكەن. بىر كۈنى بوۋاي ئوغۇللىرىنىڭ قايسىسىنىڭ ئەقىللىق ئىكەنلىكىنى بىلىش ئۈچۈن ئوغۇللىرىنى ئالدىغا چاقىرىپ:

ــ بالىلىرىم، مەن قېرىپ بىر پۇتۇم گۆرگە ساڭگىلىدى. مەن ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن، ئاراڭلاردىن بىرىڭلار ئائىلە باشلىقى بولۇشۇڭلار كېرەك. كىم دۆلەتمەن ۋە ئەقىللىق بولسا شۇ ماڭا ۋارىس بولۇپ، مال ـ مۈلكۈمگە ئىگىدارچىلىق قىلىدۇ. شۇڭا، ھەرقايسىڭلار ئۆزۈڭلارنىڭ ئەقىللىق ۋە دۆلەتمەنلىكىڭلارنى كۆرسىتىڭلار، ــ دەپتۇ.

بوۋاينىڭ چوڭ ئوغلى قولىدىكى ياقۇت كۆزلۈك ئالتۇن ئۈزۈكنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ:

ــ مۇشۇ ئۈزۈكۈمنى كۆرگەن ھەر قانداق كىشى مېنى چوقۇم ئەقىللىق ۋە دۆلەتمەن دەپ بىلىدۇ، ــ دەپتۇ.

بوۋاينىڭ ئىككىنچى ئوغلى زەر باسقان چاپىنىنى كىيىپ:

ــ مۇشۇ تۇرقۇمدا مېنى كۆرگەن كىشى ھەقىقەتەن ئەقىللىق ۋە باي بالا ئىكەن دەيدۇ، ــ دەپتۇ.

بوۋاينىڭ ئۈچىنچى ئوغلى گۆھەر قادالغان كۈمۈش كەمىرىنى بېلىگە باغلاپ:

ــ ھازىرغا قەدەر ھېچقانداق ئادەم بېلىگە بۇنداق كۈمۈش كەمەرنى باغلىغان ئەمەس. مەن ئەقىللىق بولغاچقا مۇنداق نەرسىلەرنى ساقلايمەن، ــ دەپتۇ.

ــ ھەي ئوغلۇم، سەن ئۆزۈڭدىكى ئەقىل ۋە بايلىقىڭنى كۆرسەتمەمسەن؟ ــ دەپتۇ بوۋاي بىر چەتتە جىم ئولتۇرغان كەنجى ئوغلىغا قاراپ:

ــ مەندە ياقۇت كۆزلۈك ئۈزۈكمۇ، زەر باسقان چاپانمۇ، كۈمۈش كەمەرمۇ يوق. مەندە پەقەت ئەمگەك قىلالايدىغان بىر جۈپ قول ۋە سادىق يۈرەك ھەم ئۆزۈمگە تۇشلۇق ئەقىل بار، ــ دەپتۇ.

كەنجى ئوغلىنىڭ ھەقىقەتەنمۇ ئەقىللىق ئىكەنلىكىگە ئىشەنگەن بوۋاي بارلىق بىساتىنى ئۈنىڭغا مىراس قالدۇرۇپتۇ ۋە ئاكىلىرىنى ئۇنىڭ سۆزىدىن چىقماسلىققا جېكىلەپتۇ[1].

ھېكمەت:

سەندە مەۋجۇت بولغان ماددىي نەرسىلەر ئۆتكۈنچىدۇر. مەڭگۈلۈككە ئىگە بولغىنى سەندىكى ئەقىل. شۇڭا ئەقلىڭنى بايلىق ھېسابلا. ماددىي نەرسىلەر پەقەت شەكلەن بايلىقتۇر. ئۇنىڭدا يۈكسەك دەرىجىدىكى مەنىۋى كامالەتنى بايقىيالمايسەن.

---

①«ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ــ 8» شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1991 ـ يىل نەشرى.

ئاتىغا قىلغان بالىدىن كۆرەر

بۇرۇنقى زاماندا ھەسەن ئىسىملىك بىر بوۋاي يۇز ـ كۆزلىرى قانغا بويالغان ھالدا: «بالا باققانىنىڭ سازايىسى، بالا باقتىم دەپ بالا ـ قازانى باقىقانىكەنمەن. ئاغزى ـ بۇرنۇمنى قان قىلدى، بۇنداق بولۇشنى بىلگەن بولسام زاكىسىدا بوغۇپ قويار ئىكەنمەن» دەپ ۋارقىراپ ـ جارقىراپ كوچىنى بېشىغا كىيىپتۇ. شۇ ئەسنادا باشقا يەردىن كەلگەن بىر كىشى بۇ كوچىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ بوۋايغا ئىچ ئاغرىتىپ تەسەللى بېرەي دەپ قارىسا، ھەسەن بوۋاينىڭ مەھەللىسىدىكىلەر ھېچ ئىش كۆرمىگەندەك ئۆز ئىشىنى قىلىۋاتقۇدەك. ئۇ كىشى ئاشۇ مەھەللىلىك بىرىدىن سوراپتۇ.

ــ بۇ بوۋاي قانداق ئادەم، سىلەر نېمىشقا تەسەللى بەرمەيسىلەر؟

ــ تەسەللى بېرىپ زېرىكتۇق، ــ دەپتۇ ھەسەن بوۋاي بىلەن بىر مەھەللىلىك كىشى، ــ ھەسەن بوۋايمۇ ياش ۋاقتىدا دادىسىنى ھەر كۈنى ئاشۇنداق قاقشىتاتتى، ئەمدى ئۇنى بالىسى قاقشىتىۋاتىدۇ. «ئۆتىنگە لاپقۇت» دېگەن شۇ! ــ دەپتۇ[1].

ھېكمەت:
سەن ئاتا ـ ئاناڭنى قانچە رازى قىلساڭ، بالاڭمۇ سېنى شۇنچە رازى قىلىدۇ. ئۇلارنىڭ دىلىنى رەنجىتىسەڭ، كۈنلەردىن بىر كۈنى ئۇنىڭ جازاسىنى ئۆز بېرىزەتتىگىدىن كۆرىسەن.

ھۇنەرنىڭ خاسىيىتى

قەدىمكى زاماندا، سەمەت ئىسىملىك بىر كىشى شەرىئەت ئالدىدا چوڭ گۇناھ ئۆتكۈزۈپ، ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىنىپتۇ. جاللات ھۆكۈمنى ئىجرا قىلىش ئۈچۈن سەمەتنى دار ئالدىغا ئېلىپ كېتىۋاتسا، سەمەت ھەدەپ: «ۋاي ئىسىت، ۋاي ئىسىت!» دەپ ھەسرەت چېكىپتۇ. جاللات بۇ گەپنى ئاڭلاپ، «بۇ گۇناھكارنىڭ ھاياتلارغا قالدۇرۇپ كېتىدىغان بىرەر ھېكمىتى بولسا كېرەك، بۇنىڭدىن بىرەر ئېغىز گەپ سوراپ ېقىپ ئاندىن ئۆلتۈرسەكمۇ كېچىكمەس» دەپ ئويلاپ، سەمەتنى دار ئالدىدا توختىتىپ قويۇپ، پادىشاھنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئەھۋالنى بايان قىپتۇ. پادىشاھ چوڭ گۇناھكارنى يانداۇرۇپ كېلىشنى بۇيرۇپتۇ. جاللات سەمەتنى پادىشاھ ئالدىغا ئېلىپ كەپتۇ. پادىشاھ سەمەتتىن:

ــ سەن نېمە ئۈچۈن ئۆلۈم ئالدىدا «ۋاي ئىسىت!» دەپ پەرياد ئۇرىسەن ياكى جازاغا ناقايىلمۇ سەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

---

① «ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ــ 8» شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1991 ـ يىل نەشرى.

ــ ئى پادىشاھى ئالەم! ــ دەپتۇ سەمەت، ــ مەن جازاغا ناقايىل ئەمەسمەن. ئۆلۈشۈمگە ھەسرەت چەكمەيمەن. «ۋاي ئىستا!» دەپ ھەسرەت چېكىشمەدىكى سەۋەب مۇنداق: ئالەم بىنا بولغاندىن تارتىپ تا ھازىرغىچە قاسساپلار ئۆچكە سويغاندا گۆشىنى قىل قىلىۋېتەتتى. مەن ئۆچكىنى سويغاندا قىل قىلماي پاكىز سويۇشنى كەشىپ قىلغانىدىم، لېكىن مەن بۇ ھۈنەرنى تېخى بىرىگە ئۆگەتمىگەن. ئەمدى ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىنىدىم، مەن دار ئالدىغا كېتىۋېتىپ ئىچىمدە: «مەن بۇ ھۈنىرىمنى بىرىگە ئۆگىتىپ قويسام بولغانىكەن. مەن ئۆلسەم بۇ ھۈنەر مەن بىلەن كېتىدۇ. قاسساپلار يەنە ئۆچكە گۆشىنى قىل قىلىۋېتىدۇ» دەپ ئويلاپ «ۋاي ئىستا!» دېگەنىدىم.

ــ شۇ ھۈنىرىڭ راستمۇ؟ ــ دەپتۇ پادىشاھ.

ــ راست، ــ دەپتۇ سەمەت.

ــ ئوردىنىڭ قاسساپىمۇ ئۆچكە سويغاندا گۆشىنى قىل قىلىۋېتەتتى. مۇشۇ ھۈنىرىڭ ئۈچۈن مەن سېنىڭ گۇناھىڭنى كەچۈردۈم، سەن مۇشۇ ھۈنىرىڭنى ئالدىمدا نامايان قىل، ــ دەپتۇ پادىشاھ.

جاللات چىقىپ جازا مەيدانىدىكى خەلقنى تارقىلىشقا بۇيرۇپ، دارنىڭ تاسمىسىنى يېشىپتۇ. توپ ئىچىدىن بىرى جاللاتتىن سوراپتۇ:

ــ گۇناھكارنى نېمىشقا دارغا ئاسمايسىلەر؟

ــ ئاسمايدىغان بولدۇق، ــ دەپتۇ جاللات.

ــ نېمە سەۋەبتىن؟

ــ نېمە سەۋەبتىن بولاتتى! ھۈنەرنىڭ خاسىيىتىدىن! ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ جاللات[1].

يالغانچىلىق جانغا ئېكەك سالىدۇ

بۇرۇن بىر يۇرتتا ئۆمرىدە بىر قېتىممۇ راست گەپ قىلىپ باقمىغان، ھەر قاچان بارنى يوق، يوقنى بار دەيدىغان بىر يالغانچى ئادەم ئۆتكەنىكەن.

كۈنلەر ئۆتۈپ بۇ ئادەم ئاغرىپ قېلىپ، تالا ــ تۈزگە چىقالماس بولۇپ قاپتۇ ــ دە، بالىسىغا:

ــ ئەگەر بىرەرى مېنى ئىزدەپ كەلسە يوق دېگىن. سورىغانلارغا ساقايدى دەپ قويغىن، ئۆيگە ھېچكىم كىرمىسۇن، ــ دەپ جېكىلەپتۇ ۋە تېۋىپقىمۇ كۆرۈنمەي، ئۆيدە يېتىۋېرىپتۇ. نەتىجىدە بۇ ئادەمنىڭ كېسىلى كۈندىن ــ كۈنگە ئېغىرلىشىپ، ئۆلەر ھالەتكە كېلىپ قاپتۇ.

① «ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ــ 8» شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1991 ــ يىل نەشرى.

بۇ يۇرتتا نام ـ شۆھرەتى باشقا جايلارغا كەڭ تارقالغان بىر تېۋىپ بولۇپ، ئۇ ھەرقانداق كېسەللىكنى ساقايتىشقا ماھىر، خەقنى كېسەل ئازابىدىن قۇتۇلدۇرۇشنى پەرز ۋە بۇرچى ھېسابلايدىغان كىشى ئىكەن. ئۇ نەدە كېسەل بولسا شۇ يەرگە بېرىپ، ئانچە بەك ھەق سۇرۇشتۇرۇپ كەتمەي داۋالايدىكەن. بىر كۈنى بۇ تېۋىپ ھېلىقى يالغانچى كىشىنىڭ كېسەل بولۇپ يېتىپ قالغانلىقىدىن خەۋەر تېپىپتۇ ـ دە، شىپالىق دورا ـ دەرمانلار بىلەن ئۇنىڭ قورۇسىغا يېتىپ كېلىپ ئىشىك قېقىپتۇ.

ـ بىرى كەلگەن ئوخشايدۇ، ئەگەر مېنى سورىسا، ئۆيدە يوق دېگىن، ـ دەپتۇ ھاياتى تۇغقىش ئالدىدا تۇرغان يالغانچى ئادەم ئوغلىغا بۇيرۇپ.

ئوغۇل چىقىپ دەرۋازىنى ئېچىپتۇ.

ـ بالام، داداڭنىڭ ئەھۋالى قانداق؟

ـ ئۇزاقتىن بېرى كېسەللىك بىلەن ياتقانىدى. بۈگۈن بىر ئاز ياخشىلانغانلىقتىن بازارغا بېرىپ كېلەي دەپ كەتتى، ـ دەپتۇ ئوغۇل راست گەپ قىلسا دادىسىنىڭ خاپا بولىدىغانلىقىنى بىلىپ، تېۋىپ بۇ گەپنى ئاڭلاپ قايتىپ كېتىپتۇ.

ئارىدىن بىرەر سائەت ۋاقىت ئۆتە ـ ئۆتمەي يالغانچى ئادەم ئۆلۈپتۇ. ئوغلى يىغلاپ دادىسىنىڭ گېپىگە كىرىپ يالغان سۆزلىگىنىگە ناھايىتى پۇشايمان قىپتۇ ۋە يالغانچىلىقنىڭ دادىسىنىڭ ئۆلۈشىگە ھەم ئۆزىنىڭ يېتىم بولۇپ قېلىشىغا سەۋەب بولغانلىقىدىن ساۋاق ئېلىپ راستچىل ئادەم بولۇشقا ئىرادە باغلاپتۇ[1].

ھېكمەت:
يالغاننى ئۆزۈڭگە ئادەت قىلساڭ، ياشىغىنىڭمۇ يالغان بولۇپ قالىدۇ.

مەككار ئادەم بولما

بۇرۇنقى زامانىدا، مەنزىرىسى گۈزەل، خەلقى ئاق كۆڭۈل بىر يېزا بار ئىكەن. يېزا كىشىلىرى راستچىل، ئىناق بولغاچقا تۇرمۇشى بایاشاتچىلىقتا ئۆتىدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە تەق ـ تۇرقى سەت، دوقا باش بىر سودىگەر بۇ يېزىغا كېلىپ قاپتۇ. ئۇ بەكمۇ مەككار ئادەم بولۇپ، باشقىلارنىڭ قولىدىن كىچىككىنە نەرسە بولسىمۇ يۇلۇۋېلىشنىڭلا كويىدا يۈرىدىكەن، يالغانچىلىقتا ئۇچىغا چىققان ئىكەن. ئۇ بۇ يېزىدا دۇكان ئاچقاندىن كېيىن يېزا خەلقى زىيان ئۇستىگە زىيان تارتىدىغان بولۇپ قاپتۇ. ئۇلار قانداق قىلىپ بۇ مەككار سودىگەردىن قۇتۇلۇش كويىدا ئامال ئىزدىشىپتۇ.

بۇ يېزىدا ياۋايى ھايۋانلارنى كۆندۈرىدىغان بىر ئادەم بولۇپ، بىر كۈنى بىرنەچچە يىگىتنىڭ يارىدىمى بىلەن تاغدىن بىر ئېيىقنى تۇتۇپ كەپتۇ ـ دە، ئۇنى ئۆرە

---

① تۇرغۇن مەمەت ئېيتىپ بەرگەن، ئابدۇرېھىم ئىسمايىل «ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ـ 8» شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1991 ـ يىل نەشرى.

ماڭالايدىغان، «يارايدۇ» دېگەن سۆزنى ئېيتالايدىغان قىلىپ كۆندۈرۈپتۇ.

بىر بازار كۈنى، ئۇ ئېيىققا ئېسىل كىيىم ـ كېچەكلەرنى كىيدۈرۈپ، ئۆزى يوغان بىر خۇرجۇننى ئارتىپ، سودىگەرنىڭ دۇكىنىغا يېتىپ كەپتۇ. سودىگەر ئېيىقنىڭ بەستىنى ۋە ئۇستىبېشىنى كۆرۈپ، نەچچە ئېگىلىپ تەزىم قىپتۇ.

ھايۋان كۆندۈرگۈچى ئادەم سودىگەرگە:

ــ بۇ كىشى مېنىڭ غوجايىنىم ئېيىق بەگ بولىدۇ. بۇ كىشى يارىغان مالنى ئېلىۋېرىدىغان، سودىدا نەرخ تالاشمايدىغان ئادەم، قېنى مالىرىنى كۆرسەتسىلە، ــ دەپتۇ ۋە ئېيىققا قاراپ:

ــ كۆرۈپ باقاملا؟ ــ دەپ سوراپتۇ. ئېيىق بەگ:

ــ يارايدۇ! ــ دەپتۇ. «راستلا چوڭ باي ئوخشايدۇ. بۇنىمۇ بىر قىسماقچا دەسسىتىپ، تازا بىر بابلاي» دەپ ئويلاپتۇ سودىگەر ۋە ئۇزاقتىن بېرى خېرىدارسىز قالغان بىر توپ رەختنى ئېلىپ راسا ماختاپتۇ.

ــ يارايدۇ! ــ دەپتۇ ئېيىقبەگ.

ــ «رەختنى تۈتۈپ كۆرمەي يارايدۇ، دەۋاتامدۇ ماۋۇ ئەخمەق! پۇتۇن مېلىمنى كۆرسىتىپ، باھاسىنى ئۆستۈرۈپ سېتىۋالاي» دەپ ئويلاپتۇ سودىگەر ئىچ ـ ئىچىدىن خۇش بولۇپ.

ــ بۇ رەختنىڭ باھاسى ئەللىك تەڭگە، ــ دەپتۇ ئۇ بىر توپ رەختنى قولىغا ئېلىپ.

ــ يارايدۇ! ــ دەپتۇ ئېيىق بەگ.

سودىگەر مالىرنى كەينىدىن كۆرسىتىپتۇ، ئېيىقبەگمۇ قورسىقىنى سىيلىغىنىچە «يارايدۇ!» دەۋېرىپتۇ. دۇكاندا مال تۇگەي دېگەندە، ھايۋان كۆندۈرگۈچى ئادەم ئېيىقبەگكە قاراپ:

ــ ماۋۇلارنى كىرا قىلغاچ ھارۋىغا باسقاچ تۇرايلىمۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ يارايدۇ! ــ دەپتۇ ئېيىق بەگ.

ھايۋان كۆندۈرگۈچى ئادەم مالالارنى ماڭغۇزۇۋەتكەندىن كېيىن، دۇكانغا كىرىپ:

ــ ھارۋىكەش مالنى چۈشۈرۈپ قويمىسۇن، مەن ماڭغاچ تۇراي، سىلە ھېسابلىشىپ قايتارلا، ــ دەپتۇ ئېيىق بەگكە.

ــ يارايدۇ! ــ دەپتۇ ئېيىق بەگ. ھايۋان كۆندۈرگۈچى ئادەم دۇكاندىن چىقىپ كېتىپتۇ. سودىگەر ئۆزاق ھېسابلىمايلا:

ــ پۇتۇن مالنىڭ باھاسى ئۈچ مىڭ بەش يۈز تەڭگە بوپتۇ، ــ دەپتۇ.

ــ يارايدۇ! ــ دەپتۇ ئېيىق بەگ.

ــ يارىشىدا گەپ يوق، ئەمىسە پۇلىنى تۆلىۋەتمەملا؟

ــ يارايدۇ!

سودىگەر غەزەپلىنىپ:

— «يارايدۇ!» نى خەجلىگىلى بولمايدۇ، پۇلىنى چىقارمامسەن؟ — دەپتۇ.

— يارايدۇ! — دەپتۇ ئېيىق بەگ.

سودىگەر ئاچچىقىدا ئېيىقبەگنى ئىشىك تاقايدىغان دەم بىلەن بىرنى ئۇرغانكەن، ئېيىق بەگ: «يارايدۇ!» دەپ تۇۋلاپ سودىگەرنىڭ كاللىسىغا بىر مۇشت ئۇرۇپ مېڭىسىنىڭ قېتىقىنى چۇۋۇۋېتىپتۇ ـ دە، تاغقا قاراپ يول ئاپتۇ.

سودىگەر ئۆلۈپتۇ، يېزا خەلقى يەنە خاتىرجەم تۇرمۇش كەچۈرۈشكە باشلاپتۇ[1].

ھېكمەت:

سەن ئۆزۈڭنىڭ كىچىككىنە ئۇستۇنلۇكىڭدىن پايدىلىنىپ مەككارلىق قىلساڭ، سەندىن ئازار يېگەن ئاجىز ھامان سەندىن غالىب كېلىپ، قىلغانلىرىڭغا پۇشايمان قىلدۇرىدۇ. شۇڭا سەمىگە بولسۇنكى، ھەر ئىشنى ھەللىسىدە قىلىشنى ئۆگەن.

چۇشۇپ كەتكەن ئابرۇي

باشقىلارنى ھۆرمەتلەش — شەرەپلىك كىشىلەر، ئېسىل زاتلار، دانىشمەن ئالىملار ۋە باشقا ئۇلۇغلار، ئەربابلار ئۇچۇن ئالاھىدە بىر خاس سۈپەتتۇر. چۇنكى ئۇلار ھۆرمەت ـ ئېھتىراملار ئارقىلىق، بەخت ـ دۆلەت قوللىرىنىڭ كۈچلۈك شان ـ شەۋكەت بايراقلىرىنىڭ يۇقىرى بولىدىغانلىقىنى بىلىدۇ.

بىر كۈنى ھەسەنى سەيبان ھارۇن رەشىدنىڭ قېشىغا كەلدى، ھارۇن رەشىد ئۇنىڭغا كۆپ ئېھتىرام بىلەن ھۆرمەت بىلدۈردى. تەختتىن چۇشۇپ ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ، ھەسەن سەيبانىنى باشلاپ كېلىپ، تەختكە تەكلىپ قىلىپ ئولتۇرغۇزدى. ئۇ كىشى كەتمەكچى بولۇۋىدى، يەنە ئىشىك ئالدىغىچە ئۇزىتىپ چىقتى. بۇنى كۆرگەن خىزمەتچىلەردىن بىرى:

— ئەي پادىشاھ، سىزنىڭ مۇنچە كۆپ ھۆرمەت ۋە ئېھتىرامىلىرىڭىز ئۆز پادىشاھلىقىڭىزنىڭ ئابرۇي ـ ئىناۋىتى ئۈچۇن ئارتۇقچە ئەمەسمۇ، — دەپ سورىدى. ھارۇن رەشىد ئۇنىڭغا:

— ھۆرمەت، ئېھتىرام بىلدۈرۈش تۇپەيلىدىن چۇشۇپ كەتمەكچى بولغان ئابرۇينىڭ دەرھال چۇشۇپ كەتكىنى ياخشى. ئالىم، ھەكىملەرگە ھۆرمەت بىلدۈرۈپ، چۇشۇپ كەتكەن ئىناۋەتنى كىم كۆرگەن؟ — دەپ كەسكىن جاۋاب بەردى.

---

①«ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى — 8» شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1991 ـ يىل نەشرى.

ئالىملارغا ھۆرمەت

ئابدۇللا تاھىر دېگەن كىشى خۇراسانغا پادىشاھ بولۇپ بېرىش ۋاقتىدا، يول ئۈستىدە نىشاپۇرغا چۈشتى. ئۇ ۋىلايەتنى كۆزدىن كەچۈرۈۋاتقاندا، ئۇ يەرنىڭ بارلىق كاتتىلىرى ئابدۇللا تاھىرنىڭ ئالدىغا كەلدى. بىر ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن، تاھىر شاھ باشقىلاردىن:

— مېنىڭ ئالدىمغا كەلمەي قالغان كىشى بارمۇ؟ — دەپ سۈرۈشتە قىلدى. ئۇلار:

— بۇ ۋىلايەتتىكى شۆھرىتى بار ھەممە كىشىلەر ئۆزلىرىنىڭ ئىستىقبالىغا كەلدى. ئېھتىمال كەلمىگەن بولسا، بىرەر بۇلۇڭدا ئىبادەت قىلىپ ئولتۇرغان ئىككى ئابىد كىشى كەلمىگەندۇر. چۈنكى ئۇلار جاھانىنىڭ ئىشلىرىدىن قول ئۈزگەن، كىشىلەرنىڭ غۇۋغاسىدىن قېچىپ، تەڭرىنىڭ ئىبادىتىگىلا مەشغۇل بولغان ئادەملەر، — دېيىشتى.

ئابدۇللا بۇنى ئاڭلاپ:

— ئۇ كىشىلەرنىڭ ئىسمى كىم بولىدۇ؟ — دەپ سورىدى.

ياندىكىلەر:

— بۇلارنىڭ ئىسىملىرى ئەھمەدى ھەرىب ۋە ئەھمەدى ئەسلەم بولۇپ، بۇلار تەڭرىنىڭ كاتتا ئالىملىرىدىندۇر. مۇنداقلار پادىشاھلار ۋە ئەمىرلەرنىڭ قېشىغا بېرىشنى ئويلىمايدىغان كىشىلەردۇر، — دېيىشتى.

— ئۇنداق بولسا، — دېدى ئابدۇللا تاھىر، — ئۇلارنىڭ قېشىغا مەن بېرىشىم كېرەك.

پادىشاھ شۇ سۆزدىن كېيىنلا ئەھمەدى ھەربىنىڭ تەرىپىگە يۈزلەندى. ئارىلىقتا بىر كىشى ئەھمەدى ھەربىكە:

— سىزنىڭ قېشىڭىزغا پادىشاھ كېلىۋاتىدۇ، — دەپ قويغاندى، بۇ كىشى دەرھال بۇ يەردىن قېچىشقا تەرەددۇت قىلدى، لېكىن ئۇستىگە پادىشاھ كېلىپ قېلىپ قېچىشقا ئۇلگۈرەلمىدى. ئەھمەدى بىر مۇددەت بېشىنى تۆۋەن سېلىپ ئولتۇرۇۋالدى. ئابدۇللا ئۇ كىشىگە ھۆرمەت ساقلاپ ئالدىدا بىر سائەت تۇردى. ئەھمەدى ھەرىب ئاخىر بېشىنى كۆتۈرۈپ ئۇ كىشىگە قارىغاندى، ئۇنىڭ ئالدىدا شۇنچە خۇشرۇي، ناھايىتى قامەتلىك بىر ۋۇجۇد ئايان بولدى. ئەھمەدى ھەرىب ئىختىيارسىز تۇردە مۇنداق دېدى:

— ئەي ئوغلۇم، مەن سېنى تولىمۇ چىرايلىق، خۇش پېئىل كىشى دەپ ئاڭلىغانىدىم. ھازىر قارىسام ئاڭلىغىنىمدىنمۇ ئارتۇق ئىكەنسەن، ئالدىمغا كەپسەن، ساڭا نەسىھەتىم شۇكى، سەن بۇ قەدەر گۈزەل چىرايىڭنى تەڭرىنىڭ بەندىلىرىگە تۇرمىگەيسەن...

ئابدۇللا تاھىر كۆز يېشى قىلىپ، بۇ ئەزىزدىن ئايرىلىپ سىرتقا چىقتى. ئاندىن

ئەھمەدى ئەسلەم تەرەپكە ماڭدى. كىشى كەلگەنلىكىنى بىلگەن ئەسلەم دەرھال ئۆيىنىڭ ئىشىكلىرىنى ئېتىۋالدى. ئابدۇللا ئۆينىڭ ئىشىكلىرىنى ئېچىپ كىرىپ، كۆرۈشمەكچى بولۇپ كۆپ تىرىشچانلىق كۆرسەتكەن بولسىمۇ، لېكىن كۆرۈشەلمىدى. باشقىلار پادىشاھقا:

ــ بۇ زات ھەر جۈمە كۈنىدە نامار ئوقۇش ئۈچۈن جامەگە بارىدۇ. ئۆزلىرى جۈمە كۈنىگىچە كۈتكەيلا، ئۇنىڭ جامەگە بېرىش ـ يېنىش يولىدا ساقلاپ، ئاندىن ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشكەيلا، ــ دېيىشتى. ئابدۇللا بۇ نەسىھەتكە كۆنۈپ، دەل جۈمە كۈنى ئەسلەمنىڭ ماڭار يولىدا ئۇنى ساقلاپ تۇردى. ئەسلەم ئۆز ئىبادەتخانىسىدىن چىقىپ، ئۆتەر يولدا تۇرغان بىر قانچە ئاتلىقلارنى كۆرۈپ دەرھال توختىدى. بۇ چاغدا ئابدۇللا دەرھال ئاتتىن چۈشۈپ، ئەھمەدى ئەسلەمنىڭ ئالدىغا كېلىپ، چوڭقۇر ھۆرمەت بىلەن تەزىمە تۇردى. ئەسلەم ئۇنىڭ سالىمىغا جاۋاب بېرىپ سورىدى:

ــ سەن كىمدۇرسەن؟ بۇ يەردە نېمە ئىشىڭ بار؟

ئابدۇللا جاۋاب بەردى:

ــ مەن بولسام تاھىرنىڭ ئوغلى ئابدۇللادۇرمەن، سىزنى زىيارەت قىلىش ئىستىكىدە كەلدىم.

ئەھمەدى ئەسلەم:

ــ سېنىڭ مەن بىلەن نېمە ئىشىڭ بار؟ مېنىڭ سەن بىلەن نېمە سۆزۈم بار؟ ــ دەپلا دەرھال يۈزىنى ئۆرۈپ، ئابدۇللاغا ئارقىسىنى قىلىپ، تام تەرەپكە قاراپ ئۇرۇۋالدى. ئابدۇللا بۇ ھالىنى كۆرۈپ، ئۆزىنى يوقاتقان ھالدا شەيخىنىڭ ئايىغىغا يىقىلدى ـ دە، يۈزىنى شەيخ دەسسەپ تۇرغان تۇپراقىقا سۈرتتى. ئۇنىڭ ئالىملارغا قىلغان ھۆرمىتى تۇپەيلىدىن، مەرتىۋىسى بارغانسېرى يۇكسەكلىككە كۆتۈرۈلدى.

غاپىل پادىشاھ

نۇشىرىۋان ئۆزىنىڭ ياشلىق دەۋرىدە (ئادالەت بايرىقىنى كۆتۈرۈپ، خەلق ئىچىدە تونۇلۇپ مەشھۇر بولۇشتىن ئىلگىرى) ئەيش ـ ئىشرەت بىلەن شۇغۇللىنىپ، پۇقرالارنىڭ ئەھۋالىغا قارىمىغاندى. ئۇنىڭ يېقىن بىر قوشنىسى بولۇپ، ئۇ كىشى ئۆزىنىڭ سېخىيلىقى ۋە مېھماندوستلۇقى بىلەن مەشھۇر ئىدى. ھەممە خالايىقنىڭ تىلىدا ماختىلاتتى. ئۇ كىشىنىڭ ئىنئام ۋە ساخاۋەت داستىخانلىرى ھەمىشە يېيىقلىق تۇراتتى. ئاۋام خەلقنى داۋاملىق مېھماندارچىلىققا تەكلىپ ئېتەتتى. شۇنداق قىلىپ ئۇ كىشىنىڭ شۆھرىتى يېيىلىپ، كىشىلەر ئارىسىدا مەشھۇر بولۇشقا باشلىدى.

بىر كۈنى نۇشىرىۋان ھېلىقى قوشنىسىنى سىناپ كۆرمەكچى بولۇپ، سودىگەرچە ياسىنىپ، ئۇنىڭ ئۆيىگە باردى. بۇ كىشى نۇشىرىۋاننى تونۇمايلا ئالدىغا چىقىپ ئۇنى مېھمان ھېسابىدا قارشى ئېلىپ، ئىززەت ـ ئىكرام بىلەن ئۆيىگە باشلاپ كىردى.

نۇشرىۋان راھەتلىك بىر سۇپىدا ئولتۇردى. ئۇنىڭغا كۆرسىتىلگەن ئادەمگەرچىلىك رەسمىيىتى، زىياپەتنىڭ قائىدىسى بارلىق مېھماندارچىلىقنىڭ يوسۇنلىرى ئىنتايىن يۇقىرى دەرىجىدە بولدى. نۇشرىۋان بۇنىڭدىن ئىنتايىن تەسىرلەندى ۋە ھەيران قالدى. نۇشرىۋان ئولتۇرغان سۇپىدىن باغ تەرەپكە ئېچىلغان دېرىزە بار ئىدى. دېرىزىدىن قاراپ، باغدىكى ئوخشاپ پىشقان تەك ـ تەك ئۈزۈملەرنى كۆرۈپ، ھۇزۇرلانغان نۇشرىۋان مۇنداق دېدى:

ـ مەن بولسام بىر سودىگەر ئىدىم، سىزنىڭ سېخىيلىق ۋە دوستلۇق جەھەتتىكى تەۋسىپلىرىڭىزنى ئاڭلاپ بۇ يەرگە كەلگەنىدىم. سىزگە مېھمان بولۇپ كۆپ ئاۋارە قىلدىم. پەزىلەتلىرىڭىزنىڭ كىشىلەر ئاغزىدا ئېيتىلغىنىدىن مىڭ باراۋەر ئۇستۇن ئىكەنلىكىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم. ئەمدى مەن ئۆيۈمگە قايتىپ بارىمەن، ئالدىدا مېنىڭ سىزدىن سورايدىغىنىم، مەن سىزنىڭ زىياپىتىڭىز ئۈچۈن نېمە تەييارلىسام بولار؟ ئۆزىڭىز نېمىنى ياخشى كۆرىسىز؟ قانداق تۆھپە ئەۋەتسەم بولىدۇ؟ ـ دېدى.

ئۇ كىشى:

ـ ئەي ئەزىز مېھمان، سىزنىڭ تۆھپىڭىز ۋە زىياپىتىڭىزگە ئېھتىياجىم يوقتۇر، لېكىن ئۈزۈم يېيىشكە مەيلىم بار. شۇنىڭ ئۈچۈن سىز بىرەر باغقا ئۈزۈم سەيلىسىگە بارسىڭىز، ئاشۇ ئۈزۈمدىن ماڭا ئازراق ئەۋەتىپ بەرسىڭىز، ـ دېدى.

نۇشرىۋان:

ـ سىزنىڭ بۇ بېغىڭىزدا ئۈزۈم شۇنچە كۆپ تۇرىدۇ، نېمە ئۈچۈن بۇ ئۈزۈمدىن يېمەيسىز؟ ـ دەپ سورىدى.

بۇ كىشى:

ـ ئەي ئەزىز، بىزنىڭ پادىشاھىمىزنىڭ تەبىئىتى بەكمۇ زالىم، ئۇنىڭ ئۇستىگە پۇقرالارنىڭ ئەھۋالىدىن قىلچە خەۋىرى يوق. بۇ يۇرتتىكى پۇقرالارنىڭ باغلىرىنىڭ ئۈزۈملىرى تازا پىشىپ ئۈزۈش مەۋسۇمىغا يەتتى. پادىشاھ ھازىرغا قەدەر ئۈزۈملەردىن ئۆشرە ئېلىشقا كىشى ئورۇنلاشتۇرمىدى، باشقىلار ئۆشرىگە قارىماي، ئۈزۈملىرىنى يېيىشكە باشلىدى، لېكىن بۇ باغدا پادىشاھنىڭ بۇيرۇلغان ھەققى بار، ئۇنى ئادا قىلماي تۇرۇپ، ئۆزۈم يېسەم پادىشاھنىڭ ھەققىگە خىيانەت قىلغان بولىمەن. خىيانەتنىڭ ئۆزى ھارامدۇر، شۇڭا بۇ ئۈزۈملەرنىڭ ئۆشرىسىنى ئايرىماي تۇرۇپ ئۈزۈم يېيەلمەيمەن. ھەر يىلى ئۈزۈم غورا بولغان ھامان باغنىڭ ئىشىكىنى تاقاپ، دەرۋازىغا خەت چاپلاپ مۇھۇر باسمەن، تاكى پادىشاھ بۇ باغدىن ئۆشرە ئالمىغۇچە باغقا ھېچكىمنى كىرگۈزمەيمەن. پادىشاھ ئۆشرىنى ئالغاندىن كېيىن ئاندىن يېيىشكە قەدەم باسمەن، ـ دەپ جاۋاب بەردى.

نۇشرىۋان بۇ سۆزنى ئاڭلاپ يىغلاپ كەتتى، ئاندىن ئۆزىنى ئاشكارىلاپ:

ـ سىز ئېيتقان زالىم تەبىئەتلىك، غاپىل پادىشاھ مەن بولىمەن، سىزنىڭ بۇ

دىيانەتلىك ھالىتىڭىز سەۋەبىدىن مەن غەپلەت ئۇيقۇسىدىن ئويغاندىم، بۇنىڭدىن كېيىن پۇقرالارنىڭ ھالىدىن بىخەۋەر بولماسلىقا، ئادالەت يولىدىن چىقماسلىققا قەسەم قىلدىم، ــ دېدى. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن نۇشىرىۋان بۇ كىشىنى يۇرتىدا كۆپ ئەزىز ۋە مۆكەررەم قىلدى.

پادىشاھنىڭ لەززىتى

مۆمىن كىشىلەرنىڭ كۆڭلىگە خۇرسەنلىك يەتكۈزۈش ناھايىتى ئۇلۇغ ئىشتۇر. ئىسكەندەر زۇلقەرنەيىن بىر كۈنى ئەتىگەندىن ــ كەچكىچە ھۆكۈمەت مەجلىسىنى قۇرۇپ ئولتۇردى، لېكىن شۇ بىر كۈندە ھېچكىم ئۇنىڭغا ئەھۋال ئېيتىپ ياكى ھاجەت تىلەپ كەلمىدى. كەچ بولۇپ ئىشتىن يانغاندا، پادىشاھ ئۆزىنىڭ يېقىنلىرىغا:

ــ مەن بۇ بىر كۈننى ئۆمۈر كۆرگەن ھېسابتا سانىمايمەن، ــ دېدى.

بۇنى ئاڭلىغان بىر ئەمەلدار ئارىغا سۆز قىستۇردى:

ــ ئەي پادىشاھ، بۇگۈن ئۆزىڭىزنىڭ تەن ــ سالامەتلىكىڭىز ياخشى، بىر كۈنلۈك ئۆمرىڭىز مەنىلىك سۆھبەتلەر بىلەن ئۆتتى. دۆلەت ئەربابلىرى مەقسىتىڭىزگە مۇۋاپىق ئىش كۆرۈۋاتىدۇ. دۆلەت تىنچ، لەشكىرىي سىپاھلار مۆكەممەل، خەزىنىلەر بايلىق بىلەن تولغان. شۇنداق تۇرۇقلۇق مۇشۇ بىر كۈننى ئۆمۈر كۆرمىگەن ھېسابىدا كۆرسىڭىز، بۇ كۈننى نېمە دېيىش كېرەك؟

ئىسكەندەر بۇنى مۇنداق چۈشەندۈردى:

ــ ئەگەر پادىشاھتىن ئاجىزلارغا راھەت يەتمىسە، ھاجەتمەنلەرنىڭ ھاجىتى راۋا بولمىسا، ئۇنى قانداقمۇ پادىشاھ تەرىزىدە ئۆمۈر كۆردى دېگىلى بولسۇن؟ پادىشاھنىڭ لەززىتى ئۇچ ئىش بىلەن ھاسىل بولىدۇ. بىرىنچى، دۈشمەنلەرنى يېڭىپ مەغلۇپ قىلىش بىلەن؛ ئىككىنچى، دوست ــ يارەنلەرنىڭ كۆڭلىنى خۇشال، مەرتىۋىسىنى يۇقىرى قىلىش بىلەن؛ ئۈچىنچى، ھاجەتمەنلەرنىڭ ھاجىتىنى راۋا قىلىپ، ئازاد قىلىش بىلەن شاھنىڭ كۈنى مەنىلىك ئۆتىدۇ، ئۇنىڭدىن باشقا ئىشلارنىڭ پادىشاھ ئۈچۈن ئانچە لەززىتى يوق.

دىيانەت يۇزىسىدىن...

بەلىخ ھاكىمىنىڭ ئوغلى بىر كۈنى سەيلە قىلىپ سەھرا‌غا چىقتى. كېتىۋېتىپ پەس تاملىق بىر جايغا كۆزى چۈشتى ۋە ئۇ يەردە بېلىگە زۇننار باغلىغان، قولدا كەتمەن تۇتقان بىر قېرىنى كۆردى. ئۇ قېرى كۆچەت تىكىپ يۇرگەنىكەن، ئەمىرزادە ئۇ كىشىگە:

ــ ئەي بوۋاي، سەن تىكىۋاتقان بۇ كۆچەتلەرنىڭ مېۋىسىنى يېيىشكە ئۆمرۈڭ يار بەرمەيدىغاندەك تۇرىدۇ، شۇنداق تۇرۇقلۇق نېمە ئۈچۈن بىھۇدە مۇشەققەت تارتىسەن؟ ــ

دەپ سورىدى.

ئۇ بوۋاي بۇنىڭغا جاۋاب بېرىپ:

ــ بىزدىن بۇرۇن ئۆتكەنلەر دەرەخ تىكىپ يېتىشتۇرۇپ قويغان، لېكىن ئۇنىڭ مېۋىسىنى بىزلەر يېدۇق. بىزنىڭ تىكىۋاتقان بۇ كۆچەتلىرىمىزنىڭ مېۋىسىنى بىزنىڭ كېيىنكى كىشىلىرىمىز يەيدۇ، ئەگەر نېسىپ بولسا بىزلەرمۇ يەرمىز، ــ دېدى.

ئەمىرزادە ياش بولغانلىقتىن، ئۆز غۇرۇرىغا بەس كېلەلمەي:

ــ سەن، ھەرگىزمۇ بۇ باغنىڭ مېۋىسىنى يېيەلمەيسەن، ئەگەر يېيەلەيدىغان بولساڭ، مېنىڭ خوتۇنۇم تالاق بولسۇن، ــ دەپ قەسەم قىلدى. ئەمىرزادە بۇ سۆزلەرنى دەپ ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن، ھېلىقى بوۋاي باشقىلاردىن:

ــ بۇ كىشى كىم بولىدۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

باشقىلار:

ــ بۇ بەلخ ھاكىمىنىڭ ئوغلىدۇر، ــ دېيىشتى.

بۇ ۋەقەدىن كېيىن ئۈچ يىل ئۆتتى. ئەمىرزادە يەنە سەيلە بىلەن بۇ باغ يېنىدىن ئۆتۈپ قالدى. قارىسا، بۇ باغ شۇنچە گۈزەل، كۆكۈلنى ئاچىدىغان خۇش ھاۋالىق باغ بوپتۇ، ئەمىرزادە ئىختىيارسىز ھالدا باغ ئىچىگە كىرىپ قالدى. يەنە شۇ كۆچەت سالغان كىشىنى بىلىگە زۇننار باغلىغان ھالدا كۆردى. بوۋاي ئەمىرزادىنى كۆرگەن بولسىمۇ، لېكىن تونۇمىدى. ئەمىرزادىمۇ بۇ بوۋاينىڭ ھەقىقىي ئەھۋالىدىن خەۋەردار بولالمىدى. بوۋاي تازا ئوخشاپ پىشقان مېۋىلەردىن بىر قاچىغا ئېلىپ، ئەمىرزادىنىڭ ئالدىغا ئەكېلىپ قويدى. ئەمىرزادە ئازراق تاناۋۇل قىلغاندىن كېيىن، قېپقالغان مېۋىلەرنىڭ بىر قىسمىنى بوۋايغا بەردى. بوۋاي ئۇ مېۋىلەرنى ئۆزى يېمەي، ئەمىرزادىنىڭ ھەمراھلىرىدىن بىرىگە بەردى. بۇنىڭ نېمە ئۈچۈنلۈكى سورالغاندا، بوۋاي جاۋاب بېرىپ:

ــ بۇ باغنىڭ مېۋىسىنى يېمەيمەن، چۈنكى مەن بۇرۇن مۇشۇ باغنىڭ مېۋىلىرىنى تىكىپ يۈرگەن ۋاقتىمدا، بىزنىڭ ھاكىمىمىزنىڭ ئوغلى مۇشۇ يەرگە كېلىپ، ماڭا تەنە ــ قىسىرلار قىلغانىدى، مەن ئۇنىڭغا يوللۇق جاۋاب بەرسەم، ئۇ ئۆزىنى باسالماي: «سەن بۇ باغنىڭ مېۋىسىنى ھەرگىزمۇ يېيەلمەيسەن، ئەگەر يېيەلەيدىغان بولساڭ، خوتۇنۇم تالاق بولسۇن» دەپ قەسەم قىلغانىدى، مەن شۇ ئەمىرزادىنىڭ قەسىمىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئۇنىڭ خوتۇنىنىڭ تالاق بولۇپ قېلىشىغا سەۋەبچى بولۇپ قالماي دەپ، بۇ باغنىڭ مېۋىسىنى يېمەسلىككە قەسەم قىلغانمەن، ــ دېدى.

ئەمىرزادە بۇ گەپنى ئاڭلاپ:

ــ شۇ قەسەمنى قىلغان ئوغۇل مەن بولىمەن، مەن سېنىڭ دىيانىتىڭدىن كۆپ تەسىرات ئالدىم، بۇگۈندىن باشلاپ سېنى ئۆزۈمگە ۋەزىر قىلىمەن. سېنىڭ

مەسلىھەتىڭسىز ھېچ ئىشقا قەدەم ئالمايمەن، ــ دېدى.

ئۇ بوۋاي ئۆزىدىكى دىيانەت يۇزىسىدىن بەخت ـ دۆلەتكە مۇشەررەپ بولدى.

ۋەدە دېگەن ۋەدە

بىر كۈنى ئۇلۇغلاردىن بىرەيلەن ئۆزىنىڭ بىر دوستى بىلەن بىر جايغا بارماق بولۇپ يولغا چىقتى. يول ئۈستىدە بىر ئۆيىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە، ھېلىقى كىشى ھەزرەتكە:

ــ بۇ مېنىڭ ئۆيۈم، ئۆيدە ئازراق ئىشىم بار ئىدى، كىرىپ ئورۇنداپ قويۇپ چىقسام، ئەگەر ماڭا ھەمراھ بولۇشنى خالىسىڭىز، بۇ جايدا بىر ئاز كۈتۈپ تۇرسىڭىز، ــ دەپلا ئۆيىگە كىرىپ كەتتى.

ھەزرەت بۇ كىشىنىڭ ۋەدىسىنى قوبۇل قىلىپ شۇ جايدا قېپقالدى، ئەمما ئۇ كىشى ئۆيىگە كىرىپ قىلىدىغان ئىشلىرىنى تۈگەتكەندىن كېيىن، ھەزرىتىم بىلەن قىلغان ۋەدىسىنى ئۇنتۇپ باشقا ئىشلار بىلەن بولۇپ كەتتى. ئەمما ھەزرەت ۋەدىسىگە بىنائەن ئۇ جايدا ئۇچ كۈن كۈتۈپ تۇردى. ھېلىقى ئادەم ئۇچ كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ باشقا خۇسۇسىي ئىشلىرى بىلەن سىرتقا چىقىپ، ئۇ جايدا تۇرغان ھەزرەتنىڭ ئۇستىگە كەلدى ـ دە، خىرامان ھالدا:

ــ ئەي دوستلۇق دەرىخىنىڭ مېۋىسى، بۇ جايدا نېمە ۋەجىدىن ئولتۇردىڭىز؟ ــ دەپ سورىدى.

ھەزرەت ھېلىقى كىشىگە:

ــ بۇنىڭدىن ئۇچ كۈن ئىلگىرى سىز مېنى بىر ۋەدە بىلەن بۇ جايدا تۇرغۇزۇپ قويغان، مەن شۇ ۋەدىگە بىنائەن سىزنىڭ يېتىپ چىقىشىڭىزنى كۈتۈپ ئولتۇرۇۋاتىمەن، ــ دېدى.

ــ مېنىڭ كېچىكىۋاتقىنىمنى بىلىپ تۇرۇپ، نېمە ئۈچۈن قايتىپ كەتمىدىڭىز؟ ــ دەپ سورىدى ھېلىقى كىشى.

ھەزرەت:

ــ مەن سىز كەلگۈچە مۇشۇ جايدا تۇرۇشقا ۋەدە قىلغان، ۋەدەمگە خىلاپلىق قىلىشنى راۋا كۆرمىدىم، ــ دەپ جاۋاب بەردى.

ۋەدىگە ۋاپا

بىر پادىشاھ قېيىن بىر ئىشقا دۇچ كېلىپ قالدى. بېشى قاتقان پادىشاھ «تەڭرى مېنىڭ بۇ مۇشكۈلۈمنى ئاسانلىق بىلەن ھەل قىلىپ بەرسە، خەزىنەمدىكى پۈتكۈل بايلىقلىرىمنى مىسكىنلەرگە بېرىۋېتىمەن» دەپ نىيەت قىلدى. شۇنىڭ بىلەن تەڭرى ئۇنىڭ مۇشكۈللىرىنى ئۆز كۆڭلىدىكىدەك ھەل قىلىپ بەردى. پادىشاھ ئۆزىنىڭ

لەۋزىگە ۋاپا قىلىش يۈزىسىدىن، خەزىنىچىگە بارلىق مال ـ مۇلۇكلەرنى ھېسابلاپ كۆرۈشنى بۇيرۇدى. خەزىنىچى بەگ ھېسابلاپ كۆرگەندى، ناھايىتى كۆپ مەبلەغ چىقتى. بۇ چاغدا پادىشاھنىڭ ۋەزىرلىرى ئوتتۇرىغا چىقىپ، ئۇنىڭغا مەسلىھەت بېرىشكە باشلىدى. ئۇلار:

ــ ئەي پادىشاھ، مۇنچىۋالا كۆپ مال ـ مۇلۇك ۋە بايلىقلارنى پېقىرلارغا بېرىۋېتىش مۇۋاپىق ئەمەس، ئەگەر بۇ مالىلارنىڭ ھەممىسىنى ئالدىنقى زۇرۇرىيىتىم ئۈچۈن سەدىقە قىلىشقا نىيەت قىلغانمەن، ــ دېدى پادىشاھ ئۇلارغا. بۇنى ئاڭلاپ تېخىمۇ تەشۋىشلەنگەن ئوردا ئەھلى پادىشاھقا:

ــ بىز ئالىملاردىن بۇ مەسىلىنى سوراپ كۆردۇق، ئۇلار ۋەزىر ـ ۋۇزرا ۋە ئوردا خادىملىرىنىڭمۇ مۇلازىم ۋە چاكارلار قاتارىغا كىرىدىغانلىقىنى، ئۇلارنىڭمۇ سەدىقە ئالىدىغان مىسكىنلەر بىلەن ئوخشاش ئىكەنلىكىنى ئېيتتى، شۇنداق بولغاندىكىن سەدىقە مالىلىرىنى مىسكىنلەرگىمۇ، بىز مۇلازىملارغىمۇ ئىلتىپات قىلسىلا، قىممىتى ئوخشاش بولىدۇ. قىلغان ۋەدىلىرىگە خىلاپلىق بولمايدۇ، ــ دېدى.

پادىشاھ بۇ گەپلەردىن ھەيران بولۇپ راۋاق ئۈستىگە چىقىپ ئولتۇردى، بىر دۇئانىنىڭ ئۆتۈپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆردى. پادىشاھنىڭ كۆڭلىگە بۇ كىشىدىن مەسلىھەت سوراش خىيالى كەلدى. ئۇنى چاقىرتىپ كېلىپ:

ــ مەن بىر مۇھىم مۇشكۈلاتقا دۇچ كەلدىم، تەكرىدىن شۇ ئىشنى ئاسان قىلىپ بېرىشنى ئۆتۈندۈم، مۇشۇ مۇشكۈلۈم ئاسان قىلىنسا، خەزىنەمدىكى ھەممە بىساتىمنى پېقىرلارغا سەدىقە قىلىپ بېرىۋېتىمەن دەپ ۋەدە قىلدىم. مۇشكۈلۈم مەن ئۈمىد قىلغانىدەك ئوڭۇشلۇق ھەل بولدى. خەزىنەمدە مالىلىرىم كۆپ، ۋەزىر ـ ۋۇزرا ئۇنى پېقىرلارغا بېرىشكە رازى بولماي ۋەزىر، ئەمىرلەرگە، ئالىملارغا، سىپاھلارغا ۋە باشقا ئوردا خادىملىرىغا بېرىشنى تەشەببۇس قىلىۋاتىدۇ. بۇ ھەقتە سىز نېمە دەيسىز؟ ــ دەپ سورىدى.

ئۇ دۇئانە پادىشاھقا قاراپ:

ــ سىز شۇ مالىلارنى سەدىقە قىلىپ بېرىۋېتىشكە، نىيەت قىلغاندا ۋەزىر ـ ۋۇزرا، ئالىم ـ سىپاھلارمۇ كۆڭلىڭىزدىن كەچكەنمۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ مەن ئۇ چاغدا پەقەت گادايلاردىن باشقىسىنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈرمىگەنىدىم، ــ دېدى پادىشاھ. دۇئانە بۇ سۆزنى ئاڭلاپ:

ــ ئۇنداق بولسا سىز شۇ ۋەدىڭىزگە ۋاپا قىلىپ، مالىلىرىڭىزنى مىسكىنلەرگە بەرسىڭىز بولىدۇ، ــ دېدى.

گۇمان بىلەن ئىش قىلما

پادىشاھ قۇبادىنىڭ زامانىسىدا بىر كىشى كونا ئۆيگە كىرىپ قېلىپ، بۇ ئۆيدە بېشى

كېسىلگەن بىر جەسەتنى كۆرۈپ قالدى. جەسەتنىڭ مەيدىسىدە بىر قان يۇقى پىچاق تۇراتتى. بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ ئۇ كىشى بىھوش بولۇپ يىقىلىپ چۈشتى. نەق مەيداننىڭ ئۈستىگە شەھەر ھاكىمىنىڭ بىر خىزمەتچىسى كېلىپ قېلىپ، ھېلىقى كىشىنىڭ قوللىرىنى باغلاپ، پىچاقنى بوينىغا ئاستى ـ دە، ھاكىم قېشىغا ئېلىپ كىرىپ ئەھۋالنى بايان قىلدى. بۇنى كۆرگەن ھاكىم تولىمۇ غەزەپلەندى.

ـ ھەي خۇدادىن قورقماس، نېمە ئۈچۈن ناھەق قان تۆكتۈڭ؟ ـ دەپ سوراق قىلدى.

ئۇ بىچارە:

ـ ئەي ئەمىر، مەن ئادەم ئۆلتۈرگىنىم يوق، يولدىن ئۆتۈۋېتىپ بۇ جايىنى كۆرۈشكە كىردىم، شۇ يەردىن بۇ كىشى مېنى باغلاپ ئەكەلدى. مېنىڭ نە ئۆلگۈچىدىن، نە ئۆلتۈرگۈچىدىن ھېچ خەۋىرىم يوق، ـ دېدى. ھاكىم:

ـ مېنىڭ گۇمانىمچە سەن ئۆلتۈردۈڭ، بۇ يەردە ئانچىكىن يالغان سۆزلەپ، تېنىۋېلىپلا مېنىڭ سوراق ـ سوئالىمدىن قۇتۇلۇپ كەتمەكچى بولۇۋاتسەن، ـ دېدى.

ھېلىقى كىشى:

ـ ئەي ئەمىر، گۇمان بىلەن ماڭا غەزەپ قىلمىغىن. چۈنكى تەڭرى ئاگاھلاندۇرۇپ: «ئاساسسىز گۇمان ھەقىقەتتىن خەۋەر بېرەلمەيدۇ» دېگەن.

ھاكىم ھېلىقى بىچارىنىڭ سۆزىنى رەت قىلىپ ئۇزۇۋۈەتتى ۋە ئۇنى دارغا ئېسىشقا ھۆكۈم قىلدى. ئىجراچىلار ئۇنى دار ئاستىغا ئەكېلىپ، ئاسماق ئۈچۈن بوينىغا ئارغامچا تەييارلىدى. كۆرگىلى كېلىپ تۇرغانلار ئىچىدىن بىر ياش چىقىپ جاللاتلارنىڭ قېشىغا كەلدى ۋە:

ـ بىر سائەت تەخىر قىلىپ تۇرۇڭلار. مەن ھاكىمنىڭ قېشىغا بېرىپ ئەھۋالنى ئەسلىي ھەقىقىتى بىلەن مەلۇم قىلىمەن، بۇ كىشى بىگۇناھتۇر. بىگۇناھنىڭ قېنىنى تۆكمەك ئۇۋال قىلغانلىقتۇر. قاتتىق گۇناھتۇر، ـ دېدى. يىگىت شۇ سۆزدىن كېيىن ھاكىم قېشىغا يۈگۈرۈپ كىرىپ، ئۆزىنى مەلۇم قىلدى:

ـ ئەي ئەمىر، ـ دېدى ئۇ ھاكىمغا، ـ ئۇ ۋەيرانلىقتا ئۆلتۈرۈلگەن كىشىنىڭ قاتىلى مەن بولىمەن. ئۇنى مەن ئۆلتۈرگەنىدىم. چۈنكى ئۇ مېنىڭ دۈشمىنىم ئىدى. پۈرسەت توغرا كېلىپ قېلىپ دەرھال ئۆلتۈردۈم. ھازىر دارغا ھۆكۈم قىلىنغان كىشى بىگۇناھتۇر.

ھاكىم بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ ئۇزۇن ئولتۇرۇپ كەتتى. كۆڭلىدە: «مېنىڭ گۇمان بىلەن كىشىلەرنى جازاغا ھۆكۈم قىلىشىم بەكمۇ ئادالەتسىزلىك ئىكەن، بەلكىم بۇ يىگىتمۇ ئۇۋاللىق بىلەن قان تۆكۈشنىڭ ئالدىنى ئېلىش يۈزىسىدىن ئۆزىنى ئوتتۇرىغا چىقارغان بولۇشى مۇمكىن» دەپ ئويلىدى. ئاندىن ئۆزىنى ئوڭشاپ:

ـ ھەقىقىي ئەھۋال تەپتىش قىلىنىپ بولغۇچە ھەر ئىككىلىسىنى زىنداننغا

سېلىڭلار، ــ دەپ بۇيرۇدى. شۇنىڭدىن كېيىن ھاكىم بۇ ئەھۋالنى قۇباد شاھنىڭ ئۆزىگە بىر ــ بىرلەپ بايان قىلدى. پادىشاھ بۇ دەۋانى قانداق بىر تەرەپ قىلىش ئۈمىدىدە ئالىم ــ مەسلىھەتچىلەرنى چاقىرىپ مەسلىھەت سورىدى. ئۇلار ئەھۋالنى ئىنچىكىلەپ مۇلاھىزە قىلىپ، پادىشاھقا مۇنداق دېيىشتى:

ــ ئۆزىنى ئۇ دەربجىدە ئادىل تۇتۇپ، جىنايەتنى بويىنىغا ئالىدىغان كىشى ئەمەلدە ئادەم ئۆلتۈرمەيدۇ، بەلكىم ئۇ يىگىت ناھەق قان تۆكۈلۈشكە تاقەت قىلالماي، ئۆلۈم نۆۋىتىنى كېچىكتۈرۈپ، ھاكىمغا يەنىمۇ ئەتراپلىق ئويلىنىپ كۆرۈش ئۈچۈن پۈرسەت يارىتىپ بولغان بولسا كېرەك. بىزنىڭچە بۇلارنىڭ ھەر ئىككىلىسىگە ئۆلۈم توغرا ئەمەس، چۈنكى ئۇلارنىڭ بىرى بىگۇناھتۇر. يەنە بىرى بولسا بىر ئادەمنىڭ ھاياتلىقىغا سەۋەب بوپتۇ.

ئالىملارنىڭ مەسلىھەتىدىن كېيىن، قۇباد ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىلىسىنى زىندانىدىن چىقىرىپ ئازاد قىلىۋەتتى ۋە ئۆزرە ئۈچۈن تون كىيگۈزدى. ئاندىن يەنە كېلەچەكتىكىلەرنىڭ «گۇمان بىلەن قان تۆكمەسلىكى» گە ئىبرەت قىلىش ئۈچۈن، بۇ ۋەقەنى بايان قىلىپ ۋەسىيەتنامىسىگە يازدۇرۇپ قويدى.

شاھ قەسرى بىلەن ۋەيرانە ئۆي

پادىشاھ نۇشىرىۋاننىڭ ناھايىتى مەشھۇر بىر ئايۇنى بار ئىدى. بۇ ئايۇاننىڭ مەشھۇرلۇقى ئۇنىڭ ناھايىتى ھەيۋەتلىك ۋە كۆركەملىكىدە ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭدىكى خاسىيەت ۋە پەزىلەتتە ئىدى. نوشىرىۋاننىڭ شۇنچە كەڭ ۋە ھۇزۇرلۇق بۇ ئايۇنىنىڭ بىر بۇرجىكىدە بىر نامرات ئايالنىڭ ۋەيرانە، كونا ئۆيى جايلاشقانىدى. ھەرقانداق كىشى بۇ ئايۇانغا كىرسە ئىختىيارسىز ئۇ كونا ئۆيگە نەزىرى چۈشۈپ، تۇرلۇك پىكىرلەرنى قىلىشىپ ئويلاپ قالاتتى. نوشىرىۋان بۇ ئايۇاننىڭ قۇرۇلۇشى تامامىلانغاندىن كېيىن، كۆچۈپ كېلىپ ئولتۇردى.

بىر كۈنى ئۇ ئۆزىنىڭ بىر نەچچە يېقىنلىرىنى سۆھبەتكە چاقىردى. ئۆيگە كىرگەنلەر سۆھبەت ۋە زىياپەت ئارىلىقىدا ئۆينىڭ سۈپەت ۋە ئۇستىكارلىقلىرىنى كۆزەتكەچ، يەنە شۇ بۇلۇڭدا تۇرغان كونا ئۆيگە قاراپ تەئەججۈپلىنىپ قېلىشتى. پادىشاھ ئۇلاردىن:

ــ قانداق، مېنىڭ بۇ ئايۇنىمدا نۇقسان ۋە كەمتۈك جايلار كۆپمىكەن، كۆڭلۈڭلەردە ئەجەبلىنىۋاتقاندەك قىلىسىلەرغۇ؟ ــ دەپ سوراپ قالدى. ئۇلاردىن بەزىلىرى:

ــ پادىشاھنىڭ بۇ ئايۇنىدا بىرەر نۇقسانىنى كۆرمىدۇق. بىزنى ئەجەبلەندۈرۈۋاتقان ئاشۇ كۆرۈمسىز ئەبجەق ئۆينىڭ بۇ ئايۇانىنىڭ بۇلۇڭىغا ئورۇنلىشىپ قالغانلىقى بولۇۋاتىدۇ. ھەر كۈنى ئۇنىڭ موريىسىدىن تۇتۇن چىقىپ، بۇ پاكىز قەسىرنىڭ تاملىرىنى

قارا قىلىدۇ. بۇ ۋەيرانە ئۆينىڭ ئايۋان ئىچىگە ئورۇنلىشىشى زادى ئەقىلگە سىغمايدۇ. پادىشاھ ئالىيلىرى، بۇ ئەبگار تامنى بۇ سۇپەتلىك ئايۋاندىن دەرھال يوقىتىۋەتسىڭىز ياخشى بولاتتى، ــ دەپ دەۋەت قىلىشتى. نۇشىرىۋان بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ:

ــ بۇ ئۆي بىر قېرى ئايالنىڭ مۈلكى ھەم تېنىدۇر. ئۇنىڭ ئۆمرى خازانلىققا يېتىپ قالغان. ھاياتلىق قۇياشى ئولتۇرىدىغان جايغا بېرىپ قالغان. بۇ ئايۋاننىڭ سىياقىنى ئويلىغان ئۇستىلار پىلانىنى تۈزگەن چاغدىمۇ بۇ ئۆينىڭ توسالغۇ بولىدىغانلىقىنى بايقىغانىدۇق. مەن بۇ ئايۋاننىڭ ئورنىنىڭ تەكشى بولۇشىنى ئويلاپ، ئۇ ئايالغا: «بۇ ئۆينى ئۆزى خالىغان باھادا سېتىپ بەرسۇن، ئالتۇن مۇكاپات بېرەي، بۇنىڭ ئورنىغا ياخشى بىر ئىمارەتنى سالدۇرۇپ بېرەي» دەپ كىشى ئەۋەتتىم. ئۇ ئايال ماڭا مۇنداق جاۋاب ئېيتتى: «مەن مۇشۇ ئۆيدە تۇغۇلدۇم، مۇشۇ ئۆيدە بېقىلىپ چوڭ بولدۇم. مۇشۇ ئۆيدە تويۇم بولدى. پۈتۈن ئالەم پادىشاھنىڭ مۈلكى تۇرۇپ، مەن ئۇنىڭغا ھەسەت قىلمايمەن، پادىشاھىم نېمە ئۈچۈن مېنىڭ بۇ كىچىككىنە ئاجىز ماكانىمغا كۆز قىزارتىدۇ؟»

ئۇنىڭ بۇ سۆزى ماڭا ناھايىتى تەسىر قىلدى. شۇنىڭدىن بۇيان ئۇنىڭغا قايتا ئېغىز ئاچمىدىم. ئاخىرىدا بۇ ئايۋاننىڭ قۇرۇلۇشى تاماملاندى. شۇنىڭدىن بېرى بۇ ئۆيدىن ھەمىشە تۈتۈن چىقىدۇ. ئايۋاننىڭ تام ــ تورۇسلىرىنى ئىسلاپ قارا قىلىدۇ. خىزمەتچىلەر ئۇنىڭدىن: «بۇ يەرنى نېمە ئۈچۈن تۈتۈن قىلىسەن؟» دەپ سوراپتۇ. ئۇ: «تۈتۈن چىقىرىپ تاماق پىشۇرۇپ يەيمەن» دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. مەن ئۇنىڭغا ھېچ نەرسە دېمىدىم. ئەتىسى ئۇنىڭ ئۈچۈن ئۈچار قۇشلارنىڭ گۆشلىرىدىن كاۋاپ قىلىپ، تاتلىق تائاملاردىن داستىخان تەييارلاپ كىرگۈزدۈم. ئۇلار: «بىز ھەر كۈنى سىزگە مۇشۇنداق تائاملارنى يەتكۈزۈپ بېرىمىز. سىز بۇ جايدا ئوت يېقىپ تۈتۈن ماڭدۇرماڭ» دەپ ئۆتۈنۈپتۇ. ئۇ: «ئەي ئەزىزلەر، دۇنيادا نۇرغۇن ئاچ ــ زار كىشىلەر بار، ئۇلارنىڭ كۆزلىرى ئاچلىقتىن نۇرسىزلىنىپ، يۈرەكلىرى ئۆرتىنىۋاتسا، مەن بۇ يەردە قۇشلارنىڭ كاۋىپىنى يەپ ئولتۇرسام، بۇ قانداق راۋا بولىدۇ. مەن ئۆزۈم مېھنەت سىڭدۇرۇپ، غىزا قىلىپ يەپ ئۆمرۈمنى بۇ مەنزىلگە يەتكۈزدۈم. ئەمدى قېرىغان چېغىمدا بۇ شۇبھىلىك تائامنى يەپ نېمە قىلىمەن؟ ئەگەر ياخشىسى، ئۆزۈمنىڭ ھالال ئەمگىكىم بىلەن تاماق پىشۇرۇپ يەي، مېنىڭ بۇ ماكانىمنى ئۆز پېتى قويۇڭلار، بۇ بىر تەرەپتىن ئايۋانىڭلارنىڭ بىر زىننىتى بولۇپ تۇرسۇن. چۈنكى سىلەرنىڭ بەگ ــ ئەمەلدارلىرىڭلار ماڭا ئادالەت، ھەققانىيەت بىلەن مۇئامىلە قىلغانلىقىڭلارنى، شۇڭا بۇ كونا ئۆيۈمنى ئېلىۋېلىشنى راۋا كۆرمىگەنلىكىڭلارنى بىلسە، ئۇلارمۇ پۇقرالارنىڭ مال ــ مۈلكىگە زۇلۇم قولىنى ئۇزاتمايدىغان بولىدۇ. شۇنىسى بەرھەقكى، سىلەرنىڭ بۇ ئايۋانىڭلار ئاخىر بىر كۈنى ۋەيران بولىدۇ، لېكىن بۇ مېنىڭ ۋەيرانە ئۆيۈم بىلەن سىلەرنىڭ ئايۋانىڭلارنىڭ قىياسىي كۆڭۈل سەھىپىلىرىگە يېزىلىپ، قىيامەت دەۋرىگىچە ساقلىنىپ بارىدۇ» دەپ

جاۋاب بېرىپتۇ. مەن ئۇنىڭ بۇ سۆزلىرىنى ماقۇل كۆرۈپ، ئۇنىڭ بىلەن قوشنا بولۇشقا رازى بولدۇم. بۇ ئايۇانىڭ ئالدى تەرەپ سەھنىسى ئېسىل بىساتلار بىلەن زىننەتلەنگەنىدى. ئۇ ئايالنىڭ بىر دانە كالىسى بولۇپ، ھەر كۈنى ئوتلاققا چىقىرىلىپ، كەچتە قايتۇرۇپ كېلىنەتتى. بۇ كالا ھەر كۈنى ئەنە شۇنداق ئالىي بىساتلىق سەھنىنىڭ ئۈستىدىن مېڭىپ ئۆتكەچكە، ئۇ يەرلەرنى بۇلغاپ پاسكىنا قىلاتتى. پادىشاھنىڭ خىزمەتچىلىرىدىن بىرى ئۇنىڭغا: «سىز مۇنداق قەبىھ ئىشلارنى قىلماڭ. پادىشاھنىڭ ئۇلۇغ ھۆرمىتىنى بۇزماڭ» دەپ تەنبىھ بېرىپتۇ. ئۇ ئايال قىلچە ئىككىلەنمەيلا: «پادىشاھنىڭ ھۆرمىتى ئايۇنى بىلەن ئەمەس، ئادىللىقى بىلەن بەرپا بولغان، شۇڭا ئۇنىڭ ھۆرمىتى ئادالەت بىلەن ئەمەس، بەلكى زۇلۇم بىلەن بۇزۇلىدۇ. پادىشاھنىڭ شان ـ شەۋكىتى بىناسىنىڭ ئۇلى ئادالەتتۇر. مەن بۇ جايدا ھەر قانداق ئىشنى قىلسام، پادىشاھنىڭ ياخشى نامىنى تېخىمۇ كەڭ تارىتىمەن. ئۇنىڭ ياخشى سۈپەتلىرىنى زامانىنىڭ ئاخىرىغىچە مىراس قالدۇرىمەن» دەپتۇ.

ئۇ ئايال ھەقىقەتەن راست سۆزلىگەن. چۈنكى نۇشىرىۋاننىڭ دەۋرىدىن تاكى بۈگۈنكى مەنزىللەرگىچە نەچچە مىڭ يىل ئۆتتى، لېكىن بۇ ۋەقەلىك تارىخ بەتلىرىدە ساقلىنىپ، پۈتۈن خەلقلەر تىللىرىدا سۆزلەنمەكتە.

مېھماندارچىلىق قائىدىسى

ھۆكۈمالار «قېشىڭغا كەلگەن مېھمانىنىڭ مەرتىۋە دەرىجىسىگە قارىماستىن، ئۆز ساخاۋىتىڭگە لايىق زىياپەت قىلغىن» دېگەن. ئۇلار بۇ ھېكمەتنى دەللىلەيدىغان مۇنداق ھېكايەتنى قالدۇرغان.

ئەرەب ئۇلۇغلىرىدىن بولغان تەلھەگە بىر ۋەقە توغرا كېلىپ قالدى. ئۇ ئۆزى تەنھا ھالدا ئۇ ۋەقەنى بىر تەرەپ قىلىش ئۈچۈن قەيسى قەبىلىسىگە باردى. بۇ قەبىلىنىڭ باشلىقى ئەۋبىنىڭ ئوغلى مالىك بولۇپ، تەلھەنى تونۇمىدى. ئۇنىڭ ئۇلۇغلۇق شاراپىتىدىن خەۋەر تاپمىدى. شۇ سەۋەبتىن تەلھەگە مېھماندارچىلىقىنىڭ ئومۇمىي قائىدىسى بويىچە ئىززەت ـ ئىكرام قىلمىدى. تەلھە سەۋر ـ تاقەت بىلەن خارلىق يۈكىنى ئۆزىنىڭ ئېسىل ئەخلاقىي كۈچى بىلەن كۆتۈرۈپ قايتتى. بىر مەھەلدىن كېيىن، مالىكقا ھېلىقى مېھمانىنىڭ تەلھە ئىكەنلىكى مەلۇم بولدى. مالىك ناھايىتى خىجالەتچىلىك ھېس قىلدى. ئاندىن ئۆزرە ئېيتىپ تەلھەگە خەت يازدى:

«مەن سىزنى تونۇمىغانلىقتىن، خىزمەتكارلىق رەسمىيىتىنى تولۇق ئادا قىلالمىدىم. شۇ سەۋەبتىن مەن ناھايىتى شەرمەندە ۋە ئىنتايىن ئوسال ئەھۋالدىمەن. يەنە ئۆزرە بىلەن ئۈمىد قىلىمەنكى، مەندىن ئۆتكەن سەۋەنلىكلەرنى ئەپۇ قىلىسىڭىز. چۈنكى سىزنىڭ كەرەمىڭىزنىڭ بىر خۇسۇسىيىتى ئۆزرىخاھلارنىڭ ئۆزرىسىنى قوبۇل قىلىش دەپ ئىشىنىمەن.»

تەلھە مالىكىناڭ خېتىنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن ئۇنىڭغا جاۋابنامە يازدى:

«مەن سېنىڭ ئۆزرەڭنى قوبۇل قىلدىم. سەن بۇ توغرىدىن كۆڭلۈڭنى كۆپ مالال قىلما، ئەمما «مەن سىزنى تونۇمىدىم» دېگەن سۆزۈڭ ئەقىلگە ئۇيغۇن كەلمەيدۇ. ئۇ سۆزۈڭ مېھماندارچىلىق ۋە ئادەمگەرچىلىك قائىدىسىدىن بەكمۇ يىراق. چۈنكى مېھماندارچىلىقتا ئىززەت ۋە ئىكرامنى ئۇلۇغ زاتلارغا، شان ـ شۆھرەتلىك كىشىلەرگە دەپ بىلىش ساخاۋەت ۋە مۇرۇۋۋەتنىڭ ئالامىتى ئەمەس. دوستانىلىقنىڭ مۇھىم نىشانىسى ئاپتاپقا ئوخشاش ھەممە تەرەپكە تەكشى نۇر چېچىش، يامغۇردەك ھەممە يەرگە بىر تەرزدە يېغىشتۇر. شۇنداق قىلغاندا ئەگەر مېھمان ئۇلۇغ كىشىلەر بولسا، ئۇنىڭ ئۇلۇغلۇقىغا ھۆرمەت قىلغان بولىسەن، ئەگەر مېھمان ئاددىي كىشىلەردىن بولسا، ئۇ چاغدا ئۆزۈڭنىڭ رەھىمدىللىكىڭنى ۋە ساخاۋىتىڭنى ئاشكارا قىلغان بولىسەن.»

مەردانىلەرنىڭ تاللىشى

پادىشاھ ياقۇپ لەئىس ياشلىق دەۋرىدە سۆزمەن يىگىتلەرنىڭ سۆھبىتىگە قاتنىشىپ قاپتۇ. سۆھبەتتە ھەر تەرەپتىن يېڭى ـ يېڭى ئاجايىپ سۆزلەر تۆكۈلۈپتۇ. بۇ چاغلار تېخى ياقۇپ لەئىسنىڭ مەردۇمەردانىلىك بايرىقىنى كۆتۈرمىگەن، مەملىكەتنىڭ پادىشاھلىق قەسرىگە قەدەم قويمىغان چاغلىرى ئىكەن. سۆزمەنلەر سۆزلىرىدە مۇنداق دەيىشىپتۇ. بىرى:

ــ ھەممە كىيىملەرنىڭ نەپىسرەكى چىن ئەتلىسى، ــ دېسە، يەنە بىرى:

ــ بارلىق تاجلارنىڭ نازۇكراقى رۇمنىڭ تاجى، ــ دەپتۇ، بىرى:

ــ ھەممە ئورۇنلار ئىچىدە ئەڭ ياخشىسى گۈل ۋە رەيھانلىق باغ، ــ دېسە، يەنە بىرى:

ــ ھەممە شارابلارنىڭ ئىچىلى كونا شاراب، ــ دەپتۇ. بىرى:

ــ سايىلەرنىڭ ئەڭ ياخشىسى تال سايىسى، ــ دېسە، يەنە بىرى:

ــ ئاۋازلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ ياخشىسى ئۇدنىڭ نەغمىسى، ــ دەپتۇ. يەنە بىرى:

ــ ھەمسۆھبەت، ھەمنەپەس بولۇشقا ئەڭ چىرايلىق قىز ـ چوكانلار ۋە خوتۇنلار ياخشى، ــ دەپتۇ. شۇنداق قىلىپ سۆھبەت نۆۋەتتى ياقۇپ لەئىسكە كېلىپ قاپتۇ. ھەممىسى ياقۇپقا قارىشىپ:

ــ سىزمۇ كۆڭلىڭىزدە ئويلىغانلىرىڭىزنى ئېيتىڭ، ــ دەپ ئۆتۈنۈپتۇ. ياقۇپ لەئىس جاۋاب بېرىپ مۇنداق دەپتۇ:

ــ كىيىملەرنىڭ ئەڭ ياخشىسى تۆمۇر كىيىم (جەڭدە كىيىدىغان ساۋۇت)، تاجلارنىڭ ئەڭ ياخشىسى دۇبۇلغا (جەڭدە كىيىدىغان باش كىيىم)، ھەممە جايلارنىڭ ئەڭ ياخشىسى جەڭ مەيدانى، شارابلارنىڭ ئەڭ ئېسىلى دۇشمەننىڭ قېنى، سايىلەرنىڭ ئەڭ ئوبدىنى نەيزە سايىسى، ئاۋازلارنىڭ ئەڭ ياخشىسى جەڭ ئېتىنىڭ كىشنىشى،

ھەمسۆھبەت، ھەمنەپەس بولىدىغانلارنىڭ ئەڭ لايىقراقى جەڭ كۈنىدە قولىدىن ئىش كېلىدىغان، شجائەتلىك مەردانىلەر. شۇڭا ھەزرىتى ئەلىنىڭ شېئىرلىرىدا:

«گۈلى رەيھانىمىزدۇر تىغى خەنجەر،
كېرەكمەس گۈلى كاسىن بىلە نەرگەس.
شارابىمىز تېغى دۈشمەن قېنىمدۇر،
بېشىنىڭ كاسەسىدۇر جامىمىز، بەس.»

دېگەن مىسرالار بار.

جاسارەتنىڭ مېۋىسى غالىبىيەت

پادىشاھنىڭ نەيزىسى دۈشمەننىڭ كۆكرىكىدىن داۋاملىق تۆشۈك ئېچىپ تۇرۇشى كېرەك. يۈرەكلىك پادىشاھ لەشكىرى ئاممىلارنىڭ جۇرئىتىگە رىغبەت بېرەلەيدۇ. يۈرەكسىز پادىشاھ دۆلەت ئىگىسى بولۇشقا داۋاملىق مۇيەسسەر بولالمايدۇ. بۇ ھەقتە مۇنداق ھېكايەت بار:

ئەرەب پادىشاھلىرىدىن بىرىگە بىر كۈنى دۈشمەن بىلەن جەڭ قىلىش توغرا كەلدى. ئۇرۇش ۋاقتى يېتىپ كېلىپ، ئىككى تەرەپ لەشكىرى بىر - بىرىگە قارشى ئۇرۇش سەپلىرىگە تىزىلدى. ئارىدا ئەمەلدارلاردىن بىرى ئوتتۇرىغا چىقىپ پادىشاھتىن سورىدى:

— ئەي پادىشاھ جەڭ ئىشى غەلىبە قازىنىپ نۇسرەت تېپىش بىلەن مەغلۇپ بولۇپ يېڭىلىشىنىڭ ئارىلىقىدىكى ئىشتۇر. مۇبادا بىزلەر يېڭىلىپ مەغلۇپ بولۇپ قالساق، ئۆزىڭىزنى بىز نەدىن ئىزدەيمىز؟

پادىشاھ بۇ سۆزنى ئاڭلاپ ناھايىتى غەزەپلەندى ۋە ھېلىقى ئەمىرگە:

— ئەگەر مېنى (قاچقان) دېگەن گۇمان بىلەن ئىزدەيدىغان بولساڭلار، ئۇنداق كىشى تەڭرىنىڭ رەھمىتىدىن مەھرۇم بولسۇن، لېكىن دۈشمەنلەر غەلىبىگە ئېرىشىپ، بىزلەر يېڭىلسەك، مېنىڭ بېشىمنى ئاتلارنىڭ ئايىغىدىن ئىزدەڭلار، — دېدى.

ئۇرۇش باشلانغاندا، ھېلىقى پادىشاھ دۈشمەن قوشۇنىغا خۇددى شىرەك جاسارەت بىلەن ئېتىلدى. شەمشەر بۇلۇتلىرىدىن دۈشمەن باشلىرىغا ئۆلۈم يامغۇرىنى ئايىماي ياغدۇرۇۋاتتى. چۇش ۋاقتى بولۇپ قۇياش تىكلەندى. ھاۋا قاتتىق قىزىپ كەتتى. جەڭگاھتىكى پۈتكۈل جەڭچىلەرنىڭ كۆكسىلىرىگە ھارارەت تەپتى ئۇرۇلماقتا ئىدى، ئۇسسۇزلۇقتىن لەۋلەر قۇرۇپ، چىرايلار ئۆڭۈشكە باشلىدى. مۇشۇنداق پەيتتە پادىشاھنىڭ بىر كىشىسى ئات چاپتۇرۇپ، سۇ كۆتۇرۇپ كەلدى.

— ئەي پادىشاھىم، — دېدى ئۇ كىشى سۇنى تەڭلەپ، — ئۇسسىغاندۇرسىز، بىر

ئاز توختاپ بۇ سۆدىن ئىچىۋېلىڭ.

پادىشاھ ئۇ كىشىگە:

ــ مېنىڭ بۇ شەمشىرىم مەندىنمۇ بەك ئۆسسىدى. شەمشىرىم دۈشمەن قېنىدىن ئىچىپ قانمىغۇچىلىك، ئۆزۈمنىڭ ئۆسسۈزلۈقۇمنى قاندۇرمايمەن، ــ دېدى. پادىشاھنىڭ توغرا پىلانى ۋە ئۇلۇغۋار شىجائىتى لەشكەرلەرگە زور ئىلھام بولدى. شۇ سەۋەبتىن تەڭرى بۇ پادىشاھنى غالىب قىلدى.

پادىشاھ ئىسكەندەر بىلەن ئارىستوتېل ھېكمىنىڭ سۆھبىتى

ئىسكەندەر پادىشاھ دۇنيانى ئۆزىگە بويسۇندۇرۇشنى ئويلاپ يۈرگەن چاغلىرىدا، ئارىستوتېل ھېكمىنى چاقىرىپ كېلىپ ئۇنىڭدىن سوراپتۇ:

ــ ئەي ھېكىم، مەن جاھاندارلىق مەيدانىغا قەدەم قويدۇم. بۇ مۇھىم ئىشنى ئۇستۇمگە ئالدىم. بۇ ئىشتا ئەھلۇەتتە ماڭا دوستلار ۋە دۇشمەنلەر دۇچ كېلىدۇ. مەن ئۇلارنىڭ قايسىسىغا قانداق مۇئامىلە قىلىشىم كېرەك؟

ئارىستوتېل ھېكىم بۇ چوڭ سوراقنى ئاڭلاپ، ئويلىنىپ تۇرۇپ جاۋاب بېرىپتۇ:

ــ ئەسلىي قائىدە بويىچە ئىش قىلماقچى بولسىڭىز، دۇشمەنلىشىشنى ئۆزۈڭنىڭچە داۋاملاشتۇرماڭ. ئۆزىڭىزگە دۇشمەننى كۆپەيتمەڭ. دوستلارنى خارلىماڭ. ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى رەنجىتمەڭ. ئەگەر سىزنىڭ كۆز ئالدىڭىزدا بىرەر دۇشمەن كۆرۈلۈپ قالسا، ئۇنىڭغا مۇمكىنقەدەر شەپقەت ۋە مەرھەمەت بىلەن ياخشى مۇئامىلە قىلىڭ. مۇنداق قىلغانلارنىڭ دۇشمىنى تولا هاللاردا دوستقا ئايلىنىپ قالىدۇ. دوستلارنىڭ كۆڭلىگە دائىم ئىكرام لازىم بولۇپ تۇرىدۇ. دوستلارنىڭ دىل ئېرىقىغا ئىززەت سۇيى يېتىپ بارسا، دوستلاردا ئەقىدە كۈچىيىپ بارىدۇ.

بۇنى ئاڭلاپ ئىسكەندەر شاھ ئارىستوتېلدىن تېخىمۇ تەپسىلىي ئىزاھلاپ بېرىشنى ئىلتىماس قىلدى. ھېكىم يەنە چۈشەنچە بېرىشكە باشلىدى:

ــ دۇشمەن گەرچە ئىقتىدار جەھەتتىن ئاجىز، سان جەھەتتىن ئاز بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ ھەرىكىتىدىن ھەرگىز غاپىل بولماڭ. لەشكىرىڭىز ھەرقانچە كۆپ بولسىمۇ، ئۇلارنىڭ كۆپلۈكىگە ئىشىنىپ كەتمەڭ. ئەگەر كۆز ئالدىڭىزدىكى مۇھىم ئىشلىرىڭىز يۈمشاقلىق بىلەن ھەل بولىدىغان بولسا، خەنجەرنى غىلاپتىن چىقارماڭ.

ئىسكەندەر:

ــ ئەگەر مېنىڭ ئىشىم دۇشمەن بىلەن ئۇرۇشۇشقا بېرىپ قالسا، ئۇ چاغدا قانداق قىلىمەن، قانداق قەدەم قويىمەن؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ جەڭ ۋاقتى ئاساسىي جەھەتتىن ئىككى ھالەتتىن تاشقىرى ئەمەس، ــ دەپ سۆز باشلىدى ھېكىم، ــ ياكى سىز باشقىلار بىلەن ئۇرۇشماقچى بولۇپ، ئۇنىڭ

ئۇستىگە بارىسىز ياكى باشقىلار سىزنىڭ ئۇستىڭىزگە كېلىدۇ. ئەگەر باشقىلارنىڭ ئۇستىگە ئۇرۇشماقچى بولۇپ بارسىڭىز، ئۇ چاغدا سىز توقۇندىكى ئون شەرىئەتكە رىئايە قىلىشىڭىز كېرەك. بىرىنچى، بۇ جەڭنىڭ غەلىبىسىدىن كۆزدە تۇتقان مەقسىتىڭىز ھەقىقەتەن خەيرلىك ئىش بولسۇن. بارلىق ئارزۇيىڭىز ھەققانىيەتنى ئىشقا ئاشۇرۇش، بۇزۇقچىلىقلارنى، زالىملارنى، پىتنە ـ پاساتچىلارنى ئالەم سەھنىسىدىن يوق قىلىش بولسۇن؛ ئىككىنچى، بارلىق تەلەپ ۋە ئىشلىرىڭىزنى ھەقىقەتكە ئۇيغۇنلاشتۇرۇڭ. خەيرلىك ئىشلارنى، ئاجىزلارنىڭ ئاھىغا يېتىدىغان ئىشلارنى كۆپ قىلىڭ؛ ئۈچىنچى، زېرەك بولۇڭ، ئاپىل بولمالڭ، مۇخبىر ۋە ئەلچىلەرنى ئىشقا سېلىپ، قارشى تەرەپنىڭ كەيپىياتى، پىلانى ۋە ھىيلە ـ مىكىرلىرىنى ھوشيارلىق بىلەن بىلىپ تۇرۇڭ؛ تۆتىنچى، ئۇرۇشقا ئېلىپ بارىدىغان ئەسكەرلىرىڭىزنىڭ ھەممىسى بىر دىل، بىر تىللىق بولسۇن، سىپاھلارنىڭ ئىتتىپاقلىقى غالىبىيەتنىڭ ئاساسىدۇر. ۋەزىر ـ ئەمىرلەر بىلەن قابىلىيەتلىك ھەكىملەر ـ ئالىملارنىڭ ھۆرمىتى ۋە ئىتتىپاقلىقىنى چىڭ ساقلاش ۋە ئۇنى ئاسراشنى مۇھىم دەپ بىلىڭ؛ بەشىنچى، لەشكىرىي قوشۇنلارنىڭ كۆڭلىگە ئۆزىڭىزنىڭ مۇھەببەت ۋە ھۆرمىتىڭىزنى ئورۇن ئالغۇزۇڭ، قىلغان ۋەدىلىرىڭىزگە ۋاپا قىلىشنى كۆڭلىڭىزدىن ھەر ۋاقىت چىقىرىۋەتمەڭ؛ ئالتىنچى، جەڭ باشلانغاندا مۇمكىنقەدەر جەڭ مەيدانىغا ئۆزىڭىز كىرىڭ. چۈنكى، ئەھۋال ئۆزگىرىپ ئوڭۇشسىزلىق يۈز بېرىپ قالسا، تەدبىر كۆرۈشكە ئاسان بولىدۇ؛ يەتتىنچى، لەشكىرىي قوشۇنلىرىڭىزغا تۆۋەندىكى ئارتۇقچىلىقلارغا ئىگە بولغان كىشىلەرنى ئەمىر ۋە قوماندان قىلىپ تەيىنلەڭ: (1) ئۇ كىشى شىجائەتلىك، كۈچلۈك، يۈرەكلىك، باھادىر بولسۇن، قوشۇن ئىچىدە سۆر ـ ھەيۋىسى ۋە ئابرۇيى بار مەشھۇر كىشى بولسۇن. مەشھۇر كىشىلەرنىڭ نامى بىلەن دۈشمەن كىشىلەرنىڭ يۈرىكى دائىم ئەندىشە تارتىپ تۇرىدۇ. (2) ئۇ كىشى كېڭەشلىك، تەدبىرلىك، پىلانچان بولسۇن، شۇنداق بولغاندا، جەڭنىڭ جەريانى ئۇلارنىڭ مۇلچىرىنىڭ سىرتىدا قالمايدۇ. ئۇلار ھەر قانداق ئوڭۇشسىزلىقلارغا تەدبىر بىلەن تاقابىل تۇرالايدۇ. ئۇرۇش ۋاقتىدىكى ھىيلە پەم ـ پاراسەتنىڭ ئىپادىسىدۇر. خەۋەرلەردە دائىم «جەڭ قىلماق ــ ھىيلە قىلماق» دەپ نەقىل كەلتۈرۈلىدۇ. (3) ئۇ كىشى كۆپ جەڭلەرگە قاتناشقان تەدبىرلىك، جەڭ ئىشلىرىنى كۆپ قېتىم سىناق قىلغان كىشى بولسۇن. ئۇرۇش ئۇستىدىكى ھۆكۈم ۋە قارارلار تەبىئىيكى، كۆپ قېتىملىق ئۇرۇش تەجرىبىلىرى ئاساسىدا چىقىرىلىدۇ؛ سەككىزىنچى، جەڭ ئۇستىدە شىجائەت قىلغان، باشقىلاردىن كۆپ خىزمەت كۆرسەتكەن كىشىلەرگە مۇكاپات ۋە مەرتىۋە بېرىپ، ئۇلارنىڭ روھىغا تەسىنلەر ئوقۇپ، مەدھىيە كۆرسىتىش كېرەك. بۇ چارىلەر جەڭ كەيپىياتىغا ئىلھام ۋە رىغبەت بەخش ئېتىپ، كىشىلەرنى ئەقىدە ۋە ئىرادە جەھەتتىن مۇستەھكەملەپ بارىدۇ؛ توققۇزىنچى، ھەر ۋاقىت غەپلەت ۋە غاپىللىقتىن ئېھتىيات قىلىڭ، غالىبىيەتكە يېقىنلاشقاندا، تولا ھالىردا

بىپەرۋالىق سادىر بولۇپ قالىدۇ. ئارغىنە بىپەرۋالىقتىن ئۇرۇش ۋەزىيىتى ئۆزگىرىپ كېتىدۇ. بۇ خىل ساۋاقلار ناھايىتى كۆپ يۈز بەرگەن؛ ئونىنچى، ئەگەر دۈشمەن سەپلىرى مەغلۇبىيەتكە ئۇچراپ قاچسا، ئۇ چاغدا ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ بېرىش، ئۇزۇلدۈرمەي زەربە بېرىپ، پۈرسەت بەرمەسلىك كېرەك. ئەگەر ئۇلارنىڭ تارمار بولغىنىغا قانائەتلىنىپ قالسا، چوڭ خاتالىق يۈز بېرىدۇ. ئۇلار بېرىپ قالدۇق كۈچلىرىنى توپلاپ، تەجرىبىلەرنى يەكۈنلەپ، ھەتتا سىزنىڭ سېپىڭىزغا ئادەم كىرگۈزۈپ، قايتا ئۇرۇش قوزغايدۇ. قوشۇنىڭىزغا زىيان يەتكۈزىدۇ. ئەگەر دۈشمەن سىزنىڭ ئۈستىڭىزگە كېلىپ ئۇرۇشماقچى بولسا، بۇنىڭ ئاقىۋىتىمۇ چوقۇم ئىككى ئېھتىمالدىن يىراق بولمايدۇ. يا ئۇ دۈشمەنگە باراۋەر كېلەلەيسىز يا باراۋەر كېلەلمەيسىز. ئەگەر باراۋەرلىك ئىقتىدارىڭىز بولسا، ھوشيارلىق بىلەن تەدبىر كۆرۈپ، دۈشمىنىڭىزنى نىيىتىدىن ياندۇرۇپ، تىنچلىق بىلەن ئىش قىلىشقا مايىل بولۇشىڭىز كېرەك. ئەگەر بۇنىڭغا مۇيەسسەر بولماي، ئىش ئۇرۇش قىلىشقا تەيىن تاپسا، ئۇ چاغدا يۇقىرىدا كەلتۈرۈلگەن شەرتلەر بويىچە ھوشيار ۋە دادىل ئۇرۇش قىلىش كېرەك. ئەگەر سىزدە دۈشمەنگە باراۋەر كەلگۈدەك ئىقتىدار بولمىسا، بارلىق يوشۇرۇن تەييارلىقلارنى كۆچەيتىپ، مۇداپىئە شەرتلىرىنى تولۇق ئادا قىلىپ، ئىشنى پاراسەت بىلەن بىر تەرەپ قىلىشقا، سۇلھى قىلىپ ئۇرۇشماسلىققا يۈزلىنىش كېرەك. ئەگەر دۈشمەن سۇلھى تەرەپدارى بولسا، ئۇنى قوبۇل قىلىش، مۆتىدىللىككە ئۆتۈش كېرەك. ھەرقانداق كىشى سۇلھى تەرەپكە مايىل بولسا، پاراسەت تەرەپكە ئۆتكەن بولىدۇ.

ئىسكەندەر ئاريستوتېل ھېكمىدىن بۇ بايانلارنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئۇنىڭ ئەمەل قىلىدىغان دەستۇرى قىلىش ئۈچۈن، بىر ـ بىرلەپ نەقىش قىلىپ يازدۇرۇۋالدى ھەمدە بارلىق ئىشلىرىنى ئۇنىڭغا ئويغۇنلاشتۇردى.

خالىس مۇھتەسىب[1]

شەيخ ئەبۇلھەسەننىڭ يامان ئىشلارنى كۆرسە چەكلەيدىغان ئادىتى بار ئىدى. ئۇ توسۇماقچى بولغان ئىشلىرىنى ھەتتا ئۆلۈم خەۋپى كۆرۈلسىمۇ دادىل توساتتى.

بۇ كىشى بىر كۈنى دەريا بويىغا چىقتى. دەريادا ئىچىگە نۇرغۇن كوزىلارنى قاچىلىغان بىر كېمىنى كۆردى. قارىسا، بۇ كوزىلارغا «لەتىپ» دېگەن سۆزلەر يېزىلغانىدى. شەيخ تەئەججۈپ بىلەن كېمىچىدىن:

ــ مەن ھېچبىر سودىگەرنىڭ مالىلىرىدا مۇنداق «لەتىپ» دەپ يېزىلغان كوزىلارنى كۆرمىگەنىدىم، بۇ كوزىلاردا نېمە بار؟ ــ دەپ سورىدى. كېمىچى:

ــ سىز بولسىڭىز بىر دەرۋىش كىشى ئىكەنسىز. بۇنىڭ بىلەن سىزنىڭ ھېچ

[1] مۇھتەسىب ــ شەرئىتكە خىلاپ ئىشلارنى تەكشۈرگۈچى، يامان ئىشلارنى ئېنىقلاپ چەكلىگۈچى ئەمەلدار.

ئالاقىڭىز يوق. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۆز يولىڭىزغا مېڭىۋېرىڭ، بۇنى سوراپ ئولتۇرماڭ، ــ دېدى. بۇنى ئاڭلىغان شەيخنىڭ كۆڭلىدە ئۇنى بىلىپ بېقىش قىزغىنلىقى تېخىمۇ كۈچىيىپ كەتتى.

ــ مەن ئەلۋەتتە بۇنى بىلىشنى ئۈمىد قىلىمەن، ــ دېدى ئۇ كېمىچىگە، ــ سەن بۇنى يوشۇرماستىن ئېيتىپ بېرىشىڭ كېرەك.

ــ بۇ كوزىلاردىكى شاراب، بۇنى باغداد پادىشاھى مۇھتەزىد خەلىپىنىڭ ئەمرىگە بىنائەن ئېلىپ كېتىۋاتىمەن، ــ دېدى كېمىچى.

شەيخ كېمىگە قاراپ بىر دانە تاياقنى كۆرۈپ قالدى ــ دە، ئۇنى قولىغا ئېلىپ، كوزىلارنى بىر ــ بىرلەپ ئۇرۇپ سۇندۇردى. كېمىچى بۇ كۈتۈلمىگەن ھادىسىنى كۆرۈپ، قورقۇپ كېتىپ ۋاراقراپ تاشلىدى. بۇ ئىش ئۇستىگە باغدادنىڭ يۇنۇس ئەقلەھ ئىسىملىك بىر پاششىپى كېلىپ قالدى. ئۇ شەيخنى تۇتۇپ، خەلىپىنىڭ قېشىغا ئېلىپ بارىدى. ئاندىن بولغان ۋەقەلەرنى بىر ــ بىرلەپ بايان قىلىپ ئۆتتى.

مۇھتەزىد بولسا ئىنتايىن زالىم پادىشاھ ئىدى. ئۇنىڭ تولا سىياسەتلىرى شەمشەر بىلەن ئورۇندىلاتتى. باغداد خەلقى شەيخنىڭ مۇھتەزىد خەلىپە ھۇزۇرىدا سوراقتا تارتىلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئېغىر قورقۇنچقا چۈشتى. ھەممە كىشى «ئەمدى شەيخنى ئۆلتۈرىدىغان بولدى» دەپ گۇمان قىلىشتى. چۈنكى بۇ چاغدا مۇھتەزىد ئۇستىگە قىزىل كىيىم كىيىپ، قولىغا تۆمۇر گۇرزى ئېلىۋالغانىدى. بۇ ھال ئۇنىڭ يامان نىيىتىدىن دېرەك بېرەتتى. خەلىپە شەيخكە قاراپ غەزەپ بىلەن سوراق قىلدى:

ــ سەن نېمە سەۋەبتىن مېنىڭ ئىشلىرىمغا مۇنداق ئەدەپسىزلىك بىلەن قول تىقىسەن؟

شەيخ بولسا تەمكىن تۇراتتى. ئۇ شاھقا بىر ئېغىزلا جاۋاب بەردى:

ــ چۈنكى مەن بولسام مۇھتەسىب.

ــ سېنى كىم مۇھتەسىب قىلغان؟ ــ دەپ يەنە سوردى خەلىپە. شەيخ بۇنىڭغا:

ــ ساڭا پادىشاھلىقنى بەرگەن بۈيۈك خەلق ماڭا مۇھتەسىبلىكنى بەرگەن، ــ دەپ جاۋاب بەردى.

خەلىپە شەيخنىڭ بۇ دادىل سۆزلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، خېلى ئۇزۇنغىچە ېشىنى تۆۋەن سېلىپ ئويلىنىپ قالدى. بىز ھازادىن كېيىن بېشىنى كۆتۈرۈپ:

ــ بۇ كوزىلارنى سۇندۇرۇپسەن، بۇنىڭدىن ساڭا نېمە زىيان يەتكەن؟ ــ دېدى.

ــ ماڭا زىيان يەتكىنى يوق، ــ دېدى شەيخ، ــ ئالدى بىلەن ساڭا، ئاندىن پۇقرالارغا شەپقەتتە بولغانلىقىم ئۈچۈن بۇ كوزىلارنى سۇندۇردۇم.

خەلىپە:

ــ ماڭا قانداق شەپقەتتە بولدۇڭ؟ ــ دەپ سوردى.

ــ ئەگەر سەن ھارام ئىشلارنى ئۆزۈڭگە ئادەت قىلىۋالساڭ، ــ دېدى شەيخ

خەلىپىگە، ــ باشقا خەلقلەرمۇ ساڭا ئەگىشىپ يامان ئىشلارنى قىلىشقا باشلايدۇ. شۇنىڭ بىلەن يامان يولغا مېڭىش ئومۇملىشىپ كېتىدۇ. ئەگەر سەن ئالدى بىلەن بۇ يولدىن ئۆزۈڭنى يېغساڭ، باشقىلار مېڭىشقا جۇرئەت قىلالمايدىغان بولىدۇ. خەلقلەر بۇزۇق ئىشلارنى پادىشاھقا ئەگىشىپ قىلىدۇ. ئەگەر پۇقرالار ئۆز پادىشاھىنى ياخشى ۋە توغرا ئىشلار ئۈستىدە كۆرسە، ھەممىسىنىڭ كۆڭلى ياخشى ئىشلارنى قىلىشقا مايىل بولىدۇ. ئەگەر پۇقرالار ئۆز پادىشاھىنى بۇزۇقلۇق ئۈستىدە كۆرسە، ئۇ چاغدا ھەممە ئادەم يامان ئىشلارغا، ناچار ئادەتلەرگە، قەبىھ ھەرىكەتكە بېپەرۋالىق بىلەن قەدەم قويۇشقا باشلايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن مەن ساڭا ۋە بارلىق پۇقرالارغا مېھرىبانلىق ۋە شەپقەت كۆرسەتتىم. مېنىڭ ھەقىقەتنى قوغداش، ياخشىلىقنى ھىمايە قىلىشتىن باشقا غەرىزىم يوق.

خەلىپە بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ تەسىرلىنىپ كۆزلىرىگە ياش ئالدى. ئاندىن شەيخكە قاراپ:

ــ ئەي ئەزىز، مۇھتەسىبلىك ئىشلىرى ھەقىقەتەن ساڭا لايىق ئىكەن، بۇنىڭدىن كېيىن مەندە ۋە باشقىلاردا كۆرۈلگەن تۇرلۇك يامان ئىشلارنى سەن تۈزەتكىن، پېقىر سېنىڭ بۇ ئىشلىرىڭنى قوللاپ، مەدەت بېرىشكە كېپىل بولىمەن، سەن ھەقىقەتەن ھەققانىي ۋە غەرەزسىز ئادەم ئىكەنسەن، ــ دەپ ۋەدە بەردى.

ھوشيار پادىشاھ

قەدىمكى زاماندا ھوشيار ۋە زېرەكلىكتە داڭقى چىققان بىر پادىشاھ بولۇپ، يۇرت ئىشلىرىنىڭ ھەممىسىنى دېگۈدەك بىلەتتى. كىشىلەرنى ۋە ئۇلارنىڭ نام - ئەمەللىرىنى، ئائىلە تۇرمۇشى، مەشغۇلات - مەئىشەتلىرىنى ياخشى بىلەتتى. بۇ پادىشاھنىڭ بىر ۋەزىرى بولۇپ، پادىشاھقا دائىم ساختىپەزلىك بىلەن ئىشلەيتتى، ئۆزى بۇزۇق نىيەتلىك ئىدى، لېكىن كۆرۈنۈشى ئىنتايىن سەمىمىي كۆرۈنەتتى. ئۆزىنى دائىم ناھايىتى ساداقەتلىك، توغرا يوللۇق ئادەم قىلىپ كۆرسىتەتتى. كىشىلەر ئۇنى بىلسىمۇ، لېكىن پادىشاھقا پاش قىلغۇدەك جۇرئىتى يوق ئىدى. ۋاقىتلار ئۆتۈپ ھوشيار پادىشاھ بۇ ۋەزىرىنىڭ مەككارلىقىنى بىلىپ قالدى. لېكىن ئۇنىڭ ئىشلىرىنى ئاشكارىلىغاندا، مەملىكەتنىڭ باشقۇرۇلۇشىغا ۋە سەلتەنەتنىڭ نوپۇزىغا تەسىر يېتىدىغانلىقىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئۇنى مەخپىي ھالدا ئاگاھلاندۇرۇش قارارىغا كەلدى. پادىشاھ ئۇ ۋەزىرنى چاقىرىپ:

ــ ماڭا بىر قۇش كېرەك. ئۇنىڭ تۇمشۇقى قىزىل، قاناتلىرىنىڭ ئۇچى قارا، باشقا ئەزالىرىنىڭ رەڭگى ئاق بولۇشى كېرەك. بۇ قۇشنى سەندىن باشقىسى تاپالمايدۇ. سەن بېرىپ شۇ قۇشنى تېپىپ كەل، ــ دەپ بۇيرۇدى.

ۋەزىر پادىشاھنىڭ بۇيرۇقىنى يۈڭلىق بىلەن قوبۇل قىلىپ، ئۇنى ئورۇندىشىغا ئۇچ كۈنلۈك مۆھلەت تەلەپ قىلدى. پادىشاھمۇ ماقۇل بولدى. ئەمىر ئۆيىدىن چىقىپ بۇ

سۇرەتتىكى قۇشنى ئىزدەشكە كىرىشىپ كەتتى. ئۇ ئۇچ كۈنلۈك ۋاقىتنى سەرپ قىلىپ، پۈتۈن شەھەر ـ قىشلاقلارنى قويماي ئىزدىگەن بولسىمۇ، لېكىن ئۇنداق قۇشنى تاپالمىدى. ئاخىر ئاجىز بولۇپ، شاھنىڭ قېشىغا قايتىپ، يېلىنىش ئاۋازىدا ئۆزرە ئېيتتى:

ــ ئەي شاھىم، مەن ئۆزلىرىنىڭ تاپشۇرۇقىنى بەجانىدىل ئورۇنداش يولىدا ھەممە ئىقتىدارىمنى سەرپ قىلدىم، لېكىن ئۇنىڭدىن نەتىجە چىقىرالمىدىم. ئەگەر مۇمكىن بولغىنىدا ئىجازەت بەرسىلە، ئۇنىڭ ئورنىدا باشقا بىر قۇش ئېلىپ كەلسەم.

پادىشاھ:

ــ مېنىڭ شەرتىم شۇ خىل قۇشتىن باشقا قۇش ئەمەس. مەن ئومۇمىي ۋىلايەت ۋە شەھەرلەرنىڭ ھوقۇقىنى ساڭا بەرگەن. سەن شۇنچىۋالا ۋاقىتنى سەرپ قىلغان تۇرۇقلۇق، شۇنچىلىك جانىۋارنى تېپىشقا نېمە ئۈچۈن ئاجىز كېلىسەن؟ ھازىر مەن ساڭا يەنە ئۈچ كۈنلۈك ئىجازەت بەردىم، بۇ ئۈچ كۈن ئىچىدە جەزمەن شۇ قۇشنى تېپىپ كېلىشىڭ كېرەك، ــ دەپ كېيىپ ئېيتتى.

ئەمىر يەنە بېرىپ بۇرۇنقىدىن بەكرەك ئىزدىدى، لېكىن ئۇ خىل قۇش كۆرۈنمىدى. شۇنىڭ بىلەن يەنە قايتىپ كېلىپ، شاھقا ناماقۇل بولدى. پادىشاھ بۇنى كۆرۈپ:

ــ باركاللا، سەن پۈتۈن شەھەر ئەھۋالىغا مەسئۇل بولۇپ تۇرۇقلۇق، يەنە كېلىپ بۇ خىل قۇش مۇشۇ شەھەرنىڭ ئىچىدە بىر ئۆيدە بار تۇرۇقلۇق سەن ئۇنىڭدىن بىخەۋەرسەن. ھازىر چىقىپ شەھەر چارسۇسىگە بېرىپ، شەرقىي بازار بىلەن يۇرسەڭ، بىر مەسچىتنىڭ ئىشىكىگە بارىسەن. شۇ مەسچىت ئالدىدا تۇرۇپ ئوڭ قول تەرەپكە قارىساڭ، ئۇ يەردە بىر مەھەللىنى كۆرىسەن، ئۇ مەھەللىدە بىر تار كوچا بار. ئۇ كوچىدا ماڭساڭ، مۇنداق شەكىللىك بىر ھويلا بار. ئۇ ھويلىنىڭ ئىچىدە ئىشكى جەنۇب تەرەپكە ئېچىلىدىغان بىر ئۆي بار. شۇ ئۆينىڭ ئالدىدا بىر سۇپا بار. سەن شۇ سۇپىغا چىقىپ ئالدى بىلەن سول قول تەرەپكە قارىساڭ، بىر ئۆي كۆرىسەن. بۇ ئۆينىڭ ئىچىدە يەنە بىر كىچىك ئۆي بار. شۇ ئۆينىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ كىرسەڭ، ئۇ يەردە سېرىق يوپۇق يېپىلغان بىر قەپەس بار، شۇنى ئېلىپ چىقساڭ، مەن ئېيتقان قۇش شۇنىڭ ئىچىدە بار. ئېلىپ كەلسەڭ بولىدۇ، ــ دەپ بۇيرۇدى.

ئەمىر بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ ھەيران قالدى. پادىشاھ كۆرسەتكەن يولغا كىرىپ، ئىزدەپ ھېلىقى قۇشنى قەپەس بىلەن ئېلىپ كىردى. پادىشاھ بۇنى كۆرۈپ ئەمىرگە قاراپ:

ــ ھۆكۈمەت ۋەزىرلىرى دېگەن ئۆز شەھەرلىرىنىڭ ئەھۋالىدىن خۇددى ئۆز ئائىلىسىنى بىلگەندەك خەۋەردار بولۇشى كېرەك، ــ دېدى.

ئەمىر بۇ قېتىم پادىشاھنىڭ ئۆزىگە قويغان ئىمتىھان ۋە مۇئامىلىسىدىن بۆلەكچە تەسىر ئالدى. ئاندىن كۆڭلىدە «پادىشاھ شەھەرنىڭ بازار ـ كوچا ـ مەھەللە، ئۆي ـ

ئايماق ۋە ئائىلىلەرنىڭ ئەھۋاللىرىدىن بۇ قەدەر پىششىق خەۋەردار ئىكەن، ئۇنداقتا مېنىڭ يوشۇرۇن ئىشلىرىمدىن ئەلۋەتتە خەۋەردار بولۇشى مۇمكىن. شۇنىڭ ئۈچۈن مەن ئەمدى خۇپيانە ئىش قىلماسلىقىم كېرەك» دەپ نىيەت قىلىپ، توغرا دىللىق بولۇش يولىنى تۇتتى. دېمەك، پادىشاھلار ھوشيار ۋە زېرەك بولسا، ھەربىر كىچىك ئىشلارغىچە چوڭقۇر ۋە ئېنىقلىق خەۋەردار بولسا، سەلتەنەت راۋاج تاپىدۇ. دۆلەت ئەمىن بولىدۇ.

يادىمغا كەپقالدى

بىر دانىشمەن مەسچىتتە ئولتۇرۇپ، كىشىلەرگە ۋەز ئېيتاتتى. بۇ مەسچىتتە بىر كىشى ھەر كۈنى يىغلايتتى. بىز كۈنى ۋەز ئېيتقۇچى دانىشمەن ئۆز ـ ئۆزىگە: «مېنىڭ سۆزۈم بۇ كىشىگە بەكمۇ تەسىر قىلغان ئوخشايدۇ، شۇ سەۋەبتىن يىغلىسا كېرەك» دېدى. ياشقىلار ئۇ كىشىدىن سوراشتى:

ــ بۇ دانىشمەننىڭ سۆزى بىزگە ھېچ تەسىر قىلمايدۇ، سېنىڭ كۆڭلۈڭ قانداق كۆڭۈلدۇ؟

ــ مەن، ــ دېدى ئۇ كىشى، ــ دانىشمەننىڭ سۆزىگە يىغلىغىنىم يوق، بىر تېكە باققانىدىم، ئۇنى تولىمۇ ياخشى كۆرەتتىم، ۋاقىت يېتىپ ئۇ تېكە قېرىدى ۋە ئۆلۈپ كەتتى. ھەر ۋاقىت دانىشمەن سۆزلىگەندە ساقلى لىكىلدىسا، مېنىڭ يادىمغا تېكە چۈشىدۇ. چۈنكى، ئۇنىڭ ساقلىمۇ دانىشمەننىڭكىدەك ئۇزۇن ئىدى.

ئەرلىكتىن نىشان بولسا...

پادىشاھنىڭ ناھايىتى چىرايلىق، شامالدەك ئۇچقۇر بىر ئېتى بار ئىكەن. پادىشاھ ئاتنى جېنىدىنمۇ ئەزىز كۆرىدىكەن. كۈنلەردىن بىر كۈنى ئۇنىڭ ئەنە شۇ كۆركەم چاپقۇر ئېتى كېسەل بىلەن ئۆلۈپتۇ. قەھر ـ غەزەپ ئوتىغا بەرداشلىق بېرەلمىگەن پادىشاھ ئاتباقارنى ئۆلتۈرۈش نىيىتىدە چاقىرىپتۇ. بۇ ئىشقا بەھلۈل ئارىلىشىپ، پادىشاھنى بۇ نىيىتىدىن قايتۇرۇپتۇ:

ــ پادىشاھىم، سەۋر قىلىڭ، ئاۋۋال بۇ يارامسىز ئاتباقارنىڭ قىلغان جىنايىتىنىڭ قانداق نەتىجە بەرگەنلىكىنى ئۆزىگە بىرمۇبىر ئېيتايلى، ئىقرار بولغاندىن كېيىن ئۆلتۈرسىڭىز بولىدۇ، ــ دەپتۇ. ئاندىن كېيىن، ئاتباقارغا غەزەپلەنگەن قىياپەتتە:

ــ ئەي ئاتباقار، قىلغان جىنايىتىڭنى ۋە كەلتۈرگەن يامان ئاقىۋەتلىرىڭنى بىلەمسەن؟ بىلمىسەڭ، مەن ئېيتىپ بېرەي. ئەيىبىڭنى تەن ئالساڭ، ئۆلۈمدىن ئازاد بولۇپ، يەنە خىزمىتىڭنى داۋاملاشتۇرسەن.

بىرنەچىدىن، پادىشاھىمىزنىڭ ئېتىنى ياخشى باقتىڭ، ئۇنىڭ ئۆلۈشىنىلا ئەمەس، ھەتتا كېسەل بولۇشىنىمۇ خالىمىدىڭ، لېكىن بىچارە ئات قازاسى يېتىپ، ئۆلۈپ

قالدى. بالا ـ قازانى قايتۇرۇپ، ئاتنىڭ ئۆمرىنى ئۇزارتىپ، ھاياتىنى ساقلاپ قېلىشقا نېمىشقا كۇچۇڭ يەتمىدى؟ مانا شۇڭلاشقا ئەيىبلىكسەن، راستمۇ، ئەي ئاتاقار، ئەيىبىڭگە ئىقرار بول؟!

ئىككىنچىدىن، ئاتنى سەن ئۆلتۈرمىدىڭ، ئۆمرى تۈگەپ قازاسى يېتىپ ئۆلدى، لېكىن پادىشاھىمىز سەندىن گۇمان قىلىپ، شۇنداق غەزەپلەندىكى، مۇبارەك قولىغا قىلىچ ئېلىپ، سېنى ئۆلتۈرمەكچى بولدى. بۇ ئىشى بىلەن ئەلەمدىن مەسخىرىگە قېلىشقا تاس قالدى. بۇنىڭغىمۇ سەن ئەيىبلىكسەن، ئەيىبىڭنى بوينۇڭغا ئال!

ئۈچىنچىدىن، پادىشاھىمىز بىر ئاتنى دەپ سېنى ئۆلتۈرسە، كىشىلەر: «پالانى پادىشاھ بىر ھايۋاننى دەپ ئاتباقارنى ئۆز قولى بىلەن ئۆلتۈرگەن، ئىنسانىدىن ھايۋانىنى ئارتۇقراق كۆرگەن، ئىنساننىڭ قەدىر ـ قىممىتىنى يەرگە ئۇرغان» دەپ شاھىمىزغا لەنەت ئوقاتتى ۋە نەپرەت نەزىرى بىلەن قارايتتى. نەتىجىدە شاھىمىزنىڭ مۇبارەك نامى بۇلغىناتتى، بۇنىڭغا يەنە سەن سەۋەبچى بولاتتىڭ. قېنى، كەل، پادىشاھىمىزدىن كەچۈرۈم سورا، ئەيىبىڭنى ئىقرار قىل، ئۇنىڭدىن كېيىن شاھىمىز قانداق قارارغا كەلسە ئۆزى بىلىدۇ. ئاي ئاتباقار، سۆزلىرىمنى ئوقتۇڭمۇ؟ ـــ دەپتۇ.

پادىشاھ بەھلۇلنىڭ كىنايىلىك سۆزلىرىدىن تەسىرلىنىپ، قولىدىكى قىلىچىنى يەرگە تاشلاپ، ئاتباقارنى ئۆلتۈرۈش نىيىتىدىن يېنىپتۇ. ئۇنى يەنە ئۆز ئىشىغا ئورۇنلاشتۇرۇپتۇ. شۇنداق قىلىپ، بەھلۇل غەزەپ ئېتىغا مىنگەن پادىشاھنى ئورۇنسىز ھەرىكەتتىن توختىتىپ، ئۇنى ئاگاھلاندۇرۇپتۇ. گۇناھسىز ئاتباقارنى ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇرۇپتۇ.

بېيىت:

ھەر كىشىدە بولسا ئەرلىكتىن نىشان،
ھېچبىر ئادەمگە راۋا كۆرمەس زىيان.

دوست ئويلىغانىنى ئويلا

بىر كىشى ئازراق پۇلغا ئېھتىياجلىق بولۇپ قېلىپ، دوستى بەھلۇلدىن يارەم ئالماقچى بولۇپ ئۇنىڭ ئالدىغا كەپتۇ. بەھلۇل ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈپ، ئۆيىگە تەكلىپ قىلسا، ئۇ كىشى قوبۇل قىلماي:

ـــ دوستۇم، مېنى ئەيىبكە بۇيرۇما، ئۆيگە كىرىش تەكلىپىڭنى ھازىرچە قوبۇل قىلالمايمەن، ۋاقتىم قىس. بىر كىشىگە يۇز تەڭگە قەرزدار ئىدىم، بۇگۈن كېلىپ پۇلىنى سورىدى، يېنىمدا پۇل يوق ئىدى، شۇڭلاشقا كەلدىم. يارەم قىلىشىڭنى سورايمەن، ـــ دەپتۇ.

بەھلۇل دەرھال ئۆيدىن يۇز تەڭگە ئاچىقىپ، دوستىغا بېرىپتۇ ـ دە: «دوستۇم، بىرەر نەرسىگە موھتاج بولۇپ قالساڭ، مەندىن يوشۇرما، قولۇمدىن كېلىشچە يارەم

بېرىشكە تەييارمەن» دەپ دوستىنىڭ كۆڭلىنى كۆتۈرۈپتۇ. دوستى خۇشال بولۇپ، خوشلىشىپ قايتىپتۇ.

بەھلۇل دوستى قايتىپ كەتكەندىن كېيىن، يىغلاپ ئۆيگە كىرىپتۇ. خوتۇنى: «ئېرىم كۆپ پۇل بېرىۋەتكەنلىكىگە پۇشايمان قىلىپ يىغلىغان ئوخشايدۇ» دەپ ئېرىگە:

ــ بىرەر نەرسىنى باھانە قىلىپ، پۇلنى بەرمەستىن قايتۇرۇۋەتسىڭىز بولماسمىدى؟! پۇشايمان قىلىپ يىغلىغىنىڭىز نېمىسى؟ ــ دېگەنىكەن، بەھلۇل:

ــ ياق، سەن ئويلىغاندەك ئەمەس، دوستۇم پۇلغا ئېھتىياجلىق بولۇپ قالغانلىقىنى بىلمىگەنىكەنمەن، ئۇ كېلىشتىن ئىلگىرى ئۆزۈم بېرىپ: «بۇرادەر، بىرەر نەرسىگە موھتاجمۇ سەن، تارتىنماي ئېيت» دېيىشىم كېرەك ئىدى، غەپلەتتە قالغانلىقىمغا ئېچىنىپ يىغلاۋاتىمەن، ــ دەپتۇ.

بېيىت:

بىل ئۇ دوستۇڭنى سۈت ئۈستىدە قايماق،
ئەزىز جېنىڭدەك كۆر، بەلكى ئارتۇقراق.

ئەڭ ئۇلۇغ پەزىلەت

بەھلۇلنىڭ ئۈچ ئوغلى بار ئىكەن. بىر كۈنى ئۇلارنى ئۆز ھۇزۇرىغا چاقىرىۋېلىپ:

ــ بالىلىرىم، سىلەرنى سىناپ كۆرمەكچىمەن. بىر ئايلىق سايىاھەتكە چىقىڭلار. شۇ بىر ئايلىق ھاياتىڭلارنى خەلققە پايدىلىق ياخشى ئىشلارغا سەرپ قىلىڭلار. قايسىڭلارنىڭ قىلغان ياخشىلىقى ئۇلۇغ پەزىلەتنى ئىپادىلىسە، بارمىقىمدىكى مانا مۇشۇ قىممەت باھا ئۈزۈكنى شۇنىڭغا بېرىمەن، ــ دەپتۇ.

بالىلار ھەر تەرەپكە تارقىلىپ، سايىاھەتكە چىقىپتۇ. بىر ئاي سايىاھەت قىلىپ يۇرۇپ، يەنە بەھلۇلنىڭ ھۇزۇرىغا قايتىپ كېلىشىپتۇ. بەھلۇل چوڭ ئوغلىدىن:

ــ ئوغلۇم، مۇشۇ بىر ئاي ئىچىدە قانداق ياخشىلىق قىلدىڭ؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ ئاتا، بىر كۈنى يالغۇز ئۆزۈم بىر باغ كوچىسىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ بىر ئالماس تېپىۋالدىم. ئۇنى ئېلىپ دەرھال قازىخانىغا تاپشۇرۇپ بەردىم. ئۇلار ماڭا مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپ تون كىيگۈزدى. ئالماسنىڭ ئىگىسىنى تاپتۇرۇپ، ئۇنىڭغا تاپشۇردى. بۇ ھەرىكىتىم ئەڭ ئۇلۇغ پەزىلەت ئەمەسمۇ؟ ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ چوڭ ئوغلى.

بەھلۇل ئۇنىڭغا:

ــ بارىكاللا، ۋىجدانىي بۇرچۇڭنى ئادا ئېتىپسەن، ئوغلۇم. لېكىن، ئۇ ئالماس سېنىڭ خۇسۇسىي مۈلكۈڭ ئەمەسمۇ!؟ ــ دەپتۇ.

كېيىن ئوتتۇرانچى ئوغلى سۆزىنى باشلاپتۇ:

ــ مەن بىر كۈنى چوڭ ئۆستەڭنى بويلاپ كېتىۋاتاتتىم. تۇيۇقسىز بىر بالىنىڭ

سۇغا چۈشۈپ كېتىپ، تۇنجۇقۇپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ قالدىم. دەرھال ئۆزۈمنى سۇغا تاشلىدىم. مېنى جاپالار بىلەن بالىنى سۇدىن چىقىرىۋالدىم. ئۇنى ئۆلۈمدىن قۇتقۇزۇپ، ئاتا ـ ئانىسىغا ساق ـ سالامەت تاپشۇردۇم. ئۇلار مەندىن كۆپ مىننەتدار بولۇپ ھەققىمگە دۇئا قىلدى. ھاياتىم خەۋپ ئىچىدە قالسىمۇ بالىنى ئۆلۈمدىن قۇتقۇزۇش ئۈچۈن قىلغان مۇشۇ ھەرىكىتىم بىلەن مۇكاپاتىڭىزغا لايىق بولسام كېرەك، دەپ ئويلايمەن، ــ دەپتۇ.

بەھلۇل ئوتتۇرانچى ئوغلىنىڭ قولىنى تۇتۇپ:

ــ ئاپىرىن، ئوغلۇم، سېنى مۇبارەكلەيمەن. پەقەت ئاشۇ ياخشى ئىشىڭ تۈپەيلى قەلبىڭنىڭ زوق بىلەن تولغانلىقىنى ھېس قىلغانسەن! شۇنىڭ ئۈزى زور مۇكاپات ئەمەسمۇ؟ ــ دەپتۇ.

ئاخىرىدا كەنجى ئوغلى ئاتىسىغا تەزىم قىلىپ:

ــ ئەزىز ئاتا، ماڭا دائىم دۇشمەنلىك نەزىرى بىلەن قاراپ، زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزۈپ يۈرگەن بىر ئادەم بار. مەن ئۇنىڭغا ھېچبىر يامانلىق قىلمىغان بولساممۇ، ئۇ دائىم مېنىڭ پېيىمدە يۈردى، ھەتتا مېنى ئۆلتۈرۈش ئۈچۈن پۈرسەت كۈتتى. بىر كۈنى كېچىدە ئۇ دۇشمىنىمنىڭ ناھايىتى تىك، چوڭقۇر يار ياقىسىدا ئۇخلاپ قالغانلىقىنى كۆردۈم. ئەگەر ئۇ ئۇيقۇچىلىقتا بىر يېنىغا ئۆرۈلسىلا، يارغا غۇلاپ كېتىش خەۋپى بار ئىدى. مەن شەپە چىقارماي، ئاستا ئۇنىڭ يېنىغا بېرىپ ئېھتىياتچانلىق بىلەن ئۇنى تۇتتۇم، ئاستا ـ ئاستا ئالدىمغا تارتىپ، خەۋپ ـ خەتەردىن قۇتقۇزدۇم، بۇنىڭ بىلەن روھىم كۆتۈرۈلدى، يولۇمغا خۇشال راۋان بولدۇم، ــ دەپتۇ.

بەھلۇل ئوغلىنىڭ بۇ ئېسىل پەزىلىتىدىن خۇش بولۇپ، كۆزىگە ياش ئاپتۇ ھەم ئۇنى باغرىغا بېسىپ پېشانىسىدىن سۆيۈپتۇ:

ــ ياشا، ئوغلۇم، ياشا! ئۆمرۈڭ ئۇزۇن بولسۇن! مۇكاپاتىمنى ئېلىشقا سەن ھەقلىسەن. چۈنكى، دۇنيادا ئەڭ ئۇلۇغ پەزىلەت ــ يامانلىققا ياخشىلىق قىلىشتۇر، ــ دەپتۇ ۋە ئۇزۇكىنى كەنجى ئوغلىنىڭ بارمىقىغا تاقاپ قويۇپتۇ.

مۇلايىملىقنىڭ بەلگىسى

بەھلۇل بىر كۈنى دوستلىرى ئۈچۈن زىياپەت بېرىپتۇ. ئۇ ئاشپەزنى چاقىرىپ:

ــ مەن ياخشى كۆرىدىغان پالانى خىل تائامنى پىشۇرۇپ ئەكەل! ــ دەپ بۇيرۇپتۇ.

ئاشپەز ئۇ بۇيرۇغان تائامنى تەييارلاپ، باشقا تائاملار بىلەن بىللە ئاچىقىپتۇ. بەھلۇل ئۆزى بۇيرۇغان تائامدىن بىر لوقما ئالغانىكەن، ئۇنىڭدىن بىر قىل چىقىپ قاپتۇ. ئۇ قىلنى ئېلىۋېتىپ، ئىككىنچى، ئۈچىنچى قېتىم ئالغان لوقىلىرىدىمۇ قىل ئۈچرىتىپتۇ. شۇ چاغدا ئۇ تائامدىن قولىنى تارتىپ، باشقا غىزالارنى يېيىشكە مەجبۇر بوپتۇ.

تاماقتىن كېيىن، بەھلۇل ئاشپەزنى چاقىرتىپ:

— مەن بۇيرۇغان تائامنى ناھايىتى لەززەتلىك پىشۇرۇپسەن. ئەتە يەنە ئاشۇ تائامنىڭ ئىچىدىن قىل چىقىپ قالماسلىق شەرتى بىلەن پىشۇرۇپ بەر، — دەپتۇ.

زىياپەت ئەھلى بەھلۇلنىڭ سۆزىدىن مەمنۇن بولۇپ:

— دوستىمىز بەھلۇل ئۆزىنىڭ ئاشپىزىنى شۇنداق سىلىق ۋە مۇلايىم سۆزلەر بىلەن ئاگاھلاندۇرىدىكى، ئۇنىڭغا قاتتىقراق تەنقىد بېرىشكە ھاجەت قالمىدى، — دەپ تەھسىن ۋە ئاپىرىن ئوقۇپتۇ.

قورساق تامام تويىدۇ

سەئىدى بەسرەدىن بىر قانچە كىشى بىلەن بىللە كېلىۋېتىپ، خورمىزارلىقتىن ئۆتۈپ قاپتۇ. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا قارنى يامان بىر كىشى بار ئىكەن. ئۇ خورمىنى كۆرۈپ دەرەخكە يامىشىپتۇ ـ دە، دەرەختىن يىقىلىپ، شۇئان جان بېرىپتۇ...

بىر مويسىپىت:

— كىمنىڭ ئىشى بۇ؟ ئۇ نېمىشقا ئۆلدى؟ — دەپ سورىغانىكەن، سەئىدى مويسىپىتنىڭ سوئالىغا:

— قارنىنى كۆتۈرەلمەي، چۈشۈپ كەتتى، — دەپ جاۋاب بېرىپ، بۇ شېئىرنى ئوقۇپتۇ:

باشتىن ـ ئاياغ قورساق بولۇر چېكەتكە،
چۈمۈلىلەر سۆرەر، ئەمما پۈتىنى.
ئۆزۈڭنى تۈت، قورساق تامام تويىدۇ،
پەقەت گۆردە توشقۇزغاندا توپىنى.

ئىتمۇ قىلغان ئەجرنى بىلىدۇ

سەئىدى يولدا نەۋقىران بىر يىگىتنى ئۇچرىتىپتۇ. يىگىتنىڭ يېنىدا بىر قوي ئۇنىڭغا ئەگىشىپ بىرگە كېلىۋاتقانىكەن. سەئىدى ئۇنىڭغا:

— قويۇڭنىڭ بويىنىدا چۇلۇۋرى بولغاچقا، ساڭا ئەگىشىپ مېڭىپتۇ ـ دە! — دەپتۇ.

يىگىت بۇ سۆزنى ئاڭلاپ، قويىنىڭ بويىندىكى چۇلۇۋرىنى يېشىۋېتىپ، ئۇيان ـ بۇيان يۇگۇرگەنىكەن، قويمۇ ئۇنىڭ كەينىدىن چېپىپتۇ. ئۇلار بىردەم ئويىنىشىپ سەئىدنىڭ ئالدىغا كەپتۇ ۋە يىگىت:

— ئەي ساخاۋەت ئىگىسى، مەن ئۇنىڭغا مېھىر ـ شەپقەتنى باغلاپ قويغانمەن.

ئەگەر ئېھسان قىلساڭ، ۋەھشىي پىلمۇ مۇلايىملىشىپ، ئىگىسىگە ئىتائەت قىلىدۇ. ھەتتا، ئىتمۇ قىلغان ئەجرىڭنى بىلىدۇ. شۇڭا دائىم مېھرىبانلىق قىلىش لازىم، — دەپتۇ يىگىت.

ماھىتابانداۋۇر ئاناڭ

ئانىنىڭ ئارامبەخش ئەتكۈچى بويى، يەنى قەددى ـ قامىتى بىر كۆچەت بولسا، پەرزەنت ئۇ كۆچەتنىڭ شېرىن مېۋىسى ۋە نەتىجىسىدۇر. ئانا كۆكسىنىڭ تومۇرلىرى يۇرەك ئىچىدىكى ئەمەسمۇ؟ ھەقىقەت كۆزى بىلەن قارىساق، ئانىنىڭ سۈتى — ئۇنىڭ يۇرەك قېنىدۇر. شۇنىڭ ئۈچۈن پەرزەنتىگە ئانىنىڭ مېھىر ـ مۇھەببىتى ئاتىغا قارىغاندا تېخىمۇ كۈچلۈك بولىدۇ. بەزى ياشلار ھەممىدىن ئەزىز ۋە مېھرىبان ئانىنىڭ قەدىر ـ قىممىتىنى بىلمەيدۇ.

ھېكايەتلەردە ئېيتىلىشىچە، بىر ياش يىگىت ئانىسىنىڭ گېپىنى ئاڭلىماي، ۋارقىراپ ـ جارقىراپ ئۇنىڭ دىلىغا ئازار بېرىدىكەن. مېھرىبان ئانا ئوغلىنىڭ قىلغىنىدىن كۆڭلى بۇزۇلۇپ، كۆزىگە ياش ئالىدىكەن ـ دە، دەرھال ئوغلى بوۋاق ۋاقتىدا يانقان بۆشۈكنى ئۇنىڭغا كۆرسىتىپ:

— ئەي بوۋاقلىق، بالىلىق چاغلىرىنى ئۇنتۇغان نائىنساب! مانا بۇ بۆشۈكنى قارا! كىچىكىڭدە سېنى مۇشۇ بۆشۈككە سېلىپ، كېچىلىرى تاڭ ئاتقۇچە ئۇخلىماي تەۋرەتكەنىدىم. ھەدەپ يىغلاۋەرسەڭ بۆشۈكتىن يېشىۋېلىپ، باغرىمغا بېسىپ پەپلىگەنىدىم. ناھايىتى كۆپ جاپا ـ مۇشەققەتلەرنى تارتىپ سېنى تەربىيەلىدىم. سېنى دەپ، كۈچ ـ قۇۋۋىتىمدىن ئايرىلدىم. سېنى دەپ ھەممە قىيىنچىلىقلارغا چىدىدىم. مانا ئەمدى چوڭ بولۇۋېلىپ، كۈچ ـ قۇۋۋەتكە ئىگە بولدۇڭ. لېكىن بالىلىق ۋاقىتلىرىڭنى ئۇنتۇپ، مېھرىبان ئاناڭغا ئازار بېرىپ، كۆز ياشلىرىنى تۆكىسەن. ئۇنداق قىلما، ئوغلۇم، ئانىنىڭ مۇھەببىتى نەقەدەر زور ۋە چەكسىز ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇما. مەنمۇ، ئاتاڭمۇ دائىم بەخت ـ سائادەتلىك بولۇشۇڭنى ئارزۇ قىلىمىز، بىزنى خاپا قىلما، دىلىمىزنى رەنجىتمە، گېپىمىزگە كىر، بىزنى رازى قىل، دۇئايىمىزنى ئال، — دەپتۇ.

ئانىنىڭ كۆز ياشلىرىنى تۆكۈپ ئېيتقان سۆزلىرى يىگىتنىڭ كۆڭلىگە ئوقتەك تېگىپتۇ. قىلغان قىلمىشىغا پۇشايمان قىلىپتۇ. ئانىسىنى قۇچاقلاپ يۇز ـ كۆزلىرىگە سۆيۈپ، يىغلاپ كەچۈرۈم سوراپتۇ. ئانا ئەمەسمۇ؟ ئوغلىنىڭ گۇناھىنى ئەپۇ قىلىپ، مەڭگۈ دىن سۆيۈپتۇ.

بېيىت:

جان قۇلاقلىق بىرلە ئاڭلا، ماھىتابانداۋۇر ئاناڭ،
بەخت ـ ئىقبالىڭ ساماسىدا دۇر ـ ئەفشاندۇر ئاناڭ.

كىشىنىڭ ياخشى سۆزى...

باش ـ ئايىغى يالاڭ بىر كىشى كۆچا شەھىرىدىن ھېجاز كارۋانلىرى بىلەن چىقىپ، سەئىدىنىڭ ھەمراھلىرىغا قوشۇلۇۋاپتۇ. ئۇ كىشىدە مالۇدۇنيا، پۇل ـ بىسات دېگەندىن ھېچنېمە يوقلۇقىغا سەئىدىنىڭ كۆزى يېتىپتۇ. ئۇ ئادەم پىيادە ئويۇن ـ تاماشا بىلەن مېڭىۋېرىپتۇ، تۆگىگە مىنگەن بىر باي ھېلىقى كەمبەغەلگە:

ـ ئەي قەلەندەر، قەيەرگە كېتىپ بارىسەن، ئارقاڭغا قايت، بۇ سەھرا ادا جاپا ـ مۇشەققەت تارتىپ ئۆلۈپ قالىسەن، ـ دەپتۇ. پىيادە كېتىپ بارغان كەمبەغەل باينىڭ سۆزىگە ئېتىبار بەرمەي، ئۆز يولىنى داۋام قىلىۋېرىپتۇ.

نەخلەئىي مەھمۇت دېگەن جايغا كەلگەندە، باينىڭ ئەجىلى يېتىپ ئۆلۈپتۇ. شۇ چاغدا كەمبەغەل باينىڭ يېنىغا كېلىپ:

ـ مەن سەھرا ادا زەخمەت چېكىپ ۋە جاپا تارتىپ، پىيادە مېڭىپ ئۆلمىدىم، سەن نار تۆگە ئۈستىدە راھەتلىنىپ يول يۈرۈپمۇ ئۆلدۇڭ، ـ دەپتۇ.

بەيىت:

ھەر كىشىنىڭ بار بولسا ياخشى سۆزى،
ئارتىتار ئابرۇيىنى دائىم ئۆزى.

بىر ئاۋغا موھتاجلىق قولىنى سۇنماق مۇشكۈلدۇر

بىر دەرۋىش يوقسۇزلۇق ئوتىدا يانىدىكەن، كىيىم ـ كېچەكلىرىنىڭ ئۈستى ـ ئۈستىگە ياماق سېلىنغانكەن. بىر كىشى ئۇنىڭغا:

ـ مۇشۇ ھالەتتە ئولتۇرۇۋېرەمسەن؟ بۇ شەھەردە ناھايىتى ساخاۋەتلىك بىر كىشى پېقىر ـ مىسكىن، بىچارىلەرنىڭ خىزمىتىگە بەل باغلىدى. ئەگەر سېنىڭ بۇ پەرىشان ھالىتىڭنى كۆرسە، دەرھال ياردەم قولىنى سوزىدۇ، ـ دەپتۇ ۋە ھېلىقى سېخىي ئادەمنىڭ يېنىغا بېرىپ ياردەم سوراشنى تەۋسىيە قىلىپتۇ.

ـ بەس، ـ دەپتۇ بۇ گەپنى ئاڭلىغان دەرۋىش، ـ چۈنكى بىر ئاۋنىڭ ئالدىغا بېرىپ تىلەمچىلىك قىلىشتىن، ئېھتىياجنى ئېيتىشتىن ئۆلگەن ياخشىراق.

بەيىت:

ياماق تىك، ئەيلىگىن بەرداشلىق ـ ياخشى،
ياماندۇر تون تىلەشتە قۇل ئولماق.
ئېرۇر دوزاخ ئازابىغا باراۋەر،
خۇشامەتگۈيلۈق بىلەن جەننەتتە بولماق.

نەتىجەم يوقالماسلىقى ئۈچۈن

پارس پادىشاھلىرىنىڭ بىرىدە قىممەتلىك بىر ئۈزۈك بار ئىكەن. بىر كۈنى پادىشاھ سەيلە ـ تاماشا قىلىش ئۈچۈن بىرقانچە يېقىن كىشىلىرى بىلەن سەيلىگاھقا چىقىپتۇ، ھېلىقى قىممەت باھالىق ئۈزۈكنى بىر گۈمبەزنىڭ ئۈستىگە قويدۇرۇپ:

ـ كىمكى بىر ئۈزۈكنىڭ ھالقىسىدىن ئوق ئۆتكۈزسە، ئۈزۈكنى شۇنىڭغا بېرىمەن، ـ دەپ ۋەدە بېرىپتۇ. پادىشاھنىڭ تۆت يۈز مەرگىنى بار ئىكەن. ئۇلار ئۈزۈككە قارىتىپ ئوق ئېتىپتۇ، لېكىن ھېچقايسىسىنىڭ ئوقى ئۈزۈكنىڭ ھالقىسىدىن ئۆتمەپتۇ.

شۇ مەھەللىدە، بىر بالىمۇ تام ئۈستىدە ئويناپ يۈرۈپ، كامالەكتىن ھەر تەرەپكە ئوق ئېتىپ ئويناۋاتقانىكەن، تاسادىپەن ئۇنىڭ ئوقى ئۈزۈكنىڭ ھالقىسىدىن ئۆتۈپ كېتىپتۇ ـ دە، ئۈزۈكنى ئۇنىڭغا بېرىش لايىق كۆرۈلۈپتۇ. پادىشاھ يەنە نۇرغۇن ئىنئام بېرىپتۇ.

بالا بىردىنلا كامالىكىنى كۆيدۇرۈۋېتىپتۇ. بۇنى كۆرگەن كىشىلەر ئۇنىڭدىن:

ـ كامالىكىڭنى نېمىشقا كۆيدۇردۇڭ؟ ـ دەپ سورىغانىكەن، بالا:

ـ قازانغان نەتىجەم يوقالماسلىقى ئۈچۈن كامالىكىمنى يوقاتتىم، ـ دەپتۇ.

بېيىت:

گاھى بولغايكى، ھېكمەت ئەھلىدىن،
چىقمىغاي بىر تەدبىر تۈزۈكرەك.
بېگلىپ ئۇرغۇسى نىشانغا تىخ،
گاھى بولغايكى بىئەقىل گۆدەك.

كىشىنىڭ خۇيى ـ پەيلى ئۆزىگە دۈشمەن

بىر كىچىك بالا ناۋايخانىغا بېرىپ، ناۋايغا:

ـ ئۇستام، يىگىرمە تىيىنلىق نان بېرىڭ، ـ دەپتۇ. ناۋاي نانىنى تارتىپ ئۇنىڭ قولىغا بېرىپتۇ. بالا نانىنىڭ كەم تارتىلغانلىقىنى سېزىلىپ، ناۋايغا:

ـ تاغا، بەرگەن نېنىڭىز كەمغۇ؟ ـ دېگەنىكەن، ناۋاي ئۇنىڭغا ھومىيىپ:

ـ قانداق بىغەرەز بالىسەن، ئېلىپ كېتىۋەر، يۈكۈڭ يېنىك بولىدۇ، ـ دەپ دوق قىپتۇ. بالا نانىنى ئېلىپ ناۋايغا بەش تىيىننى كەم تۆلەپ مېڭىشىغا ناۋاي پۇلنى سانىاپ:

ـ ھەي تەرسا، توختا، بەش تىيىن كەمغۇ؟ ـ دېگەنىكەن، بالا:

ـ ئۇستام، كۆپ ۋاقىر ىمىسىلا، بەرگەن پۇلۇمنى ئېلىپ قېلىۋەرسىلە، يانچۇقلىرى يەڭگىل بولىدۇ، ـ دەپ چىقىپ كېتىپتۇ.

بېيىت:
ھەر كىشىنىڭ بولسا خۇيى ـ پەيلى ياماں،
يەتكۈزەر ئۆز جانىغا يۇز مىڭ زىيان.

ئۆز زىننىتىڭز ئەلادۇر

بىر باي ئۆزىنىڭ خىزمەتكارىغا مال ـ دۇنياسى، نەسلى ـ نەسەبى ۋە زىبۇ زىننەتلىرىدىن گەپ ئېچىپ ماختىنىپتۇ. خىزمەتكار بايىنىڭ سۆزىنى رەت قىلىپ:

ـ سىز چىرايلىق، قىممەت باھا كىيىملەرنى كىيىپ ئۆزىڭىزگە زىننەت بېرىسىز، ئۇ زىننەت سىزدە ئەمەس بەلكى كىيىملىرىڭىزدىدۇر؛ مىنگەن ئېتىڭىز بىلەن ماختىنىسىز، لېكىن بۇ زىننەت، كامال سىزدە ئەمەس ئېتىڭىزدىدۇر؛ ئاتا ـ بوۋىلىرىڭىزنىڭ پەزىلىتى بىلەن پەخىرلىنىسىز، بۇ پەزىلەتلەرنىڭ ئىگىلىرى ئاتا ـ بوۋىلىرىڭىزدۇر. ئەگەر ئاشۇ پەزىلەتلەرنىڭ ئىگىلىرى ئۆز ھەققىنى قايتۇرۇۋالسا، سىزگە ھېچنېمە قالمايدۇ. ھالبۇكى، پەزىلەتلەر سىزگە ئۆزلەشمىگەنلىكى ئۈچۈن قايتۇرۇۋېلىشىنىڭمۇ ھاجىتى يوق. باشقىلارنىڭ زىننىتى بىلەن زىننەتلىنەلمەيسىز. خۇلاسە ـ مەجەزىڭىزنى تۈزىتىڭ. پەزىلەتلىك بولۇڭ، مانا بۇلار ئۆزىڭىزنىڭ زىننىتىدۇر، شۇ چاغدىلا ئۆز زىننىتىڭىز بىلەن پەخىرلىنىشكە ھەقلىق بولىسىز، ــ دەپتۇ.

رۇمى ۋە قەرزدار

بىر كىشى جالالىدىن رۇمىدىن بىر ئاز پۇل قەرز ئالغان بولسىمۇ، قەرزىنى ئۆز ۋاقتىدا قايتۇرالماي، ۋەدە قىلغان قەرەلدىن كۆپ ئۆتكۈزۈۋېتىپتۇ. جالالىدىن رۇمى پۇلنى قايتۇرۇۋېلىشنى ئۆزىنىڭ بىر خىزمەتكارىغا ھاۋالە قىپتۇ.

خىزمەتكار قەرزدارنىڭ ئۆيىگە بېرىپ، ئۇنىڭغا خېلى قاتتىق كايىپ، غوجايىنىدىن ئالغان پۇلنى دەرھال قايتۇرۇپ بېرىشنى ئېيتىپتۇ. قەرزدار ئۇ خىزمەتكارغا:

ـ مېنى غوجايىنىڭىنىڭ يېنىغا ئېلىپ بار. ئۇنىڭ ئۆزىگە ئېيتىدىغان سۆزۈم بار، ــ دەپ ئۆتۈنۈپتۇ. ئۇنىڭ يىغلامسىراپ يېلىنىشى باغرى تاش خىزمەتكارنىڭمۇ دىلىنى ئېرىتىپ، ئۇنى غوجىسى ئالدىغا ئېلىپ بېرىپتۇ.

جالالىدىن بىر قانچە بۇرادەرلىرى بىلەن ئولتۇرۇپ غىزالىنىۋاتقانىكەن. خىزمەتكار ئۇ قەرزدارنى خوجىسىغا كۆرسىتىپ:

ـ بۇ كىشىدىن پۇلىڭىزنى دەرھال قايتۇرۇپ بېرىشنى تەلەپ قىلغانىدىم، ماڭا يېلىنىپ ـ يالۋۇرۇپ، سىزنىڭ ئالدىڭىزغا ئەكېلىشىمنى ئۆتۈندى. رەھىم كېلىپ، ئۇنى ئەكەلدىم، ــ دەپتۇ.

جالالدىن خىزمەتكارنىمۇ، قەرزدارنىمۇ داستىخانغا تەكلىپ قىپتۇ. ئۇلار بىلەن غىزالىنىپتۇ. تاماقتىن كېيىن رۇمى ھېلىقى خىزمەتكارىغا:

ــ بۇ قەرزدار ئەمدى مېنىڭ مېھمىنىم بولدى. ئەزىز مېھمىنىمدىن پۇلۇمنى تەلەپ قىلىشىم مۇرۇۋۋەتتىن ئەمەس. بۇ بىچارە موھتاجلىق ئىچىدە قالغانلىقى ئۈچۈن پۇلۇمنى قايتۇرۇپ بېرىشكە قادىر بولالمىغان. ئۇنىڭ شۇنداق ھالدا ئىكەنلىكىنى بۇرۇنراق بىلگەن بولسام، سېنى ئۇنىڭ ئالدىغا ئەۋەتمەس ئىدىم. ئەمدى مەن ئۇ پۇلۇمدىن ۋاز كەچتىم، ئەزىز مېھمانىنىڭ ئۆزىگە بېغىشلىدىم. بۇنىڭدىن كېيىن، بۇ مېھمىنىمنىڭ ئۆيىگە بېرىپ، ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئاغرىتما! ــ دەپتۇ ۋە قەرزدار مېھمانىنىڭ كۆڭلىنى كۆتۈرۈپ، ئىنئام ئېھسان قىلىپ، ئىززەت ـ ھۆرمەت بىلەن ئۆيىگە قايتۇرۇۋېتىپتۇ.

يامان خۇلقنى ھەمراھ قىلما

بىر ئالىم، پازىل كىشى بەتپېئىل، تەبىئىتى قوپال بىر ئادەم بىلەن خېلى ئۇزۇن ۋاقىت سۆھبەتداش بولۇپ يۈرۈپتۇ. ئۇنىڭ قوپال مۇئامىلىسىگە چىداپ كەپتۇ. بىر كۈنى ھېلىقى قوپال تەبىئەتلىك ئادەم سەپەرگە چىقىپ كېتىپتۇ. ئالىم تاقەتسىزلىنىپ يىغلاپتۇ. بۇ ھالنى كۆرگەن كىشىلەر ھەيران بولۇشۇپ:

ــ ئۇ بەتپېئىل ئادەمدىن قۇتۇلغىنىڭىزغا خۇشال بولماستىن يىغلىغىنىڭىز نېمىسى؟ ــ دەپ سورىسا، ھېلىقى ئالىم مۇنداق جاۋاب بېرىپتۇ:

ــ ئۇ بەتپېئىل شېرىكىمدىن ئايرىلغىنىم ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى ئۇ بىچارىگە ئېچىنىپ يىغلاۋاتىمەن. چۈنكى، ئۇنىڭ بىلەن كۆپ قېتىم سۆھبەتتە بولۇپمۇ ئۇ يەنە يامان خۇلق، بەتپېئىلىنى ئۆزى بىلەن بىللە ئەكەتتى.

بېيىت:

مۇردا دىللار بىرلە سۆزبەتداش بولۇش ــ جان كاھشى،
ھېچ تىرىلمەيدۇ ئۆلۈك، ھەرقانچە تۆگسەك كۆز يېشى.

بولسا...

قاپقانغا چۈشۈپ قالغان كەپتەر ئاچچىقىدا كايىشقا باشلاپتۇ:

ــ لەنىتى پۇتلىرىم، سىلەر بۇ يەرگە قونمىغان بولساڭلار...

پۇتلىرى دەپتۇ:

ــ سېنىڭ نەپسىڭ تاقىلداپ ئاشۇ دانلارغا ئىنتىلمىگەن بولسا...

نەپسى دەپتۇ:

ــ سېنىڭ كۆزۈڭ دانلارنى كۆرمىگەن بولسا...

كۆزلەر دەپتۇ:

ــ قاناتلىرىڭ بىزنى بۇ يەرگە ئۇچۇرۇپ كەلمىگەن بولسا...

قاناتلار دەپتۇ:

ــ ئاشقازىنىڭ تاراقلاپ بىزنى مەجبۇرلىمىغان بولسا...

ئاشقازان دەپتۇ:

ــ يۈرىكىڭ ئوزۇقلۇق تەلەپ قىلمىغان بولسا...

ــ بولدى، ھەممىڭلاردا گۇناھ يوق. ــ دەپتۇ مېڭە ئاستاغىنە، ــ ئەگەر ئىگىمىز ئۆز ۋاقتىدا دان بەرگەن بولسا...

كېمىچى ۋە ئۇنىڭ بالىسى

قەھرىتان قىشنىڭ بىر كۈنىسى، كېمىچى كېمە بىلەن بىر يەرگە بارماقچى بولۇپ، بالىسىنىمۇ بىللە ئېلىۋاپتۇ. كېمىچى بىردەم تازا كۈچەپ پالاق ئۇرغاندىن كېيىن، بەك ئىسسىپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىپتۇ ــ دە، كۆڭلەكتىن باشقا كىيىملىرىنىڭ ھەممىسىنى سېلىۋېتىپتۇ، ئاندىن كېمە بۆلمىسىگە كىرىپ، ئوغلىغا:

ــ بەك ئىسسىق بولۇپ كەتتى، چاپىنىڭنى سېلىۋەت! ــ دەپ بالىسىنىڭ چاپىنىنى سالدۇرۇۋېتىپتۇ، كۆڭلەكچان قىلىپ قويۇپتۇ.

كېمىچى يەنە بىردەم پالاق ئۇرۇپتىكەن، پۈتۈن بەدىنى چېپ ــ چىپ تەرگە چۆمۈلۈپتۇ، ئاخىر ئۇچىسىدىكى كۆڭلىكىنىمۇ سېلىۋېتىپتۇ.

ــ ئۇھ، نېمىدېگەن ئىسسىق بۇ! ــ دېگىنىچە كېمە بۆلمىسىگە كىرىپ بالىسىنىڭ كۆڭلىكىنىمۇ سالدۇرۇۋېتىپتۇ.

كېمىچى كۈچەپ پالاق ئۇرۇۋېتىپ تەرلەپ كەتكىنىدىن بەدىنىدىن ھور چىقىشقا باشلاپتۇ. ئەمما ئۇنىڭ بىچارە بالىسى كېمە ئىچىدە مۇزلاپ ئۆلۈپ قاپتۇ.

مۇز بىلەن سۇ

بىر پارچە مۇز ناھايىتى كۆرەڭلىگەن ھالدا سۇغا قاراپ:

ــ سېنىڭ قىلچە جاسارىتىڭ يوق ئىكەن، كىچىككىنە شامال چىقسا داۋالغۇپ، بىر ئىزىڭدا تۇرالمايدىكەنسەن. مەنچۇ، قانداق يەردە تۇرسام، خۇددى تاشتەك قاتتىق ھالەتتە تۇرىمەن. ــ دېدى.

بىردەمدىن كېيىن كۈن چىقتى. كۆرەڭلىگەن مۇز ئاستا ــ ئاستا ئېرىشكە باشلىدى. بۇ چاغدا سۇ ئېرىپ كېتىۋاتقان مۇزغا قاراپ:

ــ تاشقى كۆرۈنۈش ئۆزگەرسە قورقۇنچلۇق ئەمەس، ئەڭ قورقۇنچلۇقى، ئىچكى ماھىيەتىنىڭ ئۆزگىرىشى ــ دېدى.

ئارتۇقچىلىق بىلەن كەمچىلىك

ئارتۇقچىلىق كەمچىلىكتىن:

ــ سېنىڭ ھاياتىڭدا ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان نەرسەڭ نېمە؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ مېنىڭ ياخشى كۆرىدىغىنىم، كىچىكلىتىپ كۆرسىتىش ئەينىكى، ئۇ خىل ئەينەك قانچە ھەسسە كىچىكلىتىپ كۆرسەتسە، شۇنچە ياخشى، ــ دېدى كەمچىلىك. ئۇ ئارقىدىنلا ئارتۇقچىلىقتىن:

ــ سەن ھەرقاچان چوڭايتىپ كۆرسەتكۈچى ئەينەكنى ياخشى كۆرىسەنغۇ، ــ دەپ سورىدى.

ــ ياق، نەتىجە قازانغاندا كۆپتۈرۈپ كۆرسىتىش ئارتۇقچىلىق ھېسابلانمايدۇ، ــ دەپ جاۋاب بەردى ئارتۇقچىلىق.

كۈچ بىرلىكتە

بىر كۈنى ئادەم بەدىنىدىكى كۆز، بۇرۇن، ئېغىز، قولاق ۋە قول ــ پۈتتىن ئىبارەت ئالتە ئەزا ئۆزلىرىنىڭ ئىنسان ھاياتىدىكى رولى ئۈستىدە قاتتىق مۇنازىرىلىشىپ، ئاخىرى بىر ــ بىرى بىلەن جاڭجال قىلىش باسقۇچىغا يېتىپ قالدى.

ــ مەن، ــ دېدى كۆز مەغرۇرلانغان قىياپەتتە ئەڭ ئاۋۋال سۆز ئېلىپ، ــ كېچە ــ كۈندۈز ئۆز نۇرۇم بىلەن كىشىلەرنىڭ مېڭىش ــ تۇرۇش، ئەمگەك قىلىش، كىتاب ئوقۇش ئىشلىرىغا يارىدەم بەرمەسەم، قېنى، كىم بۇ دۇنيادا ھايات كەچۈرەلەيدىكەن، شۇڭا مېنىڭ رولۇم ھەممىدىن چوڭ.

ــ ئۇنچىۋالا كۆرەڭلىمە! ــ دېدى بۇرۇن لازىدەك قىزارغان ھالدا كۆزگە ھومىيىپ، ــ سەن ھەرقانچا ماختانساڭمۇ، مېنىڭ بىر قېتىملىق نەپەس ئېلىشىمغا يەتمەيسەن. قېنى، مەن بىر مىنۇت نەپەس ئېلىشتىن توختاي، سېنىڭ پارقىراپ تۇرغىنىڭ قەيەردە قالدىكىن؟

بۇنى ئاڭلىغان ئېغىز ئۆزىگە خاس مەمەدانلىق بىلەن چۈقان كۆتۈرۈپ ئوتتۇرىغا چىقتى:

ــ ھەممىڭنىڭ سۆزى بىر تىيىن. مەن ھەر كۈنى ئۈچ ۋاق تاماق يېمەسەم، سۇ ئىچمەسەم، قوشۇمچە ئۆپكىگە ھاۋا يەتكۈزۈپ بەرمەسەم، ھەر قايسىڭ كۈننىڭ سېرىقىنى كۆرۈشەلمەيسەن، شۇڭا ھەممىڭ ماڭا ھۆرمەت قىلىشىڭ كېرەك.

ــ نېمە دېدىڭ، يەنە بىر ئېيتقىنا؟ ــ دېدى قول دەرغەزەپ بىلەن ئېغىزغا ۋارقىراپ، ــ سەن يەيدىغان بارلىق تەمىناتنى مەن ئىشلەپ تاپمىسام، يەيدىغان چېغىڭدىمۇ قوشۇق بىلەن چوكىنى ئۆزۈم تۇتمىسام سەن نېمە قىلالايتتىڭ؟

ــ مېنىڭ رولۇمنى تىلغا ئالماسلىق ــ ۋاپاغا جاپا قىلغانلىق! ــ دېدى پۈت ھەسرەت ۋە ئېچىنىش بىلەن، ــ مەن كۈن بويى جاپا چېكىپ، تەرلەپ ــ پىشىپ سىلەرنى كۆتۈرۈپ يۈرمىسەم، سىلەر نېمە قىلالايتتىڭلار؟ قېنى، ئەمدى نوچىلىقىڭلارنى بىر كۆرۈپ باقاي!

ئۇلار مۇشۇ تەقلىدته خېلى ئۇزۇنغىچە مەنمەنلىك تالىشىپ، جاڭجاللىشىپ بىر ــ بىرىنى قايىل قىلالمىغاندىن كېيىن، ئاخىر ئۆز ــ ئۆزىدىن قېيداپ ھەربىكەت قىلىشتىن توختىدى. كۆز يۇمۇلۇپ كۆرۈشتىن، ئېغىز تاماق يېيىشتىن، بۇرۇن نەپەس ئېلىشتىن، قول ــ پۇت ھەربىكەت قىلىشتىن قالدى. شۇنداق قىلىپ ئاردىدن ئۇزۇن ئۆتمەي ئادەمنىڭ ئۆپكىسىگە ھاۋا يەتمەي يۈرەك ھەربىكىتى ئاجىزلاشقا، ئېغىز ــ كېكىرەكلىرى قۇرۇپ ئۇچەيلىرى تارتىشىشقا، قول ــ پۇتلىرى سوۋۇپ، كۆزلىرى ئالىيىشقا باشلىدى. ئۆلۈم خەۋپى قاش بىلەن كىرپىك ئارىسىدا قالدى. دەل شۇ پەيتتە، بۇ جاڭجالغا باشتىن ــ ئاخىر ئارىلاشماي تۇرغان قۇلاق مەردانىلىك بىلەن سەكرەپ ئوتتۇرىغا چىقىپ ئاق كۆڭۈللۈك بىلەن:

ــ ئەي مەنمەنچى دوستلىرىم، سىلەر نېمىدېگەن ئەخمەق ــ ھە! دۇنيادا قايسى نەرسە بىر ــ بىرى بىلەن باغلانماي، بىر ــ بىرى بىلەن ئىتتىپاقلاشماي ئۆز رولىنى جارى قىلالىغان؟ سىلەر ئۆزئارا مەنمەنلىك تالىشىپ، ئىتتىپاقسىزلىق تۇغدۇرغانلىقتىن، ئىنسان ھاياتى ئېغىر خەۋپ ئاستىدا قالدى، ئۇ ئۆلسە سىلەرمۇ تەڭ ھالاك بولىسىلەر، ئۇنىڭدىن كۆرە، تېزدىن ئىتتىپاقلىشىپ ھەربىكەتكە كېلىڭلار! ــ دېدى.

بۇنى ئاڭلىغان كۆز بىرىنچى بولۇپ يوغان ئېچىلدى. ئېغىز، بۇرۇن ئىككىسىمۇ ئۆز قىلمىشىغا پۇشايمان يەپ، ئارقا ــ ئارقىدىن نەپەس ئېلىشقا كىرىشتى، پۇت ــ قوللارمۇ ئاستا ــ ئاستا مىدىرلاپ ئۆلۈم ھالىتىدە ياتقان ئادەم قايتىدىن يېڭى ھاياتقا ئېرىشتى. شۇنىڭدىن كېيىن، ئۇلار بۇ ئىشنى ئۆزلىرىگە ئاچچىق ساۋاق قىلىپ، كەمتەرلىك بىلەن بىر ــ بىرىگە يارەدەم بېرىپ، تىنچ ــ ئىناق، خۇشال ــ خۇرام ئۆتىدىغان بولدى.

ئاتىنى رەنجىتىشنىڭ ئاقىۋىتى

خەلىپە ھارۇن ئەر رەشىدنىڭ ۋەزىرى فازىل ئىبن يەھيا ئېغىر دەردكە ئىلىنىپ قاپتۇ. ئۇنىڭ مەيدە تېرىسى ئاقىرىشقا باشلاپتۇ. بۇنىڭدىن نومۇس قىلغاچقا ياز كۈنلىرىمۇ ئۇزۇن چاپان كىيىپ يۈرەر ئىكەن، ھاممامغا بولسا پەقەت كېچىسى، ھېچكىم يوق پەيتلىرىدە چۈشىدىكەن. بۇ مۇدھىش دەرد ــ ئەلەمدىن قۇتۇلۇش چارىسىنى ئىزدەپ، سىرداش ۋە پىكىرداش ھېكىملەرنى يىغىپ:

شامۇ ئىراقتا، پارس خۇراساندا ئەڭ مەشھۇر تېۋىپ دەپ كىمنى ئېتىراپ قىلىپ،

تەن ئالىسىزلەر؟ ــ دەپ سوراپتۇ. سورۇنغا يىغىلغانلار پارس ۋىلايىتىدە شۇنداق قابىلىيەتلىك تېۋىپ بارلىقىنى ئېيتىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن فازىل ئىبن يەھيا شىرازغا ئادەم ئەۋەتىپ، ئاشۇ تېۋىپنى باغدادقا ئېلىپ كەپتۇ.

فازىل ئىبن يەھيا تېۋىپنىڭ كەلگەنلىك شەنىگە ئالاھىدە زىياپەت بېرىپتۇ. زىياپەتتىن كېيىن تېۋىپنى خالىي بىر ئۆيگە باشلاپ كىرىپ، ئۇنى سىناپ كۆرمەكچى بولۇپ «پۇتلىرىم نېمىشقىدۇر ماغدۇرسىز، بىرەر داۋاسىنى تاپقىلى بولۇرمۇ؟» دەپ ئىلتىماس قىلدى. تېۋىپ ئۇنىڭغا «سۇتلۇك تاماق يېمەك، ئاچچىق نەرسىلەردىنمۇ ئۆزىڭىزنى تارتماڭ، پەقەت چۈجە گۆشى ۋە نوقۇتتىن تەييارلانغان شورپا ئىچىڭ، ھالۇننىمۇ يەپ بېرىڭ. بۇنىڭدىن باشقا تۇخۇم سېرىقىنى ھەسەلگە قوشۇپ كۈندە ئەتىگەن ناشتىدىن ئىلگىرى ئىستېمال قىلىپ تۇرۇڭ» دەپ تەۋسىيە قىلدى. لېكىن فازىل ئىبن يەھيا تېۋىپنىڭ دېگەنلىرىنى قىلماي، ھەر كۈنى ياغلىق گۆش ـ شورپا ئىچىپ، ئاچچىق نەرسىلەرنىمۇ ئىستېمال قىلىۋېرىپتۇ. بۇنىڭدىن تاشقىرى، ھەتتا لوبىيانى ياغدا قورۇپ، قىزىلمۇچ سېپىپ يېدى. ئاردىدىن بىرنەچچە كۈن ئۆتۈپ، تېۋىپ ئۇنىڭ پېشانىنى تەكشۈرۈپ كۆرۈپ، بىمارنىڭ ئۆز بېشىمچىلىقىدىن ناله قىلىپ:

ــ مەن سىزنى بۇندىن كېيىن داۋالىمايمەن، چۈنكى پەرھىز تۇتمايدىكەنسىز، بۇيرۇغانلىرىمنىمۇ قىلماپسىز. شۇڭا سىزنى داۋالاشنىڭ ھېچقانداق پايدىسى يوق.

فازىل ئىبن يەھيا تېۋىپنىڭ ئەقىل ـ پاراسىتىگە ئاپىرىن ئوقۇپ، سىناپ بېقىش مەقسىتىدە شۇنداق قىلغانلىقىنى ئېيتتى. ئاندىن چاپان ۋە كۆڭلەكنى ئېچىپ مەيدىسىنى كۆرسەتتى.

خۇلاسە كالام، شىرازلىق تېۋىپ فازىل ئىبن يەھيانى كۆپ ۋاقىت داۋالىدى. ئۇ داۋالاش جەريانىدا بارلىق بىلىملىرى ۋە تەجرىبىلىرىنى ئىشقا سالدى. لېكىن ئۇنىڭدىن بىرەر نەتىجە چىقمىدى. تېۋىپ روھىي جەھەتتىن ئىزدىنىپ، بىرنەچچە كۈن نېمە قىلىشنى بىلمەي قالدى. ئاخىرى فازىل ئىبن يەھيانىڭ ھۇزۇرىغا كىرىپ مۇنداق دېدى:

ــ ئى، ئۇلۇغ ۋەزىر! سىزنى داۋالاش ئۈچۈن قولۇمدىن كەلگەن ھەممە ئىشنى قىلدىم، ئەپسۇسكى، پايدىسى بولمىدى. بەلكىم ئاتىڭىزنى قاتتىق رەنجىتىپ قويغانغا ئوخشايسىز، قانداق بولمىسۇن، بېرىپ ئۇنىڭ رازىلىقىنى ئېلىڭ.

ۋەزىر شۇ كۈنىلا ئاتىسىنىڭ قېشىغا بېرىپ ئاياغلىرىغا تىزلىنىپ يېلىنىدى، «مەن يارامسىز پەرزەنتىڭىزنىڭ گۇناھلىرىنى ئەپۇ قىلىڭ» دەپ يېلىنىپ ـ يالۋۇردى. قانداقلا بولمىسۇن ئاتا دېگەن ئاتىدە! ئۇ ئوغلىنىڭ گۇناھلىرىدىن ئۆتتى. فازىل ئىبن يەھيا بولسا كۆپ ئۆتىمەي دەردىتىن پۈتۈنلەي قۇتۇلۇپ، تېۋىپقا كۆپتىن ـ كۆپ مىننەتدارلىق بىلدۈردى.

تېۋىپنى يۇرتىغا ئۇزىتىۋېتىپ: «ماڭا يېپىشقان دەردىڭ ئاتام سەۋەبلىك ئىكەنلىكىنى قانداق قىلىپ بىلدىڭىز؟» دەپ سورىدى.

تېۋىپ جاۋاب بەردى:

ــ شۇ قەدەر داۋالىشىمدا تۇزىلىپ كېتەلمىگىنىڭىزدىن كېيىن «بۇ ئادەم بەلكىم كىمنىدۇر قاتتىق رەنجىتىپ، لەنەتكە قالغان بولسا كېرەك» دەپ ئويلىدىم. لېكىن ساراي ئەھلى، بازار ئەھلى ئارىسىدىن كۆپ سوراپ ـ سۈرۈشتۈرسەمۇ نەتىجە چىقمىدى. كېيىن بىر كىشى سىزنىڭ خېلى ۋاقىتتىن بۇيان ئاتىڭىز بىلەن ئارازلىشىپ قالغانلىقىڭىزنى سۆزلەپ بەرگەنىدى.

ئۇچ باش كۆكباش

بىر ئۇستاز ئۇچ شاگىرتىغا بىردىن كۆكباش تارقىتىپ بېرىپ مۇنداق دەپتۇ:

ــ ئەتە سىلەر ماڭا بۇ كۆكباشتا قانچە دان بارلىقىنى ئېيتىپ بېرىسىلەر.

ئەتىسى چوڭ شاگىرتى ئالدى بىلەن جاۋاب بېرىپتۇ:

ــ جەمئىي 1328 دان بار ئىكەن.

ــ قانداق ساناپ چىقتىڭ؟

ــ مەن كۆكباشنى ئۇگىلاپ بىردىن ـ بىردىن سانىدىم.

2 ـ شاگىرتى مۇنداق دەپتۇ.

ــ مەن ئاۋۋال قوناقنى ئۇگىلاپ يەرگە چاچتىم، ئاندىن بىر خورازغا دانلاشقا قويۇۋەتتىم، خوراز دانلاش ئۈچۈن يەرگە 1430 قېتىم ئېڭىشتى.

3 ـ شاگىرت جاۋاب بېرىپتۇ:

ــ مەن ئىككى ئاكامدىن قانچە تال قوناق بارلىقىنى سورىۋېلىپ، ئاندىن ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىچە سانىنى چىقارسام چىقتى...

ــ ياخشى، ھەممىڭلار دۇكان ئايرىساڭلار بولىدۇ، ئەتە تاغدىن چۈشۈڭلار، ــ دەپتۇ ئۇستاز شاگىرتلىرىدىن مەمنۇن بولغان تەلەپپۇزدا.

شاگىرتلار ھەيران بولۇشۇپ:

ــ سىلى تېخى بىزگە ھېچنېمىنى ئۆگەتمىدىلىغۇ؟ ــ دەپ سورىشىپتۇ، ئەمما ئۇستاز چوڭ شاگىرتىغا مۇنداق دەپتۇ:

ــ سەن ئىش قىلغاندا، ھېرىپ ـ چارچاشتىن قورقمايدىكەنسەن، بۇ ياخشى ئىش، بۇنىڭدىن كېيىن كۆكسى ـ قارنىڭنى كەڭ تۇتۇپ جىگەرلىك بولۇشۇڭ كېرەك. قوناقنى سانىغان چاغدا كۆزلىرىڭ ئىمىر ـ چىمىر بولۇپ كەتتى، مۇگدەپ قالدىڭ، چۈشۈڭدىمۇ دان ساناپ چىقتىڭغۇ دەيمەن، سەۋرچان ئادەملەر يەنە كەڭ قورساق بولۇشنى ئۆگىنىۋېلىشى، ئالدىراڭغۇلۇقتىن قەتئىي ساقلىنىشى لازىم.

ئاندىن ئۇستاز 2 ـ شاگىرتىغا مۇنداق دەپتۇ:

ــ سەن ئاكاڭغا قارىغاندا زېرەك، قوراللاردىن پايدىلىنىشنى بىلىدىغانلىقىڭنى نامايان قىلدىڭ، داننى خورازغا يېگۈزۈش ئارقىلىق ساناش بىر ئاقىلانە تەدبىر. بۇنىڭدىن

كېيىن راست ـ يالغاننى پەرقلەندۇرۇشنى ئۆگىنىۋېلىشىڭ كېرەك. خوراز دان يېسىمۇ ئېچىشىدۇ، تاش يۇتسىمۇ ئېچىشىدۇ، سەن ئۇنىڭ گېلىدىن ئۆتكەنىڭ ھەممىسىنىڭ دان ئىكەنلىكىنى قانداق بىلەلەيسەن؟

ئاخىرىدا ئۇستاز 3 ـ شاگىرتىغا مۇنداق دەپتۇ:

ـ سەن باشقىلاردىن پايدىلىنىشنى بىلدىڭ. بۇ ئالەمدىكى ئىنسانلار بىر ـ بىرىدىن پايدىلىنىپ ياشايدۇ، ئۆزئارا يار ـ يۆلەك بولۇشىدۇ. سېنىڭ پايدىلانغىنىڭ ئۇلارنىڭ قەلبىدىكى ئوي ـ پىكرى، بۇ پايدىلىنىشقا بولىدىغان ھەقىقىي نەرسە. مەن ساڭا باشقىلارغا ئاسانلا ئىشىنىپ كەتمەسلىكنى تەۋسىيە قىلىمەن. ھەممە ئادەم سەندىن توغرا ئۇسۇلدا پايدىلىنىشنىمۇ، يەنە ناتوغرا ئۇسۇلدا پايدىلىنىشنىمۇ بىلىدۇ.

كېيىن ئۇستاز بۇ ئۇچ شاگىرتىغا «ئەقىل ـ پاراسەت، سەممىيەت ۋە ئاق كۆڭۈل» دەپ ئىسىم قويۇپتۇ.

ياخشى كىشىلەر باشقىلارنىڭ ياخشى نىيىتىنى چۈشىنىدۇ

خەلىپە مەئمۇننىڭ دەۋرىدە شورلۇق زېمىندا ياشىغان بىر ئەرەب بار ئىكەن. ئۇ ئۆمرىدە تاتلىق سۇمۇ ئىچىپ باقمىغان ۋە تاتلىق مېۋىمۇ يەپ باقمىغانىكەن. بىر چاغدا ئەرەبنىڭ يۇرتىدا قەھەتچىلىك بوپتۇ، ھېلىقى ئەرەب ئاشلىق ئىزدەپ ۋەتىنىدىن ئايرىلىپ سەپەرگە چىقىپتۇ. مۇنبەت بىر زېمىنغا يېتىپ بارغاندا، ئۇنىڭ تاتلىق سۇ توپلىشىپ قالغان بىر ئويمانغا كۆزى چۈشۈپتۇ. ئەرەبنىڭ كۆزىگە شامالدا جىلۋىلىنىپ تۇرغان بۇ سۇزۇق سۇ بەكمۇ پاك ۋە بەكمۇ چىرايلىق كۆرۈنۈپتۇ. ئەرەب بەكمۇ ھەيران بوپتۇ. ئۇ دەرھال سۇ لېۋىگە كېلىپ بىرئاز ئىچكەنىكەن، سۇ ئۇنىڭ تامىقىغا چەكسىز ھۇزۇر ۋە لەززەت بېغىشلاپتۇ. ئۇ كۆڭلىدە: «تەڭرىنىڭ جەننەتتىن شېرىن ۋە ھۇزۇرلۇق سۇيى بار» دەپ ئاڭلىغانىدىم، ئەگەر گۇمانىم توغرا بولسا، تەڭرىنىڭ موھتاجلىقىم ۋە تەشنالىقىمغا رەھمى كېلىپ، بۇ سۇنى جەننەتتىن ماڭا يەتكۈزگەن بولسا كېرەك. بۇ سۇدىن بىرئاز ئېلىپ بېرىپ پادىشاھقا تۆھپە قىلسام، ئۇنىڭ بەدىلىگە پادىشاھ ماڭا ئىنئام بەرسە، بالا ـ چاقىلىرىمغا مۇشۇ سۇنىڭ بەرىكىتى بىلەن قەھەتچىلىكتىن قۇتۇلۇپ قالار...» دەپ ئويلاپتۇ، ئەرەب بىر تۇلۇمغا ھېلىقى يامغۇر سۇيىدىن قاچىلاپ، باغداد يولىغا راۋان بوپتۇ ـ دە، خەلىپىنىڭ ھۇزۇرىغا يۇرۇپ كېتىپتۇ.

بىر قانچە مەنزىل يۇرگەندىن كېيىن، شىكارغا چىققان خەلىپە مەئمۇن بىلەن ئۇچرىشىپ قاپتۇ. ئەرەب خەلىپىنىڭ قېشىغا بېرىپ، دۇئاغا ئېغىز ئېچىپتۇ. خەلىپە ئەرەبكە قاراپ:

ـ سىز قەيەردىن كەلدىڭىز؟ ـ دەپ سوراپتۇ.

ئەرەب:

ــ مەن پالانى سەھرادىن بولىمەن، ئۇ يەرنىڭ خەلقىدىن قەھەتچىلىك بالاسىغا دۇچار بولۇپ، قېيىن ئەھۋالدا قالدى، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

ــ سىز قايسى تەرەپكە بارىسىز؟ ــ دەپ سوراپتۇ خەلىپە. ھېلىقى ئەرەب:

ــ سىزنىڭ خىزمىتىڭىزگە كەلدىم، لېكىن قۇرۇق قول كەلدىم. سىزگە شۇنداق ئۇلۇغ تۆھپە ئېلىپ كەلدىمكى، ھېچبىر كىشىنىڭ ئارزۇ قولى ئۇنىڭ ۋىسالىغا يەتكەن ئەمەس، ھېچبىر مەخلۇقنىڭ كۆزى ئۇنىڭ جامالىنى كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولغان ئەمەس، ــ دەپتۇ.

خەلىپە بۇ سۆزدىن ئەجەبلىنىپ:

ــ ئەكەلگەن تۆھپىلىرىڭىزنى كەلتۈرۈڭ، مەن كۆرۈپ باقاي، ــ دەپتۇ.

ئەرەب تۇلۇمنى خەلىپىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كېلىپ:

ــ مانا بۇ جەننەت سۇيى، بۇ سۇنى ئالەمدە ھېچكىم ئىچكىنى يوق، ــ دەپتۇ.

خەلىپە بىر خادىمغا تۇلۇمدىن بىر قاچا سۇ ئېلىپ بېرىشكە بۇيرۇپتۇ.

خەلىپە سۇنى ئىچىپ كۆرۈپتۇ. تۇلۇمنىڭ تەسىرى بىلەن ئۇ سۇنىڭ رەڭگى ۋە تەمى بۇزۇلۇپ قالغانىكەن.

خەلىپە ئەرەبنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەردار بوپتۇ، ئەمما ئەھۋالنى ئاشكارىلاپ، ئۇ ئەرەبنى ئوسال ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويۇشنى لايىق كۆرمەپتۇ.

ــ ھەي قېرىندىشىم، ــ دەپتۇ خەلىپە ئۇنىڭغا، ــ راست ئېيتىپسىز، بۇ ھەم تاتلىق، ھەم سۇزۇك سۇ ئىكەن. بۇنى ھەر قانداق كىشىگە بېرىشكە بولمايدىكەن، ئەمدى قالغان سۇنى مېنىڭ مەخسۇس سەرپىياتىم ئۈچۈن قالدۇرغايسىز.

خەلىپە سۇنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن، ئەرەبكە:

ــ ھەي بۇرادەر، سىز ماڭا ناھايىتى ياخشى تۆھپىلەرنى كەلتۈرۈپسىز، ئەمدى ئۆزىڭىزنىڭ ھاجەتلىرىڭىزنى سۆزلەڭ، ــ دەپتۇ.

ــ ئەي مۆمىنلەرنىڭ خەلىپىسى، ــ دەپتۇ، ئەرەب، ــ بىزنىڭ يۇرتىمىزدىكى خەلقلەر ئاچارچىلىق ۋە سۇسىزلىق دەردىدە ئۆلەر ھالەتكە يېقىنلاشتى. ئەھلى يۇرتلىرىمىزنىڭ، بالا ــ چاقىلىرىمىزنىڭ ھالى خاراب، شۇ ھاجەت ئۈچۈن ئالدىڭىزغا كەلگەنىدىم.

خەلىپىنىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن خەزىنىچىلەر ئەرەبكە مىڭ دىنار پۇل بېرىپتۇ. ئاندىن خەلىپە ئەرەبنى ئۆز يۇرتىغا قايتىپ، يۇرتداشلىرىغا ياردەم قىلىشقا بۇيرۇپتۇ.

ئەرەب كەتكەندىن كېيىن خەلىپىنىڭ يېقىنلىرىدىن بېرى:

ــ ئەي پادىشاھ، سىز نېمە ئۈچۈن ئۇ ئەرەب ئېلىپ كەلگەن سۇدىن باشقىلارغىمۇ بەرمەيسىز، نېمىشقا ئۇنى بۇ يەردىن ئۆتكۈزمەي قايتۇرۇۋېتىسىز؟ ــ دەپ سوراپتۇ. پادىشاھ ئۇنىڭغا:

ــ بۇ سۇ بەكمۇ قاڭسىق ۋە بەتبۇي ئىكەن، ئەرەب ئۆزى ئىچىپ كۆنگەن سۇيىگە

سېلىشتۇرۇپ، بۇ سۇنى جەننەتنىڭ سۈيى دەپ خىيال قىپتۇ. ئەگەر بۇ سۇنى سىلەرگە بەرگەن بولسام، سىلەر ئۇ ئەرەبنى ئەيىبلىگەن، مەسخىرە قىلغان بولاتتىڭلار، ئۇ بىچارە ئۆزىنىڭ ياخشى نىيەت بىلەن قىلغان ئىشىدىن شەرمەندە بولغان بولاتتى. ئەگەر بۇ يەردىن قايتۇرۇۋەتمىسەم، ئۇ بېرىپ دەريانىڭ تاتلىق ۋە تېخىمۇ ھۆزۈرلۇق سۇيىدىن ئىچىدۇ ـ دە، مۇنچە بەتبۇي سۇنى مېنىڭ قېشىمغا ئېلىپ كەلگىنىگە خجالەتچىلىك تارتىپ قالىدۇ. بىر موھتاج كىشى مېنىڭ مۇكاپات ۋە ئېھسانىمدىن ئۈمىد كۈتۈپ كېلىپ، ئاقىۋەت نائۈمىد بولۇپ، چىرايىغا خجالەتچىلىك چاڭ ـ توزانلىرىنى قوندۇرۇپ قايتىشىدىن ھايا قىلدىم، ــ دەپتۇ.

ئەدەپ ـ ئەخلاق بىباھا بايلىق

مىسىر پادىشاھى رۇم سۇلتانى بىلەن بولغان ئاداۋەتىنى تۈگىتىپ، ئوتتۇرىدا ئىناقلىق ـ ھەمكارلىق مۇناسىۋىتىنى ئورنىتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۆز قىزىنى رۇم سۇلتانىنىڭ ئوغلىغا نىكاھلاپ بېرىپتۇ. رۇم سۇلتانىمۇ ئۆز قىزىنى مىسىر پادىشاھىنىڭ ئوغلىغا بېرىپتۇ. ئىتتىپاقلىق ئورنىتىلغاندىن كېيىن، ئەلچىلەر ۋە مەكتۇپلار ھەر ئىككى تەرەپتىن ئۈزۈلمەي يۇرۇشۇپ تۇرىدىغان بوپتۇ. بۇ ئىككى پادىشاھ ئىتتىپاقلاشقانلىقتىن، ھەر ئىككى دۆلەت گۈللىنىپ تەرەققىي قىلىشقا باشلاپتۇ. بۇلار ئۆزلىرىنىڭ قىلماقچى بولغان ھەربىر چوڭ ـ كىچىك ئىشلىرىدا بىر ـ بىرىگە خەۋەر يەتكۈزۈشۈپ تۇرىدىكەن. مۇھىم ئىشلىرىغا بولسا ئۆزئارا مەسلىھەتلەشمەي قەدەم قويمايدىكەن.

بىر كۈنى مىسىر پادىشاھى رۇم سۇلتانى بىلەن كۆرۈشۈپ مۇنداق دەپتۇ:

ــ بىزنىڭ ئوغلانلىرىمىز ــ تىرىكلىكىمىزنىڭ ئاساسى، ھاياتىمىزنىڭ جەۋھەرلىرىدۇر. بىزلەر ئالەمدىن ئۆتسەك، نام ـ نىشانىمىز ئەنە شۇلارنىڭ تىرىكچىلىكى ئارقىلىق ساقلىنىدۇ. ھېكمەتلەردە «تىرىكتۇر دىيارىدا ھەركىمكى ئول، قويۇپ كەتتى ئورنىدا ياخشى ئوغۇل» دېيىلگەن. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇلارنىڭ بىزلەردىن كېيىن خۇشال ـ خۇرام، خاتىرجەم ئۆتۈشىنىڭ غېمىنى يېيىشىمىز كېرەك. ئۇلارنىڭ دۆلەت ۋە جەمئىيەت ئەسۋابلىرىنىڭ پىكرىنى قىلىشىمىز كېرەك. مەن ئوغلۇم ئۈچۈن قىممەت باھالىق نەپىس ماللار، سانسىز ياخشى ئات، تۆگىلەر ۋە باشقا ھەرخىل چارۋىلار، كىيىم ـ كېچەكلەر، ئۆي ـ ئىمارەتلەر، تۈگمەنلەر ۋە باشقا مۇل ـ مۈلۈكلەرنى مىراس قىلدىم. سىز ئوغلىڭىزنىڭ تىرىكچىلىكى ئۈچۈن نېمە تەدبىر كۆردىڭىز؟ نېمىلەرنى تەييار قىلدىڭىز؟ ــ دېدى.

بۇنى ئاڭلىغان رۇم سۇلتانى كۈلۈپ كېتىپ:

ــ مال ـ مۈلۈك ۋاپاسىز، يارۇدوست تۇراقسىزدۇر، مال ـ دۇنيانىڭ ھېسابىنى قىلىش كېرەك، لېكىن بۇ دۇنيانىڭ بايلىقلىرىغا ئالدانماسلىق لازىم. مەن ئوغلۇمنى

ئەدەپ كىيىملىرى بىلەن جابدۇپ قويدۇم، ئۇنىڭ ئۇچۇن ياخشى سۇپەت ۋە ئەدەپ ـ ئەخلاقلارنى مىراس قويدۇم. مالغا زاۋال يەتسىمۇ، لېكىن ئەدەپ ـ ئەخلاق مەڭگۈ قىممەتلىكتۇر، ـــ دەپتۇ.

بۇنى ئاڭلىغان مىسىر پادىشاھى «ئەل ـ ئەدەبۇ خەيرۇن ـ مىنەززەھەبى» (ئەدەپ ـ ئەخلاق ئالتۇندىنمۇ قىممەتلىك) دېگەن سۆزلەرنى تەكرارلاپ، رۇم سۇلتانىنىڭ پىكرىگە قايىل بوپتۇ. بۇ مەنىدە مۇنداق بىر نەزم بارلىققا كەلگەن:

ئەدەپ بايلىقى قارۇن كەنجىدىن خوپ،
ئەدەپ قەدرى پەرىدۇن مۇلكىدىن خوپ.
نەزەردە تۇتمىغاي پۇل ـ مالنى دانا،
مۇلۇك چۇنكى بولالماس مەڭگۇ ھەمرا.
ئۇلار ئارزۇ قىلار ئىلمۇئەدەپنى،
ئۇلار تاپقان ئەدەپتىن شان ـ شەرەپنى.

قەلبلەرنى بويسۇندۇرۇشنىڭ ئەپچىل چارىسى

پادىشاھ خۇسرەۋنىڭ شان ـ شەۋكەت ۋە باتۇرلۇق ـ شىجائەتتە تەڭداشسىز بىر قوماندانى بار ئىكەن. ئۇ ئۆزبېكىڭ لەشكىرىي ئىلىمدىكى مىسلىسىز ئىستېدادتى بىلەن مەشھۇر ئىكەن. كارامەت تەدبىرلىك ۋە ئاجايىپ جۇرئەتلىك كىشى ئىكەن. پادىشاھىمۇ ئۇنىڭ ئىقتىدارى ۋە خىزمىتىدىن كۆپ مەمنۇن ئىكەن. شۇڭا ئۇنى ئۆزبېكىڭ ئەڭ ئىشەنچلىك دانا مەسلىھەتچىسى دەپ بىلىدىكەن. ئۇ قوماندان شاھىنىڭ ھۇزۇرىدا گويا كى:

مەملىكەتنىڭ ھۆسنىگە زىننەت ئىدى،
سەلتەنەت قوللىرىغا قۇۋۋەت ئىدى.

دېگەن مىسرالاردىكىدەك مەرتىۋىدە ئىكەن.

بىر كۈنى ئايغاقچىلار پادىشاھقا:

ـــ تەكشۈرۈشمىزچە، سىزنىڭ ئۇ پالۋىنىڭىز ئىتائەت قىلىش يولىدىن چىقىپ، باشتۇڭلۇق بىلەن سىزگە دۈشمەن بولىدىغاندەك تۇرىدۇ. ئەھۋال يۈز بېرىشتىن ئاۋۋال ئۇنىڭغا چارە كۆرۈش كېرەك، ـــ دەپ ئاگاھلاندۇرۇپتۇ.

خۇسرەۋ بۇ سۆزنى ئاڭلىغاندىن كېيىن غەم ـ قايغۇغا چۆكۈپتۇ. كۆڭلىدە: «ئۇ پالۋىنىم مەندىن يۈز ئۆرۈپ، مەملىكەت شەھەرلىرىدىن بىرىگە ئورۇنلىشىپ، ماڭا قارشى سەپ تۈزسە، چوڭ ـ چوڭ سېپاھلىرىم ۋە ئاساسلىق لەشكەرلىرىم ئۇنىڭ تەرەپدارى بولىدۇ. ئۇنىڭ دۈشمەن بولۇپ قوشۇن تارتىپ كېلىشى بىلەن سەلتەنىتىم

مىزانىغا نۇقسان، شاھلىقىم گۈلزارىغا خازان يەتسە قانداق قىلارمەن» دېگەنلەرنى ئويلاپتۇ. ئەربابلىرى بىلەن كېڭەش ئۆتكۈزۈپتۇ. كېڭەشتە ئۇ قوماندانىنى بەند قىلىش قارار قىلىنىپتۇ.

ئەتسى ئۇ قوماندانىنى ئۆز ھۇزۇرىغا چاقىرتىپ ئەكېلىپ، ھۇرۇنقى دەرىجىسىدىنمۇ يۇقىرى ئورۇنغا ئولتۇرغۇزۇپتۇ. ئۇنىڭ بارلىق ئېسىل پەزىلەتلىرى ۋە ياخشى ئىش - پائالىيەتلىرىنى ناھايىتى كۆپ مەدھىيەلەپتۇ. قىممەتلىك بۇيۇملارنى سوۋغا قىلىپ ئۇنى تارتۇقلاپتۇ. ئاندىن يەنە ئوردا دەرۋازىسىغىچە ئۇنى ئىززەت بىلەن ئۇزىتىپ قويۇپتۇ.

بەتنىيەت ئايغاقچىلار بۇ ئىشقا يەنە شىكايەت تىللىرىنى سوزۇپ:

ــ پادىشاھىم، تۇنۇگۈن قىلىشقان كېڭەشكە نېمە ئۈچۈن بۇگۈن خىلاپلىق قىلىدىلا؟ ــ دەپىشىپتۇ.

پادىشاھ كۈلۈپ كېتىپ مۇنداق دەپتۇ:

ــ مەن كېڭەشكە خىلاپلىق قىلمىدىم، قىلغان سۆزلىرىمدىنمۇ يېنىۋالمىدىم. كېڭەشتە ئۇ ئەمىرنى بەند قىلىش قارار قىلىنغان. مەن ئۇنى ئەڭ ئۇنۇملۇك ھالدا بەند قىلىشنى قارار قىلدىم. ئەڭ ياخشىسى بەند قىلىشتا ئۇنىڭ قەلبىدىن باشقا مۇڭاپىق ئەزاسىنىڭ يوقلۇقىنى ھېس قىلدىم. ئىنئام - ئېھسان ئارغامچىسى بىلەن ئۇنىڭ يۈرىكىنى باغلىيالىساملا، باشقا ئەزالىرى ئۇنىڭ قەلبىگە ئىتائەت قىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن قالغان بارلىق ئەزالىرىنىمۇ ئۇنۇملۇك بەند قىلغان بولىمەن. سىلەر ئويلىغان تۆمۈر بەندكە كىشىلەر ئېكەك سالىسا، بۇزۇلۇپ ئاجرايدۇ. ھالبۇكى، قەلبكە سالغان بەندكە ھېچ نەرسە تەسىر قىلالمايدۇ. «قۇشلارنى دان بىلەن، ئىنسانلارنى ئېھسان بىلەن ئوۋلاش كېرەك» دېگەن تەمسىلنى ئاڭلىمىغانمىدىڭلار؟ ــ دەپتۇ.

شۇ چاغدا پادىشاھ كۆڭلىگە: «بۇ پالۋانىمنىڭ دىلىدىكى دۇشمەنلىك داغلىرىنى ياخشىلىق ۋە ئىنئام بۇلىقىنىڭ سۇيى بىلەن يۇيۇپ، ئاداۋەت دەرىخىنىڭ يىلتىزىنى، ئىلتىپات ۋە مەرھەمەت قولىنىڭ كۈچى بىلەن يۇلۇپ تاشلاي» دېگەن ئاقىلانە پىكىر چوڭقۇر ئورۇنلاشقانىكەن. شۇ قېتىملىق ۋەقەدىن كېيىن ئۇ قوماندانىنىڭ شاھ خۇسرەۋگە بولغان ئىخلاس ۋە ساداقىتى تېخىمۇ چىڭىپتۇ. جان پىدالىق كەمىرىنى بېلىگە چىڭ باغلاپ، ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن شاھ ئۈچۈن خىزمەت قىپتۇ.

ياخشىلىق ۋە ساخاۋەت ھەممىنى قايىل قىلىدۇ

سېخىي ئادەملەرنى ئۇنىڭ خەير - ساخاۋىتىدىن بەھرىمەن بولمىغان كىشىلەرمۇ ئۆزىگە دوست ھېس قىلىدۇ. مەسىلەن: قەشقەر خەلقى ھىندىستاندا بىر سېخىي كىشى بار دەپ ئاڭلىسا، ئۇنى كۆرمەستىن دوست تۇتۇپ، ئۇنىڭ ئېھسانىغا تەھسىن ئوقۇيدۇ.

شۇنىڭدەك ئۇ سېخىي دۇنيادىن ئۆتكەن بولسىمۇ ئۇنى ئەسلەيدۇ. پەزىلەت ۋە ساخاۋەتنى مەدھىيەلەيدۇ.

ھاتەم تەينىڭ ۋاپاتىغا توققۇز ئەسىردىن ئاشتى، لېكىن ھازىرغىچە ئۇنىڭ ھاياتىنى ئەسلىگەن كىشىلەر ئازىسىدا ئۇنىڭ خاتىرە سۆزلىرىنىڭ باھارى مەدھىيە ۋە ئاپىرىن شامالىلىرى ئارقىلىق خۇش پۇراق چاچماقتا. ئۇنىڭ جاننى ياشارتقۇچى ھېكايەتنامىلىرى ئالقىش گۈللىرى بىلەن زىننەتلەنمەكتە.

ئۆز دەۋرىدە ھاتەمنىڭ سېخىيلىق نامى ۋە قىلغان ساخاۋەتىنىڭ شۆھرىتى پۈتۈن دۇنياغا تارقىلىشقا باشلاپتۇ. ئۇنىڭ كىشىلەر كۆڭلىنى زىلزىلىگە سېلىۋاتقان ياخشى ئىش ـ پائالىيەتلىرىدىن بارغانسېرى ھەسەت ئوتىغا گىرىپتار بولغان يەمەن سۇلتانى، شام پادىشاھى ۋە رۇمنىڭ ھۆكۈمدارى ھاتەمگە ئاداۋەت قىلىشقا باشلاپتۇ. چۈنكى ئۇلارنىڭ ھەربىرى ئۆز ئالدىغا سېخىيلىق دەۋاسىنى قىلىشىپ، مەردانىلىك لاپلىرىنى ئۇرۇپ يۇرۇشىدىكەن. ھالبۇكى، ھاتەمنىڭ سېخىيلىقى ھەققىدىكى مەدھىيەلەر كىشىلەرنىڭ ئېغىزلىرىدىن چۈشمەيدىكەن. شۇڭا پادىشاھلار ھاتەمنى ئۆز ئالدىغا سىناپ كۆرمەكچى بولۇشۇپتۇ. ئالدى بىلەن شام پادىشاھى ھاتەمنى سىناش ئۈچۈن ئۇنىڭدىن يۈز دانە قىزىل يۈكلۈق، قارا كۆزلۈك تۆگە تەلەپ قىلىپ كىشى ئەۋەتىپتۇ. ئۇ چاغدا مۇنداق تۆگىلەر پۈتۈن ئەرەب ئۆلايەتلىرىدە كەمدىن ـ كەم تېپىلىدىكەن. تېپىلغاندىمۇ ئىنتايىن قىممەت سېتىلىدىكەن. ھاتەمنىڭ ماللىرى ئىچىدە بولسا، بۇنداق سۈپەتلىك تۆگە يوق ئىكەن. شام پادىشاھىنىڭ ئەلچىلىرى ھاتەمنىڭ قېشىغا كېلىپ پادىشاھنىڭ سالىمىنى يەتكۈزۈپتۇ. ھاتەم پۈتكۈل ئەلچىلەرنى خاس مېھمانخانىلارغا ئورۇنلاشتۇرۇپتۇ. ئۇلارنىڭ بارلىق تەلەپلىرىنى خۇشاللىق بىلەن قوبۇل قىپتۇ. ئاندىن كېيىن ئۆزىنىڭ خادىملىرىنى يىغىپ:

ــ ھەممە يۈرت ـ قەبىلىلەرگە بېرىڭلار، «ھەر كىمنىڭ قىزىل يۈكلۈق، قارا كۆزلۈك تۆگىسى بولسا ھاتەم قېشىغا ئېلىپ بارسا، ئىككى ھەسسە يۇقىرى باھادا ئالىدۇ، تۆگىنى ئېلىپ بارغان كىشىگە يول مۇشەققىتىنىڭ ئەجرى تولۇقلاپ بېرىلىدۇ» دەپ ئېلان قىلىڭلار، ــ دەپ بۇيرۇپتۇ.

ھاتەم شۇ ئۇسۇل بىلەن ئەرەب خەلقىدىن يۈز دانە تۆگە قەرز ئېلىپ، شام پادىشاھىغا سوۋغا قىلىپ ئەۋەتىپتۇ. ئەلچىلەر بۇ تۆگىلەرنى شاھقا كۆرسىتىپتۇ. شاھ ئەھۋالدىن ھەيران قېلىپ:

ــ مەن بۇ ئەرەبنى مۇنداقچە سىناپ كۆرۈۋىدىم، بۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ ئۆزىنى بەھىساب قەرزگە بوغۇپتۇ، ــ دەپتۇ. ئاندىن پادىشاھ بۇ تۆگىلەرگە مىنىپ ۋە شامنىڭ ئالىي دەرىجىلىك ماللىرىنى يۈكلەپ، قايتۇرۇپ ھاتەمگە يەتكۈزۈپ بېرىشنى بۇيرۇپتۇ. ئەلچىلەر تۆگىلەرنى نۇرغۇن ماللار بىلەن ھاتەم قېشىغا ئېلىپ كەپتۇ. ھاتەم بارلىق تۆگە ئىگىلىرىنى چاقىرتىپ كېلىپ، ئۆز تۆگىسى بىلەن تۆگىدىكى ماللارنى قوشۇپ

بېرىۋېتىپتۇ.

بۇ ئىشلارنىڭ خەۋىرى شام پادىشاھىغا يېتىپ بېرىپتۇ. شام پادىشاھى ئۆز يېقىنلىرىغا:

ــ مۇنداق ئاجايىپ مەردلىكنىڭ ئادەمزات قولىدىن كېلىشى بەكمۇ تەس، مەن ھاتەمنىڭ ھەقىقەتەن ساخاۋەت بابىدا تەڭداشسىز كىشى ئىكەنلىكىگە ئىشەندىم، ــ دەپتۇ.

* * *

رۇمنىڭ پادىشاھى ھاتەمنىڭ ساخاۋەت دەبدەبىسىنى ئاڭلاپ، ئۇنى سىناپ بېقىشنىڭ خىيالىغا چۈشۈپتۇ.

پادىشاھ بىر كۈنى ھاتەمنىڭ ئوقتەك تېز چاپىدىغان بىر ئېتىنىڭ بارلىقىنى ئاڭلاپتۇ. شاھ ۋەزىرنى چاقىرتىپ ئۇنىڭغا:

ــ ھاتەمنىڭ سېخىيلىق نامى ئەجەم دۇنياسىغا پۇر كەتتى. ئۇ ياخشىلىق ۋە ساخاۋەتتە مەغرىبتىن مەشرىققە قەدەر تونۇلدى. مەن ئۇنىڭ دۇنيادا تەڭداشسىز بىر ئېتىنىڭ بارلىقىنى ئاڭلىدىم. كىشى ئەۋەتىپ، ئۇنىڭ ئاشۇ ئېتىنى تەلەپ قىلماقچىمەن، ــ دەپتۇ.

پادىشاھ ۋەزىرى بىلەن مەسلىھەتىنى پىشۇرغاندىن كېيىن، لايىق سۆۋغا ــ سالاملارنى قوشۇپ ھاتەم قېشىغا ئەلچى ماڭدۇرۇپتۇ. ئەلچىلەر تەي قەبىلىسىگە يېتىپ بارغاندا، ھاۋا سوۋۇپ كېتىپ، قار يېغىپتۇ. ھاتەم ئەلچىلەرنىڭ خەۋىرىنى ئاڭلاپ، ئۇلارنى قارشى ئېلىش يۇزىسىدىن ئىستىقبالىغا چىقىپتۇ ۋە ئۇلارنى باشلاپ كېلىپ، ئالىي مېھمانخانىلارغا ئورۇنلاشتۇرۇپتۇ، ھاتەم خادىملىرىغا مېھمانلارنىڭ زىياپىتى ئۈچۈن ئات ئۆلتۈرۈشنى بۇيرۇپتۇ. مۇلازىملار ھاتەمگە:

ــ ئاتلارنىڭ ھەممىسى يايلاقتا، بۇ يەردە پەقەت ھېلىقى تەڭداشسىز ئۇچقۇر ئاتتىن باشقا ئات يوق، ــ دەپتۇ. ھاتەم بۇ گەپنى ئاڭلاپ:

ــ مەيلى، ئاشۇ ئاتنى ئۆلتۈرۈڭلار، ــ دەپ بۇيرۇپتۇ.

مېھمانلار رۇم سۇلتانى تەلەپ قىلغان ئاتنىڭ گۆشىدە مېھمان بوپتۇ. ئاندىن كېيىن ھاتەم مېھمانلارنى ئازادە ئىستىراھەت قىلىشقا قالدۇرۇپ، ئۆز ئۆيىگە چىقىپ كېتىپتۇ. تاڭ ئاتقاندا ھاتەم مېھمانلارنىڭ ئالدىغا ئۆزرە ئېيتقان ھالدا كىرىپتۇ. ئەلچىلەر رۇم سۇلتانىنىڭ خېتىنى ۋە سوۋغاتلىرىنى ھاتەمنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ. ھاتەم پادىشاھنىڭ خېتىنى كۆرۈپ چىققاندىن كېيىن ئىنتايىن خىجالەتچىلىك ھېس قىلىپ، ئېچىنىش ۋە ئەپسۇسلىنىش ئىپادىسىدە بوپتۇ. بۇنى كۆرگەن ئەلچىلەر:

ــ ئەي ھاتەم، سىز پادىشاھىمىزنىڭ تەلىپىگە مۇنچۇالا پەرىشانلىق كۆرسەتسىڭىز، بىزنىڭمۇ سىزنى ئارتۇقچە تەڭلىكتە قويۇشقا ئامالىمىز يوق، ــ

دېيىشىپتۇ.

ھاتەم بۇلارنى ئاڭلاپ:

ــ يوقسۇ، ئەھۋال ئۇنداق ئەمەس، رۇم سۇلتانى مېنىڭدىن بىر ئات تىلەپتۇ. مۇشۇ ئىش ئۈچۈنلا بۇقەدەر كۆپ ئەلچىلەرنى ۋە ئېسىل سوۋغىلارنى ئەۋەتىپتۇ. مېنى ئۇمىدۋارلىق بىلەن خىزمەتكە لايىق كۆرۈپتۇ. مەن بۇنىڭدىن ناھايىتى خۇشال. مېنىڭ ھازىرقى پەرىشانلىقىمنىڭ سەۋەبى شۇكى، تۇنۇگۈن سىلەرگە زىياپەت قىلغانلىرىم دەل ئاشۇ ئاتنىڭ گۆشى ئىدى. ئىسىت، ئەھۋالدىن نېمە ئۈچۈن بالدۇرراق خەۋەر تاپمىدىم. ئەگەر ئۆز ۋاقتىدا خەۋەر تاپسام، پادىشاھنىڭ ئۇمىدىنى زايە قىلماس ئىدىم، خىزمىتىدىن مەھرۇم بولماس ئىدىم، ــ دەپ مىڭبىر پۇشايمان قىپتۇ.

شۇ ئەھۋال تۇيۇلىدىن رۇم سۇلتانىغا بۇ ئات نېسىپ بولماپتۇ، لېكىن ھاتەم بۇ ئەلچىلەرگە نۇرغۇن ياخشى سۆزلەرنى ئېيتىپ، ھېسابسىز سوۋغا ــ سالاملار بىلەن قايتۇرۇپتۇ. ئەلچىلەر قايتىپ بېرىپ سۇلتانغا ئەھۋالنى بىر ــ بىرلەپ بايان قىپتۇ، پادىشاھ ئۇنىڭ ئىنساب ــ ساخاۋەتتە مىسلىسىز، ئەخلاق ــ پەزىلەتتە تەڭداشسىز مەرد ئىكەنلىكىگە قايىل بوپتۇ. ئۇنى «سېخىيلىق بابىدا جاھاندا يېگانە ئادەم ئىكەن» دەپ تەرىپلەپتۇ.

دېسە بولغاي ئادەم ئەۋلادى ئارا،
كەلمىدى ئۇنداق سېخىي ئادەم يانا.
نانىنى مۇھىم بىلدىلەر بارچە كىشى،
كەتتى ھاتەم بىلەن ساخاۋەت ئىشى.

* * *

يەمەن پادىشاھى ساخاۋەت ۋە ياخشىلىق بىلەن مەشھۇر بولغان پېقىر ۋە موھتاجلارغا داستىخىنىنى كەڭ يايىدىغان مەرد كىشى ئىكەن. بۇ پادىشاھ ئۆز ساخاۋىتىدىن باشقا سۆزنىڭ ئەل ئاغزىدا سۆزلەنمەسلىكىنى، بۇ جەھەتتە ئۆزىنىڭ يېگانە بولۇشىنى ئارزۇ قىلىدىكەن. باشقىلارنىڭ بۇ خۇسۇستا مەشھۇر بولۇپ قالماسلىقىنى ئويلايدىكەن. شۇ سەۋەبتىن ئۇنىڭ قېشىدا ھاتەم تىلغا ئېلىنسا، غەزەپ ئوتلىرى لاۋۇلداپ، ھاتەمگە ھاقارەت قىلىشقا باشلايدىكەن، «ھاتەم بولسا مېنىڭ ۋىلايىتىمنىڭ پۇقراسى، ھەتتا ئۇ بىر سەھرالىق. ئۇنىڭدا نە جاھاندارچىلىق مەنسىپى ياكى مۇلۇكدارلىق مەرتىۋىسى يوق. ئۇ بۇنداق نېسىۋىلەرنىڭ ھەممىسىدىن مەھرۇم. ئەھۋال شۇنداق تۇرسا، ئۇنىڭ قولىدىن كىشىلەر ماختاپ مەدھىيەلىگۈدەك قانچىلىك ساخاۋەت كېلىدۇ. ھاتەمنىڭ پەقەت بىر قانچىلا ئات ــ تۆگىلىرى بار. بۇنىڭ بىلەن قانچىلىك ساخاۋەت ئىشكىنى ئاچالايدۇ، مەن ھاتەمنىڭ بىر يىللىق ساخاۋىتىنى بىر كۈندە بىر ئادەمگىلا بېرىمەن. ئۇنىڭ يۈز

مېھماندارچىلىقىنى ماڭا كەلگەن بىر مېھماننىڭ ناشتىلىقىغا بېرىمەن» دېگەندەك سۆزلەرنى قىلىپ، ھاتەمنىڭ ئىززەت ـ ھۆرمىتىگە شەك كەلتۈرىدىكەن.

پادىشاھ بىر كۈنى شۇنداق چوڭ ھەشەم بىلەن بىر زىياپەت قىپتۇ. شاھانە داستىخانلىرىنى كەڭ يېيىپتۇ. پۈتۈن تاۋاملارنى جەم قىلىپ، تۈن بويى خەير ـ ساخاۋەت قىپتۇ. ئالتۇن ـ كۈمۈشلەرنى تۆكۈپتۇ. ياقۇت، مەرۋايىتلارنى بىرسى تۇساتتىن ھاتەمنىڭ ئىسمىنى يادلاپتۇ. بېيىت:

بىرى ھاتەم ئىشىنى زىكرى قىلماقتا ئېغىز ئاچتى،
سېخىيلىقنى بايان قىلماق بىلەن مەجلىسكە دۇر چاچتى.

پادىشاھنىڭ بۇ سۆزگە زەردىسى قاينىاپ، پەرىشان بوپتۇ. ھەسەت قانلىرى تومۇرلىرىدا ھەربىكەتلىنىشكە باشلاپتۇ. ئۇنىڭ كۆڭلىگە: «بۇ كۈنلەردە كىشىلەرنىڭ تىلىدىن ھاتەمنىڭ نامى چۈشمەيدىغان بولدى. ھەممە كىشىنىڭ ئېغىزىدا ھاتەمنىڭ مەدھىيەلىرىدىن باشقا گەپ يوق، ئۇنىڭ ياخشىلىق ۋە ساخاۋەتلىرى كىشىلەرنىڭ كۆڭلىگە نەقەدەر چوڭقۇر ئورۇنلاشقان ـ ھە؟!» دېگەن ئەندىشىلەر پەيدا بوپتۇ. پادىشاھ شۇنىڭدىن كېيىن بىرەر چارە قوللىنىپ، ھاتەمنى دۇنيادىن يوق قىلىش نىيىتىگە كەپتۇ. بېيىت:

جاھان سەھىنىسىدە مەۋجۇت بولسا ھاتەم،
مېنى ياخشى دېمەسلەر ئەھلى ئالەم.

پادىشاھنىڭ كىشىلىرى ئىچىدە بىر پۇل ئۈچۈن يۇز كىشىنىڭ قېنىنى تۆكۈشتىن يانمايدىغان، ئانچىكىم ئىشلار ئۈچۈن نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ كۆڭلى ئەينىكىنى رەنج ۋە ئازار تاشلىرى بىلەن سۇندۇرۇپ ئۆتىدىغان بىر مەككار كىشى بار ئىكەن. پادىشاھ ئۇنى چاقىرتىپ كېلىپ، ئادەتتىكىدىن كۆپ ئىلتىپاتلار قىپتۇ. يەنە نۇرغۇن ئىنئام ـ مۇكاپاتلارغا ۋەدە بەرگەندىن كېيىن ئۇنىڭغا مۇنداق پەرمان بېرىپتۇ:

ـ سەن تېزلىك بىلەن ھاتەم قەبىلىسىگە بارغىن، كۆڭلۈڭگە يەتكەن ھەممە نەيرەڭلەرنى ئىشقا سالغىن، خاتىرەڭ قوبۇل كۆرگەن بارلىق تەدبىرلەرنى قوللىنىپ بولسىمۇ، ئۇ ھاتەمنى ھاياتلىق مۇلكىدىن ماماتلىق سارىيىغا يوللىغىن، «ھاتەم» دېگۈچى بارلىق كىشىلەرنى «ماتەم» دېگۈزۈۋەتكىن. ئەگەر شۇ ۋەزىپىنى بېجىرەلىسەڭ، سېنى شاھانە ئىنئاملار بىلەن مۇكاپاتلايمەن.

ئۇ مەككار كىشى شاھنىڭ ئىشەنچىگە ئېرىشكىنى ئۈچۈن، قىن ـ قىنىغا پاتماي، ھىيلە ـ نەيرەڭلەر بىلەن ھاتەمنى ئۆلتۈرۈش ۋەزىپىسىنى زىممىسىگە ئاپتۇ. بىر قانچە مەنزىللەرنى بېسىپ، ئاخىر تەي قەبىلىسىگە يېتىپ بېرىپتۇ. لېكىن ئۇ بۇرۇن بۇ يەرنى

كۆرۈپ باقمىغاچقا، ھاتەمنىڭ قورۇسىنى تاپالماي ھەر تەرەپلەرگە دوقۇرۇپ، تېنىپ ـ تەمتىرەپ يۈرگىنىدە، توساتتىن بىر يىگىت ئۇچراپ قاپتۇ. ئۇ يىگىتنىڭ چىرايىدىن خۇش خۇيلۇقى ۋە مېھماندوستلۇقى بىلىنىپ تۇرار ئىكەن. يىگىت ئۇ مەككارنىڭ شۇ مەھەللىگە مۇساپىر ئىكەنلىكىنى سېزىپتۇ. ئۇنىڭغا چوڭقۇر مېھرىبانلىق كۆرسىتىپ شېرىن تىل بىلەن سوراپتۇ:

ــ قەيەردىن كەلدىڭىز؟ قاياققا بارىسىز؟!

مەككار:

ــ مەن يەمەندىن كەلدىم، شامغا بارماقچىمەن، ــ دەپتۇ.

يىگىت:

ــ ئۇنداق بولسا بۇگۈن مېنىڭ ئۆيۈمگە ئىلتىپات قىلىڭ، پېقىر خىزمەتكارلىق سۇپەتتە شەرەپ نەزىرىڭىزگە ئېلىنغايمەن، ئۆيۈمنىڭ سەھنىسىنى پايى قەدىمىڭىزنىڭ زىننىتى بىلەن يورۇتسىڭىز، مەن جان ـ دىلىم بىلەن مىننەتدار بولغان بولاتتىم، ــ دەپتۇ.

مەككار ئۇ يىگىتنىڭ خۇش خۇيلۇقى، كۆڭۈلچەكلىكىگە مەھلىيا بوپتۇ ـ دە، يىگىتنىڭ مەنزىلىگە بېرىپتۇ. يىگىت مېھماندارچىلىق رەسمىيەتلىرىنى شۇقەدەر ئەلا دەرىجىدە بەجا كەلتۈرۈپتۇكى، ئۇ مەككار ھاياجاندىن نېمە قىلارىنى بىلمەي قاپتۇ. ئۆمرىدە ئۇ تېخى مۇنداق زىياپەتنى كۆرۈپ باقمىغان، ھەتتا تەسەۋۋۇر قىلىپمۇ باقمىغانىكەن، رەڭمۇ رەڭ نېمەتلەر، خىلمۇخىل تائاملار، تۈرلۈك ـ تۈمەن شەربەتلەر تەرتىپ بويىچە ئۈزۈلمەي، ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ تۇرۇپتۇ. مېھمان بۇ يىگىتنىڭ مۇنچە كاتتا ئىلتىپاتلىرى ئۈچۈن ئۈزۈكسىز ئاپىرىن ئوقۇپتۇ. زوق ـ شوخ بىلەن ئاغزى ـ ئاغزىغا تەگمەي: «بارىكاللا، ئادەمدە پەزىلەت دېگەن مۇشۇنداق بولسا، ئەردە ھىممەت دېگەن مۇشۇنداق بولسا» دەپ ماختاپتۇ. ئۇلار بۇ كېچىنى ئەنە شۇنداق زىياپەت ئىچىدە ئاخىرلاشتۇرۇپتۇ.

تاڭ ئاتقاندا بۇ مېھمان ئۆيدىن ئۆز مەقسىتى تەرەپكە قاراپ يول ئالماقچى بوپتۇ. يىگىت مېھماننىڭ خوشلىشىش تەرەددۇتىدىن پەرىشان بولۇپ ئوتلۇق بېيىتلارنى تىلىغا جارى قىپتۇ. بېيىت:

يۇز داغ تۇشتى كۆڭلۈمگە يەتكەچ جۇدالىقىڭ،
ھەي ئېسىت، بولمىسا بوپتىكەن بۇ ئاشنالىقىڭ.

يىگىت ئاندىن تېخىمۇ كۆڭۈل ئىزدىگەن ھالدا مۇنداق دەپتۇ:

ــ ھەي بۇرادەر، ئىككى ـ ئۈچ كۈن بۇ يەردە تۇرساڭ، سۆھبىتىڭىڭ پەيزى بىلەن مېنى خۇشال قىلساڭ قانداق بولار؟!

مەككار:

ــ ئەي ئەزىز، شۇنچە كۆپ ئىلتىپاتلارنى قىلدىڭ. ئۆزرە ئېيتىشقا ئاجىزمەن، مېنى كۆپ ھايال قىلمىساڭ، چۈنكى بېشىمدا مۇشكۈل ئىشىم بار ئىدى، ــ دەپتۇ.

ــ ئۇنداق بولسا بۇ ئىشلىرىڭدىن مېنى خەۋەردار قىلغىن، قولۇمدىن كەلگىنىچە ئۇ ئىشلىرىڭغا ياردەم قىلىمەن، ــ دەپتۇ يىگىت.

مەككار ئۆمرىدە تۇنجى قېتىم دۇچ كەلگەن بۇنداق مەردانە كىشىگە قايىل بوپتۇ. كۆڭلىدە: «مەن مۇنچە چوڭ ئىشقا قەدەم قويۇپتىمەن. يارسىز، مەدەتكارسىز بۇ ئىشىمنىڭ ۋۇجۇدقا چىقىشى تەس. بۇ ھىممەتلىك، تەجرىبىگە باي، سېخىي ۋە مۇساپىرلارنى يۆلەيدىغان يىگىت ئىكەن. شۇڭا ئۇنى بۇ مۇشكۈل ئىشىمدا ھەمراھ قىلسام يامان بولماس» دەپ ئويلاپتۇ.

مەككار ئۇ يىگىتكە ئۆز سىرىنى بايان قىلىشتىن بۇرۇن يىگىتتىن سىر ساقلاش ھەققىدە نۇرغۇن قەسەم، ۋەدىلەرنى ئاپتۇ. ئاندىن ئۆز مەقسىتىنى بايان قىلىشقا باشلاپتۇ:

ــ بۇ يەردە ھاتەم ئاتلىق بىر كىشى بار ئىمىش، ساخاۋەت ۋە مەردلىك لاپلىرىنى ئولا ئۇرارمىش، ياخشىلىق، كۆيۈمچانلىق داپلىرىنى زىيادە چالارمىش، بۇ خەۋەردىن يەمەن پادىشاھىنىڭ كۆڭلىگە ھەسەت ئوتلىرى چۈشۈپ، مېنى ئۆز قەسىرىگە چاقىرىپ كېلىپ، ناھايىتى كۆپ مەرھەمەتلەرنى كۆرسەتتى، ھېسابسىز خەزىنە ۋە دەپىنىلەرنى بېرىشكە ۋەدە قىلدى. ئاندىن ئۇ ھاتەمنى ئۆلتۈرۈشكە، بېشىنى ئېلىپ بېرىپ، ئۇنىڭ ئالدىدا سوۋۇغا قىلىشقا پەرمان بەردى. مەن بۇ پەرمان سەۋەبىدىن ۋە تىرىكچىلىكىمنىڭ زۆرۈرىيىدىن ھۆكۈمنى بوينۇمغا ئېلىپ بۇ يەرگە كەلدىم. ھازىر مەن يا ھاتەمنى تاپالماي ياكى ئۇنىڭ ئۆيىنى بىلمەي قىيىن ئەھۋالدا قالدىم. سەن ماڭا بۇنچىۋالا ئىلتىپات كۆرسەتتىڭ، ئەمدى يەنە ماڭا ئاخىرىغىچە ياردەم قىلىپ، ھاتەمنى تېپىشىمغا يار ــ يۆلەكتە بولساڭ، مەن سېنىڭ ياردىمىڭ بىلەن ۋەدىنى ئورۇندىاپ، پادىشاھىنىڭ بەرمەكچى بولغان ئىنئام ۋە مۇكاپاتلىرىنى ئېلىپ تۇرمۇشۇمنى غەمسىز ئۆتكۈزسەم.

يىگىت بۇ بايانلارنى ئاڭلىغاندىن كېيىن خۇشاللىق بىلەن مۇنداق دەپتۇ.

ــ ئەي ئەزىز مېھمان، دەرھال ئورنىڭىزدىن تۇرۇڭ، ئەھلى ئايال ۋە خىزمەتكارلىرىم خەۋەر تېپىشتىن بۇرۇن بېشىمنى ئېلىپ يولغا چىقاڭ، شاھىڭىزغا بېشىمنى تۆھپە قىلىپ، شاھ ۋەدە قىلغان مۇكاپاتلارنى ئېلىڭ.

مەككار شۇ ھامان ئالدىدىكى يىگىتنىڭ دەل ھاتەم ئىكەنلىكىنى بىلىپتۇ. ھاتەمنىڭ ئايىغىغا يىقىلىپ كۆزىنى ئۇنىڭ تاپانلىرىغا سۈرتۈپتۇ. يىغلاپ تۇرۇپ تۇمەن مىڭ ئۆزرىلەرنى ئېيتىپتۇ. ھاتەم ئۇنىڭغا يول جابدۇقلىرىنى تەل قىلىپ بېرىپ، يولغا سالىپتۇ. مەككار نۇرغۇن يوللارنى بېسىپ، يەمەن شاھىنىڭ ھۇزۇرىغا يېتىپ بېرىپتۇ ــ دە، يۈز بەرگەن ئەھۋالىلارنى بىرمۇبىر بايان قىپتۇ. پادىشاھ ئىنساب يۈزىسىدىن ھاتەمنىڭ مۇنچە سېخىي ۋە مەردلىكىنى ئېتىراپ قىپتۇ. كۆڭلىدە: «ئادەمزات ئىچىدە

مۇنداق كۆكسى ـ قارنى كەڭ كىشى كەم ئۇچرايدۇ. ئەھۋال شۇنداق بولسا، ھاتەمنىڭ دەريادەك ساخاۋىتىگە تەڭ كېلەلمىگۈدەكمەن» دەپ ئويلاپتۇ.

گالۋاڭ ئەمەسمەن

بىر پىسخولوگ ساراڭلارنىڭ تۇرمۇشىنى ئىگىلىمەكچى بولۇپ، روھىي كېسەللەر دوختۇرخانىسىغا بېرىپتۇ. بىر كۈنلۈك «تۇرمۇش ئۆگىنىش» تىن كېيىن، پىسخولوگ ناھايىتى كۆپ «بىرىنچى قول ماتېريال» لارغا ئىگە بوپتۇ. بىراق قايتىدىن ۋاقتىدا پىكاپىنىڭ چاقىنىڭ ئوغرىلاپ كېتىلگەنلىكىنى بايقاپتۇ.

ــ چوقۇم ئاشۇ ساراڭلارنىڭ ئىچىدىكى بىرىنىڭ قىلغان ئىشى، ــ پىسخولوگ ئىچىدە چاق ئوغرىلىغان ساراڭنى مەڭنى تاللاپ، زاپاس چاقىنى ئالماشتۇرۇشقا كىرىشىپتۇ.

ئەپسۇس، چاق ئوغرىسى چاق ۋېنتىلىرىنىمۇ ئوغرىلاپ كەتكەنىدى. ۋېنتا بولمىسا چاقنى ئورناتقىلى بولمايدۇ ـ دە! پىسخولوگنىڭ بېشى تازا قېتىپ تۇرغاندا، بىر ساراڭ ئۆزىگە ـ ئۆزىگە سۆزلىگەچ ئۇنىڭ يېنىغا كەپتۇ. ساراڭ پىسخولوگنىڭ چاققا قاراپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ نېمە ئىش بولغانلىقىنى سوراپتۇ. تازا تىت ـ تىت بولۇپ تۇرغان پىسخولوگ ساراڭغا گەپ قىلغۇسى كەلمەپتۇ ـ يۇ، ئەمما ھۆرمەت يۈزىسىدىن بولغان ئىشنى ئېيتىپ بېرىپتۇ.

ساراڭ قاقاھلاپ كۈلۈپ كېتىپ:

ــ مېنىڭ ئامالىم بار، ــ دەپتۇ. ساراڭ پىكاپنىڭ ئۈچ چاقىدىن بىردىن ۋېنتا بوشىتۇۋېلىپ، پىسخولوگنىڭ بېشىنى قاتۇرغان زاپاس چاقنى ئورنىتىپتۇ. پىسخولوگ ساراڭنىڭ ئەقلىدىن ھەيران قاپتۇ ھەمدە ئەجەبلەنگەن ھالدا:

ــ سەن قانداق قىلىپ بۇ ئامالنى ئويلاپ تاپتىڭ؟ ــ دەپ سوراپتۇ. ساراڭ يەنىلا غەلىتە ھىجىيىپ تۇرۇپ:

ــ مەن ساراڭ بولغىنىم بىلەن گالۋاڭ ئەمەستە! ــ دەپتۇ.

تۇۋا، دۇنيادا ئەجەب قىزىق ئىكەن، سىز باشقىلارنى «ساراڭ» دەپ زاڭلىق قىلىۋاتقاندا، ئۇلارنىڭ سىزنى «گالۋاڭ» دەپ زاڭلىق قىلىۋاتقانلىقىنى بىلمەيدىكەنسىز.

بەش سانتىمېتىرلىق سودا پۇرستى

كۆلىمى خېلىلا چوڭ بىر شىركەت ئىچكىرى ئۆلكىدىكى مەلۇم شەھەرنىڭ سودا كوچىسىدا مەخسۇس سېتىش دۇكىنى ئېچىپتۇ، ئۇنىڭ ئەتراپىدا ئوخشاش مال ساتىدىغان دۇكانلاردىن بىرنەچچىسى بار ئىكەن، شۇڭا بۇ دۇكان ئېچىلىشى بىلەن خېرىدارسىز قاپتۇ؛ مالمۇ ئوخشاش، باھامۇ ئوخشاش بولسىمۇ، لېكىن قوشنا

دۇكانلارنىڭ سودىسى يۇرۇشۇپ، بۇ دۇكان چۆلدەرەپ قاپتۇ. بۇ دۇكاننىڭ دىرېكتورى بازار ئەھۋالىنى تەكشۈرگەندىن كېيىن مۇنداق خۇلاسىگە كەپتۇ: ئىچكىرىدىكى شەھەرلەرنىڭ ئىستېمالچىلىرى كونا ماركىلىق دۇكانلارغىلا ئىشىنىدىكەن، ئۇلارنىڭ بۇنداق يېڭىياچە دۇكانلارنى ئېتىراپ قىلىشىغا تېخى خېلى ۋاقىت كېتىدىكەن.

خېرىدارلارنى جەلپ قىلىش ئۈچۈن، بۇ دۇكان ئەنئەنىۋى مۇكاپاتلىق سېتىش پائالىيىتى يولغا قويۇپتۇ. لېكىن ئەھۋالدا ئۆزگىرىش بولمايلا قالماستىن، ئەكسىچە ئىستېمالچىلار بۇ دۇكاننى قۇيرۇق كۆرسىتىپ ئۆپكە ساتىدىغان، بىر پاي ئوق ئېتىپ دەرھال ئورنىنى ئالماشتۇرىدىغان پارتىزانسكى دۇكانلار قاتارىغا چىقىرىۋېتىپتۇ. شۇنداق قىلىپ دۇكان تاقىلىش گىرداۋىغا كېلىپ قاپتۇ، شۇڭا دۇكاننىڭ باشقۇرغۇچىلىرى بۇ ئەھۋالدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن، جەمئىيەتتىن «تەدبىر سېتىۋالماقچى» بوپتۇ. بۇ خەۋەر تارقالغاندىن كېيىن، دۇكاننىڭ ئالدىدا تازىلىق قىلىدىغان ئايال بىرىنچى بولۇپ تەدبىر كۆرسەتكىلى كەپتۇ. دۇكاننىڭ باشقۇرغۇچىلىرى كۆز ئالدىدىكى بۇ يەرلىك تازىلىقچىنى كۆرۈپ قاتتىق ھەيران بوپتۇ، ئۇنىڭ بىرەر ياخشى تەدبىر كۆرسىتەلىشىگە زادىلا ئىشىنەلمەي قاپتۇ. تازىلىقچى ئايالمۇ ئۇلارنىڭ ئۆزىگە ئىشەنمەيدىغانلىقىنى بىلىپ تۇرسىمۇ، يەنىلا مۇنداق دەپتۇ:

ــ سىلەر مەن دېگەندەك قىلىپ غەلىبە قىلغاندىن كېيىن، ئاندىن ماڭا مۇكاپات بەرسەڭلارمۇ بولىدۇ. بۇ تازىلىقچىنىڭ تەدبىرى ئىنتايىن ئاددىي ئىكەن: دۇكاننىڭ ئالدىدىكى ئادەم ماڭىدىغان يولغا ئىنتايىن چىرايلىق خىش ياتقۇزۇش، ئەمما دۇكاننىڭ ئالدىغا تەۋە يەر يۈزىنى بەش سانتىمېتىر پەس قىلىش ئىكەن. دۇكان غوجايىنلىرى ئۇنىڭ تەكلىپىدىن گۇمان قىلىۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن خەۋپتىن قۇتۇلۇش تىلىكى ئۇلارنى ئۇنىڭ دېگىنىدەك قىلىشقا مەجبۇرلاپتۇ. پىيادىلەر يولىنى ئۆزگەرتىش قۇرۇلۇشىنى تاماملىغاندىن كېيىن، دۇكاننىڭ ئالدىدا سەزگىلى بولمايدىغان قىيپاشلىق پەيدا بوپتۇ، كىشىلەر بۇ ھالنى سېزىۋالالمايدىكەن، ئەمما ئۆزىمۇ سەزمىگەن ھالدا مېڭىپ ــ مېڭىپ دۇكاننىڭ ئالدىغا كېلىپ قالىدىكەن. بۇنىڭ بىلەن كىشىلەر: ھامان كېلىپ قاپتىمەن، كەلگەندىكىن كىرىپ باقمامدىم، دېگەن تۇيغۇ بىلەن دۇكانغا كىرىپتۇ. دۇكانغا كىرگەنلەر بولسا باشقا دۇكاندىكى مالنى بۇ دۇكاندىكى مالغا، باھانى باھاغا سېلىشتۇرۇپ كۆرگەندىن كېيىن، بۇ دۇكاندىكى مالنىڭمۇ يامان ئەمەسلىكىنى بايقاپتۇ. 2 ــ كۈنى، 3 ــ كۈنمۇ بۇ «يانتۇ يول» نۇرغۇن ئادەمنى بۇ دۇكانغا باشلاپ كەپتۇ، شۇنداق قىلىپ بۇ دۇكاننىڭ تىجارەت سومىسى تەدرىجىي ئۆرلەپ، باشقا دۇكانلارنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ كېتىپتۇ.

دۇكان غوجايىنى ھېلىقى تازىلىقچى ئايالنى مۇكاپاتلايدىغان چاغدا، ئۇنىڭدىن بۇنداق چارىنى قانداق ئويلاپ تاپقانلىقىنى سوراپتىكەن، تازىلىقچى كۈلۈپ تۇرۇپ مۇنداق دەپتۇ:

ــ سىلەر يۇقىرى سۈرئەتلىك تاشيولنىڭ تارماق يولغا تۇتۇشىدىغان ئېغىزىنىڭ تەدرىجىي پەسىيىپ ماڭغانلىقىغا دىققەت قىلمىغانمۇ؟ ئاڭلىسام، شوپۇرلار تارماق يولغا كىرىش ئۈچۈن رولىنى كۈچەپ ئۇرمىسىمۇ، ئاپتوموبىل ئۆزلۈكىدىن ئايلىنىۋېرىدىكەن.

ئۇلار تازىلىقچىنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ھەيران بولغىنىدىن بۇ چارىنىڭ يادىغا كەلمىگەنلىكىدىن ئەپسۇسلىنىپتۇ. شۇنداق، كىممۇ كۆز ئالدىدىكى بۇنچىلىك بىلىنمەس ئۆزگىرىشلەرگە دىققەت قىلىدۇ دەيسىز؟ بەلكىم بۇ سودا ساھەسى تېخى يەكۈنلەپ بولالمىغان قىممەتلىك «سودا تەدبىرى» بولسا كېرەك...

بايلارنىڭ نەزەر دائىرىسى

ئۇچ يىگىت پۇل تېپىش پۇرسىتى ئىزدەپ سىرتقا چىقىپتۇ. ئۇلار يىراق بىر يېزىغا كەلگەندە ھەم قىزىل، ھەم يوغان، تەمىمۇ ئىنتايىن ياخشى بىر خىل ئالما سورتىنى بايقاپتۇ. بۇ جاي تاغنىڭ ئىچكىرىسىگە جايلاشقان بولغاچقا، ئالاقە ۋە قاتناش قاتارلىقلار تازا تەرەققىي قىلمىغانىكەن، شۇڭا بۇ خىل ئالمىلار ئۆز جايىدىلا سېتىلغاچقا، باھاسى ئىنتايىن ئەرزان ئىكەن.

بىرىنچى، يىگىت دەرھال ھەممىنى ئىلكىگە ئېلىپ، 10 تونىنا ئالمىنى سېتىۋاپتۇ، ئاندىن ئۇنى يۇرتىغا ئاپىرىپ ئالغان باھادىن نەچچە ھەسسە يۇقىرى باھادا سېتىپتۇ. ئۇ شۇنداق يوسۇندا بىر نەچچە قېتىم قاتناپلا، يۇرتىدىكى تۇنجى «10 مىڭ يۈەنلىك ئائىلە» گە ئايلىنىپتۇ.

ئىككىنچى، يىگىت ئۇ خەجلىگەن پۇلنىڭ تەڭ يېرىمىنى خەجلەپ، ئەڭ ياخشى ئالما كۆچىتىدىن 100 تۇپ سېتىۋېلىپ يۇرتىغا ئەكېلىپ تىكىپتۇ. ئەمما ئۇچ يىل كۆڭۈل قويۇپ پەرۋىش قىلغان بولسىمۇ، پەقەت پايدا كۆرەلمەپتۇ.

ئۈچىنچى يىگىت بىر باغ غوجايىنىنى ئىزدەپ كېلىپ، ئالما دەرىخىنىڭ ئاستىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ دەپتۇ:

ــ مەن ئازراق توپا سېتىۋالماقچى ئىدىم.

ــ بولمايدۇ، ــ دەپتۇ باغنىڭ ئىگىسى كەسكىنلا، ــ توپىنى سېتىپ بەرسەم، ئالما دەرەخلىرىم قانداق قىلىدۇ؟

ــ مەن پەقەت ئازراقلا...، ــ دەپتۇ يىگىت يەردىن بىر سىقىم توپىنى ئېلىپ، ــ مۇشۇنچىلىكلا سېتىۋالماقچى، قانچە پۇل بولسا مەيلى.

ــ بولىدۇ، ــ دەپتۇ باغنىڭ ئىگىسى كۈلۈپ تۇرۇپ، ــ بىر يۈەن بەرسىڭىزلا بولىدۇ.

بۇ يىگىت توپىنى ئېلىپ يۇرتىغا قايتىپ كەپتۇ، ئاندىن توپىنى يېزا ئىگىلىك پەن ـ تېخنىكىسى تەتقىقات ئورنىغا ئاپىرىپ ئۇنىڭ تەركىبىدىكى ماددىلارنى، نەملىكىنى

ئانالىز قىلدۇرۇپتۇ. ئاندىن ئۇ بىر قاقاس تاغنى ھۆددىگە ئېلىپ، نەق ئۇچ يىل يەر ئۆزلەشتۇرۇش بىلەن بوپتۇ ۋە ئاشۇ تۇپراقنىڭ تەركىبىگە ئوخشاش ھالەتكە كەلتۇرۇپتۇ، ئاندىن يەرگە ئالما كۆچىتى تىكىپتۇ.

ئارىدىن 10 يىل ئۆتكەن بۇگۈنكى كۈندە سىرتقا پۇل تېپىش پۇرسىتى ئىزدەپ چىققان بۇ ئۇچ يىگىتنىڭ تەقدىرى بىر ـ بىرىگە زادىلا ئوخشىمايدۇ.

بىرىنچى يىگىت يەنىلا سىرتتىن ئالما يۆتكەپ سېتىش بىلەن پۇل تېپىۋاتىدۇ، ئەمما ئالما ئىشلەپچىقىرىدىغان جايىنىڭ ئىلگىرىكىگە قارىغاندا ئالاقە ۋە قاتناش ئىشلىرى بەكلا تەرەققىي قىلىپ كەتكەچكە، ئۇنىڭ رىقابەتچىلىرى كۆپەيىپ كېتىپتۇ، شۇڭا ئۇنىڭ تاپىدىغان پۇلى كۈنسېرى ئازلاپ قاپتۇ. ھەتتا بەزىدە تارتقان جاپاسىغا تۇشلۇق پۇل تاپالمايدىغان ھالغا كېلىپ قاپتۇ.

ئالما كۆچىتى سېتىۋالغان يىگىت ئاللىقاچان ئۆزىنىڭ ئالمىلىق بېغىنى بىنا قىلىپ بوپتۇ، ئەمما تۇپراق ئوخشىمىغاچقا، ئالمىنىڭ تەمى ۋە رەڭگى تازا قاملاشمايلا قاپتۇ، بىراق يەنىلا يىلدا بەلگىلىك پۇلغا ئىگە بولۇپ تۇرۇۋېرىپتۇ.

تۇپا سېتىۋالغان ئۈچىنچى يىگىتنىڭ ئالمىلىرى ھەم تەملىك، ھەم يوغان ئىكەن، ھەتتا ھېلىقى جايدىكىدىن زادىلا قېلىشمىغاچقا، ھەر يىلى كۈز كېلىشى بىلەن تەڭ ئالما سېتىۋالغۇچىلارنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەيدىكەن، باھاسىمۇ خېلىلا يۇقىرى بولغاچقا مىليونېرغا ئايلىنىپ بوپتۇ.

كىنگورو

بىر كۈنى ھايۋاناتلار باغچىسىنىڭ خىزمەتچىلىرى كىنگورولارنىڭ قەپەستىن قېچىپ چىقىۋالغانلىقىنى كۆرۈپ، بىر ئاز مۇزاكىرە قىلىشقاندىن كېيىن قەپەسنىڭ قورشاۋ تېمىنى 10 مېتىردىن 20 مېتىرغا كۆتۈرۈشنى قارار قىپتۇ. ئەمما ئىككىنچى كۈنى كىنگورولار يەنە قېچىپ چىقىۋاپتۇ، بۇنىڭ بىلەن قورشاۋ تامنىڭ ئېگىزلىكى 30 مېتىرغا ئۆرلەپتۇ. بىراق ئارىدىن نەچچە كۈن ئۆتمەيلا كىنگورولار يەنە سىرتقا چىقىۋاپتۇ، بۇ ھالدىن باشقۇرغۇچىلار تېخىمۇ جىددىيلىشىپ، قورشاۋ تامنى 100 مېتىرغا يەتكۈزۈپتۇ.

بۇ چاغدا زىرائەت بىلەن كىنگورو پاراڭغا چۈشۈپتۇ، زىرائەت سوراپتۇ:

ــ قاراڭلار، ئىنسانلار سىلەرنىڭ قورشاۋ تېمىڭلارنى داۋاملىق ئېگىزلىتىۋاتتى. ئۇلار يەنە ئېگىزلىتىۋېتەرمۇ؟

ــ ھەيتاڭ، ــ دەپتۇ كىنگورو، ــ ئەگەر ئىشكىنى ئېتىشنى ئۇنتۇپ قالسا، قورشاۋ تامنى داۋاملىق ئېگىزلىتىدۇ...

ھېكمەت:
ئىشنىڭ «ئاساسى بىلەن نەتىجىسى»، «يېنىكى بىلەن ئېغىرى»، «جىددىيسى بىلەن نورماللىرى» بار. ئىشكىنى تاقاش ئاساس، قورشاۋ تامنى ئېگىز. لىتىش نەتىجە؛ ئەگەر ئاساس نەزەرىيەگە چۈشمىسە، ئەخمىقانە نەتىجە بەرمەي قالمايدۇ. باشقۇرۇش دېگەن نېمە؟ باشقۇرۇش دېگىنىمىز ـ ئىشنىڭ «ئاساسى بىلەن نەتىجىسى» نى، «يېنىكى بىلەن ئېغىرىنى»، «جىددىيسى بىلەن نورماللىرىنى» ئېنىق ئايرىش دېگەنلىك.

بىيەن چۆ تېبابەتچىلىك تېخنىكىسى

ۋېي بەگلىكىنىڭ پادىشاھى مەشھۇر تېۋىپ بىيەن چۆدىن سوراپتۇ:

ــ ئائىلەڭلەردىكى ئۇچ قېرىندىاش ھەممىڭلار تېبابەتچىلىككە ماھىر، ئەمما زادى قايسىڭلارنىڭ تېخنىكىسى ئەڭ ياخشى؟

ــ چوڭ ئاكامنىڭ تېخنىكىسى ئەڭ ياخشى، ئىككىنچى ئاكام ئۇنىڭدىن كېيىنرەك تۇرىدۇ، مانا مەن ئەڭ ناچىرى، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتىكەن، پادىشاھ ھەيران بولۇپ سوراپتۇ:

ــ ئەمىسە نېمىشقا سېنىڭ نامىڭلا چىقتى؟

ــ چوڭ ئاكام كېسەل داۋالايدۇ، يەنى كېسەلنى قوزغىلىشتىن بۇرۇنلا داۋالاپ ساقايتىدۇ، ــ دەپتۇ بىيەن چۆ، ــ نۇرغۇن كىشىلەر ئۇنىڭ كېسەلنى بۆشۈكىدىلا ئۇجۇقتۇرىدىغانلىقىنى بىلگەچكە، ئۇنىڭ نامى چىقمىغان، ئۇنىڭ تېبابەتچىلىكتە ۋايىغا يەتكەنلىكىنى پەقەت بىزلا بىلىمىز. ئىككىنچى ئاكامۇ كېسەل داۋالايدۇ، يەنى كېسەل قوزغالغان دەسلەپكى باسقۇچتا كېسەلنى تۇپ يىلتىزىدىن يوقىتىدۇ. ئەمما كىشىلەر ئۇنى يېنىك ۋە ئۇششاق كېسەللەرنى داۋالايدۇ، دەپ قارىغاچقا، ئۇنىڭ نامىنى بىلىدىغانلار پەقەت يېزىمىز بىلەنلا چەكلىنىپ قالغان. ئەمما كېسەللەرنىڭ ئەھۋالى ئېغىرلاشقان چاغدا ئۇلارنى ئۆلۈم گىردابىدىن قايتۇرۇپ كېلىشكە تىرىشىمەن. كىشىلەر مېنىڭ چوڭ تومۇرغا يېڭنە سانجىپ قان چىقارغىنىمنى، تېرە ئاستىغا دورا قويۇپ كېسەلنى ۋاقىتلىق بولسىمۇ ئۆرە قىلغىنىمنى كۆرۈشىدۇ، شۇڭا مېنى تېبابەتچىلىك ماھارىتى ئۇستۇن، دەپ قارايدۇ، بۇ ھال ناممنى پۈتكۈل مەملىكەتكە تارقاتقان.

ــ نېمىدېگەن دانا جاۋاب بۇ، مەن چۈشەندىم، ــ دەپتۇ ۋېي پادىشاھى.

ھېكمەت:
ئىشنى يۇز بەرگەندىن كېيىن كونترول قىلىش ئىش يۇز بېرىشكە باشلىغاندا كونترول قىلغانغا يەتمەيدۇ، ئىشنى يۇز بېرىشكە باشلىغاندا كونترول قىلىش يۇز بەرمەكچى بولغان ئىشنى ئالدىن كونترول قىلىۋالغانغا يەتمەيدۇ. ئەپسۇس، سودا ساھەسىدە قېتىلىپ ـ سوقۇلۇپ يۇرگەن نۇرغۇن ئادەم بۇ نۇقتىنى تونۇپ يەتمىگەن، شۇڭا ئۇلار خاتالىق يۇز بېرىپ نۇرغۇن مال ـ مۈلكى زىيانغا ئۇچرىغاندىن كېيىن، ئاندىن مەسلىنى ھەل قىلىشقا ئالدىرايدۇ.

بەزىدە قوينى ئۆلتۈرۈپ، كالىنى ساقلاپ قالماقچى بولۇشىدۇ، بەزىدە شۇنداق قىلىشقىمۇ ئۇلگۈرەلمەيدۇ.

ئۆلۈكتىلا ئۈمىد بولمايدۇ

ناھايىتى باي بىر ئادەم بولغانىكەن، ئۇ دائىم ئۆزىگە ئەجەل يەتكەندە مال ـ مۈلكىنىڭ ئەسقاتماي قېلىشىدىن ئىنتايىن ئەنسىرەيدىكەن. بۇنى بىلگەن باينىڭ يېقىنلىرى ئۇنىڭغا ساختاۋەتلىك ئىشلارنى قىلىشنى، ئۆلۈپ كەتكەن تەقدىردىمۇ، قىلغان ساۋابلىق ئىشلىرى ئۇنىڭغا پايدا يەتكۈزىدىغانلىقىنى ئېيتىپ تەربىيە بېرىپتۇ. باي بۇ تەكلىپنى قوبۇل قىلىپ باشقىلارغا ئاز ـ تولا ئىللىقلىق يەتكۈزمەكچى بوپتۇ ۋە پەقەت تۇرمۇشتىن ئۈمىدىنى تولۇق ئۈزگەن كىشىلەرگىلا ياردەم قىلىشنى قارار قىپتۇ.

بىر كۈنى باي ئەخلەت دۆۋىسىدە ئولتۇرغان كىيىملىرى جۇل ـ جۇل بىر ئادەمنى كۆرۈپ كۆڭلىدە: «بۇ ئادەم چوقۇم تۇرمۇشتىن ئۈمىدىنى ئۈزگەن» دەپ ئويلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئادەمگە 100 سەر كۈمۈش بېرىپتۇ. ئەمما باينىڭ سېخىيلىقىدىن چۆچۈپ كەتكەن ئۇ ئادەم بايغا:

ــ نېمىشقا شەھەردىكى شۇنچە كۆپ نامرات ئادەمنىڭ ئارىسىدىن پەقەت ماڭىلا بۇنچە كۆپ پۇلنى بېرىۋېتىسىز؟ ــ دەپ سوراپتۇ. باي تۇرمۇشتىن پۈتۈن ئۈمىدىنى ئۈزگەن ئادەمگىلا ياردەم قىلماقچى بولغانلىقىنى ئېيتىپتىكەن، ئۇ نامرات 100 سەر كۈمۈشنى بايغا دەرھال قايتۇرۇپ بېرىپ دەپتۇ:

ــ سىزنىڭ ماڭا بەرگەن بۇ سەدىقىڭىز سىزنىڭ ئاق كۆڭۈللۈكىڭىزدىن ئەمەسكەن، مەن گەرچە قەلەندەر بولساممۇ، تۇرمۇشقا ئۈمىدۋارمەن، بۇنداق سەدىقە ماڭا ھاقارەت. پەقەت ئۆلگەن ئادەملا تۇرمۇشتىن ئۈمىدىنى ئۈزىدۇ. شۇڭا سىز ئۆلۈكلەرگىلا سەدىقە بەرسىڭىز بولىدىكەن!

ــ باي سېخىيلىقتىن ئەمەس، بەلكى ئەندىشىدىن خالاس بولۇش ئۈچۈن ساختاۋەتلىك ئىش قىلماقچى بولغان. دېمەك، باينىڭ ئەندىشىسى ئۇنىڭ شەخسىيەتسىز ھالدا ھەقىقىي ساختاۋەتلىك ئىشنى قىلىشىغا توسالغۇ بولغان، باي باشقىلارنىڭ ئۈمىدلىك ياكى ئۈمىدسىز ئىكەنلىكىنى ئايرىماقچى بولغان بولسىمۇ، بىراق تۇرمۇشتىن پۈتۈن ئۈمىدىنى ئۈزگەن ئادەمنىڭ ئۆزى ئىكەنلىكىنى چۈشەنمىگەن. چۈنكى ئۇ باي «تۇرمۇشقا باغلانغان ئۈمىدنى ئادەمنىڭ ئىچكى ـ دۇنياسىدىن ئەمەس، بەلكى مال ـ مۈلۈكتىن كېلىدۇ» دەپ قارىغان.

زالىم پادىشاھ

بۇرۇنقى زاماندا بىر زالىم پادىشاھ ئۆتكەنىكەن. خەلق ئۇنىڭغا تولىمۇ ئۆچ ئىكەن.

تومۇز ئايلىرىنىڭ بىر كۈنى پادىشاھ دەريا بويىدا سەيلە قىلىۋېتىپ سۇغا چۆمۈلگۈسى كېلىپ قاپتۇ. ئۇ ئەسلىي سۇ ئۈزۈشكە ماھىر بولسىمۇ، لېكىن سۇغا كىرىش بىلەنلا ياخشى ئۈزەلمەي چۆكۈپ كېتىشكە تاسلا قاپتۇ. دەل شۇ پەيتتە دەريا بويىدىكى ئېتىزدا ئەمگەك قىلىۋاتقان ئىككى دېھقان كېلىپ ئۇنى خەتەردىن قۇتۇلدۇرۇپ قاپتۇ. ئۇلار پادىشاھنى قۇتۇلدۇرۇپ چىققاندىن كېيىنلا ئۆزلىرىنىڭ قۇتۇلدۇرۇۋالغىنى زالىم پادىشاھ ئىكەنلىكىنى بىلىشىپتۇ. پادىشاھ خەتەردىن قۇتۇلغانلىقىغا ناھايىتى خۇشال بولۇپ، بۇ ئىككى دېھقانغا:

ــ سىلەر مېنىڭ ھاياتىمنى قۇتۇلدۇرغان شەپقەتچىم، سىلەرگە نېمە كېرەك؟ نېمە كېرەك بولسا بېرىشكە تامامەن رازىمەن، ــ دەپتۇ. بىرىنچى دېھقان:

ــ ئوغلۇمنىڭ پۇتى ئۆتكەن يىلى سۇنۇپ كەتكەن، ئوبدان دوختۇردىن بىرنى تېپىپ بەرسىلە، ــ دەپتۇ.

پادىشاھ بىرىنچى دېھقاننىڭ تەلىپىگە ماقۇل بوپتۇ ۋە يەنە بىر دېھقانغا قاراپ:

ــ سېنىڭ نېمە تەلىپىڭ بار؟ ــ دەپ سوراپتۇ. ھېلىقى دېھقان تولىمۇ ئەقىللىق ئىكەن. ئۇ بىر دەم ئويلانغاندىن كېيىن پادىشاھقا قاراپ:

ــ سىلى ماڭا ناھايىتى مۇھىم بىر ئىشنى قىلىپ بېرەلەملا؟ ــ دەپتۇ.

ــ نېمە ئىش؟ ــ دەپتۇ پادىشاھ ۋە ئۇ چوقۇم كۆپ پۇل ياكى ئوغلىغا خىزمەت ھەل قىلىپ بېرىشنى تەلەپ قىلسا كېرەك، ــ دەپ ئويلاپتۇ.

ھېلىقى دېھقان ئەتراپىغا ئوبدان قارىۋېتىپ:

ــ مېنىڭ سىلىنى قۇتقۇزغانلىقىمنى ئىنسى ــ جىنغا تىنىمسىلا، ــ دەپتۇ زالىم پادىشاھقا قاراپ.

«ئىككى قۇرۇق تاغار» ھەققىدە

مۇنداق «ئىككى قۇرۇق تاغار» بولغان ئىكەن. ئۇلار ئۆرە تۇرۇشنى بەكمۇ ئارزۇ قىلىپ، بىر دانىشمەندىن مەسلىھەت سوراپتۇ. دانىشمەن قۇرۇق تاغارلارنىڭ غەيرىتىگە ئاپىرىن ئوقۇپ: ئۇلارغا ئۆرە تۇرۇش ئۈچۈن ئىككى خىل ئەپچىل چارە بار: بىرى، قۇرۇق تاغارنىڭ ئىچىگە مالنى بولۇشىغا قاچىلاش، يەنە بىرى، بىراۋنىڭ قۇرۇق تاغارنى ياخشى كۆرۈپ قېلىپ يۆلەپ قويۇشىغا ئېھتىياجلىق، دەپ يول كۆرسىتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن قۇرۇق تاغار A بىرىنچى خىلدىكى ئۇسۇلنى تاللاپ تىرىشىپ ئۆگىنىپ جاپالىق ئىشلەپ، ئۆز ئەجرىنى قۇرۇق تاغارغا قاچىلاشقا باشلاپتۇ. ئايلار قاتلىنىپ، يىللار ئاتلىنىپ «تاما ــ تاما كۆل بولار، قۇم يىغىلىپ تاغ بولار» دېگەندەك، ئۇنىڭ ئەجرى بىكارغا كەتمەپتۇ، ئاخىر كېكىردىكى بىلەن مالغا توشقاندا ئورنىدىن دەس تۇرۇپ

ئارزۇسى ئەملگە ئېشىپتۇ.

قۇرۇق تاغار «ئۇجمە پىش ئاغزىمغا چۈش» دېگەندەك، ھەممە نەرسە يۇز يىل ياشامدۇ؟ جاپا چېكىشكىلا تۇغۇلغانمۇ؟ دەپ ئويلاپ، بىراۋنىڭ ئۆزىنى ياخشى كۆرۈپ يۆلەپ قويۇشىنى كۈتۈپ، بەخىرامان ئۆز جايىدا ئەسكى پالازدەك سوزۇلۇپ يېتىپتۇ. ئۇ يېتىپتۇ، يېتىپتۇ، ياتقاندىمۇ ئۇزاق يېتىپتۇ، خۇددى دېڭىزدەك كۆزىنى ئاچمىغاندىن ئۆزمەي يېتىپتۇ. ئاخىر بىر ئادەم ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ توختاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن قۇرۇق تاغارنىڭ گۈلقەلىرى ئېچىلىپ: بۇ كۆڭلى يۇمشاق سېخىي ئادەم مېنى يۆلەپ قويىدىغان بولدى، دەپ «ئاسماندىكى غازنىڭ شورپىسىغا نان چىلاپ»، خۇددى «ئالتۇن تېپىۋالغاندەك» خۇش بولۇپ، تەقەززالىق بىلەن ھېلىقى ئادەمگە قاراپتۇ. ھېلىقى ئادەم يۇتى بىلەن تاغارنى ئۇياق - بۇياق تېپىپ باققان ئىكەن، تاغارنىڭ ئىچىدە ھېچ نەرسە بولمىغاچقا، ئەسكى پايتىمىنى تەپكەندەك تېپىپ، دەسسەپتىپ كېتىپ قاپتۇ.

ئالتۇن بولغان بولسام

ئۆزىنى كاماللاتكە يەتكەن ئەقىللىق كىشى دەپ ھېسابلاپ يۇرىدىغان ئادەم ئۆزىگە تەمەننا قويۇپ: يۇقىرى دەرىجىلىك ئورۇن ۋە رەھبەرلەرنىڭ كۆزى قارىغۇ، مېنى پەقەتلا مۇھىم ئورۇنغا قويمىدى، دەپ ئويلاپ قاتتىق ئازابلىنىپ، بىر كۈنى دانىشمەنلىرىنىڭ ئالدىغا بېرىپ: مەن نېمانداق شورپىشانە؟ تەقدىر نېمە ئۈچۈن مېنى بۇنداق ئازابلايدۇ؟ كەشتىنىڭ سوڭغا دەسسەپ، پايتىمىسىنى سۆرەپ يۈرگەن تەخسىكەشلەر ئۆسۈپ كەتتى، مەن نېمە ئۈچۈن ئۆسەلمەيمەن؟ دەپ سوراپتۇ. دانىشمەن بىر ئاز ئويلانغاندىن كېيىن، يېنىدا تۇرغان بىر كىچىككىنە تاشنى ئېلىپ بىر دۆۋە تاشنىڭ ئارىسىغا تاشلىۋېتىپ: سەن بېرىپ مەن ھازىر تاشلىۋەتكەن تاشنى تېپىپ كەل دەپ بۇيرۇپتۇ. ئۇ ئادەم تاشلار ئىچىدىن دانىشمەن تاشلىۋەتكەن تاشنى ئۇياق ئىزدەپ، بۇياق ئىزدەپ، زادىلا تاپالمايمۇ خۇددى «ئۇتتۇرۇۋەتكەن قىمارۋازدەك» سالپىيىپ قايتىپ كەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن دانىشمەن قولىدىكى ئالتۇن ئۆزۈكنى چىقىرىپ تاشلارنىڭ ئىچىگە تاشلىۋېتىپ، ئەمدى ئۆزۈكنى تېپىپ كەل، دەپ بۇيرۇپتۇ. ھېلىقى ئادەم تاشلار ئىچىدىن يالتىراپ تۇرىدىغان ئۇزۈكنى ئاسانلا تېپىۋېلىپ، گۈلقەلىرى ئېچىلىپ خۇددى «جەڭدىن قايتقان غالىبلاردەك» قايتىپ كەپتۇ. دانىشمەنمۇ بۇ كىشىگە: «ئادەم ئۆز غېمىنى يېمىسە يەر يۇتىدۇ» دېگەن بىر جۈملە سۆزنى ھەدىيە قىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ھېلىقى كىشى ئۆزىنى مەن ھازىرچە تېخى بىر تاش ئىكەنمەن، ئەگەردە ئالتۇن بولغان بولسام تاشلار ئىچىدە پارقىراپ تۇرار ئىكەنمەن، دەپ ئۆزىنىڭ نېمە ئۈچۈن ئۆسەلمىگەنلىكىنى ھەقىقىي چۈشىنىپتۇ.

ئەينەك

بىر ئادەم يېڭى بىر جايغا كۆچۈپ بېرىپ، شۇ يەردە ئولتۇرۇشلۇق بىر مويسىپىتتىن: «بوۋا، سىزنىڭچە بۇ يەرنىڭ ئادەملىرى بىلەن ئاسان چىقىشقىلى بولامدۇ؟» دەپ سوراپتىكەن. مويسىپىت بۇنىڭغا جاۋابەن: «ئىلگىرىكى قوشنىلىرىڭىز بىلەن ئاسان چىقىشالامتىڭىز؟» دەپ قايتۇرۇپ سوراپتۇ. يېڭى كۆچۈپ كەلگەن ئادەم: «ئۇلارنىڭ ئوساللىقىدىن ئۇلار بىلەن زادىلا چىقىشالمايتتىم» دەپتۇ. «ئۇنداق بولسا بۇ يەرنىڭ ئادەملىرى بىلەنمۇ چىقىشالمايدىكەنسىز» دەپتۇ مويسىپىت. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئادەم باشقا بىر جايغا كۆچۈپ كېتىپتۇ. بىر نەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن يەنە بىر ئادەم كېلىپ مويسىپىتتىن ئالدىنقى ئادەمگە ئوخشاش سوئال سوراپتۇ، مويسىپىتمۇ ئالدىنقى قېتىمقىدەك قايتۇرۇپ سوئال سوراپتىكەن. ھېلىقى ئادەم: «بۇرۇنقى قوشنىلىرىم ناھايىتى دوستانە ئىدى، مەن ئۇلارنى ھېلىھەم ياد ئېتىپ تۇرىمەن» دەپتۇ. مويسىپىت: «بۇ يەرنىڭ ئادەملىرى بىلەنمۇ ناھايىتى ئاسان چىقىشالايدىكەنسىز» دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ھېلىقى ئادەم بۇ جايدا ئولتۇراقلىشىپ قاپتۇ ھەمدە تېزلا جامائەت سېپىگە قوشۇلۇپ كېتىپتۇ.

بۇ ھېكايىدىن ئەمەلىي تۇرمۇشتا ئەتراپىمىزدىكى نەرسىلەرگە قانداق قاراشتا بولۇشىمىز كېرەكلىكىنى كۆرۈۋالالايمىز.

ئەگەر ئۈمىد ۋە ئىنتىلىش بولمسا...

بىر ئاغرىق سەكراتقا چۈشۈپ قاپتۇ. ئۇنىڭ ئائىلىسىدىكىلەرنى قايغۇ ـ ھەسرەت بېسىپتۇ. لېكىن دوختۇر ئۇمىدىنى پۈتۈنلەي ئۈزۈۋەتمەپتۇ، ئۇ ئادەتتىكى قائىدە بويىچە ئاغرىقتىن سوراپتۇ:

ــ ئەپەندى، بىرەر نەرسە يېگۈڭىز بارمۇ؟ ئاغرىق بېشىنى چايقاپتۇ.

ــ ئەپەندى، ئۇنداقتا قىزىقىدىغان بىر نەرسىڭىز بارمۇ؟ دوختۇر ئۇنى روھىي جەھەتتىن داۋالاپ باقماقچى بوپتۇ. ئاغرىق يەنىلا بېشىنى چايقاپتۇ.

ــ ئۇنداقتا قارتا ئويناش، هاراق ـ پاراق ئىچىش، ھەتتا ئايالالار بىلەن ئارىلىشىش دېگەنلەرگىمۇ ھەۋىسىڭىز يوقمۇ؟ ــ دوختۇر داۋاملىق سوراپتۇ:

بۇ قېتىم ئاغرىق تولىمۇ زەئىپ ئاۋازدا جاۋاب بېرىپتۇ:

ــ ھەۋىسىم يوق.

دوختۇر داۋاملىق سوربماقچى بوپتىكەن، ئائىلىسىدىكىلەر ئالدىراپ گەپ قىستۇرۇپتۇ:

ــ دوختۇر، بولدى ئاۋارە بولماڭ، ساق ۋاقتىدا ھېچقانداق ھەۋىسى يوق ئادەمدىن

بۇنداق ئەھۋالدا تېخىمۇ بىر نەرسە كۆتكىلى بولمايدۇ. دوختۇر بۇ گەپنى ئاڭلاپ قاتتىق ئېچىنىپتۇ ۋە ئېغىر تىنىپ قويۇپ چىقىپ كېتىپتۇ. ئاغرىقنىڭ ئائىلىسىدىكىلەر ئىمە ئىش بولغانلىقىنى چۈشىنەلمەي، دوختۇرنىڭ ئارقىسىدىن چىقىپ سوراپتۇ:

ــ دوختۇر، ئەھۋال چاتاقمۇ ــ قانداق؟ دوختۇر:

ــ مەن بۇنداق ئاغرىقلارنى داۋالىغان، ھەر قېتىم پۈتۈن كۈچۈمنى چىقارغان، لېكىن بۇ ئاغرىقتىن ئۈمىدىمنى پۈتۈنلەي ئۈزدۈم، چۈنكى ئۇ پۈتۈن ئارزۇ ــ ھەۋەسلەردىن قالغان ئادەم ئىكەن. بۇنداق ئادەملەردە تۇرمۇشقا نىسبەتەن ھېچقانداق تارتىشىش بولمايدۇ. ئادەم روھ بىلەن گۆشنىڭ بېكىتى، ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى قايسى بىرى كەم بولسا، ئۇ مۇكەممەل ھاياتلىق بولمايدۇ. ئادەمنىڭ روھىي تۇرمۇشقا نىسبەتەن سۆيۈش، ئىنتىلىش ۋە ئارزۇ ــ ئارمانغا موھتاج. شۇنداق بولغاندىلا كىشىلىك ھاياتتا بەخت ۋە ئۈمىد دېگەن نەرسىلەر مەۋجۇت بولۇپ تۇرالايدۇ. نىشان ۋە يۆنىلىشى بولمىغان كېمە شەكسىزكى «ھالاكەت» كېمىسى بولىدۇ. ئادەمنىڭ روھىدا ئۈمىد ۋە ئىنتىلىش دېگەندەك نەرسىلەر بولمىسا، ئۇمۇ ئۆلۈم بىلەن باراۋەر بولىدۇ. بۇنداق ئەھۋالدا بەختتىن تېخىمۇ سۆز ئاچقىلى بولمايدۇ.

بېلىق قىلتىرىقىدىن ياسالغان چاشقان

خېلى زامانلار ئىلگىرى كامالەتكە يەتكەن ئىككى ياغاچچى ئۆتكەن بولۇپ، قايسىسىنىڭ بىرىنچى ئوروندا تۇرىدىغانلىقىنى ئايرىغىلى بولمايدىكەن. بىر كۈنى پادىشاھ: بۇ ئىككى ياغاچچىنى مۇسابىقىلەشتۇرۇپ، يەڭگۈچىنى «خاندانلىق بويىچە ئەڭ ئۇستا ياغاچچى» دەپ جاكارلىماقچى بولۇپ، ئۇلارغا:

ــ قېنى قايسىڭلار ئۈچ كۈن ئىچىدە راست چاشقانغا ئوخشاش چاشقان ياساپ چىقالايسىلەر، ــ دەپتۇ.

ئۇچىنچى كۈنى ئۇلار ياسىغان «چاشقان» لىرىنى پادىشاھقا كۆرسىتىپتۇ. باھالىغۇچىلارمۇ تەق بوپتۇ.

بىر ياغاچچى «چاشقان» نى ھەقىقەتەن راست چاشقاندەكلا ياساپتۇ. ئەمما يەنە بىر ياغاچچى ياسىغان «چاشقان» پەقەت يىراقتىن قارىسىلا چاشقانغا ئازراق ئوخشايدىكەن. بۇنى كۆرگەن ۋەزىر ــ ۋۇزرالار ۋە پادىشاھ بىردەك ئالدىنقى ياغاچچىنى ئۈتۈپ چىقتى، دەپ قارىشىپتۇ. بىراق كېيىنكىسى «بۇ قارار ئادىل بولمىدى» دەپ نارازىلىق بىلدۈرۈپتۇ ۋە:

ــ ياسالغان چاشقاننىڭ راست چاشقانغا ئوخشىغان ياكى ئوخشىمىغانلىقىنى مۇشۇك بەلگىلىسۇن، چۈنكى چاشقانلىق پەرق ئېتىشتە مۇشۇكنىڭ كۆزى ئادەملەرنىڭكىدىن ئۆتكۈر، ــ دەپتۇ. پادىشاھمۇ ئۇنىڭ سۆزىنىڭ ئوروندۇق ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ تەلىپىگە قوشۇلۇپتۇ. ئويلىمىغان يەردىن ئۈنى ئايرىغۇچى

مۇشۇكلەر قويۇپ بېرىلىشى ھامان، ھېچنېمىگە قارىماي ھېلىقى چاشقانغا ئانچە ئوخشاش كەتمەيدىغان، كۆرۈمسىز «چاشقان» غا ئېتىلىپتۇ... ئەمما مۇشۇكلەرنىڭ ھېلىقى قاملاشقان «چاشقان» بىلەن كارى بولماپتۇ. بۇنداق ھەقسىزلىكتە ئالدىدا پادىشاھ «خاندانلىق بويىچە بىرىنچى» دېگەن نامنى «چاشقان» ى قاملاشمىغان ياغاچچىغا بېرىشكە مەجبۇر بوپتۇ، بۇ ئىشتىن كېيىن پادىشاھ مۇسابىقىدە ئۇتقان ياغاچچىدىن:

ــ سەن قانداق قىلىپ مۇشۇكنى ئۆزۈڭ ياسىغان «چاشقان» نىڭ راست ئىكەنلىكىگە ئىشەندۈردۈڭ؟ ــ دەپ سوراپتۇ. ياغاچچى:

ــ بۇ ئەھمىيەتتە ناھايىتى ئاددىي، مەن پەقەت «چاشقان» نى بىلىق قىلتىرىقىدىن پايدىلىنىپ ياساپ چىقتىم، مۇشۇك ئۇنىڭ چاشقانغا ئوخشىغان ياكى ئوخشىمىغانلىقىغا ئەھمىس، بەلكى ئۇنىڭ ھىدى ۋە پۇرىقىغا دىققەت قىلىدۇ، ــ دەپتۇ.

ئەھمىيەتتە ھاياتلىق رىقابىتىمۇ مانا مۇشۇنىڭغا ئوخشاش، دېمەك غەلىبە قازانغۇچىلاردىن ھەممىسىنىڭ ماھارىتى ئەڭ ياخشى بولۇپ كېتىشى ناتايىن.

تاللاش

بىر كەنتتە ناھايىتى ئەقىللىق بىر بۇۋاي بولۇپ، كەنتتىكىلەر قانداق قىيىن مەسىلىگە يولۇقسا، ئۇنىڭدىن مەسلىھەت سورايدىكەن.

ئەقىللىق، شوخ بىر بالا ئۇنى قەستەن سىناپ باقماقچى بوپتۇ ــ دە، قولىدا بىر تېرىك قۇشقاچنى سىقىمدىغىنىچە بۇۋاينىڭ قېشىغا بېرىپ:

ــ بۇۋا ئاڭلىسام، سىز ئەڭ ئەقىللىق ئادەم ئىكەنسىز، لېكىن مېنىڭ ئىشەنگۈم كەلمەيدۇ، ئەگەر سىز قولۇمدىكى قۇشقاچنىڭ تېرىك ياكى ئۆلۈك ئىكەنلىكىنى تېپىپ بەرسىڭىز، مەن سىزنىڭ ئەقىللىق ئادەم ئىكەنلىكىڭىزگە ئاندىن ئىشىنىمەن، ــ دەپتۇ.

بۇۋاي بالىنىڭ ھەييارلىق چىقىپ تۇرغان كۆزلىرىدىن ئۇنىڭ قورسىقىدا ھىيلە بارلىقىنى، ئەگەر «تېرىك» دەپ جاۋاب بەرسە، بالىنىڭ قۇشقاچنى چاندۇرمايلا سىقىپ ئۆلتۈرۈۋېتىدىغانلىقىنى، «ئۆلۈك» دەپ جاۋاب بەرسە، بالىنىڭ ئالقىنىنى ئېچىپ قۇشقاچنى ئۇچۇرۇۋېتىدىغانلىقىنى پەملەپ قاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ بالىنىڭ مۇرىسىگە ئۇرۇپ تۇرۇپ كۈلۈمسىرىگەن ھالدا: بۇ قۇشقاچنىڭ تېرىك ياكى ئۆلۈكلۈكى پۈتۈنلەي ساڭا باغلىق ئوغلۇم! ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

ئەتىۋارلىق كىچىك خانىش ۋە باغ

يىراق قەدىمكى ھىندىستاندا بىر پادىشاھ ئۆتكەنكەن، ئۇنىڭ دۆلىتى كەڭ ھەم قۇدرەتلىك ئىكەن. پادىشاھ ھۆسن ــ جامالدا پەرىشتىدىن قېلىشمايدىغان بىر قىزنى

كىچىك خانىشلىققا ئاپتۇ، ئىككىسى مېھىر ـ مۇھەببەتلىك، ئىناق ـ ئېجىل ئۆتۈپتۇ. لېكىن بەختلىك كۈنلەر ئۇزۇنغا بارماپتۇ. ئاردىدىن ئۇزۇن ئۆتمەي، كىچىك خانىش ساقايماس كېسەلگە گىرىپتار بوپتۇ. پۈتۈن مەملىكەتتىكى ئەڭ ماھىر تېۋىپلارمۇ ئۇنىڭ كېسىلى ئالدىدا ئامالسىز قاپتۇ. كىچىك خانىش ئاخىر ئۇ دۇنيانىڭ گۈلىستانىغا سەپەر قىپتۇ.

قاتتىق قايغۇغا چۆمگەن پادىشاھ كىچىك خانىش ئۈچۈن داغدۇغىلىق ماتەم مۇراسىمى ئۆتكۈزۈپتۇ، ئەڭ ياخشى ياغاچ تاپقۇزۇپ كېلىپ، ئەڭ ماھىر ياغاچچىلارنى تەكلىپ قىلىپ، كىچىك خانىشقا مېيىت ساندۇقى ياستىپتۇ. پادىشاھ ئامراق كىچىك خانىشنى ھەر كۈنى كۆرۈپ تۇرۇش ئۈچۈن، مېيىت ساندۇقىنى ئوردىنىڭ يېنىدىكى سارايغا ئورۇنلاشتۇرۇش بۇيرۇقىنى چۈشۈرۈپتۇ. پادىشاھ ۋاقىت بولسىلا سارايغا كىرىپ كىچىك خانىشنىڭ مېيىتىغا ھەمراھ بولىدىكەن، ئۆتكەن گۈزەل چاغلارنى ئەسلەيدىكەن. ئاردىدىن بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن پادىشاھقا سارايىنىڭ ئەتراپىدىكى مەنزىرە كىچىك خانىشنىڭ تەڭداشسىز ھۆسن ـ جامالىغا ماس كەلمىگەندەك تۇيۇلۇپتۇ. شۇنىڭ بىلەن، ساراي ئەتراپىغا بىر باغ بىنا قىلىش ئۈچۈن، مەملىكەتنىڭ ھەرقايسى جايلىرىدىن ئەڭ ئەتىۋارلىق گۈل ـ گىياھلارنى كۆچۈرتۈپ كەپتۇ. لېكىن باغ پۈتكەندىن كېيىن يەنە تېمىدۇر كەمدەك ھېس قىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن، سۇ باشلىتىپ كېلىپ، ئاجايىپ كۆركەم بىر كۆل بىنا قىلغۇزۇپتۇ. كۆل پۈتكەندىن كېيىن ھەرخىل راۋاقلارنى ياستىپتۇ. كېيىن يەنە ئالدىنقى قاتاردىكى ھەيكەلتىراشلارنى تەكلىپ قىلىپ، خىلمۇخىل ھەيكەللەرنى ياستىپتۇ... قىسقىسى، پادىشاھ بۇ باغدىن زادىلا قانائەت ھاسىل قىلمايدىكەن، توختىماي كېڭەيتىپ، مۇكەممەللەشتۈرۈپ تۇرىدىكەن.

ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغا بارغاندىمۇ، ئۇ بۇ گۈزەل باغنى قانداق قىلغاندا تېخىمۇ ۋايىغا يەتكۈزگىلى بولىدىغانلىقى ئۈستىدە باش قاتۇرىدىكەن. بىر كۈنى، پادىشاھنىڭ كۆزى كىچىك خانىشنىڭ مېيىت ساندۇقىغا چۈشۈپ قاپتۇ، مۇنداق گۈزەل باغقا مېيىت ساندۇقى پەقەتلا ياراشمىغاندەك بىلىنىپتۇ، شۇنىڭ بىلەن قولىنى پۇلاڭلىتىپ: «ئۇنى ئاچمقۇبتىكلار!» دەپ بۇيرۇق قىپتۇ.

مانا بۇ ۋاقىتنىڭ كارامىتى. ۋاقىت ھەممىنى ئۆزگەرتىۋېتىدۇ!

پۇرسەت بىرلا قېتىم كېلىدۇ

بىر نەچچە ئوقۇغۇچى سوقراتتىن ۋاقىتنىڭ ھەقىقىتى توغرىسىدا سوئال سوراپ قالدى. سوقرات ئۇلارنى بىر مېۋىلىك باغقا باشلاپ كىردى.

ــ ھەربىرىڭلار بىر قاتار مېۋىلىك دەرەخنى بويلاپ بۇ باشتىن ئۇ باشقا چىقىڭلار، ــ دېدى سوقرات ئوقۇغۇچىلارغا، ــ ھەربىرىڭلار ئۆزۈڭلار ئەڭ چوڭ، ئەڭ ياخشى دەپ قارىغان مېۋىدىن بىرنى ئۈزۈڭلار، كەينىڭلارغا قايتىشىڭلارغا، ئىككىنچى قېتىم

تاللىشىڭلارغا بولمايدۇ.

ئوقۇغۇچىلار باغنى ئارىلاپ ماڭدى. ئۇلار مېۋىلەرگە ئەستايىدىللىق بىلەن كۆز يۈگۈرتۈپ ماڭدى. ئۇلار باغنىڭ ئۇ بېشىغا چىقىقاندا، سوقرات ئۇ يەردە ساقلاپ تۇرغانىكەن.

ــ ئۆزۈڭلار رازى بولغۇدەك مېۋە تاللىيالمىدىڭلارمۇ؟ ــ سورىدى سوقرات.

ــ ئۇستاز، ماڭا يەنە بىر قېتىم تاللاش پۇرسىتى بەرگەن بولسىڭىز، ــ دېدى بىر ئوقۇغۇچى ئۆتۈنۈپ، ــ مەن باشتا ناھايىتى چوڭ ھەم ناھايىتى ياخشى بىر مېۋىنى كۆرگەنىدىم، لېكىن مەن تېخىمۇ چوڭ، تېخىمۇ ياخشىسى ئۈچراپ قالار دېگەن ئۈمىدتە ئالدىغا مېڭىۋېرىپتىمەن، بۇ باشقا چىقىقاندا ئويلاپ باقسام، ــ بىرىنچى قېتىم ئۈچرىتقان مېۋە ئەڭ چوڭ ھەم ئەڭ ياخشى ئىكەن.

باشقا ئوقۇغۇچىلارمۇ يەنە بىر قېتىم تاللاش پۇرسىتى بېرىشنى ئۆتۈندى.

ــ بالىلىرىم، ــ دېدى سوقرات بېشىنى چايقاپ، ــ ئىككىنچى قېتىم تاللاش پۇرسىتى بولمايدۇ، ھايات دېگەن ئەنە شۇ.

ئىككىنچى قېتىم تاللاش پۇرسىتى بولمايدۇ، مانا بۇ ھايات ھەقىقەتلىرىدىن بىرى.

سىز ئۇچۇن باشقىدىن كېلىش ئىمكانىيىتى يوق، ھەممە نەرسىنى ئەسلىدىن باشلاشقا توغرا كېلىدۇ. بۇ بىز ئۇچۇن بىردىنبىر تاللاش يولى، باشقا يول يوق.

سولومونىڭ چۈشى

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، ئۇلۇغ سولومون پادىشاھ بىر چۈش كۆرۈپتۇ، چۈشىدە بىر ئەۋلىيا ئۇنىڭغا بىر ئېغىز گەپ قىپتۇ، بۇ گەپ ئىنسانلارنىڭ پۈتۈن ئەقىل ـ پاراسىتىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدىكەن. ئاساسلىقى، خۇشال بولغاندا ئۆزۈڭنى بىلمەي قالما، ئازابلانغاندا ئۆزۈڭنى يوقتىپ قويما، تىرىشچانلىق، ئىجتىھاتچانلىقنى باشتىن ـ ئاخىر ساقلا، دېگەن مەنىدە ئىكەن. لېكىن پادىشاھ ئويغانغاندىن كېيىن ھەر قانچە قىلىپمۇ ئۇ گەپنى ئېسىگە ئالالماپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ئەڭ ئەقىللىق ھېسابلايدىغان ۋەزىرلىرىدىن بىر نەچچىنى ئالدىغا چاقىرىپ، ئۇلارغا چۈشىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ ھەمدە ئۇلاردىن چۈشىدە ئاڭلىغان سۆزنى ئويلاپ تېپىشنى تەلەپ قىپتۇ، ئاندىن چوڭ بىر ئالماس ئۈزۈكنى چىقىرىپ:

ــ ئەگەر ئۇ گەپنى ئويلاپ تاپالمىساڭلار، ئۇنى مۇشۇ ئۈزۈكنىڭ يۈزىگە نەقىشلەپ قويۇڭلار، مەن بۇ ئۈزۈكنى ھەر كۈنى قولۇمغا تاقاپ يۈرىمەن، ــ دەپتۇ.

بىر ھەپتىدىن كېيىن بىرنەچچە ۋەزىر ئۈزۈكنى قايتۇرۇپ ئەكېلىپ بېرىپتۇ. ئۇنىڭغا ئاددىيلا بىر جۈملە گەپ نەقىشلەنگەنىكەن: «ھەتتا مۇشۇمۇ قولدىن چىقىپ كېتىدۇ.»

سائەت ھەققىدە ھېكايە

يېڭى قۇراشتۇرۇلغان بىر كىچىك سائەت كونا ئىككى سائەتنىڭ ئوتتۇرىسىغا قويۇپ قويۇلدى. كونا ئىككى سائەت «چىك، چىك، چىك» قىلىپ، مىنۇت ـ سېكۇنتلاپ توختىماي ماڭاتتى. كونا سائەتلەردىن بىرى كىچىك سائەتكە:

ـ قېنى، سەنمۇ خىزمىتىڭنى باشلىغىن، لېكىن سېنىڭ 32 مىليون قېتىم چىكىلداشقا بەرداشلىق بېرىش ـ بېرەلمەسلىكىڭدىن ئەنسىرەپ تۇرىمەن، ـ دېدى.

ـ ۋاي خۇدايىم! 32 مىليون قېتىم دەمسەن! ـ كىچىك سائەت چۆچۈپ كەتتى، ـ مېنىڭ ۋەزىپەم شۇنچىلىك ئېغىرمۇ؟ ھۆددىسىدىن چىقالمىغۇدەكمەن، ھەرگىز چىقالمىغۇدەكمەن.

ـ ئۇنىڭ جۆيلۈشلىرىگە قۇلاق سالما، ـ دېدى كونا سائەتلەرنىڭ يەنە بىرى، ـ سەن ھەر سېكۇنتتا بىر قېتىم «چىك» قىلىپ قويساڭلا ئىش پۈتىدۇ.

ـ جاھاندا نەدىمۇ ئۇنداق ئاسان ئىش بولسۇن، ـ دېدى كىچىكى تازا ئىشەنمەي، ـ ئەگەر راستلا شۇنداق بولسا، قېنى مەن سىناپ باقاي.

كىچىك سائەت زورۇقمايلا ھەر سېكۇنتتا بىر قېتىم «چىك» قىلىپ قويۇپ يۈرۈۋېردى، ئۆزىمۇ سەزمىگەن ھالدا ئارىدىن بىر يىل ئۆتۈپ كەتتى، دەرۋەقە، ئۇ 32 مىليون قېتىم چىكىلداش ۋەزىپىسىنى ئورۇنلاپ بولدى.

يىراقتا كۆرۈنگەن ئاشۇ چىراغ نۇرى

بىر كىچە دېڭىزدا كېتىۋاتقاندا تۇيۇقسىز قاتتىق بوران چىقىپ كېتىپتۇ، كىچە دەھشەتلىك دولقۇنلارغا بەرداشلىق بېرەلمەي چۆكۈپ كېتىپتۇ، كىچىدىكى ئادەملەر ئاساسەن ھالاك بوپتۇ. كىچىدىكى بىر ئادەم بىر قۇتۇلدۇرۇش كاتېرىغا چىقىۋالغاچقا، بەختلىك ھالدا بۇ ھالاكەتتىن ئامان قاپتۇ. ئۇ چىقىۋالغان كاتېر دېڭىز دولقۇنىدا خۇددى يوپۇرماقتەك بىرده ئۇياققا، بىرده بۇياققا ئېقىپ لەيلەپ يۈرۈپتۇ. ئۇ ئادەم نەگە كېتىۋاتقانلىقىنى بىلەلمەپتۇ، قۇتۇلدۇرغۇچىلارمۇ ئۇنى تاپالماپتۇ. ئاستا ـ ئاستا قاراڭغۇ چۈشۈشكە باشلاپتۇ، ئاچلىق، سوغۇق ۋە ۋەھىمە ئۇنى ئورىۋاپتۇ. لېكىن ئۇنىڭدا كاتېردىن باشقا ھېچنەرسە يوق ئىكەن، ئۇ چەكسىز ئۈمىدسىزلىنىپتۇ.

ئۇ ئۈمىدسىزلىك ئىچىده ئۈپۈقتا قاراپتۇ، تۇيۇقسىز يىراقتا غۇۋا چىراغ نۇرىنى كۆرۈپتۇ. ئۇ خۇشاللىقىدىن ۋاراقىرىۋېتىپتۇ ۋە ئاشۇ چىراغ تەرەپكە قاراپ كۈچ بىلەن ئىلگىرىلەپتۇ. لېكىن ئۇ چىراغ ناھايىتىمۇ يىراقتا بولسا كېرەك، تاڭ يورۇغىچە مېڭىپمۇ ئۇ يەرگە يېتەلمەپتۇ. ئۇ ھەر قانچە تەسكە توختىسىمۇ داۋاملىق ئالغا ئىلگىرىلەۋېرىپتۇ. كۆڭلىده بولسا، ئۇ يەرده چىراغ يورۇقى بار ئىكەن، چوقۇم يا بىرەر

شەھەر، يا بىرەر پورت بار دەپ ئويلاپتۇ. ھاياتلىق ئۈمىدى ئۇنىڭ يۈرىكىدە يالقۇنجاپتۇ. ئۇ چىراغ يورۇقى كۈندۈزى كۆرۈنمەيدىكەن، پەقەت كېچىدىلا ژال - ژۇل چاقناپ، خۇددى ئۇنىڭغا قول پۇلاڭلىتىۋاتقاندەك كۆرۈنىدىكەن. ئۇچ كۈن ئۆتۈپ كېتىپتۇ. ئاچلىق، ئۈمىدسىزلىك ۋە ھارغىنلىق ئۇنى ئۆلگۈدەك قىيناشقا باشلاپتۇ. ئۇ نەچچە قېتىملاپ ئۆزىنى توگەشتىم دەپمۇ ئويلاپتۇ، لېكىن يىراقتىكى ئاشۇ چىراغ نۇرىنى ئويلىسىلا ۋۇجۇدىغا بىر مۇنچە كۈچ قوشۇلىدىكەن. تۆتىنچى كۈنى، ئۇ يەنىلا ئاشۇ چىراغ تەرەپكە كېتىۋېتىپ، ئاخىر بىر چاغدا ھوشىدىن كېتىپتۇ. لېكىن ئۇنىڭ مېڭىسىدە ئاشۇ خاسىيەتلىك چىراغ يەنىلا نۇر چېچىپ تۇرۇپتۇ.

كەچتە ئۇنى شۇ يەردىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان بىر كىمە قوتۇلدۇرۇۋاپتۇ. ئۇ ھوشىغا كەلگەندە، ئۇنى قوتۇلدۇرۇۋالغانلار ئۇنىڭ ھېچنېمە يېمەي - ئىچمەي دېگىزدا تۆت سوتكا لەيلەپ يۈرگەنلىكىنى بىلىپتۇ! باشقىلار ئۇنىڭدىن ئاچلىق ۋە ئۇسۇزلۇققا قانداق قىلىپ شۇنچە ئۇزۇن چىدىغانلىقىنى سورىغاندا، ئۇ يىراقتىكى يورۇقنى كۆرسىتىپ:

ــ ئاشۇ چىراغ يورۇقى ماڭا ئۈمىد بېغىشلاپ تۇردى، ــ دەپتۇ.

كۆپچىلىك ئۇ كۆرسەتكەن تەرەپكە ئىنچىكىلەپ قاراپتۇ، نەدىمۇ چىراغ يورۇقى بولسۇن، ئۇ ئۇپۇقتا چاقناپ تۇرغان يۇلتۇزلار ئىدى!

بىز ھايات سەپىرىمىزدە ھەرخىل ئوڭۇشسىزلىق ۋە قىيىنچىلىقلارغا مۇقەررەر ئۇچراپ تۇرىمىز. بۇ ۋاقىتتا، يۈرىكىمىزدە مۇستەھكەم ئېتىقاد بولۇپ، توختىماي تىرىشچانلىق كۆرسەتسەكلا، قىيىن ئۆتكەلدىن چوقۇم ئۆتۈپ كېتەلەيمىز. ئەگەر قىيىنچىلىققا ئۇچرىغاندا ئۆزۈڭنى تۇگەشتىم دەپ قارىساڭ، چۈشكۈنلۈك ئىچىدە تۇگىشىسەن، ئەگەر ئۆزۈڭگە: «چوقۇم بەرداشلىق بېرىشىم كېرەك» دەپ مەدەت بەرسەڭ، قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ، غەلىبىگە ئېرىشەلەيسەن.

سۇ يوق سۇدان

بىر يىلى ئەنگلىيەنىڭ بىر ئېكسپېدىتسىيە ئەترىتى سەھرايى كەبىرنىڭ مەلۇم رايونىغا بېرىپتۇ. ئۇلار بىيابان قۇملۇقتا تولىمۇ تەستە ئىلگىرىلىيەلەيدىكەن، كۈچلۈك ئاپتاپتا ئوتتەك قىزىپ كەتكەن قۇملار شامالدا ئۇچۇپ، ئېكسپېدىتسىيەچىلەرنىڭ يۈزىگە ئۇرۇلىدىكەن. ئۇلار ئۇسسۇزلۇق ئازابىدىن بولالماي قاپتۇ ــ ئۇلارنىڭ سۇيى تۈگەپ كەتكەن. بۇ چاغدا ئېكسپېدىتسىيە ئەترىتىنىڭ باشلىقى بىر سۇداننى چىقىرىپ:

ــ مۇشۇ بىر سۇدان سۇ قالدى، لېكىن بۇنى قۇملۇقتىن چىقىشتىن بۇرۇن ئىچىشكە بولمايدۇ، ــ دەپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن، بىر سۇدان قۇملۇقتىن كېسىپ ئۆتۈش ئېتىقادىنىڭ بۇلىقى، ھاياتلىقنىڭ ئۈمىدىگە ئايلىنىپتۇ. سۇدان ئېكسپېدىتسىيەچىلەرنىڭ قولىدىن -

قولىغا ئۆتۈپ تۇرىدىكەن، ئۇنىڭ ئوبدانلا ئېغىرلىقى ئېكسىپېدىتسىيەچىلەرنىڭ ئۇمىدسىزلىككە يۈزلەنگەن چىرايىغا قەتئىيلىك بېغىشلايدىكەن. ئەڭ ئاخىرىدا، ئېكسپېدىتسىيە ئەترىتى قۇملۇقتىن قەيسەرلىك بىلەن ئۆزۈپ چىقىپ، ئەزرائىلنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلۇپتۇ. ھەممەيلەن خۇشاللىقتىن ياش تۆكۈشۈپتۇ، ئۆزلىرىگە روھىي كۈچ ۋە ئېتىقاد ئاتا قىلغان ھېلىقى سۇداننىڭ ئاغزىنى ئېچىپتۇ، ئۇنىڭدىن ئېقىپ چۈشكىنى پۈتۈنلەي قۇم بوپتۇ!

ئوڭۇشلۇق ۋە ئوڭۇشسىز شارائىت

بىر ئايال ئۆزىگە قاتتىق روھىي زەربە بەرگەن بىر ئەردىن ئۆچ ئېلىش ئۈچۈن، ئۇنىڭ نارەسىدە بالىسىنى ئوغرىلىقچە ئېلىپ كېتىپتۇ. ئۇ بالىنى بىر پېرىخونغا تاپشۇرۇپ بېرىپ، بالىغا ئەڭ قەبىھ ئۇسۇل قوللىنىپ ئۆچ ئېلىپ بېرىشنى ئېيتىپتۇ. ئۇزۇن ئۆتمەي، پېرىخون ئۇ ئايالغا خەۋەر يەتكۈزۈپتۇ. بالىغا ئەڭ قەبىھ ئۇسۇل قوللانغانلىقىنى، بەلگىلەنگەن ئورۇنغا كېلىپ كۆرۈپ كەتسە بولىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. ئايال بالىنى كۆرۈپ قاتتىق خاپا بوپتۇ. ئۇ «بىرگىنچىلىك» بالىنى شۇ يەردىكى بىر باي بېقىۋالغانىكەن. ئايال دەرھال پېرىخوننىڭ يېنىغا بېرىپ، ئۇنىڭغا بىر مۇنچە خاپا بوپتۇ. پېرىخون ئۇ ئايالغا ئالدىرىماي نەتىجىسىگە قاراشنى ئېيتىپتۇ. ئەڭ ئاخىرقى نەتىجىسىنى كۆرگەندە، بۇ قەبىھ ئايالمۇ مۇنداق ئۆچ ئېلىشنىڭ سەل ئېشىپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىپتۇ.

ئەسلىدە بالا راھەت ـ پاراغەت ئىچىدە چوڭ بولغاچقا، قاۋۇل بەدەن، مۇستەھكەم ئىرادە، جاپا ـ مۇشەققەتكە چىداش روھىنى يېتىلدۈرەلمەپتۇ. ئائىلىسى تۈيۈقسىز ۋەيران بولۇپ، يوقسۇللۇقنىڭ ئېغىر زەربىسىگە ئۇچرىغاندا، يارامسىز چوڭ بولۇپ قالغان ئۇ كۈندىن ـ كۈنگە خارابلىشىپ ئۆلمەپتۇ، ئۇنىڭدىن بېرىسى بوپتۇ. بىر مەزگىل جان تالىشىپ نەتىجە چىقىرالماي، ئاخىر ئەقىلدىن ئېزىپ ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋاپتۇ.

كەلكۈن ئىچىدىكى «چۈمۈلە توپ»

قاش قارايغان مەزگىل، كەلكۈن ئاخىرى توسمىنى ئېلىپ كەتتى. ھويلا ـ ئارامىلار بىر دەمنىڭ ئىچىدە كەلكۈنگە يەم بولۇپ كەتتى.

سەھەر، ئاپەتكە ئۇچرىغان كىشىلەر ئىككىدىن ـ ئۈچتىن بولۇپ توسما ئۈستىگە چىقىپ، سۇ ئىچىدە چىلىشىپ ياتقان ھويلا ـ ئارامىلىرىغا ئامالسىزلىق ئىچىدە قاراپ تۇرۇشاتتى. تۇيۇقسىز بىر ئەيلەن ۋارقىرىدى:

ـ قاراڭلار، ئاۋۇ نېمە؟

بىر قارا توپ دولقۇن بويلاپ كېلىۋاتاتتى، ئۇ بىردە چۆكۈپ، بىردە لەيلەپ، قارىماققا ئادەمگە ئوخشايتتى، بىر ئادەم دەرھال سۇغا سەكرەپ، ئۇ قارا توپقا تېزلىكتە يېقىنلىشىپ باردى، لېكىن ئۇ نېمىشقىدۇر بىردىنلا توختاپ قالدى ۋە دەرھال ئارقىسىغا قايتىپ، قىرغاققا يېنىپ چىقتى.

— بىر «چۈمۈلە توپ» ئىكەن، — دېدى ئۇ ئادەم.

— چۈمۈلە توپ؟ — ئەتراپتىكىلەر چۈشەنمەي سورىدى.

شۇ گەپلەر بولغۇچە، «چۈمۈلە توپ» لەيلەپ ئۇلارغا يېقىنلا كېلىپ قالدى. ئەسلىدە ئۇ پۇتبول چوڭلۇقىدىكى چۈمۈلىلەر توپى ئىدى! قاپقارا چۈمۈلىلەر بىر - بىرىگە چىڭ چاپلىشىپ غۇژمەكلىشىۋالغانىدى. شامال ۋە دولقۇنلار چۈمۈلىلەر توپىنى بىرەر قۇردىن ئاجرىتىپ ئېلىپ كېتەتتى، بۇ خۇددى قەلەيدىكى بىر قەۋەت سىر سوياۋلۇپ چۈشۈپ قالغاندەك ئىدى. كىشىلەر ئۇلارغا كۆز ئۇزمەي قارىشىپ تۇراتتى.

«چۈمۈلە توپ» قىرغاققا يېقىنلاشتى. خۇددى قۇرۇقلۇققا چىقىش كېمىسى ئېچىلغىنىدەك، چۈمۈلىلەر توپى بىر قەۋەت بىر قەۋەتتىن سويۇلۇپ چۈشۈپ قېلىۋاتاتتى. چۈمۈلىلەر تېز ھەم رەت - رېتى بىلەن يامىشىپ، قۇرۇقلۇققا غەلىبىلىك چىقتى. قىرغاققا يېقىن سۇ ئىچىدە يەنە نۇرغۇن چۈمۈلىلەر توپى بار ئىدى، ئۇلار قەھرىمانلارچە قۇربان بولغانلار ئۇلار قىرغاققا چىقالمايدۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ جەسەتلىرى بىر - بىرى بىلەن مەھكەم قۇچاقلىشىپ تۇرماقتا.

ھېكمەت:

ئەگەر ئادەملەر بىر نىيەت، بىر مەقسەتتە ئۈيۇل تاشتەك ئۇيۇشسا، ئەڭ كىچىك بەدەل بىلەن ئەڭ زور مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشكىلى بولىدۇ!

شورپىشانە زەردار

بىر زەردار دەريادا كېتىۋاتقاندا جىددىي ئېقىمغا دۇچ كېلىپ قېيىقى ئۆرۈلۈپ كېتىدۇ. ئۇ سۇ ئىچىدىكى بىر تاشنىڭ ئۈستىگە تەستە يامىشىپ چىقىۋېلىپ، «قۇتۇلدۇرۇڭلار» دەپ ھەدەپ ۋارقىرىغىلى تۇرۇپتۇ. بىر يىگىت ئۇنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ ھېچنېمىگە قارىماي ئۇنى قۇتۇلدۇرۇشقا مېڭىپتۇ. ئەمما تاغدىن چۈشۈۋاتقان سۇ بىلەن دەريا سۈيىنىڭ ئېقىنى بارغانسېرى جىددىيلىشىپ كېتىۋاتقاچقا، يىگىتنىڭ قېيىقىنىڭ ئىلگىرىلىشى تولىمۇ ئاستا ئىكەن.

— تېز بول! — ۋارقىراپتۇ زەردار، — ئەگەر مېنى قۇتۇلدۇرۇۋالساڭ مىڭ دولار پۇل بېرىمەن!

قېيىقنىڭ ئىلگىرىلىشى يەنىلا ناھايىتى ئاستا ئىكەن.

— كۈچەپ ھەيدىگىنە! ئەگەر مېنى قۇتۇلدۇرۇپ قالساڭ ئىككى مىڭ دولار بېرىمەن!

يىگىت كۇچەپ پالاق ئۇرۇپتۇ، لېكىن ئېقىن كۇچلۇك بولغاچقا، قېيىقنىڭ ئىلگىرىلىشى يەنىلا تېز بولماپتۇ!

ــ سۇ ئۆرلەپ كېتىۋاتىدۇ، كۇچەپ باقساڭچۇ! ــ زەردار بار ئاۋازى بىلەن ۋارقىراپتۇ، ــ بولدى، ساڭا بەش مىڭ دوللار بېرەي!

بۇ چاغدا سۇ ئۇ دەسسەپ تۇرغان تاشنى بېسىپ كېتەي دەپ قاپتۇ، يىگىتنىڭ كېمىسى ئۇنىڭغا يېقىنلاۋېتىپتۇ، لېكىن سۇرئىتى بەك ئاستا ئىكەن.

ــ ئون مىڭ دوللار بېرەي، تېزرەك بولغىنا! ــ سۇ زەردارنىڭ پۇتلىرىنى بېسىپ بوپتۇ. لېكىن، يىگىتنىڭ قېيىقنىڭ سۇرئىتى بارغانسېرى ئاستىلاپ كېتىپتۇ.

ــ ئەللىك مىڭ دوللار... ــ زەردار گېپىنىڭ ئاخىرىنى چۇشۇرۇشكە ئۇلگۇرمەپتۇ. كۇچلۇك بىر دولقۇن ئۇنى بىرلا ئۇرۇپ چۇشۇرۇۋېتىپتۇ، ئۇ ھەش ــ پەش دېگۈچە كۆزدىن غايىب بوپتۇ.

يىگىت بېشى ساڭگىلىغان ھالدا قىرغاققا چىقىپ، ئىختىيارسىز ھالدا ئۇن سېلىپ يىغلىۋېتىپتۇ: «دەسلەپتە ئۇنى قۇتۇلدۇرۇشتىن باشقا نەرسىنى ئويلىمىغانىدىم، لېكىن ئۇ پۇلنىڭ گېپىنى چىقىرىپ قالدى، يەنە كېلىپ، پۇلنىڭ سانىنى كۆپەيتىۋەردى، يەنىمۇ ئاستىراق بارسام كۆپرەك پۇلغا ئېرىشەرمەن دەپ ئويلاپتىمەن، كىم ئويلىدى، ئازراق ئاستىلاپ تۇرۇشۇمغا، ئۇنى دولقۇن ئۇرۇپ چۇشۇرۇۋەتتى، ھەي، ئۇنىڭ جېنىغا مەن زامىن بولدۇم!.»

لېكىن، يىگىتنىڭ كاللىسىدىن يەنىلا ئۆتمىدى: «مەن ئۇنى قۇتۇلدۇرۇۋېلىشنىلا ئويلاپ، پۇل توغرۇلۇق ئويلىمىغانىدا، ئۇ نېمە ئۈچۈن تۇيۇقسىزلا پۇلنىڭ گېپىنى چىقىرىدۇ؟.»

ئەگەر ئىت ئەينەككە قاراپ قۇيرۇقنى شىپاڭلاتسا

«بىر لالما ئىت تۆت تېمىنىڭ ھەممىسىگە ئەينەك تۇتۇلغان بىر ئۆيگە كىرىپ قاپتۇ. ئۇ تۇيۇقسىزلا نۇرغۇن ئىتلارنىڭ بىرلا ۋاقىتتا پەيدا بولۇپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ قاتتىق چۆچۈپ كېتىپتۇ ۋە خىرىلدىغىنىچە چىشلىرىنى ھىڭگايتىپ، ئۇلارغا خىرىس قىلغاندەك، چىرايلىرىنى غەزەپلىك ھۇرپەيتىپتۇ. بۇ ئىت قورققىنىدىن نېمە قىلىشنى بىلەلمەي، ئۆي ئىچىدە ئۆزىنى ئۇياق ــ بۇياققا ئاتقىلى تۇرۇپتۇ، بىر چاغدا ھالىدىن كېتىپ يىقىلىپ ئۆلۈپتۇ.»

خۇشاللىق يېنىڭىزدا

بىر زەردار بار ئىكەن، مال ــ دۇنياسى ئېشىپ ــ تېشىپ تۇرىدىكەن، خوتۇنلىرى شۇنداق كۆپ، ئەتراپىدا پەرۋانە ئىكەن، لېكىن كۇنلىرى يەنىلا كۆڭۈللۈك ئۆتمەيدىكەن.

ئۇنىڭ ھويلىسىنىڭ ئېگىز تېمىنىڭ ئارقىسىدىلا بىر نامرات تۆمۈرچى ئولتۇرىدىكەن، ئەتىدىن - كەچكىچە ئەر - خوتۇن ئىككىسىنىڭ كۈلكە - پاراڭى بېسىلمايدىكەن، كۈنلىرى شۇنداق كۆڭۈللۈك ئۆتىدىكەن. بىر كۈنى زەردارنىڭ خوتۇنى نامرات ئەر - خوتۇنلارنىڭ ناخشا ئېيتىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ، ئېرىگە:

— بىز مال - دۇنياغا قېنىپ ياتساقمۇ، ئاشۇ نامرات تۆمۈرچىلەردەك خۇشال ئۆتەلمەيمىز! — دەپتۇ.

زەردار بىر پەس ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن:

— مەن ئۇلارنى ئەتىلا ناخشا ئېيتالمايدىغان قىلىپ قويالايمەن! — دەپتۇ كۈلۈپ. ئۇ ئىككى تال چوكا ئالتۇننى تامدىن ئارتىلدۇرۇپ تاشلىۋېتىپتۇ.

ئەتىسى ئەتىگەن، تۆمۈرچى ئەر - خوتۇن ھويلىنى سۈپۈرۈۋېتىپ، ئاسماندىن چۈشكەندەكلا پەيدا بولۇپ قالغان ئىككى تال چوكا ئالتۇننى بايقاپ قاپتۇ. ئۇلار ھەم خۇشال بوپتۇ ھەم جىددىيلىشىپتۇ. ئالتۇن قولغا چۈشكەندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ تۆمۈرچىلىك ئىشىمۇ توختاپ قاپتۇ.

— بۇ ئالتۇنغا ئازراق تېرىلغۇ يەر سېتىۋالايلى، — دەپتۇ ئەر.

— بولمايدۇ، — دەپتۇ ئايال، — ئالتۇننى باشقىلار كۆرسە، بىزنى بىر يەردىن ئوغرىلاپتۇ دەپ قالىدۇ.

— ئالتۇننى تام مەش ئىچىگە يوشۇرۇپ قويايلى، — دەپتۇ ئەر.

ئايال بېشىنى چايقاپتۇ.

— تام مەش ئىچىگە يوشۇرۇپ قويساق بالىلار ئوغرىلاپ كېتىدۇ.

ئەر - خوتۇن ئىككىسى ئۇياقتا تالىشىپتۇ، بۇياقتا تالىشىپتۇ، لېكىن ياخشىراق ئامال تاپالماپتۇ.

شۇنىڭدىن تارتىپ ئەر - خوتۇن ئىككىسىنىڭ تامىقى، تاماق، ئۇيقۇسى ئۇيقۇ بولمايدىغان بوپتۇ، ئەلۋەتتە، ئۇ ئىككىسىنىڭ كۈلكە ۋە ناخشىلىرىنىمۇ ئاڭلىغىلى بولمايدىغان بوپتۇ.

— كۆردۈڭمۇ، — دەپتۇ زەردار خوتۇنىغا، — ئۇلارنىڭ كۈلكە - چاقچاقلىرى، ناخشىلىرى ئەمدىغۇ ئۆچكەندۇ! بۇنىڭ ئۈسۈلى مانا مۇشۇنداق ئاددىيلا.

ھېكمەت:

ئادەملەردىكى ئازاب كۆپىنچە شەخسىيەتچىلىك، ئاچ كۆزلۈك، ھەسەتخورلۇق، بەسلىشىش ۋە ئۆزىگە ئۆزى بەكلا قاتتىق تەلەپ قويۇۋېلىشتىن كېلىدۇ.

مەنمۇ خۇشاللىقا ئېرىشتىم

بىر موماي بىر سىرچىنى ئۆيىنىڭ سىرچىلىق ئىشىغا چاقىرتىپتۇ. سىرچى ئۆيگە كىرىپلا، موماينىڭ ئېرىنىڭ ئەما ئىكەنلىكىنى بايقاپتۇ ۋە ئۇنىڭغا ئىچى ئاغرىپتۇ.

لېكىن ئۇ بوۋاي ئوچۇق - يورۇق، ئومىدۋار ئادەم ئىكەن. شۇڭا، سىرچى ئۇ يەردە بىرنەچچە كۈن تۇرۇپ قاپتۇ. ئىككىسىنىڭ گەپلىرى بىر يەردىن چىقىپ، بەكلا چىقىشىپ كېتىپتۇ، سىرچى بوۋاينىڭ ئەيىبى توغرۇلۇق پەقەتلا ئېغىز ئاچماپتۇ.

سىرچى ئىشىنى تۈگىتىپ، ئىش ھەقىقىنىڭ تالونىنى مومايغا بېرىپتۇ. موماي ئەسلىدىكى كېلىشكەن باھادىن خېلى تۆۋەن يېزىلغانلىقىنى كۆرۈپ سىرچىدىن سوراپتۇ:

— نېمىشقا مۇنچە كەم ھېسابلىدىڭىز؟

— مەن ئېرىڭىز بىلەن بىرنەچچە كۈن بىللە بولۇپ نۇرغۇن خۇشاللىققا ئېرىشتىم، — دەپتۇ سىرچى، — ئۇنىڭ ھاياتقا بولغان قاراشلىرىدىن ئۆزۈمنىڭ ئەھۋالىنىڭ بەك ناچار ھېسابلانمايدىغانلىقىنى چۈشىنىۋالدىم. شۇڭا، ئۇنىڭغا بىلدۈرگەن مىننەتدارلىقىم بولۇپ قالسۇن دەپ، ھەقنىڭ بىر قىسمىنى كۆتۈرۈۋەتتىم. چۈنكى، مەن ئۇنىڭ تەسىرىدىن بۇ ئىشلارنى ئۇنچە ئېغىر كۆرمەس بولدۇم.

موماي سىرچىنىڭ ئېرى توغرۇلۇق قىلغان گەپلىرىنى ئاڭلاپ، كۆزلىرىدىن ئىسسىق ياش تۆكۈپتۇ.

ئەسلىدە بۇ مەرد سىرچىمۇ مېيىپ، بىر قولى يوق ئىكەن.

ھېكمەت:

پۈزنتسىيە خۇددى ماگنىتقا ئوخشايدۇ، بىزنىڭ ئىدىيەمىزنىڭ ئوڭ يۇزى ياكى تەتۈر يۈزى بولسۇن، ئۇنىڭ تارتىشىغا ئۇچرايدۇ. ئىدىيە بولسا گويا چاققا ئوخشايدۇ، بىزنى ئالاھىدە بىر نىشانغا ئېلىپ ماڭىدۇ.

چىرايلىق بولۇشنىڭ سىرى

مەكتەپتە ناھايىتى سەت بىر قىز بار ئىكەن، ساۋاقداشلىرى ئۇنى دائىم زاڭلىق قىلىدىكەن، ھەتتا ئۇنىڭغا «بەتبەشىرە» دەپ لەقەم قويۇۋاپتۇ. باشقىلار ھەر قېتىم مۇشۇنداق چاقىرغاندا، ئۇ ئاچچىقتىن يېرىلغۇدەك بولىدىكەن، ھەتتا ئەلەمدىن يىغلاپ كېتىدىكەن.

بىر كۈنى، ئۇ يەنە باشقىلارنىڭ زاڭلىق قىلىشىدىن خورلىنىپ يىغلاپ تۇرغاندا، بىر مېھرىبان بوۋاي ئۇچراپ قاپتۇ. ئۇ قىزنىڭ دەردىنى ئۇققاندىن كېيىن، ئۇنىڭغا چىرايلىق بولۇشنىڭ سىرىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ.

بىرىنچى، چىرايىڭىزدىن كۈلكە يېغىپ تۇرسۇن، ساۋاقداشلىرىڭىز بىلەن ئۇچراشقاندا چىرايلىق ئەھۋال سوراڭ.

ئىككىنچى، ئۆزىڭىزگە ئۆزىڭىز خاپىچىلىق تېپىۋالماڭ، چىرايىڭىزنىڭ قانداقلىقىنى كاللىڭىزدىن چىقىرىۋېتىڭ.

ئۈچىنچى، باشقىلارغا قولىڭىزدىن كېلىشىچە ياردەم قىلىڭ، باشقىلارغا ئاق

كۆڭۈللۈك بىلەن ياردەم قىلىڭ.

بوۋاي قىزغا، يۇقىرىقى ئىشلارغا ئەمەل قىلىسىڭىزلا، ئۇچ ئايدىن كېيىن پۈتۈن مەكتەپ بويىچە ئەڭ چىرايلىق قىزغا ئايلىنىسىز، دەپتۇ.

قىز بوۋاينىڭ دېگەنلىرىنى پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن ئورۇنلاپتۇ. ئۇزۇن ئۆتمەيلا، پۈتۈن مەكتەپتىكى ساۋاقداشلىرى ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان، ئارىلىشىشنى خالايدىغان قىزغا ئايلىنىپتۇ.

ھېكمەت:

بىر ئادەمنىڭ گۈزەللىكى بەش ئەزاسىنىڭ قامىلىشىپ بېرىشى بىلەنلا چەكلەنمەيدۇ، تېخىمۇ مۇھىمى ئۇنىڭ قەلبى، قەلب گۈزەللىكىنىڭ سېھرىي كۈچىگە ھەرقانداق ھۆسن تۈزەش ۋە گىرىم قىلىش بىلەن يەتكىلى بولمايدۇ.

مۇكەممەل نىكاھ بىر خىل غايە

ياتلىق بولۇش ئالدىدا تۇرغان قىز ئاپىسىدىن سوراپتۇ:

— ئاپا، تويدىن كېيىن قانداق قىلسام مۇھەببەتنى تۇتۇپ تۇرالايمەن؟

— ئەخمەق قىز، مۇھەببەتنى قانداقمۇ تۇتۇپ تۇرغىلى بولىدۇ؟ — دەپتۇ ئاپىسى قاتتىق ھەيران بولۇپ.

— نېمىشقا تۇتۇپ تۇرغىلى بولمايدىكەن؟ — چۈشىنەلمەي سوراپتۇ قىز.

ئاپىسى قىزنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ كۈلۈپ قويۇپتۇ ۋە ئېڭىشىپ يەردىن بىر ئوچۇم قۇمنى ئېلىپ، قىزنىڭ ئالدىغا كەپتۇ.

قىز قارىسا، قۇم ئاپىسىنىڭ قولىدا يا ئېقىپ كەتمەي، يا چېچىلماي شۇ پېتى تۇرغۇدەك. ئارقىدىن ئاپىسى قولىنى چىڭ يىغىپتىكەن، قۇم بارماقلىرى ئارىسىدىن سىرغىپ چۈشۈشكە باشلاپتۇ. ئاپىسى بارماقلىرىنى ئاچقاندا، قولىدا قالغان قۇم ناھايىتى ئاز، ئەسلىدىكى تولۇق ھالىتىدىن ئەسەرمۇ قالمىغانىدى. قىز ئاپىسىنىڭ قولىدىكى قۇمغا قاراپ، بىر نەرسىنى چۈشىنىپ بېشىنى لىڭشىتىپتۇ.

ئەمەلىيەتتە ئاپىسىنىڭ قىزغا دېمەكچى بولغىنى: مۇھەببەتنى تۇتۇپ تۇرۇشقا باش قاتۇرۇشنىڭ ئورنى يوق. مۇھەببەتنى تۇتۇپ تۇرۇشقا قانچە ئۇرۇنغانسېرى، ئادەم ئۆزلۈكىنى شۇنچە تېز يوقىتىپ قويىدۇ، پىرىنسىپتىن ئايرىلىپ قالىدۇ. ئوتتۇرىدىكى ساقلاشقا تېگىشلىك كەڭ قورساقلىق ۋە چۈشىنىشلەر يوقىلىدۇ. بۇنىڭغا ئەگىشىپ، مۇھەببەتنىڭمۇ قىلچە گۈزەللىكى ۋە ئەھمىيىتى قالمايدۇ.

چۆكۈۋاتقان ئارالدىكى «مۇھەببەت»

بۇرۇنقى زامانىدا بىر كىچىك ئارال بار ئىكەن، ئۇنىڭدا «خۇشاللىق»، «قايغۇ»،

«بىلىم» ۋە «مۇھەببەت تۇرىدىكەن، يەنە باشقا بىر خىل «ھېسسىيات» لارمۇ بار ئىكەن. بىر كۈنى، «ھېسسىيات» لار ئارالنىڭ چۆكۈپ كېتىدىغانلىقىدىن خەۋەر تېپىپ قاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن، ھەممەيلەن ئارالدىن كېتىش ئۈچۈن قېيىق تەييارلاشقا كىرىشىپتۇ. ئارالدا يالغۇز «مۇھەببەت» لا قاپتۇ. ئۇ بۇ ئارالدا ئاخىرقى مىنۇتقىچە تۇرماقچى ئىكەن.

بىرنەچچە كۈندىن كېيىن ئارال راستلا چۆكۈشكە باشلاپتۇ. «مۇھەببەت» باشقىلاردىن ياردەم تىلەشكە مەجبۇر بوپتۇ.

بۇ چاغدا، «بايلىق» بىر چوڭ كېمە بىلەن ئۈنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ قاپتۇ.

— بايلىق، مېنى ئېلىۋالامسەن؟ — دەپتۇ «مۇھەببەت».

— ئېلىۋالالمايمەن، — دەپتۇ «بايلىق»، — كېمەمدە نۇرغۇن ئالتۇن - كۈمۈش بار، سەن ئولتۇرغۇدەك ئورۇن يوق.

«مۇھەببەت» «شۆھرەتپەرەس» نىڭ چىرايلىق بىر قېيىقتا كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئۈنىڭدىن ئۆتۈنۈپتۇ:

— شۆھرەتپەرەس، ماڭا ياردەم قىلغىن!

— ساڭا ياردەم قىلالمايمەن، ئۇستىبېشىڭ پۈتۈنلەي ھۆل بولۇپ كېتىپتۇ، مېنىڭ بۇ چىرايلىق قېيىقىمنى بۇلغىۋېتىسەن، — دەپتۇ «شۆھرەتپەرەس».

بۇ چاغدا «قايغۇ» كېلىپ قاپتۇ، «مۇھەببەت» ئۈنىڭدىن ياردەم سوراپتۇ:

— قايغۇ، مېنى ئېلىۋالغىن، بىللە كېتەيلى.

— ھەي... مۇھەببەت مېنى بەك قايغۇ بېسىپ كېتىۋاتىدۇ، بىردەم ئۆزۈم يالغۇز تۇرغۇم بار، — دەپتۇ «قايغۇ».

«خۇشاللىق» مۇ «مۇھەببەت» نىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىپتۇ. ئۇ بەك خۇشال بولغاچقا، «مۇھەببەت» نىڭ ئۆزىنى چاقىرغىنىنى ئاڭلىماي قاپتۇ!

تۇيۇقسىز بىر ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ:

— بۇياققا كەل، مۇھەببەت، سېنى مەن ئالغاچ كېتەي.

ئۇ بىر مويسىپىت ئىكەن. «مۇھەببەت» خۇشاللىقىدا ئۈنىڭ ئىسمىنى سورىۋېلىشنىمۇ ئۇنتۇپتۇ. ئۇلار قۇرۇقلۇققا چىققاندىن كېيىن، مويسىپىت ئۇن - تىنسىز كېتىپ قاپتۇ.

«مۇھەببەت» ئۇ مويسىپىتنىڭ مېھىر - شەپقىتىدىن چەكسىز مىننەتدار بولۇپ، يەنە بىر مويسىپىت «بىلىم» دىن سوراپتۇ:

— ماڭا ياردەم قىلغان ئۇ ئادەم كىم بولىدۇ؟

— ئۇ ۋاقىت، — دەپتۇ «بىلىم».

— ۋاقىت؟ — سوراپتۇ «مۇھەببەت»، — ئۇ نېمە ئۈچۈن ماڭا ياردەم قىلىدۇ؟

«بىلىم» كۈلۈپ تۇرۇپ جاۋاب بېرىپتۇ:

— چۈنكى، مۇھەببەتنىڭ قانچىلىك ئۇلۇغلۇقىنى بىر «ۋاقىت» لا چۈشىنىدۇ!

ھېكمەت:
«مۇھەببەت» ۋاقتىنىڭ سىنىقىغا موھتاج. «سېنى سۆيىمەن» دېگەن سۆزگە ھېچقانداق ۋاقىت كەتمەيدۇ، لېكىن ئۇ بىر ئادەمنىڭ بىر ئۆمۈر تەقدىم قىلىشىغا باغلىق.

ئايال بەرپا قىلغان قولتۇق

كېسىلى ئېغىرلىشىپ، ئۆلۈم گىردابىغا بېرىپ قالغان بىر بىمار دوختۇرخانا ئارقىلىق ئىككى ئايالغا خەۋەر يەتكۈزۈپتۇ. بىرى ئاشنىسى، يەنە بىرى خوتۇنى ئىكەن. ئىككى ئايال ئالدى ـ كەينى بولۇپ ياتاقلا كىرىپ كەپتۇ.

ئەر ئاشنىسىنى كۆرگەندە كۆزلىرىگە ۋاللىدە نۇر يۈگۈرتۈپتۇ. ئۇ يانچۇقىدىن بىر خاتىرىنى ئاستا ئاپتۇ، ئاندىن ئىچىدىن قۇرۇپ كەتكەن بىر يوپۇرماقنى چىقىرىپتۇ.

ـ ئېسىڭىزدىمۇ؟ ـ دەپتۇ ئۇ، ـ بىز بىر تۇپ سېرىن دەرىخى ئاستىدا ئۇچراشقان، سېرىن دەرىخىنىڭ بۇ يوپۇرمىقى شۇ چاغدا سىزنىڭ چېچىڭىز ئۈستىگە چۈشكەن، مەن ئۇنى ھازىرغىچە قەدىرلەپ ساقلاپ كەلدىم... مەن سىزنى بىر ئۆمۈر ئۇنتۇيالمايمەن.

ئۇ شۇ گەپتىن كېيىن، ئاشنىسىنىڭ كەينىدىن كىرگەن خوتۇنىنى كۆرۈپتۇ. خوتۇنىنىڭ چىرايىنى جىددىيلىك ۋە غەم قاپلىغانىكەن. ئۇ خوتۇنىنى كەلمەيدۇ دەپ ئويلاپتىكەن، شۇڭا كۆزلىرىدىن ھاياجان ياشلىرى تۆكۈلۈپتۇ. ئىككىسى بىر ـ بىرىگە قارىشىپ تۇرۇپ كېتىپتۇ.

بىرنەچچە مىنۇتتىن كېيىن، ئەر ياستۇق ئاستىدىن بىر ھەميانىنى چىقىرىپتۇ.

ـ كۆپ جاپا چەكتىڭىز، ـ دەپتۇ ئۇ خوتۇنىغا، ـ مېنىڭ بارلىق يىغقان پۇلۇم بۇنىڭ ئىچىدە، يەنە پاي چېكى ھوقۇقى گۇۋاھنامىسى، ئۆي خېتى بار. بۇلارنى سىز بىلەن ئوغلۇمغا قالدۇردۇم، تۇرمۇشۇڭلارنى ياخشىراق ئۆتكۈزەرسىلەر، مەن سىلەر بىلەن بىللە بولالمايدىغان بولدۇم...

بۇ گەپنى بىر چەتتە ئاڭلاپ تۇرغان ئاشنىسى ئاچچىقىدا قولىدىن يوپۇرماقنى يەرگە تاشلىۋېتىپ، يوپۇرماقتەك ئۇچۇپ چىقىپ كېتىپتۇ. خوتۇنى بولسا ئۇنىڭ قوللىرىنى مەھكەم سىقىپتۇ، ئۇ خوتۇنىنىڭ ئىللىق قوينىدا ئاستا ـ ئاستا كۆز يۇمۇپتۇ.

ھېكمەت:
ئايال كىشى بولمىغان ھەرقانداق ئائىلە مۇكەممەل ئائىلە ھېسابلانمايدۇ. ئىنسانلار ئالدى بىلەن «ئايال» دېگەن سۆزنى، ئاندىن «ئائىلە» دېگەن سۆزنى ئىجاد قىلغان. شۇڭا، «خوتۇن» نىڭ ئورنىنى ھېچقانداق نەرسە ئالالمايدۇ. خوتۇن ئەرگە نىسبەتەن ئېيتقاندا ئىللىق، مۇلايىملىق، تەسەللى، خۇشاللىق ۋە بەختتىن دېرەك بېرىدۇ. يەنە كېلىپ، خوتۇنى بىلەن ئەر ئوتتۇرىسىدىلا ھەقىقىي مۇھەببەت، ھەقىقىي باراۋەرلىك ھوقۇقى بولىدۇ. شۇڭا، ئۇلار مۇھەببەت

جەھەتتىمۇ باراۋەر بولىدۇ. بۇ خىل باراۋەرلىك ئورنىنى ھېچقانداق نەرسە باسالمايدىغان «ئائىلە» نى بەرپا قىلىدۇ.

رابىينىڭ «بايلىق» ى

يىراق سەپەرگە چىققان بىر كىشىدىكى يولۇچىلارنىڭ ھەممىسى داڭدار بايلاردىن بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئىچىدە بىر رابىي بار ئىكەن.

يولۇچىلار گەپ ئارىلىقىدا مال ـ دۇنيا ھەققىدە مۇڭدىشىپ، ئاخىر سەندىن مەن قالامدىمەن دېگەننى قىلىپ، ئۆزلىرىنىڭ تاغدەك مال ـ مۇلۇكلىرى ھەققىدە پەخىرلىنىپ سۆزلەپ كېتىپتۇ. بۇ چاغدا ھېلىقى كەمبەغەل رابىي شۇنداق دەپتۇ: ــ باي ۋە نامراتلىق ھەققىدە ئېغىز ئېچىشقا توغرا كەلسە، مەن ئۆزۈمنى مۇشۇ ئولتۇرغانلار ئىچىدە ئەڭ باي، دېسەم بولغۇدەك. لېكىن يېنىمدا ھازىرنىڭ ئۆزىدە سىلەرگە كۆرسەتكۈدەك مال ـ دۇنيايىم يوق.

سەپەر ئارىلىقىدا گويا پەرۋەردىگارنىڭ تەقدىرى بىلەن ئاسماندىن چۈشكەندەكلا بىر توپ دېڭىز قاراقچىلىرى پەيدا بولۇپ، كېمىگە ئۇشتۇمتوت ھۇجۇم قىپتۇ. بۇنىڭ بىلەن ھېلىقى بايلارنىڭ يېنىدا بىر سىنت پۇل قالماپتۇ. سەپەرنى داۋاملاشتۇرۇشقا ئامالسىز قالغان بۇ كىشە بىر پىرىستاندا توختاپتۇ.

يولۇچىلار كىشىدىن چۈشۈپ بىرەر تىرىكچىلىك يولىنى تېپىپ جان ساقلاشقا مەجبۇر بوپتۇ.

ھېلىقى رابىي بىلىملىك كىشى بولغانلىقى ئۈچۈن ھەممىنىڭ ھۆرمىتىگە ئېرىشىپتۇ. شۇ جايدىكى كىشىلەر ئۇنى ئۇستازلىققا تەكلىپ قىپتۇ. چۈنكى ئۇ يەرلىكلەرنىڭ نەزىرىدە ئالىيجاناب ۋە پېشانىسى ئوڭ ئادەملەرلا ئۇستاز بولۇشقا مۇناسىپ ئىكەن.

بىراق ھېلىقى باي يولۇچىلار بولسا، چۈشلۈكىگە تاپسا كەچلىكىگە يوق، ئىنتايىن تەس كۈندە قاپتۇ.

كېيىن ھېلىقى رابىينىڭ يۈكسەك ھۆرمەت تاپقانلىقىنى كۆرگەن باي يولۇچىلار رابىينىڭ كىمىدە «بايلىق» ھەققىدە دېگەن گەپلىرىنىڭ تېگىگە يېتىپتۇ.

ــ ئېيتقانلىرى بەرھەق ئىكەن، مال ـ دۇنيانى دوست تۇتقان ئادەم گېزى كەلسە بىر كېچىدىلا قاق سەنەم بولۇپ قالىدىكەن. ئەمما بىلىملىك ئادەم ئاشۇ بىلىمى بىلەن ئەبەدىي باي تۇرىدىكەن. شۇڭا بىلىمنى ھەممىنى بېسىپ چۈشىدىغان بايلىق، دېگەنلىرى ھەقىقەتەن دۇروس ئىكەن، ــ دېيىشىپتۇ ئۇلار تەسىرلىنىپ.

ئىككى يەھۇدي يىگىت

ئىككى يەھۇدي يىگىتى بولۇپ، ئۇلاردىن بىرى داڭلىق باي ئائىلىنىڭ ئوغلى، يەنە بىرى نامرات پادىچى ئىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە بۇ ئىككى يىگىت ئۈچرىشىپ قاپتۇ. ھېلىقى بايىنىڭ ئوغلى ئۆزىنىڭ ئاتا ـ بوۋىسى ۋە مال ـ دۇنياسى ھەققىدە ھېلىقى پادىچى يىگىتكە پەخىرلىنىپ سۆزلەپ بېرىپتۇ.

پادىچى يىگىت ئۇنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئۇنىڭغا مەرداننىڭ بىلەن شۇنداق دەپتۇ:

ــ ھە، سەن جەمەتىڭلارنىڭ ئەڭ ئاخىرقى بىر ئەزاسى ئىكەنسەن ـ دە! ئۇنداقتا مەن جەمەتىمىزنىڭ ئەڭ ئۇلۇغ ئەجدادىمەن.

يەھۇدىيلار بىر ئادەمگە باھا بېرىشتە ئۇنىڭ ئەجدادىنىڭ قانداق مەشھۇر ياكى باي ئىكەنلىكىگە قارىماي، پەقەت شۇ كىشىنىڭ ئۆزى يارىتقان نەتىجىسىگىلا قارايدىكەن. ئۇلارنىڭ نەزىرىدە ئادەمنىڭ ئۆزىگە بولغان ئىشەنچى شۇ ئادەمدىكى ئەڭ تۇپكى ساپاسى ھېسابلىنىدىكەن.

كۆكنامرات ۋە مىليونېر

كۈنلەرنىڭ بىرىدە يەھۇدي مىسسىئونېر جۇلىيۇ دەريا بويىدا فېررىم ئىسىملىك بىر يىگىتنىڭ قايغۇ ـ ئەلەم ئىچىدە تۇرغانلىقىنى كۆرۈپتۇ.

ــ ئەي ئوغلۇم، نېمە ۋەجدىن ھەسرەت چېكىپسەن، ــ دەپ سوراپتۇ جۇلىيۇ.

فېررىم ھەسرەت ئىچىدە شۇنداق دەپتۇ:

ــ سېپى ئۆزىدىن كۆكنامراتمەن. ئۆيۈمۈ يوق، مەشغۇل بولىدىغان بىرەر ئىشمۇ يوق، يانچۇقۇمدا بىر سىنت پۇلۇمۇ يوق؛ يېرىم توق، يېرىم ئاچ كۈن ئالىمەن. شۇڭا مەن ئازابلانماي كىم ئازابلانسۇن؟

ــ ھەي ئەخمەق، ــ دەپتۇ جۇلىيۇ كۈلۈپ تۇرۇپ، ــ سەن ھەسرەت چەكمەي، ئەكسىچە قاقاھلاپ كۈلۈشۈڭ كېرەك.

ــ نېمە؟ مەن تېخى كۈلۈشۈم كېرەكمۇ، ــ فېررىم ئەجەبلىنىپ سوراپتۇ.

ــ شۇنداق، چۈنكى سەن كۆكنامرات ئەمەس، بەلكى مىليونېرسەن، ــ دەپتۇ جۇلىيۇ سىرلىق قىلىپ.

ــ مىليونېر؟ مېنى مازاق قىلماڭ مىسسىئونېر، ــ دەپتۇ فېررىم سەل خاپا بولۇپ ۋە ئارقىسىغا بۇرۇلا مېڭىپتۇ.

ــ ئەي ئوغلۇم! مەن نېمىشقا سېنى مازاق قىلغۇدەكمەن؟ توختا، سوئاللىرىمغا جاۋاب بەرگىن!

ــ نېمە سوئال؟ ــ فېررېم ئۇنىڭ گېپىگە قىزىقىپ قاپتۇ.

ــ ناۋادا مەن ساڭا 200 مىڭ تىللاغا سالامەتلىكىڭنى سېتىۋالاي دېسەم، سەن ماقۇل دەمسەن؟

ــ ياق!

ــ ناۋادا يەنە 200 مىڭ تىللا قوشۇپ، ياشلىقىڭنى سېتىۋېلىپ سېنى قېرى بوۋايغا ئايلاندۇرۇپ قويساي، دېسەم بۇنىڭغا ماقۇل دەمسەن؟

ــ ياق؟

ــ 200 مىڭ تىللا چىقىرىپ سېنىڭ رۇخسارىڭنى سېتىۋېلىپ، سېنى بەتبەشىرە بىر نېمىگە ئايلاندۇرۇپ قويسام، بۇنىڭغا ماقۇل دەمسەن؟

ــ ئەلۋەتتە مۇمكىن ئەمەس.

ــ ناۋادا مەن يەنە 200 مىڭ تىللا چىقىرىپ، سېنىڭ ئەقىل ــ پاراسىتىڭنى سېتىۋېلىپ، سېنى ئەقىلسىز گالۋاڭغا ئايلاندۇرۇپ قويسام، بۇنىڭغا ماقۇل دەمسەن؟

ــ بۇنىڭغا كاللىسىدا زاغۇنى بار ئادەم ماقۇل دەيدۇ، ــ فېررېم ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ ماڭماقچى بوپتۇ.

ــ توختا بالام، ئاخىرقى سوئالىمغا جاۋاب بەرگىن! مەن ساڭا 200 مىڭ دوللار بېرىپ ھازىرنىڭ ئۆزىدە ئادەم ئۆلتۈرۈپ، ئوت قويۇپ، ۋەجدانسىزلىق قىلغىن دېسەم، بۇنىڭغىچۇ؟

ــ ئاھ پەرۋەردىگار! بۇنداق ئەخلاقسىزلىقنى پەقەت جىن ــ شايتانلارلا قىلىدۇ، دەپتۇ فېررېم نەپرەت بىلەن.

ــ ھەبەللى، ــ دەپتۇ مىسسىئونېر كۇلۇپ تۇرۇپ، ــ بايات مەن ساڭا نەق 1 مىليون تىللا چىقاردىم، بىراق سەندىن ھېچنېمىگە ئېرىشەلمىدىم. دېمەك سەن مىليونېر بولماي نېمە؟

مىسسىئونېرنىڭ گېپىنىڭ تېگىگە يەتكەن فېررېم ئۇنىڭ ئەقىل كۆرسەتكەنلىكىگە ھەشقالالا ئېيتىپ ئۆز يولىغا راۋان بوپتۇ...

شۇنىڭدىن كېيىن فېررېم قىلچە ھەسرەت چەكمەيدىغان، ئۆزىنىڭ يېڭىچە تۇرمۇشىنى خۇشالىق ئىچىدە ئۇمىد بىلەن ئىزدەيدىغان بوپتۇ.

مانا بۇ، ئۆزىنىڭ قەتئىي ئىشەنچى ۋە كۈچ ــ قۇدرىتىگە تايىنىپ بايلىق يارىتىپ، ئۆز تەقدىرىنى ئۆزگەرتكەن قادىر بولۇپ كېلىۋاتقان يەھۇدىيلارنىڭ تىپىدۇر.

يوھاننانىڭ ئىككى سوئالى

بىر كۈنى، رابباي يوھانان شاگىرتلىرىدىن سوراپتۇ:

ــ كىشى ئۆمرىدىكى ئەڭ ئەھمىيەتلىك ئىش نېمە؟

ــ بىر جۈپ روشەن كۆزنىڭ بولۇشىدۇر، ــ دەپتۇ بىرىنچى شاگىرت.

ـــ بىر قەدىناس دوستىنىڭ بولۇشىدۇر، ـــ دەپتۇ ئىككىنچى شاگىرت.
ـــ بىر ئىناق قوشنىنىڭ بولۇشىدۇر، ـــ دەپتۇ ئۈچىنچى شاگىرت.
ـــ كەلگۈسىدىن بېشارەت بەرگۈچى ئەقىل ـ پاراسەتىنىڭ بولۇشىدۇر، ـــ دەپتۇ تۆتىنچى شاگىرت.
ـــ ياخشى كۆڭۈلنىڭ بولۇشىدۇر، ـــ دەپتۇ بەشىنچى شاگىرت.
ـــ بەشىنچى شاگىرتىمنىڭ جاۋابىدىن خۇشالمەن، ـــ دەپتۇ رابىبىي، ـــ چۈنكى ئۇنىڭ جاۋابى قالغانلىرىڭلارنىڭ بەرگەن جاۋابىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.
ئۇ يەنە سوراپتۇ:
ـــ كىشى ئۆمرىدىكى ئەڭ قورقۇنچلۇق نەرسە نېمە؟
ـــ رەزىللىك تۆكۈلۈپ تۇرغان كۆزدۇر، ـــ دەپتۇ بىرىنچى شاگىرت.
ـــ بەتنىيەت دوستتۇر، ـــ دەپتۇ ئىككىنچى شاگىرت.
ـــ ئوسال قوشنىدۇر، ـــ دەپتۇ ئۈچىنچى شاگىرت.
ـــ تانغاق قەرزداردۇر، ـــ دەپتۇ تۆتىنچى شاگىرت.
ـــ مۇدھىش باسقان كۆڭۈلدۇر، ـــ دەپتۇ بەشىنچى شاگىرت.
ـــ يەنىلا بەشىنچى شاگىرتىمنىڭ جاۋابىدىن رازىمەن، ـــ دەپتۇ رابىبىي.
ـــ چۈنكى ئۇنىڭ جاۋابى قالغانلىرىڭلارنىڭ بەرگەن جاۋابىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

باينىڭ ئۈچ ئوغلى

بىر باي يەھۇدىي بار ئىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇ ياشىنىپ ھەم كېسەلمەن بولۇپ كېتىپتۇ. شۇنداق قىلىپ ئۇ بالىلىرىنى يېنىغا چاقىرىپ دەپتۇ:
ـــ يېشىم بىر يەرگە بېرىپ قالدى. شۇڭا، كۆزۈمنىڭ ئوچۇقىدا بۇ روزىغارىمىزنى ئۈچۈڭلاردىن بىرىگە تۇتقۇزاي دەيمەن. بىراق كىمگە بېرىشنى ئۇقماي تۇرۇپتىمەن.
ئۇ، ئۈچ ئوغلىغا 10 دوللاردىن پۇلنى تۇتقۇزۇپ ئۇلارغا تاپىلاپتۇ:
ـــ قېنى مۇشۇ 10 دوللارغا ئۈچۈڭلاردىن قايسىڭلار خالىغان بىر نەرسە ئەكىرىپ ئۆيىنى لىقمۇلىق تولدۇرالىساڭلار مىراسلىرىم شۇنىڭغا قالىدۇ.
چوڭ ئوغلى دەپتۇ:
ـــ تازا باراقسان ئۆسكەن بىر تۈپ دەرەخنى ئەكىرسەم ئۆيۈ ئىچى لىقمۇلىق توشىدۇ.
بۇۋاي كۈلۈمسىرىگىنىچە بېشىنى چايقاپتۇ.
ئوتتۇرانچى ئوغلى دەپتۇ:
ـــ مەن بەش دوللارغا بىر ھارۋا ئوت ـ چۆپ ئەكىرىپ ئۆيىنى لىقمۇلىق تولدۇرالايمەن.

بوۋاي يەنە بېشىنى چايقاپتۇ.

بىر دەمدىن كېيىن كەنجى ئوغلى تۇيۇقسىزلا تالاغا يۈگۈرۈپ چىقىپ كېتىپ، ھايال ئۆتمەي بىر بولاق نەرسىنى كۆتۈرۈپ كىرىپتۇ. ئۇنىڭ قولىدا يەنە ئاشقان پۇلدىن توققۇز دوللار 7 سىنت بار ئىكەن. ئۇ ئەكىرگەن نەرسىسىنى قاراڭغۇ چۈشكەندە كۆرسىتىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ.

كۈن ئولتۇرۇپ قاراڭغۇمۇ چۈشۈپتۇ. كەنجى ئوغۇل ھېلىقى بولاقنى ئېچىپ، ئىچىدىن بىر تال شامنى ئېلىپ يېقىپتىكەن، ئۆي ئىچى يوپيورۇق نۇرغا تولۇپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، كەنجى ئوغۇل دادىسىنىڭ روزغارىغا مىراسخور بوپتۇ.

بىر دوللار قەرز پۇل

يەھۇدىي باي خارد نيۇيورك شىتى بانكىسىنىڭ قەرز پۇل بۆلۈمىگە كىرىپ كەپتۇ.

پۇزۇر كىيىنگەن مۆتىۋەر سۆپەت بۇ ئادەمنى كۆرگەن قەرز پۇل بۆلۈمىنىڭ دىرېكتورى ئۇنىڭ ئالدىغا كەپتۇ:

— مەن ياردەم قىلغۇدەك بىرەر ھاجىتىڭىز بارمىدى؟

— شۇنداق، مەن قەرز پۇل ئالماقچى ئىدىم.

— ئەلۋەتتە بولىدۇ، قانچىلىك ئالماقچى ئىدىڭىز؟

— بىر دوللار.

— پەقەت بىر دوللارلا ئالامسىز؟

— شۇنداق، بېرىشكە بولامدۇ؟

— بولمامدىغان، ئەلۋەتتە بولىدۇ. سىزدەك مۆتىۋەرلەرگە پەقەت رەنە ياكى كېپىللىك بولسىلا قانچىلىك ئالىمەن دېسىڭىز شۇنچىلىك بېرىمىز.

— رەنمۇ تەييار ئىدى، — دەپتۇ يەھۇدىي ۋە لىقمۇلىق پۇل قاچىلانغان ئېسىل خۇرۇم سومكىنى ئېچىپتۇ، — بۇ 500 مىڭ دوللار، رەنگە يېتەمدۇ؟

— ئەلۋەتتە يېتىدۇ. بىراق سىز پەقەتلا 1 دوللار قەرز ئالامسىز؟

— شۇنداق، — دەپتۇ يەھۇدىي.

ئۇ بىر دوللارنى ئېلىپ، مېڭىشقا تەمشىلىپتۇ.

يان تەرەپتە بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ تۇرغان بانكا باشلىقى بۇنىڭغا ھاڭ — تاڭ قاپتۇ. بانكا باشلىقى بۇ يەھۇدىينىڭ زادى نېمە ئۈچۈن 500 مىڭ دوللارنى رەنگە قويۇپ، بىر دوللار قەرز پۇل ئالغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى پەقەت بىلەلمەپتۇ. ئۇ ھېلىقى يەھۇدىينىڭ ئالدىغا بېرىپ سوراپتۇ: — ئەپەندىم توختاپ تۇرۇڭ! نېمە ئۈچۈن 500 مىڭ دوللارنى رەنگە قويۇپ بىر دوللار قەرز پۇل ئالغانلىقىڭىزنىڭ سەۋەبىنى بىلگۈم كېلىۋاتىدۇ. ھەتتا 300 مىڭ، 400 مىڭ دوللار ئالسىڭىزمۇ بۇ مۇمكىن ئىدىغۇ؟

— ھە، ئەسلىي مۇنداق ئىدى، — دەپتۇ يەھۇدىي، — مەن بانكىڭىزلارغا كېلىشتىن

ئىلگىرى بىر قانچە بانكىغا كىرىپ سوراپ باقتىم. ئۇلارنىڭ بىخەتەر ئىشكاپىنىڭ ئىجارە ھەققى قىممەت ئىكەن. ئەمما سىلەرنىڭ ئەرزان ئىكەن، يىلىغا پەقەت 6 سىنتلا ئالىدىكەنسىلەر. شۇڭا...

يەھۇدىيلارنىڭ زېرەكلىكى دەل مۇشۇ يەردە. بانكا پۇلنى ئامانەت قويىدىغان ھەم قەرز ئالىدىغان ئورۇن. بىراق قەرز پۇلىغا رەنە كېتىدۇ. باشقىلار مەبلەغ ئېھتىياجى ئۈچۈن بانكىدىن قەرز ئالىدۇ. ھالبۇكى قەرز پۇلىنىڭ بىخەتەرلىكى ئۈچۈن بانكا قەرز ئالغۇچىدىن قەرز پۇل سوممىسىدىن كۆپرەك نورمىدا رەنە ئالىدۇ. باشقىلار بانكىدىن كۆپرەك قەرز ئېلىشنى، ئەمما بانكا ئالىدىغان رەنىنىڭ ئازراق بولۇشىنى ئۈمىد قىلىدۇ. بىراق، ھېلىقى يەھۇدىيچۇ؟ ئۇ 500 مىڭ دوللارنى رەنگە قويۇش بەدىلىگە بىر دولار قەرز پۇل ئاپتۇ. ئادەتتىكى ئادەملەرنىڭ ئەقلىي يەتمەيدىغان بۇ «غەيرىي ئىش» ئەلۋەتتە بىخەتەر ئىشكاپىنىڭ ئىجارە ھەققىنى تېجەپ قېلىش ئۈچۈن قوللىنىلغان تەدبىر. ئۇ ھەم قانۇنغا ئۇيغۇن. دېمەك، يەھۇدىيلارنىڭ ئادەمنى قايىل قىلىدىغان زېرەكلىكى دەل مۇشۇ يەردە.

باي ۋە نامرات

بىر نامرات يەنە بىر بايىنىڭ بايلىقىدىن كۆرۈپ دەپتۇ:

— ئۆيىڭىزدە ئۇچ يىل تۇرۇپ سىزگە ئىشلىسەم دەيمەن. ماڭا ياتاق ۋە تاماق بەرسىڭىزلا بولدى. ئىشلىگىنىمگە سىزدىن بىر سىنت پۇل تەلەپ قىلمايمەن.

باي كەم ئۇچرايدىغان بۇنداق ياخشى ئىشتىن خۇشال بولۇپ، نامراتنىڭ تەلىپىنى ماقۇل كۆرۈپتۇ. ئاردىدىن نەق ئۇچ يىل ئۆتكەندىن كېيىن، ھېلىقى نامرات ئۆزىچىلا يوقاپ كېتىپتۇ.

ئاردىدىن 10 يىل ئۆتكەندىن كېيىن ھېلىقى نامرات ناھايىتى بېيىپ كېتىپتۇ. ھېلىقى باي بولسا نامراتلىشىپ تەس كۈندە قاپتۇ.

بۇنىڭ بىلەن ئىلگىرىكى ھېلىقى باي ئىلگىرىكى ھېلىقى نامراتقا «100 مىڭ دوللار خەجلەپ سىزنىڭ باي بولۇشتىكى تەجرىبىلىرىڭىزنى سېتىۋالسام» دېگەن تەلەپنى قويۇپتۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان ئىلگىرىكى نامرات كۈلۈپ كېتىپتۇ:

— قىزىق ئىش - ھە! مەن سىزدىن ئۆگەنگەن تەجرىبىلىرىمگە تايىنىپ بېيىغانىدىم، ھالا بۇگۈنگە كەلگەندە ئاشۇ تەجرىبىلەرنى مەندىن پۇلغا سېتىۋالماقچى بولۇۋاتىسىز!

ئاق كۆڭۈل دېھقان

ئۆتكەن زاماندا ناھايىتى ئادىل بىر پادىشاھ بار ئىكەن، ئۇ خەلقنىڭ يېڭىچىلىك مۇلكىگىمۇ زىيان يەتكۈزمەيدىكەن. شۇڭا كىشىلەر ئۇ پادىشاھنى بەكمۇ ياخشى كۆرىدىكەن. كۈنلەردىن بىر كۈنى شۇ ئەلدە ياشاۋاتقان بىر كىشى باشقا ھۈنەر قىلماقچى بولۇپ، بىر پارچە يېرىنى دېھقان قوشنىسىغا سېتىپتۇ. ئەتىياز كىرىشى بىلەنلا يەر سېتىۋالغۇچى دېھقان قوش ھەيدەشكە كىرىشىپتۇ. چوش مەزگىللىرىگە كەلگەندە، قوشنىڭ چىشى بىر نەرسىگە تاقىلىپ قاپتۇ. دېھقان قارىغۇدەك بولسا بىر كىسەك چىقىپتۇ، كىسەكمۇ شۇنداق قاتتىق بولارمۇ، دەپ يەرگە بىر ئۇرسا، ئۇستىدىن لاي ۋە توپىلار ئۇۋۇلۇپ چوشۇپ، ئىچىدىن كۆزنى چېقىپ تۇرىدىغان بىر كىسەك ئالتۇن چىقىپتۇ. دېھقان شۇ يەردىلا ئۇيلارنى قوشتىن چىقىرىپ، ھېلىقى يەر ساتقان كىشىنى ئىزدەپ تېپىپ:

— سېنىڭ ساتقان يېرىڭنى بۇگۈن ھەيدەۋاتقىنىمدا بىر كىسەك ئالتۇن چىقتى، بۇ يەر ئەسلىي سېنىڭ بولغىنى ئۈچۈن ئالتۇننى ساڭا ئەكەلدىم، — دەپ ئالتۇننى يەر ساتقۇچىغا ئۈزىتىپتۇ. يەر ساتقۇچى ئادەم ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ تۇرۇپ قېلىپ:

— ئۇ يەر مەندە نەچچە يىللاپ تۇردى، نەچچە ئون قېتىملاپ مەنمۇ شۇ يەرنى ھەيدىدىم، لېكىن بۇ ئالتۇن ماڭا يولۇقمىغان. مەن يەرنى ساتقاندىن كېيىن ساڭا يولۇقۇپتۇ. بۇنى ساڭا بۇيرۇغان ئىكەن، سەن ئېلىشىڭ كېرەك، — دەپ ئالتۇننى دېھقانغا قايتۇرۇپتۇ. دېھقان سۆزىدە چىڭ تۇرۇپ ئالتۇننى ئالغىلى ئۇنىماپتۇ. يەر ساتقۇچى:

— سەن يەرنى سېتىۋېلىپ ھەيدەۋاتقىنىڭدا چىققان تۇرسا، بۇ ئالتۇننى سەن ئېلىشىڭ كېرەك، — دەپ تۇرۇۋاپتۇ. ئاخىر بۇلار مەسلىھەتلىشىپ، «بۇنى پادىشاھقا بېرەيلى، خەزىنىگە سالسۇن» دېيىشىپ، پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بېرىپ بولغان ۋەقەنى بايان قىپتۇ.

پادىشاھ بۇ ئىككى ساپ كۆڭۈل كىشىنىڭ ئىشىدىن تەسىرلىنىپ:

— بۇنى مەنمۇ ئالمايمەن. چۈنكى بۇ سىلەرنىڭ ھەققىڭلار، ئەمما ئىككىڭلارنىڭ گېپىگە قارىغاندا ھەر ئىككىڭلارمۇ ئالمىغۇدەكسىلەر، بۇنى ئەمىسە مۇنداق ھەل قىلايلى، — دەپتۇ، ئاندىن پادىشاھ ئۇلارنىڭ بالىلىرىنىڭ بار ـ يوقلۇقىنى سوراپتۇ.

— دۇنيالىقتا بەش ياشقا كىرگەن بىر قىزىم بار، — دەپتۇ يەر ساتقۇچى.

— يەتتە ياشقا كىرگەن بىرلا ئوغلۇم بار، — دەپتۇ يەر ئالغۇچى.

— ئۇنداق بولسا، ئىككىڭلار قۇدا بولۇڭلار ۋە ھازىردىن باشلاپ توختاملىشىپ قويۇڭلار، بالىلىرىڭلار كېيىن چوڭ بولۇپ، بىللە ياشىغاندىن كېيىن، بۇ ئالتۇننى شۇلار ئىشلەتسۇن، بۇ توختام بىلەن ئالتۇننى مەھەللەڭلەردىكى دىيانەتلىك بىر كىشىگە

تاپشۇرۇڭلار، شۇ ساقلاپ قويسۇن، ــ دەپتۇ پادىشاھ.

ئۇلار پادىشاھنىڭ دېگەنلىرىگە رازى بولۇپ قايتىپتۇ ۋە پادىشاھنىڭ دېگەنلىرىنى ئورۇنلاپتۇ.

بىرنەچچە يىلدىن كېيىن قىز بىلەن ئوغۇلنىڭ دادىلىرى كېسەل بولۇپ ئۆلۈپ كېتىپ، بالىلىرى دادىلىرىنىڭ ۋەسىيىتى بويىچە بىر - بىرسى بىلەن نىكاھلىشىپتۇ. بىر كۈنى مەھەللىدىكى بىر مويسىپىت كىشى بۇلارنىڭ ئۆيىگە كىرىپ، بىر كېسەك ئالتۇننى ئىككىسىگە تاپشۇرۇپتۇ.

قىز بىلەن ئوغۇل بۇ ئەھۋالنى ئۇقۇپ ئويلىنىپ قاپتۇ. بىر چاغدا يىگىت خوتۇنىغا:

ــ دادىلىرىمىز قېرىغىنىغا قارىماي تەييار دۇنيانى ئىشلەتمەپتىكەن، بىز ياش تۇرۇپ تەييارغا ئىگە بولىمىزمۇ؟ ــ دېگەن ئىكەن، خوتۇنىمۇ ئۇنىڭ سۆزىگە قوشۇلۇپتۇ. ئىككىسى بىر كېسەك ئالتۇننى ئېلىپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ. پادىشاھ ئۆلۈپ كېتىپ، ئوغلى پادىشاھلىق قىلىۋاتقان ئىكەن. ئەمما ئاۋۋالقى پادىشاھنىڭ ۋاقتىدىكى ۋەزىر ھېلىمۇ بار ئىكەن. ئۇ قېرى ۋەزىر پادىشاھنىڭ ئوغلىغا ئۆتكەن ۋەقەنى ئېيتىپ بېرىپتۇ.

ــ دادامۇ بۇنى ئېلىشنى لايىق كۆرمەي، سىلەرگە قالدۇرۇپتىكەن، ــ دەپتۇ ئۇ، ــ سىلەرنىڭ ساپ كۆڭلۈڭلار ماڭىمۇ تەسىر قىلدى. ئەمدى بۇنى مۇشۇنداق تالاش - تارتىش بىلەن ئىشلەتمىسەك ھېچنېمىگە پايدىسى تەگمەيدۇ. ئۇنى قانداق ئىشلىتىش توغرۇلۇق قېرى ۋەزىر مەسلىھەت بېرىپتۇ.

ئىككىيلەن بۇ سۆزگە رازى بولۇشۇپتۇ.

ــ بىزنىڭ پادىشاھىمىزدىن تارتىپ، ــ دەپ گەپ باشلاپتۇ ۋەزىر كۆزىگە ياش ئېلىپ، ــ ئاددىي پۇقرالارغىچە ھەممە ئادەم ئادىل، توغرا بولغانلىقتىن يۇرتمۇ پاراۋان، باي بولۇپ كەلدى. مەن بۇ ئاتا - بالا تۆت كىشىنىڭ ساپ كۆڭلۈلۈكىدىن رازى، پادىشاھنىڭ ئادىللىقىدىن رازى. ئەمدى بۇ كېسەك ئالتۇنغا بىر باغ سالدۇرايلى، ئۇنىڭدا دۇنيادىكى ھەممە مېۋە بار بولسۇن، بۇ باغ خەلقنىڭ بولسۇن، بۇ باغنىڭ مېۋىلىرىنى خەلق يېسۇن.

بۇ گەپكە پادىشاھمۇ، ئەر - خوتۇنمۇ رازى بوپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ ئالتۇنغا شۇنداق چوڭ باغ ياساپتۇكى، يۇرتنىڭ پۈتۈن خەلقى ئۇ باغنىڭ مېۋىلىرىنى يېسىمۇ تۈگىمەپتۇ[1]

ئاقىل پۇلدارنىڭ ۋەسىيىتى

بىر پۇلدار ھاياتىنىڭ ئاخىرقى مەزگىلىدە بىر قىسىم پۇللىرىنى خەير - ئېھسان

[1] ئېيتىپ بەرگۈچى مۇھەممەت روزى، توپلىغۇچىلار: قايىم مەمتىمىن، ئۆمەر ساۋۇتلار: «مىراس» ژۇرنىلىنىڭ 1996 - يىللىق 4 - سانىدىن ئېلىندى.

ئىشلىرىغا سەدىقە قىلماقچى بولۇپ، ئۇ ئۇچ ئوغلىنى يېنىغا چاقىرىپ:

ــ ئۆمرۈمنىڭ ئاخىرىدا بولسىمۇ خەيرلىك ئىش قىلىپ، پاراۋانلىق ئىشلىرىغا سەدىقە بېرەي دەيمەن. بىراق ھازىرغىچە بىر قارارغا كېلەلمىدىم. سىلەر قايتىپ كېتىپ، ئوبدان ئويلىنىپ كۆرۈڭلار، كۆڭلۈڭلاردا قانچىلىك سەدىقە قىلىشنى خالىساڭلار، ئۆنى قەغەزگە يېزىپ ماڭا بېرىڭلار، ئېسىڭلاردا بولسۇنكى، مېھىر ــ مۇھەببەت ھەرگىز جاۋابسىز قالمايدۇ، ــ دەپتۇ ھەمدە ئۇلارنىڭ جاۋابىنى كۈتۈپتۇ.

دادامنىڭ بۇگۈنكىدەك باي بولۇشى دۆلەتنىڭ ياخشى سىياسەتلىرىدىن ئىلھاملىنىپ، جاپاغا چىداپ ئىگىلىك تىكلىشىنىڭ نەتىجىسى، ئۇنىڭ باي بولغاندا پاراۋانلىق ئىشلىرىغا كۆڭۈل بۆلۈشى بەرھەقتۇر. بۇنداق قىلغاندا، يار ــ يۆلەكسىز يېتىم بالىلار ۋە يەكىكە ــ يېگانە ئاتا ــ ئانىلارغا بەخت يارىتىلى، ئاچ قالغانلارغا ئىللىقلىق يەتكۈزگىلى بولىدۇ. دادامنىڭ بۇنى كۆڭلىگە پۈكۈشى تولىمۇ خەيرلىك ئىشتۇر، دەپ ئويلاپتۇ چوڭ ئوغلى ھەمدە ئىككىلەنمەستىن «200 مىڭ سوم بېرىمەن» دەپ يېزىپتۇ.

ئوتتۇرانچىسى ئۆيىگە قايتىپ ئەستايىدىل باش قاتۇرۇپتۇ. ئۇ كۆڭلىدە: «دادامنىڭ پاراۋانلىق ئىشلىرىنى قوللىشى ياخشى ئىش. لېكىن دۆلەتنىڭ پاراۋانلىق ئىشلىرىغا ئاجراتقان مەبلىغى ناھايىتى كۆپ بولۇپ، دادامنىڭ بەرگىنى قۇمغا سۇ سەپكەندەك ھېچ نەرسىگە دالدا بولالمايدۇ. لېكىن، دادامنىڭ سەدىقە بېرىش ئارزۇسىنى قاندۇرماي بولمايدۇ، دەپ ئويلاپتۇ ــ دە «100 مىڭ سوم بېرىمەن»» دەپ يېزىپتۇ.

كەنجى ئوغۇل ئۆيىگە قايتىپ قاتتىق غەزەپلىنىپتۇ. ئۇ پاراۋانلىق ئىشلىرىغا پۇل بېرىشنىڭ بىزگە نېمە پايدىسى بار، ئەڭ ياخشىسى بەرمىگەن تۈزۈك. بىراق ئۇ پۇلنى سىغدۇرغىلى يەر تاپالماي قالغاندەك، ئىئانە بېرىشتە جاھىللىق بىلەن چىڭ تۇرۇۋالدى، ئۇنىڭ ئارزۇسىنى قاندۇرماي بولمايدۇ، دەپ ئويلاپتۇ ۋە ناھايىتى نارازى بولغان ھالدا قەغەزگە «20 مىڭ سوم بېرىمەن» دەپ يېزىپتۇ.

بوۋاي ئۇچ ئوغلىنىڭ بەرمەكچى بولغان پۇلىغا يارىشا:

«مەن مىراسىمدىن چوڭ ئوغلۇمغا 200 مىڭ سوم، ئوتتۇرانچىسىغا 100 مىڭ سوم، كەنجىسىگە 20 مىڭ سوم ئاتىدىم، قالغىنىنى پاراۋانلىق ئىشلىرىغا ئىشلىتىلسۇن!» دەپ ۋەسىيەت قىپتۇ ۋە خاتىرجەم كۆز يۇمۇپتۇ[1].

ئانىنىڭ پۇتى

ياپونىيەدىكى بىر داڭلىق ئالىي مەكتەپنى پۈتكۈزگەن يىگىت ئەملىي كۆچى زور بىر شىركەتكە كېلىپ يۇزتۇرا سىناقتا قاتناشىپتۇ. سىناقچى بۇ يىگىتتىن:

---

①داۋۇت ئادىل تەرجىمىسى: «مىراس» ژۇرنىلىنىڭ 2003 ــ يىللىق 3 ــ سانىدىن ئېلىندى.

ــ سىز ئانىڭىزنىڭ پۇتىنى قۇچاقلاپ باققانمۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ. بۇ يىگىت سىناقچىنىڭ سوئالىدىن ھودۇقۇپ يوزلىرى ھۇپپىدە قىزىرىپ كېتىپتۇ. سىناقچى:

ــ ئەتە مۇشۇ ۋاقىتتا يەنە بىر كېلىڭ، لېكىن ئانىڭىزنىڭ پۇتىنى قۇچاقلاپ بولۇپ ئاندىن كېلىشىڭىز شەرت، ــ دەپتۇ.

يىگىت ناھايىتى خىجالەتچىلىكتە ئۆيىگە قايتىپتۇ. ئۇ سىناقچىنىڭ مۇددىئاسىنى بىلەلمىگەن بولسىمۇ، لېكىن سىناقچىنىڭ تەلىپى بويىچە ئانىسىنىڭ پۇتىنى بىر قۇچاقلاپ باقماقچى بولۇپتۇ.

بۇ يىگىت ئاتىسىدىن كىچىك قېلىپ، ئانىسى بىلەن بىللە غۇربەتچىلىك تۇرمۇش كەچۈرگەنىكەن، ئانىسى ئۇنى ئىشلەمچىلىك قىلىپ يۇرۇپ ئالىي مەكتەپتە ئوقۇتقانىكەن. بىراق بۇ يىگىت ئانىسىنىڭ پۇتىنى قۇچاقلاپ باقمىغانىكەن.

يىگىت ئۆيگە قايتقاندا ئانىسى تېخى كەلمىگەنىدى. ئۇ «ئانام ئۇزاق يىل سىرتلاردا يۇرۇپ، ھالىدىن كەتكەندۇ، بۇگۈن كەچ مەن ئانامنىڭ پۇتىنى يۇيۇپ بىر ئۇخلاپ قويىمسام» دەپ ئويلاپتۇ.

ئانىسى ناھايىتى كەچ ئۆيگە قايتىپتۇ. يىگىت ئانىسىنى ئولتۇرغۇزۇپ، داسقا ئىسسىق سۇ ئېلىپ كېلىپ ئوڭ قولىدا لوڭگىنى، سول قولىدا ئانىسىنىڭ پۇتىنى تۇتۇپتۇ. يىگىت ئانىسىنىڭ پۇتىنىڭ ياغاچتەك قاتتىق بولۇپ كەتكەنلىكىنى سېزىپ، بىردىنلا ئانىسىنىڭ پۇتىنى باغرىغا مەھكەم باسقىنىچە ئۆزىنى تۇتالماي ئۇزاققىچە يىغلاپ كېتىپتۇ ۋە ئانىسىنى ھەقىقىي چۇشىنىپ يېتىپتۇ.

ئەتىسى يىگىت كېلىشكەن ۋاقىتتا شىركەتكە بېرىپ ناھايىتى سالماقلىق بىلەن سىناقچىغا:

ــ مەن ئادەم بولماقنىڭ تەسلىكىنى، يارامليق ئادەم بولماقنىڭ تېخىمۇ قىيىنلىقىنى ئەمدىلا بىلدىم. سىز ماڭا ناھايىتى ئاددىي بىر قائىدىنى، يەنى ئادەم پەقەت ئانىسىنى تولۇق چۇشەنگەندىلا، ئاندىن ئۆزىنى چۇشىنىپ يېتىدىغانلىقىنى بىلدۇردىڭىز، ــ دەپتۇ. سىناقچى بېشىنى لىڭشىتىپ كۈلۈپ:

ــ ئەتىدىن باشلاپ ئىشقا چۇشۇڭ، ــ دەپتۇ.

سىناقچىنىڭ مەقسىتى يىگىتنىڭ دىتىنى ئىدىتلاش، بۇ ئارقىلىق بىر ئادەمنىڭ روھىنى يۇكسەلدۇرۇشتىن ئىبارەت ئىدى.

يىگىت شۇنىڭدىن باشلاپ ئانىسىنىڭ جەبىر ــ جاپالىرىنى ئېسىدە چىڭ تۇتۇپ، بىر مىنۇتمۇ ئۆزىنىڭ مەسئۇلىيىتىنى ئۇنتۇپ قالماي، تىرىشىپ ئىشلەپ، بىرنەچچە يىلدىن كېيىن چوڭ بىر شىركەتنىڭ غوجايىنى بولۇپ يېتىشىپ چىقىپتۇ[1].

---

①بۇسارەم ئىمىن تەرجىمىسى: «مىراس» ژۇرنىلىنىڭ 2003 ــ يىللىق 4 ــ سانىدىن ئېلىندى.

كۆز ئەقىل كۆرسە كۆرەر

سۇلىرى شارقىراپ ئېقىۋاتقان چوڭ ئۆستەڭنىڭ كۆۋرۈك بېشىدا ئاپتاپ بىلەن شامال بەس تالىشىپ قاپتۇ، شامال دەپتۇ:

ــ ئىككىمىز ئەلمىساقتىن ئادەملەر بىلەن ئارىلىشىپ ياشاپ كەلدۇق. بىلىشىمچە، ئادەملەر تۇغۇلۇپ تاكى تىنىقىدىن قالغۇچە كۆزىگە تايىنىدىكەن. كۆزلىگەن مەقسىتىگە يېتەلەيدىكەن.

ــ بۇ گېپىڭ خاتا، ــ دەپتۇ ئاپتاپ، ــ ئادەملەر كۆزىدىن كۆرە ئەقىل، سېزىمىگە تايىنىپ مەقسەتلىرىگە يېتەلەيدۇ.

ــ ياق، ئادەملەرگە كۆز ھەممىدىن مۇھىم!

ــ ئەقىل، سەزگۇ ھەممىدىن مۇھىم…

تالاش ـ تارتىش داۋاملىشىپتۇ.

ــ ئۇنداق بولسا، ــ دەپتۇ ئاپتاپ، ــ سەن كۆزى ساق، ئەمما ئەقىل، سەزگۈسى زىيانغا ئۇچرىغان بىر ئادەمنى تاپ؛ مەن ئەقىل، سەزگۈسى بېجىرىم، ئەمما كۆزى كور ئادەمنى تاپاي، شۇلارنىڭ ئەمەلىيەتتىدىن قايسىمىزنىڭ ھەق، قايسىمىزنىڭ ناھەقلىقىنى ئايرىمامدۇق، ــ دەپ ئاپتاپ بىلەن شامال كېلىشىپتۇ.

ئاپتاپقا ھاسىسىنى توكۇلدىتىپ، قۇلىقىنى دىڭ تۇتقىنىچە ئۆز يولىنى تېپىپ كېتىۋاتقان ئەما كىشى ئۇچراپتۇ. شامالغا ئۆزى كېلىشكەن، يۇرىكى چىلاشقۇدەك ئىچكەن، ئوڭغۇل ـ دوڭغۇل دەسسەپ، دەلدەڭشىپ كېتىۋاتقان بىر مەست كىشى ئۇچراپتۇ. ئاپتاپ بىلەن شامال ئۆزلىرى تاپقان ئىككى كىشىنى كۆۋرۈك بېشىغا ھازىر قىپتۇ.

ــ ئالدى بىلەن سېنىڭ ئادىمىڭ مۇشۇ كۆۋرۈكنىڭ ئۇ قېتىغا ئۆتۈپ باقسۇنچۇ! ــ دەپتۇ ئاپتاپ.

شامال مەست كىشىگە نېمىلەرنىدۇر دەپتۇ. ھېلىقى مەست «چاتاق يوق!…» دېگىنىچە قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ، كۆۋرۈككە قەدەم بېسىپتۇ، ئۇ كۆۋرۈكنىڭ ئوتتۇرىسىغا بارا ـ بارمايلا مەينىڭ تەسىرىدە تەڭپۇڭلۇقىنى يوقىتىپ، سۇغا چۈشۈپ كېتىپتۇ.

ئاپتاپ ئۇنى قىرغاققا چىقىرىپ، دەرەخكە يۆلەپ ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپتۇ.

ئاپتاپ ئەما كىشىگە بىر نەرسىلەرنى دەپتۇ. ئەما كىشى بېشىنى لىڭشىتقىنىچە كۆۋرۈككە يېقىنلاپ كەپتۇ. ئۇ ئالدى بىلەن سۇنىڭ ئاۋازىنى ئوبدان تىڭشاپتۇ. ئاندىن ھاسىسىنى توكۇلدىتىپ كۆۋرۈكنىڭ ئىككى يېنىنى مۆلچەرلەپ، ئوتتۇرا ئارىلىقىنى بەلگىلەپ، شۇ يۆنىلىشىنى بويلاپ، كۆۋرۈكتىن ئۆتۈپ كېتىپتۇ.

ــ قانداق، قايىل بولغانسەن؟ ــ دەپتۇ ئاپتاپ.

ــ توغرا يەكۈنىگە قايىل بولدۇم، ــ دەپتۇ شامال.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا «كۆز ئەمەس، ئەقىل كۆرىدۇ»، «كۆز دېگەن كامار ئەمەس، كۆرمەسە بىكار ئەمەس» دېگەن ئاتالار سۆزى شۇنىڭدىن قالغانمىكەن[1].

ئارمان ۋە رېئاللىق

بۇرۇنقى زاماندا بىر نامرات دېھقان ئۆتكەنمىكەن. ئۇ ئەتىگەندىن كەچكىچە قانداق باي بولۇشنىلا ئويلايدىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇنىڭ ئايالى بىر دانە تۇخۇم سېتىۋېلىپ ئۆيىگە ئېلىپ كەپتۇ. بۇنى كۆرگەن دېھقاننىڭ خىيال كەپتېرى پەرۋاز قىپتۇ. ئۇ دېھقان ئايالىغا شۇنداق دەپتۇ: ــ ناۋادا بۇ تۇخۇمنى باستۇرۇپ چۈجە چىقارساق، ئۇ چۈجە چوڭايغاندا تۇخۇم تۇغسا، ئۇ تۇخۇمنى يەنە باستۇرساق... شۇنداق قىلىپ ئۇزۇن ئۆتمەيلا بىر مۇنچە توخۇيمىز بولسا...

بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغان دېھقاننىڭ ئايالى قىزىقسىنىپ سوراپتۇ: ــ يەنچۇ؟

دېھقان دەپتۇ: ــ ئۇ توخۇلىرىمىزنى بىر تۈياق قويغا تېگىشسەك، ئۇ قوي قوزىلىسا، ئاندىن قويلىرىمىزنى كالىغا تېگىشسەك، كالا موزايلىسا... شۇنداق قىلىپ بىر قوتان كالىمىز بولسا...

ئايال يەنە سوراپتۇ: ــ ئۇنىڭدىن كېيىنچۇ؟

دېھقان كەپتۇ: ــ كالىلارنى سېتىپ يەر ئېلىپ ئۆي سالساق، ئاندىن توقال خوتۇندىن بىرنى ئالسام...

بۇ گەپكە جۈدۇنى ئۆرلىگەن ئايال قولىدىكى تۇخۇمنى يەرگە ئېتىپتۇ. بۇنىڭ بىلەن دېھقاننىڭ كاللىسىدىكى شېرىن خىياللىرى چاقماق تېزلىكىدە كۆپۈككە ئايلىنىپتۇ.

ھېكمەت:

كەم ــ كوتسىزلىق ئۇ بىر خىل يۇكسەك نىشان ۋە بىر تۈرلۈك غايىدىنلا ئىبارەت. چۈنكى رېئاللىق ئەزەلدىنلا كەم ــ كوتسىز بولۇپ باققان ئەمەس. شۇڭا رېئاللىقنىڭ نۇقسانلىق تەرەپلىرىگە توغرا قاراپ، ئۇنى دادىللىق ۋە خۇشاللىق بىلەن قوبۇل قىلىپ، شۇ ئاساستا جەمئىيەتكە ماسلىشىپ، ئۆزۈڭنى ئۆزگەرتىپ بېرىشىڭ لازىم.

تەڭسىزلىك ئىچىدىكى تەڭپۇڭلۇق

بىر سودىگەر بازاردىن بىر دانە تام سائىتى بىلەن بىر دانە تارازىنى ئەكېلىپ قازانقا قويۇپ قويۇپتۇ. ئىككى تەرىپىدىن تەخسىسى پۇلاڭلاپ تۇرغان تارازا، تام سائەت ئىستېرىلكىسىنىڭ چىكىلداپ ئايلىنىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ ئاچچىقى كەپتۇ.

---

[1] «سىراس» ژۇرنىلىنىڭ 2003 ــ يىللىق 4 ــ سانىدىن ئېلىندى.

ـ ھەي، ئىككى تەرىپىمدە ئىككى دانە تەخسە بار ـ دە مېنىڭ، ـ دەپ ئويلاپتۇ تارازا، ـ مەنمۇ ئاۋۇ تام سائىتىنىڭ ئىستىرىلكىسىدەك تەڭپۇڭ تۇرۇپ بىر دائىرىنى ئايلىنالمىغان بولسام نەقەدەر ياخشى بولاتتى ـ ھە!

تارازا ئاشۇ خىياللار بىلەن شۇنداق پىرقىراپتىكەن، سول تەرەپتىكى تەخسىسى تاراڭشىدە قىلىپ يەرگە چۈشۈپ كېتىپتۇ. بۇنىڭدىن دەلدۇگۇنۇپ كەتكەن تارازىنىڭ يۇرىكى ئاغزىغا تىقىلىپتۇ. بىراق ئۇ ئۆزى شۇنداق دەپ ئويلاپتۇ: «تەڭپۇڭلۇقۇمنى بۇزۇۋاتقان نەرسە دەل مۇشۇ تەخسە دېگەن كاساپەتكەن ـ دە، ئۇ تەرىپىمدىكى تەخسىمۇ يوقالسا، تەڭپۇڭلۇقۇمنى ساقلىيالايدىكەنمەن ئەمەسمۇ!» بۇنى سەزگەن ئوڭ تەرەپتىكى تەخسىنىڭ ناھايىتى ئاچچىقى كەپتۇ ـ دە، سەكرەپلا يەرگە چۈشۈۋاپتۇ.

ئىككى تەرەپتىكى تەخسىسىدىن ئايرىلغان تارازا تەڭپۇڭلۇقىنى تامامەن يوقىتىپتۇ. بىر نەچچە كۈندىن كېيىن سودىگەرنىڭ ئوغلى قازناقتا كىرىپ ھېلىقى تارازىنى كۆرۈپ قاپتۇ ۋە

ـ ۋۇي، بۇ ئەسكى تارازىنى كىم قويۇپ قويغاندۇ؟ ـ دەپلا ئۇنى ئەخلەت ساندۇقىغا تاشلۇۋېتىپ، ھېلىقى تام سائىتىنى قولتۇقلاپ چىقىپ كېتىپتۇ.

ئارىدىن بىر قانچە يىل ئۆتۈپ كېتىپتۇ. ھېلىقى سائەت سودىگەرنىڭ ئىشخانىسىدا چىكىلداپ مېڭىۋاتقۇدەك. ئۇنىڭ ئاۋازى يەنىلا شۇنداق سۈزۈك ۋە يېقىملىق ئىكەن. ئەمما ھېلىقى تارازا ئاللىقاچان داتلىشىپ بۇزۇلۇپ كەتكەچكە، ئۇنى ئىگىسى شارا ـ باراڭغا سېتىۋېتىپتۇ. شۇنداق قىلىپ تارازىنى ئەسكى تۆمۈر ـ تەسەكلەر قاتارىدا ئېرىتىۋېتىپتۇ.

ھېكمەت:

دۇنيادا مۇتلەق تەڭپۇڭلۇقنىڭ مەۋجۇت ئەمەسلىكىنى بىلگىن؛ كۈنلىرىم خۇشال ـ خۇرام ئۆتسۇن دېسەڭ، رېئاللىقنىڭ تەڭپۇڭسىزلىقىدىن قانائەت تېپىپ، ئاشۇ تەڭپۇڭسىزلىق ئىچىدىن ھەققىي تەڭپۇڭلۇقنى ئىزدەپ تىرىشىنى ئۆگىنىۋال.

بەخت بىر تۇيغۇدىنلا ئىبارەت

شەھەرلىك چاشقان بىلەن سەھرالىق چاشقان دوست بولۇپ قاپتۇ. بىر كۈنى سەھرالىق چاشقان شەھەرلىك چاشقانغا مۇنداق دەپ خەت يېزىپتۇ: «شەھەرلىك دوستۇم! ۋاقىتلىك بولسا بىزنىڭ سەھراغا كېلىپ كەت. بىزنىڭ بۇ يەردە سەھرانىڭ گۈزەل مەنزىرىسىنى تاماشا قىلىپ، ساپ ھاۋاسىدىن ئەركىن نەپەس ئېلىپ، ئارامخۇدا ياشىۋالغىن.»

شەھەرلىك چاشقان خەتنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن دەرھال سەھراغا كەپتۇ. سەھرالىق چاشقان ئۇنىڭ ئالدىغا نۇرغۇن ئارپا ۋە بۇغدايىنى قويۇپتۇ. بۇنى كۆرگەن

شەھەرلىك چاشقان شۇنداق دەپتۇ: «سەن بەك جاپادا ياشايدىكەنسەن. بۇ يەردە يەيدىغاندىن باشقا ھېچنېمە يوقكەن. نېمانچە مەززىسىز تۇرمۇش بۇ؟ يەنىلا مېنىڭ ئۆيۈمگە بارغىن، مەن سېنى راسا بىر كۈتۈپ قويايي!»

شۇنداق قىلىپ سەھرالىق چاشقان شەھەرلىك چاشقانىنى ئەگىشىپ ئۇنىڭكىگە بېرىپتۇ.

سەھرالىق چاشقان شەھەرلىك چاشقانىڭ ھەشەمەتلىك، پاكىز تۇرالغۇسىغا ھەۋىسى كەپتۇ. ئاندىن ئۆزىنىڭ سەھرادا ئەتىگەندىن - كەچكىچە ئېتىزمۇئېتىز قاتراپ، ئارپا بىلەن بۇغداي يەيدىغانلىقى، قەھرىتان قىشلاردا يەنە قار ئاستىدىن ئوزۇق ئىزدەيدىغانلىقى، تومۇزلاردا بولسا جاپا چېكىپ قارا تەرگە چۆمۈپ كېتىدىغانلىقىنى ئەسكە ئېلىپ، ئۆزىنىڭ شەھەرلىك چاشقانىغا قارىغاندا بەك جاپالىق ھايات كەچۈرىدىغانلىقىغا ئېچىنىپتۇ.

ئۇلار بىر دەم مۇڭداشقاندىن كېيىن تاماق ئۈستىلىنىڭ تۆپىسىگە ئۆمىلەپ چىقىپ، ئېسىل تائاملارنى مەززە قىلىپ يېيىشكە باشلاپتۇ. بىراق تۇيۇقسىزلا تاراققىدە ئىشىك ئېچىلىپ ئاشخانىغا ئۆي ئىگىسى كىرىپ كەپتۇ. ئىككى چاشقان قورقۇنچىدىن يۈرەكلىرى ئاغزىغا تىقىلغىنىچە دەرھال قېچىپ بۇلۇڭدىكى تۆشۈككە كىرىۋاپتۇ.

سەھرالىق چاشقان قورقۇپ كەتكەچكە قورسىقىنىڭ ئېچىپ كەتكەنلىكىنىمۇ ئۇنتۇپتۇ. ئۇ بىر دەم ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن شۇنداق دەپتۇ: «مەن يەنىلا ئۆزۈمنىڭ سەھرا سىغا بېرىپ، ئارامخۇدا كۈنۈمنى ئالاي. سېنىڭكىدە ھەشەمەتلىك ئۆيدە تۇرۇپ، ئېسىل تائاملارنى يېگىنىم بىلەن ھەر كۈنى دەككە - دۈككىدە ئۆتىدىكەنمەن. قىسقىسى، كۈنۈڭ يەنىلا مېنىڭ سەھرايىمدىكىدەك بەختلىك ئەمەسكەن.» ئۇ شۇنداق قىلىپ ئۆز سەھرا سىغا يېنىپ كەپتۇ.

ھېكمەت:
ھەقىقىي بەخت ئىنتىلىش جەريانىدا بولىدۇ. بۇ جەريان گەرچە شادلىق ۋە ئازابقا تولغان جەريان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ ئادەمنى بەخت لەززىتىدىن مەست خۇش قىلالايدۇ.

تاللاشنىمۇ شاللاشنىمۇ بىل

ئوۋ ئوۋلاشنى ئەمدىلەتىن ئۆگىنىۋاتقان بىر ياش پېشقەدەم ئوۋچى بىلەن ئوۋغا چىقىپتۇ. ئۇزۇن ماڭمايلا دەرەخلىقتە ئۇلارغا ئىككى توشقان ئۇچراپتۇ. بۇنى كۆرگەن ياش ئوۋچى ھاپىلا - شاپىلا مىلتىقىنى قولغا ئاپتۇ. ھېلىقى ئىككى توشقان ئىككى تەرەپكە قاراپ قېچىپتۇ. توشقانلاردىن بىرىنى ئاتسا ئىيەنە بىرىنىڭمۇ قېچىپ كېتىدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەن ياش زادى قايسىسىنى ئېتىشنى ئۇقماي، مىلتىقىنى ھېلى ئۇ توشقانغا، ھېلى بۇ توشقانغا بەتلەپتۇ. بۇنىڭ بىلەن توشقانلارنىڭ ئىككىلىسى كۆزدىن

يىتۈپتۇ، ياش ئوۋچى بۇنىڭغا ئىنتايىن پەرىشان بوپتۇ.

پىشقەدەم ئوۋچى ئۇنىڭ كۆڭلىنى ياساپ شۇنداق دەپتۇ:

ــ ئىككى توشقان ئىككى تەرەپكە قاراپ قاچتى. بىراق ئوقۇڭ ھەرقانچە تېز بولسىمۇ، ئىككىسىگە تەڭ تېگىشى مۇمكىن ئەمەس ـ تە! مۇھىمى سەن نىشانىڭنى بىرەرسىنى تاللاپ ئوق ئېتىشىڭ كېرەك. شۇنداق قىلساڭ ھازىرقىدەك قۇرۇق قول قالمايسەن.

ھېكمەت:
كىشىلىك ھاياتتا قوغلىشىمىزغا، ئىنتىلىشىمىزگە ئەرزىيدىغان نۇرغۇن نىشانلار بولىدۇ. بىراق ھەممە نىشانغا بىرلا ۋاقىتتا يېتەلمىشىمىز مۇمكىن ئەمەس.

دۇنيادا مۇتلەق ئەركىنلىك مەۋجۇت ئەمەس

ئەمدىلا تىكىلگەن بىر توپ كۆچەت يېنىدىكى تېرەككە باغلاپ قويۇلۇپتۇ. بۇنىڭغا ئاچچىقى كەلگەن كۆچەت تېرەكتىن سوراپتۇ:

ــ ھەي قېرى ئەبلەخ! نېمىشقا مېنى ئۆزۈڭگە چىڭ باغلۇۋېلىپ، ئەركىنلىكىمنى بوغىسەن؟

ــ ئوكام، ــ دەپتۇ تېرەك ئۇنىڭغا مېھرىبانلىق بىلەن، ــ تۇپراقتىن ئەمدىلا ئورۇن ئېلىپ تۇرۇۋېسەن، مەن تېرەپ تۇرمىسام يىقىلىپ كېتىسەن. مۇددىئايىم مۇستەھكەم يىلتىز تارتىپ، بوران ـ چاپقۇنغا بەرداشلىق بېرىش كۈچۈڭنى ئاشۇرۇپ، بىمالال يېتىلىپ، ياراملىق ماتېرىيال بولۇپ چىقىشىڭغا ياردەم بېرىشتۇر!

ــ قۇرۇق گەپ! دەپتۇ كۆچەت تېرىكىپ، ــ ئۇنداق بىلجىرلاشلىرىڭغا كىم ئىشىنىدۇ؟ سەن بولمىساڭمۇ ئۆزۈم بىمالال يىلتىز تارتالايمەن. يۆلەپ تۇرمىساڭمۇ تۇپتۇز ئۆسەلەيمەن. ئىشەنمىسەڭ قاراپ تۇز، جۇمۇ!

شۇنىڭ بىلەن كۆچەت شامالدىن پايدىلىنىپ ھەر كۈنى تولغىنىپ تېرەككە قەستەن سۈركىلىدىغان بوپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇ باغلاقنى بوشىتۇۋېلىپ ئىنتايىن خۇشال بوپتۇ. بۇنىڭ بىلەن ئۇ ئەتىگەندىن كەچكىچە شامالغا ئەگىشىپ ئۇياقتىن بۇياققا لىڭشىيدىغان بوپتۇ. ئاخىر ئۇنىڭ تۇۋىدىكى تۇپراق بوشاپ كېتىپتۇ. نەتىجىدە بىر كۈنى بىرىم كېچىدە چىقىقان بوراندا ئۇ يىلتىزلىرى بىلەن بىراقلا قومۇرۇلۇپ كېتىپتۇ.

ئىككىنچى كۈنى ئەتىگەنلىكى مەزمۇت تۇرغان تېرەك يەردە ياتقان كۆچەتكە قاراپ دەپتۇ:

ــ ئەمدىغۇ ئۆزۈل ـ كېسىل ئەركىنلىككە چىققانسەن؟

ــ ياق، ــ دەپتۇ كۆڭلى يېرىم بولغان كۆچەت، ــ مانا ئەمدىلا ئۆزۈمنىڭ

چەكلىمىگە موھتاج ئىكەنلىكىمنى ھېس قىلىپ تۇرۇپتىمەن. بىراق، ئەمدى ئورنىغا كەلمەيدۇ ـ دە، ئىستا!

ھېكمەت:
دۇنيادا مۇتلەق ئەركىنلىك مەۋجۇت ئەمەس. شۇڭا، تۇرمۇشتا چەكلىمە كەم بولسا بولمايدۇ. دېمەك، سېنىڭ ئۇلۇغۋار نىشانىڭ ھەم ئىستىقبال ھەم چەكلىمىدۇر. شۇڭا، تۇرمۇش، نىشان ۋە مۇۋەپپەقىيەت ئۈچۈن «چەكلىمە» نى بۇزۇشقا بەھۇدە ئۇرۇنمىغىن. ئەكسىچە، ئاشۇ چەكلىمىنىڭ يېتەكلىشى بىلەن كۆزلىگەن نىشانىڭغا قاراپ قەدەممۇقەدەم پۇختا ئىلگىرىلىگىن.

مېھنەتسىز نېمەتكە ئالدىراپ قول ئۈزارتما

كۆنلەرنىڭ بىرىدە ھايۋاناتلار باغچىسىدىكى بىر نەچچە ياۋا توڭگۇز قېچىپ كېتىپتۇ. ئۇزۇن زامانلار ئۆتكەندىن كېيىن ھېلىقى توڭگۇزلار ئاۋۇپ بارغانسېرى غالجىرلىشىپ، ھەتتا شۇ ئەتراپتىن ئۆتكەن ئادەملەرگە خىرىس قىلىدىغان بولۇپ كېتىپتۇ. تەجرىبىلىك ئوۋچىدىن بىرنەچچىسى بۇ ياۋا توڭگۇزلارنى تۇتماقچى بولغانىكەن، بىراق ھېيلىگەر توڭگۇزلار زادى تۇتۇق بەرمەپتۇ.

بىر كۈنى، بىر مويسىپىت كىشى ئېشەك ھارۋىسىنى ھەيدەپ ياۋا توڭگۇز ئۇۋلىغان ھېلىقى كەنتكە كەپتۇ. ھارۋىدا تاختاي ۋە بولكا بار ئىكەن. پېشقەدەم كىشى كەنتتىكىلەردىن ئۇنىڭ ياۋا توڭگۇزلارنى تۇتۇشقا ھەمكارلىشىشنى ئۆتۈنۈپتۇ. بىراق ھېچكىم بۇ پېشقەدەم كىشىنىڭ ياۋا توڭگۇزلارنى تۇتالىشىغا ئىشەنمەي، ھەتتا ئۇنى مازاق قىپتۇ. بىراق ئاربىدىن ئىككى ئاي ئۆتكەندىن كېيىن ھېلىقى مويسىپىت كىشى كەنتكە كېلىپ، ياۋا توڭگۇزلارنى تۇتۇپ، قاشاغا سولاپ قويغانلىقىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ. كىشىلەر ئۇنىڭ ياۋا توڭگۇزلارنى زادى قانداق قىلىپ تۇتالىغانلىقىنى سوراپتۇ.

مويسىپىت كىشى شۇنداق دەپتۇ:

ــ ئالدى بىلەن ياۋا توڭگۇزلارنىڭ ئۇزۇق ـ تۇلۇك يەيدىغان جايىغا بېرىپ، شۇ يەرگە ئازراق بولكىنى قويۇپ قويدۇم. توڭگۇزلار دەسلەپتە مەندىن ئۇركۈپ قاچتى. ئاخىر ئۇلار بۇنىڭغا قىزىقىپ يەنە كەلدى. ئالدى بىلەن قېرى توڭگۇز قويۇپ قويغان نەرسىلىرىمنى پۈراپ باقتى ـ دە، ــ ئاندىن يېدى. بۇنىڭ بىلەن باشقا توڭگۇزلارمۇ يۈگۈرۈپ كېلىشتى. ئىككىنچى كۈنى ھېلىقى يەرگە ئالدىنقى كۈنىدىكىدىن جىقراق بولكا قويۇپ قويدۇم ۋە ئاشۇ بولكىلارغا يېقىنلا يەرگە بىر تاختاينى تىكلەپ قويدۇم. دەسلەپتە توڭگۇزلار بۇ تاختىدىن قورقۇپ قاچتى. لېكىن «ئىگىسىز يېمەكلىك» ئۇلارنى قىزىقتۇرغانىدى. شۇڭا، ئۇلار يەنە كېلىپ ھېلىقى بولكىلارنى يېدى. دېمەك، توڭگۇزلار مېنىڭ قىلتىقىمغا چۈشۈپ بولغانلىقىنى سەزمىگەنىدى. بىر قانچە كۈن شۇنداق

قىلدىم. ھەر قېتىم بولكىنىڭ ئۆپچۆرىسىگە تىكلىگەن تاختايلار ئاخىر مۇكەممەل بىر قاشانى شەكىللەندۈردى. ئىشقىلىپ مەن ھەر قېتىم ھېلىقى يەرگە بولكىنى قويغىنىمدا ياۋا توشقۇزلار دەسلەپتە ئۇركۈپ قاچاتتى ـ يۇ، لېكىن «مېھنەتسىز نېمەت» ئۇلارنى كېلىپ يېيىشكە قىزىقتۇراتتى. قاشامۇ تولۇق پۈتتى. توشقۇزلار بولكىلارنى مەززە قىلىپ يېگىلى تۇرغاندا مەن قاشانىڭ ئىشىكىنى گاچىدە ئەتتىم. شۇنداق قىلىپ «مېھنەتسىز نېمەت» كە بولغان ئىنتىلىش توشقۇزلارنى ئاخىر ھالاك قىلدى.

ھېكمەت:

ناۋادا مېھنەتسىز نېمەتكە ئالدىراپ قول ئۇزارتساڭ، ئاقىۋىتىڭە خۇددى ھېكايىدىكى توشقۇزلاردەكلا ئۈستەكلەپ بەدەل تۆلەپ كېتىسەن!

پاراسىتىڭ ۋە جاسارىتىڭ بولمىسا

ئافرىقا يايلاقلىرىدىكى ھايۋانلار ھەر كۈنى چىقىشى بىلەن تەڭ يۇگۇرۈشنى باشلايدىكەن. ئانا شىر ئارسلانلىرىغا شۇنداق دەپ نەسىھەت قىلىدىكەن:

ــ تېز يۇگۇر، ئۇچقاندەك يۇگۇر! قېنى، يەنە تېز چاپ! سەن چوقۇم بۆكەنلەرنىڭ ئەڭ ئاستا يۇگۇرىدىغانلىرىدىن ئۆتۈپ كېتىشىڭ كېرەك. بولمىسا ئاچتىن ئۆلىسەن!

يايلاقنىڭ يەنە بىر تەرىپىدە ئانا بۆكەنمۇ بالىسىغا ئاشۇنداق دەپ نەسىھەت قىلىدىكەن:

ــ تېز يۇگۇر، ئۇچقاندەك يۇگۇر! قېنى، يەنە تېز چاپ! ناۋادا سەن ئەڭ تېز يۇگۇرىدىغان شىردىن ئۆتۈپ كېتەلمىسەڭ، شىرغا يەم بولۇپ كېتىسەن!

ھېكمەت:

ھەرقانداق ئىشتا باشقىلاردىن بىر قەدەم ئىلگىرى مېڭىپ، كەلگۈسى ھەققىدە باشقىلارغا قارىغاندا بالدۇرراق ۋە كۆپرەك بىر نەرسە ئىگىلىۋالالىساڭ، رىقابەتتە باشقىلاردىن غالىب كېلەلەيسەن.

قارىغۇلار چە ئۇستاتلىق قىلساڭ

ناھايىتىمۇ ئەقىللىق بىر چاشقان چىرايلىق بىر قىز تۇغۇپتۇ. بۇنىڭ بىلەن ئۇ ئۆزىگە قۇدرەتلىك كۈيئوغۇل ئىزدەپتۇ.

ئۇ شۇنداق قارىسا، كۈن ناھايىتى ھەيۋەتلىك كۆرۈنۈپتۇ. شۇنىڭ بىلەن كۈنگە دەپتۇ: ــ ئەي كۈن! سەن نېمىدېگەن ئۇلۇغ، نېمىدېگەن زور كامالەت ئىگىسى ــ ھە! مەۋجۇداتلار سېنىڭسىز ياشىيالمايدۇ. شۇڭا ماڭا كۈيئوغۇل بولغىن. بولامدۇ؟

ــ يوقسۇ، ــ دەپتۇ كۈن، ــ مەن ئۇنچىۋالا كارامەت ئىگىسىمۇ ئەمەس، چۈنكى

بۇلۇت گاھىدا يۇزۇمنى توسۇۋالالايدۇ. شۇڭا سەن بۇلۇتنى كۆيۈۋغۇل قىلغىن.

چاشقان بۇلۇتقا دەپتۇ:

ــ ھەي بۇلۇت! سېنىڭ يېتۈك كارامىتىڭگە ھەقىقەتەن ھەۋەس قىلدىم. شۇڭا سېنى كۆيۈۋغۇل قىلىۋالغۇم بار!

بىراق بۇلۇت دەپتۇ:

ــ ياق. مېنىڭ كارامىتىم ئۇنچىۋالامۇ ئەمەس. مېنىڭ كارامىتىم شامالغا يەتمەيدۇ. چۈنكى گاھىدا شامال مېنى ئۇچۇرۇپ كېتەلەيدۇ.

بۇنى ئاڭلىغان چاشقان «كارامەت ئىگىسى ئەسلىدە شامالكەن ــ دە» دەپ ئويلاپ، شامالغا دەپتۇ:

ــ ھەي شامال! سېنى ئاخىر تاپتىم. سېنى كارامەتتە تەڭداشسىز، دەپ ئاڭلىدىم. شۇڭا چىرايلىق قىزىمنى ساڭا بېرەي! تاغاردىن توقماق چىقىقاندەك بۇ گەپكە ھەيران قالغان شامال قوشۇمىلىرىنى تۇرۇپ تۇرۇپ دەپتۇ:

ــ قەدىرلىك قىزىڭنى تامغا بەرگىن. چۈنكى ئۇ گاھىدا مېنى مات قىلالايدۇ.

بىراق چاشقانلىنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلىغان تام ئۇنىڭغا دەپتۇ: ــ مەن سىلەر چاشقانلاردىن قورقىمەن. چۈنكى سىلەر تۇۋۇمنى كولاپ، مېنى غۇلىتىۋېتەلەيسىلەر. شۇڭا مەن ساڭا كۆيۈۋغۇل بولۇشقا لايىق ئەمەسمەن.

بۇنى ئاڭلىغان چاشقان ئويلاپتۇ: تام چاشقاندىن قورقسا، ئۇنداقتا چاشقان نېمىدىن قورقىدىغاندۇ؟ چاشقان تۈيۈقسىزلا ئاتا ــ بوۋىسىنىڭ «بىزنىڭ كۈشەندىمىز مۈشۈك، ئۇنىڭدىن ئېھتىيات قىلىڭلار» دېگەن نەسىھەتىنى ئەسكە ئاپتۇ. ئۇ دەرھال مۈشۈكنىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئۇنىڭغا ئېگىلىپ تۇرۇپ شۇنداق دەپتۇ:

ــ مۈشۈك ئاكا! سىزنى ئاخىر تاپتىم. پاراسەت، ئىقتىدار، كارامەت ۋە مەرتىۋە ئىگىسى ئەسلىي سىزكەنسىز. شۇڭا ماڭا كۆيۈۋغۇل بولۇڭ!»

مۈشۈك بۇنىڭغا دەرھال رازىلىق بىلدۈرۈپتۇ.

ــ بەك ياخشى بولدى. قىزىڭنى ئەمرىمگە ئالاي. تويىنى بۈگۈن ئاخشامىلا قىلاي!

بۇنىڭدىن خۇشاللىقتا ئاغزى قۇلىقىغا يەتكەن چاشقان قىزىمغا كۆڭۈلدىكىدەك جۈپتىنى تاپتىم دەپ ئويلاپ، شېرىن خىيالىلار بىلەن مەستخۇش بولۇپ ئۆيىگە قايتىپتۇ.

چاشقان شۇ كۈنى كېچىسىلا قىزىنى چىرايلىق ياساپ ــ جابدۇپ، چاشقان پارات ئۆمىكىنى تەكلىپ قىپتۇ ۋە قىزىنى مەپىگە سېلىپ، پانۇس، داقا ــ دۇمباقلار بىلەن يىگىتىنىڭ ھۇجرىسىغا ئېلىپ بېرىپتۇ. بىراق قىز كۆچۈرۈپ كەلگەن مەپە ئىشىكتىن كىرەر ــ كىرمەيلا، كۆيۈۋغۇل چاشقانغا ئېتىلىپ كەپتۇ ــ دە، تېخى مەپىدىن چۈشۈشكىمۇ ئۈلگۈرۈپ بولالمىغان چاشقان كېلىنىنى تۇتۇپلا يەۋېتىپتۇ. بۇنى ئەقىللىق چاشقان ئانا ئويلاپمۇ باقمىغانىكەن.

ھېكمەت:
جەمئىيەتتە ياشاش ئۇچۇن يەنىلا مەسىلەرنى سوغۇققانلىق بىلەن پۇختا ئويلىغىنىڭ تۇزۇك. ھەرگىزمۇ يۇقىرىقى ھېكايىدىكى چاشقانغا ئوخشاش ئۇستاتلىق قىلمەن، دەپ مىخقا ئۇسۇپ سالما.

ئالدىراقسانلىقتىن ئاۋارىچىلىككە قالسەن

چارپاقا بىلەن مىڭئاياغ دوست ئىكەن. بىر كۈنى چارپاقا مىڭئاياغدىن سوراپتۇ:

ــ مەنمۇ سۇدا ياشايمەن. بىراق تېنىم نېمىشقا سىلەرنىڭكىدەك پاكىز ئەمەس؟

مىڭئاياغ گەپنى باشلاپتۇ:

ــ مەن تۇغۇلغان چاغدا، ئاپام بىر چۆگۈن سۈنى قاينىتىپ...

چارپاقا بەك ئالدىراقسان بولغاچقا مىڭئاياغنىڭ گېپى تۈگە ــ تۈگىمەيلا قوشۇق ساپتۇ: ــ سەن قاينىاق سۇغا سەكرەپ چۈشتۈڭ...؟

مىڭئاياغ ئەسلىدە «قاينىاق سۇغا تېرىغا كەلگەندىن كېيىن ئاپام مېنى پاكىز يۇيۇپ ئۈستۈمگە بىر قەۋەت ماي سۈۋاپ قويۇپتۇ. شۇڭا بەدىنىم مۇشۇنداق پاكىز تۇرىدىكەن» دېمەكچىكەندۇق. بىراق چارپاقا ئالدىراپ كېتىپ، گەپنىڭ ئايىغى چىقماستىنلا كوچىلاپ سوراپتۇ:

ــ سەن ئۇنىڭغا سەكرەپلا چۈشتۈڭ؟

چارپاقىدىن كەيپى ئۇچقان مىڭئاياغ ئاغزىنىڭ ئۇچىدىلا «ھەئە» دەپتۇ.

چارپاقا دەرھال ئاپىسىنىڭ يېنىغا بېرىپ، قاينىاق سۇدا يۇيۇپ قويغىن، دەپ جېدەل قىپتۇ. ئۇنىڭ ئاپىسى «بىراق...» دەپ ئەمدىلا ئېغىز ئېچىشىغا، چارپاقا ئاپىسىنىڭ گېپىنىڭ بىلىگە تېپىپتۇ:

ــ مەن مىڭئاياغدىن سوردىم. ئۇ قاينىاق سۇدا يۇيۇنۇپتىكەن. ئۇنىڭ بەدىنى ئۇڭلاشقا ئاشۇنداق پاكىز ئىكەن. چار پاقىنىڭ ئاپىسى ئۇنىڭغا ئامالسىز ماقۇل بوپتۇ. قازاندىكى سۇ قاينىشى بىلەن تەڭلا، چارپاقا قازانغا چولتۇككىدە سەكرەپتۇ. ۋاراقلاپ قاينىۋاتقان سۇ چارپاقىنىڭ بەدىنلىرىنى كۆيدۈرۈپ، ئۇنىڭ ئاللا ــ تۇۋسىنى كۆرسىتىپتۇ. كۆيۈككە چىدىيالمىغان چارپاقا دەرھال قازاندىن سەكرەپ چىقىۋاپتۇ. بىراق ئۇنىڭ بەدىنلىرىنىڭ ھەممە يېرى ئالا قالماي كۆيۈپتۇ. چارپاقىنىڭ كۆيۈك يارىلىرى ساقايغان بولسىمۇ لېكىن بەدىنى ئاشۇنداق ئالاپاساق ۋە مۇدۇر ــ چوقۇر بولۇپ قاپتۇ.

ھېكمەت:
ناۋادا ھەمىشە ئالدىراقسانلىق ۋە تاقەتسىزلىك قىلىپ چېچىلساڭ، كاللاڭ قىزىپ ئاسانلا خۇدۇڭنى يوقىتىپ قويىسەن ــ دە، خۇددى پاكىزلىنىشقا

ئالدىراپ كەتكەن چارپاقنىڭ قايناق سۇغا سەكرەپ بەدىنىنى كۆيدۈرۈپ بەتبەشىرە بولۇپ قالغىنىغا ئوخشاش ئۆزۈڭگە ئاۋارىچىلىك تېپىۋالسەن.

نەپسىڭ چەكتىن ئاشسا بېشىڭغا بالا ـ قازا كېلىدۇ

بۇرۇنقى زاماندا بىر پادىچى بالا ئۆتكەنىكەن. ئۇ ناھايىتى چوڭقۇر ئۆڭكۈردە بىر خەزىنىنى كۆرۈپ قاپتۇ. ئۇ بۇنداق جىق ئالتۇنلارنى چۈشىدىمۇ كۆرۈپ باقمىغانىكەن. شۇڭا، ئۇ ئالتۇنلاردىن بىر كاللەك ئالغاندىن كېيىن، قويلىرىنى ھەيدەپ قايتىپ بېرىپ، ئەھۋالنى بايىغا ئەينەن ئېيتىپتۇ ۋە ئۆزى ئېلىپ كەلگەن ئالتۇنلارنى ئۇنىڭغا كۆرسىتىپتۇ. باي ئالتۇنىنى كۆرۈپ ئۇنىڭ راست ئىكەنلىكىنى ئۇققاندىن كېيىن، پادىچى بالىنى يېنىغا تارتىپ، ئالتۇن بار غارنىڭ نەدىلىكىنى سوراپتۇ. پادىچى ھېلىقى خەزىنىنىڭ ئورنىنى ئۇنىڭغا ئېيتىپ بېرىپتۇ. باي شۇ ھامان خوجىدار ۋە قول ئاستىدىكىلەرنى چاقىرىپ ھېلىقى غارغا بارماقچى بوپتۇ. پادىچى ئۇلارغا يول باشلاپتۇ.

باي خەزىنىدىكى ئالتۇنلارنى كۆرۈپ خۇشاللىقىدىن قىن ـ قىنىغا پاتماي قاپتۇ. ئۇ: «مانا ئەمدىن قالتىس بېيىپ كېتىدىغان بولدۇم» دەپ ئويلاپتۇ. ئۇ ئالتۇنلارنى ھاپىلا ـ شاپىلا ئاپتۇ ۋە قول ئاستىدىكىلەرنىمۇ ئالتۇنلارنى جىق ـ جىق ئېلىپ، پادىچى بالىنى قوغلۇۋېتىشكە بۇيرۇپتۇ. ئۇلار ماڭاي دەپ تۇرۇشىغا غاردىكى ئېغىزىمۇ ئېتىلىدىغان ۋاقىت يەتتى. غارنىڭ ئېغىزى ئېتىلگەن ھامان بىرەر تال ئالتۇننى ئېلىۋېلىش ئۈياقتا تۇرسۇن، ھەتتا جېنىنىڭدىنمۇ ئايرىلىسەن. تولا ئاچ كۆزلۈك قىلما!

بىراق بۇ گەپلەر بايىنىڭ قۇلىقىغا كىرمەپتۇ، ــ بۇ غار شۇنچىۋالا چوڭ ھەم پۈختا تۇرسا، ھەر قانچە يوغان تاش چۈشسىمۇ مېنى بېسىۋېلىشى ناتايىن، ــ دەپ ئويلاپتۇ باي، ــ ئۇنىڭ ئۈستىگە شۇنچىۋالا جىق ئالتۇنلار تۇرسا، ئۇنى ئالمىغان ئادەمنىڭ ئۆزى ئەخمەق، نېمىدىن قورقاتتىم؟ بۇ ئالتۇنلارنى ئېلىۋالسام غاردىن چىققاندىن كېيىن بىراقلا بېيىپ كېتىمەن. شۇنداق قىلىپ باي ئالتۇنلارنى غارنىڭ سىرتىغا توشۇماقچى بوپتۇ. شۇ ئەسنادا چاقماقنىڭ ئاۋازى يەر ـ جاھاننى لەرزىگە ساپتۇ، يەردىن تۈيۈقسىز ئۆرلىگەن ماگما غار ئىچىنى بىر ئاپتۇ. شۇنداق قىلىپ غار ھېلىقى بايىنىڭ قەبرىسىگە ئايلىنىپتۇ.

ھېكمەت:

نەپسىڭ چەكتىن ئاشسا، بېشىڭغا بالا ـ قازا كېلىدۇ. چۈنكى نەپسىڭنىڭ كەينىگە كىرسەڭ، كۆزۈڭ تورلىشىپ گەندىگە چۈشۈپ كەتكەن مەنپەئەتىڭنى ئۇنۇتقىنىمۇ پۈتۈلمەي ئاغزىڭغا سالىسەن. بۇ خىل قىلمىش ئاخىرقى ھېسابتا ئۆزۈڭنى ھالاك قىلىدۇ، خالاس.

ھەر دائىم ئۆزۈڭ ئۈستىدە ئويلان

رەڭدار چوڭ كېپىنەك قوشنىسى كۈل رەڭ كىچىك كېپىنەكنى تەربكتاپ، ھۆرۈن دەپ مازاق قىلىدىكەن.

ــ قارىغىنا ئەپتىڭگە، كىيىملىرىڭ نېمانچە مەينەت، ــ دەيدىكەن رەڭدار كېپىنەك كۈل رەڭ كېپىنەككە، ــ ئەبەدىي يۇساڭمۇ پاكىزلانمايسەن. كۈل رەڭ بەدەنلىرىڭنىڭ ئۈستىدىكى سەپكۈنلىرىڭچۇ تېخى! قارىغىنا ماڭا، ئۈستىبېشىم گۈلدەك چىرايلىق. نەگىلا بارسام كىشىلەر مېنى ئەتىۋارلايدۇ، باغچىلاردا بالىلار ماڭا پېتىشەلمەي ئاۋارە. يىگىتلەر «رەڭدار كېپىنەكتەك چىرايلىق قىزغا ئۆيلەنسەم» دەپ ئارزۇ قىلىدۇ. ھەتتا ئۇششاق ھەسەل ھەرىلىرىمۇ مېنى بىر دەستە گۈلمىكىن دەپ ئارقامغا كىرىۋالىدۇ، تېخى! رەڭدار كېپىنەك باشقىلارنىڭ ئالدىدا ئۆزىنىڭ گۈزەللىكىنى كۆز ــ كۆز قىلىپ، كۈل رەڭ كېپىنەكنى ئاشۇنداق مازاق قىلىپ چۈشۈرىدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە كۈل رەڭ كېپىنەكنىڭ سىنچى دوستلىرىدىن بىرى ئۇنىڭ ئۆيىگە كەپتۇ. ئۇ شۇنداق كۆزىتىپ قارىسا، كۈل رەڭ كېپىنەكنىڭ ئەمەلىيەتتە تەربكتاپ، ھۆرۈن ئەمەسلىكىنى، ئەسلىدە ئۇنىڭ تېنىنىڭ تەبىئىي كۈل رەڭ ئىكەنلىكىنى بايقاپتۇ. بۇ ئەھۋالنى رەڭدار كېپىنەككە دەپتىكەن، بىراق ئۇ ئۆز گېپىدە چىڭ تۇرۇۋاپتۇ.

ھېلىقى كېپىنەك ئامالسىزلىقتىن رەڭدار كېپىنەكنى كۆز كېسەللىكلىرى دوختۇرخانىسىغا باشلاپ بېرىپتۇ.

ــ ئەسلىدە رەڭدار كېپىنەكنىڭ كۆزى يىراقنى كۆرەلمەس بولۇپ قاپتۇ، ــ دەپتۇ دوختۇر.

بۇنى ئاڭلىغان باشقا كېپىنەكلەر چۈرقىرىشىپ كېتىپتۇ:

ــ ئەسلىدە كاشىلا ئۆزۈڭدىكەن ــ دە، بالدۇرراق ئۆزۈڭ ئۈستىدە ئويلىنىپ باقساڭچۇ؟

ھېكمەت:

ئۆزۈڭ ئۈستىدە قايتا ئويلانساڭ بىرىنچىدىن، سۆز ــ ھەرىكىتىڭ ۋە نىشانىڭنى توغرىلىيالايسەن؛ ئىككىنچىدىن، ئۆزۈڭنى ئالغا يېتەكلىيەلەيسەن.

تەجرىبە ھەقىقەت ئەمەس

يىراق ئوكيان سەپىرىگە چىققان پاراخوت بەختكە قارشى دېڭىزغا چۆكۈپ كېتىپتۇ. ئۇنىڭدىن ھايات قالغانلار مەڭ تەسلىكتە بىر يېگانە ئارالغا چىقىۋاپتۇ.

بىراق بۇ ئارالدا تاشتىن ئۆزگە بىر نەرسە بولمىغاچقا ئۇلار ئاچلىقتىن بەك

قىينىلىپتۇ. بولۇپمۇ نەيزىدەك سانجىپ تۇرۇۋاتقان ئاپتاپ ۋە قاتتىق ئۇسسۇزلۇق ئۇلارنى بەك ئازابلاپتۇ. بىر يۇتۇم سۇ ئۇلار ئۈچۈن تۇتىيا بوپتۇ.

ئارالنىڭ تۆت ئەتراپى سۇ بولغىنى بىلەن دېڭىز سۇيى ھەم قىرتاق، ھەم تۇزلۇق بولغاچقا ئۇنى ئىچكىلى بولمايتتى.

شۇڭا، ئۇلارنىڭ بىردىنبىر ئۈمىدى يامغۇر ياكى دېڭىزدا ئانچە - مۇنچە ئۆتۈپ قالىدىغان پاراخوتلاردىلا ئىكەن. بىراق ئۇ يەردىن ھېچقانداق پاراخوت ئۆتمەپتۇ؛ بىرەر تېممىم يامغۇرمۇ ياغماپتۇ. بۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئۇسسۇزلۇققا بارا - بارا بەرداشلىق بېرەلمەي، بىر - بىرلەپ جان ئۈزگىلى باشلاپتۇ.

ئەڭ ئاخىرىدا ئۇسسۇزلۇقتىن جان تالىشىۋاتقان بىرەيلەن جېنى تۇمشۇقىغا كېلىپ قالغان مەھەلدە قەتئىي بەرداشلىق بېرەلمەي دېڭىز سۇيىدىن غۇرتۇلدىتىپ تازا ئىچىۋاپتۇ.

بىراق دېڭىز سۇيى ئۇنىڭغا ئازراقمۇ قىرتاق ياكى تۇزلۇق تېتىماپتۇ. ئەكسىچە ئىنتايىن تەملىك بىلىنىپ ئۇنىڭ ئۇسسۇزلۇقىنى قاندۇرۇپتۇ. ئۇ «دېڭىز سۇيىنىڭ بۇنداق تەملىك بىلىنىپ كېتىشى ئېھتىمال مەندىكى سۇ تەشنالىقى پەيدا قىلغان تۇيغۇ بولسا كېرەك» دەپ ئويلاپتۇ. ئۇ ئاستا قىرغاققا چىقىپ، «دېڭىز سۇيىنى تازا ئىچتىم، ئەمدى چوقۇم ئۆلىمەن» دەپ ئەزرائىلنى كۈتۈپ ئولتۇرۇپتۇ.

بىراق خېلى ۋاقىت ئۆتكەن بولسىمۇ ئۇنىڭدا باشقىچە ئۆزگىرىش بولماپتۇ. ئۇ كىشى بۇنىڭغا ئىنتايىن ھەيران قاپتۇ. شۇنداق قىلىپ ئۇ ھەر كۈنى دېڭىز سۇيىگە تاينىپ جان ساقلاپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە قۇتقۇزغۇچى پاراخوت كېلىپ ئۇنى قۇتقۇزۇۋاپتۇ.

كېيىن كىشىلەر شۇ يەردىكى دېڭىز سۇيىنى تەجرىبە قىلىپ كۆرۈپ، دېڭىز ئاستىدا بۇلاق بولغاچقا شۇ يەردىكى دېڭىز سۇيىنىڭ تامامەن ئىچكىلى بولىدىغان تاتلىق سۇغا ئۆزگىرىپ كەتكەنلىكىنى بايقاپتۇ.

ھېكمەت:

رىۋايەتتىكى كىشىلەر ھەرقانداق ئىشنى ئىلگىرىكى ئەندىزە بويىچە قىلىشنى خالايدۇ. چۈنكى شۇنداق قىلغاندا ئىشنى ئاسان ۋە تېز پۈتتۈرگىلى بولىدۇ، دەپ قارايدۇ. لېكىن بۇ خىل ئۇسۇلنىڭ نۇقسانلىق يېرى شۇكى، ئۇ ئادەمنى ئاسانلا ئەنئەنىنىڭ رامكىسىغا بەند قىلىپ قويىدۇ.

بىر قېتىم ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرىساڭ بىر قېتىم ئەقىل تاپسەن

بۇرۇنقى زاماندا بىر بىلەيزۈك سودىگىرى بولغانكەن. ئۇ بىر كۈنى بىر تاغار بىلەيزۈكنى يۈدۈپ تاغدىن ئېشىپتۇ. ئۇ بەك چارچاپ كەتكەچكە تاغىرىنى قويۇپ

دەرەخكە يۆلەنگىنىچە ئۇخلاپ قاپتۇ. ئويغانسا تاغار يوق. تۇرغۇدەك. دەرەخنىڭ ئۇچىغا قارىسا ئۇنىڭ بىلەيزۈكلىرى دەرەختىكى مايمۇنلارنىڭ قولىدا تۇرغۇدەك. ئۇ تىللاپتۇ، قاقشاپتۇ. بىراق مايمۇنلار بىلەيزۈكنى تاشلاپ بەرمەپتۇ. ئۇ ئامالسىز ئۆيىگە كېتىپتۇ.

بىلەيزۈك سودىگىرى ئىككىنچى قېتىم شۇ يەردىن ئۆتكەندە يەنە شۇنداق ئىش يۈز بېرىپتۇ. ئۇ قاتتىق ئەندىشىگە قاپتۇ. چۈنكى بىلەيزۈكلىرىنى ئېلىۋالمىسا، ئۆيدىكىلىرى ئاچ قالىدىكەن. ئۇ تۈيۇقسىزلا مايمۇنلارنىڭ ئادەمنى دورايدىغانلىقىنى ئەسكە ئاپتۇ ـ دە، مايمۇنلارغا قاراپ قولىنى كۆتۈرۈپتىكەن، مايمۇنلارمۇ ئۇنى دوراپ قولىنى كۆتۈرۈپتۇ. ئۇ چاۋاك چاپتىكەن، مايمۇنلارمۇ چاۋاك چاپتۇ.

ئۇ ئەقىل تاپقاندەك قولىدىكى بىلەيزۈكنى يەرگە ئېتىپتىكەن، مايمۇنلارمۇ قولىدىكى بىلەيزۈكنى يەرگە ئېتىپتۇ. بۇنىڭدىن خۇشال بولغان سودىگەر يەردىكى بىلەيزۈكلىرىنى تېرىپ ئاپىرىپ، بازاردا خېلى ئوبدان پۇلغا سېتىپتۇ.

سودىگەر ئۇچىنچى قېتىم شۇ يەردىن ئۆتكەندە، يەنە ھېلىقى دەرەخنىڭ تۈۋىدە ئولتۇرۇپ ئارام ئاپتۇيۇ، لېكىن كۆز يۇمۇشقا جۇرئەت قىلالماپتۇ. بىراق مايمۇنلار ئۇنى ئونۇڭالغانكەن. شۇڭا مايمۇنلار يوپۇرۇلۇپ كېلىپ ئۇنىڭ تاغىرىدىكى بىلەيزۈكلەرنى بۇلاپ كېتىپتۇ. لېكىن سودىگەر ئالدىرىماي ـ تەمتىرىمەي قولىدىكى بىلەيزۈكنى مايمۇنلارغا كۆرسىتىپ تۇرۇپ يەرگە تاشلاپتۇ. ئەمما مايمۇنلار قولىدىكى بىلەيزۈكنى تاشلاش ئۈياقتا تۇرسۇن، كۆزلىرىنى ئۇنىڭغا مىختەك تىكىپ جىم تۇرغۇدەك.

سودىگەر نېمە قىلارىنى بىلەلمەي تىت ـ تىت بولۇپ تۇرغان چاغدا مايمۇنلارنىڭ پادىشاھى پەيدا بوپتۇ. ئۇ ئاستا كېلىپ سودىگەر يەرگە تاشلىغان ھېلىقى بىلەيزۈكنى ئېلىپ ئۆزىنىڭ بىلىكىگە ساپتۇ ۋە سودىگەرگە قولىنى شىلتىپ تۇرۇپ شۇنداق دەپتۇ:

ـ بىر قېتىم ئوڭۇشسىزلىققا ئۇچرىساڭ بىر قېتىم ئەقىل تاپىدىغانلىقىڭ دۇرۇس. لېكىن ئەقىل تاپىمەن دەپ ئوڭۇشسىزلىققا ئۆزىنى ئېتىش ھاماقەتلىكتۇر.

ھېكمەت:

ھەممىدە ئارتۇقچە بەدەل تۆلەپ كېتىشتىن، ئەقىل تاپىمەن دەپ ئوڭۇشسىزلىققا ئۆزۈڭنى ئېتىشتىن، ئوخشاش بىر خاتالىقنى تەكرار سادىق قىلىپ قويۇشتىن ساقلان. ئۇنداق قىلمىساڭ ھەتتا مەغلۇپ بولۇشقىمۇ يارىمايسەن!

جەمئىيەتنى چۈشەنسەڭلا ئۇنىڭغا ماسلىشالايسەن

پاقىلار ئاتا ـ بوۋىسىدىن تارتىپ تاغ ئېتىكىدىكى سازلىقتا ياشاپ كەپتۇ. بۇ خىل كونا قېلىپتىكى تۇرمۇشتىن زېرىككەن بىر قېرى پاقا كۆنلەرنىڭ بىرىدە شۇنداق دەپتۇ:

ـ ھەي! ئەلىمساقتىن بېرى مۇشۇنداق ياشاپ كەپتۇق. بۇ خىل تۇرمۇشتىن

زېرىكتىم. تاغ ئۇستى زادى قانداقراقتۇر؟ شۇ يەرگە بېرىپ تۇرۇپ باققۇم كېلىۋاتىدۇ.

شۇنداق قىلىپ ئۇ مىڭ بالالىقتا تاغنىڭ ئۇستىگە چىقىپ، شۇ يەردىن باش تىقىۋەك بىر ماكان تېپىپتۇ. ئاسمىنى سۇزۇك، ھاۋاسى ساپ، غۇر - غۇر شامال ئۇرۇپ تۇرىدىغان بۇ يەر ئۇنىڭغا گويا جەننەتتەك بىلىنىپ كەتكەچكە، ئۇ ئۆزىنىڭ تاغ ئۇستىگە چىقىپ ماكانلاشقانلىقىدىن بەك مەمنۇن بوپتۇ.

نەچچە كۈن ئۆتۈپ كېتىپتۇ. تاغ ئۇستىدە بىر تېمىمۇ يامغۇر ياغمىغاچقا، پاقىنىڭ نەمخۇش بەدەنلىرى يېرىلىپ، قان چىقىپ كېتىپتۇ. بۇنىڭ بىلەن ئۇ پەرۋەردىگارغا ئىلتىجا قىپتۇ:

— ئەي، كەرەملىك پەرۋەردىگار! قۇرغاقچىلىقتا تېرىلىرىم چاك - چاك يېرىلىپ كەتتى. يامغۇر بەرسەڭچۇ، جېنىم ئامان قالسۇن!

پاقا ھاسىراپ - ھۆمۈدەپ شۇ گەپلەرنى قىلىۋاتقاندا تۇيۇقسىزلا پەرۋەردىگاردىن غەزەپلىك سادا كەپتۇ:

— ئەي، ئەقىلسىز! يامغۇر دېگەن ئۇ سېنىڭ ئىلتىجايىڭغا قاراپ ياغدۇرىدىغان نەرسىمىدى؟ سەن تاغ ئۇستى بىلەن سازلىقنىڭ كىلىمات پەرقىگە پىسەنت قىلمايلا، تاغ ئۇستىگە چىقىۋالدىڭ. تاغ ئۇستى دېگەن سەن ئۇزۇن تۇرىدىغان يەر ئەمەس. شۇڭا، جېنىم ئامان قالسۇن دېسەڭ، دەرھال سازلىقىڭغا قايت!

ھېكمەت:

پەقەت ئادەملەرنىڭ كۆڭلىنى چۈشىنىپ، ئىچكى دۇنياسىنى ئىگىلەپ، جاھانىنىڭ ئىشلىرىدىن ئاز - تولا خەۋەردار بولساڭلا، ئىشلىرىڭ ئوڭغا تارتىدۇ. ئەكسىچە بولسا، ماڭدامدا بىر پۇتلىكاشاڭغا ئۇچراپ، يۆلەكسىز قالسەن؛ بەرەر ئىشنى باشقا ئىلىپ چىقالمايسەن.

تۇرمۇش سەھنىسىدىن ئۆزۈڭگە لايىق رولنى تاللا

زامانىي ئاۋۇالدا، بىر كۆلالچى ناھايىتى نەپىس ۋە چىرايلىق بىر كوزا ياساپ، ئۇنى ئۆيىنىڭ بۆلۈڭىدىكى تاشنىڭ ئۇستىگە قويۇپ قويۇپتۇ.

ئىگەم مېنى خاتا قويۇپ قويدى، دەپ ئىچى پۇشقان كوزا ھەسرەت بىلەن شۇنداق دەپتۇ:

— مەن شۇنچىۋالا نەپىس ۋە چىرايلىق تۇرسام، ئىگەم نېمە ئۈچۈن مېنى خان ئوردىسىدىكى تەۋەررۈكلەر قاتارىغا تىزىپ قويمايدىغاندۇ؟ دۇكانغا ئاچىقىپ كۆرگەزمىگە قويۇپ قويغان بولسىمۇ، بۇ يەردە تۇرغاندىن ياخشىراق بولار ئىدى.

كوزىنىڭ ئاستىدىكى تاش ئۇنىڭغا شۇنداق دەپ نەسىھەت قىپتۇ:

— بۇ يەرمۇ بولىدىغۇ؟ مېنىڭ بۇ يەردە تۇرۇۋاتقان ۋاقتىم سېنىڭكىدىن ئۇزۇن تېخى!

بۇنى ئاڭلىغان كوزا تاشقا تەنە قىپتۇ:

ــ سەن قانچىلىك نېمە ئىدىڭ؟ كالاچ بازىردا تۇرۇشقا يارالغان كۆرۈمسىز تەگلىك تاشقۇ، سەن! قارىغىنا ئۇستۈمدىكى نەقىشلەرگە، سەن بىللە تۇرۇشتىن نومۇس قىلمەن، بىلسەڭ!

تاش دەپتۇ:

ــ دۇرۇس، مەن سەندەك چىرايلىق ئەمەس. مەن تۆرىلىشىمدىنلا تەگلىك بولۇشقا يارالغانمەن. بىراق، ئۆز بۇرچۇمنى ئادا قىلىشتا سەندىن قېلىشقۇچىلىكىم يوق...

ــ بېلجىرلىما! ــ دەپ ۋارقىراپتۇ كوزا غەزەپ بىلەن، ــ سەن تېخى ئۆزۈڭچە مەن بىلەن گەپ تالىشىۋاتامسەن؟ قاراپ تۇر، ئۇزۇنغا قالماي مەن خان ئوردىسىدىكى تەۋەررۈكلەر قاتارىدىن ئورۇن ئالىمەن. ئۇ شۇنداق دەپ بىر يۇلقۇنۇپتىكەن، تاشنىڭ ئۈستىگە يېقىلىپ چۈشۈپ پارە ـ پارە بولۇپ كېتىپتۇ. نۇرغۇن يىللار ئۆتكەندىن كېيىن، بىر ەيلەن كىرىپ قارىسا كوزا سۇنۇقلىرىنىڭ ئاستىدا ھېلىقى تاش تۇرغۇدەك، ئۇ سىنچىلاپ قاراپتىكەن، ھېلىقى تەگلىك ئەسلىدە ناھايىتى قىممەتلىك قاشتېشى ئىكەن. شۇنىڭ بىلەن ئۇ كىشى تاشنىڭ ئۈستىدىكى كوزا سۇنۇقلىرىنى سۈپۈرۈپ ئەخلەتكە تاشلاپتۇ.

ھېكمەت:

تۇرمۇشتا ھەممە ئادەم ئۆز رولىنى ئەڭ يېتۈك دەرىجىدە جارى قىلدۇرۇپ، جەمئىيەتنىڭ ئورتاق ئېتىراپ قىلىشىغا ئېرىشىشىنى ئارزۇ قىلىدۇ. بىراق بۇ نىشانغا يېتىش ئۈچۈن، ئۆزۈڭنىڭ جەمئىيەت سەھنىسىدىكى رولۇڭنى ئۆزۈڭنىڭ ئالاھىدىلىكى ۋە قىزىقىشىغا ئاساسەن توغرا تاللىشىڭ كېرەك.

سۆرەلمە مىجەزىڭنى تاشلىساڭ تۇرمۇشقا يېقىنلىشالايسەن

بۇرۇنقى زاماندا بىر پارسلىق سودىگەرنىڭ ئۆيىگە تۇيۇقسىز ئوت كېتىپ، لاۋۇلداپ تۇرغان ئوت ئۆينىڭ ئۆگزىسىگە يامىشىپتۇ. بىراق ئۇنىڭ ئۆيىدە شوتا بولمىغاچقا سودىگەر ئوغلىنى قوشنىلارنىڭ شوتىسىنى سوراپ چىقىشقا بۇيرۇپتۇ.

سودىگەرنىڭ ئوغلى كىچىكىدىن باشلاپلا شېئىرنامىلەرنى كۆپ ئوقۇغاچقا، ئۇنىڭ تۇرغان ـ پۇتكىنىنىڭ ھەممىسى نەزەرىيە ۋە بىلىم ئىكەن. ئۆزى ئىنتايىن قائىدە ـ يوسۇنلۇق ئىكەن. قىسقىسى، ئۇ ئوقۇشتىن باشقىنى بىلمەيدىغانلارغا خاس ئەدەپ ـ قائىدىنى ۋايىغا يەتكۈزۈپ ئۆگەنگەنىكەن. دادىسىنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغان بالا ئۆي ئىچىلىك كىيىمىنى سېلىۋېتىپ، مېھماندارچىلىققا بارغاندا كىيىدىغان مۇراسىم كىيىمىنى ئالماشتۇرۇپ ئالدىرىماي ئۆيدىن چىقىپتۇ.

سودىگەرنىڭ ئوغلى ئادەتتە يول ماڭسىمۇ ئالدىرىماي، تەمتىرىمەي ئېغىر ـ

بېسىقلىق بىلەن تالىپلارچە ماڭمدىكەن. سودىگەرنىڭ ئوغلى ھېلىقى كىشىنىڭ ئۆيىگە يېتىپ بارغاندىن كېيىن، توققۇز تەزىم بىلەن ئايۇانغا كىرىپ، ئاندىن يەنە ئەدەپ ـ يوسۇنلارنى تولۇقى بىلەن بەجا كەلتۈرگەندىن كېيىن ئۇدۇل مېھمانخانىغا كىرىپ ئولتۇرۇپتۇ.

ئۆي ئىگىسى ئۇنى مېھمان بولۇپ كەلگەن ئوخشايدۇ، دەپ قالغاچقا شىرەگە دەرھال مەزە كەلتۈرۈپتۇ. سودىگەرنىڭ ئوغلىمۇ سىپايىلىك بىلەن ئۆي ئىگىسىگە ھەشقالا شارابى تۆتۈپتۇ.

تاماق ۋە شارابتىن كېيىن ئۆي ئىگىسى سودىگەرنىڭ ئوغلىدىن سوراپتۇ: ــ بۇ تەرەپلەرگە قەدىمكىز يېتىپ قاپتۇ. نېمە ئىش بىلەن كېلىۋېدىكىزكەن؟

بۇ گەپنى ئاڭلىغان سودىگەرنىڭ ئوغلى كېلىشتىكى مەقسىتى ھەققىدە ئېغىز ئېچىپتۇ: ــ سىزدىن يوشۇرمايمەن. ئۆيىمىزگە بالا ـ قازا كېلىپ، ئۆيىمىزگە ئوت كەتتى. ئۆينىڭ ئۆگزىسى لاۋۇلداپ كۆيۈۋاتىدۇ. ئۆگزىگە سۇ چېچىپ ئوتنى ئۆچۈرەيلى دېسەك ئۇنىڭغا يەتكۈدەك شوتا يوق ئىكەن. شۇڭا، ھەممىمىز قان ـ ياش يىغلاپ قالدۇق. سىلەرنىڭ ئۆيدە ئېگىز شوتا بارمىش، دەپ ئاڭلىغان. شۇ ۋەجىدىن دادام مېنى ئاشۇ شوتىكىزنى ئارىيەت ئېلىپ تۇرۇشقا ئەۋەتكەنىدى. شۇنى بېرىپ تۇرالارسىزمۇ؟

بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغان ھېلىقى كىشى سەكرەپ كېتىپتۇ:

ــ ھەي سۆرەلمە مەجەز مۆرىمەس! سىز تازا ئۇچىغا چىققان تەپسە تەۋرىمەس بىر نېمىكەنسىز! ئۆي ئوت ئىچىدە لاۋۇلداپ كۆيۈۋاتسا، بۇ يەردە توققۇز تەزىم قىلىپ يۈرىسىز!

ئۆي ئىگىسى شوتىنى كۆتۈرۈپ، سودىگەرنىڭ ئۆيىگە قاراپ يۈگۈرۈپتۇ. بىراق ئۇ يېتىپ بارغاندا ئۆي ئاللىقاچان كۆيۈپ كۈلگە ئايلىنىپ بولغانكەن.

ھېكمەت:

جەمئىيەتكە قەدەم قويغان ھامان سۆرەلمە مەجەزلىكنى تاشلاپ، رېئاللىققا جانلىق يۈزلەن؛ جەمئىيەتتىكى رېئاللىق قوينىدىن ئۆگەنگىنىڭ، ھەرگىزمۇ «ئۆلۈك كىتابنى ئۆلۈك ئوقۇپ» ئاخىرى ئۇنىڭ ئىسكەنجىسىگە بەند بولۇپ قالمىغىن!

كۆزنى ئېچىپ يولغا قارا

كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئاققۇ، قىسقۇچپاقا ۋە لايىيگەك ئۈچەيلەن بىر ھارۋا مالنى شەھەرگە سۆرەپ ئەكىرمەكچى بوپتۇ. ئاققۇ ئاسماندا ئەركىن پەرۋاز قىلغىنى بىلەن يەردە مېڭىشنى ئانچە ئۇقمايدىكەن. شۇڭا، ئۇ بىر تال ئارقانىنى ھارۋىغا باغلاپ، ئۇنىڭ بىر ئۇچىنى ئۆزى چىشلەپ تۇرۇپ ئاسماندا ئۇچۇپتۇ.

قىسقۇچپاقا مېڭىشنى ئانچە قاملاشتۇرالمايدىكەن. شۇڭا ئۇمۇ بىر تال ئارقانىنى

ھارۋىغا باغلاپ، ئۇنىڭغا بىر ئۇچىنى يان تەرەپكە قارىتىپ سۆرەپتۇ.

لاييېگەك مېڭىشنى قەتئىي ئۇقمايدىكەن. ئۇمۇ ھارۋىغا باغلاقلىق ئارقانىنىڭ بىر ئۇچىنى كۆلچەكنىڭ تېگىگە قارىتىپ سۆرەپتۇ.

ئۇلار خېلى ھەپىلەشكەن بولسىمۇ، لېكىن ھارۋا بىر قەدەممۇ ئالغا ئىلگىرىلىمەپتۇ.

ــ شۇنچىۋالا سۆرەپ باقتۇق، لېكىن ھارۋا ئازراقمۇ ئالدىغا ماڭماپتىغۇ؟ بۇ ئۇچەيلەپ ھاسىراپ ــ ھۆمۈدىگىنىچە ھارۋىنىڭ يېنىغا كېلىپ قاراپ بېقىپتۇ. بىراق ھارۋىدا قىلچە چاتاق يوقكەن.

بىر چېچەن مايمۇن يولدىن ئۆتكەچ ئۇلارنىڭ يېنىغا كېلىپ، ئەھۋالنى كۆرۈپ دەپتۇ: ــ ھەي، ھارۋا سۆرەشنىلا بىلىپ، يولغا قاراشنى ئۇقمايدىغان دۆتلەر! مۇشۇ پېتىڭلاردا ھارۋىنى سۆرەپ جۇلۇقىڭلار چىقىپ كەتسىمۇ، ھارۋاڭلار بىر قەدەممۇ ئالغا ئىلگىرىلىيەلمەيدۇ، بىلەمسىلەر؟

ھېكمەت:

ناۋادا كىشىلىك ھاياتىڭدا بىرىنىڭ كەينىدىن بىرى ئۇلىشىپ كېلىدىغان نۇرغۇن پىلانلىرىڭ بولسا، شۇنىڭغا مۇناسىپ تەپسىلىي پىلانىڭ ۋە ئاشۇ پىلاننى ئىشقا ئاشۇرۇدىغان ۋاقىت جەدۋىلىڭ بولۇشى لازىم. شۇنداقلا سەن ئۆزۈڭ ئويلىغان تۇرمۇشقا ئىگە بولۇپ، ئويلىغان ئىشلىرىڭنى ۋۇجۇدقا چىقىرالايسەن؛ شۇ ئاساستا باشلىغان ھەرىكىتىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشىنى دېرەك بېرەلەيدۇ.

تۈيۈق يولغا كىرىپ قېلىشتىن ساقلان

ھېرىپ ھالىدىن كېتەيلا دەپ قالغان بىر ياۋا غاز قومۇشلۇقتا بىر دۆۋە يېمەكلىكنىڭ تۇرغانلىقىنى بايقاپتۇ. ئۇ قورسىقىنى تويغۇزۇپ ئەمدىلا ماڭاي دەپ تۇرۇشىغا قاتتىق يامغۇر يېغىپ، ئۇستىبېشى چىلىق ــ چىلىق سۇ بولۇپ كېتىپتۇ. ئاڭغىچە كۆز باغلىنىپتۇ. شۇنداق قىلىپ ياۋا غاز چەكسىز قومۇشلۇقتا تېنەپ قېلىپ، قومۇشلۇقتىن زادى چىقىپ كېتەلمەپتۇ. ھاماقەت ياۋا غاز قورقۇپ ئەس ــ ھوشىنى يوقىتىپتۇ. ئۇ نېمە قىلارىنى ئۇقالماي، ئورنىدىن قىمىرلىماي تۇرۇپ، ئاسمانغا قاراپ پەرۋەردىگاردىن مەدەت تىلەپ جېنىنىڭ بارچە ۋاقىراپتۇ.

پەرۋەردىگار ئۇنىڭغا شۇنداق دەپتۇ:

ــ ھەي بىچارە جانىۋار! پەيلىرىڭ قۇرۇغان ھامان، قومۇشلۇقتىن ئۇچۇپ چىقىپ كېتىسەڭ بولىدۇ ئەمەسمۇ! كاللاڭنى ئىشلىتىپ باقماي تۇرۇپ ھە دېسىلا مەندىن مەدەت تىلىسەڭ قانداق بولىدۇ؟

ھېكمەت:

ئۇلار ئۆزى تاللىغان بىرەر يول ئوڭۇشلۇق بولمسا، دەرھاللا باشقىدىن قارار چىقىرىپ، ئۆزىگە باب كېلىدىغان يېڭى بىر يولىنى تاللايدۇ؛ ئۇلار كىشىلىك ھايات يولىدىكى ئۇزاققا سوزۇلغان بۇ «مۇسابىقە» نى ئوڭۇشلۇق ۋە مۇۋەپپەقىيەتلىك تاماملاشقا شەكسىز ئىشىنىدۇ.

ئىرادە ئەقىل - پاراسەتكە موھتاجدۇر

ئىككى پاقا قەدىناس دوستلاردىن ئىكەن. ئۇلاردىن بىرى كەنتكە يىراق سۇ كۆلچىكىدە، يەنە بىرى يول ياقىسىدىكى ئېرىقتا ياشايدىكەن.

ئۇلار بىرگە ئاپتاپسىنىۋاتقاندا كۆلچەكتە تۇرىدىغان پاقا دەپتۇ:

— ئاداش، مېنىڭ يېنىمغا كۆچۈپ كەلگىن؛ كۆلچەكنىڭ سۈيى ھەم سۈزۈك، ھەم پاكىز، يەيدىغان نەرسىلەرمۇ كۆپ.

— ياق ئاداش، ئاتا - بوۋامدىن تارتىپ ئاشۇ ئېرىقتا تۇرۇپ كەپتىكەنمىز. شۇڭا ئۇ يەردىن ئايرىلىشقا كۆزۈم قىيمايدۇ!

— بىراق، ئېرىق بەك خەتەرلىكقۇ. قارىغىنا، ئات ھارۋىلىرى ئۆيۈڭنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ تۇرسا، ۋاراڭ - چۇرۇڭدىن بېشىڭ ئاغرىمامدۇ؟

— ھا... ھا ... ! ۋاراڭ - چۇرۇڭ دەمسىنا؟ — ئېرىقتا ياشايدىغان پاقا كۈلۈپ كېتىپتۇ، — ھەي ئاداش، ئات ھارۋىسىنىڭ چاقىدىن چىققان غىچىر - غىچىر ئاۋاز ماڭا بەك يېقىملىق ئاڭلىنىدۇ. ھەتتا گاھىدا ئۇ ماڭا ئەللەي ناخشىسى بولىدۇ، تېخى!

— بىراق ... بىراق... مېنىڭچە سەن چوقۇم بۇ يەردىن كۆچۈپ كېتىشىڭ كېرەك ئىدى.

— ياق، مەن ھەرگىز كۆچمەيمەن!

كېيىنكى كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ئېرىقتىكى پاقا سۇدا يىراقتىن كېلىدىغان ھارۋىنىڭ غىچىر - غىچىر ئاۋازىنى ئاڭلاپ ياتقانكەن. ھارۋا ئېرىقتىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا ھارۋا چاقى ھېلىقى پاقىنى ماچىدە بېسىۋېتىپتۇ.

ھېكمەت:

ئادەمدە چوقۇم ئۆزىگە خاس ئىدىيە بولۇشى كېرەك، ئەلۋەتتە. لېكىن باشقىلارنىڭ پىكرىنىمۇ ئويلاپ بېقىش زۆرۈر.

دۇنيانى ئۆزگەرتمەن دەيدىكەنسەن، ئالدى بىلەن ئۆزۈڭنى ئۆزگەرت

ئىپتىدائىي ئورماندا بىر توپ مولۇن ياشايدىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە مولۇن شاھ بىر يول ياساپ، تاشقى دۇنيانى كۆرۈپ بېقىش نىيىتىگە كېلىپ قاپتۇ.

بىراق ئۇ باشقا مولۇنلارنى تاغ تېشىپ يول ياساشقا تەشكىللىمەستىن، پەرۋەردىگاردىن پەرىشتىلەرنى ئەۋەتىپ ئالدى تەرەپتىكى تاغنى يۆتكەۋېتىشنى ئىلتىجا قىلىش قارارىغا كەپتۇ.

مولۇن شاھ بىرىنچى قېتىم پەرۋەردىگارغا شۇنداق دەپ ئىلتىجا قىپتۇ: ــ ئەي كەرەملىك ئىگەم! پەرىشتىلەرنى ئەۋەتىپ، ئالدىمىزغا توسۇپ تۇرغان تاغنى يۆتكىتىۋەتكىن. شۇنداق قىلساڭ، بىز ساڭا سادىق مۇرت سۈپىتىدە ئىقتىدا قىلىشنى خالايمىز!

بىر قانچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن مولۇن شاھ ئۆزىنىڭ ئىلتىجاسىنى يەنە بىر قانچە نۆۋەت تەكرارلاپتۇ.

ئاخىرىدا مولۇن شاھ سەل ــ پەل جۇدۇنى ئۆرلىگەن ھالدا شۇنداق دەپتۇ:

ــ ئەي پەرۋەردىگار! نېمە ئۈچۈن ئىلتىجايىمغا قۇلاق سالمايسەن؟ ئالدىمىزنى تۇسۇپ تۇرغان تاغنى يۆتكەشكە مەدەت بەرگىن. شۇنداق قىلساڭ، ساڭا تېخىمۇ سادىقەتمەن قۇل بولۇشقا رازىمىز!

دەل شۇ چاغدا ئەرشتىن شۇنداق ياڭراق بىر سادا كەپتۇ:

ــ قۇلاق سال، مولۇن شاھ! ئىلتىجايىڭنى باشتىن ــ ئاياغ ئاڭلىدىم. سىلەر پەقەت دۇنيانى ئۆزگەرتىشنىلا ئويلىغان قىلىۋاتىسىلەر. بىراق ئۆزۈڭلارنى ئۆزگەرتىش خىيالىڭلارغا كېلىپ باقمىدى. شۇنداق ئەمەسمۇ! سىلەر يول ياساش ئۈچۈن ئاز ــ تولا ھەرىكەت قىلىپ باقتىڭلارمۇ؟

ھېكمەت:

ئۆزۈڭنى ئۆزگەرتىشتە، ئىشنى ئالدى بىلەن ئىدىيەڭنى ئۆزگەرتىشتىن باشلا. ئادەم، ئۇ ئەسلىدىلا ئۆز ئىدىيەسىنىڭ مەھسۇلىدۇر.

تۇرمۇشتا ھەرقانداق ئادەمنى ئۈچرىتىسەن

بۇرۇنقى زاماندا بىر پادىشاھ شاھزادىنى ئۆيلىمەكچى بوپتۇ. كېلىن بولغۇچى قىز قوشنا ئەلدە ئىكەن. پادىشاھ ئوردا ۋەزىرىنى قوشنا ئەلگە قىز كۆچۈرۈپ كېلىشكە ئەۋەتىپتۇ. ۋەزىر بېرىپ قىزنىڭ پەرىشتىلەردەك چىرايلىق رۇخسارىنى كۆرۈپ ئاغزى ئېچىلىپلا قاپتۇ. ۋەزىر قايتىپ كېلىۋېتىپ ئۆزىچە ئويلاپ:

ــ بۇنداق چىرايلىق قىز ئەلۋەتتە يۇرت ئاتىسى ــ پادىشاھىغا تەئەللۇق بولۇشى كېرەك ــ تە، ــ دېگەن ئويغا كەپتۇ.

توي كۆچۈرگۈچىلەر ئۆز ئېلىگە يېقىنلىشىپ قاپتۇ. خالايىقمۇ شاھزادە قوشنا ئېلىدىن ئۆيلىنىپتۇدەك دېگەن خۇشخەۋەرنى ئاڭلاپ بولغانىكەن. بىراق ۋەزىر ھەممىدىن بۇرۇن ئوردىغا كىرىپ ۋە يېڭى كېلىنىنىڭ رۇخسارىنى ئۇنىڭغا تەسۋىرلەپتۇ.

ــ شاھزادەم قىزنى تېخى كۆرمىدى، ــ دەپتۇ ۋەزىر پادىشاھقا، ــ شۇڭا ئۇ قىزنى ئۆزلىرىلا ئەمىرلىرىگە ئالسىلا، شاھزادىگە باشقا بىر قىز تاپايلى.

پادىشاھ شەھۋەتپەرەس ئادەم بولغاچقا، ۋەزىرنىڭ سۆزلىرى ئۇنىڭغا ياغدەك يېقىپتۇ ۋە ۋەزىرنىڭ تەكلىپىنى قوبۇل كۆرۈپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ۋەزىر قول ئاستىدىكىلەرگە پەرمان چۈشۈرۈپ، شاھزادىگە ئاتاپ ئەكەلگەن قىزنى ھەش ـ پەش دېگۈچە پادىشاھقا توقال قىلىپ بېرىپتۇ.

شۇ ئىشتىن كېيىن ۋەزىر ھەم خۇش بوپتۇ ھەم ئەندىشىگە قاپتۇ. خۇش بولغىنى يېرى: پادىشاھ ئۇنىڭغا تېخىمۇ ئىشىنىدىغان بولۇپ كېتىپتۇ. ئەندىشە قىلىدىغىنى يېرى: ئۇ شاھزادىنىڭ چىشىغا تېگىپ قويغانىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە شاھزادە كۈنلەرنىڭ بىرىدە ھامان ھوقۇق بېشىغا چىقىدۇ، دېگەن گەپ. شۇڭا بىر كۈنى ۋەزىر پادىشاھقا دەپتۇ:

ــ شۇ ئىشتىن كېيىن شاھزادە ماڭا چىش ـ تىرنىقىغىچە ئۆچ بولۇپ كەتتى. مېنىڭ بىرەر تالاپەتكە ئۇچرىشىمغۇ ھېچ گەپ ئەمەس. لېكىن شاھزادەم ھازىر سىلىگە چىش بىلەپ يۈرۈۋاتىدۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە لەشكەر ھوقۇقى شۇنىڭ قولىدا؛ يات ئەللەرنىڭ مەدىتىگە نائىل؛ ئۇستازىمۇ ئۇنىڭ قۇلىقىنى بۇراۋاتىدۇ. شۇڭا، كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇنى ئۆزلىرىدىن يۇز ئۆرۈپ سىلىگە تىغ كۆتۈرۈپ قالارمىكىن، دەپ ئەندىشە قىلىمەن.

پادىشاھ ئۇنىڭسىزمۇ ئۆزىنىڭ شاھزادىگە يۇز كېلەلمەيدىغىنى ئىشنى قىلىپ قويغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنى كۈنلەرنىڭ بىرىدە بۆرە تېرىسىنى كىيىپ قالارمىكىن، دەپ ئەندىشە قىلىپ يۈرگەنىكەن. شۇڭا ئۇ ۋەزىرنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، بىرەر بالا ـ قازانىڭ بولىدىغانلىقىغا كۆزى يەتكەندەك بوپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ شاھزادە بىلەن ئۇنىڭ ئۇستازىنىڭ كاللىسىنى ئېلىشقا ئەمىر قىپتۇ. بۇنىڭدىن خەۋەر تېپىپ قالغان شاھزادە مىڭ بالالىقتا يات ئەلگە قېچىپ كېتىپ جېنىنى ساقلاپ قاپتۇ.

ھېكمەت:

قانۇن ـ قائىدە، ئەدەپ ـ يوسۇن، ئادەمگەرچىلىك، ئادالەت ۋە ئەخلاق دېگەنلەرنى خالىغانچە ئايلىغا ئاستى قىلىش ــ چاكىنىلارنىڭ خاراكتېرىدۇر.

مەسلىنى پىرىنسىپ ئاساسىدا جانلىق ھەل قىل

بىر كۈنى شىر بۆرە، سىرتلان ۋە تۈلكىنى يېنىغا چاقىرىپ دەپتۇ:

ــ ھازىر ئورماندا ئۇۋىمۇ ئازىيىپ كەتتى. شۇڭا بىز ئۇچەيلەن بىرلىشىپ، جاپا ۋە ھالاۋەتتە بىرگە بولايلى. بۇندىن كېيىن كىمكى ئۇۋىدا ئولجا ئېلىپ كەلسە، باشقىلارنى خەۋەرلەندۈرۈپ قويۇشى كېرەك. ئۇنى تۆھپىگە قاراپ تەقسىم قىلىمىز. بولمىسا... ــ شىر ۋەھىمە بىلەن باشقىلارغا كۆز يۇگۈرتۈپتۇ.

ھېلىقى ئوچ ھايۋان شىرنىڭ ئەپتىنى كۆرۈپ قورقۇپ تىترەپ كېتىپتۇ:

ــ شىر ئالىيلىرى شۇنداق، ئەلۋەتتە شۇنداق بولىدۇ!

ئەتىسى تۈلكە بىر كېيىك بالىسىنى تۇتۇپ كەپتۇ. ئۇ ئولجىغا ئەمدىلا ئېغىز تەگكۈزەي دەپ تۇرۇشىغا شىرنىڭ قورقۇنچلۇق ئەپتىنى ئەسكە ئاپتۇ ــ دە، ئولجىدىن قولىنى تارتىپتۇ ۋە شىر، بۆرە، سىرتلاننى چاقىرىپ كەپتۇ.

شىر ئولجىنى ئۆيان ــ بۆيان ئۆرۈپ كۆرۈپ بېقىپتۇ ۋە تۈلكىنى ئولجىنى تەقسىم قىلىشقا بۆيرۇپتۇ. تۈلكە ئويلاپتۇ:

ــ شىر پادىشاھنىڭ چىشىغا تېگىپ قويۇشقا ھەرگىز بولمايدۇ؛ بۆرە ئاكىمغىمۇ سول كۆزدە قاراش ھەددىم ئەمەس، سىرتلان دېگەن نېمە ئىدى ئۇ؟ ئۇنى ئانچە ــ مۇنچە ئېغىز تەگكۈزۈپ قويسامىلا كۆپايە! شۇنىڭ بىلەن تۈلكە گۆشىنىڭ يوغان بىر پارچىسىنى شىرغا، ئۇنىڭدىن كىچىكرەكىنى بۆرىگە بېرىپتۇ. ئاندىن كىچىكرەك بىر پارچىسىنى سىرتلانغا بېرىپ، قالغىنىنى ئۆزى يېمەكچى بوپتۇ. ئويلىمىغان يەردىن تۈلكىنىڭ تەقسىماتى سىرتلانىنىڭ نارازىلىقىنى قوزغاپتۇ.

ــ ئوڭنى ئورتاق تەقسىم قىلىش پىكرىنى شىر ئالىيلىرى ئوتتۇرىغا قويغان، ــ دەپتۇ سىرتلان، ــ شۇڭا ئوڭنىمۇ شىر ئالىيلىرى تەقسىم قىلسا قانداق؟

بۇنىڭ بىلەن شىر ھېچ ئىككىلەنمەيلا ئالدىغا ئۆتۈپتۇ:

ــ بولىدۇ، مەن تەقسىم قىلاي! بۇ چوڭ پارچە گۆش ماڭا تەۋە بولسۇن. بۇنىڭغا سىلەر رازىسىلەر؟ بۇ پارچىسىمۇ مەندەك پادىشاھقا مەنسۇپ بولسۇن، بىز ھەممەيلەن ئاكا ــ ئۇكا. ئاراڭلاردا ھەممىدىن چوڭى مەن. بوي ــ بەستىمۇ ھەم شۇ. شۇڭا گۆشنىڭ بۇ كىچىك پارچىسىنىمۇ مېنىڭ ھۆرمىتىم ئۈچۈن ماڭا تارتۇق قىلارسىلەر؟ قالغانلار شىرنىڭ بۇ يولسىزلىقىغا ئىچىدە قايناپ كېتىۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن قورقۇپ غىڭ قىلالماپتۇ.

شىر سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ:

ــ ئەمدى گۆشنىڭ قالغىنىنچۇ؟ ــ ئۇ باشقىلارغا قاراپتۇ. قالغان ئۈچەيلەن ئولجىنىڭ قالغىنىنى ئەمدى بىزگە بېرىدىغان ئوخشايدۇ، دەپ شىرغا تەلمۈرۈپ قاراپتۇ. بىراق شىر ۋارقىراپتۇ:

ــ بۇنىڭغا ھېچقايسىڭ كۆز تىككۈچى بولما. قايسىڭ تېگىدىكەنسەن، قولۇمدىن ئامان قالىمەن، دەپ خام خىيال قىلىشما! بولدى تەقسىمات تۈگىدى.

ھېكمەت:

پىرىنسىپ ــ ئادەمىيلىكنىڭ ئاساسى؛ جانلىقلىق ــ كىشىلىك مۇناسىۋەتتىكى تاكتىكا. پىرىنسىپ ئىچىدە جانلىقلىق، جانلىقلىق ئىچىدە پىرىنسىپ بولىدۇ.

ئادەمنىڭ كۆڭلى ياخشى گەپكە مايىل كېلىدۇ

ھەم ئوقۇمۇشلۇق ھەم كىشىلىك مۇناسىۋەتكىمۇ، باشقىلارنى ماختاپ ئۇچۇرۇشقىمۇ ئۇستا بىر ياش بار ئىكەن. پادىشاھ ئۇنى يەرلىكىكە ئەمەلدار قىلىپ تەينىلەپتۇ. ئۇ ئەمەلگە ئولتۇرۇش ئالدىدا ئۇستازىدىن تەلىم ئالغىلى كىرىپتۇ. ئۇستازى دەپتۇ:

ــ يەرلىكتە ئەمەلدار بولماق ئاسان ئەمەس. شۇڭا ئېھتىيات قىل.

ھېلىقى ياش دەپتۇ:

ــ خاتىرجەم بولسىلا ئۇستاز، مەندە مەدھىيە قالپىقىدىن 100 ى بار. ئاشۇ قالپاقلارنى بىر ــ بىرلەپ تارقاتقىلى تۇرسام، ئىشلىرىم ئەپلىشىپ ماڭارمىكىن، دەيمىنا!

بۇ گەپنى ئاڭلىغان ئۇستازنىڭ ئاچچىقى كەپتۇ:

ــ ھۆكۈمەت ئىشىدا ئەگرى يول تۇتۇشقا بولمايدۇ. نەدىمۇ سەندەك ئەمەلدار بولسۇن؟

ــ بۇ دېگەنلىرىڭ دۇرۇس ئۇستازىم، ــ دەپتۇ ياش، ــ بىراق بۇ جاھاندا سىزدەك خۇشامەت قالپىقى كىيىشنى خالىمايدىغانلاردىن قانچىلىك قالدى دەيسىز؟

بۇنى ئاڭلىغان ئۇستاز ئاچچىقىدىن يېنىپ كۇلۇمسىرەپتۇ:

ــ بۇ گېپىڭغۇ دۇرۇس.

ھېلىقى ياش ئۇستازى بىلەن خوشلىشىپ چىققاندىن كېيىن باشقىلارغا دەپتۇ:

ــ 100 دانە مەدھىيە قالپىقىدىن مانا ھازىر 99 ى قالدى.

ھېكمەت:

ھەممە ئادەم ياخشى تاماق، گۈزەل ھۆسن ۋە ياخشى گەپكە ئامراق كېلىدۇ.

ھەر كىمنىڭ ئۆزىگە تۇشلۇق مەخپىيىتى بولىدۇ

يولۋاس شاھلىق تەختىگە چىققاندىن كېيىن، نۇرغۇن ھايۋانلار ئۇنى تارتۇقلاپ كەپتۇ.

تۇلكە يولۋاسقا ياخشى كۆرۈنۈش ئۈچۈن ئۇنىڭغا ناھايىتى نەپس پارس گىلىمىدىن بىرنى سوۋغا قىپتۇ. گىلەم يولۋاسنىڭ ئۇۋۇسىغا چوڭمۇ ئەمەس، كىچىكمۇ ئەمەس ئۆلچەپ قويغاندەك كەپتۇ. بۇنى كۆرگەن باشقا ھايۋانلار تۇلكىنى «كۆزى بارىكەن» دەپ ماختاپ كېتىپتۇ. بىراق بۇ ئىشتىن يولۋاسنىڭ كۆڭلى بىر قىسما بولۇپ قاپتۇ.

ئەسلىدە، تۇلكە ھەر قېتىم يولۋاسنىڭ ئۇۋۇسىغا كەلگەندە ئۇۋۇنى تەپسىلىي

كۆزىتىپ، ئۇۋىنىڭ ئۇجۇر - بۇجۇرىنى بىلىپ بولغانىكەن.

كېيىن، يولۋاس بىر ئىشلارنى باھانە قىلىپ، تۈلكىنى ئۆلتۈرۈۋېتىپتۇ. ئەسلىدە تۈلكە ئۆز ئۇۋىسىنىڭ ئۇجۇر - بۇجۇرىنى بەش قولدەك بىلىۋالغانىكەن. دېمەك، يولۋاس كۈنلەرنىڭ بىرىدە ماڭا ئۇنىڭدىن خەۋپ يېتىدۇ، دەپ ئويلىغانىكەن.

ھېكمەت:

باشقىلارنىڭ ئاشكارىلاشنى خالىمايدىغان سىرىنى بىلىۋېلىش خەتەرلىك ئىش.

ئۆزۈڭگە بەك تەمەننا قويما

چەت ئەلگە چىقىپ ساياھەت قىلىپ كەلگەن بىرەيلەن كۆرگەن - بىلگىنىم باشقىلارنىڭكىدىن كۆپ دەپ قاراپ، ئۆزىگە بەك تەمەننا قويىدىكەن.

بىر كۈنى ئۇ ئىككى دوست بىلەن پاراڭلىشىپ قاپتۇ. ھېلىقى ئادەم زەي سالماي پو ئاتقىلى تۇرۇپتۇ.

— ئۇنداق مەنزىرىنى سىلەر كۆرۈپ باقمىدىڭلار، شۇڭا ئىسىت دېسەڭلار بولىدۇ، جۇمۇ! مەن يەنە ئىككى كىشى بىلەن بىر شىرنى قوغلىدۇق. ھېلىقى ئىككى كىشى ئىسىردىن قورقۇپ قاچتى. مەندە قورقۇش دېگەن نېمە ئىش قىلسۇن؟ ئاخىر شىرنى ئۆزۈم يالغۇز تۇتۇۋالدىم.

— سىلەرگە رودې ئارىلىدا بولغان بىر ئىشنى دەپ بېرەي. ئىككى تاغنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ھاڭنىڭ كەڭلىكى 10 مېتىردىن ئاشاتتى. مەن بىر سەكرەپلا ھاڭدىن ئۆتۈپ كەتتىم. دۇنيادا ھېچكىم ھازىرغىچە بۇنچىۋالا يىراقتا سەكرەپ باقماپتىكەن. شۇ چاغدا ئارالدىكى ھەممەيلەن ماڭا ئاپىرىن ئوقۇپ كېتىشتى. ئىشەنمىسەڭلار سوراپ بېقىڭلار.

ئۇنىڭ بۇ لاپلىرىغا چىداپ تۇرالمىغان بىرەيلەن ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈپتۇ:

— بولدى قىلە ئاداش. سەن قالتىسكەنسەن. دېگەنلىرىڭ راست بولسا ئۇنى يەنە باشقىلارغا ئىسپاتلىتىپ يۈرۈشنىڭ ھاجىتى يوق. ئۇنداق بولسا، ئالدىمىزدىكى مۇشۇ ھاڭدىن سەكرەپ باقە، كۆرۈپ باقايلى!

ھېلىقى لاپچى غىڭ قىلالماي بېشىنى تۆۋەن سالىتۇ.

ھېكمەت:

بىلىملىك، ئاقىل ئادەملەر ھەرگىز ماختانمايدۇ. ماختىنىش، ئۇ «بېرىم چېلەك سۇ» لارنىڭ ئىشى. شۇڭا، مۇئەييەنقىيەتكە ئېرىشكەن چاغلىرىڭدا ئۆزۈڭگە بەك تەمەننا قويما. چۈنكى ماختىنىشلىرىڭ چەكتىن ئاشسا مولاق ئاتىسەن.

چامىڭ يەتمىگەن ئىشتا يار دەمگە تايان

ئورمانلىقتىكى توشقانلار تۈلكە بىلەن بۆرىنىڭ تەھدىتىگە ئۇچراپتۇ. بۇنىڭ بىلەن ئانا توشقان بۆجەنلىرىنى بۇ بالا ـ قازادىن قۇتۇلۇشنىڭ ئامالىنى تېپىشقا بۇيرۇپتۇ.

ـ مېنىڭ ئامالىم بار، ـ دەپتۇ ئاق بۆجەن باتۇرلۇق بىلەن، ـ مەن شىرنىڭ قولى بىلەن بۇ ئىككى مەلئۇنىنىڭ ئەدىپىنى بېرەلەيمەن.

ـ شىرنىڭ قولى بىلەن؟ جۆيلۇۋاتمايدىغانسەن؟ ـ باشقا توشقانلار ئۇنىڭ گېپىدىن ھەيران قاپتۇ.

ئاق بۆجەن ئۇلارنىڭ گېپىگە پەرۋا قىلماپتۇ. ئۇ ئوبدان تەييارلىق قىلىۋالغاندىن كېيىن بىر ئۆڭكۇرنىڭ ئالدىغا كېلىپ ماقالە يېزىۋاتقان قىياپەتتە ئولتۇرۇپتۇ.

ئۇزۇن ئۆتمەي تۈلكە دەپتۇ:

ـ مەن سېنى يەۋېتىمەن!

ـ ئالدىرىماي تۇرغىن، ـ دەپتۇ ئاق بۆجەن، ـ مەن ئىلمىي ماقالەمنى يېزىۋالاي!

ـ نېمە ماقالە ئۇ؟ ـ تۈلكە ھەيران بولۇپ سوراپتۇ.

ـ «توشقان نېمە ئۈچۈن تۈلكىدىن كۆچلۈك كېلىدۇ؟» دېگەن تېمىدىكى ماقالە، ـ ئاق بۆجەن ئەستايىدىل جاۋاب بېرىپتۇ.

تۈلكە قاقاھلاپ كۈلۈپ كېتىپتۇ:

ـ قىزىق گەپ بولدى ـ دە بۇ. سەن قانداقسىگە ئۆزۈڭنى مەندىن كۆچلۈك دەيسەن؟

ئاق بۆجەن يەنە تەمتىرىمەي تۇرۇپ جاۋاب بېرىپتۇ:

ـ ئىشەنمىسەڭ مايماقا كەل، مەن ساڭا ئىسپاتلاپ بېرىمەن.

توشقان تۈلكىنى ئۆڭكۇرگە باشلاپ كىرىپ ئۆزى يېنىپ چىقىپتۇ. لېكىن تۈلكە ئىككىنچىلەپ قايتىپ چىقماپتۇ.

بۆجەن يەنە ماقالىسىنى يېزىپ ئولتۇرۇپتۇ.

ئاڭغىچە بۆرە كەپتۇ:

ـ مەن سېنى يەۋېتىمەن!

ـ ئالدىرىماي تۇرغىن، ـ دەپتۇ بۆجەن، ـ مەن ماقالەمنى يېزىۋالاي، ماقالەمنىڭ ماۋزۇسى «توشقان نېمە ئۈچۈن بۆرىدىن كۆچلۈك كېلىدۇ؟»

بۆرىمۇ كۈلۈپ كېتىپتۇ:

ـ سەن تېخى ھېيىقماستىن شۇ گەپنى قىلىۋاتامسەن؟

ـ ئىشەنمىسەڭ كۆرستىپ قويىمەن!

بۆجەن بۆرىنىمۇ ھېلىقى ئۆڭكۈرگە باشلاپ كىرىپ ئۆزى يېنىپ چىقىپتۇ. لېكىن بۆرە ئىككىنچىلەپ يېنىپ چىقماپتۇ. ھېلىقى ئۆڭكۈر ئەسلىدە شىرنىڭ ئۇۋىسى ئىكەن.

ھېكمەت:
باشقىلار ماڭغان يولدا مېڭىپ، ئۇلارنىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشىدىكى ئەندىزە ۋە تەجرىبىسىدىن ئۈرنەك ئالغاندا، بىر قىسىم مەغلۇبىيەتلەردىن ساقلانغىلى بولىدۇ.

قولنى كەسمىگۈچە قان چىقمايدۇ

دۇنياغا قايتا تۆرىلىپ بېقىش نىيىتىگە كەلگەن بىر ئەرۋاھ دوزاخ ئىلاھىغا دەپتۇ:

ــ ماڭا ئەڭ كېلىشكەن بىر ئىسكەتنى ئاتا قىلغىن! شۇنداق قىلساڭ ساڭا ئەبەدىي بەيئەت قىلغان بولاتتىم.

ــ بولىدۇ، ــ دەپتۇ دوزاخ ئىلاھى، ــ پەرشىكە (يەر يۈزىگە) چۈشۈپ ئادەم بولغىن، دۇنيادا ھەممىدىن ياخشىسى ئادەمنىڭ ئىسكەتىدۇر.

ئەرۋاھ سوراپتۇ:

ــ ئادەمنىڭ بېشىغا تالاپەت كېلەمدۇ؟

ــ ئەلۋەتتە، ــ دەپتۇ دوزاخ ئىلاھى، بىر ــ بىرىنى قەستلەش، قىرغىنچىلىق، تۆھمەت، ئاغرىق ــ سىلاق، ئۆلۈم ــ يېتىم، ئىشسىزلىق... بۇلارنىڭ ھەممىسى ئادەملەرنىڭ بېشىغا كېلىدىغان تالاپەتلەر.

ــ بۇ بولمايدىكەن. باشقىسىچۇ؟

ــ ئۇنداق بولسا ئات بولغىن!

ــ ئاتمۇ زۇلۇم ــ سىتەمگە ئۇچرامدۇ؟

ــ شۇنداق، ــ دەپتۇ دوزاخ ئىلاھى، ــ ئاتنى ئادەملەر يۇگەنلەيدۇ، قامچىلايدۇ ھەتتا ئۆلتۈرىدۇ.

ــ ئۇمۇ بولمايدىكەن ئەمىسە!

ــ ئۇنداق بولسا، يولۋاس بولامسەن؟

ــ يولۋاس، ــ ئەرۋاھ كۈلۈپ كېتىپتۇ، ــ يولۋاس دېگەن ھايۋانلارنىڭ شاھى. شۇڭا چوقۇم غەم ــ قايغۇدىن خالىي.

ــ يوقسۇ، يولۋاسنىڭمۇ غېمى بار. چۈنكى گاھىدا ئۇ ئۆۋچىلارنىڭ زەربىسىگە ئۇچراپ قالىدۇ.

ــ ئۇنداقتا مەن ھايۋانات بولماي ئۆسۈملۈك بولسامغۇ بولىدىغاندۇ، ئىلاھىم؟

ــ بىراق ئۆسۈملۈكمۇ خەۋپ ــ خەتەرگە ئۇچراپ تۇرىدۇ. مەسىلەن: ئادەملەر دەل ــ

دەرەخلەرنى كېسىدۇ؛ زەھەرلىك ئوت ـ چۆپلەر بىلەن دورا ياسايدۇ؛ زەھەرسىزلىرى بىلەن مال ـ ۋاران باقىدۇ.

ـــ ئاھ... ئىلاھىم! ھۆرمەتسىزلىك قىلغانلىقىمنى كەچۈر. قارىغاندا دوزاخ ئىلاھىنىڭلا غەم ـ قايغۇسى يوق ئوخشايدۇ. شۇڭا مېنى يېنىڭدا ئېلىپ قالساڭ...

دوزاخ ئىلاھى دەمىقىنى قېقىپتۇ.

ـــ مېنىڭمۇ غەم ـ قايغۇم بار. چۈنكى ئىنسانلارغا ئۇۋالچىلىق سېلىپ قويۇشتىن ساقلىنالمىغانلىقىم ئۈچۈن، ئۇلارنىڭ قارغىشىلىرىغا ئۇچراپ تۇرىمەن، ـــ دەپتۇ ئۇ، ـــ شۇڭا ھەر دائىم دەككە ـ دۈككە ئىچىدە ئۆتىمەن. دوزاخ ئىلاھى ئەرۋاھنى چاشقان تېرىسىگە ئوراپ يەرگە تاشلاپتۇ: ـــ سەن چاشقان بولۇشقا ئەڭ مۇۋاپىق ئىكەنسەن!

ھېكمەت:

خەتەرگە تەۋەككۈل قىلالمىغان ئادەمنىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازىنالىشى تەس. چۈنكى مۇۋەپپەقىيەت ھامان خەۋپ ـ خەتەر بىلەن جىپسلىشىپ كەتكەن بولىدۇ.

كۆڭلۈڭدە ئىدىتلىق سان بولسۇن

كۈن ئوتتەك كۆيدۈرۈپ تۇرغان ياز كۈنلىرى ئىكەن. ئورماندا چاڭقاپ كەتكەن ھايۋانلار تەرەپ ـ تەرەپتىن سۇ ئىزدىگىلى تۇرۇپتۇ. تۇلكە مىڭ تەسلىكتە بىر بۇلاقنى ئۇچرىتىپ ئەمدىلا ئىچەي دەپ تۇرۇشىغا شىر كېلىپ ئۇنى قوغلاپتۇ.

غەزەپتىن يېرىلىپ كېتەيلا دەپ قالغان تۇلكە توڭگۇزنىڭ يېنىغا بېرىپ ئۇنىڭغا دەپتۇ:

ـــ توڭگۇز ئاكا، سەنمۇ ئۇسساپ كەتكەنسەن تايىنلىق؟ ئالدى تەرەپتە بىر بۇلاق بار ئىكەن. بىراق ئۇنى شىر يالغۇز ئىگىلىۋالدى. ئۇ يەنە «بۇ بۇلاقتىن مەندىن ئۆزگە ھېچكىم سۇ ئىچىشكە بولمايدۇ!» دەيدۇ تېخى. بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغان توڭگۇزنىڭ غەزىپى ئۆرلەپتۇ. ئۇ شىرنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ بېرىپ ۋارقىراپتۇ:

ـــ ھەي شىر! مەن پادىشاھ دەپ بەك ھەددىڭدىن ئاشما. ئۆت نېرى، بۇ سۇدىن مەنمۇ ئىچەي!

ـــ بېلجىرلىما! ھېچكىم مەندەك شاھنىڭ خاس بۇلىقىدىن سۇ ئىچمەن، دەپ خام خىيال قىلمىسۇن!

شىر بىلەن توڭگۇز سېنىڭدىن مەن قالاتتىمۇ دەپ دەتالاشقا چۈشۈپ كېتىپتۇ. توڭگۇزنىڭ ئۆزىنى پەسەنتىگە ئالمايۋاتقانلىقىنى كۆرگەن شىر توڭگۇزنى ئىتتىرىۋېتىپ سۇ ئىچكىلى تۇرۇپتۇ. قاتتىق غەزەپكە كەلگەن توڭگۇز ئۆلۈپ كەتسەمۇ ئۆزىنىڭ ئىززەت ـ ئابرۇيىنى قوغداش نىيىتىگە كېلىپ شىرغا قاراپ ئېتىلىپتۇ. بۇ ئىككىسى راسا ئېلىشىپتۇ.

بىراق پۈتۈلداپ قىزىپ كېتىۋاتقان ئاپتاپتا ئۆزە تۇرۇشمۇ بىر مۇشكۇل تۇرسا، ئېلىشىش مۇمكىنمۇ؟ شۇڭا ئۇ ئىككىسى بىردەم دېمىنى ئېلىۋالغاندىن كېيىن يەنە ئېلىشىپتۇ.

يىراقتا قاراپ تۇرغان تۇلكە توۋلاپتۇ:

ــ توڭگۇز ئاكا، غەيرەت قىل، قەددىڭنى رۇسلا، ئۇنىڭغا ئۆزۈڭنى راسا كۆرسىتىپ قوي!

تۇلكىنىڭ گەپلىرىدىن ئىلھاملانغان توڭگۇز ئېتىلىپ بېرىپ شىر بىلەن يەنە ئېلىشىپتۇ. ئېلىشا ــ ئېلىشا ئۇ ئىككىسىنىڭ ئاخىر ئۆزە تۇرغۇدەك ماجالىمۇ قالماپتۇ. بۇ چاغدا تۇلكە پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ يوگۇرۇپ كېلىپ سۇدىن قانغۇچە ئىچىپتۇ.

ھېكمەت:

نۇرغۇن ئىشلار سەن ئويلىغاندەك ئۇنچۇالا ئاددىي بولمايدۇ؛ ئۇنىڭ ئارقىسىغا كىشىگە دېگىلى بولمايدىغان بىرەر مۇددىئا يوشۇرۇنغان بولىدۇ. شۇڭا كۆڭلۈڭدە ئىدىتلىق سان بولسۇن؛ ھەرگىزمۇ باشقىلارنىڭ قولچومقىغا ئايلىنىپ قالما.

قولۇڭدىن كەلمەيدىغان ئىشقا دۇچ كەلگىنىڭدە «ياق» دېيىشكە جۈرئەت قىل

باكېر تىجارەت قىلىش ئۈچۈن پارىژغا كېلىپ ئىككى ئېغىزلىق ئۆيىنى ئىجارىگە ئاپتۇ. بىر كۈنى ئۇنىڭ بىر يۇرتدىشى تۇيۇقسىزلا ئۇنى ئىزدەپ كېلىپ قاپتۇ. ئەسلىدە ئۇ ئىككىسى ئانچە تونۇشۇپ كەتمەيدىكەن. شۇڭا باكېر ھېلىقى يۇرتدىشىنىڭ كەلگەنلىكىدىن ھەيران قاپتۇ.

باكېر ئۇنىڭدىن سوراپتۇ: ــ سىز مېنىڭ تۇرالغۇمنى قانداقلارچە تېپىپ كېلەلىدىڭىز؟

ــ ئاتا ــ ئانىڭىزدىن سوردىم.

باكېر ئۇنى تاماقتا تەكلىپ قىپتۇ. تاماقتىن كېيىن ھېلىقى كىشى ئۇنىڭغا «ئۆيىڭىزدە بىر ئاز ۋاقىت تۇرسام بولامدۇ، ئۆي تاپقان ھامان كۆچۈپ كېتەتتىم» دېگەن گەپنى قىپتۇ. بىراق باكېر رەت قىپتۇ:

ــ بولمايدۇ، مەن ناھايىتى ئالدىراش، سىزنىڭ ھالىڭىزدىن خەۋەر ئالغۇدەك ۋاقتىم يوق.

ھېلىقى كىشى دەپتۇ:

ــ ھالىمدىن خەۋەر ئېلىشىڭىز ھاجەتسىز. ئۆيىڭىزدە بىر قانچە كۈن تۇرسامىلا بولدى.

باكىر دەپتۇ:

ــ بۇ دېگەن مېنىڭ ئۆيۈم، سىزگە بېرەلمەيمەن.

شۇنداق قىلىپ ھېلىقى كىشى باكىردىن نارازى بولۇپ قايتىپ كېتىپتۇ. ئۇزۇن ئۆتمەي باكىر يۇرتىدىكىلەردىن ھېلىقى كىشىنىڭ تۇتۇش بۇيرۇقى چىقىرىلغان زەھەر ئەتكەسچىسى ئىكەنلىكىنى ئۇقۇپتۇ.

ھېكمەت:

دوست ــ بۇرادەرلەرنىڭ تەلىپىنى رەت قىلىش بەك تەس ئىش. لېكىن قارشى تەرەپ قويغان تەلەپنىڭ ئورۇنلۇق ياكى ئورۇنلۇق ئەمەسلىكىنى ئېنىق ئايرىغىن. ئۇنىڭ تەلىپى ئورۇنسىز بولسىلا ئۇنى ئوچۇق رەت قىلسىڭ بولۇۋېرىدۇ. قارشى تەرەپ قىلچە تارتىنماي تۇرۇپ گەپ قىلغان يەردە، سەن نېمىشقا تارتىنماي تۇرۇپ «ياق» دېيەلمىگۈدەكسەن؟ ئىشقىلىپ رەت قىلىشىڭ ئورۇنلۇق بولسىلا، ھېچكىم سېنى ئەيىبكە بۇيرۇيالمايدۇ.

ئادەتتىكى ئەھۋالدا رەت قىلىش ئىنتايىن ئاسان. ئۇنىڭغا ھېچقانداق باھانە كەتمەيدۇ. قارشى تەرەپكە يۈز كېلەلمەسلىك ۋەجىدىن ئۇنى رەت قىلىشقا يۈزۈڭ چىملداپ، قارشى تەرەپنى ئۈمىدلەندۈرۈپ قويساڭ، ئۇنى تولۇق رازى قىلالىشىڭمۇ ناتايىن. ئاخىر «كۆڭۈلچەكنىڭ كۆتى ئوچۇق» دېگەندەك ئاقىۋەت كېلىپچىقىدۇ.

دەز كەتكەن نىكاھ پۈرۈنىغا ئوخشايدۇ

بىر جۈپ ئەر ــ ئايال بۇزۇلۇپ كېتىپ دەپ قالغان نىكاھىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن، بىرگە ساياھەتكە چىقىپتۇ.

ئۇلار بىر جىلغىغا كەپتۇ. لېكىن بۇ جىلغىنىڭ ۋاي دەپ كەتكۈدەك يېرىمۇ يوق ئىكەن. پەقەت غەرب تەرەپتىكى دۆڭلۈكتە ئۆسكەن ئارچا بىلەن شەرق تەرەپتىكى دۆڭلۈكتە ئۆسكەن قارىغاي ئۇلارنىڭ دىققىتىنى تارتىپتۇ. شۇ چاغدا قار يېغىۋاتقان بولغاچقا ئۇلار دەرھال چېدىر تىكىپتۇ. ئۇلار شۇنداق قارىسا شەرقىي دۆڭلۈكتىكى قار غەربىي دۆڭلۈكتىكىدىن قاتتىق يېغىۋاتقۇدەك. بىراق قارغاينىڭ شاخلىرى ئەۋرىشىم بولغاچقا شاخنىڭ ئۈستىدىكى قار قېلىنلىغان ھامان شاخلىرى ئېگىلىدىكەن. بۇنىڭ بىلەن شاختىكى قارلار يەرگە چۈشۈپ كېتىدىكەن. بۇنىڭ بىلەن لەپىلدەپ يېغىۋاتقان شۇنچە قېلىن قاردىمۇ قارغاينىڭ شاخلىرى قىلچە زەخمىگە ئۇچرىمايدىكەن. بىراق باشقا دەل ــ دەرەخلەردە ئۇنداق ئەۋرىشىملىك بولمىغاچقا، قېلىن قارغا بەرداشلىق بېرەلمەي شاخلىرى يىرىلىپ كېتىدىكەن.

بۇنى بايقىغان ئايال يولدىشىغا دەپتۇ:

ــ مېنىڭچە شەرقىي دۆڭلۈكتىمۇ ئىلگىرى باشقا دەل ــ دەرەخلەر بولغان. لېكىن ئەۋرىشىملىكى بولمىغاچقا قېلىن قار دەستىدىن ۋەيران بولۇپ تۈگەپ كەتكەن،

شۇنداقمۇ؟ بۇنى ئاڭلىغان ئەر بېشىنى لىڭشىتىپتۇ. ئۇلار بىر ھازادىن كېيىن گويا بىر نەرسىنى چۈشىنىپ كەتكەندەك بىر ـ بىرىگە مەنىلىك قارىشىپتۇ ـ دە، قۇچاقلىشىپتۇ. ئۇلار قارىغاينىڭ ھالىتىدىن مۇنداق بىر قائىدىنى چۈشىنىپ يېتىپتۇ: «نىكاھقا دەز كەتكەن چاغدا، ئىمكانىيەتنىڭ بارچە ئۇنىڭغا بەرداشلىق بېرىش كېرەك. پەقەت بەرداشلىق بېرىش مۇمكىن بولمىغان چاغلاردا گويا قارىغاينىڭ ئەۋرىشىم شاخلىرىدەك قارشى تەرەپكە يول قويۇش لازىم. شۇنداق قىلغاندا ئۇ نابۇت بولۇپ كەتمەيدۇ.»

ھېكمەت:

دەز كەتكەن نىكاھ پۇرۇنىغا ئوخشايدۇ. ئۇنىڭغا ھەددىدىن زىيادە ئېغىر كۈچ ئىشلەتكەندە ئۇ ئۇزۇلۇپ كېتىدۇ. شۇڭا ئادەم بۇ جەھەتتە ئۆزىگە كېلىدىغان بېسىمنى ئازايتىش ئۈچۈن، زۆرۈر تېپىلغاندا ئېلاستىكلىق بىلەن قارشى تەرەپكە ئاز ـ تولا يول قويۇش لازىم.

بايلىق ئاز ـ ئازدىن جۇغلىنىدۇ

ئىككى ياش يىگىت تەڭلا ئىش ئىزدەپتۇ. ئۇلار يولدا كېتىۋاتسا يولدا بىر دانە مېتال پۇل تۇرغۇدەك. دارازا يىگىت كۆرمەي ئۆتۈپ كېتىپتۇ. لېكىن پاكىنەك يىگىت ئۇ پۇلنى ھايلجان بىلەن يەردىن ئاپتۇ.

ـ بىر دانە مېتال پۇلنىمۇ تەرگىلى تۇردى، ـ دەپ ئويلاپتۇ دارازا ئۇنىڭ قىلىقىدىن نومۇس قىلىپ، ـ نېمانچە يارامسىز نەرسە ئۇ!

ـ چۈشۈپ قالغان مېتال پۇلنى كۆرمەي ئۆتۈپ كېتىۋاتىدۇ، ـ دەپ ئويلاپتۇ پاكىنەك يىگىت دارازىنىڭ قىلىقىدىن خاۋاتىرلىنىپ، ـ نېمانچە يارامسىز نەرسە ئۇ!

شۇنداق قىلىپ ئىككىيلەن بىر شىركەتكە تەڭلا خىزمەتكە كىرىپتۇ. شىركەت كىچىك، ئىشى ئېغىر، ئىش ھەققى تۆۋەنكەن. دارازا يىگىت تۆت كۈن ئۆتە ـ ئۆتمەيلا بۇ شىركەتنى كۆزگە ئىلمايي كېتىپ قاپتۇ. لېكىن پاكىنەك يىگىت بولسا رازىمەنلىك بىلەن ئىشلەپ قاپتۇ.

ئىككى يىلدىن كېيىن بۇ ئىككىسى يەنە ئۇچرىشىپ قاپتۇ. لېكىن ئۇ چاغدا ھېلىقى پاكىنەك يىگىت ئاللىقاچان غوجايىن بولۇپ بولغان، دارازا يىگىت بولسا يەنىلا خىزمەت ئىزدەپ يۈرگەنكەن.

دارازا ھەيرانلىق بىلەن پاكىنەكتىن سوراپتۇ:

ـ يارامسىز بىر نېمە ئىدىڭ. ئەجەب بېيىپ كېتىپسىنا؟

پاكىنەك ئۇنىڭغا دەپتۇ:

ـ چۈنكى مەن مېتال پۇلنى سەندەك مۆتىۋەرلەرچە دەسسەپ ئۆتۈپ كەتمىدىم. مېتال پۇلنى كۆزگە ئىلمايۋاتاتتىڭ ئەجەب باي بولالماپسىنا؟

ھېكمەت:

ناۋادا سەن «چوڭ - چوڭ ئىشلارنى تەۋرىتىپ، كۆپ پۇل تاپمەن» دېگەن نىيەت بىلەنلا مەبلەغ سېلىپ ئوقەت قىلساڭ، مۇۋەپپەقىيەت قازانمىقاڭ بەكمۇ قىينىغا چۈشىدۇ.

رومانتىك ئادەم ۋە رېئال ئادەم

ئىككىيلەن بىرلىكتە دالىدا قونماقچى بوپتۇ. بىرى رومانتىك ئىكەن، بىرى رېئال ئادەم ئىكەن، كەچتە ئۇخلايدىغان ۋاقىتتا رېئال ئادەم رومانتىك ئادەمدىن سوراپتۇ: «نېمىنى كۆردۈڭ؟» رومانتىك ئادەم مۇنداق جاۋاب بېرىپتۇ: «مەن ئاسماندىكى يۇلتۇزلارنى كۆرۈپ ئالەمنىڭ چەكسىزلىكىنى، ياراتقۇچىنىڭ ئۇلۇغلۇقىنى، ھاياتىمىزنىڭ ئىنتايىن كىچىك ۋە قىسقا ئىكەنلىكىنى... چەكسىز ھېس قىلدىم. ئۇنداقتا سەن نېمىنى كۆردۈڭ؟»

رېئال ئادەم: «مەن بىرسىنىڭ بىزنىڭ چېدىرىمىزنى ئوغرىلاپ كەتكەنلىكىنى كۆردۈم» دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

ھېكمەت:

ئۇزۇن مۇددەتلىك ئېھتىياج بىلەن قىسقا مۇددەتلىك ئېھتىياجنى تەڭپۇڭلاشتۇرالمىغان، تەسەۋۋۇرغا ئىگە بولمىغان ئادەم خۇشال - خۇرام ئادەم بولالمايدۇ. ئەمەلىي تۇرمۇشنى ئاساس قىلىشىڭ، يەنە ئادەم ئېرىشىشكە تېگىشلىك بولغان خۇشاللىقتىن مەھرۇم قالماسلىقىڭ كېرەك.

رىقابەتلىشىدىغان رەقىبىڭنىڭ كىملىكىنى بىلىۋال

ئىككى ئادەم ئورمانلىقتا ئالدىراپ كېتىپ بارسا، تۇيۇقسىز ئالدىدىن بىر قارا ئېيىق يۈگۈرۈپ چىقىپتۇ. ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى بىرسى ئالدىراپ ئايىغىنىڭ يېپىنى چىگىشكە باشلاپتۇ. يەنە بىرسى ئۇنىڭغا: «تەنھەرىكەتچىلەر ئايىغىنى كىيگىنىڭنىڭ نېمە پايدىسى؟ بىز بەربىر ئېيىقنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ كېتەلمەيمىز» دەپتۇ.

ئايىغىنىڭ يېپىنى ئالدىراپ - تېنەپ چىگكەن ئادەم: «مەن ئېيىقنىڭ ئالدىغا ئۆتۈپ كېتىمەن دېمىدىم، سېنىڭ ئالدىڭغا ئۆتۈپ كەتسەم بولدى» دەپتۇ.

ھېكمەت:

ھەممىدىن ئۇستۇن تۇرىدىغان ئادەم بولۇش ئۈچۈن بارلىق ئادەملەردىن كۈچلۈك بولۇشنىڭ ھاجىتى يوق. پەقەت ئۆزىنىڭ رىقابەتچىسى ياكى كەسىپدىشىنى يېڭىپ چىقالىسلا بولدى. مۇشۇنداق بولغاندا ئاندىن سەن كۆزگە كۆرۈنەلەيسەن.

باشقىلارغا زىيان يەتكۈزگەن ئادەم بەختكە ئېرىشەلمەيدۇ

بىر كىمە دېڭىزدا سەپەر قىپتۇ. كىمە بۆلمىسىدە بىر چاشقان بولۇپ، كىمىچىنىڭ ئاشلىقىنى ئوغرىلاپ يەيدىكەن. كېيىملىرىنى قىرقىۋېتىدىكەن. كىمىچى چاشقانغا ئۆچ بولۇپ كېتىپ ئۇنى تۇتۇپ دېڭىزغا تاشلىۋەتمەكچى بوپتۇ.

چاشقاننىڭ ئۆزىگە تۈشلۈق ئامالى بولۇپ، ماھارىتىنى ئىشقا سالىتۇ. ئۇ كىمىنىڭ ئاستىدىن تۆشۈك تېشىپ ئىچىگە كىرىۋالماقچى، يەنە كىمىچىنىڭ ئاشلىقىنىمۇ ئۆڭكۈرگە ئەكىرىۋالماقچى بوپتۇ.

نەتىجە ھەممىزگە ئايان.

بۇ چاشقان كىمىنىڭ ئاستىدىن تۆشۈك تەشسە كىمىنى ۋەيران قىلىپلا قالماستىن، بەلكى ئۆزىنىڭمۇ ۋەيران بولىدىغانلىقىنى ئويلىمىغان. ساڭا دېمەكچى بولغىنىم ھەر قانداق ۋاقىتتا ھەرگىزمۇ باشقىلارغا زىيان يەتكۈزۈشنى ئويلىما. باشقىلارغا زىيان يەتكۈزگەنلىك ئۆزىگە زىيان يەتكۈزگەنلىك بىلەن باراۋەر. باشقىلارغا زىيان يەتكۈزگەندە ئۆزۈڭنىڭ قەلبىمۇ ۋىجدان ئازابىغا ئۇچرايدۇ. ئۇنىڭدىن سىرت سېنىڭ قىلمىشىڭمۇ مەنپەئىتىڭگە زىيان ئېلىپ كېلىدۇ.

كۆپ يىللاردىن بۇيان، باشقىلارغا زىيان يەتكۈزگەنلەرنىڭ بەختكە ئېرىشكىنىنى كۆرمىدىم. سەنمۇ كۆرمەيسەن، مەڭگۈ كۆرەلمەيسەن!

سەزگۈرلۈك تۈرمۇشتا كەم بولسا بولمايدىغان ئەقىلدۇر

شىر ئاغرىپ قېلىپ ئۆڭكۈردە يۇقىرى ئاۋازدا ناله قىپتۇ. ئەتراپتىكى ھايۋانلار شىرنىڭ نالىسىنى ئاڭلاپ ئارقا ـ ئارقىدىن ئۆڭكۈرگە كېلىپ ئۇنى يوقلاپتۇ. تۈلكە ئۆڭكۈر ئاغزىغا كېلىپ شىرنىڭ نالىسىنىڭ بارغانسېرى كۈچىيىۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ ئىچ ئاغرىتىپتۇ. ئۇ ئۆڭكۈرگە كىرمەكچى بولغاندا تۈيۈقسىز قۇلىقىنى دىڭ تۇتۇپتۇ ھەمدە ئۆڭكۈرگە كىرىپ بولغان ئالدى پۇتىنى تارتىۋېلىپ ئەسلىدىكى ئورنىغا قايتىپ كەپتۇ.

ئۆڭكۈردىكى شىر ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي: «ھەي تۈلكە، كەلگەنىكەنسەن، نېمىشقا كىرمەيسەن؟» دەپ سوراپتۇ.

ــ «مەن پەقەتلا ئۆڭكۈرگەن كىرگەن ھايۋانلارنىڭ ئىزىنى كۆردۇم، ئەمما چىققان ئىزىنى كۆرمىدىم. مەن قانداقمۇ كىرىشكە پېتىنالايمەن؟» دەپ جاۋاب بېرىپتۇ تۈلكە.

كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، تۈلكىنىڭ سەزگۈرلۈكىگە ھېچكىم يەتمەيدۇ. بۇ دەل تۈرمۇشقا كەم بولسا بولمايدىغان ئەقىلدۇر.

ھەقىقي ئەقىللىق كىشىلەر باشقىلارنىڭ ئۆزىگە ئېھتىياجلىق بولۇشىنى خالايدۇ

يۇلتۇزلارغا قاراپ پال ئاچىدىغان ئۇستازنىڭ مۆلچەرى كۆپ ھاللاردا ئىسپاتلىنىپ چىقىپ تۇراتتى. بۇ پادىشاھنىڭ ھوقۇقىغا تەھدىت ئېلىپ كەلگەن بولۇپ، شۇنىڭ بىلەن پادىشاھ ئۇنى ئۆلتۈرمەكچى بوپتۇ. بىر كۈنى كەچتە پادىشاھ ئۇستازنى قوبۇل قىپتۇ. بۇنىڭدىن بۇرۇن پادىشاھ ئەترapىتا مۆكۈنۈپ تۇرغان ئەسكەرلەرگە ئۇ بەلگە بەرسىلا چىقىپ ئۇستازنى ئۆلتۈرۈشنى ئېيتقانىكەن.

ئۇزۇن ئۆتمەي پالچى ئۇستاز يېتىپ كەپتۇ. پادىشاھ بەلگە بېرىشتىن ئىلگىرى پالچى ئۇستازدىن ئەڭ ئاخىرقى بىر سوئالنى سوراپتۇ: «سەن يۇلتۇزلارغا قاراپ پال سالسەن ھەم باشقىلارنىڭ تەقدىرىنى بىلسەن دەپ جار سالسەن، ئۇنداقتا ئېيتىپ باققىنچۇ، ئۆزۈڭنىڭ تەقدىرى قانداق بولىدۇ؟ قانچىلىك ئۆمۈر كۆرەلەيسەن؟»

«مەن ئالىيلىرى ۋاپات بولۇشتىن ئۇچ كۈن بۇرۇن ئۆلۈپ كېتىمەن» دەپ جاۋاب بېرىپتۇ پالچى ئۇستاز.

ھېكمەت:

ھەقىقي ئەقىللىق كىشىلەر باشقىلارنىڭ ئۆزىگە رەھمەت ئېيتىشىنى ئەمەس، بەلكى ئۆزىگە ئېھتىياجلىق بولۇشنى خالايدۇ. چۈنكى باشقىلار سەندىن يارىدەم تىلىسە نامىڭنى ئۇنتۇپ قالمايدۇ، ئەمما تەشەككۇر سۆزلىرى كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە ئۇنتۇلۇپ كېتىدۇ. باشقىلار ماڭا ھۆرمەت قىلسۇن دەيدىكەنسەن، باشقىلارنى ئۆزۈڭگە بېقىندۇرۇشۇڭ كېرەك. باشقىلار ساڭا بېقىنمايدىغان بولسىلا، ساڭا ھۆرمەت بىلدۈرمەيدۇ.

جاسارىتىڭنى غۇرۇرۇڭ دەپ قالما

قاۋۇل، ساغلام بىر ئات يايلاقتىن ئۆتۈپتۇ. كۆز ئالدى ياپيېشىل چۆپلۈك ئىكەن، بىر تەرەپتىن ئوتلىغاچ بىر تەرەپتىن ئالدىغا قاراپ مېڭىپتۇ.

ئۇ ماڭغانسېرى يېراقلاپ كېتىپتۇ. چۆپلۈكمۇ بارغانسېرى ئازلاپتۇ. بىر نەچچە كۈندىن كېيىن قۇملۇقنىڭ گىرۋىكىگە يېقىنلىشىپ قاپتۇ. ئۇ كەينىگە يانسىلا قايتىدىن ياپيېشىل چۆپنى يېيەلەيدىكەن، ئەمما ئۇ قەتئىي ھالدا: «مەن دېگەن ئېسىل ئات، ياخشى ئات كەينىدىكى چۆپنى يېمەيدۇ» دەپ ئويلاپتۇ. كېيىن ئاچلىقنىڭ دەردىدە قۇملۇقتا يىقىلىپ قاپتۇ.

ھېكمەت:

ھەربىر ئادەمنىڭ كۆزقارىشى ئوخشاش بولمايدۇ. ئەمما رەھىمسىز رېئاللىققا دۇچ كەلگەندە ئاچ قېلىپ ئۆلگەن «ياخشى ئات» «ئۆلۈك ئات» قا ئايلىنىپ قالمىدۇ. ئۇ چاغدا «ياخشى ئات» بولماي قالمدۇ.

ئۆز - ئۆزىنى سوراش كېرەك

بىر مايمۇن ئوينىاتقۇچى تەرىپىدىن تۇتۇلۇپ قېلىپ بەك قورقۇپ كېتىپتۇ. كىم بىلسۇن، مايمۇن ئوينىاتقۇچى ئۇنىڭغا قىزىل چاپان، شەپكە كىيگۈزۈپتۇ. ئالدى پۇتىنى كۆتۈرۈپ مېڭىشنى، ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ تاماكا چېكىشنى، ئادەمنىڭ تەق - تۇرقى ۋە ھەرىكىتىنى دوراشنى ئۆگىتىپتۇ. مايمۇن بىرنەچچە كۈندىلا ھەممىنى ئۆگىنىۋاپتۇ.

مايمۇن ئوينىاتقۇچى ئۇنى قوينىڭ دۇمبىسىگە ئولتۇرغۇزۇپتۇ. قوي ئۇنى يۇدۇپ يۈگۈرۈپتىكەن، مايمۇن مەغرۇرلىنىپ كېتىپتۇ. مايمۇن ئوينىاتقۇچى يەنە ئۇنى ماشىنىغا ئولتۇرغۇزۇپتۇ. ئىت ئۇنى تارتىپ يۈگۈرۈپتىكەن، مايمۇن تېخىمۇ مەغرۇرلىنىپ ئۆزىنى ئىت بىلەن قويدىن ئېسىلدەك ھېس قىپتۇ.

ھېكمەت:

ئۆزۈڭنىڭ سالا ھېيتىنى ئۇنتۇپ قالما. ۋاقتىلىق مەغرۇرلىنىش تۇپەيلىدىن ئەسلىي ئۆزۈڭنى ئۇنتۇپ قالما. مەغرۇرلىنىپ ئۆزۈڭنى كۆز - كۆز قىلغان ۋاقتىڭدا، باشقىلارنىڭ سېنى مەسخىرە قىلىۋاتقىنىنى بىلمەيسەن.

يېنىڭدىكى مەككۇلۇك مۇھەببەتنى قەدىرلە

بىر جۈپ ياش ئەر - خوتۇن كوچا ئاپتوبۇسىدىكى قىستاڭچىلىقتا بىر - بىرىدىن ئازغىنىپ كېتىپتۇ.

قانچىلىك ۋاقىت ئۆتتىكىن، ئادەملەر ئارىسىدىن يۇمشاق بىر قول چىقىپ ئېرىنىڭ قولىنى تارتىپتۇ. بېشى قېيىپ كەتكەن ئېرى ھېلىقى قولنىڭ گۈزەللىكىنى تەسۋىرلەشكە ئاجىزلىق قىلىدىكەن. ئۇ جان - دىلى بىلەن ھېلىقى قولنى تۇتۇپتۇ. ئاپتوبۇس بېكەتكە كەپتۇ. ئېرى ھېلىقى قولنى قويۇپ بەرگۈسى كەلمەي يانچۇقىدىن ئىسسىم كارتىسىنى چىقىرىپ ئىككىلەنمەيلا ھېلىقى قولغا تۇتقۇزۇپتۇ.

ماشىنىدىن چۈشكەن چاغدا تۇيۇقسىز بىر قارا ماشىنا ئېرى تەرەپكە ئۇچقاندەك كەپتۇ. ئارقىسىدىكى ئايالى ئىككىلەنمەيلا ئېرىنى ئىتتىرىۋېتىپ قان ئىچىگە يىقىلىپتۇ. يولدىشى تىنىقتىن توختىغان ئايالىنى قۇچاقلىغاندا، قولىدا ئۆزىنىڭ ئىسسىم كارتىسىنى سىقىمدىۋالغانلىقىنى بايقاپتۇ.

ھېكمەت:

سەن چوقۇم بىلىشىڭ كېرەك، مۇھەببەت بولسا ئىنسانلارنىڭ مەڭگۈلۈك تەمىسى. ھاياتىمىز مۇھەببەت بولغانلىقى ئۈچۈن مول بولىدۇ. كۆنلەرنىڭ بىرىدە سەن چوقۇم سۆيگۈنۈڭ بىلەن قول تۇتۇشۇسەن. ئەمما چوقۇم ھاياتلىقتىكى بۇ ئاڭ قىممەتلىك بولغان بايلىقنى قەدىرلە.

ئاجىزلارنى كەمستمىگىن

بىر كۈنى يولۋاس بىر كۆكۈيۈننى ئۇچرىتىپ قاپتۇ: «كۆز ئالدىمدا ئورۇق تۇتۇشۇمغا دەخلى يەتكۈزمە، بولمىسا سېنى يەۋېتىمەن» دەپتۇ يولۋاس ھۆركىرەپ تۇرۇپ.

«ھى ھى ... تۇتالمىساڭ قېنى كېلىپ يېمەمسەن؟!» دەپتۇ كۆكۈيۈن يولۋاسنى مەسخىرە قىلىپ ھەمدە يولۋاسنىڭ بۇرنىغا كىرىپ قان شوراپتۇ. يولۋاس تۇتماقچى بولۇپ قولىنى ئۇزىتىپتىكەن، كۆكۈيۈن دۈمبىسىگە چىقىۋېلىپ قان شوراپتۇ. يولۋاس ئاچچىقىدا پولات ئارغامچىدەك قۇيرۇقى بىلەن كۆكۈيۈننى قوغلاپتۇ، ئەمما كۆكۈيۈن بارغانسېرى سانجىلىپتۇ. يولۋاس كۆكۈيۈننى بېسىپ ئۆلتۈرۈش مەقسىتىدە يەردە ئېغىناپتۇ. كۆكۈيۈن بىر توپ ھەمراھلىرىنى باشلاپ كەپتۇ. ئۇلار بىر توپ بولۇپ يولۋاسقا بىرلىكتە ھۇجۇم قىپتىكەن، ئۇزۇن ئۆتمەي يولۋاس تىنىقتىن توختاپتۇ.

ھېكمەت:

ئۇشتاق شەيئىلەرگە ھەرگىز سەل قارىما. كۆكۈيۈن يولۋاسقا سېلىشتۇرغاندا ناھايىتى كىچىك، ئەمما ئۇنى ئۆلتۈرەلەيدۇ. ئەمەلىيەتتە تۇرمۇشتا بىزنىڭ ئاڭ چوڭ دۈشمىنىمىز بىر قاراپ قويۇشقىمۇ ئەرزىمەيدىغان كىچىك كەمچىلىكلىرىمىزدۇر.

كەمچىلىكنى يېپىش پەقەت ئۆزىنىلا ۋەيران قىلىدۇ

بىر مۇشۇك بولۇپ، سەۋەنلىكىنى ھەمىشە يوشۇرىدىكەن. چاشقان قېچىپ كەتسە: «ئۇ بەك ئورۇق ئىكەن، سەمرىگەندىن كېيىن بىر گەپ بولار» دەيدىكەن. دەريا بويىغا كېلىپ بېلىق تۇتقاندا، كارپ بېلىقى قۇيرۇقى بىلەن بىرنى ئۇرۇپتىكەن، ئۇ: «مېنىڭ ئۇنى تۇتقۇم يوق. ئۇنى تۇتۇش تەسمىتى؟ مەن پەقەتلا ئۇنىڭ قۇيرۇقىدىن پايدىلىنىپ يۈزۈمنى يۇدۇم» دەپتۇ.

كېيىن ئۇ دەريانىڭ چۇشۇپ كېتىپتۇ. شېرىكلىرى ئۇنى قۇتقۇزماقچى بولغاندا، ئۇ: «مېنى خەتەرگە يولۇقتىمىكىن دەپ قالدىڭلارمۇ؟ ئۇنداق ئەمەس، مەن سۇ ئۇزۇۋاتىمەن...» دەپتۇ.

گېپى تۇگىمەيلا سۇغا چۆكۈپ كېتىپتۇ.

«جۇرۇڭلار» دەپتۇ شېرىكلىرى: «ئۇ سۇغا شۇڭغۇشنى كۆرسىتىۋاتىدۇ.»

ھېكمەت:

سەندە كەمچىلىكىڭ مەۋجۇت بولۇشى نورمۇس ئەمەس. ئۇنىڭغا يۈزلىنىپ ئۆز خاتالىقىڭ ۋە كەمچىلىكىڭنى ئېتىراپ قىلىشقا جۈرئەت قىلىشىڭ كېرەك. بۇ، دانالارنىڭ پىسخىكىلىق ھالىتى، شۇنداقلا باتۇرلارنىڭ ھەرىكىتىدۇر.

بىمەنە قەسىمگە ئەسىر بولۇپ قالما

بىر ئۆۋچىنىڭ بىر ئادىتى بولۇپ، قەسەم قىلىشنى ياخشى كۆرىدىكەن. بىر كۈنى ئۇ ئۇۋغا مېڭىشتىن بۇرۇن: «بۈگۈن چوقۇم توشقاننىلا ئۇۋلايمەن» دەپ قەسەم قىپتۇ. ئەمما بۇ كۈنى ساپلا قىرغاۋۇل ئۇچراپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ قۇرۇق قول قايتىپ كەپتۇ.

كەچتە كارىۋاتتا يېتىپ قاتتىق پۇشايمان قىلىپ، ئەتە چوقۇم قىرغاۋۇل ئۇۋلايمەن دەپ قەسەم قىپتۇ.

ئىككىنچى كۈنى ئۇ قەسىمى بويىچە ئۇۋغا چىقىپتۇ، ئەمما بۇ كۈنى ئۇنىڭغا ساپلا تۈلكە ئۇچراپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ يەنە ئەتە چوقۇم تۈلكىنىلا ئۇۋلايمەن دەپ قەسەم قىپتۇ.

ئۈچىنچى كۈنى ئۇ يەنە قەسىمى بويىچە ئۇۋغا چىقىپتۇ. ئەمما بۇ كۈنى ئۇنىڭغا پۈتۈنلەي ياۋا توشقۇز ئۇچراپتۇ. شۇنىڭ بىلەن كەچتە قۇرۇق قول قايتىپتۇ.

.....

كېيىن بۇ ئۆۋچى ئۆزىنىڭ قەسىمىنى ئورۇنداپ بولالمايۋ ئۆلۈپ كېتىپتۇ.

ھېكمەت:

قەسەم بولسا ئەسلىدىلا مەلۇم بىر مەقسەتكە يېتىش ئۈچۈن قۇرۇلغان ئارزۇ. ئەگەر قەسەم مەقسەتكە يېتىشنىڭ كىشەنى بولۇپ قالسا، ئۇنداقتا بۇ قەسەم ئەسلىدىكى ئەھمىيىتىنى يوقىتىدۇ.

كەمتەر ئادەملا ئالغا باسالايدۇ

بىر ئادەم ئۆزىنىڭ قىسقىچە تەرجىمەھالىنى خىزمەتچى قوبۇل قىلىدىغان بىر قىسىم سودا شىركەتلىرىگە ئەۋەتىپتۇ. ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى بىر شىركەت ئۇنىڭغا جاۋاب قايتۇرۇپتۇ: «گەرچە ئۆزىڭىزنى تالانتلىق دەپ قارىسىڭىزمۇ، ئەمما خېتىڭىزدىن ماقالىڭىزنىڭ ناچار يېزىلغانلىقىنى ھەمدە نۇرغۇن گىرامماتىكىلىق خاتالىقلارنىڭ بارلىقىنى بايقىدۇق؟» ئۇ ناھايىتى ئاچچىقلىنىپتۇ، ئەمما يەنە قايتا ـ قايتا: «قارشى تەرەپنىڭ ئېيتقانلىرىنىڭ توغرا بولۇشى مۇمكىن ياكى گىرامماتىكىدا ياكى سۆزلەرنى

ئىشلىتىشتە خاتالاشقان بولۇشۇم مۇمكىن، بىراق بۇنى ئىزچىل بىلمەي كەپتىمەن» دەپ ئويلاپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن ئۇ بۇ شىركەتكە رەھمەت خېتى يېزىپتۇ. بىر نەچچە كۈندىن كېيىن ئۇ يەنە بۇ شىركەتنىڭ قوبۇل قىلغانلىق ئۇقتۇرۇشىنى تاپشۇرۇۋاپتۇ.

ھېكمەت:

سەن چوقۇم كىشىلەرنىڭ سەممىي ئادەمنى ياخشى كۆرىدىغانلىقىنى، ئەمما مەنمەنچى ئادەملەر بىلەن بىر قاتاردا تۇرۇشنى خالىمايدىغانلىقىنى بىلىشىڭ كېرەك.

باشقا نۇقتىدىن ئويلىغاندا، باشقىچە ئاقىۋەتكە ئېرىشكىلى بولىدۇ

بىر گىگانت ئادەم ھەمىشە كەنتتىكى بالىلارنى بوزەك قىلىدىكەن. بىر كۈنى 17 ياشلىق پادىچى بالا قېرىنداشلىرىنى كۆرگىلى كەپتۇ. ئۇ قېرىنداشلىرىدىن: «سىلەر نېمىشقا گىگانت ئادەمگە تاقابىل تۇرمايسىلەر؟» دەپ سوراپتۇ. ئۇنىڭ قېرىنداشلىرى قورقۇپ كېتىپ: «ئۇنىڭ شۇنداق يوغانلىقىنى كۆرمىدىڭمۇ؟ ئۇنى مەغلۇپ قىلماق تەس تۇرسا» دەپتۇ.

ئەمما بۇ بالا مۇنداق دەپتۇ: «ئۇنداق ئەمەس، ئۇ بەك چوڭ بولغانلىقتىن مەغلۇپ قىلغىلى بولمايدۇ ئەمەس، بەلكى بەك چوڭ بولغانلىقتىن قېچىپ كېتەلمەيدۇ». كېيىن بۇ بالا گىگانت ئادەمنىڭ ئالاھىدىلىكىگە ئاساسەن تاش ئېتىش ماشىنىسىدىن پايدىلىنىپ گىگانت ئادەمنى مەغلۇپ قىپتۇ.

ھېكمەت:

ئەمەلىيەتتە تەجرى كۆپ ھاللاردا ئادالەتسىزلىك قىلىپ تۇرمۇشتا مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشىمىزغا توسقۇنلۇق قىلمايدۇ، بەلكى ئۆزىمىز كۆپ چاغلاردا باشقىلارنىڭ ئارتۇقچىلىقى بىلەن ئۆزىمىزنىڭ كەمچىلىكىمىزنى كۆرىمىز. بۇ خىل دائىم كۆرۈلىدىغان قوش زەربە بىزنى قانداقمۇ مۇۋەپپەقىيەتكە ئېرىشتۈرەلەيدۇ؟

باتۇرلۇقۇڭنى يوقاتساڭ ھەممىنى يوقاتقان بولسەن

بىر قېتىم بىر ئادەم بىر دېھقاندىن بۇغداي تېرىغان - تېرىمىغانلىقىنى سوراپتۇ. دېھقان: «يامغۇر ياغماسلىقىدىن ئەنسىرەپ تېرىمىدىم» دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

ھېلىقى ئادەم يەنە: «كېۋەز تېرىدىڭىزمۇ؟»دەپ سوراپتۇ.

دېھقان: «قۇرتلارنىڭ كېۋەزلەرنى يەپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ تېرىمىدىم» دەپتۇ.
شۇنىڭ بىلەن ھېلىقى ئادەم يەنە: «ئۇنداقتا نېمە تېرىدىڭىز؟» دەپ سوراپتۇ.
دېھقان: «بىخەتەر بولسۇن دەپ ھېچنېمە تېرىمىدىم» دەپتۇ.

ھېكمەت:

خەتەرگە تەۋەككۇل قىلىشنى خالىمىغان ئادەم كۆلۈشكە جۈرئەت قىلالمايدۇ. چۈنكى ئۇلار ئەخمەق بولۇپ خەتەرگە تەۋەككۇل قىلىشتىن قورقىدۇ؛ ئۇلار يىغلاشقا پېتىنالمايدۇ. چۈنكى دىلى نازۇك بولۇپ خەتەرگە تەۋەككۇل قىلىشتىن قورقىدۇ؛ ئۇلار ھېسسىياتنى ئاشكارىلاشقا پېتىنالمايدۇ. چۈنكى ھەققىي قىياپتىنى ئاشكارىلاش خەتىرىگە تەۋەككۇل قىلىشتىن قورقىدۇ؛ ئۇلار باشقىلارغا يارەدەم قولىنى سوزۇشقا پېتىنالمايدۇ. چۈنكى چېتىلىپ قېلىشتىن قورقىدۇ؛ سۆيۈشكە پېتىنالمايدۇ. چۈنكى سۆيەلمەي قېلىشىدىن ئەنسىرەيدۇ؛ ئۇلار ئۆمىدلىنەلمەيدۇ. چۈنكى ئۆمىدسىزلىكتىن قورقىدۇ؛ ئۇلار سىناپ بېقىشقا پېتىنالمايدۇ، چۈنكى مەغلۇپ بولۇشتىن قورقىدۇ...

ئۆزۈكىدە بار بولغان مۇھەببەت ۋە بايلىقنى قەدىرلىگەن

بىر يىگىت كوچىدا چىرايلىق بىر قىزنى ئۇچراتتىپ قېلىپ ئۇزۇنغىچە ئۇنىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ مېڭىپتۇ. ئاخىر بۇ قىز چىداپ تۇرالماي كەينىگە بۇرۇلۇپ يىگىتتىن سوراپتۇ: «نېمىشقا كەينىمگە كىرىۋالىسىز؟». يىگىت كۆڭلىنى ئىزھار قىلىپ: «چۈنكى سىز مەن كۆرگەن ئەڭ چىرايلىق قىز ئىكەنسىز. مەن سىزنى سۆيىمەن، ماڭا ياتلىق بولۇڭ!» دەپتۇ. قىز جاۋاب بېرىپ مۇنداق دەپتۇ: «ھازىر كەينىڭىزگە بۇرۇلسىڭىز سىڭلىمنى كۆرەلەيسىز. ئۇ مەندىنمۇ بەك چىرايلىق». ھېلىقى يىگىت قىزغىن ھالدا كەينىگە بۇرۇلۇپتىكەن، كۆرگىنى ھەممىلا يەردە ئۇچراتقىلى بولىدىغان ئادەتتىكى قىزلار بوپتۇ.

«نېمىشقا مېنى ئالدايسىز؟» يىگىت ھېلىقى قىزدىن سوراپتۇ.

«سىز مېنى ئالداۋاتىسىز، ئەگەر مېنى ھەقىقەتەن سۆيسىڭىز، يەنە نېمىشقا كەينىڭىزگە بۇرۇلىسىز؟» دەپتۇ قىزچاق.

ھېكمەت:

تۇرمۇش شۇنداق بولىدۇ، ھاياتلىقمۇ شۇنداق بولىدۇ، نىشانى مۇقىم بولماي تەۋرىنىپ قالسا، ئىستىقبالى يوق بولىدۇ. ھېچقانداق نەتىجىگە ئېرىشەلمەيدۇ.

ھەممىدە يېڭىپ چىقىشنى قوغلاشما

شىر بىلەن بۆرە بىر بۇغىنى بىرلا ۋاقىتتا بايقاپ قاپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇلار بۇغىنى ئورتاق تۇتۇشنى مەسلىھەتلىشىپتۇ، ئۇلار ناھايىتى ياخشى ماسلىشىپتۇ. بۆرە ئېتىلىپ بېرىپ بۇغىنى يېقىتقاندىن كېيىن شىر بېرىپ بۇغىنى چىشلەپ ئۆلتۈرۈپتۇ.

ئەمما، بۇ چاغدا شىر ئاچ كۆزلۈك قىلىپ بۆرە بىلەن بۇ بۇغىدىن ئورتاق بەھرىمەن بولۇشنى خالىماپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بۆرىنى چىشلەپ ئۆلتۈرمەكچى بوپتۇ. بۆرىمۇ قاتتىق قارشىلىق كۆرسىتىپتۇ. كېيىن بۆرە شىر تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەن بولسىمۇ، ئەمما شىرمۇ ئېغىر يارىلىنىپ بۇ ئېسىل تاغامدىن ھۇزۇرلىنالماپتۇ.

ھېكمەت:

كىشىلىك مۇناسىۋەتتە ئۆزئارا ئىناق ئۆتۈش بىلەن ئۆزئارا ياردەم بېرىپ ھەمكارلىشىش تەكىتلىنىدۇ. پايدا ئالىدىغان چاغدا يالغۇز پايدا ئالغاندىن كۆرە ئورتاق پايدا ئالغان ياخشى.

ئەخمەققە توغرىلانغان ياخشى

بىر بالا بولۇپ، كۆپچىلىكنىڭ ھەمىسى ئۇنى ئەخمەق دەيدىكەن. چۈنكى ئۇ مەڭگۈ بەش موچەنلىكنى تاللاپ بىر يۆەننى تاللىمايدىكەن. بىر كىشى بۇنىڭغا ئىشەنمەي بىرى بىر يۆەنلىك، يەنە بىرى بەش موچەنلىك ئىككى تەڭگىنى چىقىرىپ، ھېلىقى بالىغا خالىغان بىرىنى تاللاشنى ئېيتىپتۇ. نەتىجىدە ئۇ بالا راستلا بەش موچەنلىك تەڭگىنى تاللاپتۇ. ئەتراپتىكى كىشىلەر قاقاھلاپ كۈلۈشۈپ كېتىپتۇ. ھېلىقى كىشى ھەيران قېلىپ ئۇ بالىدىن سوراپتۇ: «تەڭگىنىڭ قىممىتىنى پەرقلەندۈرەلمەمسەن؟»

بالا پەس ئاۋازدا: «ئەگەر مەن بىر يۆەننى تاللىسام كېيىنكى قېتىم ئۇلار ماڭا بۇنداق ئويۇننى ئويناتقۇزمايدۇ» دەپتۇ.

ھېكمەت:

ھەقىقەتەن شۇنداق، ئەگەر ئۇ بىر يۆەننى تاللىسا روشەنكى، ھېچكىم ئۇنىڭ بىلەن بۇ ئويۇننى ئويناشمايدۇ. ئۇنىڭ ئېرىشكىنى بىر يۆەنلا بولىدۇ. ئەمما ئۇ بەش مونى ئېلىپ ئەخمەق بولۇۋالغان. شۇنىڭ بىلەن قانچە ئۇزۇن ئەخمەق بولۇۋالسا، ئالغىنى شۇنچە كۆپ بولغان. ئەڭ ئاخىرىدا ئۇنىڭ ئېرىشكىنى ئۆزىنى ئەقىللىق دېگەنلەردىن كۆپ بولغان.

يايلاقتا يولۋاس بىلەن يۈگۈرۈشتە بەسلەشمە

توپتىن چۈشۈپ قالغان بىر بۇغا جايىدا جىم تۇرماي ئۇياق - بۇياققا چېپىپ يۈرۈپتۇ. بىر يولۋاس بۇ بۇغىنى بايقاپ قاپتۇ. ئۇنىڭ بىر نەرسە يېمىگىنىگە بىر كۈن بولغان بولغاچقا، شۇنىڭ بىلەن چۆپلەرنىڭ ئارىسىغا يوشۇرۇنۇپ بۇغىنىڭ پېيىگە چۈشۈپتۇ. بۇغا يەنىلا بايقىماپتۇ. يولۋاس تۈيۈقسىز ئوقتەك سەكرەپ چىقىپ ھېلىقى بۇغىنا ئېتىلىپتۇ. بۇغا شۇ چاغدىلا خەتەرنىڭ كەلگەنلىكىنى بىلىپ، يولۋاسنىڭ ھۇجۇمىدىن چاققانلىق بىلەن ئۆزىنى چەتكە ئاپتۇ.

يولۋاس بىرىنچى قېتىمدا تۇتالماي، كەينىگە بۇرۇلۇپ يەنە ئېتىلىپ كەپتۇ. بۇغا چاققانلىق بىلەن سەكرەپ بىر چاتقاللىقنىڭ ئىچىگە كىرىۋاپتۇ. چاتقاللىقتا ئوۋ ئوۋلاش يولۋاسنىڭ ئارتۇقچىلىقى ئەمەس. ئۇ سىرتتا بىردەم ئايلىنىپ يۈرۈپ پەس ئاۋازدا ھۆركىرەپ دەلدەڭشىگىنىچە ئەسلىدىكى تۆپلىككە قايتىپتۇ.

ھېكمەت:

تىراگېدىيەلەرنىڭ ھەممىسى ئۆزى بىلەن باشقىلارنىڭ قايسى جەھەتتە كۈچلۈك، قايسى جەھەتتە ئاجىزلىقىنى ھەمدە ئۇنىڭدىن قانداق ساقلىنىشنى بىلەلمىگەنلىكتىن كېلىپچىققان.

ئاجىزلىقنىڭ نەدىلكىنى بىلىشنىڭ كېرەك

بىر بۈركۈت باشقا بۈركۈتلەرنىڭ ئۆزىدىن ياخشى ئۇچىدىغانلىقىغا ھەسەت قىلىدىكەن. شۇنىڭ بىلەن ئوۋچىغا: «ماڭا يارەملىشىپ ئاسماندا ئېگىز ئۇچۇۋاتقان بۈركۈتلەرنى ئېتىپ چۈشۈرۈپ بەرسەڭ» دەپتۇ. ئوۋچى: «ماڭا ئازراق پەي ئەكېلىپ بەرسەڭ، ئۇلارنى ئېتىپ بېرىمەن» دەپتۇ.

بۈركۈت ئۆز تېنىدىن بىرنەچچە تال پەينى يۇلۇپ ئوۋچىغا بېرىپتۇ. لېكىن ئوۋچى باشقا بۈركۈتلەرنى ئېتىپ بەرمەپتۇ. ئۇ بەدىنىدىكى پەيلەرنىڭ ھەممىسىنى بىر - بىرلەپ يۇلۇپ ئونىڭغا بېرىپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن ئوۋچى كەينىگە بۇرۇلۇپ ئۇنى تۇتۇۋېلىپ، ئاخىر ئۇنى يەۋېتىپتۇ.

ھېكمەت:

تۇزاق خىلمۇخىل بولىدۇ، ئۇنى تۇرگە ئايرىغىلى بولمايدۇ، ئەمما تۇزاق قۇرۇشنىڭ ئەڭ چوڭ پىرىنسىپى بولسا: ئادەمنىڭ ئاجىزلىقىدىن پايدىلىنىش.

كىشىلىك ھاياتنىڭ نىشانى

تايچاق دەريانىڭ قارشى قىرغىقىغا باراقچى بولغاندا، تېيىن كېلىپ دەريادىن ھەرگىز ئۆتەلمەيدىكەنى، دەريا سۈيىنىڭ چوڭقۇر بولۇپ سۈغا كىرسىلا تۇنجۇقۇپ ئۆلىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ؛ تۆگە ھېچقانداق ئىشنىڭ يوقلۇقىنى، سۇنىڭ بەلگىمۇ كەلمەيدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ.

تايچاق قانداق قىلىشنى بىلەلمەي ئۆيىگە قايتىپ ئاپىسىدىن قانداق قىلىشنى سوراپتۇ. ئاپىسى ئۇنىڭ سىناپ باقسا بىلىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. تايچاق سىناپ بېقىپتىكەن، سۇنىڭ تېيىن ئېيتقاندەك ئۇنچىلىك چوڭقۇر ئەمەسلىكىنى، تۆگە ئېيتقاندەك ئۇنچىلىك تېيىز ئەمەسلىكىنى بىلىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بىرالال دەريادىن ئۆتۈپتۇ.

دۇمبەكدىكى سىرنى باشقىلارغا كۆرسەتمە

بىر قېرىچاق بىلىپ - بىلمەيلا غوجايىنى تەرىپىدىن ئىشتىن بوشىتىلىپتۇ. غوجايىنى ئۇنىڭغا چۈشتىن كېيىن مالىيە ئىشخانىسىغا كىرىپ مائاشىنى ئېلىۋېلىشنى تاپىلاپتۇ. چۈشتە قېرىچاق باغچىنىڭ ئۇزۇن ئورۇندۇقىدا ئولتۇرۇپ مەيۈسلىنىپ ئازابلىنىپتۇ. بۇ چاغدا ئۇ بىر بالىنىڭ ئۇنىڭ يېنىدىن كەتمەي تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ ھەيران قېلىپ سوراپتۇ: «بۇ يەردە تۇرۇپ نېمە ئىش قىلىسەن؟»

«بۇ ئورۇندۇقىنىڭ يۆلەنچۈكىنى بايىلا سىرلىغان، ئورنىڭىزدىن تۇرسىڭىز دۇمبىڭىزنىڭ قانداق بولۇپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ باقاي» دەپتۇ ھېلىقى بالا.

قېرىچاق بىردەم ھاڭۋېقىپ تۇرۇپ ئاندىن كۈلۈپ تاشلاپتۇ. ئۇ بىردىنلا بىر جۈپ ساددا ۋە گۈزەل كۆزىنىڭ ئۆزىنىڭ دۇمبىسىگە چاپلاشقان سىر يۇقىنى كۆرۈپ باقماقچى بولغىنىغا ئوخشاش ئۇنىڭ بۇرۇنىقى ئەقىللىق، ياخشىچاق خىزمەتداشلىرىنىڭمۇ ئۇنىڭ چۈشكۈنلىكىگە ۋە ئۇمىدسىزلىنىگەن ھالىتىنى كۆرۈش ئارزۇسىنىڭمۇ كۈچلۈك ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپتۇ. ئۇ خىزمىتىدىن ئايرىلىپ قېلىش بىلەن بىر ۋاقىتتا، كۈلكىسى بىلەن غۇرۇرىنى يوقىتىپ قويماسلىق قارارىغا كەپتۇ.

ھېكمەت:

رايىڭ قانىتىغاندا ھەرگىزمۇ ئۆزۈڭنى يوقىتىپ قويما!

باشقىلارنى ئەپۇ قىل

بىر ئايال بولۇپ، ناھايىتى ئەدەپلىك، مۇلايىم، مەدەنىيەتلىك ئىكەن. ئۇي تۇتۇشقىمۇ ئۇستا ئىكەن. بىر قېتىم ئۇنىڭ ناھايىتى ئىشەنچلىك بىر دوستى ئۇنىڭدىن پۇل ئۆتنە ئېلىپ قېچىپ كېتىپتۇ. ئۇ ئايال بۇ ئەھۋالىيەتنى قوبۇل قىلالماي كۆڭلىدە غۇم ساقلاپتۇ. ئۇ دائىم پىچاق ۋە توقماقنى كۆتۈرۈۋېلىپ، ئىشىك ئالدىدا تۇرۇپ ئاغزىنى بۇزۇپ تىللاپ ئاچچىقىنى چىقىرىدىغان بوپتۇ. بۇ ئايال بىر نەچچە يىلدىن كېيىن راستلا سارىڭ بولۇپ قاپتۇ.

ھېكمەت:

بىر ئادەمگە ئۆچ بولۇپ كەتكەن چېغىڭدا كۆزۈڭنى چىڭ يۇمۇپ ھېسسىياتىڭنى دەڭسەپ باققىن. بەدىنىڭدىكى ئۆزگىرىشنى ھېس قىلىپ باقساڭ، باشقىلار ئاغلىق ھالدا ئۆزىنى گۇناھكار ھېس قىلسا، سەنمۇ خۇشال بولالمىغانلىقىڭنى بايقايسەن.

ھەممە تەرەپكە ئېتىبار بېرىشنىلا ئويلىما

ئاتا ـ بالا ئىككىيلەن ئېشەكنى يېتىلەپ شەھەرگە مېڭىپتۇ. يېرىم يولدا كىشىلەر ئۇلارنى مەسخىرە قىلىپ نېمىدېگەن دۆت، تەييار ئېشەك تۇرسا مىنمەپتۇ دېيىشىپتۇ.

دادىسى ئوغلىنى ئېشەككە مىندۇرۇپ قويۇپتۇ. ئانچە ئۇزۇن ماڭمايلا بىرەيلەن:

ـ نېمانداق ۋاپاسىز بالا، دادىسىنى پىيادە ماڭدۇرغىنى نېمىسى؟ ـ دەپتۇ.

دادىسى ئوغلىنى ئېشەكتىن چۈشۈرۈپ ئۆزى مىنىپتۇ. يەنە بەزىلەر:

ـ نېمانداق تاش يۈرەك دادا بۇ، ئوغلىنىڭ ھېرىپ ئۆلۈشىدىن قورقمامدىكىنە؟! ـ دەپتۇ.

دادىسى دەرھال ئوغلىنىمۇ ئېشەككە مىندۇرۇۋاپتۇ. كىم بىلسۇن يەنە بەزىلەر:

ـ ئىككىسى ئېشەككە مىنىۋاپتۇ، ئېشەكنىڭ ئۆلۈپ قېلىشىدىن قورقمامدىكىنە، ـ دەپتۇ.

ئاتا ـ بالا ئىككىيلەن دەرھال ئېشەكتىن چۈشۈپ، ئېشەكنىڭ تۆت پۇتىنى باغلاپ توقماق بىلەن كۆتۈرۈپتۇ. كۆۋرۈكتىن ئۆتۈۋاتقاندا ئېشەك بىئارام بولغانلىقتىن چۈشمەن، دەپ تىركىشىپتىكەن، نەتىجىدە دەريادا چۈشۈپ كېتىپ ئۆلۈپ قاپتۇ.

ھېكمەت:

قىلىشقا تېگىشلىك ئىشنى قىل. يەنى تۇغرا دەپ قارىساڭ ئىككىلەنمەي قىل. باشقىلارنىڭ چىرايىغا قاراپ ئىش قىلما. باشقىلارنىڭ پىكرىدىن پايدىلانساڭ بولىدۇ. مۇنداق قىلىش بەزىدە بەزىلەرنى خاپا قىلىپ قويسىمۇ،

ئەمما سېنىڭ قەتئىيلىكىڭ ئىشتىن كېيىن بەزىلەرنىڭ كۆڭلىنى ئۇتۇۋالىدۇ. سېنىڭ قەتئىيلىكىڭ شەخسىيەتچىلىك بولمىسىلا ئادەملەر ھەقىقەتكە قايىل بولماي قالمايدۇ.

بىرى يۇلتۇز كۆرسە، بىرى لاينى كۆرۈپتۇ

ئىككى چېلەك قۇدۇق بېشىغا ئېسىپ قويۇلۇپتۇ. ئاربىسىدىكى بىر چېلەك يەنە بىر چېلەككە: «قارىماققا خۇشال ئەمەستەك كۆرۈنىسەن، بىرەر خاپىلىق بارمۇ؟» دەپتۇ.

«ھەي» دەپتۇ يەنە بىر چېلەك: «مەن دائىم شۇنداق ئويلايمەنكى، بىز جاپالىق كۈنگە قالدۇق. ھېچبىر مەنىلىك ئەمەس، ھەردائىم شۇنداق، ئەمدىلا لىققىدە سۇغا تولۇپ تۇرۇشىمىزغا يەنە قۇرۇقدىلىنىپ قالىمىز.»

«ھە، ئەسلىدە مۇنداق ئىكەنده» دەپتۇ بىرىنچى چېلەك: «مەن ئۇنداق ئويلىمايمەن، ئىزچىل مۇنداق ئويلايمەن، قۇرۇق بېرىپ لىق توشۇپ كېلىۋاتىمىز.»

ھېكمەت:

نۇرغۇنلىغان ئىشلاردا ئوخشىمىغان نۇقتىدا تۇرساڭ، ئوخشىمىغان كۆز قاراش بولىدۇ. غەم قىلىپ ئۆزۈڭدىن ئاغرىنغىنىڭدىن باشقا نۇقتىدا تۇرۇپ كەيپىياتىڭنى ئۆزگەرتىپ باققىنىڭ ياخشى. ئىجابىي تەپەككۇر ئاكتىپ ئۇنۇمنى ئېلىپ كېلىدۇ، سەلبىي تەپەككۇر پاسسىپ ئۇنۇمنى ئېلىپ كېلىدۇ.

سۇكۇتكە دۇچ كەلگەندە تىلىنىڭ كۇچى يوقايدۇ

ئىدارىدە بىر ئۇرۇشقاق قىز بولۇپ، نۇرغۇنلىغان خىزمەتداشلىرى ئۇنىڭ بىلەن ئۇرۇشۇپ قالغاندىن كېيىن، خىزمەتتىن ئىستېپا سورايدىكەن ياكى يۆتكىلىشىنى ئىلتىماس قىلىدىكەن. بىر كۈنى ئۇ تېخ ئۇچىنى ئادەتتە ئانچە گەپ قىلمايدىغان، ئۇن - تۇنسىز ئىشلەيدىغان بىر قىزغا قارىتىپتۇ. كىم بىلسۇن ئۇ قىز كۈلۈپلا قويۇپ بىر ئېغىز گەپ قىلماپتۇ. پەقەت ئارىلاپ: «ھە» دەپلا قويۇپتۇ. ئاخىرىدا ئۇرۇشقاق قىز جىم بولۇپ قاپتۇ. ئەمما ئاچچىقىدىن يۇزلىرى قىزىرىپ بىر ئېغىز گەپمۇ قىلالماپتۇ.

يېرىم يىل ئۆتكەندىن كېيىن بۇ ئۇرۇشقاق قىز تەشەببۇسكارلىق بىلەن خىزمەتتىن ئىستېپا بېرىپتۇ. سەن چوقۇم جىمغۇر قىز ناھايىتى ياخشى تەربىيە كۆرگەنكەن، دېيىشىڭ مۇمكىن، ئەمەلىيەتتە ئۇنداق ئەمەس، بەلكى ئۇ قىزنىڭ ئاڭلاش ئىقتىدارى ئانچە ياخشى ئەمەس بولۇپ، گەرچە باشقىلارنىڭ گېپىنى چۈشەنسىمۇ، ئەمما ئىنكاسى ئاستا، گېپىڭنى ئاڭلاپ نېمە مەنىدە ئىكەنلىكىنى ئويلاۋاتقان چېغىدا چىرايىدىن گۇناھسىز، ھېچنېمە ئۇقمايدىغان ئالامەت ئىپادىلىنىدىكەن، سەن ئۇنىڭغا شۇنچە ئۇزۇن كۈچەپ ئەزۈەيلىسەڭ، ئۇ ساڭا مۇشۇنداق ئىپادە بىلدۈرسە، تەڭ بولالماي ئامالسىز

توختاپ قېلىشى بىكار ئەمەستە.

ھېكمەت:

گاس - گاچا بولۇۋېلىشنى ئۆگەنسەك ئۇرۇش قىلماي تۇرۇپ غەلبە قىلغاندىن سىرت، ئۆزىنىڭ باشقىلارنىڭ نىشانى بولۇپ قېلىشىدىن ساقلانغىنىمۇ بولىدۇ. گاس - گاچا بولۇۋېلىشنى ئادەتكە ئايلاندۇرسا، ئاۋارىچىلىككە ئۇچراشتىن ساقلانغىلى بولىدۇ. چېقىشىپ ئۆتۈش ئەلۋەتتە ياخشىدۇر.

ئارىلىق ساقلاش بىر خىل گۈزەللىك

ئورمانلىقتىكى نەچچە ئون كىرپىلەر توڭلاپ تىترەپ كېتىپتۇ. ئىسسىنىش ئۈچۈن ئۇلار ئامالسىز بىر يەرگە توگۇلۇپتۇ، ئەمما بىر - بىرىنىڭ تىكىنىگە بەرداشلىق بېرەلمەي ناھايىتى تېزلا ئايرىلىپ كېتىپتۇ.

بىراق ھاۋا بەكلا سوغۇق ئىكەن، ئۇلار يەنە بىر يەرگە توپلىشىپ ئىسسىنماقچى بوپتۇ. ئاندىن يەنە ئاغرىق ئازابىدىن ئايرىلىشقا مەجبۇر بوپتۇ. ئۇلار مۇشۇنداق قىلىپ قايتا - قايتا ئايرىلىپ يەنە توپلىشىپتۇ. توپلىشىپ يەنە ئايرىلىپتۇ. ئۇزۇكسىز توڭلاش بىلەن تىكەن سانجىلىشتىن ئىبارەت ئىككى ئازابنىڭ ئوتتۇرىسىدا جان تالىشىپتۇ. ئاخىر كىرپىلەر مۇڭاپىق ئارىلىقنى، يەنى ھەم ئىسسىنغىلى بولىدىغان، ھەم تىكەنسىز بىر - بىرىگە سانجىلىپ كەتمەيدىغان ئارىلىقنى تېپىپ چىقىپتۇ.

ھېكمەت:

ئادەم بىر ئۆمۈر ئۇزۇكسىز يېقىندىن دوست تۇتۇپ ئۆتىدۇ. دوستلۇقتىن ئايرىلىش بولسا ھاياتلىقتىكى بىر خىل يوقىتىشتۇر. ئەمما ساقا دەيدىغىنىم: ياخشى دوستۇڭ بىلەن ئارىلىق ساقلا!

ئون تەڭگىگە ئېرىشكەندە، كۆپ بولغاندىمۇ توققۇز تەڭگىنى خەجلە

نۇرغۇنلىغان كىشىلەر مىليونېر ئاكادېردىن باي بولۇشنىڭ ئۇسۇلىنى سوراپتۇ. ئاكادېر ئۇلاردىن سوراپتۇ: «ئەگەر سىز بىر سېۋەتنى ئېلىپ، ھەر كۈنى ئەتىگىنى ئىچىگە ئون تۇخۇم سالسىڭىز، ھەر كۈنى كەچتە سېۋەتتىن توققۇز تۇخۇمنى ئېلىۋەتسىڭىز ئەڭ ئاخىرىدا قانداق ئەھۋال كېلىپچىقىدۇ؟»

«كۈنلەرنىڭ بىرىدە سېۋەت توشىدۇ» دەپ جاۋاب بېرىپتۇ بىرەيلەن. «چۈنكى ھەر كۈنى سېۋەتكە سالغان تۇخۇم ئالغىنىمدىن بىرى ئارتۇق.»

ئاكادېر كۈلۈپ تۇرۇپ: «باي بولۇشنىڭ دەسلەپكى پىرىنسىپى بولسا ھەمىانىڭغا

سالغان ئون تەڭگىدىن كۆپ بولغاندا توققۇزىنىلا خەجلە!» دەپتۇ.

ھېكمەت:
ئىقتىسادچانلىق بايلىق يارىتىپلا قالماستىن، بەلكى بىر ئادەمنىڭ ئىرادىسىنى چىنىقتۇرىدۇ، پەزىلىتىنى يېتىلدۈرىدۇ.

كەسپىڭنى ھۆرمەت قىل

مەلۇم ياشانغان ياغاچچى پېنسىيەگە چىقماقچى بوپتۇ. غوجايىنى ئۇنىڭ يەنە بىر ئۆي سېلىشقا يارەملىشىدىغان ياكى يارەملەشمەيدىغانلىقىنى سورىغاندا، ياغاچچى يارەملىشىدىغانغا ماقۇل بوپتۇ.

ئەمما قېرى ياغاچچىنىڭ كۆڭلى خىزمەتتە بولماپتۇ. ماتېريالىلارنى ئىشلەتكەندە بۇرۇنقىدەك قاتتىق تەلەپمۇ قويماپتۇ. قىلغان ئىشىمۇ بۇرۇنقى ئۆلچەمدىكىدەك چىقماپتۇ. ئومۇمەن كەسپىنى ھۆرمەتلەش روھى قالماپتۇ.

غوجايىنى بىر نېمە دېمەپتۇ. پەقەتلا ئۆي پۈتكەندىن كېيىن ئاچقۇچىنى قېرى ياغاچچىغا بېرىپتۇ.

«بۇ سىزنىڭ ئۆيىڭىز، ــ دەپتۇ غوجايىن، ــ مېنىڭ سىزگە قىلغان سوۋغام بولسۇن. قېرى ياغاچچى بىر ئۆمۈر نۇرغۇن ئۆيلەرنى سېلىپ، ئەڭ ئاخىرى ئۆزى ئۇچۇن قولىنىڭ ئۇچىدىلا ئۆي سالىتۇ.

ھېكمەت:
كەسپىنى ھۆرمەتلىمەسلىكنى ئادەت قىلىۋالغان ئادەمنىڭ نەتىجىسى ناھايىتى چەكلىك بولىدۇ.

ھېچنېمىگە قارىماي تىرىشچانلىق كۆرسەت

ئىككى ئات بىردىن ھارۋىنى سۆرەپتۇ. ئالدىدىكى ئات ئىتتىنىڭ ماڭىدىكەن، ئەمما ئارقىدىكى ئات دائىم توختىۋالىدىكەن. شۇنىڭ بىلەن كىشىلەر ئارقا ھارۋىدىكى مالالارنى ئالدىدىكى ھارۋىغا بېسىپتۇ. ئۇ ھارۋىدىكى نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى بېسىپ بولغاندىن كېيىن ئارقىدىكى ئات يېنىك مېڭىپتۇ ھەمدە ئالدىدىكى ئاتقا: «جاپا تارتساڭ، تەر ئاققۇزساڭ، قانچە تىرىشىپ ئىشلىسەڭ ئادەملەر سېنى شۇنچە قىينايدۇ» دەپتۇ.

ھارۋا دۇكانغا كەلگەندە غوجايىنى: «بىرلا ئات ھارۋا سۆرىيەلەيدىغان تۇرسا، ئىككى ئاتنى بېقىپ نېمە قىلىمەن؟ بىر ئاتنى ياخشىراق بېقىپ يەنە بىر ئاتنى ئۆلتۈرۈۋېتەي، يەنە تېخى تېرىسىنى ئالغىلى بولىدۇ» دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ دېگىنىدەك قىپتۇ.

ھېكمەت:
ئەگەر قەلبىڭدە ھۇرۇن ئات بولسا دەرھال ئۇنى يوقات. ئۇنىڭ سېنى ئوڭۇشسىزلىقنىڭ پاتقىقىغا سۆرەپ كىرىشىدىن ئېھتىيات قىل.

ئۆزىگە تېگىشلىك بولمىغان نەرسە

باي ئەمما بىكار تەلەپ بىر ئايال بولۇپ، بىر كۈنى ئۇنىڭ ئايال قوشنىسىنىڭ ياقۇت كۆزلۈك ئۆزۈكىگە كۆزى چۈشۈپ قاپتۇ.

ــ ئاھا! ئۇ ياقۇت نېمىدېگەن چىرايلىق! خۇددى دېڭىز سۈيىگە ئوخشايدۇ، ئۇ زەڭگەر ئۆزۈك مېنىڭ بارمىقىمدا بولغان بولسا، قانداق ياخشى بولغان بولاتتى ــ ھە!

بۇ باي ئايال ھەسەت ئىستەكلىرىنىڭ ئازابلىشى نەتىجىسىدە بارا ــ بارا ئورۇقلاپ كېتىپتۇ. ئۇ ئاخىر ئاشۇ ئۆزۈكنى بىر ئامال قىلىپ قولغا كىرگۈزمەكچى بوپتۇ. بىر كۈنى كېچىسى ھەممە ئادەم ئۇيقۇغا كەتكەن پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، ئۇ دېرىزىدىن ئارتىلىپ قوشنىسىنىڭ ئۆيىگە كىرىپتۇ ــ دە، ئايال قوشنىسى ياستۇقىنىڭ قېشىغا قويۇپ قويغان ھېلىقى ياقۇت كۆزلۈك ئۆزۈكنى ئوغرىلاپ كېتىپتۇ.

ئۇنىڭ شادلىقى بىردەملىك بوپتۇ، ئارقىدىنلا ئۇ سارايسىمگە چۈشۈپ قاپتۇ: ئۇ ئايال قوشنىسىنىڭ ئۆزىدىن گۈمانلىنىشىدىن، ساقچىلارنىڭ كېلىپ ئۆزىنى تۇتۇپ كېتىشىدىن قورقۇپتۇ.

بۇ خىل ئەندىشە ۋاقىتنىڭ ئۆزىرىشىغا ئەگىشىپ بارغانسېرى كۈچەيىشكە باشلاپتۇ. ئۇ باشتا ئۇخلىيالماس ۋە گۈمانخور بولۇپ قاپتۇ. بەزىدە قوشنا ئايال ئۇنىڭغا قاراپ كۈلۈمسىرەپ قويسىمۇ، قورقمىدىن ئۇنىڭ يۈرىكى سېلىپ كېتىدىغان بوپتۇ. ئۇنىڭ ئىشتىھاسى تۇتۇلۇپ، رەڭگىرويىمۇ كۆندىن ــ كۈنگە سولىشىشقا باشلاپتۇ، چىرايى ــ تۇرقى ئەسلىي پېشىدىن ئون ياش چوڭ كۆرۈنىدىغان بولۇپ قاپتۇ. كېچىلىرى ئۇ دائىم ھېچبىر سەۋەبسىزلا ئەسەبىيلىشىپ، كارىۋاتتىن چۆچۈپ قوپۇپ كېتىدىكەن، غەلۋە قىلىپ ئېرىنى ئۇخلىغىلى قويمايدىكەن.

زادى چىدىغۇچىلىكى قالمىغان ئېرى ئاخىر ئۇنى تاشلاپ كېتىپ قاپتۇ ۋە ئۇنىڭغا بېرىدىغان ئىقتىسادىي ياردىمىنىمۇ ئۆزۈپ قويۇپتۇ.

ئۇ ئۆيىدىكى بار ــ يوقىنى يەپ توگەتكەندىن كېيىن، ھېلىقى ئۆزۈكنى ساتماقچى بوپتۇ. دەل شۇ چاغدا بىرى ئىشكىنى قېقىپتۇ.

ئۇ ساقچىلار مېنى تۇتقىلى كەلگەن ئوخشايدۇ دەپ قورقىنىدىن دېرىزىدىن ئارتىلىپ قاچماقچى بوپتۇ، ئەمما ئېھتىياتسىزلىقتىن دېرىزىدىن يىقىلىپ چۈشۈپتۇ.

ئىشىك قاققان ئادەم ئايال قوشنىسى ئىكەن. ئۇ بۇ ئايالنىڭ بىنادىن سەكرەپ ئۆلگەنلىكىنى، ئۆزى يىتتۈرۈپ قويغان ئۆزۈكنىڭ ئۇ ئايالنىڭ بارمىقىدا ئىكەنلىكىنى بىلگەن چېغىدا، گاڭگىراپ قېلىپ:

ــ توۋا، مېنىڭ ئۆزۈكۈمنى ئوغرىلىۋالغان ئادەم ئۇنى قاچانلاردا ئۆلۈكنىڭ بارمىقىغا سېلىپ قويغاندۇ؟ ــ دەپتۇ.

كۆۋرۈك ياسغان تىيىن

بىر زاھىت ئادەملەرنىڭ دەريادىن ئۆتۈشىگە قولايلىق يارىتىپ بېرىش ئۈچۈن، دەريانىڭ كۆۋرۈك سالماقچى بولۇپ، بارلىق ھايۋانلارنى يارىدەمگە چاقىرىپتۇ.

پىل خارتۇمى بىلەن يوغان تاشلارنى ئېلىۋېلىپ، دەريانىڭ ئاپىرىپ تاشلاپتۇ، كەركىدان بۇرنىنىڭ ئۈستىدىكى مۇڭگۈزى بىلەن توپا ـ شېغىللارنى دەريانىڭ تۆرتۈپ چۇشۇرۈپتۇ، ئورانگۇتان بولسا، ياغاچلارنى دەريا بويىغا توشۇپ ئاپىرىپتۇ. بارلىق ھايۋانلار كۆۋرۈك قۇرۇلۇشى ئۈچۈن بىر كىشىلىك كۈچ چىقىرىپتۇ.

كىچىككىنە تىيىن بولسا، ئېلىپ بېرىلىۋاتقان بۇ چوڭ قۇرۇلۇشنى بىر چەتتە كۆزىتىپ تۇرۇپتۇ ۋە ئۆزىنىڭ جۈغى بەك كىچىك بولغاچقا، ئۇلار بىلەن بىللە ئىشلىيەلمىگەنلىكىدىن ئۆكۈنۈپتۇ. كېيىن ئۇ بىر ياخشى ئامال ئويلاپ تېپىپتۇ. ئۇ توپىدا دومىلاپ، پۈتۈن ئەزايىغا توپا يۇقتۇرۇپتۇ، ئاندىن دەريا بويىغا بېرىپ ئۈستىدىكى توپىلارنى سۇغا قېقىپ چۇشۇرۇپتۇ ۋە بۇ ئىشنى توختىماي ئارقا ـ ئارقىدىن تەكرارلاۋېرىپتۇ.

ئۇنىڭ بۇ ئىشىنى كۆرگەن زاھىت ئۇنى ماختاپتۇ:

ــ كۆڭۈلگە پۈككەن مەقسەت بولسىلا، ئۇ مەيلى كىچىككىنە تىيىن بولغان ھالەتتىمۇ بەربىر نەتىجە يارىتالايدۇ.

قانائەت تاپقان زەردار

بىر ياشانغان ئادەم ئۆيىنىڭ يېنىدىكى بىر پارچە بوش يەرگە بىر ئابىدە تىكلەپتۇ ۋە ئۇنىڭ ئۈستىگە: «بۇ يەرنى ھەممە نېمىسى تەل، پۈتۈنلەي قانائەت تاپقان ئادەمگە تەقدىم قىلىمەن» دەپ يېزىپ قويۇپتۇ.

بىر دۆلەتمەن سودىگەر بۇ يەردىن ئاتلىق ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ ئابىدىگە يېزىلغانلارنى كۆرۈپ قاپتۇ ـ دە، كۆڭلىدە: «بۇ ئادەم بۇ يەردىن ژاز كەچمەكچى بولغانىكەن، ئۇ ھالدا مەن دەرھال تۈتۈش قىلىپ ئۇنى قولغا كىرگۈزۈۋالاي. مەن بولسام بايلىقى ئېشىپ ـ تېشىپ تۇرغان، ھەممە نېمەم تەل ئادەم، دېمەك ئۇنىڭ شەرتىگە پۈتۈنلەي چۈشمەن» دەپ ئويلاپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن ئۇ بوۋاينى چاقىرىپ مەقسىتىنى ئېيتىپتۇ.

ــ سىز راستلا پۈتۈنلەي قانائەت تېپىپ بولدىڭىزمۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ بوۋاي.

ــ شۇنداق بولمايچۇ، چۈنكى مەن ئېھتىياجلىق بولمىغان ھەممە نەرسىگە

ئىگىمەن.

ــ ئەگەر راستىلا شۇنداق بولىدىغان بولسا، سىز يەنە بۇ يەرنى ئېلىپ نېمە قىلىسىز؟

كىچىك ئوقەتچىنىڭ تۇخۇم سېتىشى

بىر ئوقەتچى بىر مۇنچە تۇخۇمنى بازارغا ساتقىلى ئېلىپ كىرىپتۇ. ئۇ بىر تاختا كارتون قەغەزگە: «بۇ يەردە يېڭى تۇخۇم سېتىلىدۇ» دەپ يېزىپ قويۇپتۇ.

بىر ئادەم كېلىپ ئۇنىڭغا:

ــ بۇرادەر، بۇ يەرگە «يېڭى» دېگەن سۆزنى يېزىشىڭ نېمە ھاجىتى بار، سېتىۋاتقان تۇخۇملىرىڭ يېڭى ئەمەسمۇيە؟ ــ دەپتۇ.

ئۇ ئويلاپ كۆرۈپ بۇ گەپنىڭ داۋلىسى بار ئىكەنلىكىنى ھېس قىلىپ، «يېڭى» دېگەن سۆزنى ئۆچۈرۈۋېتىپتۇ.

ئۇزۇن ئۆتمەي يەنە بىر ئادەم كېلىپ ئۇنىڭغا:

ــ نېمە ئۈچۈن «بۇ يەردە» دېگەن سۆزنى قوشۇپ قويدۇڭ؟ مەن بۇ يەردە ساتماي، يەنە قەيەردە ساتماقچى ئىدىڭ؟ ــ دەپتۇ.

ئۇ بۇنىڭمۇ داۋلىسى بار دەپ ئويلاپ، «بۇ يەردە» دېگەن سۆزنى ئۆچۈرۈۋېتىپتۇ.

يەنە سەل ئۆتكەندىن كېيىن بىر موماي كېلىپ ئۇنىڭغا:

ــ «سېتىلىدۇ» دېگەن سۆز ئارتۇقچە، ئۇنى ساتماي بىكارغا بېرەمتىڭ؟ ــ دەپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن ئۇ «سېتىلىدۇ» دېگەن سۆزنى ئۆچۈرۈۋېتىپتۇ.

بۇ چاغدا يەنە بىر ئادەم كېلىپ ئۇنىڭغا:

ــ تازىمۇ ئارتۇقچە ئىشقۇ بۇ. ئۇنىڭغا قاراپلا تۇخۇم ئىكەنلىكىنى بىلگىلى بولىدىغان تۇرسا، يەنە نېمىدەپ «تۇخۇم» دېگەن سۆزنى يېزىپ قويدۇڭ؟ ــ دەپتۇ.

نەتىجىدە ئۇ بارلىق سۆزلەرنى ئۆچۈرۈپ تاشلاپتۇ.

ئۇچ تىلەك

تەڭرى بىر جۈپ ياشانغان كەمبەغەل ئەر ـ خوتۇنىنىڭ ئۇچ تۇرلۇك تىلىكىنى قاندۇرۇشقا ماقۇل بوپتۇ.

ئۇلار بەكمۇ خۇشال بوپتۇ، شۇ پەيتتە بوۋاينىڭ قورسىقى بەك ئېچىپ كەتكەن بولغاچقا، ئۇ:

ــ شۇ تاپتا ماڭا بىر تال توخۇ پاچىقى بولغان بولسا، رازى بولاتتىم، ــ دەپتۇ.

ئۇ گېپىنى تۈگىتىشىگىلا ئۈستىدە بىر تال توخۇ پاچىقى پەيدا بوپتۇ. بۇنى كۆرگەن موماي مۇشۇنداقمۇ ئەرزىمەس بىر نەرسىنى تەلەپ قىلامسەن، دەپ بوۋايغا كايىپ

كېتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ:

ــ مەن مۇشۇ توخۇ پاچىقىنىڭ بۇرنۇڭغا چاپلىشىپ قېلىشىنى تىلەيمەن، ــ دەپتۇ. ئۇنىڭ گېپى تۈگىشىپلا، توخۇ پاچىقى بوۋاينىڭ بۇرنىغا چاپلىشىپ قاپتۇ.

بۇ چاغدا پەقەت بىرلا ئارزۇ قاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار پۈشايمان قىلغان ھالدا:

ــ بوۋاينىڭ بۇرنىدىكى توخۇ پاچىقى يوقاپ كەتسىكەن، ــ دەپ تىلەپتۇ.

ئاخىردا ئۇلار يەنىلا ھېچ نەرسىسى يوق ھالىتىدە قاپتۇ.

كۆڭۈلدىكىنى بىلدىغان قۇشلار

بىر ئادەم قۇشلارنى تولىمۇ ياخشى كۆرىدىكەن، ئۇ ھەر كۈنى سەھەردە دەرەخلىككە بېرىپ قۇشلار بىلەن بىللە ئويناىدىكەن. قۇشلارمۇ ئۇنى ياخشى كۆرگەچكە، ئۇنىڭ ئەتراپىغا توپ ـ توپ بولۇپ ئۇچۇپ كېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئويناىدىكەن.

ئۇنىڭ دوستى بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن ھېيلىگەرلىك بىلەن ئۇنىڭغا:

ــ ئەتە ماڭا قۇشتىن بىرنەچچىنى تۇتۇپ ئەكېلىپ بەرگىن، مەنمۇ ئويناپ باقاي، ــ دەپتۇ.

ئەتىسى ئۇ دەرەخلىككە بېرىپتۇ، بىراق قۇشلار ئاسماندا ئۇچۇپلا يۈرۈپ، بۇرۇنقىدەك ئۇنىڭ يېنىغا ئوينىغىلى چۈشمەپتۇ.

ئۇ ھەرقانچە ئويلاپمۇ بۇنىڭ تېگىگە يېتەلمەپتۇ. ئاخىر، ئەسلىدە ئۆزىنىڭ كۆڭلىدە يامان نىيەت پەيدا بولغاچقا شۇنداق بولغانلىقىنى چۈشىنىپتۇ.

ئاقىلانە تاللاش

بىر زەردار قاتتىق كېسەلگە مۇپتىلا بولۇپ، دورا كار قىلماس ھالغا چۈشۈپ قاپتۇ. ئۇنىڭ بىردىنبىر يالغۇز ئوغلى يىراق ياقا يۈرتتا ئىكەن. ئۇ جان تەسلىم قىلىش ۋاقتىنىڭ يېقىنلىشىپ قالغانلىقىنى بىلىپتۇ ـ دە، خىزمەتكارىنىڭ مال ـ مۈلكىنى ئىگىلىۋېلىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن، تولىمۇ چۈشىنىكسىز بىر ۋەسىيەتنامە يېزىپ قالدۇرۇپتۇ، ئۇنىڭدا: «ئوغلۇم مال ـ مۈلكۈم ئىچىدىن پەقەت بىر تۇرلۇكنىلا تاللىۋالسۇن، قالغانلىرىنىڭ ھەممىسى خىزمەتكارىمغا تەئەللۇق بولسۇن» دەپ يېزىلغانىكەن.

زەردار ئۆلگەندىن كېيىن خىزمەتكار ۋەسىيەتنامىنى كۆتۈرۈپ خۇشال ھالدا غوجايىنىنىڭ ئوغلىنى ئىزدەپ بېرىپتۇ.

زەردارنىڭ ئوغلى ۋەسىيەتنامىنى كۆرۈپ بولۇپ، بىردەم ئويلانغاندىن كېيىن خىزمەتكارغا قاراپ:

ــ مەن تاللىغان بىر تۇرلۇك نەرسە ــ سەن، ــ دەپتۇ.

شۇنداق قىلىپ ئەقىللىق ئوغۇل شۇئان دادىسىنىڭ بارلىق مال ـ مۈلكىگە ئىگە بوپتۇ.

كىرىزىس

ئىككى پاقا ــ چوڭ پاقا بىلەن ئۇنىڭ بالىسى چېلەكتىكى سۈتكە چۈشۈپ كېتىپتۇ. ئۇلار ھايات قېلىش ئۈچۈن توختىماي ئۈزۈپتۇ، ئۇلار خېلى ئۇزۇن ئۈزگەن بولسىمۇ، ئەمما چېلەكتىن چىقىپ كېتىش ئۈمىدى ئىشقا ئاشماپتۇ. دادىسى ئوغلىغا:

ــ مەن بەك ھېرىپ كەتتىم، ئەمدى تۇنجۇقۇپ قالىدىغان بولدۇم، ــ دەپتۇ.

ئوغلى دادىسىنى ھەدەپ رىغبەتلەندۈرۈپتۇ:

ــ ياق، داۋاملىق ئۈزۈڭ، ئۈزۈڭ، ئۈزۈڭ، ھامان مۇجىزە كۆرۈلىدۇ، ئىشەنچىمىزنى يوقاتمايلى.

بىراق، يېرىم ساەتتىن كېيىن دادا پاقا بەل قويۇپتىپتۇ ـ دە، چېلەكنىڭ ئاستىغا چۆكۈپ كېتىپتۇ.

بالا پاقا بولسا توختىماي داۋاملىق تۇرده ئۈزۈڭ، ئۈزۈڭ، ئۈزۈڭ. ئۇنىڭ توختىماي ئېلىشتۇرۇشى نەتىجىسىده سۈت ئاستا ـ ئاستا ماي شارچىسى ھالىتىگە كېلىشكە باشلاپتۇ. ئۇزۇن ئۆتمەي سېرىق ماي شارچىسى قاتتىق ھالەتكە كەپتۇ. بۇ چاغدا بالا پاقا سۈت «شارچە» نى دەسسەپ تۇرۇپ سىرلا سەكرەپتىكەن، سۈت چېلىكىدىن چىقىپ كېتىپتۇ.

چۈشىنىش

تۈغۈلۈشىدىنلا دۆت بىر ئوتۇنچى بولغانكەن. بىر كۈنى، ئۇ تاغقا ئوتۇن كەسكىلى چىقىپ، توساتتىن ئەزەلدىن كۆرۈپ باقمىغان بىر ھايۋانىنى كۆرۈپ قاپتۇ ـ دە، ئۇنىڭدىن سوراپتۇ:

ــ سەن زادى كىم بولىسەن؟

ھېلىقى ھايۋان شۇنداق جاۋاب بېرىپتۇ:

ــ مېنىڭ ئىسمىم چۈشىنىش.

ئوتۇنچى كۆڭلىده: «ۋاھ، مەنده كەمچىل بولۇۋاتقىنى چۈشىنىش ئەمەسمۇ! ئۇنى تۇتۇپ كەتسەملا بولىدىمۇ!» دەپ ئويلاپتۇ. بۇ چاغدا «چۈشىنىش»:

ــ سەن شۇ تاپتا مېنى تۇتماقچى بولۇۋاتىسەنغۇ دەيمەن؟ ــ دەپتۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان ئوتۇنچى بەكلا قورقۇپ كېتىپ، كۆڭلىده: «كۆڭلۈمده ئويلىغان ئىشنى ئۇ بىلىۋاپتۇ! بۇنىڭ ئۈچۈن ھېچ ئېرەن قىلمىغان قىياپەتكە كىرىۋالاي، ئاندىن ئۇ دەققەت قىلمىغان پەيتته ئاندىن بېرىپ ئۇنى تۇتۇۋالاي!» دەپ ئويلاپتۇ.

بۇ چاغدا «چۇشىنىش» ئۇنىڭغا:

ــ ھازىر سەن ئەتەي ئېرەن قىلمىغان قىياپەتكە كىرىۋېلىپ مېنى ئالداپ، دەققەت قىلمىغان ۋاقتىمدىن پايدىلىنىپ مېنى تۇتماقچى بولۇۋاتىسەن، ــ دەپتۇ.

«چۇشىنىش» ئوتۇنچىنىڭ كۆڭلىدە ئويلىغىنىنى يەنە بىلىۋاپتۇ، بۇنىڭدىن قاتتىق ئاچچىقى كەلگەن ئوتۇنچى: «تازىمۇ قاملاشمىغان ئىشقۇ ــ بۇ! مېنىڭ نېمە ئويلىغىنىمنى ئۇ قانداقلارچە بىلىۋالغاندۇ» دېگەنلەرنى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈپتۇ.

كىم بىلسۇن، «چۇشىنىش» ئۇنىڭ بۇ خىيالىنىمۇ بىلىۋاپتۇ:

ــ شۇ تاپتا مېنى تۇتۇۋالالمىغىنىڭغا ئاچچىقىڭ كېلىۋاتىدىغۇ دەيمەن!

شۇنىڭ بىلەن، ئوتۇنچى كۆڭلىدە ئۆزىنى ئەيىبلەپ: «كۆڭلۈمدە ئويلىغانلىرىمنى (چۇشىنىش) خۇددى سىن ئەينەكتە كۆرگەندەك بىلىپ تۇرىدىكەن. مەن ئۇنى ئۇنتۇپ كېتىپ، كۆڭۈل قويۇپ ئوتۇنۇمنى كەسلەي، چۇنكى مەن بۇ تاغقا ئەسلىدىلا ئوتۇن كەسكىلى چىققان بولغاندىكىن، ئارتۇقچە خىياللاردا بولماسلىقىم كېرەك» دەپ ئويلاپتۇ.

ئوتۇنچى شۇنداق ئويلىغىنىچە، پالتىسىنى ئويىنىتىپ ئوتۇن كەسلىگىلى باشلاپتۇ. شۇ ئەسنادا، ئېھتىياتسىزلىقتىن قولىدىن پالتىسى چۇشۇپ كېتىپتۇ ــ دە، ئويلىمىغان يەردىن «چۇشىنىش» نىڭ ئۈستىگە چۇشۇپ ئۇنى بېسىۋاپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ئوتۇنچى ئۇنى دەرھال تۇتۇۋاپتۇ.

ئەڭ ئاخىرقى بىر مىنۇت

مۇخبىر كەسىپتە مۇۋەپپەقىيەت قازانغان بىر كارخانىچىنى زىيارەت قىلىپ:

ــ سىز كەسىپتە زور قىيىنچىلىق ۋە توسالغۇغا ئۇچرىغان چېغىڭىزدا نېمە ئۈچۈن ئەزىلدىن بولدى قىلمايسىز؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

بۇ كارخانىچى شۇنداق دەپتۇ:

ــ سىز تاش چېقىۋاتقان تاشچىنى كۆزەتكەنمۇ؟ ئۇ ئېھتىمال تاشنىڭ مەلۇم بىر جايىنى 100 قېتىمچە چوقۇيدۇ، ئەمما ھېچقانداق ئۆزگىرىش بولمايدۇ، بىراق ئۇ 101 ــ قېتىم چوقۇغان چاغدا، بۇ تاش توساتتىنلا ئىككى پارچە بولۇپ كېتىدۇ. بۇ تاش ھەرگىزمۇ 101 ــ قېتىم چوقۇغاندا يېرىلغان بولماستىن، بەلكى دەسلەپكى 100 قېتىملىق چوقۇشنىڭ تەسىرىدىن يېرىلغاندۇر.

دۇمچەك شاھزادە

بىر شاھزادە بولۇپ، ئۆزى ناھايىتى كېلىشكەن بولسىمۇ، ئەمما دۇمچەك ئىكەن. ئۇ بۇ ئەيىبىدىن بەكمۇ خورلۇق ھېس قىلىدىكەن.

بىر كۈنى، پادىشاھ مەملىكىتىدىكى ئەڭ ياخشى ھەيكەلتىراشلارنى تەكلىپ قىلىپ، شاھزادىنىڭ ھەيكىلىنى تاراشلىتىپتۇ. ھەيكەلمۇ پۈتۈپتۇ، ئەمما ئۇنىڭدا شاھزادىنىڭ دۇمچەكلىك ئەيىبى يوق بولۇپ، بەدىنى شۇنداق رۇس ئىكەن. پادىشاھ بۇ ھەيكەلنى شاھزادىنىڭ سارىيى ئالدىغا ئورناتقۇزۇپتۇ.

شاھزادە بۇ ھەيكەلنى كۆرگەن چېغىدا قەلبى قاتتىق لەرزىگە كەپتۇ.

بىرنەچچە ئاي ئۆتكەندىن كېيىن پۇقرالار:

ــ شاھزادىنىڭ دۇمچەكلىكى خېلى تۇزۇلۇپ قالدىمۇ نېمە، ــ دەپىشىپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان شاھزادىنىڭ كۆڭلى بەكلا كۆتۈرۈلۈپتۇ.

بىر كۈن مۆجىزە كۆرۈلۈپتۇ، شاھزادە تىك تۇرۇپتىكەن، بېلى تۇزلىنىپ ھەيكەل بىلەن ئوپمۇئوخشاش ھالغا كەپتۇ.

يولۋاسقا مىنۋالغان ئادەم

بىر ئادەم تاغ يولىدا كېتىۋاتسا، توساتتىن بىر يولۋاسقا ئۇچراپ قاپتۇ ــ دە، ئالمان ــ تالمان دەرەخنىڭ ئۇستىگە چىقىۋاپتۇ.

يولۋاس ھۆركىرىگەن پېتى يۇقىرىغا قاراپ ئېتىلىپتۇ، بۇ ئادەم بەك قورقۇپ كەتكەچكە دەرەختىن يىقىلىپ چۈشۈپتۇ. ئويلىمىغان يەردىن ئۇ دەل يولۋاسنىڭ دۇمبىسىگە چۈشۈپتۇ ۋە يولۋاسنى جان ــ جەھلى بىلەن مەھكەم تۇتۇۋاپتۇ، بۇ چاغدا قورقۇپ كەتكەن يولۋاسمۇ ھېچنېمىگە قارىماي قېچىپتۇ.

ئىشنىڭ تېگى ــ تەكتىنى ئۇقمىغان يولۇچىلار بۇ ئەھۋالنى كۆرگەندىن كېيىن مۇختىيارسىز ھالدا ماختىشىپ كېتىپتۇ:

ــ قارىغىلار، يولۋاسقا مىنىۋالغان بۇ ئادەم نېمىدېگەن قالتىس ــ ھە! خۇددى پەرىشتىلەردەك ھۈزۈر سۈرگىلى تۇرۇپتۇ.

يولۋاسنىڭ دۇمبىسىدىكى ھېلىقى ئادەم بولسا دەردىنى ئېچىدە بىلىپ شۇنداق دەپتۇ:

ــ سىلەر پەقەت مېنىڭ ھەيۋەت بىلەن ھۈزۈر سۈرگىنىمنىلا كۆرۈۋاتىسىلەر، ئەمما پەسكە چۈشۈشنى قانچىلىك ئارزۇ قىلسامۇ چۈشەلمەيدىغانلىقىمنى بىلمەيسىلەر. شۇ تاپتا مەن قورقىنىمدىن ئۆلەيلا دەپ قالدىم!

كۆزىتىش ئىقتىدارى

بىر تاشقى كېسەللىكلەر دوختۇرى ئوقۇغۇچىلارغا شۇنداق دەپتۇ:

ــ تاشقى كېسەل دوختۇرى بولۇش ئۈچۈن ئىككى تۈرلۈك مۇھىم ئىقتىدار بولۇش كېرەك. بىرىنچى، كۆڭلى ئېلىشمايدىغان بولۇشى؛ ئىككىنچى، كۆزىتىش ئىقتىدارى

كۆچلۈك بولۇشى كېرەك.

ئۇ ئاندىن بىر بارمىقىنى تەخسىدىكى قارىسا ئادەمنىڭ ئىچى ئېلىشىدىغان ئېرىتمىگە تىقىپتۇ ـ دە، ئاغزىنى ئېچىپ شۇ بارمىقىنى يالاپتۇ. ئۇ سىنىپتىكى بارلىق ئوقۇغۇچىلاردىن ئۆزىگە ئوخشاش قىلىشنى تەلەپ قىپتۇ. ئوقۇغۇچىلار ئائىلاج ھالدا ئۇنىڭ قىلغىنىنى بىر قېتىم تەكرارلاپتۇ.

بۇ دوختۇر بېشىنى لىڭشىتىپ كۈلۈپ قويغاندىن كېيىن شۇنداق دەپتۇ:

ــ كۆپچىلىك، سىلەرنىڭ بىرىنچى سىناق ئۆتكىلىدىن ئۆتكىنىڭلارنى قۇتلۇقلايمەن. لېكىن، بەختكە قارشى ئىككىنچى ئۆتكەلدىن ئۆتەلمىدىڭلار، چۈنكى سىلەر مېنىڭ بارمىقىمنى يالىشىمغا دىققەت قىلمىدىڭلار، يالىغىنىم تەخسىگە سالغان بارمىقىم ئەمەس ئىدى.

چىرايلىق توز

پادىشاھ سۇ بويىق رەسىم سىزىدىغان بىر داڭلىق رەسسامنىڭ تەرىپىنى ئالغاچ، ئۇ رەسسامنى بىر كۈنى ئالاھىدە زىيارەت قىلغىلى بېرىپتۇ.

ــ ماڭا بىر توز سىزىپ بېرىڭ، ــ دەپ تەلەپ قىپتۇ پادىشاھ.

ئارىدىن توپتوغرا بىر يىل ئۆتكەندە پادىشاھ كېلىپ:

ــ مەن بۇيرۇتقان سۇ بويىق رەسىم قېنى؟ مەن سىزگە بىر توز سىزىپ بېرىڭ دېگەنىدىم، ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ بىردەم تەخىر قىلىپ تۇرسىلا، ھازىرلا سىزىپ بېرەي، ــ دەپتۇ رەسسام.

ئۇ قەغەزنى ئېلىپ، بىردەمنىڭ ئىچىدە بىر چىرايلىق توز سىزىپتۇ، پادىشاھ رەسسامدىن ئىنتايىن رازى بوپتۇ، بىراق باھاسىنىڭ قىممەتلىكى ئۇنى ھەيران قالدۇرۇپتۇ.

ــ بۇ رەسىمنى ھېچقانچە كۆچىمەي بىردەمدىلا سىزىپ بولغانىدەك قىلىۋاتاتتىڭىز، نېمانچە يۇقىرى باھا قويىسىز؟ ــ دەپ سوراپتۇ پادىشاھ.

شۇنىڭ بىلەن، رەسسام پادىشاھنى باشلاپ ئۆيلىرىنى ئايلاندۇرۇپتۇ، ئۆيلەرنىڭ ھەممىسىدە توزنىڭ رەسىمى سىزىلغان قەغەزلەر دۆۋىلىنىپ كەتكەنىكەن. رەسسام بۇلارنى پادىشاھقا كۆرسىتىپ تۇرۇپ:

ــ ئالىيلىرى، توزنىڭ باھاسىنىڭ ئادىل بولغانلىقىنى ئەمدىغۇ بىلگەنلا؟ بىر توزنىڭ رەسمىنى سىزىش سىلىگە كۆچمەيلا بىردەمدە قىلىپ بولىدىغان ئىشتەك تۇيۇلغىنى بىلەن، مەن توزنىڭ رەسمىنى مۇشۇنداق چىرايلىق سىزىشنى ئۆگەنگۈچە توپتوغرا بىر يىل تەييارلىق قىلدىم.

كىشىلىك ھايات تاغقا يامىشىقا ئوخشايدۇ

بىر تاغقا يامىشىش ھەۋەسكارى بىر مەشھۇر تاغقا يامىشىش مۇتەخەسسىسنى ئىزدەپ بېرىپ، ئۇنىڭدىن تاغقا يامىشىقا مۇناسىۋەتلىك بەزى مەسىلىلەر ھەققىدە تەلىم ئالماقچى بولۇپ، مۇنداق سوراپتۇ:

ــ ئەگەر بىز تاغقا يامىشىۋېتىپ تاغنىڭ دەل ئوتتۇرىسىغا كېلگەندە تۇيۇقسىز يامغۇر يېغىپ كەتسە، قانداق قىلىشىمىز كېرەك؟

ــ داۋاملىق يۇقىرى ئۆرلىشىڭ كېرەك.

ياش يىگىت شۇبھىلىنىپ:

ــ نېمە ئۈچۈن داۋاملىق يۇقىرى ئۆرلەيمىز؟ ئۇنداقتا تېخىمۇ كۈچلۈك يامغۇردا قالمامدۇق؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ يۇقىرىغا قاراپ ماڭسا، يامغۇرنىڭ كۈچلۈك بولۇشى ئېنىق، لېكىن يامغۇر ھاياتقا خەۋپ يەتكۈزەلمەيدۇ. تۆۋەنگە قاراپ يۇگۇرسەڭ، يامغۇر پەسەيگەندەك كۆرۈنگىنى بىلەن، كەلكۈندە قېلىپ تۇنجۇقۇپ ئۆلۈشۈڭ مۇمكىن، ــ دەپتۇ. ئارقىدىنلا مۇتەخەسسىس كەسكىن قىلىپ، ــ يامغۇردىن ئۆزۈڭنى قاچۇرساڭ، كەلكۈندە قېلىشىڭ مۇمكىن. ئۇنىڭغا دادىلىق بىلەن يۈزلەنسەڭ، ئەكسىچە ھاياتلىققا ئېرىشىشىڭ مۇمكىن، ــ دەپتۇ.

جەننەت قەيەردە

بىر ئادەم جەننەتنى ئىزدەپ مىڭبىر جاپادا ئۈنى تېپىپتۇ. ئۇ جەننەتنىڭ ئالدىدا تۇرۇپ خۇشاللىقىدىن قىنى ـ قىنىغا سىغمىغان ھالدا:

ــ ئۇھ، ئاخىر جەننەتنى تاپتىم، ــ دەپ ۋارقىراپتىكەن، جەننەتنىڭ ئىشىك باقارى ئەجەبلەنگەن ھالدا:

ــ مۇشۇ جەننەتما؟ ــ دەپتۇ. ھېلىقى ئادەم تۇرۇپ قېلىپ:

ــ ئەجەبا سىز بۇ يەرنىڭ جەننەتلىكىنى بىلمەمتىڭىز؟ ــ دەپتىكەن، ئىشىك باقار بېشىنى چايقاپ:

ــ سىز قەيەردىن كەلدىڭىز؟ ــ دەپتۇ.

ــ دوزاختىن.

ئىشىك باقار يەنىلا چۈشەنمەپتۇ. بۇنى كۆرۈپ ھېلىقى كىشى ھەسرەتلەنگەن ھالدا:

ــ جەننەتنىڭ قەيەردە ئىكەنلىكىنى بىلمىگىنىڭىز ئەجەبلىنەرلىك ئەمەسكەن، ئەسلىدە سىز دوزاخقا بېرىپ باقماپتىكەنسىز ئەمەسمۇ، ــ دەپتۇ.

ئەگەر ئۇسسىسىڭىز، جەننەت دېگەن سۇ؛ ئەگەر ھارسىڭىز، جەننەت دېگەن

كارىۋات؛ ئەگەر مەغلۇپ بولسىڭىز، جەننەت دېگەن غەلىبە؛ ئەگەر ئازابلانسىڭىز، جەننەت دېگەن بەخت. قىسقىسى، ئەگەر بۇنىڭ بىرى بولمىسا، يەنە بىر نېگىمۇ ئېرىشەلمەيسىز.

باشقىلارنىڭ غېمىنى يېگۈچى

بىر كىچىك قىزچاق بوۋىسى بىلەن گۈللۈكنىڭ يېنىغا سەگىدىگىلى كېلىپ، ھۆپپىيىپ ئېچىلىپ كەتكەن ئەتىرگۈللەرنى كۆرۈپ چوڭقۇر نەپەس ئېلىپ گۈل ھىدىنى ھىدلىغاچ:

— بوۋا، سىزمۇ پۇرىدىڭىزمۇ؟ بۇ ئەتىرگۈللەر نېمىدېگەن پۇراقلىق - ھەا! — دەپتۇ.

بۇ چاغدا ئۇلار ياندا ئولتۇرغان بىر موماينىڭ:

— يارىغان بولسا بىرنەچچە تال ئۈزۈۋېلىڭلار، — دېگىنىنى ئاڭلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن، ئىككىيلەن گۈلدىن بىر تالدىن ئۈزۈپتۇ، ئاندىن گۈللەرنى ماختىغاچ موماينا رەھمەت ئېيتقانىكەن، موماي:

— مەن بۇ گۈللەرنى باشقىلار كۆرۈپ خۇشال بولسۇن دەپ تېرىغان، ئۆزۈم بىر ئەما، گۈللەرنىڭ قانداق ئېچىلغانلىقىنى كۆرەلمەيمەن، — دەپتۇ.

سايە

بىر ئادەم سايىسىنى قوغلىۋەتمەكچى بوپتۇ، لېكىن ھەرقانداق قىلسىمۇ سايىسى ئۇنىڭدىن ئايرىلماپتۇ. ئۇ يولدا دومىلاپتۇ، سۈغا سەكرەپتۇ، لېكىن ھەممىسى نەتىجىسىز بوپتۇ. سايە يەنىلا ئۇنىڭ ئارقىسىدا يۈرۈپتۇ.

بىر دانىشمەن ئۇنىڭ بۇ دىشۋارچىلىقىنى ئاڭلاپ، ئۇنىڭغا:

— ئېچىڭنى پۇشۇرما، بۇ دۇنيادا سايىدىن قۇتۇلۇشتىن ئاسان ئىش يوق، — دەپتىكەن، ئۇ ئادەم ئالدىراپ:

— قانداق قۇتۇلغىلى بولىدۇ؟ — دەپتۇ.

دانىشمەن:

— ئەگەر سايەڭدىن قۇتۇلماقچى بولساڭ، دەرەخ سايىسىدە تۇرساڭلا كۈپايە، — دەپتۇ.

توخۇ سوقۇشتۇرۇش

خوراز كۆندۈرۈشكە ماھىر بىر ئادەم بار ئىكەن. پادىشاھ ئۇنى بىر خورىزىنى كۆندۈرۈپ بېرىشكە تەكلىپ قىپتۇ. ئون كۈندىن كېيىن پادىشاھ ئۇنىڭدىن:

ــ خورازنى كۆندۇرۇپ بولدۇڭمۇ؟ ــ دەپ سوراپتىكەن، خوراز كۆندۇرگۈچى:

ــ ياق، تېخى بۇ خوراز ھازىر ئاران باشقا خورازلارنى پوپوزا قىلىپ قورقۇتۇشنىلا بىلىدۇ، ــ دەپتۇ.

يەنە ئون كۈن ئۆتۈپتۇ، پادىشاھ يەنە:

ــ ئۇ خورازنى سوقۇشقا سالغىلى بولامدۇ؟ ــ دەپ سوراپتىكەن، خوراز كۆندۇرگۈچى:

ــ تېخى بولمايدۇ، ئۇ بەك ئالدىراڭغۇ، باشقا خورازنىڭ قاقاقلىغىنىنى ئاڭلىسلا، ئېتىلىپ بېرىپ ئېلىشقۇسى كېلىدۇ، ــ دەپتۇ.

يەنە ئون كۈن ئۆتۈپتۇ، پادىشاھ ھېلىقى خورازنى سوراپتۇ. خوراز كۆندۇرگۈچى:

ــ بولمايدۇ، باشقا خورازنى كۆرسە، ئۇ يەنىلا ھومىيىپ قارايدۇ، ــ دەپتۇ.

يەنە ئون كۈن ئۆتۈپتۇ، پادىشاھ ئۇنىڭدىن:

ــ ھېلىقى خورازنى سوقۇشقا سېلىشقا بولامدۇ؟ ــ دەپ سوراپتىكەن، خوراز كۆندۇرگۈچى:

ــ ئەمدى سوقۇشقا سالساق بولىدۇ، ھازىر ئۇ باشقا خورازلارنىڭ قاقاقلىغىنىنى ئاڭلىسا، قىياپىتىدە قىلچىمۇ ئۆزگىرىش بولمايدۇ، ياغاچ خورازدەكلا تۇرىدۇ. ئۇنىڭ غەلىبە قىلىشقا ئىشەنچىسى كامىل بولغاچقا، باشقا خورازلار ئۇنى كۆرۈپلا ئارقىغا ئۆرۈلۈپ قاچىدۇ، ئۇنىڭ بىلەن ئېلىشىشقا ئەسلا پېتىنالمايدۇ، ــ دەپتۇ.

ئەتىرگۈلنىڭ دوستى

بىر ئادەم يولدا كېتىۋېتىپ يول ياقىسىدا تۇرغان بىر دۆۋە لاي توپىدىن بىر خىل خۇش پۇراق چىقىۋاتقىنىنى بايقاپتۇ. ئۇ بۇ توپىنى ئۆيىگە ئېلىپ كەپتىكەن، ئويلىمىغان يەردىن ئۇنىڭ ئۆيىمۇ بىردەمدىلا خۇش پۇراققا تولۇپتۇ.

يولۇچى بۇ ئىشقا قىزىقىپ ھەم ھەيران بولۇپ توپىدىن:

ــ كەم ئۇچرايدىغان پۇراقلىق ماتېرىيالمۇ ياكى باشقا بىر خىل قىممەت باھالىق ماتېرىيالمۇ ياكى باشقا بىر خىل قىممەت باھالىق ماتېرىيالمۇ؟ ــ دەپ سوراپتىكەن، توپا:

ــ ھېچقايسىسى ئەمەس، مەن پەقەت ئادەتتىكى توپا خالاس، ــ دەپتۇ.

يولۇچى:

ــ ئۇنداق بولسا، سېنىڭدىن تارىلىۋاتقان بىر ئۆتكۈر خۇش پۇراق قەيەردىن كەلگەن؟ ــ دەپتىكەن، توپا:

ــ مەن پەقەت ئىلگىرى ئەتىرگۈللۈكتە ئەتىرگۈل بىلەن ناھايىتى ئۇزۇن بىر مەزگىل بىرگە تۇرغان، ــ دەپتۇ.

قىزىقارلىق پەرق

بىر چوڭ ئورمانلىقتا، بىر توپ مەغرۇر كىچىك دەرەخ بار ئىكەن. ئۇ دائىم تۆۋەنگە قاراپ ئۆزىدىن پەس گۈل ـ گىياھلارغا بېشىنى لىڭشىتىپ:

ــ كۆپچىلىك قارىڭلار، مېنىڭ بويۇمنىڭ ئېگىزلىكىگە، مەن يەردىن خېلىلا يىراقتا ئىكەنمەن، ــ دەپ كۆرەڭلەيكەن.

ئورمانلىقنىڭ ئىچكىرىسىدە بەش مىڭ يىللىق تارىخقا ئىگە كونا قارىغاي بار ئىكەن، ئۇ دائىم ئاسمانغا قاراپ كەمتەرلىك بىلەن خۇرسىنىپ:

ــ مەن نېمىدېگەن پاكار، بېپايان ئاسمان مېنىڭدىن شۇنداق يىراقتا، يەنە قانچە يىلدا بۇلۇتلارغا تاقىشارمەن؟ ــ دەيدىكەن.

سۆيگۈچى ۋە سۆيۈلگۈچى

بىر پەيلاسوپ كەچلىك تاماقتىن كېيىن شەھەر ئەتراپىدا سەيلە قىلىۋېتىپ، بىر ئادەمنىڭ كۆڭلى يېرىم بولۇپ يىغلاۋاتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ. پەيلاسوپ ئۇنىڭدىن نېمىشقا بۇنچىۋالا كۆڭلى يېرىم بولغانلىقىنى سوراپتۇ. ئۇ ئادەم:

ــ مۇھەببەتتىن مەھرۇم بولدۇم، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

پەيلاسوپ بۇنى ئاڭلاپ تىزلىرىغا ئۇرۇپ كۈلۈپ كېتىپتۇ ھەمدە:

ــ ھاماقەتلىكتە ھاماقەتلىك، ــ دەپتۇ.

مۇھەببەتتىن مەھرۇم بولغۇچى يىغىسىنى توختىتىپ غەزەپ بىلەن:

ــ مەن بىلىملىك دەپ باشقىلارنى مۇشۇنداق خالىغانچە مەسخىرە قىلىسىڭىز بولامدۇ؟ ــ دەپ سوراپتىكەن، پەيلاسوپ بېشىنى چايقاپ:

ــ مەن سېنى مازاق قىلمىدىم، ئەكسىچە ئۆزۈڭنى ئۆزۈڭ مازاق قىلىۋاتسەن؟ ــ دەپتۇ.

مۇھەببەتتىن مەھرۇم بولغۇچى بۇ گەپنىڭ مەنىسىنى چۈشەنمەپتىكەن، پەيلاسوپ:

ــ سېنىڭ بۇنداق ئازابلىنىۋاتقانلىقىڭغا قارىغاندا، قەلبىڭدە يەنىلا مۇھەببەت بار دېگەن گەپ. سېنىڭ قەلبىڭدە مۇھەببەت بولغانكەن، ئۇنداقتا قارشى تەرەپنىڭ قەلبىدە چوقۇم مۇھەببەت يوق. بولمىسا سىلەر ئايرىلىپ كېتەمتىڭلار؟ ھالبۇكى، مۇھەببەت سەن تەرەپتە، سەن مۇھەببەتتىن مەھرۇم بولمىدىڭ، پەقەت سېنى سۆيمەيدىغان ئادەمدىن ئايرىلىپ قالدىڭ، بۇنىڭغىمۇ كۆڭلۈڭنى يېرىم قىلغۇلۇقمۇ؟ مېنىڭچە، ئۆيۈڭگە قايتىپ ئۇخلىغىن، يىغلاشقا تېگىشلىكى ئۇ. ئۇ سېنىڭدىن ئايرىلىپلا قالماستىن، يەنە كۆڭلىدىكى «مۇھەببەت» تىنمۇ ئايرىلىپ قالدى. بۇنىڭدىنمۇ ئېچىنىشلىق ئىش بولامدۇ؟

مۇھەببەتتىن مەھرۇم قالغان ئادەم يىغىسىنى توختىتىپ، ئۆزىنىڭ شۇنچە ئاددىي

ئىشىنىڭمۇ تېگىگە يېتەلمىگەنلىكىگە كۆلۈپ كېتىپتۇ، ئاندىن پەيلاسوپقا بىر تەزىم قىلىۋېتىپ، ئارقىغا ئۆرۈلۈپ كېتىپ قاپتۇ.

تىلەمچى بىلەن شەبنەم تامچىسى

بىر تىلەمچى ناھايىتى ئەتىگەن يولغا چىقىپتۇ. ئۇ گۈرۈچ خالتىسىنى ئوڭ قولىدىن سول قولىغا يۆتكەپ، قولىدىكى توپا ـ چاڭنى پۈۋلەۋاتقاندا، بىر دانە چوڭ ھەم سۈزۈك شەبنەم تامچىسى ئالقىنىغا چۈشۈپتۇ.

تىلەمچى ئالقىنىغا بىر ئاز قاراپ تۇرۇپ كەتكەندىن كېيىن لېۋىگە يېقىن ئەكېلىپ، شەبنەم تامچىسىغا:

ـ مېنىڭ نېمە قىلماقچى ئىكەنلىكىمنى بىلەمسەن؟ ـ دەپتۇ.

ـ مېنى يۇيۇۋېتىسەن.

ـ قارىغاندا سەن مەندىنمۇ بىچارىكەنسەن، جېنىڭ باشقىلارنىڭ قولىدىكەن.

ـ خاتالاشتىڭ، مەن بىچارىلىكىنىڭ نېمىلىكىنى بىلمەيمەن، مەن ئىلگىرى ئىنتايىن چوڭ بىر سېرىنگوۇل غۇنچىسىنى نەملەپ ئۇنى چىرايلىق ئېچىلدۇرغان. ھازىر يەنە بىر ھاياتلىقنى نەمدەۋاتىمەن، بۇ مېنىڭ ئەڭ چوڭ خۇشاللىقىم ۋە بەختىم. بۇ ئۆمرۈمدە مېنىڭ ھېچقانداق ئارمىنىم يوق.

تىلەمچى بىردىنلا تۇرۇپ قاپتۇ.

باشقىلار ماڭغان يول

بىر ئادەم سازلىقتىن ئۆتەمكچى بوپتۇ، ئالدىدا بىرەرسىنىڭ ماڭغان ئىزى بولمىغاچقا، خەتەر چىقىش مۇمكىنلىكىنى بىلىپ تۇرسىمۇ ئامالسىز ئۇيان ـ بۇيانغا دەسسەپ بېقىپ، يول ئېچىپ مېڭىپتۇ. بىراق، ھېچقانچە ماڭمايلا ئېھتىياتسىزلىقتىن پاتقاققا دەسسۈپلىپ چۆكۈپ كېتىپتۇ.

يەنە بىر ئادەممۇ سازلىقتىن ئۆتەمكچى بوپتۇ. ئۇ ئىلگىرىكى ئادەمنىڭ ئاياغ ئىزىنى كۆرۈپ بۇ يەردىن چوقۇم ئادەم مېڭىپ بېقىپتۇ، باشقىلارنىڭ ئىزىدىن ماڭسام چاتاق چىقمايدۇ دەپ ئويلاپ دەسسەپ كۆرسە، دەسسىگەن يېرى راستلا قاتتىق تۇرغۇدەك، شۇنىڭ بىلەن ئۇ خاتىرجەم مېڭىۋېرىپتۇ، ئاخىر ھېلىقى بوش يەرگە دەسسۈپلىپ ئۇمۇ پاتقاققا چۆكۈپ كېتىپتۇ.

ئۇچىنچى بىر ئادەم سازلىقتىن ئۆتەمكچى بوپتۇ، ئالدىنقى ئىككى ئادەمنىڭ ئىزىنى كۆرۈپ ئىككىلەنمەيلا شۇ ئىزدىن مېڭىۋېرىپتۇ. ئۇنىڭ تەقدىرىنىڭ قانداق بولغانلىقىنى دېمىسەكمۇ ئۆز ـ ئۆزىدىن چىقىپ تۇرىدۇ.

يەنە بىر ئادەم سازلىقتىن ئۆتەمكچى بوپتۇ. ئۇمۇ ئىلگىرىكىلەرنىڭ ئاياغ ئىزىنى

كۆرۈپ، كۆڭلىده بۇ چوقۇم سازلىقنىڭ يەنه بىر تەرىپىگه تۇتىشىدىغان يول، بۇ يولدىن نۇرغۇن ئادەم مېڭىپ بېقىپتۇ، مۇشۇ يولنى بويلاپ ماڭسام چوقۇم سازلىقنىڭ ئۇ تەرىپىگه ئۆتەلەيمەن دەپ ئويلاپتۇ، شۇنىڭ بىلەن خاتىرجەم هالدا ئالدىغا قاراپ مېڭىپتۇ، ئاخىر ئۇمۇ پاتقاقتا چۆكۈپ كېتىپتۇ.

جىگدىچى بىلەن تومۇزغا

بىر ئادەم جىگدىچىدىن بىرنى تۇتۇۋېلىپ ئۆيىده بېقىپتۇ. ۋاقىت ئۇزارغانسېرى جىگدىچى ئادەمنىڭ گېپىنى ئۆگىنىشكه باشلاپتۇ. لېكىن هەر قانداق قىلىپمۇ بىر نەچچه ئېغىز سۆزدىن باشقىنى ئۆگىنەلمەپتۇ. جىگدىچى ئادەمنىڭ گېپىنى ئۆگىنىۋالغاندىن كېيىن كۆرەڭلەپ كىمنىلا كۆرسه نەچچه ئېغىز سۆزلەپ قويىدىغان بوپتۇ. بىر كۈنى، هويلىدىكى دەرەخكه بىر تومۇزغا چىقىۋاپتۇ، جىگدىچى دېرىزىنىڭ تەكچىسىگه سەكرەپ چىقىپ، تومۇزغىغا:

ــ هەي، بولدى قىل دەيمەن، ئاۋازىڭ بەك سەتكەن، چىرقىراشنىلا بىلگەن، باشقىچه سايراشنى بىلمەمسەن؟ ــ دەپتىكەن، تومۇزغا:

ــ هەئە، مەن چىرقىراشنىلا بىلمەن، سەن باشقىچه سايراشنى بىلىدىغان ئوخشىمامسەن؟ ــ دەپتۇ.

جىگدىچى كۆرەڭلىگەن هالدا:

ــ مېنىڭ بىلىدىغىنىم كۆپ، مەن جىگدىچىنىڭ سايرىشىنى بىلىپلا قالماستىن، يەنه ئادەمنىڭ گېپىنىمۇ بىلىمەن، ــ دەپتۇ.

تومۇزغا:

ــ راست، سەن ئادەمنىڭ گېپىنى ئانچه ـ مۇنچه بىلىسەن، قۇلاققا ياماق ئەمەس ئاڭلىنىدۇ. بىراق قىلغان ئۇ نەچچه ئېغىز گەپ ئۆزۈڭنىڭ گېپى ئەمەس، ئۇنى قانداقمۇ مېنىڭ سايرىشىمغا سېلىشتۇرغىلى بولسۇن؟ مەن گەرچه يېقىمسىزراق سايرىساممۇ، لېكىن ئۇ دېگەن مېنىڭ چىن كۆڭلۈمدىن چىققان ئاۋاز، ــ دەپتۇ.

جىگدىچى خىجىل بولۇپ بېشىنى ساڭگىلىتىپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ، ئادەمنىڭ گېپىنى دورىماپتۇ.

يامان بىلەن ئارىلىق ساقلاڭ

رىۋايەت قىلىنىشىچه، بۇرۇنىنىڭ بۇرۇنىسىدا، بىر ئوۋچى بار ئىكەن. ئۇ هەر قېتىم يىرتقۇچ هايۋان ئوۋلىغاندا، تېرىسىنى سويۇپ ئۆزى ئىشلىتىپ، گۆشىنى تاشلىۋېتىدىكەن.

بىر شىر ئۇ يەرگه كېلىپ تاشلاپ قويۇلغان يېڭى گۆشنى كۆرۈپ يېيىشكه باشلاپتۇ.

ئوۋچى ھەر قېتىم گۆش تاشلىغاندا، ھېلىقى شىر كېلىپ تويغۇچە يەيدىكەن. ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشىگە ئەگىشىپ، شىر بىلەن ئوۋچى تونۇشۇپ، ئۆزئارا يېقىن بولۇپ كېتىپتۇ. ئوۋچى شىرنىڭ ئالدىغا كېلىپ دۇمبىسىنى سىيلىسا، شىر قۇيرۇقىنى شىپاڭلىتىپ ئەركىلەپتۇ.

ئوۋچى شىرنىڭ مىدىر ـ سىدىر قىلمايۋاۋاشلىق بىلەن تۇرغىنىنى كۆرۈپ، شىرنى بويسۇندۇرۇم دەپ ئويلاپ، بۇ ۋەھشىي شىرمۇ ماڭا بويسۇنۇپ، مېنىڭ ئولجامغا ئايلاندى، مەن ئۇنىڭ دۇمبىسىگە مىنىپ، باشقا ھايۋانلارنىڭ تېرىسىنى سويۇۋالغانىدەك ئۇنىڭمۇ تېرىسىنى سويۇۋالايچۇ، دەپ ئويلاپتۇ.

خىيالى مۇشۇ يەرگە كەلگەندە، ئوۋچى قەتئىي ئىرادىگە كېلىپ، ئېتىلىپ كېلىپ شىرغا مىنىپ، ئۇنىڭ تېرىسىنى سويماقچى بوپتىكەن، ئوۋچىنىڭ قىلمىشىدىن غەزەپلەنگەن شىر قۇتۇرغىنىچە ئوۋچىنى بېسىۋېلىپ، ئۆتكۈر چىشلىرى بىلەن ئوۋچىنىڭ قارنىنى يېرىۋېتىپتۇ؛ ئاندىن ئاغزى بىلەن تىرنىقىنى تەڭ ئىشلىتىپ، ھەش ـ پەش دېگۈچە ئوۋچىنى قىيما ـ چىيما قىلىۋېتىپتۇ.

ئۇمىدۋار ئەما

ئىككى ئەما ھاسا تۇتۇپ قولتۇقلىشىپ كېتىۋېتىپ، بىرى:

ــ يەنىلا ئەما بولغان ياخشى، كۆزى ساق ئادەملەر كۆنىبويى ئالدىراش ئۆتىدۇ، دېھقانىنىڭ جاپاسى تېخىمۇ يامان، نەدىمۇ بىز ئەمالاردەك ئەركىن ـ ئازادە يۈرەلمىسۇن؟ ــ دەپتۇ.

ــ راست، ئۇ دېھقانلار بەك بىچارە، ــ دەپتۇ يەنە بىر ئەما.

بىرنەچچە دېھقان ئەمالارنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ قاپتۇ. ئۇلارنىڭ ئارىسىدىن بىرى ئەمەلدار قىياپىتىگە كىرىۋېلىپ:

ــ ھوي، ئىككىڭ ۋالىي بېگىم كەلسىمۇ يول بوشاتمايسەنغۇ؟ گۇناھىڭنى بىلىشەمسەن، ــ دەپ ۋارقىراپتۇ.

قالغان نەچچە دېھقان ئۇلارنى ئوتۇغۇچىنىڭ سېپى بىلەن تازا ئۇرۇپ، ۋارقىراپ بىر چەتكە ھەيدىۋېتىپتۇ، ئاندىن ئاستا ئۇلارنىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ، مېڭىپ يەنە گېپىنى ئوغرىلىقچە ئاڭلاپتۇ.

بىر ئەما:

ــ يەنىلا ئەما بولغان ياخشى، ئەگەردە باياتىن كۆزى ساق ئادەم ۋالىي بېگىمنى كۆرۈپ يول بوشاتمىغان بولسا، تاياق يەپلا قالماستىن، تېخى تۇرمىدە ياتاتتى، ــ دەپتۇ.

ــ راست، نەچچىنى ئۇردى شۇ، بىز يەنىلا تەلەيلىك، ــ دەپتۇ.

ۋاز كېچىشنى ئۆگىنىش

ئىككى كەمبەغەل ئوتۇنچى تاغدىن ئوتۇن كەسلەپ كېلىپ تىرىكچىلىك قىلىدىكەن. بىر كۈنى تاغدا ئۇلارغا چوڭ ئىككى دۆڭە پاختا ئۇچراپتۇ. پاختىنىڭ باھاسى ئوتۇننىڭ باھاسىدىن ئۆزە بولغاچقا، ئىككىيلەن ئۇ ئامەتتىن ناھايىتى خۇشال بوپتۇ، چۈنكى بۇ دۆڭە پاختىنى ساتسا، ئائىلىسىدىكىلەرنىڭ بىرەر ئايلىق روزىغاردىن غەم يېمەيدىكەن. ئىككىيلەن بىر دۆڭدىن پاختىنى يۈدۈپ، ئۆيگە قاراپ يول ئاپتۇ.

كېتىۋېتىپ بىر ئوتۇنچى يولدا بىر تېڭىق رەخت تۇرغانلىقىنى كۆرۈپتۇ. يېقىن بېرىپ قارىسا ئالىي دەرىجىلىك ماتا بولۇپ، ئون نەچچە توپ كېلىدىكەن. ئۇ خۇشال بولۇپ، ھەمراھىغا يۈدۈۋالغان پاختىنى تاشلىۋېتىپ، رەختنى ئېلىپ كېتىش تەكلىپىنى بېرىپتۇ.

ئەمما ئۇنىڭ ھەمراھى پاختىنى شۇنچە يەردىن يۈدۈپ كېلىپ، بۇ يەردە تاشلىۋەتسەك ئەجرىمىز بىكار كېتىدۇ دەپ ئويلاپ، ئۇنىڭ گېپىگە قوشۇلماپتۇ. ماتانى بايقىغان ئوتۇنچى ئامالسىز ماتادىن ئۆزىنىڭ قۇربى يېتىشىچە ئېلىپ يولىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ.

يەنە بىر ئاز ماڭغاندىن كېيىن، ماتا يۈدۈۋالغان ئوتۇنچى ئورمانلىقتا بىر نەرسىنىڭ نۇر چېچىپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپتۇ، يېقىن بېرىپ قارىسا، يەردە نەچچە كومزەك ئالتۇن چېچىلىق تۇرغۇدەك. كۆڭلىدە خۇدايىم بەردى دېگەن مانا دەپ ئويلاپ، ھەمراھىغا مۇرىسىدىكى ماتا بىلەن پاختىنى تاشلاپ، ئوتۇن كۆتۈرىدىغان ئەپكەش بىلەن ئالتۇننى كۆتۈرۈپ ئەكىتىش تەكلىپىنى بېرىپتۇ.

ئۇنىڭ ھەمراھى يەنىلا پاختىنى تاشلىمايلى، ئەجرىمىز بىكار كېتىدۇ دېگەن مۇقامىنى توۋلاپتۇ، يەنە تېخى ئۇ ئالتۇنلارنى يالغان دەپ گۇمان قىلىپ، ئۇنى بىكار ئاۋارە بولۇپ، ئاخىرىدا ھەممىدىن قۇرۇق قالماسلىققا دەۋەت قىپتۇ.

ئالتۇننى بايقىغان ئوتۇنچى ئىلاجسىز ئۆزى ئىككى كومزەك ئالتۇننى كۆتۈرۈپ، پاختا يۈدۈۋالغان ھەمراھى بىلەن ئۆيگە مېڭىپتۇ. تاغدىن چۈشكەندە تۇيۇقسىز يامغۇر يېغىپ، ئىككىيلەن ئوچۇقچىلىقتا قېلىپ، چىلىق - چىلىق ھۆل بولۇپ كېتىپتۇ. تېخىمۇ يامان بولغىنى، پاختا يۈدۈۋالغان ئوتۇنچىنىڭ مۇرىسىدىكى پاختا يامغۇر سۈيىنى سۈمۈرۈپ يۈدۈگىلى بولمايدىغان دەرىجىدە ئېغىرلاپ كېتىپتۇ. ئامالسىز قالغان ئوتۇنچى تاشلىۋېتىشكە كۆزى قىيماي جاپا تارتىپ كۆتۈرۈپ كەلگەن پاختىنى تاشلىۋېتىپ، ئالتۇن كۆتۈرگەن ھەمراھى بىلەن قۇرۇق قول ئۆيگە قايتىپتۇ.

ئازادە ھايات

دېھقان موللېر بىر كۈنلۈك جاپالىق ئەمگىكىنى تۈگىتىپ، خۇشال ھالدا دەرەخنىڭ تۈۋىدە يېتىپ، قۇشلارنىڭ مۇڭلۇق سايراشلىرىنى ئاڭلىغاچ، سالا ـ سالا ئېتىزلارغا تاراپ ھوزۇرلىنىپ يېتىپتىكەن، بۇ يەردىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان بىر ئادەم ئۇنى كۆرۈپ بىر دەم پاراڭلاشماقچى بوپتۇ. ئۇ ئادەم:

ـ سەن نېمىشقا ھازىرلا بۇ يەرگە كېلىپ يېتىۋالدىڭ؟ تېخى يورۇققۇ؟ ـ دەپ سورايتۇ.

ـ سېنىڭچە قانداق قىلسام بولاتتى؟

ـ تاغقا چىقىپ جىقراق ئوتۇن كەسسەڭ بولىدىغۇ؟

ـ ئوتۇننى جىق كېسىپ نېمە قىلىمەن؟

ـ ئەتە بازارغا ئاپىرىپ ساتمامسەن؟

ـ ئاندىنچۇ؟

ـ ئاندىن يانچۇقۇڭغا ئازراق پۇل كىرىدۇ، ئۇنىڭغا بىر ئاز ئۇششاق ـ چۈششەك سېلىپ سېتىپ تېخىمۇ كۆپ پۇل تاپسەن، كېيىن بۇ پۇللارنى يىغىپ چوڭراق بىر ئىجارەت قىلالايسەن، تېخىمۇ كۆپ پۇل تېپىپ، يۇرتقا قايتىپ كېلەلەيسەن، نەچچە پارچە ئېر سېتىۋېلىپ، باشقىلارغا تېرىشقا ئىجارىگە بېرىسەن، ئۇ چاغدا ئەمگەك قىلماي تۇرۇپ ئىجارىنى يىغىۋالا بولىدى.

ـ ئۇنىڭدا قانداق بولماقچى؟

ـ ئەخمەق، ئۇنداقتا سەن ئارام ئالالايسەن، جاپا تارتىشىڭنىڭ زۆرۈرىيىتى قالمايدۇ ـ دە؟

ـ ئۇنداقتا سېنىڭچە مەن ھازىر نېمە قىلىۋاتقاندىمەن؟

ئەڭ قىممەتلىك نەرسە

بىر ئادەم پۇتۇن ئەس ـ يادى بىلەن دۇنيادىكى ئەڭ قىممەتلىك نەرسىنى تېپىشنى ئويلايدىكەن. ئۇ ئالدىغا ئۇچرىغانلىكى ئادەمدىن:

ـ دۇنيادىكى ئەڭ قىممەتلىك نەرسە نېمە؟ ـ دەپ سورايدىكەن.

ـ ئالتۇن، ساھىبجامال، ئالماس، ھوقۇق، بىلىم، سېھرىگەرلىك، ـ ھەر كىم ئۆزى بىلگىنىچە جاۋاب بېرىشىپتۇ.

بۇ ئادەم زادى نېمىنىڭ ئەڭ قىممەتلىك نەرسە ھېسابلىنىدىغانلىقىنى بىلەلمەي ھاسان كېزىپ بېقىش قارارىغا كەپتۇ. ئۇ شۇنداق قىلسام دۇنيادىكى ئەڭ قىممەتلىك نەرسىنى تاپالايمەن دەپ ئويلايدىكەن.

ئاردىدىن نۇرغۇن يىللار ئۆتۈپتۇ، بۇ ئاردا ئۇ ئادەم پۇتۇن دۇنيانى ئارىلاپ چىقىپتۇ.

ئۇ قېرىپ، نامراتلىشىپ كېسەلچان بولۇپ قاپتۇ، ئەمما ھېلىقى ئەڭ قىممەتلىك نەرسىنى تاپالماپتۇ. ئامالسىز ھەممىدىن ئۈمىدىنى ئۈزۈپ، غەمكىن ھالدا ئۆيگە قايتىش قارارىغا كېلىپ يولغا چىقىپتۇ.

قىشنىڭ سوغۇق بىر ئاخشىمى ئۇ ئاخىر ئۆيگە كەپتۇ. ئۆينىڭ دېرىزىسىدىن غۇۋا چىراغ يورۇقىنى كۆرۈپتۇ، يېقىن كېلىپ ئېچىگە قارىسا، ئۆيدىكىلەر ئىسسىق تاماق قويۇلغان تاماق شىرەسىنى چۆرىدەپ ئولتۇرغۇدەك، ئۇنىڭغا قالدۇرۇپ قويغان ئورۇنلا بوش ئىكەن. بۇنى كۆرۈپ ھېلىقى ئادەمنىڭ كۆزلىرىدىن ئىسسىق ياشلار تۆكۈلۈپتۇ. ئۇ ئاخىر ئەسلىدە دۇنيادىكى ئەڭ قىممەتلىك نەرسە ئۆزىنىڭ ئائىلىسى ئىكەنلىكىنى بىلىپتۇ.

ئوغرىلاپ كېتىلگەن پۇلنى ئالداپ قايتۇرۇۋېلىش

بىر يەھۇدىي سودىگەر بىر بازارغا تىجارەت قىلغىلى كەپتۇ. ئۇنىڭ يېنىدا نۇرغۇن تىللا بار ئىكەن. ئۇ چاغلاردا بانكا بولمىغانلىقى ئۈچۈن، پۇلنى مېھمانخانىدا قويۇش بىخەتەر ئەمەس ئىكەن. تەكرار ئويلانغاندىن كېيىن، بۇ يەھۇدىي سودىگەر ئۆزى يالغۇز ئادەم يوق بىر يەرگە كەپتۇ ـ دە، بىر ئورەك كولاپ پۇللىرىنى كۆمۈپ قويۇپتۇ. بىراق ئىككىنچى كۈنى ئۇ پۇلىنى كۆمۈپ قويغان يېرىگە كېلىپ قاتتىق چۆچۈپ كېتىپتۇ ئۇنىڭ پۇللىرى كۆمۈپ قويغان يەردە يوقمىش.

ئۇ جايىدا قېتىپلا قاپتۇ، پۇلنى كۆمۈۋاتقان چېغىمدا ئەتراپتا بىرمۇ ئادەم يوق ئىدىغۇ! ئۇ بۇ ئىشنىڭ تېگىگە يېتەلمەي تازا تىت ـ تىت بولۇپ تۇرغاندا، كۆزى ئىختىيارسىز يىراقتىكى بىر ئۆيگە چۈشۈپ قاپتۇ، بۇ ئۆينىڭ دېرىزىسىدىن دەل پۇل كۆمگەن يەرنى كۆرگىلى بولىدىكەن. ئۇ كۆڭلىدە، مۇشۇ ئۆينىڭ غوجايىنى مېنىڭ پۇل كۆمۈۋاتقانلىقىمنى كۆرۈپ قېلىپ، كېيىن ئوغرىلىقچە كېلىپ پۇلنى كولاپ ئېلىپ كەتكەن بولۇشى مۇمكىن، دەپ ئويلاپتۇ.

بىر ئاز ئويلانغاندىن كېيىن ئۇ ھېلىقى ئۆينىڭ غوجايىنىنىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئۇنىڭدىن ئەدەپ بىلەن:

ــ سىز شەھەردە ياشىغانلىقىڭىز ئۈچۈن چوقۇم بەك ئەقىللىق، سىزدىن بىر ئىش توغرىسىدا مەسلىھەت ئالماقچى ئىدىم، بولارمۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ ئەلۋەتتە بولىدۇ، ــ بۇ ئادەم قىزغىنلىق بىلەن ماقۇل بوپتۇ.

ــ مەن بۇ يەرگە يېڭىلا كەلگەن ياقا يۇرتلۇق تىجارەتچى. يېنىمدا ئىككى ھەمياں بار، بىرسىگە 800 تىللا، يەنە بىرسىگە 500 تىللا قاچىلانغان، مەن كىچىكرەك ھەمياننى ئادەم بىلمەيدىغان بىر يەرگە كۆمۈپ قويدۇم، ئەمدى بۇ چوڭ ھەمياننىڭ باشقىلارنىڭ ساقلاپ بېرىشىگە بەرگۈنىم ياخشىمۇ ياكى ئۇنىمۇ كۆمۈپ قويغىنىم بىر

قەدەر بىخەتەرمىدۇ؟

ــ سىز بۇ يەرگە يېقىندا كەپسىز، شۇڭا ھېچقانداق ئادەمگە ئىشىنىشىڭىز گە بولمايدۇ، ئەڭ ياخشىسى، سىز چوڭ ھەمياڭچىزنىمۇ كىچىك ھەمياڭچىزنىڭ كۆمگەن يەرگە كۆمۈپ قويسىڭىز بىر قەدەر بىخەتەر بولىدۇ.

يەھۇدىي سودىگەر قايتىپ مېڭىشى بىلەن بۇ ئاچ كۆز ئادەم كولاپ ئېلىۋالغان ھەمياننى دەرھال ئاپىرىپ ئەسلىدىكى ئورنىغا كۆمۈپ قويۇپتۇ. يېقىن ئەتراپتىكى بىر جايغا يوشۇرۇنۇۋېلىپ كۆزىتىپ تۇرغان يەھۇدىي سودىگەر خۇشاللىقىدىن قىلىنغا پاتماي قاپتۇ ــ دە، ھېلىقى ئادەم كېتىشى بىلەن ئۇ دەرھال بېرىپ پۇلنى كولاپ ئالغاندىن كېيىن ئالدى ــ ئارقىسىغا باقماستىن كېتىپ قاپتۇ.

پىر ــ ئۇستازنىڭ ئۆي كۆچۈشى

بىر مەشھۇر ئۆلىما بىر كىچىك بازاردا ئۇزۇن يىل ياشاپتۇ. بىر كۈنى ئۇ تۇيۇقسىز لا شاگىرتلىرىغا:

ــ بىز بۇ يەردىن كۆچۈپ كېتەيلى، ــ دەپتۇ.

شاگىرتلىرى ئۇستازنىڭ ئۇشتۇمتوت قىلغان قارارىنىڭ تېگىگە يېتەلمەي:

ــ نېمە ئىش بولدى، نېمىشقا ئۇشتۇمتوت بۇنداق خىيالغا كېلىپ قالدىڭىز، بىز بۇ بازاردا ھەرجەھەتتىن ياخشى تۇرۇۋاتىمىز، تۇرمۇشىمىزمۇ خاتىرجەم، راھەت. شۇنداق تۇرسا نېمىشقا باشقا بىر بازارغا كۆچىمىز؟ ــ دەپ سوريشىپتۇ.

ئۇستاز:

ــ بۇ يەردىكى كىشىلەرنىڭ ھەممىسى مېنى بىلىپ كەتتى، نامىم ئۇزۇكسىز تارقىلىۋاتىدۇ، ئادەم نامى چىققاندا ئېھتىيات قىلمىسا بولمايدۇ. چۈنكى، بۇ ئادەملەر ئىنىڭ ياخشى نامىڭنى تارقىتالمىغاندەك ساڭا تۆھمەتمۇ چاپلىيالايدۇ. شۇڭا، ئۇلار ماڭا تۆھمەت چاپلاشتىن ئىلگىرى، بۇ بازاردىن كېتىشىم كېرەك، ــ دەپتۇ.

ياخشى ئاتاقنىڭ ھەر ۋاقىت يامانغا ئۆزگىرىش ئېھتىمالى بار؛ مۇۋەپپەقىيەتنىڭ ئىچىگىمۇ مەغلۇپ بولۇش خەۋپى يوروشۇنغان بولىدۇ.

سەممىيلىك تېپىلغۇسىز ئالتۇن

بىر نامرات يىگىت بىلەن كاتتا بايىنىڭ قىزى مۇھەببەتلىشىپتۇ. بىر كۈنى يىگىت ھېلىقى بايىنىڭ قىزى ئۇچۇن ئۆتكۈزۈپ بەرگەن زىياپىتىگە قاتنىشىپتۇ. زىياپەتنىڭ كەيپىياتى ئىنتايىن قىزغىن بوپتۇ. باي قىزى ھاجەتكە چىقىپ كەتكەن پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ، كاستۇم ــ بۇرۇلكىنى قاتۇرۇپ كىيىپ، ھەممە يېرىنى پارقىرىتىۋالغان يىگىتنىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئۇنىڭدىن:

ــ يىگىت، ئۇچىڭىزدىكى كىيىمنى ئۆزىڭىز سېتىۋالمىغانسىز؟ ــ دەپ ئۇدۇللا سوراپتۇ.

يىگىت نومۇستىن يەرگە كىرىپ كەتكۈدەك ھالغا كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن راستىنى ئېيتىپ بېشىنى لىڭشىتىپتۇ. بۇ چاغدا، باي:

ــ يىگىت، سېنىڭ ئەھۋالىڭنى مەن بەش قولدەك ئېنىق بىلىمەن. مەن ئەسلىي سېنى زىياپەتكە بۇرۇن قانداق بولسا، شۇ پېتى كېلىدۇ، دەپ ئويلىغانىدىم. ئەگەر شۇنداق قىلغان بولساڭ، بەك خۇش بولغان بولاتتىم. بىلسەڭ، نامراتلىق قورقۇنچلۇق ئەمەس. تېشى پال ــ پال، ئىچى غال ــ غال بولۇپ قېلىش ئەڭ قورقۇنچلۇق. ئەگەر بىر ئادەم ئۆز سەممىيىتىنى يوقاتسا، كەلگۈسىدە ھەرگىزمۇ جەمئىيەتتە پۇت تىرەپ تۇرالمايدۇ، ــ دەپتۇ.

بۇ قېتىملىق ئۇچرىشىش يىگىتنىڭ ھاياتىدىكى ئەڭ ياخشى ساۋاق بولۇپ قاپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ، يىگىت شۆھرەتپەرەسلىكنى تاشلاپ، ئۆزىنىڭ ئەسلىي قىياپىتى بويىچە ياشاپتۇ. ھەتتا باينىڭ قىزى بىلەن توي قىلغاندىن كېيىنمۇ ھەشەمەتچىلىك قىلماپتۇ، بايمۇ بۇنىڭدىن ئىنتايىن مەمنۇن بوپتۇ.

ئاردىدىن كۆپ ئۆتمەي يىگىت بىلەن سۆيۈملۈك ئايالىنىڭ بايلىقى قېينىئاتىسىنىڭكىدىنمۇ ئېشىپ كېتىپتۇ، لېكىن ئۇلار ئىزچىل تۇرده ئاددىي ــ ساددا كۈن ئۆتكۈزۈپتۇ، ئىسراپخورلۇق قىلماپتۇ. «سەممىيلىك بىباھادۇر» دېگەن سۆز ئۇنىڭ قەلبىگە مۆھۈر باسقاندەك ئورناپ كەتكەنىكەن.

ھاياتتىكى كارامەت

بىر دۆلەتمەن ئائىلىنىڭ ئوغلى بىر قىزغا كۆيۈپ قاپتۇ. ئۇ بەكمۇ گۈزەل، ئەمما كىيىم ــ كېچەككە، زىبۇ زىننەتكە زىيادە ئامراق، بەتخەج قىز ئىكەن. شۇنداقتىمۇ يىگىت ئۇنىڭغا قاتتىق ئاشىق بولغاچقا، قىزنىڭ ئاغزىدىن چىققىنىنى ئېلىپ بېرىدىكەن.

چاي ئىچۈرۈشتىن ئىلگىرى يىگىت قىزدىن قانداق سوۋغىغا ئېرىشىشنى ئۈمىد قىلىدىغانلىقىنى سوراپتىكەن، قىز بىرىلىيانت كۆزلۈك ئۈزۈك ئالغۇسى بارلىقىنى ئېيتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن، يىگىت قىزغا دەرھال بىر چوڭ بىرىلىيانت كۆزلۈك ئۈزۈك ئېلىپ بېرىپتۇ.

يەنە بىر نامرات يىگىتمۇ بىر قىزغا ئاشىق ئىكەن، ئۇ ۋاي دەپ كەتكۈدەك چىرايلىقلاردىن بولمىسىمۇ، لېكىن سەممىي، ئىقتىسادچىللىق بىلەن ئۆي تۇتۇشنى بىلىدىغان قىزكەن. چاي ئىچۈرۈشتىن ئىلگىرى يىگىت قىزدىن قانداق سوۋغىغا ئېرىشىشنى خالايدىغانلىقىنى سورىسا، قىز ئادەتتىكى ئۈزۈك بولسىلا بولىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. يىگىت نەچچە سوم خەجلەپلا سۈنئىي ياقۇتتىن كۆز قويۇلغان بىر ئۈزۈك

سېتىۋېلىپ، قىزغا سوۋغا قىپتۇ.

يىگىرمە يىلدىن كېيىن، بىرىنچى جۈپ ئەر - خوتۇن بارلىق مال - دۇنياسىنى بۇزۇپ چېچىپ تۈگىتىپ بوپتۇ. ئۇلار ھېلىقى بىرلىيانت كۆزلۈك ئۇزۇكنىمۇ سېتىۋەتكەچكە، ئايالى قولىغا سۈنئىي ياقۇتتىن ياسالغان ئۇزۈك سېلىپ يۈرىدىغان بوپتۇ.

يەنە بىر جۈپ ئەر - خوتۇن بولسا، تىرىشىپ - تىرمىشىپ تېجەشلىك بىلەن ئۆي تۈتۈپ، خېلى كۆپ مال - دۇنيا توپلىغاچقا، ئايالى ھەقىقىي بىرلىيانت كۆزلۈك ئۇزۈك تاقايدىغان بوپتۇ.

كىشىلىك تۇرمۇش بىر مەيدان سېھىرگەرلىككە ئوخشايدۇ، ۋاقىت ھەممىنى ئۆزگەرتىشكە قادىر. يۇقىرىقى ھېكايىدىن شۇنى كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، ئادەمنىڭ قىلمىشى ھەممىنى ئۆزگەرتەلەيدۇ. ئۇ بىر تال كېرەكسىز ئەينەكنى بىرلىيانتقا ئۆزگەرتەلىگەندەك، بىرلىيانتنىمۇ ئەينەككە ئۆزگەرتەلەيدۇ.

بەخت دېگەن بىر قاچا سۇ

بۇرۇن بىر باي بىلەن كەمبەغەل بەختنىڭ نېمىلىكى توغرىسىدا پاراڭلىشىپ قاپتۇ. كەمبەغەل:

— ھازىرنىڭ ئۆزى بەخت، — دەپتۇ.

باي كەمبەغەلنىڭ ئەسكى كەپسى، يىرتىق ئۇستىباشلىرىغا مەنىسىتمىگەن ھالدا بىر قارىۋەتكەندىن كېيىن:

— مۇشۇنىمۇ بەخت دېگىلى بولامدۇ؟ يۈزلەپ ياسداق ئۆيۈڭ، مىڭلاپ چاكىرىڭ بولسا، ئاندىن بەختلىك بولسەن، — دەپتۇ.

بىر كۈنى بايىنىڭ ئۆيىگە تۈيۈقسىز ئوت كېتىپ، پۈتۈن بىساتى كۆيۈپ كۈلگە ئايلىنىپتۇ، چاكارلىرى ھەرقايسىسى ھەر تەرەپكە كېتىپتۇ. باي بىر كېچىدىلا قەلەندەرگە ئايلىنىپ قاپتۇ.

يازنىڭ تازا تىنجىق كۈنلىرىنىڭ بىرىدە، بەدىنىنىڭ ھەممە يېرىدىن شۇرقىراپ تەر قۇيۇلۇپ تۇرغان، ئۇسساپ تىلى گېلىغا چاپلىشىپ قالاي دېگەن قەلەندەر ھېلىقى كەمبەغەل كىشىنىڭ ئۆيىنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، كەمبەغەلدىن بىر قاچا سوغۇق سۇ بېرىشنى ئۆتۈنۈپتۇ. بۇ چاغدا ئۇنى تونۇۋالغان كەمبەغەل كىشى ئۇنىڭدىن:

— سىز ھازىر نېمىنى بەخت دەپ بىلىسىز؟ — دەپ سوراپتىكەن، قەلەندەر كەمبەغەلنىڭ قولىدىكى سۇغا قاراپ بىتاقەت بولغان ھالدا:

— قولىڭىزدىكى ئاشۇ بىر قاچا سۇنى بەخت دەپ بىلىمەن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

يولۇچى ۋە پالتا

ئىككى ئادەم يولدا كېتىۋېتىپ، بىرسى پالتا تېپىۋېلىپ:

ــ قارا، مۇنۇنى مەن تېپىۋالدىم، ــ دەپتىكەن، يەنە بىرسى:

ــ «مەن» تېپىۋالدىم دېمەي، «بىز» تېپىۋالدۇق دېيىشىڭ كېرەك، ــ دەپتۇ.

بىر ئازدىن كېيىن پالتىسىنى يىتىۋرۇپ قويغان ئادەم كېلىپ، پالتىنى تۇتۇپ تۇرغان ئادەمگە:

ــ پالتامنى ئوغرىلىۋاپسەن، ــ دەپ ئېسىلىۋاپتۇ.

بۇ چاغدا پالتا تېپىۋالغان ئادەم ھەمراھىغا:

ــ ئەستا، بىز ئەمدى تۇگەشتۇق، ــ دەپتۇ.

ــ «بىز» دېمەي، «مەن» دېيىشىڭ كېرەك، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ يەنە بىرسى.

بىر ئادەم ئېرىشكەنلىرىدىن دوستى بىلەن تەڭ بەھرىمەن بولالمىسا، پالاكەتكە ئۇچرىغاندىمۇ باشقىلارنىڭ تەڭ تارتىشىپ بېرىشىدىن ئۇمىد كۈتمەسلىكى كېرەك.

بۆرىلەرنىڭ ئۆڭكۈردىن چىقىشى

ئوۋچى بىر توپ بۆرىنى قوغلاپ بىر ئۆڭكۈرگە سولىۋاپتۇ. ئوۋچى ئۆڭكۈرنىڭ ئاغزىغا بىرلا قاپقان قۇرغان بولۇپ، قايسى بۆرە ئالدىدا چىقسا، شۇ قاپقانغا چۈشۈپ قالىدىكەن، بىراق قالغانلىرى قۇتۇلىدىكەن.

بۆرىلەر ئۆڭكۈردە بىر كېچە ـ كۈندۈز ئاچ قالغاندىن كېيىن، كىمنىڭ ئۆڭكۈردىن ئالدىدا چىقىشنى مۇزاكىرە قىلىپتۇ.

قېرى بۆرە:

ــ مېنىڭ يېشىم ھەممىڭلارنىڭكىدىن چوڭ، مەن ئالدىدا چىقسام تازا مۇۋاپىق بولماس، ــ دەپتۇ.

كىچىك بۆرە:

ــ ئاراڭلاردا ئەڭ كىچىكى مەن، مېنى چىق دېسەڭلار قاملاشماس، ــ دەپتۇ.

ئانا بۆرە:

ــ ئۆيۈمدە ئۈچ كۈچۈكۈم بېرىپ ئېمىتىشنى كۈتۈپ تۇرىدۇ. ئۇلارنىڭ ئاچلىقتىن ئۆلۈشىگە كۆڭلۈڭلار ئۇنماس؟ ــ دەپتۇ.

بىر توكۇر بۆرە:

ــ مەن يارىلاندىم، ماڭا ئېتىبار قىلىشىڭلار كېرەك، ــ دەپتۇ.

ئەڭ ئاخىرىدا بىر قاۋۇل بۆرىلا قاپتۇ. ئۇ:

ــ مەن ئالدىدا چىقسام بولىدۇ، بىراق، ئەگەر مەن ئەڭ ئارقىدا چىقسام، كۆپچىلىكنىڭ ئىنتىقامىنى ئالالايمەن، ئوۋچىنى چىشلەپ ئۆلتۈرىمەن، ــ دەپتۇ.

نەچچە كۈندىن كېيىن، ئوۋچى ئۆڭكۈردىن ئاچلىقتىن ئۆلگەن بىر توپ بۆرىنى سۆرەپ چىقىپتۇ.

خۇشاللىق ئىزدەش

بۇرۇن بىر ئادەم بار ئىكەن، ھەمىشە خۇشال ـ خۇرام يۈرىدىكەن. دۇنيادىكى ھەر قانداق نەرسە ئۇنى خۇشال قىلىدىكەن، ھەتتا بىر تۈپ ئوتنى كۆرسىمۇ خۇشال بولۇپ كۈلۈپ كېتىدىكەن.

بىر كۈنى ئۇنىڭ تۇرۇپلا خۇشاللىقىم يەنە بارمۇ ـ يوق، دەپ قاراپ باققۇسى كېلىپ، پەسكە ئېڭىشىپتۇ. بىراق، ئۇ بېلىنى ئېگىشىگىلا خۇشاللىقى يوقاپ كېتىپتۇ.

ـ نېمە ئىش بۇ، ئۇ تېخى بايىلا بار ئىدى. بىردىنلا يەرنىڭ ئاراشلىرىغا كىرىپ كەتكەندەك غايىب بولۇپ كەتتىغۇ! ـ دەپتۇ ھېلىقى ئادەم ھەيران بولغان ھالدا ئۆزـ ئۆزىگە.

شۇنىڭ بىلەن ئۇ خۇشاللىق ئىزدەپ، تاغ ـ دەريالارنى، ئورمان ـ دالىلارنى كېزىپتۇ. كىشىلەرنىڭ خىلمۇخىل خۇشاللىقلىرىنى كۆرۈپتۇ، لېكىن ئۆزىنىڭ خۇشاللىقىنى تاپالماپتۇ. بەللىرى يەرگە تەگكۈچە ئېگىلىپ، بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلارنىمۇ ئالا قويماي ئىزدىگەن بولسىمۇ، يىتتۈرۈپ قويغان خۇشاللىقنى تاپالماپتۇ. ئاخىر ئۇ قەددىنى رۇسلاپ ئۆزـ ئۆزىگە:

ـ بولدى، ئەمدى ئىزدىمەيمەن، يىتسە يىتمەمدۇ، ئەجەبا، خۇشاللىقنى دەپ بىر ئۆمۈر ئېگىشىپ ماڭامدىم، ـ دەپتۇ.

شۇنىسى قىزىقكى، ئۇ ئەمدىلا قەددىنى رۇسلاپ تۇرۇشىغا خۇشاللىقى قايتىپ كەپتۇ. خۇشاللىق قانداق يوقالغان بولسا، يەنە شۇنداق قايتىپ كېلىدۇ.

خۇشاللىقنىڭ پەيتى

بىر توپ ياشلار تۇرمۇشنى ناھايىتى مەنىسىز، زېرىكىشلىك ھېس قىلىپ، خۇشاللىق ئىزدەپ نۇرغۇن جايلارنى كېزىپتۇ، ئەمما خۇشاللىق ئىزدەش يولىدا يەنە نۇرغۇن رىيازەتلەرنى چېكىپتۇ، ئازاب ـ ئوقۇبەت تارتىپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن، ئۇلار ئۇستازى سوقراتتىن:

ـ ئۇستاز، خۇشاللىق زادى نەدە؟ نېمە ئۈچۈن بىز خۇشاللىق دەپ، ئەكسىچە تېخىمۇ كۆپ ئازابقا دۇچار بولىمىز، ـ دەپ مەسلىھەت سوراپتىكەن، سوقرات:

ـ سىلەر ئالدى بىلەن ماڭا بىر كېمە ياسىشىپ بېرىڭلار، ـ دەپتۇ.

ياشلار خۇشاللىق ئىزدەيدىغان ئىشنى ۋاقتىنچە قويۇپ تۇرۇپ، كېمە ياساشقا مۇناسىۋەتلىك ھەرخىل سايمانلارنى تېپىپ كەپتۇ ھەمدە بىر تۈپ ھەم ئېگىز ھەم چوڭ

دەرەخنى ھەربىدەپ، ئۇنىڭ ئوتتۇرىسىنى ئويۇپ بىر كىمە ياساپتۇ. كىمە پۇتكۈچە توپتوغرا قىرىق توققۇز كۈن ۋاقىت كېتىپتۇ.

كىمە پۇتكەن كۈنى ئۇلار كىمىنى سۇغا چۈشۈرۈپ، سوقراتنى كىمىگە چىقىرىپتۇ ھەم بىر تەرەپتىن پالاق ئۇرۇپ، بىر تەرەپتىن تەكشى ئاۋازدا ناخشا ئېيتىپتۇ. بۇ چاغدا سوقرات ئۇلاردىن:

— بالىلىرىم، سىلەر ھازىر خۇشالمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئىنتايىن خۇشال، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ شاگىرتلار. سوقرات:

— خۇشاللىق دېگەن مانا مۇشۇنداق نەرسە، ئادەم بىرەر نىشان ئۈچۈن ئالدىراپ باشقا ئىشلارغا ۋاقىت ئاجرىتالمىغان چاغدا، خۇشاللىق تۇيۇقسىز يېتىپ كېلىدۇ، — دەپتۇ.

ئېۋەنسىز ئايال

بىر ئەر ئۆمۈر بويى بويتاق ئۆتۈپتۇ، چۈنكى ئۇ بىر ئېۋەنسىز ئايالنى ئىزدەيدىكەن. ئۇ يەتمىش ياشقا كىرگەندە، بىرسى ئۇنىڭدىن:

— سىز ئۆمۈر بويى ئەل ئارىلاپ ئېۋەنسىز ئايال ئىزدىدىڭىز، ئەجەبا شۇنچە كەڭرى دۇنيادىن بىرەرمۇ ئېۋەنسىز ئايال تاپالمىدىڭىزغۇ؟ — دەپ سوراپتىكەن، ئۇ بوۋاي ئىنتايىن ھەسرەتلەنگەن ھالدا:

— بىر قېتىم ئۆزۈم ئىزدىگەن ئېۋەنسىز ئايالدىن بىرنى ئۇچراتتىم، — دەپتۇ.

ھېلىقى ئادەم يەنە:

— ھە، ئاخىرى قانداق بولدى؟ سىلەر نېمىشقا توي قىلمىدىڭلار؟ — دەپتىكەن، بوۋاي تېخىمۇ قاتتىق ھەسرەتلەنگەن ھالدا:

— قانداق بولاتتى، ئۇمۇ بىر ئېۋەنسىز ئەر ئىزدەيدىكەن، — دەپتۇ.

ئەقىل ھەممىنى بەلگىلىيەلمەيدۇ

بۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا ئۇچ دوست ئۆتكەن ئىكەن. مال ـ دۇنياسى يوق بولسىمۇ، كۆڭۈللىرى شاد ئىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە، بۇ ئۇچ دوست ئەقىل ـ پاراسەت، ئىشچانلىق، تەقدىر ئۈستىدە تالىشىپ قاپتۇ.

— مەن ئەقىل ـ پاراسەتكە ئىشىنىمەن، چۈنكى ئۇ بولسىلا ھەممىنى قىلغىلى بولىدۇ، — دەپتۇ بىرىنچىسى.

— مەن ئىشچانلىققا ئىشىنىمەن، ئەقىل ـ پاراسەت ئىش ـ ئەمگەكتىن كېلىدۇ، — دەپتۇ ئىككىنچىسى.

— مەن تەقدىرگە ئىشىنىمەن، تەقدىر ھەممىنى بەلگىلەيدۇ، — دەپتۇ

ئۇچىسى.

ئۇچەيلەن «مېنىڭ توغرا» دەپ تالىشىپ، بىر - بىرىدىن يامانلىشىپ، ئاخىر پادىشاھنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ - دە، ئەھۋالنى بايان قىپتۇ ۋە كىمنىڭ توغرا ئىكەنلىكىگە ئادىللىق بىلەن ھۆكۈم چىقىرىشنى ئىلتىماس قىپتۇ. پادىشاھ بىردەم سۈكۈتتە ئولتۇرغاندىن كېيىن:

ــ ئۇچىڭلار ئەتە ئەتىگەندە شەھەرنىڭ كۈن پېتىشىدىكى تاغ ئۆڭكۈرىگە بېرىڭلار، بىر ئاپقۇر سۈدىن باشقا نەرسە ئالماڭلار، ئۇچىنچى كۈنى ئەتىگەن ئوردىغا كېلىپ، مەندىن جاۋاب ئېلىڭلار، ــ دەپتۇ.

ئۇچ دوست پادىشاھ بىلەن خوشلىشىپ ئوردىدىن چىقىپتۇ. ئەتىسى ئەتىگەندە ئۆڭكۈر ئالدىغا بېرىپتۇ. ياساۋۇللار ئۇچ دوستنى ئۆڭكۈرگە سولاپ، ئاغزىنى ئېتىپتۇ. پادىشاھنىڭ مەقسىتىنى چۈشىنەلمىگەن ئۇچ دوست غىڭ قىلالماي يېتىشىپتۇ. بىر كۈن تاماق يېمەي ئاچلىقتىن قورساقلىرى تارتىشىپ، ئۆلەي دەپ قاپتۇ. بىر - بىرىگە تاپا - تەنە قىلىشىپتۇ. ئىككىنچى كۈنى پېشىن بىلەن ئەقىل - پاراسەتكە ئىشىنىدىغان بىرىنچى دوست ئۆڭكۈر ئىچىدىكى يوغان بىر تاشنىڭ تېگىگە نۇرغۇن ئۆمۈچۈكنىڭ كىرىپ كېتىۋاتقىنىنى كۆرۈپ، بۇ يەردە چوقۇم بىر نەرسە بار، دەپ ھۆكۈم قىپتۇ. ئىشچانلىققا ئىشىنىدىغان ئىككىنچى دوست تاشنى يۆتكىگەن ئىكەن، ئاستىدىن ياغلىققا ئوراپ كۆمۈلگەن يوغان بىر نان چىقىپتۇ. نانىنى ئۇچكە بۆلۈپ يېيىشىپتۇ. ئۇچىنچى دوست يەۋاتقان نان قېتىدىن يالتىراپ تۇرغان بىر دانە گۆھەر چىقىپتۇ.

پادىشاھ ئۇچىنچى كۈنى ئۇچ دوستنى ئالدىغا چاقىرىپتۇ. ئۇلاردىن ئۆڭكۈردە ئىملەرنى كۆرگەنلىكىنى سوراپتۇ. ئۇچ دوست كۆرگەنلىرىنى بىر - بىرلەپ سۆزلەپ بېرىپتۇ. پادىشاھ ئۇلارغا:

ــ بىرىنچى دوست ئەقىل - پاراسىتىنى ئىشقا سالغاچ، تاش ئاستىدا كۆمۈلگەن نەرسىنى بايقىغان. ئىككىنچى دوست ئىشچان بولغاچقا تاشنى يۆتكەپ، نانىنى تاپقان. ئۇچىنچى دوستنىڭ تەلىيى بولغاچقا نان ئىچىدىن گۆھەر چىققان. قېنى، ئېيتىپ بېقىڭلار: مۇبادا ئەقىل - پاراسەت، ئىشچانلىق، تەقدىر بىرلەشمىسە، ئاشۇنداق بولارمىدى؟ ــ دەپتۇ.

ئۇچ دوست پادىشاھنىڭ ئادىل ھۆكۈمىگە قايىل بوپتۇ ۋە قايتىدىن ئېيتىپاقلىشىپ، بىر - بىرىگە ساداقەتمەن بولۇپ دۇنيادىن ئۆتۈپتۇ[1].

[1] «قەشقەر خەلق چۆچەكلىرى» توپلىمىدىن ئېلىندى. 1993 - يىل نەشرى.

ھېكمەت:

ئارىمىزدا شۇنداق كىشىلەر باركى، ئۇلار ئۆزىنىڭ ئەقلىگە ۋە ياكى ئىشچانلىقىغا بەك ئىشىنىپ كېتىپ، پۈرسەت - تەقدىرنى چەتكە قاقىدۇ - دە، تېزلا مەغلۇبىيەت دەرۋازىسىنى چېكىدۇ. ئۇنداقلارغا دەيدىغىنىمىز شۇكى، سېنىڭ ئەقلىي قابىلىيىتىڭ ھەرقانچە يۇقىرى بولغان بىلەن ئەقلىڭنى جارى قىلدۇرىدىغان پۈرسەت ۋە ھەرىكەتكە ئېرىشەلمىسەڭ ئۇ يەنىلا ئۆلۈك نەرسە، خالاس.

ئۇلگە بولغان دادا

بىر ئادەم ھەر كۈنى ئىشقا بېرىشتىن ئىلگىرى قاۋاقخانىغا بېرىپ ھاراق ئىچىشكە ئادەتلىنىپ قاپتۇ.

قېلىن قار ياغقان بىر كۈنى ئۇ يەنە ئەتىگەندە خوتۇن - بالىلىرى بىلەن خوشلىشىپ ئۆزى يالغۇز قاۋاقخانا تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ. ئۇزاققا بارمايلا ئۇ بىرسىنىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ كېلىۋاتقانلىقىنى سېزىپتۇ، ئارقىغا ئۆرۈلۈپ قارىسا، بالىسى ئۇنىڭ قاردا قالدۇرغان ئاياغ ئىزىغا دەسسەپ تۇرۇپ، خۇشال ھالدا:

— دادا، قارا مەن سېنىڭ ئىزىڭغا دەسسەپ كېلىۋاتىمەن، — دەپتۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئۇ قاتتىق چۆچۈگەن ھالدا كۆڭلىدە: «مەن نېمە ئىش قىلسام بالام شۇنى دورايدىكەن، ھەتتا قاۋاقخانىغا بارسامۇ...» دەپ ئويلاپتۇ.

شۇ كۈندىن باشلاپ، ئۇ قاۋاقخانىغا ئاياغ باسماپتۇ.

ئاجىزنىڭ كۈتۈپ تۇرۇشى

ئىككى ئادەم بىر - بىرىگە ھەمراھ بولۇپ قۇملۇقنى توغرىسىغا كېسىپ مېڭىپتۇ. كېيىن ئېلىۋالغان سۇلىرى تۈگەپتۇ، ئۇلارنىڭ بىرسىگە ئىسسىق ئۆتۈپ ئاغرىپ قېلىپ، ماڭغۇدەك ماجالى قالماپتۇ. ساغلام، ئەمما ئېچىرقاپ كەتكەن يەنە بىرسى ھەمراھىغا:

— بوپتۇ، سەن بۇ يەردە ساقلاپ تۇرغىن، مەن بېرىپ سۇ بار يەرنى ئىزدەپ باقاي، — دەپ تاپانچىنى ئۇنىڭغا تۇتقۇزۇپتۇ، — تاپانچىدا بەش تال ئوق بار، ئېسىڭدە بولسۇن، ئوچ سائەت ئۆتكەندىن كېيىن، ھەر سائەتتە بىر قېتىم ئاسمانغا قارىتىپ ئوق ئاتقىن، پەقەت شۇنداللا مەن ئوق ئاۋازى ئارقىلىق توغرا نىشانىنى بەلگىلەپ سەن بىلەن ئۇچرىشالايمەن.

ئىككىسى بىر - بىرىدىن ئايرىلىپتۇ. بىرسى تولۇپ تاشقان ئىشەنچ بىلەن سۇ ئىزدىگىلى مېڭىپتۇ، يەنە بىرسى بولسا دەرگۇمان ھالدا ئۇنى كۈتۈپ قېپقاپتۇ. ئۇ سائىتىگە قاراپ تۇرۇپ، دېگەن ۋاقىتتا ئوق ئېتىپتۇ، ئەمما ئۇنىڭ بۇ ئوق ئاۋازىنى

ئۆزىدىن باشقا ئادەمنىڭ ئاڭلىيالمىغا پەقەتلا ئىشەنگۈچى كەلمەيتۇ. ئاخىر ئۇنى بارغانسېرى ۋەھىمە باسقىلى تۇرۇپتۇ، چۈنكى ئۇ ھەمراھىنى سۇ تاپالمايلا قالماستىن، ئۇسسۇزلۇقتىن ئۆلۈپ قالدى، دەپ ئويلاپتۇ. ئۇزۇن ئۆتمەي ئۇ ھەمراھىم سۇنى تېپىپ مېنى تاشلاپ كېتىپ قالدى، ئۇ ئەمدى قايتىپ كەلمەيدۇ، دېگەن خىيالىغا ئىشىنىپ قاپتۇ.

بەشىنچى پاي ئوقنى ئاتىدىغان ۋاقىت توشقاندا، بۇ ئادەم شۇنداق ئويلاپتۇ: «بۇ ئەڭ ئاخىرقى بىر پاي ئوق، ئۇنى ئاتقىنىم بىلەنمۇ ھەمراھىم ئۇنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىيالمايدۇ. بۇ ئوقنى ئىشلىتىۋەتسەم، مېنىڭ تايانغۇدەك نېمەم قالىدۇ؟ ئۇ چاغدا ماڭا ئۆلۈمنى كۈتۈشتىن باشقا ئامال يوق. ئۇنىڭ ئۈستىگە، جېنىم ھەلقۇمىغا يېتىپ ئارانلا نەپەس قالغاندا، قۇزغۇنلار كېلىپ كۆزلىرىمنى چوقۇشى مۇمكىن، بۇنداق ئازاب تارتقاندىن كۆرە...» شۇنىڭ بىلەن ئۇ تاپانچىنى چېكىسىگە تىرەپ تەپكىنى بېسىپتۇ.

بىراق، ئۇزۇن ئۆتمەي لىق بىر سۇدان سۇنى كۆتۈرگەن ھېلىقى ئادەم سودا قارۋىنىنى باشلاپ، ئوق ئاۋازىنى نىشان قىلىپ يېتىپ كەپتۇ. ئەپسۇس، ئۇنىڭ تاپقىنى بىر جەسەت بوپتۇ.

مەغلۇپ بولۇشنىڭ سەۋەبى ــ نادانلىق

بەك قەدىمكى زاماندا «بىلدىم» ئىسىملىك بىر قۇش بولۇپ، ئۇ ئۇچۇشنى بىلمەيدىكەن. بىر كۈنى ئۇ تۇرنىنىڭ ئاسماندا پەرۋاز قىلىپ ئۇچۇپ كېتىۋاتقىنىنى كۆرۈپ بەكمۇ ھەۋەسى كەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن، ئۇ تۇرنىدىن ئۆزىگە ئۇچۇشنى ئۆگىتىپ قويۇشنى ئۆتۈنۈپتۇ، تۇرنا خۇشاللىق بىلەن ماقۇل بوپتۇ.

ئۇچۇشنى ئۆگىنىش تولىمۇ جاپالىق ئىش ئىكەن. «بىلدىم» جاپادىن قورقىدىغان بولغاچقا، بىردەم ئۇياققا قارىسا، بىردەم بۇياققا قارايدىكەن، بىردەم ئۇياق ــ بۇياققا ئۆمىلەپ قويۇپ، پەقەت كۆكۈل قويۇپ ئۆگەنمەپتۇ. تۇرنا ئۇنىڭغا قانداق كۆتۈرۈلۈپ ئۇچۇشنى ئۆگىتىشكە باشلاپتۇ، «بىلدىم» بىر جۈملە ئاڭلاپلا زېرىكىپ:

ــ بىلدىم! بىلدىم! ــ دەپتۇ.

تۇرنا ئۇنىڭغا سىناپ ئۇچۇپ باققىن، دېسە، ئۇ بىر نەچچە قېتىم ئۇچۇپ قويۇپلا، ئۆزىچە قانائەتلىنىپ توۋلاپ كېتىپتۇ:

ــ بىلدىم! بىلدىم!

كۈز كەپتۇ، تۇرنا جەنۇب تەرەپكە ئۇچۇپ كەتمەكچى بوپتۇ. «بىلدىم» تۇرنا بىلەن بىرلىكتە قانات قېقىپ ئاسماننىڭ قەھرىدە ئۇچۇشنى ئويلاپتۇ، لېكىن ئۇ قانىتىنى ھەر قانچە پۇلاڭلاتقىنى بىلەنمۇ ئېگىز ئۇچالماپتۇ.

بۇ چاغدا «بىلدىم» چەكسىز ئاسماندا قانات قېقىپ ئۇچۇپ كېتىۋاتقان تۇرنىغا قارىغىنىچە، ئۆزىنىڭ ئەينى چاغدا تىرىشىپ ئۆگەنمىگەنلىكىگە بەكمۇ پۇشايمان قىپتۇ.

بىراق ئەمدى ئۇ ھەر قانچە قىلغىنى بىلەنمۇ كېچىكىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئاھ ئۇرغىنىچە ناخشا ئېيتىشقا باشلاپتۇ:

ــ كېچىكتىم! كېچىكتىم!

رېئال تۇرمۇشتىمۇ بىر مۇنچە ئادەملەر باشتا «بىلدىم» دەپ، كېيىن «كېچىكتىم» دەپ ناخشا ئېيتىشىدۇ. ئەگەر ئاخىرىدا بولسا پۇشايمانىنى ئالمىغان قاچا تاپالمايۋ، ياشلىقىنى بىھۇدە ئۆتكۈزۈۋېتىدۇ.

پۇچەك ئۇرۇق

بۇرۇن بىر ئادىل پادىشاھ ئۆتكەنكەن، ئۇ ياشىنىپ قالغان بولسىمۇ، لېكىن مۇڭلۇق تەخت ۋارىسى تاپالماپتۇ. ئاخىرى پادىشاھ پۇتۇن مەملىكەتنى ئاختۇرۇپ بىر سەممىي بالىنى تاللاپ ئۆزىگە ۋارىس قىلىش قارارىغا كەپتۇ. ئۇ قول ئاستىدىكىلەرگە ھەربىر بالىغا بىر ئازدىن ئۇرۇق تارقىتىپ بېرىشىنى بۇيرۇپتۇ ھەمدە: «ئەگەر كىم بۇ گۈل ئۇرۇقىدىن ئەڭ چىرايلىق گۈل ئېچىلدۇرالىسا، شۇ تەخت ۋارىسى بولىدۇ» دەپ جاكارلاپتۇ. بالىلارنىڭ ھەممىسى گۈل ئۇرۇقلىرىنى تېرىپتۇ. ئۇلار ئەتىدىن ــ كەچكىچە تەشتەكنىڭ يېنىدىن ئايرىلماي سۇ قۇيۇپ، ئوغۇتلاپ، توپىنى بوشىتىپ پەرۋىش قىپتۇ. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا بىر بالا بولۇپ، ئۇمۇ ئوخشاشلا كۈنبويى گۈل تەشتىكىنىڭ يېنىدىن ئايرىلماي پەرۋىش قىلغان بولسىمۇ، تەشتەكتە ھېچنېمە ئۇنمەپتۇ، تەشتەكنىڭ توپىسىنى ئالماشتۇرسىمۇ پايدىسى بولماپتۇ. شاھنىڭ گۈللەرنى كۆرىدىغان ۋاقتى يېقىنلىشىپتۇ. ئۇنىڭ ئۇرۇقى يەنىلا ئۇنمەپتۇ، پادىشاھ گۈل تەشتەكلىرىنى تۈتۈپ تۈرغان بالىلارنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپتۇ، ئەمما چىرايىدا كۈلكىدىن ئەسەر يوق ئىكەن. پادىشاھنىڭ تۈيۈقسىز ھېلىقى بالىنىڭ قۇرۇق تەشتەكنى تۈتۈپ يىغلاپ تۇرغانلىقىغا كۆزى چۈشۈپتۇ. پادىشاھ بالىنىڭ يېنىغا كېلىپ:

ــ سەن نېمىشقا قۇرۇق تەشتەك كۆتۈرۈپ كەلدىڭ؟ ــ دەپ سوراپتىكەن، بالا يىغلاپ تۇرۇپ، ئۆزىنىڭ ئۇرۇقىنى ئالغان كۈندىن تارتىپ قانداق پەرۋىش قىلغانلىقىنى، شۇنچە قىلسىمۇ بىر تالمۇ گۈل ئۇنمىگەنلىكىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ ھەمدە ئۆزىنىڭ بىر قېتىم باشقىلارنىڭ بېغىدىن بىر تال ئالما ئوغرىلىغانلىقىنى، بۇ قېتىمقى ئىشنىڭ بەلكى خۇدانىڭ ئۆزىگە بەرگەن جازاسى بولۇشى مۇمكىنلىكىنى ئېيتىپتۇ. بالىنىڭ گېپىنى تۈگىشىگىلا پادىشاھ خۇشاللىق بىلەن ئۇنىڭ بېشىنى سىيلاپ تۇرۇپ:

ــ مانا بۇ مېنىڭ ئوغلۇم ھەم تەخت ۋارىسىم، ــ دەپتۇ.

پادىشاھنىڭ ئەتراپىدا تۇرغان بەگ ــ سىياھلار ئۇنىڭدىن:

ــ نېمە ئۈچۈن شۇنچە چىرايلىق گۈللەرنى ئۆستۈرگەن بالىلارنى تاللىماي، قۇرۇق تەشتەك كۆتۈرۈۋالغان بۇ بالىنى تەخت ۋارىسى قىلىدىلا؟ ــ دەپ سوراپتىكەن، پادىشاھ كۈلۈپ تۇرۇپ:

ــ مېنىڭ ئۇلارغا تارقىتىپ بەرگىنىم پىشۇرۇۋېتىلگەن ئۇرۇق ئىدى، ــ دەپتۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ قوللىرىدا بىر ـ بىرىدىن چىرايلىق ئېچىلغان گۈل تەشتەكلىرىنى تۇتۇپ تۇرغان بالىلارنىڭ يۈزى قىزىرىپ كېتىپتۇ.

ئالدىڭدا بار نى ـ نى مۆجىزە

ئوپئوخشاش ئىككى ئۇرۇق تەڭلا يەرگە سېلىنىپتۇ. بىر تال ئۇرۇق:

ــ مەن تۇيراقتا يىلتىز تارتىپ، قانداقلا قىلىپ بولمىسۇن ئۇنۇپ چىقىشىم كېرەك، باھار، ياز، كۈز ۋە قىش پەسىللىرىنى ئۆتكۈزگەندىن كېيىن تېخىمۇ گۈزەل كۈنلەرگە ئۇلىشىمەن، ــ دەپ ئويلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن، كۈچىنىڭ بارىچە يۇقىرىغا قاراپ ئۇنۇپتۇ.

ئالتۇن كۈز پەسلىدە ئۇ نۇرغۇنلىغان توق دان تۇتقان ئۇرۇقلارغا ئايلىنىپتۇ. يەنە بىر تال ئۇرۇق: «ناۋادا مەن ئۇستىگە ئۆسسەم، قاتتىق قورام تاشلارغا ئۇسۇۋېلىشىم مۇمكىن، ئاستىغا يىلتىز تارتسام ئاجىز نېرۋىلىرىمنى زەخىملەندۈرۈۋېلىشىم مۇمكىن، بىخ چىقارسام ھاشاراتلار يەۋېتىشى مۇمكىن، چېچەك ئاچسام ئۇشۇشاق بالىلار يىلتىزىمدىن يۇلۇۋېتىشى مۇمكىن. ئەڭ ياخشىسى مۇشۇ يەردە ياتسام ھەممىدىن راھەت، بىخەتەر ياشىغۇدەكمەن» دەپ ئويلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ توپىنىڭ ئاستىدا يېتىۋېرىپتۇ. بىر كۈنى، دانلاپ يۇرگەن خوراز كېلىپ ئۇنى چوقۇپ يەۋېتىپتۇ.

ئۇچقۇر دەريا

بىر دەريا بولۇپ، يىراقتىكى ئېگىز تاغلاردىن ئېقىپ كېلىدىكەن. ئۇ ئېدىرلاردىن ئۆتۈپ، قۇملۇققا كېلىدىكەن. ئۇ قۇملۇقتىن ئۆتكۈچە سۈيىنىڭ سوغۇلۇپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىپتۇ.

دەريا باشقا يول ئىزدەپ باقماقچى بوپتۇ، ئەمما ئۇ ئاخىر قۇملۇققا ئېچىرلەپ كىرىشنى قارار قىپتۇ. لېكىن ئۇ قۇمغا پۈتۈنلەي سىڭىپ كېتىپتۇ.

دەل شۇ چاغدا بىر ئاۋاز مۇنداق دەپتۇ:

ــ شامال ئۇچالايدۇ، ئۇ سېنى قۇملۇقتىن ئۆتكۈزۈپ قويسۇن! بۇنداق ئاقساڭ قۇملۇقتىن ئۆتەلمەيسەن، بىر بولسا يوقاپ كېتىسەن، بىر بولسا سازلىققا ئايلىنىپ كېتىسەن، پەقەت شامالالا ساڭا ياردەم قىلىدۇ.

ــ شامالغا سىڭىپ كېتىش؟ ــ دەپتۇ دەريا، ــ بۇنى قانداقمۇ قوبۇل قىلغىلى بولسۇن؟ ئۆزۈمنى يوقىتىپ قويغۇم يوق، ئۇنداقتا مەن دەريا بولالامدىم؟

ھېلىقى ئاۋاز يەنە مۇنداق دەپتۇ:

ــ پەقەت شامالالا ساڭا ياردەم قىلالايدۇ، ئۇ سېنىڭ ئەزالىرىڭنى ئاسمانغا ئېلىپ

چىقىدۇ، ئاندىن قۇملۇقتىن ئۆتكۈزۈپ يەرگە چۈشۈرۈپ قويىدۇ. شۇنىڭ بىلەن، سېنىڭ ئەزالىرىڭ دەريا بولۇپ ئۇيۇشىدۇ.

ــ راست شۇنداق بولىدىغانلىقىنى قانداق بىلىمەن؟

ــ گەپ كەتمەيدۇ. ئىشەنمىسەڭ تۈيۈق يولغا كىرىپ قالىسەن. ئەڭ ياخشى بولىدى دېگەندىمۇ، سازلىققا ئايلىنىپ قالىسەن، بۇنىڭغىمۇ نۇرغۇن ۋاقىت كېتىدۇ.

ــ ھازىرقى ھالىتىمنى ساقلاپ قالالامدىم؟

ــ بۇ ئىككى خىل ئەھۋالدا ئۆزۈڭنى ساقلاپ قالالمايسەن، ماھىيىتىڭ يۆتكىلىپ يەنە دەريا ئايلىنىسەن. سەن ئۆزۈڭنىڭ ماھىيەتلىك تەرىپىنى بىلمىگەچكە، ھازىرقى ھالغا چۈشۈپ قالغان.

دەريا بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ئۆزىنىڭ بىر ھالىنى غۇۋا قىياس قىپتۇ، شامال ئۇنىڭ تەركىبلىرىنى ئېلىپ قۇملۇقتىن ئۆتۈپتۇ، دەريا ئاخىر تېخىمۇ سۇزۇك بىر دەريا ئايلىنىپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن دەريا پارغا ئايلىنىپتۇ. شامال ئۇنى قولتۇقلاپ قۇملۇقتىن ئاۋايلاپ ئۆتۈپتۇ. شامال ئۇلارنى يىراقتىكى بىر تاغ چوققىسىغا چۈشۈرۈپتۇ.

ھاياتلىق دەرياسىنىڭ يوللىرىمۇ قۇملۇققا چۈشۈرۈلگەن.

پۇرسەت

بىر يىگىت باي بولۇشنى خىيال قىلىۋېرىپ، سەۋدايى بولۇپ قالايلا دەپتۇ. ئۇ قەيەردە باي بولۇشنىڭ يولى بارلىقىنى ئاڭلىسا، يولنى يىراق كۆرمەي، ھېرىپ ـ چارچىغىنىغا قارىماي شۇ يەرگە بېرىپ تەلىيىنى سىناپ كۆرىدىكەن. بىر كۈنى، ئۇ يېقىن ئەتراپتىكى تاغدا بىر بوۋاي بارلىقىنى، ئۇ بوۋاي بىلەن كۆرۈشەلىگەن ئادەمنىڭ ھەرقانداق تەلىپى ئىجابەت بولىدىغانلىقىنى ئاڭلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن، ئۇ يۈك ـ تاقلىرىنى ئېلىپ كېچىلەپ يۈرۈپ تاغقا چىقىپتۇ. ئۇ بوۋاينى توپتوغرا بەش كۈن ساقلاپ، ئاخىر ئۇنىڭ بىلەن ئۇچرىشىپ، قىممەتلىك جاۋاھىراتلاردىن بىر ئاز ئاتا قىلىشنى تىلەپتۇ.

بوۋاي ئۇنىڭغا:

ــ سەن ھەر كۈنى سەھەردە قۇياش كۆتۈرۈلگەندە، كەنت سىرتىدىكى قۇملۇققا بېرىپ «تىلەك تېشى» ئىزدىگىن. ئادەتتىكى تاشلار سوغۇق، قوپالراق كېلىدۇ، «تىلەك تېشى» ئۆزگىچە بولۇپ، قولغا ئىسسىق ئۇرۇنىدۇ ھەم نۇر چاچىدۇ. «تىلەك تېشى» نى تاپالىساڭ، تىلىگەن نەرسىلىرىڭنىڭ ھەممىسىگە ئېرىشىسەن، ــ دەپتۇ.

ياش يىگىت بوۋايدىن ئىنتايىن مىننەتدار بولۇپ كەنتكە قايتىپتۇ.

شۇ ئىشتىن كېيىن ياش يىگىت ھەر كۈنى سەھەردە قۇملۇقتا تاش ئىلغايدىكەن، قولىغا چىققان تاش سوغۇق، پارقىرىمايدىغان بولسا دېڭىزغا تاشلايدىكەن. كۈن ئۆتۈپتۇ،

ئاي ئۆتۈپتۇ، ئۇ «تىلەك تېشى» نى يېرىم يىلدىن كۆپرەك ۋاقىت ئىزدەپتۇ، ئۇنىڭغا ئىسسىق ھەم پارقىراق «تىلەك تېشى» نىمۇ دېگىزغا تاشلىۋېتىپ، ئارقىدىنلا تاشلىۋەتكىنىنىڭ ئىسسىق ھەم پارقىراق تاش ئىكەنلىكىنى سېزىپ قالغانىكەن.

ھېكمەت:

پۈرسەت دېگەن شۇنداق نەرسە، نۇرغۇن كىشىلەر ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ تۇرسىمۇ، ئادەتلەنگەن سەزگۈ تۈپەيلىدىن ئۇنى تونۇۋالالمايدۇ، ئارقىدىنلا خاتالاشقانلىقىنى سېزىدۇ، گەمما بۇ چاغدا پۇشايمانىنى ئالدىغان قاچا چىقماي قالىدۇ.

شەيتان بىلەن ئالدار

بىر كۈنى شەيتان بىلەن ئالدار كوچىنىلۇن تېغىغا قاراپ بىللە سەپەرگە چىقىپتۇ. ئۇلار ئۇزۇن يول مېڭىپتۇ، ھېرىپتۇ، ئېچىپتۇ. ئاخىر بىر تاغنىڭ باغرىدا دەم ئاپتۇ. قارىسا، بىر كاللەك ئالتۇن تۇرغۇدەك. بۇ ئالتۇننى ھەر ئىككىسى تەڭلا كۆرۈپتۇ. شەيتان دەرھال ھېلىقى ئالتۇننى ئالماقچى بوپتۇ. ئالدار شەيتانىنىڭ ئالدىنى توسۇپ مۇنداق دەپتۇ:

— بىزنىڭ قائىدىمىز بويىچە قىممەتلىك دۇنيا ئۈچرىسا، كىمنىڭ يېشى چوڭ بولسا شۇ ئالىدۇ. ئىككىمىزدىن قايسىمىزنىڭ يېشى چوڭ بولسا شۇ ئېلىشى كېرەك.

شەيتان:

— مەن سېنىڭدىن چوڭ، — دەپتۇ. ئالدار:

— ياق، سېنىڭدىن مەن چوڭ، — دەپتۇ. مۇشۇنداق تالىشىپ بىر پىكىرگە كېلىشەلمەپتۇ. ئاخىر ئالدار شەيتاندىن:

— سەن قاچان تۇغۇلغان؟ — دەپ سوراپتۇ. شەيتان مۇنداق دەپتۇ:

— مەن تۇغۇلغاندا يەر قوشۇقتەك، ئاي ئوشۇقتەك، كۈن مۇشۇكتەك بار ئىدى.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئالدار قۇلىقىنى تۇتۇپ قاتتىق يىغلاشقا باشلاپتۇ. شەيتان ئالداردىن:

— نېمىشقا يىغلايسەن؟ — دەپ سوراپتۇ. ئالدار:

— سەن دېگەن ئۇ چاغدا مېنىڭ ئىككىنچى ئوغلۇم ئۆلۈپ كەتكەنتى. شۇ ئوغلۇم يادىمغا كېلىپ يىغلايمەن. دېمەك، سەن مېنىڭ شۇ ئىككىنچى ئوغلۇم بىلەن تەڭ ياشتا ئىكەنسەن، — دەپتۇ. شەيتان بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئۆزىنى كىچىك ھېسابلاپتۇ — دە، غىڭ — نىڭ قىلالماپتۇ. ئالتۇننى ئالدار ئېلىپ كېتىپتۇ[①].

---

①يۇسۇپ روزى ئېيتىپ بەرگەن، پازىل قادىر توپلىغان. «ئۇرۇمچى تېيانشان رايون خەلق چۆچەكلىرى»، 1994 — بىلىنگى نەشرىدىن ئېلىنىدى.

نەپسىگە قۇل بولما

بۇرۇنقى زاماندا، بىر يۇرتتا تۇرسۇن ئىسىملىك بىر قويچى ئۆتكەن بولۇپ، ئۇ شۇ يۇرتتىكى مامۇت ئىسىملىك بىر زالىم بايىنىڭ قويىنى باقىدىكەن. تۇرسۇن شۇ يۇرتتىكى بىر كەمبەغەلنىڭ ئالمىخان ئىسىملىك قىزىنى ياخشى كۆرىدىكەن. ئالمىخان چىرايلىق، ئىشچان قىز ئىكەن. ئۇ ھەر كۈنى تۇرسۇن قوي باققان جايغا بېرىپ ئۇنىڭغا قارىشىپ بېرىدىكەن.

بىر كۈنى ئۇلار مۇنداق مەسلىھەتلىشىپتۇ: تۇرسۇن باشقا شەھەرگە بېرىپ پۇل تېپىپ كەلمەكچى، ئاندىن ئىككىسى توي قىلماقچى بوپتۇ. تۇرسۇن ئەتىسى سەھەر سەپەرگە چىقىپتۇ. مامۇت باي تۇرسۇننىڭ كەتكەنلىكىنى ئاڭلاپ ئالمىخانغا ئەلچى ئەۋەتىپتۇ. ئالمىخاننىڭ دادىسى بۇنىڭغا قوشۇلماپتۇ. تۇرسۇن بىر كۈنى بىر چۆل باياۋاندا كېتىۋاتسا ئالدىدىن ئاپئاق ساقاللىق، ھاسا تايانغان بىر كىشى چىقىپ كەپتۇ ۋە ئۇنىڭدىن بىر ئاز نان بېرىشنى سوراپتۇ.

تۇرسۇن بوۋايغا بىر نان بېرىپتۇ. بوۋاي نانىنى يەپ بولۇپ يەنە سورىغانكەن، يېنىدىكى نانىنىڭ ھەممىسىنى بېرىۋېتىپتۇ. بوۋاي نانىنى يەپ بولۇپ، ئۇنىڭدىن سۇ ئەكېلىپ بېرىشنى ۋە بولسا:

ــ مەن ھېچقاچان سەندەك تەييار كەلگەن غەنىيمەتكە ئۇچراپ قالمىغانىدىم. مېنىڭ قورسىقىم بەك ئېچىپ كەتتى، شۇڭا سېنى كۆرۈپ كۆلۈۋاتىمەن، ــ دەپتۇ. شۇ چاغدا بالا كۈلۈپتۇ. دۇۋە بالىدىن:

ــ سەن نېمىشقا كۈلىسەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ مەن ئۇ دۇنيادىن كەلدىم، مېنى خۇدا ئەۋەتتى. ۋەيلۇن دوزاخنىڭ بىر تۇۋرۇكى ئۆرۈلۈپ كەتكەنىدى، شۇڭا سېنى كۆرۈپ كۈلۈۋاتىمەن، ــ دەپتۇ بالا. دۇۋە «خۇدا ئەۋەتتى» دېگەن گەپنى ئاڭلاپ قورقۇپ كېتىپتۇ ۋە بالىغا مۇنداق دەپتۇ:

ــ مېنى قويۇپ بەرگىن، مەن ساڭا بىر تۈلۈم ئالتۇن بېرەي.

ــ ياق، بىر تۈلۈم ئالتۇننى دەپ سېنىڭدىن ۋاز كېچىپ، ۋەيلۇن دوزاخنىڭ تۇۋرۇكىگە باب كېلىدىغان نەرسىنى ئەدىن ئىزدەي، ــ دەپتۇ بالا. دۇۋە:

ــ ئەمىسە مەن ساڭا ئىككى تۈلۈم ئالتۇن بېرەي، مېنى قويۇپ بەرگىن، ــ دەپتۇ.

ــ بوپتۇ، ئەمىسە مەن سېنى قويۇپ بېرەي. سەن ھېلىقى ئىككى تۈلۈم ئالتۇننى چىنارنىڭ تۈۋىگە كۆمۈپ قوي، ــ دەپتۇ. دۇۋە ئىككى تۈلۈم ئالتۇننى كۆتۈرۈپ چىنارنىڭ تۈۋىگە كۆمۈپ قويۇپتۇ. دۇۋە قۇتۇلغىنىغا خۇشال بولۇپ قېچىپتۇ. شۇ ئارىلىقتا يەنە بىر دۇۋە ئۇچراپتۇ.

ــ سەن نېمىشقا مۇشۇنداق قورقۇپ كەتتىڭ، ــ دەپتۇ ھېلىقى دۇۋە.

ــ سەن سورىما، مەن دېمەي، ــ دەپتۇ دۇۋە.

ھېلىقى بالا ئىككى تۇلۇم ئالتۇننى ئېلىپ ئۆيىگە قايتىپتۇ. ئاكىلىرى كەنجى ئوغۇلنىڭ باي بولۇپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ:

ــ بۇ ئالتۇننى نەدىن تاپتىڭ؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ ئاۋۇ كۆرۈنگەن يەردە بىر چىنار بار، شۇ يەردىن ئەكەلدىم، سىلەرمۇ ئاشۇ يەردىكى ئالتۇنلاردىن ئېلىپ كەلسەڭلار بېيىپ كېتىسىلەر، ــ دەپتۇ كەنجى ئوغۇل. ئاكىلىرى دەرھال يول ئاپتۇ. ھېلىقى چىنارنىڭ تۈۋىگە كېلىپ ئولتۇرۇپتۇ. بىر دەم بولغاندا بىر دۈە كېلىپ ھېلىقى ئاكىلىرىنى يەۋېتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن كەنجى ئوغۇل بايىاشات تۇرمۇش كەچۈرۈپتۇ[1].

ھېكمەت:

بارغا قانائەت قىلىپ، ئۇنىڭدىن تەڭ بەھرىمەن بولغاندا بايىاشاتلىق بولىدۇ. ئەگەردە ئۆز كۆمىچىگىلا چوغ تارتىدىغان ھالەتنى ئۆزۈڭگە يۇقتۇرۇۋالساڭ، ھېكايەتتىكى ئاچ كۆز ئاكىلاردەك ئەجەل ئالدىغا ئۆز ئىختىيارىڭ بىلەن بېرىپ قالسەن.

قىلدەك سەۋەنلىك پىلدەك ئاقىۋەت كەلتۈرەر

بۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا بىر پادىشاھ ئۆتكەن ئىكەن. ئۇ تەقۋادار ھەم ئادىل ئىكەن. ھەر خىل ھايۋانات ۋە قۇشلارنىڭ تىلىنى بىلىدىكەن. شۇڭا ئۇنىڭغا ئادەم، ھايۋانات ۋە قۇشلارمۇ چوقۇنىدىكەن. خەلق پادىشاھىنى ناھايىتى ياخشى كۆرىدىكەن. شۇڭا، ئۇلار ھەرقانداق ۋاقىتتا پادىشاھنىڭ ئالدىغا كىرىپ دەرد ــ ئەھۋالىنى تولۇق ئېيتالايدىكەن. شۇنداق بولغاچقا پادىشاھنىڭ ئارام ئالغۇدەكمۇ ۋاقتى يوق ئىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە پادىشاھ سايا‌ھەتكە چىقىپ ئارام ئالماقچى بولۇپتۇ. پادىشاھ ئۆزىگە كىملەرنىڭ ھەمراھ بولۇپ بارىدىغانلىقىنى سورىغانىكەن. پۇتۇن ۋەزىرلەر، جامائەت، ھەتتا قۇشلارمۇ ھەمراھ بولۇپ بىرگە بارىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. پادىشاھ سايا‌ھەتكە ماڭغاندا چۆل ــ جەزىرە بىلەن ماڭىدىغانلىقىنى دەپتۇ. ۋەزىرلەر بولسا شەھەر ۋە مەھەللە بىلەن مېڭىپ، تېخىمۇ كۆپ خەلق بىلەن پادىشاھنىڭ كۆرۈشۈشىنى ئۈمىد قىپتۇ. پادىشاھ بۇ تەكلىپنى رەت قىپتۇ ۋە ئېيىقنىڭ ئۆزىگە ھەمراھ بولۇپ بىللە مېڭىش تەلىپىنى قوبۇل قىلغانلىقىنى جاكارلاپتۇ. شۇنداق قىلىپ پادىشاھ ئېيىقنىڭ ھەمراھلىقىدا سايا‌ھەتكە مېڭىپتۇ. خەلقلەر بولسا: «ئېيىق دېگەن تەرسا نەرسە، پادىشاھقا زىيان ــ زەخمەت يەتكۈزۈپ قويارمىكىن» دەپ ئەنسىرىشىپتۇ. پادىشاھ تومۇز ئىسسىقتا ئېيىق بىلەن چۆل كېزىپ ئۇچ كۈن مېڭىپتۇ. ئاخىر بىر بۇلاقنىڭ قېشىغا كەپتۇ. پادىشاھ بۇلاق بويىدىكى

---

①ئوسمان ھەسەن ئېيتىپ بەرگەن، مۇكەررەم ئەمەت توپلىغان. «كۇچا خەلق چۆچەكلىرى»، 1993 ــ يىل نەشرى.

دەرەخنىڭ تۈۋىگە كېلىپ سايداپ ئولتۇرۇپ ئۇگدەپ قاپتۇ. ئېيىق ئوۋ ئوۋلاپ قورسىقىنى تويغۇزۇپ پادىشاھنىڭ قېشىغا كەپتۇ. ئېيىق پادىشاھنىڭ يۈزىگە بىر قانچە چۈن ئولىشىپ، پادىشاھنى ئۇخلاتمىغانلىقىنى كۆرۈپتۇ. ئېيىقنىڭ چۈنىگە ناھايىتى ئاچچىقى كەپتۇ - دە، يوغان بىر تاشنى كۆتۈرۈپ كېلىپ پادىشاھنىڭ يۈزىگە قونغان چۈنىگە بىر ئۇرغان ئىكەن. چۈن ئۇچۇپ كېتىپ پادىشاھ شۇ زامان ئۆلۈپتۇ. پادىشاھنىڭ ئاممىدىن ئايرىلىپ چىقىپ، ئەقىلسىز ئېيىقنىڭ قولىدا ئۆلگەنلىكىگە خەلق قاتتىق ئېچىنىپتۇ[1].

ھېكمەت:

سەن مۇناسىۋەتلىشىدىغان ئوبيېكتنى ھەققىي كۆزەتمەسلىك، ئۇ ساڭا ياخشى ئىش قىلىپ بېرىمەن دەپ، تاسادىپىي ۋەقەلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىشى مۇمكىن. شۇڭا، سەن مەيلى قانداق ئىش بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ئەتراپىڭدىكىلەرنى ئوبدان تالىلا. ئۇلار سېنىڭ غەلىبەڭگە ۋە ياكى مەغلۇبىيىتىڭگە سەۋەب بولىدۇ.

دورامچى مايمۇنچاق

بۇرۇنقى زاماندا، بىراق تاغنىڭ كەينىدە بىر بۇۋاي ياشايدىكەن، بۇۋاي كىچىككىنە بىر پارچە يېرى بىلەن جان باقىدىكەن. ئۇ يەرگە يازدا ئاش تېرىپ، قىشتا يېيدىكەن. بۇۋاينىڭ بىر تۇپ ئالما دەرىخى بار بولۇپ، ياز كۈنلىرى شۇ دەرەختىكى ئالمىنى يەپ كۈن ئۆتكۈزىدىكەن، ئۇنىڭدىن باشقا ھېچ نەرسىسى يوق ئىكەن. بۇۋاينىڭ ئالمىسى كۈندە بىر تال چۈشىدىكەن ھەمدە شۇ بىر تالنى يېيدىكەن.

كۈنلەرنىڭ birىدە بۇۋاي كەپسىدىن چىقىپ قارىسا، يەرگە چۈشكەن ئالمىسى يوق تۇرغۇدەك. بۇۋاي مۆكۈنۈپ قاراپ تۇرسا بىر مايمۇنچاقنىڭ ئالمىنى ئېلىپ قاچقانلىقىنى كۆرۈپتۇ. بۇۋاي دەررۇ ئارقىسىدىن قوغلاپ بارسا، مايمۇنچاق يۈگۈرۈپ بېرىپ بىر قورام تاشنىڭ ئۈستىگە چىقىپ ئولتۇرۇپ، ئىشتىھا بىلەن ئالمىنى غەمسىز يەپ ئولتۇرۇپتۇ. بۇۋاينىڭ سەل ئاچچىقى كېلىپ: «خەپ توختاپ تۇر» دەپ جۇنۇپتۇ. بۇۋاي ئاخىر بىر چارە ئىزدەپ مايمۇننى تۇتماقچى بوپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن ئەتىسى ئەتىگەن ئورنىدىن تۇرۇپ، ۋاقىتنى توغرا مۆلچەرلەپ، كۈن دەل چۈش بولغاندا پىنھان جايدا قاراپ تۇرسا، ئالمىغا ئۆگىنىپ قالغان مايمۇنچاق يىراقتا بىر دە ئالمىغا، بىر دە بۇۋايغا قاراپ تۇرغۇدەك. بۇۋاي ئەمدى ئۆزىنىڭ تاپقان چارىسى بويىچە، مايمۇنچاققا كۆرسىتىپ تۇرۇپ، كېسۈۋېتىلگەن ياغاچنىڭ ئۈستىگە كېلىپ ئولتۇرۇپتۇ. ئاندىن كۆتۈرۈپ چىققان جامدىكى سۈنى ئولتۇرغان يېرىگە

[1]مىجىت ئەيسا ئېيتىپ بەرگەن، قۇربان ياسىن توپلىغان. «كۆچا خەلق چۆچەكلىرى»، 1993 - يىل نەشرى.

سۇرۇپتۇ ۋە ياغاچنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرۇپ، سۇنى كۆزىگە سۈرتۈپ جىممىدە ئاپتاپقا قاقلىنىپ ئولتۇرۇپتۇ. بىر چاغ بولغاندا ئورنىدىن تۇرۇپ يەنە بىر جامدىكى ئېرىتىپ قويغان يار يېلىمنى قويۇپ قويۇپ كەپسىگە كىرىپ كېتىپتۇ. بۇنى كۆرگەن دورامچى مايمۇنچاق كېلىپلا بوۋاي قىلغان ئۈسۈلدا ياريېلىمنى ئالدى بىلەن ئولتۇرغان يېرىگە، ئاندىن كۆزىگە سۇرۇپ بوۋاينىڭ قىياپتىدە ئاپتاپقا قاقلىنىپ ئولتۇرۇپتۇ. بىردەمدىن كېيىن كۆزىنى ئاچسا ئاچالماپتۇ. ئورنىدىن قوپسا قوپالماپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئاخىر دورامچى مايمۇنچاق بوۋاينىڭ قولىغا چۈشۈپتۇ[1].

ھەممىنى تولۇق ئۆگىنىۋالدىم دېمە

بۇرۇنىنىڭ بۇرۇنسىدا، بىر گۈزەل ئورمانلىقتا نۇرغۇن ھايۋانلار ياشايدىكەن. ئۇلارنىڭ ئىچىدە مۇشۇك بىلەن يولۋاس ئىناق دوستلاردىن ئىكەن. بىر كۈنى ئۇلار ئوۋغا چىقىپتۇ. ئۇ چاغلاردا يولۋاس ھېچقانداق كارامەتلەرنى بىلمەيدىكەن، مۇشۇك بولسا بەكمۇ چېۋەر ئىكەن. شۇنداق بولغانلىقتىن ئوۋ ئوۋلاشتا يولۋاس ھەرگىزمۇ مۇشۇككە تەڭ كېلەلمەپتۇ. يولۋاس بىر ئوۋنى ئوۋلىغىچە مۇشۇك ئون ئوۋنى ئوۋلايدىكەن. شۇڭا، يولۋاس مۇشۇكتىن ئۆزىگە ماھارەت ئۆگىتىپ قويۇشنى، ئۆزىنى شاگىرت قىلىۋېلىشنى ئۆتۈنۈپتۇ. مۇشۇك ئۇنىڭ تەلىپىنى دوستانىلىق بىلەن قوبۇل قىپتۇ ھەمدە ھەرخىل ماھارەتلەرنى، ئوۋ ئوۋلاشنى، دۈشمەنلەرگە تاقابىل تۇرۇشنى ئۆگىتىپتۇ. يولۋاس كۆڭۈل قويۇپ ئىخلاسمەنلىك بىلەن ئۆگەنگەچكە تېزلا كامالەتكە يېتىپ، مۇشۇكتىن قېلىشمايدىغان بولۇپ قاپتۇ.

كۈنلەر ئۆتۈپ، بىر كۈنى يولۋاس ئۆزىچە بۇ كىچىككىنە بىر نەرسە ماڭا قانداقمۇ ئۇستازلىققا مۇۋاپىق كېلىدۇ، ئەمدى مەن ئۇنىڭ ھەممە ماھارىتىنى ئۆگىنىۋالدىم، ئۇنى يوقاتمىسام ھېساب ئەمەس، دەپ ئويلاپ نىيىتىنى بۇزۇپتۇ.

بىر كۈنى ئۇ مۇشۇك بىلەن ئوچرىشىپ قاپتۇ، يولۋاس ئەتەي مۇشۇك بىلەن جېدەللىشىپ تەپتارتماستىن مۇشۇككە ئېتىلىپتۇ. يولۋاسنىڭ يامان نىيىتىنى بۇرۇندىنلا تۇيۇپ يۈرگەن مۇشۇك چاقچاقلىق بىلەن يۇگۇرۇپ بېرىپ بىر دەرەخكە چىقىۋاپتۇ. يولۋاسنىڭ يامان نىيىتى ئىشقا ئاشماپتۇ. مۇشۇكنىڭ ھەممە ماھارەتلىرىنى ئۆگىنىۋالدىم دەپ چۆچۈرىنى خام ساناپ يۈرگەن يولۋاس مۇشۇكنىڭ ئۆزىگە دەرەخكە چىقىش ماھارىتىنى ئۆگەتمىگەنلىكىنى كېچىكىپ بىلىپتۇ. مۇشۇكمۇ يامان كۈنلەرنىڭ كېلىپ قېلىشىنى بىلىپ، ئۇنىڭغا دەرەخكە چىقىش ماھارىتىنى ئۆگەتمىگەنىكەن. يولۋاس مۇشۇكنىڭ ئۆگەتكەن كارامەتلىرى ئارقىلىق ھايۋانلارغا پادىشاھ بولۇپ ياشاپ

---

①ئىمىن مۇمىن ئېيتىپ بەرگەن، تۇنىياز ئىمىن توپلىغان. «كۇچا خەلق چۆچەكلىرى»، 1993 ـ يىل نەشرى.

كەپتۇ. ئەمما ئۇ ئۆزىنىڭ قارا نىيەتلىكى تۈپەيلىدىن تا ھازىرغىچە دەرەخكە چىقىشنى بىلمەيدىكەن[1].

ھېكمەت:

بىلىم - ماھارەتنىڭ تۈرى چەكسىز، ھېچكىم ئۆزى تولۇق ئىگىلەپ بولغان ئەمەس. چۈنكى قانچە ئۆگەنگەنسېرى بىلمەيدىغىنىڭ شۇنچە كۆپلۈكىنى چۈشىنىسەن. شۇڭا، سەن مەيلى قايسى ئىلىمنى ئۆگەن، ئالدىراپلا «ۋايىغا يەتكۈزدۈم» دەپ قارىما. ئەگەر شۇنداق قىلىدىغان بولساڭ، ھېكايەتتىكى يولۋاس كەبى ئاقىۋەتكە قالىسەن.

ھەر كىم قىلسا ئۆزىگە قىلار

بۇرۇنقى زاماندا بىر ئادەم بار ئىكەن. ئۇ ئادەمنىڭ ئەتىۋارلىق بىر ئوغلى بولۇپ، ئاتا - ئانا ئوغلىنى بەكمۇ ئەتىۋارلاپ باقىدىكەن. كۈنلەردىن بىر كۈنى بالىنىڭ دادىسى قېرىپ، كۆزى قارىغۇ بولۇپ قاپتۇ. بالىسى دادىسىنى بېقىپ يۈرۈپ نىيىتى بۇزۇلۇپ «دادام ماڭا يۈك بولۇپ قالغۇدەك، مەن ئۇنى بېقىپ يۈرسەم ئۆزۈمنىڭ جېنىنى باقالمىغۇدەكمەن» دەپ ئويلاپ، دادىسىنى يوقىتىشنىڭ ئامالىنى ئىزدەپتۇ. كۈنلەر، ئايلار ئۆتۈپ، بالا چەت - ياقىدىكى بىر بۇلاقنى تېپىپتۇ. ئۇ دادىسىنى ئالداپ يۈرۈپ بۇلاق بېشىغا ئاپىرىپ بۇلاققا تاشلۇۋېتىپ قايتىپ كەپتۇ. ئۇ دادىسىدىن ئايرىلىپ، ئىش - ئوقەت قىلىپ يۈرۈپ، ئاخىر ئۆي - ئوچاقلىق بولۇپ، ئايالى بىلەن ناھايىتى ياخشى ئۆتۈپ بىر پەرزەنت كۆرۈپتۇ. ئۇ بالىنىڭ ئىسمى قادىر ئىكەن. ئۇلارمۇ بالىنى ناھايىتى ئەتىۋارلاپ بېقىپ چوڭ قىپتۇ. بالىسى يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن چوڭ بىر يىگىتكە ئايلىنىپتۇ. دادىسىمۇ قېرىپ كۆزى كۆرمەس بولۇپ قاپتۇ. بالىسى دادىسىنىڭ ئۆزىگە يۈك بولۇپ قېلىشىنى ئويلاپ، ئاخىر ئۇنى يوقىتىش نىيىتىگە كەپتۇ - دە، دادىسىنى بىر كۈنى ھېلىقى بۇلاقنىڭ قېشىغا ئاپىرىپ تاشلىماقچى بوپتۇ. دادىسى بۇ ئىشنى تۇيۇپ قاپتۇ، ئۇ بالىسىغا:

- بالام مەن چوڭ دادامنى مۇشۇ يەرگە تاشلىغانىدىم، مېنى تېزرەك تاشلىغىن! - دېگەن ئىكەن، بالىسى «مەن قېرىغاندىمۇ كۆزۈم كۆرمەس بولۇپ قالسا بالام مۇشۇنداق قىلمىسۇن» دەپ ئويلاپ، دادىسىنى ئۆيىگە ياندۇرۇپ ئەكېتىپتۇ. دادىسىنىڭ كۆزىنى داۋالاپ ساقايتىپ، ئاخىرقى ئۆمرىگىچە ياخشى بېقىپتۇ[2].

---

①نىياز كېرىم ئېيتىپ بەرگەن، تۇرسۇن نىياز توپلىغان. «كۆچا خەلق چۆچەكلىرى»، 1993 - يىل نەشرى.

②دىلەيساخان سىدىق ئېيتىپ بەرگەن، رۇقىيە ياسىن خاتىرىلىگەن. «كۆچا خەلق چۆچەكلىرى»، 1993 - يىل نەشرى.

ھېكمەت:
بۇ دۇنيادا ھېچكىمنىڭ ھەققى ھېچكىمدە قالمايدۇ. بولۇپمۇ ئاتا ـ ئانا ئەجرىنى يەردە قويمىساڭ، ئۇنىڭ ھالاۋىتىنى ۋاراسىدىن كۆرىسەن. كونىلار «كالىنىڭ بېشىغا كەلگەن كۈن موزاينىڭ بېشىغىمۇ كېلەر» دەپ بىكار ئېيتمىغان.

كۆيۈمچانلىققا گۇماندا قارىما

بۇرۇنقى زاماندا بىر ئادەم بولۇپ، ئۇنىڭ كۈنى ناھايىتى غۇربەتچىلىكتە ئۆتكەن ئىكەن. بۇ ئادەمنىڭ ئىككى ئوغلى بار ئىكەن. چوڭىنىڭ ئىسمى خېلىل، كىچىكىنىڭ ئىسمى جېلىل ئىكەن. بۇ ئادەم كېسەل بولۇپ بىرنەچچە كۈندىن كېيىن ۋاپات بولۇپتۇ. بالىلار يىغلاپتۇ، قاقشاپتۇ. ئاخىر بىر ئامال قىلىپ دادىسىنىڭ نەزىرىنى بېرىپتۇ.

بۇ بالىلار يەي دېسە نان، كىيەي دېسە كىيىم يوق. ئاخىر بىلىقچىلىق قىلىشقا باشلاپتۇ. بالىلارنىڭ چوڭى دادىسىنىڭ ۋەسىيىتى بويىچە ئۈكىسىنى ئوبدان بېقىپتۇ. ئۇ بىلىقنىڭ بېشىنى ئۆزى يەپ، قالغىنىنى ئۈكىسى جېلىلغا بېرىدىكەن. بۇنداق قىلىۋەرگەندىن كېيىن ئۈكىسى گۇمانلىنىپ، ئاكام دائىم ماڭا بىلىقنىڭ بېشىنى بەرمەي ئاخىرىنى بېرىدۇ دەپ ئويلاپ، ئاكىسىنى يوقىتىپ ئۆزى بىلىقنىڭ بېشىنى ئوڭچە يېمەكچى بوپتۇ ۋە بىر كۈنى ئاكىسىغا:

ــ دەريا بويىغا بېرىپ بىلىق تۇتۇپ كېلەيلى، ــ دەپتۇ. ئاكىسى ماقۇل بولۇپ دەريا بويىغا بېرىپتۇ ۋە تورنى يېيىپ سېلىپتۇ، بىر يوغان بىلىقنى سۈزۈپ ئېلىپ ئۈكىسىغا بېرىپتۇ. ئۈكىسى:

ــ ھەي ئاكا ئاۋۇ يەردە يوغان بىر بىلىق بار ئىكەن، ــ دەپتۇ. ئاكىسى:

ــ قېنى؟ ــ دەپ دەريا لېۋىگە بارغانىكەن، ئۈكىسى بىر ئىتتىرىپلا ئاكىسىنى سۇغا غەرق قىلىپتۇ ۋە بىلىقنى ئۆيگە ئاپىرىپ پاكىز تازىلاپ پىشۇرۇپ يېگەن ئىكەن، بىلىقنىڭ بېشى ناھايىتى ئاچچىق ھەم تەمسىز ئىكەنلىكىنى بىلىپتۇ ۋە دەريا بويىغا بېرىپ ئاكىسىنى چاقىرىپ يىغلاپتۇ. يىغلا ـ يىغلا ئاخىر قۇشقاچقا ئايلىنىپ ئۆچۈپ كېتىپتۇ. رىۋايەت قىلىنىشىچە ئۇ قۇشقاچ يەنىلا دەريا بويىدا ئايلىنىپ يۇرۇپ ئاكىسىنى ئىزدەيدىكەن[1].

ئەمگىكىڭنىڭ قەدرىنى بىل

بۇرۇنقى زاماندا بىر دېھقان ئۆتكەن ئىكەن. ئۇ يازدا تېرىقچىلىق قىلىپ، تاپقان ئاشلىقى بىلەن قىشنى ئۆتكۈزۈپتۇ. ئۇ بىر قىشتا بىر ئۆيىنىڭ ھاۋاسىنى تەكشەپ،

---

①ئوسمان ھوشۇر ئېيتىپ بەرگەن، دىلبەر ھىممەت توپلىغان. «كۆچا خەلق چۆچەكلىرى»، 1993 ـ يىل نەشرى.

چىلگە تېرىپتۇ. ئۇ چىلگىنى پادىشاھمۇ يېسۇن دەپ، پادىشاھقا سوۋغا قىپتۇ. پادىشاھ چىلگىنى كۆرۈپ دېھقانغا:

ــ قىشتا چىلگە تېرىش ئۈسۈلىنى سەن قانداق ئويلاپ تاپتىڭ؟ ــ دەپتۇ. دېھقان ئۈسۈلىنى بىر ــ بىرلەپ سۆزلەپ بېرىپتۇ. پادىشاھ:

ــ باركاللا، ــ دەپتۇ، ــ چىلگىنىڭ بېشىنى پادىشاھ يېسە دەپ ئەكىرىدىكمۇ؟ ــ دەپتۇ.

ــ ھەئە، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ دېھقان. پادىشاھ دېھقانىنىڭ ئەكەلگەن چىلگىسىگە «ئۇچ باركاللا» بىلەن يولغا ساپتۇ.

دېھقان بىر ئاشخانىغا كىرىپ 10 مانتا بۇيرۇتۇپ، مانتىنى يەپ بولۇپ:

ــ ئاشپەز ئۇستام، مۇشۇ مانتا قاسقاندا پىشتىمۇ؟ ــ دەپتۇ.

ــ ھەئە، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ئاشپەز.

ــ باركاللا، ــ دەپتۇ دېھقان. يەنە:

ــ مۇشۇ مانتىنى ئۆزلىرى ئەتلىمۇ؟ ــ دەپتۇ.

ــ ھەئە، ــ دەپتۇ ئاشپەز. دېھقان:

ــ ھە بەك ئوخشاپتۇ. باركاللا، ــ دەپ ئاشخانىدىن چىقىپ كېتىپتۇ. بۇنى كۆرگەن ئاشپەزنىڭ ئاچچىقى كېلىپ:

ــ سېنىڭ قورۇق باركاللاڭنىڭ نېمە كېرىكى، ئۇنىڭغا 10 مانتا كەلمەيدۇ، ــ دەپ دېھقانىنىڭ ياقىسىدىن سۆرەپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئەكەپتۇ. ئاشپەز بولغان ئەھۋالنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. دېھقان:

ــ سىلە بايىتىن مېنىڭ چىلگەمنى ئۇچ باركاللا بىلەن ئالغان ئىدىلە، مەنمۇ ئۇچ باركاللا بىلەن 10 مانتىنىڭ پۇلىنى تۆلىمىدىم، ــ دەپتۇ.

پادىشاھ ناھايىتى خجىل بولۇپ مانتىنىڭ پۇلىنى تۆلەپ دېھقانغا ئايرىم ئىنئام بېرىپتۇ[1].

ھېكمەت:

سەن بىر ئۆمۈر ئەجىر سىڭدۈرگەن ئەمگىكىڭدىن راھەت كۆرمىسەڭ، ئۇ ھېچنېمگە تەڭ ئەمەس. ئارىمىزدا شۇنداق كىشىلەر باركى، ئۇلار تىرىشىپ ئەمگەك قىلىدۇ. ئەمما ئەمگىكىنىڭ قەدرىنى باشقىلارنىڭ باھاسىغا ئاساسەن ئۆلچەيدۇ. سەن ئەمگىكىڭگە ئالدى بىلەن ئۆزۈڭ باھا بەر. ئۆزۈڭگە ئەرزىسە باشقىلارغىمۇ ئەرزىيدۇ. ھېكايەتتىكى دېھقان ئۆز ئەمگىكىنىڭ باشقىلار تەرىپىدىن بەدەلسىز ئىگىلىنىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن قايغۇرماستىن، ئەقلىنى ئىشقا سېلىپ سىلىق يول ئارقىلىق تېگىشلىك ھەققە ئېرىشتى. ئەگەر ئۇ بۇ خىل ئۈسۈلنى قوللانماستىن، پادىشاھقا بېۋاستە ھەق بېرىشنى ئېيتقان بولسا، ئوخشىمىغان ئاقىۋەتنىڭ كېلىپچىقىشى مۇقەررەر ئىدى.

---

①ئوسمان ھەسەن ئېيتىپ بەرگەن، ئەكبەر ئوپلىغان. «كۆچا خەلق چۆچەكلىرى»، 1993 ــ يىل نەشرى.

ئائىلە خۇشاللىقى تەڭ بەرپا قىلىندۇ

بۇرۇنقى زامانىدا بىر جۇپ ئىناق ئاكا ـ ئۇكا ئۆتكەنكەن. ئۇلار ئۆيلەنگەندىن كېيىنمۇ ئايرىلماي بىر ھويلىدا بىر ـ بىرسىنى ئىززەتلەپ تۇرمۇش كەچۈرۈپتۇ. قازىنى بىر بولغاچقا، بىر ئايدا ئاكىسى راسخوت قىلىدىكەن، يەنە بىر ئايدا ئىنىسى راسخوت قىلىدىكەن. كۈنلەر ئەنە شۇنداق خاتىرجەملىك ئىچىدە ئۆتۈۋېرىپتۇ.

بىر كۈنى ئاكىسىنىڭ ئايالى ئېرىگە:

ــ ھەي، بىلىپ قويۇڭ جۇمۇ، سىزنىڭ ئۆز ئىنىڭىز بىلەن ئىناق ئۆتۈشىڭىزدە مېنىڭمۇ رولۇم بار، ــ دەپتۇ.

ئاكىسى:

ــ ماڭە نېرى، سېنىڭ نېمە رولۇڭ بولاتتى. بىز دېگەن ئەزەلدىن بىرەر قېتىممۇ قاپاق تۇرۇشۇپ باققان قېرىنداشلار ئەمەس. سەن ھەرقانچە قىلغىنىڭ بىلەن بىز يەنە ئەپ ئۆتۈۋېرىمىز، ــ دەپتۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ خوتۇنىنىڭ ئىچىگە بىر جىن كىرىپتۇ ـ دە، ئېرىگە قاراپ: «ھىم، ئۇنداق بولسا قايسىمىزنىڭ سۆزى توغرا، كېيىن بىلىپ قالارسىز» دەپتۇ.

شۇ ئايلىق راسخوت قىلىش نۆۋىتى ئىنىسىگە كەلگەنكەن. ئىنىسى بازاردىن بىر دانە قوي ئېلىپ چىقىپ سويۇپ، ئىككى دانە بۆرەكنىڭ بىرسىنى ئاكىسىنىڭ ئوغلىغا، بىرسىنى ئۆزىنىڭ ئوغلىغا بېرىپتۇ.

كەچقۇرۇن ئاكىسى بازاردىن كېلىشىگە خوتۇنى دومسىيىپ:

ــ ھوي، ئىنىڭىزنى بەك ماختاپ كېتىۋاتاتتىڭىز، چاغلىقلا بىر نېمە ئىكەن ئۇ. قوينى سويۇپ، بىزنىڭ بالىمىزنى تەلمۇرتۇپ قويۇپ، بىر بۆرەكنى بالىسىغلا بەردى. بالام بىچارە مۆلدۈرلەپ قاراپلا قالدى. شۇمۇ ئادەمگەرچىلىكمۇ؟ سىز بولسىڭىز، ھەرگىزمۇ ئۇنداق قىلمايتتىڭىز، ــ دەپتۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان ئاكىسى ئاچچىقىنى باسالماي يۇگۈرۈپ چىقىپ پېتى ئىنىسىنى تىللاپتۇ. ئالاھەزەل، ئۇلار خېلى دېيىشىپتۇ. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن ئاكىسىنىڭ ئايالى قاقاھلاپ كۈلۈپ تۇرۇپ ئېرىگە شۇنداق دەپتۇ:

ــ ھوي كىشى، ئېغىرراق بولۇڭ، قويدىمۇ بىر بۆرەك بولامدۇ؟ يەنە بىرسى قېنى دېمەيسىزغۇ؟ ئىنىڭىز ئىككى بۆرەكنىڭ بىرسىنى ئاۋۋال بىزنىڭ بالىغا، ئاندىن يەنە بىرسىنى ئۆزىنىڭ بالىسىغا بەردى.

ئېرىنىڭ ئاچچىقى كېلىپ:

ــ سەن خوتۇنزە ــ... دەپ تېرىكىپتۇ.

خوتۇنى بولسا مەغرۇر ھالدا:

ــ قانداق، مېنىڭمۇ رولۇم بارمىكەن؟ ــ دەپتۇ. شۇندىن كېيىن ئاكا ــ ئۇكىلار ئۆزلىرىنىڭ ئىناق ئۆتۈشىدە خوتۇنلىرىنىڭمۇ رولى بارلىقىنى چۈشىنىپتۇ[1].

ھېكمەت:

ئائىلىدىن ئىبارەت كىچىك ۋەتەننىڭ پادىشاھ ۋە خانىشلىرى بولغان ئەر ــ خوتۇن ھېچقاچان بىر ــ بىرىدىن مۇستەقىل ھالدا ئەتراپتىكىلەر بىلەن مۇناسىۋەت ئورنىتالمايدۇ. ئۇلار بەئەينى قان بىلەن گۆشتەك ئۇيۇشقاندىلا ئاندىن ھاياتنىڭ لەززىتىنى تېتىيالايدۇ. كىمدە كىم «مېنىڭ راست» دەيدىغان ھالىتىنى ئۆزگەرتمەيدىكەن، جېدەل ــ ماجىرادىن خالىي بولالمايدۇ.

غەيۋەتخورنىڭ ھالاكىتى تېز

بۇرۇن بىر مومای بىلەن بىر بوۋای ئۆتكەنىكەن. ئۇلار ئۆمرىدە ئىككى قىز پەرزەنت كۆرگەنىكەن. قىزلىرى چوڭ بولغاندا بىرىدىن كېيىن يەنە بىرنىڭ تويىنى قىلىپ ئۇزىتىپتۇ، مومای بىلەن بوۋای ئۆيىدە غېرىبانە بولۇپ يالغۇز قاپتۇ.

بوۋای ئاق كۆڭۈل، توغرا نىيەتلىك ئىكەن، مومای غەيۋەتخور ئىكەن. مومای چوڭ قىزىنىڭ ئۆيىگە بارغاندا كىچىك قىزىنىڭ غەيۋىتىنى قىلىدىكەن. كىچىك قىزىنىڭ ئۆيىگە بارغاندا چوڭ قىزىنىڭ غەيۋىتىنى قىلىدىكەن. شۇنداق قىلىپ، مومای ئىككى قىزىنى بىر ــ بىرىگە يامان قىلىپ قويۇپتۇ. بوۋای قەدىناسىغا سىلىق ئېيتسا ئاڭلىماپتۇ، ئاغرىتىپ ئېيتسا ئاھانەتكە قاپتۇ. شۇنداق قىلىپ بوۋای دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپ نومۇس ئىچىدە ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ. ھەدە ــ سىڭلىمۇ بارا ــ بارا ئانىسىنىڭ غەيۋەتخورلۇقىنى بىلىپ، ئۆزئارا ياخشى ــ خوپ بولۇشۇپتۇ. ئۇلار ئانىسىغا نەسىھەت قىلىپمۇ غەيۋەتخورلۇقتىن قالدۇرالماپتۇ، ئۇ ئىككىسى ئانىسىدىن زېرىكىپتۇ. مومای چوڭ قىزىنىڭ ئۆيىگە كەلسە، ئۆيىگە كىرگۈزمەيدىغان بوپتۇ. كىچىك قىزىنىڭ ئۆيىگە بارسا، ئۇ كىلىشى بىلەن ئىشىكنى تاقىۋاپتۇ. ئەل ــ يۇرتمۇ مومايغا نەزەر سالمايدىغان بولۇۋاپتۇ.

مومای ئۆز ئۆيىدە تىكەندەك يالغۇز قاپتۇ. ئونىڭ دۇنيالىقتا بىر مۇشۇكى بولۇپ، ئۇ شۇ مۇشۇككە ئەل ــ يۇرتىنى، قىزلىرىنى يامانلاپ غەيۋەت قىلىدىغان ھالەتتە قاپتۇ ۋە شۇنداق يېگانىلىك بىلەن دۇنيادىن ئۆتۈپتۇ[2].

ھېكمەت:

سەن غەيۋەتكە قانچە بېرىلسەڭ، ھايات شامىڭ شۇنچە خىرەلىشىدۇ. سەن مەيلى كىمنىڭ غەيۋىتىنى قىل، ئۇ يەنىلا بەرىبىر غەيۋەت. شۇڭا، بۇ ئىللىتىڭنى

---

①ماھىبەدەر ئىبراھىم توپلىغان. «غۇلجا خەلق چۆچەكلىرى»، 1989 ــ يىل نەشرى.

②روزى ئاخۇن ئېيتىپ بەرگەن، «غۇلجا خەلق چۆچەكلىرى»، 1989 ــ يىل نەشرى.

تاشلاپ غەيۋەتسىز ھاياتىڭنى باشلا. شۇ چاغدىلا سەن ھاياتنىڭ نەقەدەر گۈزەللىكىنى تېخىمۇ ھېس قىلسەن.

ھەقىقىي دوستنى كۆڭۈل تونۇيدۇ

بۇرۇن ئىككى دوست ئۆتكەنىكەن. بۇلار ئۆيلىنىپ، خېلى يىللار ئۆتكەندىن كېيىن، بىرسى يەنە بىرسىنى يوقلاپ بېرىپتۇ. يوقلاپ كەلگۈچى تالادا تۇرۇپ چاقىرىپتۇ. ئۆي ئىگىسى دوستىنىڭ كەلگىنىنى بىلىپ، قورۇدا:

— دوستۇم، پوق يېگىڭ كەلسە قورۇغا كىر، — دەپتۇ.

يوقلاپ كەلگۈچى رەنجىپ كېتىپ قاپتۇ. ئارىدىن بىر نەچچە يىل ئۆتكەندىن كېيىن ھېلىقى ئادەم يەنە دوستىنى يوقلاپ كېلىپ چاقىرىپتۇ. دوستى قورۇدا تۇرۇپ:

— دوستۇم مۇشت يېگىڭ كەلسە قورۇغا كىر، — دەپتۇ.

يوقلاپ كەلگۈچى يەنە رەنجىپ كېتىپ قاپتۇ. ئارىدىن يەنە خېلى يىللار ئۆتۈپتۇ. ھېلىقى ئادەم خاپىچىلىقىنى ئۇنتۇپ يەنە كەپتۇ. بۇ نۆۋەت دوستى چىقىپ، كەلگۈچىنى قۇچاقلاپ، ئۆيگە تەكلىپ قىپتۇ. ئۆي ئىگىسىنىڭ بالىلىرى كەلگۈچىنىڭ ئېتىنى باغلاپ، قولىغا سۇ بېرىپ، داستىخان سېلىپ، ئىززەت ـ ئىكرام كۆرسىتىپتۇ.

گەپتىن گەپ چىقىپ، مېھمان ئالدىنقى ئىككى نۆۋەتتە رەنجىپ كەتكەنلىكىنى يۇشۇرماپتۇ. ساھىبخانا كۈلۈپ كېتىپ:

— دوستۇم، ئۇ گەپلەرگە رەنجىمە، — بىرىنچى قېتىم كەلگىنىڭدە ساڭا خىزمەت قىلىۋاتقان مۇنۇ بالىلارنىڭ ئالدى ماڭغان، كەينى قۇچاقتا ئىدى. ئۆيدە ئادەم ئولتۇرغۇدەك ئورۇن يوق، ھەممە يەر بالىلارنىڭ پوق ـ سۈيدۈكىگە مىلەنگەنتى. شۇڭا پوق يېگىڭ كەلسە كىر دېگەنتىم. ئىككىنچى قېتىم كەلگىنىڭدە بالىلارنىڭ چوڭى 13 ياش، كىچىكى يەتتە ياشتا ئىدى. بىر ـ بىرى بىلەن جېدەللىشىپ، ئۆي قالايمىقان ئىدى. خاتىرجەم ئەمەس ئىدىم. شۇڭا مۇشت يېگىڭ كەلسە كىر، دېگەنتىم. ئۈچىنچى قېتىم كەلگىنىڭدە كۆرۈپ تۇرۇپسەن، ئۆي رەتلىك، پاكىز، بالىلار ئەقلىگە كىرگەن. بالىلار بىرەر مېھمان كەلسە مېھمانىنىڭ قەدرىنى چۈشىنىدۇ، — دەپتۇ.

بۇ گەپتىن مېھمان كۈلۈپ كېتىپتۇ ۋە ئۆزىنىڭ بىھۇدە رەنجىگىنىنى ھېس قىپتۇ[①]

ھېكمەت:

ھەقىقىي دوستلارنىڭ دوستلۇقىغا ھېچ نەرسە توغرا كەلمەيدۇ. ئۇلارنىڭ ئالدىدا ھەرقانداق ئېگىز تاغ ـ داۋان پەيدا بولسىمۇ، ۋاقىت بورانلىرى ئۇچۇرتۇپ كېتىدۇ. ئەگەردە دوستلارنىڭ دىلىدا ئېغىر ـ بېسىقلىق بولماي، ئىنتىلىك مىجەز بولسا، دوستلۇققا تېزلا تەسىر يېتىدۇ. ھېكايەتتىكى دوستلار ئەنە شۇنداق. ئۇلار ئارىدىن كۆپ يىل ئۆتۈپ كەتسىمۇ، لېكىن مېھرىنى ئۈزەلمىگەن. ئاچچىقنىڭ كەينىگە كىرمىگەن. نەتىجىدە ئەمەلىي دوستلۇققا يەنىمۇ مۇستەھكەم ئۇل سېلىنغان.

---

①دوس نۇرۇم رەتلىگەن، كامال ئالىم خاتىرلىگەن. «غۇلجا خەلق چۆچەكلىرى»، 1989 ـ يىل نەشرى.

قېرىنداشلىق مېھرى ھەممدىن ئەلا

زامانىنىڭ زامانىسىدا بىر پادىشاھ ئۇچ گۈناھكارغا ئۆلۈم جازاسى بەرمەكچى بوپتۇ. شۇ شەھەردە يېشى ئوتتۇز بەشلەرگە يېرىپ قالغان بىر ئايال بولۇپ، ئۆلۈمگە بۇيرۇلغان ئۈچ گۈناھكارنىڭ بىرسى ئۇنىڭ ئېرى، يەنە بىرسى ئوغلى، ئۈچىنچىسى بولسا بىر تۇغقان قېرىندىشى ئىكەن. پادىشاھ بەلگىلىمە بويىچە ئايالنى چاقىرتىپ، ھۆكۈمنامىگە قول قويۇشنى بۇيرۇپتۇ. ئايال ئالدى بىلەن ئېرىنىڭ ھۆكۈمنامىسىگە قول قويۇپتۇ. ئارقىدىن ئوغلىنىڭ ھۆكۈمنامىسىگىمۇ نائىلاج قول قويۇشقا مەجبۇر بوپتۇ. ئاخىردا بىر تۇغقان ئىنىسىنىڭ ھۆكۈمنامىسىگە قول قويۇشقا نۆۋەت كەلگەندە، ئايالنىڭ قوللىرى تىترەپ، يۈرىكى سېلىپ، قاتتىق يىغلاپ كېتىپتۇ ۋە قول قويغىلى ئۇنماپتۇ.

بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن پادىشاھ ئايالغا قاراپ:

— سەن نېمە ئۈچۈن ئېرىڭنىڭ ۋە بالاڭنىڭ ئۆلۈشىگە رازى بولۇپ قول قويىسەنۇ، ئىنىڭگە كەلگەندە بۇنچە يىغلاپ پەرياد چېكىسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئەي ئۇلۇغ پادىشاھىم ئېرىمنىڭ ئۆلۈمىگە رازى بولۇشۇممۇ ئىلاجسىزلىقتىن بولدى. مەن تېخى ياش، بىرەرسىگە تۇرمۇشلۇق بولسام ئېرىمنىڭ ئورنىنى باسار دەپ ئۆزۈمگە تەسەللى بەردىم. ئوغلۇمنىڭ ئۆلۈمىگە رازى بولۇشۇم تېخىمۇ نائىلاجلىقتىن بولدى. ئەرگە تەگسەم خۇدايىم بىر ئوغۇل بەرسە ئوغلۇمنىڭ ئوتىنى باسار دەپ ئۆزۈمگە تەسەللى بەردىم. ئىنىمگە كەلگەندە يىغلاپ كەتكىنىم، قېرىنداشىنى تاپماق قولۇمدىن كەلمەيدىكەن. ئۇنى تېپىپ تۇغۇپ بېرىدىغان ئاتا ـ ئانام ئاللىقاچان ئۆلۈپ كەتكەن، شۇڭلاشقا، قېرىنداشىمدىن ئايرىلسام ئورنىنى قانداق تولدۇرارمەن دەپ يىغلىدىم. قول قويۇشقىمۇ قولۇم بارمىدى، — دەپ يەنە يىغلاپ كېتىپتۇ.

بۇ گەپلەر پادىشاھقا قاتتىق تەسىر قىلىپ، كۆڭلى بۇزۇلۇپتۇ. پەرمان چۈشۈرۈپ ئۈچ گۈناھكارنى ئۆلۈمدىن ئازاد قىپتۇ. ئايالنىڭ ئاقىلانە سۆزى مەيدانغا يىغلغان ھەممە ئادەملەرنى خۇشال قىپتۇ[1].

قول ئاستىدىكىلەرگە كۆيۈنۈشنى بىل

بار ئىكەنۇ ـ يوق ئىكەن، ئاچ ئىكەنۇ ـ توق ئىكەن. زامانلارنىڭ زامانىسىدا بىر باي ئۆتكەنىكەن. ئۇنىڭ يەيدىغان ـ ئىچىدىغىنى تولۇق، مال ـ ۋارانلىرى يېتىپ ئاشقۇدەك بولسىمۇ، لېكىن ئىنتايىن ئاچ كۆز ۋە پىخسىق ئىكەن. ئۇنىڭ ئەل ـ يۇرت ئىچىدە «پىخسىق باي» دەپ نامى بار ئىكەن. ئۇ باشقىلاردىن ئېلىشنى بىلىدىكەن، بېرىشنى

[1] ماھمۇدەر ئىبراھىم توپلىغان. «غۇلجا خەلق چۆچەكلىرى»، 1989 ـ يىل نەشرى.

بولسا پەقەت ئۆگەنمىگەنىكەن. باي ھەر قانداق مېھماندارچىلىق، توي ـ توكۇن، ئۆلۈم ـ يېتىملارغا باشقىلار تەكلىپ قىلمىسىمۇ، موربدىن چىققان تۆتۈنگە قاراپ ئىزدەشتۇرۇپ كېلىدىكەن. ئۆزى يەپ ـ ئىچكەندىن سىرت، «خان ئاچلىرىغا نېسىۋە ئالغاچ كېتەي» دەپ داستىخاندىن قولغا چىققانىنى ئېلىپ ماڭىدىكەن.

باينىڭ بىر ئەقىللىق ۋە سەممىي مالىيى بولۇپ، باي بىلەن ھەممە يەرگە بىللە بارىدىكەن. يول بويى باي تازا ھەشەمەتلىك توقۇلغان خېچىرگە مىنىپ ماڭسا، مالاي كەينىدىن ھېرىپ ـ ئېچىپ پىيادە يۈگۈرىدىكەن. ئېلىنغان نېسىۋىلەرنى كۆتۈرۈپ پىيادە قايتىدىكەن. باي قېچىرنىڭ ئاچ ـ توقلۇقىنى دائىم سۇرۇشتە قىلىپ تۇرىدىكەنۇ، بىراق مالىينىڭ ئاچ ـ توقلۇقى بىلەن كارى بولمايدىكەن. بۇ ئىشتىن مالاينىڭ بەك قورسىقى كۆپۈپتۇ.

بىر كۈنى باي بىر يەرگە مېھماندارچىلىققا بېرىپتۇ. ساھىبخانا يوغان چىنىدە ئوستى ساپسېرىق قايماق باغلىغان قېتىق ئەكېلىپ باينىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ. باي قېتىقنى بىر يانغا قويۇپ، باشقا نەرسىلەردىن تويغۇچە يەپتۇ ۋە قايتىدىغان چاغدا «بۇ قېتىقنى خان ئاچلىرىغا نېسىۋە قىلىپ ئالغاچ كېتەي» دەپ مالىيىغا كۆتۈرگۈزۈپ، ئۆزى قېچىر بىلەن ئالدىدا مېڭىپتۇ. قورسىقى ئېچىپ بېشى قېيىپ، ئۇچەيلىرى تارتىشىپ، كۆزلىرىگە قاراڭغۇلۇق تىقىلغان مالاي يولدا كېتىۋېتىپ بايغا ئۆچمەنلىكى تۇتۇپتۇ ۋە ئۈنى بىر ئەپلەپ ئەدىپىنى بېرەي، دەپ خېلى ئارقىدا يېراقلاپ قاپتۇ. باي ئارىلاپ ـ ئارىلاپ:

ـ يېتىشىپ ماڭ! ... ـ دەپ توۋلاپ قويۇپتۇ. مالاي ئارىلىقنى ئۇزارتىپ قاچىدىكى قېتىقنى ئىشتىھا بىلەن ئىچىپ بوپتۇ ۋە ئىنتايىن ھۇزۇرلىنىپتۇ، پۇت ـ قولىغا خېلى جان كىرىپتۇ. مالاي بايغا يېتىشىۋالغۇچە يۈگۈرۈپتۇ. يېقىن كەلگەندە ۋايجان! ـ دەپ قولىدىكى قاچىنى توپلاڭ يەرگە ئۇرۇپتۇ. ئوستىگە ئۆزىنى تاشلاپتۇ. باي قېچىردىن چۈشمەي تۇرۇپ مالايغا قاراپ غەزەپ بىلەن:

ـ يىقىلدىڭمۇ؟ ـ دەپ سوراپتۇ. مالاي:

ـ قوپالمايۋاتىمەن؟ ـ دەپتۇ. باي:

ـ قېتىق تۆكۈلدىمۇ؟ ـ دەپ سوراپتۇ. مالاي:

ـ قاچىنى تاپالمايۋاتىمەن، ـ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

باي غەزەپتىن يېرىلىپ كەتكۈدەك بولۇپ، قېچىردىن سەكرەپ چۈشۈپ قامچىسىنى كۆتۈرۈپ مالاينى قوغلاپتۇ. مالاي يول بويىدىكى ئۆستەڭنى بويلاپ قېچىپتۇ. باي ئالدىراشچىلىقتا ئۆستەڭگە چۈشۈپ كېتىپ تىز ئېقىۋاتقان ئۇلۇغ سۇغا غەرق بولۇپتۇ. مالاي ئەنە شۇنداق ئەقىل ئىشلىتىپ زالىم بايدىن ئۆچىنى ئاپتۇ ۋە جەبىر ـ زۇلۇمدىن قۇتۇلۇپتۇ[1].

---

①تۇخان ئېيتىپ بەرگەن، ئوسمان قادىر توپلىغان. «ئۇرۇمچى شەھىرى سايباغ رايون خەلق چۈچەكلىرى»، 1991 ـ يىل شەھىرى. «ئۇرۇمچى كەچلىك گېزىتى» دىن ئېلىنغان.

ھېكمەت:

ھاياتتىكى تۇرلۇك سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن كىشىلەردە ياللاش ۋە ياللىنىش، بېقىنىش ۋە بېقىندۇرۇشتەك ھالەتلەر مەۋجۇت بولغان. سەن بىر مەزگىل ياللىغۇچى بولساڭ، بىر مەزگىل ياللانغۇچى بولۇپ قېلىشىڭ مۇمكىن. بۇنى پەقەت ئۆزۈڭ بىلگەيسەن. قول ئاستىڭدىكىلەرگە سىلىق مۇئامىلىدە بولۇپ، ئۇلارنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئېلىپ تۇرساڭ، ئۇلاردىن ساقا رەھمەت ـ ھەشقالا ياغدۇ. مۇبادا ئۇلارنىڭ دىلىنى رەنجىتىۋەتسەڭ ھالاكەت پۇرىقى بېشىڭدا ئەگىلا تۇرىدۇ. چۈنكى ئاتا ـ بوۋىلار توغرا ئېيتقان: «ئەل قارغىشى ئوق».

نوموسنى بىلمىگەن ئۆزىنى بىلمەس

قەدىمكى زاماندا بىر ئايال ئۆز ھەقەمسايىسىنىڭ ئايالى بىلەن دۇشمەنلىشىپ قالغانكەن. بىر كېچىسى ئۇ ئۆز بالىسىنى ئۆلتۈرۈپ، جەسىتىنى ھەقەمسايىسىنىڭ ھويلىسىغا تاشلاپ قويۇپتۇ. ئەتىسى: «مېنىڭ بالامنى ئۆلتۈرۈۋېتىپتۇ» دەپ ھەقەمسايىسىگە تۆھمەت قىلىپ، قازىنىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئەرز ـ شىكايەت قىپتۇ. قازى ئۇنىڭ ھەقەمسايىسىنى چاقىرتىپ كېلىپ سوراق قىلىپ قورقۇتۇپتۇ:

ـ راست گەپ قىل، بولمىسا ئۆلۈمگە بۇيرۇيمەن، ـ دەپ تەھدىت سالىتۇ. لېكىن ئۇ ئايال قەسەم ئىچىپ زادىلا ئىقرار قىلماپتۇ. قازى:

ـ ئەگەر سەن مېنىڭ ئالدىمدا قىيىلىڭاچ بولالىساڭ سۆزۈڭگە ئىشىنىمەن، ـ دەپتۇ.

ئۇ ئايال ئويلىپ، بېشىنى تۆۋەن سېلىپ دەپتۇكى:

ـ مەن ئۆلۈمگە رازىمەنكى، قىيىلىڭاچ بولمايمەن.

قازى ئۇنىڭغا رۇخسەت قىپتۇ. ئارقىدىن ھېلىقى ئۆز بالىسىنى ئۆلتۈرگەن ئايالنى چاقىرىپ:

ـ سەن مېنىڭ ئالدىمدا، يالىڭاچ بولالىساڭ سۆزۈڭنى راست قىلىمەن، ـ دەپتۇ. ئۇ ئايال ئويالماستىنلا يېشىنىپ قىيىلىڭاچ بولۇپتۇ. قازى بۇنى كۆرۈپ، دەرھال دەررە ئۇرۇشقا بۇيرۇپتۇ. ئۇ ئايال ئۆزىنىڭ بالىسىنى ئۆزى ئۆلتۈرگەنلىكىنى ئىقرار قىپتۇ. قازى ئۇنى دارغا ئېسىپ ئۆلتۈرۈشكە ھۆكۈم قىپتۇ[1].

[1]سېيتاخۇن ئېيتىپ بەرگەن، سۇلتانەم بارى توپلىغان. «ئۇرۇمچى سايباغ رايون خەلق چۆچەكلىرى»، 1991 ـ يىل نەشرى.

مۇتىھەم باي

بۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا، كۆرۈنگەن تاغنىڭ نېرىسىدا ئىككى باي بىر تۇل مومايغا نۇرغۇن مال ـ دۇنيالارنى «ھەرقانداق ۋاقىتتا ئىككىمىز تەڭ كەلسەك ئاندىن تاپشۇرۇپ بېرگەيسىز» دېگەن شەرت بىلەن ئامانەت قويۇپتۇ. بىرنەچچە كۈندىن كېيىن ئۇ ئىككى باي ئۆزئارا تىل بىرىكتۈرۈپ، مومايدىن كۆپرەك مال ـ دۇنيا ئۈندۈرۈۋېلىش غەرىزى بىلەن بايلاردىن بىرى مومانىڭ ئالدىغا كېلىپ:

ـ شېرىكىم ئۆلۈپ كەتتى، ئامانەت قويغان مال ـ دۇنيالارنى ماڭا بېرىڭ، ـ دەپتۇ.

مومای ئىلاجسىزلىقتىن مال ـ دۇنيالارنى ئۇ بايغا بېرىپتۇ. بىرنەچچە كۈندىن كېيىن يەنە بىر باي كېلىپ، مال ـ دۇنيانى تەلەپ قىلىپتۇ. مومای ئۆتكەن ۋەقەنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. باي بۇنىڭغا قايىل بولماستىن، مومانى سۆرەپ قازىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەپتۇ ۋە ئادالەت بىلەن سوراپ بېرىشنى تەلەپ قىپتۇ. قازى كۆپ سوراپ، سۈرۈشتە قىلىپ بولغاندىن كېيىن دەپتۇكى:

ـ مال ـ دۇنيالارنى ئىككىمىز تەڭ كەلسەك بەر، دېگەن ئىكەنسىلەر. سەن بېرىپ شېرىكىڭنى تېپىپ كەلگىن، ئاندىن مال ـ دۇنيالىرىڭنى ئېلىپ بېرەي، يالغۇز كەلسەڭ ئېلىپ بېرەلمەيمەن، ـ دەپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن ئۇ مۇتىھەم باي سەۋەب تاپالماستىن، دېمى ئىچىگە چۈشۈپ يولىغا راۋان بوپتۇ[1].

ھېكمەت:

بىراۋغا قىلىنغان تۆھمەت ھامان بىر كۈنى ئاشكارىلىنىپ، خارلىققا ئېلىپ بارىدۇ. سەن كۆچۈم يېتىدۇ، دەپ بىراۋغا تۆھمەت قىلساڭ، ھەقىقەت ئەينىكى تېزلا سېنىڭ قىياپىتىڭنى ئاشكارىلاپ قويىدۇ. ئۇ ۋاقىتتا سەن ئۆزۈڭنى قويىدىغان يەر تاپالماي قالسەن. بۇ ھال ئۆلۈمدىنمۇ بەتتەرەكتۇر.

ئەجىر سىڭدۈرگەن نەرسە ئەتىۋارلىق بولىدۇ

بۇرۇنقى زاماندا ياشىغان بىر جۈپ ئەر ـ ئايال بىر ئوغۇل پەرزەنت كۆرۈپتۇ. ئۇلار بالىسىنى كىچىكىدىنلا ئەتىۋارلاپ ئۆستۈرگەچكە، بالا تەييارغا ھەييار، بەتخەج بولۇپ چوڭ بوپتۇ. بوۋاي ئوغلىنىڭ چوڭ بولغانسېرى يارامسىز بولۇپ قېلىۋاتقانلىقىنى

[1] رازىخان ئېيتىپ بەرگەن، سۇلتانەم بارى توپلىغان. «ئۇرۇمچى سايباغ رايون خەلق چۆچەكلىرى»، 1991 ـ يىل نەشرى.

كۆرۈپ، بارا ـ بارا ئوغلىغا ئوچۇق چىراي ئاچمايدىغان بوپتۇ. لېكىن موماي ئوغلىغا دائىم يان باسمايدىكەن. بىر كۈنى بوۋاي مومايغا:

ـــ مەن قېرىپ قالدىم. ئائىلىمىزنىڭ مال ـ مۈلكىنى بۇ يارىماس ئوغۇلغا تاپشۇرسام بىكاردىن ـ بىكارغا زايا قىلغان بولىمەن. ئۇنىڭدىن كۆرە باشقا كىشىلەرگە بېرىۋېتەي، ـــ دەپتۇ. موماي بوۋاينى ئۇنداق قىلماسلىققا دەۋەت قىپتۇ. بوۋاي:

ـــ ئەگەر ئوغلىمىز ئىشلەپ بىر تەڭگە پۇل تېپىپ كېلەلىسىلا، مەن ئائىلىمىزنىڭ مال ـ مۈلكىنى ئۇنىڭغا تاپشۇرىمەن، ـــ دەپتۇ. موماي بوۋايدىن يوشۇرۇن ھالدا ئوغلىنىڭ قۇلىقىغا بىر نەچچە ئېغىز گەپ قىپتۇ.

بالا ئەتىسىدىن باشلاپ ئۆزى ئىشلەپ پۇل تاپماقچى بوپتۇ. ئۇ ئەتىسى ئەتىگەنلىكى چىقىپ كېتىپ، كەچقۇرۇنلۇقى بىر سەر كۆموش ئېلىپ كەپتۇ. بوۋاي بۇ پۇلنى قانداق تاپقانلىقىنى سوراپمۇ قويماستىن، كۆموشنى ئوچاقنىڭ ئىچىگە تاشلىۋېتىپ ئورنىدىن تۇرۇپلا چىقىپ كېتىپتۇ. ئانا ـ بالا ئىككىسى بۇ ئىشقا ھەيران قاپتۇ.

ئەتىسى موماي ئوغلىنىڭ قۇلىقىغا يەنە بىر نېمىلەرنى دەپ پىچىرلاپتۇ. ئانا ـ بالا بۇ قېتىم بوۋاينى چوقۇم ئىشىنىدۇ دەپ ئويلاپتۇ. كەچقۇرۇنلۇقى ئوغلى سىرتتىن قايتىپ كېلىپ، تەرلىرىنى ئېيتىپ، خۇشال ھالدا بىر سەر كۆموشنى دادىسىغا تاپشۇرۇپتۇ. بوۋاي بۇ كۆموشنىمۇ ئوچاق ئىچىگە تاشلاپتۇ ـ دە:

ـــ مېنى ئالدىما، بۇ سەن ئىشلەپ تاپقان پۇل ئەمەس، ـــ دەپتۇ. موماي ئىلاجسىز ئوغلىنى ئىشلەپ پۇل تېپىشقا ئۇندەپتۇ. بىرنەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، ئوغلى بىرنەچچە مىس يارماقنى ئەكېلىپ بوۋايغا بېرىپتۇ. بوۋاي قاراپ بېقىپ، ئۇنىمۇ ئوچاققا تاشلاپتۇ. ئوغلى ئوچاق ئالدىغا ئېتىلىپ بېرىپ، قولىنى ئوتقا تىقىپ، يارماقلارنى ئېلىۋاپتۇ ـ دە، غەزىپىنى باسالمىغان ھالدا:

ـــ سەن بۇ يارماقلارنىڭ قانداق كەلگەنلىكىنى بىلەمسەن؟ ـــ دەپتۇ. بۇ چاغدا بوۋاي خۇشال بولغان ھالدا:

ـــ ئالدىنقى ئىككى قېتىمدا مەن ئىككى سەر كۆموشنى ئوچاققا تاشلىۋەتسەم، سەن پىسەنت قىلمىغانىدىڭ. بۇ قېتىم ھەقىقەتەنمۇ ئۆزۈڭ ئەمگەك قىلىپ تاپقان پۇل بولغاچقا ئىچىڭ ئاغرىدى، ـــ دەپتۇ. ئوغلىمۇ، مومايمۇ خۇرسەن بولۇپ كۈلۈشۈپتۇ[1].

ھېكمەت:

ئاتا ـ بوۋىلار «ئىشلىگەن چىشلەيدۇ» دەپ ناھايىتى توغرا ئېيتقان. ھەر قانداق ئەمگەككە سېپىنىڭ ھالال تەرىڭ سىڭسە، سەن ئۇنىڭدىن ئويلاپمۇ باقمىغان ھۇزۇرغا ئېرىشسەن. ھېكايەتتىكى بالا ئوچاققا سېلىنغان ئىككى

---

①مۇيدۇن مەسۇم ئېيتىپ بەرگەن، پازىل قادىر توپلىغان. «ئۇرۇمچى تېلىشان رايون خەلق چۆچەكلىرى»، 1994 ـ يىلدىكى سانىدىن ئېلىندى.

يارماقنى ئۆزى ئىشلەپ تاپقان بولسا، باشتىلا ئۇنى ئېلىۋېلىش ئىستىكىدە بولاتتى. ئەمما ئۇ ئۇنداق قىلمىدى. ئۇچىنچى يارماققا ئۆزىنىڭ قان - تەرى سىڭگەن بولغاچقا، ھېچ ئىككىلەنمەيلا قىزىق ئوچاقتىن ئۇنى ئېلىۋالدى. بۇ ئۇنىڭ ئۆز ئەمگىكىنىڭ قىممىتىنى بىلگەنلىكىدىن ئىدى. ئېسىلزادە بولسۇنكى، سەن ئەجىر سىڭدۈرگەن ھەرقانداق نەرسە ھامان سەن ئۈچۈن قىممەتلىك.

ياخشىلىقتىن ۋاپا، ئەسكىلىكتىن جاپا كېلىدۇ

ئۆتكەن زامانىدا ئاسىم ۋە قاسىم ئىسىملىك ئىككى ساۋاقداش ئۆتكەن ئىكەن. ئۇلار مەھەللە مەدرىسىدىكى دانىشمەن ئۇستاز قولىدا ئوقۇيدىكەن.

بىر كۈنى بۇ ئىككى شاگىرتنىڭ بىلىمىنى سىناپ كۆرمەكچى بولغان ئۇستازى ئۇلارغا:

— ۋاپا دېگەن نېمە، جاپا دېگەنچۇ؟ — دەپ سوئال قويۇپتۇ. ئىككىيلەن ھەرقانچە ئويلاپمۇ بۇنىڭغا ئېنىق جاۋاب بېرەلمىگەندىن كېيىن، دانىشمەن:

— يۇقىرىقى مەھەللىدە ئىككى بوۋاي بار، بۇ سوئالنىڭ جاۋابىنى ئاشۇلار بىلىدۇ. شۇلاردىن بىلىپ كېلىڭلار، — دەپتۇ. ئاسىم تىرىشقاق ھەم چىقىشقاق، مۇلايىم ئىكەن. قاسىم ئۇرۇشقاق، ئىچى تار، ھۇرۇن ئىكەن. ئاسىم نۇرغۇن نەسىھەت قىلىپ يۇقىرىقى مەھەللىگە بېرىشقا قاسىمنى ئاران كۆندۈرۈپتۇ. ئۇلار يۇقىرىقى مەھەللىگە بېرىپ بىرىنچى بوۋاينىڭ ھويلىسىغا كىرسە، ھويلا بەكمۇ ئازادە، مەھەللىدىكى چوڭ - كىچىك ھەممەيلەن بۇ بوۋاينى ئۆز دادىسىدەك ھۆرمەتلەپ، ئايىغى ئۇزۇلمەي كىرىپ ئېھوال سوراپ، ئۇنىڭ ئېغىر - يېنىك ئىشلىرىنى قىلىپ بېرىدىكەن. بۇنى كۆرگەن ئاسىم:

— بوۋا، ياشانغانلىرىدا مۇنداق زور ھۆرمەتكە قانداق ئېرىشتىلە؟ — دەپ سوراپتۇ. بوۋاي:

— بالام، مەن ياشلىقىمدا كىشىلەر بىلەن چىقىشىپ، تاپقىنىمنى مەھەللىدىكىلەر بىلەن تەڭ يەپ، تەڭ خەجلەپ، بار - يوقۇمنى ئايىمىدىم، ھېچكىمنى رەنجىتمىدىم، قولۇمدىن كېلىشىچە باشقىلارغا ياخشىلىق قىلدىم. قېرىغىنىمدا مەھەللىدىكىلەر ھۆرمەتلەپ ماڭا ۋاپا قىلدى. ھېچقانداق يالغۇزچىلىق تارتماي ئوبدان كېتىۋاتىمەن، — دەپتۇ.

ئۇلار ئىككىنچى بوۋاينىڭ ھويلىسىغا كىرسە، ھويلا پاسكىنىچىلىقتا توشقان بولۇپ، بوۋاي ناھايىتى قىيىن تۇرمۇش ئۆتكۈزۈۋاتقان ئىكەن. بۇنىڭدىن ھەيران بولغان ئىككى ساۋاقداش:

— بوۋا، نېمىشقا مۇنداق قىيىن تۇرمۇشقا قالدىڭىز؟ — دەپ سوراپتۇ.

— بالىلىرىم، مېنىڭدىن نەسىھەت شۈكى، ياشلىقىڭلاردا باشقىلار بىلەن چىقىشىپ

ئۆتۈپ، قولۇڭلاردىن كېلىشىچە باشقىلارغا ياخشىلىق قىلىڭلار. مەن ياش چېغىمدا تەرسا، گۇمانخور، پىخسىق ئىدىم. بۇ مەھەللىدە مەن ئۇرۇشمىغان بىرەرمۇ ئادەم يوق. ئويلىسام، شۇنچە ياشقا كەلگۈچە بىرەر كىشىگە ياخشىلىق قىلماپتىمەن. شۇڭا، قېرىغىنىمدا يەتكۈچە جاپا تارتىۋاتىمەن، ــ دەپتۇ.

ئاسىم بىلەن قاسىم ئۇستازنىڭ ئالدىغا كېلىپ كۆرگەن ۋە ئاڭلىغانلىرىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن دانىشمەن ئۇستازى ئۇلارغا:

ــ ئېسىڭلاردا تۇتۇڭلار كى، نېمە تېرىساڭ، قېرىغاندا شۇنى ئورۇيسەن. ياخشىلىقتىن ۋاپا، ئەسكىلىكتىن جاپا كېلىدۇ، ــ دەپتۇ. بۇ مەنىلىك گەپتىن ئاسىم كۈلۈمسىرەپ، قاسىم پۇشايمان ئىلكىدە قىزىرىپتۇ[1].

ئىككى يىغلاڭغۇ

بۇرۇنقى زاماندا بىر موماي ئۆتكەن ئىكەن. ئۇ بىر كۈنى يىراق سەپەرگە كەتكەن ئوغلىدىن بىر پارچە خەت تاپشۇرۇۋېلىپ، يولدىن ئۆتكەنلەرگە خەتنى ئوقۇتۇپ كۆرۈش ئۈچۈن دەرھال كوچىغا چىقىپتۇ. شۇ چاغدا يولدىن كۆرۈنۈشى سالاپەتلىك بىر كىشى ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ئىكەن، بۇ كىشى خەتنى قولىغا ئېلىپ بىر ئازدىن كېيىنلا يىغلاپ كېتىپتۇ. موماي پەرەز قىلىپ، نېمە ئىش بولغانلىقىنى قايتا ــ قايتا سوراپتۇ. لېكىن ھېلىقى سالاپەتلىك كىشى ئىككى قولى بىلەن يۈزىنى ئېتىۋېلىپ تېخىمۇ قاتتىق يىغلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن مومايمۇ ئوغلۇم بىرەر كېلىشمەسلىككە ئۇچراپتۇ دەپ ئويلاپ يىغلاشقا باشلاپتۇ.

بۇ ۋاقىتتا يولدىن يەنە بىر كىشى ئۆتۈپتۇ. ئۇ ئىككى كىشىنىڭ يىغلاپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇلارنىڭ ئالدىغا كېلىپ ھەيران بولغان ھالدا نېمە ئىش بولغانلىقىنى سوراپتۇ. موماي جاۋاب بېرىپ:

ــ بۇ كىشى ئوغلۇمدىن كەلگەن خەتنى ئوقۇپ يىغلاپ كەتتى، مەن ئوغلۇمنى ئۆلۈپ كەتكەن ئوخشايدۇ دەپ يىغلاۋاتىمەن، ــ دەپتۇ.

ــ ھەي، سەن نېمىگە يىغلاۋاتىسەن؟ خەتتە قانداق قايغۇلۇق خەۋەر بار ئىكەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ ئۇچىنچى كىشى. ھېلىقى سالاپەتلىك كىشى چوڭقۇر بىر ئۇھ تارتىۋېلىپ:

ــ ھەي قەدىردان ئاغىنە، مەن ئۆزۈمگە ناھايىتى ئېچىنىمەن. مەن كۆزى ئوچۇق قارىغۇمەن، ئۆزۈمنىڭ ساۋاتسىز بولۇپ قالغىنىمغا يىغلاۋاتىمەن، ــ دەپتۇ[2].

---

①مەھكەم ئېيتىپ بەرگەن، پازىل قادىر توپلىغان. «ئۇرۇمچى تېيانشان رايون خەلق چۆچەكلىرى»، 1994 ـ يىلىدىكى نەشرىدىن ئېلىندى.

②مۇيدۇن مەسۇم ئېيتىپ بەرگەن، پازىل قادىر توپلىغان. «ئۇرۇمچى تېيانشان رايون خەلق چۆچەكلىرى»، 1994 ـ يىلىدىكى سانىدىن ئېلىندى.

مۇكچەيگەن بەل

بۇرۇنقى زاماندا بىر ۋەزىر ئۆز يۇرتىغا كېلىپ كىچىكىدە بىللە ئوينىغان دوستى بىلەن كۆرۈشۈپ قاپتۇ. دوستى دېھقان ئىكەن. بۇ چاغدا ھەر ئىككىلىسىلا 70 ياشتىن ھالقىغان بولۇپ، بەللىرى مۇكچىيىپ كەتكەن ئىكەن. ۋەزىر دوستىغا:

— ھەي، ھەر ئىككىمىزلا قېرىپ‌تىمىز. ئىككىمىزنىڭ ئوخشايدىغان تەرىپىمىزمۇ، ئوخشىمايدىغان تەرىپىمىزمۇ بار ئىكەن، — دەپتۇ.

— بۇ نېمە دېگىنىڭ؟ — دەپتۇ دوستى.

— ئوخشايدىغان تەرىپىمىز، — دەپتۇ ۋەزىر، — ھەر ئىككىلىمىز دۇمچەك بوۋايغا ئايلىنىپ‌تىمىز. ئوخشىمايدىغان تەرىپىمىز، سەن ھاياتىڭنى ئېتىزدا ئوتكۇزدۇڭ، مەن ئوردىدا ياشىدىم.

— ئىككىمىزنىڭ يەنە بىر ئوخشىمايدىغان تەرىپى بار، — دەپتۇ دوستى، — مېنىڭ بىلىم ئۇزۇن يىللاردىن بېرى ئېتىزدا يەر تېرىش، ئوتاق ئوتاشقا ئوخشاش جاپالىق ئىمگەك بىلەن مۇكچەيگەن. سېنىڭ بېلىڭ بولسا، يىل بويى پادىشاھقا باش ئېگىپ، تەزىم قىلىپ مۇكچەيگەن.

بۇ جاۋابنى ئاڭلاپ ۋەزىر گەپ قىلالماي قاپتۇ[①].

ھېكمەت:

ھەر ئىشنىڭ قانۇنىيىتى كىشىلەرنى شۇ بويىچە ئىشلەشكە مەجبۇر قىلىدۇ. ئىش ـ ئىمگەك ھاياتلىقلا ئەمەس سېنىڭ قىيابېتىڭنىمۇ ئۆزگەرتىدۇ. ئۆزگەرمەيدىغىنى پەقەت سېنىڭ مۇستەھكەم ئىرادەڭ.

تىلىڭنى يىغمىساڭ باش كېتىدۇ

بىر كۈنى پادىشاھ ئوردا ئىچىدىكى بارلىق ۋەزىر، مۇلازىملىرىنى يىغىپ كېڭەش ئېچىپ ئولتۇرسا، توساتتىن ئوردا چوڭ دەرۋازىسىدىن بىر قەلەندەر ماراپتۇ. بۇنى پەقەت پادىشاھ سېزىپ قاپتۇ. لېكىن شاھ يەنىلا ئۆز سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇۋېرىپتۇ. قەلەندەر ئىچكىرىلەپ ئوردا ئىچىگە كىرىشكە تەمشىلىپتۇ، لېكىن ئۆزىنى بېسىۋېلىپ جىم تۇرۇپ قاپتۇ. بۇنى كۆرگەن پادىشاھ كۆڭلىگە نېمىلەرنىدۇر پۈككەن ھالدا سۆزىنى توختىتىپ، قەلەندەرنى ئوردىغا كىرىشكە تەكلىپ قىپتۇ. قەلەندەر ئوردىغا كىرگەندىن كېيىن شاھ ئۇنىڭغا قاراپ تىلىنى چىقىرىپتۇ، قەلەندەر شاھقا جاۋابەن ھايالىشمايلا

①مۇيدۇن مەسۇم ئېيتىپ بەرگەن، پازىل قادىر توپلىغان. «ئۇرۇمچى تېيانشان رايون خەلق چۆچەكلىرى»، 1994 ـ يىلدىكى سانىدىن ئېلىندى.

بېشىنى كۆرسىتىپتۇ. پادىشاھ يەنە گېلىنى كۆرسىتىپتۇ، قەلەندەر جاۋابەن يۇزىنى سىيلاپتۇ. پادىشاھ بۇنىڭغا قاراپ، قەلەندەرنىڭ ئەقىل - پاراسىتىگە باركالا ئېيتىپتۇ ھەمدە ئۇنىڭغا نۇرغۇن تىللا ئىنئام قىپتۇ. قەلەندەر تىللانى ئېلىپ، پادىشاھقا رەھمەت ئېيتىپ ئوردىدىن چىقىپ كېتىپتۇ. ۋەزىر قەلەندەرنىڭ ئىنئام ئالغان تىللاسىغا چىدىماي شاھتىن:

— ھۆرمەتلىك شاھىم، سىلى قەلەندەرنىڭ نېمىسىگە شۇنچىۋالا تىللا بېرىلا؟ بۇ بەك ئورۇنسىز زىيان بولدى. بولسا، ئۇنى تارتىۋالغىنىمىز تۈزۈك، — دەپتۇ. پادىشاھ مۇشۇ پۇرسەتتىن پايدىلىنىپ ۋەزىرنى سىنىماقچى بولۇپ:

— قېنى ئېيتىڭ، قەلەندەرنىڭ قىلغان ھەرىكەتلىرى نېمىنى چۈشەندۈرىدۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. ۋەزىر نېمە دېيىشىنى بىلەلمەي «بۇ... بۇ...» دېگىنىچە تۇرۇپ قاپتۇ. پادىشاھ ئۆز ۋەزىرىنىڭ دۆتلۈكىنى كۆرۈپ ناھايىتى كايىپ كېتىپتۇ ۋە:

— مەن دەسلەپتە تىلمىنى چىقارسام، قەلەندەر بېشىنى كۆرسەتتى. بۇنداق قىلغىنى «تىلىڭنى يىغمىساڭ، باش كېتىدۇ» دېگىنى. مەن گېلىمنى كۆرسەتسەم، ئۇ يۇزىنى كۆرسەتتى. بۇنداق قىلغىنى «گېلىڭنى يىغمىساڭ، يۇز كېتىدۇ» دېگىنى. مەن ئاشۇ ھېكمەتلىك ئىككى سۆزنى شۇنچە پۇلغا سېتىۋالدىم، — دەپتۇ پادىشاھ، ۋەزىر لام - جىم دېيەلمەپتۇ.

«تىلىڭنى يىغمىساڭ، باش كېتىدۇ. گېلىڭنى يىغمىساڭ، يۇز كېتىدۇ» دېگەن سۆز شۇنىڭدىن قالغان ئىكەن[1].

ھېكمەت:

تىل ئادەمنى ھەم يۇكسەكلىككە ئېرىشتۈرىدۇ ھەم پەسكويغا چۈشۈرىدۇ. تىلدىن ئادەم ئاشكارا بولىدۇ. چۈنكى تىل ئارقىلىق ھەرقانداق ئادەمنىڭ ئەسلىي زاتىنى بىلىشكە بولىدۇ. سەن مەڭگۈلۈك بولمىغان بۇ دۇنيادا تىلىڭ ئارقىلىقلا تەقدىرىڭنى بەلگىلەيسەن.

ھەقىقىي مېھىر ئۆز كارامىتىنى كۆرسىتىدۇ

ئىككى كىشى بىر بالىنى «مېنىڭ بالام» دەپ تالىشىپ قاپتۇ. ئاخىر بۇ داۋا پادىشاھنىڭ ئالدىغا كەپتۇ. پادىشاھ ئالدىدىمۇ ھەر ئىككىلىسى بۇ بالىنى «مېنىڭ بالام» دەپ چىڭ تۇرۇپتۇ.

پادىشاھ جاللاتنى چاقىرىپتۇ - دە:

— بۇ بالىنى باشتىن - ئاياغقا قاپ ئوتتۇرىسىدىن ئىككى پارچە قىلىپ، بۇ ئىككى

---

[1] بەدىرىدىن ئېيتىپ بەرگەن، پازىل قادىر توپلىغان. «ئۇرۇمچى تېيانشان رايون خەلق چۆچەكلىرى»، 1994 - يىلدىكى نەشرىدىن ئېلىندى.

كىشىگە بۆلۈپ بەرگىن! ــ دەپ بۇيرۇق قىپتۇ.

بۇنى ئاڭلىغان دەۋاگەرنىڭ بىرى ئۆزىنى قويىدىغان جاي تاپالمايدىغان ئەتراپتىن پاناھ تىلەپ، كۆز ياشلىرىنى ئاققۇزۇپ تۇرۇپ:

ــ ئۇلۇغ پادىشاھى ئالەم، مەن بۇ بالىدىن كەچتىم، بالىنى ئاشۇ كىشىگە بۇيرۇپ بەرگەيلا، ــ دەپ ئىلتىجا قىپتۇ.

پادىشاھ بالىنى «بالىدىن ۋاز كەچتىم» دېگەن مۇشۇ كىشىگە بۇيرۇپتۇ ــ دە، يەنە بىر دەۋاگەرنى زىندانغا مەھكۇم قىپتۇ.

بۇ ئىشتىن كېيىن ۋەزىرلەردىن بىرى پادىشاھتىن بۇنداق ھۆكۈم قىلىشنىڭ سەۋەبىنى سورىغان ئىكەن، پادىشاھ:

ــ بالىنى ئىككى پارچە قىلىشقا ھۆكۈم قىلغىنىمدا، بالىنىڭ ھەقىقىي دادىسى دادىلىق مېھرىنى ئىپادىلىدى. بالىنىڭ ئۆلۈپ كېتىشىگە چىدىيالمىدى، ئۇ بالىسىنىڭ ھايات قېلىشى ئۈچۈن بالىدىن كېچىشنى لايىق تاپتى. بۇ ھال راستچىللىق بىلەن يالغانچىلىقنىڭ دەلىلى بولۇپ قالدى. بۇ مېنىڭ ئاخىرقى ھۆكۈمىمگە ئاساس بولدى، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ[1].

ھېكمەت:

دۇنيا مېھىر ـ مۇھەببەت بىلەن تولغان. شۇنداقلا مېھىر ـ مۇھەببەتكە خىيانەت قىلىدىغانلار بىلەنمۇ تولغان. كىشىدە ھەقىقىي مېھىر ـ مۇھەببەتلا بولىدىكەن، قايغۇ ـ ئەلەم ئۇنىڭدىن يىراق كېتىدۇ.

ھەر ئىشقا پەم كېرەك

بۇرۇنقى زاماندا ئۇچ دوست ياشىغان ئىكەن. بۇلارنىڭ بىرى بېشىدىن ئايىغاق «تەڭگىلەر» ئاجراپ تۇرىدىغان تاز، يەنە بىرى كۆزلىرىنى ئاچالمايدىغان چاپاق، يەنە بىرى بۇرنىدىن «لەڭمەن» ساڭگىلاپ تۇرىدىغان ماڭقا ئىكەن. بۇ ئۇچ ئاغىنە مەنزىرىلىك باغقا بېرىپ تاماشا قىلىشقا قارارلىشىپتۇ. لېكىن باغقا بارغىچە تاز بېشىنى قاشلىماي، چاپاق قۇيرۇنى سۈرتمەي، ماڭقا بۇرنىنى ئېيتماي مېڭىشقا، كىم بۇنىڭغا خىلاپلىق قىلسا، قالغان ئىككىسى يۈزدىن ئىككى يۈز مۈشت ئۇرۇشقا ۋەدىلىشىپتۇ. بۇ ئاغىنىلەر سەپەر بىلىلاپ يۈز قەدەمچە مېڭىشقاندىن كېيىن، تازنىڭ بېشى قىچىشىپ چىدىيالماي قاپتۇ. بېشىنى قاشلىسا مۈشت يەيدۇ، قاشلىمىسا ئازابقا چىدىيالمايدۇ. تازنىڭ كۆڭلىگە ئەقىل كېلىپ:

---

[1] شېرىپ خوشتار ئېيتىپ بەرگەن، نەجمىدىن سىدىق توپلىغان. «ئۇرۇمچى تېلېۋىزىيون خەلق چۆچەكلىرى»، 1994 ـ يىلدىكى سانىدىن ئېلىندى.

ــ ئاغىنىلەر، بۇنداق ماڭساق زېرىكسەڭلار قالمىز. قىزىق گەپلىشىپ ماڭساق قانداق؟ ــ دەپتۇ، چاپاق بىلەن ماڭقا.

ــ قېنى ئاۋۋال ئۆزۈڭ گەپ باشلا، ــ دەپتۇ. تاز گەپ باشلاپ:

ــ مېنىڭ دادامنىڭ تەلپىكى قالتىس نوچى ئىدى، بۇگۈن بۇنداق قىرلاپ كېيىسە، ئەتىسى ئۇنداق قىرلاپ كىيەتتى، ــ دەپ ئۆزىنىڭ تەلپىكىنى قىرلىغان بولۇپ بېشىنى قاشلىۋاپتۇ. چاپاق بىلەن ماڭقا تازىنىڭ بۇ ھېيلىگەرلىكىگە ھەسەتلىنىپتۇ. ئۇرايلى دېسە، ئۇنى گەپ باشلا دەپ ئۆزلىرى بۇيرۇغان. ئۇرمايلى دېسە، دادىسىنى دورىغان بولۇپ بېشىنى قاشلىۋالدى. بىر دەم ماڭغاندىن كېيىن كۆزىنى ئاچالماي قالغان چاپاق:

ــ مېنىڭ دادام ئۇستا پالۋان ئىدى. مىلتىقىنى كۆزىگە يېقىن تۇتۇپ ئوڭدىن كەلگەن كېيىكنى بۇنداق، سولدىن كەلگەن كېيىكنى ئۇنداق ئاتاتتى، ــ دەۋېتىپ، ئوڭ قولى بىلەن ئوڭ كۆزىنى، سول قولى بىلەن سول كۆزىنى سۈرتۈۋاپتۇ. بۇرنى ئېغىرلىشىپ تىنالماي كېتىۋاتقان ماڭقا ئىككىسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا كېتىۋاتقانكەن. ئۇمۇ بىر ئەقىل تېپىپ:

ــ سېنىڭمۇ راست، ــ دەپ ئوڭ قولى بىلەن سول تەرەپتىكى چاپاقنى، سېنىڭمۇ راست، ــ دەپ سول قولى بىلەن ئوڭ تەرەپتىكى تازىنى ئىشارەت قىلغان بولۇپ بۇرنىنى سۈرتۈپ يۇكتىن يەڭگىللىشىپتۇ. بۇ ئۇچ ئاغىنە:

ــ بىر ــ بىرىمىزدىن ئۇستا ئىكەنمىز، ــ دەپ كۈلۈشۈپتۇ ۋە تېخىمۇ يېقىن بولۇپ ياشاپتۇ[1].

ھېكمەت:

سەن ھاياتتا مەيلى كىچىك ياكى چوڭ سىناقلارغا دۇچ كەلسەڭ، سېنى غالىبلىققا ئۈندەيدىغىنى يەنىلا سېنىڭ ئەقلىڭ، سەندىكى سەزگۈر چانلىق. مۇبادا ئەقىل بولۇپ، سەزگۈر چانلىق بولمىسا، ۋاقتىڭ بىھۇدە زايە كېتىدۇ.

ئېغىزىكنى ئۆزۈڭ تىز گىنلە

بۇرۇنقى زامانىدا، گۈزەل بىر ماكاندا داڭلىق بىر سودىگەر ياشىغانكەن. ئۇنىڭ ياسانچۇق، ھۇرۇن بىر خوتۇنى بار ئىكەن. خوتۇنى ئېرىگە ھەر كۈنى:

ــ بارلىقىم ئۆزلىرىگە تەئەللۇق، پۈتلىرىغا كىرىدىغان تىكەن مېنىڭ كۆزۈمگە سانجىلسۇن، سىلىگە ئەجەل كەلسە، مەن قۇربان بولاي، ــ دەپ تەكرارلايدىكەن.

ــ سىلە ئەزرائىلنى تونۇمسىلە؟ ــ دەپ سوراپتۇ سودىگەر خوتۇنىدىن.

ــ ياق، تونۇمايمەن. مەن ئۇنى كۆرۈپ باقمىغان.

سودىگەر خوتۇنىغا:

---

① ئابدۇرىشىت پاسار سۆزلەپ بەرگەن، «سەجمۇئەتۇل ھېكايەت» 1991 ــ يىل نەشرى.

ــ ئەزرائىل بەئەينى يۇڭدىۋېتىلگەن خورازغا ئوخشايدۇ، ــ دەپ چۈشەندۈرۈپتۇ.

بىر كۈنى سودىگەر كېسەل بولۇپ يېتىپ قاپتۇ. خوتۇنى ئۇنىڭ كېسىلىدىن ئۇمىدسىزلىنىپ، ئالتۇن مونچاق، كۆمۈش بىلەزۈك ۋە قىممەت باھالىق كىيىم - كېچەكلىرىنى ساندۇققا قاچىلاپ قۇلۇپلاپ قويۇپتۇ. سودىگەر خوتۇنىنى سىناپ بېقىش ئۈچۈن بىر قارا خورازنى چالا يۇڭدىۋېتىپ ئۆيىگە تاشلاتقۇزۇپتۇ. چالا ئۆلگەن خوراز پالاقشىپ يۇمىلاشقا باشلاپتۇ. قورقۇپ ئەرۋاھى ئۇچۇپ كەتكەن خوتۇن «ئەزرائىل» غا:

ــ مەن ساق ــ سالامەتمەن، مېنىڭ ھېچقانداق كېسىلىم يوق، كېسەل كىشى ئەنە ئاۋۇ يەردە ياتىدۇ، ــ دەپ ئېرىنى كۆرسىتىپ قويۇپتۇ.

كۈنلەر ئۆتۈپ سودىگەرنىڭ كېسىلى شىپالىق تېپىپتۇ ۋە خوتۇنىنى «ئۇچ تالاق» قىلىۋېتىپتۇ. بۇ خوتۇن ئۆمۈر بويى خجالەتچىلىك ۋە خاپىلىق ئىچىدە ياشاپتۇ[1].

ھېكمەت:

كىشىنى ئىشەنمەسلىكتىن دەپ كەلسە ــ كەلمەس سۆزلەۋەرسەڭ، ئۆز تىلىڭنىڭ قۇربانىغا ئايلىنىسەن. شۇڭا، ھەرقانداق سۆزدە ئىمكانىيەتكە يول قويما.

ھەقىقىي بايلىق ماددىي بايلىق ئەمەس

بۇرۇنقى زاماندا ئۆتكەن بىر پادىشاھنىڭ تەڭداشسىز گۈزەل بىر قىزى بار ئىكەن. بۇ قىز چىرايلىق بولۇپلا قالماستىن، ناھايىتى ئەقىللىق ئىكەن. قىز بالاغەتكە يەتكەندىن كېيىن قىياپىتى ۋە ئەقلى جەھەتتىن تېخىمۇ كامالەتكە يېتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ قىزنىڭ داڭقى نۇرغۇن شەھەرلەرگە تارايتۇ. ئۇ شەھەرلەردىكى شاھزادىلەردىن ئېلچىلەر كېلىشكە باشلاپتۇ. پادىشاھ بىلەن خانىشنىڭ بۇ ئىشقا تازا بېشى قېتىپتۇ. خانىش مەلىكىگە كېنىزەكلىرى ئارقىلىق شەھەرلەردىن ئەلچىلەر كېلىۋاتقانلىقىنى يەتكۈزۈپتۇ. مەلىكە كېنىزەكلىرى ئارقىلىق مۇنداق دەپتۇ:

ــ ئاتا ــ ئانامغا يەتكۈزۈڭلار، كەلگەن ئەلچىلەرنى يىغىپ ئولارغا دېسۇن. ئۇلار شاھزادىلىرىنى ئېلىپ كەلسۇن، ئۇلارغا مېنىڭ بىر سوئالىم بار. كىم توغرا جاۋاب بەرسە، مەن شۇنىڭ بىلەن توي قىلىمەن. توغرا جاۋاب بېرەلمىسە تەلىپىنى رەت قىلىمەن، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

مەلىكىنىڭ سۆزىنى كېنىزەكلەر خانىش بىلەن پادىشاھقا يەتكۈزۈپتۇ. ئەلچىلەر يۇرتلىرىغا قايتىپ ھەممىسى شاھزادىلىرىنى ئېلىپ كەپتۇ. پادىشاھ كەلگەن ئەلچى ۋە شاھزادىلەرنى ئوبدان كۈتۈپ، ئۇلارغا ئوبدان بىر سورۇن راسلاپ بېرىپتۇ.

---

[1] توختى مەمەت سۆزلەپ بەرگەن «مەجمۇئەتۇل ھېكايەت» 1991 ــ يىل نەشرى.

شاھزادىلەر ھەممىسى جەم بولغاندا، مەلىكە ئۆز سوئالىنى بايان قىلىپتۇ:

ــ كىم ماڭا ئەملىيەت ئارقىلىق ھەقىقىي باي ۋە ھەقىقىي گادايىنى كۆرسىتىپ بەرسە، مەن شۇنىڭ بىلەن توي قىلىمەن، ــ دەپتۇ.

سورۇندا ئولتۇرغان شاھزادىلەردىن بىرى ئورنىدىن تۇرۇپ:

ــ ھازىر مەن ھەممىڭلاردىن باي، توي قىلىشقا تەييارلىغان مال ــ دۇنيانىڭ مەلىكىگە بېرىمەن. شۇندىلا ھەممىڭلاردىن گاداي بولۇپ قالمەن، ــ دەپتۇ.

مەلىكە بېشىنى چايقاپ جىم ئولتۇرۇپتۇ. شاھزادىلەرنىڭ كۆپىنچىسى يۇقىرقى شاھزادىگە ئوخشاش سۆزلەرنى بايان قىلىپتۇ. مەلىكە بىرىگىمۇ پىسەنت قىلمايلا ئولتۇرۇپتۇ. شاھزادىلەرنىڭ كەينىدە ئولتۇرغان، ئاددىي كىيىنگەن بىر يىگىت ئورنىدىن تۇرۇپ:

ــ مېنىڭ شاھزادىلەردەك كۆپ مال ــ دۇنيالىرىم يوق، شۇنداق بولسىمۇ مەلىكىنىڭ سوئالىغا مەن جاۋاب بېرىمەن، ــ دەپ سۆز باشلاپتۇ.

ــ مەن تېۋىپ، قېنى شاھزادىلەر قولۇڭلارنى سۇنۇڭلار، ــ دەپتۇ ۋە سورۇندىكى ھەممە ئادەملەرنىڭ تومۇرىنى تۇتۇپ كېسەل بار ــ يوقلۇقىنى ئېنىقلاپ، قوللىرىغا رېتسېپ يېزىپ بېرىپتۇ.

ئۇ يەنە رەسسام ئىكەن. ئولتۇرغان شاھزادىلەرنىڭ سۈرىتىنى شۇ سورۇندا سىزىپ ھەربىرىنىڭ قولىغا بېرىپتۇ ۋە بۇ مېنىڭدىكى ھەقىقىي بايلىق. ھۇنەرنى ئىشقا سالماي جىم ئولتۇرسام مەن ھەممىڭلاردىن گاداي، ــ دەپتۇ ھېلىقى يىگىت.

مەلىكە بۇ يىگىتنىڭ بەرگەن جاۋابىغا قايىل بولۇپ شاھزادىلەرگە:

ــ ھەقىقىي بايلىق ماددىي بايلىق ئەمەس، مەنىۋى بايلىق. ھەرقايسىڭلار پادىشاھلارنىڭ شاھزادىلىرى ئىكەنسىلەر، ئاتاڭلاردىن قالغان تەييار بايلىق سىلەرگە ئەسقاتمايدۇ. ئىنسان بىلىم، ھۇنەر ئۆگىنىپ، ئۆزىنىڭ ھالال ئەمگىكى ئارقىلىق باي بولسا شۇ ئەسقاتىدۇ، ــ دەپ، ئۆزىنىڭ شەرتى بويىچە شۇ يىگىت بىلەن قىرىق كېچە ــ كۈندۈز توي قىلىپ، كۆڭۈللۈك تۇرمۇش كەچۈرۈپتۇ[1].

ئېقىن سۇ

بىر قېتىم ئۇستاز، شاگىرت ئىككىيلەن سايياھەتكە چىقىپ، دەل چۈشتە بىر ئورمانلىقا كېلىپ توختاپتۇ. بۇ چاغدا ھاۋا ناھايىتى ئىسسىپ كەتكەچكە، ئۇستازى ئۇسساپ كېتىپ، شاگىرتىغا:

ــ سەن بايا بىز ئۆتكەن ئېرىقتا بېرىپ سۇ ئېلىپ كەلگىن، ــ دەپتۇ.

---

①«ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ــ 20» شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1991 ــ يىل نەشرى.

شاگىرت ئارقىسىغا قايتىپ ھېلىقى ئېرىقنىڭ بويىغا كېلىپ قارىسا، بۇ يەردىن ئۆتكەن ئات ـ ئۇلاغلار ئېرىقنىڭ سۇيىنى لېيىتىۋەتكەن، شۇڭا ئېرىقنىڭ سۇيىنى ئىچكىلى بولمىغۇدەك. ئۇ قايتىپ كېلىپ ئۇستازىغا:

ـ ئېرىقنىڭ سۇيى بەك مەينەت بولۇپ كېتىپتۇ، ئىچكىلى بولمىغۇدەك. بىز ئەڭ ياخشىسى ئالدىمىزغا ماڭايلى. بۇ يەردىن بىر قانچە چاقىرىم نېرىدا بىر دەريا بار، شۇ يەردە سۇ ئىچەيلى، ـ دەپتۇ.

ئۇستازى:

ـ ياق سۇنى چوقۇم شۇ ئېرىقتىن ئەكېلىسەن، ـ دەپتۇ.

شاگىرت كۆڭلىدە ئۇستازىنىڭ سۆزىنى مۇڭاپىق تاپمىسىمۇ ئۇستازىنىڭ سۆزىنى رەت قىلغۇسى كەلمەپتۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۆزىمۇ بەكلا چاڭقاپ كېتىپتۇ، شۇڭا ھېلىقى ئېرىقنىڭ بويىغا يەنە بېرىپتۇ. قارىسا ئەھۋال يەنىلا ھېلى بارغاندىكىگە ئوخشاش تۇرغان. ئۇ قايتىپ كېلىپ ئۇستازىغا:

ـ بىز زادى شۇ ئېرىقنىڭ سۇيىدىن باشقا سۇنى ئىچسەك بولمامدۇ؟ ـ دەپتىكەن، ئۇستازى:

ـ شۇنداق، چوقۇم شۇ سۇنى ئىچىمىز، ـ دەپتۇ.

شاگىرت ئۇچىنچى قېتىم ھېلىقى ئېرىقنىڭ بويىغا كەپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، سۇ شۇنداق سۈزۈك تۇرغۇدەك. شاگىرت بۇ ھالنى كۆرۈپ ناھايىتى خۇشال بولۇپ سۇ ئېلىپ كەپتۇ ھەم ئۇستازىنىڭ ئايىغىغا تىزلىنىپ:

ـ سىز ماڭا بۇگۈن مۇھىم بىر دەرس ئۆتتىڭىز. ھېچقانداق نەرسە مەڭگۈلۈك بولمايدىكەن، پەقەت سەۋرچانلىق بولسىلا، ئەخلەت ـ چاۋارلار ئېقىپ كېتىپ، لاي ـ لاتقىلار تىنىپ، سۇ ھامان پاكىزلىنىدىكەن، ـ دەپتۇ.

شاگىرت يەنە ئۇستازىدىن:

ـ مېنى ئىككىنچى قېتىم ئەۋەتكىنىڭىزدە، بىرەر ئامال بىلەن سۇنى پاكىزلىيالىشىم مۇمكىنمىدى؟ ـ دەپ سوراپتىكەن، ئۇستازى:

ـ بۇنداق ئەھۋالدا سەن ھېچ ئىش قىلماي قىرغاقتا ساقلاپ تۇرساڭلا بولىدۇ. ئەگەر بىرەر ئامال قىلىمەن دەپ ئېرىققا كىرسەڭ، سۇنى تېخىمۇ مەينەت قىلىۋېتىشىڭ مۇمكىن. ئېرىقنىڭ سۇيىنى ئۆز مەيلىچە ئاققىلى قويغاندىلا ئاندىن سۈزۈلىدۇ، ـ دەپتۇ.

تۆتىنچى يول

بىر ئادەم ئۇچ ئوغلى بىلەن كېتىۋېتىپ بىر مېۋىلىك باغنىڭ يېنىغا كەلگەندە، باغدىكى مەي باغلاپ پىشىپ كەتكەن ھەرخىل مېۋىلەرنى كۆرۈپ نىيىتى بۇزۇلۇپ، مېۋىلەردىن ئازراق ئوغرىلاپ ئەكېتىش خىيالىغا كەپتۇ ھەمدە ئۇچ ئوغلىنى باغقا

كىرىدىغان ئوچ يولغا قارانچۇقلۇققا قويۇپ، بىرەر ئادەم كۆرگەن ھامان بەلگە بېرىشنى جېكىلەپتۇ.

ئۇ ئادەم ھەدەپ مېڭە قاچىلاۋاتسا، توساتتىن كىچىك ئوغلى:

— دادا، يەنە بىر يول قاراقسىز قاپتۇ، — دەپ جېنىنىڭ بارىچە ۋارقىراپتۇ.

ھېلىقى ئادەم بۇ گەپتىن ھەيران بولۇپ:

— بۇ يەردە پەقەتلا ئوچلا يول بار ئەمەسمىدى؟ نەدىكى تۆتىنچى يولكەن ئۇ؟ — دەپتىكەن، ئوغلى:

— تۆپىمىزدە، — دەپ ئاسمانىنى كۆرسىتىپتۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ ھېلىقى ئادەم خىجىللىقتىن يەرگە كىرىپ كەتكۈدەك بوپتۇ ۋە خالتىدىكى مېڭىلەرنى تاشلاپ قويۇپ، ئۇچ ئوغلىنى يېتىلەپ ئالدىراپ ئۆيىگە قايتىپتۇ.

خىسلەتلىك تاش

بىر كۈنى غەلىتىرەك ياسىنىۋالغان بىر كىشى بىر كىچىك كەنتكە كەپتۇ. ئۇ ئۇدۇلدىن كەلگەن بىر قانچە ئايالغا:

— مەندە بىر خىسلەتلىك شورپا تېشى بار. ئۇنى قاينىتىۋاتقان سۇغا سالسا، شۇ ھامان شورپىغا ئايلىنىدۇ. ئىشەنمىسەڭلار ھازىرلا قاينىتىپ كۆپچىلىككە ئىچكۈزەي، — دەپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن بەزىلەر قازان، بەزىلەر سۇ ئەكەپتۇ، بەزىلەر ئوچاق ياساپ، ئوتۇن تەييارلاپتۇ. ئۇلار قازاننى كەنتىنىڭ مەيدانىدىلا قاينىتىپتۇ. ناتونۇش كىشى شورپا تېشىنى ئېھتىيات بىلەن قازانغا ساپتۇ ھەمدە شورپىنى تېتىپ بېقىپ ھاياجان بىلەن:

— ۋاھ! نېمىدېگەن مەززىلىك، ئەگەر بىر ئاز گۆش بولغان بولسا، تېخىمۇ تەملىك بولاركەن، — دەپتۇ. بىرەيلەن دەرھال ئۆيىگە بېرىپ گۆش ئەكەپتۇ. ناتونۇش ئادەم يەنە بىر تېتىپ بېقىپ:

— بەك ئوخشاپتۇ، ئەگەر يەنە بىر ئاز پىياز سالغان بولساق تېخىمۇ مەززىلىك بولغۇدەك، — دەپتۇ. يەنە بىر ئايال ئىتتىك ئۆيىگە بېرىپ، نەچچە باش پىياز ئەكەپتۇ.

— ئەمدى بىر ئاز كۆكتات سېلىۋەتسەك تېخىمۇ تەم كىرىدۇ، — دەپ تەكلىپ بېرىپتۇ يەنە ناتونۇش ئادەم.

ناتونۇش ئادەمنىڭ قوماندانلىقىدا بەزىلەر تۇز، بەزىلەر زەنجىۋىل، بەزىلەر باشقا خۇرۇچلارنى ئېلىپ كەپتۇ. كۆپچىلىك شۇ يەردە زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ شورپا ئىچىپ، ئۆمرىدە بۇنداق مەززىلىك شورپا ئىچىپ باقمىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ.

قىز ۋە كېلىن

ئىككى ئايال باغچىدا پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇپ، بىرسى يەنە بىرسىدىن:

ــ ئوغلىڭىز ئايالى بىلەن قانداقراق ئۆتۈۋاتىدۇ؟ ــ دەپ سوراپتىكەن، ھېلىقى ئايال:

ــ ۋاي، ئۇنىڭ بىتەلەيلىكىنى دېمەيلا قويۇڭ، ئالغان خوتۇنى بەك ھۇرۇن چىقىپ قالدى. ئۇ يا ئۆي سۈپۈرمەيدۇ، يا كىر يۇمايدۇ، ھالىغا قاراشقۇ يوقلا گەپ. كۈنبويى ئۇخلىغىنى ئۇخلىغان، ئوغلۇم ناشتىلىقىنىمۇ ئۇنىڭ كارىۋىتىغا ئاپىرىپ بېرىدىكەن، ــ دېگىنىچە يىغلاپ كېتىپتۇ.

ــ ئۇنداقتا قىزىڭىز چۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ ھېلىقى ئايال يەنە.

ــ ئۇنىڭ پېشانىسى ئوڭ ئىكەن، ــ دەپ چىرايىغا كۈلكە يۈگۈرۈپتۇ يەنە بىر ئايالنىڭ، ــ ئۇ يامان ئەمەس ئەرگە تەگدى. قىزىمغا ئۆي ئىشىنى قىلدۇرمايدۇ. تاماق ئېتىش، ئۆي سۈپۈرۈش، كىر يۇيۇش، ھالىغا قاراش دېگەندەك ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى ئېرى قىلىدۇ. تېخى ئەتىگەنلىك ناشتىنى كارىۋىتىغا ئەكېلىپ بېرىدىكەن، ــ دەپتۇ.

چويۇن

يەر ئاستى ئۆيىدە بىر مۇنچە سايمانلار يىغلىپ، چويۇنغا قانداق تاقابىل تۇرۇش توغرىسىدا يىغىن ئېچىپتۇ. پالتا ئالدى بىلەن ھەيۋە قىلىپ:

ــ بولدى، ماڭىلا قويۇپ بېرىڭلار، ئۇنى بىر دەمدىلا بىر تەرەپ قىلىمەن، ــ دەپتۇ ــ دە، چويۇننى كۈچەپ چېپىپتۇ، لېكىن بىر دەمدىلا بىسى قايرىلىپتۇ.

ــ يەنىلا مەن كېلەي، ــ دەپتۇ ھەرە تولۇق ئىشەنچ بىلەن ھەمدە ئۆتكۈر چىشلىرى بىلەن چويۇننى ھەرىدەپتۇ. بىراق ئۇزۇنغا بارماي چىشلىرى سۇنۇپتۇ. بۇ چاغدا بولقا كۈلۈپ:

ــ تازىمۇ يارىماسكەنسىلەر، ھەممىڭلار نېرى تۇرۇڭلار، مېنىڭ ماھارىتىمنى كۆرۈڭلار، ــ دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن، بولقا چويۇننى قاتتىق بىر ئۇرۇپتىكەن، قۇلاقنى يارغۇدەك ئاۋاز چىقىپتۇ، لېكىن چويۇن ھېچنېمە بولماپتۇ، ئەكسىچە ئۇرۇۋېرىپ بولقىنىڭ بېشى ئاجراپ كېتىپتۇ. بۇ چاغدا بىر بۇلۇڭدىن:

ــ مەن سىناپ باقايمۇ؟ ــ دېگەن بوش ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ. كۆپچىلىك قارىغۇدەك بولسا، ئۇ كىچىككىنە يالقۇن ئىكەن. كۆپچىلىك ئۇنى كۆزگە ئىلمىسىمۇ بىر پۇرسەت بېرىپتۇ.

يالقۇن چويۇننى چۆرىدەپ توختىماستىن كۆيدۇرۇپتۇ. يالقۇننىڭ توختىمايلا كۆيدۇرۇشى بىلەن چويۇن باشتا قىزىپ، ئاخىرىدا پۈتۈنلەي ئېرىپ كېتىپتۇ.

تاسادىپي چېقىن

بىر پەيلاسوپ بىلەن بىر ئادەتتىكى ئادەم قاراڭغۇ كېچىدە ئورمانلىقتا يولدىن ئادىشىپ قاپتۇ. ئۇلارنىڭ بىرى گۇمانخور، بىرى ئەمەلىيەتچان ئىكەن. بۇ ئىنتايىن خەتەرلىك ئورمانلىق بولۇپ، دەرەخلەر بەك قويۇق، قاراڭغۇ ئىكەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە ھەۋا ۋاقىت يىرتقۇچ ھايۋانلار ئۈچراپ قېلىش ئېھتىماللىقى بار ئىكەن.

تۇيۇقسىز شىددەتلىك يامغۇر يېغىپ، چاقماق چېقىپتۇ. دەل مۇشۇ چاغدا پەيلاسوپ ئاسمانغا قاراپتۇ، ئادەتتىكى ئادەم بولسا يولنى كۆرۈڭاپتۇ.

پۇرسەت دېگەن مانا مۇشۇنداق تېز ئۆتۈپ كېتىدۇ، سەل دەققەت قىلمىساقلا ئۇنى قولدىن كەتكۈزۈپ قويىمىز.

كىچىككىنە بىر ئىش

بىر ئادەم مېھمانخانىسىغا بىر پارچە رەسىمنى ئاسماقچى بولۇپ، قوشنىسىنى يارەمگە چاقىرىپتۇ. ئۇ رەسىم ئېلىنىغان رامكىنى تامغا يۆلەپ ئەمدى مىخ قاقاي دېيىشىگە قوشنىسى:

— بۇنداق قىلساق بولمىغۇدەك، ياخشىسى تامغا ئىككى پارچە ياغاچ قېقىپ، رامكىنى شۇنىڭغا ئاسايلى، — دەپتۇ.

بۇ ئادەم قوشنىسىنىڭ پىكرىگە ھۆرمەت قىلىپ، ئۇنىڭدىن ياغاچ ئىزدىشىپ بېرىشنى ئۆتۈنۈپتۇ. ياغاچ تېپىلىپتۇ. ئۇ ئەمدى مىخلاي دېيىشىگە قوشنىسى:

— توختاپ تۇرۇڭ، بۇ ياغاچ بىر ئاز چوڭكەن، ياخشىسى بىر ئاز ھەرىدىۋېتەيلى، — دەپ ھەرە ئىزدەشكە چۈشۈپتۇ. ھەرىنى تېپىپ كېلىپ، ھەرىدە - ھەرىدىمەيلا:

— بولمىدى، ھەرە بەك گالكەن، بىلىمسە بولمىغۇدەك، — دەپتۇ ھەمدە ئۆيىدىن ئېكەكنى ئېلىپ چىقىپ، سېپى يوقلۇقىنى بايقاپتۇ. ئېكەككە ساپ بېكىتىش ئۈچۈن، ئۇ يەنە مەكتەپنىڭ يېنىدىكى چاتقاللىققا كىرىپ دەرەخ ئىزدەپتۇ. ئۇ دەرەخنى كەسمەكچى بولغاندا، پالتىنىڭ داتلىشىپ ئىشلەتكىلى بولمايدىغان بولۇپ قالغانلىقىنى سېزىپ، بىلەي تېپىپ كەپتۇ. بىراق، بىلەينى توختىتىش ئۈچۈن، نەچچە تال ياغاچ ياساشقا توغرا كېلىدىكەن، شۇڭا ئۇ بىر ياغاچچىنىڭ ئۆيىدە تەييار ياغاچ بار دەپ، شۇنى ئىزدەپ كېتىپتۇ. ئۇ شۇ كەتكەنچە قايتىپ كەلمەپتۇ. رەسىمنىڭ ئېگىسى رەسىمنى تامغا بىر تەرىپىگە بىرىدىن مىخ قېقىپ ئېسىپتۇ. چۈشتىن كېيىن، بۇ ئادەم ھېلىقى قوشنىسىنى كوچىدا كۆرۈپتۇ. قارىسا ئۇ ياغاچچىغا يارەملىشىپ بەش خىل مېتال ماگىزىنىدىن سىرتقا بىر توك ھەرىسىنى يۆتكىشىپ بېرىۋاتقۇدەك.

تۇرمۇش ۋە خىزمەت داۋامىدا بىز ھەم مۇشۇنداق ئۆزىنىڭ ئەسلىدىكى نۇقتىسىغا

قايتىپ كېلەلمەيدىغان ئادەملەرنى ئۇچرىتىپ تۇرىمىز. ئۇلار كۆرۈنۈشتە ناھايىتى ئالدىراشتەك قىلسىمۇ، ئەمەلىيەتتە ئۆزلىرىنىڭ نېمە قىلىۋاتقانلىقىنى بىلمەيدۇ.

غايە ۋە رېئاللىق

ئاچلىقتىن ئۆلەي دەپ قالغان ئىككى ئادەمگە بىر بېلىقچى ئۇچراپ، ئۇلارغا ئىچ ئاغرىتىپ بىر قارماق بىلەن بىر سېۋەت بېلىق بېرىپتۇ. ئۇلارنىڭ بىرى قارماقنى، يەنە بىرى بېلىقنى ئاپتۇ. بېلىقنى ئالغان ئادەم شۇ جايدىلا ئوت قالاپ بېلىقنى بىر ياقتىن پىشۇرۇپ، بىر ياقتىن چاينىماي يۇتۇشقا باشلاپتۇ. ئۇ ھەتتا گۆشىنىڭ تەمىنىمۇ تېتىماستىن يەپ تۈگىتىپ، ئاخىرىدا شورپىنىمۇ ئىچىپ بوپتۇ. ئەمما، ئارىدىن ئۇزۇن ئۆتمەي، يەنىلا ئاچلىقتىن بېلىق سېۋىتىنىڭ يېنىدا ئۆلۈپ قاپتۇ. قارماقنى ئالغان ئادەم بولسا، ۋۇجۇد ـ ۋۇجۇدىنى قاقشىتىۋاتقان دەھشەتلىك ئېچىرقاشقا داۋاملىق چىداپ، بىر قەدەم ـ بىر قەدەمدىن دېگۈز تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ. ئەمما، يىراقتىن كۆپكۆك دېگۈز غۇۋا كۆرۈنۈشكە باشلىغاندا بولالماي يىقىلىپتۇ. ئۇ قولغا كېلەي دېگەن نەرسىنى تۇتۇپ ئورنىدىن قوزغىلىپ، ئاخىرى ئۇمۇ ئۆلۈپ كېتىپتۇ.

ئاچلىقتىن ئۆلەي دېگەن يەنە باشقا ئىككى ئادەممۇ ئوخشاشلا بېلىقچىنىڭ سېۋىتىگە ئېرىشىپتۇ. ئەمما ئۇلار ھەرقايسىسى ھەر تەرەپكە ماڭماي، بىرلىكتە ھەلىگىنى ئىزدەپتۇ. بېلىقنى نەچچە قېتىمغا بۆلۈپ، ئاز ـ ئازدىن يەپتۇ. شۇنداق قىلىپ، دېگۈز بويىغا كەلگۈچە بەرداشلىق بېرىپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ، ئىككىيلەن بېلىق تۇتۇپ كۈن كەچۈرۈشكە باشلاپتۇ. نەچچە يىلدىن كېيىن ئۆي سېلىپ، كېيىن ئۇلار خوتۇن ـ بالىلىق بوپتۇ، ئۆزلىرى بېلىق كېمىسى ياساپ، بەختلىك، خاتىرجەم تۇرمۇش كەچۈرۈپتۇ.

ھېكمەت:

بىر ئادەم كۆز ئالدىدىكى پايدىنىلا كۆزلىسە، ئېرىشىدىغىنى ۋاقىتلىق خۇشاللىق بولىدۇ. ئادەمنىڭ غايىسى ھەرقانداق ئۇلۇغۋار بولسىمۇ، لېكىن رېئاللىققا باقمىسا، ئۇنى ئەمەلگە ئاشۇرالمايدۇ. پەقەت غايە بىلەن رېئاللىقنى مۇۋاپىق بىرلەشتۈرگەندىلا ئاندىن مۇۋەپپەقىيەت قازانغىلى بولىدۇ.

خاتالىقنى تونۇغان مەھبۇس

مەلۇم بىر تۇرمىگە بىرنەچچە ئېغىر جىنايەتچى قامىلىپتۇ.

بىر كۈنى مەھبۇسلار رەسىملىك ژۇرنال كۆرگەچ پاراڭغا چۈشۈپتۇ. ئارىدىن بىرسى ژۇرنالدىكى خىلمۇخىل زىبۇ زىننەتلەرنىڭ رەسىمىگە قاراپ ئۆھ تارتىپ:

ـ ئاپام مۇشۇ زىبۇ زىننەتلەرنى تاقىيالىغان بولسا، قانداق خۇشال بولۇپ كېتەر

ئىدى، ــ دەپتۇ.

يەنە بىر مەھبۇس چىرايلىق بىر ئۆينىڭ رەسىمىگە قاراپ:

ــ ئەگەر ئاپام مۇشۇنداق بىر چىرايلىق ئۆيدە ئولتۇرالىغان بولسا، قانچە ياخشى بولار ئىدى ـ ھەا ــ دەپتۇ.

ئۇچىنچى مەھبۇس:

ــ ئەگەر ئاپامنىڭ مۇشۇنداق بىر ماشىنىسى بولغان بولسا، پات ـ پات كېلىپ مېنى يوقلاپ كەتمەمتى، ــ دەپتۇ.

ژۇرنال ئەڭ ئاخىرىدا بىر مەھبۇسنىڭ قولىغا تېگىپتىكەن، ئۇ ژۇرنالنى تۇتۇپ ئۇزۇنغىچە گەپ قىلالماي ئولتۇرۇپ كېتىپتۇ، ئاندىن يىغلاپ تۇرۇپ:

ــ ئاپامنىڭ بىر ياخشى ئوغلى بولغان بولسا، نەقەدەر ياخشى بولاتتى، ــ دەپتۇ.

بۇنى ئاڭلاپ ھەممەيلەننىڭ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كېتىپتۇ.

بىپەرۋا ئادەم

بىر ياغاچچى ئورمانلىقتىن يوغان بىر تۇپ دەرەخنى كېسىپ ئەكېلىپ ئۆيگە لىم قىلماقچى بوپتۇ.

ئۇ دەرەخنى سۆرەپ ئۆيىگە ئەكېلىپلا ھەر بىر دەشكە باشلاپتۇ. بىر چاغدا بەك كۆپ ھەر بىر ۋېتىپ قىسقا بولۇپ قالغانلىقىنى بىلىپ، ئامالسىز ئىشىككە كېشەك قىلىۋەتمەكچى بوپتۇ. شۇنىڭ بىلەن، پالتىنى ئېلىپ چېپىشقا باشلاپتۇ، قارىسا ھېلىقى ياغاچ نېپىز چېپىلىپ قالغانلىقتىن، پەقەت ئەپكەش ياسىغلى بولغۇدەكلا بولۇپ قاپتۇ، ئەمدى ياغاچچى ئەپكەش ياسىماقچى بولۇپ، رەندىنى ئېلىپ رەندىلەپتۇ، رەندىلەۋېرىپ ئاخىر قولىدا قالغان ياغاچ بىلەن پەقەت پىچاققا ساپ ياسىغلى بولىدىغانلىقىنى بايقاپتۇ ھەمدە پىچاقنى ئېلىپ قىرىشقا باشلاپتۇ، قىرىپ ئۇچلىغاندىن كېيىن، ھېلىقى ياغاچ ئىنچىكە بولۇپ قېلىپ، چىش كولىغۇچقا لايىق بولۇپ قاپتۇ. بۇ چاغدا ئۇ ھارغىنلىقتىن چىلىق ـ چىلىق تەرگە چۆمۈپتۇ ۋە چىش كولىغۇچنى ئاغزىغا سېلىپ شورىغاچ ئورۇندۇقتا ھاسىراپ ئولتۇرۇپتۇ. تۆيۇقسىز چىرس قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ چىش كولىغۇچ سۇنۇپ ئىككى پارچە بولۇپ كېتىپتۇ.

ئالدىغا ۋە كەينىگە

بۆرە يولدا بىر قوينى ئۇچرىتىپ:

ــ مەن سېنى يەيمەن، ــ دەپتىكەن، قوي:

ــ بۆرە ئەپەندى، مېنى يېسىڭىز غۇ بەك خۇشال بولاتتىم، مەن ئادەتتىكى قويلاردىن ئەمەس، ئادەتتە كالىمۇ ماڭا تەڭ كېلەلمەيدۇ، ئىشەنمىسىڭىز سىناپ بېقىڭ، ــ دەپتۇ.

بۆره بۇ گەپكە قانداقمۇ ئىشەنسۇن؟ شۇنداقتىمۇ بىر كۆرۈپ باقماقچى بولۇپ، ناھايىتى كۇچلۇك بىر بۇقىنى تېپىپ كەپتۇ ۋە ئۇلارنى بىر ئۆيگە سولاپ سوقۇشقا سالىتۇ.

ئەجەبلىنەركى، سوقۇشۇش ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، ئىشكىتىن مەغرۇر قەدەم بىلەن مېڭىپ چىققىنى ئېگىز ھەم سېمىز كالا بولماستىن، ھېلىقى پاكار، ۋۇجۇك قوي بوپتۇ. كالا بولسا ئىشكىتىن چىققۇدەك ماجالى يوق، مۇڭگۇزى سۇنۇق، بېشى قان ھالەتتە يەردە يېتىپتۇ. بۆره ھەيران بولۇپ سەۋەبىنى سوراپتىكەن. كالا:

ــ مەن ھەر قېتىم كۇچۇمنى يىغىپ قويغا ئېتىلسام، ئۇ ئەپچىللىك بىلەن ئۆزىنى قاچۇرغاچقا، بىر نەچچە قېتىم تاش تامغا ئۇسۇۋالدىم. قوينى ئۇسەلمەي تامغا ئۇسۇپ جىلە بولۇپ، ئىككىنچى قېتىمدا تېخىمۇ كۇچەپ ئېتىلدىم. تامغا قانچە كۆپ ئۇسكەنسېرى شۇنچە چارچىدىم. ئۇ بولسا قاچقانسېرى چاققانلىشىپ، ئەپچىللىشىپ كەتتى ۋە كۆرەڭلەپ مېنى زادىلىق قىلدى. ئۇنىڭ كۆرەڭلىكى غەزىپىمنى تېخىمۇ ئۆرلىتىپ، ئاخىرىدا مانا مۇشۇ ھالغا چۈشۈپ قالدىم، ــ دەپ بۆرىگە ئەھۋالنى سۆزلەپ تولۇق بېرىپتۇ.

ــ قارا، ماۋۇ قوينىڭ مەككارلىقىنى. ئۇ ئەسلىدە چېكىنىشتىن پايدىلىنىپ ھۇجۇم قىلغانكەنده، ئۇنى ھازىرلا تۇتۇۋېلىپ يەۋەتمەيدىغان بولساڭ!

بۆره ئۆيدىن چىقىپ قوينى ئىزدەپتۇ. ئەمما، ئەقىللىق قوي شۇ چاغقىچە ئۇنى ساقلاپ تۇراتتىمۇ!

كىشىلىك ھايات يولىدا بەزىدە چېكىنىش ئەڭ ياخشى ھۇجۇم قىلىش بولۇپ قالىدۇ.

يېرىم چىنە سۇ

قۇملۇقتا نەچچە كۈنلەپ سەپەر قىلغان ئىككى ساياھەتچى سۇيى تۈگەپ چاڭقاپ ھالىدىن كېتەي دېگەنده، تۆگە يېتىلەپ كېتىۋاتقان بىر بوۋايغا ئۇچراپتۇ. بوۋاي ئۇلارنىڭ ھەربىرىگە يېرىم چىنىدىن سۇ بېرىپتۇ.

ئۇلار سۇنى ئالغاندىن كېيىن، بىرى بۇنچىلىك ئاز سۇ بىلەن ئۇسسۇزلۇقۇم قانىمايدىغان بولدى دەپ ئاغرىنىپتۇ ۋە قېيداپ قولىدىكى يېرىم چىنە سۇنى تۆكۈۋېتىپتۇ.

يەنە بىرىمۇ بۇ يېرىم چىنە سۇ بىلەن ئۇسسۇزلۇقىنىڭ قانمايدىغانلىقىنى بىلىپتۇ، شۇڭا ئۇ ئىچ ـ ئىچىدىن ئۇرغۇپ چىققان مىننەتدارلىق تۇيغۇسى بىلەن قانائەت قىلغىنىچە يېرىم چىنە سۇنى ئىچىۋېتىپتۇ.

نەتىجىدە، سۇنى تۆكۈۋەتكەن ساياھەتچى قۇملۇقتا ئۇسسۇزلۇقتىن ئۆلۈپتۇ، يەنە بىرى ھېلىقى يېرىم چىنە سۇنى ئىچىۋالغاچقا ئاخىر قۇملۇقتىن ساق ـ سالامەت چىقىپ كېتىپتۇ.

ئادەملەر بەزىدە ماددىي جەھەتتىكى قۇتقۇزۇشقا ئېھتىياجلىق بولۇپلا قالماستىن، روھىي جەھەتتىكى قۇتقۇزۇشقا تېخىمۇ موھتاجدۇر.

ئۆزىنىلا ئويلىغان مەسخىرىگە قالۇر

بىر شىر تاغ ئۆڭكۈرىدە تۇرىدىكەن. كەچ بولغاندا پاشىلار ئۇنى چېقىپ زادىلا ئۇخلاتماپتۇ. شىر ئۇلارنىڭ چاقماسلىقىنى ئۆتۈنگەنىكەن، پاشىلار:

ــ بولىدۇ، ئەمما سەن بىزگە يارەملىشىپ دۇشمىنىمىزنى يوقىتىپ بېرىسەن، ــ دەپتۇ.

ــ سىلەرنىڭ دۇشمىنىڭلا كىم؟ ــ دەپ سوراپتۇ شىر.

ــ يېشىل پاقا، پاتمىچۇق، ياچىۋەك ۋە چار پاقا، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ پاشىلار.

شىر:

ــ ھا... ھا... ھا...! مەن دېگەن ھايۋاناتلار پادىشاھى تۇرسام، ئۇنچىلىك ئۇششاق نېمىلەرنى يەۋېتىش قانچىلىك ئىشتى! ــ دەپتۇ ــ دە، راستلا نۇرغۇن ياچىۋەك، چار پاقىلارنى يەۋېتىپتۇ. كەچتە ئۆڭكۈردىكى پاشىلار تېخىمۇ كۆپىيىپ كېتىپتۇ. شىر ئاچچىقلانغان ھالدا پاشىلارغا:

ــ سىلەر نېمە ئۈچۈن ۋەدەڭلەردە تۇرمايسىلەر؟ ــ دەپتۇ. پاشىلار ۋېڭىلداپ كۈلگىنىچە:

ــ سەن پەقەت يەردىكى دۇشمەنلىرىمىزنىلا يوقاتتىڭ، بىزنىڭ يەنە سۇ ئىچىدىكى دۇشمەنلىرىمىز قۇمچاق، بېلىق قاتارلىقلارمۇ بار، بۇلارنىمۇ يوقىتىپ بەرگىن، ــ دەپتۇ. شىر راستلا دەريانى سەكرەپ چۈشۈپ بېلىق، قۇمچاقلارنى تۇتۇپتۇ. كەچ بولغاندا تېخىمۇ كۆپەيگەن پاشىلار شىرنى چېقىپ ھۆركىرىتىۋېتىپتۇ. دەرغەزەپكە كەلگەن شىر:

ــ سىلەر بەك يۈزسىز ئىكەنسىلەر! ــ دەپتۇ. پاشىلار ۋېڭىلداپ كۈلۈشۈپ:

ــ بىزنىڭ يەنە ئاسمانداكى دۇشمىنىمىز بار، سەن قارىلىغاچ، يىڭنىغۇچ ۋە شەپەرەڭلەرنى يوقىتىپ بەر، بىز شۇ چاغدىلا سېنى چېقىشتىن توختايمىز، ــ دەپتۇ. بۇ قېتىم شىرغا تەس كەپتۇ. ئۇ قىينالغان ھالدا ئاسمانغا قارىسا، قارىلىغاچ ھەدەپ ئۈچۈپ يۈرۈپ پاشىلارنى تۇتۇپ يەۋاتقان ئىكەن.

چوڭ دەرەخنىڭ ئۈستىگە تور توقۇپ پاشا تۇتۇۋاتقان ئۆمۈچۈك ئەجەبلەنگەن ھالدا:

ــ ھەي ھايۋانات پادىشاھى، بۇگۈن نېمە بولدۇڭ، ئاسمانغا قاراپلا قاپسەنغۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ. شىر خىرس قىلىپ:

ــ سېنى يەۋېتىمەن! توغرا، يەنە قارىلىغاچ، يىڭنىغۇچ، شەپەرەڭمۇ بار، ــ دەپ ھۆركىرەپتۇ. قارىلىغاچلار شىرنىڭ باش تەرىپىدە ئۈچۈپ يۈرۈپ:

ــ بىزنى نېمىشقا يېمەكچى بولىسەن؟ ھېچقاچان شىرنىڭ بىزنى يېمەكچى

بولغىنىنى ئاڭلاپ باقماپتىكەنمىز ، ــ دەپ سوراپتۇ. شىر بېشىنى پۇلاڭلىتىپ تۇرۇپ:

ــ پاشا ماڭا سىلەرنى يەۋەتسەم، كەچتە سېنى چاقمايمەن دېگەنىدى، ــ دەپتۇ. قارلىغاچ كۈلۈپ كېتىپ:

ــ ئەخمەق شىر ، نېمىشقا ئويلاپ باقمىدىڭ، سەن پاشىلارنى يەيدىغان ھايۋانلارنى يەۋەتسەڭ، پاشىلار تېخىمۇ كۆپەيمەمدۇ.

«ھەي، ھەي، مەن نېمە دېگەن دۆت، راستلا دۆت ئىكەنمەن!» دەپ، شىر شۇ چاغدىلا ئېسىنى تېپىپتۇ[1] .

ھېكمەت:

ئۆزىنىلا ئويلىغان ھامان ئەل ئالدىدا مەسخىرىگە قالىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن سەن ھەرقانداق ئىش قىلىشتىن بۇرۇن، ئالدى بىلەن ئەتراپىڭدىكىلەرنى ئويلا. ئۇلارنىڭ ھەرىكەت پائالىيىتىنى كۆزەت. شۇندىلا سەن ئۆزۈڭنىڭ ۋە ئۆزگىلەرنىڭ قىممىتىنى ھەققىي چۈشىنىسەن.

سۆيۈنچە

بىر زەردارنىڭ ئىتى يېتۈپ كېتىپتۇ، شۇنىڭ بىلەن شۇ جايدىكى تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىدا: «بىر ئىت يېتۈپ كەتتى، تېپىپ ئەكېلىپ بەرگۈچىلەرگە ئون مىڭ يۈەن سۆيۈنچە بېرىلىدۇ» دەپ ئېلان چىقىرىلىپتۇ ھەم ئىتنىڭ رەڭلىك سۈرىتى قوشۇپ بېرىلىپتۇ.

ئېلان چىقىرىلىش بىلەن ئىت ئەكېلىپ بەرگۈچىلەرنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمەپتۇ، لېكىن بۇلار زەردارنىڭ ئىتى ئەمەس ئىكەن. زەردارنىڭ خوتۇنى:

ــ ئىتنى تېپىۋالغان ئادەم چوقۇم بېرىلىدىغان سۆيۈنچىنى ئاز كۆرگەن چېغى، ئۇ دېگەن ئېرلاندىيەنىڭ ساپ نەسىللىك داڭلىق ئىتى تۇرسا، ــ دەپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن زەردار تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىغا تېلېفون بېرىپ، سۆيۈنچىنى يېگىرمە مىڭ يۈەنگە كۆتۈرۈپتۇ.

كوچىدا تىلەمچىلىك قىلىپ يۈرىدىغان بىر سەرگەردان بۇ ئېلانىنى كۆرگەندىن كېيىن دەرھال ئۆزى تۇرىدىغان گەمىگە قايتىپ كەپتۇ، چۈنكى ئۇ ئالدىنقى كۈنى باغچىدىكى ئورۇندۇقتا مۈگدەپ ئولتۇرغاندا بىر ئىتنى تېپىۋېلىپ، ئۆزى تۇرىدىغان مۇشۇ گەمىگە ئەكېلىپ باغلاپ قويغانىكەن.

بۇ دەل زەردارنىڭ ئىتى ئىكەن. ئىككىنچى كۈنى تىلەمچى سەھەردىلا گەمىدىن ئىتنى يېتىلەپ چىقىپتۇ ۋە بېرىپ يېگىرمە مىڭ يۈەن سۆيۈنچىنى ئالماقچى بوپتۇ. ئۇ بىر چوڭ تۇرلۇك مالالار شىركىتىنىڭ ئېلان تاختىسى ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ،

[1] نۇردۇن ئاخۇن ئېيتىپ بەرگەن، پازىل قادىر توپلىغان. «ئۇرۇمچى تېيانشان رايون خەلق چۆچەكلىرى»، 1994 ـ يىل نەشرى.

يەنە ھېلىقى ئېلاننى كۆرۈپ قاپتۇ، بۇ چاغدا سۆيۈنچە ئوتتۇز مىڭ يۈەنگە چىقىقانىكەن. تىلەمچى كەينىگە يېنىپ گەمىسىگە قايتىپ كەپتۇ ـ دە، ئىتنى قايتىدىن بۇرۇنقى جايىغا باغلاپ قويۇپتۇ. تۆتىنچى كۈنى دەرۋەقە سۆيۈنچە يەنە ئۆسۈپتۇ، تىلەمچى شۇنىڭدىن باشلاپ بىرنەچچە كۈنگىچە ھېلىقى ئېلان تاختىسى ئالدىدىن نېرى كەتمەپتۇ. ئاخىر سۆيۈنچە ئېشىپ پۈتۈن شەھەر خەلقىنى ھەيرەتتە قالدۇرغۇدەك دەرىجىگە يەتكەندە، تىلەمچى گەمىسىگە قايتىپ كەپتۇ، لېكىن بۇ چاغدا ھېلىقى ئىت ئۆلۈپ قالغانىكەن.

ئىرادە بار يەردە مەغلۇبىيەتكە ئورۇن يوق

بۇرۇنقى زامانىدا بىر پادىشاھ بولغانىكەن. كۈنلەردىن بىر كۈنى يەنە بىر پادىشاھ تۈيۇقسىز ھۇجۇم قىلىپ ئۇنىڭ زېمىنىنى بېسىۋاپتۇ. مەغلۇپ بولغان پادىشاھ يايلاققا چېچىلىپ كەتكەن مال پادىلىرىدەك ھەر يانغا پىتىراپ كەتكەن قوشۇنلىرىنى يىغىپ، مەملىكىتىنى قايتۇرۇۋېلىش ئۈچۈن دۈشمەنلەرگە قارشى ئۇرۇش قىپتۇ، لېكىن يېڭىلىپتۇ. شۇنداق قىلىپ ئۇ ئالتە قېتىم ئۇرۇش قىپتۇ، لېكىن ھەممىسىدە مەغلۇپ بولۇپتۇ. ئۇ ئاخىر تەنھا قېلىپ، ئۇمىد يۇلتۇزى ئۆچۈپ، بىر كونا كەپىگە يوشۇرۇنۇۋاپتۇ. ئۇ ئاستىغا پاخالدىن ئورۇن راسلاپ، ھەسرەت ۋە ئەلەم دېڭىزىغا چۆكۈپ ياتقىنىدا، كۆزى بىر ئۆمۈچۈكنىڭ تور توقۇۋاتقانلىقىغا چۈشۈپ قاپتۇ ـ دە، ئىچ پۈشۈقىنى چىقىرىش ۋە ئۆمۈچۈكنىڭ قانداق قىلىدىغانلىقىنى كۆرۈپ بېقىش مەقسىتىدە، ئۇنىڭ پۈتەيلا دەپ قالغان تورىنى چۈۋۈپ تاشلاپتۇ. ئۆمۈچۈك ئۆز بېشىغا كەلگەن ۋەيرانچىلىققا پىسەنتمۇ قىلماستىن تورىنى يېڭىباشتىن توقۇشقا كىرىشىپتۇ. پادىشاھ ئۇنىڭ تورىنى يەنە بۇزۇۋېتىپتۇ. ئۆمۈچۈك ھېچنېمە بولمىغاندەك قايتىدىن توقۇۋېرىپتۇ.

پادىشاھ تەئەججۈپلىنىپ ئۆز ـ ئۆزىگە: «مەن رەقىبىم قوشۇنلىرى تەرىپىدىن ئالتە قېتىم يېڭىلىپ ئۇرۇشتىن ۋاز كەچتىم. ناۋادا، ئۆمۈچۈكنىڭ تورىنى ئالتە قېتىم بۇزۇۋەتسەم، ئۇ ئۆزىنىڭ تور توقۇش نىيىتىدىن قايتىپ تور توقۇشنى توختىتىپ قويارمۇ؟» دەپتۇ ـ دە، ئۆمۈچۈكنىڭ تورىنى ئالتە قېتىم بۇزۇۋېتىپتۇ. لېكىن ئۆمۈچۈك بۇ بالايىئاپەتكە قىلچە پىسەنت قىلماستىن يەتتىنچى قېتىم تور توقۇشقا باشلاپ ئاخىر تورنى پۈتتۈرۈپتۇ. ئۆمۈچۈك ئۆز مۇۋەپپەقىيىتىنى تەبرىكلىگەندەك تورتىكى ئوتتۇرىسىغا بېرىپ تورغا باغرىنى يېقىپ تۇرۇپتۇ. بۇ خىل كۆرۈنۈش پادىشاھقا پۈتۈن ئۆمۈچۈك توری بىر دۆلەت، ئۇنىڭ ئوتتۇرىسى شۇ دۆلەتنىڭ پايتەختى، ئۆمۈچۈك شۇ دۆلەتنىڭ پادىشاھىدەك بىلىنىپ كېتىپتۇ. پادىشاھ بۇ ئىشتىن ئۆزىگە غەيرەت ۋە كۈچ ئېلىپ، يەنە بىر قېتىم تاجاۋۇزچىلار بىلەن ئېلىشىشقا بەل باغلاپتۇ.

ئۇ سەۋرچانلىق بىلەن يېڭىباشتىن قوشۇن توپلاپ، ناھايىتى ئېھتىياتچانلىق بىلەن

ھازىرلىق كۆرۈپتۇ. ھازىرلىق پۈتكەندىن كېيىن ئۇرۇشقا ئاتلىنىپ، تاجاۋۇزچىلارنى زېمىندىن قوغلاپ چىقىرىپ، مەملىكىتىنى ئازاد قىلىپتۇ[1].

ھېكمەت:

شۇنداق، مۇستەھكەم ئىرادە كىشىنى تاۋلايدۇ. سەن ھەرقانچە كۈچ - قۇدرەتلىك بولساڭمۇ، يېمىرىلمەس ئىرادەڭ بولمسا، مەغلۇبىيەت ھامان ساڭا يېپىشىدۇ. ئاگاھ بولغىنكى، سېنىڭ مەغلۇبىيىتىڭ ۋە ياكى مۇۋەپپەقىيىتىڭ ئۆزۈڭنىڭ ئىرادەڭگە، ئەھۋالىڭغا ئۇيغۇن بولغان تەدبىرىڭگە باغلىق بولىدۇ. مۇستەھكەم ئىرادە بولغان يەردە مەغلۇبىيەتكە ئورۇن يوق.

ئامىتى كەلگەن سەرگەردان

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، بىر تاغدا سىرلىق بىر ئۆڭكۈر بولۇپ، ئۇنىڭ ئىچىدىكى بايلىقنى بىر ئادەم ئۆمۈر بويى ئىشلىتىپمۇ تۈگىتەلمەيدىكەن. بىراق بۇ ئۆڭكۈر پەقەت يۈز يىلدا بىرلا قېتىم ئېچىلىدىكەن.

بىر كۈنى، سەرگەردان تاسادىپىي ھالدا ھېلىقى تاغدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، يۈز يىلدا ئاران بىر قېتىم ئېچىلىدىغان ئۆڭكۈر ئاغزىنىڭ ئېچىلىشىغا توغرا كېلىپ قاپتۇ. ئۇ خۇشاللىقىدىن قىنى - قىنىغا پاتمىغان ھالدا ئۆڭكۈر ئىچىگە كىرىپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، بۇنىڭ ئىچىدە ئالتۇن - كۈمۈش، ئۇنچە - مەرۋايىت دېگەن تاغدەك دۆۋىلىنىپ كەتكەن. شۇنىڭ بىلەن ئۇ دەرھال يېنىدىكى ھەممە خالتا - سومكىلىرىغا بايلىقلارنى بولۇشچە قاچىلاشقا باشلاپتۇ. ئۆڭكۈرنىڭ ئاغزى ھەر ۋاقىت تاقىلىپ قېلىش ئېھتىماللىقى بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇ ئىشنى تېز تۈگەتمىسە بولمايدىكەن.

ئۇ مەنۇنلۇق ئىچىدە بىر مۇنچە سومكا، خالتىلارنى ئالتۇن - كۈمۈش، ئۇنچە - مەرۋايىتلار بىلەن توشقۇزغاندىن كېيىن خۇشال ھالدا ئۆڭكۈردىن يېنىپ چىقىپتۇ. چىقىپ قارىغۇدەك بولسا، قالپىقى ئۆڭكۈر ئىچىدە ئۇنتۇلۇپ قاپتۇدەك. شۇنىڭ بىلەن ئۇ يەنە ئۆڭكۈرگە كىرىپتۇ، لېكىن بەختكە قارشى ۋاقىت توشۇپ قالغاچقا، ئۇ ئۆڭكۈر ئىچىدىن قوشۇلۇپ ئىز - دېرىكى يوق غايىب بولۇپ كېتىپتۇ.

شۇ جايدىكى كەنت ئادەملىرى خېلى ئۇزۇن ساقلاپمۇ ئۇنىڭ ئىز - دېرىكىنى ئالالمىغاندىن كېيىن، ئۇ ئېلىپ چىققان بايلىقلارنىڭ ھەممىسىنى سېتىۋېتىپتۇ - دە، سەرگەردان قالدۇرۇپ كەتكەن دۇنيادىن كۆچىلىك تەڭ بەھرىمەن بوپتۇ.

---

[1] غوپۇرجان قارىم ئېيتىپ بەرگەن، نەجمىدىن سىدىق توپلىغان. «ئۇرۇمچى تېيانشان رايون خەلق چۆچەكلىرى»، 1994 - يىل نەشرى.

جاھاندا تەڭدىشى يوق قاشتېشى

دادىسى ئىككى ئوغلىغا تاغلارنىڭ ئىچكىرى جايلىرىغا بېرىپ، جاھاندا تەڭدىشى يوق قاشتېشى تېپىپ كېلىشنى بۇيرۇپتۇ.

ئاكىسى ئەملىيەتكە ئەھمىيەت بېرمىدىغان، يىراقنى ئانچە ئويلاپ كەتمەيدىغان ئادەم ئىكەن. بەزى چاغلاردا ئۇ بىرەر پارچە پۇچۇلۇپ كەتكەن قاشتېشى ياكى رەڭگى ئادەتتىكىچە قاشتېشى، ھەتتا بىرەر پارچە غەيرىي تاشنى ئۇچرىتىپ قالسىمۇ، ئېلىپ خالتىسىغا سېلىۋالمىدىكەن.

ئىنىسى ئاكىسىغا:

— سېنىڭ بۇ نەرسىلىرىڭنىڭ ھەممىسى پەقەت ئادەتتىكى نېمىلەر، دادىمىز بىزنى تېپىپ كېلىشكە بۇيرۇغان، جاھاندا تەڭدىشى يوق ئەتىۋارلىق بۇيۇم ئەمەس، مەن ئۇنى داۋاملىق ئىزدەيمەن، — دەپتۇ.

ئاكىسى تاپقان ھېلىقى نەرسىلىرىنى كۆتۈرۈپ ئۆيگە قايتىپ كەپتۇ. دادىسى بۇنىڭغا:

— سەن قاشتېشى بۇيۇملىرى دۇكىنىدىن بىرنى ئاچقىن، سەن ئېلىپ كەلگەن قاشتاشلىرى ئازراقلا پىششىقلاپ ئىشلەنسە، ئاز ئۇچرايدىغان بۇيۇمغا ئايلىنىدۇ. غەيرىي تاشلارمۇ ئىنتايى زور بايلىق، — دەپتۇ. قىسقىغىنە بىرنەچچە يىل ئىچىدىلا ئاكىسى ئاچقان قاشتېشى دۇكىنىنىڭ داڭقى ھەممە يەرگە پۇر كېتىپتۇ.

دادىسى ئۇنىڭدىن ئىنسىنىڭ بايلىق ئىزدەش جەريانىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن:

— ئۇ بىر لاياقەتسىز سەبىياھ ئىكەن، ناۋادا ئۇنىڭ ئامىتى كېلىپ، يېرىم يولدا ئەقلىنى تېپىپ، نۇقسانسىز گۈزەللىكىنىڭ مەۋجۇت ئەمەسلىكىدىن ئىبارەت داۋلىنى بىلىۋالالىسا، ئۇنىڭ بەختى، — دەپتۇ.

نۇرغۇن يىللار ئۆتكەندىن كېيىن، ئاكىسى دادىسىدىن ئادەم ئەۋەتىپ ئىنىسىنى ئىزدەشنى ئىلتىماس قىپتۇ. دادىسى:

— ئىزدەشنىڭ ھاجىتى يوق، شۇنچە ئۇزۇن ۋاقىت ئوڭۇشسىزلىقلارنى بېشىدىن ئۆتكۈزۈپمۇ ئەقلىنى تاپمىغان ئادەمنىڭ قايتىپ كەلگەن ھالەتتىمۇ قولىدىن ھېچ ئىش كېلىمەيدۇ، دۇنيادا ساپ قاشتېشى يوق، مۇكەممەل ئادەممۇ يوق، مۇتلەق نەرسىنىڭ بولۇشى مۇمكىن ئەمەس. مۇشۇنداق نەرسىنى ئىزدەپ ئۆمرىنى زايە قىلغان ئادەم نېمىدېگەن ئەخمەق — ھا! — دەپتۇ.

ئالتۇن تاۋاقنىڭ ھېكايىسى

بۇرۇن بىر دېھقان تۇرمىگە كىرىپ قاپتۇ.

ئەسلىدە ئۇ ياخشى ئادەم بولۇپ، ھېچقانداق ئەسكى ئىش قىلمىغانكەن. شۇ

چاغلاردا پادىشاھ ئوروش قىلىش ئۈچۈن پۇلغا ئېھتىياجى چۈشۈپ، پۈقرالارغا ھەدەپ سېلىق سېلىشقا باشلاپتۇ. ھېلىقى دېھقانىنىڭ بىر تىيىنمۇ پۇلى بولمىغانلىقتىن، سېلىق يىغقىلى كەلگەن پادىشاھنىڭ ياساۋۇللىرىغا:

ــ مەندە بىر تىيىنمۇ پۇل يوق، يوقسۇزلۇقتىن قورساقنىمۇ باقالمايۋاتىمەن، ــ دەپتۇ.

پادىشاھنىڭ ياساۋۇللىرى:

ــ باشقىلار سېنى ئىنتايىن باي، بىر دانە ئالتۇن تاۋىقى بار دېيىشىدىكەنغۇ؟ ــ دەپ ئۇنىڭ ئۆيىلىرىنى ئالا قويماي ئاختۇرۇپتۇ، ئەمما پۇلغا يارىغۇدەك ھېچنېمە تاپالماپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار دېھقاننى سولاپ قويۇپتۇ. ئۇلار دېھقانغا:

ــ ئەگەر ئالتۇن تاۋاقنى تاپشۇرمىساڭ، تۇرمىدىن چىقمىسىڭ خىيال قىلما! ــ دەپتۇ.

بىچارە دېھقان قاتتىق غەمگە پېتىپتۇ. ئۇ تېرىقچىلىق ئىشلىرىدىن غەم يەپتۇ، چۈنكى خوتۇنى يەرلەرنى يالغۇز تېرىپ كېتەلمەيدىكەن.

بىر كۈنى ئۇنىڭ خوتۇنىدىن خەت كەپتۇ. خەتتە مۇنداق دېيىلگەنىكەن: «باھار كېلەي دەپ قالدى، تېرىقچىلىق ئىشلىرىدىن بەك ئەنسىرەۋاتىمەن.»

دېھقان خېتنى ئوقۇپ كۆڭلى بەك يېرىم بوپتۇ. ئەمدى قانداق قىلىش كېرەك؟ كېيىن ئۇ بىر ياخشى ئامال ئويلاپ تېپىپتۇ. ئۇ خوتۇنىغا جاۋاب خەت يېزىپتۇ: «ئالتۇن تاۋاق ئېتىزغا كۆمۈكلۈك، مەن خەۋەر بەرمىگۈچە ياڭيۇ تېرىمىغىن» دەپ يېزىپتۇ.

دېھقان بۇ خەتنى گۇندىپايغا بېرىپ:

ــ بۇ خەتنى خوتۇنۇمغا ئەۋەتىپ بېرىڭلار، ــ دەپتۇ.

گۇندىپايلار بەلگىلىمە بويىچە گۇناھكارلارنىڭ ئالغان يازغان خەتلىرىنى بىرمۇبىر ئېچىپ كۆرىدىكەن. ئۇلار دېھقاننىڭ خوتۇنىدىن كەلگەن خەتنى كۆرگەن بولغاچقا، دېھقاننىڭ جاۋاب خېتىنى ئوقۇغاندىن كېيىن ۋارقىرىشىپ كېتىپتۇ:

ــ قارىغاندا بۇ دېھقاننىڭ راستلا پۇلى كۆپ ئوخشايدۇ، ئۇ خېتىدە ئالتۇن تاۋاق ئېتىزلىققا كۆمۈكلۈك، دەپتۇ ئەمەسمۇ.

ــ لېكىن، ئۇ ئالتۇن تاۋاق ئېتىزلىقنىڭ قايسى يېرىگە كۆمۈلگەنلىكىنى دېمەپتۇ، ــ دەپتۇ يەنە بىر گۇندىپاي، ــ بۇ دېھقاننىڭ ئىنتايىن چوڭ بىر پارچە يېرى بار تۇرسا.

ــ ھېچ ۋەقەسى يوق، ــ دەپتۇ باشتىكى گۇندىپاي، ــ بىز بەرىبىر ئۇنىڭ ئېتىزىغا ئالتۇن تاۋاق كۆمۈكلۈك ئىكەنلىكىنى بىلىۋالدۇق.

ئىككى ھەپتىدىن كېيىن بۇ دېھقان خوتۇنىدىن كەلگەن ئىككىنچى پارچە خەتنى تاپشۇرۇۋاپتۇ. خەتتە: «غەلىتە بىر ئىش يۈز بەردى. ئىككى ھەپتە ئىلگىرى كەتمەن ــ گۈرجەك كۆتۈرۈشكەن ئون نەچچە ئادەم كېلىپ، ئېتىزلىرىمىزنى كولاپ ئاستىن ــ

ئۇستۇن قىلىۋەتكەندىن كېيىن كېتىپ قالدى. مەن ھېچ بىلەلمىدىم، مېنىڭچە ئۇلار قانداقتۇر بىر نېمىنى ئىزدەۋاتقاندەك قىلىدۇ، ئەمدى قانداق قىلاي؟» دېگەن گەپلەر يېزىلغانكەن. دېھقان خەتنى ئوقۇپ كولۇپ كېتىپتۇ. ئۇ خوتۇنىغا دەرھال جاۋاب خەت يېزىپتۇ: «ئۇ ئادەملەر يېرىمىزنى ئاغدۇرۇپ بېرىپتۇ، سەن ئەمدى ياڭيۇ تېرىساڭ بولىدۇ.»

ئىككى تۇپ دەرەخ

بىر دېھقان يېرىگە ئوخشاش چوڭلۇقتىكى ئىككى تۇپ مېۋە كۆچىتى تىكىپتۇ. بىرىنچى كۆچەت يەر ئاستىدىن جان - جەھلى بىلەن ئوزۇقلۇق سۇمۇرۇپتۇ ۋە ئۇنىڭ بىلەن ھەربىر تال شېخىنى ئوزۇقلاندۇرۇپتۇ، بۇ ئارقىلىق ئۆزىنى قۇۋۇتلەپ، قانداق قىلىپ ئۆزىنى مۇكەممەللەشتۈرۈپ، يۇقىرىغا قاراپ ئۆسۈشنىڭ كويىغا چۈشۈپتۇ. يەنە بىر كۆچەتمۇ يەر ئاستىدىن جان - جەھلى بىلەن ئوزۇقلۇق سۇمۇرۇپتۇ ۋە ئۇنى جەملەپ، قانداق قىلىپ چېچەكلەپ مېۋە بېرىشنىڭ كويىغا چۈشۈپتۇ.

ئىككىنچى يىلى ئەتىيازدا، بىرىنچى كۆچەت يېڭى شاخلارنى چىقىرىپ، ھە دەپ يۇقىرىغا قاراپ ئۆسۈشكە باشلاپتۇ. يەنە بىر كۆچەت بولسا يۇمران يوپۇرماقلىرى چىقىشى بىلەنلا تاقەتسىزلىك بىلەن چېچەكلىگىلى تۇرۇپتۇ.

بىرىنچى كۆچەتنىڭ نىشانى ئېنىق، چىدامچانلىقى كۆچلۈك بولغاچقا، چاپسانلا شاخلاپ قاۋۇل ھالغا كەپتۇ. يەنە بىر كۆچەت بولسا، شۇ يىلىلا چېچەكلەپ مېۋە بېرىپتۇ. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن دېھقان باشتا قاتتىق ھەيران قاپتۇ ۋە ئۇنى بەكلا ئەتىۋارلاپتۇ. بىراق بۇ كۆچەت تېخى ئۆسۈپ يېتىلمەي تۇرۇپلا چېچەكلەپ مېۋە بېرىشتەك ئېغىر ۋەزىپىنى ئۈستىگە ئېلىۋالغان بولغاچقا، چارچىغىنىدىن بەللىرى ئېگىلىپ ماجالى قالماپتۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە مېۋىسىمۇ ئاچچىق ھەم تەمسىز ئىكەن. ئۇنى ئاز دېگەندەك، ئۇ ھە دېسىلا بىر توپ شوخ بالىنىڭ ھوجۇمىغا ئۇچراپ تۇرىدىكەن، بالىلار ئۇنىڭ ئاجىز شاخلىرىنىڭ ئۈستىگە چىقىۋېلىپ، مېۋىلەرنى ئۈزۈپ يېگەنىنى ئاز دېگەندەك، ئۇنىڭ غۇرۇرىنى دەپسەندە قىلىپ، شاخلىرىنى يىرىۋېتىپتۇ.

ۋاقىت ئۇچقاندەك ئۆتۈپتۇ، ئۇزۇندىن بېرى چېچەكلىمەي مەزمۇت ئۆسۈۋاتقان ھېلىقى كۆچەت ئەمدى ئاستا چېچەكلەپتۇ. ئۇنىڭ ئوزۇقلۇققا تويۇنغان شاخلىرى قاۋۇل بولغاچقا ھەم يوغان، ھەم تاتلىق مېۋىلەپتۇ. ھالبۇكى، چېچەكلەپ مېۋىلەشكە ئالدىراپ كەتكەن ھېلىقى كۆچەت بولسا ئاخىر قۇرۇپ قاپتۇ. بۇنىڭدىن ھەيران قالغان دېھقان نائىلاج ئۇھ تارتىپ قويۇپ، قۇرۇپ قالغان بۇ ئاجىز مېۋە دەرىخىنى كېسىپ تاشلاپ، ئوتۇن ئورنىدا قالۋېتىپتۇ.

ئاۋام بىلەن ياشاشنى ئۆزۈڭگە ئادەت قىل

زامانى ئاۋۋالدا بىر پادىشاھ ئۆتكەن ئىكەن. ئۇ كۈنىگە يەتمىش ئىككى ۋاق يەتمىش ئىككى خىل تاماق يەيدىكەن، مەخسۇس تاماق توشۇيدىغان مۇلازىمى بار ئىكەن. مۇلازىم ھەر قېتىم تاماق ئېلىپ كىرگەندە، پادىشاھ كۆرەڭلەپ:

ــ مەن يېگەن، سەن يېگەنگە ئوخشاش، يولۇڭغا ماڭ، ــ دەيدىكەن ــ دە، ئىككى قوللاپ لېگەنگە ئېتىلىدىكەن.

مۇلازىم گەز باغلاپ كەتكەن لەۋلىرىنى شوراپ، تامغاقلىرىنى تامشىتىپ قەسىردىن ئايرىلىدىكەن.

بىر كۈنى پادىشاھ شىكارغا چىقىپتۇ، تاماق توشۇيدىغان مۇلازىمىمۇ بىللە مېڭىپتۇ. پادىشاھ ئاتلىق، مۇلازىم پىيادە ئىكەن. ئۇ، ئات بىلەن تەڭ ماڭالماي، پۇتلىرى ئاغرىپ بولالماي پادىشاھقا تەلمۈرۈپ قاراپتۇ.

ــ ھەي چاكار، نېمىگە قارايسەن؟ مەن مىنگەن سەن مىنگەنگە ئوخشاش ئەمەسمۇ؟ مېڭىۋەر، ــ دەپتۇ پادىشاھ قاقاھلاپ كۈلۈپ.

مۇلازىم ھارغىن ئاياغلىرىنى ئاران يۆتكەپ، ئۆپكىدەك ئېسىلىپ، يىغلامسىراپ مېڭىۋېرىپتۇ. ئۇزۇن ماڭغاندىن كېيىن، پادىشاھ كېيىكلىك تاغقا يېتىپ بېرىپتۇ. ئاتلىرىنى تاغ باغرىدا مۇلازىمغا تۇتقۇزۇپ قويۇپ، ۋەزىر ــ كېنىزەكلىرىنى ئېلىپ تاغقا چىقماقچى بوپتۇ، مۇلازىمنىڭمۇ بىللە چىقىپ كېيىك ئوۋلىغۇسى كەپتۇ ــ دە، تىزلىنىپ دەپتۇ:

ــ ئى، پادىشاھى ئالەم، پېقىرنىڭ ھەزرەتلىرى بىلەن شىكارغا چىقىشى تۇنجى ئىش، مەنمۇ كۆڭلۈمنى ئېچىپ چۈشەي، باشقىلار سىغقان تاغقا مەنمۇ سىغارمەن، قۇيرۇقلىرىغا سېلىۋالسىلا، رەھىم قىلىپ ئېلىۋالسىلا ئىكەن.

پادىشاھ كۆزىنىڭ پاختىسىنى چىقىرىپ:

ــ ھوي ئەخمەق، ماڭا بەس سېلىۋاتقىنىڭنى قارا، مەن ئوۋلىغانغا سەن ئوۋلىغان ئوخشاشقۇ، ــ دەپلا كېتىپ قاپتۇ.

مۇلازىم يالغۇز ئولتۇرۇپ ھەسرەت چېكىپتۇ، «خەپ ماڭمۇ مۆرىتى كېلەر» دەپتۇ. پادىشاھ تاغدىن چۈشۈپتۇ ۋە تاغنى ئايلىنىپ سەيلە قىلغاچ ئوردىغا قايتماقچى بوپتۇ. يولدا سۇيى مول بىر دەريا ئۇچراپتۇ. پادىشاھ «بۇنچىلىك دەريا نېمىدى» دەپتۇ ــ دە، ئالدى ــ ئارقىسىغا باقماي ئات ساپتۇ. ۋەزىرلەر ئەگىشىپتۇ، مۇلازىم قىرغاقتا قاپتۇ. ئات دەريانىڭ ئوتتۇرىغا بارغاندا، دولقۇن سوقۇپ پادىشاھنى ئېگەردىن ئاجرىتىۋېتىپتۇ. پادىشاھ سۇغا بىر چۆكۈپ، بىر لەيلەپ ژارقىراپتۇ:

ــ قېنى سەن، مۇلازىم، مېنى چاققان قۇتقۇزۇۋال.

مۇلازىم جاۋاب بېرىپ مۇنداق دەپتۇ:

ــ پادىشاھ ھەزرەتلىرى، سىلە ئاققان مەن ئاققانغا ئوخشاش. خاتىرجەم ئېقىۋەرسىلە، ياتقان يەرلىرى جەننەتتە بولسۇن![1]

ھېكمەت:

شۇنداق، بۇ دۇنيا ھېچكىمگە باقمىغان ئەمەس. سەن، مەن، ئۇ ھەممىمىز ئاخىر كېتىمىز. باقى دۇنيادىكى ئازغىنە ئىمتىيازىمىز بىزنى كۆرەڭلىتىدىغان بولسا، پانىي دۇنيانىڭ ئەلچىلىرى بىزنى ھەر دائىم يوقلاشقا تەييار. شۇنىڭ ئۈچۈن قولدىن كېلىدىغانلىكى ئىمكانىيەت بولسا ئاۋام بىلەن ياشاشنى ئۆزۈڭگە ئادەت قىل. شۇندىلا سەن مەڭگۈلۈك ھاياتقا ئېرىشكەن بولىسەن.

ئۆزۈڭنىلا ئەقىللىق چاغلىما

يەكشەنبە بازاردا تونۇردا خۇيلاپ پىشۇرۇلىدىغان قىيمىلىق يېمەكلىك. يېقىپ ساتىدىغان ھاشىماخۇن ناۋاي سادىقاخۇن ئىسمىلىك بىر دېھقان بىلەن تونۇشۇپ قاپتۇ. سادىقاخۇن بىر يەكشەنبە ئەتىگەنلىكى يېرىم خۇرجۇن پىيازنى دولىسىغا تاشلاپ ھاشىماخۇننىڭ دۇكىنىغا كېلىپ:

ــ ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم ناۋاي ئۇستام، ئاز بولسىمۇ پىياز ئالغاچ كەلدىم، كۆڭلىمىز يېقىنلىقىنىڭ نىشانىسى، ــ دەپتۇ. ھاشىماخۇن جاۋاب سالامدىن كېيىن:

ــ بارىكاللا، ئاۋارە بولمىسىلىمۇ بولاتتى، ــ دەپتۇ. بىر ئاش پىشىمچە ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن گۆشگىردە پىشىپتۇ. ھاشىماخۇن بىر لېگەنگە لىق گۆشگىردە تىزىپ كېلىپ سادىقاخۇننىڭ ئالدىغا قويۇپ:

ــ ئالسىلا، مەزەگە باقسىلا، ــ دەپتۇ. سادىقاخۇن گۆشگىردىنى چاينىۋېتىپ:

ــ پىيازنىڭ تەمى بىلەن بۇ گۆشگىردە بەكمۇ مەززىلىك پىشىپتۇ، ــ دەپ بىر نەچچە قېتىم تەكرارلاپتۇ. ھاشىماخۇن «گۆشنىڭ تەمى چىقماپتىما؟» دەپ سورىغۇسى كەلسىمۇ، سادىقاخۇننىڭ كۆڭلىنى ئاۋايلاپ لام ــ جىم دېمەپتۇ. كېيىنكى يەكشەنبە كۈنى سادىقاخۇن يېرىم خۇرجۇن پىيازنى دولىسىغا سېلىپ، بىرنەچچە ئاغىنىسىنى باشلاپ ھاشىماخۇننىڭ دۇكىنىغا كىرىپتۇ. ھاشىماخۇن بۇ مېھمانلارنىڭ ئالدىغا ئون ــ ئون بەشچە گۆشگىردىنى قويۇپ:

ــ ئالسىلا، مەزەگە بېقىشىلا، ــ دەپتۇ. مېھمانلار ئىشتىھا بىلەن يېيىشكە باشلاپتۇ. سادىقاخۇن گۆشگىردە يەۋېتىپ:

ــ پىيازنىڭ تەمى بىلەن بۇ گۆشگىردىنىڭ قىيمىسى بەكمۇ شەربەتلىك پىشىپتۇ، شۇڭا بۇ ئۇستامنىڭ گۆشگىردىسىگە خېرىدار جىق، ــ دەپتۇ. بۇنداق ئىش بىر نەچچە

[1] قۇربان نىياز ئېيتىپ بەرگەن، سىيىت زۇنۇن توپلىغان. «قەشقەر خەلق چۆچەكلىرى» نىڭ 1993 ــ يىلدىكى نەشرىدىن ئېلىندى..

يەكشەنبە تەكرارلىنىپتۇ.

«گاچىمۇ چۆچۈرىنى ساناپ يەيدۇ» دېگەن گەپ بار. ھاشماخۇن كۆڭلىدە گۆش بىلەن پىيازنىڭ نەرقىنى سېلىشتۇرۇپ كۆرگەندىن كېيىن «بىر پۇللۇق پىياز ئۇچۇن ئون پۇللۇق گۆشگىرده بىلەن مېھمان بولىدۇ، يەنە تېخى گۆش توغرۇلۇق گەپ يوق، پىيازنى ماختىغىنى نېمىسى؟» دەپ قورسىقى كۆپۈپتۇ. كېيىنكى يەكشەنبە كۇنى سادىقاخۇن يېرىم خۇرجۇن پىيازنى دولىسىغا سېلىپ بىرنەچچە ئاغىنىسىنى باشلاپ ناۋايخانىغا كىرىپتۇ. ھاشماخۇن بىر تال گۆش ئارىلاشتۇرماي خاس پىياز قىيمىسى بىلەن يېقىلغان گۆشگىردىلەرنى مېھمانلارنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ. سادىقاخۇن دەسلەپ قىلىپ بىر گۆشگىردىنى يېرىپ قارىسا، بىر تال گۆش يوق، خاس پىياز.

ــ ئۇستام، ــ دەپتۇ ئۇ بىر گۆشگىردىگە، بىر ھاشماخۇنغا قاراپ، ــ بۇگۇن قاسساپلار قوي ئۆلتۇرمەپتىمۇ ـ قانداق؟

ــ ئۇنداق ئەمەس، ــ دەپتۇ ھاشماخۇن كۇلۇپ، ــ بىر جىڭى بەش پۇللۇق گۆش، چارىكى ئىككى پۇللۇق پىيازلىرىنىڭ تەمىنى بۇزۇپ قويمىسۇن دېدىم.

سادىقاخۇن خىجىللىق ئىلكىدە لام ـ جىم دېيەلمەپتۇ[1].

ھېكمەت:

ئۆزۈڭنىڭ ئازغىنە ئەمگىكىڭنىڭ قىممىتىنى بەك يۇقىرى چاغلاپ، باشقىلارنى كۆزگە ئىلمىسالىڭ ئۇزاق قالمايلا ئۆز ئەمگىكىڭمۇ قەدىرسىز نەرسىگە ئايلىنىپ قالىدۇ.

ئىنكاسىڭ تېز بولسا يېڭىلمەيسەن

بۇرۇنقى زاماندا پو ئېتىشنى ياخشى كۆرىدىغان بىر ئالۋاستى بولغانكەن. ئۇ ئۆزىنى پو ئېتىشتا تەڭدىشىم يوق دەپ ھېسابلايدىكەن.

بىر كۇنى ئۇ ئىنسانلار ئارىسىدىمۇ پو ئېتىشنى ياخشى كۆرىدىغانلار بار ئىكەنلىكىنى ئاڭلاپ، بەسلىشىپ باقماقچى بوپتۇ. ئۇ بىر ئۆينىڭ ئالدىغا كېلىپ:

ــ ھوي، ئادەم بارمۇ؟ ــ دەپ توۋلاپتۇ. بىر كىچىك بالا چىقىپ ئىشىكنى ئېچىپتۇ.

ــ ھەي، ئۆيۇڭدە چوڭلار بارمۇ؟ مەن ئۆيۇڭدىكىلەر بىلەن پو ئېتىشتا بەسلىشىمەن، ــ دەپتۇ ئالۋاستى. كىچىك بالا:

ــ ھېلى بوران چىقىپ، بىر تاغنى ئۆرۈۋەتكەنىدى، دادام ئۇنى كالتەك بىلەن تىرەپ قويغىلى كەتتى، ــ دەپتۇ.

ــ ئۇنداقتا ئاپاڭچۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ ئالۋاستى. بالا:

---

①ئابدۇللاتاخۇن سىرچى سۆزلەپ بەرگەن، «مەجمۇئەتۇل ھېكايەت» 1991 ـ يىل نەشرى.

— سەن تېخى بىلمەمسەن؟ تاغ ئاسمانىنى يىرتىۋەتكەن ئىكەن، ئاپام ئىككى تال پىتنىڭ تېرىسىنى ئېلىپ ئاسمانىنى يامىغىلى كەتتى، — دەپتۇ. پوچى ئالۋاستى «ئىش چاتاقمۇ نېمە؟» دەپ ئويلاپتۇ ۋە:

— ھەي، مەن بىر چوڭ تۆمۈر قوڭغۇراقنى ئىزدەپ كەلگەنىدىم. بايا قاتتىق بوران چىقىپ ئۈچ مىڭ پاتمان كېلىدىغان قوڭغۇراقنى بىر تەرەپكە ئۈچۈرتۈپ كەتكەنىدى، — دەپتۇ.

— ھە، ھېلىقى قوڭغۇراقمىدى، مەن ئۇ قوڭغۇراقنىڭ بىزنىڭ ئىشىك ئالدىدىكى ئورمانلىقتا ئۆمۈچۈك تورىغا ئىلىنىشىپ قالغانلىقىنى كۆرگەن ئىدىم، — دەپتۇ بالا. بۇنى ئاڭلىغان پوچى ئالۋاستى «ئىنسانلار ئېچىدىكى كېچىك بالىلارمۇ بۇنچىلىك ياماق بولسا، چوڭلارغا تېخىمۇ گەپ كەتمىگۈدەك، قارىغاندا ئىنسانلار پۈتۈشتا ئالۋاستىلاردىنمۇ ئېشىپ چۈشىدىكەن» دەپ، ئىنسانلار بىلەن بەسلىشىشتىن يېنىپ يولىغا راۋان بوپتۇ[1]

ھېكمەت:

ئاتا — بوۋىلىرىمىز ئەزەلدىن ھازىر جاۋابلىقنى يېتىلدۈرۈشنى مۇھىم ئىقتىدار قاتارىدا كۆرۈپ كەلگەن. چۈنكى، كىشى ھازىرجاۋاب بولۇش ئۈچۈن قانداقتۇر سۆزمەنلىكنى ئەمەس، بەلكى چاقماق تېزلىكىدىكى ئەقلىي تەپەككۇر قىلىشنى ئۆگىنىش زۆرۈر. شۇنداق بولغانىدا ئۇ مەيلى قانداق مەسىلىگە دۇچ كەلمىسۇن، ھامان ئۆزىنىڭ ئەقلىي تەپەككۇرى ۋە سۆز قابىلىيىتى ئارقىلىق مۇشكۈلاتلاردىن ھالقىپ ئۆتەلەيدۇ.

تەكشۈرمەيلا يەكۈن چىقارما

بۆرە بىلەن تۈلكە بىر يەردە ياشايدىكەن. بىر كۈنى بۆرە بىر توخۇنى تۇتۇۋېلىپ خۇشال ھالدا ئۆيىگە قايتىپ كەپتۇ — دە، ئۇنى تۈلكىگە بېرىپ:

— بۇنى ئوبدان تازىلاپ يۇيۇپ پىشۇرغاچ تۇرغىن. مەن بېرىپ ئېيىقنى تەكلىپ قىلىپ كېلەي، — دەپتۇ — دە، ئېيىقنى چاقىرغىلى كېتىپتۇ.

تۈلكە توخۇنى پىشۇرۇشقا باشلاپتۇ. بىردەمدىن كېيىن توخۇ پىشىپتۇ. تۈلكىنىڭ نەپسى تاقىلداپ، ئاغزىدىن شۆلگەيلىرى ئېقىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن قازاندىكى توخۇنىڭ بىر پۇتىنى سۇندۇرۇپ ئېلىپ يەۋاپتۇ. ئۇنى يەپ بولۇپ يەنە يېگۈسى كەپتۇ — دە، بىر قانىتىنى سۇندۇرۇپ ئېلىپ يەپتۇ. ئۇ يېگەنسېرى تويماپتۇ. شۇنداق قىلىپ توخۇنى پۈتۈنلەي يەپ بوپتۇ.

---

[1] نوردون ئاخۇن ئېيتىپ بەرگەن، پازىل قادىر توپلىغان. «ئۇرۇمچى تىيانشان رايون خەلق چۆچەكلىرى»، 1994 - يىلدىكى سانىدىن ئېلىندى.

بۆره قايتىپ كېلىپ:

ــ تۇلكىۋاي، توخۇ پىشتىمۇ؟ ــ دەپتۇ. تۇلكه يالغاندىن:

ــ ئاز قالدى، ــ دەپتۇ. بۆره:

ــ مەن ئالدى بىلەن پىچاقنى بىلىگەچ تۇراي. ئېيىق كەلسە، توخۇنى پىچاق بىلەن پارچىلاپ يەيلى، ــ دەپ، ئۆينىڭ كەينىگە ئۆتۈپ پىچاق بىلەپتۇ. بىر ئازدىن كېيىن ئېيىق كەپتۇ. تۇلكه ئېيىققا قاراپ:

ــ ئېيىق ئاكا، ئىتتىك قاچ! بۆره سېنى ئالداپ كېلىپ قۇلىقىڭنى يېمەكچى. ئىشەنمىسەڭ، ئاڭلاپ باقه، بۆره شۇ تاپتا پىچاق بىلەۋاتىدۇ، ــ دەپتۇ. ئېيىق شۇنداق قۇلاق سالسا، راستلا پىچاقنىڭ تاشقا سۈركەلگەندىكى «شارت ــ شۇرت» قىلغان ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ. ئېيىق قورقىنىدىن كەينىگه قاراپ بەدەر تىكىۋېتىپتۇ. تۇلكه ئېيىققا قاچقىنىنى كۆرۈپ ئاللا ــ توۋا كۆتۈرگىنىچه ئۆينىڭ ئارقىغا ئۆتۈپ بۆرىگه:

ــ قارا، سېنىڭ ئېيىق دوستۇڭ بەك يولسىز ئىكەن. سەن ئۇنى ياخشى كۆڭلۈڭ بىلەن توخۇ گۆشى يېيىشكه تەكلىپ قىلساڭ، ئۇ توخۇيۇڭنى بۇلاپ كەتتى! ــ دەپتۇ.

بۆره بۇنى ئاڭلاپ ئىشىنىپتۇ ــ دە، ئاچچىقىدىن سەكرەپ كېتىپتۇ. ئۇ قولىدىكى پىچاقنى قويۇپ قويۇشنىمۇ ئۇنتۇغان هالدا ئورنىدىن تۇرۇپتۇ. بۆره يۇگۇرەپ چىقىپ قارىسا، ئېيىق هەدەپ يۇگۇرۇپ قېچىۋاتقان. شۇنىڭ بىلەن بۆره بىر تەرەپتىن قوغلاپ، بىر تەرەپتىن ۋارقىراپتۇ:

ــ هەي ئەخمەق ئېيىق، قايتىپ كەل!

ئېيىق شۇنداق قارىسا، بۆره پىچاق كۆتۈرگەن هالدا قوغلاپ كېلىۋاتقان. ئۇ، بۆره راستلا قۇلىقىنى كەسمەكچى ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپتۇ ــ دە، جېنىنىڭ بارىچه قېچىپتۇ. ئېيىق قانچىكى تېز قاچسا، بۆره شۇنچه تېز قوغلاپتۇ. ئاخىر بۆره ئېيىققا يېتىشۋاپتۇ ــ دە، كەينىدىن بىرلا قامالاپ تۇتۇۋېلىپ:

ــ هۇ قارايۇز، مەن سېنى ياخشى كۆڭلۈم بىلەن توخۇ يېيىشكه تەكلىپ قىلسام، نېمىشقا توخۇنى بۇلاپ قاچىسەن؟ ــ دەپتۇ. ئېيىق قاتتىق رەنجىگەن هالدا:

ــ سەن نېمىشقا قۇلىقىمنى كەسمەكچى بولىسەن؟ ــ دەپتۇ.

ــ كىم شۇنداق دەيدۇ؟! مەن نېمىشقا سېنىڭ قۇلىقىڭنى كەسكۈدەكمەن؟! ــ دەپ ھاڭ ــ تاڭ بولۇپتۇ بۆره.

ــ مەن نەدىمۇ سېنىڭ توخۇيۇڭنى بۇلاي، ــ دەپتۇ ئېيىق. ئۇلار شۇ چاغدىلا ئۆزلىرىنىڭ تۇلكىنىڭ ئالدام خالتىسىغا چۈشكەنلىكىنى بىلىپتۇ. ئۇلار دەررۇ تۇلكىنى تۇتقىلى بېرىپتۇ. لېكىن تۇلكه ئاللىقاچان قېچىپ كەتكەن ئىكەن[1].

---

①نۇردۇن ئاخۇن ئېيتىپ بەرگەن، پازىل قادىر توپلىغان. «ئۇرۇمچى تېلىشان رايون خەلق چۆچەكلىرى»، 1994 ــ يىلدىكى نەشرىدىن ئېلىندى.

ھېكمەت:

يۇقىرقى ھېكايەتتىن مەلۇمكى، سەن ھەرقانداق ئىشتا بىردەملىك ھېسسىياتىنىلا ئويلاپ ھۆكۈم قىلساڭ پۇشايماندا قالسەن. ئۆزگىنى ھەم ئۆزۈڭنى بىھۇدە ئاۋارە قىلماي دېسەڭ، ئۆز ئەقلىڭگە ۋە كۆزۈڭگە ئىشەن. باشقىلارنىڭ مەسلىھەتىنى ئېلىشقا بولىدۇ. لېكىن ھۆكۈم قىلىش ئۆزۈڭگە باغلىق.

ئەگرى شاخنىڭ تەقدىرى

ئەتىياز پەسلى، ئېرىق بويىغا تىكىلگەن تېرەك كۆچىتى بىخ سۈرۈپ ئىككى تال نوتا چىقاردى. كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن نوتىلارنىڭ بىرى تۈپتۈز بوي تارتىپ، يەنە بىرى بولسا، ئەگرى ـ دوناي بولۇپ يانغا قاراپ چوڭىيىشقا باشلىدى. بىر كۈنى تۈز نوتا ئەگرى نوتىغا قاراپ:

ـــ ئاداش، تېرەك كىچىكىدىن تۈز ئۆسمىسە چوڭ بولغاندا كارغا كەلمەي قالىدۇ، ـــ دەپ سۆز باشلىۋىدى، ئەگرى نوتا كۆزلىرىنى ئالايتىپ:

ـــ سەن مەن ئۈچۈن غەم يەپ كەتمە. ھازىرچە بولۇشىغا ئۆسۈۋاتىمەن، چوڭ بولغاندا ئۆزۈمنى تۈزۈۋالىمەن، ـــ دەپ تۈز نوتىنىڭ سۆزىنى قېقىۋەتتى.

ئارىدىن بىرقانچە يىل ئۆتتى. ئەگرى شاخ ئۆزىنى تۈزىۋېلىش ئۈچىقتا تۈرسۇن، بۇرۇنقىدىنمۇ بەتتەرلىشىپ كەتتى. بىر كۈنى ھەرە ۋە پالتا كۆتۈرگەن ئىككى ياغاچچى تېرەك تۈۋىگە كېلىپ، قىزغىن پاراڭغا چۈشتى:

ـــ ۋاھ، ماۋۇ شاخ ئەجەب تۈز ئۆسۈپتۇ! ـــ دېدى بىر ياغاچچى تۈز شاخنى كۆرسىتىپ، ـــ ھەر قانداق چوڭ ئۆيگە لىم قىلىشقا يارايدىكەن. ياغاچ بولسا مۇشۇنداق تۈز بولسا...

ـــ ئەي قارىمامسەن، ماۋۇنىڭ ئەگرىلىكىنى، ـــ دېدى يەنە بىرى ئېچىنىش بىلەن ئەگرى شاخقا قاراپ، ـــ بۇنى ئون يەردىن ھەرىدىمسەڭ تۈزلىگىلى بولمايدىكەن.

ـــ قويساڭچۇ، ـــ دېدى بىرىنچى ياغاچچى ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، ـــ بۇ ئەگرىنى يۈز يەردىن توغرىساڭمۇ ياخشى ماتېرىيال چىقمايدۇ. بۇنىڭدىن كۆرە ئوتۇن قىلغان تۈزۈك.

ياغاچچىلار شۇ مەسلىھەتتىن كېيىن، تۈز شاخنى ئاۋايلاپ كېسىۋالدى. ئەگرىسىنى بولسا پالتا بىلەن پارە ـ پارە قىلىپ ئوتۇنخانىغا ئاپىرىپ تاشلاپ قويدى.

سۇ بىلەن ئۆستەك

سۇ ئۆزىنىڭ گۈللۈك باغلارغا، بىپايان ئېتىز ـ دالىلارغا ھەم كىشىلەرنىڭ ئۇسسۇزلۇقىنى قاندۇرۇش ئۈچۈن كېتىپ بارغانلىقىنى ئويلاپ، كۆرەڭلەپ ماختىنىشقا باشلاپتۇ:

ـ مەن بولمىسام يەر ـ زېمىن كۆكەرمەيدۇ، ھاياتلىقمۇ بولمايدۇ، شۇڭا مەن دۇنيادا ئۆز تۆھپەم بىلەن مەدھىيەلىنىشكە ھەقلىق!

ـ ھەي سۇ، ـ دەپتۇ ئۆستەك سۇنىڭ بۇ سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ـ سېنىڭ يايىقى سۆزلىرىڭ توغرا بولسىمۇ، لېكىن سەن ئۆزۈڭنى ھەددىدىن زىيادە ياختۇەتتىڭ، سېنىڭ راۋان ئېقىشىڭ ئۈچۈن مەندەك يارەمچىڭ بارلىقىنى ئۇنتۇپ قالماسلىقىڭ كېرەك!

سۇ ئۆستەڭنىڭ بۇ سۆزىگە قايىل بولماي:

ـ سەن بولمىساڭمۇ ئەركىن ئېقىۋېرىمەن، ـ دەپتۇ ـ دە، ئۆزىنى ئۆستەڭنىڭ قاشلىرىغا غەزەپ بىلەن ئۇرۇپتۇ، قاش ئۆرۈلۈپ چۈشۈپتۇ، سۇ ھەر تەرەپكە يار ئېلىپ ئېقىپتۇ. ئېتىزلارنى بۇزۇپتۇ. ئۆيلەرنى ئۆرۈپتۇ، بىكاردىن چۆل ـ جەزىرىلەرگە سۈكۈپ كېتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ھەممە كىشى سۇغا قارغىش ياغدۇرۇپتۇ...

كىشىلەرنىڭ تىل ـ ھاقارىتىنى تولا ئىشتىكەن سۇ شۇ چاغدىلا ئۆزىنىڭ خاتا قىلغانلىقىنى، ھەر قانداق ۋاقىتتا ماختىنىپ مەنمەنچىلىك قىلماسلىقىنى چۈشىنىپ، ئۆستەڭ بىلەن ئىناق ئۆتۈپتۇ.

ئۇچ ھۇرۇن

ئۆتكەن زاماندا ئۇچ ھۇرۇن دوست ئۆتكەنىكەن. ئۇلار ئەزىمىلىك ۋە بەسخورلۇقتا بىر ـ بىرىدىن قېلىشمايدىكەن.

بىكار چىلىقتىن ئىچى پۈشۈپ كەتكەن بۇ ھۇرۇنلار كۈنلەرنىڭ بىرىدە، بىر ئىتنى ئەگەشتۈرۈپ چەت بىر سەھرالىغا يولغا چىقىپتۇ. ئۇلار يول بويى ئەزىمىلىك بىلەن مېڭىپ، بىر سائەتلىك مۇساپىنى يېرىم كۈنگىچىمۇ بېسىپ بولالماپتۇ، ئاخىر ھېرىپ كەتكىنىدىن بىر ئۆستەڭنىڭ بويىغا يېقىن يەردە توختاپتۇ.

بۇ چاغدا، بىر بالا بازاردا سېتىش ئۈچۈن بىر خۇمرا قېتىق بىلەن بىرقانچە ناننى كۆتۈرۈپ كېتىۋاتقانكەن. قورسىقى ئېچىپ، ماجالى قالمىغان ھۇرۇنلار ئۆزئارا پۇل چىقىرىشىپ، بىر نان بىلەن قېتىقنى سېتىۋاپتۇ.

ئۇلار قولى پاسكىنا بولغاچقا، ئۆستەڭدىن سۇ ئەكىلىپ يۇيۇشقا توغرا كەپتۇ.

ـــ سۇنى سەن ئەكەلگىن، ـــ دەپ بۇيرۇپتۇ بىرىنچى ھۇرۇن ئىككىنچىسىگە.

ـــ سەن ئەكەلمىگەن سۇنى نېمىشقا مەن ئەكېلىدىكەنمەن؟ ماۋۇ ئەكەلسۇن، ـــ دەپتۇ ئىككىنچى ھۇرۇن ئۇچىنچىسىنى كۆرسىتىپ.

ـــ مەنمۇ؟ ـــ دەپ ئىككىسىگە گۆلىيىپتۇ ئۇچىنچى ھۇرۇن، ـــ سۇنى يالغۇز مەن ئىشلەتمەيمەن، نېمىشقا مەن غالچا بولۇپ ئەكېلىپ يۈرەتتىم؟! ماۋۇ ئىتنى بۇيرۇڭلار.

شۇنداق قىلىپ ئۇچ ھۇرۇن بىر ـ بىرى بىلەن جاڭجاللىشىپ كۇننى كەچ قىپتۇ. ئاخىر ئۇلار «كىم گەپ قىلسا ياكى ئولتۇرغان يېرىدە مىدىرلىسا، سۇنى شۇ ئەكەلسۇن» دەپ پۇتۇشۇپتۇ.

سۇ ئەكېلىشتىن قورققان ھۇرۇنلار بىر ھازاغىچە قېقىپ قويغان قوزۇقتەك مىت قىلماي، ئۇندىمەي ئولتۇرۇشۇپتۇ. بۇ چاغدا، ئۇلار ئەگەشتۇرۇپ كەلگەن ئىت پۇرسەتنى قولدىن بەرمەي، نان بىلەن قېتىقنى راسا مەززە قىلىپ يەپ بوپتۇ، ئاندىن بىرىنچى ھۇرۇننىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئۇنى ھە دەپ يالاشقا باشلاپتۇ. بۇنىڭغا تاقەت قىلالمىغان بىرىنچى ھۇرۇن: «چاغ ـ چاغ!» دەپ ۋارقىرىغانىكەن، قالغان ئىككى ھۇرۇن: «ھەببەللى، سۇنى ئەمدى سەن ئەكېلىدىغان بولدۇڭ!» دەپ خۇشاللىقتىن چۇقان كۆتۈرۈپتۇ.

دېمەك، ھۇرۇنلۇقنىڭ كاساپىتىدىن بۇ ئۇچەيلەن قېتىق بىلەن ناندىن ۋە باردىغانلىقىدىن ئەنە شۇنداق قۇرۇق قالغانىكەن.

ئىككى ئىت

ـــ قويلار ئۆپۈر ـ تۆپۈر بولۇۋاتىدۇ، قوتانغا بۆرە كىردىغۇ دەيمەن، ھاۋشىپ چىقمايمىزمۇ؟ ـــ دەپتۇ يېڭى كەلگەن ئىت.

ـــ تىنچ يات! ـــ دەپتۇ بۇرۇنقى ئىت.

ـــ نېمىشقا؟ بىزنى قويلارغا قارايدۇ دەپ بېقىۋاتىدىغۇ؟

ـــ ئەخمەق، قۇرۇق ئۇستىخان غاجىلاپ يۈرگىنىڭنى بېقىلىۋاتىمەن دەپ ئويلامسەن؟ بىزمۇ ئارىلاپ ـ ئارىلاپ يېڭى گۆش يەپ باقايلى ـ دە!

ـــ چۇشەنمىدىم، قانداق قىلىپ؟

ـــ چۇشەنمەيدىغان نېمىسى بار؟ بىز ھازىر ھاۋشىپ چىقساق بۆرە قېچىپ كېتىدۇ. بىرەر قوينى بوغۇپ يېگىلى تۇرغاندا چىقساق، بۆرىدىن ئاشقان گۆش بىزگە قالىدۇ.

ھەركىم ئۆز نەپسىنى ئويلىسا ھامان،

نېمە بوپ كېتەركىن، دەيمەن بۇ جاھان؟

كۇچ ــ ئۆملۈكتە

شددەتلىك بوران سازلىقتىن يۇز ماڭدامدەك يىراقلىقتىكى يالغۇز بىر تۇپ دەرەخنى يىلتىزىدىن قومۇرۇپ تاشلىدى. قورققىنىدىن كۆزلىرى چەكچىيىپ كەتكەن بىر تال يۇمران قومۇش يېنىدىكى غوللۇق قېرى قومۇش قوينىغا ئۆزىنى ئاتتى.

ــ قانداقمۇ قىلارمىز، تاغا؟ ــ دېدى ئۇ يىغلامسىراپ، ــ بوران شۇنچىۋالا يوغان دەرەخنى قومۇرۇپ تاشلىيالىغان يەردە گەپ ــ سۆزسىز بىزنىڭ كۈلمىزنى كۆككە سورۇۋېتىلەيدىغاندەك قىلىدۇ. بۇ دەھشەتلىك ئاپەتتىن ئامان ــ ئېسەن قۇتۇلۇپ كېتىشنىڭ بىرەر ئامالى تېپىلماسمۇ؟

ــ قورقما، بالام. ــ دېدى كۆپ ئىشلارنى بېشىدىن ئۆتكۈزگەن قېرى قومۇش يىراقتىكى قويۇق ئورمانىنى كۆرسىتىپ، ــ بوران نېمە ئۈچۈن ئورمانغا تېگەلمەيدۇ، يالغۇز دەرەخنى قومۇرۇۋېتەلەيدۇ؟ چۈنكى، ئورمانلىقتىكى سان ــ ساناقسىز دەرەخلەر بىر ــ بىرى بىلەن زىچ گىرەلىشىپ تەڭداشسىز كۈچ ــ قۇدرەت ھاسىل قىلغان، يالغۇز دەرەخ بولسا ئۆز توپىدىن ئايرىلىپ يالغۇز قالغان، شۇڭا...

ــ ئەمما بىزنىڭ جۈغىمىز ئۇ دەرەخنىڭ ئىنچىكە شېخىچىلىكىمۇ بولمىسا...

ــ شۇنداق، بىز دەل ــ دەرەخ ئالدىدا تولىمۇ كىچىك، تولىمۇ ئاۋاقمىز، لېكىن شۇ يېرىمىز ئارتۇقكى، بىز ئۇلارغا قارىغاندا تېخىمۇ زىچ، قويۇق. ھېچقاچان بىر ــ بىرىمىزدىن ئايرىلىپ كەتمەيمىز، گىرەلىشىپ ياشىغىنىمىز ياشىغان، شۇڭلاشقا ھەر قانداق دەھشەتلىك بورانمۇ بىزنى ھېچنېمە قىلالمايدۇ. شۇنى مەڭگۈ ئېسىڭدە چىڭ تۇتقۇنكى، كۈچ ــ ئۆملۈكتە؟!

ئات ۋە ئېشەك

بىر كىشى ئات بىلەن ئېشەككە يۈك ئارتىپ يولغا چىقىپتۇ. ئېشەكنىڭ يۈكى ئاتنىڭ يۈكىگە قارىغاندا ئازراق ئىكەن. دەسلىپىدە ئات بىلەن ئېشەك تەڭ مېڭىپتۇ. بىرنەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن ئېغىر يۈك ئاتنى ھاسىرىتىپ قويۇپتۇ. تەرلەپ ئاغزىدىن ئاپئاق كۆپۈك چىقىپ كەتكەن ئات ئېشەككە قاراپ:

ــ دوستۇم، بەك ماغدۇرسىزلىنىپ كەتتىم. يۈكنى مەنزىلگە ئاپىرالمايدىغاندەك قىلىمەن، يۈكنىڭ ئاز قىسمىنى سەن ئېلىۋالساڭ، ــ دەپ مۇراجىئەت قىپتۇ. ئېشەك ئۇنى زاڭلىق قىلىپ ھاكاڭراپ تېز ــ تېز مېڭىپ كېتىۋېرىپتۇ. ئات بارا ــ بارا ئارقىدا قاپتۇ ۋە ئاخىر ھالسىزلىنىپ يىقىلىپتۇ. غوجايىن ئاتنى بوغۇزلاپ سويۇپ، ئۇنىڭ تېرىسى، گۆش ۋە ھەممە يۈكىنى ئېشەككە ئارتىپ يولغا چىقىپتۇ. ئېشەك تۇرغان ئورنىدىن زورغا قوزغىلىپتۇ. ماڭمىسا يانپىشىغا جۇۋالدۇزۇز تېگىپتۇ. ئۇ ئۇزۇن

ماڭمايلا ئاتقا ئوخشاش تەرگە چۆمۈپ، قۇلىقى سالپىيىپتۇ ۋە سەنتۈرۈلۈپ ـ سەنتۈرۈلۈپ كېتىۋېتىپ:

ــ ئەي ئىسىت، ئاتقا نېمىشقا ياردەم قىلمىغاندىمەن، ياردەم قىلغان بولسام، دوستۇم ئات ئۆلمەس ئىدى، مەنمۇ بۇ كۈنگە قالماس ئىدىم، ــ دەپ پۇشايمان قىپتۇ، بىراق ئورنىغا كەلمەپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئەل ئىچىدە: «كېيىنكى پۇشايمان كىشىگە دۇشمەن» دېگەن تەمسىل پەيدا بوپتۇ.

لاچىننىڭ نەپسى

بىر لاچىن يوغان بىر تۇپ دەرەخنىڭ ئۇچىدىكى شاختا تۇرۇپ، يەردە ئادەملەرنىڭ تونۇر شەكلىدىكى بىر تورنى قۇرۇپ، ئۇنىڭ ئىچىگە بىر باچكىنى باغلاپ قويغانلىقىنى كۆرۈپ، تۆۋەندىكى شاخلاردا قونۇپ تۇرغان باشقا قۇشلارغا كۆرەڭلىك بىلەن:

ــ قاراڭلار، ئاۋۇ ئادەملەرنىڭ ئەخمەقلىقىنى. مېنى ئاشۇ تورغا ئالدىنىپ چۈشىدۇ دەپ ئويلاۋاتىدۇ. مەن ئۇلار قويغان ئاشۇ قىلتاقىغا چۈشىمەنمۇ؟ مەن ئۇلاردەك ئەخمەق ئەمەس ـ دە! ــ دەپتۇ ـ دە، ئۆزىنى خۇددى قۇشلارنىڭ پادىشاھىدەك تۇتۇپ، مەغرۇر ھالدا تۇرۇپتۇ.

ئارىدىن ئۇزۇن ئۆتمەيلا، لاچىن ئاشۇ تورغا چۈشۈپ قاپتۇ. بۇ چاغدا دەرەختىكى قۇشلار ئۇنىڭغا قاراپ:

ــ مەن ئالدانمايمەن دەۋاتمىدىڭمۇ، ئەجەبا، تورغا چۈشۈپ قاپسەنغۇ؟ ــ دېيىشىپتۇ.

ــ شۇنداق دەپ ئويلىغانىدىم، بىراق ئۇزۇن ئۆتمەيلا، ھېلىقى باچكىنى كۆرۈپ پۇتۇن جاھانىنىڭ ئىچى ئوت بىلەن قاپلىنىپ، پەقەت مۇشۇ تونۇرنىڭ ئىچىدىنلا ئوچۇق ئاسمان ۋە باغ ـ بوستانلار كۆرۈنگەندەك بولدى. شۇ يەردىن ئۇچۇپ چىقىپ كېتەي دەپ ئۆزۈمنى بىرلا ئېتىپتىكەنمەن، بۇ تورغا چۈشۈپ قاپتىمەن، ــ دەپتۇ لاچىن.

بەڭباش بۆدۈنە

ئورمانلىقتا بىر بۆدۈنىنىڭ بىرنەچچە بالىسى بولۇپ، ئۇلارنىڭ كىچىكى ناھايىتى بەڭباش ئىكەن.

ئانىسى سىرتقا چىقىش ئالدىدا بالىلىرىغا:

ــ بالىلىرىم، جاڭگالدا يىرتقۇچ ھايۋانلار بەك كۆپ، ئۇۋىدىن چىقماي ئولتۇرۇڭلار، تۇرۇڭلار، ــ دەپ تاپىلاپتۇ.

بۇ ئەتراپتا ئۇلارى يېيىشنى پايلاپ يۈرگەن بىر تۈلكە بولۇپ، ئۇ ئانا بۆدۈنىنىڭ چىقىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپلا، بۆدۈنىلەرنىڭ ئۇۋىسى بار جىغانىنىڭ تۇۋىگە كېلىپ،

يۆدۈنلەرنىڭ بالىلىرىنى ئالداشقا باشلاپتۇ:

ر ــ ئەي، بۆدۈنچاقلار، مەن تۈلكىخان بولىمەن. مەن سىلەرنىڭ ئانىڭلارنىڭ ئەڭ يېقىن دوستى، شۇڭا مەن سىلەر ئامراق ئوزۇقلۇقلارنى ئەكەلدىم. بۇ سوۋۇغىلارنى تېزراق ئېلىۋېلىڭلار، ــ دەپتۇ.

نەپسى تاقىلداپ كەتكەن كىچىك بۆدۈنە ئاچا ـ ئاكىلىرىنىڭ توسۇشىغا قارىماي، پەسكە ئۆزىنى ئېتىپتۇ. ئۇ چۈشە ـ چۈشمەيلا تۈلكە ئۇنى «ھاپ» لا قىلىپ، چاينىماي يۇتۇۋېتىپتۇ، بۇنى كۆرگەن باشقا بۆدۈنلەر بەڭباش بۆدۈنىگە ئىچ ئاغرىتىپ كۆز يېشى قىلىشىپتۇ. بىر دەمدىن كېيىن بۆدۈنلەرنىڭ ئانىسى قايتىپ كېلىپ، ئەھۋالنى ئېۇقۇپ، قاتتىق قايغۇرۇپتۇ. بۆدۈنە بالىسىنى يەپ دەندەپ قالغان ئاچ كۆز تۈلكە بۆدۈنلەرنىڭ ئۇۋىسى بار جىغان تۈۋىدىن نېرى كەتمەپتۇ. بۆدۈنلەر ئۇۋىسىدىن چىقماي يېتىپتۇ. ھېيلىگەر تۈلكە ئاخىر جىغانغا يامىشىشقا مەجبۇر بوپتۇ. شۇ ئەسنادا، يولدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان بىر ئوۋچى دەرھال تۈلكىنى ئېتىپتۇ، تۈلكە شۇ ھامانلا يەرگە يېقىلىپتۇ.

ب. تۈلكىنىڭ رەزىل قىلمىشىدىن غەزەپلەنگەن بۆدۈنلەر پۈرركىدە يەرگە چۈشۈپ، ئوۋچىدىن بەڭباش بۆدۈنىنى قۇتۇلدۇرۇپ بېرىشنى تەلەپ قىپتۇ. ئوۋچى ماقۇل بولۇپ، تۈلكىنىڭ قورسىقىنى يېرىپتۇ. قارىسا، بەڭباش بۆدۈنە تېخى ئۆلمىگەنكەن. ئۇلار خۇش بولۇشۇپ، ئوۋچىغا قايتا ـ قايتا رەھمەت ئېيتىپتۇ. بەڭباش بۆدۈنە ئانىسى ۋە قېرىنداشلىرىنىڭ نەسىھەتىگە قۇلاق سالمىغىنىغا مىڭ پۇشايمان قىپتۇ ۋە «ھەرگىز بېگۇاشلىق قىلمايمەن» دەپ ۋەدە بېرىپتۇ.

ھەسەتخور

ج

ئ. بۇرۇن بىر يېزىدا چوپلا، سېۋەت توقۇپ ساتىدىغان ئاۋۇت ۋە داۋۇت ئىسىملىك ئىككى ئادەم بار ئىكەن. ئۇلار باھار كېلىپ چوكانتاللار يېشىلگەندىن باشلاپلا چوپلا، سېۋەتلەرنى توقۇپ، بازارغا ئاپىرىپ ساتىدىكەن.

ئاۋۇت ئىشنى كۆڭۈل قويۇپ پۇختا، ھالا ئىشلەيدىكەن، شۇڭا ئۇنىڭ توقۇپ چىققان چوپلا، سېۋەتلىرى پۇختا، سۈپەتلىك بولغاچقا، بازارغا كىرىپ بولغۇچە يولدىلا سېتىلىپ بولىدىكەن. داۋۇت ساختىپەز، قۇۋراق بولغاچقا، ئىشنى قول ئۇچىدىلا كۆز بويامچىلىق پىلەن ئىشلەيدىكەن، شۇڭا ئۇنىڭ توقۇپ چىققان چوپلا، سېۋەتلىرى قوپال، ئاجىز بولغاچقا، بازىرى كاسات ئىكەن. ئۇ ئەيىبىنى ئۆزىدىن ئىزدىمەي: «ئاۋۇت بولمىغان بولسا، بازىرىم ئىتتىك بولاتتى» دەپ، ئاۋۇتنى يامان كۆرىدىكەن، ھەسەتخورلۇق قىلىدىكەن.

خ. كۈنلەردىن بىر كۈنى، داۋۇت كېچىسى ئەل جىمىققاندا ئاستا ئاۋۇتنىڭ ھويلىسىغا كېلىپ، بازارغا تەييارلاپ قويغان چوپلا، سېۋەتلىرىگە ئوت قويۇۋېتىپ قايتىپ كەپتۇ.

ئاۋۇت ئەتىگەندە تۇرۇپ، چويلا، سېۋەتلىرىنىڭ كۆيۈپ، كۈلگە ئايلانغانلىقىنى كۆرگەندىن كېيىن، قايغۇرۇپ كۆڭلى ئازابلىنىپتۇ، بىراق يەنىلا بازاردىن قالماسلىق ئۈچۈن چويلا، سېۋەتلىرىنىڭ كۈلىنى بىر خالتىغا قاچىلاپ مېڭىپتۇ. بىر يەرگە كېلىپ ئولتۇرۇپ خالتىدىكى كۈلگە قاراپ يىغلاپ تاشلاپتۇ ۋە يېتىپ ئۇخلاپ قاپتۇ. چۈشىدە ئاپئاق ساقال بىر بوۋاي پەيدا بولۇپ، ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىشكە باشلاپتۇ:

«يىغلىما ئوغلۇم، ھالال ئىش قىلغان ئادەم زىيان تارتمايدۇ، زىيىنىڭنى مەن تۆلەپ قويايى!»

ئاۋۇت ئويغىنىپ كېتىپتۇ. قارىسا، خالىتىدىكى كۈل يالىتىراپ تۇرغان ئالتۇنغا ئايلىنىپ قاپتۇ. ئۇ خۇشال بولۇپ ئۆيىگە قايتىپتۇ، يولدا چويلا، سېۋەتلىرىنىڭ كۆتۈرگەن داۋۇت ئۇچراپ:

ــ ھە، نېمانچە خۇشال بولۇپ ئېچىلىپ كەتتىڭ؟ ــ دەپ سوراپتۇ. ئاۋۇتتىن سىر ئالماقچى بولۇپ.

ئاۋۇت سەممىي ئادەم بولغاچقا، ئەھۋالىنى ئەينەن سۆزلەپ بېرىپتۇ. ئالتۇننى كۆرۈپ داۋۇتنىڭ كۆزلىرى قىزىرىپ كېتىپتۇ: مەنمۇ شۇنداق قىلسام بولمامدۇ، دەپ ئويلاپتۇ.

ئۇ بىر ئېرىقنىڭ بويىغا كېلىپ چويلا، سېۋەتلىرىنىڭ ھەممىسىنى كۆيدۈرۈپتۇ ــ دە، كۈلىنى خالتىغا ئېلىپ زورمۇزور يىغلاپ ئۆخلىماقچى بوپتۇ، بىراق ھەرقانچە قىلسىمۇ كۆزىدىن ياش چىقماپتۇ، ئۇيقۇسىمۇ كەلمەپتۇ؛ چۈشىمۇ كۆرمەپتۇ؛ خالتىسىدىكى كۈل ئالتۇنغىمۇ ئايلانماپتۇ. بىر كۈن ئەخمەق بولۇپ ئولتۇرۇپ قايتىپ كەپتۇ.

ئۇنىڭ ئىچى ئادىغانسىرى ئاۋۇتنىڭ كۈنى تېخىمۇ ئوبدان ئۆتۈپ، ئۆزىنى نەس باسقىلى تۇرۇپتۇ. «نېمىتى يامانىنىڭ قازىنى تۆشۈك» دېگەن تەمسىل شۇنىڭدىن قالغانكەن.

ئەخمەق ئادەم بىلەن چاشقان

بۇرۇن بىر ئەخمەق ئادەم بار ئىكەن. ئۇنىڭ ئۆيىدە چاشقانلار ناھايىتى كۆپ بولۇپ، مەيلى ئۇ ئېتىزغا ئىشلىگىلى كەتسۇن، مەيلى ئۆيىدە ئارام ئالغان كۈنلىرى بولسۇن، چاشقانلار ھامان ئۆزلىرىنىڭ ئەسكىلىكلىرىنى قىلىۋېرىپتۇ. ئەخمەق ئادەم ئامالسىز قېلىپ، ئاخىر مۇشۇكتىن بىرنى سېتىۋاپتۇ.

بۇ مۇشۇك ئىنتايىن چىرايلىق ئىكەن، تۆت پۇتىنىڭ ئۇچى ئاپئاق بولۇپ، خۇددى ئاق پايپاق كىيىۋالغاندەك كۆرۈنىدىكەن. مۇشۇك ناھايىتى سەزگۈر بولۇپ، ئىگىسى ئۆيدە بولسۇن ــ بولمىسۇن، تىنىم تاپماي چاشقان تۇتىدىكەن. ئەخمەق ئادەم مۇشۇك تۇتۇپ بەرگەن چاشقانلارنىڭ گۆشى بىلەن تېرىسىنى سېتىش ئارقىلىق خېلى باي بولۇپ

قاپتۇ، ئۇ جۇغلىغان پۇللىرىغا ئۇنئالغۇدىن بىرنى سېتىۋاپتۇ.

بىر كۈنى، ئۇ مۇشۇكنىڭ مىياڭلىغان ئاۋازىنى ئۇنئالغۇغا كۆچۈرۈۋېلىپ، مۇشۇكنى سېتىۋەتسەم، ئۇ يەيدىغان ئاشلىقنىمۇ تېجەپ قالالايدىكەنمەن. ئۇنىڭ ئۇستىگە، يەنە بۇرۇنقىدەك پۇل تاپالايدىكەنمەن، دەپ ئويلاپتۇ ـ دە، ئەتىسى مۇشۇكنى ئاپىرىپ سېتىۋېتىپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ھەر كۈنى ئۇنئالغۇنى چاشقانلارنىڭ ئۇۋىسىنىڭ ئالدىغا قويۇپ، ئاۋازىنى بولۇشچە قويۇۋېتىپتۇ. ئۇدا بەش كۈن ئۆتۈپتۇ، ئۇۋىسىنىڭ ئالدىدىكى ئۇنئالغۇدىن چىققان مۇشۇكنىڭ ئاۋازىدىن قورقۇپ كەتكەن چاشقانلار ئۇۋىسىدىن چىقالماي ئاچلىقتا ئۆلەي دەپتۇ. بۇنىڭغا چىدىيالمىغان بىر چاشقان: «ئەگەر مۇشۇنداق تۇرۇۋەرسەك ھەممىمىز ئۆلۈپ تۈگەيمىز، ئۇنىڭدىن كۆرە، مەن چىقىپ كۆزىتىپ باقاي» دەپتۇ ـ دە، ماغدۇرسىزلىنىپ كەتكەن ئىككى پۇتىنى ئاران ـ ئاران يۆتكەپ، تۆشۈكتىن بېشىنى چىقىرىپ ئۆي ئىچىنى كۆزىتىپتۇ. قارىسا، ئۆيدە مۇشۇك يوق. مىياڭلىغان ئاۋاز بولسا ئۇنئالغۇدىن چىقىۋاتقانىكەن. قاتتىق خۇشال بولۇپ كەتكەن چاشقان بۇ خۇشخەۋەرنى ھەمراھلىرىغا يەتكۈزۈپتۇ. قورساقلىرى ئېچىپ كەتكەن چاشقانلار ئۇۋىسىدىن يۈگۈرۈشۈپ چىقىپ، بەزىلىرى تاغاردىكى ئاشلىققا، بەزىلىرى ئەخمەق ئادەمنىڭ كىيىم ـ كېچەكلىرىگە ھۇجۇم قىپتۇ. ئاشلىقلارنى يېپ چېچىپ، كىيىم ـ كېچەكلەرنىڭ ھەممىسىنى كاردىن چىقىرىپتۇ. ئۇنئالغۇ بولسا ئورنىدىن قوزغالماستىن مىياڭلاۋېرىپتۇ.

ئەخمەق ئادەم ئۆيىدىكى ۋەيرانچىلىقنى كۆرۈپ، پۈشايمانىنى ئالدىغان قاچا تاپالماي تۇرۇپلا قاپتۇ...

قارىياغاچ بىلەن قارىغاي

ـــ سەن ئۆسىمەن دەپ كۆپ ئاۋارە بولما، ـــ دەپتۇ قارىياغاچلاردىن بىرى يېنىدىكى ياش قارىغايغا.

ـــ نېمىشقا؟

ـــ ئەگەر ئاسماندىن چاقماق چۈشسە، ئەڭ ئاۋۋال ئېگىز تۇرغان ساڭا تېگىدۇ.

ـــ خوش، بۇنىڭ بىلەن نېمە دېمەكچىسەن؟

ـــ دېمەكچى بولغىنىم: ئورمانلىقتا ئوت كەتسە، بۇ ئاپەتتىن كۆپىمىز قۇتۇلالمايمىز؛ ئۇنداق بولمىغان تەقدىردىمۇ، سېنىڭ زەخمىلەنگىنىڭ زەخمىلەنگەن.

ـــ كەلگەن بالا ـ قازا مەن بىلەنلا تۇگەپ، باشقىلار ئامان قالىدىغانلا بولسا، ئۆسۈشتىن بىر مىنۇتمۇ توختىمايمەن، ـــ دەپتۇ ياش قارىغاي.

ئۆستۈشته ئەل غېمىن ئويلىغان كىشى،
قايغۇرماس خەتەرگە يولۇقسا بېشى.

كىشىنىڭ ئەسلى پاك ۋە سەممىي بولسا...

ئىسكەندەر رۇمى ئۇستازى ئەرەستۇدىن:

ــ ئەي ئۇستاز، مەن بۇيۇك ئىشلارغا قەدەم قويدۇم. بۇ ئىشلىرىم نەتىجىسىدە دوستلارنىمۇ، دۇشمەنلەرنىمۇ تاپتىم. ئۇلار بىلەن قانداق مۇئامىلە قىلمىقىم كېرەك؟ ــ دەپ سورىدى.

ئەرەستۇ ھەكىم شۇنداق دېدى:

ــ ئىلاجىڭنىڭ بارىچە ئۆزۈڭگە دۇشمەن كۆپەيتمە. بىرەر كىشى ساڭا دۇشمەنلىك قىلىشقا باشلىسا، سەن ئۇنىڭغا مەرھەمەت كۆزۈڭ بىلەن قارا، كۆڭلىنى ئال. شۇنىڭ بىلەن ئۇ كىشى دوستلىرىڭ قاتارىغا قوشۇلىدۇ. دوستلىرىڭنى شەپقەت ۋە مەرھىمىتىڭ بىلەن خۇشال قىل. شۇندىلا ئۇلار سېنىڭدىن ئايرىلماي، سەممىي دوستلىرىڭ بولۇپ قالىدۇ.

يالغانچى كىشىدىن ۋاپا كۈتمە. توغرا سۆز كۆڭۈلگە قاتتىق ۋە ئاچچىق تېگىدۇ. ئادەم ياخشىلىق قىلغانغا ياخشىلىق قىلىدۇ، بىر ياخشىلىققا ئون ياخشىلىق قايتۇرىدۇ، كىمنىڭ ئەسلى پاك ۋە ساپ بولسا، ئۇ ئادەم ئەلگە مەنپەئەت يەتكۈزىدۇ.

ئەي مەرد كىشى! ئادەمىيلىك قىل. ئالىي ھىممەتلىك، تەۋازۇلۇق، ئوچۇق يۈزلۈك، شېرىن سۆزلۈك بول.

چېقىمچىلىقنىڭ ئازارى

بىر دانىشمەن ئۆز شاگىرتلىرىغا:

ــ مەن سىزلەرگە ئەڭ يامان كىشىلەرنىڭ كىملەر ئىكەنلىكىدىن خەۋەر بېرەيمۇ؟ ــ دېگەن ئىدى، شاگىرتلىرى ئۇستازدىن بۇنى چۈشەندۈرۈپ بېرىشنى ئۆتۈندى.

ئۇستاز دېدى:

ــ چېقىمچىلىق قىلىپ ئادەملەرنى بىر ــ بىرىگە دۇشمەنلەشتۈرگەن كىشىلەر ئەڭ يارىماس، ئەڭ يامان كىشىلەردۇر.

دانىشمەن شاگىرتلىرىغا يەنە چېقىمچىلىقنىڭ كۆڭۈلگە يەتكۈزىدىغان ئازارى توغرىسىدا مۇنداق دېدى:

ــ بىرىڭلەر ئىككىنچىڭلەرنىڭ سۆزلىرىنى ماڭا يەتكۈزمىڭلەر، مەن سالامەت ۋە راھەتتە بولغان قەلب بىلەن سىزلەرگە ئۇچرىشىشنى ئىستەيمەن.

سۇكۇت بۇيۇك ئاقىللىقتۇر

لوقمان ھەكىم بىر كۈنى ھەزرىتى داۋۇتنىڭ ھۇزۇرىغا كەلدى. داۋۇت ساۋۇت ۋە زىرھلىك كىيىم تەييارلاش بىلەن مەشغۇل ئىدى. لوقمان ھەكىم بۇ چاغقىچە بۇنداق بىر كىيىمنى كۆرمىگەن ئىدى، شۇڭا بۇنىڭ قانداق كىيىملىكىنى سورىغۇسى كەلسىمۇ، سەۋر قىلىپ سورىماستىن، كىيىمنىڭ پۈتۈشىنى كۈتۈپ تۇردى. ھەزرىتىم كىيىمنى پۈتكۈزۈپ كىيىۋالدى ۋە خۇشاللىقىدىن لوقمان ھەكىمگە:

ــ لوقمان قاراڭا، نېمىدېگەن چىرايلىق جەڭ كىيىمى تەييارلىدىم ــ ھە، ــ دەپ ماختاندى.

شۇنىڭ بىلەن لوقمان ھەكىم ھەزرىتىم تەييارلىغان كىيىمنىڭ نېمىگە ئىشلىتىلىدىغانلىقىنى بىلمەي، ئۆز ــ ئۆزىگە: «سۇكۇت نېمىدېگەن بۇيۇك ئاقىللىق ــ ھە!» دېدى.

ھەمەدانىينىڭ ئۆگۈتلىرى

ئالىم سەئىد ئەلى ھەمەدانىي مۇنداق دەيدۇ:

ــ پالاكەتكە يولۇققۇچىنى ئىستىمىسەڭ، مەغرۇر ۋە مۇتەكەببۇر بولما.

راھەتتە ياشاشنى ئىستىسەڭ، دىلىڭنى ھېرىستىن پاك قىل.

خار ــ زارلىقنى ئىستىمىسەڭ، تەمەگەر بولما.

ئۆزۈڭگە ياخشىلىق قىلىنىشنى ئىستىسەڭ، ياخشىلىق قىل، ھېچكىمگە ئازار بەرمە، ياخشىلىقنى ئۇلۇغ ئىش دەپ بىل.

قەدىر ــ قىممىتىڭنىڭ ئېشىشىنى خالىساڭ، ئۇلۇغ ھىممەتلىك بول.

ئىشلىرىڭنىڭ پۇشايمان بىلەن نەتىجىلىنىشىنى ئىستىمىسەڭ، ئاۋۋال ياخشىراق ئويلىنىپ، دانا ــ تەجرىبىلىكلەر بىلەن كېڭىشىپ، ئاندىن ئىشقا كىرىشكىن.

ئۆزۈڭنى ھەممەيلەننىڭ ياخشى كۆرۈشىنى خالىساڭ، خۇلق ــ مىجەزىڭنى تۈزەت، ئەدەپلىك، تەربىيەلىك بول.

ئابروي ۋە ئىززەت ــ ھۆرمەتكە ئىگە بولۇشنى ئىستىسەڭ، ھالال ئەمگەك قىل، پىداكارلىق بىلەن ئىشلە.

ھەممىنىڭ ئالدىدا ئىشەنچلىك، مەرغۇب ۋە مەقبۇل ئادەم بولۇشنى تىلىسەڭ، يالغانچىلىقتىن ساقلان. چېقىمچى، ئىغۋاگەر بولما. مەنسىز، تۇتۇرۇقسىز سۆزلەرنى سۆزلەپ يۈرۈشتىن ھەزەر قىل.

مۇبادا ئۇڭايسىز ھالدا قالساڭ، ئىشىڭدا مۇۋەپپەقىيەتسىزلىككە ئۇچراپ، قايغۇ ــ ھەسرەت ئىچىدە قالساڭ، داد ــ پەريات قىلىپ يۈرمە، سەۋر قىل. قىيىن ئەھۋالدىن

قۇتۇلۇش چارىسىنى ئىزدە.

قىتئە:

سەن قەزاغا داد سېلىپ يىغلىما، كۆپ يەتسە ئەلەم،
سېنىڭ مىڭبىر يىغاڭ بىلەن قەزانىڭ ھېچ ئىشى يوق.
غەم ـ قايغۇدىن قۇتۇلماقلىق چارىسىن كۆرسەڭ ئەگەر،
تىنچ، راھەتتە ياشايسەن، رەنجۇ جەفانىڭ ئىشى يوق.

ئالىيجاناب ئادەم پاناھ ئىستەپ كەلگەنلەرنى ئۆز پاناھىغا ئالىدۇ، كۇچىنىڭ يېتىشىچە ئۇنى ھىمايە قىلىدۇ، زىيان يەتكۈزمەسلىككە تىرىشىدۇ.

ئون تۆت تۈرلۈك پەزىلەت

دانىشمەنلەر تۆۋەندە ئېيتىلغان ئون تۆت خىل ئەخلاقىي پەزىلەتنى ئىنسان ئۇچۇن ئەڭ كېرەكلىك پەزىلەتلەردۇر دەپ تونۇيدۇ:

رىيازەت ــ نەپسىڭنى يىغ، ئارتۇقچە يەپ ـ ئىچىشتىن ساقلان؛

سۇكۇت ــ ئۆزۈڭگىمۇ، ئۆزگىلەرگىمۇ ھېچبىر پايدىسى تەگمەيدىغان ئالدى ـ قاچتى سۆزلەرنى سۆزلەشتىن ساقلان، جىم تۇر؛

ئىنتىزام ــ ئىشلىرىڭ تەرتىپلىك، يوسۇنلۇق بولسۇن. ئىشلىرىڭنى ئۆز ۋاقتىدا ئورۇندا، كېچىكتۈرمە؛

مەقسەت ــ بىرەر ئىشقا كىرىشمەكتىن ئىلگىرى ياخشى ئويلان. شۇ ئىشتىن كۇتكەن مەقسىتىڭنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى ئوبدان چۇشەن ۋە ئاندىن بىر قارارغا كەل. قارارلاشتۇرغان ئىشىڭنى تولۇقى بىلەن ئادا قىل؛

تېجەم ــ ئىقتىسادچىللىق، يەنى تېجەمكارلىققا رىئايە قىل. ئۆزۈڭگە ۋە خەلققە پايدىسى تەگمەيدىغان يەرلەرگە پۇل ـ مېلىڭنى سەرپلىمە، ئىسراپتىن ساقلان؛

تىرىشچانلىق ۋە مەشغۇللۇق ــ ۋاقىت ۋە پۇرسىتىڭنى بىكار ئۆتكۈزمە. دائىم پايدىلىق ئىش بىلەن مەشغۇل بول. كېرەك بولمىغان نەرسىدىن ئۆزۈڭنى تارت؛

ماتانەت ــ ئىشىڭدا چىداملىق، جۇرئەتلىك بول، ھىيلە ـ نەيرەڭ ئىشلەتمەكتىن ساقلان. چۇشەنچەڭ پاك، ساپ ۋە ھەققانىي بولسۇن. چۇشەنگىنىڭدەك سۆزلە ۋە ئىشلە؛

ھەققانىيەت، توغرىلىق ــ ئادالەت ۋە ھەققانىيەتنى ئۆزۈڭگە رەھبەر قىلىۋال. ھېچكىمگە زىيان سېلىش نىيىتىدە بولما؛

ئوتتۇرا ھاللىق ــ ھەر ۋاقىت ئوتتۇرىچە ئىش تۇت. ھەددىدىن ئاشۇرۇۋەتمەكتىن ساقلان. ئۆزۈڭگە لايىق كۆرسەڭمۇ ھېچبىر سەۋەبسىز باشقىلاردىن ئىنتىقام ئېلىشقا ئىنتىلمە؛

نازاكەت ــ كىبىر، ئىپلاسلىقتىن ھەزەر قىل. تېنىڭ، كىيىم ـ كېچىكىڭ ۋە ئۆيۈ ـ جايلىرىڭنىڭ تازا ـ پاكىزلىقىغا دىققەت قىل؛

كۆڭۈل ئازادىلىكى ــ ئۇششاق ـ چۈششەك ئىشلاردىن ۋە كۆڭلۈڭدىكىدەك بولماي قالغان ئىشلاردىن خاپا بولۇپ، ساقلىقىڭغا زىيان يەتكۈزمە، ھەر ئىشتا كۆڭۈل ئازادىلىكىنى كۆزلە؛

ئىپپەت ــ ئەدەپلىك، شەرم ـ ھايالىق، نومۇسلۇق بول. بۇ گۈزەل خىسلەتلەردىن ئايرىلما؛

تەۋازۇ ــ ئۆزۈڭنى كەمتەر تۇت، تەۋازۇنىڭ شەرەپ ۋە ئىززەت باسقۇچى ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇما؛

مۇلايىملىق ــ سەۋرلىك، مۇلايىم، ئوچۇق يۈزلۈك، شېرىن سۆزلۈك بول. ھېچكىمگە قوپال مۇئامىلە قىلما؛

خۇلاسە: يۇقىرىدا زىكىر قىلىنغان ئون تۆت ئەخلاقىي پەزىلەت بىلەن ئۆزۈڭنى ئارەستە[1] قىلساڭ، خەلقنىڭ مۇھەببىتىگە ئېرىشىسەن ۋە ھەممە ساڭا ھۆرمەت نەزىرى بىلەن قارايدۇ.

مېھمانلارنىڭ ئارامى ئۈچۈن...

ھەممەتلىك ۋە مۇرۇۋۋەتلىك بىر كىشى ئۆز بېغىدا دوست ـ بۇرادەرلىرىگە زىياپەت بەردى. ئۇ كىشىنىڭ گۈزەل ئەخلاقلىق، ياخشى تەربىيەلىگەن بىر ئوغلى بار ئىدى. ئۇ بالا ئەتىدىن ـ كەچكىچە مېھمانلارنىڭ خىزمىتىدە بولۇپ بەك چارچاپ كەتتى. كەچقۇرۇنلۇقى دەم ئېلىپ ئۇخلىماق ئۈچۈن بالىخانىغا چىققان ئىدى. ئۇ يەردىن پەستكە يېقىلىپ چۈشۈپ، شۇ زامان ۋاپات بولدى. ئاتا بېچارە بۇ قايغۇلۇق ھالنى كۆرۈپ ئۇرەك ـ باغرى ئېزىلدى، كۆزلىرىگە ياش ئېلىپ، ئوغلىغا كەلگەن پالاكەتنى خوتۇنى ۋە ئائىلە ئەزالىرىغا پەس ئاۋازدا بىلدۈرۈپ:

ــ ھېچقايسىڭلار تاۋۇش چىقىرىپ يىغلىمىڭلار. ئوغلۇمنىڭ ۋاپات بولغىنىنى مېھمانلار بىلمىسۇن، ـ دەپ جېكىلىدى ۋە مېھمانلارغا سەزدۈرمەستىن مەرھۇم ئوغلىنى ئۆيۈپ، تاراپ كېپەنلىتىپ قويدى. كېيىن مېھمانلارنىڭ يېنىغا چىقىپ، ئۇلار بىلەن پاراڭلىشىپ ئولتۇردى. ئوغلىنىڭ ۋاپاتىدىن مېھمانلار خەۋەرسىز ئىدى. ئۇلار «ئوغلىڭىز قېنى، كۆرۈنمەيدىغۇ؟» دەپ سوراشتى. ئاتا بېچارە: «ئوغلۇم خىزمەت قىلىپ، بەك ھېرىپ كەتكەن ئوخشايدۇ، ھېچنېمىنى سەزمەي ئۇخلاپ ياتىدۇ»، دەپ جاۋاب بەردى. شۇ كۈنى كېچىسى مېھمانلار بۇ مەرتىۋىلىك كىشىنىڭ بېغىدا تۇنەشتى. ئەتىسى ئېتىگەنلىك چايىدىن كېيىن مېھمانلار كېتىشكە رۇخسەت سورىغان ئىدى، بېچارە ئاتا كۆزىگە ياش ئېلىپ:

① ئارەستە – بېزىمەك، پەردازلىماق، ياسانماق، تەرتىپلىك.

ــ دوستلىرىم، ئوغلۇم ئاخشام بالىخانىدىن يىقىلىپ چۈشۈپ جان ئۈزدى. كەيپىياتىڭىزلارنى بۇزماسلىق ئۈچۈن سىزلەرگە خەۋەر قىلمىغان ئىدىم. ئوغلۇمنىڭ نامىزىغا سىزلەرنىڭ قاتنىشىپ بېرىشىڭىزلەرنى سورايمەن، ــ دېدى. مېھمانلار بۇ پاجىئەدىن خەۋەر تېپىپ ھەممىسى يىغلاشتى ۋە دەرھال ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ ئۇ كىشىگە قاراشتى.

ئاتا ــ ئانا ھۆرمىتى

بىر مۆتىۋەر ئادەم بىر يىگىتنىڭ ئاتا ــ ئانىسىغا قىلغان خىزمەتلىرىنى ئىشىتىپ، ئۇنى زىيارەت قىلماق بولدى. بۇ يىگىت قاسساپ ئىدى. مۆتىۋەر ئادەم قاسساپچىلىق بازىرىدىن ئۇ يىگىتنىى ئىزدەپ تاپتى. ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈپ ھال ــ ئەھۋال سوراشقاندىن كېيىن:

ــ ئوغلۇم، مەن بىر مۇساپىرمەن. ئەگەر قوبۇل قىلسىڭىز، بۇ كېچىنى سىزنىڭ ئۆيىڭىزدە ئۆتكۈزگەن بولسام، ــ دېدى.

يىگىت مۆتىۋەر ئادەمنىڭ ئىلتىماسىنى جان دەپ قوبۇل قىلدى، كەچقۇرۇن دۇكىنىنى تاقاپ، ئۇ كىشى بىلەن بىرگە ئۆيىگە قايتتى.

ئۆينىڭ بىر چېتىدە ياشانغىنىدىن كىچىككىنە بولۇپ قالغان بىر بوۋاي ياتار ئىدى. يىگىت مېھمانغا جاي كۆرسىتىپ:

ــ ئەزىز مېھمىنىم، قېنى، بىمالال ئولتۇرۇپ دەم ئالسىلا، تۆشەكتە ياتقان مۆھتەرەم چال مېنىڭ ئاتام بولىدۇ. ئانام بېقىندا ۋاپات قىلغان. ئاتامغا مېنىڭدىن باشقا قارايدىغان ئادەم يوق. ھەر كۈنى ئاتامنىڭ خىزمىتىنى قىلىپ بولۇپ، ئاندىن ئىشقا بارىمەن، ــ دېدى. يىگىت دەرھال شورپا پىشۇرۇشقا كىرىشتى. تاماق تەييار بولغاندىن كېيىن بىر قاچا شورپىنى ئېلىپ ئاتىسىنىڭ ئالدىغا قويدى ۋە ئۇنىڭ بېشىنى ئاستا كۆتۈرۈپ شورپىنى ئىچۈردى. يىگىت ئاتىسىنى ئۇخلىتىپ خاتىرجەم بولغىنىدىن كېيىن، مېھمانغا داستىخان راسلىدى. مېھمانغىمۇ، ئۆزىگىمۇ شورپا كەلتۈرۈپ، بىللە غىزالاندى. مۆتىۋەر مېھمان:

ــ ئوغلۇم، سەن ئاتاڭنى تويدۇرۇپ، يۇز ــ قوللىرىنى يۇيۇپ تازىلاپ ياتقۇزغىنىڭدىن كېيىن، ئۇ ئاغزىنى قىمىرلىتىپ تۇردى، ئۇ بىر نېمە دېمەكچىمۇ ــ قانداق؟ ــ دەپ سورىدى.

يىگىت دېدى:

ــ مەن ھەر دائىم ئالدى بىلەن ئاتامنى تاماقلاندۇرۇپ، ئاندىن ئۆزۈم تاماقلىنىمەن، ئەگەر ئاتامدىن بۇرۇن ئۆزۈم غىزالانسام، ئۇ چاغدا ئاتا ھۆرمىتىنى بەجا كەلتۈرمەيدىغان تەربىيە كۆرمىگەن، ئەدەپسىز ئوغۇللاردىن بولۇپ قالار ئىدىم. ئاتام مېنىڭدىن كۆپ رازى، ئۇ غىزادىن كېيىن ئاغزىنى قىمىرلىتىپ شۇكرانىلىق بىلدۈرىدۇ ۋە مېنىڭ

ھەققىمگە دۇئا قىلىدۇ. مەرھۇمە ئانامنىڭ رازى ئىدى، ئۇنىڭ دائىم مېنىڭ ھەققىمگە دۇئا قىلار ئىدى.

مۇتىۋەر ئادەم يىگىتنىڭ سۆزلىرىنى ئىشىتىپ، كۆزلىرىگە ياش ئېلىپ:

ــ بارىكاللا ئوغلۇم! سەن ھەقىقىي پەرزەنت ئىكەنسەن، ئاتا ــ ئانا ھۆرمىتىنى ئۇنتۇغان پەرزەنتلەر سېنىڭدىن ئۈلگە ئالغاي. ئاپىرىن ئوغلۇم، ئاتا ــ ئاناڭغا قىلغان خىزمىتىڭنىڭ خەيرلىك ئەجرىنى كۆرگەيسەن، ــ دېدى ۋە يىگىت ھەققىگە دۇئا قىلدى. ئەتىسى ئەتىگەندە يىگىت بىلەن خوشلىشىپ ئۆز يولىغا قايتتى.

ئەزىز پەرزەنتلەر! ئاتا ــ ئانىڭ سىزلارنى ھۆرمەتلەشنى ئەسلا ئېسىڭىزلاردىن چىقارمىڭلار. سىزلەر ئاتا ــ ئانىڭ سىزلارغا قانداق مۇئامىلە قىلىشىڭىزلار كەلگۈسىدە بالىلىرىڭىزلارنىڭمۇ سىزلەرگە شۇنداق مۇئامىلە قىلىشى ئېنىقتۇر.

پاراسەتلىك بالا

ئاببباسىيلار خەلىپىلىرىدىن ھارۇن ئەر رەشىد بىر كۈنى باغداد كوچىلىرىنىڭ بىرىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، مەكتەپتىن ئۆيلىرىگە قايتىۋاتقان بالىلارغا ئۇچرىشىپ قالدى. شۇلاردىن بىر بالىنىڭ ئۆز ساۋاقداشلىرىغا قىلغان خۇش مۇئامىلىسى، دانالارچە سۆزلىرى خەلىپىنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە تارتتى. ئۇ بالىنىڭ ئەقىللىق، پاراسەتلىك ۋە زېرەك ئىكەنلىكىنى بىلىپ، دەرھال يېنىغا چاقىردى ۋە ئۇنىڭغا ئامراقلىق قىلىپ باش ــ كۆزىنى سىيلاپ، بىر دانە تىللا بەردى.

بالا خەلىپىنىڭ سوۋغىسىنى قوبۇل قىلماي، ساۋاقداشلىرى يېنىغا قاراپ ماڭدى. ھارۇن ئەر رەشىد بالىنى توختىتىپ سورىدى:

ــ ئوغلۇم، مەن بەرگەن سوۋغىنى نېمىشقا ئالمايسەن؟ خەلىپىنىڭ ھۆرمىتىنى رەت قىلىش ئەدەپسىزلىك جۈملىسىدىن ئەمەسمۇ؟

بالا خەلىپىگە تەزىم بەجا كەلتۈرۈپ، شۇنداق جاۋاب بەردى:

ــ سۆزلىرىنىڭ توغرىلىقىدىن زادىلا شۈبھىلەنمەيمەن. ئاتا ــ ئانامنىڭ «خەلىپىلەر بىرەرسىگە سوۋغا بەرمەكچى بولسا، پەقەت بىر تىللا ئەمەس، كۆپرەك تىللا بېرىدۇ»، دېگەن سۆزلىرىنى ئاڭلىغانىدىم. ئەگەر سىلىنىڭ بەرگەن بىر تال پۇلىڭىزنى ئېلىپ، ئۆيگە بېرىپ ئۇلارغا: «خەلىپە ھارۇن ئەر رەشىد ماڭا بىر تال تىللا بەردى»، دەپ كۆرسەتسەم، قانداق يامان ئەھۋالدا قېلىشىمنى بىلەمدىلا، ئەلۋەتتە ئاتا ــ ئانام سۆزۈمگە ئىشەنمەي: «يالغان سۆزلىمە، ھارۇن ئەر رەشىدنىڭ خەلىپە بولۇپ تۇرۇقلۇق بىر تال تىللا بېرىشى مۇمكىن ئەمەس، سەن نادان، چوقۇم بىراۋنىڭ پۇلىنى ئوغرىلاپ كەپسەن، دەرھال ئىگىسىنى تېپىپ قايتۇرۇپ بەر ۋە ئۇنىڭدىن كەچۈرۈم سورا. شۇ چاغدىلا پۇلنىڭ ئىگىسى سېنىڭ كىچىكلىكىڭنى كۆزدە تۇتۇپ گۇناھىڭنى كەچۈرىدۇ»، دەپ ماڭا

تېرىكىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بىر تال تىللالىرىنى ئېلىپ بېشىمغا بالا تېرىۋېلىشنى، ئاتا ـ ئانامنى نارازى قىلىشنى ئىستىمەيمەن، مېنى مەئزۇر قىلغايلا.

خەلىپە ھارۇن ئەر رەشىد بۇ ئەقىللىق، پاراسەتلىك، زېرەك بالىنىڭ بىر ـ بىرىدىن گۈزەل سۆزلىرىنى ئىشىتىپ زوقلاندى. ئۇنىڭ بېشىنى سىيلاپ، پېشانىسىدىن سۆيىدى ۋە كىتاب سالىدىغان خالتىسىنى ئالتۇن بىلەن توشقۇزۇپ، ئۇنىڭغا ھەدىيە قىلىدى؛ ئەتىسى بۇ زېرەك بالىنى ھۇزۇرىغا چاقىرتىپ، ئۆز تەربىيەسىگە ئالدى.

بېيىت:

فەراسەتتىن كۆڭۈلگە كۆز ئېچىلغاي،
ھەممە ھالەتلەرنى ئول مەلۇم قىلغاي.

پەرزەنت ئاتا ـ ئانا زىننىتى

قەدىمدە بىر شەھەر باشلىقىنىڭ خوتۇنى شەھەر مۆتىۋەرلىرىنىڭ خوتۇنلىرىنى زىياپەتكە چاقىردى. مېھمانلار ئېيتىلغان چاغدا تەشرىپ قىلىشتى. ئورۇندۇقلاردا ئولتۇرۇشۇپ غەزا كەلتۈرۈلگۈچە ئۆزلىرىنىڭ ئېسىل كىيىملىرى، قىممەت باھا زىبۇ زىننەتلىرى توغرىسىدا پاراڭلىشىپ ئولتۇرۇشتى ۋە بۇلار بىلەن ماختىنىشتى.

شۇ چاغدا ئاددىي كىيىنگەن، زىننەت بۇيۇملىرى تاقىمىغان بىر ياش ئايال كىرىپ كەلدى. بۇ ئايال زىياپەت ئېگىسىنىڭ سىڭلىسى ئىدى. ئۇ ھەممىگە تەڭ سالام بېرىپ كۆرۈشتى ۋە بىر بوش ئورۇندۇققا بېرىپ ئولتۇردى. مېھمانلار بۇ ئايالنىڭ زىياپەت ئېگىسىنىڭ سىڭلىسى ئىكەنلىكىنى بىلىشىر ئىدى. لېكىن ئۇنىڭ ئاددىي كىيىنگەنلىكى ۋە زىبۇ زىننەت بۇيۇملىرى تاقىمىغانلىقىغا ھەيران بولۇشۇپ ئۇنىڭدىن:

ــ نېمىشقا ئاددىي كىيىنىسىز؟ ئۇزۇك، ھالقا، مارجانغا ئوخشاش قىممەتلىك نەرسىلىرىڭىز يوقمىدى؟ ــ دەپ سوراشتى.

ئۇ ئايال جاۋاب بەردى:

ــ مېنىڭدە سىزلەرنىڭ قىممەت باھالىق نەرسىلىرىڭىزدىنمۇ قىممەتلىك زىبۇ زىننەتلىرىم بار.

مېھمانلار ئۇ قىممەتلىك نەرسىلەرنى كۆرۈپ بېقىشنى سورىۋىدى، ئۇ خوتۇن تاشقىرىغا چىقىپ بىر ئوغۇل، بىر قىزنى باشلاپ كىردى ۋە ئۇلارنى مېھمانلارغا كۆرسىتىپ:

ــ مېنىڭ جېنىمدىنمۇ قىممەتلىك زىبۇ زىننەتلىرىم مانا شۇلاردۇر. بۇ جىگەر پارىلىرىمنى ئاتامنىڭ يېنىغا قويۇپ قويۇپ، سىزلەرنىڭ يېنىڭىزلارغا كىرگەنىدىم، قېنى ئېيتىڭىزلارچۇ، ئاتا ـ ئانا ئۇچۇن پەرزەنتتىنمۇ قىممەتلىك نەرسىنىڭ بولۇشى مۇمكىنمۇ؟ سىزلەرنىڭ زىبۇ زىننەت دېگەن نەرسىلىرىڭىزلەر پەرزەنت ئالدىدا

ھېچنېمىگە ئەرزىمەيدىغان زىبۇ زىننەتلەرگە ئەمەس، بەلكى سۆيۈملۈك پەرزەنتلىرىڭىز تەربىيەسىگە ئەھمىيەت بەرگەيسىزلەر. سۆيۈملۈك جىگەر پارىلىرىڭىزنى ئەدەپ ـ ئەخلاقلىق، غەيرەتلىك، تۇغۇچلۇق قىلىپ ئۆستۈرۈڭىزلەر. پىكرىڭىز، زىكرىڭىز بالا تەربىيەسى توغرىسىدا بولغاي. پەرزەنت ـ ئاتا ـ ئانا كۆركى، زىننىتى، بەلكى زىننەتلەرنىڭ زىننىتى. بۇنى ھەرگىز ئەستىن چىقارمىغايسىزلەر، ـــ دېدى.

بۇ ئاقىل، دانا خوتۇننىڭ ھەققانىي سۆزلىرىدىن مېھمانلار تەسىرلىنىپ، سۆكۈت ئىچىدە ئويغا پېتىپ قېلىشتى.

چېقىمچىلىقنىڭ جازاسى

ئەبۇ بەكرى ئىبن ئابدۇللا شۇنداق ھېكايە قىلىدۇ:

بىر پادىشاھنىڭ دانا ۋەزىرى بار ئىدى. ھەر كۈنى پادىشاھنىڭ يېنىغا ئەرگىنىدە: «ياخشىلىق قىلغانغا ياخشىلىق قىل، يامانغا ئۆزىنىڭ يامانلىقى كۆپايە»، دەيدىكەن. پادىشاھ ئۇ ۋەزىرنى ھۆرمەت قىلار ئىدى. ئەمما، مۇلازىملىرىدىن بىرى ئۇ دانا ۋەزىرنى كۆرەلمەس ئىدى. بىر كۈنى ئۇ ھەسەتخور مۇلازىم پادىشاھقا ئېيتتى:

ـــ ۋەزىرلىرى ھەر دائىم جانابى ئالىيلىرىنى يامانلاپ: «پادىشاھنىڭ ئاغزى بەتبۇي، سېسىق پۇرايدۇ، يېنىغا بېرىشقا زادىلا تاقەت قىلالمايمەن»، ـــ دەيدۇ.

پادىشاھ ھەسەتخوردىن سورىدى:

ـــ بۇ سۆزۈڭگە دەلىلىڭ بارمۇ؟

ھەسەتخور:

ـــ ۋەزىرلىرىنى ھۇزۇرلىرىغا چاقىرتقايلا. ئەگەر ئۇ قولى بىلەن ئاغزىنى ئېتىپ كىرسە، توغرا سۆزلىگىنىمنى بىلۇرلار، ـــ دېدى.

بۇ يامان نىيەت مۇلازىم پادىشاھ يېنىدىن چىقىپ ھېلىقى ۋەزىرنىڭ يېنىغا باردى ۋە ئۇنى ئۆيىگە زىياپەتكە تەكلىپ قىلدى. ۋەزىر مېھمان بولۇپ بارغاندا، ئۇنى سامساق سېلىنغان تاماق بىلەن مېھمان قىلدى. ۋەزىر زىياپەتتىن ئۇدۇل پادىشاھنىڭ ھۇزۇرىغا باردى. پادىشاھ: «يېقىنراق كەل!» دېۋىدى، ۋەزىر كۆڭلىدە «پادىشاھىمىز سېسىق سامساق ھىدىدىن بېھۇزۇر بولۇپ يۇرمىسۇن يەنە»، دەپ ئويلاپ، ئاغزىنى ئېتىپ پادىشاھقا يېقىنراق كەلدى. پادىشاھ بۇ ھالنى كۆرۈپ، مۇلازىمنىڭ سۆزىنىڭ توغرىلىقىغا ئىشەندى.

پادىشاھنىڭ مۇنداق بىر ئادىتى بار ئىدى: بىر كىمگە ئىلتىپات ياكى غەزەپ قىلسا، ۋەقەت يېزىپ مۆھۈرلەپ: «بۇ خېتىمنى مېنىڭ ساراي باشلىقىمنىڭ قولىغا بەر»، دەپ خەتنى شۇ كىشىگە تاپشۇرار ئىدى. ساراي باشلىقى خەتنى ئوقۇپ پادىشاھ نېمىنى

بۇيرۇغان بولسا، شۇنى ئىجرا قىلار ئىدى.

پادىشاھ بۇ نۆۋەتمۇ ئادەتتى بويىچە خەت يېزىپ مۆھۈرلەپ، ۋەزىرگە بەردى ۋە ئۇنىڭ ساراي باشلىقىغا تاپشۇرۇشنى بۇيرۇدى. ۋەزىر خەتنى ئېلىپ كېتىۋاتقىنىدا يولدا ھېلىقى ھەسەتخور مۇلازىم ئۇچراپ قېلىپ ۋەزىردىن:

ــ نېمە خەت ئىكەن ئۇ؟ ــ دەپ سوراپ قالدى. ۋەزىر:

ــ پادىشاھ ماڭا قىممەت باھا لىباس ئىنئام قىلدى، ــ دېدى. ۋەزىر راستلا شۇنداق ئويلىغانىدى. بۇ چاغدا ھېلىقى مۇلازىم ۋەزىرگە يېلىنىپ ـ يالۋۇرۇپ:

ــ ئىككىمىزنىڭ دوستلۇقىمىزنىڭ ھەققى ـ ھۆرمىتى ئۈچۈن خەتنى ماڭا بېرىڭ، لىباسنى مەن ئالاي. بۇ سىزنىڭ ماڭا قىلغان زور ئىلتىپاتىڭىز بولۇر، سىزنىڭ بۇ ئىلتىپاتىڭىزنى ھەرگىز ئۇنتۇمىغايمەن، ــ دېدى.

ۋەزىرنىڭ رەھمى كېلىپ، خەتنى ئۇنىڭغا بەردى.

ھەسەتخور ۋەزىردىن سۆيۈنۈپ، خەتنى ئېلىپ شۇ زامان ساراي باشلىقىغا تاپشۇردى. ساراي باشلىقى خەتنى ئوقۇپ كۆرۈپ مۇلازىملىرىغا:

ــ بۇ ئادەمنىڭ كاللىسىنى ئېلىڭلار، پادىشاھ شۇنداق بۇيرۇپتۇ، پادىشاھنىڭ ئەمرىنى دەرھال بەجا كەلتۈرۈڭلار! ــ دېدى.

ساراي باشلىقىنىڭ بۇيرۇقىنى ئىشتىكەن ھەسەتخور:

ــ بۇ خەت ۋەزىرگە بېرىلگەن خەت ئىدى، مەن ئۇنىڭدىن سوراپ ئالغانىدىم! ــ دەپ داد ـ پەرياد قىلىشقا باشلىدى.

ساراي باشلىقى بۇ ۋەقەنى پادىشاھقا مەلۇم قىلدى. پادىشاھ بۇنى ئىنچىكىلەپ تەپتىش قىلىپ، ھەسەتخورنىڭ سامساق قوشقان تائام بىلەن ۋەزىرنى مېھمان قىلغانلىقىنى، ۋەزىر ئېھتىيات يۈزىسىدىن ئاغزىنى ئېتىۋالغانلىقىنى ئېنىقلىدى. بۇ ئىشتا ۋەزىرنىڭ گۇناھسىزلىقىنى بىلىپ، ئۇنىڭ مەرتىۋىسىنى يەنىمۇ ئاشۇردى. ھەسەتخورغا بولسا قاتتىق جازا بەردى.

پادىشاھ ۋەزىرگە:

ــ ھەر كۈنى ھۇزۇرۇمغا كىرگىنىڭىزدە ئالدى بىلەن «ياخشىلىق قىلغانغا ياخشىلىق قىل، يامانغا ئۆزىنىڭ يامانلىقى كۆپايە»، دېگىنىڭىز ھەق ئىكەن، ھەسەتخورنىڭ يامانلىقى ئۇنىڭ ئۆز بېشىغا چىقتى، ــ دېدى.

قاغا بىلەن مۇشۇكنىڭ دوستلۇقى

بىر قاغا مۇشۇك بىلەن جان ـ جىگەر دوست بولۇشتى. ئۇلار ئورمانىدىكى بىر تۇپ دەرەخ تېگىدە ھەر كۈنى شېرىن سۆھبەتلەر قۇرۇشار ئىدى. بىر كۈنى مانا شۇنداق مۇڭدىشىپ ئولتۇرغان چاغدا يىراقتىن بىر قاپلاننىڭ ئۆزلىرى تەرەپكە قاراپ

كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قېلىشتى. قاغا پۈرركىدە ئۇچۇپ دەرەخنىڭ ئەڭ يۇقىرى شېخىغا قونۇۋالدى. مۇشۇك بولسا نېمە قىلىشنى بىلمەي، دەرەخكە چىرمىشىپ، ئاران دېگەندە دەرەخنىڭ تۆۋەنكى بىر تال شېخىغا چىقىۋالدى ـ دە، يوپۇرماقلار ئارىسىغا يوشۇرۇندى ۋە قاغىغا يېلىنىپ:

ـ دوستۇم، خەۋپ ئاستىدا تۇرۇپتىمەن، سېنىڭ ياردىمىڭگە موھتاجمەن، بىر ئىلاج قىلىپ مېنى بۇ قورقۇنچلۇق ئەھۋالدىن قۇتقۇزۇۋال، ـ دېدى.

شۇ دەرەخكە يېقىن يەردە پادىچىلار بار ئىدى. قاغا ئۇچۇپ بېرىپ پادىچىلارنىڭ بىر ئىتىنىڭ بېشىغا قانتى بىلەن ئۇردى. ئىتلار قاغىنى تۇتۇۋالماق بولۇپ يۈگۈردى. قاغا ئۇچۇپ بېرىپ باشقا يەرگە قوندى، ئىتلار قاغىنى تۇتۇۋالماق بولۇپ ئۇ يەرگە يۈگۈردى. شۇنداق قىلىپ قاغا ئۇچۇپ ـ ئۇچۇپ ئىتلارنى ھېلىقى دەرەخنىڭ يېنىغا باشلاپ كەلدى. بۇ چاغدا قاپلان مۇشۇكنى يېمەك بولۇپ تۇراتتى. ئىتلار قاپلاننى كۆرۈپ، بىردىن ئۇنىڭغا ئېتىلىشتى. قاپلان ئالاقزەدە بولۇپ قاچتى، ئىتلار ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ كەتتى. شۇنداق قىلىپ، قاغا ئۆز دوستى مۇشۇكنى ھالاكەتتىن قۇتقۇزدى.

بېشىڭغا مۇشكۈل ئىش چۈشكەندە يارۇدوست كېرەك بولىدۇ. چىن، سەممىي دوست ئۆز دوستىغا يارەدەم قىلىشقا ئالدىرايدۇ، ئۇنى ئېغىر، قىيىن ھالدىن قۇتقۇزۇشقا ئىنتىلىدۇ.

فەرىدىددىن ئەتتار ئېيتىدۇ:

ياخشى ھەمدەم ئىستەبان بول ھەمنەفەس،

دۇنيادا ئۇمرۇڭنى ئۇنتىكۇزمە ئەبەس[1]

ۋاپا يولى

بىر تۇلكە يول ئۈستىدە ئەتراپقا قاراپ تۇرار ئىدى. شۇ چاغدا بىر ئىت بىر بۆرە بىلەن دوستلىشىپ، بىر ـ بىرىگە دەخلى قىلماستىن كېلىپ قالدى. تۇلكە بۇنىڭدىن ھەيران بولۇپ، بۇلارنىڭ دوستلىشىپ قېلىشىغا نېمە سەۋەب بولغانلىقىنى بىلمەكچى بولدى. دەرھال ئۇلارنىڭ ئالدىغا بېرىپ سالام قىلدى، تەزىم بەجا كەلتۇرۇپ دېدى:

ـ شۇكرىلەر بولسۇن، ئەزەلىي دۈشمەنلىكىمىزلەر دوستلۇققا ئايلىنىپ، گىنە ـ ئاداۋەتنى ئۇنتۇپ، ئىناقلىقتا ياشاشقا باشلاپسىزلەر، قۇتلۇق بولسۇن. بۇنىڭدىن مەن كۆپ خۇرسەن بولدۇم. لېكىن بۇ دوستلۇقنىڭ سەۋەبى نېمىدۇر؟ بۇنى بىلمەك ئارزۇسىدىمەن، ئەگەر چۈشەندۈرۈپ بەرسىڭىزلەر تولىمۇ مەمنۇن بولغان بولار ئىدىم.

ئىت تۇلكىگە شۇنداق جاۋاب بەردى:

ـ پادىچىنىڭ قىلغان ۋاپاسىزلىقى بىزنىڭ دوستلۇقىمىزغا سەۋەب بولدى. كېچە

ئەبەس – بىھۇدە، مەنىسىز، پايدىسىز.

بۇ بۆره قويلارغا ھەمله قىلىپ ئۇلاردىن بىرىنى ئېلىپ كەتتى. مەن ئادىتىم بويىچە بۆرىنىڭ ئارقىسىدىن قوغلىدىم ۋە قوينى مىڭ تەسلىكتە قوتقۇزۇۋېلىپ، يادىچىغا ئېلىپ كەلدىم. ئۇ بەتبەخت مىننەتدار بولۇش ئورنىغا مېنى ئۇرۇپ دىلىمنى رەنجىتتى، شۇنىڭدىن كېيىن ئەسلىي دوستۇم يادىچىغا دۇشمەن بولۇپ، دۇشمىنىم بۆرىگە دوست بولدۇم. دوستلۇقىمىزنىڭ سەۋەبى مانا شۇ.

ھېكمەت:

ۋاپا يولىدىن بىر قەدەم سىرتقا چىقىپ كەتمەسلىك لازىم. ۋاپاسىزلىق قىلىپ دىلىنى ئاغرىتىش تۈپەيلى دوستۇڭ دۇشمەن بولۇپ قېلىشى مۇمكىن. ۋاپاسىزلىق دوستنى دۇشمەنلىك يولىغا باشلايدۇ.

بەيت:

خىرەد[1] گەھلى قاتتىق سۆز بىرله قىلماس دوستنى بىگانه،
يۇمشاق سۆز بىرله بىگانىنى ئەيلەر دوست ـ ھەمخانه.

ئورماندىكى چاشقان

بىر چاشقان ئورماندا سۇغا يېقىن يەردە ياشار ئىدى. سۇدا بىر چاپاقمۇ ياشار ئىدى. بەزىدە ھاۋادىن نەپەسلىنىش ئۈچۈن قىرغاققا چىقار ئىدى. بىر كۈنى ئۇ ئادىتى بويىچە سۇنىڭ لېۋىگە كەلدى، ئۆزىنى بۇلبۇل ھېسابلاپ، يېقىمسىز ئاۋازى بىلەن كۇركىراشقا باشلىدى. شۇ چاغدا بىر ئىش بىلەن مەشغۇل بولۇپ تۇرغان چاشقان چاپاقنىڭ كۇركىرىغان نەغمىسىنى ئاڭلاپ ھەيران بولۇپ، بۇ ناخشىچىنىڭ كىملىكىنى بىلمەك، رەڭگىرويىنى كۆرمەك ئۈچۈن ئىنىدىن تاشقىرىغا چىقتى.

چاپاقا چاشقانىنى كۆرۈپ: «ناخشام ئۇنىڭغا ياققان ئوخشايدۇ» دەپ ئويلاپ، ئۇنىڭ بىلەن دوستلاشماقنى ئىستىدى ۋە چاشقاننىڭ يېنىغا بېرىپ، ئۆز ئارزۇسىنى ئۇنىڭغا ئېيتتى. چاشقان بۇنىڭغا ماقۇل بولدى. شۇنداق قىلىپ، ئۇلار دوست بولۇشتى. بىر كۈنى چاشقان چاپاقنىغا ئېيتتى.

ــ دوستۇم، سېنىڭ بىلەن پاراڭلىشىش ئۈچۈن سۇ لېۋىگە كېلىپ، سېنى ھەر قانچە چاقىرساممۇ ئاڭلىمايسەن، تولا چاقىرىپ ھالىمدىن كېتىدىكەنمەن، تېز ـ تېز كۆرۈشۈپ تۇرۇشمىز ئۈچۈن بىر چارە تاپايلى.

چاپاقمۇ دوستى چاشقاننى چاقىرماق ئۈچۈن كۆپ قېينالغانلىقىنى ئېيتتى.

چاشقان بىر ئۇزۇن شوينىنى تېپىپ، ئۇنىڭ بىر ئۇچىنى ئۆزىنىڭ پۇتىغا، ئىككىنچى ئۇچىنى چاپاقنىڭ پۇتىغا باغلاپ، ئۇنىڭغا:

ــ سۇ لېۋىگە كېلىپ شوينىنى قىمىرلاتسام، سەن خەۋەردار بولىسەن، سەن

---

[1] خىرەد – ئەقىل، دانالىق؛ زاكاۋەت.

ئۇۋامنىڭ يېنىغا كېلىپ شوينىنى مىدىرلاتساڭ، مەن خەۋەر تېپىپ ئىنىمدىن چىقىپ يېنىڭغا بارىمەن، ــ دېدى.

شۇنداق قىلىپ، بۇ ئىككى دوست مۇشۇ چارە ئارقىلىق بىر ـ بىرلىرى بىلەن كۆرۈشۈپ، پاراڭلىشىپ تۇردى.

بىر كۈنى چاشقان چارپاقىنى چاقىرماق بولۇپ، سۇ بويىغا كەلگەندى، ھاۋادىن بىر قاغا ئۇچۇپ چۈشۈپ ئۇنى كاپلا قىلىپ ئېلىپ قاچتى. شوينىنىڭ بىر ئۇچى چار پاقىنىڭ پۇتىغا باغلانغانلىقىدىن، ئۇمۇ سۈدىن كۆتۈرۈلۈپ، ھاۋادا لەيلەپ كېتىپ باراتتى. بۇ قىزىق ھالنى كۆرگەن ئادەملەر:

ــ قاراڭلار، قاغا چارپاقىنى ئوۋلاپتۇ، ئەجەبا، ئۇ ھېچقاچان چار پاقىنى ئوۋلىماس ئىدىغۇ، دەپ تەئەججۈپلىنىپ بىر ـ بىرلىرىگە كۆرسىتىشتى.

ھېكمەت:

ھەر كىم ئۆزىگە مۇناسىپ كىشى بىلەن دوستلىشىپ، ئۇلپەتچىلىك قىلغاي. بولمىسا، بالا ـ قازا زەنجىرىگە چارپاقنىغا ئوخشاش ئېسىلىپ قالۇر.

بېيت:

ھەر كىشىكى باقماپتۇر ئۆز ئىشى پايانىغا،
مۇرادى ھاسىل بولماس، يەتمىگەي ئارمانىغا.

تىكەنلىك دەرەخنىڭ ئاقىۋىتى

بىر تىكەنلىك دەرەخ باغۋەنگە:

ــ ئەگەر مېنى باغنىڭ ئوتتۇرىسىغا تىكسەڭ، گۈل ۋە يېمىشلىرىم ھەممىگە مەنپەئەتلىك بولغاي، ــ دېدى.

باغۋەن تىكەنلىك دەرەخنىڭ سۆزىگە چىن پۈتۈپ، ئۇنى باغنىڭ ئوتتۇرىسىغا قويدى ۋە ياخشى پەرۋىش قىلدى، تىكەنلىك دەرەخ تېز ئۆسۈپ يوغان دەرەخ بولدى. شاخلىرى ھەر تەرەپكە يېيىلىپ، شاخلىرىدىن نەيزىدەك تىكەنلەر ئۆسۈپ چىقتى. ئۇنىڭ يېنىغا ھېچكىم بارالمىدى.

باغۋەن ئەسلىدە ياخشى ھىدلىق گۈللەر، شېرىن تەملىك مېۋىلىك دەرەخلەر تىككەن ئىدى. مانا ئەمدىلىكتە تىكەنلىك دەرەخ ئۇلارنى ئوراپ ئېلىپ، ئۆسۈشلىرىگە، مېۋە بېرىشلىرىگە توسقۇنلۇق قىلدى. باغۋەن تىكەنلىك دەرەخنى باغنىڭ ئوتتۇرىسىغا، گۈل ۋە يېمىشلىك دەرەخلەر ئارىسىغا تىككەنلىكىگە پۇشايمان قىلىپ، ئۇنى شۇ زامان قومۇرۇپ تاشلىدى.

ھېكمەت:
كىمەرسكى ياماناللارغا ياخشىلىق قىلغانسېرى، ئۇلاردىن شۇنچە ياماناللىق كۆرگۈسى. ياماننىڭ كىشى ياماناللىقىنى قىلماي قويماس.
بېيىت:
ياماننىڭ ئوسال كىشىدىن ھەممە قاچقاي،
ئۇنىڭ قىلمىشىدىن ھەر كىم سۆز ئاچقاي.

ئۆز پايدىسىنى كۆزلىگەن

بىر بۆرە دالىدا ئوزۇق ئىزدەپ يۈرەر ئىدى. ئۇ ئوت ـ چۆپ ئوستىدە ئۇخلاپ ياتقان توشقاننى كۆرۈپ، سۆيۈنگىنىدىن ئۇ تەرەپكە ئاستا قەدەم تاشلاپ ماڭدى. توشقان ئۇنىڭ تىۋشىدىن ئويغىنىپ قاچماق بولدى، ئەمما بۆرە ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇپ قېچىشقا ئىمكان بەرمىدى. توشقان قورقۇنچىدىن دىر ـ دىر تىترەپ بۆرىگە يېلىندى:

ـــ بىلىپ تۇرۇپتىمەن، ھايۋانلارنىڭ خانى بولمىش ئۆزلىرى ھازىر ناھايىتى ئېچىرقاپ كەتتىلە. لېكىن كىچىككىنە ۋە ئاجىز بەدەن كەمىنە ھەزرىتى ئالىيلىرىغا ئاران بىر پارچە لوقمىلا بولىمەن، بۇنىڭ بىلەن مۇرادلىرى ھاسىل بولماس. مۇشۇ يەرگە يېقىن يەردە سېمىز تۈلكە ياشايدۇ. ئەگەر سىلى رۇخسەت بەرسىلە، ئۇنى بىر ھىيلە بىلەن ئالدىلىرىغا ئېلىپ كېلۈرەمەن. ئۇ چاغدا ھەزرىتى ئالىيلىرى ئۇنىڭ گۆشىدىن مەززە قىلىپ يەپ، مېنىڭدىن خۇشال بولغايلار، ـــ دېدى. بۆرە توشقانىنىڭ سۆزلىرىدىن شادلىنىپ، ئۇنىڭغا ماقۇللۇق بەردى ۋە تۈلكە گۆشىگە ئىنتىزار بولۇپ ئولتۇردى.

مۇشۇ يەرگە يېقىن يەردە بىر مەككار تۈلكە ياشار ئىدى. توشقان ئۇنى زادىلا ياقتۇرماس، كۆڭلىدە ئۇنىڭغا گىنە ـ ئاداۋەت ساقلار ئىدى. توشقان بۇ پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ ئۇنىڭدىن ئۆچ ئالماق بولدى. ئۇ بۆرىنى يېقىنراق بىر يەرگە يوشۇرۇپ، ئۆزى تۈلكىنىڭ ئۆيىگە كىرىپ سالام بەردى. تۈلكىمۇ تەزىم بەجا كەلتۈرۈپ، ئۇنىڭدىن بۇ يەرگە قەدەم رەنجى قىلىشىنىڭ سەۋەبىنى سورىدى.

ـــ ئۇزۇندىن بېرى سىلى بىلەن سۆھبەتلىشىش نىيىتىدە بولساممۇ، ئىش كۆشلىرىمنىڭ كۆپلۈكىدىن مۇرادىمغا يېتەلمەي كېلىۋېدىم. بىر كارامەت ئىگىسى پىرى ئىشانىمىز بار ئىدى. ئۇ سىلىنىڭ خىلۋەتتە تائەت ـ ئىبادەت بىلەن مەشغۇل ئىكەنلىكلىرىنى ئاڭلاپ، سىلى بىلەن كۆرۈشمەكنى ئارزۇلايدىكەن. شۇڭا، مېنى سىلىنىڭ ئالدىلىرىغا ئەۋەتتى. ناۋادا ئىجازەت بەرگۈدەك بولسىلا، ھۇزۇرلىرىغا كىرىشكە ئىنتىزاردۇرلەر، ـــ دېدى توشقان.

تۈلكە توشقانىنىڭ بۇ سۆزلىرىدىن ھىيلە ـ مىكىر نەقىشىنى ئوقۇدى ۋە كېسىك ئاتقانغا تاش ئېتىش بىلەن جاۋاب بېرەي دەپ، توشقانغا خۇشامەتلەر قىلىپ ئېيتتى:

ـــ شۇنداق ئەزىز زات ماڭا مېھمان بولغۇدەك بولسا، ئاياغلىرىنىڭ چاڭ ـ

توپىسىنى كۆزلىرىمگە سۈرمە قىلغايمەن. لېكىن، تاشقىرىغا چىقىپ بىر دەم تۇرۇپ تۇرغان بولسىڭىز، ئۇيۇمنى بىر قۇر سۈپۈرۈپ تازىلىۋالاي. ئۇنىڭدىن كېيىن ئالدىڭىزغا چىقىرمەن، شۇ چاغدا ئەزىز مېھمان بىلەن بىرگە كۈلبەمگە تەشرىپ قىلغايسىز.

توشقان تاشقىرىغا چىقىپ بۆرىدىن سۆيۈنچە ئالدى. تۈلكە ھەر ئېھتىمالغا قارشى ئۆزىنىڭ ئۆيىدە بىر ئورا كولاپ، ئۈستىنى ئوت ـ خەسلەر بىلەن يېپىپ قويغانىدى. دۈشمەن كەلگەندە ئۇنىڭدىن قېچىپ قۇتۇلۇش ئۈچۈن بىر يوشۇرۇن يولمۇ ھازىرلاپ قويغانىدى. توشقان چىقىپ كەتكەندىن كېيىن ئورنىڭ ئاغزىنى ئوتلار بىلەن يېپىپ:

ــ قېنى، ئەزىز مېھمانلار، قەدەم تەشرىپ قىلغايلا، ــ دەپ ئۈلارنى چاقىردى.

بۆرە بىلەن توشقان تۈلكىنىڭ قاپقارا ئاغزىغا ئۆيىگە ئايىغ بېسىشى بىلەنلا ئورىغا چۈشۈپ كەتتى. تۈلكە بولسا ئالدىن تەييارلاپ قويغان يوشۇرۇن يولدىن قېچىپ كەتتى. بۆرە: «مېنى ئالداپ ئورىغا چۈشۈردى» دەپ گۈمان قىلىپ، توشقانىنى پارە ـ پارە قىلىۋەتتى.

ھېكمەت:

ئۆز پايدىسىنى كۆزلەپ باشقىلارغا زىيان سالماق ئۈچۈن ھىيلە ـ مىكىر ئىشلەتكەن كىشى توشقانىنىڭ ھالىغا قالۇر.

بەيت:

چىقمىغىل سەن مەككارلىقنىڭ تامىغا،
چۈشۈرىسەن ئالۋەتتە بەلانىڭ دامىغا.

شىجائەتسىز كىشى

ھىندى ھەكىملىرىنىڭ مەسەللىرىدە ئېيتىلۇركى، بىر چۈمۈلە غەيرەت كەمىرىنى بىلىگە باغلىدى. ئۇچۇپ كېتىۋاتقان بىر قۇش چۈمۈلىنى كۆرۈپ قالدى. چۈمۈلە زەۋق ـ شەۋق بىلەن ئىشقا بېرىلىپ، دۆڭلۈكنى تۈزلىمەك بولۇپ، ئۇنىڭ توپىسىنى ئاز ـ ئازدىن كولاپ، بىر ياققا توشۇۋاتاردى. قۇش چۈمۈلىنىڭ بۇ ئىشىغا تەئەججۈپلىنىپ:

ــ ئەي پۇتكۈل مەۋجۇداتنىڭ ئورۇقى ۋە ھەممە جانىۋارلارنىڭ كۈچسىزى، سۈددىسىدىن چىقالمايدىغان قىيىن ئىشقا تۇتۇش قىلىپسەن، ئۆزۈڭنى مۇنچە قىلىناشتىن مەقسىتىڭ نېمىدۇر؟ ــ دېدى.

ــ مەن ئۆز جىنسىمدىن بىرسىگە كۆڭۈل بېرىپ ۋىسال تىلىگەنىدىم، مەشۇقۇم: «غەيرەت ئايىغىنى بۇ تۆپە ئۈستىگە قوي، ئۇنى بىر ياققا ئېلىپ تاشلا، ئۇنىڭدىن كېيىن مېنىڭدىن ۋىسال تەلەپ قىل» دەپ شەرت قويدى. شۇڭا بۇ ئىشقا كىرىشتىم، غەيرەت قىلسام تۆپىنى ئېلىپ تاشلايمەن دەپ ئىشىنىمەن، ــ دەپ جاۋاب بەردى چۈمۈلە.

قۇش ئۇنىڭغا دېدى:

ـــ تۆپىنى ئېلىپ تاشلاش سېنىڭ ئىشىڭ ئەمەس، بىكاردىن ـ بىكار ئاۋارە بولۇپ ئۆزۈڭنى قىينىما.

ـــ مەن غەيرەت مەقامىدا مەھكەم تۇرۇپ، بۇ ئىشقا قەدەم قويغانمەن. ئەگەر تۆپىنى يوقىتالىسام مۇرادىم ھاسىل بولۇر. يوقىتالمىسام، مېنى ئەيىبلىيەلمەس. ئۆزرۇمنى قوبۇل قىلسا ئەجەب ئەمەس.

مۇرادىمغا شىجائەتلە يېتۈرمەن،
غەم ـ ئەندۇھنى[1] ئۆزدىن يىراق قىلۇرمەن.
غەيرىتىمدىن بولمىسا مەقسەت ھاسىل،
ئۇندا ئۆزۈرلۈك بولغۇم، سەبر ئېتۈرمەن.

ـــ دەپ جاۋاب بەردى چۈمۈلە.

ھېكمەت:

جاپا چەكمەي مۇراد ھاسىل بولماس. كىشىنى ئىزگۈ نىيەت يولدىن ياندۇرماق بولۇپ، سوغۇق سۇ سېپىدىغان نادان، شىجائەتسىز كىشىلەر بىلەن دوستلاشما. چۈنكى ئۇنداقلاردىن ياخشى، پايدىلىق كېڭەش چىقماس.

بىر ئاۋنىڭ ھالىغا كۈلمە

بىر توشقان بىر كۈنى بىر ئوتلاقتا مەززە قىلىپ ئوتلار ئىدى. بىر كۈنى ئۇنىڭ ئوتلاپ يۈرگىنىنى بىر بۈركۈت كۆرۈپ قالدى ـ دە، ئوقتەك ئېتىلىپ چۈشۈپ ئۇنى چاڭگاللاپ، ھاۋاغا كۆتۈرۈلدى. شۇر پېشانە توشقان بۈركۈت چاڭگىلىدا ئىڭراپ ناله قىلار ئىدى. بىر قۇشقاچ توشقانىنىڭ بۇ ئېچىنىشلىق ھالىنى كۆرۈپ، ئۇنى مازاق قىلىپ:

ـــ ئەي يۇگۇرۈك توشقانچىقىم، ئادەتتە ھەر تەرەپكە چېپىپ يۈرەر ئىدىڭ، ئەمدىلىكتە بۇ يۇگۇرۈكلۈكۈڭ كارغا كەلمىگەن ئوخشىمامدۇ، ئەجەب بۈركۈت چاڭگىلىغا چۈشۈپ قاپسەنغۇ؟ ـــ دەپ قىچقىردى.

شۇ چاغدا يەنە بىر يىرتقۇچ قۇش ـــ كۆكۈنەك قۇشقاچنىڭ ئاۋازىنى ئىشتىپ قالدى ۋە شۇ زامان ھۇجۇم قىلىپ، ئۇنى قاماللاپ ئېلىپ ئاسمانغا كۆتۈرۈلدى. قۇشقاچنىڭ تۇتۇلغىنىنى كۆرگەن توشقانمۇ:

ـــ قۇشقاچجان، قانداق ئەھۋالىڭ؟ سەن ناھايىتى تېز ئۇچار ئىدىڭغۇ، قېچىپ قۇتۇلۇشقا ئۇ گۈزەل قاناتلىرىڭ يارىدىم قىلمىدىمۇ؟ نېمىشقا تۇتۇلۇپ قالدىڭ؟ ـــ دېدى.

① ئەندۇھ – روھىي ئازاب، خاپىچىلىق؛ قايغۇ، غەم – غۇسسە.

ھېكمەت:
بىراۋنىڭ بېشىغا چۈشكەن پالاكەتتىن كۈلۈپ، ئۆزىڭ مەسخىرە ئېتىش يارىماس قىلمىقتۇر. بەلكى ئىبرەت ھالىغا چۈشۈپ قالغان كىشىگە قولىدىن كېلىشچە يارەدەم قىلىپ، ئۆزىنى شۇ مۇشكۈلچىلىكتىن قۇتقۇزماق كېرەكتۇر. باشقىنىڭ بېشىغا چۈشكەن كۈلپەتنى سېنىڭ بېشىڭغا چۈشمەيدۇ، دېگىلى بولماس.

دالىدىكى ئارسلان

بىر ئارسلان دالىدا ئىككى كىيىك بالىسىنىڭ ئوتلاپ يۈرگەنلىكىنى ۋە كۆيۈمچان ئانىسىنىڭ ئۇلارنى قوروقلاپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ قالدى. ئۇ كىيىك بالىلىرىنى ئوۋلىماق قەستىگە چۈشۈپ يۈگۈردى. بىچارە ئانا كىيىك:

— ئەي ھايۋانلارنىڭ سۇلتانى، بۇ ئىككى نارەسىدە گۆدەكنى يېيىشتىن ساقلا نېمە مەنپەئەت ھاسىل بولۇر؟ مېنى كۆز نۇرلىرىم پىراقى ئوتىدا كۆيدۈرمە، باغرىمنى كاۋاپ قىلما، ئاخىر سېنىڭمۇ بالىلىرىڭ بارغۇ، مېنى بالىلىرىم داغىدا كۆيدۈرسەڭ، سېنىڭمۇ پەرزەنتلىرىڭگە بالا ـ قازا كېلىشىنى ئويلىساڭچۇ، — دەپ پەريات قىلىشقا باشلىدى.

ئارسلان ئانا كىيىكنىڭ نالىسىگە پەرۋا قىلماي، ئۇنىڭ ئىككى بالىسىنى ئوۋلىتۇردى. مېھرىبان ئانا بالىلىرىنىڭ ئوت پىراقىدا ھەر ياققا چېپىپ پەريات چېكەر ئىدى. شۇ چاغدا قۇلان يېتىپ كەلدى. ئانا كىيىكتىن ئەلەملىك ۋەقەنى ئاڭلاپ، ئۇمۇ ناله ـ پىغان قىلىشقا باشلىدى. كىيىن ئانا كىيىككە تەسەللى بېرىپ: «كۆپ قايغۇرما، رەھىمسىز ئارسلان پات ئارىدا ئۆز جازاسىنى تارتقۇسى»، — دېدى.

كۆرگۈلكى، شام پەرۋانىنى كۆيدۈردى،
ئۇزاق ئۆتمەي ئۆز يېغىدا ئۇ كۆيدى.

ئارسلان كىيىك بالىلىرىغا قەست قىلىۋاتقان چاغدا بىر ئوۋچى ئۇنىڭ ئىككى بالىسىنى ئوۋلاشقا كىرىشكەنىدى. ئارسلان كىيىك بالىلىرىنى ئۆلتۈرگەن دەمدە ئوۋچى ئۇنىڭ بالىلىرىنى ئۆلتۈرۈپ، تېرىلىرىنى شىلىۋالدى. ئارسلان ئوۋسىغا قايتىپ، بالىلىرىنى ئۆلگەن، تېرىلىرى شىلىۋېلىنىپ توپىغا مىلىنىپ ياتقان ھالدا كۆرۈپ، داد ـ پەريات قىلىشقا باشلىدى.

بېيىت:

ئىستىسەڭ سەن يەتمىگەي بېشىڭغا بەلا،
كىشىلەرگە قىلما يامانلىقنى رەۋا.

ھېكمەت:
كىمكى ئۆزىنىڭ كۈچ ـ قۇۋۋىتىگە مەغرۇرلىنىپ، باشقىلارغا سىتەم قىلسا، بۇ ئۆزىنىڭ گۇمران بولۇشىغا يول ئاچقانلىقتۇر. بۇنداق يارىماس ئادەت ھەر كىمنى بالاغا گىرىپتار قىلۇر.

ئۆز ھۈنىرىنىڭ قەدىرلە

بىر كىر يۇغۇچى ئېرىق بويىدا ئولتۇرۇپ، ئۆز ئىشى بىلەن مەشغۇل بولار ئىدى. ئۇ ھەر كۈنى بىر غازىنىڭ ئېرىق بويىدا يۇرۇپ سۇدىكى قۇرت ـ قوڭغۇزلارنى تېرىپ يەپ، كېيىن ئۆز ئۇۋىسىغا كېتىدىغانلىقىنى كۆرەر ئىدى. بىر كۈنى بىر لاچىن پەيدا بولۇپ، ئۆزىدىن چوڭ كەكلىكنى ئوۋلاپ، ئۇنىڭدىن ئازراق يېدى ـ دە، قالغىنىنى تاشلاپ كەتتى. غاز بۇنى كۆرۈپ ئۆز ـ ئۆزىگە:

ـ لاچىن چېغىدا كىچىككىنە جېنى بىلەن ئۆزىدىن چوڭ جانىۋارلارنى ئوۋلايدۇ ـ يۇ، مەن شۇنچە چوڭ گەۋدەم بىلەن نەدىكى ئۇششاق ـ چۇششەك نەرسىلەرگە قانائەت قىلسام بولامدۇ؟ مەن نېمىشقا چوڭ ئىشقا تۇتۇش قىلمايمەن ـ ھە؟ ـ دەپ قۇرت ـ قوڭغۇز شىكارىنى تاشلاپ، كەپتەر ۋە كەكلىكلەرنى تۇتماق بولدى. كىر يۇغۇچى غازنىڭ ئىشىنى يىراقتىن تاماشا قىلىپ تۇرار ئىدى. شۇ چاغدا بىر كەپتەر ئۇچۇپ كەلدى، غاز ئۇنىڭ كەينىدىن قوغلىدى. كەپتەر ئېرىق بويىغا بېرىپ غازنىڭ ئالدىدىن پۇرراپ ئۇچۇپ كەتتى. غاز ئۇنى تۇتىمەن دەپ ئېرىق بويىغا يېقىلىپ، ئايىغى لايغا پېتىپ قالدى. ئايىغىنى لايدىن چىقىرىۋېلىشقا ئۇرۇنغانسېرى شۇنچە پاتتى. كىر يۇغۇچى كېلىپ ئۇنى تۇتۇۋالدى ـ دە، ئۆيىگە ئېلىپ ماڭدى. يولدا ئۇنىڭ بىر دوستى ئۇچرىشىپ:

ـ ئاغىنە، نېمىنى ئېلىپ كېلىۋاتىسەن؟ ـ دەپ سورىۋېدى، كىر يۇغۇچى:

ـ قولۇمدىكىنى دەمسەن؟ لاچىن ئىشىنى قىلماق بولۇپ، ئۆز ھاياتىنى بەربات قىلغان غازنى ئېلىپ كېلىۋاتىمەن، ـ دەپ جاۋاب بەردى.

ھېكمەت:
ھەر كىم ئۆز ھۈنىرىنى قەدىرلەپ، ئۆزى بىلمىگەن ھۈنەرگە قول تىقماسلىقى كېرەك. ئۆزىنىڭ كەسپ ـ ھۈنىرىنى تاشلاپ، نامۇناسىپ ئىشقا ئۇرۇنسا، ئۇنداقلارنىڭ بېشىغا غازنىڭ كۈنى چۈشكەي.

بېيىت:
چىقار مىغمل ئاغزىڭدىن قىلماس ئىشنى،
قىلۇرمەن دېمە قولۇڭدىن كەلمەس ئىشنى.

ئاز ئىشلە، ساز ئىشلە

بىر كۈنى مۇتەكەببۇر ئۆمۈچۈك يىپەك قۇرتىغا:

ــ مېنىڭ ساڭا بەك ئىچىم ئاغرىيدۇ. كىچىككىنە يىپەك ئۈچۈن ئالدىرىماي ئىشلەپ، تولىمۇ كۆپ ۋاقىت سەرپ قىلىسەن. مانا، ماڭا قارىغىنا، تېز ـ تېز ئىشلەپ، بىر دەمنىڭ ئىچىدە تامنىڭ بۇ بېشىدىن ئۇ بېشىغچە تور تارتىپ بولىمەن. سەنمۇ ماڭا ئوخشاش تېز ـ تېز ئىشلەپ يىپەك تارتساڭ بولامدۇ؟ ــ دېدى.

يىپەك قۇرتى ئۇنىڭغا:

ــ توغرا ئېيتىسەن، ئىشقا ئەلۋەتتە تېزلىك، سۈرئەت كېرەك. لېكىن ساڭا ئوخشاش ھاپىلا ـ شاپىلا ئىشلەشتىن پايدا چىقماس، شۇڭا سېنىڭ تورۇڭ ھېچ نەرسىگە ئەرزىمەيدۇ، مېنىڭ تورۇم بولسا ناھايىتىمۇ قىممەتلىكتۇر، ــ دەپ جاۋاب بەردى.

ھېكمەت:

ئالدىراقسانلىق بىلەن ئىشلەشتىن ھېچ پايدا ھاسىل بولمىغاي. ئىشنىڭ سانى بولغىنىدىن، ساز بولغىنى ياخشى. ئاتىلار «ئاز ئىشلە، ساز ئىشلە» دەپ بىكار ئېيتىشمىغان.

بېيىت:

ئالدىراقسانلىق كۆچتىنى ئوتتۇزساڭ،
تەھقىق، بەرگۈسى مېۋەئى پۇشەيمانلىق.

ھەرە بىلەن چۈمۈلە

بىر ھەرە مىڭبىر جاپادا بىر تال دانىنى توشۇپ كېتىۋاتقان چۈمۈلىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا:

ــ ئەي چۈمۈلە، نېمىشقا بۇنچە رەنجۇئەلەمنى ئۆزۈڭگە يۈكلىۋالدىڭ؟ نېمە سەۋەبتىن بۇنچە مۇشەققەتنى ئىختىيار قىلدىڭ؟ مېنىڭ يېيىش ـ ئىچىشىمگە بىر قارىغىنا، كەل، سەنمۇ بۇلاردىن بەھرىلەن. مەن خالىغان يېرىمگە قونىمەن، خالىغان نەرسىنى يەيمەن، سەن بولساڭ بىر تال دان ئۈچۈن شۇنچە جاپا چېكىسەن، ــ دېدى ۋە ئۈچۈپ بېرىپ قاسساپنىڭ گۆشىگە قوندى. قاسساپ پىچاق بىلەن بىر ئۈرغان ئىدى، ئىككى پارە بولۇپ يەرگە چۈشتى. چۈمۈلە دەرھال كېلىپ ئۇنىڭ ئايىغىدىن چىشلەپ، ئۆزۈسىغا ئېلىپ ماڭدى. ھەرە چۈمۈلىدىن:

ــ مېنى قەيەرگە ئەپ كېتىۋاتىسەن؟ ــ دەپ سورىغانىدى، چۈمۈلە:

ــ ئاچ كۆزلۈك بالاسىغا مۇپتىلا بولۇپ، ئۆزىنى بىلمىگەننىڭ ھالى قانداق بولىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ قويىدىغان يەرگە، ــ دەپ جاۋاب بەردى.

ھېكمەت:
جاپا تارتسمۇ ھالالدىن ئىشلەپ يېگەن خار بولماس، تەييارتاپ ئاچ كۆز كىشىنىڭ نەپسى تويماس.

ھەقىقىي ۋە تاسادىپىي دوست

بىر دانىشمەننىڭ ھۇزۇرىغا بىر ئادەم كېلىپ، دوست تېپىشنىڭ قىيىنلىقىدىن زارلاندى. دانىشمەن ئۇنىڭغا دېدى:

ــ سېنىڭ دەرد ـ ئەلىمىڭنى تەڭ تارتىدىغان، شادلىقىڭغا شادلىنىدىغان دوستىنى ئىزدىسەڭ، بۇنداق دوست كەمدىن ـ كەم تېپىلۇر. ساڭا ئۆزىنى دوست قىلىپ كۆرسىتىدىغان تاسادىپىي دوستلار بولسا ناھايىتى كۆپتۇر.

ئۇ كىشى يەنە سورىدى:

ــ ئەگەر ھەقىقىي دوستنى تېپىشقا مۇيەسسەر بولسام، ئۇنىڭ بىلەن قانداق مۇئامىلىدە بولمىقىم كېرەك؟

ــ ھەقىقىي دوست تاپالىساڭ، ئۇنىڭ بىلەن شۇنداق مۇئامىلىدە بول: دوستلۇققا سادىق بول، خىيانەت قىلما؛ كۆڭلۈڭدىكى دوستلۇق مۇھەببىتىنى قولۇڭ ۋە تىلىڭ بىلەن كۆرسەت؛ دوستۇڭنىڭ سىرىنى ئاشكارىلاشتىن ساقلان؛ ئۇنىڭ يېنىدا باشقىلارنىڭ غەيۋىتىنى قىلما؛ دوستۇڭ موھتاجلىققا قالسا، ئۇنىڭغا دەرھال ياردەملەش؛ ئۇنىڭدا بىرەر ئەيىب يۇز بەرسە، بىرەر خالىي جايدا ئۇنىڭغا دەپ، يۈمشاقلىق بىلەن نەسىھەت قىل؛ ئەگەر دوستۇڭ سېنىڭ ئەيىبىڭنى ئېيتىپ ساڭا نەسىھەت قىلسا، ئۇنىڭدىن مىننەتدار بول؛ دوستۇڭغا يالغان سۆزلىمە؛ ئۇنىڭ دۈشمىنى بىلەن دوستلاشما؛ دوستۇڭنىڭ بېشىغا بىرەر مۇشكۈل ئىش چۈشسە، قايغۇلۇق ھادىسە يۈز بەرسە، ئۇنى شۇ مۇشكۈلاتتىن، قايغۇدىن قۇتقۇزۇشقا جان ـ دىلىڭ بىلەن تىرىشقىن، ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانا ۋە ئائىلە ئەزالىرىغا مېھرىبان ۋە شەپقەتلىك بول.

ئۇ كىشى دانىشمەندىن يەنە:

ــ تاسادىپىي دوستلارغا قانداق مۇئامىلە قىلسام بولىدۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

دانىشمەن مۇنداق مەسلىھەتنى بەردى:

ــ تاسادىپىي، يۈزەكى دوستلارغىمۇ قولۇڭدىن كېلىشچە ياخشىلىق قىل، لېكىن ئۇلارغا سىر ـ ئەسرارىڭنى بىلدۈرمە؛ ئۇلارنىڭ يېنىدا ھەرخىل سۆزلەرنى سۆزلەشتىن تىلىڭنى تارت؛ ئۇلارنى ياخشى مۇئامىلە بىلەن خۇرسەن قىلىپ، كۆڭۈللىرىنى ئۆزۈڭگە تارتىشقا تىرىش؛ ئۇلاردىن بىرەرسى كۆرۈنمەي قالسا، باشقىلىرىدىن ئۇنىڭ ھالىنى سورا؛ پۇل ـ مېلىڭنى ئۇلارغا ئېيتما، ئۆز ئەھۋالىڭنى يوشۇرۇن تۇت.

بېيىت:
ساقلىغىل سىرىڭنى، ھەر كىمگە زىنھار قىلمىغىل رەۋشەن،
كۆزۈڭ ياغىن يېدۇرسەڭ دوست، ئەمما بەرمىسەڭ دۇشمەن.
ھەمراھى قابىل بىلەن يۇر، بىر غېرىچ يول بولسا ھەم،
يۇرمىگىل ناجىنس بىلەنكىم، يولدا يولداش ئۆزگىدۇر.

سالامەتلىك ۋە ئۇزۇن ئۆمۈر

تەلىم ـ تەربىيە ئالىملىرىدىن بىرى ئېيتىدۇ:

كۆز كۆنلىرىنىڭ بىرىدە سەكسەن ياشقا كىرگەن بىر بوۋاي ياغاچ ئۆيدە ئولتۇرغانىدى. بوۋاينىڭ چاچ ـ ساقاللىرى ئاپئاق ئاقىرىپ كەتكەن بولسىمۇ، يۈزى قىپقىزىل، بېلى ۋە پۇت ـ قوللىرى قۇۋۇەتلىك، باشقا ئەزالىرىمۇ ساق ئىدى. بوۋاينىڭ ئالدىدا نەۋرە ـ ئەۋرىلەر ئوينىشىپ يۈرەر ئىدى.

شۇ چاغدا بىر يىگىت كېلىپ بوۋايغا سالام بېرىپ، ئونىڭدىن ھال سورىدى. بوۋاي بىلەن بىرەدەم سۆزلىشىپ ئولتۇرغاندىن كېيىن، شۇنچە ياشقا كىرىپمۇ ياش يىگىتلەردەك كۈچلۈك ۋە غەيرەتلىك تۇرغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى سورىدى: بوۋاي يىگىتكە مۇنداق جاۋاب بەردى:

ئاتا ـ ئانام كىچىكىمدىن تارتىپلا كۈن چىققۇچە ئۇخلاپ يېتىشىمغا يول قويماس ئىدى. شۇڭلاشقا ئەتىگەنده ئورنۇمدىن تۇرۇپ تازىلانغىنىمدىن كېيىن، بىرەر ئىش بىلەن شۇغۇللىنىشقا ئادەتلەندىم، ئىش ـ ئەمگەكتىن زادىلا ئېرىنمىدىم. ئىلىمگە ئىخلاس بىلەن بېرىلىپ، چالا ـ پۇلا ئۆگەنمەستىن، تولۇق ئۆزلەشتۇرۇشكە تىرىشتىم. ئۆتكۈل ئۆمرۈمنى ئىش ـ ئەمگەك بىلەن ئۆتكۈزدۈم. ئەمگەك ئەزالىرىنى قۇۋۇەتلىك قىلدى. ئۆمرۈمنى ئۇزۇن، تېنىمنى سالامەت قىلدى. ئەمدى بالىلىرىم ۋە نەۋرىلىرىمنىمۇ ئىش ـ ئەمگەك قىلىشقا ئۆگىتىپ تۇرىمەن. ئەگەر سەنمۇ ماڭا ئوخشاش ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈشنى ۋە ساغلام، قۇۋۇەتلىك بولۇشنى ئىستىسەڭ، ئىش ـ ئەمگەكتىن قاچما، ھۇنەر ـ كەسىپ ئىگىلە، ھەرقانداق ئىشنى كۆڭۈل قويۇپ ئىشلە، ھۇرۇنلۇق قىلما.

ئاتا ـ ئانىسىغا مۇھەببەتلىك قىز

قەدىمكى زاماندا ئوغرى، خىيانەتچى كىشىلەرنىڭ ئەيىبلىرى ئىسپاتلانسا، ئۇلارنىڭ قوللىرى كېسىلەر ئىدى. بىر كۈنى شەھەر ھاكىمىنىڭ ئالدىغا ئوغرىلىقتا ئەيىبلەنگەن بىر كىشىنى ئېلىپ كېلىشتى ھاكىم ئۇنىڭ قولىنى كېسىشكە بۇيرۇدى. خەلق يىغىلدى. ئوغرىنى جازا مەيدانىغا ئېلىپ بېرىشتى، جاللات ھازىر بولدى. شۇ چاغدا بىر كىچىك قىز ھاكىمنىڭ يېنىغا كەلدى ۋە تىز چۆكۈپ يىغلاپ ئېيتتى:

ـ ھاكىم جانابلىرى، يامان ئىش قىلغانلىقى ئۈچۈن، ئاتامنىڭ قولىنى كېسىشكە

بۇيرۇپتىلا. ئاتام يامان ئىش قىلغانلىقى ئۈچۈن ئۇنى جازالاشقا ھەقلىق ئىكەنلىكلىرىنى بىلىمەن. ئاتامنىڭ مېنىڭدىن بۆلەك تۆت كىچىك بالىسى بار. ئانىمىز بولسا كېسەل. بىزلەرنى باقالمايدۇ. ئەگەر ئاتىمىزنىڭ قولىنى كەستۈرسىلە، بىزلەر ئاچلىقتىن ئۆلىمىز. ئاتىمىزنىڭ قولىنى كەستۈرمىگەيلا، ئەگەر قول كېسىشتىن باشقا ئىلاج بولمىسا، ئاتىمىزنىڭ قولى ئورنىغا مېنىڭ قولۇمنى كەستۈرگەيلا.

ھاكىم بۇ كىچىك قىزدىكى ئاتا ـ ئانىغا بولغان مۇھەببەتنىڭ بۇ قەدەر كۈچلۈكلۈكىنى كۆرۈپ ھەيرەتتە قالدى. يەنە ئۇنى سىنىماق ئۈچۈن:

ـ مەيلى، ئاتاڭنىڭ قولى ئورنىغا سېنىڭ قولۇڭنى كەستۈرىمەن. ساڭا بىر كۈنلۈك مۆھلەت بېرەي، ئوبدان ئويلان، كېيىن پۇشايمان قىلمىغىن، ـ دېدى.

ئەتىسى قىزنىڭ ئاتىسىنى قولىنى باغلاپ جازا مەيدانىغا ئېلىپ كېلىشتى. قىزمۇ ھازىر بولدى. قىز ئاتىسىنى كۆرۈپ سۆيۈنۈپ:

ـ ئاتا، ھەرگىز قورقماڭ، مەن ھاكىمغا ئاتىمىزنىڭ قولى ئورنىغا مېنىڭ قولۇمنى كەستۈرگەيلا، دەپ يېلىنىدىم، ئۇ ماقۇل بولدى. ھازىر مېنىڭ قولۇمنى كېسىپ، سىزنى ئازاد قىلىدۇ، ـ دەپ قولىنى جاللاتقا ئۇزاتتى.

قىزنىڭ سۆزلىرىنى ئىشتىپ، ھاكىم قاتتىق تەسىرلەندى. جازا مەيدانىغا توپلانغان خەلقمۇ ھاياجىنىنى باسالماي يىغلاپ كېتىشتى.

ھاكىم قىزنىڭ ئاتىسىنى دەرھال ئازاد قىلدى، قىزنى ئەركىلىتىپ، ماختاپ، كۆپ ئىلتىپاتلارنى كۆرسەتتى. ئاتا ـ بالا قۇچاقلىشىپ چەكسىز سۆيۈنۈپ ئۆيىگە قايتتى.

ھاكىم جازا مەيدانىدىكى بىر مەرمەر تاشقا: «كىچىككىنە قىز ئاتىسىنىڭ قولى ئورنىغا ئۆزىنىڭ قولىنى كېسىشىنى ئىختىيار قىلدى. شۇ قىزدەك پەرزەنتكە ئىگە بولغان ئاتا ـ ئانىلار نېمىدېگەن بەختلىك ـ ھە!» دېگەن پۈتۈكنى يازدۇردى.

بېيت:

ھەر كىشىنىڭ بولسا پەرزەنتى شۇ قىزدەك مېھرىبان،
بەختۇ ئىقبال ئۇ كىشىنىڭ يارى بولغاي بىگۇمان.

ۋاپاسىز دوست

بىر پازىل ئادەم مۇنداق ھېكايە قىلىدۇ:

بىر قېتىم خارەزمگە سەپەر قىلغىنىمدا بىر كىشى ماڭا يولداش بولدى. ئۇنى يول بويى يېدۇرۇپ، ئىچتۇرۇپ يۈردۇم. ئۇ ماڭا ئۆزىنىڭ مۇھەببىتىنى ۋە سەمىمىي دوستلۇقىنى تىنماي سۆزلەپ ماختىدى. بىزگە بىر ئىتمۇ ھەمراھ ئىدى.

يولدا ئىككى ئوغرى بىزگە ھۇجۇم قىلدى. ھېلىقى ھەمراھىم ئوغرىلارنى يىراقتىن كۆرگەن زامان مېنى تاشلاپ قاچتى. ئىت بولسا بىر ئوغرىنىڭ ئايىغىدىن چىشلەپ

يەرگە يېقىتتى، تالىدى. بۇ ئوغرى ئاران دېگەندە قېچىپ قۇتۇلدى. ئوغرىلارنىڭ يەنە بىرسىنى مەن يەڭدىم. ئۇمۇ قېچىپ كېتىشكە مەجبۇر بولدى. شۇنداق قىلىپ، ئىتنىڭ يارىدىمىدە ئوغرىلاردىن قۇتۇلدۇم.

ھېلىقى ھەمراھىم ئوغرىلارنىڭ قاچقانلىقىنى كۆرۈپ يېنىپ كەلدى ۋە ئىككى يۈزلىمىلىك بىلەن ھالىمنى سورىدى. مەن ئۇنىڭغا:

ــ يوقال، كۆزۈمگە كۆرۈنگۈچى بولما، ساڭا ئوخشاش «دوست»تىن مۇنۇ ئىت ۋاپادار ئىكەن، ــ دەپ ئۇنى تاشلاپ ئىت بىلەن بىرگە خارەزمگە قاراپ يولۇمنى داۋاملاشتۇردۇم.

تۈتۈن ۋە چوغ

تۈتۈن ئوتقا زارلىنىپ دېدى:

ــ ئانا، مەن سىزنىڭ قىزىڭىز تۈرۈقلۇق يەنە نېمىشقا قاپقارامەن، سىز بولسىڭىز چوغ بولۇپ پارلاپ يېنىپ تۇرىسىز، بۇنىڭ سەۋەبى نېمىدۇر؟

ئوت شۇنداق جاۋاب بەردى:

ــ قىزىم، بۇ ئىشنىڭ ئەجەبلەنگۈچىلىكى يوق، ھەربىر ئىنسان بۇ دۇنيادا ئۆزىنىڭ پارلاقلىقى بىلەن پارقىرايدۇ. بالىنىڭ پارلاق بولۇشى ئۈچۈن پارلاق ئاتا ـ ئانىنىڭ پەرزەنتى بولۇشىلا كۇپايە قىلمايدۇ، يەنى ئالىيجاناب، پەزىلەتلىك ئاتا ـ ئانىسى بولسىلا ھەممە بالا ئۇلاردەك پەزىلەتلىك بولۇپ كەتمەيدۇ. بۇنىڭ ئۈچۈن بالىنىڭ ئۆزى گۈزەل پەزىلەتنى ئىگىلىمىكى كېرەك. شۇندىلا ئۇ پەرزەنت پارلايدۇ، چوغدەك يېنىپ تۇرىدۇ.

ھېكمەت:

پەرزەنتنىڭ ئالىيجاناب، پەزىلەتلىك بولۇشىغا ئۇنىڭ نەسىل ـ نەسەبى ئەمەس، ئۆزىنىڭ غەيرەت ـ جاسارىتى سەۋەب بولۇر.

بېيىت:

كىشى گەر ئۆز شامىنى يانداۇرماس،
يورۇقلۇق نىشانىنى ئەسلا كۆرەلمەس.

ياخشىلىقنىڭ خاسىيىتى، يامانلىقنىڭ ئاقىۋىتى

ھېكايەت قىلۇركى، بىر كىشى خوتۇنى بىلەن بىللە قورۇلغان توخۇ گۆشى يەپ ئولتۇرار ئىدى. شۇ چاغدا بىر گاداي كېلىپ ئىشىكنى تاقىلداتتى. ئۇي ئىگىسى ئىشىكنى ئېچىۋىدى، تىلەمچى ئۆز ھالىنى ئېيتىپ ئۇنىڭدىن يارىدەم سورىدى. ئۇي ئىگىسى ھېچ نەرسە بەرمەي، ئۇ بىچارىنى قوغلىۋەتتى.

بىر نەچچە ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن، بۇ ئادەمنىڭ ئامىتى كېتىپ، قول ـ ئىلكىدە

ھېچ نەرسىسى قالماي موھتاجلىققا چۈشۈپ قالدى ۋە ھەتتا خوتۇنىغىمۇ جاۋاب بەردى. خوتۇن ئۇنىڭدىن ئاجراپ، باشقا ئەرگە تەگدى. ئۇ بىر كۈنى يېڭى تەگكەن ئېرى بىلەن نان ۋە قورۇلغان توخۇ گۆشى يەپ ئولتۇرغان ئىدى. بىر گاداي كېلىپ سەدىقە سورىدى. ھېلىقى ئەر دەرھال بىر نان ئۈستىگە توخۇ گۆشىنى ئېلىپ، خوتۇنىغا بۇ تاماقنى گادايغا ئەپ چىقىپ بېرىشنى بۇيرۇدى. خوتۇنى تاماقنى گادايغا بەردى ـ دە، يىغلىغىنىچە ئېرىنىڭ يېنىغا قايتىپ كىردى. ئېرى يىغىنىڭ سەۋەبىنى سورىدى. خوتۇن بۇ گاداينىڭ ئۆزىنىڭ بىرىنچى ئېرى ئىكەنلىكىنى ئېيتتى. ئىككىنچى ئەر:

ــ بىرىنچى ئېرىڭ بىلەن تاماق يەپ ئولتۇرغىنىڭدا تىلەمچىلىك قىلىپ بارغان گاداي مەن ئىدىم. ئېرىڭنىڭ بېخىللىقى ئۈچۈن زامان ئۇنىڭغا شۇنداق مۇكاپات بەردى، ـ دېدى.

بېيىت:

موھتاجلىقتىن ئەرز ئېيتىپ كەلسە كىشى،
ھاجىتىدىن چىق قولۇڭدىن كەلسە ئىشى.

ئۇستاز ۋە شاگىرت

بىر ئالىم، پازىل ئادەم ئۆز شاگىرتىغا بىر نەرسىنى سۇۋغا قىلغان ئىدى. شاگىرتى قوبۇل قىلمىدى. ئۇستازى ھەيران بولۇپ، بۇنىڭ سەۋەبىنى سورىغان ئىدى، شاگىرتى شۇنداق جاۋاب بەردى:

ــ ئۆزلىرى ماڭا: «باشقىلاردىن ھېچ نەرسە ئالما» دەپ تەلىم بەرگەن ئىدىلە، شۇنىڭ ئۈچۈن بەرگەن سۇۋغىلىرىنى ئالمىدىم.

ئۇستازى كۈلۈپ دېدى:

ــ ئوغلۇم، سۆزۈمنى تولۇق چۈشەنمەپسەن، مېنىڭ دېگىنىم باشقىلارنىڭ نەرسىسىنى ئېگىسىدىن رۇخسەتسىز ئالما، ئەگەر ئالساڭ، ئوغرىلىق قىلغان بولىسەن، ئېگىسى رۇخسەت بەرسە ياكى ئۇنىڭ ئۆزى ساڭا بېرەر نەرسىنى بەرسە، ئەلۋەتتە ئال. بۇ ئوغرىلىق سانالماس، دېگىنىمدۇر. ئۆز رازىلىقىم بىلەن بۇ نەرسىنى ساڭا ھەدىيە قىلىمەن، ئال، ئەگەر ئالمىساڭ مېنى ھۆرمەتلىمىگەن بولىسەن.

ئۇستازى شۇنداق قىلىپ شاگىرتىغا ئېگىسىدىن رۇخسەتسىز كىشىنىڭ نەرسىسىگە قول ئۇزىتىشنىڭ گۇناھ بولىدىغانلىقىنى ئۇقتۇردى.

بېيىت:

كۆز ئالايتۇرما بىراۋنىڭ نەرسىسىگە، ئەي ئوغۇل،
سۇۋغا قىلسا گەر ئۆزى «رەھمەت» دېگىل، قىل قوبۇل.

مەقسەتكە يەتكۈچە

بۇرۇنىسىدا بىر مۆتىۋەر ئادەمنىڭ ئېسىل ئېتى ئۆلدى. خۇشامەتچىلەرنىڭ ھەممىسى كېلىپ، مۆتىۋەر ئادەمگە تەزىيە بىلدۈرۈشتى، مەرسىيىلەر يېزىپ تەسەللى

بېرىشتى، ئاتىنىڭ ئۆلۈمىدىن كۆپ قايغۇرغانلىقىلىرىنى بىلدۈرۈشتى. كۆپ ۋاقىت ئۆتمەي مۇتەۋەر ئادەمنىڭ ئۆزىمۇ ۋاپات قىلدى. بۇ قېتىم ئاتقا قىلىنغان ئېھتىرامىلار، يېزىلغان مەرسىيەلەرنىڭ بىرەرسىنىمۇ بۇ مۇتەۋەر ئادەمگە لايىق كۆرۈشمىدى، ھەتتا ھېلىقى خۇشامەتچىلەرنىڭ بىرەرسىمۇ ئۇنىڭ دەپنە مۇراسىمىغا قاتناشمىدى.

ھېكمەت:

ئىككى يۈزلىمە، مۇناپىق ئادەملەر ئۆز مەقسەتلىرىگە يەتكۈچە يۈزلىرىگە ئىككى يۈزلىمىلىك توسۇقىنى تارتىپ، كېيىن ئېلىپ تاشلىشىدۇ. شۇڭا، بۇنداق كىشىلەرنىڭ ماختاشلىرىغا ئىشەنمىگۈلۈك، مۇناپىق كىشىلەردىن يىراق تۇرغان تۈزۈك.

بېيىت:

ئەي ئوغۇل، ھەرگىز مۇناپىق، ئىككى يۈزلۈك بولمغىل،
توغرا ئىشلەش، توغرا سۆزلەشتىن ئەسلا ئايرىلمغىل.

ھەسەتچىدىن ھەزەر ئەيلە

بىر تۈلكە ھاسىراپ ـ ھۆمىدەپ قېچىپ كېتىپ بارار ئىدى، بۇنى كۆرگەن بىر ئادەم ئۇنىڭدىن سورىدى:

ـ تۈلكىۋاي، ساڭا نېمە بولدى؟ قەيەرگە كېتىپ بارىسەن؟

تۈلكە جاۋاب بەردى:

ـ ئارسلاننى ئۇۋلاپ تۇتۇۋېلىپتۇ، دەپ ئىشىتتىم. شۇڭا قورقۇپ قېچىپ كېتىۋاتىمەن.

ئۇ كىشى تۈلكىنىڭ سۆزىدىن قاقاھلاپ كۈلۈپ:

ـ ۋاي ئەخمەقەي، سەن ئارسلانغا ھېچ ئوخشىمىساڭ، ئۇنىڭ بىلەن ھېچ مۇناسىۋىتىڭ يوق تۇرسا، شۇنداق تۇرۇقلۇق نېمىشقا بۇنچىلىك قورقىسەن؟ ـ دېدى.

تۈلكە:

ـ كۆپ سۆزلەپ، مېنى يولدىن قالدۇرما، جىم تۇر، ئەگەر ھەسەتچى ئىغۋاگەرلەر مېنى كۆرسىتىپ: «بۇمۇ ئارسلان بالىسى»، دەيدىغانلا بولسا، ئۇۋچىلار تەكشۈرۈپ كۆرمەيلا مېنىمۇ تۇتۇۋالىدۇ. شۇنىڭ بىلەن مەنمۇ ھالاك بولىمەن، ـ دەپ ئالدىراپ قېچىپ كەتتى.

بېيىت:

ئەيلەك ئىغۋاگەر، ھەسەتچىدىن ھەزەر،
چۈنكى ئۇلار كەلتۈرگۈسى كۆپ زەرەر.

سلىنىڭ مېھمانلىرى...

ھۈسەيىن ۋائىز كاشىفىي ئېيتۇر:

مۇئمن ئىبن زايىدنىڭ لەشكەرلىرى ئۇنىڭ دۈشمەنلىرىدىن 300 كىشىنى تۇتقۇن قىلىپ، ئۇنىڭ ھۇزۇرىغا ئېلىپ كېلىشتى. ھاكىم مۇئمن ئىبن زايىد ئۇلارنى ئۆلۈمگە بۇيرۇدى. تۇتقۇنلار ئارىسىدا بىر كىچىك بالىمۇ بار ئىدى. ئۇ بالا ئورنىدىن تۇرۇپ:

ــ ئەي ھاكىم، مەن ئۇسساپ كەتتىم، بىر پىيالە سۇ بەرگەيلا، تەشنالىق بىلەن ئۆلۈپ كەتمەي، ــ دېدى.

مۇئمن سۇ بېرىشنى بۇيرۇدى. بالا پىيالىنى قولىغا ئېلىپ دېدى:

ــ ھەممە تۇتقۇنلار ئۇسساپ كەتكەن، بۇ سۇنى ئۆزۈم ئىچىپ، ئۇلارغا بەرمىسەم، مۇرۇۋۋەتلىك قىلمىغان بولىمەن، بەرسەم ئۆزۈم تەشنالىقتا قالىمەن. ھەممىزنى ئۆلتۈرىدىغانلىقلىرىنى ئەلۋەتتە بىلىمەن، ئىلتىپات قىلىپ ھەممىزگە سۇ بەرگەيلەر، تەشنالىق ھالىدا ئۆلمەيلۇق.

مۇئمننىڭ بۇيرۇقى بىلەن ھەممە تۇتقۇنلارغا سۇ بېرىلدى. ئۇلار سۇنى ئىچىپ بولۇشقاندىن كېيىن ھېلىقى بالا يەنە ئورنىدىن تۇرۇپ دېدى:

ــ ئەي ھاكىم، سۇلىرىنى ئىچىش بىلەن ھەممىز سىلىنىڭ مېھمانلىرى بولدۇق، مېھمىنىنى ئۆلتۈرۈش فەزلۇ كەرەم ئەھلىنىڭ رەسمى ئەمەستۇر.

مۇئمن ئىبن زەيىد بالىنىڭ بۇ پاساھەتلىك سۆزلىرىدىن زوقلىنىپ، ھەممە تۇتقۇنلارنى ئازاد قىلدى.

بېيىت:

كەلسە ناگاھان ئۆيۈڭگە مېھمىنىڭ،
بولسا نېمەڭ ئاڭا فىدا ئەيلىگىل.
گەرچەن ئۇ خاھىش ئەتسە نېمىنى،
خاھىشىن سەن بەجا كەلتۈر، شۈئداق قىل.

ساددا ئادەم ۋە دانىشمەن

بىر ئوچۇق كۆڭۈل، ساددا دىل ئادەم بىر دانىشمەننىڭ ئۆيىگە ئۆزىنىڭ قىممەتلىك نەرسىسىنى ئامانەت قويۇپ، سەپەرگە چىقىپ كەتتى. بىر نەچچە ئايدىن كېيىن يېنىپ كېلىپ ئامانىتىنى ئېلىش ئۈچۈن دانىشمەننىڭ ئۆيىگە كەلدى. شۇ كۈنى دانىشمەن شاگىرتلىرىغا دەرس بېرىۋاتقانىدى.

ھېلىقى ساددا ئادەم ھېچ نەرسىگە قارىماي، دانىشمەننىڭ يېنىغا بېرىپ:

ــ تەقسىر، ئامانىتىمنى ئالغىلى كەلدىم، ــ دېدى.

دانىشمەن ئۇنىڭغا دېدى:

ــ بىر ئاز تەخىر قىلىڭ، دەرسىمنى تۈگىتىپ بولۇپ، ئامانىتىڭىزنى چىقىرىپ بېرەي.

ــ دانىشمەن دەرس بېرىۋاتقىنىدا دائىم بېشىنى قىمىرلىتار ئىدى. بۇ ھالنى كۆرگەن ساددا دىل ئادەم دەرس بېرىش باش قىمىرلىتىشتىن ئىبارەت ئىكەن، دەپ ئويلاپ قالدى. دەرس ئۇزۇنغا سوزۇلۇپ كەتكەنلىكتىن، بۇ ئادەم تاقەتسىزلىنىپ:

ــ تەقسىر، قوپسىلا، ئۆيلىرىگە كىرىپ ھېلىقى ئامانىتىمنى ئەپچىقىپ بەرسىلە. سىلى چىققۇچە مەن ئوروندۇقلىرىدا ئولتۇرۇپ، بېشىمنى قىمىرلاتماي دەرس بېرىپ تۇراي، ــ دېدى.

ئۇنىڭ ساددىلىقىدىن دانىشمەنمۇ، شاگىرتلارمۇ پاراڭشىپ كۈلۈشۈپ كەتتى. دانىشمەن كۈلگىنىچە ئۆيىگە كىرىپ كېتىپ، ئامانەتنى ئېلىپ چىقىپ، ساددا دىل كىشىگە تاپشۇردى ۋە ئۇنى ئولتۇرغۇزۇپ مېھمان قىلدى. ئۆزى ۋە شاگىرتلىرى ئۇ كىشى بىلەن كۈلۈشكىنىچە پاراڭلاشتى.

بېيت:

سوئال قىلساڭ مەسىلىدىن بۇ ساھىبى ئىلمدىن،
قولىنى ياكى بېشىنى سىلكىبان قىلغاي جاۋاب.

سەن ياخشى بولساڭ

بىر كىشى خوتۇنىدىن شىكايەت قىلماق بولۇپ، دوستىنىڭ ئۆيىگە بارىدى. ئىشىك ئالدىغا كەلسە، ھويلا ئىچىدىن قاتتىق ـ قاتتىق ۋارقىرىغان ئاۋاز چىقىۋاتقۇدەك. ئۇ كىشى ئىشىكنى قېيا ئېچىپ ھويلىغا قارىدى. قارىسا پازىل دوستى ھويلا ئىچىدە كۈلگىنىچە جىم تۇرغۇدەك، خوتۇنى بولسا ئاللىنېمىلەرنى دەپ چالۋاقاپ سۆزلەۋاتقۇدەك. ئۇ كىشى ئۆز ــ ئۆزىگە:

ــ دوستۇمنىڭ ئۆزى مېنىڭدىنمۇ بەتتەر ھالدا ئىكەنغۇ، يەنە مەن خوتۇنۇمدىن شىكايەت قىلغىلى ئۇنىڭ ئالدىغا كەپتىمەن ئەمەسمۇ، ــ دەپ ئارقىسىغا يانماق بولدى. پازىل دوستى ئۇنىڭ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ يۈگۈرۈپ چىقىپ، ئۇنى توختاتتى ۋە ھەمىشە كېلىپ يەنە نېمىشقا كېتىۋاتقانلىقىنى سوراپدى، ئۇ كىشى ھەممە ئىشنى بايان قىلغاندىن كېيىن، دوستى ئېيتتى:

ــ خوتۇنلىرىمىزنىڭ ھەققى كۆپ، ئۇلارنىڭ خىزمىتىنى ھەر قانچە قىلساقمۇ ئەرزىيدۇ. مەسىلەن: ئۇلارنىڭ كۆزى يوروشتا تارتقان جاپالىرىنى كۆز ئالدىمىزغا كەلتۈرەيلۇك. بۇ ھال ئۇلارغا قارىتا يا ھايات، يا مامات دېمەكتۇر. كېيىن بالىلىرىمىزنى بىخەتەر قىينىچىلىق بىلەن بېقىپ تەربىيەلەيدۇ. ئۇنىڭدىن تاشقىرى تاماق ئېتىش، كىيىم يۇيۇش دېگەندەك ئۆي ئىشلىرىنىڭ ھەممىسىنى شۇلار قىلىدۇ. بىز ئەركەكلەر ئۇلارنىڭ خىزمىتىنى تەقدىرلەيلۇك، بەزىدە خاتا سۆزلەپ قويغان بولسا، كەچۈرۈپ،

مۇلايىملىق بىلەن پايدىلىق مەسلىھەتلىرىنى قوبۇل قىلايلۇق. بەزىدە ئەسەبىيلىشىپ چالۋاقاپ سۆزلىگەن بولسا، بىزلەر قوپاللىق قىلماستىن، ئۇندىمەي كۆلۈپلا قويايلۇق. ھەممە ئېغىرلىقىنى ئۆلارغا يۈكلەپ قويماستىن، ئۆي ئىشلىرىدا ئۆلارغا ياردەملىشەيلۇك، ئانىلارنى قەدىرلەپ، ھۆرمەتىنى قىلايلۇق. مەن ئوغۇل ـ قىزلىرىمغا دائىم مۇنداق نەسىھەت قىلىمەن:

جان ـ دىلىڭ بىرلە تىڭلا، ماھىتاباندۇر ئاناڭ،
بەختۇئىقبالىڭ كۆكىدە نۇر ئەفشاندۇ ئاناڭ.

دوستۇم، ئۆيۈڭگە قايت، خوتۇنۇڭ بىلەن ئىناق ياشا، سەن ياخشى بولساڭ، خوتۇنۇڭ سېنىڭ ئېيتقىنىڭدىن چىقماي، ھۆرمىتىڭنى قىلىدۇ.

شۇنداق قىلىپ، بۇ كىشى پازىل دوستىنىڭ ئۆگۈتلىرىگە ئەمەل قىلىپ، خوتۇنى بىلەن ئىناق ـ ئېجىل بولۇپ كەتتى.

سېنىڭ كۆڭلۈڭ

دانىشمەن كىشىنىڭ ئالدىغا بىر يىگىت كېلىپ:

ـ شۇ كەمگىچە بۇزۇق ئىشلار كەينىدىن قوغلىشىپ يۈرۈپتىمەن. ئەمدى شۇ يارىماس ئىشلاردىن قول يۇيۇپ توۋا قىلماق بولۇپ ئالدىڭلىرىغا كەلدىم، مېنى شاگىرتلىققا ئالغايلا، تەربىيەلىرى سايىسىدە ياخشىلار قاتارىغا قېتىلىشنى ئۈمىد قىلىمەن، ـ دېدى.

دانىشمەن ئېيتتى:

ـ سېنىڭ كۆڭلۈڭ بىر كۆلگە ئوخشايدۇكى، بەش ئېرىقتىن بۇلغانغان لاي سۇلار ئېقىپ كىرىپ، ئۇنى بۇلغاپ تۇرىدۇ. ئەگەر بۇ ئېرىقلارنىڭ يوللىرىنى تازىلاپ، مەينەت سۇلارنى كۆڭۈل كۆلگە كىرگۈزمىسەڭلا، ئاندىن سېنى شاگىرتلىققا قوبۇل قىلىپ تەربىيەلەيمەن. ئېرىقلىرىڭ تازىلانمىسا، مېڭە توۋا قىلساڭمۇ پايدىسى بولمىغاي.

يىگىت :

ـ ئۇ ئېرىقلار قايسىلار؟ ـ دەپ سورىدى.

دانىشمەن ئېيتتى:

ـ بىرىنچى ئېرىق، ئۇ كۆزۈڭ يولىدۇر. خوتۇن ـ قىزلارغا خاھىش، خىيانەت كۆزى بىلەن باقما؛ يەنە بىر ئېرىق، ئاغزىڭ يولىدۇر. ئاغزىڭدىن ئەدەپ ـ ئەخلاق، تەربىيەگە زىت سۆزلەرنى چىقارما، ھارام ۋە شۇبھىلىك نەرسىلەرنى يېمە، ھاراق ـ شاراب ئىچمە؛ ئېرىقلىرىڭ ئۇچىنچىسى، قوللار يولى، كىشىلەرنىڭ مال ـ بايلىقىنى، نەرسە ـ كېرەكلىرىنى ئوغرىلاپ ئالما، باشقىلارنى ئۇرۇپ ـ سوقۇپ، زۇلۇم سېلىشتىن ساقلان؛

تۆتىنچى ئېرىق، ئاياغلىرىڭ يولى، ئوغرىلىق ـ بۇلاڭچىلىق قاتارلىق يارىماس ئىشلار كوچىسىغا قەدەم قويما! بەشىنچى ئېرىق، قۇلاقلىرىڭ يولىدۇر، پىتنە ـ پاسات، ئىغۋا ـ غەيۋەتكە ئائىت سۆزلەرگە قۇلاق سالما، ئەدەپ ـ ئەخلاق، تەربىيەگە قارشى سۆزلەرنى ئېشىتمەشتىن قاچ.

دانىشمەننىڭ بۇ سۆزلىرىنى ئاڭلىغان يىگىت بەش ئېرىق يوللىرىنى تازىلاپ، كۆڭۈل كۆلىنى سۈزۈشكە ۋە تازا سۇلار بىلەن تولدۇرۇشقا ۋەدە بەردى. شۇنىڭدىن كېيىن دانىشمەن يىگىتنى شاگىرتلىققا قوبۇل قىلدى.

بېيىت:

لۇقمۇكەرەمنى ئەسلا كەم قىلمىغىل،
ھېچ كىشىگە جەبرۇستەم سالمىغىل.
سالمىغىل كىشى ھەرەمگە نەزەر.
بۇزۇق سۆزنى ئاغزىڭغا ئالما مۇدام ،
يېمە تاماق شۇبھىلىك بولسا ، ھارام.
فاساد ئەھلى كويغا قويما قەدەم،
بولما ئۇلار تۇفەيلى سەن مۇتتەھەم.
غەيۋەتچى ـ ئىغۋاچىغا سالما قۇلاق،
دائىم ئەشۇ تائىفىدىن بول يىراق.

ئىز گۈلۈكنى يوشۇرماق ئەيىبتۇر

قەدىمكى زاماندا بىر شاھەرنىڭ ئەبدۇلمەلىك ئىسىملىك ھاكىمى ئەسىرگە چۈشكەن ئوقىللىق، دانا بىر ئادەمگە يوقىلاڭ ئەيىب قويۇپ، جازا بەرمەكچى بولۇپ تۇرغان ئىدى، شۇ چاغدا ھاكىمنىڭ كىچىك ئوغلى يىغلاپ كىرىپ ئاتىسىغا:

ـ مۇئەللىم مېنى جازالىدى، ـ دەپ شىكايەت قىلدى.

ئەبدۇلمەلىك ناھايىتى ئاچچىقلىنىپ، مۇئەللىمنى شۇ ھامان ئالدىغا چاقىرتتى ۋە ئالىسىنى جازالىغانلىقى ئۈچۈن بىچارە مۇئەللىمگە قاتتىق كايىدى. بۇنى كۆرۈپ تۇرغان ھېلىقى ئەسىر كىشى ئەبدۇلمەلىككە قاراپ:

ـ مۇئەللىمگە بىكارغا كايىدىڭىز، ئۇ بىچارىدە ھېچبىر ئەيىب يوق، ئەيىب بالىڭىزدا، مۇئەللىملەر بالىلارنىڭ مەنىۋى ئاتىسىدۇر. ئۇلار ئۆز شاگىرتلىرىنىڭ ئوقىللىق، تەربىيەلىك ئادەملەردىن بولۇپ يېتىشىپ چىقماقلىرىنى ئىستەيدۇ. ئوغلىڭىز دەرسلەرنى پىششىق تەييارلىماي، مەنىسىز يوللاردا يۈرۈشكە باشلىغانلىقىنى كۆرگەچ، نەسىھەت قىلسىمۇ قۇلاق سالمىغانلىقتىن، يەڭگىلگىنە جازا بەرگەن بولسا كېرەك. ئەمدى ئوغلىڭىز «ئاتام بار ئىكەن، نېمە ئىش قىلسام قىلۇۋېرىمەن»، دېگەن ئويغا كېلىپ، يارىماس ئىشلارنى يەنىمۇ كۆچەيتىدۇ، بۇنىڭ ئاقىۋىتىدە ئەدەپسىز، تەربىيەسىز پەرزەنتكە ئىگە بولۇپ قالىسىز. ئويلاپ كۆرۈڭ، سىز بۇنىڭغا رازىمۇ؟

ئەبدۇلمەلىك ئەسىرگە:

ـ سېنى قانداق تەقدىر كۆتۈۋاتقانلىقىنى ئۇنۇتتۇڭمۇ، مېنىڭ ئىشلىرىمغا نېمە

ئارىلىشىسەن؟ ـ دېگەن ئىدى، ئەسىر شۇنداق جاۋاب بەردى:

ـ ئېھتىمال، مېنى ئۆلۈمگە بۇيرارسىز. ھەقىقىي، چىن ئىنسان ئۇچۇن ئىزگۈلۈكنى يوشۇرماق ئەيىبتۇر. مېنىڭ سۆزلىرىم سىزگىمۇ، ھەممە ئاتا ـ ئانىلارغا پايدىلىقتۇر. ئۆلۈمىم ئالدىدا بىر ئىزگۈلۈك قىلماقنى ئىستىدىم، ئىزگۈلۈكنى يوشۇرۇشنى ۋىجدانىم ماقۇل كۆرمىدى.

ئەبدۇلمەلىككە ئەسىرنىڭ سۆزلىرى قاتتىق تەسىر قىلدى ۋە ئۇنى قويۇپ بەردى. شۇنىڭدەك مۇئەللىمگىمۇ ئۆزرە ئېيتىپ، بۇنىڭدىن كېيىن ئوغلىنىڭ يۇرۇش ـ تۇرۇشىغا يەنىمۇ دىققەت قىلىشنى، ئوبدان تەربىيەلىشىنى ئۆتۈندى. ئۆزىنىڭمۇ بۇ ئىشتا ئۇنىڭغا ياردەمدە بولىدىغانلىقىغا ۋەدە قىلدى. ئەسىرگىمۇ، مۇئەللىمگىمۇ كۆپ ئىنئام ـ ئېھسان قىلىپ، ئۇلارنى خۇرسەن قىلدى.

بالىنى ئەركە كۆندۈرۈشنىڭ ئاقىۋىتى

شەيخ سەئدىي ئېيتۇر:

ـ بىر يىلى بەلىخ شەھىرىدىن بامىيان دېگەن ۋىلايەتكە سەپەر قىلدىم. يولىمىزدا ئوغرى ـ قاراقچىلار كۆپ بولغانلىقتىن كۆچلۈك بىر يىگىتنى ئۆزىمىزگە ھەمراھ قىلىۋالدۇق. بۇ يىگىتنىڭ كۆچلۈكلۈكىدىن بىرەر پالۋانمۇ ئۇنىڭ بىلەن چېلىشقا چۈشۈپ، دۈمبىسىنى يەرگە تەگكۈزەلمىگەن ئىدى. ئۇ تامنى بىر ئۇرۇپ ئۆرۈۋېتەر، يوغان دەرەخنى بىر تارتىپ يىلتىزى بىلەن قومۇرۇۋېتەر ئىدى. مۇنداق زور كۈچكە ئىگە بولغان بۇ يىگىت ئەركە ئۆسكەن بولۇپ، تۇرمۇشتا ئەسلا مۇشەققەت كۆرمىگەن ئىدى. ئاتا ـ ئانىسى ئۇنى ئەتىۋارلاپ ـ پەپلەپ ئۆستۈرگەن ئىدى. ئىش قىلىپ باقمىغانلىقتىن سەپەر قىلىپ كۆرمىگەن بۇ يىگىت پەقەت ئۆزىنىڭ قارا كۈچى بىلەنلا كۆرەڭلەپ يۇرەر ئىدى.

بىز سەپىرىمىزنى داۋاملاشتۇرۇپ كېتىۋاتساق، تۇيۇقسىز بىر قورام تاشنىڭ ئارقىسىدىن ئىككى قاراقچى چىقىپ بىزگە ھۇجۇم قىلدى. ئۇنىڭ بىرىنىڭ قولىدا چوقماق، ئىككىنچىسىنىڭ قولىدا توقماق بار ئىدى. مەن ھېلىقى كۈچلۈك يىگىتكە:

ـ قاراپ تۇرىسەنغۇ؟ بۇ ئوغرىلارغا كۈچۈڭ يەتمەمدۇ؟ ـ دەپ ئوغرىلاردىن بىزنى قوغداشنى ئېيتتىم.

بۇ يىگىت قاراقچىلارنى كۆرۈش بىلەن قورققىنىدىن پۈتكۈل بەدىنىدە تىترەك پەيدا بولدى ۋە قولىدىكى ئوقيالسى يەرگە چۈشۈپ كەتتى. بىز يىگىتنىڭ بۇ ھالىنى كۆرۈپ ئىلاجسىزلىقتىن ھەممە نەرسىلىرىمىزنى قاراقچىلارغا بېرىپ قۇتۇلدۇق.

بالىنى ئەركىلىتىپ پەپلەپ ئۆستۈرۈپ، ئەمگەك قىلىشقا، جاسارەتكە، سایاھەتكە سەپەرگە ئۆگەتمەسلىك مانا شۇنداق نەتىجە بېرىدۇ. كۈچلۈك يىگىتمىز بۇنىڭغا ئوبدان مىسالدۇر.

ئۇلگە دېگەن شۇنداق بولىدۇ

شەيخ سەئدي ئېيتۇر:

ــ نۇشىرىۋان ئادىل بىر كۇنى خىزمەتچىلىرى بىلەن ئوۋغا چىققتى ۋە كۆپلىگەن ھايۋانلارنى ئوۋلىدى. ئۇ ئوۋلىغان ھايۋان گۆشلىرىدىن كاۋاپ تەييارلاشنى بۇيرۇدى. لېكىن تۇز يوق بولغاچقا، بىر خىزمەتچىسىنى چاقىرىپ:

ــ شۇ يېقىن ئارىدىكى يېزىغا بېرىپ تۇز ئېلىپ كەل، لېكىن باھاسىنى سوراپ، ئىگىسىنى رازى قىل، ــ دېدى.

بۇنىڭدىن تەئەججۇپلەنگەن خىزمەتچى:

ــ ئەرزىمىگەن نەرسىگىمۇ ئىگىسى نارازى بولامدۇ، تۇزنىڭ ھەققىنى بەرمەي ئالساقمۇ ئىگىسى قانچىلىك زىيان تارتماقچىمىدى؟ ــ دېدى.

نۇشىرىۋان ئېيتتى:

ــ سۆزۈڭ توغرا بولمىدى. چۇنكى زۇلۇم، ئادالەتسىزلىك مانا شۇنداق ئۇششاق ئىشلاردىن باشلىنىپ زورىيىدۇ. ئەگەر مەن باغۋەننىڭ بىر تال ئالمىسىنى ئەرزىمىگەن ئىپ دەپ ھەققىنى تۆلىمەي يېسەم، ئادەملىرىم ئالما دەرىخىنى يىلتىزى بىلەن قومۇرۇپ ئېلىشى مۇمكىن ياكى ئىگىسىدىن سورىماي بىر دانە تۇخۇم يېسەم، ئادەملىرىم مېنىڭ توخۇنى زىخقا تارتىشى مۇمكىن. مانا شۇنداق قىلىپ، زۇلۇم، ئادالەتسىزلىك بارغانسېرى كۆچىيىپ خەلق بېشىغا كۇلپەت ياغىدۇ.

ئاتىنىڭ مىراسى

قەدىم زاماندا بىر مۆتىۋەر ئادەمنىڭ ئۇچ ئوغلى بار ئىدى. ئوغۇللارنىڭ كىچىكى ئاتا ــ ئانىسىنىڭ سىزىقىدىن چىقماي، ئۇلارنىڭ ئىززەت ــ ھۆرمىتىنى قىلار ئىدى. ئۇ ئەخلاقلىق بالا ئىدى. بالىلارنىڭ چوڭلىرى بولسا، يامانلارغا قوشۇلۇپ، بىمەنە يوللاردا ساياھەت قىلىدى. ئاتا ــ ئانىسىنى دائىم قاقشىتار ئىدى. ئۇلارنىڭ ئۆگۈتلىرىگە قۇلاق سالماس ئىدى. بىر كۇنى بېچارە ئاتا قاتتىق كېسەل بولۇپ ۋاپات قىلدى. ئارىدىن كۆپ ۋاقىت ئۆتمەي ئاتىمۇ كېسەللىككە چېلىندى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئۆلۈمىنىڭ يېقىن قالغانلىكىنى سېزىپ ئوغۇللىرىنى ئالدىغا چاقىرتتىپ ئېيتتى:

ــ ئوغۇللىرىم، كۆتلىرىم سانىقلىق قالغان ئوخشايدۇ. مېنىڭدىن كېيىن ئوچۇقلارنى بىرىڭلارلا مىراسخور بولالايسىلەر. شەھەر قازىسى ۋە چوڭلىرى ئايسىبرىڭلارغا ھۆكۈم قىلسا، شۇ ۋارىس بولىدۇ. ئۇلار مېنىڭ كۆڭلۈمدىكىنى تېپىپ ھۆكۈم قىلىدۇ، دەپ ئويلايمەن.

بىرنەچچە كۇندىن كېيىن بۇ مۆتىۋەر ئادەم ۋاپات قىلدى. ئۇچ ئوغۇل ئاتىسىدىن

قالغان مىراسنى تالىشىپ، قازىنىڭ ئالدىغا باردى ۋە ئاتىسىنىڭ ئېيتقان سۆزىنى ئۇنىڭغا بىلدۈردى.

قازى بۇ مەسىلىنى ھەل قىلىشقا ئاجىزلىق قىلىپ:

— مەن بۇ مەسىلىنى ھەل قىلالمىغۇدەكمەن. ئاتاڭلار قايسى بىرىڭلارنىڭ مىراسخور بولۇشىنى ئېنىق ئېيتمىغان، پەقەت «ئۇچىڭلاردىن بىرىڭلار مىراسخور بولىدۇ» دەپلا قويغان. مۇشۇ شەھەردە بىر ئالىم، پازىل كىشى بار. شۇنىڭغا بېرىپ ئاتاڭلارنىڭ ھېلىقى گېپىنى ئېيتىڭلار. بۇ مەسىلىنى شۇ دانىشمەن ھەل قىلالايدۇ، دەپ ئويلايمەن. ئۇ قانداق ھۆكۈم قىلسا، مەنمۇ تەستىقلايمەن، — دەپ ئۇلارنى دانىشمەننىڭ ئالدىغا ئەۋەتتى.

ئوغۇللار دانىشمەننى ئىزدەپ تېپىپ، ۋەقەنى ئۇنىڭغا بايان قىلدى، دانىشمەن غەزەپلەنگەن بولۇپ:

— شۇنداقمۇ مۇجمەل ۋەسىيەت بولامدۇ؟ مېڭىڭلار، شۇنداق تۇتۇرۇقسىز ۋەسىيەتنى قىلغان ئاتاڭلارنىڭ قەبرىسىنى بۇزۇپ، تۇپتۇز قىلىۋېتىپ، ئاندىن ئالدىمغا كېلىڭلار. شۇ چاغدا توغرا، ھەققانىي ھۆكۈمنى ئاڭلايسىلەر، — دېدى.

ئەتىسى چوڭ ئىككى ئوغۇل كەتمەن — گۈرجەك كۆتۈرۈپ، كىچىك ئوغۇل قىلىچ كۆتۈرۈپ ئاتىسىنىڭ قەبرىسىگە باردى. بالىلارنىڭ چوڭلىرى قەبرىنى بۇزماقچى بولۇۋېدى، كىچىكى قىلىچنى كۆتۈرۈپ، ئۇلارغا:

— نېمىدېگەن ئۇياتسىز، ۋىجدانسىز بالىلار سىلەر، مەن سىلەرنىڭ بۇنداق يامىماس ئىپلاس ئىشىڭلارغا ئەسلا يول قويمايمەن. قېنى قەبرىگە بىر كەتمەن ئۇرۇپ كۆرۈڭلارچۇ، ئىككىڭلارنىمۇ ئۆلتۈرىمەن. مەن مىراستىن ۋاز كەچتىم، سىلەرگە قالسۇن، سىلەر ئاتا — ئانىمىز ھايات چېغىدا ئۇلارنى ھۆرمەتلىمىدىڭلار، مۇبارەك دىللىرىنى ئاغرىتتىڭلار. ئەمدىلىكتە قەبرىسىدىمۇ تىنچ ياتقىلى قويمامسىلەر، ئەي ئاكىلار، — دېدى. ئوغۇللارنىڭ چوڭلىرى ئۇكىسىنىڭ سۆزىدىن قورقۇپ، قەبرىنى بۇزۇشقا پېتىنالمىدى.

ئوغۇللار يەنە دانىشمەننىڭ ئالدىغا كېلىشتى. بالىلارنىڭ چوڭى دانىشمەنگە:

— ئۇكىمىز سىلىنىڭ بۇيرۇقلىرىنى بېجىرىشكە يول قويمىدى، ئاتىمىز قەبرىسىنى بۇزمىز دېسەك، ئۇكىمىز قىلىچ كۆتۈرۈپ بىزنى ئۆلتۈرمەك بولدى، — دەپ شىكايەت قىلدى. كىچىك ئوغۇلمۇ نېمىشقا ئاتىسىنىڭ قەبرىنى بۇزۇشقا يول قويمىغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى ئېيتتى. كېيىن دانىشمەن چوڭ ئوغۇللارغا قاراپ:

— ئاتاڭلارنىڭ سىلەردىن قايسىڭلارنىڭ مىراسخور بولۇشقا ھەقلىق ئىكەنلىكىنى ئوچۇق ئېيتماي، بۇ مەسىلىنى ھەل قىلماقنى بىزگە قالدۇرغانلىقى چۈشىنىشلىك بولدى. مەن سىلەرنى سىنىماق ئۈچۈن ئاتاڭلارنىڭ قەبرىسىنى بۇزۇشنى بۇيرۇدۇم. سىلەر ئىككى ناقابىل بالا شۇ يىرگىنچلىك ئىشنى قىلماقتا رازى بولدۇڭلار، ئۇكاڭلار

بولسا بۇنى قوبۇل قىلمايلا قالماستىن، يەنە سىلەرنى بۇ ئىشتىن قايتۇرۇشقا ئۇرۇنىدى. ئىنساب بىلەن ئېيتىڭلارچۇ، مىراسخورلۇققا ھەقىقىي لايىقى سىلەرمۇ ياكى ئۇكاڭلار؟ ـ دېدى ۋە كىچىك ئوغۇلنىڭ پېشانىسىنى سىيلاپ ئېيتتى:

ـ ئاپىرىن ئوغلۇم، ئاتاڭنىڭ ھەقىقىي ئوغلى ئىكەنسەن. ئاتا مىراسى پەقەت شاڭلا مۇناسىپ ئىكەن، بۇ يارىماس ئاكىلىرىڭ بۇنىڭدىن مەھرۇم قىلىنمىدۇ. مېنىڭ ھۆكۈمىم شۇ.

ئەتىسى قازى ئۇچ ئوغۇلنى چاقىرتتى. دانىشمەننىڭ پىكرىنى تەستىقلاپ، ئاتىنىڭ مال ـ دۇنياسىنى كىچىك ئوغۇلغا ھۆكۈم قىلدى. يارىماس ئىككى ئوغۇل شەرمەندە بولۇپ قايتتى.

ئېيىق ۋە ئادەم

بىر ئاچ كۆز كىشى بىراۋنىڭ بېغىغا كىردى. باغدا ئېيىق بالىسى ئۇزۇم يەپ يۈرگەنىدى. ئۇ كىشىمۇ تەكلەردىن ئۇزۇم ئۈزۈپ ئېلىپ يېيىشكە باشلىدى. باغ ئىگىسى ئۇنى كۆرۈپ قالدى. قولىغا كالتەك ئېلىپ ھېلىقى ئاچ كۆز كىشىنى ئۇرغىلى تۇردى. ئۇ كىشى:

ـ ئېيىقمۇ ئۇزۇم يەۋاتىدىغۇ، نېمىشقا ئۇنى ئۇرماي، مېنىلا ئۇرىسەن؟ ـ دەپ داد ـ پەريات كۆتۈردى. باغ ئىگىسى:

ـ ئېيىق ئۇزۇم يەپ تويغاندىن كېيىن باغدىن چىقىپ كېتىدۇ، سەن بولساڭ ھەم يەيسەن، ھەم ئۆيۈڭگە ئېلىپ كېتىسەن، ـ دەپ يەنە ئۇرۇشقا باشلىدى.

چوڭ خىزمەت ئەمەسمۇ...

بىر كىشى شەھەر ھاكىمىنىڭ ھۇزۇرىغا كىرىپ:

ـ مەن بىر چاغدا سىزنى بىر پالاكەتتىن قۇتقۇزۇۋالغان. شۇ خىزمىتىم ئۈچۈن مېنى تۇزۇكرەك بىر خىزمەتكە قويارمىكىن دېگەن ئۈمىدته كەلدىم، ـ دېدى.

ـ ياخشى، سىزگە مۇناسىپ بىر خىزمەت تېپىپ بېرىمەن. لېكىن قېنى ئېيتىڭا، سىز ماڭا قانداق خىزمەت قىلغان ئىدىڭىز؟ شۇنى زادىلا ئېسىمگە ئالالمايۋاتىمەن، ـ دەپ سوردى شەھەر ھاكىمى. ھېلىقى كىشى دېدى:

ـ ئېسىڭىزدىمۇ بىر قىزنى ئىككىمىز تالىشىپ، ھەر ئىككىمىز ئۇنىڭغا ئۆيلەنمەك بولدۇق. مەن چاققانلىق قىلىپ سىزدىن ئاۋۋال ئۇنىڭغا ئۆيلىنىۋالدىم. ئۇنىڭغا ئۆيلەندىمۇ، بېشىمغا بالا تېرىۋالدىم. ئەگەر سىز ئۇنىڭغا ئۆيلەنگەن بولسىڭىز، شۇ بالاغا سىز گىرىپتار بولار ئىدىڭىز. ئۇنىڭغا ئۆيلىنىپ، سىزنى بالادىن قۇتقۇزغىنىم چوڭ خىزمەت ئەمەسمۇ؟

سالامەتلىكىڭگە قاراپ چۆمۈل

تەن ساقلىقىغا بەكمۇ ئېتىبار قىلىدىغان بىر كىشى دەريا ـ ئۆستەڭلەردە سۈغا چۆمۈلگەندە نېمىلەرگە رىئايە قىلىش لازىملىقىنى سوراپ بىر نەچچە تېۋىپلارنىڭ ئالدىغا باردى.

ئۇلاردىن بىرى: «سۈغا ئاچ قورساق چۆمۈلۈش كېرەك»، دېسە، ئىككىنچىسى: «ياق، قورساق توق چاغدا چۆمۈلۈش پايدىلىق»، دەر ئىدى، ئۈچىنچىسى: «سۈغا ئاياغ بىلەن ئاستا چۈشۈش كېرەك»، دېسە، تۆتىنچىسى: «ياق سۈغا بىراقلا شۇڭغۇش لازىم»، دەر ئىدى. باشقا بىرى: «سۈدىن چىققاندىن كېيىن ھەرىكەت قىلماستىن جىم تۇرماق كېرەك»، دېسە، يەنە بىرى: «ياق، ئەلۋەتتە ھەرىكەت قىلماق لازىم، چۈنكى ھەرىكەت قىلمىسا بەدەن قىزىيدۇ، بۇ پايدىلىقتۇر»، دەر ئىدى.

ئۇ ئادەم نېمە قىلىشنى بىلمەي قالدى. ئاخىرىدا ئەڭ توغرا جاۋابنى بىر ساددا دوستىدىن ئالدى:

ــ دەريا ــ ئۆستەڭلەردە چۆمۈلسەڭ، ئۆز ئەقلىڭنى ئىشلىتىپ، چۆكۈپ كەتمەسلىك ئامالىنى قىل، سالامەتلىكىڭگە قاراپ چۆمۈل.

ئۇ قىزغا ئەسلا ئۆيلەنمەك

قەدىمكى ئەرەب پازىللىرىدىن بىرى ئېيتۇر:

ــ مەن ھېچكىمگە ئالدىنىپ باقمىغانىدىم، پەقەت بىر يىگىت مېنى تازا بابلىدى. بىر قىزغا ئۆيلەنمەك بولۇپ، ئۇ يىگىتتىن ئەشۇ قىز توغرىسىدىكى پىكرىنى سورىدىم. ئۇ ئېيتتى:

ــ سىز ئۇ قىزغا ئەسلا ئۆيلەنمەڭ، چۈنكى ئۇنى بىر كىشىنىڭ سۆيگىنىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم.

مەن يىگىتنىڭ سۆزىگە ئىشىنىپ، ئۇ قىزغا ئۆيلەنمىدىم. كېيىن ئاڭلىسام، ئەشۇ قىزغا ھېلىقى يىگىتنىڭ ئۆزى ئۆيلىنىۋاپتۇ. بىر كۈنى ئۇ يىگىت بىلەن ئۇچرىشىپ قېلىپ سورىدىم:

ــ ئەي يىگىت، ئەركەك كىشى سۆيگەن قىزغا نېمىشقا ئۆيلەندىڭىز؟ ئۆزىڭىز: «بىر ئەر كىشىنىڭ ئۇ قىزنى سۆيگىنىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەن»، دەپ ئېيتقان ئىدىڭىزغۇ؟

ــ توغرا، ئۇ قىزنى ئاتىسىنىڭ سۆيگىنىنى كۆرگەن ئىدىم. مەن سىزگە شۇنىڭ دېگەنىدىم، ــ دەپ جاۋاب بەردى يىگىت.

ئۇچ ھېكمەتلىك سۆز

بىر باي قىممەتلىك چىنە ـ قاچىلارنى قاپقا سېلىپ، ھاممالغا كۆتۈرتۈپ ئۆيىگە قاراپ ماڭدى. يول بويى خەسىس باي ھاممالنىڭ ھەقىنى بەرمەسلىك ئۈچۈن، بىر ھېيلە ئىشلەتمەك بولدى:

ــ ھەي ھاممال، خىزمىتىڭ ئۈچۈن پۇل تۆلەيمۇ ياكى پۇلدىنمۇ قىممەتلىك ئۇچ ھېكمەتلىك سۆز ئېيتايمۇ؟ قايسىسىنى خالايسەن؟

ھاممال:

ــ ماڭا پۇل كېرەك، ھېكمەتلىك سۆزلەرنى نېمە قىلاي؟ ــ دېگەن ئىدى، باي:

ــ مېنىڭ ئېيتقىدىغان ھېكمەتلىك سۆزلىرىم ئۇنداق ـ مۇنداق سۆزلەردىن ئىمەس، ۋاقتى كەلسە ئۇلارنىڭ ھەربىرى مىڭ ئالتۇنغا ئەرزىيدۇ دەپ، ھاممالنى ئالداشقا باشلىدى. ھاممال باينىڭ گېپىنى ئاڭلاشقا ماقۇل بولدى. باي:

ــ ئاچلىق توقلۇقتىن ياخشىراق دېسە، ھەرگىز ئىشەنمە، ــ دېدى. ھاممال:

ــ ئاپىرىن، بۇ ھېكمەتلىك سۆزىڭىزگە، ــ دەپ كۇلۇپ قويدى.

ــ ئەمدى ئىككىنچى ھېكمەتلىك سۆزۈمنى ئىشىت: بويتاقلىق ئۆي ـ ئوچاقلىق بولۇشتىن ياخشىراق دېسە، ئەسلا ئىشەنمە! ــ دېدى باي. ھاممال ئۇھ تارتىپ:

ــ رەھمەت، يۇكىنى بىكارغا، پۇلسىز يۈدۈپ كېتىۋاتقان ئوخشايمەن، ــ دېدى.

ــ ياق، ياق، ئۇنداق ئەمەس. مانا ئۇچىنچى ھېكمەتلىك سۆزنى ئىشىت، خۇرسەن بولىسەن، ــ دېدى باي.

ــ بولۇپتۇ، قېنى ئېيتىڭ! ــ دېدى ھاممال.

ــ پىيادە يۇرۇش ئاتقا مىنىپ يۇرۇشتىن ياخشىراق دېسە، زادىلا ئىشەنمە! ــ دېدى باي.

ھاممال بۇ ئۇچىنچى ھېكمەتلىك سۆزنى ئىشىتكەندىن كېيىن، ئۇچىسىدىكى قاپنى قولىغا ئېلىپ، يەرگە قاتتىق ئۇردى ۋە بايغا قاراپ دېدى:

ــ ئەگەر سىزگە قاپتىكى چىنە ـ قاچىلارنىڭ بىرەرسى ساق قالدى دېسە، ئەسلا ئىشەنمەڭ!

نادانلار سەپىرى

ئىككى نادان كىشى سەپەرگە چىقتى. يولدا كېتىۋېتىپ بىر ـ بىرىگە مۇنداق دېيىشتى:

ــ تەلىيىم ئوڭ كېلىپ، بىر قانچە قويغا ئىگە بولۇپ قالسام ئىدىم، يۇڭى ۋە گۆشىنى سېتىپ راسا پايدا كۆرگەن بولۇر ئىدىم.

ــ مېنىڭمۇ بەختىم ئوڭ كېلىپ، بىرنەچچە بۆرىگە ئىگە بولسام ئىدىم، ئۇلارنى قويلىرىڭ ئارىسىغا ئەۋەتىپ، ئۇلارنىڭ بىرەرسىنىمۇ تىرىك قويماس ئىدىم.

ــ مېنىڭ قويلىرىمنى نېمىشقا بۆرىلىرىڭگە يېدۈرىسەن؟

ــ سەن خەسىس كىشىسەن، قويلىرىڭنىڭ گۆشى ۋە يۇڭىدىن ماڭا ھەرگىز بەرمەيسەن.

بۇلار ئوتتۇرىسىدا يوق قويلار ۋە بۆرىلەر ئۈچۈن جاڭجال كۆتۈرۈلدى. ئۇلار ئۇرۇشۇپ بىر ــ بىرىنىڭ باش ــ كۆزلىرىنى قان قىلىشتى. ئۇرۇشۇپ چارچاپ، يولنىڭ چېتىگە چىقىپ ئولتۇرۇشتى. يىراقتا بىر بۇۋاي بىر تۈلۈم ھەسەلنى ئېشەككە يۈكلەپ كېلىۋاتاتتى. ئىككى نادان: «شۇ كىشى بىزنىڭ سۆزىمىزنى ئاڭلاپ كۆرۈپ، ھۆكۈم قىلسۇن، شۇنىڭغا رازى بولايلى»، دېگەن قارارغا كېلىشتى. ھېلىقى نادانلار بۇۋايغا سالام بېرىپ، نېمە سەۋەبتىن ئۇرۇشۇپ ئاغزى ــ بۇرۇنلىرىنى قان قىلىشقانلىقىنى بايان قىلىشتى ۋە ئۇنىڭ قانداق ھۆكۈم قىلسا، شۇنىڭغا رازى بولۇشىدىغانلىقىلىرىنى ئېيتىشتى. بۇۋاي سەكرەپ ئېشەكتىن چۈشتى، يېنىدىن پىچىقىنى ئېلىپ تۈلۈمنى يېرىپ تاشلىدى، ھەسەل يەرگە تۆكۈلدى. سوڭ ئۇلارغا قاراپ دېدى:

ــ ھەر ئىككىڭلار نادان بولمىسىڭلار، مېنىڭ قېنىم شۇ ھەسەلدەك يەرگە تۆكۈلسۇن!

شۇنداق قىلىپ، ئىككى نادانغا ئۈچىنچى نادان قوشۇلدى.

تەنتەك ئوغۇل

پىخسىق بىر باينىڭ تەنتەك ئوغلى بار ئىدى. ئۇ ئۆزىدىن باشقا ھېراسخور بولمىغانلىقى ئۈچۈن، ھەر كىمنىڭ ئالدىغا بېرىپ: «ئاتام بەك قېرىپ كەتتى، پات ئارىدا ئۆلۈپ كېتىدۇ، ماڭا پۇل قەرز بېرىپ تۇرۇڭ، ئاتام ئۆلگەندىن كېيىن تۆلەيمەن»، دەپ پۇل قەرز ئېلىۋەردى.

ئاتىسىنىڭ ئۆلۈمى كېچىكىپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن قەرز ئىگىلىرى باينىڭ ئوغلىدىن پۇللىرىنى بېرىشكە قىستاۋەردى. بايۇەچچە ئىلاجسىزلىقتىن، بىر كۈنى قەرز ئىگىلىرىنى بىر يەرگە توپلاپ دېدى:

ــ ئاتامنىڭ ئۆلۈمى بەك سوزۇلۇپ كەتتى. مەن بىر ھىيلە ئويلاپ تاپتىم. ئاتامنى خالىيراق بىر يەرگە چاقىرىپ، كىيىملىرىنى سالدۇرۇپ، تاۋۇتقا سالىمىز. تاۋۇتنىڭ چىقىپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن تاۋۇتنىڭ ئوتتۇرىسىغا بىر پارچە كېچىك تاختا قاقمىز، كېيىن ھەممىمىز يىغا ــ زارە قىلىپ كۆمگىلى قەبرىستانغا ئېلىپ ماڭىمىز. شۇ چاغدا ئاتام ئۆزىنىڭ تىرىكلا كۆمۈلۈپ تاشلىنىشىدىن قورقۇپ، پۇلىڭلارنىڭ ھەممىسىنى بېرىدۇ.

بايۇەچچىنىڭ مەسلىھەتى پۇل ئىگىلىرىنىڭ ھەممىسىگە ماقۇل كەلدى. ئۇلار

سودىگەر بايىنى خالىي جايدا تۇتۇۋېلىپ تاۋۇتقا سالدى ـ دە، قەبرىستانغا قاراپ يۈگۈشتى. باي ھەرقانچە داد ـ پەريات قىلسىمۇ، تاۋۇت ئالدىغا چۈشۈپ يالغاندىن يىغلاۋاتقانلارنىڭ: «ۋاي ئاتامەي، جان ئاتامەي، ياتقان جايىڭىز جەننەتتە بولغاي، ئاتامەي»، دەپ ۋاقىراش ـ جارقىراشلىرى ئۇنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاتماس ئىدى.

تاسادىپەن قاراقوش مۇشۇ يەردىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان ئىدى، تاۋۇت ئىچىدىن يارىدەم سورىغان ئاۋازنى ئاران ئىشتىپ قالدى. ھېلىقى كىشىلەرنى دەرھال توختىتىپ، تاۋۇتنى ئېچىشنى بۇيرۇدى.

باي قاراقوشقا يىغلاپ تۇرۇپ:

ــ مەن تېخى تىرىك، ئوغلۇم مېنى ئۆلدى، دەپ كۆممەك بولدى، مېنى قۇتۇلدۇرۇۋالغايلار، ــ دەپ يېلىنىشقا باشلىدى. قاراقوش بايۇەچچىنى ئالدىغا چاقىرىپ:

ــ سەن قانداق ئوغۇلسەن؟ تېخى ئۆلمىگەن ئاتاڭنى كۆممەكچى بولۇپسەن، ئۇيالمامسەن؟ ــ دەپ ئۇنى جازالماق بولدى.

بايۇەچچى ئۆزىنى ئاقلاپ:

ــ ئاتام يالغان ئېيتىدۇ. ئۆلمىگەن ئاتىسىنى ئوغلى قانداقمۇ كۆممەكچى بولسۇن؟ ئاتام تۇنۇگۈن كەچتە ئۆلگەن ئىدى. مېنىڭ سۆزۈمگە ئىشەنمىسىڭىز، مانا بۇلاردىن سوراپ كۆرۈڭ، ــ دېدى.

قەرز بەرگەنلەر:

ــ ئوغلى توغرا ئېيتىدۇ. ئاتىسى تۇنۇگۈن كەچتە ئۆلگەن ئىدى. بۈگۈن جىنازە تۇرغۇزۇلۇپ، يەرلىكىگە قويۇلى كېتىۋاتىمىز، ــ دەپ گۇۋاھلىق بېرىشتى.

قاراقوش بايغا:

ــ شۇنچە ئادەم سېنىڭ ئۆلگىنىڭگە گۇۋاھلىق بېرىۋاتىدۇ. مەن ئەلۋەتتە كۆپچىلىكنىڭ سۆزىگە ئىشىنىمەن. بولدى، كۆپ ۋاقىرىما، سەن ئۆلگەن ئادەمسەن، خۇدا رەھمەت قىلسۇن، جايىڭ جەننەتتە بولغاي، ــ دەپ بايىنىڭ ئېغىكىنى تېڭىشقا بۇيرۇدى ۋە خالايىققا:

ــ بۇ ئۆلۈك گۆردىن قېچىپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن تاۋۇتنىڭ ئۈستىگە تاختا قويۇپ ياخشىلاپ مىخلاپ، تاۋۇت بىلەن بىللە كۆمۈڭلەر، ــ دېدى. ئىشىنىڭ تەتۈرىگە كېتىۋاتقانلىقىنى پەملىگەن بېخىل باي ئوغلىغا يېلىنىپ:

ــ جېنىم بالام، مېنى قۇتقۇزۇۋال، دېگەنلىرىڭنىڭ ھەممىسىنى بېرەي، بۇ بالادىن مېنى خالاس قىل، ــ دېدى.

شۇنىڭدىن كېيىن بايۇەچچە قاراقوشقا قاراپ:

ــ تەقسىر، سەكتە دېگەن كېسەللىك بار. بۇ كېسەللىكتە بەدەندىكى قانلار يۇرۇشمەي، ئادەم ۋاقىتلىك ئۆلۈپ قالىدۇ، قان يۈرۈشكەندىن كېيىن يەنە تىرىلىدۇ.

ئاتام شۇ كېسەللىك بىلەن ئۆلگەن ئوخشايدۇ. بىز راست ئۇلگەن ئوخشايدۇ، دەپ خاتا قىلىپ، كۆمگىلى ئېلىپ كەپتۇق. ئەمدى ئۇيگە ئېلىپ كېتەيلى. ئەگەر بىزنى رازى قىلماي يەنە ئۆلۈپ قالغۇدەك بولسا، ئۇ چاغدا سۆزسىز كۆمۈپ تاشلايمىز، ــ دېدى. پۇل قەرز بەرگەنلەرمۇ بىردەك شۇنداق دېيىشتى. قاراقۇش ئۇلارنىڭ گېپىنى ماقۇل كۆرۈپ:

ــ بولۇپتۇ، ئاتاڭنى ئېلىپ كەت. ئىككىنچىلەپ ئۆلۈپ تىرىلسە، ئۇ چاغدا مەن سەكتە ــ پەكتە دېگەنلىرىڭنى بىلمەيمەن، كۆمدۇرۇپ تاشلايمەن. ئاتاڭغا ئېيتىپ قويى ھەدىسلا ئۆلۈپ ــ تىرىلىپ كىشىلەرنى ئاۋارە قىلىپ يۈرمىسۇن، ــ دېدى.

باي ئۆيگە قايتىپ، بۇ تۇيۇقسىز بالادىن قۇتۇلغانلىقىغا سۆيۈندى ۋە ئوغلىنىڭ ھەممە قەرزلىرىنى تۆلىدى.

قىلغان ئىشى ئەقلىدىن دېرەك بېرىدۇ

بۇرۇنىنىڭ بۇرۇنىسىدا، بىر ياش يىگىت ئايىشەمخان ئىسىملىك بىر قىزغا ئۆيلەنمەكچى بوپتۇ. ئۇ بىر كۈنى ئەتىگەن تۇرۇپ ئايىشەمخانىنىڭ ئۆيىگە بېرىپتۇ. ئايىشەمخان يىگىتنى خۇشال قارشى ئاپتۇ. يىگىت تۆردىن ئورۇن ئېلىپ پاتمە ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن، ئايىشەمخان يىگىتنىڭ قولىغا سۇ بېرىپ، دەرھال ئالدىغا داستىخان سالىپتۇ. لېگەنگە ئۈچ خىل نان، ئاستىغا قاتلىما، ئوتتۇرىسىغا ئارپا نېنى، ئۈستىگە تېرىق نېنى تىزىپ يىگىتنى مەزەگە تەكلىپ قىپتۇ. يىگىت نانىنىڭ تىزىلىشىغا قاراپ، قىزنىڭ ئۆزىنى سىناپ باقماقچى ئىكەنلىكىنى بىلىپتۇ ــ دە، مۇنداق خىيالغا كەپتۇ: «مەن بىردىنلا لېگەندىكى نانلارنىڭ ئەڭ ئاستىغا تىزىلغان قاتلىمىنى يېسەم بەكمۇ سەت بولار. ئۈستىدىكى تېرىق نانىنى يېسەم، مېنى تازىمۇ نەپسى ئاۋارىسى ئىكەن دەپ ئەيىبلىشى تۇرغان گەپ. مەن داستىخانغا قويۇلغان نانىنى ئېلىپ يېيىشتە تەمسىل قوشاقا قېتىپ، ئايىشەمخانىنىڭ مېنىڭ ئەقىل ــ پاراسىتىمنى سىناپ كۆرمەكچى بولغانى مۇشۇ سىناق ئۆتكىلىدىن چوقۇم ئۆتۈشۈم كېرەك.»

ئۇ ئىنتايىن تەمكىنلىك ۋە ئەدەپ بىلەن تېرىق نانىنى قولىغا ئېلىپ:

ــ تېرىق نان مەڭزى قىزىل،
خۇش چىرايلىق پىشىپتۇ.
كۆزگىدىن توققۇز ئايلىق كىچىكسىز،
ئالدىراپ تۆپىسىگە چىقۇاپسىز.

دېگەن بەيىتنى ئوقۇپ، تېرىق نانىنى «سىز مەيەردە تۇرۇپ تۇرۇڭ» دەپ داستىخانىنىڭ بىر چېتىگە ئېلىپ قويۇپتۇ.

ئاندىن ئارپا نانىنى قولىغا ئېلىپ، ئالدى ــ كەينىگە بىر نەزەر سېلىپ:

مەن ـ مەن دېگەن ئوغۇللار،
ھەددىدىن ئاشماس.
سىز خېنىمنى مەن كۆرمىگۈچە،
قاينىماس، تاشماس.
مەن ئۆزۈم بەك سوغۇقچان،
ئارپا نېنى يار اشماس.

دېگەن قوشاقنى ئوقۇپ «سىزمۇ مەيەردە تۇرۇپ تۇرۇك» دەپ، ئارپا نېنىنى يايتىخاننىك بىر چېتىگە ئېلىپ قويۇپ، ئاندىن قاتلىما ناننى ھۆزۈرلىنىپ يەپتۇ.
يىگىتنىڭ ئەقىل ـ پاراسىتى ئايشەمخاننى قايىل قىپتۇ. ئۇ يىگىتكە مەنسۇپ بولۇپ، يىگىت بىلەن توي قىلىشقا ماقۇل بوپتۇ. ئاخىردا يىگىت بىلەن نىكاھلىنىپتۇ. قۇنداق قىلىپ بۇ ئىككىيلەن ئۆيلۈك ـ ئوچاقلىق بولۇپ، خۇشال ـ خۇرام ياشاپتۇ[1].

ھېكمەت:
ھەرقانداق كىشىنىڭ قىلغان ئىشىغا قاراپ ئۇنىڭ خاراكتېرىگە ۋە ئەقىل ـ پاراسىتىگە باھا بەرگىلى بولىدۇ.

چالا تېۋىپ ئادەم ئۆلتۈرەر

مەلۇم شەھەردە ئۇستا بىر تېۋىپ بولۇپ، ئۇنىڭ بىر شاگىرتى بار ئىكەن. شاگىرت دائىم ئۇستازىنىڭ كېسەل كۆرۈپ، دورا بۇيرۇشىغا زەن قويۇپ تۇرىدىكەن.
بىر كۈنى بىر پاختا ئاتقۇچىنىڭ قورسىقى قاتتىق ئاغرىپ تېۋىپنىڭ قېشىغا كېلىپتۇ. تېۋىپ ئۇ كېسەلنىڭ تومۇرىنى تۇتۇپ ئىنچىكە تەكشۈرگەندىن كېيىن، ئىككى سەر سۇ ماي ئىچىشنى بۇيرۇپتۇ. پاختا ئاتقۇچى تېۋىپنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە ئىككى سەر سۇ ماي ئىچىپتۇ. سۇ ماي ئاتقۇچىنىڭ ئىچىنى سۇرۇپ، ئىچىگە ئورنىشىپ كەتكەن ـ توزانلارنى ھەيدەپ چىقىرىپتۇ. بىر ـ ئىككى كۈندىن كېيىن ئۇنىڭ كېسىلى ياقىيىپتۇ.
ئاردىدىن بىر قانچە ۋاقىت ئۆتۈپتۇ. تېۋىپ شاگىرتىنى ئۆيىدىن خەۋەر ئېلىشقا قويۇپ، ئۆزى دورا ئۆسۈملۈكلىرى يىغىش ئۈچۈن تاغقا چىقىپ كېتىپتۇ. بىر كۈنى بىر جۇۋازچىنىڭ قورسىقى قاتتىق ئاغرىپ تېۋىپنىڭ ئۆيىگە كەپتۇ. تېۋىپنىڭ شاگىرتى جۇۋازچىغا ئىككى سەر سۇ ماي ئىچىشنى بۇيرۇپتۇ. جۇۋازچى ئىككى سەر سۇ ماينى ئىچكەن ئىكەن، بىرنەچچە كۈنگىچە ئىچى توختىماي سۇرۇپ، ھالىدىن كېتىپ ئۆلۈپ

① مەتكېرەم توختى ئېيتىپ بەرگەن: «خوتەن ناھىيە خەلق چۆچەكلىرى» نىڭ 1994 – يىلدىكى سانىدىن ئېلىندى.

قاپتۇ. شۇ ئەسنادا تېۋىپ تاغدىن قايتىپ كەپتۇ. جۇۋازچىنىڭ خوتۇنى تېۋىپنىڭ قېشىغا كېلىپ، ئۇنى ئاغرىغا كەلگىنىچە ھاقارەتلەپ، ئەرز قىلىش ئۈچۈن تېۋىپنى سۆرەپتۇ. تېۋىپ ئەھۋالنى سۈرۈشتۈرسە، شاگىرتى:

ــ سىلى ئۆتكەندە پاختا ئاتقۇچىنىڭ قورساق ئاغرىقىغا ئىككى سەر سۇ ماي بۇيرۇغان ئىدىلە، ماينى ئىچىپ پاختا ئاتقۇچىدا قورساق ئاغرىقى ساقايغانىدى. شۇڭا مەن جۇۋازچىغىمۇ ئىككى سەر سۇ ماي ئىچىشنى بۇيرۇغان ئىدىم، ــ دەپتۇ.

ــ پاختا ئاتقۇچىنىڭ قورسىقى ئاغرىشتىكى سەۋەب، ــ دەپتۇ تېۋىپ شاگىرتىغا، ــ ئۇ پاختا ئاتقۇچى بولغاچقا دائىم چاڭ ـ توزانلار ئارىسىدا ئىشلەيدۇ، ئىچكى ئەزالىرىغا توپا ـ چاڭ ئورناپ قالىدۇ. شۇڭا ئۇنىڭ قورسىقى ئاغرىغان. مەن شۇ ۋەجىدىن سۇ ماي ئىچىشنى بۇيرۇغان. ئەمما، جۇۋازچى دائىم ماي بىلەن ھەپىلەشكەچكە، ئىچكى ئەزالىرىغا ياغنىڭ بۇسلىرى ئورناپ كەتكەن، ئۇنىڭغا سېغىز يېيىشنى بۇيرۇش لازىم ئىدى. چۈنكى سېغىز ئادەم بەدىنىدىكى ماينىڭ دۇغ ـ بۇسلىرىنى ئۆزىگە سىڭدۇرۇپ ئېلىپ چىقىپ كېتەتتى. بىراق سەن جۇۋازچىغا دورىنى خاتا بۇيرۇغان...

شۇنىڭدىن كېيىن خەلق ئىچىدە «چالا تېۋىپ ئادەم ئۆلتۈرەر» دەپ ماقال تارقىلىپتۇ[1]

يېزىشمۇ ئالاھىدە ئىقتىدار

بۇرۇنىسىدا بىر پادىشاھنىڭ مەدرىسىتە ئوقۇيدىغان بىر ئۆگەي بالىسى بار ئىكەن. ئۇ بالا كۆيۈنۈپ بىلىم بېرىدىغان خۇش مۇئامىلىلىك بىر خەلپەتنىڭ قولىدا ئوقۇيدىكەن. ئۇ ئۇستازىنى بەكمۇ ھۆرمەتلەيدىكەن.

ئوغۇل بىر كۈنى مەدرىستىن قايتىپ كېلىپ، ئادىتى بويىچە شۇ كۈنى ئۆگەنگەن خەتلىرىنى كۆرسىتىش ئۈچۈن دەپتىرىنى ئاتىسىغا سۇنۇپتۇ. پادىشاھ خەتكە كۆز يۈگۈرتۈپتۇ. بىردىنلا ئۇنىڭ كەيپىياتى ئۆزگىرىپتۇ. ئۇ رەڭگى ئۆچكەن، ساقاللىرى تىترىگەن، كۆزلىرىدىن غەزەپ ئۇچقۇنلىرى چاچرىغان ھالدا:

ــ جاللات! ــ دەپ ۋارقىراپتۇ، ــ بۇ ۋاپاغا جاپا قىلىدىغان يېتىم ئوغلاقنىڭ كاللىسىنى ئېلىڭلار! بالا ۋە ئوردا ئەھلى پادىشاھنى غەزەپلەندۈرگەن خەتنىڭ مەزمۇنىنى بىلمىگەنلىكى ئۈچۈن ھەيران قاپتۇ.

ــ پادىشاھ ئالىيلىرى، ــ دەپتۇ ۋەزىر ئارىدىكى جىمجىتلىقنى بۇزۇپ، ــ قىلىنغان ھۆكۈمنىڭ سەۋەبىنى بىلەلمەي قالدۇق، ئېيتىپ بېرىشكە بولارمۇ؟

پادىشاھ ئۆگەي بالىسىنىڭ يازغان خېتىنى ئوقۇپ بېرىپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان ۋەزىر پادىشاھقا مۇنداق دەپتۇ:

---

① ئابلا مەتقۇربان ئېيتىپ بەرگەن: «خوتەن ناھىيە خەلق چۆچەكلىرى» نىڭ 1994 - يىلدىكى سانىدىن ئېلىندى

ــ پادىشاھ ئالىيلىرى، پەرزەنتسىزلىكتىن بۇ بالىنى بېقىۋېلىپ توققۇز يىلدىن بۇيان نۇرغۇن ئەجىر سىڭدۈردىلە، بىلىملىك بولۇپ تەختى ـ سەلتەنەتكە ئىگە بولۇشى ئۈچۈن ئوقۇشقا بەردىلە، مېنىڭچە بالىدا گۇناھ بولمىسا كېرەك. چۈنكى ئۇستازى نېمىنى يازسا، ئۇ شۇنى يازىدۇ. شۇڭا بالىنى جازالىماي، ئۇنىڭ ئۇستازىنى جازالىساق قانداق؟

پادىشاھ بۇ گەپكە قوشۇلۇپتۇ، ياساۋۇللار بالىنىڭ ئۇستازىنى ئوردىغا ئېلىپ كەپتۇ.

ــ سەن بالىغا ماڭا ھاقارەت كەلتۈرىدىغان خەتنى يېزىپ بەرگەنلىكىڭ ئۈچۈن، ئۆلۈمگە ھۆكۈم قىلىنىدىڭ، بۇنىڭغا نېمە دەيسەن؟ ــ دەپتۇ پادىشاھ.

ــ ئۇنداق خەتنى يېزىپ بەرگىنىم يوق، ــ دەپتۇ خەلپەت.

ــ يالغان سۆزلىمە! مانا، يېزىپ بېرىپسەنغۇ؟ ــ پادىشاھ قولىدىكى دەپتەرنى ئېچىپ، خەتنى خەلپەتكە كۆرسىتىپتۇ. خەلپەت قارىسا، بۇگۈن دەرسخانىدا يېزىپ بەرگەن: «ئۆگەن ئوغلۇم، داداڭغا ئوخشاش ئېشەك بولما» دېگەن جۈملە ئىكەن.

ــ مەن بۇنداق يېزىپ بەرمىگەن ئىدىم، ــ دەپتۇ خەلپەت، ــ بالىڭىز بۇ خەتنى كۆچۈرۈپ يېزىشتا «ئوخشاش» دېگەن سۆزدىن كېيىن قويۇلىدىغان پەش (،) نى «ئوغلۇم» نىڭ ئاخىرىغا يۆتكەپ قويۇپ، جۈملىنىڭ مەزمۇنىنى ئۆزگەرتىۋېتىپتۇ. ئېشەنمىسىڭىز مەكتەپكە ئادەم ئەۋەتىپ، باشقا بالىلارنىڭ دەپتىرىنى تەكشۈرۈپ كۆرۈڭ.

پادىشاھ تەكشۈرۈپ كۆرگەندىن كېيىن، خەلپەتنىڭ گۇناھسىز ئىكەنلىكىنى بىلىپتۇ. ئوغۇل بولسا ئۇستازىغا يەتكەن پېشكەللىكتىن خىجىل بوپتۇ ۋە ئۇندىن كېيىن خەت يازغاندا بىر پەشنىمۇ چۈشۈرۈپ قويۇشقا بولمايدىغانلىقىنى چوڭقۇر چۈشىنىپ يېتىپ، خەتنى توغرا يازىدىغان بوپتۇ[1].

ھېكمەت:

يېزىش ئىقتىدارى ئالاھىدە ئىقتىدار. سەندە ئانا تىلىڭنى توغرا تەلەپپۇز قىلالايدىغان ۋە يازالايدىغان ئىقتىدار بولغاندىلا ئاندىن ئۆزۈڭنى ئىقتىدارلىقلار قاتارىغا قويساڭ بولىدۇ. بولمىسا سېنىڭ «ماڭقۇرت» تىن نېمە پەرقىڭ.

ئاكا ـ ئۇكا

قەدىمكى زاماندا، بىر تاغلىق كەنتتە ئاكا ـ ئۇكا ئىككى ياش ياشىغان ئىكەن. بۇلارنىڭ ئاكىسى ھورۇن، تەييارغا ھەييار ئىكەن. ئۇكىسى ئىشچان، ساپ دىل بالا

[1] ئابلا مەتتوختى ئېيتىپ بەرگەن: «خوتەن ناھىيە خەلق چۆچەكلىرى» نىڭ 1994 ـ يىلدىكى سانىدىن ئېلىندى.

ئىكەن. ئۇ ئەتىدىن ـ كەچكىچە ئېتىزدا ئىشلەيدىكەن، كەچ يېتىپ، سەھەر تۇرىدىكەن، شۇنداق تۇرۇقلۇق يەنە ئاكىسى ئۇنىڭغا «كالۋا» دەپ لەقەم قويۇۋاپتۇ ھەمدە ئەر ـ خوتۇن بىر بولۇپ، «كالۋا» ئىنىسىنى ئۆيدىن ئايرىپ چىقىرىۋېتىپتۇ. ئۇنىڭغا بىر كالا بىلەن بىر مو يەر ئايرىپ بېرىپتۇ. «كالۋا» باھار كەلگەندە، ئاكىسىنىڭ قېشىغا بېرىپ يەر تېرىش ئۈچۈن ئۆرۈق ئۆتنە سوراپتۇ.

ئاچ كۆز يەڭگىسى خام قوناقتىن ئۆرۈقلۇق ئۆتنە بېرىپتۇ. سەمىمىي، ئاق كۆڭۈل «كالۋا» قوناق ئۆرۈقنى تېرىپتۇ. بىرنەچچە كۈن ئۆتكەندە بىرمو يەردە بىر تۈپ قوناق ئۇنۇپتۇ، ئۇ بۇ بىر تۈپ قوناقنى بار كۈچى بىلەن پەرۋىش قىپتۇ. بۇ قوناق ناھايىتى ھەيۋەتلىك چوڭىيىپ بىرنەچچە تال باش ئاپتۇ.

كالۋا «قىشتا ئاچ قالمايدىغان بولدۇم» دەپ ناھايىتى خۇشال بوپتۇ. بىراق، بىر كۈنى توساتتىن بىر قۇش كېلىپ قوناقنى چوقۇپ تۈپى بىلەن يۇلۇپ ئەپكېتىپتۇ. بۇنى كۆرۈپ كالۋا قاتتىق يىغلاپتۇ. ئۇچۇپ كېتىۋاتقان قۇش يىغا ئاۋازىنى ئاڭلاپ قايتىپ كېلىپ، «كۆڭلىڭنى بۇزماڭ، ئەتە ئەتىگەن بىر تاغار ئېلىپ مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرۇڭ، مەن كەلگەندە ئارقامدىن ماڭىسىڭ ئاشلىقىڭنى قايتۇرۇپ بېرىمەن» دەپتۇ. كالۋا تاڭ ئېتىشى بىلەن بىر تاغارنى ئېلىپ ئۇنى ساقلاپ ئولتۇرغانكەن، راست دېگەندەك، قۇش كېلىپ كالۋانى باشلاپ قۇياش كۆتۈرۈلىدىغان جايدىكى، بىر ئالتۇنلۇققا ئېلىپ كەپتۇ. كالۋا شۇنچە كۆپ ئالتۇن ئىچىدىن بىرنەچچە تاللا ئاپتۇ. قۇش ئۇنىڭغا قۇياش چىققۇچە قانچىلىك ئېلىۋالىڭىز بولىدۇ. كۆپرەك ئېلىۋېلىڭ دەپتىكەن، كالۋا بولدى، ماڭا مۇشۇ يېتىدۇ، دەپ ئۇنماپتۇ.

كالۋا قايتىپ كېلىپ بولغان ئەھۋالنى ئاكىسى بىلەن يەڭگىسىگە دەپتۇ. بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان ئاكىسى بىلەن يەڭگىسى بىر مو يەرنىڭ قونىقىدىن بىر تۈپلا قالدۇرۇپ، قالغان مايسىلارنى يۇلۇپ تاشلاپ، ھېلىقى قۇشنى كۈتۈپ ئولتۇرۇپتۇ.

بىر كۈنى ھېلىقى قۇش كېلىپ بۇ بىر تۈپ قوناقنى ئېلىپ كېتىپتۇ.

ئەر ـ خوتۇن ناھايىتى زارلانغان قىياپەتتە يىغلاشقا باشلاپتۇ. قۇش قايتىپ كېلىپ «ئەتە سەھەردە تاغار تەييارلاپ تۇرۇڭلار، مەن ئاشلىقىڭلارنى قايتۇرۇپ بېرىمەن» دەپ قويۇپ كېتىپ قاپتۇ.

ئەر ـ خوتۇن بىر تاغارنى تەييارلاپ ساقلاپ تۇرغانكەن، قۇش ئۇچۇپ كېلىپ بۇلارنى ئارقىسىغا ئەگەشتۇرۇپ كالۋا بارغان ئالتۇنلۇققا ئەپكەپتۇ. ئاچ كۆز ئەر ـ خوتۇن ئالتۇنلارنى ئالمان ـ تالمان تاغارغا قاچىلاپتۇ.

قۇش، «قايتايلى قۇياش چىقاي دەپ قالدى» دېسىمۇ بۇلار پەرۋا قىلماي، ئالتۇن قاچىلاپتۇ. قۇش بۇلارنىڭ نىيىتىنىڭ يامانلىقىنى كۆرۈپ بېشىنى چايقاپ ئۇچۇپ كېتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن كالۋانىڭ ئاكىسى بىلەن يەڭگىسى كەنتكە ئىككىنچى قايتىپ

كەلمەپتۇ.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا ئۇلارنى قۇياش كۆيدۈرۈۋەتكەنمىش[1]

ھېكمەت:

ئاچ كۆزلۈك بىر كۈنلۈك ھايات، قانائەت مەڭگۈلۈك ھايات.

ئىشەنچنى ئاقلىيالايدىغان ئادەم

بۇرۇن بىر پادىشاھ ئۆتكەنكەن. ئۇ قول ئاستىدىكى خانلارنىڭ ئەقلىنى سىناپ كۆرمەكچى بولۇپ تۇرى، رەڭگى، سالمىقى ئوخشاش ئۇچ دانە ئالتۇن قورچاق ياستىپتۇ. ئاندىن ئۇ قورچاقلارنى قايسى بىر خانغا ئەۋەتىپ: «بۇ ئۇچ قورچاقنىڭ باھاسى ئۇچ خىل، بىرى ئەرزان، ئىككىنچىسى قىممەت، ئۈچىنچىسى ئۇنىڭدىن قىممەت، بۇنداق بولۇشنىڭ سەۋەبى نېمە؟ شۇنىڭغا جاۋاب بەرسۇن؟!...» دەپتۇ. خان ھېلىقى قورچاقلارنى تاپشۇرۇۋېلىپ، ئۇيان ئۆرۈپ، بۇيان چۆرۈپ قارىغان بىلەنمۇ نېمىشقا باھاسىدا پەرق بارلىقىغا ئەقلى يەتمەپتۇ. خانىڭ بېشى قېتىپ ساراي ئەھلىنى چاقىرىپتۇ ۋە قورچاقلارنىڭ قانداق ئايرىمىسى بارلىقىنى تېپىڭلار، دەپ ئەمر قىپتۇ. لېكىن ئۇلارمۇ بىر نېمە دېيەلمەپتۇ. بۇ خەۋەر ھەممە تەرەپكە تارقاپتۇ. ئەرزىمەس ئەيىب بىلەن زىندانغا تاشلانغان بىر كەمبەغەل يىگىت قورچاقلار توغرىسىدىكى خەۋەرنى ئاڭلاپ قاپتۇ ـ دە، خانغا: «رۇخسەت بولسا قورچاقلارنىڭ پەرقىنى تېپىپ باقسام، ئەگەر توغرا تاپالمسام بۇنىڭ بەدىلىگە مېنى زىندانىدىن ئازاد قىلغان بولسىلا...» دەپ ئىلتىجا قىپتۇ. خان، مەن تېگىگە يېتەلمىگەن ئىشنى ئۇ قانداق بىلەلىسۇن، دەپ ئويلىغان بولسىمۇ، ئامالنىڭ يوقلۇقىدىن يىگىتنى سارايغا چاقىرتىپتۇ. قورچاقلارنى يىگىتنىڭ ئالدىغا كەلتۈرۈپتۇ. يىگىت دىققەت بىلەن قاراپ چىقىپ، قورچاقنىڭ قۇلاقلىرىنىڭ تۆشۈك ئىكەنلىكىنى بايقاپتۇ. ئۇ بىر يوپۇرماقنىڭ ساپىقىنى ئېلىپ قورچاقلارنىڭ بىرىنىڭ قۇلىقىدىن ئۆتكۈزگەنكەن، ساپاقنىڭ ئۇچى ئۇنىڭ ئاغزىدىن چىقىپتۇ. شۇندىن كېيىن ساپاقنى ئىككىنچى قورچاقنىڭ قۇلىقىدىن ئۆتكۈزگەنكەن، ئۇنىڭ يەنە بىر قۇلىقىدىن چىقىپتۇ. ئاخىر ئۇچىنچى قورچاقنىڭ قۇلىقىدىن ئۆتكۈزگەندە، ساپاق ئۇنىڭ ئىچىدە قاپتۇ. شۇ چاغدا يىگىت مۇنداق دەپتۇ:

ـ ئى خان، بۇ قورچاقلار ئادەمگە ئوخشايدىكەن. بىرىنچى قورچاق بىر سۆز ئېيتسا ئۇنى ئىككىنچى بىرسىگە يەتكۈزۈپ قويىدىغان كىشىگە ئوخشايدۇ، ئۇنداق ئادەملەرگە ئىشەنگىلى بولمايدۇ. شۇڭا ئۇنىڭ باھاسى ئەرزان. ئىككىنچى قورچاق قىلغان سۆز قۇلىقىدىن كىرىپ ئۇ قۇلىقىدىن چىقىپ كېتىدىغان ئادەمگە ئوخشايدۇ. ئۇنداق ئادەملەر بىپەرۋا كېلىدۇ، باشقىلارنىڭ سۆزىنى چۈشەنمەيدۇ، قىلغان نەسىھەتنى

[1] ئەمەت ئاخۇن ئېيتىپ بەرگەن: «خوتەن ناھىيە خەلق چۆچەكلىرى» نىڭ 1994 ـ يىلىدىكى سانىدىن ئېلىندى.

ئاڭلىمايدۇ. لېكىن ئۇچىنچى قورچاق ھەرقانداق سۆزنى ئىچىدە ساقلىيالايدىغان ئادەمگە ئوخشايدۇ. بۇنداق ئادەملەر ئىشەنچنى ئاقلىيالايدىغان، ئاقىل، تۇتاملىق كېلىدۇ. ئۇنىڭ باھاسىنىڭ يۇقىرى بولۇشىنىڭ سەۋەبى شۇدۇر، دەپتۇ.

يىگىتنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ تۇرغان ساراي ئەھلى ھەيران قېلىشىپتۇ. خان خۇشال بوپتۇ. يىگىتنى ساراي ئەھلىگە ماختاپتۇ. شۇ ھامان ئۇنى زىندانىدىن ئازاد قىلىۋېتىپتۇ ـ دە، ھەربىر قورچاقىغا ئۆز باھاسىنى يازدۇرۇپ پادىشاھقا قايتۇرۇپتۇ...[1]

ھېكمەت:

كىشىنىڭ ئىشەنچىسىگە ئېرىشەلمىگەن كىشى قەدىرسىز بولۇپ قالىدۇ. ئىشەنچنى قولغا كەلتۈر. ئۇ سېنىڭ خوربىماس بايلىقىڭ.

ئىنسان خاراكتېرى تۇراقسىزدۇر

بۇرۇنقى زاماندا بىر پادىشاھ ئۆتكەنكەن. شانۇ شەۋكىتى ئالەمدە پۇر ئىكەن. دۆلىتىگە مەغرۇر ئىكەن، ئەمما تەختىگە ۋارىسلىق قىلىدىغان بىرمۇ بالىسى يوق ئىكەن. شۇڭا بالىغا زار ئىكەن... پادىشاھ نۇرغۇن سەۋەبلەرنى قىپتۇ، ئامال بولماپتۇ. شۇنداق بولسىمۇ، سەۋەب قىلىشنى توختاتماپتۇ. ئاقىۋەتتە بەخت ـ تەلىيى ئوڭ كېلىپ، كىچىك خوتۇنىدىن بىر ئوغۇل كۆرۈپتۇ. پادىشاھنىڭ خۇشلۇقى ئىچىگە سىغماي، قىرىق كېچە ـ كۈندۈز توي ـ تاماشا ئۆتكۈزۈپ بېرىپتۇ. بالىنى بېقىشقا قىرىق خىزمەتچى تەينلەپتۇ. بالىسىغا نېمە كېرەك بولسا شۇنى تەق قىلىپ بېرىپتۇ. ئەمما ئوغلى ئەقىلسىز، دۆت چوڭ بوپتۇ. پادىشاھنىڭ كۆڭلى يەنە غەش بوپتۇ. دائىم ئويغا چۆمۈپ: «مەندىن كېيىن پادىشاھلىقنى بۇ دۆت ئوغلۇم قانداقمۇ قىلالايدۇ؟» دەپ قايغۇرۇپتۇ. بۇ ئەھۋالدىن ۋاقىپ بولغان پادىشاھنىڭ دانا ۋەزىرى ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ، مەسلىھەت كۆرسىتىپتۇ:

ــ پادىشاھى ئالەم، بۇنىڭدىن ھېچبىر قايغۇرماڭ، ئوغلىڭىزغا ئەقىللىق بىر قىز ئىلىپ بەرسەك، شۇ قىز بىلەن پادىشاھلىق قىلىۋېرىدۇ.

ــ ئەقىللىق قىزنى قانداق تاپىمىز؟ ــ دەپتۇ پادىشاھ.

ــ بۇ ئىش ئاسان. ئوغلىڭىزغا: «ئون ياشلىق ئوغلاق، يىگىرمە ياشلىق بۆرە، ئوتتۇز ياشلىق تۆلكە، قىرىق ياشلىق يولۋاس، ئەللىك ياشلىق قوزا، ئاتمىش ياشلىق تۆگە بارمىش، شۇلارنى تېپىپ كەل» دەپ خەزىنىدىن خالىغىنىچە پۇل ـ مال بېرەيلى، ــ دەپتۇ ۋەزىر.

بۇ مەسلىھەت پادىشاھقا ياراپتۇ. ۋەزىرنىڭ ئېيتقىنىچە، ئوغلىغا ھېلىقى ئىشنى

---

①مەتىلى سايىت رەتلىگەن: «خوتەن ناھىيە خەلق چۆچەكلىرى» نىڭ 1994 - يىلدىكى سانىدىن ئېلىندى.

تاپشۇرۇپتۇ.

ئوغلى كوچىمۇكوچا، شەھەرمۇشەھەر يۈرۈپ، كىمكى ئاشۇ ياشتىكى ھايۋانلارنى تېپىپ بەرسە، قانچە دېسە شۇنچىگە ئالىدىغانلىقىنى جاكارلاپتۇ. بۇنى ئاڭلىغانلار ھەيران بولۇپ «توۋا، ئون ياشلىق ئوغلاق بولامدىكەن؟ ئۆچكە ئون ياشقا كىرسە قېرىمامدۇ، بۇنى قانداق ئوغلاق دېگىلى بولىدۇ؟ يىگىرمە ياشقا كىرگەن بۆرىنى قانداق بىلگىلى بولىدۇ؟ خوش ئەمدى، تۆلكىنىڭ ئوتتۇز ياشقا كىرگىنىنى، يولۋاسنىڭ قىرىق ياشقا كىرگىنىنى، ئەللىك ياشلىق قوزىنى، ئاتمىش ياشلىق تۆگىنى كىم كۆرۈپتۇ؟ ئەلمىساقتىن تارتىپ بۇنى ھېچكىم ئاڭلىغان ئەمەس» دېيىشىپتۇ.

بىر كوچىغا بارسا ئاددىي ـ ساددا كىيىنگەن، ئەمما ناھايىتى كېلىشكەن ساھىبجامال بىر قىز ئولتۇرۇپتۇ. قىز ئۇنى كۆرۈپ:

ـ ھەي يىگىت، نېمە دەيسەن؟ ـ دەپ سوراپتۇ.

ئەقىلسىز يىگىت دادىسىنىڭ تاپشۇرۇقىنى بايان قىپتۇ. قىز كۆپ ئويلىنىپ تۇرماستىن يىگىتكە:

ـ داداڭنىڭ تېپىپ كەل دېگىنى ئوغلاق، بۆرە، تۈلكە، يولۋاس، قوزا، تۆگە ئەمەس، بۇ ئادەم بالىسى. بالا ئون ياشقا كىرگەندە، ئۆچكىنىڭ بالىسىغا ئوخشاش سەكرەپ ئويناىدۇ. يىگىرمە ياشقا كىرسە، بۆرىدەك شوخ بولىدۇ. ئوتتۇز ياشقا كىرگەندە، ئەقىلگە تولۇپ، تۈلكىگە ئوخشاش ھەر قانداق نەرسىنى بىلىدۇ. قىرىققا كىرگەندە، يولۋاسقا ئوخشاش كۈچكە تولىدۇ. ئەللىك ياشقا كىرگەن كىشى قوزىغا ئوخشاش ياۋاش بولۇپ، ئويۇن ـ تاماشىلارنى تاشلايدۇ. ئاتمىش ياشقا كىرگەندە، تۆگىگە ئوخشاش قەيەرگە يېتىلسە، شۇ يەرگە ماڭىدۇ، ـ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئوغۇل ئاتىسىنىڭ قېشىغا قايتىپ كەپتۇ. پادىشاھ ئوغلىدىن:

ـ تېپىپ كەلدىڭمۇ؟ ـ دەپ سوراپتۇ. بالىسى:

ـ تېپىپ كەلدىم ئاتا، بۇ دېگىنىڭىز ھايۋان ئەمەس ئىكەن، ئادەم بالىسى ئىكەن. بۇ نەرسىلەرنى ماڭا بىر قىز ئېيتىپ بەردى، ـ دەپتۇ.

پادىشاھ ئىچىدە «مانا مۇشۇ قىز ئەقىللىق ئىكەن» دەپ ئويلاپتۇ. كۆپ ئۆتمەي بۇ قىزنى قىرىق كېچە ـ كۈندۈز توي ـ تاماشا قىلىپ، ئۆزىنىڭ ئەقىلسىز ئوغلىغا ئېلىپ بېرىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، بۇ قىز ئېرىگە زېرىكمەي ئەقىل ئۆگىتىپ، ئۇنى ياخشى كىشىلارغا باشلاپتۇ. يۇرتنى بىر زامان ئادىللىق بىلەن سوراپ ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ[1]

ھېكمەت:

ئىنسانىڭ خاراكتېرى تولىمۇ تۇراقسىز بولىدۇ. لېكىن بۇ خىل تۇراقسىزلىقنى چەكلىمە ئىچىدە تىزگىنلىسەك ئۇنۇمى بولمايدۇ. ئۆسۈپ يېتىلىش

[1]«ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى(1)» دىن ئېلىندى.

ئۆز كۈچۈڭنىڭ راھىتى چەكسىز

بۇرۇنقى زاماندا ئۆتكەن بىر بوۋاينىڭ ئۈچ ئوغلى بار ئىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە بوۋاي ئورۇن تۈتۈپ يېتىپ قاپتۇ ـ دە، ئۆمرىنىڭ ئاخىرىدا بالىلىرىغا مۇنداق ئۈچ ۋەسىيەت قالدۇرۇپتۇ. بوۋاي ۋەسىيەت قىلىشتىن ئىلگىرى ئۈچ بالىسىغا:

ــ باغقا چىقىپ ھەربىرىڭلار ئىككىدىن تاياق سۇندۇرۇپ ئەكىرىڭلار، يوغانلىقى بارماقتەك، ئۇزۇنلۇقى بىر غۇلاچ بولسۇن، ــ دەپتۇ.

بالىلار ئاتىسىنىڭ سۆزى بىلەن ئىككىدىن ياغاچ سۇندۇرۇپ ئەكىرىپ، ئاغرىق ياتقان بوۋاينىڭ ئالدىدا يۇكۇنۇپ ئولتۇرۇپتۇ.

ــ بالىلىرىم، ــ دەپ ۋەسىيەتىنى باشلاپتۇ بوۋاي، ــ ئۆمرۈمنۇ بىر يەرگە باردى. ناۋادا ياخشى كۈننىڭ يامىنى بولۇپ، قازا يېتىپ قالغۇدەك بولسا، بۇ پانىي دۇنيا بىلەن خوشلىشىمەن. شۇنىڭ ئۈچۈن ئاتىلىق قەرزىم بىلەن سىلەرگە ئۈچ تۈرلۈك ۋەسىيەت تاپشۇرىمەن. ئالدى بىلەن ھازىر باغدىن ئېلىپ كىرگەن تاياقلارنى ھەربىرىڭلار بىردىن سۇندۇرىسىلەر، قېنى، سۇندۇرۇڭلار!

بالىلارنىڭ ھەربىرى بىردىن تاياقنى سۇندۇرۇپتۇ. بۇنى كۆرگەن بوۋاي:

ــ خوش، ئەمدى قالغان ئۈچ تاياقنى بىرلەشتۈرۈپ، بىرىڭلار سۇندۇرۇپ بېقىڭلار! ــ دەپتۇ. ئۈچ بالىدىن ھېچقايسىسى ئۈچ تاياقنى بىرلەشتۈرۈپ سۇندۇرالماپتۇ. بوۋاي ئاخىر:

ــ ئەمدى ئۈچۈڭلار بىر بوۇپ سۇندۇرۇڭلار، ــ دەپتىكەن، بالىلار ئۈچى بىرلىشىپ ھېلىقى تاياقلارنى سۇندۇرۇۋېتىپتۇ. بۇنى كۆرگەن بوۋاي:

ــ ھە، بۇنىڭ خىسلىتىنى چۈشەندىڭلارمۇ؟ بۇ ئۆم بولۇپ، بىرلىشىپ كۈچ چىقارغانلىقىڭ نەتىجىسى. دېمەك، مېنىڭ بىرىنچى ۋەسىيىتىم شۇكى، مەندىن كېيىن قالساڭلار بىر ـ بىرىڭلار بىلەن ئىناق ئۆتۈڭلار، ئۆم بولۇپ ياشاڭلار. ئەنە شۇ ۋاقىتتا سىلەر ھېچقانداق مۇشكۈللۈكتىن قورقمايسىلەر، ئۆمرۈڭلار ياخشى ئۆتىدۇ.

ئەمدى ئىككىنچى ۋەسىيىتىم شۇكى، ناننى تەمسىز يېمەڭلار، ھەسەل بىلەن قوشۇپ تاتلىق قىلىپ يەڭلار.

ئۈچىنچى ۋەسىيىتىمنى سىلەرگە ئېيتمايمەن. ئاۋۋال سىلەر ئاشۇ ئىككى ۋەسىيىتىمگە ئەمەل قىلىپ كۆرۈڭلار، لېكىن بۇنىڭ نەتىجىسىنى كۆرەلمەسەڭلار، ئۈچىنچى ۋەسىيىتىمنى ئاناڭلاردىن سوراڭلار. مەن بۇ ۋەسىيىتىمنى ئاناڭلارغا تاپشۇرۇپ قويدۇم. قاچانكى بېشىڭلارغا كۈن چۈشكۈدەك بولسا، ئۈچىنچى ۋەسىيىتىم سىلەرنىڭ بېشىڭلارنى ئوڭلايدۇ.

بوۋاي بۇ ۋەسىيەتلەرنى دەپ ئۆزۈن ئۆتمەي، دۇنيادىن كۆز يۇمۇپتۇ.

ئاتىدىن ئايرىلغان ئۇچ ياشلا ئاتىسىنىڭ ۋەسىيىتى بويىچە بىر - بىرى بىلەن ئىناق، ئۆم بولۇپ ياشاپتۇ. بىراق بۇلار بىرەر ئىشنىڭ پېشىنى تۇتقان بالىلار ئەمەس ئىكەن، شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ بىرەر ئىش - ئوقەتنىڭ تايىنى يوق، بۇنىڭ ئۈستىگە دادىسىنىڭ ئىككىنچى ۋەسىيىتىنى، يەنى «ناننى ھەسەلگە قوشۇپ يەڭلار» دېگىنىنى قىلىمىز دەپ ئۆيىدىكى بار - يوقىنى سېتىپ ھەسەل يەپ تۈگىتىپتۇ. قارىغۇدەك بولسا، تۇرمۇشى كۇندىن - كۈنگە ئوسالىشىپ كېتىۋاتقان. بالىلار ھېچبىر ئىلاج تاپالمايۋ، ئاخىر ئانىسىغا ئاتىسىنىڭ ئۈچىنچى ۋەسىيىتىنى ئېيتىپ بېرىشنى سوراپتۇ. ئانا بالىلىرىنىڭ بېشى قاتقانلىقىنى سېزىپ، ئۈچىنچى ۋەسىيەتنى ئېيتىپ بېرىپتۇ:

— بالىلىرىم، ئاتاڭلارنىڭ ئۈچىنچى ۋەسىيىتى، ئاتاڭلار سىلەرنىڭ بېشىڭلارغا كۇن چۈشكەندە لازىم بولار دەپ باغقا كۆمۈپ قويغان بىر خالتا يامبۇنى ئىزدەپ تېپىش. بىراق، ئاتاڭلار رەھمىتى ئۇ يامبۇنىڭ نەگە كۆمۈلگىنىنى ئېيتمىغانىدى. ئىشقىلىپ، باغدىكى مېۋىلەرنىڭ بىرەرىنىڭ يېنىغا كۆمۈلگەن ئوخشايدۇ. كەتمەن - گۈرجەكلەرنى ئىشقا سېلىپ، شۇ يامبۇنى كولاپ تېپىڭلار.

بۇنى ئاڭلىغان بالىلار كەتمەن - گۈرجەكلەر بىلەن باغدىكى مېۋىلەرنىڭ تۈۋىنى كولاشقا كىرىشىپتۇ. بالىلار چۈشكىچە كولاپتىكەن، ناھايىتى چارچاپتۇ، قورساقلىرى تازا ئېچىپتۇ. شۇ چاغدا ئانىسى ئۆيىدىكى قاتتىق - قۇرۇق نانلارنى بىر چۆگۈن قاينىق سۇ بىلەن ئەكېلىپ بېرىپتىكەن، ئىلگىرى - كېيىن ئېچىلمىغان ئىشتىھا بىلەن يەپتۇ. بۇ نان بىلەن قاينىق سۇ شۇنچىلىك تاتلىق تېتىپ كېتىپتۇكى، بۇرۇن ھەسەل ئارىلاشتۇرۇپ يېگەن نانلىرى بىلەن ئېسىل تاماقلىرىمۇ بۇنىڭدەك لەززەتلىك بىلىنمەپتىكەن.

بالىلار تاماقتىن كېيىن يەنە ئىشقا چۈشۈپتۇ. ئىشتىن كېيىن قاتتىق - قۇرۇق ناننى يەنە ھۆزۈرلىنىپ يەپتۇ. شۇنداق قىلىپ، بىرەر - ئىككى ئاي ھېلىقى يامبۇنى ئىزدەپ باغدىكى پۈتۈن مېۋىلەرنىڭ تۈۋىنى يۇمشىتىپ بوپتۇ، لېكىن يامبۇ تېپىلماپتۇ. نەچچە يىلدىن بېرى پەرۋىش قىلىنمىغان مېۋىلەر مۇشۇ باھانە بىلەن تۈۋى يۇمشىتىلغاچقا، بۇ يىلى شاخ - شېخىنى كۆتۈرەلمىگۈدەك بولۇپ كېتىپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن ئانا بالىلىرىنى چاقىرىپ مۇنداق دەپتۇ:

— بالىلىرىم، يامبۇنى ئىزدەپ ئاۋارە بولماڭلار. ئاتاڭلارنىڭ ئىككىنچى ھەم ئۈچىنچى ۋەسىيىتىنىڭ مەنىسى باشقا يەردە ئىدى. ناننى ھەسەلگە ئارىلاشتۇرۇپ يەڭلار، دېگىنى ئەمگەك قىلىپ، تەر تۆكۈپ نان يەڭلار دېگىنى، چۈنكى ئىشلەپ، چارچاپ يېگەن نان ھەسەلدىنمۇ تاتلىق بولىدۇ. ئۆزۈڭلار سەزگەنسىلەر، سىلەر باغدا ئىشلەپ چارچىغاندىن كېيىن، مەن ئېيتىپ چىقىپ بەرگەن قاتتىق - قۇرۇق نانىنى ھەسەل ئارىلاشتۇرۇپ يېگەندىنمۇ ھۆزۈرلىنىپ يېدىڭلارغۇ. دېمەك، ئاتاڭلارنىڭ ۋەسىيىتىنىڭ مەنىسى ئەنە شۇنداق. راستىنى ئېيتقاندا، يامبۇ كۆمۈپ قويغان دېگەن گەپ يالغان.

سىلەر ئەنە شۇ يامبۇنى ئىزدەپ تاپمىز دەپ باغدىكى بارلىق مېۋىلەرنىڭ تۈۋىنى يۇمشىتىپ قويدۇڭلار. شۇنىڭ بىلەن نەچچە يىلدىن بېرى پەرۋىش قىلىنماي كەلگەن مېۋىلەر بۇ يىل باشقىچە ئوخشاپ كەتتى. ئەنە، ئاتاڭلار دېگەن يامبۇ شۇ[1]

ھېكمەت:

ئىشلەپ، ئەجىر سىڭدۈرۈپ يېگەن نان ھەسەلدىنمۇ تاتلىق بولىدۇ، ئىشلە!
ئۆز ئەمگىكىڭنىڭ شېرىن مېۋىسىدىن بەھرە ئال.

ئاتا رازى، خۇدا رازى

بار ئىكەنۇ ـ يوق ئىكەن، بۇرۇنقى زاماندا بىر دېھقان ئۆتكەنىكەن. بۇ دېھقاننىڭ تۇرمۇشى ياخشىمۇ ئەمەس، يامانمۇ ئەمەس ئىكەن. ئۇ باشقا يەرلەرنى سايا‌ھەت قىلىپ كېلىش ئۈچۈن ئۆزاق سەپەرگە تەييارلىنىپتۇ. بۇ ئادەمنىڭ ئوچ ئوغلى بار ئىكەن. سەپەرگە چىقىش ئالدىدا، ئۆز بالىلىرىغا بىر ـ ئىككى ئېغىز ۋەسىيەت قىلىپ، ئوغۇللىرىنىڭ كېيىنكى ئەھۋالىنى سىناپ كۆرمەكچى بوپتۇ.

ــ مەن ئۇزاق سەپەرگە بېرىپ كەلمەكچىمەن. مېنىڭ سىلەرگە دەيدىغىنىم: ھەر قايسىڭلارغا بىر جۈپتىن توخۇ، ئۆردەك، غاز بېرىپ كېتىمەن. مەن سەپەردىن كەلگۈچە شۇلارنىڭ تۇغقان تۇخۇملىرىنى ئۈتتۈرلۈق سېتىپ، پۇلىنى خەجلىۋەتمەي يىغىپ قويۇڭلار. كېيىن ئۆزۈڭلەرگە كېرەك بولۇپ قالىدۇ، ــ دەپتۇ دادىسى. ئوغۇللىرى ماقۇل كۆرۈپتۇ. چوڭ ئوغلىغا بىر جۈپ توخۇ، ئوتتۇرانچىسىغا بىر جۈپ ئۆردەك، كىچىكىگە بىر جۈپ غاز بېرىپ، ئۆزى سەپەرگە مېڭىپ كېتىپتۇ.

بىرنەچچە ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن توخۇ، ئۆردەك، غازلار تۇغۇشقا باشلاپتۇ. ئوغۇللار ئۈتتۈرلۈق سېتىپ پۇل قىلىشىپتۇ. چوڭ ئوغلىنىڭ كاللىسىغا مۇنداق بىر خىيال كەپتۇ: «تۇخۇمنىڭ پۇلىنى يىغىپ نېمە ئاۋارىچىلىك، دادام كەلگۈچە پۇلنى خەجلەپ تاماشا قىلىمايمەنمۇ، دادام كېلىپ مەندىن تۇخۇمنىڭ پۇلىنى سورىسا، تۇغماس توخۇ ئىكەن، دېمەمدىمەن» دەپ تۇخۇمنىڭ پۇللىرىنى خەجلەشكە باشلاپتۇ. ئوتتۇرانچى ئوغلىمۇ ئۆردەك تۇخۇملىرىنى، ئاندىن ئۆردەكنىمۇ سېتىپ خەجلۇبتىپتۇ. ئۇ: «دادام كېلىپ سورىسا، ئۆردەكنى ئوغرى ئېلىپ كەتتى، دەپ جاۋاب بېرەرمەن» دېگەن خىيالغا كەپتۇ. كىچىك ئوغلى غازنىڭ تۇخۇملىرىنى يىغىپ، ئۇنى باسۇرۇپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئاۋۇال غازنى كۆپەيتىپ، ئاندىن ئۇنىڭ تۇخۇملىرىنى زايە قىلماي سېتىپ، خېلى نۇرغۇن پۇل يىغىپتۇ.

بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن، دادىسى سەپەردىن قايتىپ كەپتۇ. كېلىپلا چوڭ

---

①«ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى(1)» دىن ئېلىندى.

ئوغلىدىن تاپشۇرغان ئىشنىڭ نەتىجىسىنى سوراپتۇ. چوڭ ئوغلى تەييارلاپ قويغان جاۋابىنى بېرىپتۇ. دادىسى كۆڭلىدە: «سەن ئادەم بولماپسەن، كېيىنكى كۈندە ماڭا ئەسقاتمايدىكەنسەن» دەپتۇ. ئوتتۇرانچى ئوغلىدىن سوراپتۇ. ئۇمۇ: «ئۆردەك تۇخۇم تۇغقۇچە ئوغرى ئېلىپ كەتتى» دەپ يالغان سۆزلەپتۇ. بۇنىڭغىمۇ گەپ ـ سۆز قىلماستىن، كۆڭلىدە: «سەن كېيىنكى كۈنلۈكتە ماڭا ئەسقېتىش بۇيىقتا تۇرسۇن، ئۆزۈڭنىڭ جېنىنى جان ئېتەلمەيدىكەنسەن» دەپتۇ. كىچىك ئوغلىدىن سوراپتۇ. ئۇ دادىسىغا تۇخۇم سېتىپ يىغقان پۇللىرىنى بېرىپتۇ، ئاندىن كۆپەيتكەن غازلىرىنى كۆرسىتىپتۇ. دادىسى كىچىك ئوغلىدىن خۇش بولۇپ، كۆڭلىدە: «مانا، سەن ئادەم بولىدىكەنسەن» دەپتۇ.

ئارىدىن خېلى ۋاقىت ئۆتۈپتۇ. ئوغۇللار ئۆيلەنگۈدەك بوپتۇ. دېھقان ئاۋۋال ئىككى چوڭ ئوغلىنى، ئاندىن كىچىك ئوغلىنى ئۆيلەپ قويۇپتۇ. دادىسىنىڭ ئويلىغىنىدەك ئىككى چوڭ ئوغلى كۈندىن ـ كۈنگە نامراتلىشىپ كېتىپتۇ. ئۆي ـ ۋاقىللىرىنى سېتىپ خەجلەپ، يەنە دادىسىنىڭ قولىغا قاراپ قاپتۇ. كىچىك ئوغلى غازلىرىنى بېقىپ، تۇرمۇشىنى خېلى ياخشى ئۆتكۈزۈپتۇ. ئاتا ـ ئانىسىنىمۇ ياخشى بېقىپتۇ. دادىسى كىچىك ئوغلىدىن بەك رازى بوپتۇ[1].

ھېكمەت:

ئاتىلارنىڭ ئۈمىدى پەرزەنتلىرىنى بەختلىك تۇرمۇشقا ئېرىشتۈرۈش بولسىمۇ، لېكىن يۆلىگەنچە سېلىنىۋالسا، ئاتىلار ئۇنداق بالىلاردىن نارازى بولۇپ قالىدۇ. ئاتا ـ ئانىنى نارازى قىلغان بالىنىڭ كۈنى ئۇزاققا بارمايدۇ. چۈنكى: «ئاتا رازى، خۇدا رازى».

ئەمگەكچىنىڭ ھۆزۈرىنى خەلق سۈرسۈن

بۇرۇن بۇرۇنىسىدا بىر دېھقان بولغانكەن. كەچ يېتىپ، سەھەر تۇرۇپ، ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە تىنماي ئىشلەپ، بىر كۈن ئاچ، بىر كۈن توق تۇرمۇش كەچۈرىدىكەن.

بىر كۈنى پادىشاھ ئوۋغا چىقىپ كېتىۋاتسا، بېلى مۈكچەيگەن، قوۋۇرغىسى كۆرۈنۈپ قالغان ھېلىقى دېھقان ئىككى مو يەرگە كۆچەت تىكىپ باغ قىلىۋاتقۇدەك. بۇنى كۆرگەن پادىشاھ كۈلۈپ، «ھاماقەت» دەپتۇ ـ دە، ئېتىنى توختىتىپ بوۋايدىن سوراپتۇ:

ـ ھەي قېرى، ئۆمرۈڭنىڭ غۇلچى تۈگەپ، غېرىچى قالدى، بەربىر بۇ كۆچەتلەرنىڭ مېۋىسىنى يېيەلمەيسەن، ئاۋارە بولۇپ جېنىڭنى قىينىغۇچە ئارام ئالساڭ بولماسمىدى؟ ـ دەپتۇ.

بوۋاي پادىشاھقا:

[1] «ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى(1)» دىن ئېلىندى.

ــ ئۇلۇغ پادىشاھىم، مەن ھازىر ئارام ئالمايمەن، مەڭگۈ ئارام ئالمدىغان ۋاقتىممۇ ئاز قالدى. سىلى دېگەندەك، بۇ كۆچەتلەرنىڭ مېۋىسىنى يېيەلمەيمەن، ئەمما مەندىن كېيىن قالغان ئادەملەر يەپ، مېنى ئەسلىشەر، شۇ چاغدا دۇنيادا مېنىڭ قىلغان جاپالىق ئەمگىكىمۇ، ناممۇ مەندىن كېيىنكى ئەۋلادلار بىلەن قالار دەيمەن، ــ دەپتۇ.

پادىشاھ بوۋاينىڭ سۆزىگە ھەيران قېلىپ:

ــ باركاللا قېرى، ــ دەپتۇ ــ دە، مېڭە تەڭگە ئىنئام قىپتۇ.

باغۋەن بوۋاي پادىشاھ بەرگەن مېڭە تەڭگىنى قولىغا ئېلىپ، پۇلغا قاراپ كۈلۈپ كېتىپتۇ.

ــ نېمىگە كۈلىسەن؟ ــ دەپتۇ پادىشاھ.

ــ باشقا ئادەملەر كۆچەت قويۇپ، تۆت ــ بەش يىلدىن كېيىن مېۋىسىگە ئېغىز تەگسە، مەن قويغان كۆچىتىمنىڭ مېۋىسىگە شۇ يىلىلا ئېغىز تەگكەنلىكىمگە كۈلدۈم، ــ دەپتۇ بوۋاي.

پادىشاھ بوۋاينىڭ بۇ مەنىلىك سۆزىگە قايىل بولۇپ، يەنە مېڭە تەڭگىنى ئىنئام قىپتۇ. قېرى يەنە كۈلۈپتۇ.

ــ يەنە نېمىدەپ كۈلۈۋاتىسەن بوۋاي؟ ــ دەپتۇ پادىشاھ.

ــ نېمىشقا كۈلمەيمەن پادىشاھىم، بارچە ئادەم يىلدا بىر قېتىم ھوسۇل ئالسا، مەن يىلدا ئىككى قېتىم ھوسۇل ئالغىنىمغا كۈلىمەن، ــ دەپتۇ.

پادىشاھ قېرىنىڭ سۆزىگە تېخىمۇ قىزىقسىنىپ، يەنە مېڭە تەڭگە بېرىپتۇ. قېرى يەنە كۈلۈپ:

ــ بىر يولىلا ئۈچ قېتىم ھوسۇل بېرىدىغان مېۋە تىككىنىمگە كۈلىمەن، ــ دەپتۇ[1].

ھېكمەت:

ئۆز ئەمگىكىدىن باشقىلارنى ھۆزۈرلاندۇرۇشنى ئويلىساڭ، بۇگۈننى ئويلىما. بەلكى كەلگۈسىنى، كەلگۈسى ئۈلا دىلىڭنى ئويلا.

بىر ئاۋنىڭ مۇلكىگە كۆز قىزارتما

بۇرۇن بۇرۇن ئىكەن، توخۇ تۇرنىكەن، قىرغاۋۇل جەدىكەن، قۇيرۇقى يەردىكەن. مانا شۇنداق كۈنلەردە بىر پادىشاھ بولغانىكەن. ئۇ بىر كېچىسى تەختىدە يېتىپ بىر چۈش كۆرۈپتۇ ۋە چۆچۈپ ئويغىنىپ كۆزىنى ئېچىش بىلەن چۈشىنى ئۇنتۇپتۇ. ئىچى پۈشۈپ، كۆڭلىگە غەم تولۇپتۇ. بىرەر ھەپتە شۇنداق ئۆتۈپتۇ. شاھتىن قورقۇپ ھېچكىم گەپمۇ قىلماپتۇ. ئاخىر ئەلىمگە چىدىمىغان شاھ باش ۋەزىرنى چاقىرتىپ:

---

①«ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى(1)» دىن ئېلىندى.

ــ شەھەر ئارىلاپ، مېنى قىزىق گەپ بىلەن كۆلدۇرىدىغان ئادەم تېپىپ كەل، ئەگەر ئۇ مېنى كۆلدۇرەلىسە يۇز تىللا بېرىمەن، كۆلدۇرەلمىسە يۇز دەررە ئۇرۇپ زىندانغا سالىمەن، ــ دەپ بۇيرۇق قىپتۇ.

ۋەزىر شاھنىڭ ئەمرىگە بىنائەن، شەھەر كېزىپ يۈرۈپ، بىر قانچە قىزىقچىلارنى ئېلىپ كەپتۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ سۆز ـ چۆچەكلىرى شاھنىڭ غېمىنى يېنىكلىتەلمەپتۇ. پادىشاھ ئۇلارنى يۇز دەررە ئۇرغۇزۇپ، زىندانغا ساپتۇ. باش ۋەزىر قورقمىدىن يەنە كوچىغا چىقىپ، شەھەر ئارىلاپ يۈرسە، بىر گەپچى خەلقنى يىغىپ ھە دەپ كۆلدۈرۈۋاتقۇدەك. قېشىغا بېرىپ بىردەم تۇرۇپتىكەن، ئۇنىڭ ھەربىر سۆزى ۋەزىرگە غەيرىي تۇيۇلۇپتۇ. ئاخىر ۋەزىرمۇ كۈلۈپ تۇرۇپ ھېلىقى سۆزمەن كىشىنى ئوردىغا تەكلىپ قىپتۇ. سۆزمەن كىشىمۇ پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا بېرىشقا ماقۇل بوپتۇ. يولدا كېتىۋېتىپ، باش ۋەزىرنىڭ كۆڭلىگە: «بۇ ئادەم بەك گەپدان كۆرۈنىدۇ، بېرىپلا پادىشاھنى كۈلدۈرسە، يۇز تىللا ئىنئام بېرىۋېتىدۇ. يۇز تىللانىڭ ھەممىسىنى مۇشۇ ئېلىپ، مېنىڭ ئاۋارە بولغىنىم بىكار كېتەرمۇ؟» دېگەن خىيال كەپتۇ ـ دە، ئويلاپ ـ ئويلاپ، ئاخىر ئۇنى پادىشاھنىڭ بېرىدىغان ئىنئامىنى تەڭ ئېلىشقا كۆندۈرمەكچى بوپتۇ:

ــ بۇرادەر، سېنى ئوردىغا باشلاشتىن مەقسەت، شاھىمىز ھەپتىدىن بېرى قاتتىق قايغۇدا. ئۇ كىم مېنى كۈلدۈرەلىسە ئۇنىڭ ئەجرىگە لايىق ئىنئام بېرىمەن، دەپ ۋەدە قىلغانىدى. قارىشىمچە، سېنىڭ شاھنى كۈلدۈرۈپ كۆڭلىنى ئاچىدىغاندەك ئەپتىڭ بار. ئەگەر شاھنى كۈلدۈرۈپ ئىنئامغا سازاۋەر بولغىنىڭدا پېقىرغا نېمە بېرىسەن؟ ــ دەپتۇ.

ــ شۇ خەيرخاھلىقىڭىز ئۈچۈن شاھنىڭ ماڭا بەرگەن ئىنئامىنىڭ ئۈچتىن بىرىنى سىزگە بېرەي، ــ دەپتۇ قىزىقچى.

ــ ياق بولمايدۇ، ئۇنداق بولسا ئوردىغا ئۆزۈڭ بار، ــ دەپ پەش قىلىپتۇ ۋەزىر. قىزىقچى كۆپ تالاشمايلا:

ــ خەير مەيلى، مەندىن كەتسە سىزگە كېتىدىكەن، شاھ نېمە ئىنئام قىلسا، يېرىمى سىزنىڭ بولسۇن، ــ دەپتۇ.

ۋەزىر بۇ سۆزدىن قانائەت ھاسىل قىلىپ، قىزىقچىنى ئوردىغا باشلاپ كىرىپ پادىشاھقا توغرىلاپتۇ. پادىشاھ:

ــ قېنى، قىزىق گېپىڭنى باشلا، ــ دەپ قىزىقچىغا قاراپتۇ.

قىزىقچى دۇنيادا بار، قۇلىقى ئاڭلىغان، ئۆزى بىلمىدىغان ھەممە قىزىق سۆز ـ چۆچەك ۋە كۈلكىلىك لەتىپىلەرنى ئېيتىپ، ھېرىپ توختاپتۇ. پادىشاھنىڭ كۈلۈش ئورنىغا غەزىپى ئېشىپتۇ. شاھ قىزىقچىغا قاراپ:

ــ گېپىڭ تۈگىدىمۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ تۈگىدى شاھىم، ــ دەپ بوينىنى قىسىپ تۇرۇپتۇ قىزىقچى. پادىشاھ يېنىدىكى

ياساۋۇللىرىغا قاراپ:

ــ قېنى، بۇنىڭ ئەجرىنى بېرىڭلار! ــ دەپتىكەن، ياساۋۇللار قىزىقچىنى بېسىپ دەررە بىلەن ئۇرۇشقا باشلاپتۇ. دەررە ئەللىككە يەتكەندە، قىزىقچىنىڭ يادىغا ۋەزىر بىلەن قىلىشقان شەرتى چۈشۈپتۇ، ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ:

ــ شاھىم، بىر ئېغىز سۆز يادىمغا چۈشۈپ قالدى، ھېلى ھەم بولسا رۇخسەت قىلسىڭىز، دەپ باقسام، ــ دەپتۇ.

ــ ئورنىدىن تۇرغۇزۇڭلار! ــ دەپ بۇيرۇپتۇ پادىشاھ. ياساۋۇللار قىزىقچىنى قولتۇقىدىن يۆلەپ تۇرغۇزۇپتۇ.

ــ شاھىم، ــ دەپتۇ قىزىقچى، ــ ماڭا سىلى تەرەپتىن ھەرقانداق نەرسە ئىنئام قىلىنسا، ئۇنىڭ يېرىمىنى جانابىي ۋەزىرگە بېرىشكە ماقۇل بولۇۋېدىم، ھازىر مەن ئىنئام قىلىنغان يۈز دەررىنىڭ ئەللىكىنى ئالدىم. قالغان ئەللىك دەررە ۋەدىمىزگە ئاساسەن ۋەزىرگە بېرىلسە، ــ دەپتىكەن، شاھ ئىككى يوتىسىغا ئۇرۇپ كۈلۈپ كېتىپتۇ ۋە قالغان ئەلىك دەررىنى ۋەزىرگە بۇيرۇپ، قىزىقچىغا يۈز تىللا بېرىپ يولغا سالپتۇ[1].

ھېكمەت:

بىراۋنىڭ ئەمگەك نەتىجىسىنى كۆرۈپ تۇرۇپ ئۇنىڭغا كۆز قىزارتىپ ئۆزۈڭنىڭ قىلىۋېلىشىنى ئويلىساڭ، گەرچە مەقسىتىڭگە يېتەلىسەڭمۇ، لېكىن سەن ئويلىغاندەك ياخشى ئۇنۇمگە ئېرىشەلمىشىڭ ناتايىن.

بىرنى دەپ ھەممىدىن قۇرۇق قالما

بار ئىكەنۇ يوق ئىكەن، ئۆتكەن زاماندا كۆزى گىرىمسەن كۆرىدىغان بىر كەمبەغەل دېھقان بولغانىكەن. ئۇنىڭ بارى ــ يوقى بىرلا ئېشىكى بار ئىكەن. بۇ كىشى بىر كۈنى «قىشتا ئېشەككە ئوت كېرەك، ماڭا ھېچكىم ئوت بەرمەيدۇ. مېنىڭ بېدىلىكىم ياكى ئوتلىقىم يوق. مۇشۇ ۋاقىتتىن پايدىلىنىپ، ئېتىز ئارىلاپ ئوت ئورۇپ يىغىۋالاي» دېگەن ئويغا كەپتۇ ــ دە، ئېشىكىنى توقۇپ، ئورغاق، ئارغامچىلىرىنى ئېلىپ ئېتىزغا بېرىپتۇ. ئۇ ئېشىكىنى بىر يەرگە باغلاپ قويۇپ، ئۆيىاققا قاراپ يۈرۈپ، بىر بۇغدايلىقنىڭ چېتىدىكى چۆپلەرنى كۆرۈپتۇ ۋە ئاستا ئورۇشقا باشلاپتۇ.

شۇ ۋاقىتتا بىر باي قولىغا قارچىغىسىنى قوندۇرۇپ، قارا يورغىسىنى يورغىلىتىپ، بۇرۇتلىرىنى تولغاپ، كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ، ئېتىنى ئالدىغا سېلىپ بۆدۈنە ئوۋلاشقا چىققانىكەن. ئۇ قارچىغىسىغا ھېچ نەرسە ئالدۇرالماي خاپا كېلىۋاتقاندا، ھېلىقى كەمبەغەلگە يولۇقۇپتۇ. كۆڭلىدە دېھقانىنى ئەخمەق قىلماقچى بولۇپ:

---

①«ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى(1)» دىن ئېلىندى.

ــ ھەي قارىغۇ، بۇ يەردە نېمە قىلىپ يۈرىسەن! ــ دەپتۇ.

ــ باي ئاكا، قىشنىڭ غېمى، تىرىكچىلىك، ــ دەپتۇ.

ــ ۋاي قارىغۇ، سەن چۆچ ئورۇدۇم دەپ ساپلا بۇغداينى ئورۇۋاتىسەنغۇ، بۇ نېمە قىلغىنىڭ؟ ــ دەپتۇ باي.

ــ يوقسۇ تەقسىر، مېنىڭ ئورۇغىنىم بۇغداي ئەمەس، ــ دەپتۇ دېھقان.

ــ مەن سېنىڭ بۇغداي ئورۇۋاتقىنىڭنى كۆرۈپ تۇرسام، يەنە يالغان ئېيتىۋاتقىنىڭنى قارا، ــ دەپتۇ باي.

ــ تەقسىر، مېنىڭ كۆزۈم كۆرمىگەن بىلەن قوللىرىم بۇغداينى ئوبدان تونۇيدۇ، مېنىڭ ئورۇغىنىم بۇغداي ئەمەس، ــ دەپتۇ دېھقان سۆزىنى ئىسپاتلاپ. باي كەمبەغەل دېھقاننى زادىلىق قىلىپ ئويناش ئۈچۈن:

ــ سەن نېمىشقا سۆزۈمگە ئىشەنمەيسەن؟ ئورۇۋاتقىنىڭ ھەممىسى بۇغداي. مانا مۇنۇ يەردىن ئورۇغىن، ــ دەپ كارىزلىرى كۆپ بىر يەرگە ئەكېلىپ قويۇپتۇ. ئۆزى بىر ئىككى قەدەم نېرىغا بېرىپ، ئېتىغا مىنىپ قاراپ تۇرۇپتۇ. دېھقان باي كۆرسەتكەن يەرنى ئورۇۋېتىپ بىر كارىزغا چۈشۈپ كېتىپتۇ، بۇنى كۆرگەن باي قاقاھلاپ كۈلۈپ:

ــ شۇ ھالىڭغا ئوت ئورۇيمەن دەپ يۈردۈڭمۇ ئەخمەق، ــ دەپتۇ.

دېھقان كارىزغا يىقىلغاندا قولىغا بىر بۆدۈنە چىقىپ قاپتۇ، بۇنى چىڭ تۇتۇۋالغان دېھقان كارىزدىن بېشىنى چىقىرىپ تۇرۇپ:

ــ باي، سىز مېنى قارىغۇ دەيسىز، مەن بايا كۆزۈم قارىغۇ بولغان بىلەن قولۇم ھوشيار دېسەم ئۇنىمىۋېدىڭىز، مانا سىز، ئىتىڭىز، يورغىڭىز ھەم قۇشىڭىز بولۇپ جەمئىي سەككىز كۆز ئىزدەپ تاپالمىغان بۆدۈنىنى مەن تاپتىمغۇ، ــ دەپ بۆدۈنىنى بايغا كۆرسىتىپتۇ.

باي ئاچ كۆزلۈك بىلەن دېھقاننىڭ قولىدىن بۆدۈنىنى تارتىۋېلىشقا ئالدىراپ، قامچىسىنى ئوينىتىپ ئېتىنى ئۇرغانكەن، قېلىن چۆپ ئارىسىدىكى باشقا بىر كارىزغا ئېتىلىڭ پۇتى چۈشۈپ كېتىپ سۇنۇپتۇ. قۇش ئاتنىڭ ئاستىدا قېلىپ مىجىقى چىقىپتۇ، بايىنىڭ يوغان قورسىقى ئېگەرگە قاتتىق تېگىپ يېرىلىپ كېتىپتۇ. بايىنىڭ تېپىرلاپ ياتقىنىنى كۆرگەن بۆدۈنە كەمبەغەلنىڭ قولىدىن ئۇچۇپ چىقىپ:

ۋىتۋالاق، ۋىتۋالاق،
ئاچ كۆز باي بولدى پاچاق.
ۋىتۋالاق، ۋىتۋالاق،
كەمبەغەل مېغىزىڭنى چاق.

دەپ كەمبەغەلنىڭ بېشىدىن ئۇچ قېتىم ئايلىنىپ ئۇچۇپ كېتىپتۇ. كەمبەغەل

دېھقـان كارىزدىن سـالامەت چىقـىپ، ئوتنـى ئورۇشقا بـاشلاپتۇ. كـەمبەغەلـنى ئەخمـەق قىلىمەن دېگەن باي ئۆزى ئەخمەق بولۇپ ئەنە شۇنداق تىن تارتماي ئۆلۈپتۇ[1].

ھېكمەت:

ئۆز مەنپەئەتىنى ئويلاپ پىلان تۈزۈپ، ئاقىۋىتىنى ئويلىمىساڭ، بىراقلا ۋەيران بولسەن.

يالتايغاق بوۋاي

بۇرۇنقى زاماندا بىر بوۋاي بار ئىكەن، بىراق ناھايىتى كەمبەغەل ئىكەن، كەمبەغەل بولغاندىمۇ ھېچ نەرسىسى يوق بىر بىچارە ئىكەن. ئۇ پۈتۈن ئۆمرىنى بايلارغا ئىشلەپ ئۆتكۈزۈپتۇ. بوۋاي بايلارنىڭ ئىشىكىدە ئىشلەپ يۈرگەندە باشقا ئوتاقچى، يىلىلقچى، مەدىكارلارنىڭمۇ ئۆزىگە ئوخشاش ئېغىر تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ: «باينىڭ قولىدىكى دۇنيالار مەندە بولغىنىدا ھەممىسىنى شۇ بىچارىلەرگە بۆلۈپ بېرەر ئىدىم» دەپ ئويلايدىكەن.

بىر كۈنى باي بوۋاينىڭ ئىشلىگەن ھەققى ئۈچۈن كىچىككىنە يەر ۋە ئۇرۇقلۇق بېرىپتۇ. بوۋاي ناھايىتى خۇشال بوپتۇ.

ئۇ ئۆز ئالدىغا دېھقانچىلىق قىلماقچى بولغىنىدا، ئۆزىنىڭ ئۆزۈندىن بېرى ئويلاپ يۈرگەن شۇ ئارزۇلىرى يەنە قوزغىلىپ قاپتۇ: «خۇدا، شۇ يېرىمنىڭ ھوسۇلى كۆڭلۈمدىكىدەك بولسا ھەممىسىنى ئاچ ـ يالىڭاچ كەمبەغەللەر بىلەن تەڭ يەيتتىم» دەپ كېچە ـ كۈندۈز تىرىشىپ ئىشلەپتۇ. ئەتراپتىكى كەمبەغەل دوست ـ يارەنلىرىمۇ ئۇنۇلمەي كېلىپ ياردەم قىلىپ تۇرۇپتۇ. ئاخىر بوۋاينىڭ تەلىپىدەك بولۇپ، ئاشلىق ناھايىتى ياخشى بوپتۇ. بولغاندىمۇ قانداق دەڭ، بۇغداينىڭ ھەربىر تۈپى مىڭدىن باش چىقىرىپتۇ. ھەربىر باشاق ئاق قوناقمۇ چوڭ دان تۈتۈپ، غوللىرى باشاقلىرىنى كۆتۈرەلمەي ئېگىلىپ كېتىپتۇ.

كۈز كېلىپ ئاشلىقمۇ پىشىپتۇ. بىراق، بۇنداق بۇلۇق بۇغدايىنى بوۋاينىڭ ئۆزى يالغۇز قانداقمۇ يىغىۋالالىسۇن! پۈتۈن يېزىدىكى دېھقانلارنى ياردەمگە چاقىرىپتۇ. دېھقانلار «بوۋايغا كەلگەن ئامەت بىزنىڭمۇ ئامىتىمىز» دەپ يۈگۈرۈشۈپ كەپتۇ. ئاشلىقنى ھەممە ئۆلۈكتە ئورۇپ، تېپىپ، چەشلەپ تەييار قىلىپ بېرىپتۇ. مارجاندەك قىپقىزىل بۇغدايلار خامان ـ خامانداً دۆۋىلىنىپ كېتىپتۇ. تاغ ـ تاغ بولۇپ دۆۋىلەنگەن ئاشلىقنى كۆرۈپ بوۋاينىڭ نىيىتى بۇزۇلۇپتۇ، نەپسى يوغىناپ بايلىق كويىغا چۈشۈپتۇ. چوڭ غوجايىن بولۇپ، ئوڭدا يېتىپ راھەت كۆرۈشنى ئويلاپتۇ. يار ـ يۆلەك بولغانلارنىمۇ ئۇنتۇپتۇ.

---

[1]«ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى(1)» دىن ئېلىندى.

ئارىدىن ئۇزاق ئۆتمەيتۇ، ھاۋا بىردىنلا تۇتۇلۇپ ناھايىتى قاتتىق يامغۇر يېغىپ كېتىپتۇ. ئارقىدىنلا سەل كېلىپ، بوۋاينىڭ پۈتۈن ئاشلىقىنى ئېقىتىپ كېتىپتۇ. بوۋاي يەنە ئاۋۇالقى گادايلىق ھالىتىگە چۈشۈپ قاپتۇ. چۈشۈپ قالغاندىمۇ، يېنىغا ھېچكىم كەلمەيدىغان بوپتۇ، بوۋاي يالغۇز قاپتۇ. شۇ چاغدا ئۇ ئۆز نىيىتىدىن يانغىنىغا پۇشايمان قىلىپ:

چاقمىقىڭ چاقتى خۇدا،
دۇمبىقىڭ سوقتى خۇدا.
چادىن تارتىپ ھەممىسى،
قىيان بىلەن ئاقتى خۇدا.

يالتايغاقلىق يامان ئىكەن،
قۇرۇق قول قالدىم خۇدا.
دوستلار قەدىرگە يەتمەي،
ھەممىدىن بولدۇم جۇدا.

دەپ قوشاق قوشۇپ يىغلاپتۇ.
مانا بۇ چۆچەك شۇنىڭدىن قېپقالغانىكەن[1]

باي بىلەن چاكار

بار ئىكەن، يوق ئىكەن، زامانلارنىڭ زامانىسىدا ناھايىتى پىشىق، ئالدامچى بىر باي ئۆتكەن ئىكەن. ئۇ كىشىلەردىن نەرسە ئالغاندا ھېچقاندىق ھېسابلاپ ئولتۇرمايدىكەن، بەرگەندە بىر تال يېڭىنىمۇ قۇرۇق ئۆتكۈزمەيدىكەن. بايىنىڭ ئەمگەكچان، ئەقىللىق بىر چاكىرى بار بولۇپ، ئۇنىڭ بىر قانچە يىللىق ھالال ئەمگىكى، تۆككەن تەرى ھېسابقا ئېلىنماپتۇ. لېكىن، باي چاكىرىغا بەرگەن تامىقىنى ھېسابلاپ بىر مۇنچە پۇلنى چاكارنىڭ بوينىغا ئارتىپتۇ. چاكار بۇ نائىنسابلىقىنى كۆڭلىگە ئوبدان پۈكۈپ قويۇپ، بايىنىڭ ئىشىنى قىلىۋېرىپتۇ.

بىر كۈنى بايىنىڭ ئوۋىغا چىقىپ كېتىشىدىن پايدىلانغان چاكار بايىنىڭ مال ـ مۈلكىنى ئىككىنچى بىر جايغا كۆچۈرۈپ ئاپىرىپ، بايىنىڭ ئۆيىنى پاك ـ پاكىز قىلىپ قويۇپتۇ. باي ئوۋدىن قايتىپ كېلىپ قارىسا، مال ـ مۈلكى يوق، چاكىرىمۇ يوق، غەزىپىدىن جېنى چىقاي دەپ قالغان باي پۈتۈن ئەتراپنى ئىزدەپتۇ. شۇنداق ئىزدەپ يۈرگەندە ئالدىغا بىر پادىچى ئۇچراپتۇ. باي بۇ ئەھۋالنى پادىچىدىن سوراپتۇ. پادىچى

[1]«ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى(1)» دىن ئېلىندى.

چاكارنىڭ ئۆگىتىپ قويغان گېپى بويىچە:

ــ چاكىر بىكىز سىزنىڭ پۇتۇن مال ـ مۈلكىڭىزنى ئېلىپ دەريانىڭ تېگىگە چۈشۈپ كەتتى. ئۇنىڭ ئاتا ـ ئانىلىرى دەريانىڭ تېگىدە ئىكەن، سىز كېلىشتىن سەل ئىلگىرى نۇرغۇن مال بىلەن چىقىپ شام شەھىرىگە كەتتى. ئۇ دەريادىن چىققان چېغىدا: «دەريانىڭ تېگىدە بايىنىڭ ئاتا ـ ئانىسى بار ئىكەن. ئۇلار بەك باي ئىكەن. ئوغلىنى كۆرۈشكە ناھايىتى ئارزۇ ئىكەن. باي كەلسە دەريادا چۈشۈپ، ئاتا ـ ئانىسى بىلەن كۆرۈشۈپ چىقسۇن» دېدى، ــ دەپتۇ.

بۇنى ئاڭلىغان بايىنىڭ خۇشاللىقىدىن ئاغزى قۇلىقىغا يېتىپ، پۇتۇن نەرسىنى ئۇنتۇپ، يېڭى مال ـ مۈلۈكىنىڭ ئېگىسى بولۇش ئۈچۈن ئۆزىنى دەريادا تاشلاپتۇ. دەريا دولقۇنلىرى بايىنى ئېقىتىپ كېتىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، بايىنىڭ چاكىرى نائىنساب بايدىن قۇتۇلۇپ، قالغان ئۆمرىنى ھالال ئەمگەك بىلەن ئۆتكۈزۈپتۇ[1].

كاجلىق قىلساڭ جېنىڭغا زامىن بولسەن

بۇرۇن بىر يېزىدا ئوبۇل دېگەن بىر كىشى بار ئىكەن. ئۇ قول ئىلكىدە خېلى بىر نەرسىلىرى بولغاچقا، ھاللىق تۇرمۇش كەچۈرىدىكەن.

ئوبۇل كېيىنكى كۈنلەردە تېخىمۇ باي بولۇپ، ئۆزۈمنىڭ قىلغىنىم قىلغان، ئەتكىنىم ئەتكەن دەپ، ئۇنىڭ كاجلىقى ھەرقانداق جاھىللارنى ھەيران قالدۇرغۇدەك بولۇپ كېتىپتۇ. يۇرت ـ مەھەللە ئۇنى ئوبۇل كاج دېيىشىدىغان بوپتۇ. نەگىلا بارسا ئوبۇل كاجنىڭ گېپى...

نېمىشقىدۇر ئوبۇل كاجنىڭ ئۆيىدە خوتۇن تۇرمايدىغان بولۇپ قاپتۇ. ئۆيلىنەي دېسە «ۋايىيەي، ھېلىقى ئوبۇل كاجغىمۇ؟ ئۇنىڭ بايلىقى قۇرۇسۇن؟» دەپ ھېچ يەردىن لايىق چىقماپتۇ.

ئوبۇل بىر كۈنى ھارۋىسىغا بىر دەللىنى ئولتۇرغۇزۇپ شەھەرگە مېڭىپتۇ...

ئەمدى شەھەردىن گەپ ئاڭلايدىغان بولساڭلار تېخىمۇ قىزىق: شەھەردىمۇ يەنە بىر جاھىل جۇۋان بار ئىكەن. ئۇ ھەمىشە «ۋىيەي، ئاپتاپتا كۆيۈپ كېتىدۇ كىشى، سەھرايى قىيامەت دەپ بىكار دەمدۇ كىشى، مەيلى بولسا ئاق بۇغدايمۇ ئالدىمغا كەلسۇن، قوغۇن ـ تاۋۇزلىرىمۇ...» دەپ ئۆمرىدە يېزىغا چىقىپ باقمىغانكەن، قانداقتۇر ئۇنىڭ ئۆيىدىمۇ ئەر توختىمايدىكەن. كىم دېسە، جېمىلەك جاھىل دەپ ھەممىگە پۇر ئىكەن...

ئوبۇل بايىمۇ شەھەرگە يېتىپ كەپتۇ. «تېپىشمىغۇچە ئېلىشماس» دېگەندەك ئىككىسى تېپىشىپتۇ.

«ھەر نېمە بولسا باي ئۆتكەن ئادەمنىڭ قىزىكەنغۇ... (نىكاھ غايىب) دېگەن شۇ» دەپ ئوبۇل ھېلىقى جۇۋاننى ئاپتۇ. بىر كۈن ئۆتە ـ ئۆتمەي خوتۇننى ھارۋىسىغا سېلىپ،

---

[1] «ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى(1)» دىن ئېلىندى

ئاتىنى ئوّزى ھەيدەپ يېزىغا ئېلىپ مېڭىپتۇ. كوّزلەكىكە يېقىنلاشقاندا، كوّرەڭلەپ ئېتىزلارنى تاماشا قىلدۇرۇپتۇ. تۇمىقىنى قىرلاپ:

ــ ئاشۇ كوّز يەتمەيدىغان قىرلارمۇ بىزگە قارايدۇ، ــ دەپ ھارۋىنى بوّغدايلىق تەرەپكە تارتىپ سوّزلەپتۇ، ــ قارىغىنا بىزنىڭ بوّغدايلار نېمىدېگەن تەكشى تاختا بولوّپ كەتكەن!...

ــ ۋاي ئاتام، راستلا بۇ بوّغدايىنى ئەجەب تەكشى قىرقىپتا، قانداقمۇ قىرقىپ بولغاندۇ؟! ــ دەپتۇ خوتوّنى.

ــ قىرقىمغان. تاختا بوپتۇ.

ــ نېمە دېگەنلىرى ئۇ؟ قىرقىپتۇ.

ــ ياق، قىرقىمغان.

ــ قىرقىپتۇ.

ــ ھوي، تاختا بوپتۇ، تاختا!

ــ قىرقىپتۇ!

ــ قىرقىمغان دەيمەن، قىرقىمغان!

ــ قىرقىپتۇ.

ئوبوّل «تاختا بولغان» دېگوّزەلمەي، كاجلىق ئاچچىقىدىن «مانا قىرقىپتۇ» دەپ خوتوّنىنىڭ تىلىنى قىرقوّېتىپتۇ. جېمىلەك يەنە «قىرقىپتۇ» دېگەن ئىشارەت بىلەن قوّدەپ ئىككى قولىنى قايچىدەك ھەرىكەتلەندوّرۇپتۇ.

ئوبوّلنىڭ قوّيقا چېچى تىك بولوّپ، كاجلىقى مېڭىسىدىن تېشىپ چىقىپتۇ. مانا ئەمىسە دەپ، خوتوّنىنىڭ ئىككى قولىنى دولىسىغا يېقىن جايدىن چورتلا كېسىپ تاشلاپتۇ.

خوتوّن يىقىلىپتۇ. شوّنداقتىمۇ بوي بەرمەي، يېتىپ تۇرۇپ «قىرقىپتۇ» دېگەن مەنىدە ئىككى پوّتىنى قايچىدەك ھەرىكەتلەندوّرۇوّېرىپتۇ.

ئوبوّلنىڭ ئوغىسى تېخىمۇ قايناپ كوّزىگە قان تولوّپتۇ. غالجىرلىشىپ ئوّزىنىمۇ ئوّنتوّپتۇ ــ دە، خوتوّنىنى ھارۋىغا بېسىپ ئاپىرىپ، تىك قىرغاقتىن دەريا‌غا تاشلوّېتىپتۇ.

ــ ھە، مانا توي! ــ دەپ قارىسا، خوتوّن سوّنىڭ ئوّستىدە ئوڭدا يېتىپ دولىسى بىلەن ئوّزۇپ تۇرۇپ، بوي بەرمەي، ئىككى پوّتىنى يەنە قايچىدەك ھەرىكەتلەندوّرۇپ «قىرقىپتۇ» دېگەندەك قىلىپ كېتىپ بارغوّدەك. ئوبوّل قىرغاق يېقىلاپ يوّگوّرۇپ، بىرگەكتەك تىترەپ تۇرۇپ:«تاختا بولغان دېگىن، تاختا!!» دەپ ۋارقىراپ تىللاپتۇ ۋە:

ــ توختا، مەن سېنى تۇتوّپ چىقىپ، ئىككى پوّتوّڭنى تامام كېسىپ تاشلىمىسام... ــ دەپتۇ ــ دە، ئارقىدىن ئوّزىنى تىك ياردىن دەريا‌غا تاشلاپتۇ.

تازا قىرقىپتۇ. كاجلىق بىلەن جاھىللىق ھەر ئىككىسىنىڭ ئوّمرىنى قىرقىپتۇ[1].

---

①«ئوّيغوّر خەلق چوّچەكلىرى(1)» دىن ئېلىندى.

ھېكمەت:
ئاتا ـ بوۋىلىرىمىز «پول قويۇش» دېگەن ئىبارىنى بىكار ئېيتمىغان. سەن ھەدەپ ئۆزۈڭنىڭكىنى راست قىلمەن دەپ جاھىللىق قىلمىغىن، ئۆزۈڭنىلا ئەمەس باشقىلارنىمۇ تۇرلۇك ئازابقا دۇچار قىلىسەن.

بىلەرمەنلىك قىلمىغىن

بۇرۇنقى زامانىدا بىر ـ بىرىدىن «بىلەرمەن» ئەر ـ خوتۇن بولغانىكەن. خوتۇنى ئېرىگە بىر ئىشلارنى مەسلىھەت سالسا، ئېرى گەپنىڭ تېگى ـ تەكتىگە يەتمەيلا «بىلمەن» دەيدىكەن. خوتۇنىمۇ ئېرىنىڭ گېپى تۇگە ـ تۇگىمەيلا «بىلمەن» دەپ تۇرىدىكەن. بۇلار بىلەرمەنلىكىنى ئۆيىدىلا ئەمەس، يۇرت ئىچىدىمۇ قىلىشقا باشلاپتۇ. باشقىلار بىر نەرسە دېسىلا «بىلمەن» دەپ يۇرۇشىدىكەن. كىشىلەر بۇلاردىن زېرىكىپ، قانداقمۇ قۇتۇلارمىز، دەپ پاراڭلىشىۋاتسا، ھېلىقى «بىلەرمەن» كېلىپ قېلىپ:

ـــ بىلمەن، سىلەر بىكارلا قۇرۇق گەپ قىلىپ ئولتۇرىسىلەر، ـــ دەپ گەپنىڭ ېلىگە تېپىدىكەن. شۇنىڭ بىلەن ئۆزى بىلگەن يولغا كېتىدىكەن.

بىر كۈنى «بىلەرمەن» بازارغا بېرىپتۇ، ئۇياق ـ بۇياققا مېڭىپ مال كۆرۈپتۇ. بىر بۇۋاي: «ئۆز لايىقىدا خېرىدار چىقسا ساتارمەن» دەپ بىر چاپاننى كۆتۈرۈپ يۈرۈپتۇ، بۇ چاپان بۇۋايغا تۆتىنچى بۇۋىسىدىن قالغانىكەن. بۇ چاپانىنىڭ خىسلىتى «ئۇچ چاپىنىم» دېسە ئۇچىدىكەن، «چۇش شەيتىنىم» دېسە چۈشىدىكەن. «بىلەرمەن» باي بۇۋاينىڭ قىچقىرىپ سوراپتۇ:

ـــ بۇ چاپاننى ساتامسەن؟

ـــ ساتىمەن تەقسىر.

ـــ ساتىدىغىنىڭنى بىلمەن، ـــ دەپتۇ قولىغا ئېلىپ كۆرۈپ، كۆڭلىگە ياققاندىن كېيىن، ـــ باھاسى قانچە؟

ـــ بىكارغا بېرىشىنىڭ ئورنى يوق تەقسىر، ئون تەڭگە بەرسىلە.

ـــ پاھ، پاھ، سېنىڭ باھا قويىدىغانلىقىڭنى بىلىمەن، بازار دېگەندە ئوشۇق گەپ بولىدۇ. تۆت تەڭگە بېرەي.

بۇۋاي توققۇز تەڭگە چۈشۈپتۇ. «بىلەرمەن» باي بەش تەڭگە چىقىپتۇ. ئەتراپتىكىلەر يەتتە تەڭگە سالا قىلىپ قويۇپتۇ.

ـــ سىلەرنىڭ يەتتە تەڭگە قىلىپ قويىدىغىنىڭلارنى بىلمەن. ئۇنىڭدا قىممەت بولۇپ كېتىدۇ. ماقۇل بەش يېرىم تەڭگە، بولامدۇ؟

«بىلەرمەن» باي تۆمۈردەك قاتتىقلىق قىلىپ، ئالتە تەڭگە ئاپتۇ. پۇلنى سانىغاچ

ھېرىۋېتىپ بوۋايغا:

ــ سېنىڭ تەڭگىنى كۆزلەپ تۇرغىنىڭنىمۇ بىلىمەن، ــ دەپتۇ. بوۋاي:

ــ تەقسىر، بۇ چاپاننىڭ بىر خىسلىتى بار... ــ دېيىشىگە، باي گەپنى كېسىپ:

ــ بىلىمەن، چاپان دېگەننىڭ نېمە خىسلىتى بولىدۇ، ــ دەپتۇ. بوۋاي يەنە:

ــ ياق، گېپىمگە قۇلاق سالسىلا، بۇ چاپاننى كىيىپ، «ئۇچ چاپىنىم» دېسىلە ئۇچىدۇ. چۇشىدىغان چاغدا... ــ بوۋاي سۆزىنى تۇگەتكۈچە، «بىلەرمەن» باي يەنە گەپنى تارتىۋېلىپ:

ــ بىلىمەن، ھەي، بىلىمەن! ئالتە تەڭگىلىك چاپان ئەلۋەتتە ئۇچىدۇ ـ دە، ــ دەپ گەپنىڭ ئاخىرىنى ئاڭلىمايلا، چاپاننى قولتۇقلاپ ئۆيگە كېتىپتۇ.

ئۆيگە كېلىپ:

ــ ھەي خوتۇن، ھاي باللىنىڭ ئانىسى، مەن بىر چاپان ئېلىپ كەلدىم...

ــ ھە، نېمە دەيلا؟ بازارغا بارغاندىن كېيىن چاپان ئېلىپ كېلىدىغانلىقلىرىنى بىلىمەن، ــ دەپتۇ خوتۇنى.

ــ توختا، بىز بۇ چاپاننى كىيىپ، ئاسمانغا چىقىپ، دۇنيانى كۆرىمىز.

ــ ۋىيەي، تازىمۇ ئوبدان چاپانكەنغۇ! مۇنداق چاپاننىڭ ئۇچىدىغانلىقىنى بىلمەن. كىيىنى، كىيىپ باقسىلا.

«بىلەرمەن» باي چاپاننى كىيىپ «ئۇچ چاپىنىم» دەپتىكەن، چاپان تەۋرىنىپ، ئاستا ئۇچۇرۇلۇشكە باشلاپتۇ. خوتۇنى تۆۋەندە تۇرۇپ:

ــ ۋاي دادىسى، چۇشۇشىنى ئۇنتۇپ قالمىسىلا! ــ دەپتۇ.

ــ ھەي ئەخمەق، سەن دېمىسەڭمۇ بىلىمەن، ــ دەپ ئۆرلەپ كېتىپتۇ. دەرەخ بويى ئۆرلىگەندە بېشى قېيىپ، چۇشۇپ كەتمەكچى بوپتۇ. «چۇش چاپىنىم» دېسە چۇشمەپتۇ. مۇنداق قىلىپ، مۇنداق قىلىپ زادى چۇشۇرەلمەپتۇ. ئاخىر بولمىغاندىن كېيىن تۆۋەنگە قاراپ:

ــ ۋاي خوتۇن، مېنى تۇتۇۋال، مېنى تۇتۇۋال! ــ دەپ ۋارقىراپتۇ.

خوتۇنى بۇنى ئاڭلاپ، ئۆز ـ ئۆزىگە: «بىلىمەن، سېنى مەن تۇتۇۋالمىسام چۇشەلمەيسەن» دەپ ئېرىگە قاراپ، دۆڭمۇ دۆڭ، تاغمۇتاغ يۇگۇرۇپتۇ. ئېرى بارغانسېرى ئۆرلەپ كېتىپتۇ. خوتۇنى ھاسىراپ ـ ھۆمۈدەپ تاغقا چىقىۋاتقاندا، پۇتى سىيرىلىپ كېتىپ دومىلاپ كېتىپتۇ، تاشتىن تاشقا سوقۇلۇپ ئۆلۈپتۇ. ئېرى بۇلۇتلارنىڭ ئارىسىغا كىرىپ كېتىپ يوقاپتۇ. خوتۇنىنىمۇ كۆرەلمەپتۇ.

«ئۇچۇشىنى بىلىپ، چۇشۇشىنى بىلمىگەن» دېگەن تەمسىل مانا شۇنىڭدىن قالغانمىش[1].

---

[1]«ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى(1)» دىن ئېلىندى.

ھېكمەت:
كىشىنىڭ بىلىدىغانلىرى ھامان چەكلىك بولىدۇ. سەن مەيلى قانچىلىك دەرىجىدە بىلەرمەن بولۇپ كەتكەن، ھەرگىزمۇ ئۆزۈڭنى چوڭ چاغلىما، پەلەك چاقى بىر دومىلسا پايخان بولۇپ كېتىسەن.

كاللەك ئالتۇن

ئۆتكەن زاماندا لىڭگىلچاق ياسايدىغان ئاكا ـ ئۇكا ئۆتكەنكەن. ئاكىسىنىڭ ئېتى باقى، ئىنىسىنىڭ ئېتى شاساقى ئىكەن. باقى ئىنىسى شاساقنىڭ قىلغان ئىشلىرىنى ياراتمايدىكەن.

شاساقى بارلىق ھۈنەرنى ئىشلىتىپ، ئېسىل تاشتىن كۆز ئويۇپ، بەكمۇ قاملاشتۇرۇپ بىر دانە ئېگەر ياساپتۇ. باقى ئۆمرىگە كىلىپ بۇنداق ئېگەرنى ياساپ باقمىغانكەن. ئۇ ئىنىسىنىڭ بۇ ئۇستىلىقىغا ئىچى تارلىق قىلىپ، ئۇنىڭ ئەمدىلا پۈتكەن ئېگىرىنى ئوغرىلاپ كۆيدۈرۈۋېتىپتۇ.

شاساقى كۆيۈپ كەتكەن ئېگىرىگە قاراپ بەكمۇ ئېچىنىپتۇ، لېكىن بۇنىڭغىمۇ ئامال تېپىپتۇ: كۆيۈپ كۈلگە ئايلانغان ئېگەرنىڭ كۈلىنى خالتىغا قاچىلاپ، پادىشاھنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ.

ــ ئۇلۇغ پادىشاھى ئالەم، ــ دەپ چوڭ تەزىم قىپتۇ شاساقى، ــ ئاتامدىن قالغان بىر خالتا كېپەك ئالتۇن بار ئىدى، كاللەك ئالتۇنغا تېگىشىپ بېرەلمىكەن، دەپ ھۆزۈرلىرىغا كېلىۋېدىم.

ــ خەزىنچى!... ــ دەپتۇ شاھ، ــ ماۋۇنى ئويۇل ئالتۇنغا تېگىشىپ بەرگىن.

شاساقى خەزىنچى بىلەن خەزىنىگە مېڭىپتۇ. خەزىنچى خەزىنىنىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ:

ــ ماۋۇ ساندۇقتا تۆكۈپ قوي، ــ دەپ پولات بىلەن قاپلانغان ساندۇقنى كۆرسىتىپتۇ. شاساقى كۈلنى پەم بىلەن ساندۇققا تۆكۈپ قويۇپتۇ. بىغەم خەزىنىدار ساندۇققا قارايمۇ قويماستىن، باشقا بىر ساندۇقتىن بىر كاللەك ئالتۇننى ئېلىپ شاساقىغا بېرىپتۇ. شاساقى ئالتۇننى خالتىغا سالا ـ سالماي بەدەر ئۆيىگە قاراپ مېڭىپتۇ...

ئىنىسىنىڭ بىر خالتا ئالتۇن ئەكەلگىنىنى كۆرگەن باقى ئەھۋالنى سوراپ بىلىپتۇ. ئاندىن ئۇمۇ بىر دانە ئېگەر ياساپ كۆيدۈرۈپتۇ، كۈلىنى خالتىغا ساپتۇ ـ دە، «قايدىسەن كاللەك ئالتۇن» دەپ پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا قاراپ مېڭىپتۇ.

ــ ئۇلۇغ پادىشاھى ئالەم، دادامدىن قالغان كېپەك ئالتۇنغا كاللەك ئالتۇن تېگىشىپ بېرەلمىكەن؟ ــ دەپ ئېگىلىپ سالام بېرىپتۇ باقى.

ـ جاللات!... ـ دەپ ۋارقىراپتۇ شاھ، ـ بىزنى ئالداپ يۈرگەن ئالدامچىنىڭ بېشىنى كەس!

«ۋاي مەن ئەمەس» دەپ تېپچەكلىگەن باقىنى جاللاتلار سۆرەپ يۈرۈپ دارقىرىتىپ، قىتلىچلىرىنى پارقىرىتىپ، ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپتۇ، ئاندىن بىر بۇرۇتلۇق جاللات قىلىچ بىلەن ئۇنىڭ بېشىنى «شارتتىدە» ئېلىپ، گەۋدىسىنى سىڭايان قىلىپ قويۇپتۇ. خالتىدىكى كۆل ئالتۇنغا ئايلىنالماي، باقمۇ ئىنسىنى دوريالماي ئاستا قىڭغىيىپتۇ[1]

قىزغانچۇقلۇق قىلغانغا توي

بۇرۇن ـ بۇرۇنتى، بۆرە خىزىرتى، تۈلكە ۋەزىرتى، ئاتام تۆتۈلمىغان، ئانام تۆرەلمىگەن، مەن چوڭ ئاتامنىڭ پادىسىنى بېقىپ يۈرگەن زاماندا، بىر كەمبەغەل ئېشىكىنى توقۇپ، يۈك ـ تاقىلىرىنى ئارتىپ، ئارغامچىدا تارتىپ، نەق ئۇستىگە ئولتۇرۇپ، باشقا بىر يۇرتقا يول ساپتۇ. بىر جايغا كېلىپ ئېشىكىنى سېتىپتۇ، يۈك ـ تاقىلىرىنى يۈدۈپتۇ. ماڭا ـ ماڭا ـ مەنزىلگە يېتەلمەپتۇ ياكى يېنىپ ئۆز جايىغا كېتەلمەپتۇ. يەنە مېڭىپتۇ، قورساقلىرى ئېچىپتۇ. ئاچلىقتىن ھالسىزلىنىپ ئاران دېگەندە تاغارنى ئېچىپتۇ، ئوتتۇز كۈن بولغان قاتتىق نانىنى ئاغزىغا تىقىپتۇ، چىشى ئۆتمەپتۇ، قاتتىقراق چىشلىگەنىكەن، ئىككى چىشى سۇنۇپتۇ، ئاغزىدىن قانلار ئېقىپتۇ. بۇ بىچارە ئاچچىقىغا پايلىماي، ھېچ نەرسىگە قارىماي مېڭىپتۇ.

تاغ ـ دەشتلەرنى، چۆل ـ جەزىرىلەرنى، پاتقاق ـ سازلىقلارنى، ئادەم يەيدىغان يىرتقۇچ ھايۋانلار ياشايدىغان قېلىن ئورمانلىقلارنى بېسىپ ئۆتۈپتۇ. شۇنداق قىلىپ، بىر يۇرت ئىچىگە كىرىپتۇ. كىرەي دېسە ئۆي يوق، مىنەي دېسە ئېتى يوق، يەي دېسە نېنى يوق، ئېغىر ئەھۋالدا قاپتۇ. قانداق قىلىشنى بىلمەي، ھېچنېمىنى سەزمەي يۇرتنى ئارىلاپ مېڭىپتۇ. بىر موماينىڭ ئۆيىگە كېلىپ، بىر كېچە قونۇشنى ئۆتۈنۈپتۇ. مومای بېخىل ئىكەن، كىرگۈزمەپتۇ. بىچارە ئادەم يالۋۇرۇپ تۇرۇۋاپتۇ. ئاخىر ئۇنىڭدىن قۇتۇلالماسلىققا كۆزى يەتكەن مومای مىڭ تەسلىكتە ئۆيىگە كىرگۈزۈپتۇ.

مومايىنىڭ ئىككى ئوغلى بار ئىكەن، بالىلارنىڭ بىرى ئوچاققا ئوتۇن سېلىۋاتقانىكەن. قازاندا گۆش بار ئىكەن. بىر چاغدا شورپا قاينىتۇ ـ قاينىتۇ، لېكىن گۆشى ئالماپتۇ. يەنە ئوت قالاپتۇ. شورپىنىڭ پۇرىقى ئوچاق ئالدىدىكىلەرنى جەلپ قىپتۇ. مومايىنىڭ بالىلىرى شورپىنى ئېلىشقا ئۇندەپتۇ. مومای توخۇنىڭ گۆشى قازاندا پىشىپ كەتسىمۇ، يولۇچىدىن قىزغىنىپ، بالىلىرىنىڭ بىقىنىدىن چىمداپ، كۆزلىرىنى چىملىدىتىپ قويۇپتۇ. بالىلىرى شوك بوپتۇ. تۇن يېرىملىشىپتۇ.

ئىككى بالا ئۇخلاپتۇ. يولۇچى مومايغا ئۆزىنى سەھەر ئويغىتىپ قويۇشنى ئېيتىپ

[1] «ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى(1)» دىن ئېلىندى.

يېتىپتۇ، مومايمۇ ئۇخلاپتۇ. موماينىڭ ئۆزىمۇ، بىچارە بالىلىرىمۇ، يولۇچىمۇ ئاچ يېتىپتۇ.

يولۇچىنىڭ قورساقلىرى ئاچ، ئۈيقۇسى كەلمەپتۇ. ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپتۇ، قازاندىكى توخۇ شورپىسىدىن بىر قاچا ئىچىپتۇ، توخۇ گۆشىنى بەلبېغىغا تۇگۈپتۇ. موماينىڭ بىر پاي ئاياغ كىيىمىنى قازانغا سېلىپ قويۇپ، موماينى ئويغىتىپتۇ. موماي:

— تېخى توخۇ چىللىمىدى، سەل يېتىپ ئاندىن تۇرۇڭ، — دەپتۇ. يولۇچى:

— توخۇنى يولدا چىللىتارمەن، — دەپ ئۆيدىن چىقىپ كېتىپتۇ.

موماي ئىشكىنى ئېتىپ، لېگەننى يۇيۇپتۇ، «توخۇ گۆشى» نى ئاپتۇ، شورپىسىنى ئۈسۈش ئۈچۈن قاچا يۇغىلى تۇرۇپتۇ. بالىلىرى كۈتۈپتۇ. لېگەندىكى «گۆش» نى تارتىپتۇ، قولىغا چىقماپتۇ. موماي كېلىپ بار يەردىن كېسىپ ئاغزىغا سالغان بولسىمۇ، چىشى ئۆتمەپتۇ، تاڭ يورۇپتۇ. قارىسا ئۆزىنىڭ بىر پاي كەشى لېگەندە تۇرغۇدەك.

شۇنداق قىلىپ، پىخسىق موماي مېھماندىن توخۇنى قىزغىنىپ، زىمىستانىدا كىيىدىغان ئاياغ كىيىمدىنمۇ ئايرىلىپتۇ. مۇساپىر يولۇچى ياغ يەپتۇ، موماينىڭ كۆڭلى داغ بوپتۇ[1]

ھېكمەت:

ھەر كىم ئۆز رىزقىنى يەيدۇ. سەن مەيلى قانداق ئەھۋالدا بولسۇن، قىزغانچۇقلۇق قىلما. ئەگەر ئۇنداق قىلىدىكەنسەن، شۇ ئىللىتىڭ تۈپەيلى ئاچچىق يۇتۇپ قالسەن.

سالام ئېيىت

بۇرۇنقى زاماندا بىر خەلىپىتىم ئۆتكەنكەن. شۇ چاغلاردا بىر ئادەم ئۆز بالىسىنى ئۇنىڭغا ئوقۇتقىلى بېرىپتۇ. ئاردىدىن بىر قانچە ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن ئۇ ئادەم «بالامنى ئوبدانراق ئوقۇتۇپ، چاپسانراق مولا قىلامدىكىن» دېگەن ئوي بىلەن خەلىپىتىمنى ئۆز ئۆيىگە چاقىرىپتۇ. خەلىپىتىم مېھمان بولۇپ كەلگەن ھامان بالىنىڭ ئانىسىغا كۆزى چۈشۈپ، نىيىتى بۇزۇلۇپتۇ. قايتقاندىن كېيىن ئۆزاق ئويلاپتۇ ئەتىسى بالا مەكتەپتىن قايتقاندا:

— بالام، ئاناڭغا مەندىن سالام ئېيتا! — دەپتۇ. بالا ئۇقماستىن موللىسىنىڭ سالىمىنى ئانىسىغا يەتكۈزۈپتۇ. بۇ «سالام» ئۇچ، تۆت قېتىم تەكرارلانغاندىن كېيىن بالىنىڭ دادىسى بىلەن ئانىسى «بۇ سالامنىڭ تېگىدە بىر ئىش بولۇپ يۈرمىسۇن يەنە» دەپ مەسلىھەتلىشىپ، موللامنى سىناقچى بولۇشۇپتۇ. مەسلىھەت بويىچە ئېرىنى تۇگمەنگە كېتىپتۇ. بالا مەكتەپكە بېرىپ موللامغا سالام قىلغاندا:

---

①«ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى(1)» دىن ئېلىندى..

ــ بالام، سالىمىمنى ئاناڭغا ئېيتتىڭمۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ موللا.
ــ يەتكۈزدۇم، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ بالا.
ــ نېمە دېدى؟ ــ دەپتۇ خەلپىتىم.
ــ بۇگۈن مەندىن سالام ئېيتقىن، دېدى، ــ دەپتۇ بالا.
ــ داداڭ نەگە كەتتى؟ ــ دەپ سوراپتۇ خەلپىتىم.
ــ تۈگمەنگە، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ بالا.
ــ ئۇنداق بولسا، ئاناڭغا بېرىپ ئېيت، مەن سىلەرنىڭكىگە مېھمان بولۇپ بارىمەن، ــ دەپ بالىغا كېتىش ئىجازىتى بېرىپتۇ.
بالىسىدىن بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان ئانا خەلپىتىمگە تاماق ھازىرلاشقا كىرىشىپتۇ. كەچ كىرىپ كۈن قايرىلغاندا، خەلپىتىم «مېھمان» بولۇپ كەپتۇ. ئۇ كېتىشنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمەي، بالىنىڭ ئانىسىنى گەپكە سېلىپ ئولتۇرۇۋېرىپتۇ. كەچ كىرىپ ئەل ياتقۇسى بولغاندا:
ــ مەن كېچىدە يول ماڭمايمەن، مۇشۇ ئۆيدە قونۇپ قالسام، ــ دەپ تۇرۇۋاپتۇ خەلپىتىم.
ــ بالىنىڭ دادىسى يوق، قونسىلا يامان بولماسمۇ؟
ــ مەن مۇشۇنداق چاغنى ئىستىگەنىدىم، ــ دەپ چاقچاق باشلاپتۇ خەلپىتىم.
ئايال خەلپىتىمنىڭ نىيىتىنىڭ بۇزۇلغانلىقىنى پەملەپ، ئۆزىنى ئوڭلاشقا ئۇرۇنىدىن تۇرغانكەن، دەرۋازا قېقىلىپتۇ. ئايال:
ــ كىم؟ ــ دەپتۇ.
ــ مەن، ــ دەپتۇ ئېرى. ئايال:
ــ ھوي موللام، ئېرىم كېلىپ قاپتۇ، ئەمدى قانداق قىلىمىز؟ ــ دېگەنكەن، خەلپىتىم:
ــ خېنىم، ئۆزلىرى بىر ئىلاجىنى قىلمىسىلا، مەن قانداق قىلاي؟ ــ دەپ گۇشىيىپ تۇرۇپتۇ.
ــ ئۇنداق بولسا مەيەردە سىلى كېلىشتىن بۇرۇن ئۆلگەن موزاينىڭ تېرىسى بار ئىدى، شۇنى يېپىنسىلا، مەن سىلىنى بويۇنلىرىدىن ئارغامچا بىلەن ئوقۇرغا باغلاپ قويای، ــ دەپتۇ ئايال، ئاندىن خەلپىتىمنى ھويلىغا ئېلىپ چىقىپ باغلاپ، ئىشكىنى ئېچىۋېتىپتۇ. ئېرى:
ــ ئىشكىنى نېمىشقا ئىتتىك ئاچمىدىڭ؟ ــ دەپ كايىغان بوپتۇ.
ــ ماۋۇ موزاي بوشىنىپ كېتىپتىكەن، ئىشكىنى ئاچسام قېچىپ كەتمىسۇن دەپ باغلىغۇچە ساقلاپ قالدىلا، ــ دەپتۇ.
ئېرىنىڭ قولىدا كېلىشكەن قامچا بار ئىكەن، ئۇ «موزاي» نى «سەن مەن بولمىساملا ئۆيدىكىلەرنى بوزەك قىلىسەن!» دەپ راسا ئۇرۇشقا باشلاپتۇ. پاچاق ۋە يالىڭاچ

بەدەنلىرىگە تەگكەن قامچا بىلەن تاقىتى تاق بولغان خەلپىتىم شوينىنى ئۈزۈپ، ئوچۇق تۇرغان ئىشىكتىن ئۆزىنى سىرتقا ئېتىپتۇ.

ــ خوتۇن، موزىيىكى ئەمدى ئۇنداق قىلمايدۇ، ــ دەپتۇ ئېرى.

ئەتىسى بالىسى مەكتەپكە ماڭغاندا، ئانىسى:

ــ بالام، موللاڭغا مەندىن ھەم داداڭدىن سالام ئېيتقىن، ــ دەپتۇ[1].

چېچەن قىز

ئۆتكەن زاماندا بىر تاز بار ئىكەن. ئۇ دائىم بىر ئەسكى تامنىكى ئۈستىگە چىقىۋېلىپ دۇتتار چېلىپ، ناخشا ئېيتىپ ئولتۇرىدىكەن. بىر كۈنى شۇ مەھەللىدىكى بىر ئادەم ئېچىدە بىر ئاھاڭغا غىڭشىپ، تازنىكى ئالدىدىن ئۆتۈپ قاپتۇ. تاز دەرھال تامدىن چۈشۈپ ئۇ ئادەمنىكى ياقىسىغا ئېسىلىۋېلىپ:

ــ سەن مېنىكى ناخشامنىكى بېلىگە تېپىۋەتتىڭ. ناخشامنىكى بېلىنى تېپىپ بېرىسەن، ــ دەپ ئۇنى ئاۋارە قىلغىلى تۇرۇپتۇ.

ــ ھازىر قورسىقىم بەك ئېچىپ كەتتى. ئارقامدىن مېنىكى ئۆيۈمگە بارغىن، ئاندىن ناخشاڭنىكى بېلىنى تېپىپ بېرىمەن، ــ دەپتۇ تازنىكى جېدىلىدىن بېشى قاتقان ھېلىقى ئادەم.

بۇ ئادەمنىكى بىر چېچەن قىزى بار ئىكەن. ئۇ قىز دادىسىنىكى خاپا كەلگىنىنى سېزىپ، سەۋەبىنى سوراپتۇ. دادىسى قىزىغا ئەھۋالنى چۈشەندۈرۈپ:

ــ ئۇ تاز ئارقامدىن كېلىۋاتىدۇ، قىزىم. ئۇنىڭدىن قانداق قۇتۇلۇشنىكى ئىلاجىنى تاپالمايمەن، ــ دەپتۇ. قىزى:

ــ خاتىرجەم بولۇڭ دادا، مەن ئۇنىڭغا ئۆزۈم جاۋاب قىلىمەن. ئەمما، سىز قازناقتا كىرىپ تۇرۇڭ، ــ دەپتۇ. ئۇنىڭغىچە تاز كىرىپ كەپتۇ.

ــ ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم قىزغىنەم، ــ دەپتۇ تاز.

ــ ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام تازغىنەم، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ قىز.

ــ ئاتاڭ قېنى، قىزغىنەم؟

ــ ئاتام قازناقتا، تازغىنەم.

ــ قازناقتا نېمە ئىش قىلىدۇ، قىزغىنەم؟

ــ چاشقاننىكى مۇڭگۈزىنى ئالغىلى كىرىپ كەتتى، تازغىنەم.

ــ چاشقاننىكى مۇڭگۈزى بولامدۇ، قىزغىنەم؟!

ــ ناخشىنىكى بېلى بولامدۇ؟، تازغىنەم؟! ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ چېچەن قىز. تاز گەپ تاپالمايى قايتىپ چىقىپ كېتىپتۇ.[2]

---

①②«ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى(1)» دىن ئېلىندى.

پادىشاھ بىلەن چۈمۈلە

بۇرۇنقى زاماندا بىر پادىشاھ ئۆتۈپتىكەن. بۇ پادىشاھ ئۆزىنى «دۇنيادا مېنىڭدەك ئەقىل ـ پاراسەتلىك ۋە سۆزمەن ئادەم يوق» دەپ ئويلايدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇ بىر قىسىم لەشكەرلىرى بىلەن شىكارغا چىقماقچى بولۇپتۇ. قۇرت ـ قوڭغۇز، چۈمۈلىلەرگە ئادەم ئەۋەتىپ: «ئون كۈنگىچە سىرتقا چىقمىسۇن، ئەگەر سىرتقا چىقسا، ئاتلىرىمىزنىڭ ئايىغى ئاستىدا دەسسىلىپ ئۆلۈپ كېتىدۇ» دەپ لەۋەر قىپتۇ. بۇ خەۋەرنى چۈمۈلىلەر ئاڭلاپ پادىشاھنى بىر كۈن مېھمان قىلىپ ئاندىن يولغا سېلىپ قويماقچى بولۇشۇپتۇ.

پادىشاھ چۈمۈلىلەرنىڭ يول توسۇپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ:

ــ بۇ نېمە گەپ؟ ــ دەپ چۈمۈلىلەر پادىشاھىدىن سوراپتۇ.

ــ پادىشاھى ئالەم، جانابلىرىنى ھۈزۈرىمىزدا بىر كۈن قونۇپ مېھمان بولۇپ كېتەمدىكىن، دەپ ئالدىلىرىغا چىققانىدۇق، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ چۈمۈلە پادىشاھى.

پادىشاھ ھەيران بولۇپ:

ــ ھەي ئەخمەق، بىزغۇ قونارمىز، شۇنچە ئادەم بىلەن ئۇلاغلارنىڭ يېمەك ـ ئىچمىكىنى ئويلاپ باقمىدىڭمۇ؟ ــ دەپ زاڭلىق قىلىپ كۆلۈپتۇ.

ــ ئويلىدىم، ئەمگىكىمىز بىلەن بايلىقلىرىمىز پادىشاھى ئالەم، ــ دەپتۇ چۈمۈلە پادىشاھى.

بۇ جاۋابنى ئاڭلىغان پادىشاھ «رىزقىڭلارنى خۇدايىم بېرىدۇ» دېگەن بولساڭ، مېنى يەڭگەن بولاتتىڭ. شۇنچە ئادەم ۋە ئۇلاغلارنىڭ يېمەك ـ ئىچمىكىگە ئەمگىكىڭ بىلەن جاۋاب قىلالمىغىنىڭنى كۆرەرمىز، دەپ بىر كۈن مېھمان بولۇپ كېتىشكە ماقۇل بوپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن چۈمۈلە پادىشاھى مېھمانلارنى تىكىپ تەييارلاپ قويغان چېدىر ـ بارگاھىغا تەكلىپ قىپتۇ.

چۈمۈلە پادىشاھى ھەربىر چۈمۈلىنىڭ بۇغۇنكى مېھمانلارغا ئاتاپ بىر تالدىن نانىنىڭ ئۇۋىقى، بىر تالدىن سۇلۇ، بىر تالدىن ياۋا بېدە ئېلىپ كېلىشنى بۇيرۇپتۇ. چۈمۈلىلەر بۇ تاپشۇرۇقنى بىردەمدە ئورۇنداپ بوپتۇ. نان، بېدە، سۇلۇلارنى يىغىپ، دۆۋە ـ دۆۋە قىلىۋېتىپتۇ. بۇ يىغىلغان نەرسىلەرنى لەشكەر ۋە ئات ـ ئۇلاغلار بىر كۈن يەپ ئاران بىرسىلاشتۇرۇۋېتۇ. پادىشاھ بۇنى كۆرۈپ ھەيران قاپتۇ. ئۆزىنىڭ يېڭىلگەنلىكىنى يوشۇرۇش ئۈچۈن چۈمۈلىلەر پادىشاھىغا سوئال قويۇپ يەڭمەكچى بوپتۇ، ئۇ چۈمۈلە پادىشاھىنى چاقىرىپ:

ــ ھەي چۈمۈلە، سېنىڭ بېشىڭ نېمانچە يوغان؟ ــ دەپ سوراپتۇ:

ــ بېشىمدا ئەقىل تولا، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ چۈمۈلە.

ــ بېلىڭ نېمانچە ئىنچىكە؟

ـــ چوڭ ئىشلارغا بېلىمنى مەھكەم باغلايمەن.
ـــ ئۇنداق بولسا، قۇيرۇق تەرىپىڭ نېمانچە يوغان؟
ـــ كۈچ ـ قۇۋۋىتىم جىق.
پادىشاھ بۇ جاۋابلاردىن قايىل بولۇپ، يەنە باشقا سوئال تېپىپ بېرەلمەپتۇ. شۇ خىجالەتچىلىكتە شىكارغىمۇ چىقماي ئۆز شەھىرىگە قايتىپ كېتىپتۇ[1].

«تاۋۇس ئەللەيىن»

بار ئىكەن، يوق ئىكەن، ئاچ ئىكەن، توق ئىكەن، ئۆتكەن زاماندا بىر جاڭگالدا تۇرلۇك ھايۋانلار، رەڭمۇرەڭ، خىلمۇخىل قۇشلار ئىناق، خۇشال ـ خۇرام ياشىشىدىكەن. ئۇلارغا يولۋاس شاھلىق قىلىدىكەن.
كۈنلەردىن كۈن ئۆتۈپتۇ، بىر ئېيىق جاڭگالدىكى جامائەتتىن ئۆزگىچە بولۇپ قاپتۇ. ئۇ توپتىن بۆلۈنۈپ، ئۆزى يالغۇز ئۇۋلاپ، سەيلە ـ تاماشا قىلىدىكەن. كۆپ ئۆتمەي بۇ ئېيىق شۇ ئەتراپتىكى كىچىكرەك بىر مەھەللىگە ئۆگىنىپ قاپتۇ، كېچىلىرى بېرىپ كىشىلەرنىڭ قوتانلىرىدىن قوي ـ قوزا، غاز، ئۆردەكلەرنى ئوغرىلايدىكەن، تاپالمىسا كوچىلاردىكى ئاشقان ـ تاشقان سۆڭەكلەرنى تېپىپ غاجىلايدىكەن، ئېيىقۇاي بۇ ئىشنى تاپقىنىغا ناھايىتى خۇشال بولۇپ كۆرەڭلەپ، ئۆزىنى ئەقىللىق، باشقىلارنىڭ دۆت چاغلاپتۇ.
بىر كۈنى كېچىدە ئېيىقۇاي ئۆگەنگەن ئادىتى بويىچە مەھەللىگە كەپتۇ ۋە ئايلىنىپ يۈرۈپ يېگۈدەك بىرەر نەرسە تاپالماپتۇ. ئاخىر مەھەللىنىڭ چېتىدىكى بىر كونا ئۆينىڭ ئالدىغا كېلىپ قاپتۇ، ئۆينىڭ ئىشىكى ئوچۇق ئىكەن. ئۇنىڭ ئىگىسى تاقاشنى ئۇنتۇپ قالغانمۇ ياكى باشقا سەۋەبمۇ ئەيتاۋۇر، ئېيىقۇاينىڭ بۇنىڭ بىلەن كارى بولماپتۇ. «نېمىدېگەن ياخشى» دەپ ئويلاپتۇ ئېيىقۇاي، «ئەمدى قورساقنى تازا ئوبدان تويغۇزىدىغان بولدۇم». ئۇ مانا شۇنداق خىيال بىلەن بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ ئوچۇق ئىشىكتىن ئۆي ئىچىگە كىرىپتۇ. قارىسا ئۆي ئىچىدە يوغان ـ يوغان ياغاچ تۆڭلار تۇرغۇدەك. ئېيىقۇاي تېخىمۇ خۇشال بولۇپ، تۆڭغا ئېڭىشىپ ئىچىدىكى نەرسىنى تېتىپ كۆرمەكچى بولغاندا، تۇيۇقسىز پۇتى بىر نەرسىگە تېگىپ كېتىپ، جاراڭلىغان سادا چىقىپتۇ، بۇنىڭدىن ئۆلگۈدەك قورقۇپ كەتكەن ئېيىقۇاي مەڭدەپ كېتىپ تۆڭغا مولاق ئېتىپ چۈشۈپتۇ. قارىسا، تۆڭ ئىچىدە لىقمۇلىق سۇ تۇرغۇدەك. ئۇ تۆڭدىن ئاران چىقىپ قاچاي دەپ تۇرۇشىغا، تەڭپۇڭلۇقىنى يوقىتىپ، يېنىدىكى ئىككىنچى تۆڭغا يىقىلىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئېيىقۇاي قاتار تىزىلغان تۆڭلاردىن 15 ~ 20 دەك تۆڭغا بىر قېتىمدىن چۈشۈپ چىقىپتۇ. ئاخىر مىڭ بالادا تۆڭلاردىن قوتۇلۇپ چىقىپتۇ ـ دە، بەدەنلىرى چۆپ ـ

[1] «ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى(1)» دىن ئېلىندى.

چۆپ ھۆل، غال ـ غال تىترىگەن ھالدا مەھەللىنىڭ چېتىدىكى چاتقالنىڭ تۆۋىدە ئاچ پېتى ئۇخلاپ قاپتۇ.

ئەتىسى ئويغىنىپ قارىسا، كۈن ئېچىلىپ چۈش بولاي دەپ قالغانكەن. ئېيىقۇاي يەدەنلىرىگە قاراپ ھەيران قاپتۇ، چۈنكى تۆكلىرى كۈن نۇرىدا 70 خىل پارقىراپ، ئېرىسى غەلىتە بىر تۈسكە كىرىپ قالغانكەن. ئۇ قانچە باش قاتۇرسىمۇ بۇنىڭ سەۋەبىگە يېتەلمەپتۇ. ئەسلىدە ھېلىقى ئۆي بىر بويياقچىنىڭ ئىشخانىسى بولۇپ، ئۆزى يىقىلغان تۆكلار بوياق چىلانغان تۆكلار ئىكەنلىكى خىيالىغىمۇ كەلمەپتۇ. ئېيىق ئويلاپ ـ ئويلاپ ئۆزىدىكى بۇنداق ئۆزگىرىشتىن ناھايىتى خۇشال بوپتۇ ۋە كاللىسىغا بىر ھىيلە كەپتۇ: «ئەمدى مېنىڭ ئەسلىمنى ھېچكىم بىلەلمەيدۇ. جاڭگالغا قايتىپ بارسام، ھەممە ھايۋانلار چوقۇم مەندىن قورقىدۇ. جاڭگالدىكىلەر ئەزەلدىن مېنى كۆزىگە ئىلىشمايتتى، يولۋاس، شىر، يىلپىز دېگەنلەر مېنى دەپسەندە قىلغانىدى. ئەمدى ئۇلارنى راسا قورقۇتۇپ، ئەخمەق قىلىپ، جاڭگالنى سوراپ يۈرمەيمەنمۇ». ئۇنىڭ خىيالى ئۆزىگە قالتىس يېقىپ كېتىپ، ئۆزىگە «تاۋۇس ئەللەيىن» دېگەن نامنى قويۇپ، كۆرەڭلىگەن ھالدا جاڭگاللىققا جۆنەپتۇ.

يولۋاس پادىشاھ، شىر ۋەزىر ۋە باشقا جاڭگال ئەھلى ئۆزلىرىنىڭ ئىناق ئۇرتلىرىنىڭ تىنچ ـ ئامانلىقىنى مۇھاپىزەت قىلىش ئۈچۈن ئەتراپلارغا ساقچىلار قويۇشقانىكەن، بۇ ساقچىلار ئېيىقۇاينى كۆرۈپ ھەيران قاپتۇ ۋە قورقۇپ كېتىپتۇ، چۈنكى ئۇلار بۇنداق 70 خىل رەڭدە پارقىرايدىغان ھەيۋەتلىك مەخلۇقنى زادى كۆرمىگەنىكەن. ئۇلار دەرھال بۇ ئىشتىن يولۋاس، شىر باشلىق جاڭگال ئەھلىنى خەۋەردار قىپتۇ. جاڭگال ئەھلىنىڭ تىنچلىقى ۋە خاتىرجەملىكى بۇزۇلۇپتۇ، كۆڭۈللىرىگە پاراكەندىچىلىك ھەم ۋەھىمە چۈشۈپتۇ: «بىز بىلمەيدىغان بۇ مەخلۇق يامان نەرسە بولسا كېرەك، ئېھتىيات قىلغان تۈزۈك، ئۇنى ئىززەت بىلەن كۈتۈۋالايلى» دېيىشىپتۇ. ئاندىن يولۋاس پادىشاھ ھېلىقى مەخلۇقنى جاڭگالغا مېھماندارلىققا تەكلىپ قىلىشقا باقاۋۇللارنى بۇيرۇپتۇ. باقاۋۇللار دەرھال ئېيىققا بۇ تەكلىپنى يەتكۈزۈپتۇ. ئېيىقۇاي كۆرەڭلەپ، ئالچاڭلاپ، گويا خۇشياقمىغان قىياپەتتە جاڭگاللىققا يول ساپتۇ. ئىككى تەرەپتە تىزىلىپ قارشى ئېلىۋاتقان جاڭگال ئەھلىگە ئۇ كۆز قىرىنىمۇ سالماي، ئادايغان پېتى ئۆدۈل مېڭىپ، يولۋاس پادىشاھ ئولتۇرىدىغان تەختكە ئولتۇرۇۋاپتۇ. بۇ ئىشقا شىر، يىلپىز باشلىق مۆتىۋەرلەر ھەيران بولۇشۇپ، بىر ـ بىرىگە قارىشىپ قويۇشۇپتۇ، لېكىن بىر نەرسە دېيەلمەپتۇ. يولۋاسمۇ خاپىلىقىنى ئىچىگە يۇتۇپ گەپ قىلماپتۇ. جاڭگال ئەھلى «مېھمان» نى ئاجايىپ رەڭگارەڭ تاۋلىنىپ تۇرغان ھەيۋەتلىك تۇرقىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ زادى قايسى جىنسقا مەنسۇپ ھايۋان ئىكەنلىكىنى بىلەلمەپتۇ. ئەتىسى ئاران ئۇنىڭ نامىنى سوراشقا پېتىنىپتۇ.

ــ نامىم «تاۋۇس ئەللەيىن» بولىدۇ. ئەللەيىنلەر جىنسى ھايۋانلار دۇنياسىدا كەم

ئۇچرايدىغان ئەڭ ئالىي جىنىستۇر! ــ دەپتۇ ئېيىق كۆرەڭلەپ.

شۇنىڭدىن باشلاپ «تاۋۇس ئەللەيىن» جاڭگالغا غوجايىن بولۇۋاپتۇ، نەتىجىدە جاڭگالنىڭ بۇرۇنقى خاتىرجەملىكى توگەپ، پىتنە ـ پاسات، جېدەل ـ غوۋغا ئاۋۇپتۇ، چۈنكى «تاۋۇس ئەللەيىن» جاڭگالدىكىلەرنى دائىم گىژ ـ گىژغا سالىدىكەن. ئۇنىڭ بۇ خۇلقى شىر، يىلپىز باشلىق مۆتىۋەرلەرگە ياقماپتۇ ۋە دىللىرىدا ئۇنىڭغا ئۆچمەنلىك كۈچىيىپتۇ. جاڭگالدىكى باشقا كۆپلىگەن ھايۋانلارمۇ «تاۋۇس ئەللەيىن» كەلگەندىن باشلاپ، ئۆزلىرىنىڭ ئىناقلىقى يوقالغانلىقى، پىتنە ـ پاسات كۆپەيىپ، جېدەل ـ ماجىرانىڭ ئاۋۇغانلىقىنى سېزىشكە باشلاپتۇ. شۇنداق قىلىپ، «تاۋۇس ئەللەيىن» ھەممىنىڭ كۆزىگە سەت كۆرۈنۈشكە باشلاپتۇ. ۋاقىت ئۆتكەنسېرى «تاۋۇس ئەللەيىن» ھەددىدىن ئېشىۋېرىپتۇ. ئۇنىڭ خۇلقلىرىغا چىدىمىغان مويسىپىتلاردىن بىر قانچىسى شىر، يىلپىزلارنى ۋەكىل قىلىپ، يولۋاس پادىشاھنىڭ ئالدىغا كىرگۈزۈپتۇ.

ــ پادىشاھى ئالەم، ــ دەپتۇ ئۇلار، ــ ئەسلىدە بىز ناھايىتى ئىناق، تىنچ ياشاپ كەلگەنىدۇق، بۇ «تاۋۇس ئەللەيىن» دېگەن نەرسە كېلىپلا، ئىشلار باشقىچە بولۇپ كەتتى، تىنچلىق بۇزۇلۇپ، جېدەل ـ غوۋغا كۆپەيدى، ئۇ ھېچكىنى كۆزگە ئىلمايلا ھەممىنى دەپسەندە قىلىدى. ھەممە «تاۋۇس ئەللەيىن» دىن بىزار، لېكىن گەپ قىلالمايۋاتىدۇ. «تاۋۇس ئەللەيىن» دېگەن زادى قانداق نەرسە؟ قايسى نەسلىدىن؟ نېمە مۇددىئاسى بار؟ قانداق بىكىسى بار؟ بىز تەكشۈرۈپ كۆرمەيلا 70 خىل پارقىرايدىغان رەڭگىدىن قورقۇپ، ئۇنى بېشىمىزدا كۆتۈرۈۋالدۇق، بۇنىڭغا بىرەر چارە قىلمىساق بولمايدۇ، ــ دەپتۇ. «تاۋۇس ئەللەيىن» نى جاڭگالغا تەكلىپ قىلغىنىغا پۇشايمان قىلىپ، قانداق چارە قىلىشنى ئويلىنىپ يۈرگەن يولۋاس پادىشاھقا بۇ مەسلىھەت ناھايىتى ماقۇل كەپتۇ. ئاخىر ئۇلارنىڭ مەسلىھەتى پادىشاھنىڭ بۇيرۇقى بىلەن پۈتۈن جاڭگال ئەھلى يىغىلىپ، چوڭ مەرىكە ئۆيۈشتۈرىدىغان، بۇ مەرىكىدە بارلىق ھايۋانلار ئۆز خىلى بويىچە ئايرىلىپ، ئۆزىگە خاس ھۈنەر، ئويۇن كۆرسىتىدىغان، قايسىسى ياخشى ھۈنەر، ئويۇن كۆرسەتسە شۇ مۇكاپات ئالىدىغان چارە توختام بوپتۇ.

بۇيرۇق چىقىرىلىپ، پۈتۈن جاڭگال ئەھلى يىغىلىپ، مەرىكە باشلىنىپتۇ. مەرىكە شۇنداق قىزىپ كېتىپتۇكى، بارلىق ھايۋانلار ۋە قۇشلار ئۆز خىللىرى قاتاردا ئۆزىگە خاس ئويۇنلىرىنى ئويناپ، جاڭگالنى زىلزىلىگە كەلتۈرۈپتۇ. شىر، يىلپىز، ھەتتا يولۋاس پادىشاھمۇ ئوتتۇرىغا چۈشۈپ، ئۆز توپلىرىغا قوشۇلۇپ ئويناپ كېتىپتۇ. «تاۋۇس ئەللەيىن» چوڭچىلىق قىلىپ، چاندۇرماي ئۆزىنى بېسىپ ئولتۇرۇپتۇ. ئېيىقلار توپى ئۆز ماھارەتلىرىنى كۆرسىتىشكە باشلىغاندا «تاۋۇس ئەللەيىن» ئۆزىنى تۇتالماي، دەرھال ئېيىقلار توپىغا قوشۇلۇپ، ھەۋەس بىلەن ئېيىقلارچە ئويناپ كېتىپتۇ.

كۆپچىلىك: «تاۋۇس ئەللەيىن» دېگەن ئەسلىي بىر ئېيىق ئىكەنغۇ! دەپ، ئۇنىڭ ئالدامچىلىقىدىن قاتتىق غەزەپلىنىپ، چوقان ـ سۈرەنلەر بىلەن ئۇنىڭغا تاشلىنىپتۇ.

ئارىدىن كۆپ ئۆتمەي «تاۋۇس ئەللەيىن» نىڭ رەڭگارەڭ تۈكلىرى تامام يۇلۇنۇپ، بەدەنلىرى تىتما ـ تىتما بولۇپ، ئاخىرەتكە سەپەر قىپتۇ.

جاڭگالدىكى بارلىق ھايۋانلار بۇ ئاپەتنى يوقاتقىنىغا ئىنتايىن خۇشال بوپتۇ، ئۇلار يېڭىباشتىن تىنچ ۋە ئىناق ياشاشقا باشلاپتۇ[1].

كۆڭۈلدىكىدەك كېلىن

بۇرۇن بۇرۇن ئىكەن، توخۇ تۇرنىكەن، مانا شۇنداق زامانلارنىڭ بىرىدە بىر ئادەم ئۆتكەنىكەن. ئۇ ئادەمنىڭ ئېڭەككە تاقاشقۇدەك بىر ئوغلى بار بولۇپ، ئەقلى ـ ھوشى سەل كەمرەك ئىكەن، سودا ـ سېتىق ئىشلىرىغا خامراق ئىكەن.

بىر كۈنى ئۇ ئادەم «ئوغلۇم كۈندىن ـ كۈنگە چوڭ بولۇۋاتىدۇ، ئەمدى ئۆيلەپ قويماي بولمايدۇ. ئوغلۇمنى باشقۇرالايدىغان كۆڭۈلدىكىدەك كېلىن تاپسام ياخشى بولاتتى» دەپ ئويلاپتۇ. مۇنداق قىزنى ئۇرۇق ـ تۇغقان، قوۋم ـ قېرىنداشلىرىنىڭ ئىچىدىن ئىزدەپ تاپالماپتۇ. ئاخىر «خېلىدىن بېرى ئوغلۇمنى تۇزۇكرەك ئىشقا سېلىپ كۆرمەپتىمەن، بىر ئىشقا بۇيرۇپ باقاي، ئاز ـ پاز ئەقىل كىرگەن بولسا ئەجەب ئەمەس» دەپ يانچۇقىدىن ئازراق پۇل ئېلىپ ئوغلىغا بېرىپتۇ:

ــ بالام، بۇ پۇلغا بازاردىن بىزگە ئوزۇق، كالىغا بوغۇز، توخۇغا دان ئېلىپ كەلگىن، ــ دەپتۇ.

ئوغلى پۇلنى ئېلىپ بازارغا بېرىپ، ئۇنىڭ ـ بۇنىڭ باھاسىنى سوراپ كۆرۈپتۇ، قارىسا، بۇ پۇلغا پەقەت بىرلا نەرسە كېلىدىكەن. بازارنى ئايلىنىپ، دادىسى دېگەن سودىلىقنى تاپالمىغاندىن كېيىن بېشى قېتىپتۇ. ئۆيگە يېقىن بىر خالتا كوچىغا كىرىپ، قۇلۇپلاقلىق بىر ئىشىككە يۆلىنىپ تۇرۇپتۇ. بۇ بالىنىڭ بۇنداق تۇرغىنىنى كۆرگەن بىر قىز ئويناۋاتقان يېرىدىن قوپۇپ، ئۆيگە كىرىپ كېتىپتۇ. بالا بۇنىڭغا قارايمۇ قويماپتۇ. ئاردىدىن بىر ئاش پىشىم ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن ھېلىقى قىز تالاغا چىقسا، بايىقى بالا ئۆز جايىدا قېقىپ قويغان قوزۇقتەك تۇرغۇدەك. قىز بۇ بالىنىڭ نېمە ئۈچۈن بۇنداق تۇرغانلىقىنى بىلمەكچى بولۇپ سوراپتۇ:

ــ ھوي بالا، سىزنىڭ قىلىدىغان ئىشىڭىز يوقمۇ؟ بايا شۇنداق تۇرۇۋېدىڭىز، تېخىچىلا قوزغالماپسىزغۇ؟

ــ مېنىڭغۇ ئىشىم بار ئىدى، ــ دەپتۇ ئوغۇل ئىزا تارتقانلىقىنى بىلىندۇرمەسلىككە سېلىپ، ــ شۇ ئىشىمنىڭ تۈگۈنىنى يېشەلمەي شۇنداق تۇرىمەن.

ــ ئېيتىڭە، ئۇ قانداق تۈگۈن، ئاڭلاپ باقاي، ــ دەپتۇ قىز.

ــ دادام ماڭا پۇلغا بىزگە ئوزۇق، كالىغا بوغۇز، توخۇغا دان ئېلىپ كەل دېۋىدى.

---

①«ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى(2)» دىن ئېلىندى.

بازارغا بېرىپ، ئۇنى ـ بۇنى سوراپ باقسام، بۇ پۇلغا شۇ ئوچ نەرسىنىڭ بىرىلا كېلىدىكەن. دادامنىڭ ئالدىغا نېمە دەپ بېرىشىمنى بىلمەي تۇرىمەن، ـ دەپتۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان قىز مۇلايىملىق بىلەن:

ـ مەن ئېيتىپ بەرسەم خۇش بولامسىز؟ ـ دەپتۇ.

ئوغۇل خىجىللىقتىن يەرگە قاراپ تىرنىقىنى تاتىلاپ تۇرۇپتۇ.

ـ بازارغا بېرىپ، پۇلىڭىزغا قوغۇن ئېلىڭ. قوغۇننىڭ ئېتى سىلەرگە ئوزۇق، شاپىقى كالىغا بوغۇز، ئۇرۇقى توخۇغا دان بولىدۇ، ـ دەپتۇ قىز.

بالا بۇ گەپنى ئاڭلاپ، تۇرۇپ ئويلىسا راست، ئۇ قىزغا رەھمەت ئېيتىپ، بازاردىن قوغۇندىن بىرنى ئېلىپ، ئۆيىگە يېنىپتۇ. دادىسى ئوغلىنىڭ كېچىكىپ كەلگەنلىكىدىن گۇمانلىنىپ:

ـ بۇنى ئۆزۈڭ ئويلاپ تېپىپ ئەكەلدىڭمۇ ياكى بىر كىم ئەقىل كۆرسەتتىمۇ؟ ـ دەپ سوراپتۇ.

ئوغۇل دادىسىغا راستىنى ئېيتىپتۇ. بالىنىڭ دادىسى «ھە، مېنىڭ ئوغلۇمنىڭ باشقۇرىدىغان، چىرىغىمنى ئۆچۈرمەيدىغان كۆڭۈلدىكىدەك كېلىن تېپىلىپتۇ» دەپ، قىزنىڭ ئاتا ـ ئانىسىغا ئەلچى ئەۋەتىپتۇ ۋە ئىككى تەرەپ كېلىشىپ تويلىشىپتۇ[1].

ئەرنى ياشارتقانمۇ، قېرىتقانمۇ خوتۇن

زامانلارنىڭ زامانىسىدا بىر مەھەللىدە ئەمەت بىلەن سەمەت دېگەن ئاكا ـ ئۇكا ياشاپتىكەن. قارىماققا سەمەت ئاكىسى ئەمەتتىن قېرى كۆرۈنىدىكەن. بۇ ئىككىسى بىللە ماڭغان چاغلاردا ئۇلارنى تونۇمايدىغان كىشىلەر ساقلىغا ئاق كىرىپ كەتكەن سەمەتنى چوڭ دەپ تالىشىپ قالىدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىر كۈنى، دەرەخ تۈۋىدە سايىداپ ئولتۇرغان بىر قانچە قېرىلار بىلەن ياشلار ئارىسىدا «نېمىشقا ئاكىسىدىن ئىنىسى قېرى كۆرۈنىدۇ؟» دەپ تالاش بولۇپ، ھېچكىم سەۋەبىنى تاپالماپتۇ. ئاخىر ئۇلاردىن بەش ـ ئالتە كىشى ئاكا ـ ئۇكىلارنىڭ ئۆيىگە بېرىپ بىلىپ كەلمەكچى بولۇپ مېڭىشىپتۇ. ئاۋۋال سەمەتنىڭ ئۆيىگە بېرىپتۇ. مېھمانلارنى كۆرۈپ سەمەتنىڭ خوشاللىقى ئىچى ـ ئىچىگە پاتماي قاپتۇ، ئۇلارنىڭ ئاستىغا كۆرپە سېپتۇ، لېكىن سەمەتنىڭ خوتۇنى چىرايىنىمۇ ئاچماي بىر بۇلۇڭدا ئولتۇرۇۋاپتۇ. سەمەت خوتۇنىغا:

ـ خوتۇن، ياخشى مېھمانلار كەلدى، بىرەر نېمە قىلساڭچۇ، ـ دەپتۇ.

ـ ئۆيدە گۆش يوق، ـ دەپتۇ خوتۇنى قاپاقلىرىنى تۇرگىنىچە دومسىيىپ.

ـ گۆشسىز بولسىمۇ بىر ئامال قىلساڭچۇ، ـ دەپتۇ مېھمانلار ئالدىدا خىجالەت

---

①«ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى(2)» دىن ئېلىندى.

بولغان سەمەت.

ــ ئۇنمۇ يوق، ــ دەپتۇ خوتۇنى جاھىللىق بىلەن.

ــ ھېچبولمىغاندا نان ــ پان، چاي ــ پېيىكى باردۇ؟ ــ دەپتۇ سەمەت.

ــ نانمۇ يوق، سۇمۇ يوق، ــ دەپتۇ خوتۇنى توڭلۇق بىلەن.

ئەسلىدە سەمەتلەرنىڭ ھال ــ ئوقىتى خېلى ياخشى بولۇپ، خوتۇنى يوق دېگەن نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى بار ئىكەن.

ــ ياق ــ ياق، بىزگە ھېچ نەرسە كېرەك ئەمەس، ئۆزىمىز مۇنداقلا كىرىپ چىقايلى دېۋىدۇق، ئامىن ئاللاھۇ ئەكبەر، ــ دېيىشىپ مېھمانلار ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپتۇ.

ئاندىن كېيىن ئۇلار ئەمەتنىڭ ئۆيىگە بېرىپتۇ. مېھمانلار ھويلىغا كىرىشىگىلا ئەمەت بىلەن خوتۇنى چىقىپ ئوچۇق چىراي قارشى ئاپتۇ. ئۇلار ئۆيگە كىرگۈچە ئەمەتنىڭ خوتۇنى ئاۋۇال ئۆيىگە كىرىپ، بىر ئەسكى كۆرپىسى بار ئىكەن، شۇنى چىقىشتۇرۇپ مېھمانلارنىڭ ئاستىغا ساپتۇ. ئەمەت مېھمانلار بىلەن تىنچلىق ــ ئامانلىق سوراشقاندىن كېيىن:

ــ خوتۇن، مېھمانلارغا قويغۇدەك بىرەر نېمەڭ بارمۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ ۋاي، بار ــ بار، مېھمانلار ئۈسساپ قالغاندۇ، ئاۋۇال تاۋۇز تىلايلى، ــ دەپتۇ خوتۇنى.

ــ قېنى ئەمىسە، ياخشىراقىدىن بىرنى ئىلغاپ چىققىنا، ــ دەپتۇ ئېرى. خوتۇنى «ماقۇل» دەپ خۇشال چىقىپ كېتىپ بىر تاۋۇزنى كۆتۈرۈپ كىرىپتۇ.

ــ ياخشىراقى يوقمۇ؟ ــ دەپتۇ مايماق تاۋۇزنى كۆرۈپ ئەمەت.

ئەسلىدە ئەمەتنىڭ تۇرمۇشى سەمەتنىڭكىگە قارىغاندا ناچار ئىكەن. شۇ كۈنى ئۇلارنىڭ ئۆيىدە ئاشۇ مايماق تاۋۇزدىن باشقا ھېچ نەرسىسى يوق ئىكەن، لېكىن ئەمەتنىڭ ئايالى:

ــ ماقۇل، مەن قاراپ باقاي، ــ دەپ چاندۇرماستىن چىقىپ كېتىپ، يەنە ھېلىقى تاۋۇزنى كۆتۈرۈپ كىرىپ تۆمشۇقى تەرىپىنى كۆرسىتىپتۇ.

ــ بۇ تاۋۇزۇڭ ياخشى چىقارمىكىن، قېنى ئەكەلگىنە تىلىپ باقايلى، ــ دەپ تىلىپتىكەن، تاۋۇز ھەم قىزىل، ھەم تەملىك چىقىپتۇ.

مېھمانلار تاۋۇزغا ئېغىز تېگىشىپ، قىزىق پاراڭلارنى قىلىشىپ، بۇ مېھماندوست ساھىبخانىلاردىن رازى بولۇشۇپ قايتىشىپتۇ. يولدا كېتىۋېتىپ ئاردىدىن بىر قېرى يۆۋاي:

ــ بىزنىڭ تالىشىمىز ئەمدى يېشىلدى. سەمەتنى قېرىتىۋەتكەن ھېلىقى بارنى يوق دەپ دومسىيىپ ئولتۇرغان خوتۇنى، ئەمەتنى ياشارتىۋەتكەن ھېلىقى يوقنى بىلىندۇرمەي، گۈلدەك ئېچىلىپ تۇرغان خوتۇنى. دېمەك «ئەرنى ئەر قىلىدىغانمۇ خوتۇن، يەر قىلىدىغانمۇ خوتۇن» دەپ بىكار ئېيتمىغانكەن كونىلار، ــ دەپتۇ.[1]

[1] «ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى(2)» دىن ئېلىندى.

ھېكمەت:
ئايالالارنىڭ ئىللىق چىراي، مۇلايىملىقى ئۆمۈرگە بەرىكەت. ئەسكى خۇيلۇقى ئۆمۈرگە سىلىنغان ئېكەك.

گۇناھكار ئۆكۈز

بىر كۈنى قاراقۇشنىڭ ئالدىغا ئۆلگەن كىشىنىڭ جەسىتىنى، قولى ئارقىسىغا باغلانغان بىر ئادەمنى ۋە بىر ئۆكۈزنى ئېلىپ كېلىشتى.

كىشىلەر:

— بۇ ئۆكۈز مانا شۇ ئادەمنى ئۈسۈپ ئۆلتۈرۈپ قويدى. مۇردا بىللە ئۆكۈزنى ۋە ئۇنىڭ ئىگىسىنى ئېلىپ كەلدۇق. ئۆكۈز ئىگىسىدىن خۇن تەلەپ قىلمىز، ئۇنىمۇ ئۆلۈم جازاسىغا ھۆكۈم قىلغايلا، — دېيىشتى.

قاراقۇش ئۆكۈزنى سويۇشقا، ئىگىسىنى ئازاد قىلىشقا بۇيرۇدى، ھۆكۈم ئىجرا قىلىندى.

دەۋاگەرلەر بۇ ھۆكۈمدىن نارازى بولۇشتى. قاراقۇش ئۇلارغا دېدى:

— مەن ئادىل ھۆكۈم قىلدىم، يەنە نېمىشقا رازى بولمايسىزلەر؟ ئۆزۈڭىزلەر ئويلاپ كۆرۈڭىزلەر، قاتىل زادى كىم، ئۆكۈزمۇ ياكى ئىگىسى؟ ئەلۋەتتە، قاتىل دەپ ئۆكۈزنى چۈشىنىش كېرەك. ئىگىسىدە ئەيىب يوق. شۇڭا قاتىل ئۆكۈزگە ئۆلۈم جازاسى بەردىم، ئىگىسى ئەيىبسىز بولغانلىقتىن ئازاد قىلدىم، بولدى، كېتىڭىزلەر، قەيەرگە بېرىپ ئەرز قىلسىڭىزلار قىلۋېرىڭىزلار.

كېيىن ئۆكۈز ئىگىسىگە:

— ماڭ، باشقا ئۆكۈزۈڭ بار بولسا، ئۇنىڭغا ھۆكۈمنى ئېيت. ئەگەر سۆزۈڭگە كىرمەي ئۇمۇ قاتىللىق قىلسا، ئۇنى قەتل قىلىپ، جەستىنى ساڭا بەرمەستىن كۆيدۈرۈپ تاشلايمەن، — دەپ سويۇلغان ئۆكۈزنى ئىگىسىگە بېرىۋەتتى.

ئەيىب كىمدە

بىر سودىگەر بىر كىشىگە پۇل قەرز بەرگەن ئىدى. قەرزدار قەرزنى ۋاقتىدا قايتۇرماي ھەدەپسىلا كەينىگە سوزۇۋەردى. ئاخىر، سودىگەر شۇ ئىش توغرىسىدا قاراقۇشقا شىكايەت قىلدى. قاراقۇش قەرزدارنى چاقىرىپ:

— نېمىشقا قەرزنى تۆلىمەيسەن؟ دەرھال تۆلە، بولمىسا جازاغا تارتىلىسەن، — دېگەن ئىدى، ئۇ ئادەم:

— قولۇمغا ھەر قېتىم پۇل كىرگەندە، قەرزىمنى تۆلەپ قۇتۇلاي دەپ سودىگەرنىڭ

ئۆيىگە بارىمەن، لېكىن سودىگەرنى تاپالمايمەن، دۇكىنىغا بارىمەن، تاپالمايمەن. ئىلاجسىزلىقتىن ئۇنىڭغا تۆلىمەكچى بولغان پۇلنى كەم ـ كوتلىرىمغا ئىشلىتىپ قويىمەن، ـــ دەپ ھەممە ئەيىبنى سودىگەرگە دۆڭگەپ قويدى.

قاراقۇش قەرزدارلىرىنىڭ سۆزىنى ئىشتىكەندىن كېيىن خىزمەتچىلىرىگە:

ـــ دېمەك، ئەيىب سودىگەرلىنىڭ ئۆزىدە ئىكەن، ھازىر ئۇنى قاماپ قويۇڭلار، زىندانىدا ياتسۇن. قەرزدار قولىغا پۇل كىرگەن زامان زىندانغا كېلىپ ئۇنىڭغا پۇل تۆلەۋېرىدۇ. قەرزدار پۇلنى قاچان تۆلەپ بولسا، شۇ چاغدا سودىگەرنى ئازاد قىلىڭلار. شۇنداق قىلغاندا، قەرزدار ئۇنى ئۆيىدىن ياكى دۇكىنىدىن تاپالمايۋ سەرسان بولۇشتىن قۇتۇلىدۇ، ـــ دەپ ھۆكۈم قىلدى.

مېنىڭ ئۇچۇنلا...

ئىككى مۆڭۈ يېزىغا كېتىۋېتىپ ئازراق دەم ئالماق ئۈچۈن بىر دەرەخنىڭ تېگىدە ئولتۇردى. شۇ چاغدا بىر بۇلبۇل كېلىپ دەرەخ شېخىغا قونۇپ سايراشقا باشلىدى. ئۇلاردىن بىرى: «بۇلبۇل مېنىڭ ئۈچۈن سايرىدى» دېسە، ئىككىنچىسى: «بىكار گەپ، مېنىڭ ئۈچۈن ئەمەس، مېنىڭ ئۈچۈن سايرىدى» دەپ تالاشقىلى تۇردى. ئاخىر، قازىنىڭ ئالدىغا بېرىپ، بۇ ئىش توغرىسىدا قازىنىڭ ھۆكمىنى ئىشتىمەك بولۇشتى.

ئەتىسى ئۇلاردىن بىرى شېرىكىگە تۈيدۈرماستىن، قازىغا بىر قوي ئاپىرىپ بەردى ۋە مەسىلىنى ئۆز پايدىسى ھېسابىغا ھەل قىلىپ بېرىشىنى ئۇنىڭدىن ئۆتۈندى. ئىككىنچى مۆڭمۇ شۇنداق قىلدى. ئىككى ئوتتۇرىدا قازى ئىككى تۈياق قويغا ئىگە بولدى. بىر ـ ئىككى كۈن ئۆتكەندىن كېيىن ئىككىلا مۆڭ قازى ھۈزۈرىغا كېلىپ، ئۇنىڭ ھۆكمىنى ئىشتىمەك بولۇشتى. قازى ھەر ئىككىلىسىنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئۇلارغا:

ـــ بىكارغا دەۋا قىلىپ يۈرمەڭلار، بۇلبۇل ئىككىڭلار ئۈچۈن سايرىغىنى يوق، پەقەت مېنىڭ ئۈچۈنلا سايرىدى، ـــ دېدى.

ئەبۇ نۇۋاسنىڭ تەدبىرى (1)

باغدادنىڭ ئابرۇيلۇق كىشىلىرىدىن بىرى ئەبۇ نۇۋاسقا [1] ئېيتتى:

ـــ كېچىسىمۇ ئۆيۈم ژىيارەتچىلەر بىلەن توشۇپ كېتىدۇ. بىرەر كۈن يالغۇز قېلىپ

① ئەبۇ نۇۋاس – ئەبۇ ئەلى ھەسەن ئىبن ھانىي ھەكەمىي (762-813) ئەرەب شائىرى بولۇپ، ئىسلام، ئەدەپ، فەزل ۋە ھۈنەردە زامانىسىنىڭ بۈيۈك سىيمالىرىدىن ئىدى. ئۇ زېرەكلىكى، ھازىرجاۋابلىقلىقى، ھەققانىيەتپەرۋەرلىكى ۋە شېئىرلىرىنىڭ گۈزەللىكى بىلەن نام چىقارغان. شۇڭلاشقا، ئابباسىيلاردىن ھارۇن ئەررەشىد ئەبۇ نۇۋاسقا زور ھۆرمەت كۆرسىتىپ، ئۇنى ئۆز يېنىدىن ئايرىماس ئىدى. ئۇ توغرىسىدا كۆپلەپ لەتىپىلەر توقۇلغان.

راھەتلىنىپ ئارام ئالغانلىقىمنى بىلمەيمەن. بۇنىڭدىن قۇتۇلۇشنىڭ ھېچبىر چارىسىنى تاپالمىدىم. سىز تولىمۇ زەكىي ئادەمسىز، بۇ ھالغا بىرەر چارە كۆرسىتىشىڭىزنى سورايمەن.

ئەبۇ نۇۋاس مۇنداق دېدى:

— زىيارەتچىلەرنىڭ كۆپلۈكىدىن قۇتۇلۇشنىڭ ئىككى چارىسى بار: كەلگەنلەرگە قوپال مۇئامىلە قىلىشىڭ ياكى ئۇلارغا چىراي ئاچمىسىڭ. زىيارەتچىلەر بۇنداق مۇئامىلىڭىزنى كۆرگەندىن كېيىن يېنىڭىزغا ئىككىنچىلەپ كەلمەيدۇ. شۇنىڭ بىلەن سىز خاتىرجەم ياشاۋېرىسىز.

— بۇ تەدبىرىڭىزنى مەن بېجىرەلمەيمەن، — دېدى ئۇ كىشى، — مەن يېنىمغا كەلگەنلەرگە قوپاللىق قىلىشنىڭ، چىراي ئاچماسلىقنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمايمەن. ماڭا باشقا چارە كۆرسىتىڭ.

— ئەگەرچەندە بۇ تەدبىرلەر قولىڭىزدىن كەلمىسە، ئۇ چاغدا باشقا بىر تەدبىرگە مۇراجىئەت قىلىڭ، يەنى زىيارەتكە كەلگۈچىلەرنىڭ بايلىرىدىن پۇل قەرز سوراڭ، كەمبەغەللىرىگە بولسا پۇل قەرز بېرىڭ. شۇنىڭدا زىيارەتچىلىرىڭىزنىڭ بايلىرى:

«مېنىڭدىن پۇل قەرز سوراپ قالمىسۇن» دەپ، كەمبەغەللىرى بولسا «قەرز بەرگەن پۇلىنى سوراپ قالمىسۇن» دەپ ئەنسىرەپ، سىزگە كۆرۈنمەسلىككە تىرىشىدۇ. مانا شۇ يول بىلەن ئۇلاردىن قۇتۇلىسىز، — دېدى ئەبۇ نۇۋاس.

بۇ ئابرۇيلۇق كىشى ئەبۇ نۇۋاسنىڭ كېيىنكى كۆرسەتكەن تەدبىرىگە ئەمەل قىلىپ، ئۇزاق ئۆتمەي زىيارەتچىلەردىن قۇتۇلۇپ، راھەتتە ياشاشقا باشلىدى.

ئەبۇ نۇۋاسنىڭ تەدبىرى (2)

بىر كۈنى ئەبۇ نۇۋاس باغداد كوچىلىرىدىن بىرىدە كېتىۋاتقان ئىدى. ئۇنىڭ ئالدىغا بىر ئادەم كېلىپ سالام بەردى. ئەرەب ئادىتى بويىچە ئۇنىڭ قولىنى ئۆپكەندىن كېيىن دېدى:

— سىلى خەلىپە ھارۇن ئەر رەشىدنىڭ شائىرى ۋە سۆھبەتدىشى بولىدىلا، ئۆزلىرى ئىلمۇپەزىلەتلىرى، ئادالەتلىكلىرى، ھەقسىزلىق ۋە زۇلۇمغا قارشى خۇسۇمەتلىرى بىلەن ئالەمگە مەشھۇردۇرلار. مەن ناھەقچىلىق ۋە زۇلۇم ئاستىدا قالدىم. ئۆزلىرىنىڭ ياردىمىگە موھتاجمەن.

ئەبۇ نۇۋاس بۇ سۆزلەرنى ئىشىتىپ:

— ئەي بۇرادەر، قانداق ھەقسىزلىككە دۇچار بولدىڭىز؟ كىم سىزگە زۇلۇم قىلدى؟ ھەممىسىنى ماڭا ئېيتىڭ، قولۇمدىن كېلىشىچە ياردەم قىلىمەن، — دېدى. شۇنىڭدىن كېيىن بۇ ئادەم ئەرزىنى بايان قىلىشقا باشلىدى:

— مەن ئوتتۇرا ھال بىر كىشى ئىدىم، مەئىشىتىم يامان ئەمەس ئىدى.

يوقسۇزلۇق، موھتاجلىق ئىچىدە ياشايدىغان ئابدۇقادىر سەرراج مەندىن «يۇز دانە تىللا قەرز بېرىپ تۇرسىڭىز، سودىگەرلىك قىلماقچىمەن، پۇلىڭىزنى پات ئارىدا قايتۇرۇپ بېرىمەن» دەپ يارىدەم سورىدى. مەن ئۇنىڭ ھالىغا ئىچىنىپ دەرھال يۇز دانە تىللا بەردىم، لېكىن ئۇنىڭدىن تىلخەت ئالمىدىم. تىللا بەرگىنىمگە گۇۋاھ ھەم يوق ئىدى.

ئابدۇقادىر سەرراج مېنىڭ بەرگەن پۇلۇم بىلەن سودىگەرلىك قىلىپ، بېيىپ كەتتى. مېنىڭ ئىشىم بولسا بارغانسېرى كەينىگە تارتىپ، ئاخىر يوقسۇزلۇققا گىرىپتار بولدۇم. ئابدۇقادىر سەرراج قىلغان ۋەدىسىگە ۋاپا قىلماي، پۇللىرىمنى قايتۇرۇپ بېرمىدى. مەن ئىلاجسىزلىقتىن ئۇنىڭ ئالدىغا بېرىپ، قەرز بەرگەن پۇللىرىمنى قايتۇرۇپ بېرىشىنى سورىدىم. ئۇ مېنىڭ سۆزلىرىمنى ئاڭلاشنىمۇ خالىمىدى، پۇل ئالغانلىقىنى ئىنكار قىلدى. خىزمەتكارلىرىغا بۇيرۇپ مېنى ئۆيىدىن ھەيدەپ چىقاردى. شۇڭا سىلىگە ئىلتىماس قىلىمەنكى، ئۇ رىياكاردىن ھەققىمنى ئېلىپ بەرگەيلەر.

ئەبۇ نۇۋاس شۇ كۈنى ھارۇن ئەر رەشىد ھۇزۇرىغا بېرىپ:

ــ مېنىڭ قىلغان خىزمەتلىرىمنى ھەر دائىم قەيد ئېيتىپ تۇرىدۇرلار، ئەمما بىرەر قېتىممۇ مۇكاپات بېرىپ باقمىدىلا، ــ دېدى.

ھارۇن ئەر رەشىد ئەبۇ نۇۋاس مېنىڭدىن ئىنئام ـ ئېھسان تەلەپ قىلسا كېرەك، دەپ ئويلاپ:

ــ ئەبۇ نۇۋاس مەن سېنى بەكمۇ ھۆرمەتلەيمەن، خىزمىتىڭنى قەدىرلەيمەن. نېمىنى خالايسەن، ئېيتقىن، دېگىنىڭنى بېجىرىمەن، ــ دەپ جاۋاب بەردى.

ــ رەھمەت ئالىيلىرى، ئۇنداق بولسا، مېنى باغداد شەھىرىدىكى ھەممە ھايۋانلارغا پادىشاھ قىلىپ تەينىلىگەيلا. شۇ توغرىدا پەرمان يېزىپ، مۆھۈرلىرىنى بېسىپ، قولۇمغا بەرگەيلا، ــ دېگەن ئىدى. ھارۇن ئەر رەشىد ئۇنىڭ سۆزىگە ئەجەبلىنىپ سورىدى:

ــ بۇنىڭ ساڭا نېمە كېرىكى بار؟ مال ـ دۇنيا سورا، بېرەي!

ــ مال ـ بايلىققا ھاجىتىم يوق، ئالىيلىرىدىن پەقەت مۇشۇ ئىلتىماسىمنى قوبۇل قىلىشلىرىنى سورايمەن، ــ دېدى ئەبۇ نۇۋاس.

ــ ئاخىر، ھايۋانلارغا مېنىڭمۇ ھۆكۈمۈم ئۆتەيدۇ. سېنى ئۇلارغا پادىشاھ قىلىشتىن نېمە پايدا؟ ــ سورىدى ھارۇن ئەر رەشىد.

ــ ماڭا پادىشاھلىق پەرمانىنى يېزىپ بەرسىلا بولدى، بۇ يېقىنى ئۆزۈمگە قويۇپ بەرگەيلا، ــ دېدى ئەبۇ نۇۋاس.

ھارۇن ئەر رەشىد ئەبۇ نۇۋاسنىڭ ئىلتىماسىنى بەجا كەلتۈرۈپ، ئۇنىڭغا پەرماننامە يېزىپ بەردى. ئەبۇ نۇۋاس ئۇنى ئېلىپ چۆنتىكىگە سالدى، ئۆزى بىلەن بىر نەچچە خىزمەتكارنى ئەگەشتۈرۈپ، ئابدۇقادىر سەرراجنىڭ ئۆيىگە باردى. خىزمەتكارلارغا باينىڭ ئۆيىنى بۇزۇشنى بۇيرۇدى. باي ھويلىسىدىن يۇگۈرۈپ چىقىپ، نېمە ئىشلىقىنى

سوربدى. ئەبۇ نۇۋاس پەرماننامىنى كۆرستىپ مۇنداق دېدى:

ــ مەن ھايۋانلار پادىشاھىمەن. پۇقرالىرىمدىن بىر چاشقان بۇيرۇقۇمغا ئىتائەت قىلماي قېچىپ كېتىپ، سەن تۇرغان ئۆيدىكى بىر تۆشۈككە كىرىپ كەتتى. ئەمدى ئاشۇ ئىتائەتسىز پۇقرايىمنى تېپىپ جازالىماقچىمەن تاكى باشقا پۇقرالىرىمغا ئىبرەت بولغاي.

باي ئۆز ئۆيىنىڭ پۈتۈنلەي بۇزۇلۇپ ۋەيران بولۇشىنى چۈشىنىپ، يېلىنىشقا باشلىدى. ئەبۇ نۇۋاس ئۇنىڭغا:

ــ بۇنىڭدىن نەچچە يىل ئەۋۋەل پالانچىدىن ئالغان يۇز تىللانى ھازىر قىل، بولمىسا ئۆيۈڭنى ۋەيران قىلىمەن، ــ دېۋىدى، باي يۇز تىللانى شۇ زامان ھازىر قىلدى.

ئىككى كۈندىن كېيىن ھېلىقى كىشى كېلىپ تىللالىرىنى تاپشۇرۇپ ئالدى. ئەبۇ نۇۋاس بۇ ئىشنى ھارۇن ئەر رەشىدكە سۆزلەپ بەرگەن ئىدى. ئۇ زوقلىنىپ، ئەبۇ نۇۋاس ھىيلىسىگە ئاپىرىن ئوقۇدى.

مايمۇن بىلەن پۇرچاق

بىر ئادەم پۇرچاق سېتىش ئۈچۈن لىق پۇرچاق قاچىلانغان تاغارنى يۈدۈپ، شەھەرگە مېڭىپتۇ. يېرىم يولغا كەلگەندە ئۇ پۇرچاقنى يېنىدا قويۇپ بىر تۇپ دەرەخ تۈۋىدە ئارام ئاپتۇ. لېكىن، ئۇ ئولتۇرا ــ ئولتۇرا ئۇيقۇغا كېتىپ قاپتۇ.

دەرەختە بىر مايمۇن بار ئىكەن، مايمۇن ئۇنىڭ ئۈخلاپ قالغىنىنى كۆرۈپ، دەرھال پەسكە چۈشۈپتۇ ــ دە، تاغاردىكى پۇرچاقتىن بىر چاڭگال ئېلىپ، دەرەخ ئۈستىگە چىقىپ ئاقلاپ يېيىشكە باشلاپتۇ. كۆتۈلمىگەندە چاڭگىلىنى ئېچىشىغىلا بىر تال پۇرچاق چۈشۈپ كېتىپتۇ. مايمۇن قولىدىكى پۇرچاقنىڭ چۈشۈپ كەتكىنىگە كۆزى قىيماي، يەنە دەرەختىن چۈشۈپ ئۇنى تېرىۋالماقچى بوپتۇ. بۇ چاغدا ھېلىقى ئادەم ئويغىنىپ قاپتۇ، مايمۇن قورقۇپ كېتىپ قولىدىكى پۇرچاقلارنىڭ ھەممىسىنى تاشلىۋېتىپ قۇرۇق قول دەرەخكە چىقىۋاپتۇ.

دۆت مايمۇن بىر تال پۇرچاقنى دەپ بىر چاڭگال پۇرچاقتىن قۇرۇق قاپتۇ.

ئۇچ بېلىق

بىر كۆلدە ئۇچ بېلىق ياشايدىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە بىرنەچچە بېلىقچى بۇ كۆل بويىغا كەپتۇ ــ دە:

ــ كۆلدە بېلىق بار ئوخشايدۇ، ئەتە كېلىپ تۇتايلى، ــ دېيىشىپتۇ. ئۇچ بېلىق بېلىقچىلارنىڭ بۇ گېپىنى ئاڭلاپ قاپتۇ. بېلىقلاردىن بىرى سەل ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن:

ـــ تېزرەك بىر ئامال قىلىپ قېچىپ كېتەيلى، بولمىسا ئەتە تۇڭىشىمىز، ـــ دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ بىر تۆشۈك ئارقىلىق ئۆستەڭگە چىقىپ كېتىپتۇ. يەنە بىر بېلىقمۇ بېلىقچىلارنىڭ گېپىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن بىر چارە ئويلاپ قويۇپتۇ. ئەتىسى بېلىقچىلار بېلىق تۇتقىلى كەلگەندە، ئۇ سۇ ئۈستىگە لەيلەپ چىقىپ، قورسىقىنى ئاسمانغا قىلىپ ئۆلگەن بولۇۋاپتۇ. بېلىقچىلار ئۇنى ئۆلۈك بېلىقكەن دەپ، سۈزۈپ ئېلىپ قىرغا تاشلۇۋېتىپتۇ. ئۇ بېلىقچىلارنىڭ دىققەت قىلمىغانلىقىدىن پايدىلىنىپ، پىلتىڭلىدە قىلىپلا ياندىكى ئۆستەڭگە چۈشۈۋاپتۇ ـ دە، ئۇمۇ قۇتۇلۇپ قاپتۇ. ئۇچىنچى بېلىق بېلىقچىلارنىڭ گېپىگە پىسەنت قىلماپتۇ، ئۇ كۆڭلىدە: «ئالدىراشنىڭ ھاجىتى يوق، ۋاقتى كەلگەندە بىر ئامال قىلىمەن» دەپ ئويلاپتۇ. نەتىجىدە بېلىقچىلار ئۇنى تۇتۇپ كېتىپتۇ.

بەخت بىلەن نامرات

بىر كۈنى كەچتە بىر نامرات ئۆيىگە كېتىۋېتىپ ئۆز تەقدىرىگە لەنەتلەر ئوقۇپ ئاچچىق ـ ئاچچىق زارلىنىپتۇ:

ـــ بەخت... قېنى ئۇ بەخت؟ ئۇنداق بەختكە مىڭ لەنەت!

تەقدىر بەختنىڭ نامراتقا جاۋاب بېرىشىنى، كېلىپ ئۇنىڭ ئاھ ـ زارىنى ئاڭلىشىنى ئارزۇ قىپتۇ. نامراتنىڭ ئاغزىدىن شۇ سۆزلەر چىقا ـ چىقماي، بەخت ئۇنىڭ قولىدىن تۇتۇپتۇ ـ دە:

ـــ بېرى كەل، قورقما. سېنىڭ بەختىڭ مەن بولىمەن، ـــ دەپتۇ.

بەخت ئۇنى ئاسمان ـ پەلەككە كۆتۈرۈپ، يىراق ـ يىراقلارغا ئاپىرىپتۇ. كېيىن بىر غار ئالدىغا بېرىپ چۈشۈرۈپتۇ ـ دە:

ـــ دۇنيادىكى جىمىكى بايلىقلار مانا بۇ غارغا يوشۇرۇپ قويۇلغان. غارغا كىر ـ دە، كۆڭلۈڭ خالىغان نەرسىنى ئال. لېكىن بەك كۆپ ئالما. ئالغان نەرسىلىرىڭ يېنىكرەك، ئۆيۈڭگە ئۆزۈڭ كۆتۈرۈپ بارالىغۇدەك بولسۇن. يول بەك يىراق ۋە مۇشەققەتلىك، يالغۇز ئۆزۈڭ قايتىسەن. ئەگەر ئالغان نەرسىلىرىڭنى قولۇڭدىن چۈشۈرۈۋەتسەڭ ئەبەدىي تاپالمايسەن. ھوشۇڭنى يىغ. ئۇنچىۋالا ئاچ كۆزلۈك قىلما، ـــ دەپتۇ.

بەخت شۇنداق دەپتۇ ـ دە، كۆزدىن غايىب بوپتۇ. نامرات غارغا كىرىپ، ئۇ يەردىكى ھېسابسىز بايلىقلارنى، قىممەت باھا گۆھەرلەرنى كۆرۈپ كۆزلىرى چاقناپ كېتىپتۇ. ئۇ ئەڭ چىرايلىق نەرسىلەرنى چاڭگاللاپ ئېلىپ تاغىرىنى تولدۇرۇشقا باشلاپتۇ. بىر ئىنتىلەردىن كېيىن ئېغىر تاغارنى يۆدۈپ غاردىن چىقىپتۇ.

نامرات مۇرىسىدىكى ئېغىر تاغار بىلەن بىرنەچچە قەدەم مېڭىپتۇ ـ دە، ماغدۇرى كېتىپ نەپسى ئاغزىغا تىقىلىپ قاپتۇ. ئەزايى بەدىنىنى قارا تەر بېسىپ كېتىپتۇ. ئالغان نەرسىنى مەنزىلگە ئېلىپ بارالمايدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپتۇ.

«تاغارنى يەرگە قويۇپ، ئاستا دوملىتىپ بارسام قانداق بولىدىكىن؟ ئۆيگىچە دوملىتىپ بارسام بولارمىكىن»، ــ دەپ ئويلاپتۇ ئۇ.

نامرات شۇنچە كۆپ بايلىققا ئىگە بولغانلىقىدىن چەكسىز خۇش بولۇپ، دۇنيا تولدۇرۇلغان تاغارنى دوملىتىشقا باشلاپتۇ. ئۆيگە يېقىن بارغاندا نامرات قەددىنى رۇسلىغانىكەن، توساتتىن تاغار غايىب بولۇپ كېتىپتۇ. بىچارە ئىككى قولى قۇرۇق، تۆت ئەتراپقا گاڭگىرىغان ھالدا قاراپ پەريات چېكىپ، پىشانىسىنىڭ تەتۇرلۇكىدىن زارلىنىپتۇ.

شۇ زامان بەخت پەيدا بوپتۇ. بەخت ئۇنىڭغا غەزەپ بىلەن تىكىلىپ قاراپ:

ــ سەن ئۆز بەختىڭ ئالدىدا گۇناھكارسەن. سېنى ھېچقانداق بايلىققا قانائەتلەندۇرەلمەيدۇ. كۆزۈڭ تويمايدۇ. ساڭا كۆپ نەرسە ئاتا قىلغانىدىم، ئۇنىڭدىن كۆتۈرگىنىڭچە ئىلىشىڭ كېرەك ئىدى. لېكىن سەن ئاچ كۆزلۈك قىلىپ ھەددىدىن زىيادە كۆپ ئىلىۋالدىڭ. شۇڭا ھەممە نەرسىدىن مەھرۇم بولدۇڭ. بۇ ئىش ساڭا ساۋاق بولسۇن، كەلگۈسىدە ئازراق نەرسىگە قانائەت قىلىشنى ئۆگىنىسەن، ــ دەپتۇ.

مۇغەمبەر تۇمشۇقىدىن ئىلىنار

كۇنلەرنىڭ بىرىدە بىر ئەينەكچى بىر ساراڭغا:

ــ ھەممە ساراڭلار ئەينەك سۇندۇرىدۇ. سەن نېمىشقا ھۇرۇنلۇق قىلىپ بىكار ئولتۇرىسەن، مانا، سەنمۇ ئەينەك سۇندۇر. شۇنداق قىلساڭ، ماڭا يارەملەشكەن بولىسەن، ماڭا ئىش چىقىدۇ، ــ دەپتۇ.

سارا ئۇنىڭ دېگىنىگە ئەمەل قىپتۇ. ئەينەكچىنىڭ ئۆيگە بېرىپتۇ ــ دە، ھويلىغا چۈشۈپ، دېرىزىلىرىنىڭ بىرىمۇ ئەينەكىنى قويماي تاش بىلەن ئۇرۇپ چېقىپ تاشلاپتۇ.

ئەينەكچى ئۆيگە كەپتۇ ــ دە، بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، سارا ئىنى ئەيىبلەشكە باشلاپتۇ.

ــ نېمىشقا ماڭا خاپا بولىسەن، مانا سەنمۇ ئەينەك چاق دەپ ئۆزۈڭ ئېيتقاندىڭغۇ! ــ دەپتۇ سارا.

ــ مەن ساڭا باشقىلارنىڭ ئۆيىنىڭ ئەينەكىنى چاق، ماڭا ئىش تېپىلىدۇ، دېگەنىدىمغۇ! ــ دەپ قاپتۇ ئەينەكچى.

ــ ئەگەر مەن سېنىڭ ئۆيۈڭنىڭ دېرىزىلىرىنىڭ ئەينەكلىرىنى سۇندۇرماي باشقىلارنىڭكىنى سۇندۇرسام، ئۆي ئىگىلىرى باشقا ئەينەكچىنى چاقىرىدۇ، ھازىر بەك خاتىرجەممەن. نېمىشقا دېگەندە، سەن باشقا ئەينەكچىنى چاقىرمايلا، ئۆزۈڭ ئەينەك سېلىۋالىسەن، ــ دەپتۇ سارا.

«ھەممە» دەپ ۋارقىرايسەن

قەدىم زاماندا بىر يېزىدا بىر ئەر ـ خوتۇن ياشىغانكەن. ئۇلارنىڭ بىرلا يالغۇز ئوغلى بولۇپ، ناھايىتى چىرايلىق ئىكەن. ئۇ كىچىكىدىنلا ھۇرۇن بولۇپ، ئېتىزدا ئىشلەشنى خالىمايدىكەن. يا ئاتا ـ ئانىسىغا يارەم بەرمەيدىكەن، يا ئۆي ئىشلىرىغا قاراشمايدىكەن. ۋاقىتنى بىكار يۈرۈپ ئۆتكۈزىدىكەن.

كۈنلەردىن بىر كۈنى چوڭ بايرام بوپتۇ. يېزىغا ئويۇنچىلار كەپتۇ. يېزىدىكى يەتتە ياشتىن يەتمىش ياشقىچە بولغان كىشىلەرنىڭ ھەممىسى تاماشا كۆرگىلى مېڭىشىپتۇ. ھېلىقى ھۇرۇن بالىمۇ ئاتا ـ ئانىسى بىلەن تاماشا كۆرگىلى بېرىپتۇ. تاماشا ئۇنىڭغا ئۇقمىدەر يېقىپ كېتىپتۇكى، ئۇ ئويۇنچىلار بىلەن بىللە كېتىمەن، دەپ تۇرۇۋاپتۇ. ئانىسى بىلەن ئانىسى ھەرقانچە يېلىنىپ ـ يالۋۇرسىمۇ، ئۇ ئېيتقان گېپىدىن يانماپتۇ. ئاخىر، ئۇلار ئوغلىغا ماقۇل بولۇشقا مەجبۇر بوپتۇ.

ئاردىدىن تۆت يىل ئۆتكەندىن كېيىن، ئاشۇ ئويۇنچىلار يەنە بۇ يېزىغا كېلىشىپتۇ. ھۇرۇن بالىنىڭ ئاتا ـ ئانىسى، ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرى ۋە ئاغىنىلىرى ئۇنى كۆرگىلى كېلىپ، سوراپ سۇرۇشتە قىلىشىپتۇ.

ـ خوش، يېزىدىن كەتكىنىگىدىن بېرى نېمە ئىش قىلدىڭ؟ ئىشلىرىڭ قانداق؟ پادىشاھنىڭ رولىنى ئوينىۋاتامسەن، ۋەزىرنىكىمۇ ياكى بولمىسا دېھقاننىڭ رولىغا چىقىۋاتامسەن؟

ئۇ ھەممە سوئاللارغا كۈلۈپ تۇرۇپ جاۋاب بېرىپتۇ:

ـ كەچتە ھەممىسىنى ئۆز كۆزۈڭلار بىلەن كۆرىسىلەر.

كەچتە يېزا خەلقى ئويۇنغا كەپتۇ. ئەر ـ خوتۇنلارمۇ كېلىشىپتۇ. يېزىدا ھەممەيلەن تاماشا كۆرۈشنى ياخشى كۆرىدىكەن. ئەڭ مۇھىمى، ئۇلار ئۆز يۇرتلۇقىنى كۆرۈشكە قىزىقىشىپتۇ. «قانداق رولغا چىقتىكىن؟ ھۇرۇن ئاتا ـ ئانىسىغا يارەملەشمەي كۈنلەپ بىكار يۈرىدىغان ھۇرۇن بالا قانداقراق ئادەم بولدىكىن؟» دېيىشىپتۇ.

تاماشا باشلىنىپتۇ. بىرىنچى پەردە تۈگەپتۇ. بۇنىڭدا شاھزادىلەر ئويۇن كۆرسىتىپتۇ. بىراق ئۇلارنىڭ ئارىسىدا يېزىلىق بالا كۆرۈنمەپتۇ. يۇرتلۇقلىرى بولسا ۋاينا ھازىر چىقىپ قالىدۇ، دەپ ئۇنى كۈتۈشۈپتۇ. سەھنىگە پادىشاھ ئۆز مەسلىھەتچىلىرى بىلەن چىقىپ كەپتۇ. ئۇلارنىڭ ئارىسىدىمۇ ئۇ بالا يوقمىش. ئاندىن ھەربىي سەركەردىلەر پەيدا بوپتۇ. بالا ھېچ كۆرۈنمەسمىش.

ئاخىردا ھەربىي سەركەردىلەردىن بىرى ئۆز قول ئاستىدا قانچە ھەربىي خادىمى بارلىقىنى بىلمەكچى بولۇپ:

ـ مېنىڭ باتۇر ئەسكەرلىرىم، ھەممىڭلار بارمىسىلەر؟ ـ دەپ ۋارقىراپتۇ.

ــ ھەممىمىز تەييار! ــ دېگەن ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ. ئەنە شۇ «ھەممىمىز» دېگەن ئاۋاز باشقىلارنىڭكىدىن بىرئاز يۇقىرىراق ئاڭلىنىپتۇ. بالىنىڭ ئاتا ـ ئانىسى ئۇنى شۇ ئاۋازدىن تونۇۋاپتۇ.

ــ ئوغلىمىزنىڭ بار ـ يوق ئېرىشكەن نېمىسى شۇمۇ، ــ دەپ ھەيران بولۇشۇپتۇ ئۇلار، ــ بار ـ يوقى شۇ «ھەممىمىز!» دەپ ۋارقىرىغىنىمۇ.

شۇنىڭدىن بېرى ئاتا ـ ئانىلار ئۆز ئوغۇللىرىغا نەسىھەت قىلىشقاندا ھەمىشە ئۇ ھۇرۇن بالىنى ئەسلەپ: «ئەگەر ئوقۇمىساڭ ــ (ھەممىمىز!) دەپ ۋارقىراشتىن نېرىغا ئۆتەلمەيسەن» دەيىشىدىكەن.

سېھرلىك كوزا

قەدىمكى زاماندا چەت بىر يېزىدا بەك كەمبەغەل بىر بالا ياشىغانىكەن. ئۇ باشقىلارنىڭ قولىدا مالاي بولۇپ ئىشلەيدىكەن، ئۇنى قانداق ئىشقا بۇيرۇسا ھەممىسىنى قىلىدىكەن. بىراق قورسىقى تويۇپ تاماق يەپ باقمىغانىكەن.

كەمبەغەل بالا بەكمۇ راستچىل، ھالال يىگىت ئىكەن. شۇنىڭ ئۈچۈن ھالال ياشايدىكەن. ئۇ ھەر كۈنى راھىبلارغا سەدىقە بېرىدىكەن. مۇقەددەس ھەقىقەتكە قاتتىق ئىشىنىدىكەن.

ئۇ تۇرۇۋاتقان ئۆينىڭ ئالدىدا بىر يوغان خورما دەرىخى بار ئىكەن. كەمبەغەل بالا تاماق يېيىشتىن ئاۋۋال گەرچە ئۆزى ئاچ بولسىمۇ ھەر دائىم ئاشۇ مۇقەددەس دەرەخكە سەدىقە بېرىدىكەن.

بالىنىڭ سېخىيلىقىنى كۆرگەن خورما دەرىخى ئۇنى ياخشى كۆرۈپ قاپتۇ ۋە ئۇنىڭغا ياخشىلىق قىلماقچى بوپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە بالىنىڭ سەدىقە ئېلىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپتۇ ـ دە:

ــ ھەي جېنىم بالام، مەن سېنىڭ ياخشىلىقىڭنى ياندۇرماقچىمەن. ساڭا خالىغان تەلىپىڭنى بەجا كەلتۈرىدىغان كوزا بېرىمەن. نېمە تەلەپ قىلساڭ ھەممىسىنى شۇ كوزىدىن تاپسەن، ــ دەپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، ئۇ بالىغا سېھرلىك كوزىنى بېرىپتۇ.

كەمبەغەل بالا كوزىنى شۇ زامان سىناپ كۆرمەكچى بوپتۇ. ئۇ ئالدى بىلەن مەززىلىك تاماق يەپتۇ. ئاندىن كېيىن بولسا كوزىدىن ئالتۇن ـ كۈمۈش تەڭگىلەرنى ئاپتۇ. ئۇچىنچى قېتىمدا كوزا ئىچىدىن ئەڭ قىممەت باھالىق مەرۋايىت، گۆھەر، ياقۇتلارنى ئاپتۇ.

بالا خۇشاللىقىدىن تېرىسىگە سىغماي قاپتۇ. ئۇ ئۆزىچە ئويلاپتۇ:

«مەن دائىم يېرىم ئاچ ـ يېرىم يالىڭاچ ياشايتتىم، مانا قولۇمدا سېھرلىك كوزام بار بولدى، مەن ئۇچۇن دۇنيادا ھېچقانداق نەرسە قورقۇنچلۇق ئەمەس. مېنىڭ كۈچۈم

ھەتتا پادىشاھلارنىڭ كۇچىدىنمۇ ئېشىپ كېتىدۇ. مەن ئەمدى يەر يۈزىدىكى ئەڭ ئۆلەتمەن كىشىلەردىن بولۇپ قالدىم.»

بالا خۇشاللىقىدىن قىنى ـ قىنىغا پاتماي كوزىنى ئاسمانغا ئېتىشقا باشلاپتۇ. بىر چاغدا كوزا بالىنىڭ قولىدىن سىرىلىپ يەرگە چۈشۈپتۇ ـ دە، پارچە ـ پارچە بولۇپ كېتىپتۇ.

ماختانچاق قۇشقاچ

قۇشلارنىڭ پادىشاھى بۇركۇت ھەر يىلى ئەتىيازدا ئۆز قوۋملىرىغا چوڭ بەزمە قىلىپ بېرىدىكەن. چاپارمەنلەر دۇنيانىڭ ھەممە بۇلۇڭ ـ پۇشقاقلىرىدىن قۇشلارنى بايرامغا چىللىغىلى ئۇچۇپ كېتىشىدىكەن.

پادىشاھنىڭ ئۇۋىسى ئەتراپىغا مېھمان قۇشلار ئۇچۇپ كېلىپ قونۇشۇپتۇ. ئۇلارنى كۈتۈۋېلىشقان خىزمەتكارلار ھەر كىمنى بەلگىلىگەن جايغا ئورۇنلاشتۇرۇپتۇ.

ئالىچىپار قۇشقاچلار بايرام بەزمىسىگە ھەممىدىن كېيىن كېلىشىپتۇ.

باشقىلار قاتاردا ئۇلارمۇ ئورۇنلىشۋالغاندىن كېيىن زىياپەت باشلىنىپتۇ. بەزمە ئۈچىگە چىققان چاغدا قۇشقاچلار چەتتە، ھەتتا داستىخانغىمۇ يېقىنلاشالماي قىستىلىپ ـ قېقىلىپ تۇرغان بىر ھەمراھىنى كۆرۈپ قاپتۇ. ئۇ پەيلىرى يۇلۇپ تاشلانغان ھالدا پۈتۈنلەي قىپيالىڭاچ تۇرغانكەن.

ــ ھەي قۇشقاچلار، ھەممىز بىردىن پەي بېرىپ، قېرىندىشىمىزنى كىيىندۈرمىسەك بولمايدۇ، ــ دەپتۇ ئۇلارنىڭ قەبىلە باشلىقى.

قۇشقاچلار قەبىلە باشلىقىنىڭ گېپىنى قۇۋۋەتلىشىپتۇ ۋە ھەرقايسىسى بىچارە ھەمراھلىرىغا بىردىن پەي ھەدىيە قىلىشىپتۇ.

قۇشقاچ يېڭى كىيىمىدە پۈتۈنلەي ئۆزگىرىپ كېتىپتۇ. تېخى ھېچكىم بۇنداق چىرايلىق قۇشنى كۆرمىگەنكەن.

بۇركۇت ئۇنى كۆرۈپ، يېنىغا ــ تۆرگە تەكلىپ قىپتۇ. پادىشاھنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان قۇشقاچ ئۆزىچە مەغرۇرلىنىپ:

«بۇ يەردە ئەڭ چىرايلىق ۋە قالتىسى ئۆزۈمدەك قىلىمەن. ئۇنداق بولمىغاندا، بۇركۇتتەك پادىشاھى ئالەمنىڭ يېنىدا تۇراتتىممۇ؟» دەپ ئويلىنىشقا باشلاپتۇ. ئۇ بۇرنىنى بۇ خىيالىدىن مەغرۇرلىنىپ مەيدىسىنى كېرىپ غادىيىپ، ھەتتا باشقا قۇشقاچلارنى مەنسىتمەي قويۇپتۇ.

ــ ۋاي ئۇنى قاراڭلار! ئۇنىڭ غادايغىنىنى كۆزىگە كۆرسىتىپ قويىمىز، ــ پىچىرلىشىپتۇ ئاچچىقلانغان ياش قۇشقاچلار.

ــ ياق، سەۋر قىلىڭلار، بەزمە تۈگىسۇن، ئۇنى يېشىندۇرۇپ قويىمىز، ــ دېيىشىپتۇ چوڭ-كىچىك قۇشلار.

ياش قۇشقاچلار زىياپەت تۈگىگىچە ئاران چىدىشىپتۇ. زىياپەت تامام بولۇپ، ھەممە قۇشلار ئۆز ماكانىغا ئۇچۇپ كېتىشكە باشلىغاندا، قۇشقاچلار غادايغان قۇشقاچنىڭ ئۇچىسىدىن ئۆز پەيلىرىنى يۇلۇپ ئېلىشىپتۇ. ئۇ خودىدى ئاۋۋالقىدەك بىچارە ئەھۋالغا چۈشۈپ قاپتۇ.

قۇشقاچلار ئۇنىڭغا:

ــ بۇنىڭدىن كېيىن غادايمايسەن! ــ دەيىشىپتۇ.

ــ مەنمەنلىك ئەقىلدىن ئازدۇرىدۇ! ــ دەپتۇ شاھ بۈركوت.

شۇنداق قىلىپ، ماختانچاق قۇشقاچ چۆلدە ئۆزى يالغۇز قاپتۇ.

ئەڭ يۇمشاق نەرسە تىنچلىقتۇر

ئەدەپ خەزىنىسىنى كۆڭلىگە جايلاشتۇرغان بىر يىگىت بار ئىدى. ئۇ ئۆز بەختىنى تاپالماي بىر مەزگىل سەرسان ــ سەرگەردان بولۇپ يۈردى. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇ نۇشىرىۋاننىڭ خادىملىرىدىن بىرىنىڭ خىزمىتىگە كىردى. ئۇ يەردىكى قىيىنچىلىق ۋە ھىيلە ــ مىكىرلەرنىڭ ئازابىغا ھەرقانچە چىدىسىمۇ بىرەر پايدا كۆرمىدى. قاراڭغۇ تۈنلەرنى بولسا ئېغىر خىياللار بىلەن ئۆتكۈزدى. بېيىت:

كۈننىڭ جامالىنى كۆرەي دېگەنگە،
تۈندە سەۋر قىلماق پەقەت چارەسى.
گۆھەر قېدىرغۇچى جاپادىن قورقسا،
قولىغا چىقمىغاي دۇرنىڭ سەرەسى[1].

بىر كۈنى نۇشىرىۋان مەجلىس قۇردى. كېيىن ئۆز مۇلازىملىرىدىن: «ئەڭ يۇمشاق نەرسە نېمە؟» دەپ سورىدى. بىرى: «شايى» دەپ جاۋاب بەردى. يەنە بىرى: «توزنىڭ پەيلىرى» دېدى. يەنە بىرەيلەن بولسا: «شايىدىنمۇ يۇمشاق نەرسە بولۇشى مۇمكىنمۇ!» دېدى. شۇ چاغدا ھېلىقى يىگىتمۇ سارايدا بار ئىدى. ئۇ مۇلازىملارنىڭ جاۋابلىرىدىن نۇشىرىۋاننىڭ قانائەتلەنمەيۋاتقانلىقىنى سېزىپ، سۆزلەشكە ئىجازەت سورىدى ۋە ئىجازەت بېرىلگەچ دېدى: «ئەڭ يۇمشاق نەرسە تىنچلىقتۇر!» نۇشىرىۋان ئۇنىڭغا ئاپىرىن ئېيتىپ ۋە يەنە سورىدى: «ئەڭ ياخشى غىزا قانداق غىزا؟» يىگىت: «شەھۋانىي قۇۋۋەتنى ئاشۇرمايدىغان ۋە تەندە ئىللەت پەيدا قىلمايدىغان غىزا ئەڭ ياخشى غىزادۇر» دېدى. يەنە سورىدى: «ئەڭ ياخشى شاراب قانداق شاراب؟» يىگىت: «ئەقىلنى زايا قىلمايدىغان ۋە كېسەللىك پەيدا قىلمايدىغان شاراب» دەپ جاۋاب بەردى. يەنە سورىدى: «گۈللەرنىڭ

① سەرە ــ ئەڭ ياخشى، سەرخىل، تاللانغان.

ئىچىدە ئەڭ خۇش پۇراقلىقى قايسى؟» يىگىت جاۋاب بەردى: «ئاتا ـ ئانا تىرىكلىكىدە ئۇلارنى خۇرسەن قىلغان، ئۇلار ئۆلگەندىن كېيىن ئۇلارنىڭ نامىنى مەڭگۈلەشتۈرىدىغان ھايات گۈلى بولمىش پەرزەنت!»

نۇشىرىۋان يىگىتنى تەقدىرلىدى ۋە ئۆز ھەكىملىرى قاتارىغا ئالدى. بەيىت:

دانا ناچارلىقنا قالسمۇ بىر كۈن،
ئۇمىدى ھوسۇلدىن كۆرسىتۇر نىشان.
مۇشكىنى كۆر لىباسقا يوشۇرۇلسمۇ،
ھىد چېچىپ ئۆزىنى قىلۇر ناماياں!

ـــ مۇئىنىددىن جۇۋەينىي

ئەدەپ سۇرمىسىنى تارتسا...

بىر كۈنى دەل باغداد ۋىلايىتىدە بىرنەچچە بالا كوچىدا ئويناۋاتاتتى. دەل شۇ پەيتتە شۇ شەھەرنىڭ ھاكىمى دەم ئېلىش نىيىتىدە ئاتلىق شۇ كوچىدىن ئۆتۈپ قالدى. ھاكىمنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن بىر بالا ئەقلىنىڭ يارىدىمىدە بۇ ھالىنى سېزىپ ئورنىدىن تۇردى ۋە ئەدەپ يۇزىسىدىن چەتكە چىقىپ، تام تۈۋىدە تۇردى. باشقا بالىلار بولسا ھېچ نەرسە سەزمىگەندەك ئويۇنىنى ئويناۋەردى. بۇنى كۆزىتىپ تۇرغان ھاكىمغا ھېلىقى بالىنىڭ ھەرىكىتى ياقتى. ئۇ ئېتىنى بالا تەرەپكە ئازراق ماڭدۇرۇپ، ئۇنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە قاراتتى. ئۇنى سىناپ بېقىش مەقسىتىدە قولىدىن ئۇزۇكىنى چىقىرىپ، بالىلارنىڭ ئوتتۇرىسىغا ئاتتى ۋە دېدى: «كىمكى ئۇزۇكىنى بىرىنچى بولۇپ تېپىپ كەلسە، شۇ تارتۇق ئالىدۇ». بالىلار بىرىنچى بولۇپ ئۇزۇكىنى تېپىۋېلىشقا ھەرىكەت قىلىشتى. كۇتۇلمىگەندە ئۇزۇكىنى بىر بالا تېپىۋېلىپ، ھاكىمنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەلدى. ھېلىقى بالا بولسا ئۆز ئايىغىنى ئەدەپ چېگراسىدىن چىقارماي، جايىدا قىمىرلىماي تۇردى. فەرد:

ھەركىم ئەدەپ سۇرمىسىنى تارتسا ھايا كۆزىگە،
مەقسەت كېلىنىنى قىلۇر شەكسىز ئۇ رام ئۆزىگە.

ھاكىم كۆز قىرى بىلەن ئۇ بالىنىڭ ھالىتىنى كۆزىتىپ تۇرار ئىدى. شۇڭا، بۇ ئېتىم ئۇزۇكىنى ئۇنىڭ ئالدىغا تاشلىدى. بالا بولسا ئۇزۇكىنى يەردىن ئېلىپ توپىسىنى تارتتى ـ دە، بىر سۆيۈپ، ئەدەپ ۋە ھايا بىلەن ئاستا ـ ئاستا مېڭىپ كېلىپ، ئىككى قوللاپ ھاكىمغا ئۇزاتتى. ھاكىمغا ئۇنىڭ ئەدەپ ۋە ھاياسىنىڭ چىرايلىقلىقى يېقىپ، دېدى:

ئەدەپ ئۆز ئىگىسىن يەتكۈزۈر بىر كۈن،
ئىززەتۈ ئابرۇيغا ۋە سائادەتكە،
ئەدەپنىڭ بېغىدىن تەرسە ھەركىم گۈل،
ھاياتى تولغۇسى خۇش تاراۋەتكە[1].
ئەدەپلىك كىشىلەر تاپار ياخشىلىق،
ئەدەپسىزلىك نىشاندۇر، بىل، مالامەتكە.

گەپنىڭ قىسقىسى، ھاكىم بالىلارنىڭ ھەممىسىنى تارتۇقلىدى ۋە خادىملىرىدىن بىرىگە: «مانا بۇ بالىنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنى تېپىپ، رازى قىل، بالىسىنى بىزگە بەرسۇن، تەربىيەلەشكە ئەرزىيدىغان بالا ئىكەن». قىتئە:

پاكىز، ئەقىللىق، ھوشيار ھەر بالا،
ھەيفتۇر[2] كۆرمىسە ئەگەر تەربىيەت.
ئىلىمنىڭ شۇلىسى نۇرىن چاچمىغاي،
كىشىدە بولمىسا ئەگەر مەرىپەت.
ياقۇتنىڭ يۈزىگە بەرمىسە پەرداز،
ھېچقاچان بولالماس تاجى سەلتەنەت!
ــ بەرخۇردار ئىبن مەھمۇد

ئاتىنىڭ ھەققى ـ ھۆرمىتى ئۈچۈن...

ئېيتىشلىرىچە، بىر باي كىشىنىڭ بىرلا ئوغلى بار بولۇپ، ئۇ ناھايىتى ئىسراپخور ۋە ئورۇنسىز پۇل سەرپلىگۈچى ئىدى. بېيىت:

دۆلەت ھەرگىز ئەمەس ئويۇن ئۈچۈن جاھاندا،
بەلكى ئۆزىنى ساقلاش ئۈچۈن دائىم ئامانداا.

ئاتا ئۆز ئوغلىنىڭ يارامسىزلىقىنى بىلگەنلىكى ئۈچۈن، ئالدىنئالا چارە كۆرۈپ، بۇ جاھاندىن كۆز يۇمار چېغىدا ئۇنىڭغا ئۆگۈت قىلىپ دېدى:
ــ ھەي ئوغلۇم! مەن ئۆلگەندىن كېيىن بارلىق بايلىقىم ساڭا قالىدۇ. ئىشەنچىم كامىلكى، سەن ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى ئورۇنسىز خەجلەپ تۈگىتىسەن، قولۇڭدا ھېچ

① تاراۋەت ــ چىرايلىق، ياشلىق لاتاپىتى؛ تازىلىق.
② ھەيف ــ ئورۇنسىزلىق؛ ئېچىنماق، ئەپسۇسلۇق، ئادالەتسىزلىك.

نەرسە قالماي، ئاچلىق ۋە خارلىق دەستىدىن ئاخىر ئۆلۈمگە رازى بولىسەن. مەن نېرىقى ئوينىڭ تورۇسىغا بىر ئارقان باغلاپ قويىدۇم. جېنىڭدىن تويغان چېغىڭدا ئۆزۈڭنى ئەنە شۇ ئارقانغا ئاسۇرسەن!

ئاتا شۇ سۆزلەرنى دەپ بولۇپ جان ئۈزدى. يارامسىز ئوغۇل كۆپ ئۆتمەي، ھەممە پۇل ـ پۇچەكلىرىنى سەرپلەپ تۈگەتتى. ئاخىر تىلەمچىلىك قىلىشنى ئار بىلىپ، ئېسىلىپ ئۆلۈۋالماقچى بولدى. ئاتىسى ئېيتقان ئۆيگە كىرىپ، سىرتماقتا بوينىنى ئېسىلىپ ئۆزۈنى تاشلىدى. لېكىن ياغاچ ئۈنى كۆتۈرەلمەي سۇنۇپ كەتتى ۋە شۇ ھامان ئاتىسى بالىسى ئۈچۈن تىقىپ قويغان بايلىقلارنى توپا ئارىلاش يەرگە چۈشتى. بايلىقنىڭ ھەممىگە ئارقىلىقلا تېپىلىدىغانلىقىنى چۈشىنىپ يەتكەن ئوغۇل ئەمدى پۇلنى ئويلاپ ئىشلىتىدىغان، خەيرلىك ئىشلارغا سەرپلەيدىغان بولدى. ئاتىسىنىڭ ھەققى ـ ھۆرمىتى ئۈچۈن، خەلقنى خۇشال قىلىشقا ۋە ساخاۋەت نۇرىدىن بەھرىمەن قىلىشقا كىرىشتى. ئۇنىڭ:

كىشىدە بولمىسا دۆلەت ئۈدۈر خاك،
دۆلەتلىك كىشىگە جاھاندا نە باك!
دۆلەت گاھى كېلىپ، گاھىدا كېتۈر،
رەھىمسىز كىشىلەر ئۆزىنى يوقىتۇر.
ـــ «مەخزەنۇل ئۇلۇم» دىن

پەرزەنتنىڭ ئەخلاقى...

پەرزەنتنىڭ ئاتا ـ ئانا ئالدىدىكى ئەدەپ ـ ئەخلاقى شۇنداقكى، پەرزەنت ئاتا ـ ئانا نېمە دېسە دەققەت بىلەن قۇلاق سالىدۇ، ئۇلارنىڭ گەپلىرىگە قوشۇق سالمايدۇ. نېمىنى بۇيرۇغان بولسا ـــ بۇيرۇغان نەرسىلىرىدە خىيانەت ياكى گۇناھ ئىش بولمىسىلا ـــ جان ـ دىل بىلەن بېجىرىدۇ. ئۇلار ئولتۇرغان جايلىرىدىن تۇرسا پەرزەنتىمۇ ئىرغىپ ئورنىدىن تۇرىدۇ، چاقىرسا «لەببەي» دەپ جاۋاب بېرىدۇ، ھەمىشە ئۇلارنى خۇرسەن قىلىش كويىدا بولىدۇ، ئۇلارنىڭ ئالدىدا تەزىم بىلەن تۇرىدۇ، قىلغان ئىشلىرىنى مىننەت قىلمايدۇ، ئاتا ـ ئانىنىڭ قىلغان ئىشلىرىغا ئاچچىقلىنىپ، ئۇلارغا ھومايمايدۇ، ئۇلارنىڭ ئۈستىسىز سەپەرگە چىقمايدۇ.

يەنە باشقا ھوقۇقلىرىدىن بەزىلىرى شۇكى، ئۇلارنىڭ ئالدىدا ئەدەپ بىلەن ئولتۇرىدۇ، يېشىنىپ ئولتۇرمايدۇ، بىرەر يېرى ئاغرىۋاتقان بولسا ئاتا ـ ئانىنى تەشۋىشكە سالماسلىق ئۈچۈن، ئىمكانىيىتىنىڭ بارىچە ئۇلاردىن يوشۇرۇن ھەرىكەت قىلىدۇ، شۇنىڭغا ئوخشاش ئىشلارنىڭ ھەممىسىدە ئەدەپ ـ قائىدىلىرىنى جاي ـ جايىغا قويىدۇ.

كاسپنىڭ ئوغۇللىرى

كاسىپ ۋە ھۈنەرۋەن بىر كىشىنىڭ بىرنەچچە ئوغۇللىرى بار بولۇپ، ئۇلار ھەر كۈنى ئۆزئارا نىزا قىلىشىپ ئۇرۇشار ئىدى. بىر كۈنى ياشانغان كاسىپ بىر باغلام چۆپنى يىغىپ، مەھكەم باغلىدى ۋە ئوغۇللىرىغا تۇتقۇزۇپ: «قېنى، شۇ بىر باغلام چۆپنى سۇندۇرۇڭلارچۇ!» ــ دېدى. ئوغۇللىرى ھەرقانچە كۈچىگەن بولسىمۇ ھېچقايسىسى سۇندۇرالمىدى. شۇ چاغدا كاسىپ ئاتا چۆپنى يېشىپ بىر تالدىن بىر تالدىن بالىلىرىغا بېرىپ: «ئەمدى سۇندۇرۇپ كۆرۈڭلار» ــ دېدى. ئوغۇللىرى چۆپنى كۈچىمەيلا ئوشتۇۋېتىشتى. شۇ چاغدا ئاتا ئوغۇللىرىغا قاراپ: «ھازىر نېمىنى كۆرگەن بولساڭلار، ئۇ سىلەرنىڭ ئەھۋالىڭلارغا مىسالدۇر. ئەگەر، ئىتتىپاق بولساڭلار سىلەرنى ھېچكىم سۇندۇرالمايدۇ، مۇبادا ئۆزئارا مۇرەسسىلەشمەي، بىر بىرىڭلاردىن ئايرىلىپ ياشىساڭلار، قىينىچىلىقلار ئالدىدا ئامالسىز قالىسىلەر!» ــ دېدى.

ــ غۇلام مۇھەممەد ۋاسىف

قىزنىڭ سوئالى

قىز يىگىتنىڭ سوئالىغا جاۋابەن دېدى:

ــ كىشىنىڭ قەلبىدە تۆۋەندىكىدەك بوستانلار بولىدۇ: بىرىنچى، ئىلىم بوستانى؛ ئىككىنچىسى، مۇلايىملىق بوستانى؛ ئۈچىنچىسى، ئىخلاس بوستانى؛ تۆتىنچى، كەمتەرلىك بوستانى؛ بەشىنچى، ساخاۋەت بوستانى؛ ئالتىنچى، رىزا بوستانى؛ يەتتىنچى، ئۈمىد بوستانى.

ــ بۇ بوستانلاردا نېمىلەر بولىدۇ؟ ــ دەپ سورىدى يىگىت.

قىز دېدى:

ــ ھەرقانداق كىشى رونىاق تاپاي دېسە، ئاۋۋالەم ئىلىم بوستانىغا كىرىدۇ ۋە ئۇ يەردىكى نادانلىق، جاھىللىق خەس ــ خەشەكلىرىنى يۇلۇپ، ئۇزاقىقا تاشلايدۇ. كېيىن مۇلايىملىق بوستانىغا كىرىدۇ ۋە بۇ بوستاندا ھەسەت تىكەنلىرى ئۈنگەن بولسا، ئۇلارنى يۇلۇپ تاشلايدۇ. كېيىن ئىخلاس بوستانىغا كىرىدۇ ۋە بۇ يەردە رىيا ۋە بەتگۈمانلىق ئوتلىرى بولسا، ئۇلارنى يۇلۇپ، بوستانىنى تازىلايدۇ. ئاندىن كەمتەرلىك بوستانىغا كىرىدۇ ۋە بۇ بوستاندا تەكەببۇرلۇق ۋە مەغرۇرلۇق خەشەكلىرى بولسا، ئۇلارنى يۇلۇپ تازىلايدۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن رىزا بوستانىغا كىرىدۇ ۋە بۇ بوستاندا مەنمەنلىك، جاھىللىق تىكەنلىرى بولسا، بوستانىنى ئۇلاردىن خالىي قىلىدۇ. ئاندىن ئۈمىد بوستانىغا كىرىدۇ ۋە بۇ بوستاندا ئۈمىدسىزلىك، چۈشكۈنلۈك تىكەنلىرى بولسا، ئۇلارنى يۇلۇۋېتىدۇ.

يىگىت قىزنىڭ ئەقلىگە تېخىمۇ قايىل بولدى ۋە شۇنچە ياشقا كىرىپمۇ بۇنداق ئەقىللىق قىزنى كۆرمىگىنىنى ھېس قىلدى. كېيىن قىزدىن سورىدى:

ــ ھەي قىز، تېخى ياشلا تۇرۇپ، شۇنچە كۆپ ئىلمۇھېكمەتنى كىمدىن ئۆگەندىڭىز؟

ــ ئاتا ــ ئانامدىن! ــ دەپ جاۋاب بەردى قىز.

ــ مۇھەممەد جەبەلرۇددي

دوستۇڭ بولسا خار

بىر ئۇلۇغ كىشى ھېكايە قىلىپ دېدى: مەن بىر قوۋمنى كۆردۈم. ئۇلار ئۆز ئاكا ــ ئۇكىلىرىنى ئۇزاق ۋاقىت كۆرمەي ــ ئىزدەشمەي يۇرۇۋېرىشىدىكەن. كۆرۈشكەندە بولسا ھال ــ ئەھۋال سوراشماي، پەقەت ئىش توغرۇلۇق سۆزلىشىدىكەن. ئەمما، پۇل ــ مال ئېيىم بولۇپ قالسا بىر ــ بىرىدىن زادىلا ئايىاشمايدىكەن ۋە قىلغان ياخشىلىقلىرىنى زادىلا مىننەت قىلىشمايدىكەن.

يەنە شۇنداق بىر قوۋمنى كۆردۈم. ئۇلار ئەگەر بىر ــ بىرلىرىنى بىرەر كۇن كۆرمەي قېلىشسا زادىلا چىدىمايدىكەن، ھال ــ ئەھۋالىنى، قانداق ياشاۋاتقانلىقىنى، بالا ــ چاقا، خوتۇن ــ قىزلىرىنى ۋە باشقا نەرسىلىرىنى بىرىنى قويماي سۇرۇشتۇرۇشىدىكەن، ھەتتا ئۆيىدە توخۇ ــ چۇجىلىرى بولسا شۇلارنىڭمۇ ئەھۋالىنى سورىشىدىكەن. مۇبادا گەپ پۇل ــ پۇچەكتىن چىقىپ قالغۇدەك بولسا، شۇ زامان قۇيرۇقىنى خادا قىلىشىدىكەن. ئەرزىمەس بىر نەرسىنىمۇ بىر ــ بىرىگە بېرىشتىن قىزغىنىشىدىكەن. بېيىت:

يۇز مەرتە ھال ــ ئەھۋال سوربغاندىن كۆرە،
بىر تىيىن سوۋغا قىل دوستۇڭ بولسا خار.
يۇز ئېغىز شېرىن سۆزدىن ياخشىراق ئېرۇر،
بىر مەرتە ياخشىلىق قىلساڭ سەن ئەگەر،
ياردەم قىلماق ئەگەر بولمىسا دىلدا،
تىلىڭنى تىزگىنلە، سۆزلىمە زىنھار،
قۇپقۇرۇق سۆز بىلەن ئالدىسا ھەر كىم،
ئۇ ئادەم ئەمەستۇر، تۇلكىدۇر ھاييار!

ــ مەجىددىن خەۋافي

كەمبەغەل ۋە باي

بىر كەمبەغەل ئادەم بىلەن بىر باي كىشى دائىملىق ھەمسۆھبەت ئىدى. ئۇلار كۆپ ۋاقىتلىرىنى بىرگە ئۆتكۈزەر ئىدى. بىر ھەكىم كېتىۋېتىپ ئۇلارنى كۆرۈپ قالدى ۋە ئۇلاردىن: «سىلەر دوستمۇ؟» — دەپ سورىدى. «ھە، شۇنداق!» دەپ جاۋاب بېرىشتى ئۇلار. ھەكىم: «يالغان ئېيتىۋاتىسىلەر، ئەگەر سىلەر دوست بولساڭلار، نېمىشقا بىرىڭلار باي، بىرىڭلار كەمبەغەل؟» دېدى.

كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇكى، دوستلار بىر ـ بىرىدىن ھېچ نەرسىسىنى ئايماسلىقلىرى، دوستى كەمبەغەل ـ پەقىر بولسا، ئىلكىدە نېمىسى بولسا شۇنىڭغا بېرىشى ۋە ياردەم قولىنى سوزۇشى كېرەك.

دوستلۇق يېپى ناھايىتى نازۇكتۇر. شۇڭلاشقا، ھەر ئىككى تەرەپ بۇ يېپىنىڭ ئۇزۇلمەسلىكى ئۈچۈن قايغۇرمىقى كېرەك. بىر نامەقبۇل ئىش تۇپەيلى ئارىغا ئارازلىق چۈشسە، بۇ ئارازچىلىق ئۇلغىيىپ كېتىشتىن ئىلگىرى ئۆزارە سوراش يولىنى تۇتمىقى كېرەككى، ئۇ ھالدا ئىككى ئاردىكى ئارازچىلىق تېزدىن كۆتۈرۈلۈپ كېتىدۇ. ئارازچىلىق ئۇزىراپ كەتسە، گەرچە ئۇ يەڭگىل بولسىمۇ مۇھەببەتنىڭ قايتا تىكلەنمىكى قىيىنلىشىدۇ، تىكلەنگەن تەقدىردىمۇ ئاۋۋالقىدەك بولمايدۇ. بېيىت:

بىر خاتا يۇز بەرسە تېز تۇزەت ئۇنى،
بولمىسا ئۆزگىرىش يۇز بېرۇر يەنە!

— ئەبۇلبەرەكات قادىرىي

تەلەي كۇلۇپ باقسا

ئېيتىشلىرىچە، بىر كىشى بار ئىدى، ئۇ كەمبەغەللىشىپ قېلىپ، بىر مەرتىۋىلىك كىشىنىڭ ئۆيىگە ئوغرىلىققا چۈشتى. قارىسا ئۆي ئىگىسى قىممەت باھا تەتىلا رەختلەرنىڭ ئۈستىدە ئۇخلاپ ياتقۇدەك، ئەتراپىدا بولسا تۈرلۈك ـ تۈمەن بايلىقلار دۆۋىلىنىپ تۇرغۇدەك. دانا كىشىنىڭ كۆزى ھېلىقى مەرتىۋىلىك ئادەمنىڭ يېنىدا قىلىچ تۇتۇپ تۇرغان مايمۇنغا چۈشتى. مايمۇن ئۆگىتىلگەن بولۇپ، دەل شۇ كەمدە ئۇ ئۆز ئىگىسىنىڭ يۈزىدە كېتىۋاتقان چۈمۈلىنى قىلىچ بىلەن ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈشكە ھازىرلىنىپ تۇرغانىدى. بۇنى كۆرگەن دانا كىشى شەپسىز ئويغىنىپ كېتىپ، ۋەقەدىن خەۋەر تاپتى ـ دە، ئۆزىچە خۇلاسە چىقىرىپ دېدى: «كىشىگە تەلەي كۇلۇپ باقسا، ئوغرى ئۇنىڭ پاسىبانىغا ئايلىنىدۇ، دۇشمەن بولسا مېھرىبان دوستقا!»

بېيت:
دوستۇڭ بولسا ئەگەر ئەقلسىز، نادان،
ئۇنىڭدىن ئاقىل دۈشمەن ياخشى مىڭ چەندان!
ــ خوجا سەمەندەر تېرمىزي

ئادەملەرنىڭ ئەخمەقلىرى

ھەكىملەر ئادەملەرنىڭ ئەخمەقلىرىنى سىرتتىن كۆزىتىپ بىلىۋالىدۇ. ئەخمەق كىشى كۆڭلىگە نېمە كەلسە ئاقىۋىتىنى ئويلىماي دەۋېرىدۇ، تەجرىبىلىك ۋە ئەقىللىق ئادەملەرنىڭ سۆزلىرىگە قۇلاق سالمايدۇ، ئەقىلسىز ئادەملەر نېمە دېسە ئۇلارغا رازى بولىدۇ، ئۆزلىرىگە تەمەننا قويىدۇ، كىم ئۇنى ماختىسا شۇ كىشىنى ياخشى كۆرىدۇ، ھورالغان سوئاللارغا ئويلىماي جاۋاب بېرىۋېرىدۇ، ھەرقانداق ئىشتا ئالدىراڭغۇلۇق قىلىدۇ، ئىلىمدىن خالىي، خاتانىڭ كانى بولىدۇ، بېيىپ قالسا ياكى بىراۋغا ھاجىتى چۈشمەيدىغان بولۇپ قالسا ھېچكىمنى مەنسىتمەيدۇ، مەغرۇرلىنىپ كېتىدۇ، باشقىلارنى سۆكىدۇ، بىراۋ سوئال سورىسا جاۋاب بەرگۈسى كەلمەيدۇ، سوئالغا قوپاللىق بىلەن جاۋاب بېرىدۇ، ئۆزى سورىماق بولسا يېلىنىپ سورايدۇ، كۈلسە قەھ ـ قەھ ئۇرۇپ كۈلىدۇ، يىغلىسا ئۇنىڭدىنمۇ ئاشۇرۇۋېتىدۇ.

ــ «فەۋاكىھۇل جۇلەسا» دىن

بەزمىدىكى كىشىلەر

نەسەف شەھىرى پۇقرالىرىدىن بولمىش بىر گۇرۇھ يىگىتلەر بەزمە ئويۇشتۇرغانىدى. بەزمىگە مەنمۇ چاقىرىلغانىدىم. بېرىش ئىستىكى كۆڭلۈمدىن ھېچ ئۆرۈن ئالمىغان بولسىمۇ، ئەمما بارماسلىق خىيالىمۇ ئۇنىڭ ئورنىنى باسالماس ئىدى. مىسالى بۇ توغرىسىدا شۇنداق ھېكمەتنى كەلتۈرۈشىدۇ: «ئوينىماپ ـ كۈلۈش ياشلار ئۈچۈن مەزىلەت، قېرىلارنىڭ زىننىتى بولسا ئۆزلەت». شۇ چاغدا شۇ يەردە بىر يىگىت بار بولۇپ، ئۇ يېقىملىقلىقتا تونۇلغان، لاتاپەتتە مەشھۇر، ساغلام، سەممىي ئىدى. ئۇنىمۇ بەزمىگە تەكلىپ قىلىشقانىدى. يولدا ھەمراھ بولۇپ بىللە ماڭدۇق.

خۇنۇك، بەتپېئىل، بەتخۇلق كىشىلەر بىلەن،
جەننەتكە بارماقلىق ئەبلەخلىق ئېرۇر!
ئەمما پەرى پەيكەر[1]، ھۆرلىقا بىلەن،
دوزاخقا بارماسلىق گۇمراھلىق ئېرۇر!

[1]پەرى پەيكەر: پەرىگە ئوخشىتىلغان، تولىمۇ گۈزەل، ئاجايىپ چىرايلىق.

ئەمما بەزمىگە كېلىپ، سۇرىتى ئىنسان، قىلمىش - ئەتمىشى ۋەھشىي ھايۋان، كىشىلەرنى كۆردۈم. ماڭا مەلۇم بولۇشىچە، بەزمە ئىشتىراكچىلىرى ئولتۇرۇش تۈگىگەندىن كېيىن، شۇ يەردە قونۇپ قېلىشىدىكەن. مەن رۇخسەت سوراپ كەتمەكچى بولدۇم. ھېلىقى يىگىتكە: «تۇرۇڭ، ماڭا ھەمراھ بولۇڭ، بۇ يەردە قالماڭ!» دەپ شۇنچە ئېيتساممۇ، سۆزۈمگە كىرمەي قالدى.

پەندكە قۇلاق سالسا ئەگەر ھەر يىگىت،
ئەقلى رەھبەر بولۇر دائىم ئۆزىگە.
ئەقلىدىن كەم بولسا بەھرىمەنلىكى،
ئەسلا قۇلاق سالماس چوڭلار سۆزىگە!

شۇنداق قىلىپ يالغۇز ئۆزۈم كەتتىم. تاڭ ئاتقاندا ئىشتىسەم، بەزمىدىكىلەر ھېلىقى يىگىتكە قوپال ھەزىل قىلىشىپتۇ. يىگىت ئاچچىقىدا يېنىدىكى پىچىقىنى چىقىرىپ بىرنەچچەيلەننى يارىدار قىپتۇ.

بىلگىنىكى، كىشىگە ھەممە ئىشتا دوست - ئاغىنە كېرەك. يالغۇز كىشى ھېچنەرسىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمايدۇ. بولۇپمۇ نومۇسى قاتتىق، غەيرەتلىك يىگىتلەرگە ئەقىللىق نەسىھەتچى ۋە توغرا يولنى كۆرسىتىپ تۇرغۇچى ياشانغان كىشى كېرەك.

— خۇررەمىي

ياخشىلىقنى...

لوقمان ھەكىم دائىم كىشىلەردىن قەرز ئالار ۋە پۇلى بار بولسا باشقىلارغا قەرز بېرەر ئىكەن. ئۇنىڭ ھىممىتى ۋە سېخىيلىقىنى ئاڭلىغان كىشىلەر ئۇزاق شەھەر ۋە يېزىلاردىن كېلىپ قەرز سوراشار ئىدى. كۈنلەردىن بىر كۈنى نامەلۇم بىر سودىگەر ئۇنىڭ ھۇزۇرىغا كەلدى ۋە دېدى:

— ھەي لوقمان، مەن داڭلىق سودىگەر ئىدىم. دەۋر ھادىساتلىرى تۈپەيلى پۈتكۈل مال - مۈلكۈمدىن ئايرىلدىم. ھازىر قولۇمدا ھېچ نەرسەم يوق. قولۇمدىن ھېچبىر ئىش كەلمەيدۇ، كەسىپ - ھۈنىرىممۇ يوق. شۇڭا سېنىڭدىن قەرز سوراپ كەلدىم.

لوقمان ھەكىم ئۈيىدىن مىڭ دىنار ئېلىپ چىقىپ، سودىگەرنىڭ قولىغا تۇتقۇزدى. بۇنى كۆرۈپ تۇرغان لوقمانىنىڭ ئوغلى ئاتىسىغا قاراپ:

— ھەي ئاتا، شۇنچە جىق پۇلىنى ناتونۇش بىر ئادەمگە ھېچبىر ھۆججەتسىز بەردىڭىز، ئەگەر ئۇ تىنىۋالسا قانداق قىلىسىز؟ — دېدى.

— ھەي ئوغلۇم، — دېدى لوقمان ھەكىم، — ئادەملەر ھېچقاچان ياخشىلىقىنى

ئونتۇمايدۇ. سېنىڭدىن ۋاقتىنچە يۇز ئۆرۈسىمۇ، كۈنى كېلىپ ئىنسابقا كېلىدۇ. چىن ئىنسان قولىدىن كەلسە باشقىلارغا ياخشىلىق قىلمىقى ۋە قىلغان ياخشىلىقىنى ئونتۇمىقى زۆرۈر. ئەمما، باشقىلارنىڭ ئۆزىگە قىلغان ياخشىلىقىنى بولسا ئونتۇماسلىقى كېرەك.

ـــ مۇھەممەد جەبەلرۇدىي

ناغرا داراڭلار

بىر تۈلكە ئورماندا ياشار ئىدى. بىر كۈنى ئوزۇقلۇق ئىزدەپ ھەر تەرەپنى كېزىشكە باشلىدى. تۇيۇقسىز بىر توخۇغا كۆزى چۈشۈپ قالدى ۋە ئۇنى تۇتۇشقا بەل باغلىدى. شۇ چاغدا ئۇنىڭ قۇلىقىغا قاتتىق بىر ئاۋاز ئاڭلاندى. ئۇ ئۆچۈرىسىگە قاراپ، دەرەخ ئۈستىدە تۇرغان يوغان گەۋدىلىك، سېمىز بىر نەرسىنى كۆردى ۋە ئىشتىهاسى ئوت ئالدى. شۇ سېمىز نەرسىگە ئېرىشىش مەقسىتىدە مىڭبىر جاپالار بىلەن دەرەخنىڭ ئۈستىگە چىقتى ۋە ئۇنىڭغا چاڭ سالدى. مەلۇم بولدىكى، ئۇ نەرسىنىڭ ئىچى قۇپقۇرۇق بولۇپ ھاۋادىن باشقا ھېچ نەرسە يوق ئىدى. تۈلكىنىڭ ئاچ كۆزلۈكى تۈپەيلى بۇ ناغرا ئۇنىڭ كۆزىگە سېمىز ھايۋان بولۇپ كۆرۈنگەنىدى. شامال تەسىرىدە دەرەخ شاخلىرى تەۋرىنىپ، ئۇنىڭغا ئۇرۇلۇش نەتىجىسىدە چىققان ئاۋاز ھايۋانىنىڭ ئاۋازى بولۇپ ئويلىغانىدى. بۇ ھالىنى كۆرگەن تۈلكىنىڭ دىلى ھەسرەت ئوتىدا كۆيۈپ نادامەت ئاشلىرىنى تۆكتى. كېيىن ئۆزىگە دېدى: «ئىسىت، بۇ يەلدىن كۆپكەن نەرسىنى دەپ ھالال ئوزۇنى قولدىن چىقاردىم، پايدىسىز بۇ يوغان گەۋدىدىن ھېچ مەنپەئەت يەتمىدى!» قىتئە:

ناغرا داراڭلار تىنىمسىز، ئەمما،
ئىچى بوشتۇر، بۇندىن نېمە پايدا بار؟
ئەقلىڭ بولسا ئىشىنىڭ تېگىنى ئويلا،
يالتىراق تېشىغا قىلما ئېتىبار!

ئىنسانىنى ئۇنىڭ لىسانى، يەنى تىلىدىن سىنىماق كېرەككى، ھېكمەتلەردە «ئادەمنىڭ كىملىكىنى كىيىمى ۋە سەللىسىدىن ئەمەس، تىلىدىن بىلىڭ!» دېيىلىدۇ.

ـــ خوجا سەمەندەر تېرمىزىي

گۈلئۈزارى بولمسا

بىر كىشى ئوغلىنى ھايات ئۇچۇن زۆرۈر پەنلەرنى ئۆگىنىشكە بىر ئوقۇتقۇچىغا تاپشۇردى. بېيىت:

دۇنيانىڭ قارارى ئىلىم بىلەندۇر،
ئىلىمسىز كىشىگە ئېتىبار يوقتۇر.

بىر كۈنى ئوقۇتقۇچى بالىنىڭ ئانىسىغا شىكايەت قىلىپ: «ئوغلۇڭ ئىلىم ئۆگىنىشكە ئۇنىمايۋاتىدۇ، ۋاقىتنى ئويۇن ـ كۈلكە بىلەن زايا قىلماقتا» ـــ دېدى. بېيىت:

ھەر ئىنسان ئىلىمدىن تاپالىسا بەھرە،
ئىشىدۇر سوئال ـ جاۋاب، ئوقۇش ئىلە.

بالىنىڭ ئانىسى ئۇستازىدىن: «بىلەلمىدىڭمۇ، ئۇنىڭ تەبىئىتى قايسى كەسىپكە مايىل، ھەرىكىتى قايسى ئىشقا قابىل؟» ـــ دەپ سورىدى. ئوقۇتقۇچى: «ئۇ كەسىپ ئۆگىنىشتىن ئۆتۈپ، قابىلىيەتتىن مەھرۇم بولغان. بىلىشىمچە، ئۇنىڭ خاتىرىسى مۇھەببەت يولىدا ئىنتىزار. دىلى بولسا مەشۇق يۈزىگە ھەيرانغا ئوخشايدۇ:

ئۆزى مېھنەتكە ئاجىزۇ، بېشى سەۋداغا لىق تولۇق،
بۇگۈن ـ ئەتىنىڭ پىكرى ھەققىدە ئويلىماس ئەسلا!

ئەگەر مەن ئىلىم ـ ئېرپاندىن سوئال قىلسام، ئۇ ۋەسلۇ ھىجراندىن سۆزلەيدۇ؛ ئەگەر، مەن ھالال ـ ھارامدىن ھېكايە قىلسام، ئۇ كوكۈلا بىلەن خالدىن ئېغىز ئاچىدۇ» دەپ جاۋاب قىلدى. ئانىسى دېدى: «ئىشق كوچىسىدىن يۇرۇشنىڭ ئاقىۋىتى سالامەتلىك بولمىسىمۇ، ئەمما بۇ يولدىن يۇرۇش مالامەت ھەم ئەمەس. ئىشق ئىزتىراپلىق بولسىمۇ، ئەمما ئاشىق بولۇش ئىختىيار ئەمەستۇر. بېيىت:

دامغا چۇشكەن ئاجىز قۇشنىڭ ھالىنى،
ئەركىن يۇرگەن بۇركۇت بىلمەس ھېچقاچان.
قەپەستىكى بۇلبۇل نالىسىن ھەرگىز،
يارلە يۇرگەن كەپتەر بىلمەس بىگۇمان.

ئۇنى ئازاد قىلىڭ! ئىشقىتا شۇنداق خاسىيەت بارکى، ئۇ كىشىنى لاتاپەتلىك نازاكەتلىك ۋە ھوشيار قىلىدۇ»: بېيىت:

ھەركىمنىڭ باغ ئىلە بوستانلىرى بولسا ھەم،
خۇشنۇد ئەمەستۇر ھەرگىز ئۇندا يارى بولمىسا.
كۆڭۈل بەرمەك بىر ئاۋغا ھاياتنىڭ ئۆزى شۇلدۇر،
جانسىز سۇرەتتۇر كىمنىڭ گۈلئۇزارى بولمىسا!

ـــ مەجبۇرىدىن خەۋافىي

ئەڭ ئالىي پەزىلەتلەر

شىجائەت، ساخاۋەت ۋە خۇشخۇلقلۇق ئەڭ ئەلا پەزىلەتلەردىن بولۇپ، بۇ سۈپەتلەرگە ئىگە بولغان كىشىلەر ھەر دائىم ئۇلۇغلۇق سەرمايىسىدىن بەھرىمەن بولۇر. مەزكۇر سۈپەتلەر ئىچىدە خۇشخۇلقلۇق ئالاھىدە دىققەتكە سازاۋەردۇر. چۈنكى، شىجائەتكە ناگان - ناگاندا ئېھتىياج تۇغۇلىدۇ، ساخاۋەت ئالىي پەزىلەت بولسىمۇ، ئۇنىڭغا ھەممىلا كىشى مۇيەسسەر بولۇۋەرمەيدۇ، ئۇنىڭ ھۆددىسىدىن چىقىش ئۇچۇن، كىشىلەرگە ھەرخىل شەرت - شارائىتلار كېرەك. ئەمما، خۇشخۇلقلۇق شۇنداق نەرسىكى، ئۇنىڭغا ھەممە ئادەم ئېرىشەلمەيدۇ. يېقىملىق خۇلق ئىگىسىدىن چوڭ - كىچىكىنىڭ بارچىسى خۇرسەن بولىدۇ. بۇنداق خۇلق ئىگىسى باشقىلارنى خۇرسەن قىلىشتىن تاشقىرى، ئۆزىمۇ دائىم خۇرسەن يۇرىدۇ، باشقىلاردىن بولسا ئۇنىڭغا مۇھەببەت ۋە مۇلايىملىق قايتىدۇ.

دىلرەبالار

بىر زىبا يىگىت توغرىسىدا ھېكايە قىلىشچە، ئۇ توختىماي شاراب ئىچىپ، گۇلدەك چىرايىنى سارغايتار، دوست - يارەنلىرىنىڭ جېنىغا جاپا تېغىنى سانجار ئىدى. ئۇ مەستلىك تۇپەيلى بىچارىلەرنىڭ دىلىنى ياندۇرار، جىگىرى قانلار جىسمىنى ئازاب ئوتى بىلەن پارە - پارە قىلار ئىدى. نەتىجىدە دوستلىرى ئۇنى داۋالاشتىن ئۈمىد ئۈزۈشتى. گۇلگۇن جامالغا بېقىشتىن كۆز يۇمۇشنى.

ئىشتىشمچە، بىر كۇن ئۇنىڭ ھۇزۇرىدا لەيلى - مەجنۇن توغرىسىدا پاراڭ بوپتۇ. شۇ چاغدا ئۇ يىگىت: «لەيلى ئۇنچىلىك گۈزەل ئەمەس ئىكەن، شۇنداقتىمۇ نېمىشقا مەجنۇننىڭ كۆڭلى ئۇنىڭغا شۇنچىلىك رام بولغاندۇ؟» — دەپ ساپتۇ. شۇنىدا دوستلىرى: «مەجنۇننى رام قىلغان نەرسە لەيلىنىڭ گۈزەل جامالى ئەمەس، بەلكى ئۇنىڭ چىرايلىق خۇلقىدۇر!» دەپ جاۋاب بېرىشىپتۇ. بېيىت:

دىلرەبالار ئاشىق ئەھلىن ئۆلتۈرۈر تاش دىل بىلەن،
لېكىن، قايتا تىرىلدۈرۈر خۇشخۇلقى، شېرىن تىل بىلەن،
سەن غەزەپ بىرلە بىرەر پىلنى يېڭەلمەسسەن بىراق،
بولسا يۇمشاقلىق ئۇنى رام ئەيلەرسەن بىر قىل بىلەن!
— خۇررەمىي

ئۆز ئورنىدا ئېيتىلمىغان سۆز

نۇئمان ئىبن مۇنزىر ئەرەب خەلىپىلىرىدىن ئىدى. ئۇ بىر كۈنى چارچاپ، ئېرىق بويىغا كېلىپ ئولتۇردى. شۇ چاغدا ئۇنىڭ لەقۋا خادىملىرىدىن بىرى:

ــ ئەگەر بىر كىشىنى مۇشۇ ئېرىق بويىغا ئەكېلىپ سويسا قېنى قايسى تەرەپكە قاراپ ئاقاركىن؟ ــ دەپ قالدى.

ــ بۇنى سېنىڭدىن سىناپ كۆرۈش كېرەك! ــ دېدى ــ دە، ئۇنى شۇ ئېرىق بويىدا سويۇشقا بۇيرۇدى خەلىپە.

ئۆز ماقامىدا ۋە ئورنىدا ئېيتىلمىغان سۆز ئادەمنىڭ ئۆزىگە دۇشمەن بولۇر.

كىشىنىڭ ئەقلى كەم بولسا بېشىدا،
سۆزى كۆپ بولىدۇ ئۇنىڭ تىلىدا.
ــ ئىبن كەمەلپاششا

ئوق بىلەن يا

بىر كۈنى ئوق بىلەن يا بىللە بولۇپ قېلىشقان چاغدا، ئوق ياغا قاراپ دېدى:

ــ ھەي يا، مەن تۇز ــ توغرىلىقىم تۇپەيلى، توغرا يولغا يۈرۈپ ئابرۇي تاپتىم ھەتتا ئاسماندا ئۇچۇپ كېتىۋاتقان قۇشلارنىمۇ يەرگە چۈشۈرۈشكە كۈچۈم يېتىدۇ. سەن بولساڭ ئەگرىسەن، مېنىڭ بىلەن ئىلىشىمەن دەپ ئويلىما، مېنىڭ ئالدىمدا لاپ ئۇرما، مېنىڭ توغرامدا بىر شائىرنىڭ ئاجايىپ مىسرا ئېيتقانلىقىنى ئاڭلىمىدىڭمۇ:

ئەگرى بولما خۇددى يا كەبى،
توغرىلىقنى ئۆگەنگىن ئوقتىن!

يا دېدى:

ــ ھەي ئوق، قاشتەك ئەگرىلىكىم بولمىسا، سېنىڭ قەدرىڭ بىر تىيىن! سەن مېنىڭ ئەگرىلىكىم تۇپەيلى ئابرۇي تاپتىڭ. بولمىسا بىر تال چۆپسەن، خالاس. مەن بولمىسام سېنى توپىغا تاشلىۋېتەر ئىدى. توغرىلىق قامەت تۇپەيلىدىن ئەمەس، دىلىنىڭ ساپلىقى ئارقىلىق بولىدۇ. سەن قامىتىڭنى رۇسلاش ئورنىغا دىلىڭنى توغرىلا!

ئوق يانىڭ سۆزلىرىدىن قاتتىق ئۈيالدى. شۇ كۈندىن تارتىپ ئۇنىڭ يۈزى مەرلەر مەيدانىدا ھەر دائىم قىزىلدۇر. بېيىت:

كىم ئىنتىلسە كامىللىققا ئۆزىنى پەست تۇتىدۇ،
ئاتلىق ھەم بارا ـ بارا نائىلاج يەرگە چۈشۈر!

شېئىر:

يەرگە قويغان بېشىنى يەردىن دانا ئالمىدۇ،
كىمكى كۆتۈرسە بۇرنىن ئۇنى قانىتىپ ئالۇر!
ـــ مۇھەممەد جەۋھەر زەمىندار

ئۆگۈت ـ ھېكمەت

بىر ھەكىم زۆرۈرىيەت،يۈزىسىدىن بىر ھاكىمنىڭ ئالدىغا بارغانىدى. ھاكىم ئۇنىڭغا: ـــ ماڭا بىر ـ ئىككى ئېغىز ئۆگۈت ـ نەسىھەت سۆزلىرىنى ئېيتىسىلا، تاكى ئۇنىڭدىن ئۆزىگە خۇلاسىلەر چىقىرىۋالسام، ـــ دېدى. ھەكىم ئۇنىڭغا شۇنداق جاۋاب بەردى: «ئۆگۈت ـ ھېكمەتنى ئىشتىش ناھايىتى ئاسان، ئەمما ئۇنى ئەملىگە ئاشۇرۇش قىيىن. ئۆگۈت ـ ھېكمەت ھەر كىمگە ھەرخىل تەسىر كۆرسىتىدۇ. ئۆگۈت ـ ھېكمەت يادان ئۇچۇن شور يەرگە ياغقان يامغۇر، ئەقىلى يوق باش ئۈچۈن سۇيى يوق قۇدۇق، مۇرۇۋۋەتى يوق تەن ئۈچۈن گۈلى يوق باغ، پەرھىزكارلىقى يوق ئالىم ئۈچۈن تىزگىنى يوق ئات، ئادالىتى يوق پادىشاھ ئۈچۈن يامغۇرى يوق بۇلۇت، ئىنسابلىق ھاكىم ئۈچۈن ئاسماد ـ خۇراملىق ۋە بەخت تۇلپارىدۇر!

ھاكىم بۇ سۆزلەرنى ئالتۇن ھەل بىلەن يازدۇرۇپ قويدى ۋە ھەر دائىم ئۇنى ئوقۇپ تۇرىدىغان بولدى.

ـــ ئەبۇلبارەكات قادىرى

تەمە ئىنسانلارنىلا ئەمەس...

ئېيتىشلىرىچە، بىر شەھەرنىڭ ئەتراپىدىكى دالىدا قوي پادىسى بار بولۇپ، چوپان ئۆز قويلىرىنى قورۇقلاش مەقسىتىدە بىر ئىتنى پاسىبان قىلىپ تەينىلىدى. ئىت قويلارنى سادىقلىق بىلەن قورۇقلاپ، ھېچبىر جاندارنى پادا يېنىغا يولاتماس ئىدى.

بىر كۈنى دالىغا يېقىن تاغدا ياشايدىغان بىر تۇلكە ئىت بىلەن تىل تېپىشىپ قالدى. تۇلكە ئىتقا قىلىدىغان قىلىق تاپالمايى خۇشامەت قىلار، ئىتنىڭ كۆڭلىدە بولسا ئۇنىڭ بىلەن ئەيش ـ ئىشرەت قىلىش تەمەسى جۇش ئۇرار ئىدى. ئىت شۇ تەمە تۇپەيلى تۇلكىگە ھەر كۈنى بىردىن قوزا ئىنئام قىلىشقا باشلىدى.

قويلارنىڭ كۈنسېرى كېمىيىپ كېتىۋاتقانلىقىنى سەزگەن چوپان بىر كۈنى ئۆز ـ

ئۆزىگە: «شۇنداق ساداقەتلىك ئىتنىم تۇرۇقلۇق، يەنە نېمىشقا بۇنداق ھال يۈز بېرىدۇ؟» دەپ سوئال قويدى ـ دە، پايلاشقا باشلىدى. ۋەقەدىن خەۋەردار بولغاندىن كېيىن، «ئۆزۈڭدىن چىققان بالاغا نەگە بارسەن دەۋاغا، تەمە ئىتنى يولدىن ئازدۇرۇپتۇ» دېدى. شېئىر:

پاسىبان ئايىغىغا كىردىيۇ تىكەن،
ئوغرى ماتالارنى ئومارىدى ئاسان.

ئەزىزىم، كۆردۈڭمۇ، تەمە ئىنسانلارنىلا ئەمەس، بەلكى ھايۋانلارنىمۇ يولدىن ئازدۇرار ئىكەن. شۇڭا، ئىمكانقەدەر تەمە دامىغا چۈشمەسلىككە تىرىشقىن!

ـــ مۇھەممەد جەبەلرۇدىي

غوجايىننىڭ خەزىنىسى

ئېيتىشلىرىچە، لاھۇر شەھىرىدە بىر ئالىم بار بولۇپ، ئۇ ئۆتە خەسىس ئىدى. ئۇ تىيىنلاپ پۇل توپلار، ھەتتا ئۆز قورسىقىغا تۇزۇكرەك يېيىشكىمۇ ئاغرىنار ئىدى. ئۇ جان بەرسە بېرەتتىيۇ، ئەمما بىرەر كىمگە بىر تىيىن بەرمەس ئىدى. ئۇ تاپقان ئالتۇنلىرىنى ناھايىتى يوشۇرۇن ساقلار، ھەمىشە ئەنسىز چىلىك ئىچىدە ياشار ئىدى. ئۇنىڭ ھەييارلىقتا قىلنى قىرىق يارىدىغان بىر شاگىرتى بار بولۇپ، ئۆز ئۇستازىنىڭ ئالتۇنلىرىدىن ۋاقىپ ئىدى. ئۇ قانداق قىلىپ بولسۇن، شۇ ئالتۇنلارنى قولغا كىرگۈزۈشكە ئۇرۇنار، ئەمما ئاچ كۆز غوجايىننىنى ئالداشقا ئاجىزلىق قىلار ئىدى.

ئاردىدىن يىللار ئۆتۈپ، غوجايىن كېسەل بولۇپ قالدى. ئۆلۈمنىڭ مۇقەررەر ئىكەنلىكىنى بىلگەندىن كېيىن، ئالتۇنلىرىغا قىيماي خوتۇن ئېلىپ بالا ـ چاقىلىق بولۇشتىنمۇ كەچكەن غوجايىن نېمە قىلىشنى بىلمەي قالدى. كېيىن قەتئىي قارارغا كېلىپ ئالتۇنلىرىنى يۇتۇشقا باشلىدى. ھەممىسىنى يۇتۇپ بولغاندىن كېيىن جان بەردى.

ئۇنىڭ ئۆلگىنىنى ئاڭلىغان ئادەملەر يىغىلىشىپ، كۈمۈش تەييارلىقىنى قىلىشتى. ئۆزئارا پۇل يىغىشىپ ھەممە رەسمىيەتلەرنى ئادا قىلىشتى. ئاردىدىن بىرنەچچە ۋاقىت ئۆتكەندە، شاگىرتى غوجايىننىڭ ئۆيى ۋە ھويلىلىرىنى قېيىرىپ ئالتۇنلارنى تاپالمىدى. بېشى قېتىپ ئويغا پاتتى. ئۇ ئۆزىچە: «غوجام ئالتۇنلىرىنى ھېچ يەرگە ئېلىپ بارمىغان، ئۇنىڭ يا بىرەر قېرىندىشى، يا خوتۇنى يوق. ئالتۇنلىرى جەزمەن ئۆيىدە بولۇشى كېرەك ئىدى، ئەمما ئاختۇرۇپ ھەممە ياقنى ئاستىن ـ ئۈستۈن قىلىۋەتسەممۇ ھېچ يەردىن تېپىلمىدى. ئەمدى نېمە قىلىش كېرەك؟ كاشكى، شۇنچە ھەييارلىقىم بىلەن غوجايىنىمنىڭ خەزىنىسىنى تاپالمىسام ـ ھە؟!» دېدى. ئۇ شۇنچە ئاختۇرۇپ

تاپالمىغاندىن كېيىن بېشىغا تۇيۇقسىز بىر پىكىر كەلدى ـ ده، توپتوغرا گۆرىستانغا باردى. غوجايىنىنىڭ قەبرىسىنى ئېچىپ، جەسەتنىڭ قارنىنى يارىدى ۋە ئالتۇنلارنىڭ ھەممىسىنى ئېلىۋالدى.

ـ مۇھەممەد جەبەلرۇدىي

پېئىلى ئۆزگەرگەننىڭ سەۋەبى

ئۆتمۈشتە بىر زالىم كىشى بار بولۇپ، زىرائەت ۋە تىجارەت ئەھلىنىڭ بايلىقىغا زۇلۇم چاڭگىلىنى سالغانىدى. خەلق ئۇنى دۇئايىبەت قىلىپ، شەنىگە نەپرەت ئاغزىنى ئاچقانىدى. مەزكۇر زالىم كىشى بىر كۈنى قولىغا بۇركۇت ئېلىپ، ئوۋغا چىقتى ۋە ئوۋدىن قايتىپ كېلىپ، تۆۋەندىكى مەزمۇندا خەۋەر تارقاتتى: «ئادەملەرگە زۇلۇم قىلغان ۋە سىتەم تېغىنى كۆتۈرگەن قولۇمنى بۇگۈندىن تارتىپ تارتتىم. خەلقىپەرۋەرلىك يولىدا ئېغىشماي ماڭمەن. ئۇمىدىم شۇكى، بۇگۈندىن باشلاپ ھېچقانداق زالىمنىڭ زۇلمى ھېچبىر ئادەمنىڭ بېشىغا يەتمەيدۇ، ھېچقانداق سىتەمكارنىڭ قولى ھېچقانداق ئاجىزنىڭ ئىشىكىنى ئىزلىمەيدۇ!»

بۇ خەۋەردىن خەلقە باشقىدىن جان كىردى ۋە بىچارىلەرنىڭ ئۇمىد چىمەنىدە مۇراد گۈلى بۇ بېشارەتتىن گۈل ئاچتى. بېيىت:

مۇبارەك بۇ خەۋەر يەتكەچ ناگاھان،
يۈرەكلەر قوۋۇنۇپ قايتا تاپتى جان.

ئاخىر ئۇنىڭ ئادىللىقى شۇ دەرىجىگە يەتتىكى، قوزىچاق شىر كۆكسىدىن سۈت ئېمىدىغان بولدى، قوي بولسا ئۆز سۈتى بىلەن شىر ئاغزىنى يۇدى، يۇز بولسا ئۆچكىگە ياخشى كۆز بىلەن باقتى، چۆل قۇشلىرى سۇ قۇشلىرىنىڭ ئىنى يېنىغا ئىن قۇرۇشقا باشلىدى، غازلار بولسا بۇركۇت بىلەن سىرداشلارغا ئايلاندى.

زالىمنىڭ يېقىنلىرىدىن بىرى مۇڭاپىق ۋاقىت تاپقان بىر كۈنى ئۇنىڭ بۇ ئىش ـ ھەرىكەتلىرىدىن سوئال قىلدى، پېئىلى ئۆزگەرگەننىڭ سەۋەبىنى سورىدى. زالىم شۇنداق جاۋاب قىلدى:

ئوۋ قىلىپ يۈرگىنىمده قاياقتىندۇر بىر ئىت كېلىپ، تۆلكىنىڭ ئايىغىنى چىشلەپ سۇندۇردى، يولدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان بىر يولۇچى بولسا تاش بىلەن ئۇرۇپ ئىتنىڭ ئايىغىنى سۇندۇردى. قىلمىشىغا يارىشا يۈز بېرىۋاتقان ۋەقەلەرنى كۆرۈپ ئۆزۈمگە كەلدىم.

ـ خوجا سەمەندەر تېرمىزىي

ئۆزۈم ئۆزۈمگە پادىشاھمەن

بىر پادىشاھ مال ـ دۇنياسىنىڭ كۆپلۈكىگە مەغرۇرلىنىپ، ئىلىم ئەھلىنى مەنسىتمەي قويغان، ئۆز مەيلىچە ئىش قىلىپ، پىسقۇ پۇچۇرغا يول قويغانىدى. بىر كۈنى ئۇ باريغا قانائەت قىلىپ، كەمتەرلىك يولىنى تۇتقان دانا ھاكىمگە ئۇچراپ قالدى ۋە ئۇنىڭغا:

ــ ھەي ھەكىم، نېمىنى خالىساڭ تىلە، سورىغىنىڭنىڭ ھەممىسىنى بەجا كەلتۈرىمەن! ــ دېدى.

ــ شۇنداق قىلكى، ئەجەل ھېچقاچان بېشىمغا سايە تاشلىمىسۇن! ــ دېدى ھەكىم.

ــ بۇ ئىش مېنىڭ قولۇمدىن كەلمەيدۇ، ــ دېدى پادىشاھ.

ــ بولمىسا، ــ دېدى ھەكىم، ــ قېرىلىق مەۋسۇمى كېتىپ، ياشلىق چاغلار قايتىپ كەلسۇن!

ــ بۇ ئىشمۇ قولۇمدىن كەلمەيدۇ، ــ دېدى پادىشاھ.

ــ ئۇنداق بولسا، ئارىمىزدا پەرق يوق ئىكەنغۇ، ــ دېدى ھەكىم، ــ مەن قىلالمايدىغان ئىشنى سەنمۇ قىلالمايدىكەنسەن، ئەمما سەن بايلىق ـ دۆلىتىڭ كۆپ بولغانلىقىدىن كىبىر ئېتىغا مىنىپ، مەنمەنلىككە بېرىلىپسەن. مەن بولسام تاپقىنىمغا قانائەت قىلىپ، ھېچكىمگە يېلىنمايمەن، دېمەك، مەنمۇ ئۆزۈم ئۆزۈمگە پادىشاھمەن!

ــ مۇھەممەد جەۋھەر زەمىندار

دۇنيادا قانداق يول تۇتماق كېرەك

بىر كىشى بىر ئۇلۇغ كىشىنىڭ ھۇزۇرىغا كېلىپ، ئۇنىڭدىن: «ھەي پازىل كىشى ئادەم دۇنيادا قانداق ياشىمىقى ۋە قانداق يول تۇتمىقى كېرەك؟» ــ دەپ سورىدى. ئۇلۇ كىشى شۇنداق جاۋاب بەردى: «شاد ياشا، دائىم خۇرسەنچىلىك پېيىدا بول، ھەممىلا نەرسىگە قايغۇرۇۋەرمە، ياخشىلىق ئۇرۇقىنى تېرىپ، ئامانلىق ھوسۇلىنى يىغىشقا ئىنتىل. دۇنيا شۇنداقكى، ئۇنىڭدا خەتەرلىك يوللار كۆپتۇر. بەزەن بۇ يوللار ئۇستىگە شاخ ـ غازاڭلار تاشلاپ قويۇلغان ئورەككە ئوخشايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، بۇ يولدىن يۈرگەن چاغدا ئاۋۇال ياخشىلاپ ئويلىنىش، مۇدۇرۇلۇپ يىقىلىپ كەتمەسلىك چارىسىنى قىلىش كېرەك. دۇنيا شۇنداق بىر ئېكىنزاركى، ئېكىلگەن نەرسىلەرنى لۇتپۇكەرەم سۈيى بىلەن سۇغار. ئۇنىڭدىن تاپقان ئابرۇي ـ ئېتىبار ھوسۇلىنى ھېرىس ۋە تەمە ھۇجۇمىدىن ئاسرا!» شېئىر:

دۇنياغا باق، ئىچى تولا ــ ئاجايىپ،
كۆز ئېچىپ يۇمغۇنچە بولىدۇ غايىپ!

ــ مۇھەممەد جەبەلرۇدىي

ئىختىيار ئۆزۈڭدە

بىر كىشى پادىشاھنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئەرز قىلدى:

ــ بىر كىشى ھەمىشە مېنىڭ ئۆيۈمگە كېلىدىكەن، ئۇ خوتۇنۇمنىڭ ئاشىنىسىدەك قىلىدۇ، لېكىن مەن ئۇنى كۆرەلمىدىم ۋە بىلەلمىدىم، ئۇنى قولغا چۈشۈرۈشنى خالايمەن. شۇڭا، مۇشۇ ئىش توغرىسىدا ھەزرەتلىرىدىن ئادالەت ئۈمىد قىلىمەن.

پادىشاھ ئۇنىڭغا بىر شېشە ئەتىر بېرىپ:

ــ بۇنى خوتۇنۇڭغا بەر ۋە ئۇنىڭغا: «بۇنى ھېچ كىشىگە بەرمىگىن» دەپ تاپىلا، ــ دەپ بۇيرۇدى.

ئۇ كىشى پادىشاھنىڭ ئېيتقىنىدەك قىلدى. پادىشاھ بولسا، بىرنەچچە قاراۋۇللارنى ئۇنىڭ ئۆيىنىڭ ئەتراپىدا ئولتۇرۇپ، كىمنىڭ كىيىمىدىن ئەتىرنىڭ پۇرىقى كەلسە، شۇنى تۇتۇپ كېلىشكە بۇيرۇدى. ئەلقىسسە، ئۇ خوتۇننىڭ ئۇلپىتى ۋاقىتنى غەنىيمەت بىلىپ يېتىپ كەلدى، خوتۇن ئەتىرنى ئېلىپ ئۇنىڭ كىيىملىرىگە چاچتى ۋە مۇنداق دېدى:

ــ ئېرىم بۇ ئەتىرنى ھېچ كىشىگە بەرمىگىن، دەپ تاپىلىغانىدى، سەن مېنىڭ جانۇ دىلىم تۇرساڭ، سېنىڭ ئىشىڭغا يارىمىغان نەرسە، نېمىگە يارىغاي؟!

ھېلىقى كىشى خوتۇننىڭ ئالدىدىن چىقىۋىدى، قاراۋۇللار ئەتىرنىڭ بۇيىنى ئېلىپ، ئۇنىڭ ئالدىنى توستى ۋە ئۇنى تۇتۇپ پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەلدى. پادىشاھ خوتۇننىڭ ئېرىنى چاقىرىپ:

ــ خوتۇنۇڭنىڭ ئاشىنىسى ھازىر قىلىندى، ئۇنى ئۆلتۈرەمسەن، خاھى كەچۈرەمسەن، ئىختىيار ئۆزۈڭدە، ــ دېدى.

سېنىڭ رازىلىقىڭسىز

بىر ئايال قازىنىڭ ئالدىغا باردى ۋە:

ــ پالان كىشى ماڭا زورلۇق بىلەن باسقۇنچىلىق قىلدى، ــ دەپ ئەرز قىلدى. قازى ئۇ كىشىنى چاقىرتىپ:

ــ نېمە ئۈچۈن بۇ خوتۇننىڭ ئابرۇيىنى تۆكتۈڭ؟ ــ دەپ سوراق قىلدى، ئۇ كىشى ئىنكار قىلدى.

ــ ئۇ ئايالغا ئون رۇپىيە جەرىمانە بەر، ــ دەپ بۇيرۇدى قازى.

ھېلىقى كىشى قازىنىڭ ھۆكمى بىلەن ئىلاجسىز ئايالىغا ئون رۇپىيە بەردى. ئايال چىقىپ كەتكەندىن كېيىن قازى ئۇنىڭغا يەنە بۇيرۇدى:

ــ ھېلىقى ئون رۇپىيەنى ئايالدىن تارتىۋال!

ئۇ كىشى قازىنىڭ ھۆكمىنى ئاڭلاپ ئايالىنىڭ كەينىدىن يۈگۈردى. ھەرقانچە قىلىپمۇ ئايالدىن پۇلنى ئالالمىدى. ئايال قازىنىڭ ئالدىغا كېلىپ يەنە ئەرز قىلدى:

ــ بۇ كىشى ئون رۇپىيەنى ئېلىۋالمەن دەيدۇ، مەن يەنىلا بەرمىدىم، ھەزرەتلىرىنىڭ رازىلىقى بولسا بەرگەيمەن.

ــ ئۇ كىشى، ــ دېدى قازى، ــ سەندىن ئون رۇپىيەنى زورلۇق بىلەن ئالالمىغان يەردە، سېنىڭ رازىلىقىڭسىز نېچۈك باسقۇنچىلىق قىلالىغاي؟! يالغان سۆزلەپسەن، بارە ئون رۇپىيەنى دەرھال ئۇنىڭغا تاپشۇر، ئىككىنچى بۇنداق توقۇما سۆزنى قىلغۇچى بولما!

ئەمرنىڭ ھېكمىتى

بىر شەھەردە بىر ئامبار پاختا ئوغرىلاندى. پاختىپۇرۇشلار پادىشاھنىڭ ئالدىغا كېلىپ شىكايەت قىلدى. پادىشاھ ھەرقانچە كۆچىسىمۇ ئوغرى تۇتۇلمىدى.

ــ ئەگەر پەرمان بولسا، ئوغرىلارنى مەن تۇتالايمەن، ــ دەپ ئەرز قىلدى بىر ئەمىر. پادىشاھ ئىجازەت بەردى. ئەمىر ئۆيگە كېلىپ، شەھەرنىڭ ئۇلۇغ-كىچىكلىرىنىڭ ھەممىسىنى زىياپەت باھانىسى بىلەن ئۆيگە چاقىردى. ھەممە كىشى جەم بولۇپ ئولتۇرغان چاغدا ئەمىر سورۇنغا كىرىپ كەلدى ۋە ھەممە كىشىنىڭ يۈزىگە قاراپ چىقىپ مۇنداق دېدى:

ــ قانداق ھارامزادە، بىھايا ۋە ئەخمەق كىشىلەر بۇ، پاختا ئوغرىلايدۇ ــ يۇ، يەنە پاختىنى ساقاللىرىغا چاپلاشتۇرۇپ، بۇ ھال بىلەن مېنىڭ زىياپىتىمگە ھازىر بوپتۇ.

بۇ ۋاقىتتا، بىرقانچە كىشى قوللىرىنى ئېيتىپ تازىلىماق بولدى. ئەمىرگە مەلۇم بولدىكى، ئۇلار ئوغرىلار ئىدى. پادىشاھ ئەمىرنىڭ ھېكمىتىگە ئاپىرىن ئوقۇدى.

مۇنداق ئىشنى قىلىشقا

بىر كىشى پادىشاھنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

ــ ئۆتكەن كېچە شاھ ھەزرەتلىرىنىڭ ئادەملىرىدىن بىرى ئۆيۈمگە كېلىپ، مېنىڭ كېنىزىكىمگە باسقۇنچىلىق قىلدى، ــ دەپ ئەرز قىلدى.

ــ ئەگەر، ــ دېدى پادىشاھ، ــ ئۇ كىشى يەنە زورلۇق بىلەن ئۆيۈڭگە كەلسە، شۇ ۋاقىتتىنىڭ ئۆزىدىلا مېنى خەۋەردار قىلغايسەن.

ئىككىنچى كۈنى ئۇ كىشى يەنە كېلىپ ئۆيگە كىردى. ئۆي ئىگىسى پادىشاھقا خەۋەر

قىلدى، پادىشاھ قولىغا شەمشەر ئېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن بىللە يولغا راۋان بولدى ۋە ئۇنىڭ ئۈيىگە كەلدى. ئاۋۋال چىراغنى ئۆچۈرۈپ، ئاندىن ئۈيدىكى كىشىنى ئۆلتۈردى. قارىغۇدىن چىراغ كەلتۈرۈپ، ئۆلگۈچىنىڭ يۈزىنى كۆرگەندىن كېيىن خۇداغا شۈكۈر ئادا قىلدى ۋە ئۆي ئىگىسىگە:

ــ ئەمدى ئۆيۈڭدە يېگۈدەك قانداق تائام بولسا، كەلتۈرگىن، ــ دېدى. ئۆي ئىگىسى تائام كەلتۈردى، پادىشاھ خۇشاللىق بىلەن يېدى.

ــ ئەي پادىشاھ، ــ دېدى ئۆي ئىگىسى، ــ ئاۋۋال چىراغنى ئۆچۈردۈڭ، ئاندىن كېيىن يەنە چىراغ تەلەپ قىلدىڭ، ئۇ كىشىنىڭ يۈزىنى كۆرگەندىن كېيىن خۇداغا شۈكۈر ئادا قىلدىڭ ۋە بىمەزگىل تائام يېدىڭ، بۇ نېمە سەۋەبتىندۇر؟

پادىشاھ مۇنداق جاۋاب بەردى:

ــ مۇنداق ئىشنى قىلىشقا باشقا كىشىدە قۇدرەت يوقتۇر، شۇڭا ئوغلۇمدىن گۇمان قىلغانىدىم. شۇ سەۋەبتىن ئاۋۋال چىراغنى ئۆچۈردۈم. چۈنكى، ئوغلۇمنىڭ يۈزىنى كۆرگۈدەك بولسام، مۇھەببەت تۈپەيلىدىن ئۇنى ئۆلتۈرگىلى قۇدرەت تاپالماس ئىدىم. ئۆلگەندىن كېيىن چىراغ تەلەپ قىلدىم ۋە ئۇنىڭ يۈزىنى كۆرۈپ، ئوغلۇم ئەمەسلىكىنى بىلگەندىن كېيىن خۇداغا شۈكۈر ئادا قىلدىم. باشتا سەن مەندىن ئادالەت تەلەپ قىلغاندا، مەن ئۆزۈمگە تاكى ئۇ كىشىنى ئۆلتۈرمىگۈچە ھېچ نەرسە يېمەيمەن دەپ ۋەدە قىلغانىدىم، شۇ چاغدىن تا ھازىرغىچە ھېچ نەرسە يېمىگەنىدىم، شۇ سەۋەبتىن تائامنى بىمەزگىل يېدىم.

ئالدانغان رەسسام

ئىككى رەسسام بىر ــ بىرىگە دېدىكى:

ــ ئىككىمىز ئىككى تەسۋىر سىزايلى، ئىككىمىزنىڭ قايسىمىز ياخشى سىزىمىزكىن كۆرۈپ باقايلى.

رەسسامنىڭ بىرى ساپاق ئۇزۇمنىڭ سۈرىتىنى سىزىپ، دەرۋازىنىڭ ئۈستىگە ئېسىپ قويدى. قۇشلار ئۇنى كۆرۈپ، تۇمشۇقلىرى بىلەن چوقۇسا، ئۇنىڭغا قارىغان كىشىلەر تولىمۇ ماختاپ ئۆتەتتى.

بۇ رەسسام ئۆز كەسپىدىشىنىڭ سىزمىسىنى كۆرمەكچى بولۇپ، ئۇنىڭ ئۈيىگە بارىدى ۋە:

ــ سىزغان تەسۋىرىڭ قەيەردە؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ بۇ پەردىنىڭ ئارقىسىدا.

ــ ئاۋۋالقى رەسسام پەردىنى قايرىماقچى بولۇپ قولىنى ئۇزىتىۋىدى، قولى پەردىگە ئەمەس، تامغا تەگدى. ئەسلىدە، رەسسام تامغا پەردىنىڭ تەسۋىرىنى سىزغانىكەن. پەردە سىزغان رەسسام كەسپىدىشىغا مۇنداق دېدى:

ـــ سەن سۇرەت سىزىۋېدىكى، قۇشلار ئالداندى، مەن شۇنداق سىزدىمكى، رەسسام ئالداندى.

ئادىل ھاكىم

بۇرۇنقى زاماندا بىر دېھقان بولۇپ، تولىمۇ نامرات ئىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇنىڭ ئۆيىدە چاي ـ تۇز ئۆكسۈپ قاپتۇ. ئۇ بىر توخۇسىنى سېتىپ، چاي ـ تۇز ئېلىپ چىقىش ئۈچۈن توخۇنى قولتۇقىغا قىسىپ شەھەرگە قاراپ مېڭىپتۇ.

دېھقان نەچچە سەھرانى بېسىپ، ھاردىم ـ ئاچتىم بىلەن شەھەرگە كىرىپ كەپتۇ. شەھەردە ئۇچرىغانلار دېھقاننىڭ قولتۇقىدىكى توخۇغا قارىشىپتۇ. دېھقان ئۇلارنى كۆرمىگەنگە سېلىپ، توخۇنى بازارنىڭ تازا قاينىغان يېرىگە ئاپىرىپ ساتماقچى بولۇپتۇ. ئۇ بىر چوڭ دەرۋازىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە، توخۇ دېھقاننىڭ قولتۇقىدىن چىقىپ، چوڭ دەرۋازىلىق ھويلىغا كىرىپ كېتىپتۇ. بۇ قورۇ بىر خەسىس بايىنىڭ قورۇسى ئىكەن. دېھقان توخۇنى قوغلاپ ھويلىنىڭ ئىچىگە كىرىپ توخۇنى تۇتقانىكەن، قورۇنىڭ ئىگىسى دېھقانىنى كۆرۈپ «تۇت ئوغرىنى!» دەپ كارنىيى يىرتىلغۇچە ۋاراقىراپتۇ. شۇ ھامان بايىنىڭ ئاتارمەن ـ چاپارمەنلىرى تەرەپ ـ تەرەپتىن يۈگۈرۈشۈپ چىقىپ، بىچارە دېھقاننى تۇتۇۋاپتۇ. توساتتىن پالاكەتكە يولۇققان دېھقان ئېسىنى يىغىپ:

ـــ مەن ئوغرى ئەمەس، بۇ توخۇ مېنىڭ، مەن ئۇنى سېتىپ چاي ـ تۇز قىلىش ئۈچۈن ئېلىپ كەلگەن. مۇشۇ يەرگە كەلگەندە قولۇمدىن چىقىپ كېتىپ، مۇشۇ ھويلىغا كىرىپ كەتتى، ـــ دەپتۇ. باي دېھقانغا دېۋىلەپ:

ـــ ھوي مۇتىھەم، يالغانچى ئوغرى، ـــ دەپ تىللاپتۇ.

دېھقان ئۇنىڭ ھەيۋىسىدىن قورقماي «توخۇ مېنىڭ» دەپ چىڭ تۇتۇپ، قولىدىكى توخۇنى بايىغا بەرمەپتۇ. باي «سەن ئوغرىنىڭ ئىككى پۇتىنى بىر ئۆتۈككە تېڭىسام» دەپ، دېھقانىنى ئالدىغا سېلىپ شەھەر ھاكىمىنىڭ ئالدىغا كەپتۇ ۋە:

ـــ بۇ ئوغرى قورۇيىمنىڭ ئىچىگە بىسوراق كىرىپ توخۇيۇمنى ئوغرىلىدى، ـــ دەپ دەۋا قىپتۇ. دېھقان:

ـــ توخۇ ئۆزۈمنىڭ، سەھرادىن ساتقىلى ئېلىپ كەلگەن، بۇنىڭ قورۇسىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە قولۇمدىن چىقىپ قورۇغا كىرىپ كەتكەن، ـــ دەپ چىڭ تۇرۇپتۇ. ھاكىم ئەھۋالنى ئۇققاندىن كېيىن، توخۇنى تۇتۇپ تۇرغان دېھقاندىن سوراپتۇ:

ـــ توخۇيۇڭ ئەتىگەندە نېمە يېگەن؟

ـــ كېپەك يېگەن، ـــ دەپتۇ دېھقان. ھاكىم ئاندىن دەۋاگەر بايدىن سوراپتۇ:

ـــ سېنىڭچۇ؟

ـــ قوناق يېگەن.

ـــ ھەر ئىككىڭلار توخۇنىڭ ئەتىگەندە نېمە يېگەنلىكىنى ئېيتتىڭلار، مانا ئەمدى

كىمنىڭ راست، كىمنىڭ يالغان ئىكەنلىكىنى ئاسانلا ئايرىيمەن، ــ دەپتۇ. ئاندىن دېھقاننىڭ قولىدىكى توخۇنى بوغۇزلاپ، پوكىنىغا پىچاق ئۇرۇپتۇ. توخۇنىڭ پوكىنىدىن چوناق ئەمەس كېپەك چىقىپتۇ. باينىڭ كۆزلىرى چەكچىيىپ كېتىپتۇ.

ــ ھاكىم توخۇنى دېھقانغا بۇيرۇپ، بايدىن بىرنى ئۇچ قىلىپ دېھقانغا تۆلىتىپ بېرىپتۇ. يالغان ئېيتقان خەسىس باينىڭ بوينىغا ئۆلۈك توخۇنى ئېسىپ شەھەرنى ئايلاندۇرۇپ سازايى قىپتۇ. بۇنىڭدىن خەسىس باي ساۋاق، كۆپچىلىك ئىبرەت ئاپتۇ. شەھەر ھاكىمى پۇقرالار ئارىسىدا «ئادىل ھاكىم» ئاتىلىپتۇ[1].

بۇ ھەم ئۆتۈپ كېتىدۇ

بۇرۇنقى زاماندا بىر پادىشاھ ئۆتكەنكەن. بىر كۈنى[1] ھەرگە كەلگەندە بۇ پادىشاھنىڭ كۆڭلى ناھايىتى ئوخشىمىغان ئوغىسى قايناپدىغان، خۇشاللىقتىن كۆڭلى ئايرىلىدىغان بولۇپ قاپتۇ. دەسلەپىدە پادىشاھ بۇنىڭغا پەرۋا قىلماپتۇ. كېيىنچە ئۆزىدىن ئۆزى چۆچۈپ، بۇ خۇي ــ مىجەزىنى ئوڭلاش ئۈچىدا ئاڭلىغانلا داۋاسىنى قىلىپ بېقىپتۇ، شۇنچىلىك بار دېگەنلا دورىنى ئىچىپ بېقىپتۇ، بىراق زادىلا ئوڭشالماپتۇ، بارا ــ بارا تېخىمۇ ئەدەپ كېتىپتۇ. پادىشاھ نېرى ئويلاپ، بېرى ئويلاپ، كۆپىنىڭ ئەقلى بىلەن ئىش كۆرمەك بولۇپ، بارلىق ۋەزىر ــ ۋۇزرالىرىنى يىغىپ، ئۇلارغا مۇنداق ئەمىر قىپتۇ:

ــ سىلەر شۇنداق بىر دورا ياكى چارە تېپىڭلاركى، ئۇ، كىشى قاتتىق خاپا بولسا، خاپىلىقىنى باسىدىغان، زىيادە خۇشال بولسا، خۇشاللىقىنى چەكلەيدىغان بولسۇن.

پادىشاھنىڭ ئەمرىنى ئاڭلىغان ۋەزىر ــ ۋۇزرالار پادىشاھ دېگەندەك دورا ھەم چارە تېپىش ئۈستىدە كۆپ باش قاتۇرۇپتۇ، ئۇنى ــ بۇنى ئويلاپتۇ، ئەمما بىرەرسى ئېغىز ېرىپ بىر نېمە دېيەلمەپتۇ. ۋەزىرلەرنىڭ ئىچىدە ئۆزى كەم سۆز، مەرتىۋىسى ئۆۋەنرەك، ئىلىمگە كامىل بىر ۋەزىر بار ئىكەن. ئۇ جىمجىتلىقنى بۇزۇپ، ئورنىدىن تۇرۇپ پادىشاھقا:

ــ ئەي شاھىم، ماڭا بىر ھەپتە مۆھلەت بەرسىڭىز، مۆھلەت ئىچىدە سىزنىڭ تاپشۇرۇقىڭىزنى بەجا كەلتۈرسەم، ــ دەپتۇ. پادىشاھ بۇ ۋەزىردىن رازى بولۇپ، دېگىنىدەك بىر ھەپتە مۆھلەت بېرىپتۇ.

بىر ھەپتە مۆھلەت توشقان كۈنى ھېلىقى ۋەزىر پادىشاھ ئوردىسىغا كىرىپ، گەپ ــ سۆز قىلمايلا، پادىشاھنىڭ ئوڭ قولىنىڭ ئوتتۇرانچى بارمىقىغا بىر ئۇزۇك سېلىپ قويۇپتۇ. ئۇزۇكنىڭ كۆزى ياقۇت بولۇپ، بىر تەرىپى ئاق، يەنە بىر تەرىپى سىرىق ئىكەن. پادىشاھ بۇنداق ئۇزۇك دېگەن كۆرمەك تۇرسا، بۇمۇ دورا بولامدۇ دېگەن نەزەردە قولىدىكى ئۇزۇككە قارىغانكەن، ۋەزىر ئۇنى بايقاپ پادىشاھقا:

---

[1] ھېسابىدىن قۇربان ئېيتىپ بەرگەن: «مىراس» ژۇرنىلىنىڭ 1998 – يىللىق 1 – سانىدىن ئېلىندى.

— ئي شاھىم، خاپا بولسىڭىز، ئۇزۇك كۆزىنىڭ ئاق تەرىپىگە، خۇشال بولسىڭىز ئۇزۇك كۆزىنىڭ سىرىق تەرىپىگە كۆز سېلىڭ، — دەپتۇ — دە، ئوردىدىن چىقىپ كېتىپتۇ. شۇ چاغدا بىر لەشكەر ئوردىغا كىرىپ پادىشاھقا:

— ئي ھۆرمەتلىك شاھىم، يۇرتىمىزغا يېغى كەلدى، لەشكىرى بىھېساب، — دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان پادىشاھنىڭ غۇرۇرىدە ئاچچىقى كېلىپ لەشكەرگە:

— يېگەن تۇزۇمنى ھالاللاپ، دەرھال يېغىنى قوغلاڭلار، — دەپ ۋارقىراپ چىقىرىۋېتىپتۇ، ئاندىن يادىغا ئۇزۇك يېتىپتۇ، ئۇزۇكنىڭ ئاق تەرىپىگە زەن قويۇپ قارىغانكەن، «بۇ ھەم ئۆتۈپ كېتىدۇ» دېگەن خەت كۆرۈنۈپتۇ. پادىشاھ خەتنى ئوقۇپ: «ھە، بۇ ھەم ئۆتۈپ كېتىدىكەن» دەپ بايىقى خاپىلىقىنى بېسىۋاپتۇ. بىر ھازادىن كېيىن ھېلىقى لەشكەر يەنە ئوردىغا كىرىپ:

— ئي ھۆرمەتلىك شاھىم، ئەمرىڭىزگە بىنائەن، دۈشمەنلەرنى ھالاك قىلدۇق. ياۋنىڭ ئۆلۈكى ساينىڭ تېشىدەك بولۇپ ئاي دالادا قالدى، قالغانلىرى بەدەر قېچىپ كەتتى، — دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان پادىشاھ زىيادە خۇشال بولۇپ ئېغىزى قۇلىقىغا يېتىپتۇ. شۇ چاغدا ئۇزۇك يەنە پادىشاھنىڭ ئېسىگە كەپتۇ. شۇ زامان ئۇزۇك كۆزىنىڭ سىرىق تەرىپىگە قارىغانكەن «بۇ ھەم ئۆتۈپ كېتىدۇ» دېگەن خەت كۆرۈنۈپتۇ. پادىشاھ «بۇ ھەم ئۆتۈپ كېتىدىكەن» دەپ خۇشاللىقىنى بېسىۋاپتۇ.

شۇنىڭدىن تارتىپ پادىشاھ قاتتىق خاپىلىقمۇ، زىيادە خۇشاللىقمۇ ئۆتۈپ كېتىدىكەن، دەپ خاپىلىق قوزغايدىغان ئىشلارغا ئارتۇق خاپا بولمايدىغان، خۇشاللىق قوزغايدىغان ئىشقا زىيادە خۇشال بولمايدىغان مەجەزنى تۇرغۇزغانكەن[1].

تۇتى بىلەن بۇلبۇل

بۇرۇن بىر قۇش خۇمار ئادەم ئۆتۈپتىكەن، ئۇ ھەممە قۇشلارنى بېقىپتىكەنۇ، تۇتىنى بېقىپ باقمايتىكەن. ئۇ تۇتى بېقىشنى ئارزۇلاپ يۈرگەن كۈنلەرنىڭ بىرىدە، بىر ئاغىنىسى بىر تۇتى ئەكىلىپ بېرىپتۇ. قۇش خۇمار ئادەم دەسلىپىدە تۇتىنى ھەممە قۇشلاردىن ئەتىۋارلاپ بېقىپتۇ. تۇتى بۇ يەرگە ئۆگىنىپ سايرايدىغان بوپتۇ. بىر كۈنى ھېلىقى ئادەم تۇتىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ خۇش بوپتۇ. ئەتىسى يەنە ئاڭلىغۇسى كېلىپ تىڭشىسا، بىرىنچى قېتىم قانداق سايرىسا، ئەتىسى يەنە شۇنداق سايراپتۇ. بۇ ئادەم: «بۇگۈن مۇنداق سايرىدى، ئەتە قانداق سايراركىن» دەپ ئۆيىگە كىرىپ كېتىپتۇ. ئەتىسى يەنە چىقىپ تىڭشاپ بېقىپتۇ. تۇتى تۇنۇگۈنكىنى تەكرارلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن تۇتىنىڭ ئارزۇلاپ يۈرگەن ئادەم تۇتىدىن زېرىكىپ، تۇتىنى باغىنىڭ ئېگىگە كۆرۈمسىز يىرىگە ئاپىرىپ قويۇپتۇ. «مەندەك سايرايدىغان قۇش دۇنياغا تېخى يارالمىدى» دەپ يۈرگەن تۇتى

[1] يارمۇھەممەت مەخسۇم ئېيتىپ بەرگەن: «مىراس» ژۇرنىلىنىڭ 1998 - يىللىق 1 - سانىدىن ئېلىندى.

بۇنىڭدىن بەك خاپا بوپتۇ.

تۇتى خاپىچىلىقتىن دۇگدىيىپ ئولتۇرسا، يېنىغا بۇلبۇل كېلىپ قاپتۇ. تۇتى چاندۇرماسلىقتىن ئۆزىنى رۇسلاپ، بۇلبۇلغا:

ــ دوستۇم بۇلبۇل، ئاڭلىسام سېنى ئۇستا كۈيچى دەيدۇ، مېنىڭ كۈيلىرىمنى ئاڭلاپ، كەم ــ كوتا جايلىرىنى تولۇقلاپ بەرسەڭ، ــ دەپتۇ. بۇلبۇل ماقۇل كۆرۈپتۇ.

تۇتى ئۆزىنىڭ پۇتۇن ھۇنىرىنى ئىشلىتىپ سايراپتۇ، بىردەم ئىشەك بولۇپ ھاڭشىپتۇ، بىردەم توخۇ بولۇپ قىچقىرىپتۇ، يەنە بىردەم ئېشەك بولۇپ ھاڭراپ، چوشقا بولۇپ چىرقىراپتۇ. قانداق ئاۋاز، ۋاراڭ ــ چۇرۇڭلارنى ئاڭلىغان بولسا، شۇنى نېرى ــ يېرى قىلماي ئورۇنلاپتۇ. مەنسىز ۋېچىرلاش، ھاۋاشىشلارنى تۇتى كېرىلىپ بۇلبۇلدىن:

ــ ئېيتىپ باققىنا، مۇشۇنداق يۇرەكنى ئېزىدىغان مۇڭ بىلەن كۈينى ئۆمرۇڭدە ئاڭلىغانمىدىڭ؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ مەن كۈينى تولا ئاڭلىغانمەن، ھەقىقەتەن سېنىڭ كۈيۈڭدەك كۈينى ئاڭلىمىغان ئىكەنمەن، ــ دېپتۇ بۇلبۇل، تۇتى سوراپتۇ:

ــ مېنىڭ كۈيۈم قانداقكەن؟

بۇلبۇل ئالدىراپ بىر نېمە دەپ قويماي دەپ ئويلاپ، تۇتىغا:

ــ يەنە بىر قېتىم سايراپ باقسام، ــ دەپ مۇراجىئەت قىلىپتۇ. تۇتى بۇلبۇلغا كۆزىنىڭ يۇقىرىدا قاراپ قويۇپ يەنە سايراپتۇ. ئەمما بۇ نۆۋەت ئىلگىرىكىلەرنى قايتىلىماي مۇشۇك بولۇپ مىياڭلاپتۇ، قاغا بولۇپ قاقىلداپتۇ، بۆرە بولۇپ ھۇۋلاپتۇ، بۇلبۇل ھەر قانچە قىلىپمۇ تۇتىنىڭ ئۆز كۈينى ئاڭلىيالماپتۇ.

ــ خوش، ــ دەپتۇ تۇتى ئۆزىنىڭ بىر ــ بىرىگە زادىلا يېپىشمايدىغان بىر نېمىلىرىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ، ــ قانداق ئىكەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ سەن يېتىشكەن دورامچىكەنسەن، شۇڭا ئىگەڭ ئاۋازىڭدىن بىزار بولۇپ، قورۇدىن چىقىرىپ، باغنىڭ ئەڭ چېتىگە ئاپىرىپ قويغانىكەن، ــ دەپتۇ بۇلبۇل[1].

ئەقىللىق تېۋىپ

بۇرۇنقى زاماندا ئادىل بىر پادىشاھ ئۆتكەنىكەن. بۇ پادىشاھنىڭ قىرىق بىر ۋەزىرى بولۇپ، پادىشاھ ھەر قانداق بىر ئىشنى ۋەزىرلىرىدىن بىمەسلىھەت قىلمايدىكەن، ۋەزىرلىرىدىن سىر يوشۇرمايدىكەن.

پادىشاھنىڭ بىر قىممەتلىك ئۇزۇكى بولۇپ، ئۇنى ۋەزىرلىرىدىن باشقا ھېچقانداق ئادەم بىلمەيدىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە بۇ ئۇزۇك يېتۈپ كېتىپتۇ. پادىشاھ بۇ ئىشتىن

① ئابدۇللا باست ئېيتىپ بەرگەن، تۇرسۇن زىيادىن توپلىغان: «مىراس» ژۇرنىلىنىڭ 1998 - يىللىق 1 - سانىدىن ئېلىندى.

بەك قايغۇرۇپ، ئەھۋالنى ۋەزىرلىرىگە ئېيتىپتۇ.

بۇنى ئاڭلىغان ۋەزىرلەر:

— بۇ ئۆزۈكنى بىزدىن باشقا ھېچقانداق ئادەم بىلمەيتتى، بۇ قانداق ئىشتۇ؟ — دەپ ھەيران قېلىشىپتۇ. پادىشاھ:

— كىمدە كىم ئۆزۈكنى ئالغان بولسا، تەخت ئۈستىگە قويۇپ قويسۇن. مۇبادا ئۆزۈك چىقمايدىغان بولسا ھەربىرىڭلاردىن بىر - بىرلەپ ھېسابات ئالىمەن، — دەپتۇ ۋەزىرلىرىگە.

باش ۋەزىر:

— ھۆرمەتلىك شاھ ئالىيلىرى، ھەممىمىزنى ئاختۇرسىلا، ئۆزۈك قايسىمىزدىن چىقتى قالسا، يۈزىمىزگە قارا سۈرتۈپ، ئېشەككە تەتۈر مىندۈرۈپ شەھەر ئايلاندۇرۇپ دارغا ئېسىپ ئۆلتۈرسىلە! — دەپتۇ. بۇ گەپكە باشقا ۋەزىرلەرمۇ قوشۇلۇپتۇ. ئەمما، پادىشاھنىڭ ئۇنداق قىلىشقا رايى بارماپتۇ ھەم ئۆزۈكنىڭ تېپىلىشىدىن ئۈمىدىنى ئۈزۈپ قاتتىق ئازابلىنىپتۇ. غەزادىن، ئۇيقۇدىن قېلىپ چىرايى كۈندىن - كۈنگە سارغىيىشقا باشلاپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە ۋەزىرلەر شۇ شەھەردىكى ئۈستا تېۋىپنى چاقىرىپ كېلىپ پادىشاھنى داۋالىتىشنى ئۆيلاپتۇ.

تېۋىپ كەلگەندىن كېيىن پادىشاھنىڭ تومۇرىنى تۇتۇپ سوراپتۇ:

— سىلى نېمە ۋەجىدىن مۇشۇ ھالغا كېلىپ قالدىلا؟

پادىشاھ تېۋىپقا ئۆزۈك ۋەقەسىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. تېۋىپ بىر ئاز ئويلىنىۋېلىپ:

— ئۆزۈكلىرىنى مەن تېپىپ بېرەي، — دەپ ۋەدە بېرىپتۇ. ئۇ ئەتىسى چۈش بىلەن كېلىپ پادىشاھقا سالام بەجا كەلتۈرگەندىن كېيىن:

— پۈتۈن ۋەزىرلىرىنى بىر مەيدانغا چاقىرىپ يۇمىلاق سورۇن ھازىرلاپ بەرسىلە، — دەپتۇ.

شاھ تېۋىپنىڭ دېگىنلىرىنى ئورۇندىتۇ.

تېۋىپ سورۇننىڭ ئوتتۇرىسىغا كىرىپ يانچۇقىدىن بەش دانە ياڭاق چىقىرىپ ۋەزىرلەرگە قاراپ:

— مەن ماۋۇ بەش ياڭاقنى سورۇننىڭ ئوتتۇرىسىغا قويۇپ ئەتراپىنى چۆرگىلەپ ئايەت ئوقۇيمەن، ئۆزۈكنى قايسىڭلار ئالغان بولساڭلار، ياڭاق شۇ كىشىنىڭ ئالدىغا بارىدۇ. بىرەرىڭلار ئورنۇڭلاردىن تۇرۇپ كەتسەڭلارمۇ شۇنى ئالدى بىلەن ئويلايمەن، — دەپتۇ ھەم دەپ، دېگىنلىرى بويىچە ھەربىرىنى قىلىشقا باشلاپتۇ. بىر ئاز ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن ياڭاقلار مىدىرلاشقا باشلاپتۇ. تېۋىپ توختىتالماي ياڭاق ئەتراپىنى ئايلىنىپ ئايەت ئوقۇپتۇ. بىرى: «مەن پەستە ئولتۇرۇپ قاپتىمەن، ئالدىمغا كېلىپ قالارمۇ» دېسە، يەنە بىرى: «مەن تەرەپكە مىدىرلاۋاتىدۇ، قۇرۇق تۆھمەتكە قالىدىغان بولدۇم» دەپ قورقۇشقا

باشلاپتۇ.

شۇ ۋاقىتتا تېۋىپ ھەربكتىنى توختىتىپ باش ۋەزىرگە قاراپ:

ــ سىز ئاپسىز، ھۆرمەتلىك باش ۋەزىر، ــ دەپتۇ. ئىزادىن ئۆلەي دەپ قالغان باش ۋەزىر دەرھاللا ئۆزۈكنى پادىشاھقا تەڭلەپ:

ــ بىر قوشۇق قېنىمنى تىلەيمەن! ــ دەپ پادىشاھنىڭ ئايىغىغا يىقىلىپتۇ.

پادىشاھ باش ۋەزىرگە قاراپ:

ــ ئەي قارا يۈز، سەن باشتا ماڭا نېمىدەپ ۋەدە بەرگەن؟! بوپتۇ، بىر قوشۇق قېنىڭدىن كەچتىم، بىراق خەلقى ئالەم سېنى تونۇپ قالسۇن، جاللات، ــ دەپتۇ پادىشاھ، ــ بۇ قارا يۈزىنىڭ يۈزىگە قارا سۈرتۈپ، ئېشەككە تەتۈر مىندۈرۈپ، شەھەر ئايلاندۇرۇپ سازايى قىلىڭلار!

پادىشاھ تېۋىپقا:

ــ ئەي ئەقىللىق تېۋىپ، بۇ ئۆزۈكنى ئاسان تاپتىڭىز، بۇنىڭ سەۋەبى نېمە؟ ــ دەپ سوراپتۇ. تېۋىپ:

ــ ئەي كەرەملىك شاھ، مەن بەش ياڭاقنى ئاجرىتىپ، مېغىزىنى ئېلىۋېتىپ ھەربىر ياڭاقنىڭ ئىچىگە قوڭغۇز سېلىپ يەملەپ سورۇنغا قويدۇم. ھاۋانىڭ ئىسسىشى بىلەن ياڭاق ئىچىدىكى قوڭغۇزلار ھەربكەت قىلىشقا باشلاپ، ياڭاقلار مىدىرلىدى. مەن شۇ چاغدا ۋەزىرلەرگە دىققەت قىلغانىدىم، باش ۋەزىرنىڭ چىرايى ئۆڭۈشكە باشلىدى. چۈنكى ئوغرىنىڭ يۈرىكى پوك ـ پوك بولىدىغان گەپ. مەن شۇڭا باش ۋەزىرنى تۇتتۇم، ــ دەپتۇ. پادىشاھ تېۋىپنىڭ ئەقلىگە قايىل بوپتۇ ھەم ئۇنى ئۆزىگە ۋەزىر قىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن تېۋىپ ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغچە پادىشاھنىڭ ئەڭ سادىق ۋەزىرى بولۇپ قاپتۇ.

«ھەر ئىشقا پەم كېرەك، ئۆتۈككە چەم» دېگەن ماقال شۇنىڭدىن تارقالغانكەن[1].

ئۆز تۇرمۇشىڭىزغا سەل قارىماڭ

بىر كۈنى ئايال پادىشاھ ئۆزى يالغۇز گۈللۈكنى ئايلىنىپ تولىمۇ ئەپسۇسلىنىپتۇ. چۈنكى، گۈللۈكتىكى بارلىق گۈل ـ گىياھ، دەل ـ دەرەخلەر قۇرۇپ كەتكەن ئىكەن. ئەمەن دەرىخى ئەسلىدە قارىغايدەك ئېگىز ئۆسىدىغان ئۆچۈن دۇنيادىن بىزار بولغان ئىكەن، قارىغايمۇ تال ئۆزۈمگە ئوخشاش مېۋە بېرىدىغانلىكى ئۈچۈن ئەسەتخورلۇقتىن ئۆلگەن ئىكەن، ئۇنداقتا تالچۇ؟ تالمۇ ئۆزىنىڭ شاپتۇلغا ئوخشاش چىرايلىق چېچەكلىيەلمىگەنلىكىگە ھەسرەتلىنىپ ئۆلۈپتۇ. باشقىلارمۇ ئۆزىنىڭ ئادەتتىكىدەك بولۇپ قالغانلىقىدىن روھى چۈشۈپ كېتىپتۇ، پەقەت كىچىك ئوت ـ

---

①توختىنىياز تۇنىياز ئېيتىپ بەرگەن، تۇرسۇنگۈل ئەمەت توپلىغان: «مىراس» ژۇرنىلىنىڭ 1998 ـ يىللىق 1 ـ سانىدىن ئېلىندى.

چۆپلا غەمسىز ھالدا بۇك ـ باراقسان ئۆسۈپتۇ. ئايال پادىشاھ ئادەتتىكى ئوت ـ چۆپىنىڭ بۇنچە خۇشال ـ خۇرام ئىكەنلىكىدىن ئەجەبلىنىپتۇ، ئوت ـ چۆپ: «خان ئالىيلىرى، مەن ئۆزۈمنىڭ ئادەتتىكى بىر ئوت ـ چۆپ ئىكەنلىكىنى بىلىمەن، مەن چوڭ دەل ـ دەرەخ ياكى باشقا نەرسىلەرگە ئوخشاش ئۆزۈمگە ئاۋارىچىلىك تېپىشنى خالىمايمەن» دەپتۇ.

ھېكمەت:

سىز گەرچە ئاددىي ئادەم بولسىڭىزمۇ، ئۆزىڭىزنى ھەرگىز تۆۋەن كۆرمەك، مەشھۇر ئادەملەرنىڭ ئۇتۇقلىرىغا ئىخلاس قىلىپ، ئۆز تۇرمۇشىڭىزغا سەل قارىماڭ.

ئادەتتىكىدەك بولۇش كىشىلىك تۇرمۇشنىڭ ھەقىقىي مەنزىلى

تەكرى ئالتۇن كاسا، خىرۇستال كاسا ۋە ياغاچ كاسىغا سۇ ئېلىپ، ئۇچ مېھمانىنى كۈتۈۋاپتۇ. ئالتۇن كاسىدا سۇ ئىچكەن ئادەم كاسىنى ئۈستەلگە قويۇۋېتىپ كۆرەڭلىگەن ھالدا: «ئالىيجاناب ھېس قىلدىم!» دەپتۇ، خىرۇستال كاسىدا سۇ ئىچكەن ئادەم ھەيران بولغان ھالدا: «سۇنىڭ رەڭگى بەكمۇ چىرايلىق ئىكەن ــ دەپتۇ. ياغاچ كاسىدا سۇ ئىچكەن ئادەم پاك ـ پاكىز ئىچىپ بولغاندىن كېيىن كۈلۈمسىرىگەن ھالدا: «سۇ بەك ئىچىشلىك ئىكەن!» دەپتۇ، تەكرىمۇ كۈلۈپ تۇرۇپ: «ئەسلىدە ئادەتتىكى ئادەملەرلا تۇرمۇشنىڭ ھەقىقىي مەنىسى تېتىيالايدۇ» دەپتۇ!

ھېكمەت:

ئاددىيلىق سىزگە ئۆزىڭىزنىڭ بارلىقىنى قەدىرلەشنى، تۇرمۇشتىن ھۇزۇرلىنىشنى ئۆگىتىدۇ، ئۆزىڭىزمۇ چوقۇرلىغان ھالدا بەختلىك تۇرمۇشنىڭ لەززىتىنى تېتىيالايسىز.

ئادەم بولۇشتا ئۆزىنى بىلىش كېرەك

ئەتىگەنلىكى، بىر ئۆچكە قاشا ئىچىدىكى كۆكتاتنى يېيىش ئۈچۈن ئىككىلىنىپ تۇرۇپ قاپتۇ، بىراق قاشا ئىچىگە كىرەلمەپتۇ. ئەتىگەندىكى سېخىي قۇياش ئۆز نۇرلىرىنى يەر يۈزىگە تۆكۈپتۇ. شۇ ئەسنادا ئۆچكە ئۆز سايىسىنىڭ ئۆزىدىنمۇ بەك چوڭىيىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ قاپتۇ.

ئۆچكە ئۆزىگە «مەن مۇشۇنداق ئېگىز تۇرسام، دەرەختىكى مېۋىلەرنى يېيەلمىسەم گەپ يوق، كۆكتاتنى يېمىسەم نېمە بوپتۇ» دەپتۇ.

ئۇ شۇنداق ئويلاپ، يىراق بىر جايدىكى باغقا قاراپ چېپىپتۇ. يېرىم يولغا كەلگەندە چۈش ۋاقتى بولۇپ قاپتۇ. بۇ ۋاقىتتا ئۆچكىنىڭ سايىسى ئۆزىدىنمۇ كىچىك

كۆرۈنۈپتۇ.

ئۆچكە ئۆز ئۆزىگە «ھەي، مەن مۇشۇنداق كىچىك تۇرسام، دەرەختىكى مېۋىلەرنى قانداقمۇ يېيەلەيمەن، يەنىلا قايتىپ كۆكتاتنى يەيچۇ» دەپتۇ ۋە ئۆزىگە تەمەننا قويۇپ «مۇشۇ سالاھىيىتىم بىلەن قاشانى تېشىپ كىرىشمىدە گەپ يوق» دەپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، ئۇ يەنە ئارقىغا قايتىپتۇ. ئۆچكە قاشا يېنىغا كەلگەندە، كۈن ئولتۇرۇشقا باشلاپتۇ ھەم ئۆچكە ئۆز سايىسىنىڭ قايتىدىن چوڭىيىشقا باشلىغانلىقىنى كۆرۈپتۇ.

ئۆچكە ئەجەبلەنگەن ھالدا «مەن نېمىشقا قايتىپ كېلىمەن، مۇشۇ بويۇم بىلەن دەرەختىكى مېۋىلەرنى ئاسانلا يېيىشىمدە گەپ يوققۇ!» دەپ ئويلاپتۇ.

ئۆچكە يەنە باغقا قاراپ يۈگۈرۈپتۇ ھەم جاھاننى تۇن قاراڭغۇلۇقى ئۆز قوينىغا ئاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۆچكە بىر كۈن ئاچ قورساق يۈرۈپتۇ.

ھېكمەت:

ئۆزىگە تۇغرا باھا بېرەلمەسلىك ۋە ئۆزىنى تۇغرا تونۇيالماسلىق نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ مەغلۇپ بولۇشىدىكى سەۋەب بولۇپ، ئاۋارىچىلىك دائىم ئۆزىنى بىلمىگەنلەرنى ئەگىپلا يۈرىدۇ.

ئورنىڭىز ھەرقانچە تۆۋەن بولسىمۇ ئۆزىڭىزنى كەمسىتمەڭ

قەدىمكى زامانىدا بىر ئەمەلدار بولۇپ، دائىم باشقىلارنىڭ ھۆرمەتلىشىگە ئېرىشەلمىگەنلىكىدىن قاقشايدىكەن. بىر كۈنى ئۇ بىر مويسېپىت بوۋايدىن تەلىم بېرىشنى ئۆتۈنۈپ: «بوۋا، مېنىڭ ئورنۇم بەك تۆۋەن، باشقىلارنىڭ ھۆرمەت قىلىشىغا ئېرىشەلمەيلا قالماي، يەنە دائىم بوزەك بولىمەن، سىز ماڭا بىر ئەقىل كۆرسىتىپ بېرەلەمسىز؟» دەپ سوراپتۇ. بوۋاي ئۇنىڭ ئەھۋالىنى بىلگەندىن كېيىن، «بىر ئادەمنىڭ ھۆرمەتكە سازاۋەر بولۇش بولالماسلىقى ئۇنىڭ ئورنى تەرىپىدىن بەلگىلەنمەيدۇ، دەريا ـ كۆللەر بېرىپ دېڭىزغا قۇيۇلىدۇ. چۈنكى دېڭىزنىڭ ئورنى تۆۋەن بولغانلىقى ئۈچۈندۇر! سەن پۇقرالارغا باشلامچى بولىمەن دېسەڭ كەمتەر بولۇشۇڭ، پۇقرالىرىم مېنى ئۇلۇغ قىلسۇن دېسەڭ، ئاممىنىڭ مەنپەئىتىنى ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇشۇڭ كېرەك. مۇشۇنداق قىلالىساڭلا كىشىلەر سېنى ھۆرمەتلەيدۇ» دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. ئەمەلدار «باشقىلارغا ئۇلۇغ بولالىغاندىلا، ئاندىن باشقىلارنىڭ ھۆرمەتلىشىگە ئېرىشكىلى بولىدىغانلىقىنى چۈشەندىم» دەپتۇ.

ھېكمەت:

باشقىلارغا ئۇلۇغ بولالىغاندىلا، ئاندىن باشقىلارنىڭ ھۆرمەتلىشىگە ئېرىشكىلى بولىدۇ.

ئېرىشكەن بەختىڭزنى قەدىرلەڭ

يىگىرمە نەچچە ياشلار ئەتراپىدىكى بىر يىگىت ئالدىراپ ـ تېنەپ يولدا كېتىۋېتىپ يول بويىدىكى مەنزىرىلەرگە ۋە ئەتراپىدىكى ئۆتكەن ـ كەچكەنلەرگە قاراپمۇ قويماپتۇ. بىرسى ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇپ: «ھەي يىگىت، سەن نېمىشقا بۇنداق ئالدىراش؟» دەپ سوراپتۇ.

يىگىت بولسا بېشىنىمۇ كۆتۈرمەي ئالدىغا يۈگۈرۈپ كېتىۋېتىپ «مېنى توسما، مەن بەختىمنى ئىزدەۋاتىمەن!» دەپتۇ.

كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە يىگىرمە يىل ئۆتۈپ كېتىپتۇ، ھېلىقى يىگىت قىرانلىق مەزگىلىگە قەدەم قويۇپتۇ، ئۇ يەنىلا تۇرمۇش قاينىمىدا چېپىۋاتقان ئىكەن.

بىرسى يەنە ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇپ: «ھەي بۇرادەر، سەن نېمىگە ئالدىراش يۈرىسەن؟» دەپ سوراپتۇ. ھېلىقى قىرانلىق دەۋرىگە قەدەم قويغان يىگىت: «مېنى توسما، مەن بەختىمنى ئىزدەۋاتىمەن» دەپتۇ.

ئارىدىن يەنە يىگىرمە يىل ئۆتۈپتۇ، ھېلىقى قىران يىگىت پۈت ـ قولىدا ماغدۇر قالمىغان، كۆزلىرى تورلاشقان بىر بوۋايغا ئايلىنىپتۇ. بوۋاي يەنە ھېلىقى يولدا جىددىيلىشىپ مېڭىپ يۈرۈپتۇ.

بىرسى بوۋاينىڭ ئالدىنى توسۇپ: «ئاقساقال، يەنە بەختىڭزنى ئىزدەۋاتامسىز؟» دەپ سوراپتۇ.

بوۋاي «شۇنداق» دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

بوۋاي ھېلىقى ئادەمنىڭ سوئالىغا جاۋاب بېرىپ بولغاندىن كېيىن، ئارقىسىغا قارىغان ئىكەن، چۆچۈپ كېتىپ كۆزلىرىدىن ئىسسىق ياشلار تامچىپتۇ.

ئەسلىدە بوۋاينىڭ ئالدىنى توسۇپ سوئال سورىغان كىشى ئىلاھ ئىكەن، ئۇ بەختىنى بىر ئۆمۈر ئىزدەپ تاپالماي، ھالا بوگۈنكى كۈنگە كەلگەندە بەختىنىڭ ئۆز يېنىدا تۇرغانلىقىغا ئىشەنگۈسى كەلمەپتۇ.

ھېكمەت:

بىز بەختنى قوغلىشۋاتىمىز، بەختىمۇ بىزگە ئەگىشۋاتىدۇ. بىراق نۇرغۇن ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن بىز بەختكە چۆمۈلۈپ تۇرساقمۇ، باشقىلار قۇچقان بەخت باشقىچە گۈزەل كۆرۈنۈپ كېتىپ، ئۆزىمىز ئېرىشكەن بەختنى قەدىرلىمەيمىز. ئەگەر كىشىلىك تۇرمۇشنى بىر قېتىملىق ئۇزۇن سەپەر دەپ قارىساق، قارىغۇلا رچە ئاخىرقى بېكەتكە يۈگۈرسەك، ئۇنداقتا يول بويىدىكى گۈزەل مەنزىرىلەردىن مەھرۇم قالمايمىزمۇ؟

كەمچىلىكىڭىزنىڭ ئاشكارىلىنىپ قېلىشىدىن ھەرگىز قورقماڭ

ئىلگىرى بىر ئادەم تەلىيى ئوڭدىن كېلىپ مەرۋايىت تېپىۋاپتۇ، ئەمما مەرۋايىتنىڭ ئۈزىدە چېكىت چوڭلۇقىدا داغ بار ئىكەن. ئۇ مەرۋايىت يۈزىدىكى داغنى چىقىرىۋېتىشنى ئويلاپ بىر قەۋەت قىرىپ چىقىپتۇ. بىراق داغ يەنىلا ئۆز ئورنىدا تۇرغۇدەك، شۇنىڭ بىلەن، ئۇ يەنە بىر قەۋەت قىرىپ چىقىپتۇ. ئەپسۇس، داغ يەنىلا ئۆز ئورنىدىن قوزغالماپتۇ، ئۇ يەنە قىرىۋېرىپتۇ، قىرىۋېرىپتۇ، ئاخىر ھېلىقى داغ يوقاپ كېتىپتۇ، شۇنىڭ بىلەن بىرگە مەرۋايىتمۇ قىرىلىپ تۈگەپتۇ.

ھېكمەت:

كىشىلىك تۇرمۇشتا، كەمچىلىك بىلەن مۇكەممەللىك ئورتاق مەۋجۇت بولۇپ، ھايات سەپرىڭىزدە ئۇچراپ تۇرىدۇ. شۇڭلاشقا، كەمچىلىكمۇ بىر خىل گۈزەللىك، كەمچىلىكنى ئېتىراپ قىلىش بىر خىل مەردلىك، پىشىپ يېتىلگەنلىكتىن، شۇنداقلا ئەقىل ـ پاراسەتتىن دېرەك بېرىدۇ.

باشقىدىن ئىش باشلاپ بېقىڭ

ھايۋانات پادىشاھلىقىدا يۈگۈرۈش مۇسابىقىسى ئېلىپ بېرىلىپتۇ. چىپار بۇغا، بۆكەن، توشقان قاتارلىقلار خۇشال ـ خۇرام ھالدا تىزىمغا ئالدۇرۇپتۇ. ئۇلارنى ھەممىدىن بەك خۇشال قىلغىنى قۇلۇلمۇ مۇسابىقىگە تىزىمغا ئالدۇرۇپتۇ. مۇسابىقە باشلىنىش ئوقى ئېتىلغاندىن كېيىن ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇچقاندەك چېپىپتۇ. نەتىجىدە چىپار بۇغا بىرىنچىلىكنى ئاپتۇ. قۇلۇلە بولسا ئارقىدىن سانىغاندا بىرىنچى بولۇپتۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇ مۇسابىقە باشلىنىپ ئۇچىنچى كۈنى چۈشكە يېقىن ئاخىرقى پەللىگە يېتىپ كەپتۇ. ئۇنىڭ ياخشى دوستى تاشپاقا ئالايىتەن كېلىپ ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپتۇ.

ئويلىمىغان يەردىن قۇلۇلە: «ياماق ئەمەس، مەن ئارقىدىن سانىغاندا بىرىنچى بولۇپتىمەن، ئەگەر كېيىنكى قېتىم ئاستا يۈگۈرۈش مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلسە بىرىنچى بولۇشۇمدا گەپ يوق!» دەپتۇ.

ھېكمەت:

بىر ئادەمنىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازانغان ياكى قازىنالمىغانلىقىنى ئۇلۇچەيدىغان نۇرغۇن ئۇلۇچەملەر بار، پەقەت سىز كۆزقارىشىڭىزنى يېڭىلىسىڭىزلا چوقۇم مۇۋەپپەقىيەت قازىنالايسىز.

ئۆز ئورنىڭىزنى توغرا مۆلچەرلەڭ

تۆمۈر پارچىسى گۈل لوڭقىسىغا ھەۋەس قىلىپ: «كۈندە دېگۈدەك ئابىھايات-تەك سۇغا چىلىنىپ تۇرىسەن، يەنە تېخى خۇش پۇراق گۈللەر سېنىڭدىن كەتمەيدۇ، ھەم كۈنى چاي ئۈستىلى ئۈتتۈرىسىدا ھەممىنىڭ كۆزىگە چېلىقىپ تۇرىسەن، سەن نېمىدېگەن بەختلىك ـ ھە!» دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن تۆمۈرمۇ تۆمۈرچى ئۈستامغا يېلىنىپ يالۋۇرۇپ ئۆزىدىن بىر لوڭقا ياسىتىپتۇ. نەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، تۆمۈر لوڭقا ئويلىغىنىدەك چاي ئۈستىلىدىن ئورۇن ئاپتۇ ھەم قالتىس ھېس قىپتۇ، لېكىن ئۇزۇن ئۆتمەي تۆمۈر لوڭقا ئۆينىڭ بۇلۇڭىغا تاشلىنىپتۇ. چۈنكى، سۇنىڭ چىرىتىشى بىلەن لوڭقىنى دات بېسىپ كېتىپتۇ.

ئۇ قوشنىسى قېرى مۈشۈكىكە: «مېنىڭ نېمانداق تەلىيىم كاجدۇر» دەپ دەرد تۆكۈپتۇ. قېرى مۈشۈك ئۇنى تەپسىلىي كۆزەتكەندىن كېيىن «سەن ئەسلىدە پالتا بولساڭ مۈڭاپىق بولاتتى، سەن ئۆز ئورنۇڭنى توغرا مۆلچەرلىيەلمەپسەن ئەمەسمۇ!» دەپتۇ.

ھېكمەت:

بىر ئادەمگە نىسبەتەن ئېيتقاندا، ئەڭ مۇھىمى ئۆز قەدىر ـ قىممىتىنى توغرا تونۇشتىن ئىبارەت. ئەگەر سىز بىر تال بۇرما مىخ بولسىڭىز، ئامال بار ئۆز دائىرىڭىزدە ئىشلىگىنىڭىز ياخشى، بۇرما مىخ گەرچە كىچىك نەرسە بولسىمۇ، بىراق ھەر خىل ماشىنىلارنى ھەربىكەتلەندۈرۈشتە مۇھىم رول ئويناپىدۇ. مۇبادا ئۆز جايىدا ئىشلىتىلمىسە، ئۇ ئەخلەتتىن باشقا نەرسە ئەمەس.

مۇكەممەل بولمىغان تەرەپلىرىڭىزگە قادىلىپ تۇرۇۋالماڭ

مەلۇم بىر دۆلەتتە بىر ئادەم بولۇپ، گۈزەللىك ئالمىنى ھەيرانۇھەس قالدۇرغۇدەك چىرايلىق خوتۇن ئاپتۇ. ئىككىيلەننىڭ مۇھەببىتى خۇددى ئۇيۇلتاشتەك مۇستەھكەم ئىكەن. ئايالى قەددى ـ قامىتى كېلىشكەن، زىلۋا، ئېگىز بوي، قاش ـ كۆزلىرى جايىدا، مېھرى ئىسسىق، مۇلايىم ئىكەن. لېكىن ئۇنىڭ باشقا يەرلىرى شۇنداق گۈزەل، بۇرنى پاناق ئىكەن. بۇ ئادەم ئايالىنىڭ بۇرنى ئۈچۈن دائىم ئەپسۇسلىنىدىكەن ھەمدە قانداق قىلسا بۇ كەمچىلىكنى تولۇقلىغىلى بولىدىغانلىقى توغرىسىدا باش قاتۇرىدىكەن. ھېلىقى ئادەم سودىگەر بولۇپ جاھان كېزىپ تىجارەت قىلىدىكەن، بىر كۈنى ئۇ قۇل بازىرىغا بېرىپ، بۇرنىنى چىمدىپ قويغاندەك چىرايلىق بىر قۇل قىزنى سېتىۋاپتۇ ھەمدە ئايالىنىڭ قەلبىدە مۇقەددەس ئەر بولۇشنى ئويلاپتۇ.

بۇ ئادەم راۋۇرۇس بۇرنى بار قىزنى سېتىۋېلىپ، خۇشال ـ خۇرام ھالدا ئۆيگە قايتىپ كەپتۇ، ئۇ ئۆيگە كەلگەندىن كېيىن قىزنى ئورۇنلاشتۇرۇپ بولۇپ، ئۆتكۈر پىچاق بىلەن قىزنىڭ بۇرنىنى كېسىۋاپتۇ ھەمدە قان تامچىۋاتقان ئىسسىق بۇرۇنىنى تۇتۇپ تۇرۇپ: «خوتۇن! چاپسان بول! مەن سەن ئۈچۈن ئەڭ قىممەتلىك سوۋغات سېتىۋالدىم!» دەپ ۋارقىراپتۇ.

«قانداق قىممەتلىك سوۋغاتكەن ئۇ ۋارقىرىغۇدەك؟» ئايالى شۇنداق دېگىنىچە چىقىپ كەپتۇ. يولدىشى بۇرۇنىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ: «مەن سەن ئۈچۈن چىرايلىق بۇرۇن سېتىۋالدىم، تاقاپ كۆرۈپ باققىن» دەپتۇ.

گەپ ئارىلىقىدا يولدىشى ئۆتكۈر شەمشەر بىلەن «شاپ» لا قىلىپ ئايالىنىڭ پاناق بۇرنىنى كېسىۋاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ھېلىقى قىزنىڭ بۇرنىنى ئايالىنىڭ بۇرۇن سۆڭىكى ئۈستىگە چاپلاپ بېقىپتۇ، يولدىشى ھەرقانچە قىلىپمۇ بۇرۇنىنى چاپلاپ تۇرغۇزالماپتۇ.

بىچارە ئايال چىرايلىق بۇرۇنغا ئېرىشەلمەيلا قالماي، ئۆزىنىڭ سەت بۇرنىدىنمۇ ئايرىلىپتۇ، شۇنداق قىلىپ تۇگىمەس ھەسرەتكە مۇپتىلا بوپتۇ.

ھېكمەت:

بەزى ئىشلارنى تىرىشىش ئارقىلىق ئۆزگەرتكىلى بولىدۇ، يەنە بەزى ئىشلارنى ھەرقانچە تىرىشىپمۇ ئۆزگەرتكىلى بولمايدۇ.

«رىزىق» نۇقتىسىنىڭ كەينىگە ئازگال كولانغان بولىدۇ

بىر بېلىجان سۇدا ئەركىن ـ ئازادە ئۇزۇۋېتىپ، تۇيۇقسىز ئالدىدىراق جايدا بىر قۇرتنىڭ ئۇزۇپ يۈرگىنىنى كۆرۈپ قاپتۇ ۋە: «نېمە دېگەن سېمىز قۇرت ـ ھەي! مېنىڭ بىر ۋاق چۈشلۈك تامىقىم بولغۇدەك» دەپ ئويلاپتۇ. ئۇ ئەمدىلا بېرىپ يۇتۇۋېتەي دەپ تۇرۇشىغا بىر ئوق بېلىق ئۇچقاندەك كېلىپ ئۇنى توسۇۋېلىپ: «ھەي شۇمتەك، جېنىڭدىن تويغان ئوخشىمامسەن! چۈشلۈك تاماق يەي دېسەڭ باشقا يەردىن ئىزدە» دەپ كېتىپ قاپتۇ. بېلىجاننىڭ بۇنىڭغا ئىشەنگۈسى كەلمەپتۇ ھەمدە ئالدىغا كېلىپ قالغان تاماقنىڭ قولدىن كېتىشىنى خالىماپتۇ. ئۇ ئۆزىگە: «مەن ھېچ ئىنسانلارنى كۆرمىدىمغۇ، ئوق بېلىق چوقۇم مېنى قورقۇتماقچى بولۇۋاتىدۇ» دەپ ئويلاپ، ئېغىزىنى يوغان ئېچىپ قۇرتنى يۇتۇۋېتىپتۇ، ئارقىدىنلا قورسىقىنىڭ قاتتىق ئاغرىپ كەتكەنلىكىنى ھېس قىلىپ، ھاياتىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى دەقىقىلىرىدە «ئەسلىدە بۇ دۇنيادا ھەقسىز تاماق يوق ئىكەن» لىكىنى چۈشىنىپ يېتىپتۇ.

ھېكمەت:
تىرىشىپ ئىشلە، بۇ دۇنيادا بىكارغا نان يوق.

پۇرسەتنى ئۆزىڭىز يارىتىڭ

بىر ياش يىگىت چىملىقتا ئېزىلەڭگۈلۈك بىلەن ئاپتاپقا قاقلىنىپ ئولتۇرۇپتۇ. بۇ ۋاقىتتا قارشى تەرەپتىن پۇتۇن بەدىنى ھەر خىل رەڭلەرنى تارقىتىپ تۇرىدىغان ئالتە پۇتلۇق غەلىتە مەخلۇق كېلىپ، ئۇنىڭدىن: «ھەي! سەن نېمە ئىش قىلىۋاتىسەن؟» دەپ سوراپتۇ. يىگىت «مەن پۇرسەتنى ساقلاۋاتىمەن» دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

غەلىتە مەخلۇق ئۇنىڭدىن: «پۇرسەتنى ساقلاۋاتىمەن؟ ھا...ھا...!پۇرسەت قانداق نەرسە، سەن بىلەمسەن؟» دەپ سوراپتۇ.

يىگىت: «بىلمەيمەن، بىراق ئاڭلاشلارغا قارىغاندا پۇرسەت ئاجايىپ نەرسە ئىكەن، ئۇنى سىزنىڭ يېنىڭىزغا كەلگەندە ئامىتىڭىز كېلىپ ئەمەلدار بولىدىكەنسىز ياكى بېيىپ كېتىدىكەنسىز ۋە ياكى چىرايلىق خوتۇن ئالالايدىكەنسىز» دەپتۇ.

«سەن پۇرسەتنىڭ نېمىلىكىنى بىلمەي تۇرۇپ پۇرسەتنى قانداق ساقلىماقچى؟ يەنىلا مەن بىلەن يۈر، مەن ساڭا پايدىلىق ئىشتىن بىر قانچىنى تونۇشتۇرۇپ قويايى!» دەپتۇ غەلىتە مەخلۇق ۋە يىگىتنى ئورنىدىن تارتىپتۇ.

يىگىت غەلىتە مەخلۇققا ئاچچىقلىنىپ: «ماڭ، نېرى كەت، تولا ماڭا ئاۋارىچىلىك تاپما، مەن سەن بىلەن ھەرگىز ماڭمايمەن» دەپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن غەلىتە مەخلۇق ئۆزى يالغۇز كېتىپ قاپتۇ.

بۇ ۋاقىتتا بىر بۇۋاي يىگىتىنىڭ يېنىغا كېلىپ: «سەن نېمىشقا ئۇنى تۇتۇۋالمايسەن؟» دەپ سوراپتۇ.

«نېمە دەپ ئۇنى تۇتۇۋالغۇدەكمەن، ئۇ نېمە نەرسە؟» دەپ سوراپتۇ يىگىت.

«ئۇ دېگەن پۇرسەت» دەپتۇ بۇۋاي.

«ئاھ خۇدا، مەن ئۇنى قويۇۋېتىپتىمەن، مەن ئۇنى كەتكۈزۈۋېتىپتىمەن!» دەپ پۇشايمان قىپتۇ ۋە ئورنىدىن تۇرۇپ قاتتىق ۋارقىراپ ئۇنىڭ قايتىپ كېلىشىنى ئۈمىد قىپتۇ.

بۇۋاي ئۇنىڭغا: «بولدى توۋلىما! مەن ساڭا پۇرسەتنىڭ مەخپىيىتىنى دەپ بېرەي، پۇرسەت بولسا تۇتۇپ كۆرگىلى بولمايدىغان نەرسە، سەن ئىخلاس بىلەن ساقلىغىنىڭدا ئۇ دائىم كەلمەيدۇ، سەن دەققەت قىلمىغان ۋاقىتتا كۆز ئالدىڭدا يەنە پەيدا بولىدۇ. سەن ئۇنى كۆرەلمەيسەن، لېكىن دائىم كۆرۈشنى ئويلايسەن، ئۇنى كۆرگەن ۋاقىتىڭدا، سەن ئۇنى تۇتالمايسەن، ئەگەر ئۇ سېنىڭ كۆز ئالدىڭدىن ئۆتۈپ كەتكەندە ئۇنى تۇتۇۋالالمىساڭ، ئۇنداقتا، ئۇ مەڭگۈ قايتا كەلمەيدۇ!» دەپتۇ.

ھېلىقى يىگىت يىغلاپ تۇرۇپ: «مەن بۇ ئۆمرۈمدىكى پۇرسەتنى قولدىن بېرىپ قويدۇممۇ؟» دەپتۇ.

بوۋاي ئۇنىڭغا: «ئۇنداقمۇ ئەمەس، مەن ساڭا پۇرسەتنىڭ يەنە بىر مەخپىيىتىنى دەپ بېرەي، ئەمەلىيەتتە، ساڭا مەنسۇپ پۇرسەت بۇنىڭ بىلەن توختاپ قالمايدۇ» دەپتۇ.

يىگىت ھەيران بولۇپ: «پۇرسەت بۇنىڭ بىلەن توختاپ قالمايدۇ؟» دەپ سوراپتۇ.

بوۋاي ئۇنىڭغا: «توغرا، سەن بۇ قېتىمقى پۇرسىتىڭنى قولدىن بېرىپ قويدۇڭ، كېيىنكى قېتىم پۇرسەت يەنە كېلىدۇ. بىراق پۇرسەتنىڭ كۆپىنچىسى ئۆزى كەلمەيدۇ، ئۇنى ئۆزىمىز يارىتىمىز، بايانىقى پۇرسەتنى مەن ساڭا يارىتىپ بەرگەن، ئەپسۇس سەن ئۇنى تۇتالمىدىڭ» دەپتۇ.

ھېلىقى يىگىت بوۋايغا: «بەك ياخشى بولدى، ئۇنداقتا، سىز ماڭا يەنە بىر پۇرسەت يارىتىپ بېرىڭ!» دەپتۇ.

بوۋاي: «بولمايدۇ، بۇنىڭدىن كېيىن پۇرسەت ئۆزۈڭنىڭ يارىتىشىڭغا باغلىق» دەپتۇ. يىگىت: «ئەپسۇسلىنارلىقى مەن پۇرسەت يارىتىشنى بىلمەيمەن» دەپتۇ.

بوۋاي ئۇنىڭغا: «ھازىر مەن ساڭا ئۆگىتىمەن، ئالدى بىلەن سەن ئورنىڭدىن تۇر، ھەرگىزمۇ ساقلىما، ئاندىن كېيىن سەن ئىشەنچ بىلەن قەدەم بېسىپ قىلالايدىغان پائالىيەتلەرنى قىل. شۇ ۋاقىتتىلا سەن پۇرسەت يارىتالايسەن» دەپتۇ.

ھېكمەت:

ئادەم پۇرسەتنى تۇتۇۋالا قالماي نۇرغۇن پۇرسەتنى يارىتالايدۇ. پۇرسەتنى تۇتالىغان، ئۇنىڭدىن پايدىلىنىپ پۇرسەت يارىتالىغان ئادەم ئەقىللىق ھېسابلىنىدۇ. ئەقىلنى ئاساس قىلىپ يارىتىلغان پۇرسەت تېخىمۇ پايدىلىق بولۇپ، بۇنداق ئادەملەر قالتىس ئادەملەردۇر.

خاتالىقنىڭ قايتا سادىر بولۇشىغا يول قويماڭ

ئىلگىرى بىر دېھقان بىر ئۆچكىنى يېتىلەپ، ئېشەككە مىنىپ بازارغا مېڭىپتۇ.

بۇنى ئۇچ ئالدامچى بىلىپ قېلىپ، ئۇنى ئالدىماقچى بولۇپتۇ.

بىرىنچى ئوغرى دېھقانىنىڭ ئېشەك ئۇستىدە ئۇيقۇ باسقان پۇرسىتىدىن پايدىلىنىپ، ئۆچكىنىڭ بوينىدىكى كولدۇرمىنى يېشىپ، ئېشەكنىڭ قۇيرۇقىغا چىگىپ قويۇپ ئۆچكىنى يېتىلەپ كېتىپتۇ.

ئۇزۇن ئۆتمەي، دېھقان قارىسا ئۆچكە يوق تۇرغۇدەك، شۇنىڭ بىلەن ئالدىراش ئىزدەشكە باشلاپتۇ. بۇ ۋاقىتتا ئىككىنچى ئوغرى كېلىپ مېھرىبانلىق بىلەن نېمە ئىزدەۋاتقانلىقىنى سوراپتۇ.

دېھقان ئۆچكىنىڭ باشقىلار تەرىپىدىن ئوغرىلىنىپ كەتكەنلىكىنى ئېيتىپتۇ ۋە ئۇنىڭدىن كۆرگەن ـ كۆرمىگەنلىكىنى سوراپتۇ. ئالدامچى خالىغان بىر تەرەپنى

كۆرسىتىپ، بىر ئادەمنىڭ بىر ئۆچكىنى يېتىلەپ ئورمانلىقتىن ھېلىلا ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى، ئارقىسىدىن قوغلىسا ھېلىمۇ ئولگۈرەلەيدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ.

دېھقان ئېشىكىنى بۇ «ياخشى نىيەتلىك ئادەم» گە قاراپ تۇرۇشقا بېرىپ، ئۆزى ئۆچكىنى ئىزدەپ مېڭىپتۇ. ئۇ ئىزدەپ تاپالماي قۇرۇق قول قايتىپ كەلگەندە، «ياخشى نىيەتلىك ئادەم» نىڭ سايىسىمۇ كۆرۈنمەپتۇ. دېھقاننىڭ كۆڭلى قاتتىق يېرىم بولۇپ يىغلاپ كېتىپتۇ. ئۇ ئۆزىنى: «نېمىشقا باشقىلارغا ئاسان ئىشىنىپ كېتىدىغاندىمەن، مەن ئېشەكنى نېمىشقا يات كىشىلەرگە قاراپ قويۇشقا بەرگەندىمەن، پۇشايماندىن ئۆلىدىغان بولدۇم» دەپ ئەيىبلەپ كېتىپتۇ. ئۇ كۆل بويىغا كەلگەندە، بىر ئادەمنىڭ كۆلنى بويىدا ئۆزىدىنمۇ قاتتىق يىغلاپ ئولتۇرغانلىقىنى كۆرۈپتۇ. دېھقان ئەجەبلىنىپ: «مەندىنمۇ ئۆتە نەس باسقان ئادەممۇ بارمىدۇ؟» دەپتۇ. ھېلىقى ئادەم دېھقانغا ئۆزىنىڭ ئىككى خالتا تەڭگە پۇلىنى ئېلىپ شەھەرگە نەرسە - كېرەك سېتىۋالغىلى كېتىۋاتقانلىقىنى، سۇ بويىدا يۇز - كۆزلىرىنى يۇغۇچە بولغان ئارىلىقتا ئېھتىياتسىزلىقتىن پۇللىرى سۇغا چۈشۈپ كەتكەنلىكىنى ئېيتىپتۇ. دېھقان ئۇنىڭغا: «ئۇنداقتا، دەرھال چۈشۈپ سۈزۈۋالمامسىز!» دەپتۇ.

ھېلىقى ئادەم ئۆزىنىڭ سۇ ئۈزۈشىنى بىلمەيدىغانلىقىنى، ئەگەر دېھقاننىڭ سۈزۈپ بەرسە ئۇنىڭغا 20 تەڭگە بېرىشكە رازى ئىكەنلىكىنى ئېيتىپتۇ.

دېھقان خۇشال بولغان ھالدا: «بۇ بەك ياخشى بولدى، ئۆچكە ۋە ئېشەك يېتەكەن بولسىمۇ، بىراق 20 تەڭگە قولۇمغا كىرىدىغان بولدى، تارتقان زىيانلىرىم ئورنىغا كېلىپ، يەنە تېخى نۇرغۇن ئېشىپ قالغۇدەك» دەپ ئويلاپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۇ كىيىملىرىنى سېلىپ سۇغا چۈشۈپ پۇللارنى ئىزدەشكە كىرىشىپتۇ، ئۇ سۇدىن ھېچ نەرسىنى تاپالماي چىققان ۋاقىتتا، ئۇنىڭ كىيىمى، يەيدىغان ئاشلىقى كۆرۈنمەپتۇ، ھەتتا ئېشىپ قالغان ئازراق پۇلىمۇ كىيىمنىڭ يانچۇقىدا ئىكەن.

ھېكمەت:

كىشىلەر مەيلى خىزمەتتە ياكى تۇرمۇشتا بولسۇن، مۇشۇنىڭغا ئوخشاش ئوڭۇشسىزلىق ۋە مەغلۇبىيەتتىن خالىي بولالمايدۇ، بىراق پۇشايمان يېگەندىن كېيىن ئازراق تەجرىبە - ساۋاقنى يەكۈنلەپ ئەقىل تاپالسا، بۇمۇ بىر ياخشى ئىش ھېسابلىنىدۇ. بىر ئادەم ئەگەر خاتالىق ئۆتكۈزگەندىن كېيىن ئۆزىنى ئەيىبلەپ كەتسە، بۇمۇ ئۆزىگە پۇشايمان ۋە چۈشكۈنلۈك ئېلىپ كېلىشتىن باشقا نەرسە ئەمەس. تەجرىبە - ساۋاقنى قوبۇل قىلىشنى بىلمىگەن ئادەم بىر ئۆمۈر پۇشايمان ئىچىدە ئۆتىدۇ.

ئەتراپىڭىزدىكى بەختنى قەدىرلەڭ

باغچىدا بىر تۇپ ئەتىرگۈل بىلەن بىر تىزىق توزۇمايدىغان پىلاستىك گۈل بار بولۇپ، ئەتىرگۈل دائىم ئۆزىنىڭ باغچىدا تۇرغانلىقىدىن ئۇۋالچىلىق ھېس قىلىپ، تېخىمۇ يوغان جايغا، تېخىمۇ كۆپ كىشىلەرگە گۈزەللىكىنى نامايان قىلماقچى بوپتۇ. پىلاستىك گۈل ئۇنىڭ بىئارام بولۇۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ: «سىڭلىم، بىز بۇ يەردە تۇرساق نېمىدېگەن ياخشى، ئەتراپىمىز يېشىل چىمەنزارلىق، مۇنبەت تۇپراق، ئىگىمىز تېخى ۋاقتىدا سۇغىرىپ تۇرىدۇ! تېخىمۇ چىرايلىق پورەكلەپ ئېچىلىش ئۈچۈن بىزمۇ غەيرەت قىلايلى!» دەپتۇ.

ئەتىرگۈل ھەدىسىنىڭ گېپىنى ئاڭلىماي، باغچە سىرتىدىكى ھاۋا رايىغا قاراپ ھەيران بوپتۇ. بىر نەچچە كۈندىن كېيىن، ئەتىرگۈل قۇرۇپ كېتىپ، ھاياتىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى دەقىقىلىرىدە يىغلاپ تۇرۇپ: «ھەقىقەتەن مۇنبەت تۇپراق، يېشىل چىمەنزارلىق ئىدى ـ ھە! مەن نېمىشقا بالدۇرراق ھېس قىلمىغان بولغىيتتىم؟» دەپتۇ.

ھېكمەت:

قەدىرلەشنى بىلمىگەن ئادەم تۇرمۇشنىڭ لەززىتىنى بىلمەيدۇ، بەختنىڭ تولىمۇ تەسلىكتە ئېرىشكىلى بولىدىغانلىقىنى ھەم چۈشەنمەيدۇ، ۋاقىت ئۆتۈپ كەتسە قايتىپ كەلمەيدىغانلىقىنىمۇ چۈشەنمەيدۇ. ئۇلار ھەر كۈنى ئۆزىنىڭ بەختنى ئىسراپ قىلىپ، بارلىق نەرسىلەردىن مەھرۇم بولغاندا ئاندىن ئۆزىنىڭ ھاماقەتلىكىدىن پۇشايمان قىلىدۇ، لېكىن بۇ ۋاقىتتا ھەقىقەتەن كېچىككەن بولىدۇ.

ئۆزىڭىزنىڭ پۈتىغا ئۆزىڭىز پالتا چاپماڭ

بىر ئادەم بىر ئېشەك بىلەن ئېت بېقىپتۇ، ئېشەك بولسا ھەر كۈنى ئەتىگەندىن تاكى كەچ كىرگۈچە توختىماي تۇلۇق سۆرەيدىكەن، ئەمما ئېت بولسا پەقەت يېپ ـ ئىچىش، خۇشخالاش بىلەنلا بولۇپ ھېچ ئىش قىلمايدىكەن.

شۇنداق بولسىمۇ ئېشەك ھەر كۈنى تىل ـ ئاھانەت ئاڭلاپ، ئېت بولسا ئىگىسىنىڭ مۇقتۇرۇشىغا مۇيەسسەر بولىدىكەن. نېمە ئۈچۈن ئېت بىلەن ئېشەك ئوخشاش مۇئامىلىگە ئېرىشەلمەيدۇ؟ ئېشەك ئىنچىكىلەپ كۆزىتىش ئارقىلىق، ئەسلىدە ئېت ئىگىسى قايتىپ كەلگەندە، بىر تەرەپتىن قاۋاپ، يەنە بىر تەرەپتىن ئىگىسىگە ئەركىلەپ خۇيروقىنى شىپاڭلىتىپ، ئۇنىڭ ياقتۇرۇشىنى قولغا كەلتۈرىدىكەن. ئېشەك نېمە ئۈچۈن ئىگىسى تەرىپىدىن زىيانغا ئۇچرىغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى چۈشىنىپتۇ ۋە ئۇنىڭدىن كېيىن ئېتىتىن ئۆگەنمەكچى بوپتۇ. ئىككىنچى كۈنى ئىگىسى ئەمدىلا

ئىشكتىن كىرىشىگە ئېشەك شۇ ھامان ئىتقا ئوخشاش ئىگىسىنى قارشى ئاپتۇ. ئىگىسى قاتتىق چۆچۈپ كېتىپ: «چاققان كېلىڭلار! ئېشەك سارايغا بولۇپ قاپتۇ، ئۇنى كەنتتىن يىراق جايغا ئاپىرىپ ئۆلتۈرۈۋېتىڭلار!» دەپتۇ.

ھېكمەت:

ھەربىرىلىنىشنىڭ ئالدىدىكى قارار بىر قاتار ھۆكۈملەردىن كېلىپچىقىدۇ، ئەگەر ئەھۋالنى تولۇق چۈشەنمەي ھەربىرىگە ئېلىپ بارغاندا، بەلكىم ھەربىرى قىلغۇچى «ئۆزىنىڭ پۈتىغا ئۆزى پالتا چېپىشى» مۇمكىن.

ئۆزىگىزنى كىشەنلەپ قويماڭ

يولۋاس دەرەخ تۈۋىدە دەم ئېلىۋېتىپ، ئاپتاپقا قاقلىنىپ ئولتۇرغان كىرپىنى كۆرۈپ قاپتۇ. يولۋاس: «ئەجەب ياخشى، چۈشلۈك تامىقىم ئالدىمغا كەلدى!» دەپ ئويلاپ كىرپىگە ئۆزىنى ئېتىپتۇ، بىراق كىرپىمۇ تېز سۈرئەتتە تۈگۈلۈۋاپتۇ. يولۋاس بىر چىشلىگەن ئىكەن، كىرپىنىڭ تىكىنى ئېغىزىغا سانجىلىپ، ئاغرىق دەردىدىن قالايمىقان ۋارقىراپ قېچىپ كېتىپتۇ. كېيىن يولۋاسنىڭ بېشى چىڭقىلىپ ئاغرىپ ھوشىدىن كېتىپتۇ.

ئۇ ھوشىغا كەلگەندە ئۆزىنىڭ ئەتراپىنى «كىچىك كىرپىلەر» (ئېسەن دەرىخى مېۋىسى) قورشىۋالغانلىقىنى كۆرۈپ چۆچۈپ كېتىپتۇ. ئۇ بۇ «كىچىك كىرپە» لەردىن ئۆزىنى قويۇۋېتىشنى ئېيتقان بولسىمۇ، ھېچقانداق سادا كەلمەپتۇ، يولۋاس ئورنىدا بىر كۈن، ئىككى كۈن... ساقلاپ ئاچلىقتىن ئۆلۈپتۇ.

ھېكمەت:

كۆپىنچە ۋاقىتتا، بىز تەۋرەنمەس تەپەككۇرىمىزنى كىشەنلەپ قويۇپ، نۇرغۇنلىغان ياخشى پۇرسەتلەرنى قولدىن بېرىپ قويىمىز.

تۇرمۇش خاتا چۈشەنچىنى قوبۇل قىلالمايدۇ

بىر ئۇۋچى ئورمانلىق ئارىسىدىن بىر بۆرە بالىسىنى تېپىۋېلىپ، ئۇنى ئۆيىگە ئەكېلىپ ئىت باققاندەك بېقىپ چوڭ قىپتۇ. ئۇۋچى كىچىك بۆرىدىن تولىمۇ رازى بولۇپ، كېچىسى ئۇنى ئۆزىنىڭ كارىۋىتى يېنىدا ئۇخلاش ئۈچۈن ئورۇن تەييارلاپتۇ. بىر كۈنى كېچىدە، ئۇۋچى تاتلىق ئۇخلاۋاتسا، بىر نەرسە چىشلىگەندەك ھېس قىلىپ كۆزىنى ئاچسا، كىچىك بۆرىنىڭ سۈرلۈك كۆزىنى كۆرۈپ قاپتۇ. ئۇ قاتتىق چۆچۈپ كېتىپ كۆڭلىدە تەبىئىتى ئۆزگەرمەيدىغان مەخلۇق دەپ ئويلاپ، كارىۋات يېنىدىكى پالتىنى ئېلىپ، بۆرىنى چاناپ ئۆلتۈرۈۋېتىپتۇ. بۇ ۋاقىتتا، ئۇ تۈيۈقسىز بىر نەرسە كۆيگەندەك پۇراقىنى پۇراپ قېلىپ، ئىشكىنى ئېچىپ قارىسا، ئاشخانىغا ئوت كەتكەن ئىكەن.

ئىسلىدە بۇرە شۇنداق ئۇچۇن ئۇنداق كىيىمنى چىشلەپ تارتقان ئىكەن.

خاتا چۈشىنىپ قېلىش دائىم كىشىلەرنىڭ چۈشەنمەسلىك، كەم ئەقىللىقلىقىدىن، سەۋر قىلالماسلىق، چوڭقۇر ئويلانماسلىق، قارشى تەرەپنى كەچۈرمەسلىك، ئۆزىنى ئاياش ھېسسىياتى ۋە ھاياجانلىنىش كەيپىياتى ئاساسىدا كېلىپچىقىدۇ. بىر - بىرىنى چۈشىنىشكە ياخشى كۆرۈشكەن قىز بىلەن يىگىت توي قىلىشۇ ۋە بەختلىك تەمىنى تېتىپتۇ. توي قىلىپ ئۈزۈنغا بارماي ئايالى تەشەببۇسكارلىق بىلەن قېينىئانىسىنى شەھەرگە ئەكېلىپ بېقىشنى ئوتتۇرىغا قويۇپتۇ. بۇنىڭدىن يولدىشى ئىنتايىن تەسىرلىنىپتۇ.

چۈنكى، ئۆزىنى ئانىسى يالغۇز بېقىپ چوڭ قىلغان ئىكەن، شۇڭلاشقا ئانىنىڭ جاپا تارتىپ قېلىشىنى خالىمايتتى. ئۇلار بىر مەزگىل بىرگە تۇرغاندا ياخشى ئۆتۈپتۇ. بىراق مەمىنىڭ تۇرمۇش ئادىتى ئوخشىمىغانلىقتىن تەدرىجىي تۇرمۇشتا چاك ھاسىل بوپتۇ. ئانىسى يېزىدا تۇرمۇش قۇرۇپ، شۇ يەردە ياشاپ كەلگەنلىكى ئۈچۈن، كېلىنىنىڭ ھېچ ئىش قىلماستىن، بىر دۆۋە كىيىم ئېلىپ قويۇپ، ئۇنى كىيمەي تاشلاپ قويغانلىقىغا، ئۇلنى ئىسراپ قىلغانلىقىدىن ئىبارەت تۇرمۇش شەكلىگە كۆنەلمەپتۇ. ئەكسىچە، كېلىنى بەزى ۋاقىتلاردا قېينىئانىسىنىڭ تازىلىققا دىققەت قىلمايدىغانلىقىنى، ھەتتا قاچا يۇسىمۇ پاكىز يۇمايدىغانلىقىنى ھېس قىپتۇ. بۇ خىل ئەھۋال بۇنىڭ بىلەنلا تۈگىمەي، يەنە ئۇلار ئوتتۇرىسىدا كېلىشتۇرگىلى بولمايدىغان، يەنى - يولدىشى ئەتىگەن ئۇرۇپ ئەتىگەنلىك تاماق تەييارلاشتىن ئىبارەت زىددىيەت پەيدا بوپتۇ. ئانىسىنىڭ قارىشىچە، چوپچوك بولۇپ قالغان ئەر كىشى ئايالىغا تاماق ئېتىپ بەرسە، بۇ بىر خىل قاملاشمىغانلىق بولۇپ تۇيۇلىدۇ. بۇ ئەھۋال ھەر كۈنى تەكرارلىنىۋېرىپ، ئاستا - ئاستا قېينىئانا بىلەن كېلىن ئىككىسى ئوتتۇرىسىدىكى گەپ - سۆز ئازلاپ كېتىپتۇ. ئايالى قېينىئانام ياخشى ئەمەس دېسە، ئانىسى كېلىننى ياخشى تاللىيالماپسەن دەپتۇ. ئاخىر، ئانىسى ئوغلىنى تاماق ئەتكۈزگىلى قويماي، ئۆزى تاماق ئېتىش ۋەزىپىسىنى ئۈستىگە ئاپتۇ.

ئوغلىنىڭ ئىشتىھا بىلەن تاماق يېگىنىنى كۆرگەن ئانا كېلىننىنى ئېرىنىڭ ھاجىتىدىن چىقالمىغان دەپ قاراپ، كۆزى بىلەن ئەيىبلەپ تۇرىدىكەن. ئاچچىق قورساق كۆپۈكى تارتقان كېلىن ئانىسى ئەتكەن تاماقنى يېمەي، ئەتىگەنلىكى ئىشقا ماڭغاندا بولكا قاتارلىق نەرسىلەرنى سېتىۋېلىپ قورسىقىنى توينۇزۇپتۇ.

يولدىشى ئايالى بىلەن ئانىسى ئوتتۇرىسىدىكى بۇ خىل مۇناسىۋەتنى كۆرۈپ كۆڭلى يېرىم بوپتۇ. ئۇ ئايالىغا ئاچچىقلاپ، چوڭلار بىلەن تاكاللاشماسلىق توغرىسىدا نەسىھەت قىپتۇ. ئۇ بىر كۈنى ئۇخلاشنىڭ ئالدىدا ئايالىغا: «سىز ئانام ئەتكەن تاماقنى ياراتمايسىمگەن ئوخشىمامسىز؟» دەپ سوراپتۇ. ئايالى بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلماي تۇرۇۋاپتۇ، يولدىشى يەنە: «مەن ئۇچۇن بولسىمۇ ئۆيدە تاماق يەڭ بولامدۇ!» دەپتۇ.

ئىككىنچى كۈنى، ئايالى ئامالسىزلىقتىن تاماق ئۈستىلىگە كېلىپ ئولتۇرۇپتۇ. قېينىئانىسى ئەتكەن سۈيۈقئاشنى ئىچىپ، ئاشقازىنى ئاغرىپ كېتىپ، ياندۇراي دەپلا قاپتۇ. بىراق ئۇ شۇنچە ئۆزىنى بېسىۋالسىمۇ، بەرداشلىق بېرەلمەي تازىلىق ئۆيىگە قاراپ يۈگۈرۈپ ئاران تەسلىكتە ياندۇرۇپتۇ.

ئۇ قېينىئانىسىنىڭ كايىشلىرىنى ئاڭلاپ تۇرۇپتۇ، يولدىشى ئايالىغا ئاچچىقلىنىپ، جېدەللىشىپ قاپتۇ.

كېيىن ئانىسى ئۆيدىن چىقىپ كېتىپ، ماشىنا بېكىتىگە قاراپ ماڭغاندا، ئوغلى ئارقىسىدىن قوغلاپتۇ. ئانىسى يولدىن ئۆتىدىغان ۋاقىتتا، بىر يۇك ماشىنىسى قارشى تەرەپتىن كېلىپ سوقۇۋېتىپتۇ، ئانىسى شۇ ھامان يەرگە يېقىلىپتۇ. ئوغلى يېتىپ كەلگەن ۋاقىتتا ئالىلبۇرۇن قانغا مىلىنىپ جان ئۈزۈپتۇ. بۇ بىر قېتىملىق خاتا چۈشىنىش ئۇلارنىڭ بەختلىك تۇرمۇشىنى ۋەيران قىلىپ، ئانىسىنىڭ ئۆلۈمىگە ۋە مۇھەببىتىنى دەپنە قىلىشقا سەۋەبچى بوپتۇ.

ھېكمەت:

كىچىككىنە خاتا چۈشىنىش دائىم ئېغىر ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ، شۇڭلاشقا ئۆزئارا خاتا چۈشىنىش پەيدا بولغان چاغدا چوقۇم ئامال قىلىپ ھەل قىلىش كېرەك.

گەپدانلىقىنى يىغىشتۇرۇۋېلىڭ

ئورمانلىقتىكى چوڭ يىغىندا، شىر پادىشاھ ئىلغارلارنى سايلاش ئېلىپ بېرىپتۇ. مايمۇن مۇنبەرگە چىقىپ: «مەن ئىنسانلارنىڭ ياخشى كۆرۈشىگە ئېرىشكەن ۋە ئۇلار ئەڭ ئۆچ كۆرىدىغان ھايۋانلارنى سايلاپ چىقىشقا پىكىر بېرىمەن، ئەڭ ياخشى كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولغۇچى مەن، چۈنكى مەن ئىنسانلارغا ئوخشايمەن، ئەڭ ئۆچ كۆرىدىغىنى بولسا» دەپ، يېنىدىكى تۈلكىنى ئۇرۇپ قويۇپتۇ، ئۇ يەنە «چۈنكى ئىنسانلار تۈلكىنى پەقەت ياقتۇرمايدۇ!» دەپتۇ. باشقا ھايۋانلار ئاڭلاپ ھەقمۇقەتەن مەنسى بارلىقىنى بىلىپ، چوڭ ـ كىچىك ھەممىسى كۈلۈپ كېتىپتۇ. تۈلكە بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلماپتۇ. نەچچە كۈنلەر ئۆتكەندىن كېيىن، شىر پادىشاھ قاتتىق بىتاب بولۇپ قاپتۇ. تۈلكە ئۇنىڭغا: «مايمۇننىڭ يۇرىكىنى يېسىڭىز كېسەلدىن پۈتۈنلەي قۇتۇلىسىز» دەپتۇ. بىچارە مايمۇن شۇ ھامان دەرەخكە باغلىنىپتۇ. ئۇ تۈلكىدىن: «سەن نېمىشقا سەۋەبسىزلا ماڭا زىيانكەشلىك قىلماقچى بولىسەن؟» دەپ سوراپتۇ. تۈلكە ئۇنىڭغا سوئال قايتۇرۇپ: «سەن نېمىشقا سەۋەبسىزلا مېنى مازاق قىلىسەن؟» دەپتۇ.

ھېكمەت:
ئەلمساقتىن تارتىپ ھازىرغىچە: «ياخشى گەپ تاشنى يارار، يامان گەپ باشنى يارار» دېگەن تەمسىل بار. تىل بىر خىل ئىدىيە - ھېسسىيات ئالماشتۇرىدىغان قورال، بىراق ھەر خىل كۆڭۈلسىزلىكلەرنىڭ كېلىپچىقىشىغا سەۋەبچى بولىدۇ.

جاھاندار چىلىقنى ئۆگىنىشتىن بۇرۇن بەرداشلىق بېرىشنى ئۆگىنىڭ

قاقاس تاغدا ئوخشاش ئىككى تاش بار ئىكەن، ئۇچ يىلدىن كېيىن، بىرسىدە قوھرىمانىنىڭ ھەيكىلى ياسىلىپ شەھەر مەركىزىگە قويۇلۇپ، شەھەرگە يېڭى بىر تۈس قوشۇپتۇ. يەنە بىر تاش بولسا قەھرىمانىنىڭ ئاستىغا ياتقۇزۇپ قويۇلۇپتۇ. بىر كۈنى ئاستىغا ياتقۇزۇلغان تاش قاقشاپ: «بىز ئەينى يىللىرى ئوخشاش ئىدۇق، ھازىر سەن نېمىشقا ئۇستىدە ھەيۋەتلىك تۇرىسەن، مەن بولسام باشقىلارغا دەسسىلىپ يۈرىمەن، بۇ تولىمۇ ئادالەتسىزلىك بولدى!» دەپتۇ. تاش ھەيكەل سۆزلەپ: «ھەي، ئىنىم سەن بۇنداق دېمەڭ توغرا بولمايدۇ! ئۇچ يىل ئىلگىرىكى ئىش سېنىڭ ئېسىڭدىمۇ؟ بىر ھەيكەلتاراش سېنى پىچاق بىلەن ئويغاندا سەن بەرداشلىق بېرەلمىگەن. ئەكسىچە، مەن بولسام پىچاقنىڭ ئاغرىقلىرىغا بەرداشلىق بېرىپ بۇگۈنكى كۈنگە ئېرىشتىم، ئەگەر سەن ئازراقى ھالىتىڭدىن رازى بولمىساڭ، ئەينى ۋاقىتتا نېمىشقا بەرداشلىق بەرمىگەنتىڭ؟» دەپتۇ.

ھېكمەت:
بەرداشلىق بېرىش بىر خىل جاھاندارچىلىق سەنئىتى بولۇپ، بەرداشلىق بېرەلىگەن ئادەم ئۇنىڭ ئۇنۇمىنى كۆرەلەيدۇ.

مەدھىيەلەشكە مۇيەسسەر بولغاندا ئۆزىڭنى يوقتىپ قويماڭ

بىر قاغا كەنتتىن بىر پارچە ئېرىمچىك ئوغرىلاپ كېلىپ، دەرەخ شېخىغا قونۇپ ئالدى ھۇزۇر بىلەن ناشتا قىلاي دەپ تۇرۇشىغا، دەرەخ ئاستىدىن بىرسىنىڭ «قاغا سىڭلىم، ئەتىگەنلىكىڭىز خەيرلىك بولسۇن!» دەپ ئەھۋال سورىغان ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ. قاغا پەسكە قارىسا ئەسلىدە تۈلكە ئىكەن. تۈلكە يەنە: «قاغا سىڭلىم، ئەتىگەندە دەرەخكە قونۇۋېلىپ ئاۋاز مەشىق قىلىۋاتامسىز؟ راستىنى ئېيتسام، مەن ئەزەلدىن سىز ئېيتقان خاسىيەتلىك بۇلبۇلنىڭكىنىمۇ بېسىپ چۈشىدۇ دەپ قارايمەن!» دەپتۇ. قاغا جاۋاب بەرمەپتۇ، سىكىن كۆڭلىدە خۇشال بولۇپ كېتىپتۇ.

«ھەي، سىزنىڭ يېقىملىق ئاۋازىڭىز، كىشىنى مەپتۇن قىلىدىغان ئاھاڭىڭىز سىزنى ھەقىقەتەن سۆيۈملۈك ھېس قىلدۇرىدۇ، سىز ماڭا بىر ناخشا ئېيتىپ بېرىشىڭىز خالامسىز؟» دەپتۇ تۈلكە. قاغا بۇ ۋاقىتتا ئاللىقاچان ھوشىنى يوقاتقان بولۇپ، «قاق - قاق» دەپ ناخشا ئېيتىپ كېتىپتۇ. ئۇ ئېغىزىنى ئاچقان ھامان، چىشلىۋالغان ھېلىقى ئېرىمچىك يەرگە چۈشۈپ كېتىپ، تۈلكە ئېلىپ قېچىپ كېتىپتۇ.

ھېكمەت:

ھەرقانداق ئادەم باشقىلارنىڭ ئۆزىنى ماختىشىنى ياخشى كۆرىدۇ، شۇنىڭ بىلەن بەزى كىشىلەر باشقىلارنىڭ بۇ پىسخىك ئالاھىدىلىكىدىن پايدىلىنىپ، مەدھىيە تۇزىقىغا چۈشۈرىدۇ. ئۇلار سىزنىڭ خاتالىقىڭىزغا ئىلھام بېرىپ، كەمچىلىكىڭىزنى ماختايدۇ. سىزگە بولغان بارلىق ھەرىكەت، پوزىتسىيەسى سىزنى مەدھىيەلەشنى نىشان قىلىدۇ. نۇرغۇنلىغان كىشىلەر شۇ سەۋەبلىك شېرىن سۆزلەرگە ئىشىنىپ ئۆزىنى يوقىتىپ قويىدۇ.

ھەركىم ئەمگىكى بىلەن قەدىرلىك

زامانىنىڭ زامانىسىدا بىر دانىشمەن باغۋەن ئۆتكەنىكەن. بۇ دانىشمەنگە باغۋەنچىلىك كەسپى ئاتا - ئانىسىدىن مىراس قالغانىكەن. دانىشمەن كىچىككىنە بېغىنى كېڭەيتىپ، ئۈنۈمگە ئانار، ياڭاق، ئۈزۈم تېلى ۋە ئالما كۆچەتلىرىنى سايتۇ. دانىشمەن كۆچەتلىرىنى قېتىقىنىپ پەرۋىش قىلغاچقا، ئۈزۈن ئۆتمەي كۆچەتلىرى بۇيۇك - باراقسان ئۆسۈپ مول مېۋە بېرىپتۇ.

ئۆز ئەمگىكىنىڭ مېۋىسىدىن بېيىغان دانىشمەن ئۆز بېغىنىڭ شېرىن - شېكەر مېۋىلىرى بىلەن يۇرت - جامائەتنى راسا مېھمان قىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن دانىشمەننىڭ ئىززىت - ئابرۇيى تېخىمۇ ئۆسۈپ، نام - شۆھرىتى جاھانغا پۇر كېتىپتۇ. بىراق بىر ياخشىغا بىر يامان ھەر جايدا بار دېگەندەك، شۇ زامانىلاردا دانىشمەن باغۋەننى كۆرەلمەيدىغان ئوقەتچى باققالار بار ئىكەن. ئۇلار «باغۋەننىڭ كاساپىتىدىن بىزنىڭ سودىمىز ئاقمايۋاتىدۇ» دەپ ھېس قىلىپ، خېلى بۇرۇنلا دانىشمەن باغۋەننى ئۇجۇقتۇرۇشنىڭ كويىغا چۈشكەنىكەن. بىر بازار كۈنى، باققالارنىڭ سودىسى ئاقماي قاپتۇ. بۇنىڭغا چىداپ تۇرالمىغان باققالار كەچتە بىر ئاشخانىغا جەم بولۇپ تاماق يېگەچ، دانىشمەن باغۋەننىڭ بېغىنى ۋەيران قىلىشنى پىلانلىشىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار پۇل دېسە جېنىنى بېرىدىغان كازىزاپتىن بىر نەچچىنى سېتىۋېلىپ، تەڭ كېچە بىلەن دانىشمەن باغۋەننىڭ بېغىغا كىرىپ ئوت قويۇۋېتىپتۇ - دە، دەرھال تېكىۋېتىپتۇ.

ئەتىسى دانىشمەن باغۋەن ئورنىدىن تۇرۇپ باغقا كىرسە، بارلىق كۆچەتلىرى كۆيۈپ كۈلگە ئايلىنىپ بولغانىكەن. دانىشمەن باغۋەن ۋەيران بولغان بېغىغا قاراپ ئۆكسۈپ -

ئۆكسۈپ يىغلاپ كېتىپتۇ. يۇرت ـ مەھەللە قەۋمى، دانىشمەن باغۋەنگە تەسەللى بېرىپتۇ ۋە باغنى قايتىدىن ئەھيا قىلىشىپ بېرىپتۇ.

كۈز كېتىپ، قىش كەپتۇ. قىشتىن كېيىن باھار كەپتۇ. دانىشمەن باغۋەننىڭ كۆز يېشىدىن ئاللا تەسىرلىنىپتۇ. ئۇزۇن ئۆتمەي باغقا ئاللانىڭ ئەلچىسى خىزىر يېتىپ كېلىپ دۇئا قىپتۇ. نەتىجىدە دانىشمەن باغۋەننىڭ كۆچەتلىرى تېز ئايىنىپ كۆركەم ئۆسۈپتۇ، باغ ئىلگىرىكىدىن بىرنەچچە ھەسسە كۆپ مېۋە بېرىپتۇ. يۇرت ئەھلى باغدىن قايتا بەھرىمەن بولۇپتۇ. كېيىنكى يىلى قارانىيەت باققاللار سودىسىنىڭ ئاقماي قالغانلىقىدىن ئىچى ئۆرتىنىپ، دانىشمەن باغۋەننىڭ بېغىنى يەنە كۆيدۈرۈپ تاشلاشنى پىلانلىشىپتۇ. ئۇلار تەييارلىقنى پۈتتۈرۈپ، تۆن يېرىم بولغاندا باغقا قاراپ يولغا چىقىپتۇ. كېتىپ بېرىپ ئۇيقۇچىلىقتا يولدىن ئېزىپ قاپتۇ. تاڭ ئېتىشقا ئاز قالغاندا ئۇلار تىك ھاڭنى كۆرمەي يىقىلىپ چۈشۈپتۇ ـ دە، ئېلىپ ماڭغان تۈتۈرۈقلىرى ئۆزلىرىگە تۆتۈشۈپ كېتىپ كۆيۈپ كۈل بولۇپتۇ.

دانىشمەن باغۋەن يۇرت ئەھلىنىڭ ھىمايىسىدە تېخىمۇ رونىق تېپىپتۇ ۋە بېغىنى ئاۋادىغا يەتكۈزۈپتۇ[1].

ھېكمەت:

باشقىلارنىڭ نەتىجىسىنى كۆرەلمەي، ئۇلارنىڭ ئەمگىكىنى زايا قىلساڭ، ئۆزۈڭگىلا ئەمەس، باشقىلارغىمۇ زىيان يەتكۈزگەن بولسەن. ھاياتتا ياخشى نام قالدۇرۇشنىڭ ئاساسى باشقىلارنىڭ ئەمگىكىنى قەدىرلەش، شۇ ئاساستا خەلق ئۈچۈن بىر كىشىلىك تۆھپە قوشۇشتا.

ئۆز ئەقلىڭ بىلەن تەپەككۇر قىل

قەدىمكى زامانىدا بىر كاۋىچى بىلەن بىر قاپاقچى ئۆتكەنىكەن. كاۋىچى كاۋا تېرىيدىكەن. چۈشكەن كاۋىنى سېتىپ كۈنلىرىنى بەختلىك ئۆتكۈزىدىكەن. قاپاقچى قاپاق تېرىيدىكەن، سايىسىغا خۇشتار ئىكەن. شۇڭا، قاپىقى پىلەك سۈنۈش بىلەنلا پەرۋىشنى توختىتىدىكەن.

بىر كۈنى، قاپاقچى كاۋىچىنىڭ ھويلىسىدىكى باراڭدا ساڭگىلاپ تۇرغان يوغان كاۋىلارنى كۆرۈپ:

ــ سىز كاۋا تېرىمايى، بېشىڭىزغا بالا تېرىپسىز. ئەگەر سىز كاۋا بارىڭى ئاستىدا ئۇخلاپ قالسىڭىز، كاۋىلار ئۇزۇلۇپ چۈشۈپ كاللىڭىزنى يانجىپ ئۆلتۈرۈپ قويمامدۇ؟ ــ دەپتۇ. كاۋىچى بولسا، قاپاقچىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ سەل ئارىسالدى بولۇپ قاپتۇ ـ دە:

ــ ئۇنداقتا قانداق قىلسام بولار؟ ــ دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن قاپاقچى:

---

①غوپۇر روزى رەتلىگەن: «يەكەن خەلق چۆچەكلىرى» نىڭ 1989 - يىلدىكى سانىدىن ئېلىندى.

ــ بۇنىڭ چارىسى ئاسان، ــ دەپلا باراڭدىن بىر تال بادىرىنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ، كاۋىلارنىڭ بىرىنى قويماي ئۇرۇپ يانجۇپتىپتۇ. نەتىجىدە كاۋىچىنىڭ بىر يىللىق ئەجرى بىكار بولۇپ، زور زىيان تارتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن كاۋىچىنىڭ بېشىغا قىشنى قانداق ئۆتكۈزۈشنىڭ غېمى چۈشۈپتۇ. بۇنىڭغا پەرۋايى پەلەك قاپاقچى كاۋىچىغا:

ــ ئاغىنە، مېنىڭ قاپاق باريىڭمىنى كۆرۈپ باق. مەن ساڭا ئوخشاش بالا تېرىغىنىم يوق، ــ دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن كاۋىچى ئۇنىڭ ھويلىسىدىكى قاپاق باريىڭىنى كۆرۈشكە بېرىپتۇ ۋە:

ــ بۇرادەر، باراڭدا بىر تالمۇ قاپاق يوققۇ؟ ــ دەپتۇ. قاپاقچى تېرىكىپ:

ــ مەن ساڭا ئوخشاش ئەخمەق ئەمەس، قاپاق چۈشۈپ، بارلىق ئاستىدا ئۇخلاپ قالغاندا، بېشىمنى يېرىپ ئۆلتۈرۈپ قويمىسۇن دەپ پىلەك ئاينىغاندا پەرۋىش قىلىشنى توختاتقانمەن. سەن كاۋىلىرىڭغا ئەنە شۇنداق قىلىشىڭ كېرەك، ــ دەپتۇ.

شۇ ئەسنادا، ئىشىك ئالدىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان بىر دانىشمەننىڭ بۇ گەپنى ئاڭلاپ قەۋەت ئاچچىقى كەپتۇ ــ دە، ھويلىغا كىرىپلا قاپاقچىدىن قاپاق سوراپتۇ. قاپاقچى تۇرۇپلا قاپتۇ. كاۋىچىدىن كاۋا سورىغانىكەن، كاۋىچى:

ــ قاپاقچى ئۇرۇپ يانجۇەتتى، ــ دەپتۇ.

ــ دانىشمەننىڭ كاۋىچىغا خەيرخاھلىق قىلغۇسى كەپتۇ ــ دە، ئۇنىڭغا قاپاقچىنىڭ ئېغىلىدىكى ئىككى قويىنى يېتىلىتىپ قويۇپتۇ ۋە قاپاقچىغا:

ــ ئەمدى توغرىلاشتى، ــ دەپ كېتىپ قاپتۇ[1]

ھېكمەت:

باشقىلارنىڭ ئېيتقانلىرىنىڭ توغرا ــ خاتالىقىغا ھۆكۈم قىلماي تۇرۇپ ئىش تۇتساڭ، ئەمگىكىڭ قەدىرسىز بولىدۇ. ئۇنىڭ قەدرىنى قىلىدىغىنى ئالدى بىلەن ئۆزۈڭ.

ئۆزۈڭگە مەڭگۈ تايان

بار ئىكەنۇ ــ يوق ئىكەن، ئاچ ئىكەنۇ ــ توق ئىكەن. تېرىق تۇلۇمدا، يېتىم بۇلۇڭدا ئىكەن. شۇ زامانلارنىڭ بىرىدە جاڭگالدىن ئوتۇن تېرىپ سېتىپ كۈن كەچۈرىدىغان ھاشىم ئىسىملىك بىر بوۋاي بولغانىكەن. ئۇ بوۋاي بالىلىق چاغلىرىدىن تارتىپ 70 ياشلارغىچە ئوتۇن تېرىپ سېتىپ، بىر ئائىلىدىكى ئوچ جان ئادەمنى بېقىپ كەلگەنىكەن. ئۆمرىنىڭ ئاخىرقى مەزگىلىدە بوۋاي ئەمدىلا 17 ياشقا كىرگەن ئوغلىنى سىنىماقچى بولۇپ، جاڭگالدىن ئوتۇن تېرىپ سېتىپ، كۈنلۈك تەمىنات ئېلىپ كېلىشنى بۇيرۇپتۇ. لېكىن بۇ ئوغۇل «دادا مەن ئوتۇن يىغىشنىغۇ يىغارمەن، ئەمما

[1] غوپۇر روزى رەتلىگەن: «يەكەن خەلق چۆچەكلىرى» نىڭ 1989 - يىلدىكى سانىدىن ئېلىندى.

ئېشەككە قانداق ئارتىپ كېلەرمەن» دەپتۇ.

ھاشىم بوۋاي ئوغلىغا:

ــ بالام، ئاشۇ ئوتۇن يىغىدىغان جاڭگالدا ئىلاجى ئاخۇن دېگەن كىشى بار. سىز ئوتۇننى تەل قىلىپ قويۇپ، دوڭگە چىقىپ ئىلاجى ئاخۇن ئاكىنى چاقىرىڭ. ئىلاجى ئاخۇن ئاكا كېلىپ سىزگە يارەملىشىدۇ. مەنمۇ شۇنداق قىلغان، ــ دەپتۇ. ھاشىم بوۋاي ئوغلىنى شۇنداق دەپ يولغا سالىتۇ. بۇ ئوغۇل ئىككى ئېشەكنى ئالدىغا سېلىپ، جاڭگالغا بېرىپ ئوتۇن يىغىپ، ئېشەككە ئارتىشقا تەييارلىق قىپتۇ. دادىسىنىڭ گېپى ئېسىگە كېلىپ، ئېگىز دوڭگە چىقىپ، «ئىلاجى ئاخۇن ئاكا...» دەپ چاقىرىپتۇ، توۋلاپتۇ، ئەمما ھېچبىر كىشى بۇ يەرگە يېقىن يولىماپتۇ. يەنە چاقىرىپ بېقىپتۇ، كەلمەپتۇ. كەچ كىرەي دەپ قاپتۇ. قانداق قىلغۇلۇق؟ ئۆزى چارە ئويلاپ، ئوتۇننى ئېشەككە ئۆزى ئارتىپتۇ. ئۇ ئۆيگە كەلسە، دادىسى ئىشىك ئالدىغا چىقىپ كۈتۈپ تۇرغانىكەن. بوۋاي ئوغلىنى كۆرۈپ خۇش بوپتۇ ۋە: «ئوغلۇم بۇ ئىككى ئېشەككە ئوتۇننى قانداق ئارتالىدىڭ؟» دەپتۇ. ئوغلى يولغان ئەھۋالنى سۆزلەپ بېرىپ، ئىلاجىكامنىڭ يوقلۇقىدىن ئۆزۈم قىلدىم دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

شۇنىدىن تارتىپ تاكى ھازىرغىچە، كىشىلەر ئۆزى يالغۇز تەستىرەك قىلغان ئىشلارنى ئىلاجىكامنىڭ يوقلۇقىدىن ئۆزۈم قىلدىم، دەيدىغان بىر سۆز داۋاملىشىپ كەلگەنىكەن[1].

ھېكمەت:

ئادەمنىڭ ئۆز ــ ئۆزىگە تايىنىشى ئەڭ مۇھىم. سەن ئۆزۈڭگە تايانمايلا، باشقىلارغا بېقىنىپ كۈنۈپ قالساڭ، مۇستەقىل ئىشلەش ئىقتىدارىڭدىن مەھرۇم بولىسەن.

ھەرقانداق نەرسە ئەمگەك ۋە بىلىم ئارقىلىقلا ۋۇجۇدقا كېلىدۇ

بۇرۇنىسىدا ئەقىللىق بىر ئادەم ئۆتكەن بولۇپ، ئۇنىڭ يالغۇز بىرلا قىزى بار ئىكەن. بۇ ئادەمنىڭ بىر نەچچە ئېغىز ئۆيى بولۇپ، ناھايىتى ياسىداق، ئازادە ۋە يورۇق ئىكەن، ئۇنىڭ يەنە كىچىك بىر باغچىسىمۇ بار ئىكەن.

قىزى باغچىدا ئويناپ زېرىككەندە، ئۇ ئۆيدىن بۇ ئۆيگە چېپىپ يۈرۈپ ئويناىدىكەن، ئۇقەت بىرلا ئۆيگە كىرەلمەيدىكەن. چۈنكى ئۇ ئۆي دائىم قۇلۇپلاقلىق تۇرىدىكەن. بىر كۈنى قىز دادىسىغا:

ــ دادا، ئاشۇ قۇلۇپلاقلىق ئۆينى ئېچىپ بەر. ئۇ ئۆي چوقۇم باشقا ئۆيلەردىنمۇ

① ئەخمەت ئىبراھىم رەتلىگەن: «يەكەن خەلق چۆچەكلىرى» نىڭ 1989 – يىلدىكى سانىدىن ئېلىندى.

ئالىيراق بولۇشى مۇمكىن، ــ دەپتۇ.

ــ راست ئېيتتىڭ قىزىم، ئۇ ئۆيگە ھەقىقەتەن ئەڭ ياخشى نەرسە قويۇلغان. لېكىن سەن تېخى كىچىك، چوڭ بولغىنىڭدا ئۇ سېنىڭ بولىدۇ. ئۇنىڭ بىلەن ئۆمۈرۋايەت راھەت كۆرىسەن، ــ دەپتۇ دادىسى.

قىز چوڭ بولۇپتۇ، دادىسى قۇلۇپلاقلىق ئۆينىڭ ئاچقۇچىنى قىزغا بېرىپتۇ. قىز ئۇ ئۆينىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ كىرىپ قارىغۇدەك بولسا، ئۆيدە پەقەت بىر چاق، بىر ئۇرچۇق ۋە بىر كىتابتىن باشقا ھېچ نەرسە يوقمىش. قىز دەرھال دادىسىنىڭ قېشىغا بېرىپتۇ ـ دە، كۆز ياشلىرىنى يامغۇردەك تۆكۈپ يىغلاپتۇ:

ــ دادا، سەن ماڭا قۇلۇپلاقلىق ئۆيدە ئەڭ ياخشى نەرسىنىڭ بارلىقىنى ئېيتقانىدىڭ. بىراق مەن ئۇ ئۆيدىن بىر چاق، بىر ئۇرچۇق ۋە بىر كىتابتىن باشقا ھېچ نەرسە كۆرمىدىم، سەن مېنى ئالداپسەن، ــ دەپتۇ.

ــ ئۇنداق دېمە جېنىم قىزىم، سېنى ئالدىغىنىم يوق. ئەمەلىيەتتىمۇ مېنىڭ ئەڭ ياخشى نەرسە دېگىنىم ئاشۇلار ئىدى. چۈنكى چاق بىلەن ئۇرچۇق ئەمگەك، كىتاب بولسىا بىلىم دېمەكتۇر. بۇ دۇنيادا ئۇلاردىنمۇ ئارتۇق تۇرىدىغان يەنە قانداق نەرسە بولسۇن؟ بىز ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان ھەرقانداق نەرسە ئەمگەك ۋە بىلىم ئارقىلىقلا ۋۇجۇدقا كېلىدىغۇ، ــ دەپتۇ.

قىز دادىسىنىڭ سۆزىنى چۈشىنىپتۇ ۋە خىجىللىقتىن يەرگە قاراپ قاپتۇ[1].

نىيىتى يامانلىڭ قازىنى تۆشۈك

بار ئىكەنۇ ـ يوق ئىكەن، بۇرۇنقى زاماندا ئۇچ دوست ئۆتكەنكەن. لېكىن ئۇلار ئالا كۆڭۈل ئىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە بۇ ئۇچ دوست شىكارغا چىقىپتۇ. كەچكىچە يول يۈرۈپ چۆللەرنى كېزىپ، ھېرىپ ـ ئېچىپ، قونالغۇغا كەچتە يېتىپ كەپتۇ. قارىسا ئېگىز ئۆسكەن بىر تۈپ تۇغراقنىڭ قېشىدا بۇلاق تۇرغۇدەك. بۇلار بۇلاقتىن قانغۇدەك سۇ ئىچىپ ھۇزۇرلانغاندىن كېيىن، بۇلاقنىڭ سول تەرىپىدە تۇرغان ياغىچاقتەك يوغان بىر تاشنى كۆرۈپتۇ. ئەسلىدە ئۇ تاش ئەمەس، ئالتۇن ئىكەن. بۇ ئۇچ دوست خۇدايىم بىزگە بۇ ئالتۇننى غايىبتىن نېسىپ قىلدى، دەپ ئىنتايىن خۇشال بولۇپ، پارچىلاپ بۆلۈشۈۋالماقچى بولۇشۇپتۇ. لېكىن ئۇلار ئاۋۇال ئالتۇندىن ئازراق پارچىلاپ، شەھەرگە ئەكىرىپ سېتىپ، مانتا ئېلىپ چىقىپ، قورساقنى تويغۇزغاندىن كېيىن، بىر تەرەپ قىلىش قارارىغا كەپتۇ. شۇنداق قىلىپ بىرى مۇشتۇمدەك ئالتۇننى پارچىلاپ، شەھەرگە قاراپ يولغا راۋان بوپتۇ، ئىككىسى ئالتۇننىڭ قېشىدا قاپتۇ. ھېلىقى بىرەيلەن

---

①ھۆرىگۈل ئىسمائىل ئېيتىپ بەرگەن، تۇرسۇن قادىر رەتلىگەن: «يەكەن خەلق چۆچەكلىرى» نىڭ 1989 - يىلدىكى نەشرىدىن ئېلىندى.

كىشەھەرگە كىرىپ، ئالتۇننى ساتقاندىن كېيىن ئۇچ قاسقان مانتا سېتىۋاپتۇ. ئاشقان پۇلنى يانچۇققا ساپتۇ. بىر قاسقان مانتىنى ئۆزى يەپ، ئىككى قاسقان مانتىنى خومۇر قاچىغا قاچىلاپ، ئىككى دوستىنىڭ قېشىغا قاراپ يولغا چىقىپتۇ. يولدا كېتىۋېتىپ، ئۇنىڭ قورسقىغا جىن كىرىپتۇ. ئۇ مانتىغا زەھەر ئارىلاشتۇرۇپ ئىككىسىگە بېگۈزسەم، ئۇلار ئۆلسە، ئالتۇننىڭ ھەممىسى ماڭا قالمامدۇ، دەپ ئويلاپتۇ ـ دە، دېگىنى ئويىچە ئىشنى جايلاپتۇ. ئالتۇن قېشىدا قالغان ئىككىيلەننىڭمۇ نىيىتى بۇزۇلۇپ، ھېلىقى دوستىنى مانتا ئېلىپ چىققان ھامان كېچىكىپ قالدىڭ، دېگەن بانا بىلەن ئۆلتۈرۈۋېتىپ، ئالتۇننى ئۆزلىرى تەقسىم قىلىۋالماقچى بولۇپتۇ. شۇ ئارىدا ھېلىقى دوستى شەھەردىن مانتا ئېلىپ چىقىپتۇ. ھەش ـ پەش دېگۈچە ئۇنى ئىككىيلەن گېلىدىن بوغۇپ ئۆلتۈرۈپتۇ. ئاندىن ئالتۇن دەخلىسىز بىرگە قالدى دەپ ئويلاپ، زەھەر ئارىلاشتۇرۇلغان مانتىنى يەپتۇ ـ دە، ئۇ ئىككىسىمۇ شۇ يەردىلا جان ئۈزۈپتۇ. تەقدىر ئۇنداق بولسا كېرەك، ئالتۇن ئۆز جايىدا قاپتۇ. «نىيىتى يامانىنىڭ قازىنى تۆشۈك» دېگەندەك، ئۇچ دوست بىر ـ بىرىگە ئورا كولاپ، ئاخىر ئۆزلىرى ھالاك بوپتۇ.[1]

غەيرەت ھەر ئىككى تەرەپنى ئوسال قىلدۇ

بۇرۇنقى زامانىدا ساتىراش، تۇزچى ۋە سۇچىدىن ئىبارەت ئۇچ دوست پۇل تېپىش ئۈچۈن ئۆز يۇرتىدىن ئايرىلىپ، باشقا بىر شەھەرگە بېرىپتۇ ۋە ئۆز ماھارەتلىرىنى كۆرسىتىشىپ، قىسقا ۋاقىت ئىچىدىلا بېيىپ خەلق ئارىسىدا يۇز ـ ئابرۇي تېپىپتۇ. ئۇزاق ئۆتمەي ئۇلار ئارىسىدا بىر ـ بىرىگە كۆيۈنمەسلىك، بىر ـ بىرىنى كەمسىتىپ، ھاقارەتلەيدىغان قىلمىشلار يۈز بېرىپتۇ. مەسچىت، رەستىلەردەك ئادەم كۆپ توپلاشقان جايلاردا بىر ـ بىرىنى كەمسىتىپ ئىناۋەتلىرىنى تۆكۈشكە باشلاپتۇ. ساتىراش:

ـ تۇزچى بىلەن سۇچى ئۆز يۇرتىغا سىغمىغان ئەسكى ئادەملەر ئىدى. كۈن ئالالماي بىرسى سۇ توشۇپ، بىر كۈنلۈك ئاش ـ ئوزۇقىنى ئاران تاپاتتى. تۇزچى تاغدىن تۇز توشۇپ كېلىپ جان باقىدىغان كۈنلۈكچى مەدىكار ئىدى، ئەمدى سىلەرنىڭ ئىشەنچىلەرگە كېلىپ تىرىلىپ قالدى، ـ دەپ ئىغۋا تارقىتىپتۇ. تۇزچى بىلەن سۇچى:

ـ ساتىراش ئۆز يۇرتىدا ھەمىشەم تازىنىڭ بېشىغا سالغان ئۇستىرىنى ساقىنىڭ بېشىغا سېلىپ ئاش ـ نان ئورنىغا تاياق ـ توقماق تېپىپ يەيتى. مانا بۇ شەھەرگە كېلىپ ئادەم بولۇپ قالدى، ـ دەپتۇ. ئۇلار مۇشۇنداق ئۆزئارا بىر ـ بىرىنىڭ ئۇستىدىن پىتنە ـ ۋاسات توقۇپ تارقىتىپ، بۇ شەھەردىكى خەلقنىڭ نەزىرىدىن چۈشۈپ كېتىپتۇ.

[1] مەھەممەت يۇسۇپ ئېيتىپ بەرگەن، ئابدۇسەمەت خېلىل رەتلىگەن: «يەكەن خەلق چۆچەكلىرى» نىڭ 1989 ـ يىلدىكى سانىدىن ئېلىندى.

كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ساتىراشنىڭ دۇكىنىغا ھېچ كىشى كىرمەيدىغان، سۈچىغا سۈ توشۇتمايدىغان، تۇزچىدىن تۇز ئالمايدىغان بوپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار يەنە كەمبەغەللىشىپ كۈن ئالمىقى تەس بوپتۇ. ئۇلار بۇ شەھەردە تۇرۇشقا ئامالسىز قېلىپ، باشقا شەھەرگە بېرىپتۇ ۋە ئۆتكەنكى سەۋەنلىكلىرىنى ئۆزئارا سۆزلىشىپ، بىر-بىرىدىن ئەپۇ سوراپ، بىر - بىرىنى ھۆرمەتلەپتۇ. جامائەت سورۇنلىرىدا بىر - بىرىنى تۆرگە تەكلىپ قىلىپتۇ ۋە ئۆزئارا ياخشى تەرىپلىرىنى كىشىلەرگە سۆزلەپتۇ. تۇزچى سۇچىنى ماختاپ: «بۇ كىشىنىڭ سۇيىنى ئىچكەنلا ئادەم ئاجايىپ ھۇزۇرلىناتتى، توشۇغان سۇلىرى تاماققا تەم كىرگۈزەتتى، جانغا راھەت بېغىشلايتتى» دەپتۇ. سۇچىمۇ تۇزچىنى: «بۇ كىشىنىڭ تۇزىنى يېگەن ئادەمنىڭ ھەرقانداق كېسىلى بولسا چىقىپ كېتەتتى، شەھىرىمىزدە بەك ئابرۇيلۇق زات ئىدى» دەپ تەرىپلەپتۇ. ساتىراشنى: «بۇ كىشىنىڭ قولى شېپالىق ئىدى، ھەمىشەم پادىشاھ بىلەن ۋەزىرنىڭ چېچىنى ئالاتتى، بۇ كىشىنىڭ قولى تەگكەن ھەرقانداق تاز كاللا دەرھال ساقىيىپ كېتەتتى» دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ شەھەردىكى خەلق مۇشۇ ئۈچ مۇساپىرنىڭ سۆيىدىن باشقا كىشىنىڭ سۆيىنى ئىچمەيدىغان، تۇزىدىن باشقا تۇزنى سېتىۋالمايدىغان، باشقا ساتىراشقا چاچ ئالدۇرمايدىغان بوپتۇ ۋە ئۇچەيلەن باشقىدىن پۇل تېپىپ بېيىپ، ئابرۇيلۇق كىشىلەرگە ئايلىنىپتۇ[1].

ھېكمەت:

سېنىڭ بىراۋنىڭ غەيۋىتىنى قىلغىنىڭ ماھىيەتتە ئۆزۈڭنىڭ گەپىت - بەشىرەڭنى ئاشكارىلىغىنىڭ بولۇپ ھېسابلىنىدۇ.

كىچىككىنە سەۋەنلىكمۇ ئاپەت كەلتۈرەر

ئۆتكەن زاماندا بىر بوۋاي بىلەن بىر موماي ئۆتكەنكەن. ئۇلارنىڭ دۇنيالىقتا بىرلا قويى بار ئىكەن. بىر كۈنى موماي بوۋايغا دەپتۇكى:

— ھەر ئىككىمىزنىڭ يېشى بىر يەرگە بېرىپ قاپتۇ، پۈت - قولىمىزغا يىلىك بولارمىكىن دەيمەن. شۇڭا قوينى ئۆلتۈرۈپ، چۆچۈرە ئاش ئېتىپ ئىچسەك قانداق؟

بوۋاي مومايغا دەپتۇكى:

— ئۇنداقتا، ئۇ ئاشنى نېمىدە ئىچىمىز؟ جاڭگالغا بېرىپ چىغدا چوكا ياساپ ئىچەيلى.

بۇلار قوينى ئۆلتۈرۈپ، چۆچۈرىنى ئېتىپ قويۇپ، جاڭگالدىن كەلسە قازىنىدىكى ئاش يوق، ئەمما بىر دانە چىۋىن ئۇچۇپ يۈرگۈدەك. بۇنى كۆرگەن موماي: ئاشنى مۇشۇ تەييارتاپ ئىچىپ كېتىپتۇ، دەپ چىۋىننى كەكە بىلەن بىرنى ئۇرغانكەن، قازان سۇنۇپ

①رەستىللا ئىبراھىم رەتلىگەن: «يەكەن خەلق چۆچەكلىرى» نىڭ 1989 - يىلدىكى نەشرىدىن ئېلىندى.

كېتىپتۇ. چۈن ئۇچقان پېتى مومانىڭ پېشانىسىغا قونۇپتۇ. ئاچچىقى كەلگەن بوۋاي كەكە بىلەن بىرنى سالغانكەن، موماي تىن تارتماي ئۆلۈپتۇ. چۈن ئۇچۇپ ئۆينىڭ مورىسىغا قونۇپتۇ. بوۋاي مورىغا بىرنى تەپكەن ئىكەن، مورا ئۆرۈلۈپ، چۈن ئۆينىڭ ئىچىگە ياغىچىغا قونۇپتۇ. ئاچچىقى كەلگەن بوۋاي كەكىنى قويۇپ كەتمەن بىلەن بىرنى قويۇپتىكەن، ئۆي بۆسۈلۈپ چۈشۈپ، بوۋاي ئۆلۈپ قاپتۇ. شۇنداق قىلىپ بىر چۈن ئىككى كىشىنىڭ بېشىغا چىققانكەن[1].

ھېكمەت:

بىلىپ ـ بىلمەي ئۆتكۈزۈپ قويغان سەۋەنلىك مەغلۇبىيەتكە ئېلىپ بارىدۇ. شۇڭا، سەن قانداق ئىش قىلىشىڭدىن قەتئىينەزەر، بىر دەملىك ھېسسىياتنىلا ئەمەس، بەلكى كېيىنلىكنى ئويلا.

ئەقىل ۋە گۆھەر

ئۆتكەن زاماندا بىر پۇلدار كوچىدا بىر ئادەمنىڭ: «ئەقلىم بار، پۇلۇم يوق. پۇلۇم بولسا گۈل كەلتۈرەتتىم» دەپ ئۇنلۈك ئاۋاز بىلەن ۋارقىراپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ. باي بۇنىڭغا ھەيران بوپتۇ ـ دە، ئۇ ئادەمدىن ساڭا قانچە پۇل كېرەك؟ دەپ سوراپتۇ.

ـ ماڭا بەش يۈز تەڭگە لازىم، ـ دەپتۇ ھېلىقى ئادەم. باي دەرھال ئۇنىڭغا بەش يۈز تەڭگە بېرىپتۇ. لېكىن باي ئۆز كۆڭلىدە تەئەججۈپلىنىپ، ئۇ ئادەمنىڭ پۇلنى نېمىگە ئىشلىتىدىغانلىقىنى بىلمەكچى بولۇپ، ئۆزىنىڭ خىزمەتكارىنى ئۇنىڭ ئارقىسىغا ئەۋەتىپ قويۇپتۇ. خىزمەتكار ھېلىقى ئادەمنىڭ كەينىدىن بىلىندۇرمەي بايقاپ مېڭىپتۇ. ئۇ ئادەم بازارغا بېرىپ بەش يۈز تەڭگىنىڭ ھەممىسىگە قوناق شېخى سېتىۋېلىپ، شاخنى ئېشەك كىرا قىلىپ، شەھەرنىڭ سىرتىغا ئېلىپ مېڭىپتۇ. قاش قارايغان چاغدا دېگىز بويىغا يېتىپ كەپتۇ. قوناق شېخىنى تۆت يەرگە بۆلۈپ، ئۇنىڭغا ئوت يېقىپ، كۈل قۇۋۇسىگە ئايلاندۇرۇپتۇ. بۇنى كۆرگەن باينىڭ خىزمەتكارى ھەيران بولغان ھالدا تېزلىك بىلەن بۇ يەردىن قايتىپ، ئەھۋالنى بايغا مەلۇم قىپتۇ. باي ئەمدى بەش يۈز تەڭگىدىن قۇرۇق قالىدىغان بولدۇم دەپ غەمگە چۆكۈپتۇ...

ئەسلىدە سۇ كالىلىرى كېچىسى دېگىزدىن گۆھەرنى چىشلەپ چىقىپ، قەيەردە يېگىز دۆڭ بولسا شۇ يەردە قويۇپ، گۆھەرنىڭ يورۇقىدا ئوتلاپ، تاڭ ئاتارغا يېقىن يەنە گۆھەرنى چىشلەپ، دېگىزغا كىرىپ كېتىدىكەن. ھېلىقى ئادەم بۇ سىرنى ئۇقۇۋالغانكەن. ئۇ ئۆزۈندىن بۇيان بۇ گۆھەرلەرنى قانداق قىلىپ قولغا چۈشۈرۈشنى ئويلاپ، يۇقىرىقى چارىنى تاپقانىكەن. شۇڭا، ئۇ بۇ كېچىنى غەنىيمەت بىلىپ،

[1] ئەۋەككۇل تۇردى ئېيتىپ بەرگەن، مەرھۇمنىسا تەۋەككۇل رەتلىگەن: «يەكەن خەلق چۆچەكلىرى» نىڭ 1989 – يىلدىكى سانىدىن ئېلىندى.

ئەپچىللىك بىلەن ئۆزىنى دالدىغا ئېلىپ، مارىلاپ ئولتۇرۇپتۇ.

سۇ كالىلىرى بۇ كېچىمۇ ئادەتتى بويىچە دېگىزدىن گۆھەرلەرنى چىشلەپ چىقىپ كۆل دۆڭلىرىنىڭ ئۈستىگە قويۇپتۇ. ئەپسۇسكى گۆھەرلەر كۆل دۆڭلىرىنىڭ ئاستىغا چۆكۈپ كېتىپتۇ. بۇرۇنقىدەك يورۇقلۇق بېرەلمەپتۇ. شۇنداق قىلىپ سۇ كالىلىرى كېچىچە دېگىزدىكى گۆھەرلەرنى بىر - بىرلەپ توشۇپ، كۆل دۆڭلىرىگە ئارىلاشتۇرۇۋېتىپ ئوتلىيالماي، دېگىزغا كىرىپ كېتىپتۇ.

ئۆز مەقسىتىنىڭ ئىشقا ئاشقانلىقىدىن خۇشاللانغان بۇ ئادەم، تاڭ ئاتقاندا كۆل دۆڭىسى ئاستىدىكى گۆھەرلەرنىڭ ھەممىسىنى يىغىپ، تاغارغا قاچىلاپ، ئېشەككە ئارتىپ شەھەرگە قايتىپ كەپتۇ ۋە بەش يۈز تەڭگە قەرز بەرگەن ھېلىقى بايىنى تېپىپ، ئۇنىڭغا بىرنەچچە دانە گۆھەر بېرىپ، ئۇنى تولۇق رازى قىپتۇ. شۇندىن كېيىن بۇ ئادەم كاتتا بايغا ئايلىنىپ، ئۆمرىنىڭ ئاخىرىنى بەختلىك ئۆتكۈزۈپتۇ. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، «پۇل تاپقىچە ئەقىل تاپ» دېگەن ماقال شۇنىڭدىن قالغانىكەن[①].

ئەتىنمۇ ئويلا

ئەتىيازنىڭ پاتقاق كۈنلىرىنىڭ بىرىدە، بىر دېھقان ئۆكۈز قوشقان ھارۋىسىنى ھەيدەپ شەھەرگە كىرىپتۇ. دېھقان تار بىر كوچىغا كەلگەندە، ئالدىغا بىر سودىگەر ئۇچراپتۇ. بۇ سودىگەر دېھقانىنى كولدۇرلىتىپ بىر مۇنچە سوئال سوراپتۇ، دېھقان سودىگەرنىڭ سوئالىغا بىرمۇبىر جاۋاب بېرىپتۇ. سودىگەر ئاخىرىدا دېھقاندىن:

— شەھەرگە نېمە ئۈچۈن كىردىلە؟ — دەپ سوراپتۇ.

— شەھەرگە نېمە دەپ كىرەتتىم، نېمە ئەرزان بولسا، شۇنى سېتىۋالاي دەپ كىردىم، — دەپتۇ دېھقان. تازا ئېپى كەلدى دەپ ئويلىغان سودىگەر خۇشاللىقىدىن:

— ئەمىسە، مەندە بىر ھارۋىسىنى بىر تەڭگىگە ساتىدىغان نەرسە بار، ئالامدىلا؟ دەپ سوراپتۇ.

— ماقۇل ئالاي، — دەپتۇ دېھقان. سودىگەر دېھقاننى ئۆينىڭ ئالدىغا باشلاپ بېرىپ، ئىشىكنىڭ ئالدىدىكى پاتقاقنى كۆرسىتىپتۇ ۋە:

— مۇنۇ پاتقاقتىن بەش ھارۋا ئوسۇۋۇلىپ بەش تەڭگە بەرسىلە، — دەپتۇ.

— ئەرزان سودىدىن چاتاق چىقىپ قالمىسۇن، بىر پارچە تىلخەت يېزىپ بەرگەن بولسىلا بوپتىكەن، — دەپتۇ دېھقان. سودىگەر خۇشال بولۇپ تىلخەت يېزىپ بېرىپتۇ. دېھقان بەش تەڭگىنى بېرىپ پاتقاقتىن بىر ھارۋا ئوسۇپ ئەكېتىپتۇ. پاتقاق كۈنلەردە ئۆتۈپ، ھەممە جاي باغۇ - بوستانلىققا ئايلانغان كۈنلەرنىڭ بىرىدە، دېھقان ھارۋىسىنى

---

①ئابدۇغېنى ئېيتىپ بەرگەن، ئابدۇسەمەت خېلىل رەتلىگەن: «يەكەن خەلق چۆچەكلىرى» نىڭ 1989 - يىلدىكى سانىدىن ئېلىندى.

ھەيدەپ سودىگەرنىڭ ئىشىكى ئالدىغا كەپتۇ ۋە سودىگەرنىڭ ماڭىدىغان يولىنى كولاپ، يارۇغا ئوسۇغلى تۇرۇپتۇ. بۇ ۋاقىتتا سودىگەر ئۆيدىن يۈگۈرۈپ چىقىپ:

ــ ھەي كالۋا سارىڭ، نېمىشقا ئۆيۈمنىڭ ئالدىدىن توپا ئوسۇپ، تۇز يەرنى ئوڭغۇل ــ دوڭغۇل قىلىپ قويىسەن؟ ــ دەپ ۋارقىراپتۇ. دېھقان مېيىقىدا كۇلۇپ قويۇپ:

ــ ئەتىيازدا پاتقاقنى سەھرا غا ئەچىقىپ كېتەلمىگەنىدىم. ئەمدى ئۇنىڭ توپىسىنى ئېلىپ چىقىپ كېتىمەن، ــ دەپتۇ.

ــ ھۇ كاززاپ، چاپسان يولۇڭغا ماڭ، بولمىسا كۆرگۈلۈكۈڭنى كۆرىسەن! ــ دەپتۇ سودىگەر ئاچچىقىدىن قولىنى شىلتىپ.

ــ ئوھوي! كاززاپ قايسىمىزكىن، كىم كۆرگۈلۈكنى كۆرۈپ، كىمنىڭ چاۋىسى يېتىقا يېيىلارىكىن، سودىگەر غوجام، ــ دەپتۇ دېھقانمۇ مەنىستىمەستىن كۇلۇپ قويۇپ.

سودىگەر خەلق ئالىم ئالدىدا نومۇسقا قېلىشتىن قورقۇپ، دېھقاننىڭ بەش قېتىملىسىنى بېرىپ ھەيدىۋەتمەكچى بوپتۇ. ئەمما دېھقان ئۇنىماپتۇ، ئون تەڭگە بېرەي دەپتۇ، يىگىرمە تەڭگە بېرەي دەپتۇ، دېھقان يەنىلا ئۇنىماپتۇ. قوشنىلىرىنىڭ بىلىپ قېلىشىدىن ۋەسۋەسىگە چۈشكەن سودىگەر ئاخىر ئەللىك تەڭگە بېرىپ، دېھقانىنى ئاران تەسلىكتە يولغا ساپتۇ. دېھقان كېتىپتۇ، سودىگەر ئەللىك تەڭگىنىڭ دەردىدە تامغا يۆلىنىپلا قاپتۇ[1].

ھېكمەت:

ئىشقا سەۋرچانلىق كېرەك. سەن بىر ئىشتا ئالدىراقسانلىق قىلىپ قويساڭ نەتىجە قازىنالمايسەن. ئېغىر ــ بېسىق بول. بۇگۈنىلا ئەمەس ئەتىنمۇ ئويلا.

دۇنيا ئۆتكۈنچىدۇر

زامانلارنىڭ ئەۋلىسىدە، لوپنۇر كۆلى بويىدا نامى چىققان شىر بەگ ئىسىملىك مىنتايىن كۈچلۈك بىر پالۋان ئۆتكەنىكەن. ئۇ ئۆزىنى بارلىق ئادەملەرنىڭ كۈچىتۇڭگۇرى ھېسابلايدىكەن ۋە «مەن ئۆلمەيمەن، ئەزرائىلغا بوزەك بولمايمەن» دەپ ماختىنىپ يۈرىدىكەن.

كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، يىللار ئۆتۈپتۇ. شىر بەگنىڭ ياش ــ قۇرامىمۇ ئېشىپ ھېرىۋېرىپتۇ، بىراق شىر بەگ ئۆلۈمنى ئېسىگىمۇ ئېلىپ قويماي نوچىلىق قىلىپ يۈرۈۋېرىپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىر كۈنى شىر بەگكە كېسەل تېگىپ، ئورۇن تۇتۇپ يېتىشقا مەجبۇر بوپتۇ. ئۇنىڭ كېسىلى تازا ئېغىرلاشقان كۈنلەردە ئەزرائىل كېلىپ:

ــ ئەي شىر بەگ، مەن جېنىڭنى ئالغىلى كەلدىم، ــ دەپتىكەن، شىر بەگ ھەيران

[1] تۇخان مەمتىلى رەتلىگەن: «يەكەن خەلق چۆچەكلىرى» نامىڭ 1989 ــ يىلدىكى نەشرىدىن ئېلىندى.

بولۇپ:

ــ سەن كىم؟ نېمە ئۈچۈن جېنىمنى ئالماقچىسەن؟ مەن دېگەن كۈچتۇڭگۇر پالۋان شىر بەگ بولىمەن، مەن ئۆلۈشنى خالىمايمەن، ــ دەپتۇ. ئەزرائىل:

ــ مەن ئەزرائىل بولىمەن، خۇدانىڭ ئەمرى بىلەن كەلدىم، رىزقىڭ توشتى، ئامانەتنى تاپشۇرغىن، ــ دەپتۇ.

ــ مەن تەييارلىقسىز تۇرسام، نېمىشقا بالدۇرراق خەۋەر قىلىپ قويمايسەن؟ دەپتۇ شىر بەگ ئاچچىقلىنىپ، ئەزرائىل:

ــ مەن ئاللىقاچان ساڭا خەۋەر بەرگەن. ئىشەنمىسەڭ ئاڭلاپ تۇر: بىرىنچىدىن يۈزلىرىڭگە قورۇق چۈشۈپ، چاچ ـ ساقاللىرىڭ ئاقاردى؛ ئىككىنچىدىن، قول ـ پۇتلىرىڭدا ماغدۇر ئازايدى؛ ئۈچىنچىدىن، بېلىڭ يادەك ئېگىلدى، ھاسىغا چۈشتۇڭ؛ تۆتىنچىدىن، كۆزلىرىڭ تورلاشتى، ئۇششاق ـ چۈششەك كېسەل يېپىشتى؛ بەشىنچىدىن، ھالىڭ خاراپلىشىپ ئورۇن تۈتۈپ يېتىپ قالدىڭ. مانا بۇلاردىن ئەجىلىڭ توشۇپ، ئامانەتنى تاپشۇرىدىغان پەيتىڭ كەلگىنىنى سەزمىدىڭمۇ؟ ــ دەپتۇ.

شىر بەگ ئەزرائىلنىڭ سۆزلىرىگە قايىل بولۇپ، ئۆلۈمگە تەن بېرىپتۇ ۋە يالۋۇرۇپ:

ــ ئەي ئەزرائىل، مەن «ئۆلمەيمەن» دەپ ئويلايتتىم، بىراق ھازىر ئۆلۈمگە تەن بەردىم. مەن ھازىر يالغۇز ۋە ئاجىز، سەل تەخىر قىلساڭ، تەرەت ئېلىپ كېپەنلىكىمنى تەييارلىۋالسام، ــ دەپتىكەن، ئەزرائىل شىر بەگنىڭ يالۋۇرۇشلىرىغا ئۇنىمايلا ھايالسىز ئۇنىڭ جېنىنى ئاپتۇ.

شۇندىن ئېتىبارەن «بۇ دۇنيادا تۆرىلىپ ئۆلمىگىنىڭنى كۆرەي» دېگەن ماقال تارالغانىكەن[1].

ھېكمەت:

ھېچكىم بۇ دۇنياغا كەتمەسكە كەلگەن ئەمەس. بەربىر ئۆلۈم بىزگە يېپىشىدۇ. ھاياتلىقنىلا ئويلاپ كۆز يۇمۇشنى ئويلىمىساڭ غەپلەتتە قالسەن.

جانلىق نەرسىلەر دۇشمەنسىز ئۆتمەيدۇ

بۇرۇنقى زاماندا، كاتتا بىر باينىڭ بەك خۇش ئاۋازلىق بىر تورغىيى بار ئىكەن. بۇ تورغاي سايراپتۇ ـ سايراپتۇ... بايمۇ بەك داڭلاپتۇ. تورغاي بەك زېرىكىپ كېتىپ قەپەسنىڭ ئىچىدىن قۇتۇلۇشنىڭ ئامالىنى ئويلاپ، سايرىماس بولۇۋاپتۇ. ئاچچىقى كەلگەن باي تورغاينى قەپەستىن ئېلىپ، قانىتىنى بوغۇشلاپ:

---

①ھەمراخان ئېيتىپ بەرگەن، مۇھەممەت توختى خاتىرىلىگەن: «لوپنۇر خەلق چۆچەكلىرى» نىڭ 1992 ـ يىلدىكى سانىدىن ئېلىندى.

ـ سەن سايرىغىلى ئۇنۇمسىزگە، ئەمدى مەن سېنى ئۆلتۈرۈپ، ئىككى سەر بولسىمۇ گۆشۈڭنى شورپا قىلىپ يەيمەن، ـ دەپتۇ. تورغاي دەرھال زۇۋانغا كىرىپ:

ـ ھەي باي، سەن مېنى ئۆلتۈرۈپ يېسەڭ، ئاران بىر قېتىم تويىسەن. لېكىن ئېتىڭ قورسىقىمدا سېنىڭ بايلىقىڭدەك نەچچە ھەسسە بايلىقىقا بەرمەيدىغان نۇرغۇن ھېكمەتلىك سۆزۈم بار، ـ دەپتۇ. باي شۇ ھامان:

ـ ئۇنداق بولسا ھېكمەتلىرىڭنى چاققانراق ئېيتقىن، ـ دەپتىكەن، تورغاي:

ـ ئەي باي، بۇ ھېكمەتلىرىمنىڭ بىرىنچىسىنى قەپەستە تۇرۇپ ئېيتىمەن. ئىككىنچىسىنى ئۇستۈڭدە ئۇچۇپ يۇرۇپ باردىغان مەنزىلىمگە يەتكەندە ئېيتىمەن، ـ دەپتۇ. باي بۇنى ئاڭلاپ، دەرھال تورغاينىڭ قانىتىنى يېشىپ قەپەسكە سولاپ:

ـ قېنى تورغاي، بىرىنچى ھېكمىتىڭنى سۆزلە، ـ دەپتۇ. تورغاي:

ـ ئەي باي، دۇنيادىكى جانلىق نەرسىلەر دۇشمەنسىز ئۆتمەيدۇ. سەن شۇنى بىلگىنكى، ئادەمزات، ئۇچار قۇش، ھايۋانلار ئارىسىدىكى سېنىڭ دۇشمىنىڭ سېنى ئالداپ سۆزلىسە، سەن ھەرگىزمۇ دۇشمىنىڭنىڭ گېپىگە ئالدىنىپ قالما، ـ دەپتۇ. باي:

ـ باركاللا، ھەقىقەتەن ياخشى سۆز ئىكەن، ـ دەپ ماختاپتۇ. ئاندىن باي بىر ياخشى ئاتنى ئېگەرلەپ مىنىپ، تورغاينى قەپەستىن قويۇپ بېرىپ، تورغاينىڭ ئارقىسىدىن ئاتنى بولۇشىغا چاپتۇرۇپ مېڭىپتۇ. تورغاي بولسا بىردە پەس، بىردە ئېگىز ئۇچۇپ يۇرۇپ، پايانسىز كەتكەن جاڭگاللىققا كېتىۋېتىپ بايغا:

ـ ھەي نادان ئىنسان، مەن بايىاتىن قەپەستە تۇرۇپ نېمە دېدىم؟ سەن ماڭا ئالدىنىپ كەتتىڭ. ئەسلىدە سەن ماڭا ئالدانماي مېنى ئۆلتۈرسەڭ، ئىچىمدە ئىككى سەر گۆش ئەمەس، ئىككى سەر گۆھەر بار ئىدى، ـ دەپ بىپايان چۆللۈكتە غايىب بولۇپتۇ. باي بولسا ۋايساپ ـ قاقشىغىنىچە تورغاينىڭ ئارقىسىدا قاراپ:

ـ ۋاي ئىسىت گۆھىرىم، ـ دەپ يىغلاپ، پۇشايمانىنى ئالغىلى قاچا ئىزلەپ كېتىپتۇ[1].

ھېكمەت:

دۇنيادىكى جانلىق نەرسىلەر دۇشمەنسىز ئۆتمەيدۇ. سەن شۇنى بىلگىنكى، ئادەمزات، ئۇچار قۇش، ھايۋانلار ئارىسىدىكى سېنىڭ دۇشمىنىڭ سېنى ئالداپ سۆزلىسە، سەن ھەرگىزمۇ دۇشمىنىڭنىڭ گېپىگە ئالدىنىپ قالما.

[1] ئۇيغۇر بۇلبۇلى تەسىلىگەن: «ئاقسۇ خەلق چۆچەكلىرى» نىڭ 1989 - يىلدىكى نەشرىدىن ئېلىندى.

قانائەت يارىشملىق لىباس

مەلۇم شەھەردە بىر ماھىر تامچى بولۇپ، كاتتا بايلاردىن ئىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە تامچى شۇنداق ئويلاپتۇ: «مال ـ دۇنيارىم كۆپ تۇرسا، شەھەردە يىراق ـ يېقىندىن كەلگەن غېرىب ـ غۇرۇڭا، مىسكىن ـ كەمبەغەللەر تۇرغۇدەك بىر جاي يوق. مەن شەھەرنىڭ چېتىدىكى تاشلاندۇق يەرگە، خالىس بىر ساراي سېلىپ قويساي، كەلگەن ـ بارغانلار قونار.»

ئۇ شۇنداق كېيىن، سەرەمجانلىرى تولۇق، ئازادە بىر ساراي سېلىپ ئىشكلىرىنىڭ چالىسىنى پۇتتۇرۇش ئۈچۈن ئالدىراش ئىشلەۋاتسا، بىر ساھىل بىر ئاتقا جىق نان ـ توقاچ، ئاشلىق، بېدە ـ قونىاققىچە يۈكلەپ، يەنە بىر ئاتقا يوغان خۇرجۇننى ئارتىپ، تامچى ئۇستامنىڭ يېنىغا كەپتۇ ۋە يالغاندىن ئايەت ئوقۇغان بولۇپ:

ـــ خۇدا يولىدا كىيىم ـ كېچەك، ئاش ـ نان تىلەيتتىم. پۇل ـ پۇچەكلىرىم تۈگەپ، ئۆزلىرىنى كۆرۈپ تىلەپ كەلدىم، ـــ دەپتۇ. تامچى ئۇستام:

ـــ ھازىر مەن بەك ئالدىراش ئىش قىلىۋاتىمەن، سەل تەخىر قىل، ـــ دەپتۇ. ساھىل تامچىغا يېپىشىۋېلىپ، ئىشنى ئاقسىتىپتۇ ۋە:

ـــ تەقسىر، ئەگەر يامغۇر يېغىپ قالسا، پېقىر بىچارىلىرى جاپا تارتىپ قالارمەن، مۇشۇ سارايلىرىدا بىر ئاخشام قونۇپ قالسام، ـــ دەپتۇ. تامچى ئۇستام جاۋاب بېرىپ:

سارايلىرىم كەڭرى ـ ئازادە بولغىنى بىلەن، بىقانائەت ئادەم ھەرگىز سىغمايدۇ، ـــ دەپتۇ[1].

ھېكمەت:

قانائەت شۇنداق بىر يارىشملىق لىباسكى، ئۇنى كىيگەن ھەرقانداق ئادەمنىڭ ھايات يولى مەڭگۈ ئوچۇق بولىدۇ.

بىراۋنى خىجىلچىلىقتا قويما

بۇرۇنقى زاماندا، دورىپۇرۇشلۇق قىلىدىغان بىر كىشى ئۆتكەنكەن. ئۇ كىشى سودىدا ئادىل، خۇش پېئىل، كىشىنىڭ كۆڭلىنى ئايايدىغان مويسىپىت ئادەم ئىكەن.

بىر كۈنى بىر ئايال ئۇ كىشىدىن ئازراق دورا ئېلىپ، ھاۋانچىدا سوقۇپ ئولتۇرۇپ، تۇيۇقسىزدىن ئۇنلۇك يەل قويۇپ بېرىپتۇ. ئۇ شۇنداق ھايالىق، ئەخلاقلىق ئايال بولغاچقا، دورىنىمۇ سوقالماي، يولىغىمۇ ماڭالماي خىجىلچىلىقتا بېشىنى تۆۋەن قىلىپ

---

①ئۆمەر بۇلبۇل تەسىلىگەن: «ئاقسۇ خەلق چۆچەكلىرى»، 1989 ـ يىلدىكى نەشردىن ئېلىندى.

ھۆكۈمدارغا ئېلىپ بېرىپ قاپتۇ.

بۇنى سەزگەن دورىپۇرۇش ئايالنى خىجىللىقتىن قۇتۇلدۇرۇشنىڭ ئامالىنى ئويلاپ قۇرغاندا، يەنە بىر كىشى دورا ئالماق بولۇپ كېلىپ، دورىنىڭ باھاسىنى سوراپتۇ. ھېلىقى ئايالنىڭ كۆڭلىنى تىنچلاندۇرۇشنىڭ چارىسىنى ئىزدەپ تۇرغان دورىپۇرۇش يالغاندىن گاس بولۇۋېلىپ، ئۇنلۇك ئاۋاز بىلەن:

ــ نېمە؟! مېنىڭ قۇلىقىم ئېغىر، ئۇنلۇك گەپ قىلسىلا، ــ دەپ ۋارقىرىغانكەن، ھېلىقى خېرىدار ئۆز سۆزىنى تېخىمۇ ئۇنلۇك ئاۋازدا قايتا ـ قايتا تەكرارلاپتۇ.

دورىپۇرۇش خېرىدارنىڭ سۆزىنى ئىنتايىن تەستە ئاڭلىغان بولۇپ ئۇ كىشىگە دورا سېتىپ بېرىپتۇ. بۇ ئەھۋاللارنى كۆرگەن ھېلىقى ئايال: «ھە، دورىپۇرۇش گاس ئىكەنده» دەپ قايتىدىن جانلىنىپ، ئۆزىنى يېنىك سېزىپتۇ ـ دە، يولغا راۋان بوپتۇ[1].

ھېكمەت:

بىراۋنى تەڭقىسلىققا قويۇش ياخشى ئەمەس. سەن ئۇنىڭ تاسادىپىي سادىر قىلىپ قويغان سەۋەنلىكىنى بايقاپ قالغىنىڭدا، ئۇنىڭغا پىسەنت قىلما. شۇندىلا بىراۋنى روھىي ئازابلىككە ئېرىشتۈرگەن بولسەن.

سىزنى بىر تەپكەن شۇ كىشىگە رەھمەت

يولۇاس بىلەن ئېشەك چوڭقۇر ئازگالغا چۈشۈپ كېتىپتۇ. يولۇاس ئۆزىنى ھەر قېرىپكە ئۇرۇپ بېقىپ ئازگالدىن چىقىپ كېتەلمەپتۇ. ئۇ ئۆلۈش ئالدىدا ئېشەكنى يېپ كۆڭلۈمنى ئەمىن تاپقۇزمايمەنمۇ دېگەن ئويدا ياۋۇز قىياپىتى بىلەن: «دوّت ئېشەك! ھەممىنى قىلغان سەن، مەن سېنى قوغلايمەن دەپ مۇشۇ ئازگالغا چۈشۈپ قالدىم، سېنى يەپ تالقان قىلىپ چىقىرىۋەتمەيدىغان بولسام!» دەپ ئېشەككە ئۆزىنى ئېتىپتۇ. بىردەمدىلا ئېشەكنىڭ كاسىسىدىن قان تامچىپ چۈشۈشكە باشلاپتۇ. ئېشەك «ۋايجان!» دەپ ئېچىنىشلىق بىر ئاۋاز بىلەن كۈچەپ بىرلا سەكرىگەن ئىكەن، ئۆزىنى ياپيېشىل چىملىق ئۈستىدە كۆرۈپتۇ.

شەرقتىكى بىر گۈزەل مەملىكەتتە، پادىشاھنىڭ بىرلا قىزى بولۇپ، نىكاھ يېشىغا توشۇپ قاپتۇ. بىراق، كۆڭۈلدىكىدەك بىرسىنى تاپالماي تولىمۇ تىت ـ تىت بوپتۇ.

ئاخىر مەلىكە ئۆزىنىڭ لايىق تاللاش تەلىپىنى ئوتتۇرىغا قويۇپ: «ئۇ كىشى چوقۇم پۈتۈن مەملىكەت بويىچە باتۇر ياش بولۇشى كېرەك!» دەپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن پادىشاھ مۇسابىقە ئۇيۇشتۇرۇپ، مۇسابىقە بەلگىلىمىسىنى ئېلان قىپتۇ. مۇسابىقە بەلگىلىمىسى بولسا، شەھەر سىرتىدىن يۈز مېتىر ئارىلىق بەلگىلەپ،

---

① ئابدۇشۇكۇر غوپۇر ئېيتىپ بەرگەن، ئابلىمىت ئىبراھىم خاتىرىلىگەن: «ئاقسۇ خەلق چۆچەكلىرى» نىڭ 1989 - يىلدىكى سانىدىن ئېلىندى.

ئەللىك مېتىرنى يۈگۈرۈپ تاماملاپ، قالغان ئەللىك مېتىرنى دەريادىن ئۆزۈپ ئۆتۈشنى ئىكەن. ئاخىرقى نۆقتىنى ئۆزۈپ چىققۇچى چېمپىيون ھېسابلىنىپ، «يەر - زېمىن» «ئالتۇن - كۈمۈش» ياكى «پادىشاھقا كۈيۈئوغۇل بولۇش» قاتارلىق ئوچىنىك بىرىنى تاللىسا بولىدىكەن.

پادىشاھ بىر بۈيرۇق چۈشۈرۈشى بىلەن نۇرغۇنلىغان ئەركەكلەر جەڭگە چاپقان شائىر ئاتىتەك ئالدىغا يۈگۈرۈپتۇ. بىراق يۈگۈرۈپ دەريا بويىغا كەلگەندە، كۆز ئالدىدىكى مەنزىرە ھەممىسىنى ھەيران قالدۇرۇپتۇ. چۈنكى دەريادا نۇرغۇنلىغان تىمساھلار ئېغىزىنى يوغان ئېچىپ ئۆزۈپ يۈرگۈدەك.

ئارىدىن بەش مىنۇتتەك ۋاقىت ئۆتسىمۇ سەكرەيدىغان بىرسىمۇ چىقماپتۇ ۋە پۈتۈن مەيداندا جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈرۈپتۇ. كۆپچىلىكنىك رايى يېنىپ تۇرغاندا، «پولتۇك» قىلغان ئاۋاز بىلەن تەك بىر يىگىت دەريانا سەكرەپ چۈشۈپ جېنىنىك بارچە ئۆزۈپتۇ، پادىشاھ ھاياجانلانغان ھالدا: «غەيرەت قىل! غەيرەت قىل!» دەپ ۋارقىراپ كېتىپتۇ ھەم پۈتۈن مەيداندىكى كىشىلەر ئېغىزىنى ھاك ئېچىپ يىگىتنىك قەيسەرلىكىدىن ھۆزۈرلىنىپتۇ.

مۇجىزە ئاخىر يۈز بېرىپتۇ، يىگىت پۈتۈن بەدىنى قان بىلەن بويىلىپ، كىيىملىرى تىتىلىپ كېتىپتۇ. مىك ئۆلۈپ بىر تىرىلىپ، دەريادىن ئۆزۈپ ئۆتۈپتۇ.

يىگىتنىك باتۇرلۇقى ھەممىنى قايىل قىپتۇ، پادىشاھ ھاياجانلانغان ھالدا يىگىتنىك قولىنى چىك تۇتۇپتۇ.

پادىشاھ ئىززەت بىلەن: «ياش باتۇر، سەن ئۇچ مۇكاپاتنىك بىرسىنى تالىلۇالسىك بولىدۇ، سوراپ باقاي، سەن يەر - زېمىن ئېلىشنى خالامسەن؟» دەپ سوراپتۇ. يىگىت باش چايقاپ ئالمايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپتۇ.

پادىشاھ يەنە: «ئۇنداقتا سەن ئالتۇن - كۈمۈش ئالامسەن؟» دەپ سوراپتۇ. يىگىت تېخىمۇ قاتتىقراق باش چايقاپ ئالمايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپتۇ. پادىشاھ كۈلۈپ: «ياش باتۇر، سەن قەتئىي ئىرادىلىك بولۇپلا قالماي، بەلكى يەنە ئەقىل - پاراسەتتە كامالەتكە يېتىپسەن، سەن چوقۇم ئۇچىنچىسىنى، يەنى ماڭا كۈيۈئوغۇل بولۇشنى تالىلايسەنغۇ دەيمەن، ئۇنداقتا سەن يەر - زېمىن، ئالتۇن - كۈمۈشكە ئېرىشىپلا قالماي، يەنە دۇنيادىكى ئەڭ گۈزەل قىز بىلەن توي قىلالايسەن، شۇنداقمۇ؟» دەپ سوراپتۇ.

دەمى سىقىلىپ تۇرغان يىگىت: «ياق!» دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. پۈتۈن مەيداندىكى كىشىلەر ھەيران بولۇپ قاپتۇ. يىگىت ئارقىدىنلا كەينىگە بۇرۇلۇپ، ئۇنلۇك ئاۋازدا: «باياتىن قايسى ئەبلەخ مېنى تېپىپ سۇغا چۈشۈرۈۋەتكەن؟!» دەپتۇ.

بۇ ھېكايىنىك ئاخىرقى قىسمى بىر ئاز كۈلكىلىك بولۇپ، بىردىنبىر «باتۇر» بولسا باشقىلار تەرىپىدىن تېپىپ سۇغا چۈشۈرۈۋېتىلگەن. بۇ ئۇنىك غەزىپە ئاچچىقىنى كەلتۈرۈپ قويغان، بىراق ئۇنىك بىر قەھرىمان بولۇشىغا سەۋەبچى بولغان. ھېكايىدىكى

ىلىقى «باتۇر» يىگىت ئەگەر راستلا پادىشاھنىڭ كۆيۈنۈملى بولۇپ قالسا، ئۇنداقتا ئۇنى تېپىپ سۇغا چۈشۈرۈۋەتكەن «ئەبلەخ» كە رەھمەت ئېيتىشى كېرەك. چۈنكى، جايدا بېرىلگەن بىر تېپىك، ئۇنىڭغا پۈرسەت ۋە ئىرادە يارىتىپ بەردى.

ھېكمەت:
پۈرسەت نەرە تارتىپ كەلمەيدۇ، بەلكى سۈكۈت ئىچىدە كېلىدۇ. مۇھىمى سېنىڭ ئۇنى بايقىيالىشىڭدا.

باشقىلارغا يول قويۇشنىڭمۇ چېكى بار

بىر ئادەم بېلىق بېقىشنى ئويلاپ، بېلىق كۆلچىكى كولىماقچى بوپتۇ، بەزى كىشىلەر ئۇنىڭغا كۆلچەكنىڭ ئاستىغا خىش ياتقۇزۇش كېرەك، بۇنداق بولغاندا ھەم بېلىق تۇرىدۇ، ھەم سۇ تېجىگىلى بولىدۇ دەپ تەكلىپ بېرىپتۇ. يەنە بەزىلەر خىش ياتقۇزۇشقا بولمايدۇ، خىش ياتقۇزغاندا بېلىق تۈپراق بىلەن ئۇچرىشالمايۋ، بېلىقنىڭ ئۇسۇشىگە تەسىر يېتىدۇ دەپ تەكلىپ بېرىپتۇ.
يەنە بەزىلەر..... دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ بېلىق باققۇچى ئىككىلىنىپ ئۇنى قىلسىمۇ بولمىغان، بۇنى قىلسىمۇ بولمىغان، كىمنىڭ گېپىنى ئاڭلاش كېرەكلىكىنى بىلەلمەپتۇ. ئاخىر بېلىق باققۇچى بۇ ئىشنى تاشلاپ قويۇپ پىلانىدىن ۋاز كېچىپتۇ.

ھېكمەت:
ھەر ئىشتا قول تىقىپ ئىشلەيدىغىنى يەنىلا سەن، شۇڭا ئالدى بىلەن ئۆزۈڭ قارار قىل. شۇندىلا مۇۋەپپەقىيەت دەرۋازىسىنى ئاچالايسەن.

باشقىلار بىلەن تەڭ «بېيىش» تىن ئارتۇقچە ئۈمىد كۈتۈپ كەتمەڭ

بىر كىشى تولىمۇ ئەقىللىق شاتۇتىدىن بىرنى بېقىپتۇ. بىر كۈنى بۇ ئادەم سىرتقا چىقىپ قىمار ئويناپ خانىۋەيران بولۇپ، ھەتتا ئىشتىنىنىمۇ باشقىلارغا ئۇتتۇرۇۋېتىپ قايتىپ كەپتۇ. ئۇ ئۆيگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن ئاچچىق ـ ئاچچىق يىغلاشقا باشلاپتۇ. شاتۇتى ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ: «غوجايىن، روھلۇقراق بولۇڭ، سىز تېخى ياشقۇ، بۇنداق قىلىپ كېتىشىڭنىڭ ھاجىتى يوق. مەن بۇنىڭدىن كېيىن ھەر كۈنى بىر ئاق تاماق يەي، بىز بىرلىكتە تىرىشايلى!» دەپتۇ. بۇ ئادەم بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن روھى كۆتۈرۈلۈپ، بىر يىل جاپالىق ئىشلەپ شۇ يەردىكى كاتتا بايلاردىن بوپتۇ. شاتۇتى بولسا مېھمانخانىدىن ئورۇن ئېلىپ، ھازىرقى تۇرمۇشىدىن شۇنداق رازى بوپتۇ. شاتۇتى ئۆيگە مېھمان كەلسىلا ئۆزىنىڭ غوجايىنىغا قانداق ئىلھام بەرگەنلىكى، قانداق باي

بولغانلىقى توغرىسىدىكى سۆزلەپ بېرىپتۇ. بىر كۈنى بىر ناتونۇش ئادەم ئۆيگە كەلگەندە غوجايىن شاتۇتنىى بېرىپ تۇرۇپ: «چاپسان بول! ئۇنى قانچە يىراق يەرگە ئاپىرىپ سېتىۋەتسەڭ شۇنچە ياخشى، مېنىڭ ئۇنى قايتا كۆرگۈم يوق!» دەپتۇ.

ھېكمەت:

باشقىلارغا يارىدەم بېرىپ ئۆزىمىزنى قالتىس چاغلىماسلىقىمىز، تۆھپە مېنىڭ دەپ شاتۇتنىغا ئوخشاش ئەھۋالغا قالماسلىقىمىز كېرەك. «ھېلىگەر توشقان ئىتقا يەم بوپتۇ» دېگەندەك، ھەرقانداق غوجايىن بولغۇچى سىز بىلەن جاپانى تەڭ تارتسا تارتىدۇكى، ھەرگىزمۇ سىز بىلەن تەڭ بېيىشنى خالىمايدۇ.

ئالدىراپ كۆڭۈل سىرىغىزنى ئاشكارىلىماڭ

بىر ئۆردەك بىلەن يىلان قوشنا بولۇپ ئولتۇرۇپتۇ. ئۆردەك يىلانغا تولىمۇ قىزغىن بولۇپ، «يىراقتىكى تۇغقاندىن يېقىنداكى قوشنىاڭ ئەلا» دەپ بىلىپ، قوشنىلىق مۇناسىۋىتىنى ياخشىلاشقا تىرىشىدىكەن. بىرەر ئىشى چىقىپ قالسا ئۆزىنى يارىدەملىشىپ بېرىدىكەن. يىلانمۇ ئۆردەككە قىزغىن مۇئامىلە قىلىپ «چوڭ ئاچا» دېگەن تاتلىق گەپنى ئېغىزىدىن چۈشۈرمەيدىكەن. بىر مەزگىلدىن كېيىن، ئۆردەك ئانا بولۇپ، ئالتە ئۆردەك بالىلىرى ئۆۋۈسىدا ئۇياقتىن - بۇياقىقا يۈگۈرۈپ، كىشنىڭ سۆيۈندۈرىدىكەن. ئۇلار ئەتراپىدىكى ئاشلىقنى يەپ بولاي دەپ قاپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ئۆردەك ئانا يىراق جايغا بېرىپ بالىلىرىغا ئاشلىق تېپىپ كېلىشنى ئويلاپتۇ. بىراق، بالىلىرىنىڭ بىخەتەرلىكىدىن ئەنسىرەپ ئىككىلىنىپ تۇرغان ۋاقىتتا، يىلان يۈگۈرۈپ كېلىپ، ئۆردەك بالىلىرىدىن خەۋەر ئېلىشنى ئۆزى تەلەپ قىلىپتۇ. يىلان ئۆردەك ئانىغا: «(چوڭ ئاچا) سىز ئاشلىق تاپقىلى مېڭىۋېرىڭ! مەن سىزگە يارىدەملىشىپ بالىلىرىڭىزغا قاراپ قويىمەن! قارىڭ ئۇلار نېمىدېگەن ئوماق، مەن تاغىسى بولۇش سۈپىتىم بىلەن چوقۇم ياخشى خەۋەر ئالىمەن!» دەپتۇ. ئۆردەك ئانا يىلاننىڭ گېپىگە ئىشىنىپ خاتىرجەم ھالدا كېتىپتۇ.

كەچقۇرۇنلۇقى ئۆردەك ئانا قايتىپ كەلگەندە، ئۇۋىسى قۇپقۇرۇق تۇرغۇدەك. ئۆردەك ئانا ئاشلىقنى تاشلاپ قويۇپ قوشنىسى يىلاننى ئىزدەپتۇ. ئۇ ئىشىكتىن كىرىپلا يىلاننىڭ كارىۋاتتا قورسقىنى دومبايتىپ سوزۇلۇپ ياتقانلىقىنى، ئېغىزىنىڭ ئەتراپىدا ئۆردەك بالىلىرىنىڭ پەيلىرى چاپلىشىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپتۇ. ئۆردەك ئانا غەزەپلەنگەنلىكىدىن يىغلاپ تىللاشقا باشلاپتۇ. يىلان ھېچ ئىش بولمىغاندەك قورسقىنى دومبايتىپ تۇرۇپ: «چوڭ ئاچا، بولدى يىغلىماڭ، گەپنىڭ راستىنى ئېيتسام سىز قاچان بىر ئۇۋا بالا تۇغۇسىز، شۇنداق تەملىك ئىكەن!» دەپتۇ.

ھېكمەت:

خاتالىق كۆپىنچە ھاللاردا بىخەستەلىكىمىزدىن يۈز بېرىدۇ، بىزنىڭ ھوشيارلىقىمىزنىڭ ئۆسۈشى خاتالىقىمىزنىڭ كۆپىيىش قەدىمىگە قۇرۇلغان

مۇستەھكەم توساق.

ئىنسان تەبئىتىدىكى پاجىئەنىڭ يەنە بىر تەرىپى

ئالياسكىنىڭ ئەتىياز كۈنلىرىنىڭ بېرىدە، ئېسكىموس مىللىتى بىلىقچىلار كەنتىدىكى بىر يىگىت بىر تال لەھەڭ بىلىقنى تۇتۇۋاپتۇ. ئۇ باشقا بىر كەنتكە ياتلىق بولۇپ كەتكەن ئاچىسىنىڭ سېرىقتال تۇرمۇش كەچۈرىدىغانلىقىنى ئويلاپ، بىر ۋاق تاماقنى بىللە يېيىش ئۈچۈن ئايالىنى چاقىرىپ كېلىشكە ئەۋەتىپتۇ. دەل شۇ كۈنى ئاچىسىمۇ بىر نەچچە تال تىرپكا بىلىقى تۇتۇۋېلىپ تاماق ئېتىپ يەپ ئولتۇرۇپ، پىراقتىن ئىنىسى بىلەن سىڭلىسىنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قاپتۇ. ئۇ ئىنىسىنىڭ ئاشلىق سوراپ كېلىشىدىن ئەنسىرەپ تەخسىدىكى بىلىقنى پۈتۈنلا يۇتۇۋېتىپتۇ. ئۇ ئىنى ـ سىڭىللىرىنىڭ كېلىشتىكى مەقسىتىنى بىلگەندىن كېيىن، خۇشال ـ خۇرام ھالدا مېڭىپتۇ، بىراق يېرىم يولغا كەلگەندە، بوغۇزىدىكى بىلىق قىلتىرىقىنى يۇتۇۋېتىلمەي ئاخىر ئۆلۈپ قاپتۇ.

ھېكمەت:

خاراكتېرىمىزدە ئۇرغۇلىغان كەمچىلىك بولۇپ، شەخسىيەتچىلىك كىشىنى تولىمۇ ئېچىندۇرىدىغان بىر پاجىئەلىك تەرەپ، شەخسىيەتچى ئادەم قانداق ئىش قىلىشتىن قەتئىينەزەر ئۆزىنى ئويلاپ، باشقىلار بىلەن قىلچە ھېسابلىشىپ ئولتۇرمايدۇ. بۇنداق ئادەمنىڭ جەمئىيەتتە پۈت تىرەپ تۇرالىشى تولىمۇ تەس.

دوستقا تايانغاندا ئەڭ ياخشىسى ئىشەنچلىك دوستقا تايىنىڭ

يېسىۋېلەك بىلەن قىڭراق دوست بوپتۇ، قىڭراق يېسىۋېلەككە: «دوستۇم ئۈچۈن ئوتقىمۇ، سۇغىمۇ چۈشۈشكە رازىمەن. سەن خاتىرجەم بول، كىم سېنى بوزەك قىلىشقا پېتىنىدىكەن، مەن ئۇنىڭغا جېنىمنى تىكىمەن!» دەپتۇ. يېسىۋېلەك ئۆزىنىڭ ياخشى دوست تاپقىنىدىن ئىنتايىن خۇشاللىق ھېس قىپتۇ. بىر قانچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، يېسىۋېلەك باشقىلار تەرىپىدىن تاختاي ئۈستىگە قويۇلۇپ، قىڭراقنى ئېغىز كۆتۈرۈپ ئوغرالماقچى بوپتۇ. يېسىۋېلەك قىڭراققا: «ئۇنداق قىلمىغىن! سەن نېمىشقا بۇنداق بۇئامىلە قىلىسەن؟» دەپتۇ. قىڭراق بولسا: «مەن سەن ئۈچۈن ئوتقىمۇ كىرىشكە رازى بولغان يەردە، سەنمۇ مەن ئۈچۈن قۇربان بېرىپ باقمامسەن!» دەپ يېسىۋېلەكنى

توغراشقا باشلاپتۇ.

ھېكمەت:

بىزدە «سىرتقا چىققاندا دوستقا تانىنىش» دېگەن گەپ بار، ئەمما ھەرقانداق دوستقا خاتىرجەم ھالدا «تانىنىش» قا بولمايدۇ، دوست تاللىغان ۋاقتىنا ئەڭ ياخشىسى يەنىلا ئىنچىكىلىك بىلەن پەرقلەنىدۇرۇش كېرەك. سىز توغرا تاللىيالمىسىڭىزلا ئىشەنچسىز دوستقا تانىنىپ قېلىشنىڭ ئالدىنى ئالالايسىز.

ئۆزئارا مەنپەئەت يەتكۈزۈش ئەڭ ياخشى ياردەم

بىر قاغا ئۇزۇن زامانلاردىن بۇيان گۆش يېيەلمەپتۇ. ئۇ ھەر قېتىم يايلاقلاردىكى قويلارنى كۆرگەن ۋاقتىدا ئامالسىزلىقتىن شۆلگەينى يۇتۇپ يۇرىدىكەن. بىر كۈنى، بىر تاغ چوققىسىدىن ئۇچۇپ كېتىۋاتقاندا، تۇيۇقسىز بىر بۆرىنىڭ يايلاقتا بىر نەرسىنى ماراۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، بۆرىنىڭمۇ قورسىقىنىڭ ئاچ ئىكەنلىكىنى بايقاپتۇ. قاغا كۆزىنى بىرلا ئويناتىپ بىر ھىلە ـ مىكىر ئويلاپ چىقىپتۇ. ئۇ قويلار ئوتلاۋاتقان يايلاققا كېلىپ، بىر قانچە تال قوي مايىقىنى چىشلەپ ھەر بىر تال مايانى ئارلىقى قالدۇرۇپ بۆرە تۇرغان جايغىچە تاشلاپ ئۇچۇپتۇ. بۆرە شۇ ھامان قوي مايىقىنى بويلاپ مېڭىپ ئوتلاۋاتقان قويلارنى تېپىۋېلىپ، بىر قوينى تۇتۇۋېلىپ خۇشال ـ خۇرام ھالدا يېيىشكە باشلاپتۇ. بۆرە يەپ تويغاندا، قاغا ئۇچۇپ كېلىپ ئاخىر قوي گۆشىدىن تويغۇچە يەپتۇ.

ھېكمەت:

كىشىلەر ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنىڭ ئۆزئارا مەنپەئەت يەتكۈزۈش مۇناسىۋىتى ئىكەنلىكىنى نۇرغۇن كىشىلەر ئېتىراپ قىلىشنى خالىمايدۇ، ئەمما بۇنىڭ نومۇس قىلغۇدەك نېمىسى بار. شەخسىيەتچىلىك ھەرقانداق ئادەمدە بولىدۇ، ئۆزىمىزنى ئويلاش بىلەن بىرگە، باشقىلارنىڭ مەنپەئىتىگە زىيان سالماي، ھەتتا باشقىلارغا ياخشىلىق ئېلىپ كەلسەك، بۇ بىر ياخشى ئىش ئەلۋەتتە.

ھەر كىم ئۆز غېمىنى ئويلايدۇ

قارا قوي قىزغىنلىق بىلەن ئاق قويغا: «بۇنىڭدىن كېيىن بىز قېرىنداشلاردىن بولىمىز، تۇرمۇشىڭدىن خاتىرجەم بول، مەن بۇنىڭدىن كېيىن سېنىڭ ھالىڭدىن ياخشى خەۋەر ئالىمەن!» دەپتۇ. ئاق قوي ئۆزىنىڭ تەلەيلىك ئىكەنلىكىنى ۋە بىر ياخشى قېرىنداشقا ئۇچرىغانلىقىنى ھېس قىلىپ خۇشال بوپتۇ. قارا قوي دائىم ئاق قويغا: «سەن غەيرەتلىكرەك بول، كۆپ يەپ، كۆپ ئۇخلاپ بەرسەڭ سالامەتلىكىڭ تېزلا ئەسلىگە

كېلىدۇ، شۇنداق قىلساڭ ئىگىمىز سېنى ياقتۇرىدۇ» دەپ نەسىھەت قىپتۇ. ئاق قوي قارا قوينىڭ گېپىگە ئىشىنىپ، ھەر كۈنى قورسقى تويسىلا ئۇخلاپ، ئويغانغاندىن كېيىن يەنە بىر نەرسە يەپ، ناھايىتى تېزلا ئاپئاق تۈكلىرىدىن ماي تامچىتىپ تۇرغاندەك سەمرىپ كېتىپتۇ. ھېيت كۈنى يېقىنلىشىپ قالغاندا، دېھقان قويدىن بىرنى ئۆلتۈرمەكچى بولۇپ، قارا قويغا قارىسا ھەم ئوروق ھەم كىچىك كۆرۈنۈپتۇ، شۇنىڭ بىلەن ئاق قوي قاسساپنىڭ يېنىغا ئاپىرىپ ئۆلتۈرۈلۈپتۇ. كاللىسى كېسىلىشكە ياشلاپ قانلار چىقىۋاتقاندىلا ئاندىن ئۇ قارا قوينىڭ ئۇنىڭغا كۆيۈرەك يېيىش ئۈگرىسىدىكى نەسىھەتى بولسا ئۆزىنى قوغداش ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپ يېتىپتۇ.

ھېكمەت:

ھەرقانداق ئادەمنىڭ شەخسىيەتچى تەربىي بولىدۇ، كىشىلەر ئىش قىلىشتىن ئىلگىرى ئاۋۋال ئۆزىنىڭ مەنپەئىتىنى ئويلايدۇ. ئەگەر بىرسى دائىم سىزنىڭ غېمىڭىزنى يېسە، ئۇنداقتا، سىز شۇ كىشىدىن ئېھتىيات قىلىڭىز بولىدۇ، بۇ ۋاقىتتا قارشى تەرەپ سىز ئۈچۈن ئورەك كولاۋاتقان بولۇشى مۇمكىن!

«چىرايىدا كۈلكە ـ چاقچاق، قوينىدا پالتا پىچاق» كىشىلەردىن ھەزەر ئەيلەڭ

چۈن يوپۇرماق ئۈستىدە سەگدەپ ئولتۇرسا، ياچۈەك ئۇنىڭغا قاراپ ئۆملەپ كەپتۇ. چۈن ھوشيارلىق بىلەن ئۇنىڭغا تىكىلىپ: «توختا، سەن نېمە ئىش قىلماقچى؟» دەپتۇ. ياچۈەك: «خې، خې» قىلىپ بىزەكلىك بىلەن كۈلۈپ: «چۈن سىڭلىم، نېمە ئۇنداق جىددىيلىشىسەن، مەن ساڭا ھەمراھ بولۇپ پاراڭلاشقىلى كەلدىم! قارا سېنى، كىشىلەر ھەر كۈنى قوغلاپ، ئۇرۇپ يۈرسە، ھەقىقەتەن ئادالەتسىزلىك ئەمەسمۇ! سەن ھېچكىمگە چېقىلمىغان تۇرساڭ!» دەپتۇ. بۇ گەپ ئۇدۇللا بېرىپ چۈننىڭ كۆكلىگە تېگىپتۇ. ئۇلار مۇشۇ تەرىقىدە پاراڭلىشىپ بارغانسېرى چىقىشىپ قاپتۇ، چۈن بولسا ياچۈەكنى سەمىمىي ھېس قىپتۇ. ئۇ ياچۈەكنى خاتا چۈشىنىپ قاپتىمەن، ئۇنىڭدىن ئەپۇ سوراي دەپ ئويلاپ تۇرۇشغا، تۇيۇقسىز قورسقىغا سوغۇق بىر نەرسىنىڭ ئۇرۇنغانلىقىنى ھېس قىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ياچۈەك نەشتىرى بىلەن چۈننىنى ئىككى پارچە قىلىۋېتىپتۇ.

ھېكمەت:

كىشىلىك مۇناسىۋەتتە، ئاشكارا ۋە يوشۇرۇن پۈت تېپىشىشلار، چىرايلىق تونغا ئورۇنۇۋېلىشلار سىزنى قايمۇقتۇرۇپ قويىدۇ. پەقەت سەگەك بولسىڭىزلا خەتەردىن ساقلىنىپ قالالايسىز.

ياخشى كۆڭۈلگە ياخشى نىيەت بىلەن جاۋاب قايتۇرۇش كېرەك

بىر قېرى تۇلكە ئۆلۈش ئالدىدا تەڭرىنىڭ ئۆز گۇناھلىرىنى كەچۈرۈم قىلىشىنى دوزاخقا كىرمەسلىكىنى ئۈمىد قىپتۇ. قوي ئىلاھى بۇ ئىشنى ئاڭلاپ تۇلكىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ، تۇلكە ئۇچۇن تىلاۋەت قىلىش قارارىغا كەپتۇ، ئۇ كۆڭلىدە: «بىر جانىنى قۇتقۇزۇۋېلىش بىر ياخشى ئىش!» دەپ ئويلاپتۇ. تۇلكە شۇنىڭ بىلەن ئەتكەن - پۇتكەن گۇناھلىرىنى ئېيتىشقا باشلاپ، قاتتىق يىغلاپ كېتىپتۇ، قوي ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ: «تەڭرى سېنى كەچۈرىدۇ!» دەپتۇ ۋە تۇلكىنىڭ ئۆيىدىن ئايرىلىپتۇ. ئۆلۈش ئالدىدا تۇرغان تۇلكە پۇشايمان قىلغان ھالدا: «قوي ئەگەردە مېنىڭ ئىشلىرىمنى سىرتقا يېيىۋەتسە، كۆچىلىك ماڭا ئۆچ بولۇپ قالىدۇ!» دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئىككى ئوغلىنى، قوينى ئۆلتۇرۇۋېتىشكە بۇيرۇپتۇ.

ھېكمەت:

باشقىلارغا ھامان گۇمان نەزىرى بىلەن قاراۋەرسەك، ئاخىرىدا ئۆزۈمگىمۇ ئىشەنمەيدىغان بولۇپ قالسەن.

باشقا كۇن چۈشكەندە ياردەم قىلغۇچى ياخشىلىققا ئېرىشىدۇ

كىشىلەرگە ياخشى مۇئامىلە قىلىدىغان بىر جۇپ ئەر - خوتۇن بەختكە قارشى ئىش ئورنىدىن قاپتۇ. بىراق دوستلىرى، يېقىن تۇغقانلىرى شۇنىڭدەك تام قوشنىلىرىنىڭ ياردىمى ئارقىسىدا كىچىك شەھەردىكى يېڭىدىن قۇرۇلغان سودا كوچىسى بويىدا يەل قازان شورپىسى ئاشخانىسى ئېچىپتۇ.

يېڭىدىن ئېچىلغان يەل قازان ئاشخانىسىنىڭ تىجارىتى سۇس بولۇپ، دوست - يارەن ۋە تام قوشنىلىرىنىڭ غەمخورلۇقىغا تايىنىپ ئۆزىنى قامداپتۇ. ئۇچ ئاي ئۆتمەي ئەر - خوتۇن ئىككىسى كىشىلەرگە قىزغىن مۇئامىلە قىلىپ، ئادىل باھادا ھەق ئېلىپ، نۇرغۇن «قايتا كېلىدىغان چۆپقەت» لەرنى قولغا كەلتۇرۇپتۇ. يەل قازان شورپا ئاشخانىسىنىڭ تىجارىتى كۇندىن - كۇنگە راۋاج تېپىپتۇ.

ھەر قېتىم تاماق يەيدىغان ۋاقىتتا دېگۇدەك، كىچىك شەھەردە تىلەمچىلىك قىلىدىغان 7 ~ 8 نەپەر قەلەندەر توپلىشىپ ئۇلارنىڭ يەل قازان شورپا ئاشخانىسىغا كېلىپ تىلەيدىكەن.

ئەر - خوتۇن ئىككىلەن بۇ قەلەندەرلەرگە كەڭ قورساقلىق بىلەن مۇئامىلە

قىلىدىكەن، ھېچقاچان ئۇلارنى دۇشكەللىمەيدىكەن، باشقا ئاشخانا غوجايىنلىرى بۇ قەلەندەرلەرنى ئۇرۇپ ھەيدەپ چىقىرىۋېتىپ، ئىنتايىن يىرگەنگەن ئىپادىدە بولىدىكەن. ھالبۇكى، بۇ ئەر ـ خوتۇن ھەر قېتىم خۇشخۇيلۇق بىلەن پاسكىنا، ئادەمنى يىرگەندۇرىدىغان قەلەندەرلەرگە قاچىغا تولدۇرۇپ ئىسسىق تاماق، قورۇما بېرىدىكەن. كىشىنى ئەڭ تەسىرلەندۇرىدىغىنى شۇكى، ئەر ـ خوتۇن ئىككىيلەن قەلەندەرلەرگە يەرگەن تاماق، قورۇمىلار خېرىدارلار يەپ بولالمىغان ئاشقان تاماق، قورۇمىلار پولماستىن، بەلكى يېڭى تاماق، قورۇمىلار ئىكەن. ئۇلار قەلەندەرلەرگە تاماق بەرگەندە، ئىپادىسى ۋە روھىي ھالىتى ناھايىتى تەبىئىي بولۇپ، قىلچىمۇ سۇنئىيلىك يوق ئىكەن. گويا ئۇلارنىڭ بۇنداق قىلغانلىرىنىڭ ھەممىسى شۇنداق قىلىشقا تېگىشلىك ئىشتەك ئىكەن. خۇددى بۇددىستلارنىڭ ۋەز ـ نەسىھەتلىرىدە ئېيتىلغاندەك، بۇلار بىر جۇپ مۆتىلى سۇدەك ئاق ئەر ـ خوتۇن» ئىكەن.

كۇنلەر مۇشۇنداق بىر ـ بىرلەپ ئۆتۈپ كېتىۋېرىپتۇ. بىر كۈنى يېرىم كېچىدە يېقىن ئەتراپتىكى كىيىم ـ كېچەك دۇكىنىغا تۈيۇقسىز ئوت كېتىپ، ئوت ناھايىتى تېزلىكتە يەل قازان شورپىسى ئاشخانىسىغا قاراپ كېڭىيىپتۇ.

بۇ كۈنى ئېرى سىرتقا مال ئالغىلى كەتكەن بولۇپ، ئاشخانىدا پەقەت ئايال غوجايىن قېپقالغانكەن. كۇچ ـ ماغدۇرى يوق، يارەمچىسىز قالغان ئايال غوجايىن مىڭبىر جاپادا بارلىقىغا كەلتۈرگەن يەل قازان شورپىسى ئاشخانىسىنى لاۋۇلداپ كۆيۈۋاتقان كۆچلۈك ئوتنىڭ يالماپ يۇتۇپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، تازا تىتىلداپ بولالماي تۇرغاندا، دائىم ئۇلارنىڭكىگە كىلىپ تاماق تىلەپ يەيدىغان قەلەندەرلەر نەلەردىندۇر پەيدا بولۇپ، قېرى قەلەندەرنىڭ باشلامچىلىقىدا، ھاياتىنىڭ خەۋپ ـ خەتىرىگە قارىماي ناھايىتى ئېغىر سۇيۇلدۇرۇلغان گاز تۇڭىنى تېزلىكتە بىخەتەر جايغا يۆتكەپتۇ. ئۇنىڭدىن كېيىن، ئۇلار ھازىرلا ئوتنىڭ قورشاۋىدا قالىدىغان ئاشخانىنىڭ ئىچىگە ئېتىلىپ كىرىپ، ئاسان كۆيىدىغان نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى يۆتكەپ ئېلىپ چىقىپتۇ. ئوت ئۆچۈرۈش ئەترىتى تېزلا يېتىپ كەپتۇ. يەل قازان شورپىسى ئاشخانىسىنى قۇتۇلدۇرۇش ۋاقتىدا بولغانلىقتىن، ئازراق زىيان كۆرۈلگەن بولۇپ، ئاخىرىدا ئۇنى ساقلاپ قاپتۇ. بىراق ئەتراپىدىكى دۇكانلار ئۆز ۋاقتىدا قۇتقۇزۇش يارىدەمگە ئېرىشەلمىگەنلىكتىن، مالىلىرى كۆيۈپ كۇلگە ئايلىنىپتۇ.

ھېكمەت:

كىشىلەر دائىم نامرات كىشىلەرنى كۆزگە ئىلماي، بېشىغا كۇن چۈشكەنلەرگە يارەدەم بېرىدىغان ئىشنى قىلىشنى خالىمايدۇ. ئۇلار بەزى ۋاقىتلاردا ئاجىزلارغا يارەدەم بېرىپ ئازراق ئىش قىلىپ قويسا، ئۇلار ناھايىتى چوڭ ياخشىلىققا ئېرىشىدىغانلىقىنى بىلمەيدۇ.

باشقىلارنى مەنستىمەسلىك سىزنى نۇرغۇن نەرسىلەردىن مەھرۇم قىلىدۇ

بىر ئادەم باش ـ كۆزى قارا تەرگە چۆمۈلگەن ھالدا ئېتىزدا ئىشلەۋاتقاندا، كۈچلۈك قۇياش نۇرىنىڭ تەپتىدىن ئۇنىڭ بېشى ئايلىنىپ، كۆزى قاراڭغۇلىشىپ كېتىپتۇ ـ دە ئاسمانغا قاراپ تۇرۇپ يۇقىرى ئاۋازدا: «كىم ماڭا ياردەم قىلىدۇ؟ مەن ئۆمۈرۋايەت مۇنداق جاپالىق كۈن كەچۈرسەم بولمايدۇ. بۇ ئادىللىق ئەمەس!» دەپتۇ. بىردەم ئۆتكەندىن كېيىن كىيىم ـ كېچەكلىرى يىرتىق، بىر قېرى موماينىڭ ئۆزىگە قاراپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ. «يىگىت، ياردەم قىلغۇدەك قانداق ئىش بار؟» دەپتۇ. بۇ ئادەم مومايغا بىردەم قاراپ تۇرۇپ مەنستىمىگەن ھالدا: «نېرى كەت! مېنى ئاۋارە قىلما! سەن قانداقمۇ ماڭا ياردەم قىلالايسەن؟» دەپتۇ. موماي كېتىپ قاپتۇ. بىر كىچىك قۇش ئۇچۇپ كېلىپ، ئۇ ئادەمنى «ئەخمەق، سەن بەخت ئىلاھىنى كەتكۈزۈۋەتتىڭ، سەن ئۇنىڭ بىلەن بىللە بولساڭ ئالتۇندەك بىرەر نەرسىنى تېپىۋالغان بولاتتىڭ. بىراق سەن ئۇنى ھەيدىۋەتتىڭ» دەپتۇ.

ھېكمەت:

باشقىلارنى مەنستىمەسلىك سىزنى نۇرغۇن نەرسىلەردىن مەھرۇم قىلىدۇ.

قانائەتلىك كىشىلەر دائىم خۇشال يۈرىدۇ

بىر دېھقان بىر پارچە يەر سېتىۋالماقچى بولۇپ، مەلۇم جايدىكى بىرەيلەننىڭ يېرىنى ساتماقچى ئىكەنلىكىنى ئاڭلاپ، شۇ جايغا بېرىپ، كىشىلەردىن يەرنىڭ باھاسىنى ئۇقۇشۇپتۇ.

شۇ يەرلىك كىشىلەر: «2000 تەڭگە تاپشۇرسىڭىزلا، سىزگە بىر كۈنلۈك ۋاقىت بېرىمىز، قۇياش چىققان ۋاقىتتىن باشلاپ، ئۇپۇق سىزىقىدىن ئولتۇرۇپ كەتكەنگە قەدەر قەدىمىڭىز بىلەن قانچىلىك يەرنى ئايلىنىپ چىقالىسىڭىز، مۇشۇ يەرنىڭ ھەممىسى سىزگە مەنسۇپ بولىدۇ. بىراق قۇياش ئۇپۇق سىزىقىدىن ئولتۇرۇپ كېتىشتىن بۇرۇن يەنە مۇشۇ جايغا قايتىپ كېلەلمىسىڭىز، بۇ يەرنىڭ بىر غېرىچىغمۇ ئىگە بولالمايسىز» دەپتۇ.

دېھقان كۆڭلىدە «مەن ئازراق جاپا تارتىپ، كۆپرەك يول ماڭسام، تېخىمۇ چوڭ يەرنى ئايلىنىپ چىقالايمەن، بۇ تىجارەت ئىنتايىن ئېپىدە بولغۇدەك» دەپ ئويلاپ، شۇ يەرلىك كىشىلەر بىلەن توختام ئىمزالاپتۇ.

ئۇ تاڭ ئەمدى سۈزۈلۈشى بىلەن چوڭ ـ چوڭ چامداپ ئالدىغا قاراپ مېڭىپتۇ. چۈش بولغاندا ئۇ تامامقۇ يېيەلمەپتۇ. ئۇ قايرىلىپ قاراپ ئۆزى يولغا چىققان جايىنى

كۆرەلمەپتۇ. لېكىن ئۇ توختىماي مېڭىۋېرىپتۇ، كۆڭلىدە بولسا «يەنە ئازراق چىدىسام كېيىن جىقراق نەپ ئالىمەن» دەپ ئويلاپتۇ.

ئۇ يەنە خېلى يىراققا بېرىپتۇ. قارىسا قۇياش ئولتۇراي دەپ قالغانكەن. ئۇ كۆڭلىدە ئىنتايىن تىت ـ تىت بولۇپ كېتىپتۇ. چۈنكى قۇياش تاغ كەينىگە ئۆتۈپ كېتىشتىن ئىلگىرى يولغا چىققان جايغا قايتىپ بارالمىسا، بۇ يەرلەر ئۇنىڭغا مەنسۇپ بولماي قالىدىكەن. شۇنىڭ بىلەن ئۇ چوڭ قەدەملەر بىلەن مېڭىپ كەينىگە قايتىپتۇ. بىراق قۇياش ناھايىتى تېزلا ئۇپۇق سىزىقىدىن ئولتۇرۇپ كېتەيلا دەپ قاپتۇ. ئاخىر ئۇ پۈتۈن كۈچىنى سەرپ قىپتۇ. بۇ چاغدا ئۇ يولغا چىققان جايغا ئىككى قەدەملا قالغانىكەن. ئۇ يىقىلغان ۋاقىتتا ئىككى قولى يولغا چىققان جايدىكى سىزىقنى تېگىپتۇ. ئاشۇ بىر پارچە يەر ئۇنىڭغا مەنسۇپ بوپتۇ. بىراق ئۇنىڭ نېمە ئەھمىيىتى بولسۇن؟ ئۇ ھاياتىدىن ئايرىلىپتۇ.

ھېكمەت:

ئارزۇ ـ ئىستەكنى تولدۇرغىلى بولمايدۇ. بۇ دەل ئادەمنىڭ ئەڭ زور پېتەرسىزلىكى بولۇپ، قانائەت تاپمايدىغان كىشىلەرنىڭ پۈتى قانچە كۆپ بولسىمۇ، مەنسىپى قانچە يۇقىرى بولسىمۇ، ئۇلار بەختكە ئېرىشەلمەيدۇ.

باقى بولمىغان مال ـ دۇنياغا ھېرىسمەن بولۇپ كەتمەك

بىر پادىشاھ ئۆتكەن بولۇپ، ئىسمى كانان ئىكەن. ئۇ بايلىق توپلاشقا ئامراق بولۇپ، بايلىقىنى ئۇ دۇنياغا بىللە ئېلىپ كېتىشنى ئارزۇ قىلىدىكەن. كۆڭلىدە: «مەن دۇنياتتىكى قىممەت باھالىق نەرسىلەرنىڭ ھەممىسىنى بۇ يەرگە ئېلىپ كېلىۋالمەن، ئىنتتىكىلەرگە ئازراقمۇ قالدۇرۇپ قويماسلىقىم كېرەك» دەپ ئويلايدىكەن.

ئۇ بايلىققا ھېرىسمەن بولغانلىقتىن ھەتتا ئۆزىنىڭ قىزىنى پاھىشخانىغا ئۆتكۈزۈپتكەن ئىكەن. ئۇنىڭ يېنىدىكى دېدەكلىرىگە: «ئەگەر بېرەرسى ئالتۇن ـ كۈمۈش، گۆھەر ئېلىپ كېلىپ، مېنىڭ قىزىمغا تەلەپ قويۇپ قالسا، شۇ ئادەم بىلەن ئالتۇن ـ كۈمۈش، گۆھەرلەرنى بىللە مېنىڭ قېشىمغا ئەكېلىڭلار» دەپ تاپىلايدىكەن. مۇشۇنداق ئۇسۇللار بىلەن ئۆز تەۋسىدىكى بارلىق ئالتۇن ـ كۈمۈش، قىممەت باھالىق نەرسىلەرنى ئۆز خەزىنىسىگە يىغىپتۇ.

بىر تۇل خوتۇنىنىڭ ئوغلى پادىشاھنىڭ قىزىنىڭ قاملاشقان، چىرايلىق ئىكەنلىكىنى ئىنتايىن ياخشى كۆرۈپ قاپتۇ. بىراق ئۇنىڭ ئائىلىسىدە پۇل، بايلىق يوق بولغاچقا، پادىشاھنىڭ قىزى بىلەن تونۇشۇشقا ئامال قىلالماپتۇ. ئۇ مۇشۇ ئىش ئۈستىدىلا ئاغرىپ قېلىپ تېنى ئاجىزلاپ جېنى ئازلا قاپتۇ.

ئانىسى ئۇنىڭدىن: «قانداق كېسەل بولۇپ قالغانسەن؟ قانداق بولۇپ ئاغرىپ، مۇشۇ

ھالغا چۈشۈپ قالدىڭ؟» دەپ سوراپتۇ.

ئوغلى ئەھۋالنى ئانىسىغا ئېيتىپ: «مەن پادىشاھنىڭ قىزى بىلەن تونۇشۇۋالمىسام، چوقۇم ئۆلۈپ كېتىمەن» دەپتۇ.

ئانىسى ئوغلىغا: «بىراق دۆلەتتە ئالتۇن ـ كۈمۈش، قىممەت باھالىق نەرسىلەر يوق، نەگە بېرىپ قىممەت باھالىق نەرسىلەرنى تاپارمىز؟» دەپتۇ.

ئانىسى يەنە ئازراق ئويلاپ بېقىپ: «سېنىڭ ئاتاڭ ئۆلۈپ كەتكەن ۋاقىتتا ئاغزىدا تىللا چىشى بار ئىدى، سەن ئەگەر گۆرنى كولاپ ئاشۇ تىللاغا ئىگە بولالىساڭ، ئۆزۈڭ شۇ تىللانى خەجلەپ، پادىشاھنىڭ قىزى بىلەن تونۇشۇۋال» دەپتۇ.

ئوغلى ئانىسىنىڭ گېپىنى بويىچە، ئاتىسىنىڭ گۆرىنى ئېچىپ، ئۇنىڭ ئاغزىدىن ھېلىقى تىللانى ئاپتۇ. ئۇ پۇلنى ئېلىپ، پادىشاھنىڭ قىزىنىڭ ئالدىغا كەپتۇ. بۇ چاغدا پادىشاھنىڭ قىزى ئۇنى تىللا بىلەن قوشۇپ پادىشاھ بىلەن كۆرۈشكىلى ئەۋەتىپتۇ.

پادىشاھ ئۇنى كۆرۈپ: «دۆلەت ئىچىدىكى بارلىق ئالتۇن ـ كۈمۈش، گۆھەرلەرنىڭ ھەممىسى مېنىڭ خەزىنەمدە ئىدى، سەن بۇ تىللانى نەدىن تاپتىڭ؟ سەن چوقۇم يەر ئاستى خەزىنىنى تېپىۋالغان ئوخشايسەن!» دەپتۇ. پادىشاھ خىلمۇخىل جازالاش ئۇسۇللىرىنى قوللىنىپ، تۇل خوتۇننىڭ ئوغلىنى قىينىاپ، ئۇ پۇلنى تېپىۋالغان جايىنى ئېنىق سوراپ بىلىۋالماقچى بوپتۇ.

تۇل خوتۇننىڭ ئوغلى پادىشاھقا: «مەن راستلا يەر ئاستىدىكى خەزىنىدىن بۇ تىللانى ئالغىنىم يوق، ئانام ماڭا ئاتام ئۆلگەندە ئاغزىدا بار ئىكەنلىكىنى ئېيتقان ئىدى، مەن گۆرنى ئېچىپ، مۇشۇ تىللاغا ئېرىشتىم» دەپتۇ.

پادىشاھ راست ـ يالغانلىقىنى تەكشۈرۈشكە ئادەم ئەۋەتىپتۇ. دېگەندەك بۇ ئادەمنىڭ ئاتىسىنىڭ يۇلۇنغان چىش ئورنىنى كۆرگەندىن كېيىنلا، ئاندىن ئىشىنىپتۇ. پادىشاھ چاپارمەنلىرىنىڭ مەلۇماتىنى ئاڭلاپ، كۆڭلىدە خۇپىيانە ھالدا «مەن ئىلگىرى بارلىق بايلىقنى توپلاپ، مۇشۇ بايلىقنى ئۇ دۇنياغا ئېلىپ كەتمەكچى ئىدىم، بىراق ئاۋۇ ئۆلۈپ كەتكەن ئاتا بىر تال تىللانى ئېلىپ كېتەلمەپتۇ، مەن بۇنچە كۆپ بايلىقنى قانداقمۇ ئېلىپ كېتەلەيمەن؟» دەپ ئويلاپتۇ.

ھېكمەت:

مال ـ دۇنياغا ھېرىس كۆڭۈل ئايەتكە ھەمراھتۇر.

نەپسى قانچە كىچىك بولسا، تۇرمۇش شۇنچە بەختلىك بولىدۇ

بىر قېرى تۆمۈرچى بىلەن بىر باي قوشنا ئولتۇرىدىكەن. باي ھەر كۈنى قانداق قىلىپ ئۆز بايلىقىنى كۆپەيتىش ئۈچۈن باش قاتۇرۇپ، دائىم ئۇيقۇسى كەلمەيدىكەن. ئۇ بىر كۈنى كېچىدە ئۇياق ـ بۇياقتا ئۆرۈلۈپ ئۇخلىيالمايۋاتقاندا، توساتتىن ئارا تامدىن قېرى تۆمۈرچىنىڭ ناخشا ئاۋازىنى ئاڭلاپ قاپتۇ. ئۇ ناھايىتى ئەجەبلىنىپ، بۇ ئادەم

ھاياتى كەمبەغەل تۇرۇپ يەنە نېمىشقا بۇنچىۋالا خۇشال يۈرىدىغاندۇ؟ دەپ ئويلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن قېرى تۆمۈرچىدىن خۇشاللىقنىڭ سىرىنى سوراپ كېلىشكە ئادەم ئەۋەتىپتۇ. قېرى تۆمۈرچى: «مەن ھەر كۈنى يەيدىغان تامىقىم، قىلىدىغانغا ئىشىم بولسىلا، ناھايىتى خۇشال بولىمەن، مېنىڭ پۇلۇم يوق، مەن ئەزەلدىن بۇ مەسىلە ئۈستىدە قايغۇرۇپ باقمىغانمەن» دەپتۇ.

ھېكمەت:

ئادەمنىڭ نەپسى قانچە يوغان بولسا، ئۇنىڭغا كېلىدىغان چەكلىمە شۇنچە زور بولىدۇ. بىر ئادەمنىڭ نەپسى قانچە كىچىك بولسا، ئۇ شۇنچە ئەركىن، شۇنچە بەختلىك بولىدۇ.

ئەڭ مۇھىمى ــ ئۆزىمىز

بىر مايمۇن دەرەخنىڭ ئاستىدا تۇرغان نەپىس بىر ياغاچ قۇتىنى بايقاپ قاپتۇ. ياغاچ قۇتا ئۇزۇن تۆمۈر زەنجىر بىلەن بىر چوڭ دەرەخكە باغلاپ قويۇلغان ئىكەن. ئۇ ياغاچ قۇتىنى ئېلىپ ئويناق ـ بۇياقتا چۆرۈپ، تۈيۇقسىز قۇتىنىڭ ئىچىدىكى بىر تال ئالمىنى كۆرۈپتۇ. ئۇ قولىنى قۇتىنىڭ يۇمىلاق تۆشۈكىگە تىقىپ كىرگۈزۈپ، ئالمىنى تۆتۈشى بىلەنلا، قەپەس ۋە پىچاق كۆتۈرۈۋالغان بىر ئوۋچى يېتىپ كەپتۇ. مايمۇن دەرھال ئالمىنى ئېلىپلا قېچىپ كەتمەكچى بولۇپتۇ. بىراق تۆشۈك بەك كىچىك ئىكەن، ئالمىنى تارتىپ چىقىرالماپتۇ. ئوۋچى يېقىنلاپ قاپتۇ. مايمۇن ئالدىرىغىنىچە چىرقىراپتۇ. ئۇنىڭ ھەقىقەتەن ئاشۇ چىرايلىق ئالمىدىن ۋاز كەچكۈسى يوق ئىكەن. شۇڭا، جېنىنىڭ بارىچە ئالمىنى چىڭ تۇتۇۋاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ مايمۇن ناھايىتى ئاسانلا قەپەسكە سولىنىپ، ئېلىپ كېتىلىپتۇ.

ھېكمەت:

پۇل ۋە مەنپەئەت بەرىبىر باقى ئەمەس نەرسىلەر بولۇپ، گەرچە مۇھىم بولسىمۇ، بىراق ئادەمنىڭ ھاياتى ئۇنىڭدىن بەك مۇھىم. باقى ئەمەس نەرسىلەر بولغان پۇل ـ مەنپەئەتنى قوغلىشىپ، ئۆز ھاياتىغا تەسىر يەتكۈزۈش، ئۇنىڭغا زىيان سېلىش، ھەتتا نابۇت قىلىش ــ تۇگىمىنى دەپ تۇگىدىن قۇرۇق قالغانلىقتۇر.

«داغدام يول»دا باشقىلار بىلەن قىستىلىشىپ مېڭىشنىڭ نېمە ھاجىتى

ئانا بېلىق بىر توپ بېلىمجانلارنى ئەگەشتۈرۈپ بىر دەريادىن يەنە بىر كۆلگە قاراپ ئۇزۇپتۇ. چۈنكى قىش پەسلى بولغاچقا، ئۇ يەردە ناھايىتى كۆپ يېمەكلىكلەر بار ئىكەن. ئۇزۇپ ئاچا يول ئېغىزىغا كەلگەندە ئانا بېلىق بېلىمجانلارنى ئاگاھلاندۇرۇپ: «خاتا ئۇزۇپ

ماڭماڭلار، سول تەرەپتىكى يول كۆلگە تۇتۇشىدۇ، ئوڭ تەرەپتىكى يول بىر كىچىك كۆلچەككە تۇتۇشىدىغان بولۇپ، ئۇ يەردە ناھايىتى ئاز نەرسىلەرنى يېگىلى بولىدۇ» دەپتۇ. ئۇلار كۆلگە يېتىپ بارغاندا، كۆلنىڭ مىچىدە ھەرقايسى دەريالاردىن كەلگەن بېلىقلار بىلەن تولۇپ كەتكەنلىكىنى، كۆپچىلىكنىڭ بىر تال سۇ بۇرگىسى، بىر پارچە سۇ ئوتى ئۈچۈن ئۆرۈشۈپ تالىشىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، بېلىجانلار ناھايىتى ئۈمىدسىزلىنىپتۇ. ئىككىنچى يىلى ئانا بېلىق ئۇلارنى كۆلگە ئېلىپ ماڭغاندا، ئىككى تال بېلىجان قوشۇندىن ئايرىلىپ ئوڭ تەرەپتىكى يول بىلەن كۆلچەككە قاراپ ئۆزۈپتۇ: ئاھ خۇدا! ئۇلار نېمىلەرنى كۆرگەندۇ؟ كۆلچەكنىڭ ئىچىدە بىرنەچچە تال ھۇرۇن بېلىجانلار ۋە ئېسىل ئۆزۈقلۇقلار ئېشىپ تۇرغانكەن.

ھېكمەت:

تۇرمۇشتا بىز ھەمىشە «داغدام يول» غا ئېسىلىۋالمىز. باشقىلار بىلەن ئۆزئارا ئېتىشمىز، قىستىلىشىمىز. نەتىجىدە كۆپ ۋاقىتلاردا باش - كۆزلىرىمىزنى قانغا بوياپ ھېچقانداق نەتىجىگە ئېرىشەلمەيمىز. ئەگەر سىز يېڭىدىن بىر ھاياتلىق يولىنى تاللاپ سىناپ باقسىڭىز مېڭىشىڭىز تېخىمۇ ئوڭۇشلۇق بولۇشى مۇمكىن.

ئۇدۇل يولدا ماڭماي ئەتەي ئايلىنىپ مېڭىش

بىر يولۇچى ئايروپىلانغا ئولگۈرۈش ئۈچۈن ئالدىراپ كىرا ماشىنىسىغا سەكرەپ چىقىپ شوپۇرغا قاراپ ۋارقىراپتۇ: «تېز ئايرودرۇمغا ھەيدەڭ»، شوپۇر ئېغىر - بېسىقلىق بىلەن كەينىگە بۇرۇلۇپ: «ئەپەندىم، سىز ئەڭ يېقىن يولدا ماڭامسىز ياكى ئەڭ تېز سۈرئەتلىك يولدا ماڭامسىز؟» دەپ سوراپتۇ. يولۇچى قايمۇقۇپ كېتىپ: «ئەڭ يېقىن يول ئەڭ تېز سۈرئەتلىك يول ئەمەسمۇ؟» دەپتۇ. شوپۇر بېشىنى چايقاپ تۇرۇپ: «ئۇنداق ئەمەس، ئەڭ يېقىن يول ئۇدۇل يول، ئەمما دائىم ماشىنا توسۇلۇپ قالىدۇ. ئايلىنىپ ماڭىدىغان يول گەرچە يىراق بولسىمۇ، ئەڭ تېز ۋاقىت ئىچىدە ئايرودرۇمغا يېتىپ بارغىلى بولىدۇ» دەپتۇ.

ھېكمەت:

دۇنيادىكى يوللار ئۇدۇل يول ۋە ئەگرى يول دەپ ئىككىگە بۆلۈنىدۇ. شۇبھىسىزكى، كىشىلەرنىڭ ھەممىسى ئۇدۇل يولدا مېڭىشنى خالايدۇ. چۈنكى ئۇدۇل يول تۈپتۈز، نىشانغا يېقىن بولىدۇ. ئەكسىچە ھېچكىم ئەگرى يولدا مېڭىشنى خالىمايدۇ. چۈنكى ئەگرى يول ئەگرى - توقاي، جاپا - مۇشەققەتلىك بولىدۇ. لېكىن كۆپىنچە ۋاقىتلاردا تۈز يولدا مېڭىش ئۇنچىلىك ئاسان ئەمەس، ئايلىنىپ ماڭسىڭىز يېتىپ بارمافچى بولغان جايغا تېز يېتىپ بارالايسىز.

بىر ەر ئىشقا دۇچ كەلگەندە، ئايلىنىپ ئۆتۈش تاكتىكىسىنى كۆپرەك سىناپ بېقىڭ

بىر توخۇ بىلەن ئىت ئىككى پاكار تامنىڭ ئارىسىغا قامىلىپ قاپتۇ. ئىت بىلەن توخۇنىڭ ئالدىغا تۆمۈر سىم تور بىلەن ئايرىۋېتىلگەن يەم قاچىسى قويۇلغان بولۇپ، توخۇ يەمنى كۆرۈپلا ئىتنىڭ بالدۇر تارتىۋېلىشىدىن قورقۇپ يەمگە قاراپ ئېتىلىپتۇ. نەتىجىدە ھەرقانچە ئۇرۇنسىمۇ قاراپ تۇرۇپلا ئالدىدىكى يەمنى يېيەلمەپتۇ. ئىت تامنىڭ تۈۋىدە زوڭزىيىپ ئولتۇرۇپ يېمەكلىككە ۋە تۆمۈر سىم تورغا تىكىلىپ قاراپتۇ. يەنە تامنىڭ ئەتراپىغا كۆز يۈگۈرتۈۋەتكەندىن كېيىن كەينىگە بۇرۇلۇپ يۈگۈرۈپ تامدىن ئايلىنىپ، تۆمۈر سىم تورنىڭ يەنە بىر تەرىپىگە ئۆتۈپتۇ. نەتىجىدە يېمەكلىكنى يېيەلەپتۇ. توخۇ ئاچچىقلانغانلىقىدىن تۆمۈر سىم تورنى تاتىلاپ تۇرۇپ: «بۇ نېمە ئۇچۇن؟» دەپ توۋلاپتۇ. ئىت ئۇنىڭغا سوغۇققىنا قاراپ قويۇپ: «ئالدى تەرەپتىنلا ھۇجۇم قىلىدىغان كالۋا چوقۇم ئاچ قالىدۇ» دەپتۇ.

ئېسىلزادىلەرنى ئىزدەپ كۆزىڭىز ئالا چەكمەن بولۇپ كەتمىسۇن

ئۆردەك جەمەتى دەريادىكى بىر تىمساھنىڭ تاجاۋۇزىدىن بىزار بولۇپ كېتىپتۇ. بىر يىل چىقمايلا يەتتە ئەزاسىدىن ئايرىلىپ قاپتۇ. ئۇلار يارەمچى تېپىپ تىمساھقا تاقابىل تۇرۇشنى قارار قىپتۇ. مۇشۇك بۇ ئىشنى ئاڭلاپ تەشەببۇسكارلىق بىلەن يارەم بېرىدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپتۇ. «قارىڭلار، مېنىڭ ئۆتكۈر تىرنىقىمغا، مىياڭ...» دەپتۇ. مۇشۇك يەنە «قارىڭلار، مېنىڭ چاققان ھەرىكىتىمگە! بىر دەمدىلا دەرەخكە چىقىۋالدىم، خاتىرجەم بولۇڭلار، مەن تىمساھنىڭ پارچە ـ پارچە قىلىپ سىلەرنى خاتىرجەم قىلىمەن». ئۆردەك جەمەتى ناھايىتى خۇشال بولۇپ كېتىپتۇ. ئۇلار ئامال قىلىپ ئۇرغۇن بىلىق تۇتۇپ مۇشۇككە بېرىپ، قورسىقىنى تويغۇزغاندىن كېيىن ھۇنىرىنى بىر كۆرسىتىشنى ساقلاپ تۇرۇپتۇ. ئۆردەك ئەمدىلا دەريا‌غا كىرىشى بىلەن تىمساھ ئېتىلىپتۇ. «قۇتقۇزۇڭلار!» ئۇلار مۇشۇككە قاراپ توۋلاپتۇ. بىراق مۇشۇك قىرغاقتا تۇگۈلۈپ تىترىگىنىچە: «مەن... مەن... سۇ ئۇزۇشنى بىلمەيمەن» دەپتۇ.

بىر تۇرلۇك ئېسىلزادىلەر باشقىچە بولىدۇ

بىر بۆكەن ئاپىسىدىن: «ئاپا، بىز نېمىشقا بۇنچە تېز يۈگۈرەلەيمىز؟» دەپ سوراپتۇ. ئاپىسى ئۇنىڭغا: «بۆرىگە رەھىمەت ئېيتىشىمىز كېرەك. مەن ئەمدىلا يۈگۈرۈشنى

ئۆگەنگەن ۋاقتىمدا ئاپام ماڭا (سەن چوقۇم تېز يۈگۈرگىن جۇمۇ، بولمىسا بۆرە يېپ كېتىدۇ) دېگەنىدى. شۇڭا، مەن قورققىنىمدىن جېنىمنىڭ بارىچە يۈگۈردۇم، يۈگۈرگەنسېرى تېز يۈگۈرەلەيدىغان بولدۇم» دەپتۇ.

بەزىلەر بىلىپ ـ بىلمەي سىزنىڭ تەقدىرىڭىزنى ئۆزگەرتىۋېتىدۇ ۋە تەسىر كۆرسىتىدۇ. گەرچە بۇ ئۇلارنىڭ مەقسىتى بولمىسىمۇ.

ھاياتلىققا بەخش ئېتىلگەن نەرسىلەر

1

ھاياتلىق ياش مەزگىلىدە گۈزەل ھەم ئاق كۆڭۈل بىر پەرىشتە ئۇنىڭ قېشىغا كېلىپ:

ــ سىزگە سوۋغات ئەكەلدىم. ئەقلىڭىزنى ئىشلىتىپ بۇ بەش خىل سوۋغاتتىن بىرنى ئېلىڭ، قالغىنىنى قويۇپ قويۇڭ، ــ دەپتۇ.

سوۋغاتلار نام ـ شۆھرەت، سۆيگۈ ـ مۇھەببەت، باي ـ بايلىقلىق، راھەت ـ پاراغەت ۋە ئۆلۈمدىن ئىبارەت بەش نەرسە ئىكەن. ياش ھاياتلىق ئۇلارنى كۆرۈپ دەرھال:

ــ ئويلاپ نېمە كەپتۇ؟ ــ دەپتۇ ـ دە، ئالدىراپ ـ تېنەپ راھەت ـ پاراغەتنى ئاپتۇ. ئاندىن ياش ھاياتلىقلار قوغلىشىدىغان راھەت ـ پاراغەتنى تېپىپ، ئۇنىڭدىن بەھرىمەن بولۇش ئۈچۈن دۇنياغا سەپەر قىپتۇ. ئۇ دۇنيادىكى جىمى راھەت ـ پاراغەتنىڭ پەيزىنى سۈرۈپ ئاجايىپ لەززەتلىنىپتۇ. ئەپسۇسكى، ھەر قانچە قىلغىنى بىلەن ئېرىشكەن راھەت ـ پاراغەت ھەش ـ پەش دېگۈچە ئۆتۈپ كېتىپ، بىرەرىمۇ مەڭگۈ ھەمراھ بولماپتۇ، ئۇ ئىنتايىن ئۈمىدسىزلىنىپ: «ھەي ئىنسان! ياشلىقىم بىھۇدە ئۆتۈپ كەتتى. ئەگەر قايتا تاللاش ئىمكانىيىتى بولسا، چوقۇم ئەقلىم بىلەن ئىش قىلاتتىم» دەپ ھەسرەت چېكىپتۇ.

2

پەرىشتە يېنىك قەدەملەر بىلەن ئۇنىڭ قېشىغا كەپتۇ ۋە:

ــ سوۋغاتلاردىن تۆتى قالدى، يەنە بىرىنى تاللىۋېلىڭ، ــ دەپتۇ.

ئوتتۇرا ياشلارغا بىرىپ قالغان ھاياتلىق بىر ھازا ئويلانغاندىن كېيىن پەرىشتىنىڭ كۆز ياشلىرىغا پەرۋا قىلماي سۆيگۈ ـ مۇھەببەتنى ئېلىپ كېتىپ قاپتۇ.

نۇرغۇن يىللار ئۆتۈپتۇ. ئۇ قۇيقۇرۇق ئۆيدە بىر مېيىتنىڭ يېنىدا تەنھا ئولتۇرۇپ ئۇنسىز نىدا قىپتۇ: «خوتۇنلىرىم مېنى يالغۇز تاشلاپ، بىر ـ بىرلەپ ئۇ دۇنياغا كەتتى،

ئويلىتا بۇ ئەڭ ئامراق ھەم ئەڭ ئاخىرقى خوتۇنۇممۇ مېنى ھەسرەتتە قويۇپ كۆز يۇمدى. قايغۇ ـ ھەسرەت يۈرىكىمنى ئۆرتەپ، مېنى توگەشتۇرۇۋەتتى. مەن سۆيگۈ ـ مۇھەببەت دەپەيدىغان كاززاپ سودىگەردىن سېتىۋالغان ھەربىر سائەتلىك بەخت ـ لەززەت ئۈچۈن ھەسرەت ـ نادامەت ئوتىدا مەڭ ھەسسىلەپ كۆيۈشتەك زور بەدەل تۆلىدىم. شۇڭا، ئۇنى مەھەر قانچە قارغىسامۇ دەردىم چىقمايدۇ».

3

ـ يەنە بىرنى تاللىۋېلىڭ، ـ دەپتۇ پەرىشتە يېقىملىق ئاۋازدا، ـ ئېھتىمال يىللار سىزگە ئەقىل ـ پاراسەت ئاتا قىلغاندۇ.

ئۇ ئۇزۇن ئويلىنىپتۇ. ئاندىن نام ـ شۆھرەتنى ئاپتۇ. پەرىشتە خۇرسىنغان ھالدا كېتىپ قاپتۇ.

بىر قانچە يىل ئۆتۈپ پەرىشتە يەنە كەپتۇ. ھاياتلىقنى ياشىنىپ قالغان، ئېغىر بېسىنىپ تەنھا ئولتۇرغان ھالەتتە كۆرۈپ، ئۇنىڭ شۇندىلا نېمىلەرنى ئويلاۋاتقانلىقىنى بىلىپتۇ...

«جىمى ئىشلار كۆڭلۈمدىكىدەك تېز يۈرۈشۈپ، پاتلا پۈتۈن ئادەمنىڭ ئاغزىدىن چۈشمەيدىغان دۇنياۋى مەشھۇر زاتقا ئايلاندىم. نام ـ شۆھرەتمۇ قازاندىم. ئەپسۇس، بۇ ئالتۇن چاغلار تولىمۇ قىسقا بولىدىكەن. بېشىمغا چۈشكەن كۈلپەت دەسلەپ ھەسەت قىلىش، تۆھمەت قىلىش، زىيانكەشلىك قىلىش بولدى. كېيىن شاڭجو ئىچىدە قالدىم. ئاخىرىدىچۇ؟ ئاخىرىغا كېلىپ كەمستىشلەر نام ـ شۆھرىتىمنى دەپنە قىلىۋەتتى.»

4

ـ يەنە بىر رەت تاللاڭ، ـ پەرىشتىنىڭ يېقىملىق ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ، ـ ئۇمىدسىزلەنمەڭ، يەنە ئىككى سوۋغات قالدى. بۇنىڭ بىرى باشتىلا ھەممىدىن قەدىرلىك ئىدى، ئۇنىڭغا قول تەگكۈزمىدىڭىز.

ـ ئوھوي، بايلىق ئىكەنغۇ ئۇ! كۈچ ـ قۇدرەت ھېسابلىنىدىغان بايلىقنى ئالمىسام نېمىنى ئالىمەن؟ ـ دەپتۇ ئۇ، ـ بوپتۇ، ھېلىمۇ بۇ ئۈمرۈم ـ بىھۇدە ئۆتمىگۈدەك. مانا ئەمدى پۇلنى شۇنداق كۆز ـ كۆز قىلايكى، كۆزىگە قاراپ ئولتۇرماي خەجلەي، ئۆتكەندە مېنى كۆزگە ئىلمىغان، مېنى مازاق قىلغانلار ئايىغىم ئاستىدا ئۆملىسۇن. مەن ئەنە شۇ كىشىلەرنىڭ كۆزىدىن ئوت چىقىرىپ، شىكەستە يېگەن دىلىمنى ساقايتىمەن. ئەمدى كىشىلەر قەدىرلەيدىغان، ئىنتىلىدىغان جىمىكى بايلىقلا، ھەشەمەتكە، راھەت ـ پاراغەتكە، كۆڭۈل شادلىقىغا، يۈرەكلەرنى ئوينىتىپ، تەنلەرنى شېرىن ھېسلارغا سالىدىغان شەھۋانىي نەپسىنىڭ لەززىتىگە، قانائىتىگە ئېرىشىمەن، يەنە تېخى ھەممىنى ـ

ئىززەت ـ ھۆرمەت، چوقۇنۇش، ئەيمىنىش، ئېتىقادنى، شۇنداقلا بۇ چاكىنا ئالەمدىكى شان ـ شەرەپ ۋە شۆھرەتنى سېتىۋالىمەن.

قىسقىغىنا ئۇچ يىل ھەش ـ پەش دېگۈچە ئۆتتۈپ، شۇنداق بىر كۈنلەر كەپتۇكى، ئۇ زەپىرەڭدەك سارغىيىپ، كۈچ ـ مادارىدىن كەتكەن، كۆزلىرى ئولتۇرۇشۇپ، كىيىملىرى جۇل ـ جۇل ھالەتتە چاشقان كىرسە يامانلاپ چىقىدىغان قۇپقۇرۇق بالىخانىدا تۇگۈلۈپ ئولتۇرۇپتۇ. ئۇ قۇرۇق نانىنى غاجىلىغاچ غودۇڭشىپتۇ:

«دۇنيانىڭ سۇۋغاتلىرى دېيىلگەن لەنەت ياغقۇرلارنىڭ ھەممىسى ئادەم ئەخمەق قىلىدىغان قىپقىزىل ئالدامچىلار ئىكەن! ئۇنىڭ جىمىسى قەرزدىن بۆلەك نەرسە ئەمەس، لېكىن، قانداقتۇر ئۇ سۇۋغات، بۇ سۇۋغات، دەپ چىرايلىق ناملارنى قويۇشۇۋاپتۇ تېخى! راھەت ـ پاراغەت، سۆيگۈ ـ مۇھەببەت، نام ـ شۆھرەت، باي ـ بايىاشاتلىق دېگەنلەر مەڭگۈلۈك رېئاللىقتىكى ئازاب ـ ئوقۇبەت، دەرد ـ ئەلەم، ئىزا ـ ئاھانەت، نامراتلىقنى بىر مەھەللا يوشۇرالايدىغان يالغان نىقابتىن باشقا نەرسە ئەمەس ئىكەن. پەرىشتىنىڭ ساقلىغان سۇۋغاتلىرىمدىن پەقەت بىرلا بىباھا، باشقىلىرىنىڭ قىلچە قىممىتى يوق دېگىنى توغرا ئىكەن. ئادەمگە غەمسىز، مەڭگۈلۈك ئۇيقۇ بەخش ئېتىدىغان بىباھا ئەڭگۈشتەرنىڭ ئالدىدا، ئەڭ قەدىرلىك، گۈزەللىك، مېھرىبانلىق دېيىلىدىغان، ئەمما كىشىگە جىسمانىي ئازاب كەلتۈرىدىغان دەرد ـ ئەلەملەر، ئەقىل ۋە قاينىاق جۇشقۇنلۇقنى غەرق قىلىدىغان ئىزا ـ ئاھانەتلەر، قايغۇ ـ ھەسرەتلەرنىڭ ھەممىسى شۇنچىلىك مىسكىن، پەس، ئەرزىمەس نەرسىلەر ئىكەن! ئەي پەرىشتەم، مەن بەكمۇ چارچىدىم، بۇ ئالەمدىن بىزار بولدۇم، ماڭا مەڭگۈلۈك ئارامبەخش ئېتىدىغان ھېلىقى قىممەت باھا سۇۋغىتىڭنى ئەكەلسەڭچۇ!»

5

پەرىشتە يەنە تۆت خىل سۇۋغات ئېلىپ كەپتۇ. بۇنىڭ ئىچىدە ئۆلۈم يوق ئىكەن.

ـ ئەمدى ماڭا بېرىدىغىنىڭ نېمە؟ ـ دەپتۇ ھاياتلىق.

ـ ساڭا بېرىدىغىنىم، سەن ھازىرغىچە ئېرىشمىگەن، لېكىن ئېرىشىشكە تېگىشلىك بولغان، زەئىپلىك، بىنارارلىق ئىسكەنجىسىدىكى قېرىلىق.[1]

مەخپىيەت

بىر ئائىلىدىكى ئەر ـ خوتۇن دائىم ئۇرۇشىدىكەن. ئۇلارنىڭ قوشنىسى ئىنتايىن ئىناق ئۆتۈشىدىكەن. بىر كۈنى، ئۇرۇشقاق ئائىلىدىكى ئەر قوشنىسىنىڭكىگە كىرىپ،

[1] «تەرجىمان» ژۇرنىلىنىڭ 1996 - يىللىق 2 - سانىدىن ئېلىندى.

ئۇلارنىڭ نېمىشقا ئۇرۇشماي، ئىناق ئۆتىدىغانلىقىنى سوراپتۇ.

ــ بىزنىڭ ئۆيدىكىلەرنىڭ ھەممىسى ئەسكى ئادەملەر، شۇڭا ئۇرۇشمايمىز، ــ دەپتۇ قوشنا ئۆيدىكى ئەر. ھېلىقى كىشى بۇ گەپنى چۈشەنمەي چىقىپ كېتىپتۇ.

بىرنەچچە كۈندىن كېيىن، قوشنىسىنىڭ ۋېلىسىپىتى يېتۈپ كېتىپتۇ. ئۇلارنىڭ مۆزلىرى ئۇرۇشقاقلارنىڭ دىققىتىنى تارتىپتۇ:

ــ دەرۋازىنى ئەتمەي خاتا قىپتىمەن.

ــ ياق، ۋېلىسىپىتقا قۇلۇپ سېلىشنى ئۇنتۇپ قاپتىمەن، مەن ئەيىبلىك.

ــ ئەسلىدە مەن ۋېلىسىپىتنى ھويلىغا قويمىسام بوپتىكەن.

ھېلىقى ئۇرۇشقاقلار بىردىنلا چۈشىنىپتۇ.[1]

تەقدىم

بۇرۇن بىر ئادەم بولغانكەن، بىر كۈنى ئۇ قۇملۇقتا يولدىن ئادىشىپ قېلىپ ئاچارچىلىق ۋە ئۇسسۇزلۇقتىن ئۆلەي دەپ قاپتۇ. شۇنداقتىمۇ ئېغىر لېشىپ كېتىۋاتقان پۇتلىرىنى تەستە يۆتكەپ، مىڭبىر مۇشەققەتتە تاشلاندۇق بىر ئەسكى ئۆيگە كېلىپ قاپتۇ. خېلىدىن بېرى ئادەم تۇرمىغاچقىمۇ، بۇ ئۆي بوران ـ چاپقۇنلاردا غۇلاپ كېتەي دەپ قالغانكەن. ئۇ ئۆينىڭ ئالدىدا تۇرغان چىغرىنى كۆرۈپتۇ، بېرىپ شۇنچە كۈچەپ تارتىپ باققان بولسىمۇ بىر تېمىم سۇ چىقماپتۇ. ئۇ راسا تېرىكىپ تۇرغاندا، يان تەرەپتە تۇرغان بىر چۆگۈنگە كۆزى چۈشۈپ قاپتۇ. چۆگۈننىڭ جوغىسى ياغاچ پۈرۈپكا بىلەن ئېتىلىپ، ئۇستىگە بىر پارچە قەغەز قاتلاپ قويۇلغانكەن. ئۇ قەغەزنى ئېچىپتۇ، قەغەزگە: «چۆگۈندىكى سۇنى چىغرىققا قۇيۇپ ئاندىن سۇ تارتىڭ، بىراق بۇ يەردىن كېتىشتىن بۇرۇن چۆگۈنگە سۇ تولدۇرۇپ قويۇشنى ئۇنتۇماڭ» دەپ يېزىلغانكەن. ئۇ چۆگۈن جوغىسىغا پاتۇرۇپ قويۇلغان پۈرۈپكىنى ئاۋايلاپ تارتىپ چىقىرىپتۇ، دەرۋەقە چۆگۈن ئىچىدە لىقمۇلىق سۇ بار ئىكەن.

ئۇ: «قەغەزدە يېزىلغىنى بويىچە سۇنى چىغرىققا قۇيايمۇ؟ ئۇنداقتا يەنىلا سۇ چىقمىسا ئابىي ھاياتتىن قۇرۇق قالمامدىمەن؟ ئۇنىڭدىن كۆرە چۆگۈندىكى سۇنى ئىچىملا ھاياتىمنى ساقلاپ قالمامدىمەن!» دېگەنلەرنى ئويلاپ ئارىسالدى بولۇپ قورغىنىدا، بىر خىل ئاجايىپ سېزىم ئۇنىڭغا كۈچ ئاتا قىلغاندەك بوپتۇ. ئۇ قەغەزدە يېزىلغىنى بويىچە ئىش قىلىش نىيىتىگە كەپتۇ. دەرۋەقە، چىغرىقتىن سۇ ئېتىلىپ چىقىپتۇ. ئۇ سۇنى ھۇزۇرلىنىپ قانغۇچە ئىچىپتۇ. بىر پەس ئارام ئالغاندىن كېيىن، چۆگۈننى سۇ بىلەن لىق تولدۇرۇپ، جوغىسىغا پۈرۈپكىنى تىقىپ قويۇپتۇ ـ دە، ھېلىقى قەغەزدىكى خەتنىڭ ئاخىرىغا ئۆلاپ: «ماڭا ئىشىنىڭ، بۇنىڭدا يېزىلغانلىق

[1] «تەرجىمە» ژۇرنىلىنىڭ 1997 ـ يىللىق 5 ـ سانىدىن ئېلىندى.

ھەممىسى راست، پەقەت سىز ھايات ـ ماماتلىقنى ئويلىمىسىڭىزلا، شېرىن بۇلاقنى سۇيىدىن ھۆرۈرلىنالايسىز» دەپ يېزىپتۇ.①

تەربىيە

دادىسى گۆدەك ئوغلىنى ئەگەشتۈرۈپ بىر بوۋاينى يوقلاپ بېرىپتۇ. ئوغلى ئۆيدە ئوينىاپ يۈرۈپ قەدىمكى بىر ساپال قاچنىڭ چۈشۈپ قاپتۇ ۋە بۇ قاچىدا تاماق يەيمەن، دەپ تۆرۈۋاپتۇ.

خۇددى ئۆيىمىزدىكى ئاددىيغىنا بىر ئويۇنچۇقنى دوستۇمىزنىڭ بالىسىغا تالاشسىلا بېرىۋەتكىنىمىزدەك، بوۋايمۇ ئاسارئەتىقىلەر تىزىلغان ئىشكاپتىن قەدىمكى ساپال قاچىنى ئېلىپ بالىغا بېرىپتۇ. دادا بولغۇچى ئالدىراپ توسۇپ:

ــ بۇنداق قىممەتلىك نەرسىنى قانداقمۇ كىچىك بالىغا بەرگىلى بولسۇن؟ ئۇنىڭ قىممىتىنى چۈشەندۈرمىسەك، كىچىك بالا قەدىرگە يەتمەيدۇ، بۇنداق تەييارغا ھەييار بولۇش بالىنىڭ ئادەم بولۇشىغا پايدىسىز بولارمىكىن، ــ دەپ ئالماسلىقتا چىڭ تۇرۇپتۇ.

ــ دەل بۇنىڭ ئەكسىچە، ــ دەپتۇ بوۋاي، ــ ئۇنىڭغا بۇ نەرسىنىڭ قىممەتلىك ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈش ھەتتا بۇنىڭدا تاماق يېيىشىگە ۋە ئوينىشىغا رۇخسەت قىلىش كېرەك، ئەگەر چېقىۋەتسە چېقىۋەتسۇن. شۇنچىلىك قىممەتلىك نەرسىگە كۆز قىرىنى سالمىغان بالىدا چوڭ بولغاندا چوقۇم ئالاھىدە روھ ۋە ئالاھىدە نەزەر دائىرە تىكلىنىدۇ، ھېچبولمىغاندا ئۇششاق ئىشلارنى تەگەپ ئولتۇرمايدىغان بولىدۇ.②

ھەقىقەت بىلەن خاتالىق

ئالدىراش كېتىۋاتقان بىر يولۇچى سىرلىق بىر ئىشىكنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختاپ ئىشىكنى قېقىپتۇ. ھايال بولمايلا ئۆينىڭ ئىچىدىن بىرى چىقىپتۇ:

ــ كىمنى ئىزدەيسىز؟

ــ ھەقىقەتنى ئىزدەيتتىم.

ــ سىز خاتا كېلىپ قاپسىز، مەن دېگەن خاتالىق، ــ ھېلىقى كىشى شۇنداق دەپلا ئىشىكنى «گۈپپىدە» يېپىۋاپتۇ.

يولۇچى يەنە داۋاملىق ئىزدەشكە مەجبۇر بوپتۇ. ئۇ ئۇزۇن يوللارنى يۈرۈپ، تاغ ـ دەريالارنى كېزىپتۇ. لېكىن ھەقىقەتنى زادىلا تاپالماپتۇ. ئاخىر ئۇ: «ھەقىقەت بىلەن

---

①«تەرجىمان» ژۇرنىلىنىڭ 1996 ـ يىللىق 6 ـ سانىدىن ئېلىندى.

②«تەرجىمان» ژۇرنىلىنىڭ 1996 ـ يىللىق 9 ـ سانىدىن ئېلىندى.

خاتالىق ئۆزئارا رەقىبلەر، خاتالىق ھەقىقەتنىڭ نەدىلىكىنى چوقۇم بىلىدۇ» دەپ قويلاپتۇ ـ دە، دەرھال ئارقىسىغا يېنىپ، يەنە خاتالىقنىڭ قېشىغا بېرىپتۇ.

ـ مەنمۇ دەل ھەقىقەتنى ئىزدەۋاتاتتىم، ـ خاتالىق ئىشكىنى يەنە يېپىۋاپتۇ.

يولۇچى نېيىتىدىن زادى يانماپتۇ. ئۇ ئايلىنىپ ـ ئايلىنىپ يەنىلا خاتالىقنىڭ قېشىغا كېلىپ قاپتۇ، لېكىن خاتالىق پەقەتلا ئوچۇق چىراي ئاچماپتۇ.

ئىشىكنىڭ توختىماي قېقىلىشىدىن خاتالىقنىڭ قوشنىسى ئويغىنىپ كەتكەنىكەن. يولۇچى ئۇمىدسىزلەنگەن ھالدا خاتالىقنىڭ ئىشكى ئالدىدا ئۇياقتىن ـ بۇياققا مېڭىپ يۈرگەنده، ئىشك ئېچىلغان ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ. يولۇچى قايرىلىپ شۇنداق قارىسا، ھەقىقەت تۇرغۇدەك!

ھەقىقەت خاتالىقنىڭ قوشنىسى. كىشىلەر ھەقىقەتنى خاتالىقنىڭ ئىشىكىنى نۇرغۇن قېتىم ئۇرغاندىن كېيىنلا تاپالايدۇ.①

كىچىككىنە كۆن نۇرى

ئېلىسانىڭ ئۆيى تاغدا. قۇياش نۇرى جەنۇب تەرەپتىكى دېرىزىدىن چۈشۈپ ھەر كۈنى ئۆينى ئىللىق نۇرغا ئوراپ تۇرىدۇ. ئەمما، ئېلىسانىڭ مومىسىنىڭ ھۇجرىسى شىمال تەرەپتە بولغاچقا، كۆن نۇرى زادىلا چۈشمەيتتى.

ـ دادا، مومامنىڭ ھۇجرىسىغا نېمىشقا كۆن نۇرى چۈشمەيدۇ؟ ـ دېدى بىر كۈنى ئېلىسا دادىسىغا، ـ مېنىڭچە مومامغۇ ئاپتاپقا ئامراق.

ـ ئەمما قۇياشنىڭ نۇرى ئۇ تەرەپكە ئۆتەلمەيدۇ ـ دە، قىزىم.

ـ ئۇنداقتا ئۆينى چۆرىسەك بولمامدۇ؟ ـ دېدى قىز ساددىلارچە.

ـ ئۆينى قانداق چۆرىگىلى بولسۇن؟

ـ ئەمىسە مومام قۇياشنىڭ ئىللىق نۇرىنى زادىلا كۆرەلمەيدىكەن ـ دە؟

ـ ئامال يوق، قىزىم ياكى سەن كۆن نۇرىدىن ئازراق ئەكىرىپ بېرەمسەن؟

قىز شۇنىڭدىن كېيىن قانداق قىلىپ مومىسىغا كۆن نۇرى ئەكىرىپ بېرىشنىڭ خىيالىدا قالدى. بىر كۈنى ئەتىگىنى ئۇ گۈللۈكتە ئويناۋاتىپ، تۇيۇقسىزلا يۇمشاق، ئىللىق قۇياش نۇرلىرىنىڭ سارغۇچ چاچلىرىدا، كىيىملىرىده جۇلالاپ تۇرغىنىنى كۆرۈپ قالدى. «كۆن نۇرىنى كىيىممىگە ئوراپ مومامغا ئەكىرىپ بەرسەمچۇ؟». ئېلىسا تۇيۇقسىزلا شۇلارنى ئويلىدى ـ دە، خۇشلۇقتىن سەكرەپ كەتتى.

ـ مومـا، قارىگە، مەن سىزگە كۆن نۇرى باشلاپ ئەكەلدىم.

ئېلىسا قۇچاقلىغان كىيىملىرىنى ئاچتى. ئەمما ئەمدى چاقناپ تۇرغان كۆن

①«تەرجىمان» ژۇرنىلىنىڭ 1996 ـ يىللىق 10 ـ سانىدىن ئېلىندى.

نۇرىنى كۆرەلمىدى.

— بالام، — دېدى موماي ئىللىق كۈلۈمسىرەپ، — ئاپتاپ كۆزۈڭدە تۇرمامدۇ چاچلىرىڭدا قۇياش چاقناپتۇ. سەنلا قېشىمدا بولساڭ، ئاپتاپ دېگەن شۇ ئەمەسمۇ!...

ئېلىسا نېمە ئۈچۈنلۈكىنى چۈشەنمىسىمۇ، مومىسىنىڭ خۇش بولغىنىدىن يايراپ كەتتى.

شۇندىن كېيىن، ھەر كۈنى ئەتىگىنى ئېلىسا گۈللۈكتە ئويناياتتى. ئاندىن كۆزلىرى، چاچلىرىدىن تاراپ تۇرغان كۈن نۇرىنى ئېلىپ مومىسىنىڭ قېشىغا چاپاتتى.

ھېكمەت:

ھېسداشلىق بارلىق ئەخلاقلار ئىچىدىكى ئەڭ گۈزىلى. ئۇ خۇددى سۈڭغاتقا ئوخشاش يۈرىكىڭنى ئىللىق تەسىراتقا چۆمدۈرىدۇ.

كۆزىڭنى ئېچىڭ

ناھايىتى جىمجىت بىر چۈشتىن كېيىنكى مەزگىلدە، لوندوندىكى ئۇزۇن يىل رېمونت قىلىنماي تاشلىنىپ قالغان بىر بىنا تۇيۇقسىزلا ئۆرۈلۈپ چۈشتى. ئەتراپتىكى ئاھالىلەر ناھايىتى تېزلىكتە يىغىلغان بولسىمۇ، لېكىن قۇتقۇزۇش خادىملىرىنىڭ يېتىپ كېلىشىنى ساقلاشتىن بۆلەك ھېچ ئىش قولىدىن كەلمەي قاراپ تۇرۇشقا مەجبۇر بولدى. ھەتتا، قاپ بېلىدىن ئۆرۈلۈپ چۈشكەن كېسەك، تاشلارغا بېسىلىپ قېلىپ، بېشىلا چىقىپ قالغان بىرەيلەنگىمۇ ئامال قىلىشالمىدى. ئۇنىڭدىن قان كۆپ چىقىپ كەتكەچكىمۇ، نەپەس ئېلىشى قىيىنلىشىپ، كۆزلىرىمۇ يۇمۇلۇپ كېتىۋاتاتتى.

دەل شۇ چاغدا بىر ئوغۇل بالا ئۇنىڭغا يېقىنلاپ كەلدى ۋە پىچىرلىدى:

— كۆزىڭنى ئېچىڭ! بەردەمرەك بولۇڭ! مەن سىزگە گەپ قىلىپ بېرەي، ھەرگىز كۆزىڭنى يۇمۇلۇپ قالمىسۇن.

يۇمۇلغان كۆزلەر ئېچىلدى. ئۇنىڭدىن ۋەھىمە ۋە مىننەتدارلىق ئۇچقۇنلىرى چاقناپ تۇراتتى.

ئوغۇل ئۇنىڭدىن شۇ قەدەر ساددىلىق بىلەن قانچە ياشقا كىرگەنلىكىنى، نېمە ئىش قىلىدىغانلىقىنى سوراپ چىقتى. لېكىن ئېچىلغان كۆزلەر ئۇزاققا بەرداشلىق بېرەلمەي يەنە بىر قېتىم يۇمۇلۇپ قالدى. ئوغۇل يەنە تۇۋلىدى:

— كۆزىڭنى ئېچىڭ!

ئەمما ئۇ ئاڭلىمىغاندەك ھېچقانداق ئىنكاس قايتۇرالمىدى. كىشىلەر نەدىنىدۇر دوختۇر تېپىپ كەلدى ۋە ئوكسىگېن نەيچىسى ئارقىلىق نەپەسلەندۈردى. كۆزلەر يەنە بىر رەت ئېچىلدى.

قۇتقۇزۇش خادىملىرى ئاخىرى يېتىپ كەلدى ۋە بېسىلىپ قالغان ئەرنى قۇتقۇزۇپ

دوختۇرخانىغا ئېلىپ كېتىشتى. ئەتراپتىكىلەر ئوغۇلدىن: «ئۇ سېنىڭ نېمەڭ؟» دەپ سوراشتى بەس ـ بەستە.

ـــ مەن ئۇنىڭ كىملىكىنى نېمە بىلەي؟ ـــ دېدى ئوغۇل مۇرىسىنى قىسىپ. ئوغۇل بىلەن بېسىلىپ قالغۇچى ئوتتۇرىسىدا ھېچقانداق قانداشلىق مۇناسىۋىتى يوق. ئەممە ھاياتىنىڭ قىممەتلىكلىكىگە بولغان تونۇشتىن ئۆرلىگەن سەممىي ھېسداشلىق ئوغۇلنى ھېسداشلىق مېھرىگە چاقىرىپ چىللىغان، خالاس.

ھېكمەت:
ھېسداشلىق ئېزىلەڭگۇ ياخشى تىلەك ئەمەس، ھاياتلىق نىجاتكارى.

چىشلەنگەن ساندۇچ

بىر ئايال بەش ـ ئالتە ياشلار چامىسىدىكى ئوغلىنى ئېلىپ ئاشخانىغا كىرىپتۇ ۋە ساندۇچتىن ئىككىنى بۇيرۇتۇپ قويۇپ، پوكىي ئالدىدىلا ساقلاپ تۇرۇپتۇ. بۇ چاغدا كىيىملىرى جۇل ـ جۇل، ئازراق دۇمچەك كەلگەن بىر ئادەم كىرىپ، يۇغۇشتۇرۇلمىغان ئۇستەللەردىكى ئاشقان ـ تاشقان نەرسىلەرنى مالتىلاپ يېگىلى تۇرۇپتۇ.

ـــ ئانا، ـــ دەپتۇ ئوغۇل پىچىرلاپ، ـــ قارا، ئاۋۇ ئادەم باشقىلارنىڭ تامىقىنى يەۋالدى.

ـــ قورسىقى ئاچ، پۇلى يوق، بالام، ـــ دەپتۇ ئانىسى.

ـــ ساندۇچتىن بىرنى ئۇنىڭغا بېرەيلى ئەمىسە.

ـــ ئۇ باشقىلاردىن ئاشقان تاماقنىلا يەيدۇ، بالام.

ئۇزاق ئۆتمەيلا كوتكوچى ئۇلار بۇيرۇتقان تاماقنى ئېلىپ چىقىپتۇ. ئوغۇل بولسا بىر ساندۇچنى قولىغا ئېلىپ ئىتتىكلا بىرنى چىشلەپتۇ، ئاندىن ھېلىقى ئادەمنىڭ ئالدىغا يۇگۇرگىنىچە بېرىپ، ساندۇچنى قويۇپ دەپتۇ:

ـــ بۇمۇ چىشلەنگەن، ئېشىپ قالغان!

ھېلىقى ئادەم ھاڭ ـ تاڭ قاپتۇ. ئېسىنى يىغىپ رەھمىتىنى بىلدۈرۈپ بولغۇچە ئوغۇل بالا كېتىپ قالغانىدى.

ھېكمەت:
ئالىيجانابلار، مېھىر ـ شەپقەتلىك ئادەملەر باشقىلارغا كۆپ بېرىدۇ، باشقىلاردىن ئاز ئالىدۇ.

مەلھەم پلاستىر

ـــ نېمە ئىش قىلىۋاتىسەن، ئاپا، ـــ سوزىدى سورىدى.

ـــ قوشنىمىز گىرىن مومايغا تورت ياساۋاتىمەن.

ــ نېمىشقا؟ ــ ئەمدىلا يەتتە ياشقا كىرگەن قىز سۇزىن يەنە سورىدى.

ــ گىرىن مومانىڭ قىزى ئۆلۈپ كېتىپ، يۇرىكى زېدە. ئازابتىن پۈتۈن جىسمى پارە ــ پارە بولۇپ كەتتى قىزىم. شۇڭا، ھەممىمىز ئۇنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئالمىساق بولمايدۇ.

ــ نېمىشقا؟

ــ ماڭا قارا، سۇزىن. بىر ئادەمنىڭ قەلبى جاراھەتلەنگەندە، ئۇ ھەتتا ئادەتتىكى ئىشلارنىمۇ جايىدا قىلالمايدىغان بولۇپ قالىدۇ. بىز ھەممىمىز بىر مەھەللىدىن، گىرىن مومايى بىزنىڭ قوشنىمىز، شۇڭا ئۇنىڭغا يارىدەم بېرىشىمىز كېرەك. ئۇنىڭ قىزى ئۆلۈپ كەتتى، بالام. ئەمدى ئۇ قىزى بىلەن گەپلىشىپ ئولتۇرالمايدۇ. قىزىنى قۇچاقلىيالمايدۇ ھەم بىرگە ئويناپىيالمايدۇ. بەك ئازابلىق، قىزىم، سۇزىن، سەنمۇ خېلى ئەقىللىق،سەنمۇ گىرىن مومانى خۇش قىلىدىغان بىرەر ئىشنى قىلىپ باقامسەن؟

سۇزىن ناھايىتى ئەستايىدىللىق بىلەن ئويلىنىشقا كىرىشتى. ئارىدىن نەچچە مىنۇت ئۆتەر ــ ئۆتمەيلا ئۇ گىرىن مومانىڭ ئىشكى تۇۋىدە پەيدا بولدى. گىرىن مومايى ئىشكىنى ئېچىپ سۇزىنىنى كۆرۈپ ھەيران بولدى. ئۇھازىرلا يىغلىۋېتىدىغانىدەك قىلاتتى، قاپىقىمۇ ئىششىپ كەتكەنىدى.

ــ نېمىدەپ كەلدىڭىز، سۇزىن؟ ــ دېدى مومايى.

ــ ئاپام سىزنى قىزى ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن يۇرىكى يارا، زېدە، پارە ــ پارە بولۇپ كەتتى دەيدۇ. زېدە يەرگە بۇنى چاپلايدىغۇ؟ ــ ئۇ قولىدىكى بىر دانە مەلھەم پىلاستىرىنى چىقاردى، ــ بۇنى سىزنىڭ يۇرەك زېدىڭىزگە چاپلاڭ دەپ ئەكەلدىم...

مومانىڭ بوغۇزى غىققىدە بولۇپ، كۆزلىرىدە لىپمۇلىق ياشلار لىغىلداپ قالىدى. ئۇ تىزلانغىنىچە سۇزىننى مەھكەم قۇچاقلىۋالدى: «رەھمەت قىزىم، بۇ راستلا زېدىنى ساقايتىدۇ» دەيتتى ئۇ مىچىلداپ.

گىرىن مومايى بىر دانە ئەينەك رامكا سېتىۋېلىپ ئائىلىسىدىكىلەرنىڭ كوللېكتىپ چۇشكەن رەسىمىنى ھەمدە سۇزىن ئەكىرگەن مەلھەم پىلاستىرىنمۇ رامكىنىڭ ئىچىگە سېلىپ قويدى. مومايى رەسىم رامكىسىغا قاراپ قىزلىرى بىلەن بىرگە ئۆتكەن خۇشال كۈنلىرىنى ئەسلەيتتى. مەلھەم پىلاستىر ئۇنىڭ يۇرەك زېدىسىنى داۋالاپ ساقايتىشىنىڭ سىمۋولى ئىدى.

ھېكمەت:

كۆيۈنۈش قۇرۇغان شاخلاردىن بىخ ئۇندۇرگۈچى باھار شامىلىدۇر.

پاسخا بايرىمى ۋە رەڭلىك تۇخۇم

جېم تۇغۇلۇشىدىنلا سەل ــ پەل دەلدۇش ھەم بەدەن شەكلى ئۆزگىرىپ كەتكەن بولۇپ، ئىنكاسى ئاستا، يەنە كېلىپ ئېغىر كېسەل ئاستا ــ ئاستا ئۇنىڭ يىلىكىنى شوراپ تۇگەتمەكتە ئىدى. ئەمما ئاتا ــ ئانىسى بار تىرىشچانلىقىنىڭ ھەمىسىنى

كۆرسەتمىسىنى ئۇنى نورمال تۇرمۇشتىن بەھرىمەن قىلدۇرۇشقا ئۇرۇناتتى. مەكتەپكىمۇ بېرگەنىدى.

باھار كەلدى. بالىلارنىڭ ھەممىسى پاسخا بايرىمى (ئۇيغۇرلاردىكى نوروز، يەنزۇلاردىكى باھار بايرىمىغا ئوخشاپ كېتىدىغان) بايرام ھەققىدە بەس ـ بەستە پىلان تۇزۇشكىلى تۇردى. رېس مۇئەللىم بالىلارنىڭ ھەر بىرىگە بىردىن سولياۋ رەڭلىك تۇخۇم تارقىتىپ بەردى ھەمدە ئەتىگىنچە يېڭى ھاياتلىقنى ئىپادىلەپ بېرەلەيدىغان مەلۇم بىر نەرسىنى رەڭلىك تۇخۇم ئىچىگە سېلىپ ئەكىلىشنى تاپىلىدى.

ئەتىسى ئەتىگىنى، تاڭ ئېتىپ تورغاي چۇچۇلىماستا، 19 نەپەر ئوقۇغۇچى روھلۇق ھالدا مەكتەپكە يېتىپ كېلىپ بولدى ھەمدە ئۆزلىرى ئېلىپ كەلگەن رەڭلىك تۇخۇملارنى مۇنبەردىكى سېۋەتكە قويۇشتى. ماتېماتىكا دەرسىدىن كېيىن پاسخا بايرىمى تۇخۇملىرى ئېچىلماقچى ئىدى.

رېس مۇئەللىم بىرىنچى رەڭلىك تۇخۇم ئىچىدىن بىر تال گۈل ئالدى.

ــ ناھايىتى ياخشى، گۈل ھەقىقەتەنمۇ يېڭى ھاياتلىققا تىمسال، ــ دېدى ئۇ.

ــ چىرايلىق كېپىنەك، ئۇ كىچىككىنە قۇرتچىدىن يوغىنىغان. دېمەكچى، يېڭى ھاياتلىقنىڭ سىمۋولى، ــ دېدى رېس مۇئەللىم ئىككىنچى رەڭلىك تۇخۇم ئىچىدىن چىرايلىق سۇلياۋ كېپىنەكتىن بىرنى ئېلىۋېتىپ. ئۇ ئارقىدىنلا ئۇچىنچىسىنى ئاچتىيۇ، تۇرۇپلا قالدى. تۇخۇم قۇپقۇرۇق ئىدى. «جەزمەنكى جېمىنىڭ، ــ دەپ ئويلىدى ئۇ، ــ ئورۇنلاشتۇرغان تاپشۇرۇقنى چۈشىنەلمىگەن ئوخشايدۇ».

جېمنى ئوڭايسىزلاندۇرماسلىق ئۈچۈن، ئۇ قۇرۇق تۇخۇمنى ئاستاغىنە بىر تەرەپكە قويۇپ قويدى ۋە يەنە بىرىگە قول ئۇزاتتى.

ــ مۇئەللىم، ــ تۇيۇقسىزلا جېمنىڭ ئونلۇك توۋلىغان ئاۋازى ئاڭلاندى، ــ مېنىڭ تۇخۇمۇم توغرۇلۇق ھېچنەرسە دېگۈڭىز يوق، شۇنداقمۇ؟

ــ بىراق، ــ دېدى مۇئەللىم ئامالسىز، ــ سەن ئېلىپ كەلگەن بۇ تۇخۇم قۇپقۇرۇق تۇرسا!

جېم مۇئەللىمنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ تۇرۇپ، پەس ئاۋازدا دېدى:

ــ شۇنداق، ئۇ قۇرۇق. لېكىن ئەيسا پەيغەمبەرنىڭ قەبرىسىمۇ قۇپقۇرۇققۇ. ئەيسا كىرىستقا مىخلانغاندىن كېيىن جەسىدى دەپنە قىلىندى. ئەمما تەڭرى ئۇنىڭغا قايتا ھاياتلىق، تىرىلىش ئاتا قىلدى. ئەجەبا، ئەيسانىڭ قەبرىسىمۇ يېڭى ھاياتلىقنىڭ سىمۋولى ئەمەسمۇ؟!

ھەممە جىمىپ كەتتى. سىنىپ چۈشىنى ئۇچسىمۇ ئاڭلانغۇدەك تىمتاسلىقتا پاتتى. ۋاقىت توختاپ قالغاندەك ئىدى. دەل شۇ چاغدا قوڭغۇراق چېلىنىپ ھەممە بىر ـ بىرلەپ دەرسخانىدىن چىقىپ كېتىشتى. ئېغىر جىمجىتلىققا پاتقان سىنىپ ئىچىدە يالغۇز قالغان رېس مۇئەللىم تۇيۇقسىزلا بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتى. ئۇ ئاخىرى چۈشىنىپ

يەتتى. جېم ھەرگىزمۇ دۆت ئەمەس ئىدى.

ئۇچ ئايدىن كېيىنلا جېمنىڭ كېسىلى تۈيۈقسىز يەنە قوزغىلىپ ئۆلۈپ كەتتى. ئۇنىڭغا تەزىيە بىلدۈرۈش ئۈچۈن كەلگەنلەر ھەيرانلىق ئىلكىدە شۇنى بايقاشتى: ئۇنىڭ تاۋۇتى ئۈستىگە 19 دانە رەڭلىك تۇخۇم قويۇلغان ئىدى، ئەمما ھەممىسىلا قۇيقۇرۇق ئىدى.

ھېكمەت:
سەھىر ـ شەپقەت ھاياتىمىزغا مەنە قوشىدۇ.

بوتۇلكا تەرگۈچى بالا

تۇن كېچە، پويىز تاغ ـ ئېدىرلاردىن ئۇچقاندەك شۇڭغۇپ ئۆتمەكتە. ھەممە ئۇيقۇغا كەتكەن. ئەمما ياشقىنە بىر ئوغرى تىمىسقىلاپ يۈرۈپ باشقىلارنىڭ يانچۇقىغا قول تىقماقتا. توساتتىنلا پويىز ساقچىسى ئۇنى بايقاپ قالدى ۋە قوغلاشقا باشلىدى.

ھەممە جىمجىت. پەقەتلا بىر بالا تاشلاندۇق بوتۇلكىلارنى تېرىپ يۈرمەكتە...

ئوغرى پويىزدىن سەكرىمەكچى بولدى. ئەمما پويىز سۈرئىتى ئىنتايىن تېز بولۇپ سەكرىسىلا كۆكۈم ـ تالقان بولۇشى ئېنىق. ئۇ ئارقىسىغا قارىدى. يانداكى ۋاگوندىلا بىر ساقچى قوغلاپ كەلمەكتە. ئۇنىڭغا باشقا يولمۇ يوق.

پويىز جىددىي تورمۇزلاندى. ئوغرى ئۆزىنى تەستە ئوڭشاپ دېرىزىگە چاقىقانلىق بىلەن ياماشتى. «ۋاي كۆزۈم». ئۇ يېرىم گەۋدىسىنى پويىز دېرىزىسىدىن سىرتقا ئېلىشىغا بىر بالىنىڭ چىرقىرىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. ئوغۇل ئۆزىمۇ تۇيمايلا ئارقىسىغا بۇرۇلدى. ھېلىقى بوتۇلكا تەرگۈچى بالىنىڭ قولىدىكى بوتۇلكا جىددىي تورمۇزلانغاندا قەيەرلەرگىدۇر سوقۇلۇپ چېچىلغان ۋە بالىنىڭ يۈز ـ كۆزلىرىنى قانغا بويىغان، يارىلاندۇرغانىدى.

ئوغرى سەل ـ پەل ئارىسالدى بولدىيۇ، ئەمما تېزلا سەكرەپ يېنىپ كېلىپ، يۈز ـ كۆزلىرى قانغا بويالغان بالىنى كۆتۈرۈپ ساقچى تەرەپكە، ئۇنىڭمۇ كەينىدىكى داۋالاش بۆلۈمچىسى تەرەپكە قاراپ يۈگۈردى.

بالا ۋاقتىدا قوتۇلدۇرۇۋېلىنىدى. ئوغرىمۇ ۋاقتىدا قولغا ئېلىنىدى.

ــ راستىڭنى ئېيت، ــ دېدى ساقچى ئوغرىغا، ــ ئەسلىدە تامامەن قېچىپ كېتەلەيتتىڭ، ئۇنى نېمىدەپ قوتۇلدۇرىسەن؟

ــ چۈنكى...

ــ دەۋەر.

ــ چۈنكى مەنمۇ كىچىك ۋاقتىمدا پويىزدا بوتۇلكا تېرىيدىغان بالا ئىدىم، ھېچكىمنىڭ، ھېچكىمنىڭمۇ مەن بىلەن كارى يوق ئىدى...

ئوغرىنىڭ جاۋابى ساقچىنى ھەيران قالدۇردى. ئارقىدىنلا ساقچىنىڭ ئېيتقان مۇنۇ گەپلىرى ئوغرىنى تېخىمۇ ھاڭ ـ تاڭ قالدۇردى:

ـ بەختىڭ بار ئىكەن، سەن بالىنىلا ئەمەس، ئۆزۈڭنىمۇ قۇتقۇزدۇڭ. بىلەمسەن؟ سەن سەكرىمەكچى بولغان جاي باش ـ ئايىغى يوق پايانسىز سازلىق ئىدى.

ھېكمەت:

گۈل سوۋغا قىلغۇچىنىڭ قولىدا گۈلنىڭ پۇرىقى قالىدۇ. خۇدا بىزگە مۇنداق دەيدۇ: «سىلەرنىڭ يوقسۇل، ئىگە ـ چاقسىزلارغا قىلغان خەير ـ ئېھسان، سەدىقىڭلار ئەمەلىيەتتە ماڭا قىلىنغان بىلەن ئوخشاشتۇر. سىلەر شۇ سەۋەبلىك بەختكە مۇيەسسەر بولىسىلەر.»

ۋېتىرنىڭ ئارزۇسى

ـ روزىدىستۇا بوۋايدىن قانداق سوۋغاتقا ئېرىشىشنى بەكرەك خالايسىلەر؟

جۇلىيا مۇئەللىمنىڭ بۇ سوئالى بىلەن سىنىپنىڭ ئىچى پاتپاراق شاۋقۇن ـ شۇرەنگە لىق تولدى. پەقەت بىر ئوغۇل بالىلا بۇ مالىماتاڭ، غوۋغالارنى ئاڭلىمىغاندەك ھېمجەت ئىدى. ئۇنىڭ ئىسمى ۋېتىر، ئائىلىسى نامرات، ئانىسى يوق، ئەمما ۋېتىر ھەر ئارەپتىن سىنىپتىكى ھەممىنى بېسىپ چۈشىدىغاندەك زېرەك بالا.

ـ ۋېتىر، سەنچۇ؟ سەن نېمىگە ئېرىشىشنى بەكرەك خالايسەن؟ ـ جۇلىيا مۇئەللىم ئوتنىڭ ئالدىغا كېلىپ مۇلايىم ئاۋازدا سورىدى. ۋېتىر ئورنىدىن ئاستا تۇرۇپ دېدى:

ـ مۇئەللىم، بىزنىڭ ئۆيىنىڭ تۇرخۇنى يوق تۇرسا، روزىدىستۇ بوۋاي نەدىن كېلىدۇ؟ ـ ئۇنىڭ ئاۋازى مۇڭدىن بوغۇلۇپ قالغاندى. مۇئەللىم كۆلۈمسىرىگىنىچە روزىدىستۇ بوۋاينىڭ ئامال تېپىپ كىرەلەيدىغانلىقىنى ئېيتتى. ۋېتىرنىڭ كۆزى ياشقىچە نۇرلىنىپ، يۈزىگە خۇشاللىق ئالامەتلىرى تېپىپ چىقتى ۋە تولىمۇ روھلۇق ئاۋازدا:

ـ ماڭا بىر جۇپ پاختىلىق پەلەي ۋە بىر جۇپ پاختىلىق پايپاق بولسىلا كۇپايە، ـ دېدى. بۇنى ئاڭلاپ سىنىپتىكى بالىلارنىڭ ھەممىسى پاراقلاپ كۈلۈپ كېتىشتى. ۋېتىر ئۇزىمۇ كۈلۈپ كەتتى. ئەمما ئۇنىڭ كۈلكىسى شۇ قەدەر ساپ، ساددا كۈلكە ئىدى.

ـ نېمىشقا؟

جۇلىيا مۇئەللىم ۋېتىرنىڭ بۇ ساددا ئارزۇسىنىڭ تېگى ـ تەكتىنىڭ ئونچىۋالا بوش يەردىن چىقمايدىغانلىقىنى ھېس قىلىپ ئۇلگۈردى.

ـ مۇئەللىم، سىزنىڭ قولىڭىز بەك توڭلايدۇ، سوغۇق. بىز كەينىڭىزدىن سىزنى «مۇز قول مۇئەللىم» دەپ ئاتايمىز. ئەگەر ئاشۇ پاختىلىق پەلەينى سىزگە بەرسە قولىڭىز ئىسسىق تۇرسا دەيمەن. مومامنىڭ پۇتى ئۇششۇپ قالغان. پاختىلىق پايپاقنى ئونىڭغا بەرسەم، پۇتى ياخشىلىنىپ قالارمىكىن دەيمەن.

بايىلا مەسخىرىلىك پاراقلاپ كۆلگەنلەر جىمىپ كەتتى. قانداقتۇر بىر نەرسە ئۇلارنىڭ يۈرىكىنى بوش چېكىپ ئۆتكەندەك بولدى. جۇلىيا مۇئەللىم پۈتۈن بەدىنىنىڭ ئوتتەك بىر سېزىمنىڭ ئىسكەنجىسىدە تىترەپ توختىغىنىنى، بۇرنىنىڭ قىمىلداپ كەتكەنلىكىنىلا ھېس قىلالىدى. ئۇ ۋېتىرىنىڭ ئۆز قولىنى ئىستىپ قويۇش ئويىنى بارلىقىنى، شۇنچە نامراتلىقىدىن ئۆز ئارزۇ - ئارمانلىرى ئەمەلگەئاشىدىغان چاغلاردىمۇ يەنىلا شۇ قەدەر ئاددىي ئەمما مۇقەددەس ئوي - ئارمانلاردا بولىدىغىنىنى ئەسلا ئويلاپ باقمىغانىدى.

ھېكمەت:
كۆيۈنۈش مېھىر - شەپقەت دەرىخىنىڭ بىر تال كۆركەم چېچىكى.

ئوك قول ۋە سول پۇت

دالى ئالىي مەكتەپنى پۈتكۈزۈپ ئوقۇتقۇچى بولدى. تۇنجى سائەتلىك دەرسته ئۇ جىددىيلىشىپ، تامدىكى مەنزىرە رەسىملىرىگە بىر نەچچە رەت قارىۋېلىپ، ئاندىن كەيپىياتىنى تۇراقلاشتۇرالىدى.

— بولدى، باشلايلى،— دېدى ئۇ ئوقۇغۇچىلارغا قاراپ،— ئەگەر دەرستىن رازىمەنلىك ھېس قىلساڭلار چاۋاك چېلىڭلار.

بۇ ئۇنىڭ ئوقۇغۇچىلارنىڭ تەسەۋۋۇرى، سەگەكلىكىنى قوزغاش ئۈچۈن قوللىنىۋاتقان ئۇسۇلى ئىدى. دېگەندەكلا ئوقۇغۇچىلار بارا - بارا پاسسىپ، جانسىز ھالەتتىن قۇتۇلۇپ جانلىنىپ، تېتىكلىشىشكە باشلىدى. دالىمۇ تېخىمۇ ئېچىلىپ يېيىلىپ، ھەممە ئوقۇغۇچىنى بىردىن - بىردىن كۆزىتىپ چىقتى. ئەمما نەزىرى توساتتىنلا ھېچقانداق ئىپادىسىز، بۇتەك قېتىپ ئولتۇرغان بىر ئوقۇغۇچىغا چۈشۈپ قالدى. دالى يەنە بىر رەت ئوقۇغۇچىلارنى دىققەتكە چاقىردى. ئەمما ھېلىقى ئوغۇل بالا يەنىلا ئىپادىسىز.

— ئىسمىڭ نېمە؟— دەپ سورىدى دالى قوپاللىق بىلەن.

ئوغۇل كالپۇكىنى چىڭ چىشلىۋالغانىدى. ئوك قولى يانچۇقىدا، چىرايىدا سەل پەل ئاچچىقمۇ بارەدەك قىلاتتى. ئۇ جاۋاب بېرىپ بولغۇچە، يېنىدىكى يەنە بىر بالا «مۇئەللىم، ئۇنىڭ ئىسمى توماس» دېدى.

دالى ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ قويۇپ دەرسىنى ئۆتۈۋېرىشكە مەجبۇر بولدى. ئەمما قىزغىن كەيپىياتى نەلەرگىدۇر غايىب بولىدى ۋە «بەخت» دېگەن تېمىدا يېزىقچىلىق تاپشۇرۇقى ئورۇنلاشتۇرۇپ چىقىپ كەتتى.

بىر نەچچە كۈن ئۆتۈپ توماس يەنە بىر ئىش چىقاردى. يەنى بىر ئوغۇل بالا بىلەن ئۇرۇشتى. دالى مۇئەللىم جېدەلنى پەسەيتىش ئۈچۈن ئالدىراپ بارغىنىدا، توماسنىڭ

پۇتۇن ئەپتى كۆرگۈسىز بولۇپ كەتكەنىدى. ئۆزگەرمىگىنى يەنىلا يانچۇقىغا تىقىۋىلىنغان ئوك قول، مىت قىلماسلىق، قىزارغان يۈز ئىدى.

ــ يەنە نېمە بولدى، توماس؟

توماس پەرۋامۇ قىلىپ قويماي ئۆرۈلگىنىچە كېتىپ قالدى. دالى مۇئەللىم ئىلاجسىز يېنىپ كەلدى.

ــ توماسنىڭ ئوك قولى توك سوقۇۋېتىپ ئۈزۈلۈپ كەتكەن!

بىز قىزنىڭ ئېغىزىدىن بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغان دالىنىڭ يۈرىكى ئاچچىق زىڭىلداپ توختىدى.

كەچلىكى، دالى تاپشۇرۇق دەپتەرلىرى ئارىسىدىن توماسنىڭ دەپتىرىنى ئالايىتەن سۈغۈرۇپ ئالدى ۋە تۇنجى قېتىم 99 نومۇر قويۇپ، كەينىگە تۆۋەندىكى گەپلەرنى يېزىپ قويدى: «ساڭا تولۇق نومۇر قويماسلىقىمدىكى سەۋەب، سەن تېنىڭدىكى جاراھەت تۈپەيلى روھىڭنىمۇ چۈشكۈن قىلىۋاپسەن. ئىنچىكىلىك بىلەن كۆزىتىدىغان بولساڭ، دالى مۇئەللىمنىڭمۇ سول پۇتى يوق توكۇر ئىكەنلىكىنى بايقايسەن. ئۇنىڭ كەينىگە ئىنتايىن ئاچچىق بەختسىزلىك يوشۇرۇنغان. ئەمما ئۇ بەخت تۈيغۇلىرىنى رەت قىلىپ باققىنى يوق. ئۇ ئاددىيلا ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىلىق كەسپىنى تاللىۋالغان بولسىمۇ، ئەمما يەنىلا ئىنتايىن ئەستايىدىل، شاد ـ خورام ياشاۋاتىدۇ».

ئەتىسى دالى خۇددى ھېچ ئىش يۈز بەرمىگەندەكلا سىنىپقا كىرىپ تاپشۇرۇق دەپتەرلەرنى تارقىتىپ بەردى. دەرس ئۆتتى. دەرستىن چۈشۈشكە بەش مىنۇت قالغاندا ئۇ: «ئۇنداقتا بىز تۇنۇگۈنكى مەزمۇننى تەكرارلاپ باقايلى، ئەما ئازراق ئۆزگەرتىش كىرگۈزىمىز، يەنى ئەگەر رازى بولغان، بەخت تۈيغۇسىغا چۆمگەن بولساڭلار پۇتۈڭلارنى يەرگە ئۇرۇڭلار، مانا مۇنداق» دېدى ۋە ئۆزى ئالدى بىلەن كۆرسەتتى. ئۇنىڭ سول پۇتى يالغان بولغاچقا ئىككى پۇتىنى تەڭ كۆتۈرۈپ سەكرىشى كېرەك ئىدى. قارىماقىغا بەكمۇ ھەزىل كۆرۈنەتتى.

ئارقىدىنلا سىنىپ ئىچىنى بوران باسقاندەك گۈلدۈر ـ تاراق ئاۋازلار بىر ئالدى. دالى شۇ ئاۋازلارنىڭ ئىچىدىن ئەڭ قاتتىق دۈپۈرلىگەن ئاۋازنى ئەڭ ئالدى بىلەن ئاڭلاپ يەتتى. ئاۋاز چىقارغۇچىنىڭ كۆزلىرى لىپمۇلىق ياشقا تولغانىدى.

ھەئە، دالى بەختلىك. ئۇ بۇرۇن ئۆز قەلبىدىكى ناھايىتى چوڭقۇر ھەسرەتنى ۋاقالىغانىدى. ئەمدى يەنە بىر زېدە باسقان يۈرەككە مەلھەم بەردى.

ھېكمەت:

كۆيۈنۈش خۇددى چاپلاشقاق يېلىمغا ئوخشاش سىزنى ۋە ئەتراپىڭىزدىكى سان ـ ساناقسىز كىشىلەرنى چەمبەرچاس ئاجرالماس قىلىۋېتىدۇ.

مېھرىنىڭ تەبىئىتى

بىر ەيلەن بىر چايانىنىڭ سۇغا چۈشۈپ كېتىپ پىرقىراپ ئايلىنىپ يۈرگىنىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ سۇدىن چىقىۋېلىشىغا يارەدەم قىلماقچى بوپتۇ. ئەمما چايانىنى ئەمدى تۇتايلى دېيىشىگىلا چايان ئۇنىڭ قولىنى چېقىۋاپتۇ. ئۇ نىيىتىدىن يانماي، يەنە چايانىنى تۇتايلى دېيىشىگە، چايان ئۇنى يەنە چېقىۋاپتۇ. يېنىدا تۇرغان يەنە بىر ئادەم ئۇنىڭغا دەپتۇ:

ــ چاقسىمۇ يەنە قۇتقۇزامسەن؟

ــ چېقىش چايانىنىڭ تەبىئىتى، ــ دەپتۇ ئۇ، ــ سۆيۈش، مېھىر بولسا مېنىڭ تەبىئىتىم. چايانىنىڭ چېقىشىنى دەپلا ئۆزۈمدىكى مېھىر كۆيۈنۈشتىن ئىبارەت ئىنسانىي تەبىئەتتىن كەچسەم قانداق بولغىنى؟

ھېكمەت:

مېھرىنى، ئالىيجانابِ ئەخلاقىڭنى تاشلىمايلا، ئەتراپىڭدىكىلەر سىزگە زىيان سالسىمۇ.

پەرۋاسىزلىقنىڭ جەرىمانىسى

بىر موماي نان ئوغرىلىغانلىق سەۋەبلىك سوتلىنىپتۇ. سوراقتا ئۆز جىنايىتىنى ئىقرار قىلىش نۆۋىتى كەلگەندە موماي مۇنداق دەپتۇ: «ئاچ قالغان بالىلىرىمنى بېقىش ئۈچۈن نان كېرەك، دادىسى بىزنى تاشلىۋەتتى. ئىشلەپ بالىلىرىمنى بېقىش ئۈچۈن جان تىكىپ خىزمەت ئىزدىدىم، ئەمما قېرىپتىمەن، ھېچكىمگۇ مېنى ئىشلىتىشنى خالىمىدى. قانداق قىلاي؟ بالىلىرىم ئېغىزىغا گىياھ سالمىغىلى ئىككى كۈن بولدى...»

سوتچى دەپتۇ: «مەن قانۇن بويىچە ئىش كۆرۈشۈم كېرەك. 20 دوللار جەرىمانە تۆلەمسەن ياكى 20 كۈن قاماقتا ياتامسەن، ئۆزۈڭ تاللا».

شۇ چاغدا، سوتقا قاتناشقان بىر ەيلەن ئورنىدىن تۇرۇپ ھەممىگە سالام ـ ئېھتىرام بىلدۈرۈپتۇ ۋە يانچۇقىدىن 20 دوللار ئېلىپ سوتقا تاپشۇرۇپ بەرگەندىن كېيىن ئەتراپىدىكىلەرگە قاراپ مۇنداق دەپتۇ: «ئەمدى ھەممىمىز 50 دوللاردىن جەرىمانە تۆلەيلى. يەنى بىزنىڭ پەرۋاسىزلىقىمىز، ئۆزئارا سوغۇق مۇناسىۋەتلىرىمىز ئۈچۈن جەرىمانە تۆلەيلى. ئۆز بالىلىرىنى نان ئوغرىلاپ باقمىسا بولمىغۇدەك ئېچىنارلىق قىسمەتكە چۈشۈپ قالغان جەمئىيىتىمىز ئۈچۈن جەرىمانە تۆلەيلى».

ھېچكىمگۇ مۇنداق كىشىنى چۆچۈتىدىغان كەسكىن ھۆكۈمنى ئويلاپمۇ باقمىغانىدى. ھەممەيلەن ئۈن ـ تىنسىز كېلىپ 50 دوللاردىن پۇل تاشلاپتۇ.

ھېكمەت:
بەرگەن قول ئالغان قولدىن مەڭ ياخشى.

ئاجايىپ سۆيۈش

مېيىپلار تەنھەرىكەت مۇسابىقىسىگە قاتناشقان توققۇز نەپەر يۈگۈرۈش ماھىرىنىڭ ھەممىسىلا جىسمانىي ياكى ئەقلىي جەھەتتىن ئەيىبناقلاردىن ئىدى. ئۇلار ھەممىسى رەتلىك تىزىلىپ يۈگۈرۈش سىزىقىدا تۇراتتى. باشلىنىش ئوقى ئېتىلىش بىلەن تەڭ ھەممىسى يۈگۈرۈشكە باشلىدى. ئۇلار بەسلىشىپ يۈگۈرەشمەيتتى. بەلكى خۇشاللىق ئىلكىدە مۇساپىنى تاماملاپ تۇگەتسىلا بولاتتى.

تۇيۇقسىز بىر بالا يىقىلىپ چۈشتى. ئۇ بىر ئامالالارنى قىلىپ ئورنىدىن تۇردىيۇ، يەنە يىقىلدى. نەچچە قېتىم تىرىشىپ بېقىپمۇ ئۆرە بولالمىدى ـ دە، ئاخىرى يىغلىۋەتتى. باشقا سەككىز ماھىر ھېلىقى ئوغۇل بالىنىڭ يىغا ئاۋازىنى ئاڭلاپ يۈگۈرۈشتىن توختاپ يىقىلغان سەپدىشى بار تەرەپكە قاراپ بىر دەك يۈگۈرۈپ كېلىشكە باشلىدى ھەمدە «قورقۇش يىغىندى كېسىلى» گە گىرىپتار بولۇپ قالغان بىر قىز كەلگەنچە كېلىپ ھېلىقى ئوغۇلنى يېنىك بىرنى سۆيۈپ قويۇپ دېدى: ــ ئەمدى ياخشى بولۇپ قالسەن. بالا بىر نېمىلەرنى قىلىپ يۈرۈپ ئاخىرى ئورنىدىن تۇردى ۋە توققۇز ماھىر قول تۇتۇشۇپ بىرلىكتە ئاخىرقى پەللىگە قاراپ يۈگۈرۈشكە باشلىدى.

مەيداندىكى بارلىق تاماشىبىن ئورنىدىن دەست تۇرۇپ كەتتى. ھاياجانلىق چاۋاكلار ئۇزۇنغىچە ئۇزۇلمىدى.

ھېكمەت:
تەنىڭ، ئەقلىڭ كەمتۈكلۈكى ھېچ گەپ ئەمەس. ئەڭ قورقۇنچلۇقى ئورتاق كۆيۈنۈش تۇيغۇسىنىڭ يوقاپ كېتىشى.

ھەقسىز كۈن نۇرى

چاچلىرى سالۋاراپ، ئاقىرىپ كەتكەن بۇ تىلەمچى ئايالنىڭ ھەر كۈنى مۇشۇ يەردە كېنۇئىر ئەپەندىنىڭ ئۆيىنىڭ ئۆڭىگە يېقىنلا يەردىكى بىر تاشلاندۇق ئورۇندۇقتا ئولتۇرغىنى ئولتۇرغان. دېنۇئىر ئەپەندى پات ـ پات ئۇنىڭغا ئاز ـ تولا نان ـ پان، كىيىم ـ كېچەك دېگەندەك نەرسىلەرنى بېرىپ قويىدۇ.

بۇگۈن دېنۇئىر ئەپەندى قىزىغىمۇ خەير ـ ئېھسانىنى ئۆگىتىپ قويۇش مەقسىتىدە ئۇنى ئېلىپ چىقتى. قىزچاق ناننى تىلەمچى ئايال تەرەپكە ئېلىپ ماڭغاندا، تىلەمچى ئايالنىڭ چىرايىدا غەلىتە، ئەمما ئوچۇق شادلىق ئۇچقۇنلىرى پەيدا بولدى ـ دە، قولىنى

ئۇزىتىپ ماڭدى. ئەمما قولى نانغا ئەمەس، قورقۇمسىراپ تۇرغان قىزچاقنىڭ يۇزلىرىگە كەتتى. قىز قورقۇپ چىرقىرىغىنچە دادىسىنىڭ كەينىگە ئۆزىنى ئاتتى. تىلەمچى ئايالنىڭ كۆزلىرى يەنىلا قىزچاقنى ئىزدەيتتى. «مېنىڭمۇ مۇشۇنداق قىزىم بولسا، نەقەدەر ياخشى بولاتتى» دەيتتى ئۇ. ئۇنىڭ ئاۋازى بارغانسېرى پەسلەپ بوغۇلۇپ يوقاپ كەتمەكتە ئىدى.

دېنۇئېر ئەپەندى يەرگە چۈشۈپ كەتكەن نانىنى ئايالغا ئېلىپ بەردى. ئايالنىڭ قاسىماق، كىر باسقان قوللىرىدا ھېس قىلىپ بولمايدىغان بىر ئىسسىق تەپچىرەپ تۇراتتى.

ــ دادا، كەچۈرۈڭ، ــ دېدى قىز ئۆيگە كېلىپلا دادىسىغا، ــ مەن ياخشى قىلمىدىم.

ــ قىزىم، ــ دېدى دېنۇئېر ئەپەندى قىزىنىڭ بېشىنى سىيلىغاچ، ــ تولا ھالىڭدا بىز ئىشنى ۋايىغا يەتكۈزۈپ قىلالمايمىز. ئەمما ئۇنتۇماسلىقىمىز كېرەككى، مېھىر ـ شەپقەت ئاپتاپقا، كۈن نۇرىغا ئوخشايدۇ. بىز ھەممە يەرنى بۇرۇنقىدەك زور يورۇقلۇققا ئايلىنالمىساقمۇ كىچىككىنە بۇلۇڭ ـ بۇرجەكنى يورۇتقۇدەك نۇرغا بولسىمۇ ئايلىنىشقا تىرىشىشىمىز كېرەك. قىلالمىساقمۇ قىلغۇمىز بار ئىشلارغا، بىزدىن ياخشىلارغا ئىرزەت كۆرسىتىشنى ئۆگىنىۋېلىشىمىز كېرەك.

ھېكمەت:
كۆيۈنۈش ئېغىزدىكى گەپ، روھىي جەھەتتىكى تەسەللىلا ئەمەس، ئەمەلىي قوللاش، ماددىي جەھەتتىكى ياردەمگۇ بولۇشى كېرەك.

ياردەم پېرىنسىپى

نىيۇيورك قار كۆپ ياغىدىغان شەھەر. قىش كۈنلىرى ھۇشقىيىتىپ تۇرغان قار كۆزنى ئاچۇرمايدۇ. ئەپەسلىنىشمۇ تەسكە توختايدۇ. تۇنۇگۈنلا شۇنداق ئوچۇق قالغان ھاۋا ئەتسى ئەتىگەنگىچە زېمىننى ئاپئاق قارغا كۆمۈۋېتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن نۇرغۇن شىركەت، سودا سارايلار ئىش، سودا توختىتىشقا، مەكتەپلەرمۇ دەرس توختىتىشقا مەجبۇر بولىدۇ. ئەمما كىشىنى تاڭ قالدۇرۇپ، ھۆكۈمەت باشقۇرۇشىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپلەر قارنىڭ قانچىلىك كۆپ، قاتتىق يېغىشىدىن قەتئىينەزەر ئوقۇتۇش توختاتمايدۇ. سېرىق رەڭلىك مەكتەپ مىنىبۇسلىرى جاپا تارتسىمۇ ئوقۇغۇچىلارنى ئالغىلى بارىدۇ. ئوقۇتقۇچىلارنىڭ ماشىنا ئالدىدىكى دۆۋىلىشىپ قالغان قارلارنى گۈرجەك بىلەن تازىلاپ، ئېغىز ـ بۇرنىدىن قويۇق ئىس پۈرقۇپ ئېھتىيات بىلەن مەكتەپكە قاراپ كېتىۋاتقانلىقىنى ھەر قاچان كۆرگىلى بولىدۇ.

قېلىن قار ياغقان بەزى كۈنلىرى قىسمەن ئاتا ـ ئانىلار مەكتەپنى تىللىغىنىچە تېلېفون ئالىدۇ. ئەمما سەل تۇرۇپلا ھەممىسىنىڭ تەلەپپۇزى يۇمشاپ، قايتا ـ قايتا

كەچۈرۈم سوراپ، ئوچۇق ـ يورۇقلۇق بىلەن تېلېفونىنى قويۇشقا مەجبۇر بولىدۇ.

مەكتەپلەرنىڭمۇ ئۆزىگە تۇشلۇق ئويى بار: نىيۇيورك بايلار توپلاشقان شەھەر. شۇنداقلا كەمبەغەل ئائىلىلەرمۇ تالاي. ھەتتا بەزىلىرى كۈندۈزى پارۇايلىرىنى ئېچىشقىمۇ، بالىلىرىنىڭ چۈشلۈك تامىقىغىمۇ چىقىنالمايدۇ. بالىلىرى مەكتەپ چۈشلۈكى بېرىدىغان ھەقسىز تاماققا قارايدۇ (ھەتتا كۆپرەك ئەكىتىپ كەچلىك تاماق قىلىسىمۇ بولىدۇ). مەكتەپ بىر كۈن ئوقۇش توختاتتى دېگەن گەپ ئاشۇ كەمبەغەل ئائىلىنىڭ بالىلىرى بىر كۈن سوغۇقتا، ئاچ قالدى دېگەن گەپ. مۇئەللىملەر جاپا تارتسىمۇ بۇ ئوقۇغۇچىلارنىڭ خارلىقتا قېلىشىغا چىدىمايدۇ.

يەنە بەزى ئاتا ـ ئانىلار: «ئۇنداقتا بايلارنىڭ بالىلىرى مەكتەپكە بارمىسا، كەمبەغەل ئائىلىنىڭ بالىلىرى بېرىپ ئىسسىقتىن، تاماقتىن بەھرىمەن بولسا بولىۋېرىدىغۇ» دەپتۇ. مەكتەپنىڭ جاۋابىنى ئاڭلاڭ:

بىز ئاشۇ نامرات بالىلارنىڭ قۇتقۇزۇشقا، يارىمگە ئېرىشكەنلىكىنى سېزىپ قېلىشىنى خالىمايمىز. سەدىقە ـ ئېھسان، يارىم بېرىشتىكى پىرىنسىپ ئۇلارنىڭ ئىززەت ـ ھۆرمىتىنى ساقلاش!

ھېكمەت:

مېھىر ـ شەپقەت، كۆيۈنۈش باراۋەرلىك، قارشى تەرەپنىڭ ئىززىتىنى قوغداش ئاساسىدا بولغىنى ياخشى.

باھار گۈللىرى

يەكشەنبە ئەتىگەن. ۋەيرانە كىينىگەن بىر بالا لىققىدە گۈل بېسىلغان بىر ھارۇنىنى سۆرەپ كەلمەكتە. كۆزى ئەتراپىتا... ئۇ بىر كوچا دوقمۇشىغا كېلىپ توختىدى. بۇ يەرنىڭ بازار باشقۇرۇشى بەك چىڭ ئەمەس، ساقچىمۇ كۆرۈنمەيدۇ. ئەمما ئۇ يەنىلا خاتىرجەم ئەمەس. يۈرىكى پوك ـ پوك.

ئۇنىڭ ئەندىشىسى ئورۇنسىز ئەمەس ئىدى. دېگەندەك ئارىدىن ئون مىنۇت ئۆتەر ـ ئۆتمەيلا پۇقراچە كىينىگەن ئىككى ساقچى ئۇۋ مارىلىغان ئىتتەك تىمىسقىلاپ يېتىپ كەلدى. ئۇلار ھەقىقەتەن سەزگۈر، بۇرۇن تۆشۈكلىرى ئۇۋ ھىدىدىن كېڭىيىپ كېتىپتۇ... قۇياش پارلاپ تۇرغان يەكشەنبە... ئەتىگەن... نامەلۇم بىر ئىش يۈز بېرىدىغاندەك دەككە ـ دۈككە ئەنسىزلىك، گۈل ساتقۇچى بالا...

ـ كىنىشكا!

پۇقراچە كىينىۋالغان ساقچىلار قوپاللىق بىلەن سوراشتى. بالىدا ئەلۋەتتە گۈل سېتىش تىجارەت كىنىشكىسى يوق.

ساقچىلاردىن بىرى قول ھارۇسىغا ئېسىلدى. پاھ! ئۇنىڭ كۆچى بار ئىكەن.

مۇنداقلا كۆچەپ قويۇۋىدى، ھارۋىدىكى نەرسىلەر پۈتۈنلەي چېچىلىپ چۈشتى. كوچا ئېغىزى ئەمدىلا ئېچىلغان خۇش پۇراق باھار گۈللىرى بىلەن قاپلانىدى. ئون ياشلارغا كىرگەن بالا تىرىكچىلىك مەنبەسى بولغان سۈيۇملۇك گۈللىرىنىڭ چېچىلىپ يانقانلىقىنى ھالىتىگە ھاڭقىيىپ قاراپ قالدى.

ئەتراپتىكىلەردىن ھېچكىم زۇۋان سۇرمىدى. بىر ئىيال، پەقەتلا بىر ئىيال ئېغىز ئاچتى.

ــ بەك ياخشى قىلدىڭلار ئەپەندىلەر! قاراڭلار، ھەر قېتىم مۇشۇنداق قىلىپ ماڭساڭلار، ئۇزۇنغا بارمايلا بۇ كوچا، بۇ سودا سارايلىرىنى پاك ــ پاكىز قۇرۇقداپ چىقالايسىلەر. بەلەن ئۈسۈل، بەلەن چارە!

كوچىنىڭ ئېغىزىدىن يەنە بىر ئىيال چىقىپ كەلدى. ئۇ چېچىلىپ يانقان گۈللەرگە قارىدى. گۈل ساتقۇچى بالىغا سەپسالدى. ھېلىقى ئىيالغا، ساقچىلارغا نەزىرىنى ئاغدۇردى. ئاندىن گەپ قىلماي بىر سىقىم گۈلنى تېرىپ، بالىغا قاراپ ماڭدى. گۈلنىڭ پۈلىنى تۆلەپ قويۇپ قارماي كەتتى. يەنە بىر ئىيال... يەنە بىرى... تۆتى... 15 ئىيال ھېچكىمۇ گەپ قىلمىدى. بىر ئېغىزمۇ زۇۋان سۇرمىدى. گۈلنىڭ باھاسىنىمۇ سورىمىدى. پۇل تۆلەپ، گۈلنى ئېلىپلا كەتتى. ساقچىلار غەزەپتىن يېرىلغۇدەك بولدى. ئەمما ئۇلار نېمىمۇ قىلالايتتى؟ بۇ سېتىلمىغان، سېتىۋېلىشقا تېگىشلىك گۈللەر ئىدى. ئۇلار كىشىلەرنىڭ گۈل سېتىۋېلىش ئىستىكىنى توسۇپ قالالمايتتى.

ئون مىنۇتقىمۇ بارمىدى، يەردە بىر تالمۇ گۈل قالمىدى.

ھېكمەت:

كۆيۈنۈش باھار گۈللىرىگە ئوخشاش ئەتراپتا خۇش پۇراق تارقىتىدۇ.

كېپىنەك تۇتقۇچى قىزچاق

بىلىق تۇتۇشقا ھېرىسمەن بىر ئەر ــ خوتۇنىنىڭ بىلىق تۇتۇشقا ئۆچ يەتتە ياشلاردىكى بىر قىزى بار ئىكەن. ھەر ھەپتىنىڭ ئاخىرى، قوشنىلار قىزچاقنىڭ ئاچچىق يىغىسىنى ئاڭلايتتى.

ھاۋا ئىنتايىن ئوچۇق بىر چۈشتىن كېيىنكى مەزگىلدە، دادىسى قىزنىڭ قوڭغۇراقتەك زىل، شاد كۈلكە ئاۋازىنى ئاڭلاپ كاربىدوردىن قارىسا، قىزى بىلىقنىڭ قارمىقىغا بىر تال ئەتىرگۈلنى ئوتكۈزۈپ كۆلۈپ يۈرۈۋاتقۇدەك. رەڭگارەڭ كېپىنەكلەر قىزچاق تۇتۇۋالغان قارماقتىكى ئاشۇ بىر تال ئەتىرگۈلنى چۆرىدەپ ئۇچۇپ يۈرگۈدەك، دادىسى قىزىقىپ چىقىپ قىزىدىن نېمىشقا مۇنداق قىلىدىغانلىقىنى سوراپتۇ.

ــ مەن ئەتىرگۈلنى يەمچۈك قىلىپ تۇرۇپ ناھايىتى چىرايلىق بىر تال كېپىنەك تۇتتۇم، دادا، ــ دەپتۇ قىز شوخلۇق بىلەن، ــ مەن سىلەر بىلەن بىلىق تۇتۇشقا

ئارغىلى، ئەشۇ گۈزەل مەنزىرىلىك جايلارغا ئوينىغىلى بارغىلى ئامراق. ئەمما مېنىڭ ئاشۇ ئۇچلۇق قارماقنىڭ بېلىقنىڭ پوكىنىدىن تېشىپ ئۆتۈپ جان تالاشقىنىنى كۆرگۈم يوق.

دادىسىنىڭ يۈرىكى ئاچچىق بىر سىلكىنىپ توختاپتۇ. قۇياش قىزىنىڭ يۈزىدە، پەلكىسىدە ئوينايتتى. قىز چاقناپ تۇرغان قۇياش نۇرىدا پەرىشتىدەك ئوماق كۆرۈنەتتى. قارماققا ئېسىلىپ تۇرغان ئەتىرگۈل ئەتراپقا خۇش پۇراق تارقىتىپ، تېخىمۇ نۇرغۇن، تېخىمۇ چىرايلىق رەڭگارەڭ كېپىنەكلەرنى ئۆزىگە تارتاتتى. قىزچاق قارماق ئوينىشىن كېلىدىغان ھەقىقىي، ساپ خۇشاللىققا ئېرىشكەندەك كۈلۈپ، يايراپ ئوينىۋاتاتتى.

ھېكمەت:

ئاق كۆڭۈللۈك كىم ئۇچرايدىغان بايلىق، كىشىنىڭ كۆڭلىنى كۆتۈرىدىغان گۈزەللىك.

يامانغا ھېچكىم يولىماس

بىر كۈنى ھەرە پادىشاھى كۆكۈيۇننىڭ ئورمانلىقتا ئۇچرىغانلىكى جان - جانىۋارلارنى چېقىپ ئارام بەرمەيۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنى تۇتۇۋاپتۇ. كۆكۈيۇن يالغان ۋەدە بېرىپ قۇتۇلماقچى بوپتۇ، بىراق ھەرە پادىشاھى ئۇنىڭغا ياغاچ، بادىرا ۋە ئوت - چۆپ تۇشۇپ كېلىپ، بىر ئېغىز ئۆي ياساشقا بۇيرۇپتۇ ۋە:

ـ ئەگەر ئۆينى ۋاقتىدا پۈتتۈرەلمەيدىكەنسەن، ئورمانلىقتىن ھەيدىۋېتىمەن، ـ دەپ ئاگاھلاندۇرۇپتۇ.

كۆكۈيۇن ئۆينى قانداقمۇ ياسارمەن، دەپ باش قاتۇرۇپ كېتىۋاتسا، ئالدىغا ئات ئۇچراپ قاپتۇ. كۆكۈيۇن بىچارە قىياپەتتە:

ـ ئات ئاكا، بېشىمغا كۈن چۈشتى، ماڭا تاغدىن سەككىز تال ياغاچ ئەكېلىپ بېرىسىڭىز، ـ دەپ يالۋۇرۇپتۇ. ئات بۇ سۆزنى ئاڭلاپ ئېچىدە: كۆكۈيۇن يىل بويى مېنى چېقىپ يۈرسە، مەن ئۇنىڭغا ياردەم قىلمەمنەمۇ؟ ياق، مەن ئۇنى ئالداپ قويماي، دەپ ئويلاپتۇ ـ دە، بېشىنى لىڭشىتىپ تۇرۇپ:

ـ بولىدۇ، كېيىنرەك ۋاقتىم چىقسا، ـ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

كۆكۈيۇن كالىنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

ـ كالا ھەدە، چوڭ پالاكەتكە يولۇقتۇم، ماڭا ئېچ ئاغرىتىپ، تاغدىن 30 تال بادىرا تۇشۇپ بەرگەن بولسىڭىز، ـ دەپ يېلىنىپتۇ. كالا بولسا ئۇنىڭ قىلچە رەھىم قىلمايدىغان سانجىپ چېقىشلىرىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپتۇ ـ دە:

ـ كۆرمىدىڭمۇ؟ مەن ناھايىتى ئالدىراش، ـ دېگىنىچە قۇيرۇقىنى تىك قىلىپ چېپىپ كېتىپ قاپتۇ.

كۆكۈيۈن بىر توپ قويلارنىڭ قېشىغا كېلىپ:

– قوي دوستلار، مەن بۇنىڭدىن كېيىن سىلەرنى چاقمايمەن. مەرھەمەت قىلىپ ماڭا بىر باغلامدىن چۆپ توشۇپ بەرسەڭلار، – دەپ ئۆتۈنۈپتۇ. قويلار ئۇنىڭ ۋەدىسىگە ئىشەنمىگەن بولسىمۇ، ياۋاشلىقىدىن ئۇنىڭ تەلىپىنى رەت قىلالماي:

– قېنى، بىز مەسلىھەتلىشىپ كۆرەيلى، – دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ۋە ھەممىسى بېشىنى بىر يەرگە قىلىپ جىم تۇرۇۋاپتۇ.

– ھېچكىم ماڭا ھەمكارلىشىشنى خالىمىدى، – دەپ زارلاپتۇ كۆكۈيۈن ھەرە پادىشاھىنىڭ ئالدىغا كېلىپ، ھەرە پادىشاھى ئۇنىڭغا:

– سەن ھەر دائىم باشقىلارنىڭ قېنىنى شوراپ كەلدىڭ، شۇڭلاشقا ھېچكىمدىن ھېچقانداق ياردەمگە ئېرىشەلمەيسەن! – دەپتۇ ۋە ئۇنى ئورمانلىقتىن ھەيدەپ چىقىرىپتۇ.

يېگانە قالغان كۆكۈيۈن ھەر يەردە ماكانسىز ئۇچۇپ يۈرۈپتۇ. تا ھازىرغىچە كۆكۈيۈننى كۆرگەن ئاتلار بېشىنى لىڭشىتىپ يالغاندىن ماقۇل دەيدىكەن، كالىلار قۇيرۇقىنى تىك قىلىپ ئالدىراش چېپىپ كېتىدىكەن، قويلار بولسا باشلىرىنى بىر يەرگە ئېگىشتۇرۇپ كېڭەش قىلىۋاتقان قىياپەتكە كىرىۋالىدىكەن.

ھېكمەت:

«بۇ ئۆتنە ئالەم» دەيدىغان گەپ بار، ھەقىقەتەنمۇ مەن بىراۋغا ياخشىلىق قىلساڭ ئايلىنىپ كېلىپ كىشىلەردىندۇر ياخشىلىق كۆرىمەن، يامانلىق قىلساممۇ ھامان بىر كۈنى جاجامنى يەيمەن. بۇ ئالەمنىڭ ئىشلىرى ھامان ئۆزىگە يېنىپ تۇرىدۇ. «تەدبىرىڭگە بېقىپ تەقدىرىڭ» دېگەندەك ئىشلار ئەتراپىمىزدا جىق.

كىشىلەرگە ياخشىلىق قىلىڭىز قىلىڭكى، ھەرگىزمۇ يامانلىق قىلغۇچى بولماڭ. بىر ئىنسانىنىڭ كۆڭلىگە ئازار بېرىڭىز، بۇ خىل ئازارلىق ئۇنىڭ قەلبىنى ئۇزۇنغىچە مۇددەتكىچە بىئارام قىلىدۇ ھەمدە ئۇنى باشقىلارغا ئىشەنمەس قىلىۋېتىدۇ. سىزنىڭ ئادەتكىچە يامانلىقىڭىزمۇ ئۇنىڭ كىشىلەرگە بولغان سەمىمىي، ئاق كۆڭۈل دوستلۇقىنى يوق قىلىۋېتىشى مۇمكىن. يەنە كېلىپ كازىزاپلىقىڭىز تۇپەيلى ئەڭ ئاخىرىدا ئۆزىڭىز يالغۇز قېلىپ كىشىلەر بىلەن ئالاقىمۇ قىلالماسلىقىڭىز مۇمكىن.

ياخشىلىققا ياخشىلىق، يامانلىققا يامانلىق. ياخشىلىق كۆرەي دېسىڭىز، ئەڭ ئالدى بىلەن ياخشىلىق قىلىڭ.

ئالتۇن قەدىنى بىلدىغانلار بىلەن قىممەتلىك

خوراز قىغنىڭ ئارىسىنى ئاختۇرۇۋېتىپ، بىر تال مەرۋايىت تېپىۋاپتۇ.

– مۇشۇنىمۇ نەرسىمۇ، – دەپتۇ ئۇ، – نېمىگە پايدىسى بار. ئادەمزات دېگەنغۇ ئەخمەق، بۇنى ئۆزلىرىچە ئەتىۋار نېمە قىلىشىۋالىدىكەن. مېنىڭچە بولسا، بۇنىڭ

ئورنىغا بىر تال دان تېپىۋالغان بولسام قالتىس ئوبدان بولاتتى. دان مەرۋايىتتەك چىرايلىق بولمىسىمۇ قورساققا ئارام ـ دە.(بۇ مەسەل كىرىلوۋنىك).

ھېكمەت:

بۇ مەسەلدىن ئىنتايىن ئەھمىيەتلىك مۇنداق ئىككى خىل خۇلاسىنى چىقىرىش مۇمكىن.

بىرى: ئەگەردە سەن مەلۇم بىر نەرسىنىك قىممىتىنى تونۇمساك، ئۇ ساڭا نىسبەتەن قىلچە ئەھمىيەتسىز نەرسىگە ئايلىنىدۇ. يەنى شۇ قەدەر مەنىلىك، ئەھمىيەتلىك، ھەقىقەتەنمۇ قەدرىنى بىلىدىغانلار بولمىسا غېرىبسىنىپ قالىدۇ ياكى قەدرىنى بىلمەيدىغانلارنىك نەزىرىدە سەپسەتە سانىلىدۇ.

يەنە بىرى، ئەگەردە ھەر قانچە بىباھا قىممەتلىك نەرسە بولسىمۇ، كىشىلەرنىك ئېھتىياجى بىلەن ماسلاشمايدىكەن، يەنىلا قەدىرسىز ھالغا چۈشۈپ قالىدۇ. مەسىلەن: مەرۋايىت بىباھا قىممەتلىك نەرسە، ئەمما خوراز ئۈچۈن ئەرزىمەس ھېسابلىنىدۇ. ئۇنىڭغا لازىمى قورساق تويغۇزغىلى بولىدىغان دان. شۇنىڭ ناھايىتىمۇ لىرىك، پاكىز تۇيغۇ. ئەمما قەبىھ، زالىم بىر جاللات ئۈچۈن ئۇ تېنىقسىز بىر نەرسە سانىلىشى مۇمكىن.

ھەقىقەت ئۇنۇيدىغان ۋە لازىم قىلىدىغانلارنىك قېشىدا قىممەتلىك. بىلىمۇ، بىلىملىك كىشىلەرمۇ دەل شۇنداق.

ئەگەر پۇشايمانغا قالماي دېسەڭ، بۇگۈن كۈچەپ ئىجتىھات قىل

بىر تاغ باغرىدا بىر جۈپ توشقان ياشايدىكەن. باھار كۈنلىرىنىڭ بىرىدە، ئۇلار بىر جۈپ پەرزەنت كۆرۈپتۇ.

كۈنلەر بىر ـ بىرىنى قوغلىشىپ ئۆتۈپتۇ. بۆجەنلەرمۇ تېز چوڭىيىشقا باشلاپتۇ. ئاتا ـ ئانىسى ئۇلارنى شۇنچە ياخشى كۆرىدىكەنكى، ئۇلارغا ھېچ ئىشنى قىلدۇرمايدىكەن. ھەتتا ئىچىدىغان سۈيىدىن تارتىپ يەيدىغان ئوزۇقلىرىغىچە ھەممىنى ئۆزلىرى ئەكىلىپ بېرىدىكەن. بارا ـ بارا بۆجەنلەرمۇ بۇنىڭغا كۆنۈپ قېلىپ، ئويناشتىن باشقىنى بىلمەيدىغان بولۇپ قاپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە، قېرىپ ماغدۇرىدىن كەتكەن توشقانلار ئامالسىزلىقتىن باللىرىنى يېنىغا چاقىرىپتۇ.

ـ باللىرىم، ـ دەپتۇ ئۇلار، ـ قېرىپ ھالىمىزدىن كەتتۇق، سىلەرگە ئوزۇق تېپىپ بەرگۈدەك ماجالىمىز قالمىدى. ئەمدى بۇ ئىش ئۆزۈڭلارغا باغلىق بولۇپ قالدى.

بۆجەنلەر بىر ـ بىرىگە قارىشىپتۇ. قورساقنىڭ ئاچلىقى ئۇلارنى ئوزۇق ئىزدەشكە مەجبۇر قىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار يولغا چىقىپتۇ.

بۆجەنلەر تاغنىڭ تەسكەي تەرىپىنى كۆزلەپ مېڭىپتۇ، ماڭا ـ ماڭا ئۇلارنىڭ

پۇتلىرى ئاغرىپتۇ، قورسىقى ئېچىپ ھالى قالماپتۇ. يېرىق كالپۇكلىرى تىنىمسىز تىترەپتۇ، لېكىن يىگۈدەك ھېچنەرسە تاپالماپتۇ.

ئەتراپ ئاستا ـ ئاستا قاراڭغۇلىشىشقا باشلاپتۇ. ھالسىزلىنىپ ئاران ـ ئاران قەدەم بېسىۋاتقان بۆجەنلەر ئاتا ـ ئانىسىدىن ئاغرىنىپ، ئۆزلىرىنى ئەيىبلەپ دەرد تۆكۈشۈپتۇ:

ـ ئەي، ـ دەپتۇ بىرى ئۇھ تارتىپ، ـ ئاتا ـ ئانىمىز نېمىشقا بىزنى ئوزۇق تېپىشقا ئۆگەتمىدىكىن! كىچىكىمىزدىن تارتىپ بۇ ئىشقا كۆنگەن بولساق، ئاچ قالمىغان بولاتتۇق.

ـ ئۆزىمىزدىمۇ سەۋەنلىك بار. بۇ ئىشلارنى ئۆزلۈكىمىزدىن ئۆگەنسەكمۇ بولاتتى، مانا ئەمدى ئويۇنقېپىلىقىنىڭ دەردىنى تازا تارتىدىغان بولدۇق، ـ دەپتۇ يەنە بىرى يىغلامسىراپ.

شۇنداق قىلىپ، قاراڭغۇ چۈشۈپتۇ. بىچارە بۆجەنلەر تۈن قاراڭغۇسىدا ھېچ يەرنى پەرق ئېتەلمەي، ئاھ ئۇرۇپ يىغلاپ قېلىشىپتۇ...

بۆجەنلەرنىڭ ئوزۇق تېپىپ كېلىشىنى كۈتۈپ ئولتۇرغان توشقانلار كەچ كىرگۈچە بالىلىرىنى كۈتۈپتۇ، بىراق ئۇلار ئەتىسى تاڭ ئاتقاندىمۇ قايتىپ كەلمەپتۇ. توشقانلار ھەر قانچە ئىزدەپمۇ ئۇلارنى تاپالماپتۇ. شۇ چاغدىلا، توشقانلار ئۆز بالىلىرىنى ئەمگەك قىلىشقا ئۆگەتمىگەنلىكى ئۈچۈن قاتتىق پۇشايمان قىلىشىپتۇ.

ھېكمەت:

ئاتا ـ ئانا بىز ئۈچۈن تەۋەررۈك يۆلەك، كۆيۈنگۈچى، بىزنى ھەر ۋاقىت ئاسراپ، ئاۋايلىغۇچى غەمگۇزار پاسىبان. ھەقىقەتەنمۇ ئاتا ـ ئانىلار بىز ئۈچۈن ھەممە، ھەممە نەرسىنى بەدەل قىلىپ بېرىشكە ھەر قاچان تەييار دۇر. ئەمما، ئۇنتۇماسلىق كېرەككى، ئاتا ـ ئانا بىزگە مەڭگۈلۈك باقىۋەنده ئەمەس. مەيلى بالدۇر ياكى كېيىن بولسۇن، بىز ھامان ئۇلاردىن ئايرىلىپ ياشاشقا مەجبۇر بولىمىز. ئاتا ـ ئانىمىزمۇ بىزنى مەڭگۈ يۆلەپ بولالمايدۇ. بىز ئەنە شۇنداق چاغدا قانداق ياشايمىز، بۇ ھەقتە ئاتا ـ ئانىمىز باردا ياخشى ئويلانمساق بولمايدۇ.

ھەممىلا ئىشنا ئاتا ـ ئانىمىزغا تاينىۋالمايلى. بەلكى ئۇلاردىن ئىش ئۆگىنەيلى ۋە ئۆزىمىز مۇستەقىل ئىش قىلىش، ئىش بېجىرىشنى بىلىۋالايلى. ئۇلارنىڭ ھەربىر ئىش ـ ھەرىكىتىنى ياخشى كۆزىتىپ ماھارەت، ئادەمگەرچىلىك، كىشىلەر بىلەن ئالاقە قىلىش ئۇسۇللىرىنى ئۆگىنەيلى. بىراۋ يۆلىمىسىمۇ ماڭالىشىمىز كېرەكقۇ ئاخىر.

ھەممىزنىڭ ئورنى بار

بىر يىلاننىڭ بېشى بىلەن قۇيرۇقى تالاش ـ تارتىش قىلىپ قاپتۇ.

ـ مەن ئۇلۇغ! ـ دەپتۇ يىلاننىڭ بېشى قۇيرۇقىغا.

ـ مەن ئۇلۇغ! ـ دەپتۇ يىلاننىڭ قۇيرۇقى بېشىغا.

ـ مېنىڭ قۇلىقىم بار ئاڭلىيالايمەن، ـ دەپتۇ يىلاننىڭ بېشى، ـ كۆزۈم بار كۆرەلەيمەن. ئاغزىم بار يېيەلەيمەن، ماڭغاندا ئەڭ ئالدىدا ماڭىمەن، شۇڭا مەن ئۇلۇغ. سېنىڭ بۇنداق كارامەتلىرىڭ يوق، ئۇلۇغ بولالمايسەن.

ـ سېنى ئالدىدا ماڭدۇرۇۋاتقان مەن، ـ دەپتۇ قۇيرۇق، ـ ئەگەر مەن خالىمىسام... ـ قۇيرۇق دەرەخكە ئوچ ئايلانما بولۇپ ئورىلىۋاپتۇ. ئوچ كۈنگىچە ئاجرىماپتۇ. باش ئۇزۇق ئىزدەپ بارالماي كۆزلىرى ئولتۇرۇشۇپ ئۆلۈشكە ئازلا قاپتۇ.

باش ئىلاجسىز قۇيرۇققا يالۋۇرۇپتۇ:

ـ قويۇۋەتكىن، سەن ئۇلۇغ.

قۇيرۇق باشنىڭ ئۇنتۇرغانلىقىنى كۆرۈپ دەرھال قويۇۋېتىپتۇ.

ـ سەن ئۇلۇغ ئىكەنسەن، ئالدىدا سەن ماڭ! ـ دەپتۇ باش.

شۇنىڭ بىلەن قۇيرۇق ئالدىدا، باش كەينىدە مېڭىپتۇ. بىر قانچە قەدەم ماڭا ـ ماڭمايلا، ئوت كۆيۈۋاتقان ئوچاققا چۈشۈپ كېتىپ ئۆلۈپتۇ.

ھېكمەت:

بىر تەن، بىر كوللېكتىپقا نىسبەتەن مۇتلەق ئۇستۇن ئورۇندا تۇرىدىغان بۆلەك بولمايدۇ. بۇنى ئەگەردە بىر تەنگە تەدبىقلىساق، قارىماققا باش، مېڭە بىزنىڭ بارلىق پائالىيىتىمىزنى كونترول قىلىۋاتقاندەك كۆرۈنسىمۇ، ئەمما ھەربىر ئەزايىمىز ئۆزىگە خاس ئەۋزەللىك، ئۇستۇنلۇككە ئىگە. قېنى كىم مېنىڭ قولۇم بولمىسىمۇ بولىۋېرىدۇ دېيەلەيدۇ؟ ھەتتا قېنى كىم تىرنىقىم بولمىسىمۇ مەيلى دېيەلەيدۇ؟ دېمەككى، بىزنىڭ كىشىلىك تۇرمۇشىمىزدىمۇ ھەممەيلەننىڭ ئۆزىگە خاس ئورنى، رولى بار. ئۇنىڭ ئورنىنى يەنە بىر نەرسە ھەرگىز بېسىپ بولالمايدۇ. شۇڭا ھەممىسىنىڭ ئۆز رولىنى ئويىنىغىنى ياخشى.

سىز مەيلى قانچىلىك ئەقىللىق ياكى سىنىپ، مەكتەپ ياكى مەلۇم بىر كوللېكتىپ، ئەترەت ئىچىدە مۇھىم ئەزا بولۇپ كېتىڭ، ھامان كوللېكتىپتىكى بارلىق ئەزاسىز سىز ياخشى رول ئويناياللمايسىز. شۇڭا ھېچكىمنى چەتكە قاقماڭ، كۆزگە ئىلمايدىغان ئىشنى قىلماڭ. بەلكى ئىتتىپاقلىشىپ ئالغا ئىلگىرىلەڭ.

ۋەدە بەرمە، بەرسەك ۋاپا قىل

بۇرۇن مۇشۇك موزدۇز ئىكەن. ئۇ دائىم: «ئۆتۈك تىكىپ بېرىمەن» دەپ باشقىلاردىن پۇل ئالىدىكەن ـ دە، ئۆتۈكىنى تىكمەستىن، پۇلىنى خەجلەپ، كەيپ ـ ساپا سۈرۈپ يۈرىدىكەن. پۇلىنىڭ ئىگىلىرى ئۆتۈكىنى سوراپ كەلسە، «ئەتە پۈتىدۇ، ئۆگۈن پۈتىدۇ» دەپ ئەتىسى تۇگمەيدىكەن.

بىر كۈنى ئۇ ئىتقا ئۆچرىشىپ قاپتۇ ـ دە، كۆيۈنگەن قىياپەتتە:

ـ ۋاي ئىت دوستۇم، ھاۋا سوۋۇپ كەتتى، سەن تېخىچە يالاڭئاياغ يۈرۈپسىنا! بۇ بولماپتۇ، مەن ساڭا ئۆتۈپ تىكىپ بېرەي جۇمۇ! ـ دەپتۇ.

بۇ تەكلىپ ئىتقا ناھايىتى يېقىپتۇ. ئۇمۇ ئۇزۇندىن بېرى بىر ئۆتۈك ئېلىش ئۈچۈن پۇل يىغىپ يۈرگەنىكەن.

ـ ناھايىتى ياخشى بولدى، پۇلنى ھازىرلا تۆلۈۋېتەي، ئوبدانراق تىكىپ بەرسەك، دەپتۇ ئىت.

ـ ۋاي ئاداش، مەن تىككەن ئۆتۈكىنىڭ ئوسال چىقىنىنى كىم كۆرۈپتۇ، ساڭا تېخىمۇ ئوبدان تىكىمەن دېگىنە. بىر ھەپتىدىلا پۈتىدۇ، ـ دەپتۇ مۇشۇك.

ئىت پۇلنى مۇشۇككە بېرىپتۇ ـ دە، ئۆيىگە قايتىپ كەپتۇ. مۇشۇك بولسا ئۇدۇل بازارغا بېرىپ، ئىنىڭ پۇلىغا كۆزىگە نېمە چىرايلىق كۆرۈنسە شۇنى ئېلىپ يەپ ـ ئىچىپتۇ.

ئىت بىر ھەپتىدىن كېيىن ئۆتۈكنى ئالغىلى مۇشۇكنىڭ ئۆيىگە كەپتۇ. مۇشۇك چالا مەست بولۇپ ئۇخلاۋاتقانكەن. ئىت ئۇنىڭ ئويغىنىشىنى كۈتۈپ ئولتۇرۇپتۇ. بىر چاغدا مۇشۇك ئويغىنىپ ئىتنى كۆرۈپتۇ ـ دە، ناھايىتى خىجىل بولغان قىياپەتتە:

ـ ۋاي ئاداش، بۇ ھەپتە ناھايىتى جىددىي ئىش چىقىپ قېلىپ ئۆتۈكنى تىكەلمىدىم، خاپا بولمىساڭ، كېلەر ھەپتىدە پۈتتۈرۈپ بەرسەم، ـ دەپتۇ.

ئىت ماقۇل بولۇپ قايتىپ كېتىپتۇ. ئارىدىن بىر ھەپتىنى ئۆتكۈزۈپ ئىت يەنە كەپتۇ. مۇشۇك تېخىمۇ خىجىل بولغان قىياپەتتە، يەنە بىر ھەپتىدىن كېيىن كېلىشنى دەپتۇ. شۇ يوسۇندا نەچچە ھەپتە ئۆتۈپ كېتىپتۇ، لېكىن ئۆتۈك تىكىلمەپتۇ، ئىتمۇ زېرىكمەي كېلىۋېرىپتۇ. مۇشۇكنىڭ «يەنە بىر ھەپتە» سى تۇگمەپتۇ. ئارىدىن بىر قىش ئۆتۈپ، يەنە بىر قىش كەپتۇ. مۇشۇك تېخىچە ئىتنىڭ ئۆتۈكىنى تىكىپ بەرمەپتۇ. ئاخىر ئىتنىڭ تاقىتى قالماپتۇ ـ دە، مۇشۇكنىڭ شىللىسىدىن قاماپلا:

ـ ياكى پۇلنى بەر، ياكى ئۆتۈكنى! ـ دەپ بوغۇشقا باشلاپتۇ.

مۇشۇكنىڭ پۈتلىرىدا جان قالماپتۇ. ئۇ ئىتقا كۈچى يەتمەيدىغانلىقىنى بىلىپ، ئۇنى ئالداشقا باشلاپتۇ.

ـ ۋاي ئاداش، مانا ھازىر تىكىمەن، كېچىچە پۈتىدۇ، ـ دەپتۇ ـ دە «پۇپ ـ پۇپ» دەپ

يىپ سىيرىشقا باشلاپتۇ.

ئىت ئەتىسى ئۆتۈكنى ئالغىلى كەلسە، مۇشۇك ئۆيدە يوق ئىكەن. ئىت ئۇنى ئىزدەپ ھېچيەردىن تاپالماپتۇ.

رىۋايەتلەرگە قارىغاندا، شۇنىڭدىن بۇيان مۇشۇك ئىتىنىڭ قارىسىنى كۆرسە بەدەر قاچىدىكەن. ئىت بىلەن تاسادىپىي ئۇچرىشىپ قالغۇدەك بولسا، «پۇپ ـ پۇپ» قىلىپ يىپ سىيرىپ، ئۆتۈك تىكىۋاتقان قىياپەتكە كىرىۋالىدىكەن.

ھېكمەت:

ۋەدە بىراۋغا بەرگەن ئەھدە ـ قەسەمدۇر. بىز مەيلى چوڭ ئىش بولسۇن ياكى ئەڭ ئادەتتىكى كىچىك ئىشلاردا بولسۇن، بىراۋغا ۋەدە بەرگەن ئىكەنمىز، جەزمەن ۋەدىمىزدە چىڭ تۇرۇشىمىز، ھەرگىزمۇ ۋەدە بېرىپ قويۇپ ئۇنىڭغا ئەمەل قىلمايدىغان كازىزاپلىق، يالغانچىلىق قىلماسلىقىمىز لازىمدۇر.

بىراۋغا ۋەدە بەرىشتىن ئاۋۋال ياخشى ئويلىنىڭ. ئۇ مەيلى سىز قىلالايدىغان ياكى قىلالمايدىغان ئىش بولسۇن، ھەرگىزمۇ پوچىلىق قىلماڭ. قىلالمايدىغان ئىشقا ھەرگىز ۋەدە بەرمەڭ ھەم قىلالايمەن دېمەڭ. قىلالايدىغان ئىشقىمۇ ئۆزىڭىزنىڭ ئەھۋالى، ۋاقتى قاتارلىقلارنى ئەستايىدىل ئويلىشىپ ئاندىن ۋەدە بېرىڭ. ۋەدە بەرگەن ئىكەنسىز، جان كەتسىمۇ ۋەدىڭىزنى ئورۇنلاڭ. ھەتتا دۈشمىنىڭىزگە، سىزنىڭ خوشىڭىز يوق بىراۋغا ۋەدە بەرگەن بولسىڭىزمۇ جەزمەن ئۇنى ئورۇنلاڭ.

ھەممىمىز ئۆزىمىزنىڭ ۋەدە ـ ئەھدىسىدە چىڭ تۇرساق، ئاندىن بىزدىن سەمىمىيەتسىزلىك، يالغانچىلىق يوقلىدۇ.

ۋەتەنسىزگە گۆرمۇ يوق

ئىككى چۈن ماكانىنى تاشلاپ چەت ئەلگە كەتمەكچى بوپتۇ ۋە قوشنىسى ھەسەل ھېرىسىنىمۇ ئۆزلىرى بىلەن بىللە كېتىشكە ئۇندەپتۇ. ئۇنىڭغا ئۆزلىرى بارماقچى بولغان ئاجايىپ ـ غارايىپ يىراق يۇرتنى شاتۇتىدىن ئاڭلىغانلىرى بويىچە قالتىس تەسۋىرلەپ بېرىپتۇ، ئۆزلىرىنىڭ بۇ يەردىن كۆچكىلى رەنجىگەن تەرەپلەرنى سۆزلەپ كېلىپ مۇنداق دەپتۇ:

ـ بىز نەدىلا بولساق، كىشىلەر دەرھال بىرلىشىپ بىزنى قوغلايدۇ، بىزگە بەك قاتتىق قوللۇق قىلىدۇ (ئادەملەر شۇ قەدەر نومۇسسىزكى، ئۇلارنى مەخلۇق دېۋىتىشكىمۇ بولىدۇ!) بىزگە گۆش نانلارنى يېگىلى قويمايدۇ، نەدە ئېسىلرەك يېمەكلىك بولسا، ئۇستىنى تۆۋاق بىلەن مەھكەم يېپىپ قويىدۇ، بىزنى يېقىنمۇ كەلتۈرمەيدۇ! ئۇلارنىڭ ئارام ئالغان پۇرستىدىن پايدىلىنايلى دېسەك، رەزىل ئۆمۈچۈكنىڭ بالاسى!

ـ ئۇنداق بولسا، ـ دەپتۇ ھەسەل ھەرىسى چىۋىنلەرگە جاۋاب بېرىپ، ـ سەپىرىڭلار قۇتلۇق بولسۇن. ماڭا ئۆزۈمنىڭ سەھراسى ياخشى ئوخشايدۇ. مەن ئۆزۈمنىڭ

ھەسلى بىلەن پۇقرادىن تارتىپ ئاقسۆڭەككىچە ھەممە ئادەمنىڭ، ھەممە يەردە ھىمايىسىگە ئېرىشكۈدەكمەن. بۇ يەردە قاياقتا ئۇچرامۇ ئۆزۈمنىڭ ئەركى، ھەممىلا يەردە ئۆزۈمنى بەختلىك ھېس قىلىمەن. نەگە بارساڭلارمۇ سىلەرنىڭ پايداڭلار يوقۇ شۇڭا ھۆرمەت ۋە ھىمايە تەمە قىلمىساڭلارمۇ بولىدۇ. ئۇ يەردىمۇ بۇ يەردىكىگە ئوخشاش سىلەرنى پەقەت ئۆمۈچۈكلا قارشى ئالىدۇ. (بۇ مەسەل كېرىلوۋنىڭ.)

ھېكمەت:

ئۆز ئېلىگە تۇزكورلۇق قىلغان ئىنسانىنى ھەممە ئىنسان يەكلەيدۇ. سەن ئۆز ۋەتىنىڭگە، كىشىلەرگە يامانلىق قىلساڭ، ئۆز قېرىنداشلىرىڭغا بەدنىيەتلىك قىلساڭ، جاھاندا يەنە كىملەرگە ياخشىلىق قىلىپ، كىملەرنىڭ قەدىرلىشىگە ئېرىشەلىشىڭ مۇمكىن؟ ئۆز ئېلىڭ ۋە ئېلىڭدە كۆرەلمىگەن راھەت، خۇۋلۇقنى باشقا جايدا كۆرەلىشىڭ مۇمكىن. ئەمما ۋەتەن، يۇرت سۆيگۈ مېھرىنى يەنە بىر ئەلدىن تاپالىشىڭ ئەسلا مۇمكىن ئەمەس.

ۋەتەن راھەت ئەمەس، ئەمما ئۇ بەخت، بەختنىڭ ھەممىسىنڭلا راھەت ـ پاراغەت ئىچىدە بولۇشى ناتايىن. بەزىلەر راھەت ـ پاراغەت ئىچىدىمۇ ئۆلۈكتەك سۆرىلىپ، ھەتتا زارۇ زار يىغلاپ، قاقشاپ ئۆتىدۇ، يەنە بەزىلەر يوقسۇزلۇق ئىچىدىمۇ شاد ـ خۇرام ياشايدىغۇ.

يۇرت، ۋەتىنىڭگە ئاك ئوتلۇق مېھرىڭنى بەر ھەمدە پۈتۈن ياخشى نىيەت ـ ئىقبالىڭ بىلەن ۋەتىنىڭنى گۈللەندۈرۈش ئۈچۈن تىرىش. شۇ چاغدىلا ھەممە سېنى سۆيگەي.

ھەقىقىي دۈشمەن زادى كىم؟

شىر پادىشاھ چىپار قويلارغا ناھايىتى ئۆچ ئىكەن. ئۇلارنى ئۆلتۈرۈپ تۈگىتىۋەتسىلا بولمىدىمۇ؟ ئەلۋەتتە، بۇنىڭغا جىق ۋاقىتمۇ كەتمەيدۇ. بىراق بۇنداق قىلغاندا چوڭ خاتالىق ئۆتكەن بولىدۇ. چۈنكى ئورماندىكى ھايۋانلار ئۇنى مۇشۇنداق قىلسۇن دەپ پادىشاھ قىلغان ئەمەس ـ تە. ئۇنىڭ ئالىي مەرتىۋىنى داۋاملىق ساقلاپ قالالىشى زالىملىققا ئەمەس، بەلكى ئادىللىققا باغلىق. ۋەھالەنكى، ئۇنىڭ چىپار قوينى كۆرەرگە كۆزى يوق. خوش، شۇنداق ئىكەن، قانداق قىلغاندا ئابرۇيىنىمۇ ساقلاپ قالغىلى، كۆزىگە قادالغان بۇ مىخنىمۇ يوقاتقىلى بولىدۇ؟ ئۇ ئېيىق بىلەن تۈلكىنى چاقىرتىپ، ئۆزىنىڭ بۇ باش قېتىنچىلىقىنى بۇ ئىككى سادىق ۋەزىرگە بايان قىپتۇ:

ـ چىپار قويغا قارىسامىلا كۆزلىرىم تورلىشىپ كېتىدۇ، مېنىڭچە، چىپار قوي كۆزگە ئىنتايىن زىيانلىق نەرسە. قارىغاندا ئاشۇ قويلار ئاخىر كۆزۈمنى قارىغۇ قىلىدىغان ئوخشايدۇ. بۇ نېمىلەرنى قانداق قىلىش كېرەكلىكىنى زادىلا بىلەلمەيۋاتىمەن.

ئېيىق تەرىنى تۈرۈپ، كۆزىنى چەكچەيتكەن ھالدا مۇنداق دەپتۇ:

ـ كارامەتلىك شاھىم، مېنىڭچە بۇ ئىشنىڭ يولى ناھايىتى ئوڭاي، ئۇلارنى گاچ ـ گۈچلا ئۆلۈمگە بۇيرۇۋەتسىلە بولغىنى، ئۇلارغا ھېچكىمنۇ ئىچ ئاغرىتىپ كەتمەيدۇ.

بۇ تەكلىپنى ئاڭلاپ شىر پادىشاھنىڭ قوشۇمىلىرى تۇرۇلۇپتۇ. تۇلكە بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ ناھايىتى خۇشامەت بىلەن گەپ باشلاپتۇ:

ـ شاھىم، مۆھتەرەم شاھىم، مەن ئىشىنىمەن، سىلىنىڭ ئۇ بىچارە جانىۋارلارغا قىلچە زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزگىلىرى كەلمەيدۇ. سىلى ناھايىتى رەھىم ـ شەپقەتلىك پادىشاھ، قانداقمۇ ئۇنداق قىلىشقا قوللىرى بارسۇن؟ مېنىڭ بىر پىلانىم بار، ئەدەپسىزلىك بولسىمۇ دەپ باقسام: چىپار قويلارغا مەخسۇس بىر يايلاق ئاجرىتىپ بەرسىلە، ناھايىتى چىرايلىق، ئېسىل يايلاق بولسۇن، ساغلىقلار كۈن بويى ئوتلىسۇن، قوزىلار سەكرەپ ـ تاقلىشىپ ئويناسۇن. بۇ يەردە پادىچىلىرىمىز ئاز، شۇڭا سىلى ئۇلارغا قاراشقا بۆرىنى پادىچى قىلىپ بەلگىلىسىلە. مېنىڭچە، شەك ـ شۇبھىسىزكى، بۇ بىر پەرەز ـ چىپار قويلار ئاخىر بىر كۈن چوقۇم يوقىلىدۇ. ھېچبولمىغاندا ھازىرچە بولسىمۇ ئۇلار ئۆز مەيلىچە يۇرۇپ تۇرۇشسۇن، ئۆلىدىغان ئىش بولسا ئۆلەر، بۇ، شاھ ھەزرەتلىرىگە مۇناسىۋەتسىز، ھەرگىزمۇ سىلىنىڭ ئىشلىرى بولمايدۇ.

ـ كۆپچىلىك، قوشۇلامسىلەر؟ ـ دەپ سوراپتۇ شىر پادىشاھ، بارلىق قول ـ پۇتلار بىراق كۆتۈرۈلۈپتۇ.

بۇ پىلان قالتىس جايىدا ئىجرا قىلىنىپتۇ، كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن چىپار قويلار ئاساسەن يوقىلىپتۇ، ھەتتا ئاق قويلارمۇ كېمەيگىلى تۇرۇپتۇ.

بۇ پاجىئەلىك ئاقىۋەتنى ھايۋانلار قانداق چۈشەندۈرۈپتۇ دېمەمسىلەر؟ ئۇلار شىر پادىشاھ بەكمۇ رەھىمدىل، ھەممىنى قىلغان ئاشۇ بۆرە دېيىشىپتۇ.(بۇ مەسەل كرىلوۋنىڭ)

ھېكمەت:

تۈرمۇشتا مۇنداق ئىشلار ناھايىتى كۆپ ئۇچرايدۇ. مۇنداقلا قارىماققا بىراۋ بىزگە زىيانكەشلىك قىلىۋاتقاندەك، بىزنىڭ يەيدىغان، ئىچىدىغىنىمىز، تۇرىدىغان ـ ماكىدىغىنىمىزغا چات كېرىپ، بىزنىڭ مەنپەئىتىمىزنى زىيانغا ئۇچرىتىۋاتقاندەك تۇيۇلىدۇ. ئەمما تازا ئوبدان قارىساڭ، ئىشنى تېگى ـ تەكتىدىن باشلاپ مۇلاھىزە قىلساڭ، بۇ خىل نومۇسسىز زىيانكەشلىكنىڭ يىلتىزى باشقا بىر يەرلەرگە تۇتاشقان بولىدۇ.

خەنجەر سانجىلسا بىز ئۇنى خەنجەرنىڭ ئۇچىدىن، بىسىدىن ئەۋ ياكى خەنجەرنىڭ ئۆزىدىن كۆرۈشمىز كېرەكمۇ؟ ياق، بۇ ئىنتايىن ئەقلى چولتىلىقتۇر. بىز جەزمەن خەنجەرنى كىم تۇتۇۋاتىدۇ؟ خەنجەر تۇتقۇچىنى بۇ خىل رەزىل قىلمىشقا ھەيدىگۈچى، يېتەكلىگۈچى كىم؟ ئۇنىڭمۇ كەينىدە كىملەر بار دېگەنلەرگە قارىشىمىز كېرەك، بولمىسا ھەقىقىي دۈشمەننى تاپالماي ياكى خاتا ھېس قىلىپ ئالدىنىپ كېتىشىمىز مۇمكىن.

ئۆلچەم ئۆزۈڭدىن بولسۇن

تۆگە دەريانى كېچىپ ئۆتمەكچى بوپتۇ. تۈلكە قارشى قىرغاقتا تۇرغانىكەن، چۈنكى ئۇمۇ دەريادىن ئۆتمەكچىكەن. ئۇ تۆگىدىن:

— بۇ دەريا تېرەنمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئانچە تېرەن ئەمەس، بەزى يەرلىرى ئوشۇققىمۇ كەلمەيدۇ، ئەكى تېرەن يەرلىرى تىزغا كەلمەيدۇ.

تۈلكە بۇ گەپنى ئاڭلاپ، خاتىرجەم سۇغا چۈشۈپتۇ. ئويلىمىغان يەردىن ئەمدىلا دەريانىڭ ئوتتۇرىسىغا بېرىشىغا سۇغا چۆكۈپ كېتىپتۇ. ئۇ ۋارقىراپ تۇرۇپ:

— ئالدامچى! ئەكى تېرەن يېرىمۇ تىزغا كەلمەيدۇ، دېۋىدىڭغۇ! — دەپتۇ.

تۆگە جاۋاب بېرىپتۇ:

— بۇنىڭدا كىمنىڭ ئوشۇقىغا، كىمنىڭ تىزىغا كېلىدىغانلىقىغا قاراش كېرەكقۇ!

ھېكمەت:

بۇ دۇنيادا ئۆلچەمسىز ھېچقانداق ئىش يوق. بەزىلىرىمىز ئۆزىمىز خالىغانچە، كۆڭلىمىز تارتقىنىچە ئىش قىلىپ كۆنۈپ قالغان. ئەمەلىيەتتە، بىزنىڭ ھەربىر ئىش ـ ئەمەلىمىزدە ئېنىق ئۆلچەم بولمىسا زادى بولمايدۇ. مەسىلەن: قانچىلىك يېيىش، قانچىلىك ھەرىكەت قىلىش، قانچىلىك دەرس ئۆگىنىش، قانچىلىك ئۇخلاشقىچە ئۆزىمىز ئاز ـ تولا ئۆلچەم بېكىتىپ شۇ بويىچە ھەرىكەت قىلساق، ئىشلىرىمىز بەكمۇ چېچىلاڭغۇ، بەرىكەتسىز بولۇپ كېتىدۇ. ئەمما ئېسىمىزدە بولسۇنكى، ئۆلچەمنى ئۆزىمىز بېكىتەيلى، ئالدى بىلەن ئەمەلىي ئەھۋالنى تەكشۈرەيلى، ئەستايىدىللىق بىلەن كۆزىتەيلى. ئاندىن ئىشلارغا ئۆزىمىز ھۆكۈم قىلايلى.

مەيلى قانداق ئىش قىلمايلى، ھەدىسىلا باشقىلارنىڭ دېگىنى بويىچىلا ھەرىكەت قىلماي، ئۆزىمىز تەكشۈرۈپ باققىنىمىز ئەۋزەل. ئۆزىمىز قول سېلىپ تەكشۈرۈپ، تەھلىل قىلماي تۇرۇپ باشقىلارنىڭ ھۆكۈمىگە ئەگىشىش قارىغۇلۇقتۇر. ئۆلچەمنى ئۆزىمىز بېكىتەيلى، ئەمەلىيەتنى تەكشۈرۈپ ئاندىن پىكىر قىلايلى.

نىيەت ھەممىدىن ئەلا

ئوۋ ئىتى بۆكەننى قوغلاپتۇ.

— سەن ماڭا مەڭگۈ يېتىشەلمەيسەن، — دەپتۇ بۆكەن.

— نېمىشقا؟ — سوراپتۇ ئوۋ ئىتى.

— مېنىڭ يۈگۈرۈشۈم ھايات قېلىش ئۈچۈن؛ سېنىڭ يۈگۈرۈشۈڭ بولسا، خوجايىنىڭغا ياخشى كۆرۈنۈش ئۈچۈن، — دەپتۇ بۆكەن.

ھېكمەت:

شۇنداق، نىيەتنىڭ قانداقلىقى تولا ھاللاردا بىزنىڭ ھەرىكىتىمىزنىڭ قانداق بولۇشىنى بەلگىلەپ قويىدۇ. ياماں نىيەتلىك بىر ئادەمنىڭ ھەرىكىتى قوپال، شەپقەتسىز كېلىدۇ. ئاق كۆڭۈل ئادەم بولسا نەرسىلەرگە، ئىشلارغا، كىشىلەرگە مۇھەببەت، كۆيۈنۈش بىلەن قارايدۇ - دە، ئېرىشىدىغىنىمۇ خۇشلۇق، گۈزەللىك بولىدۇ...

ئەگەر بىر ئادەم بىر كۈندە سەككىز سائەت ئىشلەشنى نىيەت قىلسا، ئۇ چوقۇم ھەتتا ئون - ئون بەش سائەتمۇ ئىشلىيەلەيدۇ، ئەمما يەنە بىر ئادەم خۇشياقماسلىق بىلەن بىرەر - ئىككى سائەت ئىشلەپ ۋاقىت ئۆتكۈزەي دەپ ئويلىسا، ئۇ ھەتتا شۇ بىر - ئىككى سائەتتىمۇ تۈزۈك، مەنىلىك ئىشلارنى قىلالماسلىقى، ۋاقىت شۇ قەدەر ئېزىلەڭگۇ، مەنسىز ئۆتكەنلىكى تۈيۈلۈشى مۇمكىن.

نىيىتىمىز دۇرۇس بولسا ئېرىشىدىغىنىمىزمۇ ياخشى بولىدۇ...

نەپسىنى ھەپسىگە ئېلىپ تۇر

بەكمۇ ئەدەپسىز بىر كۆچۈك بار ئىكەن. ئىگىسى ئۇنىڭغا ئوبدان قارايدىكەن، كۆچۈكنىڭ يېمەك - ئىچمەكتىن پەقەتلا غېمى يوق ئىكەن، ئەگەر باشقا ئىتلار مۇنداق ياخشى يېمەكلىك شارائىتىغا ئىگە بولغان بولسا، چوقۇم قانائەت ھاسىل قىلىپ، مەڭگۈ ئۇغرىلىق قىلمىغان بولاتتىكەن! بىراق بۇ كۆچۈك ئۆز رىزقىدىن تاشقىرى ھەر قانداق نەرسىنى نېرى تۇر دېمەيدىكەن، ئىمكانىيەت يار بەرسىلا ھەرخىل گۆشلەرنى تالىشىپ يەۋالىدىكەن.

ئىگىسى ھەرخىل ئامالالارنى ئىشلىتىپ باققان بولسىمۇ ئۇنىڭ ئىللىتىنى تۈزىتەلمەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بىر ئاغىنىسى بۇ ئىشقا كالا قاتۇرۇپ، سىناپ باققۇچىلىكى بار مۇنداق بىر ئامالنى كۆرسىتىپتۇ:

- ماڭا قارا، بۇرادەر، سەن ئۆزۈڭنى خېلى چىڭ ئامالالارنى قىلىپ باقتىم دېگىنىڭ بىلەن ئۇنىڭ ئىللىتىنى يوقىتالمىدىڭ، بەلكى تېخىمۇ يوغىنىتىۋەتتىڭ. چۈنكى سەن ئۇ يالاپ قويغان گۆشنى ئۆزىگە پاك - پاكىز يېگۈزۈۋېتىسەن. بۇنىڭغا ئامال قىلىش كېرەك، ئۇرۇش كېرەك (لېكىن قاتتىق ئۇرۇۋەتمەسلىك كېرەك). بىراق بىر نۆۋەتتىنى ھەرگىز ئۇنتۇما: چوقۇم سۆڭەكنى ئېلىۋېلىشىڭ كېرەك.

ئىگىسى بۇ چارىنىڭ ھەقىقەتەن ئاقىلانە ئىكەنلىكىنى ھېس قىلغان چاغدا، كۆچۈكمۇ ئىللىتىنى تۈزىتىۋاپتۇ. (بۇ مەسەل كىرىلوۋنىڭ)

ھېكمەت:

ئىنساندا نەپىس ئاتلىق شۇنداق بىر چوڭقۇر، تويماس ئازگال باركى، ئۇنى تويغۇزۇپ بولۇش ئەسلا مۇمكىن ئەمەس. ئۇنى پەقەت ۋە پەقەت بىرلا نەرسە تويغۇزالمىشى مۇمكىن. ئۇ بولسىمۇ قانائەتتۇر.

ھەقىقەتەنمۇ ئىنسانىدا قانائەت، شۇكۇر تۇيغۇسى بولمىسا ئەسلا بولمايدىغان ئىنتايىن مۇھىم خىسلەتتۇر. ئۆزىنى بىلىش، ئۆزىنى تۇتۇۋېلىشتىن ئىبارەت بۇ خىل قانائەت تۇيغۇسى بولمايدىغان بولسا ئىنسان ئالدىغا نېمە كەلسە يۆۋېرىدىغان، ئېغىزىغا نېمە كەلسە دەۋېرىدىغان ھايۋانىي سۈپەتكە ئىگە بولۇپ قالىدۇ.

ئۆزىنىڭ نەپىس - خاھىشىنى باشقۇرالمايدىغانلارغا ئاز - تولا تەنبىھ بەرمەك لازىمدۇر. بولمىسا ئىنسانىڭ نەپسى - خاھىشى چەكتىن ئېشىپ ئىنسانغا بالا - قازا ئېلىپ كەلمەي قالمايدۇ. ئىززەت - ئابرۇيى نەدىن كېتىدۇ؟ دەل ئاچ كۆزلۈك، نەپسى يامانلىقتىن گېلىڭنى يىغ، نەپسىڭنى ئاز - تولا ھەپسىگە ئال.

ئاتا - ئانا بۇيۇك غەمگۇزار

بىر كۈنى ئانا مۇشۇك ئۇچ ئارسلىنىنى ئەگەشتۈرۈپ باغچىدا ئويناپ يۈرەتتى. بىر چاغدا بۈركۈت پەيدا بولۇپ، باغچىغا شۇڭغۇپ چۈشۈپ ئارسلانلاردىن بىرنى تۇتۇۋالدى. ئانا مۇشۇك بۈركۈتنىڭ كۆتۈرۈلۈپ كېتىشىگە ئىمكان بەرمەي، چاقماقتەك تېزلىك بىلەن بۈركۈتكە تاشلاندى. بۈركۈت ئارسلاننى قويۇۋېتىپ ئانىسىغا ھۇجۇم قىلدى. ئانا مۇشۇك تىرناقلىرى بىلەن بۈركۈتنىڭ پەيلىرىنى يۇلۇپ، ئۇنىڭ پۇتۇن ئەزاسىنى قانغا بوياشقا، بۈركۈت بولسا تۇمشۇقى بىلەن مۇشۇكنىڭ قەيىرى توغرا كەلسە شۇ يېرىنى چوقۇشقا باشلىدى. ھەر ئىككىسى بىر - بىرىنى يوقىتىش ئۈچۈن تىرىشاتتى. مۇشۇك كۆچلۈك بۈركۈت بىلەن ئېلىشىپ بەك چارچىدى ۋە ھالسىزلىنىشقا باشلىدى. شۇ چاغدىلا بۈركۈت چوقۇپ، ئۇنىڭ بىر كۆزىنى چىقاردى. جاندىن ئۈتىدىغان ئاچچىق ئاغرىقنى ھېس قىلغان مۇشۇك بۈركۈتكە تېخىمۇ جان جەھلى بىلەن ھۇجۇم قىلدى. ئۇنىڭ كانىيىغا يېپىشتى ۋە تاكى بۈركۈتنىڭ جېنى چىققۇچە قويۇپ بەرمىدى.

بۈركۈتنى يىقىتقان مۇشۇك ئارسلانلىرىنىڭ يېنىغا قاراپ يۈگۈردى ۋە ئۆزىنىڭ جاراھىتىنى ئېسىدىن چىقارغان ھالدا بالىسىنىڭ جاراھىتىنى يالاشقا باشلىدى.

ھېكمەت:

يۇقىرىقى مەسەلدە بايان قىلغىنىدەك، دەرھەقىقەت ئاتا - ئانىلىرىمىز بىزگە ئەڭ زور دەرىجىدە كۆيۈنگۈچى غەمگۇزار كىشىلەردۇر. ئۇلار ئۆزى جاپا چەكسىمۇ بىزنى راھەت تۇرمۇشقا ئېرىشتۈرۈشنى ئىستەيدۇ. ئۆزلىرى يارىلانغان، كېسەل ئازابتىدە جان تالىشىۋاتقان بولسىمۇ يەنىلا بىز پەرزەنتلەرنىڭ تىنچ - ئەمىنلىكى، خاتىرجەملىكى ئۈچۈن غەم يەيدۇ، ئاھ ئۇرىدۇ.

ئاتا - ئانىلارنىڭ ئىللىق مېھىر - سۆيگۈسىنى تەۋەررۈك قىلايلى. ئۇلار بىزگە غەرەزسىز، تەمەسىز ھالدا ئەڭ پاكىز، ئەڭ بۇيۇك سۆيگۈسىنى بېرىدۇ. راست، بۇ دۇنيادا ھېچكىمۇ ئاتا - ئانىدەك تەمەسىز كۆيۈپ سۆيمەيدۇ،

يارده‌م به‌رمه‌يدۇ، كۆڭۈل بۆلمه‌يدۇ.
ئاتا ـ ئانىلار باردا ئۇلارنىڭ قەدرىنى قىلىپ، ھالىغا ھال بولايلى.
ئۇلارغا چاھمىزنىڭ يېتىشچە يارده‌م بېره‌يلى. ئۇلارنىڭ قىممه‌تلىك نەسىھه‌تلىرىنى ئەستايىدىل ئاڭلايلى. ئېسىمزده چىڭ تۇرسۇنكى، ئۇلار بىر قېتىم كەتسە قايتا كەلمەيدۇ.

ياخشى قارا، جان بالام

كىچىككىنه چاشقان بالىسى تۆشۈكتىن چىقىپ، ئىشىك ئالدىدا ۋە بۇلۇڭ ـ پۇچقاقلاردا بىر ئاز سەيله قىلغاندىن كېيىن ئۇۋۇسىغا قايتىپ كىرىپتۇ.

بالىسىنىڭ بىرىنچى قېتىملىق سايا‌ھه‌تتىن ساق ـ سالامه‌ت قايتىپ كەلگەنلىكىنى كۆرگەن ئانا چاشقان خۇشال بولۇپ:

ـ هه، بالام، ده‌سله‌پكى سەپىرىڭىنىڭ نەتىجىسى قانداق‌راق؟ ـ ده‌پ سوراپتۇ.

چاشقانچاق ئۆزىنىڭ كۆرگەنلىرىنى قىزغىنلىق بىلەن سۆزلەپ بېرىپتۇ ۋە ئاخىردا:

ـ قارا ئانا، مەن ئىككى ھايۋان كۆردۇم: بىرى، ئىنتايىن قورقۇنچلۇق... ئىككىنچىسى، خېلى مۇلايىم، ياخشى كۆرۈنىدۇ، ـ ده‌پتۇ.

ـ هه، هه، سۆزلە! قانداق ھايۋانلار ئىكەن، ئۇلارنى قەيەرده كۆردۇڭ؟ ـ ده‌پ سوراپتۇ ئانىسى.

ـ بىرىنچىسى، تولىمۇ سۇرلۇك، قورقۇنچلۇق ئىكەن. ئۇ ئىشىك ئالدىدا گىدىيىپ يۈرىدۇ، ئۇنىڭ ئاياغلىرى كۆكۈچ قارا، رەڭگارەڭ تۈكلىرى ۋالىلداپ تۇرىدۇ، كۆزلىرى قىزغۇچ يۇمىلاق، بېشىدا قىزىل پۆپۈكى بار، تۇمشۇقلىرى ئىلمەك ۋە ئۇچلۇق ئىكەن. مەن يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا، ئۇ ئاغزىنى ئاچتى، ئاياغلىرىنى كۆتۈردى ۋە ھەيۋەتلىك ۋارقىراپ قىچقاردى. مەن قورققىنىمدىن قەيەرگە قېچىشىمنى بىلمەي قالدىم، ـ ده‌پتۇ چاشقانچاق.

ـ بۇ توخۇ، ـ ده‌پتۇ ئانا چاشقان، ئۇ ھېچكىمگە زىيان ـ زەخمه‌ت يەتكۈزمەيدۇ، سەن ئۇنىڭدىن قورقما! ئۇ ناھايىتى ياخشى جانىۋار. هه، ئىككىنچىسى قانداق ھايۋان ئىكەن.

ـ ئىككىنچى، بىرى، ئاپتاپقا قاقلىنىپ ياتىدۇ، ئۇنىڭ كۆكسى ئاق، دۇمبىسى ئالىچىپار، بۇرۇتلىرى يىڭنه‌ك تىك بولۇپ، كۆزلىرىدىن ئوت چاقناپ تۇرىدىكەن. ئۇ ئالدىنقى ئىككى پۇتى بىلەن يۇزىنى يۇيۇپ، بۇرۇتلىرىنى سىيلاپ، قۇيرۇقلىرىنى ئويناتىپ قويىدىكەن. ئۇ ماڭا قاراپ ھىجايغانه‌ك قىلىپ قويدى. ئۇ خېلى يېڭىش، مەخسۇم سۆپه‌ت كۆرۈنىدۇ، ـ ده‌پتۇ چاشقانچاق.

ـ بۇ ده‌ل مۇشۇك دېگەن قاراقچىنىڭ ئۆزى! ھوشيار بول، ھوشيارلىق بىخه‌تەرلىكنىڭ كاپالىتى، ـ ده‌پتۇ ئانا چاشقان.

ھېكمەت:

ھەققەتەنمۇ بىز بەزى ھاللاردا مۇنداقلا قارىماققا كىملەرنىڭ بىزنىڭ دوستىمىز، كىملەرنىڭ رەقىب - دۈشمىنىمىز ئىكەنلىكىنى بىلەلمەي قالىمىز. قارىساق، بەزىلەر بىزگە شۇ قەدەر قوپال، قاتتىق مۇئامىلە قىلىدۇ. ئەمما ئۇلاردىن بىزگە يامانلىق تەگمەيدۇ. ئەكسىچە، ئۇلارنىڭ كۆڭلى يۇمشاق، رەھىمدىل، كۆيۈمچان كېلىدۇ. يەنە بەزىلەر شۇ قەدەر سىلىق - سىپايە، يۇمشاق، خۇشخۇي كۆرۈنىدۇ. ئەمما بىردەم تۇرۇپ قارىساڭ، كۆلۈپ تۇرۇپ چىشلىۋالىدۇ، ھەجىيىپ تۇرۇپ بېقىنىڭغا تىخ سانجىيدۇ.

ھوشيار بولۇڭ ۋە كىشىلەرنىڭ سىرتقى قىياپىتى، ئەپتىگە ئەمەس، قەلبىگە، خۇيى - مىجەزىگە قاراپ مۇئامىلە قىلىشنى ئۆگىنىۋېلىڭ، كىشىلەرنىڭ كۆلكىسىگە ياكى قاپىقىغا ئالدىنىپ كەتمەڭ، بەلكى ھەققىي چىراي بولمىش قەلبى - مىجەزىنى كۆزىتىڭ، سەگەكلىك بىلەن ئۇلارنىڭ كۆڭلىنى چۈشىنىپ بولۇپ ئاندىن دوست بولۇڭ ياكى سىر بېرىڭ. شۇنداق نىيەتلىك تۇلكىلەرگە ئالدىنىپ كەتمەڭ.

ئىناق ئەلدە بەرىكەت كۆپ

بۇرۇنقى زاماندا خىلمۇخىل دەل - دەرەخلەر باراقسان ئۆسكەن، تۇرلۇك مېۋىلەر مەي باغلاپ تۇرغان، ئوت - چۆپلەر بۇلۇق ئۆسۈپ، رەڭمۇرەڭ گۈل - چېچەكلەر ئېچىلىپ خۇش پۇراقلار چاچقان بىر گۈزەل ۋادا بولۇپ، ئۇ يەردە نۇرغۇن جان - جانىۋارلار ئىناق - ئەركىن، بەھۇزۇر ياشايدىكەن. جەرەن، بۇغا، توشقان، ئوغلاق، قوزا، موزاي، تايچاقلار قىيغىتىپ، سەكرىشىپ ئويناىدىكەن؛ بۇلبۇل، كاككۇك، شاتۇت قاتارلىق خۇش ئاۋاز قۇشلار تىنماي چاڭقىلداپ سايراپ تۇرىدىكەن؛ ئۆردەك، غاز، خورازلار ئەركىن ياشايدىكەن؛ بال يىغقۇچى ھەرىلەر، رەڭگارەڭ تون كىيىۋالغان كىپىنەكلەر تۇرلۇك - تۇمەن گۈللەرگە قونۇپ تاماشا قىلىدىكەن. بۇ گۈزەل ۋادىدا ياشىغۇچى ھايۋانلار ۋە تۇرلۇك جانىۋارلار ئۆز ماكانىنى ھەم دوستلىرىنى ئىنتايىن قەدىرلەيدىكەن ۋە ئىناق ياشايدىكەن. ئۇلار ئۆز دۈشمەنلىرىگە تاقابىل تۇرۇشقا ھەر دائىم تەييار ئىكەن، بىراق بۇ ۋادىنىڭ بىر تەرىپى تاغ بىلەن تۇتاش بولۇپ، ئۇ يەردە يىرتقۇچ بۆرىلەر ياشايدىكەن.

بۇران چىققان كېچىسى ئاچ كۆز بۆرىلەردىن بىرى تاغدىن چۈشۈپ گۈزەل ۋادىغا كەپتۇ. ئۇ ھايۋانلارنىڭ قەيەرلەردە ئۇخلاۋاتقانلىقىنى كۆرۈۋېلىپ، ئاندىن تاغدىكى بۆرىلەرنى ئەكىلىپ، بۇ ھايۋانلارنى بىر - بىرلەپ يەپ ئۈزۈقلىنىشنى ئويلاپتۇ. ئۇ كېلىش بىلەن دەرەخ ئۈستىدە كۆزەتتە تۇرغان خورازنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ، نەچچە كۈندىن ھېچنەرسە تېپىپ يېيەلمىگەن ئاچ بۆرە: ماڭا يەم چىقتى، دەپ خۇش بولۇپ، شۇ ياقتا يۇگۈرۈپتۇ، ئەمما كۈتۈلمىگەندە بۇقا، قوچقار، تېكە ۋە ئاتلار ئالدىدا پەيدا بوپتۇ. بۆرە: قايسىنى يېسەم بولار، دەپ كۆز يۇگۈرتۈپ، سېمىز قوچقارغا ئېتىلىپتۇ، لېكىن بۇ چاغدا بۇقا غەزەپ بىلەن ئېتىلىپ كېلىپ بۆرىنى ئۆچلۈق مۈڭگۈزلىرىنىڭ ئارىسىغا

ئېلىپ بىر چوڭ دەرەخكە قىستىپتۇ.

– ئۇر – ئۇر – ئۇرا! – دەپ خوراز قاتتىق قىچقىرىپتۇ. قوچقار بىلەن تېكە ئىككى دەرەپتىن قاتتىق ئۇسۇشكە باشلاپتۇ. بۆرە داد – پەريات چېكىپ غىڭشىپتۇ ۋە قوۋۇرغىلىرى سۇنۇپ، تۇمشۇقلىرىدىن بۇلدۇقلاپ قان ئېقىپ، ئۆلەر ھالەتكە كەلگەندە ئاران قېچىپ قۇتۇلۇپتۇ.

ئۇ تاڭ ئاتقۇچە مىڭبىر مۇشەققەتتە ئاغرىق ئازابىنى تارتىپ، ئاران ئۆز ماكانىغا يېتىپ بېرىپتۇ. قالغان بۆرىلەر ئۇنىڭدىن:

– ھەي! ئۇ يەردىكى ئەھۋال قانداق ئىكەن؟ – دەپ سوراپتۇ.

– گەپ قىلماڭلار، ئۇ يەرگە بېرىش ئاسان، قايتىش تەس ئىكەن.

– گۆشنى جىق يەپ، قورسىقىڭنى كۆتۈرەلمەي ئاران كەپسەن – دە؟

– ئەدىپىمنى يەپ ھالىم قالمىدى، قاراڭلار! – دەپ پۇتۇن ئەزالىرىنى كۆرسىتىپتۇ.

– قانداق باتۇرلارنى كۆردۇڭ؟ – دەپ سوراپتۇ بۆرىلەر.

– بېرىشمىغىلا بىر كانايچىسى بار ئىكەن. دەرەخ ئۈستىدە تۇرۇپ: «ئۇر – ئۇر – ئۇر – ر – را!» دېيىشىگىلا مۇڭگۈزلىرى ئارىدەك ئاجايىپ كۈچلۈك بىر نەرسە مېنى دەرەخكە قىسىپ تۇردى، پاكار، دوغلاق ئەگىم مۇڭگۈزلۈك بىر باتۇرى ئوڭ بېقىنىمغا، ئۆرە مۇڭگۈزلۈك باتۇرى سول بېقىنىمغا نەچچىدىن ئۈسۈپلا ھوشۇمدىن كەتكۈزۈۋەتتى. ئۇلارنىڭ ئۇرۇق – تۇغقان، جەددى – جەمەتى بەك كۆپ ئىكەن··· – دەپ جان بېرىپتۇ. قالغان ياۋۇز نىيەتلىك بۆرىلەر ئۇنىڭ ئۆلۈكىنى ئۆز كۆزلىرى بىلەن كۆرۈپ، قورقۇپ كېتىپتۇ ھەم تاغدىن چۈشەلمەس بولۇپ قاپتۇ. بۇ گۈزەل ۋادا تېخىمۇ شادلىققا تولۇپتۇ، ھايۋانلار تېخىمۇ ئەركىن يايراپ كۆلۈپتۇ.

ھېكمەت:

دۇنيادا بىرلىك، ئىتتىپاقلىققا يېتىدىغان ھېچقانداق كۈچ يوق. ھەر قانداق ياۋۇز دۈشمەن، تاغدەك زور قىينىچىلىقنىمۇ كۆپچىلىكنىڭ ئورتاق كۈچى ۋە ئەقىل – پاراسىتىگە تاينىپ يېڭىش مۇمكىن. ئەمما بىر ئادەل ياكى خالىق ھەر قانچە كۈچلۈك بولسىمۇ، ئەمما ئىناق – ئىتتىپاق بولمىسا، ئۇنى كۈچىمەيلا يېڭىۋېتىش مۇمكىن.

بىر ئادەمنىڭ كۈچى ھامان چەكلىك بولىدۇ. ئەمما ئىككى – ئۈچ ۋە ھەتتا ئۇنىڭدىنمۇ كۆپ كىشىلەرنىڭ بىرلىشىشى ئارقىلىق ئىنتايىن زور كۈچ – قۇدرەتكە ھەمدە كاتتا ئەقىل – پاراسەتكە ئېرىشىش مۇمكىن. ئىككى ئادەم بىر ئادەمگە قارىغاندا ھامان تېز ھەم ئۇنۇملۇك ئىش قىلالايدۇ.

بۆلۈنمەيلى، قېرىنداشلار، كىشىلەر ئارا ئىناق – ئىتتىپاق ئۆتەيلى ھەم بىرىمىزنىڭ بېشىغا كەلگەن قىينىچىلىق – كۈلپەتنى يەنە بىرىمىز ھەل قىلىشىپ بېرىپ، بىرلىكتە ئالغا باسايلى. ھەممىمىز ئۆز ئىشىمىز بىلەنلا بولۇپ كەتسەك جەزمەنكى، ئىشلىرىمىز نەتىجىسىز، بەرىكەتسىز بولۇپ قالىدۇ. ئەڭ ياخشى ئۇنۇملۇك ئىش بىرلىكتە.

ھەممەيلەندە جان بار

كۇنلەرنىڭ بىرىدە ئۆردەك بىلەن توخۇ دوست بوپتۇ ۋە ئىناق تۇرمۇش كەچۈرۈشكە باشلاپتۇ.

كۇنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايلار ئۆتۈپتۇ. ۋاقىت ئۇزارغانسېرى توخۇ ئۆردەكنىڭ مىسـ ـ مىسلىقىدىن زېرىكىپتۇ ھەمدە ئۇنىڭغا ئۆزىنى بىر كۆرسىتىپ قويماقچى بوپتۇ. بىر كۇنى ئۇ:

ـ دوستۇم، ئۆردەكجان، ئىككىمىز شۇنداق ياخشى ئۆتۈۋاتىمىز، بىراق، قايسىمىزنىڭ قانداق ئارتۇقچىلىقى بارلىقى، كىمنىڭ كارامىتى چوڭلۇقىنى بىلگىنىمىز يوق، شۇڭا ئىككىمىز يۈگۈرۈشۈپ سىنىشىپ باقايلى، ـ دەپتۇ.

ئۆردەك توخۇنىڭ نىيىتىنى چۈشىنىپ يېتىپتۇ، لېكىن ئارتۇقچە گەپ قىلماي ئۇنىڭ شەرتىگە ماقۇل بوپتۇ.

ئۇلار يۈگۈرۈش مۇسابىقىسىنى باشلاپتۇ.

ئۆردەكنىڭ بارغانسېرى كەينىدە قېلىۋاتقانلىقىدىن خۇشال بولغان توخۇ مەسخىرە قىلىپ كۇلۇشكە باشلاپتۇ. ئۆردەك بولسا قەتئىي بوشاشماي يۈگۈرۈۋېرىپتۇ.

ئۇزۇن ئۆتمەي توخۇ دەريانىڭ دوڭ كېلىپ قاپتۇ ـ دە، ئۆتىلمەي ئويلىنىپ ـ بۇيانغا پالاقلاشقا باشلاپتۇ. دەل شۇ چاغدا ئۆردەك يېتىپ كەپتۇ ـ دە، ئۆزىنى سۇغا ئېتىپتۇ، ئۇنى كۆرگەن توخۇ ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي سۇغا سەكرەپتۇ، لېكىن ئۇزالمەي سۇغا چۆكۈشكە باشلاپتۇ. ئۆردەك پالاقلىغان ئاۋازنى ئاڭلاپ كەينىگە بۇرۇلۇپ قارىسا، توخۇ جان تالىشىۋاتقانكەن. ئۆردەك دەرھال ئۇنىڭغا قېشىغا بېرىپ ئۇنى قۇتۇلدۇرۇپ قىرغاققا ئاچىقىپتۇ. توخۇ ھوشىغا كەپتۇ ۋە ئۆزىنى قۇتۇلدۇرۇۋالغان ئۆردەك ئالدىدا ناھايىتى خىجىل بوپتۇ ۋە: «ھەر كىمنىڭ ئۆزىگە تۇشلۇق كارامىتى بار ئىكەن» دېگەن ئويغا كەپتۇ.

ھېكمەت:

بىزدە «ئەسكى چاپاننىڭ ئىچىدىمۇ ئادەم بار» دەيدىغان بىر ھېكمەت بار. يەنى ھەممىلا ئادەمنىڭ ئۆزىگە خاس ئارتۇقچىلىق ـ كەمچىلىكى بولىدۇ. بىراۋنىڭ كەمچىلىكىنى تۇتۇۋۇلۇپلا ئۇنى پۈتۈنلەي مەسخىرە قىلىش ياكى چۆكۈرۈش ياخشى خىسلەت ئەمەس.

مەسىلەن ئېيتايلى، بىر ئادەمنىڭ يۈكى بولمىغانلىقى ئۈچۈنلا ئۇنى كارغا كەلمەيدىغان ئىنسان قاتارىغا چىقىرىۋېتىشكە بولامدۇ؟ بىرەيلەننىڭ كۆزى كۆرمىسىلا ئۇنى يارامسىز دېيىشكە بولامدۇ؟

ئاڭلىسام، كۆزدىن ئايرىغان خۇدا ھاسىدىن ئايرىمايمىش. كۆزى يوقنىڭ ئاڭلاش ياكى پۇراش سەزگۈلىرى ئىنتايىن تەرەققىي قىلىپ كېتەرمىش. پۈتى يوقنىڭ قولى، مېڭىسى...

باشقىلارنىڭ ئاز ـ تولا ئەيىبى تۇپەيلى ئۇلارنى مەسخىرە قىلماك ھەمدە

ئۆزىڭىزدىكى كەمچىلىك، نۇقسانلارنىمۇ كۆرۈڭ. باشقىلارنىڭ ئاجىزلىقلىرىنى تولۇقلىشىغا ياردەم قىلىڭ، ئۆزىڭىزنىمۇ كامىل قىلىڭ. خاراكتېرىڭىزدىن مەنمەنچىلىك، تەكەببۇرلۇق ئۆچسۇن.

نېيىتى يامانلىڭ قازىنى تۆشۈك

ئۇچ چاشقان بىرلىكتە ياغ ئوغرىلاپ ئىچىش ئۈچۈن ئۈۋىسىدىن چىقىپتۇ. ئۇلار ياغ كوزىسىنىڭ ئىچىگە قارىسا ناھايىتى ئازلا ياغ بار ئىكەن. ئەمما كوزا چوڭقۇر بولغاچقا، ئۇچقايىسىسى ئىچەلمەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار بىر ئامال تېپىپتۇ: بىرى ـ بىرىنىڭ قۇيرۇقىدىن چىشلەپ كوزىغا ساڭگىلىتىدىغان، كوزىنىڭ ئىچىگە كىرگىنى ئىچىپ بولغاندىن كېيىن، ئۇ چىقىپ يەنە بىرىنى ساڭگىلىتىدىغان بولۇشۇپتۇ ھەم ھېچقايىسىسىدا شەخسىي غەرەز بولماسلىققا قەسەم قىلىشىپتۇ. كوزىغا ئاۋۇال چۈشۈپ ياغ ئىچىۋاتقان چاشقان كۆڭلىدە: بار ـ يوق ياغ ئۈچۈنلا مۇشۇنچىلىك ئىكەن، بۇگۈن تەلىيىم ئوڭدىن كېلگەندەك قىلىدۇ، ھەممىنى ئىچىپ قورساقنى بىر تويدۇرمايمۇ؟ دەپ ئويلاپتۇ.

ئوتتۇرىدا ئىسىلىپ تۇرغان ئىككىنچى چاشقانمۇ: كوزىدىكى ماي تايىنلىقلا ئىكەن، ئەگەر ئۇ ھەممىنى ئىچىپ بولسا ماڭا نېمىمۇ قالار؟ ئەڭ ياخشىسى، ئۇنى قويۇۋېتەي، ئۈزى چۈشۈپ ئىچسۇن، دەپ ئويلاپتۇ.

كوزىنىڭ گىرۋىكىدە تۇرۇپ ئىككىيلەننى كۆتۈرۈپ تۇرغان ئۈچىنچى چاشقانمۇ: ياغ ناھايىتى ئاز ئىكەن، جاپا تارتىپ ئۇ ئىككىسىنى كۆتۈرۈپ تۇرسام ئۈلار ئىچىۋېلىپ ماڭا قويمىغۇدەك، ئۇنىڭدىن كۆرە، ئۇلارنى قويۇۋېتىپ، كوزىغا ئۆزۈم چۈشۈپ ئىچكىنىم ياخشىراقتەك قىلىدۇ، دەپ ئويلاپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، كوزا گىرۋىكىدىكىسى ئوتتۇرىسىدىكىنىڭ قۇيرۇقىنى قويۇۋېتىپتۇ ـ دە، ئۆزىنى مايغا ئېتىپتۇ. نەتىجىدە كوزىغا سولىنىپ قالغان چاشقانلار چىقالماي ئاچلىقتىن ئۆلۈپتۇ.

ھېكمەت:

كىشىلەر بىلەن ئالاقە قىلغاندا يامان ئويي ياكى شەخسىي غەرەز، ئاچ كۆزلۈك بىلەن بەدنىيەتلىك قىلىش ھەممەيلەنگە ئىنتايىن ئېغىر ئاقىۋەت ئەكېلىدۇ.

تۇغرا، تامامى ئىنسان پايدىغا ئامراق، ئەمما بىر توپ، كوللېكتىپ ئىچىدىكى ئەزالارنىڭ ھەممىسلا شەخسىي نىيەت، پايدا ـ مەنپەئەت غەرىزىدىلا قالسا، توپ ئۈيۈشتۇرۇش كۈچىنى يوقتىدۇ، ئوڭايلا پارچىلىنىپ كېتىدۇ.

بىر توپتىكى ئەزالار جەزمەن شەخسىيەتسىز كوللېكتىپ ئېڭى بويىچە ئىشلىشى كېرەك. يەنى ھەممىدە كوللېكتىپنى ئويلىشى لازىم. ئەگەردە

قانداقلىكى بىرىگە خۇسۇسىي غەرەز، مەنپەئەت ئارىلىشىپ قالسا ئۇ باشقىلارغىمۇ بەدنىيەتلىك قىلىدۇ ـ دە، ھەممەيلەن ئوڭدا قالىدۇ.

شەخسىي پايدىدىن ۋاز كەچسىڭىز كېچىككى، كۆپچىلىكنىڭ ئومۇمىي مەنپەئىتىنى زىيانغا ئۇچراتماڭ. كۆپچىلىك ئىرىشسە جەزمەنكى، تېخىمۇ بەرىكەتلىك، ئەھمىيەتلىك ئىرىشىش بولغۇسى.

ھۇرۇن ئاخىرى ئاچلىقتىن ئۆلەر

ئوچ توشقان بار ئىكەن، ئۇلار كۈن بويى ئوۋسىدا يېتىۋېرىپ، يەيدىغان يەملىرى تۈگەپتۇ.

چوڭ توشقان ئوتتۇرانچى توشقانغا:

ـ تېزرەك بېرىپ، يەيدىغانغا ئازراق بىر نەرسە تېپىپ كەلگىن، ـ دەپتۇ.

ئوتتۇرانچى توشقان ئوكسىغا:

ـ ئالدى بىلەن سەن بېرىپ ئىزدەپ باققىن، ـ دەپتۇ.

كىچىك توشقانىنىڭ تازا ئاچچىقى كەپتۇ ـ دە:

ـ نېمە ئوچۇن زادى مەن بېرىپ ئوزۇقلۇق ئىزدەيدىكەنمەن، كىمنىڭ قورسىقى ئاچقان بولسا، شۇ ئۆزى بارسۇن، مېنىڭ قورسىقىم ئاچمىغاندىكىن، مەن بارمايمەن، دەپتۇ.

ـ مېنىڭ قورسىقىم ئاچمىدى، ـ دەپتۇ چوڭ توشقان دەرھال.

ـ مېنىڭمۇ قورسىقىم ئاچمىدى، ـ دەپتۇ ئوتتۇرانچى توشقانمۇ.

شۇنداق قىلىپ، ئوچ توشقانىنىڭ ھېچقايسىسى ئوزۇقلۇق ئىزدەشكە چىقماپتۇ. بىرنەچچە كۈندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ قورساقلىرى ئېچىپ ئورنىدىن تۇرالماس بولۇپ قاپتۇ.

ھېكمەت:

تۇرمۇشتا دائىم كۆرۈپ تۇرىمىزكى، تولا كىشىلەر بىر ـ بىرىگە سەپسېلىپ ئىش قىلىدۇ. يەنى، ئۇ قىلمىسا مەن قىلامتىم دەيدۇ ياكى باشقىلارنىڭ ھۇرۇنلۇقىغا قارايلا شۇلار كۈن كەچۈرۈۋاتقان يەردە ماڭا مۇنچىۋالا جاپا تارتىپ نېمە كەپتۇ، دەپ ئىشلەشكە ئېرىنچەكلىك قىلىپ يېتىۋالىدۇ. ئەپسۇسكى، مانا مۇشۇنداق ھۇرۇنلۇق، زەئىپلىك تۈپەيلى ئەھۋالى تېخىمۇ يامانلىشىپ كېتىدۇ.

باشقىلارغا سەپسالماڭ، بولۇپمۇ ھۇرۇنلارغا، بىكارچىلارغا، ئويۇنقېپى ئىنسانلارغا ئۆزىڭىزنى سېلىشتۇرۇپ يۈرمەڭ. ئىنسانىنىڭ ئەقىللىقى ئۆزىنى تىرىشچان كىشىلەرگە، مۇئۆمىنەتىت قازانغانلارغا سېلىشتۇرىدۇ ۋە تېخىمۇ غەيرەت بىلەن تىرىشىپ ئۆگىنىپ ئىشلەيدۇ. ھەرگىزمۇ ھۇرۇنلۇق قىلىپ ئولتۇرمايدۇ، بىكارچىلىقنى نومۇس بىلىدۇ، باشقىلارغا ئىش قىلماسلىققا ئەمەس، ئىش قىلىشتا سەپسېلىپ، بەسلىشىپ ئىشلەيدۇ.

ھۇرۇن كىشى ئاچلىقتىن ئۆلەر،
ئىشچان كىشى شادلىقتىن كۈلەر.

تەكەببۇرلۇق ھاڭغا تاشلايدۇ

ئويۇنغا كېچىكىپ كەلگەن ئېيىقچاق سەھەنىنىڭ ئالدىغا بېرىۋالماقچى بولدى ـ دە، مىغىلدىشىپ تۇرغان تاماشىبىنلار ئارىسىغا قىستىلىپ كىرىپ، قايسىدۇر بىرىنىڭ پۇتىغا دەسسەۋالدى، قايسىدۇر بىرىنى گەۋدىسى بىلەن سوقۇپ يىقىتىۋەتتى... ئۇ باشقىلارنىڭ قاقشاشلىرىغا، ئەيىبلەشلىرىگە قارىماي، بالىسىنى باغرىغا باسقان پېتى بىرلىپ ئويۇن كۆرۈۋاتقان مولۇن بىلەن تىيىننىڭ ئوتتۇرىسىغا سىغدىلىپ كىرىپ ئولتۇرۇۋالدى. مولۇنچاق قورقىنىدىن چىرقىرىۋەتتى. ئۇزۇن قۇيرۇقى ئېيىقچاقنىڭ ساغرىسى ئاستىدا بېسىلىپ قالغان تىيىن ئاغرىق ئازابىدىن تولغىنىپ كەتتى. ئېيىقچاق يوغان گەۋدىسى بىلەن سەھەنىنى توسۇۋالغاچقا، ئويۇننى كۆرەلمىگەن كىچىك ھايۋانلار چۇرقىراشقىلى تۇردى. ئويۇن تەرتىپى بۇزۇلدى...

ـ ئەدەپ ـ ئەخلاقنى ئۇقمامسەن، بالام؟ ـ دېدى بىر چەتتە ئولتۇغان قېرى مايمۇن ئۇنىڭ ئالدىغا كېلىپ، ـ شۇنچىۋالا بويۇڭ بىلەن مۇشۇنداق بولمىغۇر قىلىقلارنى قىلساڭ ئۆزۈڭگە سەت ئەمەسمۇ؟

ـ سېنىڭ نېمە كارىڭ؟ ـ دېدى ئېيىقچاق قوپاللىق بىلەن، ـ نېمە قىلغۇم كەلسە شۇنى قىلىمەن!

ـ بولدى، باشقا گەپلەرنى كېيىن دېيىشەيلى، ـ دېدى مايمۇن ئۇنىڭ ئېشەملىكىدىن بىزار بولۇپ، ـ ئاۋۇال كۆپچىلىكنى خاتىرجەم ئويۇن كۆرگىلى قوي!

ـ تازا گەپ بولدى ـ دە! ـ دېدى ئېيىقچاق مەسخىرە ئارىلاش، ـ ئۇلارنى ئويۇن كۆرگىلى قويماي كۆزىنى ئېتىۋاپتۇمەنمۇ؟

ـ ھەممىنىڭ ئالدىدا پوتەيدەك چوقچىيىپ ئولتۇرۇۋالساڭ، بىزدەك جۇغى كىچىك، ھويى پاكارلار قانداق كۆرەلەيمىز؟ ـ توشقانچاق ئاچچىقىغا بەس كېلەلمەي غودۇڭشىپ قويدى.

ـ بولمىسا مېنىڭ ئورنۇمغا بېرىپ ئولتۇرغىن! ـ دەپ تەكلىپ قىلدى مايمۇن بىر چەتتىكى ئورۇننى كۆرسىتىپ.

ـ ماۋۇ ئالجىغان قېرىنى قارا! ـ دېدى ئېيىقچاق مەنسىتمىگەن ھالدا ئاغزىنى بۇرۇشتۇرۇپ، ـ مەن ساڭا ئورنۇڭنى بوشتىپ بەر دېدىممۇ؟ كۆزۈمگە كىرىۋالغۇچە ئۆزۈڭنىڭ ئولتۇرۇشنى ئولتۇرمامسەن! مېنىڭ مۇشۇ يەردە ئولتۇرغىنىم ئولتۇرغان!

ھەر تەرەپتىن ئېيىقچاقنى ئەيىبلىگەن غەزەپلىك سادالار كۆتۈرۈلدى، غۇلغۇلا باشلاندى.

قەھرى ئۆرلىگەن تايغان ئەدەپسىزنىڭ ئەدەپىنى بېرىپ قويۇش ئۈچۈن چىشلىرىنى غۇچۇرلاتقىنىچە ئېيىقچاققا ئېتىلىۋىدى، مايمۇن توسۇپ قويدى.

ئويۇننى داۋاملاشتۇرۇشقا مۇمكىن بولماي قالدى، ھەممەيلەن كۆڭۈلسىزلىك ئىچىدە تارقىدى. مۇشتلاشتا ئۇتۇپ چىققان نوچىلاردەك غادىيىۋالغان ئېيىقچاق ھېچكىمگە قارامۇ قويماي غىڭشىپ ناخشا ئېيتقىنىچە ھەممىدىن بۇرۇن ئۆز يولىغا راۋان بولدى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىن مايمۇن، مولۇن، تېيىن ۋە توشقانچاقلار بېشىنى چايقىشىپ، پاراڭ سېلىشقىنىچە ئورمانلىققا قاراپ مېڭىشتى.

ئۇلار ئورمان بىلەن ئويۇن قويۇلغان سەينا ـ ئوتلاقنى ئايرىپ تۇرىدىغان تاغدىن ئېشىپ بولغۇچە ھاۋا گۈلدۈرلەپ، شارقىراپ يامغۇر قۇيۇۋەتتى. مايمۇن مولۇنچاقنى قۇچىقىغا ئېلىۋالدى، توشقانچاق قاياقتىندۇر بىر موگۇ كۆنلۈك تېپىپ كەلدى ـ دە، مولۇنچاقنى يامغۇردا ھۆل بولۇپ كېتىشتىن ساقلىدى. مولۇن تېينىغا، تېينى توشقانچاققا، توشقانچاق مايمۇن بىلەن ئۇنىڭ قۇچىقىدىكى مولۇنچاققا كۆيۈنگەن ھالدا بىر ـ بىرىنى يۆلىشىپ تاغدىن پەسكە چۈشۈۋاتقاندا تۇيۇقسىز ئالدى تەرەپتىن: «ۋايجان! قۇتۇلدۇرۇڭلار!» دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى.

ـ ئېيىقچاقنىڭ ئاۋازىمۇ نېمە؟ ـ دېدى مايمۇن قۇچىقىدىكى مولۇنچاقنى مولۇنغا تۇتقۇزۇۋېتىپ، ـ مەن ئاۋۋال بېرىپ قاراپ باقاي، سىلەر ئارقامدىن يېتىپ بېرىڭلار!

ئاۋاز چىققان جايغا ئۇچقاندەك يېتىپ بارغان مايمۇن تېيىلىپ كېتىپ، چوڭقۇر جىلغا ئوستىدە ساڭگىلاپ تۇرغان بىر تاشقا ئېسىلىپ قالغان ئېيىقچاقنى كۆرگەندە، بەدىنىدىن سوغۇق تەر چىقىپ كەتتى. ناۋادا ئېيىقچاق چۈشۈپ كېتىدىغانلا بولسا، كۆكۈم ـ تالقان بولۇپ كېتەتتى. مايمۇن ئىككىلىنىپ ئولتۇرمايلا، چاققانلىق بىلەن ئېيىقچاق ئېسىلىپ قالغان تاش ئوستىگە سىيرىلىپ چۈشتى ـ دە، قۇيرۇقىنى بىر پۇتاققا چىرمىۋېلىپ، ئۆزىنى ئالدىغا تاشلاپ ئېيىقچاقنىڭ قولىدىن تۇتۇۋالدى. قىل ئوستىدە قالغان ئېيىقچاققا قايتىدىن جان كىردى، ئۇ ئاخىر، مايمۇننىڭ ياردىمىدە تاش ئوستىگە چىقىۋالدى. ئۇنىڭغىچە مولۇن، تېيىن ۋە توشقانچاقلارمۇ يېتىپ كەلدى ـ دە، بىر ئۇزۇن يېشىل پېلەكنى توۋۇغا تاشلىدى. ئېيىقچاق پېلەككە يامىشىپ، خەتەردىن قۇتۇلدى.

ـ بىرەر يېرىڭ زەخمىلەندىمۇ ـ يوق؟ ـ دەپ مايمۇن كۆيۈمچانلىق بىلەن سورىدى.

مولۇن، تېيىن، توشقانچاقلار ئۇنىڭ بىر ئاز سوۋرۇلۇپ كەتكەن يەرلىرىنى مېھرىبانلىق بىلەن سىيلاشتى. بۇنىڭدىن تەسىرلەنگەن ئېيىقچاقنىڭ كۆز ئالدىدىن ئۆزىنىڭ بايا تىنىقى قوپاللىق، ئەدەپسىزلىكلىرى «يالت» قىلىپ ئۆتۈۋىدى، خىجىللىقتىن يۈزى ۋىللىدە قىزىرىپ كەتتى...

ھېكمەت:

تەكەببۇرلۇق، مەنمەنچىلىك ئىنتايىن يامان ئىللەتتۇر. گەرچە ئۆز كۈچىگە ئىشىنىش ئارقىلىق خېلى چوڭ ئىشلارنى ۋۇجۇدقا چىقارغىلى بولسىمۇ، ئەمما

ئۆزىگە ئىشىنىش كىشىنى مەغرۇرلاندۇرۇپ، كىبرلەندۇرۇپ قويسا ئۇ ئىنتايىن پايدىسىز خاراكتېرغا ئايلىنىپ قالىدۇ.

تەكەببۇر كىشى ئۆزىنىلا ئويلايدىغان، باشقىلارنى كۆزگە ئىلمايدىغان ھاكاۋۇر بولۇپ قالىدۇ ھەمدە ھەدىسلا ئۆزىنىڭكىنىلا راست دەپ ئويلايدۇ، باشقىلارنىڭ نېمىلەرنى ئويلاۋاتقانلىقى، مەنپەئىتىنىڭ قانداق بولۇپ كېتىشى بىلەن كارى بولۇپ كەتمەيدۇ ـ دە، ئوڭايلا باشقىلارنىڭ دىلىغا ئازار بېرىپ قويىدۇ. نەتىجىدە كىشىلەر ئۇنىي كۆرسە قاچىدىغان، ئۇنىڭدىن ھەزەر ئەيلەيدىغان بولۇپ قالىدۇ. ھەتتا ئۇنىڭ بىلەن ئالاقە قىلماس بولۇپ قالىدۇ ـ دە، ئاخىرىدا مەنمەنچى، تەكەببۇر كىشىلەر ئۆزى يالغۇز قالىدۇ...

تەكەببۇرلۇقنى تاشلاڭ، كىشىلەر بىلەن سەممىي، غەمخورلۇق ئاساسىدا ئالاقە قىلىڭ. كىشىلەر سىز بىلەن بىرگە بولۇشتىن خۇشاللىق ھېس قىلسۇن.

موزاينىڭ يۇگۇرۇشى سامانلىققىچە

ئېشەك بىلەن كالا بىللە سەپەرگە چىقىپتۇ، ئېشەك ئىتتىنىڭ مېڭىپ، پات ـ پات ئارام ئېلىشقا، كالا سالماق قەدەم بىلەن بىرخىل مېڭىپ، ئۆزىنى ھارغۇزماي يولنى داۋاملاشتۇرۇۋېرىشكە خۇشتار ئىكەن.

ئېشەك يول يۈرۈش داۋامىدا كالىنىڭ ئالدىرىماي ماڭىدىغانلىقىدىن بەكمۇ زېرىكىپتۇ ـ دە، ئۇنىڭغا ئۆزىنى بىر تونۇتۇپ قويۇشنى مەقسەت قىلىپ، مېڭىشتا مۇسابىقىلىشىشنى ئېيتىپتۇ. كالا مەنزىلگە يېتىپ بېرىشتا ئېشەكتىن يېڭىلىپ قېلىشنى نومۇس بىلىپ، بۇ پىكىرگە قوشۇلۇپتۇ.

مۇسابىقە باشلىنىپ، ئېشەك چىشلىرىنى ھېڭگايتقان، قۇلاقلىرىنى دىڭگايتقان ھالدا جان ـ جەھلى بىلەن چېپىشقا باشلاپتۇ ۋە ھەش ـ پەش دېگۈچە كالىنى خېلىلا كەينىدە قالدۇرۇپ، ئۆزاپ كېتىپتۇ. ئارقىدا قېپقالغان كالا بولسا، ھېچقانداق مەيۇسلەنمەستىن، سالماق قەدەمدە يولنى يۈرۈۋېرىپتۇ.

ئېشەك شۇ چاپقانچە چېپىپ، بىر مۇنچە يول باسقاندىن كېيىن، ھېرىپ تەرلەپ كېتىپتۇ، ئۇ كەينىگە قاراپ كالىنىڭ قارىسىنى كۆرمىگەندىن كېيىن: مۇشۇ يەردە يېتىپ، بىردەم ئارام ئېلىۋالاي، كالا كەلگەندە يەنە چاپسان يۈگۈرۈپ، ئۇنىڭدىن ئۆتۈپ كېتەلەيمەن ۋە مەنزىلگە بالدۇر بارالايمەن، كالا دېگەن مېنىڭ ئالدىمدا نېمىتى؟! دەپ ئويلاپتۇ.

بىر ھازادىن كېيىن كالا ئېشەكنىڭ ياتقان يېرىگە يېتىپ كەپتۇ.

ـ قوپ ئاداش، يول ماڭمىز، بولمىسا ئۇخلاپ قالىسەن، ـ دەپتۇ كالا ئۇنىڭغا يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ.

ئېشەك بۇ گەپكە پىسەنت قىلماپتۇ ۋە يېتىپ بىر پەستىن كېيىن ئۇخلاپ قاپتۇ، ئۇزۇق ئىزدەپ يۈرگەن بىر بۆرە ئېشەكنىڭ ياتقان يېرىگە كېلىپ قاپتۇ ۋە ئۇخلاۋاتقان

ئېشەككە ئېتىلىپ بېرىپ، ئۇنى ئۆزىنىڭ مەززىلىك ئوزۇقلۇقىغا ئايلاندۇرۇپتۇ.

كالا زېرىكمەي، بىر خىل سالماق قەدەم بىلەن يولنى داۋاملاشتۇرۇپ، ئاخىر كۆزلىگەن مەنزىلگە يېتىپ بېرىپتۇ.

ھېكمەت:

مەيلى ئۆگىنىش بولسۇن ياكى خىزمەت، تۇرمۇش بولسۇن، ھەممىسىلا ئىنتايىن مۇشەققەتلىك، ئۇزۇن سەپەر جەريانى. بۇ سەپەرنى بىرەر ئاي، يىل ياكى مۇنداقلا بىر كۈچەش ئارقىلىقلا تاماملاش مۇمكىن ئەمەس. بولۇپمۇ، ئۆگىنىشكە بەل باغلىغان كىشى ئىنتايىن سەۋرچان، ئىرادىلىك، ئېغىر - بېسىق بولۇشى، ئالدىراڭغۇلۇقتىن ساقلىنىشى كېرەك. مەلۇم بىر نەرسىنى ھاپىلا - شاپىلا قىلىپلا ئۆگىنىپ بولىمەن دېسەك، جەزمەنكى، ئۇنىڭدا نۇرغۇن ئاجىزلىق، كەمچىلىكلەر قېپقالىدۇ...

ئالدىرىماڭ، ئۆگىنىش بىر كۈندىلا تۈگەيدىغان نەرسە ئەمەس، ھەر قانداق ئىش قىلغاندا سەۋرچان، ئېغىر - بېسىق بولۇڭ، ئالدىرىسىڭىز بىرنېچىدىن بەكلا كۆچىشىڭىزگە ھەم سۈرئەتنى دەپ بەزى نەرسىلەرنى تېز - تېز تاشلاپ ئۆتۈشىڭىزگە توغرا كېلىدۇ. مۇنداق بولغاندا بىر تەرەپتىن ئوڭايلا ھېرىپ - چارچاپ كېتىسىز، يەنە بىر تەرەپتىن بىلىدىغانلىرىڭىز چولتا بولۇپ قالىدۇ. كېيىنچە جاپانى ئۆزىڭىز تارتىپ قالىسىز.

ئەتەڭنىمۇ ئويلاپ قوي

لايغەزەل يىگىناغۇچ ياز بويى ئوينىاپ - كۈلۈپ يۈرۈپتۇ. ھەش - پەش دېگۈچە قىشمۇ يېقىنلىشىپ قاپتۇ.

ئېتىز - دالىلار چۆلسىرەپتۇ، ئىللىق ئاپتاپلىق چاغلار، ھەربىر يوپۇرماقنىڭ ئاستىدا تەييار چۈشەك، تەييار تاماق بار كۈنلەر پۇتۇنلەي تۈگەپتۇ. قىش كەلگەندىن كېيىن يىگىناغۇچ بىراقلا قىستاپ كەلگەن سوغۇق ۋە ئاچلىقتىن ئەمدى پۇتۇنلەي ناخشا ئېيتماس بوپتۇ (قورساق ئاچقاندا كىمنىڭ ناخشا ئېيتقۇسى كەلسۇن). ئۇ كۈنبويى غەمكىن يۈرىدىكەن، ئۆزىچە غىڭشىپمۇ قويىدىكەن. بىر كۈنى ئۇ چۈمۈلىنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

— ئوبدان چۈمۈلجان، — دەپتۇ ئۇ، — مېنى پاناھىڭغا ئالساڭ. مەن بۇ يەردە تېزلا قۇۋۇەتلىنىپ قالاتتىم. ئەتىيازغا چىقىۋالغۇچە ماڭا ئىسسىق ماكان، ئوزۇق بېرىپ تۇرساڭ!

— بۇرادەر، مەن ساڭا بەك ھەيران، ئەجەبا، سەن قىشنىڭ غېمىنى يازدا قىلىش كېرەكلىكىنى چۈشەنمەيتتىڭمۇ؟!

— يېشىل مەخمەلدەك چىمەنزارلىقلاردا سائەت - سائەتلەپ ناخشا ئېيتىپ، ئوينىاپ كاللا - مېڭەم ئايلىنىپ كەتكەندە، بۇ غەمنى قىلىشقا نەدە چولام دەيسەن؟

— ئەمىسە سەن…

— مەن يەنە ناخشامنى ئېيتىپ بىغەم يۇرۇۋېرىمەن.

— ناخشامنى ئېيتىپ…؟ پاھ، نېمىدېگەن قالتىس! ئۇنداق بولسا ھازىر يەنە تالاغا چىقىپ ناخشاڭنى ئېيتىپ، ئۇسسۇلۇڭنى ئويناپ يۇرۇۋەر! (بۇ مەسەل كىرىلوۋنىك.)

ھېكمەت:

بۇگۈنىلا ئەمەس، ئەتىسىنمۇ ئويلاپ ئىش قىلىش كاتتا ئاقىلانىلىكتۇر. ئىنسانىنىڭ بۇگۈنى مەيلى شاد ـ خۇراملىق ئىلكىدە ئۆتسۇن ياكى تاينسىز، مەنسىزلىك ئىلكىدە ئۆتسۇن، ئۇ ھامان مەلۇم دەرىجىدە شۇ ئىنسانىنىڭ بۇگۈننى پىلانلىشى، بۇگۈن ئۇچۇن ئەتراپلىق ئويلىنىپ كۆرەش قىلىشىغا باغلىق ئىش. ئىشلارنى پىلانسىز قىلىش، ھەتتا قالايمىقان، تەرتىپسىز ئىش قىلىش بىزنى نۇرغۇن قېينچىلىقلارغا دۇچار قىلىدۇ. بۇگۈنىڭ ئىشلىرىنى رەتلىك، جايىدا قىلىڭ ۋە ئەتە ئۇچۇن ئېنىق تەييارلىق قىلىڭ. كۆڭلىڭىزدە جەزمەن ئەتە نېمە ئىش قىلىش، قايسى ئىشنى ئالدى بىلەن قىلىش، قانداق قىلىش توغرۇلۇق پىلان، ئۇيۇ بولسۇن. بۇگۈنىڭ مەئىشەت، پاراغىتى بىلەن كېرىلىپ يۇرۇپ ئەتىسى ئاچ قورساق قالمالىڭ. بۇگۈن بايىاشادلىق ئىچىدە ئويناپ يۇرگەندە جەزمەن ئەتە نېمە يېيىش، نېمە كىيىش، قانداق تۇرمۇش كەچۈرۈش كېرەكلىكىڭ ئېسىڭىزدە بولسۇن.

ھايات كاتتا نېمەتتۇر

بىر بۇلبۇل كىچىكىدىن تارتىپ قەپەستە بېقىلىپتۇ. يېمەن دېسە يېدىغىنى، ئىچمەن دېسە ئىچىدىغىنى بار ئىكەن. قەپەستە گۇللۇكتىكى كىچىككىنە بىر پارچە يەرنى كۆرۈپ تۇرسىمۇ، ئۇ ئۆز تۇرمۇشىدىن ئىنتايىن رازى ئىكەن.

بىر كۈنى سەھەردە بۇلبۇل بىر سوپىسوپىياڭنىڭ يېقىنلا يەردىكى دەرەخكە قونغانلىقىنى كۆرۈپ، كۆڭلىدە: «سوپىسوپىياڭ قانداق تۇرمۇش كەچۈرىدىغاندۇ؟ ئۇنىڭغا كىم ئوزۇقلۇق بېرىدىغاندۇ؟ ئۇنىڭغا كىم سۇ بېرىدىغاندۇ؟» دېگەنلەرنى ئويلاپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن بۇلبۇل سوپىسوپىياڭغا سالام بېرىپتۇ.

— خەيرلىك سەھەر، سوپىسوپىياڭ، ئوبدان كەپسەن.

سوپىسوپىياڭ دەپتۇ:

— بۇلبۇل، سەن قانداقلارچە قەپەسكە سولىنىپ قالدىڭ؟

— قەپەس؟ نېمە قەپەس؟ — بۇلبۇل چۈشىنەلمەي گاڭگىراپ قاپتۇ.

— سەن ياشاۋاتقان بۇ كىچىككىنە نەرسە قەپەس ئەمەسما؟

— كىم شۇنداق دەيدۇ؟ بۇ مېنىڭ ئۆيۈم، مەن كىچىكىمدىن مۇشۇ يەردە ياشاپ كەلدىم. بۇ ئۆي نېمىدېگەن ياخشى، يېيدىغان، ئىچىدىغانلىڭ ھەممىسى بار. مەن خۇشال،

شۇڭا ئاۋازىمنىڭ بارىچە ناخشا ئېيتىمەن. قانداق، سېنىڭ مۇنداق ئۆيۈڭ يوقتۇ؟

ـ شۇنداق.

ـ ۋاي بىچارە، ئەمىسە يەيدىغان، ئىچىدىغاننى ساڭا كىم بېرىدۇ؟

ـ مەن ھېچقانداق ئادەمنىڭ يەيدىغان، ئىچىدىغىنىمغا يارىدىم قىلىشىغا موھتاج ئەمەس.

ـ سېنىڭ سۇ ئىچىدىغان كىچىك قۇتاڭ يوقتۇ؟

ـ يوق.

ـ ۋاي بىچارە، ساڭا ئىچىم ئاغرىۋاتىدۇ. سېنىڭ ئۆيۈڭنىڭ گۈللۈكى يوقتۇ؟

ـ يوق.

ئۇنداقتا تېخىمۇ ئېچىنىشلىق ئىكەن. ساڭا قاتتىق ئېچىنىمەن. مېنىڭ بىللەن بىللە تۇرمۇش كەچۈرۈشنى خالامسەن؟ بۇ يەردە ئازادە تۇرالغۇ، چىرايلىق گۈللۈك بار. مۇشۇ يەردە تۇرۇپ قال.

ئەمما، سوپىسوپىياڭ بۇلبۇلنىڭ گەپلىرىگە پەرۋا قىلماپتۇ، بىردىنلا ئۇچۇپتۇ ـ ده، ئاسمانىنى بىر ئايلىنىۋېتىپ، ئاندىن بايىقى ئورنىغا كېلىپ قونۇپ، ئۇنلۇك سايراشقا باشلاپتۇ. ئۇنىڭ ناخشىسىدا ئېرىقلاردا شىلدىرلاپ ئاققان سۇنىڭ ئاۋازى، دالالاردىكى گۈل ـ گىياھلارنىڭ خۇش پۇراقلىرى، تىنىق، چەكسىز كەتكەن ئاسمانىنىڭ مەنزىرىسى نامايان بوپتۇ.

بۇلبۇل بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، تولىمۇ ھەيران بولۇپ سوپىسوپىياڭدىن سوراپتۇ:

ـ ھوي، سەنمۇ ناخشا ئېيتالايدىكەنسەنغۇ؟ ساڭا كىم ئۆگەتتى؟

ـ كەڭ تەبىئەت ئۆگەتتى. تاغ ـ ئېدىرلار، دەريا ـ كۆللەر، ئورمان ـ يايلاقلار... ئۇلارنىڭ كىچە ـ كۈندۈز توختىماي ئېيتقان ناخشىلىرى ھەردەم قۇلاق تۆۋىمدە جاراڭلايدۇ. تەبىئەت مېنىڭ ئۆيۈم.

ـ باشقا قۇشلارمۇ ساڭا ئوخشاش ناخشىنى ياخشى ئېيتامدۇ؟

ـ شۇنداق.

ـ ئۇلارنىڭ سېنىڭكىگە ئوخشاش ئۆيى بارمۇ؟

ـ مېنىڭ ئۆيۈم ئۇلارنىڭمۇ ئۆيى، ئوخشاشلا سېنىڭمۇ ئۆيۈڭ.

ـ چاقچىقىڭنى قوي، نەدىمۇ تاغ، دەريا دېگەن نەرسىلەر بولسۇن!

ـ نېمە؟ سەن تەبىئەتنى زادىلا چۈشەنمەيدىكەنسەن!

ـ تەبىئەت دېگەن قانداق نەرسە؟

ـ تەبىئەت دېگەن چەكسىز كەتكەن زېمىن، سەن قاناتلىرىڭنى كېرىپ ھەر قانچە ئۇچساڭمۇ چېتىگە بارالمايسەن.

ـ نېمە دەۋاتقانلىقىڭنى چۈشەنمىدىم.

ـ مۇنداق چۈشەندۈرەي: تەبىئەتتە قۇشلار سايراپ، گۈللەر خۇش پۇراق چاچىدۇ، دەريا سۈلىرى خۇشال ناخشا ئېيتىدۇ، تۈرلۈك ـ تۈمەن نەرسىلەر ئەركىن ئۆسىدۇ. ئۇملىدىن ئورمانلارمۇ خۇشال چايقىلىپ «شار ـ شۇر» قىلىپ كۈي قاتىدۇ. تەبىئەت ناخشا ئېيتىپ خۇشاللىققا، ئەركىنلىككە تەنتەنە قىلىدۇ.

ـ پو ئاتما، دەۋاتقانلىرىڭ قانداق نەرسىلەر! سىلەر يېيەلمەيسىلەر، ئىچەلمەيسىلەر، ئاچلىققا چىداپ ئۆتىسىلەر، بۇ بەلكىم سىلەرنىڭ ھەقىقىي ئەھۋالىڭلاردۇر؟

سوپىسوپىياڭ مىيىقىدا كۈلۈپ قويۇپ، ئۇچۇپ كېتىپتۇ.

بىر كۈنى تاسادىپىي پۇرسەتتە بۇلبۇل قەپەستىن ئۇچۇپ چىقىپ، ئاسمانغا قاراپ كۆتۈرۈلۈپتۇ. ئۇچۇپتۇ، ئۇچۇپتۇ، لېكىن ئۇچۇپ ئاخىرىغا چىقالماپتۇ. ئۇنىڭ ھېرىپ ماجالى قالماپتۇ. ئاخىر بەرداشلىق بېرەلمەي، ئورمانغا چۈشۈپتۇ. كەڭ ئورمان، تىنىق كېچە ۋە دەرەخ يوپۇرماقلىرىنىڭ «شالدىر ـ شۇلدۇر» قىلغان ئاۋازلىرى قوشۇلۇپ ئۇنى قورقۇتۇپ جېنىنى ئالايلا دەپ قاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن، بۇلبۇل كېچىلەپ ئۆزىنىڭ قەپىسىگە قايتىپ كېتىپتۇ.

تەبىئەت شۇ قەدەر بىپايان، گۈزەل ۋە تەڭداشسىز سېھرىي كۈچكە ئىگىدۇر. سەن قەلبىڭدىن جاھاننىڭ غېمى ـ ئەندىشىلىرىنى چىقىرىپ تاشلاپ پۈتۈن زېھنىڭ بىلەن شامالالرنىڭ يۇمشاق شۇنىرلاپ سوقۇشلىرىغا، غازاڭلارنىڭ يېقىملىق شۇنىرلاشلىرىغا، سۈزۈك سۇلارنىڭ شىلدىرلاپ، ئوينىقلاپ ئېقىشلىرىغا ۋە كائىناتتىكى تۈرلۈك ـ تۈمەن جاندارلارنىڭ كىشىنى ھەيرەتتە قويۇدىغان مۆجىزىلىك قىلىق ـ ئادەتلىرىگە نەزەر سالساڭ، تەبىئەتنىڭ، كائىناتنىڭ نەقەدەر ئۇلۇغ، بۇيۇكلۇكىنى ھېس قىلىسەن ۋە قەلبىڭدە ھاياتنىڭ گۈزەللىكى، پايانسىزلىقىغا بولغان ئىشەنچ تېخىمۇ كۈچىيىدۇ.

كۆزۈڭنى كەڭ ئاچ، نەزىرىڭنى يىراق ـ يىراقلارغا تىك. تار قەپەسلەرگە ئىنتايىن چەكلىك سولاقلارغا ئۆزۈڭنى سولىۋالما. ئىنسان قانچىكى تار دائىرە ئىچىدە ياشىسا، ئۇنىڭ بىلىدىغانلىرىمۇ، ئويلايدىغانلىرىمۇ ئاددىي، چەكلىك بولىدۇ. ھاياتنىن ئىبارەت بۇ قىممەتلىك سوۋغاتتىن جايىدا بەھرىلىنىشنى بىلەيلى.

ئەيىب زادى نېمىدە؟

بىر بۇغا بۇلاق بويىدا سۇغا قاراپ ئۆزىنىڭ شولىسىنى كۆرۈپتۇ. ئۇ ئۆزىنىڭ مۈڭگۈزلىرىنىڭ شۇنچە ھەيۋەتلىك، شۇنچە چىرايلىق ئىكەنلىكىدىن سۆيۈنۈپ كېتىپتۇ. بىراق، ئىنچىكە پۇتلىرىنى كۆرگىنىدە ئىختىيارسىز ئاھ ئۇرۇپ: ـ تەڭرىم ماڭا مۇشۇنداق كۆرۈمسىز پۇتلارنى بېرىپتۇ. ئۇ مۈڭگۈزۈم بىلەن پەقەتلا ماسلاشماپتۇ!ـ دەپتۇ.

بۇغا شۇنداق خىيال سۈرۈپ تۇرۇۋاتقىنىدا ئۇشتۇمتۇت بىر ئوۋچى كېلىپ قاپتۇ. بۇغا شۇئان قېچىپتۇ. ئۇ شۇنچە تېز يۈگۈرۈپتۇكى، ئوۋچى زادىلا يېتىشەلمەپتۇ. ئەمما،

ئۇرۇن ئۆتمەي، بۇغا ئورمانغا يەتكەندە، ئۇنىڭ مۇڭگۈزلىرى دەرەخ شاخلىرىغا ئىلىنىپ قېلىپ، ئۇۋۇچىنىڭ قولىغا چۈشۈپ قاپتۇ.

بۇغا ھەسرەتلەنگەن ھالدا: «مەن نېمىدېگەن نادان ـ ھە! ئىلگىرى مۇڭگۈزلىرىمدىن سۆيۈنۈپ ئۆزۈمنى قويارغا يەر تاپالمايالمىغانىدىم. ئەكسىچە، ئۇ مېنى ئۇۋۇچىنىڭ قولىغا چۈشۈرۈپ قويدى. مەن ياخشى كۆرمەيدىغان پۈتلىرىم بولسا مېنى قۇتۇلدۇرماقچى بولغانىدى» دەپتۇ.

ھېكمەت:

ئويلاپ بېقىڭ، بۇغىنىڭ قىلغىنى، ئويلىغىنى زادى توغرىمۇ؟ ئۇنىڭ بىرەدەم پۈتىنى ياخشى كۆرۈشى، يەنە بىرەدەم تۇرۇپ مۇڭگۈزىدىن ئاغرىنىشى ھەرگىزمۇ ئەقىلگە سىغمىغان ئىش ئەمەس. ئەمەلىيەتتە، بۇغىنىڭ مۇڭگۈزىدە ھېچقانداق گۇناھ يوق، ئۇ كۆپ ھاللاردا بۇغىغا ئاجايىپ زور كۆركەملىك ھەمدە ئۇنىڭ بەدىنىگە، ھاياتىغا قىممەت قوشىدۇ. سىز مۇڭگۈزى يوق بۇغىنى تەسەۋۋۇر قىلىپ بېقىڭچۇ؟ چوقۇمكى، ئەگەر ئۇ مۇڭگۈزىدىن ئايرىلىپ قالغان بولسا، ئىنتايىن ئەپسۇسلانغان، نادامەت چەككەن بولاتتى...

بىز ئۆزىمىزنىڭ كەمچىلىك، نۇقسانلىرىمىزنى بەدىنىمىزدىكى قانداقتۇر بىر ئەزالاردىن كۆرمەيلى. كالامپايلىقىمىز، سۆزەلمەسلىكىمىز بىزنىڭ ئۆزىمىزنىڭ ئىشى، ھەرگىزمۇ پۈتىمىز ياكى قولىمىزنىڭ ئىشى ئەمەس...

ھەر قانداق ئىشنىمۇ كەڭ قورساقلىق بىلەن ئويلايلى. سەۋەبىنى مەلۇم بىر تار يەردىنلا ئىزدىمەي چوڭ دائىرىدىن ئىزدەيلى.

ئىچى تارنىڭ ئىچىدە توڭگۇز قاترايدۇ

پىل ئەتىۋارلىنىپ ئوردىدا مۇھىم بىر ئىشقا قويۇلغانكەن، بۇ خەۋەر بىر سائەتكە بارمايلا ئورمان ئىچىدە تارقىلىپتۇ. كۆپچىلىك بۇ ئىش توغرىسىدىمۇ ئادەتتىكىدەك ھەرخىل پەرەز قىپتۇ. ھەممىسىلا، پىل يا قىلچە چىرايلىق، يا ئازراقمۇ ئەقىللىق بولمىسا، ئۇنىڭ ئۇستىگە يۈرۈش ـ تۇرۇشلىرى، ئۆزىنى تۇتۇشلىرى شۇ قەدەر بولمىغۇر تۇرسا، نېمىشقا ئەتىۋارلىنىپ قالغاندۇ، دەپ ھەيران قېلىشىپتۇ.

ـ ئەگەر، ـ دەپتۇ تۈلكە قۇيرۇقىنى شىپاڭشتىپ قويۇپ، ـ ئۇنىڭ يۈڭلۇق قۇيرۇقى بولسىمۇ كاشكى، شۇڭا ئوردىدا شۇنچىلىك يۈز تېپىپ كەتتى دېسەك، ئۇ چاغدا ئانچىمۇ ھەيران قالمايتتىم.

ـ ئۇنداق بولمىغاندىمۇ، ـ دەپتۇ ئېيىقمۇ سۆز ئارىلاپ، ـ ھېچبولمىغاندا ئۇنىڭ مەندەك تاپىنى بولۇشى كېرەك ئىدىغۇ. سۆيۈملۈك سىڭىللىرىم، شۇنداق بولغاندىلا ئۇ ئالقىشقا سازاۋەر بولۇشقا ھەقلىق دېگىلى بولاتتى. ھالبۇكى، ئۇنىڭدا تاپان دېگۈچىلىك بىر نېمىنىڭ يوقلۇقى ھەممىزگە ئايانغۇ.

ـ بەلكىم ئۇنى شۇنىڭغا سازاۋەر قىلغان چىشى بولۇشى مۇمكىن، ـ دەپتۇ كەمتەر

كالىمۇ مۆرەپ تۇرۇپ، ــ ئېھتىمال خەقلەر ئۇنىڭ چىشىنى كالا مۈڭگۈزى چاغلاپ قالغان چېغى!

ــ ئۇنىڭ قانداقلارچە كىشىلەرگە ياراپ چوڭ ئەمەل تۇتۇپ قالغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى شۇلەرگە ھېچكىم ئېيتمىدىما؟ ــ دەپتۇ ئېشەك سالپاڭ قۇلاقلىرىنى دىڭگايتىپ، ــ مەن ئاڭلاپلا بىلدىم، ئەگەر ئۇنىڭ چىرايلىق، يوغان قۇلاقلىرى بولمىغان بولسا، ئۇنىڭغا ھۇنداق ئامەت نەدە! (بۇ مەسەل كېرىلوۋنىڭ.)

ھېكمەت:

ئىچى تار، چىدىماس، سۆزىنى كىشىلەر ھەدىگەندەك ئىشلارنىڭ ياماق تەرىپى كۆرىنىدۇ، بولىماس تەرىپىنى ئويلايدۇ ھەمدە كىشىلەردىن ئەيىب ئىزدەشكە ئامراق كېلىدۇ. ئابدۇرېھىم ئۇتكۇر ئەپەندى مانا مۇشۇنداق ئىچى قىزىل، ھەسەتخور، چىدىماس كىشىلەرگە قارىتىپ مۇنداق رۇبائىي يازغانىدى:

كۆكۈل بوستانىغا جاھان سىغدۇ،
جاھان تۇرماق، ھەتتا ئاسمان سىغدۇ.
مۇبادا رەشك، ھەسەت قاپلىسا ئۇنى،
تېرىقنىڭ قاسىرىقىمۇ ئاران سىغدۇ.

ھەقىقەتەنمۇ، ھەسەتخور كىشىلەر گۈلنى كۆرسە ئۇنى قۇرۇپ كەتسىكەن دەيدۇ. بايىنى كۆرسە قەلەندەرگە ئايلىنىپ كەتسىكەن دەيدۇ. چىدىماسلىق بىلەن يا ئۆزى تېرىشماس ۋە ياكى باشقىلارنىڭ ئەھۋالىنىڭ ياخشىلىنىشىنى قوللىماس بۇنداق كىشىلەر ھەقىقەتەنمۇ ئاق ئېپلاس كىشىلەردۇر.
كۆڭلىمىزنى كەڭ تۇتايلى، ئىشلارنىڭ ياخشى تەرىپىنى كۆرەيلى.

قوي قويچە بولسۇن، ئۆچكە ئۆچكىچە

بىر كەكلىك بالىسى ئۆز توپىدىن ئايرىلىپ ئورمانغا بېرىپتۇ. قارىسا، ئورمان ئىچى شۇنچە گۈزەل، ئېرىقلاردا سۈزۈك سۇلار شىلدىرلاپ ئېقىۋاتقان، ياۋا مېۋىلەر پىشىپ مەي بولۇپ شاخلاردا ساڭگىلىشىپ تۇرغان. كەكلىك بالىسى:

ــ پاھ، نېمىدېگەن چىرايلىق! تاقىر تاغدا يۈرگۈچە بالدۇرلا بۇ يەرگە كېلىۋالسام بوپتىكەن، ــ دەپتۇ ئۆزىنى يوقاتقان ھالدا.

ئۇ بىر دەرەخ شېخىدا خۇشال سايراۋاتقان سېرىق قۇشقاچنى كۆرۈپ قاپتۇ: ئەجەپمۇ يېقىملىق سايرايدىكەنە! مەن كەچكىچە كاكىلداپلا يۈرىمەن، ئاۋازىم يېقىمسىز. مەنمۇ مۇشۇنداق سايرايدىغان بولۇپ قالسام نېمىدېگەن ياخشى بولاتتى ــ ھە؟ باشقىلارنى ھەيران قالدۇراتتىم، دەپ ئويلاپتۇ كەكلىك بالىسى. ئۇنىڭ گۈيى تۇگە ــ تۇگىمەيلا سېرىق قۇشقاچ پۈرركىدە قىلىپ ئۇچۇپ كېتىپتۇ. كەكلىك بالىسى ئۇنى خېلى ئىزدىگەن

بولسىمۇ، ھېچ يەردىن تاپالماپتۇ. ئۇ ئاخىر سېرىق قۇشقاچنىڭ ئاۋازىنى دوراپ سايراشقا باشلاپتۇ، بىراق ئاۋازى ئۇنىڭكىدەك چىقماپتۇ. ئۇ تۇم ئاۋازىنى كىچكىلىتىپ سايراۋېرىپتۇ، بىر چاغدا دىققەت قىلىپ باقسا خېلى ئوخشاش سايرىغاندەك قىپتۇ.

ــ ھە، ئەمدى قاملاشتى، ــ دەپتۇ كەكلىك بالىسى قانائەتلىنىپ، ــ ئۆزۈمنىڭ ئەينى ئاۋازىمنى چىقارمىسامىلا ئۇنىڭغا ئوخشاش سايرىغۇدەكمەن.

ئۇ خۇشال ھالدا يولىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ. بىر يەرگە كەلگەندەك بىر ئۆردەك ئۇچراپتۇ. كەكلىك بالىسى ئۆردەكنىڭ مېڭىشىغا زوقمەنلىك بىلەن قاراپ: ياھ، بۇ مېڭىش نېمىدېگەن كۆركەم ــ ھە! شۇ قەدەر مەردانە، شۇ قەدەر سالماق. مېنىڭ مېڭىشىم خەقنىڭ زوقىنى قوزغىمايدۇ، دەپ ئويلاپتۇ. ئۆردەك كەتكەندىن كېيىن ئۇنىڭ مېڭىشىنى دوراپ مېڭىشقا باشلاپتۇ. بىر چاغدا قارىغۇدەك بولسا خېلىلا ئوخشاش بولۇپ قالغاندەك. ئۇ مەمنۇن بولۇپ:

پەقەت ئۆزۈمنىڭ ئەسلىدىكى مېڭىشىمغا ئوخشاش بولۇپ قالمىسىلا مەسلە چىقمىغۇدەك، ــ دەپتۇ.

ئۇ سېرىق قۇشقاچچە سايراپ، ئۆردەكچە مېڭىپ كېتىۋاتسا، بىر ھۆپۈپ ئۇچراپ قاپتۇ. ئۇ كەكلىككە ناھايىتى كۆركەم ۋە سۆمبايلىق كۆرۈنۈپتۇ.

مەنمۇ بۇ جانۋاردەك چىرايلىق بولۇپ قالسام نېمىدېگەن ياخشى بولاتتى ــ ھە! ــ دەپتۇ ئۇ ھۆپۈپكە تويماي قاراپ ۋە ئۆز تۇرقىغا بىر قۇر نەزەر سېلىپ چىقىپتۇ. ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ قانات ــ پەيلىرى بەكمۇ كۆرۈمسىز بولۇپ كۆرۈنۈپتۇ.

بىر ئامال قىلسام، بەلكى چىرايلىق بولۇپ قالارمەن، ــ دەپ ئويلاپتۇ كەكلىك بالىسى، ــ ئامال قىلىۋېدىم، ئاۋازىم يېقىملىق، مېڭىشىم مەردانە، سالماق بولدىغۇ. ئەمدى مۇشۇ پەيلىرىمنى ئۆزگەرتسەملا بايىقى جانۋاردەك بولۇپ قالمامدىمەن.

كەكلىك بالىسى قاناتلىرىنى قېقىپ دەرەخ ــ تاشلارغا ئۇرغىلى باشلاپتۇ. ئۇنىڭ پەيلىرى چۇشۇپتۇ. ئۇ يەنە قانائەت قىلماي ئاغرىقچا چىداپ، تۇمشۇقىنى بەدىنىنىڭ قەيىرىگە يەتكۈزەلىسە، شۇ يەرنىڭ تۈك ۋە پەيلىرىنى چىشلەپ يۇلۇپتۇ، بىر چاغدا ئۇنىڭ قىپقىزىل ئېتى كۆرۈنۈپ قاپتۇ. پەي ــ تۈكى چۇشمىگەن يەرلىرى ئىلگىرىكىدەك تۇرۇپتۇ ــ دە، كەكلىك بالىسى تولىمۇ غەلىتە تۇسكە كىرىپ قاپتۇ، لېكىن ئۇ خۇشاللىنىپ: مانا ئەمدى باشقىلار مېنى كۆرسە چوقۇم رەشكىدار كىيىملىك چىرايلىق جانۋار ئىكەن، دېيىشىدۇ. مەن نېمىدېگەن ئەقىللىق ــ ھە! ــ دەپ قاقاقلاپ كۈلۈپتۇ.

ئۆزىنىڭ «قالتىس» بولۇپ كەتكەنلىكىگە خۇش بولغان كەكلىك بالىسى ھەممە جانۋارلار توپلانغان قاينىق بىر بازارغا كېلىپ قاپتۇ. بۇ يەردە سېرىق قۇشقاچ، ئۆردەك ۋە ھۆپۈپلەرمۇ بار ئىكەن. ئۇ ھېچكىمنى كۆزگە ئىلمىغان ھالدا يولىنىڭ ئوتتۇرىسىدا مېڭىپتۇ. جانۋارلارنىڭ بەزىلىرى ھەيران بولۇشۇپتۇ، بەزىلىرى كۈلۈشۈپتۇ، يەنە بەزىلىرى ئۇنىڭدىن يىرگىنىپتۇ، لېكىن ئۇ «ھەممىسى ھەيران قالدى، ئەمدى ئۆز

تۇپۇمنى بىر ھەيران قالدۇرۇۋېتەي» دەپ ئويلاپتۇ ـ دە، قاينىق بازاردىن چىقىپ قاناتلىرىنى يېيىپ تاغقا قاراپ ئۇچۇپتۇ، لېكىن پەيلىرىنىڭ تايىنى قالمىغاچقا، ياخشى ئۇچالماي پالاقشىپ، مېڭىر جاپادا تاغقا يېتىپ كەپتۇ.

خېلىدىن بېرى ئۇنىڭ ئۇچۇشىغا قارىشىپ تۇرغان كەكلىكلەر ئۇ قونۇشى بىلەن ئودۇرۇشىپ كېتىپتۇ، چۈنكى ئۇلار كەكلىك بالىسىنى تونۇمىغانىكەن. كەكلىك بالىسى سۇلتەك قاناتلىرىنى بىر كېرىپ، بىر يېغىپ، ئۆردەكچە مېڭىپ، سېرىق قۇشقاچچە ۋىچىرلاپ بىر نېمىلەرنى دەپتۇ، لېكىن كەكلىكلەر ئۇنىڭ نېمە دەۋاتقانلىقىنى زادىلا بىلەلمەپتۇ. ئەكسىچە، ئۇنىڭ ئۆز بەستىگە ياراشمىغان غەلىتە قىلىقلىرىنى مازاق قىلىشىپتۇ، ھەتتا ئاتا ـ ئانىسىمۇ ئۇنىڭ قۇلىقىغا ئاڭلىتىپ تۇرۇپ ئۇنى ساقارەتلەپتۇ.

بىر چاغدا، شارقىراپ يامغۇر يېغىپ كېتىپتۇ، كەكلىك بالىسى ئالدىراپ ئۆز ئۆيىنىڭ ئىشىكى تۈۋىگە كەپتۇ، لېكىن ئاتا ـ ئانىسى ئۇنى كىرگۈزمەي، ئىشىكنى ئاقىۋاپتۇ. تۇك ـ پەيلىرىنى يۇلۇۋەتكەچكە، توڭلاپ دىرىلداپ تىترەپ كېتىپتۇ:

ئەسلىدىكى تۇرقۇم بولغان بولسا، بۇ ھالغا چۈشمەيتتىم، ـ دەپتۇ كەكلىك بالىسى ئاھ ئۇرۇپ.

كەكلىك بالىسى ئۆز ئاۋازى بىلەن ئاتا ـ ئانىسىنى چاقىرىپتۇ ۋە يىغلاپ تۇرۇپ ھەممە ئەھۋالنى سۆزلەپتۇ. ئاتا ـ ئانىسى ئۇنى تونۇپتۇ ۋە ئۆيگە كىرگۈزۈپتۇ.

كەكلىك بالىسى بېشىدىن ئۆتكەن بۇ سەرگۈزەشتىلەردىن قاتتىق ساۋاق ئاپتۇ ۋە پەي ـ تۈكلىرى ئۆسكۈچە ئۆيدىن چىقماي ئولتۇرۇپتۇ.جاھاندىكى ھەر قانداق بىر قۇۋمنىڭ ئۆزىگە تۇشلۇق ياشاش ئالاھىدىلىكى بولىدۇ. ئاشۇ خىل ياشاش ئالاھىدىلىكى ئۇنى باشقىلاردىن پەرقلەندۇرۇپ تۇرىدۇ. ئەگەر ھەربىر مىللەتنىڭ ئاشۇنداق ئۆزگىچە خاسلىقى يوقاپ كەتسە ئۇ مىللەتمۇ ئاستا ـ ئاستا يوقاپ كېتىدۇ...

بۇركۇت ئەگەر ئاسماندا پەرۋاز قىلىپ باتۇرلۇق بىلەن ياشىماي، توخۇ كاتەكتە يېتىۋالسا ھېچكىم ئۇنى بۇركۇت دېمەيدۇ. توشقان ئېشەك بولاتتىم دەپ ھەر قانچە كۈچسىمۇ بولالمايدۇ.

گەرچە بىز ھەممىمىز ئوخشاش، بىر ئىنسان بولساقمۇ، ئەمما ھەممىمىزنىڭ ئۆزىگە خاس مەدەنىيىتى، ئۆرپ ـ ئادىتىمىز بار. ئۆزىمىزنىڭ ئاشۇ ئېسىل مەدەنىيىتى ئەنئەنىلىرىنى چىڭ ساقلايلى ۋە ئۇنى راۋاجلاندۇرايلى. باشقا ئەل مىللەتلىرىدىن ئۆگىنەيلى. ئەمما ئۆزىمىزنىڭ مەدەنىيىتىنى تاشلۇۋېتىش بەدىلىگە خەقلەرنىڭ كەينىدىن دوراميلىق قىلمايلى. بىز ئۆزىمىزنىڭ مەدەنىيىتى بىلەنلا خۇشاللىق تاپالايمىز، بىز بولالايمىز. ئاينىپ ئۆزگىرىپ كەتسەك، بىزنى ھېچكىم ئارىغا ئالماي خارلىقتا قالارمىز.

نىيەت سېنى شاد قىلار يا مات قىلار

ياپېشىل ئورمانلىقتا بىر تىيىن دەرەخ ئۇستىدە شاختىن - شاخقا سەكرەپ يۈرۈپ، ئېھتىياتسىزلىقتىن دەرەخ تۈۋىدە ئۇخلاۋاتقان بۆرىنىڭ ئۇستىگە چۈشۈپ كېتىپتۇ. بۆرە ئورنىدىن سەكرەپ قوپۇپ تىينىغا خىرس قىپتۇ - دە، ئۇنى يەۋەتمەكچى بوپتۇ.

- مېنى قويۇۋەتكىن، - دەپتۇ تىيىن بۆرىگە يالۋۇرۇپ.

- ماقۇل، مەن سېنى قويۇۋېتەي، - دەپتۇ بۆرە، - ئەمما سەن ماڭا نېمە ئۆچۈن ئۆزۈڭنىڭ خۇشال - خۇرام يۈرىدىغانلىقىڭنى، مېنىڭ ھەمىشە ھەسرەت چېكىپ يۈرىدىغانلىقىمنىڭ سەۋەبىنى ئېيتىپ بەر.

- سەن ئاۋۋال مېنى قويۇۋەت، مەن دەرەخكە چىقىۋالغاندىن كېيىن، ئاندىن بۇ ئىشنىڭ سەۋەبىنى ئېيتىپ بېرەي. ئۇنداق بولمىغاندا، مەن سەندىن قورقىدىكەنمەن، - دەپتۇ تىيىن.

بۆرە تىيىننى قويۇۋېتىپتۇ. تىيىن دەرەخ ئۇستىگە چىقىۋېلىپ بۆرىگە:

- سېنىڭ ھەسرەت چېكىپ يۈرۈشۈڭ ئۆزۈڭنىڭ ياۋۇز ھەم ئىچىڭنىڭ زەھەر بولغانلىقىدىن؛ بىزنىڭ خۇشال - خۇرام ياشىشىمىز بولسا، ئاق كۆڭۈللۈكىمىز باشقىلارغا ئەسكىلىك قىلمايدىغانلىقىمىزدىن، - دەپتۇ.

ھېكمەت:

بىزنىڭ كىشىلەرگە تۇتىدىغان مۇئامىلىمىز، يەنى نىيەت - خاراكتېرىمىز تەبىئىيلا بىزنىڭ تۇرمۇش ئەھۋالىمىزنىڭ قانداق ئۆتۈشىگە تەسىر يەتكۈزىدۇ. مەسىلەن: ئىچى يامان، ئىچى تار، چىدىماس بىر ئادەم ھەدىسلا باشقىلارنىڭ تۇرمۇشىنىڭ قانداق ئۆتۈشى بىلەنلا قالمىدۇ ھەمدە باشقىلارنىڭ مۇڭۇپىقىيىتىدىن ئازابلىنىدۇ، ئىچى ئۆرتىنىدۇ - دە، غەم - قايغۇ، چىدىماسلىق، ھەسەت، رەشك ئوتلىرىدا كۆيۈپ پۈچىلىنىدۇ. ئاق كۆڭۈل، سەمىمىي، ياخشى نىيەتلىك كىشىلەر باشقىلارنىڭ نەتىجە - مۇۋەپپەقىيىتىدىن خۇشاللىق ھېس قىلىدۇ ھەمدە بىرگە تەنتەنە قىلىدۇ. باشقىلارغا ياخشىلىق، نەتىجە، خۇشاللىق تىلەيدۇ. باشقىلارنىڭ غەم - قايغۇسىغا ھېسداشلىق قىلىپ ئورتاق بىر ھېسسىياتتا كىشىلەر بىلەن ئىناق - ئىتتىپاق ئۆتىلەيدۇ. شۇڭا ئۇلار ھەمىشە شاد - خۇرام ئۆتىلەيدۇ...

كۆڭلىڭىزدىكى بارلىق يامان نىيەت، قىلىق - ئادەتلەرنى چىقىرىۋېتىڭ ھەمدە ھەممىگە كۈلۈپ بېقىڭ. چوقۇمكى، سىز كۈلۈپ قارىسىڭىز، دۇنيا سىزگە تېخىمۇ ئىللىق چىراي ئاچقۇسى.

ئەمگەك پەقەتلا قورساق ئۈچۈنمۇ؟

بىر مۇنچە قۇشلار ھەر كۈنى تاڭ يورۇش بىلەنلا ئېتىزلارغا ئۇچۇپ بارىدىكەن ـ دە، يىزىرائەتلەرنىڭ كۈشەندىسى بولغان ھەرخىل چېكەتكىلەرنى يەيدىكەن. باشقا قۇشلار قورسىقىنى تويدۇرۇۋالغاندىن كېيىنلا دەرەخ شاخلىرىغا قونۇۋالىپ ياكى ئوت ـ چۆپلەرنىڭ ئارىسىغا كىرىۋالىپ راھەتلىنىپ يېتىشىدىكەن، لېكىن قارىغۇجا ئۇنداق قىلمايدىكەن. قورسىقى تويۇپ كەتكەندىن كېيىنمۇ چېكەتكىلەرنى توختىماي ئىزدەپ يۈرىدىكەن. ئۇنىڭ ئۇچلۇق، ئۆتكۈر تۇمشۇقلىرى خۇددى قايچىدا قەغەز قىيغاندەك ئېچىكەتكىلەرنى شۇنداق چەبدەسلىك بىلەن ئىككى پارچە قىلىپ تاشلايدىكەن. ئۇ شۇ تەرىقىدە پىداكارلىق بىلەن ئىشلەۋەرگەچكە، چېكەتكىلەرنىڭ مېيى ئىككى جاۋغىيىغا تېپىلمىدەك چاپلىشىپ، ئاغزى ئېچىلماي قالىدىكەن، لېكىن ئۇ دەرھال سۇ بويىغا بېرىپ تۇمشۇقىنى ئوبدان يۇيۇپ، ئاغزىنى چايقىۋېتىپ كەلگەندىن كېيىن يەنە چېكەتكىنى ئىزدىكەن. بۇنىڭدىن ئىچى پۇشقان باشقا قۇشلار:

ـ نېمانچە جاپا چېكىسەن، قورسىقىڭ تويغاندىن كېيىن بولدى ئەمەسمۇ؟ بىزدەك راھەتلىنىپ ئارام ئالساڭچۇ! ـ دەيىشىپتۇ.

قارىغۇجا ئىپتىخارلىق بىلەن مىيىقىدا كۈلۈپ قويۇپ، مۇنداق جاۋاب بېرىپتۇ:

ـ قورساقنى تويدۇرۇۋېلىپلا ئىش قىلمايلا يېتىش نومۇس ئەمەسمۇ؟ مەن قورساق تويدۇرۇش ئۈچۈنلا ئەمەس، بەلكى تەر تۆكۈش، ئەمگەك قىلىش ئۈچۈن، ئىنسانىيەتكە ياخشى ئىش قىلىپ بېرىش ئۈچۈن ياشايمەن!

ھېكمەت:

ئىنسان ياشاش جەريانىدا تەبىئىيلا قورساق تويغۇزۇشتىن ئىبارەت بۇ ئېھتىياجغا ئەڭ ئالدى بىلەن جاۋاب بېرىشكە مەجبۇر بولىدۇ. راست، قورساقنى تويغۇزماي تۇرۇپ ئۆگىنىش قىلىشمۇ، خىزمەت قىلىشمۇ تەسكە چۈشىدۇ... ئەمما ھەممەيلەننىڭ قورساقتىن ئىبارەت بۇ نەرسىگە تۇتقان مۇئامىلىمىز ئوخشىمايدۇ. بەزىلەر قورسىقى تويسىلا باشقا ئىشلارغا ئۇنچىۋالا ئېرەنمەيدۇ. يەنى تۇرمۇشى ياخشىلانسا، قورسىقى ئوبدان تويسا، ياخشى كىيىنىپ يۈرسە مانا بۇنى مەنىلىك، ياخشى ھايات دەيدۇ. يەنە بەزىلەر قورساقنى ئەمەس، ھاياتلىق غايە ـ نىشانىنى تۇرغۇزۇپ، شۇنىڭغا يېتىش ئۈچۈن كۈرەش قىلىشنى ئەڭ ئالىي مەقسەت قىلىدۇ...

قورساق بىردىنبىر مەقسەت ئەمەس. بىز ياشاش ئۈچۈن ئوبدان يېمەكلىك بولمايدۇ. ئەمما ئوبدان ياشاشنى بىردىنبىر نىشان قىلايلىكى، ئەڭ ئالىي نىشانىمىز ياخشى يېيىش، كىيىش بوپقالمىسۇن. كىشىلەرگە نەپ يەتكۈزۈش، ھاياتىمىزدىن ياخشى ئىز قالدۇرۇش ئۈچۈن تىرىشايلى.

ئۆز غېمىڭنى ئۆزۈڭ يە

ئىككى قارلىغاچ بالىسى لاپاس ئاستىدىكى ئۇۋۇسىدا ئانىسى ئەكەلگەن پاشا، چۈنلارنى يەپ قانات ـ قۇيرۇق چىقىرىپ، ئۇچۇرۇم بولۇشقا باشلاپتۇ. كىچىكى ئۇيان ـ بۇيان ئۇچۇپ ئۆزىمۇ ئاز ـ تولا پاشا تۇتۇپ يەيدىغان بوپتۇ. چوڭى بولسا ھۇرۇنلۇق قىلىپ قوزغالماي ئۇۋۇسىدا يېتىۋېرىپتۇ. كىچىكى ئۇنىڭغا:

ـ ئاكا، ئەمدى بىزمۇ ئاز ـ تولا ھەرىكەتلىنەيلى، ئانام بەك چارچاپ كەتتى، ـ دەپتۇ.

ـ ياق، يەيدىغانىنى ئانام ئەكىلىپ بېرىدۇ، ـ دەپتۇ چوڭى.

كۈنلەر ئۆتۈپ قارلىغاچلارنىڭ ئانىسى ئاغرىپ قاپتۇ. بۇ چاغدا كىچىكى پاشا، چۈنى تۇتۇپ كېلىپ ئانىسى ۋە ئاكىسىنى بېقىپتۇ، ئۇ ئاكىسىغا يەنە:

ـ ئاكا، ئانام كۆپ جاپا چېكىپ ئاغرىپ قالدى، ئەمدى ئۆزۈڭ ئۇچۇپ يۇرۇپ قورسىقىڭنى تويدۇرغىن، ـ دەپتۇ.

ـ ياق، ئانام ساقايغاندا ئەكىلىپ بېرىدۇ، ـ دەپتۇ ئاكىسى مىدىرلىماي يېتىپ. ئانىسىمۇ ساقىيىپ، كۈن ـ ئايلارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن كۈز پەسلى كېلىپ ھاۋا بۇزۇلۇشقا باشلاپتۇ. كىچىك قارلىغاچ ئانىسىدەك پەرۋاز قىلىپ ئۇچالايدىغان بوپتۇ، چوڭى بولسا قوزغالماي يېتىۋېرىپ ئۇچۇشنىمۇ ئۆگىنەلمەپتۇ. مېھنەتچان ئانا ـ بالا قارلىغاچلار سوغۇق چۈشۈشكە باشلىغاندا، ئىسسىق بولۇشاقان تەرەپكە ئۇچۇپ كېتىپتۇ، ھېلىقى ھۇرۇن قارلىغاچ بالىسى بولسا ئۇۋۇسىدا ئاچ قورساق يېتىۋېرىپ قار ياغقان كۈنلەرنىڭ بىرىدە توڭلاپ ئۆلۈپ قاپتۇ.

ھېكمەت:

ئىنسانلارنىڭ تەبىئىتى مېھىر ـ شەپقەتكە تويۇنغان كېلىدۇ. يەنى بىرى يېقىلىپ چۈشسە يۆلەپ قويۇش ھەربىر ئىنسانىدا بولىدىغان تەبىئىي رەھىمدىللىك تۈيغۇسى. ئەمما ھەر قانداق مېھىر ـ شەپقەتمۇ چەكسىز نەرسە ئەمەس. ئۇنىڭمۇ چېكى بار، يەنى يۆلىسىمۇ تۇرمايدىغانلار، ئۆزى ئورنىدىن تۇرۇشقا، ئۆز ئەھۋالىنى ياخشىلاشقا تىرىشمايدىغانلارنى ھېچكىم يۆلەۋەرمەيدۇ.

مەيلى چوڭ بولايلى، كىچىك بولايلى كىشىلەرگە تاينىشىۋالمايلى. ھەربىرىمىزنىڭ تۇرمۇشى ئۆزىمىزگە لازىم بولغانلىكەن، ئۆزىمىزنىڭ ئىشىنى ئۆزىمىز بېجىرەيلى. ھەرگىزمۇ ئاتا ـ ئانىمىز، ئۇستازىمىز، ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىمىزنىڭ ياردىمىگە كۆزىمىزنى پارقىرىتىپ قاراپ تۇرمايلى، ئالدى بىلەن ئۆزىمىز باش قاتۇرۇپ ئىزدىنىپ باقساق، زادىلا كۆچىمىز يەتمىگۈدەك بولسا ئاندىن باشقىلاردىن مەسلىھەت يارىدەم سورىساق بولىدۇ. ئەمما ھەممىلا ئىشتا باشقىلارغا ئېسىلىۋېلىش ئاخىرى ئۆزىمىزنى پالەچ قىلىپ قويىدۇ ھەم باشقىلارنى يىرگەندۈرۈپ قويىمىز ـ دە، ئەڭ ئاخىرى بىچارە ھالغا چۈشۈپ قالىمىز.

كۆز كۆڭۈلنىڭ ئەينىكى

بىر توڭگۇز ئاقسۆڭەكنىڭ ھويلىسىغا كىرىپتۇ، قاچا ـ قۇچىلارنى يۇيىدىغان يەرلەرگە قاراپتۇ، ئاتخانىغا كۆز تاشلاپتۇ، قىغلارغا ۋە پاتقاققا مىلىنىپتۇ، پاسكىنا كۆلچەكتە ئويناپتۇ، ئاخىر خېلى پۈخادىن چىقىپ، گىدەيگەن ھالدا قوتىنىغا قايتىپ كەپتۇ.

ـ ھەي توگۈز، سەن ئۇ ھويلىدا نېمىلەرنى كۆردۈڭ، ـ سوراپتۇ بىر سەھرالىق ئونىڭدىن، ـ ئۇ يەردە ناھايىتى نۇرغۇن، بىر ـ بىرىدىن ئېسىل نەرسىلەر بارمىشقۇ، ئويلەرنىڭ ھەممىسىلا شۇنداق دەيدىغۇ؟

ـ قويە ئۇنداق گەپنى! ئۇلار يوقىلاڭ گەپنى قىپتۇ، ـ دەپتۇ توڭگۇز خارتىلداپ تۇرۇپ، ـ مېنىڭ كۆزۈمگە ھېچبىر ئالاھىدە نەرسە كۆرۈنگىنى يوق، ئەخلەت ۋە قىخ دۆۋىلىرىلا بار ئىكەن. مەن بۇرنۇمنى ئاياپ ئولتۇرماي، پۈتۈن ئارقا ھويلىنى ئاختۇرۇپ چىقتىم.(بۇ مەسەل كىرىلوۋنىڭ.)

ھېكمەت:

بىزدە «كۆز كۆڭۈلنىڭ ئەينىكى» دەيدىغان گەپ بار. ھەقىقەتەنمۇ، بىر ئىنسانىنىڭ كۆڭلى قانداق بولسا ئۇنىڭ كۆزى دۇنيانى شۇ خىل تۇس ـ سياقتا كۆرىدۇ. مەسىلەن: كۆڭلى رەھىمەتكە، ياخشىلىققا تولغان بىر ئىنسان چوقۇمكى، بۇ دۇنيانى شۇ قەدەر گۈزەل، چىرايلىق، ئىنسانلار رەھىمدىل، مېھىر ـ شەپقەتلىك دەپ ئويلايدۇ ھەمدە بار كۈچى بىلەن ناچار قىلىق ـ ئادەتلەرنىڭ تۈزۈلۈشىنى ئۇمىد قىلىدۇ. كۆڭلىدە ھەسەت، يامانلىق، سۇخەنچىلىك قۇتراپ تۇرغان بىر ئىنسان ھەدىسلا دۇنيانىڭ بۈتۈپالىقىدىن، رەزىللىكىدىن قاقشىشى، كىشىلەرنى رەھىمسىزلىك، يامۇزلۇقتا ئەيىبلىشى مۇمكىن.

قەلبىگىنى توغرىلا، كۆڭلۈڭنى ياخشىلىق بىلەن تولدۇر ۋە دۇنياغا سوغۇق نەزىرىڭ بىلەن ئەمەس، بەلكى مېھىر ـ مۇھەببەتلىك كۆزلىرىڭ بىلەن قارا. شۇ چاغدىلا دۇنيانىڭ گۈزەللىكىنى ھېس قىلالايسەن. بولمىسا قارىغانلا بىرىگىدىن مۇزدەك سوغۇقلۇقنى بايقاپ، قاقشاپ ھالىگىدىن كېتىسەن.

كۆڭۈل قويغان كۆكنىمۇ ئالار

ئانا مۇشۇك ئارسلىنى بىلەن دەريا بويىدا بېلىق تۇتۇشقا كىرىشىپتۇ.

شۇ ئەسنادا بىر يىگىناغۇچ ئۇچۇپ كەپتۇ. بۇنى كۆرگەن ئارسلان بېلىق تۇتىدىغان قارمىقىنى تاشلاپ، يىگىناغۇچنى قوغلاپتۇ. يىگىناغۇچ تۇتۇق بەرمەي ئۇچۇپ كېتىكەنكەن، ئارسلان قۇرۇق قول دەريا بويىغا قايتىپ كېلىپ، ئانىسىنىڭ يوغانلا بىر

بېلىق تۇتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ.

بىر دەمدىن كېيىن بىر كېپىنەك ئۇچۇپ كەپتۇ. بۇنى كۆرگەن ئارسلان يەنىلا قارمىقىنى تاشلاپ كېپىنەكنى قوغلاش بىلەن ئاۋارە بوپتۇ. ئۇ كېپىنەكنى تۇتالماي، دەريا بويىغا قايتىپ كېلىپ قارىسا، ئانىسى يەنە چوڭ بېلىقتىن بىرنى تۇتۇپتۇ.

– ئەجەپمۇ زېرىكتىما بۇ ئىشتىن! نېمىشقىمۇ كىچىكرەك بىر بېلىقنىمۇ تۇتالمايمەن؟ – دەپتۇ ئارسلان.

ئانا مۇشۇك ئارسلىنىغا قاراپ:

– بېلىق تۇتۇشقا كەلگەندىكىن، بېلىق تۇتۇش بىلەنلا مەشغۇل بولۇش كېرەك، ئۇجمە كۆڭۈللۈك قىلىشقا بولمايدۇ.

– بىر دەم يىڭناغۇچ تۇتمەن، بىر دەم كېپىنەك تۇتمەن دەپ چېپىپ يۈرۈپ، بېلىقنى قايسى ۋاقىتتا تۇتماقچىدىك؟ – دەپتۇ.

ئارسلان ئانىسىنىڭ گېپىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن پۇتۇن دىققىتى بىلەن بېلىق تۇتۇشقا كىرىشىپتۇ. يىڭناغۇچ، كېپىنەكلەر ئەتراپىدا ئۇچۇپ يۈرسىمۇ كۆز قىرىنى سالماپتۇ.

شۇنداق قىلىپ ئۇ بىر دەمدىن كېيىن يوغانلا بىر بېلىقنى قارماققا چۈشۈرۈپ تۇتۇۋاپتۇ.

ھېكمەت:

ئۆگىنىش بولسۇن ياكى ئىشلەش بولسۇن، ھەممىسىدە ئەستايىدىللىق بىلەن كۆڭۈل قويۇپ ئىشلىگەندىلا نەپ ئالغىلى بولىدۇ. ئۇياقتىن – بۇياققا توختىماي قاتراپ يۈرۈپ ھېچقانداق ئۇنۇمگە ئېرىشكىلى بولماس.

كۆپىنچە كىشىلەر ئۆگىنىشنى ناھايىتى ئوڭاي چاغلاپ قالىدۇ ۋە ئازراق كۈچەپ قويۇپلا ئالەمشۇمۇل نەرسىنى ئۆگىنىۋېلىش خىيالىدىلا بولىدۇ. ئەمما ھەرگىز سەۋرچانلىق بىلەن بېسىپ ئولتۇرۇپ قىلىۋاتقان ئىشنى ئاخىرىغىچە ئېلىپ بارمايدۇ – دە، ئوڭايلا بېرىم يولدا بەل قويىۋېتىدۇ.

بىلىش كېرەككى، ئۆگىنىش ئۇزۇن مۇددەتلىك جەريان. يەنە كېلىپ سەۋرچانلىق، ئەستايىدىللىقنى تەلەپ قىلىدىغان ئىش. شۇڭا، ئۆگىنىۋاتقاندا ئىنتايىن قاتتىق سەۋرچان بولۇڭ، ھەرگىزمۇ ئالدىراپلا بولدى قىلىۋەتمەك ھەم ۋاز كەچمەك. سەۋرچانلىق بىلەن چىداپ، ئىزچىل تىرىشىۋەرسەڭ، ھامان بىر كۈنى ئۆزىڭنىڭ ئاجايىپ زور نەتىجىلەرگە ئېرىشكىنىڭنى ھېس قىلىسىز.

خىسلىتىمىزنى ساقلايلى

بىر ئات خوجايىنىنىڭ تۆگىنى «چۆل كېمىسى» دەپ ماختىغىنىنى ئاڭلاپ، نېمىشقا ئۇچۇن مەنمۇ تۆگىدىن ئۆگىنىپ، خوجايىنىمنىڭ ماختىشىغا ئېرىشمەيمەن؟ دەپ

ئويلاپتۇ.

شۇنداق بىلەن ئات ئېغىلىدىن غىپىدە چىقىپتۇ ـ دە، تۆگىنىڭ قېشىغا بېرىپتۇ. ئات تۆگىنىڭ دۇمبىسىنىڭ ئېگىز، پۇتىنىڭ چوڭ، بوينىنىڭ ئۇزۇن ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ، بوينۇمنى ئۇزارتىشقا بولمايدىكەن، ئۇنىڭدىن كۆرە تۆگۈلۈپ تۇرۇپ دۇمبەمنى پىتقارسام، پۇتۇمغا ئاياغ كىيسەم، مەنمۇ «چۆل كېمىسى» بولىدىكەنمەن ئەمەسمۇ، دېگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزۈپتۇ.

ـ ئەتىسى ئات تازا تۆگۈلۈپ دۇمبىسىنى چىقىرىپ، پۇتىغا ئاياغ كىيىپ، خوجايىنىنىڭ ئالدىغا بېرىپ ئۇنىڭ ماختىشىنى كۈتۈپ تۇرۇپتۇ. كىم بىلسۇن، خوجايىن ئاتنى تونۇمايلا قالماستىن بەلكى: «قەيەردىن كېلىپ قالغان غەلىتە مەخلۇق بۇ؟» دەپ قىزىقسىنىپ قاراپتۇ.

ـ خوجايىن، مېنى تونۇمايۋاتامسىز؟ ـ دەپتۇ ئات تېرىكىپ.

ـ ئاۋازىڭغا قارىغاندا ئاتقا ئوخشاۋاتسەن، لېكىن...

ـ ۋاي خوجايىن، مەن ئۆزىڭىزنىڭ ئېتى شۇ، تۆگىدىن ئۆگىنىپ مۇشۇنداق بولدۇم.

بۇنى ئاڭلىغان خوجايىن قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىپ:

ـ سەن ئۆزۈڭنىڭ ئارتۇقچىلىقىڭنى جارى قىلدۇرۇشنىڭ ئورنىغا نېمە ئۈچۈن تۆگىنىڭ سىرتقى قىياپىتىدىن ئۆگىنىسەن؟ قارا سېنى، نېمىگە ئوخشىشىپ قالغانسەن! ـ دەپتۇ.

بۇنى ئاڭلىغان ئات قىلمىشىدىن بەكمۇ خىجىل بوپتۇ.

ھېكمەت:

ھەربىر كىشىدە ئۆزىگە خاس مەلۇم ئالاھىدىلىكى بولغان بولىدۇ. مەسىلەن: بەزىلەر گەپكە ئۇستا، بەزىلەر خەتنى چىرايلىق يازىدۇ، بەزىلەر تونى ياخشى ئويناپدۇ، بەزىلەر ناخشىنى چىرايلىق ئېيتىدۇ، يەنە بەزىلەرنىڭ قولى رېمونتچىلىق ئىشلىرىغا ئەپچىل، ئىشقىلىپ ئوبدان قارىساقلا ھەممىزدە ئوخشىمىغان ئالاھىدە ئىقتىدارلار بار. ئەمما نۇرغۇنلىرىمىز ئۆزىمىزدىكى ئالاھىدىلىكنى بايقىيالماي، ھەدىسلا باشقىلاردەك بولۇشقا تىرىشىمىز ـ دە، نەتىجە قازىنالمايمىز.

پۇتبولدا ياخشى بولسىڭىز، ناخشىچىغا ھەۋەس قىلىپ يۈرمەڭ، بەلكى پۇتبولنى ۋايىغا يەتكۈزۈپ تېپىش، ئويناشنى مەشىق قىلىپ، مۇشۇ جەھەتتىكى ئالاھىدىلىكىڭنى راۋۇرۇس جارى قىلدۇرۇڭ. ھەرگىزمۇ خەقلەرنىڭ كەينىدىن دوراپ مەجبۇرىي بىلەن ئەگەشمەڭ.

سىزمۇ ئۆزىڭىزنىڭ خاسلىقىڭىزنى جايىدا جارى قىلدۇرالمىسىڭىز، چوقۇمكى، ھەممەيلەننىڭ ئالقىشىغا سازاۋەر بولالايسىز ھەم نەتىجە قازىنىپ، كىشىلەرگە نەپمۇ يەتكۈزەلەيسىز. بايقاڭ، سىزدە قانداق ئالاھىدىلىك بار؟

ھەربىر گۈلنىڭ ئۆزىگە خاس پۇرىقى بار

ئېشەك بۇلبۇلنى كۆرۈپ مۇنداق دەپتۇ:

– سەن بىلەن كۆرۈشكىنىمگە ناھايىتى خۇرسەنمەن! سېنى خەقلەرنىڭ ھەممىسى ناھايىتى مۇڭلۇق ناخشا ئېيتىدۇ دەيدۇ. ماڭمۇ بىرەر ناخشا ئېيتىپ بەرگەن بولساڭ، خەقنىڭ دېگەنلىرى زادى قانداق، ئاۋازىڭنىڭ زادى شۇنچىلىك ماختىغۇچىلىكى بارمۇ – يوق، بىر ئاڭلاپ باقسام.

شۇنىڭدىن كېيىن بۇلبۇل پۈتۈن ھۇنىرىنى ئىشقا سېلىپتۇ. ئۇ ناخشىنى شۇنداق چالىدۇ كەلتۈرۈپ ئېيتىپتۇكى، ئاۋازى تۈرۈپ لەرزان ياڭراپتۇ، تۈرۈپ ئاجايىپ دولقۇنلىنىپ چىقىپتۇ. مۇڭلۇق كۈيدىن كېيىن ئۇ شوخ كۈينى باشلاپتۇ. ئاۋۇالقى كۈيى كىشىگە بىراقتىن ئاڭلانغان نەينىڭ ئاۋازىنى ئەسلەتكەن بولسا، كېيىنكى كۈيى پۈتكۈل ئورماننى شادىمانلىققا چۆمدۈرۈپتۇ.

تاڭ مۇئەككىلىنىڭ بۇ ئېسىل كۈيچىسى خەندان ئۇرۇۋاتقان چاغدا شامالمۇ تىنىپتۇ، قۇشلارمۇ نەغمە – ناۋاسىنى توختىتىپتۇ، مۇگدەك بېسىپ كېتىۋاتقان پادىلارنىڭمۇ ئۇيقۇسىنى ئېچىپتۇ. پادىچىمۇ خۇشاللىقتىن يۇرىكى ئويناپ كېتىۋاتقاندا جايىدا توختاپ ناخشىغا قولاق سېلىپتۇ، بەزىدە ھەتتا ئايال ھەمراھىغا مېھرىبانلىق بىلەن كۆز تاشلاپمۇ قويۇپتۇ.

ناخشا تۈگەپتۇ، ئېشەك سالاپەت بىلەن بېشىنى لىڭشىتىپ قويۇپ ئۇنىڭغا باھا بېرىپتۇ:

– راستلا ياماڭ ئەمەس ئىكەن، ھەر ھالدا خېلى ھۈزۈرلانغۇدەك ئېيتىڭ، يىگىتتىم. بىراق خورازنىڭ سايراشلىرىنى ئاڭلىساق بىز قالتىس يايراپ كېتىمىز، ئەگەر سەن خورازنى ئۈستاز تۇتۇپ ئۇنىڭدىن بىر – ئىككى پەدە ناخشا ئۆگىنىۋالساڭ، تېخىمۇ قالتىس بولۇپ كەتكۇدەكسەن.

بۇ گەپنى ئاڭلاپ بىچارە بۇلبۇل پىرراڭلاپ ئۇچۇپ بىراقلا ئاسمانىنىڭ قەھرىگە چىقىپ كېتىپتۇ.(بۇ مەسەل كىرىلوۋۇنىڭ.)

ھېكمەت:

بىز كۈندىلىك تۇرمۇشتا كىشىلەرنىڭ باشقىلارغا بەرگەن تۇرلۇك – تۇمەن باھالىرىنى ئاڭلاپ تۇرىمىز. بىرەيلەننىڭ يەنە بىرەيلەنگە بەرگەن باھاسى مەيلى قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ئۇ ھامان ئۆزىنىڭ قاراش، چۈشەنچىسىنى ئاساس قىلغان بولىدۇ. بىر تۈگىنى مەن ناھايىتى كېلىشكەن، يارىملىق ئىكەن دېسەم، يەنە بىرى شۇبھىسىزكى، باشقىچە مەيدان، كۆز قاراشتا بولىدۇ. ئەمما بۇنىڭلىق بىلەنلا تۈگە مېنىڭ ياكى بىراۋنىڭ كۆز قارىشى بويىچە ھەرىكەت قىلىش ياكى يەنە بىرسىنىڭ كۆڭلىگە يېقىش ئۈچۈنلا ئۆرۈنۈشى كېرەك

ئەھمىيىتى:

بىز ناھايىتى ئادىل باھالىغۇچىلارغىمۇ، ھەتتا ئىنتايىن بىر تەرەپلىمە پىكىر قىلىدىغان قارىغۇ باھالىغۇچىلارغىمۇ ئۇچراپ تۇرىمىز. ئەمما بىرەيلەننىڭ باھاسى تۆۋەيلىلا بىز ئەسكى ياكى ياخشى بولۇپ قالمايمىز. كەمچىلىكىمىزنى تۈزىتەيلى ۋە ئۆزىمىزنىڭ ئۆلچىمى بويىچە تىرىشىپ كۆرەيلى. بىز باشقىلار ئۈچۈن ئەھمىيەتلىك بولايلى.

ھەممەيلەننىڭ ئىشتىھاسى ئوخشىماس

كۆچۈكنى ئانىسى ئۆيدە قالدۇرۇپ قويۇپ، تۇغقان يوقلاشقا كەتكەنكەن، يالغۇز قالغان كۆچۈك تاسادىپىيلا ئاغرىپ قاپتۇ. كۆچۈكنىڭ دوستلىرى ئايرىم ـ ئايرىم سوۋغا ـ سالاملار ئېلىپ يوقلاپ كەپتۇ.

مايمۇنچاق قىزىل ئالما ۋە شاپتۇل ئەكەپتۇ، بۇغىچاق مېھرىگىياھ ئەكەپتۇ، ئارسلان كارپ بېلىقى تۇتۇپ كەپتۇ، چۈجە بولسا قۇرت ئەكەپتۇ. كۆپچىلىك ئارقا ـ ئارقىدىن كۆچۈككە تەسەللى بېرىپ:

ـ سەن بىز ئەكەلگەن بۇ ياخشى تائاملارنى يېسەڭلا، كېسىلىڭ ساقىيىپ كېتىدۇ، ـ دېيىشىپ قايتىپ كېتىپتۇ.

كۆچۈك زورىغا كۈلۈپ تۇرۇپ، دوستلىرىنىڭ ياخشى كۆڭلىگە رەھمەت ئېيتىپتۇ.

ئىككى كۈندىن كېيىن كۆچۈكنىڭ دوستلىرى يەنە ئۇنى يوقلاپ كەلگەندە، قىزىل ئالما، شاپتۇل، مېھرىگىياھ، كارپ بېلىقى، قۇرت قاتارلىقلارنىڭ سېسىپ ئۆزۈلغانلىقىنى، كۆچۈكنىڭ بولسا كېسىلىنىڭ تېخىمۇ ئېغىرلىشىپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ ھەيران قاپتۇ.

ـ كۆچۈك، سەن بۇ ئەڭ ياخشى تائاملارنى نېمىشقا يېمەيدىڭ؟ ـ دەپ سورىغانكەن، كۆچۈك ماغدۇرسىز ھالدا:

ـ سىلەرنىڭ كۆيۈمچانلىقىڭلارغا كۆپ رەھمەت، لېكىن مەن سۆڭەك غاجىلاشنى ھەممىدىن ياخشى كۆرەتتىم، ـ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

ئېسىڭىزدە بولسۇنكى، سىز ئەڭ ياخشى كۆرگەن نەرسىنى باشقىلارنىڭمۇ ياخشى كۆرۈشى ناتايىن.

ھېكمەت:

ھەئە، ھەممەيلەننىڭ ئىشتىھاسى ئوخشايدۇ، ئوخشاش بىر تەخسە ئاشنى بىرەيلەن مەززە قىلىپ يېسە، يەنە بىرەيلەن ئوخشىمايتۇ دېيىشى، يەنە بىرەيلەن ھەتتا ھۆ بولۇپ يېيەلمەسلىكىمۇ مۇمكىن.

ھەربىر ئادەمنىڭ ئۆزىگە خاس كۆز قارىشى، تەم، پۇراق، كۆرۈش سەزگۈسى بولىدۇ. بىر پارچە گۈلنى تەسۋىرلەپ ئون ئوقۇغۇچىغا ماقالە يازدۇرۇلسا، چوقۇمكى، ئۇلار ئون نۇقتىدىن ئون خىل تەسۋىرلەيدۇ. بىز

بىرىنگىنىلا نەزەرگە ئېلىپ، يەنە بىرىنگىنى چەتكە قاقساق بولامدۇ؟ ئۆزىنگىزنىڭ كۆز قارىشىنى باشقىلارغا تاڭماڭ. بەلكىم باشقىلارنىڭمۇ ئۆزىگە خاس قاراش، پوزىتسىيسى بولۇشى مۇمكىن. سىزگە ياخشى تۇيۇلغان ئۇسۇل - چارىلەرنىڭ يەنە بىرىگە باب كېلىۋېرىشى ناتايىن، باشقىلار قالتىس ئۇنۇم قازانغان ئۇسۇل - چارىلەر بىلەن سىزنىڭ مۇڭۇپەقىيەت قازىنالىشىڭىزمۇ ناتايىن. دورامچىلىقتىن ساقلىنىڭ - دە، ئۆزىنگىزگە باب كېلىدىغان، ئۆزىنگىزنىڭ ئىشتىھاسى خالايدىغان ئىك ياخشى نەرسە تېپىشقا تىرىشىڭ.

غەيۋەتچىگە مىڭ كالتەك

باھار كېلىشى بىلەنلا، توپ - توپ قارلىغاچلار جەنۇب تەرەپتىن ئۇچۇپ كېلىشىپ، ئۆزلىرىگە ئۇۋا سېلىش ئۈچۈن ئالدىراش ئىشقا كىرىشىپ كېتىپتۇ. بۇنى كۆرگەن بىر توپ قۇشقاچ ئۆينىڭ تورۇسىدىكى لىم ياغاچقا قاتار قونۇشۇۋېلىپ، قارلىغاچلارنى مەسخىرە قىلىپ، غەيۋەت - شىكايەت قىلىشقا باشلاپتۇ:

- قاراڭلار، ماۋۇ ھاماقەتلەرنى، ئاشۇ كىچىككىنە تۇمشۇقلىرى بىلەن لاي توشۇپ ئوردا سالماقچىمىش تېخى، ئاسماندىكى غازىنىڭ شورپىسىغا نان چىلىماقچى بولۇشۇپتۇ دە، ئۆزلىرىچە. ئۇلارنىڭ بۇ خام خىياللىرى بەربىر يوققا چىقماي قالمايدۇ...

بىرنەچچە كۈندىن كېيىن، قارلىغاچلار ئۇۋىلىرىنى سېلىپ بوپتۇ. بۇنى كۆرگەن قۇشقاچلار يەنە يېڭى غەيۋەتلىرىنى باشلىۋېتىپتۇ:

- ۋايىيەي، لاي - لاتقىلاردىن مۇشتۇمچىلىك كۆرۈمسىز ئۇۋا سالغىنىغا شۇنچىمۇ كۆرەڭلەپ كەتكەن بارمۇ، جاي تېپىلمىغانىدەك لىم ياغاچلارنىڭ ئاراچلىرىغا تىقىلىشىۋېلىپ، ئاپتاپ كۆرمەي، قاراڭغۇدا تىمسىقلاپ يۈرگەنلەرنىڭ ھالىنى تېخى.

قارلىغاچلار قۇشقاچلارنىڭ غەيۋەت - شىكايەتلىرىگە پىسەنتىمۇ قىلماي، يېڭى ئۇۋىلىرىغا كۆچۈپ كىرىپ، خاتىرجەم يېتىپ تۇخۇم تۇغۇپتۇ، تۇخۇمىنى بېسىپ ئۇنىڭدىن بالا چىقىرىپتۇ. شۇنداق قىلىپ ياز كېتىپ، كۈزمۇ كەپتۇ، قارلىغاچنىڭ بالىلىرى چوڭ بولۇپ قانات چىقىرىپ مۇستەقىل ئۇچالايدىغان بوپتۇ. ئاتا - ئانىلىرى ئۇلارنى باشلاپ ئىسسىق جايلارغا جەنۇبقا قاراپ كېتىشىپتۇ.

قارلىغاچلار كېتىشى ھامان، غەيۋەتچى قۇشلار ئۇلاردىن قالغان ئۇۋىلارنى تالىشىپ سوقۇشۇپ كېتىپتۇ. نەتىجىدە ھەممىدىن كۈچلۈك بىرى ئۇۋىلارغا ھۆكۈمرانلىق قىپتۇ. قالغان قۇشقاچلار ئۇنىڭغا خۇشامەت قىلىپ: - باشلىقىمىزنىڭ تۇرار جايى تولىمۇ چىرايلىق، بەكمۇ يوروق، گويا مەرمەر تاشتىن ياسالغاندەكلا كاتتا ئۆي جۇمۇ، - دەپ ماختىشىپتۇ.

بىراق، باھار كېلىشى بىلەنلا قارلىغاچلار توپ - توپى بىلەن ئۇچۇپ كېلىپ، ھېلىقى غەيۋەتچى قۇشقاچلارنى ئۇۋىلىرىدىن قوغلىۋېتىپ، يېڭىۋاشتىن ئۇۋا سېلىشقا

كېرىشىپتۇ.

غەيۋەتچى قۇشلار بولسا لىم ياغاچقا قونۇۋېلىپ، يەنە غەيۋەت - شىكايەتنى باشلىۋېتىپتۇ.

- ئاشۇ كىچىككىنە تۇمشۇقۇڭلار بىلەن لاي - لاتقا توشۇپ ئوردا بىلماقچىمۇسىلەر؟ بۇ ئۇخلاپ چۈشۈڭلار، بۇ خام خىيالىڭلار بەربىر ئىشقا ئاشمايدۇ، - دېيىشىپتۇ.

ھېكمەت:

غەيۋەتخور پىتنە - پاساتچىلارنىڭ لەنتى تەرىپى شۇ يەردىكى، ئۇلار ھەممىلا ئادەمدىن قۇسۇر ئىزدەيدۇ. ھەممىلا ئىشنىڭ بىر يەرلىرىدىن ئەيىب تاپماقلا بولىدۇ. ياخشى ئېقىۋاتقان ئىشلارنىڭ تۈۋىۋقسىزلا تەتۈر ئۆرۈلۈپ دۈم بولۇپ كېتىشىنى ئارزۇ قىلىشىدۇ. ھەقىقەتەنمۇ غەيۋەتخورلارنىڭ ئىچىدە ئوغا - ھەسەت قاينايدۇ...

مەيلى سىز قانداق ئىنسان بولۇڭ، غەيۋەتخورلۇق قىلماڭ، ھەر قانداق ئادەمنىڭ ھەر قانداق گېپىنى ھېكايە قىلماڭ، ئۇ يوق يەردە بولۇپمۇ ئۇنىڭ يامان تەرىپىنى كىملەرگىدۇ قىلىپ بەرمەڭ. سىز دېگەن ئاشۇ غەيۋەتلەر راست بولسۇن ياكى يالغان بولسۇن، ئۇ كىشىنىڭ قۇلىقىغا يېتىپلا قالسا، ئاراڭلارغا سوغۇقچىلىق چۈشۈپ قالىدۇ...

غەيۋەتكە قۇلاق سالماڭ، بەلكى ئۆزىڭىزنىڭ ئىشىنى ئۆزىڭىز توغرا دەپ قارىغان، توغرا دەپ ئويلىغان يول بويىچە قىلىۋېرىڭ. غەيۋەتخورلار ھامان لالما ئىتتەك ھەممە يەردە شۆلگەي ئېقىتىپ قاۋاپ يۈرۈۋېرىدۇ... مەيلى ئۇلار شۆلگەي ئېقىتقاچ تۇرسۇن، بىز ئۆز ئىشىمىزغا ماڭايلى.

ھۇنەرنىڭ ھەممىسى گۆھەر

بىر قېتىم تىيىن تۇلكىگە ئۇچراپ قاپتۇ. تىيىن سالام بېرىپ:

- ياخشىمۇسىز تاغا، ئىشلىرىڭىزنىڭ كۆڭۈللۈك بولۇشىنى تىلەيمەن! - دەپتۇ.

- كىم سېنىڭ تاغاڭ ئىكەن! - دەپتۇ تۇلكە، - تۇغقانلىرىم ئىچىدە ئەزەلدىن سەندەك پاكىنەك بولۇپ باقمىغان. سەن زادى كىم؟ قانداق ھۇنىرىڭ بار؟

- مېنىڭ ھېچقانچە ھۇنىرىم يوق. ئەمما، بىرەرى مېنى تۇتماقچى بولسا، مەن ئەڭ ئېگىز دەرەخنىڭ ئۇستىگە چىقىۋالالايمەن.

- بۇنى ھۇنەر دېگىلىمۇ بولمايدۇ، - دەپتۇ تۇلكە، - ھۇنەر دېگەن مانا مەندە.

دەل شۇ چاغدا ئوۋچى ئوۋ ئىتىنى ئەگەشتۇرۇپ كېلىپ قاپتۇ. تىيىن بۇنى كۆرۈپ، دەرھال دەرەخنىڭ ئۇستىگە چىقىۋاپتۇ. تۇلكە بولسا ئوۋ ئىتىغا تۇتۇلۇپتۇ. بۇ چاغدا تىيىن دەرەخنىڭ ئۇستىدە تۇرۇپ تۇلكىگە:

- تېز بولۇڭ تاغا! ھۇنىرىڭىزنى كۆرسىتىڭ! ئىت سىزنى بوغۇپ ئۆلتۈرمىسۇن

يەنە! ــ دەپتۇ. ئەمما تۇلكە جاۋاب بېرەلمەپتۇ. چۈنكى، ئىت ئاللىقاچان ئۇنىڭ بوغۇزالغانىكەن.

ھېكمەت:

بىز تۇرمۇشتا بەزىمىز تۆمۈرچى، بەزىمىز كۆمۈرچى، بەزىمىز قاسساپ، باققال، سودىگەر، ئىشچى، ئوقۇتقۇچى، بانكىر... بولۇپ ياشاپ ئۆتىمىز. ئوخشىمىغان ھۈنەر، كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىش بىزنى ئوخشىمىغان سالاھىيەتكە ئىگە قىلغان. شۇ تۈپەيلى بىز بەزىدە بەزىلەرنىڭ يەنە بەزى ھۈنەر ـ كەسىپلەرنى قىلىدىغانلارنى ئۇنچۇالا كۆزگە ئىلىپ كەتمەيدىغانلىقىنى بايقايمىز.

بىلمىگىي، كىنىز چىلىكمۇ، قاسساپلىقمۇ، موزدۇزلۇقمۇ، ئوقۇتقۇچىلىقمۇ... ھەممىسى ئوخشاشلا ھۈنەردۇر. ھەممىلا ئوخشاش كەسىپتۇر. ھۈنەردە ياخشى ياكى ناچار دەيدىغان گەپ يوق. مايلامچىلىقنىڭمۇ ئۆزىگە خاس ئارتۇقچىلىقى، كەمچىلكى بار، سودىگەرچىلىكنىڭمۇ؟...

ھۈنەر، كەسىپكە سىغا كۆزدە قارىماڭ. ھەممىلا ھۈنەر گۆھەردەكلا قىممەتلىك، ئەزىزدۇر. قانداقلىكى ئىلىم، ھۈنەر ئۆگەنمەڭ، ئۇنىڭغا قىزغىن ئىشتىياق باغلاڭ ۋە پۈتۈن ئىخلاسىڭىز بىلەن ئىشلەڭ. شۇ چاغدا كۆرىسىزكى، ئەڭ ئادەتتىكى ئىشلاردىمۇ كاتتا نەتىجىلەرنى قازىنىپ چىققىلى بولىدۇ...

ئاجىز يېرىڭنى خەقكە كۆرسەتمە

بۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا، تۈلكە خورازنى كۆرسىلا قاچىدىكەن. چۈنكى، خورازنىڭ تاجىسى قىزىل، ئوتمۇ قىزىل بولغاچقا، تۈلكە خورازنىڭ تاجىسىنى ئوت دەپ ئويلاپ قالىدىكەن.

خوراز ھەر قېتىم تۈلكىنىڭ قېچىپ كەتكىنىنى كۆرۈپ قاتتىق ئەجەپلىنىدىكەن. بىر قېتىم ئۇ ئامال بىلەن تۈلكىنى توختىتىۋېلىپ:

ــ تازىمۇ غەلىتە ئىشقۇ، سەن نېمىشقا مېنى كۆرسەڭلا قاچىسەن؟ مەنمۇ ساڭا ئوخشاشلا ھايۋانغۇ، ــ دەپتۇ.

ــ مەن بېشىڭدىكى ئوتتىن قورقىمەن، ــ دەپتۇ تۈلكە.

ــ ئەستا، ئۇ ئوت ئەمەس، ــ دەپتۇ خوراز، ــ ئەگەر بېشىمدا ئوت قاداقلىق بولسا قانداقمۇ ئەركىن ــ ئازادە يۈرەلەيمەن؟

ــ راستمۇ؟ بۇنى بىلمەيدىكەنمەن، ــ دەپتۇ تۈلكە.

ــ كېلە، ئۇنى سىيلاپ كۆرۈپ باق. ئۇ ئوت ئەمەس، سېنى كۆيدۈرمەيدۇ، ــ دەپتۇ خوراز.

تۈلكە دەككە ــ دۈككە ئىچىدە سىيلاپ بېقىپتۇ، تاجىسى يۇمشاق بولۇپ، ئوتقا زادىلا ئوخشىمايدىكەن.

ئۇزۇن ئۆتمەي تۈلكە: «ئۇنىڭ تاجىسىنى يەۋالايچۇ» دەپ ئويلاپتۇ.

تۇلكە خورازنىڭ تاجسىنى يېگەنكەن، ھەقىقەتەن مەززىلىك بىلىنىپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ تۇلكە خورازنى كۆرسىلا قوغلاپ يۈرۈپ، ئۇنىڭ تاجسىنى يەۋېتىدىغان بوپتۇ.

شۇڭا، كىشىلەر: خوراز ئۆز ـ ئۆزىگە بالا تاپتى، ئۆزىنى ئۆزى تۇلكىگە تۇتۇپ بەردى، دېيىشىدىكەن. ئۇ تۇلكىگە تاجسىنىڭ ئوت ئەمەسلىكىنى ئېيتىپ بەرمىگەن بولسا، تۇلكە ھەرگىز ئۇنىڭ تاجسىنى يېمىگەن بولاتتى.

ھېكمەت:

ئادەم ھەممىلا تەرەپتىن مۇكەممەل، كامىل بولۇپ كېتەلمەيدۇ. ھەر قانداق بىر ئىنسانىڭ مەلۇم ئاجىز تەرىپى بولىدۇ. بۇ ئاجىزلىق مەيلى ناھايىتى چوڭ، ئەجەللىك ئاجىزلىق بولسۇن ياكى ئېڭ ئادەتتىكى، ئەرزىمەس كەمچىلىك بولسۇن، ئۇ ھامان مەلۇم تەرەپتىن شۇ كىشىنىڭ ئىشلىرىغا پاسسىپ تەسىر يەتكۈزىدۇ. شۇڭا ئۆز ئاجىزلىق، يېتەرسىزلىكىڭگە ھوشيار بولۇش ئىنتايىن مۇھىمدۇر.

ئاجىزلىقىڭنى بايقا، تونۇ ۋە ئۇنى ئىلاجىنىڭ بارىچە ياپ. بولۇپمۇ ئاجىزلىقىڭنى رەقىبىڭگە ھەرگىز بىلدۈرۈپ قويما. ئەگەردە ئۆزۈڭدىكى ئېۋەن، ئاجىزلىقنى باشقىلارغا ئاپئاشكارا بىلدۈرۈپ قويدۇڭمۇ، رەقىبلىرىڭ ئاشۇ ئاجىزلىقىڭنى تۇتۇۋېلىپ سېنى ئەخمەق قىلىپ ئويىنايدۇ...

باشقىلارنىڭ ئاجىز تەرىپىنمۇ بىلىپ، بايقاپ قوي. بولۇپمۇ رەقىبلىرىڭنىڭ ئەڭ ئەجەللىك ئاجىزلىقىنى ياخشى بىلىۋالساڭ، ئۇنىڭ بىلەن بولغان رىقابەتتە ئۇتۇۋېپ چىقالايسەن.

مەمەدانلىق سېنى يالغۇز قويىدۇ

بىر پايان كەتكەن ۋادا بۇك ـ باراقسان گۈزەل باغ ئىكەن. بۇ باغدا سۈزۈك سۇلار شىلدىرلاپ ئېقىپ، گۈللەر خۇش پۇراق چېچىپ، شېرىن مېۋىلەر پىشىپ تۇرىدىكەن. قۇشلارنىڭ يېقىملىق سايراشلىرى ئۇزۇلمەيدىكەن.

دۇنيادا ئاز ئۇچرايدىغان گۈزەل قۇشلار بۇ باغنى ماكان تۇتقان بولغاچقا، كىشىلەر بۇ باغنى «قۇشلار بېغى» دەپ ئاتايدىكەن. قۇشلارنىڭ ئاراسىدا «ئالتۇن قۇش» دەيدىغان بىر چىرايلىق قۇش بولۇپ، ئۇنىڭ پەيلىرى ئالتۇندەك پارقىراپ جۇلالىنىپ تۇرىدىكەن. قۇشلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ئۇ قۇشنى ئەتىۋارلاپ ھۆرمەت بىلدۈرىدىكەن. ئالتۇن قۇشمۇ ئۇلارنىڭ سالىمىنى ئىلىپ، ئۇلارنىڭ ھۆرمىتىگە لايىق ئىززىتىنى قىلىپ، ناھايىتى ئىناق ئۆتۈشىدىكەن. كۈنلەر، ئايلار، يىللار ئۆتكەنسېرى ئالتۇن قۇش ماختاش سادالىرى ئىچىدە ئۆزىگە تەمەننا قويۇشقا، ئۆزىنىڭ گۈزەللىكىنى پەش قىلىپ، بارا ـ بارا باشقا قۇشلارنى كۆزگە ئىلمايدىغان بولۇپ قاپتۇ. شۇنداق قىلىپ باشقا قۇشلار سالام بەرسە كۆز قىرىنمۇ سالمايدىغان، ھاكاۋۇرلۇق بىلەن غادىيىپ كۆكرىكىنى كېرىپ، پەيلىرىنى پارقىرىتىپ، كۆز ـ كۆز قىلىپ يۈرىدىغان بوپتۇ. بۇنى كۆرگەن

باشقا قۇشلارمۇ ئۆز پوزىتسىيىلىرىنى ئۆزگەرتىپ، بۇرۇنقىدەك ھۆرمەت بىلدۈرمەيدىغان، ھەتتا ئۆز يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرسىمۇ، كۆرمەسكە سېلىپ تۇرىدىغان بولۇپ قاپتۇ. بۇنىڭدىن خاپا بولغان ئالتۇن قۇش: «سىلەر كۆرمىسەڭلار، مېنىڭمۇ سىلەرنى كۆرەر كۆزۈم يوق» دېگەندەك قىلىپ ئۆزىنى تېخىمۇ چوڭ تۇتۇپتۇ.

كۈنلەر ئۆتكەنسېرى ئالتۇن قۇش يالغۇزلۇق ھېس قىلىپ، ئىچى پۇشۇپ يىغلاپتۇ، زارلاپتۇ، بىراق ئۇنىڭ ھالىنى سورايدىغان بىرمۇ قۇش چىقماپتۇ. بۇ ئىش ئالتۇن قۇشقا تېخىمۇ ھار كەپتۇ. نېمە قىلارىنى بىلمەي، ئاخىر قۇشلارنىڭ ئالدىغا چىقىپتۇ، قۇشلار ئۇنىڭغا يەنىلا قارىماپتۇ. بۇنىڭدىن كۆڭلى يېرىم بولۇپ، ئۆز قىلمىشىغا پۇشايمان قىلغان ئالتۇن قۇش ھەربىر قۇشنىڭ ئالدىغا بېرىپ سالام بېرىپ، ئۇلاردىن ئەپۇ سوراپتۇ. قۇشلار ئۇنىڭ ئۆزگەرگەنلىكىنى، ئۆز خاتالىقىنى تونۇغانلىقىنى كۆرۈپ، خۇشال ھالدا يەنە بۇرۇنقىدەك ھۆرمەت بىلدۈرۈپ، ئۆزئارا ئىناق ئۆتۈشۈپتۇ.

شۇنىڭدىن باشلاپ، قۇشلار بىر - بىرىنى تېخىمۇ ھۆرمەت قىلىدىغان بولۇپ كېتىپتۇ. قۇشلارنىڭ يېقىملىق سايراشلىرى، گۈللەرنىڭ خۇش پۇراق ھىدى تەبىئەت گۈزەللىكىگە يېڭى ھۆسن قوشۇپتۇ.

ھېكمەت:

بىر ئادەمنىڭ ئەڭ گۈزەل تەرىپى ئۇنىڭ ھۆسنى - جامالى ئەمەس، بەلكى خۇلقى - پەزىلىتىدۇر. ئارىمىزدا شۇنداق كىشىلەرمۇ باركى، قارىسىڭ، ھۆسن - جامالى شۇ قەدەر چىرايلىق، چىرايى جانان چىنىدەك پارقىراپ، جۇلالاپ تۇرىدۇ. قەددى - قامىتى كىشىنىڭ ھەۋىسىنى كەلتۈرگۈدەك چىرايلىق، ئەمما قىلىق - ھەرىكەتلىرى شۇ قەدەر قاملاشمىغان ۋە كىشىنىڭ قۇسقۇسىنى كەلتۈرگۈدەك ناچار، پەزىلەتسىز... مۇنداق كىشىلەر ھەر قانچە چىرايلىق بولسىمۇ، ئۇنىڭغا ھېچكىم يېقىن بولىماس، ئۇنى دوست بىلمەس. ئەمما يەنە شۇنداق كىشىلەرنىمۇ كۆرىسەنكى، ئۆزى كۆرۈمسىز، كىيىنىشى ئاددىي بولغان بىلەن ئەمما ئۇلارنىڭ ھەربىر قىلىق - ھەرىكىتىدىن تەڭداشسىز يېقىملىق مېھىر تاراپ تۇرىدۇ. ئۇلار بىلەن بىللە بولساڭ قەلبىڭ سۆيگۈ - مۇھەببەتكە تولىدۇ...

چىرايىڭ بىلەن ئەمەس، قەلبىڭ، پەزىلىتىڭ، گۈزەل قىلىق - ئادىتىڭ بىلەن ماختىنالايدىغان بول. كىشىلەر سەن بىلەن ئىللىق تۇيغۇغا چۆمىسۇنكى، سەندىن ھەرگىزمۇ مۇزدەك سوغۇقچىلىق ھېس قىلمىسۇن.

تەقدىرنىڭ چاقچىقى

ئىلگىرى بىر يىگىت بىر قىزغا ئاشىق بوپتۇ. يىگىت قىزنى ياخشى كۆرگەنلىكتىن، ھەر كۈنى دېگۈدەك قىزغا ئاتاپ شېئىر، خەت يازىدىكەن. مۇھەببەت

ئىلاۋاتقان يىگىت قىزنى سۇ، ئۆزىنى بېلىق ھېس قىلىپ ئايرىلالمايدىغان دەرىجىگە يەتتىپ بېرىپتۇ. قىز بولسا جەنۇبتىن، ئوغۇل بولسا شىمالىي قىسىمدىن ئىكەن. ئۇلار مۇسابىقىگە قاتناشقاندا يىگىت قىزچاق بىلەن تولىمۇ ياخشى ئۆتۈپتۇ. بىراق ۋاقىت ئۆتۈپ ئۇلار ئازغانسېرى ئىككىسىنىڭ خاراكتېر، پىسخىكا، مەدەنىيەت سەۋىيىسى جەھەتتىكى پەرقلەر ئاشكارىلىنىشقا باشلاپتۇ. دائىم بىر قىسىم كىچىك ئىشلار ئۇستىدە تالاش ـ تارتىش پەيدا بولۇپ قاپتۇ.

بۇ كۈنلەر ئۆتكەنسېرى بۇخىل پەرق ئۇلارنىڭ ھېسسىياتىدا بىر قەۋەت تۇمان پەيدا قىلىشقا باشلاپتۇ.

بىر قېتىم ئىككىسى سودا سارىيىغا مال سېتىۋالغىلى بېرىپ، يىگىت قىزچاق قاتتۇن كىيىم تاللاشقا باشلاپتۇ. بىراق يىگىت ياخشى كۆرگەننى قىزچاق ياقتۇرماپتۇ، قىزچاق ياخشى كۆرگەننى يىگىت ياقتۇرماپتۇ. شۇنداق قىلىپ ئىككىسىنىڭ پىكىر ئىختىلاپ پەيدا بولۇپ قاپتۇ. ئاخىرى يىگىت ئۆز پىكرىدە چىڭ تۇرۇپ، ئۆزى ياخشى كۆرگەن كىيىمنى سېتىۋاپتۇ. بۇ ئىش ئۇچۇنمۇ ئۇلار يەنە جېدەللىشىپ قاپتۇ. ئۇيىگە قايتىپىدىغان يولدا ھېچقايسىسى گەپ قىلماي، بىر ـ بىرىدىن ماي تارتىشىپ يۈرۈشۈپتۇ. يىگىت ئۆيگە قايتقاندىن كېيىن ئۆزىنىڭ خاتا قىلغانلىقىنى بىلىپ، كېچىلەپ قىزغا تېلېفون قىلىپ كەچۈرۈشىنى ئۆتىنىپ قىپتۇ.

ئەتىسى يېرىم يىلدىن كېيىن ئۇلار تېپتىنچلا ئايرىلىپ كېتىپتۇ. ئايرىلىپ كەتكەن شۇ كۈنىڭ ئاخشىمى قىزچاق يىگىتنى ئۆيىگە چاقىرىپ، يىگىت بىلەن ياخشىراق پاراڭلىشىپ ئاقماقچى بوپتۇ. يىگىت قىزنىڭ ئۆزىگە بىر قېتىملىق پۇرسەت بېرىدىغانلىقىنى ئېيتىلاپتۇ. قىزچاق ئۆيىتىڭ بىرىنچى قەۋىتىدىكى قورودا ئىشكىنى ئوچۇق قويۇپ كۈتىنى ساقلاۋاتقانكەن. يىگىت ئىشكىتىن كىرگەندىن كېيىن قىزچاق: ـ مەن كۆپ ئويلاندىم، ئىككىمىزنىڭ خاراكتېرى پەقەت ماس كەلمەيدىغانلىقىنى ھېس قىلدىم، بىز يەنىلا ئادەتتىكى دوستلاردىن بولۇپ قالايلى، مۇھەببەت بىر مەيدان تەقدىرنىڭ ئويۇنلاشتۇرۇشىدىن ئىبارەت، ـ دەپتۇ. يىگىتنىڭ كۆڭلى يېرىم بولۇپ، يۈرىكىنى بىنجا بىلەن تىلغاندەك ئېچىشىپتۇ.

ـ ماڭا يەنە بىر قېتىم پۇرسەت بېرىڭ، مەن سىزنى قەدىرلەيمەن، ماڭا ئىشىنىڭ!ـ دەپ ئۆتۈنۈپتۇ يىگىت قىزدىن. قىزچاق باش چايقاپ گەپمۇ قىلماپتۇ، كۆزلىرىدىن ئالما جۇدالىق ياشلىرى تارامالاپ ئېقىپ كېتىپتۇ. ئىشىك سىرتىدا ۋېلىسىپىتىنىڭ ئۈنۈلگەن ئاۋازى ئاڭلانغاندا، يىگىت ئەس ـ خىيالىنى يىغىپ، ئۆزىنىڭ قىزچاققا يازغان خېتىنى ئېسىگە كەپتۇ ۋە دەرھال خەتنى ۋېلىسىپىتىنىڭ سېۋىتىدىن ئېلىپ قىزچاققا بېرىش ئۈچۈن ئارقىغا بۇرۇلۇپ ماڭغاندا «جاڭ»ئىدە قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ ئىشىك تېپىلىپ قاپتۇ. يىگىت بۇ سۆيگۈ ـ مۇھەببەتنى ئەسلىگە كەلتۈرگىلى بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىپتۇ. بىراق ئۇ ئۆزىنىڭ ئىشكىتىن چىقىپ كېتىشىگىلا

قىزچاقنىڭ ئىشكنى تاقىۋېلىشىغا ئىشەنگۈسى كەلمەپتۇ. ئۇ ئىشىك سىرتىدا مەڭدەپ تۇرۇپ قالغاندا قولىدىكى خەت يەرگە چۈشۈپ كېتىپتۇ، ئۇ كۆڭلى يېرىم ھالدا بىر ھازا تۇرۇپ قالغاندىن كېيىن، ئىشكنى چېكىش ياكى چەكمەسلىكنى ئويلىنىپ قاپتۇ. بىراق ھېلىقى ئىشكنىڭ يېقىمسىز يېپىلغاندىكى ئاۋازى ئۇنىڭ قولىنى بوشلۇقتا توختىتىپ قويۇپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئۇ كېتىشنى قارار قىلىپتۇ. ئىككى يىلدىن كېيىن ئۇلار كوچىدا ئۇچرىشىپ قاپتۇ. يىگىت ھازىرغىچە بويتاق، بىراق قىزچاق ئاللىبۇرۇن بولۇپ بولغان ئىكەن. يىگىت ئۇنىڭدىن: ــ ياخشىمۇسىز؟ ھېلىقى كۈنى ئاخشىمىسىز ھەقىقەتەن رەھىمسىزلىك قىلدىڭىز، مەن چىقىپ كېتىشىمگىلا سىز نېمىشقا ئىشكنى تاقىۋالمىسىز؟ــ دەپ سوراپتۇ. قىزچاق: ــ ئىشكنى شامال يېپىۋەتكەن، مەن سىزنى ئىشكنى چېكىدۇ، دەپ ئويلىغان، شۇنىڭ بىلەن سىزنى خېلى ئۇزۇن كۈتتۈم، بىراق ئىشكنى چەكمىدىڭىز. سىز ھەقىقەتەن دۆت ئىكەنسىز، شۇنىڭدىن باشلاپ مېنىڭ كۆز يېشىم قۇرۇپ باقمىدى. سىزنىڭ كۆڭلىڭىزدە مەن يوق ئىكەنمەن، بولمىسا نېمىشقا توساتتىن چىقىپ كېتىسىز، مەن كېيىن چىقىپ سىزنى ئىزدىدىم، بىراق سايىڭىزنىمۇ تاپالمىدىم، مېنىڭ كۆڭلۈم سىزنىڭكىدىنمۇ بەك يېرىم!ــ دەپتۇ.

يىگىت: ــ مەن سىرتقا ۋېلىسىپىتىنىڭ سېۋىتىدە ئۇنتۇلۇپ قالغان خەتنى ئالغىلى چىققان، ــ دەپتۇ. ئەمما پۇشايمان، ئۆكۈنۈش، نادامەت ئۇنىڭ گېلىنى بوغۇۋالغاندەك ئۆزىنىڭ قانداق تۇيغۇدا ئىكەنلىكىنى دېيەلمەي قاپتۇ.

قىزچاق ئۇنىڭغا: ــ سىزدە ئىشكنى چەككۈدەك غەيرەت بولمىسا، مۇھەببەت دەرۋازىسىنى چېكىدىغانغا يۈرەك نېمىش قىلسۇن؟ مەن يەنە نېمىگە كەڭ قورساق بولمەن؟ــ دەپتۇ.

يىگىتنىڭ كۆڭلى چاك ــ چېكىدىن سۇنغان ئەينەك پارچىسىدەك پارە ــ پارە بولۇپ، كۆز چانىقىدا ئىسسىق ياشلار ئەگمەپتۇ.

ھېكمەت:

مۇھەببەتلىشىۋاتقان ھەربىر ئادەمدە مۇنداق بىرخىل تۇيغۇ بولىدۇ: بىرسىنى ياخشى كۆرۈپ، ۋاقىت ئۇزارغانسېرى ھەمىشە ــ ھەر سېكۇنت، ھەر دەقىقە ئۇنىڭ (قىز ياكى ئوغۇلنىڭ) بىرگە بولۇشىنى ئارزۇ قىلىدۇ، ئەگەر بىر كۈن كۆرمىسە بىر يىل كۆرمىگەندەك ھېسسىيات پەيدا بولىدۇ. بۇ خىل ھېسسىيات خۇددى قەلب ئېتىزىغا تېرىلغان بىر تال ئۇرۇقتەك مەيلى كۈندۈز ياكى كېچىسى بولسۇن، ئۇزۇكسىز بىخ سۈرۈپ، ئۇزۇن شۇنقىلىرى يۈرەكنى ئورىغاندەك ھاياتىڭنى باھار پەسلىگە چىلايدۇ.

بەزى ۋاقىتتا، ئۆتكۈزگەن كىچىككىنە خاتالىقىڭ ئۆمۈرلۈك پۇشايمىنىڭ بولۇپ قېلىشى مۇمكىن. مۇھەببىتىڭنى قەدىرلەڭ، ئاسراڭ. ھەرگىزمۇ ئۇنى يەڭگىللىك بىلەن قويۇپ بەرمەڭ.

سۆيگۈ ئىزھار قىلىش

بىر يىگىت سەۋدايىلارچە بىر قىزنى ياخشى كۆرۈپ، قوغلاشقىلى بىر قانچە يىللار بولۇپ قالغان بولسىمۇ، بىراق قىز ئۇنىڭ مۇھەببىتىنى ئۇدا قوبۇل قىلماپتۇ.

بىر قېتىم، يىگىت قىزنى سىرتقا تەكلىپ قىلىپ، يىغلاپ تۇرۇپ: — ماڭا سىز بولمىسىڭىز بولمايدۇ، مەن سىزسىز ياشىيالمايمەن، — دەپتۇ. يىگىت يەنە ئېنىق جاۋابقا ئېرىشەلمىگەندىن كېيىن، ئاقىۋەت ئۈيقۇ دورىسى ئىچىۋاپتۇ، بىراق بەختكە يارىشا ئۆيدىكىلىرى ۋاقتىدا بايقاپ دوختۇرخانىغا ئاپىرىپ قۇتقۇزىۋاپتۇ. ئەمەلىيەتتە، كۆپ قېتىملىق ئۇچرىشىش، بىرگە بولۇش جەريانىدا قىزچاقتا يىگىتكە نىسبەتەن ياخشى تەسىر پەيدا بوپتۇ، لېكىن بۇ ئىش يۈز بەرگەندىن كېيىن، قىزچاق يىگىت بىلەن مۇھەببەت باغلاپ كېتەلمىگە كۆزى يەتمەپتۇ ۋە ئۇنىڭدىن ئاستا - ئاستا سوۋۇشقا باشلاپتۇ. يىگىتنىڭ دوستى قىزچاقنىڭ بۇ ھەرىكىتىدىن ئەجەپلىنەرلىك ھېس قىلىپ نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى سورىغاندا، قىزچاق ئۇنىڭغا: — بىر ئادەم ئۆزىنى سۆيۈشىنى بىلمىگەن يەردە، باشقىلارنى قانداق سۆيەلەيدۇ؟ — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

ھېكمەت:

ئۆزىنى سۆيەلمىگەن كىشىلا ھەقىقىي يوسۇندا باشقىلارنىمۇ سۆيەلەيدۇ. ئۆزىڭىزنى سۆيۈشنى ئۆگىنىۋېلىڭ، شۇندىلا مۇھەببەتتىن تېخىمۇ ياخشى، تېخىمۇ چوڭقۇر ھۇزۇر ئالالايسىز.

باھار ئەلچىسى

ئىلگىرى مىجەزى چۈس بىر پادىشاھ بولغان ئىكەن. ئۇنىڭ مەملىكىتى يىل بويى قېلىن قار بىلەن قاپلىنىپ تۇرىدىكەن. ئەزەلدىن ئوت - چۆپ، گۈل - گىياھلارنىڭ ھىدىنى پۈرىيالمايدىكەن. ئۇ باھار پەسلىنىڭ ئۆز مەملىكىتىگە يېتىپ كېلىشىنى ئۇلىمۇ ئۇمىد قىلىدىكەن، بىراق دائىم ئويلىغىنىدەك بولمايدىكەن.

بىر كۈنى سەرگەردان بىر كىچىك قىز خان ئوردىسىنىڭ ئالدىغا كەپتۇ. ئۇ پادىشاھتىن يېمەكلىك ۋە ئۇخلايدىغان جاي بېرىشنى ئۆتۈنۈپتۇ، ئەمەلىيەتتىمۇ قىزچاق ئاچلىق، ھارغىنلىقتىنمۇ دەردىنى كۆپ تارتقانىكەن. بىراق پادىشاھ ئەزەلدىن باشقىلارغا يار-ئەم بېرىشنى خالىمايدىغان بولغاچقا، قىزچاقنى قوغلىۋېتىپتۇ.

بىچارە قىز شۇ-رغانلىق قاردا ئورمان ئىچىگە قاراپ مېڭىپتۇ. ئورمان ئىچىدە ئۇ مېھرىبان، ئاق كۆڭۈل بىر دېھقانغا ئۇچراپتۇ. دېھقان دەرھال قىزچاقنى يۆلەپ، ئۆزىنىڭ ئۆيىگە ئەكىرىپ، ئوتنىڭ يېنىدا ئۇخلاشقا بۇيرۇپتۇ ھەمدە قېلىن بىر پارچە ئەدىيالنى يېپىپ قويۇپتۇ. كېيىن خېمىر يۇغۇرۇپ بولكا ۋە چاي قاينىتىپ قىزچاققا

يىگۈزمەكچى بوپتۇ. دېھقان بولكىنى پىشۇرۇپ، چاي قاينىتىپ، قىزچاقنىڭ ئالدىغا قويغاندا، قىزچاق ئاللىبۇرۇن ئۆلۈپ قالغانىكەن.

دېھقان قىزچاقنى دالىغا يەرلىككە قويۇپتۇ.

ئىككىنچى كۈنى ئەتىگەندە، مۆجىزە يۈز بېرىپتۇ. باشقا ئەتراپ گەرچە ئاپئاق قارلىق بولسىمۇ، بىراق قىزچاقنىڭ قەبرىسى ئۈستىدە ھەرخىل گۈللەر پۈركىلىپ ئېچىلىپ، خۇش پۇرىقى دىماققا ئۇرۇلۇپتۇ. ئەسلىدە، بۇ قىزچاق باھار ئەلچىسى ئىكەن. دېھقان ئۇنى ياخشى كۆتۈپ ئوبدان مۇئامىلە قىلغاچقا، ئۇ باھار پەسلىنى كۆرۈپ ھەم ھۆزۈرلىنىشقا مۇيەسسەر بوپتۇ.

ھېكمەت:

ئېرىشىشنى ئويلايدىكەنسىز، چوقۇم بەدەل تۆلەشنى ئۆگىنىۋېلىڭ، قانچىلىك بەدەل تۆلىسىڭىز شۇنچىلىك مېھىر ـ مۇھەببەتكە ئېرىشىسىز.

دېرىزىنى ياقتۇرۇپ قېلىش

زىمىستان قىش كۈنلىرىدە بىر قىزچاق ھەركۈنى دېگۈدەك ئامىمۇي ئاپىتوبۇستا ئولتۇرۇپ ئىشقا بېرىپ كېلىدىكەن ھەمدە ھەر قېتىم ئاپتوبۇستا ئولتۇرغاندا بىر يىگىتنى ئۇچرىتىدىكەن. بىراق ئەجەپلىنەرلىكى شۇكى، بوش ئورۇن بولسىمۇ، ھېلىقى يىگىت ئەزەلدىن ئولتۇرماي قىزچاققا ئارقىسىنى قىلىپ، ئالدىدىكى دېرىزىگە قاراپ جىمجىت تۇرىدىكەن. ئاپتوبۇس ئىچىدىكى يولۇچىلار قىشلىق كىيىملەرنى كىيىۋالغان، ئۇنىڭ ئۈستىگە تىترىشىپ تۇرسىمۇ يىگىت ئەكسىچە نېپىز كىيىۋالغان ئىكەن. يىگىتنىڭ بۇ ئىشى قىزچاقنى ھەيران قالدۇرۇپتۇ.

بۇ چىرايلىق قىز شىركەتتە يۇقىرى ئىناۋەتكە ئىگە بولۇپ، ئۇنى قوغلىشىدىغان يىگىتلەر خېلى كۆپ ئىكەن. ھەتتا ئۆي، ماشىنىسى ـ ھەممە شارائىتى تولۇق «ئاق ياقلىق» لارمۇ بار ئىكەن.

بىر كۈنى چۈشلۈكى قېلىن قار يېغىپ كېتىپتۇ. چۈشتە ئىشتىن چۈشكەندىن كېيىن، قىزچاق ئاپتوبۇستا ھېلىقى يىگىتنى يەنە ئۇچرىتىپ قاپتۇ. يىگىت بولسا يەنىلا دېرىزىگە يېقىن تۇرۇۋاپتۇ.

يىگىتنىڭ كۆزى ئىختىيارسىزلا قىزچاققا چۈشۈپ قاپتۇ. قىزچاق بولسا گېزىت كۆرۈۋاتقانىكەن. ئۇ كۆز قىرىدا يىگىتنىڭ ئۆزىگە تىكىلىپ ئولتۇرغانلىقىنى بايقاپ قېلىپ، بېشىنى كۆتۈرۈپ تەبەسسۇم بىلەن كۈلۈپ قويۇپتۇ. قىزچاقنىڭ كۈلۈشى شۇنچىلىك تەبىئىي، سەمىمىي ئىكەنكى، ئىككى جۈپ كۆز ئۆزئارا ئۇچرىشىپ قېلىپ، يىگىت تېزلا بېشىنى تۆۋەن ساپتۇ ھەمدە كۆزىنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە يۈزى خىجىللىقتىن قىزىرىپ كېتىپتۇ. قىزچاق ئاپتوبۇستىن چۈشىدىغان چاغدىمۇ يىگىتنىڭ چىرايىدىكى

قىزىللىق يوقالمىغان ئىكەن. يىگىتنىڭ خىجىللىقى قىزىچاقنىڭ نەزىرىدە كۈنتۈلغۇسىز سىيما بولۇپ قاپتۇ. چۈشتىن كېيىن ئىشتىن چۈشكەندە، ئاپىتوبۇستا ئولتۇرغان قىزچاق يىگىتنى ئۈچرىتالماپتۇ. يىگىت دائىم تۇرىدىغان جاي قۇرۇق تۇراتتىكەن.

قىزچاق شۇ ۋاقىتتىلا يىگىتنىڭ دائىم بۇ جايى چېقىق دېرىزىگە تۇغرا كېلىدىغانلىقىنى بايقاپتۇ ۋە تۈيۈقسىز يىگىتنىڭ شۇ ئورۇندا تۇرۇشنىڭ چېقىقلىق دېرىزىدىن كىرگەن سوغۇق شامالنى توسۇش ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپتۇ. قىزچاقنىڭ قەلبى يېقىملىق بىر تۈيغۇنىڭ ھارارىتىدە يىگىتكە بولغان ئىللىق سېزىم بىلەن تولۇشقا باشلاپتۇ. ئۇ مۇشۇنداق ئەستايىدىل يىگىت چوقۇم ئاق كۆڭۈل قەلب ئىگىسى دەپ ئويلىماقتا ئىكەن.

ئىككىنچى كۈنى يىگىت ئاپتوبۇسقا ئولتۇرماپتۇ. قىزچاق ئاپتوبۇستا ئولتۇرۇپ قولىدىكى ژورنالنى ھېچ مەنىسىزلا ۋاراقلاشقا باشلاپتۇ. ئۇ يىگىتنىڭ كۆز ئالدىدا پەيدا بولۇشىنى، يىگىت بىلەن ئىختىيارىي پاراڭلىشىشنى ئارزۇ قىلىدىكەن. ئۇچىنچى كۈنى ئۇلار يەنە ئۇچرىشىپ قاپتۇ. بىراق ئۇ بۇرۇنقىدەك ئۆزە تۇرمايى بىر ئورۇندۇققا كېلىپ ئولتۇرۇپتۇ. قىزچاق ئالدىغا بېرىپ تەشەببۇسكارلىق بىلەن سالام قىلىپ: ــ ھەي! سىزمۇ بۇ يەردە ئىكەنسىز، ــ دەپتۇ. قىز ــ يىگىت ئىككىيلەن تەڭلا كۈلۈپ چىرايىدا سەمىمىيلىك، پاكلىق جىلۋىلىنىپتۇ.

قىزچاق ھېلىقى دېرىزىنى شۇنداقلا ھېلىقى ئەستايىدىل يۈرەكنى ياخشى كۆرۈپ قاپتۇ.

كېيىن كىشىلەر قىزچاق بىلەن يىگىتنىڭ قول تۇتۇشۇپ يۈرۈشكىنىنى كۆرۈپتۇ. ئىنە بىر قانچە ۋاقىتتىن كېيىن يىگىت ئۇنىڭغا ئېلىپ بەرگەن تويلۇق كىيىمنى كىيىپتۇ. توي بولغان شۇ كۈنى قىزچاق يىگىتتىن ــ شۇ ۋاقىتتا ئاپتوبۇستا بوش ئورۇن بولسىمۇ نېمىشقا ئۆزە تۇرغانتىڭىز؟ ــ دەپ سوراپتۇ. يىگىت بولسا: ــ دېرىزە ئېچىقلىپ بىر قانچە تۆشۈك ئېچىلىپ قالغان ئىكەن، سىز ھەر قېتىم ئولتۇرغاندا دېرىزىگە ئۇدۇل ئولتۇرغان، كىممۇ چىرايلىق بىر قىزنىڭ سوغۇقتا قېلىشىنى خالايدۇ؟ گەرچە شۇ ۋاقىتتا سىزنى تونۇمايدىغان بولسامۇ، بىراق تۇنجى قېتىم سىزنى كۆرگەندە، مەندە سىزنى سوغۇقتا توڭدۇرماسلىق، قوغداشتەك بىر خىل تۈيغۇ پەيدا بولغان، ــ دەپتۇ.

ھېكمەت:

پەقەت مۇھەببەت ئاتا قىلالىساقلا، ئاندىن چىن مۇھەببەتكە ئېرىشىمىز.

يىقىلغان جەڭچى

بىر جەڭچى پولكوۋنىكتىن «ئادەمسىز رايون» ئەترايىدا يىقىلغان سەپدىشىنىڭ پېنسىغا بېرىشقا ئىجازەت سوراپتۇ. پولكوۋنىك: ــ بولىدۇ، بىراق سەن ياخشىراق

ئويلىنىپ باق، سەن مۇشۇ سەۋەبلىك جېنىڭدىن ئايرىلىشىڭ مۇمكىن، قۇربان بولغاي ئۇ سەبدىشىڭنى دەپ بۇنداق قىلمىش، مېنىڭچە ئەرزىمەيدۇ،— دەپتۇ. پولكوۋنىكنىڭ ئاگاھلاندۇرۇشى جەڭچىنىڭ ئىرادىسىنى توسۇپ قالالماپتۇ. ئەسكەر بولسا جېنىڭ مەيدانىغا قاراپ ئۆزىنى ئېتىپتۇ.

بۇ جەڭچى مۆجىزە يۈز بەرگەندەك سەبدىشىنى يۇدۇپ، جېنىڭ مەيدانىدىن ئايرىلىشقا نەچچە مېتىر قالغاندا ئوق تېگىپ يارىلىنىپتۇ. بىراق ئۇ قەتئىي غەيرەتكە كېلىپ سەبدىشىنى يۇدۇپ ئاكوپقا كەپتۇ. پولكوۋنىك جەڭچىنىڭ يارىسىنى تەكشۈرۈپ بېشىنى چايقاپ تۇرۇپ: — مەن ساڭا بۇ قىلغىنىڭ ئەرزىمەيدۇ، سېنىڭ دوستۇڭ ئاللىبۇرۇن ئۆلدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە سەنمۇ ئېغىر يارىلاندىڭ، — دەپتۇ. جەڭچى: — ئەرزىيدۇ، پولكوۋنىك،— دەپتۇ. — نېمە ئەرزىيدۇ؟ سېنىڭ دوستۇڭ ئاللىبۇرۇن ئۆلگەن تۇرسا!— دەپتۇ پولكوۋنىك.

جەڭچى ئاغرىقىغا چىداپ تۇرۇپ: — شۇنداق، ئۇ ئۆلدى، بىراق مېنىڭ قىلغىنىم ئەرزىيدۇ. چۈنكى مەن ئۇنىڭ: (قېرىندىشىم، مەن سېنىڭ كېلىدىغانلىقىڭنى بىلەتتىم) دېگەن سۆزىنى ئاڭلىدىم،— دەپتۇ.

ھېكمەت:

قېرىنداشلىق مۇھەببىتى، سۆيگۈ مۇھەببەت ياكى دوستلۇق مۇھەببىتىنىڭ قايسىلا خىلى بولسۇن، بۇ خىل ھەقىقىي تۇيغۇ دائىم باشقىلار تەرىپىدىن ئېتىبارغا ئېلىنمايدۇ. مۇشكۈلات ئىچىدە ھەقىقىي مۇھەببەتنى ھېس قىلغىلى بولىدۇ. بۇ خىل ھېسسىيات سىزنىڭ قەدىرلىشىڭىزگە ئەرزىيدۇ.

تۇرمۇشنىڭ مۇھەببەتكە بەرگەن ئەڭ ئالىي سوۋغىسى

بىر موزدۇر بولۇپ، ئۇنىڭ بۇ كوچىنىڭ دوقمۇشىدا موزدۇزلۇق قىلىۋاتقىنىغا نەچچە ئون يىللار بولغان ئىدى. قىش كۈنىنىڭ بىر كېچىسى ئۇ يايمىسىنى يېغىپ ئۆيگە قايتىدىغان چاغدا، ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ بىر بالىنىڭ ئانچە يىراق بولمىغان يەردە ئۆزىگە قاراپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ قالدى. قارىماققا بالىنىڭ پۇت ـ قولى مۇزلاپ، قۇلىقى قىپقىزىل بولۇپ، كۆزلىرى بىر نۇقتىغا تىكىلىپلا قالغان ئىدى.

موزدۇز بالىنى ئۆيگە باشلاپ كەلدى ۋە شۇ ئاخشىمى ئايالى بىلەن گەپ تالىشىپ قالدى. — بۇنداق سەرگەردان بالىنى كىممۇ بېقىشنى خالىسۇن؟ ئەڭ يامىنى، ئائىلىمىزدە چۆچۈرىدەك كىچىك بالىلار تۇرسا، شۇلارنىڭ قورسىقىنى ئاران بېقىپ كېلىۋاتقاندا، يەنە بىرسى قوشۇلسا بۇ يوكىنى قانداق كۆتۈرگۈلۈك؟— دەيتتى ئايالى. موزدۇز بولسا لام ـ جىم دېمەي بېشىنى تۆۋەن سېلىپ: — مەن ئۇنىڭ بىچارىلىكىنى كۆرۈپ چىدىمىدىم. — دەپلا ئايالىنىڭ تىللاشلىرىنى ئاڭلاپ ئولتۇراتتى.

ئاردىدىن ئىككى يىل ئۆتۈپ كەتتى. بىراق بالىنىڭ ئېگىسىدىن ھېچ خەۋەر يوق

ئىدى. بالا بولسا گەپ ئاڭلايدىغان ۋە ئەقىللىق چوڭ بولغان ئىدى. بۇ ئائىلە كىشىلىرىمۇ بالىنى بارغانسېرى ياخشى كۆرۈپ قېلىپ، گەرچە نامرات بولسىمۇ، يېغىپ قويغان ئازغىنە پۇللىرىغا بالا ئۈچۈن كىيىم ۋە ئويۇنچۇق ئېلىپ بېرىشكە باشلىدى. قوشنىلارنىڭ ھەممىسى ئۇلارغا بالىنى ئېلىپ قېلىش توغرىسىدا مەسلىھەت بەردى. ئايالىمۇ بۇ گەپتىن تەسىرلەنگەندەك بولدى. بىر كۈنى تاماق ۋاقتىدا ئايالى موزدۇزغا: — ئولمىسا، بىز بالىنى بېقىۋالايلى، — دېدى. موزدۇزنىڭ دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كېتىپ گويا قىلالماي قالدى. ئۇ بىر ھازادىن كېيىن قولىدىكى چىنىسىنى ئۈستەلگە قويۇۋېتىپ: «سەن نېمە دەپ بىلجىرلاۋاتىسەن، بالىنىڭ ئاتا ـ ئانىسى ئۈنى سېغىنىپ يۈرىكى يېرىلىپ كەتكۈدەك بولغاندۇ» دېدى.

موزدۇز يەنىلا تۆت تەرەپكە قاتىراپ بالىنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنى سۈرۈشتۈرمەكتە ئىدى. ئۇ بىر دەقىقىمۇ بالىنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنى ئىزدەشنى بوشاشتۇرۇپ قويمىدى. ئۇ باشقىلارغا ئادەم ئىزدەش ئېلانى يازغۇزۇپ، چوڭ ـ كىچىك كوچىلارنىڭ ھەممە يېرىگە چاپلىۋەتتى. يامغۇر، بوران تەسىرىدىن يىرتىلىپ كەتسە، قايتىدىن چاپلىدى. ئۇ كېزىتخانا، تېلېۋىزىيە ئىستانسىسىغا باردى. بىراق ئۇنىڭغا ھېچكىم يارىدەم قولىنى سۇنمىدى. شۇنداقتىمۇ ئۇ قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى قىلىپ باقتى. ئۇنىڭ كۆڭلىدا پەقەت «چوقۇم بالىنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنى تېپىش كېرەك» دېگەن ئۇقۇم بار ئىدى.

بىر كۈنلەردە بالىنىڭ ئاتا ـ ئانىسى بۇ جايىنى ئىزدەپ تېپىپ كەلدى. بىر نەچچە ئىنغىز رەھمەت ئېيتىپ قويۇپلا، بالىنى ئېلىپ كېتىشتى. قولۇم ـ قوشنىلار بالىنىڭ ئاتا ـ ئانىسىنى «تولىمۇ ۋىجدانسىز كىشىلەر ئىكەن» دەپ تىللىشىپ كەتتى.

موزدۇز ئارتۇق گەپ قىلمىدى. كېيىن يايما ئاچىدىغان دوستلىرى ئۈنى «ھاماقەت» دەپ ئاتايدىغان بولۇپ قېلىشتى. بۇ گەپنى ئاڭلاپ موزدۇز پەقەت كۈلۈپ قويۇپلا باشقا گەپ قىلمىدى.

تۇرمۇش موزدۇزغا چاقچاق قىلغانىدەكلا ئۆتۈپ كەتتى. بالا كەتكەندىن كېيىن ئۇنىڭدىن خەۋەرمۇ كەلمىدى. بىر قانچە يىللاردىن كېيىن بىر ئادەم ئىز ـ دېرەكسىز يوقالغان بىراۋنى تېپىپ بەرگەنلىكى ئۈچۈن نامى چىقىپ كەتتى. ئۇ توردا ئادەم ئىزدەش ھەقسىز تور پونكىتىنى رويىخەتكە ئالدۇرغان بولۇپ، كىشىلەرنى ئەجەپلەندۇرىدىغىنى شۇكى، تور پونكىتىنىڭ ئىسمى موزدۇزنىڭ ئىسمى ئىدى. تور پونكىتىنىڭ كۆزگە چېلىقىدىغان يېرىگە تور پونكىتىنىڭ ئىجادچىسىنى ئىزدەپ «ئادەم ئىزدەش ئېلانى» چىقىرىپ قويۇلغان ئىدى. ئىزدىگىنى نۇرغۇن يىللار ئىلگىرى كوچىدا سەرگەردان بولۇپ يۈرگەن ۋاقتىدا ئۇنىڭغا چەكسىز مۇھەببەت ئاتا قىلغان بىر موزدۇز ئىدى.

ھېكمەت:

سىز باشقىلارنىڭ مېھىر ـ مۇھەببىتىگە ئېرىشكەن، ئەكسىچە تۇرمۇش بۇ

خسل مېهىر - مۇھەببەتنى كۈچەيتىپ ئوت يالقۇنجسىغا ئايلانىدۇرۇپ باشقىلارنىڭ قەلبىنى ئىللىتقان ۋاقىتتا، بۇ، تۇرمۇشنىڭ مۇھەببەتكە بولغان ئەڭ ئالىي سۈۋغىسى ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇپ قالمايدۇ.

قەپەس بىلەن كىچىك قۇشنىڭ مۇھەببىتى

قەپەس بىلەن كىچىك قۇش ياخشى كۆرۈشۈپ مۇھەببەتلىشىپتۇ. قەپەس كىچىك قۇشقا: — مەن بولسام قۇشلارنى قامايدىغان بىر قەپەس، — دەپتۇ. كىچىك قۇش ئۇنىڭ نېمە دېمەكچى بولغانلىقىنى چۈشىنىپتۇ.

بىر ئاز ئۆتكەندىن كېيىن كىچىك قۇش قەپەستىن: — سىزمۇ مېنى قاماپ قويارسىزمۇ؟— دەپ سوراپتۇ.

قەپەس: — ھەرگىز ئۇنداق قىلمايمەن، بىراق مەن سىزنىڭ مەڭگۈ يېنىمدا بولۇشىڭىزنى، مەڭگۈ ئايرىلماسلىقىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن...— دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. كىچىك قۇش كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ: — مەن چوقۇم شۇنداق قىلىمەن. چۈنكى سىز مېنى ئۇچۇن بىر ئىللىق ئائىلىگە ئوخشايسىز، ھەرگىزمۇ مېھرى سوغۇق قەپەس ئەمەسسىز، — دەپتۇ. بۇ تىل بىلەن ئىپادىلىگۈسىز بەخت تۇيغۇسى قەپەسنىڭ قەلبىنى لەرزىگە سالىپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن قەپەس بىلەن كىچىك قۇش بىرگە تۇرمۇش كەچۈرىدىغان بوپتۇ. كىچىك قۇش ئەتىگىنى چىقىپ كېتىپ، قۇرت - قوڭغۇزلارنى ئوزۇق قىلىپ، ئاساندا ئەركىن پەرۋاز قىلىپ يۇرىدىكەن. كەچقۇرۇنلىقى قايتىپ كەلگەندە، يېقىملىق ناخشىسى بىلەن گۈزەل كەچلىك مەنزىرىگە تېخىمۇ ھۆسن قوشىدىكەن. كېچىسى كىچىك قۇش قەپەسنىڭ باغرىدا تاتلىق ئۇيقۇغا كېتىدىكەن.

بىراق، بىر كۈنى خوجايىن قەپەستە ئۇخلاۋاتقان كىچىك قۇشنى بايقاپ قېلىپ قەپەسنىڭ ئېغىزىنى ئېتىۋاپتۇ. قەپەس كۆڭلىدە: — بۇنداقتا كىچىك قۇش ماڭا دائىم ھەمرا بولالايدۇ، بىراق كىچىك قۇش ئەركىنلىكىدىن مەھرۇم بولدى، ئەمدى ئۇنىڭدا مۇھەببەت يەنە جۇش ئۇرارمۇ؟ ياق، ئۇنداق بولمايدۇ، — دەپ ئويلاپتۇ.

كىچىك قۇشنىڭ مۇھەببىتى قەپەس ئۈچۇن ئېيتقاندا ياشاشنىڭ مەنىسى ئەمەسمۇ؟ قەپەس كىچىك قۇشنىڭ ئەركىنلىكىدىن مەھرۇم بولغانلىقىنى كۆرۈشنى خالىمايدۇ؛ كىچىك قۇشنىڭ كۆڭلى يېرىم بولغانلىقىنى كۆرۈشنى تېخىمۇ خالىمايدۇ، شۇنداقلا كىچىك قۇشنىڭ مۇھەببىتىدىن مەھرۇم بولۇشنى خالىمايدۇ.

ئۇ چوڭقۇر ھېسسىيات بىلەن ئۆز قوينىدا ئۇخلاۋاتقان كىچىك قۇشقا قاراپ كۆزلىرى ئېچىشقان ھالدا: — خەير - خوش مېنىڭ مۇھەببىتىم، ئاخىرەتتە كۆرۈشەيلى!— دەپلا تۆت تەرەپكە چېچىلىپ چۈشۈپتۇ.

ھېكمەت:

ئەركىنلىك بىلەن مۇھەببەت ئۆزئارا زىددىيەتلىك ئەمەس، ئۇلار مۇكەممەل ھالدا بىرىكەلەيدۇ، ئەكسىچە ئەركىنلىكتىن مەھرۇم قالغان مۇھەببەت مەۋجۇت بولۇپ تۇرالمايدۇ.

چېقىلغان بىر سېۋەت تۇخۇم

كىچىك بازاردا ئانچە چوڭ بولمىغان بىر سەي ـ كۆكتات بازىرى بار ئىكەن، بىراق ھەر كۈنى ئەتىگەنده سەي ـ كۆكتات سېتىۋالغىلى كېلىدىغان كىشىلەر كۆپ ئىكەن. بىر كۈنى ئەتىگەنلىكى سەي ـ كۆكتات بازىرى ئاستا ـ ئاستا قىزىشقا باشلىغاندا بىر ئوغۇل بالا بىر سېۋەت تۇخۇمنى كۆتۈرۈپ ئالدىراپ ـ تېنەپ بازارغا قاراپ مېڭىپتۇ. ئۇ ياخشىراق بىر ئورۇننىڭ بولۇشىنى تولىمۇ ئۈمىد قىپتۇ. ئوغۇل بالا ئالدىرىغانلىقتىنمۇ ياكى دىققەتسىزلىكتىنمۇ بىر پۈتى سولياۋ خالتىغا كىيىلىپ قېلىپ، تۇخۇم بىلەن يەرگە تىك مولاق چۈشۈپتۇ. بىر سېۋەت تۇخۇم چېقىلىپ كېتىپتۇ. يولدىن ئۆتۈۋاتقان يولۇچىلارنىڭ بەزىسى پەرۋاسىزلىق بىلەن قاراپ تۇرسا، بەزىسى ئەپسۇسلىنىپتۇ، يەنە بەزىسى خۇددى «ئېشەك ئۆلسە، كۆتى غەجەك تارتىپتۇ» دېگەندەك تاماشا كۆرۈپ تۇرۇپتۇ.

بۇ ۋاقىتتا، چېچىنى ئۆرۈم ـ ئۆرۈم ئايرىۋالغان بىر قىزچاق ئوغۇل بالىنىڭ يېنىدىن ئۆتۈۋېتىپ: ـ كۆڭلىڭىزنى يېرىم قىلماڭ. مەندە پەقەت بىر يۈەنلا بار ئىكەن، بۇ پۇلغا مەن ئىككى تۇخۇم ئالغان بولاي،ـ دەپتۇ. ئوغۇل بالا بۇ گەپتىن تەسىرلىنىپ كۆزلىرى نەملىشىشكە باشلاپتۇ، بىراق قىزچاق سۆنغان پۇلنى ئوغۇل بالا ئېلىشقا جۈرئەت قىلالماپتۇ. قىزچاق بولسا كەسكىنلىك بىلەن پۇلنى ئوغۇل بالىنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپ قويۇپ كېتىپ قاپتۇ.

قىزچاقنىڭ بۇ ھەرىكىتى ئەتراپتىكى باشقا كىشىلەرنى تەسىرلەندۈرۈپتۇ، شۇنىڭ بىلەن كۆپچىلىك ئارقا ـ ئارقىدىن بىر قانچە يۈەن پۇللارنى بالىغا سۇنۇپتۇ، ئوغۇل بالا تەسىرلەنگەنلىكتىن كۆپتىن ـ كۆپ رەھمىتىنى بىلدۈرۈپتۇ.

ھېكمەت:

ياردەمنى ئېغىزىڭدىلا ئېيتىدىلەپ قالماي، ئەمەلىي ھەرىكىتىڭ ئارقىلىق بىلدۈرسىڭ، ئۇنىڭ مەنىسى تولۇق گەۋدىلىنىدۇ. باشقىلار سىزنىڭ ياردىمىڭىزگە موھتاج بولغاندا، سىز ياردەم قولىڭىزنى سۇنسىڭىز، تۇرمۇش تېخىمۇ گۈزەل، ئىللىق تۇيغۇ بېرىدۇ.

بىر دىنبىر ھايات قالغان ئەر

قەدىمكى زاماندا، ئىككى شەھەر ئوتتۇرىسىدا ئۆز ئارا جەڭ بوپتۇ. ئۇنىڭ ئىچىدىكى بىر شەھەر پۇقرالىرى سۇ ئامبىرىدىكى سۇنى قويۇۋېتىپ، يەنە بىر شەھەرنى قىيىن ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويۇپتۇ. قارىسا پۈتۈن شەھەرنى سۇ يۇتۇپ كەتكىلى تۇرۇپتۇ. قىيىن

ئەھۋالدا قالدۇرغان تەرەپ مېھرىبان قىياپەتكە كىرىپ «قىيىن ئەھۋالدا قالغۇچى» تەرەپكە كېمە ئەۋەتىپ قۇتقۇزۇش ئېلىپ بارماقچى بوپتۇ. بىراق ئايالىلارلا ئۆزى ياخشى كۆرگەن بىرلا نەرسىسىنى ئېلىپ كېمىگە چىقىشقا بولىدىكەن. قىيىن ئەھۋالدا قالغۇچى تەرەپتىكى بەزىبىر ئاياللار ئالتۇن، زىبۇ زىننەت بۇيۇملىرىنى ئېلىۋاپتۇ. بەزى ئاياللار قاشتاش، ئوسما بۇيۇملىرىنى ئېلىۋاپتۇ... بىراق بىر ئايال پۈتۈن كۆچىنى ئىشقا سېلىپ ئۆزىنىڭ يولدىشىنى يۆدۈپ كېمىگە چىقىپتۇ.

بىر ئەسكەر ئۇنى توسۇپ: «پەقەت ئاياللار كېمىگە چىقىشقا بولىدۇ، ئەرلەر چىقىشقا بولمايدۇ» دېگەنىكەن، ئايال: «بۇ مېنىڭ ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان نەرسەم» دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. ئەسكەر گەپ ـ سۆز قىلماي، ئۇنى كېمىگە چىققىلى قويۇپتۇ. بۇ ئايالنىڭ يولدىشى سۇ يۈتۈپ كەتكەن شەھەردە ئامان قالغان بىردىنبىر ئەر ھېسابلىنىدىكەن.

ھېكمەت:

ھەقىقىي ياخشى كۆرۈشكەن كىشىلەر ھەر قانداق ئەھۋال ئاستىدا بىر ـ بىرىدىن ئايرىلمايدۇ. ئۇلارنىڭ بىرسى قارشى تەرەپنىڭ بارلىقى ھەم ئەڭ ياخشى كۆرىدىغىنى، ھالقىلىق ۋاقىتلاردا ئۇلارنىڭ ئويلايدىغىنى ئۆزى بولماستىن، ئەكسىچە قارشى تەرەپنى ئويلايدۇ.

سىرلىق ئانا

بىر ئانا بار بولۇپ، ئۇنىڭ ئوغلى بىر قېتىملىق ماشىنا ھادىسىسىدە قازا تاپقان ئىدى.

ئۇ ۋاقىتتا ماشىنىدا ئىككى ئادەم بار بولۇپ، بىرسى قازا تاپقان، يەنە بىرسى يارىلانغان. يارىلانغۇچىنىڭ دېيىشىچە، ئانىنىڭ ئوغلى كېنىشكىسىز ماشىنا ھەيدىگەنلىكتىن، ۋەقە كېلىپ چىققان ئىكەن. قاتناش ساقچىلىرىمۇ بۇ ۋەقەنىڭ يارىلانغۇچىنىڭ دېگىنىگە ئوخشاش نەتىجە بىلەن ئاخىرلاشتۇرغان.

بىراق، ئانا بۇنداق بولۇشىغا ئىشەنمىدى. ئانا «ئوغلۇم بەك يۇرەكسىز، ئۇ ھەرگىزمۇ يەڭگىللىك بىلەن ماشىنا ھەيدىمەيدۇ، ئۇ چوقۇم ئۇۋالچىلىققا ئۇچرىدى» دەپ قارىدى.

قازا تاپقۇچى ئەمدىلىكتە سۆزلىيەلمەيدۇ، ئانا كۆپ قېتىم قاتناش ئەترىتىنى ئىزدەپ، ئۇلارغا ئوغلىنىڭ ئۇۋالچىلىققا ئۇچرىغانلىقىنى ئېيتتى. بىراق ئېرىشكىنى بولسا: «قايىل قىلارلىق ئىسپات بولمىسا، چىقىرىلىپ بولغان خۇلاسىنى يەڭگىللىك بىلەن ئۆزگەرتىشكە بولمايدۇ» دېگەن جاۋاب بولدى.

ماشىنا ھادىسىسى يۈز بەرگەن جاينىڭ ئانا تۇرۇۋاتقان جاي بىلەن بولغان ئارىلىقى نەچچە كىلومېتىر بولۇپ، بىر كىچىك بازاردا يۈز بەرگەن ئىدى. ئانا ئوغلىنىڭ گۇناھسىزلىقىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن، چوقۇم ئۇ جاينى تېپىشى كېرەك ئىدى. ئۆيدە پۇل

بولمىغاچقا، ئانا نەچچە كىلومېتىر يولنى پىيادە يۈرۈشكە مەجبۇر بولدى. ئۇ بىر كۈنگە يېقىن پىيادە مېڭىپ كىچىك بازارغا يېتىپ كەلگەندە، بىر ياقتىن ئىشىك چېكىشكە باشلاپ، ماشىنا ھادىسىسى يۈز بەرگەن ئىشنى سوراشقا باشلىدى. ئەمما نۇرغۇن چاپالارنى چېكىپمۇ ئۇچۇرنى ئالالمىدى، بىراق ھەرگىزمۇ ئۈمىدسىزلىنىپ قالمىدى. چۈنكى، ئانا ئوغلىنىڭ كېنىشكىسىز ماشىنا ھەيدىمەيدىغانلىقىغا، گۇناھسىزلىقىغا ئىشىنەتتى.

ئانا ئارىلىقتا نەچچە رەت قاتىرىدى، بۇنىسى نامەلۇم ئىدى، بىراق ئانا ئاخىرى مۇھىم گۇۋاھچىدىن بىرنى تاپتى ۋە ئەينى ۋاقىتتا قازا قىلغان ئوغلىنىڭ شوپۇرنىڭ يېنىدىكى ئورۇندۇقتا ئولتۇرغانلىقىنى ئىسپاتلىماقچى بولدى. ئۇ خۇشاللىق ئىچىدە قاتناش ئېتىبىنى ئىزدەپ بارغاندا، يەنىلا ھېچقانداق ئۇنۇمگە ئېرىشەلمىدى.

گەرچە مۇشۇنداق بولسىمۇ، ئانا قەتئىي ۋاز كەچمىدى. ئۇنىڭ ئازراق ۋاقتى بولسىلا كىچىك بازارغا قاراپ يول ئالاتتى. ئانىنىڭ قەلبىدە پەقەت بىرلا ئىشەنچ بولۇپ، ئۇ بولسىمۇ ئوغلىنىڭ ئۇۋالچىلىقىنى يۇيۇشتىن ئىبارەت ئىدى. كىشىلەر ئۇنىڭغا نىسبەت قىلىپ، ــ بولدى قىل، ئوغلۇڭ ئاللىبۇرۇن قازا تاپقان تۇرسا، ــ دېيىشتى. بىراق ئۇ بوشاشمىدى.

نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ بۇ ئىشقا بولغان ئۇمىدى ئۇزۇلۇشكە باشلىدى. بىراق ئانا ئارام ئالماي كىچىك بازارغا قاراپ يۈگۈردى. بىر قېتىملىق مەقسەتسىزلا پاراڭلىشىش ئىچىدىن ئانا باشقا بىر مۇھىم گۇۋاھچىنى تاپتى. گۇۋاھچى قايتا ئىسپات بېرىش ئۈچۈن قىلىق، ئەينى ۋاقىتتىكى ۋەقەدە ئوغلىنىڭ شوپۇرنىڭ يېنىدىكى ئورۇندۇقتا ئولتۇرغانلىقىنى ئىسپاتلىماقچى بولدى. بۇ ئىسپاتنىڭ مەيدانغا چىقىشى قاتناش ساقچىلىرىنى ئانىنىڭ ئوغلىنىڭ گۇناھسىز ئىكەنلىكى توغرىسىدا قايتا ھۆكۈم چىقىرىشقا مەجبۇر قىلدى.

ئوغلى قازا تاپقاندىن كېيىن بۇ كۈننىڭ كېلىشىگىچە تۆت يىل ۋاقىت ئۆتۈپ كەتتى. بۇ تۆت يىل ئىچىدە دۇنيادا ئالەمشۇمۇل ئۆزگىرىشلەر بارلىققا كەلدى. بىراق بۇ جەريانداا ئانا قايتا ــ قايتا جاپا ــ مۇشەققەتلەرگە دۇچ كېلىش، يېڭىش ئارقىلىق ئوغلىنىڭ گۇناھسىزلىقىنى ئىسپاتلاپ چىقتى.

بەزىلەر ئۇنىڭدىن ــ سىز ئوغلىڭىزنىڭ گۇناھسىزلىقىنى قانداق بىلدىڭىز؟ــ دەپ سورىسا، ئانا: ــ بىۋاستە سېزىمىمگە تايىنىپ،ــ دەپ جاۋاب بەردى. يەنە بەزىلەر: ــ سىز قانداق قىلىپ تۆت يىل بەرداشلىق بەردىڭىز؟ــ دەپ سورىغاندا، ئانا : ــ مەن بىر ئانا، ھېلىغۇ تۆت يىل ئىكەن، 40 يىل بولسىمۇ قەتئىي بوشاشمايمەن،ــ دەپ جاۋاب بەردى.

مەن ھۆرمەت ۋە ھاياجانلىق تۇيغۇم بىلەن بۇ تېلېۋىزىيە پىروگراممىسىنى كۆردۈم. شۇ كۈنى بۇ ئۇلۇغ ئانا قەلبىمنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىدىن ئورۇن ئالدى. بۇ ۋاقىتتا مەن، بىر ئانا پەرزەنتلىرىگە ئۆزىنىڭ ئوتلۇق نەپسىنى، ئۆزىنىڭ قان ــ تومۇرىنى، ئۆزىنىڭ يۈرەك ــ پارىسىنى بېڭى ھاياتلىق ئوچۇن ئاتا قىلىدىغانلىقىنى، بۇ ھاياتنىڭ ئۇنى

چەمبەرچاس باغلاپ تۇرىدىغانلىقىنى بىلدىم.

ھېكمەت:

ئانا مۇھەببىتى ــ دۇنيادىكى ئەڭ سەممىي، ئەڭ ئۇلۇغ مۇھەببەتتۇر.

مۇھەببەتنىڭ ئاساسى كەڭ قورساق بولۇش

بىر ئايال سىرتقا قارايدىغان بولۇپ قاپتۇ ۋە يولدىشى بىلەن ئاجراشماقچى بوپتۇ. يولدىشى ئاجرىشىشقا قوشۇلمىسا، ئايالى كۇن بويى جېدەللىشىپتۇ. يولدىشى ئامالسىزلىقتىن ئايالىنىڭ ئاجرىشىش تەلىپىگە ماقۇل بوپتۇ. بىراق ئاجرىشىشنىڭ ئالدىدا ئايالىنىڭ ئەر دوستىنى بىر كۆرۈپ باقماقچى بوپتۇ. ئايالى ئامالسىزلىقتىن يولدىشىنىڭ بۇ تەلىپىگە ماقۇل بوپتۇ. ئىككىنچى كۇنى ئەتىگەندە، ئايالى قەددىگە قامىتى كېلىشكەن بىر ئەرنى ئۆيگە باشلاپ كەپتۇ.

ئايالى يولدىشىنى ھېلىقى ئەر دوستى بىلەن سېلىشتۇرۇپ بېقىپ بىزارلىق ھېس قىلغانىكەن. بىراق، يولدىشى ئەكسىچە تولىمۇ قىزغىنلىق بىلەون قول ئېلىشىپ كۆرۈشۇپتۇ. كېيىن ئۇ ئايالىغا ھېلىقى ئەر كىشى بىلەن ئايرىم پاراڭلىشىشنى، ئۆزىنىڭ بىردەم سىرتتا كۇتۇپ تۇرۇشىنى ئېيتىپتۇ. ئايالى يولدىشىنىڭ پىكرىگە قوشۇلۇپتۇ. ئايالى ئىشىك سىرتىدا تۇرۇپ ئىككى ئەرنىڭ ئۆز ئارا جېدەللىشىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ، كۆڭلى پاراكەندە بولۇپتۇ. بىراق ئەمەلىيەت ئۇنىڭ ئەنسىرىشىنىڭ ئارتۇقچە ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ بېرىپتۇ. بىر قانچە مىنۇتتىن كېيىن ئىككى ئەر ھېچ ئىش بولمىغاندەك خاتىرجەم ھالدا چىقىپ كەپتۇ.

ئايال ئەر دوستىنى ئۇزىتىپ قويۇش يولىدا ئۇنىڭدىن : ــ يولدىشىم بىلەن قانداق پاراڭلاشتىڭلار؟ مېنىڭ ئەسكى گېپىمنى قىلىپ بەرگەندۇ ھەقچان؟ــ دەپ سوراپتۇ. ئەر دوستى ئاڭلاپلا قەدىمى توختاپ قاپتۇ ۋە ئايالىغا: ــ سىز يولدىشىڭىزنى ئازراقمۇ چۇشەنمەيدىكەنسىز. خۇددى مەن سىزنى چۇشەنمىگەنگە ئوخشاش!ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. ئايال: ــ مەن قانداقسىگە ئۇنى چۇشەنمىگۇدەكمەن، ئۇ بىر ھېسسىياتسىز بالا باققۇچىدەك، نەرىمۇ ئەرگە ئوخشىسۇن؟ــ دەپتۇ. ئەر دوستى بۇ گەپنى ئاڭلاپ ئايالىغا: ــ سىز يولدىشىڭىزنى تازا ياخشى چۇشەنمەيدىكەنسىز، ئۇنىڭ ماڭا نېمە دېگەنلىكىنى بىلەمسىز؟ــ دەپتۇ. ئايال يولدىشىنىڭ نېمە دېگەنلىكىنى بىلىش ئۈچۇن: ــ يولدىشىم يەنە نېمىلەرنى دېدى؟ــ دەپ سوراپتۇ. يولدىشىڭىز ماڭا: ــ ئۇنىڭ يۇرەك كېسىلى بار، ئاسان ئاچچىقلىنىدۇ، ــ دېدى ۋە تويدىن كېيىن مېنىڭ سىزنىڭ رايىڭىزغا بېقىشىمنى ۋە سىزنىڭ ئاشقازىنىڭىزنىڭ ياخشى ئەمەسلىكىنى، بىراق، سىزنىڭ ئادەتتە قىزىلمۇچنى كۆپ يەيدىغانلىقىڭىزنى ئېيتتى، ئۇ ماڭا يەنە تاپىلاپ، ــ بۇنىڭدىن كېيىن قىزىلمۇچنى ئازراق ئىستېمال قىلىشقا نەسىھەت قىلىشىمنى ئېيتتى، ــ دەپتۇ.

ئايال ھەيران بولغان ھالدا: ــ مۇشۇلامۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ئەر دوستى بېشىنى لىڭشىتىپ: ــ شۇنداق، مۇشۇ گەپنى قىلدى ــ دەپتۇ. بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغان ئايالنىڭ بېشى تۆۋەن چۈشۈپ كېتىپتۇ. ئەر دوستى ئايالنىڭ ئالدىدا كېتىۋېتىپ: «سىزنىڭ يولدىشىڭىز ھەقىقەتەن ياخشى ئەر ئىكەن، ئۇنىڭ كۆكسى ــ قارنى مېنىڭكىدىن كەڭ ئىكەن، بولدى قايتىپ كېتىڭ، يولدىشىڭىزلا سىزنى ھەقىقىي ياخشى كۆرىدىكەن، مەن ۋە باشقا ئەرلەرگە قارىغاندا سىزنى قانداق سۆيۈشنى بىلىدىكەن، ــ دېگىنىچە كېتىپ قاپتۇ.

بۇ بىر قېتىملىق دولقۇن ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن، ئايال ئىككىنچى قېتىم «ئاجرىشىش» تىن ئىبارەت ئۇچ بوغۇملۇق سۆزنى تىلغا ئالماپتۇ. چۈنكى ئۇ بۇ مۇھەببەتنىڭ ئۆزى ئېرىشمەكچى بولغان مۇھەببەت ئىكەنلىكىنى ھېس قىپتۇ.

ھېكمەت:

مۇھەببەتنىڭ ئاساسى كەڭ قورساق بولۇش، مۇھەببەتكە نىسبەتەن كەڭ قورساق بولغان كىشى ھەقىقىي مۇھەببەتكە ئېرىشەلەيدۇ.

نامرات ئوقۇغۇچى ۋە قىزچاق

بىر نامرات ئوقۇغۇچى ئالىي مەكتەپكە قوبۇل قىلىندى، بىراق ئۇنىڭ ئائىلىسىدە ئوقۇتۇش ھەققىگە تۆلىگۈدەك پۇلى يوق ئىدى. ئۆزىنىڭ ئالىي مەكتەپتە ئوقۇش ھايىسىنى ئەملىگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن، ئۇ يازلىق تەتىل ۋاقتىدىن پايدىلىنىپ مال ساتقۇچى بولدى. پۇل يىغىش ئۈچۈن بىر پۈك پۇلنىمۇ خەجلەشكە قىيمىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە بەزى ۋاقىتلاردا باشقىلاردىن يېمەكلىك تىلەپ يېدى.

بىر كۈنى ئۇ بىر ئائىلىنىڭ ئىشىكىنى چېكىۋىدى، بىر قىزچاق ئاچتى. ئۇ خىجىل بولغانلىقتىن، قىزچاقتىن پەقەت بىر چىنە سۇ بېرىشنى ئۆتۈندى. قىزچاق ئۇنىڭ قورسىقى ئېچىپ كەتكەن ھالىتىنى بايقاپ قېلىپ، بىر نەچچە پارچە نانىنى ئۇنىڭغا بەردى. ئۇ نانىنى ئاچ بۆرىلەرچە يەۋاتقاندا، قىزچاق ئۇنىڭغا قاراپ كۈلۈپ تۇردى.

ئۇ يەپ قورسىقىنى تويغۇزۇپ بولغاندىن كېيىن، قىزچاقتىن: ــ نەچچە پۇل بولدى؟ ــ دەپ سورىدى. قىزچاق پۇل ئالمايدىغانلىقىنى، ئۆيدە خېلى ۋاقىتقىچە يۇتىدىغان نان بارلىقىنى ئېيتىپ، ئۇنى ئۇزىتىپ قويدى. ئۇ قاتتىق تەسىرلىنىپ، ئۆزىنى ناتونۇش شەھەردە باشقىلارنىڭ ئىللىقلىقىغا، غەمخورلۇقىغا ئېرىشكەنلىكىدىن تەلەيلىك ھېس قىلدى. ئاردىدىن خېلى يىللار ئۆتكەندىن كېيىن، قىزچاق ئېغىر كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ، بالىنىستا يېتىپ قالدى. دوختۇرنىڭ كۆڭۈل قويۇپ داۋالىشى ۋە پەرۋىش قىلىشى ئاستىدا، قىزچاقنىڭ كېسىلى ئاستا ــ ئاستا ياخشىلىنىشقا باشلىدى. بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن، سالامەتلىكى تولۇق ئەسلىگە

كەلدى. بالىنستىدىن چىقىدىغان ۋاقىتتا، سېستىرا ئۇنىڭغا داۋالىنىش ھەققى تالونى بەردى. ئۇ ھاڭۋېقىپ تۇرۇپ ئېچىشقا جۇرئەت قىلالماي قالدى، چۈنكى ئۇ ئۆزىنىڭ بىر ئۆمۈر ئىشلەپ تاپقان پۇلى ئارقىلىقمۇ داۋالىنىش ھەققىنى تۆلەش مۇمكىن ئەمەسلىكىنى بىلەتتى. بىراق ئۇ ئاخىر غەيرەت قىلىپ تالوننى ئاچتى ۋە بوش يەرگە يېزىلغان: ــ بىر چىنە سوغۇق سۇ ۋە بىر قانچە پارچە نان سىزنىڭ داۋالىنىش ھەققىڭىزنى تۆلىشىڭىزگە يېتىدۇ. ــ دېگەن بىر قۇر خەتنى كۆردى.

ئۇ مەسئۇل دوختۇرنىڭ ئەينى يىلدىكى نامرات ئوقۇغۇچى ئىكەنلىكىنى بىلىپ، تارامىلاشقا باشلىغان ياشلىرىنى توختىتىۋالالماي قالدى.

ھېكمەت:

زەررىچە مېھىر ــ شەپقەت ئالەمچە جاۋاب قايتۇرۇشقا ئەرزىيدۇ. ئاق كۆڭۈل كىشى تۇرمۇش تەرىپىدىن تاشلىۋېتىلمەيدۇ. چۈنكى، ئۇنىڭ تۇرمۇشى مېھىر ــ شەپقەتكە تولغان بولىدۇ.

ئەينەكنى كىم چېقىۋەتتى

كىيىم ئالماشتۇرۇش ئۆيىدىكى تامغا بىر ئەينەك ئېسىقلىق تۇراتتى. مەن ئىشتاننى كىيىپ، ئەينەككە قاراپ ياراشقاندەك ھېس قىلدىم ۋە كىيىپ قىز دوستۇمنىڭ ئالدىغا چىقماقچى بولدۇم. مەن ئارقامغا بۇرۇلۇپ تۇرۇشۇمغا ئارقا تەرىپىمدىن قاتتىق بىر ئاۋاز ئاڭلاندى. مەن ياقامنى تۈتۈپ توۋا دەۋەتتىم. چۈنكى مېنىڭ ئەينەك بىلەن بولغان ئارىلىقىم يېرىم مېتىر كېلەتتى، مەن ئۇنىڭغا چېقىلمىساممۇ، مۆجىزە يۈز بەرگەندەك چېقىلىپ كەتتى.

شۇ دەقىقىنىڭ ئۆزىدە، كىيىم ئالماشتۇرۇش ئۆيىنىڭ ئىشىكى ئېچىلىپ، دۇكان ئىگىسى كىرىپ مېنىڭ نېمىنى چېقىۋەتكەنلىكىمنى سورىدى. مەن ئۆزەمنى ھەر قانچە ئاقلىساممۇ، دۇكان ئىگىسى ماڭا ئىشەنمىدى. ئاخىر تۆلەشكە مەجبۇر بولدۇم.

ئىشكىتىن چىققاندىن كېيىن، مەن قىز دوستۇمغا ئەھۋالنى ئېيتتىم، ئويلىمىغان يەردىن ئۇ ماڭا تەسەللى بەردى. مەن ئۇنىڭدىن: ــ كىيىم ئۆيىدە پەقەت مەنلا تۇرسام، سىز نېمىشقا ئەينەكنى مېنىڭ چېقىۋەتمىگەنلىكىمگە ئىشىنىسىز؟ــ دەپ سوردىم. قىز دوستۇم ماڭا قاراپ كۈلۈپ تۇرۇپ: ــ جاۋابى ناھايىتى ئاددىي. چۈنكى، سىز مېنىڭ ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان ئادىمىم. مەن نېمىشقا ئۆزۈم ياخشى كۆرگەن ئادىمىمگە ئىشەنمەي، جانسىز بىر پارچە ئەينەككە ئىشەنگۈدەكمەن؟ــ دەپ جاۋاب بەردى.

ھېكمەت:

مۇھەببەتنىڭ چوڭقۇرلىشىشى چۈشىنىشكە ۋە ئىشەنچكە موھتاج.

ئايمۇ سىزنى قوغلاشسۇن

سوقرات 50 ياش ۋاقتىدا چېچى پۈتۈنلەي چۈشۈپ، پېشانىسىگە قات ـ قات قورۇقلار ئىز تارتىپ، كۆزلىرى چوڭقۇر ئولتۇرۇشۇپ، قارىماققا 60 ياشقا كىرگەنىدەك كۆرۈنەتتىكەن. شۇنداق بولۇشىغا قارىماي كىشىلەرنى ھەيران قالدۇرغىنى، 18 ياشلىق بىر گۈزەل قىز ئۇنى سارايلارچە ياخشى كۆرۈپ قاپتۇ ھەمدە ئاخىرى ئۇنىڭ ئايالى بوپتۇ.

بۇ خىل ئىشقا نۇرغۇنلىغان كىشىلەر ھەيران قېلىپ ئىدىيىسىدىن ئۆتكۈزەلمەپتۇ. بۇ مەسىلىنى ئايدىڭلاشتۇرۇش ئۈچۈن، بىر كىشى سوقراتنى ئىزدەپ كېلىپ ئۇنىڭدىن: «ئەپەندىم، سىز قانداق ئۇسۇلنى قوللىنىپ ئۇ گۈزەل قىزنى كەلتۈرۈۋالدىڭىز؟ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ مەن ئۆز ئىشىمنى كۆڭۈل قويۇپ ئىشلىدىم، بۇنى تەتقىق قىلىدىغانغا مېنىڭ نەدىكى ۋاقتىم. ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ سوقرات.

ھېلىقى كىشى بۇنىڭغا قانائەت قىلماي يەنە: ــ بۇ قىز شۇنداق چىرايلىق تۇرسا، سىز ئۇنى قوغلاشمىسىڭىز، ئۇ قانداقسىگە سىزنى ياخشى كۆرۈپ قالىدۇ؟ــ دەپ سوراپتۇ.

سوقرات بېشىنى كۆتۈرۈپ ئاسمانغا قاراپ تۇرۇپ: ــ سىز ئاسماندىكى يۇلتۇزلارغا قاراپ بېقىڭ، سىز ئۇنى جېنىڭىزنىڭ بارىچە قوغلاشسىڭىز، ئۇ سىزدىن شۇنچە قاچىدۇ، ئەكسىچە، سىز چىن نىيەت، چىن مەقسەتتە ئۆز يولىڭىزغا ماڭغىنىڭىزدا، ئۇ ئىزگە ئەگىشىدۇ. ــ دەپتۇ.

ھېكمەت:

ھايات شۇنداق، سىز بىرسىنى چىن يۈرىكىڭىزدىن قوغلاشقان ۋاقتىڭىزدا، سىز ئاسانلا ئۇنىڭدىن مەھرۇم قالىسىز. ئەكسىچە، سىز ئۆزىڭىزنى تۇتقانىقان ھالدا ئۇنىڭغا مۇئامىلە قىلسىڭىز، ئۇ چاغدا ئۇنىڭغا ناھايىتى ئاسان ئېرىشىسىز.

پەرىشتە ئايال

ئون ياشلار چامىسىدىكى بىر ئوغۇل بالا يالاڭ ئاياغ ھالدا دۇكانىنىڭ دېرىزىسىدىن قاراپ تۇراتتى. ئۇنىڭ پۇتلىرى سوغۇقتىن غال ـ غال تىترەيتتى.

بىر ئايال ئاياغ دۇكىنى ئىچىدە تۇرۇپ بالىغا بىر ئاز دىققەت نەزىرىنى سالغاندىن كېيىن، سىرتىغا چىقىپ ئۇنىڭغا: ــ يىگىت، نېمىگە قاراۋاتىسەن؟ــ دەپ سوراپتۇ. بالا ئايالغا:ــ مەن خۇدادىن ماڭا بىر جۈپ ئاياغ بېرىشىنى تىلەۋاتىمەن ــ دەپتۇ.

ئايال بالىنى يېتىلەپ ئاياغ دۇكىنىغا كىرىپتۇ ۋە مال ساتقۇچىغا دەپ بالىغا پايپاق ئەكەلدۇرۇپتۇ. ئارقىدىنلا ئايال مال ساتقۇچىدىن بالىغا بىر داس سۇ بىلەن لۆڭگە بېرىشنى تەلەپ قىپتۇ. مال ساتقۇچى ناھايىتى تېزلىكتە ئەكىلىپ بېرىپتۇ.

ئايال بالىنى دۇكاننىڭ ئارقىسىغا باشلاپ بېرىپ، پەلىيىنى سېلىپ، ئېڭىشىپ ئولتۇرۇپ بالىنىڭ پۇتىنى يۇيۇپتۇ ۋە لۆڭگە بىلەن پاكىز سۇرتۇپتۇ. ئاندىن بالىغا يېڭى ئالغان پايپاقنى كىيگۈزۈپتۇ ۋە بالىغا بىر جۇپ ئاياغ ئېلىپ بېرىپتۇ. ئارتۇق پايپاقنى بىر خالتىغا سېلىپ بالىغا سۇنۇپتۇ.

ئۇ بالىنىڭ بېشىنى سىيلاپ: ــ يېگىت، ھازىر خېلى راھەت ھېس قىلغانسەن؟ــ دەپ سوراپتۇ. ئۇ بۇرۇلۇپ مېڭىشىغا ھەيران بولغان بالا ئايالنىڭ قولىنى تۇتۇۋېلىپ يىغلاپ تۇرۇپ : ــ سىز پەرىشتىمۇ؟ــ دەپ سوراپتۇ.

ھېكمەت:

ئاق كۆڭۈللۈك جاپاكەش كىشىلەرگە ئۇمىد بېغىشلايدۇ. ئاق كۆڭۈل كىشى باشقىلارنىڭ ھۆرمىتىگە ۋە قەدىرلىشىگە سازاۋەر بولىدۇ. ئاق كۆڭۈللۈك ــ زېمىندىكى ئەڭ چىرايلىق خىسلەتتۇر.

جان ـ جېنىڭغا قېرىندىشىڭلار

ئىككى قېرىندىش بولۇپ، ئۇلار كىچىك ۋاقتىدىلا ئاتا ـ ئانىسىدىن ئايرىلىپ قالغان بولغاچقا، ئىككىسى بەكلا ئىجىل ئۆتىدىكەن. ئاكىسى توي قىلىپ ئۆي ئايرىغاندىن كېيىن، ھەر ئىككىسى ئۆز ئالدىغا تۇرىدىغان، ئۆز ئالدىغا تېرىقچىلىق قىلىدىغان، ئالغان مول ـ ھوسۇلنى ئايرىم ـ ئايرىم يىغىدىغان بوپتۇ. بىراق ئۇلارنىڭ بىرلا ئاشلىق ئىسكىلاتى بار ئىكەن، شۇنىڭ بىلەن ئاكىسى ئىسكىلاتنى شالدا ئوتتۇرىدىن ئىككىگە بۆلۈپ، يېرىمىدىن ئىشلەتمەكچى بوپتۇ.

بىر يىلى ئاپەت يۈز بېرىپ ھوسۇل ئىلگىرىكىدىن 7 ~ 8 ئۇلۇش كېمىيىپتۇ.

بىر كۈنى كېچىسى، ئىنىسى «ئاكامنىڭ ئايالى بار، يۇكى ئېغىر، بىراق مەن بىرلا ئادەم، ماڭا كۆپ نەرسە كەتمەيدۇ، ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۆتكەن يىلدىكى ئاشلىقتىن ئېشىپ قالدى. ئاكامغا بىر قىسمىنى بۆلۈپ بەرسەم بولغۇدەك» دەپ ئويلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئىنىسى ئوغرىلىقچە ئۆزىنىڭ ئاشلىق ئىسكىلاتىدىكى ئاشلىقنىڭ بىر قىسمىنى ئاكىسىنىڭ ئاشلىق ئىسكىلاتىغا يۆتكەپتۇ.

ئاكىسى: ــ ئىنىم تېخىچە بويتاق، توي قىلمىغان، بىر ئادەم تۇرمۇشتا قىينىلىپ قالىدۇ. كەلگۈسىنى ئويلىماي بولمايدۇ. مەنغۇ توي قىلغان، بالامۇ خېلى چوڭ بولۇپ قالدى. ئادەم كۆپ، كۆچۈمۇ كۆپ، نېمە ئىش قىلسام قىلالايمەن، ــ دەپ ئويلاپتۇ ۋە يېرىم كېچىدە ئۆزىنىڭ ئاشلىق ئىسكىلاتىدىكى ئاشلىقنىڭ بىر قىسمىنى ئوغرىلىقچە

ئىنسىنىڭ ئاشلىق ئىسكىلاتىغا يۆتكەشكە باشلاپتۇ.

ئىككىنچى كۈنى ئەتىگەندە، ئاكىسى ھەم ئىنىسى ئىككىلىسى ئۆزلىرىنىڭ ئاشلىق ئىسكىلاتىدىكى ئاشلىقنىڭ شۇ پېتى تۇرغانلىقىنى بايقاپ قاپتۇ. كەچ كىرگەندە ئۇلار ئالدىنقى كۈندىكىگە ئوخشاش ئۇسۇل بىلەن داۋاملىق يۆتكىمەكچى بولۇشۇپتۇ.

مۇشۇنداق ئۈچ ئاخشام داۋاملىشىپ، تۆتىنچى ئاخشىمى ئاكا ـ ئىنى ئۆزئارا ئۇچرىشىپ قاپتۇ. ھەر ئىككىلىسى قارشى تەرەپنى چۆچۈتۈپ قويۇشۇپتۇ. ھەر ئىككىلىسى بىر ـ بىرىنى ئېنىق تونۇشقاندىن كېيىن، قولىدىكى تاغارنى تاشلاپ بىر ـ بىرىنى قۇچاقلاپ يىغلاپ كېتىشىپتۇ.

ھېكمەت:

بىز ئەتراپىمىزدىكى ھەر بىر ئادەمگە چىن يۈرىكىمىزدىن كۆڭۈل بۆلۈشىمىز، ئۆزىمىزنىڭ قان ـ قېرىنداش، تۇغقانلىرىمىزغا يارەدەم قولىمىزنى سۇنۇپلا قالماي، يارەدەمگە موھتاج بولغان بىز تونۇمايدىغان كىشىلەرگىمۇ يارەدەم بېرىشىمىز كېرەك.

پولات ئەينەكلىك مۇھەببەت

مەيلى تەقى ـ تۇرقى، مەدەنىيەت سەۋىيىسى ياكى ئائىلە شارائىتى جەھەتتىن بولسۇن، يىگىت قىزچاقتىن تۆۋەن بولۇپ، باشقىلار نەزىرىدە خۇددى تېزەككە گۈل سانجىغاندەك ھېس قىلىشاتتى. بىراق ئىككىيلەن بىر ـ بىرىنى بەك ياخشى كۆرەتتى. تۇرۇق ـ تۇغقان، دوست ـ بۇرادەرلىرى قانچە قارشى تۇرغانسېرى، ئىككىسىنىڭ مۇھەببىتى شۇنچە چوڭقۇرلىشىپ، ئايرىۋەتكىلى بولمايدىغان دەرىجىگە يەتتى. بىراق يىگىت قىزغا توي قىلىش تەلىپىنى قويغاندا، قىز سەل ئىككىلىنىپ قالدى.

يىگىت ئارىدىكى سۇكۇتكە بەرداشلىق بېرەلمەي، مېۋە سۆيىنى بىر كۆتۇرۇپلا ئۈچۈۋەتكەندىن كېيىن، قۇرۇق ئىستاكاننى ئېگىز كۆتۇرۇپ: ـ مەن بۇنى تاشلىۋەتسەم قانداق ئاقىۋەت كېلىپ چىقىدۇ؟ ـ دېدى. ـ چېقىلىپ كېتىدۇ!ـ قىز دوستى ئىتتىكلا جاۋاب بەردى.

يىگىت كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ بېشىنى چايقىدى. تۇيۇقسىز ئۇ قولىنى قويۇپ بېرىۋىدى، «تاراق» قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ ئىستاكان يەرگە چۈشۈپ كەتتى، ئارقىدىنلا يىگىت ئىستاكاننى قولىغا ئېلىپ قىز دوستىغا بەردى. ئىستاكان چېقىلمىغان بولۇپ، بىرەر يېرىگىمۇ دەز كەتمىگەن ئىدى.

يىگىت قىزغا: ـ ئەگەر سىز ئاتا ـ ئانىڭىز، ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىڭىزنىڭ كۆز قارىشىدا بولسىڭىز، ئىستاكان بەلكىم چېقىلىپ كېتىشى مۇمكىن ئىدى، بىراق ئۇلار ئىستاكانىنىڭ ئادەتتىكى ئىستاكانلاردىن ئىكەنلىكىنى، خۇددى بىزنىڭ مۇھەببىتىمىزگە ئوخشاش مۇستەھكەم ئىكەنلىكىنى بىلمەيدۇ. ئۇلارنىڭ خاتا كۆز

قارىشى سىزنىڭ ھۆكۈم قىلىشىڭىزغا تەسىر كۆرسەتمەسۇن، ئۆزىڭىزگە ئىشىنىڭ ماڭا ياتلىق بولۇڭ، بولامدۇ؟ ــ دېدى.

قىزچاق ئاخىر بېشىنى چايقاپ، ماقۇللىقىنى بىلدۈردى.

ھېكمەت:

ھەققىي مۇھەببەت قەيسەر كېلىدۇ. ئۇ بارلىق سىناقلارغا بەرداشلىق بېرەلەيدۇ.

ئاخىرىغىچە سوراش

بىر ئايالنىڭ تۇغۇلغان كۈنى بولغاندا، ئەزەلدىن تاماق ئېتىپ باقمىغان يولدىشى ئۇنىڭغا سەي قورۇپ بەرمەكچى بوپتۇ. يولدىشى سەينى قورۇپ يېرىم بولغاندا، ئۇچ ياشلىق ئوغلى يۈگۈرۈپ چىقىپ ئۆينى قالايمىقان قىلىشقا باشلاپتۇ. ئايالى بالىنى دەرھال بېرىپ قۇچاقلىۋالغانىكەن، بالا جېنىنىڭ بارچە چۈقان سېلىشقا باشلاپتۇ. ئۇلار بىخەستەلىك قىلىپ قازانغا تېگىپ كېتىپتۇ ۋە قازان چۈشۈپ كېتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئوغلىنىڭ ئېڭىكىگە ماي چاچراپ كېتىپ، مەڭگۈلۈك تاتۇق پەيدا بولۇپ قاپتۇ.

بىر نەچچە يىلدىن كېيىن، بالا باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپلەردە ئوقۇۋاتقاندا، مەكتەپتە دائىم باشقا ساۋاقداشلىرىنىڭ مەسخىرىسىگە قاپتۇ. يەنە بىر نەچچە يىلدىن كېيىن، بالا ئالىي مەكتەپكە ئۆتۈپتۇ. بۇ جەريانداً، ئۇ نۇرغۇن قىزلارنى قوغلىشىپتۇ. بىراق، قىزلارنىڭ ھەممىسى «يۈزىدە تاتۇقى بار ئىكەن» دەپ يېقىن يولىماپتۇ. بۇ ئىش ئۇنىڭ كۆڭلىگە مۆھۈر باسقاندەك ئورناپ كېتىپتۇ. كېيىن بالا ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرۈپتۇ. بىراق، خىزمەت تاپالماي يۈرۈپتۇ. ئۇنىڭ كەسپى ئىنگلىز تىلى بولۇپ، چەت ئەللەر بىلەن ئالاقە قىلىشى كېرەك ئىكەن. بىراق، بۇنىڭ ئۈچۈن تاشقى ئوبراز مۇھىم ئورۇندا تۇرغاچقا، ئۇ ھېچقانداق ئىدارىگە قوبۇل قىلىنمىغانلىقتىن، مەسئۇلىيەتنىڭ ھەممىسىنى ئاتا ــ ئانىسىدىن كۆرۈپتۇ.

ئۇ: ــ ئەگەر ئاتا ــ ئانام ئەينى يىلى دەققەتسىزلىك قىلمىغان بولسا، بۇ بىر قاتار ئادالەتسىز مۇئامىلىگە ئۇچرىمىغان بولاتتىم، ــ دەپ ئويلاپتۇ ۋە ئويلىغانسېرى غەزىپى تېشىپتۇ، ھەتتا ئاتا ــ ئانىسىنى كۆرۈشكىمۇ رايى قالماپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئوقۇش پۈتتۈرگەن ئىككى يىلدىن بېرى ئۆيىگە قايتماي، ھەتتا تېلېفونمۇ ئۇرماي، ئۆزى يالغۇز سىرتتا لەيلەپ يۈرۈپتۇ.

ئەمەلىيەتتە بولسا، دادىسى ئۇنىڭدىنمۇ بەكرەك ئازابلانماقتا ئىكەن. ئۇ بىر نەچچە قېتىم ئوغلى بىلەن ئالاقىلاشقان بولسىمۇ، نەتىجىسى چىقماي، بىر پىسخىك دوختۇرىدىن ياردەم سوراپتۇ. پىسخىك دوختۇرى ئۇنىڭ ئەھۋالىنى بىلگەندىن كېيىن، بۇ دادىغا ياردەم بەرمەكچى بوپتۇ ۋە خېلى ئىزدەپ ئاخىرى يىگىتنى ئىزدەپ تېپىپتۇ.

دوختۇر ئۇنىڭغا: ــ بۇ دۇنيادا بىرمۇ ئاتا ــ ئانا ئۆز بالىسىنى قەستەن جاراھەتلەندۈرمەيدۇ، بۇ تاسادىپىيلىقتىن بولغان ئىش، سىز ئۇلارنى كەچۈرۈشىڭىز كېرەك ئىدى،ــ دەپتۇ. بىراق دوختۇر ئۇنىڭغا يېرىم كۈندىن كۆپرەك نەسىھەت قىلغان بولسىمۇ، يىگىتكە كار قىلماپتۇ. ئۇلار ئىككىسى پاراڭلاشقاچ قەبرىستانلىقتا مېڭىپتۇ. قارىغايلار بوي ــ باراقسان ئۆسكەن، ئىزغىرىن شامال يەرلەرنى سۈپۈرۈپ، مۇرىنى سەل ئۇرۇيدىكەن. قانچىلىغان قەبرىلەر كۆزگە چېلىقىپ، كىشىگە ئېغىر قايغۇ ھېس قىلدۇرىدىكەن. دوختۇر دەرھال بىر ئىشنى ئويلاپ چىقىپتۇ ــ دە، يىگىتتىن: ــ سىز راستىنلا ئاتا ــ ئانىڭىزنى كەچۈرمەمسىز؟ــ دەپ سوراپتۇ. يىگىت بېشىنى سىلكىپ: ــ شۇنداق، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. دوختۇر ئۇنىڭغا: ــ ناۋادا مەلۇم بىر كۈنى ئۇلار سىزدىن ئايرىلىپ كەتكەندە، سىز ئۇلارنىڭ پۇشايمان، ئەپسۇسلىنىش ئىچىدە بۇ يەرگە كېلىپ قېلىشىنى خالامسىز؟ــ دەپ سوراپتۇ.

يىگىت بولسا داڭ قېتىپ تۇرۇپ قاپتۇ. دوختۇر ئارقىدىنلا: ــ سىز شۇ ۋاقىتتا ئۇلارنى كەچۈرگەن بىلەن ئۇ ۋاقىتتا كەچۈرۈشىڭىزنىڭ نېمە ئەھمىيىتى بولسۇن؟ــ دەپتۇ.

ھېكمەت:

ئاتا ــ ئانىڭىز سىزنى مەقسەتلىك يارىلاندۇرمايدۇ، ئاتا ــ ئانىڭىز سىزنى سۆيىدۇ، شۇڭا، ئۇلار ھايات ۋاقتىدا سىز بۇ خىل مۇھەببەتنى قەدىرلەڭ.

مۇھەببەت ئوغرىسىدىن ساقلىنىش

بىر كۈنى دوستۇمنىڭ ئۆيىگە كۆرۈشكىلى بېرىشىم ئۇلارنىڭ جېدەللىشىپ قالغان ۋاقتىغا توغرا كېلىپ قالدى.

دوستۇمنىڭ ئايالى مېنى كۆرۈپ، خۇددى قۇتقۇزغۇچى پەرىشتە كەلگەندەك ياشلىرىنى تۆكۈپ ئازار يېگەنلىكىنى بىلدۈردى.

مەن ئەسلىدە بىر نەچچە ئېغىز نەسىھەت قىلىپ قويايى دەپ ئويلىغان ئىدىم، بىراق ئويلىمىغان يەردىن دوستۇم مېنى ياتاق ئۆيىگە باشلاپ قويدى. ئايالى بىردىنبىر ھېسداشلىق قىلغۇچىسى بولغان يولدىشى تەرىپىدىنمۇ ئۆيىگە قامىلىپ قالدى.

ئۇ: ــ مەن بىنادىن سەكرىۋالىمەن! مەن بىنادىن سەكرىۋالىمەن!ــ دەپ ۋارقىراشقا باشلىدى. راست دېگەندەك مەن دېرىزىنىڭ ئېچىلغان ئاۋازىنى ئاڭلاپ، چىرايىم تاتىرىپ كەتتى. مەن دەرھال بېرىپ ئالدىنى ئالماقچى بولدۇم، بىراق دوستۇم مېنى تۈتۈۋالدى. مېنىڭ بۇ دوستۇم تولىمۇ يۇمۇرلۇق بولۇپ، قۇلاق تۈۋىمگە كېلىپ: ــ دېرىزىنىڭ ئوغرىلىقتىن ساقلىنىش رىشاتكىسى بار، ئۇ سەكرىيەلمەيدۇ، ــ دېدى. مەن ھەيران بولۇپ ئۇنىڭغا قاردىم. دوستۇمنىڭ گېپىنى ئايالى ئاڭلىۋالدىمۇ قانداق، يىغا ئاۋازى

تېخىمۇ كۈچىيىشكە باشلىدى. ئۇ: «ياخشىغۇ، دېرىزىدىن سەكرىيەلمىسەم، كاربىدورىدىن سەكرەيمەن!ــ دېدى ۋە ئارقىدىنلا ئىشىكنىڭ ئېچىلغان ئاۋازى ئاڭلاندى.

مەن دوستۇمنىڭ قولىنى ئىتتىرىۋېتىپ، ئۇنىڭدىن: ــ كاربىدورغىمۇ ئوغرىلىقچە ساقلىنىش رېشاتكىسى ئورنىتىلغانمۇ؟ــ دەپ سورىدۇم. دوستۇم ماڭا قاراپ لام ــ جىم دېمەي تۇردى.

مەن «بەلكىم كاربىدورغىمۇ ئوغرىلىقچە ساقلىنىش رېشاتكىسى ئورنىتىلغاندۇ» دەپ ئويلىدىم. ھەقىقىي كۆيۈنۈش ۋە قەدىرلەشتىن سىرت، مۇھەببەتنى توسۇپ قالغىلى بولمايدۇ.

ھېكمەت:

مۇھەببەتنى ئوغرىلىغلى بولمايدۇ، مۇھەببىتىڭىزنى قەدىرلەڭ، ھەرگىزمۇ ئايرىلىپ قالغاندىن كېيىن، پۇشايمانغا قالىدىغان پاجىئەگە دۇچ كەلمەڭ.

ئەڭ ياخشى خەۋەر

بىر داڭلىق توپ ماھىرى بىر قېتىملىق مۇسابىقىدە يېڭىپ چىقىپتۇ. ئۇ مۇكاپاتىنى پۇلى چېكىنى ئالغاندىن كېيىن، بىر ياش ئايال ئۇنى تەبرىكلەيدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ ھەمدە ئۆزىنىڭ بېشىغا كەلگەن قارا كۈنلەرنى سۆزلەپ: ــ ئوغلۇم ئېغىر كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ، دوختۇرخانىدا داۋالىنىۋاتىدۇ. بىراق ئۇنىڭ يۇقىرى سوممىلىق ئوپراتسىيە ۋە داۋالىنىش ھەققىنى تۆلەيدىغان ئىقتىدارىم يوق، ــ دەپ ھال ئېيتىپتۇ.

ئاق كۆڭۈل گولف توپ ماھىرى ئايالنىڭ گېپىدىن قاتتىق تەسىرلىنىپ كېتىپ، ئارتۇق گەپ قىلماستىن، پۇل چېكىنىڭ ئۈستىگە ئىمزاسىنى قويۇپ ئايالغا بېرىپتۇ ھەمدە ئۇنىڭغا ئوغلىنىڭ سالامەتلىكىنىڭ بالدۇرراق ئەسلىگە كېلىشىنى تىلەپتۇ.

بىر قانچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، گولف توپ بىرلەشمە جەمئىيىتىنىڭ بىر ئەمەلدارى ئۇنىڭغا بىر شۇم خەۋەرنى، يەنى، ئۆزىنىڭ بىر ئايال تەرىپىدىن ئالدانغانلىقىنى، ئايالنىڭ ئوغلى يوقلۇقىنى، ھەتتا تېخى تۇيۇ قىلمىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. گولف توپ ماھىرى بۇ ئەمەلدارنىڭ دوستىدىن: ــ سىز ئەزەلدىن يوق بىر بالىنىڭ ئاغرىپ يېتىپ قالغانلىقىنى ئېيتقان ئەمەسمىدىڭىز؟ــ دەپ سوراپتۇ.

دوستى: ــ شۇنداق، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

گولف توپ ماھىرى چوڭقۇر بىرنى تىنىغاندىن كېيىن: ــ بۇ مەن بىر ھەپتىدىن بۇيان ئاڭلىغان ئەڭ ياخشى خەۋەر، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

ھېكمەت:

ھەقىقىي مۇھەببەتكە ئىگە كىشىلەرنىڭ ئۇمىد قىلىدىغىنى بولسا بىر گۈزەل دۇنيا، ھەرگىزمۇ ئۆزىنىڭ ئېرىشكەن ياكى مەھرۇم قالغان نەرسىسى بىلەن ھېسابلىشىش ئەمەس.

ئالاھىدىلىكى يوق بالا

ئوچ ئايال قوۋۇق بېشىغا سۇ ئالغىلى كەپتۇ. نېرىراقتا بىر مويسىپىت تاش ئۈستىدە ئارام ئېلىپ ئولتۇرغانكەن. بىر ئايال: «مېنىڭ بالام ئەقىللىق بولۇپلا قالماي ناھايىتى كۈچتۇڭگۇر، ھېچكىم ئۇنىڭ بىلەن بەسلىشىدىغانغا جۈرئەت قىلالمايدۇ» دەپتۇ. يەنە بىر ئايال: «مېنىڭ بالامنىڭ ئاۋازى بەك ياخشى، ناخشىنى شۇنداق يېقىملىق ئېيتىدۇكى، ھېچكىم ئۇنىڭ ئالدىغا ئۆتەلمەيدۇ» دەپتۇ. ئوچىنچى ئايال بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلماي جىم ئولتۇرۇپتۇ. قالغان ئىككى ئايال ئەجەبلەنگەن ھالدا: «سىز نېگىمۇ ئوغلىڭىز بارغۇ؟ نېمىشقا ئۇنىڭ گېپىنى قىلىپ بېرمەيسىز؟» دەپ سوراپتۇ. ئۇ: «مېنىڭ بالامنىڭ ھېچقانداق ئالاھىدىلىكى يوق، دېگۈدەك ياخشى گېپىمۇ يوق» دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

گەپ ئارىلىقىدا ئۇلارنىڭ چېلىكى توشۇپ، ئوچ ئايال قايتىپتۇ، مويسىپىتمۇ بۇ ۋاقىتتا ئۇلارغا ئەگىشىپ بىرگە مېڭىپتۇ. سۇ قاچىلانغان چېلەك ئېغىر بولغانلىقتىن ئاياللار بىردەم مېڭىپ، بىردەم ئارام ئېلىپ مېڭىپتۇ.

تۇيۇقسىز قارشى تەرەپتىن ئوچ بالا يۈگۈرۈپ كەپتۇ. بىر بالا يۈگۈرگەچ مولاق ئېتىپتۇ، ئانىسى بۇنى كۆرۈپ خوشال بولۇپ كېتىپتۇ. يەنە بىر بالا ئۆزىنىڭ ئاۋازىنىڭ ياخشىلىقىنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن ناخشا ئېيتىپتۇ. كۆچىلىكىنىڭ ھەممىسى كۆڭۈل قويۇپ ئاڭلاپتۇ. ئوچىنچى بالا ئانىسىنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ كېلىپ، ئۇنىڭ قولىدىكى ئېغىر چېلەكنى ئېلىپ مېڭىپتۇ. بىرنېچى ئايال كۆرەڭلىگەن ھالدا: ــ قانداق، مېنىڭ ئوغلۇم ئەقىللىقمىكەن؟ ــ دەپتۇ. يەنە بىر ئايال مەنمەنلىك بىلەن: ــ بالام ناخشىنى قانداقراق ئېيتتى، ياخشى ئېيتتىغۇ دەيمەن؟ ــ دەپتۇ.

ئوچىنچى ئايال گەپ قىلماستىن پەقەت كۈلۈپلا قويۇپتۇ. دەل شۇ چاغدا ئۇلارنىڭ ئارقىسىدا مېڭىۋاتقان مويسىپىت: ــ ئۇلار قەيەردە؟ مەن پەقەت بىرلا بالىنى كۆردۇمغۇ؟!ــ دەپتۇ.

ھېكمەت:

تۇرمۇشتا بەزى كىشىلەرنىڭ مەلۇم تەرەپتىكى ئىپادىسى نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ زوقىنى كەلتۈرىدۇ. بىراق كىشىلەرنىڭ بەك ھۆرمىتىگە سازاۋار بولىدىغىنى مېھرىبان، ئاق كۆڭۈل كىشىلەردۇر.

ئاجايىپ كۈچ

ئوتتۇرا شەرق رايونىدىكى بىر قېتىملىق ئۇرۇشتا نۇرغۇنلىغان خەلق ئاپەتكە ئۇچراپتۇ. ئۇلار بەس ــ بەستە چېگرا رايونىغا قاراپ ئىلگىرىلەپ، قوشنا دۆلەتلەردىن

پاناھلىنىشنى ئۈمىد قىپتۇ.

ئاپەتكە ئۇچرىغان خەلق ئاستا ـ ئاستا ئىلگىرىلەپتۇ، تومۇز ئىسسىقتا قۇياش ئۇلارغا ئازراقمۇ ئىچ ئاغرىتىشنى خالىمىغاندەك نۇرلىرىنى ئايماي چېچىپتۇ. ھېرىپ چارچىغان ھەم قورسىقى ئېچىپ كەتكەن كىشىلەر قاچان بىخەتەر جايغا يېتىپ بارالايدىغانلىقىنى بىلمەيدىكەن.

ئاپەتكە ئۇچرىغان كىشىلەر ئارىسىدا تېنى ئاجىز بىر ئانا ئۇچ ياشلىق قىزى بىلەن بىرگە مېڭىۋاتقانىكەن. ئاجىزلاپ كەتكەن بۇ ئانا مېڭىشقا ئامالسىز قاپتۇ. ئۇ كىچىك قىزىنى باشلاپ بىر بوۋاينىڭ ئالدىغا كەپتۇ ۋە كىچىك قىزىغا قاراپ قويۇشنى ئۆتۈنۈپتۇ. چۈنكى ئۇ ئۆزىنىڭ چېگرىغا يېرىشتىن ئۈمىدىنى ئۈزگەنىكەن.

بوۋاي بىچارە ئانىنىڭ ھالىتىنى كۆرۈپ ئىچى ئاغرىپ قاپتۇ. بىراق ئۇ ئانىنىڭ تەلىپىنى قوبۇل قىلماپتۇ، بوۋاي ئەگەر ئۇنىڭ قىزىغا قاراپ قويۇش توغرىسىدىكى تەلىپىگە ماقۇل بولسا، ئانا چېگرىغا بارالماي، ئۇرۇش ئىچىدە ئۆلۈپ كېتىدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ ئۇستىگە قىزىمۇ كەلگۈسىدە يېتىم بولۇپ قالىدىغانلىقىنى ھېس قىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بوۋاي ئانىغا: ــ سەن ئۆزۈڭنىڭ بالىسىغا ئۆزۈڭ مەسئۇل بولۇشۇڭ كېرەك، مەن ساڭا ياردەم قىلالمايمەن، ــ دەپتۇ.

ئانا بوۋاينىڭ رەھىمسىزلەرچە رەت قىلىشىنى ئاڭلاپ كۆڭلى يېرىم بوپتۇ. شۇنىڭ بىلەن كۆپچىلىككە ئەگىشىپ يەنە بالىنى يېتىلەپ مېڭىپتۇ.

بىر قانچە كۈن مېڭىش ئارقىلىق ئۇلار ئاخىرى چېگرادىن ئۆتۈپ، خەلقئارا قىزىل كىرىست جەمئىيىتى قۇرغان ئاپەتكە ئۇچرىغانلارنى قوتقۇزۇش لاگېرىغا يېتىپ كەپتۇ. ئۇلار بۇ يەردە ھېچ ئىش بولمىغاندەك بىخەتەر تۇرالايدىكەن. ئانا قىزىل كىرىست بەلگىسىنى كۆرۈپلا ھوشىدىن كېتىپ يەرگە يىقىلىپتۇ. قىزى ئانىنىڭ ئۇستىگە ئۆزىنى تاشلاپ يىغلاپ كېتىپتۇ.

بوۋاي بىلەن خەلقئارا قىزىل كىرىست جەمئىيىتىنىڭ ئىككى نەپەر خىزمەتچىسى ئالدىراپ ـ تېنەپ يېتىپ كېلىپ، ئانىنى جىددىي قوتقۇزۇش ئۆيىگە يۆتكەپتۇ. ئەسلىدە، بوۋاي ئىزچىل تۇرده ئانا ۋە قىزغا كۆڭۈل بۆلۈپ، ئۇنىڭغا ئەگىشىپ كەلگەنىكەن.

ئانا ئاخىرى ھوشىغا كەپتۇ. قىزى ئۇنىڭغا قاراپ كۈلۈمسىرىگەنده، ئانىنىڭ چىرايىدىمۇ تەبەسسۇم ئەكس ئېتىپتۇ.

ھېكمەت:

مۇھەببەتنىڭ كۈچى چەكسىز بولىدۇ. ھالقىلىق ۋاقىتتا ئاخىرىغچە بەرداشلىق بەرگەنده، مۇھەببەتنىڭ يوشۇرۇن كۈچى دائىم ئۆزىمىزنىمۇ ھەيران قالدۇرىدۇ.

ئورۇندۇقتىن قايتقان جاۋاب

مىسسىپى كۆلىنىڭ ئەتراپىدا بىر سەھرا قىزى بولۇپ، ئۇنىڭ كىچىكىدىنلا

خەلقئالەمگە مەشھۇر ناخشا چولپىنى بولۇش ئارزۇسى بار ئىدى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئارزۇسىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن نىيۇيوركقا كەلدى. ئەمدىلا نيۇيوركقا قەدەم باسقان چاغلىرىدا تۇرمۇشتا قىينالدى. ھەتتا ئۆي ئىجارە پۇلىنى كەينىگە سوزغانلىق سەۋەبىدىن، ئۆي ئىگىسىنىڭ سوغۇق مۇئامىلىسىگە ئۇچرىدى. ئۇ غايىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن، كۈندۈزى ناخشا ئۆگىنىپ، كەچلىكى بىر كىچىك ئاشخانىدا مۇلازىم بولۇپ ئىشلىدى.

بىر كۈنى، تەق ـ تۇرقى سۇلغۇن، ياشانغان بىر كىشى سىرتتىكى قاتتىق بوراندىن پاناھلىنىش ئۈچۈن ئاشخانىغا كىردى. ئاشخانىدىكى بەزى كۈتكۈچىلەر بوۋاينى ئاشخانىدىن قوغلاپ چىقارماقچى بولۇشتى. پەقەتلا قىزچاق ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتتى. ئۇ ئامېرىكىدا نۇرغۇنلىغان ياشانغانلارنىڭ ئۆمرىنىڭ ئاخىرىدا يالغۇزلۇق ھېس قىلىدىغانلىقىنى بىلەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ، بىر يۇمشاق ئورۇندۇقنى ياشانغان كىشىنىڭ ئولتۇرۇپ ئارام ئېلىشىغا يۆتكەپ بەردى ھەمدە ئۇنىڭ ئۈچۈن بىر ئىستاكان ئىچىملىك بەردى. ئەلۋەتتە ئالغان ئىچىملىك قىزنىڭ ھېسابىتىغا يېزىلاتتى. ياشانغان كىشىنىڭ خۇشال بولۇشى ئۈچۈن، ئۇ ياشانغان كىشىگە ئامېرىكا يېزا ناخشىلىرىنى ئېيتىپ بەردى ھەمدە ئۇنى دوستلىرى ۋە ئۆزىنىڭ ئولتۇرۇشىغا قاتنىشىشقا تەكلىپ قىلدى. ياشانغان كىشىنىڭ كۆڭلى ئاستا ـ ئاستا كۆتۈرۈلۈپ، خوشاللىق ھېس قىلدى.

ئىككى ئايدىن كېيىن، قىزچاق ياشانغان كىشىدىن كەلگەن ئىچىگە ئاچقۇچ بىلەن زور قىممەتتىكى پۇل چېكى سېلىنغان بىر پارچە خەتنى تاپشۇرۇپ ئالدى. خەتتىڭ مەزمۇنى بولسا تۆۋەندىكىدەك ئىدى:

«بالام، مەن ياش ۋاقتىمدا ئۇچ ۋېيتناملىق يېتىم بالىنى بېقىۋالغان ئىدىم، شۇنىڭ ئۈچۈن ھازىرغىچە توي قىلمىدىم، مەن جاپا تارتىپ ئۇلارنى تەربىيىلەپ قاتارغا قوشقان ھەمدە ئۆزلىرىنىڭ ئىشلىرى ئۈچۈن ھەر جەھەتتىن ياردەم بەرگەن ئىدىم. بىراق ئۇلار مېنى تاشلىۋەتتى. مەن پېنسىيىگە چىقىشتىن ئىلگىرى بىر شىركەتنىڭ قۇرۇلۇش ئىنژىنېرى بولغان، كىرىمىم خېلى ياخشى ئىدى. بىراق پۇل مەندەك بىر پۈتى گۆرگە ساڭگىلىغان ئادەمگە مەنىسىز بىلىنىدۇ. مەن قېرىنداشلارنىڭ مۇھەببىتىگە ۋە ئىلتىپاتىغا موھتاج. بالام، پەقەت سىزلا ماڭا بۇ پۇلغا سېتىۋالغىلى بولمايدىغان ئۇيغۇنى ئاتا قىلدىڭىز. مەن ھازىر سەھرا‌غا قايتىپ كەلدىم. مەن ئۆمۇر بويى يىغقان پۇل ئۈيۈمنى سىزگە قالدۇردۇم، بۇ نەرسىلەرنىڭ سىزنىڭ غايىڭىزنى ئىشقا ئاشۇرۇشىڭىزغا ياردەم بېرىشىگە ئىشىنىمەن».

قىزچاق ھاياجانلانغانلىقىدىن خېلى بىر ۋاقىتقىچە ئۇندىمىدى. ياشانغان كىشىگە جاۋاب قايتۇرۇش ئۈچۈن، ئۇ بۇ پۇل ئارقىلىق بىر مۇزىكا ئىشلىدى ۋە بۇ مۇزىكا پۈتۈن دۇنيا شارىغا تارقالدى.

ئۇ قىز بۈگۈنكى دۇنيادا ناخشا ساھەسىدە شان ـ شەرەپ قۇچقان چولپان ـ مادوننا ئىدى.

ھېكمەت:

تۇرمۇش ھەمىشە شۇنداق، سىز تېرىغان بىر تال مۇھەببەت ئۈرۈقى مەلۇم بىر كۈنى ئۈنۈپ چىقىپ چوڭ كۆچەتكە ئايلىنىدۇ ھەمدە مول مېۋە ئېلىپ كېلىدۇ. سىز شۇ ۋاقىتتىلا، ئەسلىدە باشقىلارغا بەرگەن مۇھەببەتنىڭ زور بەدەل تۆلىمىگەن بولسىڭىز مۇ، بەزىدە يۈقىرىقى ئۈرۈنداشقا بەرگەن جاۋابىدەك ئىشلار يۈز بېرىدۇ.

مەن سىزنى تاللىسام بولامدۇ

باي بىر كىشى تولىمۇ ئاق كۆڭۈل بولۇپ، دائىم يېتىم بالىلار ئۈرنىغا پۇل ئىئانە قىلىدىكەن ھەمدە بالىلارنى پات ـ پات يوقلاپ تۇرىدىكەن. بالىلارمۇ ئۇنى بەكلا ياخشى كۆرىدىكەن.

بىر كۈنى، باي يېتىم بالىلار ئۈرنىدىكى بالىلارنى ئۆيىگە تەكلىپ قىپتۇ ھەمدە ئۆيىدىن ئۇلارنىڭ ئۆزى ياخشى كۆرگەن نەرسىنى تاللىۋالسا ئۇنى سوۋغا قىلىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. ھەر بىر بالا ھاياجانلانغان ھالدا ئۆي ئىچىدە يۈگۈرۈشۈپ ئويناپ ئۆزى ياخشى كۆرىدىغان نەرسىلىرىنى ئىزدىشىپتۇ.

بىراق، بىر بالا ھېچ نەرسىنى ئىزدىمەي ئۆز جايىدا جىم تۇرۇپتۇ. باي بۇنى كۆرۈپ ئۇنىڭدىن: «ئەجەبا، بۇ يەردە سىز ياخشى كۆرىدىغان نەرسە يوقمىكەن؟» دەپ سوراپتۇ.

بالا بايىنى چىڭ قۇچاقلىۋېلىپ تۇرۇپ: «ئۇنداق ئەمەس، بوۋا، مەن سىزنى تاللىسام بولامدۇ؟» دەپتۇ.

ھېكمەت:

مۇھەببەت بۇ دۇنيادىكى ئەڭ ياخشى سوۋغات. بۇ نۇقتىنى چۈشەنگەن ئادەم مۇقەررەر ھالدا بۇ دۇنيادىكى ئەڭ بەختلىك ئادەمدۇر.

ئەڭ ياخشى سوۋغات

روزىدىستۇا بايرىمىدىن بىر كۈن ئىلگىرى، باۋلو ئىشتىن چۈشۈپ ئىشخانىسىدىن چىقىۋاتقاندا، كىيىملىرى كونىراپ كەتكەن ئوغۇل بالىنىڭ ئۇنىڭ ماشىنىسىنىڭ ئەتراپىدا ماشىنىغا قاراپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ قاپتۇ. ماشىنىنى باۋلونىڭ ئاكىسى ئۇنىڭغا روزىدىستۇا بايراملىق سوۋغىسى سۈپىتىدە ھەدىيە قىلغان ئىكەن. ئوغۇل بالا ماشىنىنى ئاۋايلاپ سىيلاپ تۇرۇپ چىرايىدا ھەۋەس ئىپادىلىرى جىلۋىلىنىپ كېتىپتۇ.

باۋلو بۇ بالىغا قىزىقىپ قاراپ قاپتۇ. ئوغۇل بالا ئۇنى بايقاپ قېلىپ: ـ بۇ سىزنىڭ ماشىنىڭىزمۇ؟ ـ دەپ سوراپتۇ. ـ توغرا، بۇ ئاكامنىڭ ماڭا بەرگەن روزىدىستۇا سوۋغىسى، ـ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ باۋلو.

ئوغۇل بالا ھەۋەس بىلەن: ــ ئاكىڭىز بەردىمۇ؟ دېمەكچى بولغىنىڭىز سىز بۇ ياشىنىغا بىر موچەنمۇ خەجلىمىدىڭىز؟ ياپىرىم، مەنمۇ ئاكىڭىزغا ئوخشاش بولالىسام ئىمىدىگەن ياخشى،ــ دەپتۇ.

بالىنىڭ بۇ گېپىي باۋلونىڭ ئويلىمىغان يېرىدىن چىقىپ ئۇنى چوڭقۇر تەسىرلەندۈرۈپتۇ. باۋلو ئۇنىڭغا: ــ مەن بىلەن بىرگە ئايلىنىشنى خالامسەن؟ــ دەپ سوراپتۇ.

بالا بۇنى ئاڭلاپ ھاياجانلىنىپ كېتىپتۇ.

بىر پەس ئايلانغاندىن كېيىن، بالا سەل خىجىل بولغاندەك باۋلوغا: ــ ماشىنىنى بىزنىڭ ئۆينىڭ ئالدىغا ھەيدىسىڭىز بولامدۇ؟ــ دەپتۇ.

باۋلو كۈلۈپ قويۇپ: ــ ئەلۋەتتە بولىدۇ،ــ دەپتۇ. ئۇ بالىنىڭ كۆڭلىنى چۈشەنگەندەك بوپتۇ ۋە ئۇ بالا چىرايلىق ماشىنىدا ئولتۇرۇپ ئۆيىگە قايتىشقا ھەۋەس قىلسا كېرەك دەپ ئويلاپتۇ. بىراق ئىش ئۇنىڭ ئويلىغىنىدەك چىقماپتۇ. بالا ماشىنىدىن چۈشۈپ ئۆيىگە قاراپ يۈگۈرۈپتۇ. ئۇ بىر ئازدىن كېيىن، كېسەل سەۋەبىدىن پالەچ بولۇپ قالغان ئىنىسىنى كۆچىنىڭ بېرىچە كۆتۈرۈپ ئېلىپ چىقىپتۇ ۋە ئىنىسىنى ماشىنىنىڭ يېنىغا ئېلىپ كېلىپ: ــ قارا، مەن تۇنۇگۈن ساڭا ئېيتقاندەك چىرايلىق ئەمەسمۇ؟ بۇ ماشىنىنى ئۇنىڭغا ئاكىسى سوۋغا قىلغان ئىكەن، كەلگۈسىدە مەنمۇ ساڭا مۇشۇنداق ماشىنىدىن بىرنى سوۋغا قىلىمەن، ــ دەپتۇ.

باۋلو بىردىنلا نېمىنىڭ ھەقىقىي ئاتا قىلىش ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپتۇ.

ھېكمەت:

ھەقىقىي ئاتا قىلىش بەرگەن سوۋغاتنىڭ قىممىتى بىلەن ئۆلچەنمەيدۇ، بەلكى قانچىلىك قان ــ تەرىمىزنى، مۇھەببىتىمىزنى سىڭدۈرگەنلىك بىلەن ئۆلچىنىدۇ.

رەسسامنىڭ ئۆچ ئېلىشى

بىر رەسسام ئاۋات شەھەردە رەسىملىرىنى سېتىۋاتقانىكەن. ئانچە يىراق بولمىغان يەردە بىر بالىنى كىشىلەر ئارىغا ئېلىپ بۇياقتا قاراپ كەپتۇ. بۇ بالا ۋەزىرنىڭ ئوغلى بولۇپ، رەسسامنىڭ دادىسى ۋەزىر تەرىپىدىن ئالدىنىپ، ھاياتىدىن ئايرىلغان ئىكەن. ئۇلار رەسسامنىڭ تەنزىسىگە كەلگەن ۋاقىتتا، رەسسامنىڭ رەسىمى بالىنى جەلپ قىلىۋاپتۇ. ئۇ بىر ئاز تۇرغاندىن كېيىن، ئارىسىدىن بىر پارچە رەسىمنى تاللاپ يۇقىرى بىھادا سېتىۋالىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. بىراق، رەسسام بىر پارچە رەخت بىلەن رەسىمنى يۆگەۋاپتۇ ھەمدە ساتمايدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ.

بالا قايتىپ كەتكەندىن كېيىن كۆڭلى ئېچىلماي، كۆڭلىدە رەسىمگە ئېرىشىشنى

ئويلاپتۇ. ۋاقىت ئۇزارغانسېرى يۈرەك كېسىلىگە گىرىپتار بولۇپ، سالامەتلىكى ناچارلىشىپتۇ. ئەڭ ئاخىرىدا، ئۇنىڭ دادىسى رەسمىنى بالىسىغا سېتىپ بېرىشنى تەلەپ قىپتۇ. بىراق، رەسسام رەسمنى ئۆيىدىكى رەسىم سىزىش ئۆيىگە ئېسىپ قويۇشقا رازى ئىكەنلىكىنى، ھەرگىزمۇ سېتىشنى خالىمايدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. ئۇ رەسسام ئالدىغا كېلىپ: ــ مەن مۇشۇ خىل ئۇسۇل بىلەن سەندىن ئۆچ ئالىمەن، ــ دەپتۇ.

ھېكمەت:

مۇھەببەتنى يەنكۈزۈشكە بولىدۇ، بىز باشقىلارغا مۇھەببەت ئاتا قىلغانىدا، ئاندىن مۇھەببەتنىڭ جاۋاب قايتۇرۇشىغا ئېرىشەلەيمىز. شۇنىڭغا ئوخشاشلا، بىز كۆڭلىمىزگە شۇملۇقنى پۈكۈپ يۈرۈپ باشقىلاردىن ئۆچ ئېلىشنى ئويلىغان ۋاقتىمىزدا، ھامان بىر كۈنى بىزمۇ ئۆچ ئېلىشنىڭ تەمىنى تېتىپ قالىمىز.

بېرىش ۋە تەقدىم قىلىش

يەھۇدىيلارنىڭ بىر يېتىم بالىلار ساناتورىيىسىگە ئايروپىلان ھۇجۇمىدا بومبا چۈشۈپ كېتىپتۇ، پارتلاشتا بىر نەچچە بالىلار ۋە بىر خىزمەتچى خادىم نەق مەيداندىلا ھاياتىدىن ئايرىلىپتۇ، يەنە بىر نەچچە بالا يارىلىنىپتۇ. ئۇنىڭ ئېچىدە بىر كىچىك قىزنىڭ يارىسى ئەڭ ئېغىر بولۇپ، يارا ئېغىزىدىن قان كۆپ چىقىپ كېتىپتۇ.

خوشاللىنارلىقى شۇكى، ئۇزاق ئۆتمەي چەت ئەللىنىڭ داۋالاش ــ قۇتقۇزۇش كېچىك گۇرۇپپىسى يېتىپ كەپتۇ. كىچىك گۇرۇپپىدا پەقەت ئىككىلا ئايال بار بولۇپ، بىرى دوختۇر، بىرى سېستىرا ئىكەن. دوختۇر دەرھال ھېلىقى كىچىك قىزنى قۇتقۇزۇشقا كىرىشىپ كېتىپتۇ. قۇتقۇزۇش جەريانىدا ئازراق ئاۋارىچىلىككە ئۇچراپتۇ. چۈنكى كىچىك قىزچاقتىن قان كۆپ چىقىپ كەتكەچكە، قان سالمىسا بولمايدىكەن. بىراق ئۇلار ئېلىپ كەلگەن داۋالاش بۇيۇمى ئېچىدە قان بولمىغاچقا ئامالسىز قاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن، دوختۇر دىققەت نەزىرىنى مەيداندىكى كىشىلەرگە ئاغدۇرۇپتۇ. ئۇ بارلىق كىشىلەرنىڭ قېنىنى تەكشۈرۈپ چىقىپ، ئاخىرى بىر نەچچە بالىنىڭ قان تىپى ئوخشاش چىقىپتۇ. بىراق يەنە بىر ئاۋارىچىلىككە ئۇچراپتۇ. ئۇ بولسىمۇ، بۇ دوختۇر ۋە سېستىرا يەرلىك خەلقنىڭ تىلىنى چۈشىنەلمەپتۇ. چۈنكى يېتىم بالىلار ساناتورىيىسىدىكى بالىلار ۋە خىزمەتچى خادىملار پەقەت ئانا تىلىنىلا بىلىدىكەن.

ئامالسىزلىقتىن، دوختۇر ئۆز ئانا تىلىغا ئىما ــ ئىشارەتنى قوشۇپ ھېلىقى بىر قانچە بالىغا: ــ سىلەرنىڭ دوستۇڭلار ئېغىر يارىلىنىپ، ئۇنىڭدىن قان كۆپ چىقىپ كەتكەچكە، قان سالمىساق بولمايدۇ. سىلەرنىڭ قان تىپىڭلار ئۇنىڭكى بىلەن ئوخشاش ئىكەن، سىلەر قان بېرىشنى خالامسىلەر؟ ــ دەپ سوراپتۇ. بالىلار ھاڭۋېقىپ تۇرۇپ قېلىپ، بىر گەپنى چۈشەنگەندەك بوپتۇ. بىراق ئۇلارنىڭ كۆز نۇرىدىن قورقۇش ئالامەتلىرى بىلىنىپ تۇرىدىكەن.

ئۇلارنىڭ ھېچقايسىسى ئوندىمەي، قان تەقدىم قىلىشنى خالايدىغانلىقىنى بىلدۇرۈپ قول كۆتۈرمىدى. شۇنىڭ بىلەن دوختۇر «گېپىمنى چۈشەنمىگەن ئوخشايدۇ» دەپ ئويلاپتۇ. دەل شۇ چاغدا بىر بالا ئاستا قولىنى كۆتۈرۈپتۇ، بىراق قولىنى كۆتۈرۈپلا يەنە چۈشۈرۈۋاپتۇ. يەنە بىر ئازدىن كېيىن يەنە قولىنى كۆتۈرۈپ قان تەقدىم قىلىشقا رازى ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈپتۇ.

دوختۇر خۇشال بولۇپ، دەرھال بالىنى ئۆيگە باشلاپ كارىۋاتقا ياتقۇزۇپتۇ. كىچىك بالا خودىدى قاتۇرۇپ قويغاندەك، كارىۋاتتا تۇپ ـ تۇز يېتىپتۇ، ئۇ ئوكۇل يىگىنىسىنىڭ بىلىكىگە سانجىلىپ، قانىنىڭ ئاستا ـ ئاستا چىقىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ياشلىرى ئارام‌لاپ مەڭزىنى بويلاپ ئېقىپتۇ. بۇ ھالەتنى كۆرگەن دوختۇر ھودۇقۇپ دەرھال ئۇنىڭدىن «ئاغرىدىمۇ؟» دەپ سوراپتۇ. بالا بېشىنى چايقاپ «ياق» دەپ ئىپادە بىلدۈرۈپتۇ. بىراق بالىنىڭ ئۇنچىدەك ياشلىرى يەنىلا ئېقىشقا باشلاپتۇ.

ھالقىلىق پەيتتە، بىر يەرلىك سېستىرا يېتىم بالىلار ساناتورىيىسىگە كەپتۇ. دوختۇر ئەھۋالنى سېستىراغا چۈشەندۈرگەندىن كېيىن، سېستىرا دەرھال بالىنىڭ يېنىغا كېلىپ ئۇنىڭ بىلەن پاراڭلىشىپ كېتىپتۇ. بالا توساتتىن كۈلۈپ باشقىلارنى ھەيران قالدۇرۇپتۇ. ئەسلىدە، ھېلىقى بالا دوختۇرنىڭ گېپىنى خاتا چۈشىنىپ قالغانىكەن. ئۇ ئۆزىنىڭ بەدىنىدىكى قانىنىڭ ھەممىسىنى ئالىدىغان ئوخشايدۇ، دەپ قاپتۇ ۋە ئۇزۇنغىچە ياشىيالمايدىغانلىقىنى ئويلاپ، شۇ سەۋەبتىن يىغلاپ كەتكەن ئىكەن!

دوختۇر بايىتىن ھېچقايسىسىنىڭ قان بېرىشكە ئۇنىمىغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى چۈشىنىپتۇ! بىراق ئۇ يەنە بىر ئىشنى، يەنى، «قان تەقدىم قىلغاندىن كېيىن، ھاياتىدىن ئايرىلىدىغانلىقىنى ئويلاپ تۇرۇپ، نېمىشقا ئۇ يەنە ئۆز ئىختىيارلىقى بىلەن قان تەقدىم قىلىدىغاندۇ؟» دەپ ئويلىنىپ قاپتۇ ۋە سېستىراغا ئېيتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن سېستىرا ئانا تىلىدا بالىدىن سوراپتۇ. بالا قىلچە ئويلانماستىن: ـ چۈنكى ئۇ مېنىڭ ئەڭ ياخشى دوستۇم، ـ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

بۇ ئاددىي جاۋاب مەيداندىكى بارلىق كىشىلەرنى چوڭقۇر تەسىرلەندۈرۈپتۇ.

ھېكمەت:

سىز باشقىلارنىڭ قېنىنچىلىقتا قالغانلىقىنى كۆرگەن ۋاقتىڭىزدا ئۇلارغا ياردەم قولىڭىزنى سۇنۇڭ. ئۇ گەرچە ھېچ نەرسىگە ئەرزىمەيدىغان كىچىككىنە كۈچىڭىز بولسىمۇ، بەلكىم سىز شۇ كۈچ بىلەن دوستلۇققا ئېرىشىڭىز مۇمكىن.

كەمبەغەلنىڭ ئوتۇن سوۋۇغا قىلىشى

بىر داڭلىق دوختۇر كىچىك بىر بازارغا كېلىپ كېسەل داۋالاپتۇ.

بىر كۈنى ئۇنىڭ ئالدىغا ئېغىر كېسەلگە گىرىپتار بولغان كەمبەغەل ئادەم كېلىپ

قاپتۇ. دوختۇرنىڭ داۋالاش تېخنىكىسى يۇقىرى بولغانلىقتىن، ناھايىتى تېزلا كەمبەغەللىنىڭ كېسىلىنى ساقايتىپ، بىر پۈتمۇ تەلەپ قىلماپتۇ.

كەمبەغەل كىشى بازاردىن يىراقراق جايدىكى تاغقا چىقىپ بىر باغلام ئوتۇن كېسىپ، جاپا ـ مۇشەققەت بىلەن بازارغا قاراپ ئېلىپ مېڭىپتۇ ھەمدە بىر باغلام ئوتۇننى دوختۇرنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ. بىراق ئۇ ھازىرقى زامان تۇرمۇشىدا ئوتۇننىڭ ئىشلەتمەيدىغانلىقىنى بىلمىگەچكە، ئەكەلگەن سوۋغىتىنىڭ قىممىتى يوقلۇقىنى ھېس قىلالماپتۇ.

بىراق، ئەمەلىيەتتە بۇنداقمۇ ئەمەس، مۇھەببەت ھېچ مەنىسىز بولمايدۇ.

ھېلىقى دوختۇر ئىنتايىن ھاياجانلانغان ھالدا: ـ بۇ مېنىڭ دوختۇرلۇق ھاياتىمدا قوبۇل قىلغان ئەڭ قىممەتلىك سوۋغا بولدى. بىر باغلام ئوتۇن پەقەت تاغدىكى قۇرۇپ قاقشال بولغان دەرەختىن ئىبارەت بولسىمۇ، بىراق ئېيتقان رەھمىتى سەمىمىي بولغانلىقى ئۈچۈن، بۇ بىر باغلام ئوتۇن مېنىڭ خاتىرەمدىكى تۇڭمەس بايلىق، ـ دەپتۇ.

ھېكمەت:

مۇھەببەت مەنىسىز بولمايدۇ، سىز پەقەت مۇھەببەت ئاتا قىلالمىغىزلا، باشقىلارنىڭ مۇھەببىتىگە ئېرىشەلەيسىز.

ئۈچ مويسىپىت

چاچلىرىغا قىرو چۈشكەن ئۈچ مويسىپىت بىر ئايالنىڭ ئۆيىنىڭ ئالدىغا كەپتۇ. ئايال گەرچە ئۇلارنى تونىمىسىمۇ، يەنىلا ئالدىغا چىقىپ سالام بېرىپ: ـ قورسىقىڭلار ئاچقاندەك قىلىدۇ. تېز ئۆيگە كىرىپ تاماق يەۋېلىڭلار؟ ـ دەپتۇ. مويسىپىتلار: ـ يولدىشىڭىز ئۆيدىمۇ؟ ـ دەپ سوراپتۇ. ئايال: ـ ياق، ـ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. مويسىپىتلار: ـ يولدىشىڭىز ئۆيدە يوق بولسا، بىز كىرمەيلى، مۇشۇ يەردە ساقلايلى، ـ دەپتۇ.

كەچقۇرۇنلىقى، يولدىشى قايتىپ كەلگەندە، ئايالى يولۇققان ئىشنى ئۇنىڭغا ئېيتىپتۇ. يولدىشى: ـ باشقىلارنى ئىشىك تۆۋىدە ساقلىتىش ئەدەپسىزلىك بولىدۇ، مېنىڭ قايتىپ كەلگەنلىكىمنى ئۇلارغا ئېيتىڭ، دەرھال كىرسۇن، ـ دەپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن ئايالى ئۇلارنى تەكلىپ قىلغىلى چىقىپتۇ. بىراق، مويسىپىتلار: ـ بىز ھەممىمىز تەڭلا كىرسەك بولمايدۇ، ـ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. ئايال بۇ گەپنى ئاڭلاپ تولىمۇ ھەيران قاپتۇ ۋە: ـ نېمە ئۈچۈن؟ ـ دەپ سوراپتۇ.

مويسىپىتلاردىن بىرى ئالدىغا بىر قەدەم ئېلىپ: ـ سىز ئۇلارنىڭ ئىسمىنى بىلەمسىز؟ ـ دەپتۇ ئۇ يېنىدىكى ھەمراھلىرىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ ۋە: ـ سول تەرەپتە

قۇرغىنىنىڭ ئىسمى بايلىق، ئوڭ تەرىپىتە تۇرغىنىنىڭ ئىسمى مۇۋەپپەقىيەت، مېنىڭ ئىسمىم مۇھەببەت، — دەپ ئۆزلىرىنى تونۇشتۇرۇپتۇ.

بىر ئازدىن كېيىن ئۇ يەنە: — سىز كىرىپ يولدىشىڭىز بىلەن ئارىمىزدىن ئاۋۇال قايسىمىزنى تەكلىپ قىلىسىڭلار بولىدىغانلىقىنى مەسلىھەتلىشىڭلار، — دەپتۇ.

ئايالى كىرىپ ئەھۋالنى ئېيتقاندىن كېيىن، يولدىشى ھاياجانلانغان ھالدا: — ئۇنداقتا، مېنىڭچە بايلىقنى تەكلىپ قىلساقمىكىن، تۇرمۇشىمىزدا پۇل ـ دۇنيا تۆكۈلۈپ تۇرسۇن، — دەپتۇ. ئايالى بولسا: — قەدىرلىكىم، نېمىشقا مۇۋەپپەقىيەتنى تەكلىپ قىلمايمىز؟ — دەپتۇ. — مۇھەببەتنى تەكلىپ قىلساق تېخىمۇ ياخشى ئەمەسمۇ؟ ئائىلىمىز مۇھەببەت بىلەن تېخىمۇ گۈزەل بولىدۇ. — دەپتۇ ئوغلى گەپ قىستۇرۇپ.

ئەر ـ ئايال ئىككىيلەن ئوغلىنىڭ پىكرىنىڭ توغرىلىقىنى ھېس قىلىپ ئايالىغا: — ئۇنداقتا ئوغلىمىزنىڭ گېپىنى ئاڭلايلى! — دېگەن قارارغا كەپتۇ.

ئايال ئۆيدىن چىقىپ مويسىپىتلاردىن: — سىلەرنىڭ قايسىڭلارنىڭ ئىسمى مۇھەببەت؟ ئۆيگە مەرھەمەت! — دەپتۇ.

مۇھەببەت ئىسىملىك مويسىپىت ئۆيگە قاراپ قەدەم باسقانىكەن، باشقا ئىككى مويسىپىتمۇ ئۇنىڭغا ئەگىشىپ مېڭىپتۇ.

ئايال ھەممىسىنىڭ ماڭغىنىنى كۆرۈپ بايلىق بىلەن مۇۋەپپەقىيەتتىن: — مەن مۇھەببەتنى تەكلىپ قىلغان. سىلەر ئىككىڭلار نېمىشقا ئەگىشىۋالىسىلەر؟ — دەپ سوراپتۇ.

— قەيەردە مۇھەببەت بولىدىكەن، شۇ يەردە بايلىق ۋە مۇۋەپپەقىيەت بولىدۇ! — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ئىككى مويسىپىت.

ھېكمەت:

پەقەت مۇھەببەت بولغاندىلا، ئاندىن بايلىق ۋە مۇۋەپپەقىيەت بولىدۇ. مۇھەببەت ئاتا قىلىڭ، شۇندىلا سىز كەلگۈسىدە تېخىمۇ كۆپ نەرسىلەرگە ئېرىشەلەيسىز.

شىرنىڭ مېھىر ـ شەپقەت قايتۇرۇشى

بىر چۆەندا ئالدىراپ كېتىۋېتىپ، بىر يارلانغان شىرغا ئۇچراپ قاپتۇ. ئۇ شىرغا زىيان ـ زەخمەت يەتكۈزمەستىن، ئەكسىچە، ئۇنىڭ يارىسىنى تېڭىپ داۋالاپ قويۇپتۇ. كېيىن شىر ئېھتىياتسىزلىقتىن پادىشاھنىڭ قوشۇنلىرى تەرىپىدىن تۇتۇلۇپ، قەپەسكە سولاپ قويۇلۇپتۇ.

بىر قانچە يىلدىن كېيىن، چۆەندا پادىشاھنىڭ چىشىغا تېگىپ قويغانلىقى ئۈچۈن، پادىشاھ ئۇنى ئاچ شىرغا تاشلاپ بېرىش جازاسىنى بېرىپتۇ.

چەۋەنداز شىرنىڭ قەپىسىگە سولانغاندىن كېيىن، قاتتىق قورقۇپ ئەندىشە قىپتۇ: «قاچان شىر كېلىپ مېنى يەۋېتەر» دەپ دەككە ـ دۈككىگە چۈشۈپتۇ. ئويلىمىغان يەردىن شىر ئۆزىنىڭ قۇتقازغۇچىسىنى تونۇپ قېلىپ، ئۇنىڭ يېنىدا تۇرۇپ قۇيرۇقىنى شىپاڭلىتىپ كېتىپتۇ.

چەۋەنداز بىلەن شىر مۇشۇ تەرىقىدە يەتتە كېچە ـ كۈندۈزنى ھېچ نەرسە يېمەي بىرگە ئۆتكۈزۈپتۇ. پادىشاھ بۇ ئىشنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، غەلىتىلىك ھېس قىلىپ، چەۋەندازنى چاقىرىپ كېلىشكە ئادەم ئەۋەتىپتۇ.

پادىشاھ چەۋەندازدىن: ــ سەن قانداق ئۇسۇل بىلەن شىرنى سېنى يېمەيدىغان قىلىپ قويدۇڭ؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

چەۋەنداز پادىشاھقا شىرنى قۇتقۇزۇۋالغان جەريانىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. پادىشاھ قاتتىق تەسىرلىنىپ، ئۇنى جازادىن خالاس قىپتۇ.

ھېكمەت:

قانداقلىكى ئىش بولسۇن، ھەممىنىڭ سەۋەب ـ نەتىجىسى بولىدۇ. سىز بەدەل تۆلىگەن مۇھەببەتكە مۇناسىپ ياخشى جاۋابقا ئېرىشىسىز.

قىممەتلىك بىر دوللار

قەھرىتان كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ئەمدىلا ئوقۇشىنى پۈتتۈرگەن دەيۋېي ناشۇبيغا بېرىپ، داڭلىق مۇزىكىلار پروگراممىسىنىڭ رىياسەتچىسى بولۇشتىن ئىبارەت غايىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئاتلىنىپتۇ.

تولىمۇ ئەپسۇس، غايىنىڭ ئىشكى ئۇنىڭغا چىڭ تاقىلىپ قاپتۇ. بىر ئايدىن بۇيان، ئۇنىڭ يانچۇقى قۇرۇقدىلىپ، پەقەت ئەڭ ئاخىرقى بىر دوللار قاپتۇ. ئۇ بىر دوللار پۇلنى خەجلەشكە چىدىماپتۇ، چۈنكى پۇلنىڭ ئۇستىدە ئۆزى ياخشى كۆرىدىغان ناخشا چولپانلىرىنىڭ ئۆز قولى بىلەن يېزىپ بەرگەن ئىمزاسى بار ئىكەن.

دەيۋېي ئىككى كۈندىن بېرى ماشىنا توختىتىش مەيدانىدىكى بىر كونا ماشىنا ئىچىدە ئولتۇرغان بىر ئوغۇل بالىغا كۆزى چۈشۈپتۇ. ئۇ ھەر قېتىم ئۇچرىغاندا دەيۋېيغا سالام بېرىدىكەن. دەيۋېي بۇنداق سوغۇق كۈنلەردە ئۇ بۇ يەردە نېمە ئىش قىلىدىغاندۇ؟ دەپ ئويلاپتۇ.

ئۇچىنچى كۈنى ئەتىگەندە، ھېلىقى ئوغۇل بالا ماشىنىنىڭ ئەينەكىنى ئېچىۋېتىپ، دەيۋېي بىلەن پاراڭلىشىپتۇ. ئەسلىدە بۇ ئوغۇل بالا بۇ يەرگە خىزمەتكە تەكلىپ قىلىنىپ كەلگەن بولۇپ، ئۇچ كۈن بۇرۇن كېلىۋالغاچقا، دەرھال خىزمەت قىلىشقا ئامالسىز قاپتۇ. يانچۇقىدا پۇلى بولمىغاچقا، تاماقمۇ يېمەي ماشىنا ئىچىدە تۇرغان ئىكەن. ئۇ خىجىل بولغان ھالدا دەيۋېيدىن بىر دوللار بېرىپ تۇرۇشنى، نەچچە كۈندىن كېيىن

قايتۇرۇپ بېرىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. بىراق ئۇ دەۋېنىڭ ئۆزىگە ئوخشاش جېنىنى باقالمايۋاتقانلىقىنى بىلمەيدىكەن. دەۋېنى ئۆزىنىڭ قېيىنچىلىقىنى ئېيتقاندىن كېيىن، بۇرۇلۇپ كېتىپ قاپتۇ.

تۆيۇقسىز دەۋېنى ئۆزىنىڭ يېنىدىكى قىممەتلىك بىر دوللار بارلىقىنى ئېسىگە ئاپتۇ، ئۇ بىر ئاز ئويلىنىپ قالغاندىن كېيىن، قايتىپ ماشىنىنىڭ ئالدىغا كەپتۇ ۋە بىر دوللارنى ھېلىقى بالىغا تەڭلەپتۇ. ئوغۇل ھەيران بولغان ھالدا: ــ ئۇستى ئىمزا بىلەن تولۇپ كېتىپتىغۇ!ــ دەپتۇ. بىراق، ئۇ بۇ ئىمزالارنىڭ ئۆز قولى بىلەن يېزىلغانلىقىغا دىققەت قىلماپتۇ.

بىر كۈنى دەۋېنىڭ بىر دوللارنى ئويلاپ كۆڭلى يېرىم بوپتۇ، ئەمما شۇ كۈنى ئەتىگەندە، بىر تېلېۋىزىيە ئىستانسىسى ئۇنىڭغا پروگرامما رىياسەتچىلىكىگە قوبۇل قىلىنغانلىقىنى، بىر ھەپتىدىكى مائاشى 500 دوللار ئىكەنلىكىنى ئۇقتۇرۇپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ دەۋېنىڭ ئىشلىرى ئوڭدىن كېلىپ، پۇل ئوچۇن قايغۇرمايدىغان بوپتۇ.

دەۋېنى شۇنىڭدىن باشلاپ ھېلىقى كونا ماشىنا ۋە ئوغۇل بالىنى ئۇچراتماپتۇ. ئۇ دائىم، ھېلىقى ئوغۇل بالا زادى قەلەندەرمۇ ياكى ئەلچىمۇ؟ دەپ ئويلىنىپ قاپتۇ، بىراق بىر تەرىپى ئۇنىڭغا ئايان ئىكەن، ئۇ بولسىمۇ، ئۇ ھاياتىدىكى بىر قېتىملىق ھالقىلىق ئىمتىھاندىن ئۆتۈپتۇ.

ھېكمەت:

باشقىلارغا مۇھەببەتلىك قەلبىمىز بىلەن مۇئامىلە قىلىشىمىز، سەممىي ياردەم قىلىشىمىز كېرەك. شۇندىلا زور قىيىنچىلىقلارغا دۇچ كەلگەن چاغدىمۇ بەرداشلىق بېرەلەيمىز.

ئوچ كىشى

دورا ماتېرىياللىرى سودىگىرى كەنتكە كېلىپ، يۇقىرى باھادا ئادەمگىياھ سېتىۋالىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. بىراق بۇ زىمىستان قىش ۋاقتى بولۇپ، تاغنىڭ تېمپېراتۇرىسى نۆلدىن تۆۋەن ئون نەچچە سېلسىيە گرادۇس بولغاچقا، بىرەر كىشىمۇ تاغقا چىقىشقا جۈرئەت قىلالماپتۇ.

بىر ئائىلىدىن ئاتا ــ بالا ئوچەيلەن بىر قېتىم تەۋەككۇل قىلىپ تاغقا چىقىپتۇ. ئۇلار ئادەمگىياھ تاپالماپتۇ. ئامالسىز قايتىشتا، بەختكە قارشى قار ــ مۇز، شۇرغان كۆتۈرۈلۈپ، تېمپېراتۇرا تېزلىكتە تۆۋەنلەشكە باشلاپتۇ. ياشىنىپ قالغان ئاتا توڭلاپ، زەخمە يەپ، مېڭىشقا ئامالسىز قاپتۇ. ئۇ كەسكىنلىك بىلەن ئىككى ئوغلىغا: ــ مەن بەرداشلىق بېرەلمەيدىغان ئوخشايمەن، سىلەر دەرھال مېنىڭ كىيىمىمنى سالدۇرۇپ

كىيىۋېلىشكلار ۋە ئامال قىلىپ تاغدىن چۈشۈپ كېتىشكلار، ــ دەپتۇ ۋە ئارقىدىنلا هوشىدىن كېتىپتۇ.

چوڭ ئوغلى دەرهال كىيىمىنى سېلىپ ئاتىسىغا يېپىپ قويۇپتۇ. بىراق، چوڭ ئوغۇلمۇ توڭلاپ زەخمىلىنىپتۇ. ئۇ ئۇكىسىغا: ــ قارىغاندا مەن ئاتامغا هەمراه بولۇپ، بۇ يەردە قالىدىغان ئوخشايمەن، ئىنىم سەن مېنىڭ كىيىمىمنى سالدۇرۇپ كىيىۋالغىن ۋە تاغدىن چۈشۈپ كەتكىن، ئۆيدە ئانام ۋە مومام بىزنىڭ خەۋەر ئېلىشىمىزغا موهتاج، دەپتۇ.

بىراق، ئىنىسى ئاكىسىنىڭ قىلغىنىنى تەكرارلاپ، كىيىمىنى ئاكىسىغا يېپىپ قويۇپتۇ.

ئىككىنچى كۈنى، كەنتتىكى كىشىلەر ئاتا ــ بالا ئۈچەيلەننى ئىزدەپ تېپىپتۇ. ئۇلار بىرلىكتە يىقىلغان ئىكەن. ئاتىسى چوڭ ئوغلىنىڭ كىيىمىنى كىيىپتۇ، چوڭ ئوغلى كىچىك ئوغلىنىڭ كىيىمىنى كىيىپتۇ، كىچىك ئوغلى بولسا، نېپىز پاختىلىق كىيىم بىلەنلا قاپتۇ.

بىر كىشى ئەپسۇسلانغان هالدا: ــ هېچ بولمىغاندا ئىككىسى هايات قېلىشقا تېگىشلىك ئىدى... ــ دەپ ئەپسۇسلىنىپتۇ.

هېكمەت:

ئاتا ــ بالا ئوتتۇرىسىدىكى مۇهەببەت هەقىقەتەن كىشىنى تەسىرلەندۈرىدۇ. بىراق، بۇ خىل قۇربان بېرىشنىڭ هاجىتى يوق.

بىر پۇتۇن گەۋدە

گۇل ــ گىياهلار هۆپپىدە ئېچىلغان يېشىلزارلىقتا، بىر ياش يىگىت بىر ياش قىزنى ئۈچرىتىپ قاپتۇ. ــ مېنىڭ بۇ دۇنياغا كېلىشىم سىز بىلەن ئۈچرىشىش ئۈچۈن ئىدى، ــ دەپتۇ يىگىت. ــ مەنمۇ هەم شۇنداق، شۇڭلاشقا بىز خۇدانىڭ هىممىتى بىلەن ئۆزئارا ئۈچراشتۇق، ــ دەپتۇ قىز ئالمىدەك قىزارغان هالدا. شۇنىڭ بىلەن ئىككىيلەن بىر ــ بىرىنى مەهكەم قۇچاقلىشىپ كېتىپتۇ. بىر قانچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن هېلىقى ياش قىز يېشىلزارلىققا كېلىپ، ئۆزىچە خاتىرجەمسىزلەنگەن هالدا بىر نەرسىنى ئىزدەپ كېتىپتۇ. ــ بالام، زادى نېمە ئىزدەۋاتىسەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ بىر دانىشمەن.

قىزچاق خاتىرجەمسىزلەنگەن هالدا: ــ مەن ئۆزۈمنى ئىزدەۋاتىمەن، شۇ كۈنى ئۈنىڭ بىلەن بۇ يەردە ئۈچراشقاندىن باشلاپ، مەن ئۆزۈمنى يوقىتىپ قويدۇم. مېنىڭ خۇشاللىقىم ئۈنىڭ ئۈچۈن، كۆز يېشىمۇ ئۈنىڭ ئۈچۈن ئاقىدۇ. مەن ئۈنىڭ قايغۇسىنى ئۈچۈن ئاه ئۇرۇۋاتىمەن، ئۈنىڭ خۇشاللىقى ئۈچۈن خۇشالمەن، ئۇ يوق كۈنلەردە، ئۆزۈمنى ساپالغا ئوخشاش قۇرۇق هېس قىلىمەن، ئۈندىقتا مەنچۇ؟ مەن نەگە كەتتىم؟

مەن ئۆزۈمنى تېپىشنى ئويلايمەن،— دەپتۇ.

دانىشمەن كۈلۈپ تۇرۇپ: — مۇھەببەت پەيدا بولغاندا (مەن) يوقاپ كېتىدۇ، سىلەر ئۆزئارا ياخشى كۆرۈشكەندىن كېيىن، بىر پۈتۈن گەۋدىگە ئايلىنىپ كەتتىڭلار،— دەپتۇ.

ھېكمەت:

مۇھەببەتتە سىزنىڭ پەرقىڭىز بولمايدۇ. ئەگەر سىز ئۆزىڭىزنى «يوقىتىپ» قويغان بولسىڭىز، ئۇنداقتا سىزنى تەبرىكلەيمەن، چۈنكى سىز مۇھەببەتكە ئېرىشىپسىز.

مۇھەببەت بىر تۈپ مايسىغا ئوخشايدۇ

بىر قىز كۆڭلى يېرىم بولۇپ، مۇھەببەت ئىلاھىنى كۆرۈشنى تەلەپ قىپتۇ. — مۇھەببەت ئىلاھى، سىزدىن ئۆتۈنەي، ماڭا بىر يارەم قىلىڭ.» «ھەي، بىچارە قىز، سىزگە نېمە ئىش بولدى؟— دەپ سوراپتۇ مۇھەببەت ئىلاھى.

قىزنىڭ ياشلىرى مارجاندەك تۆكۈلۈپ: — بىز بىر - بىرىمىزنى چوڭقۇر ياخشى كۆرۈشۈپ كېلىۋاتىمىز. ھەر كۈنى ئەتىگەندە ئۇ ماڭا كىشىنى مەپتۇن قىلىدىغان بىر دەستە گۈل سوۋغا قىلىدۇ. كەچقۇرۇنلۇقى بولسا، ماڭا تەسىرلىك مۇھەببەت ياخشىلىرىنى ئېيتىپ بېرىدۇ. يىللار ئۆتكەنسېرى مەن ئۇنىڭ مۇھەببەت ئوتىدا تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتىمەن. بىراق، مانا ئەمدى ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ قېلىش ئالدىدا تۇرىۋاتىمەن. يېقىندىن بېرى، ئۇ ماڭا بىر قانچە كۈندە ئاران بىر دەستە گۈل سوۋغا قىلىدىغان بولدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە گۈلنى قويۇپلا ئالدىراپ كېتىپ قالىدۇ. كەچقۇرۇنلۇقى ئېيتىپ بېرىدىغان مۇھەببەت ناخشىلىرى ئازلاپ قېلىۋاتىدۇ، — دەپتۇ. مۇھەببەت ئىلاھى ئۇنىڭدىن: — ئۆزىڭىزنى بېسىۋېلىڭ، مەسىلە نەدە ئىكەنلىكىنى بىلدىڭىزمۇ؟ سىز ئۇنى ئىلگىرىكىگە ئوخشاش ياخشى كۆرەمسىز؟— دەپ سوراپتۇ.

قىز: — مەن قەلبىمنىڭ چوڭقۇر قاتلاملىرىدىن ئىزچىل تۇرده ئۇنى ياخشى كۆرۈپ كېلىۋاتىمەن. بۇ مەڭگۈ ئۆزگەرمەيدۇ. مەن پەقەت مۇھەببىتىمنى ئۇنىڭغا بىلدۈرمىگەن، ئوتلۇق مۇھەببىتىمنى ئۇنىڭدىن يوشۇرۇپ، سوغۇق مۇئامىلە قىلىپ كەلگەن. ھازىر ئۇ كۈندىن - كۈنگە مەندىن سوۋۇشقا باشلىدى، مەن مەلۇم بىر كۈنى ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ قالىدىغانلىقىمنى ئويلىسام قورقۇم كېلىدۇ. مۇھەببەت ئىلاھى، سىزدىن ئۆتۈنەي، ماڭا بىر ئامال كۆرسىتىڭ؟— دەپتۇ.

قىزچاقنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، مۇھەببەت ئىلاھى بىر جىنچىراغنى ئېلىپ ئوت يېقىپتۇ. — ئۇنىڭغا ئوت يېقىپ نېمە ئىش قىلىسىز؟— دەپ سوراپتۇ قىزچاق. مۇھەببەت ئىلاھى قىزچاققا ئىشارەت قىلىپ:— بىز ئۇنىڭ كۆيگىنىگە قاراپ

باقايلى، ــ دەپتۇ. جىنچىراغنىڭ پىلىكى لىپىلداپ كۆيۈپ، ئۆينى يورۇتۇۋېتىپتۇ. بىر ئازدىن كېيىن جىنچىراغنىڭ يېغى ئازىيىپ، ئوت يالقۇنى ئۆچۈشكە باشلاپتۇ.

قىزچاق: ــ ئازراق ياغ قۇيايلى!ــ دەپتۇ. بىراق مۇھەببەت ئىلاھى قىزچاقنى جىق تۇرۇشقا دەۋەت قىپتۇ. چىراغ يېغى كۆيۈپ تۈگەپ، قاراڭغۇلۇق پەيدا بولغۇچە ئۇلار قاراپ تۇرۇپتۇ.

قىزچاق دەقىقە ئىچىدە بىر نەرسىنى چۈشەنگەندەك بولۇپ، تەڭرىگە رەھمەت بىلدۈرۈپ كېتىپ قاپتۇ.

ھېكمەت:

مۇھەببەت بىر تۈپ مايسىغا ئوخشايدۇ، ئۇ ئىككىيلەننىڭ كۆڭۈل قويۇپ پەرۋىش قىلىشىغا موھتاج، بەدەل تۆلىمەي ئېرىشكەن مۇھەببەت بالدۇر قولدىن چىقىپ كېتىدۇ.

ۋاقىت گويا ئۆتكۈر قىلىچتۇر

بۈرۈنقى زامانىدا بىر غاپىل ۋە ئازغۇن شەيخ بار ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ بەتقىلىق نەپسى ئۈچۈن بىر جامائە خەلقنى ئۆزىگە تەۋە قىلىش نىيىتىدە بازارغا قاراپ قەدەم قويدى. ئۇ شەيخ دۇنياغا ھېرىسمەن كىشى ئىدى. رىزقىنى تېپىپ يېيىش ئۈچۈن ئۇستۇپشىغا بىر پىشىل يېپىنچىنى ئارتىپ، بۇ ئىش بىلەن يامان يولغا ئۇندىگۈچى نەپسىنى خۇشال قىلاتتى. ئۇ بازاردىكى بىھېساب نازۇنېمەتلەرنى كۆرۈپ، تاقىتى تاق بولغان ھالدا كۆڭۈل سىرلىرىنى يوشۇرغان ھالدا ۋەز ــ نەسىھەتلەرنى قىلاتتى. ئۇنىڭغا بۇزغۇنچى نەپسى ئەگرى يولنى توز قىلىپ كۆرسەتتى. ئۇ ئاخىر قەلەندەرلىك مىكرىنى ئىشقا سېلىشقا كىرىشتى. گاھ يېقىملىق ماقالىلەرنى سۆزلىسە، گاھىدا «كەشپ ــ كارامەت» لىرىنى كۆز ــ كۆز قىلاتتى؛ بەزىدە خەلق ئىچىدە ئۆزىنىڭ «كەشپ ــ كارامەت»لىرىنى نەقىل كەلتۈرسە، يەنە بەزىدە ئەقىل ۋە شەرىئەت يوللىرىنى ئىزھار قىلاتتى. ئۇ شەيخ مۇشۇ ئۇسۇل بىلەن يۈزلەرچە مىكىر ۋە ئەپسۇنلارنى ئىشقا سېلىپ، خالايىقتىن بىر لوقما تائام ياكى بىر دەرەم پۇلغا ئىگە بولاتتى. كىشىلەرگە ھىيلە ــ مىكىر ئىشلىتىپ، يۈز قىسما نەيرەڭ ۋە ئويۇنلارنى كۆرسىتىپ، نەپسىنىڭ تىلىگىنىنى ئۇلاردىن ئېلىپ يەيتتى. نەشىنىڭ تەسىرى بىلەن ھەر نەپەستە يۈز قىسما بۈزۈق خىياللارنى قىلاتتى، كۆڭۈلدە مىڭلىغان خام تەمە ۋە بىمەنە نىيەتلەرنى قىلاتتى. ئۇنىڭغا بىر كۈنى توساتتىنلا بىر مەردانە ۋە ئۇلۇغ كىشى ئۇچراپ قالدى. ئۇ كىشى ناھايىتى كامالەتكە يەتكەن كارامەت ئىگىسى ئىدى. غاپىل شەيخ بۇ ئاقىل كىشىنى كۆرۈش بىلەنلا يامان ھالەتكە چۈشۈپ قالدى. چىرايىنىڭ ئۆڭى ئۆچتى. ئۇ ئەزىز كىشى غاپىل شەيخكە:

ــ ئالدىڭدىكى ئېرىشكەن نەرسىلىرىڭنى ماڭا ئۇزاتقىن، تاپقان سەدىقىلىرىڭنى كۆرۈپ باقاي، ــ دېدى.

ئۇ زىتى پەس شەيخ ئۆزىنىڭ تاپقانلىرىنى كۆرسەتمەكچى بولۇپ، خالتىسىنىڭ ئاغزىنى ئاچقاندى، خالتىنىڭ ئىچىدە پۇتۇنلەي نىجاسەتلەر تۇرغانلىقىنى كۆردى. بۇنى كۆرگەن شەيخنىڭ خەستەك جىسمىغا ئوت تۇتاشتى. ئۇ مەردانە كىشى يەردىن بىر ئۇچۇم تاش ئارىلاش توپىنى ئېلىپ، خەسىس شەيخنىڭ قولىغا بەردى ـ دە:

ـ بۇنىڭ بىلەن كۇن ئۆتكۈزگەيسەن، ـ دېدى.

شەيخ ئېلىپ قارىسا، ئۇ پاك زاتنىڭ بەرگەن توپىسى ئالتۇن، تاشلىرى بولسا گۆھەر، ياقۇت، مەرۋايىتلارغا ئايلىنىپ قاپتۇ. كالتە پەم شەيخ بۇنىڭغا ھەيران بولۇپ ئالدىغا قارىغاندى، ئۇ پاك ئىنسان كۆز ئالدىدىن غايىب بوپتۇ. ئۇ ئەقىلسىز شەيخ ئىجالەتچىلىكتە قالدى، ھەسرەتلىك ئاھ چەكتى. ئەمما بۇنىڭ قىلچە پايدىسى بولمىدى. ئەي غاپىل، ساڭا ئاشۇ غاپىل شەيخكە ئۇچرىغان كىشى ئۇچرىغان تەقدىردىمۇ، ئۇنىڭ ئۆز ۋاقتىدا قەدرىنى بىلمىسەڭ، ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن پۇشايمان قىلىپ، نالە ـ پىغان قىلغان بىلەن پايدا تاپالمايسەن. ۋاقىت گويا ئۆتكۈر قىلىچتۇر.

گۈزەللىك تەبىئىيلىكتە

بىر ئۇسسۇلچى ھىندى بار ئىدى. ئۆزىنى ئىنتايىن چىرايلىق زىننەتلەپ ياساپ، ئاجايىپ ئويۇنلارنى كۆرسەتتى. بېشىغا تاج كىيىپ، ئۇ تاجغا رەڭگارەڭ كۆزلەرنى قويغانىدى. تاج بىلەن تونلىرىنى زىننەتلەپ، تەتىلا لىباسلارنى كىيەتتى. ئۇسسۇلغا قويۇقاندا يېنىدا بىر ئاغرىنى ئېلىۋېلىپ ئۆزى چېلىپ، ئۆزى ئويناياتتى. بىر كۈنى ئۇ ئاغرىنى چېلىپ، بېشىنى بىر تەرەپكە، قولىنى بىر تەرەپكە، كاسىسىنى بىر تەرەپكە قىلىپ، ھىندىچە ئۇسسۇل ئويناشقا باشلىدى. ئۇ گويا كى ھىندىستانىنىڭ توزلىرىدەك گۈزەل ۋە يېقىملىق ھەركەتلىرى بىلەن بەزمىگە ھۆسن قوشتى. مەيدان ئىچىدە سۇرەن ـ چۇقانىنى ۋە شاۋقۇنلارنى تېزلەتتى. ئۇنىڭ ئەتراپىدا باشباشتاقلار بارغانسېرى كۈچەپ سۇرەن سېلىشتى. شۇ ئەسنادا بۇ يەرگە تۆيۈقسىزلا مۇھتەسىپلەر① ①مۇھتەسىپ ـ شەرئىەت قائىدىلىرىنىڭ ئىجرا قىلىنىش ئەھۋالىنى تەكشۈرگۈچى ئەمەلدار. كېلىپ قالدى. ئۇ يىغىلىشتىكى كىشىلەر مۇھتەسىپنى كۆرۈپ، ۋەھىمىگە چۈشكەن ھالدا تەرەپ ـ تەرەپكە قېچىشتى. ئۇ دەۋرنىڭ يېگانە گۈزىلى بولغان ئۇسسۇلچى ھىندى تۇتۇلۇپ قالدى. ئۇنىڭ ئاغرىسى بىلەن تاجىنى سۇندۇردى. ئۆزىنى يالىڭاچلاپ دەررە بىلەن شۇنداق ئۇردىكى، ئۇنىڭ زىننەت تاجىنىڭ ئورنىنى جاراھەت تاجىسى ئىگىلىدى. ئۇنىڭ گۈزەللىكى ئىبرەت ئالغۇدەك ھالەتكە چۈشۈپ قالدى.

گۈلدىن تىكەن يەتسە

بىر پادىشاھ سەيلە ـ شىكار ئۈچۈن ئاتلىنىپ كېتىۋاتقىنىدا، يولدا بىر خىيالپەرەس گادای شاھنى كۆرۈپ ئاھۇ ئەپغانلارنى چېكىپ، خالايىق ئارىسىدا غەلۋە ـ

غوۋغا قىلىشقا باشلىدى. يۇزلىگەن داستانلارنى ئېيتىپ، زار ـ زار يىغلايتتى. بىر يەردە جىم تۇرماي، خۇددى تەلۇتلەردەك گۇلخان ئىچىدە كۇلگە ئۆزىنى بۇلغاۋاتاتتى. پادىشاھقا ئۇنىڭ ئاشقىلىقى مەلۇم بولدى. پادىشاھ كۆڭلىدە: «بۇ ئىشق سەۋدايىسىنىڭ ئاشقىلىقىنى سىناپ باقاي» دەپ ئويلاپ، ئىمتىھان ئۈچۈن ئۇنىڭ گۇلخىنىغا قاراپ ئات سالدى. پادىشاھ ئۇ يەرگە يېتىپ كەلگەندىن كېيىن:

ـ بۇ ئازغۇننى سۆرەپ ئالدىمغا ئەكېلىپ، بويىنىنى ئۈزۈڭلار، ـ دەپ پەرمان قىلدى.

ياساۋۇللار ئۇ «ئاشىق»نى مەشۇقى بولغان پادىشاھنىڭ ئالدىغا سۆرەپ كەلدى. قارىسا، شاھ ئۇنى ئۆلتۈرمەكچى بولۇۋاتىپتۇ، ئۇ گاداي بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، ئۆزى جېنىدىن ۋەھىمە قىلىپ، قېچىشقا ھەرىكەت قىلدى. ئۇ خەۋپسىرىگەن ھالدا ئۆزىنى ھەر تەرەپكە ئۇرۇپ يۇگۇرۇپ يۈرەتتى، توساتتىنلا ئۇ گۇلخان تەرەپكە يول ئالدى. قورقۇنچ بىلەن ھوشىنى يوقاتقان بۇ گاداي خۇدىنى بىلمىگەن ھالدا ئۆزىنى ئوتقا تاشلاپ ھالاك بولدى. لېكىن شاھنىڭ ئۇمىدى مۇنداق ئىدى: ئەگەر ئۇ ھەقىقىي ئاشىق بولسا، ئۆلۈم ھۆكۈمىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئەلۋەتتە بۇ ھۆكۈمنى قوبۇل قىلىدۇ. شاھنىڭ ئالدىدا جان ـ دىلى بىلەن ئولتۇرۇپ، ئۆلۈمگە رىزالىق بېرىدۇ. ئەگەر شۇنداق قىلسا، پادىشاھ ئۇنىڭغا كۆڭۈل قويۇپ، ئۆزىرە ئېيتىپ، ئۇنىڭ ھالىغا يەتمەكچى ئىدى. ئەگەر ئۇ گاداي پادىشاھقا چىن كۆڭلى بىلەن ئىخلاس قىلغان بولسا، ئەلۋەتتە، پادىشاھقا سۆھبەتداش ۋە خاس مەھرەم بولۇپ قالغان بولاتتى. ئۇ گاداي ئىشق ئىچىدە زىددىيەتلىك ۋە خىلاپلىق قىلغاچقا، ئۇنىڭ ئەھۋالى رەسۋالىقتا شۆھرەت تاپتى. شۇنىڭغا ئوخشاش، ساڭىمۇ گۇلدىن بىر تىكەن يەتسە، چىمەندىن كېچىپ، گۇلخانىنى ماكان قىلىشىڭ مۇمكىن.

ھوسۇلسىز ئىش جانغا جاپا

بىر باغۋەن بار ئىدى، باغۋەنلىك كەسپى ۋە ھۈنەر ـ سەنئىتىدىن قىلچە خەۋىرسىز ئىدى. مېۋە ھالاۋىتىنى ھاسىل قىلىش ئۈچۈن دەرەخلەرنى ئۇلاپ، پەرۋىش قىلىشنى بىلمەيتتى. دەرەخلەرنىڭ شاخ ـ پوتاقلىرىنى ۋاقتى ـ ۋاقتىدا چاتاپ، دەرەختىڭ ھالەتكە كەلتۈرەلمەيتتى. ئۇرۇقنى ئۆز ۋاقتىدا چېچىشنى بىلمىگەچكە بىرەر تال گۈلنىمۇ ئېچىلدۇرالمايتتى. باغ ئىچىدە ئەخلەت توشۇش، غازاڭ سۈپۈرۈش قاتارلىق بىھۈدە ئىشلار بىلەن ئۆزىنى جاپاغا سېلىپ، ئۆمرىنى زايە قىلاتتى. باغۋەننىڭ ھوشيار دوستلىرى ئۇنىڭ بۇ قەدەر جاپا ـ مۇشەققەت تارتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ:

ـ بۇ ھوسۇلسىز ئىشىڭنى تاشلاپ بىرەر پايدىلىق ئىش بىلەن شۇغۇللانغىن، ـ دەپ نەسىھەت قىلاتتى.

ئۇ نادان باغۋەن مېھنەت ـ مۇشەققەتتىن ئۆزىنى تارتالماي، ئۆزىنى ئۆزى جاپا ـ

مۇشەققەتكە دۇچار قىلاتتى. ئۇ بىر كۈنى تال كېسىش ئۈچۈن ئېرىق ئىچىگە كىرىپ ئايلىنىپ يۈرگىنىدە، يىلان چېقىۋېلىپ ھالاك بولدى.

غەيرەتسىزنىڭ ئاقىۋىتى

خەلق ئارىسىدا بىر غەيرەتسىز كىشى بار ئىدى. خالايىق ئۇنىڭ ئۆلۈمىتىۋ ۋە غەيرەتسىزلىكىنى كۆرۈپ، ھەربىرى بىردىن مۇشت ياكى جاپا تەستەكلىرىنى ئۇراتتى. شۇ ئارقىلىق ئۇ كىشىلەردىن بىر لوقمىدىن نان ئېلىپ يەيتتى. كىشىلەر قانچە قوغلىسىمۇ كەتمەيتتى. بەلكى ئۇ باغرى تاش زالىملارنىڭ ئۆيىدىن چىقمايتتى. كىشىلەر ئۇنى بۇ جاپالارغا ئۆگىتىۋالغانىدى. ئۇنى خالىغان بىر كىشى كېلىپ تەپسە، بىر چۆرگىلەپ توختايتتى. ئۇ غەيرەتسىز پەس كىشى بۇنىڭ بەدىلىگە تەپكۈچى كىشىدىن بىرنەرسە ئالاتتى. چۈنكى ئۇنىڭ تەرخى شۇنىڭغا توختىغانىدى. ھەر كىشى ئۇنىڭغا بىر پارچە نان بەرسە، نەپسىنىڭ خاھىشى بويىچە ئۇنى ئېلىپ ئاغزىغا سالاتتى. نان بەرگۈچى شۇ ھامان بىر مۇشت سالاتتى ـ دە، ئۇ كىشى يەرگە يېقىلاتتى. گەرچە نانىنى يەپ قورسىقى تويسىمۇ، لېكىن مۇشتىنى يەپ ھېچ نەرسە يېمىگەندەك يۈرەتتى.

كاززاپنىڭ ئۆلۈمى

كىشىلەرنىڭ ئارىسىدا بىر بەتبەخت ئادەم بار ئىدى. ئۆزىگە جاۋاھىراتىشۇناسلىق كەسپىنى مۇناسىپ كۆرۈپ، ئۆز ئىسمىنى جەۋھەرى دەپ ئاتىغانىدى. لېكىن ئۇ ئېشەك ئۈنچىقى بىلەن پىروزىنىمۇ پەرق ئېتەلمەيتتى. نەپسىنىڭ كەينىگە كىرىپ، ئۆزىنى جاۋاھىرلارنى تونۇيدىغان كىشى دەپ داۋراڭ سېلىپ گادايلىقتىن خالاس بولدى. بۇ جەۋھەرى ئاق تاشلارنى خىلمۇخىل رەڭلەردە بويىاپ، ئۇنى گۆھەر، ھېقىق، ياقۇت دەپ ساتاپ، بىھۇدە لاپ ئۇراتتى. ئۇنىڭ مۇجىمەل ۋە چالا ـ چولتا ئىشلىرىنى ئاۋام خەلقنىڭ ھەممىسى راست دەپ ئىشىنەتتى. بىر كۈنى ئۇ يۇقىرىقىدەك ھىيلە ـ مىكىر بىلەن بىرمۇنچە «جاۋاھىر»لارنى تەييارلاپ بىر بايغا ساتتى. جەۋھەرى ئادەتتىكى تاشلارنى ھېرايلىق رەڭدە بويىاپ ساتقاچقا، ئۇ بايدىن ھەددى ـ ھېسابسىز پۇل ئۇندۇرۇۋالدى. شۇ كۈنى بۇ كىشى ئۇ پۇللارنى شۇنداق خىراجەت قىلدىكى، سېتىۋالمىغان ھېچ نەرسىسى قالمىدى. يېنىدا بىر يارماقمۇ قالدۇرماي سەرپ قىلىپ تۈگەتتى. «جاۋاھىر» سېتىۋالغان ھامان بۇ مەككارنىڭ بىر تىللالىق ئاق تاشنى ياقۇت رەڭگىدە بويىاپ، يۈز مىڭ تىللاغا ساتقانلىقىنى بىلىپ قالدى. باي يالغان گۆھەر سودىسىنى بىكار قىلىپ، تىللالىرىنى قايتۇرۇپ بېرىشنى تەلەپ قىلدى. قارىسا، جەۋھەرنىڭ يېنىدا بىر يارماق، بىر دەرەمگە ياغلىق پۇل قالمىغانىدى. ئۇنىڭ بۇنداق كاززاپلىقى ئۆزىنىڭ قىينىاپ ئۆلتۈرۈلۈشىگە سەۋەب بولدى.

سەپەر داشلارنىڭ تەقدىرى

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، بىر يولدا ئىككى كىشى بىر ـ بىرىگە ھەمراھ بولۇپ سەپەر قىلىدى. ئۇلارنىڭ بىرى مەسلەك يوللىرىدىن بىخەۋەر ئىدى. يەنە بىرى بولسا بۇ جەھەتتە يول تاپقانىدى. بىرى كالتە پەم ئىدى، يەنە بىرى كامالەت تاپقانىدى. بىرىنىڭ ئىسمى مۇدبىر (تەلىيى كاج، بەتبەخت) ئىدى، يەنە بىرىنىڭ ئىسمى مۇقبىل (بەختلىك تەلەيلىك) ئىدى. ئۇلارنىڭ ھەربىرىنىڭ خۇسۇسىيەتلىرىمۇ ئىسمىغا ماس ئىدى. مۇقبىل ئاللانى تونۇغان، دىندار، دانا ۋە كامىل كىشىلەردىن سۆز ئاچاتتى. مۇدبىر بولسا خۇددى بۇددىستلار ئۆزىنىڭ بۇتىنى ماختىغىنىدەك پاسىق ۋە نۇقسانلىق كىشىلەردىن سۆز ئاچاتتى. مۇقبىل دەرد ـ ھەسرەتلىك ئەھۋاللاردىن ھېكمەتلەرنى بايان قىلسا، مۇدبىر ئۆزىنىڭ ھۆسن ـ جامالى، زىبۇزىننەتلىك كىيىملىرى ۋە گۈزەللىق ئەھۋالىدىن بەھۇدە سۆزلەرنى قىلاتتى. ئۇلار شۇنداق قىلىپ بىر ـ بىرىدىن ھېچبىر مەنپەئەت تاپالمىدى، ئاخىر بىر مۇبارەك شەھەرگە يېتىپ كەلدى. ئىككىسى بۇنى غەنىيمەت بىلىپ بىر ـ بىرىدىن دەرھال ئايرىلدى. مۇقبىل پەقىرلەر كوچىسىغا قاراپ ماڭدى. مۇدبىر مەيخانىغا يول ئالدى. ئۇ شەھەرنىڭ پادىشاھى مۇقبىلنىڭ سۈپەتلىرى ۋە پەزىلەتلىرىنى ئاڭلاپ ئۇنى كۆرگىلى كەلدى. پادىشاھ مۇقبىلغا كۆپ ھۆرمەت ـ ئېھتىراملارنى كۆرسىتىپ، ئۇنىڭ ئالدىدا ئۆزىنىڭ كەمتەر ۋە ئاجىزلىقىنى ئىزھار قىلدى. دەل شۇ سورۇنغا پادىشاھنىڭ ياساۋۇللىرى قانخور ۋە پاسىق مۇدبىرنى مەھكەم باغلىغان ۋە خارۇ زار قىلغان ھالدا ئېلىپ كەلدى. ياساۋۇللار:

ـ بۇ كېچە باشباشتاقلار مەي ئىچىشىپ، يامان ئىشلارنى قىپتۇ، مۇشۇ ئەبلەخنىڭ سەۋەبىدىن قان تۆكۈلۈش ۋەقەسى يۈز بېرىپتۇ. بۇ نېمىدېگەن زىيانكار ۋە بەتقىلىق ئادەم ـ ھەا! گەپنىڭ قىسقىسى، بۇ ناكەس قاتىل ئۆلگۈچىنى خەنجەر بىلەن ئۆلتۈرگەن، ـ دەپ مەلۇم قىلدى.

پادىشاھ ياساۋۇللارنىڭ ئەرزىنى ئاڭلاپ، مۇدبىرغا دەرھال قىساس (ئۆلۈم) جازاسى ھۆكۈم قىلدى.

مۇقبىل ئۆزىنىڭ كەمتەرلىكى بىلەن ئالىي مەرتىۋىگە ئېرىشتى. مۇدبىر ئۆزىنىڭ مەنمەنلىكى تۈپەيلىدىن ھالاك بولدى.

بەھۇدە خىيالنىڭ ئازابى

بىر تاغلىق كىشى بىر ئېيىقنى تۇتۇۋالدى. ئۇنى كۆندۈرۈپ رام قىلىپ بولغۇچە ئۇنى ـ خەس بېرىپ يېگۈزەتتى، كۈندە ئىككى ۋاخ ئۆلگۈدەك تاياق بېرەتتى. ئاچلىق ۋە تاياق ئازابى بىلەن ئۇ ئېيىقنىڭ ئىچى ۋە تېشىنى جاراھەتلەندۈرەتتى. ئۇ تاغلىق كىشى

ھەربىر تاياق سالغاندا، ئېيىق تۇپراق بىلەن تەڭ بولۇپ يىقىلاتتى. تاغلىق كىشى ئېيىقنى يېتىلەپ، ئىشكىمۇ ئىشىك يۇرۇپ ئويۇنچىلىق قىلاتتى. ئۆيىگە قايتار ۋاقتىدا بولسا ئوتۇنچىلىق قىلاتتى؛ ئۇ ئېيىقىقا ھەددىدىن تاشقىرى كۆپ ئوتۇننى يۈكلەپ، ئۆيىگە توشۇيتتى. كۆپ يوق توشۇغانلىقتىن ئېيىقنىڭ تېنىدە بىر تالمۇ تۇك قالمىغاندى. ئىمكاندىن ئارتۇق جاپالارنى تارتقان ئۇ ئېيىق بارغانسېرى نادان ۋە قاششاق بولدى. نادانلىق تۈپەيلىدىن ئۇنىڭ نەپسىدە تەكەببۇرلۇق پەيدا بولدى. ئۇ ئاھىدا: «قاپلانلارنىڭ بېشىنى ھېيلە ـ مىكىر بىلەن يانجىپ تاشلايمەن» دەپ خىيال قىلسا، يەنە بەزىدە: «شىر، يولۋاسلار يولۇقسا، قارىنىنى يېرىپ، ئۆزۈمگە تائام قىلىمەن» دەپ ئويلايتتى. ئۇ دائىم ئاشۇنداق تائاملارنى ۋە قارچىغىغا ئوخشاش خام خىياللارنى ئويلايتتى. ئاقىۋەتتە ئۆزى ئىتلارغا غىزا بولدى. سېنىڭ دائىم بۇنداق بىھۇدە خىياللاردا بولۇشۇڭ ئاشۇ ئېيىقنىڭ ئەھۋالىغا ئوخشايدۇ. سېنىڭ ئاقىۋىتىڭمۇ ئاشۇ ئېيىقنىڭ ئاقىۋىتى بىلەن ئوخشاش بولىدۇ.

بورىچى شاھ

بىر پادىشاھ بىر مۇبارەك ئىمارەتنى لايىھىلىتىپ بىنا قىلدى. ئۇ ئىمارەت بىلەن بۇتكۇل خەلق شادلىققا چۆمدى. ئۇ ئىمارەتكە شۇ قەدەر ھېسابسىز زىبۇزىننەت بەردىكى، ئۇنى قىياس قىلىپ بولغىلى بولمايتتى. بۇ ئىمارەت شەھەر خەلقى ئۈچۈن زىننەتلەنگەن بولۇپ، ھەممە تەرىپى ئەينەك بىلەن بېزەلگەنىدى. ئۇنىڭ راۋاق ۋە گۈمبەزلىرى سەنئەت قوللىرى بىلەن ياسالغان بولۇپ، ئىمارەت ئۈستىدە خۇددى پەلەك ئۈستىدىكى نۇرلۇق قۇياشتەك ئورۇنلاشتۇرۇلغانىدى. بۇ ئىمارەت ئۈستىلارنىڭ قولىدىن شۇقەدەر چىرايلىق ۋە كۆركەم بولۇپ پۈتۈپ چىقتى. بۇنىڭدىن شەھەر خەلقى چەكسىز شادلاندى. كىشىلەر بۇ شادلىق ئۈچۈن مۇراسىم تۈزدى. ھەربىر كىشى ئۆز ئەپسۇنى بىلەن نۇرغۇن ئويۇنلارنى كۆرسىتىپ، كۆلكە ئۈچۈن نامايان قىلىشتى. ئۇلار بۇ ئارقىلىق شادلىقىنى تېخىمۇ زىيادە قىلىشتى. كىشىلەر ئارىسىدىن بىر بىھايا قاشاڭ كىشىنى ئويۇن ۋە مەسخىرە ئۈچۈن تېپىپ كېلىشتى. ئۇنىڭ ئىسمى بورىچى شاھ ئىدى. ئۇ بېشىدىن ئايىغىچە بورا بىلەن ياسالغان كىيىملەرنى كىيگەنىدى. ئوقياسى ۋە قالقىنىمۇ بوردىن ياسالغانىدى. بورىچى شاھ ئۆزىگە ئوخشاش قاششاق، بەلكى مەسخىرىگە نىشان بولغۇچى ئەخمەقلەردىن ئىبارەتچىنى ياساپ ـ جابدۇپ مەيدانغا ئېلىپ كىردى. ئۇلارمۇ بورا كىيىملەرنى كىيىشىپ ئويۇن كۆرسەتتى. بورىچى شاھنى پادىشاھ دەپ ئاتاپ، ھەر نەپەستە يېڭى ـ يېڭى قىلىقلارنى چىقىرىپ، خالايىقنى كۈلدۈردى. لېكىن بورىچى شاھ ھەزىل ـ چاقچاق بىلەن قىلغان ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى راست دەپ چۈشىنىپ، ئۆزىنى راست پادىشاھتەك ئويلاپ قالدى. شۇڭا مۇراسىم ئاخىرلىشىپ ئويۇن توختىتىلغاندىن كېيىن، ئۇ ئەخمەق لەن ئۆلگەن ئوخشايمەن دەپ، ئۆزىگە ئۆزى ماتەم تۇتتى. كىشىلەر ئۇنىڭ بورا چېدىرى،

بورا تاجى، بوربدىن پۈتكەن تونلىرىنىڭ ھەممىسىنى چۈۋۈپ تاشلىدى. بورىچى شۇنىڭدىن كېيىن چۈشەندىكى، ئۇنىڭ بۇ «شاھ»لىقى پۈتۈنلەي مەسخىرە ئوچۇق ئورۇنلاشتۇرۇلغانىكەن.

ھالاكەتنىڭ سەۋەبى

بۇرۇنقى زامانىدا بىر مۈشتۇمزور پالۋان بار ئىدى. ھۇنەرسىزلىك كەسپىدە تەڭداشسىز ئىدى. چاشكا ۋاقتىدا ئون پاتمان تاماقنى يېسە، كەچتە يەنە شۇنچىلىك غىزاغا ئېھتىياجلىق بولۇپ قالاتتى. بۇ ئىككى تاماقنىڭ ئارىلىقىدا يەنە ئاشۇنچىلىك مىقداردىكى تاماقنى يەپ تۇگىتەتتى. ئەگەر ئۇ مەست پىلغا ئوخشاش زورلۇق قىلىدىغان بولسا، ھەرقانداق پالۋاننىڭ بېلىنى پۈكۈپ تاشلايتتى. بىر چاغلار كەلگەندە ھاياتنىڭ ھاۋادىساتلىرى يۈز بېرىپ، يۇرتتا قالايمىقانچىلىق، پاراكەندىچىلىك پەيدا بولدى. بۇ بالاي قازا شۇنداق ئەۋج ئالدىكى، كىشىلەر يۇرتىنى تاشلاپ مۇساپىر بولۇشقا مەجبۇر بولدى. كىشىلەر جانلىرىنى ئالىقانلىرىغا ئېلىپ، تەرەپ ـ تەرەپلەرگە باش ئېلىپ كېتىشتى. بىر توپ خالايىق شۇ قاتاردا باشقا يۇرتلارغا بېرىپ تىرىكچىلىك قىلىش ئۈچۈن يولغا چىقتى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا ھېلىقى كۈچتۇڭگۇر پالۋانمۇ بار ئىدى. بىراق ئۇ پالۋان يول ئازابى تارتىپ باقمىغانىدى. يولنىڭ ئۇزۇنلۇقى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ساپلا دەشت بولۇپ چۆللەردە يۇرۇشكە توغرا كەلگەنلىكى ئۈچۈن، نەپسى يامانلارنىڭ ھالى ئىنتايىن يامان بولدى. پالۋانمۇ قورسىقى تويغۇدەك غىزاغا ئېرىشەلمەي، ئۆز ھالىغا ھازا تۇتۇشقا باشلىدى. ئىككىنچى كۈنى ئۇنىڭ جىسمىدىن قۇۋۋەت ۋە ماغدۇر دېگەنلەر چىقىپ كەتتى. ئۈچىنچى كۈنى ئورۇق يەتمىگەنلىكتىن چۆلدە ئۆلۈپ كەتتى. شۇنىسى ئاجايىپكى، بۇ يولدا ئۇششاق بالىلارمۇ، قېرىپ مۈكچىيىپ كەتكەن بوۋاي ـ مومايلارمۇ بار ئىدى، لېكىن ئۇلارنىڭ ھەممىسى ئۈچ كۈن جاپالىق يول يۈرگەندىن كېيىن ساق ـ سالامەت ھالدا مەنزىلىگە ئۇلاشتى. ئۇ پالۋان بولسا بۇ مېھنەتلەرگە بەرداشلىق بېرەلمەي، ئەجەل ئالدىدا ئاجىز بولدى. ئۇنىڭ ھالاكىتىگە نەپسىنىڭ يامانلىقى سەۋەبچى بولغانىدى.

جان دەسمايىسى

ئىلگىرى مەلۇم بىر دىيارىدا بىر دۇئانە بار ئىدى. كىچە ـ كۈندۈز ۋەيرانلەردە يۈرەتتى. بۇ ئارقىلىق خەزىنە تېپىش ئۈمىدى بىلەن ئۆمرىنى ئۆتكۈزەتتى. ھەركۈنى ئۇ ۋەيرانىنىڭ بىر تەرىپىنى قېزىپ، خەزىنە ئىزدەيتتى. ئۇ دۇئانە بۇ ئىش تۈپەيلىدىن ئىنتايىن كۆپ جاپا ـ مۇشەققەتلەرنى چەكتى. ئاخىر ئۇنىڭ تەلىيى خەزىنە تەرەپكە يول باشلىدى. ئۇ قازغان لەخمىدىن بىر ئىشىك پەيدا بولدى. كىرىپ قارىسا، بىر چوڭ سارا

ئېكەن. ئۇنىڭ ئىچىدە پەردۇننىڭ بايلىقى، بەلكى قارۇننىڭ خەزىنىسىدەك كۆپ خەزىنە بار ئىدى. شاھانە كۆيتىن قىمىق دانە چوڭ كۆيتە دەپىن ـ دۇنيا بار ئىدى. ئۇ دۇانە خەزىنىلەرنى كۆرۈش بىلەنلا ھوشىدىن كېتىپ يىقىلدى. ئۇ يەرگە توساتتىنلا بىر ياراملىق ناكەس ئادەم كىردى. قارىسا، خەزىنە ئۇستىدە بىر كىشى ھوشسىز يېتىپتۇ، ئۇ يارىماس لەنىتى بۇ دۇانىنى ئۆزىگە خەۋپ دەپ بىلىپ، دەرھال تىخ تارتىپ، خەزىنە ئۇستىدىلا دۇانىنىڭ قارنىنى يېرىپ تاشلىدى. خەزىنىلەر ئۇ ناكەسكە بىر ئۆمۈرلۇك سەرمايە بولدى، ئەمما دۇانە بولسا بۇ ئىش ئۈچۈن جان دەسمايىسىنى قولدىن بېرىپ قويدى.

ئەقىل ئىگىسى بولسا ئۇ...

ئۇمىمان دەريالىقىدا ياشايدىغان بىر سودىگەر سودا ئۈچۈن دەريا ساھىلىغا باراتتى. سودىگەر جاۋاھىر ئۈچۈن غەۋۋاسلارغا بىرنەچچە دىرھەم پۇل بېرەتتى. غەۋۋاسلار بېشىنى تۆۋەن قىلغىنىچە سۇ ئاستىغا شۇڭغۇپ، يۈزمىڭلارچە جاپا ـ مۇشەققەتلەر بىلەن دەريانىڭ تېگىگە يېتەتتى. ئۇ يەردىكى سەدەپلەرنى ئېلىپ چىقىپ سودىگەرگە بېرەتتى. ئۇ سەدەپلەرنىڭ ئىچىدىن يا ئۇششاق ئۇنچىلەر چىقاتتى ياكى بولمىسا بىرەر چوڭ گۆھەر تېپىلىپ قالاتتى. بۇنداق گۆھەرلەر شاھلار تاجىنىڭ شان ـ شەرىپى بولاتتى. لېكىن ئۇ غەۋۋاسلارنىڭ ئالدىغىنا ئىش ھەققىدىنلا ئىبارەت ئىدى. سودىگەر شۇ قەدەر قىممەتلىك بايلىقنى قولغا چۈشۈرگەن بولسىمۇ، لېكىن غەۋۋاسلارغا بىر ـ ئىككى يارماقتىن پۇل بېرىپلا بولدى قىلاتتى. ھەر ھالدا ئۇ غەۋۋاسلار بىر ـ ئىككى يارماق بولسىمۇ ئىش ھەققى ئېلىپ بەھرىمەن بولىدۇ. لېكىن مەن ھۇمايغا ھېچكىم ھەق بەرمەيدۇ. ئىت يەيدىغان سۆڭەكلەرنى يەپ، نەپسىگە ئارام بېرىسەن. شۇڭا ئەقىل ئىگىسى بولسا، بۇنداق بىھۇدە سۆزلەرنى قىلمىغىن. بۇنداق سۆزلىرىڭنىڭ ھەممىسى خاتا.

سودىگەرنىڭ ئۆلۈمى

ھىندىستان دىيارىدا بىر سودىگەر بار ئىدى. سودا ساھەسىدە تەڭداشسىز ماھىر ئىدى. ئۇنىڭ مېڭىسىگە سودا دەسمايىسىنى كۆپەيتىش خىيالى كىرىۋېلىپ، خەتەرگە پولۇقۇش ئېھتىمالىنى يادىدىن چىقىرىپ قويدى. سودىدا پايدا تېپىش ئۈچۈن بىر مەملىكەتتە تۇزۇكرەك ئون كۈن دەم ئالماي، تەرەپ ـ تەرەپكە سەپەر قىلاتتى. سودىگەر بۇ ئۇستىدە نەچچە يىللاپ ئاشۇنداق سەپەر قىلدى. دەريانى ھەرقانداق ئاپەتنىڭ ماكانى دەپ بىلسە بولىدۇ. بىر چاغلاردا ئۇنىڭ سودا كېمىسى مەككە ئەتراپىدا سۇ ئىچىدە ئايلىنىپ يۈرۈپ سودا قىلدى. مەككىگە يېقىن كېلىپ قالغان بولسىمۇ، لېكىن ھەج

پەرىزىنى ئادا قىلماي ياندى. ئۇنىڭ كېمىسىدىكى خالايىق سودىگەرگە:

– بۇ يەرگە كەلگەن بولغاندىكىن ھەج شەرىپىگىمۇ مۇيەسسەر بولغىن، – دەپ تەۋسىيە قىلىشتى.

لېكىن پۇلغا بولغان ھېرىسمەنلىك سودىگەرنىڭ ھەج قىلىشىغا يول بەرمىدى. بىر كۈنى دەريادا قاتتىق بوران چىقتى. دولقۇن پەيدا بولۇپ، كېمە گاھى پەسكە چۈشۈپ، گاھى ئېگىزگە سەكرەشكە باشلىدى. نەتىجىدە سودا ۋە پايدا قايغىسىغا غەرق بولۇپ كەتكەن بۇ كىشىنىڭ كېمىسى دەريادا غەرق بولۇپ تۇگەشتى. سودا خىيالى ھەجگە يول بەرمىگەن بۇ كىشى ئاخىر بىر بېلىققا غىزا بولدى.

كۆڭۈل ئەينىكى

مۇھەببەت سىرلىرىدىن سۆز ئاچقۇچىلار ئۆز قەلبىدىن مۇنداق گۆھەرلەرنى تۆكتى:

بىر گۈزەل پادىشاھ بار ئىدى. ھۆسن ـ جامالدا شەرق قۇياشىدەك ئىدى. ئۇنىڭ قوشۇنلىرىمۇ پۇتۇنلەي ئاي يۈزلۈك گۈزەللەر ئىدى. ئۇ پادىشاھنىڭ كېلىشكەن قامەتلىرىگە سەرۇلەرمۇ بەند ئىدى. نۇرلۇق يۈزلىرى ئالدىدا قۇياشمۇ شەرمەندە ئىدى. يۈزلىرى پۈتكۈل ئالەمگە ئوت سالاتتى. چىرايىغا قاراش ئىنتايىن خەتەرلىك ئىدى. ئۇنىڭ گۈزەللىك غۇرۇرىغا پۈتۈن جاھانىنى قاپلىدى. ئىشقىنىڭ قاراقچىلىرى جانلارغا ھۇجۇم قىلدى. ئۇنىڭ جاھانغا زىننەت بەرگۈچى چىرايىدا يۈزمىڭلىغان ناز ۋە ئۇلۇغلۇق نامايان ئىدى. ئۇ پادىشاھ گاھى ئاتلىنىپ مەيدان ئىچىدە ئات چاپتۇرسا، ئۇنىڭ ئالدىغا ئۇدۇل كېلىپ قالغان كىشى ئۇنىڭ ھۆسنىنى كۆرۈش بىلەنلا ھوشىدىن كېتىپ جېنىدىن جۇدا بولاتتى. مەيداندىن يانغاندا ئۇ پادىشاھنىڭ ھۆسن ـ جامالىنى كۆرۈپ ئۆلگەنلەرنىڭ تولىلىقىدىن يوللار توسۇلۇپ، جاھان ئىچىدە ھەددىدىن تاشقىرى كۆچلۇك سۇرەن ـ چۇقان پەيدا بولاتتى. ئۇنىڭ زۇلمىدىن جاھان مەملىكىتى بۇلاڭ ـ تالاڭ بولۇپ ئۇچرايتتى. پادىشاھ خالايىقنىڭ ئۆلۈمىدىن مالال بولۇپ، كىشىلەرگە ئۆز چىرايىنى ئەينەن كۆرسەتمەسلىك نىيىتىگە كەلدى. شۇڭا پەرمان چۈشۈرۈپ بىر ئەينەك تەييار قىلدۇرۇپ، تەختىنىڭ ئالدىغا ئورناتتى. ئاندىن قەسىرنىڭ ئالدىدا بىر ئورۇن راسلاپ، ئۇ يەرگە جاھانىنى يورۇتقۇچى قۇياشتەك بىر ئەينەكنى ئورناتقۇزدى. بۇ ئەينەك ئورنىتىلىشتىن بۇرۇن شاھنىڭ ھۆسنىدىن ھېچكىم مەنپەئەت ئالالمىغانىدى. ئەينەك تەييار بولغاندىن كېيىن پادىشاھمۇ ئەينەكتىن ئۆز ھۆسنىنى كۆرەلەيدىغان بولدى. خالايىقمۇ پادىشاھنىڭ ئەينەكتە ئەكس ئەتكەن ھۆسن ـ جامالىنى كۆرۈپ مەنپەئەتلىنەلەيدىغان بولدى. بۇ گۈزەللىكتىن ئۆزىمۇ بەھرىمەن بولدى. باشقىلارمۇ بەھرىمەن بولدى.

ئەي مەسلەك ئىگىسى، سەنمۇ كۆڭلۈڭنى ئاشۇ ئەينەك دەپ خىيال قىلغىن. ئۇ

پادىشاھ ئۆز جامالىنىڭ ئەكسىنى سېنىڭ ئاشۇ كۆڭۈل ئەينەكتىگە سالىدۇ. تېنىڭ قەسىرىدە كۆڭلۈڭنى ئەينەك دەپ بىلگىن. شاھ ھۆسنىگە ئاشۇ ئەينەكتىن نەزەر سالغىن. سەن ئالدى بىلەن ئۇ ئەينەكنى تازىلاپ نۇرلاندۇرمىساڭ، شاھ ئۆز ئەكسىنى ئۇ يەرگە سالمايدۇ. كۆڭلۈڭنى پاك تۇتقىن، ئاندىن ئۇ پادىشاھنىڭ گۈزەل ھۆسن - جامالىنىڭ ئەكسى كۆڭۈل ئەينىكىڭدە دائىم جىلۋىلىنىپ تۇرىدۇ. سەن ئۇ ئەينەككە ئۇدۇل تۇرۇپ، سولماس گۈزەللىكنى تاماشا قىلغىن. كۆڭۈل ئەينىكىڭ قانچە پاك ۋە روشەن بولسا، ئۇ گۈزەل ھۆسنىمۇ ئۇنىڭدا شۇنچە نۇقسانسىز ئەكس ئېتىدۇ.

بايلىق دېگەن...

بەسرە شەھىرىدە بىر يارماس، بېخىل كىشى بار ئىدى. ئۇ نادانلىق بىلەن ئالتۇن - كۈمۈش يىغىشتا تەڭداشسىز ئىدى. دۇنيا ۋە مال - مۈلۈك يىغىشتا ئۇنىڭ بېخىللىق داڭقى ھاتەمنىڭ سېخىيلىق داڭقىدىنمۇ كەڭرەك تارقالغانىدى. ئۇ ئاچ كۆز كىشى كۆپ چاپا - مۇشەققەتلەرنى چېكىپ، ئۇستى - ئۈستىلەپ ئالتۇن - كۈمۈشلەرنى توپلايتتى. ئۇنىڭ توپلىغان مال - دۇنيالىرى ھەددى - ھېسابسىز كۆپەيدى. ئۇ ئاچ كۆز يەر ئاستىدا يوشۇرۇن خەزىنىلەرنى تەييار قىلىپ، مال - مۈلۈك ۋە ئالتۇن - كۈمۈشلەرنى پوشۇراتتى. شۇنچىۋالا بايلىقلارغىمۇ كۆزى تويمىغان بۇ پەس مىجەزلىك كىشى بىرمۇنچە ئالتۇن، تىللا ۋە قىممەت باھالىق جاۋاھىراتلارنى يىپقا ئۆتكۈزۈپ بوينىغا ئېسىۋالغانىدى. بۇ بايلىقلارنى ئۇ تويمىغۇر ئادەم خۇددى پەلەك كۇندۇزى يۇلتۇزلارنى يوشۇرغاندەك يوشۇرۇپ، بوينىدا ساقلايتتى. ئۇ كۆڭلىدە: «بۇ بايلىقلار مېنىڭ تېنىمنىڭ قۇۋۋىتى، جېنىمنىڭ ساقلىقى ۋە راھىتىدۇر» دەپ ئويلايتتى.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇ كىشى مال سودىسى بىلەن دەريا لېۋىگە باردى. بىرمۇنچە ھارام بايلىقنى قولغا چۈشۈرۈشنى كۆڭلىگە پۈكۈپ، ئۇ يەردە ساقلاپ تاماق يېدى. ئاندىن قولىنى يۇماقچى بولۇپ دەريا سۈيىگە ئېگىشكەنىدى، بوينىدىكى ئالتۇن ۋە تىللا جاۋاھىرلىرى ناھايىتى ئېغىر بولغانلىقى ئۈچۈن ئۆزىنى رۇسلىيالماي دەريا‌غا چۈشۈپ كەتتى. بۇ قىلىقسىز كىشى ئۆزى ئېسىۋالغان بايلىقلارنىڭ ئېغىرلىقى بىلەن ھايال ئۆتمەيلا دەريا تېگىگە چۆكۈپ كەتتى، ئۇ نەسلى پەس شۇنچە تىپىرلاپ باقتى، بىرەرسىنىڭ ئۆزىگە ئارغامچا تاشلاپ بېرىشىنى ئۈمىد قىلىپ، جېنىنىڭ بارچە تەلپۈندى. ئۇنىڭ ئادەملىرى بۇ يارماسنى دەريادىن سۈزۈۋېلىشقا ھەرىكەت قىلىپ بولغۇچە، ئۇنىڭ ئېسىۋالغان بايلىقلىرى ئۇنى شۇنچە تېزلىكتە سۇ ئاستىغا ئەكىرىپ كەتتى. چۈنكى ئۇنىڭ ئېسىۋالغان ئالتۇن - تىللالىرى ناھايىتى ئېغىر ئىدى. شۇڭا ئۇ كىشى سۇ تېگىدە مال - دۇنيا قاتارىدىكى سەدىپكە ئوخشاش قېپقالدى.

ئۇ ئادەمنىڭ جېنىغا ئاپەت يەتكۈزگىنى ئەلۋەتتە ئۆزى يىغقان بايلىق ئىدى. ئۇنىڭ يوشۇرۇپ قويغان يەر ئاستىدىكى خەزىنىلىرىمۇ بۇلاڭ - تالاڭغا ئۇچرىدى. ئالتۇن -

كۆموش يىغىشنىڭ ئاقىۋىتى ئەنە شۇنداق مۇدھىش بولىدۇ. سەن ئۇنىڭ سەۋداسىدىن قول ئۈزگىن، بايلىق تەرەپكە ھەرگىز مايىل بولۇپ كەتمىگىن، چۈنكى بايلىق دېگەن يوقلۇق دېگىزى بولغان دۇنيانىڭ گىردابىدۇر.

پۇشايمان پايدا بەرمەس

بىر قەلەندەر بار ئىدى. دائىم مەست ـ گاراڭ يۈرەتتى. ئۇ بەڭ خىيالى بىلەن ئۆزىنى يوقاتقانىدى. كېچە ـ كۈندۈز بەڭ چېكىپ ھوشسىز يۈرەتتى. ئۇنىڭ كۆرۈنۈشى خۇددى بۇ ئالەمنى تەرك ئەتكەن بىر شەيخكە ئوخشاپ كېتەتتى. ئەمما ئۇنىڭ كېچە ـ كۈندۈز خىيال قىلىدىغىنى شاراب بىلەن نەشە ئىدى. بەڭ چېكىپ مەست بولۇپ، قۇرۇق خىياللارنى قىلاتتى. خىيال بىلەن راھەتلىنىپ، كۆڭلىنى خۇش قىلاتتى.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇ بەڭنى ئادەتتىكىدىنمۇ كۆپرەك ئىستېمال قىلىپ، سەيلە قىلىش ھەۋىسى بىلەن بىر خارابلىككە يېتىپ كەلدى. ئۇ بىر ئەسكى تامغا يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ، خىيال ئالىمىنىڭ سىر ـ ئەسرارلىرىنى سەيلە قىلىشقا باشلىدى. ئۇ مەستلىكتە ئۆزىنى بىر گۈلشەندە دەپ خىيال قىلدى. ئۇنىڭ ئەتراپىدا بارلىق ئەيش ئىشرەت، كەيپ ـ ساپا ئەسلىھەلىرى تەپمۇ تەق تۇرغانمىش. ئۆزى بىر ئالىي قەسىرگە ئورۇنلاشقانمىش. ئۇ قەسىر كۆركەملىكتە ۋە زىبۇزىننەت جەھەتتە مەشھۇر رەسسام مانىينىڭ سۈرەتخانىسىدىنمۇ گۈزەلمىش. ئۇ بەڭگى بارا ـ بارا ئۆزىنى شاھ جەمشىدنىڭ تەختىدەك ئالىي بىر تەخت ئۈستىدە ئولتۇرغاندەك ھېس قىلدى. ئۇنىڭ يېنىدا بىر گۈل يۈزلۈك گۈزەل قىز بارمىش. ئۇ ئاشۇ قىز بىلەن ئەيش ـ ئىشرەتكە مەشغۇل بولۇپ ئۇنىڭدىن مۇرادىنى ھاسىل قىلىۋاتقانمىش. ئۇ بەڭگى ئاشۇنداق خىيال بىلەن ئۆزىنى ئالىي تۆشەكتە لەززەتلىنىپ يېتىۋاتىمەن دەپ بىلەتتى. ئەمەلىيەتتە ئۇ يەنىلا ئاشۇ كونا تاملىقتا ئىدى. ئۇ ھوشسىزلىقتا بۇ كونا تاملىقنى ئالىي قەسىر دەپ ئويلاپ قالغانىدى.

ئۇ ۋەيرانە جاينىڭ بۆلۈڭىدىن بىر چايان چىقىپ كەلدى. ئۇ زەھەرلىك نەشتىرىنى ھەر تەرەپكە سانجىپ، ئەتراپىنى ئايلىنىپ، ھېلىقى قەلەندەرنىڭ يېنىغا كەلدى. چايان ئۇنىڭغا ھەر تەرەپتىن نەشتەر سانجىشقا باشلىدى. ئۇ قەلەندەر يەنىلا ھېلىقى گۈل يۈزلۈك قىز بىلەن سۆيۈشۈۋاتىمەن دەپ خىيال قىلاتتى. چايان ئۇنىڭ ئەرلىك ئەزاسىغا نەشتەر سانجىدى. لېكىن ئۇ بەڭگى بۇنى بىلمەستىن ئۆزىنى ئاشۇ گۈزەل قىزنىڭ ۋىسالىدىن لەززەت ئېلىۋاتقاندەك، ئۇنىڭدىن پۈتكۈل ئارزۇلىرىغا قېنىپ، كۆڭلى ئىستەكلىرىنى تامامەن ھاسىل قىلىۋاتقاندەك سېزەتتى. بارا ـ بارا ئۇنىڭ تېنىگە چايانىنىڭ زەھىرى ئۆز تەسىرىنى كۆرسىتىشكە باشلىدى. قەلەندەر ھوشىغا كېلىپ تېپىرلاشقا باشلىدى. ۋارقىراپ ناله ـ پەريات كۆتۈردى. ئورنىدىن تۇرۇپ، ئىزتىراپقا چۈشۈپ، بىتاقەت بولۇشقا باشلىدى. نەزمە:

نې گۈلۈ گۈلشەن ئىدى، نې قەسرۇ تەخت،
نې يانىدا مەھۇەشى فىرۇزە بەخت.

قەلەندەر قارىسا، ئەتراپىدا گۈلمۇ يوق، گۈلشەنمۇ يوق، يېنىدا ئاي يۈزلۈك گۈزىلمۇ يوق ئىدى. بۇ پاسىق خىياللارنىڭ ھەممىسى ئۇنى تاشلاپ كېتىپ قاپتۇ. لېكىن تېنىدە چاياننىڭ زەھىرى قېپقاپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ئۆزىنىڭ قىلغان خىياللىرىنىڭ پۈتۈنلەي خاتا ئىكەنلىكىنى چۈشەندى. ئەمما ۋاقتى ئۆتكەندە قىلغان پۈشايمانىنىڭ تېرىقتەك پايدىسى بولمىدى.

ئەي غاپىل، ساڭىمۇ راستىنلا ئاشۇنداق ئەھۋال دۈچ كەپتۇ. مېڭەڭگە بۈزۈق خىياللار كىرىۋاپتۇ. قاچانكى ساڭىمۇ ئەجەل نەشتىرى سانجىلغاندا، ئاندىن غەپلەت ئۇيقۇسىدىن سەسكىنىپ ئويغىنىسەن، ئۇ چاغدا قىلغان پەرياد ـ پىغانلىرىڭ قىلچىلىك ئەسقاتمايدۇ. كېيىن ئەھۋالنى بىلگىنىڭدە نېمىشقا ئۇ پادىشاھتىن يىراق چۈشكەندىمەن، دەپ، جېنىڭنى پىراق ئازابى چىرمىۋالىدۇ.

يىگىتنىڭ ئاشقلىقى

ئەرەستۇنىڭ بىر شاگىرتى بار ئىدى. دائىم دەرس ھالقىسىدا ئۆگىنىشكە مەشغۇل ئىدى. ئەرەستۇ ھېكىم ئۆزىنىڭ شاگىرتلىرى ئىچىدە ئۇنى ھەممىدىن بەكرەك ياقتۇراتتى. شۇڭا ئۇنىڭغا بالىلىق دەۋرىدىن باشلاپلا ياخشى تەربىيە قىلىپ، بارلىق مەخپىي ئىلىملەردىن تەلىم بېرەتتى، ئۆگىنەتتى. شۇنداق قىلىپ ئۇ يىگىت ئەرەستۇنىڭ توّت يۈز ھېكىم ۋە ئالىم شاگىرتلىرى ئىچىدە ھەممىدىن بىلىملىك، بارچىسىدىن دانا بولۇپ يېتىشتى. ئىلىم ـ ھېكمەتتە ئەرەستۇدىن قالسلا ئاشۇ يىگىت تۇراتتى. ئەرەستۇ ھېكىمنىڭ كۆڭلىدە: «بۇ يىگىتنى ئىسكەندەرگە خاس مۇلازىم قىلىمەن» دېگەن خىيالى بار ئىدى. ئۆزى بىر ياقلارغا كەتكەندە بۇ شاگىرتىنى ئۆز ئورنىدا ئورۇنباسار قىلىپ قالدۇرماقچى ئىدى. بۇ يىگىتنى ئۆزىنىڭ مول ھېكمەتلىرى بىلەن ئەپلاتونغا ھەمكار بولۇپ، ئىسكەندەرگە ئۇنۇملۇك خىزمەت قىلىدۇ، دەپ ئويلايتتى.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇ دانىشمەن شاگىرت بىر يول بىلەن سىرتتىكى بىر يەرگە باردى. شۇ تۇپەيلىدىن ئۇ بىرسىنى ئۆچرىتىپ، ئۇنىڭغا ئاشىق بولۇپ قالدى. ئۇ ئاي سۈپەت گۈزەل قىز ئىنتايىن تاش يۈرەك ئىدى. ئۇ ناز ـ كەرەشمە بىلەن يۈزىدىن نىقابنى ئېلىپ، بۇ شاگىرتنىڭ دىلىنى ۋە ئىمانىنى بۇلاڭ ـ تالاڭ قىلدى. بۇ يىگىت ئۇ كۆمۈش تەنلىك نازىنىنىنى كۆرۈش بىلەنلا ئۇنىڭغا ئاشىقى بىقارار بولدى. ئۇنىڭ ئىشقىدا زار بولدى. شۇنىڭدىن كېيىن يىگىت ئۇ قىزنىڭ ۋىسالىغا يېتىشكە بەل باغلاپ، نۇرغۇن تىرىشچانلىقلار بىلەن ئارىغا كىشى قويدى. ھەددى ـ ھېسابسىز خەزىنە ۋە

جاۋاھىراتلارنى خەجلەپ، ئۇ دىلرابانى ئۆزىگە رام قىلدى. ئاخىر نىكاھىغىمۇ ئالدى. يىگىت بۇ گۈزەل سەنەمنىڭ ۋىسالىغا يەتكەندىن كېيىن، پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن ئۇ گۈزەل قىزغا بېرىلىپ كەتتى. ئۇنىڭغا شۇ قەدەر شەيدا ۋە مەھلىيا بولۇپ كەتتىكى، كىتاب سەھىپىلىرىگە قاراپمۇ قويماستىن، ئاشۇ گۈزەلنىڭ چىرايىغا قاراپلا كۈن ئۆتكۈزىدىغان بولدى. ئۇنىڭ رۇخسارىدىن بىرەممۇ كۆزىنى ئۈزمەيتتى. ئۇ ئۆز ئايالىغا مەستانە بولۇپ كەتكەچكە ئۆگىنىشتىنمۇ توختىدى.

ئەرەستۇ بۇ شاگىرتىنىڭ ئەھۋالىغا قاراپ، ئۇنى پەند ـ نەسىھەت بىلەن ئوقۇشقا دەۋەت قىلماقچى بولدى. قانچە نەسىھەت قىلغان بولسىمۇ، ئۇ يىگىتكە نەچچە يىلدىن بېرى ئۆگەتكەن ئىلىم ـ ھۈنەرلىرىنىڭ ھەممىسى زايە بولۇشقا باشلىدى. ئۇ تەڭداشسىز ئالىم قانچە ـ قانچە چارە ـ تەدبىر ۋە ئۇيۇ ـ پىكىرلەرنى قىلغان بولسىمۇ، بۇ ئىشقا ئۇنۇملۇك بىر چارە قىلالمىدى. ئەرەستۇ ئاخىر بىر چارىنى ئويلاپ چىقتى. بۇنى ئۇ شاگىرتىدىن مەخپىي تۇتتى.

ئەرەستۇ پەيتىنى پايلاپ تۇرۇپ، بىر خەتەرلىك دورىنى ئۇ گۈزەل نازىنىنىغا يېگۈزۈۋەتتى. ئۇزۇن ئۆتمەي ئۇ ئاي يۈزلۈك جانان ئاھۇ ئەپغان قىلىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ جىسمىغا زەئىپلىك ئۇستىگە زەئىپلىك يۈزلەندى. ئاغرىق ئازابىدىن ئوتقا چۈشكەن قىلدەك تولغىنىشقا باشلىدى. ئۇ يىگىت قانچىلىغان چارە ـ تەدبىرلەرنى ئىشقا سېلىپ باقتان بولسىمۇ، لېكىن قىلچە ئۈنۈمى بولمىدى. يىگىت ئايالىنىڭ نالە ـ پەريادىغا چىداپ تۇرالمىدى. ئۇنىڭ رەنجۇئازابلىرى بارغانسېرى كۈچىيىپ، يۈقىرى چەككە يەتتى. يىگىت شۇنىڭدىن كېيىن بىچارە بولۇپ ئۇستازىنىڭ ئالدىغا كەلدى. خىجالەتچىلىك ۋە قىيىنچىلىق سەۋەبىدىن بېشىنى تۆۋەن سېلىپ، ئەھۋالنى بايان قىلدى. ئۇستاز ئەرەستۇ بۇ شاگىرتىنىڭ ئېھتىياجىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، شاگىرتىنىڭ ئۈيىگە كەلدى.

ـ سەن بۇگۈن ئىسكەندەرنىڭ خىزمىتىگە بېرىۋەرگىن، مەن بۇ گۈزەلنىڭ ئاغرىقىغا ئامال قىلىپ، ئۇنى ساقايتاي، ـ دېدى ئەرەستۇ شاگىرتىغا.

شاگىرت ئۇستازىنىڭ سۆزىنى قوبۇل قىلىپ، ئىسكەندەرنىڭ خىزمىتىگە كەتتى. ئەرەستۇ بۇ پەرى پەيكەرنىڭ كېسىلىنى داۋالاشقا كىرىشتى. ئۇنىڭغا ئالدى بىلەن ئىچىنى كېسەلدىن تازىلىغۇچى سۇرگە دورىلىرىنى تەييارلاپ ئىچۈردى. ئۇستاز ئۇزۇملىرىغا:

ـ سىلەر بىر قاچىنى ئېلىپ كېلىپ، ئىشكىتە ھوشيار ئولتۇرۇڭلار. بۇ ئاغرىقنىڭ ئىخراج قىلغانلىرى نېمە بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ئۇنى تۆكمەي بىر ئىدىشقا يىغىپ ساقلاڭلار، ـ دېدى.

ئۇستاز بۇ كۆلىمىدىن چىقىشى ھامانلا، بۇ ئىخراج قىلغۇچى ئۆتكۈر دورىلار ئۆزىنىڭ كۈچىنى كۆرسەتتى. ئۇ نازىنىنىڭ ئىچكى ئەزاسىدىكى بارلىق غەلىغەشلەرنى سۇرۇپ

ئىخراج قىلىپ، قەي قىلدۇرۇشقا باشلىدى. ئەرەستۇ ئىشىك ئالدىدا ساقلاپ ئولتۇردى. ئىخراج سەۋەبىدىن ئۇ بىمارنىڭ ھېچ ماجالى قالمىدى. بىر تەرەپتىن قەي قىلىپ، يەنە بىر تەرەپتىن ئىچى سۇرۇپ، جىسمىدا بىر قەتىرە قان ياكى بەلغەم ياكى سەۋدا ۋە ياكى سەپرا دېگەنلەردىن ئەسەرمۇ قالمىدى. بۇ ئاق بەدەنلىك گۈزەللىكنى تېنى ياغدۇرسىزلىنىپ، چىرايىدىن رەڭ، كۆزلىرىدىن نۇر كەتتى.

كەچ كىرگەندە شاگىرت قايتىپ كەلدى. ئەرەستۇ ئۇنىڭغا:

— كىرىپ مەھبۇبەڭ بىلەن كۆرۈشكىن، — دېدى.

يىگىت ئۆيگە كىرىپ ئايالىغا قارىدى. ئۆيدە چىرايى تاتىرىپ كەتكەن، ھالسىزلانغان، كۆرۈمسىز بىر ئايال ياتاتتى. يىگىت ئۆز ئايالىنى تونۇيالمىدى.

— مېنىڭ گۈل بەدەنلىك، ئاي يۈزلۈك مەھبۇبەم قېنى؟! — دېدى ئۇ ئىختىيارسىز ھالدا پەريات قىلىپ.

دانىشمەن ھېكىم ئۆز شاگىرتىنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ئۆيگە كىرىپ، ئۇلارنىمالارغا بۇيرۇدى:

— بىمارنىڭ ئىخراج قىلغان غەلغەشلىرى ئېلىنغان ئىدىشنى ئەكېلىڭلار، بۇ شاگىرت ئۇنى كۆرسۇن. چۈنكى بۇ شاگىرتنىڭ ياخشى كۆرگەنلىرى ئەنە شۇ غەلغەش ۋە قۇسۇقلاردىن ئىبارەت ئىدى.

ئىدىش كەلتۈرۈلدى. ئۇنىڭ ئىچىدە ھەرخىل، ھەر قىسىما قۇسۇقلار، قان، بەلغەمله‌ر ۋە نىجىس، مەكرۇھ ماددىلار تولۇپ تېشىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ بەتبۇي پۇراقلىرى ئۆينى بىر ئالدى. ئۇنىڭغا قارىغان كىشىنىڭ كۆڭۈللىرى ئېلىشىپ، ئەتلىرى لىكەنلىشىپ كېتەتتى. شاگىرت بۇلارغا قاراپلا سەسكىنىپ كەتتى.

— ئەنە، ئالغىن، — دېدى ئۇستاز ئۇنىڭغا ئىدىشنى كۆرسىتىپ، — سېنىڭ سەرۇي پويلۇق، گۈل يۈزلۈك ئامرىقىڭ ئەنە ئاشۇ. سەن نەچچە ۋاقىتتىن بېرى ئەنە ئاشۇنىڭغا ئاشىق بىقارار بولۇپ كەلدىڭ.

يىگىت ئۇستازى ئالدىدا ئۇيالغىنىدىن يەردىن ئۇستۇن قارىيالمىدى. ئەرەستۇ بۇ شاگىرتنىڭ خىجىل بولغانلىقىنى كۆرۈپ:

— ئەي ئوغلۇم، مەن سېنىڭ ئەھۋالىڭنى ئوڭشاش ئۈچۈن ئالدى بىلەن ئايالىڭغا چارە قوللاندىم. بۇ ئارقىلىق ئەمەلىيەتته سېنىڭ كېسىلىڭنى داۋالىدىم، — دېدى.

سېنىڭ ياخشى كۆرگەن مەشۇقۇڭمۇ بۇ ھېكايىدىكى بىلەن ئوخشاش. ئەي ناپاك مەخلۇق، سېنىڭ بۇنداق ئاشىقلىقىڭ ھەقىقي ئىشق ئىگىلىرى ئالدىدا ئۇياتتۇر.

سەۋدايى ئاشىق

كۆڭلى پاراكەندە بولغان بىر سەۋدايى بار ئىدى. ئۇ بىر ئاي يۈزلۈكىنىڭ سەۋداسى بىلەن زار ۋە ناتىۋان بولغانىدى. ئۇ سەۋدايىنى شەيدا قىلغان ئاي يۈزلۈك گۈزەل ھۆسن –

جامالدا ئالەمگە غوۋغا سالغانىدى. شۇ تۇپەيلىدىن مەملىكەت ـ مەملىكەت، شەھەر شەھەرلەردە سۇرەن ـ چۇقانلار پەيدا بولغانىدى. ئۇ گۈزەللىكى بىلەن جاھانغا ئاپەت سالسا، ناز ـ كەرەشمىلىرى بىلەن جانلارنى بالاغا قويياتتى. ئۇنىڭ چېھرى ئالدىدا ھۆرپەرىلەرمۇ مەغلۇپ ئىدى، ھۆسن ـ جامالى ئالدىدا ئاي بىلەن كۈنمۇ پىنھانغا يوشۇرۇنۇپ، ئۆزىنى كۆرسەتمەيتتى. گەرچە ئۇنىڭ ھۆسنىدىن لۇتپى ـ ئېھسان كۆرۈلۈپ باقمىغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇ ئىككى ئىش بىلەن مەشھۇر ئىدى، بىرى، ئۇ ناھايىتى زېرەك ئىدى. ئەقىل ۋە سەزگۈرلۈك جەھەتتە كامالەتكە يەتكەنىدى؛ يەنە بىرى، جاپا ۋە زۇلۇم سېلىشتا شىددەتلىك ئىدى.

مەجنۇن كەبى پاراكەندە بولغان بۇ ئاشىق بىر كۈنى مەشۇقىنى ئەسلەپ، ئۇنىڭ يۈزىنى گۈلگە، بويلىرىنى سەرۋىگە، كۆرۈنۈشىنى توزغا، يۈرۈشلىرىنى كەكلىككە ئوخشىتىپ قىياس قىلىدى. ئۇ دىۋانە ئۆزىگە خۇش ياققان ئاشۇ سۆزلەرنى ھەر دەم تەكرارلاۋاتقىنىدا، ئۇنىڭ مەشۇقى يېتىپ كەلدى ـ دە، پىنھان جايدا تۇرۇپ بۇ سۆزلەرنىڭ ھەممىسىنى ئاڭلىدى. ئاندىن يوشۇرۇنغان يەردىن چىقىپ، ئۇ بىچارىنىڭ يېنىغا كەلدى.

ـ سەن ئېيتقان بۇ مەدھىيىلەرنىڭ ھەممىسى تەنە ۋە كىنايىدىن باشقا نەرسە ئەمەس، ـ دېدى ئۇ گۈزەل، ـ بۇ سۆزلىرىڭ ماڭا قاتتىق ھاقارەت، چەكسىز ئازار نومۇس! سەن مېنىڭ قامىتىمنى سەرۋى دېدىڭ، لېكىن سەرۋى ماڭا ئوخشاش ماڭالامدۇ؟! يۈزۈمنى گۈلگە ئوخشاتتىڭ، لېكىن گۈلنىڭ يۈزلىرىدە مېنىڭكىدەك يۈزلەرچە بالا ـ قازا پەيدا قىلالايدىغان كۆز ۋە قاش بارمۇ؟! شەكىل ـ سىياقىمنى توزغا ئوخشاش دەپ گۈمان قىلدىڭ، توز قاچان ئەلنىڭ ئەقىل ـ ھوشىنى ئېلىۋالالمىغان؟! يۈرۈشلىرىمنى كەكلىككە ئوخشىتىپ، لەقەم قويدۇڭ، بىراق كەكلىك كىشىلەرنى ئۆزلىيالمايلا قالماستىن، ئەكسىچە كىشىلەرنىڭ دامىغا چۈشۈپ، ئۇلارغا ئەسىر بولىدىغۇ؟!

ئاي يۈزلۈك گۈزەل غەزەپ بىلەن بۇ سۆزلەرنى ئېيتىپ، ئۇ بىچارىگە خىتاب قىلدى. ئاشىق ئۇنىڭغا جاۋاب بېرىشكە ئاجىز كېلىپ، مۇنداق دېدى:

ـ مەن يېڭىلىشىپتىمەن. بۇنىڭ ئۈچۈن ئالدىڭدا ئىنتايىن خىجىلمەن. لېكىن مەن ئۆزۈمچە سېنىڭ تەرىپىڭنى قىلغانىدىم. مەن سېنىڭ گۇناھكار قۇلۇڭمەن!

ـ سېنىڭ ۋۇجۇدۇڭنى ھازىرلا بۇ جاھاندىن يوق قىلىپ تاشلايمەن! ـ دېدى ئۇ ئاي سىياقلىق گۈزەل غەزەپ بىلەن.

ئۇ سەۋدايى شۇ ھامان ئۆزىنى يەرگە تاشلاپ، يالۋۇرغان ھالدا مۇنداق دېدى:

ـ ئەي ھۆسنۇك بىلەن ھۆر ـ پەرىلەرنى شەرمەندە قىلغان گۈزىلىم، مېنىڭ دېگەنلىرىمنىڭ ھەممىسى مۇھەببەت، سەممىي ساداقەت ۋە ئىخلاسمەنلىك تۇپەيلىدىن ئېيتىلغان سۆزلەر ئىدى. ئۇ تەرىپلىرىمدە شىكايەتتىن، تەنە ۋە كىنايە دېگەنلەردىن

ئۇسەرمۇ يوق ئىدى. لېكىن سېنى ماختاش ۋە سۆيەتلىرىڭنى بايان قىلىشتا دىتسىزلىق قىلىپ، كەمچىلىك سادىر قىلدىم. بۇ ئىشتا مېنى ئەپۇ قىلغىن، ماڭا رەھىمىڭ كەلسۇن. چۈنكى مېنىڭ تەلىپىمنى شەرمەندىلىك ھالاك قىلماقتا. مېنى ئۆلتۈرمەن دەپ ئاۋارە بولۇپ، ھەرەج تارتىپ يۈرمىگىن!

سەۋدايى ئاشىق ئۆزىنىڭ گۈناھىنى بويىنىغا ئالغاچقا، ئۇ نازىنىن رەھىم ـ شەپقەت قىلىپ، ئۇنىڭ قېنىدىن كەچتى.

قەقنۇس ھەققىدە ھېكايەت

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، قەقنۇس دەپ ئاجايىپ بىر قۇش بار ئىكەن. ئۇ ھىندىستان ئېلىدە ماكانلاشقان بولۇپ، شۇ يەردە سەيلە قىلىدىكەن. ئۇ قۇش ناھايىتى كېلىشكەن، كۆچلۈك ۋە ساغلام ئىكەن. ئۇنىڭ ھەربىر پەيلىرىدە ئۆزگىچە نەقىش ۋە رەڭلەر تاۋلىنىپ تۇرىدىكەن. قەقنۇسنىڭ شەكىل ـ سىياقى شۇ قەدەر ئاجايىپ بولۇپلا قالماي، ئۇنىڭ تۇمشۇقلىرىمۇ غارايىپ ئىكەن. ئۇنىڭ تۇمشۇقىدا ناھايىتى كۆپ تۆشۈكچىلەر بولىدىكەن. ئەگەر ئۇ جانلارنى سۆيۈندۈرگۈچى يېقىملىق ناۋالارنى تۇزسە، تۇمشۇقىدىكى ھەربىر تۆشۈكىدىن يۇز خىل ئاجايىپ ئاھاڭلار تارقىلىدىكەن. ئۇنىڭ سايرىغان ئاۋازىنى ئاڭلىغان كىشى ھوشىدىن ئايرىلىدىكەن.

قەقنۇس جۇپسىز ھالدا تەنھا ياشايدىكەن. ھېچقانداق قۇش ئۇنىڭغا جۈپ بولۇشقا لايىق كېلەلمەيدىكەن. قەقنۇس ئۆزى ياشاۋاتقان ئورماندا بىر دەرەخنىڭ ئۇستىگە قونۇپ سايراشقا باشلىغىنىدا، بۇ يەردىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان بىر پەيلاسوپ كىشى ئۇنىڭ ئاۋازىغا قۇلاق سېلىتۇ. ئۇ كىشى بۇ سادالار ئىچىدىكى تۇرلۇك ئاھاڭلارنى بىر ـ بىرىدىن پەرقلەندۈرۈپ ئايرىپ چىقىپ، مۇزىكا پېنسىنى كەشىپ قىلغانىكەن.

قەقنۇس ئۆزى تۇرۇۋاتقان ئورماندا ناھايىتى ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرىدىكەن. ئۇ پۈتكۈل ئۆمرىدە ئوتۇن يىغىش بىلەن مەشغۇل بولىدىكەن. خاھى قۇرۇق، خاھى ھۆل بولسۇن، ئوتۇنلا بولسا قويماي يىغىدىكەن. ئۇنىڭ يىغقان ئوتۇن دۆۋىسىدىن غايەت زور بىر خامان ھاسىل بولىدىكەن. قەقنۇس بولسا ئۆزىنىڭ ناھايىتى ئۇزۇن ئۆمرى ئىچىدە يىغقان ئاشۇ ئوتۇن خامىنىغا ئورۇنلىشىپ، ئوتۇن دۆۋىسىگە چىقىپ، يېقىملىق سايراشقا باشلايدىكەن. ئۇنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىغان بارلىق جانلىقلار، ئۇ مەيلى ئۇچار قاناتلار بولسۇن يا كى ۋەھشىي ھايۋانلار بولسۇن، ھەممىسى ئۇنىڭ كۈي سادالىرى تۇپەيلىدىن زەئىپ ۋە مەجرۇھ بولىدىكەن، ھەتتا كۆپ قىسمى دەردمەنلەرچە ھالاك بولىدىكەن. قەقنۇس ئۆزىنىڭ كۈي ـ نەغمىلىرى ئاخىرلاشقاندا، شۇنداق ئوتلۇق بىر ناۋا چېكىدىكەنكى، ئۇنىڭ ئوتلۇق ساداسىدىن ئوتۇن خامىنىغا ئوت چۈشىدىكەن. شۇنىڭ بىلەن قەقنۇسنىڭ تۇرۇۋاتقان ئورنى، يەنى بۇ كاتتا ئوتۇن خامىنىدىن ئوت يالقۇنلىرى پەلەككە باش سوزۇشقا باشلايدىكەن. گويا چاقماق چۈشكەندە بارلىق خەس ـ خەشەكلەرنى كۆيدۈرۈپ

تاشلىغاندەك، ئۇنىڭ ناۋاسىدىن چۈشكەن ئوت ئوتۇن دۆۋىسىنى ئۆرتەشكە باشلايدىكەن. قەقنۇسمۇ ئوتۇن بىلەن تەڭ كۆيۈشكە باشلايدىكەن. ئۇنىڭ قانات ـ قويرۇقلىرى خۇددى ياپراقتەك كۆيۈپ يانىدىكەن. ئاخىر ئۇ ئۆزىمۇ، يىغقان شۇ قەدەر كۆپ ئوتۇنلىرىمۇ پۈتۈنلەي كۆيۈپ، كۈلگە ئايلىنىدىكەن. كۈل خۇددى بىر زور تاغدەك دۆۋىلىنىپ كېتىدىكەن. ئۇ كۈلنىڭ ئارىسىدىن بىر قەقنۇس چۈجىسى نامايان بولۇپ، ئۆمىلىگەن پېتى كۈل ئارىسىدىن چىقىدىكەن، ئاندىن زىبۇزىننەتلىك پەيلىرىنى چىقىرىپ، قانات قويرۇقلىرىنى رۇسلاپ، كۆككە پەرۋاز قىلىدىكەن ـ دە، يەنە ئاشۇ ئورمانلىق ئىچىدىن ئوتۇن يىغىشقا باشلايدىكەن. ئۇمۇ ئۆمۈر بويى ئوتۇن يىغىپ، ئاخىرىدا مۈڭلۈق ئاھانىلاردا سايراشقا باشلايدىكەن. ئۇنىڭمۇ ئۆمرى پايانىغا يەتكەندە، ئاتىسى قىلغانىنى ئوغلىمۇ تەكرارلايدىكەن.

دېمەك، بۇزرۇكۋار شەيخ (پەرىدىدىن ئەتتار) ئاشۇ ئاۋۋالقى قۇشقا ئوخشايدۇ. ئۇمۇ ئۆمرىنى سايراش بىلەن ئۆتكۈزدى؛ شۇ قەدەر ئاجايىپ يېقىملىق ناۋا بىلەن سايرىدىكى، ئۇنىڭ ئاۋازىغا بارلىق ۋەھشىي ھايۋانلار ۋە قۇشلارمۇ مەپتۇن بولدى. بارچە ئۇنىڭ ئايەتلىك ناۋاسى تۆپەيلىدىن ھالاك بولدى. ئاخىر خامانمۇ، خامان ئىگىسىمۇ خۇددى ئاشۇ قەقنۇسقا ئوخشاش كۆيۈپ كۈل بولدى. ئەمما ئاشۇ كۈل ئىچىدىن يەنە بىر قۇش بالىسى چوغدەك يالتىراپ، بەلكى چوغ ئىچىدىن سەمەندەردەك چىقىپ كەلدى. ئۇمۇ بۇ دەۋران گۈلشەندە ھەرخىل قۇشلارنى، ھەتتا ۋەھشىي ھايۋانلارنىمۇ ئۆز ئەترابىغا يىغدى. تۈمشۇقىدىن يۇز خىل سادالارنى چىقىرىپ، ئوتلۇق ناۋالارنى چەكتى. بۇ ناۋالار بىلەن ھەم ئۆزىنىڭ ۋۇجۇدىغا، ھەم خامىنىغا ئوت ياقتى. ئۆزىنىمۇ، ئۆزگىلەرنىمۇ كۆيدۈردى.

مەن ئۇ (شەيخ پەرىدىدىن ئەتتار) ئاتا، مەن ئوغۇل دەپ ئېيتالمايمەن. ئۇ ئالىي سۇپەتلىك پادىشاھ بولسا، مەن ئۇنىڭ ئاددىي چاكىرى، قۇلىمەن. چۈنكى ئۇ پادىشاھ بۇ ئوتتا كۆيۈپ، پۈتكۈل ئالەمگە ئوت سالغاندىن كېيىن، ھېچ كىشى بۇ ئوتتا مېنىڭچىلىك كۆيۈپ، ئۆرتەنمىدى. ئۇنىڭ ياقتان ئوتلىرى يالقۇنجاپ بولغاندىن كېيىن، مەنمۇ قۇش تىلى ۋاستىسى بىلەن يالقۇنلارنى پەيدا قىلدىم. بۇ شوللىلار بىلەن ھەم ئۆزۈمنى، ھەم ئەلنى كۆيدۈردۈم. چۈنكى بۇ دۇنيا ئاتامدىن نېمىنى كۆرگەن بولسا، ئۇنى ماڭمۇ ئۆگەتتى. ھەم ئۆزۈمنى ھەم ئالەم ئەھلىنى ئۆرتىدىم. مەن قۇش تىلىدىن تاشقىرى سۆزلىمىدىم. بۇ سۆزلىرىمنىڭ پانىيلىق يالقۇنلىرىدا كۆيگەنلەرگە باقىيلىق (ئەبەدىيلىك) ئاتا قىلىشنى ئۈمىد قىلىمەن.

بىر پادىشاھنىڭ ھېكايىتى

بىر جاھانگىر پادىشاھ بار ئىدى. سەلتەنەت ئىگىلىرى ۋە تاجدارلار ئۇنىڭ دەرگاھىدا ئاددىي مۇلازىملاردىن ئىدى. ئۇنىڭ مەملىكىتى ئالەمنىڭ ئۇ چېتىدىن بۇ

چېتىگىچىلىك يەتكەن بولۇپ، بارچە ئۇنىڭ پەرمانىغا بويسۇناتتى.

ئۇنىڭ پاكلىق پەردىسى ئىچىدە ساقلىغان يېگانە گۆھەردەك بىر مەستۇرە قىزى بار ئىدى. بۇ گۈزەلنىڭ ھۆسنى ئالدىدا ھۆر ـ پەرىلەرمۇ شەرمەندە بولۇپ قالاتتى. ئۇ گۈزەل بوستاندا ئۆسكەن بىر نازۇك كۆچەت، ياق، كۆچەت ئەمەس، بەلكى پەلەككە باش سوزغان سەرۋى ئىدى. ئۇ، جان ھۇجرىسىدىكى دىللارنى سۆيۈندۈرگۈچى نۇرلۇق شام، ياق، ياق، شام ئەمەس، بەلكى پارلاق قۇياش مەشئىلىنىڭ ئۆزى ئىدى. ئۇنىڭ ناز بۇلاقلىرىدىن ئىبارەت بولغان كۆزلىرى جانلارغا ئاپەت سالاتتى. دەۋران بۇنداق بالا ـ قازالىق كۆزنى تېخى كۆرۈپ باقمىغانىدى. ئۇنىڭ چاچلىرى ۋە خالىنىڭ پىتىنلىرى ئىپار ھىدلىرىنى تارقىتاتتى. بۇنداق پىتىنگە دۇچ كەلگەن كىشى ھېچقاچان ئامان قالماس ئىدى. ئۇنىڭ يۈزلىرىگە جايلاشقان ياقۇت لەۋلىرى بىلەن يېقىملىق نەپەسلىرى خۇددى قۇياش بىلەن ئەيسا روھۇللاھەك ئىدى.

ئۇنىڭ ۋىسالىدىن قانچىلىغان دۆلەتمەن كىشىلەر، بەلكى ئالىي مەرتىۋىلىك پادىشاھلار ئۈمىد كۈتەتتى. بىراق، بۇ ئارزۇ ھېچكىمگە مۇيەسسەر بولمىدى. ئۇنىڭ ۋىسالىدىن ھېچكىمنىڭ كۆڭلى شادلانمىدى. بۇ گۈزەل قىزنىڭ ئۆزىمۇ ئەلگە يېقىنلىشىشنى خالىمايتتى. شۇڭا، بۇ خىل ئارزۇ ئىككىلا تەرەپتىن ئۇزۇلگەنىدى. يەنى، بىر تەرەپتىن بۇ دەۋران ئىچىدە يېگانە بولغان ئاشۇنداق گۈزەل قىزغا كىممۇ جۈپ بولالىسۇن؟ يەنە بىر تەرەپتىن، ئۇ قىز ئاشۇنداق خىسلەتكە ئىگە بولغاچقا كىشىلەر ئۇنىڭغا قانداقمۇ خېرىدار بولالىسۇن؟

تاسادىپىي ھالدا، ئۇ گۈزەل قىز كېچىسى چۈش كۆردى. چۈشىدە بىر گۈزەل يىگىت ئۇنىڭ كۆڭۈل ئارامى ۋە سەۋر ـ تاقىتىنى تارتىۋالدى. ئۇ يىگىتنىڭ تۇرغان ـ پۇتكىنى روھتىنىلا مۇجەسسەم بولغاندەك سۆزۈك ۋە پاكىز ئىدى. گۈزەللىك ئاسمىنىدا ئۇ گوياكى شەرق قۇياشىنىڭ ئۆزىلا ئىدى. ئۇنىڭ ھۆسن ـ جامالى سەھىپىسىگە ئىپار تۈسلۈك خەت (بۇرۇت) پۈتۈلگەنىدى. ئۇنىڭ ئۇستىدىكى خال بولسا، ئاشۇ خەتنىڭ ئۇستىدىكى چېكىتكە ئوخشايتتى. ئۇنىڭ شوخلۇقى ۋە رەنالىقى سەرۋى نوتىسىنىڭ ئۆزى ئىدى. نازۇكلۇق ۋە زىبالىقى بولسا، گۈلنى ئەسلىتەتتى. بۇ قىز شەرق قۇياشىدەك بولسا، ئۇ يىگىت نۇرلۇق تولۇن ئايدەك ئىدى. ئۇ ئىككىسى بىر تەخت ئۇستىدە ئولتۇرۇپ دەممۇ دەم ۋىسال جامىدىن مەي ئىچىشەر، بىر بىرىنىڭ ۋىسالىدىن بەھرىمەن بولۇشار ئىدى.

گۈل يۈزلۈك قىز ئۇيقۇدىن كۆز ئېچىپ ئورنىدىن تۇردى. ئۇنىڭ كۆڭلىدىن چىدام ۋە تاقىتى يوقالغانىدى. ئۇنىڭ شەيدالىقى بارغانسېرى كۈچىيىپ، بۇ ئەھۋالدا رەسۋا بولۇشى ئايان بولۇپ قالدى. ئۇ ھەر دائىم ئاشۇ چۈشنى قايتا كۆرۈشنى ئارزۇ قىلاتتى. لېكىن كۆزىدىكى بۇ ئۇيقۇنى كۆز ياشلىرى ئېلىپ كەتكەنىدى. ئۇنىڭ كۆڭلىدە ئاسايىشلىق قالمىغان، تىنچلىقى بۇزۇلغانىدى. كېچىسىمۇ، كۈندۈزىمۇ تىنچ ـ ئارامىلىقنىڭ نېمىلىكىنى بىلمەيتتى.

كۇنلەرنىڭ بىرىدە ئۇنىڭغا ھىجران دەردى ئېغىر كېلىپ، پاراكەندە ھالەتتە ئۆزىنىڭ ئالىي قەسىرىنىڭ ئۈستىگە چىقتى. ئۇ ئۆز كۆڭلىگە تەسكىن بېرىش ئۈچۈن ھەر تەرەپلەرگە باقار، سەۋر ـ تاقەتلىك ۋە تەرتىپلىك بولۇش يولىنى ئارزۇ قىلىپ ئوتلۇق ئاھ ئۇرار ئىدى. ئۇنىڭ ھەسرەتلىك كۆزلىرى ئىختىيارسىز ھالدا پادىشاھنىڭ بەزمە تۈزگەن جايىغا چۈشۈپ قالدى. ئۇ يەردە چۈشىدە كۆرگەن كىشىنى كۆرۈپ، ئاھ ئۇرغان ھالدا ھوشىدىن كەتتى. ئۇ دەۋران روزىغارىغا پىتنە سالغۇچى نەۋجۇۋان يىگىت پادىشاھنىڭ خىزمەتكارلىرىدىن بىرى ئىدى.

دەل شۇ پەيتنىڭ ئۆزىدىلا يىگىتنىڭمۇ قىز تەرەپكە كۆزى چۈشۈپ قالدى. شۇ ھامان ئۇنىڭ كۆڭلى ئىشق ئوقىغا نىشان بولدى. ئۇنىڭ ئاجىز جېنىغا ھاياجان چۈشتى. بۇ ھاياجان ئۇنىڭ مەجرۇھ تېنىگىمۇ تەسىر قىلدى. ئۇنىڭ كۆڭۈل مەملىكىتى ئىچىدە قوزغىلاڭ كۆتۈرۈلۈپ، جېنىغا قەست قىلىشقا باشلىدى. ئۇنىڭدا نە خۇشاللىق قالدى، نە سەۋر ـ تاقەت، ھەتتا ئۆزىمۇ سەۋر ـ تاقىتىنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ كېتىپ قالدى. ئۇنىڭ ئەھۋالى تاكى ئاخشامغىچە شۇ ھالەتتە داۋام قىلدى. ئۇ ئۆزىنىڭ ئۆلۈك ياكى تىرىك ئىكەنلىكىنى بىلمەيتتى. تۈن قاراڭغۇلۇقى زېمىنىغا ئۆز پەردىسىنى يايغاندىن كېيىن، ئۇنىڭدىن يۇز مىڭلىغان نالە ـ پەريادلار چىقىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ ئەھۋالى تالى ئاتقانغا قەدەر ئاھۇ ئەپغان چېكىش بىلەن ئۆتتى. ئاھ بىلەن تۆككەن كۆز ياشلىرى خودىدى كەلكۈنگە ئوخشايتتى. تاڭ قۇشلىرى سەھەر سىرلىرىنى ئاشكارا قىلىش بىلەنلا، ئۇ يىگىت يەنە ئەتىگەندىن ـ كەچكىچە ئۆز كۆكسىگە تاش ئۇرۇش بىلەن كۈن ئۆتكۈزەتتى. ئىشق ئىككى تەرەپكە ئەنە شۇنداق سەۋدالارنى سالغان بولۇپ، گويا كى ئىككى مەملىكەتتە بىر خىل غوۋغا پەيدا بولغاندەك ئىدى. گەرچە يىگىت قىزنىڭ ئىشقىدا زار ـ زار بولغان بولسىمۇ، لېكىن بىر خىل سېھرىي كۈچ بىلەن ئۆزىنى تۇتۇۋالغانىدى.

ئۇ ئاي يۈزلۈك قىز ئىشق ئىچىدە زارۇ زەبۇن بولۇپ، شۇ قەدەر بىتاقەت بولدىكى، ئىختىيارى قولىدىن كېتىپ، ئىشق رەسۋاچىلىقى مۇئەييەنلىشىپ قالدى. ئۇ ئۆزىنىڭ ھەددىدىن زىيادە بىچارە بولغانلىقىنى سېزىپ، ئامال ئىزدەش ئىشىنى زۆرۈر تاپتى. ئۇ كۆڭلىدە: «بۇ ئىش مەخپىي تۇتۇش قەرەلىدىن ئۆتۈپ كەتتى. تاكى ئۇنى كىشىگە بىلدۈرمىگۈچە ئامال يوق» دەپ ئويلىدى.

ئۇنىڭ ئىككى يېقىن مەھرىمى بولۇپ، شادلىق ۋە غەملىك پەيتلەردە ئۇنىڭغا ھەمدەم ئىدى. ئۇلار ھەربىر ئىشنىڭ چارىسىنى تېپىشقا ئۇستا ئىدى. شۇنداقلا ھەر ئىككىلىسى ئاجايىپ ھۇنەرلەرنى كۆرسەتكۈچى ماھىر سېھرىگەر ۋە قىزىق ئويۇنلارنى ئويىنىغۇچى سەنئەتكار قىزلار ئىدى. ئۇلار مىكىر ـ ئەپسۇنلارنى پۈختا ئىگىلەپ ۋايىغا يەتكۈزۈشكەنىدى. ھەتتاكى، پاشا بىلەن پىلنى بىر ـ بىرىگە جۇپ قىلالايدىغان دەرىجىدە ماھىر ئىدى. ئۇلار بۇ ئىشنى شۇ قەدەر ئۇستىلىق بىلەن قىلاتتىكى، بۇ ئىشتا پاشا ئۆزىنى كىچىك دەپ ھېس قىلماس، پىلمۇ ئۆزىنى چوڭ كۆرسەتمەس ئىدى. ئۇلار

كەھەربىرى ئەنە شۇ خىل ھىيلە ـ ئەپسۇن ۋە نەيرەڭلەر ئىگىسى بولۇش بىلەنلا قالماي، كىملكى يەنە ئىشق بىلەن سەۋر ـ تاقەتنى بىر يەرگە جەم قىلالايدىغان دەرىجىدە قابىل بولىدى.

ئۇلارنىڭ بىرى مۇزىكا بابىدا يېگانە، ئىككىنچىسى بولسا، ناخشا ئېيتىشتا يېتەڭداشسىز ئىدى. ئۇلار ساز ۋە كۇينى ماھىرلىق بىلەن ئورۇنداشقا باشلىغاندا، چالغان قىلىۋي ـ ئاھاڭلىرى زۆھرە يۇلتۇزى ئۇستىدىن ئورۇن ئېلىش ئۇچۇن كۆككە يۆتۇرۇلەتتى. ئۇ بىرى سازىنىڭ مۇڭلۇق ئۇنى بىلەن تىرىكلەردىن جان ئالسا، بۇ بىرى ھۆزۈنىڭ يېقىملىق ئاۋازى بىلەن ئۆلۈكلەرگە جان سالاتتى. ئۇلاردىن بىرى ساز چېلىپ، ئىينە بىرى ناخشا ئېيتىشقا باشلىغان ھامان، ھوشيارلار ئەقىل ـ ھوشلىرىنى يوقىتىپ قويياتتى.

ئۇ ئاي يۇزلۇك گۇزەلگە ئىشق شىددىتى كۇچەيگەچكە، ئاشۇ ئىككى كېنىزەكنى ئاقىرىپ، خىلۋەت ھۇجرىغا كىردى. ئۇلارغا ئاچچىق ـ ئاچچىق يىغلىغان ھالدا ئۆز ئەھۋالىنى بايان قىلدى. ئىشقىنىڭ ئۆزىنى قاندىق ھالەتكە چۈشۈرۈپ قويغانلىقىنى ئېيلىدۇردى. چۈشىدە كۆرگەن يىگىتنىڭ ئۇنى غېم ـ ئەلەمگە سالغانلىقىنى، ئۇنىڭدا بىكۆرگىنىدە بولسا، دىۋانە قىلغانلىقىنى، ئۇ يىگىتنىڭ ئىشقى تۇپەيلىدىن بىتاقەت كېيلۇپ، مەستانە ۋە ھوشسىز بولۇپ قالغانلىقىنى بىرمۇ بىر ئېيتىپ بەردى، ئاندىن يەنە ئۇنداق دېدى:

ـ سىلەر ئىككىڭلار مېنىڭ سۆيۈملۇك دوستلىرىم، شۇڭا مېنىڭ بۇ دەھشەتلىك ئەھۋالىمدىن قۇتۇلۇشۇمغا ياردەم بېرىڭلار. ئۇنداق قىلمىساڭلار، بۇ سىرلىرىمنىڭ ئېكسىنى خەلق ئارىسىدا گۇل بولۇپ ئېچىلىدۇ. بۇ ئىشق ئوتى تېنىمنى كۇلگە ئايلاندۇردى. بۇ كۆيۈپ ئۆرتىنىشتىنغۇ ھېچ غەم يېمەيمەن، ھەتتا ئۆلۈپ كەتسەممۇ ھەسرەت چەكمەيمەن. بىراق، مەن شۇ كەمگە قەدەر تەقۋادارلىق جەھەتتە لاپ ئۇرۇپ كەلگەنىدىم. ئەمدى بۇ سىرلىرىم ئەلدە ئاشكارا بولسا، نومۇستىن ئۆلىمەن. ئاتامنىڭمۇ ئۇ ئىشتىن ئۇياتقا قېلىشىدىن كۆپ غەم قىلمەن. بۇ غەم ـ غۇسسىلىرىمنى ھەتتا بايان قىلىشقىمۇ ئاجىزمەن. چۇنكى ئۇ پەلەكنىڭ شاھىدەك كاتتا كىشى ئالدىدا بۇ ئىشىم ئۈچۈن ھار كېلىشى تۇرغان گەپ. ھالبۇكى، ئاتام ئۇچۇن مەندەكلەردىن يۇزى ئۆلسىمۇ ئاچ گەپ ئەمەس. بۇ خۇددى دەريادا بىر خەسنىڭ چۆكۈپ كەتكىنچىلىك ئىش. شۇنداق بولۇغ بىر پادىشاھنىڭ مېنىڭ تۇپەيلىمدىن نومۇسقا قېلىپ شەرمەندە بولۇشىغا چىدىيالمايمەن. شۇنىڭ ئۈچۇن غېمىم بارغانسىرى زورايماقتا. مەن سىلەرگە ئۆز ئەھۋالىمنى بايان قىلدىم. ئەمدى مېنى ئۆلتۇرەمسىلەر ياكى بۇ ئىشىمنىڭ ئىلاجىنى قىلامسىلەر، ئىختىيار ئۆزۈڭلەردە. مەن ئىلگىرى توسۇن بولغان بولسام، ئەمدى ئىشق بولغا چۈشۈپ خار بولدۇم. ئىلگىرى كۇچلۇك بولغان بولسام، ھازىر ئاجىز بولۇپ قالدىم. مېنىڭ بۇ غەملىك ھالىمغا رەھىمىڭلار كەلسۇن. ناله ـ پەريادلىرىمغا ئىچىڭلار

ئاغرىسۇن.

ئۇ ئىككىسى بۇ ئېچىنىشلىق ئەھۋالنى ئاڭلىغاندىن كېيىن مۇنداق دېيىشتى:

ــ سېنىڭ ئالدىڭدا جانلىرىمىز پىدا بولسۇن. بىز شۇنداق بىر چارە تاپايلىكى، ئۇ نازىنىن يىگىت سېنىڭ ئەڭ يېقىن ئۇلپىتىڭگە ئايلانسۇن. بىز قىلغان بۇ ئىشنى ھېچ ئادەم بىلەلمەيدۇ. ھەتتاكى شۇ مەھبۇبەڭمۇ سېزىلمەيدۇ. ئەمما سەن بىرنەچچە كۈن سەۋر ــ تاقەت قىلغىن. دائىم بۇنداق ئاھ ــ ۋاھ چېكىۋەرمە. بىر مۇددەت ئۇن چىقارمىلا چۈنكى، سېنىڭ بۇ مەقسىتىڭنى يوشۇرۇن ھالدا ئەملىگە ئاشۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ. بىزمۇ شۇ تەرزدە ئىش تۇتماقچىمىز.

ئۇ ئاي يۈزلۈك قىز ۋىسالدىن ئۈمىدۋار بولۇپ، سەۋر ــ تاقەت قىلىشقا ۋەدە بەردى. ئىككى نەپەر دانىشمەن كېنىزەك بۇ ھەقتە دىققەت بىلەن چوڭقۇر ئويلانغاندىن كېيىن ئىشقا كىرىشىپ كەتتى. بىر ئامالالارنى قىلىپ ئۇ يىگىت بىلەن بېرىش ــ كېلىشنى يولغا قويدى. ئۇلار يىگىت بىلەن سىر داشقاندىن كېيىن، ئۇنىڭ كۆڭلىدىمۇ ئاشۇنداق ھېسسىيات بارلىقىنى بىلدى. ئۇنىڭغا شۇنچىلىك ھىيلە ــ مىكىرلەرنى ئىشلەتتىكى، بۇ بىچارە غېرىب يىگىت ئاخىر ئۇلارنىڭ توزىقىغا چۈشتى. ئۇلار يىگىتكە:

ــ ساڭا بىز چارە تېپىپ بېرىمىز. سەن بىزگە ئۆز ئەھۋالىڭنى بايان قىلغىن بولساڭمۇ، سېنىڭ نېمىدىن ناتىۋان بولغانلىقىڭنى بىلىۋالدۇق. ئەگەر ئۇنىڭ ئىشقى كۆڭلۈڭ مەملىكىتىنى ئىشغال قىلىۋالغان بولسا، ھىجرانلىرىڭغا بىزدىن ۋىسال ئۈمىدى يېتىدۇ، ــ دېيىشتى.

يىگىت بۇ ئەھۋالدىن خۇرسەن بولۇپ، ئۇ ئىككىسىگە جان ــ دىلى بىلەن موھتاجلىق ئىزھار قىلدى. نېمە دېسە، پەرمانىغا جان ــ جېنى بىلەن ئىتائەت قىلدى. بۇ ئىككى بىلەرمەن ھىيلە ــ مىكىر ۋە ئالدامچىلىق بازىرىنى ئەنە شۇنداق قىزىتىپ، بۇ ئاجايىپ قۇشنى ئاشۇنداق ئوۋلىدى. ئۇلار:

ــ بىزنىڭ مەنزىلىمىزگە يۈر، ــ دەپ يىگىتنى ئۆز ئۆيلىرىگە تەكلىپ قىلدى.

ناتىۋان يىگىت ئۇلارنىڭ ئۆيىگە شادىمان بولۇپ باردى. ئۇ يەردە كۆڭۈللەرنى مەھلىيا قىلغۇدەك دەرىجىدە بىر شاھانە بەزمە تۇزدى. ئىشق ئىچىدە تۇنقۇن بولغان بۇ يىگىت مەي ئىچىشكە باشلىدى. مەي ــ شاراب تەسىرى بىلەن مەستخۇش بولغاندىن كېيىن، ئۇ ئىككى كېنىزەك ھېكايە ئېيتىشقا باشلىدى. ئىشق ۋە ئاشقىلىقنىڭ ئوتلىرىدىن ۋىسال بىلەن ھىجراننىڭ پايدا ــ زىيانلىرىدىن سۆزلەپ، ناھايىتى كۆپ يېقىملىق سىرلارنى بايان قىلدى. ئۇ مۇرادىغا يېتەلمىگەن يىگىت بۇ ھېكايىلەر بىلەن مۇراد شارابىنى ئىچكەندەك بولدى. مەينىڭ كەيپى، ئۇ ھېكمەتلىك ھېكايىلەرنىڭ تەسىرى بىلەن، يىگىت شۇ قەدەر ناتىۋان بولدىكى، ئۇنىڭغا خامۇشلۇق يۈزلىنىپ، ھەۋەسته ئۆزىنى يوقىتىپ، يەنە ھوشىغا كېلەتتى.

بۇ چاغدا ئۇ ئىككى ئەپسۇنگەر نەغمە ــ ناۋانى باشلىدى. بىرى ئۇدنى قولىغا ئېلىپ

كىشىنى بىھوش قىلغۇچى مۇڭلۇق ئاھاڭلارغا چالسا، يەنە بىرى كۆڭۈللەرنى كۆيدۈرگۈچى ئوتلۇق كۈيلەرنى ئېيتاتتى. ناتۇۋان يىگىت جانغا ئوت سالغۇچى بۇ كۈي - نەغمىلەرنى ئاڭلاپ ھوشىنى يوقاتتى. گويا ئۇ ھوشىدىن كەتكۈزگۈچە مەي ئىچكەندى. كېچە ئىنتايىن قاراڭغۇ ئىدى. ھوشىدىن كەتكەن يىگىت كېنىزەكلەرنىڭ قارشىسىدا ياتاتتى. ئىككى كېنىزەك قىز ئۆز مەقسەتلىرىگە يېتىشكەندى. ئۇلار سۈسلۇق قىلماستىن، دەرھال بىر ئاجايىپ بۆشۈكنى ئېلىپ كەلدى. يىگىتنى چاقچاقلىق بىلەن بۆشۈككە سېلىپ، ئۇنى تېزدىن بۇ يەردىن ئېلىپ كەتتى - دە، ئاي يۈزلۈك قىزنىڭ ھۇزۇرىغا يەتكۈزدى. بۇ جايدا شادلىق ۋە راھەت - پاراغەتكە كېتەرلىك بارلىق ئەسۋابلار تەييار ئىدى. شېرىن لەۋلىك گۈزەل قىز ئۇلارنى خىلۋەتتە كۈتۈپ تۇرغانىدى. بۇ تەجرىبىلىك ئىككى كېنىزەك بۆشۈككە بۆلەنگەن بىر ئاق بەدەنلىك سەرۋىنى قىزنىڭ قەسرىگە يەتكۈزدى. ئۇنى ئاي يۈزلۈك قىز ئولتۇرغان تەخت تەرەپكە ئېلىپ بېرىپ، ئاينى قۇياشقا تاپشۇرۇشتى.

ئاي يۈزلۈك قىز ۋىسالدىن ئۆز مەقسىتىگە ئېرىشكەندىن كېيىن، يىگىتنىڭ يۈزىگە گۈل سۈيى سېپىشنى بۇيرىدى. ئەتىر ھىدلىرى ئۇ ھوشسىزلىنىڭ دىماغىغا يېتىش بىلەنلا ھوشىغا كېلىپ كۆزىنى ئاچتى. ئۆزىنىڭ جەننەت كەبى بىر جايدا ياتقانلىقىنى كۆردى. ئۇنىڭ يېنىدا ھۆر - پەرىلەرگە ئوخشاش بىر گۈزەل قىز، يەنى ئۇنىڭ كۆڭلىنى زار - زار قىلغان ئاشۇ ئاي يۈزلۈك جانان تۇراتتى. يىگىت شۇ ھامان ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ، يەنە ئاجايىپ بىر ھالەت بىلەن قايتا يەرگە ئولتۇرۇپ قالدى. تۆت ئەتراپقا ھەيرانلىق بىلەن قاراشقا باشلىدى. ئاندىن كاتتا بىر شاھانە تەختنىڭ يېنىدا بەختىيار ھالدا كۈلۈپ تۇرغان دىلبىرىنى كۆردى.

- ئەي تەڭرىم! - دېدى يىگىت ئۆز - ئۆزىگە سۆزلىگەندەك، - بۇ قانداق ئەھۋال؟ بۇ ئەھۋال مېنىڭ چۈشۈمۈمۇ، ئوڭۇمۇمۇ ياكى خىيالىممۇ؟!

ئاي يۈزلۈك قىز ئۇنىڭغا شېرىن سۆزلەر بىلەن تەسكىن بەردى. ۋىسال قائىدىلىرىنى بەجا كەلتۈرۈپ مۇنداق دېدى:

- ئەي ھوشىدىن ئادىشىپ قالغان، بۇ چۈش ئەمەس. خىيالمۇ ئەمەس، بەلكى ۋىسالدۇر. سەن تەڭرىگە شۈكۈر قىلىپ، ئەمدى ۋىسال شارابىنى ئىچكىن!

پەرى شۇ سۆزلەرنى ئېيتقاچ قولىغا بىر جامنى ئالدى - دە، ئۇنى تولدۇرۇپ، ئۇنىڭدىكى گۈل رەڭلىك مەينى يىگىتكە ئۇزاتتى.

گويا كى ئۇزراەك گۈزەل چېھرىلىك بۇ ساقىي ھوشىنى يوقاتقان يىگىتكە ئارقا - ئارقىدىن نەچچە نۆۋەت قەدەھ تۇتۇپ شاراب ئىچكۈزدى. ئۇ گويا كى مەي جامىدا شەرمىي ھايا ئوتلىرىغا سۇ سەپتى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار بىر - بىرىگە پەردىسىز سۆزلەرنى ئېيتىشقا باشلىدى. غەملىك ئاشىق بىلەن مۇڭلۇق مەشۇق پاراغەت ئۆيىدە ئەنە شۇنداق بىللە بولدى. ئۇلار شۇ قەدەر بىرلىككە ئېرىشكەندىكى، ئارىدىن ئىككىلىك دېگەن

نەرسە كۆتۈرۈلگەنىدى. بۇ ئىككى ھەمنەپەس ھەۋەس ئىمكان بېرىدىغانلىقى كۆڭۈلگە ئېچىشلارنىڭ ھەممىسىنى قىلىپ، بىر - بىرىدىن بەھرىمەن بولۇشتى. ئۇلار شۇ قەدەر ئەدەپسىز ئىشلارنى قىلىشتىكى، بۇلارنى شەرھلەپ ئولتۇرۇشمۇ ئەدەپتىن چىققانلىق بولار. نەزمە:

ھەم يىگىت مۇشتاقۇ ھەم موھتاج قىز،
يۇزگە يۇز قويۇپ ئاغىز ئۆزرە ئاغىز.

يىگىتمۇ موھتاج ئىدى، قىزمۇ موھتاج ئىدى. ئۇلار يۇزلىرىگە يۇز، ئېغىزلىرىغا ئېغىز قويۇشقانىدى. قالغان ئىشلارنى شۇنىڭغا قىياس قىلىپ، ئاخىر قانداق ئىش بىلەن تۈگىگەنلىكىنى شۇنىڭدىنلا بىلىۋالساڭ بولار.

ئۇلار تاڭ ئاتقۇچە ئەنە شۇنداق ئىشرەت ۋە پاراغەت كەيپىنى سۈردى. ھەر ئىككىلا تەرەپ ئەدەپسىز ئىشلارغا يول قويۇشتى. سۈبھى تۇنىڭ سىرلىرىنى پاش قىلدى. يەر ئۈستىدىكى ئىپاردەك قاراڭغۇلۇق ئۈستىگە ئاپئاق كاپۇر سېپىشكە باشلىدى. تاڭ سۈزۈلمەكتە، مەي ئۇلارغا كۆچلۈك تەسىر قىلىپ، ئىككىيلەننىڭ ھوشىنى قويمىغانىدى. بۇنىڭدىن ئىزتىراپقا چۈشكەن ئىككى كېنىزەك پەردە ئارقىسىدىن چىقىپ ساز چېلىپ، كۈي كۈيلەشنى باشلىۋەتتى. ئۇلار بۇ ئىككىسىنىڭ ئەقلىنى ئوغرىلاپ، يىگىتنى يەنە بىھوش ھالەتكە كەلتۈرۈشتى. خەستىلىك ئۇنىڭغا تەسىر قىلىپ، ھالسىزلانغىنىدىن يەرگە يىقىلدى - دە، سېزىمىنى يوقاتتى.

تەدبىرلىك كېنىزەكلەر بۇ ئىشنى ئورۇندىغاندىن كېيىن، ئاشىق يىگىتنى يەنە بۆشۈككە سېلىپ، ئاياغلىرىنى مەھكەم باغلىدى. ئۇنى ئۆزلىرى ئېلىپ كەلگەن ئىلگىرىكى كولىسكىگە ئايرىپ قويدى. غەم تىكەنلىرىدىن ئازار چەككەن بۇ بىچارە ئاشىقنى يەنە ئۆزىنىڭ غەملىك كولىسكىگە يەتكۈزۈپ قويدى.

يىگىت مەستلىك ئۇيقۇسىدىن ئويغىنىش بىلەنلا، ئۇنىڭ دىمىغىغا تاڭ شامالىرى كېلىپ ئۇرۇلدى. ئۇ كۆزىنى ئېچىپ مۇلاھىزە يۈرگۈزۈشكە باشلىدى. بولۇپ ئۆتكەن ئەھۋاللار، يۇز بەرگەن ھادىسىلەر ئۇنىڭ خىيالىدا بىرمۇبىر گەۋدىلەندى. مەھبۇبىنىڭ ئەسلەپ، ئىچ - ئىچىدىن مۇڭلۇق ئاھ ئېتىلىپ چىقتى. ئۇ بەدەنلىرىنى تاشقا ئۇرۇپ، ساق يېرىنى قالدۇرمىدى. ئۆزى ئۆزى بىلەن كۆپ جېدەل - ماجىرالارنى قىلدى. بۇ يورۇق ئالەم ئۇنىڭ كۆزلىرىگە قاراڭغۇ بولدى. كۆزلىرىدىن يۇلتۇزلار كەبى ياشلىرىنى توختىماستىن تۆكتى. ئاھ ئۇردى، ھەسرەت چەكتى. پىغان تارتىپ ئەتراپقا غوۋغا سېلىشقا باشلىدى. ئۇ ۋىسال بەزمىنى ئەسلەپ، سەۋدايىلاردەك ناله قىلاتتى.

- ئەي تەڭرىم! - دەيتتى ئۇ پەرياد چېكىپ، - نېمە تەدبىر قىلاي، ھالىمنى كىمگە بايان قىلاي! ئەگەر بۇ بىراۋغا ئېيتماي خامۇش تۇراي دېسەم، تاقىتىم يەتمەيدۇ! ئۆزۈمنى تۇتۇۋېلىشقا ماغدۇرۇم يەتمەيدۇ. ئەھۋالىمنى يوشۇرۇشنىمۇ، ئاشكارىلاشنىمۇ،

سۆزلەشنىمۇ، شۇك تۇرۇشنىمۇ بىلمەيمەن. بۇ دەردلىرىمنى ئېيتقان بىلەن تۈگىتىپ پولغىلى بولسۇنمۇ؟! مەندە ئۇنىڭ مىڭدىن بىرىنى سۆزلەشكىمۇ ئىمكان بارمۇ؟! ئەگەر ئۇنى مەخپىي تۇتۇشنى نىيەت قىلسام، شۇ ھامان جاندىن كېچىشىمگە توغرا كېلىدۇ.

يىگىت شۇ تەرزدە چۇقان كۆتۈرەتتى. ئۇنىڭ تېنىدە روھ، بېشىدا ھوشىتىن ئەسەر قالمىغانىدى. ئۇنىڭ بۇ خىل ھەيرەتكە چۆكۈشلىرى ھەر نەپەستە جېنىغا تەسىر قىلاتتى. كىشىلەرمۇ ئۇنىڭ ھالىتىگە ھەيران ئىدى. ھەر كىشى ئۇنىڭ بۇ ئەھۋالىنى سورىسا، ئۇ جاۋاب بەرمەستىن، پەقەت مۇنۇ سۆزلەرنىلا قىلاتتى: «مەندىن بۇلارنى ھورماڭ. مۇشۇ كۆيۈۋاتقىنىمۇ يېتەرلىك. مېنى يەنە كۆيدۈرمەن دېمەڭ. ئەھۋالىمنى چۈشەندۈرۈپ بولالمايمەن. چۈشەنگەن تەقدىردىمۇ، كىشى ئۇنى ھېس قىلالمايدۇ. ئەي تەڭرىم! شۇ قەدەر ئىقبال بىلەن ۋىسال بەزمىسىدە ئىستىقبالغا ئېرىشكەن كىشى مەنمىدىم؟! ئەگەر مەن ئۇنى شەرھلىمەكچى بولسام، باشقا كىشىلەر بۇنىڭغا ئىشىنەلەمدۇ؟! ئاھ، قانداق قىلاي، ھەيرانلىقىم نامۇ نىشانىمنى كۆيدۈرمەكتە؟! قانداق چىداي، بۇ ھەيرەتلىرىم ۋەيران بولغان ناتىۋان جىسمىمنى ئۆرتىمەكتە. ئاۋۋال ۋىسال بىرلىكى ئىچىدە مەقسىتىمگە ئېرىشىپ مەشۇقۇم بىلەن قوشۇلدۇم. ئاخىرىدا ھىجران بۇپەيلىدىن بۇ قەدەر مېھنەت ـ مۇشەققەتلەرگە دۇچ كېلىپ، ھەيرانلىق ئىچىدە ھەيرانلىققا چۆمەكتىمەن. ئەي تەڭرىم! مەن شۇنداق چەك ـ چېگرالىسىز، باش ـ ئاخىرىسىز ئاجايىپ بىر ھالغا چۈشۈپ قالدىمكى، ئۇنى ھېچكىمگە يولۇقتۇرما!

پادىشاھ بىلەن باققال

بۇرۇنقى زاماندا بىر شەھەردە ساۋۇت دېگەن بىر كەمبەغەل باققال بار ئىكەن. ئۇ ھەر كۈنى ناۋات يېساپ، غالتەك بىلەن بازارغا ئاپىرىپ سېتىپ تۇرمۇش كەچۈرىدىكەن. خوتۇنى ئايخان ئەمگەكچى، چىرايلىق ئايال بولۇپ، ئۇلار بەك كەمبەغەللىكتە تۇرمۇش كەچۈرسىمۇ، لېكىن ئەر ـ خوتۇن ئىككىسى ناھايىتى ئىناق تۇرىدىكەن.

بىر كۈنى ئايخان سۇ ئەكەلگىلى كوچىغا چىققاندا، بەختكە قارشى كوچىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان بىر مەككار ۋەزىر بىلەن دوقۇرۇشۇپ قاپتۇ. ۋەزىر بۇ چىرايلىق خوتۇننى كۆرۈپ قېلىپ، ئارقىسىدىن قاراپ تۇرۇپ ئۇنىڭ ئۆيىنى بىلىۋاپتۇ.

بۇ شەھەرنىڭ زالىم بىر پادىشاھى بولۇپ، ئۇنىڭ 41 خوتۇنى بار ئىكەن. شۇنداق بولسىمۇ، ئۇ بىرەر چىرايلىق قىز ياكى خوتۇننىڭ بارلىقىنى ئاڭلاپ قالسىلا، زورلۇق بىلەن ئېلىۋالىدىكەن. ئۇ شۇ كېچىسىلا ۋەزىرى بىلەن بىر قانچە ياساۋۇللارنى ئەۋەتىپ، زورلۇق بىلەن ئايخاننى ئۆز ئوردىسىغا ئالدۇرۇپتۇ.

ئايخان ئوردىدا ياخشى تۇرمۇش كەچۈرسىمۇ، ھامان ئېرىنى ئەسلەيدىكەن، كۈن بويى قاپقى ئېچىلماي، پادىشاھقا بەكمۇ غەزەپلىنىدىكەن. پادىشاھ ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئېلىش ئۈچۈن كۆپ چارىلەرنى ئويلىغان بولسىمۇ، لېكىن مەقسىتىگە يېتەلمەپتۇ.

ئايخاننى زورلۇق بىلەن تارتىپ ئەكەتكەندىن كېيىن، ساۋۇت ئۆيىدە يالغۇز قېلىپ بەكمۇ ھەسرەت چېكىپتۇ. ئۇزۇن ئۆتمەيلا ئۇ ئايخان بىلەن كۆرۈشۈشكە پۇرسەت تېپىش ئۈچۈن، يەنە ناۋات ياساپ غالتەك بىلەن ئوردا تەرەپكە بېرىپتۇ.

ئايخان ئوردىسىنىڭ تېشىدا ئېرىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ دېرىزە تۈۋىگە كەپتۇ ـ دە، ئېرىنى كۆرۈش بىلەن خۇشاللىقى ئىچ ـ ئىچىگە سىغماي كېتىپتۇ. ئايخاننىڭ خىزمىتىگە قويۇلغان كېنىزەك ھېممىسىنى كۆرۈۋېلىپ پادىشاھقا:

ـ ئايخان ناۋاتچىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاشنى ياخشى كۆرىدىكەن، ـ دەپ خەۋەر قىپتۇ.

پادىشاھ دەرھال ئادەم ئەۋەتىپ ناۋاتچىنى ئوردىغا ئالدۇرۇپ كەپتۇ. ساۋۇت بۇنىڭ سىرىنى ئۇقالماي بەك قورقۇپتۇ. ئۇ ئوردىغا كىرىپ، پادىشاھنىڭ جازالاش نىيىتى يوقلۇقىنى بىلىپ، بىر ئاز خاتىرجەم بوپتۇ. پادىشاھ ساۋۇتنى ئوردىسىغا ئېلىپ كېلىپ، ئۇنىڭ كىيىم ـ كېچەكلىرىنى ئۆزى كىيىپتۇ، غالتەكنى ھەيدىگەن ھالدا ناۋاتچىدەك توۋلاپ، ئايخان تۇرغان ئۆيگە قاراپ مېڭىپتۇ.

ئەقىللىق ۋە جەسۇر ئايخان پادىشاھنىڭ بۇ ھەرىكىتىنى كۆرۈپ دەرھال بىر پىكىرگە كەپتۇ ـ دە، شۇ ئانلا ياساۋۇللارنى قىچقىرىپ:

ـ نېمە ئۈچۈن بۇنداق بىگانە كىشىنى ئۆيۈمگە يېقىن كەلتۈرىسىلەر؟! ئەگەر پادىشاھ بىلىپ قالىدىغان بولسا، بىرىڭلارمۇ ساق قالمايسىلەر! بۇ كىشىنى دەرھال ئۆلتۈرۈۋېتىڭلار! ـ دەپ توۋلاپتۇ. ياساۋۇللار پادىشاھنى ئۆلتۈرۈپتۇ. ئايخان ئۆزىنىڭ ئېرىنى تېپىۋاپتۇ. ساۋۇت شۇنىڭدىن كېيىن پادىشاھ بولۇپ قاپتۇ.

ئوردىدىكىلەرنىڭ ۋە پۇقرالارنىڭ بۇ ئىشتىن خەۋىرى يوق ئىكەن. كىشىلەر پەقەت ئايخان پادىشاھنىڭ پۇقرالارغا بولغان مۇئامىلىسىنى ئۆزگەرتىپتۇ، دېيىشىپتۇ. پادىشاھمۇ شەپقەتلىك بولۇپ قالغاندەك كۆرۈنۈپتۇ[1].

ئىككى ھۇرۇننىڭ ئۆلۈمى

ئىلگىرىكى زامانىدا ھاسان دەۋلەك ۋە ساۋۇت قاپاق دېگەن ئىككى ھۇرۇن بولغانىكەن. ئۇ ئىككىسى ناھايىتى ھۇرۇن ئىكەن، ئۇلار ئاتىسىنىڭ تاپقىنىنى يەپ ئۆزلىرى زادى ئىشلىمەيدىكەن، ئەتىدىن ـ كەچكىچە دۇمبىسىنى تاغا يۆلەپ ئاپتاپقا قاقلىنىپ ئولتۇرۇپ، باشقىلارنىڭ غەيۋىتىنى قىلىدىكەن.

شۇنداق قىلىپ يۈرۈپ، ئۇلار ئاتا ـ ئانىلىرىنىڭ كۆزىگىمۇ يامان كۆرۈنۈپ قاپتۇ. كۈنلەردىن بىر كۈنى ئۇلارنى ئاتا ـ ئانىلىرى ئۆيدىن قوغلاپ چىقىرىۋېتىپتۇ. ئۇلار قورسىقىغا بىر پارچە نانمۇ تېپىپ يېيەلمەي، بىرنەچچە كۈن ئاچ يۈرۈپتۇ. بىر كۈنى ئاخشىمى ئۇلار تونۇر بېشىدا ئولتۇرۇپ، ئەمدى نېمە قىلىش كېرەكلىكى توغرىسىدا

---

①«ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى(2)» دىن ئېلىندى..

يەسلىھەتلىشىپتۇ.

ـ ئىشلىمىسىمۇ يېمەك ـ ئىچمەك، كىيىم ـ كېچەك تەييار بىر يەرلەرگە كەتسەك ياخشى بولاتتى ـ دە، قەيەردە شۇنداق ياخشى يەرلەر باردۇ؟ ـ دەپتۇ ھاسان دەۋلەك.

ـ كىم بىلىدۇ، يەر يۈزىدە ئۇنداق يەرلەر بارمۇ ـ يوقمۇ، لېكىن ئاسماندا بولسا كېرەك. چۈنكى ئاسماندا پەرىشتىلەر ۋە باشقا خاسىيەتلىك مەخلۇقلار ياشايدۇ، دېيىشىدۇ، ـ دەپتۇ ساۋۇت قاپاق.

ـ ئۇنداق بولسا بىزمۇ شۇ ئاسمانغا چىقىپ كېتەيلى، بۇ مېھنەتتى كۆپ يەرلەردە ئار بولۇپ نېمە قىلىمىز؟ ـ دەپتۇ ھاسان دەۋلەك.

ـ مەيلى، چىقساق چىقىپ كېتەيلى، ئەممما قانداق چىقىمىز؟ ئاسمانغا يەتكۈدەك ئۇزۇن شوتا تاپقىلى بولامدىكىن؟ ـ دەپتۇ ساۋۇت قاپاق.

ـ ئاسمانغا يەتكۈدەك ئۇنداق ئۇزۇن شوتىغۇ تېپىلماس، لېكىن شوتىسىز چىقىشنىڭ يولى بار، ـ دەپتۇ ھاسان دەۋلەك.

ـ قانداق؟ ـ دەپ سوراپتۇ ساۋۇت قاپاق.

ـ تاغدىكى ھاڭدا بىر سۇمۇرغ قۇشنىڭ ئۇۋىسى بار. مەن ئۇنى بىر كۈنى ئاتامغا ئەگىشىپ تاغقا بارغاندا كۆرگەنمەن. بىر ئامال قىلىپ ئەنە شۇ قۇشنى تۇتۇۋالساق، ئاسمانغا شۇ ئېلىپ چىقىپ قويىدۇ، ـ دەپتۇ ھاسان دەۋلەك.

ـ بۇ ياخشى پىكىر ئىكەن، مەيلى، بولمىسا ئەتىلىككە شۇنداق قىلىلى، ـ دەپتۇ ساۋۇت قاپاق.

ئىككى ھورۇن ئاخىر شۇ مەسلىھەتكە كەپتۇ ـ دە، ئەتىسى سەھەر تۇرۇپ تاغقا قاراپ مېڭىپتۇ. بىر ۋاقىتلاردىن كېيىن تاغقا يېتىپ كېلىپ، ھاڭدىكى سۇمۇرغ قۇشنىڭ ئۇۋىسىنى تېپىپتۇ ۋە ئۇنىڭ يېنىغا يوشۇرۇنۇپ يېتىۋاپتۇ. كۈن چۈشتىن ئېگىلگەن ۋاقىتتا، سۇمۇرغ قۇش غۇيۇلداپ ئۇچۇپ كېلىپ ئۇۋىسىغا قونۇشى بىلەن تەڭلا ھاسان دەۋلەك قۇشنىڭ بىر پۇتىنى مەھكەم تۇتۇۋاپتۇ ـ دە، دوستىغا:

ـ مېنىڭ پۇتۇمنى تۇت! ـ دەپ ۋارقىراپتۇ. ساۋۇت قاپاق شۇ زامان دوستىنىڭ پۇتىنى تۇتۇپتۇ. قۇش قورققىنىدىن يەنە ھاۋاغا كۆتۈرۈلۈپ ئۇچۇپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ساۋۇت قاپاق ھاسان دەۋلەكنىڭ پۇتىنى تۇتۇپ پۈلاڭلىغىنىچە ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپتۇ. قۇش بۇلارنى يەتتە قات بۇلۇتلارنىڭ ئۈستىگە ئېلىپ چىقىپ يۇرۇپتۇ.

ـ ئاسمانغا يېتەي دېدۇقمۇ؟ قوللىرىم تېلىپ كەتتىغۇ؟ ـ دەپ سوراپتۇ ساۋۇت قاپاق.

ـ ھەئە، ئاز قالساق كېرەك، تۆشۈكى كۆرۈنۈپ قالدى، ـ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ھاسان دەۋلەك ئۈستىدە بىر نەرسىنىڭ قارىسىنى كۆرۈپ.

ـ ئاسماننىڭ تۆشۈكى قانچىلىك بار ئىكەن؟ بىز پاتمىزمىكەن؟ ـ دەپ سوراپتۇ ساۋۇت قاپاق.

ھاسان دەۋلەك ئۇستىدىكى توڭۇك دەپ ئويلىغان نەرسىنىڭ يوغانلىقىنى كۆرسەتمەكچى بولۇپ:

— مانا مۇنچىلىك بار ئىكەن، — دەپ قۇشنىڭ پۇتىنى قويۇۋەتكەنكەن، ھەر ئىككىلىسى تەڭلا يەرگە پۇلاڭلاپ چۈشۈپ، مىجىقلىرى چىقىپ ئۆلۈپتۇ[1].

كۆرەلمەسنىڭ كۆزىنى ئۆلۈم ئاچىدۇ

ئۆتكەن زامانلارنىڭ بىرىدە بىر پادىشاھ ئۆتكەنكەن. ئۇ پادىشاھنىڭ ناھايىتى ئەقىلىق، دانىشمەن بىر ئوڭ قول ۋەزىرى بولغانكەن. ئۇ دائىم خەلقنىڭ غېمىنى يەيدىكەن، ئاجىز، كەمبەغەللەرنىڭ ئەرز — ھالىغا يېتىدىكەن. شۇڭا، ئۇنىڭ ئابرۇيى كۈندىن — كۈنگە كۆتۈرۈلۈپتۇ. بۇنى كۆرەلمىگەن سول قول ۋەزىرى بىلەن ئەمەلدارلار بىر ئىلاج قىلىپ ئۇنى يوقىتىشنى قەستلەيدىكەن. بىر كۈنى بۇلار مەسلىھەتلىشىپتۇ.

— بۇنى زەھەر بېرىپ ئۇجۇقتۇرايلى، — دەپتۇ بىر ئەمەلدار.

— ياق، ئۇنداق قىلساق پادىشاھ بىلىپ قالىدۇ، — دەپتۇ سول قول ۋەزىر.

— ئەمىسە قانداق قىلىمىز؟ — دەپتۇ ئەمەلدارلار.

— پادىشاھنىڭ ئۆز قولى بىلەن يوق قىلىمىز. پادىشاھقا: «سىزنىڭ دانىشمەن ئوڭ قول ۋەزىرىڭىزنىڭ قولىدىن ھەممە ئىش كېلىدۇ. سىز پادىشاھلارنىڭ ئىچىدە ئابرۇيلۇق پادىشاھ بولغاندىن كېيىن ھۆرمىتىڭىز ئۇچۇن ئاسمانغا تۇتۇرۇكى يوق تەخت سېلىشنى تاپشۇرسىڭىز» دەيمىز. بۇ ئىشنى ئوڭ قول ۋەزىر قىلالمايدۇ. ئاندىن ئۇنى پادىشاھ ئۆزى يوقىتىدۇ، — دەپتۇ سول قول ۋەزىر.

بۇ مەسلىھەتكە ھەممىسى ماقۇل بوپتۇ.

ئەتىسى سول قول ۋەزىر پادىشاھنىڭ يالغۇز ئولتۇرغان ۋاقتىدىن پايدىلىنىپ، ھېلىقى سۆزنى دەپتۇ. ئابرۇيىپەرەس پادىشاھ بۇنى ماقۇل كۆرۈپتۇ، ئوڭ قول ۋەزىرنى قىچقىرىپ، ئاسمانغا تۇتۇرۇكى يوق تەخت سېلىشنى تاپشۇرۇپتۇ. بۇ مۇشكۇل ئىش ئۇچۇن بىر ئاي ۋاقىت بېرىپتۇ. ئەگەر بۇ ئىشنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمىسا، قاتتىق جازالايدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. پادىشاھ بىلەن تالىشىشنىڭ پايدىسىز ئىكەنلىكىنى بىلىدىغان ۋەزىر گەپ قىلماي چىقىپ كېتىپتۇ. ئۇ ئۆيگە كىرىپ ئۇزاق ئويلاپتۇ، ئاخىر ئىلاجىنى تېپىپتۇ.

ئەتىسى ئوڭ قول ۋەزىر يىراق بىر جاڭگالغا بېرىپتۇ. ئادەم تىلىنى ئۆگەتسە ئۆگىنىدىغان قۇشنىڭ بالىسىدىن بىر نەچچىنى تۇتۇپ، «لاي — لاي، كېسەك — كېسەك» دېگەن سۆزلەرنى ئۆگىتىپتۇ. ئاندىن ئوردىغا قاراپ مېڭىپتۇ.

— پادىشاھىمئالەم، — دەپتۇ ۋەزىر پادىشاھنىڭ قېشىغا كىرىپ، — مەن ئاسمانغا

---

①«ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى(2)» دىن ئېلىندى.

تۇۋرۇكى يوق تەخت سالىدىغان ئۇستىلارنى تاپتىم. ئۇلار ئوردىنىڭ ئۈستىگە كېلىپ: «لاي ـ لاي، كېسەك ـ كېسەك» دەيدۇ. سول قول ۋەزىر ئۇلارغا لاي، كېسەك يەتكۈزۈپ بېرىپ تۇرسا، مەن ئۇستىلارنىڭ قېشىدا تۇرۇپ تەختنىڭ قانداق ياسىلىدىغانلىقىنى كۆرسىتىپ بېرەي.

ۋەزىر چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، پادىشاھ سول قول ۋەزىرنى چاقىرىپ، ئۇستىلارغا لاي، كېسەك يەتكۈزۈپ بېرىشنى تاپشۇرۇپتۇ.

قۇشلار ئوردىنىڭ ئۇستىدە چۆرگىلەپ ئۇچۇپ «لاي ـ لاي، كېسەك ـ كېسەك» دەپ سايرىشىپتۇ. سول قول ۋەزىرنىڭ ئادەملىرى لاي، كېسەكلەرنى ئاسمانغا ئېتىپتۇ، يەتكۈزەلمىگەنسېرى بەكمۇ ئېغىزغا ئېتىپتۇ. بىر دەمدە ئوردىنىڭ ئىچى لاي، كېسەكلەر بىلەن تولۇپ كېتىپتۇ. ئىشىك، دېرىزە، تاملارنىڭ رەسۋاسى چىقىپتۇ. پادىشاھ تېرىكىپ ۋارقىراپتۇ. سول قول ۋەزىر قورقۇنچلۇقتا پايپېتەك بولۇپ كېتىپتۇ.

بىر ھازادىن كېيىن ئوڭ قول ۋەزىر كېلىپ پادىشاھقا:

ـ ئۇستىلارغا لاي، كېسەك يەتكۈزۈپ بېرەلمەپتۇ. ئۇلار ھازىر بىكار تۇرۇپ قالدى، ـ دەپتۇ.

غەزىپىگە بەس كېلەلمەي تۇرغان پادىشاھ سول قول ۋەزىرنى قىچقىرىپ:

ـ سەن نېمىشقا لاي، كېسەكنى يەتكۈزۈپ بېرەلمەيسەن؟ ـ دەپ ۋارقىراپتۇ.

ـ ئۇلۇغ پادىشاھىم، ئۇستىلار ئاسماندا تۇرسا، قانداق يەتكۈزگىلى بولىدۇ، بۇ ئىش ئادەمنىڭ قولىدىن كەلمەيدىكەن، ـ دەپتۇ سول قول ۋەزىر.

ـ شۇنچىلىك ئىش سېنىڭ قولۇڭدىن كەلمىسە، ئاسمانغا تۇۋرۇك يوق تەخت سېلىش مەسلىھەتىنى نەدىن تاپتىڭ؟ بۇنىڭغا كېلىدىغان ئۆلۈم ساڭا لازىم، ـ دەپ پادىشاھ كۆرەلمەس سول قول ۋەزىرنى توسۇن ئاتىنىڭ قۇيرۇقىغا چاتقۇزۇپ قويۇپ بېرىپتۇ. كۆرەلمەس ئەمەلدارلارنى ئەمەلدىن ئېلىپ تاشلاپ، ئۇلارنى ئوردا تازىلىقىنى قىلىشقا قويۇپتۇ① ①«ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى(3)» دىن ئېلىندى..

ھېكمەت:

كۆزى كورلار كۆرەلمەس ئەمەس، بەلكى ئەقلى كورلار كۆرەلمەستۇر. سېنىڭ كۆرەلمەسلىكىڭگە ھەسەتخورلۇقۇڭ سەۋەب. بۇ سەۋەبنى يوقاتمىساڭ، ئۆلۈم سىرتىمقى بوينۇڭغا چۈشۈپ كۆزۈڭ جامدەك بولۇپ قالىدۇ.

ئوغرىغا يان باسقاننىڭ ئۆزى ئىمانسىز

ئۆتكەن زاماندا بىر مەھەللىدە بىر قازى بىلەن بىر باي بولغانىكەن. بىر كۈنى باي بېرىم كېچىدە قازىنىڭ ئىشىكىنى قېقىپتۇ.

ـ ھە، كىم؟ ـ دەپ سوراپتۇ قازى.

ـ تەقسىر مەن، ـ دەپتۇ باي.

قازى بايىنى ئۇنىدىن تونۇپ، ئىشىكنى ئېچىپ ئۆيگە باشلاپتۇ.

ـ خوش، نېمە ئىش تەقسىر، ـ دەپ سوراپتۇ قازى.

ـ ھېچ ئىش يوق قازىم، مەن ھازىر سايىم قوچقارچىنىڭ ھېلىقى سېمىز ئاق قوچقىرىنى ئەپلىمەكچىمەن. ئەگەر ئىشىمىز ئوڭغا تارتماي ئاشكارا بولۇپ قالسا... مانا بۇنى ئاز كۆرمەي تەسەۋرۇپ قېلىپ، بىزنى نومۇستىن ساقلاپ قالارلا؟ ـ دەپ بىر ئاز پۇلنى قازىنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ باي.

ـ ھەي ـ ھەي ـ ھەي... نېمە دەيدىغانلا شۇنداق قىلىمىز، ئەلۋەتتە. خاتىرجەم بولسىلا، ـ دەپتۇ قازى.

ئارىدىن كۆپ ئۆتمەي قوچقار بايىنىڭ شەھەردىكى قورۇسىدىن چىقىپتۇ. سايىم بۇنى كۆرۈپ قازىغا ئەرز قىلىپ كەپتۇ.

ـ ھە، نېمە دەيسەن؟ ـ دەپتۇ قازى سايىم قوچقارچىغا.

ـ مېنىڭ يېقىندا يوقالغان سېمىز ئاق قوچقىرىم بايىنىڭ شەھەردىكى قورۇسىدىن تېپىلدى. جانابلىرى ئىلتىپات قىلىپ ئادالەتلىك بىلەن قوچقارنى ئىگىسىگە بۇيرۇپ بېرىشلىرىنى سورايمەن.

ـ نېمە؟! ـ دەپتۇ قازى ئاچچىق قىلغان بولۇپ، ـ بايىنى سەندەك رودۇپايلارنىڭ بىر قوچقىرىغا ئوغرىلىققا چۈشىدىغان ئادەم دەمسەن. ئۇنىڭ خۇدا بەرگەن يۈزلەپ بورداق مېلى ۋە نۇرغۇن بايلىقى بار، شۇمۇ ئۆزىگە يېتىپ ئاشىدۇ.

ـ جانابلىرى... ـ دەپتۇ سايىم قازىغا يالۋۇرۇپ، ـ مېنىڭ دۇنياغا كېلىپ كۆرگەن بايلىقىم شۇ بىر قوچقار ئىدى. مەن تۆھمەت قىلمايمەن، ئۇ مېنىڭكى ئىدى.

ـ كۆپ ۋالاقلىماي چىق، ئىمانسىز! باي ھەجىگە ئىككى نۆۋەت بېرىپ كەلگەن ھاجى ساھىب كىشىدۇر، ئۇنىڭغا تۆھمەت چاپلىغىنىڭ شەرىئەتتە چوڭ گۇناھ، چىق، يوقال كۆزۈمدىن! ـ دەپ سايىمنى ھەيدەپتۇ.

ـ ئوغرىغا يان باسقانىنىڭ ئۆزى ئىمانسىز، ـ دەپ جاۋاب قايتۇرۇپتۇ سايىم نەپرەت بىلدۇرۇپ.

قازى بۇ سۆزنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، تىلى تۇتۇلۇپ، كېكەچلەپ قاپتۇ، دېمى ئىچىگە چۈشۈپ، ئۆيگە كىرىپ كېتىپتۇ[1].

ھېكمەت:

باشقىلارنىڭ نەرسىسىنى ئۆزىنىڭ قىلىۋالغانلارنى قوللىغانلىق يامانلىق جۈملىسىدىندۇر. ئالىملار توغرا ئېيتقان: «ئوغرىغا يان باسقانىنىڭ ئۆزى ئىمانسىز».

---

①«ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى(3)» دىن ئېلىندى.

ئەخمەق پادىشاھ

ئۆتكەن زاماندا بىر ئەخمەق پادىشاھ بولغانكەن، ئەخمەقلىقىدىن پۇقرا ئىغا ھەددى ـ ھېسابسىز زۇلۇم سالىدىكەن، كىشىلەر ئۇنىڭ زۇلمىدىن قورقۇپ، نېمە بۇيرۇسا شۇنى قىلىدىكەن، كۈنلەرنىڭ بىرىدە بۇ پادىشاھ بىر ئادەمگە يولۇقۇپ:

ـ سەن نېمە قىلىدىغان ئادەم؟ ـ دەپ سوراپتۇ. ئۇ ئادەم قورقۇپ كېتىپ:

ـ مەن تاغ كۆتۈرىدىغان ئادەم، ـ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

ـ ئۇنداق بولسا، ئوردىنىڭ ئالدىدىكى تاغنى يۆتكە، ـ دەپتۇ پادىشاھ.

ـ ماقۇل، ـ دەپتۇ ئۇ ئادەم.

ـ ساڭا نېمە لازىم؟ ـ دەپ سوراپتۇ پادىشاھ.

ـ ماڭا ھېچنېمە لازىم ئەمەس، ـ دەپتۇ ئۇ ئادەم، ـ پەقەت يىلىغا بىرلا قېتىم تاغ كۆتۈرىمەن، شۇڭغىچە يەتكۈدەك كىيىم ـ كېچەك، يېمەك ـ ئىچمەك يەتكۈزۈپ بەرسىلە بولىدۇ

ـ نېمە يېسەك، نېمە كىيسەك ئىختىيار ئۆزۈڭدە، ئوردىدىن يەتكۈزۈپ بېرىدۇ، ـ دەپتۇ پادىشاھ.

ئۇ ئادەم شۇنداق قىلىپ، بىر يىل پادىشاھنىڭ كىيىملىرىنى كىيىپ، تاماقلىرىنى يەپ يۈرۈپتۇ. يىل توشقاندىن كېيىن، پادىشاھ پۈتۈن يۇرتنى ئوردا ئالدىغا يىغدۇرۇپ:

ـ ھازىر تاغ كۆتۈرىدىغان باتۇرنىڭ كۈچىنى كۆرۈڭلار! ـ دەپتۇ. يۇرت ئەھلى كۆز تىكىپتۇ. پادىشاھ باتۇرغا:

ـ قېنى، تاغنى كۆتۈر! ـ دەپتىكەن، ـ ھېلىقى ئادەم تاغنىڭ باغرىغا يۈگۈرۈپ بېرىپ، تاغقا دۈمبىسىنى يۆلەپ تۇرۇپتۇ.

ـ كۆتۈر!... ـ دەپتۇ پادىشاھ يەنە. ھېلىقى ئادەم:

ـ سىلى باشلىق ھەممەيلەن كېلىپ، تاغنى دۈمبەمگە ئېلىپ قويۇڭلار، ئاندىن كېيىن كۆتۈرەي، ـ دەپتۇ.

ـ بىز قانداق يۆلەيمىز؟ ـ دەپتۇ پادىشاھ.

ـ سىلەر توپلىشىپ يۆلەلمىگەن تاغنى مەن يالغۇز قانداق كۆتۈرىمەن؟ ـ دەپتۇ ھېلىقى ئادەم.

يۇرت ئالدىدا پادىشاھ لەت بوپتۇ.[1]

ئەقللىق بولاي دېسەڭ، ئەقلسىزدىن ئۆگەن

بۇرۇنقى زاماندا بىر يېزىدا زاكىر، شاكىر دېگەن ئىككى دوست بار ئىكەن. ئۇلار كىچىكىدىن بىللە ئوسۇپ، بىر كۈندىلا مەكتەپكە ئوقۇشقا كىرىپتۇ.

شاكىر ئىدراكلىق، گەپ ئاڭلايدىغان، ۋاقتىنى قولدىن بەرمەيدىغان بالا ئىكەن.

[1] «ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى(3)» دىن ئېلىندى..

شۇڭا، ئۇ پۈتۈن زېھنى بىلەن تىرىشىپ، كۈندىن - كۈنگە ياخشى ئۆگىنىپتۇ. زاكىر بولسا ئويۇن قېپى ئىكەن. ئۇ مەكتەپكە كىرگەندىن كېيىنمۇ بۇ قىلىقىنى تاشلىماي ئويۇن - تاماشىغا بېرىلىپ كېتىپتۇ.

ئاردىدىن بىر قانچە ۋاقىت ئۆتۈپتۇ. شاكىر مەكتەپتە «ئەقىللىق بالا» دېگەن شۆھرەتكە ۋە ھۆرمەتكە ئېرىشىپتۇ. زاكىر بولسا كۈندىن - كۈنگە ئارقىدا قېلىپ «ئويۇن قېپى» دېگەن نام ئاپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە زاكىر شاكىردىن:

- ئاداش، ئىككىمىز مەكتەپكە تەڭ كىرگەن، - سەن مەندىن جىق ئىلگىرىلەپ كەتتىڭ، بۇنىڭ سەۋەبى نېمە؟ - دەپ سوراپتۇ.

- بۇنىڭ باشقا سەۋەبى يوق، پەقەت مەن سەندىن ئۆگەندىم، - دەپ جاۋاب بېرىپتۇ شاكىر.

زاكىر شاكىرنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ «مېنى زادىلا قىلىۋاتىدۇ» دەپ رەنجىپ شاكىرغا زادىلا قارىماس بوپتۇ.

شاكىر بىلەن زاكىرنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى بۇ ئەھۋالنى بىلگەن ئۇستازى ئۇ ئىككىسىنى چاقىرىپ، شاكىرنىڭ ھېلىقى گېپىنىڭ مەنىسىنى سوراپتۇ.

- سىلى بىزگە، - دەپتۇ شاكىر ئۇستازىغا، - «ئەقىللىق بولاي دېسەڭ، ئەقىلسىزدىن ئۆگەن» دېۋىدىلە. مەن شۇ تەلىملىرىنى ئېسىمدە چىڭ تۇتۇپ، زاكىرنىڭ ئەقىلسىزلىق قىلىپ، ئويۇنغا بېرىلىپ، تىرىشىپ ئۆگەنمىگەنلىكىدىن ئىبارەت قىلدىم. مېنىڭ دېمەكچى بولغىنىم شۇ ئىدى، - دەپتۇ. زاكىر شاكىرنىڭ گېپىنىڭ مەنىسىنى چۈشىنىپ، رەنجىشنى تاشلاپ ئۇنىڭ بىلەن قايتا دوست بولۇپ، ئىككىسى بىرلىكتە ئالغا بېسىپتۇ.[1]

بالىنىڭ رايىغا بېرىۋەرسەڭ «بالا» بولىدۇ

بار ئىكەن، يوق ئىكەن، ئاچ ئىكەن، توق ئىكەن، مەن ئەمەس، ئاتام تۇغۇلمىغان زامانىدا بىر دېھقان بار ئىكەن. ئۇنىڭ ھەر يىلى تىككەن - تەرگەنلىرى ئۆزىگە يېتىپ ئېشىپ قالىدىكەن، دېھقانىنىڭ كىشىلەرگە ھاجىتى چۈشمەيدىكەن، ئەمما ئۇ دېھقان بىر بالا كۆرۈشنى ئارزۇ قىلىپ يۈرىدىكەن. بەختكە يارىشا، دېھقانىنىڭ ئايالى ئېغىر بوي بولۇپ، توققۇز ئاي توققۇز كۈندىن كېيىن بىر ئوغۇل تۇغۇپتۇ. كۆيۈمچان ئاتا - ئانىسى بالىسى نېمە دېسە، شۇنى قىلىپ بېرىدىكەن، بالىمۇ دېگىنىنى قىلدۇرماي قالمايدىكەن، بۇ ئادەت بالىغا چوڭ بولغانسېرى ئۆزلىشىپ كېتىپتۇ. دېگىنىنى ئورۇندىمىسا، تاماقمۇ يېمەي تۇرۇۋالىدىغان بولۇپ قاپتۇ. بالا ئۇنى دەپ، بۇنى دەپ يۇرۇپ ئاخىر ھەسەل

[1] «ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى (3)» دىن ئېلىندى..

يېيىشكە ئۆگىنىپ قاپتۇ. ئۇ بۇگۈنى بىرنەچچە قوشۇق ھەسەل يېسە، ئەتىسى ئون نەچچە قوشۇق يەيدىغان بوپتۇ. ئوغلىغا ھەسەل ئېلىپ بېرىپ يۈرۈپ دېھقانىنىڭ ۋەسلى ئازلاپ كېتىپتۇ. ئاخىرى پۈلى تۈگەپتۇ. بىراق ئوغلى ھەسەلخور بولۇپ، ھەسەل يېمىسە كۈن ئۆتكۈزەلمەيدىغان بولۇپ قاپتۇ.

دېھقانىنىڭ قولىدا سۇنۇق يارماق قالمىغان بىر كۈنى ئوغلى بازاردا ھەسەلنى كۆرۈپ قېلىپ:

— دادا، ھەسەل ئېلىپ بەر، — دەپتۇ. دېھقان پۇلىنىڭ يوقلۇقىنى دېيىشنىڭ ئورنىغا بالىغا چۈشەندۈرۈپتۇ:

— بالام، چوڭ بولۇپ قالدىڭ، ھەر كۈنى ھەسەل يەۋەرسەڭ، بىزنى قۇرۇتىسەن، ھېلىمۇ ئۆيده پۇلغا ئالغۇچىلىك نەرسە قالمىدى، تىرىكچىلىكىمىز راۋاج تاپمىدى، ئەمدى ھەسەل دەپ مېنى قىستىما، — دەپتۇ. لېكىن بالا ئۇنماي دادىسىنىڭ پېشىدىن ئارتىپ تۇرۇۋاپتۇ.

دېھقان «ئۆزۈم تاپقان بالاغا، نەگە باراي دەۋاغا» دېگەننى ئېيتىپ بىر مەزگىل يۇرۇپتۇ. ئەمما، بالا بەك قىيناپتۇ. دېھقان بالىسىنى ھەسەلگە ئۆگىتىپ قويغانلىقىغا پۇشايمان قىلىپ، بىر دانانىڭ ئالدىغا بېرىپ بالىسىغا ھەسەل يېمەسلىك ھەققىده نەسىھەت قىلىپ قويۇشنى تەلەپ قىپتۇ.

— سىزمۇ ھەسەل يەمسىز؟ — دەپتۇ ھېلىقى دانا.

— ئازراق يەيتتىم.

— ئانىسىچۇ؟

— ئۇمۇ ماڭا ئوخشاش، — دەپتۇ. دانا ئۇزاق ئويلىنىپ:

— مەن 10 كۈندىن كېيىن باراي، مېنى كۈتۈڭ، — دەپتۇ، دېھقان بۇگۈن بېرىشنى تەلەپ قىلىپ يالۋۇرۇپتۇ. دانا:

— بۇگۈن بارسام پايدىسىز، تەخىر قىلىڭ، — دەپ دېھقانىنىڭ كۆڭلىنى ياساپ يولغا سالىپتۇ.

دېھقان ئۆيگە قايتىپ كەپتۇ. 10 كۈن ئىچىده دېھقانىنىڭ ئۆيىده تۆت تامدىن باشقا نەرسە قالماپتۇ. دېھقانغا بۇ 10 كۈن 10 يىلدەك ئۇزۇن بىلىنىپ كېتىپتۇ.

دېگەن قەرەلىده دانا كەپتۇ. ئۇ دېھقانىنىڭ ئۆيگە قاراپ قاتتىق ئېچىنىپتۇ، دېھقان بىلەن مۇڭدىشىپتۇ. قايتار چېغىدا:

— قېنى ئوغلۇم، بېرى كەل، — دەپ ھەسەلخور بالىنى چاقىرىپ نەسىھەت قىپتۇ:

— ئۆيۈڭده نېمه بار؟

— تۆت تام بار؟...

— توغرا ئېيتتىڭ، — دەپتۇ دانا بالىنىڭ بېشىنى سىيلاپ، — ئەمدى ھەسەلخور بولما، دەپ جېكىلەپ قايتىپتۇ.

ئاربدىن بىرنەچچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن دانا بازارغا كېتىۋېتىپ، دېھقاننىڭ ئۆيىگە كىرىپتۇ. دانا دېھقاندىن:

– ئوغلىڭىز ھەسەل يەمدۇ؟ – دەپ سوراپتۇ. دېھقان خۇشال ھالدا:

– ياق، دەپ داناغا مىننەتدارلىق بىلدۈرۈپتۇ.

دانا قايتماقچى بولغاندا، دېھقان يېنىدىن پۇل چىقىرىپ تەڭلەپتۇ، دانا ئالماپتۇ. دېھقان دانادىن:

– سىز ئۆتكەندە نېمىشقا 10 كۈندىن كېيىن بارىمەن دېدىڭىز، – دەپ سوراپتۇ. دانا كۈلۈپ:

– مەنمۇ ھەسەل يەيتتىم، 10 كۈن ئىچىدە ھەسەل يېيىشنى تاشلىدىم. شۇنىڭدىن كېيىن ئىشەنچ ھاسىل قىلىپ، ئۆيىڭىزگە باردىم، ئوغلىڭىزغا نەسىھەت قىلدىم، گەپنى ئاڭلىدى، ئۆزۈم تاشلىماي، باشقىلارنى دەۋەت قىلسام، گەپ سىڭمەيدۇ، – دەپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن ھەسەلخورىالا ھەسەل يېيىشنى تاشلاپتۇ، دېھقان باشقا بالىلىرىنى مەيلىگە قويۇپ بەرمەپتۇ. دېھقاننىڭ تاپقىنى بىردىن ئىككى بولۇپ، ئىككىدىن تۆت بولۇپ، ئوقىتى ئىلگىرى بېسىپتۇ[1].

ھېكمەت:

بالىلار ئەزەلدىن ئەدەپسىز ئەمەس. ئۇنى ئەدەپسىز قىلىپ قويىدىغىنى بىزنىڭ ئارتۇقچە كۆڭۈل بۆلۈشىمىز. مۇبادابىز بالىلارنى كىچىكىدىن يامان ئىللەتلەرگە كۆندۈرمەي چوڭ قىلساق، ئۇ ھەرگىزمۇ «بالا» بالا بولۇپ قالمايدۇ. ئەكسىچە مۇستەھكەم تۈۋرۈك بولىدۇ.

ئالدىراڭغۇلۇق قىلساڭ ئىشىڭ ئالغا باسمايدۇ

ئۆتكەن زاماندا ھېزىم ئىسىملىك بىر باي ئۆتكەنكەن، ئۇ كىچىكىدىن تارتىپ ناھايىتى ئالدىراڭغۇ مىجەزلىك بولۇپ ئۆسۈپتۇ. بىر كۈنى ياتار چاغدا دادىسى ئۇنىڭغا:

– بالام، ئەتە سەھەر تۇرغىن، ھاشىم ئاكاڭنىڭ ئۆيىگە ئىشقا ئەۋەتىمەن، – دەپتۇ.

توخۇ چىللىغاندا ھېزىم ئورنىدىن تۇرۇپ ھاشىم ئاكىنىڭ ئۆيىگە مېڭىپتۇ. بىراق دادىسىنىڭ نېمە ئىشقا ئەۋەتمەكچى ئىكەنلىكىنى سوراشنى خىيالىغىمۇ كەلتۈرمەپتۇ.

ھاشىم ئاكىنىڭ ئۆيى يېرىم كۈنلۈك يول ئىكەن، ھېزىم ھېرىپ – ئېچىپ ئاران يېتىپ بېرىپتۇ.

– نېمە ئىش بىلەن كەلدىڭ؟ – دەپ سوراپتۇ ھاشىم ئاكا ھېزىمدىن.

– دادام ئاخشام «ئەتە سېنى ھاشىم ئاكاڭنىڭ ئۆيىگە ئىشقا بۇيرۇيمەن دېگەنىدى»

[1] «ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى (3)» دىن ئېلىندى.

شۇڭا سەھەر يولغا چىقىپ، ھازىر يېتىپ كېلىشىم،» ــ دەپتۇ ھېزىم.

ــ نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى سورىمىدىڭمۇ؟

ھېزىم بۇ سوئالغا جاۋاب بېرەلمەي يەرگە قاراپ تۇرۇپتۇ.

ھېزىمنىڭ ئالدىراڭغۇلۇقىنى بىلگەن ھاشىم ئاكا كۆڭلىگە بىر ئىشنى پۈكۈپتۇ ــ دە:

ــ داداڭ سېنى مۇشۇ تۇغمەن بېشىنى ئېلىپ كېتىشكە بۇيرۇماقچى ئىدى، ــ دەپ تاشنىڭ تۆشۈكىدىن تانا ئۆتكۈزۈپ، ھېزىمنىڭ ئوڭ مۇرىسىگە يۈدكۈزۈپ قويۇپتۇ ۋە سول مۇرىسىگە يۆتكىمەي ئېلىپ بېرىشنى تاپىلاپتۇ.

ھېزىم تاشنى نېمىشقا سول مۇرىسىگە يۆتكىمەسلىكى كېرەكلىكىنى سورىمايلا ئالدىراپ ئۆيگە قايتىپتۇ. يولدا كۆپ جاپا تارتىپتۇ. تانا پېتىپ ئوڭ مۇرىسى قانىاپ كېتىپتۇ.

ھېزىم دادىسىغا ھاشىم ئاكىنىڭ سۆزلىرىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ. دادىسى ھاشىم ئاكىنىڭ مەقسىتىنى چۈشىنىپ، ھېزىمغا بولغان ئاچچىقىنى بىلدۈرمەي:

ــ بىزگە تۇغمەن تېشى كېرەك ئەمەس، قايتۇرۇپ ئاپىرىپ بەرگىن، دەپ تاشنى ئوڭنىڭ سول مۇرىسىگە يۈدكۈزۈپ قويۇپتۇ ۋە ئوڭ مۇرىسىگە يۆتكىمەسلىكىنى چۈشەندۈرۈپتۇ.

ھېزىم نائىلاج يەنە يولغا راۋان بوپتۇ. تانا ئوڭنىڭ سول مۇرىسىنى تىلىپ تاشلاپتۇ. يىڭ بىر جاپا تارتىپ قاراڭغۇ چۈشكەندە ھاشىم ئاكىنىڭ ئۆيىگە يېتىپ كەپتۇ ــ دە، پوسۇغىدىن ئاتلاپ كىرىپلا يىقىلىپ چۈشۈپتۇ. ھاشىم ئاكا ئۇنى ئۆيىدە ياتقۇزۇپ قويۇپتۇ.

ئەتىسى ناشتا ۋاقتىدا ھاشىم ئاكا ھېزىمغا مۇنداق دەپتۇ:

ــ بالام، ئەسلىدە داداڭغا تۇغمەن تېشى كېرەك ئەمەس ئىدى، مەن سېنىڭ ئالدىراقسانلىقىڭغا تەنبىھ بولسۇن دەپ تۇغمەن تېشىنى يۈدكۈزۈپ قويدۇم. سول مۇرەڭگە يۆتكىمە دېسەم، نېمە ئۈچۈن، دەپ سورىمىدىڭ. داداڭ، ئوڭ مۇرەڭگە يۆتكىمە دېسە بۇنىڭمۇ سەۋەبىنى سورىماپسەن. يەنە شۇ ئالدىراڭغۇلۇقۇڭ ئۈچۈن جاپا تارتتىڭ، مەقسەتنى بىلمەي، ئالدىراپ كەتسەڭ ھېچ ئىشىڭ ئالغا باسمايدۇ.

ھېزىم بۇ ئىشتىن ئالدىراڭغۇلۇقنىڭ زىيىنىنى چۈشىنىپتۇ ۋە شۇنىڭدىن كېيىن ھەربىر ئىش قىلسا، ئالدى ــ كەينىنى ياخشى ئويلاپ، ئاندىن قول سالىدىغان بوپتۇ[1].

ھېكمەت:

مەقسەتنى بىلمەي، ئالدىراپ كەتسەڭ ھېچ ئىشىڭ ئالغا باسمايدۇ.

---

①«ئۇيغۇرخەلق چۆچەكلىرى (3)» دىن ئېلىندى.

باي بىلەن قويچى

پىخسىق دەپ نامى چىققان بىر باي بار ئىكەن، ئۇنىڭغا يىگىرمە يىل ھەقسىز قوي باققان قويچى بۇ بايدىن قۇتۇلۇپ كېتىشنى ئويلاپ:

— باي ئاكا، ئەمدى مەن ئۆز كۇنۇمنى ئۆزۈم كۆرسەم، مېنىڭ ھەققىمنى ھېسابلاپ بېرىپ، بېشىمنى بوشاتسىڭىز، — دەپتۇ.

باي ماقۇل بوپتۇ، ئۇ قويچىنىڭ يېگەن تامىقى، كىيگەن ئەسكى كۆرەك جۇغلىرىنى كۆپەيتىپ ھېسابلاپ، قويچىنى يەنە ھەقسىز ئىككى يىل ئىشلەشكە قەرزار قىلىپ چىقىرىپتۇ. قويچى بۇنىڭغا چىدىماي، قازىخانىغا بېرىپ ئەرز قىپتۇ. قازىنىڭ كاتىپى قويچىغا ئىچى ئاغرىپ، ئۇنى قۇتۇلدۇرماقچى بولۇپ:

— سوراق ۋاقتىدا ھەممە سوراقلارغا «مە، مە...» دەپ قويغا ئوخشاش مەرەپ تۇر، قالغىنىنى ئۆزۈم پۈتتۈرىمەن، بايدىن يىگىرمە يىللىق ھەققىڭنى ئېلىپ بېرىمەن، ئەمما ماڭا يېرىمىنى بېرىسەن، — دەپتۇ. قويچى ماقۇل بوپتۇ.

— ئۇنداق بولسا سەن باينىڭ قويىنى باقماي، بىر نەچچە كۈن تاشلاپ بەر، باي ئۆزى دەۋا قىلسۇن، شۇ چاغدا ئىش ئاسان بولىدۇ، — دەپتۇ كاتىپ ئۇنىڭغا ئەقىل ئۆگىتىپتۇ.

قويچى كاتىپنىڭ دېگەنلىرىنى ئورۇنداپتۇ. نەتىجىدە باي قويچىنىڭ ئۈستىدىن قازىخانىغا دەۋا قىپتۇ. سوراق باشلىنىپ، جاۋابكار قويچى بىلەن دەۋاگەر پىخسىق باي قازى ئالدىدا دەرقەمتە بوپتۇ. قازى بايدىن:

— بۇ سىزگە يىگىرمە يىل قوي باقتىمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. باي قازىغا:

— شۇنداق تەقسىر، بىراق بۇ ھەققىنى ئېلىپ بولغان، ھازىر ئۇ قەرزدار، — دەپتۇ.

— سېنىڭ ئېتىڭ نېمە؟ — دەپ قازى قويچىدىن سوراپتۇ.

— مە — مە — مە، — دەپتۇ قويچى.

— ھوي، بۇ «مە» دىن باشقىنى بىلمەيدىغۇ، مۇنداق ئادەمنىڭ ئۈستىدىن دەۋا قىلامدۇ كىشى. راست پىخسىق باي ئىكەنسەن، — دەپ قازى باينى ئەيىبلەپتۇ.

— قازىكا، بۇ سۆز بىلىدۇ، تادانلىق قىلىۋاتىدۇ، — دەپتۇ باي.

— ھوي سۆز بىلەمسەن؟ — دەپتۇ قازى قويچىغا.

— مە — مە — مە...

بۇ نەدىن سۆز بىلسۇن، قازى ئاخۇنۇم، — دەپ كاتىپ سۆزگە ئارىلىشىپتۇ، — ئادەم بالىسىغا ئارىلاشماي، يىگىرمە يىل دالىدا قوي باققان گۆدەك بالا سۆزنى تاغدا كىمدىن ئۆگەنسۇن، بەلكى بىلگەن ئانا تىلىنمۇ ئۇنىتۇپ قالمامدۇ؟ — دەپ قازىغا مۇراجىئەت قىپتۇ. قازى: «راست» دەپ، بايدىن قويچىنىڭ يىگىرمە يىللىق ھەققىنى ئېلىپ بېرىشكە ھۆكۈم قىپتۇ ۋە ئېلىپ بېرىپتۇ. سىرتقا چىققاندىن كېيىن:

– قويچى باتۇر، مېنىڭ ئەقلىم قانداق؟ – دەپتۇ كاتىپ.

– مە – مە – مە، – دەپ جاۋاب بېرىپتۇ قويچى. قازىنىڭ كاتىپى:

– ھوي سەن ئەمدى باي بولۇپ قالدىڭ، ۋەدە بويىچە يېرىمىنى بەرمەمسەن؟ – دېسە، قويچى ئۇنىڭ كۆزىگىمۇ خوددى پىخسىق باينىڭ كۆزىگە قارىغاندەك قاراپ:

– مە – مە – مە، – دەپ پېشىنى قېقىپ كېتىپ قاپتۇ[1].

ئۆزۈڭنى خار قىلغۇچە، كۆچۈڭنى خار قىل

بار ئىكەن، يوق ئىكەن، زامانىلارنىڭ زامانىسىدا بىر چوڭ باي بولغانىكەن. ئۇ خوددا يولىدا 360 كۇن بەش ۋاق نامازنى تاشلىمايدىكەن، خوددادىن «ئەي خوددا، ئاسان دۇنيا بەرگەيسەن، جاپا چېكىپ دۇنيا تېپىشتىن ئىلاھىم ئۆزۈڭنى ساقلىغايسەن» دەپ تىلەيدىكەن. ئۇ شۇنداق تەقۋادار بولغىنى بىلەن ھەمىشە ئەيش – ئىشرەت، كەيىپ – ساپا بىلەن كۇن ئۆتكۈزىدىكەن. كۇنلەردىن بىر كۇنى ئۇ ئۆز كۆڭلىنى كۆتۈرۇش ئۈچۇن، ئووۇ ئوۋلاشقا چىقىپتۇ. ئۇ سەپەر ئۇستىدە دەشت – چۆلدە يەر ھەيدەۋاتقان بىر دېھقانغا يولۇقۇپتۇ.

دېھقان باينىڭ كەلگىنىنى كۆرۈپ سالام بېرىپتۇ. باي ئۇنىڭ سالىمىنى ئىلىك ئالماستىن، دېھقاننىڭ قاۋۇل بەستىگە قاراپ قولغا چۇشۇرمەكچى بولۇپ، ئىچىدە بىر شۇملۇقنى ئويلاشقا كىرىشىپتۇ. دەل مۇشۇ چاغدا قوشنىڭ چىشى بىر نەرسىگە قاتتىق ئۇرۇلۇپتۇ. دېھقان شۇنداق قارىسا، قوشنىڭ ئىزىدا يوغان بىر كومزەك تۇرغۇدەك. ئۇ كومزەكنى ئېلىپ قارىسا، ئىچى لىپمۇلىق تولغان ئالتۇن ئىكەن. بۇنى كۆرگەن باي كۆڭلىدە «تىلىكىم ئىجاۋەت بولدى» دەپ خوشاللىقىدىن تېرىسىگە پاتماي قاپتۇ ۋە ھاڭ – تاڭ بولغان دېھقانغا:

– ھەي دېھقان، بۇ يەرلەر مېنىڭ ئاتامدىن مىراس قالغان، سېنى بۇ يەرلەرنى كىم ھەيدىسۇن دەپتۇ، – دەپ دېھقانغا ئېسىلىۋاپتۇ. بۇنى كۆرگەن دېھقان:

– «ئۆزۈڭنى خار قىلغۇچە، كۆچۈڭنى خار قىل» دەپتىكەن، ھەر نېمە تاپسام ئۆز كۆچۈم بىلەن جان باقاي، – دەپ كومزەكنى ئالتۇن بىلەن باينىڭ خورجۇنىغا سېلىپ بېرىپتۇ. خوشاللىقتىن باينىڭ ئاغزى قولىقىغا يېتىپ، دەرھال ئۆيىگە قايتىپتۇ – دە، ئىچكىرى قازناقا كىرىپ، ئىشىك – تۆكلۈكنى مەھكەم ئېتىپتۇ. ئۇ خورجۇنىنىڭ ئاغزىنى يېشىپ، كومزەكنى شۇنداق ئېچىشىغا، ئۇنىڭ ئىچىدىن مىغلىداپ ھەرىلەر چىقىپ باينىڭ باش – كۆزىنى چېقىپ، قاپاقتەك ئىششىتىۋېتىپتۇ، باي ئاران ئۆيدىن قېچىپ چىقىپتۇ. ئۇ دېھقاندىن ئۆچ ئېلىش ئۈچۈن، مالايلىرىغا كومزەكنى كۆتۈرگۈزۈپ، دېھقاننىڭ ئۆيىگە كەپتۇ ۋە مېنى چاققان ھەرە سېنىمۇ چېقىپ باقسۇن، –

[1] «ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى (3)» دىن ئېلىندى.

دەپ تۇڭلۇكتىن تۆكۈپتۇ. ئۇ چاغدا دېھقان ئۆمرىنىڭ ئاخىرىغىچە ياخشى تۇرمۇش كەچۈرۈپتۇ. ھارام تاماق باي بولسا، ھەرە چاققان بەدىنىنىڭ ئاغرىشىدىن ساقىيالمايدۇ ئاخىرى ئۆلۈپتۇ.[1]

ھېكمەت:

نىيىتىڭ دۇرۇس بولسا، ھەممە نەرسە ئالتۇن. تەقدىرىڭ نىيىتىڭنىڭ قانداقلىقىغا باغلىق.

يامان تەربىيىنىڭ ئاقىۋىتى

بىر زامانلاردا مەلۇم بىر شەھەردە بىر خوتۇننىڭ ئېرى ئۆلۈپ كېتىپ، ئوغلىنى دادىسىدىن كىچىك قاپتۇ. بۇ خوتۇن يېپ ئېگىرىپ سېتىپ تىرىكچىلىك قىلىدىكەن. ئوغلى بىلەن كارى بولمايدىكەن. ئوغلى ئويۇنغا بېرىلىپ كېتىپ، كۈنبويى تالادىن كىرمەيدىكەن. ئۇ ئاستا ـ ئاستا ئەسكى قىلىقلارنى ئۆگىنىپتۇ: ئۆرۈك ئوغرىلاپتۇ، نان ئوغرىلاپتۇ، ئوغرىلىغان نەرسىلەرنى ئانىسىغا ئەكىرىپ بېرىپتۇ، ئانىسى نېرى ـ بېرىنى سورىماي يەۋېرىپتۇ. بالىسىنى ئوغرىلىقتىن توسماپتۇ؛ ئۇ بارا ـ بارا كۆزگە كۆرۈنگەن نەرسىنى ئوغرىلايدىغان بوپتۇ. ئەمدى كىچىك ئوغرىلىق يانچۇقچىلىققا تەرەققىي قىلىپ، كىشىلەرنىڭ يېنىنى كوچىلاپ ئوغرىلايدىغان بوپتۇ. ئائىلە تۇرمۇشى بارا ـ بارا ئوغرىلىقتىن كەلگەن كىرىم بىلەن ئۆتۈپتۇ. ئەمدى يەنە يانچۇقچىلىقتىن تەرەققىي قىلىپ چوڭ ـ كىچىك ئوغرىلىقنىڭ ھەممىسىنى قىلىدىغان بوپتۇ. ئۇنىڭ يۇرىكى تېخىمۇ يوغىناپ، پادىشاھنىڭ خەزىنىسىگە ئوغرىلىققا كىرىپتۇ. بىرىنچى قېتىم ئوغرىلىققا كىرىپ نۇرغۇنلىغان دۇنيادەپنە ئوغرىلاپ چىقىپتۇ. بۇنىڭغا قانائەت قىلماستىن، ئىككىنچى قېتىم يەنە خەزىنىگە ئوغرىلىققا كىرىپتۇ. بۇ قېتىم تۇتۇلۇپ قاپتۇ. بۇنى پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئەكىرىپتۇ. پادىشاھ ئۇنى دارغا ئېسىپ ئۆلتۈرۈشكە بۇيرۇق چۈشۈرۈپتۇ. جاللاتلار پادىشاھنىڭ ھۆكۈمى بويىچە بۇ ئوغۇلنى دارغا ئاسماق بولۇشۇپتۇ. جازا مەيدانىغا تەختنى قۇرۇپ، پادىشاھ تەختكە چىقىپ قاراپ ئولتۇرۇپتۇ. دارغا يېقىن كەلگەندە، بۇ ئوغۇل: «ئانام بىلەن ۋىدالىشىۋالسام، دەيدىغان گېپىمنى دەۋالسام» دەپ پادىشاھدىن تىلەپتۇ. پادىشاھ ئۇنىڭ ئانىسى بىلەن كۆرۈشۈۋېلىشىغا ئىجازەت قىپتۇ.

ـ ئانا! ئۆلۈپ كېتىش ئالدىدا سەن بىلەن رازىلىشىۋالاي، تىلىكىنى چىقارساڭ، تىلىكىنى بىر شورىۋالاي، ـ دەپتۇ بالا.

ئانىسى ئوغلىنىڭ تەلىپى بويىچە، تىلىنى شۇنداق چىقارغانكەن، ئوغلى گاجىغان قىلىپ چىشلەپ ئۈزۈۋاپتۇ.

---

[1] «ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى (3)» دىن ئېلىندى..

بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن پادىشاھ ھەيران بولۇپ:

— دەرھال بالىنى ئالدىمغا كەلتۈرۈڭلار، — دەپ جاللاتلارغا ھۆكۈم قىپتۇ. جاللاتلار بالىنى پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەپتۇ.

— سەن نېمە ئۈچۈن دارغا ئېسىلىش ئالدىدا ئاناڭنىڭ دۇئاسىنى ئېلىپ رازىلاشماستىن، ئەكسىچە سېنى كىچىكىڭدىن جاپا چېكىپ باققان ئاناڭنىڭ تىلىنى چىشلەپ ئۈزۈۋالىسەن، — دەپ سوراپتۇ پادىشاھ.

مېنىڭ بۇگۈن ئۆلۈم جازاسىغا ھۆكۈم قىلىنىشىم ئانامنىڭ سەۋەبكارلىقىدىن بولغان. مەن ئاۋۋال ئۆرۈك ئوغرىلاپ ئەكىردىم، نان ئوغرىلاپ ئەكىردىم. كېيىن پۇل ئوغرىلاپ ئەكىردىم، ئانام مېنى ئوغرىلىق قىلىشتىن توسمىدى. بەلكى خۇش بولدى. مەن ئانامنى خۇش قىلدىم دەپ، ئوغرىلىقنى داۋاملاشتۇردۇم، بارا — بارا يۈرىكىم پۈخنىناپ، تېخىمۇ چوڭ — چوڭ ئوغرىلىقنى قىلدىم. ھەتتا ھەددىمدىن ئېشىپ پادىشاھنىڭ خەزىنىسىگە ئوغرىلىققا كىردىم. ئاخىر تۇتۇلۇپ بۇگۈنكى ئاقىۋەتكە قالدىم. ئەگەر كىچىك ۋاقتىمدا ئانام مېنى ئوغرىلىق قىلىشتىن توسقان بولسا، ئوغرىلىقتىن قولۇمنى يىغقان بولاتتىم. شۇڭا، ئانامنىڭ ئوغرىلىققا ئۆگەتكەن تىلىنى چىشلەپ ئۈزۈۋالدىم، — دەپتۇ بالا.

— بۇ راست سۆزىنى قىلدى. بۇنىڭ ئېيتقانلىرىنىڭ ھەممىسى توغرا. ئانىسى ئۇنى ېقىشنى بىلىپ، يامان يولدىن توسمىغانلىقتىن، جىنايەت يولىغا كىرىپ قالغان. كىچىك بالا دېگەن بىر گىياھنىڭ نوتىسىغا ئوخشاش يۇمران كېلىدۇ. قايسى ياققا ئەگسە شۇ ياققا ئۆسىدۇ. بۇنىڭ جىنايى يولغا كىرىپ قالغانلىقىغا ئانىسى سەۋەبچى بولغان. بۇنى ئۆلۈپ جازاسىدىن كەچۈرۈم قىلدىم. قويۇپ بېرىڭلار، — دەپتۇ پادىشاھ.

شۇنىڭ بىلەن بالا ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇپ قاپتۇ. قاتتىق توۋا قىلىپ ئوغرىلىقتىن قولىنى يىغىپتۇ. خالايىقلار بۇ ۋەقەدىن ئىبرەت ئاپتۇ[1].

ئەقىللىق بۇركۇت

ئۆتكەن زاماندا ئوسمان ئىسىملىك بىر ئوۋچى بار ئىكەن. ئۇنىڭ بىر بۇركۇتى بولۇپ، ئوسمان ئۇنى كۆز قارىچۇقىدىن ئەزىز كۆرىدىكەن.

ئوسمان: — سەن مېنىڭ دوستۇم، ئائىلەم تىرىكچىلىكىمىزنىڭ جاپاكەش يارەمچىسى، — دەپ بۇركۇتنىڭ پەيلىرىنى سىيلايدىكەن. ئائىلىدىكىلىرى بولسا بۇركۇت بىلەن ئوينىشىپ، ئەركىلىتىپ زېرىكمەيدىكەن. ئۆزلىرى تويغۇدەك تاماق يېمىسىمۇ، ئالدى بىلەن بۇركۇتنى تويغۇزىدىكەن، ئوسمان قاچان ئوۋغا چىقىدىكەن، بۇ جانىۋار ئائىلىدە ئۆزىنى ئەركىلەتكەن، سۇ ۋە ئوزۇق بەرگەن قىز — ئوغۇلغا جان

[1] «ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى (4)» دىن ئېلىندى.

پىدالىق كۆرسىتىپ ئورمان بويلاپ پەرۋاز قىلىدىكەن.

ئايلارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن بۇ جاپاكەش ئائىلىنىڭ قەيسەر بۇركۇتى پۈتۈن دۆلەتكە داڭ كېتىپتۇ؛ تەرىپى ئېغىزدىن ـ ئېغىزغا كۆچۈپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە، بۇ خەۋەر پادىشاھقا يېتىپتۇ ـ دە، بۇركۇتنى قولىغا كىرگۈزۈۋېلىش نىيىتىگە كېلىپ ئوسماننى چاقىرتىپ:

ـ مەن كىم؟ ـ دەپ سوراپتۇ.

ـ سىز شەھىرىمىزنىڭ شاھى، دەپتۇ ئوسمان.

پادىشاھ تېخىمۇ قاتتىق تىكىلىپ:

ـ بۇ دۆلەتتىكى ھەممە نەرسە مېنىڭكى ئىكەنلىكىنى بىلەمسەن؟! ـ دەپ سوراپتۇ.

ـ بۇنى ئويلىمىغانىكەنمەن، ـ دەپتۇ ئوسمان، ـ بىراق... ھەممە نەرسىنى ئادەملەرنىڭ ئىشلەپ تېپىۋاتقانلىقىنى كۆرگەنلىكىم ئۈچۈن ئۇلارنىڭكى بولسا كېرەك دەپ ئويلاپ كەپتىمەن.

پادىشاھ بۇ سۆزنىڭ مەنىسىنى چۈشەنمەپتۇ ۋە جىددىيلەشكەن ھالدا:

ـ ئۇ قىلىۋاتقان بۇركۇتۇڭنى ماڭا بەر، ـ دەپ بۇيرۇپتۇ.

ـ ياق، بۇ مېنىڭ بۇركۇتۇم، سىزگە بەرمەيمەن، ئەگەر مەن بۇ ئەقىللىق قۇشۇمدىن ئايرىلىپ قالسام، قۇياشسىز كۈندۈز، ئاسمانسىز يۇلتۇز بولۇپ قالىمەن، ـ دەپتۇ ئوسمان.

بۇركۇتنى ئالالمايدىغانلىقىنى ھېس قىلغان پادىشاھ سېتىپ بېرىشكە زورلاپتۇ. ـ بۇركۇت، ـ دەپتۇ ئوسمان، ـ مېنىڭ ئەڭ يېقىن دوستۇم، مەن دوستۇمنى ھېچ كىشىگە سېتىشنى خالىمايمەن. دۇنيادا دوستلىرىمنىڭ ئۆلگىنىنى كۆردۈم. ئۆلگەن دوستلىرىمنى ئۆز قولۇم بىلەن كۆمدۈم. خەيرىيەتكى، دوستلىرىمنى ساتمىدىم. ئۆز دوستۇمنى سېتىشقا ئەسلا ۋىجدانىم چىدىمايدۇ.

پادىشاھ ئىلاجسىزلىقتىن تىترەپ كېتىپتۇ. ئىچىدە «خەپ، قېنى سېنى بىر جايلىمىسام» دەپ ئويلاپتۇ. كۆڭلىدە بىر پارچە زەھەرنى توغۇپ: «ماڭا! كەت» ـ دەپتۇ.

ئوسمان ئۇۋىغا مېڭىش ۋاقتىدا، پادىشاھ دەرھىزارلىق ئارىسىغا مۆكۈۋېلىپ، ئوسماننى كۆزىتىپ تۇرۇپتۇ. ئوسمان ئۇۋلاپ قايتقاندا پادىشاھ ئوقيا ئېتىپ يىقىتىپتۇ. بۇ ئەھۋالنى كۆرگەن ئەقىللىق بۇركۇت قاتتىق غەزەپكە كېلىپ ئىگىسى ئۈچۈن قىساس ئېلىشقا بەل باغلاپتۇ. بۇركۇت ئىگىسىنىڭ جان تالىشىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، يېنىدىن ئايرىلىشقا كۆزى قىيماي قاراپ تۇرغاندا، پادىشاھ بۇركۇتنى تۇتۇۋېلىشقا چاڭ ساپتۇ. بۇركۇت قەيسەرلىك بىلەن پادىشاھنىڭ يۈز ـ كۆزىگە چاڭگىلىرى سېلىپ، بېشىنى يۇلۇپ ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپتۇ. پادىشاھنىڭ ياساۋۇللىرى «ھاي، ھاي» دېگۈچە كۆزدىن غايىب بوپتۇ. پادىشاھنىڭ مۇرىدىدا باش ئورنىدا بويۇن سۆڭىكى

يويلىپ تۇرغان جەستى تۇرغانمىش[1].

ئەينەنلىكنى ئىپادىلەشكىمۇ ئەقىل كېرەك

ئۆتكەن زاماندا، بىر شەھەرنىڭ ناھايىتى ئابرۇيلۇق بىر پادىشاھى بار ئىكەن، ئەمما ئۇنىڭ ئوڭ پۇتى سول پۇتىدىن كالتە بولۇپ، يول يۈرسە ئاقساپ، دىڭگۈسلاپ ماڭىدىكەن، سول كۆزى جىتتاق بولۇپ، قارىسا خۇددى بىر نەرسىنى پەملەۋاتقان ياكى ئۆلچەۋاتقان كىشىدەك كۆزى ھەمىشە قىسىلىپ تۇرىدىكەن.

بىر كۈنى پادىشاھنىڭ قورسىقىغا جىن كىرىپ، ئۆزىنىڭ رەسىمىنى سىزدۇرۇپ ۋالماقچى بوپتۇ ۋە پەرمان چۈشۈرۈپ ئۆز تەۋەسىدىكى داڭلىق، ئۇستا رەسساملارنى ئۆز ئوردىسىغا چاقىرتىپتۇ. كۆپ ئىزلىنىشلەر ئارقىلىق پادىشاھنىڭ ياساۋۇللىرى ئوچ داڭلىق رەسسامنى تېپىپ ئوردىغا ئېلىپ كەپتۇ. پادىشاھ رەسساملارنى كۆرگەندىن كېيىن:

— مەن ئۆز رەسىمىنى سىزدۇرۇپ ئالماقچىمەن، شۇڭا سىلەرنى بۇ يەرگە ئالدۇرۇپ كەلدىم. شەرتىم شۇكى، ئارتۇقمۇ ئەمەس، كەممۇ ئەمەس، ئەينەن چىرايلىق بولسۇن، ئەگەر يالغاننى ئارىلاشتۇرۇپ ھېيلە ئىشلەتسەڭلار، كاللاڭلارنى تېنىڭلاردىن جۇدا قىلىمەن. ئەگەر قايسىڭلارنىڭ سىزغىنى ماڭا يارىسا چوڭ مۇكاپاتقا مۇيەسسەر بولىسىلەر، — دەپتۇ.

رەسساملار ماقۇللۇق بىلدۈرۈپ، قەغەز، قەلەم، سىياھ، كېتەرلىك نەرسىلەرنى ئەپيارلاشقا كىرىشىپتۇ، ئالدى بىلەن بىر رەسسام پادىشاھنىڭ رەسمىنى پۈتتۈرۈپتۇ. رەسمىگە پادىشاھنى ئوڭ پۇتىدىن سول پۇتى كالتە، سول كۆزى جىتتاق قىلىپ ئەينەن چۈشۈرگەنىكەن. پادىشاھ ئۆز رەسمىنى كۆرگەندىن كېيىن، ئاچچىقلىنىپ چاچلىرى تىك تۇرۇپتۇ. قۇلاقلىرى قىزىرىپ دىڭگىيىپتۇ، غەزەپتىن چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىپتۇ ۋە رەسسامغا قاراپ:

— سەن ئىپلاس مۇنى ھاقارەتلەپسەن، مەن مۇشۇنداق سەتمۇ؟ — دەپ رەسسامغا ھۇرپىيىپتۇ. رەسسام قورقىنىدىن لام — جىم دېيەلمەي قاپتۇ.

— جاللات! — دەپ ۋارقىراپتۇ پادىشاھ يانغا قاراپ.

— لەببەي، تەقسىر! گۆش يېيىشكە خۇشتارمىز، — دەپ تەڭلا جاۋاب يانىدۇرۇپ، قوللىرىغا قىلىچ ۋە پالتا تۇتقان، مەيدىلىرىنى يۇڭ بېسىپ كەتكەن، بەلىنىڭ يۇقىرىسى قىپيالىڭاچ، چوشقىدەك سېمىز، تەلەتتىدىن ۋە كۆزىدىن قان ئىچكۈلۈكى چىقىپ تۇرغان ئۆت جاللات ھازىر بولۇپتۇ. پادىشاھ جاللاتقا ھېلىقى رەسسامنىڭ كاللىسىنى ئېلىشنى بۇيرۇپتۇ. شۇ يەردىلا جاللاتلار پادىشاھنىڭ ئەمرىنى بەجا كەلتۈرۈپتۇ. بۇ ئەھۋالنى

[1] «ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى (4)» دىن ئېلىندى.

كۆرۈپ ئەس ـ ھوشىنى يوقاتقان ئىككىنچى رەسسام ئۆز كۆڭلىدە «پادىشاھنى ئەينەن سىزسام، مېنىمۇ ئۆلتۈرمىسۇن. چىرايلىقراق قىلىپ سىزسام بەلكىم ئامان قالارمەن» دەپ ئويلاپتۇ ـ دە، پادىشاھنىڭ ئىككى پۇتىنى تەڭ ۋە كۆزلىرىنى راۋۇرۇس، چىرايلىق قىلىپ سىزىپتۇ. رەسسامنى پادىشاھقا كۆرسىتىپتۇ، پادىشاھ رەسسامنى كۆرۈپ ئەرۋاھى قىرىق گەز ئۆرلەپتۇ ـ دە:

ـ مەن ساڭا نېمە دېگەنىدىم، مۇناپىق ئالدامچى! سەن مېنىڭ شەرتىمنى بۇزدۇڭ، سەنمۇ ئۆلۈمگە مەھكۇم! ـ دەپتۇ ـ دە، جاللاتلىرىغا بۇيرۇپتۇ. جاللاتلار دەرھال كاللىسىنى تېنىدىن جۇدا قىپتۇ. ئۇچىنچى رەسسام چۆچۈپ تىپىرلاپ قاپتۇ ـ دە، ئويلىنىشقا باشلاپتۇ. ئۇ، پادىشاھ ئەينەن سىزسىمۇ ئۆلتۈرسە، تۇزىتىپ يالغان سىزسىمۇ ئۆلتۈرسە، قانداق سىزىش كېرەك؟ دەپ ئويلاپتۇ ۋە تەۋەككۇل دەرياسىغا ئۆزىنى تاشلاپ شۇنداق رەسىم سىزىپتۇكى: رەسسامە پادىشاھ ئۇۋ قىلىشقا چىققاندا ئالدىغا بىر كېيىك ئۇچرىغان بولۇپ، پادىشاھ كېيىكنى ئېتىش ئۈچۈن قولىغا مىلتىقنى ئېلىپ، ئوقۇ پۇتىنى بىر قورام تاشنىڭ ئۈستىگە قويۇپ، سول كۆزىنى قىسىلغان ھالدا، ئوق كۆزى بىلەن كېيىكنى قارىغا ئېلىپ ئېتىشقا ھازىرلانغان قىياپەتتە تۇرۇپتۇ، بۇنىڭ بىلەن پادىشاھنىڭ ئوق پۇتىنىڭ كالتىلىقى ۋە سول كۆزىنىڭ جىتاقلىقى مەلۇم بولماي، رەسسام ئىنتايىن تەبىئىي ھالدا گۈزەل چىققان. بۇنىڭ پادىشاھ كۆرۈپ ئاغزى قۇلىقىغا يېتىپتۇ ۋە:

ـ مانا بۇ ھەقىقەتەن جايىدا بوپتۇ، ـ دەپتۇ.

پادىشاھ مەغرۇرلىنىپ رەسسامغا نۇرغۇن سوۋغا ـ سالاملارنى بېرىپ يولغا سالىپتۇ.[1]

ھېكمەت:

كۆز بىلەن كۆرۈش مۇمكىن بولغان نەرسىنى ئىپادىلەشنىڭ تۇرلۈك ئۇسۇلى بار. سەن ئۇنى ئىپادىلەشتە باشقىلارغا بېرىدىغان تەسىرنى ئويلا. ئۇنداق قىلمىساڭ، ھېكايەتتىكى رەسسامدەك ئۆز بېشىڭنى تېنىڭدىن جۇدا قىلىسەن.

تەييارغا ھەييار مۇشۇك

بۇرۇن بىر ئادەمنىڭ بىر مۇشۇكى بار ئىكەن. ئۇ مۇشۇكىنى ئارسلان چىغدىن تارتىپ نان چايناپ بېرىپ بېقىپتۇ. ئەگەر ئىگىسى نان چايناپ بەرمىسە، مۇشۇك ھېچنەرسە يېمەيدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۆي ئىگىسى:

ـ مۇشۇكۇم، ئەمدى خېلى چوڭ بولۇپ قالدىڭ، چايناپ بەرمىسەممۇ ئۆزۈڭنىڭ

[1] «ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى (4)» دىن ئېلىندى.

قورسقىنى ئۆزۈڭ باققىن. ئۆيىمىزدە چاشقان كۆپىيىپ قالدى. ئۇلارنىڭ ئەدىپىنى راسا بىر بەرگىن، ــ دەپتۇ.

كىچىكىدىن تارتىپ تەييارنى يەپ ئۆگىنىپ قالغان مۇشۇككە چاشقان تۇتۇش بەكمۇ ئېغىر كەپتۇ ــ دە، ھەر كۈنلۈكى ئۆيى ئىگىسى ئۇخلاپ قالغاندا تەڭنىدىكى ناننى ئوغرىلاپ يەيدىغان بولۇۋاپتۇ. تەڭنىدىكى ناننىڭ ئۇۋاقلىرىنى كۆرگەن ئۆيى ئىگىسى «ئۆيدە چاشقانلار تېخىمۇ كۆپىيىپ كېتىۋاتىدۇ. مۇشۇكۇم ئۇلارنى تۇتۇپ بولالمىغان ئوخشايدۇ» دەپ، ياڭاقتەك نانغا زەھەرلىك دورا ئارىلاشتۇرۇپ تەڭنىگە سېلىپ قويۇپتۇ. تۈن يېرىملاشقاندا مۇشۇك ئاستا تەڭنىگە كىرىپتۇ ــ دە، ھېلىقى زەھەرلىك دورائارىلاشتۇرۇلغان ناننى يەپتۇ ــ دە، شۇ يەردىلا جان ئۈزۈپتۇ.

ئەتىسى ئۆز مۇشۇكىنىڭ ئۆلۈكىنى تەڭنىدە كۆرگەن ئۆيى ئىگىسى ئەھۋالنى چۈشىنىپ: ــ ھەي تەييارغا ھەييار مۇشۇكۇم، تەڭنىدىكى ناننى ئوغرىلاپ يېيىشنى ئۆگەنگۈچە، چاشقان تۇتۇشنى ئۆگەنگەن بولساڭچۇ!ــ دەپتۇ[1].

يالغان سۆزنىڭ تارقىلىشى

ئۆتكەن زاماندا ھاشىماخۇن دېگەن بىر كىشى ئۆتكەنىكەن. ئۇ بىر كۈنى ئەتىگەندە مەسچىتكە چىقىپ كېتىپ، تالادىن يۆتەلگىنىچە كىرىپ كەپتۇ ــ دە، ئېغىر ئۇھ تارتىپتۇ.

ــ نېمە ئىش بولدى؟ تازىمۇ يۆتىلىپ ئۇھ ــ ئۇھلاپ كەتتىڭلارغۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ ئايالى.

ــ ھېچقىسى يوق، ــ دەپتۇ ھاشىماخۇن، ــ ئىچ ــ قارنىم يورۇپ خېلى ياخشى بولۇپ قالدىم.

ــ نېمە بولغانتىلە؟ ــ دەپ سوراپتۇ ئەجەبلەنگەن ئايالى.

ــ كىشىگە دېمىگىن، ــ دەپتۇ ھاشىماخۇن ئايالىغا سىرلىق قاراپ، ــ يولدا كېتىۋېتىپ قاتتىق يۆتەلگەنتىم، يۆتەل بىلەن تەڭ ئىچىمدىن بىر قاغا ئۇچۇپ چىقىپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۆزۈم بىر قىسما بولۇپ قالدىم.

ــ ۋاي ئەمىسە تېۋىپ چاقىرىپ كېلەي، كۆرسىتىپ باقايلى، ــ دەپتۇ ئايالى.

ــ قاغا بىلەن بىللە ئىچىمدىكى دەردىمۇ چىقىپ كەتتى، خۇداغا شۈكرى، ــ دەپ قويۇپ ئۆز ئىشىغا كېتىپتۇ ھاشىماخۇن.

ئۇ بۇ گەپنى ئايالىدىن باشقا ھېچكىمگە دېمەي، ئايالى ئارقىلىق مەھەللىگە تارقىلىپ، قانچىلىك دەرىجىگە يېتىدىغانلىقىنى سىناپ باقماقچى بوپتۇ. ئۇ چۈشتە ئاماققا ئۆيگە كېلىۋاتقاندا يولدا: «يۇقىرىقى مەھەللىدە بىر ئادەمنىڭ ئىچىدىن ئون بەش

[1] «ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى (4)» دىن ئېلىندى.

قاغا چىقىپتۇمىش»، «ياق ئوتتۇز قاغا ئىكەن» دېگەن پاراڭلار قۇلىقىغا كىرىپتۇ. ئۇ مىيىقىدا كۈلۈپ قويۇپ يولىغا مېڭىۋېرىپتۇ. ئۆيىگە يېقىن كەلگەندە دوقمۇشتا بىر تولا كىشى تۇرغىنىنى كۆرۈپتۇ.

— ھادىسە كەپتۇ دەپ ئاڭلىدۇق، — دەپتۇ مەھەللىنىڭ ئىمامى، — ئىچىلىرىدىن سەكسەن قاغا چىقىپتىمىشقۇ! بىز ئۆزلىرىنى يوقلاپ مېڭىۋېدۇق...

— ھەر قايسىلىرىنىڭ كۆڭۈللىرىگە رەھمەت، — دەپتۇ ھاشىماخۇن، — ئۇنداق ئىش بولغىنى يوق.

جامائەت ھاڭ — تاڭلىقتا قايتىپ كېتىپتۇ. ئۇ ئۆيگە كىرىشى بىلەن ئايالى:

— سىلە ماڭا يالغان ئېيتىپلا، — دەپ خاپا بوپتۇ، — ئىچىلىرىدىن توقسان قاغا چىقىپتىغۇ، ماڭا بىرنى دېگەنتىلە.

ھاشىماخۇن ئۆزىنى تەمكىن تۇتۇپ:

— ئۇنداق بولسا ئەتىگەنكى بىرىنى قوشۇپ «يۈز قاغا چىقتى» دەۋەرسەك بولمىدىمۇ؟! — دەپتۇ — دە، قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىپتۇ.

يالغان سۆز بىردەمدىلا ئەنە شۇنداق بالداقمۇ بالداق ئۆرلەپ تېز تارقالغانىكەن[1].

ئاجايىپ تەنبىھ

بۇرۇن يۇسۇپ ئىسىملىك بىر ئادەم ئۆتكەنىكەن. ئۇ خۇش چىراي، كىشىلەر بىلەن چىقىشقاق، ياماندىن قورقمايدىغان، ياۋاشىنى بوزەك قىلمايدىغان، ناھەق ئىشقا چىداپ تۇرالمايدىغان يىگىت ئىكەن.

يۇسۇپ يىگىرمە بەش ياشقا كىرگەندە يىراق يۇرتتىكى خاسىيەت ئىسىملىك بىر قىز بىلەن توي قىلىپتۇ ۋە ناھايىتى ئىناق تۇرمۇش كەچۈرۈپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە، يۇسۇپ خاسىيەتنى ئېشەككە مىندۈرۈپ، ئانىسىنىڭ ئۆيىگە ئېلىپ بېرىپتۇ. يۇسۇپ تاشقىرىقى ئۆيدە ئۇخلىماقچى بولۇپ يېتىپتۇ.

— قىزىم، — دەپتۇ ئانىسى ئىچكىرىكى ئۆيدە تاماق ئېتىۋاتقان خاسىيەتنىڭ يېنىغا كىرىپ، — ئېرىڭ قانداقراقكەن، قاملىشىپ قالدىڭلارمۇ؟

— ناھايىتى ئوبدان، ياۋاش ئوبدان ئادەمكەن، راسا ئوبدان قاملىشىپ قالدۇق.

— ئەخمەق، — دەپتۇ ئانىسى خاسىيەتنىڭ سۆزىدىن نارازى بولۇپ، — قاملىشىپ قالغان بىلەن ھېساب ئەمەس، ئەر كىشى دېگەننى خوتۇن كىشىنىڭ سۆزىدىن چىقمايدىغان قىلىپ بويسۇندۇرغان ھېساب. ئەر كىشىنى بارغۇ، خېمىر يۇغۇرۇۋېتىپ «قولۇمغا سۇ قۇيۇۋېتىڭ، ئوچاققا ئوت يېقىۋېتىڭ» دەپ ئىشقا بۇيرۇغۇلۇق. ئۇنى كۆزگە ئىلمىغاننى قىلىپ كارت — كۇرت ئوسۇرۇپ قويغۇلۇق، شۇنداق قىلساڭ بارا — بارا ساڭا

[1] «ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى(11)» دىن ئېلىندى.

يوسۇنىدىغان بولىدۇ.

بۇنى ئاڭلىغان يۈسۈپنىڭ راسا ئاچچىقى كەپتۇ. «قولۇمغا سۇ قۇيۇپ بېرىڭ، ئوچاققا ئوت يېقىۋېتىڭ دېسىغۇ ئۇ ئىشلارنى قىلىۋېتەرمەن. ئەگەر يېنىمدا تۇرۇپ مېنى كۆزگە ئىلماي ئوسۇرىدىغان بولسا، كۆرگۈلۈكسىنى كۆزىگە كۆرسىتەرمەن.» يۈسۈپ شۇلارنى ئويلاپتۇيۇ، لېكىن ھەرگىز چاندۇرماپتۇ...

قايتىپ يولدا كېتىۋاتقاندا، خوتۇنى مىنىپ كېلىۋاتقان ئېشەك ھاڭرىيالماي ئىككى - ئۈچنى ئوسۇرۇپ قويۇپتۇ. يۈسۈپ دەرھال خوتۇنىنى ئېشەكتىن چۈشۈرۈپتۇ - دە، ئېشەكنى بىر تۇپ سۆگەتكە مەزمۇت باغلاپتۇ.

- ھۇ يۈزى قېلىن. مەن سېنى كۈندە ئوت، سۇ، يەم - بوغۇز بېرىپ بېقىۋاتسام، مېنىڭ ئالدىمدا كېتىۋېتىپ، مېنى كۆزۈڭگە ئىلماي ئوسۇرغىنىڭ نېمىسى؟ - دەپ كالتەك بىلەن ئېشەكنى بىر ھازا دۇمبالاپتۇ.

ئېشەكنى قاتتىق ئۇرغانلىقىنى كۆرگەن خاسىيەت قورقۇپ لاغىلداپ تىتىرەپ كېتىپتۇ. ئۆيگە بارغۇچە بىر ئېغىزمۇ گەپ - سۆز قىلماپتۇ...

- قانداق، ئېرىڭنى ئىشقا بۈيرۇپ باقتىڭمۇ؟ ئانچە - مۇنچە ئوسۇرۇپمۇ قويدۇڭمۇ؟ - دەپ سوراپتۇ ئانىسى خاسىيەت يەنە بىر قېتىم ئۆيگە كەلگەندە.

- ۋاي ئانا، - دەپتۇ خاسىيەت ئانىسىنىڭ سوئالىغا جاۋاب بېرىۋېتىپ، - ئۆتكەن قېتىم ئۆيگە قايتىشىمىزدا، ئېشەك ھاڭرىيالماي بىر - ئىككىنى ئوسۇرۇپ قويۇۋېدى، «مېنى كۆزۈڭگە ئىلمىدىڭ» دەپ ئۇرۇپ ئۆلتۈرۈۋېتكىلى ئاز قالدى. ئەگەر مەن ئۇنىڭ يېنىدا ئوسۇرۇپ قويىدىغان بولسام مېنى ئۆلتۈرۈۋېتىشتىن يانمايدىكەن. ھېلىمۇ خۇداغا شۈكرى.

مانا شۇ ئاجايىپ تەنبىھتىن كېيىن خاسىيەت ئانىسىنىڭ گېپىگە كىرمەي، ئېرىنى ھۆرمەتلەپ ئىناق تۇرمۇش كەچۈرۈپتۇ. «چاقنى بۇزغان تانسى، قىزنى بۇزغان ئانىسى» دېگەن گەپ شۇنىڭدىن قالغانكەن.[1]

خالىس نىيەت

ئۆتكەن زاماندا ھاشىم موزدۇز دېگەن بىر ئادەم ئۆتكەنكەن. بۇ ئاق كۆڭۈل ئادەم بالا - چاقىلىرىنى ئاتا كەسپى - موزدۇزلۇق ھۇنىرى بىلەن باقىدىكەن. كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئۇنىڭ تىجارىتى ئوبدانلا راۋاج تېپىپ، باي بولۇپ كېتىپتۇ.

ھاشىم موزدۇز باي بولغاندىن كېيىن مۇسۇلمانچىلىق پەرزىنى ئادا قىلىش ئۈچۈن مەككىگە بېرىش نىيىتىگە كەپتۇ ۋە ھەج سەپىرىگە جابدۇنۇپتۇ. ئۇ مېڭىش ئالدىدا خوتۇن، بالا - چاقىلىرىنى يىغىپ:

---

①«ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى(11)» دىن ئېلىندى.

ـ سىلەر يۇرت ـ مەھەللە، قولۇم ـ قوشنىلار بىلەن ئىناق ئۆتۈڭلار، كەمبەغەل، يېتىم ـ يېسىرلارغا ئۆشرە ـ زاكات بېرىشنى ئېسىڭلاردىن چىقارماڭلار، ـ دەپ ۋەسىيەت قىپتۇ.

دەل شۇ كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇنىڭ قوشنىسى قۇۋان سالچىنىڭ خوتۇنى يوقسۇزلۇقتىن ئاجىزلاپ ئۆلۈپ كېتىپتۇ. ئۇنىڭ ئوستىگە ئۈچ بالىسى ئېغىر كېسەل بولۇپ يېتىپ قاپتۇ. بۇ ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقان ھاشىم موزدۇز قاتتىق ئويلىنىپ قاپتۇ. ئاخىر شۇنداق ئويغا كەپتۇ: «مېنىڭ ئەتراپىمدىكى قولۇم ـ قوشنىلار ھەم ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىمنىڭ كۈنى بۇنداق قىيىن ئەھۋالدا تۇرسا مەن ھەجگە كەتسەم مېنىڭ ھەج قىلىش تەلىپىم ئىجابەت بولارمۇ؟... ياق، بۇ ھەج قىلىش قائىدىسىگە ئويغۇن بولماپتۇ» ھاشىم موزدۇز ئۆزىنىڭ ئۇزاقتىن بۇيان يىغقان مال ـ دۇنيالىرىنى يۇرت ـ مەھەللە، قولۇم ـ قوشنىلارغا، ئۇرۇق ـ تۇغقانلىرىغا ۋە ئاجىز يېتىم ـ يېسىرلارغا تەقسىم قىلىپ بېرىپ، ئۆلارنى ئاچ ـ يالىڭاچلىقتىن قۇتۇلدۇرۇپتۇ. پۈتۈن ئەھلى ـ يۇرت ھاشىم موزدۇزغا ئاپىرىن ئوقۇپتۇ.

ھاشىم موزدۇز ھەجگە تەييارلىنىۋاتقان يۇرت ئىچىدىكى ئون نەچچە كىشىنىڭ ئىچىدىن چۈشۈپ قاپتۇ. ھەجگە مېڭىش كۈنى پۈتۈن يۇرت ئىچى ۋە يېقىن ئەتراپتىن كەلگەنلەر ھەجگە ماڭغانلارنى ئۇزىتىپتۇ ۋە ساخاۋەتلىك ھاشىم موزدۇزغا دۇئا قىلىشىپتۇ.

ھەجگە كەتكەنلەر قاتارىدىن بىرنەچچە كىشى تۇرلۇك سەۋەبلەر تۈپەيلىدىن ھەج قىلىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولالماپتۇ. دەل ھەج تاۋاپ قىلىش كۈنى بۇ كىشىلەر شۇنداق بىر چۈش كۆرۈپتۇ: «پەيغەمبەر شۇنداق ۋەسىيەت قىپتۇكى، سىلەرنىڭ ئاراڭلاردا بىر كىشى ھەج قىلىش ئۈمىدى بىلەن ئۇزاق يىللار يىغقان دۇنياسىنى ئاجىز ـ غېرىبلارغا تەقسىم قىلمۇپتىپ، ئۇلارنىڭ ھاياتىغا يار ـ يۆلەك بولدى، شۇڭا بۇ يەرگە كېلەلمىدى، ئۇ كىشىنىڭ ھەج قىلىش تەلىپى ئىجابەت بولدى... ھازىردىن باشلاپ ھاجىلىق شاراپىتىگە ئىگە بولدى» دەپتۇ. ئەتىسى يۇرتتىن بارغان بارلىق ھاجىلار بىر ـ بىرىگە چۈشىدە مۇھەممەت پەيغەمبەرنى كۆرگەنلىكى ھەمدە پەيغەمبەرنىڭ قىلغان سۆزلىرىنى دېيىشىپتۇ. ھەممەيلەن چۈشلىرىنىڭ ئوخشاشلىقىدىن ھەيران بولۇشۇپتۇ.

ئۇلار مەككىدىن كۆپ ئىنئاملار ئېلىپ ئۆز يۇرتىغا قايتىپ كېلىشىپتۇ، ئۇلار ئۆزلىرىنى قارشى ئېلىشقا چىققان پۈتۈن جامائەت ئالدىدا ھاشىم موزدۇزنىڭ: «ھاشىمھاجىم، ئۆزلىرىنىڭ تەلەپلىرى ئىجابەت بولدى، بىز سىلىنى مۇبارەكلەيمىز» دەپ ئەھۋالنى بايان قىپتۇ. يۇرت ئىچىدە توپلانغان چوڭ ـ كىچىك كىشىلەر كۆز يېشى قىلىپ ھاشىمھاجىمنى مۇبارەكلىشىپتۇ.

مەككىگە بېرىپ ھاجىلىق شاراپىتىگە ئىگە بولغان ھەمدە بىر قىسىم تەلىپى ئىجابەت بولماي قايتىپ كەلگەن كىشىلەر ھاشىمھاجىمنىڭ كىشىلەرگە كۆيۈنىدىغان،

مېھىر - شەپقەتلىك ئالىيجاناب روھىدىن تەسىرلىنىپ، ئۇلارمۇ يۇرت - يەھەللىلەردىكى يېتىم - يېسىرلارغا مېھرىبانلىق قىلىدىغان بوپتۇ[1].

دوستانىلىك دوست كۆپەيتىدۇ

بىر سوقۇشقاق توشقان خوراز بىلەن سوقۇشۇپتىكەن، يېڭىلىپ قاپتۇ.

ئۇ ئاسلان بىلەن سوقۇشۇپتىكەن، ئارسلان ئۇنىڭ يۈزىنى تاتىلىۋاپتۇ.

ئۇ ئوغلاق بىلەن سوقۇشۇپتىكەن، ئوغلاق ئۇنىڭ قورسىقىنى يېرىۋەتكىلى تاسلا قاپتۇ.

ئۇ بىر قېرى تۈخۈمەك دەرەخنىڭ تۈۋىدە قورسىقى كۆپۈپ ئولتۇرۇپ، دەرەختىن ئۆچلۈق تۈمشۇق، تىرناق ۋە مۈڭگۈز تەلەپ قىپتۇ.

دەرەخ بوۋاي ئۆزىنىڭ شاخلىرى بىلەن ئۇنىڭغا تۈمشۇق، تىرناق ۋە ئىككى مۈڭگۈز بېكىتىپ قويۇپتۇ.

توشقان قايتىدىن خورازنىڭ يېنىغا سوقۇشقىلى بېرىپتىكەن، خوراز ئۆگزىنىڭ ئۈستىگە چىقىۋاپتۇ. توشقان ئارسلانىنىڭ يېنىغا سوقۇشقىلى بارغانىكەن، ئارسلان دەرەخ ئۈستىگە چىقىۋاپتۇ.

توشقان ئوغلاقنىڭ يېنىغا سوقۇشقىلى بېرىپتىكەن، ئوغلاق ئېغىلغا كىرىۋاپتۇ.

بۇغا باللىرى ۋە ياۋا ئاقتايچاقلارمۇ بۇ غەلىتە مەخلۇققا يېقىن كېلەلمەي ئۆزلىرىنى قاچۇرۇپتۇ. توشقاننىڭ ئىچى تىت - تىت بولۇپتۇ - دە، يېتىمسىرىغان هالدا، هېلىقى تۈخۈمەك دەرەخنىڭ تۈۋىگە كېلىپ ئولتۇرۇپتۇ.

دەرەخ بوۋاي ئۇنىڭغا، سەن سوقۇشقاقلىق قىلما، بۇنداق غەلىتە قىياپەتتە بولىۋالما، دەپ نەسىھەت قىپتۇ. توشقان ئەسلىي قىياپەتكە قايتىپ باشقىلارغا دوستانە مۇئامىلە قىلىدىغان بوپتۇ. دوستلىرىمۇ ئۇنىڭغا يېقىنلىشىپتۇ.[2]

ھېكمەت:

دوستۇم كۆپ بولسۇن دېسەڭ، ھەممە كىشىگە دوستانە بول. شۇندىلا ھەقىقىي دوستۇڭ كۆپىيىدۇ.

ئەقىللىق بالا

بۇرۇن كۈنىپېتىش تەرەپتىكى شەھەردە شۇنداق بىر باي ياشاپتۇكى، ئۇنىڭ

---

①مەسۇدەم ئېيتىپ بەرگەن، شايۇسۇپ ئەيسا رەتلىگەن: «ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى (11)» دىن ئېلىندى.

②ئەيسا قۇربان ئېيتىپ بەرگەن، مەتتىمىن ياسىن توپلىغان: «كەلپىن خەلق چۆچەكلىرى»نىڭ 1990 - يىلدىكى باسمىسىدىن ئېلىندى.

بايلىقلىرىغا لايىق يىللىقچىلىرىمۇ بار ئىكەن، ئۇ ھەر يىلى بىر قىسىم ئادەملەرنى ياللايدىكەن، ۋاقىت توشقاندا بىر مەزگىل ۋەزىپە تاپشۇرىدىكەن، مالايلار بۇ ۋەزىپىنى ئورۇندىيالمىسا، بىر يىللىق ئىش ھەققىنى بېرىدىكەن. بولمىسا ھەققىنى ئالالماسلىقنىڭ سىرتىدا بىر مۇنچە تاياق يەيدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە بىر كىچىك بالا بېخىل بايغا مالايلىققا كەپتۇ ۋە ئۇنىڭ بارلىق شەرتلىرىگە كۆنۈپتۇ. كۈنلەر، ئايلار ئۆتۈپتۇ، يىلمۇ توشۇپتۇ، بالا بايىنىڭ ئالدىغا ئىش ھەققى سوراپ كىرگەنىكەن، باي ئۇنى بىر ئىشقا بۇيرۇپتۇ ۋە شۇ ئىشنى بېجىرەلمىسە ئىش ھەققىنى بېرىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. يەنە بالىغا تەڭگە پۇل بېرىپ بازاردىن «ۋايجان بىلەن ۋاييەي» ئېلىپ كېلىشنى بۇيرۇپتۇ. ئەمما بالا بازارغا بېرىپ بىر تەڭگىگە ناھايىتى چىرايلىق بىر دانە شېشە سېتىۋاپتۇ. ئاندىن ئەسكى خارابىلىقتىن نۇرغۇن چايانىنى يىغىپ شېشىگە سېلىپ ئاغزىنى ئېتىپ، بايىنىڭ ئالدىغا كەپتۇ ۋە بايغا:

– باي غوجام، سىز ئېلىپ كېلىشنى بۇيرىغان «ۋايجان بىلەن ۋاييەي» مۇشۇ شېشىنىڭ ئىچىدە. قولىڭىزنى سالسىڭىز چىقىدۇ، – دەپتۇ.

باي بۇ بالىنى مەسخىرە قىلىپ كۆلۈپتۇ – دە، قولىنى شېشىگە تىقىپلا «ۋايجان» دەپ تارتىۋاپتۇ. بالا ئۇنىڭغا، باي غوجام قولىڭىزنى يەنە بىر سالسىڭىز ۋاييەينىڭ ئالىسىز، دەپتىكەن، باي قايتا قول تىقىشقا پېتىنالماي قۇتىنىڭ ئاغزىنى ئېتىپ بالىغا قايتۇرۇپ بېرىپتۇ ھەم ئۇنىڭ بىر يىللىق ئىش ھەققىنى بېرىپتۇ.[1]

بېخىلنىڭ ۋەسىيىتى

ئۆتكەن زاماندا بىر بېخىل ئادەم ياشىغان ئىكەن. ئۆمۈر بويى تۇزۇككىنە يىمەي – ئىچمەي، سېغىپ – يالاپ دېگەندەك كۈن ئۆتكۈزۈپ، ئاخىرى 30 مىڭ تىللادىن ئارتۇق پۇل يىغىپتۇ.

بىر كۈنى ئۇ ئولتۇرۇپ «يېشىم بىر يەرگە بېرىپ قالدى، شۇنچىلا كۆپ پۇل يىغىپتىمەن، ئەمدى بەس، مۇنداق كېيىن تۇزۇكرەك يەپ – ئىچىپ، ھوزۇر – ھالاۋەتلىك كۈن كەچۈرەي» دەپ ئويلاپتۇ. لېكىن ئۇ ئەمدىلا پۇل يىغىشنىڭ كويىدا تەرەپ – تەرەپكە قاتراشنى توختاتقان كۈنى ئەزرائىل ئۇنىڭ ئالدىغا ھازىرلىنىپ:

– جېنىڭنى ئالغىلى كەلدىم. تەييار بول!– دەپتۇ. بۇ چاغدا بېخىل ئادەم چىرايلىق گەپلەر بىلەن ئەزرائىلغا يالۋۇرۇپ:

– ئالىيلىرى، ماڭا ئۇچ كۈنلۈك مۆھلەت بەرگەن بولسىلا، مەن پۈتۈن بايلىقىمنىڭ ئۇچتىن بىر قىسمىنى ئۆزلىرىگە بېرەتتىم،– دەپتۇ.

---

①ئەمەت زايىت ئېيتىپ بەرگەن، ئىبراھىم مەمەت توپلىغان: «كەلپىن خەلق چۆچەكلىرى»نىڭ 1990 – يىلدىكى سانىدىن ئېلىندى.

ئەزرائىل قىلچە پىسەنت قىلماستىن ئۇنىڭ جېنىنى ئېلىشقا تەييارلىنىپتۇ.

بېخىل يەنە:

— جانابلىرى ماڭا رەھىم قىلىپ، بۇ دۇنيادا ئىككى كۈن ياشاشقا پۇرسەت بەرسىلە، يەن سىلىگە بايلىقىمنىڭ ئۈچتىن ئىككى قىسمىنى بېرىمەن، — دەپتۇ.

ئەزرائىل يەنىلا پىسسەنت قىلماپتۇ. بېخىل ئاخىرى بولماي پۈتۈن بايلىقىنى بىر كۈنلۈك ئۆمۈرگە تېگىشىشنى ئېيتقان بولسىمۇ، ھېچبىر نەتىجە چىقماپتۇ. بېخىل ھاياتىدىن ئۈمىد ئۈزگەن ھالدا ئەزرائىلغا:

— بوپتۇ، جېنىمنى بەرسەم بېرەي، سىلىدىن ئەڭ ئاخىرقى ئۆتۈنۈشۈم: ماڭا ئازراق ۋاقىت بەرسىلە، بىر پارچە ۋەسىيەتنامە يېزىپ كېيىنكى ئەۋلادلارغا قالدۇراي، — دەپ يالۋۇرۇپتۇ. ئەزرائىل ماقۇل بولۇپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن بېخىل ئۆزىنىڭ بارمىقىنى كېسىپ قېنى بىلەن مۇندىق ۋەسىيەتنامە يېزىپتۇ:

— ھەي ئىنسان بالىسى، مېنىڭ مۇنۇ سۆزۈمنى ئېسىڭدە چىڭ تۇت:

«سەن بىر ئۆمۈر جاپا ـ مۇشەققەتتە يىغقان مال ـ دۇنيانىڭغا بىردەملىك ۋاقىتنى سېتىۋالالمايسەن، ھايات ئادەمگە بىرلا كېلىدۇ. بايلىق قالىدۇ، ھايات كېتىدۇ. سەن ۋاقىتنى ئەزىزلە، ھاياتىڭنى قەدىرلە!»[1]

ھۇرۇنلۇقتىن شاھلىققىچە

مەلۇم شەھەرنىڭ پادىشاھى كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئۇۋغا چىقىپتۇ. كېتىپ بارسا، يولنىڭ ئوتتۇرىسىدا 14 ~ 15 ياشلاردىكى بىر چىرايلىق بالا ئوڭدا ياتقۇدەك. پادىشاھ «مەندەك پادىشاھ كەلسىمۇ، بۇ بالا قوپماي ئوڭدا ياتىدىغۇ» دەپ ئويلاپ ۋەزىرلىرىدىن:

— نېمە ئادەم بۇ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— بۇ ھۇرۇن، دائىم شۇنداق ياتىدۇ. بىر ئادەم بۇ تەرەپتىن ئۇ تەرەپكە ئۆرۈپ قويمىسا ئۆرۈلمەيلا ياتىدۇ. ئون كۈن ئاچ قالسىمۇ يېنىدىكى تاماقنى ئۆزى ئېلىپ يېمەيدۇ، — دەپتۇ ۋەزىرلەر.

— ئۆزى ساقمۇ، قانداق؟ — يەنە سوراپتۇ پادىشاھ.

— ساق.

— ھۇرۇن بولسىمۇ ياش بالىكەن، مېنىڭ سايەمدە كۈن كۆرۈپ قالسۇن. چار بىغمىغا باشلاپ بېرىپ، بىر سۆرۈن جايدا ياتقۇزۇپ قويۇڭلار، — پادىشاھ شۇنداق دەپ يولىغا راۋان بوپتۇ. ۋەزىرلەر پادىشاھنىڭ ئەمرىگە ئاساسەن ھۇرۇننى چاربىاغقا

① ئامۇدۇن ئېيتىپ بەرگەن، مەمتىمىن ياسىن توپلىغان: «كەلپىن خەلق چۆچەكلىرى»نىڭ 1990 – يىلدىكى سانىدىن ئېلىندى.

ئورۇنلاشتۇرۇپ ھەر كۈنى بىر لېگەن پولۇ بىلەن قوينىڭ گۆشىنى بېرىپ ياخشى بېقىپتۇ. ھۇرۇن شۇ يېمەكلىكلەرنىمۇ يېگۈزۈپ قويمىسا يېمەيدىكەن. بەش ـ ئون كۈن ئۆتكەندە يەنە بىر بالا كەپتۇ. ئۇ ۋەزىرگە: ـ مەنمۇ ھۇرۇن ئىدىم، ـ دەپتۇ. ۋەزىر پادىشاھقا خەۋەر قىپتۇ. پادىشاھ: ـ ئۇنىمۇ بېقىڭلار، ـ دەپ بۇيرۇق قىپتۇ. شۇنداق قىلىپ نۇرغۇن ھۇرۇنلار ئارقا ـ ئارقىدىن پادىشاھنىڭ ئالدىغا كەپتۇ. بىر كۈنى پادىشاھ تەختتە ئولتۇرۇپ چارباغدىن كېلىۋاتقان غۇۋغانى ئاڭلاپ قاپتۇ. شۇئان ۋەزىردىن:

ـ باغدىكى نېمە غۇۋغا؟ ـ دەپ سوراپتۇ.

ـ سىلى ھازىر بېقىۋاتقان ھۇرۇنلار بىر مىڭ بەش يۈزگە يەتتى. بۇ شۇلارنىڭ غۇۋغاسى، ـ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ۋەزىر.

ـ ئۇنداق بولسا تۆمۈرچىنىڭ ئاقساقلىنى چاقىرىڭ، ـ دەپتۇ پادىشاھ. ۋەزىر تۆمۈرچىنىڭ ئاقساقلىنى چاقىرىپ كەپتۇ. پادىشاھ:

ـ تۆمۈردىن بىر ئۆي ياسايمىز. ئۆينىڭ ئۈزۈنلۇقى قىرىق مېتىر، كەڭلىكى قىرىق مېتىر بولسۇن، ھەر تېمىغا ئوندىن ئىشىك قويۇڭ. ئۆي پۈتكەندىن كېيىن ھۇرۇنلارنى بۇ ياققا ئەكىرىپ ئورۇنلاشتۇرۇپ، ئىشكىلەرگە كۈرەك ئورنىتىڭ، ـ دەپتۇ.

ئۆي پۈتكەندىن كېيىن پادىشاھ ھەممە ھۇرۇنلارنى ئەكىلىپ شۇ تۆمۈر ئۆيگە سولاشقا ئەمىر قىپتۇ. ھۇرۇنلار تۆمۈر ئۆيگە سولىنىپتۇ. پادىشاھ ئوت قالاپ كۈرەكنى بىسىشقا بۇيرۇق قىپتۇ. ئوت يېقىلىپ كۈرەك بېسىلغاندىن كېيىن تۆمۈر ئۆي قىزىپ ھۇرۇنلار ئاللا ـ توۋا كۆتۈرۈشۈپتۇ. ۋەزىر:

ـ پادىشاھىئالەم، بۇ نېمە قىلغانلىرى؟ بۇ ھۇرۇنلارنى ساۋاب بولسۇن دەپ باقتۇق. ئەمدى ئۇلارنى تۆمۈر ئۆيگە سولاپ كۆيدۈرسەك بۇنىڭ قىساسىنى كىم تارتىدۇ؟ بۇنىڭدىن كۆرە ئىشكىنى ئېچىۋەتسەك، ھۇرۇنلار جايـ ـ جايلىرىغا كەتسە بولمامدۇ؟ ـ دەپتۇ پادىشاھقا.

ـ ماقۇل، ئىشكىنى ئېچىڭلار، ـ دەپتۇ پادىشاھ. ئىشىك شۇنداق ئېچىلىشىغا ھۇرۇنلارنىڭ ھەممىسى تەرەپ ـ تەرەپكە قېچىپ كېتىپتۇ. پادىشاھ ۋەزىرگە:

ـ قاراپ بېقىڭ، ئۆيدە ئادەم بارمۇ ـ يوق؟ ـ دەپتۇ.

ۋەزىر ئۆيگە كىرىپ قارىسا ئىككى ئادەم ياتقۇدەك. بىرسى يەنە بىرسىگە «بەدبەخت كۆيۈپ يېغىم ئاققىلى تۇردى، ئەمدى خۇداغا تۆۋە قىلىۋالمايلىمۇ» دېسە، يەنە بىرسى «مېنىڭ بېقىنىم پىژىلداپ كۆيۈۋاتىدۇ. ماڭا ھازىر خۇداغا تۆۋە دېگىلىمۇ خۇشياقمايۋاتىدۇ. مەن بۇنچىلىك گەپنىمۇ قىلالمىغۇدەكمەن» دېگۈدەك. ئارىدا ئۇلارنىڭ بىرى ئىسسىققا چىدىماي قېچىپ كېتىپتۇ. يەنە بىرسى كۆزىنى پارقىرىتىپ بەخىراماڭ يېتىپتۇ. ۋەزىر قارىسا، ھۇرۇننىڭ چاپىنى كۆيۈپ، بېقىنىنىڭ يېغى ئېرىپ تۆمۈرگە ئېقىۋاتقۇدەك، ھۇرۇن بولسا چاپاننى سېلىۋېتەيمۇ دېمەي ياتقۇدەك.

بۇنى كۆرگەن پادىشاھ: ــ كىمكى مۇشۇ ھۆرۈننى ئىشقا سالالىسا، پادىشاھلىقىمنىڭ يېرىمىنى شۇنىڭغا بېرىمەن، ــ دەپ جاكار قىلىپتۇ. بىراق ھېچكىمنىڭ بۇ ھۆرۈننى ئىشقا سېلىشقا كۆزى يەتمەپتۇ. بىر كۈنى پادىشاھ ۋەزىرىنى چاقىرىپ:

ــ سىزگە قىرىق كۈنلۈك مۆھلەت بېرەي، مۇشۇ ھۆرۈننى ئىشقا سالسىڭىز، پادىشاھلىقىمنىڭ يېرىمىنى سىزگە بېرىمەن، ئەگەر ھۆرۈننى ئىشقا سالالمىسىڭىز، كاللىڭىزنى ئالىمەن، مال ــ دۇنيالىرىڭىزنى مۇسادىرە قىلىمەن، ــ دەپتۇ.

ۋەزىر ياق دېيىشكە پېتىنالماپتۇ. ئەمما، «گۆشى كۆيۈپ كەتسە غەم قىلمىغان ئادەم قانداقمۇ ئىش قىلسۇن» دەپ ئەندىشىگە چۈشۈپتۇ. ئارىدىن بەش ــ ئون كۈن ئۆتۈپتۇ. ۋەزىرنىڭ پىكىر ــ خىيالى ئۆز ئەجىلى بىلەن قاپتۇ.

ۋەزىرنىڭ 15 ياشلارغا كىرگەن، بىلىملىك، زېرەك بىر قىزى بار ئىكەن. بۇ قىز دادىسىنىڭ قانداقتۇر بىر ئىشىنىڭ غېمىدە يۈرۈۋاتقانلىقىنى سېزىپ قاپتۇ. شۇڭا ئۇ دادىسىدىن:

ــ دادا، ئولتۇرساڭمۇ، قوپساڭمۇ غەمدىلا يۈرۈيسەن، بۇنىڭ سەۋەبى نېمە؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ قىزىم، سەن سورىما، مەن ئېيتمايمەن، ــ دەپتۇ ۋەزىر.

بىراق قىز:

ــ سەن مېنىڭ دادام، بېشىڭغا نېمە كۈن چۈشكەن بولسا ماڭا دېگىن. قولۇمدىن كەلسىلا مەن جېنىمنىمۇ ئايىمايمەن، ــ دەپ تۇرۇۋاپتۇ. ۋەزىر قىزغا ئەھۋالنى ئېيتىپتۇ. قىز:

ــ دادا، خاتىرجەم بول، بۇ ئىشقا باش قاتۇرما، سەن مېنى ئۇ ھۆرۈنغا خوتۇنلۇققا بېرگىن. قالغىنى ئۆزۈم توغرىلايمەن، ــ دەپتۇ. بۇ گەپكە ۋەزىرنىڭ ناھايىتى ئاچچىقى كەپتۇ ۋە:

ــ قىزىم، شۇنداق ئەرگىمۇ تېگەمسەن؟ سېنى ئەرگە چىقارغۇم بولسا، بۇ ھۆرۈنغا بېرمەمسەمۇ، باشقا ئەر تېپىلمىدىغۇ؟! ــ دەپ ۋارقىراپتۇ.

ــ دادا، ــ دەپتۇ قىز مېھرىبانلىق بىلەن، ــ بۇنىڭدىن باشقا نېمە ئامال بار؟ مېنىڭچە، ئۇ ھۆرۈننى ئۆزگەرتكىلى بولمىدۇ.

ۋەزىر قىزىنى ئامالسىزلىقتىن ھۆرۈنغا بېرىپتۇ. تويىنى قىلىپ قىزنى ھۆرۈننىڭ ئۆيىگە ئەكىرىپ قويۇپ چىقىپ كېتىپتۇ. ئەتىسى قىز بىلەن بىللە بارغانلارمۇ قايتىپ كەپتۇ. قىز ھۆرۈن بىلەن يالغۇز قاپتۇ. بىراق ھۆرۈن كۆزىنى پارقىرىتىپ مىدىرلىماي يېتىۋېرىپتۇ. قىز چىرايلىق، شوخ بولغاچقا، ھەرخىل ئامال ــ چارە بىلەن ئاخىر ھۆرۈننى ئۆزىگە مەھلىيا قىپتۇ. ئەتىسى قىز ھۆرۈننى ئورنىدىن قوپۇرۇپ يۇيۇندۇرۇپتۇ. داستىخان ئەكىلىپ، ھۆرۈننى ئالدىغا ئولتۇرغۇزۇپ ئىككىسى بىرلىكتە چاي ئىچىپتۇ. قىز بىر نەچچە كۈنگىچە شۇنداق قىپتۇ. بىر كۈنى قىز ھۆرۈننى ئالدىدا

ئولتۇرغۇزۇپ:

– دادام كۈندە بىزگە تاماق چىقارتىپ بېرىۋاتىدۇ. بىز يەپلا يېتىۋاتىمىز. بىزنىڭ بەش ئەزايىمىز تولۇق، تېنىمىز ساق تۇرسا، بىر كۈنلىرى دادام مىننەت قىلىپ قالسا سەت ئەمەسمۇ؟ بىز ئۆز كۈچىمىزگە تايىنىپ تۇرمۇش كەچۈرسەك بولمامدۇ؟ – دەپتۇ.

– ئۇنداقتا نېمە ئىش قىلساق بۇلار؟ – دەپ سوراپتۇ ھۇرۇن.

– سىز كوچىغا چىقىپ مەدىكارلىق قىلىڭ، – دەپتۇ قىز، – دادامنىڭ ئۆيىدە بىر كەتمەن بار. ئۇنى ئادەتتىكى ئادەم كۆتۈرەلمەيدۇ. سىز بىر ئامال قىلىپ كۆتۈرۈپ كېلىڭ.

ھۇرۇن ماقۇل بولۇپ، ۋەزىرنىڭ ئۆيىگە بېرىپ مەقسىتىنى ئېيتىپتۇ. كەتمەن ئىچكىرىكى قازناقتا ئىكەن. ۋەزىر ئون ئادەم باشلاپ كىرگەنىكەن، كەتمەننى كۆتۈرۈپ ئېلىپ چىقالماپتۇ. ھۇرۇن ئۆزى يالغۇز كەتمەننى دەس كۆتۈرۈپ، مۇرىسىگە سېلىپ مەدىكار بازىرىغا بېرىپتۇ. ھەممەيلەن بۇنىڭ ئىش ھەققىنى كۆپ كۆرۈپ ئىشقا ئالماپتۇ، ئەمما بىر سودىگەر كېلىپ ھۇرۇندىن:

– ئاشۇ كەتمەننى ئۆزۈڭ چاپالامسەن؟ – دەپ سوراپتۇ.

– چاپىمەن، – دەپتۇ ھۇرۇن.

– ئۇنداق بولسا يۈرە، تۆت تەڭگىنى مەن بېرەي، – دەپتۇ سودىگەر.

سودىگەر ھۇرۇننى بېغىغا باشلاپ بېرىپتۇ. قارىسا، باغنىڭ ئىچىدە يوغان بىر دۆڭ، بىر پوتەي، ئارىلىقتا بىر ئازگال تۇرغۇدەك.

– مۇشۇ دۆڭنى ئاشۇ ئازگالغا توشۇپ، ئازگالنى تەندۇرىسەن. مەن دۇكانغا بارىمەن، ساڭا قارايدىغان باشقا ئادەم يوق، ئۆزۈڭنى بىلىپ ئىشنى ياخشى قىلارسەن، – دەپتۇ سودىگەر ۋە ئىشنى كۆرسىتىپ بېرىپ دۇكىنىغا كېتىپتۇ. ھۇرۇن ئىلگىرى ئىش قىلىپ باقمىغاچقا، ئارام ئېلىشنىمۇ ئۇنتۇپ، ئەتىگەندە باشلىغانچە كەچكىچە ئىشلەپتۇ. دۆڭ ئازلا قاپتۇ. «ئالتە ئايدا تۇگىتەرمەن» دەپ پىلانلىغان ئىشنىڭ تېزلا تۇگەي دەپ قالغىنىنى كۆرگەن ھۇرۇن ئۆز – ئۆزىدىن خۇرسەن بوپتۇ. سودىگەر باغنىڭ سىرتىدا تۇرۇپ، يىگىتنىڭ بىر پاتمان كەلگۈدەك توپىنى شۇنچە يىراقتا ئېتىۋاتقانلىقىنى ۋە ھارماي ئىشلەۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ مەمنۇن بوپتۇ – دە، ئۆيىگە قايتىپ بېرىپ بىر قوينىڭ گۆشىنى باستۇرۇپ پولۇ ئەتكۈزۈپتۇ. ھۇرۇن ھېلىقى پولۇنى بىر دەمدىلا يەپ تۇگىتىپتۇ.

ئىشنىمۇ قىلىدىكەنسەن، ئاشنىمۇ يەيدىكەنسەن، يارايدىكەنسەن دەپ ئويلاپتۇ سودىگەر ۋە:

– بۇگۈنكى ئىش ھەققىنى بۇگۈن ئالامسەن ياكى ئەتە ئىشنى قىلىپ بولۇپ ئالامسەن؟ – دەپ سوراپتۇ.

– بۇگۈنكىنى بۇگۈن ئالىمەن، – دەپتۇ ھۇرۇن. سودىگەر ئۇنىڭغا ئىشتان

كۆينەك، چاپان، دوپپا، ئاياغ، بېلىگە باغلىغىلى ياغلىق ۋە تۆت تەڭگە بېرىپ يولغا سالىتۇ. يىگىت خوتۇنىنىڭ تاپلىشى بويىچە قايتىشىدا كەتمەننى مۇرىسىگە سېلىپ پادىشاھنىڭ راۋىقىنىڭ يېنىدىكى تار كوچىدىن ناخشا ئېيتىپ ئۆيىگە كېتىتۇ. ئايال دەرھال چىقىپ ئېرىنى كۈتۈۋالىتۇ. يۈز - كۆزىنى ياغلىق بىلەن سۈرتۈپتۇ. شوخلۇق قىلىپ بىرنەچچىنى سۆيۈپمۇ قويۇپتۇ. ئاندىن ئېرىنىڭ ئالدىغا چاي ئەكىرىپتۇ. ھۇرۇن ئايالىغا قايىل بولۇپ، ئىش ھەققىنى ئايالىنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ. ئۇ ئەتىسى يەنە ئىشقا بېرىپتۇ. سودىگەر ھۇرۇندىن:

- نەچچە ياشقا كىردىڭ؟ - دەپ سوراپتۇ.

- ئون بەش ياشقا.

- مەن كۈنلۈكۈڭگە ئون ئالتە تەڭگە بېرەي، مەن سودىگەرچىلىك قىلىش ئۈچۈن سىرتقا چىقماقچى ئىدىم. بالام يوق، مەن بىلەن بىللە ماڭساڭ قانداق؟ - دەپتۇ سودىگەر.

- بۇنىڭغا ماقۇلمۇ، ياقمۇ دېيەلمەيمەن. ئايالىم بىلەن مەسلىھەتلىشىپ ئاندىن جاۋاب بېرەي، - دەپتۇ ھۇرۇن.

ھۇرۇن كەچلىك تاماقتىن كېيىن سودىگەرنىڭ دېگەنلىرىنى ئايالىغا ئېيتىپتۇ. ئايالى ئۇنىڭ سودىگەر بىلەن بىللە بېرىشىغا قوشۇلۇپتۇ. يولغا چىقىش ئالدىدا ئايالى پىغلاپ تۇرۇپ مۇنداق دەپتۇ:

- مېنىڭ مۇنۇ گەپلىرىم ئېسىڭىزدە بولسۇن: 400 ئادەم 20 كۈن ماڭىسىلەر، يەيدىغان، ئىچىدىغانىنى ئېلىۋالىسىلەر. سىلەر ماڭىدىغان يەرلەرنىڭ ھەممىسى چۆللۈك. 20 كۈن يول ماڭغاندىن كېيىن سۈيۈڭلار تۈگەيدۇ، بىر قۇدۇق بېشىغا بارىسىلەر، قۇدۇقتىن سۇ ئېلىش ئۈچۈن چېلەك تاشلايسىلەر، سۇ چىقمايدۇ، ھەممىڭلار يىغا - زار قىلىشىسىلەر. قايتىپ كېتەيلى دېسەڭلار، يەنە 20 كۈن يول مېڭىشىڭلار كېرەك. ھەممە ئېرەپ 20 كۈنلۈك يول. مۇشۇ قۇدۇقتىن سۇ ئېلىۋېلىشتىن باشقا چارە يوق. سىلەر ۋاماڭسىزلىقتىن سۇ چىقىپ قالارمىكىن دەپ بىر ئادەمنى بېلىدىن باغلاپ قۇدۇققا چۈشۈرىسىلەر. قۇدۇققا چۈشكەن ئادەمنى تارتىۋالغىنىڭلاردا ئۇنىڭ كاللىسى يوق چىقىدۇ. ئارقا - ئارقىدىن چۈشۈرگەن ئادەملەرنىڭ ھەممىسى شۇنداق بولىدۇ. بىرقانچە قېتىمدىن كېيىن نۆۋەت سودىگەرگە كېلىدۇ، ئۇ قۇدۇققا چۈشۈشتىن بۇرۇن سىزگە «ناۋادا مەن ئۆلۈپ كەتسەم بارلىق تەئەللۇقاتىم سىزگە تەۋە بولسۇن، يۇرتقا قايتىپ بارغاندىن كېيىن كۆل كولىتىپ، مەسچىت سالدۇرۇپ ۋەخپە قىلىڭ. ئۆيۈمدىكىلەرگە ياخشى قارىڭ، ھالىدىن خەۋەر ئېلىڭ» دەپ تاپىلايدۇ. شۇ چاغدا سىز «مەن سىزنىڭ ھىزمەتچىڭىز، قۇدۇققا مەن چۈشەي، ناۋادا مەنمۇ ئۆلۈپ قالسام، ئاندىن سىز چۈشسىڭىز مەيلى، بىراق مەن ھايات تۇرۇپ سىزنى قۇدۇققا چۈشۈرمەيمەن، سىز ماڭا ئاش - نان بەردىڭىز، ياش بولغاندىكىن مەن چۈشەي» دەڭ. سودىگەر بۇ پىكرىڭىزگە

قوشۇلىدۇ. باشقىلار قۇدۇققا بېلىنى باغلاپ پۇتچە چۈشكەن بولسا، سىز پۇتىڭىزدىن باغلاپ بېشىڭىزنى تۆۋەن قىلىپ چۈشۈڭ. قۇدۇق ناھايىتى چوڭقۇر ھەم قاراڭغۇ ئىشكنى ئاچسىڭىز بىر باغ كۆرۈنىدۇ. شۇ ھامانلا قاپقارا بىر دۆۋە قىلچىنى كۆتۈرۈپ ئالدىڭىزغا يۇگۈرۈپ كېلىدۇ. سىز 39 ئادەمنىڭ بېشىنىڭ ياندىكى كانارغا قاتار ئېسىپ قويۇلغانلىقىنى كۆرىسىز. كۆزىڭىزگە يەنە بىر راۋاقنىڭ ئۈستىدە ئولتۇرغان بىر قىز كۆرۈنىدۇ. قىزنىڭ ئەتراپىدا نۇرغۇن كېنىزەكلەر بار. دۆۋە سىزنى چېچىشقا تەمشەلگەندە، قىز ئۇنى توختىتىۋالىدۇ ۋە سىزنى ئالدىغا ئەكېلىشىنى بۇيرۇيدۇ. دۆۋە سىزنى قىزنىڭ ئالدىغا ئېلىپ بارىدۇ. سىز قىزنىڭ ئالدىدا ئەدەپ بىلەن تۇرىسىز. قىز: «سىلەر جېنىڭلاردىن تويغان ئادەمسۇ؟ ئالدىڭلاردا چۈشكەن ئادەم ئۆلۈك چىقسا قۇدۇققا يەنە چۈشتۈڭلارغۇ؟» دەپ سورايدۇ: سىز «ئەي مەلىكە، بىز 400 ئادەم، سۇسىز قالدۇق. قۇدۇققا چۈشمىگەن تەقدىردىمۇ، ئۆلۈپ تۈگىشىمىز. شۇڭا بىر ئامال قىلىپ بېقىشنى لايىق تاپقانىدۇق» دەيسىز. قىز يەنە: «ئۇنداق بولسا ھەممە كىشى بېلىنى باغلاپ چۈشسە، سىز نېمىشقا تەتۈر چۈشىسىز؟» دەپ سورايدۇ. سىز: «قۇدۇقنىڭ ئاستىدا ھەر قايسىلىرىدەك مەلىكىلەر، شاھزادىلەر بولسا پۈتۈم ئۆلارنىڭ يۈزىگە توغرا كېلىپ قالمىسۇن دەپ ھۆرمەت قىلىپ، بېشىمچە چۈشتۈم. سىزگە ئايالىم گۈلجەمىلە سالام ئېيتتى» دەڭ. شۇ چاغدا مەلىكە ئورنىدىن تۇرۇپ بىر سەر ئالتۇننى بېشىڭىزدىن چاچىدۇ ۋە «گۈلجەمىلە دېگەن قىزدىن ئايلىناي، ئۇ ھازىر نەدە؟» دەپ سورايدۇ. سىز مېنىڭ بار جايىمنى ئېيتىپ بېرىسىز. قىز سىزگە پادىشاھلىق كىيىملىرىنى كىيگۈزۈپ ئۆزىنى نىكاھىڭىزغا ئېلىشىڭىزنى ئۆتۈنىدۇ. ئۇ مەندىن نەچچە ھەسسە چىرايلىق، يېشىمۇ ئون بەش ياش ئەتراپىدا، سىز قىزنى ئالىسىز. قۇدۇقتىن چىقىسىز، ھەممە سودىگەر سىزگە سالام قىلىدۇ ۋە: «ھەممەيلەن قۇدۇققا چۈشۈپ ئۆلۈك چىقسىڭ سىز پادىشاھ بولۇپ چىقىپسىز» دەپ سورايدۇ. سىز: «مەن ئەدەپلىك بولغىنىم ئۈچۈن پادىشاھ بولۇپ چىقتىم» دەيسىز. شۇنىڭ بىلەن قىز قىرىق تۆلۈمدا سۇ چىقارتىپ بېرىدۇ. سۇنى ئۇلار بىلەن بىللە ئىچىسىز. ماڭغان چاغدا قىز سىزگە: «باغدادقا بارغاندا ۋاقتىڭىزدا ۋە قايتىش يولىڭىزدا دۆلەتمەن بولىسىز. سىز دۆلەتمەن بولغاندا قۇدۇقتا ياتقان مەندەك ئايالىڭىزنى ئۇنتۇپ قالماڭ» دەپ، لېۋىڭىزگە لېۋىنى يېقىپ تۇرۇپ ئۈزىتىپ قويىدۇ. باشقىلار سىزگە ھۆرمەت قىلىدۇ. سىزگە ئۆز مالىلىرىدىن زاكات بېرىشىدۇ. سىز باي بولىسىز. لېكىن مېنى ئۇنتۇپ قالماڭ. بۇرۇنقىدەكلا ياخشى ئىشلەڭ. باغداد پادىشاھىنىڭ ئون ئالتە ياشلىق بىر قىزى بار، ئۇ ساھىبجامال بولغىنى بىلەن ئىككى كۆزى كۆرمەيدۇ. سىز باغدادقا چۈشكەن كۈنى «ھەرقانداق كىشى شاھنىڭ قىزىنىڭ كۆزىنى ساقايتسا، پادىشاھ شۇ كىشىگە قىزىنى ۋە پادىشاھلىقىنىڭ يېرىمىنى بېرىدۇ» دېگەن جاكارنى ئاڭلايسىز. سىز «قىزنى مەن ساقايتىمەن» دەڭ. پادىشاھنىڭ ئالدىغا كەلگەندە، پادىشاھ سىزگە ھەممە گەپنى ئېيتىپ، قىزنىڭ قېشىغا باشلاپ

يارىدۇ. سىز قىزنىڭ قېشىغا كىرگەندە، قىزنىڭ قۇچىقىدا بىر قارا مۇشۇكنى كۆرىسىز. ئىشىكتىن ناھايىتى چاققانلىق بىلەن كىرىسىز - دە، سول قولىڭىزدا مۇشۇكنى تۇتىسىز، ئوڭ قولىڭىزدا مەن بەرگەن مۇنۇ پىچاق بىلەن مۇشۇكنى پۇغۇزلاپ، قېنىنى قىزنىڭ كۆزىگە تېمىتىسىز. شۇنىڭ بىلەن قىزنىڭ كۆزى ئېچىلىدۇ. مۇشۇ پىچاقتىن باشقا ھەرقانداق پىچاقتا مۇشۇكنى بوغۇزلىغىلى بولمايدۇ. قىزنىڭ كۆزىنى ساقايتقاندىن كېيىن ئۇنىڭ بىلەن توي قىلىسىز. تويدىن كېيىن شاھ پادىشاھلىقىنىڭ يېرىمىنى سىزگە بېرىدۇ. پادىشاھنىڭ بېغىدا ئىككى كۆل بار، بىرى ئالتۇن بىلەن، بىرى كۈمۈش بىلەن ياسالغان. ئىككىلىسىدە سۇ بار، ئىككى چاق بار، ئوڭدىكى چاقنى چۆرىسىڭىز، كۈمۈش كۆلنىڭ سۈيى ئالتۇن كۆلگە چىقىدۇ. سولدىكى چاقنى چۆرىسىڭىز، ئالتۇن كۆلنىڭ سۈيى كۈمۈش كۆلگە چىقىدۇ، سىز ئالتۇن كۆلنىڭ سۈيىنى چىقىرىۋەتسىڭىز، كۇن چىقىش تەرەپتىكى تاغ باغرىدا بىر يول كۆرۈنىدۇ. شۇ يول بىلەن ماڭسىڭىز، ھەزرىتى ئىسكەندەردىن قالغان خەزىنىگە بارىسىز. سىز خەزىنىدىكى ئالتۇننى ئېلىپ پادىشاھقا تاپشۇرۇڭ. لېكىن پادىشاھ بۇ ئالتۇننى قوبۇل قىلماي، ھەممىنى سىزگە بېرىۋېتىدۇ. سىز بۇ ئالتۇنىنى شەھەردىكى كەمبەغەللەرگە تارقىتىپ بېرىڭ. پۇقرالار تۆلەيدىغان باجنى سىز ئاشۇ ئالتۇن بىلەن تۆلەۋېتىپ، ئېشىپ قالغانلىرىنى شەھەردىكى بارلىق غېرىب - مۇساپىرلارغا تارقىتىپ بېرىڭ. بۇ ئالتۇن ناھايىتى جىق بولغاچقا، خېلى ئۇزۇن مەزگىل يېتىدۇ. ئاخىرىدا پادىشاھ ئاغرىپ قالىدۇ. پادىشاھ ۋەزىرلەرنى چاقىرىپ: «مەن ئاغرىپ قالدىم. ساقىيىشىمدىن ئۈمىد يوق. تەختىمگە ۋارىسلىق قىلىدىغان ئوغلۇم يوق، شۇڭا ئورنۇمغا بىر ئادەمنى سايلاڭلار» دەيدۇ. سىز يوقسۇللارنىڭ بېشىنى سىيلىغانلىقىڭىز، ئەلنى ئادالەت بىلەن سورىغانلىقىڭىز ئۈچۈن ھەممە كىشى سىزنى پادىشاھلىققا سايلايدۇ. ئۇزۇن ئۆتمەي پادىشاھ ۋاپات بولىدۇ. سىز پادىشاھلىق تاجىنى كىيىسىز. يۇرت سورايسىز. مال - دۇنياغا ئىگە بولىسىز. ئەنە شۇ چاغدا غېرىب ۋە يوقسۇل چاغدا ئالغان مەندەك ئايالىڭىزنى ئۇنتۇپ قالماڭ. مېنىڭ سىزگە بولغان مۇھەببىتىم زادىلا سوۋۇپ قالمايدۇ.

ئايال سۆزىنى تامامىلاپ ئېرىنى يولغا سالىتۇ. ھۇرۇن يولدا ياخشى خىزمەت قىلىتۇ. 20 كۈن ماڭغاندىن كېيىن دېگەندەك بىر قۇدۇققا يېتىپ بېرىپتۇ. ھۇرۇن ئىشلارنى ئايالىنىڭ دېگىنى بويىچە بەجا كەلتۈرۈپتۇ.

باغداد شاھىنىڭ قىزىنىڭ قۇچىقىدىكى مۇشۇك ئەسلىي دېۋە بولۇپ، قىزغا ئاشىق ئىكەن. ئۇ قىزنى ئېلىپ قېچىپ كوھىقاپقا ئېلىپ كېتەي دېسە، ئۆزىدىن چوڭ دېۋىلەرنىڭ تارتىۋېلىشىدىن ئەنسىرەيدىكەن. شۇڭا، ئۇ قىزنىڭ كۆزىنى قارىغۇ قىلىپ قويۇپ، مۇشۇك سىياقىغا كىرگۈزۈپ قىزنىڭ قۇچىقىدا ئولتۇرۇپ قىزنىڭ جامالىدىن ھۇزۇرلانغانىكەن.

ھۇرۇن ئايالىنىڭ دېگىنى بويىچە مۇشۇكنى ئۆلتۈرۈپ، قېنىنى قىزنىڭ كۆزىگە

تېمىتىپ ساقايتقاندىن كېيىن پادىشاھ قىرىق كېچە - كۈندۈز توي ئۆتكۈزۈپ قىزنى يىگىتكە نىكاھلاپ قويۇپ، پادىشاھلىقىنىڭ يېرىمىنىمۇ بېرىپتۇ. ئۇنىڭدىن كېيىنكى ئىشلارمۇ خۇددى ھۇرۇننىڭ ئايالى ئېيتقاندەك بوپتۇ. پادىشاھ ۋاپات بولغاندىن كېيىن ھۇرۇن پادىشاھلىق تەختىگە چىقىپتۇ ۋە يۇرتنى ئادىللىق بىلەن سوراپتۇ. ئايلار، يىللار ئۆتۈپتۇ. ئۇ ئايالىنى ئەسلەپ، ئايال بار شەھەرگە بارماقچى بولۇپ تەييارلىق كۆرۈپتۇ. بۇ شەھەرمۇ ئۇنىڭغا قالىغاچقا ئەل - يۇرت ئۇنى داغدۇغا بىلەن كۈتۈۋاپتۇ. ھۇرۇن ئوردىدىكىلەر بىلەن كۆرۈشۈپلا ئۆيىگە قايتىپ، خوتۇنى بىلەن كۆرۈشۈپتۇ.

ھۇرۇن مانا مۇشۇنداق قىلىپ پادىشاھلىق تەختىدە ئولتۇرۇپ ئەلنى ئەدلۇ - ئادالەت بىلەن سوراپ، بەختلىك ئۆتۈپتۇ[1].

شەمشنۇر

داقيانۇسنىڭ زامانىسىدا يەتتە ئىقلىم پادىشاھى ھۆكۈم سۈرگەنىكەن، شۇ كۈنلەرنىڭ بىرىدە يەتتە ئىقلىم پادىشاھلىرىدىن بىرى بولغان خەلەپ پادىشاھىدىن پادىشاھ خوجا ۋاپاغا ھەم كېرەدىنشا نامىچىغا بىر مەكتۇپ كەپتۇ. ئۇلار خەتنى ئېچىپ ئوقۇسا مۇنداق دەپ يېزىلغانىكەن: «جانابى ئۇلۇغ پادىشاھ خوجا ۋاپا ۋە دانىشمەن كېرەدىنشا نامىچى، سىلەرنىڭ يۇرتۇڭلارغا ۋەزىرىم بىلەن ئوغلۇم سەپەر قىلىدى. ئۇلارنىڭ تەشرىپىگە كۆڭۈل بولۇپ، ھەمدەم بولۇشۇڭلارنى تۆۋەنچىلىك بىلەن سورايمەن. پادىشاھلار ئارىسىدىكى مۇناسىۋەتلەر ئەللىرىمىزنىڭ گۈللىنىشىگە تۈرتكە بولىدۇ. مۇشۇنداق ياخشىلىقلار بىز پادىشاھلارنىڭلا قولىدىن كېلىدۇ، دەپ سىلەرگە ئۈمىد باغلاپ، ئېھتىرام بىلەن: پادىشاھى خەلەپ.»

بۇ خەتنى ئوقۇپ، پادىشاھ خوجا ۋاپا ئانچە ئويلانمايلا مۇنداق دەپتۇ:

- ئاتا، مېنىڭمۇ بۇ توغرۇلۇق ئويلىغىنىم بار ئىدى، پادىشاھلارنىڭ ئۆزئارا دوستلۇق ئورنىتىپ، بىر - بىرىنى ھۆرمەتلىشى تەڭدىشى يوق ئىشلاردىن بولىدۇ. بولۇپمۇ ئەلنى باشقۇرۇپ، پۇقراغا ئاتىدارچىلىق قىلىۋاتقان بىزلەر ئۈچۈن بۇ پەرز ھەم قەرز. شۇڭا مەن ئويلايمەنكى، خەلەپنىڭ ۋەكىللىرى كەلگۈچە يەتتە ئىقلىم پادىشاھلىرىغا مەكتۇپ ئەۋەتسەك، ۋەزىر، ئۆلىمالىرىنىمۇ مېھمانىغا چاقىرىپ، چوڭ بىر ئەشرىكەت قىلساق، مۇتەپەككۇرلارنىڭ شۇ ئولتۇرۇشىدا ئۆزئارا سۆھبەتلىشىپ، سىر ئېلىشىپ، كۆرگەن - بىلگەنلىرىمىزنى بايان ئەيلىسەك، خۇدا ئالدىدا ۋە بەندىلەر ئالدىدا تەڭدىشى يوق ساۋاب ئىش قىلغان بولاتتۇق، سىز بۇنىڭغا قانداق قارايسىز؟

- بولىدۇ، ئوغلۇم، سىز ئىنتايىن ياخشى پىكىر قىلدىڭىز، مۇبادا نېسىپ بولۇپ

---

①ئېيتىپ بەرگۈچى: كۆچا ناھىيە كونا شەھەر دۆلەت بىلەن خۇسۇسىيلار شېرىكچىلىكىدىكى دۇكاندىن: ھوشۇر قادىر(«ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى» توپلىمى 8 - قىسمىدىن ئېلىندى. شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 1991 - يىل نەشرى).

قالسا، ئۇنىڭ ئاقىۋىتىنى كۆرەرمىز، ــ دەپتۇ كېرىدەنشا.

پادىشاھ خوجا ۋاپا شۇ كۈندىن باشلاپ ۋەزىر، ئۆلىما، لەشكەر ۋە خىزمەتچىلىرى بىلەن ئىككى ئاي تەييارلىق قىپتۇ. پادىشاھنىڭ چوڭ چار بېغىدا مىڭلاپ قوي سويۇلۇپ، يۈزلەپ داش قازانلار ئورنىتىلىپ، تۈرلۈك تائاملار ھازىرلىنىپتۇ. تەييارلانغان مەخسۇس ئورۇنلارغا داستىخانلار سېلىنىپ، يەتمىش ئىككى تۈرلۈك نازۇنېمەت تۆكۈلۈپتۇ. ھەرخىل شارابلار ھازىرلىنىپتۇ. ئۇلارنىڭ كۆڭۈللىرىنى ئېلىش ئۈچۈن، بىر تەرەپتە نەغمە ــ ناۋا، داقا ــ دۇمباق قىزىپتۇ؛ بىر تەرەپتە دارۋازلار، ئۇسسۇللار ئوينىلىپتۇ.

يەتتە ئىقلىمدا، بۇ كەمگىچە ھېچ كۆرۈلۈپ باقمىغان بۇ ئاجايىپ ئولتۇرۇش تارىخقا يېزىلىپتۇ. ئويۇن ــ تاماشا ئون ئىككى كۈندە ئاياغلىشىپتۇ.

قىرىق يىلدىن بېرى كېرىدەنشانىڭ زۇلمىدىن باشقىنى كۆرمىگەن پۇقرا خوجا ۋاپا پادىشاھ بولۇپ تەختكە ئولتۇرغاندىن بېرى زۇلۇمدىن قۇتۇلۇپ، راھەت كۆرۈۋاتقانلىقىغا خۇشال بولۇشۇپ، خوجا ۋاپاغا تۆگىمەس تەشەككۈرلەر ئېيتىشىپتۇ، كېچە كۈندۈز ئۇرداندىن كەتمەي، خوجا ۋاپاغا ئۇزۇن ئۆمۈر تىلەپ دۇئا قىلىشىپتۇ. بۇنى كۆرگەن يەتتە ئىقلىم پادىشاھلىرى، ۋەزىرلىرى، ئۆلىمالىرى ھەيران بوپتۇ. خوجا ۋاپاغا كۆپ ئاپىرىن ئوقۇپتۇ.

ئولتۇرۇشنىڭ ئاخىرقى كېچىسى ھېكايە ئاڭلاش ئۈچۈن پادىشاھ، ۋەزىر، ئۆلىما، خەلىپىلەر مەخسۇس تەييارلانغان ئايرىم خانىگە تەكلىپ قىلىنىپتۇ. خوجا ۋاپا بۇ سۆھبەتتە ئەگەر ۋاقىت بولسا، خەلەپ پادىشاھنىڭ بۇنىڭدىن ئىككى ئاي ئىلگىرى نېمە ۋەجىدىن مەكتۇپ ئەۋەتكەنلىكىنى ۋە ئوغلى بىلەن ئوڭ قول ۋەزىرنىڭ بۇ يۇرتقا سەپەر قىلىشىدىكى سەۋەبلىرىنى كۆپچىلىك ئالدىدا ئاڭلاپ كۆرمەكچى بوپتۇ.

ــ ئەي ئوغلۇم خوجا ۋاپا، مېھمانلار جەم بولۇپ قالدى، قىزىق پاراڭ قىلىدىغان، يا بولمىسا ھېكايە ئېيتىدىغان كىشىلەر بولسا چاقىرتسىڭىز چۇ؟ ــ دەپتۇ كېرىدەنشا. خوجا ۋاپانىڭ بۇيرۇقى بىلەن مىڭبېشى بەش ــ ئالتە كىشىنى ئەگەشتۈرۈپ، ئۆيمۇئۆي كىرىپ، قىزىقارلىق ھېكايە ئېيتىدىغان بىرەر ھېكايىچىنى ئىزدەپتۇ. ئەمما، تۈزۈكرەك بىر ئادەم تېپىلماپتۇ. ئاخىر ئوردىغا قايتىپ كېلىپ ئەھۋالنى ئىزھار قىپتۇ.

خوجا ۋاپا:

ــ يەتتە يىلدىن بېرى مال بېقىپ، يېڭىدىن ئوردىغا كەلگەن بىر يېتىم بالا بار، ئۇنى ھېكايىگە ئۇستا، دەپ ئاڭلىغانىدىم، ئەگەر بولمىغاندا شۇنى بولسىمۇ ئېلىپ كېلىڭ، ــ دەپتۇ.

مىڭبېشى ئۇدۇل بالىنىڭ يېنىغا بېرىپ:

ــ ئەي يېتىم! پادىشاھنىڭ ئەمرى: سېنى ھازىر يېتىپ كەلسۇن دەيدۇ، ــ دەپتۇ ــ دە، پادىچى بالىنى باشلاپ مۆتىۋەرلەرنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كىرىپتۇ.

بالا سالام قىلىپ بوسۇغىدىلا ئولتۇرۇپتۇ.

يەتتە ئىقلىم پادىشاھلىرى بۇنى كۆرۈپ بىر ـ بىرىگە قارىشىپ، پىچىرلىشىپ، بالىنىڭ ھۆسنىنىڭ چىرايلىقلىقىدىن ھەيران قېلىشىپتۇ. خەلەپنىڭ شاھزادىسى بالىدىن ھېچ كۆز ئۈزەلمەپتۇ. شۇ چاغدا ئۇنىڭغا:

ـ ھەي، كىتاب ئوقۇغانمۇ سەن؟ ـ دەپتۇ گېردەنشانىڭ بىر ئۆلىماسى نەپرەت كۆزى بىلەن قاراپ.

ـ يوقسۇ تەقسىر، كىتاب كۆرمىگەنمەن، ـ بالا شۇنداق دەپ ئورنىدىن تۇرۇپ مۇلايىملىق بىلەن قول قوشتۇرۇپ تۇرۇپتۇ بالا.

ـ ئۇنداقتا، بۇ يەرگە يۇرىكىڭنى قاپتەك قىلىپ نېمىشقا كەلدىڭ؟ ـ دەپتۇ ھېلىقى ئۆلىما.

گېردەنشاھ ئاغزىنى خوجا ۋاپانىڭ قۇلىقىغا يېقىن ئەكېلىپ: «بۇ بالا ئۇلۇغلار ئالدىدا ھېچنېمە سۆزلەپ بېرەلمەي، بىزنى رەسۋا قىلمىغىيدى» دەپ پىچىرلاپتۇ.

ـ ئېيتىپ كۆرسۇن، ئاتا، ـ دەپتۇ خوجا ۋاپا، ـ كۆپ يىللار مال بېقىپ، ئېغىر چىلىقنى كۆرگەن كىشى كۆپ نەرسە بىلىشى مۇمكىن.

ـ ئەي يېتىم قۇل، قىزىقارلىق ھېكايە ئېيتالامسەن؟ ـ دەپ سوراپتۇ كېردەنشا.

ـ ھەممىنى ئېيتالايمەن، ـ دەپتۇ بالا.

ـ نېمىنى ئېيتىسەن؟ ـ دەپ سوراپتۇ كېردەنشا.

بالا ھېچ ھودۇقماي ۋە ئەيمەنمەي:

ـ ئاڭلىغانىنى ئېيتايمۇ، بىلگەنىنى ئېيتايمۇ ياكى بولغانىنى ئېيتايمۇ؟ ـ دەپتۇ.

ـ ئاڭلىغان، بىلگەندىن بولغان ئارتۇق، شۇنى ئېيت، ـ دەپتۇ خەلەپ پادىشاھنىڭ ئوغلى.

شۇنىڭ بىلەن بالا ھېكايىسىنى مۇنداق باشلاپتۇ:

«بۇرۇندىن بۇرۇن، قەدىمىي زامانىدىن كېيىن، ئاتام زامانىسىدا بىر پادىشاھ ئۆتۈپتۇ، ئۇنىڭ نۇر جامالىلىق بىر قىزى بار ئىكەن. بۇ قىزنىڭ چىرايلىقلىقىغا دۇنيادا ھېچنەرسە تەڭ كېلەلمەيدىكەن، ئاي دېسە ئاي ئەمەس، كۈن دېسە كۈن ئەمەس، ھۆسنى بابىدا تەڭداشسىز گۈزەل قىز ئىكەن. كېچىسى تالاغا چىقسا، يۈزىدىن تۆكۈلگەن نۇر ئۇچ كۈنلۈك يەرگە چۈشىدىكەن. ئادەمزات ئىچىدىن ئەمەس، پەرىلەرنىڭ ئىچىدىنمۇ مۇنداق چىرايلىق قىز تېپىلمايدىكەن.

پادىشاھ بۇ قىزى ئۈچۈن شەھەردىن يەتتە چاقىرىم نېرى بىر مەنزىرىلىك يەرگە مەخسۇس چاربېغ ياستىپتۇ. باغنىڭ ئوتتۇرىسىغا قىرىق قەۋەتلىك راۋاق ياستىپ، تاملىرىنى مەرمەردىن قوپۇرۇپتۇ. باغقا يەتمىش ئىككى تۈرلۈك گۈل، يەتمىش ئىككى تۈرلۈك مېۋە تىككۈزۈپ، ئېرىق كۆللىرىدە مەرۋايىتتەك سۈلارنى ئاققۇزۇپتۇ.

چاربېغ تەييار بولغاندا، بەش يۈز كېنىزەك، قىرىق ئاشپەز ۋە بىر ئىنىكئانىسى

ىملەن مەلىكىنى ئۇ يەرگە كۆچۈرۈپ چىقىپتۇ. مەلىكە ئۇچۇن كۈندە بۇ باغدا نەچچە مىڭ تۈرلۈك نەغمە ناۋالار چېلىنىپ، كۈندە نەچچە تۈرلۈك تائاملار تەييارلىنىپ تۈرۈپتۇ.

پادىشاھنىڭ 12 ياشقا كىرگەن مەلىكىسىنىڭ داڭقى يەتتە ئىقلىم پادىشاھلىرىغا يېتىپتۇ. تەرەپ ـ تەرەپلەردىن ئەلچىلەر كېلىشكە باشلاپتۇ.

پادىشاھ كەلگەن ئەلچىلەرگە:

ـ قىزىمنىڭ ئەركىنلىكى ئۆز قولىدا، قىزىم كىمنى ياقتۇرسا، شۇنىڭغا بېرىمەن، ـ دەپتۇ.

مەلىكە بولسا:

ـ بولىدۇ، بىراق يېشىم كىچىك، چوڭ بولغاندا ئۆزۈم خەۋەر قىلاي... ـ دەپ ئەلچىلەرنى ئۆز يولىغا راۋان قىپتۇ.

كۈنلەردىن بىر كۈنى بۇ شەھەرگە قەشقەرىيە مەملىكىتىدىن بىر كەمبەغەلنىڭ بالىسى ئىش ئىزدەپ كېلىپ قاپتۇ. بالا بىرنەچچە كۈن شەھەرنى ئايلىنىپتۇ. بىر يېمىش بازىرىنىڭ ئالدىدا يىراقتىن:

ـ پوش ـ پوش! ھاي ـ ھاي، ئەركەك بولساڭ ئۆزۈڭنى تارت! ـ دېگەن ئاۋاز ئاڭلىنىشقا باشلاپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان خەلق دۇكانلىرىنى تاراقلىتىپ ئېتىشىپ، ھەر تەرەپكە قېچىشىپتۇ. بىردەمدىلا بازاردا ئەركەك جان قالماپتۇ. بۇ بالا ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ تۇرسا، يىراقتىكى داقا ـ دۇمباق، نەغمە ـ ناۋانىڭ ئاۋازى يېقىنلىشىپتۇ. شۇ چاغدا ھېلىقى بالا بىر قاپاق تېرەكنىڭ ئارقىسىغا مۆكۈنۈۋاپتۇ، ئۇزۇن ئۆتمەي، ئاجايىپ زىننەتلەنگەن مەپىگە پادىشاھنىڭ مەلىكىسى ئولتۇرۇپ، ئاتىسىنىڭ ئوردىسىدىن ئۆزىنىڭ راۋىقىغا كېتىپ بارغىنىنى كۆرۈپتۇ. بالا: «پادىشاھنىڭ قىزىنىڭ دۇنياغا داڭقى تارىلىپ كەتتى. ئۇنىڭ قانچىلىك چىرايلىقلىقىنى بىر كۆرەي» دەپ مەلىكە چۈشكەن مەپە تاغ ئۇدۇلىغا كەلگەندە، بالا قاراپتىكەن، شۇنداقلا پادىشاھنىڭ قىزىمۇ بالىنى كۆرۈپ قاپتۇ. بالا «ئاھ» دەپلا ھوشىدىن كېتىپ يىقىلىپتۇ. پادىشاھنىڭ قىزىمۇ بالىدىن كۆزىنى زادىلا ئۇزەلمەپتۇ.

پادىشاھنىڭ قىزى ئوردىسىغا كەلگەندىن كېيىن، چىرايى سارغىيىپ ھالى ناچارلىشىپتۇ. بۇنى سەزگەن ئىنىكئانىسى مەلىكىنىڭ يېنىدىن زادى كەتمەي ئۇنىڭ ھالىدىن خەۋەر ئاپتۇ. بارغانسېرى قىزنىڭ ھالى خارابلىشىشقا باشلاپتۇ.

ـ قىزىم، نېمە بولدىڭىز؟ بىردەمدىلا بىر قىسما بولۇپ قالدىڭىزغۇ؟ ـ دەپ سوراپتۇ ئىنىكئانا.

ـ ئانا، مېھرىبان ئانا، مەن بايا بىر يىگىتكە ئاشىق بولۇپ قالدىم، ئانا، تېزرەك بېرىپ، شۇ يىگىتنىڭ خەۋىرىنى ئېلىپ كەلسىڭىز دەپ كۆرگەنلىرىنى ئۇنىڭغا سۆزلەپ بېرىپتۇ.

ئىنىكئانا ھېچكىمگە تۇيدۇرماي، مەلىكىنىڭ ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان

كېنىزەكلىرىدىن ئىككىنى ئېلىپ، مەپىگە چۈشۈپ، ھېلىقى بالىنىڭ يېنىغا كەپتۇ. قارىسا، بالا ئەمدىلەتىن ھوشىغا كېلىپ، بېشىنى كۆتۈرۈپ تۇرغانىكەن. ئۇلار بالىنى مەپىگە سېلىپ، قىز بالىچە كىيىندۈرۈپ، قاراۋۇللارغا تۇيدۇرماي، يەتتە دەرۋازىدىن ئۆتكۈزۈپتۇ. كېيىن ئۇنى مەلىكىنىڭ مېۋىلىرىگە قارايدىغان قۇل سۈپەتلىك ياساپ، چارباغقا ئەكىرىپ قويۇپتۇ.

بالا شۇنىڭ بىلەن ھەر كۈنى دېگۈدەك ئاشىقى مەلىكە بىلەن ۋىسال شارابىنى ئىچىپ يۇرۇپتۇ.

كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايلار ئۆتۈپتۇ. بىر كۈنى مەلىكە ئاشىقىنى چاقىرىپ، قولىغا ئون سەر ئالتۇننى تۇتقۇزۇپ:

– سىز مۇشۇ ئالتۇننى ئېلىپ، ئۆز شەھىرىڭىزگە قايتىپ ئېسىل ئىمارەت سالدۇرۇڭ، مال – ۋاران قىلىڭ. چىرايلىق كىيىنىپ، ئاتامغا ئەلچى ئەۋەتىڭ، سىز شاھ زاتى بولمىغانلىقىڭىز ئۈچۈن، ئاتام سىزگە رازىلىق بىلدۈرمەسلىكى مۇمكىن. شۇنىڭ ئۈچۈن ئالدى بىلەن ئاتامنىڭ يېقىن كىشىلىرىنى چاقىرىپ ئۆيىڭىزدە ئولارغا زىياپەت بېرىڭ؛ ئاتام ئولارنىڭ سۆزىنى يېرمايدۇ... ئاندىن بىر ئايىنى ئۆتكۈزۈپ، ئاندىن ئاتامغا ئەلچى ئەۋەتىڭ، – دەپتۇ. بۇ بىر جۈپ ئاشىق – مەشۇق بىر – بىرىدىن ئايرىلىشقا كۆزىنى قىيماي ھىجران ياشلىرىنى تۆكۈپ خوشلىشىپتۇ. خوشلىشىش ئالدىدا ئولار بىر-بىرىگە: – بىز بىر – بىرىمىزگە مەڭگۈ سادىق بولىمىز، – دېيىشىپتۇ.

بالا ئۇچ ئاي يول يۈرۈپ، ئۆز يۇرتىغا كېلىپ، ئاتا – ئانىلىرى، قوۋمى-قېرىنداشلىرى بىلەن دىدارلىشىپ خوشاللىق ياشلىرىنى تۆكۈشۈپتۇ. ئاتا – ئانىسى پادىشاھنىڭ زۇلمىدىن ئۆي – ماكانلىرىدىن ئايرىلىپ، ھېچ نەرسىسى قالماي، شەھەر سىرتىدا گەمە كولاپ، يولدىن ئۆتكەن كارۋانلاردىن تىلەمچىلىك قىلىپ تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتقانىكەن. بۇنى كۆرگەن بالا ئاتا – ئانىسىنى پايتەختكە كۆچۈرۈپ كەپتۇ. شەھەرنىڭ ئوتتۇرىسىدىن بىر ياخشى يەرنى سېتىۋېلىپ، ئاجايىپ ھەيۋەتلىك بىر بىنا تۇرغۇزۇپتۇ...

ئاندىن كېيىن بالا مەلىكىنىڭ ئېيتقىنى بويىچە يۇرتقا زىياپەت بېرىپتۇ. بۇنىڭغا يەتتە ئىقلىمدىن سازچى، ئوسسۇلچى، ئويۇنچىلارنى يېقىن كۆرگەن – بىلگەنلىرى بىلەن چاقىرتىپتۇ. مەلىكە ئېيتقان ئۈچ كىشىنى دېگەندەك ياخشى مېھمان قىپتۇ.

زىياپەت ئاخىرلىشىپ يۇرت ئەھلى تارقىلىشقا تەمشىلگەندە، بالا مەلىكىنىڭ يۇرتىدىن كەلگەن كىشىلەرگە نۇرغۇن ئالتۇن ئىنئام قىلىش بىلەن بىرگە يەنە باشقا يۇرتلاردىن كەلگەن مېھمان، سازەندە، ئوسسۇلچى ۋە ئويۇنچىلارنىمۇ تولۇق رازى قىلىپ يولغا ساپتۇ. ھەممەيلەن بالىدىن رازى بولۇشۇپ، ئۆز يۇرتلىرىغا راۋان بولۇشۇپتۇ. بۇنىڭ بىلەن بالىنىڭ داڭقى يەتتە ئىقلىمغا پۇر كېتىپتۇ.

بالا ئاندىن بىر ئايىنى ئۆتكۈزۈپ، مەلىكىنىڭ دادىسىغا ئەلچى ئەۋەتىپتۇ. پادىشاھ

ئەلچىلەرنى قوبۇل قىلىپ، ئۇلاردىن بالىنىڭ ئەھۋالىنى بىر قۇر سوراپ: ــ قىزىم، خالىسا مېنىڭ قارشىلىقىم يوق. ــ دەپتۇ، كۆڭلىدە بولسا: ــ ھەي، ... يەتتە ئىقلىمنىڭ مەن ــ مەن دېگەن شاھزادىلىرىگە كۆز قىرىنى سالمىغان قىزىم سېنى نېمە قىلار... ــ دەپ ئويلاپتۇ. ئەلچىلەر پادىشاھنىڭ گەپ ــ سۆزىدىن ئۇنىڭ نېمىلەرنى ئويلاۋاتقانلىقىنى پەملەپ، ئۆزلىرىنىڭ بىھۇدە كەلگەنلىكىنى تونۇپ يېتىشىپتۇ. سىرتقا چىققاندىن كېيىن ئەلچىلەردىن بىرى:

ــ ئاۋارە بولمايلى، مۇشۇ يەردىنلا قايتىپ كېتەيلى، ــ دەپتۇ.

ــ ياق، شۇنچە ئۇزۇن يەردىن مۇشۇ ئىشنى دەپ كەلدۇق، ئەڭ ياخشىسى مەلىكىگە بىر يولۇقۇپ، ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ كېتەيلى، ــ دەپتۇ يەنە بىرى.

ــ «ئەلچىگە ئۆلۈم يوق» دېگەن گەپ بار، بىز ئەلچى، بىزنى ھېچكىم قوغلىۋەتمەيدۇ. ياخشىسى مەلىكىنىڭ ئۆز ئاغزىدىن جاۋابىنى ئېلىپ كېتەيلى، ــ دەپتۇ ئايال ئەلچى.

شۇنىڭ بىلەن ئۇلار بۇنى ماقۇل كۆرۈشۈپ، ئەتىسى ئايال ئەلچىنى مەلىكىنىڭ ھۇجرىسىغا كىرگۈزۈپتۇ. ئايال دەككە ــ دۈككىدە مەلىكىنىڭ ئىنىكئانىسى بىلەن كۆرۈشۈپ، ئۆزىنىڭ نېمە ۋەجىدىن كەلگەنلىكىنى بايان قىپتۇ. بۇ ئىشتىن ئاللىقاچان خەۋەردار بولغان ئىنىكئانا مەلىكىنىڭ ئاشقىدىن ئەلچى كەلگەنلىكىنى دەررۇ مەلىكىگە يەتكۈزۈپتۇ.

مەلىكە ئەلچىلىككە كەلگەن ئايالنى خانىسىگە كىرىشكە رۇخسەت قىپتۇ. ئايال كىرىپ قارىغۇدەك بولسا، ئۆي ئىچىدە ھۆسىن ــ جامالى تەڭداشسىز بىر نازىنىن ئولتۇرغۇدەك. مەلىكىنىڭ ھۆسنى ــ جامالىنى كۆرۈپ: «ئۇ ئادەمۇ ــ پەرىمۇ؟!... خۇدايا، نېمىدېگەن گۈزەل قىز بۇ! مەلىكە يىگىتىنىڭ تەلىپىنى ھەرگىز قوبۇل قىلمىغۇدەك. ئەڭ ياخشىسى ئاستا يولۇمغا راۋان بولۇۋالسام بولغۇدەك» دېگەن تەشۋىشلەر ئىچىدە تۇرغاندا، مەلىكە:

ــ ئانا، سىز ئەنسىرىمەڭ، مەن سىزنى خۇشاللىق بىلەن قارشى ئالىمەن ھەم تەلىپىڭىزگە قوشۇلىمەن، ــ دەپ خۇش مۇئامىلە بىلەن قارشى ئاپتۇ. ئىنىكئانا مەلىكىنىڭ يىگىتكە بولغان رازىلىق بەلگىسىنى پادىشاھنىڭ ھۇزۇرىغا يوللاپتۇ. پادىشاھ بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ، ھەيران بولۇپ بىر پەس دېمى ئىچىگە چۈشۈپتۇ.

پادىشاھ شۇ زامان ۋەزىر، ئۆلىما ۋە يېقىنلىرىنى چاقىرىپ، قىزىنىڭ ھېلىقى يىگىتكە ياتلىق بولۇشقا رازى بولغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. بۇ ئىشقا ھەممەيلەن ھەيران بوپتۇ.

ئاخىر پادىشاھمۇ رازىلىق بىلدۈرۈپ، يەتتە ئىقلىمغا زىياپەت بېرىپ قىرىق كېچە ــ كۈندۈز توي ــ تاماشا قىپتۇ. شۇنداق قىلىپ مەلىكە بالىنىڭ ئىكاھىغا ئۆتۈپتۇ.

ئارىدىن ئايلار ئۆتۈپتۇ، يىللار ئۆتۈپتۇ. بۇلار بىر قىز پەرزەنت كۆرۈپتۇ. ئۇنىڭ

ئىسمىنى شەمشىنۇر قويۇپتۇ. قىز يەتتە ياشقا كىرگەندە ئۇنىڭ ئەقىل كارامىتىدىن ئاتا ـ ئانىلىرى، ھەتتا بوۋىلىرىمۇ ھەيران قاپتۇ. شەمشىنۇر ئاتا ـ ئانا ۋە بوۋىلىرىنىڭ يۈرتىنى سوراشتىكى ناھەق ئىشلىرى ئۈچۈن كىچىكىدىنلا قايغۇرىدىغان، ھەقىقەت ئۈچۈن جان كۆيدۈرۈپ تۇرىدىغان بولۇپ ئۆسۈۋاتقاندا، ئۇنىڭ ئانىسى مەلىكە دۇنيادىن ئۆتۈپتۇ. ئاتا ـ بالا ئىككىسى زار ـ زار يىغلىشىپ، ئانىسىنى دەپنە قىپتۇ.

كۈنلەردىن بىر كۈنى شەمشىنۇرنىڭ ئاتىسى ئۇنى بوۋىسىنىڭ يېنىغا بېرىپ:

ـ ئاتا، مەن سىلىگە ئون نەچچە يىل كۆيۈئوغۇل بولدۇم، ياخشى ـ يامان بولسىمۇ، ئالدىلىرىدا تۇردۇم، خۇدانىڭ تەقدىرى بىلەن مەلىكە دۇنيادىن ئۆتتى؛ مانا يىلمۇ ئۆتتى، ئەمدى مەن ئۆز يۇرتۇمغا بېرىپ، ئاتا ـ ئانىلىرىمنى، يۇرتۇمنى، قوۋۇم ـ قېرىنداشلىرىمنى كۆرۈپ كېلەي، شەمشىنۇر سىلىنىڭ يانلىرىدا تۇرسۇن، ـ دەپتۇ.

پادىشاھ بىر پەس قايغۇغا چۆمۈپ، بىر ھازادىن كېيىن بېشىنى كۆتۈرۈپ: ـ خەير، ئامالىم يوق، ـ دەپتۇ ـ دە، رازىلىق بېرىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن كۆيئوغلى تەييارلىق قىلىپ، ئۆز يۇرتىغا راۋان بوپتۇ، ئۇ مېڭىش ئالدىدا پادىشاھ:

ـ ئوغلۇم، سىز ئۆز ئوغلۇمدەك بولۇپ قالغانىدىڭىز؛ مەن قېرىدىم، سىز بولمىسىڭىز مېنىڭ يۇرتىنى باشقۇرۇشۇممۇ تەس. شۇڭا ئاتا ـ ئانىلىرىڭىزنى ئېلىپ كەلسىڭىز، مۇشۇ يەردە ھال ـ مۇڭ ئېيتىشىپ بىللە ئۆتسەك، سىز كەلگەندە پادىشاھلىقنى سىزگە بەرسەم، يۇرتىنىڭ پىكرىمۇ شۇنداق، ـ دەپتۇ.

ئاتىسى ئۆز يۇرتىغا كېتىپ، ئاردىدىن تۆت يىل ئۆتكەندىن كېيىن، شەمشىنۇر 12 ياشقا كىرىپتۇ. بۇ قىز شۇنداق چىرايلىق قىز بوپتىكى، ئۇنى كۆرگەن ئادەملەر شۇ ھامان ھوشىدىن كېتىدىكەن. بۇ قىزنىڭ گۈزەللىكىگە ئاي بىلەن كۈنمۇ خىجىل بولىدىكەن. ـ ئادەمىزاتتىنمۇ مۇشۇنداق ھۆسىندار رەنا قىز تۇغۇلىدىكەن ـ ھە! ـ دەپ يۇرتىنىڭ ھەممىسى ھەيران بوپتۇ.

شەمشىنۇر 13 ياشقا كىرگەندە، پادىشاھلارنىڭ ئەلچىلىرى كېلىشكە باشلاپتۇ. پادىشاھ نەۋرىسىنىڭ ئۆز دادىسى كەلمىگۈچە بىر نېمە دېيەلمەيدىغانلىقىنى ئېيتىپ، بارلىق ئەلچىلەرنى قايتۇرۇپتۇ. پادىشاھ جامائەتنىڭ نەزىرى چۈشكەن نەۋرىسىدىن ئەنسىرەپ، ئۆزىنىڭ پىر ئۈستازى خەلىپىگە تاپشۇرماقچى بوپتۇ.

بۇ خەلىپە بولسا ئۈزۈن ئۆمۈر كۆرگەن، يەتە ئىقلىم بويىچە مۇرىتى يەتتە مىڭغا يەتكەن ناھايىتى تەقۋادار، موللا، ئۆلىما كىشى ئىكەن. پادىشاھلارنىڭ ھەممىسى بۇ كىشىنىڭ مۇرىتى ئىكەن.

ئۇ ھەر جۈمە كۈنى خەلىپىنى مەپە بىلەن ئۆز يېنىغا ئەكېلىپ، ئۇنىڭدىن دەرس ئاڭلايدىكەن ۋە ئەقىل ئۆگىنىدىكەن.

بىر كۈنى پادىشاھ خەلىپىنى ئېلىپ كېلىپ، ئۇنىڭدىن ئەقىل سوراپ ئۆگەنگەندىن كېيىن:

ـ پىر ئۇستازىم، ئۆلۈپ كەتكەن قىزىمدىن بىر قىز نەۋرە قالغانىدى، كۆيئوغلۇم قىزىم ئۆلگەندىن كېيىن ئۆز يۇرتىغا سەپەر قىلىپ كەتكەنىدى، كۆپ يىل بولدى، كەلمىدى، كۆيئوغلۇم كېتەر چاغدا قىزىنى ماڭا ئامانەت قويغانىدى. يەتتە ئىقلىمدىن كېلىدىغان دېگۈدەك ئەلچى كېلىپ، مېنى بەك پەرىشان قىلدى. بالىنى ساقلاشتىنمۇ قورقۇپ قالدىم. نەۋرەمنى سىلىگە تاپشۇرسام، دادىسى كەلگۈچە سىلىنىڭ ئۆيلىرىدە تۇرسا، تەرەتلىرىگە سۇ بەرسە، دېگەن ئويدا بولۇۋاتىمەن...

ـ بولىدۇ، تەقسىر، ـ دەپتۇ ئۆلىما، ـ بىرلا دېگەن ھېچ ئارتۇقچىلىق قىلمايدۇ. سىلىنىڭ نەۋرىلىرى مېنىڭ نەۋرەم. كىشىنىڭ ئامانىتىنى ياخشى ساقلاپ، ئاسراپ ئېگىسىگە تاپشۇرۇش ـ ناھايىتى ئۇلۇغ ۋە ساۋاب ئىشتۇر...

شەمشىنۇر خەلىپىنىڭ ئۆيىگە بېرىپ، بىرنەچچە كۈندىن كېيىن، خەلىپە ئۇنى «نامەھرەم» دەپ چەكلەپ، تالا ـ تۈزگىمۇ چىقارماپتۇ. بارا ـ بارا قىزنى بوسۇغىدىنمۇ ئاتلاتقۇزماپتۇ. ئايلار ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇ قىزنى قورۇغا كىرگەن خوتۇنلار بىلەن ئۇچراشقىلى قويماپتۇ. خەلىپە ئاخىر ئۇنى ئەڭ ئىچكىرىدىكى بىر ئۆيگە بەنت قىپتۇ. ئۇچ كۈندە بىر يوقلايدىغان خەلىپە ئەمدى كۈندە بىر قېتىم قىزنىڭ ھال ـ ئەھۋالىنى سورايدىغان بوپتۇ. بارا ـ بارا قىزنى كۆرمىسە يۈرىكى چىدىمايدىغان ئەھۋالغا چۈشۈپ قاپتۇ.

كۈنلەردىن بىر كۈنى كەچقۇرۇن خەلىپە باغدىن قايتىپ چىقىپ كېلىۋېتىپ، شەمشىنۇرنىڭ ئايدەك جامالىنى غۇۋا كۆرۈپ قاپتۇ، شەمشىنۇر يۈزىگە رومال ئارتىۋالغاچقا، ئۇنىڭ شەمشىنۇر ئىكەنلىكىنى بىلمەي قاپتۇ، تونۇماپتۇ، ئۇ قىزغا:

ـ ئاھ، پەرىمدۇ، ئادەممىدۇ؟! ـ دېگىنىچە ھوشىدىن كېتىپ يەرگە يىقىلىپتۇ...

پادىچى بالا سۆزلەپ مۇشۇ يەرگە كەلگەندە، سول تەرەپتە ئولتۇرغان خەلىپە ئۆڭۈپ ـ تاتىرىپ، «خۇدۇكى بارنىڭ مونىكى بار» دېگەندەك ئورنىدا ئولتۇرالماي:

ـ ھەي ئەخمەق، شۇم كاززاپ، نېمىلەرنى بىلجىرلاپ يۈرۈيسەن! ـ دەپ ۋارقىراپتۇ. بالا قورققىنىدىن جىم بولۇپ قاپتۇ. مېھمانلارنىڭ ھەممىسى ھەيران بولۇشۇپ، بىر ـ بىرىگە قارىشىپتۇ.

ـ ئېيتسۇن، ئېيت ئوغلۇم، ـ دەپ ئەمىر قىپتۇ پادىشاھ خوجا ۋاپا.

ـ ئېيتسۇن، ئېيتسۇن، ـ دەپ تەرەپ ـ تەرەپتىن ۋارقىرىشىپتۇ ھەممەيلەن.

بالا يەنە پادىشاھ خوجا ۋاپانىڭ بۇيرۇقى بىلەن ھېكايىسىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ:

ـ بىر ھازادىن كېيىن، خەلىپە ھوشىغا كېلىپ، ئورنىدىن تۇرۇپ ئۆيگە كىرىپ خوتۇنلىرىدىن:

ـ بايا، باغدىن سۈپۈرگە ئېلىپ ماڭغان قايسىڭ؟ ـ دەپ سوراپتۇ.

ـ شەمشىنۇر سۈپۈرگە كۆتۈرۈپ يۈرەتتى، بەلكىم شۇدۇر، ـ دەپتۇ چوڭ خوتۇنى.

ـ ھە، ... ـ دەپ قويۇپتۇ خەلىپە.

خەلىپە شۇ كۈندىن باشلاپ شەمشىنۇرغا ئاشىق بوپتۇ. قىزنىڭ ئەھۋالىنى كۈندە ئىككى ـ ئۈچ قېتىم سوراپ، جامالىنى كۆرۈپ چىقىدىغان بوپتۇ. شەمشىنۇر خەلىپىنىڭ مۇنداق ھەددىدىن زىيادە يېقىنچىلىق قىلىشىدىن گۇمان قىلىشقا باشلاپتۇ. خەلىپە كۈندىن ـ كۈنگە قىزنىڭ ئىشقىدا كۆيۈپ مەسچىتكىمۇ ۋە چاقىرغانلىرىغىمۇ بارمايدىغان بوپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن خەلىپە خالىي پۈرسەت ئىزلەشكە كىرىشىپتۇ. بىر كۈنى خەلىپە بىر ئويغا كەپتۇ ـ دە، خوتۇنلىرىنى چاقىرىپ:

ـ بۈگۈن مېنىڭ چۈشۈمگە تېرەك مازاردىكى ئىنىم رەھمەتنىلەر كىرىپ قاپتۇ، سىلەر بۈگۈن شۇلارنىڭ ئۆيىگە بېرىپ، ھال ـ ئەھۋالىرىنى سوراپ، مېنىڭ ئەۋەتكەنلىكىمنى ئېيتىپ، مېھمان بولۇپ كېلىڭلار. يولدا ئۆتكەن ـ كەچكەنلەرگە ئارتۇقچە قارىماڭلار. يۈزۈڭلار يەردە بولسۇن، ئانچە كەچ قالماي قايتىپ كېلىڭلار، ـ دەپ ئۇلارنى يولغا سالپتۇ.

خوتۇنلىرى خەلىپىنىڭ بۇ كەڭچىلىكىگە ھەيران بولۇشۇپ، خۇشاللىقىدا ھېچنېمىنى ئويلىماي، ئوپۇل ـ توپۇل ياسىنىشىپ سوۋغا ـ سالاملىرىنى تەييارلاپ، مەپە بىلەن يولغا راۋان بوپتۇ. خەلىپە بولسا، ئاستا خوتۇنلىرىنىڭ كەينىدىن چىقىپ دەرۋازىنى مەھكەم تاقاپتۇ ـ دە، ئۇدۇل شەمشىنۇرنىڭ يېنىغا كىرىپ:

ـ قىزىم، ـ دەپ ئەنسىز ئاۋازدا چاقىرىپتۇ.

ـ لەببەي، ـ قىز خەلىپىنىڭ يامان نىيىتىدىن خەۋەرسىز ئۇنىڭ ئالدىغا كەپتۇ.

ـ نامىز ۋاقتى بولدى، ئاپتۇۋۇنى ئېلىڭ، ـ دەپتۇ خەلىپە.

شەمشىنۇر ئاپتۇۋۇنى ناھايىتى چاققانلىق بىلەن ئېلىپ، شۇنداق سۇنۇشىغا خەلىپە قىزنىڭ بىلىكىنى كاپلا قىلىپ تۇتۇۋېلىپ قۇچاقلاپ سۆيۈشكە تەمشىلىپتۇ. قىز بىرلا سىلكىنىپ ئۇنىڭ قولىدىن ئاجراپتۇ ـ دە، بىر قەدەم نېرى قېچىپ، خەلىپىنىڭ يۈزىگە تىكىلىپ تۇرۇپ:

ـ ھەي، قايسى يۈزۈڭ بىلەن ماڭا خىيانەت قىلىۋاتىسەن، قېرى دەللە! ـ دەپ ۋارقىراپتۇ. ئىشىنىڭ چاتاقلىقىنى سەزگەن خەلىپە:

ـ سۇپ، سۇپ، سۇپ! توۋا قىل، ھازىر توۋا قىل! ماڭا ھاقارەت قىلغىنىڭ ئۈچۈن توۋا قىل!... ـ دەپتۇ.

ـ توۋا قىلمايمەن، سېنىڭدەك قارا يۈزلەر ئۈچۈن گۇناھكار بولسام بولاي، ـ دەپ ئۇن سېلىپ يىغلاپتۇ شەمشىنۇر.

ـ ئەخمەق، ئۇنۇڭنى چىقارما! ـ خەلىپە شۇنداق دېگىنىچە بېرىپ قىزنىڭ يۈزىگە كاچات سالپتۇ. قىز:

ـ مۇناپىق پوق ساقال، يوقال كۆزۈمدىن، ـ دەپلا قولىدىكى ئاپتۇۋۇنى خەلىپىگە ئېتىپتۇ. ئاپتۇۋۇ خەلىپىنىڭ پېشانىسىگە تېگىپ يارىلىنىپ قان ئېقىشقا باشلاپتۇ.

خەلىپە شۇ يەردىلا ھوشسىزلىنىپ يېتىپ قاپتۇ. شەمشىنۇر بېشىغا پۈركەنجىسىنى ئارتىپ، دەرۋازىدىن چىققان پېتى كېچىلەپ بوۋىسىنىڭ ئۆيىگە يېنىپ كەپتۇ ـ دە، ھېچنېمە كۆرمىگەندەك بولۇپ يۈرۈۋېرىپتۇ. بۇنى كۆرگەن پادىشاھ:

ـ قىزىم، نېمىشقا كېچىلەپ يېنىپ كەلدىڭ؟ ـ دەپ سورىغاندا، قىز ئۇنىڭغا:

ـ سىلەر چۈشۈمگە كىرىپ قاپسىلەر، سىلەرنى سېغىنىپ يېنىپ كەلدىم، ـ دەپ قويۇپتۇ.

ـ ھە، ـ دەپتۇ پادىشاھ، ـ قىزىم، كېچىلىرى تالا ـ تۈزگە چىقما، بالا ـ قازالارغا ئۇچراپ قالىسەن، پەخەس بول!ـ دەپتۇ.

خەلىپە ھوشىغا كېلىپ قارىسا، يېنىدا ھېچ كىشى يوق. ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ، باش ـ كۆزلىرىنى يۇيۇپ، يوغان ئاق لاتا بىلەن بېشىنى تېڭىپ، كېچىنى كىرپىك قاقماي «ۋاي ـ ۋاي» لاپ ئۆتكۈزۈپتۇ. تاڭ سۈزۈلۈشى ھامان ئورنىدىن تۇرۇپ، ھاسىسىغا تايىنىپ، پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا قاراپ مېڭىپتۇ.

پادىشاھ ئەمدىلا ئوردىغا كىرگەندە، خەلىپە تەمتىرەپ كىرىپ كەپتۇ. بۇنى كۆرگەن پادىشاھ:

ـ ۋاي نېمە بولدىلا، كەلىلە، ئولتۇرسىلا، ئولتۇرسىلا،ـ دەپ يېنىغا ئولتۇرغۇزغاندا، ۋەزىر، ئۆلىمالار ئۇلارنىڭ يېنىغا ئولىشىپتۇ. خەلىپە گەپنى نەدىن باشلىشىنى بىلمەي، بىر پەس تۇرۇپ قاپتۇ.

ـ ئېيتسىلا، خەلىپەم، ـ دەپ پادىشاھ غەزەپلىنىپ سۆزلەپتۇ، ـ ئېيتسىلا، مېنىڭ ئامانىمدا سىلىنى چاك ئېتىدىغان قانداق مەخلۇقكەن ئۇ؟!

خەلىپە بېشىنى تۆتقان ھالدا:

ـ ئېيتسام سەت بولىدۇ، ئېيتمىسام دەرد بولىدۇ، بۇ ئىشقا... ـ دەپتۇ.

ـ قانداق ئىش؟ ـ دەپ سوراپتۇ يەنە پادىشاھ.

ـ ئەل ياتار ئالدىدا تەرەتكە چىقسام، باغنىڭ ئارقىسىدا ئىككى نەرسىنىڭ قارىسى كۆرۈندى، ۋاي، ئامانەتنى ئوغرىلاشقا كەلگەن بىر نېمىلەر بولمىسۇن يەنە، دەپ ئاستا ماراپ بارسام، نەۋرىگىز بىر يىگىت بىلەن ئوينىشىپ تۇرغانىكەن. مېنى كۆرۈپ ئۇ مەخلۇق تاش بىلەن بېشىمغا بىرنى ئۇرۇۋىدى، ھوشۇمنى يوقىتىپ، شۇ يەردىلا پىقىلىپتىمەن. بىر ھازادىن كېيىن ئورنۇمدىن تۇرسام، ئىنسى ـ جىن يوق، مانا بولغان ئىش، ـ دەپتۇ خەلىپە پادىشاھنىڭ ئالدىدا.

پادىشاھ دەرغەزەب بىلەن:

ـ جاللات! ـ دەپتىكەن دەررۇ ئىككى جاللات ھازىر بوپتۇ، پادىشاھ:

ـ ئاۋۇ نائەھلىنى ئېلىپ چىقىپ، كاللىسىنى ئېلىڭلار! ـ دەپ ئەمىر قىپتۇ.

ھېكايە مۇشۇ يەرگە كەلگەندە ئاڭلاۋاتقانلاردىن گېپ دەنشاھ:

ـ قوي، ئەخمەق! ھەممىسى يالغان، يالغاننى ئېيتىپ بىزنى مەسخىرە قىلما! ـ دەپ

ۋارقىراپتۇ. مەسىلىنىڭ يېشىلىپ كېلىۋاتقىنىنى بايقاپ، يۈرىكى ئويناپ كېتىپ بارغان پادىشاھ خوجا ۋاپا:

– ئېيتسۇن، ئاتا، بۇ دېگەن چۆچەك، – دەپ ئاتىسىنى بېسىپتۇ. پادىچى بالا ھېكايىسىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ:

– ئىككى جاللات قىلىچلىرىنى يالتىڭچلاپ، چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ، قەدەملىرىنى راسلاپ مېڭىشقا تەمشەلگەندە، پادىشاھنىڭ ئەقىلدارى مۇنداق دەپتۇ:

– پادىشاھى ئالەم، ئۇنى ئۆلتۈرۈش سىز ئۇچۇن ئابرۇي ئەمەس. ئۇنداق قىلىش ئامانەتكە خىيانەت بولىدۇ، ياخشىسى قىزنى بىر جاڭگالغا ئاپىرىپ تاشلىۋېتەيلى، شۇ يەردە ئۇنى يىرتقۇچلار تالاپ يەپ تۈگەتسۇن. ھايۋانلىق قىلغان بەدىنىڭ ئازابىنى ھايۋانلار بەرسۇن.

پادىشاھ ئۇنىڭ دېگىنى بويىچە ئەمىر قىپتۇ، لەشكەرلەر شەمشىنۇرنى يەتتە كۈنلۈك يول يۈرۈپ، بارسا كەلمەس بىر جاڭگالغا ئاپىرىپ تاشلىۋېتىپتۇ. قىز بىر غارنىڭ ئىچىگە كىرىپ، كېچىنى شۇ يەردە ئۆتكۈزۈپ، تاڭ ئاتقاندا بېشى قايغان، پۈتى تايغان ياققا مېڭىپتۇ. قورسىقى ئاچقاندا گىياھلارنىڭ يىلتىزلىرىنى كولاپ يەپ، ئۈچ ئاي چۆل – جەزىرىدە ئاچ – يوق يۈرۈپتۇ.

پېژغەرىم تومۇز ئىسسىقتا دەشت چۆلنى كېزىپ، بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ كېتىپ بارسا، يىراقتىن بىر تۈپ چىنار دەرىخى ئۇستىدىن قاغىلار يەرگە چۈشۈپ، يەنە ئۇچۇپ چىنارغا قونغانلىقىنى كۆرۈپتۇ، قىز مۇشۇ يەردە سۇ بولسا كېرەك، دېگەن ئويغا كېلىپ شۇ تەرەپكە قاراپ مېڭىپتۇ. يىراقتىن بۇلاق سۈيىنىڭ نۇرىدا يۇلتۇزلاردەك جىمىرلاۋاتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ. ھاسىراپ – ھۆمىدەپ، سۇغا قىرىق چامدام قالغاندا، شەمشىنۇر ھالسىزلىنىپ يېقىلىپتۇ. ئورنىدىن تۇرۇشقا قانچە غەيرەت قىلسىمۇ مەدىرلاشقا ھالى قالماپتۇ.

– ئەمدى گەپنى شەمشىنۇرنىڭ ئاتىسىدىن باشلايلى، – دەپ ھېكايىسىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ پادىچى بالا، – ئاتىسى ئۇچ ئاي يول يۈرۈپ قارىغۇدەك بولسا نەق چۈشى مەزگىلىدە، شەھەر پۈتۈنلەي ئۆزگىرىپ كەتكەن: كوچا – كوچىلاردا يۈزلىگەن – مىڭلىغان ئادەملەر ماكانسىز، كېيىمسىز، ئاچ – زېرىن يانقان.

«ئاھ، خۇدا! قىسقىغىنا ۋاقىتتا بۇ شەھەرگە نېمە ئاپەت بولغاندۇ ئەمدى» دەپ ئۆز ئاتا – ئانىسىنىڭ مەھەللىسىگە قاراپ مېڭىپتۇ. ئۆزى سالدۇرغان ئۆينىڭ ئالدىغا كېلىپ كىرەي دېسە، قاراۋۇل.

– جان كېرەك بولسا، قايت ئارقاڭغا! – دەپ ۋارقىراپتۇ.

– بۇ كىمنىڭ جايى؟ – دەپ سوراپتۇ شەمشىنۇرنىڭ ئاتىسى.

– پادىشاھنىڭ، – دەپتۇ قاراۋۇل.

– بۇرۇن كىمنىڭ جايى ئىدى؟

ـ بىلمەيمەن، يوقال!...

شەمشىنۇرنىڭ ئاتىسى بىرنەچچە يىل ئاتا ـ ئانىسىنى ئىزدەپ، ئۇلارنىڭ تەمتىرەپ يۈرۈپ ئاچلىقتىن ئۆلۈپ كەتكەن يەرلىرىنى تېپىپتۇ، يىغلاپتۇ، قاقشاپتۇ. ئاتا ـ ئانىسىغا گۇمبەز تۇرغۇزۇپ، نەزىر ـ چىراغ بېرىپ، تۇغۇلغان يېرى بىلەن خوشلىشىپ، بىرنەچچە ئاي يول يۈرۈپ، قېينىتىسىنىڭ يۇرتىغا كەپتۇ. ئۇلار بىلەن سالامەت كۆرۈشۈپتۇ. ئۇ قېينىئاتىسىدىن:

ـ ئاتا، قىزىم قېنى؟ ـ دەپ سوراپتۇ.

ـ ئوغلۇم، سىز ئۇ مۇناپىقنى قىزىم دېمەڭ، ھايۋانغا ئوخشاش قىلىق قىلغانلىقى ئۈچۈن خۇدا ئۇنىڭ جاجىسىنى بەردى، ـ دەپتۇ پادىشاھ.

ئىشىنىڭ تېگى ـ تەكتىنى ئۇقمىغان كۈيۈئوغلى ئۆيگە كىرىپ يىغلاپتۇ، قاقشاپتۇ. شۇنداق ئەقىللىق قىزىنىڭ قانداقلارچە ناشايان ئىشلارنى قىلغانلىقىغا ئەجەپلىنىپتۇ. ھەرقانچە ئويلاپمۇ ئىشنىڭ تېگى ـ تەكتىگە يېتەلمەپتۇ. «خەپا!» دېمەكتىن باشقىنى ئېيتالماپتۇ. قىزىنى ئويلاۋېرىپ ئىچىگە دەرد ـ ئەلەم توشۇپتۇ.

كۈنلەردىن بىر كۈنى پادىشاھ قاتتىق كېسەلگە مۇپتىلا بوپتۇ. ئۇنىڭغا ھېچ نەرسە داۋا بولماپتۇ. شۇنىڭ بىلەن شاھ ۋەزىر، ئۆلىما ۋە لەشكەر باشلىقلىرىنى چاقىرىپ، شۇلارنىڭ ئالدىدا پادىشاھلىقىنى كۈيۈئوغلىغا تاپشۇرۇپتۇ. كۈيۈئوغلى شۇ كۈندىن باشلاپ پادىشاھ بولۇپ، تەختتە ئولتۇرۇپتۇ...

شۇ كۈنلەردە خەلەپ پادىشاھنىڭ ئوغلى 18 ياشقا كىرىپ، ئۆز تەۋەسىدە پالۋان بوپتۇ. بىر كۈنى شاھزادە ئاتىسىدىن رۇخسەت ئېلىپ، 200 يىگىتى بىلەن شىكارغا چىقىپتۇ. ئۇلار چۆل ـ جەزىرىلەرنى كېزىپتۇ، ھېچ ئولجا ئالالماپتۇ. تۇزۇكرەك بىر ئولجىنى قولغا چۈشۈرەلمىگىنىگە بەك خاپا بولغان شاھزادە يىگىتلىرىگە مۇنداق دەپتۇ:

ـ ھەي يىگىتلىرىم، چۆل ـ باياۋاننى ئاختۇرغىنىمىزغا بىر ئايدىن ئارتۇق بولدى، كۆزگە چۈشكۈدەك بىرەر نەرسە ئالالمىدۇق. ئاتلىرىمىز ھاردى، تايغانلىرىمىز چارچىدى، ئۆزىمىزمۇ بىر يەرگە باردۇق. بۇ ياخشىلىقتىن بېشارەت بولمىسا كېرەك، خۇدا ئالدىدا نېمە گۇناھ ئۆتكۈزگەن بولغىيدۇق، شۇنچە يۈرۈپ شەھەرگە قۇرۇق قول كىرسەك يۈزىمىزگە سەت بولىدۇ. خەلقئالەم ئالدىدىمۇ ئۇياتقا قالىمىز.

ـ ئېيتقانلىرى توغرا، شەھەرگە ئادەم ئەۋەتىپ ئوزۇق ئەكەلدۇرۇپ، يەنە بىرنەچچە كۈن ئوۋ ئوۋلاپ كۆرەيلى، ـ دېگەن مەسلىھەتنى بېرىپتۇ ھەمراھلىرى.

شۇ ھازادا شاھزادىنىڭ قولىدىكى بۈركۈت بىر نېمىنى سەزگەندەك تىپىرلاپ جىم تۇرغىلى ئۇنىماپتۇ. شاھزادە دەررۇ ئۇنى قويۇۋېتىپتۇ. قۇش بىر نېمىنى سەزگەندەك ئۇچۇپ ناھايىتى تېزلا ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپ، ئاندىن بىر جىراغا قاراپ ئوقتەك ئېتىلىپ چۈشۈپ كېتىپتۇ. يىگىتلەر ئارقىسىدىن ئات چېپىپتۇ. ھېچ يەردىن ئۇنىڭ قارىسىنى كۆرەلمەپتۇ. شۇ ئەسنادا يىگىتلەردىن بىرسى يىراقتا بىر تۇپ چىنار ئۈستىدە قۇشنىڭ

قانىتىنى كېرىپ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپتۇ، ئۇلار ئاتلىرىنى چاپتۇرۇپ بېرىپ قارىسا، قۇش قانىتىنى ساڭگىلىتىپ، ئاغزىنى يوغان ئېچىپ تۇرغۇدەك، يىگىتلەر ھەرقانچە ئامال قىلىپمۇ، قۇشنى ھېچ چۇشۇرەلمەپتۇ. شاھزادىنىڭ قېشىغا بېرىپ، بۇ ئەھۋالنى مەلۇم قىپتۇ. شاھزادە يالغۇز چىنارنىڭ يېنىغا بېرىپ ئاتتىن چۈشۈپتۇ. قولىغا گۈشنى ئېلىپ:

ـ گاھ، گاھا! ـ دەپ گۈشنى قۇشقا كۆرسىتىپ بېقىپتۇ. لېكىن قۇش زادىلا چۈشمەپتۇ. بىر ھازادىن كېيىن، قۇش چىنارىدىن كۆتۈرۈلۈپ، قىرىق قەدەم نېرىغا چۈشۈپتۇ. شۇ چاغدا شاھزادە ئۇياقتا ئادەمزاتنىڭ بارلىقىنى كۆرۈپتۇ. بارسا، بىر پەرى ياتقان. شاھزادە ئاتتىن سەكرەپ چۈشۈپ، قىزنىڭ يېنىغا كەپتۇ ـ دە:

ـ خانقىز، كۆزىڭىزنى ئېچىڭ، سىز ئادەممۇ، پەرىمۇ؟! ـ دەپتۇ.

ـ ئاھا! سۇ... سۇ ... سۇ ... ـ دەپتۇ شەمشىنۇر ئارتۇق سۆز قىلىشقا مادارى يەتمەي.

شاھزادە قىزنىڭ بېشىنى يۆلەپ، ئاغزىغا سۇ تېمىتىپتۇ. قىز سۇنى ئىچكەندىن كېيىن، كۆزىنى ئېچىپ ھوشىغا كەپتۇ. ئۇ ئۆزىنىڭ يىگىتىنىڭ قۇچىقىدا ياتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئىتتىك ئورنىدىن تۇرۇپ ئۇنىڭغا تەزىم قىلىپ يەرگە قاراپ تۇرۇپتۇ.

ـ ھەي قىز! سىز قايسى باغنىڭ گۈلىسىز، قايسى بوستانىنىڭ بۇلبۇلىسىز؟ نېمىلە ۋەجىدىن چۆل ـ باياۋانلارغا تاشلاندىڭىز؟ ـ دەپ سوراپتۇ.

ـ ئۆتكەننى سىز سورىماڭ، بولغانىنى مەن ئېيتماي، ئەگەر خالىسىڭىز ئېلىپ كېتىڭ. بولمىسا، سىزنى مەن كۆرمىدىم، سىز مېنى كۆرمىدىڭىز، ـ دەپتۇ شەمشىنۇر.

شاھزادە شەمشىنۇرنى ئېلىپ، ھەمراھلىرىنىڭ يېنىغا كەپتۇ. يىگىتلەر ئەھۋالدىن خەۋەر تېپىپ شاھزادىگە قايتىپ كېتىشنى تەكلىپ قىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار شەھەرگە قايتىپتۇ. شاھزادە ئوردىغا كېلىپ، قىزنى ئانىسىغا ئەكىرىپ بېرىپ ئۇنىڭ ياخشى كېيىندۈرۈپ، ياخشى كۈتۈشنى تاپشۇرۇپتۇ. ئانىسى شەمشىنۇرنى ئىشەنچلىك ئىككى كېنىزەككە تاپشۇرۇپتۇ. كېنىزەكلەر ياخشى كېيىندۈرۈپ، ياخشى كۈتۈپ قىزنىڭ كۆڭلىنى ئېچىپتۇ.

بۇ ۋەقەدىن خەلەپنىڭ پادىشاھى خەۋەر تېپىپ، خوتۇندىن سوراپتۇ:

ـ ھەي خوتۇن، بىر ۋەقە ئاڭلايمەن، راستمۇ؟

ـ ئېيتىشقا تىلىم ئاجىزلىق قىلىدۇ، ئۇ شۇنداق چىرايلىق قىزكەنكى، ھۆر ـ پەرىلەر ئۇياقتا قالسۇن. بىر كۆرۈپلا مېنىڭمۇ ئونىڭغا مېھرىم چۈشۈپ قالدى.

خەلەپ پادىشاھى ئەتىسى ئوغلىنى چاقىرىپ:

ـ ئوغلۇم، ئاناڭدىن ئاڭلىسام، ئۇۋ قىلىش جەريانىدا بىر قىزنى ئۇچراتتىڭ قېلىپ ئۇنى بىرگە ئەكەپسەن شۇنداقمۇ؟ ـ دەپ سوراپتۇ.

ـ راست ئاتا، شۇنداق بولدى، ـ دەپتۇ ئوغلى.

ـ ھىم!... ـ دەپتۇ پادىشاھ، ـ ئۇ كىمنىڭ بالا ـ ۋاقىكەن، قانداق سەۋەبلەر بىلەن

ئۇنى ئېلىپ كەلدىڭ؟

شاھزادە ئۇ قىزنى چۆل ـ جەزىرىدىن تېپىۋالغىنىنلا ئېيىتىپ، ئۇنى ئۆزىنىڭ لىكاھىغا ئېلىش خاھىشىنى ئىزھار قىپتۇ.

ـ ئوغلۇم، سەن دېگەن يەتتە ئىقلىمنىڭ ئەڭ ئابرۇيلۇق پادىشاھىنىڭ ئوغلى، بايۋاتقاندىن تېپىۋالغان ئىگە ـ چاقسىز قىزنى ئالساڭ ئوغلۇم، سەن گۆدەكلىك قىلما! ـ دەپتۇ پادىشاھ.

ـ ئاتا، راستىنى ئېيتسام، مەن ئىلگىرى چۈشۈمدە بىر قىزغا ئاشىق بولغانىدىم. مانا توغرا ئۇچ ئاي ئۆتكەندە، شۇ چۈشۈمدىكى قىزغا ئۇچرىدىم. شۇڭا مەن ئۇنىڭدىن ئايرىلالمايمەن...

پادىشاھى خەلەپ بۇ سۆزدىن كېيىن لام ـ جىم دېمەپتۇ. ئەتىسى خوتۇنى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ، شەمشىنۇرنى چاقىرتىپتۇ. قىز يۈزىگە چۈمپەردە تارتىپ، پادىشاھنىڭ ئالدىغا كىرىپ تەزىم بەجا كەلتۈرۈپتۇ.قىزنىڭ گۈزەل ھۆسنى ـ جامالىدىن پادىشاھنىڭ ئۆزىمۇ ھەيران بولۇپ، ئاخىر قىرىق كېچە ـ كۈندۈز تويى قىلىپ، قىزنى ئوغلىغا لىكاھلاپ قويۇپتۇ. ئايلار ئۆتۈپتۇ، يىللار ئۆتۈپتۇ. ئارىدىن ئۇچ يىل ئۆتكەندە شەمشىنۇر تۇققۇز ئاي، توققۇز كۈن، توققۇز دەقىقە قورساق كۆتۈرۈپ بىر ئوغۇل پەرزەنت كۆرۈپتۇ. يىل ئۆتۈپ، بالىنىڭ «دادا، ئانا» دەپ تىلى چىقىپتۇ. بالا بەش ياشقا كىرگەندە، چوڭ ئالىملارنىڭ سۆزىنى قىلىدىغان ئەقىللىق، چىرايلىق بىر بالا بوپتۇ.

شاھزادە ئوۋغا چىقىپ كەتكەندە، ئوغلى ئانىسىغا ھەمراھ بولۇپ قالىدىكەن. شۇنداق كۈنلەردە ئانىسى يالغۇز ئولتۇرۇپ يىغلاپ، كۆزى ياشتىن قۇرۇمايدىكەن. بىر كۈنى ئوغلى مەكتەپتىن كېلىپ ئانىسىنىڭ: «خۇدايىم، مۇشۇنداق كۈنلەردە ئاتا ـ ئانام يېنىمدا بولسىچۇ...» دەپ يىغلاۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپ قاپتۇ. شاھزادە ئوۋدىن قايتىپ كېلىپ، ئايالىنىڭ ياش تۆكۈپ ئولتۇرغىنىنى كۆرۈپتۇ، ـ دە:

ـ ھەي خوتۇن، بېشىڭغا نېمە دەرد كەلدى؟ ئېيت، ساڭا زۇلۇم قىلغان كىم؟ ـ دەپ سوراپتۇ.

ـ ياق، ھېچكىم ماڭا زۇلۇم قىلغىنى يوق! لېكىن مەن ئۆز بېشىمدىن ئۆتكەنلەرگە يىغلايمەن! ـ دەپتۇ شەمشىنۇر.

ـ ئېيت، ئىنتىقامىڭ بولسا ئالارمەن، ئارمىنىڭ بولسا يەتكۈزەرمەن، ـ دەپتۇ شاھزادە.

ـ ئېيتسام تىلىم ئاغرىيدۇ، ئېيتمىسام دىلىم... ـ دەپتۇ خوتۇنى.

ـ ئېيت، تارتىنما، سېنىڭ دىلىڭنىڭ ئاغرىماسلىقى ئۈچۈن نەپسىمنىڭ ئاخىرىغىچە كۈرەش قىلىمەن! بولمىسا ئۇنىڭ ئامالىنى تاپارمەن، ـ دەپتۇ شاھزادە.

ـ دادام بار ئىدى مېنىڭ، بوۋام بار ئىدى مېنىڭ، ئانامدىن ئايرىلغان چاغدا، يېتىمدە ئىدى يېشىم؛ ئەمدى بار كۆزۈمنىڭ ئوچۇقىدا دادامنى ۋە قوۋمى ـ

قېرىنداشلىرىمنى بىر كۆرسەم، دېگەن ئارمىنىم، ــ دەپتۇ خوتۇنى.

ــ نېمىشقا ئېيتمىدىڭ بۇ چاققا، ئەگەر بولسا داداڭ، بىر ئايغا قالماي يەتكۈزەرمەن ئۇياققا، ــ دەپ خوتۇنىنى بەزلەپتۇ. ئەتىسى تاڭ ئاتقاندا شاھزادە ئاتىسىنىڭ يېنىغا كىرىپ:

ــ ھەي ئاتا، كېلىنىڭىزدىن ئېچىلمىغان سىر بۇگۈن ئېچىلدى. ئۇ يەتتە ئىقلىمنىڭ داڭلىق پادىشاھىنىڭ نەۋرىسى ئىكەن. ئانىسى يەتتە يېشىدا دۇنيادىن ئۆتكەنىكەن. ئاتا ــ بوۋىسى ھايات ئىكەن. شۇلارنى كۆرسەم دەپ يىغلايدىكەن، ــ دەپتۇ.

پادىشاھى خەلەپ بىر پەس ئويلاپ:

ــ رىۋايەتلەر بويىچە بۇ ئېيتقانلىرىڭنىڭ ھەممىسى توغرا، بۇ چاغقىچە تۇغقانلىرىغا خەۋىرىنى بەرمىگەنلىكىمىز ئۈيات ئىش بوپتۇ. ئەمدى بىز ئۇلارنىڭ ئالدىغا بېرىشىمىز ھەقلىق، ــ دەپتۇ خەلەپ پادىشاھى.

ئاردىدىن بىر ئاي ئۆتكەندىن كېيىن، خەلەپ پادىشاھى ناھايىتى كاتتا تەييارلىقلارنى قىلىپ، نۇرغۇن سوۋغا ــ سالاملارنى ئېلىپ، خوتۇنى ۋە ئوڭ قول ۋەزىرىنى باش قىلىپ، 500 لەشكەر، ئۈچ قىز بىلەن كېلىنىنى ئاتىسىنىڭ ۋە بوۋىسىنىڭ يۇرتىغا ئەۋەتىپتۇ. ئۇلار كېزىپ ئىككى ئاي يول يۈرۈپتۇ. بىر كۈنى چۈشتىن چۈش مەزگىلى بولغاندا، ئۇلار ھېلىقى بىر توپ چىنار تۈۋىگە كېلىپ، ئاتمىشىنچى كېچىنى ئۆتكۈزۈپتۇ.

شەمشىنۇر ئادەتتىكىچە ئالاھىدە تىكىلگەن چېدىرغا كىرگۈزۈلۈپتۇ. ئەتراپىغا قىزلار، قاراۋۇللار قويۇلۇپتۇ. شەمشىنۇر چېدىردا يالغۇز يېتىپتۇ. يېرىم كېچە بولغاندا، ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، بۇنىڭدىن نەچچە يىللار بۇرۇن چىنار تۈۋىدە تارتقان ئازاب ئوقۇبەتلىرىنى ئەسلەپ يىغلاپتۇ. شۇ چاغدا ئۇلار بىلەن بىللە كېلىۋاتقان خەلەپ پادىشاھىنىڭ ئوڭ قول ۋەزىرى يامان نىيىتىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشقا ھەرىكەتلىنىپ، شەمشىنۇرنىڭ ئەتراپىغا قويۇلغان ئون قاراۋۇلنى يوتكەپ، پادىشاھنىڭ خوتۇنى ياتقان چېدىرنىڭ ئەتراپىغا قويۇپتۇ. قاراۋۇللارنىڭ بارلىق دىققىتىنى شۇ يەرگە بۇراپ قويۇپ، ئۆزى ئۇخلىماي، ئەتراپقا كۆز سالغان بولۇپ يۈرۈپتۇ. ئىككى ئايدىن بېرى يول ئازابىنى تارتقان لەشكەر، كېنىزەك ۋە باشقىلارنىڭ ھەممىسى قاتتىق ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. پادىشاھنىڭ خوتۇنىمۇ ئۆزىنى بىلمەي ئۇخلاپ كېتىپتۇ. شۇ چاغدا ۋەزىر ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ، ئەتراپىنى بىر قۇر كۆزىتىپ چىقىپتۇ ــ دە، دەرھال ئۆز چېدىرىغا كىرىپ، يېشىنىپ، ئاق ئىشتان، ئاق كۆينەك كىيىپ، پىرىجىنى يېپىنىپتۇ. ئۇ بىر بىسىپ، ئىككى بىسىپ خەلەپ پادىشاھنىڭ كېلىنىنىڭ چېدىرىغا كېلىپ، ئۇياق ــ بۇياققا بىر قارىۋېلىپ، چېدىرنىڭ بىر چېتىنى ئاستا قايرىپ، يەر بىغىرلاپ ئېڭىشىپ شەمشىنۇرنىڭ يېنىغا كىرىپتۇ...

پادىچى بالىنىڭ ھېكايىسى مۇشۇ يەرگە كەلگەندە، تۆرەدە ئولتۇرغانلارنىڭ بىرى:

ـ ھەي، يالغان جۆيلۇمە! ـ دەپ ۋارقىراپتۇ.

ـ ئېيتسۇن، سىزنىڭ بالىنى چەكلەشكە ھېچ ھەققىڭىز يوق، ئۇنىڭ ئېيتقىنى يالغان ئەمەس، ـ دەپ دەرغەزەپ بوپتۇ خەلەپ پادىشاھىنىڭ ئوغلى.

ئېيت ئوغلۇم، ئېيتمۇمۇ! ـ دەپتۇ مېھمان چاقىرغان پادىشاھ خوجا ۋاپا.

بالا يەنە ھېكايىسىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ:

ـ چېدىر ئىچىدە، خەلەپ پادىشاھىنىڭ كېلىنى شەمشىنۇرنىڭ يېنىدا ئۇنىڭ ئالتە ياشلىق ئوغلى تاتلىق ئۇخلاۋاتقانىكەن. شەمشىنۇر بولسا، ئۆتمۈشتىكى كۈنلىرىنى ۋە ئاتا ـ بوۋىسىنىڭ يېنىغا بارغاندا بولىدىغان ئىشلارنى ئويلاپ، ئاللىقانداق خىياللارنى قىلىپ، تېخى ئۇخلىمىغانىكەن. ئۇ ئوڭ يېنىغا ئۆرۈلۈپ ياتاي دېگەندە، بېشىدىن ئايىغىچە ئايىئاق كىيىنىۋالغان ئادەمنى كۆرۈپ، قورقىنىدىن «ۋاي ئانام!» دەپ ئاغزىنى ئېتىۋاپتۇ. شەمشىنۇر «خۇدانىڭ ئەمرى بىلەن ماڭا كەلگەن خىزىر بولسا كېرەك» دېگەن ئويغا كەپتۇ ۋە دەررۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، تەزىم بەجا كەلتۈرۈپتۇ. ئاندىن كېيىن:

ـ كىم سىز؟ ـ دەپ سوراپتۇ.

ـ مەن، جېنىم! ... مەن ۋەزىرمەن ... مەن سىزنىڭ ئوت پىراقىڭىزدا كۆيۈپ پۈرگىنىمگە ئۇچ يىلدىن ئاشتى. بۇگۈن ئاران پۇرسەت تاپتىم، جېنىم، مېنى قوبۇل قىلىڭ، ـ دەپ شەمشىنۇرنى قۇچاقلاشقا ئۇرۇنۇپتۇ. شۇ زامان ۋەزىرنىڭ شۇم نىيىتىنى سەزگەن شەمشىنۇر:

ـ بەس، سىز مېنىڭ ئاتامدەك ئادەم، بۇ نېمىدېگەن ئىپلاسلىق! ـ دەپ ۋارقىراپتۇ.

ـ ئۇنۇڭنى چىقارما! ياخشىلىقچە مەن نېمە دېسەم شۇنى قىل! ـ دەپ ھەيۋە قىپتۇ ۋەزىر قىلىچىنى يالىڭاچلاپ.

ـ ئۇنداق بولسا، ئالدى بىلەن بالامنى ئۆلتۈر، ئاندىن كېيىن مېنى...

شەمشىنۇر كۆڭلىدە: «ئۇ بالىغا قول تەگكۈزەلمەيدۇ، ئۇنىڭ ئاتىسىنىڭ يۈزىنى قىلىپ بولسىمۇ بۇ يامان نىيىتىدىن يانىدۇ» دەپ ئويلىغانىكەن. ئەمما، ۋەزىر ھېچ ئويلانمايلا بالىنىڭ كاللىسىنى چېپىپ تاشلاپتۇ. چېدىرنىڭ ئىچى قانغا بويىلىپتۇ.

پادىچى بالا مۇشۇ يەرگە كەلگەندە، ئۆزىچىلا ھېكايىسىنى توختىتىپ، يەرگە قارىغان پېتى جىم تۇرۇپ قاپتۇ. ئولتۇرغانلارنىڭ كۆپچىلىكى داڭقېتىپ بالىنىڭ ئاغزىغا قارايلا قاپتۇ. سارايدا جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈرۈپتۇ. بالا بېشىنى كۆتۈرۈپ، ساھىبخانىدىن بىر پىيالە سۇ سوراپتۇ. شۇ چاغدا خەلەپ پادىشاھىنىڭ ئوغلى شاھزادە دەررۇ ئورنىدىن تۇرۇپ، قولىدىكى پىيالىنى تۇتۇپتۇ، بالا ئورنىدىن تۇرۇپ، شاھزادىنىڭ قولىدىكى پىيالىنى ئېلىپ، دەم ئالماي ئىچىۋېتىپتۇ ۋە «ئۇھ...» دەپ چوڭقۇر بىر تىنىپتۇ ـ دە، پىيالىنى شاھزادىگە قايتۇرۇپ بېرىپتۇ. شاھزادىنىڭ كۆزىگە تىكىلىپ قاراپ، كۆزىدىن مۇنچاقتەك تۆكۈلۈۋاتقان يېشىنى يېشى بىلەن سۈرتۈۋېتىپ، يەنە ھېكايىسىنى داۋام قىپتۇ:

– ۋەزىر شەمشىنۇرنىڭ پەريادىدىن چۆچۈپ، قۇيۇندەك يۇگۈرۈپ ئۆز چېدىرىغا كىرىپ، ھېچنەرسە كۆرمىگەن ئادەم بولۇپ يېتىۋاپتۇ. شەمشىنۇر ئوغلىنىڭ قانغا بويىلىپ ياتقانلىقىنى كۆرۈپ بىر ھازادىن كېيىن ئۇ ھوشىغا كېلىپ، دەررۇ كىيىنىپ، سىرتقا چىقىپتۇ – دە، ئوغلىنىڭ ئالتۇن – كۈمۈش بىلەن ئېگەرلەنگەن تۇلپارىنى مىنىپ، ھەممىنى تاشلاپ، يولغا راۋان بوپتۇ. ئۇچ كۈن يول يۈرۈپ، ئاتىسىنىڭ شەھىرىگە يېتىپ كەپتۇ. شەھەرنىڭ سىرتىدا كۈننى كەچ قىلىپ، ئاندىن قوي بېقىپ تۇرغان بىر قۇل بالىنىڭ قېشىغا كېلىپ:

– ھەي بالا! مەن سېنى بۇگۈن ئازاد قىلغىلى كەلدىم، – دەپتۇ.

– ۋاھ! سىز مېنى نېمىدەپ ئازاد قىلىسىز؟ – دەپتۇ پادىچى بالا.

– قولۇڭغا پۇل، ئۇستۇڭگە كىيىم، ئاستىڭغا ئات بېرىمەن – دە، سېنى يولغا سالىمەن. ئۆزۈم سېنىڭ ئورنۇڭدا قۇل بولۇپ ئىشلەيمەن، – دەپتۇ شەمشىنۇر. قويچى بالا بۇ خۇدايى تائاللانىڭ ماڭا ئەۋەتكەن رەھمىتى بولسا كېرەك، دەپ ئويلاپ:

– ماقۇل، ئەگەر لايىق كۆرسىڭىز، – دەپتۇ.

شەمشىنۇر ئۇستىدىكى كىيىم – كېچىكىنى، ئاستىدىكى ئېتىنى، يېنىدىكى بار پۇلىنى بېرىپ، ھېلىقى بالىنى ئازاد قىلىپ، ئۆزى ئۇنىڭ سىياقىدا ياسىنىپ، شۇ شەھەرنىڭ پادىشاھىنىڭ قويلىرىنى بېقىپ يۈرۈپتۇ. ئۇ كەچكىچە قوي بېقىپ، كېچىسى پادىشاھنىڭ ئوردىسىنى تازىلاپ، سۇ چېچىپ، كېچە – كۈندۈز تىنماي ئىشلەپتۇ، كۈنلەردىن بىر كۈنى بۇ ئىشلەمچان، چېۋەر قۇلنى پادىشاھ ئۆز ئوردىسىغا ئەمىر قىلىپ ئېلىپ كىرىپتۇ. ئۇ ئوردىغا كەلگەندىن كېيىن، پادىشاھنىڭ تامىقىنى ئېتىپ، سۇيىنى توشۇپ، كىيىمىنى يۇيۇپ، ھويلىسىنى سۇپۇرۇپ يۈرۈپ پادىشاھنىڭ كۆڭلىگە يېقىپ قاپتۇ. پادىشاھ بۇ قۇلنىڭ ئەقىللىقلىقىدىن، ئەر تۇرۇپ ئاياللارنىڭ ئىشىنى ئاياللاردىن ياخشى قىلىپ يۈرگىنىدىن ئەجەپلەنگەن بولسىمۇ، يەنىلا ئۆزىنىڭ بالىسىدەك ياخشى كۆرۈپ، ياخشى كىيىندۈرۈپ، ياخشى كۈتۈپتۇ.

ئەمدى گەپنى خەلەپ پادىشاھىدىن ئاڭلايلى: خەلەپ پادىشاھى كېلىنىنىڭ نېمە ۋەجىدىن بالىسىنى ئۆلتۈرۈپ، قېچىپ كەتكەنلىكىنى ھېچ بىلمەي يۈرۈپتۇ. ئۇ ئۆز ئوغلىنىڭ نالىسىگە چىدالماي، نەچچە مىڭلاپ لەشكەر چىقىرىپ، ھېلىقى كېلىنىنى ئىزدەپ بارمىغان جاڭگاللىرى، ئاختۇرمىغان سەھرالىرى ۋە كىرمىگەن غار – تاغلىرى قالماپتۇ، لېكىن ھېچ يەردىن كېلىنىنىڭ دېرىكىنى ئالالماپتۇ. يۈز مىڭ تۇرلۇك ئامالارنى قىلىپمۇ ئوغلى شاھزادىنىڭ كۆڭلىنى ئاۋۇندۇرالماپتۇ. شاھزادە شەمشىنۇرنىڭ پىراقىدا كۆيۈپ كۈل بولۇپ، مەيدىسىنى سوغۇق يەرگە چاپلاپ يېتىپتۇ، ئۇنىڭ چىرايى كۈندىن – كۈنگە سامانەك سارغىيىپ، پەيدەك توزۇشقا باشلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن خەلەپ پادىشاھى يەتتە ئىقلىم پادىشاھلىرىغا مەكتۇپ ئەۋەتىپتۇ. ئوغلىغا ئوخشاش قول ۋەزىرىنى قوشۇپ، كېلىنىنىڭ ئاتىسىنىڭ شەھىرىگە ئۇزىتىپتۇ. بۇ ئىككىسى ئاتا

ئانا، قووۋم ـ قېرىنداشلىرى بىلەن قىيامەتلىك خوشلىشىپ يولغا چىقىپتۇ. نەچچە ئاي يول يۈرۈپ، كېلىننىڭ ئاتىسىنىڭ شەھىرىگە يېتىپ كەپتۇ.

پادىشاھ ئۇلارغا كاتتا زىياپەت بېرىپ، يەتتە ئىقلىمنىڭ پادىشاھ، ۋەزىر، ئۆلىمالىرىنى قارشى ئاپتۇ...

ھېكايىچى بالا مۇشۇ يەرگە كەلگەندە، تۆردە ئولتۇرغان خەلىپە خەلەپ پادىشاھنىڭ ئوڭ قول ۋەزىرى خوجا ۋاپاغا تەرەپ ـ تەرەپتىن شىكايەت قىلىپ، بالىنى بۇ ئولتۇرۇشتىن چىقىرىۋېتىشكە ئۇرۇنۇپتۇ. لېكىن شۇ چاغدا خوجا ۋاپا دەرغەزەپ بىلەن:

ـ پادىشاھتىن ئەمىر، ئوغلۇم، ئەگەر ئېيتقانلىرىڭ راست، ھەقىقەت بولسا، تۆزلە! ئوچۇقراق ئېيت! ـ دەپتۇ تاقەتسىزلىك بىلەن.

خەلەپ پادىشاھنىڭ ئوغلىمۇ ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىپ، ئۆزىنى تۇتالماي ۋارقىراپتۇ:

ـ ئېيت، ئايىماي ئېيت! كىملەر ئۇلار؟ ئوچۇق ئېيت! ـ دېگەندە، تۆۋەندە ئولتۇرغانلارمۇ ئۇنىڭ سۆزىنى قۇۋۋەتلەپتۇ.

بالا ھالسىرىغان، ھەسرەتلەنگەن ھالدا:

ـ ئوچۇقىنى ئېيتسام، بۇ ھەقىقىي بولغان ئىش، مانا بۇ كىشى بولسا، خوجا ۋاپانىڭ ئاتا ـ ئانىسىنى تەقىپ قىلىپ ئولتۇرۇپ، ئۇلارنىڭ ئۆيى ـ زېمىنىنى مەجبۇرىي تارتىۋېلىپ، ئوردا قىلىۋالغان قەشقەرىيە مەملىكىتىنىڭ پادىشاھى بولىدۇ؛ مۇنۇ كىشى بولسا، مەلىكىگە خىيانەت قىلماقچى بولغان جانابى خەلىپە بولىدۇ؛ ئاۋۇ كىشى بولسا، ئەۋرىسى شەمشىنۇرنى جاڭگالغا پالىغان بۇرۇنقى پادىشاھ گېرەدەنشاھ بولىدۇ؛ بۇ بولسا، خەلەپنىڭ كېلىنىنى ئاتىسىغا ئېلىپ كېلىۋېتىپ، چىنار تۈۋىدە بالىسىنى ئۆلتۈرۈپ، كېلىنىگە زورلۇق قىلىشقا ئۇرۇنغان خەلەپ پادىشاھنىڭ ئوڭ قول ۋەزىرى بولىدۇ؛ ئەمدى بۇ كىشى بولسا، چۆلگە پالانغان شەمشىنۇرنى ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇرۇپ، چۆل ـ باياۋاندىن ئېلىپ كېتىپ، ياخشى كۈتۈپ ئۆز نىكاھىغا ئالغان ئۆمۈرلۈك يولدىشى بولىدۇ؛ ھە، بۇ كىشى بولسا، قىزى شەمشىنۇرنى يەتتە يېشىدا ئاۋۇ گېرەدەنشاھقا ئامانەت قويۇپ، ئۆز ئاتا ـ ئانىلىرىنىڭ يېنىغا سەپەر قىلغان قىزنىڭ ئاتىسى خوجا ۋاپا بولىدۇ.

مەن بولسام خوجا ۋاپانىڭ شەمشىنۇر دېگەن بىر تال ئارزۇلۇق قىزى بولىمەن!...

دەپتۇ ـ دە، ئۇستۇېشىدىكى ئوغۇلچە كىيىمىنى يېشىپ تاشلاپ، يۇگۇرگەن پېتى ئاتىسى خوجا ۋاپانىڭ بوينىغا ئېسىلىپ، ھوشىدىن كېتىپتۇ. ئېرىمۇ ئۆزىنى يوقىتىپ قويۇپتۇ، بۇ ئەھۋالدىن خەۋەردار بولغان بارلىق خەلق يىغلىپتۇ. غەزەپلىك سادالار ياڭراپتۇ...

پادىشاھ خوجا ۋاپا شۇ جايىنىڭ ئۆزىدىلا ئەمىر قىلىپ، ئەلنى يىغىپ، يەتتە ئىقلىم پادىشاھلىرىنىڭ ئالدىدا خەلىپە، گېرەدەنشاھ، قەشقەرىيە مەملىكىتى پادىشاھى ۋە خەلەپ

پادىشاھنىڭ ئوڭ قول ۋەزىرىنىڭ كاللىسىنى ئېلىشقا بۇيرۇق بېرىپتۇ. شۇ يەردىلا ھۆكۈم ئىجرا بوپتۇ... يەتتە ئىقلىم پادىشاھلىرىمۇ بۇنى ھېكايە قىلىپ سۆزلىشىپ، ئۆز يۇرتلىرىغا مېڭىشىپتۇ.

شۇنىڭدىن كېيىن، ئاتا ـ بالا، ئەر ـ خوتۇن يېڭىباشتىن كۆرۈشۈپ، يۇرت سائادىتىدە، مېھىر ـ شەپقەت ئىچىدە خۇشال ـ خۇرام كۈن ئۆتكۈزۈپتۇ[1].

چېچەن قىز چىمەنخان

بۇرۇنقى زاماندا بايمۇ ئەمەس، كەمبەغەلمۇ ئەمەس، ئوتتۇراھال بىر كىشى ئۆتكەنىكەن. ئۇنىڭ چىمەنخان دېگەن بىر قىزى بولغانىكەن. ئۇ كىشى بىز ئاز ئوقۇمۇشلۇق بولغانلىقى ئۈچۈن، يۇرت ئەھلى ئۆزلىرى ھەل قىلالمىغان بىرەر مەسىلە بولسا، شۇ كىشىدىن مەسلىھەت سوراپ تۇرىدىكەن، ئۇنىڭ بەرگەن مەسلىھەتلىرى بىلەن قىلىنغان ئىشلار ھەر ۋاقىتتا توغرا ۋە ئوڭۇشلۇق چىقىدىكەن.

بىر كۈنى شۇ يۇرتنىڭ خانى ئۆز پۇقرالىرىنىڭ ئىچىدە مۇنداق ئوقۇمۇشلۇق كىشى بار ئىكەنلىكىنى بىلىپ، ئۆز ھۇزۇرىغا چاقىرتىپتۇ.

خان بۇ كىشىنى سىناپ باقماقچى بولۇپ:

ـ مەن سېنى ئوقۇمۇشلۇق ئادەم، كىشىلەرگە مەسلىھەت بېرەلەيدۇ، دەپ ئاڭلىدىم. قېنى، ئەگەر سەن شۇنداق ئوقۇمۇشلۇق بولساڭ، مەن سەندىن تۆت سوئال سوراپ باقاي. ئۈچ كۈنىڭ ئىچىدە شۇ سوئاللىرىمغا جاۋاب تېپىپ كەلسەڭ، مېنىڭ سارىيىمدا مەسلىھەتچى بولۇپ ئىشلەيسەن، ئەگەر جاۋاب تېپىپ كېلەلمىسەڭ، كاللاڭنى ئالىمەن، ـ دەپتۇ.

ـ ئۇنداق بولسا قۇلاق سال، ـ دەپتۇ خان، ـ بىرىنچىدىن، دۇنيادا نېمە ئەڭ يوگۇرۈك؟ ئىككىنچىدىن، نېمە ئەڭ ئاچچىق؟ ئۈچىنچىدىن، نېمە ئەڭ تاتلىق؟ تۆتىنچىدىن، نېمە ئەڭ قاتتىق؟

ئۇ كىشى ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ ئۆيىگە كەپتۇ ـ دە، بېشىنى ساڭگىلىتىپ خىيالغا سۈرۈپ ئولتۇرۇپتۇ. ئويلاپ ـ ئويلاپ سوئاللارغا توغرا جاۋاب تاپالماپتۇ. ئەتىسى دوستلىرىنى مەسلىھەتكە چاقىرىپ:

ـ سىلەر مەسلىھەتكە موھتاج بولغاندا مەن سىلەرگە مەسلىھەت بەرگەنىدىم. مېنىڭ ھايات ـ ماماتىم سىلەرنىڭ مەسلىھەتىڭلارغا باغلىق، شۇنىڭ ئۈچۈن مەن سىلەرنى ھەم مەسلىھەت ئېلىش ئۈچۈن ھەم خەيرلىشىش ئۈچۈن چاقىرغانىدىم، بەلكى سىلەر بىلەن باشقا دىدار كۆرۈشەلمەسمىز، ـ دەپتۇ ئۇ كىشى.

---

①«ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى» توپلىمىنىڭ 3 ـ قىسمىدىن ئېلىندى، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1983 ـ يىلى نەشرى)

ـ خوپ دوستۇم، قانداق مەسىلە ئىدى؟ بىلگىنىمىزچە مەسلىھەت بېرەرمىز، ئېيتا!ـ دەپتۇ دوستلىرى.

ـ تۇنۇگۈن مېنى خان ئۆز ھۇزۇرىغا چاقىرىپ ماڭا تۆت سوئال قويدى. ئەگەر شۇ سوئاللارغا ئۇچ كۈن ئىچىدە جاۋاب تېپىپ بېرەلمىسەم بېشىمنى ئالىدىغان بولدى، ـ دەپتۇ ئۇ كىشى.

ـ قېنى، قانداق سوئاللارئىكەن؟ ئاڭلاپ كۆرەيلى، بەلكى ھەممىمىز بىرلىكتە توغرا جاۋابىنى تاپارمىز، ـ دەپتۇ ئۇنىڭ دوستلىرى.

ـ ئەمىسە ئېيتاي، قۇلاق سېلىڭلار، جاۋابىنى تېپىشقا ياردەم بېرىڭلار: دۇنيادا نېمە ئەڭ يۇگۇرۈك؟ نېمە ئەڭ ئاچچىق؟ نېمە ئەڭ تاتلىق، نېمە ئەڭ قاتتىق؟ ـ دەپتۇ ئۇ كىشى.

بۇنى ئاڭلىغان دوستلىرىنىڭ بەزىلىرى: ـ دۇنيادا ئەڭ يۇگۇرۈك نەرسە شامال،ـ دەپتۇ. بەزىلىرى: ـ ياق، مىلتىقنىڭ ئوقىدىن يۇگۇرۈك نەرسە يوق، چۈنكى ئەڭ تېز بېرىكەتنى ئوقتەك دەپ ئېيتىشىدۇ،ـ دەپتۇ. بەزىلىرى: ـ دۇنيادا ئەڭ ئاچچىق نەرسە لازا،ـ دەپتۇ، بەزىلىرى: ـ ياق، زەھەردىن ئاچچىق نەرسە يوق، چۈنكى جان ـ جانغا ئۆتۈپ كەتكەن سۆزنى زەھەردەك سانجىۋالدى دېيىشىدۇ، ـ دەپتۇ. بەزىلىرى: ـ دۇنيادا ئەڭ تاتلىق نەرسە بال، ـ دەپتۇ، بەزىلىرى: ـ ياق، ناۋاتتىن تاتلىق نەرسە يوق. چۈنكى، ئەڭ تاتلىق نەرسە ناۋاتقا ئوخشىتىلىدۇ، شۇڭا لەۋلىرىڭ ناۋات يايرىم، دېگەن باخشا بار، ـ دەپتۇ. بەزىلىرى: ـ دۇنيادا ئەڭ قاتتىق نەرسە تۆمۈر، ـ دەپتۇ. بەزىلىرى: ـ ياق، تاشتىن قاتتىق نەرسە يوق، چۈنكى كۆڭلى قاتتىق كىشىنى باغرىڭ تىلىشىدى؟ دەپ ئېيتىشىدۇ، ـ دەپتۇ.

بۇلارنىڭ بۇ سۆزلىرىگە ئۇزاقتىن بېرى قۇلاق سېلىپ ئولتۇرغان چىمەنخان ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپتۇ ـ دە:

ـ توختاڭلار، ئاتىلار! بىر قارىماققا ھەممىڭلارنىڭ ئېيتقىنى توغرا. لېكىن مېنىڭچە، باشقىچىرەك بولسا كېرەك. ئويلىشىمچە، دۇنيادا ئەڭ يۇگۇرۈك نەرسە كۆڭۈل، ئەڭ ئاچچىق نەرسە دۇشمەن، ئەڭ تاتلىق نەرسە قېرىنداش، ئەڭ قاتتىق نەرسە يوقسۇزچىلىق، ـ دەپتۇ.

باشقىلار بۇ قىزنىڭ سۆزلىرىنى ئويلاپ قارىسا ناھايىتى توغرا كۆرۈنۈپتۇ، ئۇلارنىڭ ھەممىسى:

ـ مانا بۇ توغرا جاۋاب، خانغا شۇنداق جاۋاب بېرىش كېرەك، ـ دېيىشىپتۇ.

چىمەنخاننىڭ ئاتىسى قىزىنىڭ تاپقان جاۋابىغا ناھايىتى خۇشال بولۇپ، ئەتىسى خانىنىڭ ئالدىغا بېرىپتۇ. خان:

ـ خوش، قېنى قانداق جاۋاب تېپىپ كەلدىڭ؟ ـ دەپ سوراپتۇ.

ـ خان ئالىيلىرى، جاۋابلىرىم سىلىنى قانائەتلەندۈرەلەمدۇ ـ

قانائەتلەندۇرەلمەمدۇ بىلمەيمەن، ھەر ھالدا سوئاللىرىغا تۆۋەندىكىچە جاۋاب تېپىپ كەلدىم: دۇنيادا ئەڭ يۇگۇرۇك نەرسە كۆڭۈل، ئەڭ ئاچچىق نەرسە دۇشمەن، ئەڭ تاتلىق نەرسە قېرىنداش، ئەڭ قاتتىق نەرسە يوقسۇزچىلىق، ــ دەپتۇ ئۇ كىشى.

خان بۇ جاۋابقا ھەيران قېلىپ:

ــ بۇنى سەن ئۆزۈڭ تاپتىڭمۇ ياكى باشقا بىرى ئېيتىپ بەردىمۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ئۇ كىشى يالغان ئېيتىپ ماختانغاندىن كۆرە راستىنى ئېيتىپ ئۆلۈشنى ئەۋزەل كۆرۈپ:

ــ بۇنى قىزىم ئېيتىپ بەردى، ــ دەپتۇ.

ــ سېنىڭ بىر قوشۇق قېنىڭدىن كەچتىم، لېكىن شۇ قىزىڭنى مېنىڭ ئالدىمغا ئەۋەتكىن. ئەگەر قىزىڭ تەختىمگە باستۇرۇپ كىرسىمۇ بېشىنى ئالمەن، كىرمەستىن تاشقىرىدا توختاپ قالسىمۇ بېشىنى ئالمەن، ــ دەپتۇ خان.

ئۇ كىشى يەنە چوڭقۇر قايغۇغا چۆكۈپ ئۆيىگە كەپتۇ ــ دە:

ــ جېنىم قىزىم، ئۆزۈمنى ئۆلۈمدىن قۇتۇلدۇرىمەن، دەپ سېنى ئۆلۈمگە تۇتۇپ بەردىم. ئۇنىڭدىن كۆرە ئۆزۈمنىڭ ئۆلگىنى ياخشى ئەمەسمىدى، ــ دەپ قىزىنىڭ قۇچاقلاپ يىغلاشقا باشلاپتۇ.

ــ نېمە بولدى، دادا؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ ۋاي، قىزىم، مەن خانغا سەن ئېيتىپ بەرگەن جاۋابنى ئېيتقانمدىم، ئۆزۈڭنى تاپتىڭمۇ ياكى باشقا بىرى ئېيتىپ بەردىمۇ دەپ سوريدى. مەن يالغان ئېيتىپ ماختىنىشنى نومۇس كۆرۈپ، قىزىم ئېيتىپ بەردى دەۋىدىم، قىزىڭنى مېنىڭ ئالدىمغا ئەۋەتكىن، ئەگەر قىزىڭ تەختىمگە باستۇرۇپ كىرسىمۇ بېشىنى ئالمەن، كىرمەستىن تاشقىرىدا توختاپ قالسىمۇ بېشىنى ئالمەن دەپ بۇيرىدى. ئەمدى نېمە قىلىشىمنى بىلمەي قالدىم، ــ دەپ تېخىمۇ يىغلاپتۇ ئۇ كىشى. چىمەنخان:

ــ ۋاي دادا، شۇنىڭغىمۇ شۇنچە كۆز يېشى تۆكەمسىز؟ خانغا ئۆزۈم جاۋاب بېرىمەن، زادىلا قايغۇرماڭ، ــ دەپ خانىنىڭ ئالدىغا كېتىپتۇ. نېمە بولاركىن دەپ دادىسىمۇ قىزىنىڭ كەينىدىن مېڭىپتۇ.

چىمەنخان خانىنىڭ ئوردىسىغا بېرىپ، ئىچكىرىمۇ كىرمەي، تاشقىرىدىمۇ قالماي بوسۇغىنى دەسسەپ توختاپتۇ ــ دە، خانغا تەزىم قىلىپ:

ــ خان جانابلىرىنىڭ بۇيرۇقلىرىغا بىنائەن ھۆزۈرلىرىغا كەلدىم. جانابلىرىنىڭ ھەرقانداق بۇيرۇقلىرى بولسا بەجا كەلتۈرۈشكە جېنىم پىدا، ــ دەپتۇ.

خان بۇ قىزىنىڭ بوسۇغىدا توختاپ قالغىنىنى كۆرۈپ ئۇنىڭدىن:

ــ نېمىشقا ئىچكىرى كىرمەي ياكى تاشقىرىدا تۇرماي بوسۇغىدا توختاپ قالدىڭ، ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ جانابى ئالىيلىرى، مەرتىۋە ۋە بايلىقلىرىنىڭ زور ئىكەنلىكىگە قارىماي قول

ئاستىلىرىدىكى ھەممە پۇقرا بەش كۈن بولسىمۇ يورۇق دۇنيادا ياشاشنى خالايدۇ. مەنمۇ شۇ پۇقرالارنىڭ بىرى، ياشاشنى خالىغىنىم ئۈچۈن، بىر قوشۇق قېنىمدىن كېچەمدىكىن دەپ ئىچكىرى بىلەن تاشقىرىنىڭ خالىس ئوتتۇرىسى بولغان ۋە جانابلىرىنىڭ شەرتىدە تىلغا ئېلىنمىغان بوسۇغىدا توختاپ قالدىم، ــ دەپتۇ چىمەنخان.

كىچىككىنە قىزنىڭ ئاغزىدىن چىقىۋاتقان دانا سۆزلەرگە ھەيران قالغان خان:

ــ بولدى، بىر قوشۇق قېنىڭدىن كەچتىم، ئەمدى ئىچكىرى كىرىپ، ئاتاڭغا ئېيتىپ بەرگەن جاۋابلىرىڭنى قانداق بىلگەنلىكىڭنى سۆزلەپ بەرگىن، ــ دەپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن چىمەنخان ئىچكىرى كىرىپ يەنە بىر قېتىم تەزىم قىپتۇ ــ دە:

ــ مەن دۇنيادا ئەڭ يۇگۇرۈك نەرسىنىڭ كۆڭۈل ئىكەنلىكىنى شۇنىڭدىن بىلدىمكى، كۆزنى يۇمۇپ ــ ئاچقۇچە ھەرقانداق كىشى كۆڭلىدە پۈتۈن ئون سەككىز مىڭ ئالەمنى ئايلىنىپ چىقالايدۇ. دۇنيادا ئەڭ ئاچچىق نەرسە دۇشمەن ئىكەنلىكىنى شۇنىڭدىن بىلدىمكى، يېقىندا ئىككى كىشى بىر ــ بىرىنى پىچاقلاپ ئۆلتۈرۈشتى، سەۋەبىنى سورىسام، ئۇلار كۆپتىن بېرى بىر بىرىگە دۇشمەنلىشىپ يۈرگەنىكەن. دۇنيادا ئەڭ تاتلىق نەرسىنىڭ قېرىنداش ئىكەنلىكىنى شۇنىڭدىن بىلدىمكى، بىر كۈنى مومامنىڭ ئىككى ئوغلى سوقۇشۇپ كىچىكىنىڭ قولى چىقىپ كەتتى. ئەتىسى ئورنۇمدىن تۇرۇپ قارىسام، كىچىكىنىڭ قولى چوڭىنىڭ بوينىدا، چوڭىنىڭ قولى كىچىكىنىڭ بوينىدا بىر تاتلىق ئۇخلاۋېتىپتۇ. دۇنيادا ئەڭ قاتتىق نەرسە يوقسۇزچىلىق ئىكەنلىكىنى شۇنىڭدىن بىلدىمكى، بىر كۈنى دادام ئۆيدە يوق چاغدا بىزنىڭكىگە ئىراقتىن مېھمانلار كېلىپ قالدى. ئۆيدە ھېچنېمە بولمىغاچقا مېھمانلارنىڭ ئالدىغا بىرەر چىنە چايمۇ قۇيالماي ناھايىتى خجالەت بولغانىدۇق، ــ دەپتۇ. خان بۇ قىزنىڭ چېچەنلىكىگە قايىل بولۇپ قېلىپ، ئۇنىڭ ئاتىسىنى سارايغا مەسلىھەتچى قىلىپ ئاپتۇ[1].

تۆگىمەس بايلىق

قەدىمكى زاماندا بىر پادىشاھ ئۆتكەنىكەن. ئۇنىڭ دىلدار ئىسىملىك قىزىدىن باشقا بالا ــ دۇنيا ھەم تەختكە ۋارىسلىق قىلغۇدەك بىرەرمۇ پەرزەنتى يوق ئىكەن. شۇڭا ئۇنىڭ كېچە ــ كۈندۈز ئويلايدىغىنى قىزىنى دۆلەت ئىشلىرىدىن خەۋىرى بار، ئوقۇمۇشلۇق بىرەر كىشىگە ياتلىق قىلىپ، خاتىرجەم بولۇش ئىكەن. ئۇ ئەنە شۇنداق ئارزۇ ــ ئارمانلار بىلەن قىزى دىلدارنى كىچىكىدىنلا مەخسۇس موللىدا ئوقۇتۇپتۇ. دىلدار بويىغا يېتىپ تەكەندە شۇنداق بىلىملىق قىز بولۇپتۇكى، ئۇنىڭ تېبابەت، جەمئىيەت ۋە سودا

---

①«ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى» توپلىمىنىڭ 2 ــ قىسمىدىن ئېلىندى، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى، 1982 ــ يىل نەشرى).

ئىشلىرىدىكى مول بىلىملىرى كىشىلەرنى ھەيران قالدۇرىدىكەن. ئۇنىڭ قولىدىن چىققان كۆركەم ھەم نەپىس ھۆسۈن خەتلىرى كىشىلەرنى ئاجايىپ بىر گۈزەللىك دۇنياسىغا ئېلىپ بارسا، شائىرانە ھېسسىياتلار بىلەن پۈتكەن نەزمىلەر كىشىنىڭ ئەس ـ ھوشىنى ئوغرىلاپ، تۇگىمەس خىيال دۇنياسىغا تاشلايدىكەن. دىلدار شۇنداق چىرايلىق ھەم گۈزەل چوڭ بولۇپتۇكى، زىلۋا قەددىگە خويمۇ ياراشقان تال ـ تال چاچلىرى، كۆندىن ـ كۈنگە تولۇپ كېلىۋاتقان كۆكسى، كېچىسى ئاي، كۈندۈزى كۈنمۇ خىجىل بولىدىغان سۈزۈك نۇرانە جامالى، ئىنچىكە قوشۇما قېشى ئاستىدىكى مۇھەببەت ئوتى ئەمدىلا يېنىشقا باشلىغان شەھلا كۆزلىرى ھەربىر ئەركەكنىڭ زوق ـ ھەۋىسىنى قوزغىماي قالمايدىكەن، دىلدارنىڭ نامى ئېغىزدىن ـ ئېغىزغا كۆچۈپ، نۇرغۇن شەھەرلەرگە بېرىپ يېتىپتۇ. نۇرغۇن شاھزادىلەر ئۇنىڭغا ئاشىقى بىقارار بوپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىر كۈنى ئۇنىڭغا كاتتا بىر مەملىكەت پادىشاھىنىڭ ئوغلىدىن ئەلچى كەپتۇ. پادىشاھ كەلگەن ئەلچىدىن ئەھۋالنى ئۇققاندىن ېكېيىن، ناھايىتى خۇشال بولۇپ، قىزى دىلدارنىڭ قېشىغا كىشى كىرگۈزۈپتۇ. دىلدار بۇ ئىشنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، كىرگەن كىشىدىن:

ـ مېنى ئالماقچى بولغان يىگىتنىڭ نېمە ھۈنىرى بار ئىكەن؟ ـ دەپ سوراپتۇ، دىلدارنىڭ قېشىغا كىرگەن كىشى بۇ ئىشقا ھەيران بولۇپ:

ـ ھۆرمەتلىك مەلىكەم، سىلىگە ئەلچى ئەۋەتكەن يىگىت خۇددى دادىلىرىدىن قېلىشمايدىغان كاتتا بىر ئەلنىڭ پادىشاھىنىڭ شاھزادىسى، تەخت ۋارىسى دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. بۇ جاۋابنى ئاڭلىغان قىز ھېچبىر ئىككىلەنمەيلا:

ـ ئۇنداق بولسا سىز دادامغا ئېيتىڭ، ئۇ كىشى مېنىڭ لايىقىم ئەمەسكەن، ـ دەپ كىرگەن كىشىنى يولغا سالىپتۇ. قىزدىن بۇ جاۋابنى ئاڭلىغان پادىشاھ ئاچچىقلىنىپ يەنە بىرقانچە نۆۋەت كىشى كىرگۈزۈپتۇ. دىلدار قىز يەنىلا ماقۇل بولماپتۇ. ئانىسى كىرىپ ئەھۋالنى بىرمۇبىر ئېيتقانىكەن. بۇنىڭغىمۇ ھېچ كۆنمەپتۇ. پادىشاھ ھېچبىر ئامال قىلالمىغاندىن كېيىن كەلگەن ئەلچىلەرنى قايتۇرۇۋېتىپتۇ.

ئاردىدىن كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايلار ئۆتۈپتۇ. دىلدار قىزنىڭ ئالدىغا نى ـ نى شەھەرلەردىن ئەلچىلەر كەلسىمۇ، بىراق قىز يەنىلا «ھۈنىرى بارمىكەن؟» دېگەن سۆزنى تەكرارلاپ كەلگەنلىرىنى يولغا سالىپتۇ، بىر كۈنى پادىشاھ ئاچچىقىنى ئىچىگە يۇتۇپ قىزنىڭ قېشىغا كىرىپتۇ:

ـ ئەي قىزىم، ـ دەپتۇ پادىشاھ دىلدارغا قاراپ، ساڭا شۇنداق كاتتا، پۈل دېسە پۈلى، مال ـ دۇنيا دېسە، مال ـ دۇنياسى بار ئېسىل يىگىتلەر ئەلچى كەلدى. سەن نېمىشقا ئۇلارنىڭ ھەممىسىنى «ھۈنىرى بارمىكەن؟» دەپ يولغا سالىسەن؟ سېنىڭ ئىلىم ـ بىلىم، ئەقىل ـ ئىدراكتا پۈتۈن شەھەرلەرگە نامىڭ كەتتى، لېكىن سەن مۇشۇ ئۆمۈرلۈك ئىشىڭغا كەلگەندە نېمانچە ئەقىلسىزلىك قىلىدىغانسەن؟ دىلدار دادىسىنىڭ

بۇ سۆزنى ئاڭلىغاندىن كېيىن قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىپتۇ ھەم دادىسىغا:

ـ ئەي ھۆرمەتلىك شاھ ئاتا، سىز شانۇ شەۋكەتتە شۇنداق كاتتا، شۇنداقلا ماڭا ئاتا بولسىڭىزمۇ ئەقىل ـ پاراسەتتە تېخى نادان ئىكەنسىز، مەن سىزگە شۇنى ئېيتايكى، مال ـ دۇنيا، ۋەج ـ ئوقەت ۋاقىتلىق نەرسە، بەربىر تۇگەيدۇ. بىلىم، ھۈنەر ـ كەسىپ بولسا زامان ـ زامانلارغىچە ئۆز ئىگىسىگە ھەمراھدۇر. بەخت ـ سائادەت كەلتۈرگۈچى ئەڭ قىممەتلىك تۇگىمەس بايلىقتۇر. شۇڭا مەن ئۆز لايىقىمنى بىرەر ھۈنەرۋەن، كەسىپ ئىگىسىدىن تاللىماقچىمەن، ـ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. پادىشاھ قىزىغا ھەرقانچە تەنبىھ قىلغان بىلەنمۇ قىزنىڭ ئۆز گېپىدە چىڭ تۇرىۋىغانلىقىنى بىلگەچكە ئوردىدىكى باشقا ئۆلىمالارنى يىغىپ ئۇلاردىن سوراپتۇ:

ـ ھۈنەر ـ كەسىپ ئىچىدە قايسى ھۈنەر ئەڭ چاكىنا ھەم ئەسكىدۇر؟

ئۆلىمالار بۇ سوئالدىن بىر ـ بىرىگە قارىشىپلا قاپتۇ. ئاخىرى بىرى بۇ ھۈنەرنى ئەڭ چاكىنا دېسە، بىرى ئۇ ھۈنەرنى مەينەت دەپ بىر پىكىرگە كېلەلمەپتۇ. شۇ چاغدا بىرى:

ـ ـ ھۈنەر ئىچىدە ئۇچۇلۇقچىلىق (توقۇم تىكىش) ئەڭ چاكىنا ھەم پاسكىنا ھۈنەردۇر. چۈنكى ئۇچۇلۇقنى كونا كىگىز، پايتىما، كونا لاتا ـ پىتىلاردىن تىكىدۇ. ئاخىرى ئېشەككە توقۇلىدۇ، ـ دەپتۇ. پادىشاھ ئۆز كۆڭلىدە، بۇ ھۈنەر تاللاپتۇ ـ دە، ئۆلىمالارنى قايتۇرۇپتۇ.

كەچتە نۆۋەرلىرىدىن بىر قانچىنى چىقىرىپ، نەدىن بولمىسۇن بىر ئۇچۇلۇقنى ئېلىپ كېلىشنى بۇيرۇپتۇ. نۆۋەرلەر پۈتۈن شەھەرنى ئاختۇرۇپ بىر كوچىدا ئۇچۇلۇق ئالكىۋاتقان كىيىملىرى كونا، چىرايىنى تەمرەتكە بېسىپ كەتكەن بىر كىشىنى ئېلىپ كەپتۇ. پادىشاھ قىزى دىلدارنىڭ يېڭى ھەشەمەتلىك كىيىملىرىنى سالدۇرۇپ، كونا كىيىملەرنى كىيدۇرۇپتۇ، قىزىدىن سۆز ئالمايلا:

ـ مەن سېنىڭ پىكرىڭ بويىچە بۇ ھۈنەرۋەن كىشىگە سېنى بەرمەكچى، ئەمدى نازىردىن باشلاپ بۇ ئىككىڭلار بۇ شەھەردىن كېتىپ، ئۆز كۈنۈڭلارنى ئېلىڭلار. «ھۈنىرىڭلار» نىڭ قەدىرگە يېتىڭلار، مېنىڭ ئەمدى سەندەك قىزىم يوق، ـ دەپ ئىككىسىنى نىكاھ قىلىپ قويۇپ يولغا ساپتۇ.

دىلدار ئۇچۇلۇقچى بىلەن يىراق بىر يېزىغا بېرىپ، بىر كەپە ياساپ ئولتۇرۇپتۇ. بىرى ئۇچۇلۇق تىكىپ سېتىپ تاپقان پۇلىغا ئاش ـ ئوزۇق، كىيىم ـ كېچەك ئېلىپ، قاتىرجەم تىرىكچىلىك قىپتۇ. يىگىتنىڭ يۈزىدىكى تەمرەتكە يوقاپ، چىرايىغا قان يۈگۈرۈپ، بەستلىك بىر يىگىتكە ئايلىنىپتۇ. شۇنداق قىلىپ دىلدار بىلەن ئۇچۇلۇقچى بىر ـ بىرىگە ھەمراھ بولۇشۇپ، خاتىرجەم ياشاپتۇ. كۈنلەردىن بىر كۈنى دىلدارنىڭ ئادىسىنىڭ مەملىكىتىگە سىرتتىن يېغىلىق كەپتۇ. جەڭدە قانچە ئېلىشسىمۇ پادىشاھنىڭ لەشكەرلىرى يېڭىلىپ قېلىپ، پادىشاھ جېنىنى ئارانلا ئېلىپ يىراق

جاڭگالغا قېچىپ كېتىپتۇ. ئۇ قېچىپ يۈرۈپ جېنى تۈمشۇقىغا يەتكەندە باغۇ - بوستانلىق بىر قورۇغا يولۇقۇپتۇ. ئىشىك ئالدىغا كېلىپ، نېمە قىلارىنى بىلمەي بىردەم تۇرۇپتۇ - دە، ئائىلاج تەۋەككۈل دەپ ھويلىغا كىرىپتۇ. قارىسا بىر كىشى ئۇچۇلۇق (توقۇم) تىكىۋاتقۇدەك، يۇزىگە چۈمبەل ئورۇۋالغان بىر مەزلۇم كىشى يىپ ئېشىۋاتقۇدەك، بۇ نەق مەلىكە دىلدار ۋە ئۇنىڭ ئۇچۇلۇقچى ئېرى ئىكەن.

پادىشاھ ئەيمەنگەن ھالدا ئۆزىنىڭ بىر يولۇچى ئىكەنلىكىنى، يەيدىغان ئوزۇقىنى تۈگەپ بۇ يەرگە پاناھ تىلەپ كىرگەنلىكىنى ئېيتىپتۇ. ئۇچۇلۇقچى يىگىت بىلەن دىلدار ئۇنى ئۆيىگە باشلاپ، ئالدىغا مەززە قويۇپ قورسقىنى تويغۇزۇپتۇ. بۇ چاغدا دىلدار شاھ دادىسىنى تونۇپتۇ ھەم ئۇنى راست سۆزلەشكە ئۈندەپتۇ. پادىشاھ ئائىلاج بولغان ئەھۋالنى بىر - بىرلەپ بايان قىلىپتۇ. ئاخىرىدا كۆزلىرىدىن تارامىلاپ ياشلار تۆكۈلۈپ بۇ ئىككى ئەر - خوتۇنغا قاراپ:

- مېنىڭ دىلدار ئىسىملىك ناھايىتى ئەقىللىق بىر قىزىم بار ئىدى. بىرنەچچە يىل بۇرۇن مەن ئۇنى بىر ھۈنەرۋەنگە بېرىپ شەھەردىن ھەيدىۋەتكەنىدىم، ئۇ دائىم: - پۇل، مال - دۇنيا دېگەن ھامان تۆگەيدۇ. مەڭگۇ تۆگىمەيدىغان بايلىق - بىلىم ھۈنەردۇر، - دەيتتى. سىلەر بىر ئەھلى بىر ھۈنەرۋەن ئىكەنسىلەر، بىر ئوبدان روزىغارىڭلارنى كۆرۈپ قىزىمنىڭ ئاشۇ سۆزلىرىنى ئەسلەپ قالدىم، - دەپ يىغلاپ كېتىپتۇ. بۇ چاغدا دىلدار يۈزىدىكى چۈمبىلىنى ئۆرۈپ:

- دادا، قىزىڭىز دىلدار مەن بولىمەن، - دېگەنىكەن، پادىشاھ بۇ كۈتۈلمىگەن ئۇچرىشىشتىن تولىمۇ خۇرسەن بولۇپ، قىزى دىلدارنى باغرىغا بېسىپتۇ. ئۆزىنىڭ بۇرۇن ھەقىقەتەن خاتا قىلغانلىقىنى، ئەمدى «ھۈنەر تۆگىمەس بايلىق» دېگەن سۆزنىڭ ھەقىقەتلىكىنى چۈشەنگەنلىكىنى ئېيتىپتۇ. دىلدار بىلەن ئېرى شۇنىڭدىن كېيىن گۈلدەك ھۈنىرىنىڭ خاسىيىتى بىلەن قېرىپ، يېشى بىر يەرگە بېرىپ قالغان شاھ دادىسىنىڭ ھالىدىن ياخشى خەۋەر ئىلىپ، بىللە ھايات كەچۈرۈپتۇ[1].

گۈزەللىك بۇلىقى

بۇرۇنىسىدا ئاينۇر ئىسىملىك بىر قىز بولغانىكەن، ئۇ دائىم چىرايىنىڭ سەتلىكىدىن ئاغرىنىدىكەن. ئەينەككە قارىغانسېرى بەك ھەسرەتلىنىدىكەن.

بىر كۈنى ئەينەككە قاراۋېتىپ ئاھ ئۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ ئانىسى بۇنداق ھەسرەتلەنمەسلىكنى ئېيتىپتۇ. ئۇ ئانىسىنىڭ بوينىغا ئېسىلىپ تۇرۇپ:

- قانداق قىلسام چىرايلىق بولارمەن؟ - دەپ سوراپتۇ.

---

[1] «ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى» توپلىمىنىڭ 12 - قىسمىدىن ئېلىندى، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 1999 - يىلى نەشرى.

— مەن چىرايلىق بولۇشنىڭ بىر ياخشى چارىسىنى بىلمەن، — دەپتۇ ئانىسى، — سەن ئۇنى ئۆگىنىۋالساڭ چوقۇم چىرايلىق بولۇپ كېتىسەن.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان ئاينۇر بەك خۇشال بوپتۇ. ئۇ ئانىسىدىن بۇ ياخشى چارىنى چاپسانراق ئېيتىپ بېرىشنى ئۆتۈنۈپتۇ. ئانىسى ئالدى بىلەن مۇنداق بىر ھېكايىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ:

بۇرۇن بىر قىز ئۆتكەنىكەن، ئۇ ئانچە چىرايلىق ئەمەس ئىكەن، بەك قەغەش ئىكەن، ئاتا — ئانىسىنى ۋە باشقىلارنى ھۆرمەتلەشنى بىلمەيدىكەن. ھە دېسىلا ئاتا — ئانىسى بىلەن تاكاللىشىدىكەن. قەغەشلىق قىلغان چاغدا ئۇنىڭ چىرايى تېخىمۇ تاكاللىشىدىكەن، قەغەشلىق قىلغان چاغدا ئۇنىڭ چىرايى تېخىمۇ سەتلىشىپ كېتىدىكەن.

ئۇنىڭ بىردىنبىر ئارزۇسى گۈزەل بولۇش ئىكەن. ئۇ خىلمۇخىل ياسىنىپ بېقىپتۇ. ئەمما ئەينەككە قارىسا يەنىلا سەت تۇرغۇدەك. بىر كېچىسى ئۇ چۈش كۆرۈپتۇ. چۈشىدە بىر كىتابنى ئوقۇپتۇ. كىتابتا يېزىلىشچە، «گۈزەللىك بۇلىقى» دەيدىغان بىر بۇلاق بولۇپ، ئۇنىڭغا چۆمۈلگەن قىز دۇنيا بويىچە ئەڭ چىرايلىق قىز بولۇپ قالارمىش. ئەتىسى ئۇ كىتابتا يېزىلغىنى بويىچە گۈزەللىك بۇلىقىنى ئىزدەپ يولغا چىقىپتۇ. ماڭا — ماڭا ئاخىرى بۇ بۇلاقنى تېپىپتۇ. ئۇ ناھايىتى خۇشال بولۇپ، ئۆزىنى بۇلاققا ئاتماقچى بوپتۇ.

تۇيۇقسىز بۇلاقتىن بىر كىچىك پەرىزات چىقىپتۇ — دە، قىزغا:

— كەچۈرۈڭ، ھازىرچە سىزنىڭ بۇلاققا چۆمۈلۈشىڭىزگە بولمايدۇ، — دەپتۇ.

— نېمىشقا؟ — دەپ سوراپتۇ قىز خاپا بولۇپ.

— سىز ئالدى بىلەن ئۆيىڭىزگە قايتىپ بىر ئايغىچە قەغىشلىق قىلماڭ. ياخشى ئىش قىلىڭ، شۇندىلا بۇ بۇلاققا چۆمۈلۈشىڭىزگە بولىدۇ، — دەپتۇ كىچىك پەرىزات.

قىز ئۇمىدسىزلەنگەن ھالدا ئۆيىگە قايتىپتۇ. بىراق ئۇ ئىلگىرىكى قەغىشلىقىنى تاشلاپ، پەرىزات دېگەندەك قىلىشقا باشلاپتۇ. ئۇ ئانىسىغا ياردەملىشىپتۇ. دادىسىنىمۇ ھۆرمەتلەيدىغان بوپتۇ. لېكىن ئۇ بۇ ئىشلارنى چىن كۆڭلىدىن قىلمىغاچقا، قىلغانلىرىمۇ يېتەرلىك بولماپتۇ.

ئاردىدىن بىر ئاي ئۆتۈپتۇ. قىز تولۇپ — تاشقان ئىشەنچ بىلەن گۈزەللىك بۇلىقىغا كەپتۇ. ئۇ بۇلاققا ئەمدىلا سەكرەي دەپ تۇرۇشىغا، كىچىك پەرىزات سۇ يۈزىدە پەيدا بوپتۇ — دە، ئۇنى توسۇۋاپتۇ.

— قىزچاق، — دەپتۇ ئۇ، سىزنىڭ قىلغانلىرىڭىز تېخى يېتەرلىك بولمىدى، قايتىپ بېرىپ ئۇچ ئايغىچە ئالدىنقىدىنمۇ ياخشى مەجەزلىك بولۇپ ئاندىن كېلىڭ.

قىز ئىنتايىن ئازابلىنىپ پەرىشانلىق ئىلكىدە ئۆيىگە قايتىپتۇ. بۇ قېتىم ئۇ ئۆزىدىكى كەمچىلىكلەرنى تۈزىتىشكە تىرىشىپ، كۈچى يەتكۈدەك ياخشى ئىشلارنىڭ

ھەممىسىنى قىپتۇ. ئۇچ ئاي بولغاندا، ئۇ خۇشال ـ خۇرام ھالدا بۇلاققا كەپتۇ. يەنە پەرىزات پەيدا بوپتۇ ـ دە، ئۇنىڭغا قاراپ:

ـ يەنە ئالتە ئايدىن كېيىن كېلىك، ئاندىن تەلىپىڭىز ئورۇندىلىدۇ، ـ دەپتۇ. بۇ قېتىم قىز ئۆيىگە خۇشال ھالدا قايتىپتۇ، ئالتە ئاي ئىچىدە ئۇ ئىنتايىن مۇلايىم ئەخلاق ـ پەزىلەتلىك، ئەمگەكچان، تىرىشچان بولۇپ قاپتۇ. قوشنىلارنىڭ ھەممىسى ئۇنى ماختايدىغان بوپتۇ. ھەش ـ پەش دېگۈچە ئالتە ئاي ئۆتۈپ كېتىپتۇ، قىز ناخشا ئېيتقان ھالدا گۈزەللىك بۇلىقىغا يېتىپ كەپتۇ. قىز خېلى ئۇزاققىچە پەرىزاتنى كۈتۈپتۇ. لېكىن پەرىزات چىقماپتۇ. بۇنىڭدىن ئۇ بەك ئەجەپلىنىپتۇ. تۈيۇقسىزلا ئۇ بۇ يۇزىدە چىرايلىق بىر قىز چاقنى كۆرۈپتۇ.

پاھ بۇ كىمدۇ؟! ـ دەپ تاشلاپتۇ ئۇ، شۇ چاغدا پەرىزات پەيدا بوپتۇ ـ دە:

ـ بۇ سىزنىڭ شولىڭىز، قارا‌ڭ، چىرايىڭىز گۈزەل بولۇپ قالدى، ئەمدى گۈزەللىك بۇلىقىغا چۆمۈلۈشىڭىزنىڭ ھاجىتى يوق، ـ دەپتۇ.

قىز ھاياجانلانغانلىقىدىن يىغلاپ ساپتۇ. چۈنكى ئۇ ئۆزىنىڭ قانداق قىلسا چىرايلىق بولىدىغانلىقىنى ئوبدان چۈشەنگەنىكەن...

ئاينۇرنىڭ ئانىسى ھېكايىسىنى ئېيتىپ بولۇپ:

ـ قېنى ئويلاپ كۆرگىن، قانداق قىلساڭ چىرايلىق بولالايدىكەنسەن؟ ـ دەپ سوراپتۇ.

چىرايلىق بولۇشنىڭ چارىسىنى بىلمۇالغان ئاينۇر خۇشاللىق بىلەن:

ـ چىرايلىق بولۇشنىڭ ئەڭ ياخشى چارىسى ـ ئەخلاقلىق، ئەمگەكچان بولۇش ئىكەن! ـ دەپتۇ[1].

40 يالغان

زامانىنىڭ زامانىسىدا بىر پادىشاھنىڭ يالغۇز قىزى بولغانىكەن، بۇ قىزنىڭ چىرايلىقلىقىغا ئايمۇ تەڭ كېلەلمەيدىكەن. قىز بويىغا يەتكەندە پادىشاھ:

ـ كىمكى 40 يالغان گەپ قىلىپ بەرسە كۆيۈگۈغۇل قىلىپ، پادىشاھلىقىمنىڭ بىرىمەن. 40 يالغانىنىڭ بىرى راست چىقسا كاللىسىنى ئالىمەن، ـ دەپ جاكارلاپتۇ.

نۇرغۇن ئەزىمەت يىگىتلەر 40 يالغانىنى دەپ بېرەلمەي كاللىسىدىن ئايرىلىپتۇ. بىر كۈنى 12 ياشلىق بىر تاز پادىشاھنىڭ ئالدىغا كىرىپ:

ـ پادىشاھىئالەم، مەن 40 يالغان گەپ قىلىپ بەرگىلى كەلدىم، ـ دەپتۇ.

ـ قېنى شۇمتەك، گېپىڭنى باشلا، ـ دەپتۇ پادىشاھ مەنسىتمەسلىك بىلەن.

ـ تەقسىر گېپىمنىڭ ئىچىدە بىرەر راست گەپ بارمۇ ـ يوق. ئوبدان ئاڭلىسىلا،

[1] ئېيتىپ بەرگۈچى: خوتەن لايقا يېزىسىدىن ئابلا مەتتوختى («ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى» توپلىمىنىڭ 9 ـ قىسمىدىن ئېلىندى، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 1987 ـ يىل نەشرى).

دەپتۇ بالا.

ـ قېنى باشلا، ـ دەپتۇ پادىشاھ تېرىكىپ.

بالا خوپ دەپ گېپىنى باشلاپتۇ:

ـ بۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا مەن دادامنىڭ دادىسىنىڭ يىلقىسىنى باققان. ئالتىنچى ئاي تومۇز كۈنلىرىنىڭ بىرىدە يىلقىلارنى كۆل بويىغا سۇغارغىلى بارسام كۆلنىڭ سۇيى پەسىر ـ بىر يېرىم مېتىر مۇز توڭلاپ كېتىپتۇ، مۇزنى كۆرۈپ، يىلقىلارنى قانداق سۇغىرارمەن دەپ ئۇيان ئويلاپ، بۇيان ئويلاپ ئاخىرى بېشىمنى يۇلۇپ ئېلىپ ئىككى قۇلىقىمدىن تۇتۇپ بېشىمنى ئېگىز كۆتۈرۈپ بىر ئۇرۇۋېدىم، 1000 يىلغا سۇ ئىچكۈدەك كۆلچەك ئېچىلدى. يىلقىلارنى سۇغىرىپ بولۇپ، سانىماي قوتانغا سولاپتىمەن، بىر ۋاقتىدا يىلقىنى سانىاپ باقاي دەپ قارىسام ئالتە غۇلاچلىق بىر ئالا بايتال يوق. ئالا بايتالنى ئىزدەش ئۈچۈن پىچاقنى يەرگە سانجىپ قويۇپ، ئۈستىگە ئەسسەپ تۇرسام پىچاق ئېگىلىپ كەتتى، ئارقىدىنلا پىچاقنىڭ يۇقىرىقى ئۇچىغا غىلاپنى سانجىپ ئۈستىگە چىقسام غىلاپ ئېگىلمىدى، قارىسام ئالتە ئايلىق يىراق يولنىڭ چېتىدىكى ئۇنمىگەن چىغنىڭ تۇۋىدە ئالا بايتال قۇلۇنلاپ قويۇپتۇ. بۇنى ئەكىلىش ئۈچۈن كېتىۋاتسام ئالدىمغا بىر دەريا يولۇقۇپ قالدى. دەريادىن ئۆتۈش ئۈچۈن غىلاپنى قولۇاق قىلىۋىدىم، غىلاپ سۇغا چۆكمىدى، شۇنىڭ بىلەن دەريادىن ئۆتۈۋىدىم. دېمىسىمۇ ئېلىپ بىر ئاز مېڭىپ، ھېلىقى دەريانى كەلدىم. ئاتنى دەريانى سىلىۋىدىم چۆكۈپ كەتتى. مەن قىرغاقىقا چىقىپ، قۇلۇننى مىنىپ بايتالنى ئالدىمغا ئېلىۋىدىم چۆكمىدى، دەريادىن ئۆتۈپ شۇنداق قارىسام ئۇنمىگەن تېۋىلغىنىڭ تۇۋىدىن تۆرەلمىگەن بىر توشقان چىقىپ قاچتى. پۇتىمىغان چوماق بىلەن ئۇرۇۋىدىم كولىمىغان ئورنىغا چۈشتى، توشقاننى سويۇۋىدىم، 80 پاتمان چاۋىسى، 70 پاتمان ماۋۇسى چىقتى. ئۇنىڭ مېيىنى ئېرىتەي دەپ، بايتالنى قوزۇقىقا باغلاپ قويۇپ، تېزەك تېرىۋاتسام بىر كەمدە پالاق ـ پۇلۇق قىلدى، تېزەكنى تۆكۈۋېتىپ يۇگۇرۇپ بارسام ئاتنى قوزۇقىقا باغلىدىم دەپ، ئاققۇنىڭ بوينىغا باغلاپ قويۇپتىمەن. تېزەك تەردىم دەپ بۇدۇنە تېرىپتىمەن. ئىككى قازان تاپتىم، توشقان مېيىنى ساق قازاندا ئېرىتسەم ماي ئېقىپ كەتتى. تۆشۈك قازاندا ئېرىتسەم ئاقمىدى. توشقان مېيىنى ئېرىتىپ، بىرنەچچە ئېغىز ئۆيگە قاچىلىدىم، ئەمدى توشقان گۆشىدىن ئازراق يەي دېسەم بېشىم ھېلىقى مۇز چاققان يەردە قاپتۇ، شۇنداق قىلىپ كەچ كىردى، ئاخشىمى زېرىكىپ، ئۆتۈكۈمنى مايلىۋالاي دەپ مايلىسام، بىرنەچچە ئېغىز ئۆيدىكى ماي بىر پاي ئۆتۈكۈمگە ئاران يېتىپتۇ. بىر پاي ئۆتۈكنى مايلاپ بولۇپ ئۇخلاپ قاپتىمەن، بىر چاغدا ئويغىنىپ قارىسام «سېنىڭ يامانلىقىڭدىن مايلىمىدى» دەپ ئۆتۈكلەر راسا مۇشتلىشىۋېتىپتۇ. ئىككىسىنى ئىككى يانپىشىمغا بېسىپ يېتىۋالدىم، بۇ ئىككىسىنى ئاجرىتىمەن دەپ، ھېرىپ ئۇخلاپ قاپتىمەن. ئەتىسى ئويغىنىپ قارىسام مايلىمىغان ئۆتۈكۈم يامانلاپ كېتىپتۇ، قېچىپ كەتكەن ئۆتۈكۈمنى تېپىپ كېلىش ئۈچۈن مايلىغان بىر پاي ئۆتۈككە ئىككى پۇتۇمنى تىقىپ

قوغلىدىم. قوغلا ـ قوغلا بىر مەھەللىگە بېرىپ قارىسام مايلىمىغان ئۆتۈكۈم بىر سىنىڭ تويىدا ئاش توشۇۋېتىپتۇ. مايلىمىغان ئۆتۈكۈم تىكىلىمىگەن چېدىرغا مېنى باشلاپ كىرىپ «ئاخشام مېنىڭدىن بىر قوشۇق مېيىڭنى ئايىۋېدىڭ، ھېلىغۇ سەن ئىكەنسەن، پۈتۈن جامائەتكە يەتكۈدەك ماي تاپتىم» دەپ ئالدىمغا بىر تاۋاق پولۇ قويدى.

تاز بالا 40 يالغاننى دەپ تۇغىتىپتۇ. پادىشاھ بالىسىڭ 40 يالغان گېپىگە قايىل بوپتۇ، ۋەدىسىگە ۋاپا قىلىپ، پادىشاھلىقىنى بېرىپتۇ ھەم ئايدەك گۈزەل قىزىنى تاز بالىغا بېرىپ، كۆيئوغۇل قىلىۋاپتۇ.①

شاگىرتنىڭ قاشتېشىنى پەرقلەندۈرۈشى

بىر كىشى ئوغلىنى دوستىنىڭكىگە قاشتېشى سېتىشنى ئۆگىنىشكە ئاپىرىپ قويۇپتۇ. بىر يىلغىچە دوستى بالىغا ھېچ نەرسە ئۆگەتمەپتۇ. پەقەت سۇ توشۇش، ئوتۇن يېرىش، يەر سۈپۈرۈش قاتارلىق ئىشلارغا سالىپتۇ. ئۇ كۆڭلىدە، بۇ بەلكىم بالامنىڭ چىدامچانلىقىنى چېنىقتۇرۇشقا پايدىسى بولۇپ قالار، دەپ ئويلاپتۇ. ئىككىنچى يىلمۇ شۇ يوسۇندا ئۆتۈپتۇ. ئۇ ئاچچىقىغا چىدىيالماي، دوستى بىلەن ھېسابلاشقىلى بېرىپتۇ. دادىسى دوستىدىن نارازى بولغان ھالدا: ــ سەن زادى نېمە ئىش قىلىۋاتىسەن؟ كۈنبويى ئوغلۇمغا قارا ئىشلارنى قىلدۇرۇپ، ھېچنەرسە ئۆگەتمەپسەن؟ ــ دەپتۇ. دوستى: ــ نۇرغۇن نەرسىلەرنى ئۆگەتتىم، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

بۇ ۋاقىتتا بىر خېرىدار قاشتېشىنىڭ راست ـ يالغانلىقىنى باھالاتقىلى كەپتۇ، دوستى ياش يىگىتنى ئايرىپ بېقىشقا بۇيرۇپتۇ. ياش يىگىت جۇرئەت قىلالمىغان ھالدا: ــ بولمايدۇ، سىز تېخى ماڭا ھېچنەرسە ئۆگەتمىگەن تۇرسىڭىز، مەن قانداق پەرقلەندۈرەلەيمەن؟ ــ دەپتۇ. ئۇ: ــ سەن كەلگەن بىرىنچى كۈنى مەن ساڭا بىر پارچە قاشتېشىنى سېلاپ بېقىشقا بەرگەن. ھازىر بېرىپ سېلاپ باققىن، ئەگەر ھېلىقى قاشتېشى بىلەن ئوخشاش تۇيغۇدا بولساڭ راست قاشتېشى، ئۇنداق بولمىسا يالغان، ــ دەپتۇ.

شاگىرت ئامالسىزلىقتىن سىناپ بېقىشقا مەجبۇر بوپتۇ. ئۇ سېلاپ بېقىپلا كەسكىنلىك بىلەن: ــ بۇ قاشتېشى يالغان ئىكەن، ــ دەپتۇ. خېرىدارمۇ قايىل بوپتۇ. ئەسلىدە ئۇ ئۇستازنىڭ ماھارىتىنى سىناپ باقماقچى بولۇپ، قەستەن بىر پارچە قاشتېشى ئەكەلگەن ئىكەن. ئاقىۋەتتە، شاگىرتلا قاشتېشىنى باھالاپ چىقىپ، ئۇنىڭ ھەيران قالدۇرۇپتۇ

ھېكمەت:

تۇرمۇش ئەسلىدىلا بىر ئۆگىنىش باسقۇچى، ھەر سېكۇنت، ھەر دەقىقە گەپ ـ سۆز، ئىش ـ ھەرىكەتلىرىمىز تۇغرا يۆنىلىشتە بولۇشى كېرەك. دېمەك،

①ئېيتىپ بەرگۈچى: جۇمەخۇن قاسىم، خاتىرىلىگۈچى: ھۈسەنجان ئۆمەر («غۇلجا خەلق چۆچەكلىرى» توپلىمىدىن ئېلىندى. «ئىلى گېزىتى» باسما زاۋۇتىدا بېسىلغان. 1989 - يىل نەشرى)

ئېسىل ئەخلاق ۋە ئەقىل ـ قابىلىيىتىمىزنى ئۆزىمىز شەكىللەندۈرىمىز.

تەڭرىنىڭ جازاسى

ياشانغان بىر يەھۇدى بوۋاي دەم ئېلىش كۈنىدە ئوغرىلىقچە گولف توپ ئوينىغىلى چىقىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن تەڭرى ئۇنى جازالاشنى قارار قىپتۇ.

بوۋاي باشقىلارنىڭ بىلىپ قالماسلىقى ئۈچۈن، پەقەت توققۇز كالىتەك ئوينىماقچى بولۇپتۇ. ئۇچىنچى كالىتەكنى كەلگەندە، بوۋاي كالىتەكنى بىرلا چوڕۇپ توپىنى كامارغا قىرگۈزۈپتۇ، بوۋاي خۇشال بولغانلىقتىن قوللىرىنى ھاۋادا پۇلاڭلىتىپ كېتىپتۇ. كۆتىنچى كاتەككە كەلگەندە، توپ يەنە بىر كالىتەك بىلەنلا كاماغا چۈشۈپتۇ. بوۋاي ھاياجانلانغان ھالدا: ــ بۇگۈن ھەقىقەتەن ئامىتىم كەلگەن كۈن ئىكەن!ــ دەپتۇ. قالغان توت كاماغىمۇ بىرلا كالىتەك بىلەنلا توپ چۈشۈرۈپتۇ.

بۇ قېتىم توققۇز توپنىڭ ھەممىسىنى بىرلا كالىتەك بىلەن كاماغا چۈشۈرۈپتۇ. بۇ دۇنيانىڭ ھەر قانداق يېرىدە كۆرۈلمىگەن ئەھۋال بولۇپ، بوۋاي خوشاللىقىدىن گۈلقەلىرى ئېچىلىپ كېتىپتۇ.

تەڭرىنىڭ يېنىدا تۇرغان پەرىشتە چۈشەنمىگەن ھالدا: ــ سىز ئۇنى جازالايمەن دېگەن ئىدىڭىز؟ بىراق جازالانغىنىنى كۆرمىدىمغۇ؟ــ دەپ سوراپتۇ. تەڭرى كۈلۈپ تۇرۇپ: ــ مەن ئۇنى جازالاپ بولدۇم، ــ دەپتۇ. تەڭرى يەنە: ــ سىز ئويلاپ بېقىڭ، ئۇ كىشىلىي بۇنداق كىشىنى ھەيران قالدۇرغان نەتىجە ۋە ھاياجانلىنىڭ كەيپىياتىنى باشقىلارغا دېمەسلىكى كېرەك ئىدىغۇ، سىزنىڭچە بۇ ئىشنىڭ ياخشى جازا ئەمەسمۇ؟ــ دەپتۇ.

ھېكمەت:
بىزنىڭ خۇشاللىق ۋە شۈكرى ـ قانائىتىمىز باشقىلارنىڭ ماختىشى ۋە ئېتىراپ قىلىشىدىن كېلىدۇ.

قوغلىشىش

چىغىر يولدا، خۇرجۇن ئارتقان بىر ئادەم ئالدىراپ مېڭىپتۇ. يەنە بىر ئادەمنىڭ ئارقىسىدىن ئەگىشىپ مېڭىپتۇ.

ئارقىدا ماڭغان كىشى ئالدىدىكى كىشىنىڭ ئۆزىگە ئوخشاش چوڭ-ئۇقتىكى خۇرجۇننى ئارتىۋالغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنى قوغلىشىپ بىللە يۈرۈشنى ئويلاپ قەدىمىنى تېزلىتىپتۇ. ئالدىدىكى كىشى تۈيۇقسىز ئارقىسىدا بىرەيلەننىڭ ئەگىشىۋالغانلىقىنى كۆرۈپ، پۇتۇن كۈچى بىلەن قەدىمىنى تېزلىتىپتۇ. ئارقىسىدىكى كىشى ئالدىدىكى كىشىنىڭ يۈگۈرۈشكە باشلىغانلىقىنى كۆرۈپ، سۈرئىتىنى ئاشۇرۇپ، تېخىمۇ تېز

قوغلاپتۇ.

ئالدىدىكى كىشى تېخىمۇ تېز يۈگۈرۈپ، كۆزنى يۇمۇپ ـ ئاچقۇچە كۆزدىن غايىپ بوپتۇ.

ئارقىسىدا قالغان كىشى پۈتۈن بەدىنى تەرگە چۆمۈپ كەتكۈچە قوغلاپمۇ يېتىشەلمەي، ئۇھ تارتىپ، بىر تاشنىڭ ئۈستىدە ئارام ئاپتۇ.

ئالدىدىكى كىشى پۈتۈن كۈچى بىلەن يۈگۈرۈپ، ئارقىسىدىكى كىشىنى يىراقتا قالدۇرۇپتۇ، ئەمدى ئۇنىڭ سايىسىنىمۇ كۆرۈنمەپتۇ. ئۇ كۆڭلىدە: «ئۇ مېنى تونۇمىدىغاندۇ؟ بايات نېمىشقا مېنى قوغلايدىغاندۇ؟ ھازىر نېمىشقا توختاپ قالدۇ؟ ئۇنىڭ زادى نېمە ئىش قىلماقچىدۇ؟» دەپ ئويلاپتۇ.

بۇ سوئاللار ئۇ بەند قىلمۇاپتۇ، ئۇ ئاخىرى مېڭىشتىن توختاپ، ئارقىسىغا قايتىپ زادى نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى بىلىپ بېقىشنى قارار قىپتۇ.

ئارقىسىدىكى كىشى دەم ئېلىپ ئولتۇرۇۋاتقاندا، تۇيۇقسىز ئالدىدىكى ئىز دېرەكسىز يوقاپ كەتكەن كىشىنىڭ قايتىپ كەلگەنلىكىنى كۆرۈپتۇ ھەمدە تېز سۈرئەتتە ئۆزى كەلگەن تەرەپكە قاراپ يۈگۈرۈشكە باشلاپتۇ.

ئالدىدىكى كىشى ئارقىسىدىكى كىشىنىڭ ئۆزىنى قوغلاپلا قالماستىن، ئەكسىچە قارشى يۆنىلىشكە قاراپ يۈگۈرۈپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، كۆڭلىدە غەيرىيلىك ھەمدە سىرلىق ھېس قىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ پۈتۈن كۈچىنى يىغىپ، ئەڭ تېز سۈرئەتتە ئۇنى قوغلاشقا باشلاپتۇ.

بۇ ئەھۋالنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن بىر ياش يىگىت، ھەيرانلىق ئىچىدە، يېنىدىكى بوۋايدىن: ــ ئىككى ئادەم قوغلىشىپ، توختاپ، زادى نېمە ئىش قىلماقچىدۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

بوۋاي ئۇنىڭغا: ــ بۇ تولىمۇ ئاددى، بىرسى قوغلىسا بىرى قاچىدۇ، قانچە تېز قوغلىغانسېرى، شۇنچە تېز قاچىدۇ. قوغلىغان ئادەم توختىسا قاچقان ئادەممۇ تەبىئىي ھالدا قاچمايدۇ، ــ دەپتۇ.

ھېكمەت:

تەپەككۇر ئادەمنىڭ تەقدىرىنى بەلگىلەيدۇ. ئاكتىپ تەپەككۇر ئادەمنى ئۆزلۈكسىز تەرەققىيات يۆنىلىشىگە باشلايدۇ. بىراق تەپەككۇرىمىز ئىككىلىنىش ۋە قورقۇشنىڭ تەسىرىگە ئۇچرىغاندا، بىزنىڭ ھەرىكىتىمىز دائىم دېگۈدەك مەغلۇبىيەتنى ۋە ئوڭۇشسىزلىقنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ.

سىز كىم؟

بىر قېتىم ئەنگلىيە ئايال پادىشاھى ۋېكتورىيە يولدىشى بىلەن بىر ئىش توغرىسىدا جېدەللىشىپ قاپتۇ، يولدىشى ئاچچىقىنى باسالمايا ياتاق ئۆيگە كىرىپ

ئىشكنى تاقىۋاپتۇ. كەچقۇرۇنلۇقى ئايال پادىشاھ ئارام ئالماقچى بولۇپ، ياتاق ئۆيىنىڭ ئىشكىنى چېكىشكە مەجبۇر بوپتۇ.

ـ كىم؟!

ـ ئايال پادىشاھ، ـ ۋېكتورىيە تەكەببۇرلارچە جاۋاب بېرىپتۇ. بىراق ۋېكتورىيە بىر ئاز ساقلىغان بولسىمۇ، يولدىشى ئىشكنى ئاچماپتۇ. ئۇ يەنە ئىشىك چېكىشكە مەجبۇر بوپتۇ.

ياتاق ئىچىدىن يەنە «كىم؟» دېگەن ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ.

ـ ۋېكتورىيە، ـ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ئىسمىنى ئاتاپ، بىراق ئۇ يەنىلا تەكەببۇرلۇق ھېسسىياتىنى باسالماپتۇ. بۇ نۆۋەت تېخىمۇ ئۇزۇن ساقلاپتۇ، بىراق ئىچىدىن سادا كەلمەپتۇ، ئايال پادىشاھ يەنە ئىشىك چېكىپتۇ. بىراق ئۇ بۇ قېتىم بىر ئىشنى چۈشەنگەندەك بولۇپ، يولدىشى، ـ كىم؟ ـ دەپ سورىغاندا، يېقىملىق ئاۋازدا: ـ سىزنىڭ ئايالىڭىز، ـ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

بىر ئازدىن كېيىن، ئىشىك ئېچىلىپتۇ.

ھېكمەت:

ئوخشاشمىغان مۇھىتتا، بىز ئۆزىمىزنىڭ دىلىمىزنى تۇغرا چۈشىنىشىمىز كېرەك. سىزنىڭ سىرتتا قانچىلىك دەرىجىدە ئەمىلىگىز بولسۇن، ئائىلىڭىزدىكىلەرنىڭ نەزىرىدە سىز يەنىلا يېقىن ئادەمى ھېسابلىنىسىز.

ئاجايىپ مەرۋايىت

بىر ئادەم دوستىنى يوقلاپ بېرىپتۇ. دوستى ئۇنچە ـ مەرۋايىت سودىگىرى بولۇپ، ھەر كۈنى نۇرغۇنلىغان خېرىدارلىرىنى كۈتۈۋالىدىكەن. ئۇنچە ـ مەرۋايىت سودىگىرى ئۇنى ئىسكىلاتقا باشلاپ بېرىپ، بىرلىكتە ئېكسكۇرسىيە قىپتۇ. يېشىك ئىچىگە لىق قاچىلانغان ئېسىل ئالماس ۋە مەرۋايىتلارنى كۆرۈپتۇ. بىراق بۇنىڭ ئىچىدىكى بىر تال مەرۋايىت پارقىرىمايدىكەن. شۇنىڭ بىلەن ئۇ غەلىتە مەرۋايىتنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ:

ـ بۇ مەرۋايىتنىڭ نېمىشقا ھېچقانداق گۈزەل تەرىپى يوق!ـ دەپتۇ.

ئۇنچە ـ مەرۋايىت سودىگىرى، ـ شۇنداقمۇ؟ ـ دەپلا، مەرۋايىتنى يېشىكتىن ئېلىپ، قولىدا مەھكەم سىقىپتۇ ۋە بىر ئازدىن كېيىن، قولىنى ئاچقان ئىكەن، بۇ مەرۋايىتنىڭ رەڭگارەڭ نۇرلىرى كۆزنى قاماپتۇ.

ئۇ بۇ رەڭگارەڭ نۇرلار سېھرىدە ئۆزىنى تۇتۇۋالالماي: ـ بۇرادەر، سەن مەرۋايىتقا قانداق سېھىر ئىشلەتتىڭ؟ـ دەپ سوراپتۇ.

ئۇنچە ـ مەرۋايىت سودىگىرى كۈلۈمسىرىگەن ھالدا، سەۋرچانلىق بىلەن چۈشەندۈرۈپ: ـ بۇ بىر ئاقسىللىق تاش، بىز ئۇنى ھېسسىياتلىق تاش دەپ ئاتايمىز. پەقەت قول بىلەن سىقىپ قويساقلا، ئۇزۇن ئۆتمەي، ئۇ ھەرخىل، ئاجايىپ گۈزەل نۇرلارنى چىقىرىدۇ، ـ دەپتۇ.

ھېكمەت:
تۇرمۇشتىكى نۇرغۇن كىشىلەر ياكى ئىشلارنىڭ گۈزەللىكى ئىچكى تۇيغۇغا مۇجەسسەملەنگەن بولۇپ، بىزنىڭ قېزىشىمىزغا موھتاج. قېزىشقا ماھىر بولغان كىشىلا گۈزەللىكتىن ھۇزۇر ئالالايدۇ.

دوغا تىكىش

بىر جۇپ ئەر ـ ئايال بولۇپ، تۇرمۇشى يوقسۇزلۇق ئىچىدە ئۆتىدىكەن. بىر كۈنى، ئۇلار ئۆيدىكى بىردىنبىر پۇلغا يارايدىغان ئېتىنى بازارغا ئاپىرىپ كېرەكلىك نەرسىگە تېگىشمەكچى بوپتۇ. شۇنداق قىلىپ يولدىشى بازارغا بېرىپ، ئالدى بىلەن ئاتنى ئىنەككە تېگىشىپتۇ، ئىنەكنى بىر قويغا تېگىشىپتۇ، ئارقىدىن قوينى سېمىز غازغا تېگىشىپتۇ، غازنى يەنە مېكىيانغا تېگىشىپتۇ، ئەڭ ئاخىرى مېكىيانىنى بىر خالتا سېسىق ئالمىغا تېگىشىپتۇ.

بىراق ھەر بىر قېتىم تېگىشكەندە، ئۇ ئايالىغا خۇشخەۋەرنى يەتكۈزۈشنى ئويلاپتۇ.

ئۇ بىر قاۋاقخانىدا، ئىككى ئامبىرىكلىق كىشىنى ئۈچرىتىپ قاپتۇ. ئۇ بازاردىكى ئىشلارنى ئۆلارغا بىرمۇبىر سۆزلەپ بېرىپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان ئىككى ئامبىرىكلىق قەھ ـ قەھلەپ كۈلگەنچە، «ئايالىڭ سېنى تىللاپ تۇيغۇرۇپ قويىدىغان بولدى» دېيىشىپتۇ. بىراق ئۇ «ئايالىم ئۇنداق قىلمايدۇ» دەپتۇ. ئامبىرىكلىقلار بىر خالتا تەڭگىنى دوغا تىكىپ، ئۇچىسى ئۇنىڭ ئۆيىگە قاراپ مېڭىپتۇ.

يولدىشىنىڭ قايتىپ كەلگەنلىكىنى كۆرگەن ئايالى خوشال بولۇپ، يولدىشىدىن بازاردىكى بولغان ئىشلارنى زەڭ قويۇپ ئاڭلاشقا باشلاپتۇ. ھەر قېتىم يولدىشىنىڭ بىر نەرسىنى يەنە بىر نەرسىگە تېگىشكەنلىكىنى ئاڭلىغاندا، ئۇنىڭ خۇشاللىقىدىن گۈلقەلىرى ئېچىلىپ، توختىماستىن: «ۋاھ! بىزنىڭ كالا سۈتىمىز بار بولدى!»

«قوي، سۈتىمۇ يامان ئەمەس!»

«ئوھوي، غازنىڭ پەيلىرى ھەقمۇقەتەن چىرايلىق!»

«مېكىيان نۇرغۇن تۇخۇم تۇغۇپ بېرىدۇ!» دەپ ئولتۇرۇپتۇ. ئاخىردا يولدىشى بىر خالتا سېسىق ئالمىغا تېگىشكەنلىكىنى ئېيتقاندا، ئۇ ئاۋۋالقىدەكلا خۇشال ھالدا: «بىزنى بۇگۈن كەچتە ئالما يېيەلەيدىغان بولدۇق» دەپتۇ.

نەتىجىدە، ئىككى ئامبىرىكلىق بىر خالتا تەڭگىنى ئۇتتۇرۇۋېتىپتۇ.

ھېكمەت:
ئەر ـ ئايال ئىككىسىنىڭ خوشال ـ خورام يۇرۇشى ئايالنىڭ خوشاللىقىنى دائىم ئۆزىگە ھەمراھ قىلغانلىقىدا، زىيان تارتىشقا تۇغۇل، ئۇ خوشاللىق بىلەن ئۆزىگە تەسەللى بېرىپ، ھەر ۋاقىت خوشال كەيپىياتنى ساقلىغانلىقىدا.

لىق سۇ قاچىلانغان ئىستاكان

ئۇنۇۋېرسىتېتنىڭ بىر پىروفېسورىنىڭ ياش ۋاقتىدا پەن تەتقىقاتى جەھەتتە تۆھپىسى ناھايىتى كۆپ ئىكەن. بىراق ياشانغاندا بولسا، دائىم ئارىسالدىلىق ئىچىدە ئۆتۈپ، كۆپ يىلدىن بۇيان تەتقىقات نەتىجىسى كۆڭۈلدىكىدەك بولماپتۇ. ئەكسىچە ئۇنىڭ ئەمدىلا مەكتەپ دەرۋازىسىدىن چىققان بىر قانچە ئوقۇغۇچىسى ئالغا ئىلگىرىلەپ، نۇرغۇن تۈرلەردە مۇكاپاتقا ئېرىشىپتۇ. ئۇ ئۆزىنىڭ پەن ھاياتىنىڭ ئاستا ـ ئاستا ئاخىرلاشقانلىقىنى ھېس قىپتۇ.

ئۇ تولىمۇ قايغۇرۇپتۇ، بىراق مەسىلىنىڭ نەدە ئىكەنلىكىنى بىلەلمەي، ئۆزىگە بولغان گۇمانىي تۇيغۇلار پەيدا بولۇشقا باشلاپتۇ.

بىر قېتىم، ئۇ بىر ئاقىلدىن كۆرسەتمە بېرىشنى ئۆتۈنۈپتۇ، ئاقىل بولسا ھېچ نەرسە دېمەستىن، پەقەت بىر ئىستاكاننى ئېلىپ پىروفېسورنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ، ئارقىدىنلا ئىستاكانغا سۇ قۇيۇپتۇ. ئىستاكان ناھايىتى تېزلا توشۇپتۇ، بىراق ئاقىل توختىماستىن، ئاۋۋالقىدەك قۇيۇۋېرىپتۇ.

پىروفېسور ئۇنى ئەسكەرتىپ: ــ ئىستاكان توشۇپ كەتتى، ــ دەپتۇ. ئاقىل پەرۋا قىلماستىن، پىروفېسورغا: ــ بۇ لىق سۇ تولدۇرۇلغان ئىستاكان مەسىلىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىشكە يېتىدۇ، سىزنىڭ بىلىم قاچىڭىز توشۇپ كېتىپتۇ، شۇڭلاشقا مۇشۇنداق باش ئاغرىقىغا قاپسىز، ــ دەپتۇ.

ھېكمەت:

تۇرمۇشقا نىسبەتەن، بىز ئۆزىمىزنىڭ قەلبىمىزدىن ئازراق بوشلۇق قالدۇرۇپ قويۇپ، ھەر ۋاقىت يېڭى نەرسىلەرنى قوبۇل قىلىپ تۇرۇشىمىز، ئۆزىمىزگە مەنسۇپ بولغان قەلبىمىزنى تېخىمۇ مولاشتۇرۇشىمىز كېرەك.

پىروفېسور ۋە قەلەندەر

ئىككى كىشى بىرلا ۋاقىتتا خۇداغا: ــ ھەممىگە قادىر ئاللا! بىزنى ياشلىقىمىزغا قايتۇرۇپ قويساڭچۇ..... ــ دەپ ئىلتىجا قىپتۇ. خۇدا ئۇلارنىڭ ئۆتۈنۈشىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئۇلاردىن سەۋەبىنى چۈشەندۈرۈشنى ئېيتىپتۇ.

بىرىنچىسى: ــ مەن بولسام بىر پىروفېسور، قورسىقىمدىكى بىلىم ناھايىتى كۆپ، نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولغان بولسامۇ، بىراق ئۆزۈمنى قىلچىلىكمۇ خۇشال ھېس قىلمايمەن، چۈنكى مېنىڭ گۈلدەك ياشلىقىم ئۆگىنىش ۋە تۇگىمەيدىغان كىتاب ئارىسىدا ئۆتۈپ كەتتى. ماڭا مۇھەببەتنىڭ لەززىتىنى سۈرىدىغان يېتەرلىك ۋاقىت بولمىدى، مەن ئاشۇ خۇشال ـ خۇرام ياشلىق چاغلىرىمنى ئەسلەيدىغان

بولۇپ قالدىم، ــ دەپتۇ.

ئىككىنچىسى: ــ مەن بولسام بىر قەلەندەر، مېنىڭ بۇ ئۆمرۈمدە خۇشاللىق تۇيغۇسى بولۇپ باقمىغان، قەيەرگىلا بارماي ھەممە كىشىنىڭ سوغۇق مۇئامىلىسىگە ئۇچراپ كەلدىم. مەن ياش ۋاقتىمدا، ۋاقتىنىڭ ھەممىسىنى مەنسىز پاراڭلار بىلەن ئۆتكۈزۈۋېتىپتىكەنمەن. مەن ئېلىپنىڭ سۇنىقىنىمۇ بىلمەيمەن، شۇنداقلا ئەمگەكنىڭ ھەقىقىي مېۋىسىنى تېتىپ باققانمۇ ئەمەس. مەندە بار بولغان نەرسە پەقەت ئاچلىق ۋە دۆتلۈك، ھازىر ھەۋەس قىلىدىغىنىم بىلىم ۋە يېڭىلىق يارىتىش، ئاھ خۇدا! مېنى ياشلىقىمغا قايتۇرۇپ قويغىن!ــ دەپ ئۆتۈنۈپتۇ.

ــ بولىدۇ، سىلەرنى ياشلىقىڭلارغا قايتۇرۇپ قويايى، ــ دەپ ئۇلارنىڭ تەلىپىگە قوشۇلۇپتۇ.

ئىككىسى كىشىلەر ئارىسىغا قايتىپ، ھاياتىنى 18 ياشتىن باشلاپتۇ. پىروفېسسور بارلىق كىتابلىرىنى بىر چەتكە تاشلاپ قويۇپ، ھەر كۈنى ئويۇن ـ تاماشاغا بېرىلىپ كېتىپتۇ.

قەلەندەر بولسا، پۈتۈن زېھنىنى كىتابقا قارىتىپ، بىلىم دېڭىزىدا ئۈزۈپتۇ. ئۇزۇن ئۆتمەي، ئۇ ئۆز غايىسىدىكى مەكتەپكە ئىمتىھان بېرىپ ئۆتۈپتۇ.

كۆزنى يۇمۇپ ئاچقۇچە، ئارىدىن ئون يىل ئۆتۈپ كېتىپتۇ. خۇدا ئۇلارنى چاقىرىپ، ياشلىقىدىكى ھېسسىياتىنى سوراپتۇ. پىروفېسسور خىجىل بولغان ھالدا، بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلالماي قاپتۇ. چۈنكى، ئۇ قەلەندەر بولۇپ قالغان ئىكەن. قەلەندەر بولسا: ــ خۇدا! ھىممىتىڭگە كۆپتىن ـ كۆپ رەھمەت! مەن شۇنچە كۆپ يىل تىرىشىپ ئۆگىنىش ئارقىلىق، كىشىلەرنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولغان پىروفېسسور بولۇپ چىقىپ، تۇرمۇشنىڭ خۇشاللىقىنى ئاخىرى ھېس قىلدىم، ــ دەپتۇ.

ھېكمەت:

ئۆزىڭىزنىڭ شارائىتىڭىزنىڭ ناچارلىقىدىن ئاغرىنماڭ، بىلىم ئىگىلىسىڭىزلا ئاندىن خۇشاللىقنى بەھرىمەن بولالايسىز.

ئورۇقلاشتىكى ئاجايىپ تەدبىر

بىر ئورۇقلىتىش كۇلۇبىنىڭ ئىناۋىتى خېلى يۇقىرى ئىكەن. چۈنكى نۇرغۇنلىغان سېمىز كىشىلەر بۇ كۇلۇبتا داۋالىنىپ ۋە چېنىقىقاندىن كېيىن، ئورۇقلاپ مۇرادىغا يېتىپتۇ.

بىر ئەر نۇرغۇن ئورۇقلاش ئۇسۇلىنى قوللىنىپمۇ كۆڭۈلدىكىدەك ئۇنۇمگە ئېرىشەلمەپتۇ. ئۇ بۇ كۇلۇبقا كېلىپ ئاخىرقى ئۇمىدىنى بۇ يەرگە باغلاپتۇ.

ئۇ بارلىق رەسمىيەتلەرنى بېجىرىپ بولغاندىن كېيىن، مەشقاۋۇل ئۇنىڭغا: ــ سىز

ھازىر ئۆيىڭىزگە قايتىڭ، ئەتە بىرى ئۆيىڭىزگە بېرىپ قانداق قىلىشىڭىزنى ئېيتىپ بېرىدۇ، ــ دەپتۇ. دەرۋەقە، ئىككىنچى كۈنى ئەتىگەندە، بىر ساھىبجامال ئايال ئىشىكتىن كىرىپ ئۇنىڭغا: ــ مەشقاۋۇل ماڭا ئەگەر سىز مېنى قوغلاپ يېتىشۇالالىسىڭىز، مېنىڭ جۆرىڭىز بولىدىغانلىقىمنى ئېيتىپ قويۇشۇمنى ئېيتتى، ــ دەپتۇ. سېمىز ئەر خۇشال بولغان ھالدا ھەر كۈنى جېنىنىڭ بارچە ئايالىنى قوغلاپتۇ. بىر نەچچە ئاي ئۆتكەندىن كېيىن، سېمىز ئەرنىڭ يۈگۈرەش سۈرئىتى تېزلىشىپتۇ، بىر كۈنى ئۇ ئايالىنى تۇتۇۋالغىلى ئازلا قاپتۇ. ئۇ كۆڭلىدە، ئەتە ئازراق غەيرەت قىلسام، ئايالىنى تۇتۇۋالالايمەن، دەپ ئويلاپتۇ. ئۇ بىر نىيەتتە ئايالىنى قوغلاشنى ئويلىغاچقا، ئۆزىنىڭ ئورۇقلاش ئىشىنى ئۇنتۇپ قاپتۇ.

ئىشىك قوڭغۇرىقى جىرىڭلاپتۇ. سېمىز ئەر كۆڭلىدە، بۈگۈن قانداقلا بولمىسۇن ئايالىنى تۇتۇۋالمىسام بولمايدۇ، دەپ ئويلاپتۇ. ئۇ ئىشىكنى ئاچقاندا، ئىشىك ئالدىدا تۇرغىنى ھېلىقى ساھىبجامال ئايال بولماستىن، ئەكسىچە ئۇنىڭ بۇرۇنقى قىياپىتىدىنمۇ نەچچە ھەسسە سېمىز ئايال ئىكەن. سېمىز ئايال ئۇنىڭغا: ــ مەشقاۋۇل سىزنى قوغلىشىمنى، ئەگەر مەن سىزنى قوغلاپ تۇتۇۋالسام، سىزنىڭ مېنىڭ بولىدىغانلىقىڭىزنى تاپىلىدى، ــ دەپتۇ.

ھېكمەت:

قىزىقىش مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشنىڭ ئالدىنقى شەرتى. ئەگەر بىزنىڭ خىزمىتىمىزگە نىسبەتەن قىزىقىشىمىز يۇقىرى بولسا، جەريان ھەر قانچە قىيىن ۋە ئۇزۇن بولغان تەقدىردىمۇ، خۇشاللىقنى ھېس قىلالايمىز ھەمدە ئوڭۇشلۇق ھالدا ئۇنى تاماملىيالايمىز.

دىرېكتورنىڭ ئارام ئېلىش مەزگىلى

بىر چوڭ شىركەتتە كۆزگە كۆرۈنگەن كەسپىي ئىشلار دىرېكتورى بار ئىكەن. ئۇنىڭ ئىش بېجىرىش ئۇنۇمى يۇقىرى بولۇپ، خىزمەتنى تولىمۇ قىزغىنلىق بىلەن ئىشلەيدىكەن. بىراق، ئۇ ھەر يىلدا ۋاقىت بەلگىلەپ ئارام ئېلىشنى ئۇنتۇمايدىكەن.

شىركەتنىڭ بىر مۇھىم ھەمكارلىق تۈرى باشلانغاندا، بۇ دىرېكتور بىر قانچە كۈن رۇخسەت سوراپ ئارام ئالغىلى كېتىپتۇ. خىزمەتداشلىرى ئۇنىڭغا پىكىر بېرىپ ئەيىبلەپتۇ.

ئۇ: ــ مېنىڭ ئارام ئالىدىغان ۋاقتىم بولدى، بىر يىلدىكى خىزمەتنى ئون بىر ئاي ئىچىدە ئورۇنلاپ بولغىلى بولىدۇ، بىراق ئون ئىككى ئاي سەرپ قىلىپ ئورۇنلاشقا مەن يارىمايمەن، ــ دەپتۇ.

ھېكمەت:

ئۇزۇن مۇددەتلىك نېرۋا ياكى مۇسكۇللارنىڭ جىددىيلىكى ئادەمنى ئاستا ـ ئاستا چارچىتىپ قويىدۇ. بىر مەزگىل خىزمەت قىلغاندىن كېيىن، ئۆزىمىزنى ئەركىن قويۇپ بېرىشىمىز كېرەك. شۇنداقلا ئۆزىمىزنىڭ روھى ۋە جىسمانىيىتىمىزنى ئاسانلا ئەسلىگە كەلتۈرەلەيمىز، پەقەت بېتەرلىك ئارام ئالغاندىن كېيىن، ئاندىن كۈچلۈك زېھنىي كۈچىمىزنى خىزمەتكە ئاتىغىلى بولىدۇ.

شىرنىڭ ھۆركىرىشى

ھايۋاناتلار باغچىسىدا يېڭىدىن ئەكەلگەن كىچىك بىر شىر بولۇپ، ئۇنى قەپەسكە سولاپ قويۇپتۇ.

خىزمەتچى خادىملار ئۇنىڭغا چىرايلىق بىر «ئۆي» ياساپ بېرىپتۇ ۋە ھەر كۈنى ئۇنىڭ ياخشى كۆرۈپ يەيدىغان يېمەكلىكلىرى بىلەن بېقىپتۇ. بىراق ئۇ يەنىلا خۇشال بولالماپتۇ. ئۇ ئاتا ـ ئانىسى، ئىلگىرىكى دوستلىرىنى سېغىنىپ، توختىماستىن ھۆركىرەيدىكەن، بۇنىڭ بىلەن باشقا ھايۋانلارمۇ ئۇنىڭغا ئەگىشىپ بىرلىكتە سۇرەن سېلىشقا باشلاپتۇ.

بىر خىزمەتچى خادىم شىرنىڭ بارغانچە ئەدەپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنى بىر ساۋاپ قويماقچى بوپتۇ. ئۇ توك كالىتىكى شىرغا ھەر تەگكەندە ئۇ تېخىمۇ كۈچلۈك ھۆركىرەشكە باشلاپتۇ.

بۇ ۋاقىتتا، بۇنى كۆرگەن باشقا بىر خىزمەتچى: ــ مەن سىناپ باقاي!ــ دەپتۇ.

ئۇ شىرنى ناھايىتى كىچىك بىر قەپەسكە سولاپ، يولۋاس تۇرۇۋاتقان ئۆيىگە ئېسىپ قويۇپتۇ. ئېچىرقاپ كەتكەن يولۋاس بۇنى ئۆزىگە بېرىلگەن ياخشى تائام دەپ قاراپ، كىچىك شىرغا قادىلىپتۇ. كىچىك شىر چۆچۈپ كەتكىنىدىن، بوراندەك ھۆركىرەپتۇ تېخىمۇ جانلانغان يولۋاس شىرغا قاراپ ئېتىلىپتۇ.

كىچىك شىر ئۆزىنى تۇتۇۋالغاندەك قىلىپ، دەپ قاراپ غەزەپ بىلەن ھۆركىرەپتۇ. قەپەس يەر يۈزىدىن خېلىلا ئېگىز جايغا ئېسىلغاچقا، يولۋاس ھەر قانچە قىلىپمۇ مەقسىتىگە يېتەلمەپتۇ. كىچىك شىر قورقۇپ كەتكىنىدىن، بىر كىچە ھۆركىرەپ چىقىپتۇ. ئەتىسى ئىككىنچى كۈنى ئەتىگەندە «ئۆي» گە قايتىپتۇ.

«ئۆي» گە قايتقان كىچىك شىر يولۋاسنىڭ ھەيۋىسى بولمىغاچقا، ئارامخۇدا ئۇخلاپتۇ.

ھېكمەت:

بىز نېمىشقا دائىم ھەممە نەرسىدىن ئاغرىنىپ يۈرىمىز؟ بۇنىڭ سەۋەبى شۇكى، بىز ئەزەلدىن ئۆك ياماق ئەھۋاللارنى ئۇچراتمىغانلىقىمىزدا. ھازىرقى بارلىقىمىزنى قەدىرلەك، بىلىشىمىز كېرەككى، بىز ئۆك تەلەيلىك.

ئورۇندۇقسىز سايادەت

بىر ئادەم دائىم كاماندىروپكىغا چىقىدىكەن. بىراق كۆپىنچە ۋاقىتتا ئورۇندۇقلۇق بولمىغاچقا سېتىۋالالمايدىكەن. ئۇ سەپەردە ئامالسىزلىقتىن باشقا ئورۇندۇقسىز يولۇچىلارغا ئوخشاش، ۋاگوننىڭ كارىدورى ياكى ئىككى ۋاگون تۇتاشقان جايدا ئارام ئالىدىكەن.

بىر قېتىم ئۇ قاتتىق چارچاپ كېتىپتۇ ۋە ۋاگوننىڭ تۇتاشقان جايىدىن قاتتىق ئورۇندۇقلۇق ۋاگونغا قاراپ بوش ئورۇن ئىزدەپ مېڭىپتۇ. ئۇ قىستاڭچىلىق ئىچىدە، كارىدور ۋە ۋاگونلار تۇتاشقان جايدىن ئاران دېگەندە ئۆتۈپتۇ. بەش ۋاگون ماڭغاندىن كېيىن، قىستاڭچىلىق پەسكويغا چۈشۈپتۇ. كارىدوردىمۇ ئۆرە تۇرغان يولۇچى كۆرۈنمەپتۇ. ھايال ئۆتمەي بىر يولۇچى بېكەتتە پويىزدىن چۈشۈپتۇ. ئۇ ئاخىرى بىر ئورۇندۇققا ئىگە بوپتۇ. شۇ چاغدا ئۇ، پەقەت ھەربىر كەت قىلىشنى خالىسىلا، ۋاگوندا بوش ئورۇن ھامان چىقىدىغانلىقىنى ئويلاپتۇ.

كېيىن، بۇ كىشى كاماندىروپكىغا چىققاندا ئۆرە تۇرۇشنىڭ تەمىنى تېتىماپتۇ.

ھېكمەت:

بىر ئامال قىلىپ جان ساقلاشنىڭ كويىغا چۈشكەن كىشى ئالدىغا بىر قەدەم بېسىشنى، خەتەرگە تەۋەككۇل قىلىشنى خالىمايدۇ، شۇڭلاشقا ئۇلارنىڭ ھازىرقى ھالىتىدە ياخشىلىنىش بولمايدۇ.

تۇيۇقسىز كەلگەن خوشاللىق

بىر ئاددىي خىزمەتچى بار بولۇپ، سېرىقتال تۇرمۇش كەچۈرىدىكەن. بىر كۈنى ئۇ تۇيۇقسىز بىر يۈرۈش ئۆيى ۋە نۇرغۇن مەدەنىي يادىكارلىقلارغا مۇراسخورلۇق قىلىش ھەققىدە چەت ئەلدىن ئەۋەتىلگەن بىر پارچە ئۇقتۇرۇشنى تاپشۇرۇپ ئاپتۇ. بۇ تۇيۇقسىز كەلگەن خەۋەردىن ئۇ خۇشاللىق ئىچىدە ھەيرانلىقتا پېتىپتۇ.

ئۇ دەرھال چەت ئەلگە بېرىپ، تۇيۇقسىز كەلگەن مال ـ دۇنياغا مۇراسخورلۇق قىلماقچى بوپتۇ.

خىزمەتداش، دوستلىرى ئۇنى تەبرىكلەيدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ، ــ سېنىڭ ئەجدادلىرىڭ نېمىدېگەن پاراسەتلىك! ــ دەپتۇ. بىراق ئۇ ئەمدىلا ئايروپىلان بىلىتىنى تىزىملىتىپ تۇرۇشقا، مۇراسىمى ئۆيىنىڭ ئوت ئاپىتىدە كۆيۈپ كۈلگە ئايلانغانلىقى ېىزىلغان يەنە بىر پارچە ئۇقتۇرۇشنى تاپشۇرۇپ ئاپتۇ. ئۆيىنىڭ سۇغۇرتىسىنىڭمۇ ۋاقتى توشۇپ كەتكەچكە، ئازراقمۇ تۆلەمگە ئېرىشەلمەپتۇ.

ئۇ يەنە بۇرۇنقى تۇرمۇشىغا قايتىپتۇ. بىراق شۇندىن باشلاپ ھەر كۈنى ئاھ ئۇرۇپ تەڭرىنىڭ ئادىل ئەمەسلىكىدىن ئاغرىنىدىغان بولۇپ قاپتۇ. خىزمەتداشلىرىنىڭ

ئاۋۋالقى ھەۋەس ۋە ھەسەت قىلىشلىرى شۇندىن ئىچ ئاغرىتىشقا ئالمىشىپتۇ. ۋاقىت ئۇزارغانسېرى، ئۇنىڭ خىزمەتكە رايى قالماپتۇ.

خىزمەتداشلىرى ھەر قانچە تەسەللى بەرگەن بولسىمۇ، ئۇنىڭ كاللىسىدىن پەقەتلا ئۆتمەپتۇ، ھەتتا ئۆز تۇرمۇشىنى ئويلىغۇدەكمۇ مادارى قالماپتۇ.

ھېكمەت:

ئادەم بىر خىل تۇراقلىق كەيپىياتنى يارىتالمىغاندىلا ئېرىشكەن ۋە مەھرۇم بولغان نەرسىگە يۇزلىنەلەيدۇ.

مۇكەممەل يا

قەدىمقى زامانىدا، بىر كىشى باشقىلار ھەدىيە قىلغان بىر ياغا ئېرىشىپتۇ.

يا ساندال دەرىخىدىن، تارىسى كىتىنىڭ پېيىدىن ياسالغان ئىكەن. يانىڭ ئوقى ھەم يىراقتا، ھەم نىشانغا تېگىدىغانلىقىدىن ئۇ يانى تولىمۇ قەدىرلەيدىكەن.

بۇ ئادەم دائىم دېگۈدەك يانى قولىغا ئېلىپ، ئۇنىڭغا ھەۋەس بىلەن قارايدىكەن. بىر كۈنى ئۇنىڭغا تۇيۇقسىز بۇ يانىڭ بىر يېرى كەمدەك بىلىنىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ يانى كۆزگە تېخىمۇ ئاسان چېلىقىدىغان قىلغىلى بولماسمۇ؟ دەپ ئويلاپتۇ.

ئۇ يانى بىر ھۈنەرۋەننىڭ ئالدىغا ئاپىرىپ، ئۇنىڭدىن يانىڭ ئۇستىگە چىرايلىق رەسىم ئويۇپ بېرىشنى ئۆتۈنۈپتۇ. ھۈنەرۋەن ئىككى ئاي سەرپ قىلىپ، چىرايلىق بىر ئوۋ رەسىمىنى ئويۇپتۇ. بۇ كىشى خۇشال بولۇپ: «جاھاندا گۈزەللىكتە بۇ ئوۋ رەسىمىنىڭ تەڭدىشى يوقتۇر؟» دەپ ئۆز ـ ئۆزىگە پىچىرلاپتۇ.

ئۇ ئۆيىگە قايتقاندىن كېيىن يا ئوقىدىن بىرنى قولىغا ئاپتۇ ۋە: «ئۇزۇن بوپتۇ ئىشلەتمىگىلى، چوقۇم ياخشى بولۇپ كەتتى» دەپ ئويلاپ، يا ئوقىنى كۆچەپ تارتىۋاتقاندا، «پاس» قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭلا يا ئىككى پارچە بولۇپ كېتىپتۇ.

ھېكمەت:

دۇنيادا مۇكەممەل نەرسە بولمايدۇ. ئەگەر سىز مەلۇم بىر ئىشنى ياكى بىر نەرسىنىڭ مۇكەممەل بولۇشىنى ئويلىسىڭىز، چوقۇم ئۇنىڭ زور دەرىجىدە بەدەل تۆلىشىڭىز كېرەك.

جاھىل دېھقان

ئىلگىرى بىر دېھقان بەش مو يەرگە زىرائەت تېرىپتۇ. بۇ يىلى دەل قۇرغاقچىلىق يۇز بەرگەچكە، دېھقان ئامالسىزلىقتىن يىراق يەردىكى دەريادىن سۇ توشۇپتۇ.

بىر ھۈنەرۋەن دېھقاننىڭ جاپا تارتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ بىر سۇ

ئامبىرى ياساپ بېرىشكە رازى ئىكەنلىكىنى، سۇ ئامبىرى بولغاندا كۆپ ئازادلىك بولىدىغانلىقىنى ھەمدە دېھقانچىلىقتىمۇ ئونۇمى ياخشى بولىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ.

بىراق، دېھقان: ــ ياخشى كۆڭلىڭىزگە رەھمەت. سىزنىڭ سۇ ئامبىرىڭىزنىڭ پۈتۈشىگە ساقلاپ تۇرسام، زىرائەتلىرىم قۇرغاقچىلىقتىن ئۆلىدۇ. يەنىلا سۇ توشۇپ زىرائەتلىرىمنى سۇغىراي. مەن سىزنىڭ سۇ ئامبىرىڭىزغا ئېھتىياجلىق ئەمەس، ــ دەپتۇ. بىراق دېھقاننىڭ توشۇغان ئازغىنە سۇيى زىرائەتلەرنىڭ ئېھتىياجىدىن قانداق چىقالىسۇن؟ بىر مەزگىلدىن كېيىن، ئېتىزلىق پۈتۈنلەي تاقىر يەرگە ئايلىنىپ قاپتۇ.

ھېكمەت:

بىر قىسىم كىشىلەر يېڭى شەيئىدىن ئۆلگۈچە قورقىدۇ. ئۇلار كۈنسېرى يېڭىلىنىۋاتقان يېڭىلىقلار ئىچىدە ئۆزىنى چەكلەپ قويۇپ، نەتىجىدە دەۋرىنىڭ شاللىشىغا ئۇچرايدۇ.

تاشپاقا بىلەن توشقاننىڭ يۇگۇرۇش مۇسابىقىسىگە قاتنىشىشى

تاشپاقا ئەزەلدىن يۇگۇرۇش مۇسابىقىسىدە نەتىجە قازىنىپ كەلگەچكە بەكلا كۆرەڭ ئىكەن. بىر كۈنى، ئۇ توشقاننى يەنە بىر قېتىم بەسلىشىشكە تەكلىپ قىپتۇ.

بۇ قېتىم، تاشپاقا ئالدىنقى قېتىمدىكىگە ئوخشاش، باشلىنىش نۇقتىسىدىن باشلاپ ئاستا ـ ئاستا ئالدىغا ئۆملەشكە باشلاپتۇ. ئۇ مۇسابىقىنىڭ يېرىمىدىن كۆپرەكىنى ئاملاپ بولسىمۇ، توشقاننىڭ مۇساپە جەريانىدا ئارام ئالغىنىنى كۆرمەپتۇ، ئۇ كۆڭلىدە بىر قىسىم ئويلارنى ئويلاپ ئىچى پۈشۈپتۇ. بىراق، يەنىلا قەتئىيلىك بىلەن ئاخىرقى نۇقتىغا قاراپ ئىلگىرىلەپتۇ. تاشپاقا نىشانغا ئاز قالغاندا، توشقاننىڭ ئاللىبۇرۇن يېتىپ بېرىپ بولغانلىقىنى بايقاپتۇ.

تاشپاقا توشقاندىن: ــ سەن بۇگۈنكى مۇسابىقىدە مۇساپە جەريانىدا نېمىشقا ئويىنىمىدىڭ ياكى ئارام ئالمىدىڭ؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

توشقان تاشپاقىغا قاراپ كۈلۈپ تۇرۇپ: ــ مەن نېمىشقا ئۇدا ئىككى قېتىم ئوخشاش خاتالىق ئۆتكۈزگۈدەكمەن؟ مەن يا ئەخمەق بولمىسام! ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

ھېكمەت:

مەغلۇبىيەتنىن تەجرىبە ـ ساۋاقنى يەكۈنلىگەندىلا، تېزلا مۇۋەپپەقىيەت قازىنالايمىز.

چېقىلغان بايلىق ئىلاھى

بىر كەمبەغەل ھەمىشە بايلىق ئىلاھىدىن تېزراق باي بولۇشنى ئۆتۈنۈپ باش ئۇرسىمۇ، بىراق ئۇ بارغانسېرى نامراتلىشىپ كېتىپتۇ. ئەڭ ئاخىرى، ئۇنىڭ يوقسىزلىقتىن ئۆيده تۆت تامدىن باشقا ھېچ نەرسىسى قالمايى، غەزەپى ئۆرلەپتۇ - دە، بايلىق ئىلاھىنى تامغا بىرنى ئۇرۇپ، چۇل - چۇل قىلىۋېتىپتۇ. بىراق ئۇنىڭ ئىچىدىن بىر مۇنچە ئالتۇنلار چېقىپ، ئۇنى ھەيران قالدۇرۇپتۇ. كەمبەغەل ئالتۇنلارنى يىغىۋېلىپ: — سېنى ھۆرمەتلەپ باش ئۇرسام، مېنى بارغانسېرى نامراتلاشتۇرۇۋەتتىڭ، سېنى چېقىۋەتسەم، ئەمدى شۇنچە كۆپ ئالتۇن بەردىڭ، — دەپتۇ.

ھېكمەت:

ھەقىقەت بايلىق ئىلاھىنىڭ ئىچىدىن چىققان ئالتۇنلارغا ئوخشايدۇ. دائىم ھەرخىل شەكىللەر بىلەن ئوتتۇرىغا چىقىدۇ. ئەگەر سىز، غەيرەتكە كېلىپ بەزى نەرسىلەرنى چېقىۋەتمىسىڭىز ئويلىغان نەرسىڭىزگە ئېرىشەلمەي قالىسىز.

مېيخۇا گۈلى

قىش كۈنلىرىنىڭ بىر ئەتىگەنلىكى بىر باي ئايلىنىپ يۈرۈپ، ئۆز ئۆيىنىڭ ئارقىسىدىكى باغقا كېلىپ مېيخۇا گۈلىدىن ھۆزۈرلىنىپ تۇرۇپتۇ. باي مېيخۇا گۈلىگە قارىغانچە ئېيتقۇسىز بىر خۇشاللىق قەلبىنى ئىگىلەپتۇ.

تۇيۇقسىز ئىشىك قوڭغۇرىقىنىڭ جىرىڭلىغان ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ، باي ئىشكىنى ئاچقاندا، كىيىملىرى جۇل - جۇل بىر قەلەندەر سوغۇقتا دۈگدىيىپ تۇرۇپتۇ. قەلەندەر مېيخۇا گۈلى ھۆپپىدە ئېچىلغان باغنىڭ ئارقىسىدا بىر كېچىنى سوغۇقتا ئۆتكۈزگەن ئىكەن.

قەلەندەر بىر جۈپ كۆزىنى بايغا تىكىپ: — ئەپەندىم، ماڭا يېگۈدەك بىر نەرسە بەرسىڭىز؟ قورسىقىم ئېچىپ چىدىيالمىدىم. — دەپتۇ.

باي ئاشخانىدىن بىر نەچچە پارچە نان كۆتۈرۈپ چىقىپ قەلەندەرگە بېرىپتۇ. قەلەندەر: — ئەپەندىم، ئۆيىڭىزدىكى مېيخۇا گۈلىدىن تارالغان پۇراق كىشىنى ئۆزىگە مەپتۇن قىلىۋالىدىكەن!— دەپتۇ ۋە قايتىپ كېتىپتۇ.

باي قەلەندەرنىڭمۇ مېيخۇا گۈلىدىن ھۆزۈرلىنىدىغانلىقىدىن ھەيرانلىق ھېس قىپتۇ. ئۇ ئۆزىمۇ نۇرغۇن يىللاردىن بېرى مېيخۇا گۈلىگە قارىغان بولسىمۇ، ئەزەلدىن ئۇنىڭ پۇرىقىنى پۇراپ باقمىغان ئىكەن.

شۇنىڭ بىلەن، ئۇ ئېغىر - بېسىقلىق بىلەن مېيخۇا گۈلىگە يېقىنلىشىپ، ئۇنىڭ كىشى يۇرىكىنى مەست قىلىدىغان پۇرىقىنى پۇراپتۇ. ئۆزىنىڭ تۇنجى قېتىم مېيخۇا

گۈلنى ھەقىقي بىر پۇرىغانلىقى ئۈچۈن ئىختىيارسىز كۆز چاناقلىرى ياشقا تولۇپتۇ.

ھېكمەت:

بەزى ۋاقىتتا، بىر ئادەمنىڭ ئەخلاقىنى ئاسانلا ھېس قىلغىلى بولمايدۇ. بىز پەقەت ئىنچىكىلىك بىلەن كۆزەتكىنىمىزدىلا، باشقىلارنىڭ سېھرىي كۈچىنى بايقىيالايمىز.

شوخ بېلىق

بىر كۈنى بېلىقجان سۇ ئۈستىگە چىقىپ، دېڭىز يۈزىدە دولقۇن بىلەن تەڭ قوغلىشىپ، كۆتۈرۈلۈپ ئۇيناپتۇ. ئۇ دولقۇندىن: ــ سەن ھەر كۈنى مۇشۇنداق قايناق ۋۇرمۇشتا ياشامسەن، ــ دەپ سوراپتۇ. دولقۇن: ــ ھەر كۈنى، ھەر دەقىقە شۇنداق، بەزى ۋاقىتتا، يامغۇردا تېخىمۇ شۇنداق! ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

بېلىجان ھاياجانلانغان ھالدا: ــ مەنمۇ بىر دولقۇن بولۇپ، ھەر كۈنى مۇشۇنداق كۆڭۈللۈك ياشاشنى ئۇمىد قىلىمەن، ــ دېگىنىچە ئويۇنىنى داۋام ئېتىپتۇ.

ئۇزۇن ئويىنىمايلا ھېرىپ قاپتۇ ۋە: ــ دولقۇن مەن دېڭىز ئاستىدا ئارام ئېلىۋېلىشنى ئويلاۋاتىمەن، سەن مەن بىلەن بىرگە بارالامسەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

دولقۇن جاۋاب بېرىشكىمۇ ئۇلگۈرمەستىنلا بىر چوڭ دولقۇن تەرىپىدىن ئېلىپ كېتىلىپتۇ. بېلىجان ئامالسىزلىقتىن يالغۇز دېڭىز ئاستىغا چۈشۈپ ئارام ئالماقچى بولىپتۇ.

بېلىجان شۇ تەرىزدە ھەر كۈنى دولقۇن بىلەن بىرلىكتە ئويناپتۇ. بىراق ھەر قېتىم دولقۇنغا ئۆزى بىلەن دېڭىز ئاستىدا ئارام ئېلىشنى ئېيتقاندا دولقۇن جاۋاب بەرمەستىن كېتىپ قالىدىكەن. بۇنىڭ سەۋەبىنى سوراش ئۈچۈن، ئۇنىڭغا ئەگىشىپ يىراققا كېتىپ قاپتۇ.

دولقۇن ئۇنىڭغا: ــ مەنمۇ دېڭىز ئاستىغا چۈشۈپ ئارام ئېلىشنى بەكمۇ خالايمەن، بىراق، بۇنداق قىلسام بولمايدۇ! دېڭىز ئاستىغا چۈشسەملا ئۆلۈپ قالىمەن، ــ دەپتۇ.

بېلىجان ئۆز ــ ئۆزىگە: ــ دولقۇندەك تۇرمۇش كەچۈرۈش ھەقىقەتەن بىچارىلىك ئىكەن، ئارام ئالغىلى، ئۆز ــ ئۆزىگە ئىگە بولغىلى بولمىسا، يەنىلا بىر بېلىق بولغان ياخشى ئىكەن! ــ دەپتۇ.

ھېكمەت:

باشقىلارنىڭ تۇرمۇشى دائىم سىزنىڭ ھەۋىسىڭىزنى قوزغايدۇ، ھەتتا غايىڭىزدىكى تۇرمۇشتەك ھېس قىلسىز، بۇ پەقەت سىزنىڭ باشقىلارنىڭ بەختىنى كۆرۈپ، باشقىلارنىڭ قايغۇسىنى بىلمىگەنلىكتىن كېلىپچىقىدۇ، ئەمەلىيەتتە، سىز ھەقىقەتەن بەختلىك، پەقەت سىز بەختنى ھېس قىلالمىغان.

تېيىز سۇدا توختاپ قالغان قولۇاق

ئىككى كىشى بىر قولۇاقنى ھەيدەپ سايادەتكە ئاتلىنىپتۇ. سايادەت جەريانىدا ئۇلار تولىمۇ گۈزەل بىر ئارالنى بايقاپتۇ ۋە قولۇاقنى ئارالغا يېقىن يەردە توختىتىپتۇ. ئارقىدىنلا ئىككىيلەن خۇشال - خۇرام ھالدا ئارالغا چىقىپتۇ.

ئۇلار ئالدىدا كەچ كىرگۈچە ئويناپ، قايتىدىغان ۋاقىتتا، قولۇاقنىڭ تېيىز سۇدا توختاپ قالغانلىقىنى بايقاپتۇ. ئۇلارنىڭ ئىچىدىكى بىرى جىددىيلىشىپ قاپتۇ ۋە ھەر قانچە ئامال قىلىپمۇ قولۇاقنى ئېقىنغا چۈشۈرەلمەپتۇ. يەنە بىرسى خۇددى ھېچ ئىش بولمىغاندەك ساھىلدا يېتىپتۇ.

ئۇ تېخىمۇ جىددىيلىشىپ، بەخرامان يېتىۋاتقان ھەمراھىغا: — كېلىپ ياردەم بەرسەڭچۇ؟ ئەجەبا سەن ئازراقمۇ جىددىيلەشمىدىڭمۇ؟ — دەپتۇ. ئۇ ھېچ ئىش بولمىغاندەك: — ھازىر قانداقلا قىلغان بىلەن بەربىر، جىددىيلەشكەن بىلەن ئىش پۈتمەيدۇ. بىر ئازدىن كېيىن دولقۇن كۈتۈرۈلگەندە، قولۇاق ئۆزلۈكىدىن ئېقىنغا قايتىپ كېلىدۇ، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

ھېكمەت:

نۇرغۇن ئىشلاردا ئالدىرىغان بىلەن مەقسەتكە يېتكىلى بولمايدۇ، پەقەت سەۋرچان بولۇپ، مۇۋاپىق پۇرسەت چىققاندا تىرىشساڭ، ئاندىن مەقسەتكە يېتكىلى بولىدۇ.

ئىككى ئاق قۇ

بىر باغچىدا ئىككى ئاق قۇ بار ئىكەن.

بىر ئاق قۇنىڭ سول قانىتى كېسىۋېتىلگەن بولۇپ، چوڭراق كۆلچەكتە، ئەكسىچە، بېجىرىم ئاق قۇ كىچىك بىر كۆلچەكتە ياشايدىكەن.

بىر سايادەتچى بۇ ئىشقا ئەجەپلىنىپ، باشقۇرغۇچى خادىمدىن سوراپتۇ.

باشقۇرغۇچى خادىم ئۇنىڭغا: — بۇنداق قىلىش ئاق قۇلارنىڭ قېچىپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، — دەپتۇ. ئۇ يەنە چۈشەندۈرۈپ: — بىر قانىتى كېسىۋېتىلگەن ئاق قۇ تەڭپۇڭسىزلۇقنى ساقلىيالمايدۇ، ئۇچۇپ كەتسىمۇ يەنە چۈشۈپ كېتىدۇ. كىچىك كۆلچەكتىكى ئاق قۇنىڭ قانىتى كېسىلمىگەن بولسىمۇ، بىراق ئۇچقان ۋاقىتتا يېتەرلىك قانات قېقىش ئارىلىقى بولمىغانلىقتىن، سۇ ئۈستىدە تۇرۇشقا مەجبۇر بولىدۇ، — دەپتۇ.

ھېكمەت:

ئاق قۇنۇك قانىتى بىزنىڭ غايىمىزگە ئوخشايدۇ، كېسىلگەن قانىتىنا غايىمۇ بولمايدۇ. غايىسى بولمىغان كىشىنىڭ ئۆزىگە تەئەللۇق ئاسمىنىمۇ بولمايدۇ، ئاقىۋەت «كىچىك كۆلچەك» تە ياشاشقا مەجبۇر بولىدۇ، خالاس.

ئېشەكنى مەسخىرە قىلىش

بىر كىشى قىرىق ياشقا كىرىپ قالغان بولسىمۇ، ئۆمرىدە ھېچقانداق بىلىم ئۆگەنمىگەن ئىكەن. يېڭى توي قىلغان ئايالى ئۇنى «قانۇنشۇناسلىق» نى ئۆگىنىشكە دەۋەت قىپتۇ.

ئۇ ئايالىغا: ــ مەن قىرىق ياشقا كىرىپ قالدىم، بۇ يېشىمدا ياشلارنىڭ ئارىسىدا يۈرسەم ئۇلار مېنى مەسخىرە قىلىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە ياش چوڭايغاندا نېمىنى ئۆگىنەلەيمەن؟ ــ دەپتۇ.

ئايالى: ــ مەن سىزگە ئېيتىپ بېرەي، ــ دەپ دۇمبىسى يارىلانغان بىر ئېشەكنى يېتىلەپ كەپتۇ ۋە بوز توپا بىلەن دوربلىق ئوتنى ئېشەكنىڭ يارا ئېغىزىغا تېڭىپ قويۇپتۇ. بۇنداق قىلغاندا ئېشەك ساق كۆرۈنىدىكەن.

ئۇلار ئېشەكنى بازارغا ئاپىرىپتۇ.

بىرىنچى كۈنى، كىشىلەر ئېشەكنى كۆرۈپ كۈلۈشۈپ كېتىپتۇ.

ئىككىنچى كۈنىمۇ شۇنداق بوپتۇ. بىراق ئالدىنقى كۈنگە قارىغاندا مەسخىرە قىلىدىغانلار ئازىيىپتۇ. ئۈچىنچى كۈنگە بارغاندا ھېچكىم ئۇنداق قىلماپتۇ.

ئايالى ئۇنىڭغا: ــ بېرىپ ئۆگەنگىن! بۈگۈن كىشىلەر سېنى مەسخىرە قىلىپ كۈلسە، ئىككىنچى كۈنى ئازلايدۇ، كېيىنكى كۈنلەردە ئۇلار مەسخىرە قىلىشنى ئۇنتۇپ قالىدۇ، ــ دەپتۇ.

ھېكمەت:

بىلىم ئىگىلەشنىڭ ياش چەكلىمىسى بولمايدۇ. ياش گەرچە چوڭ بولسىمۇ، باشقىلارنىڭ مەسخىرىسىدىن قورقماسلىق كېرەك. پەقەت ئىرادە بولغاندىلا، چوقۇم ئۆگەنگىلى بولىدۇ.

مەن ھېچنېمە تېرىمايمەن

ئەتىياز كېلىش بىلەن، ئېتىزلىقنىڭ قاينام ـ تاشقىنلىق تېرىقچىلىق ئىشلىرى باشلىنىپ، كىشىلەر ئالدىراش ئۇرۇق چېچىشقا باشلاپتۇ. بىر دېھقان ھېچنېمە تېرىماپتۇ. باشقىلارنىڭ ئېتىزلىقىدا ئۇرۇقلار بىخ چىقىرىشقا باشلىغان بولسىمۇ، ئۇنىڭ ئېتىزى ئاۋۇالقىدەك تاقىر پېتى تۇرۇپتۇ.

قوشنىسى ئۇنىڭدىن: ــ سەن نېمىشقا ئېتىزىڭغا بۇغداي تېرىمايسەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

دېھقان: ــ بۇ يىل قۇرغاقچىلىق بولۇپ، يامغۇر ياغماي، بۇغدايلىرىمنىڭ ئۈسسۈزلۇقتا ئۆلۈپ كېتىشىدىن قورقىمەن، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. ــ ئۇنداقتا سەن نېمىشقا كېۋەز تېرىمايسەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ خوشنىسى.

ئۇ يەنە: ــ كېۋەزنى قۇرت يەپ تۈگەتسە، يەنىلا ئوخشاش ھەممىسى بىكار بولامدۇ! ــ دەپتۇ.

قوشنىسى چۈشىنەلمەي: ــ ئۇنداقتا سەن زادى نېمە تېرىماقچى بولۇۋاتىسەن؟ دەپ سوراپتۇ.

ــ مەن ھېچنىمە تېرىمايمەن، بۇنداق قىلغاندا كۆچنى تېجەپ قالغىلى بولىدىكەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە سۇغۇرتا بار، ــ دەپ بىلجىرلاپتۇ دېھقان.

مول ـ ھوسۇللۇق كۇز پەسلى يېتىپ كەپتۇ، بۇغداي تېرىغانلار بۇغدايلىرىنىڭ كېۋەز تېرىغانلار پاختىلىرىنى يىغىپ بوپتۇ. قىش يېتىپ كەلگەندە، ھېلىقى دېھقان يەنە دېسە بۇغدىيى يوق، يوتقانغا پاختىسى يوق ئەھۋالدا قېلىپ، سوغۇق ھەم ئاچلىقتىن كېيىنكى تېرىقچىلىق پەسلى كەلگۈچە ئەڭ بىخەتەر جاي جەننەتكە يول ئاپتۇ.

ھېكمەت:

ھېچقانداق ئىش بولمىسا خەتەرمۇ بولمايدۇ. تۇرمۇشتىكى ئەڭ چوڭ سەۋەنلىك خەتەرگە تەۋەككۇل قىلماسلىق. بىر ئادەم بىرەر ئىش قىلىشتا خەتەردىن قورقسا، ئۇنداقتا ئۇ كىشى ھېچ ئىشنى باشقا ئېلىپ چىقالمايدۇ.

باينىڭ ئالتۇن يوقتىشى

بىر پىخسىق باي بولۇپ، مال ـ دۇنياسىنىڭ يوقاپ كېتىشىدىن ئەنسىرەپ، پۇلغا يارايدىغان بارلىق نەرسىلىرىنى سېتىۋېتىپتۇ. ئۇ پۇللىرىغا چوڭ بىر ئالتۇن سېتىۋېلىپ، ئۇنى تاغدىكى قاقاس يەرگە ئورەك كولاپ كۆمۈپ قويۇپتۇ. باي ھەركۈنى تاغقا بېرىپ ئالتۇنىنىڭ بار ـ يوقلۇقىنى تەكشۈرۈپ كېلىدىكەن. ۋاقىت ئۆتكەنسېرى ئۇنىڭ ھەرىكتى بىر كىشىنىڭ دىققىتىنى قوزغاپتۇ. بۇ كىشى بايغا ئەگىشىپ تاغقا بارغاندىن كېيىن، مەخپىيەتلىكنى بىلىپ قاپتۇ ۋە باي كەتكەندىن كېيىن ئالتۇننى ئوغرىلاپ كېتىپتۇ. ئەتىسى، باي تاغقا كېلىپ ئالتۇنىنىڭ يوقاپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ يىغلاپ كېتىپتۇ. بۇ ۋاقىتتا، بىرسى يولدىن ئۆتۈۋاتقان ئىكەن، ئۇ ئىشنى ئۇققاندىن كېيىن: ــ سەن قاتتىق تاشتىن بىرنى ئورەككە كۆمۈپ قويۇپ، ئۇنى ئالتۇن دەپ قارىسائ بولىدىغۇ، ئەلۋەتتە، سەن ئۇنى ئىشلەتمىگەندىن كېيىن ئالتۇنىڭ بىلەن تاشنىڭ پەرقى بولمايدۇ ـ دە، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

ھېكمەت:

ئالتۇن بىلەن تاش ئوخشىمىغان قىممەتتىكى نەرسە. ئالتۇنغا نەرسە سېتىۋالغىلى بولىدۇ، ئەكسىچە تاشقا سېتىۋالغىلى بولمايدۇ، ئەگەر ئالتۇننى ساقلاپ قويۇپ ئىشلەتمىسەك، ئۇنىڭ قىممىتىنىڭ تاشتىن نېمە پەرقى بولسۇن؟

ئوقيا ئېتىشنى ئۆگىنىش

بىر كىشى تاغىسىدىن ئوقيا ئېتىشنى خېلى ياخشى ئۆگىنىپتۇ ۋە ئۆزىنىڭ ماھارىتىنىڭ قانچىلىك ئىكەنلىكىنى بىلىش ئۈچۈن دوستلىرىنى باشلاپ ئوۋغا چىقىپتۇ. ئۇ بىر دوستىغا مۆكۈۋالغان ياۋا غازلارنى ھەيدەپ چىقىشنى ئېيتىپتۇ. ئۆزىدەكلەر چىقىپتۇ، ئەمدى ئاتاي دەپ تۇرۇشىغا سول تەرەپتىن بىر ئۆچكە يۈگۈرۈپ چىقىپتۇ. ئۇ بىر ئۆچكىنى ئېتىش ئۆزىدەك ئاتقاندىن ئاسان ئەمەسمۇ دەپ ئويلاپ، ئوقيانى ئۆچكىگە توغرىلاپتۇ.

ئۆچكىنى ئاتاي دەپ تۇرۇشىغا، ئوڭ تەرەپتىن بىر چىپار بۇغا يۈگۈرۈپ چىقىپتۇ. ئۇ كۆڭلىدە، چىپار بۇغا ئاز ئۇچرايدىغان ھايۋان، ئۆچكە قانداقمۇ ئۇنىڭغا يېتىشەلىسۇن، دەپ ئويلاپ، ئوقيانىڭ بېشىنى چىپار بۇغىغا قارىتىپتۇ.

ئۇ چىپار بۇغىنى ئاتاي دەپ تۇرۇشىغا ، ئالدى تەرەپتىكى ئورمانلىقتىن بىر شۇڭقارنىڭ ئاسمانغا كۆتۈرۈلگەنلىكىنى كۆرۈپتۇ. ئۇ شۇڭقارنى ئاتماقچى بولۇپ ئوقيانى ئۇنىڭغا توغرىلاۋاتقاندا، شۇڭقار شىددەت بىلەن ئۇچۇپ، كۆزدىن غايىپ بوپتۇ. ئۇ چىپار بۇغىنى ئېتىشقا مەجبۇر بولۇپ قارىسا، چىپار بۇغا ئاللىبۇرۇن قېچىپ كېتىپتۇ. ئۆچكىنى ئىزدەپتۇ، ئۆچكىمۇ بىردەمدىلا يوقاپتۇ. ھېلىقى بىر توپ ئۆردەكلەرنىڭمۇ سايىسىنى تاپالماپتۇ.

ھېكمەت:

ئېنىق نىشان بولغانكەن، نىشانىنى يوقىتىپ قويماسلىق كېرەك. ئەگەر كۆڭلىڭىزدە گۇمان پەيدا بولىدىكەن، ئۇ تاغدىن ئېگىز كۆرۈنۈپ، ئاخىرىدا سىز ھېچ ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقىرالمايسىز.

ئالتۇن زەنجىر

بىر ياش يىگىت كەچلىك تامىقىنى يەپ بولغاندىن كېيىن، كۆل بويىدا ئايلىنىپ يۈرۈپتۇ. توساتتىن، ئۇ كۆلنىڭ تېگىدە بىر ئالتۇن زەنجىرنى كۆرۈپ قېلىپ، دەرھال كۆلگە چۈشۈپتۇ. بىراق ئۇ قانچە ئىزدىگەن بولسىمۇ ئالتۇن زەنجىرنى تاپالماپتۇ.

ئۇ قىرغاققا چىقىپ، دېمىنى ئالغاچ سۇ سۈزۈلگىچە ئولتۇرۇپتۇ. سۇ سۈزۈلۈش بىلەن، ئالتۇن زەنجىر يەنە پەيدا بوپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ يەنە كۆلچەككە چۈشۈپ

ئىزدەپتۇ. ئاقىۋەت ئالدىنقى قېتىم بىلەن ئوخشاش نەتىجىلىنىپتۇ. ئۇ قىرغاقتا چىقىپ ئولتۇرۇپ، كۆلچەكتىكى ئالتۇن زەنجىرگە قارىغانچە ھاڭۇبقىپ قاپتۇ.

بۇ چاغدا دادىسى كېلىپ، ئۇنىڭ نېمىگە ھاڭۇبقىپ ئولتۇرغانلىقىنى سوراپتۇ. ئۇ: ــ دادا، قاراڭ، كۆلچەكتە بىر تال ئالتۇن زەنجىر تۇرىدۇ، مەن ئىككى قېتىم سۇغا چۈشۈپ ئىزدىگەن بولسامۇ، سېغىز لايدىن باشقا نەرسە چىقمىدى، ــ دەپتۇ. دادىسى سۇ ئاستىدىكى ئالتۇن زەنجىرگە قاراپ، ئۇ چوقۇم ئۇنىڭ سايىسى، ئالتۇن زەنجىر بەلكىم دەرەخ ئۈستىدە بولۇشى مۇمكىن دەپ ھۆكۈم قىلىپ ئوغلىغا: ــ ئوغلۇم، سەن ياخشىسى دەرەخ ئۈستىگە چىقىپ قاراپ باق، ئالتۇن زەنجىرنى شۇ يەردىن تاپالىشىڭ مۇمكىن، ــ دەپتۇ. ئوغلى دەرەخكە چىقىپ، ھېلىقى ئالتۇن زەنجىرنى راستلا شۇ يەردىن تېپىپتۇ.

ھېكمەت:

ئىشلارنىڭ يۈزەكى ئىپادىسىدىن قايمۇقۇپ قالماڭ، سىز چوقۇم يۈزەكىلىكتىن ماھىيىتىنى كۆرۈپ يېتىشىڭىز كېرەك.

ئالدىغا ئىككى قەدەم ئېلىش

بىر قېتىملىق ئۇرۇشتا، مەلۇم دۆلەتنىڭ تىنچ ئوكىيان ئۇرۇش رايونى قوماندانى يۇقىرىدىن جىددى ۋەزىپە ئىجرا قىلىش توغرىسىدىكى ئاخباراتنى تاپشۇرۇپ ئاپتۇ. بۇ قېتىمقى ۋەزىپىنىڭ خەتىرى چوڭ ئىكەن. شۇنىڭ بىلەن ئۇ قول ئاستىدىكى بارلىق ئوفىتسېرلارنى بىر يەرگە يىغىپ، ئۇزۇن بىر سەپ قىلىپ تىزىلدۇرۇپتۇ ۋە ئۇلارغا جىددى ۋەزىپە ئىجرا قىلىش توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇشنى ئوقۇپ بېرىپتۇ.

قوماندان ھەر بىر ئادەمگە تەكشى كۆز يۈگۈرتۇپ: ــ بۇ قېتىمقى ۋەزىپىنىڭ خەتىرى چوڭ، كىم بۇ ۋەزىپىنىڭ خەتىرىدىن قورقماي ئۇستىگە ئېلىشنى خالىسا، ئالدىغا ئىككى قەدەم چىقسۇن، ــ دەپتۇ.

بۇ ۋاقىتتا، بىر نەپەر مەسلىھەتچى ئۇنىڭغا ئەڭ يېڭى ئۇرۇش ئەھۋالى تېلېگراممىسىنى بېرىپتۇ، قوماندان مەسلىھەتچى بىلەن قىسقىلا پاراڭلىشىپتۇ. ئۇ گېپىنى تۈگەتكەندىن كېيىن، ئىككىنچى قېتىم قاتار سەپ بولۇپ تىزىلغان ئوفىتسېرلارغا قاراپ، قوشۇننىڭ ئاۋۋالقىدەك تۇز سەپ تۈزۈپ تۇرغانلىقىنى، بىرمۇ كىشىنىڭ ئالدىغا ئىككى قەدەم ئېلىشنى خالمايدىغانلىقىنى بايقاپتۇ. قوماندانىنىڭ غەزىپى ئۆرلەپ، گېلىنى قىرىپ تۇرۇپ: ــ ئەسكەرمىڭ كۈن بېقىلسا بىر كۈن ئىشلىتىلىدۇ. ھازىر ئەھۋال جىددىي، بىرمۇ ئادەم ئالدىغا ئىككى قەدەم ئېلىشنى خالىمامدۇ؟.... ــ دەپتۇ.

ئاخىردا، سەپنىڭ ئەڭ ياقىسىدىكى بىر كىشى: ــ دوكلات قوماندان! بىز ھەممىمىز ئالدىمىزغا ئىككى قەدەم ئالغان، شۇڭلاشقا.... ــ دەپتۇ.

ھېكمەت:
بەزى ۋاقىتتا كۆرگىنىمىزنىڭ ھەممىسى ھەقىقەت ئەمەس، شۇڭلاشقا بىر ئىشقا يولۇققاندا ئالدىراپ كەتمەسلىكىمىز، ئىشنىڭ تېگى ـ تەكتىنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىشىمىز كېرەك.

ئوخشىمىغان دۇچ كېلىش

ئۇچ ساياھەتچى بىرلا ۋاقىتتا بىر مېھمانخانىغا چۈشۈپتۇ. ئەتىگەنلىكى سىرتقا چىققىنىغان ۋاقىتتا، بىر ساياھەتچى ھاسا، يەنە بىرسى بىر كۆنلۈك ئېلىۋاپتۇ، ئۈچىنچى ساياھەتچى ھېچنېمە ئالماپتۇ. كەچتە، ھاسا ئېلىۋالغىنى يېقىلىپ كەتكەنلىكتىن پۈتۈن يەددىنى يارا، كۆنلۈك ئېلىۋالغىنى بولسا پۈتۈن بەددىنى ھۆل بولۇپ قايتىپ كەپتۇ. بىراق، ئۈچىنچىسىگە ھېچ نەرسە بولماپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئالدىنقى ئىككى ساياھەتچى غەلىتىلىك ھېس قىلىپ ئۈچىنچى ساياھەتچىدىن: ــ سىزگە نېمىشقا بىرەر ئىش بولمىدى؟ ــ دەپ سوراپتۇ. ئۈچىنچى ساياھەتچى ھاسسا ئېلىۋالغان ساياھەتچىدىن: ــ سىز نېمىشقا ھۆل بولماي، يارىلىنىپ قالدىڭىز؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ھاسا ئېلىۋالغان ساياھەتچى بولسا: ــ يامغۇر ياققان شۇ كۈنى كۆنلۈك ئېلىۋالمىغان بولساممۇ، يامغۇردىن پاناھلىنىدىغان يەر تېپىپ پاناھلانغان ئىدىم. شۇڭلاشقا ھۆل بولمىدۇم، مەن پاتقاقلىق ئەگرى ـ توقاي يولدا كېتىۋاتقان ۋاقتىمدا، ھاسىنى تۈتۈپ ماڭغان بولساممۇ، نېمىشقا تاشلىنىپ تۇرىدىكەن يېقىلىپ كەتكەنلىكىمنى بىلمەيمەن، ــ دەپتۇ.

كېيىن، ئۇ يەنە كۆنلۈك ئېلىۋالغان ساياھەتچىدىن: ــ سىز نېمىشقا يامغۇردا ھۆل بولدىڭىز ئەمما يېقىلىپ كەتمىدىڭىز؟ ــ دەپ سوراپتۇ. ئۇ: ــ شۇ كۈنى قاتتىق يامغۇر يېغىۋاتقان، مەندە كۆنلۈك بولغانلىقى ئۈچۈن، يۈرەكلىك ماڭغان ئىدىم. بىراق، قانداق بولۇپ ھۆل بولۇپ كەتكەنلىكىمنى بىلمەيمەن، مەن پاتقاقلىق ئەگرى ـ توقاي يولدا كېتىۋاتقاندا، مەندە ھاسا بولمىغانلىقتىن، تولىمۇ ئېھتىياتچانلىق بىلەن يول يۈردۈم، شۇڭلاشقا يېقىلىپ كەتمىدىم، ــ دەپتۇ.

ئۈچىنچى ساياھەتچى ئۇلارنىڭ بايانلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن كۈلۈپ كېتىپتۇ ۋە: ــ بۇ سىلەرنىڭ ھاسا ئېلىۋالغىنىڭلارنىڭ يېقىلىپ كېتىپ، كۆنلۈك ئېلىۋالغىنىڭلارنىڭ يامغۇردا قالغانلىقىڭلارنىڭ ئەكسىچە مېنىڭ ھېچ ئىش بولمىغاندەك قايتىپ كەلگەنلىكىمنىڭ سەۋەبى بولىدۇ. يول ياخشى ئەمەس ۋاقىتتا مەن ئېھتىيات بىلەن ماڭىدىم، يامغۇر ياغقان ۋاقىتتا مەن يامغۇردىن پاناھلىنىشنى ئۇنۇتمىدىم، شۇڭلاشقا مەن يېقىلىپمۇ كەتمىدىم، بۇ سىلەرنىڭ بار تۇرۇپ ئايدىلانمىغانلىقىڭلاردا، بۇ خىل ئەۋزەللىكلەر سىلەرگە باش ئاغرىقى ئېلىپ كېلىدۇ، ــ دەپتۇ.

لاياقەتلىك يار دەمچى

ئەمدىلا مەكتەپ پۈتكۈزگەن سېستىرا بىر دوختۇرخانىدا پىراكتىكا قىلىپ، ئارىلىقتا نەزەرگە ئىلىنىپ بىرەر بۆلۈمدە خىزمەتكە ئېرىشمەكچى بوپتۇ.

بىر كۈنى، ماشىنا ھادىسىسىگە يولۇققۇچى جېنى ئاران قالغان بىمارنى ئوپېراتسىيە قىلىشقا تۇغرا كېلىپ، بۇ سېستىرانى تاشقى كېسەللىكلەر بۆلۈمى ئوپېراتسىيە مۇتەخەسسىسلىكى يار دەمچىلىكىگە ئورۇنلاشتۇرۇپتۇ. ئۇ يار دەملەشمەكچى بولغان مۇتەخەسسىس بۇ دوختۇرخانىنىڭ باشلىقى ئىكەن. ئوپېراتسىيە ئاخىرلىشىپ يارا ئېغىزىنى تىكىدىغان ۋاقىتتا، سېستىرا كەسكىنلىك بىلەن دوختۇرخانا باشلىقىغا: «پىروفېسسور، بىز ئون ئىككى پارچە داكا ئىشلەتكەن، بىراق ئالقىنىمىزدا ئون بىر پارچە؟...» دەپتۇ. دوختۇرخانا باشلىقى مەنىستىمگەندەك: «ئاللىبۇرن ھەممىسىنى ئېلىپ بولدۇق، دەرھال تىكىڭلار،» دەپتۇ.

سېستىرا قارشىلىق بىلدۈرۈپ: «بولمايدۇ، بىز ھەقىقەتەن ئون ئىككى پارچە ئىشلەتتۇق،» دەپتۇ.

دوختۇرخانا باشلىقى داۋاملىق بۇيرۇق قىلىپ: «تىكىشكە تەييارلىنىڭلار،» دەپتۇ.

سېستىرا بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن: «سىز بىر دوختۇر، بۇنداق قىلىسىڭىز بولمايدۇ،» دەپتۇ.

بۇ ۋاقىتتا، دوختۇرخانا باشلىقىنىڭ كەسكىن چىرايىدا كۈلۈمسىرەش پەيدا بوپتۇ. ئۇ قولىنى كۆتۈرۈپ ئالقىنىدىكى ئون ئىككىنچى داكىنى ئېلىپ، ئۇنلۇك ئاۋازدا: «ئۇ مېنىڭ لاياقەتلىك يار دەمچىم،» دەپ ئېلان قىپتۇ.

ھېكمەت:

كىشىلىك ھاياتتا ئويلاپ باقمىغان نۇرغۇن سىناقلار بار. مەسئۇلىيەتچان بولۇش مەڭگۈلۈك توغرا تالالاش.

ئىشەنچسىزلىك ۋە ئەدەپسىزلىك

خەن سۇلالىسى دەۋرىدە چېن شىن ئىسىملىك بىر ئادەم ئۆتكەن بولۇپ، ئەمەلدارلىقىنى دۇرۇس، پاك يۈرگۈزگەچكە، شۇ يەردىكى ئەمەلدارلار ۋە پۇقرالار ئۇنىڭ ئىنتايىن ھۆرمەتلەيدىكەن.

بىر قېتىم، ئۇ بىر دوستىنى ئۆيىنىڭ ئالدىدىكى دەرەخنىڭ ئەتراپىدا ئەتىسى چۈشكە ۋاقتى بىلەن ئۇچرىشىشقا تەكلىپ قىلىپ قويۇپتۇ.

ئەتىسى چېن شىن بالدۇرلا كېلىپ، ئۇ خېلى ئۇزۇن ساقلىغان بولسىمۇ، دوستى

كەلمەيتۇ. ئۇ شۇ تەرىقىدە چۈشتىن كېيىن بولغۇچە ساقلايتۇ.

چېن شىن كەتكەندىن كېيىن، ئۇنىڭ دوستى دەرەخ ئاستىغا كېلىپ، ئۇنىڭ قايىسىنىمۇ تاپالماي سەپراسى ئۆرلەشكە باشلايتۇ. ئۇ چېن شىنىنىڭ ئىشىك ئالدىدا ئويناۋاتقان ئوغلىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭغا قاراپ: ــ ئادەم ئەمەس مەخلۇق! بىللە بېرىشقا دېيىشىپ قويغان تۇرساق ساقلىماي كېتىپ قالغىنىنى، ــ دەپ ۋايسايتۇ.

شۇ ۋاقىتتا، چېن شىنىنىڭ ئەمدىلا يەتتە ياشقا كىرگەن بالىسى ئۇ كىشىنىڭ ئېغىزى بېسىقماندىن كېيىن ئۇنىڭغا قاراپ: ــ ۋاقىتقا رىئايە قىلماي كېلىش ئىشەنچسىزلىك، بالىغا ئۇنىڭ دادىسىنى تىللاپ بېرىش بۇ بىر ئەدەپسىزلىك!ــ دەپتۇ.

ھېلىقى كىشى بۇ گەپنى ئاڭلاپلا خجىللىققا پېتىپتۇ.

ھېكمەت:

پەقەت گېپىدە تۇرالايدىغان كىشىلەرلا ئاندىن باشقىلارنىڭ ھۆرمىتى ۋە قەدىرلىشىگە ئېرىشەلەيدۇ.

سەپداش ئاتقان ئوق

ئىككىنچى دۇنيا ئۇرۇش مەزگىلىدە، ئىككى جەڭچى بىر كىچىك بازاردىن چىقىپ، ئىددىي جەڭ ئىچىدە قوشۇندىن ئايرىلىپ قاپتۇ.

ئىككىيلەن ئورمانلىقتا مەڭ جاپادا بىر بۇغىنى ئېتىپ، بۇغا گۆشى بىلەن نەچچە كۈننى ئۆتكۈزۈپتۇ. بىر قانچە كۈنگىچە ئۇلار يېمەكلىك تاپالماي، پەقەت ئېشىپ قالغان ئازغىنە بۇغا گۆشىنى ياش جەڭچى مۇرىسىگە ئارتىپ يول يۈرۈپتۇ.

بۇ ۋاقىتتا، ئۇلار يەنە دۇشمەن قوشۇنلىرىغا ئۇچراپ قېلىپ، ئىددىي جەڭ قارقىلىق، ئەپچىللىك بىلەن دۇشمەن قوشۇنىنى تارمار قىپتۇ. ئۇلار ئۆزلىرىنى ئىزغىتەر رايونغا كەلدۇق دەپ قارىغاندا، تۇيۇقسىز مىلتىق ئاۋازى ئاڭلىنىپ، ئالدىدىكى ياش جەڭچىنىڭ مۇرىسىگە ئوق تېگىپتۇ.

ئارقىسىدىكى جەڭچى يۈگۈرۈپ كېلىپ سەپدىشىنى قۇچاقلاپتۇ ۋە كۆڭلىكىنى يىرتىپ يارا ئېغىزىنى تېڭىپ قويۇپتۇ. كەچقۇرۇنلۇقى ئۇلار ئاچلىققا بەرداشلىق بېرەلمەي، كېچىنى ئۆتكۈزەلمەيدىغان بولدۇق دەپ قاراپتۇ. بىراق ھېچكىممۇ ئېشىپ قالغان بۇغا گۆشىنى يېمەپتۇ. ئىككىنچى كۈنى قوشۇن ئۇلارنى تېپىپتۇ.

ئەمەلىيەتتە، يارىلانغان جەڭچى ئۆزىنىڭ سەپدىشى تەرىپىدىن قۇچاقلانغان چېغىدا، ئۇنىڭ قولى تېڭىپ كېتىپتۇ. ئۇ سەپدىشىنىڭ ئانىسىنى ئويلاپ ياشاپ قالماقچى بولغانلىقىنى، بىلىپتۇ. شۇڭلاشقا ئۇ سەپدىشىغا يول قويۇپتۇ. ئۇلار يۈرتىغا قايتىپ بارغاندىن كېيىن، سەپدىشىنىڭ ئانىسى ئۇنىڭ ھەمراھىنىڭ كېلىشىنى ساقلىمايلا ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ. ئۇلار بىرلىكتە ئانىسىغا تەزىيە بىلدۈرۈپتۇ. شۇ كۈنى سەپدىشى ھۆكۈنۈپ تۇرۇپ، ئۆزىنىڭ سەپدىشىغا ئېيتالمىغانلىقىنى كەچۈرۈشنى ئۆتۈنۈپتۇ.

ھېكمەت:
دۇنياغا ئازراق ئۆچمەنلىك ۋە بەختسىزلىك قالدۇرغان، كۆپرەك مېھرىبانلىق، ئاق كۆڭۈللۈك ۋە ئىناقلىق قالدۇرغان كىشى يۈكسەك ھۆرمەتكە سازاۋەر كىشىدۇر.

بۇرگە بىلەن پىت

بىر پىت يىل بويى باينىڭ كارىۋىتىدا ياشايدىكەن، ئۇنىڭ قان سۈمۈرۈش ھەرىكىتى تولىمۇ ئاستا بولغاچقا، باي ئۇنى بايقىيالماپتۇ.

بىر كۈنى، بۇرگە پىتنى زىيارەت قىلغىلى كەپتۇ. پىت بۇرگىگە قارشى ئالدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپتۇ ۋە ئارقىدىن تەشەببۇسكارلىق بىلەن ئۇنىڭغا چۈشەندۈرۈپ: ــ بۇ باينىڭ كارىۋىتى تولىمۇ يۇمشاق، قېنى تاتلىق، بۈگۈن ئاخشام سەن قانغۇچە چېقىۋالالايسەن!ــ دەپتۇ. بۇنى ئاڭلاپ بۇرگىنىڭ شۇلگەيلىرى ئېقىپ كېتىپتۇ.

باي چۈش كۆرۈپ ئۇخلاۋاتقاندا، نەپسى تاقىلداپ تۇرالمايۋاتقان بۇرگە باينىڭ بەدىنىگە سەكرەپ چىقىپ قاتتىق بىرنى چېقىپتۇ. باي ئويغىنىپ دەرغەزەپكە كېلىپ، مالايغا قاراپ بېقىشنى ئېيتىپتۇ. بۇ چاغدا بۇرگە بىرلا سەكرەپ قېچىپتۇ، بىراق ئاستا ـ ئاستا كېلىۋاتقان پىت قۇربانلىققا ئايلىنىپتۇ.

ھېكمەت:
كۈندىلىك تۇرمۇشتا دوست تالىلاش ئەڭ مۇھىم، ياخشى دوست زور بايلىق، ئۇ سىزگە ھەر ۋاقىت مەنپەئەت يەتكۈزىدۇ. يامان دوست بىر ئاپەت بولۇپ، زىياندىن باشقا نەرسە ئېلىپ كەلمەيدۇ.

مەغلۇپ بولغان كىچىك شىر

بىر كىچىك شىر بولۇپ، ئۆزىگە تولىمۇ تەمەننا قويىدىكەن. ئۇ باشقىلاردىن ئادەم ئەڭ ئەسكى ھايۋان دەپ ئاڭلاپ، راسا بىر ئەدىپىنى بېرىشنى ئويلاپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن كىچىك شىر ئۆيدىن ئايرىلىپ ئادەم ئىزدەشكە باشلاپتۇ. يولدا كېتىۋېتىپ ئۇ ئورۇق بىر ئېشەكنى ئۇچرىتىپتۇ، ئېشەكنىڭ دۈمبىسى تايىقى زەربىسىدىن يېغىر بولۇپ كەتكەن ئىكەن. ئۇ ئېشەكتىن: ــ سەن ئادەمنى كۆرۈپ باققانمۇ؟ ئاڭلىسام ئۇنى بەك ئەسكى دەيدىغۇ؟ــ دەپ سوراپتۇ.

ئېشەك پات ـ پات ئارقىسىغا قاراپ قويۇپ: ــ ئۇ ھەقىقەتەن بىر ۋەھشىي مەخلۇق، ئۇ ھەر كۈنى مېنىڭ ئالغاندىن سىرت، يەنە دائىم تۆگىمەن تارتقىلى سالىدۇ، تارتالمىسام قامچىسى بىلەن راسا ساۋايدۇ. ھە، راست، ئۇ ئالدىدىلا قالدى. مەن بايانتىن

ئۇنىڭ ئالىقىنىدىن قېچىپ چىقتىم، ــ دەپلا ئالدىراپ ــ تېنەپ قېچىپ كېتىپتۇ.

كىچىك شىر داۋاملىق ئالدىغا قاراپ مېڭىپتۇ. ئۇزۇن ئۆتمەي، ھېرىپ مادارى قالمىغان بىر تۆگە شىر تەرەپكە قاراپ كەپتۇ. شىر ئۇنىڭدىن: ــ سەن ئادەمنى كۆردۇڭمۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

تۆگە: ــ مېنىڭ ئارقامدىلا قالدى. ئۇ ئوخلاپ قالغان ۋاقىتتا مەن قېچىپ چىقتىم، ــ دېپ جاۋاب بېرىپلا بەدەر قېچىپتۇ. كىچىك شىر بىر ئاز ماڭغاندىن كېيىن، ئادەمنى ئۇچراتتىم: ــ سەن ئادەم بولامسەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ئۇچرىغان ئادەم: ــ مەن بىر ياغاچچى، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. كىچىك شىر ئارقىدىنلا: ــ ياغاچچى دېگەن نېمە ئىش قىلىدىغان نەرسە؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ياغاچچى كىچىك شىرغا كۆلۈپ تۇرۇپ: ــ ياغاچچى دېگەن ئۆي سالىدۇ، مانا مەن تۇرغۇن چىرايلىق ئۆيلەرنى سالغان. مەن ساڭا بىر ئۆي ياساپ بېرەي، سەن چوقۇم ياقتۇرۇپ قالىسەن، ــ دەپتۇ.

ياغاچچى گېپىنى تۈگىتىپلا سايمانلىرىنى ئېلىپ، ناھايىتى تېزلا بىر ياغاچ قاپنى ياساپ پۈتتۈرۈپتۇ. ياغاچچى كىچىك شىرغا: ــ سەن ئۆيگە كىرىپ سىناپ باق، چوڭ ــ كىچىكلىكى قانداقراق بوپتۇ، مەن بىر كۆرۈپ باقاي. مەن چوقۇم ساڭا ئۆلچەملىك قىلىپ ياساپ بېرىشىم كېرەك، ــ دەپتۇ. شۇنداق قىلىپ، كىچىك شىر قاپنىڭ ئىچىگە كىرىپتۇ. ئارقىدىنلا ياغاچچى: ــ قۇيرۇقىڭنىمۇ ئىچىگە تىق، ــ دەپتۇ. شىر قۇيرۇقىنىمۇ ئىچىگە تىقىۋاپتۇ. ياغاچچى ناھايىتى تېزلىك بىلەن قاپنىڭ ئېغزىنى ئېتىۋالغاندىن كېيىن، مىخلاپ ئېتىۋېتىپتۇ.

ئېشەك بىلەن تۆگە بىر ئاز ماڭغاندىن كېيىن، قورساقلىرى ئېچىپ كېتىپتۇ. ئۇلار ئادەم بار يەر ياخشىراق ئوخشايدۇ، ھېچ بولمىسا ئاچ قالمايدىكەنمىز دېگەننى ھېس قىلىپ، ئادەمنىڭ قېشىغا قايتىپ كەپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئادەم قاپنى تۆگىگە ئارتىپ، ئېشەكنى مىنىپ يەنىلا يولىغا راۋان بوپتۇ.

ھېكمەت:

«ئۆزۈڭنىمۇ ـ ئۆزگىنىمۇ بىلىڭ يېڭىلمەيسەن». دۇشمەننىڭ ئەھمىيىتى كۈچىنى ئېنىق بىلمەي تۇرۇپ، ئۇنىڭ ياخشىسى يەڭگىللىك بىلەن ھەرىكەت قىلما.

سەممىي دانىشمەن

خان ئېغىر كېسەلگە مۇپتىلا بولۇپ، ساقىيىشتىن ئۈمىدىنى ئۈزۈپتۇ. ئۇ ۋەزىرلىرىگە: ــ مەن سىلەرنىڭ ماڭا بولغان كۆز قارىشىڭلارنى بىلگۈم بار. سىلەرچە مەن قانداقراق پادىشاھ؟ سىلەر ماڭا ھەقىقىي گەپنى قىلىشىڭلار كېرەك. قىلچىمۇ يوشۇرماسلىقىڭلارنى تەۋسىيە قىلىمەن. شۇنداق قىلساڭلار مەن سىلەرنىڭ ھەر

بىرىڭلارغا بىر مەرۋايىت تاش ھەدىيە قىلىمەن، ــ دەپتۇ.

ۋەزىرلەر بىر ــ بىرلەپ پادىشاھنىڭ ئالتۇن كۆرسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ، پادىشاھنى ماختاش سۆزلىرى بىلەن كۆككە كۆتۈرگىلى تۇرۇپتۇ. نۆۋەت بىر دانىشمەنگە كەلگەندە ئۇ پادىشاھقا: ــ مەن سۆز قىلماسلىقنى خالايمەن، چۈنكى ھەقىقەتنى سېتىۋالغىلى بولمايدۇ، ــ دەپتۇ.

پادىشاھ: ــ ئەگەر سۆزلىمىسەڭ، ساڭا ئىنئام بەرمەيمەن، سەن پەقەت كۆڭۈل قارىشىڭنى سۆزلىسەڭلا بولدى، ــ دەپتۇ.

دانىشمەن پادىشاھقا قاراپ قويۇپ، تەمكىنلىك بىلەن: ــ ئالىيلىرى، سىزگە بولغان كۆز قارىشىمنى ئېيتىشقا ئىجازەت بېرىشىڭىزنى سورايمەن. ئولتۇرغان ھەممىزنىڭ ئوخشاش ئاجىز تەرەپلىرىمىز ھەم كەمچىلىكىمىز بار. سىزنىڭ ئۆتكۈزگەن خاتالىقىڭىز ئېغىر ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقاردى. ئەمەلىيەتتە پۈتۈن مەملىكەت بويىچە باج ــ سېلىقنىڭ كۆپلۈكىدىن ئاۋام غۇلغۇلا قىلىشۋاتىدۇ. مەن سىزنى خەلق ساريىنى رېمونت قىلىش، زىياپەت قاتارلىق تەرەپلەردە بەكلا ئىسراپخور دەپ قارايمەن، ــ دەپتۇ.

دانىشمەننىڭ تەنقىدى پادىشاھنى چۆچۈتۈپ، ئۇنى چوڭقۇر ئويغا سالىپتۇ. ئاخىرىدا ئۇ ھەر بىر ۋەزىرگە مەرۋايىت تاش ئىنئام قىلىش بىلەن بىرگە ھېلىقى دانىشمەننى باشقا ۋەزىرلىككە تەيىنلەپتۇ.

ئەتىسى، بىر قىسىم خۇشامەتچىلەر خانىنىڭ ئالدىغا كېلىپ: ــ ئالىيلىرى، سىزنى بەرگەن مەرۋايىت تاشلار ساختا ئىكەن، ــ دەپتۇ.

پادىشاھ جاۋاب بېرىپ: ــ بۇنىسى ماڭا ئايان، مېنىڭ سىلەرگە دەپ قويىدىغىنىم ئاشۇ مەرۋايىت تاشلار سىلەرنىڭ سۆزۈڭلارغا ئوخشاش يالغان، ــ دەپتۇ.

ھېكمەت:

سەمىمىلىك بىر خىل ئېسىل ئەخلاق، سەممىي كىشىلەر باشقىلارنىڭ ماختىشىغا سازاۋەر بولىدۇ.

گۈمانخور ئايال

بىر خانىم دائىم يولدىشىدىن گۈمانلىنىپلا يۈرىدىكەن. بىر كۈنى ئۇ ھۆسەن گۈزەللەشتۈرۈش ئورنىدا چاچ يۇدۇرۇۋاتقاندا، ھۆسەن گۈزەللەشتۈرگۈچى خادىم ئۇنىڭغا شۇنداق دېدى: ــ مەن يېقىندىن بېرى يولدىشىڭىزنىڭ سىرتتا ئوينىغىلى يۈرگەنلىكىنى كۆرۈپ قالدىم، كۆپرەك ئېھتىيات قىلىڭ جۇمۇ! ــ دەپتۇ.

ئۇ جىددىيلەشكەن ھالدا: ــ مەن قانداق قىلىشىم كېرەك؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ھۆسەن گۈزەللەشتۈرگۈچى ئۇنىڭغا: ــ سىز شەخسى رازۇبدچىكتىن بىرنى تەكلىپ

قىلىپ، ئۇنىڭ نېمە ئويۇن ئويناۋاتقانلىقىنى بىلىپ بېقىڭ. ــ دەپ مەسلىھەت بېرىپتۇ. خانىم شۇ ھامان يۇقىرى مائاش بىلەن بىر شەخسىي رازۋېدچىك ياللاپتۇ.

ئىككىنچى كۈنى رازۋېدچىك ئۇنىڭغا دوكلات قىلغاندا، تەقەززالىق بىلەن: ــ يولدىشىم تۇنۇگۈن چۈشتىن بۇرۇن قەيەرگە باردى؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ بىر كىيىم ـ كېچەك دۇكىنىغا، ئايالىلار ئايبغى مەخسۇس سېتىش دۇكىنىغا، يەنە بىر ئالىي دەرىجىلىك ھۆسن گۈزەللەشتۇرۇش ئورنىغا... ــ باردى دەپتۇ رازۋېدچىك.

خانىم تېخىمۇ جىددىيلىشىپ: ــ نېمە ئىش قىلغىلى باردى؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

رازۋېدچىك: ــ ئۇ سىزنىڭ ئىزىڭىزغا چۈشۈپتىكەن، خانىم، ــ دەپتۇ.

ھېكمەت:

سىز باشقىلارغا قانداق قارىسىڭىز، باشقىلارمۇ سىزگە شۇنداق مۇئامىلە قىلىدۇ. بىز دۇنياغا گۈزەللىك بىلەن باقساق، دۇنيانىڭ ھەممىسىگە ئېرىشەلەيمىز.

ئۇماچ تەقسىملەش

يەتتە كىشى بىر ئۆيدە تۇرۇپ، ھەر كۈنى بىر قازان ئۇماچنى بۆلۈشۈپ ئىچىدىكەن. ئادەم سانى كۆپ بولغاچقا دائىم تويغۇدەك يېيەلمەيدىكەن. بىر كۈنى ئۇلار ئۇماچنى تەقسىملەشتە، ھەر كۈنى بىر ئادەم نۆۋەت بىلەن تەقسىملەيدىغان بوپتۇ. شۇنداق قىلىپ بىر ھەپتىدىن بېرى، ئۇلار ئۆزلىرى ئۇماچ تەقسىملەيدىغان كۈندە بىر قېتىم تويۇۋالمىدىغان بوپتۇ.

كېيىن، ئۇلار بۇ خىل ئۇسۇلنىڭ ئانچە ياخشى ئەمەسلىكىنى ھېس قىلىشىپ، ئەخلاقى دۇرۇس بىر كىشىنىڭ ئۇماچ تەقسىملىشىنى تەۋسىيە قىپتۇ. بىراق بۇنىڭغا بىلەن مەسىلە تېخىمۇ ئېغىرلىشىپ كېتىپتۇ. كۆپچىلىك بارلىق ئاماللار بىلەن ئۇماچ تەقسىملەيدىغان كىشىگە ياخشىچاق بوپتۇ.

بىر مەزگىلدىن كېيىن، كۆپچىلىك ئۇچ ئادەم بىر گۇرۇپپا بولۇپ ئۇماچ تەقسىملەش دائىمىي كومىتېتى ۋە تۆت ئادەم بىر گۇرۇپپا بولۇپ باھالاش كومىتېتى تەشكىللەپتۇ. بىراق، ئۇلار دائىم تالاش ـ تارتىش قىلىشىپ، ئۇماچ سوۋۇپ قالغاندا ئىچىشىپتۇ.

ئەڭ ئاخىرى، كۆپچىلىك ئەچىل بىر چارە تېپىپ چىقىپتۇ يەنە: «يەتتە كىشى نۆۋەت بىلەن ئۇماچ تەقسىملەش، بىراق ئۇماچ تەقسىملىگۈچى چوقۇم باشقىلار تاللاپ بولغاندىن كېيىن، ئېشىپ قالغان ئەڭ ئاخىرىدىكى بىر قاچا ئۇماچنى ئىچىشى كېرەك» ئىكەن.

ئاقىۋەت ئۆزى گەرچە ئاز يېسىمۇ، ھەر بىر كىشىگە تەڭ تەقسىملىگەنلىكتىن كۆپچىلىك خۇشال ـ خۇرام كۈن ئۆتكۈزۈپتۇ.

ھېكمەت:
پەقەت بىر ئادەل تۇزۇم ئورنىتىلغاندا، كىشىلەر ئاندىن ھەمكارلىقنى ئوڭۇشلۇق تاماملىيالايدۇ.

تەنقىدلەش ئوبيېكتى

بىر ئات مىنىۋالغان كىشى كەچقۇرۇنلۇقى يولبويىدىكى مېھمانخانىغا كىرىپتۇ. تۇن كېچە، كىشىلەرنىڭ ھەممىسى تاتلىق ئۇخلاۋاتقاندا، بىر ئوغرى ئاتنى ئوغرىلاپ كېتىپتۇ.

ئىككىنچى كۈنى ئەتىگەندە، يولۇچى ئاتنىڭ ئوغرىلانغانلىقىنى بايقاپ، ئاتقا تولىمۇ ئىچ ئاغرىپتۇ.

بۇ ۋاقىتتا، مېھمانلار ئۆيدىن چىقىپ، ئۇنىڭ ئەترابىدا مۇنازىرە قىلىشىنى باشلاپتۇ.

ــ سەن نېمانداق دۆت، ئاتنى ئېغىلىنىڭ سىرتىغا باغلاپ قويساڭ، ئوغرىلىماي قالامدۇ؟

ــ تېخىمۇ دۆتلۈك قىلغىنى، ئاتنىڭ پۇتىنى باغلاپ قويماپتۇ ئەمەسمۇ؟

يولۇچى قايمۇقۇپ سارىڭ بولاي دەپ قاپتۇ. ئۇ ئاخىرى: ــ دوستلار سىلەر نېمىشقا ئارقا ــ ئارقىدىن مېنى ئەيىبلەيسىلەر، ئەجەبا مەن ئات ئوغرىسىمۇ؟ ئەجەپلىنەرلىكى، ئات ئوغرىسىنى بىرەرسىڭلارمۇ ئەيىبلىمەمسىلەر!ــ دەپ ۋارقىراپتۇ.

ھېكمەت:
مۇنازىرىلەشكەندە ئوبيېكتنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىش كېرەك، ئوبيېكتنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋالغاندا، ئاندىن كىشىنى قايىل قىلغۇدەك نەتىجىگە ئېرىشكىلى بولىدۇ.

رەخت دۇكىنىدىكى قىسقا مېتىر

ئىلگىرى، بىر رەخت دۇكىنىنىڭ خوجايىنى ئادەتتىكى ئۆلچەملىك مېتىردىن سەل قىسقىراق ياغاچ مېتىرنى ئىشلىتىدىكەن. بىر كۈنى، ئۇ دۇرۇس سودىگەر بولۇشنى ئويلاپ، قىسقا ياغاچ مېتىرنى ئالماشتۇرۇۋېتىپتۇ. بىراق، ئۇ باشقا دۇكانلارنىڭ قانداقراق تىجارەت قىلىۋاتقانلىقىنى بىلىپ باقماقچى بوپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن ئۇ باشقا بىر رەخت دۇكىنىغا كىرىپ خوجايىن ئالدىراش ۋاقىتتىن پايدىلىنىپ، ئۆزى ئوغرىلىقچە ئىلىپ كەلگەن يىپ بىلەن دۇكاندىكى مېتىرنى ئۆلچىۋاپتۇ. ئۇ ئۆيگە قايتىپ ئۆلچەملىك مېتىر ئىشلەتكەندە، باشقا سودىگەرلەر ئىشلەتكەن مېتىرنىڭ ئۇزۇنىڭ دۇكىنىدىكى مېتىردىن قىسقا ئىكەنلىكىنى بايقاپ

قاپتۇ. ئۇ ھېچبولمىغاندا بۇ دۇكان خوجايىنىدىن ئازراق بولسىمۇ ئۇزۇنراق مېتىر ئىشلىتىدىكەنمەن، دەپ ئويلاپتۇ.

شۇنداق بىلەن، ئۇ ۋىجدانىنى بىر ياقتا چۆرۈپ تاشلاپ، ئاۋۋالقى قىسقا مېتىرنى تېپىۋاپتۇ.

ھېكمەت:

بىر قىسىم كىشىلەر ئەيىبلەشكە، تەنقىدكە ئۇچرىغاندا، ھەمىشە دىققەت - نەزىرىنى باشقىلارغا تىكىدۇ. باشقىلارنىڭ ئۆزىدىن چوڭراق خاتالىق ئۆتكۈزگىنىنى بايقىغان ۋاقتىنا، ئۆزى - ئۆزىگە تەسەللى بېرىپ ئاۋۋالقىدەك يۈرىدۇ.

ئايال غوجايىن ۋە ئايال خىزمەتكار

غوجايىن بىر ئايال خىزمەتكارنى تەكلىپ قىلىپ، ئۇنىڭغا كېيىنكى ھەپتىنىڭ بىرى رەسمىي ئىشقا چۈشۈشنى ئېيتىپتۇ، ئاندىن ئۇ ئايال خىزمەتكارنىڭ بۇرۇنقى ئايال غوجايىنىغا تېلېفون بېرىپ خىزمەتكارنىڭ ئەھۋالىنى سۈرۈشتە قىپتۇ. نەتىجىدە ئۇ ھەقىقەتەن كۆپ ماختاش سۆزلىرىنى ئاڭلاپتۇ.

ئايال خىزمەتكار ئىشقا چۈشكەن تۇنجى كۈنى، ئايال غوجايىن ئۇنىڭغا: — نەچچە كۈن ئىلگىرى، مەن سېنىڭ بۇرۇنقى ئايال غوجايىنىڭغا تېلېفون بەردىم، ئۇ ماڭا سېنى تولىمۇ سەمىمىي، ئىشەنچىلىك، قورۇغان تائاملىرى بەك ئوخشايدۇ ھەم بالىلارمۇ ئۇنىڭغا ئامراقلىق قىلىدۇ. بىردىنبىر كەمچىلكى ئۆي ئىشلىرىدا ئانچە دىققەت قىلمايدۇ، ئۆيىڭچى دائىم مەينەت تۇرىدۇ، — دېدى. بىراق مەن ئۇنىڭ بۇ گېپىگە ئانچە ئىشىنىپ كەتمىدىم. چۈنكى، سېنىڭ كىيىنىشىڭدىن تازىلىقنى تولىمۇ سۆيىدىغانلىقىڭ چىقىپ تۇرىدۇ، مەن سېنىڭ ئۆينى رەتلىك، پاكىز تۇتالايدىغانلىقىڭغا ئىشىنىمەن، — دەپتۇ.

ئايال خىزمەتچى ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن ھەقىقەتەن تەسىرلىنىپتۇ. ئۇنىڭدىن باشلاپ ئەستايىدىللىق بىلەن ئىشلەپ، ئۆيگە چاڭ - توزان قوندۇرماپتۇ.

شۇنداق قىلىپ ئۇلار ئىجىل، خۇشال - خۇرام بىرگە ئۆتۈپتۇ.

ھېكمەت:

بىر ئادەمنى ماختاش ۋە ئىلھام بېرىشتىن ئىبارەتكەن نەتىجە تەنقىد ۋە تىللاشتىن ياخشىراق ئۇنۇم بېرىدۇ.

ھۆسن تۇزەشتىن پەيدا بولغان كۈلۈمسىرەش

ھەمىشە ئۆزى يالغۇز يۈرىدىغان، ھېچقانداق دوستى يوق دەلدۇش بىر يىگىت بار ئىكەن.

بىر كۈنى، ئۇ، ناۋادا چىرايىمدا ھەر چاغ تەبەسسۇم يېغىپ تۇرسا چوقۇم دوست تۇتالايمەن، دەپ ئويلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ، بىر ھۆسن تۇزەش دوختۇرخانىسىغا بېرىپ، ئوپېراتسىيە قىلدۇرۇپ، مەڭگۈلۈك تەبەسسۇمغا ئېرىشمەكچى بوپتۇ. ئوپېراتسىيەدىن كېيىن ئۇ تولۇپ تاشقان ئىشەنچ بىلەن كىشىلەر ئارىسىغا كەپتۇ. بىراق يەنىلا ھېچكىم ئۇنىڭغا پەرۋا قىلماي، ئەكسىچە بارغانسېرى يىراقلىشىپتۇ. چۈنكى، ئۇنىڭ ھەر ۋاقىت چىرايى كۈلۈمسىرەپ يۈرگەن بىلەن قەلبى يەنىلا كۈلمەپتۇ. كىشىلەر ئۇنى «ئەخمەق» ئىكەن دەپىشىپتۇ.

ھېكمەت:

بىر كىشى قەلبىدىن خۇشال بولغاندا، ئۇنىڭ چىرايىدا ئەكس ئېتىدىغىنى ھەقىقىي كۈلۈمسىرەش، ئەكسىچە، چىرايىڭىز گۈزەللىكتە تەڭداشسىز بولغان بىلەن يەنىلا ئوخشاش باشقىلارنىڭ نەزىرىدىن قالسىز.

چوڭ قاپاق

بىر كىشى ئادەتتە كۆپرەك كىتاب ئوقۇيدىكەن، شۇنىڭ ئۈچۈن ئۆزىنى قالتىس چاغلاپ، باشقىلارنى كۆز قىرىغىمۇ ئىلىپ قويمايدىكەن، باشقىلار ئىش بىجىرگەندە ئۆزىنىڭ كۆز قارىشى بويىچە قىلىشنى تەلەپ قىلىپ، باشقىلارنىڭ پىكىرىنى ئاڭلاپمۇ قويمايدىكەن.

بىر كۈنى، بىر كىشى ئۇنى كۆرگىلى كەپتۇ ھەمدە: ــ مەن ئىلگىرى سىزنىڭ تولىمۇ بىلىملىك ئىكەنلىكىڭىزنى ئاڭلىغان، بۈگۈن سىزنى زىيارەت قىلغىلى كېلىشىم، ئالدىراپ يولغا چىقىپ، بىرەر ئالاھىدە سۆزۈغات تەييارلىيالمىدىم، پەقەت بىر قاپاق ئالغاچ كەلدىم، بۇ قاپاق تاشتەك قاتتىق، پوستىنىڭ قاتتىقلىقىدىن قاپاق ئېچىمۇ پىشىپ كەتكەن، بۇنداق قاپاق تولىمۇ ئاز ئۇچرايدۇ، قېنى، لايىقىڭىزدا بولمىسىمۇ قوبۇل قىلارسىز، ــ دەپتۇ.

ھېلىقى كىشى گەپنىڭ مەنىسىنى چۈشەنمەيلا: ــ بۇ قاپاق شۇنچە قاتتىق تۇرسىمۇ ئۇنى يا سۇ ئۈسىدىغان ساپلىق قىلىشقا بولمىسا، ئىچى قۇرۇق بولمىغاچقا، ھەتتا ئۇنىڭدا چاي ئىچكىلىمۇ بولمىسا، بۇنداق كېرىكى يوق نەرسىنى، مەن نېمە قىلىمەن؟ ــ دەپتۇ.

ھېلىقى كىشى ئۇنىڭغا: ــ ناۋادا، ئادەم مۇشۇ قاپاقتا ئوخشاپ قالسا، ئۇنىڭ نېمە كېرىكى بولسۇن؟ ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

ھېكمەت:
بىزنىڭ ئۆزىمىزگە نسبەتەن تۇغرا بىر تونۇشىمىز بولۇشى، ھەرگىزمۇ ئۆزىمىزگە تەمەننا قويماسلىقىمىز، ئۆزىمىزنى تۆۋەنمۇ كۆرمەسلىكىمىز كېرەك. شۇنداق قىلغاندا بىز باشقىلارنىڭ مەدھىيىسىگە سازاۋەر بولالايمىز ھەمدە ئۆزىمىزنى تەرەققىي قىلدۇرالايمىز.

چىغ قالپاق

بىر ياش يىگىت كىتابنى كۆپ ئوقۇيدىغان بولۇپ، شۇ يەردىكى كىشىلەر ئۇنى ھۆرمەتلەيدىكەن، كېيىن ئۇ باشقا بىر دۆلەتكە ئىشلىمەكچى بولۇپ مېڭىپتۇ. بۇ دۆلەتنىڭ پادىشاھى ئۇنى شەخسەن كۈتۈۋالماقچى بوپتۇ.

ئۇ يۇقىرىغا قارىغاندا توساتتىن چىغ قالپىقى مايماق كىيىلىپ قاپتۇ، بىراق ئۆزى بۇنى ھېس قىلالماپتۇ. پادىشاھ ئۇنىڭدىن: ــ سەن ئادەتتە قانداق كىتابلارنى ئوقۇدۇڭ؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ ھەممىسى دۆلەتنى ئىدارە قىلىشنىڭ قائىدىلىرى، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ياش يىگىت.

پادىشاھ كۈلۈپ تۇرۇپ: ــ سەن ئۆزۈڭنىڭ چىغ قالپىقىڭنى ئوڭشاپ كىيەلمىسەڭ، دۆلەتنى ئىدارە قىلىشنى سۆزلىمەيلا قوي! ــ دەپتۇ. نەتىجىدە ئۇ قوبۇل قىلىنماپتۇ.

ھېكمەت:
قورسىقىدىكى كىچىككىنە ئۇماچقا تايىنىپ چوڭ سۆزلىگەن كىشىلەر ئەھمىيەتسىز ئېغىزىدا شەھەر ئېلىشقا ماھىر كىشىلەردۇر.

ھۆل ياغاچتا ئۆي سېلىش

بىر ئادەم ئۆي سېلىش ئۈچۈن، ئۆز تەۋەلىكىدىن بىر توپ ياغاچنى كېسىپ كەپتۇ. ئۇ بۇ ياغاچلارنى ئەمدىلا يۆتكەپ بولۇپ، ھۇنەرۋەنلەرنى تېپىپ، تېزدىن ئىش باشلاشقا بۇيرۇپتۇ.

ھۇنەرۋەنلەر ئەمدىلا كېسىلىپ كەلگەن دەرەخلەرگە قاراپ باش لىڭشىتىشقا باشلاپتۇ. ئاندىن بىرسى: ــ بىز ھازىر ئىش باشلىيالمايمىز، چۈنكى بۇ ياغاچلار ئەمدىلا كېسىلىپ كېلىنگەن بولغاچقا سۇ تەركىبى كۆپ، ئۆي سالغاندىن كېيىن ئاسان قېيىپ كېتىدۇ. دەسلەپتە، بۇ خىل ياغاچتا سالغان ئۆي بىلەن قۇرۇق ياغاچتا سالغان ئۆينى سېلىشتۇرغاندا ئانچە پەرقلەنمەيدۇ. بىراق، ۋاقىت ئۆزارغانچە، ھۆل ياغاچتا سالغان ئۆي ئاسان ئۆرۈلۈپ كېتىدۇ، ــ دەپتۇ.

ھېلىقى كىشى ھۇنەرۋەننىڭ گېپىگە پەرۋاسىز، سوغۇق كۈلۈپ قويۇپ: ــ سېنىڭ

گېپىڭچە، ياغاچ ئاسان قېيىپ كېتىدۇ، شۇنداقمۇ؟ بىراق سەن ھۆل ياغاچ قۇرۇسا چېكىيدىغانلىقىنى، لاي قۇرۇسا يەڭگىللەيدىغانلىقىنى ئويلاپ باقتىڭمۇ؟ ئۆي سېلىپ بولۇپ ئۇزۇن ئۆتمەي ياغاچ ۋە لايلار قۇرۇشقا باشلايدۇ. ئۇ ۋاقىتتا قۇرۇغان ياغاچ يەڭگىل لاينى كۆتەرەلەيدۇ، نېمە دەپ ئۆرۈلۈپ چۈشكۈدەك؟ ــ دەپتۇ.

ھۇنەرۋەن ئۇنىڭغا قانداق جاۋاب بېرىشنى بىلەلمەي قاپتۇ. چۈنكى، ئۇلار پەقەت ئەمەلىيەت جەريانىدىلا ھۆل ياغاچتا سېلىنغان ئۆينىڭ ئۆمرىنىڭ ئۇزۇن بولمايدىغانلىقىنى چۈشىنىدىكەن. شۇنىڭ بىلەن ھۇنەرۋەنلەر ئامالسىزلىقتىن ئۇنىڭ دېگىنى بويىچە ئىش باشلاپتۇ.

ئۇلار بارلىق قىينىچىلىق ۋە قولايسىزلىقلارنى يېڭىپ، ئۆلچەملىك ياسالغان ئۆي شەكلىنى چىقىرىپ بوپتۇ. لاي بىلەن سۇۋاپ، يېڭى ئۆينى پۈتتۈرۈپتۇ.

شۇ كۈنلەردىن باشلاپ ئۇ تېخىمۇ ھاكاۋۇرلىشىپ كېتىپتۇ. چۈنكى، ئۇ تېزلا يېڭى، چىرايلىق ئۆيگە ئىگە بوپتۇ. ئۇ، بۇ پۈتۈنلەي مېنىڭ قابىلىيىتىم بىلەن ھۇنەرۋەنلەرنىڭ قايىل قىلغانلىقىمنىڭ نەتىجىسى دەپ قاراپتۇ. بىراق، بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇنىڭ يېڭى ئۆيىدىن مەسىلە چىقىپتۇ. يەنى ئۆي بارغانسېرى بىر تەرەپكە قىڭغىيىپ كېتىپتۇ. ئۇنىڭ خۇشاللىقى غەم ـ قايغۇغا ئالمىشىپتۇ. ئۇ بىرەر كىشىمەسلىككە دۇچار بولۇشىدىن ئەنسىرەپ، سىرتقا كۆچۈرۈپ چىقىۋاپتۇ. ئۇزاق ئۆتمەي، بۇ ئۆي راستلا ئۆرۈلۈپ چۈشۈپتۇ.

ھېكمەت:

ھەر قانداق شەيئىنىڭ قانۇنىيىتى بولىدۇ. بۇ قانۇنىيەتكە خىلاپلىق قىلغاندا، ئۇنىڭ جازاسىغا ئۇچرايمىز. شۇڭلاشقا، ئىش قىلغاندا باشقىلارنىڭ پىكرىنى كۆپرەك ئاڭلاش كېرەك.

كەتىرەنگۈل

ئىككى ياش دوست بىر ئېغىز ئۆينى ئىجارىگە ئېلىپ بىرگە تۇرۇپتۇ. A دوست كەتىرەنگۈلنى تولىمۇ ياخشى كۆرىدىكەن، خىزمەتتىن سىرت ۋاقىتلاردا گۈل بازىرىنى ئايلىنىپ. كەتىرەنگۈلنىڭ يېڭى سورتى بار ـ يوقلۇقىنى ئارىلايدىكەن. ئۇ ئۆيدە نۇرغۇن كەتىرەنگۈل بېقىپتۇ. بولۇپمۇ گۈل جازىسى ئۇستىدىكى بىر قانچە تەشتەك تولىمۇ چىرايلىق ئېچىلىپتۇ. B دوستىمۇ ئۇنىڭ تەسىرىگە ئۇچراپ، كەتىرەنگۈلنى ياخشى كۆرۈپ قاپتۇ.

بىر قېتىم، Aنىڭ ئۆيىدىن تېلېفون كېلىپ ئۆيگە قايتىپ كېلىشنى ئېيتىپتۇ. ئۇ مېڭىش ئالدىدا B غا تاپىلاپ، كەتىرەنگۈللەردىن ياخشى خەۋەر ئېلىپ قويۇشنى ئېيتىپتۇ.

A ئۆيگە قايتقۇچە بولغان بىر مەزگىلگىچە، B كەتىرەنگۈللەرگە ياخشى قاراپتۇ. بىراق بىر كۈنى B كەتىرەنگۈللەرگە سۇ قويۇۋاتقاندا ، ئېھتىياتسىزلىقتىن گۈل جازىسى ئۈرۈلۈپ كېتىپتۇ. بارلىق گۈل تەشتەكلىرى چېقىلىپ، كەتىرەنگۈللەر چېچىلىپ كېتىپتۇ. نېمە ئىش قىلىشنى بىلەلمەي قاپتۇ.

ئۇ كۆڭلىدە، A قايتىپ كېلىپ ئۆزى ياخشى كۆرىدىغان گۈللەرنىڭ يوقلۇقىنى بايقىسا، چوقۇم غەزەپتىن يېرىلىپ كېتىدۇ، دەپ ئويلاپتۇ. بىر قانچە كۈندىن كېيىن A قايتىپ كەپتۇ. ئۇ ئىشنىڭ جەريانىنى بىلگەندىن كېيىن، B ئويلىغانىدەك ئۇنداق خاپا بولۇپ كەتمەپتۇ، ئەكسىچە، كۈلۈپ تۇرۇپ B غا تەسەللى بېرىپ: ــ مېنىڭ كەتىرەنگۈل بېقىشىم خۇشاللىق ئۈچۈن، ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ قېلىشىم خۇشاللىقتىن ئايرىلىپ قالغانلىقىمدىن دېرەك بەرمەيدۇ. مەن ھەرگىزمۇ ئاچچىقلاش ئۈچۈن كەتىرەنگۈل باقمىغان، ــ دەپتۇ.

ھېكمەت:

بىز بىر خىل توغرا كەيپىياتتا مۇئامىلە قىلىشىمىز، قانداق ئىش يۈز بېرىشىدىن قەتئىينەزەر، سالماقلىق بىلەن قارىشىمىز كېرەك.

ئۈچقۇر ئات بىلەن ئات باققۇچى

بىر ئات بولۇپ، ئۇنى مىنىش ئۈيقتا تۇرسۇن يېقىنلىشىشمۇ بىر مۇشكۈل ئىش ئىكەن. ئەگەردە كىم ئۇنىڭغا قاراپ يېقىنلاشسا، ئۇ چىشلىمىگەن تەقدىردىمۇ تېپىدىكەن. شۇڭلاشقا كىشىلەر ئۇنىڭغا يېقىنلىشىشقا جۈرئەت قىلالماپتۇ.

بىر كۈنى، ئات ئېھتىياتسىزلىقتىن لاي ئازگىلىغا چۈشۈپ كېتىپتۇ. ئەتراپتىكى بىر قانچە چارۋىچى كېلىپ تاماشا كۆرۈشۈپ، چاۋاك چېلىشقا باشلاپتۇ ۋە: ــ چۆكۈپ ئۆلسەڭ ياخشى بولاتتى!ــ دەيىشىپتۇ.

بۇ ۋاقىتتا، بىر ئات باققۇچى كېلىپ لاي ئازگىلىغا پېتىپ قالغان ئۈچقۇر ئاتنى قۇتقۇزۇۋاپتۇ. كېيىن ئۇنى تۇڭرۇككە باغلاپ قويۇپتۇ. چۈشتىن كېيىن، ئۈچقۇر ئاتنىڭ ئۇستىدىكى لايلار قۇرۇپ، چۈشۈشكە باشلاپتۇ. بىراق لايلار قۇرۇغانسېرى ئاتنىڭ دۈمبىسى قىچىشىپ ئارامسىزلىنىپتۇ. ئات باققۇچى سۈپۈرگە بىلەن ئۇنىڭ دۈمبىسىنى سۈپۈرۈۋەتكەندىن كېيىن، تاراپ قويۇپتۇ. بۇ ۋاقىتتا، ئۈچقۇر ئات شۇنداق راھەت ھېس قىپتۇ ۋە ئات باققۇچىغا مېھرى چۈشۈپ قاپتۇ. ئات باققۇچى پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ، ئاتقا ئۇزەكگە سېلىپ، بىرلا سەكرەپ، ئوتلاققا قاراپ ئۈچقاندەك مىنىپ كېتىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، كۆپ قېتىم مەشىق قىلدۇرۇش ئارقىلىق، ئۈچقۇر ئات يايلاققا كۆنۈپ، يايلاقتىكى ئەڭ يوگۇرۈك ئاتلاردىن بولۇپ قاپتۇ.

ھېكمەت:

خاراكتېرى تۈز كىشىلەرگە قوپاللىق قىلسا ، ئۇلار قوبۇل قىلالمايدۇ. بىز

مۇشۇنداق ئادەملەرگە يولۇققان ۋاقتىمىزدا، ئەڭ ياخشى ئاقابىل تۇرۇش ئۇسۇلى ئۇنىڭغا كۆپرەك كۆڭۈل بۆلۈش، كۆپرەك قائىدە ئارقىلىق قايىل قىلىشتىن ئىبارەت.

ئوخشاشمىغان پوزىتسىيە

ئىلگىرى، كەنتتە بىر كەمبەغەل كىشى بولۇپ، ئۇ ئەقىللىق بولۇپلا قالماي ئىشچان ئىكەن. بىراق ئۇنىڭ گېپىگە ھېچكىم قۇلاق سالمايدىكەن. ئۇ كەنتتىكىلەرگە قانداق پىكىر ياكى بىر نەرسە دېسۇن، ئۇلار ئېغىزغا كەلگىنىچە: ــ ئۇ نېمىنى بىلىدۇ؟ ئۇنىڭ گېپىمگە ئىشەنگىلى بولمايدۇ؟ چوقۇم يالغان ئېيتىۋاتىدۇ... ــ دېيىشىدىكەن.

كۆپ يىللىق تىرىشىش ئارقىلىق، بۇ كىشى چوڭ بايغا ئايلىنىپتۇ. كەنتتىكى كىشىلەر ئۇنىڭ بېيىپ كەتكىنىنى كۆرۈپ، بىردەك كەنت باشلىقلىقىغا كۆتۈرۈپتۇ.

بىر قېتىم ئۇ كەنتتىكىلەرنى يىغىپ يىغىن ئېچىپتۇ. كىشىلەر يېرىم كۈندەك تاغدىن ـ باغدىن پاراكلىشىپ تۇرغاندا، ئۇ ئاخىرى: ــ ئاق كۆڭۈل كىشىلەر، سىلەر بىلەمسىلەر، مەن بىر غەلىتە ئىشقا يولۇقتۇم....

ــ قانداق ئىش ئىكەن؟ ــ كۆپچىلىك سوراپتۇ.

ــ بىر كۈنى مەن ئېتىمنى مىنىپ شەھەرگە كىرگەندە، يېڭى بىر ساپان سېتىۋالماقچى بولدۇم. گەرچە ئۆيۈمدىكىنى ئىشلەتكىلى بولسىمۇ، بۇ ساپاننى ئەرزان كۆرۈپ سېتىۋالدىم، ئۆيگە ئەكىلىپ ئىسكىلاتقا قويۇپ قويدۇم. مەن ئۈنى شۇ يەرگە قويۇپ لازىم بولغاندا ئىشلەتسەمۇ كېچىكمەيمەن، دەپ ئويلاپتىمەن. ئىسكىلاتقا قويۇپ قويغانغا بىر ھەپتە، بەلكىم ئىككى ھەپتە بولغاندۇ، مەن ساپالنىڭ تۆشۈك، تۆشۈك بولۇپ كەتكىنىنى كۆرۈپ ھەيران قالدىم. بېرىپ قارىسام نۇرغۇنلىغان چاشقان تۇرىدۇ؛ ئەسلىدە ساپاننى چاشقانلار چىشلەپ تۆشۈك ئېچىۋېتىپتۇ. ھازىر ئۈنى ئىشلەتكىلى بولمايدىغان بوپتۇ. ھەقىقەتەن نەس باستى كىشىنى!

ــ ھەقىقەتەن شۇنداق بوپتۇ، شۇنداق ئىش بولغان، شۇنداق بىر چاشقان بارىكى، ئۈنى كىچىك كۆرمەڭ، ئۇنىڭ چىشى بەك يامان، سىز نېمە قويۇپ قويسىڭىز، شۇنى يەۋېتىدۇ!ــ دەپتۇ بىر دېھقان.

مەيداندىكى كىشىلەرنىڭ ھەممىسى: ــ توغرا، توغرا!ــ دېيىشىپتۇ.

بۇ كىشى قاتتىق ھەسرەت چېكىپ تۇرۇپ: ــ ھەي، مانا بۇ كىشىلەر ئارىسىدىكى ھەقىقەت، مەن ئىلگىرى نامرات دېھقان ۋاقتىمدا سىلەرگە دېگىنىمنىڭ ھەممىسى ھەقىقەت ئىدى، سىلەر ئىشەنمەيتتىڭلار، دائىم مېنى يالغان ئېيتىۋاتىدۇ، دەپ قارايتتىڭلار. ھازىر مەن باي بولدۇم. ئېنىقكى، مەن يالغان سۆزلىسەمۇ، بىراق سىلەر مېنىڭ سۆزلىگىنىمنى راست دەيسىلەر. سىلەر قانداق يەردە چاشقانلىنىڭ ساپانىنى يەۋەتكىنىنى كۆرگەن؟ بىلىۋېلىڭلار، ساپان تۆمۈردىن ياسالغان تۇرسا... ــ دەپتۇ.

ھېكمەت:

بىر قىسىم كىشىلەرگە نىسبەتەن ئېيتقاندا، پۇل ۋە ھوقۇقنىڭ ئازدۇرۇش كۈچى بار. ئۇلار پۈتۈن كۈچى بىلەن ئۇنىڭغا يېقىنلاشىدۇ، ھەتتا شۇنىڭ ئۈچۈن ھەق - ناھەقنى پەرق قىلمايدۇ.

بايۋەتچىنىڭ رەسمى

بىر ياش رەسسام كىچىك بىر ئۆيدە تۇرۇپ، كىشىلەرنىڭ رەسمىنى سىزىپ بېرىپ تۇرمۇش كەچۈرىدىكەن.

بىر كۈنى، بىر باي كىشى رەسسامنىڭ رەسىم سىزىۋاتقان يېرىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، ئۇنىڭ سىزغان رەسمىنى كۆرۈپتۇ ھەمدە ئۆزىنىڭ بىر پارچە رەسمىنى سىزدۇرماقچى بوپتۇ. ئىككى تەرەپ شۇنداق قىلىپ ئىش ھەققىنى ئونمىڭ يۇەنگە پۈتۈشۈپتۇ.

بىر ھەپتىدىن كېيىن رەسىم پۈتكەنده، باي رەسسامنى ئالغىلى كەپتۇ. ئۇ رەسسامنىڭ تېخى نامى چىقمىغان رەسسام ئىكەنلىكىنى بىلىپ، كېلىشمىنى بۇزماقچى بوپتۇ. ئۇ كۆڭلىده: «رەسمىدىكى بولسا مەن، ئەگەر رەسمىنى ئۆزۈم سېتىۋالمىسام، باشقىلار ئۇنى سېتىۋالمايدۇ، مەن نېمىشقا ئۇنچە جىق پۇل خەجلەپ سېتىۋالغۇدەكمەن؟» دەپ ئويلاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ بۇ رەسمىگە ئۈچ مىڭ يۇەن بېرەلەيمەن، دەپتۇ. ياش رەسسام بۇنى ئاڭلاپ داڭ قېتىپلا قاپتۇ. ئۇ باينىڭ ئىشەنچسىز ئادەم ئىكەنلىكىنى ئويلىمىغان ئىكەن. بايغا پۈتۈشكەن باھاغا ئەمەل قىلىشنى ئېيتىپتۇ.

باي: — قۇرۇق گەپنى ئاز قىل، بۇ رەسمىگە ئۈچ مىڭ يۇەن بېرىمەن، مەن سەندىن ئاخىرقى قېتىم سورايمەن، ئۈچ مىڭ يۇەنگە ساتامسەن، ساتمامسەن؟ — دەپتۇ.

ياش رەسسام باينىڭ قەستەنگە شۇنداق قىلىۋاتقانلىقىنى بىلىپ، غەزىپىنى باسالماي، قەتئىيلىك بىلەن: — ساتمايمەن؟ مەن ئۇ رەسمىنى ساتماسلىققا رازىمەنكى، سېنىڭ ھاقارەتلىشىڭگە ئۇچراشنى خالىمايمەن! كەلگۈسىده سەن قىلغان ئىشەنچسىزلىكىڭگە ئون ھەسسە بەدەل تۆلەيسەن! — دەپتۇ.

باي غادىيىپ كېتىپ قاپتۇ. بۇ ئىشتىن كېيىن، ياش رەسسام بۇ يەردىن كۆچۈپ كېتىپتۇ. ئۇ قايتىدىن رەسساملىقتىن تەلىم ئېلىپ، بىر قانچە يىل تىرىشىش ئارقىلىق داڭلىق رەسسام بولۇپ يېتىشىپ چىقىپتۇ. بىر كۈنى، باينىڭ بىر قانچە دوستلىرى ئۇنىڭ ئۆيىگە مېھمان بولغىلى بېرىپتۇ. ئۇلار بايغا مۇنداق بىر غەلىتە ئىشنى سۆزلەپ بېرىپتۇ: — بىر قانچە كۈن ئىلگىرى بىر رەسسامنىڭ رەسىم كۆرگەزمىسىگە قاتناشقان ئىدۇق، ئۇنىڭ ئىچىده بىر پارچە رەسىمىنىڭ باھاسى يۈز مىڭ يۇەن ئىكەن، قارىساق

رەسمدىكى كىشى ساڭا قۇيۇپ قويغاندەك ئوخشايدىكەن، كىشىنى تېخىمۇ ئەجەپلەندۇرىدىغىنى بۇ رەسىمنىڭ ئىسمى (قۇيمىچى) ئىكەن، ــ دەپتۇ.

باي نېمە ئۇچۇن شۇنداق بولغىنىنى چۈشىنەلمەي، ئىلگىرى ئالمىغان ھېلىقى رەسىم ئېسىگە كەپتۇ.

ئاخىرى باي، ھېلىقى رەسسامنى ئىزدەپ تېپىپ يۈز مىڭ يۇەنگە ئۆزىنىڭ رەسمىنى سېتىۋاپتۇ.

ھېكمەت:

باشقىلارنىڭ ئىشىغا ماقۇل بولغاندىن كېيىن، چوقۇم قىلىپ بېرىش كېرەك. ئىشەنچسىزلىك ئەقىلسىزلىقنىڭ ئىپادىسى، ئۇ ھامان بىر كۈنى سىزنى بەدەل تۆلەتكۈزىدۇ.

ئوۋچىنىڭ قۇش تۇتۇشى

بىر ئوۋچى كۆل بويىدا تورىنى يېيىپ قۇش تۇتماقچى بولۇپ ئولتۇرۇپتۇ.

ئۇزۇن ئۆتمەي، تور ئىچىگە نۇرغۇن قۇشلار ئۇچۇپ كىرىپتۇ. ئوۋچى ئېيتقۇسىز خۇشاللىق ئىچىدە دەرھال تورنى يىغىپ قۇشلارنى تۇتۇشقا تەمشەلگەندە، ئويلىمىغان يەردىن تورنى ئېلىپ بىرگە ئۇچۇپ كېتىپتۇ. ئوۋچى ئامالسىزلىقتىن تورىنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاشقا باشلاپتۇ.

بۇنى كۆرگەن بىر دېھقان: ــ بىكار ئاۋارە بولما، سېنىڭ سۈرئىتىڭ ھەر قانچە تېز بولسىمۇ، ئو قۇشلارغا يېتىشەلمەيسەن، ــ دەپتۇ.

بىراق ئوۋچى ۋاز كەچمەي، قەتئىيلىك بىلەن: ــ ياق، سەن پەقەت چۈشىنەلمەيدىكەنسەن، ئەگەر توردا بىر قۇش بولغان بولسا، قوغلاپ يېتىشەلمەيتتىم، بىراق تورىڭ ئىچىدە نۇرغۇنلىغان قۇش بار، مەن چوقۇم يېتىشەلەيمەن، ــ دەپتۇ.

دەرۋەقە، كۇن قارايغاندا، تور ئىچىدىكى قۇشلار ئۇۋلىرىغا قايتماقچى بولۇشۇپ، بەزىسى كۆل تەرەپكە، بەزىسى ئورمان تەرەپكە، يەنە بەزىسى يايلاققا قاراپ ئۇچۇپتۇ. نەتىجىدە، ھەر قايسىسى ھەر تەرەپكە ئۇچقانلىقتىن، تور بىلەن قوشۇلۇپ ئوۋچىنىڭ قولىغا تىرىك چۈشۈپتۇ.

ھېكمەت:

ئەگەر بىر قوۋم ئىچىدە ئىتتىپاقسىزلىق بولىدىكەن، ھېچ ئىشنى ھەل قىلغىلى بولمايدۇ.

قۇملۇقتىكى توغراق

چەكسىز كەتكەن قۇملۇقنىڭ ئىككى چېتىدە ئىككى كەنت بار ئىكەن. قارشى تەرەپتىكى كەنتكە بېرىش ئۈچۈن، ئىككىلا يول بار بولۇپ، بىرىدە، قۇملۇقنى ئايلىنىپ، ئاز دېگەندە يىگىرمە ئىككى كۈن ئەتراپىدا مېڭىش كېرەككەن. يەنە بىرى، قۇملۇقنى كېسىپ ئۆتۈش بولۇپ، پەقەت ئۈچ كۈنلا كېتىدىكەن. بىراق، قۇملۇقنى كېسىپ ئۆتۈش خەتەرلىك بولۇپ، نۇرغۇنلىغان كىشىلەر كېسىپ ئۆتۈشكە ئۇرۇنغان بولسىمۇ، بىراق ھەممىسىنىڭ جەسىتى قۇملۇقتا قاپتۇ.

بىر كۈنى، بىر دانىشمەن بۇ يەردىن ئۆتۈۋېتىپ، كەنتتىكى كىشىلەرگە بىر ئامال ئۆگىتىپتۇ. ئۇ ھەر بىر قەدەم ئارىلىقتا بىر تۈپ توغراق تىكىشنى تاكى قارشى تەرەپتىكى كەنتكە بارغۇچە تىكىشنى ئېيتىپتۇ. ئۇ يەنە: ــ ئەگەر بۇ توغراقلار ئەلىيمىز كېلىپ كۆكلەپ قالسا، سىلەر توغراقنى بويلاپ، كەنتكە بېرىپ ـ كېلىپ يۈرسەڭلا بولىدۇ. ئەگەر كۆكلىيەلمىسە، سىلەر قۇرۇپ كەتكەن كۆچەتنى بويلاپ ماڭساڭلار بولىدۇ، پەقەت ھەربىر ئۆتكەن كىشى كۆچەتنى تارتىپ قويۇپ، قۇم بېسۇۋلىشتىن ساقلىنىش كېرەك، ــ دەپتۇ.

نەتىجىدە، بۇ توغراقلارنىڭ ھەممىسى كۆچلۈك كۈن نۇرىدا قۇرۇپ، يول بەلگىسى بولۇپ قاپتۇ.

ئىككى كەنت كىشىلىرى بۇ يول بەلگىسىنى بويلاپ، ئون نەچچە يىل بېرىش ـ كېلىش قىپتۇ.

بىر يىلى يازدا، بىراقتىن كەلگەن بىر يىلەن قارشى تەرەپتىكى كەنتكە بارماقچى بوپتۇ. كۆپچىلىك ئۇنىڭغا تاپىلاپ: ــ سەن توغراقلارنى بويلاپ ماڭساڭ بولىدۇ، بىراق سەن يىقىلىپ كەتكەن كۆچەتلەرنى چىڭراق سانجىپ، قۇملار كۆمۈۋەتكەنلەرنى ئۈستىگە تارتىپ قوي، ــ دەپتۇ.

ئۇ ئادەم بىر قۇتا سۇ ۋە يېمەكلىك ئېلىپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇ يولدا دېگەندەك ئۇرغۇنلىغان قۇملار بېسۇۋالغان توغراققا يولۇقۇپتۇ، بىراق ئۇ: ــ مەن بەربىر بۇ بىر قېتىم ماڭىمەن، قۇم بېسۇۋالسا مەن يەنە نېمە مۇناسىۋەتتى، ــ دەپ ئويلاپتۇ. ئۇ بۇ توغراقلارغا كۆز قىرىنى سالماپتۇ ھەمدە ھېلىقى يىقىلىپ قالغان توغراقلارغىمۇ پەرۋا قىلماپتۇ.

ئۇ ئادەم قۇملۇقتا كېتىۋاتقاندا، تېپىنچ قۇملۇقتا شىددەتلىك بوران كۆتۈرۈلۈپتۇ. نۇرغۇنلىغان توغراقلار قۇم ئاستىدا قېلىپ، ئىزناسىمۇ قالماپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ تۆت تەرەپكە قاتراپ يۇرۇپ، بۇ قۇملۇقتىن چىقالماپتۇ.

ھېكمەت:
باشقىلارغا يارىدەم بەرگەنلىك ئۆزىگىزگە يارەم بەرگەنلىك. باشقىلارغا يول ئاچقانلىق ئۆزىگىزگە يول ئاچقانلىق.

سەممىي ئەسكەر

ئۇرۇش يىللىرىدا، بىر گېنېرال ئالدىنقى سەپكە يارىلانغان بىر ئەسكەرنى كۆرگىلى بېرىپتۇ.

ئۇ بىر قېتىملىق جىددىي جەڭدە، بۇ جەڭچى ئالغا ئىلگىرىلەش يولىدىكى توسالغۇنى تازىلاش ئۈچۈن، ئۆزىنىڭ ھاياتى بىلەن ھېسابلاشماي بەدىنى بىلەن پۈتى ئاستىدىكى مىنانى پارتلىتىۋېتىپتۇ، دەپ ئاڭلاپتۇ. گېنېرال ئىنتايىن تەسىرلەنگەنلىكتىن، بۇ جەڭچىنى كۆرۈپ كېلىشنى قارار قىپتۇ ھەمدە ئۇنىڭغا بىرنېچە دەرىجىلىك تۆھپىكار ئوردېنىدىن بىرنى بېرىپتۇ.

گېنېرال دوختۇرخانىغا كەلگەندە، ئەسكەر ئويغىنىپتۇ. گېنېرال ئوردېننى ئۇنىڭغا تاقاپ قويغىلى كەلگەن ۋاقتىتا، ئەسكەر بېشىنى چايقاپ قوبۇل قىلالمايدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپتۇ.

گېنېرال ئۇنىڭغا چۈشەندۈرۈپ: ــ يىگىت، بۇ پۈتۈن ئارمىيە بويىچە ئەڭ ئالىي ئوردېن! ــ دەپتۇ.

ئەسكەر: ــ سىز ئۇنى ھەقىقىي قەھرىمانغا بېرىڭ! ــ دەپتۇ.

گېنېرال: ــ سەن ئەجەبا ھەقىقىي قەھرىمان ئەمەسمۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ئەسكەر: ــ گېنېرال راست گەپنى ئېيتسام، ھېلىقى كۈنى مەن ئېھتىياتسىزلىقتىن تاشقا يىقىلىپ كېتىپ، ياندىكى مىناغا تېگىپ كەتتىم، ــ دەپتۇ.

گېنېرال ئۆزىنىڭ مۇنداق بىر جەڭچىسىنىڭ بارلىقىدىن تېخىمۇ تەسىرلىنىپتۇ، شۇنىڭ بىلەن، ئۇ ئىسىق ياشلىرىنى ئېقىتىپ: ــ كىم سېنى قەھرىمان ئەمەس دەيدۇ؟ سەن شۇنىڭغا لايىق! بۇ خىل باتۇرلۇق بىلەن ئۆزىنى چۈشەندۈرۈش قەھرىمانلىق ئەمەسمۇ؟ ــ دەپتۇ.

ئۇزاق ئۆتمەي، جەڭچى خاتىرجەم ھالدا كۆز يۇمۇپتۇ.

ھېكمەت:
سەممىي بولۇشقا ئىرادە كېرەك، ئىرادە، ئۇ ئېسىل ئەخلاقتىن كېلىدۇ. بۇ جەڭچى گەرچە جېنىڭ مەيدانىدىكى قەھرىمان بولالمىسىمۇ، بىراق ئەخلاق جەھەتتە ئۇلۇغ بولدى.

ئەدەپسىز كىشى

ئىلگىرى، ئىككى نامرات ياش بىلىمدارجاھان كېزىپتۇ. ئۇلار بىر كىچىك بازارغا كەلگەندە، مۇشۇ يەرنىڭ باي ئائىلىسىدىن بىر كىچە قونۇشنى تەلەپ قىپتۇ. باي ئىككىيلەننىڭ جۇل - جۇل كىيىمىنى كۆرۈپ، بىر ئېغىز گەپ بىلەنلا رەت قىپتۇ.

ئۇلار ئامالسىزلىقتىن باشقا يەردىن ئورۇن تېپىپتۇ.

ئون يىل ئۆتكەندىن كېيىن، بۇ ئىككى بىلىملىك ياشنىڭ نامى چىقىپ، ھەممە ئائىلىنىڭ ئېغىزىدا ئۇلار ماختاشقا سازاۋەر بوپتۇ.

بىر كۈنى، ئۇلار يەنە ھېلىقى كىچىك بازاردىن ئۆتۈۋېتىپ، ئەينى يىللىرى ئۇلارغا يار-ئەم بەرگەن كىشىلەرنى يوقلىغىلى بېرىپتۇ. ەل كەلگەندەك ھېلىقى بايمۇ بار ئىكەن. ئۇ ئىككىيلەننىڭ پارقىراپ تۇرغان ئۇستىبېشىغا قاراپتۇ، چىرايلىق ئېتىغا، كىشىلەر ھۆرمەتلەيدىغان بىلىملىك ئىكەنلىكىگە ھەيران قېلىپ، ئىككىسىدىن ئۆزىنىڭ ئۆيىدە تۇرۇشنى ئۆتۈنۈپتۇ ھەمدە ئەڭ ياخشى ئۆينى راسلاپ بېرىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. بىراق ئۇلار: ــ ھازىر بىزنىڭ تۇرىدىغان جايىمىز بار، بۇ ئىككى ئات ئۆيىڭىزگە بېرىپ تۇرسۇن!ــ دەپتۇ.

ھېكمەت:

ئۆتىمۈشتىكى سىز بۇگۈنگە كەلگەندە، كاتتا باي بولغان بولۇشىڭىز مۇمكىن. كىشىلەرگە پايدا ئېلىش نەزىرىمىزدە قارىماسلىقىمىز كېرەك.

بەرداشلىق بېرىش

قەدىمكى زاماندا بىر كىشى بولۇپ، ئائىلىسى خېلى دۆلەتمەن ئىكەن. بىر كۈنى، ئۇنىڭ قوشنىسى بىر توخۇسىنى يىتىۋېرۇپ قويۇپتۇ ۋە توخۇسىنى قوشنام ئوغرىلاپ كەتتى، دەپ تىللىغىلى تۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ ئائىلىسىدىكىلەرنىڭ بولسا غەزىپى تېشىشقا باشلاپتۇ، بىراق دۆلەتمەن: ــ تىللىسا تىللاۋەرسۇن، ئۆزىنىڭ ئىختىيارى، ــ دەپتۇ. يەنە بىر قوشنىسى، ھەر قېتىم يامغۇر ياغقاندا يىغلىپ قالغان يامغۇر سۇيىنى ئۇنىڭ ئۆيىگە قويۇپ بەرگەچكە، ئۇنىڭ ئۆيى زەيدىن خالىي بولالماپتۇ. ئۆيىدىكىلەر ئۇنىڭدىن ئۆچ ئالماقچى بولغاندا، ئۇ نەسىھەت قىلىپ: ــ بىر يىل ئىچىدە قانچىلىك يامغۇر ياغماقچىدى؟ يەنىلا ئوچۇق كۈنلەر كۆپ ئەمەسمۇ؟ــ دەپتۇ.

ۋاقىت ئۆزارغانچە، قوشنىلار ئۇنىڭ بەرداشلىق بېرىپ كېلىۋاتقانلىقىدىن تەسىرلىنىپتۇ. بىر يىلى، بىر تۇركۈم بۇلاڭچىلار ئۇنىڭ ئائىلىسىنى بۇلىماقچى

بولغاندا، ئۇ ئالدىن بىلىپ قېلىپ، قوشنىلارنىڭ يارىدەم بېرىشى بىلەن ئاپەتتىن قۇتۇلۇپ قاپتۇ.

ھېكمەت:

كەڭ قورساقلىق ۋە بەرداشلىق بېرىش بىر خىل گۈزەل ئەخلاق، ئەخلاق ـ پەزىلەت بىلەن ياشاشنىڭ پاسلى.

ئىككى ئوغۇلنىڭ نەزىرىدىكى رەسىم

ئىلگىرى، ئىككى دوست بولۇپ بىرىنىڭ ئىسمى ماك، يەنە بىرىنىڭ ئىسمى گېئورگى ئىكەن. ئۇلارنىڭ ھەرئىككىلىسىلا يەتتە ياش بولۇپ، يېقىن دوستلاردىن ئىكەن.

ماكنىڭ ئائىلىسى نامرات بولۇپ، ئاتا ـ ئانىسى ئىشچى ئىكەن ھەمدە ئۇنىڭ ئۆزىدىن باشقا بەش قېرىندىشى بار ئىكەن. گېئورگى يالغۇز بالا بولۇپ، دادىسى بىر پىسخىك دوختۇرى ئىكەن.

بىر كۈنى، گېئورگى ماكنى ئۆيىدە بىرگە ئويناشقا چاقىرىپتۇ.

گېئورگىنىڭ دادىسى ئىشتىن قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ بىر رەسىملىك كىتابنى كۆرۈۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇلارغا بىر رەسىمنى چۈشەندۈرۈپ بېرىشنى ئېيتىپتۇ.

بۇ، بىر بۆجەن تاماق ئۈستىلى ئالدىدا ئولتۇرۇپ يىغلاۋاتقان، ئانا توشقان بىر چەتتە قاراپ تۇرغان رەسىم ئىكەن. ماك كۆرۈپ: ــ بۆجەن تاماققا تويمىغانلىقى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۆيدە يەيدىغان نەرسە قالمىغانلىقى ئۈچۈن يىغلىدى. ئانا توشقان ئۇنىڭ بۇ ھالىتىگە قاراپ كۆڭلى يېرىم بولدى، ــ دەپ چۈشەندۈرۈپتۇ. گېئورگى: ــ سەن دېگەندەك ئەمەس، بۆجەنگە يېگىلى نەرسە يوق ئەمەس، بەلكى يېگۈسى كەلمەي يىغلىغان، ئانا توشقان ئۇنىڭغا يېمىسەك بولمايدۇ، دېگەن، ــ دەپ چۈشەندۈرۈپتۇ. گېئورگىنىڭ دادىسى ئۇلارغا كۈلۈپ تۇرۇپ: ــ تالاشماڭلار بالىلىرىم ، سىلەرنىڭ دېگىنىڭلارنىڭ ھەممىسى توغرا!ــ دەپتۇ.

ھېكمەت:

تۇرمۇشتا ئوخشاشمىغان مۇھىتتا ئىشلارغا ئوخشاشمىغان نەزىرىمىزدە قارايمىز، ئېرىشكەن نەتىجىمىزمۇ ئوخشىمايدۇ. بىزدە «توخۇمۇ بىلگىنىنى چىللار» دېگەن تەمسىل بار. دۇنيا خىلمۇخىل، ھەرگىزمۇ بىر خىل ئۆلچەمدە ئۆلچەشكە، ھۆكۈم قىلىشقا بولمايدۇ.

تۇل خوتۇن ۋە سودىگەر

بىر تۇل خوتۇن مۇزىكىنى تولىمۇ ياخشى كۆرىدىغان سودىگەردىن يارەم تەلەپ قىپتۇ. ئۇنىڭ يولدىشى بىر مۇزىكانت بولسىمۇ، بىراق ئالەمدىن ئۆتكىنىگە خېلى ۋاقىت بولغان بولۇپ، كىچىك قىزى بىلەن قالغان خوتۇننىڭ تۇرمۇشى قىينىچىلىق ئىچىدە ئۆتۈۋاتقان ئىكەن.

سودىگەر بىرده بۇ تۇل ئايالغا، بىرده چىرايىدا مەيۇسلۇك ئەكس ئېتىپ تۇرغان قىزغا قاراپتۇ. ئۇلارنىڭ تاتىرىپ كەتكەن چىرايى سودىگەرنىڭ ھېسداشلىقىنى قوزغاپتۇ. سودىگەر ئۇلارنىڭ يۇرۇش - تۇرۇشىنى كۆرگەندىن كېيىن، ئۇلارنىڭ ئەھۋالىنىڭ راستلىقىغا ئىشىنىپتۇ.

ئاق كۆڭۈل سودىگەر ئۇلارنىڭ تەلىپىگە ماقۇل بولۇپ: — ھۆرمەتلىك خانىم، سىزگە قانچە پۇل كېرەك؟ — دەپ سەممىي ھالدا سوراپتۇ.

تۇل ئايال مەيۇس ئاھاڭدا: — پەقەت بەش دوللار بىزنى قۇتقۇزۇۋېلىشىڭىزغا يېتىدۇ، — دەپتۇ.

سودىگەر يېنىدىكى ئۇستەلگە كېلىپ ئولتۇرۇپ، بىر قەغەزنى چىقىرىپ، بىر قانچە قۇر خەت يېزىپتۇ. ئارقىدىن تۇل ئايالغا بېرىپ ئۇنىڭغا: — بۇنى ئېلىپ يولنىڭ قارشى تەرىپىدىكى بانكىدىن ئېلىۋېلىڭ، — دەپتۇ.

تۇل ئايال ۋە ئۇنىڭ قىزى خۇشاللىقىدىن قولىدىكى قەغەزگە نېمىلەر يېزىلغانلىقىغىمۇ دىققەت قىلماي، سودىگەرگە كۆپ رەھمەتلەرنى يېلدۇرگەندىن كېيىن، ئالدىراپ - تېنەپ بانكىغا مېڭىپتۇ. بانكا خادىمى چەككە ئاساسەن، بەش دوللار ئەمەس، يەلكى 50 دوللارنى تۇل ئايالغا بېرىپتۇ.

تۇل ئايال بۇنچە كۆپ پۇلنى كۆرۈپ ھاڭۇېقىپ قاپتۇ. ئۇ: «ئەپەندىم، خاتالىشىپ قالمىغانسىز ھە! سىز ماڭا 50 دوللار بەردىڭىز، مەن بەش دوللار ئالماقچى ئىدىم!» دەپتۇ. بانكا خادىمى ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، چەكنى تەپسىلىي كۆرگەندىن كېيىن: — چەككە يېزىلغىنى 50 دوللار ئىكەن، — دەپتۇ.

تۇل ئايال سەل ئىشەنگۈسى كەلمىگەن ھالدا ئۆز كۆز قارىشىدا چىڭ تۇرۇپ: — بۇ چوقۇم خاتا بولۇپ قالدى، — دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بانكا خادىمى تۇل ئايالنى ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ، چەكنى بەرگەن سودىگەرنىڭ يېنىغا مېڭىپتۇ.

سودىگەر بانكا خادىمىنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن: — توغرا، مەن خاتالىق ئۆتكۈزۈپ، بەش دوللار ئەمەس، 50 دوللار دەپ يازغان. سىز بۇ تۇل ئايالغا 50 دوللار

بېرىلگەن بۇ پۇللارنى سىزنىڭچە كۆپ دېيىشكە بولامدۇ؟ ــ دەپتۇ.

ھېكمەت:

سەممي ھەرىكەت باشقىلارنىڭ ھۆرمىتىگە ۋە ياردىمىگە ئېرىشىدۇ.

قۇلۇپ ئېچىلغاندىن كېيىن

كىشىلەرنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولغان بىر قۇلۇپچى بۇۋاي ھۇنىرىنىڭ ئۇزۇلۈپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ، شاگىرت تاللىماقچى بوپتۇ. ئۇ ئەڭ ئاخىرى ئىككى يىگىتنى تاللاپ، ئۇلارغا نۇرغۇن تېخنىكىلارنى ئۆگىتىپتۇ.

بىر مەزگىلدىن كېيىن، ئىككىسىلا ماھارەت جەھەتتە تېزلا ئىلگىرىلەپتۇ. بىراق ھەقىقىي ھۇنەرنى بىرسىگىلا مىراس قالدۇرۇشقا بولىدىكەن. شۇنىڭ بىلەن قۇلۇپچى بۇۋاي ئۇلارنى سىناپ باقماقچى بوپتۇ. قۇلۇپچى بۇۋاي ئىككى بىخەتەرلىك ئىشكاپىنى ئايرىم ـ ئايرىم ئىككى ئۆيگە قويۇپ، ئىككى شاگىرتقا ئاچقۇزماقچى بوپتۇ. قايسىسى بۇرۇن ئاچسا شۇ غەلىبە قىلغان بولىدىكەن. نەتىجىدە، چوڭ شاگىرتى ئون مىنۇت سەرپ قىلىپ بىخەتەرلىك ئىشكاپىنى ئېچىپتۇ. ئىككىنچى شاگىرتى بولسا يېرىم سائەتتە ئۆتكەندە ئېچىپتۇ. كۆپچىلىكىنىڭ ھەممىسى چوڭ شاگىرتى ھەقىقىي ھۇنەرنى ئۆگىنەلەيدىغان بولدى دەپ قاراپتۇ. قۇلۇپچى بۇۋاي چوڭ شاگىرتىدىن: ــ بىخەتەرلىك ئىشكاپىدا نېمە بار ئىكەن؟ ــ دەپ سوراپتۇ. چوڭ شاگىرتى: ــ نۇرغۇن پۇل بار ئىكەن، ھەممىسى يۈز يۆنلۈك پۇللار ئىكەن، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. بۇۋاي يەنە ئىككىنچى شاگىرتىدىن سوراپتۇ. ئىككىنچى شاگىرتى كۆڭلى غەش بولغان ھالدا: ــ ئۇستاز، مەن ھېچنېمىنى كۆرمىدىم، سىز ماڭا پەقەت قۇلۇپنى ئاچ دېدىڭىز، مەن قۇلۇپنىلا ئاچتىم، ــ دەپتۇ.

قۇلۇپچى ئۇستاز تولىمۇ خۇشال بولغان ھالدا، ئىككىنچى شاگىرتىنىڭ ھەقىقىي يوسۇندا بۇ ھۇنەرنى تاراتقۇچى بولغانلىقىنى جاكارلاپتۇ.

ھېكمەت:

ئېسىل پەزىلەت ھەرىكەتتىكى بەزى كەمچىلىكنى تولدۇرالايدۇ. بىراق ئېسىل پەزىلەتنى تولدۇرغىلى بولمايدۇ.

جان كەتسمۇ سىر ساقلا

مەلۇم كەنتتىن تۆت ئادەم بىر كۈنى سودىگەرچىلىك قىلغىلى يىراق شەھەرگە بېرىپتۇ. ئۇلار ئۆزلىرىگە كېرەكلىك نەرسىلەرنى سېتىۋالغاندىن كېيىن ئۆيلىرىگە قايتىپتۇ. ئۇلاردىن ئۈچ ئادەم ئالدىدا، بىرى كەينىدە مېڭىپتۇ. ئۇ كەنت بويىچە ئەك نامراتئادەم ئىكەن، ئۇنىڭ يۈكى ئەڭ ئېغىر بولۇپ، بىر تۈگمەن تېشىنى كۆتۈرۈۋالغانىكەن.

يېرىم يولغا كەلگەندە، ئۇلار بىر مەھەللىلىك بىر دېھقان بىلەن ئۇچرىشىپ قاپتۇ. ئالدىدا كېتىۋاتقاندا ئۇچەيلەن توختاپ ئۇنىڭدىن:

ــ ئاغىنە، بىز شەھەرگە كەتكەندە ئۆيىمىزدە قانداق ئىشلار يۈز بەردى؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

يۈرتدېشى:

ــ سىلەرنىڭ ئۆيۈڭلاردا ھېچقانداق ئىش يۈز بەرمىدى. ئاۋۇ تۇگمەن تېشى كۆتۈرۈۋالغانىنىڭ قېچىرى ئۆلۈپ قالدى، ــ دەپتۇ.

ــ ھازىرچە ئۇنىڭغا ئېيتماي تۇرايلى، ئۇ ھېرىپ ھالىدىن كېتەي دەپ قالدى، ــ دەپتۇ سودىگەرلەردىن بىرى.

ــ توغرا ئېيتتىڭ، ــ دەپتۇ يەنە بىرى، ــ ئۇ ئۆيگە بارغاندىن كېيىن بىلىدۇ.

ئۇچىنچى سودىگەر زۇۋان سۇرمەپتۇ. ئۇنىڭ ئاغزى ئىتتىك بولۇپ، بىرەر نەرسىنى ئاڭلاپ قالسىلا دەۋېتىپ ئارام تاپىدىكەن. شۇڭا، باشقىلىرى ئۇنىڭغا:

ــ ئاغزىڭغا ئاگاھ بول، ئەگەر بۇ ئىش ئاغزىڭدىن چىقىپ كېتىدىغان بولسا، ئەدىپىڭنى بېرىپلا قالماي، يەنە تېخى ساڭا تۇگمەن تېشىنى كۆتۈرتىمىز، ــ دەپتۇ.

ــ ياق، دېمەيمەن! ــ دەپتۇ ئاغزى ئىتتىك ئادەم.

ئۇلار شۇ گەپلەرنى دېيىشۋاتقاندا، نامرات ئادەم تۇگمەن تېشىنى كۆتۈرۈپ يېتىپ كەپتۇ. ئۇلار يولىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ. ئاغزى ئىتتىك ئادەم يولدا كېتىۋېتىپ قىينىلىپ كېتىپتۇ. بىرەر يۈز قەدەمدەك مېڭىپ، ئاخىر ئۆزىنى تۇتالماي تىلىنى ئىختىيارىغا قويۇۋېتىپتۇ. نامرات ئادەم ئۆزىگە كەلگەن بالا - قازانى ئۇققاندىن كېيىن، بېشى ساڭگىلاپ، يۈكى ھەسسىلەپ ئېغىرلاشقانەك بىلىنىپتۇ. ھەمراھلىرى ئاغزىك ئىتتىكنى ئەيىبلىشىپتۇ.

ــ سەن قانداق كاپالەت بەرگەنتىڭ؟

ئۇلار ئۇنى تازا دۇمبالاپتۇ. ئاندىن تۇگمەن تېشىنى ئۇنىڭغا ئارتىپ قويۇپ تاكى كەنتكىچە ئاپىرىشنى بۇيرۇپتۇ. ئاغزى ئىتتىك ئادەم تۇگمەن تېشىنى خۇشاللىق بىلەن كۆتۈرۈپ دەپتۇ.

ــ بۇ قانچىلىك ئېغىرتى. باشقىلارنىڭ مەخپىيىتىنى دەۋەتمەسلىك ماڭا ھەقىقىي ئېغىر تۇيۇلىدۇ!

شۇڭا، شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئاغزى ئىتتىكلەر توغرىسىدا: تۇڭمەن تېشىنى كۆتۈرۈش مەخپىيەتلىكنى ساقلاشتىن كۆپ يېنىك، دەيدىغان بىر سۆز تارالغانىكەن.

ھېكمەت:

كىشىلەر ئارا ئالاقىدە ئەڭ قىيىن ۋە مۇشكۇل ئىشنىڭ بىرى سىر ساقلاشتۇر. سىر دېمەكلىك مەخپىيەتلىك، يوشۇرۇن ئىش ۋە ياكى باشقىلارغا بىلدۈرۈلسە بولمايدىغان ئىش دېمەكلىكتۇر. دېمەككى، ئۇنى ھېچكىمگە دېمەسلىك كېرەك.

سىرنىڭ ھەرگىز باشقىلارغا ئېيتما. ئۇ سىر بولغانىكەن، ئۆزۈڭلا بىل، ھەر قانچە يېقىن دوستۇڭ ياكى ئەزىز بۇرادىرىڭ، قېرىندىشىڭ بولغان تەقدىردىمۇ سىر بەرمە. چۈنكى، ساڭا نىسبەتەن ئۆزۈڭدىنمۇ ئىشەنچىلىكرەك ھېچكىم يوق. سەن ساقلىيالمىغان سىرنى يەنە كىم ساقلىسۇن.

ئەگەردە بىراۋ ساڭا ئىشنىپ سىر ئېيتسا، مەخپىيەتلىكنى دەپ بېرىپ قالسا، ئېسىڭدە بولسۇنكى، جان كەتسىمۇ كەتسۇن، ئۇنىڭ سىرىنى يەنە بىر ئىنسانغا دېگۈچى بولما. چۈنكى ئۇنىڭ بەرگىنى سىر ئەمەس، بەلكى ئىشەنچتۇر. ئۇ ساڭا ئىشنىپ ئۆز مەخپىيەتلىكى، سىرىنى دېگەن ئىكەن، ئۇنى مۇقەددەس ئامانەت دەپ بىل ۋە ئېغىزىڭنى چىڭ يۇمۇپ ھېچكىشىگە تىنما. ئىشەنچىكە يارىغان ئىنسان ھەقىقەتەنمۇ قەدىرلەشكە ئەرزىيدۇ...

پايدىسىز ئىلىمدىن پاناھ تىلەيلى

پورى ئىسىملىك كاتتا بىر سودىگەر ئۆتكەنىكەن. ئۇ بەش يۈز سودىگەر بىلەن كېمىگە ئولتۇرۇپ، دېڭىزغا گۆھەر ئىزدەپ چىقىپتۇ.

كېمە دېڭىزدا كېتىۋاتقاندا، دېڭىز ئىلاھى ئۇشتۇمتوت پەيدا بولۇپ، قولىغا بىر ئوچۇم تاتلىق سۇنى ئالغان ھالدا پوردىن سوراپتۇ:

ــ سېنىڭچە دېڭىز سۇيى كۆپمۇ ياكى بىر ئوچۇم تاتلىق سۇ كۆپمۇ؟

ــ مېنىڭچە بىر ئوچۇم تاتلىق سۇ كۆپ، ــ جاۋاب بېرىپتۇ پورى دېڭىز ئىلاھىغا، ــ چۈنكى دېڭىز سۇيى كۆپ كۆرۈنگىنى بىلەن ئىچكىلى بولمايدۇ، ئۇسسىغان ئادەمگە نىسبەتەن ئۇ يوققا ھېساب. لېكىن، بىر ئوچۇم تاتلىق سۇ ئىنتايىن ئاز كۆرۈنگىنى بىلەن ئۇسساپ ئۆلەي دېگەن ئادەمگە بۇ سۇنى بەرگەندە ئۇنىڭ ھاياتىنى قۇتۇلدۇرۇپ قالالايدۇ.

ھېكمەت:

پايدىلىق ئىلىم، نەرسە زەررىچە بولسىمۇ، ئۇ ھامان پايدىسىز ئىلىم، نەرسىدىن كۆپ ۋە ئەزىزدۇر. قېنى كىم بىر مىسقال ياقۇتنى بىر خالتا پاخالغا

تېگىشىدۇ. كۆرمەك ئادەمگە ئەگەردە يېتىشكەن ئالىمدىن بىرنى ئەكەلسەك، ئاشۇ بىر توپ ئالامان جىمجىت سۇكوتتە بىر ئالىمنىك سۆزىگە قۇلاق سېلىشى بەرھەق.

ئەمما بۇ يەردە يەنە بىر نۇقتىنى ئەستىن چىقارماسلىق لازىم. يەنى ئاشۇ پايدىلىق نەرسە قانداق يەردە قىممەتلىك بولىدۇ، قانداق يەردە پايدىسىز نەرسىگە ئايلىنىپ قالىدۇ؟ ئالتۇن قىممەتلىك نەرسە، ئۇ بىر دۆۋە ئوتۇندىنمۇ قىممەتلىك. ئەمما سوغۇقتىن كاسىلداپ تىترەپ كەتكەن بەندە ئۈچۈن ئوتۇن مۇھىممۇ، ئالتۇنمۇ؟ ۋە ئوخشاشلا ئوتۇنچى بوۋايغا نىسبەتەن، نامراتلىقتىن دۇمبىسى ئېچىلىپ قالغان بىچارە دېھقانغا نىسبەتەن ئوتۇن بەكرەك قىممەتلىكمۇ ياكى ئالتۇنمۇ؟ ئۆلۈش ئالدىدىكى ئادەم ئۈچۈنمۇ؟...

پىكىر قىلايلى، تەڭگىنىك يۈزى ئىككى بولغىنىدەك ھەربىر نەرسىدىمۇ ئىككى تەرەپ بار. ھەر قانداق نەرسىنىك پايدىلىق تەرىپى بىلەن پايدىسىز تەرىپىنى دەڭسەپ ماڭايلى.

كۆرمەي تۇرۇپ سۆزلىمە

بىر قارىغۇ كىشى بولۇپ، ئۇ باشقىلارنىڭ رەڭ ھەققىدە بەس - مۇنازىرە قىلغىنىنى ئاڭلىغان ھامان، ئۆزىنىڭ ئەقىللىقلىقىنى كۆز - كۆز قىلىپ تەڭ گەپكە ئارىلىشىدىكەن. باشقىلار ئۇنىڭغا: ــ سىز رەڭنى كۆرمىگەن بولغاندىكىن، بىزنىڭ پارىڭىمىزغا ئارىلاشمىسىڭىزمۇ بولاتتى، ــ دېسە، قارىغۇ قايىل بولماي: ــ ھىم، مەن رەڭنى كۆرمىگەنلىكىم ئۈچۈنلا، ئۇنىڭ قانداقلىقىنى بىلمەمدىم؟ بۇ بىلگىلى بولمىغۇدەك ئانچە سىرلىق نەرسە ئەمەس، رەڭ دېگەن ئاچچىق ئەمەس، بەلكى تاتلىق ئەرسە، ــ دەپتۇ.

كۆپچىلىكنىڭ پىخىلداپ كۈلگىنىنى ئاڭلىغان قارىغۇ دەرھال گېپىنى ئۆزگەرتىپ: ــ ياق، ئۇ تۆت چاسا ئەمەس، يۇمىلاق، ــ دەپتۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان كۆپچىلىك ئاخىر ئاۋازىنى قويۇۋېتىپ كۈلۈپ ساپتۇ. بۇنىڭدىن جىلە بولغان قارىغۇ دەرھال قوشۇمچە قىلىپ: ــ ياكى بولمىسا قاتتىق ئەمەس، يۇمشاق، ــ دەپتۇ.

كۆپچىلىك تېخىمۇ بەك كۈلۈپ كېتىپتۇ. قارىغۇ ئاچچىقى كەلگىنىدىن ۋارقىراپ: ــ ئۇنداق بولسا، خۇش پۇراق ئەمەس، سېسىق، ــ دەپتۇ.

كۆپچىلىك ئۆزىنى توختىتىۋالىماي ئۆچەيلىرى ئۈزۈلگۈدەك كۈلۈشۈپتۇ. قارىغۇ توساتتىن: ــ ھە، ئەمدى بىلدىم، ئەسلىدە ئۇ ناھايىتى جاراڭلىق ئاڭلىنىدىغان نەرسە ئىكەن، ــ دەپتۇ.

ھېكمەت:

ماۋ زېدۇڭ «تەكشۈرۈپ تەتقىق قىلمىغان كىشىنىڭ پىكىر قىلىش ھوقۇقى

يوق» دېگەن ئىكەن. ھەققەتەنمۇ، ئەمەلىيەتنى تەكشۈرۈپ باقمىغان، ئىش - ھادىسىلەرنى ئۆز تەجرىبىسىدىن ئۆتكۈزمىگەن كىشى ئۇ ھەقتە پىكىر قىلسا ئالىجوقا، بىمەنە گەپلەرنى قىلىپ تاشلىشى مۇمكىن.

بىلمەي تۇرۇپ ھەر قانداق ئىش - مەسىلىگە يالغان بىلىمدانلىق قىلىپ پىكىر قاتماڭ. ئۆزىڭىزگە نائېنىق مەسىلىردە سۈكۈت قىلىڭ. بىلىدىغانلارنىڭ پىكىر - مۇلاھىزىلىرىنى ئاڭلاڭ، ئۆگىنىڭ. بىلىمسىزلىك ھەرگىزمۇ ئۇيۇلىدىغان، نومۇس قىلىدىغان ئىشتىن ئەمەس. يالغان بىلىمدارلىق بىلمەسلىكتىنمۇ نەچچە ھەسسە ئېغىر ئاقىۋەت كەلتۈرىدۇ. بىزدە «چالا تېۋىپ ئادەم ئۆلتۈرەر» دەيدىغان ھېكمەت بار. ھەققەتەنمۇ بىلمەيدىغان تۇرۇقلۇق باشقىلارغا ئىش ئۆگىتىمەن دەيدىغان ئىنسان ئاقنى قارا، قارىنى ئاق دەپ كىشىلەرنى خاتا يولغا باشلىۋېتىشى ياكى بولمىسا ئۆزى كۆلكىگە قېلىشى مۇمكىن.

يىرتىلغىنى كالپىدارمۇ، بىزمۇ؟

بىر كىشى ئەتىگەن ئورنىدىن تۇرۇپلا، تامغا ئېسىقلىق تۇرغان كالېندارنىڭ تۇنۇگۈنكى چېسلاسىنى يىرتىۋېتىپتۇ.

— توختاپ تۇرۇڭ، — دەپتۇ كالېندار، — مېنى نېمىشقا يىرتىۋېتىسىز؟

— نېمىشقا يىرتمەيمەن، سەن تۇنۇگۈن ئۆتۈپ كەتتىڭ ئەمەسمۇ، — دەپتۇ ئۇ كىشى.

— تۇغرا دېدىڭ، مەن تۇنۇگۈن ئۆتۈپ كەتتىم، سەن ھەر كۈنى مۇشۇنداق «تۇنۇگۈنكى چېسلا» لاردىن تالاي - تالاينى يىرتمۇەتتىڭ، ئەمما سەن شۇ تۇنۇگۈندە نېمە قالدۇرۇپ كەتتىڭ؟

ھېلىقى كىشى بۇ سوئالغا جاۋاب بېرەلمەي، بېشىنى تۆۋەن سېلىپ چوڭقۇر ئويغا چۆمۈپتۇ.

ھېكمەت:

بىزنىڭ ھاياتىمىز چەك - چېگرالىق يوق نەرسە ئەمەس. ئۇ ھامان ئاخىرلىشىدۇ. ئۇزاق ئۆمۈر كۆرەلىسەك بىرەر يۈز ياشقا كىرەرمىز. تۇغۇلۇپلا كۈلۈپ كېتىدىغانلارمۇ بار. قاچان ئۆلىمىز، قانداق ئۆلىمىز بۇ بىزگە نامەلۇم... ئەمما ياشاۋاتقان ھەربىرىمىز ئۇچۇن ھەربىر مىنۇت ۋاقتنى قانداق ئۆتكۈزگەنلىكىمىز ھەر ھالدا ئاز - تولا بولسىمۇ مەلۇم ۋە مەلۇم بولۇشى كېرەك...

ھاياتىمىزنى قانداق ئۆتكۈزۈۋاتىمىز؟...

ھاياتىمىزدىن مەنە قالسۇن. بىز ئۆتۈپ كەتكەن ھەربىر مىنۇت ۋاقتىمىزنى ئويلىغاندا ئەپسۇسلانمايلى، پۇشايمان قىلمايلى. بەلكىم خۇشاللىق بىلەن مەن

مۇنۇ - مۇنۇ ئىشلارنى قىلالمىدىم دەپ مەيدە كېرىپ تۇرۇۋېپ جاۋاب بېرەلمىگۈدەك ياشايلى.

ۋاقىت ئۆتۈۋېرىدۇ، كالېندارنىڭ ۋاراقلىرى يىرتىلىۋېرىدۇ، بىز قېرىۋېرىمىز. ئەمما ھاياتنا بىردىنبىر يىرتىلمايدىغان، قېرىمايدىغان نەرسە ياخشى، مەنىلىك ئىش ئەمەلدۇر، ئۆمرىمىزنى مەنىگە پۇركەيلى.

سېنىڭ دوپپاڭنى كىيمەيمەن

بۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا بىر ئائىلە بار ئىكەن، ئائىلىدە ئەر - خوتۇن ۋە ئىككى بالىسى بىرگە تۇرىدىكەن. ئېرى سودىگەر ئىكەن، ھەر كۈنى كەنتلەرنى ئارىلاپ ئۆي - ئۆيلەردىن شېكەر سېتىۋېلىپ ئەكېلىپ، سېۋەت ياكى تاغارلارغا قاچىلىغاندىن كېيىن، سىرتقى جايلارغا ئاپىرىپ ساتىدىكەن. شېكەرلەرنى يېغىپ قاچىلىغاندا ھەمىشە يەرگە ئاز - تولا شېكەر چېچىلىپ قالىدىكەن، ئەمما ئۇ بۇنىڭغا پەرۋا قىلمايدىكەن. ئۇنىڭ خوتۇنى ئىنچىكە ئىش قىلىدىغان تېجەشلىك ئايال ئىكەن. ھەر قېتىم ئېرى شېكەرلەرنى قاچىلاپ بولغاندىن كېيىن، يەرگە چېچىلىپ كەتكەن شېكەرلەرنى تېرىپ، تاغارغا قاچىلاپ، ئۆينىڭ ئارقىسىدىكى قازناقتا قويۇپ قويىدىكەن، لېكىن بۇنى ئېرىگە ئېيتمايدىكەن.

ئىككىنچى يىلى يىل ئۆرۈلىدىغان مەزگىلدە شېكەر قىس بولۇپ، ئېرى ئىلاجسىز سودىسىنى توختىتىپتۇ. شۇ يەرنىڭ ئادىتى بويىچە ھەر يىلى يىل ئاخىرىدا بىر قېتىم ئومۇمىي ھېسابات قىلىنىپ، بارلىق قەرز قايتۇرۇلىدىكەن. ھەرگىزمۇ كېلەركى يىلغا قويۇپ قويۇشقا بولمايدىكەن.

بۇ ئىككى يىلدىن بۇيان، بۇ سودىگەرنىڭ تىجارىتى ئوڭۇشلۇق بولماپتۇ. بولۇپمۇ شېكەر قىس بولغان شۇ يىلى ئۇ دەسمايىسىدىن ئايرىلغانىنى ئاز دەپ، خەققە قەرزدار بولۇپ قاپتۇ. قەرز كۆپ بولمىسمۇ، ئەمما ئۇنىڭ بېشىنى قاتۇرۇپتۇ. ئۇ كۈنبويى ئەلەم ئىچىدە: «نەدىن پۇل تېپىپ بۇ قەرزنى قايتۇرارمەن؟» دەپ ئويلايدىكەن. كېيىن ئۇ بۇ ئىشنى خوتۇنىغا ئېيتىپتۇ ھەم ھەسرەتلەنگەن ھالدا:

— ئازراق شېكەر قالدۇرۇپ قويغان بولساق ياخشى بولاتتىكەن. خېلى كۆپ پۇلغا سېتىپ قەرزنىمۇ قايتۇرالايدىكەنمىز. بىراق، ھازىر ئازراقمۇ شېكەر يوق، قانداق قىلارمىز؟ — دەپتۇ.

ئېرىنىڭ قىيىن ئەھۋالدا قالغانلىقىنى كۆرۈپ، خوتۇنى توساتتىن يەردىن تېرىۋالغان شېكەرلەرنى ئەسكە ئاپتۇ. ئۇ شەپە چىقارماي ئاستا مېڭىپ ئارقا تەرەپتىكى قازناقتا كىرىپتۇ. تۆت كۈرە كەلگۈدەك شېكەر بار ئىكەن. خوتۇنى سۆيۈنگەن ھالدا بۇ ئىشنى ئېرىغا دەپ بېرىپتۇ. ئېرى ئارقا ھويلىدىكى قازناقتا كىرىپ، خېلى كۆپ شېكەرنى كۆرۈپتۇ. كۆز ئالدىدا تۇرغان تۆت كۈرە شېكەرگە قاراپ خۇشاللىقىدىن ئەس - ھوشىنى يوقاتقۇدەك بوپتۇ.

سودىگەر ئىنچىكە ئىش قىلىدىغان، كۆيۈمچان خوتۇنىنىڭ يارىدىمىدە زىيانىنى

پايدىغا ئايلاندۇرۇپتۇ. بۇ خەۋەر پۈتۈن كەنتكە، ھەتتا يېزا بازىرىغا تارىلىپتۇ.

بازاردا كىتاب ۋە مەدەنىيەت بۆيۈملىرىنى ساتىدىغان بىر ماگىزىن بار ئىكەن. ماگىزىن خوجايىنى بۇ ئىشنى خوتۇنىغا سۆزلەپ بېرىپتۇ. بۇ خوتۇنمۇ ئېرىنىڭ ماختىشىغا ئېرىشىشنى كۆزلەپتۇ. ئۇ ئوبدان ئويلانغاندىن كېيىن، بۇ ئىش ئۇنىڭغا شۇنداق ئاسان بىلىنىپ، ئۆزىنى بىر كۆرسەتكۈسى كەپتۇ. شۇ كۈندىن باشلاپ ئۇ ھەر كۈنى ئېرىنىڭ يوق چېغىدىن پايدىلىنىپ، كىتاب، گېزىت، دەرسلىك، كالېندار قاتارلىقلارنى بىر نۇسخىدىن ساقلاشقا باشلاپتۇ. ئارىدىن ئىككى يىل ئۆتۈپتۇ. ئۇ ساقلىغان كىتاب، گېزىت قاتارلىق نەرسىلەرنىڭ خېلى كۆپەيگەنلىكىنى كۆرۈپ، قىنىقىنغا پاتمىغان ھالدا ئېرىنى ئارقا ھويلىدىكى قازناقىغا باشلاپ بېرىپتۇ. ئېرى بۇنى كۆرۈپ ئاچچىقىدا ھوشىدىن كەتكىلى تاس قاپتۇ. ــ سەن مېنىڭ قان - تەرىم بەدىلىگە تاپقان پۇلۇمغا چاقچاق قىپسەنغۇ، ــ دەپ ناله قىپتۇ. دۆت خوتۇنى باشقىلارنىڭ ئىشىنى ئۆلۈك ھالدا دوراپ يامان ئاقىۋەتكە قاپتۇ. گېزىت، دەرسلىك، كالېندار قاتارلىقلارنىڭ ۋاقتى ئۆتۈپ كەتسە، كىم ئالىدۇ؟

ئېرى ئاچچىقىنى بېسىپ، پەسكويغا چۈشۈپ، خوتۇنىغا مۇنداق دەپتۇ:

ــ باشقىلاردىن ئۆگەنگەنده كاللا ئىشلىتىش لازىم. جانلىق ئۆگىنىش، ھەرگىز ئۆلۈك ھالدا دورىماسلىق كېرەك. ئۆلۈك ھالدا دوراش ناھايىتى خەتەرلىك. ئۆلۈك ھالدا ئۆگەنگەندىن ئۆگەنمىگەن ياخشى.

ھېكمەت:

بىزده: «سېنىڭ دوپپاڭنى مەن كىيەم، ساڭا ئوخشامدىمەن يارىم» دەپ باشلىنىدىغان بىر قوشاق بولىدىغان. ئوبدان مۇلاھىزە قىلىپ كۆرسەك، ساڭا ياراشقان دوپپا ماڭا ئۇ باشقىلارغا بەلكىم ياراشماسلىقى مۇمكىن. چۈنكى، دوپپىنىڭ ساڭا ياراشقانلىقى ئۇ دوپپىنىڭ چىرايلىق بولغانلىقىلا ئەمەس، بەلكى سېنىڭمۇ چىرايلىقلىقىڭ ئۇ دوپپىنىڭ ساڭا ماس كەلگەنلىكىدۇر.

ئىش قىلىش، ئۆگىنىشنىمۇ دوپپا كىيىشكە تەدبىقلىساق، ساڭا ماس كەلگەن، سەندە ئوبدانلا ئۇنۇم بەرگەن ئۆگىنىش، ئىش بېجىرىش ئۇسۇلى ماڭا ماس كەلمەسلىكى مۇمكىن. ئۇسۇل بىر بولغان بىلەن ئۇنى ئىشلىتىدىغان ئادەم ئوخشاش بولمىغاچقا ئۇ ئوخشاش ئۇنۇم بەرمەيدۇ.

ئۆزىمىزگە ياراشىدىغان، چىرايىمىزغا ماسلىشىدىغان دوپپا كىيەيلى. ئۆز ئەھۋالىمىزغا ماس كېلىدىغان ئۇسۇل - چارىلەرنى تېپىپ چىقىپ ئىشلىرىمىزنى يۈرۈشتۇرەيلى. ئۆلۈك ھالدا دوراش بىزنى ئوڭدا قالدۇرۇۋېتىدۇ.

بايقىساڭ بايىسەن

بىر يىگىت ھەمىشە ئۆزىنىڭ كەمبەغەللىكىدىن، تەلىيىنىڭ كاجلىقىدىن ئاغرىنىدىكەن. ئۇ بىر كۈنى ئۆز - ئۆزىگە: ــ جىق پۇلۇم بولغان بولسا نېمىدېگەن

ياخشى بولاتتى! ئۇ چاغدا راھەت تۇرمۇش كەچۈرەتتىم، ــ دەپتۇ.

دەل شۇ چاغدا بىر تاشچى بوۋاي ئۇنىڭ قېشىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقانىكەن. بوۋاي ئۇنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ:

ــ نېمىشقا ئاغرىنىسەن؟ بىلسەڭ سەن ھازىر ناھايىتى باي! ــ دەپتۇ.

ــ مەن قانداق باي بولاي؟ ــ دەپتۇ يىگىت تېڭىرقاپ، ــ مېنىڭ بايلىقىم نەدە؟

ــ مەسىلەن: كۆزۈڭنى دەيلى، سەن بىر كۆزۈڭنى ئويۇپ ئېلىپ بىرەر نەرسىگە تېگىشىشنى خالامسەن؟ ــ سوراپتۇ تاشچى بوۋاي.

ــ نېمە دەۋاتىسىز؟ كۆزۈمنى ھېچقانداق نەرسىگە تېگىشمەيمەن، ــ دەپتۇ يىگىت ئالاقزادە بولۇپ.

ــ ئەمىسە، ئىككى قولۇڭنى كېسىۋېلىپ ساڭا كۆپ ئالتۇن بېرەي.

ــ ياق، قولۇمنى ئالتۇنغا تېگىشمەيسەن.

ــ دېمەك، سەن ناھايىتى باي. سەن نېمىشقا پېشانەڭنىڭ تەتۈرلۈكىدىن ئاغرىنىۋېرىسەن؟ مېنىڭ سۆزۈمنى ئېسىڭدە چىڭ تۇت: كۆچ بىلەن سالامەتلىك ــ بۇ تەڭداشسىز بايلىق، ئۇنى پۇل - مالغا سېتىۋالغىلى بولمايدۇ.

تاشچى بوۋاي سۆزىنى تۈگىتىپ يولىغا مېڭىپتۇ.

ھېكمەت:

بىز تولا مالالاردا ببباھا بايلىق ــ ئەڭگۈشتەرلەرنى بېسىپ يېتىپ بايلىق ئىزدەيمىز ھەمدە نامراتلىقىمىز، ھالىمىزنىڭ خاراب‌لىقىدىن قاقشاپ - زارلايمىز. مانا بۇ بىزنىڭ كاللا ئىشلەتمىگەنلىكىمىز، ئۆزىمىزدىكى بايلىقلارنى تونۇپ يېتەلمىگەنلىكىمىزنىڭ دەللىسى.

ئالىملارنىڭ قارىشىچە، ئىنسانىڭ مېڭىسى ھازىرغا قەدەر تېخى ئېچىلمىغان، بەش پىرسەنتىمۇ پايدىلىنىلمىغان ئىنتايىن كاتتا خەزىنە ئىكەن. ئىنساندا ئىنتايىن زور يوشۇرۇن تالانت ۋە ئىقتىدار بولۇپ، ئەگەردە ئىنسان ئۆزىدىكى مۇشۇ خىل ئىقتىدارلىرىنى ئىشقا سالالىسىلا، ئۇ مۆجىزىلىك ئىشلارنى قىلىۋېتەلەيدۇ.

ئۆزىڭنى بايقاڭ، سىزدە ئاڭ ئېسىل نېمەت بولمىش ئەقىل - كاللا بار. پۈت - قولىڭىز، پۈتۈن بەدىنىڭىز ساپمۇساق ھالدا سىزنىڭ ئىشلىتىشىڭىزنى كۈتۈپ تۇرۇپتۇ. مانا بۇلاردىن پايدىلىنىڭ ۋە توختاۋسىز ئۆگىنىڭ، ئىشلەڭ، باش قاتۇرۇڭ. ئىنسان ئىشلىگەنگە ھېرىپ - چارچىمايدۇ.

ئىززەت قىلساڭ ئىززەت تاپارسەن

گۈزەل باھار پەسلى ئاخىرلىشاي دەپ قالغان كۈنلەرنىڭ بىرىدە، بىر تۈپ قاپاق تېرەك كۆرەڭلىگەن ھالدا يېنىدىكى ئۇجمە دەرىخىدىن:

ــ سېنىڭچە، ئىككىمىزنىڭ قايسىمىز ياخشى؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ سېنىڭ، ــ دەپتۇ ئۇجمە كەڭ قورساقلىق بىلەن، ــ مانا قارىغاندا بوي - تۇرقۇڭ ئېگىز، قىياپىتىڭ يارىشىملىق، شاخ - يوپۇرمىقىڭ قويۇق، تاشلىغان سايەڭنىڭ دائىرىسى كەڭ، بۇ جەھەتتە سەن مەندىن ياخشى، ئەمما مېۋە چىقىرىپ ئەلگە نەپ يەتكۈزۈش جەھەتتىن سېلىشتۇرغاندا، مەن سەندىن ئەۋزەل تۇرىمەن، دېمەك، ھەر قايسىمىزنىڭ ئۆزىمىزگە تۇشلۇق ئەۋزەللىكىمىز بار.

قاپاق تېرەك ئۇجمىدىن بۇ گەپنى ئاڭلاپ ناھايىتى ئاھانەت ھېس قىپتۇ - دە تېرىكىپ، ئۇجمىنى ئەيىبلەپ سۆزلەپ كېتىپتۇ.

ــ تولا قاياپ كەتمە، ئاغىنە، ــ دەپتۇ ئۇجمە ئېغىر - بېسىقلىق بىلەن قاپاق تېرەككە قاراپ، ــ ياخشى - يامان دەپ ئاتىلىشىنى ئۆزى بېكىتىۋالمىغان نەرسە ئەمەس! ئۇنى ئاممىنىڭ رايى بەلگىلەيدۇ، ئىشەنمىسەڭ، كىشىلەرنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ باق.

ئارىدىن بىر كۈن ئۆتۈپ، بۇ يەرگە مەكتەپتىن يانغان بىر قانچە ئوقۇغۇچى يېتىپ كەپتۇ. ئۇلار ئېگىسىنىڭ رۇخسىتى بىلەن ئۇجمە دەرىخىگە چىقىپ، پىشىپ ۋايىغا يەتكەن ئۇجمىلەرنى مەززە قىلىپ يېيىشكە باشلاپتۇ. ئۇلار ئۇجمە يەۋېتىپ، ئۇجمە دەرىخىنىڭ سېخىيلىقىنى، مېۋىسىنىڭ شىرىنلىكىنى ماختاپ، ئۇنى تەككۈچى كىشىگە مەدھىيە سۆزلىرىنى ئېيتىشىپتۇ، ئەمما ھېچكىم قاپاق تېرەك توغرۇلۇق بىر ئېغىز سۆز ئاچماپتۇ، ھەتتا قاراپمۇ قويماپتۇ.

قاپاق تېرەك بالىلىرىنىڭ ئۇجمە ھەققىدىكى ماختاشلىرىنى ئاڭلاپ بەكمۇ ئىزا تارتىپتۇ ۋە ئۇجمىنىڭ ئاق كۆڭۈل، سەمىمىي مۇئامىلىسىدىن تەسىرلىنىپ، ئۇنى ھۆرمەت قىلىدىغان بوپتۇ.

ھېكمەت:

كىشىلەر بىلەن ئەپ - ئىناق ۋە ئىززەت - ھۆرمەت بىلەن ئۆتەي دېسەڭ باشقىلارغا ھامان ئىززەت ھۆرمەت بىلەن مۇئامىلە قىل.

بىزدە ھۆرمەت ھۆرمەتنى تاپىدۇ دەيدىغان گەپ بار. سەن بىراۋغا سىلىق - سىپايىلىك بىلەن مۇئامىلە قىلساڭ قارشى تەرەپمۇ تەبىئىي ھالدا سىلىق مۇئامىلە قايتۇرىدۇ. ھەر قانچە قوپال، توك قاپاق ئادەممۇ سىلىق، ئەدەپلىك مۇئامىلىگە قوپاللىق قىلىشتىن ئۆيۈلىدۇ، ئەيمىنىدۇ. لېكىن ھەر قانچە ئىلمىي، ئەدەپلىك، سىلىق مۇئامىلىلىك مۆمىن ئادەممۇ قوپال مۇئامىلىگە ئۇچرىسا ئەپتىنى بۇزۇپ قاتتىق مۇئامىلە قىلىشى مۇمكىن.

باشقىلارغا سىلىق، ئەدەپلىك مۇئامىلە قىل ۋە ئۆلارنىمۇ ئەدەپكە چاقىر. ھەرگىزمۇ ئۆزۈڭنىڭ ئەدەپنى بىلمەيدىغان بەدقىلقىلقىڭ، مەمەدانلىقىڭ بىلەن ياخشى كىشىلەرنىمۇ غەزەپلەندۈرىدىغان ئىشنى قىلما.

سۇزۇك سۇمۇ سېسىيدۇ

ئىككى ساپان بىر زاۋۇتتا، ئوخشاش تۆمۈردىن ياسىلىپتۇ. بىر ساپان دېھقانىنىڭ قولىغا چۈشكەندىن كېيىن دەرھال يەر ئاغدۇرۇشقا ئىشلىتىلىپتۇ؛ يەنە بىرى، تىجارەتچىنىڭ دۇكىنىدا ساقلىنىپ تۇرۇپ قاپتۇ.

بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن، بۇ ئىككى ساپان يەنە تاسادىپىي ئۇچرىشىپ قاپتۇ.

دېھقانىنىڭ قولىغا چۈشكەن ساپان گويا كۆمۈشتەك جىرىڭلاپ، كۈن نۇرىدا ۋالىلداپ تۇرۇپتۇ، ھەتتا زاۋۇتتىن يېڭى چىققان چاغدىكىدىنمۇ بەك پارقىراپ كېتىپتۇ؛ تىجارەتچىنىڭ دۇكىنىدا ساقلىنىپ تۇرغان ساپان بولسا، ھەممە يېرى داتلىشىپ، تېخىمۇ سەتلىشىپ كېتىپتۇ.

ــ سەن قانداق قىلىپ مۇشۇنداق پارقىراپ تۇرالىدىڭ؟ ــ دەپ سوراپتۇ داتلىشىپ كەتكەن ساپان.

ــ جېنىم بۇرادىرىم، مېنىڭ پارقىراپ تۇرۇشۇم ئەمگەك بىلەن شۇغۇللانغانلىقىمدىن بولدى، ــ دەپتۇ پارقىراپ تۇرغان ساپان. ئۇ يەنە گېپىنى داۋاملاشتۇرۇپ، ــ سېنىڭ داتلىشىپ، پارقىراق ھالىتىڭنى يوقىتىشىڭغا، سېنىڭ دائىم ئاشۇ دۇكاندا مىدىرلىماي يېتىپ ئۆمرۇڭنى بىكار ئۆتكۈزگەنلىكىڭ سەۋەب بولغان، ــ دەپتۇ.

ھېكمەت:

ھەر قانداق بىر نەرسىدە شۇنداق بىر ھېكمەت بارکى، ئىشلىتىپ، ھەرىكەتلىنىپ تۇرسا ئۇ ئوڭاي بۇزۇلمايدۇ، ئەمما ئىشلەتمىگەن ھەر قانداق نەرسە ئىنتايىن تېز چىرىيدۇ، سېسىيدۇ، بۇزۇلىدۇ، كارىدىن چىقىدۇ. ئىشەنمىسىڭىز سۇپىسۇزۇك پاكىز سۇنى بىر كۆلچەككە باشلاپ ھەپتە تۇرغۇزۇپ بېقىڭا. كۆرىسىزكى ئۇمۇ سېسىيدۇ، بۇزۇلىدۇ، قۇرتلايدۇ...

ئىنسانمۇ، ئىنسانلىق مېڭىسىمۇ شۇنىڭغا ئوخشايدۇ. كەتمەن - ساپانى ئىشلەتكەنسېرى ئىنتىكلەپ، پارقىراپ كەتكەنگە ئوخشاش كاللىمۇ ئىشلەتكەنسېرى ئېچىلىدۇ ۋە ئىنتايىن ئۆتكۈرلىشىپ كېتىدۇ. بىر ئىپلاس تىلەمچى بىلەن ئۇلۇغ ئالىمنىڭ كاللىسى ئوخشاش بولۇشى مۇمكىن. ئەمما بىرسى كاللىسىنى توختاۋسىز قېيىن مەسىلەرگە ئىشلىتىپ، ئويلىنىپ تۇرغاچقا ئۇ قالتىس ئەقىللىق بولۇپ كېتىدۇ. ئەمما كەمبەغەل كاللىسىنى ھېچقانچە ئىشلەتمىگەچكە ئەقلى - زېھنى ئۇنىڭ ئۆزىنىمۇ قۇتقۇزالمايدۇ.

كاللىمىزنى ئىشلىتەيلى، مېڭىمىزمۇ داتلىشىپ قالمىسۇن. مېڭىمىزدىن ئىبارەت سېپى مەڭگۈ يانماس شەمشەرنى زايا قىلمۇەتمەيلى.

كتاب بىزنىڭ دوستىمىز

بىر كۈنى نۇرغۇن ھايۋانلار بىر يەرگە جەم بولۇپ، «كىتاب نېمىگە ئەسقاتىدۇ؟» دېگەن مەسىلە ئۈستىدە مۇھاكىمە ئېلىپ بېرىپتۇ.

بويى ئەڭ ئېگىز كەلگەن پىل ھەزرەتلىرى سۆز باشلاپ:

— پېقىرغا مەلۇمكى، قەغەز ۋە كىتاب بامبۇك، دەرەخ پوستى ۋە ئوت - ساماندىن ياسىلىدۇ، لېكىن مەن يېڭى بامبۇك بىلەن يۇمران ئوت - سامانلارنى ياخشى كۆرىمەن. كىشىلەر كىتاب ئىشلەيمىز دەپ، مۇشۇنداق ئوبدان نەرسىلەرنى نېمىشقا تېتىقسىز قىلىپ قويىدۇ؟ كىتابتىكى باسما مېيىنىڭ پۈرىقى تېخىمۇ جېنىمغا تېگىدۇ، — دەپتۇ.

كىچىككىنە مىتە قۇرت دەرھال بۇ گەپكە قارشى چىقىپ:

— پىل ھەزرەتلىرى، كىتاب — مېنىڭ جېنىم! قارىسىلا، مەن ئۇنى يەيمەن، ئۇنىڭ ئىچىدە ياتىمەن، ئۇ بولمىسا مەن قانداقمۇ ھايات كەچۈرەلەيمەن؟ — دەپتۇ.

ھاكاۋۇر خوراز غەزىپىنى باسالماي كارکىراپ سۆزلەپتۇ:

— بەزىلەر، كىتاب — روھىي ئوزۇق دەيدىكەن. ئۇ ئالدامچىلىق! بىر كۈنى مەن بالىلارنىڭ رەسىملىك كىتابىدىن بىرنى تېپىۋېلىپ كەچكىچە ۋاراقلىسام، ئاشلىق ئۇياقتا تۇرسۇن، ھەتتا بىر تال سامانمۇ يوق ئىكەن!

— كىتاب، ھەقىقەتەن بارلىق بالايىئاپەتلەرنىڭ مەنبەسى، — دەپتۇ چاشقان مىيىقىدا كۈلۈپ قويۇپ، — كىشىلەر ئەدىپسىزنى بېرىدىغان ئۈسۇل - چارىلەرنىڭ كۆپىنچىسىنى كىتابتىن ئۆگىنىۋالىدۇ.

قارا ئېيىق دولىسىنى سىلكىپ، خۇشياقمىغان ھالدا:

— بەزىلەر، كىتاب ئوقۇسا ئەقىللىق بولىدۇ، دېيىشىدىكەن، لېكىن بىز ئېيىقلارنىڭ دىيارىدا نادانلىق بىلەن سەمىمىيلىك، دۆتلۈك بىلەن ئەقىللىق دېگەنلەر بىر مەنىدە، — دەپتۇ.

ھايۋانلار تالىشىپ بىرەر نۇقتىغا كېلەلمەي تۇرغاندا، قىزىل گالستۇك تاقىغان، مۇرىسىگە پوپكا ئېسىۋالغان بىر قىزچاق يۈگۈرۈپ كەپتۇ. ھايۋانلار تەڭ ۋارقىرىشىپ قىزنى توختىتىپ، بۇ تالاش - تارتىشنى ئايرىپ قويۇشقا تەكلىپ قىپتۇ.

قىزچاق ئانچە ئويلىنىپ تۇرمايلا:

— ئۆيۈمدە مەن ئويناىدىغان چىرايلىق رېزىنكە توپ بار، تەمى تاتلىق ئالما بار، لېكىن مەن كىتاب ئوقۇشقا كىرىشىپ كەتسەم، بۇلارنىڭ ھەممىسى ئېسىمدىن كۆتۈرۈلۈپ كېتىدۇ، ئەگەر كىشىلەرنىڭ كۆرۈشىگە كىتاب بولمىسا، ھاياتلىقنىڭ نېمە مەنىسى بولسۇن! — دەپتۇ.

قىزچاق ئەنە شۇنداق دەپلا ئۇچقاندەك يۇگۈرۈپ كېتىپتۇ. ھايۋانلار بۇ سۆزنىڭ مەنىسىگە چۈشىنەلمەي، گاڭگىراپ قاپتۇ. ئاخىر بولماي كىتابنىڭ ئۆزىنى جاۋاب بېرىشكە تەكلىپ قىپتۇ.

ــ مەن قىزچاقنىڭ پىكرىنى قۇۋۋەتلەيمەن، ــ دەپتۇ كىتاب سوغۇققىنا كۈلۈپ قويۇپ، ــ ئەگەر قىزچاقنىڭ پىكرى سىلەرنىڭكى بىلەن ئوخشاش بولسا، ئۇنداقتا ئادەملەر بىلەن ھايۋانلارنىڭ نېمە پەرقى بولسۇن؟

ھېكمەت:

كىتاب بىلىملەر خەزىنىسى، كىتاب ئىنسانلارنىڭ بىلىم، تەجرىبىلىرىنىڭ ئەقىل - پاراسىتىنىڭ پۈتمەس - تۈگىمەس بۇلىقى. كىتاب بولغاچقىلا ئەجدادلىرىمىزنىڭ نۇرغۇن مەدەنىيەت مىراسلىرى بىزگىچە يېتىپ كېلەلىگەن. بىز كىتابتىن ئۆزىمىز بىلمەيدىغان ئىنتايىن كۆپ ئۇچۇر، بىلىملەرگە ئېرىشىمىز...

ھەقىقەتەنمۇ، نادان، جاھىل، بىلىمسىز كىشىلەر كىتابنى كۆزگە ئىلمايدۇ ھەتتا ھەددىدىن ئېشىپ «كىتاب ئوقۇمايمۇ بىر ئوبدان ياشىغىلى بولىدۇ، كىتاب ئوقۇمايمۇ نۇرغۇن ئىشلارنى قىلغىلى بولىدۇ. كىتاب ئوقۇغانىنىڭ پايدىسى يوق» دېگەندەك پەلىپەتنىڭ گەپلىرىنى تارقىتىشىدۇ. بىلىش كېرەككى، بۇگۈنكى زامانىدا كىتاب ئوقۇمايدىغان بىر ئادەمنىڭ، دۇنيانى ئىلمىي يوسۇندا چۈشىنەلمەيدىغان بىر ئىنسانىنىڭ ئىشلىرىنى راۋۇرۇس بېجىرىپ ماڭالىشى بەكمۇ تەس. بىز بۇگۈن ئۆگىنىش ئارقىلىقلا راۋۇرۇس پۇت تىرەپ تۇرالايمىز.

كىتاب ئوقۇيلى، كىتابنى قەدىرلەيلى، كىتابسىز ئۆي گۆرگە ئوخشايدۇ.

پىشمىغان خىش كارغا كەلمەيدۇ

خىش پىشۇرىدىغان ئىشچى خام خىشلارنى بىر - بىرلەپ خۇمدانغا تىزىپتۇ. بىر پارچە خام خىش ئۆزىنىڭ ئوتتا كۆيدۈرۈلىدىغانلىقىنى ئۇقۇپ، قورقۇپ تىترەپ كېتىپتۇ. يېنىدىكى خىشلار ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپ:

ــ بۇرادەر، قورقمىغىن، بۇ ناھايىتى تەستە تېپىلىدىغان ياخشى پۇرسەت، بىز بۇ قېتىم چېنىققاندىن كېيىن چوڭ ئىشلارغا يارايمىز، ــ دەپتۇ.

خام خىش ھەمراھلىرىنىڭ بۇ سۆزىنى قىلچە ياقتۇرماپتۇ. ئۇ ئۇيان قىلىپ، بۇيان قىلىپ، ئاخىر بىر دۆۋە سامانىنىڭ ئىچىگە مۆكۈۋاپتۇ.

شۇنداق قىلىپ خام خىش بۇ قېتىم خۇمداندىن قۇتۇلۇپ قاپتۇ. بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن ئۇ پىششىق خىشلار قاتارىغا كىلىپ قوشۇلۇۋاپتۇ.

ئۇزۇن ئۆتمەي، ئىشچىلار بۇ خىشلارنى يۆتكىمەكچى بولۇپ، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا

تۇرغان ھېلىقى خام خىشنى كۆرۈپ قاپتۇ - دە، ئۇنى بىر تەرەپكە چۆرۈۋېتىپتۇ، خام خىش ئۆز ھەمراھلىرىنىڭ خۇشال - خۇرام ھالدا ئىش ئورنىغا كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قاتتىق پۇشايمان قىپتۇ، ئەمما ئىش ئورنىغا كەلمەيتتى.

شۇنىڭ بىلەن خام خىش يالغۇز قاپتۇ ۋە يامغۇر ياغقانچە ئۆزگىرىپ، ئاخىر بىر چاڭگال توپىغا ئايلىنىپ قاپتۇ.

ھېكمەت:

بىز مەيلى ئۆگىنىش ياكى تۇرمۇش سەپىرىمىزدە بولسۇن، ناھايىتى ئۇزاق، مۇشەققەتلىك يول - مۇساپىلەرنى باسمىز ھەمدە كۆپ قېينىچىلىق، جاپالارغا يولۇقۇپ تۇرىمىز. بۇگۈن ھەر قانچە باياشات ياكى خاتىرجەم بولساقمۇ، ئەتە - ئۆگۈن قانداق قېينىچىلىق، مۇشەققەتلەرگە يولۇقمىز، بۇنى ھېچكىم بىلمەيدۇ. شۇڭا كىچىكىمىزدىن باشلاپ ئۆزىمىزنى ھەر تەرەپلىمە چىنىقتۇرۇپ تۇرمىقىمىز لازىمدۇر.

قېينىچىلىق، جاپا - مۇشەققەتتىن قاچماڭ. ئىشىنىڭ ئاسىنىي قىلىش كۆپ ئادەمنىڭ قولىدىن كېلىدۇ. ئەمما ئەڭ نوچى ئادەملەرلا ئاندىن ئىشنىڭ قېينىنى ھەل قىلىشتىن قاچىمايدۇ ۋە ئۆزىنى جاپا ئارقىلىق چىنىقتۇرۇپ تاۋلايدۇ. دېھقانلارنىڭ تۇرمۇشىنى كۆرۈپ بېقىڭ ھەمدە مۇمكىن بولسا ئاشۇلارنىڭ جاپالىق تۇرمۇشىنى باشتىن كەچۈرۈپ بېقىڭ. ئۆزىڭىزنى قېيىن ئىش - مەسىلىلەر ئارقىلىق تاۋلاڭ، چىنىقتۇرۇڭ. ھەرگىزمۇ چىدامسىز، بېلى بوش، ھۇرۇن، جاپادىن قاچىدىغان لامزە للىلەردىن بولۇپ قالماڭ. بىلىڭكى، بېلى بوشلارنى ھېچكىم كىرەك قىلمايدۇ.

بايقىساڭ توپىمۇ ئالتۇن

بىر ياش يىگىت بار بولۇپ، ئاتىسى ئۇنى قانچە - قانچە قېتىملاپ ئەيىبلىگەن بولسىمۇ، ئۇ ھەمىشە قورال ئالماستىن جاڭگاللىق ۋە قويۇق ئورمانلارغا كىرىپ كېتىۋېرىدىكەن.

— سەن يىگىنە چاغلىق نەرسىنىمۇ ئالماي ماڭسەن، — دەيدىكەن ئاتىسى ئۇنىڭغا، — ئەگەر، بىرەر كىم ساڭا ھۇجۇم قىلىپ قالسا، ئۆزۈڭنى نېمە بىلەن قوغدايسەن؟

ئوغلى كۈلۈپلا قويۇپ، ئاتىسىنىڭ نەسىھىتىنى قۇلىقىنىڭ قېتىغا ئالمايدىكەن.

بىر كۈنى ئۇ شۇ سەۋەبتىن جازاغا ئۇچراپتۇ. ئۇ قويۇق ئورمانغا كىرىپ كېتىۋاتقاندا قاراقچىلارغا ئەسىرگە چۈشۈپ قاپتۇ. بۇ چاغدا يىگىت ئاتىسىنىڭ ئۆزىگە قىلغان سۆزلىرىنى ئەسلەپتۇ. ئۇ ھەسرەت چەككەن ھالدا:

— ھەي، ئەگەر مەن يېنىمغا يىگىنە چاغلىق نەرسىنى ئېلىۋالغان بولسام، ئەسىرگە چۈشمەيتتىم، — دەپتۇ.

— راست شۇنداق ئويلامسەن؟ — دەپتۇ ئاتامان كۈلۈپ كېتىپ، — ئەمىسە، ساڭا

بىر تال يېڭنە بېرەيلى!

ــ ئەمما، بۇ يېڭنەڭ بەك قاشاڭ ئىكەن!

ــ نەدىكى، ــ دەپتۇ ئاتامان يېقىن كېلىپ قارىغاچ.

يىگىت ھوشيار تۇرغانكەن، ئۇ ئاتامانىڭ بۇرنىغا يېڭنىنى تىقىۋېتىپتۇ. ئاتامان ئاچچىق چىرقىراپ كېتىپتۇ، قوراللىدىن ئايرىلىپ، بۇرنىنى تۇتۇپ قاپتۇ. يىگىت قورالنى ئېلىپ ئاتامانىنى ئېتىپ ئۆلتۈرۈپتۇ. باشقا قاراقچىلار قورقۇپ تىكىۋېتىپتۇ.

ئۇ ئۆيگە قايتىپ بارغاندىن كېيىن ئاتىسىغا:

ــ ئاتا، دېگىنىڭ توغرا ئىكەن. بۈگۈن قاراقچىلار مېنى ئەسىرگە ئېلىۋالغانىدى. مەن بىر تال يېڭنىگە تايىنىپ جېنىمنى قۇتۇلدۇرۇپ قالدىم، ــ دەپتۇ.

كۆرۈۋېلىشقا بولىدۇكى، بىر تال ئاددىي يېڭنىمۇ پالۋانىنىڭ قولىدا كۈچلۈك قورالغا ئايلىنىدۇ.

ھېكمەت:

ئەتراپىمىزدا ھەجىم، كۆرۈنۈش، شەكىل جەھەتتىن چوڭ - كىچىك، ئاددىي - مۇرەككەپ جىسىم، شەيئىلەر كۆپ. بىز ئۇلارنىڭ بەزىلىرىنى ئەرزىمەس نەرسە قاتارىدا كۆزگە ئىلىپ كەتمەيمىز. ئەمما، تۈپ نېگىزىدىن ئالغاندا، ھەر قانداق نەرسىنىڭ ئۆزىگە خاس رولى، ئەھمىيىتى بولۇپ، پايدىسىز نەرسە يوق. مەسىلەن: يەرگە چۈشكەن، ئايىغىمىز ئاستىدا يانجىلىپ تۇرىدىغان غازاڭ - يوپۇرماقلارنىمۇ كۆپىنچىمىز كېرەكسىز، ئەخلەت نەرسە دەپ ئويلاپ قېلىشىمىز مۇمكىن. ئەمما ئاشۇ غازاڭلار چىرىپ، سېسىق ئارقىلىق دەل - دەرەخلەرگە، ئوت - چۆپلەرگە ئوزۇقلۇق بولىدۇ، يەرنى مۇنبەتلەشتۈرىدۇ.

نەرسىلەرنىڭ رولىنى جارى قىلدۇرۇش بىزنىڭ ئۇنى بايقاش، ئىشلىتىش ئۇسۇلىمىزغا باغلىق. ئىشلىتىشنى بىلسەك قاپاق پور چېقىمۇ كاتتا ئەھمىيەتلىك ئىشلارغا يارايدۇ. ئىشلىتىشنى بىلمىسەكچۇ، نادان، ئىلمسىز كىشىنىڭ قولىدا ئالتۇنمۇ خارلىقنا قالىدۇ.

ئۇ شۇنداق نەرسكى...

خوجايىن لوقمانغا بىر قوينى بوغۇزلاپ، ئەڭ ياخشى يېرىنى پىشۇرۇپ، شىرەگە ئەكېلىشنى بۇيرۇپتۇ. ئۇزۇن ئۆتمەي، لوقمان قوينىڭ يۇرىكى بىلەن تىلنى ئەكەپتۇ.

ئەتىسى، خوجايىن ئۇنىڭغا قوي ئۆلتۈرۈپ، ئەڭ ناچار يېرىنى پىشۇرۇپ شىرەگە ئەكېلىشنى بۇيرۇپتۇ. بۇ قېتىم ئۇنىڭ ئەكەلگىنى يەنىلا يۇرىكى بىلەن تىلى ئىكەن.

ــ بۇ نېمە قىلغىنىڭ؟ ــ خاپا بوپتۇ خوجايىن.

ــ ساپلىقىدىن ئېيتقاندا، يۇرەك بىلەن تىل ئەڭ ياخشى نەرسە، ئەسكىلىكىدىن ئېيتقاندا، يۇرەك بىلەن تىلدىن بەتەر ئەسكى نەرسە يوق، ــ جاۋاب بېرىپتۇ لوقمان.

ھېكمەت:

ھەقىقەتەنمۇ، ئىنسانغا نىسبەتەن ئەڭ ياخشى نەرسىمۇ يۈرەك، تىل، ئەڭ يامان نەرسىمۇ يۈرەك ۋە تىلدۇر. ئەگەردە قەلب، يۈرەك ياخشىلىق، گۈزەللىك بىلەن تولغان بولسا، ئۇ ھالدا مۇئداق قەلبكە ئىگە كىشى كىشىلەرگە يامانلىق يەتكۈزمەس، ھەر قاچان سەممىي، كەمتەر، تىرىشچان، ئىشچان كېلۈر. ئۇنىڭ ئېغىزىدىنمۇ ئەدەپ ۋە ھۆرمەتكە يېتىدىغان ئەڭ ئېسىل دۇردانە سۆزلەر تۆكۈلۈپ تۇرۇر.

ئەگەردە قەلب يامان نىيەت، شۇم خىيال بىلەن تولغان بولسا، ئۇ ھالدا مۇئداق كىشى ھامان باشقىلارغا يامانلىق قىلىشتىن نومۇس قىلماس. كىشىلەر بىلەن بولغان ئالاقىدا ئاچ كۆزلەرچە ئۆزىنىڭ نەپسى - خاھىشىنلا ئىزدەر ۋە تىلى قوپال، سەت، بىھايا سۆزلەر بىلەن بۇلغانغان كېلەر.

يۈرىكىڭنى ئىلىم - ئېرپان، ئەخلاق نۇرلىرى بىلەن يۇغۇن ۋە تىلىڭنى ئەڭ شېرىن، تاتلىق سۆز - ئىبارىلەر بىلەن بېزىگىن. ئەڭ ياخشى ۋە ئەڭ يامان يول بولمىش تىل ۋە يۈرىكىڭنى ياخشى باشقۇرالساڭ، چوقۇمكى بەخت تاپسەن.

سۆلەت كىيىمدە ئەمەس، ئىلىمدە

كۈنلەرنىڭ بىرىدە، گۈل - چېچەككە تولغان گۈزەل بىر تاغنىڭ باغرىدا، ھەرخىل قۇش ۋە جان - جانۋارلار جەم بولۇشۇپ قالغانكەن. گەپتىن گەپ چىقىپ، ھۈنەر - ماھارەت توغرىسىدا پاراڭ بولۇپ قاپتۇ. ھەر كىم ئۆز ھۈنەر - ماھارىتىنى تونۇشتۇرۇشقا توغرا كەپتۇ. بۈلبۈل كەمتەرلىك بىلەن:

ــ مەندە ئالاھىدە سۆزلىگۈدەك ھۈنەر يوق. ئانچە - مۇنچە ناخشا ئېيتىشنى بىلىمەن، ــ دەپتۇ.

ــ مېنىڭ دوختۇرلۇقتىن ئاز - تولا خەۋىرىم بار، ــ دەپتۇ تۈمۈر تۇمشۇق، ــ دەل - دەرەخ قوۋزاقلىرى ئىچىگە كىرىۋالغان زىيانداش قۇرتلارنى خەنجەردەك ئۇچلۇق تۇمشۇقۇم بىلەن چوقۇپ ئۆلتۈرۈپ، دەرەخلەرنىڭ كېسىلىنى داۋالايمەن.

ــ مەن قۇرۇقلۇقتىمۇ، سۇدىمۇ ياشىيالايمەن، ئاسماندا ئۇچالايمەن، ــ دەپتۇ غاز ئۇزۇن بويۇنلىرىنى سوزۇپ.

توشقان ئۇزۇن قۇلاقلىرىنى دىڭگايتىپ، كۆچپىلىككە تەكشى قاراپ قويۇپ:

ــ مەن سالپاڭ قۇلاق، كۆرۈمسىز بولغان بىلەن، ھەر ھالدا سەگەك. خېلى يىراقتىكى تۈتۈشلارنىمۇ ئاڭلىيالايمەن، ئۆزۈمۇ چاققان، خېلى ئوبدان سەكرىيەلەيمەن، ــ دەپتۇ.

ــ مەن ھەممىڭلاردىن كىچىك، ــ دەپتۇ قارىغاي شېخىغا قونۇپ ئولتۇرغان قۇشقاچ، ــ لېكىن ئۇچۇشقا كەلگەندە ئانچە - مۇنچە كارامىتىم بار، خېلى تېز ھەم

يىراققا ئۇچالايمەن.

باشقىلارمۇ ئەنە شۇنداق ئۆز ھۈنىرىنى قانچىلىك بولسا شۇنچىلىك تونۇشتۇرۇپتۇ. بۇ سورۇندا ئالىيشېل كىيىملەرنى كىيىپ پوزۇر ياسىنىۋالغان توز قۇشمۇ بار ئىكەن. ئۇ باشقىلارنىڭ ھۈنەرلىرىنى مەنسىتمىگەندەك قىلىپ گەپ قىلماي ئولتۇرۇپتۇ. ئاخىر غازنىڭ ئىچى پۇشۇپ:

ــ غاق - غاق، چىرايلىق توزچاق، سەندە نېمە ھۈنەر بار، ئاڭلاپ باقساق! ــ دەپتۇ. توز ئۆزىدە ئېغىزغا ئالغۇدەك بىرەر ھۈنەرنىڭ يوقلۇقىنى بىلىپ تۇرۇپ، يەنىلا ئاتكاچىلىق قىلىپ:

ــ مېنىڭ نېمە ھۈنىرىم بارلىقىنى كۆپچىلىك ئويلاپ تېپىڭلار! ــ دەپ قويۇپ، كۆلدىكى سۇغا چۈشكەن شولىسىغا قاراپ ئولتۇرۇپتۇ.

سورۇندىكىلەر بىر - بىرىگە مەنىلىك قارىشىپ قويۇپ، ئويلاشقا باشلاپتۇ. بىر ھازادىن كېيىن تۆمۈر تۇمشۇق توزغا قاراپ:

ــ مەن ئۇزاقتىن بۇيان سېنى كۆزىتىپ كېلىۋاتىمەن، سۆلىتىڭدىن ھەممىمىز ئەمىنمىز، لېكىن ئۇچۇشقا كەلگەندە قۇشقاچچىلىكمۇ كارامىتىڭ يوق. سېنىڭ تېشىڭ پال - پال، ئىچىڭ غال - غال. سەندىكى بىر دىنبىر ھۈنەر ئۆزۈڭنى ياساش، تاپتىممۇ؟ ــ دەپتۇ.

ــ تاپتىڭ، تاپتىڭ! ــ دېيىشىپتۇ كۆپچىلىك تەڭلا كۈلۈشۈپ، ــ ئەي، توز، سەن تېشىڭنى بېزەيمەن دەپ ئاۋارە بولغۇچە، بىلىم - ھۈنەر بىلەن ئىچىڭنى بېزىگىن!

ياسانچۇق توز گەپمۇ قىلالماي، پوكاندەك قىزىرىپ ئولتۇرۇپلا قاپتۇ.

ھېكمەت:

بىز ئۆزىنىڭ مەلۇم بىر تەرەپتىكى ئارتۇقچىلىقى بىلەن ماختىنىپ يۈرىدىغانلارنى دائىم ئۇچرىتىپ تۇرىمىز. ئاشۇلارنىڭ ئىچىدە ئۆزىنىڭ كىيىمى، چىرايى، پۇلى، ھوقۇقى بىلەن ماختىنىدىغانلاردىنمۇ ئۆتە بىچارە كىشىلەر بولمىسا كېرەك.

چىرايى - تۇرقىنىڭ گۈزەللىكى، چىرايلىقلىقى بىلەن ماختىنىدىغانلار بىلمەيدۇكى، چىراي - تۇرق يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن سەتلىشىدۇ. كۆرۈمسىزلىشىپ، قورۇق بېسىپ، سولىشىپ ئەسلى گۈزەللىكىدىن ئەسەرمۇ قالمايدۇ ھەم چىراي دېگەنگە چاي قۇيۇپ ئىچكىلىمۇ بولمايدۇ. چىرايىنىڭ، كىيىمنىڭ قولىدىن كىشىلەرگە ياخشىلىق قىلىش ياكى ئۆزىگە نەپ يەتكۈزۈش دېگەندەك بىرەر پايدا - مەنپەئەتىمۇ كەلمەيدۇ. قىسقىسى، چىرايى، كىيىمى بىلەن ماختىنىش ئاق ئەخمەقلىقتۇر.

بىلمىمىز، ئىقتىدارىمىز بىلەن ماختىنايلى. ئىش قىلالايدىغانلىقىمىز بىلەن مەغرۇرلانساق مانا بۇ كۆرەڭلەشكە ئەرزيدۇ. تېشىمىز پال - پال، ئىچىمىز غال - غال بوپقالمىسۇن.

مەن سۇ ئىسراپ قىلمىدىم

ياز كىرىپمۇ ئۇدا نەچچە ئاي ھۆل - يېغىن ياغمىدى. ئېتىزدىكى مايسىلارمۇ قۇرۇشقا باشلىدى. ئېقىنلاردىن سۇ، جاندارلاردىن سۈت تارتىلىپ كەتتى. دېھقانچىلىق مەيدانلىرى ئېغىر قىينىچىلىقتا قالدى.

ئالتە ياشلىق بېيىك ئورمانغا ماڭدى. ئۇنىڭ مېڭىشى تەبىئىي ئەمەس، ئىنتايىن ئالدىرىماي، ئېھتىيات قىلىپ مېڭىۋاتاتتى. ئۇ ئورمانغا كىرىپ ئانچە ئۇزۇن ئۆتمەيلا ئۆيىگە قاراپ يۈگۈردى. يەنە ئۇزۇن ئۆتمەيلا ئاستا قەدەملەر بىلەن ئورمانغا قاراپ ماڭدى. ئۇ بۇنى بىر نەچچە رەت تەكرارلىدى. دادىسى ئوغلىنىڭ بۇ قىلىقىدىن بىرەر نەرسىنى سەزگەندەك تۇيدۇرماستىن ماربلاپ ئەگەشتى.

دادىسىنى ھەيران قالدۇرغىنى بېيىك ئالمىنىنى ئوچۇملاپ ئازراق سۇ كۆتۈرۈۋالغان، تۆكۈلۈپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن ئېھتىيات قىلىپ، كۆچىنىڭ كېتىۋاتاتتى. تېخىمۇ ھەيران قالارلىقى، يوغان بۇغدىن بىرى بېيكقا قۇلىقىنى تىكلەپ قاراپ تۇراتتى. بېيىك بۇغىغا قاراپ ماڭغاندا دادىسى قورقۇپ ۋارقىرىۋەتكىلى تاسلا قالدى. ئەمما بۇغىمۇ، بالىسىمۇ بىر - بىرىدىن قورقۇپ قاچىدىغاندەك قىلمايتتى. ئەكسىچە بېيىك بۇغىنىڭ ئالدىدا تىزلىنىپ ئولتۇردى - دە، ئوچۇملىۋالغان سۇنى بۇغىغا تەڭلىدى. بۇغا ئۇنىڭ ئالقىنىدىكى سۇنى پاك - پاكىز ئىچىپ بولغاندىن كېيىن، بېيىك ئورنىدىن تۇرۇپ يەنە ئۆيىگە قاراپ ماڭدى.

دادىسى ئۇنىڭ كەينىدىن قالماي ئەگىشىپ كەلدى. بېيىك ئۆيىگە كىلىپ تۇرۇبىنى ئىنتايىن ئاستا ئاچتى. ئالقىنىغا بىر تېمىم - بىر تېمىمدىن سۇ چۈشۈردى. قۇياش نۇرى ئۇنىڭ دۇمبىسىدە يالتىرايتتى. دادىسى شۇندىلا ئوغلىنىڭ ئۆزلىرىنى نېمىشقا يارەمگە چاقىرمىغانلىقىنى چۈشىنىپ يەتتى. ئالدىنقى ھەپتىلا ئۇ سۇ ئوينىاپ تەنبىھ ئاڭلىغانىدى...

بېيىكنىڭ ئالتىنى 20 مىنۇتلاردا سۇغا تولدى. ئۇ ماڭاي دەپ تۇرۇشىغا دادىسى بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدى.

— مەن سۇ ئىسراپ قىلمىدىم، — دېدى ئۇ كۆزلىرىنى يوغان ئېچىپ ھەمدە ئۇدۇللا يەنە ئورمانغا قاراپ ماڭدى. دادىسى بىر چەينەك سۇ ئېلىپ ئۇنىڭغا ئەگەشتى. ئەمما بېيىكنىڭ ئىشىغا ئارىلاشمىدى.

دادىسى ئورمانىنىڭ چېتىدە ئۆز ھاياتىدا كۆرگەن ئەڭ گۈزەل مەنزىرىگە — يەنە بىر ھاياتلىقنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن سەمىمي ئىنتىلىشكە قاراپ تۇراتتى. كۆز ياشلىرى توختاۋسىز دومىلايتتى.

ھېكمەت:
ئاق كۆڭۈللۈك ــ غەمخورلۇقنىڭ ئۇرۇقى. غەمخورلۇق ــ ئاق كۆڭۈللۈكتىن بىخلانغان گۈل - چېچەك.

كونۇپرتتىكى قۇياش

روزدىستوۋ بايرىمىدىن كېيىن، چارلىزنىڭ ئالدىدا ئولتۇرىدىغان دانىس ھەمەيلەنگە ئاتا - ئانىسىنىڭ كۆڭۈل ئېچىش مەيدانىدا چەك تارتىپ ئون دوللار يۇكاپاتقا ئېرىشكەنلىكىنى ھېكايە قىلىپ، ھېلىقى ئون دوللارنى كۆز - كۆز قىلىپ بالىلارنىڭ كۆزىدىن ئوت چىقاردى.

چۈشتىن كېيىنكى ئويۇن ۋاقتىدا ساۋاقداشلار بىر - بىرلەپ سىنىپتىن چىقىپ كېتىشتى. چارلىزمۇ نەرسە - كېرەكلىرىنى يۇغۇشتۇرۇپ ماڭاي دەپ تۇرۇشىغا، كۆزى توساتتىنلا دانىسنىڭ پارتىسى ئاستىغا چۈشۈپ قالغان ئون دوللارغا چۈشۈپ قالدى. ئۇ دەرھال ئىشىك تۈۋىگە بېرىپ دانىسنى چاقىردى. ئەمما ئويۇنغا بېرىلىپ كەتكەن دانىس ئاڭلىمىدى. چارلىز ئون دوللارنىڭ قېشىغا كەلدى. ئون دوللار، نۇرغۇن چىرايلىق ئويۇنچۇق، ئوقۇش قوراللىرىنى سېتىۋالغىلى بولىدۇ. ئون دوللار، چارلىزغا ئوخشاش كەمبەغەل ئائىلىنىڭ پەرزەنتى ئۈچۈن ئېلىپ ئېيتقاندا تەڭداشسىز تارتىش كۈچىگە ئىگە ئىدى.

ھېچكىمۇ بۇ ئىشنى بىلمەي قالدى. ئەمما ئۇنىڭ ئويلىمىغان تەرەپكە تەرەققىي قىلىپ كېتىشىنى كىممۇ ئويلىغان دەيسىز.

دانىس پۇلىنىڭ يېتۈپ كەتكەنلىكىنى مۇئەللىمگە دوكلات قىلدى. ئەمما ھېچكىم پۇل تېپىۋالغانلىقىنى ياكى ئالغانلىقىنى ئىقرار قىلمىدى. مۇدىر ئامالسىز دانىسنىڭ دادىسىنىڭ كېلىپ بۇ ئىش توغرىسىدا مەسلىھەتلىشىشىنى ئېيتتى. چارلىز ئىككىلىنىپ ئىقرار قىلىشتىن، شۇ سەۋەبلىك ئوغرى ئاتلىپ قېلىشتىن قورقتى.

ئۇزۇن ئۆتمەي دانىسنىڭ دادىسى ــ كېلىشكەن، فورما كىيىۋالغان ساقچى يېتىپ كەلدى. ھەمەيلەننىڭ كۆزى ساقچىدا قالغانىدى. دانىسنىڭ دادىسى بالىلارغا بىر قۇر قارىۋەتكەندىن كېيىن ھەمەيلەنگە كۆكۈچ رەڭلىك پېچەتلەنگەن كونۇپرتتىن بىرنى تارقىتىپ بېرىپ چۈشەندۈردى:

ــ ساۋاقداشلار، ھەممە كونۇپرتنىڭ ئىچىدە ئوپمۇ ئوخشاش قۇياشنىڭ رەسىمىدىن بىردىن بار. مەن ئۇزۇن يىل ساقچى بولغان، ئوغرىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى مەن ئوبدان بىلىمەن. ئەمما جەزمىلەشتۈرەلەيمەنكى، ئاراڭلاردا ئوغرى يوق. پەقەت خاتالىق ئۆتكۈزگەن بالا بار. ئەمما ئۇنىڭدا ئۆز خاتالىقىنى ئىقرار قىلىپ، تەن ئالغۇدەك جۇرئەت يوقكەن. ھەممىڭلار كونۇپرتنى ئۆيۈڭلارغا ئاپىرىپ ئېچىڭلار. ئەگەر خاتالىق

ئۆتكۈزمىگەن بولساڭلار، كونۇبرتنىڭ ئىچىدىكى نەرسىنى يەنە شۇ پېتى سېلىپ پېچەتلەپ دانىسقا تاپشۇرۇپ بېرىڭلار. ئەگەر خاتالىق ئۆتكۈزگەن بولساڭلار كونۇبرتنىڭ ئىچىدىكى قۇياشنى ئېلىپ قېلىپ، كونۇبرتقا ئون دوللار سېلىپ پېچەتلەپ دانىسقا بېرىڭلار ۋە ئۆز خاتالىقىڭلارنى تەن ئالالىغۇدەك جۈرئەتكە ئىگە بولغاندا، ھېلىقى قۇياشنى ماڭا تاپشۇرۇپ بېرىڭلار...

ئەتىسى دانىس يىغىلغان كونۇبرتلارنى ئۆيىگە ئەكىلىپ، كەچلىكى دادىسى بىلەن بىرگە ئولتۇرۇپ ئېچىشقا باشلاپتۇ. دېگەندەكلا بىر كونۇبرتتىن ئون دوللار چىقىپتۇ...

بۇ ئىش ئاستا - ئاستا ھەممىسىنىڭ ئېسىدىن كۆتۈرۈلۈپ كېتىپتۇ.

كېيىن چارلىز ساقچى بولۇپتۇ. ئۇ جۈرئەتلىك، دۈرۈسلۇقى ۋە خىزمەتتىكى ئالاھىدە نەتىجىلىرى بىلەن ئەنزە بىر تەرەپ قىلىشتا زور غەلىبىلەرنى قولغا كەلتۈرۈپتۇ ھەمدە مۇكاپاتلىنىپتۇ. ئويلىمىغان يەردىن مۇكاپات تارقىتىشقا تەكلىپ قىلىنغان كومانىدىر دەل دانىسنىڭ دادىسى، ھېلىقى ساقچى ئىكەن. ئەلۋەتتە دانىسنىڭ دادىسى ئۇنى تونۇيالماپتۇ، ئەمما ئۇلار ئۆزئارا كۆرۈشكەندىن كېيىن، چارلىز يانچۇقىدىن ساپسېرىق نۇر چېچىپ تۇرغان بىر قىزىل قۇياشنىڭ رەسىمى سىزىلغان، ئاق يېرىگە: «مەن بۇگۈن ئىنتايىن چوڭ خاتالىق ئۆتكۈزدۇم. دانىسنىڭ ئون دوللار پۇلىنى ئېلىۋالدىم» دېگەن خەتلەر يېزىلغان بىر پارچە قەغەزنى ئېلىپ دانىسنىڭ دادىسىغا بېرىپتۇ. دانىسنىڭ دادىسى بىر ھازا تۇرۇپ كەتكەندىن كېيىن چارلىزغا كۈلۈمسىرەپ:

— توغرا، ئەمدى يادىمغا كەلدى. ھېلىقى قورقۇپ كەتكەن بالا سىزمۇ؟ — دەپتۇ ۋە قەغەزنى ئېلىپ، يالىلداپ تۇرغان مېدالىنى چارلىزنىڭ ساقچى فورمىسىغا قاداپ قويۇپتۇ. ئاندىن ھەر ئىككىسى قەددىنى كېرىپ تىك تۇرۇپ بىر - بىرىگە ھۆرمەت بىلدۈرۈپ چاس بېرىشىپتۇ.

ھېكمەت:

ئاق كۆڭۈللۈك ئازغۇنلارنى قۇتقۇزۇپ، ئۇلاردا ھاياتلىق ئىشەنچى تۇرغۇزالايدۇ.

«ئالما ئۇرۇقى» ئەپەندىم

ئەنىنىڭ ناھايىتى كىچىك چاغلىرى. بىر كۈنى ئۇلار ئۆيىگە يېقىنلا يەردە بىر ئورۇق، يالىڭاياغ، كىيىملىرى جۇل - جۇل، يۈزى سوزۇنچاق بىر ئادەمنىڭ تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنى چاقىرىپ يېيدىغان نەرسە بەردى ھەمدە پاراڭلاشتى. ئۇنىڭ ناھايىتى كۆپ يول يۈرگەنلىكىنى بىر قاراپلا بىلگىلى بولاتتى. ئۇمۇ تاماقتا رەھمەت ئېيتىپ ئالدىرايدىغانلىقىنى، باردىغان جايلىرىنىڭ ئىنتايىن كۆپ ئىكەنلىكىنى

ئېيتتى. ئۇنىڭ پىلانلىرى بەك كۆپ ئىكەن. يەنى ئۇنىڭ ئېيتمىشچە، ئۇنىڭدا ئەڭ ياخشى ئالما ئۇرۇقلىرى بار ئىكەن. ئاق تاشلىنىپ قالغان نۇرغۇن يەرلەرگە مۇشۇ خىل ئالما ئۇرۇقىنى تىكسە، جەزمەنكى، ئامېرىكا ئىنتايىن كۆچلۈك دۆلەتلەرنىڭ بىرىگە ئايلىنىپ كەتكۈدەك. ئۇ گېپىنى تۈگىتىپ ئەنىنىڭ ئۆيىدىكىلەرگىمۇ ئالما ئۇرۇقى ھۆۋغا قىلدى ھەمدە بىر - بىرىگە بەخت تىلەپ خوشلاشتى.

ئەنىنى يېشىنىڭ چوڭىيىشىغا ئەگىشىپ ھېلىقى ئەرنىڭ ئالما ئۇرۇقى تارقىتىپ، تىكىپ يۈرگەنلىكى ھەققىدىكى خەۋەرنى ھەممىلا يەردە ئاڭلاپ تۇردى. ئۇ توختىماستىن يۈرت ئارىلاپ ئالما ئۇرۇقى تارقىتىدىكەن، تىكىدىكەن، سوغۇق، قىش، قارمۇ ئۇنى توسۇپ قالالمايدىكەن. ئۇ ھەممە يەرگە ئالما ئۇرۇقى، بەخت تىلىكى قالدۇرۇپتۇ. شۇ يەرلەردە كەلگۈسىدە ئالمىلىق باغلارنىڭ پەيدا بولىدىغانلىقىغا بولغان ئىشەنچىنى قالدۇرۇپ كېتىپ قالىدىكەن.

ئەنىنى ئاخىرقى قېتىم كۆرگەندە «ئالما ئۇرۇقى» ئەپەندىم قېرىپ كەتكەنىدى. ئۇ ئەنىلارنىڭ ئالمىلىق بېغىغا كىردى. ئۇنىڭ قۇرۇق يۈزلىرىگە تەبەسسۇم پارلاپ چىقتى. ئۇ ئەنىنىغا پۈتۈن ئامېرىكىنى ئايلىنىپ چىققانلىقىنى، ھازىر ئۇ تىككەن، تارقاتقان ئالمىلاردىن نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ ئالما، ئالما شەربىتى، ئالما قىيامى چىقىرىپ يەۋاتقانلىقىنى، ئالمىنىڭ كىشىلەرنىڭ تۇرمۇشىدا كەم بولسا بولمايدىغان نەرسىگە ئايلانغانلىقىنى ھاياجان بىلەن ئېيتىپ بەردى.

ئەنىنى ئۇنىڭ سوۋغا قىلغان ئالما ئۇرۇقىغا رەھمەت ئېيتتى. بىردەم پاراڭلاشتى. «ئالما ئۇرۇقى» ئەپەندى يەنە يولىغا ماڭدى. ئۇنىڭ يەنە باردىغان نۇرغۇن جايلىرى بار ئىدى...

شۇنىڭدىن كېيىن، ئەنىنى ئۇنى قايتا كۆرمىدى. ئەمما ھەر قېتىم باغدىكى باراقسان ئۆسكەن ئالما دەرەخلىرىنى كۆرگەندە ئۇنى ئەسلەپ كۆڭلىدە رەھمىتىنى بىلدۈرۈپ تۇردى. ئۇ ھەقىقەتەنمۇ كىشىلەرگە شادلىق تۈيغۇ ئاتا قىلغۇچى ئالما، ئالما ئۇرۇقى ئىدى.

ھېكمەت:

ھەممە ئادەم «ئالما ئۇرۇقى» ئەپەندىمگە ئوخشاشلا زېمىنغا مۇھەببەت ئۇرۇقلىرىنى تېرىپ تارقىتالايدۇ.

پەرىشتە تەبەسسۇمى

ۋىلىيام ئۆيىدە ئاتا - ئانىسى، مەكتەپتە مۇئەللىملىرى، ساۋاقداشلىرى ياقتۇرۇپ كەتمەيدىغان كەپسىز، جېدەلخور بالا. ئەمما ئۇمۇ كىشىلەر خۇدادىن بەخت تىلىگەندەكلا كىشىلەردىن كۆيۈنۈش، غەمخورلۇق تىلەيدۇ. ھەتتا خۇداغىمۇ يوشۇرۇنچە ئىلتىجا قىلىپ

باقتى: ــ ئى پەرۋەردىگار، مېنى ئاق كۆڭۈل، كەڭ قورساق، ئەقىللىق، نەمۇنىلىك بەندىلىرىڭ قاتارىدىن قىلغىن!ــ ئۇ تىلەپ قويدى. ئەمما ئۆزىنىڭ بىلگىنىنى قىلۇەردى.

ئۇچىنچى يىللىقنىڭ بىرىنچى مەۋسۇمى. ئۇلارغا ماريە ئىسىملىك يېڭى مۇئەللىمدىن بىرسى تەقسىم قىلىپ بېرىلدى. ماريە مۇئەللىمە مۇنبەرگە قەدەم ئېلىشى هامان سىنىپ ئىچى قاينىاپ كەتتى. ۋىليامنىڭ باشلىشى بىلەن ئىسقىرىش، تىل چاكىلدىتىش، كىتابلارنى چۆرۈش سىنىپنى بىر ئالدى. ئۇ بەكلا چىرايلىق ئىدى.

ماريە مۇئەللىمە باشقا ئوقۇتقۇچىلارغا ئوخشاش قوپال چىرقىراپ: «جىم بولۇش!» دېمىدى. بەلكى ئىللىق تەبەسسۇمى بىلەن ئوقۇغۇچىلارغا قارىدى. ۋىليام جوزىغا مۇشتلاپ هەممىنى بېسىقتۇردى. ماريە مۇئەللىمە ئۆزىنى تونۇشتۇرۇپ ئىسمىنى دوسكىغا يازماقچى بولۇپ، بور تاپالمىدى. ۋىليام كۆڭلىدە ئويۇن چىقىدىغان بولدى دەپ ئولتۇردى. لېكىن ماريە مۇئەللىمە يەنە شۇ ئىللىق تەبەسسۇمى بىلەن:

ــ كىم ماڭا بور ئەكىرىپ بېرىدۇ؟ــ دېدى. سىنىپ ئىچى يەنە بىر رەت چۇقان-سۇرەنگە تولدى. ئوغۇللارنىڭ هەممىسىنكىلا بۇ ئىشنى جان دەپ بېجىرگۈسى بارەڭ قىلاتتى. مۇئەللىمە كۆپچىلىكنى تالاشماسلىققا دەۋەت قىلىپ، بىر - بىرلەپ سەپسېلىپ كېلىپ ۋىليامنىڭ ئالدىدا توختىدى.

ــ ۋىليام، سەن بار، قارىسام قىزغىنلىق، تېتىكلىك، تەشكىللەش ئىقتىدارىڭ خېلىلا ياخشىدەك قىلىدۇ، ماڭا ئىشىنىپ قالدىم.

ئۇنى هازىرغىچە هېچكىم ماختاپ، تەرىپلەپ باقمىغان، ئۇ ئۆزىمۇ ئۆزىنى ئوسال، پەس كۆرۈپ كەلگەنىدى. مانا ئەمدى...

ۋىليام سىنىپتىن ئوقۇتۇپ چىقىپ، سىنىپنىڭ ئارقىسىدىكى چۆپلۈكنىڭ ئارىسىغا تىقىپ قويۇلغان بورنى تېزلا ئېلىپ كىردى. ئۇ بورنى مۇئەللىمەگە ئۆزىتىۋاتقاندا تىرناقلىرىنىڭ ئۆسۈپ كىرىغا توشقىنىنى، يېڭىدىن ساڭگىلاپ قالغانلىق چۇڭقۇق يېپلارنى، پاتقاقلا مىلەنگەن پۇچقاقلىرىنى هەمدە يىرتىق ئاياغلىرىدىن چىقىپ قالغان پۇت بارماقلىرىنى خىجىللىق ئىچىدە كۆرۈپ ئۆتتى. ئەمما ماريە مۇئەللىمۇ بۇلارغا قاراپمۇ قويماستىن، ۋىليامنىڭ قولىدىكى بورنى ئېلىپ، ئۇنىڭغا يەنە شۇ تاتلىق، ئىللىق پەرىشتىدەك يېقىملىق تەبەسسۇمى بىلەن قاراپ قويدى. ۋىليام ئۇنى راستىنلا خۇدا ئەۋەتكەن پەرىشتە دەپ قالدى.

شۇنىڭدىن كېيىن، ۋىليام تۇزۇك ئادەم بولۇشقا بەل باغلىدى. ئۇ ئۆزىگە ئىللىق تەبەسسۇم بىلەن تىكىلىپ تۇرغان بىر پەرىشتىنىڭ بارلىقىغا ئىشىنەتتى.

هېكمەت:

هېس قىلىڭ، پەرىشتە قېشىڭىزدىلا.

بىر تال پەلەي

سىرتتا قار ئارىلاش سوغۇق شامال ھۇشقىتماقتا. سوغۇقنىڭ تەسىرىدىنمۇ دۇكاندا ئىھتىيارسىز ئاز قالغانىدى. شۇ ئەسنادا ئۇستۇبشى ئاددىيغىنە كىلگەن، تۇرقىدىن ئانا - بالىلىقى چىقىپ تۇرىدىغان ئىككىيلەن كىرىپ كەلدى - دە، پەلەي تاللاشقا كىرىشتى. بىر ھازا تاللىغاندىن كېيىن ئانىسى بىر خۇروم پەلەينى تاللاپ ئوغلىنىڭ سول قولىغا كىيگۈزۈپ باقتى ۋە دەل كەلگەندىن كېيىن باھاسىنى سورىدى. 20 دولار... ئۇ يانچۇقىدىن پارچە - پۇرات پۇللارنى ئېلىپ سانىغىلى تۇردى. بىر، ئىككى، بەش دوللار...

ــ خانقىز، ئىككى دوللار كەملەيدىكەن، ئەرزانراق بىرەلمەسسىزمۇ؟

ــ ياق، ــ دېدى دۇكاندار كېسىپلا.

ئايال يەنە بىر قېتىم ئۆتۈنۈش تەلەپپۇزىدا باھا تالاشتى.

ــ پۇلۇم يەتمەيدىكەن... بولمىسا ماۋۇ بىر قولىنىڭكىنىلا ئالاي، ئايرىپ سېتىپ بېرەلمسىز؟

ــ نەدە ئۇنداق ئىش باركەن؟ قېپقالغىنىنى كىمگە ساتىمەن؟

ئانا - بالا ئىككىيلەن ئامالسىز پەلەينى قويۇپ سىرتقا ماڭدى. ھۇشقىتىپ تۇرغان سوغۇق شامال ئىشىك ئېچىلىشى بىلەنلا بالىنىڭ ئوكۇ يېڭىنى پۇلاڭلىتىپ ئۇچۇرۇپ توختىدى. بالىنىڭ ئوكۇ قولى يوق ئىدى.

دۇكاندار قىزچاقنىڭ يۇرىكىگە قانداقتۇر بىر نەرسە سانجىلغاندەك زىڭىدە قىلىپ توختىدى ۋە ئۆزىمۇ تۇيمىغان ھالدا توۋلىدى:

ــ توختاڭ، مەيلى تاقلاپ سېتىپ بېرەي.

ئانا ئون دوللار تۆلەپ ئوغلىنىڭ قولىغا پەلەينى كىيگۈزۈپ خۇشالىلانغان ھالدا دۇكاندىن چىقىپ كەتتى.

دۇكاندار قىزچاق ساغلام، كۇچلۇك ئىككى قولىغا ئەستايىدىللىق بىلەن قاراپ چىقتى. ئۇ مۇشۇ قوللىرى بىلەن ھەددى - ھېسابسىز بايلىق يارىتالايدۇ. ئەشۇ بىر قولىدىن ئايرىلغان، مېيىپ ئادەملەر تېخىمۇ كۆيۈنۈش، غەمخورلۇققا موھتاج. ئۇ توساتتىنلا ناھايىتى پاكىز، راھەتبەخش تۇيغۇغا چۆمۈلگىنىنى ھېس قىلدى. كىچىككىنە ياخشىلىق، كاتتا قانائەت، مانا بۇ پۇل بىلەن قىممەتنىڭ پەرقى ئىدى.

ھېكمەت:

ئاق كۆڭۈللۈكمۇ ئۇرۇق يامغۇر ۋە قۇياش نۇرىغا ئېھتىياجلىق بولغاندەكلا توغرا ئاڭغا موھتاج.

ئەڭ كاتتا مۇكاپات

بەنى ئىسسىملىك بىر بالا بىر يازغۇچىغا خەت يېزىپ مۇنداق بىر ئىشنى زادىلا چۈشىنەلمىگەنلىكىنى ئېيتىپتۇ. يەنى ئۇ ئاپىسىنىڭ تاتلىق - تۇرمۇلارنى تەييارلىشىغا ياردەملىشىپ بېرىپ، ئېرىشكىنى ئارانلا قۇرۇق «ياخشى بالا» دېگەن تەرىپ. ئەمما دودەنلىك قىلىشتىن باشقىنى بىلمەيدىغان ئۇكىسىنىڭ ئېرىشىدىغىنى تاتلىق - تۇرمۇلار. ئۇ يازغۇچىدىن خۇدا راستىنلا ئادىلمۇ؟ ئادىل بولسا نېمىشقا جاپا چەككەنلەرنى ئۇنتۇپ قالىدۇ؟ دېگەنلەرنى سوراپتۇ. يازغۇچىمۇ بۇنىڭغا دەماللىقا نېمە دەپ جاۋاب بېرىشنى بىلەلمەپتۇ.

بىر كۈنى ئۇ بىر توي زىياپىتىگە بېرىپ، بەنىنىڭ سوربغان سوئالىغا جاۋابنى شۇيەردىن تېپىپتۇ:

تويدا نىكاھ ئوقۇلۇپ بولغاندىن كېيىن يىگىت بىلەن كېلىن ئۆزئارا ئۈزۈك ئالماشتۇرۇپتۇ. ئىككىيلەن بەكلا جىددىيلىشىپ كەتتىمۇ قانداق، ھەر ئىككىسى ئۈزۈكنى خاتا ھالدا قارشى تەرەپنىڭ ئوڭ قولىغا ساپتۇ. پوپ بۇنى كۆرۈپ يۈمۇرىستىك قىلىپ: ــ ئوڭ قول يېتەرلىك دەرىجىدە مۇكەممەل، مېنىڭچە ئاشۇ ئۈزۈك بىلەن سول قولۇڭلارنى بېزىگىنىڭلار ياخشىراق بولارمىكىن، ــ دەپتۇ.

ئوڭ قول دېگەن ئوڭ، مۇكەممەل. ئۇنى يەنە بېزەپ يۈرۈش ھاجەتسىز. شۇنىڭغا ئوخشاشلا ئاشۇ ئەخلاقلىق ئادەملەرنىمۇ ماختاپ - تەرىپلەش ھاجەتسىز. ئوڭ قولنىڭ ئوڭ قول بولۇشى ئۇنىڭغا بېرىلگەن ئەڭ كاتتا مۇكاپات.

يازغۇچى شۇ ئويلىرىنى بەنىگە خەت قىلىپ يېزىپتۇ: ــ سىز تۇغۇلۇشتىنلا ئاق كۆڭۈل قىلىپ يارىتىپتۇ، شۇنىڭ ئۈزىلا ئەڭ چوڭ مۇكاپات.

ھېكمەت:

ئاق كۆڭۈل ئادەملەر ئۇلۇغدۇر. ئۇلارنىڭ ئاق كۆڭۈللۈكى دەل ئەڭ كاتتا شان - شەرەپ.

ئانىغا سوۋغا

ئىككى ياش چېغىدىلا مېڭە يالىلۇغىغا گىرىپتار بولۇپ ئەقلىي قابىلىيىتى توسالغۇغا ئۇچرىغان بۇ پالاق بالىنىڭ دەرس ئۆگەنمىكى بەكمۇ تەس ئىدى. باشقىلار ئىككى - ئۈچ يۈز رەت يېزىپ بولغۇچە ئۇ ئارانلا تۆت - بەش قۇرلا خەت يازالايتتى. لېكىن چىرايلىق، قاملاشتۇرۇپ يازاتتى.

مۇئەللىم بىر قېتىم ئۇلارغا «ئارزۇيۇم» دېگەن تېمىدا ماقالە يېزىپ كېلىش

تاپشۇرۇقى ئورۇنلاشتۇردى. ئۇ يېرىم كۈن ئويلىنىپ ئاران ئۈچ ئېغىزلا گەپ يازالىدى. «مېنىڭ ئىككىلا ئارزۇيۇم بار. بىرى، ئاپام ھەر كۈنى ئىللىق كۆلۈمسىرەپ (ئەقىللىق قوزام) دېسە، يەنە بىرى، مۇئەللىم ھەر كۈنى ئىللىق كۆلۈمسىرەپ تۇرۇپ (سىز ھەرگىز دۆت ئەمەس) دېسە ئىدى».

بۇ ماقاله مۇئەللىمنىڭ يۈرىكىنى قاتتىق تىترىتىپ ئۆتتى ھەمدە ئۇنىڭ يۇقىرى نومۇر قويۇپ، سىنىپتا بارلىق ساۋاقداشلارغا ئۈنلۈك ئوقۇپ بەردى ھەمدە دانىمۇ دانە قىلىپ: «سەن بەك ئەقىللىق، ماقالەڭ ھەقىقەتەن تەسىرلىك چىقىپتۇ. خاتىرجەم بول، ئاپاڭ، مۇئەللىمىڭ، كۆپچىلىك سېنى بەك ياخشى كۆرىدۇ» دەپ يېزىپ قويۇپتۇ.

ئۇ ماقالىسىنى كۆرۈپ قىز - قىنىغا پاتماي سەكرەپ كېتىپتۇ. ئەمما ئاپىسىغا كۆرسەتمەپتۇ. ئۇ ئۇنىڭ مۇڭاپىق بىر چاغنى، ئاپىسىنىڭ تۇغۇلغان كۈنىنى ساقلاپتۇ...

قۇياش پارلاپ تۇرغان يەكشەنبە. ئۇ سەھەر ئورنىدىن تۇرۇپ، ئەمدىلا ئورنىدىن تۇراي دەپ تۇرغان ئاپىسىنى تاتلىق تىللىرى بىلەن چاقىرىپتۇ.

ــ ئاپا، ــ دەپتۇ ئۇ كۆلۈمسىرىگىنىچە، ــ تۇغۇلغان كۈنۈڭگە بېرىدىغان سوۋغام بار.

ــ نېمە بېرىسەن بالام؟ ــ سوراپتۇ ئانىسى كۆلۈپ.

ــ مانا بۇ.

ئۇ ئاپىسىغا ماقالىسىنى سۇنۇپتۇ. ئاپىسى ماقالىنى كۆرۈپ كۆز ياشلىرىنى زادىلا توختىتىۋالالماپتۇ ــ دە، ئوغلىنى چىڭقىدە قۇچاقلىۋاپتۇ.

ھېكمەت:
بالىڭنى تەربىيەلەش ئارقىلىق دۇنيانى، بالىڭنى ئۆزگەرتىش ئارقىلىق دۇنيانى ئۆزگەرتەلەيسىز.

مېنى بوشراق كۆمۈپ قويىڭلار

ئۇرۇش مەزگىلىدە، بىر تۇرمىگە ئايالىلار، بالىلاردىن بولۇپ ئىنتايىن كۆپ ئەسىرلەر قامىلىدۇ ھەمدە دۇشمەنلەرنىڭ شەپقەتسىز قولىدا بىر - بىرلەپ قىرىلىشقا باشلايدۇ.

تۇرمىگە شۇ قەدەر ئوماق، ساددا، تېتىك قىزچاقتىن بىرى ئانىسى بىلەن بىرگە قامالغانىدى. بىر كۈنى قىزچاقنىڭ ئانىسىمۇ ئېلىپ چىقىپ كېتىلىپ قايتىپ كىرمەيدۇ... تۇرمىدىكىلەر ئۇنىڭ ئۆلتۈرۈۋېتىلگىنىنى بىلىشەتتى. ھەر كۈنى نۇرغۇن ئادەم ئۆلتۈرۈلۈۋاتاتتى. ئۆلۈم ھەممىنىڭ بېشىدا ئەگىپ يۈرەتتى. ئەمما قىزچاق ئانىسىنىڭ نەگە كەتكەنلىكىنى، نېمىشقا ھازىرغىچە قايتىپ كەلمەيدىغانلىقىنى سورىسا، باشقىلار كۆز ياشلىرىنى ئېقىتقىنىچە ئانىسىنىڭ دادىسىنى ئىزدەپ

كەتكەنلىكىنى، تېزلا قايتىپ كېلىدىغانلىقىنى ئېيتىپ بېرەتتى. قىزچاق ئىشىنىپ ئانىسى ئۆگىتىپ قويغان ناخشىلارنى بىر - بىرلەپ ئېيتىشقا باشلايتتى. ئۇنىڭ تاتلىق، چۆچۈك ناخشىسى مۇدھىش تۇرمە تاملىرىنى شامالدەك سۆيۈپ ئۆتەتتى. ئۇ گاھىدا كامىرىنىڭ دېرىزىسىگە ئۇمىد بىلەن ئېسىلاتتى. ئانىسى بىلەن دادىسىنىڭ يىراقتىن كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈشنى ئىستەيتتى.

بىر كۈنى تاڭ سەھەردە، قىزچاق يەنە مىڭلىغان ئەسىرلەر بىلەن قوشۇلۇپ چوڭقۇر قېزىلغان خەندەكلەرنىڭ ئالدىغا باشلاپ كېلىندى. كىشىلەر ئۇنسىز، جىمجىت ئىدى. ئادەملەر بىر - بىرلەپ خەندەكلەرگە قانغا مىلىنىپ دوملىماقتا. ئۆلۈم ھەممىگە قارايدۇ. دېۋىلەپ كەلمەكتە ئىدى. قانخور دۈشمەنلەر شەپقەتسىز قولىنى ھەربىر بىگۇناھ جاننىڭ ياقىسىغا، يۈرىكىگە ئۇزاتماقتا ئىدى...

بىر ئەسكەر قىزچاقنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى. ئۇ قانغا بويالغان قولىنى قىزچاققا ئۇزاتقان شۇ دەقىقىدە قىزچاقنىڭ چىرايلىق كۆزلىرى ئەسكەرگە تىكىلدى ۋە دېدى:

— تاغا، مېنى بوشراق كۆمۈپ قويسىڭىز، بولامدۇ؟ بولمىسا ئانام كەلسە، مېنى تاپالمايدۇ...

ئەسكەرنىڭ سوزۇلغان قوللىرى قېتىپ قالدى. جازا مەيدانىدا ئىنتايىن ئاچچىق بىر يىغا، ئاندىن غەزەپلىك چىرقىراشلار كۆتۈرۈلدى.

قىزچاقنىڭ بىغۇبار، ساددا سۆزلىرى كىشىلەرنىڭ يۈرىكىنى تىترەتتىپ، ئۇلارغا ئۆلۈم ئالدىدا ئىنسانىي ئىززەت ۋە كامالىي قۇدرەتنى ھېس قىلدۇردى.

ھېكمەت:

بىغۇبار، پاكىز سۆيگۈ ۋە ئىنسانىي قەلب ئالدىدا قانخورلار ئۆزىنىڭ رەزىل، پەسكەش ئەپتىنى ئېنىق كۆرۈپ يېتەلەيدۇ.

ئاننىڭ جاۋابى

پارتىدىشى ئىمتىھاندا بىرىنچى بولۇشنى نىيەت قىلدىمۇ، جەزمەن بىرىنچى بولالايدۇ. ئەمما ئۇ ھەمىشە بىرىنچى بولۇشقا بەل باغلايدىيۇ، نەتىجىسى يىگىرمە بىرىنچى.

ئۇ مەيۇس ھالدا ئۆيگە قايتىپ كەلدى ۋە ئاپىسىدىن:

— مەن دۆتمۇ ئەمەس؟ مەن ئۇنىڭ بىلەن مۇئەللىمنىڭ دەرسىنى ئوخشاش ئاڭلايمەن. ئوخشاشلا ئەستايىدىللىق بىلەن تاپشۇرۇق ئىشلەيمەن. لېكىن، نېمىشقا ھەدىسلا ئۇنىڭ كەينىدە قالىمەن؟

ئانىسى ئوغلىنىڭ ئۆزى ھەققىدە ئويلىنىشقا باشلىغىنىنى، ئەمما بۇ ئۆزىنى

ئىززەتلەش تۈيغۇسىنىڭ مەكتەپنىڭ دەرىجە تۇرغۇزۇش سىستېمىسى تەرىپىدىن زەربىگە ئۇچرىغانلىقىنى سېزىپ يەتتى ھەمدە ئوغلىغا جاۋاب بەرمىدى. ئەمما يەنە بىر قېتىملىق ئىمتىھاندا ئوغلى 17 - بولۇپ يەنە شۇ سوئالىنى سوراپ كەردى. ئۇ ئۇرغۇنلىغان ئاتا - ئانىلار تالاي رەت دەيدىغان «سەن ئويۇنقېپى، تىرىشمايسەن...» دېگەندەك ئاھانەت گەپلەرنى نەچچە رەت تىلىنىڭ ئۇچىغا ئەكەلدىيۇ، دېيىشكە تىلى بارمىدى. ئەمما ئۇ بىر مۇكەممەل جاۋاب ئىزدەۋاتاتتى.

ئوغلىنىڭ نەتىجىسىمۇ بارغانسېرى يۇقىرى كۆتۈرۈلۈۋاتاتتى. ئۇ ئوغلىغا رىغبەت بولسۇن ئۈچۈن ئۇنى ئېلىپ دېڭىزغا سايا‌ھەتكە باردى ۋە مۇكەممەل جاۋابنى شۇ يەردىن ئاپتى. ئوغلىمۇ ئۆز نەتىجىسىدىن ئەنسىرەپ كەتمەيدىغان بولدى. ئۆتكەن يىلى مەكتەپ پويىچە بىرىنچى بولدى ھەمدە كامبرىج ئۇنىۋېرسىتېتىغا ئۆتتى. تەتىلدە ئۇ ساۋاقداشلىرى ۋە بىر قىسىم ئاتا ئانىلارغا ئۆزىنىڭ ئالغا ئىلگىرىلىشىگە، ئۆزىنى تۈتۈۋېلىشىغا تۈرتكە بولغان ئانىسىنىڭ گەپلىرىنى ئېيتىپ بەردى. ئانىسى دېڭىز بويىدا تۇرۇپ شۇنداق دېگەنىدى:

— يەم ئىزدەۋاتقان قۇشلارغا قارا، دولقۇن ھەر بىر رەت تۇرتىلىپ كەلگەندە، كىچىك بېلىقچى قۇشلار تېزلىكتە كۆتۈرۈلۈپ ئىككى - ئۈچ قانات قېقىپلا ئاسمانىنىڭ قەھرىگە چىقىپ كېتىدۇ. ئەمما دېڭىز چايكىسى قارىماققا ئاستا، دېۋىگىدەك كۆرۈنگەن، ھاۋاغا كۆتۈرۈلۈشىگىمۇ ئۇزاق ۋاقىت كەتكەندەك كۆرۈنگەن بىلەن پايانسىز ئاتالانتىك ئوكيانىدىنمۇ بىمالال كېسىپ ئۆچۈپ ئۆتەلەيدۇ. مانا بۇ قالتىسلىق!

ھېكمەت:

تالانت ئۇشتۇمتۇتلا پەيدا بولۇپ قالمايدۇ، ئۇ ئاستا - ئاستا توپلىنىپ، جۇغلىنىدىغان جەريان.

لىندا قانداق باي بولدى؟

لىندا ئامېرىكىدىكى بىر ئادەتتىكى ئائىلىدە تۇغۇلغان. بىر كۈنى ئۇنىڭ كىنو كۆرگۈسى كېلىدۇ. ئەمما يېنىدا پۇلى يوق ئىدى. دادىسىدىن پۇل سوراش كېرەكمۇ ياكى ئۆزى پۇل تېپىشى كېرەكمۇ؟

ئۇ تۈيۇقسىزلا بىر ماھىر سودىگەر بىلەن پاراڭلىشىپ قېلىپ، ئۆزى دۇچ كەلگەن مەسىلىنى ئېيتىپ ئۇنىڭدىن مەسلىھەت سورايدۇ. سودىگەر ئۇنىڭغا ياكى باشقىلارغا ياردەملىشىپ پۇل تېپىش ياكى زېھنىنى ئۆزى بىلىدىغان، قىلالايدىغان ئىشلارغا قارىتىش توغرىسىدا مەسلىھەت بېرىدۇ.

لىندا كۆپ باش قاتۇرىدۇ. ئەمما باشقىلارغا قانداق ياردەملىشىش توغرىسىدا ھېچ قانائەتلىنەرلىك جاۋابقا ئېرىشەلمەيدۇ.

بىر كۈنى، ناشتا ۋاقتىدا دادىسى ئۇنى گېزىت ئەكىلىشكە بۇيرۇيدۇ. شۇ چاغدىلا ئۇ ئىنتايىن ئاقىلانە بىر ئويغا كېلىدۇ. يەنى، قوشنىلىرىغا ئايدا بىر دوللار بەرسىلا، ھەر كۈنى ئۇلارنىڭ گېزىتىنى ئىشىك تۈۋىگە يەتكۈزۈپ بېرىدىغانلىقىنى ئېيتىدۇ ھەمدە ناھايىتى تېزلا 70 دوللارغا، 70 خېرىدارغا ئىگە بولىدۇ. بۇنىدىن ئىلھاملانغان لىندا تېزلا باشقا يوللارنىمۇ تېپىپ چىقىدۇ. يەنى كونا خېرىدارلىرىغا ھەر ئايدا يەنە بىر دوللاردىن قوشۇپ بەرسە ئەخلەتلەرنىمۇ توشۇپ بېرىدىغانلىقىنى ئېيتىدۇ - دە، يەنە نۇرغۇن پۇل تاپىدۇ. ئۇ يەنە قوشنىلىرىنىڭ ئەرمەك ئىتلىرىغا، ئۆيلىرىگە قاراش، گۈل - گىياھلىرىنى سۇغۇرۇش دېگەندەك ئىشلارغا يارەملىشىدۇ.

توققۇز يېشىدىلا، ئۇ بالىلار پۇل تاپالايدىغان ئىشلارنى يېزىپ چىقىدۇ. ھەتتا باشقا بالىلارنىمۇ يارەملەشتۈرىدۇ. بىر كىتاب سودىگىرى ئۇنىڭغا بۇ ھەقتىكى تەجرىبىلىرىنى كىتاب قىلىپ يېزىپ بېرىشنى ئېيتىدۇ. شۇنداق قىلىپ 12 يېشىدىلا لىندا بازىرى ئىتتىك يازغۇچىغا ئايلىنىدۇ. 17 يېشىدا نەچچە مىليون دوللار پۇلى بار كاتتا بايغا ئايلىنىدۇ.

ھېكمەت:
بايلىق ئىككى قول، بىر ئاقىل كاللىدىن چىقىدۇ.

15 دوللارنىڭ ئىلھامى

ماك بىر ژۇرنالنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەت مۇھەررىرى ئىدى. بىر قېتىملىق سانغا ماقالە كەملەپ قالغاچقا ماك جىددىي ماقالىغا ئېھتىياجلىق بولۇپ قالدى - دە، ئامالسىز تولۇق ئوتتۇرىدا ئوقۇۋاتقان قوشنا قىزغا ماقالە ھاۋالە قىلدى. ئەمما ئۇچ كۈن ئۆتۈپ قىز سۆز - جۈملىلىرى قاملاشمىغان، مەنتىقىسىز بىر نەچچە بەت ئارگىنالنى كۆتۈرۈپ كەلدى. ئۇ بۇ ماقالىنى ئىشلەتمەسلىك ئۈچۈن بىر ياقتا تاشلاپ قويدىيۇ، يەنىلا قىزنىڭ ئۇچ كۈنلۈك ئەجرىنى يوققا چىقىرىشقا چىدىمايۋ ئۆزى قايتا پىششىقلاپ يۇرۇپ ژۇرنالغا بېرىۋەتتى.

ماقالە 1600 خەت ئەتراپىدا بولۇپ، ئۆلچەم بويىچە 15 دوللار قەلەم ھەققى بېرىلەتتى. ئەمما ئۇ قىزنىڭ جاپا تارتقىنىغا بۇنى ئاز كۆرۈپ، يېنىدىن يەنە ئون دوللار قوشۇپ، 25 دوللارنى قىزغا ئەۋەتىپ بەردى.

قىز بۇنىڭدىن ئىنتايىن ئىلھاملىنىپ، يېزىقچىلىققا مەپتۇن بولۇپ قالدى - دە، كېچە - كېچىلەپ يېزىقچىلىق بىلەن مەشغۇل بولۇپ كەتتى. ئۇ ئاشۇ مۇۋەپپەقىيەتلىك تاشلانغان قەدىمىنى توختىتىپ قويۇشنى، ئۆزىگە كۆيۈنگەنلەرنىڭ ئەجرىنى يەردە قويۇشنى خالىمايتتى. ئۇ تىرىشسىلا تېخىمۇ ياخشى ئەسەرلەرنى ۋۇجۇدقا چىقىرالايدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى.

كېيىنچە ئۇ راستلا ھەقىقەتەن ئېسىل ئەسەردىن بىر پارچە يېزىپ چىقتى ۋە «نيۇيورك شەھەر گېزىتى» نىڭ مۇنەۋۋەر كىچىك يازارمىنىگە ئايلاندى ھەمدە مۇتلەق ئۈستۈنلۈك بىلەن خارۋاد ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئەدەبىيات كەسپىگە ئوقۇشقا كىردى.

15 دوللارلىق پۇرسەت، ئون دوللارلىق ئىلھام... ھەقىقەتەنمۇ سەمىمىيلىك بىلەن قىلىنغان غەمخورلۇق بىر تاشتىن ئالماس تاۋلاپ چىقاردى.

ھېكمەت:
تالانت تەربىچانلىقتىن كېلىدۇ.

سۇ توشۇش ۋە قۇدۇق قېزىش

بىر قۇملۇقنىڭ جەنۇب، شىمال ئىككى تەرىپىدە بىردىن ئۆيلۈك نامرات دېھقان ياشايدىكەن. قۇملۇقنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر تاللا بۇلاق بار ئىكەن. ھەر ئىككى ئائىلە سۇنى شۇ يەردىن ئاپىرىپ ئىچىشى لازىم ئىكەن.

كۈنلەر ئۆتۈپ، ھەر ئىككىيلەن بۇلاق بېشىدا ئۇچرىشىدىغان بوپتۇ ۋە دوستلىشىپ قاپتۇ. ئۇلار ھەر كۈنى كېلىشىۋالغان چېغىدا بۇلاق بويىدا ئۇچرىشىپ بىرەم پاراڭلىشىدىكەن. ئاندىن ھەر ئىككىسى سۇ ئېلىپ ئۆيلىرىگە قايتىدىكەن.

بىر كۈنى جەنۇبتىكى دېھقان سۇغا كېلىپ شىمالدىن كېلىدىغان دېھقانىنى ساقلاپتۇ، ساقلاپتۇ. ئەمما ئۇ كەلمەپتۇ. «ئۇخلاپ قالغان ئوخشايدۇ» دەپ ئويلاپتۇ ئۇ. ئەمما ئىككىنچى كۈنمۇ، ئۈچىنچى كۈنمۇ ئۇ كەلمەپتۇ، ھەپتىمۇ ئۆتۈپتۇ. ئۇنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن جەنۇبتىكى دېھقان شىمالدىكىسىنى يوقلاپ بېرىش نىيىتىگە كېلىپ يولغا چىقىپتۇ.

ئۇ شىمالدىكى دېھقاننىڭ ئۆيىگە يېقىن بېرىپ قارىسا ئۇنىڭ ئۆيىنىڭ موريىسىدىن تۈتۈن چىقىۋاتقۇدەك. تاماقنىڭ پۇرىقىمۇ كېلىۋاتقۇدەك.

ــ ھەپتىدىن بېرى سۇ ئەكەلگىلى بارمىدىڭ، ــ دەپتۇ ئۇ دوستى بىلەن كۆرۈشۈپ، ــ سۇ ئىچمەيدىغان بولۇپ قالمىغانسەن!

ــ ئەلۋەتتە سۇ ئىچمەن... ــ دەپتۇ شىمالدىكىسى ۋە جەنۇبتىن كەلگەن دوستىنى ئۆيىنىڭ ئارقىسىغا باشلاپ چىقىپ بىر قۇدۇقنى كۆرسىتىپتۇ.

ــ بەش يىلدىن بېرى ئىزچىل مۇشۇ قۇدۇقنى قېزىپ كەلدىم. بىز ھازىر ياش، يىراق بولسىمۇ سۇ ئەكىلىشكە ماغدۇرىمىز بار. ئەمما قېرىساق قانداق قىلىمىز؟ ئويلاپ باقتىڭمۇ؟ ھەپتە ئالدىدا، ئاخىرى قۇدۇقۇمدىن سۇ چىقتى. بەش يىللىق كۈچەش دېگىنە. ھەقىقەتەن جاپا تارتتىم. ئەمما ئەمدى بۇندىن كېيىن ئۇنچىۋالا ئۇزۇن يول مېڭىپ سۇ توشۇمىسامۇ بولىدۇ.

ھېكمەت:
سۇ توشۇغاندا قۇدۇق قېزىشنى ئۇنتۇماڭ. مۇۋەپپەقىيەت ھۇرۇنلاردىن بىرگىنىدۇ.

ۋارونكا ۋە قوناق

ئۇزان كېچىك چاغلىرىدا ھەممە ئىشنى قىلىپ باققۇسى كېلەتتى. رەسىم سىزىش، گارمون چېلىش، سۇ ئۈزۈش، ۋاسكېتبول ئويناش... دېگەندەك. ئەمما بىر قېتىملىق مەۋسۇملۇق ئىمتىھاندا ئۇ ئارقىدىن سانىغاندا ئوچىنچى بولۇپ قالدى.

دادىسى ئۇنىڭغا ئاچچىقلانمايدۇ، بەلكى بىر يەردىن بىر تال ۋارونكا ۋە بىر ئوچۇم قوناق تېپىپ كېلىپ، ئۇستەلنىڭ ئۈستىگە قويۇپ دەيدۇ:

— قاراپ تۇر، مەن ساڭا بىر تەجرىبە ئىشلەپ بېرەي.

دادىسى ئۇۋانغا ۋارونكىنىڭ ئاستىغا قولىنى تۇتۇپ تۇرۇشنى ئېيتىپ، ۋارونكىنىڭ ئۈستى ئېغىزىدىن بىرتال - بىرتالدىن قوناق تاشلايدۇ. ۋارونكىنىڭ تۆشۈكىدىن غىلدىرلاپ چۈشكەن قوناقلار ئۇۋانىنىڭ ئالقىنىغا چۈشىدۇ. دادىسى كەينىدىن بىر سىقىم قوناقنى بىراقلا تاشلايدۇ. بۇ قېتىم قوناقلارنىڭ ھەممىسى ۋارونكىنىڭ كېچىككىنە ئېغىزىغا كەپلىشىپ قېلىپ بىرسىمۇ ئۆتەلمەيدۇ.

— بۇ ۋارونكا دەل سەن، — دەيدۇ دادىسى ئۇۋانغا، — ھەممە ئىشنى قىلىمەن دېسەڭ ھېچقايسىسىنى ۋۇجۇدقا ئېلىپ چىقالمايسەن. جەزمەن بىردىن كېلىشى كېرەك.

ھېكمەت:
ھەر كۈنى بىر ئىشنى ۋايىغا يەتكۈزۈپ قىلىڭ، تۇرمۇشقا يەڭگىل كۆلۈپ باقالايسىز.

بىر مىنۇت

پىداگوگ روبېرت بىر ياشنىڭ مەسلىھەت سوراپ ئالغان تېلېفونىنى قوبۇل قىپتۇ ۋە مۇۋەپپەقىيەت، كۆرسەتمىگە تەشنا بۇ ياش بىلەن كۆرۈشۈشكە ماقۇل بولۇپتۇ.

كۆرۈشىدىغان ۋاقىت يېتىپ كەپتۇ. ھېلىقى ياش كېلىپ قارىسا روبېرت ئەپەندىنىڭ ئۆيىنىڭ ئىشىكى ئوچۇق، ئەمما ئۆي ئىچى ئىنتايىن رەتسىز، قالايمىقان تۇرغۇدەك.

— ئۆينى كۆردىڭىز، — دەپتۇ روبېرت ئەپەندى ئۇنىڭ ئېغىز ئېچىشىنى كۈتمەيلا، — ئۆي بەك قالايمىقان، سىرتتا بىر مىنۇت ساقلاپ تۇرسىڭىز، يۇغۇشتۇرۇۋالسام بوپتىكەن.

روبېرت ئەپەندى شۇنداق دەپ ئىشكنى پەڭگىل يېپىپ قويۇپتۇ ۋە راستلا بىر مىنۇتقىمۇ بارمايلا ئىشكنى ئېچىپ مېھمانىنى قىزغىنلىق بىلەن ئۆيىگە باشلاپتۇ. يىگىت ئەمدى قاراپ ھەيرانۇھەس قاپتۇ. بايىقى پاراكەندىچىلىكتىن ئەسەرمۇ يوق. ھەممە نەرسە رەت - رېتى بىلەن تىزىلغان. پاك - پاكىز ئۆيئىچىدىن يېڭى قۇيۇلغان قىزىل ھاراق ۋە سۇس ئەتىر پۇراپ تۇرىدۇ.

ــ خوشە، ــ دەپتۇ روبېرت ئەپەندى يىگىتنىڭ ھاياتلىق، كەسىپ ھەققىدە ئېغىز ئېچىشىغا ساقلىمايلا، ــ ئىچىپ بولۇپلا كەتسىڭىز بولىدۇ.

ــ بىراق... ــ يىگىت داۋقېتىپ تۇرۇپ قاپتۇ، ــ مەن تېخى...

ــ ئەجەبا مۇشۇلار يېتەرلىك ئەمەسمۇ؟ ــ دەپتۇ روبېرت ئەپەندى كۇلۇمسىرەپ ئۆي ئىچىنى كۆرسىتىپ، ــ كىردىڭىز، ئۆتكەن بىر مىنۇتنى كۆردىڭىز...

ــ چۈشەندىم، ــ دەپتۇ يىگىت ئەمدى گەپنىڭ تېگىگە يېتىپ، ــ بىر مىنۇت ۋاقىتتىمۇ نۇرغۇن ئىشلارنى قىلغىلى، نۇرغۇن ئىشلارنى ئۆزگەرتكىلى بولىدىغانلىقىنى چۈشەندۇرۇپ قويدىڭىز. رەھمەت سىزگە.

روبېرت ئەپەندى خۇشخۇيلۇق بىلەن كۇلۇمسىرىدى. يىگىت بىر رومكا قىزىل ھاراقنى ئىچىۋېتىپ چوڭقۇر رەھمەت - ھەشقالىلا ئېيتىپ، خۇشال ھالدا ئۆيىدىن ئايرىلدى.

ھېكمەت:

ھاياتنىڭ ھەر بىر مىنۇتىنى چىڭ تۇتقاندىلا، ئازرۇ قىلغان ھاياتقا ئېرىشكىلى بولىدۇ.

بىر تۇپ ئەنجۇر دەرىخى

بىر يوقسۇل بۇۋاي بىر تۇپ ئەنجۇر دەرىخى تىكىش نىيىتىدە ئورەك كولاۋاتسا، خان ئۇنىڭ قېشىدىن ئۆتۈپ قېلىپ سوراپتۇ:

ــ بۇ كۆچەتنى تىكىپ مېۋىسىگە ئېغىز تېگەلەرسىزمۇ؟

ــ كۆچەت مېۋە بەرگۈچە ئۆلۈپ كەتسەم، بالىلىرىم ئۇنىڭ شېرىن - شەربىتىدىن زوق ئالار. خۇدا مەرھەمەت قىلىپ گۈناھ - كەبىرلىرىمنى ئەپۇ قىلىۋەتسىمۇ ئەجەب ئەمەس، ــ دەپتۇ بۇۋاي.

ــ ئەگەر سىز مۇشۇ ئەنجۇرنىڭ مېۋىسىگە ئېغىز تېگەلىسىڭىز، ئۆز قولىڭىز بىلەن ماڭىمۇ يەتكۈزۈپ بېرىڭ، مەنمۇ ئەنجۇرگە ئامراق، ــ دەپ كېتىپ قاپتۇ پادىشاھ.

ئۇچ يىل ئۆتۈپ، بۇۋاي تەككەن ئەنجۇرلەر غۇچچىدە مېۋە بېرىپتۇ. بۇۋاي بىر سېۋەت ئەنجۇرنى ئېلىپ ئوردىغا ئەكېلىپ خان ئالىيلىرىغا بېرىپتۇ. پادىشاھ سېۋەتتىكى ئەنجۇرنىڭ ئورنىغا لىققىدە ئالتۇن - كۈمۈش ھەدىيە قىلىپتۇ.

بۇنى كۆرگەن پادىشاھنىڭ چاكىرىنىڭ كۆزى قىزىرىپتۇ.

ــ شۇنچىۋالا قىلىشقا ئەرزىمدۇ بۇ قېرى؟ــ دەپتۇ ئۇ چىدىماي.

ــ ئۆز ئەمگىكى، مېھنىتى بىلەن بايلىق، مېۋە ياراتقانلارنى ئىززەتلىسەم بولمامدۇ!ــ دەپتۇ پادىشاھمۇ مەمنۇنلۇق بىلەن.

چاكار دەرھال ئۆيىگە قايتىپ خوتۇنغا خان ئالىيلىرىنىڭ ئەنجۇرگە ئامراقلىقىنى، بىر سېۋەت ئەنجۇر سوۋغات قىلسا، گەپ يوق بىر سېۋەت ئالتۇن - كۈمۈشكە ئېرىشەلەيدىغانلىقىنى، ئەتە ئۇنىڭ شۇنداق قىلىشىنى تاپىلاپتۇ.

ئېرىنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ خوشاللانغان ئايال ئەتىسى بىر سېۋەت ئەنجۇر ئەكىرىپ، ئالتۇن - كۈمۈش سوراپ تۇرۇۋاپتۇ. بۇنى ئاڭلاپ خانىنىڭ غەزىپى كەپتۇ - دە، ئەنجۇرلەرنى ئۆرۈۋېتىپ ۋارقىراپ كېتىپتۇ.

ــ مەن پېشانىسىدىن تەر ئاققۇزۇپ مېھنەت تۆككەنلەرگە ئىنئام بەردىم. سەندەك ھېيلىگەر، مەككار جانىباقتىلارغا بېرىدىغىنىم تاياق - توقماق!

خان چاكارنىڭ خوتۇنىنى ئون دەررە ئۇرۇشقا بۇيرۇپتۇ.

ھېكمەت:

مېھنەتكەشلەر مەرھەمەتكە يېقىندۇر. لايغەزەل، جانىباقتىلارغا ياخشىلىق قىلىش ئۆزىگە جازا.

پىروفېسسورنىڭ بىر سائەت دەرسى

بىر پىروفېسسور سودا ئىنستىتۇتىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرىغا تەجرىبە خاراكتېرىدىكى بىر سائەتلىك دەرس ئۆتۈپتۇ. ئۇ ئېغىزى كەڭ بىر دانە بوتۇلكىنى ئېلىپ، ئۇنىڭغا توشقۇچە شېكەل سېلىپ ئوقۇغۇچىلاردىن: ــ بوتۇلكا توشتىمۇ؟ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ توشتى،ــ دەپ ۋارقىرىشىپتۇ ھەممە ئوقۇغۇچى بىردەك.

پىروفېسسور ئۇندىمەستىن تېخىمۇ ئۇششاق دانچە شېكەللارنى بوتۇلكىغا تاشلاشقا باشلاپتۇ. چوڭ - چوڭ شېكەللارنىڭ ئارىسىدا قېلىپ قالغان يوچۇقلاردىن ئۇششاق دانچە شېكەللار شىرىقلاپ چۈشۈشكە باشلاپتۇ.

ــ ئەمدى توشتىمۇ؟ــ دەپتۇ پىروفېسسور يەنە شېكەل سېلىش مۇمكىن بولمىغاندىن كېيىن.

ــ ياق،ــ دەپتۇ بىر ئوقۇغۇچى، باشقىلارمۇ ئىشنىڭ تېگىگە ئەمدىلەتىن يېتىشكە باشلاپتۇ.

ــ ناھايىتى ياخشى!

پىروفېسسور ئەمدى بوتۇلكىغا قۇم تۆكۈشكە باشلاپتۇ. قۇم دانچىلىرى ئەڭ ئۇششاق ئارىلىقلاردىنمۇ شىرقىراپ ئۆتۈپ، بوتۇلكىنىڭ قېپقالغان يوچۇقلىرىنى

تولتۇكۇس ئېتىپ تاشلاپتۇ.

ــ بوتۇلكا توشتىمۇ؟

ــ ياق!

ئەمدى ھەممە ئوقۇغۇچى گۈركىرەپ جاۋاب بېرىپتۇ. پىروفېسسور كۈلۈمسىرىگىنىچە بىر چەينەك سۇ ئېلىپ كېلىپ تاكى بوتۇلكا تېشىپ كەتكۈچە سۇ قۇيۇپتۇ.

ــ بىزنىڭ چوڭ ــ چوڭ ۋاقىت ئورۇنلاشتۇرۇشىمىزنىڭ ئارىسىدا ھامان يوچۇقلار، ئاز - تولا ۋاقىتلار قالىدۇ، ــ دەپتۇ پىروفېسسور، ــ ئەشۇ قىسقا ۋاقىتلارنى ئىسراپ قىلىۋەتمەي ئۇنىڭدىن ئۈنۈملۈك پايدىلىنىلىساق، ھاياتىمىز ھەقىقەتەنمۇ تەلتۇكۇس مەنىگە تولىدۇ.

ھېكمەت:

بوش ۋاقىتنىن تولۇق پايدىلىنىش بىزنى تېخىمۇ بەقۇۋۋەت قىلىدۇ.

ئىككى ئانىنىڭ تەربىيەسى

ئىككى بالا بار ئىكەن. ھەر ئىككىسى رەسىم سىزىشقا قىزىقىدىكەن.

بىرىنچى بالىنىڭ ئانىسى ئۇنىڭغا بىر تاختا قەغەز ۋە بىر باغلام قەلەم ئېلىپ بېرىپ مۇنداق دەپتۇ: ــ تىرىشىپ سىز ۋە سىزغانلىرىڭىنىڭ ھەممىسىنى تامغا چاپلاپ ماڭ، ئۆيگە كەلگەنلەر كۆرۈپ تۇرسۇن.

ئىككىنچى بالىنىڭ ئانىسى ئۇنىڭغىمۇ بىر تاختا قەغەز ۋە بىر باغلام قەلەم ئېلىپ بېرىپ مۇنداق دەپتۇ: ــ تىرىشىپ سىز، سىزىپ بولغانلىرىڭنى ئەخلەت سانداۇقىغا تاشلا، ھېچكىمگە كۆرسەتمە.

ئۇچ يىلدىن كېيىن بىرىنچى بالا رەسىم كۆرگەزمىسى ئېچىپتۇ. بىر تامغا لىق تولغان رەسىملەر بىر - بىرىدىن رەڭدار، قۇرۇلمىلىرى خىلىلا پۇختا بولۇپ، كىشىلەرنى زوقلاندۇرىدىكەن.

ئىككىنچى بالا يەنىلا ئۆيىدە سىزىۋېرىپتۇ، سىزغىنىنى ئەخلەت سانداۇقىغا تاشلاپ مېڭىۋېرىپتۇ. ھېچ كىشىگە كۆرسەتمەپتۇ.

30 يىلدىن كېيىن بىرىنچى بالىنىڭ رەسىملىرى كىشىلەرنىڭ دىققىتىنى ئارتالماس، باشقىلارنى قىزىقتۇرالماس بولۇپ قاپتۇ.

ئىككىنچى بالا مۇشۇ چاغدا ئاندىن رەسىم كۆرگەزمىسى ئۆتكۈزۈپتۇ - دە، ئوچۇق ئاسماندا چاقماق چاقىنىدەكلا سەنئەت ساھەسىدە ئىنتايىن زور بەس - مۇنازىرە، زىلزىلە قوزغاپتۇ.

كىشىلەر بىرىنچى بالىنىڭ تامغا ئېسىلغان رەسىملىرىنى يۇلۇپ ئېلىپ ئەخلەت

ساندۇقىغا تاشلاشقا باشلاپتۇ. ئەمما ئىككىنچى بالىنىڭ ئەخلەت ساندۇقىغا تاشلانغان رەسىملىرىنىمۇ ئەتىۋارلىشىپ تاملىرىغا چاپلاشقا باشلاپتۇ.

ھېكمەت:

ھەدىسلا ئۇنۇمنى كۆرەتتىم دەپ ئالدىراش، پىشمىغان، خام - خۇتا بىر نەرسىلەرنى ۋۇجۇدقا چىقىرىدۇ. تاقەت، چىدام، سەۋرىدىن بەرىكەت ياغدۇ.

جىنايەتچىنىڭ پۇشايمىنى

— نېمىشقا مەكتەپكە بارمايسەن؟

دادىسى 15 ياشلىق ئوغلىدىن ئاچچىق بىلەن سورىدى. ئوغلى مەكتەپكە بارغىلى ئۇنىمايۋاتقىنىغا بەك ھەيران بولغاندەك ئاغرىتىۋاتاتتى.

— ئوقۇشتىن زېرىكتىم، ئوقۇغۇم يوق، — دېدى ئوغلى پەرۋاسىزلا.

— ئۆگەنگەنلىرىڭ يېتەرلىك ئوخشىمامدۇ؟

— پارتىدىشىمدىن ئوبدان بىلەتتىم، ئۇچ ئاي بۇرۇن ئۇ مەكتەپتىن چىقىپ كەتتى. ئوقۇغۇسى يوقكەن. دادىسىنىڭ پۇلى بار ئوخشايدۇ، — ئوغلى شۇنداق دېگىنىچە تالاغا ماڭدى.

— توختا، — دېدى دادىسى، — ئوقۇمىساڭ مەيلى، ئەمما ئوقۇمىساڭ جەزمەنكى ئىشلەيسەن، بىكار تەلەپنى باقىدىغان ئەخمەق دادالىڭ يوق.

ئەتىسى ئۇ ئوغلىنى ئېلىپ تۇرمىگە بىر ئاغىنىسىنى يوقلاشقا باردى.

— سەن بىلەن كۆرۈشكىنىمگە بەكلا خۇشالمەن، — دېدى ئاللىقاچان جىنايەتچىگە ئايلانغان دوستى.

— مەن سېنى بۇ يەردە، بۇ ھالدا كۆرگىنىمدىن بەكلا ئەپسۇسلىنىمەن، — دېدى دادىسى.

— سېنىڭ ئەپسۇسلىنىشىڭ مېنىڭكىگە يەتمەس، — دېدى ئۇ ئازابلىنىپ، — ھەممىسى ياش چاغلىرىمدىكى تىرىشىپ ئوقۇمىغانلىقىمنىڭ، لايغەزەل، بىكار تەلەت، يامان ئادەملەر بىلەن ئارىلىشىپ ئۆتكەنلىكىمنىڭ خاپىلىقى، ياخشى ئوقۇغان بولسام...

ئۇ بوغۇلۇپ توختاپ قالدى.

كېيىنچە توماس تىرىشىپ ئوقۇدى ۋە ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ دادىسىنىڭ شىركىتىدە جان تىكىپ ئىشلىدى. كۈنلىرىمۇ ئىنتايىن باياشاتچىلىق ئىچىدە ياخشى ئۆتتى.

ھېكمەت:

دۇنيادىكى ئەڭ ئۇلۇغ مۇۋەپپەقىيەت دەستۇرى دەل تىرىشىپ ئۆگىنىش.

قېرى تۆگىنىڭ تەجرىبىسى

بىر قېرى تۆگە قېرىپ ماغدۇرى ئۇزۇلەي دەپ قالغان بىر چاغدا يەنە بىر قېتىم «ھالاكەت دېگىزى» دەپ ئاتالغان پايانسىز قۇملۇقنى كېسىپ ئۆتۈپ غەلىبىلىك قايتىپ كەپتۇ.

ئات بىلەن ئېشەك تۆگىنىڭ تەجرىبە سۆزلەپ بېرىشكە تەكلىپ قىپتۇ.

ــ سۆزلىگۈدەك ئالاھىدە گەپمۇ يوق. نىشاننى بېكىتىۋېلىپ چىدامچانلىق بىلەن بىرقەدەم - بىرقەدەمدىن مېڭىپ قارارگاھىمغا يەتتىم شۇ، ــ دەپتۇ تۆگە سەمىمىيلىك بىلەن.

ــ مۇشۇلىما؟ ــ دەپتۇ ئات بىلەن ئېشەك ھەيرانلىقتا.

ــ ھەممىسى شۇ.

ــ ئا...، ــ دەپتۇ ئات تېرىكىپ، ــ كىشىنىڭ تاقى قالدۇرىدىغان بىرەر ئالاھىدە گەپ چىقارمىكىن دېسەم، ئادەتتىكىلا ئىككى - ئۈچ ئېغىز گەپكەنغۇ.

ــ ۋاي دېگۈچىلىكى يوق گەپلەركەن، تازىمۇ...، ــ دەپتۇ ئېشەكمۇ نارازى بولۇپ.

ئەمەلىيەتتىمۇ، ھەر قانداق تەجرىبە ئەنە شۇنداق ئاددىي ئىدى. گەپ ئۇنى جان پىدالىق بىلەن ئىجرا قىلىشتا بولاتتى.

ھېكمەت:
مۇۋەپپەقىيەتنە مەخپىيەت يوق. تىرىشىپ ئىشلىسەڭلا ئۇ سېزىلىدۇ.

مەن جەزمەنكى باتۇر بولىمەن

پەيشەنبە كەچ. بىر ئائىلە كىشىلىرى ماشىنىلىق ئۆيىگە قايتىۋاتاتتى. ماشىنىنى بالىلارنىڭ ئانىسى ھەيدەۋاتقان بولۇپ، ئۇ ئۈسساپ كەتكەچكە ئوغلىنىڭ قولىدىكى سۇ بوتۇلكىسىغا ئېگىشىپتۇ. رولدىكى قولى تېپىپ كېتىپ ماشىنا ئۇشتۇمتۇتلا ياندىكى جىلغىغا چۈشۈپ كەتتى.

تۇم قاراڭغۇ، ئاسمان بۇلۇتلۇق، نە يۇلتۇز، نە ئاي يوق. ماشىنا ئۆرۈلۈپ توختىدى. ئانىسى كۆرۈنمەيدۇ...

چېقىلغان ئەينەكتىن ھۇشقىتىپ كىرگەن زەھەردەك ئاچچىق سوغۇق دۇتېينىنى ھوشىغا كەلتۈردى. ئۇ ئاپىسىنىڭ قەيەردىلىكىنى بىلەلمىدى. چاقىرىپمۇ بىرەر سادا ئاڭلىيالمىدى. ئۇ قورقتى، ئەمما سىگىللىرىنى ئويلاپ نەلەردىندۇر قولىغا چىققان ئەدىيالنى تارتىپ ھوشسىز ياتقان سىگىللىرىغا يېپىپ قويدى ۋە دېرىزىدىن ئۆمىلەپ سىرتقا چىقتى. ھەممە ياق قاپقاراڭغۇلۇق. خېلىلا نېرىدا بىر دۇكاننىڭ چىرىغى

يېنىقلىق ئىدى. ئۇ ئۆمىلەشكە باشلىدى. دەرەخ شاخلىرى يۇز - كۆزىنى قانىتىپ ئېچىشتۇراتتى. ئەمما ئۇ قۇتقۇزۇشقا ئادەم چاقىرمىسا بولمايتتى.

ئالاھەزەل 20 مىنۇتلاردىن كېيىن ئۇ دۇكان ئالدىغا باردى. دۇكاندار بۇ كىچىك بالىنىڭ تۇرقىغا قاراپلا ئەھۋالىنى چۈشەندى - دە، ئادەم چاقىرىپ ۋەقە يۇز بەرگەن جايغا قاراپ يۈگۈردى.

دۇتېيىننىڭ ئانىسى ۋە ئىككى سىڭلىسى دوختۇرخانىغا دەرھال يەتكۈزۈلۈپ قۇتقۇزۇپ قېلىندى. دوختۇرلار يەنە ئازراق كېچىككەن بولسا كۆپ قان چىقىپ كەتكەن ئانىنى قۇتقۇزۇشنىڭ مۇمكىن ئەمەسلىكىنى ئېيتىشتى.

ئامېرىكىدىكى بىر ژورنالنىڭ مۇخبىرى ئەمدىلا يەتتە ياشقا كىرگەن دۇتېيىنىڭ زىيارەت قىلىپ ئۇنىڭدىن: ــ ئانىڭىزنىڭ دېيىشىچە قاراڭغۇدىن بەكلا قورقمىدىكەنسىز، ئەمما ھاڭا سوغۇق، ئانىڭىزنىمۇ تاپالمىغان، ھەممە ياقنى قاراڭغۇلۇق قاپلىغان ئاشۇ چاغدا قانداق كۈچ سىزنى نەچچە چاقىرىم يول مېڭىپ قۇتقۇزۇشقا ئادەم چاقىرىشقا ھەيدەكچىلىك قىلدى؟ قورقمىدىڭىزمۇ؟ــ دەپ سورىغاندا، سەل - پەل ئويلىغان دۇتېين مۇنداق جاۋاب بەردى:

ــ شۇ چاغدا بەكلا قورقتۇم. ئەمما مەن باتۇرراق بولۇشۇم كېرەك ئىدى. ئانامنى تاپالمىدىم. ئىككى سىڭلىمنى بولسىمۇ باتۇرلۇق، قەھرىمانلىق بىلەن قوغداپ، قۇتقۇزمىسام بولمايتتى. بىز بىر ئائىلە كىشىلىرىنىڭ خۇشال - خورام بىرلىكتە ياشىشىنى بەكلا ئۈمىد قىلاتتىم.

ھېكمەت:

خەتەر يەتكەن چاغلاردا جەزمەن ئۆزىمىزنىڭ قەھرىمانى، باتۇرى بولالىشىمىز كېرەك.

سىپىسوننىڭ كالتىكى

شۇ كۈنى كەچلىكى، ئانىسى سىپىسونغا بۇندىن كېيىن يېمەكلىكلەر دۇكىنىغا ئۆزى بېرىپ، نەرسە - كېرەك سېتىۋېلىشى كېرەكلىكىنى ئېيتتى. سىپىسون خۇشلۇقتىن ئۆزىنى نەچچە ياش چوڭىيىپ كەتكەندەك ھېس قىلىپ كەتتى.

ئەتىسى چۈشتىن كېيىن، ئۇ سېۋەتنى كۆتۈرۈپ يېمەكلىكلەر دۇكىنىغا قاراپ ماڭدى. ئەمدى بىر دوقمۇشقا كېلىشى بىر توپ بىكار تەلەپ لۇكچەكلەر ئۇنى ئورىۋالدى ۋە ئۇنى ئىتتىرىپ يىقىتىپ، سېۋەتىنى، يېنىدىكى پۇلىنى تارتىۋالدى.

سىپىسون تەمتىرىگىنىچە ئۆيىگە بېرىپ بولغان ئىشنى ئانىسىغا دەپ بەردى. ئانىسى ئۇنىڭ قولىغا ئالىدىغان نەرسىلەرنىڭ تىزىمىنى ۋە تېخىمۇ كۆپ پۇلنى تۇتقۇزۇپ، ئۇنى يېمەكلىك دۇكىنىغا يەنە يولغا سالدى. ئۇ يولبويى ھېلىقى

لۇكچەكلەرنىڭ ئەمدى ئۇچراپ بوزەك قىلماسلىقىنى تىلەپ ماڭدى. ئەمما ئۇلار يەنە دوقۇرۇشۇپ قالدى.

ــ يەنە شۇ قارىۋاي شۇمتەكقۇ؟!

ئۇلار چۇرقىراشقىنىچە كېلىپ، ئارقىسىغا ئۆرۈلگىنىچە قاچقان سىپىسوننى تۇتۇۋېلىپ قاتتىق يەرگە چۆرۈۋەتتى. سىپىسون يىغلىدى، يالۋۇردى. ئەمما ئۇلار قىلچە رەھىم قىلىپ قويمىدى.

سىپىسون يىغلىغان پېتى قايتىپ كەتكەندە، ئانىسى ئۇنى ئىشىك تۇۋىدە ساقلاپ تۇرغانىدى.

ــ ئۇلار مېنى ئۇردى.

ئۇ خىتىلداپ يىغلىغىنىچە ئۆزىنىڭ پاناھگاھى بولمىش ئۆيىگە قاراپ ماڭدى.

ــ كىرمەيسەن، ــ دېدى ئانىسى بۇيرۇق ئاھاڭىدا.

سىپىسون داڭقېتىپ ئانىسىغا قاراپ قالدى.

ــ ئۇلار مېنى يەنە ئۇرىدۇ، ــ ئۇ يالۋۇرغاندەك يىغلىدى.

ــ يىقىلغان جايىڭدىن تۇرسەن، ــ ئانىسىنىڭ تەلەپپۇزى قاتتىق ئىدى، ــ بۇگۈن مەن ساڭا قەددىنى تىكىشىنىڭ ئۆزىنى قوغداشنىڭ نېمىلىكىنى ئۆگىتىپ قويمىسام زادى بولمايدۇ.

ئانىسى گېپىنى تۇگىتىپ ئۆيگە كىرىپ ھايال بولمايلا تېخىمۇ كۆپ پۇل، تىزىملىك ۋە يەنە بىر كالتەك كۆتۈرۈپ چىقىپ ئۇنى دۇكانغا قايتا ئەۋەتتى.

سىپىسون ئۆيگە كىرىۋېلىش ئۈچۈن ئۇقتەك ئېتىلىپ ماڭغانىدى. ئانىسى تېزلا ئۆيگە كىرىۋالدى ۋە «جاڭگىدە» ئىشىكنى يېپىپ شاراقلىتىپ زەنجىر سالدى. سىپىسونغا ئىككىلا يول قالدى. ئۇ قورقۇنچتىن لاغىلداپ تىترەپ كەتتى...

ئۇ قولىدىكى كالتەكنى چاڭ سىقىمدىغىنىچە، نەپەسلىرى يېتىشمىگۈدەك ھاسىرىغان پېتى يولغا چۈشتى.

ــ يەنە كەپسەنغۇ، قارىۋاي شۇم...

ئۇلار تېزلا سىپىسوننى ئورىۋالدى. سىپىسوننىڭ غەزىپى چېكىگە يەتكەنىدى. ئۇنىڭ كالتەكنى چاڭ سىقىمدىۋالغان بارماقلىرى تېخىمۇ كىرىشىپ كەتتى ۋە قاينىاپ - تاشقان غەزەپ بىلەن ئالدىغا ئۇچرىغىنىنى قارىقويۇق كالتەكلەشكە باشلىدى. ئەزەلدىن مۇنداق غەزەپلەنگەن ھالىنى كۆرۈپ باقمىغان بىكار تەلەپ نېمىلەر ئالدى - كەينىگە قارىماي بەدەر قېچىشتى.

سىپىسون ئاخىرى دۇكانغا ېپرىپ نەرسە - كېرەك سېتىۋالدى. قايتقىچە كالتەكنى يەنە چاڭ سىقىمدىغان پېتى كەلدى. ئەمما بايىقى مۇتتەھەملەرنىڭ سايىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى.

شۇ كۈنى كەچلىكى سىپىسون ئاخىرى كالتىكىگە تايىنىپ ئامېرىكا كالىفورنىيە شىتاتىنىڭ كوچىسىدا قورقماي مېڭىش ئىمتىيازىغا ئېرىشتى.

ھېكمەت:
دۇشمەنگە يولۇققاندا جاسارەت بىلەن تېخمۇ قاتتىق زەربىگە ئۆت.

يېقىلغان بالا

بىر ئاتا 16 ياشقا كىرسىمۇ ئەرلەرگە خاس روھ يوق دەپ ئوغلىدىن ئاغرىنىپ ئەندىشە قىلىدىكەن. ئۇ ئاخىرى بىر چامباشچىغا ئوغلىنى يۇرەكلىكرەك قىلىپ تەربىيىلەپ بېرىشكە بېرىپتۇ.

ــ بالىڭىز يېنىمدا قالىدۇ، ــ دەپتۇ چامباشچى، ــ ئالتە ئايغىچە كۆرۈشمەيسىز. ئالتە ئايغىچە مەن ئۇنى تۇزۇك ئادەم قىلىپ تەربىيەلەپ چىقىمەن.

يېرىم يىلدىن كېيىن ئۇ ئوغلىنى قايتۇرۇپ كېلىشكە بېرىپتۇ. چامباشچى بىر مەيدان مۇسابىقە ئۇيۇشتۇرۇپ ئۇنىڭغا ئوغلىنىڭ ماھارىتىنى ۋە تەربىيەلەش نەتىجىسىنى كۆرسىتىپ قويماقچى بوپتۇ. ئوغۇل بىلەن ئۇنىڭ ئۇستازى مۇسابىقىلىشىپتۇ. ئۇستازى قولىنى چىقىرىپ ئوغۇلىنى بىر مۇشت سالغانكەن، ئۇ مۇللاقلاپ چۈشۈپتۇ. ئەمما دەرھال ئورنىدىن تۇرۇپ يەنە ئېتىلىپ كەپتۇ. يەنە بىر مۇشت يەپ يىقىلىپ يەنە قوپۇپتۇ. ئارقا - ئارقىدىن يىقىلىپ قوپۇپ جەمئىي 12 قېتىم كەپتۇ...

ــ قانداق بالىڭىزدىن ئەرلەرگە خاس روھ - جاسارەتنىڭ ئىپادىلىرىنى كۆرەلىدىڭىزمۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ چامباشچى.

ــ نەدىكىنى؟ مەن ئوغلۇمنىڭ بېرىم يىل تەربىيەلىنىپمۇ بىر مۇشتقا بەرداشلىق بېرەلمەيدىغان، بىر تاياق بىلەن يەر چىشلەپ يېتىپ قالىدىغان ئادەم بولۇپ قالىدىغىنىنى ئويلاپمۇ باقمىغانكەنمەن، ــ دەپتۇ ئاتا ئازابلانغان ھالدا.

ــ ئەپسۇس، ــ دەپتۇ چامباشچى ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ، ــ سىزنىڭ كۆرگىنىڭىز يۈزەكى ھادىسە. ئەمما كۆردىڭىزمىكىن، ئوغلىڭىز يېقىلغان يېرىدىن يەنە دەست تۇرالىدى. ئەجەبا بۇ جاسارەت، ئىراە ئەمەسمۇ؟ ھەقىقىي ئەرلەرگە خاس جۇشقۇن روھ ئەمەسمۇ؟

دەرەخ قانچىكى چوڭقۇر يىلتىز تارتالىسا، شۇنچە تىك، مەغرۇر ئۆسىدۇ. مۇخالىپ كىشىلەرنىڭ نەزىرى چۈشمەيدىغان بۇلۇڭلاردىن باھارنىڭ شەپىسىنى بېرىدۇ. قوپۇش قېتىم سانى يىقىلىش قېتىم سانىدىن كۆپ بولىدىكەن، غەلىبە دېگەن شۇ.

ھېكمەت:
قايتا ئورنۇڭدىن دەست تۇرالايدىغان جاسارەتلا بولىدىكەن، مەغلۇبىيەت ھېچقانچە قورقۇنچلۇق ئەمەس.

لەگلەكچاقنىڭ پەرۋازى

ــ ئۇچالمىغۇدەكمەن، ــ لەگلەكچاق لەيلەپ كېتىۋاتقان بۇرادەرىگە قورقۇش ئىلكىدە توۋلىدى، ــ ئۇچسامىلا يىقىلارمەنمىكىن؟

ــ سىناپ باقمامسەن؟ ــ لەگلەكجان توۋلىدى، ــ بولە، سىناپ باقمىساڭ ھەرگىز ئۆگىنەلمەيسەن.

ــ چۇشۇپ كېتىشتىن قورقمەن، ــ لەگلەكچاق يەنە قورقۇپ توۋلىدى.

ــ ئۇنداق بولسا قال، خوش، ــ لەگلەكجان پايانسىز كۆككە يول سالدى.

لەگلەكچاقنىڭ قاناتلىرى تېتىرەشكە باشلىدى. شۇنداقتىمۇ سىناپ باقماقچى بولدى. دەسلەپ قورقتى. ئاستا ئۆرلىگەنسېرى دېدىللىشىپ تېخىمۇ ئېگىز ئۆرلەشكە باشلىدى. ۋە تېزلا لەگلەكجانغا يېتىشۋېلىپ خوش بولغان، مەغرۇرلانغان ھالدا ئۇزگىلى تۇردى. پەستىكى بالىلار ئەمدى چۇمۇلىچىلىك قالدى. ئۇ ئارامبەخش ئاسماندا قۇشلار، بۇلۇتلارنىڭ تەبەسسۇمىغا ھەمجۆر بولدى.

ــ مەن بەك خۇش، ــ لەگلەكچاق ھەۋەس بىلەن توۋلىدى، ــ ئىرادە، جاسارەت بولسىلا تىرىشىپ سىنىغىلى، بىر ئىشنى باشقا ئېلىپ چىققىلى بولىدىكەن.

ھېكمەت:
تۇنجى قەدەم ئىرادىگە موھتاج. كېلىك، سىناپ بېقىك.

قۇياش دۇمبەمدە پارلايدۇ

ئوتتۇرا ياشلىق بىر ئەر گەدىنىدىكى ئىنتايىن كۆپ قەرزلىرىنى ۋاقتىدا قايتۇرۇپ بولالمىغاچقا، تۇرمىگە چۇشۇپ قالىدۇ. ئۇنىڭ ئەمدىلا 11 ياشقا كىرگەن بىچارە ئوغلى ئامالسىز قارا ئىشچى، ئاقلامچى بولۇپ جان بېقىشقا مەجبۇر بولىدۇ. ئۇ كېچە - كۈندۈز جان تىكىپ ئىشلەپ پۇل تېپىپ دادىسىنى كېپىللىككە ئېلىپ چىقىشنىڭ كويىدىلا يۇرۇيدىكەن. ئەمما ئەڭ ئاخىرقى مۆھلەت توشقان كۈنى، بالا ئىش ھەققىنى ۋاقتىدا ئالالمايدۇ - دە، دادىسى مۇددەتسىز قاماق جازاسىغا ھۆكۈم قىلىنىپ كېتىدۇ. بالا تۆمۈر رىشاتكىغا ئېسىلىپ تۇرۇپ ھۆر - ھۆر يىغلاپ كېتىدۇ. ئەمما دادىسى مېھرىلىك نەزىرى بىلەن كۈلۈمسىرىگىنىچە ئوغلىنىڭ مەڭگۈ ئېسىدىن كۆتۈرۈلمىگۈدەك مۇنداق بىر ئېغىز گەپنى قىلىدۇ؛

ــ يىغلىما بالام، قۇياش دۇمبەمدە پارلايدۇ، مەڭگۈ پارلاپ تۇرىدۇ.

كېيىنچە بالا ئەنگلىيەدىكى ئەڭ كاتتا يازغۇچىلارنىڭ بىرىگە ئايلىنىدۇ. بالىنىڭ دادىسىغا نىسبەتەن، ئۆمۈر بىر قاراڭغۇ گۆرستانغا ئايلانغان بولسىمۇ ئەمما ئۇنىڭدىن

قېچىپ قۇتۇلۇش مۇمكىن ئەمەس. ئەمما قۇياشتەك پارلاق ئىشەنچ - ئېتىقاد ئۇنىڭ كۆڭلىدىكى مۇدھىش غەم تۇمانلىرىنى تارقىتىپ ئوغلىغا ئىشەنچ - ئىرادە بېغىشلىدى. نۇرغۇن يىللاردىن كېيىن، ئوغلى مۇنداق يازىدۇ: «شۇ چاغدا مەندە ئىنتايىن كۈچلۈك ئارزۇدىن بىرى پەيدا بولدى. يەنى بىلىملىك، باشقىلاردىن ئېشىپ چۈشىدىغان ئادەم بولۇش. بۇ ئارزۇ مېنىڭ قەلبىمنى شوخشىتىپ، ئەس - ھوشۇمنى تەلتۆكۈس چىرمىۋالغانىدى».

ھېكمەت:
ئىرادە بىر دەستە نۇرغا ئوخشايدۇ. ئۇ كۈلپەتلەرنى تېشىپ ئۆتەلەيدۇ.

ئاددىي جاۋاب

ناھايىتى ئۇزۇن زامانلار ئىلگىرى گرېتسىيە بۇگۈنكىدەك بىرلىككە كەلگەن دۆلەت ئەمەس، ھەممىسى ئۆز ئالدىغا ھۆكۈمرانلىق قىلىدىغان پارچە - پارچە شەھەر دۆلەتلىرى ئىكەن.

ماكىدونىيە گرېتسىيەنىڭ شىمالىدىكى بىر شەھەر دۆلىتى بولۇپ، ماكىدونىيە پادىشاھى پۈتۈن گرېتسىيەنى ئۆز ھۆكۈمرانلىق دائىرىسىگە ئۆتكۈزۈشنى بەكمۇ ئارزۇلايدىكەن. شۇنىڭ بىلەن ئۇ باشقا شەھەر، دۆلەتلەرگە جەڭ ئېچىپتۇ ۋە سپارتالىقلاردىن باشقىلىرىنىڭ ھەممىسىنى بويسۇندۇرۇپتۇ.

سپارتالىقلار گرېتسىيەنىڭ جەنۇبىدا ياشايدىغان، ئاددىي - سادىدا، باتۇرلۇقى بىلەن، شۇنداقلا يەنە ئىنتايىن ئادەتتىكى تىللارنى ئىشلىتىشكە ئەھمىيەت بېرىشى بىلەن نامى چىققان خەلق ئىدى. ماكىدونىيە شاھى پۈتۈن گرېتسىيەنى بىرلىككە كەلتۈرۈش ئۈچۈن سپارتالىقلارنىمۇ ئىتائەتكە كىرگۈزمىسە بولمايدىغانلىقىنى ئوبدان بىلەتتى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئەسكەرلىرىنى باشلاپ، سپارتالىقلارنىڭ زېمىنىغا يېقىن يەرگە ئەكەپتۇ ۋە ئۇلارغا ئالاقە ئەۋەتىپتۇ.

«تەسلىم بولۇپ ئىتائىتىمگە كىرمىسەڭلار، زېمىنىڭلارغا بېسىپ كىرىپ، پۈتكۈل تەئەللۇقاتىڭلارنى كۆيدۈرۈپ كۈل قىلىۋېتىمەن. شەھىرىڭلارغا كىرىپلا قالسام، ھەممە يەرنى تۆپتۈز قىلىۋېتىمەن» دەپ تەھدىت ساپتۇ ئۇ ئالاقىدە.

بىر نەچچە كۈندىن كېيىن، ماكىدونىيە شاھى جاۋاب خەت تاپشۇرۇۋاپتۇ. قەغەزگە بىرلا خەت يېزىپ قويۇلغانكەن؛ «ئەگەر...».

ھېكمەت:
خام - خىيالنىڭ ئۆھىمسىدىن قورقمالىڭ.

ئېلسانىڭ جاۋابى

ئېلسا مۇنبەرگە كېلىپ توختىدى ۋە قولىنى پەستىكى ئوقۇغۇچىلارغا بىلىنەر - بىلىنمەس پۇلاڭلىتىپ قويىدى. ئېغىزى ئوچۇق، كۆزى بىر نۇقتىغا قادالغان، نېمە دېيىشىنى، نېمە قىلىشىنى دەمالىلىقا بىلەلمىدى. نېمىنى، قانداق دەيدۇ؟ ئۇ سۆزلىيەلمەيدۇ. مېڭە پالەچلىنىش كېسىلى ئۇنى كىچىك چېغىدىلا سۆزلەش ئىقتىدارىدىن ئايرىۋەتكەن. ئەمما ئۇ ئىنتايىن ياخشى ئاڭلىيالايدۇ. بالىلىقتىكى قان - پاشلىق، ئازابلىق كۈنلەر ئىچىدە ئۇ مەغرۇرلۇق بىلەن قەددىنى كېرىپ مۇشكۈللۈك بىلەن جان تىكىپ ئېلىشقان ۋە كالىفورنىيە ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ سەنئەت پەنلىرى بويىچە دوكتۇرىغا ئايلانغاندى.

ــ ئېلسا دوكتور، ــ بىر ئوقۇغۇچى تۆۋەن ئاۋازدا سورىدى، ــ كىچىكىڭىزدىنلا مۇشۇ ھالغا چۈشۈپ قاپتىكەنسىز. ئۆزىڭىزدىن يىرگىنىپ، نەپرەتلەنمەمسىز؟

ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھەممىسى قوپاللىق بىلەن سورالغان بۇ سوئالدىن بىئەپ ھېس قىلغاندەك تۇرۇپ قالدى. ئەمما ئېلسا سوئال سورىغان ئوقۇغۇچىغا قاراپ ئىللىق كۈلۈمسىرەپ قويغاندىن كېيىن ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ دوسكىغا مۇنۇلارنى يازدى.

1. مەن بەك ئوماق.
2. قول - پۇتۇم ھەقىقەتەن كېلىشكەن.
3. دادام - ئاپام مېنى قەۋەتلا ياخشى كۆرىدۇ.
4. رەسىم سىزالايمەن، ئەسەر يازالايمەن.
5. ئوماق بىر تال مۇشۇكۇم بار.
...6

سىنىپ ئىچى تىمتاسىلىققا پاتتى. ھېچكىم چوڭراق تىنىشقىمۇ جۈرئەت قىلالمىدى. ئۇ ئارقىسىغا ئۆرۈلۈپ ئوقۇغۇچىلارغا قارىۋەتكەندىن كېيىن، يەنە بۇرۇلۇپ دوسكىغا مۇنۇلارنى يازدى: «مەن ئۆزۈمدە بار نەرسىلەرگىلا قارايمەن، ئۆزۈمدە يوق نەرسىلەر ھەققىدە قايغۇرۇپ ئولتۇرمايمەن».

سىنىپ ئىچىدە قىزغىن ئالقىش چاۋاكلىرى ياڭرىدى. ئېلسا ئىللىق تەبەسسۇمى بىلەن ئوقۇغۇچىلارغا باقتى. كۆزلىرى تېخىمۇ يۇمۇلۇپ كەتتى. مەڭگۈ ئۆچۈرگىلى بولمايدىغان مەغرۇرلۇقنىڭ ئەكسى سۈپىتىدە بىر تامچە ياش چاقنىغىنىچە قېلىپ قالدى.

ھېكمەت:

ھەقىقىي باتۇرلۇق ساڭا ئاتا قىلىنغان ھەممە نەرسىنى قورقماي قوبۇل قىلىشتۇر.

مەن تىلاۋەت قىلىپ بولدۇم

بىركان ئۆرۈلۈپ چۈشۈپ 38 كان ئىشچىسى كان ئاستىدا قاپتۇ. يەنە كېلىپ توختىماي ياغقان قار ھەممە ياقنى قېلىن قارغا كۆمۈپ قۇتقۇزۇش خىزمىتىنى تېخىمۇ قىيىنلاشتۇرۇۋېتىپتۇ. قۇتقۇزۇش خادىملىرى ئاق يەرگە گۈلخان سېلىپ، بىر قىسمى نۆۋەت بىلەن ئوت ئىسسىنىپتۇ. 30 ياشلاردىكى پوپتىن بىرى تىلاۋەت قىلىشقا باشلاپتۇ: «پەرۋەردىگارنىڭ نامى بىلەن تىلەيمىزكى...»

ھەممەيلەن مۆڭلۈق تىلاۋەت ئاۋازىدىن سۈكۈتكە چۆمۈپتۇ. بۇ چاغدا بىر مۇخبىر بۇ تەسىرلىك مەنزىرىنى ۋاقتىدا خەۋەر قىلىپ، پوپنىڭ مۇقەددەس تىلاۋىتىنى پۈتۈن خەلققە ئاڭلىتىش مەقسىتىدە، ئۇنىڭالغۇنى ئېچىپتۇ. ئەمما باتارىيە سوغۇقتىن توڭلاپ كەتكەنكەن. مۇخبىر ئۇنىڭالغۇنىڭ باتارىيەسىنى ئالماشتۇرۇپ بولغۇچە تىلاۋەتمۇ ئاخىرلىشىپتۇ.

ــ ھۆرمەتلىك پوپ، ــ دەپتۇ ھۆرمەت بىلەن، ــ مەن رادىئو ئىستانسىسىنىڭ مۇخبىرى. بايا بىزنىڭ ئۇنىڭالغۇدىن چاتاق چىقىپ ئۆزلىرىنىڭ مۇڭلۇق تىلاۋىتىنى ئېلىۋېلىشقا ئامالسىز قالدۇق. ھازىر ئاپپاراتلار تەقلەندى، قايتا تىلاۋەت قىلىپ بەرسىلە بوپتىكەن.

پوپ بىر ئاز گاڭگىراپ:

ــ مەن ئاللىقاچان تىلاۋەت قىلىپ بولدۇم بالام، ــ دەپتۇ.

ــ پوپ، مەن مۇخبىر، ــ دەپتۇ مۇخبىر ئۆز سالاھىيىتىنى پەش قىلىپ.

ــ مەن تىلاۋەت قىلىپ بولدۇم، ھەممە ئىشنىڭ ۋاقتى، ئورنى بار. يەنە بىر قېتىم تىلاۋەت قىلىش سەممىيلىك جۇملىسىدىن ئەمەس.

ــ ئۆتۈنۈپ قالاي پوپ، ــ دەپ چىڭ چاپلىشىپتۇ مۇخبىر.

ــ ياق! ــ پوپ قەتئىيلىك بىلەن گەپنى كېسىپتۇ، ــ ئۇنداق قىلساق بولمايدۇ. مەن تېخى بايىلا تەكرىگە تىلاۋەت قىلدىم، ئەمدى سىزگە تىلاۋەت قىلامدىم!

ئۇ ئۆرۈلگىنىچە كېتىپ قاپتۇ. مۇخبىرلار ئورنىدا داڭقېتىپ تۇرۇپ قاپتۇ.

ھېكمەت:

پوپ - ئىماملارنىڭ قەتئىيلىكى مۇقەددەس ئەخلاق جۇملىسىدىندۇر.

كىشىنى ئەڭ تەسىرلەندۈرىدىغان ئارزۇ

جىنس ئوقۇش پۈتكۈزۈپ كېلىپ بىر سەھرادا ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىسى بولدى. ئۇنىڭ دەرستىن سىرتقى ۋاقىتلاردا قىلىدىغان ئىشى تاپشۇرۇق تەكشۈرۈش. ئەمدىلا

مەكتەپكە كىرگەن ئىككىنچى يىللىقنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى ئەلۋەتتە ئۇنىڭدىن ئۇمۇالا مۇكەممەل ماقالىلەرنى يېزىپ چىقالمايتتى. يەنە كېلىپ يېزا بالىلىرىنىڭ تەسەۋۋۇر كۇچى شەھەر بالىلىرىنىڭكىگە يەتمەيدۇ، كىشىلەرنى ھەيران قالدۇرىدىغان ئوي - پىكىرلەرمۇ كۆپ ئۇچرىمايتتى. مانا بۇگۈنمۇ ئۇ «مېنىڭ ئارزۇيۇم» دېگەن تېمىدىكى ماقالە تاپشۇرۇقلىرىنى تەكشۈرۈپ ئولتۇرۇپتۇ.

ئۇنىڭ كۆزلىرى توساتتىن بىر دەپتەرگە ھەيران قالغاندەك قادىلىپلا قالدى.

«دادام ۋاپات بولۇشتىن ئىلگىرى مېنى دائىم چوڭ بولساڭ تىرىشىپ ئوقۇپ كاتتا ئالىم بولساڭ دەيتتى. ئانام مېنى ساقچى بولساڭ بولاتتى، دەپ ئارزۇ قىلىدۇ. ئەمما مېنىڭ ئالىممۇ، ساقچىمۇ بولغۇم يوق. مېنىڭ بىر ئىت بولغۇم بار. كېچە - كۈندۈز ئۆيگە قارىسام دەيمەن. دادام ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن ئانام بەكلا ئازابلاندى ھەم ئۆيدە ئانام ئىككىمىزلا قالغاچقىمۇ، ئانام بەكلا قورقۇنچاق، چۆچۈگەك بولۇپ قالدى. مەنمۇ بەكلا قورقىمەن. ئەمما ئانام ئىتنى ھېچنىمىدىن قورقمايدۇ دەيدۇ. شۇڭا بىر ئىتقا ئايلانسام دەيمەن. ئۇنداق بولغاندا ئانامۇ، مەنمۇ قورقمايتتۇق».

ماقاله ئىنتايىن قىسقا ئىدى. يەنە كېلىپ خاتا جۇملىلەرمۇ يەتكۇچە بار ئىدى. بۇ ئالەمدە ئىتقا ئايلىنىش ئارزۇسىدا بولىدىغاندىن يەنە كىم بار؟ مۇئەللىملەر بۇنداق ئازرۇ - خىياللارنىڭ ئانا - مانىسىنى بېرىدۇ. ئەمما مۇشۇ دەقىقىدە جىنس بىر ئىككىنچى يىللىق ئوقۇغۇچىسىنىڭ بۇ ئارزۇسىدىن قاتتىق سىلكىنىپ توختىدى، بۇرنى قىمىرلاپ كەتتى.

جىنس بۇ ئوقۇغۇچىنىڭ دەپتىرىگە چوڭ قىلىپ ئەلا بەلگىسىنى قويدى ۋە مۇنداق يېزىپ قويدى: «شۇنداق دېيەلەيمەنكى، بۇ دۇنيادىكى ئەڭ ئۇلۇغ، كىشىنى ئەڭ تەسىرلەندۇرىدىغان ئارزۇ».

ھېكمەت:

غەمخورلۇق باتۇرلۇقتىڭ مەنبەسى. بىر ئېغىز چىرايلىق ئىلھاممۇ بەزىدە بىر ئادەمنىڭ تەقدىرىنى ئۆزگەرتىۋېتەلەيدۇ.

مەن سېنىڭدىن پەخىرلىنىمەن

قۇياش پارلاپ تۇرغان چىرايلىق بىر كۈنى، بىر توپ بالىلار بىر مومايىنىڭ ئارقا ھويلىسىدا مومايىنىڭ ئۆگزىسىگە تاش ئېتىپ ئۇنىڭ دومىلاپ يەنە قايتىپ چۈشۈشىنى تاماشا قىلىپ ئويناۋاتاتتى. ئاتقان تاش ئوچىۋالۇڭ شەكىلدىكى قىيپاش ئۆگزىدىن دومىلاپ چۈشۈپ بالىلارغا ئوبدانلا ئويۇن بولۇپ بەرگەنىدى.

مېيكىمۇ بىر تال تاشنى ئاتتىيۇ، ئەمما سىلىق تاش قولىدىن يانتۇ چىقىپ كەتتى ــ دە، «جاڭگىدە» قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ، مومايىنىڭ دېرىزىسىنىڭ بىر كۆز ئەينىكى چۈل -

چۈل بولۇپ چېقىلىپ كەتتى. بالىلار توشقاندەك پىتىرىشىپ بىر دەمدىلا نەلەرگىدۇر غايىب بولدى...

مېيىك بىر كۈن كەچكىچە قورقۇپ يۈردى. نەچچە كۈنلەرمۇ جىمجىت ئۆتۈپ كەتتى. ئۇ ئەمدى ئۆزىگە گەپ كەلمەيدۇ دەپ ئويلىدى. ئەمما بىر خىل گۇناھكارلارچە ئەيىپ تۇيغۇسىدىن زادىلا قۇتۇلالمىدى.

مېيىك ھەر كۈنى گېزىت توشۇيتتى. ئۇ مومايغا گېزىت ئەكىرىپ بەرگەندە، مومانىڭ ئىللىق كۈلۈمسىرىشى ۋە مۇلايىم سالىمى مېيكىنى تېخىمۇ ئۈيالدۇراتتى.

مېيىك ئاخىرى گېزىت توشۇپ تاپقان پۇلىغا مومانىڭ چېقىلغان ئەينەكىنى سېلىپ بېرىش نىيىتىگە كەلدى ۋە ئۇچ ھەپتە تىرىشىپ يۈرۈپ يەتتە دوللار تاپتى. ئۇنىڭچە بۇ پۇلغا بىر كۆز ئەينەكنى گەپ يوق سالغىلى بولاتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ قىلمىشى ئۈچۈن ئەپۇ سوراپ، يەتتە دوللارنى قېتىپ بىر پارچە خەت بىلەن مومانىڭ گېزىتلىرىنى قوشۇپ ئەتىسى مومايغا ئەكىرىپ بەردى ۋە مومانىڭ كۈلكىسىگە كۈلكە بىلەن جاۋاب قايتۇرۇپ يېنىپ چىقتى.

ئەتىسى مومای مېيكىنىڭ ھەر كۈنى گېزىت توشۇپ بەرگىنىگە رەھمەت ئېيتىپ ئۇنىڭغا بىر مۇنچە تاتلىق - تۇرۇم سوۋغا قىلدى. مېيىك خوشاللىقىدا رەھمىتىنى بىلدۈرۈپ، پېچىنە يېگەچ گېزىت تارقىتىۋەردى. خېلىدىن كېيىن ئۇ تاتلىق - تۇرۇملار سېلىنغان سۇلياۋ خالتىدىن بىر پارچە كونۇبرتنى بايقاپ قالدى. كونۇبرتتا يەتتە دوللار ۋە «مەن سېنىڭدىن پەخىرلىنىمەن» دەپ يېزىلغان بىر ۋاراق قەغەز بار ئىدى.

ھېكمەت:

جاسارەت دەل ئىشلارنى قىلچە ئىككىلەنمەستىن ئۆز يولىدا بىر تەرەپ قىلالايدىغان پاراسەت ۋە قەتئىيلىكنى كۆرسىتىدۇ.

تۇلكە بىلەن خوراز

ئورماندىكى كەلگە كەتكەن بىر پارچە ئاق يەردە ياشايدىغان كىررى ئىسىملىك بىر خوراز بار ئىدى. ئۇنىڭ تاجى ئوتقاشتەك قىزىل، پەيلىرى ئالتۇنداەك جۇلالىق، ئاۋازى قوڭغۇراقتەك ياڭراق ئىكەن.

ئۇ ئەتىگەندىلا ئورنىدىن تۇرۇپ، دان تېپىپ يەپ قورسقىنى توقلاپ، قاناتلىرىنى سىلكىپ قاققىنىچە چىللاپ - تاقلاپ سەكرەپ مېڭىپتۇ ۋە توساتتىنلا بىر رەڭدار كېپىنەكنى كۆرۈپ توختاپتۇ. چاتقاللىقىنىڭ ئارىسىدا مۆكۈپ ياتقان بىر تۇلكىنى سېزىپ قېلىپ قورقىنىدىن سەكرىگىنىچە چىللاپ قېچىپتۇ.

ــ قەدىرلىك بۇرادەر، نېمىگە قاچىسەن؟ ــ دەپتۇ تۇلكە، ــ سېنىڭ ناخشاڭنى ئاڭلاي دەپ بۇ يەردە مۆكۈپ تۇرغانتىم. قارا، ئاۋازىڭ پەرىشتىنىڭكىدەك سۈزۈك،

يېقىملىق، ئاناڭ - داداڭلار بىلەن يېقىن ئۆتەتتۇق. سەن بىلەنمۇ ئارىلىشىپ ئۆتسەم دەيمەن. ھە راست، داداڭ رەھىمەتلىك ئېيتىدىغان ناخشا ئېسىڭدە بارمۇ؟ ئۇ ناخشا ئېيتىشتىن ئاۋۋال يەتكىچە قانات قېقىپ ئاۋاز سازلايتتى. ئاندىن كۆزىنى يۇمۇپ ئېيتىشقا باشلايتتى. سەنمۇ شۇنداق ئېيتىشنى ئۆگەنمەمسەن؟ شۇ تەرىقىدە ئېيتىپ بەرسەڭ، ئاڭلىسام بولاتتى. راستلا ئاڭلىغۇم بار. ئاۋازىڭ تېخىمۇ سازلىشىپ كەتتىمۇ قانداق، بىر كۆرسىتىپ قويمامسەن؟

كىررى تۇلكىنىڭ شېرىن - شېكەر گەپلىرىنى ئاڭلاپ، مەغرۇرلىنىپ قانىتىنى قېقىپ، كۆزىنى يۇمغىنىچە نەچچىنى چىللىۋېتىپتۇ ۋە ناخشىسىنى باشلاي دەپ بولغۇچە تۇلكە ئۇنىڭ پوكىنىدىن كاپىلا قىلىپ ئالغىنچە ئۇۋسىغا قاراپ مېڭىپتۇ.

ــ ھەقىقەتەن تېز يۈگۈرەيدىكەنسەن!ــ دەپتۇ خوراز تۇلكىنىڭ پوكىنىدا خارقىراپ يېتىپ،ــ مەن سېنىڭ ئورنۇڭدا بولغان بولسام، خەلقىئالەمگە تازا كۆز - كۆز قىلىۋالاتتىم، ئۇلارنى چاقىراتتىم - دە، قاراڭلار، مەن نېمىدېگەن ئەقىللىق، ھەم تېز يۈگۈرىمەن - ھە؟ بىردەم تۇرۇپ تازا مەززە قىلىپ بۇ ھاماقەت خورازنى يەپ تاماشا قىلىمەن، دەپ جاكارلايتتىم.

تۇلكە بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ ئىنتايىن خۇش بوپتۇ ۋە ئۆزىنىڭ قالتىسلىقىنى جاكارلاي دەپ ئېغىزىنى شۇنداقلا ئېچىشىغا خوراز پۇرراپ قىلىپ ئۇچقىنىچە بىر دەرەخنىڭ ئۈچىغا چىقىۋاپتۇ.

ــ زۇۋۇان سۇرمەيدىغان چاغدا جەزمەن سۇكۇت قىلىش كېرەككەن، شۇنداقمۇ تۇلكە؟ــ خوراز شۇنداق دەپتۇ. تۇلكە ئامال يوق قۇيرۇقىنى ساڭگىلاتقان پېتى كېتىپ قاپتۇ.

ھېكمەت:
شېرىن - شېكەر گەپلەر ئوڭايلا بىزنى قارىغۇلا رچە مەمەدانىلىققا ئېلىپ بارىدۇ.

يىلپىزنىڭ ئۆچ ئېلىشى

بىر يىلپىز بالىسى ئۇۋۇسىدىن چىقىپ قالايمىقان چۆرگىلەپ يۈرۈپ بىر توپ پىلنىڭ ئارىسىغا كىرىپ قاپتۇ. ئاتا - ئانىسى ئۇنىڭغا چوڭ مەخلۇقلارنىڭ قېشىغا قەتئىي يولىماسلىق ھەققىدە تالاي رەت ئاگاھلاندۇرغانىكەن. مانا ئاڭلىمىۋىدى، پاتپاراق بولغان پىللار ئۇنى دەسسەپ چەيلىۋېتىپتۇ. بىر ئىت بۇنى كۆرۈپ دەرھاللا يىلپىزنىڭ ئاتا - ئانىسىغا خەۋەر يەتكۈزۈپتۇ.

ــ نېمە؟ــ غەزەپلەنگەن يىلپىزلار ئاچچىقىدا ھۆركىرەپ كېتىپتۇ،ــ ئۇنى كىم ئۆلتۈردى. ئېيت؟ مەن ئۇنىڭ ئۈچۈن جەزمەن قىساس ئالىمەن.

ـــ پىل، پىللار دەسسىۋەتتى.

ـــ پىل؟!ـــ يىلپىز تۇرۇپ قاپتۇ،ـــ راستمۇ؟

ـــ راست، مەن ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆردۈم،ـــ دەپتۇ ئىت.

ئانا يىلپىز ئۇيان - بۇيان چۆرگىلەپتۇ ۋە بېشىنى توساتتىن قاتتىق سىلكىپ ۋارقىراپ كېتىپتۇ.

ـــ ياق، سەن خاتا كۆرۈپسەن، بالامنى ئۆچكىلەر ئۆلتۈرگەن گەپ. جەزمەن ئۆچكىلەر ئۆلتۈردى. مەن جەزمەن قىساس ئالىمەن.

ئۇ گېپىنى تۈگىتىپلا تاغدىن شىددەت بىلەن پەسكە قاراپ ئېتىلىپ مېڭىپتۇ ۋە غەزەپلەنگەن ئىككىسى ئۆچكىلەرگە چوڭ قىرغىنچىلىق ئېلىپ بېرىپتۇ.

ھېكمەت:

ئاجىزلارغا ئېلىپ بېرىلغان قىساس باتۇرلۇق جۈملىسىدىن ئەمەس.

ئىككىنچى ئوقيا

ئۆتمۈشتە شېۋىتسارىيە بۈگۈنكىدەك ئەركىن، بايىاشاد دۆلەت ئەمەس ئىكەن. بۇرۇن ئۇ يەرگە گۈزىلى ئىسىملىك بىر زالىم پادىشاھ ھۆكۈمرانلىق قىلغان بولۇپ، خەلق ئىنتايىن ئېغىر مۇشكۈلچىلىكتە قاپتۇ.

بىر كۈنى، بۇ زالىم شاھ بىر كىشى مەيدانغا بىر خادا قاداپ، ئۇنىڭ ئۈستىگە قالپىقىنى ئىلىندۈرۈپ قويۇپتۇ ۋە شەھەرگە كىرگەن ھەر بىر ئادەمنى ئۇنىڭغا تەزىم قىلىپ مېڭىشقا بۇيرۇپتۇ. ئەمما ۋىلىيام·تور ئىسىملىك بىرلا ئادەم پادىشاھنىڭ بۇيرۇقىغا بويسۇنماي، ئىككى قولىنى قوشتۇرۇپ، مەسخىرىلىك نەزىرى بىلەن قالپاققا قارىغىنىچە تۇرۇۋېرىپتۇ. ئەسلا تازىم قىلماپتۇ.

پادىشاھ بۇ ئىشنى ئاڭلاپ قاتتىق غەزەپلىنىپتۇ. باشقا شېۋىتسارىيىلىكلەرمۇ بۇنىڭدىن ئۆگەنسە دۆلەتنىڭ ئىتائىتىدىن چىقىپ كېتىشىدىن قاتتىق ئەنسىرەيدىكەن. شۇنىڭ بىلەن ئۇ بۇيرۇقتا بويسۇنمىغان بۇ لەنەتگەردىنى قاتتىق جازالىماقچى بوپتۇ.

ۋىلىيام·تور تاغدا ياشايدىغان، ماھىر ئوۋچى ئىكەن. پۇتۇن شېۋىتسارىيەدە ئۇنىڭدىن ئېشىپ چۈشىدىغان ئوقياچىدىن يەنە بىرى يوق ئىكەن. پادىشاھ بۇنى بىلگەچكە ئۇ ئىنتايىن شەپقەتسىز ئۇسۇلدىن بىرى بىلەن بۇ ئەبلەخنى جازالىماقچى بوپتۇ. يەنى ۋىلىيامنىڭ ئوغلىنىڭ بېشىغا بىر تال ئالمىنى قويۇپ، ۋىلىيامنى شۇ ئالمىنى ئېتىپ چۈشۈرۈشكە بۇيرۇپتۇ. ۋىلىيام شاھتىن بۇنداق بىمەنە ئىشنى ئەمەلدىن قالدۇرۇشنى ئۆتۈنۈپتۇ. بالىسى قىمىرلاپلا قالسا ياكى ئۆزىنىڭ قولى تىترەپ كەتسە ياكى ئوقيا جايىدا تەگمەي قالسا ئاقىۋىتىنى مۆلچەرلەش تەس ئىدى.

ـــ بالامنى ئۆلتۈرگۈزمەكچىمۇسەن؟ـــ دەپ سوراپتۇ ئۇ.

ــ ئەمدى گەپ قىلما، بىر ئوقيا بىلەن ئالمىنى ئېتىپ چۈشۈرسەن. ئاتالمىسا، ئەسكەرلىرىم ئوغلۇڭنى ئۆلتۈرىدۇ.

ۋىليام گەپ قىلماي كىرىچنى تەقلەشكە كىرىشىپتۇ. بالا دادىسىنىڭ ماھارىتىگە ئىشەنگەچكە ھەدىر - سەدىر قىلماي جىم تۇرۇپتۇ. دادىسى كىرىچنى قويۇۋېتىپتۇ. «ۋىششىدە» قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ ئالما ئىككىگە پارچىلىنىپ يەرگە دومىلاپ چۈشۈپتۇ. كىشىلەر قىزغىن ئالقىش يېڭىرىتىپ زالىم شاھنىڭ مەقسىتىگە يېتەلمىگىنىگە تەنتەنە قىلىشىپتۇ. ۋىليام ماڭار ۋاقتىدا پادىشاھنىڭ ئالدىغا يەنە بىر ئوقيانى تاشلاپ قويۇپتۇ.

ــ ئەبلەخ، ــ دەپ ۋارقىراپتۇ پادىشاھ غەزەپلىنىپ، ــ بۇ ئىككىنچى ئوقيانى نېمە قىلماقچى ئىدىڭ؟

ــ زالىم، قانخور، ــ ۋىليام مەردانىلىك بىلەن جاۋاب بېرىپتۇ، ــ ئوقيا بالامغا تەگكەن بولسا، بۇ ئىككىنچى ئوقيا ساڭا تېگەتتى.

راستلا ئۇزۇن ئۆتمەيلا، ۋىليام بۇ زالىم شاھنى ئۆلتۈرۈپ مىللىي قەھرىمانغا ئايلىنىپتۇ.

ھېكمەت:

ھوقۇقىغا تىز پۈكۈپ قالماڭ، زوراۋانلىق ئالدىدا تەمكىن جاسارىتىڭىزنى ساقلاڭ.

گوللاندىيەلىك كىچىك قەھرىمان

گوللاندىيەنىڭ كۆپ قىسىم يەرلىرى دېڭىزدىن تۆۋەن بولۇپ، شۇڭا ئۇلار ئىزچىل توسما ياساش، پۈختىلاشقا ئىنتايىن ئەھمىيەت بېرىدۇ، ھەتتا بالىلارمۇ توسمىنىڭ ئۇنى قوغداشنىڭ مۇھىملىقىنى، كىچىككىنە يېرىق ــ يوچۇقىنىڭمۇ ئىنتايىن زور ئاپەت ئېلىپ كېلىدىغىنىنى بىلىدۇ.

پېتىرنىڭ دادىسى توسما كۆزەتچىسى. بىر كۈنى پېتىر توسمىدا ئويناۋاتاتتى. يامغۇر سۇ ئورنىنى خېلىلا كۆتۈرۈۋەتكەن بولۇپ، دولقۇنلار توسمىغا شالاپشىتىپ ئۇرۇلۇپ تۇراتتى.

ــ توسما دېگەن قالتىس نېمە جۇمۇ، ــ دېدى ئۇ ئۆز - ئۆزىگە، ــ بۇ ئۆرۈلۈپلا كەتسە نېمە بولىدىغىنىنى بىلىپ بولمايدۇ. مۇشۇ گۇزەل تۇپراق سۇغا غەرق بولۇپ كېتىدۇ، دادام شۇڭىمۇ بۇنى «ئاچچىقى يامان سۇ» دەپتىكەن.

ئۇ يولبويىدىكى ئوت - چۆپ، گۈل - گىياھلارنى ئوينىغاچ، ياۋا توشقانلارنىڭ ئۇركۈپ قېچىشلىرىنى تاماشا قىلغاچ ئۆيىگە ماڭدى. قۇياش غەربكە قىيسىيىپ، گۈگۈم يېيىلىشقا باشلىغان چاغ ئىدى. «ئاپام جەزمەن يولۇمغا قاراپ تۇرغاندۇ» شۇلارنى ئويلىغان پېتىر قەدىمىنى ئىتتىكلەتتىيۇ، نەدىندۇر شىرقىرىغان بىر ئاۋازنى ئاڭلاپ

توختاپ قالدى. ئۇ ئىنچىكە سەپسېلىپ توسمىدا كىچىككىنە بىر تۆشۈكنىڭ بارلىقىنى، سۇنىڭ شۇ يەرنى بويلاپ چۈشۈۋاتقىنىنى بايقىدى. ھەر بىر بالىغا بۇ يېرىقنىڭ نېمىدىن دېرەك بېرىدىغانلىقى بەش قولدەك ئايدىڭ ئىدى.

پېتىر زور خەۋپنى ھېس قىلىپ يەتتى. بۇ يېرىقنىڭ بىر دەمدىلا چوڭىيىپ شىددەتلىك سۇ تاشقىنىغا ئايلىنىشى ھەتتا پۈتۈن ئەلنى يالماپ كېتىشىمۇ تۇرغانلا گەپ ئىدى.

ئۇ قولىدىكى گۈللەرنى تاشلاپ توسمىنىڭ ئۈستىگە يامىشىپ چىقتى ۋە بىر ئامالالارنى قىلىپ يېرىقنى تاپتى. يېرىق تېخى كىچىك ئىدى. ئۇ قولى بىلەن بېسۋېلىۋىدى، سۇ توختىمىدى... ئەمما قاراڭغۇ چۈشۈپ، ھاۋا سوۋۇپ كەتتى. پېتىر جان - جەھلى بىلەن: ــ ئادەم بارمۇ؟ ــ دەپ ۋارقىرىغىلى تۇردى. ئەمما ھېچكىم كەلمىدى، ھېچكىم ئۇنىڭ ۋارقىراشلىرىنى ئاڭلىمىغانىدى.

ئۇ كاسىلداپ تىترەشكە باشلىدى. قوللىرى مۇزلاپ ھېچنەرسىنى سەزمىدى. دادىسىنى، ئانىسىنى، جاھاندىكى ھەممە ئادەمنى توۋلاپ چىقتى. ھېچكىم يوق...سۇ دەھشەت بىلەن لەڭ ئۇرۇپ توسمىغا ئۇرۇلاتتى. قولىنى مىدىرلاتسىلا شىرقىراپ سۇ ماڭاتتى. ئۇ دۇم يېتىپ قولىنى مىدىر - سىدىر قىلماي توسمىغا چاپلىشىپ ياتاتتى. «جەزمەن بەرداشلىق بەرمەسەم بولمايدۇ» دەيتتى ئۇ ئۆز - ئۆزىگە. شۇنداق قىلىپ بىر كېچە ئۆتتى... ئەتىسى يولدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان بىر ئادەم ئۇنىڭ ۋارقىرىغان ئاۋازىنى ئاڭلاپ يېتىپ كەلدى ــ دە، كەتمەن، گۈرجەك ئېلىپ، كىشىلەرنى باشلاپ كېلىپ توسمىنى پۈختىلىدى ھەمدە توڭلاپ، كۆكىرىپ، تىترەپ كەتكەن يېتىرنى ئاتا - ئانىسىغا تاپشۇرۇپ بەردى. ئۇزۇن ئۆتمەيلا ئەمدىلا سەككىز ياشقا كىرگەن بۇ بالىنىڭ جان تىكىپ گوللاندىيە ئاھالىسىنىڭ ھايات‌ىنى قوغدىغانلىقى ھەققىدىكى ھېكايە ئەتراپقا تارقىلىپ، كىشىلەر ئېغىزىدىن چۈشۈرمەيدىغان كىچىك قەھرىمانغا ئايلاندى.

ھېكمەت:

مۇقەددەس مەجبۇرىيەتلەر ئالدىدا مۇشەققەتكە قارىماي، دېڭىز دولقۇنلىرىدىنمۇ كۈچلۈك ئىرادە، كۈچ بىلەن تىرىشىشقا توغرا كېلىدۇ.

يەنە سەل چىدا

ئون ياشلىق بىر ئوغۇل بالا قاتناش ھادىسىسىدە سول قولىدىن ئايرىلىپ قاپتۇ. ئەمما ئۇنىڭ رۇداۋچە ئېلىشىشنى بەكلا ئۆگەنگۈسى بار ئىكەن. ئۇ ئاخىرى بىر رۇداۋچە ئېلىشىش ئۇستىسىنى ئۇستاز تۇتۇپ ئۆگىنىشكە باشلاپتۇ. ئۆگىنىشىمۇ ياماں ئەمەس ئىكەن. ئەمما ئۇ ئۇچ ئايغىچە توختىماي بىر گۇمپىنىلا مەشىق قىپتۇ. شۇڭا سەل چۈشىنەلمەي: ــ باشقا گۇمپىلارنى ئۆگەنمەمدىم؟ ــ دەپ سوراپتۇ ئۇستازىدىن.

ــ توغرا، ــ دەپتۇ ئۇستازى، ــ مۇشۇ گۈمپىنى پىششىقلا، مۇشۇنى ئۆگەنسەڭلا ساڭا كۇپايە.

بالا نېمىشقىلىقىنى چۈشەنمىسىمۇ، ئۇستازىنىڭ دېگىنى بويىچە مەشىق قىلىۋېرىپتۇ. بىر نەچچە ئايدىن كېيىن ئۇستازى ئۇنى مۇسابىقىگە ساپتۇ. ئۇ ئۆزىنىڭ كۈچىمەيلا دەسلەپكى ئىككى ئايلانمىدا رەقىبىنى يېڭىۋالىدىغانلىقىنى ئويلاپمۇ باقمىغان ئىكەن. ئۇچىنچى ئايلانمىدا ئۇ سەل تەسرەك بولسىمۇ ئۆز گۈمپىسىنى جارى قىلدۇرۇپ ئارقا - ئارقىدىن ھۇجۇم قىلىپ رەقىبىنى يەنىلا يېڭىۋاپتۇ - دە، ھەل قىلغۇچ مۇسابىقىگە كىرىپتۇ.

ھەل قىلغۇچ مۇسابىقىدە ئۇچرىشىدىغان ماھىرى ھەم ئېگىز ھەم كۈچلۈك، تەجرىبىلىك ئىكەن. رېپىر بالىنىڭ بىر قولىنىڭ يوقلۇقىنى، يەنە كېلىپ ياش، بەدەن قۇرۇلمىسى جەھەتتىن رەقىبىدىن تۆۋەن تۇرىدىغانلىقىنى بايقاپ، ئۇنىڭ زەخمىلىنىپ قېلىشىدىن ئەنسىرەپ مۇسابىقىنى توختىتىشنى قارار قىپتۇ. ئەمما ئۇستازى ئۇنماپتۇ ۋە بالىغا: ــ يەنە سەل چىدا، چىدىساڭلا يېڭىسەن، ــ دەپتۇ رىغبەتلەندۈرۈپ.

مۇسابىقە باشلىنىپتۇ. رەقىبى خۇددى ئۇنى مەنسىتمىگەندەك ئۆزىنى بوش تۇتقان پەيتتىن پايدىلىنىپ، ئۇ ھېلىقى ئۆزى باشتىن - ئاخىر مەشىق قىلىپ كەلگەن گۈمپىسىنى ئىشلىتىپ توختاۋسىز ھۇجۇمغا ئۆتۈپتۇ - دە، بىر قولى بىلەنلا بۇ قېتىمقى مۇسابىقىنىڭ چېمپىيونلۇقىغا ئېرىشىپتۇ.

قايتىدىغان چاغدا بالا ئۇستازى بىلەن ھەر قېتىمقى ئۇچرىشىشتىكى ئىنچىكە ھالقىلارنى مۇلاھىزە قىلغاچ مېڭىپتۇ. بۇ چاغدا بالا غەيرەتلىنىپ سوراپتۇ:

ــ ئۇستاز، مەن زادى نېمەمگە تايىنىپ چېمپىيون بولالىغاندىمەن؟

ــ بۇنىڭدا ئۈچ سەۋەب بار. بىرىنچى، سەن رۇداۋچە ئېلىشىشتىكى ئېڭ قېيىن بىر گۈمپىنى تولۇق ئىگىلىدىڭ. ئىككىنچى، ھەممىگە ئايانكى، سەن ئۆگەنگەن بۇ گۈمپىغا پەقەت سول قولۇڭنى تۇتۇۋېلىش ئارقىلىقلا تاقابىل تۇرغىلى بولىدۇ. ئەمما سېنىڭ سول قولۇڭ يوق. ئۈچىنچى، سەن ئاخىرىغىچە بەرداشلىق بېرەلىدىڭ.

ھېكمەت:

بەرداشلىق بەرسىگىزلا غەلىبىگە ئېرىشەلەيسىز.

سەۋزە، تۇخۇم ۋە قەھۋە

بىر كۈنى قىزى دادىسىغا تۇرمۇشنىڭ مۇشەققەتلىكلىكى ھەققىدە زارلاپ بېرىپتۇ. ئۇنىڭ دادىسى ئۇستا ئاشپەز ئىكەن. ئۇ قىزىنىڭ قاقشاشلىرىنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن قىزىنى ئاشخانىغا باشلاپ كىرىپ، ئوخشاش ئۈچ قازانغا ئوخشاش مىقداردا سۇ قۇيۇپ، بىرىگە بىر دانە سەۋزە، ئىككىنچىسىگە بىر دانە تۇخۇم، ئۈچىنچىسىگە بىر تال

قەھۋە پۇرچىقى سېلىپ 20 مىنۇت قايناتمىپتۇ. ئاندىن كېيىن تۇخۇم بىلەن سەۋزىنى ئىككى تەخسىگە ئېلىپ، قەھۋەنى بىر ئىستاكانغا قۇيۇپ، قىزىدىن بۇ نەرسىلەردە قانداق ئۆزگىرىش بولغانلىقىنى سوراپتۇ.

قىزى ئۇچ خىل نەرسىنى بىر قۇر تەكشۈرۈپ چىققاندىن كېيىن مۇنداق دەپتۇ: «ئەسلىدىكى قاتتىق، چۈرۈك سەۋزە يۇمشاپ كېتىپتۇ. ئەسلىدىكى ئاجىز، سۇيۇق تۇخۇم پىشىپ شاكىلى تېخىمۇ قاتتىق بولۇپ كېتىپتۇ. ئېچى، سىرتى پىشىپ ئۆيۈشۈپىتۇ. قەھۋە پۇرچىقى ئېرىپ خۇش پۇراق، ئىچىشلىك قەھۋەگە ئايلىنىپتۇ». قىزى شۇلارنى دەپتۇ. دادىسىنىڭ زادى نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىنى بىلەلمەي سوراپتۇ:

— بۇ ئارقىلىق ماڭا نېمىنى كۆرسەتمەكچىسەن، دادا!

— ئوخشاش قازان، ئوخشاش سۇ، ئوخشاش ئوت، ئوخشاش ۋاقىتتا قاينىتىلغان ئۇچ خىل نەرسىنىڭ بۇ مۇھىتقا قارىتا كۆرسەتكەن ئۇچ خىل تەسىرىنى كۆردۈڭمۇ ھاياتنىڭ قايناملىرىدا ياكى سەۋزىدەك ئېرىپ يۇمشاپ كەت، تۇخۇمدەك قات ۋە ياكى قەھۋەدەك خۇش پۇراق چاچ، تۇرمۇش ھەر قانچە زەھمىسىز بولسىمۇ، ئۆز بارلىقىڭ بىلەن ئەتراپىڭغا ئىللىقلىق يەتكۈز. شۇندىلا تۇرمۇشۇڭ مەنىلىك بولىدۇ، غالىبلارغا ئايلىنالايسەن، ئەتراپىڭنى تېخىمۇ ياخشى، تېخىمۇ گۈزەل، مەنىلىك قىلىشقا كۈچ چىقار.

ھېكمەت:

قەيسەر ئىرادە بولىدىكەن، سىز ھامان كۆچلۈكلەر قاتارىدىن ئورۇن ئالالايسىز.

«قىلالمايمەن» ئەپەندىنىڭ دەپنە مۇراسىمى

— ساۋاقداشلار، ئۆزۈڭلار «قىلالمايمەن» دېگەن ئىشلىرىڭلارنى تەپسىلىي يېزىپ چىقىپ ماڭا تاپشۇرۇپ بېرىڭلار.

ئەنىنا مۇئەللىم ئوقۇغۇچىلارغا شۇنداق دېدى - دە، ئۆزىمۇ بىر چەتتە ئولتۇرۇپ، ئۆزى «قىلالمايمەن» دېگەن ئىشلارنى يېزىشقا باشلىدى. فىلورىدا شىتاتىغا قاراشلىق بىر كىچىك بازارنىڭ باشلانغۇچ مەكتىپىنىڭ بۇ ئوقۇتقۇچىسى بۇگۈنكى دەرستە ھەقىقەتەنمۇ غەلىتە مەزمۇندا تاپشۇرۇق ئورۇنلاشتۇردى.

ئوقۇغۇچىلار مۇئەللىمنىڭ ئېيتقىنى بويىچە نۇرغۇن ئىشلارنى يېزىپ چىقتى. بۇنىڭ ئىچىدە «توپ تېپەلمەيمەن»، «ئۇچ خانىلىقتىن يۇقىرى سانلار ئارىسىدىكى كۆپەيتىشكە دائىر مەسىلىلەرنى ئىشلىيەلمەيمەن»، «بېل بىلەن ياخشى ئۆتەلمەيمەن» دېگەندەك نۇرغۇن گەپلەر بار ئىدى. ئوقۇغۇچىلار يېزىپ بولغاندىن كېيىن ھەممىسىنى مۇنبەرگە قويۇلغان بىر قەغەز كوروپكىغا تاشلىدى. مۇئەللىم قەغەز كوروپكىنىڭ

ئېغىزىنى ئېتىپ، ئوقۇغۇچىلارنى باشلىغىنىچە تەنتەربىيە مەيدانىنىڭ بىر بۇرجىكىگە كەلدى ۋە بىر يەردىن بىر دانە گۈرجەك تېپىپ كېلىپ، ئورەك كولاشقا باشلىدى.

بىر دەمدىلا بىر دانە ئورەك كولاندى. مۇئەللىم «قىلالمايمەن» يېزىلغان قەغەز كوروپكىنى ئورەككە تاشلىدى. ئارقىدىن ئورەك كۆمۈلدى.

مۇئەللىم «قىلالمايمەن» دەپنە قىلىنغان ئورەكنى چۆرىدەپ تۇرغان بالىلارغا قاراپ سۇرلۇك ئاۋازدا:

ــ بالىلار ھازىر قول تۇتۇشۇپ، بېشىمىزنى ئېگىپ تۇرۇپ، تەزىيە بىلدۈرىمىز، ــ دېدى. ھەممەيلەن مۇئەللىمنىڭ دېگىنى بويىچە تەكشى قول تۇتۇشۇپ، باشلىرىنى ساڭگىلاتقىنىچە سۈكۈتتە تۇردى.

ــ دوستلار، بۈگۈن بىز قايغۇلۇق ھالدا «قىلالمايمەن» ئەپەندىنىڭ دەپنە مۇراسىمىغا قەدەم تەشرىپ قىلىپ تۇرۇپتىمىز، ــ مۇئەللىم تەنتەنىلىك ھالدا ماتەم سۆزى قىلىۋاتاتتى، ــ «قىلالمايمەن» ئەپەندى ھايات ۋاقتىدا بىز بىلەن ئىنتايىن ئىجىل - ئىناق ئۆتكەن. بىزگە جىق تەسىرلەرنى كۆرسەتكەن. ھەر بىر ئىمتىھاندا تۇرمۇشنى زور دەرىجىدە ئۆزگەرتكەن. ئۇنىڭ ئىسمىنى بىز ھەر كۈنى ھەر قانداق سورۇندا ھەتتا مەكتەپ، ھۆكۈمەت، يېغىن زاللىرى، زۇڭتۇڭ مەھكىمىلىرىدىمۇ ئۇچرىتىپ تۇراتتۇق. ئەلۋەتتە، ئۇنىڭ ئۆلۈمى بىز ئۈچۈن چوڭ يوقىتىش. بىزمۇ ماتەم مۇراسىمى ۋە ئورنىتىلغان خاتىرە تېشى ئارقىلىق ئۇنىڭ تىنچ - ئامان يېتىشىنى تىلەيمىز. شۇنداقلا ئۇنىڭ قەبرىنداشلىرى بولمىش «قىلالايمەن» خان، «قىلغۇم بار» جان، «ھازىرلا قىلاي» ئاخۇنلارنىڭ ئۇنىڭ ئىشلىرىغا ۋارىسلىق قىلىشىنى ئۈمىد قىلىمىز. گەرچە ئۇلارنىڭ ئابرۇيى، تەسىرى، ئىناۋىتى «قىلالمايمەن» ئەپەندى ئۆزلىرىنىڭكىدەك زور، كاتتا، يېقىشلىق بولمىسىمۇ ئۇلار ھەر بىر ئىمزىگە، پۇتۇن دۇنياغا تېخىمۇ ئاكتىپ تەسىرلەرنى كۆرسىتەلەيدۇ. بىز ئۇنىڭغا ئىشىنىمىز. «قىلالمايمەن» ئەپەندى خاتىرجەم يېتىڭ، سىزنىڭ ۋاپاتىڭىز بىزنى تېخىمۇ تىرىشىپ ئالغا بېسىشقا ھەر قاچان ئىلھاملاندۇرۇپ تۇرىدۇ، ئامىن!

مۇئەللىم بالىلارنى سىنىپقا قايتۇرۇپ كەلدى. ھەممەيلەن خۇشاللىق ئىلكىدە تاتلىق - تۇرۇم يەپ، مېۋە شەربەتلىرىنى ئىچىشىپ «قىلالمايمەن» ئەپەندىنىڭ ئىككىلەندۇرۇشىدىن قۇتۇلغىنىغا تەنتەنە قىلىشتى. ئەنە مۇئەللىم يەنە بىر پارچە قەغەزدىن قارىلىق بەلگىسى ياساپ سىنىپىنىڭ تېمىغا چاپلاپ قويدى. شۇنىڭدىن كېيىن، ئۇ كىمنىڭ ئېغىزىدىن «قىلالمايمەن» دېگەن گەپنى ئاڭلىسا سىنىپقا چاپلاپ قويۇلغان قارىلىق بەلگىسىنى كۆرسىتىپ، «قىلالمايمەن» ئەپەندىنىڭ ئاللىقاچان ئۆلگەنلىكىنى ئەسكەرتىپ قويىدىغان، ئوقۇغۇچىلارنى تىرىشىپ ئىزدىنىشكە چاقىرىدىغان بولدى.

ھېكمەت:
«قىلالمايمەن» — ئۇ مەغلۇبىيەتنىڭ دادىسى، ئارزۇ - تىلەكلەرنىڭ دۈشمنى.

تىلەمچىنىڭ رەسمى

بىر رەسسامنىڭ ئىشخانىسىنىڭ ئالدىدىكى پولنىڭ ئۇ قېتىمدا بىر تىلەمچى ئولتۇرىدىكەن. رەسسام تۇرمۇشنىڭ بېسىمىغا تىز پۈكۈپ، ھەممىدىن رايى قايتىپ مۇشۇ يولغا كىرىۋالغان بۇ تىلەمچىنىڭ رەسمىنى سىزىپ چىقماقچى بوپتۇ. ئەمما ئۇ بىر نەچچە مۇھىم يېرىگە ئۆزگەرتىش كىرگۈزۈپتۇ. يەنى ئۇنىڭ خۇنۈك كۆزلىرىنى ئۆز غايىسى يولىدا چاقناۋاتقانىدەك نۇرلۇق، سولاشقان يۈز تېرىلىرىنى پولاتتەك قەتئىي ئىرادە ۋە جاسارەت چىقىپ تۇرىدىغان چىڭ قىلىپ سىزىپتۇ ۋە رەسىم پۈتكەندىن كېيىن ھېلىقى تىلەمچىنى باشلاپ ئەكىرىپ رەسمىنى كۆرسىتىپتۇ. تىلەمچى رەسسامدىكى ئۆزى ئىكەنلىكىنى تونۇيالماپتۇ.

— كىم بۇ؟ — رەسسام تىلەمچىدىن سوراپتۇ. تىلەمچى ئىنچىكە سەپسېلىپ رەسسامدىكى ئادەم بىلەن ئۆزىنىڭ مەلۇم جايلىرىنىڭ ئوخشىشىپ قالىدىغانلىقىنى بايقاپ:

— بۇ مەن ئەمەستۇ؟... — دەپ سوراپتۇ.

— بۇ مېنىڭ نەزىرىمدىكى سىز، — دەپتۇ رەسسام.

— ئەگەر بۇ سىزنىڭ نەزىرىڭىزدىكى مەن بولسام، ئۇنداقتا قاراپ تۇرۇڭ، ئۇ كەلگۈسىدىكى مەن، — دەپتۇ تىلەمچى قەددىنى كېرىپ.

تىلەمچى ئۆزىدە تېخى ئىنسانغا خاس خىسلەتلەرنىڭ مەۋجۇتلۇقىنى بايقاپتۇ ۋە خورجۇنىنى چۆرۈۋەتكىنىچە گۈس - گۈس دەسسەپ كېتىپ قاپتۇ.

ھېكمەت:
بېشىڭىزنى ئىچىڭىزگە تىقىپ يۈرۈۋەرمەڭ، قەددىڭىزنى تىك تۇتۇپ، بوشاشماستىن غەلىبىسىرى ئالغا بېسىڭ، مانا بۇ ھايات!

كېپىنەك زۇكۇتۇڭ

بىر تۇرقى كۆرۈمسىز، كىچىكچ، بىر قۇلىقى يوق بالا بولغانكەن. ئۆزىنىڭ كىچىكچىلىكىنى يوق قىلىش ئۈچۈن، ئۇ قەدىمكى بىر ئۇستا ناتىقنى دوراپ ئېغىزىغا تاش سېلىپ مەشىق قىلىپتۇ. تاش ئېغىز - تىلىنى ئاغرىتىۋەتكەچكە ئانىسى چىدىمايى:

— بولدى، مەشىق قىلما، بىر ئۆمۈر سېنى مانا مەن باقىمەن، — دەپتۇ.

— ئانا، — دەپتۇ ئۇ ئانىسىنىڭ ياشلىرىنى سۈرتۈپ، — كىتابتا «ھەربىر چىرايلىق

كېپىنەك ئۆزىنى قاپساپ تۇرغان تۇخۇم لىچىنكىسىنى چېقىپ چىقاندىن كېيىن ئاندىن چىرايلىق كېپىنەككە ئايلىنالايدۇ» دەپ يېزىلغان ئىكەن. مەنمۇ جەزمەن بىر چىرايلىق كېپىنەككە ئايلىنىمەن.

كېيىن ئۇ راۋان سۆزلىيەلەيدىغان بوپتۇ. ئەمدى تىرىشچان، ئاق كۆڭۈللۈكى، ئالاھىدە نەتىجىسى بىلەن ياخشى ئىناۋەت تىكلەپتۇ. ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن زۇڭتۇڭ سايلىمىغا قاتنىشىپتۇ. كىشىلەر ئۇنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىش تارىخىنى بىلگەندىن كېيىن، ئۇ نۇرغۇن ئادەمنىڭ ھېسداشلىقى، ھۆرمىتى، قوللىشىغا ئېرىشىپتۇ. ئۇنىڭ: «مەن دۆلەت ۋە خەلقىنى يېتەكلەپ بىر چىرايلىق كېپىنەككە ئايلىنىمەن» دېگەن گېپى سايلام شوئارىغا ئايلىنىپتۇ ھەمدە مۇتلەق ئۈستۈنلۈك بىلەن زۇڭتۇڭلۇققا سايلىنىپتۇ. كىشىلەر سەمىمىيلىك بىلەن ئۇنى «كېپىنەك زۇڭتۇڭ» دەپ ئاتىشىپتۇ.

ھېكمەت:

ئىرادە بىزنى مۇشكۈلچىلىكلەردىن قۇتۇلدۇرۇپ پەرۋازغا يېتەكلەيدىغان تالىماس قانات.

بۇركۇت ۋە قۇلۇلە

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، دۇنيادا بۇركۇت ۋە قۇلۇلدىن ئىبارەت ئىككى خىل ھايۋانلا ئېھرامنىڭ چوققىسىغا چىقالايدىكەن.

بۇركۇت بىلەن قۇلۇلە بىر - بىرىگە تۇپتىن ئوخشىمايدىغان ئىككى خىل جاندار. بىرى قەتئىي، سەزگۈر، كەسكىن، كۆچتۇڭگۇر؛ يەنە بىرى ئاجىز، ئاستا، دېۋەڭرەك. بۇركۇت شەپقەتسىز، قانخور، ھەتتا قېرىنداشلىرىغىمۇ رەھىم قىلىپ قالمايدۇ. قۇلۇلە ئاق كۆڭۈل، مۇلايىم، ھېچقانداق مەخلۇققا زىيان سالالمايدۇ. بۇركۇتتە مۇستەھكەم بىر جۈپ قانات بار. قۇلۇلدا بىر تال ئېغىر قاپ بار. ئۇلار دەل بىرى كۆكتە پەرۋاز قىلىپ، يەنە بىرى يەردە ئۆمىلەپ يۈرۈشكە ماس ھالدا تۇغۇلغان. ئوخشايدىغىنى ئۇلار ئېھرامنىڭ چوققىسىغا چىقالايدۇ.

بۇركۇتنىڭ ئېھرامنىڭ چوققىسىغا چىقالىشى يىغىپ كەلگەندە ئۇنىڭ قانىتىغا باغلىق. ئۇ بىر جۈپ مۇستەھكەم قانىتىغا تايىنىپ ئەڭ شەپقەتسىز، ئەڭ كۈچلۈك ھايۋانىنىڭ بىرىگە ئايلانغان. ئۇ قانىتىنىڭ ياردىمىدە ئەڭ قىسقا ۋاقىت ئىچىدە ھۇجۇمغا ئۆتۈپ، يەنە شۇنداق تېزلىكتە چېكىنەلەيدۇ ۋە بەدىنىنى زىيان - زەخمەتتىن ساقلاپ قالالايدۇ. قانات ئۇنىڭ جېنىغا باراۋەر. قانات بىلەن ئۇنىڭ شەپقەتسىزلىكى زىچ مۇناسىۋەتلىك. ئۇنىڭ شەپقەتسىزلىكى باشقا جانلارلار بىلەن ئەمەس، ئۆز قېرىنداشلىرى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىدە تېخىمۇ ئېنىق ئىپادىلىنىدۇ.

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، بۇركۈتلەر ھەر دائىم توخۇم تۇغۇپ، ئىككى دانە چۈجە چىقىرىدىكەن، بىللە باقىدىكەن، ئەمما مەلۇم مەزگىلدىن كېيىن ھەر ئىككىسىنى ئالىچ قويۇپ، ھايات - ماماتلىق جەڭگە سالىدىكەن. كۈچلۈكى يەنە بىرىنى يېيىش ئارقىلىقلا ھايات قېلىش پۇرسىتىگە ئېرىشىدىكەن. گەرچە بۇ ئىنتايىن شەپقەتسىزلىك بولسىمۇ، بۇركۈتلەر مانا مۇشۇ خىل ئۇسۇل بىلەن ئۆز مەۋجۇتلۇقىنى كاپالەتكە ئىگە قىلىپ كەلگەنىكەن.

ئەمما قۇلۇلە گەرچە ئىنتايىن ئاستا ھەرىكەت قىلىدىغان بولسىمۇ، ئۇنىڭدىكى ئۆزۈنىشانى ئۇچۇن بىر دەقىقىمۇ توختىماستىن جاھىللارچە تىرىشىش روھى ئۇنىڭ ئېھرامنىڭ چوققىسىغا ئېلىپ چىقىدۇ. بۇ كىچىك، ئاجىز مەخلۇقنىڭ پارلاق چوققىغا چىقالىشى ئۇنىڭ بىرقەدەم - بىر قەدەمدىن توختاۋسىز ئىلگىرىلىگەنلىكىنىڭ نەتىجىسى. ئوبىيېكتىپ جەھەتتىن قارىغاندا، بۇ ئۇنىڭ ئېغىر قېپى بىلەن مۇناسىۋەتلىك. قۇلۇلە قېپى ئىنتايىن پۇختا بولۇپ، ئۇنىڭ قوغداش ئەزاسى بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ئۇ رەقىبىگە ئۇچرىغاندا چاقماقلىق بىلەن قېپىنىڭ ئىچىگە مۆكۈنۈۋېلىپ جېنىنى ساقلاپ قالالايدۇ. دۆت، ئاستا بولسىمۇ تىرىشچانلىق روھىغا ئىگە قۇلۇلە بۇركۈتكە ئوخشاشلا باتۇر جاندارلار قاتارىدىن ئورۇن ئالالايدۇ.

ھېكمەت:

چوڭ ئىشلارنى تەۋرىتىش كۈچىنىڭ قانچىلىكلىگە ئەمەس، بەرداشلىق بېرىش كۈچىنىڭ قانچىلىكلىگە باغلىق.

تەكرار مەغلۇبىيەت

پېتىر ئېسىگە كەلسىلا دادىسى قىمارۋاز، ئانىسى ھاراقكەش، ئۆيى جېدەل-ماجىرانىڭ ئىچىدە ئىكەن. ئۇمۇ شۇنىڭغا ماس ھالدا جېدەلدىن نېرى يولىمايدىغان چوڭ بولىدۇ ۋە تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپىدە ئوقۇيدىغان چاغدا ئوقۇشتىن چىقىۋېلىپ، بىكار تەلەپلەر توپىغا قېتىلىپ كېتىدۇ. بىر كۈنى ئۇ توساتتىنلا ئۆزىگە سوئال قويىدۇ:

— مۇشۇنداق يۇرۇۋەرسەم، دادام - ئانامدىن نېمە پەرقىم قالىدۇ؟

ئۇ ئۆزىنىڭ بار - يوقى، كارخانا، سودا، پۇل... قاتارلىق نۇرغۇن ئىشلارنى مېڭىسىدىن ئەستايىدىللىق بىلەن ئۆتكۈزۈپ چىقىقاندىن كېيىن ئارتىس بولۇش نىيىتىگە كېلىدۇ. گەرچە ئۇنىڭدا ھېچقانداق كەسپىي تەربىيىلىنىش ياكى ئوقۇش تارىخى دېگەندەك نەرسىلەر بولمىسىمۇ، ئۇ ئوقۇش تارىخى بىلەن ئۇنچىۋالا ھېسابلىشىپ كەتمەيدىغان بۇ يولدا تىرىشسىلا نان تېپىپ يېيەلەيدىغانلىقىغا ئىشەنچ باغلاپ، تىرىشىپ مەشىق قىلىشقا باشلاپتۇ ھەمدە كىنو شىركەتلىرىگە بېرىپ چولپانلارنى، رېژىسسور، كىرىشتۇرگۇچىلەردىن ئۆزىگە بىرەر رول بېرىشنى ئۆتۈندۇ. ئەمما ئۇ ئارقا - ئارقىدىن

رەت قىلىنىدۇ. ئەمما ئۇ مەغلۇبىيەتنىڭ سەۋەبى بار دەپ ئويلاپ، ئەستايىدىللىق بىلەن پۈرسەت ئىزدەيدۇ. تۇرمۇشىنى قامداش ئۈچۈن كىنو شىركەتلىرىدە ئەڭ مەينەت، ئېغىر ئىشلارنى قىلىشقىمۇ رازى بولىدۇ.

ئۇ چېكىنىپ قايتا ھۇجۇمغا ئۆتۈش نىيىتىدە سىناريە يېزىپ ئاندىن رول ئېلىش پۈرسىتىگە ئېرىشمەكچى بولىدۇ. بىر يىلدىن كېيىن ئۇ سىناريىنى پۈتكۈزۈپ، بىر رېژىسسورغا تاپشۇرۇپ، ئۆزىگىمۇ رول تەقسىملەپ بېرىشنى ئۆتۈنۈپ تۇرۇۋالىدۇ. سىناريە يامان ئەمەس ئىدى. لېكىن ھېچقانداق تەجرىبىسى يوقلا بىر ئادەمگە رول بېرىشكە رېژىسسور ئۇنىمايدۇ - دە، يەنە رەت قىلىنىدۇ.

تالاي مەغلۇبىيەتلەرگە ئۇچراپمۇ، ئۇ ئۆزىگە بولغان ئىشەنچى ۋە بۇ يولدىكى تىرىشچانلىقىدىن يانمايدۇ. 1300 قېتىم رەت قىلىنىشقا ئۇچرىغاندىن كېيىن، ئۇنىلا 20 قېتىمدىن ئارتۇق رەت قىلغان بىر رېژىسسور ئاخىرى ئۇنىڭغا رول بېرىشكە قوشۇلىدۇ ۋە مۇنداق دەيدۇ:

ــ سېنىڭ رولىنى قانداق ئېلىشىڭنى بىلمەيمەن، ئەمما سېنىڭ بۇ كەسىپكە بولغان ئۇتتەك روھىڭ مېنى تەسىرلەندۈردى. ساڭا بۇ قېتىم ئەر باش پىرسوناژنىڭ رولىنى تەقسىملەپ بېرىمەن. ياخشى رول ئالالمىساڭ، ئەمدى بۇ نىيىتىڭدىن يانىسەن.

ئۇچ يىللىق يالۋۇرۇش، ئۇچ يىللىق تىرىشىش ئارقىلىق ئاخىرى ئۇ تۇنجى رول ئېلىش پۈرسىتىگە ئېرىشتى. بەخت ئىلاھى ئۇنىڭغا ئاخىرى كۈلۈمسىرەپ باقتى.

ئۇ ھازىر داڭلىق چولپانغا ئايلاندى. رېژىسسور كولۇمبۇ ئۇ ھەققىدە مۇنداق دەيدۇ: «ئۇنىڭ ئىرادىسى، تەمكىنلىكى، بەرداشلىق بېرىش كۈچى راستىنلا كىشىنى ھەيران قالدۇرىدۇ. ئۇ ھەرگىزمۇ مۆجىزە يۈز بېرىشىنى ساقلاپ تۇرغۇچى ئەمەس، بەلكى مۆجىزىنى ئاكتىپلىق بىلەن يارىتىۋچى.»

ھېكمەت:
پۈرسەتنى كۈتمەك، بەلكى ئۇنى يارىتىڭ.

قەيسەر ئۆمۈچۈك

ئوچۇق ھاۋا بىردىنلا تۇتۇلۇپ، شارقىراپ يامغۇر يېغىپ ھەممە ياقنى ھۆلدىۋەتتى. خەنس كاربىدورغا ئاز - تولا سۇ سېپىۋېتىپ، تۇيۇقسىزلا لاي - پاتقاقلىشىپ كەتكەن ئۆيىدا ماڭالماي قىينىلىپ قالغان بىر ئۆمۈچۈكنى بايقاپ قالدى. ئۇ بىر خىل سەسكىنىش تۇيغۇسىدا ئۇنى دەسسەۋەتمەكچى بولۇپ پۈتىنى كۆتۈرىدىيۇ، قورقۇپ تۇرۇلۇۋالغان ئۆمۈچۈككە ئىچى ئاغرىپ پۈتىنى ئاستا چۈشۈرۈۋالدى ۋە بىر تال تاياق ئېپىپ كېلىپ، ئۇنى ئېلىپ قۇرۇق يەرگە قويۇپ قويدى. ئۆمۈچۈك ئىشەنمىگەندەك خەنسقا قاراپ قويۇپ خاتىرجەملىك بىلەن ئۆملەپ كەتتى.

يامغۇر توختاپ ھاۋا ئېچىلدى. نەمخۇش ھاۋاغا كەچكى شەپەقنىڭ قىزغۇچ نۇرلىرى قېتىلىپ تەبىئەت باشقىچە گۈزەل تۈسكە كىردى. خەنس كاربىدوردا تۇرۇپ تەبىئەتنىڭ بۇ ئىزگۈ گۈزەللىكىدىن ھۇزۇرلىنىۋېتىپ، توساتتىنلا ئۆينىڭ بۇلۇڭىدىكى بىر يېڭى ئۆمۈچۈك تورىنى بايقاپ قالدى. تور قۇياشنىڭ نۇرىدا شۇ قەدەر جۇلالىق پارقىرايتتى. بايىلا پاتقاقتىن قۇتۇلۇپ جان كىرگەن ھېلىقى ئۆمۈچۈك تورنىڭ ئوتتۇرىسىدا تۇراتتى. ئۇ شۇنداقلا قىمىرلىۋىدى، پۈتۈن تور ئۈسسۈل ئويناۋاتقاندەك يەڭگىل تەۋرىنىپ توختىدى. خەنسچە بۇ ئىنتايىن چىرايلىق مەنزىرە رەسىمدىنمۇ قېلىشمايتتى.

ھېكمەت:
ئۆمۈچۈكنىڭ قەتئىيلىكى، چىدامچانلىقى ئۇنى بالا - قازادىن ساقلاپ قالالايدۇ.

ھاياتلىق دەرىخى

ئېمىلارنىڭ بوس ئىسىملىك دوختۇر قوشنىسى بار. ئەمما ئۇ دوختۇرغا ئەسلا ئوخشىمايدۇ. كىيىنىشى ناھايىتى كېلەڭسىز خىزمەت ئىشتىنى، چىڭ قالپاق، تاقۇبلىشى كۆك رەڭلىك كۆزەينەك، ئۇنىڭ كۆلۈمسىرەپلا تۇرغىنى تۇرغان.

بوس دوختۇر خىزمەتتىن بوشىغان چاغلىرىدا ئاساسەن كۆچەت، دەرەخلەر بىلەن ھەپىلىشىدۇ. ئۇنىڭ 20 گېكتار كەلگۈدەك بېغى بار. ئۇنىڭ ئۆمۈرلۈك غايىسى مۇشۇ يەرلەرنى ئورمانلىققا ئايلاندۇرۇش. ئۇ دەرەخلەرگىمۇ «جاپا تارتماي ھالاۋەت يوق» دېگەن مەنتىقە بويىچە مۇئامىلە قىلىپ ئادەتلەنگەن.

ئۇ دەرەخلىرىنى سۇغارمايدۇ. بىر قېتىم ئېمى ئۇنىڭدىن نېمىشقا دەرەخلىرىگە سۇ قۇيمايدىغانلىقىنى سورىغىنىدا ئۇ دەرەخنى بەك ئەركە ئۆگىتىپ قويسا، بارا - بارا ئاجىزلاپ كېتىدىغانلىقىنى، ئەتراپتىكى مۇھىت بىر ئاز جاپالىقراق بولمىسا نازۇك دەرەخلەرگىمۇ ئامالسىز جان كىرىدىغانلىقىنى دەپ بەرگەنىدى.

ئۇ دائىم شۇنداق دەيتتى: «سۇغۇرۇلمىغان كۆچەتنىڭ يىلتىزى سۇغۇرۇلغان كۆچەتنىڭكىگە قارىغاندا چوڭقۇر، مۇستەھكەم بولىدۇ. ئۆزى ئۆزىگە ئېھتىياجلىق سۇنى ئىزدىيەلەيدۇ، قەيسەر، چىداملىق كېلىدۇ.»

شۇنداق قىلىپ ئۇ كۆچەتلىرىگە سۇ قۇيمايتتى. دائىم نوكچا قىلىپ تۇگۇۋالغان گېزىتى بىلەن دەرەخلىرىگە توۋلاپ، ۋارقىراپ، ئۇرۇپ قوياتتى. ئۇ بۇنى دەرەخلەرنىڭ دىققىتىنى تارتىش دەپ ئاتىۋالغاندى.

ئېمى ئوقۇغىلى كېتىپ بىر نەچچە يىلدىن كېيىن بوس دوختۇر ئالەمدىن ئۆتتى. ئېمى پات - پات ئۇنىڭ ئۆيىنىڭ ئالدىدىن ئۆتۈپ قالاتتى ۋە ئۇ 25 يىل ئاۋۋال تىككەن كۆچەتلەرنىڭ باراقسانلىشىپ، تىك، ئېگىز ئۆسۈپ يېتىلىۋاتقىنىنى كۆرەتتى.

ئېمىمۇ كۆچەت تىكىپ، ئۇنىڭغا تەر تۆكۈپ ئەي قىلىپ، سۇ قۇيۇپ باقتى. ئەمما

ئىككى يىلغىچىمۇ تۇزۇك ئۆسمىگەننىڭ ئۈستىگە ئازراق شامالغىمۇ بەرداشلىق بېرەلمىگۈدەك دەرىجىدە نازۇكلىشىپ كەتتى. ھەددىدىن زىيادە كۆيۈنۈپ، پەپلەپ ئاسراش ئۈنى ئەركە بالىدەك تېخىمۇ يۇمران، نازۇكلاشتۇرۇۋەتتى. ئەمما بوس دوختۇرنىڭ ئەزەلدىن قىينىچىلىق، سۈسىزلىق ئىچىدە يوغىنىغان دەرەخلىرى ھېلىھەم شۇنچە مەغرۇر، ئەركىن، خاتىرجەم، تىك ئۆسمەكتە ئىدى.

ھېكمەت:
تۇرمۇش تېگىدىن جاپالىق جەريان. قەتئىي ئىرادە بولغاندىلا، ھاياتلىق دەرىخىمىز كەڭ، چوڭقۇر، پۇختا يىلتىز ئالالايدۇ.

بىر قاچا ئۇگرە

ئۇ ئانىسى بىلەن يەنە تىللىشىپ قالدى - دە، بۇرۇلغىنىچە ئۆيىدىن چىقىپ كەتتى. بىر ھازادىن كېيىن ئۇ بىر ئاشپۇزۇلنىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى. قورسىقىمۇ ئاچقانىدى. ئەمما يېنىدا بىر تىينىمۇ يوق.

ئاشپۇزۇلنىڭ خوجايىنى بىر موماي ئىدى. ئۇ قىزنىڭ يىغىدىن قىزارغان كۆزلىرى، بوشاشقان ئەپتىگە سەپسېلىپ قارىغاندىن كېيىن:

ــ بالام، تاماق يەمتىڭ؟ ــ دەپ سوراپ قويدى ئەتەي گەپ كوچىلاپ.

ــ يېيىشنىغۇ يەيتتىم، بىراق پۇل ئېلىۋېلىشنى ئۇنتۇپ قاپتىمەن، ــ دېدى ئۇمۇ ئۇڭايسىز قىياپەتتە.

ــ ھېچقىسى يوق، سېنى مېھمان قىلغىنىم بولۇپ قالسۇن.

موماي ئۇنىڭ ئالدىغا ھورى ئۆرلەپ تۇرغان بىر قاچا ئۇگرە ئەكېلىپ بەردى. قىز تەسىرلەنگەنلىكىدىن كۆز يېشى قىلغىنىچە ھاپىلا - شاپىلا ئاشقا دۇم چۈشتى.

ــ سىزگە بىرەر ئىش بولدىمۇ قىزىم؟ ــ دېدى موماي كۆيۈنۈپ.

ــ ياق، ھېچ ئىش يوق، ــ دېدى ئۇ ياشلىرىنى سۈرتۈپ، ــ بىز تونۇشمايمىز. لېكىن سىز ماڭا بەكلا ياخشى مۇئامىلە قىلدىڭىز، تاماق بەردىڭىز. لېكىن ئاپامچۇ؟ مەن بىلەن ئۇرۇشىدۇ. يەنە تېخى بايىلا مېنى ئۆيدىن قوغلاپ چىقاردى. ئىككىنچى بوسۇغىغا قەدەم - باسقۇچى بولما دەيدۇ تېخى.

ــ قىزىم، ــ دېدى موماي ئۇنىڭ دادلاشلىرىنى سەۋرچانلىق بىلەن ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن، ــ نېمىلەرنى دەپ يۈرىسىز؟ مەن سىزگە ئارانلا بىر قاچا ئۇگرە بەردىم شۇ. سىز شۇنىڭدىن مىننەتدار بوپسىزيۇ، ئەمما ئون نەچچە يىل تامىقىڭىزنى ئېتىپ، كىرىڭىزنى يۇيۇپ، غېمىڭىزنى يەپ كەلگەن ئانىڭىزدىن نېمىدەپ ئاغرىنىسىز؟ ئۇنىڭدىن نېمىدەپ مىننەتدار بولمايسىز؟ ئۇنىڭ بىلەن نېمىدەپ ئۇرۇشىسىز؟...

قىز موماينىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ داڭقېتىپ تۇرۇپ قالدى ۋە تامىقىنى ھاپىلا -

شاپىلا يەپ بولۇپ ئۆيگە قاراپ ماڭدى. ئۇ ئۆيگە كەلمەي تۇرۇپلا نېرىدىن ئىشىكى تۇڭىدە ھەر تەرەپكە ئەندىشە، تەقەززالىق بىلەن تىكىلىپ تۇرغان ئانىسىنى كۆردى. ئۇ قىزىنى كۆرۈپ خۇشلۇقتىن نېمە قىلارىنى بىلەلمەيلا قالدى.

— تېز كىر بالام، تاماق ئېتىپ سېنى ساقلاپ تۇرغىلى نەچاغ، بۇ چاغقا سەيلەرمۇ مۇزلاپ كەتتى...

ئانىسى خۇشلۇق بىلەن پىچىرلايتتى. قىزىنىڭ كۆزلىرىگە لىققىدە ياش كەلدى.

ھېكمەت:

بىز بەزى ھاللاردا ياتلارنىڭ كىچىككىنە غەمخورلۇقىدىن ئالەمچە خۇش بولۇپ كېتىمىزيۇ، ئۆز قېرىنداشلىرىمىزنىڭ تۆلەۋاتقان تاغدەك زور بەدەللىرىنى كۆرەلمەيمىز.

تىلەمچى ۋە قىزچاق

سىئاتىلنىڭ شەھەر مەركىزىدىكى بىر كوچىدا چاچلىرى ئاقارغان بىر تىلەمچى كۆلۈمسىرىگىنىچە، ئىككى قولىنى سۇنۇپ كۇن بويى ئۆرە تۇرىدۇ. كىشىلەر ئۇنىڭ ئەتراپىدىن ئۆيان - بۇيان ئۆتۈپ تۇرىدۇ. بەزىلىرى ئۇنىڭدىن قاچىدۇ، بەزىلىرى ئۇنىڭ مەۋجۇدلۇقىغىمۇ دىققەت قىلىپ قويمايدۇ. ئەمما ئۇنىڭ شۇ قەدەر سەممىي، ئازادىلىك ئىچىدە كۆلۈپ تۇرغىنى تۇرغان.

بىر ئوپېراتور ئۇنىڭ مۇشۇ تۇرقىنى خېلى كۆزىتىپ، سۇرەتكە ئېلىۋالماقچى بوپتۇ ھەمدە تىلەمچىنىڭ رازىلىقىنىمۇ ئاپتۇ.

ئۇچ كۇندىن كېيىن بېل ئىسىملىك بۇ ئوپېراتور ئۇنىڭ تىلەمچىلىك تۇرمۇشىنى سۇرەتكە ئېلىشقا باشلاپتۇ. تىلەمچى يەنىلا شۇ قەدەر تەبىئىي كۆلكىسى بىلەن قولىنى سۇنۇپ كىشىلەردىن پۇل تىلەپ تۇرۇۋېرىپتۇ.

چۈشتىن كېيىنكى مەزگىللەردە، ئالتە - يەتتە ياشلار چامىسىدىكى رەتلىك مەكتەپ فورمىسى كىيىۋالغان بىر قىزچاق تىلەمچىگە يېقىنلاپ كەپتۇ ۋە باشقا تەرەپكە قاراپ تۇرغان تىلەمچىنىڭ پېشىنى تارتىپتۇ. تىلەمچى ئېڭىشىپ قىزغا يەنە شۇ كۆلكىسى بىلەن قاراپتۇ. قىز يانچۇقىدىن قانداقتۇر بىر نەرسىنى چىقىرىپ تىلەمچىنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپتۇ، تىلەمچى تېخىمۇ خۇش بولۇپ ئېچىلىپ كۆلۈپ كېتىپتۇ ھەمدە يانچۇقىدىن قانداقتۇر بىر نەرسىنى چىقىرىپ قىزنىڭ قولىغا تۇتقۇزۇپتۇ. قىز تېخىمۇ خۇش بولۇپ تاقلىغىنىچە نېرىدا ئۆزىگە قاراپ تۇرغان ئاتا - ئانىسىنىڭ قېشىغا كېتىپ قاپتۇ.

بېلنىڭ مۆكۈپ تۇرۇپ سۇرەتكە ئېلىۋاتقان يېرىدىن سەكرەپ چىقىپ قىز بىلەن تىلەمچىنىڭ زادى نېمە مۇناسىۋىتى بارلىقىنى سورىغۇسى كېلىپ كېتىپتۇ. ئەمما سۇرەتكە ئېلىشنى ئۇزۇپ قويماسلىق ئۈچۈن ئۆزىنى تۇتۇۋاپتۇ. شۇكۇنلۇك سۇرەتكە

ئېلىش تاماملانغاندىن كېيىن، ئۇ كۈن بويى ئۆزىنى قىينىغان سوئالنى تىلەمچىدىن ئاخىرى سوراپتۇ.

ــ ناھايىتى ئاددىي. ئەمەلىيەتتە بىر تەڭگىدىن باشقا مۇناسىۋەت يوق، ئۇ كېلىپ ماڭا بىر تەڭگە بەردى. مەن قايتۇرۇپ ئىككى تەڭگە بەردىم،ــ دەپتۇ تىلەمچى چۈشەندۈرۈپ.

ھېكمەت:
مەرد - سېخىيلار ھامان بەرگىنىدىن كۆپرەك نەپكە ئېرىشەلەيدۇ.

بىر تال مەك

ئامېرىكىدىكى بىر كىچىك بازاردا ئىنتايىن ئورۇق قىزدىن بىرى دۇنياغا كەلدى. ئۇنىڭ تۇغۇلۇشى ئەسلىدىنلا نامرات بۇ ئائىلىگە يەنە بىر قورساق غەلۋىسىنى قوشتى. دادىسىنىڭ تېخىمۇ غەزىپىنى كەلتۈرگىنى شۇ بولدىكى، قىزنىڭ تۇغۇلۇشىدىنلا سول مۈڭزىدە تىرناقتەك چوڭلۇقتا بىر مەك بار ئىدى ۋە ئەسلىدىنلا كۆرۈمسىزرەك بۇ قىزنى تېخىمۇ سەتلەشتۈرۈۋەتكەنىدى. دادىسى ئۇنىڭغا تېخىمۇ ئۆچ بولۇپ قالدى ۋە ئۇچىنچى يىللىقا قەدەر ئوقۇتۇپلا ئۇنى بىر دېھقانچىلىق مەيدانىغا ئىشلەمچىلىككە ئاپىرىۋەتتى.

قىزنىڭ تەقدىرى ئۇ 12 ياشقا كىرگەن يىلى توساتتىن ئۆزگەردى. شۇ چاغدا بىر داڭلىق پەيلاسوپ ئۇ ئىشلەۋاتقان دېھقانچىلىق مەيدانىغا كېلىپ قالدى ۋە ئوت - چۆپ تۈۋىدە بېرىلىپ كىتاب ئوقۇۋاتقان قىزچاقنى كۆرۈپ، مەستلىكى كەلگەن ھالدا مۇنداق دەۋەتتى: «پاھ، كۆزلىرىدىن نۇر، پاراسەت چاقناپ تۇرىدىغان قىزكەنغۇ بۇ، كەلگۈسىدە جەزمەنكى داڭلىق ئادەم بولغۇدەك، مەڭزىدىكى مەك بەخت يۇلتۇزىنىڭ تىمسالى.»

پەيلاسوپنىڭ بىر ئېغىز گېپى قىزچاقنى ئاتا - ئانىسى ۋە ئەتراپتىكى كىشىلەرنىڭ نەزىرىدە ئەتىۋارلىق ئورۇنغا ئۆتكۈزۈپ قويدى. كىشىلەر ئۇنىڭ چىرايلىق، ئۇماق، ئەقىللىقلىقىغا پاكىت ئىزدەپ بەس - بەستە ئۇنى تەرىپلىشىدىغان بولۇشتى. ھەۋەس ۋە قىزغىن ئىلھاملار ئىچىدە قىز ئۆزىدە تېخىمۇ زور ئىشەنچ تۇرغۇزدى ۋە ناھايىتى تېزلا ئالغا بېسىپ، ھەممىنىڭ دىققەت نەزىرىدىكى شەخسكە ئايلاندى. قىزنىڭ يۈزىدىكى مەك تېخىمۇ چوڭايغان بولسىمۇ، ئۇ ئەمدى كىشىلەر يىرگىنىدىغان ئەمەس، ھەۋەس، زوق بىلەن قارايدىغان نەرسىگە ئايلاندى. ھەقىقەتەنمۇ سەت ئۆزەڭ چۈجىسى چىرايلىق ئاق قۇغا ئايلاندى.

كېيىنچە قىز كامبىرىج ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ دوكتۇرلۇق ئۇنۋانىغا ئېرىشىپ، ئىدىنبورگ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئەڭ ياش ئايال پروفېسسورىغا ھەم نوپۇزلۇق ئىجتىمائىي پائالىيەتچىنىڭ بىرىگە ئايلاندى. لوندون شەھىرىنىڭ شەھەر باشلىقىنىڭ يارەمچىلىكىنىمۇ ئىشلىدى.

ئەسلىدە بەختسىزلىكنىڭ سەۋەۋلىي دەپ قارالغان مەڭ باشقىچە چۈشەندۈرۈشنى بىلەن تەڭ ئاجايىپ سېھرىي كۈچكە ئىگە بولۇپ، بىر قىزنىڭ كىشىلىك ھاياتىنى يورۇق نۇرغا ئوردىدى.

ھېكمەت:

ھەممە ئادەمدە پۇتمەس - تۈگىمەس خەزىنە بار. گەپ ئۇنى ئېچىش - ئىشلىتىشتە.

توكۇر دادا

تام ئېسىنى بىلىسىلا دادىسى توكۇر، ئاددىيلا ئادەم ئىدى. تامچە ئۇنىڭ ۋاي دېگۈدەك يېرى يوق ئىدى. شۇڭا ئۇ ھەدىسلا ئانىسىدىن نېمىشقا بۇنداق ئادەم بىلەن توي قىلغان بولغىيتتىڭ؟ دەپ سوراپ تۇرۇۋالاتتى.

بىر قېتىم شەھەردە ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ ۋاسكېتبول مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلىدىغان بولدى. تام مەكتەپ ۋاسكېتبول كومانداسىدىكى ئاساسلىق ھۇجۇمچى ئىدى. ئۇ ئانىسىغا: ــ مەيداندا سېنىڭمۇ بىللە تۇرۇشۇڭنى ئۈمىد قىلىمەن، ــ دېدى يالغۇز قالغاندا.

ــ دېمىسەڭمۇ، داداڭ بىلەن ئىككىمىز چوقۇم بارىمىز، بالام،

ــ دادامنى دېمىدىم، سەن بولساڭلا بولدى، ــ دېدى تام سوغۇقلا.

ئانىسى ھەيران قېلىپ نېمە ئۈچۈنلۈكىنى سورىۋىدى، ئۇ ئامالسىز:

ــ مۇسابىقە مەيداندا مېيىپلار بولۇپ قالسا، مۇسابىقىنىڭ كەيپىياتىغا تەسىر يېتىپ قالىدۇ، ــ دەپ قويدى.

ــ داداڭدىن يىرگىنىۋاتسەن، شۇنداقمۇ؟ ــ دېدى ئانا قايغۇرۇپ.

دەل شۇ چاغدا دادىسى كىرىپ قالدى - دە، كامانداروپكىغا چىقىدىغان بولۇپ قالغانلىقىنى، مۇسابىقىگە بارالمىغانلىقى ئۈچۈن ئەپسۇسلىنىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

ــ ئاق يول تىلەيمەن، دادا، ــ دېدى تام دەررۇلا.

ــ مەنمۇ مۇسابىقىڭگە ئۇتۇق تىلەيمەن، ــ دېدى دادىسىمۇ تامنىڭ بېشىنى مېھرىبانلىق ھەم قايغۇ ئىچىدە سىلاپ.

مۇسابىقە ئاخىرى تاماشىرىنىڭ كومانداسىنىڭ غەلىبىسى بىلەن ئاخىرلاشتى. ئۇ ھەقىقەتەنمۇ ياخشى ئويىنىغانىدى. يولبويى ئۇ ھاياجانلىنىپ توختىماي مۇسابىقە توغرۇلۇق گەپ قىلىپ ماڭدى.

ــ داداڭ بۇ خۇشخەۋەرنى ئاڭلىسا قانچە خۇش بولۇپ كېتەر - ھە؟! ــ دېدى ئانىسى.

ــ ئانا، بۇنداق خۇشال چاغدا ئۇنىڭ گېپىنى قىلمىساڭ قانداق؟ ــ دېدى تام، ئانىسى تاتىرىپ:

ــ ئېيتە، نېمىشقا مۇنداق قىلىسەن؟ ــ دېدى زەردىلىك ئاھاڭدا.

ــ ھېچ ئىشقا، ئىشقىلىپ ھازىر ئۇنى تىلغا ئالغۇم يوق.

ــ ماڭا قارا، ــ دېدى ئانىسى غەزىۋىنى باسالماي، ــ مەن بۇ گەپنى دېمەي دېگەن. لېكىن ئەمدى بولمىدى. سەن داداڭنىڭ نېمىشقا توكۇر - ئاقساق بولۇپ قالغىنىنى بىلەمسەن؟ بىلمەيسەن، شۇڭا ئۇنىڭدىن يىرگىنىسەن. ئىككى ياش چېغىڭدا بىز سېنى باغچىغا ئېلىپ باردۇق. ئۆيگە قايتاشىمىزدا سەن كەپسىزلىك قىلىپ، تۈيۇقسىزلا يولنىڭ ئوتتۇرىسىغا يۇگرەپ ماڭدىڭ. دەل شۇچاغدا ئوقتەك كېلىۋاتقان بىر ماشىنا سېنى سوقۇۋېتەيلا دەپ قالدى. داداڭ سېنى دەپ ماشىنىغا ئۆزىنى ئاتتى. سەن ساق قالدىڭ. ئەمما داداڭ ئېغىر يارىلىنىپ ئاخىرى بىر پۇتى ئاقساق ساقىيىپ قالدى.

تام ئەمدى جىمىپ، بېشى چۈشۈپ كەتتى. ئانىسى يەنە گېپىنى داۋاملاشتۇردى:

ــ داداڭ سېنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىڭگە تەسىر يېتىپ قالمىسۇن دەپ بۇ ئىشنى ئىزچىل سەندىن يوشۇرۇپ كەلدى. مېنىمۇ ئېيتقىلى قويمىدى. قايسى كۈنى سەن مۇسابىقىگە مېنىڭ بېرىشىم، داداڭنىڭ بارماسلىقىنى ئېيتقان چېغىڭدىمۇ ئۇ سىرتتا تۇرۇپ ھەممىنى ئاڭلاپتىكەن، ئۇ چىرايلىق يالغان گەپتىن بىرنى ئېيتىپ ئۆيده قالدى. ئەمەلىيەتته ئۇ كامانداروپكىغا چىقمىدى. سېنى دەپ ئۆيگىمۇ كەلمەي سىرتتا يېتىپ - قوپۇپ ئىشلەپ يۈرىدۇ. سەن بۇنى بىلەمسەن؟

ئانىسى ئۆزىنى تۇتالماي يىغلاپ تاشلىدى. تام ھېچنىمە دېيەلمىدى. بوغۇزى قاپسىلىپ قالغاندەك تىنالمايلا قالدى. پەقەت كۆزىده لىپمۇلىق ياش، قەلبىده لىپمۇلىق ئۆكۈنۈش ئىچىده «دادا، مېنى كەچۈر!» دېيەلىدى.

ھېكمەت:

ئاتا - ئاناڭلارغا ئىززەت بىلدۈرۈڭلار. ئۇلار سىلەرگە ئۇن - تىنسىز قۇربان بەرگەن ئەڭ ئۇلۇغ ئادەملەر!

جورجنىڭ نارازلىقى

ھەر كۈنى مەكتەپ دەرۋازىسىنىڭ ئىككى قاسنىقىدا شەلپەر قادىغان تۆت نۆۋەتچى ئوقۇغۇچى ھۆرمەتته تۇرۇپ ئوقۇغۇچىلارنى، مۇئەللىملەرنى كۈتۈۋالىدۇ. مۇئەللىمنى كۆرگەنده «ياخشىمۇسىز مۇئەللىم!» دەيدۇ، نۆۋەتچىلىككە ئەلاچى ئوقۇغۇچىلار تاللانغاچقا، ئۇلار ناھايىتى ئىپتىخارلىق بىلەن نۆۋەتچىلىكته تۇرىدۇ.

جورج نۆۋەتچىلىككە تاللانغان كۈنى، رەتلىك كىيىنىپ خۇشال ھالدا سەھەر مەكتەپكە كەتكەنىدى. ئەمما چۈشته يىغلاپ كېلىشىنى كىممۇ ئويلىغان دەيسىز. مۇئەللىملەرگە ھۆرمەت بىلدۈرمىگەنلىكى سەۋەبلىك سىنىپ مۇدىرى ئۇنى نۆۋەتچىلىكتىن قالدۇرۇۋەتكەنىدى.

ــ كىرگەنلىكى مۇئەللىمگە «مۇئەللىم ياخشىمۇسىز!» دەپ ۋارقىرىدىم، لېكىن بىرمۇ مۇئەللىم جاۋاب قايتۇرمىدى. ماڭا ھېچكىم پەرۋامۇ قىلىپ قويمىسا مەن ئۇلارغا ھۆرمەت بىلدۇرەمتىم؟

ئاپىسى ئۇنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ گەپ قىلمىدى. ئەمما ئەتىسى ئۇنى كوچا ئاپتوبۇسىغا بىرگە ئېلىپ چىقتى. ئۇلارنىڭ كەينىدىنلا بالا كۆتۈرۈۋالغان بىر ئايال ئاپتوبۇسقا چىقتى. ئەمما ئورۇن قالمىغانىدى. ھېچكىم ئايالغا ئورۇن بوشتىپ بېرىدىغاندەك ئەمەس ئىدى. جورج ئىككىلەنمەيلا ئۇنىڭغا ئورۇن بوشتىپ بەردى.

ماشىنىدىن چۈشكەندىن كېيىن، جورج ئاپىسىدىن سورىدى:

ــ مەن بايىقى ئاچاشقا ئورۇن بوشتىپ بەرسەم رەھمەتمۇ ئېيتىپ قويمىدا؟

ــ بەلكىم ئېيتقاندۇ، سەن ئاڭلىمىغانسەن؟

ــ ياق، مەن قۇلاق سېلىپ تۇردۇم، ئۇ رەھمەت ئېيتمىدى.

ــ جورج، ئۇنتۇما، رەھمەتنى ساڭا ئاڭلىتىپ تۇرۇپ ۋارقىراپ تۇرۇپ ئېيتىش ھاجەت ئەمەس. ھەقىقىي مىننەتدارلىق يۈرەكنىڭ چوڭقۇر قېتىدا ساقلىنىپ تۇرىدۇ.

ھېكمەت:

مىننەتدارلىق ئېغىزدا ئەمەس، يۈرەكنىڭ چىن قېتىدا ساقلانغاندا بەكرەك قىممەتلىك بولىدۇ.

جېننىنىڭ مارجىنى

ــ ئاپا، مەن بۇنى ئالايچۇ؟

سېرىق چاچلىق، ئوماق قىز جېننى مال پوكىيىگە تىزىپ قويۇلغان چىرايلىق مارجاننى كۆرۈپ چۆچۈك تىللىرى بىلەن ئانىسىغا دېدى.

ــ بىر دوللار 95 سېنتلىق مارجان ئىكەن قىزىم، ئەگەر راستىنلا ئالغۇڭ بولسا، ئاز - تولا ئىش قىلىشىپ بېرىپ پۇلغا ئىشلىمىسەڭ بولمايدۇ، تۇغۇلغان كۈنۈڭگە ئاز قالدى. ئاچا - ھەدىلىرىڭ بېرىدىغان پارچە پۇللارنى يىغىپ قوي، ئېلىپ بېرەي، ماقۇلمۇ؟...

قىز چاقنىڭ راستلا مارجان ئاسقۇسى كەلگەنىدى. ئۇ ئۆيدە يۇگۇرۇپ يۈرۈپ ئىش قىلدى. قوشنىسى ماك ئەپەندىنىڭ ئۆيىگە قىلىدىغان ئىشىڭىز بولسا قىلىشىپ بېرەي، ماڭا پۇل بېرىڭ، مارجان ئالاتتىم دەپمۇ چىقىپتۇ تېخى... ئۇزۇن ئۆتمەي جېننى ئاخىرى ئۇ مارجانغا ئىگە بولدى. ئۇ خۇشلۇقىدىن ئۇخلىسىمۇ مارجىنىنى ئېلىۋەتمەي ئۇخلايتتى. ئاپىسى ئۇنىڭغا يۇيۇنغاندا مارجاننى ئېلىۋېتىپ يۇيۇنۇش، بولمىسا سىرىنىڭ چۈشۈپ كېتىدىغانلىقىنى ئېيتتى.

بىر كۈنى كەچلىكى، دادىسى جېننىغا ھېكايە ئېيتىپ بېرىپ بولغاندىن كېيىن

«جېننى، مېنى ياخشى كۆرەمسىز قىزىم» دەپ سورىدى.

ــ ئەلۋەتتە، ــ دېدى قىز تاتلىق ۋىجىرلاپ.

ــ ئەمسە مارجىنىڭىزنى ماڭا بېرىڭ، بولامدۇ؟

ــ ياق، دادا. سىزگە ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان باشقا قورچاقلىرىمنى بېرەي، ئەمما بۇ مارجاننى بەرمەيمەن.

ــ ماڭا قورچاق لازىم ئەمەس، قىزىم. بولدى، ئۇخلاڭ، ــ دېدى دادىسى.

ھەپتىدىن كېيىن دادىسى يەنە شۇ گەپنى تەكرارلىدى.

ــ ماڭا ئامراق بولسىڭىز، مارجىنىڭىزنى بېرەتتىڭىز قىزىم.

ــ دادا، باشقا نەرسىنى دەڭ، بېرەي. بۇنى بېرەلمەيمەن.

ــ باشقىسى لازىم ئەمەس، قىزىم. ئۇخلاڭ، ــ دېدى دادىسى يەنە.

بىر نەچچە كۈندىن كېيىن، ئاخشىمى دادىسى جېنىنىڭ ياتقىغا ئاستاغىنە كىردىيۇ، جېنىنىڭ يەردە بەدەشقان قۇرۇپ، بىر نەرسىنى چىڭ سىقىمدىغىنىچە يىغلاپ ئولتۇرغىنىنى بايقىدى.

ــ نېمە بولدى قىزىم؟ ــ دېدى دادىسى ھەيران بولۇپ.

جېنىنى بۇدرۇق قوللىرىنى دادىسىغا ئۇزىتىپ، ياشتىن يۇيۇلغان مارجانلارنى دادىسىنىڭ ئالىقىنىغا تۆكتى.

ــ ئېلىڭ، دادا! سىزگە بېرەي.

قىزنىڭ يۈمران تېنى تېخىچە بوش تىترەپ تۇراتتى.

دادىسى ئۆزىنى تۇتالماي قىزىنى چىڭ قۇچاقلىۋالدى ۋە يانچۇقىدىن پارقىراپ تۇرىدىغان كۆك رەڭلىك قۇتىدىن بىرنى چىقىرىپ، ئۇنىڭدىن چىرايلىق مارجاندىن بىرنى ئېلىپ قىزىنىڭ بوينىغا ئېسىپ قويدى.

ــ بۇنى يۇيۇنغاندا ئېلىۋەتمەسلىكىڭىزمۇ بولىدۇ قىزىم، بۇ ھەقىقىي مەرۋايىت مارجان. قاچان قىزىم ساختا مارجاندىن مېھرىنى ئۈزسە بېرەرمەنكىن دەپ يانچۇقۇمدا ساقلاپ يۈرگىلى ئۈزۈن بولغانتى...

قىزنىڭ بۇلاقتەك تىنىق، يوغان كۆزلىرىدە ئېيتىپ تۈگەتكۈسىز شادلىق ئۇچقۇنلىرى چاقناپ كەتتى.

ھېكمەت:

بەدەل تۆلىمەي تۇرۇپ ھېچقانداق نەرسىگە ئېرىشكىلى بولمايدۇ.

بىر تال ئەتىرگۈل

بازاردا چىرايلىق ئەتىرگۈل تامدىن ھويلا تېمى ھاسىل قىلىنغان چىرايلىق بىر ئۆي بار. باھار كەلسىلا ئەتىرگۈللەر ھۆپپىدە ئېچىلىپ، بۇ يەرنى تولىمۇ چىرايلىق، خۇش

پۇراق تۇسكە كىرگۈزۈۋېتىدۇ. بۇ مۇشۇ ئۆيلۈك كىررى ئەپەندى تىككەن گۈللەر. ئەر خوتۇن ئىككىسى جېدەل - ماجىراسىز ئۆتمەيتتى. كىررى ئەپەندى ۋاپات بولغاندىن كېيىن، ئايالىنىڭ مىجەزى تېخىمۇ ئوساللىشىپ كەتتى - دە، قولۇم - قوشنىلارمۇ ئۇنىڭدىن قاچىدىغان بولۇۋالدى.

ھاۋا ئوچۇق بىر چۈشتىن كېيىن، كىررى خانىم ھويلىسىدا ئولتۇرۇپ، ئەتىرگۈللەرنىڭ خۇش پۇرىقىدىن، گۈزەللىكىدىن زوق ئېلىۋاتاتتى. تۇيۇقسىزلا ئۇ ئەتىرگۈللەر كەينىدە كىمدۇر بىرنىڭ تىمىسقىلاپ يۇرگىنىنى بايقاپ قالدى ۋە:

— كىم سەن؟ توختا، — دەپ ۋارقىرىدى ۋە — بۇياقىقا كەل، — دېگەننى قوشۇپ قويدى.

ھېلىقى گەۋدە گۈل كەينىدىن ئاستاغىنە چىقىپ كەلدى. كىررى خانىم تونۇدى. ئۇ يەتتە ياشلىق جېنى ئىدى. كەينىگە بىر نەرسىنى يوشۇرۇۋالغاندەك قىلاتتى.

— تىقۋالغىنىڭ نېمە؟ — ۋارقىرىدى موماي. بالا تىترىگىنىچە ئارقىسىغا تىقىۋالغان نەرسىنى چىقاردى. بىر تال ئەمدىلا ئېچىلغان، نازۇك بەرگىلىرى جۈلالاپ تۇرغان ئەتىرگۈل ئىدى.

— ئوغرىلىدىڭما؟ — كىررى موماي تېخىمۇ قوپال ۋارقىرىدى. بالا قورقۇنىدىن تۇگۈلۈپلا قالدى. بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىدى.

كىررى قولىنى شىلتىپ ۋارقىرىدى:

— يوقال، كەت!

— بالا بېشىنى كۆتۈرۈپ، قورقۇنچ بىلەن سورىدى:

— بۇنى ئالغاچ كېتەي، ماقۇلمۇ؟

كىررى سەل ئەجەبلىنىپ: — كىمگە ئاپىرىسەن؟ — دەپ سورىدى.

— مەن... بۇنى...

بالا سەل ھودۇقۇپ، قولىنى يىراقتا كۆرۈنۈپ تۇرغان بىر ياغاچ ئۆينىڭ بالىخانىسىغا چىنىدى. كىررى بىلەتتى. جېمىنىڭ بەش ياشلىق بىر سىڭلىسى بار. تۇغۇلۇشىدىنلا كېسەل، ئەشۇ ئۆيدە يېتىۋاتىدۇ.

— سىڭلىڭغىمۇ؟

— ھەئە، خانىم.

— نېمىشقا؟

— چۈنكى... سىڭلىم بالىخانىنىڭ دېرىزىسى يېنىغا قويۇلغان كارىۋاتتا مۇشۇ ئەتىرگۈللۈك ھويلىغا قاراپ ياتىدۇ. بىر قېتىم ئۇ: «جەننەت ئاشۇمۇ؟ مېنىڭ ئەشۇ جەننەتكە بارغۇم، جەننەتنىڭ ھىدىنى پۇرىغۇم بەكمۇ بار» دېگەنىدى. شۇڭا بۇ گۈلنى ئاپىرىپ بېرەي دېگەنىدىم...

كىررى داڭقېتىپ تۇرۇپ قالدى. جەننەت! مۇشۇ پاكار ياغاچ ئۆي، ئەسكى ئۆي جاھازلىرى، كۆرۈمسىز قاچا - قۇچىلارمۇ؟... ئۇ قاقشاپ، زارلاپ، دوزاخقا ئوخشايدىغان

پەر دەپ ئاغرىنىپ كەلگەن مۇشۇ قورۇ جەننەتمۇ؟ ئۇ يولدىشى ــ ئۆزى دائىم ئۇرۇشىدىغان ھەمراھى تىككەن بۇ گۈللەرگە كۆڭۈل كۆزى بىلەن قاراپ باقمىغانىدى. ئۇ نېمە قىلدى ــ ھە؟!... جەننەت ئۇنىڭ يېنىدىلا ئىدى...

ھېكمەت:
يېنىڭىزدىكى ئەتىرگۈلنى چەيلىمەڭ.

ئەڭ ياخشىسى ياش مەزگىل

ــ قانچە ياشلىق ۋاقىت ئەڭ پەيزى، ئەڭ ياخشى؟

تېلېۋىزىيە پىروگراممىا گۇرۇپپىسى مۇشۇ تېمىنى چۆرىدەپ نۇرغۇن كىشىنى زىيارەت قىپتۇ.

ــ ئىككى ئايلىق مەزگىل، ــ دەپتۇ بىر قىزچاق، ــ قۇچاقتىن چۈشمەيدىغان، ھەر ۋاقىت پەپلىنىپ تۇرىسەن.

ــ ئۈچ ياشلىق چاغ، ــ دەپتۇ بىر بالا، ــ مەكتەپكە بارمايسەن. نېمە قىلغۇڭ كەلسە شۇنى قىلالايسەن. توختىماي ئوينايسەن.

ــ 18 ياش، ــ دەپتۇ بىر ياش، ــ تولۇق ئوتتۇرىنى پۈتتۈرسەڭلا، ماشىنىنى ھەيدەپ خالىغان يېرىڭگە بارالايسەن.

ــ 25 ياش، ــ دەپتۇ 43 ياشقا كىرگەن، بەدىنى ئاجىزلاپ قالغان بىر ئەر، ــ كۈچ - قۇۋۋىتىڭ ئۇرغۇپ تۇرىدىغان چاغلار ــ دە!

بىر موماي «45 ياش» دەپتۇ. چۈنكى بۇ چاغدا نەۋرە - چەۋرىلىرىڭ بىلەن ھاياتنىڭ پەيزىنى سۈرگىلى بولىدىكەن.

بىرەيلەن دەم ئېلىشقا چىقىپ ئارامخۇدا كۈن ئالىدىغان 65 ياشنى ئەڭ پەيزى چاغ دەپتۇ.

ئەڭ ئاخىرىدا زىيارەت قىلىنغىنى 90 ياشلىق بىر موماي ئىكەن. ئۇ: ــ ھاياتتىكى ھەربىر ياش، ھەممە مەزگىل شۇ قەدەر پەيزى، شۇ قەدەر ياخشى ئىكەن، ــ دەپتۇ.

ھېكمەت:
بىزگە بېرىلگەن نېمەتلەرنىڭ ھەممىسى بىباھادۇر. مىننەتدارلىق بىلەن قوبۇل قىلىڭ.

ئەخلەت تەرگۈچى بوۋاي

ئۇ ئۇنىڭ ساۋاقداشلىرى بىر قېتىم كوچا دوقمۇشىدا ئوقۇش پۇلىنى تۆلىيەلمەي قالغان ساۋاقداشلىرىغا ئىئانە يىغىش پائالىيىتى ئۆتكۈزدى.

ــ پەخەس بول،ــ دېدى بىر چاغدا كلاۋد ئىۋانغا ئىما قىلىپ،ــ ئاۋۇ قېرى ماۋۇ كىيىم - كېچەك بىلەن پوللارغا چاك سالمىسۇن.

ئىۋان بۇرۇلۇپ مەكتەپ ئاشخانىسىنىك ئالدىدىكى سېپىق ئەخلەت سانداقنىك قېشىدا تىمىسقىلاپ يۈرۈپ ھەر كۈنى ئەخلەت تېرىدىغان، چاچ - ساقاللىرى پاخپىيىپ كەتكەن، كىيىملىرى مەينەت بوۋاينى كۆردى. ئۇلار ھەر قېتىم بۇرنىنى تۇتۇپ ئىتتىك ئۆتۈپ كېتىدىغان ئەخلەت سانداقنىك قېشىدا بۇ بوۋاي ئىلغۇچ بىلەن بىر نەرسىلەرنى تېرىپ خالتىسىغا تاشلاپ يۈرەتتى.

بوۋاي خالتىسىنى يۇدۇگىنىچە ئۇلارغا يېقىنلاپ كېلىپ، قاپقارا، قاسماق قولىدا سقىمدىۋالغان بىر دوللارنى ئۇستەلگە تاشلىدى - دە، كۈلۈپ قويۇپ كېتىپ قالدى.

ھەممەيلەن تاك قالدى. ئەشۇ سېپىق، مەينەت، كىر باسقان، ئەتىدىن - كەچكىچە بەدبۇي ئەخلەتتىن نېرى كەتمەيدىغان بوۋاينىك تېنىدىن ئۇلار كىشىنى قايىل قىلىدىغان سەمىمىي، سادىدا، مەرىپەتكە تەشنا ۋۇجۇدنى كۆرگەندەك بولۇشتى.

ھېكمەت:

كىشىلەرنىك تاشقى قىياپىتىگە ئەمەس، قەلب روھىغا قاراپ باھا بېرىك.

ئەينەك پارچىسى قاچىلانغان ساندۇق

بىر ئادەم بولغانىكەن. ئايالى ئۆلۈپ كەتكەندىن كېيىن قالغۇز قاپتۇ. ئۇ ئەسلىي سەيپۇكلۇق قىلىپ جان باقىدىكەن. لېكىن بارا - بارا ئۇ ئىشىمۇ ئاقماي جان بېقىشمۇ تەسكە چۈشۈپ قاپتۇ. ئۇچ ئوغلى بولسىمۇ، ھەممىسلا ئۆيلۈك - ئوچاقلىق بولۇپ، ئۆي ئايرىپ چىقىپ كەتكەچكە، كەمدىن - كەم يوقلاپ تۇرىدىكەن. كەلسىمۇ دادىسى بىلەن كۆرۈشۈپ، بارىنى يەپلا كېتىدىكەن. ئۇ قېرىغانسېرى بالىلىرىنىك يوقلاپ كېلىشىمۇ ئازلاپ، بارا - بارا كەلمەس بولۇپ قاپتۇ.

ــ ئۇلار ماڭا قارىماس بوپكەتتى،ــ دەپتۇ ئۇ ئۆز - ئۆزىگە،ــ ھەممىسى مېنىك يۈك بولۇپ قېلىشىمدىن قورقىدۇ.

ئۇ ئۇيان - بۇيان ئويلاپ ئاخىرى بىر ئەقىلگە كەپتۇ. ئەتىسىلا تۆمۈرچى دوستىغا بىر ساندۇق بۇيرۇتۇپتۇ. بىر كونا قۇلۇپ تېپىپتۇ ھەمدە بىر ئەينەكچى بۇرادىرىنىك قېشىدىن كارغا كەلمەس ئەينەك پارچىلىرىدىن بىر دۆۋە ئەكېلىپ ساندۇققا لىپمۇلىق قاچىلاپ، ئۆينىك بىر بۇلۇڭىغا قويۇپ قويۇپتۇ.

ــ بۇ نېمە ساندۇق؟ــ دەپتۇ ئوغۇللىرى ئۇنى يوقلاپ كەلگەندە توساتتىنلا پەيدا بولۇپ قالغان ساندۇقنى كۆرۈپ.

ــ ئۇمۇ؟ ھېچنىمە! تاپقان - تەرگىنىم،ــ دەپ قويۇپتۇ بوۋاي ئېرەنشىمگەن قىياپەتتە.

ئوغۇللار ئۇنى كۆتۈرۈپ بېقىپتۇ. تېپىپ بېقىپتۇ. ئېغىر، نېمىلەردۇر شاراقشىغۇدەك. ئوغۇللارنىڭ ھەممىسىنىڭلا كۆڭلىگە «دادامنىڭ ئۆمۈر بويى يىغقان ئالتۇن - كۈمۈشلىرى بولسا كېرەك» دېگەن ئوي كېچىپتۇ - دە، ھەممىسى مۇزاكىرىلىشىپ دادىسىنى نۆۋەتلىشىپ بېقىش قارارىغا كەپتۇ. شۇنداق قىلىپ چوڭ ئوغۇل بىر ھەپتە، ئوتتۇرانچىسى بىر ھەپتە، كىچىكى بىر ھەپتە بولۇپ، بۇۋاي ئۆلگۈچە نۆۋەتلىشىپ قاراپتۇ ھەمدە دادىسىنى كاتتا ئۇزىتىپتۇ.

دەپنە مۇراسىمى ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، ئۇلار ئىشىك - دېرىزىلەرنى ھەم تاقاپ، ھېلىقى سانduقلارنى تەمە بىلەن ئاچىسا لىپمۇلىق ئەينەك پارچىلىرى تۇرغىدەك.

ــ ئاناكىنى!... ــ دەپتۇ چوڭ ئوغۇل غەزەپلىنىپ، ــ ئۆز بالىلىرىنىمۇ مۇشۇنداق ئالدىغان بارمۇ؟

ــ ئۇمۇ ئامالسىز مۇشۇنداق چارىنى ئويلاپ تاپقاندۇ؟ ــ دەپتۇ ئوتتۇرانچىسى ئازابلىنىپ، ــ بىزمۇ ئۆزىمىزگە ئالايلى، بىزمۇ مۇشۇ سانduقنى دەپلا ئۇنىڭ قېشىدىن كەتمەي پالاقشىدۇققۇ؟

ــ مەن ھەققەتەن نومۇس ھېس قىلىۋاتىمەن، ــ دەپتۇ كىچىكى يىغلاپ تۇرۇپ، ــ بىز ئاتا - ئانىمىزنىڭ كىچىكىمىزدىن تارتىپ بىزگە قىلغان تەربىيىسىنى، بىز ئۇچۇن تۆككەن قان - تەرىنى نومۇسسىزلارچە ئۇنتۇپ كەتتۇق ۋە ئاقىۋەت مانا مۇشۇنداق رەسۋا بولدۇق.

ئەمما چوڭ ئوغۇل بولدى قىلماي سانduقنى ئۆرۈپ - چۆرۈپ ھەممىسىنى بىرمۇ - بىر ئاقتۇرۇپ چىقىپتۇ. پۇل - پۇچەككە ياتىدىغان ھېچنەرسە ئۇچرىماپتۇ. پەقەت سانduقنىڭ تېگىگە مۇنداق بىر جۈملە سۆز ئويۇقلۇق تۇرغىدەك:

ــ ئاتا - ئانىغا قاراش سىلەرنىڭ مەجبۇرىيىتىڭلار!

ھېكمەت:

ئاتا - ئانىغا بولغان ۋاپادارلىق ئۇلارنىڭ قېرىشى بىلەن تۈگەپ كەتمىسۇن.

ئىسىم ۋە پېئىل

بىر ھۆكۈمەت قارمىقىدىكى مەكتەپنىڭ ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىلىرىغا نۆۋەت بىلەن دوختۇرخانىدا يېتىپ قالغان ئوقۇغۇچىلارغا قېيىقالغان دەرسلەرنى تەكرارلاپ بېرىش ۋەزىپىسى تاپشۇرۇلۇپتۇ. بۇنداق بولغاندا، ئۇلار دەرستە ئارقىدا قالمايدىكەن.

بىر ئوقۇتقۇچى بىر كۈنى بىر ئوقۇغۇچىغا دەرس تەكرارلاپ بېرىش ۋەزىپىسىنى تاپشۇرۇۋاپتۇ ۋە ئىسمى، دوختۇرخانىدىكى ئورنى، تېلېفون نومۇرلىرىنى ئېلىپ مېڭىپتۇ. ئۇنىڭ ۋەزىپىسى بۇ ئوقۇغۇچىغا ئىسىم بىلەن پېئىلنىڭ قائىدە -

قانۇنىيەتلىرىنى تەكرارلاپ بېرىش ئىكەن.

دوختۇرخانىغا بارغاندىن كېيىن، دوختۇرلار ئۇنىڭغا بىمارنىڭ كېسىلىنىڭ ئىنتايىن ئېغىرلىقىنى، يۇقۇملىنىپ قېلىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن كىرىشتىن ئاۋۋال جەزمەن دېزىنفېكسىيىلەنگەن كىيىمىلەرنى كىيىپ كىرىش، بالىغا يېقىنلاشماسلىق، گەپ قىلغاندا ماسكا تاقاش... قاتارلىق بىر قاتار ئىشلارنى ئالاھىدە ئەسكەرتىپتۇ.

ئۇ پاكىزلىنىپ، دېزىنفېكسىيە قىلىنغان كىيىملەرنى كىيىپ چوڭقۇر بىرنى تىنىۋالغاندىن كېيىن، پۈتۈن بەدىنى كۆيۈپ ئىنتايىن ئېغىر يارىلانغان بالىنىڭ قېشىغا كىرىپتۇ. ئەمما نېمە دېيىشنى بىلەلمەي، داڭقېتىپ تۇرۇپ قاپتۇ. كىرگەن ئىكەن بىر نەرسە دېيىشى كېرەك ئىدى.

ــ مەن سىزگە دەرس تەكرارلاپ بەرگىلى كەلگەن ئالاھىدە ئوقۇتقۇچى، ئىسىم بىلەن پېئىل توغرۇلۇق قائىدە - قانۇنىيەتلەرنى تەكرارلاپ بەرمەكچىمەن...

ئۇ بۇنىڭ ئەڭ تايىنى يوق بىر سائەتلىك دەرس بولغانلىقىنى ھېس قىپتۇ.

ئۇ ئەتىسى بىر سېىستراغا ئەمدى كەلمەيدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ.

ــ ياق، ئۇنداق دېمەڭ، ــ دەپتۇ سېىسترا ئۇنىڭ گېپىنى ئۇزۇپ، ــ سىز بىلمەيسىز، بىز ئۇنىڭدىن بەكلا غەم يېگەنىدۇق. ئۇ ئۆلۈپ كېتىدىغان ئوخشايمەن دەپ بەكلا چۈشكۈنلىشىپ كەتكەن ئىدى. ئەمما سىز كەلگەندىن كېيىن ئۇنىڭ پوزىتسىيىسى پۈتۈنلەي ئۆزگەردى. داۋالاشقىمۇ ناھايىتى ياخشى ماسلاشتى. ياشاش ئىرادىسى تېخىمۇ كۈچەيدى. ئۇ ھەتتا ماڭا خۇشاللىق، ئۈمىد نۇرى چاقناپ تۇرغان كۆزىگە لىپمۇلىق ياش ئالغان ھالدا: ــ مەن ساقىيىمەن، شۇنداقمۇ؟ ساقايمايدىغان ئادەمگە ئالايىتەن بىر ئوقۇتقۇچى كېلىپ، ئىسىم، پېئىل توغرۇلۇق قائىدە - قانۇنىيەتلەرنى تەكرارلاپ بەرمەس ئىدى، توغرىمۇ؟ ــ دېدى...

ھېكمەت:

ئۆز مەجبۇرىيەت، مەسئۇلىيىتىڭنى زىممىڭگە ئالغان چېغىڭدا، سىز بىلىپ - بىلمەي باشقىلارغا خاتىرجەملىك، ئىشەنچ ئاتا قىلىۋاتقاندەك بولىسىز.

ماكىنىڭ قەسىمى

قار ئەتىگەن ياغقانچە كەچ كىرگۈچە توختىمىدى. ئەتراپ قېلىن قار بىلەن قاپلاندى. بىر توپ بالىلار قاردىن پومزەك ياساپ ئېتىشىپ ئويناۋاتاتتى. تۇيۇقسىزلا بىر ھەيلەننىڭ ئېچىنىشلىق ۋارقىرىغىنى ئاڭلاندى. بىر بوۋاي چېكسىنى تۇتقىنىچە ۋاي - ۋايلاپ ئولتۇرۇۋالغانىدى. قىپقىزىل قان ئاپئاق قارغا بوۋاينىڭ بارماقلىرى ئارىسىدىن سىرغىپ چۈشمەكتە ئىدى.

ئويناۋاتقان بالىلار پاتىراقشىپ تەرەپ - تەرەپكە قېچىشتى. ئەتراپتىكى كىشىلەر دەرھاللا بوۋاينىڭ قېشىغا توپلاشتى. ساقچىمۇ يېتىپ كەلدى. ھەممەيلەن:

ــ بوۋايغا قان پومزىكى ئاتقىنى زادى قايسىڭ؟ ــ دەپ ۋارقىراشتى.

ماڭ كارلىنىڭ چىرايىنىڭ تاتىرىپ، بەدىنىنىڭ تىترەپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆردى ــ دە، پومزەكنى ئۇنىڭ ئاتقانلىقىنى پەملىدى.

ــ كىم ئاتتى؟ ــ كىشىلەر يەنە توۋلىدى.

ــ ھەي، بولە، ئەمدى ئۆزۈڭگە ئال، قورقۇنچاقلىق قىلما، ــ دېدى ماڭ كارلغا مەدەت بېرىپ.

ــ لېكىن، مەن قەستەن قىلمىغان تۇرسام، ــ دېدى كارل غودۇڭشۇپ.

ــ قەستەن قىلمىساڭمۇ، ھامان مەسئۇل بولۇشۇڭ كېرەكتە؟

ــ قورقمەن.

ــ كېلە، مەن بىللە باراي.

ماڭ ئۇنىڭ قولىدىن سۆرىگىنىچە ماڭدى. توپلىشىۋالغانلار قاراپلا بۇ ئىشنى كارلىنىڭ قىلغانلىقىنى بىلدى. ساقچىلار كارلىنىڭ قولىدىن يېتىلەپ بوۋاينىڭ ئالدىغا ئەكەلدى. بوۋاي قان ئېقىپ تۇرغان يۈزىنى قاماللىغانچە يەردە ئولتۇراتتى.

ــ ھەقىقەتەن دەققەت قىلماپتىمەن، ــ دېدى كارل پەس ئاۋازدا.

ــ تىزلىنىپ كەچۈرۈم سورىمامسەن؟ ــ دېدى كىمدۇر بىرى.

ــ بولدى قىلىڭلار، ــ دېدى يەنە بىرى بۇ چاغدا ئارىغا چۈشۈپ، ــ كىچىك بالىكەن. يەنە كېلىپ خاتالىقىنى تونۇدى.

كارل پاڭگىدە يىغلاپ تاشلىدى - دە، بوۋاينىڭ ئالدىدا تىزلاندى. بوۋاي ئۇنىڭ بېشىنى سىيلاپ:

ــ بولدى قىل، بالام. ئەمدى كەت، ــ دېدى مېھرىبانلىق بىلەن.

ئۆيگە كېتەر يولدا دادىسى ماكتىن:

ــ ئەگەر مۇشۇنداق ئىش سېنىڭ ئالدىڭغا كېلىپ قالسا، مەسئۇلىيەتتىن قاچامسەن؟ ــ دەپ سورىدى ئەتەي.

ــ جەزمەن مەسئۇلىيەتنى ئۈستۈمگە ئالىمەن، ــ دېدى ماڭ قەتئىيلىك بىلەن.

ــ قەسەن بېرەلەمسەن؟

ــ قەسەم بېرەلەيمەن، دادا.

ھېكمەت:

مەسئۇلىيەتنى ئۈستىگە ئېلىش مۇستەقىللىق ئادىتىڭ، شۇنداقلا غەلىبە قىلغۇچىلارنىڭ ئىپادىسى.

ھەقىقي ئېگىزلىك

— ئۇچەيلەننىڭ كالىفورنىيەگە بېرىش كىراسى نەچچە پۇل؟ — دېدى ئىككى بالىسىنى يېتىلىۋالغان بىر ئادەم بېلەت ساتقۇچىغا.

— چوڭلار بەش دوللار، بويى بىر مېتىر 20 سانتىمېتىردىن ئېگىز بولسا چوڭلارغا ئوخشاشلا بېلەت ئالىدۇ. بالىلىرىڭىزنىڭ ئېگىزلىكى قانچىلىككىن؟

— كىچىكىنىڭ بويى بىر مېتىر 15 سانتىمېتىر، چوڭىنىڭ بىر مېتىر 22 سانتىمېتىر ئىدى. ئون دوللار تۆلەيدىكەنمەندە؟

بېلەت ساتقۇچى قىز كۈلۈپ:

— قارىڭا، سىزنى. پۇلغا تويۇپ كېكىرىپ كەتمىگەنسىز؟ چوڭىنىڭ بويىنىمۇ بىر مېتىر 20 سانتىمېتىر دەپلا قويىسىڭىز، بەش دوللار تېجەپ قالالايسىز ئەمەسمۇ؟ مېنىڭ كۆزۈمۇ مېتىر بولمىغاندىن كېيىن، — دەپتۇ.

— دېگىنىڭىزغۇ توغرا، — دەپتۇ ئۇ ئادەمگە، — ئەمما بالىلىرىم ئۆزىنىڭ ھەقىقىي بوي ئېگىزلىكىنى بىلىۋېلىشى كېرەكتە.

ھېكمەت:

ياشلارنىڭ ئاتا - ئانىلارنىڭ تەربىيىسىگە بويسۇنۇش، ئاتا - ئانىلارنىڭ پەرزەنتلىرىنى تەربىيىلەش مەجبۇرىيىتى بار.

پادىشاھنىڭ مەسئۇلىيىتى

ئەنگلىيەنىڭ ئالفىرد ئىسىملىك بىلىملىك ھەم ئەقىل - ئادالەتلىك بىر پادىشاھى ئۆتكەنىكەن. ئۇ ئەنگلىيەگە ھۆكۈمرانلىق قىلىۋاتقان مەزگىلدە دۆلەت دانىيەلىكلەرنىڭ باسقۇنچىلىقىغا ئۇچراپتۇ. نەچچە قېتىم جەڭدىن كېيىن ئەنگلىيە ئارمىيەسى تېرىپىرەن بولۇپ، پادىشاھ ئالفىردمۇ قېچىشقا مەجبۇر بولۇپتۇ.

ئۇ قېچىپ يۈرۈپ بىر ياغاچ كەسكۈچىنىڭ ئۆيىگە كەپتۇ ۋە ئۇنىڭ ئايالىدىن يەيدىغان ئاز - تولا نەرسە بېرىشنى ئۆتۈنۈپتۇ. ئايال كىيىملىرى جۇل - جۇل بۇ ئادەمنىڭ ئەپتىگە قاراپ ئۇنى ئۆيگە باشلاپتۇ ھەمدە:

— ئوچاقتىكى بۇ نانغا قاراپ قويۇڭ، ئىسسىسا شۇنى يەيسىز. ئەمما كۆيدۈرۈۋەتمەڭ، مەن چىقىپ كالىنى سېغىپ كىرمىسەم بولمايدۇ، — دەپ قويۇپ چىقىپ كېتىپتۇ.

ئالفىرد ئەدەب بىلەن رەھمىتىنى بىلدۈرۈپ، ئوچاقنىڭ قېشىدا نانغا قاراپ ئولتۇرۇپتۇ. ئەمما ئۇنىڭ ئوي - خىيالى ئوچاقتىكى نان ئەمەس، كېيىنكى يولنى

قانداق بېسىش، ئەسكەرلىرىنى قانداق توپلاش... دېگەندەك ئۆزىنىڭ ئىشى، ئۆزىنىڭ دۇنياسىدا ئىدى. ئۇ ئۆزىنىڭ ياغاچ كەسكۈچىنىڭ ئۆيىدىلىكىنىمۇ، ئاچلىقىنىمۇ، نانغا قاراۋاتقانلىقىنىمۇ تامامەن ئۇنتۇپتۇ.

ــ ھۇ تىرىكتاپ، جانباقتى!

ئايال ۋارقىرىغاندىلا ئۇ ئۆزىگە كەپتۇ.

ــ قارا قىلغان ئىشىڭغا، سەن قول قوۋۇشتۇرۇپ ئولتۇرۇپ بىر نەرسە يېمەكچىمىدىڭ؟ ئەمدى پوقنى يە!

نان كۆيۈپ كۇل بولۇپ كەتكەنىدى. ئالفىرد خىجىلچىلىقتا نېمە دېيىشىنىمۇ بىلەلمەي داڭ قېتىپ تۇرۇپ قاپتۇ. دەل شۇ چاغدا ئوتۇن كەسكۈچى قايتىپ كەپتۇ ۋە پادىشاھنى تونۇپ، ئۇنىڭغا ئىززەت - ئېھتىرام بىلدۈرگەندىن كېيىن ئايالىغا ئاچچىقلاپ كېتىپتۇ:

ــ سەن تېخى بىزنىڭ ئۇلۇغ پادىشاھىمىزنى تىللىدىڭمۇ؟

ئايال داڭقېتىپ تۇرۇپ قاپتۇ. ئۇ پادىشاھنىڭ ئايىغىغا ئۆزىنى ئېتىپ، ئەپۇ سوراپتۇ.

ــ ئەيىبلىشىڭىز توغرا، ــ دەپتۇ پادىشاھ ئايالىنى ئورنىدىن تۇرغۇزۇپ، ــ مەن نانغا قاراپ تۇرۇشقا ۋەدە بەرگەنىدىم. لېكىن مەن ئۇنى كۆيدۈرۈپ قويدۇم، جەزمەن جازالىنىشىم كېرەك. چوڭ بولسۇن، كىچىك بولسۇن، ھەر قانداق ئادەم ئۆزى گەدىنىگە ئالغان ھەر قانداق ئىشقا مەسئۇل بولۇشى كېرەكقۇ!؟ بۇ قېتىم ياخشى قىلمىدىم. ئەمما مۇنداق ئىش قايتا تەكرارلانمايدۇ. مەن چوقۇم بىر ياخشى پادىشاھ بولۇشتىن ئىبارەت مەسئۇلىيىتىمنى تىرىشىپ ئورۇنلايمەن.

ھېكمەت:

بۇيۇك ئىشلار كىچىك ئىشلارغا بولغان مەسئۇلىيەتتىن ۋۇجۇدقا چىقىدۇ. رەھبەرلىك مەسئۇلىيەتتىن تېخىمۇ ئايرىلالمايدۇ.

بىر تال مىخ

پادىشاھ رىچارد III دۇشمەنلەر بىلەن ھايات - ماماتلىق جەڭگە تەييارلىنىپتۇ. بۇ ئەنگلىيىگە كىمنىڭ ھۆكۈمرانلىق قىلىش مەسىلىسىنى بەلگىلەيدىغان ھەل قىلغۇچ جەڭ ئىكەن.

جەڭ باشلىنىش ئەتىگىنى رىچارد ئاتباقارىغا ئۆزى ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان ئاتنى تاقىلىتىپ كېلىشنى بۇيرۇپتۇ. ئاتباقار تۆمۈرچىگە دەرھال ئاتنى تاقىلاپ بېرىشنى ئېيتىپتۇ. ئەمما جەڭ باشلىنىشنىڭ ئالدىدىكى نەچچە كۈندە پۈتۈن جەڭچىلەر ئاتلىرىغا تاقا قويدۇرغاچقا، تۆمۈرچىنىڭ قېشىدا تۆمۈر قالمىغانىكەن. ئۇ بىر ئاز تۆمۈر تېپىپ

كەلمەكچى بوپتۇ.

ــ مەن ساقلاپ تۇرالمايمەن، ــ دەپتۇ ئاتباقار تىتىلداپ، ــ دۇشمەنلەر تاپ باستۇرۇپ كېلىۋاتىدۇ. پادىشاھ ئاتنى ساقلاپ تۇرۇۋاتىدۇ. نېمە بولسا شۇنىڭدا دەرھال تاقىلا، تۆمۈرچى.

تۆمۈرچى ئىزدەپ يۈرۈپ كىچىككىنە تۆمۈر پارچىسىدىن بىرنى مىڭ تەسلىكتە تېپىپتۇ ۋە شۇنى بىر نېمە قىلىپ يۈرۈپ تۆتكە پارچىلاپ يەتكۈزۈپ، ئاتنى تاقىلاشقا باشلاپتۇ. ئەمما بىر تال مىخ كەملەپ قاپتۇ.

ــ ئازراق ساقلاپ تۇرسىلا، تەقسىر، ــ دەپتۇ تۆمۈرچى، ــ مىختىن بىرنى شاققىدە ياساپلا قېقىپ بېرەي.

ــ مەن ساڭا دېدىمغۇ ساقلاپ تۇرالمايمەن،ــ ئاتباقار غەزەپلىنىپ ۋارقىراپ كېتىپتۇ،ــ جەڭ كانايلىرىنىڭ تاتىلداشلىرى ئاڭلىنىپ تۇرۇۋاتىدۇ. ئىشقىلىپ بىر نېمە قىلىپ تۇرغۇزالمامسەن؟

ــ تۇرۇشىنىغۇ تۇرىدۇ، تەقسىر. ئەمما ئۇنچە چىڭ، پۇختا بولماي قالىدۇ، بۇ دېگەن جەڭ ئېتى.

ــ بولدى، بولدى، تۇرسىلا بولدى.

ــ لېكىن، مەن ئىشەنچ قىلالمايمەن، تەقسىر.

ــ تېز بول، قېرى،ــ ئات باقار توۋلىدى تىتىلداپ،ــ ھېلى بىكار ئىككىمىزنىڭ كاللىسى كېتىدۇ...

شۇنداق قىلىپ پادىشاھ رىچارد شۇ ئاتنى مىنىپ، «ھۇررا» توۋلىغىنىچە قوشۇن باشلاپ، دۇشمەنلەرگە قاراپ ئاتلىنىپتۇ. ئەمما دۇشمەنلەرگە ئەمدىلا يېقىنلىشىشقا ئات تۇيۇقسىز مۈدۈرۈپ كېتىپ، ئاتمۇ، پادىشاھمۇ موللاقلىغانچە ئۇچۇپ چۈشۈپتۇ. ئەسكەرلەر پادىشاھنىڭ موللاقلاپ يىقىلغىنىنى كۆرۈپ، پىتىراشقىنىچە تەرەپ-تەرەپكە قاراپ قېچىپتۇ.

رىچارد ئورنىدىن قوپۇپ: ــ ئات، ئات، ــ دەپ ۋارقىراپتۇ. ئەمما بىرمۇ ئەسكىرىنى تاپالماپتۇ. ئاڭغىچە دۇشمەن قوشۇنلىرى ئۇنى قورشاۋغا ئېلىپ بوپتۇ...

ــ بىر ئات بىر دۆلەتنى ئوڭدا سالدى،ــ دەپ چىرقىراپتۇ ئۇ غەزەپتىن بوغۇلۇپ.

كىشىلەر كېيىن مۇنداق گەپ توقۇپتۇ: «بىر مىخنىڭ كەملىكىدىن بىر تاقا ئاجرىدى؛ بىر تال تاقا بىر جەڭ ئېتىنى يېدى؛ بىر دانە جەڭ ئېتى بىر قېتىملىق جەڭنى مەغلۇبىيەتكە سۆرىدى؛ بىر قېتىملىق جەڭ مەغلۇبىيىتى بىر دۆلەتنى يوق قىلدى!»

ھەقىقەتەنمۇ پۈتۈن مەغلۇبىيەت بىر تال مىختىن باشلانغانىدى.

ھېكمەت:

كىچىككىنە پەرۋاسىزلىق غايەت زور بالا - قازاغا ھاملىدار.

ئادالەت قوڭغۇرىقى

ئاشۇر خانى چوڭ قوڭغۇراقتىن بىرنى سېتىۋېلىپ، كەڭ مەيدانغا مۇنار ياساپ ئېسىپ قويۇپتۇ ھەمدە يەرگە تەگكۈدەك ئۇزۇن ئارغامچىدىن بىرنى قوڭغۇراقنىڭ ئۇرغۇچىسىغا ئۇلاپ قويۇپتۇ. ئاندىن بۇنىڭ ئادالەت قوڭغۇرىقى ئىكەنلىكىنى، ئۇۋالچىلىققا ئۇچرىغان ھەر قانداق ئادەمنىڭ، ھەتتا كىچىك بالا بولسىمۇ قوڭغۇراقنى ئۇرسا، تېگىشلىك، ھەققانىي بىر تەرەپ قىلىشقا ئېرىشەلەيدىغانلىقىنى جاكارلاپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ قوڭغۇراق سانسىز قېتىم جارانلاپ، نۇرغۇن ئەنزىلەرنىڭ ئەدلى - ئادالەت بىلەن بىر تەرەپ بولۇشىغا سەۋەب بوپتۇ. ئەمما ۋاقىت ئۆتكەنسېرى قوڭغۇراقنىڭ ئارغامچىسى ئۇزۇلۇپ ئادەمنىڭ بويى يەتمەس بولۇپ قاپتۇ. كىشىلەر ئارغامچا تېپىپ بولغۇچە يېقىنلا يەردىكى بىر باغدىن ئۇزۇم تېلىنىڭ چۇلۇۋرىنى ئەكىلىپ ئۇلاپ قويۇپتۇ.

ئاشۇر خانلىقىدا ياش چاغلىرىدا نۇرغۇن جەڭلەرگە قاتناشقان، ھازىر قېرىپ خەزىنىگە قارىغۇچى چاكارلىق ۋەزىپىسىنى ئۆتەۋاتقان بىر ئەسكەر بار ئىكەن. ئۇ ھەممە مۇلكىنى سېتىپ، ئۆزىگە بىر ئۆمۈر ھەمراھ بولغان ئېتىنىلا ئېلىپ قاپتۇ. ئۆزىنىڭ پۇل - تەڭگىلىرىنى ساناش بىلەنلا كۈن ئۆتكۈزىدىكەن ھەمدە قانداق قىلسا يەنىمۇ كۆپ پۇل تېپىشنىڭ كويىدىلا يۈرۈپ، ئاتقا يەم بېرىشنىمۇ ئۇنتۇپ، ئاتنى ئورۇقلىتىپ، بىر تېرە، بىر ئۈستىخان ھالغا ئەكەپ قويۇپتۇ.

ــ ئۇ قېرى ئاتنى بېقىپ نېمە قىلىسەن؟ ــ دەپتۇ بىر كۈنى ئۇ ئۆز - ئۆزىگە، ــ قويۇۋەت، قېرى قاقۇاش، ئەمدى ئۆز جېنىنى ئۆزى باقسۇن.

ئۇ ئاتنى قويۇۋېتىپتۇ. ئات تاقىر تاغلاردا، سەھرا - مەھەللىلەردە ئوتلاپ، سوكۇلداپ يۈرۈپ ئۆزىنى بېقىپتۇ. ئەمما ھەممە يەردە ئۇر - ئۇرغا قېلىپ كۈن ئالمىقى بەكلا تەسكە چۈشۈپتۇ. ئۇ ئايلىنىپ يۈرۈپ بىر كۈنى شەھەرگە كىرىپ قاپتۇ. دىمىق ئىسسىق بولغاچقا كوچىلاردا ئادەممۇ يوق ئىكەن. ھەممەيلەن ئىشكىلىرىنى دۈملەپ ئۆيگە بېكىنىپ ئولتۇرۇۋالغانكەن. ئات ئايلىنىپ يۈرۈپ «ئادالەت قوڭغۇرىقى» نىڭ تۈۋىگە كېلىپ قاپتۇ ۋە قوڭغۇراقنى ئېسىپ قويۇلغان تالنىڭ چۈلۈۋرىنى ئىشتىياق بىلەن سىلكىپ تارتىپ يېيىشكە باشلاپتۇ. قوڭغۇراقمۇ جارانلاشقا، كىشىلەر ئۆيلىرىدىن چىقىپ توپلىنىشقا باشلاپتۇ ھەمدە ھەر يەرلەردە سوكۇلداپ، جان بېقىش ھەلەكچىلىكىدە لاغايلاپ قالغان ئاتنى تونۇپ، قازى - قۇززاتلارغا ئاتنىڭ ئەسلىي ئىگىسىنىڭ ھازىر پۇل - تەڭگە ساناپ بەخىرامان ئولتۇرغانلىقىنىمۇ دېيىشىپ، گۇۋاھلىق بېرىپتۇ.

قازى - قۇززاتلار ئادەم ئەۋەتىپ قېرى ئەسكەرنى چاقىرىپ كېلىپ، ئۇنى ئىقرار قىلدۇرۇپتۇ ھەمدە دەرھال ئاتقا بىر ئىسسىق ئېغىل ياساپ بېرىش، ياخشى بېقىشنى

بۇيرۇپتۇ. ئات ئاخىرى ئىسسىق ئېغىلغا، ئەزەلدىن يەپ باقمىغان ئېسىل يەم - بوغۇزغا ئېرىشىپتۇ.

ھېكمەت:
كىشىلەر ئارىسىدىكى ئادالەتنىڭ ماھىيىتى دەل ئۆزئارا كۆيۈنۈش مەجبۇرىيىتىنى ئىجرا قىلىشتىن ئىبارەت.

بايدىن قېپقالغان مىراس

بىر بايىنىڭ ئون ئوغلى بار ئىكەن. ئۇ ھەر بىر بالىسىغا 1000 دوللاردىن پۇل مىراس قالدۇرماقچى بولۇپتۇ. ئەمما ئۇيان - بۇيان بولۇپ 9500 دوللارلا پۇلى قاپتۇ ھەمدە توققۇز ئوغلىغا 1000 دوللاردىن بەرسە، 300 دوللارنى دەپنە ئىشلىرىغا سەرپ قىلسا كىچىك ئوغلىغا 200 دوللارلا قالىدىكەن. ئۇ كىچىك ئوغلىغا:

— بالام، شۇنداق قىلىپ 200 دوللارلا بېرەلەيدىغاندەك قىلىمەن. ئەمما قايغۇرما، ئەڭ يېقىن دوستۇمدىن ئوننى ساڭا قالدۇردۇم. ئۇلار پۇلدىنمۇ قىممەتلىك، — دەپتۇ.

دادىسىنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىن توققۇز ئوغۇل ھەممىسى ئۆز تىرىكچىلىكىگە چۈشۈپتۇ. كىچىكى ئاستا - ئاستا قولىدىكى پۇلنى خەجلەپ بوپتۇ. ئۇ قولىدا ئەڭ ئاخىرقى ئون دوللار قالغان ۋاقتىتا، دادىسىنىڭ بۇرادەرلىرىنى ئىزدەپ مېھمان قىپتۇ. ئاندىن ئۆزىنىڭ قېيىن كۈنگە قالغانلىقىنى، ياردەم قىلىشىنى ئۆتۈنۈپتۇ.

— ئۇ ھايات چېغىدا ھەممىمىزگە كۆپ ياخشىلىق قىلغان، بىزمۇ سېنىڭ بوينۇڭنى قىستۇرمايمىز.

ھەممىسى شۇنداق دېيىشىپ بىر ئازدىن پۇل ۋە بىر بوغاز كالا تەييارلاپ ئۇنىڭغا بېرىپتۇ. كالا تۇغقاندىن كېيىن موزىيىنى سېتىپ، يەنە تۇغدۇرۇپ سېتىپ دېگەندەك قىلىپ ئاخىرى كاتتا بايغا ئايلىنىپتۇ.

ھېكمەت:
ياخشى دوست بايلىق خەزىنىسىگە تەڭ.

يىغلىشىپ بېرەي

بىر ئانا كەچلىك تاماق ئېتىپ، قىزىنى شۇنچە ساقلاپ ئولتۇرسىمۇ قىزى مەكتەپتىن قايتىپ كەلمەي ئۇنى ئەنسىرىتىۋېتىپتۇ. قىزى قايتىپ كېلىشى ھامان ئانىسى ئاچچىقلاپ نەگە بارغانلىقىنى سورىغانىكەن، قىزى ساۋاقدىشى جېنىنىڭ ۋېلىسىپىتىدىن يىقىلىپ چۈشكەنلىكىنى ئېيتىپتۇ.

— سەن ۋېلىسىپىت ئوڭشىشىنى بىلەمتىڭ، ساقلاپ تۇرغىلى، — ئانىسى يەنە

ۋارقىراپتۇ.

ــ ۋېلىسىپىتقۇ ئوغۇشىيالمايمەن. ئەمما ئۇنىڭغا يىغلىشىپ بېرەلەيمەن - دە! ۋېلىسىپىت ئوغۇشالمىغاندىن كېيىن، قولۇمدىن كېلىشچە يىغلىشىپ بەردىم. دوست تۇرۇپ شۇنىمۇ قىلمايمۇ ئەمىسە؟!

ھېكمەت:

ھەقىقىي دوستلار بىرگە ئويناشنىلا ئەمەس، دەرد - كۈلپەتنىمۇ تەڭ ھەمشېرىك بولۇشنى بىلىشى كېرەك.

گالىپ خانىمنىڭ گۈللۈكى

گالىپ خانىم ئامېرىكىلىق پۇلدار ئايال ئىكەن. ئۇ كالىفورنىيە شتاتىنىڭ شەھەر سىرتىدا بىر گۈللۈك باغ يېتىشتۇرۇپتۇ. باغنىڭ چوڭ ھەم گۈزەللىكى تېزلا نۇرغۇن ساياھەتچىلەرنى جەلپ قىلىپ، بۇ يەر ئاۋات سەيلىگاھقا ئايلىنىپتۇ. ئۇلار بەخىرامان كىرىپ تاماشا قىلىدىكەن. ياشلار يىغىلىشىل چىمىلىق ئۈستىدە بەزمە قۇرۇپ، ناخشا ئېيتىپ، ئۈسسۈل ئويناشسا، بالىلار گۈللۈكتە كېپىنەك قوغلايدىكەن. ياشانغانلار كۆلچەكتە بېلىق تۇتسا، ھەتتا بەزىلەر گۈللۈككە چېدىر تىكىپ، يۇلتۇزلۇق كېچىلەرنى مۇشۇ يەردە ئارامخۇدا، سالقىن ئۆتكۈزمەكچى بولىدىكەن.

گالىپ خانىم كىشىلەرنىڭ خۇشلۇق، تەنتەنە ئىچىدە كۈلۈپ - يايراپ يۈرگىنىنى كۆرۈپ چىدىيالماي قاپتۇ. نېمىلا بولمىسۇن باغ ئۇنىڭدە؟ شۇنىڭ بىلەن ئۇ خىزمەتكارلارنى بۇيرۇپ، دەرۋازىنىڭ سىرتىغا: «خۇسۇسىي باغ، سىرتتىن ئادەم كىرىش مەنئىي قىلىنىدۇ» دەپ خەت يېزىلغان تاختاي ئېسىپ قويۇپتۇ. ئەمما بۇ قىلچىمۇ كار قىلماپتۇ. كىشىلەر يەنىلا توپ - توپ بولۇپ كۆڭۈل ئېچىش ئۈچۈن كېلىۋېرىپتۇ. ھەتتا بەزىلەر چىتلاقنى بۇزۇپ كىرىشكە باشلاپتۇ.

كېيىن گالىپ خانىم ئەپچىل ئامالدىن بىرنى ئويلاپ تېپىپتۇ. يەنە دەرۋازىنىڭ سىرتىغا يەنە بىر تاختاي ئاستۇرۇپتۇ. ئەمما بۇ قېتىم تاختايغا: «ھۆرمەتلىك جانابلار، باغچىمىزغا كۆڭۈل ئېچىشقا كېلىشىڭلارنى قىزغىن قارشى ئالىمىز. ئەمما بىخەتەرلىكىڭلار ئۈچۈن شۇنى ئالاھىدە ئەسكەرتىمىزكى، باغچىغا بىر خىل زەھەرلىك يىلان پەيدا بولۇپ قالدى. بۇ خىل يىلاننىڭ زەھىرى ئىنتايىن ئۆتكۈر بولۇپ، يېرىم سائەت ئىچىدە جىددىي قۇتقۇزۇلمىسا، ھاياتىنى ساقلاپ قېلىش تەس. ئەمما يەنىمۇ كۆچەپ ئەسكەرتىمىزكى، بۇ يەرگە ئەڭ يېقىن دوختۇرخانىغا 50 مىنۇتتا بارغىلى بولىدۇ. دىققەت قىلغايسىلەر!» دەپ يېزىلغانىكەن.

بۇ چارە دېگەندەكلا قالتىس ئۇنۇم بېرىپتۇ. ئويۇنخۇمار كىشىلەر بۇ تاختاينى كۆرۈپلا ئالدى - كەينىگە قارىماي باغدىن ئايرىلىپتۇ.

بىر نەچچە يىلدىن كېيىن، بەزىلەر گالىپي خانىمنىڭ بېغىغا بېرىپ ھەيرانلىقتا شۇنى بايقاپتۇ: باغ چوڭ، ئەمما ماڭىدىغان ئادەم بولمىغاچقا، چىم، گۈل - گىياھلار ياۋا ئوتتەك ئۆسۈپ جاڭگاللىشىپ كېتىپتۇ ھەم راستىنلا زەھەرلىك يىلانلارنىڭ ئۇۋۇسىغا ئايلىنىپ قاپتۇ. شۇنچىۋالا چوڭ باغدا يالغۇز غېرىبسىنغان گالىپي خانىم باغنىڭ بىر چاغلاردىكى كۈلكە - چاقچاق، شاد - خۇرام، كىشىلەرگە تولغان مەنزىرىسىنى سېغىنىش ئىچىدە ئەسلەيدىكەن.

ھەر بىر ئادەمنىڭ كۆڭلىمۇ خۇددى بىر تال گۈزەل باغقا ئوخشايدۇ. باشقىلارنىڭ خۇشاللىق ئۇرۇقىنى چېچىشىغا قوشۇلۇپ ئۇنىڭدىن ئۆزىمۇ بەھرىلىنىشنى بىلگەن چېغىمىزدىلا، قەلب بېغىمىز مەڭگۈ چۆللىشىپ كەتمەيدۇ.

ھېكمەت:
دوستلۇققا ئېرىشەي دېسەڭ، دوستلۇق ئۇرۇقلىرىنى چاچ.

مۇمكىنمۇ!

بىر بالا تاغدا كىچىك شىر كۆچۈكىدىن بىرنى ئۆچرىتىپتۇ ھەم ئۇنى ئۆيىگە ئەكىلىپ بېقىپتۇ. بالا شىرغا ئەڭ ئېسىل يەملەرنى بېرىپ، يۇيۇپ - تاراپ كۆڭۈل قويۇپ قاراپتۇ. شىرمۇ بالىغا شۇ قەدەر ئىچەكەپ كېتىپتۇكى، بالىنىڭ تىزلىرىدا دومىلاپ، پۇت - قوللىرىنى يالاپ، بىرگە يۈگۈرۈپ ئويناىدىكەن. ئىككىسى بىر - بىرىدىن ئايرىلماس قەدىناسلاردىن بولۇپ كېتىپتۇ.

شىر ئۇلارنىڭ ئۆيىدە ئاستا - ئاستا يوغىناپ يوغان، كۈچكە تولغان بىر شىرغا ئايلىنىپتۇ. ئەمما ئۇلارنىڭ ئۆيىدە تۇرۇۋېرىپتۇ.

بىر كۈنى بالا توساتتىنلا شىرغا مىنىپ سايا‌ھەت قىلىش ئويىغا كېلىپ قاپتۇ ۋە شىرنى مىنىپ يولغا چىقىپتۇ. شىر رايىشلىق بىلەن بالا نەگە دېسە شۇ يەرگە مېڭىپتۇ. يولدا ئۇچرىغانلار ئۇلارنى كۆرۈپ ھەيران قاپتۇ.

— شىر سېنى يېمەمدۇ؟ — دەپتۇ بەزىلەر تەئەججۇپلىنىپ.

— مېنى يېيىشى مۇمكىنمۇ؟ — دەپتۇ ئۇ.

— سەن نېمىشقا ئۇنى يەۋەتمەيسەن؟ — دەپتۇ يولدا ئۇچرىغان ئىتلار شىرغا.

— ھەر قانچە بولسىمۇ ئۇنى يېمەيمەن، — دەپتۇ شىر.

بىر كۈنى ئۇلار بىر پايانسىز قۇملۇققا ھەم بورانغا دۇچ كېلىپ يەيدىغان يەم، ئىچىدىغان سۇلىرىدىن پۈتۈنلەي ئايرىلىپ قاپتۇ. بالا شىرنى بەزلەپ:

— چىدا بۇرادەر، قۇملۇقتىن ئۆتۈۋالساقلا سېنى يەتكۈچە تويغۇزىمەن، — دەپتۇ.

بىر كۈن ئۆتۈپتۇ، شىر ئاچلىقىدا ئۇنى چۆرگىلەپ پىرقىرىغىلى تۇرۇپتۇ. ئىككى كۈن ئۆتۈپتۇ، شىر ئۇنىڭ قول - پۇتلىرىنى يالاشقا باشلاپتۇ. ئۇچ كۈن ئۆتۈپ شىر

ئۇنىڭ ئۈيەر - بۈيېرىنى بوش چىشلەشكە باشلاپتۇ. تۆتىنچى كۈنى شىر ئۇنىڭغا قاراپ چىشىنى ھىڭگايتىپتۇ. بەشىنچى كۈنى كۆزىگە قان تولغان شىر ئۆزىگە يەنە مىنمەكچى بولغان ئىگىسىنى بىر ئىرغىپلا دۈم قىلىپ، كۆزىنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە پارە - پارە قىلىپ تاشلاپتۇ. ئۇ تاكى ئۆلگۈچە شىرنىڭ قانداق بولۇپ ئۆزىگە چىش سالغانلىقىنى بىلەلمەپتۇ.

ھېكمەت:
جاھاندىكى دوستلۇقلارنىڭ بەزىلىرى ئىللىق كۆيۈنۈش ئاساسىغا قۇرۇلىدۇ. قىل سىغمىغۇدەك جانجىگەر دوستلارنىڭ بەزىلىرى تۈيدۈرمايلا جېنىڭنىڭغا زامىن بولىدۇ.

رەقىبلەر

رولىلىن مەكتەپ ۋاسكىتبول كوماندىسىنىڭ ماھىر توپچىسى. پېتىرمۇ بۇ گۈرۈپپىغا يېڭىدىن قېتىلغان، روللىندىن ئېشىپ كېتىشى مۇمكىن بولغان يېڭى ماھىر ئىدى. ئەمما پېتىر ھەدىسلا روللىنىڭ ئۆزىگە يەتمەيدىغانلىقى توغرۇلۇق پىتىنە - پاسات تارقىتىشقا ئامراق ئىدى. روللىنىڭ بۇنىڭ بىلەن پەرۋايى پەلەك ھالدا پېتىرغا ئىلھام بېرەتتى.

بىر قېتىم روللىن پېتىرغا:

— ئۇچ نومۇرلۇق توپ تاشلاشقا قايسىمىز ياخشى؟ — دېدى.

— بىلىپ تۇرۇپ ئەتەي سورىغىنىڭ نېمىسى؟ ئەلۋەتتە سەن! — دېدى پېتىر پەرۋاسىزلا. ئەمەلىيەتتىمۇ روللىنىڭ ئۇچ نومۇرلۇق توپىنىڭ چۈشۈش نىسبىتى 28.6% ، پېتىرنىڭ 26.4% ئىدى. ئەمما روللىن:

— خاتا دېدىڭ. سەن ياخشى ئاتىسەن. توپ ئېتىش ھەرىكىتىڭ ئۆلچەملىك، تەبىئىي، ناھايىتى تېخنىكىلىق، مەشىق قىلىپ بەرسەڭلا تېخىمۇ ئىلگىرىلىيەلەيسەن. ئەمما مېنىڭ ھەرىكىتىم خىلىلا خام، — دېدى ھەمدە يەنە قوشۇپ قويدى، — مەن ئاساسەن توپنى ئوڭ قولۇمدا كونترول قىلىمەن. سول قولۇم ئۇنچە ئەسقاتمايدۇ. ئەمما سېنىڭ ئوڭ - سول قولۇڭ ھەر ئىككىسى ناھايىتى ئەپچىل.

پېتىر بۇنداق ئىنچىكە نۇقتىلارنى ئويلاپ كەتمىگەنىدى. ئۇ روللىنىڭ بۇ ئېسىل پەزىلىتىدىن قاتتىق تەسىرلەندى ھەمدە تېزلا ئۇنىڭ بىلەن ئەڭ يېقىن دوستلاردىن بولۇپ كەتتى. مۇسابىقىدىمۇ ئىككىسى ياخشى ماسلىشىپ، نۇرغۇن مەيدان مۇسابىقىنىڭ غەلىبىسىنى قولغا كەلتۈردى. پېتىرمۇ 17 مەيدان مۇسابىقىدە ئەڭ كۆپ توپ تاشلىغان ماھىر بولۇپ روللىندىن ئېشىپ چۈشتى.

ھېكمەت:
كەڭ قورساقلىق بىلەن ئەڭ كۆپ ئادەمنىڭ ھمايىسى ۋە ھۆرمىتىنى قولغا كەلتۈرۈڭ، ھەتتا رەقىبىڭنىمۇ.

چوڭلاردىنمۇ ئەقللىق بالىلار

بۇ يىل پاسخا بايرىمى بۇرۇن كەلدى. ئەتىياز كىرە - كىرمەيلا ئېتىز - باغلاردىكى، ھويلىلاردىكى دۆڭە - دۆڭە قارلار ئېرىپ، كوچىلاردا ئېرىقچە ھاسىل قىلىپ ئېقىشقا باشلىدى.

چىرايلىق كىيىنىۋالغان ئىككى قىزچاق يېغىندى سۇلار ئېقىۋاتقان كىچىك ئېرىقچە بويىدا ئۇچراشتى. ھەر ئىككىسى ئالدى بىلەن ئۆز كىيىملىرىنى بىر - بىرىگە كۆز - كۆز قىلىشتى، ئاندىن بىللە ئويناشقا چۈشتى. ئۇلار دەسلەپلىردە كۆڭلەكلىرىنى كۆتۈرۈپ سۇ كېچىپ ئويناشقانىدى. بىردەمدىلا بىر - بىرىنىڭ ئايىغىدىن چاچرىغان لاي سۇ ھەر ئىككىلىسىنىڭ كىيىملىرىنى بۇلغىۋەتتى ۋە مەينەت بولغان كىيىملىرىنى كۆرۈپ بىر - بىرى بىلەن ئۇرۇشۇپ كەتتى.

دەل شۇ چاغدا ھەر ئىككىسىنىڭ ئانىلىرى كېلىپ قېلىپ، قىزلىرىنىڭ ئۇستۇاشلىرىنى كۆرۈپ:

ــ كىيىمىڭلارنى نېمە قىلىشتىڭلار؟ ــ دېدى.

ــ ئۇ قەستەن قىلدى، ــ دېدى چوڭراق قىز دەرھاللا.

ــ ھۇ جوھۇتنىڭ قىزى!

ھەر ئىككى ئايال بىر - بىرىنى سەنلىشىپ، ۋارقىراپ تىللىشىشقا كىرىشتى. كىشىلەر ئۆي - ئۆيلىرىدىن چىقىپ ئۇلارنى بېسىقتۇرماقچى بولدىيۇ، ئەمما ئۇلار كىشىلەرنىڭ توپلاشقانلىقىنى كۆرۈپ تېخىمۇ ئەزۇەيلەپ تىللىشىپ كەتتى.

ئۇلار تىللىشىۋاتقان چاغدا، بايىقى ئىككى قىز بىر چەتكە چىقىپ بىر - بىرىنىڭ كىيىمىدىكى لاي - پاتقاقلارنى سۈرتۈپ، يەنە ئېرىقنىڭ قېشىغا بېرىپ، ئېرىقتىكى سۇغا تاش تاشلاپ، ئۆز ئويۇنىنى باشلىۋەتكەنىدى. ئىككىسى ھېچ ئىش بولمىغاندەك كۈلۈشۈپ، قول تۇتۇشۇپ تاش تېرىپ سۇغا تاش ئېتىپ ئويۇن قىلماقتا ئىدى.

بىر موماي بۇ قىزىق ھالنى كۆرۈپ، تېخىچە تىللىشىۋاتقان ئىككى ئايالغا:

ــ نومۇس قىلمىدىڭلارمۇ كىچىك بالىنىڭ ئارىسىغا كىرىپ سەتلەشكىلى؟ قاراڭلار، بايىلا ئۇرۇشقان بالىلارمۇ يەنە خۇشال - خورام ئويناۋاتمامدۇ؟ ئەجەبا، سىلەر ئاشۇ كىچىك بالىلارچىلىك بولالمامسىلەر؟ ئۇلار سىلەرگە قارىغاندا كۆپ ئەقىللىق ئىكەن، ــ دەپتۇ.

ھەر ئىككى ئانا خىجىللىقتا بىر - بىرىدىن ئەپۇ سوراپ ئۆيلىرىگە قايتىشىپتۇ.

ھېكمەت:
تىركىشىشنى، دۇشمەنلىشىشنى تاشلىغاندىلا دوستلاشقىلى، كەك قورساق بولغاندىلا دوستلۇقنى ئۇزۇنغىچە داۋاملاشتۇرغلى بولىدۇ.

سامساق يېيىشكە خۇشتار مۇزىكانت

ئۇ داڭلىق مۇزىكانت، ئەمما سامساق يېيىشكە بەك ئامراق. بىر داڭلىق مۇزىكانتقا نىسبەتەن بۇ ھەقىقەتەن قورقۇنچلۇق چاتاق ئادەت. بىتخوۋىننىڭ داڭلىق مۇزىكىلىرىنى چالىدىغان بىر مۇزىكانت شۇنچە كۆپ سامساق يەپ ئېغىزىنى سېسىق پۇرىتىپ يۈرسە ــ ھە؟!...

ئەمما ئۇ: «مەنمۇ بىر ئادەمغۇ، ئادەم دېگەندە ئۇنداق - مۇنداق كەمچىلىكلەر دېگەن ھامان بولىدۇ. سەنئەتكارنىڭ ھەممىسىدە غەلىتە ھەۋەس، قىزىقىشلار بولىدۇ. مەندىمۇ شۇ» دەپ ئويلاپ ئۆزىنى بەزلەيدۇ ھەمدە سامساق يەپ بولغاندىن كېيىن دارچىن گۈلى يەپ ئېغىزىدىكى بەدبۇي پۇراقنى يوق قىلماقچى بولىدۇ...

بىر كۈنى ئويۇن قويۇپ، ئۇلار بىر كىچىك بازارغا كېلىدۇ. بۇ كۈزنىڭ راھەتبەخش بىر ئاخشىمى بولۇپ، ئۇ تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىن كەيپىياتىغا ئاتاپ بىتخوۋىننىڭ مۇزىكىلىرىنى ژايىغا يەتكۈزۈپ چېلىپ بېرىپ، قىزغىن ئالقىشقا مۇيەسسەر بولىدۇ. ئۇ مۇزىكىنى ئورۇنلاپ بولغاندا، بېشىغا لېنتا چىگىۋالغان بىر قىزچاق ئۇنىڭغا بىر دەستە گۈل سوۋغا قىلىدۇ. ئۇ ھاياجاندا قىزغىن قۇچاقلاپ ئۇنىڭ مەڭزىگە بىرنى سۆيۈپ قويىدۇ.

ــ نېمانچە سېسىق، ــ دەيدۇ گۈل ئېلىپ چىققان قىز ئۇنىڭ ئېغىزىدىن كېلىۋاتقان چىدىغۇسىز سېسىق پۇراقتىن سەسكىنىپ، ــ تېخى بايىلا سامساق يەپتۇ ــ ھە؟! بولدى، قويۇۋەتسە بولاتتى، نېمانچە سېسىق...

قىزنىڭ چىرايلىرى پۇرۇشۇپ، قۇسۇپ سالغىلى تاسلا قاپتۇ ۋە بۇرنىنى تۇتقىنىچە سەھنىدىن يۈگۈرگىنىچە چۈشۈپ كېتىپتۇ. مۇزىكانت بۇنى بايقاپ خۇددى مۇزىكىنى ئورۇنلاپ ئوتتۇرىسىغا بارغاندا نوتىنى ئۇنتۇپ قېلىپ مەسخىرىگە قالغاندەك ئىنتايىن بىئاراملىق ھېس قىپتۇ ھەمدە ئىككىنچىلەپ سامساق يېمەسلىككە قەسەم قىلىپتۇ. گۈل سوۋغا قىلغان قىزمۇ بۇندىن كېيىن ھەر قانداق سەنئەتكارغا مەيلى ھەر قانچە ئېسىل مۇزىكا ئورۇنلىسىمۇ ئىككىنچىلەپ گۈل سوۋغا قىلماسلىقنى نىيەت قىلىپتۇ.

ھېكمەت:
ھەر نەرسە يولىدا بولسۇن، باشقىلارنى بىزار قىلىپ قويۇشتىن ساقلىنىڭ.

مېغىز ئېلىش

بالىنىڭ ئۇستىدىكى بوتۇلكىغا سېلىنغان مېغىزلاردىن ئېلىپ يېگۈسى كەپتۇ ۋە قولىنى تىقىپ بىر سىقىم مېغىزنى قاماللىغىنىچە تارتىپتۇ. ئەمما بوتۇلكىنىڭ ئېغىزى كىچىك بولغاچقا، بالىنىڭ قولى پاتماي كەپلىشىپ قاپتۇ.

ــ نېمە بولدى، بالام؟ــ دەپتۇ ئانىسى كىرىپ بالىسىنىڭ بىر نېمىلەرنى قىلىپ يۈرگەنلىكىنى كۆرۈپ.

ــ مېغىز ئالاي دېگەنتىم، ئەما قولۇم كەپلىشىپ قالدى.

ــ ئاچ كۆزلۈك قىلما بالام،ــ دەپتۇ ئانىسى،ــ بىردىن - ئىككىدىن ئالساڭ ئەلۋەتتە ئالالايسەن، تۈرمۇشتىمۇ شۇنداق، بىر قەدەم - بىر قەدەمدىن مېڭىش ئارقىلىقلا كۆزلىگەن مەقسەتكە يەتكىلى بولىدۇ. ھېچ ئىشنى بىر ئىرغىپلا ۋۇجۇدقا چىقارغىلى بولمايدۇ.

ھېكمەت:
بىراقلا نۇرغۇن نەرسىگە ئېرىشمەن دېسەڭىز، ھەممىدىن قۇرۇق قالىسىز، ئاز - ئازدىن كېلىڭ.

تاشلاشنى ئۆگەن

فرانكلىنىڭ جىيەنى بوتىل ئىنتايىن ئەقىللىق، ھەر جەھەتتىن باشقىلاردىن ئېشىپ چۈشۈشىنى، بولۇپمۇ ئۇنۇڭىرسىتېت مەسلىھەتچىسى بولۇشنى ئارزۇ قىلىپ يۈرىدىغان ئىرادىلىك بالا ئىكەن. كېيىن ئۇ ھەر تەرەپتىن يامان ئەمەس نەتىجىگە ئېرىشىپتۇ. ئەما كۆرۈنەرلىك ئىلگىرىلەش ھاسىل قىلالماپتۇ. بۇنىڭ بىلەن ئۇ فرانكلىندىن قانداق قىلىش كېرەكلىكى ھەققىدە مەسلىھەت سوراپتۇ.

ــ مەن بىلەن تاغقا چىق، شۇ چاغدا قانداق قىلىش كېرەكلىكىنى بىلەلەيسەن.

فرانكلىن ئۇنى تاغقا ئېلىپ مېڭىپتۇ. تاغ يولىدا كىشىنىڭ زوقىنى قوزغايدىغان ئىنتايىن نۇرغۇن چىرايلىق تاشلار ئۇچراپتۇ. بوتىلنىڭ ئۇنى تېرىۋالغۇسى كېلىپ چىدىيالماي قاپتۇ. فرانكلىن ئېلىۋېلىشنى ئېيتىپتۇ. ئەما بىردەمدىن كېيىن ئۇ كۆزىگە چىرايلىق كۆرۈنگىنىنى ئېلىۋېرىپ، بارا - بارا ئېغىرلىقتىن ماڭالماي قاپتۇ.

ــ تاغا، بولالمىدىم، تاغقا ھەرگىز چىقالمىغۇدەكمەن، قەدەممۇ ئالالمايۋاتىمەن.

ــ ئەمىسە، قانداق قىلساڭ بولار،ــ دەپتۇ فرانكلىن كۈلۈپ.

ــ تاشلىۋېتەيمىكىن.

ــ ئەلۋەتتە تاشلايسەندە، تاش يۈدۈپ چوققىغا چىقىش مۇمكىنمۇ؟

بوتىل شۇندىلا چۈشىنىپتۇ. ئۇ شۇنىڭدىن كېيىن بارلىق ئويۇن، بولار - بولماس ئىشلاردىن قول ئۈزۈپ، پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن ئۆگىنىشكە كىرىشىپتۇ ھەمدە ناھايىتى تېزلا ئۆز ئارزۇسىغا يېتىپتۇ. چوڭ ئىشلارنى ۋۇجۇدقا چىقىراي دېگەن ئادەم نېمىنى قىلغۇسى كەلسە شۇنى قىلىپ زېھنىنى چېچىپ يۈرمەي، ئۆز ھەرىكىتىنى نىشانغا ئويغۇنلاشتۇرۇپ، كەمچىلىك، خاتالىقلارنى تۈزەتكەندىلا ئۆز مەقسىتىگە يېتەلەيدۇ.

گېرمانىيە شائىرى گوت مۇنداق دەيدۇ: «ھايات بىلەن ئويناشقانلار ھېچ ئىشنى باشقا ئىلىپ چىقالمايدۇ. ئۆزۈڭگە خوجايىنلارچە ئەمەس، چاكار، قۇللارچە مۇئامىلە قىل».

ھېكمەت:
ۋاز كېچىشنى بىلمەيدىغانلارلا يۈكسەك چوققىلارغا چىقالايدۇ.

ئانا - بالا بېلىقلار

بالا بېلىقجان ئانىسىدىن سوراپتۇ:

— ئانا، دوستلىرىم قارماقتىكى يەم مەززىلىك، ئەما سەل خەتەرلىك دەيدۇ. بۇ ئېسىل يەمدىن بەھۇزۇر ھوزۇرلانغىلى بولماسمۇ؟

— بالام، — دەپتۇ ئانىسى، — قارماقتىكى نەرسە خەتەرلىك، ئەڭ بىخەتەر ئىش قارماققا يېقىن يولماسلىق.

— لېكىن قارماقتىكى يەمنى ئەرزان، كۆچ سەرپ قىلىش ھاجەتسىز دېيىشمىدىغۇ؟

— تۇغرا، ئۇ ھەم ئەرزان، ھەم قىممەت يەم. ئۇ جېنىڭ بەدىلىگە كېلىدۇ. بىلەمسەن، ئەشۇ يەم ئىچىدە قارماق بار.

— يەمنىڭ ئىچىدە قارماق بار - يوقلۇقىنى بىلىش ئۈچۈن قانداق قىلىمىز؟

— مېزىلىك، ئەرزان، كۆچ سەرپ قىلىش ھاجەتسىز نەرسىنىڭ ئىچىدە قارماق بار. ئېسىڭدە چىڭ تۇت.

ھېكمەت:
ئەڭ رەزىل، ئەڭ ۋەھشىي نەرسىلەر بەزىدە ئەڭ گۈزەل تۇنىلارغا ئورۇنۇۋالىدۇ.

دېڭىز ۋە پادىشاھ

ئەنگلىيەنىڭ كانۇ ئىسىملىك بىر پادىشاھى ئۆتكەنكەن. باشقا نۇرغۇن مەنسەپدارلارغا ئوخشاش ئۇنىڭمۇ ئەتراپىدا بىر توپ تەخسىكەش، قەسەمچى، مەدھىيەچى كىشىلەر بار ئىكەن. ئۇ ئوردىغا كىرىش ھامانلا، مەدھىيە، قەسىدىلەر ئۈزۈلمەي ياڭراشقا باشلايدىكەن.

ــ سىلى زامان تۆرەلگەندىن بېرىقى ئەڭ ئۇلۇغ شاھ.

ــ ئالىيلىرى، ئۆزلىرى تەڭداشسىز قۇدرەتلىك.

بىر - بىرىنىڭ كەينىدىن ۋارقىراشقان ئاۋازلار ئوردىنى تىترىتىپ ئۆتەتتى. پادىشاھىمۇ مۇنداق ئەخمىقانە مەدھىيە سۆزلىرىگە بارا - بارا ئۆچ بولۇپ قاپتۇ.

بىر كۈنى ئۇ دېڭىز ساھىلىغا بارلىق ۋەزىر - ۋۇزرا، مەدھىيىچى - قەسىدىچىلىرىنى باشلاپ كېلىپ، ئۇلارغا ئوبدان بىر ساۋاق بېرىپ قويماقچى بولۇپتۇ.

ــ مەن دۇنيادىكى ئەڭ ئۇلۇغ شاھ، شۇنداقمۇ؟ــ ئۇ پادىشاھ ھەممەيلەندىن سوراپتۇ.

ــ بەرھەق، تەقسىر،ــ ھەممەيلەن بىردەك ۋارقىرىدى، ــ ئۆزلىرى تەڭداشسىز، سىلىدىن ئۇلۇغ خان تۆرەلمىگەن، بۇندىن كېيىنمۇ تۆرەلمەيدۇ.

ــ ئىقلىمدىكى پۈتۈن مەۋجۇدات بۇيرۇقۇمغا بويسۇنامدۇ؟

ــ شەكسىز ئىتائەت قىلىدۇ. ئالىيلىرى، جىمىكى نەرسە ئاياغلىرىغا باش قويۇپ، ئىتائەت قىلىدۇ. بۇيرۇقلىرىغا بويسۇنىدۇ.

ــ خوش، ئۇنداق بولسا، دېڭىزنىڭ قىرغىقىغا كۆرستىن بىرنى قويۇڭلار!

پادىشاھ تەييارلانغان كۆرسقا ئولتۇرۇپ، دولقۇنلاۋاتقان دېڭىز دولقۇنلىرىغا قاراپ قويۇپ، ئەتراپىدىكىلەرگە دەپتۇ:

ــ بۇيرۇق قىلسام، دولقۇنلارمۇ توختامدۇ؟

ۋەزىر - ۋۇزرالار قايمۇقۇپ قاپتۇ.

ــ ئەي دېڭىز،ــ دەپتۇ پادىشاھ ۋارقىراپ،ــ دەرھال توختىشىڭلارغا پەرمان چۈشۈرىمەن. ئەمدى دولقۇنلىماڭلار.

ئۇ توختاپ دېڭىز دولقۇنلىرىغا قاراپ تۇرۇپتۇ. ئەمما دولقۇنلار يەنە شارقىرىغىنىچە دولقۇنلاپ كېلىپ كۆرسىنىڭ پاچاقلىرىنى يالاپ ئۆتۈپتۇ.

ــ قاپ يۈرەك دولقۇنلار،ــ ئۇ غەزەپلەنگەندەك قىياپەتتە ۋارقىراپتۇ،ــ ئارقاڭغا قايت، پەرمانىمغا بويسۇنمامسەن!

دولقۇنلار يەنە كېلىپ پادىشاھنىڭ ئېتەكلىرىگىمۇ سۇ چاچرىتىپتۇ ھەمدە ئۆز رىتمى بويىچە قىرغاقتا ئۇرۇلۇپ يەنە قايتىپ سۇرلۇك شارقىراپ ئېقىۋېرىپتۇ. ۋەزىر - ۋۇزرالار پادىشاھنى سارىڭ بولۇپ قالدىمۇ - نېمە دەپ قورقۇپ كېتىپتۇ.

ــ قارىغاندا،ــ دەپتۇ پادىشاھ ئەتراپىدا قورقۇنچ بىلەن قاراپ تۇرغانلارغا،ــ مەن سىلەر دېگەندەك ئۇنچىۋالا قۇدرەتلىك ئەمەس ئوخشايمەن. بىلگەنسىلەر، مەن جاھاندىكى ئەڭ ئۇلۇغ، ئەڭ قۇدرەتلىك كۈچ ئەمەس. جاھاندا مەندىنمۇ ئۇلۇغ، مەندىنمۇ كۈچلۈك، مەندىنمۇ قۇدرەتلىك تەبىئىي كۈچلەر مەۋجۇت. بۇنىڭدىن كېيىن مېنى يالغان - ياۋىداق شېرىن - شېكەر گەپلەر بىلەن ئازراق مەدھىيەلەڭلار. كائىنات، تەبىئەت ھەممىدىن

ئۇلۇغ، بۇيۇك. مەدھىيىلەشكە مانا مۇشۇ راسا ئەرزيدۇ.

پادىشاھنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىغان ۋەزىر - ۋۇزرالار نومۇستىن يەرگە كىرىپ كەتكۈدەك بولۇپ، خجىللىقتىن باشلىرىنى ساڭگىلىتىپ تۇرۇپ قاپتۇ.

ھېكمەت:

ئۆزىڭىزنىڭ مەغرۇر - مۇغەمبەرلىكىڭىزنى تىزگىنلەشنى ئۆگىنىۋېلىڭ.

ھارۋىنىڭ ئاۋازى

بىر كۈنى جېڭ دادىسى بىلەن ئورمانلىقنى ئايلىنىپ كېلىش ئۈچۈن مېڭىپتۇ.

ــ قۇشقاچلارنىڭ ۋىچىرلىشىدىن باشقا يەنە نېمە ئاڭلىدىڭ؟ ــ دەپتۇ دادىسى ئورماننىڭ قاق ئوتتۇرىسىدا توختاپ.

جېڭ ئىنچىكىلىك بىلەن تىڭشاپ بىر ھازا تۇرغاندىن كېيىن:

ــ ھارۋىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىدىم، ــ دەپتۇ.

ــ توغرا، بىر قۇرۇق ھارۋا، ــ دەپتۇ دادىسى تەستىقلاپ.

ــ كۆرمەي تۇرۇپ، ئۇنىڭ قۇرۇق ھارۋىلىقىنى قانداق بىلەلىدىڭىز دادا، ــ دەپتۇ ئوغلى ھەيران بولۇپ.

ــ ئاۋازىنىڭ يەڭگىللىكىدىنلا ئۇنىڭ قۇرۇق ھارۋىلىقىنى بىلىش تەس ئەمەس. قۇرۇق ھارۋا ھەممىدىن بەك تاراقشىيدۇ.

جېڭ چوڭ بولغاندىن كېيىنمۇ قىينىچىلىق، قوپاللىق، مۇشكۈلچىلىككە ئۇچرىغاندىمۇ ئىزچىل دادىسىنىڭ شۇ گېپىنى ئەستىن چىقارمايلا كەلدى: «قۇرۇق ھارۋا ھەممىدىن بەك تاراقشىيدۇ».

ھېكمەت:

نادانلار ھەر يەردە ئۆزىنىڭ كۆرۈمسىز ئەپتىبەشرىنى ئاشكارىلاپ تۇرىدۇ، ئاقىللار ئۆز ئىلمىنى دائىم يوشۇرىدۇ.

سىناق

بىر شىركەت يۇقىرى ماڭاش بىلەن بىر شوپۇر تەكلىپ قىلماقچى بولۇپ، قايتا - قايتا سىناق ئېلىپ بېرىپتۇ ھەمدە ئاخىرىدا ئۇچ شوپۇرلا ئېشىپ قاپتۇ. سىناق ئالغۇچى ئۇلاردىن ئوخشاش مۇنداق بىر سوئالنى سوراپتۇ.

ــ تېك قىيا قېشىدا بىر پارچە ئالتۇن بار. ماشىنىنى ھەيدەپ ئالتۇن قېشىغا بېرىش كېرەك. سىلەرچە قىرغاقتا ئەڭ يېقىن ھەم چوڭقۇر كەتمەيدىغان بولۇشى ئۈچۈن قانچىلىك ئارىلىق قالدۇرسا مۇۋاپىق؟

ــ ئىككى مېتىر، ــ دەپتۇ بىرىنچىسى.
ــ يېرىم مېتىر، ــ دەپتۇ ئىككىنچىسى.
ــ قىيادىن قانچە يىراق بولسا شۇنچە ياخشى، ــ دەپتۇ ئۈچىنچىسى.
نەتىجىدە ئۈچىنچىسى تاللىنىپتۇ.

ھېكمەت:
ئالتۇنغا يېقىن بارماڭ. ئامال بار نېرى تۇرۇڭ.

ئۆزىنى ئاگاھلاندۇرۇش

بىر موماي يول بويىدا بىر ئېگىز تامغا قاراپ تۇرۇپتۇ. ئۇنىڭغا تام خۇددى يىقىلىپ چۈشىدىغاندەكلا تۇيۇلۇپ قاپتۇ ۋە يولدىن ئۆتۈۋاتقانلارنى نېرىراق مېڭىش توغرۇلۇق ئاگاھلاندۇرۇپ تۇرۇپتۇ.
كىشىلەر مومايغا ئىشەنمىگەندەك قاراپ قويۇپ تام بويلاپ مېڭىۋېرىپتۇ. تام يىقىلماپتۇ. كىشىلەرنىڭ قولاق سالمىغانلىقىغا مومانىڭ ناھايىتى ئاچچىقى كەپتۇ.
ئۇچ كۈن ئۆتۈپتۇ. تام تۈۋىدىن نۇرغۇن كىشى ئۆتۈپتۇ. ئەمما ھېچقانداق چاتاق چىقماپتۇ. تۆتىنچى كۈنى، موماي ئۆز تۇيغۇسىدىن سەل غەلىتىلىك ھېس قىلىپ، تام تۈۋىگە بېرىپ كۆزىتىپ باقماقچى بوپتۇ. ئۇ تام تۈۋىگە بېرىشىغلا، تام يىقىلىپ موماي ئاستىدا قېلىپ ھاياتىدىن ئايرىلىپتۇ.
باشقىلارغا ئەقىل ئۆگەتكەندە سەگەكلىشىپ كېتىمىزيۇ، ئۆزىمىزنى ئاگاھلاندۇرۇپ تۇرالمايمىز. شۇڭا دەيمىزكى، نۇرغۇن ھاللاردا، خەتەر بىزنىڭ يانبېلىمىزدە. ھوشيار تۇرايلى. ئۆزىمىزنى ئاگاھلاندۇرۇپ تۇرۇشنى ئۇنتۇمايلى!

ھېكمەت:
باشقىلارنى ئاگاھلاندۇرۇش ئوڭاي، ئۆزىنى ئاگاھلاندۇرۇش بەك تەس.

ئىتنىڭ خۇيى قاۋاشتۇر

بىر كۈنى كەچتە، گۈگۈم پەيتىدە ئىككى ئاغىنە قىزغىن پاراڭ بىلەن خىرامان كېتىۋاتقانكەن، تۇيۇقسىز بىر دەرۋازىدىن بىر ئالا تايغان يۈگۈرۈپ چىقىپ ئۇلارغا قاراپ قاۋاپتۇ، كەينىدىنلا ئۇ ھويلىدىن - بۇ ھويلىدىن بىر مۇنچە تايغانلار چىقىپ قاۋشىپ كوچىنى بېشىغا كىيىپتۇ.
ھېلىقى ئىككى كىشىنىڭ بىرى يەردىن تاش ئېلىپ ئىتلارغا ئاتماقچى بوپتىكەن، يەنە بىرى دەپتۇ:
ــ ئەخمەقلىق قىلما، قاۋاشسا قاۋىشىۋەرسۇن! بەربىر ئىتنىڭ ئاغزىنى

ئېتەلمەيسەن، ئىتنىڭ خوي - پەيلى ماڭا مەلۇم، بۇ ئىتلارغا تەڭ تۇرمەن دېسەڭ، ئىشىنىڭ بۇزۇلغىنى شۇ، ئارقىمىزغا قارىماي يولىمىزغا مېڭىۋېرەيلى.

ئۇلار ئەللىك قەدەمچە ماڭغاندىن كېيىن، دېگەندەك ئىتلارنىڭ قاۋۇشى پەسلەپ، ئاخىر پۈتۈنلەي تىنجىپتۇ.

ھېكمەت:

كۆرسەنكى، سەن مۇۋاپىقىيەت قازانسالا، ياخشى نەتىجىگە ئېرىشسەڭمۇ، بىر ئوچۇم تەبىئىتى پەس كىشىلەر ئۈستۈڭدىن تۇرلۇك - تۆمەن سۆز - چۆچەك تارقىتىدۇ ۋە ھەتتا سېنىڭ تىرىشچانلىقىڭدىن، سەمىمىيىتىڭدىن، قابىلىيىتىڭدىن گۇمانلىنىدۇ. ئەگەر سەن ھېچبىر ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقىرالمىساڭمۇ باشقىلار سېنى ھۇرۇن، تىرىشماس، لايغەزەل، بىكار چىلىقتا ئەيىبلەيدۇ. جەزمەنكى، باشقىلارنىڭ كەينىدىن پىتنە - پاسات، سۆز - چۆچەك تېرىغۇچىلار ئىنتا ئوخشاش قاۋايدۇ، غاجايدۇ، تالايدۇ.

كىشىلەرنىڭ كەينىدىن تاپقان ھەر قانداق سۆز - چۆچىكىگە پىسەنت قىلما. ئەگەردە ئۆزۈڭنىڭ تەبىئىتى ۋە سەمىمىيىتىگە قارىتا گۇمان، شۈبھە بولمىسا ھېچكىمنىڭ سۆزى بىلەن كارىڭ بولمىسۇن ۋە ئۆزۈڭنىڭ كەمچىلىكىنى تۈزەپ داۋاملىق ئالغا بېسىۋەر. نادان كىشىلەرنىڭ پىتنە - پاساتلىرىغا قۇلاق سالما. ئىتلارنىڭ بىرگىنىچىلىك كاشىشلىرى بىلەن كارىڭ بولمىسۇن. سېنىڭ مەنزىلىڭ ھامان ئالدىڭدا.

ئىشلىگەن چىشلەيدۇ

بىر كۈنى، يولۇچى يول بويىدا ئولتۇرۇپ تاماق يەۋاتسا، بىردىنلا ئورمانلىقتىن بىر بۆرە چىقىپ، يۈگۈرگىنىچە يولۇچىنىڭ يېنىغا كەپتۇ ۋە ئۇنىڭدىن سوراپتۇ:

ــ بۇرادەر، نېمە يەۋاتسەن؟

يولۇچى ناندىن بىر پارچە ئېلىپ بۆرىگە بېرىپتۇ. بۆرە نانىنى بىر يالماپ يەۋېتىپتۇ ۋە ئاغزى - بۇرنىنى يالاپ تۇرۇپ:

ــ ئىنسانلارنىڭ نېنى نېمىدېگەن مەززىلىك - ھە! مەن ھەر كۈنى مۇشۇنداق مەززىلىك تائاملارنى يېيىلىگەن بولسام، ناھايىتى ياخشى بولاتتى! ــ دەپتۇ.

ــ ئۇنداق بولسا، بۇغداي تېرىپ خالىغىنىڭچە يەۋەرگىن! ــ دەپتۇ يولۇچى.

ــ راستىمۇ بۇرادەر؟ ماڭا بىر ياخشىلىق قىلىپ، نان تەييارلاشنى ئۆگىتىپ قويغىن، ــ دەپتۇ بۆرە.

يولۇچى بۆرىگە نان تەييارلاشنى ئۆگىتىشكە باشلاپتۇ.

ــ ئالدى بىلەن يەر ئاغدۇرۇش لازىم.

ــ دەرھال نان تەييار بولامدۇ؟

ــ نېمە دەۋاتسەن؟ بۇ ئىش ئونچىۋالا ئاسانغا چۈشمەيدۇ. يەرنى ئاغدۇرۇپ بولۇپ ئۇرۇق سېلىش لازىم.

ــ شۇنداق بىلەن نان تەييار بولامدۇ؟

ــ ياق، خېلى كۆتسەن، كۆزدە ئۇرۇق سالسا، كېلەر يىل ئەتىيازدا ئۇنىدۇ، يازدا...

ــ يازدا نان تەييار بولامدۇ؟

ــ بىر ئاز كۆتسەن، بۇغداي پىشقاندىن كېيىن ئورىسەن، باغلايسەن، ئاندىن كېيىن...

ــ ئاندىن كېيىن نان تەييار بولامدۇ؟ ــ دېگىنىچە ۋارقىراپتۇ بوۋە.

ــ ياق تېخى، ئۇنچىلەرنى خامانغا توشۇيسەن، تېپىسەن، سوروپ ئادالايسەن، توگمەنگە ئاپىرىسەن.

ــ ئەمدىغۇ يېسەم بولار؟

ــ ياق، يېيىشكە بەكمۇ ئالدىراپ كەتمە! ئۇن تارتىسەن، خېمىر قىلىسەن، ئاندىن نان پىشۇرىسەن.

ــ ئۇ چاغدا يېيىشكە بولامدۇ؟

ــ ئەلۋەتتە. شۇ چاغدا تەييار بولىدۇ، خالىغىنىڭچە يەيسەن.

ــ بولدى قوي! نان يېيىشنى خالىمايمەن، تولىمۇ خۇشۇمنى كەتكۈزدى، ــ دەپتۇ بوۋە بىر ئۇھ تارتىپ.

ــ نېمە ئۈچۈن؟ ــ دەپ سوراپتۇ يولۇچى.

ــ بەكمۇ تەقەززا قىلىۋېتىدىكەن. سەن شۇنداق بىر ئەقىل كۆرسەتكىنىكى، قورسىقىم بىراقلا تويسۇن.

ــ ناھايىتى ياخشى، ئۇنداقتا سەن ئاۋۇ ئوتلاققا بارغىن، ئۇ يەردە بىر ئات تايچىقى بىلەن ئوتلاۋاتىدۇ، بېرىپ شۇ تايچاقنى يە، ــ دەپتۇ يولۇچى.

بوۋە خۇشال بوپتۇ. ئۇ ئوتلاققا قاراپ يۈگۈرۈپتۇ ۋە تايچاققا يېقىنلىشىپ، ئۇنىڭغا:

ــ ئەي تايچاق! ئاۋۇ يەردىكى بىر يولۇچى سېنى يېيىشىمنى ئېيتتى، ــ دەپ ۋارقىراپتۇ.

ــ قېنى، يېگىن، ــ دەپتۇ تايچاق ۋە شۇ ھامان ئانىسىنىڭ يېنىغا يوشۇرۇنۇپتۇ. بوۋە غەزەپلەنگەن ھالدا:

ــ بۇ نېمە قىلغىنىڭ؟ مېنىڭ بىلەن مۆكۈشمەك ئويىنىماقچىمۇ سەن؟ ــ دەپتۇ ۋە شۇئان ئاتقا ئېتىلىپتۇ. ئات ئۇنى بىر تەپكەنىكەن، ئۇ يىقىلىپ چۈشۈپتۇ. بوۋە يەنە ئورنىدىن تۇرۇپ ئاتقا ئېتىلىپتۇ. ئات يەنە كېلىشتۇرۇپ بىرنى تەپكەنىكەن، بوۋە ئوڭدىسىغا يىقىلىپتۇ ۋە ئۆلگىلى تاس قاپتۇ. بوۋە مىڭ تەستە يولۇچىنىڭ يېنىغا بېرىپتۇ ۋە ئۇنىڭغا شۇنداق دەپتۇ:

ــ بولدى قوي! تايچاقنى يېيىشتىن خۇشۇم كەتتى.

ــ يەنە نېمە بولدى؟ ــ دەپ سوراپتۇ يولۇچى.

ــ ئۇنىڭ ئانىسىنىڭ پۈتلىرى ناھايىتى چوڭ ھەم كۈچلۈك ئىكەن.

يولۇچى بىر ئاز ئويلانغاندىن كېيىن، بوۋىگە شۇنداق دەپتۇ:

ــ ئۇنداق بولسا، ئاۋۇ تەرەپتىكى چىمەنزارلىققا بارغىن، ئۇ يەردە بىر قوچقار

ئوتلاۋاتىدۇ. ئۇنىڭ پۈتى كىچىك، بېرىپ شۇنى يە.

بۆرە يۈگۈرگىنىچە چىمەنزارلىققا بېرىپتۇ ۋە قوچقارنى كۆرۈپ:

ــ بۇرادەر، ئاۋۇ يەردىكى بىر ئادەم مېنىڭ سېنى يېيىشىمىنى ئېيتتى، ئەمدى بۇنىڭغا نېمە دەيسەن؟ ــ دەپتۇ.

ــ ئەگەر ئۇ شۇنداق دېگەن بولسا، بۇنىڭغا نېمە دەيتتىم؟ پەقەت ساڭا دەيدىغان بىرلا شەرتىم بار. ئۇ بولسىمۇ، مېنى پارچە - پارچە قىلىپ يېمە، سەن دەريانىڭ قىرغىقىدا ئاغزىڭنى يوغان ئېچىپ تۇرغىن، مەن يۈگۈرۈپ بېرىپ ئىچىڭگە كىرىپ كېتەي.

بۆرە دەريانىڭ قىرغىقىدا تۇرۇپ ئاغزىنى يوغان ئېچىپتۇ، قوچقار كەينىگە شوخشۇپ بېرىپ، بۆرىگە توغرىلىنىپتۇ. ئاندىن يۈگۈرگەن پېتى كېلىپ بۆرىنى شۇنداق بىر ئۇسۇپتۇكى، بۆرە يەرگە ئوڭدىسىغا يىقىلىپ چۈشۈپتۇ - دە، بىر ھازاغىچە ھوشىغا كېلەلمەپتۇ.

بۆرە ھوشىغا كېلىپ قارىسا، قوچقار كۆرۈنمەپتۇ. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ئۆز - ئۆزىگە شۇنداق دەپتۇ:

ــ مەن قوچقارنى يېدىممۇ يا يېمىدىممۇ؟ ھەي، يېمىگەن بولسام كېرەك.

ھېكمەت:

بىزنىڭ ئاربىمىزدا تەر ئاققۇزمايلا، جاپا چەكمەيلا راھەت تۇرمۇشقا ئېرىشكۈسى بار خىيالپەرەسلەر ئاز ئەمەس. ئۆگىنىش قىلمايلا ئىمتىھانىدا يۇقىرى نومۇر ئېلىشنىلا خىيال قىلىدىغان بالىلارنى نېمە دەيمىز؟ راست، ئۇلار ھەقىقەتەن خىيالپەرەسلەردۇر.

تۇرمۇش خىيالپەرەسلەرگە كۈلۈپ باقمايدۇ. بەخت جاپاغا چىداپ ئىشلەشنى بىلىدىغان، ئۆگىنىش، ئىشلەشتىن قاچمايدىغانلارغا تەئەللۇق تۇيغۇ. ھۇرۇنلار نەتىجە، ھوسۇلغا ئېرىشىشنى ئۈمىد قىلىدۇ. ئەمما ئۈمىدلا قىلىپ قويىدۇ - دە، ئورنىدىن دەس تۇرۇپ ئىشلەشكە ئېرىنىدۇ، خۇشياقمايدۇ. سەن بەختنىڭ قېشىغا بېرىشقا ئېرىنسەڭ بەخت سېنىڭ ئالدىڭغا كېلىشكە ئېرىنمەيتتىمۇ؟

خىيالا قىلىپ قويماي، ئەمەلىي ئۆگىنەيلى، ئىزدىنەيلى، تىرىشايلى. تىرىشىدىغانلا بولساق، بىز چوقۇمكى، قالتىس نەتىجىلەرنى قولغا كەلتۈرەلەيمىز. ئىشلەشنى بىلمىسەك چىشلەشنىمۇ ئۈمىد قىلمايلى.

كېسەلگە سەل قارىماڭ

تۆمۈر تۇمشۇق بىر تۈپ دەرەخنىڭ غولىغا قونۇۋېلىپ قۇرت چوقۇلىغىلى تۇرغانكەن، دەرەخ ۋارقىراپ كېتىپتۇ:

ــ ماڭا چېقىلما! ماڭا چېقىلما! جېنىمنى ئاغرىتمۇەتتىڭ!

ــ دەرەخ ئەپەندى، تېنىڭىزدە قۇرت بار ئىكەن، مەن ئۇلارنى تۇتۇۋاتىمەن، ــ دەپتۇ تۆمۈر تۇمشۇق كۆيۈنگەن ھالدا.

ــ نېمە؟ قۇرت تۇتۇۋاتىمەن، مۇشۇنداق ياش ھەم ساغلام تېنىمدە قانداقمۇ قۇرت بولسۇن؟ سېنىڭ ماڭا زىيانكەشلىك قىلماقچى بولغانلىقىڭنى ئۇقمايمەنمۇ؟ سەن مېنىڭ ئالدىمدا نەيرەڭۋازلىق قىلىمەن دېمەي، كۆزۈمدىن تېز يوقال! ــ دەپتۇ دەرەخ تېخىمۇ غەزەپلەنگەن ھالدا.

ياخشىلىقنى بىلمىگەن دەرەخكە ئاچچىقى كەلگەن تۆمۈر تۇمشۇق ئۇچۇپ كېتىپتۇ. شۇنىڭدىن ئېتىبارەن بىرمۇ تۆمۈر تۇمشۇق بۇ دەرەخنىڭ قۇرتىنى چوقۇلىماپتۇ.

بىرنەچچە يىلدىن كېيىن، بۇ دەرەختىكى قۇرتلار كۆپىيىپ، «ياش»، «ساغلام» دەرەخنىڭ ئىچى پورلىشىپ كېرەكسىز نەرسىگە ئايلىنىپ قاپتۇ.

بۇ بىزگە شۇنى ئۇقتۇرۇپ بېرىدۇ: كىچىككىنە كېسەل ۋاقتىدا شىپا تاپمىسا، چوڭايغانسېرى تېخىمۇ ئازاب كەلتۈرىدۇ. بىزدە كەمچىلىك بولىدىكەن، باشقىلارنىڭ تەنقىد قىلىشىنى ۋە ياردەم بېرىشىنى قارشى ئېلىشىمىز، كەمچىلىكىنى ۋاقتىدا تۈزىتىۋېلىشىمىز كېرەك. كىچىك كەمچىلىكلەرنى تۈزەتمىسەك، چوڭ خاتالىقلارنى سادىر قىلىپ قويىمىز.

ھېكمەت:

مەيلى چوڭ بولايلى ياكى كىچىك بولايلى، ھەممىمىزدە مەلۇم دەرىجىدە ئەيىب - نۇقسان، كېسەللىك - كەمچىلىكلەر مەۋجۇت. بەزىمىزدە ھەتتا كىشىلەرنى بىزار قىلغۇدەك ئېغىر ئىللەتلەر بار. بۇ ئىللەتلەر نەدىن كەلگەن؟

بىزدىكى ئەيىب - نۇقسانلارنى ھېچكىم بىزگە زورلاپ تېڭىپ قويغان ئەمەس، بەلكى ئۆزىمىز ئاستا - ئاستا شەكىللەندۈرۈپ يېتىلدۈرۈۋالغان. يەنى كىچىك چاغلىرىمىزدىن تارتىپ ئۆزىمىزنىڭ مەلۇم بىر ئاجىزلىق تەرەپلىرىمىزگە سەل قاراش، ئۇنى دەررۇ تۈزەتمەسلىك سەۋەبىدىن بۇ ئەيىب - نۇقسانلار تەدرىجىي تەرەققىي قىلىپ، چوڭىيىپ كەتكەن. بىزنىڭ بۇ تۈپەيلى ئاتا - ئانىمىزدىن ياكى ئۇستازلىرىمىزدىن ئاغرىنىشقا ھەققىمىز يوق. بىز پەقەت ئۆز ئىللىتىمىزنى ۋاقتىدا بايقىمىغان، ھەتتا باشقىلار كۆرسەتسە بەرسىمۇ ئېرەن قىلماي، تۈزەتمىگەن ئۆزىمىزدىن كۆرۈشىمىز كېرەك.

باشقىلار كەمچىلىكلىرىمىزنى كۆرسەتسە بەرسە، خۇشاللىق بىلەن قوبۇل قىلايلى ۋە نۇقسانلىرىمىزنى تۈزىتەيلى. ئىچىمىزدىن سېسىپ، قۇرتلاپ كەتمەيلى.

ئويناشنىڭمۇ ئورنى بار

ھويلىغا ساندۇقچىلار قاتار قويۇلغان بولۇپ، ئەتىيازدىن كۈچ پەسلىگىچە ھەسەل ھەرىلىرى تىنىم تاپماستىن ئۇچۇشۇپ، تاغ گۈللىرىدىن، چىلان چېچەكلىرىدىن،

ئاپتاپپەرەس گۈللىرىدىن شىرنىلەر ئەكىلىشەتتى.

ــ ئەي، چىرايلىق ھەسەل ھەرىلىرى، نېمانچە جىددىي ئىشلەيسىلەر، بىر دەم ئارام ئېلىپ، مەن بىلەن ئوينىساڭلارچۇ، ــ دېدى داۋۇت بىر كۈنى قولىدىكى ھەسەل يۈقى پىيالىنى يالاۋېتىپ.

ــ بىز ئارام ئېلىپ ئوينىساق، ھەسەلنى كىم يىغىدۇ؟ ــ دېدى ھەسەل ھەرىلىرى.

داۋۇت ھەسەل ھەرىلىرىنى ئارام ئېلىپ ئوينىۋالسۇن دەپ ئويلاپ، ساندۇقچىلارنىڭ ئاغزىنى مەھكەم يېپىپ بېكىتىپ قويدى.

ھەسەل ھەرىلىرى ساندۇق ئىچىگە كىرەلمىدى ۋە ھەسەلمۇ يىغالمىدى. داۋۇتنىڭ ئەقىل ياقتۇرىدىغىنى نانغا ھەسەل سۈركەپ يېيىش ئىدى. ئەتىسى ئەتىگەندە ئورنىدىن تۇرۇپلا داۋۇت قولىدىكى بىر پارچە نانغا ھەسەل سۈركىمەكچى بولۇپ، ساندۇقنىڭ يېنىغا كەلدى ۋە:

ــ سۆيۈملۈك ھەسەل ھەرىلىرى، ماڭا ھەسەلدىن بىر ئاز بەرسەڭلارچۇ؟ ــ دېدى.

ــ بۇگۈن ساڭا ھەسەل يوق! ــ دېدى ھەسەل ھەرىلىرى.

ــ نېمە ئۈچۈن؟ ــ دەپ سورىدى ھەيران بولۇپ داۋۇت.

ــ ئىشلىگەن چىشلەيدۇ، ــ دەپ جاۋاب بېرىشتى ھەسەل ھەرىلىرى، بىز سېنىڭ كاساپىتىڭدىن تۇنۇگۈن ھەسەل يىغالمىدۇق، سەنمۇ تۇنۇگۈن تاپشۇرۇق ئىشلىمەي ئويناپسەن.

ــ داۋۇت ئۆزىنىڭ خاتالىقىنى چۈشىنىپ، ھەسەل ھەرىلىرىدىن ئەپۇ سورىدى:

ــ مېنى كەچۈرۈڭلار ھەرىلەر، ــ دېدى ئۇ سەممىي ھالدا، ــ بۇنىڭدىن كېيىن سىلەرنىڭ ئىشىڭلارغا توسالغۇ بولمايمەن، مەنمۇ خۇددى سىلەرگە ئوخشاشلا تېنىم تاپماستىن تىرىشىپ ئىشلەيمەن، قەيسەرلىك بىلەن ئۆگىنىمەن، ئەلاچى بولۇپ ئوقۇيمەن، خەلق ھەم ۋەتەنگە ئۆز ئەجرىمدىن مول تۆھپىلەرنى قالدۇرىمەن!

ھېكمەت:

بىز ئۆگىنىش، تۇرمۇش كەچۈرۈش جەريانىدا چارچايمىز، ھارغىنلىق ھېس قىلىمىز. بۇ، ھەممىمىزگە ئورتاق ھادىسە. ئاشۇنداق ھارغان - چارچىغاندا بىرەر يېرىم دەم ئوينىۋالغانلىك، كۆڭۈل ئاچقانلىك زىيىنى يوق. ئويۇنمۇ ماھىيەتتە ئوبدان دەم ئېلىش، تېخنىمۇ ياخشى ئۆگىنىش، ئىشلەش ئۈچۈندۇر. ھەددىدىن زىيادە بېسىپ ئىشلەش، ھېرىپ - چارچاپ كەتكەندىمۇ ئۆگىنىۋېرىشنىڭ پايدىسى يوق. شۇڭا بەزى دانىشمەنلەر: «ئويناشنى بىلمىگەن بالا ئۆگىنىشنىمۇ بىلمەيدۇ» دەيدۇ.

ئەمما ئويناشتىمۇ ۋاقىت، ئۇسۇلغا دىققەت قىلىش كېرەك. يەنى ئويۇن سىزنىڭ زۆرۈر ئىشلىرىڭىزغا تەسىر يەتكۈزمىسۇن. ئويۇن پۈتۈن كوللېكتىپنىڭ جانجان مەنپەئىتىگە زىيان يەتكۈزمىسۇن. ئىشنى قويۇپ ھەممەيلەن ئويۇنغا قېچىپ كەتمەڭلار. بەلكى نۆۋەت بىلەن ئېلىڭلار. يەنە بىرسى ئويۇن بىلەنلا بولۇپ كېتىپ ئىشلارنى ئۇنتۇپ قالماڭ. بولمىسا ئۇ خەقنىڭ كەينىدىن قۇيۇن چىقىدۇ.

ھۇرۇنلۇق بارلىق بىچارىلىكنىڭ يىلتىزىدۇر

قاراڭغۇ چۈشۈپتۇ، ھەممە يىگىتلەر بىر كەپىگە يىغىلىشىپ ئۇخلاپتۇ. ئۇلاردىن بىرى يەنە بىرىگە:

— ئاغىنە، ئىشكىنى يېپىۋەتكىنە! — دەپتۇ.

— سەن نېمە قىلىۋاتىسەن؟ نېمىشقا ئۆزۈڭنى ياپمايسەن؟ — دەپتۇ يەنە بىرى.

ھەممىسى جەم بولۇپ قاپتۇ. كېيىن يەنە بىر يىگىت:

— ئاغىنە، ئىشكىنى يېپىۋەتكىنە! — دەپتۇ.

— بولدىلا، مۇشۇنداق ئۇخلاۋېرەيلى. كىم تەلەيلىك بولسا، شۇ ئامان قالىدۇ، — دەپتۇ يەنە بىرى.

تۇن كېچىدە بىر شىر كېلىپ ئەڭ چەتتە ياتقان يىگىتنى چىشلەپ ئەكېتىپتۇ. بۇ چاغدا بىر يىگىت يەنە:

— ئاغىنىلەر، ئىشكىنى يېپىۋېتەيلى! شىر بىر دوستىمىزنى سۆرەپ ئەكەتتى! — دەپتۇ.

ئەمما باشقىلار:

— ئۆزۈڭ بېرىپ ياپقىن! — دېيىشىپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن، ئۇلار ئىلگىرىكىدەك ئۇخلاۋېرىپتۇ.

نەتىجىدە شىر بىردىن - بىردىن ھەممە يىگىتلەرنى سۆرەپ ئەكىتىپتۇ.

ھېكمەت:

ئىش خۇشياقماس كىشىلەر ھەر قانچە زۆرۈر، مۇھىم ئىشنى كۆرسىمۇ «ۋاي، قويغىنا ئۇنداق ئىشنى، نېمە پايدىسى ئۇنى قىلغانىنىڭ» دەيدۇ. ئەمما ئەقىللىق، ئىشچان كىشىلەر ھەر قانچە كىچىك ئىشنىمۇ سەل قارىماي قىلىدۇ، ئۆتكۈزۈۋەتمەيدۇ.

ھۇرۇن كىشىلەر ئالدىدىكى نانىنى ئېلىپ يېيىشتىنمۇ ئېرىنىدۇ، مەنپەئىتىگە تاقىشىدىغان ئىشلار بولسىمۇ، «ماڭا مۇناسىۋەتلىكمىتى، باشقىلارغا نېمە بولسا ماڭمۇ شۇ» دەپ قاراپ ئولتۇرىدۇ. تەدبىرلىك كىشىلەر جان تىكىپ ئىشلەيدۇ ۋە مەنپەئىتىگە تاقىشىدىغان ئىش بولۇپ قالسا ئالدى بىلەن يەڭ تۇرۇپ بېجىرىدۇ ھەم باشقىلارغىمۇ ئاسانلىق يارىتىدۇ.

ھۇرۇنلارنىڭ چىرايىدا قان يوق، ئۇمىد يوق، نۇر يوق، ھالى خاراب، بەكلا بىچارە.

تىرىشچانلارنىڭ چىرايىدىن ئۈمىد، جاسارەت، ھاياتقا بولغان ئوتتەك مۇھەببەت ئۇرغۇپ تۇرىدۇ. ھۇرۇنلار خارلىققا، بالا - قازاغا ئەڭ يېقىن كىشىلەردۇر.

ئاينىڭ يۈزىدىمۇ داغ بار

ھەممە ياقنى سۈتتەك يورۇتۇپ، زېمىن گۈزەللىكىنى تاماشا قىلىۋاتقان تۇن پەرىسى — تولۇن ئاي ئاسماندا كېتىۋېتىپ، يەردە پورەكلەپ ئېچىلغان بىر قىزىلگۈلنى كۆرۈپتۇ - ده، ئۇنىڭ چىرايلىقلىقىغا ھەيران قاپتۇ.

تولۇن ئاي قىزىلگۈلگە مەھلىيا بولۇپ، ئۇنىڭ زىلۋا قەددى - قامىتىنى، كۈلۈمسىرەپ تۇرغان نازاكەتلىك جامالىنى بىر ھازاغىچە كۆزدىن كەچۈرگەندىن كېيىن ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدىن بىر ئەيىبنى سېزىپتۇ.

— سەن ھەقىقەتەن ھۆسن - جامالى كېلىشكەن بىر ئۆسۈملۈك ئىكەنسەن، — دەپتۇ تولۇن ئاي قىزىلگۈلگە قايىللىق بىلەن، — بىراق تېنىڭ تىكەنلىك ئىكەن.

— توغرا، — دەپتۇ قىزىلگۈل ئېتىراپ قىلىپ، — مەندە سەن دېگەن نۇقسان بار، ئەمما شۇنى بىلىشىڭ لازىمكى، دۇنيادا كەمچىلىكسىز ھېچقانداق نەرسە يوق. ئۆزۈڭنى مىسالغا ئالساق، سەن شۇنچە ئاپئاق ۋە يېقىملىق بولساڭمۇ، لېكىن يۈزۈڭدە داغ بار ئەمەسمۇ؟

تولۇن ئاي ئۇنىڭ سۆزىگە قايىل بوپتۇ ۋە قىزىلگۈل بىلەن ئوچۇق - يورۇق ھالدا خوشلىشىپ، ئۆز يولىنى داۋام ئەتتۈرۈپتۇ.

ھېكمەت:

شۇنداق، جاھاندا نۇقسان - ئېۋەنسىز ھېچكىم يوق. ھەممىمىز مەلۇم تەرەپتە مەلۇم ئاجىزلىق، كەمچىلىكلەرگە ئىگە. شۇڭا باشقىلارنىڭ كەمچىلىكىگە ئېسىلىۋالمايلى ھەمدە ئۆلارنىڭ كىچىككىنە ئاجىزلىقىنىمۇ كۆككە كۆتۈرۈپ، ئارتۇقچىلىقنى يوق قىلىۋەتمەيلى. ئۆزىمىزنىڭمۇ كەمچىلىكىمىز بارلىقىنى تۆۋەنچىلىك بىلەن تەن ئالايلى.

ئەمما، بىر نۇقتا ئېسىمىزدە بولسۇنكى، «ئاينىڭمۇ يۈزىدە داغ بار» دېگەننى دەستۇر قىلىۋالمايلى. يەنى، ھەممىلا ئىنساندا ئەيىب، نۇقسان بارغۇ، مەندىمۇ مۇنچىلىك كەمچىلىك بولسا نېمە بوپتۇ، مۇنچىلىك كىچىك كەمچىلىك قانچىلىك چوڭ ئىشلارغا تەسىر كۆرسىتىتتى دەپ ھەرگىزمۇ ئەيىب - نۇقسانغا سەل قارىمايلى. ماشىنىمۇ بىر تال ۋىنتنىسى بولمىسا ھەرىكەتلىنەلمەي قالىدۇ. شۇنىڭغا ئوخشاشلا سەل قاراش سەۋەبىدىن كىچىككىنە ئاجىزلىق، سەۋەنلىكىمىز چوڭ ئىشلىرىمىزغا تەسىر يەتكۈزمىسۇن.

ئامالنىڭ بارچە كەمچىلىكلەردىن ساقلىنايلى.

قاغا بىلەن دوست بولساڭ، يېيىشىڭ پوق

قىش كۈنلىرىنىڭ بىر ئەتىگىنى، يولۇچىلار كېچىدە ياققان گۈلخاندىن ئۆچمەي ئېشىپ قالغان بىر قوقاس دەرەخ ئاستىدا ۋالىلداپتۇ. بىراق ئۇ تۇتاشقۇدەك بىر نەرسە

تاپالماي ئۆچەي دەپ قاپتۇ. ئۇ ئۆزىنى ھالاكەتتىن قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن دەرەخ-زارلىققا مۇنداق دەپتۇ:

ــ قەدىرلىكسىم، ئۇستۇڭدە بىر تالمۇ يوپۇرماق يوق، قەھرىتان قىشتا ياپيالڭاچ قاپسەن. ئەدەپسىزلىك بولسىمۇ سوراپ باقماي: تەقدىر ئىلاھى ساڭا نېمانداق شەپقەتسىزلىك قىلغاندۇ؟

ــ مەن قارغا چوڭقۇر پېتىپ تۇرۇپتىمەن، ــ دەپتۇ دەرەخ-زارلىق، ــ شۇڭا چېچەكلىشىمۇ، يوپۇرماق چىقىرىشىمۇ مۇمكىن ئەمەس.

ــ كېرەك يوق، ــ دەپتۇ قوقاس، ــ غەم قىلما، مانا مەن بىلەن دوست بول! مېنىڭ چوڭ ياردەم كۆرسىتەلەيدىغانلىقىمنى بەلكىم ئويلاپ باقمىغان بولۇشۇڭ مۇمكىن. مەن قۇياشنىڭ قېرىندىشى، قىش كۈنلىرى مېنىڭ كارامىتىم تېخى ئۇنىڭدىن زور. سەن بېرىپ پارنىكلارغا قاراپ باققىنا، قىشتا، جۇدۇن - چاپقۇنلۇق كۈنلەردە ئۆسۈملۈكلەر ئۇ يەردە ئىسسىق، راھەت ئولتۇرۇپ، ھەرخىل چېچەكلەپ ماڭا تەزىم قىلىپ كېتىدۇ، ئۆز - ئۆزىنى ماختاش يېخشى ئىش ئەمەس، قۇرۇق لاپ ئۇرغانىنى ئۆزۈمۇ يامان كۆرىمەن. لېكىن قۇياشنىڭ ئۆزىدىكى قۇدرەتكە كەلسەك، چاغلىق، ئۇنچىلىك ئۇلۇغ دەپ كەتكىلى بولمايدۇ. ئۇنىڭ كۆرەڭ نۇرلىرى مەيلى قانچىلىك چاقناپ تۇرسىمۇ، لېكىن بۇ يەرگە چاغلىقلا نۇر چۈشۈرۈپ تۇرۇپتۇ. ئەمدى ماڭا قارىغىنا، يېقىن كەلسەڭلا قارلىرىڭ دەرھال ئېرىپ كېتىدۇ. ئەگەر سەن مۇشۇ قىشتىمۇ باھار، يازدىكىدەك ياپيېشىل تۇراي دېسەڭ، كۆلەڭگەڭ ئاستىدىن ماڭا بىر ئاز ئورۇن بەرگىن.

شۇنداق قىلىپ، ئۇلار تېزلا كېلىشىپتۇ. قوقاس تۇتىشىدىغان نەرسىگە ئېرىشىپ ئوتقا ئايلىنىپتۇ ۋە لاۋۇلداپ كۆيۈپ، يۇقىرىغا ئۆرلەپ شاخ - شۇمبىلارنى يالماشقا باشلاپتۇ، ئىس - تۈتەكلەر ئاسمانىنى قارا بۇلۇتتەك قاپلاپتۇ. رەھىمسىز ئوت پۈتۈن دەرەخزارلىقنى ئالا قويماي كۆيدۈرۈپ تۈگىتىپتۇ. بۇرۇن ئۆتكەن - كەچكەنلەر سايىدايدىغان بۇ چىرايلىق بوڭ - باراقسانلىقتىن پەقەت كۆيۈپ چۈچۈلا بولۇپ كەتكەن ياغاچلارلا قاپتۇ.

ــ ئوت بىلەن دوست بولغان دەرەخنىڭ ئاقىۋىتى مۇشۇنداق بولماي قانداق بولاتتى.

ھېكمەت:

دوست، ھەمراھ تاللاش ئىنتايىن نازۇك، مۇھىم ئىش. بىر قاراشتىلا بىز كىملەرنىڭ بىزگە دوست، كىملەرنىڭ بىزگە دۈشمەن يا كى دوست ئەمەس، ئادەتتىكى كىشىلەر ئىكەنلىكىنى بىلىپ بولالمايمىز. شۇڭا، ئەتراپىمىزدىكى كىشىلەرگە ئېھتىيات بىلەن مۇئامىلە قىلغىنىمىز تۈزۈك.

ئەتراپىمىزدا تۇرغانلارنىڭ بەزىلىرى بىزنىڭ ساۋاقداشلىرىمىز، پارتىدىشىمىز، سىنىپدىشىمىز، يۇرتلۇقىمىز بولۇشى مۇمكىن. ئەمما بۇلارنىڭ ھەممىسىگىلا بىزنىڭ يېقىن دوست - بۇرادەرلىرىمىزدىن بولۇشى ناتايىن. ھەقىقىي دوست سەندىن نەپ كۆزلىمەيدۇ، مەنپەئەتكە ئېرىشىشنى ئويلىمايدۇ.

بەلكى ئېغىر كۈنلەردىمۇ، خۇشال كۈنلەردىمۇ دوستلۇقنى ئەۋزەل بىلىدۇ ھەمدە ھامان دوستىغا ۋاپادار كېلىدۇ. دوستىغا يامانلىق قىلمايدۇ.
ياخشى، سەممىي كىشىلەر بىلەن دوستلاش. يامان قىلىق - ئادەتلەرگە ئۆگىنىپ قالغان كىشىلەر بىلەن دوستلاشما. بولمىسا بۇرنۇڭغا يېگىنىڭ يېگەن.

تۆھپە ھەممىگە مەنسۇپتۇر

نازۇنېمەتلىك ياز ئايلىرىنىڭ بىر كۈنى، ھويلىدىكى بىر تۇپ ئۆرۈك دەرىخى ئۈستىدىكى ئالتۇندەك ساپسېرىق ئۆرۈكلەر ھەسەلدەك پىشىپ يېتىلگىنىدىن مەمنۇن بولۇپ، يېشىل ياپراقلارغا:

ــ بىزنىڭ مېۋە بولۇپ يېتىلىشىمىز سىلەرنىڭ بوران، يامغۇرلاردا بىزگە دالدا بولۇپ، بىزنى ئاسرىغانلىقىڭلارنىڭ نەتىجىسى، بىز سىلەرگە رەھمەت ئېيتىمىز، ــ دەپتۇ.

ياپراقلار بۇ گەپنى ئاڭلاپ شۇڭىلىشىپ كېتىپتۇ - دە، مېۋىلەرگە:

ــ رەھمەت ئېيتىش توغرا كەلسە شاخقا ئېيتساڭلار بولىدۇ، شاخ سىلەرگە ئۆز ئۈستىدىن ئورۇن بەرمىگەن بولسا، قانداقلارچە بۇ ھالەتكە يېتەتتىڭلار؟ ــ دەپتۇ.

بۇ گەپنى ئاڭلىغان شاخلار:

ــ بۇنداق دېسەڭلار توغرا بولمايدۇ، غولنىڭ خىزمىتى ھەممىدىن ئارتۇق. ئۇ بىزنى باتۇر، كۆچلۈك تېنى بىلەن كۆتۈرۈپ تۇرمىغان بولسا، ھېچقايسىمىز مەۋجۇت بولالمايتتۇق، شۇڭا رەھمەتنى غولغا ئېيتىشىمىز كېرەك، ــ دەپتۇ.

غول بۇ گەپنى ئاڭلاپ كۈلۈپ كېتىپتۇ ۋە گەۋدىسىنى تىك تۇتقان پېتى تەمكىنلىك بىلەن سۆزلەپتۇ:

ــ ھېچقايسىڭلار كىمگە رەھمەت ئېيتىش كېرەكلىكىنى بىلمەيدىكەنسىلەر. يىلتىز بىزگە ئوزۇقلۇق يەتكۈزۈپ بېرىپ، تەبىئەت دۇنياسىدا قەددى - قامىتىمىزنى تىك تۇتۇپ تۇرۇشىمىزغا ئىمكانىيەت يارىتتى، رەھمەت ئېيتىش توغرا كەلسە، يىلتىزغا رەھمەت ئېيتساق بولىدۇ، ــ دەپتۇ.

غولنىڭ سۆزى تۈگىگەندىن كېيىن يەر ئاستىدىن پەس بىر ئاۋاز ئاڭلىنىپ، يىلتىز سۆزلەشكە باشلاپتۇ. ھەممەيلەن دىققەت قىلىپ ئۇنىڭ سۆزىگە قۇلاق سالىپتۇ:

ــ مېنىڭ سىلەرگە سۇ، ئوزۇق يەتكۈزۈپ بەرگىنىم راست، لېكىن مەن بۇنى قەيەردىن ئالدىم؟ زېمىندىن ئالدىم، شۇڭا رەھمەتنى زېمىنغا ئېيتىشىمىز كېرەك.

زېمىن بۇ گەپكە قارىتا مۇنداق دەپتۇ:

ــ دېھقانلار سىلەرنى تىكىپ پەرۋىش قىلدى. ئەگەر ئۇلار تەر ئاققۇزمىغان بولسا، سىلەر قانداقمۇ بۇ قەدەر يوغان، مېۋىلىرى بۇلۇق، سالاپەتلىك دەرەخ بولالايتتىڭلار؟ سىلەر رەھمەتنى دېھقانلارغا ئېيتىشىڭلار كېرەك.

بۇنىڭ بىلەن ئارىدا بىر پەس جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈرۈپتۇ، كېيىن ئۇلار بىر ئېغىزدىن:

ــ توغرا، دېھقانلارغا رەھمەت ئېيتىشىمىز كېرەك ئىكەن، ــ دەپتۇ.

بۇ چاغدا ئۆي ئىگىسىنىڭ كەتمىنى ھويلىدا ئۆرۈك دەرىخىگە يۆلىنىپ، خېلىدىن بۇيان داۋام قىلغان سۆھبەتنى ئاڭلاپ تۇرغانىكەن. ئۇ ئوتتۇرىدىكى گەپ - سۆزنىڭ تۈگىشىگە ئۇلاپلا:

ــ مەنمۇ قارىشىمنى ئوتتۇرىغا قويۇپ باقاي، ــ دەپ گەپ باشلاپتۇ. يوپۇرماق، شاخ، غول، يىلتىز، زېمىن كەتمەنگە قارىشىپتۇ.

ــ پىشىپ يېتىلگەن مېۋىلەر يالغۇز بىرىڭلارنىڭ تىرىشچانلىقىنىڭ مەھسۇلى ئەمەس، ــ دەپ سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ كەتمەن، ــ ئۇ ھەر قايسىڭلارنىڭ ئالاھىدىلىكىڭلارغا ئاساسەن ئۆز رولىڭلارنى جارى قىلدۇرۇپ، ئۆزئارا ماسلىشىش ئارقىلىق تىرىشچانلىق كۆرسەتكەنلىكىڭلارنىڭ ۋە دېھقان ئەجرىنىڭ نەتىجىسى، شۇنىڭ ئۈچۈن نەتىجە ۋە رەھمەت ھەممىڭلارغا مەنسۇپ.

زېمىن، يىلتىز، غول، شاخ، يوپۇرماقلار بۇ گەپتىن ئۆزلىرىنىڭ بىر - بىرىگە مۇناسىۋەتلىك ئىكەنلىكىنى تونۇپ، ئىتتىپاقلىشىپ، تېخىمۇ گۈللەپ - ياشناپ، مول مېۋە بېرىش نىيىتىگە كەپتۇ.

ھېكمەت:

بىزنىڭ ھەر قانداق بىر ئىشنى مۇۋەپپەقىيەتلىك ھالدا تاماملىشىمىز يالغۇز ئۆزىمىزنىڭ كۈچىگىلا باغلىق بولماستىن، ئەتراپىمىزدىكى نۇرغۇن ئىشلارغا باغلىق بولىدۇ. مەسىلەن: ئىمتىھاندا ياخشى نەتىجىگە ئېرىشكەن، ئۆگىنىش نەتىجىسى ئىنتايىن ياخشى بىر ئوقۇغۇچىنىڭ ئۇتۇقى ھەرگىزمۇ يالغۇز ئۆزىگىلا نەتىجىسى ئەمەستۇر. ئاتا - ئانىسى ياخشى شارائىت ھازىرلاپ بەرمىسە، ئۆگىنىش شارائىتىنى تەل قىلىپ يارەدەم بەرمىسە، ئوقۇتقۇچىسى كۆڭۈل قويۇپ يېتەكلىمىسە، ئوقۇيدىغان مەكتەپ، سىنىپ، دەرسلىك، دەپتەر - قەلىمى بولمىسا، ساۋاقداشلىرى ئۇنى قوللاپ بەرمىسە، ئۆزىنىڭ ياخشى نەتىجىگە ئېرىشەلىشى مۇمكىنمۇ؟

بىز مۇۋەپپەقىيەتسىزلىكىمىز بىر دائىرە ئىچىگە قويۇپ تۇرۇپ چۈشىنىشىمىز ۋە بىزگە يارىدىمى تەگكەن ھەر بىر ئىلىنگە لايىقدا مىننەتدارلىق بىلدۈرۈشىمىز كېرەك. مۇۋەپپەقىيەت قازانغىنى بىر ئىلىن ئەمەس، بەلكى كوللېكتىپتۇر. شۇڭا، تۆھپە ھەممىلىنگە مەنسۇپتۇر.

ئۆزۈڭنى ئەر چاغلىساڭ، ئۆزگىنى شىر چاغلا

سۆپىنىڭ ئۈستىدە غادىيىپ تۇرغان ئۆتۈكباي پەگاھىتىكى كالاچبايغا:

ــ ئەي! كاۋچۇك خۇرۇم، پۇرۇم چورۇق، ياڭيۇ بۇرۇن، ئوتتۇرىسى يورۇق، پەگاھىنىڭ دۇمباقچىسى، چوقاينىڭ گۈپپاڭچىسى. رەڭگىنىڭ سەتلىكىنى قارا، بولۇمسىز سۆرەلمە رەسۋا، پايتىمچىلىك ئىناۋىتىڭ يوق ئېزىلەڭگۇ - لەقۋا. سەنچۇ، مېنى بىلىپ قوي، كۆزۈڭنى يوغانراق ئېچىپ تونۇپ قوي! مەن چېتىكخان، شىبلىتجان

ھەدە - ئىنسانلارنىڭدىن، ھېسابلىق پايپاقلىق مىخباي، سىيرىتمىلىق پاكار خېنىم گېپىرئاي، ھەتتاكى، چۈسۈنكا بوۋىلارنىڭدىن، مەسىباي مومىلارنىڭدىنمۇ يۇقىرىمەن ئابرۇيدا. ئولتۇرىمەن زىلچە - گىلەم، كۆرپىلەردە بىر چىرايلىق ئەتىۋار. ھەر كۈنلۈكى خىزمىتىمدە، قول قوشتۇرۇپ تۇرار چوتكىباي، سېنىچۇ؟ سېنى ھېچكىم كۆزگە ئىلماس، پەس گاداي...، — دەپ سۆزلەپتۇ.

بىگۈناھ ھاقارەتلەنگەن كالاچباي ھەيران بولۇپ:

— ھوي، ھۆرمەتلىك ئۆتۈكباي، نېمە قىلدىم سىزگە، مېنى مۇنچە يارامساي؟ ئېيتىڭا، سىز بىلەن تۆر تالاشتىممۇ ياكى سىزگە كۆز ئالايىتتىممۇ ۋە ياكى بىرەر سۆز دارىتىممۇ؟ تېخى مېنى ئىلمايسىز كۆزىڭىزگە، قاراپ بېقىڭ، مېنىڭسىز ئۆتكەن كۈنىڭىزگە! قايسى كۈنى مېنى ئۇنتۇپ چايغا كېتىپ، كەپسىز كەچتە قونچىڭىزغىچە لايغا پېتىپ، ئىچى - تېشىڭىز چىلىق - چىلىق، قورسىقىڭىز كۆپۈپ، ياتتىڭىزغۇ مەشىنىڭ تۈۋىدە يېشىڭىزنى تۆكۈپ. ئەتىسى سىزنىڭ شور ئۆرلەپ كەتكەن رەڭگىڭىزگە قاراپ، خەقلەر دېيىشتى: «ئۆتۈكبايىنى بىرى كېچىچە ئاقارتتىمۇ ياكى ئۇ مۇشۇنداق كۈنلىرى يۇزىگە ئۇپا - ئەڭلىك ياقاتتىمۇ؟...» شۇ قېتىمدا، چوتكىبايىنىڭ ياردىمىدە ئاران كەلدىڭىز ئەسلىڭىزگە، قاراپ سۆزلەڭ، ئەسلى - ۋەسلىڭىزگە... سىز ئېيتقاندەك، مەن بۇ ئۆينىڭ چاكىرى، ھەممىلارنىڭ پاكىرى. ماڭا چاچرىغاي بارچە چاڭ - پاتقاق. ئۆتۈك غوجام، مەن بولغاچقا سىز شۇنچە پارقىراق! — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

ھېكمەت:

ئۆزىنى بىلىش ئىنتايىن ياخشى خىسلەت. ئۆزىنى بىلىش ئۆزىنىڭ ئارتۇقچىلىقى، ئىقتىدارىنى بايقاش ھەمدە ئۆزىگە ئىشىنىش ئاساسىدا دادىللىق بىلەن ئىش كۆرۈشنىلا ئەمەس، ئۆزىنىڭ كەمچىلىكى، ئاجىزلىقلىرىنىمۇ تۈتۈپ، ئىقرار قىلىشنى ھەم باشقىلارنىڭ ئالاھىدىلىكىنىمۇ نەزەرگە ئېلىشنى كۆرسىتىدۇ. ئۆزىنىڭ ئارتۇق - كەم تەرەپلىرىنى ئېنىق بىلىدىغانلار تەكەببۇر كەلمەيدۇ. سەممىي، كەمتەرلىك بىلەن ئۆزىدىكى كەمچىلىكلەرنى تولۇقلايدۇ. ئۆزىنى بىلىشنى بىلمەيدىغانلار ھەدىسلا باشقىلارنىڭ كەمچىلىكىنىلا كۆرۈپ، ئۆزىنى تەڭداشسىز چاغلايدۇ - دە، تەكەببۇرلۇق تۈپەيلى مەسخىرىگە قالىدۇ.

ھەممەيلەننىڭ ئۆزىگە خاس ئارتۇقچىلىقى بار. ئۆزىڭىزنىڭ مەلۇم تەرەپتىكى ئالاھىدىلىكىنى كۆز - كۆز قىلىپلا باشقىلارنى چەتكە قاقماڭ، مەسخىرە قىلماڭ. ئۇنىڭ سىزدىنمۇ ئېشىپ چۈشىدىغان تەرىپى بولۇشمۇ مۇمكىن. سىزنىڭ تولىدۇرۇپ بولمايدىغان ئاجىزلىقىڭىز بولۇشمۇ مۇمكىن. سەممىيلىك بىلەن باشقىلارنىڭ ئارتۇقچىلىقىنى ئېتىراپ قىلىڭ ھەمدە بىرلىشىپ، كەمچىلكلەرنى تولۇقلاپ تېخمۇ ئىلگىرىلەڭ.

ئىشلەتمىسە ئىنساننىمۇ دات باسار

ئۆز ۋاقتىدا بىسى تەڭداشسىز ئۆتكۈر بىر قىلىچ تۆمۈر - تەسەك دۆۋىسىدە ياتقانىكەن، بىرى ئۇنى تېپىۋېلىپ، بازارغا ئاپىقىپ بىر سەھرالىققا سېتىپتۇ.

بۇ سەھرالىق ئاغىنىمىز ئېلىپساتار بولمىغاچقا سېتىۋالغان قىلىچىنى لازىملىق ئىشلىرىغا سالماقچى بوپتۇ، ئاۋۋال يېزىلىقلارنىڭ ئۇسۇلى بويىچە ئۇنىڭغا ساپ بېكىتىپتۇ، ئاندىن ئۇنىڭ بىلەن دەرەخ قوۋزىقىنى سويۇۋېلىپ سەھرالىقلار پەدىسىدە گوجەي ياساپتۇ، ئۇ قىلىچتا ئوتۇن كەسلەپتۇ، شاخ پۇتاپتۇ، چەنزە ياكى قوزۇق ياساپتۇ. تەبىئىيكى، بىر يىلغا بارمايلا قىلىچ گاللىشىپ ھەرە چىشىدەك بولۇپ كېتىپتۇ، يۇزىمۇ داتلىشىپتۇ، ئەمدى ئۇنى بالىلار ئات قىلىپ ئويناپدىغان بوپتۇ.

بىر تۇپ پەلەكنىڭ ئاستىدا ياتقان كىرپە (بۇ چاغدا قىلىچمۇ پەلەكنىڭ تۇۋىگە تاشلىۋېتىلگەنىكەن) بىر كۈنى كەچتە قىلىچقا مۇنداق دەپتۇ:

— ئەگەر قىلىچ شۇھرەتكە سازاۋەر ئىدى دېيىلىدىغان بولسا، بۈگۈن سېنىڭ سەھرالىقنىڭ ئىرادىسى بويىچە قوزۇق ئۇچلاپ، ئوتۇن كەسلەپ، ئاخىرى بىر نەچچە بالىنىڭ ئويۇنچۇقىغا ئايلىنىپ قالغىنىڭ بەكمۇ نومۇسلۇق ئىش بوپتۇ.

— ئەگەر مەن، — دەپتۇ قىلىچ جاۋاب بېرىپ، — يارامليق ئەسكەرنىڭ قولىدا بولغان بولسام دۈشمەننى ئالدىمدا تېز پۈكتۈرەتتىم، لېكىن بۇ يەردە مەندە «باتۇرغا ماھارەت كۆرسىتىدىغان مەيدان يوق» دېگەندەك ئەھۋالدا تۇرۇپتىمەن. ئۇلار مېنى ھەر قانچە پەسكەش ئىشلارغا سالسىمۇ ماڭا ئامال يوق. مېنى قانداق ئىشقا سېلىش كېرەكلىكىنى بىلمىگەندىكىن ھەممە گۇناھ شۇلاردا (بۇ مەسەل كىرىلوۋنىڭ)

ھېكمەت:

دەرھەقىقەت، ھەر قانچە ئېسىل شەيئىمۇ - قىلىچمۇ جايىدا ئىشلىتىلمىسە قىممىتىنى يوقىتىدۇ. يالقۇن روزىنىڭ سۆزى بويىچە ئېيتقاندا: «ئۇرۇش بولمىسا سۇلتان ساتۇق بۇغراخانىڭكىدەك ئارغامچا بولسىمۇ سۆرەمگە سالىدىغان، ئوغۇزخانىڭكىدەك ئۆتكۈر نەيزە بولسىمۇ تونۇرغا كۆسەي قىلىدىغان، چىن تۆمۈر باتۇرنىڭكىدەك مىسران قىلىچ بولسىمۇ چامغۇر ئاقلاشقا ئىشلىتىدىغان گەپ.»

ئىنساننىڭ تالانت ۋە تەقدىرىمۇ خۇددى ئاشۇنىڭغا ئوخشايدۇ. سەندە ھەر قانچە زور تالانت، تەڭداشسىز ئىقتىدار - قابىلىيەت بولغان تەقدىردىمۇ ئۇنى ھەر مەنۇت - ھەر سېكۇنت ئىشلىتىپ، بىلەپ تۇرمىساڭ تەپەككۇرۇڭ گاللىشىدۇ ۋە بىلىم - ئېقىنداراڭ كونىرايدۇ، چېكىنىدۇ، ئۇنتۇلىدۇ. ئەڭ مۇنەۋۋەر تالانت ئىگىسى توختاۋسىز ئىزدىنىش ئىچىدىكى ئىنسانىدۇر. شۇنىڭدەك، بىر كۈن ئىزدەنمىسەڭ بىر قەدەم چېكىنىشىڭ يېكى بىر قەدەم شۇڭ تۇرۇپ قېلىشىڭدا گەپ يوق. كۆپ ئىنسانلار توختىمايماڭقانا، سەن جىمجىت تۇرامسەن؟

ھاياتنىڭ مەنىسى زادى قەيەردە؟

ياز كۈنلىرىنىڭ بىر كۈنى دېرىزىگە قويۇلغان سۈلياۋ گۈل كۆرەڭلىگەن ھالدا بېشىنى سوزۇپ تالادىكى ئەتىرگۈلگە:

ــ ئەي گۈل، چىرايلىرىڭ نېمانچە سەتلىشىپ كەتتى؟ تاجلىرىڭ چۈۋۈلۈپ تۈگىشىپلا كېتىپسەنغۇ، ئىسسىق ساڭا، سەنمۇ ماڭا ئوخشاش دېرىزىدە تۇرغان بولساڭ، چىرايىڭ ئۇنچىۋالا سەتلىشىپ كەتمەس ئىدى، ــ دېدى.

ــ شۇنداق، سۈلياۋ گۈل، مەن ساڭا ئوخشاش سۆلەتۋازلىق قىلىپ ياشاشنى خالىمايمەن. قۇرۇپ تۈگىسەمۇ كىشىلەرگە بىر ئاز مەنپەئەت بېرەلىسەملا بولدى.

ــ نېمە؟ سەن كىشىلەرگە قانچىلىك مەنپەئەت بېرەلەيسەن؟

سۈلياۋ گۈلنىڭ گېپىنى تېخى تۈگىمەيلا، قاياقتىندۇر بىر توپ ھەسەل ھەرىلىرى كېلىپ ئەتىرگۈلنىڭ بەرگىلىرىگە قوندى ۋە ئۇنىڭدىن ھەسەل شىرنىسىنى سۈمۈرۈشكە باشلىدى، ئەمما ئۇ ھەرىلەر سۈلياۋ گۈلگە قاراپمۇ قويمىدى. بۇنى كۆرگەن سۈلياۋ گۈل لام - جىم دېيەلمەي قېتىپلا قالدى.

ھېكمەت:

ھايات ھەممەيلەنگە ئوخشاش تەقسىم قىلىپ بېرىلگەن بولسىمۇ، ئەمما ھەممەيلەنىڭ ئۇنىڭدىن بەھرىلىنىشى ئوخشىمايدۇ. بەزىلەر ئويۇن - تاماشادىن خۇشلۇق ھېس قىلىدۇ. يەنە بەزىلەر قانچىلىك ئېسىل، كاتتا كىيىملەرنى كىيەلىسە ئۆزىنى شۇ قەدەر بەختلىك ھېس قىلىدۇ. يەنە بەزىلەر تىرىشىپ ئىشلەپ ئەمگىكىنىڭ نەتىجىسىنى كۆرەلىسە خۇش بولۇپ كېتىدۇ. بەزىلەر كىتاب ئوقۇمىسا ھاياتنى مەنىسىز ئۆتكەندەك ھېس قىلىدۇ.

شۇنداق، ھاياتنىڭ مەنە ھېس قىلىش ھەربىر ئادەمنىڭ قىزىقىش، مەجەزىگە قاراپ ئوخشىمايدۇ. ئەمما ئارقىمىزغا بۇرۇلۇپ قارىغىنىمىزدا ئۆتكەن ھەربىر كۈنىمىزدىن خۇلاسە قىلغۇدەك، تىلغا ئالغۇدەك مەنىلىك بىرەر ئىش قىلالىساق، ئاندىن ئۇ كۈنىمىزنى ئەھمىيەتلىك ئۆتتى دېسەك بولىدۇ. كىيىم كىيىش مەنە ئەمەس، ياخشى يېيىش ھاياتنىڭ تۈپ مەنىسى ئەمەس. ياخشى ئىش قىلىش، كىشىلەرگە، خەلققە نەپ يەتكۈزۈش، ئۆزىنى مەنىۋى جەھەتتىن مۇكەممەللەشتۈرۈش، مانا بۇ ھاياتنىڭ ھەقىقىي مەنىسىدۇر.

كۈچ نەدىن كېلىدۇ

كەنت باشلىقى كىلى ئالۋاستىنىڭ دەردىنى قاتتىق تارتىپتۇ. كېيىن، ئۇ ئالۋاستىنى ئۆلتۈرۈپ خەلقنى غەمدىن خالاس قىلىشقا بەل باغلاپتۇ:

بىر كۈنى، كىلى ئالۋاستىنى ئىزدەپ يايلاقتا كېتىۋاتقاندا ئۇدۇلىدىن بىر كىشى

چىقىپ كەپتۇ. ئۇلار تىنچلىق - ئامانلىق سوراشقاندىن كېيىن، ئۇ كىشى:

— نەگە ماڭدىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئالۋاستىنى ئىزدەپ ماڭدىم، — دەپتۇ كەنت باشلىقى.

— نېمىشقا؟ — ئۇ كىشى يەنە سوراپتۇ.

— ئۇنى ئۆلتۈرۈپ كەنت خەلقىنى قۇتۇلدۇرۇپ قالماقچىمەن، — دەپتۇ كەنت باشلىقى.

— ئالۋاستى مەن بولىمەن، — دەپتۇ ئۇ كىشى.

بۇنى ئاڭلىغان كەنت باشلىقى شۇئان ئۇنىڭغا ئوقتەك ئېتىلىپتۇ. ئىككىسى ئۇرۇشۇشقا باشلاپتۇ. كىلى ئاخىر ئالۋاستىنى يېڭىپ، يەرگە يېقىتىپتۇ ھەم يېنىدىن پىچىقىنى چىقىرىپ بوغۇزلىماقچى بوپتۇ. لېكىن ئالۋاستى ئۇنى توختىتىپ:

— كەنت باشلىقى، سەل تەخىر قىلىڭ، سىز مېنى ئۆلتۈرسىڭىز بولىدۇ، ئەمما ئاۋۋال مېنىڭ گېپىمنى ئاڭلاپ باقسىڭىز، — دەپتۇ.

— سۆزلە! — دەپتۇ كەنت باشلىقى.

— مېنى ئۆلتۈرسىڭىز سىزگە قىلچە پايدىسى يوق، — دەپتۇ ئالۋاستى، — مېنى قويۇۋەتسىڭىز، سىزگە پايدىلىق.

— نېمە پايدىسى بار؟ — سوراپتۇ كەنت باشلىقى.

— مېنى ئۆلتۈرمىسىڭىز، ھەر كۈنى سەھەردە ياستۇقىڭىزنىڭ ئاستىغا يېگىرمە رۇپىيە قويۇپ قويۇشقا ۋەدە بېرىمەن، — دەپتۇ ئالۋاستى، — بۇ ئىشنى ئۆمرىڭىزنىڭ ئاخىرىغىچە داۋاملاشتۇرىمەن.

كەنت باشلىقى كىلى بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ بوشىشىپ قاپتۇ. ئۇنى ئۆلتۈرسەم، ماڭا نېمە پايدىسى بار؟ ئۇ جاھاندىكى بىردىنبىر ئالۋاستى ئەمەسقۇ. ئالۋاستى دېگەن كۆرمەك. ئۇنىڭ ھاياتىنى ساقلاپ قالسام، ھەر كۈنى يېگىرمە رۇپىيەگە ئىگە بولىدىكەنمەن! دېگەنلەرنى ئويلاپتۇ كىلى. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئالۋاستى بىلەن توختاملىشىپ، ئالۋاستىنى قويۇپ بېرىپتۇ.

ئەتىسى ئەتىگەندە، كىلى ياستۇقىنىڭ ئاستىدا راستلا يېگىرمە رۇپىيە تۇرغانلىقىنى كۆرۈپتۇ. كەنت باشلىقى خۇشاللىقىدىن نېمە قىلىشىنى بىلەلمەي قاپتۇ.

شۇ تەرىقىدە بىر ھەپتە داۋام قىپتۇ. كەنت باشلىقى بۇ ئىشنى ھېچكىمگە تىنماپتۇ. ئۇ: مەن ھېچبىر كۆچمەيلا ئۇنىڭ خەزىنىسىنى ئىگىلىۋالدىم، دەپ ئويلاپتۇ.

بىر كۈنى ئەتىگەندە كەنت باشلىقى ئويغىنىپ، قولىنى ياستۇقىنىڭ ئاستىغا تىقىپتۇ. لېكىن، بىر تىينمۇ چىقماپتۇ. ئۇ پەرىشان بوپتۇ. كۆڭلىدە: «ئالۋاستى ئۇنتۇپ قالغان گەپ، ئەتە چوقۇم ئىككى كۈننىڭ پۇلىنى قويۇپ قويىدۇ» دەپ ئويلاپتۇ.

لېكىن، ئەتىسىمۇ ياستۇقىنىڭ ئاستىدىن پۇل چىقماپتۇ. كىلى يەنە بىر كۈن كۈتۈپتۇ. يەنىلا پۇل يوق، ئاخىرى ئۇنىڭ ئەرزاھى قىرىق گەز ئۇزارتىپتۇ - دە، ئالۋاستىنى

ئىزدەپ مېڭىپتۇ.

ئىلگىرىكى شۇ يايلاقنىڭ شۇ يېرىدە ئۇلار ئۇچرىشىپ قاپتۇ.

ــ ھوي ئالدامچى! ــ دەپتۇ كەنت باشلىقى ئالۋاستىغا، ــ بۇ نېمە قىلغىنىڭ؟

ــ مەن سېنى نېمىدىن رەنجىتىپ قويدۇم؟ ــ سوراپتۇ ئالۋاستى.

ــ سەن ھەر كۈنى ماڭا يىگىرمە رۇپىيە بېرىشكە ۋەدە قىلغان. دەسلەپتە ھەر كۈنى ئېلىپ تۇرغانىدىم. بىراق ھازىر، پۇلۇڭنى ئالمىغىلى ئۇدا بىر قانچە كۈن بولدى.

ــ كەنت باشلىقى، ــ دەپتۇ ئالۋاستى جاۋابەن، ــ مەن ساڭا ئۇدا بىر قانچە كۈن پۇل بەردىم. كېيىن بەرمىدىم. رازى بولمىساڭ كەل، بىز قايتا ئېلىشىپ باقايلى.

كەنت باشلىقى ئالۋاستىنى بىر قېتىم يېڭىۋالغاچقا، بۇ قېتىممۇ ئۆزىنىڭ كۈچىگە ئىشىنىپتۇ. بۇ قېتىم ئالۋاستى كەنت باشلىقىنى كۆتۈرۈپ يەرگە ئۇرۇپتۇ ھەم ئۇنى بوغۇزلىماقچى بوپتۇ.

ــ ئالۋاستى، مېنى ئۆلتۈرسەڭ مەيلى، ئەمما بىر سوئالىم بار، سورىۋېلىشىمغا رۇخسەت قىل، ــ دەپتۇ كەنت باشلىقى.

ــ قېنى سورا، ــ ئالۋاستى ماقۇل بوپتۇ.

ــ بىر ھەپتە ئىلگىرى بىز ئۇچرىشىپ تۇتۇشقاندا، سېنى يېڭىۋالغانىدىم. ھازىر ئىككىمىزدە ھېچقانداق ئۆزگىرىش يوق تۇرۇقلۇق سەن مېنى يېڭىۋالدىڭ، بۇ نېمە سەۋەبتىن؟

ــ بۇنىڭ سەۋەبى: بىرىنچى قېتىمدا سەن ھەقىقەت ئۈچۈن مېنىڭ بىلەن ئېلىشقانىدىڭ، لېكىن بۇ قېتىم سەن مېنى پۇل ئۈچۈن، شەخسىي ئۆچمەنلىكىڭ ئۈچۈن ئىزدىدىڭ، شۇڭا مەن سېنى يېڭىۋالدىم.

كەنت باشلىقى يېڭىلىپ قېلىشىڭ سەۋەبىنى چۈشىنىپتۇ. شۇڭا، تۇنجى قېتىمدا ھەقىقەتتە چىڭ تۇرماي، ئالۋاستىنى قويۇپ بەرگىنىگە قاتتىق پۇشايمان قىپتۇ.

ھېكمەت:

ئادەم مەلۇم بىر ئىش ئۈچۈن غەزەپلەنگەندە ئۇنىڭ كۈچ - قۇۋۋىتى توسۇۋالغۇسىز دەرىجىدە ئېشىپ كېتىدۇ. بولۇپمۇ ھەقىقەتنى قوغداش، ئۆزىنىڭ يۇرتى، خەلقى، ۋەتىنىنى قوغداش ئۈچۈن كۆكرەك كېرىپ ئوتتۇرىغا چىققاندا ئۇلۇغمۇ، ھەر قانچە دەھشەتلىك مۇشەققەتمۇ مۇنداق ئادەمنى باش ئەگدۈرەلمەيدۇ. يەنى مەلۇم بىر ئىش ئۈچۈن ئاتالغان قايناق سۆيگۈ ۋە ئەقىدە كىشىگە باشقىچە كۈچ - قۇدرەت ئاتا قىلىدۇ. شۇڭا يۇرتى، ۋەتىنگە بولغان ئوتلۇق مۇھەببەت تۈپەيلى دۈشمەن بىلەن تېغمۇ تېغ ئېلىشىپ جان بەرگەن نۇرغۇن قەھرىمان ئوغۇل - قىزلىرىمىز چىققان. ئەمما ھەقىقەت ئۈچۈن مۇھەببەت بېرەلمىگەن يەنە نۇرغۇن كىشىلەر دۈشمەنگە سېتىلىپ مۇناپىقلىقمۇ قىلغان ۋە يەنە نومۇسسىزلارچە ئۆلگەن...

نېمەت بىزنى يا ئەزىز يا خار قىلىدۇ ياكى كۈچ - قۇدرەتلىك ۋە ياكى قۇۋۋەتسىز، جۇرئەتسىز قىلىۋېتىدۇ. ھەقىقەتكە بولغان ھالال ئەقىدىمىزنى مەھكەم ساقلايلى.

پايدىسىز ئىلىمدىن پاناھ تىلىگىن

ناھايىتى چوڭ بىر پارچە قارا بۇلۇت ئىسسىقنىڭ دەستىدە چاك - چاك بولۇپ كاللا - مېڭىسى ئايلىنىپ كەتكەن زېمىننىڭ ئۈستىدىن ئۆتۈپتۇ ۋە قاغجىراپ تۇرغان ئېكىنزارلارغا قارامۇ قويماي، ھەممە يامغۇرنى دولقۇنلاۋاتقان دېڭىزغا تۆكۈپتۇ، ئاندىن ئېگىز چوققىغا ئۆزىنىڭ سېخىيلىقى بىلەن ماختىنىپتۇ.

ــ مېنىڭ قارىشىمچە، ــ دەپتۇ چوققا ئۇنىڭ سۆزىگە جاۋابەن، ــ سېنىڭ بۇ سېخىيلىقىڭنىڭ قىلچىمۇ پايدىسى يوق. مەن سېنىڭ ئىشىڭغا قاتتىق غەزەپلىنىمەن. ئەگەر شۇ ئابزەمزەمىلەرنى ئېكىنزارلارغا تۆككەن بولساڭ، ئۇنىڭ يولى باشقىچە بولاتتى! سېنىڭ ئۇ سېخىيلىقىڭ ئاچارچىلىق ئىچىدە قالغان بىر جاينى بالايىئاپەتتىن قۇتۇلدۇراتتى. دوستۇم، سېنىڭ ياردىمىڭىزمۇ دېڭىزدا سۇ دېگەن مولچىلىققۇ! (بۇ مەسەل كىرىلوۋنىڭ.)

ھېكمەت:

ھەر قانداق بىر ياخشىلىقنىڭ كەينىگە جەزمەن ياخشى كۆڭۈل ۋە نىيەت يوشۇرۇنغان بولىدۇ. ياخشىلىق، يارىدەم، سېخىيلىق بەلەن گەپ. ئەمما نىيەت توغرىلانمىسا بەزىدە ياخشىلىق جايىغا بارالماسلىقى، ھەتتا ئەكسىچە ئۇنۇم بېرىپ قويۇشىمۇ مۇمكىن.

بىز ئۆگىنىۋاتقان ئىلىممۇ دەل ئەنە شۇنداق. ئىلىم ئۆزى جانسىز نەرسە. يەنى ئۆلۈك تەجرىبە، توپلانمىلارنىڭ ئۆزى بىلىم سانىلىدۇ. ئەمما نىيەت ۋە ئۇ ئىلىمنى قانداق ئىشلىتىش ئاندىن ئىلىمگە جانلىقلىق، مەقسەت، مەنە بېغىشلايدۇ. ئەگەردە مەقسەت، نىيەت دۇرۇس بولمىسا، پايدىلىق ئىلىملەرمۇ خەتەرلىك ئاقىۋەتلەرنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ. مەسىلەن: فىزىكا پايدىلىق ئىلىم، ئەمما ئۇنى توغرا بولمىغان، خاتا نىيەتتە ئىشلىتىش ئارقىلىق ئىنسانلارنى ھالاك قىلىۋېتىش تامامەن مۇمكىن.

ياخشىلىقنى جايىغا، لازىم بېرىگە ئىشلىتىشنى بىلەيلى. ئىلىمنى پايدىسىز تەرەپلەرگە قالايمىقان ئىسراپ قىلىۋەتمەيلى.

ئىززەت قانداق بولىدۇ؟

بىر دانىشمەن بىر باينىڭ مېھماندوستلۇقى ۋە سېخىيلىقى بىلەن تونۇلغانلىقىدىن خەۋەر تېپىپتۇ ۋە يىرتىق، ئەسكى كىيىملەرنى كىيىپ، ئۇ باينىڭ ئۆيىگە بېرىپتۇ. باي دانىشمەنگە سوغۇق مۇئامىلە قىپتۇ، ھەتتا ئۇنىڭغا تاماقمۇ بەرمەپتۇ. دانىشمەن ئامالسىز ئۆيىگە قايتىپتۇ.

ئەتىسى دانىشمەن ئېسىل كىيىملەرنى كىيىپ يەنە باينىڭ ئۆيىگە بېرىپتۇ. بۇ

قېتىم باي پايپېتەك بولۇپ، ئۇنى تاماققا تەكلىپ قىپتۇ ھەم قوندۇرماقچى بوپتۇ. دانىشمەن كۆلۈپ قويۇپ، يېنىدىن پۇل چىقىرىپ باينىڭ جوزىسىغا قويۇپتۇ. باي تېڭىرقاپ قېلىپ:

ــ نېمىشقا ماڭا پۇل بېرىسىز؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

دانىشمەن دەپتۇ:

ــ تۇنۇگۈن مەن كونا كىيىملەرنى كىيىپ كەلگەنىدىم، ئالدىمغا پارچە - پۈرات نانمۇ قويمىدىڭ، بۈگۈن ئېسىل كىيىملەرنى كىيىپ كەلسەم، ئەزىز مېھمان قاتارىدا كۈتۈۋاتىسەن. شۇنىڭدىن قارىغاندا، سېنىڭ ھۆرمىتى قىلىدىغىنىڭ ئادەم ئەمەس، بەلكى كىيىم ئىكەن. ئەقىللىق ئادەم ماڭا ئەقىللىقلارغا خاس سۆزلەر بىلەن رەھمەت ئېيتمىدۇ. باي ئادەم ماڭا پۇلى بىلەن رەھمىتىنى بىلدۈرىدۇ. شۇڭا، بۇ پۇللارنى ماڭا مەن بەرمىدىم. بەلكى ماڭا مېنىڭ ئېسىل كىيىمىم بەردى.

دانىشمەن گېپىنى تۈگىتىپ، ئورنىدىن تۇرۇپلا كېتىپ قاپتۇ.

ھېكمەت:

***بىزدە كىشىلەرنىڭ كىيىم - كېچەكنىگە قاراپ مۇئامىلە قىلىدىغان ئىشلار يوق ئەمەس. يەنى ياخشى، سالاپەتلىك كىيىنىۋالغان، كاستۇم - بۇرۇلكىنى قاتۇرۇپ كىيىپ، چېچىنى رەتلىك تارىۋالغان بىر ئادەم بىزدە ياخشىراق ئىززەتكە ئېرىشىدۇ. ئەمما ئادەتتىكىچە كىيىنىۋالغان بىر ئادەم بەلكىم ھەر قانچە كاتتا ئالىم ياكى پەزىلەتلىك ئىنسان بولۇپ كەتسىمۇ ئۇنچىۋالا دىققەتكە ئېلىنىپ كەتمەسلىكى مۇمكىن. ئىشەنمىسىڭىز ئالدىڭىزغا ئىنتايىن پەزىلەتلىك، بىلىملىك بىر ئالىم كۆرۈڭمىز كىيىملەر بىلەن كەلسە ئۇ يەنە تازا ئالىقاپ لۇكچەكتىن بىرى چىرايلىق، رەتلىك ياسىنىپ كىرسە، قايىسىغا بەكرەك ئىلتىپات چىراي ئاچىسىزكىن، ئۆزىڭىز ئويلاپ بېقىڭچۇ؟*

كىشىلەرنىڭ تەقى - تۇرقى، كىيىنىشى مەيلى قانداق بولۇشىدىن قەتئىينەزەر، ئۇلار ئەڭ ئالدى بىلەن ئىنسان، ئادەمدۇر. مانا مۇشۇنىڭ ئۆزىلا ھۆرمەت، ئىززەتكە كۇپايە. بىز كىيىمگە ئەمەس ئادەمگە ھۆرمەت كۆرسىتىشنى مۇھىم بىلەيلى.

دەڭسەپ يەيلى

خۇراسانلىق ئىككى دەرۋىش ھەمسەپەر بولۇپ، بىرلىكتە ساياھەتكە چىقىپتۇ. ئۇلارنىڭ بىرى ئاجىز، ئىككى كۈندە بىر ۋاق تاماق يەيدىكەن. يەنە بىرى كۈچلۈك بولۇپ، كۈندە ئۈچ ۋاخ تاماق يەيدىكەن. كېيىن ئۇلار بىر شەھەرنىڭ دەرۋازىسىدا جاسۇس دېگەن تۆھمەت بىلەن تۇتۇلۇپ زىندانغا تاشلىنىپتۇ ھەم زىندان ئىشىكى لاي بىلەن چاپلىۋېتىلىپتۇ. ئىككى ھەپتىدىن كېيىن ئۇلارنىڭ ياخشى ئادەملىكى مەلۇم بوپتۇ. كىشىلەر ئىشىكنى ئېچىپ قارىسا، كۈچلۈك ئۇلۇپ، ئاجىزى تىرىك قاپتۇ. بۇ چاغدا بىر

دانىشمەن دەپتۇ:

ــ ئەگەر بۇنداق تەتۇرسىچە بولغاندا، ئەجەبلىنەرلىك ئىش بولاتتى. چۈنكى، ئاۋۇ بىرى كۆپ يېيىشكە ئادەتلەنگەچكە، ئاچلىققا بەرداشلىق بېرەلمەي قىينىلىپ ئۆلگەن. مۇنۇ بىرى نەپسىنى تىزگىنلەپ كەلگەنلىكتىن، ئۆز ئادىتى بويىچە سەۋر قىلىپ ئامان قالغان.

كىمكى ئاز يېيىشنى ئادەت قىلسا،
چۈشسە كۈن بېشىغا، ئاسانلا يەڭگەي.
مولچىلىقتا كىم تېنىنى سەمرىتسە،
ئېغىر كۈن كەلگەندە ئاچلىقتىن ئۆلگەي.

ھېكمەت:

بىر دانىشمەن بىر لوقما تائامنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ: «مانا مۇنچىلىك تائام سېنى كۆتۈرىدۇ، ئارتۇق يەۋالغىنىڭنى سەن كۆتۈرسەن» دېگەنىكەن. ھەقىقەتەنمۇ، قۇۋۋەت نۇقتىسىدىن ئېلىپ ئېيتقاندا، بىزگە نورمال تاماق، غىزا بولسىلا كۇپايە. ئارتۇق يېگەن تائام ھەم بەدەنگە يۈك، يەنى ئەزالارنىڭ ھەرىكەت مىقدارىنى ئاشۇرۇۋېتىدۇ ھەم بىزنى لايغەزەل، ئاجىز قىلىۋېتىدۇ.

ھۆكۈمالارنىڭ قارىشىچە، بىز يېگەن تائامدىن بەدىنىمىزگە بارىدىغان قۇۋۋەت ئىنتايىن ئاز ئىكەن. يەنى بەدىنىمىز بىز يېگەن غىزادىن ئۆزىگە لازىملىق ئىنتايىن ئاز مىقداردىكى قۇۋۋەت ماددىسىنى سۈمۈرۈپ بولغۇچە، بۇ تائاملار بەدەندىن چىقىرىۋېتىلىدىكەن. قانچىكى كۆپ ھەرىكەت قىلىپ بەرسەك، ئاندىن يېگەن غىزانىڭ قۇۋۋىتى بەدەنگە بارىدىكەن. قانچىكى كۆپ يېگەن بىلەن كۆپ ھەرىكەت قىلمايلا ئولتۇرۇۋالساق يەنىلا شۇنچىلىك ئاجىز، زەئىپ بولۇپ قالىدىكەنمىز.

تاماقنى نورمال يەيلى، ھەرىكەتنى كۆپ قىلايلى. قۇۋۋەت تائاملىرىلا ئەمەس، ئەڭ مۇھىمى ھەرىكەتتە، چېنىقىشتا.

تۇرمۇش مانا مۇشۇنداق

بۇرۇنىسىدا ئافرىقىدا باي بىر ئادەم بولۇپ، ئىسمى ۋاقىت ئىكەن. ئۇنىڭ بىساتىدا ھەددى - ھېسابسىز ھەرخىل ئۆي قۇشلىرى ۋە چارۋا ماللىرى بار ئىكەن، يېرىنىڭ پايانى يوق ئىكەن، ئېتىزىدا ھەممە زىرائەت بار ئىكەن، يوغان تۆگە ساندۇقلىرى قىممەتلىك گۆھەر، جاۋاھىراتلار بىلەن تولغانىكەن، ئامبىرىدا ئاشلىقى دۆۋە - دۆۋە ئىكەن.

بۇ بايىنىڭ شۇنچە كۆپ بايلىقى بارلىقىنى ھەتتا چەت ئەللىكلەرمۇ بىلىپتۇ. شۇڭا، ھەر قايسى ئەللەرنىڭ سودىگەرلىرى ئۇسسۇلچى، ناخشىچى، ئارتىسلارنى ئەگەشتۇرۇپ،

يىراق - يىراقلاردىن كەپتۇ. يەنە نۇرغۇن ئەلچىلەرمۇ كەپتۇ. ئۇلارنىڭ مەقسىتى: ئۆز ئېلىگە قايتقاندىن كېيىن، بۇ باينىڭ قانداق تۇرمۇش كەچۈرىدىغانلىقىنى، رەڭگىرويى، بوي - تۇرقىنىڭ قانداقلىقىنى پۈتۈرالارغا سۆزلەپ بېرىش ئىكەن.

باي مال - چارۋا، كىيىم - كېچەكلىرىنى كەمبەغەللەرگە ئۈلەشتۈرۈپ بېرىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن كىشىلەر: دۇنيادا ئۇنىڭدىن ئۆتەر سېخىي ئادەم يوق، دېيىشىپتۇ. يەنە تېخى، ۋاقىتبايىنى كۆرمىگەن ئادەم ياشىمىغانغا ھېساب دېيىشىدىغان بوپتۇ.

يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ۋاقىتباي قېرىپتۇ. تۇرمۇشتا بەختسىز بولۇپ قاپتۇ، بايلىقى كۇنسېرى ئازىيىپتۇ؛ چارۋا مالىلىرى تۈگەپتۇ، يەرلىرى قاغجىراپ، ئامبىرى قۇرۇقدىلىپ قاپتۇ. تېنى يىلدىن - يىلغا ئاجىزلىشىپ، ئاخىرى قەلەندەرگە ئايلىنىپ قاپتۇ.

ئەمما، باينىڭ بەختسىزلىكىنى نۇرغۇن كىشىلەر بىلمەيدىكەن. شۇڭا، بىر كۈنى مەلۇم قەبىلە ئەلچىلەرنى ئەۋەتىپ، بايدىن ئەھۋال سورىماقچى بوپتۇ. قەبىلە باشلىقى ئەلچىلەرگە:

ــ سىلەر ۋاقىتبايىنىڭ ئېلىگە بېرىپ، ئامال تېپىپ ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈڭلار. سىلەر قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئۇ كىشىلەر ئېيتىپ يۈرگەندەك باي، سېخىيمۇ ئەمەسمۇ، ئېيتىپ بېرىسىلەر، ــ دەپتۇ.

ئەلچىلەر يىراقتىكى ئەلگە قاراپ مېڭىپتۇ. خېلى كۈنلەر يۈرگەندىن كېيىن، باي ئولتۇرىدىغان ئەلگە يېتىپ بېرىپتۇ. شەھەر سىرتىدا ئورۇق، كىيىملىرى تىتىلغان بىر رەزگى بوۋاينى ئۇچرىتىپتۇ.

ئەلچىلەر:

ــ بۇ يەردە ۋاقىتباي بارمۇ؟ بولسا ئېيتىپ بەرسىڭىز، ئۇ قەيەردە ئولتۇرىدۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

بوۋاي مەيۈس قىياپەتتە جاۋاب بېرىپتۇ:

ــ بار. ۋاقىت مۇشۇ يەردە، شەھەرگە كىرسەڭلار، كىشىلەر سىلەرگە دەپ بېرىدۇ.

ئەلچىلەر شەھەرگە كىرىپ، كىشىلەر بىلەن سالاملىشىپ بولۇپ دەپتۇ:

ــ بىز ۋاقىتنى كۆرگىلى كەلدۇق، ئۇنىڭ نامى بىزنىڭ قەبىلىگىمۇ تارالدى. بۇ خىسلەتلىك ئادەمنى بىكىمۇ كۆرۈپ باقمۇمىز بار. قايتقاندىن كېيىن، ئۇنى قېرىنداشلارغا ئېيتىپ بەرمەكچىمىز.

ئەلچىلەر شۇ گەپلەرنى قىلىۋاتقاندا، بىر قېرى قەلەندەر ئاستا مېڭىپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا كەپتۇ.

بۇ چاغدا بىر كىشى:

ــ ۋاقىت دېگەن شۇ! دەل سىلەر ئىزدەۋاتقان ئادەم! ــ دەپتۇ.

ئەلچىلەر ئورۇق، قېرى، كىيىملىرى جۇل - جۇل قەلەندەرنى كۆرۈپ، كۆزلىرىگە ئىشەنمەيلا قاپتۇ.

ــ ئەجەبا، مۇشۇ ئادەم كىشىلەر تەرىپىنى قىلىپ يۈرگەن مەشھۇر ئادەممۇ؟ ــ دەپ

سوراپتۇ ئۇلار.

ــ شۇنداق، مەن ۋاقىت بولسەن، ھازىر مەن بەختسىز ئادەم بولۇپ قالدىم، ــ دەپتۇ بوۋاي، ــ ئۆتمۈشتە مەن ئەڭ باي ئىدىم. ھازىر دۇنيادىكى ئەڭ كەمبەغەل بولۇپ قالدىم.

ئەلچىلەر باشلىرىنى لىڭشىتىپ:

ــ ھەئە، تۇرمۇش ھامان مۇشۇنداق بولىدۇ. ئەمما، بىز قايتىپ بېرىپ قېرىنداشلىرىمىزغا نېمە دەيمىز؟ ــ دەپتۇ.

بوۋاي بىر ئاز ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن جاۋاب بېرىپتۇ:

ــ سىلەر قايتىپ بارغاندىن كېيىن، قېرىنداشلىرىڭلارغا: ــ ئېسىڭلاردا تۇتۇڭلار، ۋاقىت ئاللىقاچان ئىلگىرىكى قىياپىتىدىن ئۆزگىرىپ كېتىپتۇ، ــ دەڭلار.

ھېكمەت:

تۇرمۇش مانا مۇشۇنداق. تۇنۇگۈنكى كاتتا باي زەردار ۋاقتىنىڭ ئۆتۈشىگە ئەگىشىپ بەلكىم قولىدا پۇچۇق تىينمۇ يوق كۆك نامراتقا ئايلىنىپ قېلىشىمۇ مۇمكىن. تۇنۇگۈنلا شادلىقتىن خۇشال ئويناپ - كۈلۈپ يۈرگەن بىر بەندە ئەتىلا غەم - قايغۇدا يىغلاپ ئولتۇرغان ھالدا ئۇچراپ قېلىشىمۇ مۇمكىن.

قانداق قىلىمىز؟ تۇرمۇش مانا مۇشۇنداق. دۇنيانىڭ ئىشلىرى ھامان ئۆزگىرىپ تۇرىدۇ. شۇڭا بىزنىڭمۇ تىنىمسىز ئۆزىمىزنى ھەر تەرەپلىمە مۇكەممەللەشتۈرۈپ تۇرمىقىمىز لازىمدۇر. جاھانىڭ تەرەققىياتى، ئۆزگىرىشىگە قاراپ ئۆزىنىڭ بىلىمى، تونۇشىنى تولۇقلاپ تۇرۇش بىزنى تېخىمۇ بەختلىك ۋە ياخشىلىمەس قىلىدۇ. دەۋرنىڭ رىقابەت، خىرىسلىرىغا پەرۋا قىلماي بىخۇدلۇقتا يۇرسەك چوقۇمكى، دەۋرنىڭ كەينىدە قالىمىز.

تۇرمۇش مانا شۇنداق رەھىمسىز. تۇرمۇشنىڭ رەھىمسىز زەربىسىدىن ئامان - ئېسەن ساقلىنىپ قالايلى دېسەك، توختىماي ئىزدىنەيلى، بىلىم ئالايلى...

كىمدە ئەيىب يوق

بۇرۇن بىر بوۋاي ئۆتكەنكەن. ئۇ كىچىكىدىن تارتىپلا ئۆزگە كەمچىلىكى يوق دوست تاپماقچى بولسىمۇ، تاكى چېچى ئاقىرىپ كەتكۈچە بۇنداق ئادەمنى تاپالماپتۇ. ئۇ: ھايۋانات دۇنياسىدىن كۆڭلۈمدىكىدەك بىرەر دوست تېپىۋالسام ئەجەب ئەمەس، دەپ ئويلاپتۇ - دە، چوڭ ئورمانغا قاراپ يول ئاپتۇ.

بوۋاينىڭ دوست ئىزدەپ كەلگەنلىكىنى ئاڭلىغان ھايۋانلارنىڭ ھەممىسى ئۇنى بەس - بەستە قارشى ئاپتۇ.

ــ ئىككىمىز دوست بولاتلى، ــ دەپتۇ مايمۇن يېڭىلا ئۇزگەن قىپقىزىل يوغان شاپتۇلنى بوۋايغا ئۇزىتىپ، ــ مەن ھەر كۈنى سىزگە ياۋا مېۋىلەرنى ئۈزۈپ بېرىمەن!

ــ بولمايدۇ! سېنىڭ بىر كەمچىلىكىڭ ــ ھايۋانلار ئىچىدە ئەڭ كەپسىز سەن، ــ دەپتۇ بوۋاي بېشىنى چايقاپ.

ــ ئىككىمىز دوست بولايلى! مەن ھەر كۈنى سىزگە يارەملىشىپ ئېغىر ئەمگەكلەرنى قىلىشىپ بېرىمەن، ــ دەپتۇ چوڭ پىل قىزغىن ھالدا ئۇزۇن خارتۇمىنى سوزۇپ بوۋاي بىلەن كۆرۈشمەكچى بولۇپ.

ــ ياق! ــ دەپتۇ بوۋاي ئالدىراپ - تېنەپ قولىنى ئارقىسىغا يوشۇرۇپ، ــ سېنىڭ بىر كەمچىلىكىڭ - مىجەزىڭ بەك چۈس، ئاچچىقىڭ كەلسە كۆزۈڭگە ھېچ نەرسە كۆرۈنمەيدۇ.

توز قانات - قۇيرۇقلىرىنى كېرىپ، پىرقىراپ ئۇسسۇل ئويناپ:

ــ ئىككىمىز دوست بولايلى، مەن ھەر كۈنى سىزگە ئۇسسۇل ئويناپ بېرىمەن، ــ دەپتۇ.

ــ بولمايدۇ! ــ دەپتۇ بوۋاي توزغا قاراپمۇ قويماي، ــ سېنىڭ بىر كەمچىلىكىڭ سەن ئەتىدىن - كەچكىچە باشقىلار بىلەن گۈزەللىك تالىشىپ، ئۆزۈڭنىڭ گۈزەللىكىنى ماختايسەن.

ــ سىلەر ئادەمزاتلارنىڭ «كەمچىلىكى يوق دوست ئىزدەيدىغان كىشىنىڭ دوستى بولمايدۇ» دېگەن بىر سۆزۈڭلار بارغۇ، ــ دەپتۇ تاقەتسىزلەنگەن جىگدىچۇك، ــ سىز ئەمدى قايتىپ بېرىپ يەنە يەككە - يېگانە ياشاۋېرىڭ. بىزنىڭ بۇ يەردىن كۆڭلىڭىز دىكىدەك دوستنى مەڭگۈ تاپالمايسىز.

ئۇنىڭ سۆزى تۈگىشى بىلەن ھايۋانلار گۈرىرىدە تارقىشىپ كېتىپتۇ.

كېيىن بىلمىلىك، ئاق كۆڭۈل بىر كىشى بوۋايغا:

ــ باشقىلاردىن بىر ئازمۇ كەمچىلىكى بولماسلىقنى تەلەپ قىلىش مۇمكىن ئەمەس. مۇھىمى، باشقىلارنىڭ كەمچىلىكىنى تۈزىتىۋېلىشىغا قىزغىنلىق بىلەن ياردەم بېرىش كېرەك، ــ دەپتۇ.

ھېكمەت:

بىز بۇ دۇنيانى ھەر قانچە ئىزدەپ - ئاختۇرساقمۇ قىلچە ئەيىب - نۇقسانى يوق مۇكەممەل ئادەمنى تاپالمايمىز. ھەر قانداق بىر ئىنسان ھامان مەلۇم ئاجىزلىق، كەمچىلىكلەرگە ئىگە بولغان بولىدۇ. بىز بۇ نۇقتىنى دادىللىق بىلەن ئېتىراپ قىلىشىمىز لازىم ھەمدە ئىلاجىنىڭ بارىچە ئۆزىمىزدىكى ئەيىب - نۇقسانلارنى تۈزىتىش ئۈچۈن كۈرەش قىلىشىمىز لازىم.

مەيلى دوست تېپىڭ ياكى ئۆزىڭگە ھەمراھ ئىزدەڭ ھامان كەڭ قورساق بولۇڭ. ھەرگىزمۇ كىشىلەرنىڭ مەلۇم كەمچىلىكىگىلا ئېسىلىۋالمىغان ۋە ئۇنى شۇ تۈپەيلىلا كەمسىتمىغان ئىشنى قىلماڭ. بىلمىگىنى، سىزمۇ ئەيىب - نۇقسانسىز ئەمەس، بەلكىم سىزنىڭ كەمچىلىكىڭىز باشقىلارنىڭكىدىنمۇ ئېغىر، بىرگىنىشلىك بولۇشىمۇ مۇمكىن. كەمچىلىكى بار ئىكەن دەپلا بىراۋنى چەتكە قېقىشقا بولمايدۇ. ئىلاجىنىڭ بارىچە باشقىلارنىڭ كەمچىلىكىنى تۈزىتىۋېلىشىغا ياردەم بېرىڭ. پەقەت دوستانە كۆيۈنۈش، كەڭ قورساقلىق ئارقىلىلا

ئارىمىزدىكى ئاجىزلىقلارنى تۆگەتكىلى، مۇستەھكەم دوستلۇق ئورناتقىلى بولىدۇ.

يامانلىقنىڭ يۇقى قالىدۇ

بىرى ئاغىنىسىدىن تۆگىنى بىر - ئىككى كۈن ئىشلىتىپ تۇرۇشقا سوراپتۇ. قولۇم - قوشنىدارچىلىقتا ئۆتنە يېرىم قىلىشتىن باش تارتىشقا بولمايدىغۇ. ئەگەر پۇل سورىسا ئۇنىڭ يولى باشقا، بۇنداق تەلەپ، ئەلۋەتتە رەت قىلىنىدۇ، دوستلارمۇ بۇنى ئېغىزغا ئالماسلىق كېرەك. لېكىن سورىغىنى بىر تۈگىڭ ئىكەن، ئۇنىڭ تارتىشقۇدەك نېمىسى بولسۇن؟

تۈگىڭ ئىشلىتىلىپ بولغاندىن كېيىن قايتۇرۇلۇپتۇ. ئۇنىڭغا يەنە بۇرۇنقىدەكلا سۇ قاچىلىغىلى بولىدىكەن، بىراق بىر يېرى تازا قاملاشماپتۇ. تۆگىنى سورىغان كىشى ئۇنىڭدا ئىككى كۈنگىچە كونىراپ كەتكەن ھاراقنى ساقلىغانىكەن. ئەمدى بۇ تۆگىنا دارىپلا كەتكەن نەرسە، پۈتۈن سۇيى، ھەتتا يېمەكلىك بولامدۇ، ئىشقىلىپ ھەممىلا نېمە ئاچچىق ھاراق پۇراپ تۇرىدىغان بوپتۇ. نەچچە يىلغىچە تۆگىنىڭ ئىگىسى ئۇنىڭغا ھەرخىل ئامالالارنى قىلىپ بېقىپتۇ، ئۇنى قاينىتىپتۇ، ئاپتاپقا قاقلاپتۇ، ئىچىگە ئۇنداق - مۇنداق نەرسىلەرنى سېلىپمۇ بېقىپتۇ، لېكىن قانداق قىلسىمۇ ئۇنىڭدىكى ھاراقنىڭ ھىدىنى يوقىتالماپتۇ. ئەمدى بۇنىڭغا نېمە ئامال! ئاخىر ئۇنى يوقاتقىنى يوقاتقان بوپتۇ.

ھېكمەت:

يۇقىرىدا بايان قىلىنغان تۈگىڭ ياغاچ بولسۇن ياكى تۆمۈر بولسۇن، ئىشقىلىپ ئۇنىڭغا بىر قېتىم قاچىلانغان سېسىق ھاراقنىڭ بەدبۇي پۇرىقى يەتمىدى. خوش، تۈگىڭ ياغاچ، تۆمۈر، دېمەككى ھېسسىز، ئويسىز، جانسىز، خالىغانچە يۈگىلى بولىدىغان نەرسە. ئۇنداقتا، بىز تۈگىڭ بىلەن ئىنسانلىنىڭ ھېس - تۇيغۇ تۈگى، ئامبىرى بولغان قەلب - يۈرەكنى سېلىشتۇرۇپ تۇرۇپ پىكىر يۈرگۈزۈپ باقايلى. يامان ئىللەت، چاكىنا قىلىق - ئادەت ئىنسانلىنىڭ قەلبى - ۋۇجۇدىغا بىرەر قېتىم يۇقۇپ قالسا ئۇ چاغدا قانداق بولۇشى مۇمكىن؟

ئۇرغۇلىرىمىز بىرەر قېتىم ئۇنداق ياكى مۇنداق ئىش قىلىپ قويغانغا نېمە بوپتۇ، دەپ ئويلايدىغانلاردىن. ۋەھالەنكى، بىلىش كېرەككى، بىر قېتىملىق يامان ئىش - قىلىق، ئادەتىمۇ ئىنسانلىنىڭ قەلب - ۋۇجۇدىغا ئاز بولمىغان يامان تەسىرلەرنى كۆرسىتىدۇ. ئىنسان بۇ خىل يامان تەسىردىن ھەر قانچە قىلىپمۇ تەلتۆكۈس قۇتۇلۇپ كېتەلمەيدۇ. يەنى تۈگىدىن سېسىقچىلىكنىڭ پۇرىقى كەتمىگەن يەردە ئاڭ، ھېس، تۇيغۇغا ئىگە قەلب - ۋۇجۇدتىن يامانلىقنىڭ يۇقۇندىلىرى تامامەن يۇتەتتىمۇ؟

ئەڭ ياخشىسى، قەتئىي يامانلىققا يولىماسلىق كېرەك.

قانداق ياشاش بەك مۇھىم

كەڭ ئېتىرازلىقتىكى يول بويىدا بىر توپ تېرەك بار ئىكەن. ئۇنىڭ غوللىرى ئەگرى، ئىچى پور - كاۋاك ئىكەن. ئۇ كۆز كۆنلىرىنىڭ بىرىدە قوغۇنلۇققا بوينىنى سوزۇپ قاراپ، گۈپۈلدەپ پۇراپ تۇرغان قوغۇنلارنى كۆرۈپتۇ، بىراق قوغۇننىڭ يوپۇرماقلىرى قۇرۇپ، غوللىرى سولىشىپ قالغانكەن، كاۋاك تېرەك قوغۇننىڭ بۇ قىياپىتىنى كۆرۈپ:

ــ ئەي قوغۇنجان، ئۆمرۈڭ نېمانچە قىسقا؟ سەن كۆپ مېۋە بەرگەچكە، ئاران بىر يىللا ياشىيالايدىكەنسەن. ئۇنىڭدىن كۆرە ماڭا ئوخشاش مېۋە بەرمەي، ئۇزۇن يىل ياشىساڭ بولمامدۇ؟ مانا مەن قېرىپ، ئىچىم كاۋاك بولۇپ قالسامۇ، قىش - ياز ياشاۋاتىمەن، ــ دەپ ماختىنىپتۇ.

قوغۇن ئۆمرىنىڭ ئاخىرلىشىپ قالغىنىنى بىلسىمۇ، قىلچە ئۆكۈنمەي، مەردانىلىك بىلەن كاۋاك تېرەككە قاراپ:

ــ مەن مېۋە بەرمەي 100 يىل ياشىغاندىن، مېۋە بېرىپ بىر يىل ياشىغانني ئەلا بىلىمەن، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

ھېكمەت:

ھايات ھەممىمىزگە سۇۋغات قىلىپ بېرىلگەن ئەڭ كاتتا تارتۇق، مۇكاپات. ئەمما بۇ كاتتا نېمەتنى قانداق بەھرىلىنىش بىزنىڭ ئۆزىمىزنىڭ ئىلكىدىكى ئىش. بەزىلىرىمىز ھاياتىمىزنى ئويناپ - كۈلۈپ، ئەھمىيەتسىز ئويۇن - تاماشىلار بىلەنلا تۇگىتىۋېتىپ قالىمىز. يەنى تۇرمۇشتىن ياكى ئۆزىمىز تۇتامغا چىقىۋەتكەن ئەھمىيەت، مەنىگە ئېرىشەلمەيمىز ۋە ياكى ئەتراپىمىزدىكىلەرنى خۇش قىلالمايمىز. ئۇلارغا ھېچبىر پايدا، خۇشلۇق يەتكۈزەلمەيمىز. مۇنداق ھاياتنى نېمە دېيىش مۇمكىن؟

ھايات ئاران بىرلا قېتىم كېلىدىغان قىممەتلىك پۇرسەت بولغانكەن، ئۇنى ئەھمىيەتلىك ئىشلار بىلەن ئۆتكۈزەيلى. بىزنىڭ ياشىغىنىمىزنىڭ پايدىسى بولسۇن. يەنى ئۆزىمىزمۇ مەنىلىك، پايدىلىق ئىشلارنى قىلىپ، بەخت لەززىتىنى ھېس قىلىپ ياشايلى، ئەتراپىمىزدىكىلەرمۇ بىزدىن خۇشلۇق تاپسۇن، بىز بىلەن ھاياتنىڭ گۈزەللىكىنى ھېس قىلسۇن.

بالىنىڭ كۆزىدىكى دۇنيا

بايرام مەزگىلىدە بىر ئانا بەش ياشلىق ئوغلىنى شۇ يەردىكى ئاۋات سودا - سارىيىغا بىرگە ئېلىپ بېرىپتۇ. ئانا كۆڭلىدە ئوغلىنى بۇ يەردىكى كۆزنى چاقنىتىدىغان رەڭگارەڭ بېزەكلەرنى، ئەينەك رامكىلارنى، يېقىملىق ناخشا - مۇزىكىلارنى، ھەرخىل

قونچاق ۋە مودېللارنى چوقۇم ياقتۇرىدىغۇ دەپ ئويلاپتۇ.

بىراق ئۇ يەرگە بارغاندىن كېيىن ئېمە بولدىكىن ئوغلى ئېسىدەپ يىغلاپ، ئانىسىنىڭ پېشىگە چىڭ ئېسىلۋاپتۇ.

— ئېمە كەيپىمنى ئۇچۇرىسەن؟ ساڭا زادى ئېمە بولدى، ئوغۇل بالا دېگەن بۇنداق يىغلىمايدىغان، — دەپ ئوغلىنى ئەيىبلەپتۇ. — ھە، بوغقۇچۇڭ يېشىلىپ كەتكەنمىدى، — ئانا ئوغلىنى بىر چەتكە تارتىپ ئېڭىشىپ بوغقۇچىنى چېگىۋېتىپ ئىختىيارسىزلا بېشىنى كۆتۈرۈپتۇ.

دەل شۇ چاغدا ئانا تۇنجى قېتىم بەش ياشلىق ئوغلىنىڭ كۆزىدىكى دۇنيانى كۆرۈپتۇ. ئوغۇلنىڭ كۆزىدىكى ئويۇنچۇقلار، سوۋغاتلار ياكى چىرايلىق سىزىلغان رەسىملەر كۆرگەزمىسى بولماستىن بەلكى قالايمىقان، ھېچ نەرسىنى پەرق ئەتكىلى بولمايدىغان قىستاڭچىلىق، ئالدىراش ئۆتۈۋاتقان كىشىلەرنىڭ پۈتلىرى ۋە كۆتۈرۈۋالغان چوڭ - چوڭ سومكىلىرىغا ئورۇلۇپ يۇرگەن بىچارە قىياپەت ئىدى.

ئانا دەرھال ئوغلىنى ئېلىپ ئۆيىگە قايتىپتۇ - دە، بۇنىڭدىن كېيىن ئۆزىنىڭ رايىنى بالىسىغا زورلاپ تاڭماسلىققا، ئۇنىڭ قىزىقىشىغا ھۆرمەت قىلىشقا قەسەم قىپتۇ.

ھېكمەت:

ئانا - ئانا بولغۇچىلار بالىلىرىغا مۇئامىلە قىلىشتا بالىلىرىنىڭ نەزىرى بىلەن دۇنيانى كۆزىتىشى، ئۆز ئىرادىسىنى خالىغانچە زورلاپ تاڭماسلىقى كېرەك.

يارەمنىڭ ئالدى - كەينىدە

بىر كۈنى، يەسلىدىكى بالىلار ئوتتۇرىسىغا بىر داس سۈنى قويۇپ، ئويۇنچۇقلارنى لەيلىتىپ غۇۋزمەك بولۇپ ئويناۋاتاتتى.

بۇ ۋاقىتتا ئەمدىلا ئىككى يېرىم ياشقا كىرگەن بىر ئوغۇل ئۇلارنىڭ قېيا - چىياسىنى ئاڭلاپ، ئۇلارنىڭ قىلىۋاتقان ئىشىغا قىزىققان ھالدا ئۇلارنىڭ يېنىغا كەلدى. قىستىلىپ كىرمەكچى بولۇۋىدى، كىچىك بولغاچقا كۆچى يەتمىدى. شۇنىڭ بىلەن ئەتراپىغا قاراشقا باشلىدى.

تۇيۇقسىز ئۇ بىر ئورۇندۇقنى كۆرۈپ قالدى - دە، ئورۇندۇقنى ئەكىلىپ، ئوستىگە چىقىپ، ئاندىن ئۇلارنىڭ ئويۇنىنى كۆرمەكچى بولدى. بۇ چاغدا بالىنىڭ كىچىككىنە يۈزىگە ئومىدۋارلىق ھېسسىياتى تېپىپ چىققانىدى. دەل شۇ ۋاقىتتا بىر مۇئەللىم كېلىپ: «بىچارە قوزام، سەنمۇ كۆرگىن» دەپ ئۇنى كۆتۈردى. بالا داستىكى سۇ ۋە

لەيلەۋاتقان ئويۇنچۇقلارنى تولۇق كۆرەلىدى. بىراق ئۇنىڭ چىرايىدىن بايامقى قىزىقىش، ئۇمىدكە توشقان خۇشال كەيپىيات ئەمەس، بەلكى «مەن قىلالمىغانىنى چوقۇم باشقىلار قىلىپ بېرىدىكەنغۇ» دېگەنگە ئوخشاش ئىپادە چىقىپ تۇراتتى.

ھېكمەت:

ئامېرىكىلىق پسىخولوگ ماسلوۋ مۇنداق دېگەن: ئېھتىياج كىشىلەرنى ئىلھاملاندۇرىدىغان بىۋاستە سەۋەب ۋە ھەرىكەتلەندۈرگۈچى كۈچ. كىشىلەردە بىئولوگىيىلىك ئېھتىياج، بىخەتەرلىك ئېھتىياجى، ئىجتىمائىي ئالاقە ئېھتىياجى قاتارلىق ئوخشىمىغان قاتلاملاردىكى ئېھتىياج بولىدۇ. بۇنىڭ ئىچىدە ئالدىنقى ئۇرۇنداش تۇرىدىغىنى ئۆزلۈكىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئېھتىياجىدۇر. بۇ خىل ئېھتىياج كىشىلەرنىڭ ئۆزىنىڭ يوشۇرۇن ئېڭىنى جارى قىلدۇرۇپ، كۆزلىگەن مەقسەتكە يېتىشنى تەلەپ قىلىدۇ. مەقسەتكە يەتكەندىن كېيىن كىشىدە ئۆزىدىن ئەڭ زور دەرىجىدە قانائەتلىنىش تۇيغۇسى بولىدۇ.

شۇڭلاشقا، ئاتا - ئانىلار بالىلارنىڭ ئىش - ھەرىكىتىنى تەپسىلىي كۆزىتىپ، ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە ئۇلارنىڭ يوشۇرۇن قابىلىيىتىنى جارى قىلدۇرۇشقا ياردەم بېرىشى، توسالغۇ بولماسلىقى لازىم.

تۇخۇم ئىزدەش

ئوغلۇم بۇ يىل تۆت ياشقا كىرگەن بولۇپ، ئۇنىڭ بۇ ئويۇنغا قاتنىشىشى تۇنجى قېتىم ئىدى. باشقا ئاتا - ئانىلار ھەممىسى بالىلىرىغا مەدەت بېرەتتى. مەنمۇ ئۇنىڭ سىرتىدا ئەمەس ئەلۋەتتە. مۇسابىقىگە قاتنىشىدىغان بالىلارنىڭ ھەممىسى باشلىنىش سىزىقىغا تارتىلغان لېنتا ئالدىدا يۈگۈرۈشكە تەييار بولۇپ تۇراتتى. «پاس» قىلغان ئاۋاز بىلەن تەڭ لېنتا ئۆزۈلۈپ، بالىلارنىڭ ھەممىسى ئالدىغا ئوقتەك ئېتىلدى. پەقەت ئوغلۇملا جايىدا قىمىر قىلماي تۇراتتى.

ــ يۈگۈرە، غەيرەت قىل، تېز يۈگۈرە، ــ دەپ ئۇنىڭغا ۋارقىرىدىم. بىراق ئۇ مېنىڭ ئاۋازىمنى ئاڭلىمىغاندەك، ئورنىدا تۇرۇپ ئەتراپىنى ئىنچىكىلىك بىلەن كۆزىتىۋاتاتتى. باشقا بالىلارنىڭ ھەممىسى جېنىنىڭ بارىچە ئالدى - كەينىگە يۈگۈرۈپ يوشۇرۇنغان تۇخۇملارنى ئىزدەۋاتاتتى. بىردەمدىلا ئوغلۇم ئۇلاردىن 30 مېتىرچە كەينىدە قالدى. مەن كۆڭلۈمدە: «ھەي، ئۇ ھېچنېمىگە ئېرىشەلمەيدىغان بولدى» دەپ ئويلىدىم. ئوغلۇم تۇيۇقسىز يۈگۈرۈپ كەتتى ۋە دەرھال تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ بىرنى تەردى، ئارقىدىن يەنە بىرنى تەردى... بەش مىنۇت ئىچىدە بارلىق تۇخۇملار تېپىلىپ بولدى - دە، ئۇلار باشلىنىش نۇقتىسىغا يۈگۈرۈپ كېلىپ، تېپىۋالغان تۇخۇملىرىنى ئاتا - ئانىسىغا كۆرسىتىشكە باشلىدى. بەزلىرى بىرنى، بەزلىرى ئىككىنى، ئەڭ كۆپ تاپقانلىرىمۇ بەش - ئالتىنى تاپقانىدى.

بۇ ۋاقىتتا ئوغلۇم يېنىمغا كەلدى. ئۇنىڭ خالتىسى لىقمۇلىق تۇراتتى. مەن

خالتىنى ئېچىپ سانىدىم، توپتوغرا 12 ئىدى.

باشقا بالىلار تېنەپ ئالغا قاراپلا يۈگۈرگەن. بىراق ئوغلۇم ئەتراپىنى تەپسىلىي كۆزىتىپ، تۆخۈملارنى بىر - بىرلەپ تېپىۋالغانىدى.

ھېكمەت:

بىر بالىنىڭ بىلىدىغىنى بىلەن باشقا بالىنىڭ بىلىدىغىنى پۈتۈنلەي ئوخشاش بولمايدۇ. ھەربىر بالىنىڭ ئۆزىگە خاس ئالاھىدىلىكى بولىدۇ.

ھەزى ئاتا - ئانىلار بالىلىرىنى باشقىلارنىڭ بالىلىرى بىلەن سېلىشتۇرۇپ «قارا، باشقىلارنىڭ بالىلىرى سەندىن كۆپ ياخشى، سېنىڭ قەيسىرىڭ ئۇلاردىن كەم» دەپ ئەيىبلەيدۇ. بۇ، بالىنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشى، خاسلىقى ۋە تەرەققىياتىغا ئىنتايىن پايدىسىز. بۇنداق ئاتا - ئانىلارنىڭ بالىلىرى ئاسانلا ئۆزىگە بولغان ئىشەنچىسىنى يوقىتىپ قويىدۇ.

بالىڭنى ئاستا - ئاستا، ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن تەربىيەلەڭ، بەزىدە سىز كۆزىگە كىرىۋالمىسىڭىزمۇ بالىڭىز سىز ئويلىغاندىنمۇ ياخشى قىلالىشى مۇمكىن. شۇڭلاشقا ئۇلارنىڭ خاسلىقىغا ھۆرمەت قىلىڭ. ئۇلارغا ئۆزىگە تەۋە بولغان مۇھىت، شارائىت يارىتىپ بېرىڭ.

بىر بالا، ئىككى خىل تەربىيە

نىڭ ئوقۇش يېشىغا يېتىپ مەكتەپكە باردى. ئۇنىڭ يېشى كىچىك بولغاچقا مەكتەپ ئۇنىڭغا ناھايىتى چوڭ، ھەيران قالارلىق بىلىندى. نىڭ مەكتەپ دەرۋازىسىدىن كىرىپ سىنىپىنى ئاسالغا تېپىۋالغىنىغا ناھايىتى خۇشال بولدى. چۈنكى سىنىپى دەرۋازىغا يېقىن بولغاچقا ئۇزاق يول ماڭمايتتى.

بىر كۈنى ئەتىگەندە مۇئەللىم سىنىپقا كىرىپ بۈگۈن رەسىم سىزىش دەرسى ئىكەنلىكىنى ئېيتىۋىدى. نىڭ رەسىم سىزىشنى ياخشى كۆرگەچكە كۆڭلىدە قەۋەتلا خۇش بولدى. شىر، يولۋاس، تۈخۈ، كالا، پويىز، پاراخوت دېگەندەك نۇرغۇنلىغان نەرسىلەرنى سىزىشنى ئويلىدى.

ئۇ بويىقىنى ئېلىپلا خۇشال كەيپىياتتا سىزىشقا كىرىشىپ كەتتى. بىراق مۇئەللىم بالىلارنىڭ ھازىر باشلىسا بولمايدىغانلىقىنى ئەسكەرتىپ تاكى سىنىپتىكى بالىلار پۈتۈن دىققىتى بىلەن ئولتۇرغاندىلا، ئاندىن گۈل سىزىشنى ئۆگىنەلەيدىغانلىقىنى ئېيتتى.

نىڭ گۈل سىزىشنى ياخشى كۆرىدىغان بولغاچقا، ناھايىتى خۇشال بولدى - دە، ھال رەڭ، قوڭۇر، كۆك بويالغىرىنى ئېلىپ، ئۆزى ياخشى كۆرىدىغان گۈللەرنى سىزىشقا باشلىدى.

بۇ ۋاقىتتا مۇئەللىم يەنە كۆپچىلىكنى ئاۋۇال ئوقۇتقۇچىنىڭ گۈلنى قانداق سىزىدىغانلىقىنى ئۆگىنىشنى ئېيتتى.

مۇئەللىم دوسكىغا قىزىلگۈلدىن بىرنى سىزدى. ئۇنىڭ غولى يېشىل ئىدى. ئاندىن

بالىلارغا: ــ گۈل دېگەن مۇنداق بولىدۇ. سىلەر ھازىر سىزىشنى باشلىساڭلار بولىدۇ. چوقۇم مۇشۇ بويىچە سىزىڭلار، ــ دېدى.

نىك مۇئەللىمى سىزغان گۈل بىلەن ئۆزى سىزغانىنى سېلىشتۇرۇپ ئۆزىنىڭكىنى ياقتۇرۇپ قالدى. بىراق ئۇنى ئېغىزدىن چىقىرىشقا پېتىنالمايتتى. شۇڭلاشقا ئۇ مۇئەللىمنىڭ سىزغىنى بويىچە غولى يېشىل، قىزىلگۈلنى سىزدى.

باشقا بىر كۈنى مۇئەللىم سىنىپقا كىرىپ سېغىزلاي بىلەن نەرسە ياساشنى ئۆگىنىدىغانلىقىنى ئېيتتى. نىك سېغىز لايدىن پايدىلىنىپ نۇرغۇن نەرسىلەرنى ياساشنى بىلەتتى. شۇڭلاشقا ئۇ خۇشال بولۇپ كەتتى.

مۇئەللىم داس ياساشنى ئۆگىنىدىغانلىقىنى ئېيتقاندا نىك دەرھاللا سېغىز لاينى قولىغا ئېلىپ، ھەرخىل شەكىلدىكى داسلارنى ياساشقا كىرىشتى.

بىراق مۇئەللىم ئاۋۋال ئۆزى قانداق ياساشنى ئۆگىتىدىغانلىقىنى ئېيتىپ بىر داسنى ياساپ چىقتى.

نىك قولىدىكى داسقا، بىر مۇئەللىمنىڭ قولىدىكى داسقا قاراپ ئۆزىنىڭ ياسىغىنىنى ياقتۇردى. بىراق ئېغىز ئېچىشقا پېتىنالمايتتى. ئۇ قولىدىكى داسنى قايتا يۇغۇرۇپ مۇئەللىمى ئۆگەتكىنى بويىچە باشقا بىر داسنى ياساپ چىقتى.

ناھايىتى تېزلا نىك مۇئەللىمنىڭ ئۇلگە كۆرسىتىشىگىچە ساقلاشنى، مۇئەللىم كۆرسەتكەن ئۇلگىنى كۆرۈشنى ۋە ئۇنىڭغا تەقلىد قىلىشنى ئۆگىنىۋالدى. مۇئەللىمى ئورۇنلاشتۇرغانىلا قىلىپ ئۆزى قول سېلىپ، باشقا نەرسىلەرنى ئىجاد قىلىمايدىغان بولدى.

نىكنىڭ ئائىلىسى باشقا بىر شەھەرگە كۆچەكچە نىكمۇ مەكتەپ ئالماشتى. ئۇنىڭ بارغان يېڭى مەكتىپى تېخىمۇ يوغان، سىنىپلىرىمۇ دەرۋازا يېنىدىلا ئەمەس، بەلكى نۇرغۇن پەلەمپەيلەر ۋە كارىدورلاردىن ئۆتۈپ ئاندىن يېتىپ باراتتى.

بىرىنچى سائەتلىك دەرس رەسىم دەرسى بولۇپ، نىك ناھايىتى خۇشال بولدى. ئۇ مۇئەللىمنىڭ قانداق سىزىشنى ئۆگىتىشىنى كۈتۈپ ئولتۇردى، بىراق مۇئەللىمى ھېچنەرسە دېمەي، پارتىلارنى ئارىلاپ يۈرەتتى.

مۇئەللىم نىكنىڭ قىمىر قىلمايۋاتقىنىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭدىن: ــ رەسىم سىزىشنى ياخشى كۆرمەمسىز؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ مەن بەكمۇ ياخشى كۆرىمەن، بۇگۈن بىز نېمىنى سىزىشنى ئۆگىنىمىز، سىلەر ئۆز ئىقتىدارىڭلارنى جارى قىلدۇرۇپ نېمىنى سىزىشنى ئويلىساڭلار شۇنى سىزىڭلار، ــ دەپتۇ مۇئەللىمى. ــ ئۇنداقتا، مەن قانداق سىزىشىم، قايسى خىل بويافنى ئىشلىتىشىم كېرەك، ــ دەپ سورىدى نىك. مۇئەللىمى ئۇنىڭغا: ــ قايسىنى ياخشى كۆرسەڭ، شۇنى ئىشلەتسەڭ بولىدۇ، ئەگەر ھەممە ئادەمنىڭ سىزغىنى ئوخشاش، رەڭگى بىر خىل بولسا، مەن ئۇنى كىمنىڭ سىزغانلىقىنى قانداق پەرقلەندۇرەلەيمەن، ــ دەپتۇ مۇئەللىمى.

شۇنداق بىلەن نىك قىزىل، ھال، سېرىق، كۆك بوياقلىرىنى ئېلىپ، ئۆزى ياخشى كۆرىدىغان گۈللەرنى سىزىشقا باشلىدى. نىك بۇ مەكتەپنى ياقتۇرۇپ قالدى.

ھېكمەت:

بالىلاردا سىرتقى دۇنياغا نىسبەتەن مۇستەقىل قاراش بولىدۇ. شۇ ئاساستا ئۇلار ئۆز قەلبىدە ئوخشاشمىغان دۇنيانى سىزىپ چىقىدۇ.

رەسىم سىزىش ئوقۇشتىن بۇرۇنقى بالىلارنىڭ ئۆز ئىچكى دۇنياسىنى ئىپادىلەشتىكى مۇھىم ئۇسۇل، ئاتا - ئانىلار بۇ ۋاقىتتا بالا بىلەن بىرلىكتە ئۇنىڭ قەلبىنى سىزىپ چىقىشى لازىم. نۇرغۇنلىغان ئاتا - ئانىلار ئۇلارغا چوڭلار قاتارىدا مۇئامىلە قىلىدۇ. ئۇلارنى چوڭلارنىڭ تەرتىپ ئىسكەنجىسىگە ئېلىۋالىدۇ، ئۇلارنى يارامسىق قىلىشقا جېنىنىڭ بارىچە ئۇرۇنىدۇ، بىراق ئاقىۋەتتە ئۇلار «گەپ ئاڭلىمايدىغان بالا» بىلەن «مەسئۇلىيەتسىز ئاتا - ئانا» غا ئايلىنىپ قالىدۇ.

بالىلارغا ئەركىن ئىدىيەۋى بوشلۇق بېرىڭ، ئۇلار ساغلام، خۇشال - خۇرام چوڭ بولسۇن.

مېنىڭ بىرلا يۈزۈم بار

بالىنىڭ بەش ياش ۋاقىتلىرى مەجەزى تەرسا، گەپ ئاڭلىمايدىغان ۋاقتى بولسا كېرەك، ئوغلۇم ھەر ئىشتا دائىم دادىسى بىلەن ئىككىيلەننى ئۇمىدسىزلەندۈرۈپ قويىدۇ.

يازلىق كانىكولىنىڭ بىر كۈنى بىز ئۈنى سەھراغا ئۇيناتقىلى ئاپاردۇق، ئوغلۇم خۇشاللىقىدىن ھەرخىل قىلىقلارنى قىلاتتى. ئۇنىڭ قىلغان قىلىقلىرىنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ئائىلىمىزنىڭ بەلگىلىمىلىرىگە خىلاپ ئىدى. قايتايلى دېگەن ۋاقىتتا ئۇ يەنە كەپسىزلىك قىلىۋېدى، ئۆزىنى ئاران بېسىپ تۇرغان دادىسى ئۇنىڭغا غەزەپ بىلەن توۋلىدى. ئوغلۇم خالىمىغاندەك قىلاتتى. دادىسىنىڭ يېنىغا كېلىشى بىلەن دادىسى ئۈنى ئىنتىزام، تەرتىپ دېگەنلەرگە رىئايە قىلمىدىڭ دەپ ئەيىبلەشكە چۈشتى.

ئالاھەزەل بەش مىنۇتلاردىن كېيىن ئۇنىڭ كەيپىياتى ئۆزگەردى. ئۇنىڭ بۇ ئوماقنىنە چىرايى ئويلىغانلىرىنى يوشۇرالمايتتى. ئۇ قوشۇمسىنى تۇرۇپ، كۆزلىرىنى چىمىلدىتىپ دادىسىنىڭ تەنبىھىنى ئاڭلاۋاتاتتى.

دادىسى ئۇنىڭغا: ــ بولمىسا يۈزۈڭنى ئۆزگەرتىۋېتمەن، ــ دېۋىدى ئوغلۇمنىڭ كەيپىياتى دەرھاللا ئۆزگەردى - دە، دادىسىغا ئىنتايىن سەمىمىيلىك ۋە ئەستايىدىللىق بىلەن: ــ بىراق دادا مېنىڭ پەقەت مۇشۇ بىرلا يۈزۈم بار تۇرسا، ــ دېۋىدى. ئۇنى قار - يامغۇردەك ئەيىبلەپ تۇرغان دادىسى كۈلۈپ تاشلىدى - دە، ئوغلىنى قۇچاقلاپ ئوغلۇمنىڭ دېگەنلىرىنى سۆيۈنگەن ھالدا تەكرارلىدى ۋە ئۇنىڭغا: ــ توغرا، سېنىڭ پەقەت مۇشۇ چىرايىڭلار بار، ئاناڭ ئىككىنچى دەل سېنىڭ مۇشۇ چىرايىڭنى ياخشى كۆرىمىز، ــ دېدى.

ھېكمەت:

بالىلار يېڭى شەيئىلەر بىلەن تونۇشۇشقا باشلىغاندا ئۇلاردا دۇنياغا نىسبەتەن تولۇپ - تاشقان قىزغىنلىق بولىدۇ. نۇرغۇنلىغان ئائىلىلەردە ئاتا - ئانىلار ھەرخىل - ھەر ياخشا تۆزۈملەرنىڭ، يەنى ساپادىن سەكرىمە، گىلەمنى مەينەت قىلما، بۇنداق نەرسىلەرنى يېمە، ئۇنداق قىلما دېگەندەك ئىشلار بىلەن بالىنى چەكلىۋالىدۇ، ئەلۋەتتە. بالىنى تۆزۈم بىلەن باشقۇرۇش ياخشى، بىراق سىز گىلەمنى سېلىشتىن بۇرۇن ئۇنىڭ مەينەت قىلىۋېتىشى تۇغرۇلۇق ئويلىنىپ باققانمۇ، ئۇنىڭ پىكرىنى ئېلىپ باققانمۇ؟ ئۇلارنى ھەددىدىن ئارتۇق چەكلەش ئۇلارنىڭ ئىجاد قىلىش ۋە تەپەككۇر ئىقتىدارىنى بوغۇپ قويىدۇ.

بالىغا نىشان بەلگىلەندە، ئۇ رىئايە قىلسا بولىدى. ئىنچىكە ھالقىلارغىچە چەكلەپ چەكتىن ئاشۇرۇۋەتمەك. كۆپرەك ئارتۇقچىلىقىنى كۆرسىتىپ، بېتەرسىزلىكىنى ئازراق ئەيىبلەك. ئۇنىڭ تۇغما تالانتىنى جارى قىلدۇرۇپ، ئىقتىدار، بىلىم ئىگىلەشكە يول قويۇك، خۇشاللىققا تولغان بالىلىق مەزگىلىدىلا دۇنيانىڭ سىرلىرى ھەققىدە ئىزدەنسۇن، تەپەككۇر قىلسۇن.

چاقماقتىن قورقۇش ۋە چاقماقتىن ھۇزۇرلىنىش

ئۇتا شىتاتىدا دىئاننا ئىسىملىك سۆيۈملۈك بىر قىز بولۇپ، ئۇ ھەر كۈنى مەكتەپكە ئۆزى بېرىپ كېلەتتى.

بىر كۈنى چۈشتىن كېيىن ھاۋا تۇيۇقسىز ئۆزگىرىپ، ئاسمانىنى قارا بۇلۇتلار قاپلاپ، شامال بارغانسېرى ئەدەپ كەتتى - دە، چاقماق چېقىپ، گۈلدۈرماما گۈلدۈرلەشكە باشلىدى. ئۇ بىر مەيدان قاتتىق يامغۇرنىڭ بېشارىتى ئىدى.

دىئاننانىڭ ئاپىسى دىئاننانى مەكتەپتىن كەلگۈچە چاقماقتىن قورقارمۇ، چاقماق سوقۇۋېتەرمۇ دەپ ئەنسىرەپ ئولتۇرالماي قالدى. گۈلدۈرماما ئاۋازى بارغانسېرى ئەدەپ، چاقماق ئۆتكۈر قىلىچتەك ھاۋانى كېسىپ ئۆتۈشكە باشلىدى.

دىئاننانىڭ ئاپىسى دەرھال ماشىنىنى ھەيدەپ قىزى قايتىدىغان يولنى بويلاپ ماڭدى. ئۇ قىزىنىڭ يالغۇز كېلىۋاتقانلىقىنى كۆردى. بىراق ھەر قېتىم چاقماق چاققاندا قىزى دەرھال مېڭىشتىن توختاپ، ئاسمانغا قاراپ كۈلۈمسىرەيتتى، بۇ ئىش يەنە تەكرارلاندى. ئاپىسى ئاخىرى تاقەت قىلالماي قىزىنى چاقىرىپ ئۇنىڭدىن: — قوزام، سەن نېمە قىلىۋاتىسەن؟ — دەپ سورىدى.

دىئاننا: — ئاپا، ئاسمان مېنى رەسىمگە تارتىۋاتىدۇ، — دېدى.

ھېكمەت:

بىز چوڭلارنىڭ نەزىرىدە بالىكىم بۇ ھېچقانچە ئىش ئەمەس دەپ ئويلايمىز. بىراق بالىلارنىڭ قەلبى تەبىئەت ۋە سىرتقى دۇنياغا نىسبەتەن بىر خىل گۈزەل چۈشەنچىگە تولغان بولىدۇ. نۇرغۇنلىغان ئاتا - ئانىلار بۇ نۇقتىغا

سەل قارايدۇ. بالىلارنىڭ دۇنياسى بىلەن چوڭلارنىڭ دۇنياسى ئوخشاشمايدۇ، بىزنىڭ قىلىدىغان ئىشىمىز ئۇلارنى قوزغىشىش، ھەرگىزمۇ ئۇلارنى تەربىيەلەش ئەمەس.

بىز ئادەمىيلىك كۆچەتلىرىنى تېرىيمىز

لوۋس تاغ باغرىدىكى تۇنجى ئەتىيازدا بىر باغچىدا مەن ۋە ئىككى پىراكتىكانت مايسا ئېتىزلىرىنى تەييارلاپ بولغاندىن كېيىن ئۇرۇقنى تېككەچ پاراڭلىشىۋاتاتتۇق. مېنىڭ سوئال سوراشقا ئامراق ئوچ ياشلىق قىزىم پاتى قېشىمغا كەلدى. ئۇ ئالتۇن رەڭ بۇدۇرە چاچلىق قىز ئىدى. ئۇ قېشىمدا بىر دەم تۇرغاندىن كېيىن: ــ ئاتا سەن نېمىشقا ئۇرۇق تېكىسەن؟ ــ دەپ سورىدى، مەن بىر مائارىپچى تەلەپپۇزىدا ئويلىماستىنلا: ــ پاتى، ھازىر ئەتىيازلىق تېرىلغۇ ۋاقتى، بىز مايسا ئېتىزلىرىنى ئوغۇتلاپ بولدۇق، ئەمدى ئوغۇتلىغان يەرگە ئۇرۇق تېكىمىز، ــ دەپ جاۋاب بەردىم.

ــ بىراق نېمە ئۈچۈن ئاتا؟ ــ پاتى يەنە سورىدى. ــ بىز ئۇلارنى ئۆستۈرۈپ يېيىش، ئىچىش ئۈچۈن ئۆستۈرىمىز، بىز نۇرغۇن يەرلەرگە تېرىشىمىز كېرەك.

پاتى بۇ چوڭقۇر نەزەرىيەۋى گەپلەرنى چۈشىنەلمەيتتى. ئۇ ناھايىتى ئۈمىدسىزلەندى بولغاي، دەرھال مېنىڭ گېپىمنى تارتىۋېلىپ: ــ بىراق نېمە ئۈچۈن ئۇرۇق تېكىسىلەر ئاپا... ــ دەپ سورىدى. ــ پاتى بىز پالەك، ھەرخىل گۈللەرنى تېرىيمىز، يەنە... ــ بىراق نېمە ئۈچۈن؟ ــ پاتى ئۇزۇلۈكسىز تۇردە سوراۋەردى. ــ نېمە نېمە ئۈچۈن؟ ــ مەن ئاۋازىمنى يۇقىرى كۆتۈردۈم. پاتى كەسكىن ھالدا: ــ نېمىشقا سىلەر ئۇرۇق تېكىسىلەر، ــ دەپ سورىدى. بۇنداق دېئالوگ بىر قانچە قېتىم تەكرارلاندى. مەن بىر تەرەپتىن ئەستايىدىللىق بىلەن مۇڭاپىق جاۋابنى ئىزدىگەچ، بىر تەرەپتىن ئۆزۈمنى بېسىۋېلىشقا تىرىشتىم. بىراق مەن ئاخىرى سەۋر قىلالماي، ئۇنىڭ ئىككى مۇرىسىنى سىلكىپ تۇرۇپ: ــ پاتى بىز ئۇرۇق تېكىمىز، چۈنكى بىز بۇ ئىشنى ياخشى كۆرىمىز، ــ دېدىم.

ــ ھەا! مەن چۈشەندىم، ــ ئەمدى تولۇق قانائەتلەنگەن پاتى ۋارقىرىغىنىچە سەكرەپ - تاقلاپ كېتىپ قالدى. ئىككىنچى يىلى ئەتىيازنىڭ بىر كۈنى ئەتىگىنى مەن ئەسلىي خىزمەت جەدۋىلى بويىچە ئون تۆپ كۆچەتنى يۆتكەپ تېككەندىن كېيىن تۆت پارچە يەرنى تۇزەشكە كىرىشتىم. بۇ ۋاقىتتا پاتى قېشىمغا كەلدى.

ــ ياردەمىم كېرەكمۇ؟ ــ دېدى ئۇ.

ــ بولىدۇ، ــ دېدىم مەن ئامالىنىڭ بارىچە خالىمايدىغانلىقىمنى يوشۇرۇپ. مەن تۆت ياشلىق قىزنىڭ قانچىلىك ياردەم بېرەلەيدىغانلىقىنى ئوبدان بىلەتتىم. پاتى خۇشاللىقىدىن كەتمەننى ئېلىپ، ئۇنى لاي توپىغا سالدى. مەن ئۇنىڭغا كۆچەتنى يەرگە تېكىپ، تۇزلەپ بولۇپ سۇ قۇيىدىغانلىقىنى كۆرسەتىپ قويدۇم.

بىر نەچچە مىنۇتتىن كېيىن ئۇ رازى بولغان ھالدا ئۆزى تىككەن كۆچەتنىڭ يېنىدا ئولتۇرۇپ ناخشا ئېيتىپ ئۇنى سىيلاشقا باشلىدى. ئۇ مېنى تەنقىدلەپ: ــ ئاپا، بۇ كىچىك كۆچەتلەرنى ئاۋايلا، ئاستىراق ماڭ، ئۇلارغا ناخشا ئېيتىپ بەر، ئۇلارنى ئەركىلىتىپ قويغىن، ــ دېدى ئۆزىنىڭ قىلغانلىرىنى ماڭا كۆرسىتىپ تۇرۇپ.

دەسلىپىدە ئاچچىقىم كەلدى. بۇگۈنكى بەلگىلەنگەن ۋەزىپىنى ئورۇنلاش سۇغا چىلاشتى. ئەتىگە قېپقالىدىغان بولدى، ۋاز كېچىش ھەم كۆڭۈللۈك، ھەم ئازابلىق. بىراق قىزىمنى ئۇمىدسىزلەندۈرسەم بولمايدۇ – دە.

ــ ئېيتقىنىڭ توغرا، پاتى، ــ مەن ئۇنىڭ قولىنى تارتىپ، ئۇنىڭغا ئەگىشىپ «بىز سىلەرنى ئاسرايمىز... سىلەر بەك خۇشال... سىلەرنى ئىسىتىپ قويايلى، پەرىشتە ئوسسۇل ئويناۋاتىدۇ» دېگەندەك ئاغزىمىزغا كەلگەن سۆزلەر بىلەن ناخشا ئېيتىپ كەتتۇق. بىر دەمدىن كېيىن سارائلاردەك قالايمىقان توۋلىشىپ كەتتۇق.

تۇيۇقسىز پاتى يۇگۇرۇپ كېلىپ، مۇرەمگە ئېسىلدى. مەن زوڭزىيىپ ئولتۇرغاچقا ئالدىمغا دۈملا چۈشتۈم – دە ئىككىمىز ئېتىز ئارىسىدىكى يولدا پومىداقلىشىپ كۈلكىمىز بىسىقمايلا قالدى. پاتى مېنى قۇچاقلاپ مەڭزىمگە سۆيۈپ تۇرۇپ: ــ مەن ساڭا ئامراق، ئاپا، ــ دېدى - دە، ئورنىدىن تۇرۇپ دوستلىرىنىڭ قېشىغا يۇگۇرۇپ كېتىپ قالدى. مەن يەنە ئىشىمغا قايتىپ كەلدىم. تاغدىكى ھەربىر گۈل، دەرەخلەر ھەممىسى ناخشا ئېيتىۋاتاتتى.

پاتى بىلەن بىرلىكتە ئەمگەك قىلغان ۋاقىتتا، مەن مۇنداق بىر داۋلىنى يەنى بىزنىڭ تىككىنىمىز ئۆسۈملۈكلا بولماستىن، بەلكى ئادىمىيلىك ئىكەنلىكىنى چۈشەندىم.

ھېكمەت:

ئاتا - ئانىلارنىڭ ھەممىسى ئىش قىلىۋاتقاندا باشقىلارنىڭ ئاۋارە قىلىشىنى ياقتۇرمايدۇ. ئۆزىنىڭ ئىشىغا باشقىلارنىڭ دەخلى قىلماسلىقىنى ئارزۇ قىلىدۇ. بىراق نۇرغۇن ۋاقىتتا بىز بالىلىرىمىزنى ھۆرمەتلىمەيمىز. ئۇلارنىڭ ئېھتىياجى ۋە ھېسسىياتىنى نەزەرگە ئالمايمىز.

بالىنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشى بىزنىڭ ئۇرۇقنى پەرۋىش قىلغىنىمىزغا ئوخشاش كۆڭۈل قويۇپ تەربىيەلەشكە موھتاج. ھەر دائىم بالا بىلەن جاپادىنمۇ، ھالاۋەتتىنمۇ تەڭ بەھرىمەن بولۇشىمىز، ئۇلارنىڭ سەبىي قىلىقلىرىغا چەكسىز سەۋرچانلىق بىلەن مۇئامىلە قىلىشىمىز، قىزغىنلىق ۋە خۇشاللىق ئىچىدە ئۇلارنىڭ مۇۋەپپەقىيىتىنى كۈتۈۋېلىشىمىز لازىم.

ئەمەلىيەتتە، بالا تەربىيەلەش جەريانى كىشىلەرگە نىسبەتەن يەنە بىر قېتىم يۇقىرى ئۆرلەش جەريانى، بالىلىقتىن ھازىرغىچە بىزنىڭ ئۆگەنگىنىمىز پەقەت سۆيۈشلا بولماستىن، يەنە تۇرمۇشنىڭ خۇشاللىقى.

تېلېفون ئانا

بىر ئوغۇل بالا بولۇپ، ئاتا - ئانىسى ئايرىلىپ كېتىپ، مومىسى بىلەن ئىككىسى بىرگە تۇراتتى.

ئۇ مەكتەپتە چۈشلۈك تاماقنى يەپ بولۇپلا بىر تەڭگىسىنى كۆتۈرۈپ، كاربىدوردىكى تېلېفون بوتكىسىغا ئاقساقلاپ ماڭاتتى. ئەگەر تاسادىپىي ئۇنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ قالسىڭىز، گۆدەك، ناھايىتى يېقىملىق «ئاپا، تاماق يېدىڭىزمۇ؟ مەكتەپتىن قويۇپ بەرگەندە مېنى ئالغىلى كېلەمسىز؟ ماڭا ئويۇنچۇق ئېلىپ كېلىشنى ئۇنتۇپ قالماڭ» دېگەن ئاۋازنى ئاڭلىيالايسىز، بىر تەرەپتىن سۆزلەپ، بىر تەرەپتىن كۈلەتتى. چۈشلۈك دەم ئېلىش توشۇپ قوڭغۇراق چېلىنغاندا قىيمىغان ھالدا تۇرۇپكىنى قويۇپ تۇراتتى.

بىر كۈنى سىنىپتىكىلەر تۇيۇقسىزلا يىغىلىغاندا ئۇ تۇرۇپكىنى قويۇشقا ئۇلگۈرەلمەيلا كېتىپ قالدى. ئۆتۈپ كېتىۋاتقان بىر مۇئەللىم تۇرۇپكىنى ئېلىپ قويۇش ئۈچۈن قولىغا ئالغاندا تېلېفون تۇرۇپكىسىدىن چىقىۋاتقان «تۆۋەندىكى ئاۋاز 12 سائەت 30 مىنۇت، 15 سېكۇنت، تۆۋەندىكى ئاۋاز 12 سائەت 30 مىنۇت 8 سېكۇنت» دېگەن غەلىتە ئاۋازنى ئاڭلاپ قالدى.

شۇ ۋاقىتتا مۇئەللىمنىڭ كۆزىدىن چوڭ بىر بىر تامچە ياش سىرغىپ چۈشتى.

ھېكمەت:

مېھىر - مۇھەببەتكە ئىنتىلىش كىشىنىڭ خاسلىقى. بىزنىڭ ئەتراپىمىزدا نۇرغۇنلىغان مېھىر - مۇھەببەتتىن مەھرۇم بالىلار بار. ئۇلار سىرتقى قىياپىتىدىكى قەتئىيلىك بىلەن ئىچكى دۇنياسىدىكى يىگانىلىقنى، تەنھالىقنى يوشۇرماقچى بولىدۇ.

مۇھەببەتتىن مەھرۇم قالغان بالىلارنىڭ ئەقلىي ئىقتىدارى بېسىمغا، خاراكتېرىنىڭ يېتىلىشىمۇ تەسىرگە ئۇچرايدۇ. بالىلاردا ئاتا - ئانىسى ۋە بارلىق كىشىلەرگە نىسبەتەن ئۆچمەنلىك، ئاغرىنىش كەيپىياتى شەكىللىنىدۇ. ئاخىرىدا بالا ئۆزىنى تاشلىۋېتىدۇ. روھىي جەھەتتىن جەمئىيەتنىڭ يۇنىلىشىگە قارشى يۇنىلىشتە بولىدۇ. بىر ساغلام بالا مۇھەببەتتىن مەھرۇم بولۇش سەۋەبىدىن ئاخىرى پۈتۈنلەي ۋەيران بولىدۇ.

ئاجرىشىپ كەتكەن ئاتا - ئانىلار بالىڭىزغا غەمخورلۇق قىلىشقا سەل قارىماڭ!

مۇستەھكەم ئىشكىمۇ يېرىلىدۇ

مەكتەپ زالىنىڭ ئىشكى يېرىلىپ كېتىپتۇ.

بىچارە ئىشىك، ئورنىتىلغان كۈندىن باشلاپ تېپىكسىز بىر كۈنىمۇ باشتىن

كەچۈرۈپ باقمىدى. 15 - 16 ياشلىق بالىلارنىڭ پۈتى بىلەن تېپىپ ئىشكىنى ئېچىش - يېپىشى ئادەتكە ئايلىنىپ قالغانىدى. مەكتەپ ئاتايىن «پۈتكۈزدا شەپقەت بولسۇن»، «پۈتكۈزغا دىققەت قىلىڭ»، «مەن ئىشىك، مېنى قىينىماڭ»... دېگەندەك مەزمۇندىكى تەشۋىقاتلارنى ئىشىك بېشىغا چاپلاپ قويغان بولسىمۇ، بۇنىڭ ھېچنېمىگە ئۇنۇمى بولمىدى.

زالنىڭ ئىشكى دۇم چۈشكەن كۈنى، نۇرغۇن مۇئەللىملەر مۇدىرغا ئەمدى تۆمۈر ئىشىك بېكىتىش توغرۇلۇق تەكلىپ بېرىشتى. ئۇلارچە ئوقۇغۇچىلار تۆمۈر ئىشىككە پۈت ئېتىشقا پېتىنالماسلىقى مۇمكىن ئىدى. مۇدىر كۈلگىنىچە ئۆزىنىڭ ئالدىقاچان ئەڭ پۇختا ئىشكىتىن بىرنى زاكاس قىلىپ قويغانلىقىنى ئېيتتى.

يېڭى ئىشىك بېكىتىلدى ھەمدە دېگەندەك بىرمۇ تېپىك يېمىدى. بالىلار ئىشكىتىن كىرىۋاتقاندا ئىختىيارسىز قەدەملىرىنى ئاستىلاتتى - دە، قۇيۇشنىڭ چاقناق نۇرىدا تىنىمسىز ئايلىنىپ تۇرغان ئىشكىتىن ئۆتۈۋاتقاندا سۆيۈش ۋە سۆيۈلۈش تۇيغۇلىرىنى چوڭقۇر ھېس قىلاتتى.

بۇ ئىشىك شۇنچىۋالا مۇستەھكەممۇ؟ ئۇنداق بولماسلىقى مۇمكىن. ئەمەلىيەتتىمۇ ئۇ بالىلارنىڭ گۈزەل ئەكسىنى ھەر ۋاقىت ئەكس ئەتتۈرۈش ئارقىلىق ئۇلاردا ئىشەنچ ھاياتىنى سۆيۈش، قەدىرلەش تۇيغۇلىرىنى ئويغاتقۇچى پاكىز، پارقىراق ئەينەك ئىشىك ئىدى.

ھېكمەت:

ئىنسان، ھەتتا بالىلارمۇ ئىشەنچىگە موھتاج. بالىلارغا ئىشەنسىڭلا ئۇلار سىزنى ئۈمىدسىز قويماس.

ئۆزىنىڭ مۇستەقىل گەۋدىلىكىنى ھېس قىلىپ، ئۆزىگە خاس ئاڭ قاراش شەكىللەندۈرگەن بالىلارنىڭ دۇنياسىنى چەكتىن ئاشقان ۋاستىلەر بىلەن مۇستەملىكە قىلىش ئۇلاردا قارشىلىق ئويغىتىشتىن باشقىنى قىلمايدۇ. ئىشەنچ ئاساسىغا قۇرۇلمىغان مەجبۇرلاشتىن ساغلام روھقا ئىگە بەرزەنت چىقمايدۇ. بالىلارغا ئىشەنچ بەرسەڭ بالىلار ساڭا بەختلىك تەمىنى تېپىتىدۇ.

بالىلارغا ئىشىنەيلى ۋە ئۇلارنىڭ ھاياتىنى قەدىرلەيلى، سۆيۈنۈش ئېچىنى ئويغىتايلى.

تەربىيە قانداق بولىدۇ؟

20 - ئەسىردىكى ئەڭ دەسلەپكى بالىلار مەرىپەت پېشۋاسى دەپ تەرىپىلەنگەن مونتېسسورى خانىم ئۆزىنىڭ «ئۆچ ياشلىق مەزگىل بىر ھاياتنى بەلگىلەيدۇ» ناملىق كىتابىدا «ئىنسانىي دەرس» دېگەن تېمىدا بالىلارنىڭ ئىززەت سېزىمى توغرۇلۇق مۇنداق بىر ھېكايە بايان قىلىدۇ.

بىر كۈنى، مەن بالىلارغا بۇرۇننى قانداق تاشلاش، يەنى قانداق مىشقىرىش ھەققىدە بىر سائەتلىك دەرس ئۆتمەكچى بولدۇم.

مەن ئۇلارغا قولياغلىق ئىشلىتىشنىڭ بىرقانچە خىل ئۇسۇلىنى كۆرسەتمەك ۋە ئاخىردا ئۇلارغا قانداق قىلغاندا ئەتراپتىكىلەرنىڭ ھېچقانداق دەققىتىنى تارتمايدىغان ھالدا بۇرۇن تاشلىغىلى بولىدىغانلىقى ئەمەلىيەت ئارقىلىق كۆرسىتىپ قويدۇم. ئۇلار مېنىڭ ئاۋاز چىقارمايلا ئىنتايىن ئۇستىلىق بىلەن ئىشلەۋاتقان ھەرىكىتىمنى پۈتۈن دىققىتى بىلەن كۆزىتىپ تۇراتتى. ئەمما ئۇلار مېنىڭ ئۇلىگە كۆرسىتىشىم تۈگىشى بىلەنلا كىنوخانىدا چالغىنەك قارسىلدىتىپ چاۋاك چېلىپ كەتتى. مەن ئەزالدىن مۇنداق يۇمران قوللاردىن ھاياجان بىلەن ئۇرغۇپ چىققان مۇنداق كۈچلۈك چاۋاكنى ئاڭلاپ باقمىغان، ئاڭلايمەن دەپمۇ ئويلاپ باقمىغانىدىم.

چۈشەندىمكى، مەن بۇ سەبىي بالىلارنىڭ ئىجتىمائىي تۇرمۇشىدىكى ئەڭ سەزگۈر نۇقتىغا ھۇجۇم قىلالىغانىدىم. بالىلار بۇرۇننى تاشلاشتا ئىنتايىن قىينىلىدۇ ۋە ھەتتا چوڭلارنىڭ دائىم ئەيىبلىشىگە ئۇچراپ تۇرىدۇ. بۇ ھال شۇبھىسىزكى، ئۇلارنىڭ دىلىغا ئازار يەتكۈزىدۇ. ئەڭ يامىنى شۇكى، ئۇلار قولياغلىقلىرىنى يىتتۈرۈۋەتمەسلىك ئۈچۈن كېچە - كۈندۈز ئەندىشە ئىچىدە، ئۇنى بوينىغا باغلىۋالىدۇ. چوڭلار بولسا بالىلارغا بۇرۇننى قانداق تاشلاش كېرەكلىكىنى ئۆگەتمەيدۇ. مېنىڭ ئۇلارغا بۇ قىيىن مەسىلىنى قانداق بېجىرىشنى ئۆگىتىپ ئېرىشكەن ئالقىشىم شۇنى ئىسپاتلايدۇكى، ئۇلار ئادالەتلىك مۇئامىلىگە، پوزىتسىيەدە ھۆرمەت، يېڭى ئورۇنغا ئېرىشكەنىدى. بالىلاردا ئىنتايىن كۈچلۈك دەرىجىدە ئىززەت سېزىمى بولىدۇ. چوڭلار بىلىپ - بىلمەي بالىلاردىكى بۇ خىل ئىززەت سېزىمىنى زىيانغا، بېسىمغا ئۇچرىتىدۇ.

مەن قايتىدىغان ۋاقىتتا چىرايىدىن نۇر چاقناپ تۇرغان ئاشۇ ئۆسمۈرلەر رەھمەت سىزگە، رەھمەت سىزنىڭ دەرسىڭىزگە! دېگىنىچە چۈرقىرىشىپ بىنانىڭ ئالدىغىچە مېنى ئۇزىتىپ قويدى.

— قايتىڭلار، بالىلار! — دېدىم مەن ئاخىرى. قېنى تام - توسۇقلارغا پۈتلاشماي، پۈتۈڭلارنىڭ ئۇچىدا يۈگۈرۈڭلار.

ئۇلار شادلىق ئىچىدە ئارقىسىغا بۇرۇلدى - دە، كۆزنى يۇمۇپ - ئاچقۇچە غايىپ بولدى.

ھېكمەت:

بالىلارغا سەل قاراش ئاتا - ئانىلار، ئوقۇتقۇچىلار ئاسان سادىر قىلىپ قويىدىغان ئاساسىي كەمچىلىك.

ئەگەر بىز ھەرقانداق بىر ئاتا - ئانىغا سىز بالىڭىزغا سەل قاراۋاتىسىز؟ كەمسىتىۋاتىسىز دەيدىغان بولساق، ئۇلار ھەيران قېلىشى ۋە ئۆزىنى ئاقلاپ كېتىشى مۇمكىن. بىلىشىمىز كېرەككى، بالىلارنىڭ ئىقتىدارى باشقا نەرسە، ئاتا - ئانىلارنىڭ پوزىتسىيە ۋە ھەرىكىتى بولسا بالىلارغا تەسىر كۆرسىتىدىغان يەنە

بىر باشقا مۇھىم نەرسە، ئاتا - ئانىلار بەلكىم چوڭ - چوڭ ئىشلاردا بالىلارنىڭ ئىقتىدارى، ھېسسىياتىغا ۋە يېتىلىشىگە سەل قارىماسلىقى مۇمكىن. ئەمما ئىش كىچىك ئىشلاردىن باشلىنىدۇ. بىر ئاتا بەلكىم بالىسىنىڭ ئېھتىياتسىزلىقتىن قولىدىكى ئىستاكانىنى چېقىۋېتىشىغا قايناپ ۋاراقتۇراپ كېتىشى مۇمكىن. بالا قەستەن قىلمىدى، يەنە كېلىپ ئۆزىنىڭ ئېھتىياتسىزلىقى تۈپەيلىدىن قاتتىق ئوڭايسىزلىنىپ تۇرغان پەيتتە دادىسىنىڭ يەنە ئىستاكانىنىڭ غەلۋىسىنى قىلىپ بالىسىغا ئازار بېرىشى ئەھلىيەتتە، دادىسىنىڭ ئىستاكانىنى بالىسىدىن قىممەت - ئەتىۋار كۆرگەنلىكىنىڭ بەلگىسىدۇر. دادا بەلكىم بالىسىنىڭ چوڭ بولغانىدا كاتتا ئىشلارنى بېكىتىشىنى چۈشەپ ئارمانلاپ ياتمىغاندۇ. ئەمما ئۇ بالىسىنى بىر ئىستاكانىنىڭ قىممىتىدىنمۇ پەس كۆرۈۋاتسا، بۇ بالىدا قانداقمۇ ئۆزىنى قەدىرلەش، ئۆزىگە ئىشىنىش تۇيغۇسى يېتىلسۇن؟! ئەگەر بۇ ئىستاكانىنى ئۆزىنىڭ بالىسى ئەمەس بىرەر مېھمان چېقىۋەتسە، ئاشۇ ئاتا - ئانىلارنىڭ ھەرقانچە بباھا، قىممەت ئىستاكان بولسىمۇ، «ۋاي ھېچقىسى يوق، قانچىلىك نېمىتى؟» دەپ ئېغىزىدىن شۆلگەي ئاققۇزۇپ تەۋەززۇ قىلىپ كېتىشىگە گەپ كەتمەيدۇ. ئاتا - ئانىلار ئەگەر ئەزىز مېھمان بولغان ئۆز پەرزەنتىنى نېمىشقا بەزى - بەزىدە ئەرزىمەس ئىشلار ئۈچۈن كېلىپلا كېتىدىغان بىر ناتونۇش ئادەمچىلىكمۇ كۆزگە ئىلىپ قويمايدۇ؟ بىز ناھايىتى قىزغىن ئويناۋاتقان بالىلارنىڭ ئويۇنلىرىنى ئۆز رايىمىز بويىچە يېغىشتۇرۇۋېتىپ ئۇنى ئەقەللىي قىلغۇسى بار ئىشلاردىنمۇ توسۇپ ئادەتلەندۇق. ئەپسۇسكى، بالىلار ئويۇقسىز زەربىلەرگە ئۇچراۋاتقان بالىلىق قەلبى ئالدىدا ئۆزلىرىنىڭ ئىززەت، قەدىرلىنىش تۇيغۇلىرىنى ھېس قىلالماي چوڭ بولۇۋاتىدۇ. مۇنداق ئەھۋال ئاستىدا بالىلار ئۆزلىرىنىڭ قىلىۋاتقىنىنىڭ ئەھمىيەتسىز، قەدىرسىز ئىشلاردەك سېزىم پەيدا بولۇشقا باشلايدۇ - دە، ئۆزىگە بولغان ئىشەنچى ئاجىز، ئارزۇ - ئارمانلىرىنىڭ تاينى يوق، چۈشكۈن، بىر لەختاسما بالغا ئايلىنىپ قالىدۇ.

بالىلارغا سەممىيلىك كېرەك

پاك ئەپەندى ئىشخانىسىدا بۇگۈن كەچتە بىر ئۇنىۋېرسىتېتتا سۆزلەيدىغان نۇتقىغا جىددىي تەييارلىق قىلىۋاتاتتى. تۇيۇقسىز تېلېفون جىرىڭلاپ، بىر ئايال ئۆزىنىڭ كېسەللىك سەۋەبىدىن ئۆمرىنىڭ ئاخىرقى باسقۇچلىرىغا كېلىپ قالغانلىقىنى، ئەمما 7 ياشلىق بىر ئوغلىنىڭ بارلىقى، كېسەللىك ئەھۋالىنى ئۇنىڭغا ئېيتىش - ئېيتماسلىق ھەققىدە ئىنتايىن ئېغىر ئارىسالدىلىقتا قالغانلىقىنى ئۆزۈك - ئۆزۈك، ھەسرەتلىك ئاۋازلار بىلەن ئېيتىپ ئوتتى. ئۇ پاك ئەپەندىنىڭ بالىلار پسىخىكىسى بويىچە يېتەكچى مۇتەخەسسىس ئىكەنلىكىنى بىلەتتى، دېمەككى ئۇ يارەمگە موھتاج ئىدى. پاك ئەپەندى ئىنسانىنىڭ يۇرىكى كاللىسىدىن سەگەك ۋە ئوتكۇر دەپ ئىشەنگۈچىلەردىن ئىدى. ئۇ ئايالنى ئوغلىغا قانداق قىلسا ئەڭ ياخشى بولىدىغانلىقىنى ئۆزى ھەممىدىن ئوبدان بىلىدۇ دەپ ئويلىدى - دە، ئۇنى بۇگۈنكى نۇتۇقنى ئاڭلاپ بېقىشقا تەكلىپ قىلدى. بۇگۈنكى نۇتۇقمۇ بالىلارنىڭ ئۆلۈمگە قانداق مۇئامىلە قىلىش

مەسىلىسى ھەققىدە بولاتتى.

كەچلىكى، پاك ئەپەندى زالغا ماغدۇرسىزلىنىپ ماڭغۇچىلىكىمۇ قالمىغان بىر ئايالنىڭ ئىككىيلەنىنىڭ يۆلىشى ئاستىدا كىرىپ كېلىۋاتقىنىنى كۆردى - دە، ھېلىقى ئايال ئىكەنلىكىنى جەزملەشتۇردى. پاك ئەپەندىنىڭ قارىشىچە، ئەمەلىيەتتە چوڭلار بەختسىزلىك ھەققىدە ئېغىز ئېچىشتىن ئاۋاللا بالىلارنىڭ كۆڭلى ئىشىنىڭ ئەسلىنى تۈيۈپ بولغان بولىدۇ. ئەمما چوڭلارنىڭ ھەقىقىي ئەھۋالىنى يوشۇرماي، بايان قىلىشىنى ساقلايدۇ. ئىشىنىڭ ھەقىقىتىنى ئوچۇق ئېيتىش ئۈنى يوشۇرۇشتىن كۆپ ئەلا ھەمدە بالىلاردىكى ئازابنى تېز يېنىكلىتىدۇ. بالىلارنى ھۆرمەتلەش، ئۇلارنى ئائىلىسىنىڭ قايغۇ - زاردىن تەڭ ھەمشېرىك قىلىش كېرەككى، ئۇلارنى يات ئادەمدەك بوسۇغا سىرتىدا قالدۇرماسلىق كېرەك ئىدى.

پاك ئەپەندىنىڭ گەپلىرى ئايالنى سەگىتتى، نۇتۇق ئارىلىقىدىكى ئارام مەزگىلىدە ئايال ئىنتايىن قىينالغان ھالدا سۆرىلىپ دېگۈدەك مۇنبەرنىڭ ئالدىغا كەلدى ۋە كۆزلىرىگە لىپمۇلىق ياش ئېلىپ ئۇرۇپ: ــ مەن بۇرۇنلا ھەقىقىي ئەھۋالنى بالامغا دېيىشىم كېرەكلىكىنى ھېس قىلغان، ــ دېدى ۋە بۇگۈنلا بالىسىغا ئىشىنىڭ راستىنى ئېيتىپدىغانلىقىنى بىلدۇردى.

ئەتىسى ئەتىگىنى پاك ئەپەندى يەنە ئۇ ئايالنىڭ تېلېفونىنى تاپشۇرۇۋالدى. ئۇ شۇ كۈنىلا ئۆيىگە قايتىپ ئۇخلاپ قالغان ئوغلىنى ئويغىتىپتۇ ھەمدە تۇزلۇك بىلەن: ــ رۇت، ساڭا بىر ئىشنى دېمىسەم بولمايدۇ، ــ دەپتۇ. بۇ چاغدا ئوغلى دەرھاللا ئۇنىڭ گېپىنى تارتىۋېلىپ: ــ بالام، پات ئارىدا ئۆلۈپ كېتىشىم مۇمكىن دەيسەنغۇ شۇ. شۇنداقمۇ ئانا؟ ــ دەپتۇ. ئانا - بالا ئىككىسى بىر - بىرىنى قۇچاقلىشىپ ھۆركىرىشىپ يىغلاپ كېتىپتۇ. بىر ھازادىن كېيىن ئوغلى ئانىسىنىڭ قۇچىقىدىن سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ، ئۆزىدە ئۇزۇندىن بېرى ئانىسىغا بېرىشكە تەييارلاپ قويغان بىر نەرسىنىڭ بارلىقىنى ئېيتىپتۇ ۋە تارتمىسىدىن بىر دانە قارا قەلەم قاپچۇقىنى ئېلىپ ئانىسىغا بېرىپتۇ. قاپچۇققا ئەگرى - بۈگرى قىلىپ «خوش ئانا! مەن سىزنى مەڭگۈ ئەسلەيمەن» دېگەن خەتلەر يېزىلغانىكەن.

بەلكىم كىشىلەر بالىنىڭ راست ئەھۋالىنى بىلىش ئۈچۈن قانچىلىك ساقلىغانلىقىنى تەسەۋۋۇر قىلالماسلىقى مۇمكىن. ئۇ راست گەپنى ئاڭلاپ ئۇچىنچى كۈنى ئانىسى راستلا، دۇنيا بىلەن خوشلىشىپ كېتىپ قاپتۇ. ئۇنىڭ مېيىت ساندۇقىغا ھېلىقى قارا قاپچۇق ۋە خەت سېلىپ قويۇلدى.

ھېكمەت:

بالىلارنى ھۆرمەتلەش، ئۇلارنى ئائىلىنىڭ قايغۇ - زاردىدن تەڭ ھەمشېرىك قىلىش كېرەككى، ھەرگىزمۇ يات ئادەمدەك بوسۇغا سىرتىدا قالدۇرماسلىق كېرەك.

بالىلارغا باراۋەر مۇئامىلە قىلىش كېرەك. نۇرغۇن ئاتا - ئانىلار بۇ قانۇنىيەتنى توغرا چۈشەنمەيدۇ ھەم توغرا ئىجرا قىلمايدۇ. باراۋەرلىك دېگەن نېمە؟ باراۋەرلىك قارشى تەرەپنىڭ ئېھتىياجىنى ھۆرمەتلەش، ئۇنىڭ ئەقىل - پاراسىتىگە، ئىقتىدارىغا، ئەخلاقىغا ئىشىنىش ھەمدە ئۇنىڭ ئوخشىمىغان قىممەت قارىشى، تۇرمۇش شەكلى بىلەن ئۇچرىشىشقا رۇخسەت قىلىشتىن دېرەك بېرىدۇ.

بالىلار ئاساسەن ئائىلىلەردە يۇز بەرگەن ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى بىلىپ تۇرىدۇ. بەقەت ئاتا - ئانىلارنىڭ ئۆزلىرىنى مۇستەقىل، چىدامچان، ئىقتىدارلىق ئادەم قاتارىدا ھۆرمەت قىلىشىنى كۈتىدۇ. ئاتا - ئانىلار بەزى ئىشلارنى بالىلاردىن يوشۇرىدۇ. نەتىجىدە بالىلارمۇ بىلمەيدىغان قىياپەتكە كىرىۋالىدۇ - دە، ئاخىرىدا ئۆيدىكى ئىشلار بىلەن كارى بولماس، پەرۋاسىز خاراكتېر يېتىلدۈرۈۋالىدۇ. ئۆزىنى پەس كۆرىدۇ. مۇنداق ئادەملەردىن مەسئۇلىيەت تۇيغۇسى تېپىش ئەسلا مۇمكىن ئەمەس، ئەلۋەتتە.

يالغانچىلىق مۇنداق تۇغىدۇ

لېيتىنىڭ 17 ياشلىق مەرگىللىرى بولسا كېرەك. ئۇ ئەمدىلا ماشىنا ھەيدەشنى ئۆگەنگەن بىر كۈنى، ئاتا - ئانىسى ئۇنى ئۆيدىن 10 كىلومېتىرچە كېلىدىغان بىر جايغا مېھماندارچىلىققا ئاپىرىپ قويۇشنى ۋە كەچلىكى سائەت ئوچتە ئېلىشقا كېلىشنى ئېيتتى. ئارىلىقتىكى توپتوغرا ئىككى سائەت ۋاقىت لېيت ئۇچۇن ئوينىشقا كەڭتاشا يېتىپ ئاشاتتى...

ئۇ كىنوخانىغا كىرىپ كىنوغا بېرىلىپلا كەتتى ۋە سائەت بەش بولغاندىلا ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ كېلىشكەن جايغا قاراپ چاپتى. ئاتا - ئانىسى يولنىڭ چېتىدىكى بىر تۇپ تېرەكنىڭ تۈۋىدە تىتىلداپ ساقلاپ ئولتۇراتتى.

لېيت ھودۇقۇپ كەچۈرۈم سورىدى ھەمدە بۇرۇنلا يولغا چىققانلىقىنى، ئەمما ماشىنىدىن سەل چاتاق چىققاچقا رېمونتخانىدا ھايال بولۇپ قالغانلىقىنى ئېيتتى. ئۇ ئاتا - ئانىسى ئۇنىڭ كىنو كۆرۈپ ئولتۇرۇپ كېچىكىپ قالغانلىقىنى ئۇقسا جەزمەن ئاچچىقلىنىدۇ دەپ ئويلاپ قالغانىدى.

دادىسى ئۇنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ كۆزى چانىقىدىن چاچراپ چىقىپ كەتكۈدەك قاراپ قېتىپ قالدى.

ــ لېيت، ماڭا يالغان ئېيتىشىڭ شۇنچىۋالا زۆرۈرمۇ؟ بەكلا ئەپسۇسلىنىۋاتىمەن، ــ دېدى دادىسى خۇرسىنغان ھالدا.

ــ راست دەۋاتىمەن، ــ دېدى لېيتمۇ ئۆزىنى ئاقلاپ. دادىسى ئۇنىڭغا يەنە بىر رەت قاراپ قويۇپ: ــ دېيىشكەن ۋاقىتتا كەلمىگەندىن كېيىنلا مەن رېمونتخانىغا تېلېفون بېرىپ سۈرۈشتە قىلغانىدىم. ئۇلار سېنى كەلمىدى دېيىشتى، ماشىنىدىن چاتاق چىقىشمۇ مۇمكىن ئەمەس ئىدى، ــ دېدى.

لېيت ئاخىرى ئىشنىڭ راستىنى ئىقرار قىلدى.

ــ راستىنلا ئاچچىقىم كېلىۋاتىدۇ، ــ دېدى دادىسى، ــ ساڭا ئەمەس، بەلكىم ئۆزۈمگە غەزىپىم قايناۋاتىدۇ. سەن ماڭا يالغان سۆزلەشنى نومۇس ھېس قىلمىغانكەنسەن، مەن پەرزەنت تەربىيىسىدىن مەغلۇپ بولغان دادا ھېسابلىنىمەن. دادىسىغىمۇ راست گەپ قىلمايدىغان بىر بالىنى تەربىيىلىگەن گۇناھىم ئۇچۇن بۇگۇن ئۆيگە پىيادە قايتىمەن.

دادا شۇنداق دەپلا ئۆرۈلگىنىچە ئۆيى تەرەپكە قاراپ ماڭدى. لېيت يالۋۇردى، يېلىندى. كەچۈرۈم سوردى... ئەمما قىلچىلىكمۇ پايدىسى بولمىدى. دادا بېشىنى چۆكۈرگەن چىرايىدا غەزەپ، ئۇيى قاينىغان ھالدا جىمجىت كېتىپ باراتتى.

10 كىلومېتىر يول ۋە جىسمانىي، روھىي جەھەتتىكى ھارغىنلىق دادىنى خېلىلا چارچاتتى. ئەمما ئۇنىڭدىنمۇ بەكرەك بېسىم، چارچاش، نومۇس، ئىبرەت ۋە ئۆكۈنۈش ئىچىدە قالغىنى بالا ــ لېيت بولدى. ئۇ ئىككىنچىلەپ يالغان ئېيتمايدىغان بولدى.

ھېكمەت:

بالىسىنىڭ ئەيىبىنى ئاتا - ئانىدىن ئىزدەش كېرەك. بالىلار خاتالىق ئۆتكۈزگەندە ئاتا - ئانىلار مەسئۇلىيىتى تەربىيە ئۇسۇلى، مەزمۇنىدىن ئىزدەپ باقمىغىنى تۇزۇك، بالا تەربىيەلەش داۋاندا يۈگەرگەنگە ئوخشايدۇ. باسقان مۇساپىلىرىنگە پات - پات قايرىلىپ قويۇش كېشىنى خاتا قەدەمدىن ساقلايدۇ.

مۇشكۈلات ئالدىدا

ھىندىستاننىڭ سابىق زۇڭلىسى گەندى خانىم سىياسىي ساھەدە كۆزگە كۆرۈنگەن ئايال بولۇپلا قالماستىن، بالا تەربىيەسىدىمۇ نامى چىققان ئۆلگىلىك ئانىدۇر.

گەندى خانىم تۇرمۇشتا بەخت - ئازابنىڭ ئورتاق مەۋجۇتلۇقىنى تەن ئالىدۇ ۋە مائارىپنىڭ مەقسىتى دەل كىشىلەردە كىشىلىك تۇرمۇشتىكى تۇرلۇك - تۇمەن ھادىسىلەرگە توغرا مۇئامىلە قىلالايدىغان ساغلام خاراكتېر يېتىلدۇرۇش دەپ قارايدۇ.

ئۇنىڭ چوڭ ئوغلى راجىق 12 ياش ۋاقتىدا بىر قېتىملىق ئوپېراتسىيەگە دۇچ كېلىدۇ. جىددىيلىشىپ، قورقۇپ كېتىۋاتقان راجىققا دوختۇر ئوپېراتسىيەدە ھېچقانداق ئاغرىمايدىغانلىقىنى، قورقمىسىمۇ بولىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، ئۇنىڭغا روھىي تەسەللى بەرمەكچى بولىدۇ. گەندى خانىم دوختۇرنى بۇنداق قىلىشتىن توسۇپ قويىدۇ ۋە ئوغلىغا سوغۇق قانلىق بىلەن مۇنداق دەيدۇ:

1. ئوپېراتسىيەدىن كېيىن بىرنەچچە كۈنگىچە ئاغرىيدۇ، قىينىلىسەن.
2. ئاغرىقنى ھېچكىم تارتىشىپ بېرەلمەيدۇ، بەردەم بولۇشۇڭ كېرەك.
3. يىغلىغان، ۋارقىرىغان بىلەنمۇ ئاغرىق كۈچەيسە كۈچىيىدۇكى، ھەرگىز

پەسەيمەيدۇ.

ئوپېراتسىيەدىن كېيىن راجىق يىغلىمىدى، ۋايجانلىمىدى، بارلىق كەلگۈلۈككە چىدام بىلەن چىدىدى...

ھېكمەت:

كىشىلەر ھاياتلىقتا نۇرغۇن ئوڭۇشسىزلىق، قىينىچىلىققا ئۇچرايدۇ. بالىلارنىڭ ئەڭ قورقىدىغىنى دورا، ئوكۇل ئۇردۇرۇش بولسا كېرەك.

بالىلىرىنىڭ ۋەھىمە قاپلىغان، پۈتۈن بەدىنى تىترەۋاتقان ھالىدا «دورا يېمەيمەن، ئوكۇل ئۇرمىسۇن ۋايجان...» دېگەنىدەك چىرقىراپ - قاقشاشلىرىغا قانداق مۇئامىلە قىلىسىز؟ بالىڭىزغا راستچىللىق بىلەن ئازاب - زەربىلەرنى قانداق قوبۇل قىلىش كېرەكلىكىنى ئۆگىتىپ باقتىڭىزمۇ؟

ھاياتلىق ئۇزۇنغا سوزۇلغان بىر مەيدان ئۇرۇشقا ئوخشايدۇ. بىر ساغلام خاراكتېر ئوڭۇشسىزلىق ئىچىدىنمۇ قەدىنى تىك كەرگەن پېتى چىقىپ كېتەلەيدۇ. ئەرزىمەس ئىشلار ئۈچۈن زارلاپ - زارلاپ يۇرمەيدۇ...

ئاتا - ئانىلار بالىلارغا كىچىكىدىن تارتىپلا ئازابنىڭ، قىينىچىلىقنىڭ زادى نېمە ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدۇرۇشى كېرەك. كۆپىنچە ئاتا - ئانىلار ھە دېسىلا «ئاغرىمايدۇ، بەك ئوڭاي، ئېغىر ئەمەس، تەس ئەمەس...» دېگەندەك گەپلەر بىلەن بالىلىرىنى ئالدايدۇ - دە، بۇ خىل ئالداپ كۆنگەن بالا ھەقىقىي قىينىچىلىققا ئۇچرىغاندا ئوڭايلا تەمتىرەپ قالىدۇ ياكى زەربىلەرگە بەرداشلىق بېرەلمەي ئۆزىنى يوقتىپ قويىدۇ. تاينىش، ۋاز كېچىش پىسخىكىسى ئېغىر بولۇپ قالىدۇ. بالىلارنى قىينىچىلىقتىن ئېلىپ قاچماي، راستچىللىق بىلەن يۈزلەندۈرۈش ئۈلارنى ساغلام خاراكتېر يېتىلدۈرىدۇ.

ماھارەت قانداق يېتىلدۈرۈلىدۇ

بىر كۈنى، ھايۋانلار يېڭى دۇنياغا قانداق يۇزلىنىش ۋە ئۆزلىرىنىڭ قانداق ئۇلۇغ ئىشلارنى ۋۇجۇدقا چىقىرىشى كېرەكلىكى ھەققىدە مۇھاكىمە ئۇيۇشتۇرۇپتۇ ھەمدە ھايۋانатلارنى ھەر تەرەپلىمە تەربىيىلەيدىغان بىر مەكتەپ تەسىس قىپتۇ. تەسىس قىلىنغان دەرسلەر يۇگۇرۇش، ئۆمىلەپ مېڭىش، سۇ ئۈزۈش، ئۇچۇش قاتارلىقلار بولۇپ، ھەر قانداق بىر جانلار جەزمەن ھەممە دەرسلەرنى ئۆگىنىشى كېرەك ئىدى.

غازنىڭ سۇ ئۈزۈش دەرسىدىكى نەتىجىسى ھەتتا ئوقۇتقۇچىنىڭكىدىنمۇ ياخشى بولسىمۇ، لېكىن ئۇچۇش، يۇگۇرۇش دەرسلىرىدىكى نەتىجىسى ئىنتايىن ناچار بوپتۇ. ئۇنىڭ يۇگۇرۇش سۈرئىتى بەك ئاستا بولغاچقا، ئۇ سۇ ئۈزۈشنى پۈتۈنلەي توختىتىپ، توختىماستىن يۇگۇرۇشنى مەشىق قىلىشقا باشلاپتۇ. توشقاننىڭ يۇگۇرۇش نەتىجىسى ئىنتايىن ياخشى بولسىمۇ، سۇ ئۈزۈش نەتىجىسى بەك تۆۋەن بولغاچقا، ئۇ سۇ ئۈزۈش مەشىقى قىلىۋېرىپ تولىمۇ روھسىزلىنىپ كېتىپتۇ. تىيىننىڭ يامىشىش دەرسىدىكى نەتىجىسى ئالاھىدە كۆرۈنەرلىك بولسىمۇ، ئۇچۇش دەرسىدىكى ئۇچۇش تەلەپلىرىنى

ئاڭلاپلا ئۇ ئىنتايىن ئېغىر غەمگە پېتىپتۇ. ھەتتا ئۇچۇش مەشقى قىلىۋېرىپ يۈگۈرۈش نەتىجىسىمۇ ھەددىدىن زىيادە تۆۋەنلەپ كېتىپتۇ...

ئوقۇش باشلىنىپ ئۇزۇنغا بارمايلا غاز تۈزۈك سۈ ئۈزەلمەي، توشقان بۇرۇنقىدەك تېز يۈگۈرۈيەلمەس، تىين ھەدىسلا دەرەختىن يىقىلىپ چۈشىدىغان بولۇپ قاپتۇ...

ئېتىز چاشقىنى ئىزچىل مەكتەپكە كىرىشكە ئۇنماپتۇ ھەم ئۇ خىلدىكى دەرسلەرنى ئۆزىگە پايدىسىز دەپ قاراپتۇ. شۇنىڭ بىلەن بۇ مەكتەپتە كولاش دەرسىمۇ تەسىس قىلىنالماپتۇ. ئېتىز چاشقىنى باشقا چاشقانلار بىلەن بىرلىشىپ ئىنتايىن نەمۇنىلىك بولغانلار چاشقانلار مەكتىپىدىن بىرنى قۇرۇپتۇ.

ھېكمەت:

ھەربىر بالىنىڭ ئۆزىگە تۇشلۇق خاراكتېر خاسلىقى بولىدۇ. مۇشۇ خاسلىق ھۆرمەتلەنگەن ۋە ئۇنىڭ تەرەققىي قىلىشىغا ئېتىبار بېرىلگەندىلا ئاندىن پەرزەنتنىن چوڭ نەتىجىلەرنى كۈتۈش مۇمكىن.

نۇرغۇن ئاتا - ئانىلار نام چىقارغان ياكى مۇۋەپپەقىيەت قازانغان بالىلىق ئالىم ياكى چولپانلارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىش تەربىيە ئۇسۇلى - ئادەتلىرىنى ئۆز بالىلىرىغا مەجبۇرىي تاڭىدۇ. ئەمما مەنتىقە جەھەتتىن ئالغاندا، بىر ئادەمنى مۇۋەپپەقىيەت قازاندۇرغان ئۇسۇلنىڭ يەنە بىر ئادەمگە ماس كېلىشى ناتايىن.

ئەڭ ئالدى بىلەن بالىڭنى ھۆرمەتلەڭ. ئۇنىڭ خاسلىقىنى بايقاڭ. بالىنىڭ خاسلىقى ھەممىدىن مۇھىم. نۇرغۇنلىغان ئاتا - ئانىلار پەرزەنت تەربىيىسىدىكى ئۇسۇل مېتودىنىڭ خاتالىقى تۈپەيلى، ئۆز بالىلىرىدىكى خاسلىقنى بايقاپ، يېتىلدۈرۈپ، تەرەققىي قىلدۇرماستىن، ئۇ خاسلىقنى ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ ھەمدە بالىسىغا ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا يوق ئالاھىدىلىكلەرنى يۈكلەيدۇ. ئەگەر بالىڭنىڭ مۇزىكىغا نىسبەتەن ئازراقمۇ قىزىقىش بولمىسا، ئۇنى ھەيدەپ يۈرۈپ مۇزىكا مەشقى قىلدۇرۇشىڭنىڭ، ئۇنىڭغا «بېتھوۋېن» غا ئايلىنىشەن دەپ بېسىم ئىشلىتىشىڭنىڭ پايدىسى بارمۇ؟ ئاتا - ئانىلار ئۆز خاھىشى بويىچە ئەمەس، بەلكى پەرزەنتنىڭ قىزىقىشى، ئالاھىدىلىكى بويىچە بالىسىغا تەربىيە ئۇسۇلى قوللىنىشى كېرەك. ئۇ داڭلىق يازغۇچى ئالىم، پەيلاسوپ ياكى مۇزىكانت بولمىسا مەيلىكى، ساغلام پسىخىك خاسلىقى ۋە ئادەمىيلىك ئىنتىلىشى ئۇلۇگەن مەجرۇھ بەندە بولۇپ قالمىغاي.

ئوك ۋە سول قول

بۇ بىر باشلانغۇچ مەكتەپتە بولۇپ ئۆتكەن ئىش. مۇئەللىم دەرس ئۆتۈۋاتقاندا بىر ئوقۇغۇچى ئىزچىل قول كۆتۈرەتتى، ئەمما سوئال سورىسا ئەسلا جاۋاب بېرەلمەيتتى، ئەمما قول كۆتۈرۈشتىن ھەرگىز قالمايتتى - دە، باشقا ئوقۇغۇچىلارنىڭ مەسخىرىلىك كۈلكىسىنى قوزغاپ، ئىنتىزام بۇزۇلاتتى.

بىر قېتىم دەرستىن كېيىن، مۇئەللىم بۇ ئوقۇغۇچىدىن نېمىشقا مۇنداق

قىلىدىغانلىقىنى سوربدى. ئەسلىدە ساۋاقداشلىرى ئۇنى قورقۇتۇپ شۇنداق قىلىشقا مەجبۇرلىغانىدى. قول كۆتۈرمىدىمۇ، ساۋاقداشلىرى ئۇنى تېخىمۇ ئېغىر ھالدا مەسخىرە قىلىشقا چۈشەتتى. مۇئەللىم ئاڭلىغاندىن كېيىن ئۇنىڭغا ئەگەردە راستلا بىلسە ئوڭ قولىنى كۆتۈرۈش، بىلمىسە سول قولىنى كۆتۈرۈشنى تاپىلىدى.

ئاستا - ئاستا بۇ ئوقۇغۇچىنىڭ مەغرۇرلۇق بىلەن سول قولىنى كۆتۈرۈش قېتىم سانى ئارتىپ بېرىشىغا مۇئەللىم سورىغان مەسىلىلەرگە ناھايىتى ياخشى بېرىشكە باشلىدى. سەممىي كۆيۈم ۋە ئىززەت ئۇنى باشقىلارنىڭ مەسخىرىلىك نەزىرىدىن تارتىپ چىقارغانىدى.

ھېكمەت:

بالىلارغا ئوڭ كۆزىمىزدە قارايلى، بالىلارغا ئەھمىيەت بېرىش ئۇلارنى غايەت زور ئىلھامغا ئىگە قىلىدۇ. ئەگەردە بالىلارنىڭ ھېس - تۇيغۇسى سەل قاراشقا ئۇچرىسا، بالىلار ئاستا - ئاستا ئۆز - ئۆزىنى كەمسىتىدىغان، ئۆزىنى كارغا كەلمەس ھېس قىلىدىغان بولۇپ قالىدۇ - دە، ئۆزىنىڭ قىممىتى، ئەھمىيىتىنى ئىپادىلەپ چىقالمايدۇ. شۇڭا، بالىلارنىڭ ھەربىر قىلىق - ھەرىكىتىگە ئەستايىدىل مۇئامىلە قىلىشىمىز لازىمدۇر.

بالىلارنىڭ ئەڭ ناچار، ئەڭ ئوسالىلىشىپ كەتكەن ۋاقتى ئەمەلىيەتتە ئۇنىڭ سۆيگۈ، كۆيۈم، غەمخورلۇققا ئەڭ ئېھتىياجلىق ۋاقتىدۇر. بالىلار ھەر جەھەتتىن كىشىنى رازى قىلارلىق چاغدا ئەمەس، ئۇ سىزنى ئەڭ ئۈمىدسىزلەندۈرگەن چاغدا ئۇنىڭغا تېخىمۇ ئەستايىدىللىق بىلەن غەمخورلۇق قىلىشنى ئۆگىنىۋېلىڭ. بالىلارنىڭ چېكىنگەن ۋاقتى سۆيگۈگە ئەڭ ئېھتىياجلىق ۋاقتىدۇر.

قۇلۇپقا ئۆزىنىڭ ئاچقۇچى كېرەك

ئىسكىلاتىنىڭ ئىشىكىگە يوغان قۇلۇپتىن بىرى ئېسىپ قويۇقلۇق. لوم تۆمۈر ئۆزىگە قالتىس ئىشىنەتتى. شۇڭا ئۇ قۇلۇپنى بىر قايرىپلا ئېلىۋەتمەكچى بولۇپ، پو ئاتتى. ئەمما قانچە ھېپلىشىپمۇ قۇلۇپنى ئاچالمىدى. پولات ھەرىمۇ كۆرەڭلەپ كەلدىيۇ، ئۇيان قىلىپ، بۇيان قىلىپ لاپسىيىپ قايتتى. دەل شۇ چاغدا تولىمۇ كىچىك، ئەرزىمەس، ئەگرى - بۈگرى چىشلىق ئاچقۇچ پەيدا بولدى - دە، كۈچىمەيلا قۇلۇپنى شاققىدە ئېچىۋەتتى.

— مۇنۇ مايماق نېمىنى كۆر، — دېدى لوم تۆمۈر، پولات ھەرلەر ھەيرانلىقتا، — سەن قانداقسىگە ئاچتىڭ؟

— مەن قۇلۇپنىڭ يۈرىكىنى بىلىمەن، — دېدى ئاچقۇچ سىلىقلىق بىلەن.

ھېكمەت:

ھەربىر ئادەمنىڭ قەلبىدە يوغان قۇلۇپتىن بىرى بولىدۇ. مۇشۇ قەلب قۇلۇپىنىڭ يۈرىكىنى چۈشىنىدىغانلارلا ئۇنى ئېچىپ بېرەلەيدۇ.

بالا تەربىيەسى ماھىيەتتە بالىلارنىڭ قەلب قۇلۇپىنى ئېچىپ ئۇنىڭ پايانسىز قەلب ئالىمىگە ئىچكىرلەپ كىرىشتۇر. بالىنىڭ قەلب قۇلۇپىنى قانداق ئېچىشنى بىلمىگەن ئادەم بالا تەربىيەسىدە ئەسلا ئۇنۇم قازىنالمايدۇ. بالىغا لۇم تۇمۇر كېرەكمۇ؟ ھەربىرىدە بىر ئۆتكۇر، زەھەرلىك سوغۇق سۆزلەر بالىنىڭ قەلبىدىن ھارارەت رۇجەكلىرىنى ئاچالامدۇ؟ قاتتىق - يېرىك ھۇجۇملار، ۋەھىمە، قورقۇتۇش بىلەن كىمنى قايىل قىلىش، تەربىيىلەش مۇمكىن. ئىنسان بىلەن ئىنسان ئارىسىدىكى تامامى سۇركىلىش بىر - بىرىنىڭ كۆڭلىنى چۈشەنمەسلىكتىن كېلىپ چىقىدۇ. مائارىپتىكى، پەرزەنت تەربىيەسىدىكى تامامى مەغلۇبىيەت بالىلارنىڭ ئارزۇ - خاھىشىنى بىلمەسلىك، ئۇلارنىڭ قەلب دۇنياسىغا كىرەلمەسلىكتىن كېلىپچىقىدۇ. ھەربىر قۇلۇپ پەقەت ۋە پەقەت ئۆزىگە ماس ئاچقۇچتىلا ئېچىلىدۇ. بىر بالىنىڭ كۆڭلىمۇ ئۇنى چۈشىنىدىغان قەلبكە موھتاج، سىزدە شۇنداق قەلب بارمۇ؟

قىز چاقنىڭ تەسەللىيسى

قىز چاقنىڭ بىر سىنىپتا ئوقۇيدىغان بىر دوستى ئالەمدىن ئۆتۈپتۇ. مەكتەپتىن قويۇپ بەرگەندىن كېيىن قىز چاق مۇئەللىمى بىلەن ئۇنىڭ ئۆيىگە پەتىلەپ بېرىپتۇ.

قايتىپ كەلگەندىن كېيىن قىز چاقنىڭ ئانىسى ئەجەپلەنگەن ھالدا ئۇنىڭدىن:

— سىلەر ساۋاقدىشىڭلارنىڭ ئۆيىگە بېرىپ نېمە ئىش قىلدىڭلار؟ — دەپ سوراپتۇ.

— ئاپىسىغا تەسەللى بەردىم، — دەپتۇ قىز چاق.

ئانىسى يەنە: — سەن ئۇنىڭغا نېمە دەپ تەسەللى بەردىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ.

قىز چاق: — مەن تېخى كىچىك، تەسەللى بېرىدىغان گەپلەرنى ئۇقمايمەن، شۇڭلاشقا مەن ئۇنىڭ باغرىغا ئۆزۈمنى ئېتىپ ئۇنىڭ بىلەن بىرگە يىغلىدىم، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

ھېكمەت:

«باشقىلارنىڭ خۇشاللىقى ۋە قايغۇسىغا ھەمشېرىك بولۇش ئۇلارغا بېرىلگەن ئەڭ چوڭ تەسەللى.

تەسەللى گەپ ئەمەس بەلكى ئورتاق ھېسسىيات. بىراۋنىڭ ئېغىۋاتقان يېشى، قايغۇ باسقان كۆزلىرىنى كۆرۈپ تۇرۇپ ئۇندىمەسلىك ئىنسانىيلىق جۈملىسىدىن ئەمەس.

كۆيۈنۈش — ئىنسانىڭ ماھىيىتى. ئىنسانىڭ بۇ تۈپ ماھىيىتىگە يېقىنلىشىپ كىشىلەر ئارا ئورتاق غەمخورلۇق ئورنىتىشلا ھاياتىمىزنى تېخىمۇ گۈزەل مەنىگە ئىگە قىلىدۇ. بولۇپمۇ بالىلارغا ئىنسانلار ئارىسىدىكى غەمخورلۇقنى ئىبارەت بۇ گۈزەل تۇيغۇنى ھېس قىلدۇرايلى، ئۆگىتەيلى.

كتاب توشۇشنىڭ يەنە بىر مەنىسى

بالا دادىسىنىڭ ئۇستۇنكى قەۋەتلىرىدىكى كىتابلىرىنى ئاستىنقى قەۋەتتىكى كەڭرەك بىر جايغا يۆتكىشىگە ياردەملەشمەكچى بولدى. ئەلۋەتتە، بالا دادىسىغا ياردەملىشىش تۇگۇل، ئۇنىڭغا پۈتلىشىپ ئىشقا دەخلى يەتكۈزەتتى. ئەمما دادا ئۇچۇن بالىنىڭ قانچىلىك بىر نەرسە يۆتكەپ بېرىشىدىنمۇ بەكرەك ئىنسابى مۇھىم ئىدى.

كىتابلارنىڭ ئارىسىدىكى قېلىن، ئېغىرلىرىنى كۆتۈرۈپ پەلەمپەيدىن چۈشۈش بالىغا نىسبەتەن ئوڭاي ئىش ئەمەس ئىدى. بالا شۇنچە كۈچىگەن بولسىمۇ، ئەمما تار پەلەمپەيدە ئېغىر كىتابنى كۆتۈرۈپ ماڭالماي قىينىلاتتى. ھەتتا كىتاب نەچچە قېتىم قولىدىنمۇ چۈشۈپ كەتتى. ئاخىرى بالا ئۆزىنى ناھايىتى يارامسىز، كۈچسىز ھېس قىلىپ، پەلەمپەيدىلا تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ يىغلىۋەتتى. ئۇ ناھايىتى ئومىدسىزلەنگەندەك قىلاتتى.

دادا بالىسىنىڭ ئازابلانغان ھالىتىنى كۆرۈپ بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمىدى ۋە يەرگە چۈشۈپ كەتكەن كىتابنى ئېلىپ بالىسىنىڭ قولىغا تۇتقۇزدى، ئاندىن بىر قولىدا بالىسىنى يۆلەپ پەلەمپەيدىن چۈشۈشكە باشلىدى. ئىش ئەنە شۇنداق داۋاملاشتى. بالا كىتابنى چىڭ قۇچاقلايتتى. دادا بىر قولىدا كىتاب كۆتۈرسە، يەنە بىر قولىدا بالىسىنى يۆلەپ ماڭاتتى. بالىنىڭ ۋەزىپىسى كىتاب يۆتكەش، دادىنىڭ ۋەزىپىسى كىتاب يۆتكەشتىنمۇ مۇھىم بولغان بالىنى ئومىدسىزلىك ئىچىدىن ئىشەنچ ساھىلىغا يۆتكەش ئىدى.

ھېكمەت:

كۆزنىڭ ئەقىل بىلەن ئىش قىلمىغاندا، كۆزنىڭ بولۇشى نەھاجەت. بالىنىڭ ھەربىر قىلىق - ھەرىكىتى ئىلھام، رىغبەتكە ئېرىشەلىگەندىلا، ئاندىن ئۇ ئىشەنچ تۇيغۇسىغا ئېرىشەلەيدۇ. بالىنى مەلۇم ئىشقا ياردەملەشتۇرۇش ئاتا - ئانا بىلەن بالا ئوتتۇرىسىدىكى مۇناسىۋەتنى چىڭىتىشقا پايدىلىق بولۇپلا قالماستىن، بالىدا ئۆزىگە ئىشىنىش تۇيغۇسى پېتىلدۇرۇشكىمۇ پايدىلىق. كۆپىنچە ئاتا - ئانىلار بالىسىنىڭ كىچىككىنە كەمچىلىكى تۇپەيلى ئۇلارنى ئەيىبلەشكە چۈشىدۇ، ئەمما بالىسىنىڭ كەمچىلىكىنىڭ كەينىگە يوشۇرۇنغان ئۆزىدىكى پەرۋاسىزلىقنى كۆرمەي قالىدۇ. ئەمەلىيەتتە، مەسئۇلىيەت تۇيغۇسى بىلەن ئىشەنچ تۇيغۇسى بىر - بىرىگە باغلىنىپ كەتكەن بولىدۇ. ئاتا - ئانىدىكى مەسئۇلىيەت بالىدىكى ئىشەنچكە ئۇل سالىدۇ. ئاتا - ئانىنىڭ پەرۋاسىزلىقى بالىلارنى بوشاڭ، ئىرادىسىز، چۈشكۈن، مەسئۇلىيەتسىز قىلىۋېتىدۇ. بالىنىڭ كۆيۈم، مەسئۇلىيەت بىلەن مۇئامىلە قىلغايسىز.

قاياق سۇ دېگەن نېمە؟

مەلۇم بىر بالىلار باغچىسى بىر قېتىم ئائىلە باشلىقلىرى بىلەن بالىلار ئورتاق قاتناشقان پائالىيەت ئۆتكۈزۈپتۇ ھەمدە پائالىيەتتە مۇئەللىم پىسخىك سىناق ئېلىپ بارماقچى بوپتۇ. ئۇ ھەربىر بالىغا قاياق سۇ توشقۇزۇلغان ئىستاكاندىن بىرنى تارقىتىپ بېرىپ مۇنداق دەپتۇ:

— بۈگۈن مەن كۆپچىلىكنى ئالاھىدە بىر خىل ئېچىلىكنى ئېچىپ بېقىشقا تەكلىپ قىلىمەن. كۆپچىلىك ئوبدان تېتىپ ئېچىڭلار، ئېچىپ بولغاندىن كېيىن، بۇ خىل ئېچىلىكنىڭ تەمى، ئېچىكەندە پەيدا بولىدىغان سېزىمنى ئاتا - ئاناڭلارغا دەپ بېرىسىلەر، بولامدۇ؟

بالىلار تولىمۇ ھۈزۈر، ئەستايىدىللىق بىلەن قوللىرىدىكى ئېچىلىكنى قايتا - قايتا تېتىپ ئېچىشكە باشلاپتۇ.

— بەك تاتلىقمۇ، چۈچۈمەلمۇ ئەمەسكەن، — دەپتۇ بىرى.

— كوكاكولادىنمۇ بەكرەك ئېچىشلىككەن، — دەپتۇ يەنە بىرى.

— راستلا تەملىككەن، دادا، ئاپا بۈنىڭدىن كېيىن ماڭا مۇشۇنداق ئېچىملىك ئېلىپ بېرىڭلارچۇ؟ قىممەت ئەمەستۇ.

بۇ چاغدا مۇئەللىم بالىلاردىن يەنە سوراپتۇ:

— قېنى، ساۋاقداشلار بۈنىڭ قانداق ئېچىملىكلىكىنى كىم ئېيتىپ بېرەلەيدۇ؟

نۇرغۇن بالىلار بىلەيدىغانلىقىنى بىلدۈرۈپ باش لىڭشىتىپتۇ. بىرنەچچە ساۋاقداش: «ھەرقاچان چەت ئەلدىن ئىمپورت قىلىنغان ئېچىملىكتۇ ھە» دېسە، يەنە بىر نەچچىسى: «ئىمپورت قىلىنغان ئېچىملىكلەر رەڭلىك بولار» دەپ كۈسۈرلىشىپتۇ. مۇئەللىم ئاخىرى بارلىق ساۋاقداشلارنى تەرتىپكە چاقىرىپ بۇ ئېچىملىكنىڭ ئەمەلىيەتتە قاياق سۇ ئىكەنلىكىنى ئېيتىپتۇ.

— قاياق سۇ دېگەن نېمە، مۇئەللىم؟ — دەپتۇ بىر نەچچە ساۋاقداش تەڭلا چۈشەنمىگەندەك.

سىنىپ ئىچى تىمتاس بولۇپ قاپتۇ. مۇئەللىم ھەيرانلىقتىن داڭ قاپتۇ. ئاتا - ئانىلارمۇ نېمە دېيىشنى بىلەلمىگەن ھالدا بىر - بىرىگە تەئەججۈپ بىلەن قارىشىپ قاپتۇ. بەش - ئالتە ياشلاردىكى بالىلارنىڭ قايناق سۇدىن ئىبارەت ئەڭ تەبىئىي سۈيۇقلۇقنىڭ نېمىلىكىنى بىلمەسلىكىنى نېمە دەپ چۈشىنىش كېرەك؟ كۈلگۈلۈكمۇ، يىغلىغۇلۇقمۇ؟

ھېكمەت:

پىداگوگلارنىڭ بىردەك دەيدىغىنى، بالىلارنى ھەددىدىن زىيادە

مەئشەتلىك تۇرمۇشقا كۆندۈرمەيلى. قىينچىلىق باللارنىڭ تەن، ئىرادىسىنى چېنىقتۇرىدىغان مۇھىم ئامىل.

ھازىر، نۇرغۇن ئائىلىلەر بىر ياكى ئىككى پەرزەنتلىك. يەنە كېلىپ كىشىلەرنىڭ تۇرمۇش سەۋىيىسى بارغانسېرى ياخشىلىنىۋاتىدۇ. بۇنىڭ بىلەن نۇرغۇن ئاتا - ئانىلار بالا نېمىنى خالىسا شۇ زامانلا تەل قىلىپ بېرىشكە ئادەتلىنىۋاتىدۇ. ھەتتا، يۇقىرىدىكى ھېكايەتتە بايان قىلىنغاندەك، رەڭلىك، سوغۇق ئىچىملىكلەرگىلا كۆنگەن باللار قايناق سۇنىڭ تەمىنمۇ بىلەلمەيدىغان ئەھۋاللار جەمئىيەتتە راستلا سادىر بولۇۋاتقان ئىجتىمائىي ھادىسىدۇر. بۇ خىل تۇرمۇش مۇئامىلىسىدە يوغىنىغان باللار ھەممىدە ئاتا - ئانىسىغا تايىنىۋالىدۇ، تىرىشمايدۇ، ئىرادىسى ئاجىز، بوشاڭ تەبىئەتلىك بولۇپ قالىدۇ - دە، كىچىككىنە مەغلۇبىيەتتە تۆپەيلىمۇ ئوڭايلا چۈشكۈنلىشىپ، ئۆزىنى يوقىتىپ قويىدۇ.

باللارنى ھەددىدىن زىيادە مەئشەت - پاراغەت ئىچىدە ئەركە ئۆگىتىپ قويمايلى. ئۇلار يوقسۇزلۇقنىڭ قانداقلىقىنى، قىينچىلىقنىڭ نېمىلىكىنى بىلىپ چوڭ بولسۇن، غەمخورلۇق، كۆيۈنۈش ئۇلارنى زەيىپانە، بوشاڭ قىلىۋەتمىسۇن. لايىقىدا ئىشلىتىلمىگەن غەمخورلۇق بەزى ھاللاردا زەھەرلىك تەسىرمۇ بېرىپ قويىدۇ، ئېھتىيات قىلايلى.

چىرايلىق سۆت دېگىزى

ئامېرىكىنىڭ داڭلىق بىر دورا تەتقىقاتچىسى كىچىك ۋاقتىدا سۆت ئىچىشكە ناھايىتى ئامراق ئىكەن.

بىر قېتىم ئۇ ئۆزى سۆت ئىچمەكچى بولۇپ، توڭلاتقۇدىن سۆت قاچىسىنى ئېلىۋېتىپ، تەڭپۇڭلۇقنى ساقلىيالماي، قاچا يانتۇ بولۇپ كېتىپ، قاچىدىكى سۆتنىڭ ھەممىسىنى پولغا تۆكۈۋېتىپتۇ. ئۇ كۆڭلىدە ئەمدى ئاپام راسا ئەدەپمىنى بېرىدىغان بولدى، دەپ ئويلاپتۇ.

ئۇ قانداق قىلىشنى بىلەلمەي تۇرغانىنىڭ ئۈستىگە ئاپىسى كىرىپ يەردىكى سۆتنى كۆرۈپلا ــ ئوھوي، مەن ئەزەلدىن بۇنداق كۆركەم سۆت دېگىزىنى كۆرۈپ باقمىغان، نېمىدېگەن چىرايلىق، ــ دەپتۇ. ئاپىسىنىڭ بۇ گېپى بىلەن ئۇنىڭدىكى قورقۇنچلۇق كەيپىيات يوقاپ كېتىپتۇ، ئاپىسى ئارقىدىنلا: ــ سەن نېمىدېگەن يامان - ھەا! ئاپاڭ تۇغۇلۇپ ھازىرغىچە بۇنداق چىرايلىق سۆت دېگىزىنى كۆرۈپ باقمىغان، سەن ماڭا يارەملىشىپ بۇ يەرنى تازىلىشىپ بېرەمسەن؟ ــ دەپتۇ.

ئۇ پول سۈرتكۈچ، سۈپۈرگىلەرنى ئېلىپ كېلىپ، ئاپىسى بىلەن ئاشخانىسىنى پاكىز تازىلاپ چىقىدۇ. ئاپىسى ئاندىن ئۇنىڭغا توڭلاتقۇدىن سۆت، سۇ ئالغاندا ئىككى قولى بىلەن چاڭ تۆتۈپ ئالغاندا تۆكۈلۈپ كەتمەيدىغانلىقىنى ئۆگىتىپ قويۇپتۇ.

ھېكمەت:

پىسخولوگلار «خاتالىق يوز بېرىپ بولغاندا، ئۇنى يېغىشتۇرۇۋالغىلى، ئاچچىقلىنىش بىلەن ئورنىنى تولدۇرغىلى بولمايدۇ. كىچىك بالىنى ئەيىبلەش، قورقۇتۇش بولسا تېخىمۇ كۆپ خاتالىقلارنى سادىر قىلىشنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدۇ» دەپ قارايدۇ.

تۇرمۇشتا خاتالىققا نىسبەتەن توغرا پوزىتسىيە تۇتۇش، ئۇنى ئېتىراپ قىلىش كېرەك.

ئەڭ ياخشى سوۋغات

داڭلىق دراما ئارتىسى دېۋىد. بىرونا بىر نامرات ئەمما ئىللىق بىر ئائىلىدە دۇنياغا كەلگەن بولۇپ، ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتكۈزىدىغان چاغدا ئۇ ئۆمۈر بويى ئۇنتۇلمايدىغان ئەڭ ئېسىل سوۋغاتقا ئېرىشكەنىدى. ئۇ ئەسلىمىسىدە: «ئوتتۇرا مەكتەپنى پۈتتۈرگەندە بەزى ساۋاقداشلىرىمغا ئاتا - ئانىسى ئېسىل كىيىملەرنى سوۋغا قىلىدى. ھەتتا بەزى بايلار بالىلىرىغا ماشىنا ئېلىپ بەردى. مەن ئۆيگە يۈگۈرۈپ كېلىپ دادامدىن ماڭا نېمە سوۋغا قىلىدىغانلىقىنى سورىدىم. دادام چاپىنىنىڭ يانچۇقىدىن بىر نەرسىنى ئېلىپ، مېنىڭ قولۇمغا بۇ بىر تەڭگىنى ئاستا قولۇمغا بەردى.»

— دادام ماڭا بۇنىڭغا بىر پارچە گېزىت سېتىۋېلىپ بىر خەتنىمۇ قالدۇرماي تولۇق ئوقۇپ چىققىن، ئاندىن ئېلان سەھىپىسىنى ئاقتۇرۇپ ئۆزۈڭگە خىزمەت ئىزدە. دۇنيانى كېزىپ چىق، ئۇ ھازىر ماڭا مەنسۇپ بولدى، — دېدى.

«مەن شۇ ۋاقىتتا بۇ دادامنىڭ ماڭا قىلغان چاقچىقى دەپ ئويلاندىم. بىرنەچچە يىلدىن كېيىن مەن قىسمىغا ھەربىي مەجبۇرىيەت ئۆتۈشكە بېرىپ، ئاكوپىتا ئولتۇرۇپ ئائىلەم ۋە ئۆز تۇرمۇشۇم ھەققىدە ئەستايىدىل ئويلىنىپ، ئاندىن دادامنىڭ ماڭا قانداق سوۋغا بەرگەنلىكىنى چۈشىنىپ يەتتىم. مېنىڭ ئۇ ساۋاقداشلىرىمنىڭ ئېرىشكىنى پەقەت، ماشىنا، پېڭى كىيىم، بىراق دادامنىڭ ماڭا بەرگىنى بولسا پۈتكۈل دۇنيا. بۇ، مەن ئېرىشكەن ئەڭ ئېسىل سوۋغات.»

ھېكمەت:

بىزنىڭ بالىلارغا بەرگەن سوۋغىمىز ئۇنىڭ ئەقىل دۇنياسىنى ئاچىدىغان ئاچقۇچ بولۇشى، ھەرگىزمۇ تەخسىدىكى يېمەكلىك بولماسلىقى كېرەك.

بالىغا بېرىلگەن مۇھەببەت ئۇنىڭغا بېرىلگەن ئاسماندا ئەركىن پەرۋاز قىلىپ، شامال - يامغۇرلارنى، ھەسەن - ھۈسەنلەرنى كۆرەلەيدىغان قانات بولۇشى كېرەك.

نۇرغۇن ئاتا - ئانىلار بالىلىرىنىڭ بىخەتەرلىكىدىن ئەنسىرەپ سىرتقا يالغۇز چىقىشنى قويمايدۇ. بۇنىڭ بىلەن بالىنىڭ مۇستەقىللىقى، دادىللىقى ئازىيىپ، يۆلىنىشچانلىقى ئارتىپ بارىدۇ.

يۇقىرىقى ھېكايىدىكى ئاتىدەك بالىلارغا دۇنيانى بېرەيلى! مانا بۇ ئەڭ ئېسىل سوۋغات، ئەڭ ياخشى كۆيۈنۈشتۇر.

دادىغا سوۋغات

ئىشخانامدىكى ئىشكاپقا خاتىرە يۆيۈملىرى سېلىنغان بىر قەغەز خالتا قويۇلغان. ئۇ قىزىمنىڭ سوۋغىسى. ھەئە، ئادەتتىكىلا قەغەز خالتا، ئەمما مەن ئۇنى 14 يىلدىن بېرى قەدىرلەپ ساقلاپ كېلىۋاتىمەن.

قىزىم ئەمدىلا مەكتەپكە كىرگەن چاغلار ئىدى. بىز بىر ئائىلە كىشىلىرى ھەممىمىز ئەتىگەندىلا چۈشلۈك تامىقىمىزنى بىر خالتىغا ئېلىپ ئۆيدىن چىقاتتۇق. بىر كۈنى ئىشقا ماڭاي دەپ تۇرۇشۇمغا قىزىم چۈشلۈك تامىقىم سېلىنغان خالتىنى تەييار قىلىپ تۇرۇپتۇ. ئۇ تاماقنى بېرىۋېتىپ ناھايىتى قوپال چاپلاپ، تىكىپ ياسالغان يەنە بىر خالتىنىمۇ سۇندى.

— خالتا ئىككى بولۇپ قالدىمۇ، قىزىم، — دېدىم مەن ئۇنى گەپكە سېلىپ.

— بىرسىدە تاماق، يەنە بىرسىدە باشقا نەرسە بار، دادا.

— نېمە نەرسە؟

— ئادەتتىكىلا نەرسە، سىزگە سوۋغام.

مەن ئۇنىڭ قولىدىكى ھەر ئىككى خالتىنى ئېلىپ سومكامغا سالدىم - دە، ئۇنى سۆيۈپ قويۇپ ئىشقا ماڭدىم.

چۈشلۈك تاماق ۋاقتىدا ئاندىن قىزىم بەرگەن يەنە بىر خالتا دىققىتىمنى تارتتى. خالتىنى ئاچتىمىمۇ، ھەيرانلا قالدىم. ھەممىسى ساپلا پارچە - پۇرات نەرسە - كېرەكلەر ئىدى: چاچ بوغقۇچ، ئۇچ تال تاش، بىر دانە سولياۋ دىنۇزاۋۇر، پۇچۇق قېرىنداش قەلەم، قۇلۇلە قېپى، بامبۇك تاياقچە، دىئاگ - دىئاگ توپ، ئىككى تال شاكىلات، بىرنەچچە تەڭگە پۇل...

ئۆزۈمچە كۈلۈپ كېتىپتىمەن ۋە توساتتىنلا چۈشتىن كېيىن بىر مۇھىم يىغىن بارلىقى ئېسىگە كېلىپ، بۇ قالايمىقان نەرسىلەرنى يىغىشتۇرۇپلا ئەكىلىپ ئەخلەت ساندۇقىغا تاشلىۋېتىپ يىغىنىغا كېتىپتىمەن.

كەچلىك تاماق ۋاقتىدا، قىزىم تۇيۇقسىزلا ھېلىقى خالتىنى سوراپ قالدى.

— ئىشخانىدا قالدى، — دېدىمەن پەرۋاسىزلا، — نېمە گەپتى؟

— بۇ بىر پارچە قەغەزنى سېلىپ قويۇشنى ئۇنتۇپ قاپتىمەن، — ئەمدى بولسىمۇ سىزگە بېرەي، دادا ھە راست، بېرىپ خالتىنى ئېلىپ كېلەيلى.

— نېمىشقا؟

— خالتىدىكى مەن ئەڭ ياخشى كۆرىدىغان نەرسىلەر، دادا ئۇ نەرسىلەرنى ھەقىچان سىزنىمۇ خۇش قىلالارمىكىن دەپ سىزگە بەرگەنىدىم. ئۇلار يوقاپ كەتسە ھەرگىز

بولمايدۇ، دادا دەرھال بېرىپ ئەكىلىۋالايلى، سىزنىڭمۇ ئۇلارنى يوقىتىۋەتكۈزگۈز يوقتۇ...

ئۇنىڭ يۈمىلاق، چىرايلىق كۆزلىرىگە توساتتىنلا لىققىدە ياش ياماشتى.

ــ يا... ياق، بالام، ــ دېدىم مەن بوغۇزۇم غىققىدە بولۇپ، دۇدۇقلىغىنىمچە، ــ پەقەت ئۇ نەرسىلەرنى ئالغاچ كېلىشنى ئۇنتۇپ قاپتىمەن شۇ.

ــ ئەتە ئالغاچ كېلەي، ماقۇلمۇ.

ــ خاتىرجەم بولۇڭ، بالام ئەتە جەزمەن ئەكېلىمەن.

ئۇ بوينۇمغا ئېسىلىپ ماڭا چىڭ گىرە سېلىۋالدى. مەن ئۇ بەرگەن كىچىككىنە باغاقچىغا كۆز يۈگۈرتتۇم. ئەمدىلا خەت يېزىشنى ئۆگەنگەن قىزىمنىڭ ئىگىلىك قىلغىلى خەتلىرىنىڭ ئارىسىدىن قۇياش پارلايتتى: «دادا، مەن سىزگە بەك ئامراق».

قىزىمنىڭ چىرايىغا قايتىدىن ئۇزاققىچە سەپسالدىم. ئۇ ماڭا ئۆزىنىڭ ئەڭ ئامراق ئەمەللىرىنى، ئۆزىنىڭ ئەڭ بىغۇبار تاتلىق تۇيغۇلىرىنى ھەدىيە قىلغانىدى. ئەمما مەن...

كېچىلەپ ئىشخانىغا ماڭدىم. بۇ ئۇزۇن يول تېخىمۇ ئۇزىراپ كەتكەندەك ئىدى. مەن تاشلىۋەتكەن، قىزىمنىڭ سەممىي كۆڭلى سىڭگەن نەرسىلەرنىڭ غەم - ئەندىشىسى مېنى تەرلىتىپ، ئالدىرىتىپ، تىت - تىت قىلىپ باراتتى. خۇداغا شۈكرىكى، ئۇ نەرسىلەر مەن تاشلىۋەتكەن ئەسكى چېلەكتە غېرىبسىنىپ ياتاتتى. كۆزلىرىمگە ياش كەلدى...

ئەتىسى ئەتىگەندىلا خالتىنى قىزىمغا قايتۇرۇپ بەردىم. خالتا مىجىلغان، كىرلەشكەندەك قىلاتتى. لېكىن، قىزىم كۆڭۈل بەرگەن نەرسىلەرنىڭ ھەممىسى بار ئىدى. ئۇ ھەممە نەرسىنى قاتىرىسىغا تىزىپ قويۇپ، ماڭا ھەربىر نەرسىگە يوشۇرۇنغان ھېكايىلەرنى سۆزلەپ بېرىشكە باشلىدى. ئۇنىڭ مەلۇم بىر نەرسىگە ئامراقلىقىغا مەنە سىڭگەن ئىدى. ئۇ سۆزلەۋاتقاندا، بېشىمنى لىڭشىتقىنىمچە «ھە، چۈشەندىم» دەپ تەستىقلاپ تۇردۇم. ھەقىقەتەنمۇ، مەن ئۇنىڭ كۆڭلىنى چۈشىنىشكە باشلىغانىدىم.

مېنى تېخىمۇ ھەيران قالدۇرغىنى، بىر نەچچە كۈندىن كېيىن ئۇ ماڭا يەنە بىر خالتا سوۋغا قىلدى، خالتا يېڭى ئىدى. ئەمما ئىچىدىكى نەرسىلەر ئەسلا ئۆزگەرمىگەنىدى. دېمەككى، مەن ئىشەنچىكە، ھۆرمەتكە، سۆيگۈگە ئېرىشۈاتاتتىم. خالتىنى ئاۋايلاپ ئالدىم ۋە ئۇنى ماڭا بېرىلگەن ئەڭ قىممەتلىك سوۋغات سۈپىتىدە قەدىرلەپ ساقلاپ كەلدىم. ئۇ مېنى تېخىمۇ ياخشى، پەزىلەتلىك ئىنسان بولۇشقا ئۈنسىز دەۋەت قىلىپ تۇرغاندەكلا بىلىنەتتى...

ھېكمەت:

ئاتا - ئانىلار بەزىدە بالىلىرىنىڭ ئىشەنچىدىن ئايرىلىپ قالغاندىلا، ئاندىن ئىشەنچ تۇيغۇسىنىڭ نەقەدەر مۇھىملىقىنى ھېس قىلىدۇ. ئاتا - ئانا بولۇش سۈپىتىمىز بىلەن ئېسىمىزدە چىڭ تۇتۇشىمىز كېرەككى، ھەربىر بالا پەرىشتىدەك پاك ۋە بىغۇباردۇر. بالا تەغرىنىڭ بىزگە قىلغان سوۋغىسى. بۇ سوۋغا بىزگە ئىشىنىپ بېرىلگەنكەن، بىزمۇ ئۇنىڭغا مەسئۇلىيەت بىلەن مۇئامىلە قىلمىقىمىز لازىمدۇر. پەرزەنتنىڭ كۆڭلى شۇ قەدەر نازۇك ۋە سۇرلۇكتۇر. پەرزەنتنىڭ سوۋغىتى بولسا ئىنسان ۋە ئىشەنچىنى باشقا نەرسە ئەسلا ئەمەس. ئۇ غەرەز، تەمەدىن خالىي ئاق پاكىز سوۋغاتتۇر. ئۇنى قەدىرلەيلى، بالىلارغا ئوتلۇق سۆيگۈ بېرەيلى. ئۇلارنى تېخىمۇ مەسئۇلىيەت بىلەن سۆيەيلى.

بالىنىڭ نەزىرىدىكى دادا

بىر قېتىملىق دەرستە مۇئەللىم سىنىپتىكى بارلىق ساۋاقداشلارنى «مېنىڭ دادام» دېگەن تېمىدا نۇتۇق سۆزلەشكە ئورۇنلاشتۇرۇپتۇ. بالىلار بەس - بەستە ئۆزلىرىنىڭ دادىسىنى تەرىپلەشكە چۈشۈپتۇ. بىرى دادىسىنىڭ قالتىس كۆچتۇڭگۇرلۇكىنى ماختىسا، يەنە بىرى دادىسىنىڭ ئۆي ئىشلىرىغا پۈختىلىقىنى، يەنە بىرى دادىسىنىڭ ھېكايە - چۆچەك ئېيتىشقا ئۇستىلىقىنى بايان قىپتۇ. ئەڭ ئاخىرىدا نۆۋەت سىنىپنىڭ ئەڭ ئارقا تەرىپىدە ئويلىنىپ ئولتۇرغان ماك ئىسىملىك بالىغا كەپتۇ. ئۇ مۇنبەرگە چىقىپ ناھايىتى مەغرۇرلۇق بىلەن سۆزلەشكە باشلاپتۇ: «مېنىڭ دادام» دۇنيادىكى ئەڭ ئېگىز چوققىلارغا چىقالايدۇ. ئەڭ چوڭقۇر ئوكيانلىنىڭ تەكتىگىچە كىرەلەيدۇ. ئەڭ ۋەھشىي قانخور ھايۋاننى يېڭەلەيدۇ. دۇنيادىكى ئەڭ نوچى ئويۇنچۇقلارنى ياسىيالايدۇ، ئەمما...

بالا سەل توختاپتۇ. ھەيرانلىقتا داڭقېتىپ قالغان سىنىپتىكى پۈتۈن ساۋاقداشلار ئۇنى ئەمدى نېمە دەيدىكىن دەپ جىمجىت ئولتۇرۇپ كېتىپتۇ.

ــ ئەمما، ــ ئۇ پەس، مەيۈس ئاۋازدا سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ، ــ قاچانلا قارىسىڭىز ئۇنىڭ تېلېۋىزورىنىڭ ئالدىدا يېڭىلىپ ئولتۇرغىنى ئولتۇرغان.

ھېكمەت:

بىر دانىشمەن: «بىر دادا ماڭا مۇئەللىمدىن ئەۋزەل» دېگەنكەن. ھەقىقەتەنمۇ، بالىنىڭ نەزىرىدە دادا ئەڭ مۇقەددەس، قالتىس، ئەمما بىز دادىلار بالىنىڭ نېمىگە ئېھتىياجلىق ئىكەنلىكىنى قانچىلىك چۈشىنىمىز؟ بالىمىزغا قاراپ باقايلى. ئۇنىڭ بالىلىق دەۋرى ئاران بىرلا قېتىم كېلىدۇ. ئەرزىمەس ئىشلار ئۈچۈن بالىمىزنى تاشلىۋەتمەيلى، ئۇنىڭ قىزىقىشى، ئارزۇ - خاھىشىغا كۆڭۈل بۆلۈپ قويايلى. بالىمىز بىزنى چوڭ بىلگەنكەن، شۇنىڭغا تۇشلۇق ئۇلار بىزدىن پەخىرلەنگۈدەك ئىش قىلايلى. ئېغىزىدا شەھەر ئالغان

بىلەن ئەمەلىيەتتە قولىدىن ھېچ ئىش كەلمەيدىغان يالتىراق نوچىلاردىن بولۇپ قالمايلى.

تالانتنىڭ يولى

كېچە - كۈندۈز ئوغلىنىڭ تالانتلىق ئادەم بولۇپ يېتىشىپ چىقىشىنىلا ئارزۇلايدىغان بىر ئانا بار ئىكەن.

بىر كۈنى، ئۇ بەش ياشلىق ئوغلىنى ئەگەشتۈرۈپ بىر داڭلىق خېمىكنىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازىنىش يولىنى سوراپ، ئۆگىنىشكە بېرىپتۇ. خېمىك ئايالنىڭ كېلىش مەقسىتىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئۇنىڭغا ئۆزلىرىنىڭ ئەگىرى - توقاي مۇۋەپپەقىيەت يولىنىمۇ، تەجرىبىسىنىمۇ دەپ بەرمەپتۇ، بەلكى ئۇنى تەجرىبىخانىغا باشلاپ كىرىپتۇ - دە، بالىنىڭ ئالدىغا سېرىق رەڭلىك سۇيۇقلۇق قاچىلانغان بىر بوتۇلكىنى قويۇپتۇ.

بالا سارغۇچ سۇيۇقلۇققا خېلى ئۇزۇنغىچە قىزىقىپ قاراپ تۇرۇپتۇ ۋە بىر چاغدا بوتۇلكىغا قولىنى ئاستا سۇنۇپتۇ. دەل شۇ چاغدا ئانىسىنىڭ ناھايىتى ئەنسىز توۋلىغان ئاۋازى كەپتۇ. بالا ئانىسىنىڭ ۋەھىمە ئىلكىدە تاراقلاپ كېلىۋاتقىنىنى كۆرۈپ، دەرھاللا قولىنى تارتىۋاپتۇ. بۇ چاغدا ياندا تۇرغان خېمىك قاقاقلاپ كۈلۈپ كېتىپتۇ.

ــ مانا بۇ تالانتنىڭ، مۇۋەپپەقىيەتنىڭ يولى، ــ دەپتۇ. ئۇ كۈلگىنىچە قولىنى بوتۇلكىغا تىقىپ، ــ ئەمەلىيەتتە بۇ سېرىق بوياق ئارىلاشتۇرۇۋېتىلگەن سۇ، خالاس. قىلماقچى بولغان ئىشتىن قورقۇش، ۋەھىمە ھېس قىلىپ يېقىنلىشالماسلىق مۇۋەپپەقىيەتنىڭ ئەڭ چوڭ توسالغۇسى. بالىنى قورقۇتۇپلا تۇرسىڭىز ئۇ قانداقمۇ مۇۋەپپەقىيەت تامان يول ئالالىسۇن؟

ھېكمەت:

بالىدا تۇغما ھالدا شەيئىلەرگە قىزىقىش بولىدۇ. ئاشۇ قىزىقىشقا ناھايىتى زور تالانت بىخلىرى يوشۇرۇنغان. قورقۇتۇش، چەكلەش، بالىنىڭ قىزىقىشىنى بوغۇش تۈپەيلى ئاشۇ تالانت بىخلىرى نابۇت بولۇپ كېتىشى مۇمكىن.

ھەر قانداق تالانتلىق بالا قىزىقىشىنى ئۆز قولى بىلەن ئەمەلىيەتتىن ئۆتكۈزەلسە، ئاندىن قىزىقىشى مۇقىم غايە، ئېتىقادقا ئايلىنىدۇ ھەمدە شۇ ئارقىلىق تېخىمۇ كۆپ، كەڭ دائىرىلىك بىلىشكە ئېرىشەلەيدۇ. ئەگەردە بالىلاردا قىزىقىش، ھەۋەستىن ئىبارەت بۇ ئىش بولمىسا، ئۇنى كەينىدىن يۆلەپمۇ غالىبلىق چوققىسىغا ئېلىپ چىققىلى بولمايدۇ. شۇڭا، بالىلاردىكى ھەۋەس، قىزىقىش ئىتىلىرىنى ئۆچۈرمەيلى. بالىلاردىكى ئەڭ سادda قىزىقىشنى قوللاش، قوزغاش ئارقىلىق ئۇلارنى تېخىمۇ ئۇلۇغ غايە، مۇۋەپپەقىيەت تەرەپكە يېتەكلەيلى.

خەت يېزىشمۇ تالانت

بارار - كېلەر يېرى قالمىغان بىر سەرگەردان يىگىت پارىژغا كەپتۇ ھەمدە دادىسىنىڭ بۇرۇنقى يېقىن دوستى چارلىز ئەپەندىنى بىرەر تىرىكچىلىك يولى تېپىشقا ياردەم بېرەرمىكىن دېگەن ئۈمىدتە ئىزدەپ كەپتۇ.

ــ ماتېماتىكىنى ياخشى بىلەمسەن؟ ــ دەپتۇ چارلىز ئەپەندى يىگىتنىڭ ھال - ئەھۋالىنى بىلگەندىن كېيىن. يىگىت خىجىللىق ئىلكىدە باش چايقاپتۇ.

ــ تارىخ بىلمىسىڭچۇ؟ جۇغراپىيە جەھەتتىكى ساۋاتىڭ قانچىلىك؟ قانۇندىنچۇ؟...

يىگىت بارا - بارا نومۇستىن بىرەر ئېغىز زۇۋانمۇ سۆزەلمەي قاپتۇ. ئۇ ھەر قانچە باش قاتۇرۇپمۇ ئۆزىنىڭ قولىدىن كېلىدىغاندەك ئىش، تالانتتىن بىرەرىنمۇ تاپالماپتۇ - دە، ئۈمىدسىزلىك ئىچىدە قايتماقچى بوپتۇ.

ــ ئادرېسىڭىزنى قالدۇرۇپ قويۇڭ، مەن ئامالىنىڭ بارىچە تىرىشىپ كۆرەي، ــ دەپتۇ چارلىز ئەپەندى، ــ بەلكىم بىرەر ئىش تېپىلىپمۇ قالار.

يىگىت بىر ژاراق قەغەزگە ئۆزىنىڭ ئىسمى، ئادرېسىنى يېزىپ قويۇپ، دەرھال چىقىپ كەتمەكچى بولۇپ مېڭىپتۇ. ئەمما ئۇ ئىشىك تۈۋىگە بېرىشىغا چارلىز ئەپەندىنىڭ ھەيرانلىق ئىلكىدە ياڭرىغان خۇش ئاۋازى ئاڭلىنىپتۇ.

ــ ھوي، خەتنى بىر ئوبدان چىرايلىق يازىدىكەنسىزغۇ، مانا. بۇمۇ تالانت، قابىلىيەت بولماي نېمە؟

«خەتنى چىرايلىق يېزىشمۇ تالانتمۇ؟ «يىگىت» نىڭ ئەقلى باشقىدىن جانلانغاندەك بوپتۇ. ئەجەبا خەت يېزىشمۇ تالانت بولىدىغان بولسا، ئۇ نېمە دەپ تېخىمۇ چىرايلىق، نەپىس قىلىپ يېزىشقا تىرىشمىسۇن.

نەچچە يىل ئۆتۈپ، بۇ يىگىت دۇنياۋى مەشھۇر ئەسەرلەرنى يېزىپ ھەممىگە تونۇلۇپ كېتىپتۇ. ئۇ دەل 18 - ئەسىر فرانسىيە ئەدەبىياتىدىكى مەشھۇر يازغۇچى چوڭ دېيۇمادۇر.

ھېكمەت:

نۇرغۇن بالىلارنىڭ ئالتۇندەك ئېسىل ۋاقتى، قىممەتلىك ئەقىل - زېھنى ئاتا - ئانىلار ئۆزى خالاپلا تۇزۇپ بەرگەن ئۆگۈنش پىلان - مەزمۇنلىرى بىلەن ھەپىلىشىپ يۇرۇپ خوراپ كېتىۋاتىدۇ - دە، بالىلار ئۆزى خالايدىغان، ئۆزىگە كېرەكلىك نۇرغۇن بىلىم - ئۇچۇرلارنى ئۆگىنەلمەي قېلىۋاتىدۇ ياكى بالىلاردىكى تالانت نەزەرگە ئىلىنمايۋاتىدۇ. ئەمەلىيەتتە، ھەربىر بالىدا نۇرغۇن تالانت، ئىقتىدار ئېلىپبېتىلىرى بار، ئەمما بۇ ئىقتىدار ئېلىپبېتىلىرى بايقاش، ئاسراش، تەرەققىي قىلدۇرۇشقا موھتاج. بايقالمىسا ئالتۇننىڭمۇ قەدرى بولمىغانغا ئوخشاش. پەرۋىش قىلىنمىسا ئۇلۇغ تالانتمۇ خوراپ تۈگەپ

كېتىدۇ. ئاتا - ئانىلار ئەستايىدىللىق بىلەن بالىلىرىنىڭ ئارتۇقچىلىق ئالاھىدىلىكىنى بايقاپ، ئاشۇ خىل تالانت - ئالاھىدىلىككە تەرەققىي قىلىش پۇرسىتى يارىتىپ بېرىش كېرەك. بالىغىزدىكى ئەڭ ئادەتتىكى ئارتۇقچىلىقنىمۇ راۋۇرۇس توغرا يۆنىلىشىگە قاراپ تەرەققىي قىلدۇرۇڭ. شۇندىلا ئۇ مۇۋەپپەقىيەت قازىنالايدۇ، ياراملىق ئىنسانغا ئايلىنالايدۇ.

سەۋر سەۋرنى تۇغدۇ

— ئانا، باغچىغا بېرىپ ئويناپ كېلەيلىمۇ، — دېدى قىزچاق ئاپىسىغا ئەركىلەپ، ئاپىسى بىر پارچە ماقالە ئوقۇۋاتقانىدى.

— ماقالىنى تۈگىتىۋالاي، بالام ئاندىن بارايلى، ماقۇلمۇ؟ — دېدى ئاپىسى.

— ياق، ھازىرلا بارىمىز.

— بالام، بۇ ئىنتايىن مۇھىم، جىددىي ماقالە. بۇگۈن تۈگەتمىسەم زادى بولمايدۇ. ئازلا قالدى بىردەم ئويناپ تۇرۇڭ، يېنىپ بولۇپلا ئاپىراي ماقۇلمۇ؟

بىردەمدىن كېيىن قىزچاق ئاپىسىنىڭ قېشىدا يەنە پەيدا بولدى. ئاپىسى ئۇنى يەنە بىردەم ئويناپ تۇرۇشقا بۇيرۇدى.

ئاپىسى ئاخىرى ئىشىنى تۈگەتتى ۋە بالىسىنى ئەمدى باغچىغا ماڭسا بولىدىغانلىقىنى ئېيتىپ قىچقاردى.

— توختاپ تۇرۇڭ، ئاپا. بۇ ھېكايىنى كۆرۈپ بولغىلى ئازلا قالدى، — دېدى قىزچاق رەسىملىك كىتابتىن كۆزىنى ئۈزمەي.

ئاپىسى ماقالىنى تاماملىغاچقا ئۇنىڭ دەرھال چىقىپ ھارغان كاللىسىنى ئارام ئالدۇرغۇسى بەكلا بار ئىدى. ئەمما ئۇ قىزىنىڭ رەسىملىك كىتابنى كۆرۈپ بولۇشنى ساقلىشى كېرەك ئىدى.

ئاخىرى، قىزى كىتابنى كۆرۈپ بولدى. ئاتا - بالا ئىككىسى خۇشال ھالدا بىرگە ئۆيدىن چىقتى.

ھېكمەت:

نۇرغۇن ئاتا - ئانىلار بالىلىرىنى ئۆز رايى بويىچىلا ساقلىتىدۇ ياكى مەلۇم بىر ئىشقا مەجبۇرلايدۇ. ئەمما بالىنىڭ ئىشى تۈگىگۈچە ئۇنىڭغا سەۋرچانلىق بىلەن ساقلاپ تۇرالايدىغان ئاتا - ئانىلار كۆپ ئەمەس. بالىلارنىڭ رايى، قىزىقىشى، خاھىشى نۇرغۇن ئاتا - ئانىنىڭ نەزىرىدە ھېچنەرسىگە ئەرزىمەيدۇ. ئۇلار بالىسىنى كۈنلەپ، ھەپتىلەپ، ئايلاپ، يىللاپ ساقلىتىدىيۇ، ئەمما بالىسى ئۈچۈن ئون نەچچە مىنۇتىمۇ ساقلاشقا تاقەت قىلالمايدۇ.

بالىلار گۈزەل ئەخلاقنى ئىجتىمائىي ئالاقە جەريانىدا ئۆگىنىدۇ. بالىلارنىڭ تاللاش - خاھىشى، ئەمگىكى تېگىشلىك ھۆرمەتكە ئېرىشكەندىلا، ئاندىن ئۇمۇ باشقىلارنىڭ خىزمىتىنى ھۆرمەت قىلىدىغان بولىدۇ. شۇڭا، ئاتا - ئانىلار ھەربىر ئىش، ھەر قانداق مۇئامىلە، قىلىق - ھەرىكەتتە بالىلارنىڭمۇ غۇرۇر،

تاللىشىغا لايىقدا ھۆرمەت قىلىشى كېرەك.
ئۆزىدە ياخشى پەزىلەت يېتىلدۈرۈش ئۆزىگىلا پايدىلىق ئىش بولۇپلا قالماستىن، پەرزەنتلەر ئۈچۈن كاتتا مەسئۇلىيەتتۇر.

يېتىلىشنىڭ پۇرسىتى

بىر ئانا بالىسىنىڭ مەجىز - پىسخىكىسى ۋە تۇرمۇشتىكى يۈرەكئالدىلىقىدىن ئەندىشە قىلىپ بىر پسىخىك دوختۇرنى ئىزدەپ بېرىپتۇ.

ــ بالىڭىز تۇنجى قېتىم ئاياغ بوغقۇچىنى چىگىپ چىگىلەشتۈرۈپ قويغاندىن كېيىن، سىز ئۇنىڭغا ئىككىنچىلەپ بوغقۇچلۇق ئاياغ ئېلىپ بەرمىدىڭىز، شۇنداقمۇ؟

پسىخىك دوختۇر گەپ قىلمايلا سوراشقا كىرىشىپتۇ. ئايال ھەيرانلىق ئىلكىدە «ھەئە» دەپتۇ.

ــ بالىڭىز تۇنجى قېتىم قاچا يۇيۇپ، قاچا چېقىۋەتكەندىن كېيىن ئۇنى قايتا ئاشخانىغا يېقىن يولاتمىدىڭىز، شۇنداقمۇ؟

ــ ھەئە.

ــ بالىڭىز تۇنجى قېتىم ئۆزىنىڭ ھۆجرىسىنى سەرەمجانلاشتۇرماقچى بولۇپ، ئىككى سائەتتە ئاران يىغىشتۇرۇپ بولغاندا ئۇنى لامزەللە، ئېغىر قوڭ، سۆزەلمە دەپ تىللىغانمىدىڭىز؟

ئايال ھەيرانلىقتىن دوختۇرغا قارىغىنىچە قېتىپ قاپتۇ.

ــ بالىڭىز ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن ئۆزىڭىزنىڭ مۇناسىۋىتىڭىز، ھوقۇقىڭىزغا تايىنىپلا ئۇنىڭغا باشقىلارنىڭ ھەۋىسى كەلگۈدەك نوچى خىزمەت تېپىپ بەردىڭىز، شۇنداقمۇ؟

ئايال مىت قىلماپتۇ ۋە ئورنىدىن تۇرۇپلا دوختۇرنىڭ ئالدىغا كېلىپ پەس ئاۋازدا:

ــ سىز قانداق بىلىۋالدىڭىز؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ بوغۇچتىن.

ــ ئەمدى قانداق قىلىمەن، ــ دەپتۇ ئايال يەنە.

ــ ئاغرىپ قالسا، ئۇنىڭ ياخشىسى ئۆزىڭىز دوختۇرغا ئاپىرىڭ؛ توي قىلار بولسا، ئۆزىڭىز ئۆيتوپ بېرىڭ؛ پۇلى قالمىسا، يەتكۈزۈپ بېرىڭ؛ ئەمدى مۇشۇنداق قىلماي ئامالىڭىز يوق. سىز يوق قىلىۋەتكەن تەرەققىي قىلىش، يېتىلىش پۇرسەتلىرىنى مەن نەدىن تاپاي، سىز تاقىۋەتكەن مۇۋەپپەقىيەت ئىشىكلىرىنى مەن قانداق ئاچاي.

ھېكمەت:
بالىلارنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىش يولىدا بەزىدە ئىللىق ئازگالىلار پەيدا بولۇپ قالىدۇ. ئاتا - ئانىلارنىڭ زىيادە كۆيۈمچانلىقى تۈپەيلى شەكىللىنىپ قالىدىغان مۇنداق ئىللىق ئەمما ئىنتايىن خەتەرلىك ئازگالغا چۈشۈپ كەتكەن بالىلارنىڭ

تاينىۋېلىش پىسخىكىسى ھەددىدىن زىيادە ئېغىر بولۇپ كېتىدۇ - دە، ئۇلار ئۆمۈر بىتىلەپ يۇرۇشكە توغرا كېلىدۇ. بالىلىرىمىز توغرا - خاتانى ئەملىيەتتىن ھېس قىلىپ تونۇسۇن، ئىرادىسى پىشسۇن. ئۇلار تۇرمۇشتىن ئۆزىگە كېرەكلىك تۈيغۇنى ئۆزى قول سېلىپ تېپىشنى ئۆگەنسۇن. چاينىپ بەرگەن نانىدا قانچىلىك تەم بولسۇن؟ بالىلارنى كۆيۈم ئىچىدە زەيپانىلەشتۇرۇۋەتمەيلى.

مۇھەببەت

بۇ بىر راست يۈز بەرگەن ئىش.

ئۇزۇن يىل ئۇرۇش مەيدانىدا يۈرۈپ ئائىلىسىدىن ئايرىلىپ كەتكەن بىر ياش بار ئىكەن. ئاتا - ئانىسى ئۇنى بەكلا ياخشى كۆرىدىكەن، دائىم ئەسلەپ تۇرىدىكەن، بىر كۈنى ئۇلار تۈيۈقسىزلا ئوغلىدىن تېلېفون تاپشۇرۇۋاپتۇ.

ــ دادا، ئاپا، مەن ئۇرۇشتىن قايتىپ كەلدىم. ھازىرلا ماشىنىدىن چۈشتۈم. لېكىن، بىر يېقىن دوستۇم مەن بىلەن بىرگە كەلگەنىدى، بىلىمەن سىلەر قارشى ئالامسىلەركىن يوق.

ــ ئەلۋەتتە، بالام ئاغىنەڭنى باشلاپ ئەكەل. سېنىڭ دوستۇڭ بىزنىڭمۇ دوستىمىز.

ــ لېكىن... ئاپا...

ــ نېمە لېكىن؟

ــ بەزى ئىشلارنى ھازىرلا دەپ قويايى دەيمەن. يەنى ئۇ ئۇرۇشتا مىناغا دەسسۈپلىپ ئېغىر يارىلىنىپ، بىر پۇتى ۋە بىر قولىدىن ئايرىلىپ قالغان. يەنە كېلىپ بارىدىغان ھېچېيەرى يوق. مەن ئۇنى بىز بىر ئائىلە كىشىلىرى بىلەن بىرگە تۇرسىكەن دېگەن ئۈمىدتىمەن، يەنى مەڭگۈ بىر ئائىلە كىشىلىرى بولۇپ ياشىساقكەن دەيمەن.

ــ بالام. بۇ...

ــ ئۇنىڭمۇ سىلەر بىلەن بەكلا بىرگە تۇرغۇسى بار، ئاپا راستلا.

ــ لېكىن، بالام ئىنتايىن ئەپسۇسكى، بىزگە تەس كېلەرمىكىن، بىز ئۇنىڭغا تۇرىدىغان باشقا يەر تېپىپ بېرىشكە يارەملىشەيلى ماقۇلمۇ.

ــ يا، ئاپا. مەن ئۇنى سىلەر بىلەن بىرگە، بىر ئائىلە بولۇپ تۇرسا دېمەكچى.

ــ بالام، ــ دەپتۇ تېلېفونىنى دادىسى ئېلىپ، نېمە دەۋاتقانلىقىڭنى بىلىدىغانسەن. بىر مېيىپ ئادەم بىزگە قانچىلىك ئېغىر بېسىم، يۈك ئەكېلىشى مۇمكىن. سەن بۇلارنى ياخشى ئويلان. بىزنىڭمۇ ئۆزىمىزگە تۇشلۇق تۇرمۇشىمىز بار. بىز بۇ خىل يۈكنى كۆتۈرەلمەيمىز. تىنچ تۇرمۇشىمىزغا خاپىلىق تېپىۋېلىشنى خالىمايمىز. دەرھال قايتىپ كەل. ئۇ ئىشلارنى ئۇنتۇپ كەت. ئۇمۇ بىر ئامال قىلىپ تىرىكچىلىك يولى تاپالايدۇ.

سەن ئۇ ئىشلارغا باش قاتۇرۇپ نېمە قىلىسەن؟ دەرھال كەل، بالام... بىز...

ئۇنىڭ سۆزى تۇگىمەيلا تېلىفون تىت - تىت قىلىپ ئۇزۇلۇپ كەتتى. ئەر - خوتۇن ئىككىيلەن بالىسىنى كۇتۇۋېلىش ئۈچۈن تەييارلىقىغا چۈشۈپ كەتتى...

سائەت ئۆتتى، كۇتۇۋېرىپ كۆنمۇ ئۆتتى. بىرنەچچە كۈندىن كېيىن ساقچى ئىدارىسى تېلىفون بېرىپ بىر جەسەتنى تونۇۋېلىشنى ئۇقتۇردى. ئەر - خوتۇن ئىككىسى ساراسىمە ئىلكىدە بېرىپ كۆردىكى بىر يىگىت، ئۆزلىرى نەچچە يىللاپ كۇتكەن، ساقلىغان بالىسى غەرق قان ئىچىدە ياتاتتى. ئۇلارنى تېخىمۇ ھەيران قىلغىنى شۇ بولدىكى بالىسىنىڭ بىر پۇتى، بىر قولى يوق ئىدى...

ساقچىلار ئۇنىڭ بىنادىن ئۆزىنى تاشلىۋالغانلىقىنى ئېيتقاندا، ئەر - خوتۇن ئىككىسى تېخىمۇ ئېغىر ئەسەبىي تىترەك ئىچىدە قالدى.

ھېكمەت:

باشقىلارغا ئامراقلىق، كۆيۈنۈش ياكى يېقىنچىلىق ھېسسىياتىلا مۇھەببەتمۇ؟ مۇھەببەت تولىمۇ چوڭقۇر مەنىگە ئىگە چوڭقۇر ساقلىقتۇر. مۇھەببەتنىن ئىبارەت بۇ پايانسىز تۈيغۇ دېڭىزىدا سىز سىزگە شەپقەت زارلىقىدا تىكىلىپ تۇرغان بىر بەندىنى ئېرىغا ئىتتىرەمسىز ياكى ئۆز قولۇڭقىڭىزغا سغدۇرۇۋالامسىز؟

مۇھەببەت بەرگەنسېرى تۇگەپ قالىدىغان، ئاز قالىدىغان مادداي مەھسۇلات ئەمەس، بەلكى قانچە كۆپ باشقىلارغا بېغىشلىغانسېرى ۋە ئىپادىلىگەنسېرى شۇنچە مول، بۇيۇكلىشىپ بارىدىغان ئىلاھىي تۈيغۇ. مۇھەببەتنى تار مەنىدە چۈشىنىۋالمايلى ۋە قەلب ئىشىكىمىزنى چىدىماسلىق بىلەن تاقۇۋالمايلى. ئىنسانىنىڭ كۆڭۈل ئالىمىگە سغدىسىلا جاھان پاتمىدۇ.

ئەركە بالا

ئاتا - ئانىسى تەرىپىدىن ئىنتايىن ئەركە ئۆستۈرۈلگەن بىر بالا بار ئىكەن. ئائىلىسىدە ئۇنىڭ دېگىنى دېگەن، قىلغىنى قىلغان ئىكەن. ئاتا - ئانىسىمۇ ئۇ نېمە دېسە شۇنى جان دەپ قىلىپ بېرىدىكەن.

بىر كۈنى ئۇلار ماگىزىن ئارىلاپ يۈرۈپ، كىچىك بالىلارنىڭ كۆڭۈل ئاچىدىغان بېرىگە كېلىپ قاپتۇ. بالا ياغاچ ئاتقا چىقىۋاپتۇ - دە، شۇ بىر چىقىۋالغانچە سائەتلەپ ئويناپمۇ قەتئىي چۈشكىلى ئۇنىماپتۇ. جاھاندىكى جىمى تاتلىق گەپ، چىرايلىق نەسىھەتلەرمۇ كار قىلماپتۇ. شۇ چاغدا بىرەيلەن بالىنىڭ قېشىغا بېرىپتۇ ھەمدە ئۇنىڭ قۇلىقىغا بىر نېمىلەرنى دەپ قويۇپلا قايتىپ كەپتۇ. ئەتىدىن بېرى گەپ يېمىگەن بالا رايىشلىق بىلەن ئاتتىن چۈشۈپ كېتىپتۇ.

— سىز نېمە دېگەنىدىڭىز؟ — دەپتۇ ئەر - خوتۇنلار ھەيران قېلىپ.

— ئەمدى چۈشمىسەڭ كۆتۈڭگە بىرنى يەيسەن دېدىم شۇ، — دەپتۇ ئۇ ھېچ ئىش بولمىغاندەكلا.

ھېكمەت:

ھەسەل يەپ كۆنگەن بالا ھەسەلدىكى ئېسىل تەمنى بارا - بارا بىلەلمەس بولۇپ قالىدۇ. ئۇنىڭغا بەزىدە ئاز - تولا ئاچچىق - چۈچۈك مۇچمۇ كېرەك بولۇپ قالىدۇ. غىزاغىمۇ ھەرخىل كۆكتات، تېتىتقۇلار لايىقىدا ئىشلىتىلسە راسا ئوخشايدۇ. بالا تەربىيەسىدىمۇ ئۇسۇل - چارىنىڭ ھەرخىل بولغىنى ياخشى، قاتتىق - يۇمشاق ۋاستىلەر مۇۋاپىق ئىشلىتىلسە، بۇنىڭ بالىلاردا ساغلام پىسخىكا يېتىلدۇرۇشتە پايدىسى ئىنتايىن زور.

پادىشاھ مۇلازىمىتىگە لايىق كىشى

ئىسكەندەر ئارستوتېلدىن:

ــ پادىشاھلار مۇلازىمىتىگە قايسى تائىپە نامۇۋاپىق؟ ــ دەپ سورىدى.

ئارستوتېل ئېيتتىكى:

ــ پادىشاھلار خىزمىتىگە لايىق كىشى بىرىنچى، يالغان سۆزلىمەيدىغان؛ ئىككىنچى، ئامانەتكە خىيانەت قىلمايدىغان؛ ئۈچىنچى، تەمائەر ئەمەس؛ تۆتىنچى، ھەرقانداق كىشىنىڭ ياخشى سۈپىتىنى ئېيتىدىغان كىشىدۇر. بۇنداق ئادەملەر ياخشى سۆزلىرى بىلەن ھەر ۋاقىت، ھەر يەردە دوستلۇق ۋە مەقبۇللۇقىغا ئېرىشەلەيدۇ. كىشىنىڭ ئەيىبىنى ئىزدەيدىغانلار بارچە ئەل ئارىسىدا خار ۋە بىئېتىبار بولىدۇ.

ياخشى تەدبىر ۋە مەسلىھەتكە ئېرىشىشنىڭ يولى

دانىشمەن ئىسكەندەر ئارستوتېلدىن مۇنداق سورىدى: ئىنسانلار يارىتىلىشتا ئوخشاش تۇرسا، نېمە ئۈچۈن بەزىلەرنىڭ رايى ياخشى تەرەپكە مايىل، يەنە بەزىلەرنىڭ رايى خاتا تەرەپكە ئېغىپ تۇرىدۇ؟ يەنە بەزى ئادەملەرنىڭ نىيىتى ياخشى تەرەپكە مايىل بولۇپ، شۇبھىسىز پاك بولسىمۇ، لېكىن بەزىدە خاتالىققا دۇچار بولۇپ قالىدۇ، ئەسلىدە ھەق ئىش بولغان يەردە خاتا ئىش بولماسلىقى، خاتا ئىش بولغان يەردە ھەق ئىش بولماسلىقى كېرەك ئىدىغۇ؟

ــ ئادەملەر يارىلىشتا ئوخشاش بولسىمۇ، لېكىن دانىشمەنلىك ۋە ئۆتكۈرلۈكتە ئوخشاش ئەمەس، ــ دېدى ئارستوتېل جاۋاب بېرىپ، ــ ئادەملەرنىڭ ھەربىرىدە بىر خىل سۈپەت نامايانداۇر. ئادەملەردە بۇ سۈپەتلەر ئايرىم - ئايرىم ھالەتتە ئىپادىلىنىدۇ. ئىككى سۈپەت بىر سۈپەتكە قارىغاندا كۆپتۇر. شۇڭا بەندىلەرنىڭ بىرى ئەقىللىق، يەنە بىرى ئەقىلسىز بولۇشى ئەجەپلىنەرلىك ئەمەس. ئەقىللىق ئادەمنىڭ پەم - پاراسىتى كۆپ ھاللاردا توغرا تەرەپكە مايىل بولسىمۇ، لېكىن بەزى ھاللاردا خاتا تەرەپكىمۇ ئېغىپ كېتىدۇ. چۈنكى ئادەمنىڭ ئەقىل - پاراسىتى ھەمىشە بىر خىل ئەھۋالدا تۇرمايدۇ. ھەر

دائىم باشقا - باشقا ھالەتلەردە بولىدۇ. كىشىنىڭ ئەقىل - پاراسىتى ھەرقانچە مول بولسىمۇ، لېكىن ئۇ غايىب ئىلىملەرنى بىلەلمەيدۇ. ئەتە يۈز بېرىدىغان ئىشنى بۇگۈن بىلىپ كېتەلمەيدۇ. غايىب ئىلىملەر ئەقىل - پاراسەتتىن يىراق بولسىمۇ، لېكىن ئۇنى بىلىش ۋە پەملەشتىن ئەقىل ئىگىلىرى نادانلارغا قارىغاندا ياخشىراقتۇر. بىراۋنىڭ ئەقىل - پاراسىتى يېتەرلىك بولسا، ئۇنىڭدىن ئاجايىپ ياخشى ئىشلار رويابقا چىقىدۇ. ئۇنداق ئادەم، يامان ئىشلاردىن ئۆزىنى تارتىدۇ. كامالەتكە يەتكەن ئەقىل ئىگىلىرىنىڭمۇ خاتالىشىپ قېلىشىنىڭ سەۋەبى شۇكى، جاھاندا خاتالاشمايدىغان ئىنسان يوق، ئەقىل ئىگىلىرىمۇ شۇلار جۈملىسىدىندۇر.

كىشىلەر قىش پەسلىگە نېمە ئۈچۈن خۇشتار

ئىسكەندەر ئارستوتېلغا مۇنداق سوئال قويدى:

ــ قىش پەسلىدە ئادەملەر قانچىلىغان دىشۋارچىلىق ۋە مۇشەققەتلەرگە دۇچ كېلىدۇ. ئۇلاردىن بىرى شۇنىڭغان بولۇپ، ئۇنىڭدىن ئەلگە ھەرەج ۋە قىيىنچىلىق يېتىدۇ. يەنە بىرى سوغۇق كۈچىيىپ، كىشىلەرنى ھالاكەتكە قىستايدۇ. يەنە بىرى ئۇزۇن كېچىلەردە ئۇششۇك بىلەن قار - چاپقۇن بولىدۇ. ئۇنىڭدىن ئېھتىيات قىلمىغاندا، خالايىقنىڭ تەبئىتى ۋە جىسمى ئېغىر ئازاب ۋە دىشۋارچىلىققا دۇچار بولىدۇ. خوش، شۇنداق تۇرۇقلۇق، نېمە سەۋەبتىن كىشىلەر يازدىن قىش پەسلىگە بەكرەك مايىل؟ كىشىلەرنىڭ كۆڭلىدە بۇ مۇشكۇل ئىشنىڭ ئاسان بولۇشى ئۈچۈن، بۇنىڭ سىرىدىن بىزنى خەۋەردار قىلغايسەن.

دانا ھېكىم ئارستوتېل بۇ مەسىلىگە ئۆزگىچە قىياس ۋە مۇلاھىزە بىلەن مۇنداق جاۋاب بەردى:

ــ بۇ ھېكمەتنىڭ سىرى شۇكى، خالايىقلارنىڭ قىشقا مايىل بولۇشى مۇنداق بىرقانچە تۈرلۈك ئىشنىڭ بولغانلىقىدىندۇر. بىرىنچى ئىش، قىشنىڭ ھاۋاسى ھۆل سوغۇق بولىدۇ. ئالىملارنىڭ بايان قىلىشچە، ياز پەسلىدە تاڭ شامىلى ئادەم ۋە ھايۋاناتلارنىڭ مىجەزىگە قۇرۇق ئىسسىقنى ئېلىپ كېلىپ، بەدەننى ھارارەتكە سالىدىكەن. ھۆل سوغۇق بولسا، بۇ خىل مىجەزنى تەڭشەپ نورمالالاشتۇرىدۇ. يەنە بىر ئىش شۇكى، كىشىلەرنىڭ مىجەزى ئوتتۇراھال دەرىجىدە بولغاندا، ئۇلار ئەيش - ئىشرەت ۋە راھەت - پاراغەتنى خالاپ قالىدۇ. دانالار نەزىرىدە شۇ نەرسە ئېنىقكى، ئەيش - ئىشرەت، بەزمە - مەشرەپ تۇرۇش ئۈچۈن قىش پەسلى ئەڭ ياخشى ۋە ئەڭ مۇۋاپىقتۇر. كۈندۈزلىرى قار - يېغىنلىرىدا كىشىلەر بۇ پۇرسەتنى غەنىيمەت بىلىپ، كۆڭۈل ئاچىدۇ. قىش كېچىلىرىنىڭ ئۇزۇن بولۇشىمۇ راھەت - پاراغەت ئۈچۈن ناھايىتى پايدىلىق. ئۇزۇن كېچىلەر بەزمە - مەشرەپكە ياكى شېرىن سۆھبەتكە ناھايىتى لايىقتۇر. بۇلاردىن توختىغاندىن كېيىن كىشىلەر تىنچلىنىپ، سۈكۈنات ئىچىدە ئۇخلاپ ئارام

ئالىدۇ. ئۇخلىغۇچە بولغان ئارىلىقتا كىشىلەرنىڭ دىماغلىرى مەي - شاراب بىلەن نەمخۇش بولىدۇ. شۇندىن كېيىن كىشىلەرنىڭ تەبىئىتى ئۇيقۇغا مايىل بولىدۇ. ئۆز ۋاقتىدا ۋە يېتەرلىك ئۇخلىغاندا بەدەن ساغلام بولىدۇ. ئۇيقۇ بىلەن كىشىلەرنىڭ تەبىئىتى شادلىققا چۆمىدۇ، پۈتكۈل ئەزالىرىغا كۈچ - قۇۋۋەت ھاسىل بولىدۇ. ئۇچىنچى ئىش شۇكى، ھۆپىگەرلەر ئۆزلىرىنىڭ تىرىكچىلىكىگە دەسمايە توپلاش ئۈچۈن قىشىنىڭ ئۇزۇن تۈنلىرىدە ئۇيقۇدىن قوپۇپ، ھۈنەر - كەسىپ بىلەن شۇغۇللىنىدۇ. تۆتىنچى ئىش شۇكى، ئىلىم تەھلىل قىلىپ يېتىلگەن ۋە يول تاپقان ئالىملار كۈندۈزى ئىلىم تەھسىل قىلىش كۆڭلىگە تارتمىسا، قىشىنىڭ ئۇزۇن تۈنلىرىدە چىراغلىرىنى ياندۇرىدۇ - دە، كېچىنىڭ ئىككى بېشىدا ئىلىم مۇتالىئە قىلىدۇ، ئوتتۇرىسىدا ئۇخلاپ مېڭىسىنى دەم ئالدۇرىدۇ. مانا مۇشۇنداق بىرنەچچە خىل ئىشلار سەۋەبىدىن ئالىم ئەھلى قىشقا مايىل بولغان بولسا كېرەك. كىشىلەرنىڭ قىشقا خۇشتار بولۇشىنىڭ بائىسىمۇ مۇشۇدۇر.

سەپەر جاپا - مۇشەققەت تارتىشقا سەۋەب بولىدۇ

ئىسكەندەر ئارستوتېلدىن:

— سەپەردە رەنج - مۇشەققەت چېكىدۇ، كىشىنىڭ تەبىئىتى ھەرەج تارتىدۇ، قىيىنىلىدۇ. لېكىن نۇرغۇن كىشىلەر سەپەر قىلىشنى زۆرۈر دەپ قارايدۇ. بۇنىڭ سەۋەبى نېمە؟ — دەپ سورىدى.

— سەپەردە قىيىنچىلىق كۆپ بولسىمۇ، لېكىن دانالار ئۇنىڭغا رۇخسەت قىلغان، — دېدى ئارستوتېل تەپەككۇر بىلەن جاۋاب بېرىپ، — چۈنكى ئۇنىڭ كىشىگە ناھايىتى كۆپ پايدىسى بار. ھەربىر مۇشكۈلاتنىڭ ئارقىسىدىن ھالاۋىتى بار. مەسىلەن: ئاش - تاماق جانىنىڭ راھىتى، تەننىڭ قۇۋۋىتىدۇر. ئەمما شۇنداق ئەزىز نەرسە ئوتنىڭ جاپاسىنى تارتمىغۇچە خاملىقتىن پىشىپ تەييار بولمايدۇ. ئالتۇننى ھەممە خالايىق ياخشى كۆرۈپ، ئەتىۋارلايدۇ. لېكىن ئۇمۇ ئوتقا كىرمىگۈچە تازىلانمايدۇ. سەپەر ئازابى دوزاخ ئازابىدىن كەم ئەمەس. بۇنداق ئازابلىق ئوتتا كۆيۈشنى ھېچكىم خالىمايدۇ. بىراق يەنىلا نۇرغۇن كىشىلەر سەپەرگە چىقىش قارارىغا كېلىدۇ. بۇنىڭدىكى سەۋەب شۇكى، مۇساپىرلارنىڭ ئالتۇن ۋۇجۇدى سەپەر ئوتلىرى بىلەن تاۋلىنىپ، ساپ ۋە پاك بولىدۇ. كىشىلەر ئۇنىڭ ساپلىق دەرىجىسىنى سىناپ كۆرسە، ئۇنىڭدا ھېچقانداق شەك - شۇبھە تاپالمايدۇ. سەپەر قىلىشنىڭ يەنە بىر سەۋەبى شۇكى، بەدەن شۇ ئارقىلىق ساغلاملىققا ئېرىشىدۇ. ئاددىيسى بىر ئادەم بىرەر مەسىلىدە ئىككىلىنىش سەۋەبىدىن ئىختىيارسىز ھالدا بىرنەچچە قەدەم مېڭىپ قويغان تەقدىردىمۇ، شۇ تۇپەيلىدىن ئۇنىڭ بەدىنىدىكى بۇزۇق ماددىلار ۋە زىيانلىق خىلتلار ھەزىم بولۇپ كېتىدۇ. غىزاغا ئىشتىھا پەيدا بولىدۇ. شۇنچىلىك سەپەردىنلا ئونىڭغا بىرمۇنچە ساغلاملىق ھاسىل بولىدۇ. سەپەر قىلىشتىكى يەنە بىر سەۋەب، ئۇ ئادەمنىڭ تەبىئىتىگە خۇشاللىق بەخش ئېتىدۇ.

داۋاملىق بىر خىل ھاۋا، بىر خىل سۇ، بىر خىل مۇھىتتا تۇرۇۋېرىشتىنمۇ ئادەمنىڭ بەدىنىگە ئاغرىق ۋە زەئىپلىك يۇزلىنىدۇ. بۇنداق چاغدا كىشىلەرنىڭ تەبىئىتى تازا ۋە يېڭى نەرسىلەرنى تەلەپ قىلىدۇ. بىرەر نەرسىنى تەكرار ئىستېمال قىلىشتىن زېرىكىدۇ. تەبىئىتى يېپىيېڭى ۋە باشقا - باشقا نەرسىلەرگە مايىل بولىدۇ. بۇنىڭغا سەپەر ئارقىلىقلا ئېرىشكىلى بولىدۇ. سەپەر تۇپەيلىدىن سۇ ۋە ھاۋا ئالمىشىدۇ. شۇڭا سەپەردىن كىشىلەرنىڭ تېنىگە ساغلاملىق، مۇقىملىق ۋە كۈچ - قۇۋۋەت ھاسىل بولىدۇ. شۇ ۋەجىدىن سەپەرگە ئالىملار رۇخسەت بېرىدۇ، دانالار ئۇنىڭ مۇشەققەتلىرىنى ئېغىر ئالمايدۇ.

ياشلىقنىڭ خاسىيىتى

ئىسكەندەر ئارستوتېلدىن مۇنداق سوئال سورىدى:

ــ يىگىتلىك مەزگىلىدە ھەر قانداق ئىشنى ئاخىرىغا يەتكۈزۈش ئاسان. يىگىتلىك دەۋرىدە كىشىنىڭ ھەممە ئىشقا زوق - ئىشتىياقى، لەززىتى ئۇرغۇپ تۇرىدۇ. كىشى قېرىغاندا ئۇنىڭدا ھېچ ئىشقا زوق - ھەۋەس، كۈچ - قۇۋۋەت قالمايدۇ. شۇنداق تۇرۇپ نېمە ئۈچۈن كىشىلەر ياش ۋاقتىلىرىدا يامان ئىشلارغا كۆڭۈل بېرىپ، ياخشى ئىشلاردىن قاچىدۇ؟ بۇنىڭ سەۋەبىنى سۆزلەپ بەرگىن.

ئارستوتېل بۇ سوئالغا جاۋابەن مۇنداق سۆز باشلىدى:

ــ ئادەم كىچىك ۋاقتىدا ئۇنىڭدا ئەقىل - ئىدراك ئاز، تەبىئىتى بىلىم ۋە پاراسەتلەردىن يىراقراق بولىدۇ. بۇ خىل ئالاھىدىلىك ئۇلارنىڭ ھەمىشە سەۋەنلىك ۋە خاتالىق سادىر قىلىشىغا سەۋەب بولىدۇ. ئەقىل - ئىدراكنىڭ يوقلۇقى سەۋەبىدىن داۋاملىق نەپسىنىڭ قىلتىقىغا چۈشۈپ قېلىپ، ھاۋايى ھەۋەسكە بېرىلىپ كېتىدۇ. ئادەم بالىلىق دەۋرىدىن ئۆتۈپ، ياشلىق مەزگىلىگە قەدەم قويغاندا ئۇنىڭ دىلىنى ئەقىل - پاراسەت نۇرلىرى يورۇتىدۇ. بۇ مەزگىلدىكىلەرنىڭ ۋۇجۇدىدا ئىككى خىل كۈچ بولىدۇ. ئۇنىڭ بىرى، ئەقىل، يەنە بىرى، نەپسىدۇر. ئەگەر ئۇنىڭ ئەقلى كۈچلۈك بولۇپ، ياخشى ئىشلارغا كۆڭلىنى بەرسە، بۇنداق كىشى پۈتكۈل ئالەم خەلقىنىڭ ئارزۇسىغا ئايلىنىدۇ. خالايىق ئىچىدە كۆزگە كۆرۈنگەن شەخس بولۇپ قالىدۇ. ئەگەر ئۇنىڭ نەپسى ئەقلىدىن كۈچلۈك بولۇپ قالسا، ئۇ تەبىئىي ھالدا نەپسىنىڭ كەينىگە كىرىپ كېتىدۇ. نەپسى ئۇنى ھەر قانداق ھاۋايى ھەۋەسكە، يامان، چاكىنا ئىشلارغا بۇيرۇسىمۇ رەت قىلىشقا ئىلاجسىز قالىدۇ. ئۇنى شۇ ھامان ئورۇندايدۇ. نەپسىنىڭ خاھىشى ھەرقانداق ۋاقىتتا خاتا ۋە گۇناھلىق ئىشلارغا مايىلدۇر. ھەركىم ئۆزىنىڭ روھانىيىتىنى پاك ۋە تازا تۇتسا، ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئەقىل شامى يورۇتۇپ، مۇنەۋۋەر قىلىدۇ. ئەقىللىق، بىلىملىك كىشىلەر ئۆزىنىڭ ياشلىق دەۋرىنى بىھۇدە ئۆتكۈزمەيدۇ. قېرىغاندىمۇ بارغانسېرى پاك ۋە دانىشمەن بولىدۇ. ھەر قانداق ئىشنىڭ بېشى ياشلىق دەۋردىن باشلىنىدۇ. كىشى

ياشلىقتا قايسى ئىشقا مايىل بولسا، قېرىغاندىمۇ ئۇنىڭ كۆڭلى شۇ ياقتا تارتىدۇ. ياشلىقتا قانداق ئىشقا كۆڭۈل بەرسە، قېرىغان چاغدىمۇ ئۇنىڭدىن شۇنداق ئىش نامايان بولىدۇ.

ھەممە ئىشنىڭ مۇكاپاتى ۋە جازاسى بولىدۇ

ئىسكەندەر ئارستوتېلدىن مۇنداق سوئال سورىدى:

ــ ئەي دانا ئۇستاز، ھەرقانداق بىر ئىشنىڭ ئۆزىگە يارىشا بىر خۇسۇسىيىتى بار. كىمكى يامان ئىش قىلسا، ئۇنىڭغا يامان ئاقىۋەتتىن ئامانلىق يوقتۇر، ئەگەر ياخشىلىق قىلسا، شۇنىڭغا يارىشا ياخشى ئىقبال ۋە كېلەچەككە ئېرىشىدۇ. بۇنداق بولۇشنىڭ سەۋەبى نېمە؟ ماڭا بايان قىلىپ بەرسەڭ.

ــ بۇ جاھاندىكى بارلىق نەرسىلەرنىڭ ئۆزىگە خاس خاسىيىتى بولىدۇ، ــ دېدى ئارستوتېل جاۋاب بېرىپ، ــ بۇنداق خاسىيەتلەر ياكى ئالاھىدىلىكلەر ئىچىدە ئۆزىگە لايىق ھەقىقەت بار. ئەگەر بىر ئىشنى قىلماقچى بولغان كىشى شۇ ئىشنىڭ ھەقىقىتى ۋە ماھىيىتىنى تونۇپ يېتەلمىسە، ئۇنداق ئىشنىڭ ۋۇجۇدقا چىقىپ قېلىشى بىر ئەيىبتۇر. بىلىمسىز نادان كىشىلەر بىرەر ئىشنى قىلماقچى بولسا، ئۇنىڭدىن كۆز ئالدىدىلا نەپ ئېلىشنى ئىستەيدۇ. پايدا كەلتۈرمەيدىغان ئىشلارنى زادى قىلمايدۇ. ئۆزىگە پايدا يەتمىگەن ئىشلارنى قىلغۇچىلارنى كىچىك بالا، سارائ، ئەقىلسىز دەپ قارايدۇ. ئەقىل ئىگىلىرى بىرەر ئىشنى قىلىشتا، ئۇنىڭ ئاقىۋىتىنى ئويلايدۇ. يىراقنى كۆزلەيدۇ. ياخشى ئويلىماي تۇرۇپ، ئىش باشلىمايدۇ. شۇڭا، ئەقىل ئىگىلىرىنىڭ قىلغان ئىشلىرىنىڭ ياخشى ئاقىۋەت ۋە مەنپەئەتلەرنى بېرىشى ئەجەپلىنەرلىك ئەمەس. دۇنيادىكى ياخشى - يامان ئىشلار ۋە مەۋجۇداتلارنىڭ ھەممىسى بىر - بىرىگە باغلىنىشلىق ۋە ئۆزئارا مۇناسىۋەتلىك بولىدۇ. بىر - بىرىنى تەقەززا قىلىدۇ. شۇڭا، ھەرقانداق بىر ئىش ياكى شەيئىنى ئوشۇقچە ياكى كېرەكسىز دەپ قالماسلىق كېرەك. بىرەر زەررىچىنىڭ ھەرىكەت قىلىشىمۇ سەۋەبسىز ياكى بىكارچىلىقتىن ئەمەس. چۈنكى ئۇلارنىڭ ھەربىرى بىرەر ئىشقا مەشغۇل. ئۇلارنىڭ مەسئۇل بولغان ئىشىدا چوقۇم بىرەر خاسىيەت ياكى ئالاھىدىلىك بار. بۇ خاسىيەتلەر ئىچىدە جەزمەن بىرەر ھەقىقەت بار. شەيئىلەرنىڭ ئىش ۋە ئەپئالى ۋۇجۇدقا چىققاندا ئۇنىڭ ھەقىقىتى كۆپىنچە خالايىقتىن پىنھان تۇتۇلىدۇ. ئەمما، ئۇ يەنە ھامان ئاشكارا كۆرسىتىپ بېرىلىدۇ. مەسىلەن: ئۇرۇقتىن قارىماققا ھېچقانداق ھەقىقەتنى چۈشەنگىلى بولمىسىمۇ، لېكىن دېھقان ئېكىنزارغا ئارپا تېرىپ قويغان بولسا، بۇغداي ئۇرالمايدۇ. ئەگەر بۇغداي ئۇرۇقىنى چاچقان بولسا، ئارپا ئورالمايدۇ. قىزىلمۇچ ئۇرۇقىنى تېرىغان كىشى ئاچچىق مېۋىگە ئېرىشىدۇ. شېكەر قومۇشى يېتىشتۇرگەن كىشى چوقۇم شېكەر ئالىدۇ. شۇنىڭغا ئوخشاشلا، ئىشىنىڭمۇ ياخشى - يامىنى بولىدۇ. ئەگەر ياخشى ئىش قىلغان بولسا،

ياخشىلىقتىن بەھرىمەن بولىدۇ. يامانلىق قىلسا، يامانلىق كۆرىدۇ. بۇ قائىدىگە خىلاپلىق قىلىدىغان بولسا، ئىشلار ئادالەت ۋە ھەققانىيەت يولىدىن چىقىپ كېتىدۇ.

تىرىشىپ بىلىمگىنى ئاشۇر

ئارستوتېل ئۆلۈمگە يېقىن، ئوغلىنى چاقىرىپ مۇنداق ۋەسىيەت قىلغانىكەن:

ــ ئوغلۇم، ئۆز ھاياتىمنى ئىلىم - ھېكمەتنىڭ سىرلىرىدىن ۋاقىپ بولۇش يولىدا سەرپ قىلدىم: ئىلىم - ھېكمەت نۇرى بىلەن كۆپ تۈگۈنلەرنى يەشتىم. ئەمما ئۆلۈمگە كەلگەندە چارە تاپالمىدىم. ساڭا قىلىدىغان ۋەسىيىتىم شۇكى: ئوغلۇم، مالۇدۇنيا ئارقىسىدا ئاشۇرۇلغان ئىززەت - ئابرۇيدا ۋاپا يوق. ھۆرمەت - ئىززەت، شان - شەرەپ، ئىلىم - ھېكمەتتە، ئىلىم - پەن نەتىجىسىدە قولغا كەلتۈرگەن شان - شۆھرەت پانىي ۋە زاۋاللىقنى بىلمەيدۇ، دۆلەت ۋە سىياسەتنىڭ ئۆزگىرىشى ئۇنىڭغا تەسىر قىلمايدۇ.

ئوغلۇم، شاھلار سېنىڭ ئاتاڭنى ئىلىم - بىلىمى تۈپەيلىدىن قەدىرلىدى. ئۇنداق بولمىسا، ئاتاڭمۇ ئۇلارنىڭ قول ئاستىدىكى بىر ئادەم ئىدى. شاھلار تەۋەلىكىدىكى ئادەم شاھلارغا ئېگىلىپ تەزىم قىلىشىدۇ ۋە باش قويىدۇ. ئالىملار بىلەن نادانلار ئوتتۇرىسىدا يەر بىلەن ئاسمانچە پەرق بار.

ئاتاڭنىڭ ئىلمى بولمىغان بولسا، ئۇنىڭ پادىشاھلار ئۈچۈن كىتاب يۇكلەنگەن ئېشەكتىن پەرقى يوق ئىدى. ئۇلارغا تىزلىنىدىغان ۋە خىزمىتىنى بەجا كەلتۈرىدىغان بىر ئاددىي چاكار بولاتتى، خالاس.

ئىززەت - ھۆرمەتكە لايىق بولاي، ناممۇ ئەبەدىي قالسۇن دېسەڭ، تىرىشىپ بىلىمگىنى ئاشۇر!

يامانلار سۆھبىتىدە بولما

بىر يىگىت ئەخلاقسىز، بەتقىلىق بىر ئادەم بىلەن ھەمسۆھبەت بولۇپ يۈرگەنىدە، ئارستوتېلغا دۇچ كېلىپ قاپتۇ. يىگىت ئارستوتېلنى كۆرۈپ، نومۇس قىلغانلىقىدىن قىزىرىپ - بوزۇرۇپ كېتىپتۇ، ئارستوتېل يىگىتنىڭ ئۆيىلىپ قىزارغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنى يېنىغا چاقىرىۋېلىپ:

ــ ئوغلۇم، سەندە ئۇيىلىش ئىپادىسىنى كۆرۈپ ناھايىتى خۇشال بولدۇم. شۇنىڭ بىلەن بىرگە يەنە، نومۇس قىلىشقا سەۋەبچى بولىدىغان كىشىلەر بىلەن ئەمەس، بەلكى خەلق سېنى ماختاشقا سەۋەبچى بولىدىغان ئەدەپلىك، خۇش پېئىل، تەربىيە كۆرگەن كىشىلەر بىلەن دوست بولۇپ، ئۇلىپەتچىلىك قىلىشنىڭمۇ كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولىمەن، دەپ ئۈمىد قىلىمەن، ــ دەپتۇ.

بېيىت:

ھېچ ئولتۇرمايلا يامانلارنىڭ سۆھبىتىدە،
پاك بولساڭمۇ سېنى قىلۇر شۇئان ئىپلاس.

مىڭ يىل ئۆمۈر كۆرۈڭ

رىۋايەت قىلىنىشىچە، مۆتىۋەر بىر ئادەمنىڭ سۆھبىتىدە ئارستوتېلنىڭ پەزىلىتى ۋە دانىشمەنلىكى كۆپ تەرپ ۋە تەۋسىب قىلىنىپتۇ. ساھىبخان بىر كۈنى ئارستوتېلنى كۆرۈپ، سۆھبىتىدىن پايدىلىنىشنى ئارزۇ قىلىپ، ئۇنى سۆھبەتكە كېلىشنى تەلەپ قىپتۇ. ئىككىنچى كۈنى ئارستوتېلنى ئەكېلىش ئۈچۈن ئۆزىنىڭ ئىنىسىنى ئەۋەتىپتۇ. ئارستوتېل سۆھبەتخانىغا كېلىپ، سالام بېرىپ، مەجلىس ئەھلى بىلەن كۆرۈشۈپتۇ. ئاندىن كېيىن ساھىبخانغا تەزىم قىلىپ:

ــ سۆھبىتىمىزگە دەۋەت قىلغانلىقىڭىز ئۈچۈن رەھمەت ئېيتىمەن. مىڭ يىل راھەت - پاراغەتتە ھايات كەچۈرۈڭ، ــ دەپتۇ. ساھىبخان ئارستوتېلنىڭ سۆزىگە ھەيران قېلىپ:

ــ سۆھبىتىمىزدىن تېخى بەھرىمەن بولماي تۇرۇپ، مۇمكىن بولمىغان سۆزلەرنى ئاغزىڭىزدىن چىقاردىڭىز. بىر ئادەمنىڭ مىڭ يىل ئۆمۈر كۆرۈشى ئەقىلگە سىغامدۇ؟! بۇنداق سۆزنى ئېيتىش سىزدەك ئالىم ۋە دانىشمەن كىشىگە مۇناسىپمىكەن؟ ــ دەپتىكەن، ئارستوتېل:

ــ ئىنساننىڭ ھاياتلىقى پەقەت جىسمىنىڭ باقىلىقى بىلەنلا ئەمەس. ئادەمنىڭ مىڭ يىل ئۆمۈر كۆرمەسلىكىنى ھەممە بىلىدۇ. لېكىن ئۆلگەندىن كېيىن قالغان ياخشى نام يەنە بىر ھاياتتۇر. سىزنىڭ ئالىيجاناب، مەرھەمەتلىك، شەپقەتلىك ئادەم ئىكەنلىكىڭىزنى خەلق ئۇنتۇماي، نام - شەرىپىڭىزنى دائىما ھۆرمەت بىلەن ياد ئېتىپ تۇرىدۇ. نامىڭىزنى كۆڭلىدە ئەبەدىي ساقلايدۇ، دېگەن مەقسەتتە مىڭ يىل ئۆمۈر كۆرۈڭ دېدىم، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

ئوتنىڭ ئىشى

ئىسكەندەر زامانىسىدا بىر مەخلۇق پەيدا بولۇپ قاپتۇ.

ئۇنىڭغا كىم دوچ كەلسە، شۇئان ھالاك بولىدىكەن. ئىسكەندەرنىڭ دانىشمەنلىرى بۇ بالا - قازانى يوقىتىۋېتىشقا ھەرقانچە ئۇرۇنسىمۇ، ھېچ نەتىجە چىقماپتۇ.

بۇ بالانى يوقىتىش چارىسىنى ئارستوتېل تېپىپتۇ: ئۇنىڭ بۇيرۇقى بىلەن ئىنتايىن چوڭ بىر ئەينەك تەييارلاپتۇ. ئۇ ئەينەكنىڭ ئارقىسىغا بىر - ئىككى كىشى يوشۇرۇنۇپ تۇرغىلى بولىدىكەن. ئاشۇ ئەينەك سىغقۇدەك يوغان بىر ھارۋا ھازىرلاپ، ئەينەكنى ھارۋىغا ئورۇنلاشتۇرۇپتۇ. ئارستوتېل ئەينەكنىڭ ئارقىسىدا يوشۇرۇنۇپ ئولتۇرۇپتۇ -

ده، هارۋنى ھېلىقى مەخلۇق تۇرىدىغان جايغا يېقىنراق كەلتۇرۇپ قويۇپتۇ.

مەخلۇق ئادەم تىنىقىنى ئېلىپ، هارۋا تەرەپكە كېلىشكە باشلاپتۇ. هارۋىغا يېقىن كەلگەن مەخلۇقنىڭ كۆزى ئەينەككە چۈشۈپ، ئۆز ئەكسىنى كۆرۈپتۇ - ده، بىرلا يېقىلىپ تىن تارتمايلا ئۆلۈپتۇ. ئىسكەندەر بۇ ئىشتىن ناھايىتى ھەيران بولۇپ، ئارستوتېلدىن بۇ ئىشنىڭ ھېكمىتىنى سورىغانكەن، ئارستوتېل مۇنداق جاۋاب بېرىپتۇ:

— ئەي، ئىسكەندەر! يەر ئاستىدا نەچچە يىل ياتقان بەتبۇي چىرىندىلەرنىڭ سېسىقچىلىقىدىن ۋۇجۇدقا كەلگەن بۇ مەخلۇقنىڭ كۆزىدە زەھەرلىك ئۇچقۇن بار ئىدى؛ كىمگە كۆزى چۈشسە، شۇ كىشى دەرھال ئۆلەتتى. مەن ئالدىغا ئەينەك ئېلىپ باردىم، ئۇنىڭ ئەكسى ئەينەككە چۈشتى، نەزىرى ئۆزىگە تىكىلدى. ئۆز نەزىرى بۇ ئەكس ۋاستە بىلەن ئۆزىگە قايتتى ۋە ئۆز نەزىرى بىلەن ئۆزى هالاك بولدى.

ئىسكەندەر ئارستوتېلغا ئاپىرىن ئوقۇپتۇ. «ئوت كۆيدۈرۈش ئۈچۈن بىرەر نەرسە تاپالمىسا، ئۆزىنى كۆيدۈرىدۇ»، خالاس.

ئوغۇلغا نەسىھەت

ئارستوتېل ئوغلىغا نەسىھەت قىلىپ، مۇنداق دېگەنىكەن:

— ئوغلۇم، ئۆزۈڭگە ۋە خەلقە پايدىلىق ئىشلارنى قىلىشقا غەيرەت قىل؛ ئالىم، بىلىملىك، ئەخلاقلىق، تەربىيە كۆرگەن كىشىلەر بىلەن هەمسۆھبەت بول؛ ئۇلارنىڭ سۆھبىتىدىن بەھرە ئال. نادان، بېخىل، هەسەتخور، ئىككى يۈزلىمە كىشىلەردىن هەزەر قىل. هەركىم يالغانچى ۋە هىيلىگەر بولسا، هىممەت ۋە مەرهەمەتتىن يىراقراق بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن توغرىلىق ۋە توغرا سۆزلۈك — ئېسىل پەزىلەتلىك، يالغانچىلىق — ئەسكىلىكنىڭ ئانىسى.

نادان دوست پايدا يەتكۈزىمەن، دەپ زىيان يەتكۈزۈپ قويىدۇ؛ بېخىل ئادەمدىن بىرەر نەرسە سوراپ ئابرۇيىدىن تۆكمە؛ كۆڭلىدە كىر ۋە ئاداۋەت ساقلىغان ئادەم پۈرسەت تاپقاندا سېنى خاراب قىلىدۇ؛ ئىككى يۈزلىمە، پاسىق كىشى ئۆز مەنپەئىتى ئۈچۈن سېنى قۇربان قىلىۋېتىشتىن يانمايدۇ.

ئىنسانىنىڭ پەزىلىتى

ئارستوتېل يەتمىش ياشقا تولغاندا بەرباب چېلىشنى ئۆگىنىشكە باشلاپتۇ، بۇنى كۆرگەن شاگىرتلىرى:

— ئاپئاق ساقلىڭىز بىلەن بەرباب مەشىق قىلىشتىن ئۇيالمامسىز؟ — دەپ سورىغانكەن، ئارستوتېل ئارقىدىنلا:

ــ كۆزى كور ئادەملەر بۇ ھۇنەرنى ئۆگىنىۋاتقان تۇرسا، مەن كۆزۈمنى مۆلدۈرلىتىپ ئولتۇرسام، شۇ چاغدا ئۇيات بولار ئىدى. ھەرقانداق ئىلىم ۋە ھۇنەردىن خەۋەردار بولۇش، ئۇنى ئۆزلەشتۈرۈش يولىدا تارتىش مۇمكىن بولغان ھەممە ئەرزىيەت ۋە مۇشەققەتلەرنى بىلىش ئىنسانىنىڭ پەزىلىتىدۇر. جاھىل، تەرسا كىشىلا بۇنىڭ مەنىسىگە چۈشەنمەيدۇ ۋە پايدىسىنى بىلمەيدۇ، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

سۆز سەنئىتى

ئارستوتېلدىن شاگىرتلىرى:

ــ قانداق قىلساق خاتىرجەم، راھەت ۋە تىنچ ھايات كەچۈرىمىز؟ ــ دەپ سورىغانىكەن، ئارستوتېل:

ــ ھەرقاچان، ھەر قانداق كىشىگە سۆز قىلماي، سۈكۈت قىلىڭلار، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. شاگىرتلىرى يەنە:

ــ دائىم سۈكۈت قىلىپ يۈرۈۋېرەمدۇق. بۇنداق قىلىش مۇمكىنمۇ، ئاخىر؟ ــ دېگەنىكەن، ئارستوتېل مۇنداق مەسلىھەت بېرىپتۇ.

ــ سۈكۈت قىلالمىساڭلار، سۆزلەڭلار، لېكىن قىسقا ۋە مەنىلىك سۆزلەڭلار، ئاغزىڭلاردىن زادىلا ئورۇنسىز سۆزلەر چىقمىسۇن. مەنىسىز ۋە تېتىقسىز سۆز، ئاڭلىغۇچىنىڭ كۆڭلىنى خىرە قىلىدۇ، بۇنىڭدىن ساقلىنىڭلار.

بېيىت:

ياخشى سۆزدىن كۆرىسەن مېھىر - ۋاپا،
نامۇناسىپ سۆزلىسەڭ يەتكەي جاپا.

ئېھتىياتچانلىق ئەڭ مۇھىم

ئارستوتېل شاگىرتلىرىغا مۇنداق بىر ئەمەلىي مىسال بىلەن تەلىم بەرگەنىكەن:

ــ كور ئادەم بىلەن كۆزى ساق ئادەم بىر قۇدۇق ئىچىگە يىقىلىپ چۈشكەن بولسا، بەختسىزلىكتە ھەر ئىككىسى باراۋەر، لېكىن كورلۇقى سەۋەبلىك ئۇ ئادەمنى ئەيىبلەشكە بولمايدۇ، چۈنكى ئۇ كور بولغانلىقى ئۈچۈن بۇ پالاكەتكە ئۇچرىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن، ھەممە ئۇنىڭغا چىن دىلىدىن ئېچىنىدۇ، ئۇنى ئەيىبلىمەيدۇ. لېكىن كۆزى ئوچۇق ئادەمنى ھەممەيلەن ئەيىبلەيدۇ. كۆزى ساق تۇرۇپ ئېھتىياتسىزلىقتىن قۇدۇققا چۈشۈپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن ئۇنى مەسخىرە قىلىپ كۈلىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ساغلام كۆزگە ئىگە بولغۇچىلار شۈكرى قىلىپ، ھەر قانداق ئىشتا ئېھتىياتچانلىق بىلەن ئىش كۆرۈشى لازىم.

ئىنسان تەبىئىتى باھار گۈللىرىگە مايىل

ئۇ دەۋرانىنىڭ داراسى بولغان ئىسكەندەر ئارستوتېلدىن مۇنداق دەپ سورىدى:

ــ ئەي پەلەك مۇشكۈللىرىنى ئاسان قىلغۇچى ئالىم، ئىنسان بارلىق جانلىقلار ئىچىدە ئەڭ شەرەپلىكتۇر. قاچانكى باھار مەۋسۇمى يېتىپ كەلسە، بارلىق ئادەملەر شاد - خۇراملىقىغا چۆمىدۇ. كۆڭۈلنى قىش غۇنچىدەك قىلسا، باھار پەسلى گۈلدەك ئېچىلدۇرىدۇ. بۇ پەسلدە مۇنچىۋالا خۇشاللىق نېمىدىن دېرەك بېرىدۇ، بۇ خۇشاللىقنىڭ سەۋەبى نېمە؟

ئارستوتېل بۇ سوئالغا مۇنداق جاۋاب بەردى:

ــ بۇ ھەقتە ھۆكۈمالار ناھايىتى كۆپ گەپلەرنى قىلىشقان، بۇلارنى بىر - بىرلەپ سۆزلىمىسەممۇ جانابىڭغا ئايان. ئادەمنىڭ تەبىئىتىنىڭ گۈلگە مايىل بولۇشى ئەجەبلىنەرلىك ئەمەس. ئەگەر بۇنىڭ سەۋەبىنى بىلگۈڭ كەلسە، بايان قىلاي. ئالىملار مەۋجۇدادلارنىڭ تەبىئىتىنى تۆت قىسمغا بۆلگەن، بۇلارنىڭ بىرى ئىسسىق، يەنە بىرى سوغۇق، بىرى ھۆل، يەنە بىرى قۇرۇق. بۇلار يەنە قۇرۇق ئىسسىق ۋە قۇرۇق سوغۇق قاتارلىق بىرقانچە خىلغا بۆلۈنىدۇ. تۆت پەسلىمۇ يۇقىرىقى تۆت خىل تەبىئەتكە ماسلاشقاندۇر. باھار پەسلىنىڭ تەبىئىتى ھۆل ئىسسىق بولۇپ، بۇ ھاياتلىق تەبىئىتىدۇر. شۇڭا، بارلىق مەۋجۇداتلار باھارنى تىلەيدۇ. قالغان ئۈچ پەسلىنىڭ تەبىئىتى ئۈچ خىل سۈپەتكە ئىگە بولۇپ، ئۇنى سەپرا، سەۋدا ۋە بەلغەم دېيىشىدۇ. بۇ ئۈچ خىل تەبىئەتنىڭ روھىيەتكە زىيىنى بار. شۇڭا باھار پەسلى ھەممە پەسىلدىن يېقىملىق، ھەممە كىشى باھارغا ھېرىسمەن، بارچە خالايىق ئاشۇ گۈل پەسلى بولغان باھارغا مايىل. باھار پەسلى ھاياتلىقنى ياشنىتىدىغان بولغاچقا، ھەممە جانلىق ئۇنىڭغا ئىختىيارسىز ھالدا تەلپۈنىدۇ.

ھەدىيە بايانى

بىر باي ئارستوتېلغا:

ــ مەن سىزگە يۈز تىللا ھەدىيە قىلماقچىمەن، سىز بۇنىڭغا نېمە دەيسىز؟ ــ دېگەنىكەن، ئارستوتېل:

ــ ھەدىيە قىلساڭ، ئۆزۈڭ ئۈچۈن ياخشى، ھەدىيە قىلمىساڭ، مەن ئۈچۈن ياخشى. چۈنكى، ماڭا پۈل ھەدىيە قىلغاندىن كېيىن، ھەر قەيەردە كىشىلەرگە: «مەن ئارستوتېلغا يۈز تىللا ھەدىيە قىلدىم» دەپ ماختىنىپ، مىننەت قىلىپ يۈرىسەن. ھېچنەرسە بەرمىسەڭ، مىننەت قىلىپ يۈرۈشۈڭدىن قۇتۇلۇپ قالىمەن، ــ دەپتۇ.

بېيت:

كۈتمە دەردىڭگە داۋا پەسكەش، بېخىل كىشىلەردىن،
كىم چايان نىشى بىلەن تىكەن ئالغاي ئاياغلاردىن؟

ئادالەتنىڭ پايدىسى

ئىسكەندەر ئارستوتېلدىن:

— ئەي دانىشمەن ھېكىم، پادىشاھ بولغان كىشى ئۆچۈن ئادىل بولۇش جەزمەن زۆرۈر ئىكەن، ئۇنداقتا ئادالەتنىڭ زادى نېمە پايدىسى بار؟ — دەپ سورىدى.

ئارستوتېل بۇ سوئالغا مۇنداق جاۋاب بەردى:

— ئەگەر پادىشاھ ئادالەتنى كەسىپ قىلسا، ئۇنىڭغا جىمى جاھان تەۋە بولىدۇ. پۈتۈن ئالەمنىڭ ھۆكۈمرانلىق تەختى ئۇنىڭغا مۇيەسسەر بولىدۇ. ئادالەت سەۋەبىدىن پادىشاھلارنىڭ مەملىكىتى ئاۋاتلىشىدۇ، بېيىپ، گۈللىنىدۇ. شۇنىڭغا ئەگىشىپ دۆلەت خەزىنىلىرى بايلىق بىلەن تولۇپ تاشىدۇ. لەشكىرىي ئىشلىرى ئوڭۇشلۇق تەرتىپكە چۈشىدۇ. پادىشاھنىڭ كۆڭلىمۇ خۇشال ۋە روھلۇق بولىدۇ. بۇنداق پادىشاھ ئۆز دۈشمىنى ئۈستىدىن چوقۇم غالىب كېلىدۇ. ئۇ قاچانكى بىر دۈشمىنى ئۈستىدىن غالىب كەلسە، دۈشمەن مەملىكەت بىلەن ئۆز مەملىكىتىنىڭ كۆچلىرىنى بىرلەشتۈرۈپ تېخىمۇ زور بىر كۈچكە ئىگە بولىدۇ - دە، يەنە بىر دۈشمىنىنى يەر بىلەن يەكسان قىلىدۇ. ئۇنداق پادىشاھنىڭ پۇقرالىرى بولسا ئۇنىڭغا غەلىبە - نۇسرەت تىلەپ، مەدەت بېرىدۇ، ھەمدەمدە بولىدۇ. يەنە شۇنىمۇ بىلىش كېرەككى، ئادىل پادىشاھنى ئۇنىڭ دۈشمەنلىرىنىڭ پۇقرالىرى ۋە لەشكەرلىرىمۇ قوللايدۇ؛ پۇقرالىرى ئادىل شاھىنىڭ يېتىپ كېلىشى ئۈچۈن كېچىلىرى دۇئاغا قول ئاچىدۇ. لەشكەرلىرى بولسا، ئەپ تاپسىلا ئادىل شاھ تەرەپكە قاراپ قاچىدۇ. ھەرقانداق بىر كىشى ئۆز ئادىللىقى بىلەن ئاشۇنداق يول تاپسا، ئۇنىڭ جاھانغا ھۆكۈمران بولمىقى ئاساندۇر. ئادالەتنىڭ يەنە بىر پايدىسى شۇكى، ئەگەر بىرى ئادالەت تارازىسىنى راست تۇتسا، خەيرلىك ياخشى ئىشلارنى قىلىپ، ئەل بېشىدىكى مۇشكۈلچىلىكلەرنى يوق قىلسا، ئاۋام خەلقنى مېھنەت - مۇشەققەتتىن قۇتۇلدۇرۇپ، راھەت - پاراغەتكە ئېرىشتۈرسە، پۈتكۈل ئالەم خەلقى ئۇنىڭدىن مىننەتدار بولىدۇ. ئۇنىڭغا ياخشىلىق دۇئا قىلىدۇ. ئۇ ھالدا، ئۇنىڭ گۈناھلىرى بولسىمۇ مەغپىرەت قىلىنىدۇ. مەڭگۈلۈك بەخت - سائادەت ئۇنداق پادىشاھقا مۇيەسسەر بولىدۇ.

ئەپۇ قايسى چاغدا ياخشى

بىر قېتىملىق سۆھبەتتە ئىسكەندەر ئارستوتېلدىن مۇنداق دەپ سوئال سورىدى:

— ئەپۇ قايسى چاغدا ياخشىدۇ؟

ــ دۇشمەن ئۇستىدىن غالىب كېلىپ، ــ دېدى ئارستوتېل جاۋابەن، ــ قولغا چۈشۈرگەندە جازالاشتىن قول يىغساڭ، مانا بۇ زەپەر تاپمىقىنىڭ شۈكرىسىدۇر.

مەقسەت مەنزىلگە يېتىشنىڭ يولى

ئىسكەندەر ئارستوتېلدىن:

ــ مەقسەت مەنزىلگە تېز يەتكىلى بولىدىغان يول قايسى، بۇنىڭ ئۈچۈن قانداق ئىشلارنى قىلىش كېرەك؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ خالايىقتىن ئۆزىنى چەتكە ئېلىش كېرەك، ــ دېدى ئۇ دانىشمەن ئالىم جاۋاب بېرىپ، ــ يوقلۇق كوچىسىغا يۈزلىنىپ، ئۆزىنىڭ بارلىقىنى يوق قىلىش لازىم. باي ۋە كۈچ قۇدرەتلىك كىشىلەرگە نىسبەتەن ئېيتقاندا خەير - ساخاۋەت ئۇلارنىڭ مەقسەت مەنزىلگە يېتىشىدىكى ئەڭ مۇۋاپىق يول ۋە ئەڭ ئەپچىل ئۇسۇلدۇر. ھەر قانداق ياخشى ئىشلارنىڭ كىشىنى بەربىر مەقسەت مەنزىلگە يەتكۈزىدىغانلىقى ئېنىق، بىراق خەير - ساخاۋەت ئەھلىنىڭ بۇ مەنزىلگە تېخىمۇ تېز يېتىپ بېرىش ئېھتىمالى بار. ساۋابلىق ئىشلارنى كۆپ قىلغان كىشىنىڭ ۋىسالىغا يېتىشىدىن ئۇمىد كۆپرەك. بايلارنىڭ ساخاۋەت ئىشلىرى تۆۋەندىكى ئىككى خىل ھالەتتىن خالىي ئەمەس: بىرى، ئۆزىنى كۆرسىتىش ئۈچۈن قىلىنغان ساخاۋەت، يەنە بىرى، خالىسانە قىلىنغان ساخاۋەت. ئەگەر كىشى مەنمەنلىك ئۈچۈن ساخاۋەت قىلسا، بۇ ساخاۋەت قىلغانلىق بولمايدۇ. مەقسەت مەنزىلگە يېتىش ئۈچۈن ئالدى بىلەن يوقلۇق مۇساپىسىنى بېسىش كېرەك. كىشى مەقسەت يولىدا ئۆزلۈكىنى يوق قىلغاندىلا، ئاندىن مەقسەتكە يېتەلەيدۇ. شەخسىيەت مەقسەت يولىدىكى قاراقچىدۇر. كىشى ئەگەر مەنزىلگە ئامان - ئېسەن يېتەي دېسە، قاراقچىدىن ھوشيار بولمىقى لازىمدۇر. ھەققە يەتمەكچى بولغان كىشى چوقۇم ئۆزلۈكىنى يوق قىلىش، بەلكىم ھەقتىن باشقىسىنى يوق بىلىش لازىم. چۈنكى كىشى شاھ بەزمىسىگە كىرمەكچى بولسا، چوقۇم قاراقچىدىن ھەزەر ئەيلىشى لازىم. قاراقچى بىلەن ھەمكارلاشقان كىشى قانداقمۇ شاھ دەرگاھىغا داخىل بولالىسۇن، مەقسەت يولىدا ئۆزىنىڭ بار - يوقىنى، بەلكى پۈتكۈل ۋۇجۇدىنى سەرپ ئەتكەن، جان ۋە جىسمى بىلەن مەقسەتكە بېرىلگەن، شۇ ئارقىلىق مەقسەت بىلەن بىر جان بىر تەن، بىر گەۋدىگە ئايلانغان كىشىنىڭ تىلىكى ئىشقا ئاشقان بولىدۇ. بۇ ناھايىتى بۈيۈك مەرتىۋىدۇر. بۇ مەرتىۋىگە يەتكەن كىشىنىڭ ئىشى پۈتكەندە ھېساب.①

① «بۇلاق» 1992 - يىل 3 - سانىدىن ئېلىندى

ئىناقسىزلىق ھەممە مىللەتتە چەكلىنىدۇ

ئىسكەندەر ئارستوتېلدىن:

ــ ھەر قانداق ئىشتا ئىككى ئادەم ياكى ئىككى تەرەپ ئوتتۇرىسىدا زىددىيەت پەيدا بولۇشى ياخشى ئەھۋال ئەمەس، ئۇنى ئەقىل - ئىدراك راۋا كۆرمەيدۇ. بىراق ئۆچمەنلىك قىلىش رۇس ئىش سانىلمىدىغان، ئۆچمەنلىك قىلىنمىسا زىيىنى بولمىدىغان ئىشلارمۇ بارمۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ بۇ ناھايىتى مۇشكۇل بىر سوئال بولدى، ــ دېدى ئۇ دانىشمەن ھېكىم جاۋاب بېرىپ، ــ ئاقىل كىشىلەر بەزى زىددىيەتنى رەت قىلسا، بەزى زىددىيەتنى توغرا تاپىدۇ. بىراق بىر ئىشنى قىلماقچى بولغان بولسا، ئۇنىڭ بۇ ئىشىدىن ئالەم ئەھلىگە زىيان يېتىشى مۇمكىن دەپ قارالسا ياكى ھەقىقەتەن زىيان يەتكىلى باشلىغان بولسا، يەنە بىراۋ ئوتتۇرىغا چىقىپ، ئۇ كىشىنى بۇ زىيانلىق ئىشتىن توختىتىدۇ. ئۇنداق قىلمىسا، ياخشى بولمايدۇ. ئەگەر ئۇ كىشى توسقانغا ئۇنمىسا، ئۇنىڭغا قاتتىق - يىرىك سۆز بىلەن تەنبىھ بېرىپ، ئۇ ئىشتىن توختىتىش كېرەك. ئەگەر بۇ چارىمۇ ئۇنۇم بەرمىسە، ئۇ چاغدا رەسمىي قارشى تۇرۇپ، ئۇنى زورلۇق كۈچ بىلەن تىنچلاندۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ. بىراق بۇنداق قىلغاندا ياكى پايدىسى كۆرۈلۈشى ياكى زىيان كېلىپ چىقىشى مۇمكىن. شۇڭا، مۇنۇ ئىشلارغا دىققەت قىلىش كېرەك: ئۇنىڭ بىلەن رەسمىي ئېلىشىشتىن بۇرۇن، تەييارلىق ئىشنى ئوبدان ئىشلەش كېرەك. ئۆزىنى قارشى تەرەپ بىلەن ئوبدان سېلىشتۇرۇپ دەڭسەپ بېقىش كېرەك. ئەگەر ئۆزى ئۇنى بېسىپ چۈشەلەيدىغان دەرىجىدە بولسا، ئۇ ھالدا بېلىنى چىڭ باغلاپ، قارىمۇقارشىلىق مەيدانىغا چىقسۇن. ئەگەر ئۆزىنىڭ كۈچ - قۇدرىتىنىڭ قارشى تەرەپتىن ئانچە كۆپ پەرقلەنمەيدىغانلىقىنى ھېس قىلسا، ئۇ ھالدا بۇ ئىشنى بەك چوڭايتمىسۇن، ئىشنى ھەللىسىدىرەك بولدى قىلسۇن، غەلۋە - غوۋغانى ئازراق قىلسۇن. مۇبادا قارشى تەرەپنىڭ كۈچ - قۇۋۋىتى ئۆزىنىڭكىدىن ئېشىپ چۈشسە، غالىبىيەتنىڭ قارشى تەرەپكە مەنسۇپ بولۇش ئېھتىمالى چوڭراق بولسا، ئۇ ھالدا قارشى تەرەپكە سىلىق ۋە يۇمشاق تەلەپپۇز بىلەن نەسىھەت قىلىش بىلەنلا كۇپايىلەنسۇن. ئۇنداق قىلمىغاندا قارشى تەرەپنىڭ ئۆچمەنلىكى ۋە ئاداۋىتىنى كۈچەيتىپ قويىدۇ. بۇنىڭدىن نەسىھەت قىلغۇچى تەرەپكە بالا - قازا يۇزلىنىشى مۇمكىن. شۇڭا، باشقىلارغا قارشى ئاتلىنىشتىن بۇرۇن، بۇ تەرەپلەرگە ئوبدان دىققەت قىلىش، ھەر قانداق ئىشقا ئەقىل - پاراسەت بىلەن كۆزىتىپ، باش - ئاخىرىنى ئويلاپ قەدەم بېسىش كېرەك. ئادەمگە ئەقىل يولباشچى بولسىلا، ئۇنىڭ ئىشلىرىدىن زىيان - زەخمەت ئازراق كۆرۈلىدۇ.

ئەقىل - ئىدراك يولباشچى

ئىسكەندەر ئارستوتېلدىن مۇنداق سوئال سورىدى:

ــ ئەي دانىشمەن ھېكىم، ھەر قانداق ئادەمگە ئۆزىنىڭ خۇي - پەيلىدىن پايدا ياكى زىيان يېتىدۇ. ئەقىل - ئىدراك بىلەن بىر ئىشقا نەزەر سېلىپ، ئۇنىڭ نەتىجىسىنى كۆزەتسەك، تەمە قىلىش خارلىقىنىڭ سەۋەبىدۇر؛ قانائەت قىلىش ئىززەت ۋە شاراپەت تېپىشنىڭ نىشانىدۇر. شاھلارمۇ ئۆز ئىشلىرىنىڭ توغرا، ساغلام بولۇشىغا دىققەت قىلسا، مۇشۇ ئارقىلىق ئەلنى رازى قىلىپ، دۇئاسىنى ئالسا، ئەلۋەتتە مۇرادىغا يېتىدۇ، ئۇلار ھەمىشە ئۆزلىرىنىڭ نىجاتلىقىنى ئەلنىڭ رىزالىقى ۋە دۇئاسىدىن تاپىدۇ، شۇنداق تۇرۇقلۇق، ئۇلار نېمە ئۈچۈن ياخشى ئىشلارنى تاشلاپ، يامان ئىشلارنى قىلىپ، ئەلگە جەبىر - زۇلۇملارنى سالىدۇ؟ ئۆزىنىڭ شانۇ شەۋكىتى ۋە شاھلىق سەلتەنىتىگە شىكەستە يەتكۈزىدىغان ۋە ئۆزلىرىگە ۋە مەغلۇبىيەت، خارۇ زارلىق ئېلىپ كېلىدىغان بۇنداق ئىشنى ئۇلار زادى نېمە ئۈچۈن قىلىدۇ؟

ئۇ دانا پەيلاسوپ ئىنچىكە پىكىر يۈرگۈزۈش ۋە چوڭقۇر مۇلاھىزە قىلىش ئارقىلىق مۇنداق جاۋاب بەردى:

ــ بۇ مەسىلىگە ناھايىتە نازۇك مەنىلەر يوشۇرۇنغان بولۇپ، ئىلىم - ھېكمەت دەريالىرىنىڭ غەۋۋاسلىرى بۇنىڭغا نەچچە خىل جاۋاب بېرىدۇ. بەزى كىشىلەر ئەقىل - ئىدراكنى ئۆزىگە يولباشچى قىلىپ، ياخشى ئىشلار بىلەن يامان قىلىقلارنى پەرق ئېتىپ، پايدىلىق ئىشلارنى قىلىشقا نىيەت باغلايدۇ ۋە بۇ جەھەتتە تىرىشچانلىق كۆرسىتىش ئارقىلىق مەنپەئەت تاپىدۇ، ئىككىلا ئالەمدە ئەزىز ۋە ئۇلۇغۋار مەرتىۋىگە ئېرىشىدۇ، لېكىن بۇنداق قىلىش نەپسانىيەتكە ناھايىتى قىيىن كېلىدۇ. چۈنكى، پۈتكۈل جانلىقلارنىڭ نەپسانىيىتى ئاسان ۋە راھەت ئىشقا خۇشتار كېلىدۇ. كىشى ئەگەر ئۆز نەپسىنىڭ مۇرادىنلا ھاسىل قىلسا، چوقۇم باشقىلارغا زىيان سېلىپ، ئۇلارنى مۇراد ۋە مەنپەئەتتىن مەھرۇم قىلىدۇ. يەنە بەزى كىشىلەردە شۇنداق خۇسۇسىيەت باركى، ئۇلار پايدىلىق ياخشى ئىشلارنى كۆرسە يامان دەپ قارىمايدۇ. لېكىن ئۇنى قىلىشنى خالىمايدۇ. ياخشى ئىشلارنى قىلىش تەبىئىتىگە خۇشياقمايدۇ. نەتىجىدە يامان ئىشلارغا مايىل بولۇپ قالىدۇ. بەزى كىشىلەرنىڭ بەخت - تەلىيى يار بېرىپ، ياخشى ئىشلار بىلەن مەشغۇل بولىدۇ. يۇلتۇزلارنىڭ خاسىيىتىنى بىلىپ ئىش باشلىغاچقا مەنپەئەتكە ئېرىشىدۇ. مەسىلەن: بىر كاتىپ بىرەر كىتابنى كۆچۈرۈپ چىقماقچى بولغان بولسا، ئۇ كاتىپ گەرچە ناھايىتى نەپس خەتتات بولۇپ يۇزلەرچە ئىقبالغا ئىگە بولغان تەقدىردىمۇ بۇ مەزگىلدە ئەتارىدا[1] يامان ئەھۋالدا بولسا، ئۇ كاتىپ كىتابقا ھەر قانچە تىرىشچانلىق

①ئەتارىد - ئاتاروۇد (مىركۇرى) سەييارىس. رىۋايەتلەردە بۇ يۇلتۇز يازغۇچىلارنىڭ ھامىيسى دەپ قارىلىدۇ.

كۆرسەتكەن تەقدىردىمۇ تاماملىيالمايدۇ. ئالىملار ياخشى - يامان ئىشلارنى يۇقىرىقىدەك ئۇچ خىل ئامىلغا باغلاپ چۈشەندۈرىدۇ، بىراق ھەقىقەت ئىگىلىرى بۇ ھەقتە مۇنداق دەيدۇ: مەيلى بولسۇن، ئەزەلدە ئېرىشكەن قىسمىتىنى قانچە پىكىر ۋە تەدبىر قىلغان بىلەن ئۆزگەرتەلمەيدۇ. ئۇنىڭ خاھىشى ياخشى ئىشلارنى قىلىشقا نىيەت قىلىنغان بولسىمۇ، لېكىن قىلىشقا مۇۋاپىق بولالمايدۇ. بىر كىشى ئەگەر تەدبىر بىلەن بىرەر ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقارغان بولسا ئۇنىڭ تەدبىرى تەقدىرگە ماس كەلگەنلىكى ئۈچۈندۇر. تەقدىر بىلەن تەدبىرنىڭ ماس كېلىشىنى ھەقىقەت ئەھلى «تەۋپىق (مۇۋاپىقىيەت) تاپقانلىقى» دەپ قارايدۇ. ئەي بۇيۇك پادىشاھ، بۇ دەۋردە سەن مۇۋاپىقىيەت تاپقۇچىسەن. بۇ مۇۋاپىقىيىتىڭ تېخىمۇ زىيادە بولسۇن.

ئادەملەرنىڭ تەبىئىتى ۋىسالنى ياقتۇرىدۇ

ئىسكەندەر دانىشمەن ئارستوتېلدىن مۇنداق سوئال سورىدى:

— ئەي ھېكىم، جەمئىيەت غوۋغاسىغا ئارىلىشىشنى دانا كىشىلەر ئانچە ياقتۇرمايدۇ. چۈنكى ئۇلار جەمئىيەت ئىشلىرىغا ئارىلىشىشنى بۆلۈنۈشكە ئېلىپ بارىدىغان سەۋەب دەپ قارايدۇ. شۇڭا، ئەقىل ئەلدىن يىراقراق تۇرۇشنى ياخشى كۆرىدۇ. ئەقىل ـ ئىدراك ھىجرانغا مايىل بولىدۇ. بىراق نېمە ئۈچۈن ئادەملەرنىڭ تەبىئىتى ۋىسالنى بەك ياقتۇرىدۇ؟

ئارستوتېل چوڭقۇر ئويلىنىپ كېيىن ئىسكەندەرگە مۇنداق ھېكمەتلەرنى بايان قىلدى:

— ئەقىل گەرچە جامائەتكە ئارىلىشىشنى مەنئى قىلسىمۇ، لېكىن ئىشق ساھەسىدە ئەقىلنىڭ ھۆكمى ئۆتمەيدۇ، چۈنكى ئەقىل ئىشقىنىڭ دۈشمىنىدۇر. ئىشق مۇھەببەت قايسى ئىشنى مۇۋاپىق كۆرسە، ئۇنىڭغا ئەقىل - ئىدراك توسقۇنلۇق قىلالمايدۇ. توسقۇنلۇق قىلغان تەقدىردىمۇ پايدىسى بولمايدۇ. خالايىقنى ھەممە ئىشتا ئەقىل - ئىدراك شۇ قەدەر يولباشچى بولىدۇ. ئەمما ئۇلارغا ئىشىق - مۇھەببەت غوۋغاسى چۈشسە، ئەقىل قوشۇنى ئىشق لەشكىرىنىڭ ئايىغى ئاستىدا پايمال بولىدۇ. ئىشق بارچە ئىشتا ھۆكۈمران ئورۇنغا ئۆتىدۇ. ئەقىل ئىگىلىرىنىڭ ھەممىسگە ئايانكى، ئىنسانغا جاندىن ئەزىزدەك نەرسە يوقتۇر. لېكىن ئىشق ساھەسىدە بولسا ئاشىقلار جانانىنى ئۆز جېنىدىنمۇ ئارتۇقراق ئەزىز بىلىدۇ. گەرچە جاندىن ئايرىلىش ئۇلۇمگە ئېلىپ بارسىمۇ، لېكىن جانانىدىن ئايرىلىش ئۇلۇمدىنمۇ يامانراق ئازابتۇر. بەدەن جاندىن ئايرىلىدىغان چاغدا ئۇ كىشىنىڭ جىسمى ۋە تەبىئىتىگە ناھايىتى كۆپ مۇشەققەتلەر يۈزلىنىدۇ. چۈنكى كىشىلەر ئۆز ھاياتىنى، جېنىنى شۇ قەدەر سۆيىدۇ ۋە قەدىرلەيدۇ. ئەگەر ئاشۇ ئادەت بويىچە بىر كىشى يەنە بىراۋنى ئۆز جېنى ۋە جىسمىدىنمۇ ئارتۇقراق سۆيسە ۋە ئەزىز بىلسە، ئۇنىڭ بىلەن دائىم بىللە بولۇشنى ئىستىسى تەبىئىي.

ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ قېلىشنى ئۆلۈمدىنمۇ ئېغىرراق ئازاب دەپ بىلىشى ئەجەپلىنەرلىك ئەمەس.

كىشى ئۆز ۋەتىنىدە مۇرادقا يېتىدۇ

ئىسكەندەر ئارستوتېلدىن مۇنداق دەپ سورىدى:

ــ قەيەردە راھەت - پاراغەتلىك، گۈزەل قەسىر - ئايۋانلار بولسا كىشىنىڭ تەبىئىتى ئۇنىڭغا مايىل بولۇشى كېرەك ئىدى. بىراق تەپەككۇر قىلىپ كۆزىتىپ باقسام ئادەملەرنىڭ بۇنىڭغا خۇشى يوقكەن. ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ زىندانەك ۋەيرانە كۇلبىسى بولغان تەقدىردىمۇ ئۇنى شاھ قەسىرىدىن، ھەتتا جەننەت بېغىدىنمۇ ئەلا بىلىدىكەن. بۇنىڭ سەۋەبى ۋە ھېكمىتىنى بايان قىلىڭ باقسام.

ئارستوتېل بۇ سوئالغا مۇنداق جاۋاب بەردى:

ــ دانالار بۇ ھەقتە خىلمۇخىل مۇلاھىزىلەرنى قىلىدۇ. لېكىن ئەڭ ئۆتكۈر ۋە نازۇك پىكىرلىك ھۆكۈمالار بۇ ھەقتە مۇنداق ئورتاق تونۇشقان كەلگەن: «ئادەملەرنىڭ تەبىئىتى بىر نەرسىگە ئادەتلىنىپ قالسا، ئۇنىڭغا داۋاملىق ئېرىشىشنى ئىستەيدۇ. ئۇنىڭغا ئېرىشكەن ھامان خۇشال بولىدۇ. گادايلار ئۆزى ئادەتلىنىپ قالغان ۋەيرانە بۇلۇڭ - پۇشقاقلارنى ئارزۇ قىلىدۇ. شاھلار بولسا قەسىر - ئايۋانلارغا مايىل كېلىدۇ. بۇ ھەقتە ھېچقانداق تەكەللۇپ قىلىشنىڭ ئورنى يوق. ھەر قانداق كىشىنىڭ تەبىئىتى بىر نەرسىنى ئادەت قىلغان بولسا، ئۇ ئادەت كۆپەيگەنسېرى ۋە كونارغانسېرى ئۇ كىشىنىڭ تەبىئىتىگە ئايلىنىپ قالىدۇ. ھەر قانداق كىشىنىڭ كۆڭلى، مىجەزى ۋە تەبىئىتى دەل ئۆز تەبىئىتىگە تارتىدۇ. بۇنداق بولۇشى ئۇ كىشىنىڭ ئىختىيارى ئەمەس، شۇڭا، بىر ئورۇنغا ئادەتلىنىپ قالغان كىشى ئۇ يەردىن ئايرىلالمايدۇ. ئۇ يەرگە قانچە كۆنۈپ قالغان بولسا، شۇنچە ئېچىكىپ كېتىدۇ. چۈنكى كىشىنىڭ تەبىئىتى شۇنداق. ئۇنىڭغا ئۆز تەبىئىتىنىڭ مايىللىقىدىن ئۆزگە چارە يوق».

ئىنساننىڭ ئەسلىي مەقسىتى

ئىسكەندەر ئارستوتېلدىن:

ــ ئىنسان پۈتكۈل مەخلۇقاتلاردىن شەرەپلىك ۋە ئەلادۇر. چۈنكى ئۇنىڭ زاتى ۋۇجۇدىدا نۇرغۇن سىرلار يوشۇرۇنغاندۇر. بىراق بۇ نۇردىن ئىنسانىنىڭ كۆزى روشەنلەشمىگەن بولغاچقا، ئۇلار ئۆز ۋۇجۇدىدىكى خەزىنىلەرنى كۆرەلمەيدۇ، ئۇنى بىلمەيدۇ. شۇنداق تۇرۇپ يەنە نېمە ئۈچۈن ماھىيەت جەھەتتە ئىنسانلار يەنىلا باشقا مەخلۇقلاردىن پەرقلىنىپ تۇرىدۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ئىنسان ئەگەر ئىزدىنىدىغان بولسا، ھەر قانداق نەرسىنىڭ تېگى، ماھىيىتىگە

يېتەلەيدۇ، ــ دېدى ئارستوتېل جاۋاب بېرىپ، ــ شۇڭا ئۇ باشقا مەخلۇقاتلاردىن ئەزىز ۋە شەرەپلىك. ئەمما باشقا ھايۋانلار بۇنداق سۈپەتلەردىن خالىيدۇر. بىر ئادەمنىڭ ۋۇجۇدىدا يوشۇرۇنغان سىرلار پۈتكۈل جاھان ئەھلىنىڭ بىلەلەيدىغىنىدىنمۇ كۆپرەكتۇر، بىراق كىشىلەر ئۆزىنىڭ ئىچكى دۇنياسى ھەققىدە بىلەلىگىنىنى بىلمەيدۇ، بىلەلمىگىنى توغرىسىدا ئارتۇقچە ئىزدەنمەيدۇ. ئىنسانلار گەرچە ئۆزىنى ئوبدان بىلمىسىمۇ، لېكىن تاشقى دۇنيا ھەققىدە نۇرغۇن نەرسىلەرنى بىلىدۇ. مۇشۇ جەھەتتىكى بىلىمىمۇ ئۇلارنى باشقا جانلىقلاردىن پەرقلەندۈرۈپ تۇرىدۇ. تەلەپكارلىق رەنج - مۇشەققىتى ۋە ئېرىشەلمەسلىك شىددىتى ئىنسانلارنىڭ ھايۋانلاردىن ئەزىز ۋە شەۋكەتلىك بولۇشىغا سەۋەب بولغان. چۈنكى كىشىلەرنىڭ كۆڭلىدىكى ئارزۇ - ئىستەكلىرى ۋە ئىنتىلىشلىرى تېپىلغۇسىز گۆھەردۇر.

دۇنيادىكى ئەڭ خەيرلىك ۋە ئاسان ئىش

بىر كۈنى، ئارستوتېلدىن بىر شاگىرتى:

ــ دۇنيادا ئەڭ خەيرلىك ئىش نېمە؟ ــ دەپ سورىغانىكەن، ئارستوتېل:

ــ توغرا سۆزلەپ، توغرا ئىشلەپ ۋاپات بولۇش يالغانچىلىق قىلىپ، ئۆزۈن ئۆمۈر كۆرگەندىن كۆپ خەيرلىكتۇر، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

ئارستوتېلدىن شاگىرتلىرى يەنە:

ــ ئەڭ ئاسان ئىش نېمە؟ ــ دەپ سورىغانىكەن، ئارستوتېل:

ــ ئۆلۈغ مەرتىۋىگە ئېرىشىش ناھايىتى قىيىن، ئەمما خەسىلىك، پەسكەشلىككە چۈشۈش ناھايىتى ئاساندۇر، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

شائىر سۆزى يالغاندۇر

رىۋايەت قىلىنىشىچە، نوشىرىۋان ئادىل شائىرلارنى ھۆزۈرىغا يىغىپ مۇنداق دەپتۇ:

ــ بۇ نېمىدېگەن ئۇياتسىزلىق، سىلەر نېمىشقا مەندەك ئادىل شاھ دەۋرىدە يالغان شېئىر يازىسىلەر؟ ئاشقىنىڭ ئاھۇپىغانى سەھراغا ئوت قويارمىش، جاناننىڭ كىرپىكى ئوق بولۇپ، ئاشىق يىگىتنىڭ كۆكسىگە سانجىلارمىش. بۇ سۆزگە كىم ئىشىنىدۇ؟ قىسقىسى، بۇگۈندىن باشلاپ كىم مۇشۇنداق يالغان شېئىر يازسا، كاللىسىنى ئالىمەن، مۇلكىنى ۋەيران قىلىمەن.

شۇ پەرماندىن كېيىن ئۆزۈن يىللارغىچە ھېچكىم شېئىر يازماپتۇ. ئاخىر بىر شائىر مۇنداق شېئىر يېزىپتۇ:

تاڭ ئاتسا يۇلتۇزلار ئۆچەر ئاسماندا،
خورازلار چىللىشار مازاندارايدا.
خەلەپتە كەچقۇرۇن قۇياش پاتىدۇ،
كېچىسى ئادەملەر ئۇخلاپ ياتىدۇ.

نۇشرىۋان ئادىل ھېچبىر يالغىنى بولمىغان، باشتىن - ئاخىرىغىچە ھەقىقەتنى ئەكس ئەتتۈرگەن بۇ شېئىرنى ئوقۇپ، مۇرىسىنى قىسىپ، بېشىنى تاتىلاپ ئۇزۇن ئويلانغاندىن كېيىن، «شائىرلار ئۆزىنىڭ شۇ يالغىنىنى يېزىۋەرسۇن» دەپ قايتا پەرمان چۈشۈرۈپتۇ. «شائىر سۆزى يالغاندۇر» دېگەن سۆز شۇنىڭدىن قالغانكەن.

نوشرىۋان بىلەن ۋەزىر

نۇشرىۋان ئادىلدىن ۋەزىرى تۆۋەندىكى مەسىلىلەرنى سورىدى. نۇشرىۋان ئادىل جاۋاب بەردى.

سوئال: كىشى ھاياتتا تۇرمۇشنى قانداق ئۆتكۈزۈشى كېرەك؟

جاۋاب: كۆڭۈلنى خۇش تۇتۇش، ھېچكىمگە دىل ئازار قىلماسلىق يولى بىلەن ئۆتكۈزۈش كېرەك.

سوئال: ئۆمۈرنى قانداق ئىشلارغا سەرپ قىلىش كېرەك؟

جاۋاب: ئىلىم ھاسىل قىلىشقا سەرپ قىلىش لازىم.

سوئال: ئىلىم - بىلىمنىڭ نەتىجىسى قانداق بولىدۇ؟

جاۋاب: ئىلىم ئالغۇچى ئەگەر كىشىلەرنىڭ نەزىرىدە ئىناۋەتسىز كىشى بولسا، ئىلىمنىڭ ئۇلۇغلۇقىدىن ئۇ كىشى ھۆرمەتكە سازاۋەر بولۇپ قالىدۇ. ئىلىم ئالغۇچى ئەگەر كەمبەغەل بولسا، ئىلىم ئارقىلىق باي بولىدۇ.

سوئال: توغرا يولنى قانداق تونۇغىلى بولىدۇ؟

جاۋاب: ئىلىمنىڭ پارلاق نۇرى بىلەن تونۇۋالغىلى بولىدۇ.

سوئال: توغرا يولنىڭ بەلگىسى نېمە؟

جاۋاب: ئاچ كۆز نەپسى ئۈستىدىن غالىب كېلىش.

سوئال: نەپسىنى مەغلۇپ قىلىدىغان چارە - تەدبىر قايسى؟

جاۋاب: ئۇنىڭ خاھىشىغا قارشىلىق كۆرسىتىش ۋە رايىغا بارماسلىق.

سوئال: ئىززەت - ھۆرمەتنى ساقلايدىغان ئاساسىي خىسلەت نېمە؟

جاۋاب: كەم سۆزلۈك.

سوئال: ياخشىلىقنى ئالدى بىلەن كىمگە قىلىش كېرەك؟

جاۋاب: ئاتا - ئانىغا.

سوئال: يامانلىق قىلىشتا نېمىنى ئالدىنقى ئورۇنغا قويۇش كېرەك؟

جاۋاب: ئۆز نەپسىنى.

سوئال: بەخت - سائادەتلىك كىشىلەرنىڭ سۈپەتلىرى قانداق بولىدۇ؟

جاۋاب: بىرىنچى، ئىلىم ھاسىل قىلىش يولىدا ماڭىدۇ؛ ئىككىنچى، كەڭ قورساق بولىدۇ؛ ئۈچىنچى، ئوچۇق چىراي ۋە خۇشخۇي كېلىدۇ.

سوئال: دۇنيادىكى ئىشلارنىڭ ئىچىدە ئەڭ ياخشى ئىش قايسىدۇر؟

جاۋاب: ئالىملار بىلەن ھەمسۆھبەتتە بولۇشتۇر.

سوئال: مۇسۇلمانچىلىقنىڭ ئالامىتى نېمە؟

جاۋاب: كىشىلەرگە ئازار قىلىشتىن ئۆزىنى تارتىش، كىشىلەرنىڭ خاتىرجەملىكىگە تىلەكداشلىق قىلىش، دەخلى - تەرۇز يەتكۈزمەسلىك.

سوئال: خورلۇقتىن قول ئۈزۈشنىڭ چارىسى نېمە؟

جاۋاب: ئۆزىنى ھەممىدىن تۆۋەن تۇتۇش.

سوئال: كىشىلىك ھاياتتا قانداق قىلغاندا خاتىرجەملىككە ئېرىشكىلى بولىدۇ؟

جاۋاب: دوستلارغا مېھرىبان ۋە ئەستايىدىل بولۇش، باشقىلارغا قارىتا چىقىشقاقلىق يولىنى تۇتۇش ــ كىشىلەرنى خاتىرجەملىككە ئېرىشتۈرىدۇ.

سوئال: بۇ دۇنيادا قانداق ئىش ھاياتلىقتىن ياخشى ۋە ئۆلۈمدىن يامان ھېسابلىنىدۇ؟

جاۋاب: ھاياتلىقتا ئەڭ ئەۋزىلى ياخشى نام قالدۇرۇش؛ ئۆلۈمدىنمۇ يامىنى ئەسكى نام قالدۇرۇشتۇر.

سوئال: دۇنيانىڭ راھەت - پاراغەتلىرى ئىچىدە قانداق نەرسە ئەڭ ياخشىدۇر؟

جاۋاب: ياخشى تەربىيەلەنگەن بالا؛ ھالال مېھنەتتىن قولغا كەلگەن بايلىق ۋە مەرتىۋە؛ خۇشخۇي ۋە ئەخلاقلىق ئايالدىن ئىبارەت ئۈچ تۈرلۈك نەرسە ــ دۇنيا پاراغەتلىرىنىڭ ئەڭ ياخشىسىدۇر.

سوئال: گۇناھكارنىڭ داۋاسى نېمە؟

جاۋاب: گۇناھىغا توۋا قىلىشتۇر.

سوئال: دۆلەتمەن كىشىلەرگە نىسبەتەن قانداق ئىبادەتلەر لايىقتۇر؟

جاۋاب: ئۇلار ئۈچۈن موھتاجلارغا ياردەم بېرىش؛ مېھمانلارغا كىچىك پېئىل ۋە كەمتەرلىك بىلەن خىزمەت قىلىش ئەڭ ياخشى ئىبادەتتۇر.

سوئال: ئۇيقۇ ياخشىمۇ ياكى ئويغاقلىقمۇ؟

جاۋاب: زالىمغا ئۇيقۇ، ئادىلغا ئويغاقلىق ياخشى.

سوئال: تېۋىپ قانداق كېسەلنى داۋالاشقا ئاجىز كېلىدۇ؟

جاۋاب: ھاماقەتلىك ۋە دۆتلۈك كېسىلىنى.

چېقمچىنىڭ ئاقۇۋتى

نۇشرىۋاننىڭ بىر خىزمەتچىسى ئۇنىڭ يېنىدا بىر كىشىنى يامانلاپتۇ. نۇشرىۋان ئۇ چېقمچىغا:

ــ ئۇ كىشى ھەققىدە ئېيتقانلىرىڭنى ئەتراپلىق تەكشۈرىمەن. ئەگەر راست سۆزلىگەن بولساڭ، سېنى تەقدىرلەيمەن، چېقمچىلىق قىلىپ يالغان سۆزلىگەن بولساڭ، سەندىن نەپرەتلىنىمەن، سېنى دۇشمىنىم دەپ بىلىمەن ۋە ساڭا جازا بېرىمەن، چېقمچىلىق قىلغان بولساڭ، توۋا قىل، كەچۈرىمەن، ــ دەپتۇ.

خىزمەتچى چېقمچىلىق قىلغانلىقىغا توۋا قىپتۇ. نۇشرىۋان ئۇنىڭ گۇناھىنى كەچۈرۈپتۇ.

شاھلىقنى ساقلاش

كۇنلەردىن بىر كۇنى ئەردەشىر نۇشرىۋان ئادىل ئۆزىنى: «ئاغرىق!» دەپ ئېلان قىپتۇ. كېيىن ئۇ خىزمەتچىلىرىگە: ــ پۇتۇن مەملىكەتنى ئىستەپ، بىر كونا خىش تېپىپ كېلىڭلار! خىش قانچە كونا بولسا، شۇنچە ياخشى. مەن ئۇنى كېسىلمىنى داۋالاشقا ئىشلىتىمەن، ــ دەپتۇ.

ئۇنىڭ خىزمەتچىلىرى پۇتۇن مەملىكەتنى ئاختۇرۇپ كونا خىش تاپالماي، قۇرۇق قول قايتىپ كېلىشىپتۇ. ئۇلار شۇ ھالدا نوشىرىۋاننىڭ ئالدىغا كىرىپ: ــ ئەي شەھرىيار ئالەم! بىز مەملىكەتنىڭ ھەممە يېرىنى كۆڭۈل قويۇپ ئاختۇردۇق. لېكىن كونا خىش چىقىۋەك خاراب بولغان بىرەر جاي بولمىغاچقا، بىرەر كونا خىش تاپالمىدۇق، ــ دەپ مەلۇم قىلىشىپتۇ.

نوشىرىۋان ئادىل خىزمەتچىلىرىدىن بۇ سۆزنى ئاڭلاپ: ــ شۈكرى! مەملىكەت تىنچ، ئاھالە خاتىرجەم ئىكەن. مېنىڭ كونا خىش لازىم دەپ ئۇنى ئىزلىتىشىمدىكى مەقسەت، مەملىكەت ئىچىدە خاراب بولغان جاي بولسا، ئۇنىڭ سەۋەبىنى بىلىپ، قايتىدىن ئاۋات قىلىش ئىدى. سۆزۈڭلارغا قارىغاندا، خارابىنىڭ يوقلۇقى مەملىكەتنىڭ تىنچلىقىنى، ھېلىمۇ ئادالەتنىڭ ھۆكۈم سۈرۈۋاتقانلىقىنى كۆرسىتىدۇ، ــ دەپ خۇش بوپتۇ.

ــ ئەي بەختلىك شاھ! سەن شۇنى بىلگىنىكى، قەدىمكى زامانىدىكى پادىشاھ ۋە مەملىكەت ئىگىلىرىنىڭ ئەڭ ئالىي ھىممەتلىرىدىن بىرى يۇرتىنى ئاۋات، ئاھالىنى خاتىرجەم ۋە تۇرمۇشىنى پاراۋان، توق قىلىشتا كۆرۈنەتتى. ھەر قانداق يۇرت ئاۋات بولسا، ئۇ يەردە پۇقرا باي ۋە ئالىم، دانىشمەنلەر كۆپ بولىدۇ. ئۆلىمالار شۇنداق دېگەن: «ئەل ئادالەتلىك پادىشاھ بىلەن روناق تاپىدۇ؛ پادىشاھ قوشۇن ۋە ياخشى ئەمەلدارلىرى بىلەن، پۇقرا مال - مۈلۈك، خاتىرجەملىك، ئاۋاتلىق، توقلۇق، مەمۇرچىلىق بىلەن

راۋاج تاپىدۇ».

ئەي پادىشاھ، قەدىمكى زاماندىكى شاھلار، خاقانلاردىن بەزىلىرى خەلققە زۇلۇم قىلمايتتى، قول ئاستىدىكى ئەمەلدارلىرىنىمۇ قاتتىق تەكشۈرۈپ تۇراتتى. ئەگەر ئۇلارنىڭ بىرەرسىدە، خەلققە زۇلۇم قىلغانلىرى بولسا، ئۇنى دەرھال جازالايتتى. چۈنكى زۇلۇم - سىتەم، ئازاب - ئوقۇبەتتىن مەملىكەتنىڭ تېز خاراب، ئاھالىنىڭ خانۇۋەيران بولىدىغانلىقىنى، خەزىنىنىڭ قۇرۇقدىلىپ قالىدىغانلىقىنى ئۇلار ئوبدان بىلەتتى. قۇرۇق قول زورلۇق - زومبۇلۇق بىلەن شاھلىقنى ساقلاپ قالغىلى بولمايدىغانلىقىنى ئۇلار ھەممىدىن ياخشى چۈشىنەتتى.

ياخشىلىقنىڭ سىرى

بىر كۈنى نۇشىرىۋان پادىشاھ تەختتە داد سوراپ ئولتۇرغانىدى. تۇيۇقسىزلا تەخت ئاستىدىن بىر چوڭ يىلان چىقتى. ئەتراپتىكىلەر ئۇنى ئۆلتۈرمەكچى بولدى، ئەمما پادىشاھ نوشىرىۋان ئۆلتۈرمەسلىككە بۇيرۇق قىلىپ:

— ئۆلتۈرمەڭلار، ئۇنىڭ دادى بار، — دېدى. يىلان ئوردىدىن چىقىپ كەتتى. پادىشاھ:

— ئۇنىڭ ئىزىدىن مېڭىڭلار، — دېدى

خالايىق يىلاننىڭ ئىزىدىن ماڭغانىدى، يىلان بىر قۇدۇقنىڭ يېنىغا كېلىپ ياتتى. ئاندىن يەنە مىدىرلاپ قۇدۇق ئىچىگە كىرىپ قايتىپ چىقتى. خالايىق قۇدۇقتا بىرىپ قارىسا، قۇدۇق ئاستىدا بىر ئۆلۈك يىلاننىڭ دۇمبىسىدە يوغان بىر سېرىقئېشەك ياتقان. خالايىق ئۇزۇن بىر تال تۆمۇر زىنچە ياساپ، سېرىقئېشەكنى سانجىپ ئالدى - دە، پادىشاھنىڭ ئالدىغا ئېلىپ باردى ھەمدە ۋەقەنى پادىشاھقا سۆزلەپ بەردى. پادىشاھ بىلدىكى، ئۆلۈك يىلان ئۇ يىلاننىڭ جۈپتى بولۇپ، ئۇنى سېرىقئېشەك چېقىپ ئۆلتۈرگەنىكەن. شۇڭا ئۇ يىلان ئالدىغا دادىغا كەلگەنىكەن. پادىشاھ نوشىرىۋان سېرىقئېشەككە جازا بەردى.

يەنە بىر كۈنى نوشىرىۋان شۇ ھالەتتە داد سوراپ ئولتۇرغانىدى. ھېلىقى يىلان ئوردىغا يەنە كىردى ۋە تەخت ئالدىغا كېلىپ ئاغزىدىن ئۇششاق قارا ئۇرۇقلارنى تاشلىدى. نوشىرىۋان ئۇرۇقلارنى تېرىپ كېلىشكە بۇيرىدى. ئۇ ئۇرۇقلارنى ئېلىپ بىلدىكى، يىلان بۇ ئۇرۇقلارنى پادىشاھنىڭ ساقايمىغان زۇكام ۋە مېڭە ئاغرىقى ئۈچۈن ئېلىپ كەلگەنىكەن. نوشىرىۋان ئۇرۇقلارنى يېگەندى، ساقايدى.

دەرھەقىقەت، كىمكى بىرىگە ياخشىلىق قىلسا، ھامان بىر كۈنى ئۇنىڭدىن ياخشىلىق قايتار. خۇددى بىر شائىر ئېيتقاندەك:

كىشى چاتقال ئەكسە ئاچچىق تاپار،
ۋەلې نەيشەكەر ئەكسە شېكەر تاپار.

لايىق جاۋاب

ھىندىستان پادىشاھى نۇشىرۋانغا ئەلچى ئەۋەتىپ: «پۈتۈن پارس زېمىنىنى بېسىۋالمەن» دەپ كۆرەڭلەپ، پادىشاھ نوشىرۋاننى قورقۇتماقچى بوپتۇ. نوشىرۋان بۇنى ئاڭلاپ: «بۇ ئەسەبىي سۆزگە قارىتا ئاقىلانە جاۋاب بەرمەك لازىم» دەپ ئويلاپتۇ ۋە ھىندىلىق ئەلچىنى چاقىرتىپ، قولىغا بىر تال كەبىرنى ئېلىپ:

ــ دۆلىتىڭىزلاردا بۇ گىياھتىن بارمۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ بار، خارابلىكتە بولىدىغان بۇنداق گىياھ دېگەن ئېلىمىزدە تولا گەپ، ــ دەپتۇ ئەلچى.

ئەمىسە، پادىشاھىڭىزغا مەندىن سالام ئېيتىڭكى، پادىشاھىڭىز ئالدى بىلەن ئۆز مەملىكىتىنى ئاۋات قىلىپ، ئاندىن باشقىلارنىڭ مەملىكىتىگە قەست قىلسۇن، يەنە شۇنى بىلسۇنكى، ئەگەر مەملىكىتىنىڭ قايسىبىر يېرىدىن بۇ گىياھنى تېپىۋالمىغان بولسام، شۇ يەرنىڭ ھاكىمىغا قاتتىق جازا بېرىمەن، ــ دەپ ئەلچىنى قايتۇرۇپتۇ.

نۇشىرۋاننىڭ ۋەسىيەت - نەسىھەتلىرى

نۇشىرۋان پادىشاھ ئۆز ۋەسىيىتىدە شۇنداق دېگەن: «كۆرۈپ تۇرۇپسەنكى، كېچە - كۈندۈز بىر - بىرىنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ بارىدۇ. ئادەم بىر ھالەتتىن يەنە بىر ھالەتكە ئۆزگىرىشكە دۇچ كەلگەندە، خاپا بولۇپ كۆڭۈلسىز بولمىغاي. يەنى شادلىق كېتىپ قايغۇ كەلسە، قايغۇ كېتىپ شادلىق كەلسە، ئۇنىڭغا ئېتىبار قىلما. ھۇنەرسىز (پەزىلەتسىز، بىلىمسىز) ئادەمنى دوست تۇتما. بۇنداق كىشى دوستلۇققا ۋە دۈشمەنلىككە يارىماس. ھەر قاچان بىر ئىشنى بىر قېتىم ئىشلەپ سەسكەنسەڭ، ئۇ ئىشنى قىلما. ئۆزى بىر نەرسە بىلمەي، ئۆزىنى بىلىملىك ھېسابلايدىغان ئادەمدىن ساقلان. ئۆز نەپسىڭگە ئادىللىق قىل، يەنى ئۆزۈڭنى قولۇڭدىن كەلمەيدىغان ئىشقا تەكلىپ قىلما. توغرا - ھەق سۆز ئاچچىق بولىدۇ، شۇنداقتىمۇ ھەق - توغرا سۆزلە. ئەگەر دۈشمەن ئىچكى سىرىمنى بىلمىسۇن دېسەڭ، دوستۇڭغا سىرىڭنى ئېيتما. ئۇلۇغ كىشىلەرنى پەس كۆرمە. ھۇنەر - پەزىلەتسىز ئادەملەرنى تىرىك ھېسابلىما، ئۇلارنى ئۆلۈك دەپ بىل. ئەگەر تۇرمۇش مەئىشىتىمدە تارلىق - قىسىلىش بولمىسۇن دېسەڭ، ئىشلىگەن ئىشىڭنى ئىگىسىگە يارىتىشقا تىرىش. ئەگەر قايغۇلۇق بولماي دېسەڭ، پايدىسىز ئالدى - ساتتى قىلما. يەنى ئالدىن پايدا - زىياننى تەكشۈرۈپ كۆرۈپ، پايدىلىق

بولسا ئال ۋە سات. ھەممەتسىز كىشىنىڭ نېنىنى يېگەندىن، ئاچ يۈرگەن ياخشى. تەجرىبە - سىناقتىن ئۆتمىگەن ئادەم مىڭ تۈرلۈك خەيرىخاھلىق قىلسىمۇ ئۇنىڭغا ئىشەنمە، تايانما. ئۆزۈڭدىن تۆۋەن ئادەمگە موھتاج بولماقتىن قېيىن ئىش يوقتۇر. دۇنيا خەلقى ئارىسىدا پاسىق، كەمتەر ئادەم تەكەببۇر زاھىتتىنمۇ ياخشىراقتۇر. كېلەچەكتىكى غايىب نازۇنېمەتلەرگە ئىشىنىپ، قولۇڭدىكى نەق نېمەتنى بېرىۋېتىش غايەت زىيانلىقتۇر، ئەمما توغرا ئىشلاردا شۇنداق قاراش كېرەك، ھارام نەرسىلەرنى بېرىپ، كېلەچەكتىكى ھالال نەرسىلەرنىڭ ئۈمىدى بىلەن بولغاندا، ھارامدىن نەچچە باراۋەر ھالال نەرسە قولغا كېلىدۇ. بىر كىشىدىن بىر ھاجەت تىلىسەڭ، ئۇ ھاجەتنى راۋا قىلىش قولىدىن كېلىدىغان ئىمكانىيىتى تۇرۇقلۇق ھاجىتىڭنى ئادا قىلمىسا، مۇنداق ئادەمدىن خەسىس، پەسكەش ئادەم بولماس. بىراۋ سېنىڭ ئالدىڭدا دوستلۇق ئىزھار قىلىپ، ئارقاڭدىن يامان دەپ يۈرسە، ئۇنىڭدىن مۇناپىقراق يەنە كىم بار؟ بىر ئادەمنى جەمئىيەت ئەدەپكە ئۆگەتمىسە، سەن ئۇنى ئەدەپكە ئۆگىتىمەن دەپ مۇشەققەت چەكمە، مۇشەققىتىڭ زايە بولىدۇ. يەنى بىر ئادەم دۇنيادا تۇرۇپ ياخشى - يامانىنى كۆرۈپ، ئۆزى ئىبرەتلەنمىسە، ئۇنى تەرتىپكە كىرگۈزۈش مۇشكۇل. نادان ئادەمنى ياخشى سۆز بىلەن ياخشىلىققا ئۆگىتىمەن دەپ ئاۋارە بولما. چۈنكى دانالار ئېيتقانكى: «نادان ئادەمنىڭ ئۆزىگە ئۆزى قىلغان ئىشىنى ئەقىللىق ئادەم دۇشمىنىگىمۇ قىلمايدۇ». ئەگەر خەلق سېنى ياخشى ئىشلىرىڭ بىلەن ياد ئەتسە، مەدھىيىلىسە، سەن كىشىنىڭ يامانلىقىنى سۆزلىمە. ئەگەر دوستلىرىم، يولداشلىرىم كۆپ بولسۇن دېسەڭ، ئاداۋەت تۇتما. ئەگەر دۇنيادا زەخمەت (جاپا) چەكمەي دېسەڭ ۋە ئىنسانىي ئۆمۈر كەچۈرەي دېسەڭ، ئۆز ئىشىڭ بىلەن شۇغۇللىنىپ، باشقىلارنىڭ ئىشىغا ئارىلاشما. ئەگەر خەلق مېنى سارايڭ دېمىسۇن دېسەڭ، ھاسىل بولمايدىغان نەرسىنى ئىزدىمە. ئەگەر ھۆرمەت - ئابرۇيۇم تۆكۈلمىسۇن دېسەڭ، ھايانى ئۆزۈڭگە كەسىپ قىل. ئەگەر ئالدانمايمەن دېسەڭ، تەجرىبە قىلىنغان ئىشنى تاشلاپ، تەجرىبە قىلىنمىغان ئىشلارغا قول تىقما. ئەگەر ھۆرمەت پەردەم يىرتىلمىسۇن ۋە خەلق مېنى خارلىمىسۇن دېسەڭ، قول ئاستىڭدىكىلەرنى توغرا، پاك تەربىيىلىگىن. ئەگەر پۇشايمانغا دۇچار بولۇشتىن خاتىرجەم بولاي دېسەڭ، نەپسىڭگە ئەگىشىپ خىيالىڭغا كەلگەن ئىشنى قىلىشقا كىرىشمە. ئەگەر زېرەك ئادەملەر جۇملىسىدىن بولاي دېسەڭ، ئۆزۈڭنى باشقىلارنىڭ ئەينىكىدە كۆرۈپ باق، يەنى بىراۋنىڭ ھەرىكىتىگە قاراپ ياخشى - يامانلىقىنى كۆرۈپ، يامان ئىش بولسا ئۆنى قىلىشتىن ساقلان، ئۆزۈڭدە بولسا، دەرھال تۈزەت. ئەگەر ياخشى ئىش بولسا، سەن ئۇ ئىشلارنى قىلغان بولساڭ، ياخشىلىقىڭنى داۋاملاشتۇرغىن، ئەگەر يامان ئىش بولىدىكەن، ئۇنى سەن قىلما. ئەگەر خەۋپسىز بولاي دېسەڭ، خەلق بىلەن چېكىشمە، يەنى نىزالاشما ۋە خەلقنى رەنجىتكۈچى بولما، ئەگەر خەلق ئىچىدە ھۆرمەتلىك بولاي دېسەڭ، ئۆزۈڭ خەلقنىڭ ھۆرمىتىنى ساقلا. ئەگەر خەلق مېنىڭ سۆزۈم بىلەن ئىش قىلسۇن دېسەڭ،

ئاۋۋال ئۆزۈڭنىڭ سۆزىگە ئۆزۈڭ ئەمەل قىل. ئەگەر كامالەتلىك كىشىلەردىن بولاي دېسەڭ، كامالەتنىڭ نۇرى (تەنتەنىسى) نى كۆرسەتمىگەنلەردىن ئۆز سىرىڭنى يوشۇر. ئەگەر خەلق ئارىسىدا ھەممىدىن ئۇلۇغ بولاي دېسەڭ، نېمىتىڭنى مول قىل، نان - تۇز ھەققى ئۈچۈن ئىسمىڭ ئۇلۇغ بولىدۇ. ئەگەر مەرد بولاي دېسەڭ، كىشىدىن تەمە قىلما، كۆڭلۈڭدىن تەمەنى چىقىرىۋەت. ئەگەر بىراۋدىن قەرز ئالساڭ، شەك - شۇبھىسىز ئۇ ئادەمگە قۇل بولىسەن. ئەگەر ئادالەتلىك قىلغۇچىلاردىن بولاي دېسەڭ، قول ئاستىڭدىكىلەرنى ئوبدان تۇت، باشقىلارنىڭ زۇلمىدىن ئۇلارنى ساقلا، ھىمايە قىل. ئەگەر ئاۋام خەلقنىڭ ۋە نادانلارنىڭ تەنىسىدىن قۇتۇلاي دېسەڭ، ئۇلارنىڭ قىلمىشلىرىغا تەئەرۇز قىلما. ئەگەر يېتىشكەن كىشىلەردىن بولاي دېسەڭ، ئۆزۈڭگە لايىق كەلمىگەن ئىشنى خەلقىمۇ لايىق دەپ قارىما. ئەگەر كۆڭلۈمگە ئازار - زەخمەت يەتمىسۇن دېسەڭ، نادانلار بىلەن جېدەللەشمە. ئەگەر خەلقنىڭ سۆيۈملۈكى بولاي دېسەڭ، قولۇڭدىن كەلگەن ياخشىلىقنى خەلقتىن ئايىما. ئەگەر زىيان ۋە زىياندا شتىن يىراق بولاي دېسەڭ، قولۇڭنى قىسقا تۇت (خەلقە زىيان يەتكۈزمە).

غەيرەت - شجائەتلىك بول

ھېكايەت قىلىنىپتۇركى، ھەبەشىستان بىلەن يەمەن ئوتتۇرىسىدىكى ئۇرۇشتا ھەبەش ئەسكەرلىرى غەلىبىگە ئېرىشتى. يەمەن پادىشاھى سەيىپ قېچىپ، نوشىرۋاننىڭ ھۇزۇرىغا يارەم تىلەپ كەلدى. نوشىرۋان ئۇنىڭ تەلىپىنى قاندۇرۇپ، قاماققا ئېلىنغان ئوغرى، قاراقچى، ھەييار ۋە تۇرلۇك خىلدىكى يامان ئادەملەردىن بىر مىڭ سەككىز يۈز كىشىلىك قوراللىق قوشۇن تەشكىللەپ، سەيىپقا ئۇزىتىۋۇپ بەردى. سەيىپ قوشۇنغا قوماندانلىق قىلىپ، يېتەرلىك ئوزۇقلۇق راسلاپ، دۇشمەنگە تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن يەمەنگە يۇرۇش قىلدى. نەچچە مۇددەت يول يۈرۈپ، دەريادىن ئۆتۈپ، يەمەن قىرغىقىغا چىقتى. سەيىپ بۇ چاغدا ئەسكەرلىرىگە بۇيرۇق قىلىپ، كېمىلەرنىڭ ھەممىسىنى سۇندۇرۇپ، ئوزۇقلۇقلارنىڭ ھەممىسىنى دەريا غا تۆكتۇرۇۋەتتى ۋە ئەسكەرلىرىگە شۇنداق دېدى:

«ئەي يارانلار! يەمەن ۋىلايىتىگە يېتىپ كەلدۇق. ئالدىمىزدا دۇشمەن بىلەن سوقۇشىدىغان ئىش تۇرۇپتۇ. سوقۇش قىلغان ئىكەنمىز غەلىبىگە ئېرىشىمىز كېرەك. بىز غەلىبىگە ئېرىشەلمەيدىكەنمىز، دۇشمەنلەر بىزنى يوقىتىپ غەلىبىگە ئېرىشىدۇ...»

ئەسكەرلەر كېتىشكە كېمە، يېيىشكە ئوزۇق - تۇلۇك يوق ئەھۋالدا بۇ سۆزدىن دۇشمەننى يېڭىش ئىرادىسىگە كەلدى. جەڭگە چۇشۇپ شۇنداق باتۇرلۇق بىلەن جەڭ قىلدىكى، شۇنچە كۆپ ھەبەش لەشكەرلىرى ئۇلارغا بىر سائەتمۇ تۇرۇش بېرەلمىدى.

بۇنىڭدىن مەلۇمكى، جەڭگە قاتناشقۇچىلار ھەرگىزمۇ قورقۇنچاقلىق قىلماسلىقى كېرەك.

رۇستەمى داستان شۇنداق دېگەنىدى: «مەن كېسەللىك تۆشكى ئۇستىدە يېتىپ ئۆلمەكتىن جەڭ مەيدانىدا زىيان - زەخمەت تارتىشنى ئەلا كۆرىمەن».

ھەر كىشى دۇنيادا ياخشى نام ئېلىپ كەتكەن تۇزۇك،
ياخشى نام ئۆلمەيدۇ ھەرگىز، قىممىتى، قەدرى بۇيۇك.

پادىشاھلارنىڭ قايسىسىنىڭ غەيرەت - شىجائىتى يۇقىرى بولىدىكەن، ئېغىر مۇشەقەتلەرنى كۆتۈرۈشكە تاقەت قىلىدىكەن، ئۇ مەقسەت مەنزىلىگە تېز يېتىپ بارالايدۇ. مۇراد ئۆيىدە مۇراد چېھرىنى كۆرۈشكە مۇيەسسەر بولىدۇ.

شىجائەت ھەققىدە

نۇشىرىۋان ئەبۇزەرجەمھۇردىن: — نېمىنى شىجائەت دەيمىز؟ — دەپ سورىدى. ھۆكۈما ئەبۇزەرجەمھۇر: — كۆڭۈلنىڭ قۇۋۋىتىنى شىجائەت دەيمىز؟ — دەپ جاۋاب بەردى. نوشىرىۋان يەنە ئۇنىڭدىن: — نېمە ئۈچۈن بىلەكنىڭ قۇۋۋىتى شىجائەت بولمايدۇ؟ — دەپ سورىغانىدى، ئەبۇزەرجەمھۇر: — كۆڭۈلدە قۇۋۋەت بولمىسا، قانداقمۇ بىلەكتە قۇۋۋەت بولىدۇ؟ بىلەكنىڭ قۇۋۋىتى كۆڭۈلنىڭ قۇۋۋىتىگە تەۋەدۇر — دەپ مۇنداق بىر مىسالنى ئوتتۇرىغا قويدى:

باتۇرلاردىن بىرى ياشىنىپ قالغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇنىڭ كۆڭۈل قۇۋۋىتى ئاجىزلاشمىغانىدى. ئۇ ئائىلىسىگە قايتىشقا توغرا كېلىپ، ئىككى كىشى يۆلەپ ئۇنى ئاتقا مىندۈردى. بۇنى كۆرگەن بىر ئەدەپسىز كىشى تەنە قىلىپ: — بۇ قېرى بىر قېتىم ئاتقا مىنىشتە ئىككى ئادەمنى ئاۋارە قىلدى. ئۇنى قانداقمۇ كۈچى بار دېگىلى بولسۇن؟! — دېدى. بۇ سۆزنى ئاڭلىغان ھېلىقى قېرى ئادەم: — ئۇنداق بولسا مېنى بۇ ئىككى ئادەم ئاتتىن يۇلۇپ ئېلىپ باقسۇن! ئالالامدۇ، قانداق؟ — دەپ ئېيتتى.

نوشىرىۋان بۇ ھېكايىنى ئاڭلاپ: — توغرا ئېيتىڭ، راستتىنلا قولنىڭ قۇۋۋىتى كۆڭۈلنىڭ قۇۋۋىتىگە تەۋە ئىكەن، — دەپ قايىل بولدى.

گەر كۆڭۈل بولسا قۇۋۋەتلىك، قولمۇ بولغاي بەقۇۋۋەت.

شەربەت ۋە قىز

بىر كۈنى نۇشىرىۋان ئادىل شىكارغا چىقىپتۇ. ئۇ بىر كېيىكنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ مېڭىپ، ئەسكەرلىرىدىن يىراقلىشىپ كېتىپتۇ. ھاۋا بەك تىنجىق ئىكەن، ئۇ بەك ئۇسساپ كېتىپتۇ. شۇ چاغدا ئۇنىڭ كۆزىگە يىراقتىن بىر قىشلاق كۆرۈنۈپتۇ. ئۇ ئېتىنى چاپتۇرۇپ ئۇ يەرگە يېتىپ بېرىپتۇ. بىر ئۆينىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا توختاپ، ئۇنىڭ ھالقىسىنى قاققانىكەن، ئۇ ئۆيدىن بىر قىز چىقىپتۇ.

نۇشىرىۋان ئۆزىنىڭ ئۇسساپ كەتكەنلىكىنى ئېيتىپ، ئۇ قىزدىن سۇ سوراپتۇ. قىز دەرھال ئۆيگە قايتىپ كىرىپ بىر ئانارنى سىقىپ، ئۇنىڭدىن چىققان شەربەتنى سۇ بىلەن ئارىلاشتۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ يۈزىگە ئوتياشنىڭ يوپۇرمىقىنى سېپىپ ئاچىقىپ نۇشىرىۋان ئادىلغا تۇتۇپتۇ. نۇشىرىۋان ئادىل ئۇ كۆكتاتنىڭ يوپۇرمىقىنى پۈۋلەپ شەربەتنىڭ يۈزىنى ئېچىپتۇ. كېيىن ئۇنى ئىچىپ تۇگەتكەندىن كېيىن: ــ ئەي قىز، نېمە ئۈچۈن بۇ شەربەتنىڭ يۈزىگە يوپۇرماق سەپتىڭ؟!ــ دەپ سوراپتۇ.

قىز ئۇنىڭغا: ــ ئەي مېھمان، سەن يىراق يەردىن كەلگەن ئىكەنسەن، ئۇنىڭ ئۈستىگە بەك ئۇسسىغاندەك كۆرۈنسەن، شۇنىڭ ئۈچۈن مەن قەستەن شەربەتنىڭ ئۈستىگە يوپۇرماق سەپكەندىم. ئەگەر ئۇنداق قىلمىسام، سەن ئۇنى بىرلا كۆتۈرۈپ ئىچەتتىڭ، سوغۇق سۇ ۋە سوغۇق شەربەتتىن ساڭا سوغۇق تېگىپ ئاغرىپ قالاتتىڭ،ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

نوشىرىۋان ئادىل ئۇ قىزنىڭ ئەقلىگە قايىل بولۇپ: ــ ئەي قىز، بۇ شەربەتنى سەن نەچچە ئانادىن چىقاردىڭ؟ــ دەپ سوراپتۇ. قىز ئۇنىڭغا: ــ بىر ئانادىن چىقاردىم،ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

نوشىرىۋان ئادىل دەرھال ئۇ قىشلاقتىكى ئانار دەرىخىنى، ئۇنىڭدىن چىقىدىغان ئانارنى، شەربەتنى ھېسابلاپ كۆرۈپتۇ. كېيىن ئۇنىڭدىن ئېلىنىدىغان باجنى سۈرۈشتە قىپتۇ. قارىسا، ئۇنىڭدىن ئېلىنىدىغان باج ناھايىتى تۆۋەن ئىكەن. نوشىرىۋان ئادىل ئۆز - ئۆزىگە: ــ مەن شەھەرگە قايتقاندىن كېيىن بۇ قىشلاقنىڭ باجلىرىنى بىر ئاز ئۆستۈرەي،ــ دەپتۇ.

ئۇ يەردىن دوستلىرىنىڭ، ئەسكەرلىرىنىڭ يېنىغا قايتىپ كەپتۇ. كەچتە ئۇ يەنە شۇ قىشلاققا چۈشۈپتۇ. بايىقى ئۆيگە كېلىپ ئىشكىنى قاققانىكەن، يەنە ھېلىقى قىز چىقىپتۇ. نوشىرىۋان ئادىل ئۇنىڭدىن شەربەت سوراپتۇ. قىز ئىچكىرىگە كىرىپ كېتىپ خېلى بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن بىر ئاياقتا شەربەت ئېلىپ چىقىپتۇ. نوشىرىۋان ئادىل ئۇ قىزدىن: ــ ئەي ئوماق قىز، سەن بۇ نۆۋەت بۇ ئاياقتىكى شەربەتنى نېمە ئۈچۈن شۇنچە كېچىكتۇرۇپ ئاچىقتىڭ؟!ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ بۇ شەربەتنى بۇ نۆۋەت تۆت ئانادىن سىقىپ ئاچىقتىم. بۇرۇن بىرلا ئانادىن

ئالغان، شۇڭا مەن تېزلا چىققانىدىم، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ قىز.

نۇشىرىۋان ئادىل ئۇ قىزدىن: ــ نېمە ئۈچۈن بۇرۇن بىرلا ئانادىن چىققان شەرىەت ئەمدى تۆت ئانادىن چىقتى؟! ــ دەپ سوراپتۇ. ئۇ قىز: ــ ئېھتىمال شاھىمىزنىڭ نىيىتى بۇزۇلغان بولسا كېرەك، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

پادىشاھ نۇشىرىۋان ئادىل ئۇ قىزدىن: ــ پادىشاھنىڭ نىيىتىنىڭ بۇزۇلغانلىقىنى سەن نەدىن بىلدىڭ؟! ــ دەپ سوراپتۇ. شۇ چاغدا ئۇ قىز: ــ دانىشمەن ئاتا-بوۋىلىرىمىزدىن قالغان شۇنداق بىر ھېكمەتلىك گەپ بار: (پادىشاھنىڭ نىيىتى بۇزۇلسا، يۇرتتىن ئامانلىق، ھوسۇلدىن بەرىكەت كېتىدۇ) دېيىلگەن. مەن بۇنى ھازىرقى تۆت ئانادىن چىققان شەرىەتنىڭ چۈشتىكى بىر ئانادىن چىققان شەرىەتكە يەتمىگەنلىكىدىن بىلدىم، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

پادىشاھ نۇشىرىۋان ئادىل ئۆزىنىڭ نىيىتىنىڭ ئۆزگەرگەنلىكىنى بۇ قىزنىڭ ئانار شەرىبىتىنىڭ چىقىشىغا قاراپ بىلگەنلىكىنىڭ توغرىلىقىنى سىزىپتۇ. قىزنىڭ زېرەك ۋە توغرا سۆزلۈكىگە قايىل بوپتۇ. دەرھال كىشى قويۇپ، قىز ۋە قىزنىڭ ئائىلىسى بىلەن سۆزلىشىپ، ئۇ قىزنى ئۆز نىكاھىغا ئاپتۇ.

ھۇۋقۇشلار سۆھبىتى

قەدىمىي ئىران شاھلىرىدىن نۇشىرىۋان ياش چاغلىرىدا ئادىل ئەمەس ئىكەن، زۇلۇمغا، جەبىر - جاپاغا يول قويىدىكەن.

بىر كۈنى ئۇ مەشھۇر دانىشمەن ۋەزىرى بۇزۇرجمېھىر بىلەن چۆلدە كېتىۋېتىپ، بىر يەردە بىر توپ ھۇۋقۇشلارنىڭ ئىككى سەپكە بۆلۈنۈپ تۇرغانلىقىنى، ئۇلارنىڭ ئوتتۇرىسىدا ئىككىسىنىڭ بىر - بىرى بىلەن مۇنازىرىلىشىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ. بۇنىڭدىن ھەيران بولغان نۇشىرىۋان ۋەزىرى بۇزۇرجمېھىردىن سوراپتۇ:

ــ سىزنى كىشىلەر تولىغان دانىشمەن، ھايۋانلارنىڭ ئەھۋالىنىمۇ بىلىدۇ، دەپ ئېيتىشىدۇ. بۇ قۇشلار نېمە ئۈچۈن ئىككى سەپكە بۆلۈنۈپ تۇرىدۇ؟ ئۇلاردىن ئىككىسى ئوتتۇرىغا چىقىپ نېمە ھەقتە دەتالاش قىلىۋاتىدۇ؟

بۇزۇرجمېھىر ئۇنىڭغا مۇنداق جاۋاب بېرىپتۇ:

ــ ئىككى تەرەپ بىر - بىرى بىلەن قۇدىلىشىۋاتىدۇ. ئوتتۇرىدا سۆزلىشىۋاتقانلارنىڭ بىرى يىگىتنىڭ، بىرى قىزنىڭ ئاتىلىرى، قىزنىڭ ئاتىسى: ــ قىزىمنىڭ تويلۇق ھەققى ئۈچۈن قىرىق پارچە يەردىكى خارابلىكنى بېرىشىڭ كېرەك. ئەگەر سۇرىغىنىمنى قوبۇل قىلمىساڭ، قىزىمنى بەرمەيمەن، سېنىڭ بىلەن قۇدا بولمايمەن، ــ دەيدۇ. يىگىتنىڭ ئاتىسى: ــ مەن قىزىڭغا تويلۇق بېرىشتىن باش تارتمايمەن، ھازىرچە تۆت پارچە خارابلىك تەييار. شۇلارنى ئېلىپ تۇر، ھازىرقى پادىشاھ دائىم ئەيش - ئىشرەت بىلەن بولىۋاتىدۇ، مەملىكەتنىڭ ھالىدىن خەۋەرسىز،

كەمبەغەل بىچارىلەرنىڭ ئەھۋالىغا، داد - پەريادىغا قۇلاق سالمايدۇ. زالىملارنىڭ زۇلمىنى چەكلىمەيدۇ. ئۇ ئادىل پادىشاھ ئەمەس. ئەگەر ئۇ مۇشۇنداق كېتىۋەرسە، بۇ يۇرت پات ئارىدا خارابلىككە ئايلىنىدۇ. ئۇ چاغدا ساڭا قىرىق پارچە ئەمەس، سەكسەن پارچە خارابلىكنى بېرىمەن. شۇنىڭغىچە سەۋر قىل،ــ دەيدۇ. قۇدىلاشقۇچىلار ئاشۇ ئىش ھەققىدە دەتالاش قىلىۋاتىدۇ.

بۇزۇرجمېھرنىڭ سۆزى ئانوشىرىۋانغا قاتتىق تەسىر قىپتۇ. ئۇ ئوردىغا قايتىپ كېلىپ، ئادالەت ۋە ئىنسانىي شۇنداق مۇستەھكەم ئورنىتىپتۇكى، خەلق ئۇنى «نۇشىرىۋان ئادىل» دەپ ئاتايدىغان بوپتۇ.

ئاتلارنىڭ پادىشاھى

بىر كۈنى نۇشىرىۋان مەملىكەتنى ئايلىنىپ كېلىش نىيىتىدە يولغا چىقىپتۇ. مۇلازىم ئاتنى ئەكېلىپتۇ. نوشىرىۋان ئاتقا مىنىۋاتقاندا ئېگەرنىڭ تارتمىسى ئۈزۈلۈپ كېتىپ، نۇشىرىۋان يىقىلىپ چۈشۈپتۇ.

شۇ ھامان ئاتباقارنى جازالاش ئۈچۈن ئۇنى دەرھال چاقىرتىپتۇ.

ئاتباقار كېلىپ:

ــ شاھىنشاھىم، رۇخسەت قىلىڭ، بىر ئېغىز سۆزۈم بار، ئېيتىۋالاي، ئاندىن كېيىن نېمە قىلسىڭىز ئىختىيار ئۆزىڭىزدە، ــ دەپتۇ.

ــ ئېيت، نېمە دېمەكچىسەن؟ ــ دەپتۇ نوشىرىۋان.

ــ ئەي پادىشاھىئالەم، سىز ئادەملەرنىڭ پادىشاھى بولسىڭىز، ئېتىڭىز ئاتلارنىڭ پادىشاھى. بۇ بىچارە تارتما ئىككى پادىشاھنىڭ تارتىشمىقىغا قانداقمۇ بەرداشلىق بېرەلىسۇن!؟ ــ دەپتۇ.

نۇشىرىۋان كۈلۈپ كېتىپ ئۇنى جازادىن ئازاد قىلىۋېتىپتۇ.

پادىشاھ يەيدىغان تائام

نوشىرىۋان دەۋرىدە، شاھلار يەيدىغان بەزىبىر تائاملارنى پۇقرالارنىڭ يېيىشى مەنئى قىلىنغانىكەن. ئەگەر ئاشۇ تائامنى ئاددىي خەلقتىن بىرەر كىشىنىڭ يېگەنلىكى مەلۇم بولۇپ قالسا، قاتتىق جازالىنىدىكەن.

بىر ئادەم نۇشىرىۋانغا يېقىن بىر ياساۋۇلنى مېھمان قىلىپ، ئۇنىڭ ئالدىغا پادىشاھلار ئېغىز تېگىلەيدىغان ئالىي دەرىجىلىك تائاملارنى كەلتۈرۈپتۇ.

ياساۋۇل بۇ ئۆيدىن چىقىشى بىلەنلا قەغەز - قەلەم ئېلىپ: ــ مەن پالانى ئادەمنىڭ ئۆيىدە مېھمان بولدۇم، داستىخانغا پادىشاھلارغا خاس تائاملارنى كەلتۈرۈپ قويدى، شاھ ھەزرەتلىرىگە ئىخلاسىم چەكسىز بولغىنى ئۈچۈن، بۇ ئەھۋالنى مەلۇم قىلىۋاتىمەن،ــ

دەپ خەت يېزىپتۇ.

نۇشرىۋان قەغەزنى ئېلىپ ئوقۇپ ئارقىسىغىلا:

«بۇ قىلمىشىڭ ئۈچۈن ساڭا ئېيتىدىغان ئەرزان رەھمەت - بارىكاللام يوق، ئەمما ئۇ ئادەمنى پادىشاھلار يەيدىغان تائامنى پىشۇرغانلىقى ئۈچۈن ئەمەس، بەلكى يامانلىقنى راۋا كۆرىدىغان ساڭا ئوخشاش يۈزسىز چېقىمچىلارنى مېھمان قىلغىنى ئۈچۈن جازالايمەن» دەپ خەت يېزىپ ئەۋەتىپتۇ.

قايسىسى لەززەتلىك

بىر كۈنى نۇشرىۋان ساراي ئاشپىزىنىڭ نان يېقىۋاتقانلىقىغا كۆزى چۈشۈپ قېلىپ قاراپ تۇرۇپتۇ. تونۇرنىڭ ئالدىدا تەرگە چۆمگەن ناۋاي يۈغۇرۇۋاتقان خېمىردىن بىر پارچە ئۈزۈپ تەرىنى ئېرتىۋېتىپ، يەنە خېمىرغا قوشۇپ نان راسلاشقا باشلاپتۇ. نۇشرىۋان زۇۋان سۇرمەپتۇ. ئەتىسى ناۋايىنى چاقىرىپ:

ــ ئېيتقىنا، تائاملارنىڭ قايسىسى لەززەتلىك؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ناۋاي زېرەك كىشى ئىكەن، گەپنىڭ تېگىدە گەپ بارلىقىنى پەملەپ:

ــ داستىخانغا كەلتۈرۈلگەن تائامنىڭ قانداق تەييارلانغانلىقىغا كۆزۈڭ چۈشمىگىنى، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

بىر مەنىدىكى سۆز

نۇشرىۋاننىڭ ھۆكۈمرانلىقى دەۋرىدە ئىككى دەرۋىش شاھ سارىيىغا كىرىپتۇ. ئۇلارنىڭ بىرى يۇقىرى ئاۋاز بىلەن:

ــ ياۋۇزلۇق كۆرمەي دېسەڭ، ياۋۇزلۇق قىلما، ــ دەپتۇ.

ئىككىنچىسى:

ــ ياخشىلىق قىلغان كىشى ھەمىشە ياخشىلىق كۆرگەي!ــ دەپتۇ.

نۇشرىۋاننىڭ ئەمرى بىلەن بىرىنچىسىگە مىڭ دىنار، ئىككىنچىسىگە ئىككى مىڭ دىنار بېرىشىپتۇ. بۇ ھالنى كۆرگەن ئوردا ئەھلىدىن بىرى:

ــ ھەر ئىككىسىنىڭ سۆزى بىر مەنىدىغۇ؟ نېمىشقا ئىككى خىل مۇكاپات بېرىسىز؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

نۇشرىۋان جاۋاب بېرىپ:

ــ بىرى يامانلىقنى تەرىپلىدى، ئىككىنچىسى ياخشىلىقنى، يامانلار بىلەن دوست بولۇپ سۆھبەتلىشىشتىن ۋە يامانلار بىلەن ھەمنەپەس ۋە ھەمتاۋاق بولۇشتىن يامان ئىش يوق - دە! ــ دەپتۇ.

گەۋدىسى ئېغىر بولسا...

نۇشرىۋان پۇقرالىرىغا زۇلۇم سالغان بىر ئەمەلدارنى ھۇزۇرىغا چاقىرىپتۇ. ئەمەلدار ۋاقتىدا كەلمەپتۇ. شۇ چاغدا نۇشرىۋان ئاشۇ ئەلنىڭ ھاكىمىغا: «ئەگەر كېلىشكە گەۋدىسى ئېغىرلىق قىلىۋاتقان بولسا، يەڭگىلرەك كالىلىسىنى ئەۋەتىپ بەرسەڭمۇ بولىدۇ» دەپ خەت يېزىپتۇ.

مۇلازىمنىڭ سەۋەنلىكى

بىر كۈنى نۇشرىۋاننىڭ ئالدىغا داستىخان سېلىۋاتقاندا، خىزمەتكارنىڭ قولىدىن قەدەھ چۈشۈپ كېتىپ، شارابنى نۇشرىۋاننىڭ چاپىنىغا چاچرىتىۋېتىپتۇ.

نۇشرىۋان غەزەپلىنىپ:

— بۇ نېمە قىلغىنىڭ، پالاكەت!؟ — دەپ ۋارقىراپتۇ - دە، ئۈنى جازالىماقچى بوپتۇ.

— ئەرزىمەس بىر گۇناھىم ئۈچۈن ماڭا شۇنچە قاتتىق ئازار بەرسەڭ، كىشىلەر ساڭا مالامەت قىلىشى، سېنى بىلمەي قىلىنغان كىچىككىنە بىر گۇناھ ئۈچۈن بىر خىزمەتكارنىڭ قېنىنى تۆكتى، زالىم ئىكەن، دېيىشى مۇمكىن. مەن سېنى كىشىلەرنىڭ زالىم ئاتىشىنى خالىمايمەن. بۇ ئىشنى قەستەن قىلمىدىم، جازا بېرىدىغان بولساڭ، بىلمەي قىلغان ئەرزىمەس گۇناھىم ئۈچۈن ئەمەس، ئەتەيلەپ، قەستلەپ قىلغان چوڭراق گۇناھىم ئۈچۈن جازا بەر، — دەپتۇ خىزمەتكار.

نۇشرىۋان ئۇنىڭ گۇناھىدىن ئۆتۈپتۇ.

ھەر ئىشنى ئاخىرىغىچە قىلىش

رۇم ھۆكۈمدارى نۇشرىۋاندىن:

— بىر ئىمارەت ياساشقا كىرىشكەنىدىڭىز، ئىمارىتىڭىز پۈتتىمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. نۇشرىۋان:

— ئىمارىتىمنى پۈتكۈزدۈم، مەن ھېچقاچان تاماملانمايدىغان ئىشنى قىلمايمەن، قايسى ئىشقا قەدەم قويسام، ئۇ ئىش ئاخىرلاشمىغۇچە ئۇنىڭدىن قول تارتمايمەن. بىر ئىشقا كىرىشكەن كىشى غەيرەت قىلىپ، باشلىغان ئىشنى ئاخىرلاشتۇرۇشى لازىم، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

رۇم ھۆكۈمدارى نۇشرىۋاننىڭ سۆزىنى ماقۇللاپ:

— بەللى، يۇنان دانىشمەنلىرىمۇ مانا شۇنداق دېگەنىدى، — دەپتۇ.

ئەمرىنىڭ ئەرزى

نۇشرىۋاننىڭ ئاقىل ساخاۋەتلىك بىر ۋەزىرى بار ئىكەن، شۇ ۋەزىر بىر ئەمىرنى قوللاپ - قۇۋۋەتلەپ يۈرىدىكەن. ئەمىرنىڭ ئېيتقىنى ئېيتقان، دېگىنى دېگەنىكەن.

بىر كۈنى ئاشۇ ئەمىرنىڭ پۇقرالىرىدىن بىرى نۇشرىۋاننىڭ ھۇزۇرىغا ئەرزگە كېلىپ:

ــ سېنىڭ ئەمرىڭ بىزگە ھەددىدىن ئارتۇق جەبىر - جاپا سېلىۋاتىدۇ، بىزدىن ئارتۇق خىراج تەلەپ قىلىۋاتىدۇ، ــ دەپتۇ.

نۇشرىۋان ئاشۇ ئەمىرنى سارايغا ئېلىپ كېلىشنى بۇيرۇپتۇ. بىراق ئەمىر بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ قېچىپ كېتىپتۇ.

شۇ چاغدا نۇشرىۋان ئۇنى قوللاپ - قۇۋۋەتلەپ يۈرىدىغان ۋەزىرنى چاقىرىپ ئۇنىڭغا جازا بېرىپتۇ.

بۇنىڭغا ھەممە ھەيران بولۇپ:

ــ شەھرىيارى ئالىم، گۇناھكار ئەمىرغۇ، سىز نېمىشقا ۋەزىرنىڭ ئەدىپىنى بەرىدىگىز؟ ــ دېسە، نۇشرىۋان جاۋاب بېرىپ:

ــ جازالانغۇچى زالىمنى بىزگە يېقىن قىلغانىدى. مۇسانىڭ ئەلىمنى ئەيسادىن ئالدۇق دېگەن شۇ، ــ دەپتۇ.

دىيانەت بىرلە بول

بىر كىشى نۇشرىۋاننىڭ يېقىنلىرىدىن بىرنەچچىسىنى ئۆلتۈرۈپ قېچىپ كېتىپتۇ. ئارىدىن ئۇزۇن ئۆتمەي، ئۇ نۇشرىۋاننىڭ ئالدىغا قايتىپ كەپتۇ. نۇشرىۋان ھەيران بولۇپ:

ــ ئەجەب يۈرىكىڭ يوغان، جاسارەتلىك، قورقماس ئادەم ئىكەنسىنا! يېقىنلىرىمدىن بىرقانچىسىنى ئۆلتۈرۈپ چوڭ جىنايەت سادىر قىلساڭمۇ، قەھر - غەزىپىمدىن قورقماي، يەنە يېنىمغا يېتىپ كەپسەن؟! ــ دېگەنىكەن، ھېلىقى كىشى تەزىم قىلىپ:

ــ سىزنىڭ ئادالەت ۋە مەرھىمىتىڭىزنىڭ غايەت چەكسىزلىكىنى ياخشى بىلىمەن. گۇناھىم زور بولسىمۇ، ئەپۇ ۋە مەرھىمىتىڭىز ئۇنىڭدىنمۇ زور ۋە ئۇلۇغدۇر، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

نۇشرىۋانغا ئۇنىڭ سۆزى يېقىپ قېلىپ، گۇناھىنى كەچۈرۈپتۇ - دە، ئۇنىڭغا ئىنئام - ئېھسان بېرىپتۇ.

ئوردا ئەھلىدىن بىرى:

ــ چوڭ بىر دۇشمەننى قولغا چۈشۈردىڭىز، ئۇنىڭدىن ئۆچ ئالماي، ئۇنىڭ سۆزىگە ئالدىنىپ ئازاد قىلىۋەتتىڭىز، بۇ نېمە قىلغىنىڭىز؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ ئىش سېنىڭ ئويلىغىنىڭدەك ئەمەس، ئۇنىڭدىن ئۆچ ئالسام، نەپسىم شادلىنىدۇ، ئازاد قىلسام، ئۇنىڭ كۆڭلى شادلىنىپ، دۇنيادا نامىم ياخشىلىق بىلەن ياد قىلىنىدۇ، مانا شۇنى ئويلاپ، ئۇنى ئازاد قىلدىم، ــ دەپتۇ نۇشىرىۋان.

بېيىت:

گەر ئۇلۇغلۇقنى تىلەر بولساڭ دىيانەت بىرلە بول،
كىم بۇدۇر مۇلكى سائادەت سادىغا بارماققا يول.

ئۇچ ھېكمەتلىك سۆز

نوشىرىۋان زامانىدا بىر ئادەم كوچىدا: ــ ئۇچ ھېكمەتلىك سۆزنى مېڭ دىنارغا ساتىمەن! قېنى، ئالىدىغان ئادەم بارمۇ؟ ــ دەپ جار سېلىپ يۈرۈپتۇ.

بۇ سۆزنى نۇشىرىۋان ئاڭلاپ، ھېلىقى ئادەمنى چاقىرىپتۇ - دە:

ــ قېنى، ئېيت! ئۇ قانداق ھېكمەتلىك سۆزلەر ئىدى؟ ــ دەپتۇ.

ــ ئاۋۋال پۇلنى تەييارلاڭ، ئاندىن ئېيتىپ بېرىمەن، ــ دەپتۇ ھېلىقى كىشى.

پۇل ئالدىغا قويۇلغاندىن كېيىن:

ــ بىرىنچى ھېكمەتلىك سۆزۈم شۇكى، سېنىڭ سەلتەنىتىڭدە دۇرۇسراق بىرەر ئادەم تېپىلمايدۇ؛ ئىككىنچى ھېكمەتلىك سۆزۈم شۇكى، ئادەملەرنىڭ ھەممىسى شۇنداق بولسىمۇ، ئۇلاردىن قېچىش ۋە ئۇلارسىز ياشاشنىڭ ھېچ ئىلاجى يوق؛ ئۈچىنچى ھېكمەتلىك سۆزۈم يۇقىرىدا زىكرى قىلىنغان گەپلەردىن كېلىپچىقىدۇ. پادىشاھ ئادەملەرنىڭ قايسى دەرىجىدە ياخشى - يامان ئىكەنلىكىنى بىلىشى كېرەك، شۇ چاغدىلا پادىشاھ پۇقرالىرىنى توغرا باشقۇرالايدۇ، ــ دەپتۇ.

بۇ ھېكمەتلىك سۆزلەر نۇشىرىۋانغا يېقىپتۇ. ئۇ ھېلىقى ئادەمنى ماختاپتۇ ۋە تەييارلاپ قويۇلغان پۇللارنى ئۇنىڭغا بېرىشنى بۇيرۇپتۇ، بىراق ئۇ كىشى پۇلنى ئالغىلى ئۇنماپتۇ.

ــ ئېيتىدىغان سۆزۈڭنى ئېيتماستىنلا پۇلنى تەلەپ قىلغانىدىڭغۇ، ئەمدى نېمىشقا ئالمايسەن؟ ــ دەپتۇ نۇشىرىۋان ھەيران بولۇپ.

شۇ چاغدا ھېلىقى كىشى:

ــ بىزنىڭ زامانىدىمۇ ھېكمەتلىك سۆزنى ئالتۇنغا ئالىدىغان ئادەملەر چىقارمۇ - چىقماسمۇ دەپ شۇنداق قىلدىم، خالاس! ــ دەپتۇ. مېنى بۇزىدۇ، ــ دېگەنىكەن.

مەملىكەتنىڭ زاۋال تېپىش سەۋەبى

بىر كۈنى نۇشرىۋان ئادىل ھۆكۈمالىرىدىن:

ــ مەملىكەت نەچچە نەرسىدىن زاۋال تاپىدۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ئۇچ نەرسىدىن، ــ دەپ جاۋاب بېرىشتى ئۇلار، ــ بىرىنچى، پادىشاھلار مەملىكەت ئەھۋالىدىن بىخەۋەر بولغاندا؛ ئىككىنچى، رەزىل ۋە رىياكارلار ئەتىۋارلىنىپ مەنسەپ تۇتقاندا؛ ئۈچىنچى، ئەمەلدارلار پۇقرالارغا زۇلۇم قىلغاندا.

ــ بۇنىڭغا قانداق دەلىل - ئىسپاتلىرىڭلار بار؟

ــ ۋاقىتتىكى پادىشاھ مەملىكەت ۋە رەئىيەت ئەھۋالىدىن بىخەۋەر بولسا، مەملىكەتتە پىتنە - پاسات تولا بولىدۇ؛ خالايىق نېمىنى خالىسا، شۇنى قىلىدۇ؛ ئۇلارنىڭ غوۋغا - توپىلاڭلىرىدىن مەملىكەت ۋەيران بولىدۇ. يەنە بىرى، ھەممەتسىز ۋە پەسكەش كىشىلەر ئەتىۋارلىنىپ، مەنسەپ تۇتسا، مال - دۇنيا يېغماقىغا ھېرىسلىق قىلىپ، كىشىلەردىن بىرەر نەرسە تەمە قىلىدۇ؛ كاتتىلار ۋە ئۇلۇغلارنىڭ قەدرىنى بىلمەيدۇ؛ چوڭلارنىڭ ھۆرمىتىنى ساقلىمايدۇ؛ بۇ ۋەجىدىن خالايىقنىڭ كۆڭلى ئاغرىپ، ئامالسىزلىقتىن ئىتتىپاقلاشقانىدەك قىلسىمۇ، ئەمەلىيەتتە مەرتىۋىسىدىن قالدۇرۇشنىڭ كويىدا بولىدۇ.

ئېيتىپتۇرلاركى:

«دۆلەت پەسكەشلەر ئەتىۋارلىنىپ مەنسەپ تۇتقانلىق سەۋەبىدىن زاۋال تاپىدۇ».

ئىشنىڭ ھەقىقىتى

نۇشرىۋاننىڭ زامانىدا ھۆكۈمالار پاراسەت بابىدا بىر كىتاب بەرپا قىلىپ بەرگەنىدى. نۇشرىۋان ھەمىشە ئۇنى ئەستايىدىل كۆرۈپ، ئۇنىڭ مەزمۇنى بويىچە ھۆكۈم يۈرگۈزەتتى. بىر كۈنى بىر پەتەك كىشى كىرىپ:

ــ ماڭا بىرى زۇلۇم قىلدى، ــ دەپ ئەرز قىلدى. نۇشرىۋان:

ــ مەن پاراسەت كىتابىدىن پەتەك كىشىلەرنىڭ خۇنۇك، ھىيلىگەر ۋە زالىم بولىدىغانلىقى توغرىسىدىكى مەزمۇنلارنى كۆرگەن. بۇ ئالامەتلەر سەندە باردۇر. زۇلۇم قىلغۇچى سەن ئۆزۈڭ، ــ دېدى. ئۇ كىشى:

ــ ئۇ مەندىنمۇ پەتەكراقتۇر، ــ دېدى.

ئاخىر ئۇ رەقىبىنى ھازىر قىلدى. بۇ كىشى راستلا ئەرز قىلغۇچىدىنمۇ پەتەك ئىكەن. نۇشرىۋان ئىشنىڭ ھەقىقىتىنى ئاڭلاپ، ئەرز قىلغۇچىنىڭ ھالىغا (دادىغا) يەتتى.

يۆتكەلمىگەن تاش

نۇشرىۋان بىر كاتتا ئىمارەت سالدۇرۇشقا قەدەم قويغانىدى. قەتئىي ئىرادىلىك بىر نىشانىسى شۇكى، ھەر قانداق بىر سۆز بىراۋغا شەپقەت ۋە مەرھەمەت يۇزىسىدىن تىلغا ئېلىنغان بولسا، تا ئىمكانىيەتنىڭ بارىچە ئۇ شۇ سۆزنىڭ زىتىدا سۆزلىمىگەي!

نۇشرىۋان كېتىپ باراتتى. بىر ھامال ئۇنىڭ سالدۇرماقچى بولغان ئىمارىتىگە ناھايىتى مۇشەققەت بىلەن ئېغىر بىر چوڭ تاشنى كۆتۈرۈپ ماڭغانىدى. نۇشرىۋان ھامالنىڭ مۇشەققەت تارتقىنىغا رەھىم قىلىپ:

ــ تاشنى يەرگە قويغىن، ــ دېدى. ئۇ ھامال شۇ زامان تاشنى يەرگە قويدى. ئۇ تاش خېلى مەزگىل شۇ مەيداندا تۇردى. مۇلازىملىرىنىڭ ئاتلىرى ھەر قېتىم ئۆتكىنىدە ئۇركۈپ كېتەتتى. مۇلازىملار كېلىپ:

ــ يا سۇلتان، پالانى كۇنى بىر ھامالغا ئېغىر تاشنى شەپقەت يۇزىسىدىن تاشلاتقانىدىڭىز، ئۇ كىشىدىن بۆلەك كىشى شۇ تاشنى يۆتكىيەلمەيدۇ. ھەر قېتىم ئۇ يەردىن ئۆتەر بولساق، ئاتلىرىمىز ئۇركۈيدۇ. شۇ ھامالغا ئەمر قىلسىڭىز، ئۇ تاشنى چەتكە ئېلىپ قويسا، ــ دەپ ئەرز قىلىشتى. پادىشاھ:

ــ ئۇ كۇنى تاشنى شۇ يەرگە تاشلا دەپ ھۆرمەتلەنگەنىدىم، ئەمدىلىكتە كۆتەر دېمىكىم نالايىقتۇر، ــ دېدى.

ئۇ تاش نوشرىۋاننىڭ ئاخىرقى ئۆمرىگىچە شۇ مەيداندا تۇردى. كېيىن ھەم سەلتەنەت ئوغۇللىرىغا قالغان ۋاقىتتىمۇ، ئاتىسىنىڭ رايىنى قىلىپ تاشنى ئۇ يەردىن يۆتكىمىدى.

ياۋاشلىق قانداق نەرسە

بىر كۇنى نۇشرىۋان ۋەزىردىن:

ــ ياۋاشلىق قانداق نەرسىدۇر؟ ــ دەپ سورىدى.

ۋەزىر دېدىكى:

ــ ياۋاشلىق ياخشى خۇي، ئەخلاقنىڭ تۇزىدۇر. چۇنكى ھەر قانداق تائام تۇزسىز لەززەت بەرمەس. ياخشى خۇي ــ ئەخلاقلىق، ياۋاشلىق قوشۇلمىغۇچە شۆھرەت تاپماس. ياۋاشلىقنىڭ ئۈچ نىشانىسى باردۇر: بىرى، ئوچۇق چىراي بىر كىشىگە بىراۋ قوپاللىق بىلەن سۆزلىسە، ئۇنىڭ باراۋىرىدە شېرىن سۆزلىمەك؛ يامانلىق ئىشلىرى بىلەن كۆڭلىنى ئاغرىتسا، ئۇنىڭ باراۋىرىدە ياخشىلىق كۆرسەتمەك؛ ئىككىنچى نىشانىسى، ئاچچىق ئوتى شولا ئۇرغاندا، مۇلاھىزە يۇرگۈزۈپ جىم تۇرماقتۇر. چۇنكى سۆھبەت

يولىغا كىرگەنلەر غەزەپكە مۇشۇ تەرتقە بىلەن ئىلاج قىلمىدۇ. ئۇچىنچى نىشانىسى، بىرسىدىن قەبىھ، يامان ئىش سادىر بولغانىدا، ئۇنىڭغا ئەدەپ جازا بېرىش ۋاجىب (زۆرۈر) بولسىمۇ، ئەمما قۇدرىتى بار تۇرۇقلۇق ئاچچىقىنى بېسىپ ئەپۇ قىلماق.

كۆڭلۈڭ نېمىنى خالايدۇ

نۇشرىۋاننىڭ يېنىدا ئۆزىنىڭ ۋە بىر مۇلازىمنىڭ ئوغلى ئولتۇرغانىكەن، نۇشرىۋان ئۆز ئوغلىدىن:

ــ ئوغلۇم، راستىنى ئېيت، سەن دۇنيادا نېمىلەرنى ئارزۇ قىلىسەن؟ كۆڭلۈڭ نېمىنى خالايدۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ مالۇمۇلكۇم كۆپ بولۇش بىلەن شۆھرەت قازىنىشىنى، دائىم مەي - شاراب ئىچىشنى، ئوۋغا چىقىش، ئەيش - ئىشرەت قىلىشنى ئارزۇ قىلىمەن، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ نۇشرىۋاننىڭ ئوغلى.

ــ قېنى، سەن ئېيتقىنا، سېنىڭ كېلەچەكتىكى ئارزۇ - ئارمىنىڭ نېمە؟ ــ دەپ سورىغانىكەن، مۇلازىمنىڭ ئوغلى:

ــ مېھىر - شەپقەتلىك، مۇلايىم ۋە خەير - ساخاۋەتلىك بولۇپ، خەلقىگە خىزمەت قىلىشنى، جەمئىيەتكە مەنپەئەت يەتكۈزۈشنى، ئاممىنىڭ مېھىر - مۇھەببىتى ۋە ئالقىشىغا ئىگە بولۇشنى ئارزۇ قىلىمەن، ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

نۇشرىۋان ئۇنىڭ سۆزلىرىدىن تەسىرلىنىپ، بۇ ئالىيجاناب ئوغلىنى قۇچىقىغا ئېلىپ پېشانىسىدىن سۆيۈپتۇ، يۈز - كۆزلىرىنى سىيلاپ ئەركىلىتىپتۇ ۋە:

ــ باركاللا، ئوغلۇم، شۇنداق بولۇش كېرەك، ئارزۇ - ئارمىنىڭغا، نىيىتىڭگە يەت، ــ ماختاپتۇ نۇشرىۋان ۋە شۇنىڭدىن ئېتىبارەن ئۇنى ئالاھىدە تەربىيەلەشكە ئەھمىيەت بېرىپتۇ.

بېيىت:

كىم خەلقىگە مېھىر - شەپقەت قىلمىغاي،
ئاڭلا ئەسلا بەخت - دۆلەت قونمىغاي.

كاتتا يىغلىش

بىر كۈنى نۇشرىۋان ئۆزى يالغۇز ئولتۇراتتى. كۆپ ئۆتمەي ئۇنىڭ ئالدىغا يۇنان، مۇبەد، فەررۇخزاد، بۇزۇرجمېھر ۋە باشقىلار كىرىپ كېلىشتى. نۇشرىۋان ئۇلارغا دېدى:

ــ بۇ كاتتا يىغلىش بولدى، كېلىڭلار، ھەربىرىمىز بىردىن ھېكمەتلىك سۆز قىلايلى، باشقىلار ئۇنىڭدىن ئىبرەت ئالغاي!

ئالدى بىلەن مۇبەدكە قاراپ:

ــ سەن سۆزلە، ــ دېدى.

مۇبەد دېدى:

ــ ئىككى نەرسە بارکى، ئۇلار بىر - بىرىدىن ياخشىدۇر. مەسىلەن: ھۇنەر مول بىلىمدىن، ياخشى ئىش ياخشى سۆزدىن ئەۋزەل.

نوشىرىۋان:

ــ كەڭرەك چۈشەندۇر! ــ دېدى.

مۇبەد داۋاملاشتۇردى:

ــ ھەر كىمنىڭ ھۇنىرى بولمىسا، ئۇ قۇرۇق تام بىلەن تەڭ. ھەر كىمنىڭ سۆزى چىرايلىق بولسىمۇ، ئىشى يامان بولسا، پايدىسىز شامالغا ئوخشاشتۇر.

نوشىرىۋان خۇرشىدكە قاراپ:

ــ سەن نېمە دەيسەن؟ ــ دېدى.

خۇرشىد:

ــ جاھاندا ئىككى نەرسە بار، ئۇنىڭدىن ياخشى نەرسە يوق، بىرىنچىسى، خۇرسەنلىك؛ ئىككىنچىسى، بىئازارلىق! ــ دېدى.

نوشىرىۋان:

ــ كەڭرەك چۈشەندۇر! ــ دېدى.

خۇرشىد:

ــ ھەر كىم باربغا قانائەت قىلىپ، خۇرسەن ياشىسا، ھېچكىمگە ئېھتىياجى چۈشمەيدۇ. كىمكى ھېچكىمگە ئېزار بەرمىسە، ھېچكىمنى خاپا قىلمىسا، ئۇنىڭغا ھېچكىمدىن خەۋپ يەتمەيدۇ، ــ دېدى.

ــ نوشىرىۋان بۇزۇرجمېھىرگە قاراپ:

ــ سەن نېمە دەيسەن؟ ــ دەپ سورىدى.

بۇزۇرجمېھىر:

ــ ئەي نۇشىرىۋان، ئادەملەر تۆۋەندىكى نەرسىلەرگە ئەمەل قىلمىسا، ھېچقاچان خۇرسەنچىلىككە ئېرىشمەيدۇ. مەسىلەن: باربغا قانائەت قىلمىسا، قولى يەتمەيدىغان نەرسىگە ئىنتىلسە، ئۆزگىلەر قولىدىكى نەرسىلەرگە ئاچ كۆزلۈك بىلەن قارىسا! ــ دەپ جاۋاب بەردى.

نۇشىرىۋان ئۇنىڭدىن يەنىمۇ كەڭرەك قىلىپ سۆزلەشنى ئۆتۈندى. ئۇ دېدى:

ــ خۇرسەن كىشى شۇنداقكى، نېمە تاپسا، شۇنىڭغا قانائەت قىلىدۇ. تاپقىنىغا شۈكرى قىلىپ، ئۆمرىنى غەمسىز ئۆتكۈزىدۇ. ئاچ كۆزلۈك ئۆز جېنىنى قىيناشتۇر. ئاچ كۆز كىشى ھېچقاچان توغرا يولدا يۈرمەيدۇ، ھەمىشە كۆڭلى بىمار يۈرىدۇ. ھەر كىم ئۆزىنى ياخشىلىق يولىغا سالسا، ھەممە يامانلىقتىن ئامان بولىدۇ، جاھاندا تىنچ ۋە ئاسۇدە ياشايدۇ.

نۇشرىۋان يۇنانغا قاراپ:

— سەن سۆزلە! — دېدى.

يۇنان شۇنداق جاۋاب بەردى:

— يەتتە نەرسە بارکى، كىمكى بۇ يەتتە نەرسىگە ئەمەل قىلسا، دۇنيادا ياخشى ئاتلىق بولىدۇ. بىرىنچىسى، دانالارنىڭ مەسلىھەتى بىلەن ئىش قىلسا؛ ئىككىنچىسى، ھەر ئىشنى ئۆز لايىقىدا قىلسا؛ ئۈچىنچىسى، ئادالەتلىك بولسا؛ تۆتىنچىسى، سەۋرچان بولسا؛ بەشىنچىسى، گەپ يېمەس، جاھىل بولمىسا؛ ئالتىنچىسى، پايدىدىن باشقىلارنى بەھرىمەن قىلسا؛ يەتتىنچىسى، كەمتەرلىك قىلسا.

نۇشرىۋان ئۇنىڭدىن بۇ سۆزلەرنى كەڭرەك چۈشەندۈرۈشنى سورىدى. يۇنان دېدى:

— مەسلىھەت مەرۋايىتقا ئوخشايدۇ. ئادەملەر تاش بولسا، ئۇلار ئارىسىدىن بىرەر نادىر سۆز - مەرۋايىت چىقىشى مۇمكىن؛ ئىشنى ئۆز لايىقىدا مۇناسىپ قىلمىسا، زىيىنى تېگىدۇ؛ ئادالەتلىك ئىش قىلىنسا، بۇ ئىشقا ھېچكىم قارشى چىقمايدۇ، سەۋر ۋە چىدام بارچە مۇشكۈللەرنى يېڭىشنىڭ ئاساسىدۇر؛ بېزەكلىك ۋە كاجلىق ئەڭ يامان خىسلەت؛ كەمتەرلىك ھەممىسىنىڭ ھەۋىسىنى ۋە ھۆرمىتىنى قوزغىتىدىغان يېقىملىق ئادەتتۇر.

نۇشرىۋان بۇ ھېكمەتلەرنىڭ ھەممىسىنى يېزىپ قالدۇرۇشقا پەرمان چۈشۈردى.

يار جامالى

بىركۈنى مەجنۇن تولۇپ تاشقان ئاشقىلىق سەۋدايىلىقى بىلەن لەيلىنىڭ كوچىسىغا قاراپ ماڭدى. ئۇ، قەلبىدە ئىشق ئوتى يالقۇنلىغان مەستانە ھالەتتە بولۇپ، ئۇچرىغانلىكى تام - توسۇققا سۆيۈپ، كۆزلىرىدىن قانلىق ياشلارنى تۆكەتتى. كىشىلەر ئۇنىڭدىن:

— ئەي مەجنۇن، تام - توسۇققا سۆيگەن بىلەن ھېچ ئىش ھاسىل بولمايدۇ. تاش تاملاردا مەشۇقۇڭ جامالىنىڭ ئەكسى كۆرۈنمەيدىغان تۇرسا، ئۇنى سۆيۈشىنىڭ سەۋەبى نېمە؟ دەپ سوراشتى.

مەجنۇن قەسەمياد قىلىپ مۇنداق دېدى:

— مەن سەممىي نىيەت بىلەن لەيلىنىڭ كوچىسىغا قەدەم قويدۇم. شۇڭا، لەيلىنىڭ جامالىدىن باشقا نەرسە كەلمەيدۇ. نەزمە:

كويىدا گەر كۆرمىسەمۇ ئۇنى مەن،
يار يۈزى دەپ تامنى كۆزگە سۈرىمەن.
بولمىسا گەر لەيلىنى سۆيمەك نېسىپ،
تۇپرىقىنى سۆيمەن لەيلى بىلىپ.

لەيلىدۇر لەيلى كويىدا ھەممىسى،
ئاندا چۈشمەس كۆزگە ئۇندىن ئۆزگىسى.
بولسىمۇ يۈزلەرچە كۆز مەندە ئەگەر،
ھەر كۆزۈم يولىدا يۈزلەپ تەلمۈرەر.
ھەر قاچان باقسا ماڭا ئۇ بىر قىيا،
پادىشاھ بولغانغا تەڭدۇرمەن گادا.

مۇھەببەت دېگەن

شەيخ مەنسۇر ھەللاجنىڭ زىندانداا مەھبۇس چاغلىرى ئىدى. شەيخ شىبلى شەيخ مەنسۇردىن سورىدى:

ــ مۇھەببەت دېگەن زادى قانداق نەرسە؟

ــ بۇ سوئالنى ھازىر سورىما، ــ دېدى شەيخ مەنسۇر ھەللاجى، ــ ۋاقتى كەلگەندە مېنى دارغا ئاسىدۇ، شۇ چاغدا بۇ سوئالىڭغا جاۋاب بېرىمەن.

شەيخ مەنسۇرنى دارغا ئاسقان ۋاقىتتا شەيخ شىبلى ئۆتكەنكى سوئالنىڭ جاۋابىنى ئاڭلاش ئۈچۈن ئۇنىڭ ئالدىغا كەلدى. شەيخ مەنسۇر ئۇنىڭغا مۇنداق دېدى:

ــ ئەي شىبلى، مۇھەببەتنىڭ ئەۋلى كۆيمەك، ئاخىرى ئۆلتۈرمەكتۇر. رۇبائىي:

ئاشىقلاردا بولمىغاي ھېچ ئەغياردىن ئەندىشە،
دائىم بولغاي دىلدا بىر دىلداردىن ئەنىشە.
دەردتىن جىسمى قۇرۇق چۆپ، ئۇندا كۆيەر ئىشق ئوتى،
لېكىن قىلماس ئۆرتەنمەك بىلەن داردىن ئەندىشە.

كۈندەشلەرنىڭ ھېيلىسى

ئېيتىشلارغا قارىغاندا، بىر ئادەمنىڭ ئىككى خوتۇنى بار بولۇپ، ئۇلارنىڭ بىرسى قېرى، بىرسى ياش ئىكەن. ئۇ ئادەمنىڭ ساقىلى بولسا ماش گۈرۈچ يەنى، چار ساقال ئىكەن، كۈنلەردىن بىر كۈنى ئۇ چوڭ خوتۇنىنىڭ قېشىغا كېرىپ كۆزى بىر ئاز ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. بۇ چاغدا خوتۇنى ئۇنىڭ قېشىدا ئولتۇرۇپ يۈز ۋە ساقاللىرىغا نەزەر ساپتۇ. ئاندىن ئۆز كۆڭلىدە:«بۇنىڭ قارا ساقاللىرىنى تالاپ يۇلۇۋەتسەم، پۈتۈنلەي ئاق ساقاللىرى قالسا، ياش خوتۇنىنىڭ بۇنىڭدىن كۆڭلى سوۋۇيدۇ. ئېرىم ئۇنىڭ مۇئامىلىسىگە قاراپ بېقىپ ياش خوتۇنىغا بولغان مۇھەببىتى سۇسلىشىدۇ ــ دە،

پۇتۇنلەي مەن بىلەن بىرگە بولىدۇ» دېگەن خىيالىلارنى قىپتۇ. ئۇ ئېرىنىڭ قارا ساقاللىرىنى بىرنەمۇ قويماي يۇلۇپ تاشلاپتۇ.

يەنە بىر كۈنى بۇ ئادەم ياش خوتۇنىنىڭ قېشىغا كىرىپ قونۇپتۇ. بۇ خوتۇنمۇ كۆڭلىدە «بۇنىڭ ئاق ساقاللىرىنى يۇلۇۋېتەي. ئۇ چاغدا بۇ قارا ساقاللىرى بىلەن قېرى خوتۇننى خوتۇن قىلىشتىن نەپرەتلىنىدۇ - دە، ماڭا ئامراق بولىدۇ» دەپ ئويلاپ، ئېرىنىڭ ئاق ساقاللىرىنى پاك - پاكىز يۇلۇۋېتىپتۇ. بىر نەچچە كۈندىن كېيىن ئۇ كىشى ساقلىنى سىيلىغان ئىكەن، قولىغا ھېچ نەرسە ئۇرۇنماپتۇ. ئۇ خېلى پەريات قىلغان بولسىمۇ ھېچ پايدىسى بولماپتۇ. نەزمە:

قىسما - قىسما ئۆتكۈسىدۇر كۈنىمىز،
باقمىغاي ھېچ بىرسىگە بۇ ئۆمرىمىز.

ئەقىللىق بالا

سۇلتان مەھمۇدنىڭ گۆھەكلىك چاغلىرى ئىدى. ئۇ غەزنەيىن باغلىرىنى سەيلە قىلىپ يۈرۈپ، بىر بۇلاقنىڭ بويىغا كېلىپ ئولتۇردى. خوجە ئەھمەد ھەسەن مەيمەنە سۇلتان مەھمۇد بىلەن تەڭتۇش بولۇپ، ئۇنىڭ يېقىن دوستلىرى ئىدى. ئۇلار ئىككىسى بۇ يەرگە بىللە كەلگەنىدى.

سۇلتان مەھمۇد بۇ يەردە ناتونۇش بىر ئادەمنىڭ يۈرگەنلىكىنى كۆردى ۋە خوجە ئەھمەدنى چاقىرىپ:

— ئاۋۇ يۈرگەن كىم؟ — دەپ سورىدى.

خوجەئەھمەد دەرھاللا:

— ئۇ ئادەم ياغاچچى ئىكەن، — دەپ جاۋاب بەردى.

— ئۇنىڭ ئېتى نېمە؟ — دەپ سورىدى سۇلتان مەھمۇد.

— ئۇنىڭ ئېتى ئەھمەد، — دېدى خوجەئەھمەد.

سۇلتان:

سەن ئۇنى تونۇمسەن؟ — دېۋىدى، ئەھمەد:

— تونۇمايمەن. چۈنكى ئۇ ئادەمنى ئۆمرىدە كۆرۈپ باقمىغانمەن، — دېدى.

— ئۇنداق بولسا ئۇنىڭ ئېتى ئەھمەد ۋە كەسپى ياغاچچى ئىكەنلىكىنى قانداق بىلىسەن؟ — دەپ سورىدى سۇلتان مەھمۇد.

خوجە ئەھمەد:

— سىز مېنىڭ ئېتىمنى ئاتاپ چاقىرۇۋىدىڭىز، بۇ ئادەم جاۋاب بېرىشكە تەمشىلدى. ئۇنىڭ ئىسمىنىڭ ئەھمەد ئىكەنلىكىنى شۇنىڭدىن بىلدىم. ئۇ ئادەمگە دىققەت قىلسام، قۇرۇپ قالغان دەرەخلەرگە قاراپ خىيال سۈرۈپ، ئويلىنىپ كېتىۋاتىدۇ. بۇنىڭدىن ئۇ

ئادەمنى ياغاچچىمىكىن دەپ گۇمان قىلدىم، ــ دەپ جاۋاب بەردى.

سۇلتان بۇ سۆزلەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن:

ــ ئۇ ئادەم بۇگۈن نېمە يەپتۇ؟ مۇشۇنى تاپالىساڭ سېنىڭ ئەقىل - پاراسىتىڭنىڭ كامالەتكە يەتكەنلىكى مەلۇم بولىدۇ، ــ دېدى. خوجەئەھمەد:

ــ ئۇ ئادەم بۇگۈن يا ھەسەل، يا شېرنە يەپتۇ، ــ دېدى.

سۇلتان مەھمۇد ھېلىقى ئادەمنى چاقىرىپ ئۇنىڭغا خوجەئەھمەدنى كۆرسىتىپ:

ــ بۇ بالىنى تونۇمسىز؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ مەن بۇ بالىنى تونۇمايمەن، ھازىر تۇنجى قېتىم كۆرۈۋاتىمەن، ــ دەپ جاۋاب بەردى ئۇ ئادەم.

سۇلتان يەنە:

ــ ئېتىڭىز نېمە؟ نېمە ھۈنىرىڭىز بار؟ بۇگۈن نېمە يېدىڭىز؟ ــ دېگەنلەرنى سورىدى. ئۇ ئادەم:

ــ مېنىڭ ئېتىم ئەھمەد. ياغاچچىلىق ھۈنىرىم بار، بۇگۈن نان بىلەن ھەسەل يېدىم، ــ دەپ جاۋاپ بەردى. سۇلتان بۇ سۆزنى ئاڭلاپ ھەيران بولدى ۋە خوجەئەھمەدتىن:

ــ سەن ئۇ ئادەمنىڭ ھەسەل يېگەنلىكىنى قانداق بىلىۋالدىڭ؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ئۇ كىشىنىڭ توختىماي لېۋىنى يالاۋاتقانلىقىنى كۆردۈم، يەنە كېلىپ ئۇنىڭ ئاغزى ئەتراپىدىن چۈمۈن نېرى بولمىدى. شۇنىڭغا قاراپ ئۇ كىشىنىڭ ھەسەل ياكى شۇنىڭغا ئوخشاش بىر نەرسە يېگەنلىكىنى بىلدىم، ــ دەپ جاۋاب بەردى خوجەئەھمەد.

دورا نۇسخىسى (رېتسېپ)

خەلىل ئىبنى ئەھمەد ئەخلاق - پەزىلەتتە كامالەتكە يەتكەن، شېئىرىيەتتە پىشقان، ئۆزىنىڭ ئەقىل - ئىدراكى بىلەن بىرەر ئىشنى قىياس قىلىشقا يەر يۈزىدە ئەڭ نادىر ئادەم ئىدى.

شۇ دەۋردە بىر ئادەم بار بولۇپ، كۆز كېسەللىكلىرىنى داۋالاشتا تەڭداشسىز ئىدى. كۈنلەردىن بىر كۈنى ئۇ ئادەم ئالەمدىن كەتتى. ئۇنىڭدىن ئايرىلىپ كىشىلەرنىڭ كۆز ئالدى قاراڭغۇلىشىپ، ھاياتى ئاخىرلىشىپ قالغاندەك قالدى. چۈنكى ئۇ چاغدا كۆز كېسەللىكىنى داۋالاشتا ئۇنىڭغا يېتىدىغان دوختۇر يوق ئىدى.

بىر كۈنى خەلىل ئىبنىنى ئەھمەدنىڭ قېشىدا كىشىلەر ئۇ تېۋىپنىڭ تەرىپىنى قىلىشتى ۋە ئۇئادەمنىڭ ۋاپات بولغانلىقىدىن ئۆزلىرىنىڭ تولىمۇ قايغۇرغانلىقىنى بىلدۈرۈشتى. بۇ چاغدا خەلىل ئىبنىنى ئەھمەد ئۇلاردىن:

ــ ئۇ تېۋىپنىڭ بىرەر پارچە دورا نۇسخىسى (رېتسېپ) مۇ قالماپتۇمۇ؟ ئەگەر بار بولسا شۇ بويىچە داۋا قىلساقمۇ بولاتتى، ــ دېدى.

ــ دورا نۇسخىسى تېپىلمىدى، ــ دېيىشتى كۆچىلىك، خەلىل بىننى ئەھمەد:
ــ ئۇنىڭ دورا تارتىپ بېرىدىغان سايمان - قاچىلىرىنى ئېلىپ كېلىڭلار، ــ دەپ بۇيرۇدى.

تېۋىپنىڭ بارلىق ئەسۋاب ۋە قاچا - قۇچىلىرىنى ئېلىپ كەلدى. خەلىل بىننى ئەھمەد ئۇلارنى بىرمۇبىر پۇراپ چىققاندىن كېيىن ئون بەش خىل دورىنى تاللاپ ئالدى.

كۇنلەردىن بىركۇنى ھېلىقى تېۋىپنىڭ ئۆيىدىن كۆز كېسەللىكىنىڭ دورا نۇسخىسى تېپىلدى. قارىغۇدەك بولسا، قارىغۇ ئادەمنىڭ كۆزىنى ئاچىدىغان دورا نۇسخىسى ئونئالتە خىل دورىدىن تەركىب تاپقان ئىكەن. بۇلارنىڭ ئونبەش خىلىنى خەلىل بىننى ئەھمەد پۇراپ تېپىپتۇ. ئەمما ئۇ بىر خىلىنى بىلەلمەي قالغانىكەن.

ئادىل خەلىپە

تومۇز كۇنلەرنىڭ بىر كېچىسى مۇستەنجىد خەلىپە ئۆزىنىڭ خاس مەھرەملىرىدىن بىرنىگە:

ــ بىر ئۆيدىن زەرگەرنىڭ بولقا ئاۋازى ئاڭلىنىۋاتىدۇ. بۇنداق ھاۋا ئىسسىق كۇنلەردە ئۆينىڭ ئىچىدە ئىشلەش تولىمۇ ئازابلىق بىر ئىش. قارىغاندا ئۇ بىر ئالدامچى بولسا كېرەك. شۇڭا ئوچۇق - ئاشكارا ئىش قىلىشتىن قورقۇپ، بۇ جاپانى ئۆزىگە راۋا كۆرۈپتۇ. سەن دەرھال شۇ مەھەللىگە بېرىپ ئۇنىڭ ئۆيىنى تاپقىن. زەرگەرنى قىلىۋاتقان ئىشى بىلەن بىللە مېنىڭ ئالدىمغا ئېلىپ كەلگىن، ــ دەپ بۇيرىدى.

ھېلىقى مەھرەم بېرىپ زەگەرنىڭ ئۆيىنى تېپىپ كىرىپ قارىسا، ئۇ تىللا سوقۇۋاتقان ئىكەن. مەھرەم زەگەرگە تىللالارنى كۆتۈرگۈزۈپ، خەلىپە مۇستەنجىدنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەلدى. مۇستەنجىد ھېلىقى تىللالارنى ھەرقانچە تەكشۈرۈپمۇ ئۇنىڭدىن قۇسۇر تاپالمىدى. ئاخىرى زەرگەردىن:

ــ سەن سوققان بۇ تىللالاردا ھېچقانداق گۇمان ۋە ئەيب يوق ئىكەن. بۇنى نېمىشقا دۇكىنىڭدا ئاشكارا سوقماي، كېچىسى ئۆيۇڭدە سوقىسەن؟ ــ دەپ سوردى.

ــ ئەگەر دۇكاندا ئاشكارا سوقسام مەندىن تامغا بېجى ئالىدۇ. ئۆيدە يوشۇرۇن سوقسام تامغىغا ئالىدىغان باجنى ئۆزۈم راسخوتقا ئىشلىتىمەن. شۇڭا كېچىسى ئۆيدە ئىشلىدىم، ــ دەپ جاۋاب بەردى زەرگەر.بۇ گەپنى ئاڭلاپ خەلىپە مۇستەنجىدنىڭ زەرگەرگە ئىچى ئاغرىدى ۋە: ــبۇنىڭدىن كېيىن دۇكىنىڭدا خاتىرجەم ئىشلەۋەرگىن. تامغا بېجى تۆلىمىسەڭمۇ بولىدۇ، ــ دېدى.

ئەقىللىق سەيدە

مەجدۇددەۋلەنىڭ ئانىسى سەيدە يولدىشى ۋاپات بولغاندىن كېيىن مەملىكەتنى ئۆزى

باشقۇرۇشقا باشلىدى. چۈنكى ئۇ چاغلاردا ئەمدىلا 15 ياشقا كىرگەنىدى. سەيىدە دائىم پەردىنىڭ كەينىدە ئولتۇرۇپ مەملىكەتنىڭ بارلىق ئۇششاق - چۈششەك ئىشلىرىغچە ئېنىق ئايرىپ بىر تەرەپ قىلاتتى. شۇنداقلا قوشنا مەملىكەت پادىشاھلىرىنىڭ ئەۋەتكەن ئەلچىلىرىنى ياخشى جاۋابلار بىلەن كۆڭلىنى ئېلىپ ياندۇراتتى. كۈنلەردىن بىر كۈنى سۇلتان مەھمۇد غەزنەۋى ئۈنىڭ ئۈستىگە لەشكەر تارتتى ۋە ئالدىدا بىر ئەلچىنى ئەۋەتىپ: «ئەگەر جېنىم ئامان قالسۇن دېسەڭ ماڭا بويسۇنۇپ، خۇتبىنى مېنىڭ نامىمغا قىلدۇرغىن. ماڭا باج تۆلەشنى ئۈستۈڭگە ئالغىن، بولمىسا جەڭگە تەييارلان!» دېگەن مەزمۇندا نامە ئەۋەتتى.

بۇ خەتنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن سەيىدە سۇلتان مەھمۇدقا مۇنۇ مەزمۇندا جاۋاب خەت يازدى:

«يولدىشىم ھايات ۋاقتىدا دائىم: مۇبادا سۇلتان مەھمۇد بۇ ئاجىز مەملىكىتىمىزگە قولىنى ئۇزىتىپ قالسا قانداق قىلارمىز دەپ غەم - ئەندىشە قىلاتتۇق. ئەمما بۇ ئەندىشىلەر يولدىشىم ۋاپات بولغاندىن كېيىن كۆڭلۈمدىن پۈتۈنلەي كۆتۈرۈلۈپ كەتكەنىدى. مال - دۇنيا ۋە لەشكەرگە تايانغىلى بولمايدۇ. ئەگەر سۇلتان مەن بىلەن جەڭ قىلىپ غەلبە قىلسا، بىر ئاجىز ئايالغا غالىب كەلگەب بولىدۇ. ئەقىللىق ئادەملەرنىڭ ئالدىدا بۇئىشنىڭ ھېچقانداق قەدىر - قىممىتى يوقتۇر،بەلكى ئەيىب ۋە نومۇستۇر. چۈنكى شۇنداق بىر ئۇلۇغ سۇلتاننىڭ بىر ئاجىز ئايالغا زورلۇق قىلىشى مەردلەرنىڭ ئىشى ئەمەس.

مۇبادا سۇلتان ماڭا مەغلۇپ بولۇپ قالسا، تا قىيامەتكىچە كىشىلەر مېنى مەدھىيلىشىدۇ. سۇلتاننىڭ نامى يېزىلغان قۇرلاردا بۇ ئىشنىڭ نومۇسلۇق ئىزلىرى ھەرگىزمۇ ئۆچمەيدۇ. چۈنكى دۇنيادا ھەربىر ئادەمنىڭ نامى قالىدۇ. ئەرلەرگە ئەيىبۇ نومۇس كەلتۈرىدىغان بەزى ئىشلار ئاياللارنىڭ پەخرلىنىشىگە سەۋەب بولۇپ قالىدۇ...»

سەيىدەنىڭ خېتىنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن سۇلتان ئوقۇپ كۆرسە، خەت ئەقىلغا مۇۋاپىق يېزىلغان. شۇنىڭ بىلەن ئۇ بۇ قېتىمقى يۈرۈشنى بىكار قىلىپ ئۆز مەملىكىتىگە قايتىپ كەتتى.

ئادەمنىڭ رىسقى

خەلىپە ئەبۇ جەئپەر بىر كۈنى قەسىرىنىڭ ئۆگزىسىگە چىقىپ، قەسىرنىڭ ئالدىغا سۇ سېپىپ يۈرگەن ياشانغان بىر كىچا سۇپۇرگۈچىگە كۆزى چۈشتى. ئەبۇ جەئپەر بۇۋاينى ئالدىغا چاقىرىپ ئۇنىڭدىن:

ــ نېمىشقا ھاكىملارنىڭ ۋە پادىشاھلارنىڭ ئۆمرى قىسقا بولىدۇ. سىزلەردەك كەمبەغەللەر ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرىدۇ؟ ــ دەپ سورىدى. بۇۋاي ئېيتتىكى:

ــ پادىشاھ ۋە ھاكىملار بىر ئۆمۈر يەيدىغان رىسقىنى خەزىنىدىن بىراقلا ئېلىۋالىدۇ. شۇڭا ئۇلار ئۆزۈن ئۆمۈر كۆرەلمەيدۇ. بىزگە ئوخشاش - كەمبەغەللەر كۆندىلىك رىسقىنى كۆندە ئاران تېپىپ يېيەلەيدۇ. شۇڭا بىزگە بۈيرۇلغان رىسقى نېسىۋىمىز ئاسان تۈگەپ كەتمەيدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز ئۆزۈن ئۆمۈر كۆرىمىز.

خەلىپە ئۇنىڭ بۇ جاۋابىغا ئاپىرىن ئوقۇپ، ئۇنىڭغا ئۇچ يۈز دەرەم ئىنئام قىلدى.

خاسىيەتسىز دۇئا

ئەبۇجەئىپەر خەلىپىلىك ئورندا ئولتۇرمىغان چاغلاردا ئەزھەر بىلەن ھەمىشە سۆھبەتلىشىپ تۇراتتى. ئۇلارنىڭ دوستلۇقى خېلىلا مۇستەھكەم ئىدى.

ئەبۇجەئىپەرنىڭ خەلىپىلىككە كۆتۈرۈلگەنلىكىنى ئاڭلىغان ئەزھەر بۇرۇنقى مۇناسىۋىتىنىئويلاپ، ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈپ كېلىش ئۈچۈن باردى.

دەسلەپ بارغىنىدا ئۇ ئەبۇ جەئىپەر بىلەن كۆرۈشەلمەي قايتىپ كەلدى.

بايرام كۈنلىرىنىڭ بىرى ئىدى. ئەزھەر ئەبۇ جەئىپەرنىڭ ھوزۇرىغا كېلىپ ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشتى. ئەبۇجەئىپەر ئۇنىڭدىن:

ــ نېمىشقا كەلدىڭ؟ ــ دەپ سورىدى. ئەزھەر:

سىزنىڭ پادىشاھلىق تەختىدە ئولتۇرغانلىقىڭىزنى ئاڭلاپ، خوشال بولۇپ سىزنى مۇبارەكلىگىلى كەلدىم، ــ دېدى. ئەبۇجەئىپەر ئەزھەرگە مىڭ دىنار ئىنئام بېرىپ قايتۇردى.

ئىككىنچى يىلى يەنە شۇ كۈنى ئەزھەر ئەبۇجەئىپەرنىڭ ئالدىغا كەلدى. ئەبۇجەئىپەر ئۇنىڭدىن نېمىشقا كەلگەنلىكىنى سورىدى، ئۇ:سىزنى بىتاپ بولۇپ قاپتۇ، دەپ ئاڭلاپ يوقلاپ كەلدىم، ــ دېدى، ئەبۇجەئىپەر ئۇنىڭغا يەنە مىڭ دىنار بېرىپ يولغا سالدى.

ئۈچىنچى يىلى ئەزھەر يەنە ئەبۇجەئىپەرنىڭ ئالدىدا پەيدا بولدى. بۇ قېتىمقى ئەزھەرنىڭ كەلگىنى ئەبۇجەئىپەرگە خوشياقمىدى. ئۇ ئەزھەردىن:

ــ بۇ يىل كېلىشىڭگە نېمە سەۋەب بولدى؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ بىر چاغدا سىزدىن بىر دۇئانى ئاڭلىغان ئىدىم. ئەمما ئۆگىنىۋالمىغان ئىكەنمەن، شۇ دۇئانى ئۆگىتىپ قويامدىكىن دەپ كېلىۋېدىم، ــ دېدى ئەزھەر.

ئەبۇجەئىپەر ئېيتتىكى:

ــ ھەي ئەزھەر، ئۇ دۇئانىڭ ھېچقانداق خاسىيىتى يوق ئىكەن. چۈنكى ئۇزۇندىن بېرى سەن بىلەن كۆرۈشمەسلىكىنى تەلەپ قىلىپ ئۇ دۇئانى دائىم ئوقۇپ يۈردۈم. لېكىن ھېچبىر پايدىسى بولمىدى. ئۇنداق خاسىيەتسىز دۇئانى ئۆگەنمەن دەپ ئاۋارە بولمىغىن!

ئەگەر ئادىل بولاي دېسىڭىز...

خەلىپە مەئمۇننىڭ زامانىدا مەئمۇننىڭ كۇفەگە تەيىنلىگەن سەردارى ئۇستىدىن كۇفەلىكلەر ئەرز شىكايەتلەرنى قىلىشتى.

مەئمۇن ئۇ سەردارنى ھەرگىز خەلقە زۇلۇم سالمايدۇ، دەپ ئىشىنەتتى. شۇڭا مەئمۇن ئەزر قىلىپ كەلگۈچىلەرنى ئالدىغا چاقىرتىپ سەردار توغرىسىدا ئەھۋال ئىگىلىدى. كۇفەلىكلەر:

ــ سەردار تولىمۇ زالىم، ئۇنى مۇسۇلمان دېگىلى بولمايدۇ، ــ دېيىشتى.

كۇفەلىكلەردىن بۇ گەپنى ئاڭلىغان مەئمۇن غەزەپلىنىپ، ئۇلارغا دەشنام بەردى. ئاندىن ئۇ سەردارنى ئادىل ۋە خەلقپەرۋەرلىكتە تەڭداشسىز، دەپ بىر مۇنچە ماختىدى. بۇ چاغدا كۇفەلىكلەردىن بىرى:

ــ راست ئېيتىسىز. بىزنىڭ دېگەنلىرىمىزنىڭ ھەممىسى تۆھمەت ۋە بۆھتان ئىدى. سىزنىڭ پەرمانىڭىز ھەقىقەتەن راست. ئەمما ئادالەتلىك بولۇشنىڭ شەرتى شۇكى، ئادىللىق ھەممىگە تەڭ بولۇشى كېرەك. بىزنىڭ باشلىقىمىز ئادالەت ۋە ئىنسابىتا تەڭداشسىز. ئۇنىڭ ياخشىلىقىدىن پەقەت بىز كۇفەلىكلەرلا بەھرىمەن بولۇۋاتىمىز، باشقىلار مەھرۇم قېلىۋاتىدۇ. ئەگەر ئادىللىق قىلاي دېسىڭىز بىر نەچچە ۋاقىت يەنە بىر شەھەرگە سەردار قىلىپ قويۇڭ. ئۇ شەھەرنىڭ كىشىلىرىمۇ ئۇنىڭ ئادالىتى سايىسىدا ئاسايىشلىققا ئېرىشىۋۇن. سىزگىمۇ بۇنىڭ سەۋەبىدىن مەدھىيىلەر ياغسۇن، ــ دېدى.

مەئمۇن جاۋاب بېرىشكە ئاجىزلىق قىلدى ۋە ھېلىقى سەردارنى باشقا شەھەرگە يۆتكىۋەتتى.

تېنتىقسىز چاقچاق

خەلىپە مۇتەۋەككىل بىننى مۇئتەسىم ھەمشە ئۆزىنىڭ يېقىنلىرىغا ياقمايدىغان قىلىقنى قىلاتتى. بەزىدە شىرنىڭ زەنجىرىنى ئېلىۋېتىپ ئادەملەر يىغىلغان ئورۇنغا قويۇۋېتەتتى. بەزىدە تىرىك يىلانلارنى تۆتۈرۈپ كېلىپ ئولتۇرغانلارنىڭ قوينىغا سالدۇرۇپ قويىاتتى. ئەگەر ئۇ ئادەمنى يىلان چېقىۋالسا، زەھەر قايتۇرىدىغان «تەرياك» دېگەن دورا بىلەن زەھەرنى قايتۇرۇپ، يىلان چاققان ئادەمنى قۇتۇلدۇرۇۋالاتتى. بەزى چاغلاردا كوزىنىڭ ئىچىگە لىقمۇلىق چايانىنى توشقۇزۇپ ئەكەلدۇرۇپ، كىشىلەرنىڭ ئوتتۇرىسىدا كوزىنى سۇندۇراتتى. چايانلار كىشىلەر ئارىسىدا ھەر تەرەپكە يامراپ كېتەتتى. ھېچكىم ھەربىرىدىن قىلىشقا ياكى قېچىشقا ئىمكانىيەت تاپالمايتتى. ئۇ ئەنە

شۇنداق نامۇۋاپىق ئويۇن - چاقچاقلارنى قىلاتتى.

بىر كۈنى مۇتەۋەككىلىنىڭ ھۇزۇرىدا بىرەيلەن بىر سودىگەرنىڭ شەمشىرىنى ماختاپ، ھەددىدىن تاشقىرى تەرىپلەپ كەتتى. بۇنى ئاڭلىغان مۇتەۋەككىل ئادەم ئەۋەتىپ ھېلىقى شەمشەرنى ناھايىتى قىممەت باھادا سېتىۋېلىپ، ئۆزىنىڭخاس قۇلى باغىرغا تۇتقۇزدى. ئاندىن بارلىق غۇلاملارغا ئىشارەت قىلىپ:

ــ ھەممىڭلار شەمشەر تارتىپ مۇشۇ يىغلىغان كىشىگە ھۇجۇم قىلىڭلار، ــ دېدى.

باغىر باشلىق قۇللار خەلىپىنىڭ بۇيرۇقىغا بىنائەن شەمشەرلىرىنى يالىڭاچلاپ سۆھبەتلىشىپ ئولتۇرغان كىشىلەرگە يۈگۈردى. فەتھ بىننى خاقان خەلىپىنىڭ ۋەزىرى ئىدى. ئۇ قېچىپ بېرىپ خەلىپىنىڭ ئالدىغا كەلگەندە يىقىلدى ۋە:

ــ ئەي خەلىپە، سىزدىن كېيىن قېلىپ ھايات ياشاشنى خالىمايمەن. شۇڭا سىزنىڭ ئالدىڭىزدا ئۆلەي، ــ دېدى.

بۇ مەيداندا ئەشقەت ھەييارمۇ بار ئىدى. ئۇ قاچقان پېتى بېرىپ بىر بورىنىڭ تېگىگە كىرىۋالدى ۋە:

ــ ئەي خەلىپە، مەن سېنىڭدىن كېيىنمۇ خېلى ئۇزۇن يىللار ئۆمۈر كۆرۈشنى خالايمەن، ــ دېدى.

ئىككى خىل ئارزۇ

مۇستەنسىر خەلىپە بىر كۈنى ئۆز يېقىنلىرىدىن بىرى بىلەن بىللە خەزىنىلىرىنى كۆزدىن كەچۈرۈشكە كىرىپ، ئالتۇن دىنار بىلەن لىق توشقۇزۇلغان بىر كۆلنى كۆردى. ئۇ:

ــ مەن مۇشۇ دۇنيالارنى ئىشلىتىپ تۇگەتكىچە ئۆمۈر كۆرەرمەنمۇ؟ ــ دېدى. ئۇنىڭ قېشىدىكى ئادەم بۇ گەپنى ئاڭلاپ كۈلۈپ كەتتى. مۇستەنسىر خەلىپە ئۇنىڭدىن:

ــ نېمىشقا كۈلىسەن؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ بىر كۈنى بوۋاڭ ناسىر خەلىپە بىلەن بىللە بۇ خەزىنىگە كىرگەن ئىدىم. ئۇ چاغدا بۇ كۆل دىنارغا توشۇشقا ئىككى غېرىچ قالغان ئىكەنتۇق. ناسىر خەلىپە شۇ چاغدا «بۇ كۆلنى لىقمۇلىق دىنار بىلەن توشقۇزغۇچە مەن ئۆمۈر كۆرەرمەنمۇ» دېگەنىدى. بۇ بىر - بىرىگە قارىمۇ قارشى ئىككى خىل ئارزۇغا ھەيران بولۇپ كۈلۈۋاتىمەن، ــ دېدى ئۇ ئادەم.

ئەسكەرنىڭ خوتۇنى

ئەمىر لەيىسىنىڭ قانۇن - تۈزۈمى شۇنچىلىك چىڭ ئىدىكى، لەشكەرلەر ئازغىنە خاتالىق ئۆتكۈزۈپ قويسا ناھايىتى ئېغىر جازاغا ئۇرايتتى.

بىر كۈنى ئەمىر لەيىس لەشكەرلىرىنىڭ ئات - ئۇلاق ۋە قورال - ياراقلىرىنى كۆزدىن كەچۈرمەكچى بولدى. ئۇ لەشكەرلىرىنى بىر - بىرلەپ ئالدىدىن ئۆتكۈزدى. شۇ ئارىدا بىر ئادەم ئىنتايىن ئاۋاق بىر ئاتقا مىنىپ ئەمىرنىڭ ئالدىدىن ئۆتتى. بۇنى كۆرگەن ئەمىر قاتتىق غەزەپلىنىپ:

ــ ئەسكەرلەرنىڭ خوتۇنلىرىنى سەمرىتىپ، ئاتلىرىنى ئورۇقلىتىۋېتىدىغانلىقى ئاجايىپ ئىش ھە!ــ دېدى. ھېلىقى بىچارە ئادەم ئەمرىنىڭ غەزىپىدىن قورقۇپ كېتىپ ئېتىدىن سەكرەپ چۈشتى ۋە:

ــ مېنىڭ خوتۇنۇم ئېتىمدىن يۇز ھەسسە ئورۇق. ئەگەر ئىشەنمىسىڭىز ئۇنىمۇ ئەپكېلىپ ئالدىڭىزدىن ئۆتكۈزي،ــ دېدى.

ئەمىرگە بۇ سۆز يېقىپ كەتكەچكە قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى ۋە ئۇنىڭغا نۇرغۇن بايلىق ئىنئام قىلدى.

ھاتەم تەينىڭ پەزىلىتى

ھاتەم تەي بىركۈنى ئالىي زىياپەت تەييارلىدى ۋە ئۆز قەۋمى ئۇلۇغلاردىن بىر قانچىنى زىياپەتكە چاقىردى. يولدا كېتىۋاتقان بىر دۆانە بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپتى. ئۇ مېھمانلارغا قوشۇلۇپ ھاتەم تەينىڭ زىياپىتىگە كىردى. ھاتەم تەينىڭ نەزىرى دۆانىگە چۈشتى - دە، دەرھال ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ، تۆرگە تەكلىپ قىلدى. مېھمانلار بۇ ئىشقا ئەجەپلىنىپ:

ــ ئەي ھاتەم، بۇ نېمە قىلغىنىڭىز؟ــ دەپ سوراشتى. ھاتەم:

ــ سىلەرنى بۇ يەرگە مېنىڭ نازۇ نېمىتىم كەلتۈردى. ئەمما بۇ بىچارىنى بولسا، مېنىڭ ساخاۋىتىمنىڭ شۆھرىتى يەتكۈزدى. شۇڭا بۇنىڭ مەرتىۋىسى سىلەردىن يۇقىرى تۇرىدۇ، ــ دەپ جاۋاب بەردى.

دۈشمەنلىشىش ئىنتايىن يامان ئادەتتۇر

ئەي دوست، ھوشيار بولغىنكى، جاھان ئەھلىدىن ۋاپا كەلمەيدۇ. ئۇلاردىن دوستانىلىك ناھايىتى يىراق. ئەگەر ياخشى ئويلايدىغان بولساڭ، جاھان ئەھلى ئارىسىدا تۇغمەيدىغان بىر ھۈنەر بار. ئۇ بولسىمۇ ئۆچلىشىش، ئاداۋەت بىلەن ئۆمرىنى زايە قىلىشتىن ئىبارەت. بىرنەچچە خىل ئادەملەر باركى، ئۇلار ھەمىشە ئاداۋەت ۋە دۈشمەنلىشىشنى ياخشى كۆرىدۇ. ئۇلار بىلەن بىرى قاچانكى ھەمكارلاشسا، ئۇنىڭغا شۇ ھامان ئازار بەرمەي قالمايدۇ. كىمكى بىرەر ھۈنەرنى ئىگىلىسە، ئۇنىڭغا دەل ھۈنەردىشى دۈشمەن بولىدۇ. بىرى بىرەر ئىشتا ماھارەت كۆرسەتسىلا، يەنە بىرىمۇ شۇ ئىشقا چاقماق سالىدۇ - دە، ھەر تەرەپتىن لاپ ئۇرۇپ، ئۇنىڭ بىلەن زىتلىشىدۇ. ئۇلار بىر - بىرىگە

قارشى ئىشلارنى قىلىدۇ. ئۇلارنىڭ ئاداۋىتى كېچە - كۈندۈز كەم بولمايدۇ. ئەمما ئۇنداق ئىشلار كۆپىنچە ھۇنەرۋەنلەر ئارىسىدا بولماستىن، بەلكى دۆلەتمەنلەر ئارىسىدا كۆرۈلىدۇ. مەسىلەن: پادىشاھلار يۇز مىڭلىغان چېرىكلەرنى ئىشقا سېلىپ، ئۆزئارا شاھلىقنىڭ كۈچىنى كۆرسىتىشىپ، بىر - بىرىگە قارشى ئىشلارنى قىلىشىدۇ. ھاكىملار بولسا، ئۆزلىرىنى پادىشاھنىڭ ئورۇنباسارى دەپ بىلىشىپ، ھاكىمىيىتىنى تالىشىپ ئۆزئارا زىددىيەتلىشىدۇ. لەشكەر بېشى، قوماندان، چېرىك بەگلىرى لەشكىرىي ئىشلاردىكى ھوقۇق - ئىمتىيازىنى تالىشىپ، بىر - بىرىگە ئورا كولايدۇ. ئۇلار پادىشاھقا قانچە يېقىنلاشقانسېرى، مەنسەپى قانچە ئۆسكەنسېرى، ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى دۇشمەنلىشىش شۇنچە كۈچىيىدۇ. بىلىشى ئازراق بولغان ئاددىي خەلقنىڭ ئارىسىدا دۇشمەنلىشىش، ئۆچلىشىش ئوردىدىكىگە ۋە دىۋان - مەھكىمە ئەمەلدارلىرى ئارىسىدىكىگە قارىغاندا ئاز كۆرۈلىدۇ. لېكىن شۇنداقتىمۇ كۆپلىگەن خەلقلەرنىڭ ۋەيرانچىلىق ۋە سورۇقچىلىقى يەنىلا دۇشمەنلىشىش ئۆچلىشىشتىن كېلىپچىققان. ئاددىي كىشىلەرنىڭ ئۆچلىشىشى بىرنەچچە ئائىلىنى ۋەيران قىلىش بىلەن شۇ قاتاردا ئۆزىنىمۇ خاراب قىلىش بىلەن ئاخىرلىشىدۇ. ئەمما دۇشمەنلىشىشنى پادىشاھلار ئۆزىگە ئادەت قىلسا، ئۆز مەرتىۋىسىنى باشقا پادىشاھلاردىن ئۈستۈن بىلىپ، ئۇلارنى ئۆز پەرمانىغا كىرگۈزۈشنى قەستلىسە، بۇنداق خىيال پۈتكۈل ئالەم خەلقىنى خانۇۋەيران قىلىدۇ. بۇ گۇياكى بىر توپان بالاسى. بۇ بەئەينى دەريالارنىڭ تاشقىنى، دېڭىز - ئوكيانلارنىڭ شىددەتلىك چايقىلىشىدۇر، بۇنداق مەملىكەتتە ئامانلىق ۋە ئاۋاتلىقتىن ئەسەرمۇ قالمايدۇ. بۇنداق بالا - قازا تاشقىنىدىن ھېچكىم ئامان قالمايدۇ. پۈتكۈل خەلق جەبىر - زۇلۇمغا دۇچار بولىدۇ. ئەگەر ئىككى پادىشاھ دۇشمەنلىشىشكە بەل باغلىسا، جاھان ئەھلى ئۇ ئىككىسىگە لەشكەر بولۇپ، ھەممىسى بىر - بىرىنى قىرغىن قىلىشقا مەجبۇر بولىدۇ. ئۇلار ھېچنېمىگە قارىماستىن قىلىچ يالىڭاچلاپ، بىر - بىرىگە ھالاكەت تىغلىرىنى تەڭلەيدۇ. ئاتا بىر پادىشاھقا، ئوغۇل يەنە بىر پادىشاھقا لەشكەر بولۇپ قالغان تەقدىردىمۇ بىر - بىرىگە يول قويمايدۇ. ئاداۋەت ۋە قەھرى - غەزەپ شۇ دەرىجىگە يېتىدۇكى، ئوغلىنى ئۆلتۈرۈشكە ئاتىسى ئالدىرايدۇ. ئوغلىمۇ ئاتىسىنى ئۆلتۈرۈشتىن يانمايدۇ. قېرىنداش قېرىنداشنىڭ بېشىنى كېسىشتىن تەپ تارتمايدۇ. دوستلار دۇشمەنگە ئايلىنىدۇ. بىر ئۆيدىكى كىشىلەرمۇ بىر - بىرىدىن كېچىشىدۇ. ئۇرۇق - تۇغقانلار شۇ دەرىجىگە يەتكەن ئەھۋالدا يات كىشىلەر قانداق بولۇپ كېتىشى مۇمكىن. ئەگەر بۇنداق شىددەتلىك قارا بوران جاھاننى قاپلايدىغان بولسا، پىتنە - پاساتنىڭ چاڭ - توزانلىرى خالايىقنىڭ كۆزلىرىنى كور قىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئۆز خۇدىنى بىلمەيدىغان، ئاق - قارىنى پەرق ئەتمەيدىغان، ھەق - ناھەقنى ئايرىمايدىغان بولىدۇ. جاھان ئەھلى بىر - بىرىنى ئۆلتۈرىدىغان، بۇلاپ - تالايدىغان ۋە بىر - بىرىنى ۋەتەنلىرىدىن قوغلاندى قىلىدىغان ھادىسىلەر ئومۇملىشىپ كېتىدۇ. شۇنىڭ بىلەن

ئالەم بىر ۋەيرانە خارابلىككە ئايلىنىدۇ. گەرچە جەڭ ئىككى پادىشاھنىڭ ئوتتۇرىسىدا، ئاداۋەتمۇ پەقەت ئىككى پادىشاھنىڭ ئوتتۇرىسىدا يۈز بەرسىمۇ، لېكىن بۇنىڭ زىيان - زەخمەتلىرى، بالايىئاپەتلىرى پۈتكۈل خەلقنىڭ بېشىغا چۈشىدۇ. ئاشۇ ئىككى شاھنىڭ دۈشمەنلىكى سەۋەبىدىن سان - ساناقسىز ئاجىز بېچارىلەر ئاياغ ئاستىدا پايخان بولۇپ يانجىلىدۇ، ھالاك بولىدۇ. ئىككى پادىشاھ بېچارە پۇقرالارنىڭ جېنىغا رەھىم قىلماستىن جەڭ مەيدانلىرىنى تۇزۇشۇپ، ئۆزئارا كۈچ سىنىشىدۇ. نەتىجىدە بىرى بىرىگە مەغلۇپ بولۇپ، يەنە بىرى غەلىبە قىلغان بولىدۇ. بىراق شۇنى بىلىش كېرەككى، بۇنداق كۈن ھەر ئىككى تەرەپ پۇقرالىرى ئۈچۈن ئاپەت كۈنى، ياق، بەلكى قىيامەت كۈنىدۇر. بۇنداق پادىشاھلاردىن كۆرە، بىر - بىرىگە مۇھەببەتلىك بولغان ئىككى نامرات بېچارىنىڭ ھال - كۈنى ياخشىراقتۇر. چۈنكى ئۇلار بىر - بىرىگە يول قويۇپ، بىر - بىرىنىڭ مەقسىتىنى چۈشىنىپ، بىرى قوللىغانىنى يەنە بىرىمۇ قوللاپ، بىرى قارشى تۇرغانغا يەنە بىرىمۇ قارشى چىقىپ، دوستانە ئۆتىدۇ. شۇڭا بىر - بىرىگە مۇخالىپ ئىككى پادىشاھتىن بىر بىرىگە مۇڭاپىق ئىككى قەلەندەر ياخشىراق.

ئاداۋەتنىڭ جاھالىتى ۋە ساداقەتنىڭ خاسىيىتى

شۇنداق بىر مەشھۇر ۋەقە بارکى، چىڭگىزخان بىلەن خارەزمشاھ ئاداۋەتلىشىپ جەڭ مەيدانلىرىنى تۇزگەندە ئالەم شۇ دەرىجىدە بۇزۇلدىكى، ئۇنى شەرھلەپ بولۇش مۇمكىن ئەمەس.

ۋاقتىكى، بۇ جەڭدە چىڭگىزخان غەلىبە قىلىپ، خارەزمشاھنىڭ مەملىكىتىنى ئىلىپ، ئۇنى ئاستىن - ئۈستۈن قىلدى ۋە ئۇنىڭ ئوردىسىغا ئورۇنلاشتى. ئاندىن خارەزمشاھنىڭ پۇقرالىرىغا ئاداۋەت قىلىچىنى يالىڭاچلاپ، ئەلنى قىرغىن قىلىشقا باشلىدى. جەبىر - زۇلۇم دېگىزى قەھرى - غەزەپ قاينامىلىرىنى ھاسىل قىلدى. ئاتا ئوغۇلدىن، ئانا قىزىدىن خەۋەر ئالالماي پەرياد چەكتى. ھاياتلىق بىناسىنى ئەجەل ماتەملىرى تەۋرىتىشكە باشلىدى. ھېچ يەردە تىنچ - ئامانلىق قالمىدى.

ئەلقىسسە، شۇ ۋاقىتلاردا شام شەھرىدە بىر - بىرىگە مۇھەببەتلىك ئىككى دوست بار ئىدى. ئۇلار بىر - بىرىنى جېنىدىن بەكرەك ئەزىزلەيتتى. ئۇلارمۇ بىر كۈنى چىڭگىزخاننىڭ قەتلىئام قىلغۇچى سىپاھلىرىغا ئۇچراپ قالدى. ئۇ سىپاھلارنىڭ كۆزلىرى قانغا تولغان ۋە قاتىللىق خۇمارى تۇتقانىدى. ئۇلارنىڭ قولىدىن ئامان - ئېسەن قۇتۇلالمايدىغانلىقىنى بىلگەن بۇ ئىككى دوست ئۆز جانلىرىدىن ئۈمىد ئۈزۈشتى. جاللاتلار بۇ ئىككىسىنى ئۆلۈم مەيدانىغا سۆرەپ كېلىشتى. بۇ ئىككى دوست بىر - بىرىگە جېنىنى پىدا قىلىشقا رازى ئىدى. ئۇلارنى ئۆلتۈرمەكچى بولغان جاللات قىلىچىنى يالىڭاچلاپ بىرىنىڭ يېنىغا كەلگەندى، يەنە بىرى ناله قىلغان ھالدا:

ــ ئاۋۋال مېنى ئۆلتۈرگىن، ئۇ بىردەم بولسىمۇ ئۈزۈنراق ياشىۋالسۇن، ــ دەپ

يالۋۇردى.

جاللات بۇنىڭغا ماقۇل بولۇپ يەنە بىر نىڭ يېنىغا قىلىچ تەڭلەپ كەلگەنىدى، ئالدىنقىسى ناله - زار قىلىپ تىلەپ تۇرۇۋالدى:

ــ خۇدا ھەققى، ئۇنى بالدۇر ئۆلتۈرمىگىن، ئالدى بىلەن مېنى ئۆلتۈرگىن، ئۇنىڭ جان ئازابى تارتىپ قىينالغانلىقىنى كۆرۈش ماڭا ئۆلۈمدىنمۇ ئېغىر ئازاب، مەن بۇنىڭغا چىداپ تۇرالمايمەن.

دەل مۇشۇ چاغدا چىڭگىزخان ئۇخلاۋاتقانىدى، بۇ ئىككى دوستنىڭ ئىشلىرى ئۇنىڭ چۈشىدە ئايان بولدى. ئۇ ھەيرانلىق ئىچىدە تۇرغاندا، بىرەيلەن چىڭگىزخانغا: «بۇ ئىككىسىدىن مېھىر - مۇھەببەت، ۋاپادارلىق يولىنى ئۆگەن. خالايىققا جەبىر - زۇلۇم قىلمىشىڭنى توختات. خارەزمشاھ سەن بىلەن ئۆچەكەشكەن بولسا، بۇ ئىشتا خالايىقنىڭ نېمە گۇناھى بار؟ ئىككى پادىشاھ ئۆچ - ئاداۋەت بىلەن جاھاننى بۇزۇپ، خاراب قىلدىڭلار. بۇ ئىككى دوست بولسا بىر - بىرىگە مېھىر - مۇھەببىتىنى بېغىشلاپ، ساداقەت - ۋاپادارلىق كۆرسەتىشتى. بۇلاردىن ئىبارەت ئال» دەپ بېشارەت بەردى. چىڭگىزخان ئۇيقۇدىن ئويغىنىپ، قەتلىئام قىلمىشىنى دەرھال توختىتىشقا پەرمان چۈشۈردى. ئۇ ئىككى دوستنىڭ ساداقىتى، ۋاپادارلىقىدىن بىر مەملىكەتنىڭ خەلقى بالا - قازادىن نىجادلىققا ئېرىشتى. ئۇلارنىڭ چىن دوستلۇقى باشقا دىندا بولغان بۇ قەتلىئام قىلغۇچىلارغىمۇ تەسىر قىلىپ، ئالەم خەلقىنىڭ تىنچ - ئامانلىقىغا سەۋەبچى بولدى. ھەرقانداق بىر كىشى دوستلۇق، ئىتتىپاقلىق يولىنى تۇتۇشنى بىلمىسە، ئۇلارغا بۇ تەمسىل قىيامەتچىلىككىچە يەتكۈدەك دەرس بولالايدۇ.

مەجنۇننىڭ ھېكايىتى

بىچارە مەجنۇن قىش - ياز دېمەستىن ھەمىشە چۆل - جەزىرىلەردە سەرسان بولۇپ يۈرەتتى. ھاۋا قىزىغاندا ئۇ يۈرگەن چۆل دوزاختىن بىر نەمۇنە بولۇپ قالاتتى. بىراق مەجنۇننىڭ شۇنداق ئادىتى بار ئىدىكى، سايىدا تۇرمايتتى، ئۇ چۆلدە سايىمۇ تېپىلمايتتى. ئەگەر قىشنىڭ قەھرىتان سوغۇقلىرى دەشتكە يامرىسا، ئۇ يەنىلا يۈرتىغا قايتمايتتى ياكى ئىسسىنىش ئۈچۈن بىرەر گۈلخان تەرەپكىمۇ مەيلى تارتمايتتى. ئۇنىڭ پۈتكۈل مايىللىقى لەيلى تەرەپتە ئىدى. لەيلى قەيەردە بولسا، ئۇنىڭ مەيلى شۇ ياققا تارتاتتى. ئۇ خۇددى تاڭ شامىلى گۈل تەرەپكە يۈرگەندەك جان - جېنىدىن دەردمەنلەرچە ناله - پىغانلار چېكىپ، لەيلى تەرەپكە قەدەم قويياتتى. بىر يىلى قىشتا ناھايىتى قاتتىق سوغۇق بولدى. مەجنۇن قۇيۇندەك پىرقىراپ يۈرۈپ، لەيلى تەرەپكە يېقىنلاپ قالدى. بۇ چاغدا گوياكى بۇلبۇلغا گۈلزارنىڭ پۈرىقى كەلگەندەك، ئۇنىڭ دىمىغىغا لەيلىنىڭ ھىدى ئۇرۇلدى. بۇ چاغ قارا تۇن بولۇپ، شامال ئۇنىڭ دىمىغىغا يارىنىڭ پۈرىقىنى كەلتۈرگەنىكەن. مەجنۇن شۇ ھامانلا كۆزلىرىنى يۇمۇپ، قەدەملىرىنى ئۇرۇپ، لەيلىنىڭ

ئىشكى ئالدىغا يېتىپ كەلدى. ئۇ ئىشككە تېگىش بىلەنلا ئىشىك ئېچىلدى. كۆزىنى ئېچىپ قارىسا، ئۆي ئىچىدە لەيلى ئولتۇرۇپتۇ. ئۇنىڭ جامالى قارا تۇندە تۇغقان قۇياشتەك پارلاپ تۇرۇپتۇ. بۇ چاغدا ھەيرانلىق ۋە ئىشتىياق ئۇنىڭ جېنىغا قىيناقلارنى سالدى. تاقەتسىزلىك ئۇنى خاراب قىلدى. ئۇ لەيلىنىڭ ئالدىدا تۇپراقتا باش قويۇپ، ئىككىلا ئالەمدىن ئىككىلا كۆزىنى يۇمغان ھالدا ياتتى. لەيلى بۇ ئەھۋالنى باشقىلار بىلىپ قالمىسۇن دەپ، ھوجرىسىدا ئۇنى پىنھان ساقلىدى. كىشى ئەقىل - ھوشىنى تەرك ئەتكەندە بۇنداق مۇرادىغا يېتىدىغان بولسا، ئۇنىڭغا ئەقىل - ھوش دېگەنلەر ھارام بولسۇن. بۇلارنىڭ ھەممىسى ئىشقنىڭ كارامىتىدۇر. ئىشق - مۇھەببەت ئىچىدىلا مۇشۇنداق ئاجايىپ - غارايىپ ئىشلار يۈز بېرىدۇ. ئىشق - مۇھەببەت بولمىسا، بۇنداق ئىشلارمۇ بولمايدۇ. نەزمە:

نەۋائىغە، يا رەب، قەرىب ئەت ئانى،
قەرىب ئەتتىڭ ئېرسە نەسىب ئەت ئانى.

ئىككى دوستنىڭ ھېكايىسى

خۇراسان شەھىرىدە بىر - بىرىگە ناھايىتى مېھرىبان ئىككى دوست بار ئىدى. ئۇلار جاھاننىڭ ھاۋادىساتلىرىدىن زەرىگە ئۇچراپ، تىرىكچىلىك يولىنى تاپالمايى ئاجىز بولۇپ قالغانىدى. ئۇلار ئۆز يۇرتىدا خارلىققا قېلىپ، دائىم كىشىلەرنىڭ ھاقارىتىگە ئۇچرايتتى. شۇنى بىلىش كېرەككى، كىشى نامرات ۋە بىچارە بولۇپ قالغان چاغلىرىدا كىشىلەرنىڭ كۆزىگە ئازراق چېلىققان تۇزۇك. بۇنداق چاغدا ئادەملەرنىڭ كۆزىگە تولا كۆرۈنۈش خارلىق ۋە ھاقارەتكە ئېلىپ بارىدۇ. چۈنكى ئۇنچە - ياقۇتلار كىشىلەرگە ئاز چېلىققانلىقى ئۈچۈن ئەزىزلىنىدۇ، ئەتىۋارلىنىدۇ؛ ئېشەك مۇنچىقى تولا ئۇچرايدىغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنىڭ باھاسى بىر يارماقتا يەتمەيدۇ.

بۇ ئىككى دوستتىن بىرى سەپەرگە چىقىشنى قارار قىلدى ۋە بۇ سەۋەبتىن نادامەتتىن قۇتۇلدى. سەپەر جەريانىدا ئاجايىپ - غارايىپ ئىشلارنى كۆردى. نېسىۋىسى ئۇنى ئاخىر يۇنان شەھىرىگە ئاپىرىپ چۈشۈردى. بۇ خۇددى ئۆلۈك ئادەم ئابھايانقا ئېرىشكەندەك ئىش بولدى. ئەزەلدە ئۇنىڭ ئىلىم - ھېكمەت ئىگىلەش قىسمىتى بار ئىدى. شۇڭا، بىرنەچچە مۇددەت ئۇ يەردە تۇرۇپ، ئالىم - ھۆكۈمالار بىلەن سۆھبەتداش بولدى. بۇ تۈپەيلىدىن ھېسابسىز ئىلىم - مەرىپەت ئىگىلەپ، ئۇستازلىق دەرىجىسىگە يەتتى. ھەركىمدە نېمىتىگە بېقىپ قابىلىيەت پەيدا بولىدۇ. شۇ جەھەتتىن ئۇنىڭ زېھنى ئېچىلىپ، ئىلىم - ھېكمەتلىرىدىن خەۋەردار بولدى. ئۇ يەنە مۇشۇ ئىشقا قىلغان سەپىرى بىلەنلا قانائەت ھاسىل قىلىپ، پەخىرلىنىپ ئولتۇرماستىن، يەنە سەپەر قىلىشنى قارار قىلدى. بۇ قېتىم ئۇنىڭ سەپىرى ھىندىستان مەملىكىتىگە چۈشتى. ئۇ

يەرگە بارغاندىن كېيىن ھىندىستان پادىشاھىنىڭ نەزىرىدىن ئۆتتى. پادىشاھ ئۇنىڭ دانا ۋە بىلىملىك ئىكەنلىكىنى بىلگەندىن كېيىن ئاردىدا كىشى قويۇپ: «كۆزۈمنىڭ نۇرى يېگانە ۋە پاكىز بىر قىزىم بار. ئۇنى شۇ دانىشمەنگە نىكاھلاپ قويسام، بۇ ئارقىلىق ئۇنىمۇ ئۆزۈمگە بالا قىلىۋالسام» دەپ سۆز ئاچتى. ئۇ دانىشمەن ھېكىم بۇ سۆزنى ئاڭلاش بىلەنلا ئىككى كۆن ئىچىدە تەييارلىقىنى پۈتكۈزدى. پادىشاھ ئۆز ۋەدىسى بويىچە بۇ ئىككى پەرزەنتنى ئۆي - ئوچاقلىق قىلىپ قويدى. ئۇزۇن ئۆتمەي پادىشاھنىڭ ئۆمرى ئاخىرلاشتى. پادىشاھلىق ئۇ دانىشمەنگە مىراس قالدى. ئۆز دىيارىدا قېيقالغان دوستى بۇ دانىشمەننىڭ پادىشاھ بولغانلىقىنى ئاڭلاپ، دەرھال سەپەرگە چىقتى. پەلەكنىڭ زۇلمىدىن جىسمى پايمال بولغان ھالدا بۇ ئەلگە يېتىپ كەلدى. كۆردىكى، دوستى راستتىنلا پادىشاھ بولغانىدى. پادىشاھ بۇ دوستىنىڭ كەلگەنلىكىدىن مەمنۇن بولدى. شۇڭا ئۇنىڭغا ئىلتىپات قىلىپ، ۋەزىرلىك مەرتىۋىسىگە يەتكۈزدى.

ئۆز يۇرتىدا خارۇزار بولۇپ، كىشىلەر ئالدىدا مېھنەت ۋە مۇشەققەت چەككەن، ھاقارەتلەنگەن بىر ئادەمنىڭ بۇ يەرگە كېلىپ ۋەزىرلىككە ئېرىشكەنلىكى سەپەرنىڭ خاسىيىتىدۇر. ئالدىدا سەپەر قىلغان دوستىنىڭ سەپىرى كامالەتكە يەتكەنلىكى ئۇچۇن، سەلتەنەتكە سازاۋەر بولدى. ھەر كىم ئۆز ۋۇجۇدىدا سەيلە قىلىش يولىنى تۇتسا، ئۇ ئاخىرى ياخشى ئىشقا سازاۋەر بولىدۇ. ئەي تەكرىم، بۇ بىچارە سىدىققىمۇ ئۆز ۋۇجۇدىدا مەنىۋى جەھەتتىن سەيلە قىلىش يولىنى ئاتا قىلغايسەن.

ھوشيار ئۇستاز نەسىھىتىنىڭ قەدرىنى بىلمەي، ئىش ئۆتكەندە قىلغان پۇشايمىنىدىن پايدا تاپالمىغان غاپىل يىگىتنىڭ ھېكايىتى

ئاڭلىشىمچە، ئىلگىرى بىر ياش يىگىت بار ئىدى. ئۇنىڭ قەددى - قامىتى كېلىشكەن، چېھرىمۇ دىلنى مەپتۇن قىلغۇدەك دەرىجىدە گۈزەل ئىدى. بىراق ئۇ ئۆز ياشلىقىنىڭ تەقەززاسىدىن بىھۇدە ئىشلارنى قىلىپ، قىش - ياز نەغمە ۋە شاراب بىلەن كۈن ئۆتكۈزەتتى. ئۇنىڭ تەربىئەت ۋە ئەخلاق يولىدا پىر - ئۇستاز دەرىجىسىگە يەتكەن بىر ھەمسايىسى بار ئىدى، ئۇ يىگىت بىلەن تەڭ دېمەتلىك ۋە قوشنا ئىدى. بۇ يىگىتنىڭ ناشايان ئىشلىرى ۋە غەلۋە - ماجىرالىرى تۇپەيلىدىن، ئۇنىڭ بىلەن قوشنا ئولتۇرغان ئۇستا كۆپ تەڭلىكتە قالاتتى، شۇڭا ئۇنىڭغا دائىم سىلىق ۋە يېقىملىق لەۋزى بىلەن پەندى - نەسىھەتلەرنى قىلاتتى. لېكىن ئۇ يىگىت نەسىھەتنى قوبۇل قىلماي: «ياشلىق دېگەن راھەت - پاراغەتنىڭ پەيزىنى سۈرىدىغان، قېرىلىق بولسا، تائەت - ئىبادەت بىلەن مەشغۇل بولىدىغان مەزگىلدۇر. تەقۋادارلىق، پەرھىزكارلىقنى قېرىغان مەزگىلدە قىلغان ياخشى» دەپ جاۋاب بېرەتتى. ئۇ دائىم شاراب بىلەن كۆڭۈلنى خۇش

قىلىپ، كۈننىي ئۆتكۈزەتتى. ياشلىق مەزگىلى ھەش - پەش دېگۈچە ئۆتۈپ كەتتى. ئۇنىڭ پۇت - قوللىرىدا مادار، تېنىدە قۇۋۋەت قالمىدى. ئۇ ئەمدى تائەت - ئىبادەت بىلەن مەشغۇل بولۇشقا نىيەت قىلغان بولسىمۇ، لېكىن ئادەتلىنىپ قالغان پاسىقلىق ھەم زەئىپ - ناتىۋانلىق تۈپەيلىدىن ئىبادەت قىلالمىدى. قىلغان تەقدىردىمۇ ئۇنىڭدىن قىلچىلىك زوق ۋە ھۇزۇر ئالالمىدى. ئۇ يىگىت شۇ ھالەتتە قېرىپ ئۆمرى ئاخىرلاشتى. بۇ چاغدا پىر - ئۇستاز ئۇنىڭ ياتقان يېرىگە كىردى. ئۇ جان ئۈزۈش ئالدىدا تۇراتتى. ئۇستاز ئۇنىڭغا ئېچىنغان ھالدا بېشىغا كېلىپ ئولتۇردى ۋە ئۇنىڭ ئىلگىرى قىلغان يامان ئىشلىرىغا پۇشايمان قىلىۋاتقانلىقىنى بىلدى.

ــ قانچە قېتىملاپ پەندى - نەسىھەت قىلغانىدىم، ــ دېدى ئۇستاز ئۇنىڭغا، ــ لېكىن سەن قۇلاق سالماي، ئورۇنسىز ئىشلارنى قىلدىڭ. بېشىڭغا مۇنداق كۈنلەرنىڭ كېلىدىغانلىقىنى ئويلىمىغانمىدىڭ؟

ئۇ كىشى لېۋىنى ئارانلا مىدىرلىتىپ:

ــ ئۇ چاغدا مۇنداق تەجرىبە مېنىڭ بېشىمدىن ئۆتمىگەنىدى. قېرىغان چېغىمدا بۇنداق زەئىپ ئەھۋالغا چۈشۈپ قالىدىغانلىقىمنى بىلگەن بولسام، ياش ۋاقتىمدا ھەرگىز يامان ئىشلارغا يولىماس ئىدىم، ــ دېدى.

ــ مەن ساڭا نەسىھەت قىلغان چاغلاردا ئاڭاڭ نەچچە ياشلاردا بار ئىدى؟ ــ دەپ سورىدى ئۇستاز ئۇنىڭدىن.

ئۇ كىشى ھېسابلاپ كۆرۈپ:

ــ بىر يۈز ئون ئىككى ياشتا، ــ دەپ جاۋاب بەردى.

ــ شۇ چاغدا ئاتاڭمۇ سېنىڭ ھازىرقى ئەھۋالىڭدەك زەئىپ ھالەتتە بولغىيدى، ــ دېدى ئۇستاز كۈلۈمسىرىگەن ھالدا، ــ ساڭا بۇنىڭدىنمۇ ئارتۇق تەجرىبە بولامدۇ؟

ئۇ كىشى ئاڭلاپ، بېشىنى لىڭشىتىپ قايىل بولدى.

بۇلبۇلنىڭ ھېكايىتى

باھار كېلىپ گۈل ئېچىلغاندا، بىر باغنىڭ ئىچىدە بۇلبۇلنىڭ ئاۋازى بارغانسىرى ئەۋجىگە چىقتى. بۇ باغدا دائىم تۇرۇشلۇق بىر قاغا بۇلبۇلنى ئەيىبلەپ تاپا - تەنە قىلغىلى تۇردى:

ــ ھەي بىھۇدە سۆزلەيدىغان سىراقاڭ، ــ دېدى ئۇ بۇلبۇلغا، ــ سېنىڭ ھەر يىلى بۇ يەرگە كېلىپ بىر ئاي ۋاراقاڭ - چۈرۈكۈڭ قىلىشىڭنىڭ سەۋەبى نېمە؟ بۇ چىمەننى غەمكىن ۋە خاموش ھالدا كېزىسەن. پەقەت بىر ئايلا نالە - زار، غەلۋە - غوۋغا قىلىسەن. سەندە بىرەر ئىشقا سالماقلىق، مۇقىملىق دېگەن نەرسە بارمۇ؟ مۇشۇنداق يەڭگىلتەكلىكىڭ ۋە تۇراقسىزلىقىڭ بىلەن چىمەن قۇشلىرىدىن ئۈيالمامسەن؟!

ــ ئەي ئەقىلسىز، ــ دېدى بۇلبۇل قاغىغا جاۋاب بېرىپ، ــ سەن ئىشق دېگەننى

چۈشەنمەيسەن، مېنىڭ كۆيۈپ، ئۆرتىنىشلىرىمنى قانداقمۇ سېزەلەيسەن؟! باغدا ئون بىر ئاي گۈل يوق. شۇڭا، بۇ كۈنلەردە مېنىڭ تىرىكچىلىكىم خۇددى سېنىڭ رەڭگىڭدەك قارا بولىدۇ، مەندە غەم - غۇسسە ۋە دەرد - ئەلەم كېچە - كۈندۈز كەم بولمايدۇ. ئەمما باھار شامالىرى ئەسكەندەر، گۈل ئېچىلىپ، جىلۋىلىنىدۇ. ئۇنىڭ جىسمى چىن ئىپارىدەك خۇش پۇراق چېچىشقا باشلايدۇ. چىمەنلىكنىڭ گۈزەل ھۆسنى ماڭا ئىشق ئوتىنى زىيادە سالىدۇ. پەرياد - پىغان بىلەن ناۋا قىلىشىمنىڭ سەۋەبى مانا شۇ. چىمەندىن چوڭ كەبى گۈل كېتىپ قالغاندا، مەن باغدا كىم بىلەن ھەمراھ بولىمەن؟ ساڭا ئوخشاش كۆمۈر بىلەنمۇ؟! ساڭا ئوخشاش قارا قوڭغۇزنىڭ ھاياتىغا گۈلنىڭ خۇش پۇرىقى دەخلى قىلسا كېرەك. سەن ئاشۇ ھالىتىڭ بىلەن مېنىڭ ئەھۋالىمنى قاچانمۇ چۈشىنەرسەن؟! شۇڭا ساڭا سۆزلىگىنىمنىڭ نېمە پايدىسى؟ سەن بىلەن سۆزلەشمىگىنىم ياخشىراق.

بۇلبۇل ئىشق دەردىنى يۇقىرىقىدەك بايان قىلغانىدى، قاغا ئۇنىڭغا جاۋاب قايتۇرالماي قاردىاپ كەتتى. قاغا بەئەينى قىش كۈنلىرىدىكى بۇلبۇلدەك جىمىپلا كەتتى.

بىر كەپتەرنىڭ ھېكايىتى

بىر خەۋەرچى كەپتەر بار ئىدى. ئۇ بىر ئاشقىنىڭ خېتىنى مەشۇقىغا يەتكۈزمەن دەپ، ھاۋاغا كۆتۈرۈلۈپ، غۇلاچلاپ ئۇچۇپ كېتىۋاتاتتى. توساتتىنلا بىر پادىشاھ ئۇنىڭغا قىلتاق قۇرۇپ تۇتۇۋالدى. ئۇنىڭ قاناتلىرىنى مەجرۇھ قىلىپ، ئۆيىگە سولىۋالدى. پەلەكنىڭ رەھىمسىزلىكى تۇپەيلىدىن ئۇ كەپتەر بىرنەچچە يىل سولاقتا ياتتى. گەرچە ئۇنىڭ سولانغان جايى جەننەتتەك گۈزەل بولسىمۇ، لېكىن ئۇ كەپتەرنىڭ نەزىرىدە زىندانىدىنمۇ بەتتەررەك ئىدى.

بىر كۈنى ئۇ كەپتەر پادىشاھنىڭ قەسىرىدىن قۇتۇلۇپ قېچىپ كەتتى. ئۇ خۇشال - خۇرام ھالدا ھاۋادا پەرۋاز قىلدى. ئۆزىنىڭ دىيارىنى ئىزدەپ، تەرەپ - تەرەپلەرگە نەزەر سېلىپ، كۆپ تىرىشچانلىقلارنى كۆرسەتتى. نەچچە كۈنلۈك يولنى بىردەمدىلا بېسىپ، ئۆز دىيارىغا يېتىپ كەلدى. لېكىن دەۋران زۇلمى تۇپەيلىدىن ئۇنىڭ يۇرتى ئۆزگىرىپ ۋەيران بولغانىدى. كەپتەر بۇ يەرگە مىڭبىر جاپا - مۇشەققەتتە يېتىپ كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن ئۆز ئۆيىنى تاپالمىدى. لېكىن كەپتەر ئۇچۇشتىن قانات يايماستىن، ئۆز ئۆيىنىڭ خارابىسىنى ئىزدىدى.

نۇرغۇنلىغان كىشىلەر تام ئۈستىگە دانلارنى چېچىپ، ئۇ كەپتەرنى تۇتۇۋېلىش ئۈچۈن، تالايلىغان قاپقان - توزاقلارنى قۇردى، ناھايىتى كۆپ تىرىشىپ باقتى. لېكىن كەپتەر ئۇلارنىڭ بىرىگىمۇ ئىلتىپات قىلمىدى. توختىماستىن قانات قېقىپ نەچچە نۆۋەت دەۋر قىلىپ ئايلىنىپ، ئۆز ئۇۋۇسىنىڭ تېمىنى ئىزدىدى. ئۇ ئېھتىيات بىلەن

ئىزدەپ، ئاخىر بۇزۇلغان ئۇۋۇسىنىڭ تېمىنى تاپتى - دە، ئۇ يەرگە قونۇپ چەكسىز خۇشاللىققا چۆمدى. ئۇ كەپتەرگە تونۇشلۇق بۇ ۋەيرانە ئۇۋا پادىشاھنىڭ ناتونۇش ئالتۇن قەسىرىدىن مىڭ مەرتىۋە ئەلادۇر. ھەقىقەت كۆزى بىلەن نەزەر سالىدىغان بولساڭ، قۇشلار ئۇچۇن ياقۇت - مەرۋايىتلار بىلەن بېزەلگەن قەپەستىن تىكەن - چاتقاللار بىلەن ئورالغان ئۆز ئۇۋىسى ياخشىدۇر.

مەشرىقتە خەزىنىگە ئېرىشكەن بىر ئادەمنىڭ ھېكايىتى

بىر كىشى مەشرىقتە بىر خەزىنىنى تاپتى. ئۇ خەزىنە پۇتۇنلەي قىممەت باھالىق جاۋاھىراتلار بىلەن تولغانىدى. خەزىنىنىڭ ئىشىكىگە: «بۇ خەزىنىنى تاپقان كىشى مەغرىب دىيارىغا بارسا، پالان يەردە بۇنىڭدىنمۇ كاتتىراق بىر خەزىنە بار. ئۇنىمۇ تېپىۋالسۇن» دېگەن خەت يېزىلغانىدى. ئۇ خام تەمە كىشى بۇ خەتنى ئوقۇغاندىن كېيىن «ھەر ئىككىلا خەزىنىگە ئىگە بولاي» دەپ ئويلاپ، بۇ يەردىكى خەزىنىنى ئۆز جايىدا يوشۇرۇپ قويدى - دە، ھىممەت كەمىرىنى بېلىگە باغلاپ، مەغرىب تەرەپكە يول ئالدى. نەچچە يىل دەشت - باياۋانلارنى كېزىپ، تاغ - داۋانلاردىن ئېشىپ، دەريا - دېڭىزلاردىن ئۆتۈپ، يۇز مىڭلارچە بالا - قازا ۋە جەبر - جاپالارنى باشتىن كەچۈرۈپ، ئاخىر ئىزدىگەن يەرگە يېتىپ كەلدى. لېكىن ئۇ خەزىنىنى تېپىش بىلەنلا ئەجىلى توشۇپ، ئالەمدىن ئۆتتى. ئۇ بىچارە يا بۇ خەزىنىدىن بەھرىمەن بولالمىدى ياكى ئۇ خەزىنىدىن پايدىلىنالمىدى. ئۆمۈر بويى تالاي جاپا - مۇشەققەتنى چېكىپ، ئاخىر جېنىدىن ئايرىلدى.

شۇنى بىلگىنكى، دەريا ۋە قۇرۇقلۇقلارنى بويسۇندۇرغان كىشى پادىشاھ ئەمەس، بەلكى ئۆز نەپسىگە ئېرىشكەن كىشى پادىشادىشاھتۇر. كىمكى بۇ مەنىنى چۈشىنىپ يېتەلىسە، شۇ كىشى ئەقىللىق ۋە بەختىيار كىشىدۇر.

ھېكمەت:

ئىسكەندەر سوقراتتىن مۇنداق سوئال سورىدى:

ــ ئەي بۇيۇك دانىشمەن، شۇنى بايان قىلغىنكى، پۇتۇن يەر يۈزىنى سۇ قورشاپ تۇرغان بولسا بۇنىڭ سەۋەبى نېمە؟ نېمىشقا ئۇ سۇ پۇتكۇل يەر يۈزىنى بېسىپ كەتمىدى. نېمە ئۈچۈن «رۇبئى مەسكۇن»دىن ئىبارەت بۇ تۆتتىن بىر قىسىم يەرگە كەلگەندە سۇ ئاز كېلىپ قالدى؟ مۇھىت دېڭىزىدىن ئاجرىلىپ تۇرىدىغان يەتتە چوڭ دېڭىز نېمە ئۈچۈن زېمىن يۈزىنى پۈتۈنلەي بېسىۋالالمايدۇ؟ بۇنىڭدا قانداق سىر - ھېكمەت بار؟

ــ ئەي دېڭىز بىلەن تەڭداش پادىشاھ، ــ دېدى سوقرات جاۋاب بېرىپ، ــ ھۆكۈمالار ئالدىدا شۇ نەرسە ئايانكى، يەر تۈپتۈز ۋە ياپلاق بولماستىن، بەلكى ئېگىز -

پەس ۋە يۇمىلاقتۇر. سۇ بولسا چوڭقۇر يەرگىلا مايىلدۇر. ئەگەر يامغۇر سەۋەبىدىن سەل كەلسە، ھامان ئۇ سەل ئېگىزدىن پەس يەرلەرگە قاراپ ئاقىدۇ. ئېگىز يەرلەرگە چىقمايدۇ. شۇنىڭغا ئوخشاشلا دېڭىز سۇيىمۇ ئېگىز يەرلەرگە چىقمايدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن دېڭىزلارنىڭ سۇيى يەر يۈزىنى پۈتۈنلەي بېسىپ كەتمەيدۇ. بۇنىڭ ئۆزى بىر سىر. بۇ ھەقتە سۆزلەشكە تىل ئاجىزدۇر.

ئىسكەندەر بۇ جاۋابنى ئاڭلاپ قايىل بولۇپ، سوقراتقا ئاپىرىن ئېيتتى.

جاھان بەزمىسى

جاھان بەزمىسىنىڭ ساقىيلىرى شۇ قەدەر ھاياسىزكى، ئۇلار ئۆمۈر پىيالىسىگە ئۆلۈم زەھىرىنى قۇيۇشتا غاپىل بىلەن ھوشيارنى ئايرىپ ئولتۇرمايدۇ. ھايات بېغىنىڭ باغۋەنلىرى شۇ دەرىجىدە ۋاپاسىزدۇركى، ئۇلار تىرىكلىك شاخلىرىنى ئەجەل تىغى بىلەن كېسىشتە پادىشاھ بىلەن گادايىنى پەرق ئەتمەيدۇ. بۇ بولسا ئالەمدىن ئىبارەت چاڭ - توزاندىن ئىبەتكە سىلكىشكە ئىشارەت ۋە بۇ ھالاكەت گىردابىدىن قول ئۈزۈشكە بېشارەتتۇر.

ئەي كۆڭۈل، بۇ جاھان تۇراقسىزدۇر، ئۇنىڭدىن ۋاپا كېلەرمىكىن دەپ تەمە قىلما. بۇ جاھان بىر چوڭ كېسەكتىنلا ئىبارەت، بۇ كېسەكتىن ئېتىكىڭنى يىراق تارتقىن. جاھاندىن ئىبارەت بۇ كېسەكنى چوڭقۇر دېڭىز ئوراپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭ تۆتتىن ئۈچ قىسمى دېڭىزغا غەرق بولغان، تۆتتىن بىر قىسمىلا سۇ سىرتىدا كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. سەن لايغا بۇلغانمىسۇن دېسەڭ، سۇ ئىچىدىكى پالچىقتىن ئېتىكىڭنى تارتقىن. كۆڭلۈمنى كىر باسمىسۇن دېسەڭ، سۇ سىرتىدىكى چاڭ - توزاندىن يىراق تۇرغىن. بۇ پالچىق بىلەن توزاندىن تېز قاچقىن. چۈنكى ئۇنىڭ پاتقىقىغا پېتىپ قالغان كىشى زادىلا قۇتۇلالمايدۇ. شاھ بەھرامۇ ئاشۇ پاتقاقتا پېتىپ كەتكەنىدى، تاكى قىيامەتكىچە ئۇ پاتقاقتىن چىقالمايدۇ. كەيخۇسىرەۋمۇ ئاشۇ توزان ئىچىدە غايىب بولغانىدى. ئۇنى ھېچ كىشى ئىزدەپ تاپالمىدى. ھەرقانداق بىر پادىشاھ جاھان مەملىكەتلىرىنى ئېلىپ، كانىلار، دېڭىزلار ۋە خەزىنىلەرنى بويسۇندۇرغان بولسىمۇ، ئاقىۋىتىتە جاھان ئۇلارنى دەردكە مۇپتىلا قىلدى، بەخش ئەتكەنلىرىنىڭ ھەممىسىنى تارتىۋېلىپ ھالاك قىلدى.

ئىسكەندەرمۇ شاھلارنىڭ شاھى ئىدى، ئالىم ئىدى، ئەۋلىيا ئىدى ھەم پەيغەمبەر ئىدى، ئۇ قايسى ئىشقا قولىنى سۇنسا، ئۇنى قولغا كەلتۈرەتتى، قايسى ئىقلىمغا لەشكەر تارتسا، زەپەر قۇچاتتى، دۇشمەنلىرىنىڭ كۆلىنى كۆككە سوروپ، مۇرادىغا يېتەتتى. ئۇنىڭ قىلغان ئىشلىرىنى كەيۇمەرس زامانىدىن تاكى ھازىرغىچە ھېچقانداق پادىشاھ قىلىپ باقمىغانىدى. ھېچكىمگە مۇيەسسەر بولمايدىغان ئىشلار ئۇنىڭغا نېسىپ بولدى، بۇ ئىشلارنىڭ بىرى شۇكى، ئۇ يەتتە ئىقلىمنى ئىشغال قىلىپ، پۈتكۈل قۇرۇقلۇقتا ئات ئوينىتىپ، جاھاندا ئۆز دەۋرانىنى سۈرۈپ ئۆتتى. سەپەرگە چىقىپ يەتتە چوڭ دېڭىزنى،

بىر بۇيۇك دېڭىزنى ئايلىنىپ، ئۇ يەرنىڭ بايلىق خەزىنىلىرىنى قولغا چۈشۈردى. 12 مىڭ ئارالنى ئىشغال قىلىپ، ئۆزىگە تەۋە قىلدى. يەنە يەجۈج - مەجۈجلەرنىڭ يولىغا سېپىل سوقتۇردى، ئۇ سېپىلنى تەسۋىرلەشكە تىل ئاجىزلىق قىلىدۇ. يەنە تېخى پەلەك ۋە زېمىننىڭ سىرلىرى نامايان بولىدىغان ئۇستۇرلاب ۋە جاھاننامە ياساتتى. ئىلىم تەھسىل قىلىپ جاھان مەملىكىتىدە ئېچىلمىغان نۇرغۇن تىلسىملارنى ئاچتى، كۆپلىگەن يېڭى تىلسىملارنى ئاچتى، كۆپلىگەن يېڭى تىلسىملارنى ۋۇجۇدقا كەلتۈردى. يەنە نۇرغۇن دانىشمەن - ھۆكۈمالارنى ئۆزىگە يېقىن دوست قىلدى. ئۇ ئالىملارنىڭ ئالدىدا پەلەك مۇشكۈللىرىمۇ ئاسان بولاتتى. ئالەمدە ئۇنىڭ شاھلىق قۇدرىتى تەڭداشسىز ئىدى، ئىلىم - مەرىپەتتە، ئەۋلىيالىق ۋە پەيغەمبەرلىك جەھەتتىمۇ ئۇستۇن مەرتىۋىگە ئېرىشكەنىدى. ھېچقانداق ئادەمگە نىسىپ بولمايدىغان بۇ ئىشلار ئۇنىڭغا مۇيەسسەر بولغانىدى. لېكىن ئاقىۋەت يەنە بۇ جاھان ئۇنىڭغىمۇ ۋاپا قىلماي، جاپا قىلدى. ئۇنىڭ نازۇك تېنىنى ئەجەل ئۇيقۇسى بىلەن ئاجىز قىلىپ، قارا تۇپراق ئۇستىگە تاشلىدى. بۇ مەككار پەلەك ئۇنى ئۆز ۋەتىنىدىن، ئانىسى ۋە پەرزەنتلىرىدىن جۇدا قىلىپ، دەشت ۋە دېڭىزلاردا سەرسان قىلدى. ئۇ قايتىدىغان چاغدا كۆڭلىگە ئىزتىراپ ۋە ئىشتىياق پەيدا بولۇپ، جۇدا بولغان قاياشلىرىنى كۆرۈش ئۈچۈن شۇ قەدەر تېز ماڭدى. لېكىن يېقىنلاپ كېلىپ مۇرادىغا يېتىدىغان چاغدا ئۆلۈم ئوتى ئۇنىڭ جېنىغا ھارارەت سالدى. تەقدىر ئۇنىڭغا دۈشمەنلىك قىلىپ، خۇددى بېلىقنى قىزىق قۇمغا تاشلىغاندەك ئىش قىلدى. ئۇنىڭ بېشىدا سىرداش قاياشلىرى يوق ئىدى. باياۋان ئىچىدە خەستە جېنى قاتتىق قىينالماقتا ئىدى. لېكىن ئۇنىڭ يۈز تۇمەن دەردلىرىگە بىرمۇ داۋا تېپىلمىدى. بۇ ئىشلارغا ئەقىل ھەيران‌دۇر. جاھان ئىشلىرىغا ئارتۇقچە ھەۋەس قىلغۇچىلارغا بۇ ئەپسانە مەڭگۈلۈك ئاچچىق ساۋاق، ئەبەدىي ئىبرەتتۇر.

لوقماننىڭ ھېكايىتى

ئاڭلىشىمچە، لوقمان ھېكىم ئۆز دەۋرىدە ياقا پۈچقاقتىكى بىر ۋەيرانە جاھاندا ماكان تۇتقانىدى. ئۇ بەئەينى خەزىنىگە ئوخشاش ۋەيرانە ئىچىدە ئورۇنلىشىپ، جاھاننىڭ ئىسسىق - سوغۇقلىرىنىڭ رەنج - ئەلەمىنى تارتاتتى. چۈنكى ئۇنىڭ جىسمىغا ئۇ بۇزۇق ۋەيرانە دال بولالمايتتى. مىڭ ياشقا كىرگەن چېغىدا، بىر ئادەم ئۇنىڭ ئەھۋالىنى كۆرۈپ ھەيران بولدى:

ــ ئەي ھېكىم، ــ دېدى ئۇ ئادەم لوقمانغا، ــ سەن بۇ قەدەر دانىشمەنلىكىڭ بىلەن ئالەمنى يورۇتقان تۇرۇپ، نېمە ئۈچۈن جاھاننىڭ راھەت - پاراغىتىگە نائىل بولمايسەن؟ نېمىشقا ئوبدانراق جايدا تۇرمايسەن؟

لوقمان ھېكىم ئۇ كىشىگە جاۋاب بېرىپ مۇنداق دېدى:

ــ بۇ ۋەيرانىدە نەچچە يىللاردىن بېرى ھۇۋقۇشتەك ياشاپ كېلىۋاتىمەن. بۇنداق

قىلىشتىكى مەقسىتىم بىھۇدە ئىشلاردىن قول ئۈزۈش، زىيان تارتىشتىن ساقلىنىشتۇر. مەن غەم ۋە ھەسرەتكە قالماي دەپ بۇ ئالەمگە كۆڭۈل بەرمىدىم ۋە مۇشۇ ۋەيرانە ئورۇنغا ماكانلاشتىم. ھالبۇكى، پانىي ئالەمدىن باقىي ئالەمگە كېتىدىغان چېغىمدا، بۇ ۋەيرانىمۇ مېنىڭدىن ئېشىپ قالىدۇ. يوقلۇق سەپرىگە قەدەم قويغىنىمدا، ھەتتا مۇشۇ بۇزۇق كەپىمۇ ماڭا ئارتۇقلۇق قىلىدۇ. كىمكى بۇ جاھاندىن ئۆزىنى يىراق تۇتسا، ئۇنىڭ رەنجۇمۇشەققىتىدىن قۇتۇلىدۇ.

لوقماندىن سورالغان سوئال

بىر كىشى لوقماندىن:

ــ زامانداشلىرىڭدىن ھېچقايسىسى بىلىم ۋە دانىشمەنلىكتە ساڭا يەتمەيدىغان تۇرسا، ئەجەبا سەن بۇنچىۋالا ئىلىم - مەرىپەتنى كىمدىن تەلىم ئېلىپ ئۆگەندىڭ؟ ــ دەپ سورىدى.

لوقمان ھېكىم مۇنداق دەپ جاۋاب بەردى:

ــ مەن بۇ بىلىم - ھېكمەتلەرنى دانىشمەنلەرگە شاگىرت بولۇش ئارقىلىق ئۆگەنمىدىم. مېنىڭ ئۆگەنگەن بىلىمىمگە نادان كىشىلەر ئۇستاز بولغان. نادانلار قانداق يامان ئىشنى قىلسا، مەن ئۇنىڭ ئەكسىنى قىلدىم. يامانلىقتىن قېچىپ، ياخشى ئىشلارغا يېقىن بولدۇم. جاھان ئەھلىنىڭ ئورتاق خۇسۇسىيىتى نادانلىقتىن ئىبارەت. كىمكى ئۇلارنىڭ ئەكسىچە ئىش تۇتسا، ئۇ كىشى ئىلىم - ھېكمەت ساھەسىگە كىرگەن بولىدۇ. شۇڭا، دانالار جاھاندىن قول ئۈزۈشنى ئەلا بىلىپ، ئۇنىڭدىن ئالاقىسىنى ئۈزگەن. كىمكى خارابات خەزىنىلىرىدىن بەھرىمەن بولۇش ئۈچۈن ئۆز قەسىرىنى ۋەيران قىلسا، بۇ بەخت - سائادەتنىڭ بېشارىتىدۇر. جاھاندىن قول ئۈزۈش پادىشاھلىقنىڭ شەرتىدۇر. چۈنكى كۆرۈنۈشتىكى خارابلىكتىن روھىي جەھەتتىكى، ياق، بەلكى ماھىيەت جەھەتتىكى ئاۋاتلىق ھاسىل بولىدۇ.

ئىسكەندەرنىڭ ئۆلۈم ئازابىدىن تال چۈشكەتكەك تولغانغانلىقى

ۋاقتىكى، ئىسكەندەر ئۆزىنىڭ ئۆمۈر قۇياشىنىڭ زاۋاللىققا يەتكەنلىكىنى چۈشەندى. ئۆزىنىڭ دۇنيادىن كېتىدىغان، جاھاننى، ياق، بەلكى جاننى تەرك ئېتىدىغان ۋاقتى كەلگەنلىكىنى بىلدى. دەۋرانىنىڭ بۇ داراسى ئەجەل جامىدىن ئۆلۈم زەھرىنى ئىچىۋاتقان مۇشۇ ئېغىر كۈندە، ئۆزىنى كىچىك ۋاقىتتىن باشلاپ بېقىپ، چوڭ قىلىپ قاتارغا قوشقان ئانىسىنى يادىغا ئالدى. ئانىسى يادىغا يېتىش بىلەنلا ئۇنىڭ ۋۇجۇدىغا ئاجايىپ بىر ئوت تۇتاشتى. ئۇ كۆزلىرىنى ئېچىپ، خالايىققا قاراپ، خۇددى ئەجەل

شۇرغىنىدەك سوغۇق بىر ئاھ چەكتى. ئاندىن ئانىسىغا خەت يېزىپ، قەغەز يۈزىنى قارا قىلىش ئارقىلىق ئۆز ۋەسىيەتلىرىنى بايان قىلىش ئۈچۈن كاتىپ، قەغەز ۋە قەلەم كەلتۈرۈشنى تەلەپ قىلدى.

سەھىپىلەرگە گۆھەرلەرنى چاچقۇچى، قەلەمى چاقماق بىر كاتىپ بۇ دەردلىك سەھىپىنى ئېچىپ، قەلەمنى تەييارلىدى. ئۇنىڭغا ئىسكەندەر ئۆز ھېكمەتلىرىنى بايان قىلدى. كاتىپ قالدۇرماستىن يېزىشقا باشلىدى:

مەندەك ئەجەل قوشۇنى ئىلكىدە ئاجىز بولغان بىچارە ناتىۋانىنىڭ بۇ بۈزۈلغان تېنىمنىڭ جېنى ھەم ۋۇجۇدۇم گۆھىرىنىڭ كېنى بولغان سەن ئانامغا دەيدىغانلىرىم تۆۋەندىكىچە:

مەن سېنىڭدىن ئايرىلىپ، يىراق يەرلەردە يۈرۈپ، سېنى جۇدالىق دەردى ۋە پۇرقەت ئازابىدا قويدۇم. بېشىمغا بىھۇدە خىياللار كىرىۋېلىپ، مېنىڭ ھۇنىرىم جاھانىنى بويسۇندۇرۇشتىن ئىبارەت، دەپ قارىدىم. لېكىن قىلغانلىرىمنىڭ ھەممىسى خام خىيال ئىكەن. چۈنكى كۆڭلۈم ھەۋەس شارابلىرىنى ئىچىش بىلەن مەست بولۇپ قالغانىكەن. مېڭەمگە ھوش ۋە ئەقىل پەيدا بولغاندا، پۈرسەت ئۆتۈپ كېتىپتۇ. ئىسىت، سەن ئۇچۇن ئوغۇل بالىلىق بۇرچۇمنى ئادا قىلالمىساممۇ، ساڭا قۇللۇق بەجا كەلتۈرۈپ ئۆتسەمچۇ! كاشكى، سېنىڭ بوسۇغاڭدىكى تۈپراق بولۇپ، مۇشۇنىڭ ئۆزىنى پادىشاھلىق دەپ بىلگەن بولسامچۇ! مانا ئەمدى مېنىڭ ئۇ ئارمانلىرىمنى ئىشقا ئاشۇرۇشۇمغا پەلەك ھەسەتخورلۇق قىلىپ، تەقدىر يول بەرمەيۋاتىدۇ. بۇ خىجالەتچىلىك ئۇچۇن ئەمدى ئۆلەر ۋاقتىمدا ئۆزۇمنى ئۆلتۈرۈۋالغىنىمنىڭ نېمە پايدىسى؟ ئەگەر سېنىڭ رازىلىقىڭ مەن بىچارىنىڭ كۆڭلىگە تەسكىن بەرمىسە، مېنىڭدەك ناتىۋانىنىڭ ھالىغا ۋاي! يۈز قېتىملاپ ۋاي! مەن گەرچە سېنىڭ ئەمر - پەرمانىڭنى تۇتالمىغان بولساممۇ، لېكىن سەن مېنىڭ بۇ ئىلتىماسىمنى قوبۇل قىلغايسەن. بۇ خېتىم قولۇڭغا تەگكەندە، مېنىڭ ھەممە ئەھۋالىم ساڭا ئايان بولىدۇ. بۇ چاغدا سېنىڭ ھاياتىڭغا ھاياجان چۈشۈپ، جىسمىڭ پارە - پارە بولغۇدەك ھالەتكە يېتىشى مۇمكىن. بىراق سەن جاھان ئەھلى ئىچىدىكى بىر ئەقىللىق ئانا، شۇنداقلا خەلقىم ئالدىدا مېنىڭ ۋەسىيىتىمنى ئادا قىلىدىغان بىردىنبىر كىشى. شۇڭا تەقدىر ماڭا ھەرقانداق قىسمەتنى يازسا، ئۇنىڭغا سەنمۇ ماڭا ئوخشاش رازى بولساڭ، كۆڭۈل رىشتىڭنى مەندىن ئۈزسەڭ. كاچات ئۇرۇش بىلەن يۈزلىرىڭنى ئىپارەدەك قارا قىلمىساڭ ۋە بۇ ئىپار ئۇستىگە ئاپئاق چاچلىرىڭنى كاپۇردەك چۈۋۈمىساڭ. مەن ئۇچۇن ماتەم ئاھاڭلىرىڭنى تۇۋلاش بىلەن جاھاننى ماتەم تۇنىدە قارا قىلمىساڭ. ئىچىڭنى قۇياشتەك ھارارەتكە تولدۇرۇپ، ياقاڭنى سۇبھىدەك يىرتمىساڭ. قۇياش گويا نۇر رىشتىلىرىنى چاچقىنىغا ئوخشاش ئاپئاق چاچلىرىڭنى سارغايغان يۈزلىرىڭگە چۈۋۈمىساڭ. باشقىلاردەك، يەنى ئوغۇل ماتىمى تۇتقان باشقا ئانىلاردەك يۈزلىرىڭنى تاتىلاپ، يارا قىلمىساڭ. ئەگەر سەۋر قىلىشقا، تاقەت قىلىشقا قۇۋۋىتىڭ

يەتمىسە، سەن تەييارلىق قىلىپ بىر چوڭ مەربكە تۇزگىن. ئۇ مەربكىگە ھېسابسىز كۆپ لەززەتلىك تائاملارنى تەييارلا. ئاندىن پۇتكۇل ئەتراپقا جاي سالدۇرۇپ، ھەممە كىشىنى ئايۇننىڭغا تەكلىپ قىلغىن. ئۇلار يىغىلغاندا داستىخانغا ئولتۇرغۇزۇپ، ئاندىن مۇلازىملارغا ئۇلارنىڭ ئالدىغا ئاش تارتىشنى بۇيرۇغىن. ھەممەيلەننىڭ ئالدىغا ئاش تارتىپ بولغاندا، سەن جاكارچىغا تاپشۇرغىن. ئۇ جاكارچى: (بۇ دۇنيادىن ئىبارەت ئەسكى گۇمبەز ئىچىدە ھېچقانداق ئۇرۇق - تۇغقان، يېقىن - يورۇقلىرى ئۆلمىگەن كىشى بولسا، ئاشۇ كىشى بۇ ئاشلاردىن يېسۇن) دەپ جاكارلىسۇن. شۇنىڭدىن كېيىن سەن داستىخىنىڭغا قاراپ باق. بىرەر ئادەم تائامغا قول سۇنامدۇ - يوق. ئەگەر بىرەر ئادەم ئاشقا قول ئۇزىتالمسا، سەنمۇ مېنىڭ ماتىمىنى تۇتۇپ ئازاب چەككىن. ئەگەر ئۇ تائاملارغا ھېچكىم قول ئۇزاتمىسا ۋە ئۇنى يېمىسە، بۇنىڭدىن جاھاندا يېقىنلىرى ئۆلۈپ تۇپراققا كىرمىگەن بىرمۇ ئادەمنىڭ يوقلۇقى مەلۇم بولىدۇ. ھاياتنىڭ قائىدىسى شۇنداق ئىكەنلىكىنى بىلگەندىن كېيىن، بۇ ئىشتىن ئۆزۈڭگە تەسەللى تاپقىن. مېنىڭ ماتىمىم دەردىدىن قۇتۇلۇپ، پۇتكۇل ئالەم ئەھلى بىلەن ھەمدەرد بولغىن. سەن ھەرقانچە بەختىيار ۋە يولباشچى بولساڭمۇ لېكىن يەنىلا باشقىلارغا ئوخشاشلا بىر بەندىسەن. شۇڭا ئۆزۈڭنى بارچە خالايىق بىلەن ئوخشاش بىلگەيسەن. ھەق رىزاسى ئۈچۈن تىرىشقايسەن. مەن خاھى ياخشى بولاي، خاھى يامان بولاي، بەربىر بۇ دۇنيا بىلەن خوشلاشتىم. ئەجەل ماڭا ئامانلىق بەرمىدى. گەرچە مەقسەت گۆھىرىنى قولغا كەلتۈرەلمىگەن بولسامۇ، لېكىن ئەمدى پۇشايمان قىلغىنىم بىلەن پايدىسى يوق. ساڭا بىرنەچچە كۇنلۇك پۇرسەت بولسىلا، ھەقنى ئۇنتۇما. تائەت بىلەن بولغان مۇبارەك ۋاقىتلىرىڭدا بۇ ئۆلگەن غېرىب ئوغلۇڭنى ياد ئەتكىن، دۇئا بىلەن روھىمنى شاد قىلغىن.»

ئىسكەندەر پۇتكۇل مەقسەتلىرىنى سۆزلەپ تۇگەتتى. بۇلارنىڭ ھەممىسى ۋاراق ئىچىگە يېزىلدى. ئاندىن ئۇنى قاتلاپ قويغاندىن كېيىن، ھەمراھلىرىغا بېرىپ، كۆڭۈل تىلەكلىرىنى مۇنداق بايان قىلدى:

ــ كېچە - كۇندۇز توختىماي مېڭىپ بۇ مەكتۇپنى ئانامغا يەتكۇزۈڭلار. ئەمدى مېنىڭ قۇياشىمنى ئىپارەڭ قاپقارا بۇلۇت قاپلايدۇ. ئاپتېپىم ئۆچىدۇ. سىلەر مېنىڭ بېشىمدا ئىزتىراپقا چۈشمەڭلار. ھازا - ماتىمىنى تۇتمىز دەپ جاھانىنى خاراب قىلماڭلار. جەستىمنى تاۋۇتقا سېلىپ، كېچە - كۇندۇز دېمەستىن تېز ئىلگىرىلەڭلار. بارلىق تىرىشچانلىقلارنى كۆرسىتىپ، جىسمىمنى ئىسكەندىرىيىگە ئېلىپ بېرىڭلار. تىرىك ۋاقتىمدا ئۇ يەر ماڭا ۋەتەن بولغانىدى. ئۆلۈكۈمگىمۇ شۇ جاي دەپنىگاھ بولسۇن. مېنى تاۋۇتقا سالغان ۋاقتىڭلاردا چوقۇم بىر قولۇمنى تاۋۇتىنىڭ سىرتىغا چىقىرىپ قويۇڭلار. كىشىلەر ئۇنىڭغا ھەيرەت كۆزلىرى بىلەن، ياق، بەلكى ئىبرەت كۆزلىرى بىلەن نەزەر سالسۇن. قولۇمنىڭ بۇ پەنجىلىرى ۋە قاتار تىزلىپ تۇرغان بارماقلىرى

جاھاندىن ۋە جاھان ئەھلىدىن ئۈزۈلدى. مەن گەرچە بۇ قوللىرىمغا پۈتكۈل جاھان مەملىكىتىنى ھەم بارلىق دېڭىز ۋە قۇرۇقلۇقلارنىڭ بايلىقلىرىنى كىرگۈزگەن بولسامۇ، لېكىن ئەجەللىك قوللىرى ئۆلۈم سەپىرىنىڭ ناغرىسىنى چالغاندا، بۇ جاھاندىن قوللىرىم خۇددى چىنار شېخىغا ئوخشاش قۇپقۇرۇق ھالدا كەتتىم، ھېچنەرسىنى بىللە ئېلىپ كېتەلمىدىم. شۇڭا، ئالەم ئەھلى مېنىڭ قولۇمنى كۆرۈپ ئىبرەت ئالسۇن. بۇ ئالەمنىڭ بايلىقلىرىغا ئارتۇقچە ھېرىسمەن بولمىسۇن.

ئىسكەندەر بۇ سۆزلەرنى ئېيتىپ تۇگىتىش بىلەنلا كۆز يۇمدى. ئۇ پانىي ئالەمنى ئىشغال قىلغانىدى. ئەمدى باقىي ئالەمنى ئېلىش ئۈچۈن يۈرۈش قىلدى. ئۇنىڭ روھى يەردىن كۆككە قاراپ سەپەر قىلدى. ماتەمدىن يەر ۋە كۆك ئاستىن - ئۈستۈن بولدى. ئۆلۈم شۇرغانلىرى جاھانىنى كېزىپ، ئالەم يۈزىنى قارا تۈپراق بىلەن قاپقاراڭغۇ قىلدى. بۇ شاھانە دەرەخنىڭ بېشى ئېگىلدى. تاج يەرگە چۈشتى، تەخت يۈز پارە بولدى. ئۈزۈكمۇ ئۇنىڭغا قارىلىق تۇتۇپ يۇتۇرىنى يۇنۇپ، بۇدۇر - چوقۇر قىلىۋەتتى. سوغۇق شامال بارلىق ھېكمەت كىتابلىرىنىڭ ۋاراقلىرىنى يىرتىپ ئۇچۇرۇپ كەتتى. كىشىلەرگە پەقەت ساۋات چىقىرىش تاختىسىلا قېپىقالدى. پۈتكۈل ھېكمەت ئەھلى خۇددى كىتابقا ئوخشاش قارا كىيىم كىيدى، ئىلىم - مەرىپەتكە ئوخشاش قارا سىياھ ئىچىگە چۆمدى. يەر ۋە پەلەك ماتەم دەستىدىن چايقىلىپ كەتتى. لېكىن ئاردىدىن يەنە بىرمۇنچە كىشىلەر شاھنىڭ ۋەسىيەتلىرىنى يادىغا ئېلىپ، خالايىققا سەۋر قىلىش ھەققىدە ئاجىزانە خىتاب قىلدى. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇلار ئاھ - پىغان چېكىشنى قويۇپ، ئىسكەندەرنى ئۆز ۋەسىيىتىدە ئېيتىلغاندەك تەرتىپ بىلەن تاۋۇتقا سالدى. تاۋۇتنى بولسا مەپىگە سېلىپ، شاھ دېگەن مەنزىلگە قاراپ راۋان بولدى.

ئىسكەندەرنىڭ خېتىنى ئېلىپ ئالدىن يولغا چىقىقان كىشى ئۇ خەتنى شاھنىڭ ئانىسىغا يەتكۈزدى. بۇ ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن، ئانىنىڭ مېڭىسىدىن ئەقىل - ھوشى چىقىپ كەتتى. ئۇ گويا كى بىر جانسىز جىسىمغا ئوخشاپ قالدى. بۇ ماتەم ۋە غەمدىن ئانا ئۆز كۆكسىنى يېرىپ، ئۆزىنى ھالاك قىلماقچى بولدى. ئەمما خەتنىڭ مەزمۇنىغا قاراپ ئۆزىنىڭ غەمكىن جېنىغا تەسەللى بەردى. ئىسكەندەرنىڭ يازغان خېتى بويىچە ئىش تۇتۇشنىڭ پايدىلىق ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى. لېكىن يەنىلا ئۆزىنى تۇتۇۋالالمىدى. ۋەسىيەتنامۇ بېشىدا توختىتالمىدى. ئۇ ئاھ ئوتلىرى بىلەن جاھانىنى، ياق، بەلكى توققۇز قات ئاسمانىنى كۆيدۈرمەكچى بولاتتى. بىراق يەنە ئوغلىنىڭ سۆزلىرى ئېسىگە چۈشۈپ، پىغان زەھىرىنى ئىچىگە يۇتاتتى. بۇ دەرد ئوتىدا يوشۇرۇن ئۆرتىنەتتى. ئۇنىڭ يوشۇرۇن ئوتلىرىدا جاھان ئۆرتىنەتتى. جىسمىدىكى تومۇرلار ۋە توقۇلمىلارنىڭ ھەممىسى كۆيۈپ، قۇرۇغان سۆڭەكلىرىمۇ كۈل بولۇشقا باشلىدى.

شۇ چاغدا خالايىق ئىسكەندەرنىڭ جەستىنى ئېلىپ يېتىپ كەلدى. پۈتكۈل تاغۇ باياۋانلارنى ماتەمدارلار قاپلىدى. كىشىلەر ئىسكەندەرنىڭ تاۋۇتىنى يەلكىلىرىدە قويۇپ،

ھەربىر قەدەم يولغا جانلىرىنى پىدا قىلغان ھالدا كەلمەكتە ئىدى. ئانا بۇ ئەھۋالنى بىلىپ، يۈرەك بۇلۇتىدىن چاقماقتەك ئوتلۇق بىر ئاھ چەكتى - دە، ئورنىدىن تۇرۇپ، بېلىنى باغلاپ، قوللىرىغا ھاسا تۇتقان ھالدا يولغا چىقتى. ئانا بۇ ئالەمنىڭ ئىچىنى داغلاپ، دەردمەنلەرچە قەدەم ئېلىپ كەلمەكتە ئىدى. ئاننىڭ بۇ خىل ھالىتىنى كۆرۈپ، ئاسمانمۇ ئۈياتتىن بېشىنى تۆۋەن سالدى. ئانا يىراقتىن ئوغلىنىڭ تاۋۇتىنى كۆرۈپ، پەلەكنىڭ قىلىدىغان جاپالىرىنى قىلىپ، بۇ ھاياتلىق ئۈمىدىنى ئاخىر ئۈزۈپ تاشلىغانلىقىنى بىلدى. خالايىق پەلەكتىن بۇ خىل ھىيلە - نەيرەڭلەرنى كۆرۈپ، شۇنداق سۈرەن سېلىشتىكى، پەرىشتىلەرمۇ بۇ ئىشقا ھاياجانلانماي تۇرالمىدى.

ئانا تاۋۇت يېنىغا يەتكەندىن كېيىن، دەردمەنلەرچە ئاۋاز بىلەن مۇنداق خىتاپ قىلدى:

— ئەي ئەزىز مېھمىنىم، خۇش كەلدىڭ، كەلگەن قەدىمىڭگە مۇبارەك بولسۇن. مەن قەبرىغان كېنىزەكنىڭ جېنى يولۇڭدا پىدا بولسۇن. بۇ ئالەم ساڭا لايىق ئەمەس ئىدى. شۇڭا بىزنى غۇربەتتە قويۇپ كېتىپ قالدىڭمۇ؟ بۇ دۇنيادىن ئىبارەت قارا تۇپراق سەندەك پاك نۇرغا قانداقمۇ لايىقىدا ماكان بولالىسۇن؟! شۇڭا، سەن ئۇ ئالەم بېغىنىڭ بوستانىنى مۇنەۋۋەر قىلىپ، پەرىشتىلەرنىڭ قەسرىلىرىنى يورۇتتۇڭ. ئەقىل - ئىدراك سېنىڭ بۇ ئىشىڭنى مۇۋاپىق تاپىدۇ. ساڭا مۇشۇ ئىش بىلەن شادلىق ھاسىل بولغان بولسا، بۇ خۇشاللىقىڭغا بىزنىڭ رازى بولۇشىمىز زۆرۈر. بىراق ماڭا بۇ پەلەكتىن ۋە بىھايا دۇنيادىن شۇ قەدەر زۇلۇم يەتتىكى، سېنىڭدىن جەننەت ئىچىدە ئورۇن ياساشقا مۇيەسسەر بولالمىدىم. تەقدىر شۇ قەدەر ئاجايىپ ئويۇن ئوينىدىكى، قۇياش غايىب بولۇپ، يەنە قېرى پەلەك قېپقالدى. بۇنداق بولارنى خىيال قىلغان بولسام، دەرد - ئەلەم مېنى بۇرۇنلا ھالاك قىلغان بولاتتى. بۇنداق ئىشنى چۈشۈمدە كۆرگەن بولسام، شۇ ھامان يۈرىكىم يېرىلغان بولاتتى. تەقدىر ئىلكىدىن بۇ ئىش تۇيۇقسىز جېنىمغا تاقالدى. بۇ بالا - قازا سىلى توساتتىنلا جىسمىمغا يۈزلەندى. ئەگەر ئاشكارا ماتەمنى تۇتالىغان بولساممۇ بۇنچىۋالا ئازاب چەكمەس ئىدىم. ئاق چاچلىرىمنى چۈڭۈپ، گاھ ھوشۇمغا كېلىپ، گاھى ھوشسىز بولۇپ، يۈزلىرىمنى تىرناپ، بۇ زەبىرانزارغا لالە گۈللەرنى ئېچىلدۇرغان بولسام، ياقىلىرىمنى يىرتىپ قارا كىگىز كىيىپ ماتەمنى قىلسام، ھازا ئېچىپ، ناله - پەريادلىرىمنى پەلەككە يەتكۈزسەم، تاۋۇتۇڭ ئالدىدا جان بېرىپ، زەئىپ جىسمىمنى تېنىڭ ئۈستىگە تاشلىسام، شۇ ئارقىلىق بۇ پەلەك زۇلمىدىن خالىي بولۇپ، سەن بىلەن بىللە كەتكەن بولسام ئىدى، مېنىڭ غەم مېھنەتلىرىم ۋە دەرد - ئەلەملىرىمنىڭ سەۋەبى شۇكى، سېنىڭ ماتەمنى تۇتۇپ ھازا ئاچالمىدىم. بۇ جانىنى بېرىپ، سېنىڭ ئارقاڭدىن بارالمىدىم. چۈنكى ماڭا سەندىن بۇرۇن خېتىڭ يېتىپ كەلدى. ئۇ خەتتە قانداق ئىشلارنى ئىلتىماس قىلغان بولساڭ، سۆزۈڭنى قوبۇل قىلىش زۆرۈر ئىدى. گەرچە چەكسىز ئازابلىنىۋاتقان بولساممۇ لېكىن سۆزۈڭنى ئاڭلىماسقا ھەددىم يوق. چۈنكى بۇ خەتتە يېزىلغىنى خاقانىڭ ياكى قەيسەرنىڭ سۆزى ئەمەس،

بەلكى ئىسكەندەرنىڭ سۆزى. ئاھ، تېنىم قۇتىسىدىكى پاك گۆھەر قېنى؟! سۇ ۋە قۇرۇقلۇقنىڭ شاھى ئىسكەندەر قېنى؟!

ئاننىڭ بۇ پىغانلىرىدىن خالايىق ئىچىگە ھاياجان چۈشتى. ئۇلار ئاھۇئەپغان چېكىشكەن ھالدا شاھنى مەڭگۈلۈك ئارامگاھىغا ئېلىپ كېلىشتى. ئۇ تەننى دەپنىگاھقا يەتكۈزدى، ياق، بەلكى روھنى تەنگە يەتكۈزدى. قارا تۇپراقنىڭ باغرىنى يېرىپ، ئىسكەندەردىن ئىبارەت بۇ قۇياشنى شۇ تۇپراق ئىچىگە يوشۇردى. بۇ كونا پەلەك قۇياشىنىڭمۇ قارا تۇپراققا پېتىشى بىر ئادەتتۇر. شۇڭا، ئىسكەندەرنىڭ نۇرلۇق جىسمىنى قارا تۇپراققا كۆمۈپ، ئۇنىڭ قەبرىسىنى يۇز تۇمەنلەرچە زىبۇزىننەتلەر بىلەن ياساپ چىقتى. ئۇ قەبرىگە پەلەك ئەتلىسىنى يوپۇق قىلدى. كىشىلەر نەچچە كۈنگىچە نالە - پىغان قىلىپ، شاۋقۇن - سۇرەن سېلىشتى. لېكىن بۇ دەردكە ھېچبىر داۋا تاپالمىدى. قانچە نالە - پەريات چېكىشكەن بولسىمۇ پايدىسى بولمىدى. ئاخىر ھەممەيلەن قازانىڭ ھۆكمىگە سەۋر قىلىپ، كۆڭۈللىرىنى توختىتىپ، خۇشاللىق ئادەتلىرىنى داۋام ئەتكۈزدى.

ئۇچ خىل تاللاش

بىر باي گۈناھ ئۆتكۈزگەنلىكتىن ناھىيە يامۇلىغا ئېلىپ كېلىنىپتۇ. ناھىيە ھاكىمى ئۆزىنىڭ پاك، ئادىل ئىكەنلىكى كۆرسىتىپ قويۇش ئۈچۈن، بايىغا ئۈچ خىل جازالاش ئۇسۇلىنىڭ بىرسىنى تاللاشنى بۇيرۇپتۇ. بىرىنچى جازا: 50 تىزىق كۈمۈش تۆلەش، ئىككىنچى جازا: 50 قامچا دەررە يېيىش، ئۈچىنچى جازا: بەش جىڭ ساماق يېيىش ئىكەن. باي پۇل خەجلەشتىن، تاياق يېيىشتىن قورقۇپ ئۈچىنچى خىل ئۇسۇلنى تاللاپتۇ.

كىشىلەر چۇقان - سۇرەن سېلىشىپتۇ، باي ساماق يېيىشنى باشلاپتۇ. ئۇ بىرىنچى باش ساماقنى يەۋاتقاندا ئۆز - ئۆزىگە غودۇڭشىپ: ــ ساماق يېيىش ئەڭ يەڭگىل جازا بولدى، مەن ناھايىتى تېزلا بۇلارنى يەپ بولىمەن، ــ دەپتۇ. بىراق ئۇ يېگەنسىرى بىئارام‌لىق ھېس قىلىپ، ئىككى جىڭ ساماقنى يەپ بولغاندا، ئۇ ئىچكى ئەزالىرىنىڭ ئوتتا كۆيگەندەك پىژىلداپ ئاغرىۋاتقانلىقىنى ھېس قىپتۇ. ئۇ دەرھال ناھىيە ھاكىمىغا باش ئۇرۇپ: ــ بېگىم، مەن 50 قامچا دەررە يېيىشكە رازى بولدۇم، ساماق يېمىسەم! ــ دەپ ئۆتۈنۈپتۇ.

قانۇن ئىجرا قىلغۇچى ياساۋۇل باينىڭ كىيىمىنى سالدۇرۇپ، باينى بىر تاختاي ئۈستىگە ياتقۇزۇپتۇ. ئۇنىڭ يۈزىنى توسۇۋېلىپ، قامچىنى تۇز سۈيى بىلەن قىزىلمۇچقا چىلاپتۇ. باينىڭ قورقمىدىن پۈتۈن بەدىنى تىترەپ كېتىپتۇ. قامچا ئۇنىڭ بەدىنىگە تەگكەن ۋاقىتتا، باي جان ئاچچىقىدا ۋارقىراپتۇ. ئونىنچى قامچىنى ئۇرغاندا باي چىدىيالماي، ھاكىمدىن: ــ ئادىل بېگىم، بولدى ئۇرمىسۇن، مەن يەنە چىدىيالمىدىم، مەن 50 تىزىق كۈمۈش تۆلەي، ــ دەپ ئۆتۈنۈپتۇ.

ھېكمەت:

بۇ دۇنيادا پۇل بىردىنبىر نەرسە ئەمەس، پۇل ئۇچۇن ئۆز بەدىنىڭ زەخمىگە ئۇچرىشىغا چىداپ تۇرۇش ئەقىلسىزلىكتۇر.

سېتىۋېلىنغان ئەقىل - پاراسەت

قەدىمكى زامانىدا ھەم نامرات، ھەم دۆت بىر كىشى ئۆتكەنىكەن. ئۇ بىر ياخشى پۇرسەتنى تۇتۇۋالالىغانلىقتىن، تۇيۇقسىز پۇلى بار بايلاردىن بولۇپ قاپتۇ. بىراق پۇلنى قانداق بىر تەرەپ قىلىشنى بىلەلمەي قاپتۇ.

ئۇ بۇتخانىغا كېلىپ، بىر راھىبقا بۇ باش قېتىنچىلىقىنى ئېيتىپتۇ. راھىب ئۇنىڭغا: ــ سەن ئىلگىرى نامرات ھەم ئەقىلسىز ئىكەنسەن، ھازىر نامراتلىقتىن قۇتۇلۇپ، بايۋەچچە بوپسەن. بىراق يەنىلا ئەقلىڭ يوق ئىكەن. سەن شەھەر ئىچىگە بېرىپ قاراپ باق، قەيەردە ئەقىل - پاراسەتلىك كىشى بار بولسا، سەن پۇل بەرسەڭ، ئۇ ساڭا ئەقىل - پاراسەت ئۆگىتىپ قويىدۇ، ــ دەپتۇ.

ھېلىقى كىشى شەھەرگە بېرىپ، ئۇچرىغانلا كىشىدىن ئەقىل - پاراسەتنى قەيەردىن سېتىۋالغىلى بولىدىغانلىقىنى سوراپتۇ.

بىر دانىشمەن ئازراق پۇل ئالغاندىن كېيىن ئۇنىڭغا: ــ سەن قىيىن مەسىلىگە دۇچ كەلگەندە، بىر تەرەپ قىلىشقا ئالدىرىما. ئالدى بىلەن ئالدىڭغا قاراپ يەتتە قەدەم، ئاندىن كەينىڭگە يەتتە قەدەم ئالساڭ بولىدۇ. مۇشۇنداق ئۇچ قېتىم داۋاملاشتۇرساڭ، كاللاڭدا ئەقىل - پاراسەت پەيدا بولىدۇ، ــ دەپتۇ.

ھېلىقى كىشى بىر ئىشىنىپ، بىر ئىشەنمەي: ــ ئەقىل - پاراسەت مۇشۇنداق ئاسانمۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ئۇ شۇ كۈنى ئاخشىمى ئۆيىگە قايتىپ كەلگەندە، غۇۋا قاراڭغۇدا ئايالىنىڭ بىر كىشى بىلەن بىرگە ياتقانلىقىنى كۆرۈپ قېلىپ، غەزىپى ئۆرلەپ، پىچاقنى كۆتۈرۈپ كەپتۇ.

بۇ ۋاقىتتا، ئۇ كۈندۈزى سېتىۋالغان ئەقىل - پاراسەتنى ئويلاپ قېلىپ: ــ نېمىشقا سىناپ باقمايمەن؟ ــ دەپتۇ - دە، ئۇ ئالدىغا يەتتە قەدەم، ئارقىسىغا يەتتە قەدەم ئېلىپ، ئۇدا ئۈچ قېتىم داۋاملاشتۇرۇپتۇ. ئارقىدىن چىراغ يورۇتۇپ قارىسا، ئايالى بىلەن بىرگە ئۇخلىغان كىشىنىڭ ئۆزىنىڭ ئانىسى ئىكەنلىكىنى كۆرۈپتۇ.

ھېكمەت:

بىرەر قىيىن ئىشقا يولۇققاندا ئېغىر - بېسىق، سوغۇق قان بولۇش، ھەرگىز ئاچچىقىنىڭ ئارقىسىغا كىرىپ ئىش قىلماسلىق كېرەك. چۈنكى بۇنداق قىلىش باشقىلارغىمۇ، ئۆزىنگىمۇ زىيان.

چاشقان تۇتىدىغان مۇشۇك

ئۇدا ئون ئىككى قېتىم نۇتۇق سۆزلەش مۇسابىقىسىدە مەغلۇپ بولغان يىگىت بىر كۈنى يەنە ئون ئۈچىنچى قېتىم مۇسابىقىغە قاتناشماقچى بوپتۇ.

مۇسابىقە باشلىنىشتىن ئىلگىرى ئۇ بىر پىروفېسسورنى تەكلىپ قىلىپ، ئۆزىنىڭ نېمە ئۈچۈن دائىم مەغلۇپ بولىدىغانلىقىنىڭ سەۋەبىنى ئېيتىپ بېرىشىنى سوراپتۇ. پروفېسسور ئۇنىڭغا: ــ مۇشۇك چاشقان تۇتىدىغان ۋاقىتتا، ئۆزىنىڭ پۇتۇن زېھنىنى چاشقانغا مەركەزلەشتۈرىدۇ، ئۇ ئۆزىنى ئويلايدىغانغا زېھنىنى چاچمايدۇ، ــ دەپتۇ. يىگىت بىرئاز ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن، پروفېسسورغا رەھمەت ئېيتىپ چىقىپ كېتىپتۇ. چۈنكى ئۇ دانىشمەننىڭ سۆزىدىن بىر ھەقىقەتنى چۈشىنىۋالغانىكەن. ئۇ يەنە بىر قېتىم مۇنبەرگە چىقىپتۇ. بۇ قېتىم ئۇنىڭ پۇتۇن ۋۇجۇدى بىلەن سۆزلىگەن نۇتقىنىڭ تېمىسى ــ «ئۆسمۈرلۈكنى ئەسلەش» ئىچىگە چۆكۈپ كېتىپتۇ. كىشىلەر ئالقىش ساداسىنى ياڭراتقاندىن كېيىن، ئۇ ئاندىن نۇتۇقنىڭ ئاخىرلاشقانلىقىنى ھېس قىپتۇ. شۇنداق قىلىپ ئۇنىڭ نۇتقى بۇ قېتىمقى مۇسابىقىدە ئەڭ ئالىي مۇكاپاتقا ئېرىشىپتۇ.

شۇنىڭدىن باشلاپ، بۇ يىگىت ھەربىر ئىشنى قىلىشتا «چاشقان تۇتىدىغان مۇشۇك» تىن ئۆگىنىپ، دۇنيا بويىچە زور نەتىجىلەرگە ئېرىشىپتۇ. ئۇ بولسىمۇ ئامېرىكىدىكى داڭلىق كارخانىچى، مائارىپشۇناس، نۇتۇقشۇناس ــ دال. كاننىجى.

ھېكمەت:

مەيلى نۇتۇق سۆزلەش ياكى باشقا ھەر قانداق ئىشنى قىلىشتا بولسۇن، پۇتۇن ۋۇجۇدى بىلەن قىلىش كېرەك. ئۆزىنى ئۇنتۇغان ھالدا ئىش قىلغان كىشىلا غەلىبە قىلالايدۇ.

كاتەك سىرتىدىكى توخۇ

بىر ماشىنىلاشقان توخۇ فېرمىسىنىڭ ئىسكىلاتىدا نەچچە يۈزلىگەن كىچىك كاتەكلەر رەتلىك تىزىلغان بولۇپ، ھەربىر كاتەكنىڭ ئىچىگە پەقەت ئىككى مېكىيان سولانغانىكەن. قەپەس ئىنتايىن كىچىك بولغاچقا، مېكىيانلار ئۇنىڭ ئىچىدە ھەرىكەت قىلىشقا ئامالسىز ئىكەن. توخۇ كاتىكى ئالدىدىكى ئاپتوماتىك قورۇلما توخۇلارغا يېمەكلىك يەتكۈزۈپ بەرسە، توخۇ كاتىكى ئارقىسىدىكى يەتكۈزۈپ بېرىش بەلۋىغى ئۇلار قويغان تۇخۇمنى ئېلىپ كېتىدىكەن، بىراق يىراق بولمىغان يەردە يەنە ئون نەچچە توخۇلار ئەركىن يۈرىدىكەن. بىر خىزمەتچى خادىم بۇلارنىڭ ئارقىسىدىن دان چېچىپ باقىدىكەن.

بىر ئېكسكۇرسىيەگە كەلگەن مېھمان خىزمەتچى خادىمغا: ــ سىز ئۇلارنى كاتەككە

سولىماقچىمۇ؟ ياردەمىم كېرەكمۇ؟ــ دەپ سوراپتۇ. خىزمەتچى خادىم: ــ رەھمەت سىزگە، مەن ئۇلارنى تۇتماقچى ئەمەسمەن! بۇ بىزنىڭ مەقسەتلىك ھالدا قەپەس سىرتىغا قويۇپ بەرگەن توخۇلار. ئەگەر قەپەس ئىچىدىكى ئاۋۇ بۇرادەرلەر بۇ بىرقانچە ئەركىن يۈرۈشكەن توخۇلارنى كۆرمىسە، روھىي جەھەتتىن جىددىيلىشىش كېلىپ چىقىپ، تۇخۇم تۇغۇشنى توختىتىپ قويىدۇ. ئەگەر بۇ بىرقانچە «قاچقۇن ئۇنسۇر» لار بولمىسا، باشقا توخۇلار ئۇمىدىنى ئۈزۈشى، ھەتتا ئۆلۈپ قېلىشى مۇمكىن،ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

ھېكمەت:

ئۇمىد ــ ھاياتلىقنىڭ ھەربىر كىچىك ئورگانىدۇر. شۇنداقلا ياشاشنىڭ مەنبەسى. بىر ئادەم ئۇمىدىنى ئايرىلسا، قۇرۇق قالمىدىن ئايرىلغانىدەك، قويلار ئوتلاقتىن يىراقلاپ كەتكەنىدەك بولۇپ قالىدۇ.

تۇلكىنىڭ ياشاش يولى

ئانا تۇلكىنىڭ ئىككى بالىسى بولۇپ، ئۇلار ھەر كۈنى خۇشال - خۇرام ھالدا، ئاتىنىڭ ئەتراپىدا سەكرىشىپ ياشايدىكەن. كىچىك تۇلكىلەر كۈندىن - كۈنگە چوڭ بولۇۋاتقاچقا، ئانا تۇلكە ئۇلارغا ياشاشنىڭ ئۇسۇلىنى ئۆگىتىپ قويۇشنى قارار قىپتۇ.

ئۇ كىچىك تۇلكىلەرنى ئالدىغا چاقىرىپ: ــ يەنە بىر مەزگىلدىن كېيىن سىلەر ئاناڭلاردىن ئايرىلىپ، ئۆز ئالدىڭلارغا ياشايسىلەر، ئاناڭلار سىلەرگە تۇلكىنىڭ زېمىنىدىكى مەخپىيەتىنى ئېيتىپ بېرىدۇ. سىلەر ھەر ۋاقىت ئېسىڭلاردا تۇتۇڭلار،ــ دەپ سۆزلىرىنى بايان قىپتۇ، ــ بالىلىرىم، سىلەر توشقان، ئۆچكە قاتارلىق سىلەردىن ئاجىز ھايۋانلارنى ئۆچراتقاندا، ئۇلارغا نىسبەتەن تۇزۇت قىلىپ ئولتۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق. ناۋادا يولۇڭ، شىر قاتارلىق سىلەردىن كۆچلۈك ھايۋانلارنى ئۇچراتقاندا چوقۇم ئۇلارغا كۆلەمسىرەپ تۇرۇپ، ئۆزۈڭلار بىلىدىغان بارلىق چىرايلىق گەپلەرنى قىلىپ، ماختىشىڭلار كېرەك. ئەگەر سىلەر يېمەيدىغان بىر نەرسىگە ئۇچراپ قالغاندا ئۇچىنچى خىل ئامال ــ قېچىشىڭلار كېرەك. سىلەر پەقەت بۇ ئۈچ خىل ئامالنى ياخشى مەشىق قىلساڭلار، كۆنلىرىڭلار ئامان - ئېسەن ئۆتىدۇ،ــ دەپتۇ.

بىر كىچىك تۇلكە ئانىسىدىن: ــ بىز سەممىيەرەك بولساق بولمامدۇ؟ــ دەپ سوراپتۇ.

ئانا تۇلكە بالىسىغا: ــ بىزنىڭ ئاتا - بوۋىلىرىمىز سىناپ بېقىپتىكەن، بۇ ئامالنى ئۆگىنىش كېيىنكى ئىككىسىنى ئۆگەنگەندىن ئونىمىڭ ھەسسە قىيىن ئىكەن،ــ دەپتۇ.

ھېكمەت:

«ياشاش» ئۈچۈن كىشىلەر ھەرخىل ئامالالار بىلەن يالغان ئېيتىدۇ. سەممىي ياشىغاندا، سىز ياشاشنىڭ مەنىسىنى ۋە ئەھمىيىتىنى چوڭقۇر چۈشىنىسىز.

ھېس قىلغىلى بولمايدىغان «ئاغرىق»

بىر ياشانغان بوۋاي ئېغىر كېسەلگە مۇپتىلا بولۇپ، بالىنستىتا يېتىپ قاپتۇ. كېسەللىك ئەھۋالى ئېغىر بولغانلىقتىن، دوختۇر دەرھال ئوپېراتسىيە قىلىشنى ئېيتىپتۇ.

ئوپېراتسىيە ئاخىرلاشقاندىن كېيىن نۇرغۇن كىشىلەر كۆڭۈل بۆلۈپ، ئۇنىڭدىن:

ــ ئوپېراتسىيە ئېغىزى ئاغرىدىمۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ــ قايسى يېرىم ئاغرىۋاتقانلىقىنى ھېس قىلالمىدىم! ــ دەپتۇ ئۇ. ــ قانداقسىغا ئاغرىمايدۇ، كىچىككىنە يەرنى كەسسىمۇ ئاغرىيدىغان تۇرسا، كۆكرەك قىسمىڭىزنى كېسىپ، ئارتېرىيە تومۇرىڭىزنى كېسىۋەتكەندە ئازراقمۇ ئاغرىق ھېس قىلمىدىڭىزمۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ يەنە كىشىلەر، ــ چۈنكى ئاغرىغان ۋاقىتنى مەن بىلمەيدىغان تۇرسام! مېنىڭ ئۆمرۈمدە ئەڭ قۇرقىدىغىنىم، بەدىنىمگە شىلەنكە سالىدىغان ئىشلار. سالامەتلىكنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئۈيىدە، دوختۇر ماڭا 24 سائەت شىلەنكە ئېسىپ قويۇپتۇ. بىراق مەن ھوشۇمغا كەلگەن چاغدا، شىلەنكىنى ئاللىبۇرۇن ئېلىۋەتكەنىكەن!

ھېكمەت:

قايغۇدىن بىراق تۇرۇشنى ۋە بەختكە ئېرىشىشنى ئويلىسىڭىز، نېمىنى بىلىش، نېمىنى بىلمەسلىكىڭىز كېرەكلىكىنى ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىڭ.

ئالماشتۇرۇۋېتىلگەن ئىسكىرىپكا

ئويۇن قويىدىغان ۋاقىت يېتىپ كەلگەندە، كىچىك ئىسكىرىپكىچىنىڭ ئىسكىرىپكىسىنى باشقىلار ئالماشتۇرۇۋەتكەنلىكتىن، ئامالسىز كونا ئىسكىرىپكىنى ئېلىپ سەھنىگە چىقماقچى بوپتۇ. ئەسلىدە، ئۇنىڭ ئىسكىرىپكىسىنى باشقىلار ئوغرىلىقچە كونا بىر بۇزۇق ئىسكىرىپكىغا ئالماشتۇرۇپ ئەدەپلەپ قويۇشنى ئويلىغان ئىكەن.

كىچىك ئىسكىرىپكىچى ئۆزىنى بېسىۋېلىپ، كۆڭۈل قويۇپ ئورۇنلاشنى باشلاپتۇ. كونا ئىسكىرىپكىنىڭ ئاۋازى ئۇنىڭ ياخشى كۆرىدىغان ئىسكىرىپكىسىنىڭ ئاۋازىغا يەتمەپتۇ. بىراق ئاستا - ئاستا، ئىسكىرىپكىدىن يېقىملىق مۇزىكا ئاۋازى تارقىلىپ، ئولتۇرغان تاماشىبىنلارنىڭ قەلبىنى لەرزىگە سېلىشقا باشلاپتۇ. نومۇر كۆرسەتىش ئايالغاشقاندىن كېيىن، تاماشىبىنلارنىڭ ئالقىش ساداسىدا گۈلدۈرمامەك ياڭراپ كېتىپتۇ.

بۇ ۋاقىتتا، كىچىك ئىسكىرىپكىچى كۆچىلىككە ئۆزىنىڭ ئىسكىرىپكىسىنىڭ باشقىلار تەرىپىدىن ئالماشتۇرۇۋېتىلگەنلىكىنى، شۇنىڭ بىلەن كونا ئىسكىرىپكىدا ئورۇنلىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. تاماشىبىنلار ئىسكىرىپكىچىنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن تېخىمۇ ئالقىش ياڭراتىپ كېتىشىپتۇ.

ھېكمەت:

سىرتقى كۆرۈنۈشىنىڭ ھەشەمەتلىك بولۇشى ھەقىقىي ئەمەلىي كۈچكە ۋەكىللىك قىلالمايدۇ، مۇۋەپپەقىيەت سىزنىڭ ئىچكى قابىلىيىتىڭىزگە تايىنىدۇ. ھەرگىزمۇ سىزنىڭ قولىڭىزدىكى ۋاستىگە تايانمايدۇ.

گۇللۇكتىكى مورچۇبا گۇلى

گۇللۇكتە بارچە گۇللەر پورەكلەپ ئېچىلىپ كېتىپتۇ.

كىشىنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە قارىتالمايدىغان بىر تۇپ مورچۇبا گۇلى گۇللۇكنىڭ بىر بۇلۇڭىدا تولىمۇ ئاجىز ئۆسۈپتۇ. باشقا گۇللەر ئۇنى كۆزگە ئىلىپمۇ قويماپتۇ.

ئەتىرگۈل مورچۇبا گۇلىگە ئەڭ يېقىن ئورۇندا بولۇپ، ئۇ غەزەپتىن: ــ سەن قەيەردىن كەلدىڭ، مېنىڭ يېنىمدا تۇرۇپ يۇزۇمنى چۈشۈرۈۋاتىسەن، سەن ئەجەبا مېنىڭ مۇھەببەتىمنى سىنىۋولى ئىكەنلىكىمنى بىلمەمسەن؟ قارا، مېنىڭ گۇللىرىم شۇنچە رەڭدار، سۆيگەن يارغا سۇۋغا قىلىشتىكى ئەڭ ياخشى سۇۋغا. بىراق، قارا سېنىڭ ئەپتىڭگە، نېمىدېگەن كۆرۈمسىز، دەرھال مەندىن يىراق تۇرغىن، ــ دەپتۇ.

لەيلىگۈلمۇ ئۇنىڭغا: ــ دېمىسىمۇ شۇنداق ئەمەسمۇ! تۇرقىنىڭ ئۆزىلا بىر ھاڭۋاقتىغا ئوخشايدىكەن، گۈلزارلىقىمىزنىڭ يۇزىنى چۈشۈرۈپ، ــ دەپتۇ.

قىزىلگۈل ئۇلارغا ئەگىشىپ: ــ سەن بىز بىلەن ھۆسن تالاشماقچى تېخى! ــ دەپتۇ.

ــ شۇنداق! ئۇ بىزنىڭ گۇللۇكىمىزگە نىسبەتەن بىر نومۇس... ــ دېيىشىپتۇ ئەتراپتىكى باشقا گۈللەرمۇ غودۇڭشىپ. مورچۇبا گۇلى بىر بۇلۇڭدا گەپمۇ قىلماي تۇرۇپتۇ. قىش يېتىپ كەپتۇ. ئەتىرگۈل، لەيلىگۈل ۋە قىزىلگۈل قاتارلىقلار توزۇپ ساينىسىمۇ كۆرۈنمەپتۇ. پەقەت مورچۇبا گۇلىلا ئاۋۇالقىدەك بىر بۇلۇڭدا يېشىللىقىنى يوقاتماي قىش پەسلىگە ھۆسن قوشۇپ تۇرۇپتۇ.

ھېكمەت:

ئەڭ جاپالىق مۇھىتتا ياشىغان كىشى ئەڭ ئېسىل ئەخلاققا ئىگە بولغان بولىدۇ. قۇرۇق سۆلەت، ئۆزىنى باشقىلاردىن چوڭ تۇتىدىغان كىشىلەر ئەڭ ئاخىرى بۇ دۇنيادىن ئۇنتۇلۇپ كېتىدۇ.

بىر - بىرىگە لايىق كېلىش

بىر بىلىملىك يىگىت بىرەن زىلۋا، گۈزەل قىز مۇھەببەتلىشىپتۇ. يىگىتنىڭ

ئۆيدىكىلىرى: ــ قىزنىڭ ئۆيدىكىلەر بەك نامراتلىكەن، ئائىلىمىزگە ماس كەلمەيدۇ، ــ دەپ قارشى تۇرۇپتۇ. يېگىت بولسا قەتئىي ئىرادىگە كەپتۇ. ئەمما ئۇزۇن ئۆتمەي، ئاتا - ئانىسىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بويىچە ئۆزى تونۇمايدىغان ھەمدە قىلچىمۇ ياخشى كۆرمەيدىغان بىر باي ئائىلىنىڭ قىزى بىلەن توي قىلىشقا مەجبۇر بوپتۇ.

كۇنلەر ئۆتكەنسېرى، يېگىت ئۆزىنىڭ بىر ھىجران ئازابىدىن تېخىمۇ چوڭقۇر ھىجران ئازابىغا قاراپ ماڭغانلىقىنى ھېس قىپتۇ.

ھېكمەت:

بىر ئادەم قانداقلا ئەھۋال ئاستىدا بولمىسۇن كەيپىياتىنى كونترول قىلالىغاندىلا، ئاندىن ئاندىن توغرا تاللىيالايدۇ ۋە قارار چىقىرالايدۇ.

ئۇمىد ۋە خىيال

بىر بويتاق يېگىت ئىلاھتىن بىر چىرايلىق قىز بەرىشنى ئۆتۈنۈپتۇ.

ئىلاھ ئۇنىڭغا: ــ خىيال ئىسىملىك بىر قىز بار، بوي - تۇرقى زىلۋا، كېلىشكەن، پەقەت سەن كۆزۈڭنى يۇمۇپ تۇرساڭلا، ئۇ سېنىڭ بېشىڭغا كېلىدۇ، ــ دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ھېلىقى بويتاق يېگىت كۆزىنى ئىزچىل يۇمۇۋېلىپ، خىيال قىز بىلەن مۇڭدىشىپ ئۆتۈپتۇ.

بىر كۈنى بىر بويتاق قىز ئۇنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ، كۆزىنى يۇمۇۋالغانلىقىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭدىن نېمىشقا شۇنداق قىلىدىغانلىقىنى سوراپتۇ. ئۇ خىيال قىزنى قوغداۋاتقانلىقىنى ئېيتىپتۇ. قىزچاق ئۇنىڭغا: ــ مەن خىيال قىزنىڭ ئاچىسى، ئىسمىم ئۇمىد بولىدۇ. ئەگەر سەن كۆزۈڭنى ئېچىشنى خالىساڭ، مەن سېنىڭ يېنىڭدا قېلىشقا رازى، ــ دەپتۇ. ھېلىقى بويتاق يېگىت: ــ بولمايدۇ، ئەگەر مەن كۆزۈمنى ئاچسام، خىيال قىز غايىب بولىدۇ. مەن خىيال قىزنى يوقتىپ قويۇشنى خالىمايمەن، ــ دەپتۇ.

ئۇمىد ئۇنى قايىل قىلالمايدىغانلىقىنى بىلىپ، يولىغا راۋان بوپتۇ.

بويتاق يېگىت دائىم كۆزىنى يۇمۇپ تۇرالمايدۇ - دە، ئۇ بىر چاغدا كۆزىنى ئاچقانىكەن، ئۇمىد قىزنىڭ يىراقتىكى سايىسىنى كۆرۈپتۇ. بىراق ئۇمىد قىزمۇ ناھايىتى تېزلا غايىب بوپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ، بويتاق يېگىت «كۆزۈمنى بالدۇرراق ئاچسام بوپتىكەن» دەپ پۇشايمان قىلىپ دۇنيادىن ئۆتۈپتۇ.

ھېكمەت:

خىيالنىڭ ئىچىدە ھەممە نەرسە بار، بىراق ھەممىسى بىر دەملىك كۆپۈكتىن ئىبارەت، خالاس. ھەقىقىي نەرسىلەرگە ئىگە بولاي دېسەڭىز، ئۇمىد ئۇچۇن ھەرىكەت قىلىڭ.

يول بويىدىكى مەنزىرە

سوقرات بىلەن بىرسى ئۇچرىشىپ، تولىمۇ يىراق بىر يەردىكى تاغنى كۆرگىلى بېرىپتۇ. ئاڭلاشلارغا قارىغاندا، ئۇ يەرنىڭ مەنزىرىسى تولىمۇ گۈزەل بولۇپ، ئۇ يەرگە بارغان كىشى پۈتۈنلەي مەنزىرە ئىچىگە كىرىپ كېتىدىكەن.

بىر قانچە يىللاردىن كېيىن، ئىككىيلەن يەنە ئۇچرىشىپتۇ. ئۇلار ھېلىقى تاغنىڭ تولىمۇ يىراقلىقتا بولۇپ، بىر ئۆمۈر ماڭسىمۇ كىشىنى ھاياجانغا سالمىدىغان يەرگە يېتىپ بارالمايدىغانلىقىنى بايقاپتۇ.

ھېلىقى كىشى ھەسرەت چەككەن ھالدا: ــ بىر نەچچە يىلدىن بېرى، مەن نۇرغۇن يوللارنى يۈردۈم، بىراق ھېلىقى يەرگە يېتىپ بارالمىدىم، مېنىڭ تىرىشچانلىقىم بىكار بولدى، بۇ كىشىنىڭ كۆڭلىنى يېرىم قىلىدۇ!ــ دەپتۇ.

سوقرات كىيىمىدىكى چاڭ - توزانىنى قېقىشتۇرۇۋېتىپ: ــ بۇ يولدا نۇرغۇن گۈزەل مەنزىرىلەر بار، ئەجەبا سەن دىققەت قىلمىدىڭمۇ؟ــ دەپتۇ.

ھېلىقى كىشى: ــ مەن پەقەت نىشانغا قاراپلا ماڭدىم، يول بويىدىكى مەنزىرىلەردىن ھۇزۇرلىنىدىغانغا رايىم يوق، ــ دەپتۇ.

سوقرات: ــ بۇ بەك ئەپسۇسلىنارلىق ئىش بوپتۇ، ئىز بىر ۋاقىتتىكى بىر نىشانىنى قوغلاشقاندا، يول بويىدىكى گۈزەل مەنزىرىلەرنى ئۇنتۇپ قالماسلىقىمىز كېرەك، ــ دەپتۇ.

ھېكمەت:

ئىز يىراقتىكى بىر نىشانىنى قوغلىشىۋاتقاندا، پەقەت ئالدىمىزغا قاراپ قالماسلىقىمىز، يول بويىدىكى گۈزەل مەنزىرىلەرنىڭ ھۇزۇرلىنىشىمىزغا ئەرزىيدىغانلىقىنىمۇ بىلىشىمىز كېرەك.

سایاھەت

بىر جۈپ ئامېرىكىلىق ئەر - ئايال دائىم دۇنيادىكى ھەر قايسى دۆلەتلەرنى سايا ھەت قىلىدىكەن. ئۇلارنىڭ دەم ئېلىش ۋاقتى ئاساسەن سەپەر قىلىش بىلەن ئۆتىدىكەن. ئۇلار دۇنيانىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىكى داڭلىق قەدىمىي يادىكارلىق ئورۇنلىرى ۋە سايا ھەت رايونلىرىغا ھەتتا جەنۇبىي قۇتۇپقىمۇ بارغانىكەن.

يەنە بىر قېتىملىق دەم ئېلىش ۋاقتى يېتىپ كەپتۇ. ئەر - ئايال ئىككىسى قەيەرگە بېرىشنى ئويلىشىپتۇ. ئايالى: ــ توغرا، بىزگە ئەڭ يېقىن بولغان كانادادا ئىلگىرى پەقەت بىرلا قېتىم بارغان، ئۇ تېخى بۇرۇنقى ئىشلار، ــ دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار

ماشىنا بىلەن كانادانى سايامەت قىلىشنى قارار قىپتۇ.

بىر كۈنى، ھەشەمەتلىك بىر ماشىنا كانادانىڭ داڭلىق مەنزىرە رايونى لويس كۆلى بويىدا توختاپتۇ. بىر جۇپ ئەر - ئايالنىڭ چىرايىدا قات - قات تەبەسسۇم پەيدا بولغان ھالدا ماشىنىدىن چۈشۈپتۇ، ئايال بىر تەرەپتىن خەرىتىگە قارىغاچ تۆت تەرەپنى كۆزىتىپتۇ.

ئۇ يولدىشىغا: ــ ھەي، فېئىر، بىز سايامەت رايونلىرىنى كېزىپ بوپتۇق، ئەتە لويس كۆلىگە بارىدىغان بولدۇق. ــ دەپتۇ. ئۇنىڭ يېنىدا تۇرۇۋاتقان شۇ يەرلىك بىر كىشى ئۇلارغا: ــ بۇ يەر لويس كۆلى شۇ، ــ دەپتۇ. يولدىشى ئۇنىڭغا: ــ بىز ماڭايلى، يەنە بىر قانچە جايغا بېرىشىمىز كېرەك! ــ دەپتۇ.

خانىمى قەلەمدە قولىدىكى خەرىتىنىڭ بىر قانچە يېرىگە بەلگە قويۇپ قويۇپ، يولدىشىغا ئەگىشىپ ماشىنىغا چىقىپتۇ. ماشىنا ئىس كۆتۈرۈپ يۇرۇپ كېتىپتۇ.

شۇ يەرلىك ھېلىقى كىشى: ــ ئۇلارنىڭ يەنە قەيەرگە بارىدىغانلىقىنى بىلمەيمەن، ــ دەپتۇ.

ھېكمەت:

سايامەتنى جىددىيچىلىك ئىچىدە ئۆتكۈزگەندىن كۆرە، ئۆيدە ياخشى ئارام ئالغان ياخشى، ياشاش جەريانى بىر قېتىملىق سايامەتتەك ئوخشايدۇ، ئالدىراپ يولغا چىقىشنى ئويلىماسلىقىمىز، توختاشقا تېگىشلىك يەردە ئارام ئېلىشىمىز، ئۆزىمىزنى ئەركىن تۇتۇپ، يولبويىدىكى مەنزىرىدىن ھۇزۇرلىنىشىمىز كېرەك.

ھويلىدىكى بىر تۇپ دەرەخ

بىرقانچە يىل بۇرۇن، قىزچاقنىڭ ئائىلىسى يېزىدىن شەھەرگە كۆچۈپ كەلگەنىكەن.

ئۇلارنىڭ يېڭى ئۆيى بىر يۇرۇش ئىككى قەۋەتلىك بىنا بولۇپ، ئاستىنقى قەۋىتى چوڭ قورۇ، قورۇ ئىچىدە ئىلگىرىكى ئۆي ئىگىسى تېرىپ قويغان كۆكتاتلىق بار ئىكەن. ئۇلار كۆچۈپ كىرگەندىن كېيىن قورۇدىكى كۆكتاتلىق قۇرۇپ كېتىشكە باشلاپتۇ. ئىككى يىل ئۆتكەندىن كېيىن، ئەسلىدە كۆكتات ئۇنگەن يەردىن بىر تۇپ كىچىك كۆچەت ئۆسۈپ چىقىپتۇ. كۆپچىلىك بۇ كۆچەتنىڭ قايسى دەرەخ ئىكەنلىكىنى بىلەلمەپتۇ.

بىر كۈنى قىزچاق كۆچەتنىڭ بىر تال يوپۇرمىقىنى ئۈزۈۋېلىپ مەكتەپتىكى بىيولوگىيە ئوقۇتقۇچىسىغا كۆرسىتىپتۇ. مۇئەللىمى يوپۇرماقنى كۆرگەندىن كېيىن: ــ بۇ گىلاس دەرىخى ئىكەن، ــ دەپتۇ. قىزچاق ئۆيگە قايتقاندىن كېيىن ئاتا - ئانىسىغا بۇ كۆچەتنىڭ گىلاس دەرىخى ئىكەنلىكىنى ئېيتىپتۇ. كېيىن قىزچاقنىڭ بوۋىسى يېزىدىن

كېلىپ ئۆيگە كىرىشىگىلا ئۇ: ــ بوۋا قاراڭ، بىزنىڭ بۇ يەردە بىر تۇپ گىلاس دەرىخى بار!ــ دەپتۇ. بوۋىسى قاراپلا: ــ پاھ، بۇ گىلاس دەرىخمۇ! مەن گىلاس دەرىخىنى كۆرۈپ باقمىغان، ــ دەپتۇ ۋە كۆلۈپ تۇرۇپ، ــ بۇ گىلاس دەرىخى چېچەكلىگىلى باشلاپتۇ ئەمەسمۇ!ــ دەپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ قىزچاقنىڭ ئۆيىدىكىلەر گىلاس دەرىخىنىڭ چېچەكلىشىنى، ئارقىدىن مېۋىسىنى تېتىپ بېقىشنى كۈتۈپتۇ. كۆچەت ئاخىرى چېچەكلەپ، كىچىك - كىچىك مېۋىلەرنى تۆتۈپتۇ، بىراق ئۇلار چوڭ بولغۇچە ھەممىسى تۆكۈلۈپ كېتىپتۇ. كېيىن، قىزچاقنىڭ ئۆيى چېقىلماقچى بولغانلىقتىن، باشقا يەرگە كۆچۈپ كەتمەكچى بوپتۇ. شۇ ۋاقىتتا بىر ئىشچى بۇ كۆچەتنى كۆرۈپ: ــ بۇ كىمنىڭ ياڭاق دەرىخىدۇ؟ تېخىچە كۆچۈرۈپ كەتمىگىنىنى!ــ دەپتۇ.

قىزچاق ئىشچىدىن: ــ بۇ گىلاس دەرىخى ئەمەسمۇ؟ قانداقسىغا ياڭاق دەرىخى بولسۇن؟ــ دەپ سوراپتۇ. ئىشچى قىزچاققا بارمىقىدا كۆرسىتىپ تۇرۇپ: ــ گىلاس دەرىخى؟ سىز يوپۇرماق ئاستىدىكى ياڭاق مېۋىسىگە قاراڭ،ــ دەپتۇ.

دەرۋەقە، بىر تال ياڭاق مېۋىسى ساڭگىلاپ تۇراتتىكەن. دېمەك، ئون يىلدىن بېرى، قىزچاقنىڭ ئۆيىدىكىلەر ياڭاق دەرىخىنى گىلاس دەرىخى دەپ قاراپتۇ. ئەگەردە ئۇ مېۋە بەرمىگەن بولسا، ئۇلار ھازىرغىچە گىلاس يېيىشنى كۈتۈپ تۇرغان بولاتتىكەن!

ھېكمەت:

سىز باشقىلارنىڭ سىزگە بولغان باھاسىنىڭ توغرا بولمىغانلىقىنى ھېس قىلغان ۋاقتىڭىزدا، سىزنىڭ چۈشەنمەۋاتقىنىڭىز بىكارغا كېتىدۇ. ئەگەر باشقىلارنىڭ ئۆزىڭىزنى توغرا تونۇشىنى ئۈمىد قىلسىڭىز، ئۆزىڭىزنىڭ ئەمەلىي ھەرىكىتىڭىز ئارقىلىق، ئۆزىڭىزنىڭ نەتىجىڭىز ئارقىلىق ئىسپاتلاپ چىقىڭ.

ئىككى «ئالۋاستى»

ئۇزۇن زامانلاردىن بۇيان بىر كىم ئولتۇراقلاشمىغان قەدىمىي تۇرالغۇ بولۇپ، كىشىلەرنىڭ ئېيتىشىچە، بۇ قورۇدا ئالۋاستى بولغانلىقتىن كۆپچىلىك قورقۇپ، ئىچىدە بىرەر كىچە قونۇش ئەمەس، بوسۇغىدىن ئاتلايدىغانغىمۇ جۈرئىتى يوق ئىكەن.

بىر كۈنى، ئۆزىنى جۈرئەتلىك دەپ ئاتىۋالغان بىر كىشى: ــ مەن قورۇغا بېرىپ بىر كىچە قونۇپ، ئالۋاستىنىڭ قانداق بولىدىغانلىقىنى كۆرۈپ باقاي،ــ دەپتۇ ۋە كىرىپ كېتىپتۇ.

ئۇزۇن ئۆتمەي، ئۆزىنى جۈرئەتلىك دەپ ئاتىۋالغان يەنە بىر كىشى كېلىپ، ئۇمۇ ئىچىدە قونۇشنى ئويلاپتۇ. ئۇ ئىشىكنى ئېچىپ كىرىشكە تەمشەلگەندە، ئاۋۋال كىرىپ كەتكەن كىشى «ئالۋاستى ئىشىكنى ئىتتىرىۋاتقان ئوخشايدۇ» دەپ قاراپ كۈچىنىڭ بارچە ئىشىكنى ئىتتىرىپ ئۇنى كىرگۈزمەپتۇ. ئىشىك سىرتىدىكى بۇ كىشى ئۆيى ئىچىدە ئالۋاستى بار ئىكەن» دەپ قاراپتۇ. شۇنداق قىلىپ، بۇ ئىككىسى بىر - بىرىنى

ئالۋاستى دەپ قارىشىپ «ئېلىشىپ» بېقىپتۇ. ئۇلار ئىشىنىڭ ئالدى - كەينىنى ئايدىڭلاشتۇرۇپ بولغۇچە تاڭ ئېتىپ قاپتۇ.

ھېكمەت:

بۇ دۇنيادا، ئالۋاستى مەۋجۇت ئەمەس، بىراق نۇرغۇن كىشىلەر ئالۋاستى دېگەن سۆزدىن قورقىدۇ. بۇنىڭ تۈپكى سەۋەبى، ئەمەلىيەتتە ئۇلار ئىنىڭ قەلبىدە «ئالۋاستى» بار.

باغچىدىكى ياۋا غاز

بىر توپ ياۋا غاز باغچىدىكى كۆل بويىغا قونۇپتۇ. ئۇلار بۇ يەردە بىر مەزگىل ياشاپ، كۈز پەسلى يېتىپ كەلگەندە، جەنۇبقا كېتىپ، قىشنى ئۆتكۈزۈپ كەلمەكچى ئىكەن.

باغچىدىكى سايامەتچىلەر ياۋا غازنى كۆرۈپ ھەيران قېلىشىپتۇ ۋە ئارقا - ئارقىدىن پىرەنىك، بېلىق قاتارلىق يېمەكلىكلەرنى تاشلاپ بېرىپتۇ، ياۋا غازلار سايامەتچىلەر تاشلاپ بەرگەن نەرسىنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى بىلمىگەنلىكتىن «گۇررىدە» قىلىشىپ قېچىپ كېتىپتۇ. سايامەتچىلەر كەتكەندىن كېيىن ئۇلار ئاستا - ئاستا يېمەكلىككە يېقىنلىشىپ، تېتىپ بېقىشقا باشلاپتۇ. كېيىن، ياۋا غازلار ئادەملەرنىڭ ئۆزىگە زىيان سالمايدىغانلىقىنى بىلىپ، ھەر قېتىم سايامەتچىلەر يېمەكلىك تاشلىغاندا تالىشىپ يەيدىغان بولۇشۇپتۇ. كۈنلەر - ئايلارنى قوغلىشىپ ئۆتۈپتۇ، ياۋا غازلار سايامەتچىلەر بەرگەن يېمەكلىكنى يەپ، توپتەك سەمرىپ كېتىپتۇ.

كۈز پەسلى يېتىپ كەپتۇ. ياۋا غازلار ھەر كۈنى خاتىرجەم تۇرمۇش كەچۈرۈپتۇ. ئۇلار جەنۇبقا قايتىشنى ئۇنتۇپ قېلىپ كۆرۈپتۇ.

قىش كۈنلىرى يېتىپ كەپتۇ. قارلار توختىماي يېغىشقا باشلاپتۇ، سايامەتچىلەر بارغانسېرى ئازىيىشقا باشلاپتۇ. ياۋا غازلار ئۆڭكۈرلەرگە يوشۇرۇنۇۋېلىپ ھەم ئاچلىق ھەم سوغۇقتىن تىترىشىپ كېتىپتۇ. بىرقانچە ياۋا غاز جەنۇبقا قاراپ ئۇچۇپ كەتمەكچى بولغان بولسىمۇ، بىراق كېلەكسىز بەدىنى ۋە سوغۇق ھاۋا ئۇلارنى قايتۇرۇپ كەپتۇ.

ھاۋا كۈندىن - كۈنگە سوۋۇشقا باشلاپ، باغچا تاقىلىپتۇ. ياۋا غازلار يېمەكلىك تاپالمايلا قالماي، سوغۇق شامال ئۇلارنىڭ پەيلىرى ئارىسىغا سوقۇنۇپ كىرىپ، ئۇلارنى بىر يەرگە يىغىپ قويۇپتۇ. ئۇلار ئۆتكەن يىلقى مۇشۇ ۋاقىتنى ئەسلىشىپ بۇ جايدا تۇرۇپ قالغىنىغا پۇشايمان قىپتۇ.

ھېكمەت:

ئاچ كۆز كىشىلەر دائىم كىچىكىنە نەرسە ئۈچۈن چوڭ نەرسىدىن مەھرۇم قالىدۇ. بەخت ئۆزىمىزنىڭ توختىماسىتىن كۈرەش قىلىشىمىز ئارقىلىق

قولغا كېلدۇ.

پىلىكى يوق شام

بىر دۆڭە شام ئىشلەپچىقىرىش سېخىدىن چىقىپتۇ. ئۇنىڭ ئىچىدىكى بىر تال شام پۈتۈن ساندۇقتىكى شاملاردىن ئالاھىدە چوڭ ئىكەن.

بىر نەچچە ئىشچى ھېلىقى قولىغا ئېلىپ: ــ قاراڭلار، بۇ شام نېمىدېگەن يوغان - ھە! ئۇ چىقارغان يورۇقلۇق چوقۇم نۇرلۇق، كىم ئۇنى سېتىۋالسا، شۇنىڭ تەلىيى ئوڭدىن كېلگەن بولىدۇ، ــ دەپتۇ. چوڭ شام بۇ گەپنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئۆزىنىڭ ئەڭ چوڭ ھەمدە ئەڭ يورۇق چىقىرالايدىغان، ئىگىسىنىڭ ئەڭ ياخشى سۈڭىسىغا ئېرىشەلەيدىغانلىقىدىن كۆرەڭلەپ كېتىپتۇ.

دەرۋەقە، ماگىزىندا چوڭ شام خېرىدارلارنىڭ ئالقىشىغا ئېرىشىپتۇ ۋە بىرىنچى بولۇپ سېتىلىپتۇ.

ھەمنەپەسلىرى ئۇنىڭ بۇنچە تېز سېتىلغانلىقىغا قاراپ ھەۋەس قىلىشىپتۇ. پەقەت بىر كىچىك شام: ــ ئۇ دېگەن بىر پىلىكى يوق شام، ئىشلەتكىلى بولمايدۇ، ــ دەپتۇ.

ئىككىنچى كۈنى، خېرىدار ھېلىقى يوغان شامنى كۆتۈرۈپ ئاچچىقىدا پوكەيگە تاشلۇۋېتىپتۇ: ــ پىلىكى يوق شام ئىكەن ئەمەسمۇ، شام ھەرقانچە چوڭ بولغىنى بىلەن پىلىكى بولمىسا باشقىلارغا يورۇقلۇق ئاتا قىلالمايدۇ، ــ دەپتۇ.

ھېكمەت:

قىممىتىنىڭ يۇقىرى - تۆۋەن بولۇشى سىرتقى قىياپىتىگە قاراپ بەلگىلەنمەيدۇ، ئەكسىچە ئەمەلىي ھەرىكىتى ئارقىلىق ئىسپاتلاشقا موھتاج.

قېچىپ كەتكەن چېكەتكە

ئاشخانا ئۆيىدە بىر ئائىلىلىك قارا چېكەتكە تۇرىدىكەن، ئۇلار ئادەملەرنىڭ ئۆيىدە تۇرىدىغان قارا چېكەتكە ئىكەن. تولىمۇ خۇشال يۇرىدىكەن، تاماق يېگەندە ئازادە پاراڭلىشىپ، تاتلىق خىياللارنى سۈرىدىكەن، كەچلىك تاماقتىن كېيىن بىرلىكتە ناخشا ئېيتىدىكەن. ئانا چېكەتكە ھەر كۈنى بالىلىرىغا: ــ بالىلىرىم ئېسىڭلاردا بولسۇنكى، پەقەت ئۆيىمىزنىڭ ئىچىدىلا بەخت بار! ــ دەپ نەسىھەت قىلىدىكەن.

بىراق، بىر كىچىك چېكەتكە سىرتقا چىقىپ ئايلىنىپ كىرىشنى ئويلاپ، دېرىزىگە سەكرەپ چىقىپ، پارلاپ تۇرغان قۇياش، ھەرخىل گۈللەرنىڭ پورەكلەپ ئېچىلغانلىقىنى كۆرۈپتۇ.

ئۇ بىرلا سەكرەپ ئېتىزلىققا كېلىپ قاپتۇ. تالادىكى چېكەتكە ئۇنى قىزغىنلىق بىلەن كۈتۈۋاپتۇ. ئۇلار ناخشا ئېيتىپ، سەكرىشىپ، تاغلارغا، جىلغىلارغا بېرىپتۇ.

بۇلارنىڭ ھەممىسى كىچىك چېكەتكىگە نىسبەتەن يېڭى بولغاچقا، بەكلا بېرىلىپ كېتىپتۇ. ئۇ ئويۇننى ئويناپ، كۆلكىسىگە قانغاندا، قۇياش ئولتۇرۇشقا باشلاپتۇ. كىچىك چېكەتكە ئۆيىنى سېغىنىپتۇ. ئاپىسى، دادىسى، ئاكا - ئاچىلىرى بىلەن بىرگە ئولتۇرۇپ بىرلىكتە تاماق يېيىشنى، ناخشا ئېيتىپ، پاراڭلىشىشنى ئويلاپتۇ. بىراق كىچىك چېكەتكە ئۆيگە قايتىدىغان يولنى تونۇيالماپتۇ. ھەتتا ئۆز ئۆيىنىڭ قانداق ئىكەنلىكىنىمۇ ئۇنتۇپ قاپتۇ.

ئۇ ھازىرغىچە يىغلاپ يۇرۇپ ئۆزىنىڭ ئۆيىگە بارىدىغان يولنى سوراپ يۈرەرمىش.

ھېكمەت:

ئائىلىدىكى خۇشاللىق چەكسىز بولىدۇ. بۇ نۇقتىنى چۈشىنىپ يەتكەن كىشى بەختلىك، خۇشال كىشىدۇر. بۇ بەختنىن ھۇزۇرلىنالىغان كىشى تېخىمۇ بەختلىك، تېخىمۇ خۇشال كىشىدۇر.

ۋېلىسىپىت

بىر كىشى تاللا بازىرىغا ۋېلىسىپىت بىلەن مال سېتىۋالغىلى بېرىپتۇ ۋە يېڭى ۋېلىسىپىتىنى تاللا بازىرى ئىشىكى ئالدىدا توختىتىپ قويۇپ كىرىپ كېتىپتۇ. بىراق ئۇ تاللا بازىرىدىن چىققان ۋاقىتتا ۋېلىسىپىتىنى ئۇنتۇپ قاپتۇ. ئىككىنچى كۈنى ئۇ ئىشقا بارىدىغان ۋاقىتتىلا ئاندىن ۋېلىسىپىتىنىڭ تاللا بازىرى ئىشىكى ئالدىدا ئۇنتۇلۇپ قالغانلىقىنى ئېسىگە ئاپتۇ. ئۇ: ــ ۋېلىسىپىتىمنى باشقىلار ئوغرىلاپ كەتكەن بولسا كېرەك، ــ دەپ ئويلاپتۇ. بىراق ئۇ تاللا بازىرىنىڭ ئالدىغا بارغاندا، ۋېلىسىپىتىنىڭ شۇ پېتى ئۆز ئورنىدا تۇرغانلىقىنى كۆرۈپتۇ.

شۇنىڭ بىلەن، ئۇ ۋېلىسىپىتنى مىنىپ چېركاۋغا تەڭرىنىڭ ۋېلىسىپىتىنى ئۆز پاناھىدا ساقلىغانلىقىغا رەھمەت ئېيتىش ئۈچۈن كەپتۇ. بىراق، ئۇ دۇئادىن يېنىپ، چېركاۋنىڭ ئالدىغا چىقىقاندا توختىتىپ قويۇلغان ۋېلىسىپىت كۆزدىن غايىب بولغانىكەن.

ھېكمەت:

تۇرمۇشتا ھەر ۋاقىت ئويلىمىغان ئىشلار يۈز بېرىپ تۇرىدۇ. بەزىسىدىن قېچىپ قۇتۇلغىلى بولمايدۇ، بەزىسىدىن ساقلانغىلى بولىدۇ. شۇڭلاشقا بەك بوشاڭ بولۇپمۇ، بەك چوڭقۇر ئويلاپمۇ كەتمەك.

سەكسەنپۇتنىڭ پۇتى

سەكسەنپۇت ئەمدىلا پەيدا بولغان ئىلگىرىكى دەۋرلەردە ئۇنىڭ پۇتى بولمىسىمۇ، يىلانغا ئوخشاش تېز ماڭىدىكەن.

ئۇ شىر، يولۋاس، تۈلكە ۋە چاشقان قاتارلىق پۈتى بار ھايۋانلارنى كۆرگەندە ھەمدە ئۆزىدىن تېز يۈگۈرەيدىغانلىقىنى بىلگەندە كۆڭلى يېرىم بولىدىكەن. شۇنىڭ بىلەن ئۇ تەڭرىگە يالۋۇرۇپ: ــ ئاھ، خۇدا! ماڭا باشقا ھايۋانلارنىڭكىدىنمۇ كۆپ پۇت بەرگەيسىز، ــ دەپتۇ.

تەڭرى ئۇنىڭ تەلىپىنى قانائەتلەندۈرۈپ، بېشىدىن تارتىپ قۇيرۇقىغىچە پۈت چىقىپتۇ. سەكسەنپۈت بەدىنىگە چىققان پۈتلاردىن قانائەتلەنگەن ھالدا خۇشاللىقتىن: ــ ھا... ھا... مەن ھازىر ئاتقان ئوقتەك تېز ماڭىدىغان بولدۇم، ھېچكىمنۇ ماڭا يېتىشەلمەيدۇ! ــ دەپ خۇشال بولۇپ كېتىپتۇ.

بىراق، ئۇ ئەمدى «ئۇچۇش» قا تەمشىلگەندە، ئۆزىنىڭ پۈتلىرىنى كونترول قىلالمىغانلىقىنى، بەزى پۈتلىرى ئاستا، بۇ پۈتى ئۇ پۈتىغا دەسسۈپلەپ ماڭالمايۋاتقانلىقىنى بايقاپتۇ. نەتىجىدە سەكسەنپۈت ماڭالمايلا قالماي مولاق ئېتىپ چۈشۈپتۇ. نۇرغۇن ۋاقىت مەشىق قىلىش ئارقىلىق، سەكسەنپۈت ئاستا - ئاستا يول مېڭىشنى ئۆگىنىپتۇ، بىراق ئۇ ئىلگىرىكىدىن تېخىمۇ ئاستا ماڭىدىغان بولۇپ قاپتۇ.

ھېكمەت:

باشقىلارنىڭ ئىگە بولغىنى ھەرگىزمۇ بىز ئېھتىياجلىق بولغىنىمىز ئەمەس. ئەگەر ئۇنىڭغا ئېرىشىشنى ئويلىساق، ئۆزىمىزگە بەلكىم يۈك ۋە ئاۋارىچىلىك تېپىۋېلىشىمىز مۇمكىن.

يىتكەن چاچ قىسقۇچ

بىر پادىشاھنىڭ يەتتە مەلىكىسى بار بولۇپ، بۇ يەتتە مەلىكىنىڭ ھەممىسىنىڭ قاپقارا ئۇزۇن سۇمبۇل چاچلىرى بار ئىكەن. پادىشاھ مەلىكىلەرگە ئامراق بولغاچقا، ئۇلارنىڭ ھەربىرىگە يۇز دانە چىرايلىق چاچ قىسقۇچ سوۋغا قىپتۇ. بىر كۈنى ئەتىگەنلىكى چوڭ مەلىكە كۈندىكىدەك چېچىنى تاراۋاتقاندا، بىر تال چاچ قىسقۇچنىڭ كەملىكىنى بايقاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئىككىنچى مەلىكە يوق ۋاقتىدىن پايدىلىنىپ ھۇجرىسىغا كىرىپ بىر تال چاچ قىسقۇچنى ئوغرىلىۋاپتۇ. ئىككىنچى مەلىكە ئۆزىنىڭ بىر تال چاچ قىسقۇچىنىڭ كەملىكىنى بايقاپ، ئۇچىنچى مەلىكىنىڭ ھۇجرىسىدىن بىر تال چاچ قىسقۇچنى ئېلىۋاپتۇ. ئۇچىنچى مەلىكە بىر تال چاچ قىسقۇچنىڭ كەملىكىنى بايقاپ، تۆتىنچى مەلىكىنىڭ بىر تال چاچ قىسقۇچنى ئوغرىلىۋاپتۇ. تۆتىنچى مەلىكە ئاچىسىغا ئوخشاش، بەشىنچى مەلىكىنىڭ بىر تال چاچ قىسقۇچنى ئېلىۋاپتۇ. بەشىنچى مەلىكىمۇ ئالتىنچى مەلىكىنىڭ بىر تال چاچ قىسقۇچنى ئېلىۋاپتۇ. ئالتىنچى مەلىكە يەتتىنچى مەلىكىنىڭ چاچ قىسقۇچنى ئېلىۋېلىشقا مەجبۇر بوپتۇ. شۇنىڭ بىلەن، يەتتىنچى مەلىكىنىڭ توقسان توققۇز چاچ قىسقۇچى قاپتۇ.

بىرقانچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، قوشنا دۆلەتنىڭ شاھزادىسى تۇيۇقسىز ئوردىغا

كېلىپ پادىشاھقا: ــ تۇنۇگۈن مەن باققان بۇلبۇل بىر تال چاچ قىسقۇچنى ئېلىپ كەپتۇ، مەن بۇنى چوقۇم سىزنىڭ مەلىكىلىرىڭىزنىڭ ئىچىدىكى بىرىنىڭكى دەپ ئويلىدىم، بۇنى تەقدىرنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى دېيىشكە بولىدۇ. بىلمىدىم، بۇ قايسى مەلىكىنىڭ چاچ قىسقۇچى بولىدىكىن؟ ــ دەپتۇ.

مەلىكىلەر بۇ ئىشنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، كۆڭلىدە: «بۇ چاچ قىسقۇچ مېنىڭكى» دەپتۇ. بىراق چېچىدا يۈز تال چاچ قىسقۇچ تولۇق بولغاچقا تولىمۇ پۇشايمان قىپتۇ. پەقەت يەتتىنچى مەلىكە ئالدىغا چىقىپ: ــ بۇ چاچ قىسقۇچ مېنىڭكى، ــ دەپتۇ ۋە بېشىنى سىلكىپتۇ. بىر تال چاچ قىسقۇچ كەم بولغانلىقتىن، ئۇنىڭ ھەممە چاچلىرى ئالدىغا چۈشۈپ دولقۇنلىنىپ كېتىپتۇ، بۇ ۋاقىتتىكى مەلىكە كىشىنى تېخىمۇ ئۆزىگە جەلىپ قىلىدىكەن، شاھزادە ئىختىيارسىز خۇددىنى يوقىتىپ قويۇپتۇ ۋە كېچىك مەلىكىنى ئەمرىگە ئېلىپ، ئۇنىڭ بىلەن بەختلىك تۇرمۇش كەچۈرۈپتۇ.

ھېكمەت:

سىزدە كەملىك تۇيغۇسى بولغان ھامان ئۆزىنى تولۇقلاشقا ئۇرۇنماڭ، بەزى ۋاقىتتا، كەملىك تۇيغۇسىمۇ بىر خىل خۇشاللىققا ئەرزىيدىغان ئىش. ئۇ بەلكىم سىزگە بەخت ئېلىپ كېلىشى مۇمكىن.

قەھۋەخانىدىكى تام رەسىمى

بىرقانچە ئاغىنىلەر قەھۋەخانىدا قىزغىن پاراڭغا چۈشۈپتۇ. بۇنىڭ ئىچىدىكى بىرسى بەس - مۇنازىرە سەۋەبلىك قوللىرىنى سىلكىگەندە ئۇنىڭ قولى يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان مۇلازىمەتچىگە تېگىپ كېتىپ، ئۇنىڭ قولىدىكى پەتنۇسىنى چۈشۈرۈۋېتىپتۇ. ئىستاكاندىكى قەھۋەنىڭ ھەممىسى ئاپئاق تامغا چاچراپ كېتىپتۇ. دۇكان غوجايىنى تامدىكى چاچراپ كەتكەن قەھۋەنى كۆرۈپ ئولارغا تۆلەشنى بۇيرۇپتۇ.

ئولار نېمە قىلارىنى بىلەلمەي تۇرغاندا، يانداكى ئۇستەلدىكى مېھمان دۇكان غوجايىنىنى بىر چەتكە چاقىرىپ، ئۇنىڭغا بىرنەچچە ئېغىز گەپ قىپتۇ. ئارقىدىن ئۆز ئورنىغا بېرىپ ئولتۇرۇپ سايا‌ھەت سومكىسىدىن بىر پارچە رەسىمنى ئېلىپ، قەھۋە چاچراپ كەتكەن تامنىڭ ئۈستىگە چاپلاپ قويۇپتۇ. ئۇزۇن ۋاقىت ئۆتمەستىن، بۇلغانغان تامنى، بىر ئات خاتىرجەم ھالدا ئوتلاقتا ئوتلاۋاتقان، ئانچە يىراق بولمىغان بىر يەردە بىر ساھىبجامال قىز چۆپلۈك ئۈستىدە سوزۇلۇپ ياتقان رەسىم ئىگىلەپتۇ.

كۆپچىلىكنىڭ ھەممىسى ئارقا - ئارقىدىن ئالقىشلاپ، رەسسامنىڭ ماھارىتىنى ماختىشىپتۇ. بۇ رەسىم پۇتۇن قەھۋەخانىغا ھۆسن قوشۇپتۇ، غوجايىن خۇشال بولغان ھالدا تۆلىتىدىغان ئىشنى ئېغىزىغمۇ ئالماپتۇ.

ھېكمەت:

خاتا باسقان بىر قەدەمنىڭ ئۈچۈن ئۆزىڭنى ئەيىبلەپ كەتمەك، چۈنكى

قاشتېشىدىمۇ نۇقسان بولىدۇ.

ئەقىل - پاراسەتنىڭ مەنبەسى

دانىشمەن بىر ئۇستاز ياشىنىپ قالغان ۋاقتىدا يەنە ئىككى شاگىرت قوبۇل قىپتۇ. چوڭ شاگىرتى ئەقىللىق، زېرەك، سۆزمەن، كىچىك شاگىرتى گەرچە ئېغىر -بېسىق، كەم سۆز، ئەستايىدىل، پۇختا ئىكەن.

ئۇستاز دەم ئېلىش ۋاقىتلىرىدا چوڭ شاگىرتىنى يېنىغا چاقىرىپ تەلىم بېرىدىكەن ھەمدە بىرقاتار مەسىلىلەر ئۇستىدە پىكىر يۈرگۈزىدىكەن. لېكىن، كىچىك شاگىرتىنى ئېغىر ئىشلارنى قىلىشقا بۇيرۇيدىكەن.

بىرنەچچە يىلدىن كېيىن، ئۇستاز ئۆزىنىڭ ۋاقىتىنىڭ ئاز قالغانلىقىنى ھېس قىلىپ، شاگىرتلىرى ئىچىدىن بىرىنى ئىزباسار قىلىپ تاللىماقچى بوپتۇ. كىشىنى ھەيران قالدۇرىدىغىنى شۇكى، ئۇستاز ھېلىقى كەم سۆز كىچىك شاگىرتىنى تاللاپتۇ. چوڭ شاگىرتى بۇنى بىلگەندىن كېيىن، ئۆزىچە قايىل بولماي ئۆزىنىڭ ئۆگەنگەن بىلىملىرىنىڭ موللىقى بىلەن ئىزباسار بولۇشقا ئەسلىي مەن مۇناسىپ كېلەتتىم، دەپ قاراپتۇ. شۇنىڭ بىلەن، ئۇ ئۇستازنىڭ يېنىغا كېلىپ: ــ ئۇستاز، مەن سىزدىن نۇرغۇن ئەقىل - پاراسەت ۋە تەلىماتلارنى ئۆگىنىپ، مەلۇم ئىقتىدار يېتىلدۇردۇم، سىز نېمىشقا كىچىك شاگىرتىڭىزنى تاللىغانلىقىڭىزنى ھېچ چۈشەنمىدىم؟ــ دەپ سوراپتۇ.

ئۇستاز ئۇنىڭغا: ــ سەن گەرچە ئەقىللىق بولساڭمۇ بىراق چوڭ ئىشلارنى تەۋرىتىشىڭ بەسىي مۇشكۇل. دۇرۇس، سەن مەندىن نۇرغۇن نەرسىلەرنى ئۆگەندىڭ، بىراق سېنىڭ ئۆگەنگەن نەرسىلەرگە بولغان چۈشەنچەڭ چوڭقۇر ئەمەس. ئەمەلىيەتتە، ھەقىقىي ئەقىل - پاراسەت ئەمەلىيەتتىن كېلىدۇ. خۇددى چېچەك بىلەن مېۋىگە ئوخشاش، دەرەختىكى چېچەك ئۆزىنىڭ مېۋە بېرىدىغانلىقىنى بىلمەيدۇ، بىراق يىلتىزى بىلىدۇ،ــ دەپتۇ.

چوڭ شاگىرتى بۇنى ئاڭلاپ ئىنتايىن خجىللىق ھېس قىلىپ، ئاستا چىقىپ كېتىپتۇ.

بىرقانچە كۈن ئۆتكەندىن كېيىن، ئۇستاز ئالەمدىن ئۆتۈپ، كىچىك شاگىرتى رەسمىي ئىزباسار بولۇپ، ئۇستازنىڭ تونىنى كىيىپتۇ ۋە كېيىنچە ئۇ شۇ ئەتراپتىكى داڭلىق ئۇستاز بولۇپ قاپتۇ.

ھېكمەت:

بىر ئەقىل - پاراسەتلىك كىشى ئەگەردە ئەمەلىيەتتىن چېنىقىش پۇرسىتىگە ئېرىشەلمىسە، ئاقىۋەت ئادەتتىكى كىشىلەرگە ئايلىنىپ قالىدۇ. ئەكسىچە ئەمەلىيەتتىن نۇرغۇن نەرسىلەرنى ئۆگەنگەندە، نۇرغۇن پاراسەتلەرنى ئىگىلىيەلەيدۇ.

رەت قىلىنغان سەدىقە

ئاپەتكە ئۇچراپ ئاچارچىلىقتا قالغان بىر توپ خەلق بىر كىچىك بازارغا كېلىپ، بازار باشلىقىنىڭ يېمەكلىك تارقىتىپ بېرىشىنى ساقلاپتۇ. بازار باشلىقى بولكا ۋە پىشلاقنى تارقىتىپ بىر ياشنىڭ ئالدىغا كەلگەندە، ياش يىگىت باشقا كىشىلەرگە ئوخشاش ئالدىراپ بولكىنى ئالماپتۇ، ئەكسىچە بازار باشلىقىغا: ــ ئەپەندىم، سىز ماڭا بۇ يېمەكلىكنى بەرمەكسىز، مەن قىلىدىغان ئىش بارمۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ. بازار باشلىقى كۈلۈپ تۇرۇپ: ــ مەن پەقەت سىلەرنى يېمەكلىك بىلەن تەمىنلەپ بېرەلەيمەن، سەن قىلغۇدەك نەدىمۇ ئىش بولسۇن؟ ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

ھېلىقى ياش يىگىت كەسكىنلىك بىلەن: ــ ياق ئەپەندىم، ئەگەر قىلغۇدەك ئىش بولمىسا، مەن سىزنىڭ يېمەكلىكىڭىزنى ئالالمايمەن! ــ دەپتۇ. بازار باشلىقى تەسىرلىنىپتۇ. بىراق ھەقىقەتەن ياش يىگىت قىلىدىغان ئىش بولمىغاچقا، ئۆزى يۇكۇنۇپ ئولتۇرۇپ، ياش يىگىتكە دۇمبىسىنى تۇتۇپ قويۇشنى ئېيتىپتۇ.

كېيىن، ياش يىگىت كىچىك بازاردا ئولتۇراقلىشىپ قاپتۇ ۋە بازار باشلىقىنىڭ قىزى بىلەن توي قىپتۇ. يىگىرمە يىلدىن كېيىن، بۇ ياش يىگىت بىر داڭلىق نېفىت سودىگىرى بوپتۇ.

ھېكمەت:

بۇ ياش يىگىتنىڭ مۇۋەپپەقىيەت قازىنىشىدا نۇرغۇن ئامىللار بولسىمۇ، بىراق ئۇنىڭ ئۇ خىل ئەمگەك قىلماي ئېرىشىشنى رەت قىلىشى ھۆرمەتكە ئەرزىيدۇ. ھەيۋەتلىك سودا سارىيىمۇ ئۆزىگە ئىشىنىدىغان سېمونت، پۇختا خىش بولغانلىقىدىن سىرت ئۆزىنى ھۆرمەتلەيدىغان پولات چىۋىقتىن ئايرىلالمايدۇ.

كالا ئۆلتۈرۈش

ئىلگىرى، بىر كىشىنىڭ 250 تۇياق كالىسى بار ئىكەن. ئۇ دائىم كالىلىرىنى ئوت - چۆپ، سۇ مول بولغان يەرگە ئاپىرىپ تەبىئىتىنىڭ ئاتا قىلغان مەنزىرىلىرىدىن ھۇزۇرلاندۇرىدىكەن. بىر كۈنى كالىلار توپىدىكى بىر كالىنى يولۋاس يەپ كېتىپتۇ. بۇ ۋاقىتتا كالىنىڭ ئىگىسى: «مەن بىر كالامدىن ئايرىلىپ قالدىم، ئەمدى كالىلىرىمنىڭ سانى تولۇق ئەمەس، بۇ كالىلارنىڭ ماڭا ئەمدى نېمە كېرىكى؟» دەپ ئويلاپتۇ ۋە كالىلىرىنى تاغنىڭ كەينىگە ھەيدەپ بېرىپ، ھەممىسىنى ئۆلتۈرۈۋېتىپتۇ.

ھېكمەت:
مۇتلەق مۇكەممەل نەرسە مەۋجۇت ئەمەس. بىز پەقەت بۇ نۇقتىنى چۈشەنسەك، بالدۇرراق بۇ پاكىتنى قوبۇل قىلالىساق، يېڭى نىشانغا قاراپ قەدەم باسقان بولىمىز.

يول بويىدىكى كىچىك دۇكان

بىر جۇپ ئاق كۆڭۈل ئەر - ئايال يول بويىدا قوشۇمچە يېمەكلىك ۋە تۇرمۇش بۇيۇملىرىنى ساتىدىغان كىچىك دۇكان ئېچىۋاپتۇ. ئۇلار پۇل تېپىشقا ئالدىراپ كەتمەپتۇ. يېقىن ئەتراپتىكى كىشىلەرگە قۇلايلىق بولۇشى ئۈچۈن، دۇكاننىڭ ئىشىك بېشىغا: «ھاۋا ئىسسىق، يول يىراق، دۇكاندا ھەقسىز ئىچىملىك سۇ بىلەن تەمىنلىنىدۇ» دېگەن خەت يېزىلغان ۋۇۋسكىنى ئېسىپ قويۇپتۇ. بۇ ۋۇۋسكىنى كۆرگەن پىيادىلەر دۇكان ئالدىدا توختاپ سۇ ئىچىپ، كۆپ قىسىم كىشىلەر رازىمەنلىك بىلەن دۇكاندىن نەرسە - كېرەك سېتىۋاپتۇ. بۇ كىچىك دۇكان يېقىن - يىراقتىكى كىشىلەرگە تونۇشلۇق بولۇپ كېتىپتۇ، كۆپچىلىكىنىڭ ھەممىسى ئۆزى ئېھتىياجلىق بولغان نەرسىنى سېتىۋالىدىغان بوپتۇ. ناھايىتى تېزلا بۇ كىچىك دۇكان تەرەققىي قىلىپ كاتتا بىر تۇرلۇك ماللار دۇگىنىغا ئايلىنىپتۇ.

ھېكمەت:
ئاق كۆڭۈللۈك ئۇرۇقىنى چاچقاندا، مول - ھوسۇل ئالغىلى بولىدۇ، كىشىلىك تۇرمۇش يولىدا، مەردلىك سىزگە خۇشال - خۇرام ھالدا ھەمراھ بولسۇن.

ئورۇندۇققا تايىنىپ مۇز تېپىلىش

قىزچاق مۇز تېپىلىشنى ئەمدىلا ئۆگەنگەن بولۇپ، ئازراقمۇ تېخنىكىسى بولمىغاچقا، ئورنىدىن تۇرۇشقىمۇ جۇرئەت قىلالمايدىكەن. شۇنىڭ بىلەن، ئانىسى ئۇنىڭغا بىر ئورۇندۇقنى بېرىپ، ئورۇندۇققا تايىنىپ تېپىلىشنى مەشق قىلىشنى ئېيتىپتۇ. دەرۋەقە، ئورۇندۇققا تايىنىپ تېپىلغاندىن كېيىن، قىزچاق ئاستا - ئاستا مۇز ئۇستىدە بىمالال تېپىلالايدىغان، كۆپ يەقىلىپ چۈشمەيدىغان ھالەتكە يېتىپتۇ. ئۇ ھەر كۈنى ئورۇندۇققا تايىنىپ تېپىلىپ، بىر ھەپتە ئۆتكەندىن كېيىن، ئانىسى ئۇنىڭغا ئورۇندۇق ئىشلەتمەي تېپىلىپ بېقىشنى ئېيتىپتۇ. بىراق ئۇ ئورنىدىن تۇرۇشقىمۇ جۇرئەت قىلالماپتۇ.

ئۇ ئورۇندۇقنى تەلەپ قىلغاندا، ئانىسى ئورۇندۇقنى يىراقتا تاشلىۋېتىپتۇ.

ئاخىرى، قىزچاق كۆپ قېتىم يىقىلىپ كېتىش ئارقىلىق، ئۆزى مۇز ئۇستىدە بىمالال تېپىلالايدىغان ھالەتكە يېتىپتۇ.

ھېكمەت:
ئەگەر سىز باشقىلارغا يېكى باشقا نەرسىلەرگە بولغان تاپىنىۋىڭىز خاراكتېرىڭىزنى يوقاتمىسىڭىز، مەڭگۈ ئورنىڭىزدىن دەست تۇرالمايسىز. ھاياتلىقنىڭ جەريانى ئۆزىمىزنىڭ ئىككى پۈتى ئارقىلىق مېڭىشىمىزغا ئېھتىياجلىق، شۇنداقلا ئاندىن ياشىغانلىقنىڭ مەنىسى بولىدۇ.

سودىگەر بىلەن چولپان

بىر سودىگەر بىر ئايال چولپانىنى ياخشى كۆرۈپ قاپتۇ. بىراق ئۇنىڭغا ئايال چولپانلىقنى ئارقا كۆرۈنۈشى ئېنىق ئەمەس ئىكەن.

ئۇ ئايال چولپانلىقنى ئۆزىنىڭ ئىشلىرىنىڭ كەلگۈسى ئىستىقبالىغا تەسىر يەتكۈزمەسلىكىنى ئۈمىد قىلىدىكەن. ئۇ شۇنىڭ بىلەن بىر شەخسىي رازۇېدچىك ياللاپ، ئۇنىڭ تېگى - تەكتىنى تەكشۈرۈپ چىقىشنى ئېيتىپتۇ. بىراق ئۇ ئۆزىنىڭ ھەقىقىي سالاھىيىتىنى بۇ شەخسىي رازۇېدچىكقا ئاشكارىلىماپتۇ. ئۇزۇن ئۆتمەي، شەخسىي رازۇېدچىك ئۇنىڭغا تەكشۈرۈش دوكلاتىنى ئەۋەتىپتۇ. دوكلاتتا: «بۇ خانىم ئۆزىنى قەدىرلەپ، ئۆزىنى سۆيىدىغان، ھايا - ئىپپەتلىك، ئاق كۆڭۈل كىشىلەر بىلەن دوست بولۇشنى خالايدىغان ئايال ئىكەن. بىردىنبىر ئەپسۇسلىنىدىغىنى، يېقىنقى كۇنده، تەسىرى ياخشى بولمىغان بىر سودىگەر بىلەن زىچ مۇناسىۋەت ئورناتقانلىقى ئىكەن» دەپ يېزىلىپتۇ.

ھېكمەت:
بىز دائىم باشقىلارغا گۇمانلىنىش ۋە ئىشەنمەسلىك پوزىتسىيىسىدە بولمىز، بۇ خىل كۆزقاراش ئۆزىمىزدىن پەيدا بولغاچقا، ئۇلۇغ كىشىلەرنىڭ ئىدىيەسى ۋە كۆز قارىشى يەنىلا ئېتىبارسىز قالىدۇ.

چاشقاننىڭ ساياھەت قىلىشى

بىر كىچىك چاشقان دېڭىز بويىغا بېرىپ ساياھەت قىلماقچى بولغاندا، ئۇنىڭ ئاتا - ئانىسى قارشى تۇرۇپ: ــ بەكلا يىراق تۇرسا، ئۇنىڭ ئۇستىگە ھەممە يەردە يوشۇرۇن خەتەر بار، بېرىشقا قەتئىي بولمايدۇ!ــ دەپتۇ. كىچىك چاشقان قەتئىي ھالدا: ــ مەن بېرىشنى قارار قىلىپ بولدۇم، مەن دېڭىزنىڭ زادى قانداق بولىدىغانلىقىنى كۆرۈپ باقمەن، سىلەر مېنى توسىيالمايسىلەر!ــ دەپتۇ ۋە شۇ كۈنى سەھەردىلا يولغا چىقىپتۇ. ئۇ سەپەر جەريانىدا، مۇشۇك ۋە يىلاننىڭ ھوجۇمىغا ئۇچراپتۇ. يەنە مەلۇم بىر قۇشنىڭ قوغلاپ ئۆلتۈرمەكچى بولۇشىغىمۇ ئۇچراپتۇ. كىچىك چاشقان جېنىنىڭ بارىچە قېچىپ يوشۇرۇنۇۋېلىپ، ھەر ھالدا ئامان قاپتۇ.

جاھاننى قاراڭغۇلۇق قاپلاپتۇ، كىچىك چاشقان قېيا تاشنىڭ ئاستىغا كىرىۋېلىپ يېتىشقا مەجبۇر بوپتۇ. ئۇ ئاتا - ئانىسىنى ئويلاپ، تەنھالىق ھېس قىلىپ، كۆڭلى يېرىم بوپتۇ. بىراق ئۇ دېڭىز بويىغا بېرىش نىيىتىدىن يانماپتۇ. ئىككىنچى كۈنى، ئۇ ئاستا - ئاستا بىر تاغقا يامىشىپ چىققاندا، ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا ئوچۇقچىلىق پەيدا بوپتۇ. كىچىك چاشقان ھاياجانلانغان ھالدا: ــ دېڭىز، مەن ئاخىرى دېڭىزنى كۆردۇم!ــ دەپ ۋارقىراپ كېتىپتۇ. كۆز يەتكۈسىز دېڭىز، ئالتۇن رەڭ دولقۇنلار بىر - بىرىنى قىرغاقىقا ئۇرۇشماقتا ئىكەن. كىچىك چاشقان تاغ چوققىسىدا، ئاسمانغا قاراپ يېتىپ، يۇلتۇزلارنىڭ ئاستا - ئاستا يورۇشقا باشلىغانلىقىنى كۆرۈپ، بەخت تۇيغۇسىغا چۆمۈپ كېتىپتۇ.

ئۇ، «ئەگەر ئاتا - ئانام مەن بىلەن بىرگە بۇ گۈزەل مەنزىرىدىن تەڭ ھۇزۇرلىنالىغان بولسا قانچە ياخشى بولاتتى - ھە!» دەپ ئويلاپتۇ.

ھېكمەت:

ھەرقانداق ئادەم ئۆزىنىڭ كۆڭلىدىكى غايىسى ئۈچۈن ئىنتىلىدۇ. بىراق ھەر قانداق ئادەم ئۆز غايىسىنى ئەمەلگە ئاشۇرالمىشى ناتايىن. قەتئىي ئىرادىگە كەلگەندە، خەتەردىن قورقىمغانداً، توسالغۇلارنى يېمىرىپ تاشلىغانداً، ئويلىغان نىشانىمىزغا چوقۇم يېتەلەيمىز.

ھاياتلىقنىڭ قىممىتى

بىراۋ بىر تال سەرەڭگىنى يېقىپتۇ. ئوت يالقۇنى لەرزان ئۇسسۇلغا چۈشۈپ، ئادەتتىن تاشقىرى خۇشال بولۇپ كېتىپتۇ. يىراقتىكى شامال كۆيۈۋاتقان سەرەڭگىنى كۆرۈپ، ئۇنىڭ كۆيۈپ كۈل بولۇپ كېتىشىگە چىدىمايۋاتقاندەك يۇگۇرۇپ كېلىپ، بىرلا پۈۋلەپ كۆيۈۋاتقان سەرەڭگىنى قۇتقۇزۇۋاپتۇ.

ئۆچۈپ قالغان سەرەڭگىنى ئىگىسى يەرگە تاشلىۋېتىپتۇ. سەرەڭگە شامالىنى كۆرۈپ: ــ شامال ئانا، سىز نېمىشقا مېنى پۈۋلەپ ئۆچۈرۈۋېتىسىز؟ــ دەپ سوراپتۇ.

شامال جاۋاب بېرىپ: ــ ئوغلۇم، سېنىڭ ھاياتىڭنى ئوت يالقۇنى كۆيدۈرۈپ تۈگەشتۈرگىلى تۇرۇپتىكەن، شۇڭا مەن سېنىڭ ھاياتىڭنى قۇتقۇزۇۋالدىم،ــ دەپتۇ.

سەرەڭگە بۇنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ھەسرەت چېكىپ: ــ ھەي، شامال ئانا، سىز مېنىڭ قىسقىغىنە ھاياتىمنىڭ ئەڭ زور قىممىتىنىڭ كۆيۈش ئىكەنلىكىنى بىلەمسىز، بىراق سىز مېنىڭ ھاياتىمدىكى يورۇقلۇقنى ئۆچۈرۈپ قويدىڭىز...ــ دەپتۇ.

ھېكمەت:

بەزى ۋاقىتتا ھاياتلىقنىڭ قىممىتى ئۆزىمىزنى كۆيدۈرۈپ، باشقىلارغا يورۇقلۇق ئاتا قىلىشقا باغلىق.

ئەۋزەللىكنى نامايان قىلىش

قەدىمكى زاماندا بىر باي بولۇپ، ئۇنىڭ قازناق ئۆيى ئالتۇن - كۈمۈش بىلەن لىق تولغانكەن. ئەمما ئۇ تولىمۇ باي بولسىمۇ، بىراق بىرمۇ ئوغلى يوق ئىكەن. ئۇنىڭ قوشنىسى كەمبەغەل كىشى ئىكەن، بىراق ئۇنىڭ تۆت ئوغلى بار ئىكەن.

بىر كۈنى باي كەمبەغەل قوشنىسىنى تاماققا تەكلىپ قىپتۇ. ئۇلار تاماق يەپ بولغاندىن كېيىن، جاھاننى قاراڭغۇلۇق بېسىپتۇ. باي كەمبەغەل كىشىنىڭ ئالدىدا ئۆز بايلىقلىرىنى كۆز - كۆز قىلىش ئۈچۈن ئۇنى قازناققا باشلاپ كىرىپتۇ.

ئىككىنچى كۈنى چۈشلۈكى، كەمبەغەل كىشىمۇ بايىنى تاماققا تەكلىپ قىپتۇ. ئەسلىدە تاماق ئۈستىلىنى كۈن نۇرى چۈشمەيدىغان جايغا قويسا بولاتتىكەن، بىراق چۈشلۈكى كۈن نۇرى تاماق ئۈستىلىگە تىك چۈشىدىغان قىلىپ قويۇپتۇ. كەمبەغەل كىشى تۆت ئوغلىنى چاقىرىپ كېلىپ، بىرلىكتە ئۈستەلنى كۈن نۇرى چۈشمەيدىغان سايە يەرگە يۆتكىۋېتىپتۇ.

كەمبەغەل كىشى كۈلۈپ تۇرۇپ بايغا: ــ سېنىڭ ئالتۇن - كۈمۈشلىرىڭ بولسا، مېنىڭ تۆت (گۆھەر) نم بار، ــ دەپتۇ.

ھېكمەت:

دۇنيادا مۇكەممەل ئادەم بولمايدۇ. ھەربىر ئادەمنىڭ ئارتۇقچىلىقى ھەم كەمچىلىكسىز بولىدۇ. شۇڭلاشقا، سىز ئۆزىڭىزنىڭ ئارتۇقچىلىقىڭىزنى باشقىلارنىڭ كەمچىلىكىگە سېلىشتۇرماڭ، سىزنىڭ كەمچىلىكىڭىز باشقىلارنىڭ ئارتۇقچىلىقى بولۇپ قېلىشنى بىر نەرسە دېگىلى بولمايدۇ.

ھەقىقەتنى تېرىشىلىش

بىر كۈنى، بىر شاگىرت ئۇستازىدىن: ــ ئۇستاز، سىز ئىلگىرى ھەقىقەتنى ھەممە يەردە ئۇچرىتقىلى بولىدۇ، دېگەنىدىڭىز. ئۇنداقتا ھەقىقەت يول ئۇستىدىكى شېغىل تاشقا ئوخشاش، ھەر ۋاقىت ئۇچرىتقىلى بولامدۇ؟ ــ دەپ سوراپتۇ.

ئۇستازى جاۋاب بېرىپ: ــ ھەقىقەتەن توغرا، ھەر قانداق ئادەم ھەقىقەتنى تېرىشىالسا بولىدۇ، ــ دەپتۇ. شاگىرتى داۋاملىق سوراپ: ــ ئۇنداقتا نېمە ئۈچۈن كۆپچىلىكنىڭ ھەممىسى تېرىشىالمايدۇ؟ ــ دەپتۇ. ئۇستازى جاۋاب بېرىپ: ــ شېغىل تاشقا ئوخشاش ھەقىقەتلەرنى تېرىشىلىشتا نەچچە قېتىم ئېچىشىدىغان ئىش. بىراق كىشىلەر دائىم ئۇنداق قىلىشنى خالىمايدۇ، ــ دەپتۇ.

ھېكمەت:
ھەقىقەتنى ھەممە جايدا ئۇچراتقىلى بولىدۇ. بىراق بىز دائىم ئۇنىڭغا ئېرىشەلمەيمىز. چۈنكى بىز ئۆزىنى ئېڭىشپ تېرىشۇبلىشنى خالىمايمىز.

پاقا بىلەن مۇلى قۇلۇلسى

قۇياش پارلاپ چىققان بىر ئەتىگەنلىكى كىچىك كۆلچەكتە تۇرىدىغان پاقا كۆلچەكتىن چىقىپ دۇنيانى ئايلىنىپ كۆزىنى ئاچماقچى بوپتۇ. ئۇ ئۆزۈن يول يۈرمەيلا، نۇرغۇنلىغان گۈزەل، كۆزنى قاماشتۇرىدىغان مەنزىرىلەرنى كۆرۈپتۇ ۋە ھەيران بولغان ھالدا: ــ ئەسلىدە سىرتقى دۇنيا ئەجەب چىرايلىق ئىكەن ئەمەسمۇ؟ تۇتاش كەتكەن تاغ تىزمىلىرى، كۆز يەتكۈسىز كەڭرى يايلاق، ... ۋاھ، نېمىدېگەن گۈزەل! بۇ يەردە تېخى نۇرغۇنلىغان ياۋا گۈللەر خۇش ھىد چېچىپ ئېچىلىپ كېتىپتۇ. ۋاي - ۋۇي، يىراقتا يەنە كۆز يەتكۈسىز چوڭ كۆلچەكلەر بار ئىكەن. مەن بېرىپ كۆرۈپ باقايچۇ!ــ دەپتۇ.

پاقا چوڭ - چوڭ چامداپ، بىر نەچچە كۈندىن كېيىن دېڭىز بويىغا كەپتۇ. ئۇ دېڭىز ساھىلىغا بېرىپلا، كۆك ئاسماندا لەيلەپ يۈرگەن بۇلۇتلارنى، زۇمرەتتەك چاچراپ تۇرغان بۇزغۇنلارنى كۆرۈپتۇ. ئۇ يەنە، دولقۇنلار قىرغاقتا ئېلىپ چىققان مۇلى قۇلۇلىسىنى كۆرۈپتۇ. پاقا ئۆز - ئۆزىگە: «بۇ يەر ھەقىقەتەن چىرايلىق ئىكەن، بۇگۈن مېنىڭ كۆزۈم ئېچىلغاندەك بولدى!» دەپتۇ.

بۇ ۋاقىتتا ئۇنىڭ دىققىتى مۇلى قۇلۇلىرى ئىچىدىكى بىرىنىڭ قۇلۇله قېپىدىن ئاجراپ چىقىپ، ئاپتاپقا قاقلىنىپ، قۇياش نۇرىدىن بەھرىلىنىۋاتقانلىقىغا چۈشۈپتۇ. ئۇنى ئەڭ قىزىقتۇرغىنى مۇلى قۇلۇلىسىنىڭ تولغان، ئاپئاق قىياپىتى، كىشىنى جەلپ قىلىدىغان خۇش پۇراق، تەملىك گۆشى بوپتۇ. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئۆزىنىڭ قورسىقىنىڭ ئاچقانلىقىنى بىلىپ، پاقا بىر ئالىيىپ قويۇپ: «مېنىڭ ئامىتىم ئوڭدىن كەلدى، بۇ يەردە يېيىشلىك تائام بار ئىكەن، بۇگۈن مەن تويغۇچە مەززە قىلىپ يېيەلەيدىغان بولدۇم!» دەپ ئويلاپتۇ.

ئۇ بىرلا سەكرەپ قۇلۇلىنىڭ يېنىغا چۈشۈپ، ئېغىزىنى يوغان ئېچىپ، تىلىنى سوزۇپ يېمەكچى بوپتۇ. بىراق، ئۇ تىلىنى سوزۇپ، تارقاتقاندا سەل كېچىكىپ قاپتۇ ۋە قۇلۇله قېپى چىڭ قىسۋېلىپ، پاقىنى تۇتۇۋاپتۇ ھەم پاقا قۇلۇلىنىڭ تامىقىغا ئايلىنىپتۇ.

ھېكمەت:
دۇنيادا بىز كۆرۈپ باقمىغان ناھايىتى كۆپ ئاجايىپ نەرسىلەر بار، بۇ بىزنىڭ كۆزىمىزنىڭ ئېچىلمىغانلىقىنى چۈشەندۈرىدۇ. پەقەت ئۆزىمىزنى تولۇق چۈشەنسەك، ئاندىن مەغلۇبىيەتتىن مۇستەسنا بولالايمىز.

ئوۋ ئىتىنىڭ پۇتى

بىر كىشى پەلسەپىنى كۆڭۈل قويۇپ تەتقىق قىپتۇ. بىر قېتىم ئۇ ئۆزىنىڭ ئوۋ ئىتىنى ئېلىپ سىرتقا ئايلانغىلى چىقىپتۇ. يول ئۈستىدە، ئۇ ئىتىنىڭ يول مېڭىش ھالىتىنىڭ غەلىتە ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ، پەلسەپەشۇناسقا خاس تەپەككۇر بىلەن ئويلىنىپ: «ئىت قانداق قىلىپ تۆت پۇتى بىلەن يول ماڭىدىغاندۇ؟ قائىدە بويىچە بولغاندا ئىككى پۇتى بىلەن ماڭسا بولاتتى. ھازىر ئىت بولسا تۆت پۇتى بىلەن مېڭىۋاتىدۇ. ئۇ قايسى پۇتىنى ئاۋۋال ئېلىشنى، قايسى پۇتىنى كېيىن ئېلىشنى قانداق بىلەر؟ ئاخىرىدا قالغىنى يەنە شۇ بىر پۇتىغۇ؟» دېگەنلەرنى خىيالىدىن ئۆتكۈزۈپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ ئىتىنى تۇتۇۋېلىپ، ئۆزىنىڭ سوئاللىرىنى ئۇنىڭغا ئېيتىپتۇ.

ئىت: ــ مەن ھاياتمدا يول يۈرۈپ كەلدىم، بۇ مەسىلىنى مەن ئويلىشىپ باقمىغان، قانداق جاۋاب بېرىشنىمۇ بىلمەيمەن، ھازىر مەن ياخشىراق بىر ئويلىنىپ ئاندىن ساڭا جاۋاب بېرەي، ــ دەپتۇ ۋە ئۇ تۇرغان جايىدا چوڭقۇر ئويلىنىشقا چۆكۈپ، ئويلىغانسېرى مېڭىسى قالايمىقانلىشىپ كېتىپتۇ. نەچچە مىنۇتتىن كېيىن ئۇ ئۆزىنىڭ مىدىر - مىدىر قىلالمىغانلىقىنى بايقاپ، ئىككى تەرەپكە ئېغىناپ بېقىپتۇ، ئارقىدىن يىقىلىپ چۈشۈپتۇ. ئوۋ ئىتى ئۇنىڭغا: ــ ئوخشاش مەسىلىگە نىسبەتەن، سەن باشقا ئىشلاردىن سوريىمىساڭمۇ بولىدۇ. مەن ئاللىبۇرۇن ئۆزۈمنى كونترول قىلالمايدىغان بولۇپ قالدىم، ــ دەپتۇ.

ھېكمەت:

كىشىلىك تۇرمۇشنى پىرىنسىپ بويىچە ئېلىپ بېرىش ھاجەتسىز، بولمىسا، كۆڭلىڭىزدە نۇرغۇنلىغان مەسىلىلەر پەيدا بولۇپ، چۈشەندۈرۈشكە ئامالسىز قالسىز، شۇنىڭ بىلەن ئىدىيەڭىزمۇ سىزگە يۈك بولۇپ قالىدۇ.

ئوخشاشمىغان تەقدىر

ئىككى سەرگەردان بولۇپ، كىشىلەردىن يارىدەم تەلەپ قىلىپ ئۆتىدىكەن. ئۇلارنىڭ بىرسى بىر ئۆمۈر كېسەلگە گىرىپتار بولۇپ باقمىغان گېگانت ئادەم، يەنە بىرسى بىر توكۇر بولۇپ، ئۆمۈر بويى كېسەلدىن قۇتۇلالمىغانكەن.

توكۇر گېگانت ئادەمنىڭ مەسخىرە قىلىشىغا كۆنۈپ، دەردىنى ئىچىگە يۇتۇپلا ئۆتىدىكەن. ئىش يوق ۋاقىتلاردا ئۇ دائىم دۇئا قىلىپ: ــ ئۇلۇغ تەڭرىم! مېنى كۆندە مازاق قىلىدىغان بۇ گېگانت كىشىنى جازالاپ بېرىپ، مېنىڭ كەمچىلىكىمنى تولۇقلاپ بەرگىن، ــ دەيدىكەن. ئاخىرى، بىر كۈنى ئۇ شەھەرگە بېرىپتۇ، دەل شۇ ۋاقىتتا پادىشاھ زور كېلىشمەسلىككە ئۇچراپ، ئۇنىڭ ئەڭ ئىشەنچلىك ئىككى چاكىرى

تۇيۇقسىز ئۆلۈپ كەتكەنىكەن. بىرسى ئۇنىڭ شەخسىي مۇھاپىزەتچىسى، يەنە بىرسى خان ئائىلىسىنىڭ داڭلىق تېۋىپى ئىكەن. شۇنىڭ بىلەن پادىشاھ پۈتۈن مەملىكەتكە ئادەم ئەۋەتىپ قاۋۇل كىشى ۋە دوختۇر تېپىپ كېلىپ بۇ ئىككىسىنىڭ ئورنىنى تولدۇرماقچى بوپتۇ.

ئاخىر، پادىشاھ نۇرغۇن كىشىلەر ئارىسىدىن ئەڭ قاۋۇل كىشى ۋە داۋالاش تېخنىكىسى يۇقىرى تېۋىپتىن بىردىن تاللىۋاپتۇ. كېيىن ئۇلارغا ئۆز ئۇستۇنلۇكىنى كۆرسىتىش ئۈچۈن بۇيرۇق قىپتۇ. ھېلىقى قاۋۇل كىشى: ــ ئالىيلىرى، سىز بۇ شەھەردىكى ئەڭ قاۋۇل ھېسابلىنىدىغان كىشىنى چاقىرتىپ كەلسىڭىز، مەن ئۇنى بىر مۇشت بىلەن ئۆلتۈرۈۋېتىمەن، ــ دەپتۇ.

ــ ماڭا جېنى ئاران قالغان توكۇردىن بىرنى بېرىڭ، مەن ئۇنى بىر ھەپتە ئىچىدە ساقايتىمەن، ــ دەپتۇ تېۋىپ.

شۇنىڭ بىلەن پادىشاھ تېز سۈرئەتتە ئادەم ئەۋەتىپ ئاشۇنداق كىشىدىن ئىككىنى ئېلىپ كېلىشكە بۇيرۇپتۇ. ئۇلار دەل ھېلىقى ئىككى سەرگەردانغا ئۇچراپ قاپتۇ. ئۇلار ئىككىسىنى شاھنىڭ ئالدىغا باشلاپ بېرىپتۇ.

ئالدى بىلەن قاۋۇل كىشى بىر مۇشت بىلەن گىگانت ئادەمنى ئۆلتۈرۈۋېتىپتۇ. كېيىن، تېۋىپ توكۇرنى تەكشۈرۈپ، بىر ھەپتىدىن كېيىن كېسىلى تەلتۆكۈس قايتىپتۇ.

ھېكمەت:

بەزى ۋاقىتتا ئۆز ئالا ھىدىلىكىمىز بىزگە بەختسىزلىك ئېلىپ كېلىشى، ئەكسىچە كەمچىلىكىمىز ئامەت ئېلىپ كېلىشى مۇمكىن.

تەقدىم قىلىش

ئالما دەرىخىنىڭ يېنىدا بىر تۇپ ئەتىرگۈل ئۇنۇپتۇ. ھەربىر كىشى ئۇنىڭ خۇش ھىدىغا مەپتۇن بوپتۇ. باشقىلارنىڭ ماختىغىنىنى ئاڭلىغان ئەتىرگۈل مەمەدانلىق قىلىشقا باشلاپتۇ.

ئۇ: ــ كىم مەندەك مۇھىم؟ كىم مەن بىلەن بەسلىشەلەيدۇ؟ بارلىق گۈللەرنىڭ ئىچىدە مەن ئەڭ پۇراقلىق، مېنىڭ گۈلۈم كىشىلەرنى ئۆزىگە جەلپ قىلالايدۇ. بەرھەق، ئالما دەرىخى ھەقىقەتەن يوغان، بىراق ئۇ كىشىلەرگە قانداق خۇشاللىق ئېلىپ كېلەلىدى؟ ــ دەپ كېرىلىپتۇ. ئالما دەرىخى جاۋاب بېرىپ: ــ سەن مەندىن يۇقىرى تۇرغۇدەك، قانداق ياخشى تەرەپلىرىڭ بار؟ سەن مەندەك ياخشى قەلب ئىگىسى بولالمايسەن، ــ دەپتۇ. ئەتىرگۈل: ــ سەن ئۆزۈڭنى ماڭا كۆز - كۆز قىلىدىغان قانداق سالاھىيىتىڭ بار؟ ــ دەپتۇ. ئالما دەرىخى ئۇنىڭغا: ــ سېنىڭ گۈلۈڭنى باشقىلارغا

تەقدىم قىلغاندىن سىرت، يەنە قانداق قارشى ئالغۇچىلىكىڭ بار؟ ئەكسىچە، كىشىلەر ماڭا قارىتىپ تاش ئاتسىمۇ، مەن ئۇلارغا مېۋە تەقدىم قىلالايمەن!ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

ھېكمەت:
كىشىلىك ھاياتىنىڭ قىممىتى تەقدىم قىلىشقا باغلىق. خۇشاللىق بىلەن تەقدىم قىلالىغان كىشى ئاخىرى كىشىلەرنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولىدۇ.

رەخت ۋە كونا چاپان

ئۇستەل ئۇستىگە قويۇپ قويۇلغان رەختنىڭ سۇپىتى تولىمۇ ياخشى بولۇپ، كۆركەم ئىكەن. ئۇ ئۆزىچە: «مەن كەلگۈسىدە بىر چىرايلىق چاپان بولىمەن!» دەپ ئويلاپ، تۇيۇقسىز ماي داغلىرى بىلەن بۇلغانغان بىر بۇلۇڭغا تاشلاپ قويۇلغان كونا چاپان رەختنى كۆرۈپ قاپتۇ. رەخت ئۇنى مازاق قىپتۇ: ــ مەن سەن ئۇچۇن ئازابلىنىۋاتىمەن، سەن نېمىدېگەن بىچارە - ھە!ــ دەپتۇ.

نەچچە كۈندىن كېيىن، رەختنىڭ ئىگىسى ئۇنىڭدىن بىر چاپان تىكىپتۇ. بىراق ئۇ سىرتقا چىقىدىغان ۋاقىتتا، يەنىلا بۇرۇنقى كونا چاپىنىنى كىيىۋاپتۇ. يېڭى چاپان كونا چاپاننى تونۇغاندىن كېيىن، كۆڭلىدە نارازىلىق بىلدۈرۈپتۇ.

ئۇ: ــ سەن نېمانداق تېزلا يەنە مېنىڭ ئورنۇمغا چىقىۋالدىڭ، سەن شۇنداق مۇھىم بولۇپ كەتتىڭمۇ؟ــ دەپ سوراپتۇ.

كونا چاپان جاۋاب بېرىپتۇ: ــ ئۇلار مېنى يۇيۇش ئۈچىگە ئەكىرىپ، كالتەكلەر بىلەن ئۇرۇپ، چاڭ - توزان، قۇم، لايلارنى چىقىرىۋەتتى. ئاندىن ئىسسىق - قىزىق سۇ بىلەن چايقىدى، مۇجىدى. ھازىر مەن مانا ئەمدى كۆپ جايا تارتىشىڭ ئەرزىيدىغانلىقىنى ئىسپاتلىنىپ تۇرۇپتۇ،ــ دەپتۇ.

ھېكمەت:
پەقەت جاپالىق چېنىقىش ئارقىلىقلا قەيسەر كىشىگە ئايلىنىپ چىقالايسىز.
شۇنداقلا ئۆزىڭىزنىڭ قىممىتىنى تونۇپ يېتەلەيسىز.

ئىگە بولۇش ۋە مەھرۇم قېلىش

قەدىمكى زاماندا بىر مەملىكەتنىڭ مەلىكىسى كېسەل بولۇپ قېلىپ، پادىشاھ بىر ئېلان چاپلاپتۇ. ئېلاندا: «كىم مەلىكىنىڭ كېسىلىنى ساقايتالىسا، مەلىكىنى شۇنىڭغا ياتلىق قىلىپ قويىمەن ھەمدە كەلگۈسىدە تەخت ۋارىسى قىلىمەن» دېيىلگەنىدى. مەلىكە ئەخلاقلىق، چېچەن قىز بولسىمۇ، بىراق ئۆمۇر بويى كېسەلدىن خالىي بولالمىاي قىينىلىپ كەلگەنىكەن.

خان ئېلاننى چاپلىتىپ بولۇشىغا، بىر كىشى يىراق يەردىن بىر خىل جاھاننامە ئەينىكى ئارقىلىق ئېلانىنى كۆرۈپ قاپتۇ. بۇ كىشىنىڭ ئىككى ئىنىسى بار بولۇپ، مەسلىھەتلىشىش ئارقىلىق مەلىكىنى قوتقۇزۇۋالماقچى بوپتۇ. بۇ كىشىنىڭ چوڭ ئىنىسىنىڭ تۇلپارىدىنمۇ تېز ئۇچىدىغان ئۇچار گىلىمى بار ئىكەن. ئىككىنچى ئىنىسىنىڭ مىڭ كىسەلگە شىپا بولىدىغان ئالمىسى بار ئىكەن. ئۇلار مەسلىھەتلىشىپ بولغاندىن كېيىن، ئۇچار گىلەمگە ئولتۇرۇپ تېزلا خان ئوردىسىغا كەپتۇ. مەلىكە ئالمىنى يەپتۇ ۋە راستىنلا كېسىلى ساقىيىپ كېتىپتۇ. پۇتۇن مەملىكەت تەۋەسىدىكى كىشىلەر پادىشاھ ۋە مەلىكىگە ئوخشاش خۇشاللىققا چۆمۈپتۇ. بىراق ئۇچ قېرىنداشنىڭ ئوتتۇرىسىدا زىددىيەت يۈز بېرىپتۇ. ــ مەلىكىنى ماڭا يېتىلىق قىلىپ بېرىدۇ. ئەگەر مەن ئېلاننى كۆرمىگەن بولسام بىز مەلىكىنىڭ كېسىلىنى داۋالىيالمىغان بولاتتۇق،ــ دەپتۇ چوڭ ئاكىسى. ــ مەلىكە مېنىڭ! مۇبادا مېنىڭ ئۇچار گىلىمىم بولمىغان بولسا، مەلىكىنىڭ كېسىلى ئېغىرلىشىپ كەتكەن بولاتتى،ــ دەپتۇ ئوتتۇرانچىسى. ــ مېنىڭ ئالمام تۈگىدى،ــ دەپتۇ كەنجى يىگىت.

بۇ ھەقمقەتەن بىر قىيىن ئىش بوپتۇ! پادىشاھ ئامالسىز قېلىپ، ئالتۇن كۆرستا چۆكۈپ ئولتۇرۇپ، خىيالىغا چۆكۈپ كېتىپتۇ: ــ بىر قىزنى ئۇچ ئەرگە يېتىلىق قىلىش مۇمكىن ئەمەس... ئېلاندىكى ۋەدىنى قانداق ئىشقا ئاشۇرسام بولار؟ بۇ ۋاقىتتا، مەلىكە كەنجى يىگىتنىڭ ئالدىغا كېلىپ، ئىپپەت - ھايانىمۇ بىر چەتكە قايرىپ قويۇپ: ــ مېنى قوتقۇزىمەن دەپ ھەممە نەرسىڭىزدىن ئايرىلدىڭىز. ھازىردىن باشلاپ، مەن سىزنىڭ ئايالىڭىز بولىمەن،ــ دەپتۇ.

ــ بولمايدۇ! قەتئىي بولمايدۇ!ــ دەپ قارشىلىق بىلدۈرۈپتۇ ئىككى ئاكىسى.

بۇ ۋاقىتتا پادىشاھ جاكارلاپ: ــ بارلىقىنى تەقدىم قىلالىغان كىشىلا ئەڭ قەدىرلىك بولىدۇ. چوڭ ئاكىنىڭ ئۆتكۈر كۆزى بار ئىكەن، ئوتتۇرانچى يىگىتنىڭ ئۇچار گىلىمى بار ئىكەن، ئۇنداقتا، سىلەر بۇگۈن كەچ مەلىكىنىڭ توي زىياپىتىگە گۇۋاھ بولۇپ ئوينىاپ قايتىپ كېتىڭلار،ــ دەپتۇ.

ھېكمەت:

بۇ دۇنيادا ئۆزىنىڭ بارلىقىنى تەقدىم قىلالىغان كىشى ئەڭ قەدىرلىك بولىدۇ. ئۇ شۇندىلا كىشىلەرنىڭ ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولىدۇ.

قىزىل ئۇسسۇل ئايىغى

بىر جۇپ قىزىل ئۇسسۇل ئايىغى بولۇپ تولىمۇ چىرايلىق ئىكەن، قىزچاق ئۇنى كىيىپ، ئۇسسۇل ئوينىسا تېخىمۇ يەڭگىل، ھاياتىي كۈچكە تولغاندەك ھېس قىلىدىكەن. شۇڭلاشقا، قىزلار بۇ بىر جۇپ قىزىل ئاياغنى كىيگەندىن كېيىن، خۇشال

بولۇشىدىكەن. ئۇلارنىڭ ھەممىسى بۇ بىر جۈپ قىزىل ئۆسمۈل ئايىغىنى كىيىپ ئۆسمۈل ئويناشنى ئويلايدىكەن. بىراق قىزلارنىڭ ھەممىسى خىيالەن يۈرۈپ، ھېچكىمنىڭ ئۇنى كىيىشكە جۈرئەت قىلالمايدىكەن. چۈنكى، رىۋايەت قىلىنىشچە، بۇ بىر جۈپ قىزىل ئۆسمۈل ئايىغى بولسا سېھرىي كۈچكە ئىگە بولۇپ، ئەگەر كىم ئۇنى كىيىپ ئۆسمۈل ئويىنىسا، مەڭگۈ توختىماي ئويناىدىكەن، تاكى ئۆسمۈلچىنىڭ جىسمانىي كۈچى خوراپ تۈگىگەنگە قەدەر توختىمايدىكەن.

بىر ياش، چىرايلىق قىز ئۆسمۈل ئويناشنى تولىمۇ ياخشى كۆرىدىكەن. ئۇ بۇ بىر جۈپ قىزىل ئۆسمۈل ئايىغىنىڭ سېھرىي كۈچىگە بەرداشلىق بېرەلمەي، ھېچقانداق نەسىھەتنى ئاڭلىماي، ئاستاغىنە بۇ ئاياغنى كىيىۋاپتۇ. دەرھەقە، ئۇنىڭ ئۆسمۈل ھەرىكىتى تېخىمۇ يەڭگىللىشىپ ئۆسمۈلغا بولغان ھېسسىياتى ئۇرغۇپتۇ. ئۇ ھارماس قىزغىنلىق ۋە ھاياتىي كۈچكە تولۇپتۇ. ئۇ قىزىل ئۆسمۈل ئايىغىنى كىيىپ، كوچا - كويلاردىن يېزا - قىشلاقلاردىن ئۆتۈپ ياشلىقى ئۇرغۇپ تېشىپتۇ. ھەممە كىشى ئۇنىڭ ئۆسمۈلىغا قايىل بولۇشۇپ باش چايقىشىپتۇ. قىزچاقنىڭ ئۆزىمۇ زور قانائەت ۋە بەخت ھېس قىلىپ، ھېرىپ - چارچاشنى ئۇنتۇپ ئۆسمۈل ئويناپتۇ. ۋاقىت ئۆچقاندەك ئۆتۈپ، قاراڭغۇ پەردىسى جاھانغا يېيىلىپتۇ. قىزچاقنىڭ ئۆسمۈلىنى كۆرگۈچى كىشىلەرمۇ ئۆيىگە قايتىپ ئارام ئېلىشىپتۇ. قىزچاقمۇ ھارغىنلىق ھېس قىلىپ، ئۆسمۈل ئويناشتىن توختىماقچى بوپتۇ. بىراق، ئۇنىڭ پۇتى ئۆزىنىڭ كونترول قىلىشىغا بويسۇنماي قاپتۇ. چۈنكى قىزىل ئۆسمۈل ئايىغى توختىماي سەكرەپ كېتىپتۇ.

ئۇزۇن ئۆتمەي، قاتتىق يامغۇر يېغىشقا باشلاپتۇ. قىزچاق توختاپ يامغۇردىن پاناھلىنىشنى ئويلاپتۇ، بىراق پۈتىدىكى ئۆسمۈل ئايىغى ئاۋۇالقىدەك توختىماستىن، قىزچاقنى ئېلىپ ئايلىنىشقا باشلاپتۇ. ئامال بولمىغانلىقتىن، قىزچاق يامغۇردا داۋاملىق ئۆسمۈل ئويناپ كېتىپتۇ.

قىزچاق ئۆسمۈل ئويناۋېرىپ ناتونۇش بىر ئورمانلىققا بېرىپ قاپتۇ. ئۇنى سەل قورقۇنچ بېسىپ، ئىللىق ئۆيىنى ئويلاپتۇ. بىراق قىزىل ئۆسمۈل ئايىغى يەنىلا توختىماستىن قىزچاقنى ئالدىغا سەكرىتىپ ئۆسمۈل ئوينىتىپتۇ. قىزچاق قاراڭغۇلۇقتا بىر تەرەپتىن يىغلاپ، يەنە بىر تەرەپتىن داۋاملىق سەكرەپ كېتىۋېرىپتۇ.

بىر چاغدا، قۇياش كۆتۈرۈلۈپ، جاھان ئىللىغان ۋاقىتتا، كىشىلەر يېشىللىققا پۈركەنگەن ئوتلاقتا قىزچاقنىڭ ئىككى پۇتى قىزىرىپ ئىششىپ كەتكەن ھالەتتە بايقاپتۇ. قىزچاقنىڭ ھەددىدىن زىيادە ھېرىپ - چارچاشنى بىلمەيدىغان قىزىل ئۆسمۈل ئايىغى بولسا چېچىلىپ تۇرۇپتۇ.

ھېكمەت:

تۇرمۇشتا كىشىنى ئۆزىگە جەلپ قىلىدىغان نەرسىلەر تولۇپ ياتقان

بولىدۇ. جەلپ قىلىش كىشىلەرنى نۇرغۇن نەرسىلەردىن مەھرۇم قىلىدۇ، ھەتتا ھاياتىدىنمۇ مەھرۇم قالدۇرۇشى مۇمكىن. پەقەت جەلپ قىلىدۇرىدىغان نەرسىلەرنى كۆرسەتكەندە ئۆزىمىزنى تۇتۇۋالالىساق، ئاندىن تېخىمۇ خۇشال ياشايمىز.

تاشلۇۋېتىشكە قىيمىغان كالا ئارغامچىسى

بىر كالا ئەركىنلىكى بوغۇلغان، مەنىسىز تۇرمۇشتىن بىزار بولۇپتۇ. بىر ئىت كۈندە دېگۈدەك قورسىقى تويمايدىكەن، بەزىدە ئىگىسى خاپا بولۇپ قالغاندا، تېخى ئۇنى تېپىپ، ئۇرۇپ كېتىدىكەن. شۇڭا ئىتمۇ ئىگىسىنىڭ ئىشىكىنى باقماسلىق قارارىغا كەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار ئىككىسى كەچتە بىرلىكتە قېچىپ كېتىشنى مەسلىھەتلىشىپ، تاغ - دالىدا ئەركىن تۇرمۇش كەچۈرمەكچى بولۇشۇپتۇ.

كەچقۇرۇنلۇقى، ئىت كالا باغلانغان دەرەخ يېنىغا كەپتۇ ۋە كالىنىڭ بۇرنىغا سېلىنغان ئارغامچىنى چىشلەپ ئۈزمەكچى بولغاندا، كالا ئۇنى توسۇۋاپتۇ. ئىت ھەيران بولغان ھالدا ئۇنىڭغا: ــ سەن قارارىڭدىن يانغان ئوخشىمامسەن؟ ــ دەپتۇ. كالا بېشىنى چايقاپ: ــ ئۇنداق ئەمەس، مەن بۇ ئارغامچىدىن ئايرىلىپ قېلىشنى خالىمايمەن، ئۇ ماڭا بىرقانچە يىل ھەمراھ بولدى. مەن مۇشۇ پېتى كەتسەم ھېچنېمەم قالمايدۇ. ئۇنى ئېلىۋالاي. سەن ئۇنى يەنىلا دەرەخقە باغلاقلىق يېرىدىن يەشكىن، ــ دەپتۇ. ئىت ئامالسىزلىقتىن كالىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ، تەسلىكتە كالا ئارغامچىسىنى دەرەختىن يېشىپتۇ. كېيىن ئۇلار بىرلىكتە كەڭ دالىغا قاراپ قېچىپتۇ.

ئىت ئۇچقاندەك يۈگۈرۈپ تاغ باغرىغا بېرىپ، كالىنى ساقلاپ ئارقىسىغا قارىغاندا، ئىگىسىنىڭ كالىنى يېتىلەپ ئارقىسىغا يانغانلىقىنى كۆرۈپ قاپتۇ. ئەسلىدە كالا ئىتنىڭ ئارقىسىدا قالغاچقا، ئويلىمىغان يەردىن ئۇزۇن ئارغامچا تاشقا ئىلىنىشىپ قېلىپ ھەرقانچە كۈچىسىمۇ، ئارغامچىنى چىقىرالماي تۇرغاندا، ئىگىسى ئۇنى تۇتۇۋالغانىكەن.

ھېكمەت:

«جاندىن كەچمىگۈچە، جانانغا يەتمەس»، ئېرىشىش مەھرۇم قېلىشتىن دېرەك بېرىدۇ.

تالىپ ۋە بېلىقچى

بىر تالىپ پايتەختكە بېرىپ ئىمتىھانغا قاتناشماقچى بولۇپ، يولغا چىقماقچى بوپتۇ. ئەمما ئۇ ئۆزىنىڭ سەل چارچاپ قالغانلىقىنى ھېس قىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇ دەرەخقە يۆلىنىپ ئۇخلاپ ئارام ئاپتۇ. تالىپ ئۆزىمۇ بىلمەي بىر قانچە سائەت ئۇخلاپتۇ.

ئۇ ئويغانغان ۋاقتىدا بېشى سەل قايغاندەك بولۇپ، يېقىن ئەتراپتىكى دەريا بويىغا بېرىپ يۇزىنى يۇيۇپ سەگىدىۋالغاندىن كېيىن، يولىغا راۋان بولماقچى بوپتۇ. ئۇ دەريا بويىغا بارغاندىن كېيىن، بىر بېلىقچىنىڭ چوڭ بىر بېلىقنى تۇتۇۋالغانلىقىنى كۆرۈپ قاپتۇ.

تالىپ ئۆزىنى بېسىۋالالماي: ــ ۋاھ! نېمىدېگەن چوڭ بېلىق بۇ!ــ دەپتۇ. بېلىقچى تالىپنى كۆرۈپ، كۆرەڭلىگەن ھالدا كۈلۈپ قويۇپتۇ. تالىپ: ــ بۇنداق چوڭ بېلىقنى سىز قاندىق قىلىپ تۇتۇۋالالىدىڭىز؟ــ دەپ سوراپتۇ. بېلىقچى كۈلۈپ تۇرۇپ: ــ ئەلۋەتتە، بۇنىڭغىمۇ ھۈنەر كېرەك!ــ دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

ــ سىز ماڭا ئېيتىپ بەرسىڭىز بولامدۇ؟

ــ ئەمەلىيەتتە مەنمۇ بىر قانچە قېتىم سىناپ بېقىش ئارقىلىق ئاندىن مۇۋەپپەقىيەت قازاندىم.

ــ ۋاھ، قانداق دەيسىز؟

مەن بۇ يەر شۇنچە ئۇزۇن ۋاقىت بېلىق تۇتۇپ، ئەزەلدىن بۇنداق چوڭ بېلىقنى تۇتۇپ باقمىغان، شۇڭلاشقا مەن ئۇنى بايقىغان ۋاقتىتا، شۇنداق خۇشال بولۇپ، ئۇنى قارماققا ئىلىندۇرۇشنى قارار قىلدىم.» تالىپ ئۇنىڭ گېپىگە قىزىقىپ قېلىپ: ــ ئارقىدىنچۇ؟»ــ دەپ سوراپتۇ. ــ ئارقىدىن مەن ئىلگىرىكى بېلىق تۇتۇش ئۇسۇلۇمغا ئاساسەن، قارماقنىڭ ئۇچىغا يەمچۈك ياساپ ئۇنى سۇغا تاشلاپ قويدۇم. كىم بىلسۇن، بېلىق يەمچۈككە پەرۋا قىلمىمۇ قويمىدى. مەن، بېلىق بەلكىم بۇ يەمچۈكنى كىچىك كۆرۈپ قالدى دەپ ئويلىدىم.

ــ ئۇنداقتا بۇ كىچىك يەمچۈكنى ئېلىۋېتىپ، چوڭراق يەمچۈككە ئالماشتۇرغان ئوخشىمامسىز؟

ــ شۇنداق، شۇنداق قىلىپ مەن يەمچۈككە بىر كىچىك گۆشنى ئىلىپ تاشلىدىم، ئويلىمىغان يەردىن بۇ ئۇسۇل كارغا كەلىپ، ئۇزۇن ئۆتمەي، چوڭ بېلىق قارماققا ئىلىندى. ئۇ يەمچۈكنى يېگەندە قارماق ئۇنىڭ ئېغىزىغا ئىلىنىپ، قېچىشقا ئامالسىز قالدى.

تالىپ بېلىقچىنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ھەسرەت چەككەن ھالدا: ــ ھەي بېلىق، ھەي بېلىق، دەريادا شۇنچە كۆپ كىچىك بېلىق ۋە كىچىك راكلار تۇرسىمۇ، سەن بىر ئۆمۈر ئۇنىڭدىن ھۇزۇرلىنالمىدىڭ. سەن ئېزىتقۇغا ئالدىنىپ، بېلىقچى ئىشكىنىڭ ئالدىغا تاشلاپ بەرگەن چوڭ يەمچۈكنى يېدىڭ. سېنىڭ ئاچ كۆزلۈكۈڭ ئاخىرى سېنىڭ جېنىڭنى ئالدى!ــ دەپتۇ.

ھېكمەت:

بۇ دۇنيادا قايمۇقتۇرىدىغان ئىشلار ھەقىقەتەن كۆپ. سەللا دىققەت قىلمىساق، ئۇنىڭغا چۆكۈپ قالىمىز. شۇڭلاشقا بىز ھەر ۋاقىت ھوشيار بولۇشىمىز كېرەك.

پايدىلانغان ماتېرىياللار

1. مۇھەممەتتۇرسۇن باھاۋۇدۇن توپلاپ رەتلىگەن: «ئەجدادلار نەسىھىتى»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 1991 ـ يىل 11 ـ ئاي نەشرى.
2. جىلى مۇھەممەت تەرجىمە قىلغان: «دانىشمەنلەر ئەدەپ ـ ئەخلاق توغرىسىدا»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 1991 ـ يىل 4ـ ئاي نەشرى.
3. مۇتەللىپ پالتاجى نەشرگە تەييارلىغان: «ھېكايەتلەر»، شىنجاڭ ياشلار ـ ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى 1994 ـ يىل 2 ـ ئاي نەشرى.
4. جېلىل مۇھەممەت تەرجىمە قىلغان: «ئاباينىڭ ھېكمەتلىك سۆزلىرى»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 1998 ـ يىل 11 ـ ئاي نەشرى.
5. ھەمىد زىيايىۋ (جېلىل مۇھەممەت تەرجىمىسى): «بەختلىك بولاي دېسەڭىز»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 1998 ـ يىل 9 ـ ئاي نەشرى.
6. مەھمۇد ھەسەنىي تۇزگەن (يۇنۇس ئىلىياس ئىدىقۇتلۇق تەييارلىغان): «ئەدەب بوستانى ۋە ئەخلاق گۈلىستانى»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 2001 ـ يىل 3 ـ ئاي نەشرى.
7. بالتاسار گراسئەن (ياسىن ھاۋازى، خەمىت نىغمەت تەرجىمىسى): «ئەقىل ـ پاراسەت دەستۇرى»، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى 2001 ـ يىل 4 ـ ئاي نەشرى.
8. ئەزىزى، ھەجەرگۈل قاسىم نەشرگە تەييارلىغان: «دانالار دۇردانىلىرىدىن»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 2001 ـ يىل 3 ـ ئاي نەشرى.
9. بالتاسار گراسئەن (ئالىمجان ئازات تەرجىمىسى): «ھېكمەتنامە»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 2003 ـ يىل 2 ـ ئاي نەشرى.
10. ئەزىز ئاتاۋۇللا سارتېكىن، جېلىل ئۆمەر تۇزگەن: «ئەدەب ـ ئەخلاقتىن تەۋسىيىلەر»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 2005 ـ يىل نەشرى.
11. مۇھەممەت ئوسمان ھاجىم: «ئۇيغۇرلارنىڭ ئەنئەنىۋي ئەدەب ـ ئەخلاق تەربىيىسى»، قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى 2003ـ يىل 12 ـ ئاي نەشرى.
12. ج. كاربو (مۇنارجان توختاخۇن تەرجىمىسى): «ھۇرۇنلارنىڭ بېيىش يولى»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 2004 ـ يىل 4 ـ ئاي نەشرى.
13. ئاممېل ېكبېرت (ئالىمجان ئازات تەرجىمىسى): «ياشلار ئۈچۈن 101 ھېكمەت»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 2004 ـ يىل 10 ـ ئاي نەشرى.
14. رومان ۋىنسېنت پېيىل (نىجات ئابدۇقادىر تەرجىمىسى): «جاپا چەككەنلەرنىڭ مەيۈسلىنىشكە ھەققى يوق»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 2004 ـ يىل 11 ـ ئاي نەشرى.

15. يۇنۇس ئىلىياس ئىدىقۇتلۇق ئۇيغۇرچىلاشتۇرغان: «ئەدەبنامە»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 2004 ـ يىل 8 ـ ئاي نەشرى.

16. ئەزىز ئاتاۋۇللا سارتېكىن تۇزگەن: «سەرخىل ئەسەرلەردىن جەۋھەرلەر» (ئىككى قىسىم)، شىنجاڭ خەلق سەھىيە نەشرىياتى 2005 ـ يىل 12 ـ ئاي نەشرى.

17. ئەزىز ئاتاۋۇللا سارتېكىن تۇزگەن: «تەربىيىلىنىشتىكى 99 پاراسەت»، شىنجاڭ خەلق سەھىيە نەشرىياتى 2006 ـ يىل 3 ـ ئاي نەشرى.

18. ئامىنە كىچىك تۇران، ئەزىز ئاتاۋۇللا سارتېكىن تۇزگەن: «بۇۋام ئېيتقان ھېكمەتلەر»، شىنجاڭ خەلق سەھىيە نەشرىياتى 2006 ـ يىل 3 ـ ئاي نەشرى.

19. نۇرمۇھەممەت ئۆمەر ئۇچقۇن تەرجىمىسى: «بايقىساڭ توپىمۇ ئالتۇن»، شىنجاڭ خەلق سەھىيە نەشرىياتى 2006 ـ يىل نەشرى.

20. مۇھەممەتتۇردى مىرزىئەخمەت تەييارلىغان: «ئىبرەتلىك ھېكايەتلەر»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 2003 ـ يىل 3 ـ ئاي نەشرى.

21. شەمسۇلمائالى قابۇس (ئابدۇرېشىت ئىسلامى تەرجىمە قىلغان): «قابۇسنامە»، قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى 1982 ـ يىل 6 ـ ئاي نەشرى.

22. شەيخ سەئىدى (رەھمىتۇللا جارى تەرجىمە قىلغان):«گۈلىستان»، مىللەتلەر نەشرىياتى 1984 ـ يىل 6 ـ ئاي نەشرى.

23. ئۇبۇلھەسەن ئابدۇللا مۇقەففا (نېمەتۇللا ئەبەيدۇللا نەشرگە تەييارلىغان): «كەلىلە ۋە دىمىنە»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 1985 ـ يىل 1 ـ ئاي نەشرى.

24. نەۋائى (ئابدۇرېھىم توختى نەشرگە تەييارلىغان): «مەھبۇبۇل قۇلۇب»، قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى 1990 ـ يىل 6 ـ ئاي نەشرى.

25. مۇھەممەد نىياز ئىبنى ئابدۇلغەفۇر (پەردە ئىمىن، پەخرىدىن ئىمىن نەشرگە تەييارلىغان): «قىسسەسۇل غەرايىپ»، شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئاز سانلىق مىللەتلەر قەدىمكى ئەسەرلىرىنى توپلاش، رەتلەش نەشر قىلىشنى پىلانلاش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى ئىشخانىسى 1994 ـ يىل 8 ـ ئايدا تۇزۇپ باستۇرغان.

26. موللا سىدىق يەركەندى (مۇھەممەتتۇرسۇن باھاۋۇدۇن نەشرگە تەييارلىغان): «پەرھاد ـ شېرىن»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 1995 ـ يىل 9 ـ ئاي نەشرى.

27. «ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى»نىڭ ھەر قايسى ناھىيە ـ شەھەرلەردە نەشر قىلىنغان توپلاملىرى.

28. موللا سىدىق يەركەندى (ئابدۇقەييۇم خوجا نەشرگە تەييارلىغان): «سەددى ئىسكەندەر»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 1995 ـ يىل 9 ـ ئاي نەشرى.

29. موللا سىدىق يەركەندى (مۇھەممەتتۇردى مىرزىئەخمەت نەشرگە تەييارلىغان): «بەھرام ـ دىلئارام»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 1995 ـ يىل 9 ـ ئاي نەشرى.

30. تۇرغۇن يىلتىز، ئەزىز ئاتاۋۇللا سارتېكىن تۇزگەن: «نەۋائىي دۇردانىلىرى»،

قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى 1999 ـ يىل 9 ـ ئاي نەشرى.

31. ئەسقەر ھۇسەيىن تۇزگەن: «نەۋائى خەزىنىسى» (1 ـ 3)، شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتى نەشرىياتى 2000 ـ يىل 5 ـ ئاي نەشرى.

32. ئەسقەر ھۇسەيىن ۋائىز كاشىفى (مەتقاسىم ئەكرەم نەشرگە تەييارلىغان): «ئەخلاقۇل مۇھسىنىن»، «بېگى قاشتېشى» ژۇرنىلىنىڭ 1985 ـ يىللىق سانلىرى.

33. ئەزىز ئاتاۋۇللا سارتېكىن تۇزگەن: «قۇتادغۇبىلىك»تىن جەۋھەرلەر»، قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى 2002 ـ يىل 12 ـ ئاي نەشرى.

34. ئەللامە زەمەخشەرى، ئەلشىر نەۋائى (توختى تىللا تەرجىمىسى): «ئالتۇن ھالقىلار»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 2004 ـ يىل 3 ـ ئاي نەشرى.

35. سوقرات قاتارلىقلار (شۆھرەت مۇھەممەدى تەرجىمىسى): «پەزىلەتنامە» شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 2006 ـ يىل 12 ـ ئاي نەشرى.

36. سوقرات قاتارلىقلار (جاسارەت تاش تەرجىمىسى): «خۇلقنامە»، 2006 ـ يىل 12 ـ ئاي نەشرى.

37. سوقرات قاتارلىقلار (شۆھرەت مۇھەممەدى تەرجىمىسى): «تەربىيەتنامە»، 2006 ـ يىل 12 ـ ئاي نەشرى.

38. شاھ رەسۇل زۇنۇن تۇزگەن (يۇنۇس ئىلىياس ئىدىقۇتلۇق ئۇيغۇرچىلاشتۇرغان): «دۇردانىلەر خەزىنىسى»، شىنجاڭ خەلق سەھىيە نەشرىياتى 2006 ـ يىل 9 ـ ئاي نەشرى.

39. «مەسەللەر خەزىنىسىدىن»، شىنجاڭ ياشلار ـ ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى 1990 ـ يىل 2 ـ ئاي نەشرى.

40. مۇستاپا مۇھەممەت، جىلىل مۇھەممەت توپلىغان: «ئۇيغۇر خەلق مەسەللىرى»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 1994 ـ يىل 8 ـ ئاي نەشرى.

41. «ئېزوپ مەسەللىرى»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 1985 ـ يىل نەشرى.

42. ئەخەت ھاشىم توپلاپ رەتلىگەن: «ئۇيغۇر خەلق مەسەللىرى» (1)، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 1980 ـ يىل نەشرى.

43. مۇھەممەت سىدىق تۆمۈرى، ھاجى ئەخمەت، مۇتەللىپ پالتاخۇن، تۇرسۇن زىبردىن: «ئۇيغۇر خەلق مەسەللىرى (2)»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 1983 ـ يىل 5 ـ ئاي نەشرى.

44. ئىلىبېرت خۇببارت (مۇنارجان توختاخۇن تەرجىمىسى): «مەڭگۈلۈك ھەمراھ ـ ئەقىل پاراسەت»، شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى 2004 ـ يىل نەشرى.

45. مۇھەممەتتۇرسۇن يۇسۇپ، ئابدۇلباقى ھاجىم نەشرگە تەييارلىغان: «ئاز ـ ئاز ئۆگىنىپ دانا بولۇر»، قەشقەر ئۇيغۇر نەشرىياتى 2006 ـ يىل نەشرى.

46. خې چېڭژوبې تۇزگەن (غوپۇر قادىر تەرجىمىسى): «قەتىرگە يوشۇرۇنغان

دېڭىز»، شىنجاڭ ياشلار ـ ئۆسمۈرلەر نەشرىياتى 2003 ـ يىل نەشرى.

47. ئابلىمىت ياقۇبى، يۇنۇس ئېلىياس ئىدىقۇتلۇق ئۇيغۇرچىلاشتۇرغان: «ئەجدادلار ئۆگۈتى»، شىنجاڭ خەلق سەھىيە نەشرىياتى 2006 ـ يىل نەشرى.

48. گۈلزار مەمتىمىن، ئۆمەرجان تۇرسۇن تۇزگەن: «بالدۇر بېلىشكە تېگىشلىك 10 ئىش»، شىنجاڭ خەلق سەھىيە نەشرىياتى 2006 ـ يىل نەشرى.

49. نۇرمۇھەممەت ئۆمەر ئۇچقۇن: «چۆچەكلەرنىڭ چۆچىكى»، قولىيازما ماتېرىيال.

50. ئۆمەرجان تۇرسۇن تۇزگەن: «بىر ئاتىنىڭ نەسىھىتى»، شىنجاڭ خەلق سەھىيە نەشرىياتى 2006 ـ يىل نەشرى.

51. «بۇلاق»، «يېڭى قاشتېشى»، «قەشقەر»، «جۇڭگو مىللەتلىرى»، «تەرمىلەر» قاتارلىق ژۇرناللار ۋە «شىنجاڭ قانۇنچىلىق گېزىتى»، «ئۇرۇمچى كەچلىك گېزىتى»قاتارلىق گېزىتلەرنىڭ مۇناسىۋەتلىك سانلىرى.

تېببي ۋە تەربىيەۋى ھېكايەتلەر

تۈزگۈچى: ئېزىز ئاتاۋۇللا سارتېكىن

مەسئۇل مۇھەررىرى: خاسىيەت ئىبراھىم، ئەكبەرجان مامۇت
مەسئۇل كوررېكتورى: تۇرنىسا ئۆمەر
مۇقاۋا لايىھەلىگۈچى: غالىپ شاھ
نەشر قىلغۇچى: شىنجاڭ خەلق باش نەشرىياتى
شىنجاڭ خەلق سەھىيە نەشرىياتى
ئادرېسى: ئۈرۈمچى شەھىرى بۇلاقبېشى كوچىسى 196 ـ قورۇ
تور ئادرېسى: http://www.xjpsp.com
باسقۇچى: شىنجاڭ شىنخۇا باسما زاۋۇتى
تارقاتقۇچى: شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسى
نەشرى: 2007 ـ يىل 5 ـ ئاي 1 ـ نەشرى
بېسىلىشى: 2015 ـ يىل 12 ـ ئاي 2 ـ قېتىم بېسىلىشى
فورماتى: 1092 × 787 م م 1/16 كەسلەم
باسما تاۋىقى: 60.5 باسما تاۋاق
كىتاب نومۇرى: ISBN 978-7-5372-4247-9
تىراژى: 3001—6100
باھاسى: 100.00 يۈەن

تارقىتىش بۆلۈمى تېلېفون نومۇرى : 2823055 (0991) پوچتا نومۇرى: 830001